1963

VOL. I

Nos 34 to 38

And

Annexure (I)

No 38.

PUNJAB VIDHAN SABHA
DEBATES
8th April, 1963

Vol. I—No. 34

OFFICIAL REPORT
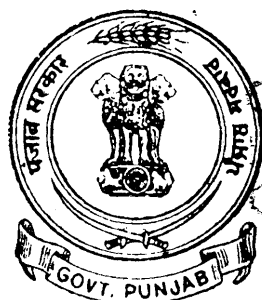
CONTENTS

Monday, the 8th April, 1963

		PAGE
Starred Questions and Answers	..	(34) 1
Unstarred Questions and Answers	..	(34) 54
Call Attention Notices	..	(34) 68
Papers laid on the Table	..	(34) 71
Presentation of Reports of the Punjabi Regional Committee on—		
1. The Punjab Gram Panchayat (Amendment) Bill, 1963 and	..	(34) 71
2. The Punjab Panchayat Samitis and Zila Parishads (Amendment) Bill, 1963	..	(34) 71
Bill (s)—		
The Punjab Land Revenue (Special Assessments) Amendment and Validation——, 1963	..	(34) 72
The Punjab Land Revenue (Amendment)——, 1963	..	(34) 74
The Punjab Tenancy (Amendment)——, 1962	..	(34) 77
The Punjab Land Revenue (Special Charges) Amendment——, 1963	..	(34) 84
The Punjab Land Improvement Schemes——, 1963	..	(34) 89—120

Punjab Vidhan Sabha Secretariat, Chandigarh

Price : Rs 6.85 n P.

ERRATA

Punjab Vidhan Sabha Debates, Vol. I—No. 34
dated the 8th April, 1963

Read	*For*	*On Page*	*Line*
क्या	कमा	(34) 8	8
January	Jauuary	(34) 17	13 from below
be	he	(34) 27	25
no	Ono	(34) 31	last but one
of	f	(34) 31	last
store	tore	(34) 31	last
he	the	(34) 33	12
Sharma	Sharna	(34) 37	10
has	thas	(34) 37	23
etc.	ctc.	(34) 46	6 from below
present	pre ent	(34) 56	8
March	Mareh	(34) 63	Col. 2nd, 5 from below
Minister	Minisser	(34) 64	1
making	makidg	(34) 67	3 under col. 1
deposited	depositeed	(34) 67	4 under col. 2
accordance	aacordance	(34) 67	2 under col. 3
विद्युत	दिद्युत	(34) 68	26
ਇੰਡਸਟਰੀ	ਇਡਸਟਰੀ	(34) 77	1
ਤੋਂ	ਤਂ	(34) 80	20
ਹੋਣ	ਹਣ	(34) 80	last
ਉਨ੍ਹਾਂ	ਉਨ੍ਹਾਂ	(34) 86	3
मंत्री	भंत्री	(34) 92	7
मोघा	मौक.	(34) 93	3
ज्यादा	ज्याद	(34) 96	11 from below
तैयार	तैयारा	(34) 96	4 from below
लगाकर	लागाकर	(34) 104	13

PUNJAB VIDHAN SABHA

Monday, the 8th April, 1963

The Vidhan Sabha met in the Assembly Chamber, Sector 1, Chandigarh, at 1.00 p. m. of the Clock. Mr. Speaker (Shri Prabodh Chandra) in the Chair.

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

WITHDRAWAL OF CASES AGAINST AKALIS

***2233. Shri Balramji Dass Tandon** : Will the Home Minister be pleased to state —

(a) whether any cases against Akali prisoners have recently been withdrawn by Government; if so, the names of the persons so discharged together with the provisions of law under which they were being tried ;

(b) whether there are some other Akalis who are still being prosecuted or are serving imprisonment; if so, their names and the reasons for which cases against them have not been withdrawn so far ;

(c) whether any cases against the Akali workers have also been withdrawn, if so, their names and the provision of law under which they were wanted or were being tried ?

Shri Mohan Lal : (a) No.

(b) (i) Yes. The following Akali workers are facing trial at present:—

(1) Tarlochan Singh son of Puran Singh, of Muzra Kalan, district Jullundur

(2) Jathedar Mohan Singh Tur, district Amritsar

(3) Banta Singh Nihang

(4) Harcharan Singh Sajjan

(5) Harnam Singh Valtoha

(ii) The following Akali workers are serving imprisonment at the moment :—

(1) Amar Singh, son of Prem Singh, Moris Road, Aligarh (U. P.)

[Home Minister]

(2) Jathedar Mohan Singh Tur of Amritsar District

(3) Tarlok Singh, son of Amar Singh of Patiala

It is not in the public interest to withdraw cases against them.

(c) Yes. A list of Akali workers against whom cases were withdrawn recently is placed on the Table of the House.

STATEMENT

List of cases withdrawn against Akali workers

Particulars of case	Name
1. FIRs Nos. 83 and 85 of 1961 u/s 188, I.P.C., P.S. Civil Lines, Patiala	Shri Surjit Singh Theri, M.L.A.
2. Case u/s 107/151, Cr. P.C., P.S. Sirhali	Tirath Singh, s/o Dasandha Singh Jat of Noshere Pannuan
	Gurnakh Singh, s/o Teja Singh of Noshere Pannuan
	Jagir Singh, s/o Naurang Singh of Noshere Pannuan
	Lachhman Singh, s/o Wadwaha Singh of Noshere Pannuan
	Gurdial Singh, s/o Kapur Singh of Nosrhee Pannuan
	Mohinder Singh, s/o Gura Singh of village Bhatte Bhai
	Gurcharan Singh, s/o Teja Singh of village Bhatte Bhai
	Gura Singh, s/o Ganda Singh of village Bhatte Bhai
	Tara Singh, s/o Partap Singh of village Noshere Pannuan
	Gurmej Singh, s/o Assa Singh of village Chowdriwala
	Jagtar Singh, s/o Inder Singh of village Noshere Pannuan
	Sewa Singh, Mula Singh of village Noshere Pannuan
	Badan Singh, s/o Washan Singh of village Noshere Pannuan
	Kirpal Singh, s/o Bhagat Singh of village Noshere Pannuan
	Bachan Singh, s/o Dyal Singh Jat of village Manoke
	Bachan Singh, s/o Dyal Singh of Noshere Pannuan
	Hukam Singh, s/o Gurdit Singh Jat of Noshere Pannuan

Particulars of case	Name
3. FIR No. 32/62, u/s 332/324/307/454/149/147/148/436, I.P.C. and 19/11/78, Arms Act. P.S. City Tarn Taran	Pal Singh, s/o Mohan Singh of Rureasal
	Uttam Singh, s/o Natha Singh of Faradipur
	Puran Singh, s/o Wasawa Singh of Noshere Pannuan
	Tara Singh, s/o Teja Singh of Noshere Pannuan
	Teja Singh, s/o Basant Singh of Noshere Pannuan
	Sewa Singh, s/o Mula Singh of Noshere Pannuan
	Jagbir Singh, s/o Inder Singh of Noshere Pannuan
	Khem Singh, s/o Tara Singh of Noshere Pannuan
	Chanan Singh, s/o Jando Kalan
	Arjan Singh, s/o Chet Singh of Sirhali
	Sohan Singh, s/o Natha Singh of Thakar Kaura
	Ajit Singh, s/o Charan Singh of Lakhu Nangal
	Sarup Singh, s/o Hoshiar Singh of Jandoke
	Sohan Singh, s/o Sher Singh of Tarn Taran
	Gura Singh, s/o Jawala Singh Dhotian
	Bachan Singh, s/o Bhal Singh of Manoke
	Giani Fauja Singh, s/o Sittal Singh of Chettee Kalan
	Khazan Singh, s/o Rur Singh of Miran Kot
	Arjan Singh Bhudhi-Raja, s/o Lakhmi Nath of Patiala
	Dalip Singh, s/o Vir Singh of Khaspur
	Teja Singh, s/o Deva Singh of Khaspur
	Vijay Singh, s/o Surajan Singh of Khaspur
	Gurdip Singh, s/o Santa Singh
	Lakhbir Singh, s/o Harbans Singh
	Kher Singh Vairagi, s/o Gopal Singh of Bhadarpur
	Madan Singh, s/o Wadhwa Singh of Noshere Pannuan
	Tehal Singh, s/o Madan Singh of Noshere Pannuan
	Hukam Singh, s/o Gurdit Singh of Noshere Pannuan
	Kirpal Singh, s/o Balwant Singh of Noshere Pannuan
	Atma Singh, s/o Bhan Singh of Dhotian
	Kundan Singh, s/o Makhan Singh
	Amarjit Singh, s/o Pritam Singh of Bath
	Atma Singh, s/o Kala Singh of Bhainin Sidhwan

[Home Minister]

	Particulars of case	Name
4.	FIR No. 1/62, u/s 148/149/ 324/325/307/506, I.P.C., P.S. Sirhali	Pardhan Singh, s/o Surjan Singh Jat of Cheema Khurd
		Sewa Singh, s/o Mula Singh of Chowdriwala
		Khem Singh, s/o Kishan Singh of Chowdriwala
		Lachhman Singh, s/o Wadhawa Singh of Chowdriwala
		Puran Singh, s/o Wadhawa Singh of Chowdriwala
		Jagir Singh, s/o Wadhawa Singh of Chowdriwala
5.	FIR No. 758, dated 17-12-60, u/s 307/342, I.P.C., P.S. Kotwali	Bhali Singh Nihangh, s/o Isher Singh Jat of Mahdipur
		Bedi Rachhpal Singh, s/o Kartar Singh of Chowk Baba Sahib, Amritsar
		Professor Satbir Singh, s/o Harnam Singh of Model Town, Jullundur
		Professor Bharpur Singh, s/o Mangal Singh of Lakhanpur
		Jiwan Singh Umeranangal, s/o Sant Singh of Umeranangal
		Sawaran Singh, s/o Teja Singh of Wadhian
		Mohan Singh Tur, s/o Jagat Singh of Tur
		Didar Singh, s/o Thakar Singh Jat of Rattoke
		Karnail Singh, son of Narain Singh
6.	FIR No. 28/61, u/s 168/506/ I.P.C., P.S. Nabha	Narinder Singh
7.	Case u/s 188, I.P.C.	Bhan Singh Baghi

श्री बलरामजी दास टंडन : जो लिस्ट दी गई है इस में बताया गया है कि जिन के खिलाफ सैक्शन 147, 148 और 307 आई. पी. सी. के जुर्म का इल्ज़ाम था वे केस विदड्रा किये गए हैं। तो बाकी जिन आदमियों के खिलाफ भी इन्हीं सैक्शन्ज़ के नीचे जुर्म का इल्ज़ाम था वे केस क्यों विदड्रा नहीं किये गए ?

मंत्री : हर केस को मैरिट पर देखा गया। जहां कोई सीरियस बात इनवालव नहीं थी जिसकी वजह से केसिज़ को जारी रखना मुनासिब समझा गया हो, वे वापिस ले लिए गए हैं। जो वायलैन्स वगैरह के एक्सट्रीम केसिज़ हैं उन में ऐसा नहीं किया गया।

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या होम मनिस्टर साहिब बताएंगे कि दोनों केसों में दफ़ा 307 आई. पी. सी. लगी हुई है। एक वह केस है जो अंडर ट्रायल है या कुछ आदमियों को इस के तहत सज़ा हो चुकी है। दूसरे दफा 307 आई. पी. सी. के केस विदड्रा कर लिए गए हैं। ये केस सरकार कैसे डिफ़ैन्शियेट करती है ?

मंत्री : हर केस के वाक्यात अलग अलग होते हैं । जो केस विदड्रा किये गए उनके वाक्यात दूसरे केसों से अलग थे ।

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या होम मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि क्या वजह थी कि बाकी आदमियों के केसों में तो मैरिट या डिटेल्ज़ में जा कर विदड्रा किये गए और इन दो चार केसों में खास तौर पर परसू किया गया ?

Mr. Speaker : The hon. Member should not expect the hon. Minister to go into details of each and every case. He says that all the cases have been dealt with on individual merits.

श्री बलरामजी दास टंडन : स्पीकर साहिब, आप की बात बिल्कुल ठीक है ऐसे केस टिप्स पर हैं । गवर्नमैंट उनके मुताल्लिक यहां हर रोज़ जवाब देती है । इस सवाल में एक स्पेसिफिक बात पूछी गई है । दो आदमियों पर दफा 307 आई. पी. सी. लगाई जाती है जो किसी आदमी को जान से मारने की अटैंप्ट करने पर लगती है; एक आदमी के खिलाफ़ तो केस विदड्रा कर लिया गया और दूसरे के खिलाफ जो केस था वह विदड्रा नहीं किया, इसकी क्या वजह है ?

श्री अध्यक्ष : एक आदमी रिवालवर से किसी को मारने की कोशिश करता है और दूसरा लाठी से मारने की कोशिश करता है; दोनों पर दफा 307 आई. पी. सी. लगाई जाती हैं । (It means that the cases are dealt with on their merits. But if the hon: Home Minister wants to give reply to this question, I have no objection. (One person attempts to commit murder with a revolver while the other attempts to do so with a lathi, but both are challaned under section 307 I.P.C. It means that the cases are dealt with on their merits. But if the hon. Home Minister wants to give reply to this question, I have no objection.)

मन्त्री : कुछ केसों के मुताल्लिक तो मुझे वाज़ेह तौर पर पता है । जवाब के पार्ट (बी) (i) में जिन के नाम सीरियल नं० 2, 3 और 4 पर हैं इन के खिलाफ सैक्शन 302 और सैक्शन 102 आई. पी. सी. कन्सपिरेसी वगैरह के केस हैं जो सीरियस नेचर के हैं । इस लिए इन्हें विदड्रा करना मुनासिब नहीं समझा गया ।

Sardar Gurnam Singh : May I know the nature of cases which have been with drawn as mentioned in part (c) of the question?

Minister : There are a number of cases. A list of such cases has been laid on the Table of the House. If the hon. Member so desires, I will supply to him a copy of this list.

COMPLAINT AGAINST S.H.O., THANA SADAR, FEROZEPORE

***2341. Sardar Kulbir Singh** : Will the Home Minister be pleased to state—

(a) whether the Government have recently received any complaint from the residents of village Piaieana against the S.H.O. Thana Sadar, Ferozepore, for keeping some portion of the Roznamcha as blank during the flood days;

(b) whether it is a fact that the residents of the said village were beaten by the officials of the Forest Department and the recording of the complaint was also refused by the said S.H.O.;

(c) whether it is a fact that later on, the report was registered on the intervention of S.S.P., Ferozepore;

(d) whether any enquiry was held into the said complaint; if so, the number and names of the witnesses examined and the result there of ?

Shri Mohan Lal : (a) Yes. It was alleged by certain residents of village Piariana that on 23rd September, 1962 their cattle were wrongly challaned by two Forest Guards who also assaulted the villagers. It was further alleged that when they went to Police Station Sadar Ferozepore to lodge a report, the SHO refused to do so and pressed them to compromise with the Forest Guards. It was further complained that their report was later written at 10.30 p.m., while the time was given in the daily diary as 8.30 p.m. and some blank space was left in the daily diary in which the complaint of the Forest Guards was recorded.

(b) No. On 23rd September, 1962, at 8.15 p.m. a case was registered at P.S. Sadar Ferozepore u/s 332/353/506, IPC, on the complaint of Forest Guards that they had been assaulted by certain villagers of Piariana when the Forest Guards challaned them as their cattle had damaged the forest plantation in a protected area. While the case was being registered the villagers also came to the Police Station and alleged that one of them, Jagan Nath, had been beaten by the Forest officials and also produced the Medical Report regarding injuries sustained by Jagan Nath. The SHO found from the medical report that the injuries were simple and advised the villagers that as a case in this connection had already been registered the villagers should explain their position to the Investigating Officer during investigation.

(c) The villagers then approached the Superintendent of Police Border, who directed the SHO on the telephone to record the report of Shri Jagan Nath as it was. It is incorrect that any blank space was kept in the daily diary in order to accommodate the Forest officials.

(d) Yes. Seven witnesses were examined in the course of the enquiry into this complaint. Their names are Maman Chand, Sarpanch, Mohan Singh, Member Panchyat, Roshan Lal, Lambardar,

Malla Singh, Jagan Nath, Mst. Manbo and Shiv Kumar. No action against the Police officers was considered necessary as a result of this enquiry. After investigation, the case regarding assault on the forest guards, has been challaned and is now pending in court.

RAKSHA DAL

***2342. Sardar Kulbir Singh** : Will the Home Minister be pleased to state—

(a) whether Raksha Dal is a State Government sponsored Organisation in connection with defence; if so, the amount being spent on it;

(b) the rules, if any, under which private volunteer Organisations are recognised, financed, trained and armed by Government;

(c) what facilities are being provided to the Raksha Dal personnel for imparting military training;

(d) whether any arms have been issued for their training, if so, when and by whom;

(e) whether any Government personnel have been provided to the Dal for Rifle and other weapon training?

Shri Mohan Lal : The statement containing the requisite information is laid on the Table of the House.

STATEMENT

(a) Yes, Raksha Dal is a State Government sponsored Organization set up for the training of volunteers in the State and to arouse National spirit for defence. Amount spent is Rs 3,02,252 up to 31st January, 1963.

(b) Since Punjab Raksha Dal is a Government sponsored Organization and, not private volunteer one, the question does not arise.

(c) The Instructional staff are given allowance, T. A., Uniform Allowanc e as provided in the Scheme. Officials at District level and above have been provided Government vehicles.

(d) No weapons have been issued to them but they have been allowed the use of weapons from the Police Station for training purposes whenever not needed by Police themselves.

(e) No.

ਸਰਦਾਰ ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਜਿਹੜੀਆਂ ਬਾਡੀਜ਼ ਅਨਸਟੈਚੂਟਰੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਜਿਹੜੇ ਅਖਰਾਜਾਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਲੀਗਲਾਈਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਕੈਬੀਨੇਟ ਜਿਹੜਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਹੀ ਇੰਪਲੀਮੈਂਟੇਸ਼ਨ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । Government is competent to take decisions,

Mr. Speaker : There is a world of difference between the statutory and autonomous bodies and bodies which are not statutory but recognized by Government.

डाक्टर बलदेव प्रकाश : होम मिनिस्टर साहिब ने बताया है कि जिस तरह से कैबिनेट का फैसला हो वैसे ही अमल होता है । क्या वे बताएंगे कि रक्षा दल के बारे में कोई नोटिफिकेशन हुआ है कि इस को होम गार्ड की तरह ही से माना जाएगा या इस को होम गार्ड में इनक्लूड कर लिया जाएगा ?

Mr. Speaker : The hon. Minister has said that steps are being taken to amalgamate the two to have unanimity of action and unanimity of rules. Preliminaries are being worked out.

कामरेड राम प्यारा : क्या होम मिनिस्टर साहिब बतलाएंगे कि क्या यह गवर्नमेंट की नार्मल पालिसी है कि जो बाडीज़ स्टैचुटरी नहीं हैं उन को ग्रांट–इन–एड दी जाए या कि इस केस में स्पैशल इंट्रैस्ट लिया गया है ?

Mr. Speaker : It was a Government sponsored body. The Raksha Dal did not spring up all of a sudden. The Government took a decision to organize Raksha Dal and it was as a result of the Government decision that Raksha Dal was organized. The Government is bound to implement their decision.

कामरेड राम चन्द्र : क्या होम मिनिस्टर साहिब फरमाएंगे कि पंजाब गवर्नमेंट को सैंट्रल गवर्नमैंट ने कुछ ऐसी हिदायात भेजी हैं कि रक्षा दल को होम गार्ड में मर्ज कर दिया जाए, अगर आई हैं तो क्या वजह है कि अमल क्यों नहीं किया जा रहा ?

मन्त्री : ऐसी हिदायात आई थीं । मैं पहले भी अर्ज़ कर चुका हूं कि गवर्नमेंट आफ़ इंडिया के पैटर्न पर ही हम इस को रीआर्गेनाइज कर रहे हैं ।

Sardar Gurnam Singh : In view of the fact that the Government have received instructions or suggestions from the Government of India and in view of the fact that the Cabinet has taken a decision to merge it into Home Guards, has the Government stopped further expenditure on this Organization or they are still incurring expenditure on this Organization ?

Minister : We have not stopped incurring of expenditure for the time being. The expenditure on this Organization will continue to be incurred till the merger takes place, We have allowed some more time for the merger to take place. We are working out the details.

Sardar Gurnam Singh : It was also asked earlier. Rather it has become a sickening question. How long—say approximately —will it take for you to merge Raksha Dal into Home Guards ?

Minister: It is rather difficult to give time. As I have stated earlier, the Sub-Committee has met twice. Unfortunately, there are certain obstacles. The Chief Secretary and the Advisor of the Government could not attend the present meeting of the Sub- Committee as they had gone to NEFA. They are very important Members of the Sub-Committee. Similarly, there are other details which have yet to be worked out. We are, however, expediting this matter.

Comrade Ram Piara : Will the hon. Home Minister be pleased to state whether the accounts are being maintained by the Government or by persons outside the Government ?

Mr. Speaker : By the Government.

Comrade Ram Piara : Sir, let the Government say this.

कामरेड राम प्यारा : क्या होम मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि रक्षा दल पर गवर्नमेंट जो खर्चा कर रही है उस का एकाऊंट गवर्नमेंट मेंनटेन कर रही है या ऐसा आदमी कर रहा है जो गवर्नमेंट से बाहिर है ?

मन्त्री : एग्जैक्टली तो नहीं कह सकता क्योंकि एकाऊंटिंग के मुताल्लिक मेरे पास इस वक्त कम्पलीट इनफर्मेशन नहीं है लेकिन इतना पता है कि.......

every sanction is accorded by the Chief Secretary in his capacity as Administrative Secretary of the Department. As regards the exact procedure about the keeping of accounts, I am sorry, I do not know the details at the moment.

Mr. Speaker : Well, I am interested to know and the hon. Members are also interested to know this because money is paid by the Government. The House would like to have an idea of the money that is being spent on the Raksha Dal and I think the House has a right to know this.

Minister : I can say with confidence, though the information is not available with me at the present moment............

श्री अध्यक्ष : मेरी अर्ज़ यह है कि आप वक्त मांग लें (I would request the hon. Minister to get extension of time to reply to these supplementaries).

Minister : We appointed an Accounts Officer and I presume the accounts are being maintained under his supervision.

Mr. Speaker : The hon. Home Minister is a seasoned politician. I would request him to give a definite reply.

(SARDAR GURNAM SINGH ROSE TO ASK A SUPPLEMENTARY QUESTION)

Mr. Speaker : So far as the maintenance of accounts is concerned, the hon. Home Minister does not know this. He does not want to give his reply on the basis of conjectures or presumptions. It would be in the fitness of things, if correct and definite information is given to the House. A short-notice question on the subject may be put and I will request the hon. Home Minister to reply to that question.

(At this stage Shri Balramji Dass Tandon rose to put supplementary question)

श्री अध्यक्ष : बजाय इसके कि आप रक्षा दल के सिलसिले में और सवाल पूछते जाएं मैंने पहले ही कह दिया है कि आप शार्ट नोटिस क्वैस्चन का

[श्री अध्यक्ष]

नोटिस दे दें। मैं उसे एडमिट कर लूंगा (Instead of asking more supplementaries regarding Raksha Dal, I have already suggested that the hon. Member may give notice of a Short-Notice Question in this respect and I will admit the same).

INTERNATIONAL PASSPORT SCANDAL

*2380. **Comrade Ram Chandra** : Will the Home Minister be pleased to state whether it is a fact that the entire list of the names of the accused in the International Passport Scandal case was removed by some one from the Government files some two years back ; if so, the manner in which the said file was completed ?

Shri Mohan Lal : Yes, it was found missing from the court records. The office copy was, however, exhibited as secondary evidence.

कामरेड राम चन्द्र : क्या मैं होम मिनिस्टर साहिब से दरियाफत कर सकता हूँ कि इण्टरनैश्नल पास्पोर्ट स्कैंडल की जो फाइल गुम हो गई थी, क्या उसके मुताल्लिक कोई एन्कवाइरी की गई है कि इसमें किस की ज़िम्मेदारी है ?

मन्त्री : यह कोर्ट की अपनी जिम्मेदारी है। कोर्ट में यह केस चल रहा था और वह कोर्ट की कस्टडी में गुम हुई। यह कोर्ट की ज़िम्मेदारी है। गवर्नमैंट किसी तरह से भी पिक्चर में नहीं आती।

Mr. Speaker : The Members of this House cannot go to the Court. It is for the Government to reply to questions about all the Departments under their control. The hon. Member wants to know whether the Government is taking any action in this case.

मन्त्री : मैं अर्ज़ करता हूं कि जब कोर्ट की कस्टडी से कोई फाइल गुम होती है तो मैं समझता हूं कि वह कोर्ट की अपनी ज़िम्मेदारी होती है। इस लिए मेरे पास इतनी इनफ़र्मेशन है कि उस कोर्ट से कुछ कागज़ गुम हो गए थे। हमारे पास जो डुप्लीकेट रिकार्ड था उस में से लिस्ट की डुप्लीकेट कापी फिर कोर्ट को दे दी गई है।

श्री मंगल सैन : आन ए प्वाइंट आफ आर्डर, सर। स्पीकर साहिब, मैं आप के द्वारा यह जानना चाहता हूं कि जो जुडीशल डिपार्टमेंट है वह क्या पंजाब सरकार के मातहत नहीं है ?

Mr. Speaker : That is what I am trying to get at. अगर मिनिस्टर साहिब के घर से या दफतर से कोई फाइल गुम हो जाती है, क्योंकि वहां एक फाइल तो होती नहीं कई फाइलें होती हैं, तो उन्हें हाउस इस बारे में क्वैस्चन पूछ सकता है कि आया यह ऐफ़िशैन्सी है। या यह कहते हैं कि इनके महकमे के अन्दर कोइ फाइल गुम हो जाती है या कोई गलत चीज़ की जाती है तो

the hon. Home Minister, in the final analysis, is answerable to this House. The hon. Members will seek information from the Government and they cannot go to the Magistrate. Is the Government taking any steps about this inefficiency ? (That is what I was trying to get at. There is no limit to the number of files with the Minister and in case some file is lost from his office or his residence, then he can be asked questions about it in the House as to whether or not it involves lack of efficiency ? Or whether he is of the opinion if that in case some file is lost from his department or some irregularity is committed, then the hon. Home Minister, in the final analysis, is answerable to this House. The hon. Members will seek information from the Government and they cannot go to the Magistrate. Is the Government taking any steps, about this inefficiency ?)

मंत्री : स्पीकर साहिब, जहां तक मैं समझता हूं वह यह है कि अगर कोई डाकुमेंट कोर्ट की अपनी कस्टडी से गुम हो जाता है तो उस की ज़िम्मेवारी उस पर आती है । जब तक वह एनक्वारी कर के मूव न करे और कोई ऐक्शन न ले तब तक मैं समझता हूं कि गवर्नमेंट बराहे रास्त उस में दखल नहीं दे सकती ।

Dr. Baldev Parkash : It is absolutely wrong.

Mr. Speaker : Will the hon. Member Sardar Gurnam Singh kindly throw light on it ?

Sardar Gurnam Singh : Courts are certainly working under the Government. They can order an enquiry and ask the Court concerned to submit a report to them.

श्री अध्यक्ष : मैं इस केस को रैफर नहीं करता । मैं मिसाल के तौर पर जानना चाहता हूं कि अगर किसी मैजिस्ट्रेट ने खुद बखुद कोई फाइल गुम कर दी है और क्लायंट आ कर कहता है कि फाइल गुम हो गई है तो क्या एक्शन लिया जाएगा । After all the Government is all powerful to take action or to take notice of what has happened in the courts or their subordinate offices. (I do not refer to this case. I am keen to know, for instance what action will be taken if the Magistrate himself misplaces the file and the client reports that the file is lost. After all, the Government is all powerful to take action or to take notice of what has happened in the courts or their subordinate offices.)

कामरेड रामचन्द्र : क्या मैं होम मिनिस्टर साहिब से दरयाफत कर सकता हूं कि यह जो फाइल गुम हुई है वह जिस कोर्ट में से गुम हुई है वह हाई कोर्ट के मातहत है या पंजाब गवर्नमेंट के मातहत है ?

Mr. Speaker : Does the Home Minister want to reply to this supplementary ? The hon. Member wants to know whether the court where from the file was found missing was directly under the Punjab Government or the High Court ?

मंत्री : इस वक्त तो मैं इस बारे में कुछ कह नहीं सकता ।

कामरेड राम चन्द्र : क्या होम मिनिस्टर साहिब बतलाएंगे कि यह जो इन्होंने फरमाया है कि कोर्ट में से फाइल गुम हो गई है तो क्या इस के लिए पुलिस में रिपोर्ट लौज की गई थी, अगर की गई थी तो क्या एनक्वायरी हुई है ?

मंत्री : अगर कोर्ट की तरफ से कोई ऐसी चीज़ हुई हो तो मेरे पास इस की इनफर्मेशन इस वक्त नहीं है ।

कामरेड राम प्यारा : क्या होम मिनिस्टर साहिब बतलाएंगे कि क्या यह हरेक इंडिविजूअल या गवर्नमेंट के लिए आब्लीगेटरी नहीं है कि अगर कोई चीज़ गुम हो जाए तो उस के लिए रिपोर्ट दर्ज करानी लाज़मी है ?

Mr. Speaker: It is a question of opinion.

Comrade Ram Piara: No, it is obligatory.

Sardar Gurnam Singh : May I know whether in view of the information before the House the Government propose to take further action in the matter, either through the magistrate or otherwise ?

Minister : I will look into the matter. As a matter of fact according to the information available with me, this case is being pursued by the Special Police Establishment, Government of India, in court. That is their case.

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या मन्त्री महोदय बताएंगे कि इस फाइल को गुम हुए कितनी देर हो गई है ?

मन्त्री : फाइल गुम नहीं हुई, दो पेपर्ज़ गुम हुए हैं ।

CASES AGAINST SHRI R. P. KAPUR, EX-COMMISSIONER, PATIALA DIVISION

***2609. Shri Mangal Sein** : Will the Home Minister be pleased to state —

(a) the number of cases recently instituted by the Government against Shri R. P. Kapur, Ex-Commissioner;

(b) the number of cases finally decided together with the number of pending cases and the stages at which these are at present ?

Shri Mohan Lal : (a) None. Four cases were, however, registered in 1958—60.

(b) In two cases, he has been discharged, but petitions for special leave to appeal to the Supreme Court are being filed by the State. The other cases were filed as "untraced" and the matters connected with them are *inter alia* the subject-matter of the inquiry under the Public Servants (Inquiries) Act, 1850.

The answer to this question as given above is partly out of date. The latest position is as under :—

(a) None. Four cases were, however, registered in 1958—60.

(b) In two cases, he has been discharged, but petitions for special leave to appeal to the Supreme Court were filed by the Government, but they were rejected. The other cases were filed as "untraced" and the matters connected with them are *inter alia* the subject-matter of the inquiry under the Public Servants (Inquiries) Act, 1850.

श्री मंगल सैन : मन्त्री महोदय ने बताया है कि इनक्वाइरी शुरू कर रखी है। क्या वह बताएंगे कि यह काम किस के ज़िम्मे किया गया है ?

Mr. Speaker : How can the Minister tell all these things off-hand ?

डा० बलदेव प्रकाश : मैं पूछना चाहता हूं कि जिस आदमी को केस चलाने के लिये मैटीरियल इकट्ठा करने के लिये लगाया हुआ है क्या उस को श्री आर० पी० कपूर के खिलाफ नया केस चलाने के लिये और मैटीरियल नहीं मिल सका ?

EXPLANATION BY COMRADE SHAMSHER SINGH JOSH, M.L.A.

*2689. **Comrade Harnam Singh Chamak** : Will the Home Minister be pleased to state :—

(a) whether Comrade Shamsher Singh Josh, M.L.A. has sent any explanation to the Government regarding the charges levelled against him ; if so, a copy thereof be laid on the Table of the House ;

(b) whether any action has been taken by the Government on the explanation referred to in part (a) above ; if so, when with the details thereof and the reasons, if any for so much delay ?

Shri Mohan Lal : (a) Yes ; a copy is laid on the table of the House.

(b) Yes, it was considered and rejected on 13th January, 1963.

ORIGINAL REPRESENTATION

To

THE HOME MINISTER, GOVERNMENT OF PUNJAB,
CHANDIGARH THROUGH THE SUPERINTENDENT OF JAIL ROHTAK.

Reply to Detention Order received on 22nd November, 1962

Shrimanji,

I was arrested on 21st November, 1962 at 10 a.m. from my house at Rupar under the Defence of India Rules without showing any warrants to me by the D.S.P., Rupar whose attitude was also not proper and well-mannered at the time of Detention.

[Home Minister]

I have been provided with a charge-sheet but in which it has been stated that I am being detained on the basis of indulging in activities, prejudicial to the Defence of India and Civil Defence Forces and by urging the people not to contribute towards the National Defence Fund.

This is nothing but a bundle of lies, slanders and untruths against one who along with other patriotic Indians was actively participating in all activities of National Defence, this is no occasion for my detention with the above-mentioned objective in view because I and my other colleagues of the Communist Party were behind none in defending the Indian soil against the Chinese aggression. We have made large sacrifices for the achievement of freedom as well. Whatever may be other reasons for my detention at least, as will be evident from the record of a number of activities which I participated before 21st November, (from 20th October, the day China aggressed our soil up to 21st November the day of my detention), this cannot be Justified on the basis of above-mentioned grounds.

General Political activities

(1) On 23rd October, 1962 I addressed a telegram to Pt. Nehru as Prime Minister assuring him all support in National Defence efforts on behalf of the people of Rupar Constituency which I represent in Punjab Assembly. About a week after wards I received a reply from the Private Secretary to the Prime Minister.

(2) On 24th October, while attending the meeting of the District Development and Planning Committee presided over by the Deputy Commissioner, Ambala, and attended by Doctor Gopi Chand Bhargawa, Finance Minister Punjab, I assured on behalf of my party that the Communists will be with the nation in all measures to drive out the Chinese from Indian Soil (report published in Tribune, dated 24th October).

(3) On 24th October, I addressed All-Parties Anti-China Aggression Public meeting presided over by Shri Dev Raj Anand, M.L.A., held at Ambala Cantt. I openly declared in the meeting that the Communist Party supports and stands by the policy of non-alignment of Pandit Nehru and supports him in all measures against the Chinese aggression (report appeared in Tribune, dated 25th October).

(4) I organised an All-Parties Anti-China Aggression Rally at Rupar on 26th October, presided over by S. Sarmukh Singh, Advocate, President, Congress Mandal, Rupar and addressed by representatives of all parties. A resolution condemning Chinese aggression and extending full support to Government of India was passed in the meeting. The local Communist Party Secretary Shri Lekh Raj declared Rs 101 as his contribution, for the National Defence Fund and I declared monthly contribution 10th of my Assembly allowance that is Rs 30 towards the National Defence Fund (which I gave to B.D.O. Rupar on 1st November, 1962). On my appeal, National Defence Fund collection was started instantly and about Rs 200 were collected or promised in writing there and then.

(5) Earlier in the day time on 26th October, I, Jathedar Inder Singh, General Secretary, Congress Mandal and Isher Singh, Secretary Local, Akali Jatha in co-operation with other leading citizens organised an anti-Chinese aggression demonstration attended by nearly 5,000 persons, students, businessmen and leaders and workers of all parties.

(6) On 28th October, I called a representative meeting of all parties and leading citizens for the formation of All-Parties Defence Committee in which nearly 50 leading citizens participated. An All-Parties Defence Committee with S. Sarmukh Singh, Advocate, President, Congress Mandal as convenor was formed.

(7) On 29th October, I attended a meeting of the District Border Operations Committee for Ambala District of which I have been nominated as member by the Deputy Commissioner, Ambala, at Ambala. At my suggestion, Deputy Commissioner agreed to visit Rupar on 2nd November, for receiving at least Rs 25,000 as Defence Fund on behalf of Rupar citizens. I took the responsibility of collecting the amount with the help and co-operation of officials of Rupar area. It was also decided to propagate for recruitment and blood.

(8) On 30th October, I as a member of the Rupar Block, attended the meeting of the Block Funds, I took initiative in getting a resolution passed that Rs 29,000 be contributed to the Defence Fund at this stage for the Block. Later attended a meeting of leading citizens and Block members called by S. D. M., Rupar for collecting funds and deciding about other measures. Also attended a 3rd meeting of Sub-Divisional Advisory Committee called for discussing several defence measures.

(9) Visited Morinda Co-operative Sugar Mill on 31st October of which I am a Director and persuaded all the employees of the above concern to donate at least their one day's salary towards the National Defence Fund.

(10) Met various citizens and headmasters of Rupar schools for asking them to prepare lists of blood donors and collecting funds for the National Defence.

(11) According to decision made earlier, collected funds for National Defence with S. D. O., Rupar. Tehsildar, Rupar, B. D. O., Rupar, President, Municipal Committee, Rupar, and other leading citizens from 1 p. m. to 5 p. m. on 2nd November and total collection was Rs 3,500. Participated in a public function organised to hand over Rs 50,000 towards National Defence Funds collected by leading persons and officials of Rupar area, to the Deputy Commissioner, Ambala. About 5,000 persons attended the function. I also addressed it along with other persons.

(12) Attended Vidhan Sabha Session from 5th November and paid homage to our martyrs in Ladakh and N. E. F. A. on behalf of our group there. Attended Panjore meeting of Leading Legislators to devise ways and means for our national defence, addressed a public meeting along with the Chief Minister and other leaders at Chandigarh on 8th November which was also relayed from the All-India Radio. I publically stated and appealed for un-conditional support to the Government in all national defence measures in this hour of national emergency.

(13) Addressed national defence conference organised by Communist Party at Gopal Mochan Mela on 10th November where a resolution condemning the Chinese aggression was passed and people were asked to donate money for national defence join Indian army and donate blood for the Jawans.

(14) Again addressed a big national defence conference held at Rupar on 11th November and appealed people for joining Indian Army, contributing blood and money for national defence.

(15) Addressed and helped in jointly celebrating Pandit Nehru's birthday in co-operation with Bharat Sewak Samaj on 14th November, 1962 at Rupar and declared full support to Pandit Nehru in all Defence measures.

(16) Attended State Legislator Consultative Defence Council Meeting at Chandigarh presided over by Chief Minister. Also contributed one month's compensatory allowance, i. e., Rs 300 to National Defence Fund.

(17) At my suggestion, Rupar area Communist Party Committee in its general body meeting held at Rupar on 18th November decided to observe from 21st November to 29th November, as National Defence Week and hold a National Defence Rally and demonstration on 29th November at Rupar. On 20th November, evening I got posters for the same printed on my behalf and handed these to the Rupar party office for distribution in the area.

Moreover, I welcomed and endorsed the National Council Resolution on the Chinese aggression and feal that my unjustified detention has done harm to the National Defence activities in my constituency which I would have done as a legislator.

Hence the Detention Order may be withdrawn and I may be allowed to participate in National Defence activities outside.

Yours sincerely,
Sd/-SHAMSHER SINGH JOSH, M.L.A.,
Detenu, District Jail, Rohtak,

Dated 24th November, 1962.

(Comrade Bhan Singh Bhaura and others rose to put supplementaries)

Mr. Speaker : A detailed reply to this question has been placed on the Table of the House. I would not permit any supplementary.

FAIR PRICE SHOPS AT CHANDIGARH

***2077. Comrade Ram Piara** : Will the Home Minister be pleased to state —

(a) whether he received any letter/representation from any Legislators during the month of January, 1963 in respect of 'FAIR PRICE SHOPS' opened in Chandigarh and also regarding Chandigarh Compensatory Allowance, if so, from whom ;

(b) copies of the said letters/representations be laid on the Table of the House ;

(c) the action, if any, so far taken on the letters/representations referred to above ;

(d) whether any preliminary enquiry in respect of the usefulness of the Fair Price Shops has been made ; if so, the results thereof ;

(e) the total number of Fair Price Shops at present in Chandigarh and their location ;

(f) the total number of such shops proposed to be opened during the financial year 1963-64 together with their proposed location in each case ?

Shri Mohan Lal : (a) Yes, from Shri Ram Piara.

(b) Copy of the letter is placed on the Table of the House.

(c) The letter has been examined and a reply has been sent to him.

(d) An examination has been made of prices prevailing at the Government Fair Price Shops and in the open market. Prices at the Fair Price Shops are in case of most commodities, lower than prices prevailing in the open market in Chandigarh and in other towns of the State. Besides helping the Government employees, the Shops have brought about a reduction in prices in the open market at Chandigarh, much to the advantage of the general consumer. Some articles which had gone underground have again become available for sale in the market after they were put on sale at the Fair Price Shops.

(e) Eight—In Sectors 17, 20, 22, 27, 23, 16, 7 and 19.

(f) It is proposed to open one more shop in Sector 22.

COPY of letter dated 25th January, 1963 from Shri Ram Piara Comrade, MLA, L/309 Model Town, Karnal to Shri Mohan Lal, Home, Civil Supply Minister, Punjab Chandigarh.

Subject.— Fair Price Shops in Chandigarh and Chandigarh Allowance.

I AM to appreciate the opening of the Fair Price Shops in Chandigarh with the motive behind it, that this step of the Government shall keep the prices balanced and shall not allow the abnormal rise in prices. If this object is achieved by opening these shops, it shall give a good relief to the people of Punjab and surely Punjab Government shall be entitled for congratulations.

The impression with the public, common man and the low-paid employees is, that Government has taken this step to afford a monetary relief to the low-paid whose Chandigarh Allowance is intended to be discontinued. In this connection I have received certain complaints from the low-paid who are getting this Chandigarh Allowance, that in fact these fair price shops are for the benefit of the high-salaried officers because they have actually been benefited.

In Sector 17, according to the information given to me, the fair price shop had stocks of wool, woollen cloth of mills, tyre and tubes, stainless steel and many such other articles which Government could purchase at a comparatively lower prices from the manufacturers direct and so it did the right thing. But at the time of sale and distribution, the major portion of the above articles have gone to the high-salaried officers who under the rules could purchase. The poor and low paid could get very little share as it was natural because of their neither influence nor say. If it is correct, may I know, who have been benefited ? The records of the sale, if have been kept, shall prove this fact. Now I am to submit :—That we are committed to the Socialistic Pattern and have to manage for the better livelihood of those who are under-fed and with little resources. I am in a fix that either I have not been able to understand the policy of the socialistic pattern or the Government has this pattern only on paper and acts otherwise. I am afraid that you will take it ill if I share the later view. I fail to understand that these Fair prices shops were opened to help the low-paid whose allowance had to be discontinued but relief has reached the others. Has Government intentionally shut down its eyes or has not understood the problem. Of course I fail to appreciate. I am not hostile to the high-salaried Officers but definitely stand for the low paid. Why we are afraid of the high-salaried officers ? Give them, which is due but not the share of the poor employees.

Have you ever calculated that how the poor and low-paid is pulling on ? Have you or your Department got it calculated that with the sale of these articles (while depriving the poor) to the high-salaried, by how much they have been benefited ? For what we are having this costly administration ?

Would you kindly get all these points examined so as to adopt the suitable measures. This is good that you have announced the full allowance for Jauuary, 1963, but in my opinion this should be continued as Chandigarh is developing Town and many unseen expenses are to be borne by the low-paid. We can have economy from many other sources and particularly the special pay of Rs. 200 in respect of many working in the Secretariat. Fulfil your commitment with the present but change the policy for immediate future. Hoping to be favoured with an early reply and oblige.

Thanking you.

Mr. Speaker : May I know for my information whether I and my staff can get such articles from these Shops?

Minister : Yes, certainly.

कामरेड राम प्यारा : क्या वज़ीर साहिब यह बताएंगे कि जो इन की चिट्ठी जो कि मुझे अभी तक नहीं मिली ......

श्री अध्यक्ष : वह आप को चली गई है । (The reply has been sent to the hon. Member. It is in transit.)

कामरेड राम प्यारा : सनीचरवार तक तो मुझे मिली नहीं, आज का मैं कह नहीं सकता । मैं ने एक बात यह कही है कि जो चीजें फैक्टरी से कन्ट्रोल्ड रेट्स पर मिलती हैं मगर बाज़ार में महंगी बिकती हैं क्या वह सारी ज्यादा तनखाह वाले लोग ले जाते हैं, लो पेड ऐम्पलाइज़ को नहीं मिलती ?

श्री अध्यक्ष : क्या यह मुमकिन है कि यह एक एक आदमी की फहरिस्त रखें कि फलां चीज़ फलां आदमी को बेची गई है । यह जो रियायत दी गई है यह तो जिस को ज़रुरत हो वह वहां से जा कर खरीद लाए । (Is it possible to maintain a record lists that such and such person purchased such and such thing ? The concession has been given and every one can avail it by purchasing a thing he needs.)

कामरेड राम प्यारा : जनाब, यह जो दुकानें खोली गई हैं यह तो लो–पेड ऐम्पलाइज़ को, जिन का कि कम्पेंसेटरी अलाऊंस बंद किया गया है, कम्पेन्सेट करने के लिये खोली गई हैं । लेकिन बड़े अफसरों को तो मिल जाती हैं मगर जो छोटे मुलाज़म हैं उन को नहीं मिलतीं ।

श्री अध्यक्ष : लो–पेड ऐम्पलाइ कितने हैं जो स्टेनलैस स्टील के बरतन खरीद सकते हैं (After all, not all the low-paid employees can afford to buy stainless steel utensils.)

कामरेड राम प्यारा : क्या वज़ीर साहिब बताएंगे कि जो राशन्ड आर्टिकल्ज़ हैं यह लो–पेड ऐम्पलाइज़ को ऐव्री क्लास आफ पीपल को हर दिन मिल सकते हैं या गवर्नमैंट की पालिसी है कि यह चीज़ें केवल बड़े अफसरों को ही इन फेयर प्राइस शाप्स से दी जाएं ?

Mr. Speaker These are primarily meant for the low-paid employees.

Comrade Ram Piara : I wanted to know, Sir, whether the low-paid employees get these articles or not?

श्री अध्यक्ष : मैं ने अपने स्टाफ का आदमी भेजा था तो पता चला कि फेयर प्राइस शाप्स पर इस तरह की कोई डिस्टिंक्शन नहीं है । फर्स्ट कम, फर्स्ट सर्वड । अगर माल पड़ा हो तो उसकी किसी खास आदमी के लिए रिज़र्वेशन नहीं की जाती (I sent a member of my staff to find out the position and I was informed that there is no such distinction among different sets of customers. First come first served. No reservation is made for a particular person at the cost of others if a certain article is available at these fair price shops.)

Comrade Ram Piara : Sir, I stick to what I have stated that the low-paid employees do not get these articles at these shops.

Mr. Speaker : I will send someone from my staff to check this.

ORGANISATION OF GRAM SOEM SEWAK DAL IN RURAL AREAS

***2079. Babu Ajit Kumar** (Put by Baboo Bachan Singh) : Will the Home Minister be pleased to state whether Government have received any instructions from the Union Government to organise the Gram Soem Sewak Dal in the rural areas of the State ; if so, the steps so far taken to implement the same ?

Sardar Partap Singh Kairon : Yes. The nomenclature of the scheme is "Village Volunteer Force". A detailed programme has been drawn up for implementing the scheme with suitable modifications and to put it on ground sometime in April, 1963.

श्री मंगल सैन : वज़ीर साहिब ने फरमाया है कि विल्लज़ वालंटीयर फोर्स को प्रारंम्भ कर दिया गया है । तो क्या यह होम गार्डज के मातहत होगी या प्राइवेट फोज की तरह हो जाएगी जैसे कि रक्षा दल है ?

गृह मन्त्री : यह तो कम्यूनिटी डिवैलपमैंट से सम्बन्ध रखता है । आप ही उसे चलाएंगे ।

IMPROVEMENT TRUST, PANIPAT AND IMPROVEMENT TRUST, KARNAL

***2598. Shri Fateh Chand Vij** : Will the Home Minister be pleased to state—

(a) the dates on which the Improvement Trust, Panipat and the Improvement Trust, Karnal were constituted and also the date/dates when the non-officials were appointed as Chairmen thereof ;

(b) the total amount of salary and T. A. drawn by the non-official Chairman and the other staff, separately, of each said Trust upto date ;

(c) the total amount of grant-in-aid so far paid by the Government to both the said Trusts and on what dates ;

(d) the total contribution received by both the Trusts from the Local Bodies concerned with dates of receipt ;

(e) whether any scheme has been prepared by the said Trusts after the appointment of non-official Chairman and financial benefits earned as a result thereof ;

(f) the academic qualifications of the non-official Chairman of each of the said Trusts ?

Shri Mohan Lal : A statement containing the requisite information is laid on the Table of the House.

STATEMENT

Date of constitution of Improvement Trusts, Karnal and Panipat	Date of appointment of non-official Chairman	Total amount of salary and T. A. drawn by Chairman from Improvement Trusts		Total amount of salary and T. A. drawn by other staff of Improvement Trusts		Total amount of grant-in-aid paid by Government to both the Trusts with dates	Total contribution received by both the Trusts from Municipal Committees, Karnal and Panipat with dates	Number of Schemes prepared by the Trusts		Financial benefits earned by the Trusts from the schemes	Academic qualifications of the Chairmen of both the Trusts
		Karnal Rs	Panipat Rs	Karnal Rs	Panipat Rs	Rs	Rs	Karnal	Panipat		
20-3-1959	8-6-1961	10,338.27	5,169.13	8,744.82	8,864.38	1,80,000 (in 1961-62 and 1962-63)	33,101.74 (August, Sept., October and December, 1961)	3	2	None, so far	Matric

श्री फतेह चंद विज : वज़ीर साहिब ने बताया है कि दो स्कीमें पानीपत के लिए मंज़ूर हो गई हैं तो क्या वह बतलाएंगे कि उनकी डिटेल्ज़ क्या हैं ?

Mr. Speaker: You can meet the hon. Minister in this connections and get the information.

श्री फतेह चंद विज : जनाब, चार साल हो गए हैं जब कि इम्प्रूवमैंट ट्रस्ट बना था और शिकायत यह है कि वहां पर कोई स्कीम नहीं बनाई गई और न ही वहां पर किसी को पता है कि कोई स्कीम बनी है ।

Mr. Speaker : The hon. Member will be serving the cause better if he could meet the Home Minister and discuss the whole matter with him.

श्री मंगल सैन : क्या होम मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि इन्हों ने जो रिटन स्टेटमैंट दी है उसने बताया है कि करनाल और पानीपत के इम्प्रूवमैंट ट्रस्टों के जो चेयरमेन हैं उनकी क्वालिफिकेशन मैट्रिक तक है तो कया इस से ज्यादा की क्वालिफिकेशन के आदमी नहीं मिले ?

(हंसी)

कामरेड राम प्यारा : क्या होम मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि इम्प्रूवमैंट ट्रस्ट तो 1959 में बनाया गया था और चेयरमैन अब एप्वाइंट किया गया जो इनको इतनी देर के बाद एप्वाइंट करने की क्या वजूहात हैं ? और क्या यह चेयरमैन के बगैर ही काम करता रहा ?

मन्त्री : पहले डिप्टी कमिश्नर और एस० डी० ओ० इस के चेयरमैन थे ।

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या होम मिनिस्टर साहिब बतायेंगे कि चेयरमैंन इम्प्रूवमैंट ट्रस्ट जो है वह पानीपत में कितने दिन रहता है ?

मंत्री : इस के मुताल्लिक में आफ हैंड कोई इनफ़र्मेशन नहीं दे सकता ।

श्री बलरामजीदास टंडन : क्या यह सच है कि चेयरमैन, इम्प्रूवमैंट ट्रस्ट साल में महीना या दो महीने पानीपत और करनाल रहता है और बाकी दिन शिमले रहता है ?

Mr. Speaker: He is supposed to have his office there.

मंत्री : वह ज्वांइट चेयरमैन हैं करनाल और पानीपत के लिये और उनका हैडक्वार्टर करनाल है । उनका यह कहना कि वह शिमले रहता है, यह गलत है ।

कामरेड राम प्यारा : क्या होम मिनिस्टर साहिब यह बतायेंगे कि यह जो स्टेटमैंट दिया गया है इस में लिखा है कि 33,000 खर्च हो चुका है यह जो इतनी रकम महज़ 4 स्कीमों पर खर्च की जा रही है तो मिनिस्टर साहिब कहां तक जस्टीफाईड हैं इतना खर्च करने पर ।

Mr. Speaker : It is a question of opinion.

LABOUR COLONY, PATIALA

***2464. Comrade Bhan Singh Bhaura** : Will the Home Minister be pleased to state the details of the scheme concerning the construction of the Labour Colony at Patiala ?

Shri Mohan Lal : There is no scheme at present for the construction of Labour Colony at Patiala under the Subsidised Industrial Housing Scheme.

UNAUTHORISED OCCUPATION OF QUARTERS IN THE LABOUR COLONY, PATIALA

***2465. Comrade Bhan Singh Bhaura** : Will the Home Minister be pleased to state whether he is aware of the fact that some of the quarters in the Labour Colony, Patiala are at present occupied by unauthorised persons; if so, the steps, if any, Government intend to take in the matter ?

Sbri Mohan Lal : Yes. Nineteen persons have forcibly occupied the quarters without proper allotment orders from the Managing Committee. The matter has been taken up by the department with the Deputy Commissioner, Patiala.

ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਪਟਿਆਲਾ ਲੇਬਰ ਕਾਲੋਨੀ ਦੇ ਕੁਆਰਟਰਾਂ ਤੇ ਜਿਹੜਾ ਅਨਆਥੋਰਾਈਜ਼ਡ ਕਬਜ਼ਾ ਹੈ ਇਹ ਕਿਤਨੀ ਦੇਰ ਤੋਂ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਇਸ ਵਕਤ ਡੇਟ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

Mr. Speaker: He does not have the dates.

ਕਾਮਰੇਡ ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਭੌਰਾ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੁਆਰਟਰਾਂ ਤੇ ਫੋਰਸੀਬਲੀ ਕਬਜ਼ਾ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਕਿਤਨੀ ਦੇਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ।

Mr. Speaker : I think this is not correct.

RECOMMENDATIONS OF CONFERENCE OF STATE MINISTERS FOR COMMUNITY DEVELOPMENT AND PANCHAYATS

***1872. Lala Bansi Ram** : Will the Minister for Planning and Development be pleased to state —

(a) whether it is a fact that the Conference of State Ministers for Community Development and Panchayats recently recommended that M. Ps, M. L. A.s and M. L. C.s should not be allowed to hold offices in the Panchayats and suggested that the States might amend the Law accordingly ;

(b) whether Government have also received any such proposals or recommendations from the Central Government for implementation in this State; if so, what action, if any, has been or proposed to be taken in this respect?

Chaudhri Ranbir Singh (Irrigation and Power Minister): (a) Yes.

(b) Yes, necessary Bills to amend the Punjab Gram Panchayat Act, 1952 and the Punjab Panchayat Samitis and Zila Parishads Act, 1961 are being introduced in the current session of the Punjab Legislature.

श्री स्पीकर : चौधरी साहिब, आप क्या कर रहे हैं अभी तक तो गज़ट भी नहीं हुआ, नोटिफाई भी नहीं हुआ । (Chaudhri Sahib, I wonder why you are giving this information when it has not been gazetted or notified so far.)

Irrigation and Power Minister : It is on the agenda sir.

Mr. Speaker : Oh, I am sorry, these are on the agenda.

कामरेड राम प्यारा : क्या इरीगेशन मिनिस्टर साहिब बतायेंगे कि जो उन्हों ने फरमाया है कि बिल असैम्बली में आ गया है क्या इस के पास होने के फौरन बाद मैम्बर्ज़ पंचायतों और कम्युनिटी डिवैल्पमैंट कमेटियों से हट जायेंगे या कुछ अर्से के बाद उन को छोड़ना पड़ेगा ।

Mr. Speaker. It is absolutely irrelevant. बिल आपके हाउस में आ रहा है आप उस वक्त जो चाहें अपनी ओपीनियन दें । (It is absolutely irrelevant. The Bill is coming before the House and the hon. Member may express his opinion when it is discussed.)

Comrade Ram Piara : The Bill has been referred to the Regional Committees and passed there.

Mr. Speaker : Your question is absolutely irrelevant. The House is not seized of what has happened outside. You will have your say at the appropriate time.

कामरेड राम प्यारा : मेरा मतलब यह है कि आया यह बिल पास होने के बाद वह अपने आप हट जायेंगे ।

श्री अध्यक्ष : आप बिल पर ही देखें कि क्या लिखा है (The hon. Member may refer to the Bill itself and find out what is provided therein.)

DEVELOPMENT OF HILLY AREA OF TEHSIL UNA, DISTRICT HOSHIARPUR

*2692. **Pandit Mohan Lal Datta** : Will the Minister for Planning and Development be pleased to state the step, if any, so far taken or proposed to be taken by the Hill Area Organisation to improve the breed of cattle and sheep, to promote Horticulture and to start industries in the hilly area of tehsil Una, district Hoshiarpur.

Chaudhri Ranbir Singh (Irrigation and Power Minister): A note is placed on the Table of the House.

NOTE

I. CATTLE AND SHEEP

The following steps have been taken for improvement of Cattle :—

(a) One Pedigree Bull was supplied in Una Tehsil during 1961-62, and 3 more such bulls have been distributed during 1962-63 for breeding purposes.

[Irrigation and Power Minister]

(b) Two Milk Yield Competitions were organised during 1962-63 and prizes were awarded to the owners of high milk yielding animals.

(c) The work for Castration of scrub bulls has been taken up since December, 1962.

Note : No specific steps have been taken for improvement of sheep in Una Tehsil.

Steps proposed to be taken. The Animal Husbandry Department will continue its activities of supplying pedigree bulls, Castration of scrub bulls and holding milk yield competitions in Una Tehsil.

II. HORTICULTURE

(i) A sum of Rs 20,000 has been allotted to Una Tehsil for advancing as loans for starting fruit orchards, during 1962-63.

(ii) The Horticulture Inspector, Hoshiarpur renders technical guidance to the horticulturists in Una Tehsil also.

(iii) Fruit plants are supplied at subsidised rates.

(iv) The demand of the horticulturists for supply of reliable fruit plants is met by the nursery at Bhunga.

Steps proposed to be taken. (i) A sum of Rs 1 lac is proposed to be earmarked for Hoshiarpur District during 1963-64 for advancing loans for horticulture and tehsil Una will get due share.

(ii) Fruit plants will continue to be made available on subsidised rates.

III. INDUSTRIES

The following schemes/steps have been undertaken in Una Tehsil for starting industries ;—

(a) (1) Government Dyeing and Callico Printing Demonstration Party, Anandpur Sahib.

2. One Sericulture Operator stationed at Una, and one Sericulture Inspector and One Sericulture Sub-Inspector posted at Gagret for development of sericulture.
3. Leather Goods Demonstration Party, Amb.
4. Fruit Preservation Demonstration Party, Amb.
5. Ban and Rope making Demonstration Party, Amb.
6. Service-cum-Common facility Workshop, Nurpur Bedi.
7. Carpentry Demonstration Party, Una.
8. About 40 Industrial Co-operative Societies have so far been organised in tehsil Una in oil, shoe making, tanning, Ban making, Weaving, soap making and brick industries.
9. Grants have been sanctioned for the villages Palkwah and Behar Jaswan for developing mulberry plantation farms.
10. Loans amounting to Rs 1,01,025 have been sanctioned to 76 parties.
11. Subsidies amounting to Rs 2,700 have been given to 4 parties.
12. A quota of 8 tons of steel have been allotted to 3 parties.
13. Essentiality Certificates to 3 parties of Mahalpur, Nangal and Anandpur Sahib have been issued for the import of vegetable oils, German silver and radio components.

Activities of the Punjab Khadi and Village Industries Board

(b) The following co-operative societies have been financed by the Punjab Khadi and Village Industries Board :—

1. The Amboa Ghani Oil Production CIS Ltd., Amboa.
2. The Dongoh Oil Ghani Oil Production CIS Ltd., Dongoh.
3. The Prince Ghani Oil Supply and Marketing CIS Ltd., Badhera Chowdherian.
4. The Churru Ghani Oil Production CIS Ltd., P. O. Diara, tehsil Una.
5. The Daulatpur Brick CIS.
6. The Una Ghani Oil CIS.

(c) Training in different village industries is carried at Oel in Amb Block in Una Tehsil.

(d) The following Gram Ekais have been established :—

Sr. No.	*Gram Ekai*
1.	Naushehra
2.	Oel

———

Sr. No.	Gram Ekai
3.	Nari
4.	Kuthlari
5.	Kuthera Jaswalan
6.	Bhadarkali
7.	Nangal Jarialan
8.	Ghanari
9.	Kaloh

(e) A Demonstration Leather (Tanning) Party has been posted at Basera in Una Block.

(f) Fibre machines have been distributed in different villages of Una Tehsil.

Steps proposed to be undertaken.—

1. It is proposed to establish one Rural Industrial Estate at Una, and one Industrial Estate at Nangal.

2. A Rosin factory on co-operative basis at Gagret is in the process of being established.

3. Financial assistance under State Aid to Industries Act shall continue to be given for starting industries.

ਪੰਡਤ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਦੱਤ : ਕੀ ਸਰਕਾਰ ਸਾਡੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਕੈਟਲ ਬ੍ਰੀਡਿੰਗ ਫਾਰਮ ਖੋਲੇਗੀ ?

Mr. Speaker : Panditji, you can read the reply please.

ਪੰਡਤ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਦੱਤ : ਕੀ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਾਲਮਪੁਰ ਵਗੈਰਾ ਸਥਾਨਾਂ ਵਿਚ ਕੈਟਲ ਬ੍ਰੀਡਿੰਗ ਫਾਰਮ ਖੋਲੇ ਗਏ ਹਨ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਵੀ ਗੌਰਮਿੰਟ ਖੋਲੇਗੀ ?

सिचाई तथा विद्युत मंत्री : 1961-62 में 4 सांड दिए और 1962-63 में तीन । (हंसी)

श्री मोहन लाल दत्त : हार्टिकल्चर के सम्बन्ध में नर्सरी का कहीं भी जिक्र नहीं है क्या बगैर नर्सरी के हार्टिकल्चर सैट अप हो सकता है ?

मंत्री : इस के लिए नोटिस चाहिए ।

DEVELOPMENT OF HILLY AREAS IN THE STATE

***2093. Pandit Mohan Lal Datta** : Will the Minister for Planning and Development be pleased to state —

(a) whether Government has made separate allocation of funds for Development of hill areas in the various districts, if so, the details of district-wise break up of funds so collected ;

(b) the *per capita* expenditure in the said hill areas district-wise;

(c) whether the hilly area of tehsil Una in district Hoshiarpur has been treated on the same footing as the adjoining hilly areas of tehsils of Kangra District ;

(d) whether the problems of the hill areas have ever been discussed in the Sub-Committees of the Hill Areas Committee ; if so, the results of such discussion?

Chaudhri Ranbir Singh (Irrigation and Power Minister) : (a) Yes. Statement 'A' indicating the district-wise allocation for Hill Areas in 3rd Five Year Plan is laid on the Table of the House.

(b) On the basis of breakable allocation referred to in (a) above, the likely *per capita* expenditure during the III Plan for Kangra and Simla Districts works out to Rs 112 and Rs 86 respectively. So far as Hill Area Blocks falling in Hoshiarpur, Ambala and Gurdaspur Districts are concerned it is not possible to work out the per capita allocation on the basis of 1961 census because block-wise figures of population are not available.

(c) No.

(d) Yes. The proceedings of the meetings of the sub-committees so far held are laid on the Table of the House (Statement B).

STATEMENT 'A'

Districtwise allocation for Hill Areas in the III Five-Year Plan

District	Outlay for the Plan	Non-breakable portion	Allocation out of breakable portion (district-wise)
	Rs	Rs	Rs
	22,59.38 lakhs	166.89 lakhs	(Rs in lakhs)
Kangra ...		...	11,93.57
Simla ...		...	97.95
Gurdaspur (Doar Kalan Block)		...	50.38
Hoshiarpur (Hilly Region)		...	4,69.39
Ambala (Hilly Region) ...		...	2,81.20
		Total ...	Rs. 20,92.49
		Plus non-breakable portion ...	1,66.89
		GRAND TOTAL ...	Rs. 22,59.38

STATEMENT B

Items of the proceedings of the meeting of the Communications Sub-Committee of the Hill Areas Advisory Committee held at Chandigarh on the 6th November, 1961.

ROAD PROGRAMME

(i) Chief Engineer, B&R explained the programme of road construction in the III Plan period in the Hill Areas. It mainly consisted of completion of spill-over works of the II Plan period or the commencement of work on those II Plan roads which could not be started during that Plan.

(ii) Chief Engineer, P.W.D., stated that the progress of expenditure on Roads in Hill Areas during the first two quarters of the current year was satisfactory.

(iii) It was decided that the laying down of priorities for additional roads in the hill areas, in case funds were available, will be taken up by the Communications Sub-Committee after the Chief Engineer, P.W.D., has worked out the relevant position of hill area Districts at the end of III Plan in accordance with the Star and Grid formula. The Chief Engineer undertook to do this within this month (November, 1961).

(This formula was discussed by Commissioner, Hill Areas in the afternoon with Secretary, B&R and Chief Engineer, B&R. The latter was requested to go into details and apply the formula to hill area districts *visa vis* the plains districts and report position by 15th November. In mixed Districts the position will be for hilly and plains portion separately. This would show where leeway had to be made up in respect of communications and it will be then easier to determine priorities).

(iv) In respect of allocations from the shortfalls for roads programme in the current year (1961-62) (Rs 75 lakhs) C.E., B&R reported that he will not he able to spend more than about Rs 25—30 lakhs in the Hill Areas and that worked out to about 50 % of the existing Budget provision for Hill Areas roads this year. Out of this about 5 lakhs would be spent on preliminary work on some new roads—work like surveys, land acquisition, etc. The Sub-Committee decided these new roads to be the following :—

KANGRA ..	(1)	Bhuntar-Manikaran (last 10 miles) 60,000 Approx :
	(2)	Dharamsala-Yol
	(3)	Dharamsala-Chambi
	(4)	Nurpur-Dhameta Reh
SIMLA ..	(5)	Jutog-Totu-Haripur-Sabathu Road
	(6)	Kalka-Kasuli Road
DHARKALAN BLOCK ..	(7)	Dunera-Suliali Road
	(8)	Shahpur to 14 milestone on Pathankot-Dalhousie Road
HOSHIAR-PUR ..	(9)	Nurpur Bedi-Abiana-Rupar Road (already included)
	(10)	Stretches on Nangal-Talwara Road *via* Mubarikpur
	(11)	Kala Singhi bridge on Swan (3 lakhs)
AMBALA	(12)	From Raipur road to Ramgarh (Army request).

(*Note*.—No. 9 road is not new and exists in III Plan programme already).

C.E., B&R was requested to take immediate action for completing the preliminaries in respect of the above new roads. These preliminaries included the obtaining of administrative approvals, supplementary demand, surveys and land acquisition, etc.

ROAD TRANSPORT

Deputy Provincial Transport Controller stated at the outset that on the Plan side there was a provision of Rs 2 lakhs for subscribing to the Mandi-Kulu Transport Corporation for the current year and this would be spent. According to him there were, at present, 16 vehicles running on the Pathankot-Kulu Road, i.e., 12 jeep station wagons, 2 buses and 2 small buses.

[Irrigation and Power Minister]

2. On the Non-Plan side, certain routes had already been taken over by Government transport under the 50:50 nationalisation scheme. These routes numbered 285 in the Hill Areas. Deputy Provincial Transport Controller was requested to supply a list of these routes. He further informed that the Transport Department were trying to penetrate deep into the Hill Areas by improving the quality and efficiency of the existing services and by increasing the services on the existing routes by 50%.

3. The Chairman, Chaudhri Hari Ram, pressed for a direct route from Chandigarh to Dharamsala. Deputy Provincial Transport Controller agreed to examine this and to see whether this route should be *via* Hoshiarpur or *via* the new road linking Una with Mubarikpur. He pointed out that the bridge on the Swan Nadi on this road was the main difficulty but he hoped that a direct service between Chandigarh and Dharamsala could be started with a 32-seater bus, which will cover the plains as well as the Hill Areas.

Shri G.C. Khanna, C.E., B&R, was of the opinion that in case the direct route from Chandigarh to Dharamsala was followed *via* the new road from Una to Mubarikpur, it will cut down about 30 miles of distance.

Shri Ram Chandra suggested that an additional service should be run on the Pathankot-Jessore-Dhameta-Rehan Road where one bus was already running, but was too inadequate to cope with the traffic.

Also that a new route should be opened on the Gaggal-Lunj-Nagrota-Surian (Kacha road) which promised very good traffic.

Also that the route, Pathankot to Dehra *via* Jowali should pass through Nagrota-Surian, which involved a detour of 1½ miles only. The Deputy Transport Controller agreed to examine these suggestions and suggested that he would see if one service could be diverted through Nagrota-Surian if adequate traffic was available.

Shri Kewal Krishan suggested that there should be more bus on Bajaura-Manali route and some small trucks should run on Kulu-Banjar Road *via* Aut. He also suggested that there should be direct service between Luri, Banjar and Aut to Kulu.

Comrade Ram Chandra complained that the services of the Valley View Corporation were not running regularly and their performance should be looked into. He also suggested a route covering villages Mothli, Suripur, Manot, Dah, Kulhara, Bhabhu, etc., which would involve only a slight diversion from the existing route and will make a difference of only about 2 miles in distance. But it was understood that this will need the construction of a new road and Comrade Ram Chandra assured that people would be ready to give free labour up to the extent of 75% of the total labour involved.

Chaudhri Hari Ram pointed out that there was a bus service from Dharamsala to Dehra *via* Haripur, taking over four hours, almost double the time which would be taken if there were a direct bus service from Dharamsala to Dehra. He suggested that if this service could not be made a direct service, another direct service should be started on this route.

He also pointed out that the bus starting at 4 p.m. from Hoshiarpur for Dharamsala had to spend the night at Dehra. Shri Bhalla, Under-Secretary, B&R informed that this difficulty would be eliminated as soon as the bridge at Dehra Gopipur was completed.

Mr. Kewal Krishan pointed out that there was at present no timing co-ordination between the Kulu-Gaggal and Dharamsala-Hoshiarpur buses at Gaggal, as a result of which passengers in the former bus bound for Hoshiarpur had to spend the night at Gaggal. The difference between the timings of the two buses was about half an hour only which should be adjusted.

Deputy Provincial Transport Controller promised to look into these suggestions

Deputy Provincial Transport Controller also informed that they were going to issue permits for 14 goods carriers during this year to run on route from Pathankot to Manali.

Proceedings of the Agriculture Sub-Committee of the Hill Areas Advisory Committee held on the 29th November, 1961 at Palampur.

1. Shri Lal Chand Prarthi
2. Shri Kunj Behari Lal Butail
3. Thakur Mehar Singh, M.L.A.
4. Shri M.K. Mahajan
5. Shri Dasondha Singh, M.L.A.
6. Shri R.N. Chopra, I.A.S., Development Commissioner, Hill Areas
7. Shri R.S. Kang,P.C.S., Under-Secretary to Government, Punjab, Hill Areas
8. Shri Dharam Pal Singh, Deputy Chief Conservator of Forests, Punjab
9. Shri Nihal Singh, Superintending Engineer, I.B. Nangal Circle
10. Shri Amrik Singh Cheema, Joint Director (Extension), Agriculture
11. Shri Mohan Singh Malhi, Deputy Director, Animal Husbandry, Jullundur Division
12. Shri J.S. Chhatwal, Planning Officer, Animal Husbandry Department
13. Shri Atma Singh Sub-Divisional Officer (Kuhls), Baijnath
14. Shri Hari Singh, District Agriculture Officer, Dharamsala.
15. Shri Pritam Singh, P.C.S., Sub-Divisional Officer (Civil), Palampur
16. Shri L.R. Dhingra, Subject-Matter Specialist (Soil Science), Kulu
17. Shri K.G. Mehta, Field Advisory Officer, Palampur

2. As Thakur Pancham Chander, Convenor of the Sub-Committee, could not come, Shri Lal Chand Prarthi presided over the meeting.

MINUTES

3. At the outset, the Development Commissioner, Hill Areas, explained the object of the meeting, which was to review the Hill Areas Development Schemes of the Agriculture, Animal Husbandry and the Forest Departments, circulated to the members in the first meeting of the Hill Areas Advisory Committee held on 14th July, 1961, at Chandigarh, and to know the difficulties experienced in their implementation, as well as the pick up any new ideas arising out of discussions between the members and officers of the concerned departments. It was clarified that these discussions were intended to cover only the general problems of Hill Areas as a whole, and not individual cases relating to local areas. Thereafter, items of the agenda were taken up.

4. AGRICULTURE

Shri A.S. Cheema,Joint Director (E), Agriculture, reviewed the progress of various schemes of the Agriculture Department under the following broad categories:—

(a) Fruits & Vegetables
(b) Seeds & Seed Farms
(c) Plant Protection & Bee-keeping
(d) Agriculture implements
(e) Minor Irrigation

Progress of the various schemes was indicated as below :—

(*A*) *Development of Hilly Areas-Loans for starting fruit orchards.*—It was learnt that applications to the extent of Rs 61,000 had since been sanctioned but actual disbursement of this amount was yet to be made. Procedure for disbursement of loans had also been simplified and instead of the Deputy Director, Agriculture (H), at Kulu the applications would now be sanctioned by the District Agriculture Officer and Deputy Commissioner concerned. The Department was likely to spend a sum of Rs 3 lakhs against the provision of Rs 2 lakhs under this scheme during the year and a request had been made for a further provision of Rs 1 lakh.

[Irrigation and Power Minister]

(*B*) *Development of Hilly Areas—Subsidy for fertilizers, pesticides, seeds, plants and implements*—Rs 1½ lakhs had been provided for subsidies for various items under this scheme as follows :—

(a) Rs 70,000 for fruit plants at the rate of 50 per cent.

(b) Rs 29,000 for implements and tools at the rate of 75 per cent.

(c) Rs 22,000 for pesticides at the rate of 50 per cent.

(d) Rs 25,000 for fertilizers and seeds at the rate of 25 per cent.

No expenditure had been incurred so far on any item under this scheme. This was not considered a satisfactory position and the Sub-Committee showed a lot of anxiety about it. Commissioner, Hill Areas, expressed particular concern that the Department did not seem to have any exact idea of the total actual demand for fruit plants and the capacity of the Department to supply them from Government and private nurseries. According to the figures revealed by the Horticulture Development Officer, Kulu, in the meeting, the demand estimated for apple plants in Kulu Sub-Division was 34,000 and for Kangra 22,000 and demand estimated for all kinds of fruit plants for Amabla District was 4,000. Basis of these figures, however, was not known and the same did not seem to be reliable. As a matter of fact, it was feared that the demand for fruit plants from the Hill Areas as a whole was much more and it was not possible to meet the entire demand from Government nurseries. One way of getting over the difficulty was that all good private nurseries in the Hill Areas should be immediately registered by the Department now that the Act and the Rules on the subject were clear. Joint Director (Extension), Agriculture was directed to review the position of demand and supply of fruit plants and furnish a report to the Development Commissioner. Hill Areas, within a month.

Action by J.D.A.E.

(*C*) *Supply of pesticides for the control of insects Pests and rodents*—It was felt that the supply of insecticides and pesticides and plant protection services was not at all satisfactory or adequate and easily available in the Hill Areas, and the difficulty was particularly acute in the far-flung areas of Inner & Outer Seraj. Under this scheme, the Agriculture Department provided free service which was intended, more or less, for the destruction of rats and jackals, but, the scope of the service was limited. Even so only Rs 2,000 out of Rs 30,000 had been spent so far because the rate-contract for purchase of pesticides had been finalised only on 24th November, 1961.

The other service related to the distribution of insecticides and pesticides on payment by the Co-operative Depots. But, actually the Co-operative Depots did not stock sufficient quantities of insecticides nor were the depots convenently placed for difficult areas. It was suggested that the Agriculture Department should immediately take up the matter with the Co-operative Department, since the ultimate responsibility for making the supplies available to the various farmers and resolving any procedural difficulties rested with the Agriculture Department. It was decided that Joint Director, Agriculture (Extension), Shri Cheema, would review the position of supplies of insecticides for Hill Areas urgently and report progress to Commissioner, Hill Areas, within a month.

Action by J.D.A. (E)

(*D*) *Subsidy on manually-operated plant protection machines for sale to Panchayats, better farming societies, model farms and farmers*—A sum of Rs 40,000 had been provided under the scheme for the current year for giving 50 per cent subsidy for purchasing these machines, though last year, subsidy for this purpose was given at the rate of 75 per cent. Commissioner, Hill Areas observed that he had already taken up the case with Secretary, Agriculture, and Under-Secretary, Hill Areas will pursue the case.

Action by U.S. (H.A)

(*E*) *Development of Hilly Areas.—Establishment of progeny orchards-cum-nurseries.*—Work had actually started on one of the two units at Gummer Farm and not yet on the other unit to be located in Outer Seraj Areas.

(*F*) *Development of Hilly Areas—Nursery production.*—Under the revised scheme, nine nurseries have to be set up in the Hill Areas at a cost of Rs 98,000 and work had already started on 7 of them, namely-Nalagarh, Banjar, Hamirpur, Nurpur, Shahpur, Bhunga and Kulu, by taking up some land in the existing Seed Farms or by extension in the existing nursery. Joint Director, Agriculture (Extension) was requested to pursue the implementation of this Scheme vigorously.

Action by J.D....A(E).

(*G*) *Development of Hilly Areas—Training of gardeners at Kulu.*—This course was intended to train 40 gardeners but there were only 23 persons receiving training at present. It was desired that some follow-up scheme should be framed so as to utilise the services of these trainees profitably after they complete their course. Shri Cheema informed that almost all the persons so far trained had been absorbed within the Department.

(*H*) *Establishment of Punjab State Co-operative Fruit Development Federation (Hill Areas).*—No expenditure has been incurred under this scheme so far as the by-laws proposed for the constitution of the Federation had not yet been approved by Government.

(*I*) *Horticultural Research Station at Kandaghat.*—Mostly a staff and research scheme, continuing since December, 1960, was meant for manurial trials. The Department should arrange to furnish information regarding research, so far carried out, under the scheme, to Commissioner, Hill Areas, for the information of the Members, and give full publicity to the results obtained, for the benefit of fruit farmers.

Action by J.D.A. (E).

(*J*) *Development of Hilly Areas.—Farm Advisory Service.*—An expenditure of Rs 26,000 had been incurred under this scheme by the end of September, and the staff was in position. Members of the Committee expressed the view that a heavy Publicity Van proposed to be purchased at a cost of Rs 50,000 under the scheme, would not be suitable in the difficult Hill Areas, and instead jeep should be provided as a general purpose vehicle.

Action by D.A., Pb.

(*K*) *Development of Hilly Areas.—Production and distribution of vegetables and potato seeds*

(*L*) *Research in Hill Areas.—Improvement of ginger and elephant-foot at Kandaghat and mushroom cultivation at Katrain.*—It was desired that stress should be laid on diverting the cultivation of potatoes from Table variety to Seed variety. Members complained that almost all the vegetable seed produced at Katrain Farm was exported to plains and none was available to local cultivators, although seed produced at this Farm was acclimatized and specially suited for Hill Areas. Similarly honey produced at the Nagrota Farm was entirely exported to the plains and none was available locally. Joint Director, Agriculture (Extension) was asked to examine these two schemes so that, as far as possible, the vegetable seed and honey produced at these farms should be available for sale locally and by doing so the Department would save unnecessary transportation charges. It was further desired that the Potato Development Officer should survey suitable places for the propagation of good vegetable seeds in the Hill Areas such as Raghupur in Banjar Block for peas and Dehra Gopipur for potatoes. The Committee also desired that the new Potato Development Officer should look after not only potato development work but the entire co-ordinated programme for development and production of vegetable seeds.

Action by D.A., Pb.

(*M*) *Construction of seed stores at seed farms.*—Since there was ono seed farm in Dhar Kalan Block, it was desired that the feasibility f constructing the seed tore, allotted to this block, at the headquarters

[Irrigation and Power Minister]

of the Block Development and Panchayat Officer should be considered. It was also decided that Joint Director Agriculture (Extension) would intimate the exact location of all the 13 seed stores in the Hill Areas to the Commissioner, Hill Areas.

Action by J.D.A. (E).

(*N*) *Distribution of improved wheat seed.*

(*O*) *Production and Distribution of improved paddy seeds.*—Rs 15,000 and Rs. 30,000 respectively had been provided for payment of premia under these two schemes for the current year, but since there are no registered seed growers in the Hill Areas, the sum of Rs 15,000 provided under the first scheme, had been surrendered. The members did not approve of this surrender and desired that the programme of growing improved wheat seed in the Hill Areas should be reviwed in a practical manner. It was suggested that either the premium of rupee one per maund be raised to Rs. 2 in order to encourage the seed growers, or a system of exchanging good seed with ordinary produce should be adopted since the cultivators could not afford to sell any grain that they produced on their petty holdings. The Department would examine the suggestion urgently.

Action by J.D.A. (E).

(*P*) *Development af Hilly Areas-development of bee-keeping.*—The Committee was informed that the scheme could not be implemented so far since the staff had not been recruited. It was desired that Shri Cheema would furnish detailed information regarding the progress of the scheme to Development Commissioner, Hill Areas, immediately and that Deputy Director of Agriculture (Horticulture) would be made responsible for the implementation of this scheme.

Action by J.D.A. (E).

(*Q*) *Concession in price for the introduction of improved agricultural implements ploughs.*

(*R*) *Demonstration and popularisation, production and sale of improved agricultural implements.*—Joint Director Agriculture (Extension) informed that so far these schemes could not be implemented because firstly, right type of design suited for the Hill Areas had not been evolved and secondly, no arrangement had been made for the fabrication of ploughs. The Committee was of the view that the fabrication of ploughs for the Hill Areas should be undertaken within the districts, or preferably within the blocks, concerned, as it was difficult to transport these implements from distant places. Shri Cheema informed that under a non-plan scheme, Rs. 10,000 had been placed at the disposal of the Co-operative Department and the District Agricultural Officers would purchase implements and store them for distribution with the Service Co-operatives.

(*S*) *Green Manuring.*—Shri Cheema informed that since difficulty was being experienced in the Hill Areas for cultivation of specified green manures, he had approved that in these areas, any green vegetation which could be used as green manure should be accepted for implementation of the scheme.

(*T*) *Development of Hilly Areas-Development of tea in Kangra District.*—No expenditure under the scheme had been incurred so far as rules for the distribution of subsidy had not been yet finalised. It was desired that the department should get the rules finalised expeditiously.

Action by J.D.A. (E).

(*U*) *Research in Hilly Areas, improvement of tea.*—This was a research scheme and though some research had been carried out, the results of such research had not been disseminated amongst the tea-planters. The Department should arrange to do so.

Action by D.A., Pb.

(*V*) *Development of Hilly Areas establishment of soil testing laboratory.*—Rs 32,000 were expected to be spent under the scheme during the year. Shri Cheema informed that the staff had already joined with the exception of the gazetted officer, and the scheme would start working shortly.

(W) Shri Cheema informed that the Agriculture Department had framed a new scheme for setting up fruit canning units including training at Kulu and Kandaghat. On this, the members observed that at present, the small fruit growers of Kulu did not have the necessary know-how about the marketing and packing of fruits, particularly dissidous fruits, which were liable to rot if they are transported over some distances. It was, therefore, desired that standard type of packing cases should be evolved for them after research and study and such cases should be made easily available to the fruit growers. Shri D. P. Singh, Dy. Chief Conservator of Forests informed that, at present, a number of private saw-mills were working in the Kulu area who provided timber for packing cases, but the proposed to set up a government saw-mill which will provide timber planks of the right size to the fruit growers for making packing cases. This scheme, he said, would be linked with the scheme of timber extraction for the Newsprint factory. It was desired that Dy. Chief Conservator of Forests would report progress of his scheme to the Development Commissioner, Hill Areas, in due course. It was further desired that the Agriculture Department would provide the necessary know-how for the proper grading, packing & marketing of various kinds of fruits and that Shri Cheema, Joint Director Agriculture (Extension) will look into this aspect of the problem. Commissioner Hill Areas was of the view that small marketing Cooperative Societies should be set up in Kulu Sub-Division to undertake the packing and marketing of fruit produced by small growers and these societies should be helped by Marketing Sub-Inspectors, of the Department. In fact, this proposal was already under consideration of the Registrar, Co-operative Societies.

Action by C. C. F.

Action by J.D.A. (E)/ R. C. S.

Animal Husbandry

Shri M. S. Malhi, Deputy Director of Animal Husbandry, Jullundur, gave a review of the Animal Husbandry Scheme:—

(a) *Sheep Research Station at Kulu.*— This was a Central Scheme, purely meant for research in cross-breeding. Mr. Khote, an officer of the Government of India, had gone to Kulu area currently alongwith Shri Kehar Singh, Sheep Development Officer, Punjab, to select the site for the proposed research station. Shri D. P. Singh, Deputy Chief Conservator of Forests, indicated that the Forest Department would have no objection to give land for the scheme if the requirement was to the extent of 100 or 200 acres. Another State Scheme for establishing a Sheep Breeding Farm in Kulu had been since approved. It was desired by the Committee that the two Schemes should be properly co-ordinated and that the Director, Animal Husbandry, would furnish a full report on the progress of these schemes to the Commissioner, Hill Areas, within a month.

Action by D. A. H.

(b) *Establishment of Jersey Cattle Breeding Farm.*—Shri Chhatwal informed that this scheme had not been given to the Punjab but instead was likely to be located in the Himachal Pradesh. There was, however, a possibility that perhaps half a unit might be still allotted to the Punjab. It has, however, been decided to locate two Jersey bulls at Palampur immediately for intensive artificial insemination service. It was desired by the Committee that with the arrival of these two bulls, a larger number of artificial insemination sub-centres should be opened in the area.

Action by D. A. H.

(c) *Construction of Veterinary Hospital Building at Manali.*—Land for the purpose was being acquired.

(d) *Scheme for the opening of new State POLDs.*— One dispensary had been already opened at Jalot.

(e) *Scheme for the conversion of POLDs into regular Veterinary Hospitals.*—It is proposed to convert two POLDs at Saroya and Rehan into regular Veterinary hospitals at a cost of Rs 3,000 each.

(f) *Scheme for the supply od medicines and instruments to Veterinary Hospitals.*—No medicines had been purchased so far as the Controller of Stores had not finalised the rate-contract. The Committee desired that

[Irrigation and Power Minister]

since a small sum of Rs. 2,000 only had been provided for purchasing medicines for four units, Deputy Director Animal Husbandry might arrange to make the purchases locally with in his own powers to avoid further delay.

Action by D.D.A.H. Jullundur.

(g) *Scheme for the extension and opening of new Sheep and Wool Extension Centres.*—Commissioner Hill Areas observed that even the existing centres were lying idle because no rams were available there and there was no point in expanding these or opening new centres so long as rams were not provided. Steps should be immediately taken to arrange their supply through imports.

Action by Director Animal Husbandry.

(h) *Scheme for the distribution of pedigree bulls in the Punjab.*—Eight Jersey tharparkar bulls 3 Sahiwal bulls and one Red Sindhi bull had been purchased and distributed amongst various Panchayats in Hill Areas under this scheme. The Committee was, however, of the definite view that Panchayat would not be able to maintain these bulls properly and these should instead be maintained by the Department and Stall-fed.

Action by Director Animal Husbandry.

(i) *Scheme for the extension of existing poultry extension centre.*—Shri Malhi informed that the Poultry Centre at Katrain was being extended this year and the Palampur Centre would be taken up next year. The construction of buildings at Katrain was pending with the P.W.D. Another scheme had been prepared for opening poultry centre at Dharkalan Block for which a sum of Rs. 20,000 had been provided for the current year. The Committee was of the view that this centre should be located at Dharkalan proper and not at Chakki as was proposed by the Poultry Development Officer recently.

Action by Director, Animal Husbandry.

(j) Under an additional Scheme providing for an intensive Poultry Development block at Dasuya, Rs. 27,000 had been provided this year and buildings were under construction.

Shri M. K. Mahajan suggested that even where there were no poultry centres, Veterinary Department should arrange to instal incubators in the Veterinary Hospitals where electricity supply was available, to cater for custom-hatching of eggs. The Committee considered the suggestion useful and desired that the Poultry Development Officer should further look into it. It was, however, found that no funds for incubators were available with the Animal Husbandry Department but some funds for this purpose were available with the NES Blocks, who might be issued a direction to this effect by the Development Department.

Action by the Poultry Development Officer.

Action by D.S.D. (A)

6. GENERAL

Shri Malhi informed that 269 Jersey cross breed calves had been produced through the efforts of the Jersey Breeding Research Centre at Palampur since 1957 out of which 171 were females and 98 were males. It was gathered that as a rule, people in the Hill Areas kept a large number of ill-fed and poor quality cattle whereas it was better to keep a fewer number of good quality. The chief difficulty in maintaining good quality cattle was fodder because it was not easily possible to import fodder from the plains. It was, therefore, desired that Agriculture Department should prepare some schemes for fodder development in the Hill Areas, either within the Plan or on the non-plan side. The import of baled bhoosa from the plains may also be arranged.

Action by J.D.A. (E).

7. MINOR IRRIGATION

(a) *Irrigation Department Schemes.*—Shri Nihal Singh, Superintending Engineer, Irrigation, Nangal Circle informed that there were three lift irrigation schemes with the Irrigation Department namely—Nadaun Lift Irrigation Scheme costing Rs 1,53,000, Bharoli Lift Irrigation Scheme costing Rs 1,30,000 and Chamukha Lift Irrigation Scheme costing Rs 54,000 all in Dehra Tehsil. At Nadaun, it was proposed to lift water with the help of hydromats which did not require any electric or other power to work there, whereas the other two schemes were based on electric power. At

Bharoli, water was to be lifted from wells two of which already existed and three were to be constructed. Current year's budget of the Department was only for Rs 1,60,000 which was expected to be spent. The Superintending Engineer invited suggestions from the members of the Committee for any suitable sites in their areas where new schemes for lift irrigation could be investigated.

Shri Kunj Behari Lal Butail brought up the subject of extension and remodelling of Kuhl Kirpal Chand. The Superintending Engineer informed that he had already inspected the Kuhl and was of the view that no large expenditure should be incurred for the present on diverting the Kuhl at its source, but the department would remain vigilant regarding the erosion action of the river under the Kuhl. Butail, however, was apprehensive that if immediate attention for the extensive repair of the Kuhl was not paid, the Kuhl may suddenly collapse in which case the loss would be irreparable. The Irrigation Department was requested to go into this matter more thoroughly. Commissioner, Hill Areas also indicated that he would inspect the site on his next tour.

Action by C.E.I.B.

(*b*) *Schemes of Agriculture Department.*—Shri Cheema disclosed that Rs 3 lakhs have been provided for the current year for minor irrigation as below:—

Kangra	Rs 1.35 lakhs
Simla	Rs 0.80 lakhs
Ambala	Rs 0.30 lakhs
Hoshiarpur	Rs 0.50 lakhs

Nothing had been so far spent in district Kangra though Rs 35,000 had been spent in district Simla. District Agricultural Officer, Kangra, was asked to expedite implementation of the Scheme in Kangra without further delay and it was desired that Shri Cheema would send a special report on the progress of this scheme in all the districts by 31st December, 1961.

Action by J.D.A. (E)./ E. A. O., Kangra.

Normally, the maximum subsidy that could be given to a particular Kuhl is Rs. 5,000. Shri Kunj Behari Lal Butail wanted this limit to be raised in the case of Kuhl Kirpal Chand which needed extensive repairs. It was decided that Shri Cheema would look into this question on getting a written representation from Shri Butail. Shri Cheema would also furnish detailed information to the Hill Commissioner concerning the progress of the remaining minor irrigation schemes of the Agriculture Department, within a week.

Action by J.D.A. (E).

8. FORESTS

At the outset, members pointed out that restriction had been imposed on the shooting of Manal in the State which should be lifted, because the ban was not serving any useful purpose.

Shri D. P. Singh, Deputy Chief Conservator of Forests gave a review of the Forest Department Schemes :—

(A) FORESTRY GROUP

(*a*) *Raising of economic plantations* (*conffers*).—The Deputy Chief Conservator of Forests informed that physical targets under the scheme had been achieved, and 1,900 acres had been planted against a target of 1,400 acres. He informed that 90 per cent of the expenditure had been already incurred although the actual exdenditure so far booked is Rs 60,000 only.

(*b*) *Raising of economic plantations* (*miscellaneous species*)—An area of 500 acres had been planted against a target of 600 acres and the actual expenditure incurred so far was 80 per cent.

[Irrigation and Power Minister]

(c) *Forest Consolidation.*—No expenditure had been incurred so far and none was likely to be incurred during the year because revenue staff required for the scheme had not been made available by the Revenue Department. The demand consisted of two Naib Tahsildars and four Kanungos.

Action by Revenue Department.

(d) *Forest Resources Survey.*—Four Field Assistants, namely—a statistician, a forestry man, a botanical man and an agriculture man had to be appointed but the last two had not been available so far.

(e) *Working Plan Organisation and preparation of working plans.*—Only Rs 23,000 out of Rs 1,26,000 had been spent so far because the working plan officers had not been available. Only 50% of the target was expected to be achieved during the year.

(f) *Grazing and pasture development.*—Three experimental centres of 100 acres each were being set up for the development of grasses near Kulu, near Manali and above Rahala respectively. It is also proposed to develop the cultivation of clovers near Nurpur.

(g) *Development of timber operations and forests utilisation.*—The scheme had not been fully implemented because heavy machinery required for the purpose had not been available so far.

9. SOIL CONSERVATION

(A) *State Schemes*

(a) *Survey and land use planning in Shivaliks and adjoining tracts.*—Aerial surveys had been conducted but these had been proving very costly and the matter had been taken up with Government of India to declare the Forest Department as a Service Department.

(b) *Soil Conservation in Watersheds for flood control.*—Two thirds of the provision of Rs 2,40,000 under this scheme had been earmarked for soil conservation measures have the Sukhna Cho and the remaining would be utilised in the rest of the Shivalik area.

(c) *Treatment of Chos in Hoshiarpur and Ambala Districts with the help of tree protection belts.*—Fifty percent of the provision of Rs 80,000 was meant for Hoshiarpur District alone.

(B) *Centrally sponsored Schemes*

There are four Centrally sponsored schemes for soil conservation one of which was with the Irrigation Department and three are with the Forest Department. These schemes are (1) for Sutlej Catchment Area Rs 11,10,000, (2) for Beas Catchment Area Rs 5,68,000 and (3) Demonstration Centres Rs 4,00,000. Three such Centres are already existing at Haripur near Sabathu, Mindwan near Kotla and Bahi near Churru; and three new centres are proposed in Outer Seraj, near Chowi at Mahol near Kulu and at Kotla in Nurpur area.

Proceedings of the meeting of the Education Sub-Committee of the Hill Areas Advisory Committee, held at Chandigarh at 11-00 A.M. on the 20th January, 1962.

PRESENT

1. Shri Rala Ram, M.L.A. ... Convener (Chairman)
2. Shri Hem Raj, M.P. ... Member
3. Shri S.P. Mahajan ... Member
4. Dr. Bhag Singh M.L.A. ... Member
5. Shri N. K. Mukerji, I.C.S., Education Commissioner.
6. Shri R. N. Chopra, I.A.S., Development Commissioner, Hill Areas.

7. Miss Sarla Khanna, I.A.S., Director, Public Instruction.
8. Shri P. C. Suri, I.A.S., Deputy Secretary, P.W.D, B. & R.
9. Shri Joginder Singh, I.A.S., Deputy Secretary, Education.
10. Shri S. N. Sehgal, Joint Director, Education.
11. Shri Gurbachan Singh, P.C.S., Under Secretary , Health.
12. Shri D. R. Singal, Superintending Engineer, Public Health.
13. Shri L. M. Chaudhri, Executive Engineer, attached to Chief Engineer, Public Health.
14. Shri K. N. Missar, Director Ayurveda.
15. Dr. B. P. Sharna, Deputy Director, Health.
16. Shri R. S. Kang, P.C.S., Under Secretary, Hill Areas.

MINUTES

The meeting started with a few introductory remarks by the Development Commissioner, Hill Areas regarding the setting up of the Sub-Committee of the Hill Areas Advisory Committee.

HEALTH AND MEDICAL

Dr. B. P. Sharma, Deputy Director, Health Services, gave a review of the progress of Medical Department schemes as follows:—

(i) *Construction of building and staff quarters for the Civil Dispensary at Sairi in Simla District.*

A provision of Rs 54,000 was made in the Second Five-Year Plan and Rs 29,000 in the Third Plan. Rs 15,000 have been spent during the cur rent year and the main building thas been completed. Staff quarters are expected to be completed next year.

(ii) *Construction of Civil Dispensary building and staff quarters at Ghausa in Simla District.*

Rs 68,000 were provided in the Second Plan out of which Rs 32,000 were spent. Rs 36,000 have been provided in the Third Plan but nothing have been spent so far as no contractor has been willing to take up the construction work. The provision is likely to lapse during the current year, but will be provided in the next year's budget again.

(iii) *VD Clinic at Dharampur and staff quarters.*

Total provision for the scheme was Rs 67,000 out of which Rs 7000 were spent during the Second Plan and Rs 20,000 during the current year and the construction work had been completed.

(iv) *Building for X-Ray block in Ishri Hospital, Nalagarh.*

The scheme was estimated to cost Rs 54,000 out of which Rs 29,000 had been spent during the Second Plan and Rs 25000 have been spent during 1961-62. Work is almost complete.

(v) Rs 6 lakhs out of a provision of Rs 9 lakhs had been spent upto date on Malaria Eradication Programme in the Hill Areas. Entire area had been covered by the programme in the Hill Areas during the year.

(vi) Rs 25,000 have been so for spent on BCG Vaccination programme.

(vii) *Family Planning Programme.*—A sum of Rs 1 lakh was provided for the current year out of which about Rs.50,000 had been spent on the purcahse and distribution of contraceptives, etc. The staff was yet to be recruited.

2. Shri HemRaj, M.P., pointed out that the Civil Hospital at Dharamsala was feeling shortage of essential equipment, especially as there was no X-Ray Plant. Development Commissioner, Hill Areas pointed out that there had been some correspondence on this subject in the office of

[Irrigation and Power Minister]

Director, Health Services and the plant was to be supplied by a Philanthropist. Dr. Sharma promised to look into the case and inform the Hill Commissioner about the latest position.

3. Members of the Sub-Committee observed with concern that many of the hospitals and dispensaries in the Hill Areas were without doctors for some time and even where appointments had been made, the incumbents hesitated to join their posts or, if they joined at all, they got themselves transferred back to the plains. Dr. Sharma pointed out that the Department was short of doctors and they were making efforts to recruit more doctors through the Public Service Commission on the revised scale of pay which was very attractive, but the results did not seem to be very encouraging. The members felt that posts of doctors in the Hill Areas should be reserved for residents of Hill Areas only and suitable compensatory allowance should be allowed to them. Commissioner, Hill Areas informed that appointments to posts in the Hill Areas could not be reserved for the residents of Hill Areas only under the Constitution unless it was done under a Parliamentary legislation; but Government was considering the desirability of giving preference to residents of Hill Areas on specific posts where difficulty in recruitment in the normal course was being faced. He requested Dr. Sharma to supply the figures of shortage of doctors as say on the 31st December, 1961. Commissioner, Hill Areas further stated that he had already taken up with the Government the general question of giving some compensatory allowance to officials serving in the interior of the Hill Areas as well, apart from the towns where it was admissible at present.

On a suggestion from the members, the Health Department agreed to look into the special incentives that the Himachal Pradesh Administration was offering to doctors who were coming there to serve from outside.

4. Regarding the general demand from the members that there should be a separate Medical College for the Hill Areas like the one in Himachal, it was felt after discussion that such a proposal was not immediately practicable because a Medical College required a first class hospital at least with 1,000 beds and patients of varied diseases as its base in order to turn out really qualified doctors and under the present circumstances the best thing was to press the Governtment for reservation of special blocks, with specified number of seats, say 10-15 in each, for students from the Hill Areas, in the existing 3 Medical Colleges at Amritsar, Patiala and Rohtak though the ultimate aim should remain a separate Medical College for the Hill Areas.

Ayurveda

5. Shri K.N. Missar, Director Ayurveda, gave a review of the progreess of the Ayurveda Schemes for the Hill Areas, as follows:—

(i) It was proposed to set up a Circle Office in the Hill Areas to supervise and control all the Ayurvedic/Unani Dispensaries and a sum of Rs 90,000 had been sanctioned for this purpose. The location of the Circle Office and the qualifications etc., of the Circle Officers had not been yet decided.

(ii) Rs 35,000 were provided in the current year for the scheme relating to opening of 55 dispensaries and Rs 10,000 out of it had been spent up to 31st December, 1961 and 11 dispensaries had been opned so far.

(iii) Third scheme related to the opening of 2 Ayurvedic Hospitals at Datarpur (Dasuya) and Bhawarna in Kangra Land for the hospital at Datarpur had been taken over and the construction of the hospital had been taken in hand, whereas land at Bhawarna had been selected and was in the process of being taken over.

As a result of a general discussion the members felt that the condition of Ayurvedic dispensaries in the Hill Areas was not very satisfactory

as the same were not properly equipped with medicines and gave a rather desultory and discouraging look. Shri Missar explained that this was due to the lack of funds provided for his department in the Plan, and due to the lack of proper accommodation for the dispensaries and for the residences of Vaids. He wanted that the Deputy Commissioners and the local people should help in securing adequate clinical and residential accommodation for the dispensaries.

6. The Committee was of the view that since the control of these dispensaries was being handed over to Panchayati Raj the Zila Parishads, as soon as they start functioning, should provide adequate funds for living accommodation for the Vaids and Government should be pressed for more funds for Ayurvedic dispensaries. A special effort was, all the same, required to bring the Ayurvedic dispensaries to some reasonable standard of efficiency and appearance. Shri Missar promised to state his case for these dispensaries in writing and send it to the Hill Commissioner to enable him to take up the case with the Government also.

WATER-SUPPLY

7. Shri D. R. Singal, Superintending Engineer, Public Health gave a review of the Water-Supply Schemes of the Public Health Department for the First and Second Five-Year Plans and of the current year. He informed that the schemes provided for the First Plan had been all completed and those provided in the Second Plan had been completed to the extent of 75—80%. He further explained that for the Third Five-Year Plan, the following provisions had been made:—

(1) Rs 2,43,000 for the Sukhna Choe area villages scheme (Ambala District).

(2) Rs 1,35,000 for the Hamirpur group of villages scheme.

(3) Rs 63,700 for the Kulu scheme.

(4) Rs 1,31,000 for the Manali bazar scheme; and the progress in each case was satisfactory.

8. He further informed that the LIC had sanctioned a loan of Rs 1 crore and it will now be possible to divert some of the funds from the urban side to the rural water-supply schemes. The members requested the Department to expedite this diversion since the present provision for rural schemes was very meagre. The Superintending Engineer also explained that uptil now the Public Health Engineering Department had been maintaining these schemes on Deposit Work basis at the cost of the panchayats concerned and the Director of Panchayats was ressponsible for realizing the cost of maintenance from them.

9. Commissioner, Hill Areas observed that an Engineering Cell was being set up in the Panchayati Raj which would be able to look after the maintenance of rural water-supply schemes in due course.

10. The members desired that the levy of drinking water tax for the maintenance of water-supply schemes in the various panchayats should be on a uniform basis viz., the rates for gravity schemes and pumping schemes should be equalised as far as possible.

The members further wanted the quick conversion of the Lajpat Water-Supply Scheme of Durehra in Hoshiarpur Bhit Area from diesel engines to electric motors.

11. Commissioner, Hill Areas informed the Committee that about 8 to 9 lakhs of rupees had been already distributed in the Hill Areas to the Deputy Commissioners for Local Development.

Works for the execution of simpler water-supply schemes, mainly based on gravity flow; whereas the Public Health Engineering Department was dealing with bigger schemes which required pumping. He also explained that since there was an urgent need for a systematic survey of the areas where water-supply schemes involving pumping were required, in

[Irrigation and Power Minister]

order to be able to fix priorities; he had already written to the Block Development and Panchayat Officers in the Hill Areas to collect this information according to a proforma prescribed by the Chief Engineer, Public Health. The Committee was of the view that this survey would be very useful for spotlighting the areas where such schemes are required on priority basis, whereafter further detailed investigations could be conducted by the Public Health Engineers. Dr. Sharma, Deputy Director, Health Services suggested that it would be better if the water supply schemes relating to Hill Areas were routed through the Commissioner, Hill Areas before these were finally sanctioned by the Sanitary Board. This suggestion was welcomed by all.

EDUCATION

12. Miss Sarla Khanna, Director Public Instruction, gave a review of the progress of Plan schemes relating to the Education Department. She disclosed that out of a provision of Rs 2.52 crores for the whole State, Rs 24.34 lakhs were provided for the Hill Areas in the current year as follows:—

Capital Portion	...	Rs 11.16 lakhs
Revenue Portion	...	Rs 13.18 lakhs

Up to 31st December, 1961 a total expenditure of Rs 2.90 lakhs only had been incurred. She explained that the two principal reasons for shortfalls in expenditure were, firstly that the building programmes had lagged behind and uptodate expenditure on the buildings side had not yet been received from the Chief Engineer, B. & R. The second reason was the acute shortage of Teachers, besides some difficulty regarding purchase of equipment and stores. She explained that a move had been made that the Headmasters of Schools in Hill Areas may be vested with powers to make local purchase of equipment, furniture, etc. As regards shortage of Teachers, a number of relaxations had been made in their recruitment policy and now the Divisional and District Inspectors had been authorised to make many appointments. It was expected that with the new relaxations the shortage of Teachers would ease considerably within the next few months.

13. The Director, Public Instruction explained that the Department had separately taken up the question of giving compensatory allowance to teachers in the Hill Areas although this matter was generally also under the consideration of the Government. It was also proposed to strictly enforce the Government, orders that teachers posted in the Hill Areas should not be transferred before the expiry of 3 years. With these measures, the shortage of teachers in Hill Areas was likely to reduce.

14. The Director, Public Instruction, further explained that great stress was being laid by the Department on pre-planning so that paper work on the schemes in the Offices should be completed before the commencement of the year in which their implementation was to be taken up.

15. Members of the Committee were generally of the view that since the private schools in the Hill Areas were not working successfully on account of shortage of funds, and in some cases the staff could not be paid their salaries for long periods, the Government should take over these schools in the Hill Areas on priority basis. Apart from this, the members felt that the present conditions of the Department for taking over of private schools were so strict that they could not be easily fulfilled by most of the managements. The two main conditions were with regard to providing adequate buildings and cash deposit to cover six months salaries of teachers and arrears before the school could be taken over by the Govenment. Education Commissioner, pointed out that certain minimum requirements of accommodation for class-rooms, laboratories, etc., were absolutely essential for running a school on proper lines, without which it would be crippled from the start and it should be the duty of the management or the public to provide that minimum before the school was taken over by the Government. As regards the cash deposit he felt there was some point in the argument that the people of the Hill Areas being poor were

unable to deposit so much amount. The matter required look into by the Department.

The consensus of opinion was that Government should not insist on the cash deposit more than what the school had in its reserve fund, required under the rules, which should be, of course, transferred to Government along with the school. As regards buildings, they would be, of course, absolutely necessary; but the department should not insist so much on pucca buildings as on durable buildings constructed in keeping with local conditions.

16. Shri Hem Raj, M.P., pointed out that there was shortage of Science Masters and Drawing Masters in the Government schools in the Hill Areas and the Education Commissioner agreed that this would be looked into by the Education Department. The members stressed that there should be more emphasis on science/Drawing in the Hill Schools and in fact the proportion of Science Classes should be increased.

17. The members desired that basic education, with bias in favour of Horticulture should be introduced in Hill Areas Schools. Also Government should show preference in taking over Panchayat Schools located in Hill Areas.

18. Lastly, the members of the Committee raised a demand for more colleges in the Hill Areas and after discussions it was agreed that Government should be requested to consider the opening of a College in the Kangra District at a suitable place, on the basis of need established after a quick survey without attaching any conditions or strings as regards buildings and cash. The Department agreed to consider the request urgently.

Proceeding of the first meetings of the industries Sub-Committee of the Hill Areas Advisory Committee held at Chandigarh on the 15th February, 1962 at 11.00 A.M.

PRESENT

(1) Shri Darbari Lal Gupta, M.L.C., Convener (Chairman).

(2) Shri R. N. Chopra, I.A.S.,
Devolopment Commissioner, Hill Areas.

(3) Shri B. B. Vohra, I.A.S.,
Secretary to Government, Punjab,
P.W.D., Buildings and Roads Branch.

(4) Shri S. N. Khosla,
Secretary, Punjab State Electricity Board.

(5) Shri D. S. Dang, I. A. S.,
Joint Director, Village Industries, Punjab.

(6) Shri B. B. Mahajan, I.A.S.,
Deputy Secretary to Government, Punjab,
Irrigation and power Departments.

(7) Shri S. P. Kapur,
Deputy Director, Technical Education, Punjab.

(8) Shri M. M. Sharma,
Executive Engineer (Planning),
Punjab State Electricity Board.

(9) Dr. S. L. Kapur,
Deputy Director, Industries (Hill Areas)

(10) Shri R. S. Kang, P.C.S.,
Under Secretary to Government, Punjab,
Hill Areas.

MINUTES

1. The meeting started with a few introductory remarks by the Development Commissioner, Hill Areas, regardingthe development programme

[Irrigation and Power Minister]

for the current financial year for the Hill Areas region. Items of the Agenda were then taken up.

POWER PROJECTS (Including Rural Electrification).

2.1. Shri S. N. Khosla, Secretary, Punjab State Electricity Board, gave a review of the Plan performance of the Electricity Department in the Hill Areas during the current year up to the end of December, 1961. Out of a total outlay of Rs. 65 lakhs, the expenditure incurred so far was about Rs 10 lakhs only though 66 villages had already been electrified out of the years target of 95 villages. The slow progress of expenditure was due to part of it not having been booked so far. He, however, assured that so far Hill Area were concerned, physical targets would be more than achieved by the end of the year and it was likely that the total provision of Rs 65 lakhs would be fully utlised.

2.2. On a suggestion from the Development Commissioner, Hill Areas, Shri Khosla agreed that the Board would finalise its programme of rural electrification for 1962-63 by the end of April, 1962 and he would be able to furnish a complete list of the villages to be electrified in the Hill Areas during the next year, by that time to enable the other development departments to co-ordinate their respective programmes with the programme of electrification.

2.3. Shri Khosla suggested that in case the other departments could indicate their requirements to the Electricity Board well in time, i.e. before the board finalises the electrification programme for the next year, it would try to accommodate those requirements. He stated that the Industries and Housing Departments had already communicated their requirements to the Board. The Committee decided that in view of the special importance of lift-irrigation schemes based on electricity, the Irrigation Department should conduct a quick survey of the likely schemes to be put up by them and communicate the same to the Electricity Board as soon as possible, preferably within three months. It was decided that Secretary, Irrigation and Power, would get this survey conducted by the Executive Engineer, Kuhls Division, Dharamsala, the Hill Areas, Regional Officer for Minor-Irrigation. The requirements for schemes already known or contemplated would be conveyed to the Punjab State Electricity Board by the end of March, 1962 for incorporation in the Board's electrification programme for the next year. Secretary, Punjab State Electricity Board, further stated that the rural electrification programme covering the entire State will be ready during the current Plan although its execution will have to be spread over the subsequent two or three Plans.

2.4. The Chairman, Shri Darbari Lal Gupta, suggested that survey of irrigation possibilities and industrial possibilities in the Hill Areas should be carried out during the next three or four months by the respective departments and conveyed to the Electricity Board, so that the latter is enabled to formulate its programme of electrification and expansion while keeping in view the requirements of these departments. The Departments concerned agreed to do so. The survey for the Industrial Programme will be conducted by Deputy Director, Industries for Hill Areas.

2.5. Shri Khosla's attention was drawn to a statement made by the Board that Kangra District was second in the State in the matter of rural electrification. He confirmed it.

TECHNICAL EDUCATION

3.1. Shri S.P. Kapur, Deputy Director, Technical Education attended on behalf of the Director, Technical Education, but he had not been properly briefed with regard to the performance of his Department up to the end of the third quarter of the current year. It was, therefore, decided that he would review the performance of Plan Schemes for Technical Education with the Development Commissioner, Hill Areas, on a later date, when he had fully studied the position.

3.2. Shri Kapur, however, disclosed that as regards the new polytechnic to be set up at Hamirpur, land had been acquired but the building plans were not yet ready. It was brought to the notice of the Committee that the Headmaster, Government Basic Training School, Hamirpur, had intimated that it was proposed to take over the new buildings of the said school for opening the new polytechnic, so long as its own buildings were not ready. As this did not seem to be a practicable proposition, the Committee was of the view that the new polytechnic for Hamirpur may be temporarily located at Jwalamukhi, where a number of buildings were reported to be available with the shifting of the activities of the Oil and Natural Gas Commission, and the same can later be brought back to Hamirpur as soon, as the buildings are ready there. Secretary, B.&R. was requested to examine the proposal.

3.3. On an enquiry from the Chairman, Secretary, B. & R. informed that apart from the technical institutes located in Kangra District, hill areas of district Ambala were being served by the institutes at Ambala and Chandigarh, those of district Hoshiapur by the polytechnic at Hoshiarpur and those of district Gurdaspur by the institute at Batala.

3.4. The Sub-Committee recommended that more Industrial Training Institutes should be located in the Hill Areas than had been planned hitherto.

INDUSTRIES

4.1. Shri D.S. Dang, Joint Director, Village Industries, gave a general review of the Plan performance of the Industries Department up to the end of the third quarter of the current year. It was disclosed that, as a result of excesses and surrenders, the outlay for industries for the current year had come down from about Rs 18 lakhs to Rs 14 lakhs and that the actual expenditure by the end of the year was expected to be about Rs 11 lakhs. So far, however, only Rs 2 lakhs had been spent which came to about 10% of the total outlay. This was considered unsatisfactory but the Joint Director, Village Industries and the Deputy Director, Industries (Hill Areas) assured that the expenditure of the Industries Department schemes achieved by the end of the year would be about 10 lakhs.

4.2. The Joint Director, Village Industries explained that the main reason for such small expenditure and shortfalls was the slow progress of the buildings programme. For this reason physical targets could not be achieved although the Department had placed order for machinery worth about 75% of the cost needed for all the schemes. The Committee felt that it will not be possible for the Industries Department to make up for this gap unless tangible schemes, containing building components, which could not be taken up during this year, were again provided for in the next year's budget. The Department was requested to ensure this.

4.3. On an enquiry from the Chairman, Joint Director, Village Industries disclosed that special inducement was being given to outsiders to set up industries in the Hill Areas by reserving a certain percentage of the quotas of various raw materials for use in the Hill Areas. Such reservation for Hill Areas and backward and rural areas at present, was 15%. The quota in the plains was given only to those parties who were already in the business, but in the Hill Areas, as a special case, it was given to new entrants also. It was decided that Joint Director, Village Industries would give a detailed note on the reservation of these quotas for hill areas to the Commissioner, Hill Areas.

4.4. Dr. Kapur, D. D. I(H) Made a suggestion that the Department should have a raw material depot for the Hill Areas to meet the shortage of raw materials, as was the case in Himachal Pradesh. It was decided that Dr. Kapur would put down his suggestion in a tangible form and make it available to his Department as well as to the Commissioner, Hill Areas for further action.

4.5. The Chairman also emphasised the importance of the problem of partial employment in the rural areas and the desirablity of decentralisation of industries so that the rural people should become industry minded and be able to supplement their present income by taking to cottage

[Irrigation and Power Minister]

and village industries. One such industry that could be profitably taken up by people living in Kangra District was extraction of file from 'Keura' bamboo plant. D. D. I. (Hill Areas) would explore this suggestion further.

4.6 With a note of thanks to the Chair, the meeting was concluded.

पंडित मोहन लाल दत्त : जब ऊना तहसील कांगड़े की तरह पहाड़ी है, तो इसे कांगड़े से कम रुपया क्यों दिया जाता है ?

सिंचाई तथा विद्युत मंत्री : पंडित जी, आपको पता होना चाहिए कि होशियारपुर ज़िले के लिए भी ध्यान दिया जाता है।

पंडित मोहन लाल दत्त : मेरे सवाल का जवाब यह नहीं है। मैंने पूछा है कि ऊना तहसील जब हिल्ली है तो उसे क्यों कम रुपया दिया जाता है ?

Mr. Speaker: This question doesn't arise out of the main question.

पण्डित मोहन लाल दत्त : क्या मैं पूछ सकता हूँ कि किस किस सब कमेटी की मीटिंग इस साल हुई है ।

मंत्री : मैं आफ हैंड कैसे बता सकता हूँ । अगर आप नोटिस दें तो मैं पता करके बता दूंगा ।

CUT IN EXPENDITURE ON PLAN SCHEMES DURING 1963-64

***2033. Comrade Shamsher Singh Josh** (Put by Comrade Babu Singh Master) : Will the Minister for Planning and Development be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to make any cut in the Five-Year Plan expenditure originally proposed for the year 1963-64 ; if so, the total amount of cut proposed alongwith the details of major scheme involved ?

Chaudhri Ranbir Singh (Irrigation and Power Minister) : The State Third Plan envisages an outlay of Rs 231.39 crores, against which the Central assistance will be Rs 131 crores and the balance is to be met out of the State's own resources. According to the phasing indicated at the time of the formulation of the Third Plan, the size of the Plan for 1963-64 would be of the order of Rs 48 crores *i.e.* 21% of the five year total, against which the Central assistance would have been about Rs 27 crores. These figures are, however, approximate and adjustment in them is possible from year to year. The Government of India have, however, indicated Central assistance of only Rs 22 crores for 1963-64. The State Government are providing a contribution of Rs 15.2 crores. It has, therefore, been proposed that the Plan 1963-64 should be placed at Rs 37.24 crores but that the outlay may be enhanced to Rs 39.24 crores if the position of State resources improves during the year. The proposals are now under the consideration of the Planning Commission.

The outlay to be provided on an individual scheme during a year is contingent upon the overall size of the Plan for that year and on the phasing of the scheme itself during the five years. It is not, therefore, possible to indicate the cut in any scheme due to reduction in the size of the Plan.

DROPPING OF CERTAIN SCHEMES OF FIVE YEAR-PLAN DUE TO NATIONAL EMERGENCY

***2231. Shri Balramji Dass Tandon** : Will the Minister for Planning and Development be pleased to state whether any schemes of the Five-Year Plan have recently been dropped due to the National Emergency or other reasons, if so, the details thereof, separately ?

Chaudhri Ranbir Singh : (Irrigation and Power Minister) : No scheme has been dropped from the Third Five Year Plan due to the National Emergency.

श्री मंगल सैन : क्या मंत्री महोदय बतायेंगे कि गुड़गांव में जो 75 लाख रुपया खर्च करके नहर का काम रोक दिया गया है उसकी क्या वजह है ?

सिंचाई तथा विद्युत मन्त्री : मैंने जवाब में भी बता दिया है और अब भी बता देता हूँ कि किसी स्कीम को छोड़ा नहीं गया ।

Mr. Speaker : On the one hand you have stated in your reply that no scheme has been dropped due to the National Emergency and on the other you say that such and such schemes have been dropped. How do you reconcile these two statements ?

मन्त्री : अध्यक्ष महोदय, हमने कोई स्कीम कैंसल नहीं की, पोस्टपोन ज़रूर की है वह पांच साला प्लैन के अगले सालों में चालू की जा सकती है ।

Comrade Ram Piara : The hon. Minister has stated that no scheme has been dropped on account of the National Emergency. May I know if any of the scheme have been postponed due to this Emergency?

मन्त्री : मैंने यह अर्ज़ किया था कि कुछ स्कीमों का खर्चा कम किया गया है लेकिन इसके माने यह नहीं कि तीसरे पांच साला प्लैन के अंदर उन के ऊपर खर्चा कम होगा और उन पर काम नहीं होगा ।

कामरेड राम प्यारा : क्या मिनिस्टर साहिब बतायेंगे कि ऐनीमल हस्बैंडरी की स्कीम ड्राप की गई है या नहीं ।

मंत्री : इस साल का खर्चा कम किया गया है, स्कीम ड्राप नहीं की गई ।

Mr. Speaker : In reply to this question it has been stated that no scheme has been dropped from the Third Five-Year Plan due to the NationalEmergency and will be taken up provided the funds are available or due to Emergency it is not possible to give a definite date. How does the hon. Minister reconcile these two statements?

मन्त्री : 1962-63 का साल जो गया है उसका खर्चा कम किया गया है । पांच साला प्लैन में फेज्ड प्रोग्राम होता है । इसलिये अगले सालों में खर्चा हो सकता है ।

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या वज़ीर साहिब बतायेंगे कि तालीम के बारे में जो सरकार की पहले पालिसी थी कि बच्चों को तालीम मुफ्त दी जाएगी उसे सरकार ने इस साल के लिये तबदील किया है या नहीं ?

मन्त्री : यह तो बजट में पास हो चुका है । उसमें सब कुछ है ।

श्री बलरामजी दास टंडन : आपने जो जवाब दिया है उसकी लाइट में ही मैं पूछता हूँ कि सरकार की पालिसी के मुताबिक इस प्लैन में हाई स्कूल और हायर सैकंडरी तक सारी तालीम मुफ्त हो जानी चाहिए और दूसरे प्राइवेट स्कूलों को मदद वगैरह भी देनी थी । यह चीज़ तीसरी पांच साला प्लान में शामिल थी । लेकिन अब इन्होंने इस साल यह किया है कि मुफ्त तालीम का देना बन्द कर दिया है । वज़ीर साहिब अब कह रहे हैं कि कोई स्कीम ड्राप नहीं की है । I want to know how can these two positions be reconciled ?

मन्त्री : मैंने यह कहा है कि जहां तक इस साल का ताल्लुक है और पिछले साल का ताल्लुक है उसमें कोई तबदीली हुई हो उससे मैंने इन्कार नहीं किया लेकिन जहां तक पूरे पांच साल का ताल्लुक है उसमें अभी दो साल बाकी हैं और शायद जो वह चाहते हों वह उन दो सालों में यह सदन कर ही दे ।

श्री अध्यक्ष : पहले गवर्नमेंट का फैसला था कि बच्चों को तालीम मुफ्त दी जाएगी लेकिन अब फ़ीस लगा दी है । आपका कहना है कि अगर किसी स्कीम पर इस साल कट लगाया है तो प्लैन के अगले सालों में उस खर्च को पूरा किया जा सकता है । जहां तक पुलों, सड़कों, वगैरह की स्कीमों का ताल्लुक है उस बारे में तो आप यह कहनें में जस्टीफ़ाइड हैं लेकिन आपका काम तो इसलिये मुश्किल हो गया है कि you are trying to reconcile irreconcilable things. बच्चों को इस साल तालीम मुफ्त मिलनी थी जो नहीं मिली तो अगर आप दो साल बाद उस कट को रिस्टोर करते हैं इससे उन बच्चों को कैसे फ़ायदा होगा । जो डिवैलपिंग स्कीमें हैं और जो इसी साल होनी हैं वह पांच साल बाद कैसे हो सकेंगी ?
(Previously the Government had decided to impart free education to the children but now fees have been charged. The Hon. Minister has stated that in case any cut in expenditure is imposed on any scheme during this year, it will be compensated during next years of the plan period. The hon. Minister is justified to say so; as far as schemes for bridges and roads etc. are concerned; but his statement has led to many complexities, because he is trying to reconcile the irreconcilable; for example, if children were to receive free education, and they are not granted facilities during this year, how will those children be benefited if the cut is restored after a couple of years. How will the developing schemes, which were to be executed this year, be taken in hand after five years ?)

श्री मंगल सैन : आन ए प्वायंट आफ़ आर्डर सर। सवाल के जवाब में लिखा है कि दैट हैज़ बीन रीसैंटली ड्राप्ड। अब वज़ीर साहिब यह कह रहे हैं कि इस साल के लिये ड्राप कर दिया लेकिन अगले दो सालों में कर देंगे। मैंने सवाल में पूछा कि ज़िला गुड़गांव में जो नहर की तामीर का काम चल रहा था वह क्यों रोक दिया तो इस हाउस में कहा गया है कि एमरजैंसी की वजह से रोक दिया। मैं पूछता हूँ कि वज़ीर साहिब हाउस में कुछ कहते हैं और जवाब में कुछ और कहते हैं, तो क्या उनके खिलाफ़ एक्शन नहीं लेना चाहिए ?

Mr. Speaker : I leave it to the hon. Member to Judge it as to whether it is a point of order.

कामरेड बाबू सिंह मास्टर : आन ए प्वायंट आफ आर्डर सर। इस हाउस में चीफ़ मिनिस्टर साहब ने कहा था कि हरिजनों के लिये मकान बनाने की स्कीम ड्राप कर दी है क्योंकि एमरजैंसी है लेकिन आज वज़ीर साहब कहते हैं कि कोई स्कीम ड्राप नहीं की है। इनमें से कौन सी बात ठीक है ?

श्री अध्यक्ष : आप चीफ़ मिनिस्टर साहिब को मिस-कोट कर रहे हैं। उन्होंने कभी नहीं कहा कि एमरजैंसी की वजह से यह स्कीम ड्राप कर दी गई है। उन्होंने जहां तक मुझे याद है यह कहा था कि प्लैनिंग कमीशन को कन्सल्ट कर रहे हैं कि how to make best use of that money—whether that money be spent on some other productive works or for the construction of houses. (The hon. Member is misquoting the Chief Minister. He never said that the scheme has been dropped due to emergency. So for as I remember he said that they were consulting the Planning Commission as to how to make the best use of that money—whether that money be spent on some other productive schemes or for the construction of houses.)

डा० बलदेव प्रकाश : स्पीकर साहिब, पहले और जवाब इस हाउस में दिया गया था और अब उसके बारे में और जवाब दिया गया है, यह जवाब एक दूसरे से कंट्राडिक्टरी है। क्या आप महसूस करते हैं कि यह जवाब ठीक है ?

श्री अध्यक्ष : आपको अभी पता नहीं लगा कि मैंने क्या महसूस किया है ? (Has the hon. Member not realized so far as to what is my feeling about it ?)

———

SURVEY OF WATER-SUPPLY SCHEME, FARUKH NAGAR DISTRICT GURGAON

***2347. Shri Babu Dayal Sharma** : Will the Minister for Planning and Development be pleased to state—

(a) Whether a sum of Rs 917 was deposited with Government for the survey of water-supply scheme, Municipal Committee,

[Shri Babu Dayal Sharma]

Farukh Nagar, district Gurgaon ; if so, whether the said survey has been completed ; if not, the reasons therefor and the action proposed to be taken in the matter.

(b) the amount of loan/grant which Government proposed giving for the scheme mentioned in part (a) above?

Chaudhri Ranbir Singh (Irrigation and Power Minister) : (a) Yes.

A preliminary survey has been conducted and an interim water-supply scheme amounting to Rs 25,400 forwarded to the Municipal Committee.

(b) the sanction of loan/grant-in-aid will be considered when a detailed estimate has been prepared/administratively approved by the State Sanitary Board.

श्री बाबू दयाल शर्मा : क्या मंत्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि जब सरकार के पास रुपये जमा हो चुके हैं तो क्या स्कीम अभी तक उनके पास नहीं पहुंची है ?

मंत्री : स्कीम बनाई जा रही है ।

श्री बाबू दयाल शर्मा : क्या मंत्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि इस बारे में कितना लोन सैंक्शन करने की प्रोपोज़ल है ?

मंत्री : डिटेल्ड स्कीम आने पर विचार किया जाएगा ।

DRINKING WATER-SUPPLY SCHEME IN BHIWANI TEHSIL

***2512. Shri Jagan Nath** : Will the Minister for Planning and Development be pleased to state whether it is proposed to cover a number of villages of Bhiwani by drinking water supply scheme ; if so, their names and the time by which the work connected with the water supply is expected to be completed?

Chaudhri Ranbir Singh (Irrigation and Power Minister) : (a) Yes, Sir.

(b) A list of 138 villages proposed to be given the water-supply is placed on the table of House.

(c) Schemes concerning 19 villages have been executed so far. The remaining schemes have not yet been approved by the Government of India for inclusion in The Third Five-Year Plan. The work will be executed after these schemes have been finally approved by Government of India and funds provided therefor.

List of villages in tehsil Bhiwani for which the estimate for providing Water-supply Schemes have been prepared

1. Water-supply scheme for group A-I villages in Bhiwani Tehsil, district Hissar—

1.	Bure	23.	Gudha
2.	Saharwa	24.	Ghangala
3.	Chanana	25.	Badhseli
4.	Dhani Girdhi	26.	Motipura
5.	Daryapur	27.	Jhanpa
6.	Dhani Kanhawali	28.	D. Sahiwas
7.	Miran	29.	Kushalpura
8.	Jhuli	30.	D. Sharpura
9.	Sidhan	31.	Kalali
10.	Bhera	32.	Bidhwan
11.	Jainwas	33.	Dhani Bhakanwali
12.	Madhan	34.	Swanch
13.	Kalod	35.	Matani
14.	Dewawas	36.	Mandholi
15.	Talwani	37.	Mirthi
16.	Isharwal	38.	Morka
17.	Katwar	39.	Surpura Kalan
18.	Khewa	40.	Suprna Khurd
19.	Busan	41.	Garwa
20.	Rodha	42.	Patwan
21.	Salehwala	43.	Bahal
22.	Sandawa	44.	Sudhiwas

2. Supplementary estimate for providing water supply, Lilus, D. Salana and D. Sahni in tehsil Bhiwani, district Hissar—

1.	Lilus	2.	D. Salana
3.	D. Sahni		

3. Water-supply scheme for group A-II villages in Bhiwani Tehsil, district Hissar—

1.	Pahal	9.	Siwani
2.	Talwandi Ruka	10.	Kakrol
3.	Talwandi Badashpur	11.	Dhani Deosar
4.	Dhulkot	12.	Gurcra
5.	Dhani Rohan	13.	Dhani Rangranpur
6.	Dhani Dhiraj	14.	Dhani Bakhtawar
7.	Kera	15.	Dhani Godwas
8.	Dhani Malhan	16.	Mohla

4. Water-supply scheme for group A-III villages in Bhiwani Tehsil, district Hissar—

1.	Tosham	9.	Chapper Rangran
2.	Baghanwala	10.	Saral
3.	Jhanwari	11.	Thalor
4.	Dadam	12.	Badola
5.	Panjokhara	13.	Bhadawala
6.	Garanpura	14.	Patodi
7.	Garanpura Khurd	15.	Patodi New
8.	Chapper Jagian	16.	Bhariwas

[Irrigation & Power Minister]

5. Water-supply scheme for group B-I villages, Bhiwani Tehsil, district Hissar—

1. Holuwas
2. Deowar
3. Dhirana
4. Malawas Deosar
5. Kasumbi
6. Lohani
7. Titani
8. Keharpur
9. Hetman Pur
10. Lilana
11. Bhakra
12. Asalwas Marotta
13. Asalwas Dobia
14. Hari Para
15. Golpura
16. Pathran
17. Nangal
18. Kherpura
19. Bahman Wali
20. Dhani Bahmnan
21. Naketa
22. Ligha Bhana
23. Legha Hetman
24. Jatwana Bas
25. Seml Bas
26. Gola Garh
27. Dhangar
28. Jui Khurd
29. Jui Kalan
30. Lala Was
31. Pokhar Was
32. Kural
33. Bas Kurlan
34. Dhab Dhani
35. Sunda Bas
36. Bijana Bas

6. Water-supply scheme for group B-II villages, Bhiwani, Tehsil, district Hissar—

1. Dinod
2. Malwas Kohar
3. Kohar
4. Bijaha
5. Dhani Mahu
6. Higna Kalan
7. Higana Khurd
8. Dulahri
9. Alampur
10. Mansar Bas
11. Sohgar Pur
12. Kharia Bas
13. Dharwal Was
14. Khapar Was
15. Deorala
16. Indiwali
17. Sahdwa
18. Sallan Wala
19. Hassah
20. Kairuh
21. Nhanda Bas
22. Chanda Bas
23. Babar Bas

(*Interruption by Shri Jagan Nath*)

Mr. Speaker : The hon. Member should withdraw the words used by him. They are not in good taste.

श्री जगन्नाथ : स्पीकर साहिब, मैंने कुछ नहीं कहा है।

Mr. Speaker : I have heard whatever the hon. Member has said.

श्री जगन्नाथ : मैं विदड्रा करता हूँ।

क्या मन्त्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि भिवानी तहसील के डिज़र्टिड एरियाज़ को ड्रिंकिंग–वाटर स्कीमों में प्रायारिटी दी जा रही है?

मंत्री : जहां पर पानी पीने को नहीं मिलता है, वहां की तकलीफों को दूर करने का यत्न किया जाता है, पंजाब में कहीं भी डिज़र्टिड एरिया नहीं है । पंजाब आबाद है । (हंसी)

श्री जगन्नाथ : क्या मन्त्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि यह स्कीम कितने सालों से चालू है ?

श्री अध्यक्ष : यह स्कीम अभी चालू नहीं हुई है । (This scheme has not been taken up so far.)

WIDENING AUT-LUHRI ROAD LINKING KULU WITH SIMLA

*1873. **Lala Bansi Ram** : Will the Minister for Planning and Development be pleased to state—

(a) whether there is any proposal under the consideration of Government to widen the existing Aut-Luhri P. W. D. road linking Kulu with Simla in tehsil Seraj of district Kangra to make it fit for mottor traffic ;

(b) if the reply to part (a) be in the affirmative ; the amount, if any, earmarked for this work ;

(c) whether the existing narrow bridges on the said road are also proposed to be reconstructed to make them fit for vehicular traffic ; if so, the time by which all this work is expected to be completed ?

Chaudhri Ranbir Singh : A statement giving the required information is laid on the Table of the House.

STATEMENT

(a) Aut-Luhri Road consists of three district sections. Aut-Banjar portion has already been widened and made a truckable road. Portion Banjar to Ani passing over Jalori Pass is presently only a Jeepable road for restricted traffic. For improvement of this portion to make it a safe jeepable road suitable also for jeeps, trucks and power wagons provision, stands included in the Draft Additional Hill Area Programme at a cost of Rs 10.25 lacs, but there is no certainty of the amount being available if additional allocation for road development in Hill Areas did not become available. Portion Ani to Luhri has already been made truckable and work is nearing completion.

(b) Portion Aut Banjar has already been completed. For portion Banjar to Ani position of funds for making a safe road for jeeps and power wagons has been indicated above. There is no provision for making a truckable road in this portion. For Ani to Luhri portion total approved cost for truckable roadwas 9.53 lacs which work is nearing completion.

(c) On Aut Banjar portion one Larji bridge is contemplated to be reconstructed, strengthened and widened. For other bridges there is no provision for their widening. Small trucks and buses are otherwise already plying on them. On Ani Luhri portion there is no important narrow bridge worth mentioning. At Luhri, on Sutlej, Himachal Pradesh are replacing old bridge with a new wider bridge.

Lala Bansi Ram : Sir, in regard to Luhri-Aut Road in Kangra District it had been stated on page 222 of Volume I, New Expenditure (Plan Schemes for 1963-64) against item No. (31) that the entire road is fit for Jeep traffic only, whereas the information given in the statement now placed on the Table of the House is different. Further, Sir, in the Budget for this year a sum of Rs 18,000 has been provided for improving and widening of this road and these figures also differ from the figures mentioned in the reply now given.

May I know which of the two positions is correct ? What is the size of trucks or what is the wheel base of the trucks that are allowed to ply on Aut-Banjar portion of that road ; what is the permissible load for the bridges at Aut, Larji and Phagu ; and what is the clearance of these bridges ?

Minister : I require notice to answer this question.

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या वज़ीर साहिब बतायेंगे कि न्यू एक्सपैंडीचर में जो फिग्गर्ज़ बताई गई हैं वह ठीक हैं या जो फिग्गर्ज़ सवाल के जवाब में बताई गई हैं वह ठीक हैं क्योंकि दोनों फिग्गर्ज़ एक दूसरे से कंट्राडिक्टरी हैं।

Mr. Speaker : The hon. Minister would need a separate notice to answer this question. चौधरी साहिब, आपने कहा कि जो सड़कें टेक अप की गई वह तीसरी पांच साला प्लैन में मुकम्मल हो जायेंगी, अभी अभी आपने एक सवाल के जवाब में कहा था कि यह स्कीमें नहीं छोड़ी जायेंगी। अब आप इस सवाल के जवाब में कहते हैं कि डिपैंडिग अपान दी अवेलेबिलिटी आफ़ दी फंड्ज़ तैयार की जायेंगी। अगर 10 साल पैसे नहीं आयेंगे तो क्या वह सड़कें तैयार नहीं होंगी? This means that two replies are contradictory. (The Hon. Minister would need a separate notice to answer this question. The hon. Minister had just now stated in reply to a question that the schemes for construction of roads, which have already been taken up, will not be dropped and they will be completed during the Third Five Year Plan period. But, now you have contradicted yourself in answer to this question that these schemes will be executed depending upon the availability of funds. Does it not imply that these roads will not be constructed if funds are not available for the next ten years ? This means that the two replies are contradictory).

मन्त्री : मेरे कहने का मतलब यह है कि तीसरी पांच-साला प्लैन के अभी दो साल बाकी हैं, दो सालों में फंड्ज़ मिलने की उम्मीद है, और स्कीमें पूरी की जायेंगी।

GANAUR-SHAHPUR ROAD

***2312. Pandit Chiranji Lal Sharma** : Will the Minister for Planning and Development be pleased to state —

(a) whether the Ganaur-Shahpur Road in district Rohtak has been completed ;

(b) whether any material was taken to the site of the said road after May, 1962 ;

(c) the total amount that has been earmarked for the construction of the said road ;

(d) the year when the construction of said road was started and the year when it is likely to be completed ?

Shri Darbara Singh : (a) No.

(b) No.

(c) Rs 2,99,000

(d) *Part* (*i*)—1957.

Part (*ii*)—No firm date can be indicated. Completion will depend on availability of funds.

Pandit Chiranji Lal Sharma : May I know the length of this road ?

Minister : The length is 4.46 miles.

Pandit Chiranji Lal Sharma : Will the hon. Minister please state the amount that has so far been spent on this road ?

Minister : I am sorry I would require notice to tell the amount spent so far. However, the approved cost of this road is Rs 4,47,500.

Pandit Chiranji Lal Sharma : Will the hon. Minister please state why, in spite of a specific assurance given during the last Budget Session by the then Minister of State, Shri Talib that the road would be completed during the year 1962-63, no work on this road has begun during the last year ?

Minister : Notice is required to answer this question, please.

Pandit Chiranji Lal Sharma : May I ask the hon. Minister the reasons for the non-completion of this road so far when it was started in 1956-57 ?

श्री अध्यक्ष : मेरे हलके में एक सड़क है, वह अभी तक नहीं बनी। (There is a road in my constituency which has not been constructed so far.)

पंडित चिरंजी लाल शर्मा : क्या कल इसी सवाल पर सप्लीमेंट्रीज़ होंगे ?

श्री अध्यक्ष : हां, होंगे। (Yes. Further supplementaries on this question will be allowed to-morrow.)

*UNSTARRED QUESTIONS AND ANSWERS

CHANDIGARH COMPENSATORY ALLOWANCE

959. Comrade Bhan Singh Bhaura : Will the Minister for Finance be pleased to state —

(a) whether the Chandigarh Compensatory Allowance of the Government Employees stationed at Chandigarh has since been stopped ;

(b) if the reply to part (a) above be in the affirmative, the total savings made on this account ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : (a) No, sir, the Government had decided to pay this allowance at half the rates with effect from 1st January, 1963 and stop it altogether from 1st April, 1963.

(b) In the year 1962-63	..	Rs 1.58 lacs.
In the year 1963-64	..	Rs 18.21 lacs.
Onwards	..	Rs 19 lacs per annum

PERMISSION FOR EMPLOYMENT OF RELATIVES IN PRIVATE ESTABLISHMENT

987. Comrade Babu Singh Master : Will the Home Minister be pleased to state —

(a) whether there are any instructions that the officers should not get their relatives employed, without permission, in private establishments ;

(b) whether the Secretary to Government, Punjab, Labour Department received any complaint for the violation of the above instructions ;

(c) if the reply to parts (a) and (b) above be in the affirmative the action taken in the matter ?

Shri Mohan Lal : (a) Yes—only in the private establishments, which have dealings with Government.

(b) No such complaint has been received.

(c) Question does not arise.

POSTS IN THE TRANSPORT DEPARTMENT

993. Chaudhri Sunder Singh : Will the Chief Minister be pleased to state the total number of posts, cadre-wise, in the Transport Department at present together with the number and percentage of Harijans, cadre-wise, amongst them ?

Sardar Partap Singh Kairon : A statement giving the requisite information is laid on the Table of the House.

**Note.*—Reply to Unstarred Question No. 960 received late is added at the eid of this debate as annexure.

Statement showing the total number of Posts Cadre-wise, in the Transport Department together with the number and percentage of Harijans, Cadre-wise amongst them

	Total number of posts	Total number of Harijans	Total percentage
CLASS I ..	11	—	—
CLASS II ..	16	—	—
CLASS III—			
Establishment including Store, Audit, Cash, Bill Branches ..	575	38	6.06
Operational			
Covering Inspectors, Drivers, Conductors, Booking Clerks and Diesel Pump Attendants, Station Supervisors, Chief Inspectors, etc. etc. ..	2,988	372	12.45
Workshop			
Including Service Station Incharge, Head Mechanics, Head Electricians, Mechanics, Fitters, Carpenters and all other workshop posts ..	1,107	97	8·76
CLASS IV			
Including Store Boys, Chowkidars, Peons and Sweepers ..	254	115	45·66
	4,951	622	

LAND ACQUIRED FOR DAUDHAR DRAIN PASSING THROUGH LUDHIANA AND FEROZEPORE DISTRICTS

994. Comrade Gurbakhsh Singh Dhaliwal : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) the total area of land acquired for the Daudhar Drain passing through Ludhiana and Ferozepore Districts;

(b) whether the entire compensation for the said land has been paid by now, if so, the total amount thereof;

(c) whether there are any owners of land who have not so far been paid compensation; if so, their names, the amount payable to each and the reasons for non-payment to each ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) 13.56 acres and 42.37 acres in districts Ludhiana and Ferozepore respectively.

(b) Compensation amounting to Rs 44,389 only has been paid. The remaining sum of Rs 52,735 for which award has been only recently announced will be paid shortly.

(c) In regard to award against which payment for Rs 44,389 has been made, payment for Rs 910 is due to the owners as per details in the appendix, since they were not pre ent on the date of payment.

APPENDIX

		Rs nP.	
1.	Shrimati Chhoti, d/o Pyara Singh	75.13	Village Dangian
2.	Shrimati Bachan Kaur, d/o Narain Singh	300.53	
		12.61	
3.	Shri Kishori Lal, s/o Chand Mall, etc.	9.20	Village Badhni Kalan
4.	Shri Balour Singh, s/o Dalip Singh	2.30	
5.	Sarvshri Jagir Singh, Ram Singh ss/o Teja Singh	2.30	
6.	Shrimati Kanu, d/o Kalu	499.10	
7.	Shri Kartar Singh, s/o Ralla Singh	9.20	
		910.37	
	Say Rs.	910.00	

LAND ACQUIRED FOR BADHNI DRAIN IN FEROZEPORE DISTRICT

995. Comrade Gurbakhsh Singh Dhaliwal : Will the Minister for irrigation and Power be pleased to state —

(a) the total area acquired for the Badhni Drain in district Ferozepore;

(b) whether the entire compensation for the said land has been paid by now; if so, the total amount thereof ;

(c) whether there are any owners of land who have not so far been paid any compensation; if so, their names, the amounts payable to each and the reasons for non-payment to each ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) 90.78 acres.

(b) (i) No.

(ii) Does not arise.

(c) No compensation has been paid at all so far as Government in this period has been considering to defer payment of compensation of land under drains for certain reasons.

REHABILITATION OF PERSONS BELONGING TO VILLAGE BUREWAL, DISTRICT KAPURTHALA

996. **Sardar Ajaib Singh Sandhu** : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) the year when village Burewal in Kapurthala District was washed away by river Beas;

(b) whether the persons who suffered have been rehabilitated permanently; if so, where, if not, the reasons therefor;

(c) whether the persons mentioned in part (b) above have been allotted permanent plots for the construction of their houses; if so, where together with the details thereof ?

Sardar Ajmer Singh : (a) Village (Abadi) Burewal Sub-tehsil Sultanpur was washed away by the floods in river Beas in 1955. The villagers again constructed their houses and the newly constructed houses were damaged by the floods again in 1958.

(b) The villagers have raised temporary structures on the safer side of Dhussi Bund on evacuee land in village Mullan Baha. A regular site has been earmarked for them in Mullan Baha revenue estate where a model village is intended to be raised. This project has not materialized so far because there is party faction amongst the villagers. While one group wants to move to the site where the model village is intended to be raised, the second wants to remain permanently on the site already occupied by them. Both the groups have not so far been able to come to a solution. In the meanwhile the Director of Research Institute, Irrigation Department, Amritsar, has intimated that as a result of the construction of Burewal advanced Bund, the original site of village Burewal, could not be affected by the floods. This aspect also requires careful consideration. The villagers have, therefore, not been settled permanently for these reasons.

(c) No. permanent plots have been allotted to the villagers of Burewal so far in view of the circumstances indicated in part (b) above.

LOANS GRANTED UNDER LOW-INCOME GROUP HOUSING SCHEME IN FEROZEPORE DISTRICT

997. **Guru Jaswant Singh** : Will the Minister for Planning and Development be pleased to state—

(a) the names and addresses of loanees who were granted loans under the Low-Income Group Housing Scheme in Ferozepore district during the period from 1956 to 31st December, 1959, and the amounts given to each; with period;

(b) the names and addresses of persons who stood sureties for the said loanees;

(c) the names and addresses of persons who issued plinth level and roof level certificates in favour of the said loanees;

(d) the names of the authorities who verified and reported about the correctness or otherwise of the certificates before making the full and final payment to the loanees;

(e) the details of the instalments paid back by the loanees;

(f) the names of the defaulters and the amounts involved in the defaults;

(g) the action taken or proposed to be taken by Government against the loanees in the said district who have constructed their houses and rented them out to other people but have repaid no instalment ?

Sardar Darbara Singh : The time and labour involved in collecting the information will not be commensurate with any possible benefit to be derived.

LOANS GRANTED UNDER MIDDLE-INCOME GROUP HOUSING SCHEME IN FEROZEPORE DISTRICT

998. **Guru Jaswant Singh** : Will the Minister for Planning and Development be pleased to state —

(a) the names and addresses of loanees who were granted loans under the Middle-Income Group Housing Scheme in Ferozepore District during the period from 1960 to February, 1963 and the amounts given to each;

(b) the names and addresses of persons who stood sureties for the said loanees;

(c) the names and addresses of persons who issued plinth level and roof level certificates in favour of the said loanees;

(d) the names of the authorities who verified and reported about the correctness or otherwise of the certificates before making the full and final payment to the loanees;

(e) the details of the instalments paid back by the loanees;

(f) the names of the defaulters and the amounts involved in the defaults;

(g) the action taken or proposed to be taken by Government against the loanees in the said district who have constructed their houses and rented them out to other people but have repaid no instalment ?

Sardar Darbara Singh : The requisite information is given in the attached statement.

[Planning and Development Minister]

	(a) the names and addresses of the loanees in Ferozepur District whom loans were advanced under the MIGH Scheme during the period January, 1960 to February, 1963 together with the amount of loan given to each of them		(b) the names and addresses of the persons who stood sureties for the said loanees	(c) The names and address of the authorities who issued plinth level and roof level certificates in favour of the loanees
		Rs		
1.	Shrimati Amrit Kaur, w/o Ajaib Singh of Dharangwala, tehsil Muktsar	2,000	Shri Gian Chand, M.C. Abohar	Shri Jagjit Singh B. D. P. O., Abohar
2.	Shri Baljinder Singh, son of Hakam Singh of Malout	12,000	Shri Chet Singh, son of Bhagwan Singh of Lakkarwala, tehsil Muktsar	Shri Dewan Chand, M.C. Malout
3.	Shri Dalip Singh, son of Hukam Singh of Muktsar	16,000	The loan was advanced when the loanee got the house constructed up to plinth level	Shri Hans Raj, M.C. Muktsar
4.	Shri Girdhari Lal, son of Bhagat Ram of Abohar	12,000	Ditto	Shri Lal Chand, M.C. Abohar
5.	Shri Gurditta Ram, son of Kanshi Ram of Abohar	16,000	Shri Sant Ram, son of Ramji Dass of Muktsar	Shri Pirthi Chand, M.C. Malout
6.	Shri Gomti Parishad, son of Sher Singh Thaper of Moga	20,000	Dr. Sham Lal Thaper of Moga	(1) Shri Jograj Singh, M.C. Moga (2) Shri Bihari Lal Jindal of Moga
7.	Shri Gurdial Singh, son of Ujagar Singh of Muktsar	16,000	Shri Jagir Singh, son of Boota Singh of Sammenwali, tehsil Muktsar	Shri Harcharan Singh, M. L. A., Muktsar Shri Jograj Singh, M.L.A., Moga
8.	Shri Hira Lal, son of Lal Chand of Zira	15,000	Shri Balbir Singh, son of Kishan Singh of Sukhewali, tehsil Zira	Shri Gurdit Singh, M.L.A., Talwandi Bhai Shri Dalip Chand, N.T., Zira

SCHEME

(d) the authorities who made verification reports about the correctness or otherwise of the certificates before making the full and final payment to the loanees	(e & f) the details of the instalment paid back by the loanees and also the details of the defaulters and amounts involved in each case	(g) the action taken by the Government or proposed to be taken against the loanees who have constructed the houses and rented them out to other people and have paid no instalments of loans	Remarks
No such verification was made before making final payment	Whole loan has not been advanced as yet	Action is taken in accordance with Government instructions contained in their Memo. No. 7382-Hg-60/28574, dated 20th/27th September, 1960	House not completed as yet
Ditto	31st May, 1962 910.12 21st February, 1963 .. 895.20 No instalment in arrears	Ditto	Verification not yet made
Ditto	27th January, 1962 .. 1,210.00 23rd March, 1963 .. 995.42 Next instalment is due on 23rd April, 1963	Ditto	Ditto
Ditto	27th November, 1962 .. 909.20 No instalment is in arrears	Ditto	Ditto
Ditto	2nd October, 1962 .. 1,594.64 4th December, 1962 .. 1,193.60 No instalment in arrears	Ditto	Ditto
Ditto	Instalments of Rs 1,492 each due on 10th May, 1962 and 10th November, 1962, not yet deposited	Ditto	Ditto
Ditto	Instalment of Rs 1,193.60 nP. due on 26th January, 1963 not yet deposited	Ditto	Ditto
Ditto	21st November, 1961 .. 1,135.65 8th August, 1962 .. 1,139.60 No instalment in arrears	Ditto	Verification made by the B. D. P. O. Zira on 23rd May, 1962

[Planning and Development Minister]

MIGH

(a) the names and addresses of the loanees in Ferozepur District whom loans were advanced under the MIGH Scheme during the period January, 1960 to February,1963 together with the amount of loan given to cach of them			(b) the names and addresses of the persons who stood sureties for the said loanees	(c) The names and the authorities who issued plinth level and roof level certificates in favour of the loanees
		Rs		
9.	Shri Hardev Singh, son of Isher Singh of G.T. Road, Moga	12,000	First instalment was advanced when the loanee constructed the house up to plinth level	Shri Jagraj Singh, M.L.A., Moga
10.	Shrimati Jugraj Kaur, w/o Charanjit Singh of Qabarwala, tehsil Muktsar	8,400	Sh. Bhagwan Singh, son of Jagir Singh of Malout	Shri Des Raj, M.C. Malout
11.	Shri Kundan Lal, son of Sardari Lal of Abohar	16,000	Shri Behem Sen, son of Duni Chand of Abohar	Shri Mukand Lal, M.C. Abohar
12.	Sarv Shri. Kapur Chand, Om Parkash, Sons of Yad Ram of Ferozepur Cantt.	15,000	Sh. Gokal Chand, son of Bansi Lal of Ferozepur Cantt.	Sh. Chander Mohan, Advocate Member Cantt. Board, Ferozepur
13.	Sh. Kuldip Singh, son of Bawa Mehan Singh of Moga	12,000	First instalment was advanced when the loanee constructed the house up to plinth level	(1) Sh. Naubat Ram, M.C. Moga (2) Sh. Rup Lal, M.C. Moga
14.	Shmt. Manjit Kaur, d/o Anup Singh of Qabarwala, tehsil Muktsar	12,500	Shmt. Jugraj Kaur wife of Sh. Charanjit Singh of Qabarwala, tehsil Mukatsar	Giani Ram Singh of M.C. Malout
15.	Shri Nand Lal son of Munshi Ram of Ferozepur	12,000	Sh. Girdhara Singh, son of Bawa Singh Managing Director, Samundri Transport, Ferozepur	(1) Sh. Naranjan Singh, Tehsildar, Ferozepur (2) Sh. L. D. Kochhar, M. C. Ferozepur

SCHEME

(d) addresses of those the authorities who made verification report about the correctness or otherwise of the certificates before making the full and final payment to the loaneens	(e and f) the details of the instalment paid back by the loanees (f) and also the details of the defaulters and amounts who involved in each case	(g) the action taken by the Government or proposed to be taken against the loanees who have constructed the houses and rented them out to the people and have paid no instalment of loans	Remarks
No such verification was made before making payment	Instalment of Rs 895.20 and each due on 16th August, 1962 and 16th February, 1963 not deposited lump sum recovery orders issued on 4th March, 1963	Action is taken in accordance with Government instructions contained in their memo. No. 7382-Hg-60/28574, dated 20th/27th September, 1960	Verification not made
Ditto	She has not taken the final instalment of loan and has not repaid the instalment due on 10th July, 1962	Ditto	Ditto
Ditto	29th September, 1961 .. 1,193.60 27th March, 1962 .. 1,193.60 12th March, 1963 .. 1,193.60 No instalment is in arrears	Ditto	Ditto
Action is taken on accordance with Government instructions contained in their Memo No. 7382-Hg-60/28574, dated 20th/27th September, 1960	19th September, 1962 .. 1,154·90 Instalment of Rs 1119 due on 10th March, 1963 not yet deposited	Ditto	Ditto
Ditto	10th May, 1962 .. 899·32 Next instalment is due on 19th April, 1963	Ditto	Ditto
Ditto	4th January, 1963 .. 932·50 2nd instalment of Rs. 932·50 each due on 30th March, 1962 and 30th Mareh, 1963 not yet deposited	Ditto	Ditto
No such verification was made before making final payment	1st instalment of repayment of loan is due on 5th August, 1963	Action is taken in accordance with Government instructions contained in their Memo No. 7382-Hg-60/25874, dated 20th/27th September, 1960	Ditto

[Planning and Development Minisser]

MIGH

The names and

	(a) the names and addresses of the loanees in Ferozepur District whom loans were advanced under the MIGH Scheme during the period January, 1960 to February, 1963 together with the amount of loan given to each of them		(b) the names and addresses of the persons who stood sureties for the said loanees	(c) the authorities who issued plinth level and roof level certificates in favour of the loanees
		Rs		
16.	Sh. Pritam Singh, son of Dalip Singh of Rampura, tehsil Fazilka	15,000	Sh. Inder Singh son of Dalip Singh of Rampura, tehsil Fazilka	Sh. Radha Kishan, M.L.A.
17.	Sh. Prabh Dyal, son of Panna Lal of Fazilka	16,000	1st instalment was advanced when the loanee had constructed the house up to plinth level	Hari Ram M.C. Fazilka
18.	Sh. Rattan Lal, son of Nand Lal of Ferozepur Cantt.	12,000	Sh. Chanan Parkash Khanna, c/o Perma Nand Khanna, 79, Jhok Road, Ferozepur Cantt.	Sh. Kanwar Sen, M.C.B. Ferozepur
19.	Sh. Raghbir Singh, son of Dharam Singh of Dewan Khera, tehsil Mukatsar	16,000	Sh. Bachittar Singh, son of Pohara Singh of Waring, tehsil Mukatsar	(1) Sh. Gurmit Singh, M. L. A., Malout (2) Sh. R.S. Thaper, M. I. C. Mukatsar
20.	Sh. Shamsher Nath, son of Bawa Bashmber Nath of Guruharsahai, tehsil Ferozepur	12,000	Bawa Bashamber Nath, son of Bawa Sham Nath of Guruharsahai, tehsil Ferozepur	(1) Sh. Balbir Chand, Member, M. C. Guruharsahai (2) Sh. J.S. Bawa, S.D.O., P.W.D., B. and R., Ferozepur
21.	Sh. Sudarshan Singh, son of Ganesh Singh of Ferozepur City	15,000	Sh. Ram Nath, Secy. M.C. Ferozepur	(1) Sh. Hans Raj Sharma, M. C. Ferozepur (2) Sh. Harbans Lal, M. C. Ferozepur
22.	Sh. Sardari Lal, son of Tirath Ram of Ferozepur City	10,000	1st instalment was issued when the loanee had constructed the house up to the plinth level	Sh. Kundan Lal, M.L.A., Ferozepur

SCHEME

(d) addresses of the authorities who made verification reports about the correctness or otherwise of the certificates before making the full and final payment to the loanees	(e & f) the details of the instalment paid back by the loanees and also the details of the defaulters and amounts involved in each case	(g) the action taken by the Government or proposed to be taken against the loanees who have constructed the houses and rented them out to other people and have paid no instalments of loans	Remarks
Ditto	2nd June, 1962 1160·03 17th October, 1962 .. 1,119·00 Next instalment is due on 17th October, 1963	Ditto	Ditto
Ditto	Final instalment of loan not taken by the loanee	Ditto	Ditto
Ditto	16th October 1962 .. 919·81 2nd instalment is due on 17th April, 1963	Ditto	Ditto
Ditto	1st instalment due on 20th January, 1963 not yet deposited	Ditto	Ditto
Ditto	Instalment due on 11th September, 1961 and 11th September, 1962 not deposited by the loanee and hence lump-sum recovery orders had been issued on 10th May, 1962	Ditto	Ditto
Ditto	18th June, 1962 1,119·00 21st March 1963 .. 1,119·00 No instalment is in default	Ditto	Ditto
Ditto	3rd October, 1962 .. 946·02 2nd instalment is due on 7th July, 1963	Ditto	Ditto

MIGH

[Planning and Development Minister]

	(a) the names and addresses of the loanee in Ferozepur District whom loans were advanced under the MIGH Scheme during the period January, 1960 to February, 1963 together with the amount of loan given to each of them		(b) the names and addresses of the persons who stood sureties for the said loanees	(c) the name and address of the authorities who issued plinth level and roof level certificates in favour of the loanees
		Rs.		
23.	Sh. Lakhshmi Chand son of Khilla Ram of Fazilka	12,000	1st instalment was issued when the loanee had constructed the house up to plinth level	(1) Sh. Ram Chand M. C. Fazilka (2) Sh. Hari Ram M.C. Fazilka
24.	Sh. Lalta Parshad, son of Megh Rai of Ferozepur City	15,000	1st instalment was issued when the loanee had constructed the house upto plinth level	(1) Shri Ram Chand, M. C. Fazilka (2) Shri Hari Ram, M. C. of Fazilka
25.	Sh. Harinderpal Singh alias Narinder Singh, son of Harchand Singh of Patrewala, tehsil Fazilka	12,000	Shri Harchand Singh, son of Jagar Singh Patrewala, tehsil Fazilka	G. C. Jain, M. C. Abohar, Mukand Lal, M. C. Abohar
26.	Shri Hira Lal, son of Phunnu Ram of Moga	12,000	1st instalment was issued when the loanee had constructed the house up to plinth level	G. S Dhillon, M. C. Moga
27.	Shrimati Hargobind Kaur, w/o Gurdit Singh of Killian wali, tehsil Mukatsar	16,000	Sh. Darbara Singh, son of Nihal Singh of Dewan Khera, tehsil Mukatsar.	Sh. Ujagar Singh, M. L. A. Village and Post Office Jhabewali, tehsil Mukatsar
28.	Shri Ajaib Singh, son of Chanan Singh of Mukatsar	16,000	Shri Kartar Singh, son of Dayal Singh of village Abdulkharana, tehsil Mukatsar	Shri Des Raj M.C., Malout (2) Ditto
29.	Shri Shagan Lal, son of Budh Singh of Malout	15,000	Shri Harbans Lal, son of Moti Ram of Malout	Shri Nand Lal, M. C. Malout
30.	Shri Kuldip Singh, son of Joginder Singh Bawa of Muktsar	14,000	Shri Charan Dass, son of Pt. Jai Dyal of Mukatsar	Shri Bhog Lal, President, M. C. Mukatsar (2) Shri Balbir Singh B.D. Post Office Mukatsar

SCHEME

(d) addresses of the authorities who made verification report about the correctness or otherwise of the certificates before making the full and final payment to the loanees	(e & f) the details of the instalment paid back by the loanees and also the details of the defaulters and amounts involved in each case	(g) the action taken by the Government or proposed to be taken against the loanees who have constructed the houses and rented them out to other people and have paid no instalments of loans	Remarks
No such verification was made before makidg final payment	1st instalment of Rs. 895·20 due on 29th September, 1962 not yet depositeed	Action is taken in aacordance with Govt. instructions contained in their memo. No. 7382-Hg-60/28574, dated 20th/27th September, 1960	Verification not made
Ditto	1st instalment is due on 29th July, 1963.	Ditto	Ditto
Ditto	22nd December, 1962 Rs 907.20 .. 2nd instalment is due on 10th October, 1963	Ditto	Ditto
Ditto	23rd November, 1963 Rs 900 .. 2nd instalment is due on 23rd November, 1963	Ditto	Ditto
Ditto	The loanee has not taken the final instalment of loan so far	Ditto	Ditto
Ditto	1st instalment of repayment of loan is due on 14th April, 1963	Ditto	Ditto
Ditto	The loanee has not received the III instalment of loan	Ditto	Ditto
Ditto	No instalment is yet due from the loanee.	Ditto	Ditto

CALL ATTENTION NOTICES

Mr. Speaker: There is a call attention notice from Comrade Ram Chandra. He may read that out.

2.00 p. m.

Comrade Ram Chandra : Sir, my notice reads as under—

"Permit me to move a call attention motion drawing the attention of the Minister for Irrigation and Power towards the serious news relating to the sinking of four furlong stretch of the Rupar-Kiratpur-Bilaspur Road.

EXPLANATION

It is stated that the depression is hundred feet deep and the spot lies about 2 miles East of the Bhakra Dam Reservoir. It is further stated that the hillocks adjoining the affected portion of the road are also gradually sinking. The vehicular traffic in the area has also been closed down for four months. Two trucks belonging to the Forest Department have sunk into the depression.

This is a sufficiently serious matter and the public is naturally perturbed about it as it not only affects the road but may also in due course affect the Bhakra Dam and jeopardise the route for the supplies of Sutlej-Beas Link Project".

Mr. Speaker : An identical * notice has also been received from Comrade Bhan Singh Bhaura and Comrade Gurbakhsh Singh Dhaliwal.

I think this matter is agitating the minds of the people and I would like the Minister for Irrigation to make a statement in this connection today or tomorrow whenever convenient to him.

सिंचाई तथा विद्युत मंत्री : कुछ तो मैं अभी बता सकता हूँ।

श्री अध्यक्ष : चौधरी साहब, अर्ज़ यह है कि इस खबर से काफ़ी लोग परेशान हैं। मुनासिब यह है कि बजाए पीस मील स्टेटमैंट देने के आप एक दो दिन में सारी इनफर्मेशन लेकर कम्पलीट स्टेटमेंट दे दें। You can make a statement either today or tomorrow or day after whenever convenient to you.

(Addressing the Irrigation and Power Minister—My submission is that since a considerable number of people are perturbed over this matter, the honourable Minister should instead of supplying information on the subject piece meal, make a complete statement about it. He can

---

*Note** "We seek leave to call the attention of the Minister for Irrigation and Power to inform the House regarding the continued press reports of threat to Bhakra Dam due to depression of land on the Rupar-Kiratpur-Bilaspur Road and the real facts of the matter."

Sd/- Bhan Singh Bhaura.

Sd/- Gurbakhsh Singh
M. L. As.

make a statement today, tomorrow or day after whenever convenient to him.)

Irrigation and Power Minister : Sir, whatever information is required I can supply.

बाबू बचन सिंह : ग्रान ए प्वायंट ग्राफ़ ग्रार्डर, सर। ग्रगर मिनिस्टर साहिब इनफ़र्मेशन देना चाहते हैं तो क्या उसमें कोई रुकावट हो सकती है ?

श्री ग्रध्यक्ष : ग्रापने इनके लफ्ज़ नहीं सुने। इन्होंने कहा है कि कुछ तो मैं ग्रभी बता सकता हूँ। मैंने कहा है कि he should give complete information on the floor of the House.

Before we start with the next item on the agenda. मैं ग्रापकी इत्तला के लिए ग्रर्ज़ करनी चाहता हूँ कि थोड़ा ग्रर्सा हुग्रा मैंने कहा था कि हम उन देशों के नुमायन्दों को यहां बुला रहे हैं, जिन्होंने हमारे लिये काम किया। तो इस सिलसिले में हमारे पास युनाइटेड ग्ररब रिपब्लिक, रूस ग्रौर ग्रमेरिका के एम्बैसेडर ग्रायेंगे। यू० के० के हाई कमिश्नर यहां हो गए हैं। वे हमारे लैजिस्लेटर्ज़ को एड्रेस करेंगे। हमने इन मौकों पर ग्रपने साथ लगती स्टेट्स के चीफ मिनिस्टर्ज़ को भी बुलाया है। उनमें से मि० गैल ब्रिथ ग्राज ग्रा रहे हैं।

He will address the Members of the legislature and other distinguished people. Tomorrow Bakshi Sahib will address the legislators, etc. कल बख्शी गुलाम मुहम्मद ग्राएंगे।* [* * *] ग्राज 5–30 तक हाउस की मीटिंग रहेगी। 5.35 पर लाउंज में चाय होगी। He will be landing at the aerodrome at 5 p. m. I would request the Leader of the Opposition and other group leaders to be there. The rest of the Members will receive the distinguished guest at 5. 35 p.m. The House will continue till 5. 30 p. m. इसके बाद यू. ए. ग्रार. ग्रौर रूस के राजदूत ग्रायेंगे। मैं ग्रर्ज़ करूँगा कि यहां हमारे ग्रापसी तफ़र्कात कुछ भी हों हम उन्हें शांति से सुनें and will give a proof that we are really grateful to the countries that have given us so much help. We should welcome the representatives of those countries together regardless of our differences in the House or otherwise. तो मेरी यह रिक्वैस्ट है कि कुछ ग्रानरेबल मेम्बरान तो उन्हें 5 बजे एरोड्रोम पर रिसीव करेंगे। The rest of the Members will receive the honourable guest at 5.30 or 5.35 p. m. The House will continue till 5.30 p.m. Immediately thereafter we will have tea and the function.

(The hon. Member, Baboo Bachan Singh has not listened to what the hon. Minister has said. He had stated that he was in a position to give information partly. My ruling was that he should give complete information on the floor of the House.

---

*Expunged as ordered by the Chair.

[Mr. Speaker]

Before we take up the next item on the agenda, I would like to remind the hon. Members that we have invited representatives from those countries who have worked for us and helped us. So, in this connection Ambassadors of the United Arab Republic, Russia and America are visiting us. The High Commissioner of U. K. has already been to this place. The dignitaries from the said countries will address our legislators. On these occasions we are inviting Chief Ministers of the adjoining States also.

Mr. Galbraith will be here among us to-day. He will address the Members of the legislature and other distinguished people. Tomorrow, Bakshi Sahib will address the legislators, etc.

Bakshi Gulam Mohammad will visit us tomorrow.[**]*Today's sitting will continue up to 5.30 p.m. and we shall have tea at 5.35 p.m.

Professor Galbraith will be landing at the aerodrome at 5.00 p.m. I would request the Leader of the Opposition and other group leaders to be there. The rest of the Members will receive the distinguished guest at 5.35 p.m. here. The House will continue till 5.30 p.m.

Thereafter, Ambassadors from U. A. R. and Russia will visit us. I would request the hon. Members to listen to them patiently even if we may have some differences, and give a proof that we are really grateful to the countries which have given us so much help. We should welcome the representatives of those countries regardless of our differences in the House or otherwise. So, my request is that some of the hon. Members should receive the distinguished guest at the aerodrome at 5 p.m. The rest of the Members will receive him at 5.30 or 5.35 p.m. The House will continue till 5.30 p.m. Immediately thereafter, we will have tea and the function.)

[* * *]

PAPERS LAID ON THE TABLE

Agriculture and Welfare Minister (Sardar Gurbanta Singh) : Sir, I beg to lay on the Table the Delimitation Commission Order No. 1, dated the 20th March, 1963, as required by sub-section (3) of section 10 of the Delimitation Act, 1962.

PRESENTATION OF REPORTS OF PUNJABI REGIONAL COMMITTEE

ਪੰਜਾਬ ਗਰਾਮ ਪੰਚਾਇਤ (ਸੋਧਨਾ) ਬਿਲ, 1963

ਚੇਅਰਮੈਨ, ਪੰਜਾਬੀ ਰਿਜਨਲ ਕਮੇਟੀ (ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਰਲਾ ਰਾਮ) : ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਗਰਾਮ ਪੰਚਾਇਤ (ਸੋਧਨਾ) ਬਿਲ, 1963 ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਰਿਜਨਲ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ।

(THE PUNJAB GRAM PANCHAYAT (AMENDMENT) BILL, 1963

Principal Rala Ram (Chairman, Punjabi Regional Committee) : Sir, I beg to present the Report of the Punjabi Regional Committee on the Punjab Gram Panchayat (Amendment) Bill, 1963.]

---

*Expunged as ordered by the chair.

ਪੰਜਾਬ ਪੰਚਾਇਤ ਸਮਿਤੀ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰੀਸ਼ਦ (ਸੋਧਨਾ) ਬਿਲ, 1963

ਚੇਅਰਮੈਨ, ਪੰਜਾਬੀ ਰਿਜਨਲ ਕਮੇਟੀ (ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਰਲਾ ਰਾਮ) : ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਪੰਚਾਇਤ ਸਮਿਤੀ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਰੀਸ਼ਦ (ਸੋਧਨਾ) ਬਿਲ, 1963 ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਰਿਜਨਲ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ।

(THE PUNJAB PANCHAYAT SAMITIS AND ZILA PARISHADS (AMENDMENT) BILL, 1963'

Principal Rala Ram (Chairman, Punjabi Regional Committee) : Sir, I beg to *present the Report of the Punjabi Regional Committee on the Punjab Panchayat Samitis and Zila Parishads (Amendment) Bill, 1963.)

ਸਰਦਾਰ ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰੀ ਇਕ ਕਾਲਿੰਗ ਅਟੈਨਸ਼ਨ ਮੋਸ਼ਨ ਸੀ ।

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਉਹ ਅੱਜ ਤੇ ਨਹੀਂ ਰਖੀ । ਕੰਪਲੀਟ ਨਹੀਂ ਹੋਈ । ਅਗਲੀ ਵੇਰ ਆ ਜਾਏਗੀ । (It is not being taken up to-day as the same has not been completed. It will be taken up next time.)

ਸਰਦਾਰ ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਕਲ ਰਖੀ ਜਾਏਗੀ ?

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿਆਂਗਾ । (I shall inform the hon. Member.)

सिचाई तथा विद्युत मन्त्री (चौधरी रणबीर सिंह) : अध्यक्ष महोदय, मैंने एक प्रार्थना करनी है, आज दूसरे सदन में पंजाब स्टेट इलैक्ट्रिसिटी बोर्ड की फाइनैंशल स्टेटमेंट डिस्कशन के लिये रखी है। इसलिये जो आजके अजेंडा पर नंबर 6 पर मेरा बिल है उसे कल ले लिया जाए ।

श्री अध्यक्ष : कर दिया गया है। (That has been done.)

श्री बलरामजी दास टंडन : स्पीकर साहिब, हमें पता लग जाना चाहिए कि बाकी मोशन्ज़ किस दिन आएंगी ।

Mr. Speaker: We are meeting today in the Business Advisory Committee at 2-30 p.m. We will take a decision there.

Mr. Speaker: May I request Pandit Chiranji Lal Sharma a Member of the Panel of Chairmen, to come and occupy the Chair.

(At this stage Pandit Chiranji Lal Sharma, a Member of the Panel of Chairman occupied the Chair).

---

*Motion for the presentation of Reports were made in Punjabi.

BILL(S)

*THE PUNJAB LAND REVENUE (SPECIAL ASSESSMENTS) AMENDMENT AND VALIDATION BILL, 1963

(Resumption of consideration and passage of the Bill).

Mr. Chairman: Baboo Bachan Singh who was in possession of the House, when it adjourned on the 5th April, 1963, may resume his speech on the Bill.

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ (ਲੁਧਿਆਣਾ, ਉੱਤਰ) : ਅਰਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਉਸ ਦਿਨ ਵੀ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਐਕਸਪਲੇਨੇਸ਼ਨ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਤਸੱਲੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ । ਹਕੀਕਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੇ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਏਰੀਆਜ਼ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੇ। ਇਕ ਉਹ ਏਰੀਆਜ਼ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਮਿਉਂਸਪਲ ਲਿਮਿਟਸ ਵਿਚ ਸਨ ਅਤੇ ਇਕ ਉਹ ਜਿਹੜੇ ਡਿਸਟਰਿਕਟ ਬੋਰਡਜ਼ ਦੀ ਲਿਮਿਟਸ ਵਿਚ ਸਨ ਪਰ ਪੈਪਸੂ ਵਿਚ ਡਿਸਟਰਿਕਟ ਬੋਰਡ ਲਿਮਿਟਸ ਨਹੀਂ ਸਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਰਬਿਟਰੇਰੀਲੀ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵਜੂਹਾਤ ਦੇ ਪੈਪਸੂ ਵਿਚ ਮੱਲੋ ਮੱਲੀ ਡਿਸਟਰਿਕਟ ਬੋਰਡ ਏਰੀਆਜ਼ ਟ੍ਰੀਟ ਕਰ ਲਏ ਹਨ । ਹੁਣ ਵੈਲੀਡੇਸ਼ਨ ਬਿਲ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਗਲਤੀ ਅਸੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ ਉਸ ਦੀ ਮੰਜ਼ੂਰੀ ਦੇ ਦਿਉ । ਜੇ ਕਰ ਇਹ ਆਪਣੀ ਗਲਤੀ ਮੰਨ ਲੈਣ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਅਜਿਹੀ ਗਲਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਉਪਰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬਹਿਸ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਪਰ ਜੇ ਕਰ ਗਲਤੀ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੰਨਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹਨ ਤਾਂ ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ ਇਸ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਜੀਂਦਾ ਜਾਗਦਾ ਜ਼ਮਾਨਾ ਹੈ, ਲੋਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਨ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਹੋਣ ਲਗਣ, ਤਾਂ ਜਿਹੜੀ ਸਰਕਾਰ ਆਪ ਲੈਜਿਸਲੇਸ਼ਨ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਕਿੰਨੀ ਇੱਜ਼ਤ ਅਤੇ ਨੇਕ ਨਾਮੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਸਾਡੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਬਾਹਰਲੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਚਰਚਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਚਰਚੇ ਵਿਚ ਕੁਛ ਕਮੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਰੈਵੇਨਿਊ ਮਨਿਸਟਰ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਇਹ ਮਹਿਕਮਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਹ ਕਾਮਯਾਬ ਵਕੀਲ ਰਹੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੈਵੇਨਿਉ ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਕਾਫ਼ੀ ਵਾਕਫ਼ੀਅਤ ਵੀ ਹੈ । ਜੇ ਕਰ ਉਹ ਗਲਤੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਗੇ ਵੀ ਗਲਤੀਆਂ ਹੋਣੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਇਹ ਕਹਿਣ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਗਲਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਅਗੇ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਗਲਤੀ ਹੈ ਔਰ ਬਿਲ ਪਾਸ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ) : ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਬੜਾ ਮਸ਼ਕੂਰ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦ ਕਹੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਜਿਹੜੇ 3, 4 ਬਿਲ ਲਿਆਂਦੇ ਹਨ ਇਹ ਉਸ ਗੱਲ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਐਕਟ ਲਾਗੂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਕਿਧਰੇ ਗੌਰਮਿੰਟ ਕਮੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਚੈਲੰਜ ਹੋ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਬਾਇਸੇ ਤਕਲੀਫ ਨਾ ਬਣੇਂ । ਇਸੇ

*Note.—Please see P. V. S. debate Vol. I No. 33 dated 5th April, 1963 for previous discussion on the Bill.

ਤਕਲੀਫ ਨੂੰ ਮੱਦੇ ਨਜ਼ਰ ਰਖ ਕੇ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਬਿਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਕਹਿਣ ਵਿਚ ਝਿਜਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਲੈਕੁਨਾ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਖਾਤਿਰ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਬਾਬੂ ਜੀ ਦੀ ਵਾਕਫੀਅਤ ਲਈ ਮੈਂ ਐਕਟ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਉਂ ਇਸ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਈ। ਐਡਹਾਕ ਸਪੈਸ਼ਲ ਅਸੈਸਮੈਂਟ ਦਾ ਬਿਲ, 1955 ਵਿਚ ਪਾਸ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਫਾਈਨਲ ਅਸੈਸਮੈਂਟ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਉਹ ਅਲਗ ਬਿਲ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਅਜੇ ਤਕ ਇਨ ਫੋਰਸ ਹੈ। ਇਹ ਉਸ ਵੇਲੇ ਪਾਸ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਪੈਪਸੂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮਰਜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ। ਪੈਪਸੂ ਵਿਚ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਬੋਰਡਜ਼ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਜਿਹੜਾ ਸ਼ੈਡੂਲ ਰਖਿਆ ਉਸ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਲਾਸੀਫਾਈ ਕੀਤਾ ਕਿ—

Lands which are situated within the limits of—

(i) Municipal Committees Ist and 2nd Class and Cantonments ;

(ii) Municipal Committees, III Class ;

(iii) Notified Area Committees ;

(iv) District Boards.

ਇਸ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸਾਰਾ ਏਰਿਆ ਕਵਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਮਰਜਰ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ 1957 ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਐਕਸਟੈਂਡ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਐਕਟ ਨੂੰ ਲੈਜਿਸਲੇਚਰ ਨੇ ਮੌਜੂਦਾ ਪੰਜਾਬ ਲਈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਰਸਟਵਾਈਲ ਪੈਪਸੂ ਸਟੇਟ ਵੀ ਆ ਗਈ ਸੀ, ਐਕਸਟੈਂਡ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਨਾਲ ਦੂਸਰਾ ਏਰੀਆ ਵੀ ਕਵਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਐਕਟ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਐਨੇਬਲਿੰਗ ਸੈਕਸ਼ਨ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਲਈ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ—It extends to the whole of the State of Punjab. ਉਥੇ ਉਹ 1957 ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ 1955 ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਕੀ ਇਹ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਦਿਹਾਤੀ ਇਲਾਕਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਬੋਰਡ ਦਾ ਏਰਿਆ ਤਸੱਵਰ ਕਰ ਕੇ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਦੇ ਰਹੇ? ਇਸ ਟੈਕਨੀਕਲ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤਾਂ ਜੋ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਤਕਲੀਫ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਇਹ ਸੋਧਨਾ ਲਿਆਂਦੀ ਹੈ। ਸ਼ਿਡਿਊਲ ਵਿਚ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਹੜੀ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਬਹੁਤ ਵਾਜ਼ੇਹ ਹੈ। ਕਲਾਜ਼ 2, 3 ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਲਫਜ਼ "District Boards" ਹਨ ਉਸ ਦੇ ਬਾਅਦ ਲਫਜ਼ "or Zila Parishads" ਪਾ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਕ ਨੋਟ ਹੋਰ ਲਿਖ ਦਿਤਾ। ਉਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਟਰੇਟਰੀਜ਼ ਜਿਹੜੀਆਂ 1 ਨਵੰਬਰ, 1956 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੈਪਸੂ ਵਿਚ ਸਨ ਉਥੇ—

Lands situated in the limits of District Boards, shall mean the lands situated outside the limits of the municipalities and notified area committees.

ਯਾਨੀ ਉਸ ਨੂੰ ਵਾਜ਼ੇਹ ਕਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਉਹ ਏਰੀਆ ਜਿਹੜਾ ਬਾਹਰ ਦਾ ਹੈ ਅਰਸਟਵਾਈਲ ਪੈਪਸੂ ਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਬੋਰਡ ਏਰੀਆ ਕਨਸਿਡਰ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰੋਸੀਡ ਕਰਾਂਗੇ,

[ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ]

ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਉਪਰ ਲੰਬੀ ਚੌੜੀ ਬਹਿਸ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ । ਮੇਰੀ ਗੁਜ਼ਾਰਿਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਵੇ ।

Mr. Chairman : Question is.—

That the Punjab Land Revenue (Special Assessments) Amendment and Validation Bill be passed.

The motion was carried.

THE PUNJAB LAND REVENUE (AMENDMENT) BILL, 1963

Revenue Minister (Sardar Ajmer Singh) : Sir, I beg to move—

That the Punjab Land Revenue (Amendment) Bill be taken into consideration at once.

Mr. Chairman : Motion moved—

That the Punjab Land Revenue (Amendment) Bill be taken into consideration at once.

Mr. Chairman : Question is—

That the Punjab Land Revenue (Amendment) Bill be taken into consideration at once.

The motion was carried.

Mr. Chairman : The House will now take up the Bill clause by clause.

CLAUSE 2

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ) : ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਜ਼ਰਾ ਇਸ ਨੂੰ ਐਕਸਪਲੇਨ ਕਰ ਦੇਵਾਂ । ਜਿਹੜੀ ਸਾਡੇ ਐਕਟ ਵਿਚ ਸਪੈਸ਼ਲ ਅਸੈਸਮੈਂਟ ਦੀ ਕਲਾਜ਼ 59 ਹੈ ਇਸ ਬਿਲ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਤਬਦੀਲੀ ਕਰਨ ਲਗੇ ਹਾਂ । ਉਥੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਇਸ ਕਲਾਜ਼ ਨੂੰ 1,2,3 ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਪੈਸ਼ਲ ਅਸੈਸਮੈਂਟ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਉਤੇ ਹੀ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਨਾਨ-ਐਗ੍ਰੀਕਲਚਰਿਸਟ ਯੂਜ਼ਿਜ਼ ਵਿਚ—ਇਕ ਜਾਂ ਦੂਜੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਇਸਤੇਮਾਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹੋਣ । ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਇਕ ਖਾਸੀ ਲੰਬੀ ਚੌੜੀ ਫਹਿਰਿਸਤ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਹੀ ਰੇਟ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮਾਲਕ ਆਪ ਹੀ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਆਕੂਪਾਈ ਕਰਦਾ ਹੈ—ਮਕਾਨ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਖੇਤੀ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲਗਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਨੇ, ਬਾਗ ਆਰਚਰਡ ਜਾਂ ਪੈਸਚਰ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ—ਤਾਂ ਅਸਾਂ ਸਮਝਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਅਸੈਸਮੈਂਟ ਤੋਂ ਐਗਜ਼ੈਂਪਟ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ

ਸਮਾਲ ਸਕੇਲ ਕਾਟੇਜ ਇੰਡਸਟ੍ਰੀਜ਼, ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਇਨਸਟੀਚੂਸ਼ਨਜ਼ ਐਂਡ ਰਿਲਿਜੱਸ ਇਨਸਟੀਚੂਸ਼ਨਜ਼ ਵਾਸਤੇ ਹੈ । ਪਰ ਜੇ ਇਹ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਆਵੇ ਕਿ ਕਿਸੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਨੇ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਕਰਾਏ ਉਤੇ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਔਰ ਉਥੇ ਅਗਲੇ ਆਦਮੀ ਨੇ ਚਾਹੇ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਯੂ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁਟ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ—ਔਰ ਸਟਰਿਕਟਲੀ ਸਪੀਕਿੰਗ ਇਸ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਵੀ ਹੋਵੇ— ਫੇਰ ਵੀ ਉਹ ਲਾਇਬਲ ਟੂ ਅਸੈੱਸਮੈਂਟ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਧਾਰੀਵਾਲ : ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਘਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਿਚਨ ਗਾਰਡਨ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕੀ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਐਗਜ਼ੈਂਪਟ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ?

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ : ਗਾਰਡਨ, ਆਰਚਰਡ ਤਾਂ ਮੈਂ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਐਗਜ਼ੈਂਪਟ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਅਮੈਂਡਿੰਗ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਤੇ ਮੈਂ ਦਸ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਮਕਾਨ ਆਕੂਪਾਈਡ ਬਾਈ ਦੀ ਓਨਰਜ਼ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਨਾਲ ਲਗਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਰਪਜ਼ਿਜ਼ ਲਈ ਐਗਜ਼ੈਂਪਸ਼ਨ ਦਿਆਂਗੇ ਔਰ ਜਿਹੜੇ ਅਗੇ ਲੀਜ਼ ਕਰ ਜਾਣਗੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ : ਜੇ ਉਹ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਪਰਪਜ਼ਿਜ਼ ਵਾਸਤੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਕੀ ਫੇਰ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਐਗਜ਼ੈਂਪਟ ਨਹੀਂ ਕਰੋਗੇ ?

Revenue Minister : Provided it is occupied by the owner himself.

Sardar Gurnam Singh : If it is occupied by anybody else ?

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ : ਜਿਹੜਾ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਲੀਜ਼ ਆਊਟ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਐਂਡ ਇਜ਼ ਮੇਕਿੰਗ ਮਨੀ ਆਊਟ ਆਫ਼ ਇਟ, ਫੇਰ ਨੈਚੂਰਲੀ ਇਹ ਨਾਨ-ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਪਰਪਜ਼ ਵਿਚ ਆ ਜਾਏਗੀ ਔਰ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਐਗਜ਼ੈਂਪਟ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ।

Sardar Gurnam Singh : And if it is for agricultural purposes ?

Revenue Minister : Even for agricultural purposes, it is liable to assessment. Part (iii) of Clause 2 reads—

> "for any public, charitable or religious purpose except where such land has been let for any such purpose;"

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ : ਇਕ ਇਹ ਤਬਦੀਲੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਿਸੇ ਸਕੂਲ, ਕਾਲਜ ਨੂੰ ਕਰਾਏ ਤੇ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਉਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਐਗਜ਼ੈਂਪਟ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇਸ ਕਲਾਜ਼ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਕਲਾਜ਼ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਸਬਸਟੀਚੂਟ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਬਿਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

CLAUSE 2

Mr. Chairman : Question is—

That Clause 2 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE I

Mr. Chairman : Question is—

That Clause I stand part of the Bill.

The motion was carried.

TITLE

Mr. Chairman : Question is—

That title be the title of the Bill.

The motion was carried.

Revenue Minister (Sardar Ajmer Singh) : Sir, I beg to move—

That the Punjab Land Revenue (Amendment) Bill, be passed.

Mr. Chairman : Motion moved—

That the Punjab Land Revenue (Amendment) Bill, be passed.

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ (ਲੁਧਿਆਣਾ ਉੱਤਰ) : ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਬਿਲ ਵੈਸੇ ਤਾਂ ਇਕ ਬੜਾ ਇੱਨੋਸੈਂਟ ਬਿਲ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਖਾਸ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਲੇਕਿਨ ਏਹਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਲਫ਼ਜ਼ "ਸਮਾਲ ਸਕੇਲ ਕਾਟੇਜ ਇੰਡਸਟਰੀਜ਼" ਦੇ ਆਏ ਹਨ। ਕਾਟੇਜ ਇੰਡਸਟਰੀ ਦਾ ਤੇ ਮਤਲਬ ਹੀ ਸਮਾਲ ਸਕੇਲ ਇੰਡਸਟਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਵਿਚ 'ਸਮਾਲ ਸਕੇਲ' ਦਾ ਲਫ਼ਜ਼ ਵਾਧੂ ਯਾਨੀ ਫਾਲਤੂ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਇਕ ਗਲ ਸਾਫ ਹੋ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ "ਕਾਟੇਜ ਇੰਡਸਟਰੀ" ਅਲਗ ਨਹੀਂ ਹੈ ਔਰ "ਸਮਾਲ ਸਕੇਲ ਕਾਟੇਜ ਇੰਡਸਟਰੀ" ਜੁਦਾ ਚੀਜ਼

ਨਹੀਂ ਹੈ । (ਵਿਘਨ) "ਕਾਟੇਜ ਇੰਡਸਟਰੀ" ਜਿਵੇਂ, ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਹਮੇਸ਼ਾ "ਸਮਾਲ ਸਕੇਲ ਕਾਟੇਜ ਇੰਡਸਟਰੀ" ਦੇ ਮਤਲਬ ਵਿਚ ਇਸਤੇਮਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਤਾਰੀਫ਼, ਡੈਫ਼ੀਨੀਸ਼ਨ ਹੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਆਪਣੇ ਘਰ ਬੈਠਾ ਇਕ ਅੱਧੇ ਹੋਰ ਆਦਮੀ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ । ਜੇ "ਕਾਟੇਜ ਇੰਡਸਟਰੀ" ਦੇ ਨਾਲ "ਸਮਾਲ ਸਕੇਲ" ਦੇ ਅਲਫ਼ਾਜ਼ ਨੂੰ ਐਡ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੋ ਗਿਆ, ਕਿ "ਕਾਟੇਜ ਇੰਡਸਟਰੀ" ਵੀ ਬਿਗ ਸਕੇਲ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਕਦੇ ਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। 10 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਇੰਡਸਟਰੀ ਸਮਾਲ ਸਕੇਲ ਇੰਡਸਟਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ "ਸਮਾਲ ਸਕੇਲ" ਦੇ ਲਫ਼ਜ਼ ਇਸ ਕਲਾਜ਼ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸਨ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ । ਇਹ ਲਫ਼ਜ਼ ਬਿਲਕੁਲ ਫ਼ਾਲਤੂ ਹਨ । ਇਹ ਹਟਾ ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਮੈਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ।

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ) : ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਬਾਬੂ ਜੀ ਦੀ ਗਲ ਵਿਚ ਬਜ਼ਾਹਿਰ ਤਾਂ ਵਜ਼ਨ ਲਗਦਾ ਹੈ ਮਗਰ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਲ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਇਸ ਨਾਲ ਵੀ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਵਾਲੀ ਗਲ ਨਹੀਂ। We will only assess those which are liable to be assessed from this point of view. If it is really a small-scale cottage industry, we will exclude it.

Mr. Chairman : Question is—

That the Punjab Land Revenue (Amendment) Bill be passed.

The motion was carried.

THE PUNJAB TENANCY (AMENDMENT) BILL, 1962.

Revenue Minister (Sardar Ajmer Singh) : Sir, I beg to move—

That the Punjab Tenancy (Amendment) Bill, be taken into consideration at once.

ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਵੀ ਇਕ ਐਸੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਟੈਨੈਨਸੀ ਐਕਟ ਵਿਚ ਹੋਣੀ ਹੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ । ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਖੁਦ ਬੜੇ ਆਲ੍ਹਾ ਪਾਏ ਦੇ ਵਕੀਲ ਹੋ, ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਵਿਚ ਵੇਖਦੇ ਹੋਵੋਗੇ ਔਰ ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਤੋਂ ਜੁਡੀਸ਼ਲ ਡਿਸੀਜ਼ਨ ਵੀ ਹੋਇਆ। ਹੁਣ ਜੇ ਕੋਈ ਲੈਂਡਲਾਰਡ ਆਪਣਾ ਰਾਈਟ ਟੂ ਰਿਸੀਵ ਪ੍ਰੋਡਿਊਸ ਆਫ ਦੀ ਲੈਂਡ ਅੱਗੇ ਸੈੱਲ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਟ੍ਰਾਂਸਫਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਆਦਮੀ ਨੂੰ, ਤਾਂ ਜਿਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਸੈੱਲ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਟੈਨੈਂਟ ਕੋਲੋਂ ਵਸੂਲੀ ਦਾ ਹਕ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕਰੇ ਤਾਂ ਟੈਨੈਂਟ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਮੁਕਦਮਾ ਰੈਵੇਨਿਊ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਹੜੀ ਟੈਨੈਨਸੀ ਐਕਟ ਦੀ ਸਕੀਮ ਹੈ ਉਹ ਸਿਰਫ ਇਤਨੀ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਤਨੇ ਸਵਾਲਾਤ ਲੈਂਡਲਾਰਡ ਤੇ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਉਠਣ ਉਹ ਸਾਰੇ ਰੈਵੀਨਿਊ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਜਾਣ ਚਾਹੇ ਉਹ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਐਕਟ ਦਾ ਜਿਹੜਾ

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ]

ਸੈਕਸ਼ਨ 77 ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗਰੁਪ ਹਨ ਏ, ਬੀ, ਸੀ, ਡੀ ਆਦਿ । ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਸੈਕੰਡ ਗ੍ਰੇਡ ਦੇ ਰੈਵੀਨਿਊ ਆਫੀਸਰ ਟ੍ਰਾਈ ਕਰਦੇ ਨੇ ਤੇ ਕੁਝ ਨੂੰ ਫਸਟ ਗ੍ਰੇਡ ਦੇ ਰੈਵੀਨਿਊ ਆਫੀਸਰਜ਼ ਟ੍ਰਾਈ ਕਰਦੇ ਨੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੁਕਦਮੇ ਦੀ ਨੋਈਅਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਹੀ ਉਹ ਰੈਵੀਨਿਊ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਨੇ । ਇਹ ਸਾਰੇ ਰੈਵੀਨਿਊ ਕੋਰਟਸ ਦੀ ਜ਼ਦ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਨੇ । ਫਿਰ ਦੀਵਾਨੀ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਸ਼ੇਅਰ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਤੋਂ ਲੈਂਡਲਾਰਡ ਨੂੰ ਦਿਲਾਉਣ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਰੈਵੀਨਿਊ ਕੋਰਟ ਤੋਂ ਮੁਖਤਲਿਫ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਸਿਵਲ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਨੂੰ ਉਸ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਮੁਤਾਬਕ ਲੈਂਡਲਾਰਡ ਨੂੰ ਸ਼ੇਅਰ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਰੈਵੀਨਿਊ ਕੋਰਟ ਨਾਲੋਂ ਮੁਖਤਲਿਫ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਕੋਰਟ ਫੀਸ ਆਦਿ ਲੈਂਡ ਲਾਰਡ ਨੂੰ ਦੇਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਅਲਟੀਮੇਟਲੀ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਤੇ ਪੈ ਜਾਣਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਰੈਵੀਨਿਊ ਕੋਰਟਸ ਵਿਚ ਤਾਂ ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁਕਦਮਿਆਂ ਦਾ ਸਮਰੀ ਟ੍ਰਾਇਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟਸ ਵਿਚ ਕਈ ਕਈ ਚਿਰਾਂ ਤਕ ਕੇਸ ਲਟਕਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਐਵਾਇਡ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਅਮੈਂਡਿੰਗ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਵੇਲੇ ਅਗਰ ਕੋਈ ਲੈਂਡ ਲਾਰਡ ਕੋਲੋਂ ਉਸ ਦੇ ਸ਼ੇਅਰ ਸੈੱਲ ਕਰਾ ਲਏ ਤਾਂ ਉਹ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਲਿਆਣ ਲਗੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟਸ ਦੇ ਅਖਤਿਆਰਾਤ ਕਰਟੇਲ ਕਰਨ ਲਗੇ ਹਾਂ । ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਰੈਵੀਨਿਊ ਐਕਟ ਜਿਹੜੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਿਉਰਿਸਡਿਕਸ਼ਨ ਰੈਵੀਨਿਊ ਕੋਰਟਸ ਹੀ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਮਗਰ ਕਲਾਜ (ਐਨ) ਵਿਚ ਇਹ ਪ੍ਰੋਵਾਈਡਿਡ ਹੈ ਕਿ ਅਗਰ ਲੈਂਡ ਲਾਰਡ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਤੇ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਆਪਣੇ ਹਿੱਸੇ ਵਾਸਤੇ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਰੈਵੀਨਿਊ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਦਾਇਰ ਕਰੇ । ਮਗਰ ਦੇਖਿਆ ਇਹ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰਮੀਮ ਸ਼ੁਦਾ ਕਲਾਜ਼ ਨੂੰ ਸਰਕਮਵੈਂਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਲੈਂਡਲਾਰਡ ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਵੇਚ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਕਿ ਉਸ ਦਾ ਕੇਸ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਦਾਇਰ ਹੋ ਸਕੇ ।

Further—

"or suits for the recovery of such arrears or sums by any other person to whom a right to recover the same has been sold or otherwise transferred;"

ਇਸ ਤਰਮੀਮ ਦਾ ਇਤਨਾ ਹੀ ਮਕਸਦ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦਾਅਵਾ ਵੀ ਰੈਵੀਨਿਊ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ।

Mr. Chairman : Motion moved—

That the Punjab Tenancy (Amendment) Bill, be taken into consideration at once.

ਪੰਡਤ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਦੱਤ (ਅੰਬ) : ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਟੈਨੈਨਸੀ ਐਕਟ ਦਾ ਤਰਮੀਮੀ ਬਿਲ ਲਿਆਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਾਮੂਲੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਵਾਸਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆ ਕੇ ਖਾਹਮਖਾਹ ਸਦਨ ਦਾ ਵਕਤ ਜ਼ਾਇਆ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਜਿਹੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਟੈਨੈਂਟਸ ਦੀ ਬਿਹਤਰੀ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਤਰਮੀਮ ਰਾਹੀਂ ਲਿਆਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਤਾਂ ਇਹ ਲਿਆਂਦੇ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਫਜ਼ੂਲ ਜਿਹੀ ਗੱਲਾਂ ਲਈ ਤਰਮੀਮੀ ਬਿਲ ਲਿਆਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ।

Revenue Minister : I would request the hon. Member not to do injustice to me.

ਪੰਡਤ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਦੱਤ : ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਰੈਵੀਨਿਊ ਕੋਰਟਸ ਤੇ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟਸ ਵਿਚ ਬੇਜਾ ਜਿਹੀ ਡਿਸਟਿੰਕਸ਼ਨ ਰਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਇਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਵਕਤ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਸੀ

ਐਗਜ਼ੈਕਟਿਵ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸ਼ਕਤੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਪਰ ਉਸ ਵਕਤ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਨਾਲੋਂ ਹੁਣ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਮੁਖਤਲਿਫ ਹਨ । (ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ ਵਲੋਂ ਵਿਘਨ) ਅਜ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਇਹ ਡਿਸਟਿੰਕਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਰਖੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ । ਫਿਰ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟਸ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਜੱਜ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਲਾਗ੍ਰੈਜੂਏਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੈਵਿਨਿਊ ਅਤੇ ਸਿਵਲ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਚੰਗੀ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮਸਲਨ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਜੱਜ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਮੁਕਦਮੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਰੈਵੀਨਿਊ ਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਸਿਵਲ ਵੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਮੀਨਲ ਕੇਸ ਵੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟਸ ਦੇ ਜੱਜ ਹਨ ਉਹ ਰੈਵੀਨਿਊ ਆਫੀਸਰਜ਼ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਾਬਲੀਅਤ ਰਖਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਗੌਰਮਿੰਟ ਅਗੇ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਡਿਸ਼ਟਿੰਕਸ਼ਨ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਉਡਾ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੁਣ ਵੀ ਇਹ ਦੋਹਰਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਕ ਪਾਸੇ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟਸ ਹਨ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਰੈਵੀਨਿਊ ਕੋਰਟਸ ਹਨ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਫਾਲਤੂ ਖਰਚ ਵਧਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟਸ ਰੈਵੀਨਿਊ ਦੇ ਮੁਕਦਮਿਆਂ ਦਾ ਬੜਾ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਮੇਰੀ ਸਮਝ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ। ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਹੁਣ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟਸ ਵਿਚ ਕੰਮ ਬਹੁਤ ਘਟ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਮੰਤਰੀ ਮਹੋਦੇ ਨੂੰ ਸੁਝਾਉ ਦਿਆਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਰਟਸ ਦੀ ਯਾਨੀ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟਸ ਤੇ ਰੈਵੀਨਿਊ ਕੋਰਟਸ ਦੀ ਡਿਸਟਿੰਕਸ਼ਨ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦੇਣ । ਇਸ ਤਰਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਕਫਾਇਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਔਰ ਪੈਸਾ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਪਹਿਲੇ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟਸ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਕੇਸ ਜਾਂਦੇ ਸੀ ਉਹ ਕਨਸਾਲੀਡੇਸ਼ਨ ਆਦਿ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ। ਉਹ ਹੁਣ ਘਟ ਗਏ ਹਨ। ਸਿਵਲ ਲਿਟੀਗੇਸ਼ਨ ਹੁਣ ਬੁਹਤ ਘਟ ਗਈ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟਸ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਰੈਵੀਨਿਊ ਕੋਰਟਸ ਦਾ ਕੰਮ ਸਪੁਰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਰੈਵੀਨਿਊ ਅਫਸਰ ਦੂਜੇ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇ ਸਕਣਗੇ । ਅੱਗੇ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਰੈਵੀਨਿਊ ਅਫਸਰਾਂ ਤੇ ਬੜੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਪਾ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਨੇ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਰੈਵੀਨਿਊ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮਿਆ ਦੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਾਇਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਜਿਸ ਕੂਰ ਕੇ ਲਿਟੀਗੇਨਟਸ ਨੂੰ ਖੱਜਲ ਖਰਾਬ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਦੌਰਿਆਂ ਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਔਰ ਦੌਰਿਆਂ ਤੇ ਤਾਰੀਖਾਂ ਰਖਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਲਿਟੀਗੈਂਟਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਖੱਜਲ ਖਰਾਬ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਜਿਦ ਪਈ ਕਰਦੀ ਹੈ ਔਰ ਰੈਵੀਨਿਊ ਦੇ ਕੇਸ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟਸ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਦੀ ਕਿਉਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਹੀ । ਰੈਵੀਨਿਊ ਕੋਰਟਸ ਦੀ ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਕਈ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਰੈਵੀਨਿਊ ਦੇ ਕੇਸ ਲਟਕ ਰਹੇ ਹਨ । ਸਾਡੀ ਤਹਿਸੀਲ ਵਿਚ ਐਸ. ਡੀ. ਓ. ਦੀ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਦੋ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਕਈ ਕੇਸ ਪੈਂਡਿੰਗ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਔਰ ਰੈਵੇਨਿਊ ਆਫਿਸਰ ਦੀ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਇਕ ਸਾਲ ਤੋਂ ਕਈ ਕੇਸਿਜ਼ ਪੈਂਡਿੰਗ ਹਨ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਟੀਗੈਂਟਸ ਨੂੰ ਬੜੀ ਤਕਲੀਫ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਕ ਤਾਂ ਲਿਟੀਗੈਂਟਸ ਨੂੰ ਇਸ ਨਾਲ ਤਕਲੀਫ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਦੂਜਾ ਰੈਵੇਨਿਊ ਆਫ਼ੀਸਰਜ਼ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਲ ਪੂਰੀ ਤੱਵਜੋ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਤੇ ਤੀਜਾ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟਸ ਵਿਚ ਕੰਮ ਘਟ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਮਸਨਈ ਤੌਰ ਤੇ ਡਿਸਟਿੰਕਸ਼ਨ ਰਖੀ ਹੋਈ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਹਟਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇਕ ਤਾਂ ਕੰਮ ਬੈਲੈਂਸਡ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਦੂਜਾ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਖਰਚ ਵੀ ਘਟ ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਤਕਲੀਫ ਵੀ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ।

[ਪੰਡਤ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਦੱਤ]

ਫਿਰ ਚੇਅਰ ਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਤੁਹਾਡੇ ਰਾਹੀਂ ਵਜ਼ੀਰ ਮੁਤੱਲਕਾ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਵੀਆਂ ਅਸਾਮੀਆਂ ਰੈਵੀਨਿਊ ਕਲੈਕਟਰਜ਼ ਦੀਆਂ ਕ੍ਰੀਏਟ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ । ਮਿਊਟੇਸ਼ਨਜ਼ ਜਿਹੜੇ ਪਹਿਲੇ ਰੈਵੀਨਿਊ ਆਫੀਸਰਜ਼ ਕਰਦੇ ਸੀ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਹਿਸਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਇਕ ਕੰਟੈਸਟਿਡ ਮਿਊਟੇਸ਼ਨਜ਼ ਤੇ ਦੂਜੇ ਅਨਕੰਟੈਸਟਿਡ ਮਿਊਟੇਸ਼ਨਜ਼ । ਜਿਹੜੀ ਮਿਊਟੇਸ਼ਨ ਵਿਚ ਝਗੜਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਉਹ ਨਾਇਬ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ਕਰ ਲਵੇਗਾ ਤੇ ਜਿਹੜੀ ਕੰਟੈਸਟਿਡ ਹੋਵੇ ਉਹ ਰੋਵਿੰਗ ਕਲੈਕਟਰ ਦੇ ਪਾਸ ਜਾਏਗੀ । ਇਸ ਕੰਮ ਵਾਸਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨ ਰੋਵਿੰਗ ਕਲੈਕਟਰਜ਼ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੇ ਹਨ ਔਰ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਖਰਚਾ ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ । ਮੈਂ ਸਜੈਸਟ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜੋ ਕੰਟੈਸਟਿਡ ਮਿਊਟੇਸ਼ਨਜ਼ ਹੋਣ ਉਹ ਐਸ. ਡੀ. ਓ. ਦੇ ਪਾਸ ਜਾਣ ਤੇ ਇਹ ਰੋਵਿੰਗ ਕਲੈਕਟਰਜ਼ ਦੀਆਂ ਪੋਸਟਾਂ ਉਡਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ । ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੇ ਗਹਿਰਾ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਗਰੇਜਾਂ ਦੇ ਵਕਤ ਐਡਮਿਨਿਸਟਰੇਸ਼ਨ ਦਾ ਢਾਂਚਾ ਚਲਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ਇਹ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲਾ ਰਹੇ ਹਨ ਔਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦੇ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਨਾਲ ਕਿਤਨੀ ਤਕਲੀਫ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਔਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਤਨਾ ਫਾਲਤੂ ਖਰਚ ਸਟੇਟ ਤੇ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਇਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਔਰ ਜਿਹੜੀ ਸਿਵਲ ਅਤੇ ਰੈਵੀਨਿਓ ਕੋਰਟਸ ਵਿਚ ਮਸਨੂਈ ਤਮੀਜ਼ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਉਡਾ ਦੇਣ । ਇਹ ਅਜਕਲ੍ਹ ਦੇ ਜਮਾਨੇ ਵਿਚ ਨਾਮੁਨਾਸਬ ਹੈ ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ (ਧਾਰੀਵਾਲ) : ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਐਕਟ ਤਾਂ ਮਾਮੂਲੀ ਜਿਹਾ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੋ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਇਹ ਰੁਹਜਾਨ ਹੈ ਕਿ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟਸ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਇਖਤਿਆਰ ਲੈ ਕੇ ਦੂਜੀਆਂ ਕੋਰਟਸ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ, ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਸਿਵੀਲਾਈਜ਼ਡ ਕੰਟਰੀ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ । ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪੰਡਤ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਚਾਹੀਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਰੈਵੀਨਿਊ ਕੋਰਟਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟਸ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ । ਇਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਇਕ ਹੀ ਰੀਜ਼ਨ ਸੀ ਕਿ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟਸ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਦੇਰ ਲਗਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਰੈਵੀਨਿਊ ਕੋਰਟਸ, ਸਮਰੀ ਟ੍ਰਾਇਲ ਕਰਕੇ ਜਲਦੀ ਫੈਸਲੇ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਸਨ । ਮਗਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟਸ ਦਾ ਕੰਮ ਸਗੋਂ ਜਲਦੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰੈਵੀਨਿਊ ਕੋਰਟਸ ਵਿਚ ਦੇਰ ਲਗਦੀ ਹੈ ।

ਦੂਜਾ ਇਤਰਾਜ਼ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟਸ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲਗਾਨ ਮੁਕੱਰਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਰੈਵੀਨਿਊ ਕੋਰਟਸ ਵਿਚ ਘਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਦ ਟੈਨੈਨਸੀ ਐਕਟ ਦੇ ਮਾਤਹਿਤ ਹੀ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਹੋਣੀ ਹੈ ਦੋਵੇਂ ਜਗ੍ਹਾਂ, ਤਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜਾਂ ਘਟ ਵਾਲੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ । ਜੋ ਰੈਵੀਨਿਊ ਕੋਰਟਸ ਹਨ ਉਹ ਤਾਂ ਐਗਜ਼ੈਕਟਿਵ ਕੋਰਟਸ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਬਹੁਤ ਘਟ ਕਮ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ । ਹੁਣ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਕਰਕੇ 6 ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਇਹ ਇਕ ਦਿਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬੈਠੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਤਾਂ ਮਿਸਲੇਨੀਅਸ ਕੰਮ ਹੀ ਬਹੁਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟਸ ਬਹੁਤ ਘਟ ਕਥ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ । ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਵਿਚ ਸਿਰਫ ਇਕ ਹੀ ਸਬ-ਜੱਜ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਪਾਸ ਕੋਈ ਵੀ ਕੰਮ ਨਾ ਦਿਤੇ ਹਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਖਾਲੀ ਬੈਠਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਉਸ

ਪਾਸ ਐਪੀਲੇਟ ਕੰਮ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪੰਡਤ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਦੱਤ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਸਬ-ਜੱਜ ਸਿਵਲ ਲਾ ਨੂੰ ਡੀਲ ਕਰਨ ਵਿਚ ਐਫੀਸ਼ੈਂਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਡਰਦੇ ਕਿਉਂ ਹੋ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ? ਸਾਰਾ ਸਿਵਲ ਲਾਜ਼ ਬਾਰੇ ਕੰਮ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟਸ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਰੈਵੀਨਿਊ ਆਫੀਸਰਜ਼ ਪਾਸ ਤਾਂ ਲੈਂਡ ਰੈਵੀਨਿਊ ਦੇ ਉਗਰਾਹੁਣ ਦਾ ਹੀ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਕੰਮ ਹੈ। ਇਹ ਹੀ ਏਰੀਅਰਜ਼ ਵਿਚ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਮਿਊਟੇਸ਼ਨਜ਼ ਦਾ ਕੰਮ ਕਿਉਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੰਦੇ ਹੋ ? ਟੈਨੈਨਸੀ ਲਾ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕੇਸ ਜਿਹੜੇ ਸਿਵਲ ਲਿਟੀਗੇਸ਼ਨ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਇਖਤਿਆਰ ਕਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟਸ ਨੂੰ ਜਾਣ ਦਿਉ । ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟਸ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਲੈਂਡ ਦੇ ਇਕ ਮਰਲੇ ਦਾ ਝਗੜਾ ਵੀ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟਸ ਦੇ ਪਾਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮਗਰ ਲੈਂਡ ਰੈਵੀਨਿਊ ਬਾਰੇ ਕੇਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਠੀਕ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਗਰ ਵਾਕਈ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਸਿਵੀਲਾਈਜ਼ਡ ਕੰਟਰੀ ਕਹਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਸਿਵਲ ਲਿਟਿਗੇਸ਼ਨ, ਸਿਵਲ ਕੋਰਟਸ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਬੇਟਰ ਕੁਆਲੀਫਾਈਡ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਰੈਵੀਨਿਊ ਕੋਰਟਸ ਪਾਸ ਤਾਂ ਕੰਮ ਹੀ ਬਹੁਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਾਲ ਸਾਲ ਤੇ ਦੋ ਦੋ ਸਾਲ ਕੇਸਿਜ਼ ਕਨਸਿਡਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ । ਤੁਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਐਗਰੀਕਲਚਰਿਸਟ ਨੂੰ ਰਿਲੀਫ ਮਿਲੇ ਮਗਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਤਕਲੀਫ ਮਿਲਦੀ ਹੈ । 20, 20 ਤਰੀਕਾਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਕਦੇ ਉਹ ਦੌਰੇ ਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਦੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੌਰੇ ਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਉਧਰ ਲਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਕੰਮ ਸਫ਼ਰ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਸਿਵਲ ਜੱਜ ਨੇ ਤਾਂ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜੱਜ ਲਈ ਸਾਲ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਰੀ ਜਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਵੀ 10 ਮਿੰਟ ਲਈ । ਉਹ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਰੈਵੀਨਿਊ ਕੋਰਟਸ ਵਿਚ ਡੀਲੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਰਾਏ ਦਾ ਖਰਚ, ਗਵਾਹਾਂ ਦਾ ਖਰਚ ਬਹੁਤ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫੈਸਲੇ ਬੜੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਸਾਰੇ ਕੇਸਿਜ਼ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟਸ ਨੂੰ ਦਿਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ!

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ) : ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤਾਂ ਦੇ ਜੋ ਖਦਸ਼ਾਤ ਹਨ ਉਹ ਵੈਲ-ਬੇਸਡ ਨਹੀਂ ਹਨ । ਮੈਂ ਅਗਰ ਰੈਵੀਨਿਊ ਕੋਰਟਸ ਅਤੇ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟਸ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਾਂ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਮਗਰ ਇਤਨਾ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਰੈਵੀਨਿਊ ਕੋਰਟਸ ਆਰ ਕੋਰਟਸ ਐਂਡ ਨੌਟ ਐਗਜ਼ੈਕਟਿਵ ਆਫੀਸਰਜ਼ । ਟੈਨੈਨਸੀ ਲਾ ਦੇ ਤਹਿਤ ਸੈਕੰਡ ਗਰੇਡ ਕਲੈਕਟਰਜ਼ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਅਪੀਲਾਂ ਫਾਈਨੈਨਸ਼ਲ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਪਾਸ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਮਗਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਰਟਸ ਬਾਰੇ ਕੇਸਿਜ਼ ਦੇ ਮੈਰਿਟਸ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਕਦੇ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਨਹੀਂ ਆਈ । ਸਿਵਲ ਕੋਰਟਸ ਦਾ ਮਿਨੀਮਮ ਡਿਸਪੋਜ਼ਲ ਦਾ ਟਾਈਮ ਸ਼ਾਇਦ ਇਕ ਸਾਲ ਹੈ । ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਥਾਂ ਕਮ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੇਸਿਜ਼ ਪੁਰਾਣੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਅਸੀਂ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕੇਸਿਜ਼ 4 ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਡਿਸਪੋਜ਼ ਆਫ਼ ਹੋ ਜਾਇਆ ਕਰਨ । ਪਰ ਜੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਕੇਸਿਜ਼ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟਸ ਨੂੰ ਦੇ, ਦਿਤੇ ਜਾਣ, ਜੋ ਕਿ ਅਜ ਕਲ ਦਫ਼ਾ 14 ਆਫ ਦੀ ਪੰਜਾਬ ਸਿਕਿਉਰਿਟੀ ਆਫ ਲੈਂਡ ਟੈਨਿਉਰਜ਼ ਐਕਟ ਦੇ ਵਿਚ ਸਮਰੀ ਟ੍ਰਾਇਲ ਨਾਲ ਹੀ ਡਿਸਪੋਜ਼ ਆਫ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ-ਤਾਂ ਫਿਰ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟਸ ਵਿਚ ਕੰਮ ਇਕੱਠਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਆਪਣਾ ਵੀ ਕੰਮ ਹੋਣਾ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਥੇ ਵੀ ਕੰਜੈਸ਼ਨ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਡਿਲੇ ਹੋਵੇਗੀ । ਜੋ ਰੈਵੀਨਿਊ ਕੋਰਟਸ ਦੇ ਪ੍ਰੀਜ਼ਾਈਡਿੰਗ ਆਫੀਸਰਜ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਰੈਵੀਨਿਊ ਦੀ ਵਾਕਫੀ ਜਿਤਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਰਦੇ ਜਾਉ ਉਤਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦੀ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਸਮ

[ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ]

ਕਿਸਮ ਦੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਰਜਿਸਟਰਜ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । Revenue laws are an institution by themselves. ਅਗਰ ਇਹ ਕੰਮ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟਸ ਦੇ ਕੰਮ ਨਾਲ ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕਨਫਿਊਜ਼ਨ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ । ਹੁਣ ਤਾਂ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਰੈਵੀਨਿਊ ਆਫੀਸਰਜ਼ ਨੂੰ ਮਿਸਲੀਡ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ । ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚੰਗਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ, ਮਗਰ ਕਈ ਵਾਰੀ ਜੋ ਲਫਜ਼ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਸ਼ਜਰਾਖ ਖਤੌਨੀ ਆਦਿ ਤਾਂ ਜੋ ਨਵੇਂ ਸਬ-ਜਜ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰੈਵੀਨਿਊ ਲਾ ਕਾਲੇਜ ਵਿਚ ਹੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਤਜਰਬੇ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਾਕਫ਼ੀਅਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਰੈਵੀਨਿਊ ਆਫੀਸਰਜ਼ ਨੂੰ ਤਾਂ ਡੇਲੀ ਇਹ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਕਰਨੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਐਜ਼ ਏ ਲਾਈਅਰ ਆਫ ਸਟੈਂਡਿੰਗ ਮੇਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੇਸਿਜ਼ ਅਗਰ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟਸ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਈਏ ਤਾਂ ਮਾਲਕ ਅਤੇ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਤਕਲੀਫ ਵਧੇਗੀ । ਇਹ ਗਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟਸ ਵਿਚ ਕਨਫੀਡੈਂਸ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲੇ ਉਥੇ ਜਾਂਦੇ ਹੀ ਹਨ । ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਪੂਰਾ ਕਨਫ਼ੀਡੈਂਸ ਹੈ ।

ਪੰਡਤ ਜੀ ਨੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਰੋਇੰਗ ਰੈਵੀਨਿਊ ਅਸਿਸਟੈਂਟਸ ਕਟੈਸਟਿਡ ਮਿਊਟੇਸ਼ਨਜ਼ ਲਈ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੇ ਹਨ ।

ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਹਕੀਕੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਨੇਕ ਨੀਤੀ ਨਾਲ ਇਹ ਗੱਲ ਲਿਆਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਲੋਕ ਲੁੱਟੇ ਨਾ ਜਾਣ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵਡੀਆਂ ਵਰਾਸਤਾਂ ਹਨ ਜਾਂ ਕਈ ਛੋਟੀ ਵਰਾਸਤ ਵਿਚ ਵੀ ਝਗੜੇ ਨਾਇਬ ਤਸੀਲਦਾਰ ਜਾਂ ਤਸੀਲਦਾਰ ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਗੋ ਪਾਸ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਕਈ ਪਾਰਟੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਲੈਂਡ ਕਲੇਮਜ਼ ਦੇ ਬਾਰੇ ਜਾਂ ਮਿਊਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇਸ ਉਪਰ ਲੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਹ ਵੀ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਵੇਰ ਮਾਲਕਾਨ ਦੂਜਿਆਂ ਪਾਸੋਂ ਕਿਰਾਇਆ ਵਸੂਲ ਕਰਨ ਲਈ ਮਿਊਟੇਸ਼ਨ ਦੂਜੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਨਾਂ ਕਰਵਾ ਲੈਂਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਜੋ ਰੈਵੀਨਿਊ ਕੋਰਟਸ ਦੀ ਜਦ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਜਾਣ । ਇਸ ਲਈ ਹੁਣ ਇਹ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਵਾਲ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜਿਥੇ ਝਗੜੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਤਕ ਵੀ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਗਿਣਤੀ ਹੈ ਜਿਥੇ ਕਿ ਪਾਰਟੀਜ਼ ਇਸ ਮੂਡ ਵਿਚ ਹਨ ਕਿ ਇਕ ਘਰ ਨਾਲੋਂ ਦੂਜੇ ਵਿਚ ਜਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਅਗਲਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੂਹਰੇ ਕੌਣ ਲਗੇ, ਕਬਜ਼ੇ ਦਾ ਸਵਾਲ ਚੀਫ ਫੈਕਟਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਬਿਨਾ ਤੇ ਇੰਤਕਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਾਫੀ ਝਗੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਪੰਡਤ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਦੱਤ ਨੇ ਕਿਸ ਕਾਰਨ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਇਹ ਤਾਂ ਬੜੇ ਗੁਡ ਇਟੈਨਸ਼ਿਡ ਆਦਮੀ ਹਨ । And I have great regard for him. ਪਰ ਕਿਸੇ ਸੱਸ ਨੇ ਕਹਿਣੀ ਤੇ ਨੂੰਹ ਨੇ ਨਾ ਕਰਨੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਕੋਈ ਗੱਲ ਜੋ ਅਸੀਂ ਆਖਦੇ ਹਾਂ ਇਹ ਉਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹੀ ਕਿਉਂ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਸ ਵਿਚ ਹੀ ਕੋਈ ਬੁਰਾਈ ਹੋਵੇ ? ਇਕੋ ਹੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਹਰ ਲੈਜਿਸ-ਲੇਟਿਵ ਮੇਈਅਰ ਨੂੰ ਦੇਖਣਾ ਤੇ ਮੁਖ਼ਾਲਫ਼ਤ ਬਰਾਏ ਮੁਖ਼ਾਲਫ਼ਤ ਕਰਨੀ ਮੁਨਾਸਬ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਵੇਲੇ ਨਾਇਬ ਤਸੀਲਦਾਰਾਂ ਪਾਸੋਂ ਅਜਿਹੇ ਕੇਸਾਂ ਨੂੰ ਕਢ ਕੇ ਅਸੀਂ ਟਰਾਈਡ ਰਿਟਾਇਰਡ ਅਤੇ ਸੀਨੀਅਰ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਲਗੇ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਕੰਨਟੈਸਟੈਂਟਸ ਕਈ ਵੇਰ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਦੇ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਜਾਂ ਬਿਜ਼ਨੈਸ ਮਾਇੰਡਡ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਪੈਸੇ ਲੈਣ ਤੇ ਵਸੂਲਣ ਦਾ ਹਕ ਅਜਿਹੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਲੈਂਡ ਲਾਰਡ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ । ਕਈ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਵੀ ਪੈਸੇ ਲੈ ਕੇ ਇਹ ਹਕ ਦਿਤੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਝਗੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕੰਟੈਸਟੈਂਟਸ ਦੇ ਝਗੜੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਰਵਾਨਗੀ ਦਾ ਸਵਾਲ

ਜਾਂ ਮਾਲਕੀਅਤ ਦਾ ਸਵਾਲ ਕਈ ਵੇਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜਿਥੇ ਕਿ ਸਹੂਲਤ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਲਾਭ ਹੋਵੇ ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ : ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਥੇ ਦੇ ਕੁਲੈਕਟਰ ਨੂੰ ਇਹ ਕੰਮ ਦੇ ਦਿਓ ।

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ : ਜੇਕਰ ਇਹ ਕੇਸ ਕੁਲੈਕਟਰ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿਤੇ ਤਾਂ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਫੈਸਲੇ ਛੇਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਕਿਉਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਹੁਤ ਕੰਮ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਇਕ ਆਦਮੀ ਦਾ ਨਹੀਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਤਰਮੀਮ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ ਹੈ ।

ਬਾਕੀ ਇਕ ਸਜੈਸ਼ਨ ਦੱਤ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਿਤੀ ਹੈ—ਜੋ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਮੁਨਾਸਬ ਹੈ—ਕਿ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਡਿਸਪੋਜ਼ਲ ਵਿਚ ਦੇਰੀ ਨਾ ਲਗੇ । ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਿਵਾਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਵਕਤ ਘਟਾ ਦਿਆਂਗੇ । ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਜਾਲੰਧਰ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਦਾ ਤਅੱਲਕ ਹੈ ਵਕਤ ਨੂੰ ਘਟਾਣ ਲਈ ਇਕ ਰੈਵੀਨਿਊ ਰੋਵਿੰਗ ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਲਗਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਪਟਿਆਲਾ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਅੰਬਾਲਾ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਵਿਚ ਵੀ ਨਹੀਂ । They are within control (ਵਿਘਨ) (ਸ੍ਰੀ ਮੋਹਨ ਲਾਲ: ਮਾਲੀਅਤ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਦਿਓ) ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਾਲੀਅਤ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਦਿਓ । ਮਾਲੀਅਤ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਪਹਿਲੇ ਉਥੇ ਜਾਕੇ ਉਹ ਮਾਲੀਅਤ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰਨ ਇਹ ਪ੍ਰੈਕਟੀਕੇਬਲ ਗੱਲ ਨਹੀਂ । ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੂਜੀ ਦਲੀਲ ਮੇਰੇ ਮਨ ਲਗੀ ਹੈ ਕਿ ਐਸ. ਡੀ. ਐਮਜ਼ ਨੂੰ ਰੈਵੀਨਿਊ ਸਾਈਡ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ । ਅਸੀਂ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ 8 ਐਸ. ਡੀ. ਐਮਜ਼. ਨੂੰ ਪਾਵਰ ਦਿਤੀ ਹੈ । ਕੁਝ ਜ਼ਿਲੇ ਕਵਰ ਕਰ ਲਏ ਹਨ, ਪੰਡਤ ਜੀ ਦੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਉਥੇ ਦੇ ਐਸ. ਡੀ. ਐਮ. ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਚਿੱਠੀ ਨਹੀਂ ਗਈ ਤਾਂ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵੇਗੀ ।

Shri Jagan Nath: What about my district ? (*Interruption*)

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ : ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿਲੇ ਦਾ ਨਾਂ ਤਾਂ ਲਊ ।

श्री जगन नाथ : आपको तो पता ही है ।

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਇਸ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਵੇ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਜ਼ਿਲਾ ਮਹਿੰਦਰ ਗੜ੍ਹ ਹੈ ਜਿਥੇ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਝਗੜਾ ਨਹੀਂ । ਅਸੀਂ 8 ਐਸ. ਡੀ. ਐਮਜ਼ ਨੂੰ ਪਾਵਰਜ਼ ਦਿਤੀਆਂ ਨੇ ਜਿਥੇ ਕਿ ਲੈਂਡ ਕਲੇਮਜ਼ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਝਗੜੇ ਹਨ । ਅਸੀਂ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਪੇਂਡੂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਤਕਲੀਫ ਨਾ ਹੋਵੇ ਉਹ ਲੁੱਟੇ ਨਾ ਜਾਣ, ਦਿਆਨਤਦਾਰੀ ਨਾਲ ਫੈਸਲਾ ਹੋ ਸਕੇ ।

ਬਾਕੀ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਜਿਥੇ ਤਕ ਦੇਰੀ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਕੇਸਿਜ਼ ਵਿਚ ਦੇਰੀ ਨੂੰ ਘਟ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਫਿਰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ 1887 ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਐਕਟ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਤਰਮੀਮ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਰੇ ਨੂੰ ਹੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਸੀ ਨਵੀਂ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ । But that would have been a great change. ਇਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਸਾਰੇ ਦਾ ਹੀ ਰੱਦੋ-ਬਦਲ ਕਰਨਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਜੋ ਬਿਲ ਹੈ ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਕੇਸਾਂ ਨੂੰ ਰੈਵੀਨਿਊ ਕੋਰਟਸ ਦੀ ਜ਼ਦ ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਹਾਊਸ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕਰ ਦੇਵੇ ।

Mr. Chairman : Question is—

That the Punjab Tenancy (Amendment) Bill be taken into consideration at once.

The motion was carried.

Mr. Chairman: Now, the House will take up the Bill, clause by clause.

CLAUSE 2

Mr. Chairman : Question is—

That Clause 2 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 1

Mr. Chairman : Question is—

That Clause 1 stand part of the Bill.

The motion was carried.

TITLE

Mr. Chairman. : Question is—

That Title be the Title of the Bill.

The motion was carried

Revenue Minister (Sardar Ajmer Singh): Sir, I beg to move—

That the Punjab Tenancy (Amendment) Bill be passed.

Mr. Chairman : Motion moved—

That the Punjab Tenancy (Amendment) Bill be passed.

Mr. Chairman : Question is—

That the Punjab Tenancy (Amendment) Bill be passed.

The motion was carried.

THE PUNJAB LAND REVENUE (SPECIAL CHARGES) AMENDMENT BILL, 1963

Revenue Minister (Sardar Ajmer Singh) : Sir, I beg to move—

That the Punjab Land Revenue (Special Charges) Amendment Bill be taken into consideration at once.

ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਦੋ ਰਾਵਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਕਿ ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਿਲ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਦੋ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਵਿਚ ਸੈਕਸ਼ਨ 2 ਆਪਰੇਟਿਵ ਹੈ ।

(At this stage Deputy Speaker occupied the chair)

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਜੋ ਲੈਂਡ ਰੈਵੀਨਿਊ ਇਸ ਵੇਲੇ ਹੈ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਤਿੰਨ ਐਕਟ ਹਨ ਇਕ ਲੈਂਡ ਰੈਵੀਨਿਊ ਐਕਟ, ਦੂਜਾ 1954 ਦਾ ਐਕਟ ਹੈ, ਤੇ ਤੀਜਾ 1958 ਦਾ ਐਕਟ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਲੈਂਡ ਰੈਵੀਨਿਊ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਲੈਂਡ ਰੈਵੀਨਿਊ ਨੂੰ ਵਧਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। 1954 ਵਿਚ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਰਿਆ ਲਈ ਵਧਾਇਆ ਸੀ, 1958 ਵਿਚ ਵੀ ਵਧਾਇਆ ਸੀ ਪਰ ਖਾਸ ਖਾਸ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਕਿ ਇਹ 50 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਉਪਰ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਗਰੇਡਿੰਗ ਸੀ ਜੋ ਵਧ ਕੇ 300 ਤਕ ਜਾਂਦੀ ਸੀ । ਖਾਸ ਖਾਸ ਕੇਸਾਂ ਵਿਚ ਸਪੈਸ਼ਲ ਅਸੈਸਮੈਂਟ ਐਕਟ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਅਸੀਂ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਜਿਹੜੀ ਨਾਨ-ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਯੂਜ਼ ਵਾਸਤੇ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਫੈਕਟਰੀ ਜਾਂ ਸਿਨਮਾ ਜਾਂ ਹੋਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮੰਤਵ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੋਵ ਅਸੈਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਨਸਰਟਨ ਸਰਕਮਸਟਾਂਸਿਜ਼ ਵਿਚ ਟੈਕਸ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਧ ਕੇ 10 ਗੁਣਾ ਜਾਂ 20 ਗੁਣਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਹੁਣ ਜੋ ਲੈਂਡ ਰੈਵੀਨਿਊ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਲੈਂਡ ਰੈਵੀਨਿਊ ਦੇ ਬੇਸਿਜ਼ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ । ਲੈਂਡ ਰੈਵੀਨਿਊ ਦੇ ਕੀ ਮਾਅਨੇ ਹਨ ? Land Revenue at basic Land Revenue *plus* Land Revenue which was increased in 1954, ਹੁਣ ਤਸ਼ਰੀਹ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ 1958 ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਸਪੈਸ਼ਲ ਚਾਰਜਿਜ਼ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚ ਇਨਕਲੂਡ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜੋ ਦਫਾ 14 ਦੇ charges ਸਨ ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚ ਇਨਕਲੂਡ ਕਰ ਲਈਏ ਤਾਂ ਇਨਸਰਟਨ ਸਰਕਮਸਟਾਂਸਿਜ਼ ਅਸੈਸਮੈਂਟ ਥ੍ਰੀ ਟਾਈਮਜ਼ ਤਕ ਵਧ ਕੇ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਿਲ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ 1958 ਵਾਲਾ ਸਰਚਾਰਜ ਇਸ ਵਿਚ ਇਨਕਲੂਡ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ—

3.00 P. M.

> "Land Revenue' shall have the meaning assigned to it in section 3 (6) of the Punjab Land Revenue Act, 1887, and shall include the surcharge leviable under the Punjab Land Revenue (Surcharge) Act, 1954 (No. XXXVI of 1954)."

and. now, Sir, to this definition of the words "Land Revenue' we are adding—

> "but shall not include special assessment made under the Punjab Land Revenue (Special Assessments) Act, 1955; or under clause (f) or clause (g) of sub-section (1) of section 59 of the Punjab Land Revenue Act, 1887."

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਇਹਦੇ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਸਪੈਸ਼ਲ ਚਾਰਜ 1958 ਵਾਲਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਉਹ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਆਦਮੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਇਕ ਪਟਵਾਰ ਸਰਕਲ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਥਾਈਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ ਡਿਊਟੀ ਲਗਾਈ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ

[ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ]

ਸਾਨੂੰ ਇਤਲਾਹ ਦਿਓ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਜ਼ਮੀਨ ਕਿਥੇ ਕਿਥੇ ਹੈ । That is all. ਸੈਕਸ਼ਨ 4 ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਗਰ ਉਹ ਇਤਲਾਹ ਨਹੀਂ ਦੇਣਗੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਇਹ ਪੈਨਲਟੀ ਲਗਾ ਦਿਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ 90 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਇਤਲਾਹ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਤਾਂ ਸਰਚਾਰਜ ਦਾ 6 ਗੁਣਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵਸੂਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਹਮੇਸ਼ਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਤੇ ਪੈਨਲਟੀ ਨਾ ਲਗਾਈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਇਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਟੈਕਸ ਇਵੇਡ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । ਜੇ ਅਸੀਂ ਦੂਸਰੇ ਐਕਟਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖੀਏ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਸਕਿਉਰਿਟੀ ਆਫ ਲੈਂਡ ਟੈਨਿਉਰਜ਼ ਐਕਟ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਇਹ ਪ੍ਰੋਵੀਜ਼ਨ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਟੈਕਸ ਇਵੇਡ ਕਰਨਾ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਉਹ 30 ਏਕੜ ਦੀ ਬਜਾਏ 10 ਏਕੜ ਤਕ ਛੱਡੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਰਿਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਵੇਲੇ 20 ਏਕੜ ਵੀ ਛਡ ਸਕਦੇ ਹਾਂ । ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਐਸੀ ਕੋਈ ਪੀਨਲ ਕਲਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਇਸ ਵਕਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਤਲਾਹ ਨਹੀਂ ਦੇਣਗੇ, ਇਸ ਸੈਕਸ਼ਨ ਨੂੰ ਰੀਕਾਸਟ ਕਰਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖਣ ਲੱਗੇ ਹਾਂ—

> "5. If a person fails to furnish the information required by Section 4 or furnishes information which is wrong in material particulars, the assessing authority may charge him with a penalty up to six times the amount of special charge recoverable from him under this Act:
>
> Provided that a person shall be deemed to have furnished the required information if he furnishes it within ninety days of the commencement of the Punjab Land Revenue (Special Charges) Amendment Act, 1963."

ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਟਾਈਮ ਦੇਣ ਲੱਗੇ ਹਾਂ । ਜੇ 90 ਦਿਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਉਹ ਇਤਲਾਹ ਦੇ ਦੇਣਗੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕੋਈ ਪੈਨਲਟੀ ਨਹੀਂ ਲਗਾਵਾਂਗੇ, ਜੋ ਐਕਚੂਅਲ ਬਣਦਾ ਹੈ ਉਹੀ ਵਸੂਲ ਕਰਾਂਗੇ । ਜੇ ਉਸ ਨੇ 90 ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੋਈ ਇਨਫਰਮੇਸ਼ਨ ਨਾਂ ਦਿਤੀ ਤਾਂ ਪੈਨਲਟੀ ਲਾਵਾਂਗੇ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਛੇ ਗੁਣਾ ਲਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ । ਜੇ ਕੋਈ ਰੀਜ਼ਨੇਬਲ ਐਕਸਕਿਊਜ਼ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਘਟ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਗ਼ੈਰ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵਾਜਬੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇਗੀ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਰਿਆਇਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ । ਮਗਰ ਮੈਕਸੀਮਮ ਪੈਨਲਟੀ ਜਿਹੜੀ ਹੈ ਉਹ ਛੇ ਗੁਣਾ ਤਕ ਲਗਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਬਾਕੀ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਕਲਾਜ਼ 4 ਹੈ ਇਹ ਇਕ ਕਾਨਸੀਕੁਐਂਸ਼ਲ ਕਲਾਜ਼ ਹੈ । ਇਸ ਤੇ ਮੈਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ । ਇਤਨੀ ਕੁ ਹੀ ਗੱਲ ਸੀ ਜਿਸ ਲਈ ਕਿ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਪਾਸ ਕਰੋਗੇ ।

Deputy Speaker: Motion moved—

> That the Punjab Land Revenue (Special Charges) Amendment Bill be taken into consideration at once.

ਪੰਡਤ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਦੱਤ (ਅੰਬ): ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਬਿਲ ਪਰ ਕੋਈ ਐਸਾ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਮੈਂ ਆਪ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਪਾਸੇ ਦਿਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਜੋ ਟੈਕਸੇਸ਼ਨ ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਨੀਤੀ ਹੈ, ਉਸ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਸਖਤ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੈ, ਇਹਦੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਦੋ ਇਕ ਗੱਲਾਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਦੇਣੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ

ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਬੜੀ ਦੇਰ ਤੋਂ ਇਕ ਪੁਰਾਣਾ ਤਸੱਵਰ ਚਲਿਆ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਇਕ ਇੰਚ ਇੰਚ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਓਵਰ ਲਾਰਡ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਇੰਚ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮੁਆਮਲਾ ਲਾਉਣਾ ਹੈ । ਇਹ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਉਸ ਪੁਰਾਣੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹੀ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹਾਂ । ਇਹ ਅੱਜ ਤੋਂ 2,000 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੁਣ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਜ਼ਮਾਨਾ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਸੋਚ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਉਹ ਹੁਣ ਦਬਾ ਦਬ ਟੈਕਸ ਲਾ ਰਹੇ ਹਨ ਉਹ ਓਵਰ ਲਾਰਡ ਨਹੀਂ ਹਨ । ਅੱਜ ਉਹ ਲੈਂਡ ਰੈਵੀਨਿਊ ਨੂੰ ਇਕ ਟੈਕਸ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਦੇਣ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੁਰਾਣੇ ਅਸੂਲ ਛੱਡ ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਵਿਚ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਲਾ ਹੈ । ਅੱਜ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਰੇਟ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਇਸ ਟੈਕਸ ਨੂੰ ਦੇ ਰਹੇ ਹੋ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਟੈਕਸ ਲਾਉਣਾ ਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਵੋ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਹੋਰ ਟੈਕਸ, ਇਨਕਮ ਟੈਕਸ, ਪਰਾਪਰਟੀ ਟੈਕਸ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸ਼ਨਲ ਟੈਕਸ ਵਗੈਰਾ ਹਨ । ਇਹ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਇਨਕਮ ਤੇ ਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਜੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੋਂ ਟੈਕਸ ਲੈਣਾ ਵੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਆਮਦਨ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਹੀ ਵਸੂਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਆਖਿਰ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਲਿਮਿਟ ਵੀ ਤਾਂ ਹੋਣੀ ਹੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਐਗ੍ਰੀਕਲਚਰਲ ਇਨਕਮ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਹੀ ਟੈਕਸ ਦੀ ਹੱਦ ਮੁਕੱਰਰ ਹੋਵੇ । ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰਾਂ ਦੀ ਅਨ-ਇਕਨੌਮਿਕ ਹੋਲਡਿੰਗ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਉਹ ਰੈਵੀਨਿਊ ਵੀ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਹੋਰ ਟੈਕਸ ਤਾਂ ਕੀ ਦੇਣੇ ਸੀ । ਕਿਸੇ ਅਸੂਲ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਕੇ ਜੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਰ ਵੀ ਲਈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਿਚ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ । ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਸੋਚੋ ਕਿ 1954 ਵਿਚ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੇ ਇਕ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਕਿ 5 ਏਕੜ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਮੁਆਮਲਾ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ । ਅੱਜ ਨਵੇਂ ਨਵੇਂ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਹੀ ਮੁਆਮਲਾ ਲਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਆਪ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਮਾਲਕ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਮੁਆਮਲਾ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਇਹ ਲੋਕ ਤਾਂ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਹੋਰ ਟੈਕਸ ਦੇ ਕੇ ਉਹ ਕਿਥੋਂ ਨਿਰਬਾਹ ਕਰਨਗੇ ? ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਉਸ ਫਰਜ਼ ਨੂੰ ਪਹਿਚਾਣੀਏ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਸਾਡੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ । ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਹਾਲਤ ਤਰਸ ਯੋਗ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅੱਜ ਸਾਡਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਹ ਅਸੂਲ ਤੈ ਕਰੀਏ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਹਰ ਟੈਕਸ ਲਾਉਣ ਵੇਲੇ ਸਾਨੂੰ ਖਿਆਲ ਰੱਖਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਪੰਡਤ ਜੀ ਨੇ ਗੱਲ ਤਾਂ ਬੜੀ ਹੀ ਚੰਗੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਮਸਲਾ ਹੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਹੈ । ਜਿਹੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਈ ਪੰਡਤ ਜੀ ਨੇ ਐਸੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਇਸ ਆਸ਼ੇ ਦੇ ਉਲਟ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । 5 ਏਕੜ ਵਾਲੀ ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਮਾਮਲਾ ਤਾਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੀ ਹੈ ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਪੰਡਤ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਤਾਂ ਮੰਨ ਹੀ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਸਰਦਾਰ ਜੀ । (At least some proposal of Pandit Mohan Lal should be agreed to by the hon. Minister). (*Laughter*)

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਆਪ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰੀਆ ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਇਸ ਬਿਲ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ, ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

Deputy Speaker: Question is—

That the Punjab Land Revenue (Special Charges) Amendment Bill be taken into consideration at once.

The motion was carried.

Deputy Speaker: Now the House will take up the Bill, clause by clause.

CLAUSE 2.

Deputy Speaker: Question is—

That Clause 2 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 3.

Deputy Speaker: Question is—

That Clause 3 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 4.

Deputy Speaker: Question is—

That Clause 4 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 1.

Deputy Speaker: Question is—

That Clause 1 stand part of the Bill.

The motion was carried.

TITLE.

Deputy Speaker: Question is—

That the Title be the Title of the Bill.

The motion was carried.

Revenue Minister (Sardar Ajmer Singh): Madam, I beg to move—

That the Punjab Land Revenue (Special Charges) Amendment Bill be passed.

Deputy Speaker: Motion moved—

That the Punjab Land Revenue (Special Charges) Amendment Bill be passed.

Deputy Speaker: Question is—

That the Punjab Land Revenue (Special Charges) Amendment Bill be passed.

The motion was carried.

THE PUNJAB LAND IMPROVEMENT SCHEMES BILL, 1963

Revenue Minister (Sardar Ajmer Singh) : Madam, I beg to move—

That the Punjab Land Improvement Schemes Bill be taken into consideration at once.

(At this stage, Minister for Agriculture the Minister-in-charge of the Bill occupied his seat).

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ: ਮਾਸਟਰ ਗੁਰਬੰਤਾ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਗੈਰ ਹਾਜ਼ਿਰ ਨਾ ਹੋਇਆ ਕਰੋ । (I would request the Minister-in-charge not to be absent at such occasions).

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਤੇ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬੰਤਾ ਸਿੰਘ): ਬਹੁਤ ਅੱਛਾ ਜੀ । ਮੈਂ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਮੁਤਲਿਕ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਲੈਂਡ ਇੰਮਪਰੂਵਮੈਂਟ ਸਕੀਮ ਦਾ ਬੜਾ ਸਾਧਾਰਣ ਜਿਹਾ ਬਿਲ ਹੈ । ਜੋ ਇਲਾਕੇ ਪਹਾੜ ਦੀ ਤਲਹੱਟੀ ਵਿਚ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਔਰ ਸਤਹ ਹਮਵਾਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ, ਉਥੇ ਅਸੀਂ ਸਾਇਲ ਕਨਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਦਾ ਕੰਮ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਲੇਕਿਨ ਸਾਡੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਇਕ ਔਕੜ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਹ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਖੇਤ ਵਿਚ ਵੱਟ ਨਾ ਬਣਾਈ ਜਾਏ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ ।

ਅਸੀਂ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਮੁਤੱਲਕ ਬਣਾਉਣੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ । ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ, ਸਾਇਲ ਕਨਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਅਫਸਰ, ਡੀ.ਐਫ.ਓ., ਡੀ.ਏ.ਓ. ਔਰ ਜ਼ਿਲਾ ਪਰੀਸ਼ਦ ਦਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਣਗੇ । ਜਿਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਇਹ ਕਮੇਟੀ ਬਣੇਗੀ, ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਸਮਿਤੀ ਦਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਵੀ ਹੋਵੇਗਾ । ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੁਸ਼ਤਹਰੀ ਵੀ ਕਰਾਂਗੇ । ਔਰ ਆਬਜੈਕਸ਼ਨਜ਼ ਵੀ ਇਨਵਾਈਟ ਕਰਾਂਗੇ । ਜੇ 50% ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਵੱਟ ਬੰਦੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ ।

ਇਹ ਕੰਮ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਟੇਕ-ਅਪ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਔਰ ਉਸ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨ ਸੁਧਰੀ ਹੋਈ, ਅਤੇ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵੱਧੀ ਹੈ । ਇਸ ਬਿਲ ਰਾਹੀਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਅਖਤਿਆਰ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਕਿ ਜਿਥੇ 51 ਆਦਮੀ ਤਾਂ ਮੰਨਣ ਲੇਕਿਨ 49 ਨਾ ਮੰਨਣ ਤਾਂ ਵੀ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਸਕੀਏ । ਇਹ ਬਿਲ ਲੋਕ ਭਲਾਈ ਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਪੀਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਗੈਰ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਤੋਂ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ।

Deputy Speaker : Motion moved—

That the Punjab Land Improvement Schemes Bill be taken into consideration at once.

Captain Rattan Singh (Garhshankar) : Madam Deputy Speaker, I rise to congratulate the Agriculture Minister for bringing forward this Bill. This is a very important legislation and, I would say, that this was long overdue. We have a heritage of good soil from our ancestors. Unfortunately, we have ignored soil conservation since long. The Indian soil was very rich and fertile and in spite of thousands of years of bad agriculture it has given us some food. If we went on ignoring the soil conservation, we will lose for ever the greatest heritage which I have just now mentioned. In order to produce more it is very imperative that we should adopt soil conservation measures. The object of this Bill is very good. In a community, in a village or in a larger area there may be a few interested persons who may not adopt this good measure just for their selfish ends. But, I am sure, this Bill will help the Government to bring back the lost soil. You know, Madam, that we have dust-storms and waterlogging and as a result thereof most of our productive soil is being lost annually. But with the introduction of this Bill, I suppose, rather hope that the Government will be able to pursue with vigour the soil conservation practices. How will it pursue them? I am doubtful because very little provision has been made for this work in the budget. Unless the Minister incharge has an idea of bringing forward supplementary demand for this purpose at a later stage I see no way out of it and I would request the hon. Minister to spend much more money on this important measure. In fact, the Bombay State about which the honourable Minister has just now mentioned spends over crores of rupees on this particular measure. With the big dams that we are building it is very necessary, Madam, that we must adopt soil conservation measures in the River Valley Projects, in the hills, in the mountains and also in the deserts.

Madam, I must congratulate the Soil Conservation Director who, in a short spell of service of a year or two, has shown wonderful results. It is those results which have impelled or motivated the Government to bring forward this Bill. But I must say that I am not satisfied with the provision that has been made in the budget for this work and with which they want to carry on the work. The object of the Bill, as I have already said, is very laudable indeed. I wish what the Minister had also included in this Bill the field drainage work because lot of our land is lost due to water-logging, dust-storms, erosion, etc. Although we are having huge drainage schemes yet these are not self-sufficient till they are linked with the field drainage system which every field must have in order to do away with the excess of water.

Deputy Speaker : Please try to wind up.

Captain Rattan Singh : Madam, the scope of this Bill is restricted to that extent. It does not include in it the field drainage system. I would, therefore, not take much time of the House but would once again submit, through you, to the Government that they must request the Central Government for the allocation of more money to us for this purpose because Punjab is the only State which has not derived any benefit from the soil conservation scheme of the Government of India. It was only in the last year that we got some money but that too was very small, just like a drop in a big ocean. If you, Madam, go to the hills, you might have gone a number of times, you will see that productive fields are lost because of the steep cultivation that our farmers practise there. Steep cultivation

is very dangerous not only for them but for the nation as a whole because we do not get much yield from this type of cultivation. We should also include schemes whereby our farmers could take to orchard cultivation, growing of forests, trees instead of steep cultivation. I, once again congratulate the honourable Minister for bringing forward this Bill and I hope that he will bear in mind my suggestions.

Thank you, Madam.

पण्डित मोहन लाल दत (अम्ब) : श्रीमती जी, मैं सरकार को यह बिल लाने के लिये बधाई देता हूँ । हमारे पंजाब में लाखों एकड़ ज़मीन इरोयन के कारण तबाह और बरबाद हो रही है । मेरी अपनी तहसील में यह एक बहुत भारी मसला है। आज आज़ादी को हासिल किए 16 साल हो गए हैं। हमारी सरकार बिल्कुल सोई रही थी। अब शुक्र है जो इसे जाग आई है। अब जो इन्होंने इस तरफ़ ध्यान दिया है यह अच्छी बात है लेकिन मुझे शक है कि इस स्कीम की जो अच्छी बातें हैं वह कहीं कागज़ों में ही न रह जायें । मेरे दिल में शक इसलिये पैदा होता है कि इतना बड़ा मसला थोड़े से आफीशल्ज़ रख कर आप किस तरह हल कर सकेंगे ? मेरी अपनी तहसील में 300 चो हैं। इनमें से एक चो-ए आजम है जिसको स्वां नदी कहते हैं।

ਉਹ ਨਦੀ 50/60 ਮੀਲ ਲੰਬੀ ਤੇ ਢਾਈ ਤਿੰਨ ਮੀਲ ਚੌੜੀ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਕਿ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਬਰਬਾਦ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਤੇ ਹੀ ਨਿਰਭਰ ਰਹਾਂਗੇ ਤੇ ਇਕ ਇਕ ਚੋ ਨੂੰ ਪਕੜਾਂਗੇ ਤਾਂ ਕਈ ਕਈ ਸਾਲ ਇਕ ਇਕ ਤੇ ਹੀ ਲਗ ਜਾਣਗੇ ਕਿਉਂਕਿ ਆਪ ਦਾ ਬਹੁਤ ਲੰਬਾ ਚੌੜਾ ਪਰੋਸੀਜਰ ਚਲਦਾ ਹੈ । ਪਹਿਲਾਂ ਨੋਟੀਫ਼ਿਕੇਸ਼ਨ ਹੋਵੇਗੀ ਫੇਰ ਸਰਵੇ ਹੋਵੇਗਾ, ਵਗੈਰਾ ਵਗੈਰਾ । ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਇਲਾਕੇ ਬਾਰੇ ਵੀ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਲਿਆ ਹੈ । ਮਸਲਨ ਬਡਾਲਾ ਪਿੰਡ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਉਥੇ 3/4 ਸਾਲ ਲਗ ਚੁਕੇ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਅਜੇ ਤਕ ਉਹ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਵੀ ਕਵਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਹ ਸੁਝਾਉ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਕੰਮ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤ ਸਮਿਤੀਆਂ ਦੀ ਮਾਰਫ਼ਤ ਕਰਾਉ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਟੈਕਨੀਕਲ ਗਾਈਡੈਂਸ ਦਿਉ ਅਤੇ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਪੈਸੇ ਦਿਉ । ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਨਾਲ ਇਹ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗਾ ।

ਕੈਪਟਨ ਰਤਨ ਸਿੰਘ : ਇਹ ਟੈਕਨੀਕਲ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਉਹ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਣਗੇ ।

ਪੰਡਤ ਮੋਹਣ ਲਾਲ ਦੱਤ : ਤੁਸੀਂ ਜੇ ਪੈਸੇ ਦਿਉ ਤੇ ਸਾਰੀ ਟੈਕਨੀਕਲ ਗਾਈਡੈਂਸ ਦਿਉ ਤਾਂ ਉਹ ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਨਾਲੋਂ ਵਧ ਤੇ ਛੇਤੀ ਕੰਮ ਕਰਨਗੇ । ਤੁਸੀਂ ਖੁਦ ਵੀ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮਸਲੇ ਸਿਰਫ ਸਰਕਾਰ ਹੀ ਹਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕ ਜੇ ਅਪਣੇ ਮਸਲੇ ਅਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਲੈਣ ਤਾਂ ਹੀ ਹਲ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਵੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦਿਉ ਕਿ ਉਹ ਅਪਣੇ ਮਸਲੇ ਖ਼ੁਦ ਹਲ ਕਰਨ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰੋ ਤਾਂ ਹੀ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਦੂਸਰੀ ਅਰਜ਼ ਮੈਂ ਇਹ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਹਾੜੀ ਚੋਆਂ ਨੂੰ ਟੈਕਲ ਕਰਨ ਲਈ ਚੈਕ ਡੈਮਜ਼ ਦਾ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਪਰ ਪਾਣੀ ਰੋਕ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੋਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕਾਂਗੇ । ਸਟਰੀਮਜ਼ ਦਾ ਜ਼ਰੂਰ ਜ਼ਿਕਰ ਆਇਆ ਹੈ । ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸਟਰੀਮਜ਼ ਦਾ ਮਤਲਬ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਲਉਗੇ, ਆਇਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਚੋ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ।

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਤੇ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ : ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਚੋ ਹੀ ਹੈ ।

ਪੰਡਤ ਮੋਹਣ ਲਾਲ ਦੱਤ : ਜੇ ਕਰ ਇਸ ਦਾ ਚੋ ਹੀ ਮਤਲਬ ਹੈ ਤਾਂ ਫੇਰ ਠੀਕ ਹੈ । ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਇਤਨੀ ਬੇਨਤੀ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਪੇਪਰ ਸਕੀਮ ਹੀ ਨਾ ਰਹਿ ਜਾਵੇ ਬਲਕਿ ਕੋਈ ਠੋਸ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਭਲਾ ਹੋਵੇ ।

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਤੇ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ : ਠੋਸ ਕੰਮ ਹੀ ਕਰਾਂਗੇ ।

श्री अमर सिंह (नारनौंद, 'एस. सी') : डिप्टी स्पीकर साहिबा, पिछले हफ्ते से इस सदन में हर मंत्री नये ढंग के बिल पेश कर रहे हैं और हर मंत्री अपने बिल को मासूम बिल कहता है। यह जो बिल है वाकई बड़ा मासूम बिल है, मंत्री भी बड़े मासूम हैं और वह बिल भी बड़े मासूम ढंग से पेश कर रहे हैं।

उपाध्यक्षा : आप पर्सनल बातें न करें और 'मासूम मंत्री' का लफज़ वापस लें। (Please do not be personal and you must withdraw the words 'Masoom Mantri'.

श्री अमर सिंह : अच्छा जी, वापस लेता हूँ ।

बाबू बचन सिंह : आन ए प्वायंट आफ आर्डर, मैडम। मासूम के मायने हैं इन्नोसैंट, बेगुनाह और जिसने कोई पाप न किया हो क्या यह अनपार्लियामैंट्री है ?

उपाध्यक्षा : आपने तशरीह तो बहुत अच्छी की है लेकिन मासूम जिस सैन्स से उन्होंने कहा है वह आप भी समझते हैं और मैं भी समझती हूँ। (हंसी) (The hon. Member, Baboo Bachan Singh, has given very fine clarification, but the sense in which the word 'masoom' has been used by Shri Amar Singh, is quite evident to both of us.) (*Laughter*)

श्री अमर सिंह : तो इस बिल के लिए मैं मंत्री महोदय का शुक्रिया अदा करता हूँ क्योंकि इस बिल का एम ज़मीनों की इम्प्रूवमेण्ट करना है। पंजाब की खुशहाली के लिये यह बात बहुत अच्छी है कि ज़मीनों को, जो बंजर हो गई हैं, इम्प्रूव किया जाए ताकि देश की पैदावर बढ़े और किसानों को भी रोटी मिले । जहां तक इस एम का ताल्लुक है वह बहुत अच्छा है लेकिन मुश्किल यह है कि यह सारी बातें कागज पर ही रह जाती हैं और अमली तौर पर होता कुछ नहीं है। हमारे इलाके में एंटी वाटर-लागिंग स्कीम बनी और 23 मार्च, 1959 को 14.87 लाख रुपये का घर फूंक तमाशा हुआ ना राख हुई न धुआं उठा। मुझे डर इस बात का है कि स्कीमें तो बहुत सुन्दर ढंग से पेश की जाती हैं और खर्च भी बहुत ज्यादा किया जाता है जिसका बर्डन भी लोगों पर टैक्सों की शकल में पड़ता है लेकिन सारी की सारी स्कीमें कागज़ी ही साबत होती हैं। और इम्प्लिमैंटेशन होती ही नहीं है। इसके साथ मैं यह भी कहूँगा कि और बिल तो सब आए लेकिन ऐसा बिल कोई नहीं आता कि ज़मीदारों को पानी भी ज्यादा से ज्यादा दिया जाए। इस किस्म की बातें तो आती हैं कि अगर किसी मास्टरनी ने ट्रांसफर के लिये कहा तो उसे मोघा दे दिया गया.........

उपाध्यक्षा : इस बिल में मोघा कहाँ लिखा है ? (Where is the word "Mogha" written in this bill?)

श्री अमर सिंह : ऐसी बात हुई है कि ट्रांसफर मांगी तो मौका मिल गया । खैर में इस को छोड़ता हूँ, तो मैं अर्ज़ कर रहा था हमारे हांसी में जब यह ऐंटी वाटर-लागिंग स्कीम चली तो 1955-56 में 550160 मन कपास मंडी में आई और 1962 में जब यह स्कीम पूरी हुई और 14 लाख 87 हज़ार रुपया खर्च हुआ तो एक लाख 87 हज़ार 397 मन कपास मंडी में आई । अब आप अंदाज़ा लगाएं कि लाखों रुपए खर्च करने के बाद कितनी तरक्की हुई है और ज़मीन की कितनी इम्प्रूवमेंट हुई है । वैसे तो मैं इस बिल की ताईद करने के लिए खड़ा हुआ हूँ लेकिन मैं यह कहना चाहता हूँ कि ज़मीनों की इम्प्रूवमेंट के लिये जो स्कीमें बनें उनकी इम्प्लिमैंटेशन ठीक ढंग से होनी चाहिए । मैं इस बारे में यह तजवीज़ देनी चाहता हूँ कि बजाए इसके कि दूसरे मुल्कों से, अमरीका वगैरह से इंजीनियर आएं और वह बड़े बड़े नक्शे और प्लैन बनाएं, सरकार को चाहिए कि अगर वह सही मायनों में ज़मीदारों, किसानों की भलाई करना चाहती है तो जहां ज़मीन खराब है वहां ज़मीदारों , किसानो को ट्यूबवैल लगाने के लिये फ्री आफ इन्ट्रैस्ट लोन दिए जाएं । दूसरी तजवीज़ मेरी यह है कि जो ज़मींदार और किसान अपनी पैदावार बढ़ाने के लिये पानी मांगते हैं उनको जल्दी पानी दिया जाए । अब तो हालत यह है कि एक आउटलैट के लिए लोगों को दो दो साल पीछे पीछे फिरना पड़ता है। जहां ज़रूरत नहीं होती वहां तो दे भी दिये जाते हैं। मैं ज़रायत के वज़ीर साहिब को अर्ज़ करूँगा कि वह पानी और बिजली के मंत्री साहिब का ध्यान इन बातों की तरफ दिलाएं कि वह लोगों को पानी दें ताकि पैदावार बढ़ सके। इसी पानी के सिलसिले में मैं एक बात बताना चाहता हूँ कि अभी कुछ दिन हुए हमारे इलाके के 3-4 सरपंच आए कि उनको पानी नहीं मिलता । ज़मीनें बेकार हो गई हैं, फसलें तबाह हो रही हैं, सरदी कड़ाके की पड़ी और दूसरी तरफ उन ज़मीनों पर बीसियों किस्म के टैक्स लगे हुए हैं जिनको वह दे नहीं सकते क्योंकि पैदावार नहीं होती है। उन्होंने पानी और बिजली के मंत्री साहिब से मिल कर कहा कि आपके हाथ में पानी है हमारा इलाज करो क्योंकि हम इन हंगामी हालात में पैदावार बढ़ाना चाहते हैं और देश की रक्षा करना चाहते हैं । तो मंत्री महोदय ने उन सरपंचों को यह जवाब दिया कि मैं हरयाणा के जाट को पानी नहीं दूंगा ।

कृषि तथा कल्याण मन्त्री : गलत है ।

श्री अमर सिंह : यह बिल्कुल ठीक है ।

उपाध्यक्षा : क्या आप वहाँ हाज़र थे जब उन्होंने यह कहा ? (Was the hon. Member present there when the hon. Minister said so ?)

श्री अमर सिंह : हां जी, मैं ही नहीं एक मैम्बर साहिब और भी थे जब यह बात हुई ।

उपाध्यक्षा : तो आप मुझे लिख कर दें। (Then the hon. Member may please give it to me in writing.)

श्री अमर सिंह : मैंने वज़ीर साहिब से पूछा कि एसी क्या बात है जो आपने किसानों को पानी नहीं देना है। उन्होंने फरमाया कि यह मैं इसलिये कहता हूँ कि मेरे पिता जी को रोहतक के ज़मींदार लालों का एजेंट कहते थे, इसलिए उनको पानी नहीं दूंगा। मैंने कहा कि सारे पंजाब की खुशहाली आपके हाथों में है, इसलिये इतना तंग नज़रिया न रखें। किसान व ज़मींदार ही देश की रीढ़ की हड्डी हैं। देश की खुशहाली भी इनकी खुशहाली से नापी जाती है। जहाँ तक पैदावार के बढ़ाने का ताल्लुक है; सरकार को चाहिए कि लोगों को ट्यूबवैल्ज़ के लिये फ्री आफ इण्ट्रैस्ट लोन दे ताकि पैदावार बढ़ायी जा सके। मैं यह कहना चाहता हूँ कि स्कीमें तैयार करने से तथा नक्शे दिखाने से लोगों का भला नहीं होगा, उन पर अमल किया जाना चाहिए ताकि लोगों के मसले हल हो सकें।

बाबू बचन सिंह (लुध्याना, उत्तर) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, यह जो बिल इस हाउस में पेश हुआ है वह बहुत ही डिफैक्टिव है, इस बिल को जिस आदमी ने तैयार किया है, मैं समझता हूँ कि वह सायल कन्ज़रवेशन के बारे में ए.बी.सी. नहीं जानता है। जहां तक इस ज़मीन का सम्बन्ध है यह तो एक सूबे का मसला नहीं बल्कि कई बार इण्टर-स्टेट मसला हो जाता है। इस स्टेट के अफसर जिन्होंने भी यह बिल तैयार किया है वह भी इतनी अकल के मालिक हैं कि इस मसले को नहीं समझ सके।। मैं नहीं जानता कि एक डिस्ट्रिक्ट में इस मसले को किस सूरत में हल किया जा सकता जबकि इस मसले का दूसरे डिस्ट्रिक्ट से भी ताल्लुक है। इस बिल में जिक्र आता है कि जब ज़मीन शोर हो जाती है तो कहीं ज़मीन में रेत फैल जाता है और कहीं वाटर-लागिंग का मसला खड़ा हो जाता है। डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं कहना चाहता हूँ कि लुध्याना ज़िले की जगराओं तहसील में वाटर-लागिंग है। वहाँ पर इस मसले पर काबू नहीं किया जा सकता बल्कि सारे डिस्ट्रिक्ट के मसले को काबू करने से ही हल हो सकता है। वाटर-लागिंग पैदा कहां होती है, जब तक स्टेट लैवल पर हल करने की कोशिश न की जाएगी तो मैं समझता हूँ कि यह मसला हल हो नहीं सकता। सवाल यह है कि जितनी ज्यादा नहरें निकलती हैं, जितने फ्लो चैनल्ज़ हैं उनके कारण जब ज़मीनों पर नहरें चलती हैं तो वाटर-लागिंग पैदा होती है। जितनी भी स्टेटिस्टिक्स एंड फिग्गर्ज़ दी हैं उन से पता चलता है कि सरकार ने इस मसले को काबू करने के लिए कोई अहम कदम नहीं उठाए हैं, मैं कहना चाहता हूँ कि जब से हमारी सरकार ने इस मुलक का इंतज़ाम सम्भाला है, तब से ही फारैस्ट एरिया कम हुआ है और होता जा रहा है। यह सरकार ज़ुबानी जो कुछ कहे, लेकिन फारैस्ट एरिया कम होता जा रहा है (विघ्न) मैं कहना चाहता हूँ कि फारैस्ट एरिया कम हुआ है, यह सब लोग जानते हैं। प्लैनिंग कमीशन ने यह फैसला किया है कि किसी हिल्ली एरिया में कम से कम 60 फीसदी फारैस्ट एरिया होना चाहिए और किसी प्लैन में 20 प्रतिशत एरिया ऐसा होना चाहिए जिसमें दरख्त होने चाहिएं। हमारी सरकार के अपने फिग्गर्ज़ 9 लाख 15 हज़ार एकड़ हैं जो कि रैवीन्यू

रिकार्ड में दर्ज हैं। मैं कहना चाहता हूँ कि फारैस्ट एरिया 13 प्रतिशत से कम है, वैसे तो हमारी सरकार गलत फिगर्ज़ देने की बहुत महारत रखती है। हमारी स्टेट में 12 प्रतिशत फारैस्ट एरिया है, लेकिन वह भी रैवीन्यू रिकार्ड में है फारेस्ट रिकार्ड में वुडन एरिया सिर्फ 3 प्रतिशत है। मैं समझता हूँ कि सरकार इस तरफ ध्यान नहीं दे रही है, जब पहाड़ी इलाकों में 13 प्रतिशत वुडन एरिया होगा तो दरियाओं के बहाव से लाज़मी तौर पर रेत ही बिछेगा क्योंकि उनके बैड्ज़ ऊंचे होंगे। उससे ज़मीनें ही खराब होंगी। इसी तरह से नहरों की वजह से भी रेत बिछेगा। इस स्टेट में कितनी ही जगहों की ऐसी हालत है। मैंने खुद देखा है कि ज़िला होशियारपुर तथा ज़िला अम्बाला में नालों तथा चोओं के कारण अच्छी अच्छी ज़मीनें बरबाद हो गई हैं। इतना ही नहीं, होशियारपुर डिस्ट्रिक्ट के चोओं के कारण जालन्धर तथा कपूरथला जिलों की ज़मीनें बरबाद हो रही हैं। पिछले साल जो फ्लड आए हैं वह भी चोओं के कारण ही आए थे जिस से जालंधर और कपूरथला डिस्ट्रिक्ट्स में भारी नुकसान हुआ था। मैं कहना चाहता हूँ कि इस मसले को हल करने के लिये स्टेट लैवल पर एक कमेटी कायम की जाए जो सारी चीज़ों की जांच कर सके। इसके लिए स्कीमें बनाई जाएं लेकिन हमारी सरकार इस मसले को डिस्ट्रिक्ट लैवल पर ही हल करना चाहती है। डिस्ट्रिक्ट लैवल पर डिप्टी कमिश्नर तमाम दफ्तरों का हैड होता है, डिप्टी कमिश्नर की हालत यह है कि वह दस्तखतों के सिवाए कुछ नहीं करता। इससे मसले हल नहीं होंगे।

Deputy Commissioner is the Jack of all trades and master of none.

इसके अलावा मैं चाहता हूँ कि सायल कन्ज़रवेशन आफीसर की पोज़ीशन स्टेट-लैवल पर होनी चाहिए, उसको सैक्रेटरी के तहत या चेयरमैन के तौर पर काम करना चाहिए लेकिन हमारी सरकार बिल ला कर लोगों की आंखों में धूल झोंकना चाहती है, इस बात से अन्दाज़ा लगाया जा सकता है कि पिछले साल लुध्याना में भी वाटर-लागिंग का मसला बुरी तरह पेश आया था। इस मसले के बारे में बड़े बड़े एक्सपर्ट जो हैं उनकी राय यह है कि इस मामले में गवर्नमेंट ने तगाफवल से काम लिया है, बल्कि मैं यह कहूँगा कि यह मुजरमाना फेल था। इन्हीं फ्लडज़ के कारण वाटर-लागिंग काफी बढ़ गई। मैं यह कहना चाहता हूँ कि यह मसला काफी अर्से से था और सरकार इस को नजर अन्दाज कर रही है। डिप्टी स्पीकर साहिबा, हर साल पटवारी जून और अक्तूबर में वाटर लैवल को मापते हैं और सरकार को वह रिपोर्ट आती है लेकिन सरकार ने उसकी भी परवाह नहीं की। मैं पूछना चाहता हूँ कि क्या वजह है कि 40 लाख एकड़ ज़मीन वाटर-लागिंग के कारण बरबाद हुई है। इसके लिये कौन जिम्मेवार है? क्या बेचारे गरीब किसान जिम्मेवार हैं जिनकी रोटी का मसला है? मैं कह सकता हूँ कि इस चीज़ की ज़िम्मेवारी लाज़मी तौर पर सरकार के ऊपर है, इस बिल के पास करने से कोई फायदा नहीं होगा। इससे कोई मक्सद बरामद नहीं होगा।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं अर्ज़ करना चाहता हूँ कि सुखना चो को रोकने के लिये कितना खर्च किया गया है, वहां पर बांध बनाने के लिये। करोड़ रुपये खर्च किए

[बाबू बचन सिंह]

हैं। 10 मरब्बा मील पर दरख्त लगाए गए हैं। क्या डिस्ट्रिक्ट लैबल पर इतना काम हो सकता था मैं कह सकता हूँ कि इतना काम डिस्ट्रिक्ट लैवल पर नहीं हो सकता। मैंने अम्बाला और होशियारपुर डिस्ट्रिक्ट्स की ज़मीन की हालत को अच्छी तरह से देखा है। वहां पर चोओं से ज़मीन खराब हो गई है, ज़मीन कटी फटी हो गई है।

चम्बल वैली में जहां पर डाकू रहते हैं, वहाँ पर ज़मीन को ठीक किया जा रहा है उसको आबाद किया जा रहा है। यहाँ इस वक्त हालत यह है कि हमारे पास जो ज़मीन है उसकी तफसील देखिए। हमारे पास 3 करोड़ 3 लाख एकड़ ज़मीन है। उसमें से 17 लाख एकड़ ज़मीन ऐसी है जो अदेर दैन ऐग्रीकल्चरल पर्पज़िज़ इस्तेमाल होती है। बांध बन गए, सड़कें बन गईं, नहरें बन गईं, उनमें 17 लाख एकड़ ज़मीन निकल गई। 65 लाख एकड़ ज़मीन ऐसी है जिसमें कभी खेती नहीं हो सकती—अनफिट फार कल्टीवेशन है। वह ज़मीनें 83 लाख एकड़ हैं। 1961-62 के फिग्गर्ज़ के मुताबक 1 करोड़ 86 लाख एकड़ ज़मीन अंडर कल्टीवेशन है। हमारे पास 20 लाख एकड़ ज़मीन ऐसी है जो सारी की सारी वेस्ट लैंड कहलाती है या करैंट फैलो लैंड है। अगर करेंट फैलो लैंड को उसमें शामिल न किया जाए तो 10 लाख कुछ एकड़ ज़मीन है जो पंजाब में वेस्ट लैंड है। उसको दरुस्त करने के लिये क्या गवर्नमेंट ने कभी सोचा? पंजाब में फयूल वुड और टिम्बर की कमी है। हकीकत यह है कि पंजाब में टिम्बर और फ्यूल वुड की कमी बढ़ रही है। देहात में लोग कऊ डंग, गोबर को जलाने के लिये मजबूर हैं। देहात में सरकार ने कोयले के डिपो दिए हैं। लोग लकड़ी की बजाए कोयला जलाने के लिये मजबूर हैं। क्या जंगलात के सिलसिले में गवर्नमेंट ने कुछ किया? कितने जंगलात लगाए गए? गवर्नमेंट ने काऊ डंग को न जलाने के लिए क्या किया? The most effective remedy is cowdung इससे ज़मीन का टैक्सचर अच्छा होता है। ज़मीन का टैक्सचर खराब करने के लिए किसान गोबर जलाता है। इस सिलसिले में मैं यह पूछना चाहता हूँ कि आया हमारे सूबे में सेम और थूर का रकबा बढ़ रहा है या कम हो रहा है? कोई यह फरमाए कि गवर्नमेंट की कोशिशों से यह रकबा कम हुआ है या ज्याद हुआ है? हांसी में एक पाईलट प्राजक्ट जारी है। जीरा और अमृतसर में किया। आफीसर इंचार्ज कहते हैं कि Amritsar District is floating on the water sub-level हर साल फ्लड आ रहे हैं। हर साल ऐसे डिफैक्टिव बिल लाए जा रहे हैं। इसका कोई फायदा नहीं, उल्टा नुकसान हो रहा है। मैं ज़मीन के सिलसिले में अर्ज़ करना चाहता हूँ कि अगर गवर्नमेंट सायल कंजरवेशन करना चाहती है, अगर गवर्नमेंट ज़मीन की इम्प्रूवमेंट करना चाहती है तो इसे एक करोड़ नहीं, 2 करोड़ नहीं, 10 करोड़ नहीं बलिक पचासों करोड़ रुपया खर्च करना पड़ेगा। जिसके लिए आया गवर्नमेंट तैयारा है? मैं एक बात पूछना चाहता हूँ जिस दिन से यह गवर्नमेंट फंक्शन कर रही है इन्होंने अपने बजट में सायल कंज़रवेशन और सायल इम्प्रूवमेंट के लिए कितने रुपये रखे हैं। अगर सायल इम्प्रूमेंट और सायल कंजरवेशन के लिये पहले कोई रुपये रखे हों तो हम समझें कि इसका कोई तजरुबा हुआ है, लेकिन कोई

तजरुबा नहीं हुआ । सैंट्रल गवर्नमेंट ने या प्लनिंग कमीशन, या फोर्ड फाऊंडेशन वालों ने हमारे ऊपर मेहरबानी की, हर सूबे में नहीं तो कम से कम सारे हिन्दुस्तान में उन्होंने 7 ज़िले ऐसे मुन्तखिब किए जहां खेती के सिलसिले में पाईलट प्राजैक्ट शुरु किया, इस पैकेज प्रोग्राम में एक जिला लुध्याना है जहां पैकेज प्रोग्राम को जारी किया, उस के कुछ नतायज निकले हैं। उन नितायज की बिना पर हम और नतीजे हासिल कर सकते हैं और फायदा उठा सकते हैं। सायल इम्प्रूवमेंट और सायल कंज़रवेशन के लिये आया हमने कोई तजरुबा किया ? सायल प्रिज़रवेशन और सायल इम्प्रूव करने की कोई कोशिश की ? (विघ्न) (घंटी)

Deputy Speaker: Order, please.

बाबू बचन सिह : देखना यह है कि इसके लिये कितना रुपया रखा जाना है। इससे सायल कंज़रवेशन इम्प्रूव हो जाएगी ? सवाल यह है कि इसके लिये हमारे बजट में कितना पैसा रखा है ? अगर हम इसके लिये पैसा नहीं रखेंगे तो एक ही तरीका है। वह तरीका इस बिल में बताया गया है कि हम उस आदमी को जिसकी ज़मीन है हुकम देंगे कि तुम्हारी ज़मीन खराब है, अपनी ज़मीन दरुस्त करो। अगर वह दरुस्त कर ले फिर तो ठीक है वरना हम उस पर कब्ज़ा करके खुद दरुस्त करेंगे । दरुस्त करने के बाद उस से पैसे लेंगे और ज़मीन उसके हवाले कर देंगे । सवाल यह है कि जो ज़मीनें ज़मींदार दरुस्त नहीं कर सकता, वह क्यों दरुस्त नहीं कर सकता; वह क्यों खराब हैं। क्या उसके दिमाग़ में फतूर है कि वह अपनी ज़मीन को खराब कर ले ? कोई आदमी अपनी प्रापर्टी को खराब करने के लिये तैयार नहीं । (कैप्टन रतन सिंह द्वारा विघ्न) कैप्टन साहिब, ज़रा गौर कीजिए । हर ज़मींदार चाहता है कि उसकी ज़मीन सेम से पाक हो, कल्लर से पाक हो, उसकी ज़मीन कटने से बचे। महेन्द्रगढ़ और हिसार वगैरह डिस्ट्रिक्ट्स में विंड से इरोइयन होती है, रेत के टीले के टीले लग जाते हैं। हर ज़मींदार चाहता है कि उसकी ज़मीन इससे बचे। लेकिन आया किसी इंडिविजुअल ज़मीदार में, किसी इंडिविजुअल किसान में यह ताकत है कि वह इन खराबियों को दूर कर सके ? किसी इंडिविजुअल में यह ताकत है कि वह चोओं के मसले को हल कर सके ? इस गवर्नमेंट ने यह दावा किया और यह आज का दावा नहीं, सालहा साल से दावा किया है कि वह पंजाब में चोओं के मसले को हल करेगी । चोओं के मसले की क्या हालत है ? आया पहले से कम है या ज्यादा है। (घंटी)

उपाध्यक्षा : टाईम हो गया है। (The time allowed to the hon. Member is over.)

ਇਕ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ : ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗੇ ਰਹਿਣ ਦਿਓ ।

बाबू बचन सिंह : डिप्टी स्पीकर साहबा, मैं यह कहता हूँ कि यह कहते हैं कि लगे रहने दें। कई आदमियों के लिये यह लैंड प्राब्लम ऐसी प्राब्लम है जैसे यह समझिए कि किसी बहरे के आगे बीन बजाना है। उनको पता नहीं कि ज़मीन की इरोइयन कैसे होती है। न इसको पता है कि ज़मीन की कटाई कैसे होती है, न पता है कि वाटर-लागिंग कैसे होती है। इनकी बला जाने कि यह बातें क्या हैं।

ਕੈਪਟਨ ਰਤਨ ਸਿੰਘ : ਐਨੇ ਅਨਚੈਰੀਟੇਬਲ ਨਾ ਹੋਵੋ ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਟਕਰਦੇ ਹੋ ? (The hon. Member should not interrupt him.)

बाबू बचन सिंह : डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं कुछ बातें कह रहा हूँ। मैं यह कह रहा हूँ कि इस वक्त पंजाब में फलां फलां हालात हैं और फलां फलां वजह से पैदा हुए हैं। अगर कोई यह कहे कि बस इनको बोलने दीजिए तो उसका मतलब यही है....

उपाध्यक्षा : आप इनके कहने का नोटस क्यों लेते हैं, आपने जो कहना है कहें। (The hon. Member should not take notice of what has been said from the other side. He may go on saying what he wants to say.)

बाबू बचन सिंह मैं इसलिये नोटिस लेता हूँ कि मैं कुछ को बहुत अकलमंद समझता हूँ और कुछ को बेअकल समझता हूँ।

उपाध्यक्षा : आप सयाने होते हुए इन बातों में क्यों पड़ते हैं ? (The hon. Member is a wise person, he should not go into such things.)

बाबू बचन सिंह : डिप्टी स्पीकर साहिबा, जो तो बिल्कुल बेअकल हैं मैं उनकी बात का नोटिस नहीं लूंगा। चोर की दाढ़ी में तिनका खुद बखुद चला जाता है। (विघ्न)

श्री **मंगल सेन :** आन ए प्वायंट आफ आर्डर मैडम। इधर से एक माननीय सदस्य ने कहा है कि बाबू बचन सिंह की दाढ़ी में बच्चे खेल सकते हैं। मैं पूछना चाहता हूँ कि क्या यह बात पार्लियामेंट्री है ? (विघ्न)

4.00 p.m.

उपाध्यक्षा : बाबू जी, आप वाईंड अप करें। (The hon. Member, may please try to wind up.) (*Interruptions*).

बाबू बचन सिंह : मैं आपसे अर्ज़ करूँ कि यहां पर ऐसे आदमी हैं........

उपाध्यक्षा : आप रेलेवेंट रहें। (The hon. Member may please try to be relevant.)

बाबू बचन सिंह : I am in possession of the House. मेरा बोलने का हक है। जब मैं बोलता हूँ तो आप इनको काबू में रखें। अगर आप इनको काबू में नहीं रखेंगे तो मुझे जवाब देना आता है। मैं जो जवाब दूंगा........(सरदार जय इन्दर सिंह द्वारा (विघ्न) (ਤੇਰੇ ਵਰਗਾ ਬਕਵਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੁੱਤਾ ਆਦਮੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਬਕਵਾਸ ਮਤ ਕਰੋ ਕੁਤਾ, ਆਦਮੀ (ਵਿਘਨ)

उपाध्यक्षा : बाबू बचन सिंह जी आप 'बकवास' और 'कुत्ता' शब्द वापस लो। (The hon. Member Baboo Bachan Singh should please withdraw the words "bakwas" and "kutta".)

बाबू बचन सिंह : (सरदार जय इन्दर सिंह से) अगर तुम बकवास करोगे तो मैं कहूँगा कि जो बकवास करता है वह कुत्ता है। (विघ्न)

उपाध्यक्षा : उन्होंने क्या कहा है। (What has Sardar Jai Inder Singh said?)

बाबू बचन सिंह : आप मुझसे क्या पूछती हैं। उनसे ही पूछिए।

उपाध्यक्षा : सरदार जय इन्द्र सिंह ने क्या कहा है ? (What has Sardar Jai Inder Singh said?)

सरदार जय इन्द्र सिंह : मैंने तो जी सिर्फ पीलीभीत का ज़िक्र किया है। इसमें तो कोई बुरी बात नहीं है।

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਪੀਲੀ ਭੀਤ ਤੇਰਾ ਪਿਉ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ?

उपाध्यक्षा : आप 'पीलीभीत' का लफ्ज़ वापस लो और आइंदा के लिये पीलीभीत का ज़िक्र करना छोड़ दो। (Please withdraw the words 'Pilibhit' and never make a reference of Pilibhit in future.)

सरदार जय इन्द्र सिंह : अच्छा जी, मैं 'पीलीभीत' का लफ्ज़ वापस लेता हूँ।

उपाध्यक्षा : बाबू बचन सिंह जी, आप लफ्ज़ 'कुत्ता' और 'बकवास' वापस ले लो। (Babu Bachan Singh should withdraw the words 'bakwas' and 'kutta'.)

बाबू बचन सिंह : मैं वापस लेता हूँ। मुझे अफसोस है कि मुझे इश्तयाल दिलाया गया है अगर कोई और भी मुझे इश्तयाल दिलायेगा तो मैं फिर ऐसे लफ्ज़ इस्तेमाल करूँगा (विघ्न)

उपाध्यक्षा : देखिए, कितनी लज्जा की बात है। बार बार आपको आपके फर्ज़ की अदायगी के लिये याद करवाना पड़ता है। यह कोई बाज़ार नहीं है, गली नहीं है। यह असेम्बली है यहां पर अपने आप पर आपको काबू रखना चाहिए। बाबू बचन सिंह जी, आपतो सयाने आदमी हैं। अगर कोई प्रोवोक करता है तो स्याने आदमी अपनी मर्यादा से नहीं टला करते। (How regrettable it is that again and again I have to remind the hon. Members about their duties. We have not assembled here in a bazar or a street. It is an august House where the hon. Members should keep a restraint over themselves. Hon. Member Baboo Bachan Singh is a wise person. Even if an other member provokes him he should not deviate from the right course.)

बाबू बचन सिंह : मैं बरदाश्त करते करते थक गया हूँ। अब में बरदाश्त नहीं कर सकता और न ही बरदाश्त करने को कतई तैयार हूँ। जैसा मेरे साथ कोई सलूक करेगा मैं ईंट का जवाब पत्थर से दूंगा। क्या ये समझते हैं कि हम इनसे डरते हैं। यह कौन से नाढू खां आ गये हैं ?

सरदार जय इन्द्र सिंह : डिप्टी स्पीकर साहिबा, क्या कोई मैम्बर किसी दूसरे मैम्बर को धमकी दे सकता है ?

उपाध्यक्षा : मेरे बोलने के बाद आपको बोलने की जरूरत नहीं रह जाती । He should behave properly. (The hon. Member need not say any thing after I have spoken. He should behave properly.)

बाबू बचन सिंह : डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं फिर कहता हूँ कि इस आदमी की ड्यूटी लगी हुई है कि लोगों की बेइज्ज़ती करे। यह इस काम के लिये तैनात किया गया है। इसको इसी बात का मुआविजा मिलता है।

श्री **बलरामजी दास टंडन** : इन्होंने कहा है कि इनकी ड्यूटी लगाई गई है ताकि यह लोगों की बेइज्ज़ती करें। मैं जानना चाहता हूँ कि इनकी ड्यूटी किसने लगा रखी है।

उपाध्यक्षा : आप इनसे प्राईवेटली पूछ लेना। (The hon. Member may ask him this question privately.)

बाबू बचन सिंह : डिप्टी स्पीकर साहिबा, अगर कोई मेम्बर मुझे इण्ट्रप्ट करेगा तो मैं रिटार्ट ज़रूर करूँगा ।

उपाध्यक्षा : आप इण्ट्रप्शन इनवाईट न करें । (The hon. Member should not invite interruptions)

बाबू बचन सिंह : मैं अर्ज़ कर रहा था कि इस सूबे में ज़मीन की हालत पिछले दस बारह साल में पहले से खराब हो गई है। वाटर-लागिंग ज्यादा हो गई है, कल्लर ज्यादा हो गया है, चोओं का मसला पहले से ज्यादा कम्प्लीकेटिड हो गया है और जंगलात ज्यादा कटे हैं। इन सारी चीज़ों के लिये गवर्नमेंट काफ़ी प्रोवीज़न नहीं कर सकी ताकि ज़मीन की इम्प्रूवमेंट और कंज़रवेशन के लिये काफी रुपया रखा जाए। इस सिलसिले में लोगों की प्राईवेट ऐफर्टस से काम नहीं हो सकता । इसके लिये गवर्नमेंट को करोड़ों रुपया खर्च करना होगा । अगर रुपया खर्च करने के लिये तैयार नहीं होगी तो इस बिल के द्वारा ज़मीन की इम्प्रूवमेंट नहीं हो सकती । बजाए इसके कि इसको गवर्नमेंट बिना काफी गौर किये जल्दी से पास करवाये, वज़ीर साहिब को यह वापस लेना चाहिए और किसी कमेटी के सुपुर्द करके इस पर पूरी तरह से गौर करवा कर दोबारा हाउस में लाया जाना चाहिए।

ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ (ਫੂਲ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਇਸ ਬਿਲ ਦਾ ਮੰਤਵ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਤੇ ਨੇਕ ਹੈ (ਸਰਕਾਰੀ ਬੈਂਚਾਂ ਵਲੋਂ ਤਾੜੀਆਂ) ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਜ ਤੋਂ ਕੌਈ ਸਾਲ ਪਹਿਲੇ ਐਲਬਰਟ ਹਯੂਬਰਟ ਨੇ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਇਕ ਰਿਪੋਰਟ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਸੀ । ਕਾਂਗਰਸ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੇ ਉਸ ਉਪਰ ਅਮਲ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ । ਬੰਬਈ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਉਤੇ ਅਮਲ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਇਰੋਈਅਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ ਵੇਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਇਰੋਈਅਨ ਹੋਣ ਦੇ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹਨ। ਜ਼ਰਖੇਜ਼ ਅਤੇ ਉਪਜਾਊ ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ ਰੇਨ ਡਰਾਪਸ ਇਰੋਜ਼ੀਅਨ ਕਰਕੇ ਖਤਮ ਕਰ

ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ । ਜਦੋਂ ਮੀਂਹ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਉਪਰਲਾ ਹਿੱਸਾ, ਜਿਹੜਾ ਬੜਾ ਜ਼ਰਖੇਜ਼ ਅਤੇ ਉਪਜਾਊ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਬਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਉਪਜਾਊ ਸ਼ਕਤੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਰੋਈਅਨ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਟਾਪ ਪ੍ਰਾਇਰਟੀ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਰੇਨ ਡਰਾਪਸ ਦਾ ਸਰਵੇ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ ਕਿ ਇਰੋਈਅਨ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਨੰਗਾ ਨਹੀਂ ਰਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਇਕ ਫਸਲ ਕੱਟੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਦੂਸਰੀ ਫਸਲ ਬੀਜ ਦਿਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਬੰਜਰ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵਿਚ ਘਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਵੀ ਇਹ ਸਕੀਮ ਬਣਾਈ ਸੀ ਕਿ ਜੰਗਲਾਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਲਗਾਏ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਥੇ ਇਹ ਇਰੋਈਅਨ ਨੂੰ ਰੋਕਦੇ ਹਨ ਉਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਜੰਗਲਾਤ ਬੜੇ ਲਾਭਦਾਇਕ ਸਨ-ਦੋਨੋਂ ਚੀਜਾਂ ਬਾਰਿਸ਼ ਔਰ ਇਰੋਈਅਨ ਰੋਕਣ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ ਹਨ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਮੁਰਬਾਬੰਦੀ ਦੀ ਵੱਟਬੰਦੀ ਹੋਈ ਹੈ ਉਥੇ ਹੀ ਕੰਟੂਰ ਬੰਡਿੰਗ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ । ਕੰਟੂਰ ਬੰਡਿੰਗ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਅਲਗ ਤੌਰ ਤੇ ਪਰਾਪਰ ਸਰਵੇ ਕਰਾਇਆ ਜਾਵੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਸਿਟੇ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਣਗੇ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਸਾਇਲ ਕਨਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਹੈ । ਸਾਇਲ ਕਨਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਦਾ ਕੰਮ ਇਰੀਗੇਸ਼ਨ ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਅਡ ਕਰਦਾ ਹੈ ਔਰ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਅਡ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਦੋਨਾਂ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਵਿਚ ਕਮ ਸੇ ਕਮ ਇਸ ਪੁਆਇੰਟ ਦੇ ਉਤੇ ਜ਼ਰੂਰ ਔਰ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਤਾਲਮੇਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸਾਇਲ ਕਨਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਦੇ ਕੰਮ ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਨਸੈਂਟਰੇਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਮਸ਼ੋਬਰੇ ਵਰਗੀ ਜਗ੍ਹਾਂ ਤੇ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਤਜਰਬੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਪਖ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹਾਲੇ ਤਕ ਕੋਈ ਸਟੈਪ ਨਹੀਂ ਚੁਕਿਆ । ਮੈਂ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵੀ ਜਲਦੀ ਹੀ ਕੋਈ ਅਮਲੀ ਕਦਮ ਚੁਕਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਸੰਗਰੂਰ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਕੱਲਰ ਦੇ ਨਾਲ ਬਿਲਕੁਲ ਚਿੱਟਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠੇ ਵੀਰਾਂ ਦਾ ਲਿਬਾਸ ਸਫੇਦ ਖੱਦਰ ਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਥੋਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰੰਗ ਔਰ ਲਿਬਾਸ ਮਗਰ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਉਹ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੇਖੋ ਦੇਖੀ ਬਿਲਕੁਲ ਚਿੱਟੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ । ਸੋ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਕੱਲਰ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿਧਰੇ ਹੜ ਆ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਕਿਧਰੇ ਸੇਮ ਗਰਜ਼ੇਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਫਰਟਾਈਲ ਔਰ ਉਪਜਾਊ ਧਰਤੀ ਦਾ ਸਤਿਆਨਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । (ਵਿਘਨ) ਰੈਵੀਨਿਊ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ 20,00,000 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਐਸੀ ਹੈ, ਉਪਜਾਊ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਕਪਾਹ ਗੰਨਾ ਔਰ ਮਿਰਚਾਂ ਬੀਜੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਬਾਕੀ ਧਰਤੀ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਫ਼ਰਟਾਈਲ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਮਗਰ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਧਰਤੀ ਦੀ ਫ਼ਰਟਿਲੀਟੀ ਨੂੰ ਮੇਂਟੇਨ ਕਰਨ ਲਈ ਧਿਆਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ, ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ । ਬੇਸ਼ਕ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਜਿਥੇ ਵਾਰ ਮੈਟੀਰੀਅਲ ਔਰ ਦੂਜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੋਡਕਸ਼ਨ ਵਧਾਉਣ

[ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ]

ਦੇ ਉਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਉਥੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਔਰ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਦੀ ਬਿਹਤਰੀ ਲਈ ਵੀ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਕਦਮ ਚੁਕਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟਰੈਜ਼ਰੀ ਬੈਂਚਿਜ਼ ਤੋਂ ਬੋਲਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਇਕ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ, ਕਿ ਇਸ ਬਜਟ ਵਿਚ ਇਸ ਮਕਸਦ ਲਈ ਕੋਈ ਖਾਸ ਰਕਮ ਪਰੋਵਾਈਡ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ । ਔਰ ਬਿਲਕੁਲ ਇੰਜ ਲਗਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹੁਣ ਕੋਈ ਆਫਟਰ-ਥਾਟ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ, ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਕੋਈ ਇਲਹਾਮੀ ਨੁਕਤਾ ਉਤਰਿਆ ਹੋਵੇ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜਿਥੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ 40--45 ਕਰੋੜ ਜੀਵਾਂ ਲਈ ਖੁਰਾਕ ਦਾ ਮਸਲਾ ਦਰਪੇਸ਼ ਹੈ ਉਥੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮਦਦ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ । ਲੇਕਿਨ ਬੜੇ ਦੁਖ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਤਬਕਾ ਅੱਗੇ ਹੀ ਦਬਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਦਬਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਕਰਾਪਸ ਸੈਸ ਨਾਲ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਡਾਇਰੈਕਟਲੀ ਹਾਰਡ ਹਿੱਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ! ਬਜਾਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੌਸਲਾ ਅਫ਼ਜ਼ਾਈ ਕਰਨ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਡਾਊਨ ਟ੍ਰਾਡਨ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਐਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਵੀ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਰੋਈਅਨ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਜਿਹੜੇ ਕਦਮ ਚੁਕੇ ਜਾਣਗੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਰਚਾ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ । ਕਿਤਨੇ ਦੁਖ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਚੁਕਣ ਲਈ ਕਿਸਾਨ ਉਤੇ ਹੀ ਖਰਚਾ ਪਾਇਆ ਜਾਵੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ਟੈਕਸ ਅਦਾ ਕਰਨੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਡਾਇਰੈਕਟ ਹੋਣ ਜਾਂ ਇਨਡਾਇਰੈਕਟ । ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਆਬਿਆਨਾ, ਬੈਟਰਮੈਂਟ ਚਾਰਜਿਜ਼, ਸਰਚਾਰਜ, ਸਪੈਸ਼ਲ ਸਰਚਾਰਜ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਟੈਕਸਿਜ਼ ਦੇਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਪੈਸਾ ਖੁਦ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਉਤੇ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਕੈਚਮੈਂਟ ਏਰੀਆ ਵਿਚ ਜੰਗਲਾਤ ਲਗਾਏ ਜਾਣ, ਦਰਖਤ ਲਗਾਏ ਜਾਣ । ਭੇਡ, ਬਕਰੀਆਂ ਔਰ ਡੰਗਰਾਂ ਲਈ ਚਰਾਂਦਾਂ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਅੱਵਲੀਨ ਹੈ ਕਿ ਫੌਰੀ ਕਦਮ ਚੁਕੇ ਜਾਣ । ਜਿਥੇ ਸੇਮ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁਕਾਉਣ ਵਾਸਤੇ, ਠੀਕ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਅਮਲੀ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਜਾਣ । ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਉਪਜਾਊ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸੇਮ ਨਾਲੀਆਂ ਕਢੀਆਂ ਜਾਣ, ਵਾਟਰ ਲਾਗਿੰਗ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਟਿਊਬ-ਵੈਲ ਲਗਾਏ ਜਾਣ ਤਾਕਿ ਵਾਟਰਲੈਵਲ ਉਪਰ ਨਾ ਚੁਕਿਆ ਜਾਵੇ । ਨਹਿਰਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਨਾ ਦੇਕੇ ਟਿਊਬ-ਵੈਲਜ਼ ਲਗਾਏ ਜਾਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਦਾ ਲੇਵਲ ਥੱਲੇ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ । ਇਹ ਕਦਮ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਚੁਕਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਤਾਕਿ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਈ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਫੇਰ ਤੋਂ ਉਪਜਾਊ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ।

Deputy Speaker : Please wind up now.

ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ : ਬਸ, ਆਖਰੀ ਪੁਆਇੰਟ ਕਹਿਕੇ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ । ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਵਿਚ ਇਹ ਵੀ ਪਰੋਵਾਈਡ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬਲਾਕ ਸਮਿਤੀਆਂ ਔਰ ਜ਼ਿਲਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਵੀ ਡਿਸਟਰਿਕਟ ਲੈਂਡ ਇੰਮਪਰੂਵਮੈਂਟ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਲਏ ਜਾਣਗੇ । ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਇਥੇ ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼. ਨੂੰ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਨਾਲ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ । ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਕਲਾਜ਼ ਬਾਈ ਕਲਾਜ਼ ਡਿਸਕਸ਼ਨ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਉਸ ਵਕਤ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗੇ ਪਰ ਇਸ ਮੌਕੇ ਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲ ਉਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼. ਨੂੰ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰ

ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਵਿਚ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ (ਘੰਟੀ) ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਸਿਲੈਕਟ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਕਿ ਉਥੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਡਿਸਕਸ਼ਨ ਹੋ ਕੇ ਇੰਪਰੂਵਡ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਵੇ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਆਪ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰੀਆ ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ।

श्री जगन्नाथ (तोशम) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, यह जो पंजाब भूमि सुधार योजनाएं विधेयक है इसके उद्देश्यों और कारणों की स्टेटमेंट में यह लिखा हुआ है कि भारी बारिशों, बाढ़ों, हवाओं तथा पशुओं, बकरियों और भेड़ों के अविवेकतया चराने से पंजाब के पहाड़ों तथा मदानों..........

उपाध्यक्षा : इसे पढ़ने की ज़रूरत नहीं, आप अपनी बात करें । (The hon. Member need not read it. He should make out his point direct.)

श्री जगन्नाथ : मैं तो अपने प्वाइंट को ही डिवेल्प करने लगा हूँ । आप खुद ही मुझे इण्ट्रस्ट करने लग पड़ी हैं ।

उपाध्यक्षा : देखिए जगन्नाथ जी, अगर आप इस तरह कहेंगे तो फिर मैं आपको आगे से बोलने की इजाज़त नहीं दूंगी । आपने इस बिल के हक में या खिलाफ जो कहना हो वह कहिए । फजूल में बोलने की ज़रूरत नहीं । (I would like to inform the hon. Member that I will not allow him to speak in future if he continues to behave like this. He should only speak in favour of or against this Bill and not try to be irrelevant.)

श्री जगन्नाथ : जो थूर के मुताल्लिक कहा गया वह मैं समझ नहीं सका । अगर रेगिस्तान को थूर का इलाका नहीं माना जाता तो पता नहीं कि यह लफ़ज़ कहां से लिया गया है । इस बिल के अन्दर कहीं भी रेगिस्तान का नाम नहीं । अगर रेगिस्तान को थूर के नीचे नहीं समझा जाता तो मैं यह कहूँगा कि पंजाब के अन्दर थूर है ही नहीं । मैं आपके द्वारा मन्त्री जी को यह बात बताना चाहता हूँ कि उस इलाके में हवाएं इतनी चलती हैं कि वहां फुटों गहरे टिब्बे पढ़ जाते हैं । अगर एक ज़मींदार वहां पर खेती बोता है और पांच मिनट भी पूरे ज़ोर के साथ हवा चले तो उस जगह पर पांच-पांच छ-छ: फुट रेत पड़ जाती है और उसकी सारी मेहनत बेकार हो जाती है । लेकिन बड़े अफसोस के साथ कहना पड़ता है कि सरकार ने इस तरफ कोई ध्यान नहीं दिया । इन्होंने कहा कि जहां पर जमना और सतलुज के आस पास थूर हो गई हो वहां इसके लिये मुनासिब बन्दोबस्त किया जाएगा, लेकिन महेन्द्रगढ़, गुड़गांव के ज़िलों और भिवानी के इलाके में जहां पर टीले ही टीले हैं उन इलाकों के सुधार के लिये कोई कदम नहीं उठाए जा रहे, उनका नाम तक नहीं लिया गया । मैं तो यह कहूंगा कि पंजाब गवर्नमेंट को चाहिए कि सब से ज्यादा ध्यान रेगिस्तानी इलाके की तरफ दे । वहां पर इरोइयन के कारण अनाज पैदा ही नहीं होता उन इलाकों का पहिले और खास तौर पर ध्यान रखना चाहिए ।

[श्री जगन्नाथ]

अगर उस ज़मीन को समतल कर दिया जाए, हमवार कर दिया जाए तो वहां पर भी बहुत अनाज पैदा हो सकता है।

उपाध्यक्षा : आप इन को बताएँ कि वह इलाके कौन कौन से हैं। (Let them know the names of those areas).

श्री जगन्नाथ : श्रीमती जी, मैं गुड़गांव, महेन्द्रगढ़ और तहसील भिवानी की बात कर रहा हूँ। कोई अमरीका और आस्ट्रेलिया की बात नहीं कर रहा, पंजाब की बात कर रहा हूँ। हर एक को अपने पंजाब की बाबत पता होना चाहिए। इसलिये मैं कहूँगा कि अगर उन ज़मीनों को समतल कर दिया जाए तो वहां पर भी काफी पैदावार हो सकती है। बावजूद इस बात के कि वहां पर इस समय ज़मीदार बहुत मेहनत करता है फिर भी एक बीघे में से उसको दस सेर अनाज भी नहीं मिलता। अगर उस भूमि को समतल कर दिया जाए, कुछ नहरी पानी लगा दिया जाए तो वहां पर भी ज़मीन की हालत बेहतर हो सकती है। इसी तरह अगर दरख्त लगा कर घास वगैरह लगाकर इरोइयन को रोका जाए तो काफी भूमि बचाई जा सकती है। वहाँ पर ज्यादा से ज्यादा दरख्त लगा दिये जाएं ताकि जो वहां तेज़ हवाएं आती हैं वह रुक सकें। . समय वहाँ पर तेज़ हवाएं आने का कारण यह है कि वहां दरख्त नहीं हैं और उन हवाओं के कारण वहां पर फ़सलें तबाह हो जाती हैं। इसलिये मैं गवर्नमेंट से रिक्वैस्ट करूँगा कि वह उन रेगिस्तानी इज़ला की तरफ़ भी ध्यान दे और सारा ध्यान जालंधर अमृतसर और लुध्याना के जिलों की तरफ ही न रखे। इसको सारे जिलों का ध्यान रखना चाहिए। पंजाब में सिर्फ़ यह तीन चार ज़िले ही नहीं हैं। इनके सामने सारे ज़िलों बल्कि तहसीलों का नकशा होना चाहिए...........

उपाध्यक्षा : आप क्या बोल रहे हैं? आप बिल पर बोलें। (The hon. Member is not relevant. He should try to be relevant.)

श्री जगन्नाथ : मैं तो सेम पर ही बोल रहा हूँ और बता रहा हूँ कि इन्हें रेगिस्तानी इलाकों को भी ख्याल में रखना चाहिए। उस इलाके की ज़मीन को समतल कराया जाए क्योंकि समतल कराने के बाद वहां पर भी अच्छी पैदावार हो सकती है। इस तरह से वहां अनाज ज्यादा पैदा होने लगेगा। लेकिन दुःख इस बात का है कि पंजाब गवर्नमेंट उस इलाके की डिवैलपमेंट की तरफ़ ध्यान ही नहीं देती। डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं अर्ज़ करूँ कि हमारी साईड के लोग पंजाब गवर्नमेंट से बहुत तंग आए हुए हैं क्योंकि यह उस इलाके की डिवैलपमेंट की तरफ़ ध्यान नहीं देती। इसलिये इसे चाहिए कि यह वहां पर ज्यादा से ज्यादा दरख्त लगाए और ज्यादा से ज्यादा पैसे खर्च करे जिससे वहां के रेत के पहाड़ रुक सकें।

लाला बंसी राम (सिराज) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं इस बिल की ताईद करने के लिये खड़ा हुआ हूँ लेकिन इस के साथ ही मेरी अर्ज़ है कि इन्होंने जनता की गरीबी को मद्देनज़र नहीं रखा। मैं पहले भी अर्ज़ कर चुका हूं कि सायल कन्ज़रवेशन के काम को

दूसरी स्टेट्स में टाप प्रायारिटी दी जाती है। आज कैप्टन साहिब ने भी अभी अभी कहा है कि यह बिल लांग ओवरड्यू है। मैं भी उनसे इतफ़ाक करता हूँ कि सायल इरोयन को रोकने के लिये और सायल कन्ज़रवेशन के लिये बहुत पहले बिल आना चाहिए था। फिर भी, मैं वज़ीर साहिब को बधाई देता हूँ क्योंकि वह इस बिल को लाये हैं। इसके साथ यह ज़रूर कहता हूँ कि इस बिल को लाते हुए गरीब जनता का ध्यान नहीं रखा। इस बिल की क्लाज़ 14 और 15 में लिखा हुआ है कि सायल कन्ज़रवेशन पर जो कौस्ट आएगी वह लैंड-ओनर्ज़ से वसूल की जाएगी और उसकी कौस्ट का जो फैसला करना है वह सायल कंजरवेशन आफ़ीसर ने करना है। वह उसकी डिस्क्रीशन पर मुनहसर करेगा यानी जो फैसला वह करेगा उस खर्चे के बारे में, वही फ़ाईनल होगा और उसका कोई आडिट वगैरह नहीं होगा।

इससे आगे एक चीज़ और दी हुई है जिस से ज्यादा परेशानी होती है और वह यह है कि यह जो कौस्ट होगी यह ऐज़ एरियर्ज़ आफ लैंड रैवीन्यू वसूल की जायेगी। इसके मुताल्लिक मेरी अर्ज़ है कि ज़मीदारान, किसान और लैंड-ओनर्ज़ जो हैं वह पहले से ही टैक्सों के बोझ से दबे पड़े हैं। अगर उनको इस किस्म के इख़राजात बरदाश्त करने पड़े तो उनके दुख की कोई हद नहीं होगी। मैंने पहले भी कहा है कि इस सूबा में सायल कन्ज़रवेशन के काम की तरफ़ दूसरी स्टेट्स के मुकाबिला में कम ध्यान दिया गया है, यानी इस काम की रफ्तार यहां बड़ी सुस्त है। अभी कैप्टन साहिब ने फ़रमाया था कि सैंट्रल गवर्नमेंट ने सायल कन्ज़रवेशन के लिए पैसे नहीं दिए। सैंट्रल गवर्नमेंट ने अभी अपना हिस्सा देना है। इसके लिये हमारी गवर्नमेंट को सैंट्रल गवर्नमेंट से दरखास्त करनी चाहिए कि वह इसमें अपना हिस्सा बढ़ाए क्योंकि, हमारी स्टेट इस वक्त ज्यादा से ज्यादा डिफैंस का काम कर रही है और मैं समझता हूँ कि सायल इरोयन को रोकने का जो काम है यह डिफैंस के दूसरे कामों से कम नहीं है। जब तक सायल इरोयन को हम नहीं रोक सकेंगे तब तक पैदावार की बढ़ौतरी करना मुश्किल होगा। पहले इस काम से हमारे इलाके के लोग घबराते थे। बड़ी मुश्किल से उन्हें समझाया है और उन्हें तसल्ली दी है कि यह उनके भले का काम है। मैं समझता हूँ कि इस बिल की बहुत ज़रूरत थी। इसके साथ ही साथ यह भी ज़रूरी है कि लोगों की गरीबी का भी ख्याल रखा जाये। इस बिल की स्टेटमेंट आफ़ आब्जैक्ट्स एंड रीज़न्ज़ में लिखा हुआ है —

"………indiscriminate grazing by cattle, goats and sheep,………"

लेकिन इस बिल में मुझे ऐसी कोई क्लाज़ नज़र नहीं आई जिसमें वज़ीर साहिब ने रोटेशनल क्लोयर का ज़िक्र किया हो क्योंकि यह ज़रूरी नहीं है कि जो काम इस बिल की क्लाज़ में दर्ज है वह तमाम पहाड़ों में हों। वहां पर बाज़ दफा क्लोयर भी होता है। वहां पर शीप और कैटल का जाना बाई रोटेशन बन्द करना बड़ा ज़रूरी होता है क्योंकि इससे वहां सायल कन्ज़रवेशन बड़ी अच्छी हो जाती है। लेकिन इसके लिये इस बिल में कोई प्रोवीज़न नहीं की गई। वहां पर शीप और कैटल के जाने के लिये रोटेशनल क्लोयर करना बहुत ज़रूरी है।

[**लाला बंसी राम**]

इसके साथ ही सैक्शन 20 में लिखा है कि अगर कोई आदमी अपनी ज़मीन में सायल कन्ज़रवेशन का काम नहीं करने देगा तो उसे पांच सौ रुपय जुर्माना होगा। मेरी अर्ज़ है कि यह एक्ट अभी लागू होगा जिसके बारे में ज़मींदारान बहुत कम जानते हैं। उन्हें पहले ऐजुकेट करना पड़ेगा। इन हालात में इतने जुर्माने की प्रोवीज़न करना ठीक न होगा। मैं यह नहीं कहता कि जुर्माना बिल्कुल न रखा जाए। जुर्माना ज़रूर रखा जाए लेकिन 500 रुपये जुर्माने की हद बहुत ज्यादा रखी गई है। आप सोचें अगर एक ज़मींदार के पास कुल एक बीघा या दो बीघे ज़मीन हो तो वह इतना जुर्माना कहां से दे सकेगा। अव्वल तो गवर्नमेंट को यह करना चाहिये कि सायल इरोयन को रोकने का काम यह खुद अपने खर्च पर करे जैसा कि दूसरी स्टेटस में किया जाता है। लेकिन यहां पर लिखा है कि यह सारे इख़राजात लैंड ओनर्ज़ को देने पड़ेंगे। इसके लिए गवर्नमेंट यह भी कर सकती है कि जो छोटे ज़मींदारान हैं उनकी ज़मीन की सायल कन्ज़रवेशन का काम यह मुफ्त में कर दें और दूसरों से उनकी ज़मीन की सायल कन्ज़रवेशन करने के लिये पैसे ले ले।

बाकी बिल की जितनी क्लाज़िज़ हैं मैं उनकी ताईद करता हूँ और साथ ही यह फिर कहता हूँ कि लोगों की गरीबी का ख्याल उनसे कौस्ट वसूल करते वक्त ज़रूर रखा जाए।

कामरेड राम प्यारा (करनाल) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, इस बिल की जो स्टेटमेंट आफ़ आब्जैक्ट्स एंड रीजन्ज़ हैं उसमें यह लिखा है—

> "On account of heavy rains, floods winds and indiscriminate grazing by cattle, goats and sheep,........."

यह शायद ठीक होगा लेकिन मेरी इत्तलाह के मुताबिक यहां जो कैटल हैं और शीप और गोट्स हैं उनकी तादाद में पार्टीशन के बाद काफ़ी कमी वाक्या हुई है। यानी हमारी स्टेट का जो पशुधन है यह बहुत कम हो गया है और मैं हैरान हूँ कि पशु धन कम हो गया हो और यहां यह कहा जाए कि उनकी ग्रेजिंग वगैरह की वजह से इरोयन आफ़ सायल बहुत होता है। डिप्टी स्पीकर साहिबा, सरकार ने जो कहा है कि इरोइयन बढ़ रहा है, मैं इससे इत्तफ़ाक करता हूँ। इस सिलसिले में जो यह बिल लाया गया है, यह अच्छी बात है, क्योंकि यह वक्त की ज़रूरत थी मगर यह और भी अच्छा होता अगर यह बिल और भी पहले आता, तो भी, जिस वक्त भी ध्यान आ जाए अच्छा ही है। मैं इस बिल पर बोलने से पहले सरकार का ध्यान इस तरफ़ दिलाना चाहता हूँ कि हमने भाखड़ा डैम पर 200 करोड़ रुपया खर्च किया है और इससे 28 लाख एकड़ ज़मीन सैराब होने वाली है लेकिन हमारी थोड़ी सी लापरवाही की वजह से सेम और वाटरलौगिंग की वजह से लगभग 30 लाख एकड़ ज़मीन खराब हो गई है। यह बात सोचने वाली है कि कुछ और रुपया खर्च न करने की वजह से या सरकार के ध्यान न देने की वजह से जो कामयाबी हमने करोड़ों रुपया खर्च कर के हासिल की थी वह थोड़ी सी गफलत की वजह से ज़ाया जाती है या उससे भी ज्यादा नुक्सान हो।

जाता है। इसके लिये, मेरा अंदाज़ा है कि आने वाली नसलें सरकार को मुआफ़ नहीं करेंगी। मगर इस वक्त जो बिल आज यहां पर सरकार लाई है इसके लिये तो मैं इनको मुबारिकबाद दे दूं।

इसमें एक जगह लिखा है कि अगर इन्क्वायरी अफ़सर इन्क्वायरी करके यह कहेगा कि इरोयन की वजह से कोई ज़मीन खराब हो गई है तो यह बात नोटीफ़ाई कर दी जायगी। मगर अगली ही क्लाज़ में यह कहते हैं कि अगर वहां के ज़मीदारों की मेजारिटी यह कहती है कि यह ज़मीन न ली जाए तो उस ज़मीन को छोड़ दिया जायेगा। यह तो एक मुइमा बन गया। जब इन्क्वायरी अफ़सर ने यह रिपोर्ट इन्क्वायरी करने के बाद की हो कि यह ज़मीन अगर रीक्लेम न की गई तो और भी खराब हो जायेगी, तो क्या उस को लोगों के कहने पर छोड़ कर सरकार वहां पर इरोयन नहीं बढ़ायेगी ? अफ़सर तो टैक्नीकल हैंड होगा जबकि लोग नहीं होंगे और फिर लोगों को इस किस्म का डर भी हो सकता है कि कहीं हमारी ज़मीनें इस तरह से हमारे हाथों से जाती ही न रहें, हमें वापस न मिलें, तो वह क्यों मानेंगे। हम ने ड्रेनेज के लिये कम्पलसरी सर्विस ऐक्ट लागू किया सिर्फ इसलिये कि ज़मीन को बचाना है। इसके लिये हम लोगों से जबरी काम ले सकते हैं। उसके लिये कानून बनाया है। इस जगह भी अगर इस बात का यकीन हो जाए कि वाकई उस ज़मीन को लेने से और ज्यादा नुक्सान से बचाया जा सकता है तो उसको क्यों न लिया जाए अलबत्ता इतना ज़रूर करना चाहिए कि को अर्शन न करके उनको परसुएड किया जा सकता है, उनमें विश्वास पैदा किया जाए।

एक और बात जो मैं कहना चाहता हूँ वह लाला बंसीराम जी ने मुझ से पहले ही कह दी है कि यह पांच सौ रुपया जुर्माना करेंगे जो अपनी ज़मीन की अच्छी हालत बनाने के लिय खर्च नहीं करता उस पर सरकार जुर्माना करेगी और वह लैंड रैवीनयू के एरियर्ज के तौर पर वापिस लिया जायेगा। आप जानते हैं कि जो पहले ही तकावियां हैं उनके सिलसिले में ही सैंकड़ों आदमी जेल में गए हैं क्योंकि उन्होंने उनकी अदायगी नहीं की है। इस वकत किसानों को ट्यूब-वैल्ज़, ट्रैक्टर्ज़, बेल, फर्टेलाइज़र, सीड, पम्पिंग सैट वगैरह के लिये कर्ज़े दिये जाते हैं। तो यह जो कर्ज़े उनको दिये जा रहे हैं तो इसलिये कि वह यह चीज़ें अपने पास पैसे न होने की वजह से खरीद नहीं सकते, बल्कि बाज़ हालात में तो उनके पास बीज खरीदने तक के लिये पैसे नहीं होते। इस वजह से उनको कर्ज़े दिये जाते हैं और यह तजरुबे में आया है कि वह कर्ज़े वापिस नहीं करते और जेल में जाते है। तो मैं हैरान हूँ कि जिनकी ज़मीन इरोयन की वजह से खराब हो रही हो वह अपनी जेब से उसको ठीक करने पर कैसे पैसा खर्च कर सकेंगे। इसलिये इन से प्रार्थना है कि यह रकम या तो उनको कर्ज़े के तौर पर दी जाए या सरकार खुद उस ज़मीन को ठीक कराए और फिर उस ज़मीन को अपने पास कुछ अर्सा के लिये रख ले और उसकी पैदावार से रकम की वसूली कर ले। इससे एक तो यह होगा कि किसान को कुछ अर्से के बाद ठीक की हुई ज़मीन मिल जायेगी और दूसरे इस बात का इम्तिहान भी हो जायेगा कि सरकार जो ज़मीन ठीक करती है वह कितनी पैदावार देती है (घंटी) डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं ने तो कोई इर्रैलेवैंट बात नहीं कही।

उपाध्यक्षा : मैंने यह नहीं कहा कि आप इर्रेलेवेंट बोल रहे हैं, मैं तो आपको वाइंड अप करने के लिये रीमाइंड करा रही हूँ। मगर आप हर बात में बहस शुरु कर देते हैं। मैंने ती आपको सिर्फ वाइंड अप करने के लिये कहा है, यह नहीं कहा कि आप इर्रैलेवैंट बोल रहे हैं। अगर हर एक मैम्बर को वह जितना चाहे बोलने की इजाज़त दे दूं तो दूसरे मैम्बर कब बोलेंगे। (I have not said that the hon. Member is irrelevant. I have merely reminded him to wind up. But he starts arguing in every matter. If I were to allow unlimited time to every Member then there will be no time left for other Members.)

कामरेड राम प्यारा : हर रैलेवैंट बोलने वाले को इजाज़त होनी चाहिए। मैं कह रहा था कि उस सूरत में सरकार का टैस्ट हो जायेगा कि किस हद तक सरकार ने ज़मीन ठीक की है। अगर सरकार उसमें से पैदावार ले सके तो हम समझेंगे कि ज़मीन इम्प्रूव हो गई है। अगर ज़मीन तो ठीक करनी नहीं और खर्च ही सिर्फ ज़मींदार के नाम में डालना है तो इसे कोई फायदा होने वाला नहीं है। लिहाज़ा यह देखने की चीज़ है कि किस तरह से ज़मींदारों को बिना किसी किस्म के बोझ के नीचे दबाए ज़मीन की हालत बेहतर बनाई जा सकती है।

बाकी यह जो पांच सौ रुपया जुर्माना रखा गया है इससे रिश्वत के बढ़ने का डर है। किसान की यह कोशिश रहेगी कि अगर उसको पांच सौ रुपया जुर्माना होने वाला है तो वह सौ रुपया रिश्वत देकर 400 रुपया बचा लिया करेगा। यह जुर्माना की जो रक्म है यह कम होनी चाहिए। दरअसल लोगों में जब ज्यादा विश्वास होगा तब ही जमीन को बेहतर बनाया जा सकेगा।

क्लाज़ 22 में यह लिखा गया कि जो रैंट है वह बढ़ाया जा सकता है। अगर तो किसी लैंडलार्ड ने ज़मीन पर खर्च किया है और उसकी हालत बेहतर बनाई है तब तो रैंट बढ़ाया जा सकता है। लेकिन दूसरी तरफ इन का रूल है कि बटाई एक तिहाई से ज्यादा नहीं हो सकती। अब यह किया है कि जब ज़मीन की हालत बेहतर हो जाए तो बटाई आधी भी लेंगे। और अगर कोई नहीं लेता तो सरकार मजबूर करेगी कि वह इनकी अपनी ही हिदायत और कानून के खिलाफ काम करे। तो अर्ज़ है कि इस बारे में इस बिल को थोड़ा सा इम्प्रूव किया जाए।

मैं ज्यादा नहीं कहता क्योंकि आपने कहा है कि अगर कोई बोलता जाए चाहे वह रैलेवैंट ही हो तो उसको टोकने की ज़रूरत होती है। तो इन इल्फ़ाज़ के साथ मैं वज़ीर साहब से उम्मीद करता हूँ कि मैंने जो दो तीन सुझाव दिये हैं अगर वह इनको वज़नदार समझें तो इन पर गौर करने की कृपा करें।

श्री मंगल सैन (रोहतक) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, सदन के सामने जो बिल है इस पर जो दोनों ओर से विस्तार पूर्वक विचार किया गया है मैंने इसको ध्यान पूर्वक सुना है। पंजाब एक खेती प्रधान राज्य है और यहां की जनता ज्यादातर खेती बाड़ी

पर ही गुज़ारा करती है, चाहे पहाड़ी क्षेत्र हो या मैदानी । इरोयन इत्यादि कई कारणों से यहां पर खेती के काम में बाधा पड़ती है, और पैदावार कम हो गई है। आज किसान मेहनत करना चाहता है, वह मेहनत करने की शक्ति भी रखता है मगर जब वह देखता है कि उसके खेत में पानी भर गया है तो वह बैठा हुआ रोता है।

जो इसमें बैठा होता है वह इसमें ज्यादा अनाज नहीं पैदा कर सकता और न ही पेट भर खाना खा सकता है। सच मानिये कि मन्त्री महोदय ने उनको कुछ भी नहीं दिया है और जो कमी है वह आखिरकार सबके सामने है। 28 लाख एकड़ धरती के बरबाद होने की वजह से अनाज कम है, आखिर इस बरबादी की वजह क्या है? कौनसा कारण है कि इतनी ज़मीन वाटर लाग्ड हो गई? इसका मुजरिम कौन है? (विघ्न) इसकी ज़िम्मेदार गवर्नमेंट है और अगर हम इन्हें मुजरिम करार दें तो यह बात कह कर हमारी ज़बान बंद कर दी जाती है कि आपोज़ीशन के लोग आपोज़ीशन के लिये ही बात करते हैं। डिप्टी स्पीकर साहिबा, पंजाब की जनता को सरकार धोखे में रख रही है, लोगों को तरह तरह की बातें कह कर बहलाया जाता है कि हम यह यह स्कीमें कर रहे हैं, झज्जर, भिवानी और गुड़गांव क्षेत्र के लिए हम यह करने को तैयार हैं दादरी तहसील को हम पानी दे रहे हैं कि इस तरीके से पैदावार बढ़ जायेगी । लेकिन जब कोई बात आएगी तो कह देते हैं कि सोचा जाएगा (विघ्न) मैं तो बिल पर ही बोल रहा हूँ। मैं वाटर लागिंग के कारणों में जाना चाहता हूँ कि यह जो समस्या है इसके कारण क्या हैं। तो इस बात के लिये मैं सम्बन्धित हूँ। (घंटी)। डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं ने तो अभी प्रारम्भ ही किया है और आप ने घंटी बजा दी मेरी आपसे प्रार्थना है कि सरकार को संजीदगी के साथ सोच विचार करनी चाहिए कि हमारे चार्जिज़ क्या हैं, हमारे आरोप क्या है। इसलिये सस्ती शोहरत चीप पापुलैरिटी और हड़बड़ाहट से काम नहीं करना चाहिए। कहा गया लोगों को कि हम नहरें बनाने जा रहे हैं, लोगों को इस तरह से धोखा दिया गया, और इस बात का ख्याल नहीं रखा गया कि अगर नहरें पक्की न बनाई गईं तो दाएं बाएं के इलाके को खराब करेंगी, सेम बढ़ेगा और खेती को हानि होगी ।

Deputy Speaker: How is this relevant?

श्री मंगल सैन : डिप्टी स्पीकर महोदया, यह तो बिलकुल रेलेवैंट है, मैं इसी संबंध के कारण बता रहा हूँ कि इलाके की इम्प्रूवमेंट की आज क्यों आवश्यकता हुई ? आज सेम बढ़ रही है। इसके कारण इन्होंने बताए हैं कि वर्षा हो गई, फ्लड्ज़ भी एक कारण है। पंजाब में इसके बढ़ जाने के और भी कई कारण हैं। जंगलात को काटने का सवाल है । जंगलात के लगाने के काम में कोई जान नहीं, कोई गति नहीं, इस लिये फ्लड्ज़ आते हैं । आप इन पिछले 15 वर्ष से देखते चले आ रहे हैं कि बड़े से बड़े और छोटे से छोटे नेता जगह जगह पर वन महोत्सव मनाते हैं । वह और इनके छुट भइया............

एक माननीय सदस्य : छुट भइया कौन ?

श्री मंगल सैन : मेरा मतलब श्री जय इन्द्र सिंह से है।

Deputy Speaker: How is this all relevant ?

श्री मंगल सैन : इसका तो बहुत महत्त्व है और सीधा संबंध इससे है कि सेम को रोकने के लिये जंगल लगाये जाएं और जंगल लगाए जाते हैं वन महोत्सव में।

मेरे कहने का, डिप्टी स्पीकर साहिबा, मकसद यह है कि हर जगह वन महोत्सव का चर्चा किया जाता है। हर जगह नोटिस लगाए जाते हैं। मोटर पर तांगे पर इश्तहार लगाये जाते हैं, सिनेमा स्लाइड्ज़ दी जाती है कि दरख्त पैदा करो। तो मैं अर्ज़ कर रहा था कि लार्ड माऊंटबेटन बदकिस्मती से पानीपत में तशरीफ लाए। उन्होंने एक दरख्त का बीजारोपण किया फिर राज गोपाल आचार्य भारत के गवर्नर जनरल बने तो उन्होंने भी वहीं पर बीजारोपण किया। इस तरह से इतने बड़े आदमियों के हाथों से लगे हुए दरख्त कहीं पैदा नहीं होते। शर्म आती है सरकार के कामों को देख कर। इसमें किस का दोष है? लेकिन डिप्टी स्पीकर साहिबा यह एक तस्वीर है कि किस तरह से लाखों रुपया बरबाद किया जाता है और इस तरह खर्च करने से कोई लाभ नहीं होता। आज आप कहते हैं कि पंजाब के किसान की हालत हम बेहतर बनाने जा रहे हैं। इम्प्रूवमेंट लाने जा रहे हैं परन्तु खेद है कि यह जो भी लैजिस्लेशन लाते हैं वह इल-कन्सिडर्ड और हेस्टी होते हैं। इस पर पहले विचार नहीं किया जाता, गौर नहीं किया जाता। इसके बारे में लोगों को, इलाके को नोटीफ़ाई करें फिर डिस्ट्रिक्ट लैंड इम्प्रूवमेंट कमेटीज़ बनाएं और फिर कमेटी के मैम्बर बनें। और फिर यह प्रबन्ध कर दिया कि पैसे भी अपने पल्ले से दें, न दें तो उससे एरियर्ज़ ऐज़ लैंड रैवीन्यू वसूल किए जायेंगे। इसी तरह नंबरदारों के सम्बन्ध में हुआ। यह जितनी भी लैजिस्लेशन लाते हैं वह इल-कन्सिडर्ड होती है। आपने, डिप्टी स्पीकर महोदया, देखा है पिछले दिनों कि गुरदासपुर ज़िले में तकावियों के नोटिस दिये गए और इसके अधिकार नंबरदारों के पास थे। अब या तो यह कि वह पैसे अपने पल्ले से देते या फिर उन्हें जेलों में ठोंस दिया गया है। जो पंचोत्रा देते थे उसकी क्या हालत है यह सब जानते हैं।

आज, डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं अर्ज़ कर दूं कि टैक्सों की क्या हालत है। कोई गिनती ही नहीं कि कितनी बातों पर टैक्स लगाया गया है। हमने सब पर विरोध किया लेकिन इन्होंने एक नहीं मानी। मैं सच कहता हूँ कि 10 दिन के नोटिस में जिस तरह पंजाब की जनता पर टैक्स लगाये गए हैं जनता आज इतनी पिस चुकी है कि वह सरकार को भी 10 दिन में काट कर फैंक सकती है। फिर इस सरकार ने लोगों को विश्वास दिला रखा है। (विघ्न)

उपाध्यक्षा : आप अपने सबजैक्ट पर ही बोलिए। इधर उधर की बातें न करें, सीधी बातें करें। (The hon. Member should speak on the Bill under discussion. He should not be irrelevant.)

श्री मंगल सैन : डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं यह अर्ज़ कर रहा हूँ कि यह हमारी ज़बान इस तरह से बंद नहीं कर सकते, इसी लिये आपसे नम्र प्रार्थना है कि आज जनता का इनको

कोई ध्यान नहीं । वह गरीब किसान जो अपने पल्ले से ज़मीन ठीक नहीं कर सकता —— मंत्री महोदय भी इस बात को जानते हैं या शायद उन्होंने भी यह जानने की कोशिश नहीं की कि इसके कारण क्या हैं——उनकी हालत को देखे बगैर ही यह रख दिया कि जो भी इस वर्क्स को मेनटेन नहीं करेगा उसकी रिपेयर्ज़ की कास्ट सूद समेत उससे ली जाएगी । यह गुरबत से मज़ाक है। गरीबों के ज़ख्मों पर नमक छिड़का जा रहा है। बच्चे बिलख रहे हैं और उनकी जानकारी करके वह सायल इरोयन के संबंध में खर्चा अपने पल्ले से करें । एक तरफ यह सोशलिस्टिक स्टेट बनाने जा रहे हैं ताकि गरीब को फायदा हो और दूसरी तरफ डाउन-ट्राडन के ऊपर यह और भार लादा जा रहा है, यह गरीब के जीवन को तरक्की देने का ढंग है कि वह सूद के पैसे भी दे। और सायल कन्ज़रवेशन के सम्बन्ध में जो खर्च वह अफसर करे उसकी मुरम्मत का खर्च वह सूद समेत अदा करे। (विघ्न)

डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं बड़े अदब से यह अर्ज़ करना चाहता हूँ कि सायल कन्ज़रवेशन के बारे में जो नीति सरकार अपना रही है यह बिल्कुल ही ग़लत है। (विघ्न)

Deputy Speaker: Please wind up, now.

श्री मंगल सैन: मैं यह अर्ज़ करनी चाहता हूँ कि आज जनता के लोगों से मज़ाक किया जा रहा है। यह कितना ज़ुल्म है कि न तो लोगों के पास कोई कारोबार ही रहने दिया गया है और न ही उनके पास ज़मीनें रहने दी हैं और कहा यह जाता है कि हम डाउन-ट्राडन को ऊंचा उठाना चाहते हैं। यह बात समझ में नहीं आई कि ऐसा वह तरीका है क्या जिसके ज़रिए से यह डाऊन-ट्राडन को उठाना चाहते हैं। आज गरीब आदमी का कानूनों के द्वारा गला घोंटा जा रहा है, उसे ज़िन्दा रहने का भी कोई अधिकार नहीं है। खुद ज़िन्दा रहना चाहते हैं मगर दूसरों के सीने पर लात रख कर। डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं यह कहना चाहता हूँ कि उन गरीबों में अब जुर्माने भरने की ताकत नहीं है, वह तो पहले ही नंग और भूख से दम तोड़ रहे हैं। आपने इस में इतनी कड़ी शर्त रख दी कि वह 500 रुपये तक जुर्माना अदा करे अगर ज़रा सी ग़लती हो जाये। डिप्टी स्पीकर साहिबा, इस कड़ी शर्त के रखने से इस बिल के एम्ज़ एंड आब्जैक्ट्स पूरे नहीं होते । इसलिये मेरा यह निवेदन है कि सरकार को चाहिए कि वह डंडे के ज़ोर से अपनी हर बात मनवाने की कोशिश न करे बल्कि उसको चाहिए कि वह ऐसा कोई तरीका इस्तेमाल करे जिससे गरीबों को नुकसान न हो। सरकार ऐसे मैयर्ज़ लाये जिनसे उनकी बेकार ज़मीन कारआमद हो जाये । इतनी हेस्टी लैजिस्लेशन लाने का कोई फायदा नहीं है। यह पास नहीं होना चाहिए । जब तक इस पर पूरी तरह से विचार करके यह तसल्ली न कर ली जाये, इसका कोई लाभ नहीं होगा । आज दुनिया कहीं से कहीं जा चुकी है लेकिन एक हम हैं कि हमारे पास कोई साधन भी नहीं है कि हम अपनी समस्याओं का कोई हल कर सकें । मैं वज़ीर साहिब से कहूँगा कि बजाये इस के कि इसको पास करायें इस पर और गौर किया जाये । और बातें दूसरी स्टेज पर मैं आपके सामने रखूंगा ।

श्री राम किशन (जालन्धर शहर–उत्तरपूर्व) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं इस बिल का स्वागत करता हूँ हालांकि यह बिल बहुत पहले आना चाहिए था क्योंकि आज हमें ज़मीन की इम्प्रूवमेंट का जहां तक सवाल है यह चीज़ें जल्दी से जल्दी अमल में लानी चाहिएं, यह बिल इसलिये भी जल्दी लाया जाना ज़रूरी था। जैसा कि बाबू बचन सिंह जी ने कहा है और दूसरे दोस्तों ने जिक्र किया है कि ऐसी बहुत सारी स्कीमें हैं जोकि पंजाब गवर्नमेंट को टेक अप करनी ज़रूरी हैं। इसमें शक नहीं कि आज फ्लड्ज़ की जो समस्या है यह सब से बड़ी है और निहायत ही ज़रूरी है। दूसरी 5 साला प्लैन के तहत 29 लाख रुपया फ्लड्ज़ के लिये रखा गया है। इसके अलावा सायल कन्ज़रवेशन और फारेस्ट की भी ऐसी बहुत सी स्कीमें हैं। इन पर अगर पूरी तरह से अमल न किया गया तो जितनी भी आज सायल इरोयन होती जा रही है यह शायद ही कम हो सके। इसके अलावा 22 लाख रुपये की रकम सैंटर से रिवर वैली कैचमैंट आनी है जिसमें 50 प्रतिशत ग्रांट है और 50 प्रतिशत लोन है। मैं आपकी तवज्जो इस तरफ दिलाना चाहता हूँ कि अगर इस पर पूरी तरह से अमल किया जाये तो काफी हद तक यह समस्या हल हो सकती है। लेकिन मुझे अफसोस है कि आज तक सरकार की तरफ से इधर उतना ध्यान नहीं दिया गया जितना कि देना चाहिए था। आज हमारे पास तीसरी पांच साला प्लैनिंग कमीशन की रिपोर्ट है। इसमें और भी बहुत सी चीज़ें हैं, मगर इसके मुताल्लिक जो आज हमारी सही पोज़ीशन है वह मैं आपको पढ़ कर सुना देना चाहता हूँ ताकि सही हालात का पता लग सके। इसके लिये मेरे पास दो लेटर्ज़ हैं एक 2 जुलाई, 1960 का है और दूसरा 13 मई, 1960 का है। मैं सिर्फ इसमें से मुताल्लिका पोर्शन ही पढ़ूंगा। इसमें 1,22,00,000/– रिवर वैली कैचमेंट के ऊपर लगाया जाना है। जहां तक भाखड़ा का संबंध है, इसकी इलैक्ट्रिसिटी का सवाल है, यह सारे का सारा दारोमदार इन स्कीमों पर ही है। रिवर वैली कैचमैंट के एरिया की लाईन 3000 मील बनती है जब यह हमारे प्रांत से बाहर है। मगर जब यह हमारे प्रांत में आ जाती है तो यह 17–18 सौ मील के करीब हो जाती है। चीन के साथ भी हमारे अच्छे ताल्लुकात नहीं हैं। इसलिये हमें रिवर वैली कैचमैंट स्कीम की तरफ ज्यादा तवज्जो देनी चाहिए। जहां तक यह 3 हज़ार मुरब्बा मील के मानसूनी इलाके का ताल्लुक है, मैं यहां बताना चाहता हूँ कि इसमें सिल्ट पैदा हो जायगी। मैं मिनिस्टर साहब की तवज्जो इस तरफ दिलाना चाहता हूँ कि यह भाखड़ा नंगल डैम सिर्फ हमारे यहां ही बना हो, ऐसी बात नहीं है। रूस में भी एक डैम बनाया गया था जिसकी उम्र 100 साल की रखी गई थी लेकिन आपको ताज्जुब होगा यह सुन कर कि सायल रिवर पर बने हुए उस डैम की उम्र सिर्फ 8 साल की रह गई थी। तो इस तरफ ध्यान दिया जाना चाहिए था लेकिन अफसोस है कि इस बात की तरफ कोई ध्यान नहीं दिया गया।

अब दूसरी बात जो मैं कहना चाहता हूँ वह यह है कि पौंग डैम के कैचमैंट एरिया के लिये 97 लाख 29 हज़ार रुपया दिया जा रहा है।

उस कमेटी ने इन को इरोयन के मुताल्लिक पूरा पूरा सलाह मश्विरा दिया था कि कहां कहां से और कैसे कैसे इसे रोका जा सकता है। मैं मन्त्री महोदय से यह पूछना चाहता

हूँ कि हम उन बातों को किस हद तक पूरा कर पाये हैं । मैं अर्ज़ करूँ कि पंजाब गवर्नमेंट को इस तरफ जल्दी से जल्दी तवज्जो देनी चाहिए क्योंकि पंजाब सरकार का दारोमदार ही इस बात पर मुनहस्सर है कि वह एग्रीकल्चर को ज्यादा से ज्यादा बढ़ावा दें । आज पंजाब के अन्दर 8,020 एकड़ जमीन ऐसी है जोकि सायल इरोयिन्ड है । मैं नहीं कह सकता कि अब तक इस सबंध में सरकार कुछ कर भी पाई है या कि नहीं ।

जहां तक रिक्लेमेशन आफ वाटर आकुपाईग एरिया का ताल्लुक है यह एरिया पंजाब के अन्दर ऐसा है कि जोकि 310 मील के एरिया के अंदर अंदर फैला हुआ है। इस तरफ भी अभी हम कुछ कर नहीं पाये । वाटर-लागिंग के मुताल्लिक मंत्री महोदय ने बताया कि जगह जगह हम कोई 230 स्कीमें अब तक बना पाये हैं। मगर देखना हमें यह है कि इसमें हमें कामयाबी कहां तक हुई है। मेरे फाजिल दोस्त श्री बाबू सिंह जी ने इन स्कीमों की तरफ पंजाब सरकार का ध्यान दिलाते हुए यह कहा था कि वह स्कीमें जो इस सिलसिला में उन्होंने दी हैं वह कोई 30–35 साल तक कामयाब हो सकती हैं जब कि सारा एरिया ही वाटर-लाग्ड हो सकता है।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, मिनिस्टर साहिब से मेरी अर्ज़ है कि हर महीने या दो महीने के बाद मिनिस्टर्ज़ और ऐग्रीकल्चर मिनिस्टर्ज़ की कान्फ्रैंस होती है। इसके अलावा हर महीने या दो महीने के बाद पंजाब के टैक्नीकल ऐक्सपर्ट इकट्ठे होते हैं। वाटर–लागिंग की एक बड़ी भारी प्राब्लम है जिसको हल करने के लिये पंजाब सरकार को फौरी तवज्जो देने की ज़रूरत है। इस साल के बजट के अन्दर भी बहुत सारी स्कीमें रखी गई हैं। मैं नहीं कह सकता कि हमें किस स्कीम पर पहले अमल करना चाहिए। मगर जो कुछ भी अभी तक हम कर पाये हैं उसके खर्च का अनुमान यह है कि रिक्लेमेशन आफ वाटर लाग्ड एरिया पर 20,000/– और फ्लड कंट्रोल्ज़ पर कोई 2,39,800 रुपये हमने खर्च किये हैं। इसके अलावा सायल कन्ज़रवेशन और डैज़र्ट एरियाज़ के लिये हम अभी तक 1,96,000 रुपये खर्च कर पाये हैं। और भी बहुत सारी स्कीमें हैं जिन पर हमने अभी तक खर्च किया है । बेशक हम इस तरफ काफ़ी तवज्जो दे चुके हैं मगर फिर भी मैं मिनिस्टर साहिब से कहूँगा कि एग्रीकल्चर को हमें बढ़ावा देने के लिये ज्यादा से ज्यादा खर्च करके इसके मुताल्लिक जो बड़ी बड़ी स्कीमें हैं, जो समस्यायें हैं उनको जल्दी से ज़ल्दी हल करना चाहिए । आज हम जिस नाज़ुक हालत में से गुज़र रहे हैं। इसको देखते हुए हमें पंजाब के एक एक चप्पा ज़मीन को काबले -काश्त बनाना होगा। इन स्कीमों पर अमल करते हुए हमें इसके साथ ही थर्ड फाइव-ईयर प्लैन को भी मुकम्मल करना होगा । सायल इरोयन को भी रोकने का प्रबंध करना होगा । इसी में सारे देश का भला है।

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ (ਸਿਧਵਾਂ ਬੇਟ 'ਐਸ. ਸੀ.') ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਲੈਂਡ ਇੰਮਪਰੂਵਮੈਂਟ ਸਕੀਮ ਬਿਲ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਏਮਜ਼ ਅਤੇ ਆਬਜੈਕਟਸ ਹਨ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ । ਪਰ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਇਸ ਸੈਕਸ਼ਨ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ ਇਹ ਇਕ ਬੜੀ ਹੀ ਭੜਕਾਊ ਹੈ । ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਸਰਕਾਰ ਨੇ

[ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ]

ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਹੀ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਜਿਊਣ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ, ਵਸਣ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ। ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਬਰਬਾਦ ਕਰਨ ਤੇ ਤੁਲੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਦੀ ਫਸਲ ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਇਕ ਦਾਣਾ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਸੇਮ ਨਾਲ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਕੱਲਰ ਬਣ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਸਾਲਹਾ ਸਾਲ ਤੋਂ ਕੋਈ ਆਮਦਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀਆਂ ਸਨ ਅੱਜ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਨਿਗਾਹ ਵਿਚ ਆ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਹੁਣ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਹੋਸ਼ ਆ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸਾਨਾਂ ਪਾਸ ਐਸੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿ ਕਖ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਹੁਣ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲੈਂਡ ਇੰਪਰੂਵਮੈਂਟ ਐਕਟ ਦੀ ਦਫਾ 8 ਰਾਹੀਂ 30 ਦਿਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਉਹ ਇਤਲਾਹ ਦੇਵੇ ਕਿ ਜੇ ਇਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕੋਈ ਆਬਜੈਕਸ਼ਨ ਹਨ। ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਕਿਸਾਨ ਤਬਕਾ ਕੋਈ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਰਹੇਗਾ? ਗਜ਼ਟ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਪੂਰਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਪਤਾ ਲੱਗੇ ਜਾਂ ਨਾ, ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਤਜਵੀਜ਼ਾ ਹਨ ਇਹ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਕੋਈ ਫਇਦਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਨਹੀਂ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ ਜੀ, ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਵਕਤ ਥੋੜਾ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਟੂ ਦੀ ਪੁਆਇੰਟ ਹੀ ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਹੈ ਉਹ ਕਰੋ। (The Hon'ble Member should speak to the point as we do not have much time at our disposal.)

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਇਹ ਜੋ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਬਾਈ ਗਜ਼ਟ ਹੋਈ ਹੈ, ਇਹ

5.00 p.m.

ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਕਿਸਾਨ ਅਨਪੜ੍ਹ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਲਈ ਢੰਡੋਰਾ ਪਿਟਵਾਕੇ ਮੁਸ਼ਤਹਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਦੂਸਰੀ ਚੀਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਨਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਅਫ਼ਸਰ ਨੂੰ ਇਹ ਅਖਤਿਆਰ ਦੇਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜੇ ਉਸ ਦੀ ਜਵਾਬ ਨਾਲ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਏ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਜੇ ਉਹ ਸੈਟਿਸਫਾਈਡ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪ ਆਰਡਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਗਲਘੋਟੂ ਕਾਨੂੰਨ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਅਫਸਰ ਮਨਮਾਨੀ ਕਰਨਗੇ ਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰਨਗੇ।

ਮੈਂ ਇਕ ਸਜੈਸ਼ਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ ਆਮਦਨੀ ਨਹੀਂ ਉਸਨੂੰ ਐਕੁਆਇਰ ਕਰ ਲਵੇ ਔਰ ਜਿਹੜਾ ਲੈਂਡਲੈਸ ਟੈਨੈਂਟ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਉਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ।

ਹੁਣ ਇਕ ਆਈਟਮ ਹੈ ਜੁਰਮਾਨੇ ਵਾਲੀ ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ—

"Any person who does any act which causes damage to any of the works carried out or maintained under any scheme which has come into force under section 11 shall, on conviction, be punishable with fine which may extend to five hundred rupees."

ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਫ਼ਲਾਅ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਇਹ ਕਿ "which causes damage" ਨੂੰ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਡਿਫਾਈਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਜੇ ਪਿੰਡ ਦਾਂ ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਇਹ ਆਖੇ ਕਿ ਵੱਟਬੰਦੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਤਾਂ ਇਹ ਜ਼ੁਰਮਾਨਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ੀਲਡ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਔਰ ਦਫਾ 10 ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਰੋਵੀਅਨ ਲੈ ਆਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਮੈਜਾਰੇਟੀ ਕਹੇ ਤਾਂ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਲਿਆ ਜਾਏਗਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ । ਇਹ ਪਰੋਵੀਅਨ ਆਪਣੇ ਪਿੱਠੂਆਂ ਲਈ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ (ਘੰਟੀ)

उपाध्यक्षा : आप बैठिए । (The hon. Member may please resume his seat now.)

श्री बलरामजी दास टण्डन : मैं आपकी रूलिंग चाहता हूँ कि अगर एक मैम्बर किसी बिल पर रैलेवेंट बोल रहा हो तो क्या उस पर पाबन्दी लगाई जा सकती है ?

उपाध्यक्षा : यह मेरा काम है, आप बैठिए । आपने सोचा हुआ है कि हाउस का वक्त लम्बा किया जाए । (This is my job. The hon. Member may please resume his seat. He has simply decided to prolong the debate.)

श्री बलरामजी दास टंडन : आप तो हमारी इंटैन्शन पर डाउट करने लगी हैं । मेरी यह इंटैन्शन बिलकुल नहीं है । मैं तो आपकी रूलिंग चाहता हूँ कि अगर कोई मैम्बर रैलेवैंट बोल रहा हो तो क्या उस पर पाबन्दी लगाई जा सकती है ?

उपाध्यक्षा : अगर कोई मैम्बर दो घंटे बोले तो बाकी लोग रह जायेंगे । (If any hon. Member speaks for two hours, then other would be deprived of the opportunity of expressing their views.)

श्री बलरामजी दास टंडन : यह बात नहीं है मैं यह जानना चाहता हूँ कि अगर एक मैंबर रैलेवैंट बोले तो क्या उसे रोका जा सकता है ?

उपाध्यक्षा : हां, मैं रोक सकती हूँ । (Yes, he can be stopped by the Chair.)

श्री बलरामजी दास टंडन : कौन सा रूल है ?

उपाध्यक्षा : बतलाती हूँ । (I shall quote the rule, Just now.)

चौधरी मुख्त्यार सिंह मलिक (सोनीपत) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, इस बिल को देखकर मुझे एक बात याद आ गई । तीन मेंडकं एक दूसरे पर चढ़े बैठे थे । जो सब से ऊपर वाला था वह कहने लगा "टारा रा रा टम" जो दर्म्यान में था वह कहने लगा "फिक्र न ग़म" और जो बेचारा सब से नीचे था वह कहने लगा "मर गए हम ।" बात यह है कि इस हकूमत की सारी ताकत किसान को खत्म करने वाली है । मैं अर्ज करना

[चौधरी मुख्त्यार सिंह]

चाहता हूँ कि एम्ज़ एंड ग्राबजैक्ट्स देखने से तो यह बिल बड़ा ग्रच्छा लगता है लेकिन वैसे बिल्ली वाली माला हाथ में ले रहे हैं। खद्दर के कपड़े हैं, माला हाथ में है (शोर)

(कैप्टन रत्नसिंह द्वारा विघ्न)

कैप्टन साहिब ग्राप तो ज़मीन छोड़ कर रक्षा दल में चले गए हैं, ग्रापको क्या फिक्र हो सकता है। बात यह है कि जो बिल बनाने वाले हैं उनको ज़मीदार या किसान की डिफीकल्टीज़ का पता ही नहीं है। ग्रगर वह किसान की डिफीकल्टीज़ को समझते तो ऐसा बिल न लाते। मुझे समझ नहीं ग्राती कि वेस्ट लैंड किस की गल्ती से पड़ी हुई है। मैं पूछना चाहता हूँ कि किसान से ग्रच्छी खेती कौन कर सकता है? क्या मास्टर गुरबन्ता सिंह जिन को पता ही नहीं कि खेती किस चीज़ का नाम है, वह कर सकते हैं?

Deputy Speaker: No personal remarks, please.

चौधरी मुख्त्यार सिंह मलिक: जब मैं ऐसी बात कहता हूँ वह तो खुश होते हैं। तो मैं ग्रर्ज़ कर रहा था कि भेड़ क्या जाने बनौलों का भाग्रो। यह बगैर खेती करने वाले किसान इस किस्म का बिल ला कर किसान के सिर पर कुल्हाड़ा चलाते हैं। रोज़ाना किसान पर टैक्स लगाने के ग्रौर उसकी ज़मीन छीनने के बिल ले ग्राते हैं। मैं कहता हूँ कि ग्रगर किसानों की ज़मीन छीनने की बजाए ग्राप उन को ज़मीन ठीक करने के लिए फैसिलिटीज़ दें तो उनसे ग्रच्छा खेती का काम ग्रौर कौन कर सकता है। चंद हफ्ते हुए, जब डिमांड्ज़ पेश हुई थीं तो उस वक्त मैंने सरदार साहिब को कहा था कि किसानों को ग्राप ट्रैक्टर लेकर दें उनको ग्रच्छे बीज़ दें, खाद दें ग्रौर पानी सप्लाई करें। लेकिन इन बातों की ग्रोर इनका ध्यान कहां जाता है। पानी की जहां ज़रूरत हो वहां देते नहीं, लेकिन जहां पर फ्लड ग्राते हैं उनको बहाने के लिये पानी देते हैं। "सीह का भाई बघेरा एक से एक टेढ़ा" यह तो इनकी टीम है जो ज़मींदारों को तबाह करने पर लगी हुई है। मैं गुज़ारिश करना चाहता हूँ कि इस किस्म का जो इम्पार्टैन्ट बिल हो उसे इतनी जल्दबाज़ी से पास नहीं करना चाहिए। इसको गौरोखोज़ के बाद हाउस में लाना चाहिए। ग्राज यहां पर तीन बिल पहले पास हुए हैं। हमने उन पर बोलने के लिये बिल्कुल टाईम नहीं ज़ाया किया। लेकिन यह बिल जिसका 80 प्रतिशत लोगों पर ग्रसर पड़ना है इसको जल्दी से पास नहीं करना चाहिए। पहले मिनिस्टर साहिब सोचे कि ग्राया ज़मींदारों को काफी वक्त देना चाहिए कि नहीं ग्राप किसानों को ग्रपनी ज़मीनें रिक्लेम करने के लिये तकावियां दें। तकावियां जो दी जाती हैं वह पता नहीं किन लोगों को दी जाती हैं। जो लोग खेती से सम्बन्ध नहीं रखते उन को तकावियां दी जाती हैं। मैं ग्रर्ज करना चाहता हूँ कि ग्रगर खेती करने वाले की मुश्किलात को यह देखें तब तो कोई माने कि ग्राप किसानों के लिये कुछ कर रहे हैं। यह जो एक्स मिनिस्टरों की ग्रौर मिनिस्टरों की पल्टन बैठी हुई है इनको पकड़ कर ग्राप देहातों में ले जाएं तो फिर पता लगे कि किस तरह से किसान सुबह से शाम तक खेतों में मरते हैं ग्रौर यह ठण्डी हवा में पंखों के नीचे बैठ कर इस तरह के बिल लाते हैं। डिप्टी स्पीकर साहिबा इसकी तह के ग्रंदर एक साज़िश है। इसलिये मैं गुज़ारिश करूँगा कि इस बिल को पहले सिलैक्ट कमेटी में भेजा जाए ग्रौर उसके बाद यह हाउस में लाना चाहिए।

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬੰਤਾ ਸਿੰਘ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਨੂੰ ਸਚਮੁਚ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਲਿਆਕੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਲੋਕ ਭਲਾਈ ਦਾ ਬਿਲ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਇਸ ਨਾਲ ਹੋਣੀ ਹੈ......

श्री नेत राम : सियासी स्टंट है ।

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਨੂੰ ਬੜੇ ਅਫਸੋਸ, ਨਾਲ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨ ਦੀ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੇਬ ਵਿਚ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਤਜਰੁਬਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਹਲ ਕਿਧਰੋਂ ਪਕੜੀਦਾ ਹੈ (ਸ਼ੋਰ) ਮੇਰੇ ਇਕ ਦੋਸਤ ਜੋ ਹੁਣੇ ਬੋਲੇ ਹਨ ਉਹ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਦਾ ਕੋਈ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਪੱਖਿਆਂ ਥੱਲੇ ਬੈਠਦੇ ਹਨ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਖੂਨ ਨਚੋੜਦੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਉਸ ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਥੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਬੈਠੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਨੇ ਵੋਟ ਦੇਕੇ ਸਾਨੂੰ 5 ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਅਖਤਿਆਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਨਿਜ਼ਾਮ ਅਪਣੇ ਹਥ ਵਿਚ ਲਈਏ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰੀਏ । ਮੇਰੇ ਉਹ ਦੋਸਤ ਜੋ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਦਰਅਸਲ ਉਹ ਖੁਦ ਅਦਾਲਤਾਂ ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਵਿਚ ਜਾਕੇ, ਵਕਾਲਤ ਕਰਕੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਦਾਰਾਂ ਤੇ ਕਿਸਨਾਂ ਦਾ ਖੂਨ ਚੂਸਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਥੇ ਦੁਹਾਈ ਦੇਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਜ਼ਮੀਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਕਦੇ ਜਮ ਕੇ ਹਲ ਨੂੰ ਹਥ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ ਹੈ.......

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਮਾਸਟਰ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਰੈਸਪਾਂਸੀਬਲ ਵਜ਼ੀਰ ਹੋ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾ ਕਰੋ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਇਧਰ ਉਧੱਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਨਾ ਦਿਉ । (Addressing Master Gurbanta Singh. He is a responsible Minister. Therefore, he should not indulge in such things and reply to their irrelevant remarks)

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ : ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੋ ਮਾੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਮੈਂ ਉਨਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ.....

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ : ਆਨ ਏ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਆਰਡਰ । ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਰੂਲਿੰਗ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਕੋਈ ਵਜ਼ੀਰ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਵਕੀਲ ਹਨ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਖੂਨ ਚੂਸਦੇ ਹਨ ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਵਿਚ ਬੈਠਕੇ ? ਜੇਕਰ ਇਹ ਗੱਲ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ ਜੋ ਵਕੀਲ ਰਹੇ ਹਨ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਖੂਨ ਚੂਸਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ?

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਕੀ ਜਿਹੜੀ ਮੈਂ ਗੱਲ ਕਹੀ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਸੁਣੀ ਹੈ ? ਮੈਂ ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਗਲਾਂ ਨਾਂ ਕਰਨ । (Has the hon. Member heard what has been said by me ? I have told him not to say such things.)

ਸ੍ਰੀ ਬਲਰਾਮ ਜੀ ਦਾਸ ਟੰਡਨ : ਮੇਰਾ ਵੀ ਇਕ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਆਰਡਰ ਸੀ....

Deputy Speaker : I may read out the relevant rule regarding the point of order raised by the hon. Member, Shri Balramji Dass Tandon a few minutes before. It is clearly stated therein that

> "102. The Speaker may interrupt a member who is speaking and ask him to resume his seat, if in his opinion the member is taking too much time and thereby depriving other members of their legitimate right to express their views."

ਸ੍ਰੀ ਬਲਰਾਮ ਜੀ ਦਾਸ ਟੰਡਨ : ਬਿਲਾਂ ਬਾਰੇ ਜੋ ਰੂਲ ਹੈ ਉਹ ਪੜ੍ਹੋ, ਉਸ ਵਿਚ ਕੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ....

Deputy Speaker : Please take your seat now.

ਸ੍ਰੀ ਬਲਰਾਮ ਜੀ ਦਾਸ ਟੰਡਨ : ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਹ ਰੂਲ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ । ਉਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ Nobody can be checked unless he is irrelevant.

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ : ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਇਹ ਸ਼ੋਭਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਕਿ ਉਹ ਚੇਅਰ ਨੂੰ ਚੈਲੰਜ ਕਰੇ । (ਸ਼ੋਰ) ਤੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਬਿਲ ਤੇ ਬੋਲਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਗਲ ਭੁਲ ਗਏ ਕਿ ਜਿਸ ਬਿਲ ਦੀਆਂ ਉਹ ਥੂਰ ਸੇਮ ਬਾਰੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਉਹ ਬਿਲ ਤਾਂ ਕਲ੍ਹ ਨੂੰ ਆਉਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਤਾਂ ਲੈਂਡ ਇੰਪਰੂਵਮੈਂਟ ਬਾਰੇ ਬਿਲ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਉਹ ਥੂਰ ਤੇ ਸੇਮ ਦੀਆਂ ਹੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਹਿੰਦਰਗੜ੍ਹ ਤੇ ਹਿਸਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ । ਖੈਰ ਜੋ ਗਲਤ ਗੱਲਾਂ ਉਹ ਕਹਿ ਗਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਵਾਜਬ ਨਹੀਂ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ । ਲੇਕਿਨ ਇਤਨੀ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਆਦਤ ਹੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਬੈਠੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਉਸਨੇ ਕਦੇ ਹਲ ਵਾਹ ਕੇ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਕਦੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਫੇਰ ਵੀ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਵਿਚ ਜੰਮਿਆ ਪਲਿਆ ਹਾਂ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ।

ਇਕ ਆਵਾਜ਼ : ਸੀਰੀ ਦਾ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹੋ ?

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਮੁਜ਼ਾਰਾ ਹਾਂ, ਸੀਰੀ ਹਾਂ ਅਤੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਪੈਦਾਵਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਂਗ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਰੋਟੀ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ । ਮੈਂ ਜੰਮ ਕੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਖੇਤੀ ਦੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਕਣਕ ਨਹੀਂ ਖਾਧੀ ਬਲਕਿ ਖੁਦ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਖਾਧੀ ਹੈ । ਅਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਕਪਾਹ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਘਰਵਾਲੀ ਨੇ ਤੇ ਮਾਂ ਨੇ ਚਰਖੇ ਤੇ ਕੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਸੂਤ ਦਾ ਉਣਿਆ ਹੋਇਆ ਕਪੜਾ ਮੈਂ ਪਹਿਨਦਾ ਹਾਂ । (ਤਾਲੀਆਂ) ਖੈਰ, ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਛਡ ਕੇ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਪੰਡਤ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਕੰਮ ਕਲ੍ਹੀ ਕਲ੍ਹੀ ਪੰਚਾਇਤ ਨੂੰ ਕਰਨਾ

ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਇਕੋ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਦੋਵੇਂ ਸਲਾਹ ਕਰ ਲੈਣ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਹਿਮਾਚਲ ਪਰਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਸਟੇਟਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਨਾਲ ਨਾਲ ਲਗਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਹਿਮਾਚਲ ਪਰਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਸਾਇਲ ਕਨਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਬੋਰਡ ਹੈ ਜੋ ਇਕੱਠਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਲਾਹ ਨਾਲ ਤੇ ਗਾਈਡੈਂਸ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਕੈਚਮੈਂਟ ਏਰੀਆ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਗੌਰਮਿੰਟ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਾਇਲ ਕਨਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਦੇ ਕੰਮ ਲਈ ਇਕ ਵੱਡਾ ਸਾਰਾ ਬੋਰਡ ਬਣਾ ਦੇਈਏ । ਅਸੀਂ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਉਹ ਆਦਮੀ ਐਂਪਲਾਏ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਾਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸਨੇ ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਇਸ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਅਪਣਾ ਨਾਮ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਲੈ ਆਂਦਾ ਹੈ ਤਾਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਤਜਰਬੇ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਗਾਈਡੈਂਸ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਦਸੇ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਹ ਕੰਮ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਦੋ ਚਾਰ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਵਾਕਈ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀਆਂ ਸਲਾਹਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ । ਕੈਪਟਨ ਸਹਿਬ ਨੇ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਸਲਾਹ ਦਿਤੀ ਹੈ ਕਿ ਮਰਕਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਵਧ ਰੁਪਿਆ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵੀ ਵਧ ਰੁਪਿਆ ਕਢੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਇਲ ਕਨਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਤੇ ਮਾਈਨਰ ਇਰੀਗੇਸ਼ਨ ਲਈ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਤਨਾ ਪੈਸਾ ਖਰਚ ਕਰੋਗੇ ਉਤਨਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇਗਾ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੈਸੇ ਦੀ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਕਾਮਰੇਡ ਰਾਮ ਕਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਫਿਗਰਜ਼ ਦੇ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਮੈਂ ਦਸਣੀਆਂ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਸ ਹੀ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤਨਾ ਰੁਪਿਆ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਫੇਰ ਵੀ ਅਸੀਂ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਰੁਪਿਆ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰਾਂ ਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ।

श्री नेत राम: डिप्टी स्पीकर साहिबा, $5\frac{1}{2}$ बज चुके हैं । इस लिए समय खत्म हो गया है । (शोर)

Deputy Speaker : No interruptions, please.

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ : ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਜੰਗਲਾਤ ਬਹੁਤ ਘਟ ਹਨ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਜ਼ਮੀਨ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਥੇ ਅਸੀਂ ਜੰਗਲ ਲਗਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਉਥੇ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਾਂ । ਤੁਸੀਂ ਵੇਖੋ ਕਿ ਸੜਕਾਂ ਨਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਰੇਲਾਂ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਤਰਫ ਕੰਢੇ ਕੰਢੇ ਕਿਸ ਖੁਸ਼ਅਸਲੂਬੀ ਨਾਲ ਚੰਗੇ ਦਰਖ਼ਤ ਲਗਾਏ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

श्री जगन्नाथ: आन ए प्वाइंट आफ आर्डर मैं यह कहना चाहता हूं कि $5\frac{1}{2}$ बज चुके हैं ।

डिप्टी स्पीकर: मेरी घड़ी पर अभी नहीं बजे हैं । (It is not 5-30 p.m. yet, according to my watch.) (Noise).

श्री मंगल सैन : उपाध्यक्षा महोदया, मैं निवेदन करना चाहता हूं कि आज जो एजंडा हमें मिला है उस पर लिखा था कि आज सदन एक बजे से पांच बजे तक बैठेगा । लेकिन अब तो $5\frac{1}{2}$ बज चुके हैं । क्या एजंडा बदल गया है और कब बदला है ?

डिप्टी स्पीकर : मुझे स्पीकर साहिब का यह आदेश मिला है कि हाउस 5-30 बजे तक चलेगा । (I got instructions from the hon. Speaker that the House will meet up to 5-30 p.m. today.)

(The Sabha then adjourned till 9-30 a.m. on Tuesday, the 9th April, 1963.)

———

ANNEXURE

(Please refer to foot-note at Page 54 of this debate)

FAIR PRICE SHOPS AT CHANDIGARH

***960. Comrade Bhan Singh Bhaura :** Will the Home Minister be pleased to state whether it is a fact that Government has recently opened fair price shops for Government employees at Chandigarh, if so, the yearly emoluments of the employees engaged in connection therewith ?

Shri Mohan Lal : Yes. The shops have been built up initially with regular staff of the Department diverted to this work temporarily from its duties. Regular salesmen are now being appointed. The shops are expanding their business. It is not possible at this stage to form an idea of the total strength which the shops will have and their emoluments.

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATES

9th April, 1963

Vol. I—No. 35

OFFICIAL REPORT
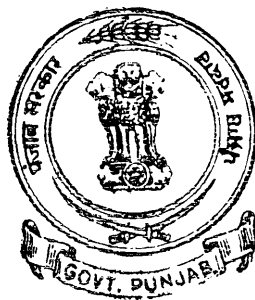
CONTENTS

Tuesday, the 9th April, 1963

	PAGE
Starred Questions and Answers ..	(35)1
Unstarred Questions and Answers ..	(35)35
Short Notice Question and Answer ..	(35)41
Question of Privilege ..	(35)46
Adjournment Motions ..	(35)48
Call Attention Notice ..	(35)52
Fifth Report of the Business Advisory Committee ..	(35)52
Bill (s)—	
The Punjab Lands Improvement Schemes—, 1963 (Resumption of discussion) ..	(35)54
The Punjab Khadi and Village Industires Board (Amendment)—,1963 ..	(35)74
The Punjab Thur and Sem Land (Reclamation)—, 1962 ..	(35)75—96
Annexure ..	i

Price: Rs 5.45 n P.

ERRATA

Punjab Vidhan Sabha Debates, Vol. I, No. 35
dated 9th April, 1963

Read	*For*	*On page*	*Line*
Industries	Industires	Title	4th from below
ਨੋਟਿਸ	ਨਟਿਸ	(35) 2	17
ਸ਼੍ਰੀ ਸੰਪੀਕਰ	ਸ਼੍ਰਾ ਸਪੀਕਰ	(35) 3	14
persons	persohs	(35) 10	2 Column 4 heading
Rup Chand	Rup Chnad	(35) 18	4
consult	consulte	(35) 20	Last
कामरेड	कमरेड	(35) 23	14
कामरेड राम प्यारा	कामरेड राम प्यार	(35) 24	11
ਜਿਵੇਂ	ਜਿਵ ̇	(35) 24	7th from below
ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ	ਅਜੂਕੇਸ਼ਨ	(35) 34	4th from below
करेंगे	करगें	(35) 46	1
साथ	साय	(35) 49	
Read 'I'	before the word 'will'	(35) 50	5th from below
चौधरी	चोधरी	(35) 72	7
ਦੁਖ	ਦਖ	(35) 78	11
ਲੋਕ	ਲਕ	(35) 79	6th from below
'ਮੰਤਰੀ ਮਹੋਦੇ'	'ਮੰਤਰੀ ਮਹੋਦੇਂ	(35) 90	17
	का	(35) 91	9

PUNJAB VIDHAN SABHA

Tuesday, the 9th April, 1963

The Vidhan Sabha met in the Assembly Chamber Sector 1, Chandigarh, at 9. 30 A. M. of the Clock. Mr. Speaker (Shri Prabodh Chandra) in the Chair.

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

Mr. Speaker : We start with the list of postponed questions, to-day.

Pandit Chiranji Lal Sharma : Sir, supplementaries to my question (No. 2312) were left over yesterday. If you permit, Sir, I may ask supplementaries to that question

Mr. Speaker : We start with the list of postponed question, and the hon. Member will have a chance to ask supplementaries to that question after the list of postponed questions is exhausted.

LECTURES IMPARTED BY THE PRESIDENT, GRAM SEVAK SAHYOG SAMAJ AT FARIDABAD.

*1996. **Shri Rup Singh Phul :** Will the Chief Minister be pleased to state the total number of the Government Employees who attended the lectures delivered by the President, Gram Sevak Sahyog Samaj at Faridabad recently together with the total amount paid to the President of the said Samaj on this account with the total amount of T. A. and D. A. drawn by the employees, who attended these lectures ?

Sardar Partap Singh Kairon :

1.	Total No. of Government employees who attended the lectures delivered by the President, Gram Sahyog Samaj, at Faridabad.	3788
2.	Total amount paid to the President on this account.	Rs. 84,531.00
3.	Total amount of T.A. and D.A. drawn by the employees.	Rs. 1,29,138.40

Shri Rup Singh Phul : May I know, Sir, what sort of lectures they were ? Does the Chief Minister know anything about those lectures ?

Mr. Speaker : How can the hon. Chief Minister be expected to know details of the lectures off hand ?

Shri Rup Singh Phul : May I know, Sir, if such a precedent exists in other States ? Has any other state Government followed us in this respect ?

Mr. Speaker : It is not obligatory for a State Government to follow what the other State Government does.

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या मुख्य मंत्री बताने की कृपा करेंगे कि जो सरकारी कर्मचारी फरीदाबाद भेजे जाते थे उन को किस किस्म की गाइडेंस दी जाती थी ?

मुख्य मन्त्री : मेरा इरादा था कि जिन अफसरों और कर्मचारियों का जनता के साथ सम्बन्ध होता है वह वहां पर लैक्चर सुनें, जिससे लोगों के साथ अच्छा सलूक कर सकें, वह लोगों की समस्याओं पर हमदर्दी से गौर कर सकें । जो समाज की बातों को बर्दाशत नहीं करते वह लैक्चर सुन कर अपने आपको सुधारने की कोशिश करें ।

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या मुख्य मन्त्री बताने की कृपा करेंगे कि इस काम के लिये पंजाब से बाहिर के आदमी को सिलैक्ट करने की क्या वजह है ?

मुख्य मन्त्री : वह बड़े इम्पार्टैंट आदमी हैं, वह समाजवाद के नेता हैं तथा समाज सुधारक हैं, उन दोनों चीज़ों ने मुझे उनको सिलैक्ट करने के लिये अपील किया था ।

ਸਰਦਾਰ ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬਦੱਸਣ ਦੀ ਖੇਚਲ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਨੇ ਉਥੇ ਲੈਕਚਰ ਅਟੈਂਡ ਕੀਤੇ ਹਨ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਖੁਰਾਕ ਅਤੇ ਟੀ. ਏ. ਅਤੇ ਡੀ. ਏ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਟੀ. ਏ. ਅਤੇ ਡੀ. ਏ . ਵਿਚ ਹੀ ਖੁਰਾਕ ਦੇ ਪੈਸੇ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ । ਨਟਿਸ ਦੇ ਦਿਉ, ਪਤਾ ਕਰ ਕੇ ਦਸ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਸਪਲੀਮੈਂਟਰੀਜ਼ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗ੍ਰਾਮ ਸੇਵਕ ਸਹਿਯੋਗ ਸਮਾਜ, ਫਰੀਦਾਬਾਦ ਦੇ ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਟ ਬਹੁਤ ਇੰਪਾਰਟੈਂਟ ਆਦਮੀ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਦਾ ਤਅਲੁਕ ਪਬਲਿਕ ਦੇ ਨਾਲ ਹੈ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੈਕਚਰ ਸੁਣ ਕੇ ਪਬਲਿਕ ਨਾਲ ਅੱਛਾ ਸਲੂਕ ਕਰਨਗੇ। ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਉਸ ਆਦਮੀ ਦਾ ਚੀਫ਼ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਲ ਚੰਗਾ ਸਲੂਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਅਫ਼ਸਰ ਉਸ ਦੇ ਸਲੂਕ ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ?

Mr. Speaker : Order, order. No insinuation please

कामरेड राम प्यारा : क्या मुख्य मन्त्री साहिब बताने की कृपा करेंगे कि जो प्रैज़ीडैंट ग्राम सेवक सहयोग समाज, फरीदाबाद ने लैक्चर दिए हैं, क्या उस के लिए सरकार से तथा अफसरों से प्रति व्यक्ति फीस वसूल की है ?

श्री अध्यक्ष : इस सप्लीमेंटरी का जवाब रिप्लाई में दिया हुआ है कि 3788 कर्मचारियों पर 84,531 रुपये प्रेज़ीडैंट को अदा किए गए हैं । It comes to about Rs. 25 per head. (The answer to this supplemetary is given in the reply. The President has been paid Rs. 84,531 in respect of 3788 employees. It comes to about Rs. 25 per head.)

ਕਾਮਰੇਡ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ : ਇਹ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੇ ਅਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਯਾ ਇੰਡੀਵਿਜੂਅਲ ਇੰਪਲਾਈਜ਼ ਨੇ ?

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਇਹ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੇ ਅਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ । (It has been paid by the Government.)

श्री राम किशन : क्या चीफ मिनिस्टर साहिब फरमाएंगे कि यह जो ट्रेनिंग का प्रोग्राम जारी किया गया है इस संबंध में उनके पास क्या रिपोर्टें भेजी गई हैं कि इससे सरकारी कर्मचारियों को फायदा हुआ है या नुकसान ?

मुख्य मन्त्री : मैं तो समझता हूँ कि फायदा हुआ है । चंद कहते हैं कि नहीं हुआ । बहुत लोग कहते हैं कि फायदा हुआ है। जो प्रैज़ीडैंट की ओर से रिपोर्टें आई हैं वह ये हैं कि अच्छा असर हुआ है । उनको इसका असर देखने के लिए कई मौके मिले हैं, वह इसको पड़ताल करते हैं।

श्री रूप सिंह फूल : क्या चीफ मिनिस्टर साहब फरमायेंगे कि आयंदा भी उन्हें लैक्चर सुनने के लिये भेजा जायेगा ?

मुख्य मन्त्री : एमरजैन्सी के नुक्ता से इसे खत्म कर दिया था । एमरजैन्सी खत्म होगी तो फिर इस पर गौर किया जाएगा ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : Just for my information please. ਇਹ ਜਿਹੜਾ 84,531 ਰੁਪਿਆ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਇਹ ਉਸ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਗਿਆ ਹੈ ਯਾ ਇਨਡਿਵਿਜੁਅਲ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ? (Will the Chief Minister please let me know for my information as to whether this amount of Rs 84,531 has been paid to the institution or to the President in his individual capacity ?)

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਪਰੈਜ਼ੀਡੈਂਟ ਤਾਂ ਉਸ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਉਹੀ ਹਨ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਪੈਸਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਿਆ ਹੈ। I have put it this way. You are correct, Sir.

ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ : ਕੀ ਜਿਹੜੇ ਅਫਸਰ ਓਥੇ ਲੈਕਚਰ ਸੁਣ ਕਰ ਕੇ ਆਏ ਉਨਾਂ ਨੇ ਏਥੇ ਆ ਕੇ ਬਾਕੀ ਗੌਰਮੈਂਟ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਲੈਕਚਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਤੁਸੀਂ ਚੰਗੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਦਿਤੀ ਹੈ, ਚਾਹੀਦਾ ਤਾਂ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ।

श्री राम किशन : क्या चीफ मिनिस्टर साहिब फरमायेंगे कि क्या गवर्नमैंट कोई एडमिनिस्ट्रेटिव एक्सपर्टस कमेटी मुकर्रर करने के लिये तैयार है जो यह देखे कि आया इससे फायदा हुआ है या नुकसान हुआ है ?

मुख्य मन्त्री : इसमें एक्सपर्टस कमेटी की ज़रूरत नहीं । आप ही दो चार मैम्बर्ज़ कोशिश करें , मैं नाम दे दूंगा, आप उन का सलूक देख कर बता दें । Let some body offer himself, if any one is prepared to do it.

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਢਿਲੋਂ : ਕੀ ਚੀਫ਼ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਬੀਹੇਵੀਅਰ ਦਰੁਸਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਓਥੇ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਰਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਬੀਹੇਵੀਅਰ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਸਵਾਲ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁਟ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਦੇਖਣਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਿਹੜੀ ੨ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਅਸਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਥੋਂ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਵੀ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਛ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਨਵੇਂ ਬਦਲੇ ਹੋਏ ਹਾਲਾਤ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਸਾਡੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਬਦਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਬਲਿਕ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਸੰਬੰਧ ਰਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਕੋਲ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਕੁਰਸੀ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਬੋਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੇ ਬਾਅਦ ਜੇ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੈਲਕਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਪਬਲਿਕ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ, ਪਬਲਿਕ ਨਾਲ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਕਲੋਜ਼ ਕਾਂਟੈਕਟ ਲਈ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ।

चौधरी इंदर सिंह मलिक : ग्रान ए प्वायंट ग्राफ ग्रार्डर सर, क्या चीफ मिनिस्टर साहब फरमायेंगे कि ढिल्लों साहब का सलूक दरुस्त नहीं है क्या उन्हें वहां भेजेंगे ?

Mr. Speaker: It does not need any reply.

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੀਹੇਵੀਅਰ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਓਥੇ ਭੇਜਣ ਦੀ ਲੋੜ ਪਵੇ।

ਕਾਮਰੇਡ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ : ਕੀ ਕੋਈ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਏਜੰਸੀ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜੋ ਇਹ ਦੇਖੇ ਕਿ ਇਹ ਰੁਪਿਆ ਪਰੈਜ਼ੀਡੈਂਟ ਦੀ ਜੇਬ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਗਿਆ ਹੈ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਨੂੰ ਪੱਕਾ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਸੰਸਥਾ ਚਲਦੀ ਹੈ ਇਹ ਰੁਪਿਆ ਉਸ ਨੂੰ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੀਵੀ ਵੀ ਟਰੱਸਟੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੜਕੀ ਵੀ ਟਰੱਸਟੀ ਹੈ, ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਘਰ ਦੇ ਹੀ ਹਨ ਜੋ ਟਰੱਸਟੀ ਹਨ। (I think the Chief Minister knows that the wife and daughter of the President and three or four other members of his family are the only trustees of that institution.)

श्री जगन्नाथ : क्या चीफ मिनिस्टर साहब बतायेंगे कि ग्राम सेवक सहयोग समाज के प्रैज़ीडैंट का क्या नाम है ?

श्री अध्यक्ष : चौधरी राम नारायण है। (His name is Chaudhri Ram Narain.)

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਕੀ ਗਰਾਮ ਸੇਵਕ ਸਹਿਯੋਗ ਸਮਾਜ ਦੇ ਪਰਧਾਨ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਮਿਸ਼ਨ ਰਿਹਾ ਹੈ ਯਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੁਣੇ ਹੀ ਇਹ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਹੈ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਉਹ ਚੰਗੇ ਸਿਆਣੇ ਅਤੇ ਲਾਇਕ ਹਨ, ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਵਾਸਤੇ ਗਰੁਪਾਂ ਵਿਚ ਲੈਕਚਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਉਹ ਭਾਰਤ ਸੇਵਕ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਖਾਸੀ ਦੇਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਢਿਲੋਂ : ਆਪ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਭਾਰਤ ਸੇਵਕ ਸਮਾਜ ਵਿਚੋਂ ਟਰੇਨਿੰਗ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਹਨ। ਤਾਂ ਕਿਉਂ ਨਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੀਹੇਵੀਅਰ ਭਾਰਤ ਸੇਵਕ ਸਮਾਜ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਦਰੁਸਤ ਕਰਵਾ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਜੇ ਕਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਬੜਾ ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ।

श्री बाबू दयाल शर्मा : क्या चीफ मिनिस्टर साहिब फरमायेंगे कि मैम्बरों का बिहेवियर ठीक करने के लिये उनको भी कोई ट्रेनिंग दी जायेगी ?

मुख्य मन्त्री : जहां तक मैम्बरों के बिहेवियर का ताल्लुक है उसके बारे में तो स्पीकर साहिब जानें और मैम्बर ही जानें। मैं उसके बारे में क्या कह सकता हूँ ?

SHORTAGE OF STAFF IN GOVERNMENT SCHOOLS IN AMBALA DISTRICT.

***1420. Sardar Ajaib Singh Sandhu** : Will the Chief Minister be pleased to state whether there are any Government High/Middle and Primary Schools in the rural areas of Ambala District where there is shortage of staff at present; if so, their details tehsilwise and reasons therefor ?

Sardar Partap Singh Kairon :

The requisite information is laid on the Table of the House.

Statement showing shortage of staff in the Schools

Serial No.	Name of Tehsil		High Schools		Middle Schools		Primary Schools	
			Boys	Girls	Boys	Girls	Boys	Girls
1.	Ambala	...	4	1	1	—	—	—
2.	Naraingarh	...	2	2	2	—	3	—
3.	Kharar	...	1	—	—	—	6	—
4.	Rupar	...	—	—	4	—	1	—
5.	Jagadhri	...	1	1	7	—	2	—
6.	Nalagarh	...	—	—	—	—	4	—
7.	Kandaghat	...	1	—	1	—	—	—
8.	Simla	...	1	—	—	—	—	—
	Total	...	10	4	15	—	16	—

The reasons are :—

1. Non availability of teachers of mathematics, Science, Agriculture, Commerce, Sanskrit ;
2. General tendency to avoid joining at remote and backward places.

ਸਰਦਾਰ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ : ਕੀ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਟੀਚਰ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਜੇਕਰ ਟੀਚਰ ਮਿਲ ਜਾਣ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਖ਼ੁਦਾ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰਾਂਗੇ।

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਇਹ ਟੀਚਰਜ਼ ਦੀ ਸ਼ਾਰਟੇਜ ਬੜੀ ਦੇਰ ਤੋਂ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ । ਕੀ ਗੌਰਮਿੰਟ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੂੰ ਐਡਵਾਨਸ ਇਨਕਰੀਮੈਂਟਸ ਦੇ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਐਪੁਆਇੰਟ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਟੀਚਰਾਂ ਦੇ ਕੇਸ ਵਿਚ ਵੀ, ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਜਤਨ ਉਹ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਐਨਕਰੇਜਮੈਂਟ ਮਿਲੇ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ । ਪਰ ਬੈਕਵਰਡ ਏਰੀਅਜ਼ ਵਿਚੋਂ ਲੈ ਕੇ ਬੈਕਵਰਡ ਏਰੀਆਜ਼ ਵਿਚ ਲਗਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ।

UNTRAINED TEACHERS

***2193. Pandit Chiranji Lal Sharma** : Will the Chief Minister be pleased to state the number of untrained teachers at present employed in the State district-wise ?

Sardar Partap Singh Kairon : A statement is laid on the Table of the House.

Statement showing the number of untrained teachers employed in the State District-wise

	District		Number
1.	Ambala	...	247
2.	Karnal	...	490
3.	Rohtak	...	323
4.	Hissar	...	510
5.	Gurgaon	...	399
6.	Jullundur	...	338
7.	Ferozepore	...	325
8.	Ludhiana	...	5
9.	Amritsar	...	709
10.	Hoshiarpur	...	246
11.	Kangra	...	640
12.	Gurdaspur	...	382
13.	Kapurthala	...	242
14.	Patiala	...	319
15.	Bhatinda	...	308
16.	Sangrur	...	262
17.	Mohindergarh	...	399
	Grand Total	...	6144

Pandit Chiranji Lal Sharma : May I know from the hon. Chief Minister if the untrained teachers will be allowed to continue during the current year as well ?

Chief Minister : No. please. I would like to utilize the services of all J. B. trained boys and girls who come out successfully from the training centres and will replace the untrained teachers by them. However, the untrained teachers at present in service will be given priority for joining these training centres.

चौधरी इन्द्र सिंह मलिक : क्या मुख्य मन्त्री साहिब फरमायेंगे कि जितने ट्रेनीज़ वहां से निकलेंगे उनसे कमी पूरी हो जाएगी ?

मुख्य मन्त्री : यह कमी तो ऐजुकेशन के सिलसिले में बढ़ती ही जायेगी, यह कमी कभी पूरी नहीं होगी । फिर भी 9000 ट्रेनीज़ के निकलने से दिक्कत काफी हद तक दूर हो जाएगी ।

SHORTAGE OF STAFF IN SCHOOLS IN RURAL AREAS OF SANGRUR AND KARNAL DISTRICTS

***2457. Chaudhri Inder Singh Malik** : will the Chief Minister be pleased to state the total number of High, Middle and Primary Schools in the rural areas of Sangrur and Karnal Districts where there is shortage of staff at present stating the reasons therefor in each case ?

Sardar Partap Singh Kairon :

The required information is laid on the table of the House.

STATEMENT SHOWING THE SHORTAGE OF STAFF IN SCHOOLS

Sangrur District.

Nil, the question does not arise.

Karnal District.

	High	Middle	Primary
Boys	11	—	—
Girls	—	13	17
Total	11	13	17

The reasons are :—

(i) Non availability of teachers for Mathematics, Science, Agriculture, Commerce and Sanskrit.

(ii) General tendency to avoid going at remote and backward places.

चौधरी इन्द्र सिंह मलिक : यह जो चीफ मिनिस्टर साहिब ने बताया है कि इतने स्कूलों में कमी है क्या वे फरमायेंगे कि इनमें कितने टीचरों की कमी है ?

Mr. Speaker : How can you expect the Chief Minister to give you all these details off hand ?

मुख्य मन्त्री : यह इन्फरमेशन इस वक्त मेरे पास नहीं है । मुझे भी अपने आप पता करना चाहिए था कि टीचर्ज़ असल में कितने हैं । हो सकता है कि एक एक टीचर हो लेकिन कह नहीं सकता । आफ हैंड बताना मुश्किल है ।

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸਟਾਰਡ ਕੁਐਸਚਨ ਨੰ: 1324 ਔਰ 1805 ਇਕੋ ਸਬਜੈਕਟ ਉਤੇ ਹਨ । ਜੇ ਤੁਹਾਡੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਦੋਨਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਇਕੱਠਾ ਹੀ ਦੇ ਦੇਵਾਂ ।

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਲਉ । (The reply may be given together.)

CINEMA LICENCES.

*1324. **Comrade Ram Piara :** Will the Home Minister be pleased to state—

(a) the number of Cinema Licences issued in the State, district-wise during the period from 1st January, 1960, todate together with the names of applicants who applied for the same and of those who actually have been granted the said licences,

(b) the criteria, if any, kept in view while granting the said Licences during the said period;

(c) whether some Licence fee is charged from the persons in whose name the Cinema Licences are issued; if so, the rules under which the said fee is charged;

(d) whether any representations have recently been received by the Chief Minister regarding the exorbitant Cinema Licence fee; if so a copy there of be placed on the Table of the House;

(e) whether there is any proposal under the consideration of Government to nationalise the Cinema industry; if so, the details thereof;

(f) whether any request or representation for the nationalisation of the Cinema Industry has recently been received by the Chief Minister; if so, a copy thereof be placed on the Table of the House together with a copy of the decision, if any, taken there on ?

Sardar Ajmer Singh (Revenue Minister) :

(a) A statement showing the names of persons who were granted Cinema licences in the Punjab is laid on the Table of the House. Time and Labour involved in collecting the information with regard to the names of applicants who applied for the same will be incommensurate with any possible benefit to be derived.

(b) The Cinema licences were issued in accordance with the provisions of the Punjab Cinemas (Regulation) Act, 1952 and rules framed thereunder.

(c) Yes. Fees are charged under rule 16 of the Punjab Cinema (Regulation) Rules, 1952.

(d) No.

(e) No.

(f) No.

Statement showing the details of Cinema Licences granted from 1st January, 1960 to 23rd January, 1963 in each District

Serial No.	Name of the district	No. of Cinema licences issued	Names of the persons who were granted these licences
1	Ambala ..	2	1. Sarvshri Ram Lal, Sham Lal 2. Sarvshri Gurdip Singh, Surinder Singh Kairon and Shrimati Gurdial Kaur
2.	Kapurthala ..	Nil	—
3.	Rohtak ..	2	1. Shri Raj Singh 2. Shri Sultan Singh
4.	Gurgaon ..	2	1. Sarvshri R. C. Rikhie, Dilbagh Rai, Parkash Lal, Ram Lal Madan Lal and J.D. Soota 2. Shri Baldev Singh
5.	Ludhiana ..	1	Chairman Board of Administration Canteen Store Department (India) Adelphi, 119, Queens Road, Bombay-1
6.	Ferozepore ..	1	Shri Munshi Ram Galhotra
7.	Amritsar ..	2	1. Shri Krishan Mohan 2. Shri Gurinder Singh
8.	Sangrur ..	2	1. Sarvshri Krishan Chander, Roshan Lal, Lal Chand, Parshotam Lal s/o Shivji Ram, Hem Raj, Babu Ram, Jagan Nath, Sohan Lal, Madan Lal, Champat Rai, Tarsem Lal, Amrit Lal, Hira Lal and Pawan Kumar 2. Sarvshri Sohan Lal and Har Dass
9.	Kangra ..	Nil	—
10.	Simla ..	1	Defence Service Cinema Canteen Stores Department (India), Kasauli (Simla Hills)
11.	Gurdaspur ..	1	President, Board of Adminisration Canteen Stores Department (India)
12.	Jullundur ..	1	The Zonal Manager, Defence Services Cinema, Adampur
13.	Karnal ..	4	1. Shri Lal Chand Gupta 2. Shri T. K. Anand 3. Shri Ram Kishan Dass 4. M/s Wishwa Nath, Pran Nath, Sunder Lal and Hukam Chand
14.	Hoshiarpur ..	2	1. Sarvshri Girdhara Singh, Daulat Singh 2. M/s. Lakshami Theatre. Model Town Hoshiarpur. The partners are Sarvshri Chuni Lal, Tulsi Dass, Kuldip Singh and Suraj Parkash
15.	Bhatinda ..	Nil	—

[Revenue Minister]

Serial No.	Name of the District	No. of Cinema licences issued	Name of the persohs, who were granted those licences
16.	Patiala ..	1	M/s. Movies Exhibitors, Patiala
17.	Hissar ..	4	1. Shri Rajinder Mohan 2. Shri Gurdip Singh 3. Shri Harish Chander 4. Shri Nand Lal
18.	Mohindergarh at Narnaul	Nil	—
19.	Lahaul & Spiti ..	Nil	—

CINEMAS IN THE STATE

***1805. Babu Ajit Kumar** : Will the Minister for Excise, Taxation and Capital be pleased to state the total number of cinemas in the State, district-wise, together with the names of owners thereof ?

Sardar Ajmer Singh (Revenue Minister) : A statement containing the required information is laid on the Table of the House.

STATEMENT

Serial No.	Name of the District	No. of the Cinemas	Names of the owners of the Cinemas
1.	Sangrur ..	10	1. M/s. Sunder Singh Chamba Singh 2. Shri Dogar Mal 3. Shri Rattan Chand Jain 4. Sarvshri Lajja Ram, Rattan Chand and Janki Ram 5. M/s. Nirbhai Singh, Ujjal Singh and Bhagwan Dass 6. Shri Kishori Lal 7. M/s. Sohan Lal and Hardas 8. Shri Hargobind Rai 9. M/s. Puran Chand, Raj Kumar, Ahina Ram, Pawan Kumar, Ram Niwas and Sri Chand 10. M/s. Krishan Chander, Roshan Lal, Lal Chand, Parshotam Lal, Hem Raj, Babu Ram, Jagan Nath, Sohan Lal, Madan Lal, Champat Rai, Tarsem Lal, Amrit Lal, Hira Lal and Pawan Kumar
2.	Kangra ..	4	1. Sarvshri Bogha Ram Bhatia and Gulab Chand Bhatia 2. Sarvshri Bogha Ram Bhatia, Chaman Lal Bhatia, Gulab Chand Bhatia and Lorind Chand Bhatia 3. M/s Canteen Stores Department (India) 4. Shri Kunj Behari Lal Butail

Serial No.	Name of the District	No. of the Cinemas	Names of the owners of the Cinemas
3.	Kapurthala ..	2	1. M/s. Bawa Gian Singh and Dharamvir Varmani 2. M/s. Punjab Builders and traders, Phagwara—Sarvshri Mohan Singh, Amar Singh, Gurbachan Singh, Pritam Singh, Ram Kishan Singh and Bishan Singh
4.	Gurgoan ..	6	1. M/s. Jai Hind Pictures Co. Private Ltd. Gurgaon. Sarvshri Sharanbihari Lal and Rajeshwar Parshad 2. Sarvshri R. C. Rikhye, Ram Lal, Jai Dayal Soota, Dilbagh Rai, Parkash Lal and Madan Lal 3. Sarvshri R. S. Bhargava, K.S. Bhargava, (Dr.) S.S. Bhargava, P.S. Bhargava, N. S. Bhargava, M. S. Bhargava, B.S. Bhargava S.S. Bhargava 4. Raja Ratti Ram 5. Shrimati Maya Rani, Shrimati Sharvati Devi, Shrimati Darshan Devi, Shrimati Kamal Saroj 6. Shri Baldev Singh
5.	Ambala ..	14	1. Shri Rajeshwar Parshad 2. Sarvshri Ram Lal, Sham Lal 3. Sarvshri Gurdip Singh, Surinder Singh Kairon, Shrimati Gurdial Kaur 4. Shri Teja Singh 5. Mrs. K. Bogra 6. Shri V. V. Puria 7. Shri Chuni Lal 8. Sarvshri Jatinder Kumar Puri, Sohan Lal Puri, and Madan Lal Kapur 9. Shri Rajeshwar Parshad 10. Shri Sital Parshad Jain 11. Shri Beli Ram Sareen 12. Shri Beli Ram Sareen 13. Shri Charan Dass 14. Canteen Stores Department (India) Bombay
6.	Ferozepore ..	13	1. Bawa Pritam Singh 2. Cinema owned by Military authorities, but has been leased to Shri K.C. Sehgal 3. Shri Raja Ram Kalia 4. Shri Nand Kishore 5. Sarvshri Chaman Lal Aggarwal, Sat Parkash, Amar Nath, Madan Lal and Rattan Lal 6. All India Films Corporation, Ltd.—Shri V.V. Puri of New Delhi is the Managing Agent 7. Seth Nathmal Sawansukha

[Revenue Minister]

Serial No.	Name of the District	No. of the Cinemas	Name of the owners of the Cinemas
6.	Ferozepore—*concld.*		8. Shri Sardari Lal
			9. Shri Raja Ram Nagpal
			10. M/s. Suraj Ram Lajpat Rai
			11. Shri Jaswant Singh
			12. Shri Banwari Lal Luna
			13. Bhai Jabarjang Singh
7.	Bhatinda ..	7	1. M/s. Bhupindra Floor Mills, Ltd. Bhatinda The Managing Director is S. Rajdev Singh & Principal Officer is S. Birinder Singh
			2. Shri Som Chand Gupta
			3. Shri Inder Sain Gupta
			4. Shri Krishan Lal
			5. Sarvshri Ram Dayal, Kultar Singh Kuldeep Singh, and Kundan Lal, and Shrimati Raja Devi and Shrimati Surjeet Devi
			6. M/s. Raj Mall, Arjan Dass
			7. M/s. Jagtu Mal, Kundan Lal and Sarvshri Murari Lal-Charan Dass, Sohan Lal and Ram Lal
8.	Jullundur ..	12	1. Shri Bakshish Singh
			2. Sarvshri Sohan Lal Puri and Madan Lal Kapur
			3. Sarvshri Sohan Lal Puri and Madan Lal Kapur
			4. Shri Satya Paul Katyal
			5. Shri Takaya Ram, Shri Mangat Ram, Duggal, and Shri Hardyal Singh
			6. Shri Sohan Lal Soni
			7. M/s. Prem Chand Puri and Satya Paul Katyal
			8. Shri Sardari Lal Sehgal
			9. Zonal Manager, Defence Services Cinema
			10. Zonal Manager, Defence Services Cinema
			11. M/s. Rakesh Kumar, Prem Sagar and Roshan Lal Sarin
			12. Sarvshri Mehr Chand Jain and Har Kishan Singh
9.	Hoshiarpur ..	5	1. Sarvshri Takaya Ram, Hardyal Singh, Nirmal Dass s/o Shri Ram Singh, Jamuna Dass, Krishan Dass, Jugal Dass, Nirmal Dass s/o Shri Takaya Ram, Manohar Lal and Roshan Lal
			2. M/s. Girdhara Singh Daulat Singh
			3. Sarvshri Chuni Lal, Tulsi Dass, Kuldip Singh and Suraj Parkash
			4. Sarvshri Bakhshi Ram, Rattan Chand, Amrik Singh and Shrimati Sushila Devi

Serial No.	Name of the District	No. of the Cinemas	Names of the owners of the Cinemas
9.	Hoshiarpur—*concld.*		5. Sarvshri (Pt.) Surinder Nath Gotam, M.L.A., Harbhajan Singh, Jagtar Singh Sodhi (Tikka), Kartar Singh, Mahesh Inder Singh, Shrimati Iqbal Kaur, Shrimati Hardip Kaur, Baba Hardit Singh, Shrimati Bachan Kaur, Shrimati Satwant Kaur, Shrimati Sohinder Kaur, Kanwar Lajinder Singh Bedi, Shrimati Pritam Kaur, Shri Hardip Singh, Shrimati Surrinder Sodhi, Shrimati Kuldip Kaur, Baba Harbans Singh Bedi, Shrimati Balbir Kaur, Dr. Ladha Singh
10.	Gurdaspur	9	1. Board of Administration, Canteen Stores Department (India)
			2. Municipal Committee, Dalhousie—Shri Ranbir Singh is the lessee.
			3. M/s. Sat Paul Aggarwal, Inder Pal Aggarwal, Dev Raj Aggarwal, Shrimati Bala Devi, Shrimati Bimla Devi, Shri Inder Pal Singh, Shrimati Shakuntla Devi, Shrimati Kaushalya Devi and Shrimati Janki Devi.
			4. Shri Jiwan Lal Verma and Shri D. C. Khanna.
			5. Board of Administration, Canteen Stores Department India— M/s Gopi Nath Nand Lal are the lessees.
			6. Sarvshri Kundan Lal Kohli, Balmukand Kohli (Dr.) Natha Ram Kohli, Gopal Dass Behl, Girdhari Lal Behl, Jagat Ram Behl, Sat Pal Behl and Manohar Lal Behl.
			7. Gurdaspur Cinema Co-operative Society-Shri Tej Nath Kaushal is the lessee. Controlled by Sarvshri N. N. Kochhar, Ranbir Singh, Vinod Kumar, Mohan Lal and Bholan Kumari.
			8. Dr. Mohan Lal Sarup, Mrs. L. D. Desai, Mrs. Jyoti Desai and Mrs. Jyotsna Desai.
			9. Qadian Cinema Co-operative Society, controlled by Sarvshri M. S. Jouhl and Satnam Singh Bajwa.
11.	Ludhiana	10	1. Sardar Daljit Singh, Managing Director, The Sheikhupura Co-operative Cinema Society Ltd. Ludhiana.
			2. Bawa Hardit Singh Bedi.
			3. Sarvshri Bakhshish Singh, Rajinder Kumar Raikhy, Rakha Ram Harbans Lal, Brij Lal and Inderjit.
			4. Sarvshri Tirath Ram Chopra, Parkash Chand, Shiv Parshad, and Shrimati Sumitra Rani Chopra.

[Revenue Minister]

Serial No.	Name of the District	No. of the Cinemas	Names of the owners of the Cinemas
	Ludhiana—*concld.*		5. Rawalpindi Co-operative Society, Ludhiana Sardar Amrik Singh, President
			6. Sarvshri Hans Raj Dhanda, Pyare Lal, Pran Nath, A. N. Chopra, Ram Parkash Mangat Rai, Ram Murti, Vasudev Kapur, Pawan Chopra and Shrimati Chander Dhanda
			7. Sarvshri K. C. Gupta, Pyare Lal, O. P. Soi, Shrimati Raj Rani Vij, Dr. L. D. Sarronwala and M/s Parkash Chander (Pt) Ltd., Barrackpore
			8. The Chairman, Board of Administration Canteen Stores Department (India)
			9. Shri Kishori Lal Syal, Chairman, All India, Film Corporation Ltd., Jullundur.
			10. Sarvshri Madan Mohan Singh Toki, H. K. Mauriana and Narotam Ram.
12.	Karnal	8	1. M/s Wishwa Nath-Pran Nath.
			2. M/s Wishwa Nath-Pran Nath, Sunder Lal and Hukam Chand
			3. M/s Sunder Lal-Hukam Chand
			4. M/s. Nawal Kishore and Sons—Owner is Shri Lal Chand Gupta of Panipat
			5. Shri Lal Chand Gupta
			6. Shri Ram Kishan Dass
			7. Shri Rameshwar Dass
			8. Shri T. K. Anand.
13.	Simla	5	1. Pt. Gian Chand
			2. Seth Badri Parshad
			3. Shri A. C. Khanna
			4. Raja Gian Nath
			5. Canteen Stores Department (India)
14.	Hissar	11	1. M/s Nanda and R. K. Ahooja
			2. M/s Nanda and R. K. Ahooja
			3. Shri Siripat Rai
			4. Shri Harish Chander
			5. M/s. Jai Hind Picture, Private Ltd. New Delhi Controlled by Sarvshri Yog Dutt and Rajeshwar Parshad
			6. Shri Gurdip Singh
			7. Shri Nand Lal
			8. Shri Prem Sukh Dass M.L.C.
			9. Shri Prem Sukh Dass M.L.C.
			10. Shri Ram Dhan Dass Sethi
			11. Shri Rajindermohan

Serial No.	Name of the District	No. of the Cinemas	Names of the owners of the Cinemas
15.	Patiala	8	1. Shri Murari Lal
			2. Shri Charan Dass
			3. M/s Movies Exhibitors
			4. Shri Gurdial Singh
			5. Shri Harish Chander Goel
			6. Shri Amrit Lal
			7. Shri Lal Chand
			8. Sarvshri Harbans Lal, Hari Ram, Sohan Lal, Mangal Sain and Kanshi Ram
16.	Amritsar	14	1. Silver Screen enterprise through Shri Brij Mohan Nayar Managing partner
			2. Sarvshri Madan Lal, Banarsi Dass
			3. Dewan Balkishan Charitable Trust, Amritsar
			4. Sarvshri Rajinder Pal, Kartar Singh, R. P. Pathania, and Buta Ram
			5. Shri Krishan Mohan
			6. Shri Om Parkash Mehta
			7. Shri Kishan Chand Nagia
			8. Sarvshri Madan Gopal Chaman Lal
			9. Shrimati Kanta Behan
			10. M/s New Rialto Cinema Ltd. Shri Lajaya Ram Kapoor is the Director Incharge
			11. Shri Gurinder Singh
			12. Shri Harbans Singh and Shrimati Kusam Kumari
			13. Babu Partap Singh
			14. Sarvshri Buta Ram Chopra, Raghbir Chand and Jia Ram
17.	Rohtak	7	1. M/s. Faqir Chand Babu Lal Gupta.
			2. M/s. Minerva Films, Ltd., owners are—Sarvshri—
			1. Amar Singh of V. Badhana
			2. Amar Singh of V. Assan
			3. Bhup Singh of V. Bhatana
			4. Bharat Singh of V. Madanpur
			5. Bhagwan Singh of Maraut
			6. Bhai Ram of Rohana
			7. Bhakhtawar of Assan
			8. Bharat Singh of Bainswal
			9. Birkha of Rathdhana
			10. Bholar of Narela
			11. Badan Singh of Katwal
			12. Chander Singh of Ismalia
			13. Chandan Singh of Jharauti

[Revenue Minister]

Serial No.	Name of the District	No. of the Cinemas	Names of the owners of Cinemas
	Rohtak—*contd.*		14. Chandgi Ram of Thana
			15. Chhatar Singh of Assan
			16. Chandgi Ram of Pooth
			17. Chattar Singh of Rathdana
			18. Chandigi Ram of Manadhoti
			19. Chhatar Singh of Bhagra
			20. Dewan Singh of Bhatana
			21. Darya Singh of Bhatana
			22. Daryoo Singh of Tehar
			23. Dharam Singn of Rohat
			24. Daryoo Singh of Rohat
			25. Dhari of Bhainswal
			26. Dharam Singh of Sanihli
			27. Dhoop Singh of Saragthal
			28. Gugan Singh of Jharhothi
			29. Girdhari Lal of Tejpur
			30. Ganeshi Lal of Rohtak
			31. Hari Singh of Chhara
			32. Hardwari Singh of Gochhi
			33. Hari Singh of Rathdhana
			34. Harka Ram of Assan
			35. Harpal Singh of Bhagru
			36. Hazari of Hassanpur
			37. Hari Singh of Karwali
			38. Ishwar Singh of Hassanpur
			39. Ishwar Singh of Rohat
			40. Jai Lal of Rathdahana
			41. Jai Lal of Chhara
			42. Jug Lal of Kulasi
			43. Jai Lal of Farmana
			44. Jai Singh of Assan
			45. Kamla of Chhara
			46. Karan Singh of Rohat
			47. Khaniya of Jharothi
			48. Kanwal Singh of Chhara
			49. Khaniya of Tejpur
			50. Kanshi Ram of Rathdhana
			51. Kehar Singh of Rohat
			52. Lakhi Ram of Rohat
			53. Lal Chand of Kalawar
			54. Lakhi Ram of Pinana
			55. Mohan Singh of Lahari
			56. Mange Ram of Gangana
			57. Mohan Lal of Ghasula

Serial No.	Name of the District	No. of the Cinemas	Names of the owners of the Cinemas
	Rohtak—*contd.*		58. Ram Raj of Rohat
			59. Mauji Ram of Sohti
			60. Mohinder Singh of Talwara
			61. Mange Ram of Ismalia
			62. Man Singh of Garwal
			63. Man Singh of Matanhail
			64. Manphul of Mehrana
			65. Mahipal of Katwal
			66. Mehar Singh of Rathdhana
			67. Mehar Sihgh of Rajpura
			68. Maha Singh of Tomelia
			69. Mange Ram of V. Kakroli
			70. Mansa Ram of Luharhari
			71. Nathan Singh of Jherot
			72. Newal Singh of Hassanpur
			73. Om Parkash of Garhikundal
			74. Piare Lal of Ghandr
			75. Pirbu of Lath
			76. Phulkanwar of Chhara
			77. Parbhu of Bhainswal
			78. Partap Chander of Titauli
			79. Peru of Bhainswal
			80. Palay Ram of Barwasni
			81. Prem Singh of Gochhi
			82. Paras Ram of Rohat
			83. Pram Singh of Garhikundal
			84. Pirthi Singh of Kailana
			85. Partap Singh of Bhaiswal
			86. Ram Chand of Rohat
			87. Randhir Singh of Jharot
			88. Risal Singh of Bhakhtawarpur
			89. Ramkishan of Lohari
			90. Ram Singh of Baghru
			91. Risal Singh of Sirgthal
			92. Ratti Ram of Bhainswal
			93. Ram Phal of Sohati
			94. Ramesh Chander of Bhatana
			95. Rattan Singh of Dasiya
			96. Ram Sarup of Ismalia
			97. Ram Singh of Khungai
			98. Rajinder Singh of Saboli
			99. Raghbir Singh of Garhi Kundal
			100. Ratti Ram of Rohat
			101. Rak Kishan of Desiya

[Revenue Minister]

Serial No.	Name of the District	No. of the Cinemas	Names of the owners of the Cinemas
	Rohtak—*Contd*		102. Rup Chnad of Sonepat
			103. Ram Sarup of Sonepat
			104. Raja Dass of Barwasni
			105. Sita Ram of Lohari
			106. Shiv Lal of Paleri
			107. Sat Dev of Rohat
			108. Surat Singh of Rohta
			109. Singh Ram of Bidhlan
			110. Sardar Singh of Wasirpur
			111. Sher Singh of Bhainswal
			112. Surga of Ismalia
			113. Suraj Bhan of Sampla Kheri
			114. Sri Ram of Dasiya
			115. Sukhdew of Sohati
			116. Sis Ram of Assan
			117. Subha Ram of Badhana
			118. Simbhu Singh of Mukim Pur
			119. Shiv Lal of Gochhi
			120. Shish Ram of Badhana
			121. Tek Chand of Gandhra
			122. Than Singh of Rohat
			123. Takon of Rohta
			124. Tara of Ismalia
			125. Ude Singh of Mandhthi
			126. Ved Pal of Sadana
			127. Verinder Singh of Rohat
			128. Zila Singh of Dhanan
			129. Zila Singh of Hassanpur
		3.	M/s Lal Chand Om Parkash
		4	M/s Jhajjar Parkesh Talkies, (Pt) Ltd. owners are—Sarvshri—
			1. Ch. Sultan Singh of Jhajjar
			2. Ch. Manphool Singh, Advocate, Jhajjar
			3. Ch. Bakhtawar Singh, Advocate, Jhajjar
			4. Ch. Ude Singh of V. Lahora, Distt. Rampur
		5.	M/s Rohtak Raj Talkies (Pt.) Ltd. Owners are —
			1. Smt. Phul Kaur of Rohtak
			2. Ch. Ranbir Singh Pleader, Jhajjar
			3. Mrs. Vijay Laxmi of V. Asaudah (Rohtak)
			4. L. Munshi Ram of V. Asaudah (Rohtak)
			5. Sh. Prem Chand of V. Asaudah (Rohtak)

Serial No.	Name of the District	No. of the Cinemas	Names of the owners of the Cinemas
	Rohtak—*Contd*		6. Ch. Dhana Ram } of V. Gagarwal, Tehsil Bhiwani
			7. Ch. Prem Singh } of V. Gagarwal, Tehsil Bhiwani
			8. Ch. Mani Ram } of V. Gagarwal, Tehsil Bhiwani
			9. Ch. Bhagwan Singh } of V. Gagarwal, Tehsil Bhiwani
			10. Ch. Bahadur Singh } of V. Gagarwal, Tehsil Bhiwani
			11. Sh. Dharam Dass, Railway Road, Rohtak
			12. Sh. Naurang Lal Ditto
			13. Sh. Kulwant Rai Ditto
			14. Sh. Jaswant Rai Ditto
			15. Smt. Minawati Ditto
			16. Ch. Raj Singh Jhajjar Road, Rohtak
			17. Ch. Pirthi Singh Ditto
			18. Ch. Raghbir Singh Ditto
			19. Shrimati Sukh Devi Ditto
			20. Shrimati Raj Kumari V. & P.O. Bhatoli-jatan, tehsil Hansi
			21. Ch. Devinder Singh, Rail Road, Hissar
			22. Ch. Narender Singh Lamba, V. Alakhpura, Tehsil Hansi
			23. Ch. Kanhaya Lal, Railway Road, Rohtak
			24. Shrimati Ram Payari, Railway Road, Gurgaon
			25. Shri Inder Lal Malik, Kashmiri Gate, Delhi
			26. Ch. Umrao Singh, Advocate, Rohtak
			27. Ch. Lal Chand, V. Mansarhas, Tehsil Bhiwani
		6.	M/s Nanda Indra and Co., owners are :—
			1. Shri V.P. Nanda of Rohtak
			2. Shri Inder Lal, Rohtak
			3. Shri V. B. Nanda of Udiapur (Rajasthan)
			4. Shrimati Swarn Kanta, Civil Road, Rohtak
		7.	M/s. Subhash Talkies, owners are :—
			1. Shri Amar Singh, Pleader, Rohtak
			2. Shri Bhagwan Singh of Rohtak
			3. Shri Bhagwan Dass of Rohtak
			4. Shri Balwant Singh of V. Makrauli (Rohtak)
			5. Shrimati Birmati of Rohtak
			6. Shri Chandgi Ram of Rohtak
			7. Shri Dhan Singh of Rohtak
			8. Shri Ganeshi Ram of V. Bakhtawarpur
			9. Shri Ram Chand of V. Rohat (Sonepat)
			10. Shri Jogi Ram of Rohtak

[Revenue Minister]

Serial No.	Name of the District	No. of the Cinemas	Names of the owners of the Cinemas
	Rohtak—*Concld.*		11. Shrimati Khazani Devi of Rohtak
			12. Shri Kehar Singh of V. Ratangarh (Sonepat)
			13. Shri Kundan Lal of Rohtak
			14. Shri Lakhmi Singh of Rohtak
			15. Shri Mam Raj of V. Rohat (Sonepat)
			16. Shri Murari Lal of Rohtak
			17. Shri Maman Singh, V. Thana Khurd (Sonpeat)
			18. Shri Mange Ram of V. Makroli Kalan (Rohtak)
			19. Shrimati Nuna Devi of Rohtak
			20. Shri Prithi Singh of V. Jassia (Rohtak)
			21. Shri Phool Singh of V. Makroli Kalan (Rohtak)
			22. Shri Rizaq Ram of Sonepat
			23. Shri Ram Richhpal of Rohtak
			24. Shri Risal Singh of V. Makroli Kalan (Rohtak)
			25. Shri Raja Ram of Rohtak
			26. Shri Sumer Singh of Makroli Khurd (Rohtak)
			27. Shri Sube Singh of Rohtak
			28. Shri Sri Ram of Rohtak
			29. Shri Shree Chand of V. Rohat (Sonepat)
			30. Shri Surat Singh of Rohtak
			31. Shri Sri Chand of Rohtak
			32. Shri Sultan Singh of Jhajjar
			33. Shri Tek Ram of Makroli Kalan, Rohtak
			34. Shri Virender Singh of Rohtat (Sonepat)
			35. Shri Satish Kumar of Rohtak
			36. Shrimati Naurang Devi of Rohtak
			37. Shri Pati Ram of Jind
			38. Shri Godhu Ram of Rohtak
			39. Shri Banwari Lal of Rohtak
18.	Mohindergarh at Narnaul	1	1. Sarvshri Daulat Ram, Naunit Ram Wariam Singh and Hotu Ram
19.	Lahaul and Spiti	Nil	Nil

कामरेड राम प्यारा : क्या रैवेन्यु मिनिस्टर साहिब बतायेंगे कि जो सिनेमा लाईसंस दिए जाते हैं सिनेमा हाउस की कन्सट्रक्शन कम्पलीट होने के बाद दिये जाते हैं या उससे पहले ?

श्री अध्यक्ष : यह सूचना तो रूल्ज़ के अन्दर होगी । आप रूल्ज़ को देख सकते हैं (This information may be available in the Rules. The hon. Member can consulte the rules).

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ : ਲਾਈਸੰਸ ਰੂਲਜ਼ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

कामरेड राम प्यारा : स्पीकर साहिब, अगर मुझे लिस्ट दी जाती तो मैं आपको खास केस बताता कि कहां कहां बेकायदगियां हुई हैं।

श्री अध्यक्ष : अगर आपके पास बेकायदगियों की सूचना हो तो आप वैसे भी सवाल पूछ सकते हैं कि—why such and such cinema has been granted a licence in contravention of the Rules.

(If the hon. Member has got some information about the irregularities he can ask a question as to why such and such cinema has been granted a licence in contravention of the Rules.)

कामरेड राम प्यारा : स्पीकर साहिब, मैं प्वायंट आउट कर सकता हूँ। मैंने सवाल नम्बर 820 अनस्टार्ड में पूछा था कि सभी सिनेमा वालों से कितना कितना एंट्रटेनमेंट टैक्स वसूल हुआ। लेकिन जवाब में "नीलम" सिनेमा चण्डीगढ़ की बाबत कुछ नहीं बताया गया। यह बात मैं आपके सैक्रेटरी के नोटिस में भी लाया कि जब दूसरी पार्टियों की बाबत बताया गया है तो यह सूचना क्यों नहीं दी गई। यह बेकायदगी तब तक नोटिस में नहीं आ सकती जब तक सवाल का ठीक जवाब न दिया जाए।

Mr. Speaker : I would request the Excise and Taxation Minister to please give details of that cinema also to the hon. Member.

कामरेड राम प्यारा : क्या रैवेन्यु मिनिस्टर साहिब बतायेंगे कि नीलम सिनेमा को लाइसेंस कब दिया गया था ?

Mr. Speaker : Where from does the 'Neelam' cinema come in ?

कामरेड राम प्यारा : जो लिस्ट दी गई थी उसमें नीलम सिनेमा की बाबत ऐंट्रटेनमेंट टैक्स की डिटेल्ज़ नहीं दी गई थीं शायद उसकी कम्पलीशन बाद में हुई हो लेकिन इस सवाल में तो मैंने यह पूछा है कि जनवरी, 1960 के बाद कितने सिनेमाओं को लाइसेंस दिए गए। जब डिटेल्ज़ ही न दी जाएं तो कैसे मैं यह बता सकता हूँ कि कौन सी इरैगुलैरिटी कहां है ?

श्री अध्यक्ष : अगर आपको डिटेल्ज़ चाहिएं तो आप मुझे बताएं, I will get you all the details. (If the hon. Member wants the details, he should please let me know. I will get him all the details)

कामरेड राम प्यारा : मेरा यह निवेदन है कि मैंने एक कालिंग एटैनशन नोटिस भी दिया था। उसका जवाब ही गवर्नमेंट देने को तैयार नहीं है। इसी तरह से जहां कहीं यह एक्सपोज होते हैं और खास तौर पर चीफ़ मिनिस्टर साहिब एक्सपोज होते हैं उस सूचना को रोक लिया जाता है।

Mr. Speaker: Comrade Sahib, this is not fair. मेरी अर्ज़ यह है कि जहां गवर्नमेंट जवाब नहीं देती वहां अपने आप जाहिर हो जाता है । Anyway the hon. Member can give me in writing the particulars on which he wants to have information. I will get that information and pass on to him.

(*Addressing Comrade Ram Piara* This is not fair. My submission is that in the case of the question to which the Government do not give reply the answer becomes evident. Anyway the hon. Member can give me in writing the particulars on which he wants to have information. I will get that information and pass on to him.)

कामरेड राम प्यारा : क्या चीफ मिनिस्टर साहिब बतायेंगे कि सिनेमाओं की नैशनलाइज़ेशन करने के लिये उन्हें मेरी तरफ से कोई रिप्रैजेंटेशन रजिस्टर्ड ए.डी. मिली है या नहीं ?

श्री अध्यक्ष : पहले तो आप रजिस्टर्ड चिट्ठियां भेज देते हैं और उसके फौरन बाद यहां आकर पूछ लेते हैं कि वह मिला है या नहीं । (At first the hon. Member sends Registered letters and soon after that he begins to enquire in the House whether the same has been received or not.)

कामरेड राम प्यारा : स्पीकर साहब, मैंने यह सवाल के पार्ट (एफ) में पूछा था कि सिनेमा इंडस्ट्री को नैशनलाइज़ करने के लिये इन्हें कोई रिप्रैजेंटेशन मिली है कि नहीं मिली जिसका जवाब मिनिस्टर साहब ने दिया है कि नहीं मिली । I want to know categorically from the hon. Chief Minister whether he has received any representation from me under registered acknowledgment due ?

Chief Minister: Mr. Speaker, the hon. Member is trying to say so many things in an effort to expose the Chief Minister. I think you should curb such Members.

As to whether I have received any representation I have to say that all the letters that are received in my office are sent to the respective departments. They do not wait for my signatures.

Comrade Ram Piara: Sir, I want to know who is responsible ? I have got the acknowledgment receipt of that letter.

Mr. Speaker: You inflict a long speech on every supplementary. जैसा कि चीफ मिनिस्टर साहिब ने कहा है कि जिस २ महकमे की होती है उस को वह भेज दी जाती है । मैं ने अपने आफिस में यह आर्डर कर दिया है कि जो भी रजिस्टर्ड ऐकनालेजमेंट डयू लैटर आए उस को रिसीव ही न किया जाए क्योंकि बाद में वह मुश्किल का बाइस बन जाते हैं । (Addressing Comrade Ram Piara). The hon. Member inflicts a long

speech on every supplementary. As the hon. Chief Minister has already stated the letter are forwarded to the Departments concerned. I, too, have issued order in my office not to receive any acknowledgement due registered letters as later on they create complications.)

कामरेड राम प्यारा : यह उन्होंने कहा है कोई ऐसी रिप्रैजेंटेशन रसीव नहीं की गई ....

Mr. Speaker : This cannot go on for a long time The hon. Member rises up and casts aspersions in every matter. He has said that all the letters that are received in his office are sent to the respective departments without waiting for his signatures. So, he is not aware whether any such representation was received by him or not.

श्री बलरामजी दास टंडन : आन ए प्वायंट आफ आर्डर सर. कमरेड राम प्यारा ने बताया है कि उन्होंने एक रिप्रैजेंटेशन ऐकनालेजमेंट डयू रजिस्टर्ड लैटर के ज़रिए चीफ मिनिस्टर साहब को सिनेमों की नैशनलाइज़ेशन के सिलसिले में भेजी थी और चीफ मिनिस्टर साहब ने बताया है कि ऐसी रिप्रैजेंटेशन को वह अपने पास नहीं रखते और अपने सैक्रेटरी के द्वारा संबंधित विभागों को भेज देते हैं लेकिन जो संबंधित विभाग के मिनिस्टर इंचार्ज हैं उन्होंने कहा है कि उनके पास कोई ऐसी रिप्रैजेंटेशन नहीं पहुंची तो मैं पूछना चाहता हूँ............

श्री अध्यक्ष : कामरेड रामप्यारा का *modus operandi* यह है कि एक दिन यह रजिस्टर्ड लैटर ऐकनालेजमेंट डयू भेज देते हैं और दूसरे ही दिन सवाल कर देते हैं कि आया उनकी वह चिट्ठी मिली है कि नहीं मिली। हो सकता है कि इनकी चिट्ठी पर प्रोसैसिंग हो रही हो (The *modus operandi* of Comrade Ram Piara is that he posts one letter under registered cover acknowledgement due on a certain day and then next morning he puts a question whether the letter had been received or not. It is possible that the said letter might be in the processing stage.)

कामरेड राम प्यारा : आन ए प्वायंट आफ आर्डर सर, मैं इस मामले पर आपकी रूलिंग चाहता हूँ कि चीफ मिनिस्टर साहब ने न की है कि उन्हें वह रिप्रैजेंटेशन नहीं मिली, संबंधित मंत्री ने कह दिया है वह उन्हें भी नहीं मिली। तो यह ज़िम्मेवारी किस मिनिस्टर की होगी कि वह मेरे सवाल का जवाब दे ? Who is to reply ? I want your ruling on this point.

Mr. Speaker : It may be in processing stage. It is possible that the Secretary to Chief Minister after receiving it might have forwarded it to the Department concerned

[**Mr. Speaker**]

and the intimation might have not been received either by the Revenue Minister or by the Chief Minister. That is the position as it stands now.

Comrade Ram Piara: Sir, it is more than two months back when I wrote a letter.

डाक्टर बलदेव प्रकाश : स्पीकर साहब, यह मामला बहुत गम्भीर है और एग्ज़ामिन किये जाने के काबिल है । चीफ मिनिस्टर साहब ने कहा है कि वह कोई चिट्ठी अपने पास नहीं रखते और संबंधित विभाग को भेज देते हैं तो अगर उसको कोई डिपार्टमेंट एग्ज़ामिन कर रहा हो तो कम अज़ कम सबंधित मंत्री को तो पता होना चाहिए कि कोई ऐसी रिप्रैजेंटेशन उन के महकमे में आई हुई है। कामरेड रामप्यार ने बताया है कि दो महीने हो गए हैं उन्हें इस रिप्रैजेंटेशन को भेजे हुए । तो अगर एक एम.एल.ए. की रजिस्टर्ड लैटर का यह हशर होता है तो बाकी जनता की तो भला कौन सुनेगा । चीफ मिनिस्टर को पता नहीं और मंत्री इंचार्ज ने कैटेगरीकली कह दिया है कि no such representation has been received. He could ask the Department whether any such representation has been received and whether it is under examination or not ? We want to know where has that letter gone ?

Chief Minister: It does not mean that the letter in question has not been received and, therefore, nothing is being done. He should not try to assume that. The hon. Member should put in another reminder to find out the position.

Mr. Speaker : Then the Government will find out and let the hon. Member know the position.

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਰਿਪ੍ਰੈਜ਼ੈਂਟੇਸ਼ਨ ਨਾ ਮਿਲਣ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿਤਾ ਹੈ।

Nationalisation of this industry does not fall within the scope of Punjab. It mainly concerns the production........

Mr. Speaker: Their contention is not whether it falls within the purview of the Punjab Government or not. All that the hon. Members are interested in knowing is what has become of an acknowledgment due registered letter sent by a Member of this House. You have no information about this letter, nor has the Chief Minister. Then where has it gone ? That is what they are particular about.

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ : ਜਿਵੇਂ ਚੀਫ਼ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਇਹ ਫਾਲੋ ਕਰਨ ਅਤੇ ਢੂੰਡਨ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ । ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅੰਡਰ ਐਗਜ਼ਾਮੀਨੇਸ਼ਨ ਹੋਵੇ ਕਿਸੇ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਵਿਚ । So far as the question of nationalisation is concerned it does not lie within the purview of the Punjab Government.

Mr. Speaker: There are two aspects of the question. The hon. Members are more concerned about the non-receipt of the letter than whether the cinemas are nationalised or not.

Chief Minister Sir, this can be ascertained by an other letter. What is the use of raising all these points here ?

कामरेड राम प्यारा : मैंने जनाब से रूलिंग मांगी थी । इन्होंने भी कह दिया है कि वह चिट्ठी उनके दफ्तर में नहीं गई, इधर से यह भी कहते हैं कि मेरे पास भी नहीं आई तो वह जो ऐक्नौलेजमैंट ड्यू लैटर है वह किसकी जिम्मेदारी है ?

Mr. Speaker: I say we are not here to apportion blame.

मैंने पहले भी अर्ज़ किया था कि किसी बात में एक क्लोज्ड माइंड नहीं होना चाहिए । आप एक मन बना कर आ जाते हैं तो उसका रिफलैक्शन सब पर देखते हैं। एक शक करते हैं कि गवर्नमेंट या तो सवाल का जवाब नहीं देना चाहती या यह कन्वीनियैंट सप्लीमैंटरी नहीं है। तो मैं यह अर्ज़ करता हूँ कि एक खास माइंड बना कर न आएं दूसरे जैसा कि आपने देखा कि यूनिवर्सिटी पर जो नुक्ताचीनी हुई उस से वह नराज़ हो गए। कोई भी ऐसी बात सुनना नहीं चाहता । तो आप कोई ऐसी चीज़ न कहें कि जिस बारे हमें पूरा पूरा यकीन न हो कि यह किसी दूसरे पर खामखाह रिफलैक्शन कास्ट नहीं करती अगर किसी सवाल का जवाब नहीं मिला । You can send a reminder to the Government drawing its attention to your previous letter and you will get the reply. (I say we are not here to apportion blame. I have already submitted that one should not have a closed mind in any matter. The hon. Members come with a definite mind and see the reflection thereof on every one. They doubt that either Government do not want to reply the questions or supplementary questions asked by them are not convenient to them. I would submit that they should not come with a definite mind. Secondly the hon. members might have seen that the criticism of the University has upset them. None is ready to hear such things. Therefore they should say only such things as do not cast unnecessary reflections upon others. If they do not get reply to a question, they could send a reminder to the Government drawing attention to their previous letter and they would get the reply.)

Sardar Gurdial Singh Dhillon: Mr. Speaker, we are told that the representation which the hon. Member made to the Chief Minister in this connection is not traceable. Mr. Speaker, in part (f) of the question the hon. Member has asked—

> "whether any request or representation for the nationalisation of the Cinema Industry has recently been received by the Chief Minister, if so, a copy thereof be placed on the table of the House together with a copy of the decision if any, taken thereon ?"

Some of us are interested to know the grounds on which the hon. Member has demanded the nationalisation of this industry. If this letter is not traceable in the office of the Chief Minister, the hon. Member be allowed to place a copy thereof on the Table of the House.

Mr. Speaker: Please ask him to send a reminder to the Government about it.

Revenue Minister: Sir, in part (d) of the question the hon. Member has asked—

"whether any representations have recently been received by the Chief Minister regarding the exorbitant Cinema License fee, if so, a copy thereof be placed on the Table of the House"........

Voices: What about part (f) of the question ?

Revenue Minister: Sir, in this part the hon. Member has asked—

"whether any request or representation for the nationalisation of the Cinema Industry has recently been received by the Chief Minister, if so, a copy thereof be placed on the Table of the House....."

Sir, where is the snag in it ?

Mr. Speaker: The best thing would be that you send a reminder to the Government and draw its attention to your previous correspondence. I am sure you will get a reply.

10.00 a.m.

कामरेड राम प्यारा : आपने फरमाया है कि मैं सरकार को फिर रीमाइंड कराऊं लेकिन मैं तो पहले ही इन्हें रजिस्टर्ड एकनालेजमेंट ड्यू की लैटर भेज चुका हूँ ।

Mr. Speaker: I have already said that you send a reminder to the Government about it and I am sure you will get a reply.

डाक्टर बलदेव प्रकाश : यह सवाल मुख्य मन्त्री से ताल्लुक रखता है । और मुख्य मन्त्री साहिब ने हाउस में कई बार कहा है कि इस किस्म के मामलात मुझ से पूछ लिया करो, चिट्ठी लिख दिया करो। तो किसी मेम्बर की तरफ से रजिस्टर्ड चिट्ठी जाए और उसका यह हशर होता है कि वह रद्दी की टोकरी में फेंक दी जाए तो कैसे सब बातों का पता लग सकता है ?

श्री अध्यक्ष : यह बातें आप जैसे ज़िम्मेवार मैम्बर भी कहें तो अच्छा नहीं। मैं कह चुका हूँ कि सरकार को फिर रीमाइंड करा दिया जाए। (It is not proper that a responsible Member like him should say such things. I have already said that the hon. Member should send a reminder to the Government.)

Dr. Baldev Parkash : I will not say like that. लेकिन यह दो महीने में भी ट्रेस नहीं हो सका तो कब ट्रेस होगा ।

Mr. Speaker: I think the hon. Member is himself not sure that he sent the letter two months back.

Comrade Ram Piara: I am sure, Sir.

श्री अध्यक्ष : Date क्या थी ? (What was the exact date ?)

कामरेड राम प्यारा : मैं इस ख्याल में नहीं था कि आज इसको हाउस में पूछने का मौका मिलेगा इसलिये यह सारे कागज़ात नहीं लाया ।

इसके अलावा आप मेरे ऊपर यह बात क्यों डालते हैं ? यह ज़िम्मेवारी तो सरकार पर होनी चाहिए मुझ पर क्यों डाली जाती है ?

Mr. Speaker : I will not permit the hon. Member. He should send a reminder to the Government and he will get a reply.

डाक्टर बलदेव प्रकाश : जो रिप्रैजेंटेशन आती हैं खास कर मैम्बर साहिबान की तरफ से और वह मिलती नहीं है तो फिर whether the Government is prepared to assure the House that such things will not occure in future.

Chief Minister : There is no need of giving any new assurance. It is already being attended to. If there is any mistake that can be corrected.

(*Interruption by Comrade Ram Piara*)

Mr. Speaker : I will not permit the hon. Member to disturb the meeting like this.

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰਾ ਵੀ ਇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸੀ ਤੁਸੀਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿਤੀ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਰਿਪਲਾਈ ਇਕਠਾ ਹੋ ਜਾਵੇ । ਮੈਂ ਹਰ ਵਾਰੀ ਖੜਾ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਪਲੀਮੈਂਟਰੀ ਕਰਾਂ ਪਰ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲੋਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਗਈ । ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਆਖਰ ਇਹ ਹੱਕ ਤਾਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਤੇ ਸਪਲੀਮੈਂਟਰੀ ਕਰ ਸਕੇ ।

Mr. Speaker : Ordinarily, he has precedence to put a supplementary question. A number of supplementaries were put on this question. But then greater importance was given to the letter instead of the question itself.

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਇਕ ਬੜਾ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਤੇ ਸਪਲੀਮੈਂਟਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

Mr. Speaker : No speech Please.

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਇਹ ਇਕ ਭਾਰੀ ਇਨਜਸਟਿਸ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

Mr. Speaker : I am sorry please. Your question was taken up along with the previous one. But you did not get up in time.

CONTRIBUTION MADE BY GRAM PANCHAYATS TOWARDS NATIONAL DEFENCE FUND

***2124. Sardar Gurdial Singh Dhillon** : Will the Minister for Planning and Development be pleased to state—

(a) the total amount contributed by the Gram Panchayats in the State towards the National Defence Fund;

(b) whether this amount was collected by the Panchayats from the people or was paid out of their reserve funds or grants given to them by Government;

(c) whether Government proposes to refund such grants or funds after the present state of emergency is over;

(d) whether any action was taken against the Panchayats which declined to part with such reserve funds or grants for the said purpose?

Sardar Darbara Singh : (a) Rs 1,24,94,745.32.

(b) Part of the amount was collected by the Panchayats from the people and part of it was paid out of the Panchayat fund (including grants).

(c) It cannot be anticipated at this stage.

(d) The question does not arise because the contributions were made by the Gram Panchayats voluntarily.

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਢਿਲੋਂ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਵੀ ਡੀਫੈਂਸ ਫੰਡ ਵਿਚ ਕੁਲੈਕਸ਼ਨ ਹੋਈ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ 1 ਕਰੋੜ 24 ਲਖ ਦੇ ਕਰੀਬ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ (ਬੀ) ਪਾਰਟ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ 'part of it was collected by the panchayats from the people and part of it was paid out of the panchayat fund (including grants) ਇਹ ਜਿਹੜੀਆਂ ਗਰਾਂਟਾਂ ਹਨ ਇਹ ਰੀਜ਼ਰਵ ਫੰਡ ਹਨ। ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਮਾਲੀਆ ਜ਼ਮੀਨ ਤਕ ਦੇ ਪੈਸੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੰਡ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਹੋ ?

Chief Minister : No, I believe this is not the case. ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਉਗਰਾਹਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਕੀਤੀ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਰੁਪਿਆ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨੇ /8/— ਤਕ ਇਸ ਫੰਡ ਵਿਚ ਦਿਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਪੈਸੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੇ ਇਕਠੇ ਕਰ ਕੇ ਦਿਤੇ ਹਨ।

Sardar Gurdial Singh Dhillon : Sir, the hon. Minister has given a categorical reply that part was collected by the Panchayats from the people and part of it was paid out of the Panchayat funds (including grants).

ਯੋਜਨਾ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਮੰਤਰੀ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਹੜਾ ਜਵਾਬ ਮੈਂ ਦਿਤਾ ਹੈ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਦਰੁਸਤ ਹੈ। ਪੰਚਾਇਤ ਸੰਮਤੀਆਂ ਨੂੰ ਫੰਡ ਲੈਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਹਦਾਇਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਸਰਪਲਸ ਫੰਡ ਹੋਣ ਤਾਂ ਦੇਣ। ਕਿਸੇ ਉਤੇ ਕੋਈ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਨਹੀਂ।

Mr. Speaker : Two replies have been given *i.e.* one by the Chief Minister and the other by the Planning and Development Minister. May I know which of these is correct?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਰਕਮ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਥੋੜੀ ਦੇਵੇ ਜਾਂ ਬਹੁਤੀ, ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਮੈਂ ਦਿਤੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਹਾਵਤ ਹੈ ਰਲਮਿਲ ਭੈਣਾਂ ਇਕੀ ਪਾਏ। ਇਕ ਜਿਸ ਨੇ ਵੀਹ ਪਾਏ ਹਨ ਉਹ ਵੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਮੈਂ ਪਾਏ ਹਨ। ਦੂਸਰੀ ਨੇ ਜਿਸ ਨੇ ਇਕ ਰੁਪਿਆ ਦਿਤਾ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਵੀ ਕਹਿ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਵੀ ਪਾਏ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਹਰ ਕੋਈ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਫੰਡ ਦਿਤਾ ਹੈ। That will not be a case worth taking notice of. In reality the panchayats have collected and deposited the money.

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਢਿਲੋਂ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਇਕ ਇਕ ਪੰਚਾਇਤ ਨੂੰ ਦੋ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਤਕ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਫੰਡਜ਼ ਦਿਤੇ ਹਨ।

Chief Minister : Well, let us find out.

Sardar Gurdial Singh Dhillon : I accept it and I will prove it

Mr. Speaker : I would request the hon. Member to give me some details about the collections and the money paid by the Panchayats out of the grants.

चौधरी देवी लाल : जो बात चीफ मिनिस्टर साहिब ने कही है यह असल बात के उलट है। पंचायत पानीवाला मोरा ने 21,000 रुपये फंड के दिए हैं। जो फंड इकट्ठा किया गया उसकी दो रुपये फी एकड़ के हिसाब से उगराही हुई। जो लिस्ट मेरे पास है इसे मैं पढ़ कर सुना देता हूँ।

Mr. Speaker : When we have deferred the whole question it will not help us if we now take it piecemeal.

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਢਿਲੋਂ : ਕੀ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੋਟਸ ਵਿਚ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਰਿਜ਼ਰਵ ਫੰਡ ਤੋਂ ਅਦਾਇਗੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੀ ਉਹ ਗੌਰ ਕਰਨਗੇ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਨੂੰ ਗੁੜਗਾਵ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਕੋਲ 80 ਹਜ਼ਾਰ ਦਾ ਰਿਜ਼ਰਵ ਫੰਡ ਹੈ। ਬਾਕੀਆਂ ਦੇ ਕੋਲ 21, 21, ਹਜ਼ਾਰ ਹੈ। That is not to be considered in this way. I will be interested in finding out as to how much money has been given by the Panchayats from their grants to the Fund and how much they have collected from the people and given to that Fund. I think the amount that has been given by the Panchayats from their own grants would be small.

चौधरी देवी लाल : क्या चीफ मिनिस्टर साहब बतलाएंगे कि गांवों से जो नेशनल डिफेंस फंड इकट्ठा हुआ है चाहे वह पंचायतों से हुआ है, चाहे वह इंडीविजुअल से हुआ है, क्या वह एक साथ ही दर्ज हुआ है, या अलग अलग ?

मुख्य मन्त्री : आपके पास कहां से रिकार्ड आ गया ?

चौधरी देवी लाल : स्पीकर साहिब, चीफ मिनिस्टर साहिब कहते हैं कि आपके पास रिकार्ड कहां से आ गया । मैं उनकी जानकारी के लिये बतलाना चाहता हूँ कि मैं ब्लाक समिति का मैम्बर हूँ और मुझे पता है। हमारे ब्लाक डबवाली में 99,191 रुपया इकट्ठा हुआ है । मैं पूछना चाहता हूँ कि उसे इंडीविजुअल और पंचायत के ज़रिए इकट्ठे हुए फंड के साथ ही दिखाया है या कि अलग अलग ?

योजना तथा विकास मन्त्री : जनाब स्पीकर साहिब, इस सवाल से यह सवाल पैदा नहीं होता ।

Mr. Speaker : The hon. Member has got the record but the hon. Minister has not got the relevant record with him at the moment. He (hon. Minister) is not the directory of all Government information. For giving that information, he will have to consult the record. The Question Hour is meant for eliciting information and not giving information.

कामरेड राम प्यारा : आन ए प्वायंट आफ आर्डर, सर! सरकार जो ग्रांटस देती है किसी विशेष उद्देश्य के लिये देती है। मैं जानना चाहता हूँ कि क्या वह रकम किसी और काम के लिये भी खर्च की जा सकती है ?

योजना तथा विकास मन्त्री : जो ग्रांट जिस विशेष परपज़ के लिए दी जाती है वह उसी पर ही खर्च की जा सकती है।

ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ : ਪੰਚਾਇਤ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਕ ਜਨਰਲ ਸਰਕੂਲਰ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਰਿਜ਼ਰਵ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਜਾਂ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪੈਸੇ ਦੇਣ। ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੇ ਗਰਾਂਟਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਪੈਸਾ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ। ਕੀ ਮੈਂ ਜਾਣ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਹੜੀ ਸਟੇਟਮੈਂਟ ਠੀਕ ਹੈ ?

Mr. Speaker : When the grants are given for a specific purpose by the Government and the same are given towards the National Defence fund it means the real purpose has been defeated.

Has an appreciable sum of money that has been paid to the National Defence Fund come from the grants given to the Panchayats by the Government ?

Planning and Development Minister: Sir, we will find out whether it is correct or not. This information will be available with the Department. But so far as the question is concerned, I have already answered it.

Chaudhri Hardwari Lal: On a point of Order, Sir. The dispute is about the amount contributed by the Panchayats out of their grants. If I heard you correctly, you made it the responsibility of Mr. Dhillon to find out the exact amounts contributed by the Panchayats out of their grants. Actually the responsibility for finding out all this and placing it before the House—it has assumed a very great importance-should be on the Planning and Development Minister or on the Chief Minister.

We should all like to know what is the exact amount contributed by the Panchayats that has come out of their Reserve Fund or out of their grants.

Chief Minister: Notice of a separate question may please be given for that.

Mr. Speaker: In the final analysis, it is the responsibility of the Government to supply the information. But I just requested Mr. Dhillon to give me a few facts to enable me to take up the matter with the Government that this is in contradiction of what the Government has said on the Floor of the House.

The Government has stated that this is the amount paid out of the grants but if Mr. Dhillon could convince me that an appreciable sum has been paid out of the grants, I would be justified in taking up the matter with the Government.

I have given my ruling that in the final analysis it is the responsibility of the Government to supply the information.

Sardar Gurdial Singh Dhillon: Mr. Speaker, I just want to point out one thing. These Grants and Reserve Funds belonging to the Panchayats actually belong to a sort of Semi-Government or Local Self Government bodies. If the amount is paid out of these grants, it is just a withdrawal from one unit and deposit in another. This cannot be called a contribution from the people.

Chief Minister: It is not so, Mr. Speaker. We gave grants to Panchayats and it became their property. If they have contributed from those grants, then it is not Government money or it is not, just as Mr. Dhillon stated, giving in this way and taking back in that way.

Mr. Speaker: The bone of contention was this. Has an appreciable sum of the money that has been contributed towards the National Defence Fund come from the grants given by the Government ? If it is so, then it is not a very happy picture of the state of affairs.

Chief Minister: It is not so, Sir. The thing is that when a grant is given to a person and he receives it, it becomes his property.

I am sure that the amount that may have been paid by the Panchayats out of their grants to the Defence Fund is not "an appreciable sum of money".

Planning and Development Minister: Sir, the grants given by the Government are a part of the funds of the Panchayats.

Mr. Speaker: If the grants sanctioned by the Government to the Panchayats have not been spent for the specific purpose for which those were granted, did the Government permit the Panchayats to make a departure from the rules ?

ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ ਸਰਕੂਲਰ ਅਸੀਂ ਭੇਜਿਆ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੀਆਂ ਗਰਾਂਟਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪੈਸੇ ਦਿਉ । ਹਾਂ, ਜੇ ਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਰਾਂਟਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪੈਸੇ ਦਿਤੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਢਿਲੋਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਪੂਰਾ ਹਿਸਾਬ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਾਂ । ਕਿਤਨਾਂ ਪੈਸਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਰਾਂਟਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦਿਤਾ ਹੈ ਤੇ ਕਿਉਂ ਦਿਤਾ ਹੈ ਵਗੈਰਾ ਇਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਮੈਂ ਹੁਣ ਇਸ ਵਕਤ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ।

Mr. Speaker: The Government has been put in a very embarrassing position. Suppose a Member of the Panchayat were to complain to the Government that a particular sum was granted by the Government for the building of a road and the Panchayat, instead of using the money for that specific purpose, has given it to the National Defence Fund. Will the Government take action against the Panchayat which gave that amount to the Fund ?

Chief Minister: Yes, Sir. But such a case may not arise at all. I believe no Panchayat which was given a grant for the construction of a road has given that sum to the National Defence Fund. It may be, as I could judge, that anybody who was given a grant for the construction of a house may have contributed that sum. But I am not quite sure. This will have to be verified.

I would, therefore, ask that if any further information is needed, notice of a separate question may be given or the Government will *suo motu* try to collect it.

चौधरी इन्द्र सिंह मलिक : आन ए प्वायंट आफ आर्डर, सर । क्या चीफ मिनिस्टर साहिब के नोटिस में यह बात है कि 32/32 हज़ार रुपए की लोकल रेट की रकम जो हर एक ब्लाक में................

Mr. Speaker The hon. Member is giving information.

Chaudhri Inder Singh Malik: No, Sir. I am seeking information.

श्री अध्यक्ष : मैं इस बारे में पहले कह चुका हूँ कि अगर आप कुछ स्पैसेफिक् इन्स्टान्स दें तो I will take up the matter with the Government. (In this connection I have already said that if the hon. Members give me some specific instances I will take up the matter with the Government)

चौधरी इन्द्र सिंह मलिक : आप मेरी पूरी बात तो सुन लें। मैं यह अर्ज़ करनी चाहता हूँ कि पैप्सू के इलाके में ब्लाक समितियों को 32/32 हज़ार रुपए की लोकल रेट की रकम दी गई थी लेकिन वह सारी की सारी नैशनल डिफैंस फंड में वापस ले ली गई थी । क्या लाखों रुपए की यह रकम किसी कानून के मातहत ली गई है ?

चौधरी देवी लाल : आन ए प्वायंट आफ आर्डर, सर । जब भी कोई मामला आता है तो चीफ मिनिस्टर साहिब यही कहते हैं कि स्पैसेफिक इन्स्टान्सिज़ दो । मैं इस बारे में यह पूछना चाहता हूँ कि आया यह सारी सूचना देना सरकार का काम है या मैम्बर

साहिबान का ? जहां तक इन्स्टान्सिज़ देने का ताल्लुक है एक जनरल चीज़ ग्राई है ग्रौर गवर्नर साहिब ने भी ऐड्रेस में कहा कि दो करोड़ रुपए पंचायतों, जिला परिषदों ग्रौर समितियों की तरफ से ग्राए हैं। इस सारी बात की जांच तो सरकार को करनी चाहिए न कि मैंबर जांच करें ग्रौर फिर इन्स्टान्सिज दें ग्रौर हालात यह हैं कि जब इन्स्टान्सिज भी दी जाती हैं तो पूछते हैं कि यह रिकार्ड ग्रापके पास कहां से ग्रा गया ।

Mr Speaker : In the final analysis, it is the responsibility of the Government to give information ग्रगर उनके पास यह सारी सूचना ग्राफ हैंड नहीं है तो ग्राप इन्स्टान्सिज़ दें दें । I will take up the matter with the Government (In the final analysis, it is the responsibility of the Government to give information. If the Government have not got this information off hand then the hon. Members may give specific instances. I will take up the matter with the Government.)

(*At this stage Deputy Speaker occupied the Chair.*)

बाबू बचन सिंह : ग्रान ए प्वायंट ग्राफ ग्रार्डर, मैडम । मेरी ग्रर्ज़ यह है कि जब इस हाउस में डैफिनेट ऐलीगेशन्ज़ लगाई जायें ग्रौर नाम लेकर बताया जाए कि फलां फलां गांव में यह हुग्रा तो क्या यह सरकार की ड्यूटी नहीं है कि उसकी जांच कराए ?

उपाध्यक्षा : It is up to the Government कि वह उन बातों को देखे ग्रौर ग्रगर वह सही हों तो ज़रूर जांच करानी चाहिए । (It is up to the Government to look to these things and if they are correct enquiry should be held.)

CONTRIBUTION MADE BY BLOCK SAMITIS AND ZILA PARISHADS TOWARDS NATIONAL DEFENCE FUND

*2125. **Sardar Gurdial Singh Dhillon**: Will the Minister for Planning and Development be pleased to state —

(a) the total amount contributed by the Block Samitis and Zila Parishads in the State towards the National Defence Fund ;

(b) whether this amount was collected by these Samitis and Parishads from the people or was paid out of their reserve funds or grants given to them by Government ;

(c) whether Government proposes to refund such grants or funds after the present state of emergency is over ;

(d) whether any action was taken against the Samitis which declined to part with such reserve funds or grants for the said purpose ?

Sardar Darbara Singh: (a) Rs 2,31,23,110.

(b) Part of the amount was collected by the Samitis and Parishads from the people and a part of it was paid out of their reserve funds and grants given to them.

(c) It cannot be anticipated at this stage.

(d) The question does not arise because the contributions towards the National Defence Fund were made voluntarily.

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਢਿਲੋਂ : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੰਟ੍ਰੀਬਿਊਸ਼ਨ 2 ਕਰੋੜ 31 ਲਖ ਅਤੇ 23 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦੇ ਕਰੀਬ ਹੈ । It has been stated in reply to part (b) of the question that the amount was paid partly out of their grants and reserve funds and partly from collections. ਕੁਲੈਕਸ਼ਨਜ਼ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਹ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕੁਲੈਕਸ਼ਨਜ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਲੀਗਲ ਅਥਾਰਟੀ ਦੇ ਮਾਤਹਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਆਫੀਸ਼ਲ ਕਪੈਸਿਟੀ ਵਿਚ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ । ਅਤੇ ਕਿਸ ਅਥਾਰਟੀ ਦੇ ਮਾਤਹਿਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਰਾਂਟਾਂ ਤੇ ਰਿਜ਼ਰਵ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਪੈਸੇ ਦਿਤੇ ਹਨ । I want to know whether you authorised them under the Act to do so or certain instructions were issued ?

ਮੰਤਰੀ : ਅਰਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਤਨੇ ਮੈਂਬਰ ਹਨ ਬਲਾਕ ਸੰਮਤੀਆਂ ਦੇ ਜਾਂ ਜ਼ਿਲਾ ਪਰੀਸ਼ਦਾਂ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪੈਸੇ ਇੱਕਠੇ ਕਰ ਕੇ ਦੇਣ । ਕਿਸੇ ਤੇ ਕੋਈ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਢਿਲੋਂ: The Minister has given an evasive reply. I would submit that they are partly local self units and partly Government units ਤੇ ਮੈਂ ਇਹ ਡੈਫੀਨਿਟ ਤੌਰ ਤੇ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਗੈਰ ਤੁਹਾਡੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇ ਤੇ ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ ਕਾਇਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਦੀ ਰੂ ਨਾਲ ਗਰਾਂਟਾਂ ਵਿਚੋਂ ਰਿਜ਼ਰਵ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਪੈਸੇ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ ?

ਮੰਤਰੀ : ਅਰਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹਿਦਾਇਤਾਂ ਵੀ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਐਕਟ ਵਿਚ ਵੀ ਪਰੋਵੀਜ਼ਨ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਤੌਰ ਤੇ ਜਿਥੇ ਚਾਹੁਣ ਖਰਚ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਢਿਲੋਂ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੱਦਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦਸ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਖਰਚ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ?

ਮੰਤਰੀ : ਐਕਟ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਵਾਈਡ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਇਸ ਵਕਤ ਤਾਂ ਮੈਂ ਦਸ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਨੋਟਿਸ ਦਿਉਗੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਦੱਸ ਦੇਵਾਂਗਾ ।

ਪੰਡਤ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਦੱਤ : ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਅਗੇ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਕੋਈ ਸੰਮਤੀ ਆਪਣੇ ਹਾਲਾਤ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਇਹ ਸਮਝੇ ਕਿ ਜੋ ਗਰਾਂਟ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜੂਕੇਸ਼ਨ ਲਈ ਮਿਲੀ ਹੈ ਉਹ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਕਿਸੇ ਸੜਕ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਖਰਚ ਕਰਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਠੀਕ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਐਸਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ?

Deputy Speaker : Question Hour is over now.

पंडित चिरंजी लाल शर्मा : डिप्टी स्पीकर साहिबा, मेरा कल जो प्रश्न था उस पर सप्लीमेंटरी करने की इज़ाज़त दी जाए।

Deputy Speaker : But the Question Hour is over now.

Pandit Chiranji Lal Sharma: Madam, at the very outset of the Question Hour, I made a submission to this effect. I submitted that I have to put supplementary questions which were left over yesterday. The Speaker was pleased to observe that he will allow supplementary questions to that question after the postponed list of questions was exhausted.

Deputy Speaker: But the Question Hour is over now. I am also informed that the supplementary questions to that question were not postponed. अगर आनरेबल स्पीकर साहिब ने कहा है तो आपका हक्क ज़रूर बनता है। कल आप आनरेबल स्पीकर साहिब से बात कर लें. (But the question Hour is over now. I am also informed that the supplementary questions to that question were not postponed. If the hon. Speaker has made a commitment then the hon. Member will be within his right to do so. He may ask the hon. Speaker tomorrow.)

पंडित चिरंजी लाल शर्मा : डिप्टी स्पीकर साहिबा, कल की बजाय परसों सप्लीमेंटरी किए जाएं तो अच्छा है ताकि मिनिस्टर साहिब तैयार होकर आ सकें।

UNSTARRED QUESTIONS AND ANSWERS

PRICES AT FAIR PRICE AND OTHER SHOPS AT CHANDIGARH

961. Comrade Bhan Singh Bhaura: Will the Home Minister be pleased to state whether it has come to the notice of Government that there is no difference between the prices of commodities at the Government Fair Price Shops and at other private shops at Chandigarh; if so the reasons thereof ?

Shri Mohan Lal: No.

LABOUR UNION, GOBINDGARH AND DISTRICT RICKSHAW DRIVERS UNION, PATIALA

962. Comrade Bhan Singh Bhaura: Will the Home Minister be pleased to state—

(a) whether the Labour Union, Gobindgarh and the District Rickshaw Drivers Union, Patiala, have since been registered as Trade Unions;

(b) if the reply to part (a) above is in the negative, the reasons therefor ?

Note :—Interim reply about Unstarred Question No 1006 received from the Government appears as annexure at the end of this debate.

Shri Mohan Lal: (a) Yes. Both the unions are already registered under the Indian Trade Unions Act, 1926.

(b) Question does not arise.

COMPLAINTS AGAINST P. W. D. OFFICIALS

988. Comrade Babu Singh Master : Will the Minister for Planning and Development be pleased to state—

(a) whether any complaints made by the Imarati Mazdoor Union, Patiala in the year 1962 against the officials of the Public Works Department came to the notice of Government;

(b) if the reply to part (a) above be in the affirmative, the action taken thereon ?

Sardar Darbara Singh: (a) Yes.

(b) It was got investigated from the Superintending Engineer, B. and R., Patiala. The allegations were found to be baseless.

INSPECTION OF CENTRAL AYURVEDIC PHARMACY, AYURVEDIC DEPARTMENT, PUNJAB

989. Comrade Babu Singh Master: Will the Home Minister be pleased to state—

(a) whether any officials of the Labour Department, Punjab, have ever inspected the Central Ayurvedic Pharmacy, Ayurvedic Department, Punjab, Patiala, in connection with the enforcement of the Minimum Wages Act ;

(b) whether the minimum rates of wages fixed by the Government are being given to all the employees working in the said Pharmacy ;

(c) if the reply to parts (a) and (b) above be in the negative the reasons therefor ?

Shri Mohan Lal: (a) Yes.

(b) Yes. The minimum rates of wages fixed by Government are being paid to all the employees except 7 workers of the Labour Category.

(c) Question does not arise.

ALLOTMENT OF IRON SHEETS, ZINC AND COPPER IN THE STATE

1000. Comrade Ram Chandra: Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the quantity of iron sheets, zinc and copper allotted, district-wise, in the State during the year 1962-63 ;

(b) the quantity of each item referred to in para (a) above proposed to be allotted during the year 1963-64 ?

Sardar Partap Singh Kairon: (a) Statements (Annexures I and II) containing the requisite information are enclosed.

(b) Allotment during the year 1963-64 will depend on the quota to be sanctioned by Government of India to the State.

ANNEXURE I

Statement showing the quantity of Iron Sheets allotted to various districts during the year 1962-63

Sl. No.	Name of District	Allocation (M. tons)
1	2	3
1.	Ambala	.. 782
2.	Simla	.. 38
3.	Amritsar	.. 1,912
4.	Batala (Gurdaspur)	.. 2,032
5.	Bhatinda	.. 182
6.	Ferozepur	.. 378
7.	Gurgaon	.. 180
8.	Hissar	.. 126
9.	Hoshiarpur	.. *375
10.	Jullundur	.. 2,332
11.	Kapurthala	.. 265
12.	Kangra	.. 23
13.	Mohindergarh	.. 38
14.	Ludhiana	.. 3,200
15.	Panipat (Karnal)	.. 502
16.	Patiala	.. 614
17.	Rohtak	.. 930
18.	Sangrur	.. 379
	Total	.. 14,288

* This includes 96 metric tons earmarked for Provincial Brick kiln-Owners Association under head 'Non-Agriculture' for the State as a whole.

[Chief Minister]

ANNEXURE II

Statement showing the quantity of Copper and Zinc so far allotted to various districts during April—September, 1962

S. No.	Name of the District		Allotment (M. Tons)	
			Copper	Zinc
1	2		3	4
1.	Ambala	..	449	246
2.	Amritsar	..	29	47
3.	Gurdaspur	..	36	27
4.	Ludhiana	..	94	101
5.	Jullundur	..	131	117
6.	Karnal	..	15	85
7.	Rohtak	..	17	14
8.	Gurgaon	..	118	115
9.	Hissar	..	5	9
10.	Patiala	..	4	33
11.	Sangrur	..	4	9
12.	Hoshiarpur	..	4	3
13.	Kapurthala	..	22	75
14.	Bhatinda	..	0.43	0.30
15.	Mohindergarh	..	—	—
16.	Ferozepur	..	—	—
17.	Dharamsala	..	—	—
18.	Simla	..	—	—

Quota of Copper and Zinc of the State is procured through Punjab State Small Industries Corporation. The quota for the period October, 1962—March, 1963, i.e., **1,484** tons of Copper and **979** tons of Zinc has only very recently been conveyed by Government of India and will be procured through the Corporation. Thereafter its allocation will be made to the approved allottees in the various districts.

FREE DISTRIBUTION OF MILK AS MIDDAY MEAL IN DEVELOPMENT BLOCKS

1001. Comrade Ram Chandra: Will the Minister for Planning and Development be pleased to state—

(a) the names of Development Blocks, district-wise, in the State, where milk is distributed free to the students as midday meal at present ;

(b) the total number of students in each block who are being benefited by the said scheme ?

Sardar Darbara Singh: (a) and (b) The requisite information is given in the enclosed statement.

Statement showing names of Blocks, District-wise, and the number of students in each Block to whome Milk is distributed

DISTRICT KAPURTHALA

1. Bholath .. 8,747
2. Phagwara .. 8,351
3. Kapurthala .. 5,927

DISTRICT HOSHIARPUR

4. Dasuya .. 8,392
5. Garhshankar .. 9,956

DISTRICT LUDHIANA

6. Jagraon .. 9,790
7. Ludhiana .. 12,161

DISTRICT JULLUNDUR

8. Nawanshahar .. 6,972
9. Nurmahal .. 6,892
10. Phillaur .. 8,915

DISTRICT AMRITSAR

11. Patti .. 6,603
12. Valtoha .. 3,884
13. Tarn Taran .. 9,314

DISTRICT GURDASPUR

14. Dhariwal .. 10,672
15. Batala .. 12,929
16. Fatehgarh Churian .. 6,664

DISTRICT FEROZEPUR

17. Moga I .. 8,169
18. Moga II .. 5,247
19. Ferozepur .. 6,651
20. Guruharsahai .. 5,329
21. Jallalabad .. 4,570

DISTRICT KANGRA

22. Hamirpur .. 5,019
23. Dera Gopipur .. 3,824
24. Pragpur .. 9,318
25. Bani (Bhota) .. 5,977
26. Kulu .. 3,969
27 Rait (Shahpur) .. 4,870
28. Bhoranj .. 6,707
29. Lambagraon .. 6,395
30. Banjar .. 2,433
31. Dhundla (Barsar) .. 2,683
32. Kangra .. 5,225
33. Indora .. 5,014
34. Nurpur .. 6,278
35. Bawarna (Palampur) .. 4,462

DISTRICT SIMLA

36. Kandaghat .. 978

DISTRICT AMBALA

37. Barara .. 7740
38. Jagadhri .. 7,092
39. Rupar .. 4,832

DISTRICT HISSAR

40. Hissar I .. 3,393
41. Hissar II .. 4,259
42. Hansi I .. 3,941
43. Hansi II .. 5,546
44. Sirsa .. 6,330
45. Loharu .. 3,601
46. Barwala .. 3,989

DISTRICT GURGAON

47. Gurgaon .. 9,551
48. Ballabgarh .. 5,491
49. Palwal .. 6,026
50. Hodal .. 6,671
51. Khol .. 6,944
52. Faridabad .. 5,634

DISTRICT ROHTAK

53. Kharkhauda .. 10,454
54. Ganaur .. 10,337
55. Gohana .. 7,736
56. Rohtak .. 11,917
57. Sonepat .. 10,418

DISTRICT KARNAL

58. Madlauda .. 6,314
59. Kaithal .. 4,472
60. Gharaunda .. 4,876
61. Shahabad .. 6,312
62. Nilokheri .. 8,167
63. Panipat .. 4,891

DISTRICT PATIALA

64. Rajpura .. 8,121
65. Bassi Pathanan .. 9,174
66. Doraha .. 9,938
67. Sirhind .. 6,870

DISTRICT MOHINDERGARH

68. Mohindergarh I .. 5,273
69. Mohindergarh II .. 6,065
70. Dadri I .. 6,370
71. Dadri II .. 4,948
72. Narnaul I .. 6,105

[Planning and Development Minister]

DISTRICT BHATINDA

73.	Faridkot	..	8,036
74.	Sangat	..	2,915
75.	Phul West	..	4,609
76.	Kot Kapura	..	9,572

DISTRICT SANGRUR

77.	Dhuri	..	7,619
78.	Lehragaga	..	5,699
79.	Jind	..	7,351
80.	Safidon	..	6,145
81.	Narwana	..	4,165

ARREARS OF GOVERNMENT TAXES AGAINST LAMBARDARS OF THE NAUSHEHRA VILLAGE IN DISTRICT AMRITSAR

1003. Sardar Kulbir Singh: Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) the total amount of arrears on account of land revenue, abiana, Local Rate and taccavi, from each of the Lambardars of village Theh Naushehra, tehsil Patti, district Amritsar up-till now ;

(b) the total amount due from the defaulters according to the list of arrears put in by each of the Lambardars;

(c) the total balance of arrears due from each of the Lamdardars after deducting the amount referred to in part (b) above;

(d) what steps have so far been taken for the recovery of these arrears and with what results ?

Sardar Ajmer Singh: (a)

Name of Lambardar		Land Revenue	*Amount of Arrears*		Total
			Water Rate	Local Rate	
		Rs	Rs	Rs	Rs
1. Meja Singh	..	—	—	339.71	339.71
2. Nazar Singh	..	51.32	4,626.92	691.25	5,369.49

(b) No such list of arrears due from the defaulters was put in by the Lambardars.

(c) In view of the reply against (b) above, the amount of arrears is the same as given in (a) above.

(d) The warrants of arrest of the Lambardars were issued on 24th of January, 1963. As reported by Deputy Commissioner, Amritsar, a sum of Rs 2,994.58 has since been recovered from Nazar Singh Lambardar. He has been allowed time uptil 18th May, 1963, to deposit the balance amount of Rs 2,374.91. Neither any amount has been recovered from Meja Singh so far nor he could be arrested. Since he is evading his arrest, a warrant of attachment under section 70 of Land Revenue Act of 1887 has been issued to realise the arrears.

ARREARS OF TACCAVI LOANS IN VILLAGES AKBARPURA AND MAKHI KALAN IN DISTRICT AMRITSAR

1004. Sardar Kulbir Singh: Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) the total amount of arrears of taccavi loans in villages Akbarpura and Makhi Kalan in tehsil Patti, district Amritsar, respectively, uptil now ;

(b) whether any steps have been taken for the recovery of the arrears referred to in part (a) above, if so, what and with what results ?

Sardar Ajmer Singh: (a)

Village	Principal	Interest	Total
	Rs	Rs	Rs
Akbarpura ..	6,884.31	622.82	7,507.13
Makhi Kalan ..	7,127.22	340.77	7,467.99
Total ..	14,011.53	963.59	14,975.12

(b) (i) No. No coercive processes are being adopted to effect the recovery, because the crops in these villages were damaged due to floods of 1962. The percentage of damage in these villages was above 25 per cent and the recovery of taccavi loans has been suspended.

(ii) In view of (i) above, the question does not arise.

SHORT NOTICE QUESTION AND ANSWER

DEATH OF WORKMEN OF KAPURTHALA IN ACCIDENT AT NARAJ (ORISSA) ON 15th JANUARY, 1963

***3502. Shri Ram Kishan**: Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether Government has received any information from the Orissa Government regarding the accident that occurred at Naraj on 15th January, 1963 which resulted in the death of fifty workmen, majority of whom belonged to district Kapurthala in Punjab ; if so, the details thereof ;

(b) whether any relief has been given or is proposed to be given to the families of the said victims ; if so, the details thereof ;

(c) the details of the correspondence, if any, that has passed between Punjab and Orissa Governments regarding the said incident ?

Sardar Partap Singh Kairon: (a) Yes. A statement showing details is laid on the Table of the House.

(b) Yes. The Hindustan Construction Company has paid Rs 4,000 to the injured persons admitted to Hospital and further decided to pay an *ex gratia* sum of Rs 200 to the dependants of each deceased person. Compensation will also be paid under the workmen's Compensation Act, as also the money due on account of insurance wherever admissible. The Punjab Government are considering the recent recommendation of the Deputy Commissioner, Kapurthala for the grant of *ex gratia* payment by this State in addition to the compensation given by the Employer Company.

(c) Copies of the correspondence between the two Governments are laid on the Table of the House.

List of persons seriously injured in the incident at Naraj on 15th January, 1963 and admitted in Hospital

1. Karan Singh, s/o Tara Singh, V. and P. S. Dhilwan, district Kapurthala, Punjab
2. Raj Singh, s/o Jhagar Singh, V. Mangewal, P. S. Dhilwan, district Kapurthala, Punjab
3. Sankar Dass, s/o Nanda Ram, V. Bilga, P. S. Noormahal, district Jullundur, Punjab
4. Sucha Singh, s/o Ujagar Singh, V. Sagrawan, P. S. Dhilwan, district Kapurthala, Punjab
5. Teza Singh, s/o Juwala Singh, V. and P. S. Dhilwan, district Kapurthala, Punjab
6. Laxman Das, s/o Ghani Das, V. Kumarsingh, P. S. Rambha, district Ganjam, Orissa
7. Santok Singh, s/o Teza Singh, V. Jatiko, P. S. Dhilwan, district Kapurthala, Punjab
8. Surta Singh, s/o Bishnu Singh, V. Brahmapura, P. S. Sarhali, district Amritsar, Punjab
9. Pritam Singh, s/o Keshab Singh of Bhandelbet, P. S. Dhilwan, district Kapurthala, Punjab
10. Mindar, s/o Amru, V. and P. S. Dhilwan, district Kapurthala, Punjab
11. Sucha Singh, s/o Hazara Singh, V. Khirawali, P. S. and district Kapurthala, Punjab

List of injured persons in the incident at Naraj on 15th January, 1963 admitted in Hospital

1. Jairam Khatua, s/o Bhimsen Khatua of Narangbasta, P. S. Gurudijhatia, district Cuttack, Orissa
2. Gopi Sabar, s/o Sania Sabar, Kumarsingi, P. S. Rambha, district Ganjam, Orissa
3. Balaswar Prashad, s/o Biswanath Prasad, V. Pura, P. S. Badhalgan, district Gorakhpur, U. P.
4. Darsan Singh, s/o Pritam Singh, V. Butar, P. S. Beas, district Amritsar, Punjab
5. Kaila, s/o Dillapa, V. Bhandalbet, P. S. Dhilwan, district Kapurthala, Punjab
6. Mohinder Singh, s/o Chanan Singh, V. Thaola, P. S. and district Jullundur, Punjab

7. Sarjit Singh, s/o Sankar Singh, Sangojala, P. S. Dhilwan, district Kapurthala, Punjab
8. Nandan Singh, s/o Baktar Singh, V. Badalakelam, P. S. Beas, district Amritsar, Punjab
9. Jagu, s/o Lakha, V. Moghulchak, P. S. Dhilwan, district Kapurthala, Punjab
10. Kartar Singh, s/o Beka Singh, V. Badalakelam, P. S. Beas, district Amritsar, Punjab
11. Malkit Singh, s/o Buta Singh, V. Bhandalbet, P. S. Dhilwan, district Kapurthala, Punjab
12. Maheswar Das, s/o Bauriban u Das, V. Nuasasan, P. S. Gurudijhatia, Cuttack, Orissa
13. Narseya Sabar, s/o Narsu Sabar, V. Kumarsingh, P. S. Rambha, district Ganjam, Orissa

List of persons died being affected in the incident at Naraj on 15th January, 1963

Died on 15th January, 1963

1. Jogindra Singh, s/o Mohan Singh of Hombowal, P. S. Dhilwan, district Kapurthala, Punjab
2. Partap Singh, s/o Dharam Singh of Bhandalbet, P. S. Dhilwan, district Kapurthala, Punjab
3. Resam Singh, s/o Kartar Singh of Khirawalu, P. S. and district Kapurthala, Punjab
4. Gurudeb Singh, s/o Harabansh Singh of Bhandalbet, P. S. Dhilwan, district Kapurthala, Punjab
5. Jit, s/o Sundar of Amiatofa, P. S. Kartarpur, district Jullundur, Punjab
6. Ratan Singh, s/o Chanan Singh of Ibon, P. S. Kapurthala, district Kapurthala, Punjab
7. Harban Singh, s/o Tara Singh of V. and P. S. Dhilwan, district Kapurthala, Punjab
8. Nirmal Singh, s/o Shankar Singh, V. Khirawali, P. S. and district Kapurthala, Punjab
9. Kashmir Singh, s/o Mehua Singh of V. Padhal, P. S. Dhilwan, district Kapurthala, Punjab
10. Darsan Singh, s/o Narayan Singh of Padhal, P. S. Dhilwan, district Kapurthala, Punjab
11. Socha Singh, s/o Arjan Singh, V. Kharawali, P. S. and district Kapurthala, Punjab
12. Panua Sabar, s/o Nandus Sabar, V. Kumarsingh, P. S. Rambha, district Ganjam
13. Sarban Singh, s/o Bur Singh, V. Bhandalbet, P. S. Dhilwan, district Kapurthala, Punjab
14. Fate Singh, s/o Dhana Singh, V. Jatike, P. S. Dhilwan, district Kapurthala, Punjab
15. Mahender Singh, s/o Iswar Singh, V. Bhandelbet, P. S. Dhilwan, district Kapurthala, Punjab
16. Malkit Singh, s/o Bhagat Singh, V. Saifelebade, P. S. Kapurthala, Punjab
17. Bhajan Singh, s/o Bhagat Singh, V. Padday, P. S. Dhilwan, district Kapurthala, Punjab
18. Sohan Lal, s/o Gulab Ray, V. Badial, P. S. Dhilwan, district, Kapurthala, Punjab
19. Bahadur Singh, s/o Bahan Singh of Bhandelbet, P. S. Dhilwan, district Kapurthala, Punjab

[Chief Minister]

20. Jispal Singh, s/o Pritam Singh of Hambowal, P. S. Dhilwan, district Kapurthala, Punjab
21. Sucha Singh, s/o Sankar Singh of Hambowal, P. S. Dhilwan, district Kapurthala, Punjab
22. Narendra Singh, s/o Bisan Singh, V. Jatika, P. S. Dhilwan, district Kapurthala, Punjab
23. Mahendra Singh, s/o Bajan Singh of Saiphalabad, P. S. and district Kapurthala, Punjab
24. Sardul Singh, s/o Surta Singh of V. Hansabolan, P. S. Kathunangal, district Amritsar, Punjab
25. Sawran Singh, s/o Arjan Singh, V. Khirawali, district/P. S. Kapurthala, Punjab
26. Puran Singh, s/o Banta Singh of Ratoka, district Amritsar, Punjab
27. Hari Singh, s/o Ganda Singh, V. Killiwade, P. S. Sultanpur, district Kapurthala, Punjab
28. Charan Singh, s/o Massa Singh, V. Ramadi, P. S. and district Kapurthala, Punjab
29. Ajit Singh, s/o Harnam Singh, V. Jerimpur, P. S. Dhilwan, district Kapurthala, Punjab
30. Maluk Singh, s/o Tara Singh, V. Mangewala, P. S. Dhilwan, district Kapurthala, Punjab
31. Puran Singh, s/o Bisan Singh, V. Mangewala, P. S. Dhilwan, district Kapurthala, Punjab
32. Chur Singh, s/o Amar Singh, V. Lola, P. S. Jandiala, district Amritsar, Punjab
33. Jit Singh, s/o Indra Singh, V. Badial, P. S. Kapurthala, district Kapurthala, Punjab
34. Jogindra Singh, s/o Batan Singh of Bhandalbet, P. S. Dhilwan, district Kapurthala, Punjab
35. Chandan Singh, s/o Manja Singh, V. Ladar, P. S. Beas, district Amritsar, Punjab
36. Mohan Lal, s/o Teza Ram, V. and P. S. Dhilwan, district Kapurthala, Punjab
37. Jit Singh, s/o Chanan Singh, Bhandalbet, P. S. Dhilwan, district Kapurthala, Punjab
38. Santok Singh, s/o Amar Singh, V. Batal, P. S. Dhilwan, district Kapurthala, Punjab
39. Darsan Singh, s/o Lachman Singh, V. Bhandalbet, P. S. Dhilwan, district Kapurthala, Punjab
40. Pritam Singh, s/o Gurmukh Singh, V. Chitti, P. S. and district Jullundur, Punjab
41. Swaran Singh, s/o Foja Singh, V. Lohgarh, P. S. Beas, district Amritsar, Punjab
42. Darsan Singh, s/o Teja Singh, V. Kherawali, P. S. and district Kapurthala, Punjab
43. Jogendra Singh, s/o Sudagar Singh, V. Surkapur, P. S. Dhilwan, district Kapurthala, Punjab
44. Gyan Singh, s/o Banta Singh of Saiphalabad, P. S. Kapurthala, district Kapurthala, Punjab
45. Dara Singh, s/o Harnam Singh, V. Singaila, P. S. Dhilwan, district Kapurthala, Punjab

Died on 16th January, 1963 in Hospital

46. Sharda Shah, s/o M. M. Shah of Karajig, district Solapur, Maharastra

47. Gura Singh, s/o Ram Singh, V. Batal, P. S. Dhilwan, district Kapurthala, Punjab

Died on 18th January, 1963 in Hospital

48. Dasa Sabar, s/o Supa Sabar, V. Kumarsingh, P. S. Rambha, district Ganjam, Orissa

49. Kundan Singh, s/o Bhagat Singh, V. Hambual, P. S. Dhilwan, district Kapurthala, Punjab

Died on 21st January, 1963 in Hospital

50. Udam Singh, s/o Chanan Singh, V. Batala, P. S. Dhilwan, district Kapurthala, Punjab

Copy of telegram No. 433/C, dated 23rd January, 1963 from Home Secretary, Orissa State, Bhubaneswar, to the Chief Secretary Punjab State, Chandigarh

Reference your telegram about list of persons dead and injured in accident at Naraj Mahanadi Bridge on 15th instant. List is being sent today by registered post.

Copy of letter No. 434/C, dated the 23rd January, 1963 from Joint Secretary Home, Government of Orissa, Bhubaneswar, to the Chief Secretary to Government, Punjab, Chandigarh

I am directed to forward a list of persons with their addresses who (1) died, (2) were seriously injured and (3) were otherwise injured in consequence of the accident at the Naraj Mahanadi Bridge under construction on the 15th January, 1963 for favour of your information.

Copy of telegram No. 636-EWI-63, dated 4th March, 1963 from Chief Secretary to Government, Punjab, Chandigarh, to the Chief Secretary Orissa State, Bhubaneswar

Reference your 434/C, January, Twenty third about accident at Naraj Bridge. Intimate latest figure of killed and disabled and financial assistance if any given.

Copy of telegram No. 1466/C, dated 8th March, 1963, from Home Secretary, Orissa State, Bhubaneswar, to the Chief Secretary, Punjab State, Chandigarh

Reference your telegram No. 636/EWI-63, dated 4th March, 1963 about accident at Naraj Bridge. 50 persons were killed and 24 injured in the accident. Hindustan Construction already paid Rs 4000 to injured persons admitted to hospital and have decided to pay *ex-gratia* sum of Rs 200 to dependents of each deceased person, in addition compensation admissible under Workmen's Compensation Act will be paid. Concerned workers being covered by Insurance. Hindustan Construction have taken up with Insurance Company amounts payable to them.

श्री राम किशन : चीफ मिनिस्टर साहिब ने फरमाया है कि डिप्टी कमिश्नर, कपूरथला ने जो सिफारिश भेजी है उस पर गौर होगा। मुझे जो स्टेटमेंट मुहैय्या की गई है उससे पता चलता है कि 50 में से 47 कपूरथला, अमृतसर तथा जालन्धर जिलों के हैं। इनके अलावा 11 में से 10 जिन को सख्त चोटें आई हैं वह भी पंजाब के हैं। जो आदमी दूसरे ज़िलों में से हैं क्या उन ज़िलों के डिप्टी कमिश्नरों से भी सिफारिशें मांगी गई हैं। अगर नहीं मांगी गई तो क्यों नहीं ?

मुख्य मन्त्री : जब एक ज़िले का फैसला होगा तो बाकी ज़िलों का अपने आप फैसला हो जाएगा ।

श्री राम किशन : क्या मुख्य मन्त्री बताने की कृपा करगें कि इस बारे में उड़ीसा सरकार से जो कारैसपौंडेंस हुई है क्या डिप्टी कमिश्नर या इनक्वायरी कमिश्न को इस मामले की जांच करने के लिये बैठाया गया है ?

Chief Minister: I know nothing about it.

श्री बलराम जी दास टंडन : क्या मुख्य मंत्री बताने की कृपा करेंगे कि यह हादसा जिसकी डिटेल डिप्टी कमिश्नरों ने तैयार की है कब हुआ था ?

Chief Minister : I do not know. The hon. Member may give a separate notice and I will find it out.

कामरेड राम प्यारा : जैसा हमारे मुख्य मन्त्री ने कहा है कि इल्म नहीं कि उन्होंने प्रोब कमिश्न या इन्क्वायरी कमिश्न बैठाया है यह कैसे पता चला है कि वेजिज़ कमेटी ने फैसला किया है कि इम्पलायर कम्पनी की ओर से प्रत्येक मृतक परिवार के डिपैंडेंट्स को 200 रुपया दिया जाएगा ?

मुख्य मन्त्री : मुझे कोई पता नहीं अगर आप नोटिस देंगे तो पता करके सारी बात आपके सामने रख दी जाएगी, मेरे पास इस किस्म की कोई सूचना नहीं है । मैं दूसरी स्टेट में दखल नहीं देना चाहता हूँ, जो वह सरकार करेगी वह ठीक करेगी और इन्साफ पर बेस्ड होगी ।

श्री राम किशन : यह ठीक है कि यह मामला दूसरी स्टेट का है और उस में दखल नहीं देना चाहिए । अगर उन्होंने एक इंडीपैंडेंट कमेटी बैठायी है जिस में एक हाई कोर्ट का रिटायर्ड जज है और दूसरा रिटायर्ड चीफ इंजीनियर शामिल है जो इस घटना की जांच करेगी तो क्या सरकार वहां पर अपना आबज़र्वर भेजने को तैयार है ?

Chief Minister: No. I do not have to send observers. It is that Government's job. The Orissa Government will take a decision which is just and proper. I have full faith in them.

उपाध्यक्षा : कामरेड साहिब, आपके पास जो सूचना है वह मुख्य मंत्री साहिब को दे दें ताकि वह मुनासिब कार्यवाही कर सकें । (I would request the hon. Member to pass on the information, if any, with him to the Chief Minister so that he may take the necessary action).

QUESTION OF PRIVILEGE

Shri Balramji Dass Tandon: Respected Deputy Speaker Sahiba, with your kind permission I want to draw the attention of the House to a news-item appearing in the Daily Urdu and Hindi Milap, Jullundur, in which most derogatory and unbecoming remarks regarding this House have been wrongly published. It has been stated that the Chairman of the Parishad (Punjab Legislative Council) told that the Chief Minister

had written a letter in which it was said that there is no need of his presence in the Upper House, as they are intellectually grown up members.

Your honour has told in the House that the letter does not contain any such like thing which is derogatory for the House. Under the circumstances, it is clear that the matter has been wrongly reported.

As the matter published in the Newspaper has deeply affected the prestige and honour of the Members and of the House, it is a serious matter concerning the privilege of this House. Therefore, I have raised this question of privilege in the House.

Deputy Speaker : The hon. Member should take his seat now. टंडन जी, यह बात इसी सैशन में तीसरी बार आई है। अखबारों में आज एक चीज़ और कल दूसरी चीज़ आ जाती है। मेहरबानी करके अखबारों की चीज़ें लाकर हाउस की डिगनिटी को लोअर न करें। अगर वे लोअर करते हैं तो आप क्यों लोअर करते हैं? It is my request. (The hon. Member should take his seat now. This matter has been raised in the House for the third time during this session. The Newspapers publish one thing today and another on the next day. I would request the hon. Member not to lower the dignity of the House by bringing in the news items. If the Newspapers lower it the hon. Members should not do so. It is my request.)

श्री बलरामजी दास टंडन : यह अजीब बात है कि वह इस हाउस की बेइज़्ज़ती करते रहें और हम नोटिस न लें। अगर चीफ मिनिस्टर साहब ने ऐसा लैटर नहीं लिखा तो अखबार को कोई हक नहीं कि वह उस हाउस पर ऐसपर्शन करे।

उपाध्यक्षा : इस पर स्पीकर साहब आपको कह चुके हैं। (The hon. Speaker has already given his ruling on this point.)

श्री बलरामजी दास टंडन : मैं मानता हूँ कि चीफ मिनिस्टर की चिट्ठी ऐसी नहीं है, मगर अखबार ने क्यों ऐसा लिखा है?

उपाध्यक्षा : अखबारों में छपी सब बातों की मैं ज़िम्मेवार नहीं। अखबारों में बहुत कुछ छपता रहता है। (I am not responsible for all that is published in the newspapers. There are so many things published in the newspapers.)

डाक्टर बलदेव प्रकाश : अगर हाउस से संबंधित कोई बात अख्बार में छपती है तो क्या हम उसका कोई नोटिस नहीं ले सकते ?

Deputy Speaker : I will not allow discussion on this.

डाक्टर बलदेव प्रकाश : मैंने यह पूछा है कि अगर अखबार में इस हाउस से संबंधित कुछ छपता है जो कि डैरोगेटरी है तो इस हाउस को उसका नोटस लेने का अधिकार है या नहीं ?

उपाध्यक्षा : आप मुदब्बर पार्लियामेंटेरियन हैं। इस पर काफी बहस हुई । मैं तो उस वक्त हाउस में मौजूद नहीं थी लेकिन मैंने पढ़ा है । इस बात पर पर्सनल डिसकसन हुई । बहुत काम हैं। वक्त थोड़ा है, छोड़िए इस बात को । (The hon. Member is a veteran Parliamentarian. Sufficient discussion has taken place on this point. I may tell him that though I was not present in the House at that time but I have read that personal discussion took place on this point. The hon. Member may now leave this matter because a lot of business is to be transacted and the time at our disposal is short.)

श्री बलरामजी दास टंडन : अगर यह बात ऐसी नहीं जो कुछ उस अखबार में लिखा है वह अगर प्रविलिज़ में नहीं आता तो बात खत्म हो जाती है।

उपाध्यक्षा : स्पीकर साहब इस पर पहले ही रूलिंग दे चुके हैं । (The hon. Speaker has already given his ruling on this point.)

श्री बलरामजी दास टंडन : वह ऐसी बात थी--वह प्रिविलेज़ यह था कि चीफ मिनिस्टर ने यह बात कही है । उन्होंने चीफ मिनिस्टर साहब की चिट्ठी देखी है; उसमें ऐसी बात नहीं । अखबार ने यह छापा है; सारे पंजाब के लोगों के लिए छपा है।

मुख्य मन्त्री : आप अकेले के लिये होगा ।

उपाध्यक्षा : जो हाउस में डिबेट होती है वह भी सारे पंजाब के लोग पढ़ते हैं। मुझे शर्म आती है, मैं कहना नहीं चाहती । (The debate of this House is also read by the people of the whole Punjab. I feel ashamed of talking about it.)

ADJOURNMENT MOTIONS

Shri Balramji Dass Tandon : Madam, I beg to ask for leave to make a motion for the adjournment of business of the House to discuss a definite matter of urgent public importance, namely, affecting forcible contribution of Rs 50 from the pay of Police Officers up to the rank of A. S. I. throughout the State.

डिप्टी स्पीकर साहिबा, यह मामला बहुत संगीन है। सारी स्टेट के अन्दर जितने पुलिस अफसर हैं उनसे 50, 50 रुपए ज़बर्दस्ती नेशनल डिफैंस फंड के लिए लिये गए हैं। इसके बारे में कई जगहों पर रसीदें नहीं दी जा रही हैं। जो टैम्प्रेरी कर्मचारी हैं उन्होंने इस डर से कि कहीं उनकी सर्विसिज़ टरमीनेट न कर दी जाएं यह अमाउंट अदा

कर दी है । पक्के कर्मचारियों ने इस बात के लिये इन्कार किया है, यह उनके साथ बहुत ज्यादती है । इससे सारी स्टेट पर असर पड़ता है, पंजाब के हालात ख़राब हो रहे हैं और कन्ट्रीब्यूशन स्टाप होनी चाहिए । इसलिये मैं समझता हूँ कि यह ऐडजर्नमेंट मोशन स्वीकार की जाए ताकि अच्छी तरह से इसे डिसकस किया जा सके । (interruption)

Deputy Speaker : Order please. There should be no interruption because I am on my legs. इस बारे में जनरल ऐडमिनिस्ट्रेशन पर काफी बहस हो चुकी है, और प्रश्नों पर भी काफी सप्लीमेंटरी हो चुके हैं, इसलिये मैं इसको डिसअलाउ करती हूँ । (Order, please. There should be no interruption because I am on my legs. Much has been said in this connection during the discussion on the General Administration and many supplementaries on the questions in this connection have also been asked for. Therefore, I disallow it.)

डा० बलदेव प्रकाश : आन ए प्वायंट आफ आर्डर, मैडम । आपने कहा है कि जनरल ऐडमिनिस्ट्रेशन पर काफी बहस हो चुकी है........(विघ्न)

उपाध्यक्षा : माननीय सदस्य ने मेरी रूलिंग को चैलेंज किया है । यह ठीक नहीं है । (The hon. Member has challenged my ruling. It is not proper.)

डाक्टर बलदेव प्रकाश : आपने कहा है कि यह मामला जनरल ऐडमिनिस्ट्रेशन की बहस के दौरान डिसकस होना चाहिए था । क्या हम ज्योतिषी हैं कि साल के दौरान होने वाली बातें पहले ही हाउस में कह दें ? मैं यह कहता हूँ कि आप अपनी रूलिंग पर दुबारा विचार करें ।

मुख्य मन्त्री : डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं आपकी रूलिंग के बारे कुछ नहीं कहना चाहता यह पंजाब सरकार का आज का फैसला नहीं, मेरा ख्याल है कि यह फैसला उस वक्त का है कि जब हम तरक्की देंगे, तनखाह बढ़ायेंगे तो उसका आधा रुपया उस आदमी के नाम स्माल सेविंग में जमा होता रहेगा । यह फैसला भी मेरा ख्याल है उसी वक्त हुआ था जब तनख्वाह बढ़ाई थी । हमने कर्मचारियों की और तनख्वाह भी बढ़ानी है— आधा उनको देंगे और आधा उनके नाम जमा होगा ताकि जब वह पैनशन पर जायें या पहले नौकरी छोड़ दें तो उन्हें मिले ।

कामरेड राम प्यारा : आन ए प्वायंट आफ आर्डर, मैडम । चीफ मिनिस्टर साहब ने बात बतलाते हुए फरमाया है कि उनका ख्याल है कि यह फैसला उस वक्त का है । क्या यह हाउस उनके इस ख्याल पर डिपेंड करता है ? उन्हें कैटेगारीकली कहना चाहिए ।

Deputy Speaker : This is no point of Order.

कामरेड राम प्यारा : उन्होंने फरमाया है कि उनका ख्याल है । क्या यह हाउस उनकी प्रीजम्पशन पर चलेगा ? यह डैफीनिटली कहें ।

मुख्य मन्त्री : चीफ मिनिस्टर की अज़म्पशन आपके लफ़ज़ों से अच्छी है।

कामरेड बाबू सिंह मास्टर: डिप्टी स्पीकर साहिबा, मेरी *ऐडजर्नमेंट मोशन भी यही थी। पुलिस के मुताल्लिका मैं अर्ज़ करता हूँ कि ज़बर्दस्ती कान्ट्रीब्यूशन हमारे इख्लाक को नीचा करती है और मुलाज़मों में फ्रस्ट्रेशन पैदा करती है। यह कान्ट्रीब्यूशन ज़बर्दस्ती न ली जाए।

उपाध्यक्षा : यह वही चीज़ है जो श्री बलराम जी दास टंडन की है। इसलिये मैं इसको डिसअलाउ करती हूँ। (This Adjournment Motion is identical with that given notice of by Shri Balramji Dass Tandon, I, therefore, disallow it.)

कामरेड गुरबख्श सिंह धालीवाल : यह स्माल सेविंग्ज़ के बारे में नहीं, यह नैशनल डिफैंस बांड्स के बारे में है। नैशनल डिफैंस बांड ज़बर्दस्ती न लिये जाएं। (शोर)

उपाध्यक्षा : दो आदमी एक ही वक्त में बोलते हैं। जो बोलना चाहे खड़ा होकर बोले। (Two hon. Members should not speak simultaneously. The hon. Member whosoever wants to speak should do so by standing in his seat.)

श्री बलराम जी दास टंडन: चीफ मिनिस्टर साहब ने समाल सेविंग्ज़ की बात कही है। मैं तो कहता हूँ कि सरकार नैशनल डिफैंस फंड के लिये जो बांड दे रही है उसके लिये दबाव डाल कर रुपया ले रही है। उन मुलाज़मों ने तनख्वाह नहीं ली। जबर्दस्ती से कान्ट्रीब्यूशन नहीं लेनी चाहिए। This is a very serious thing.

Chief Minister: It is the same thing. ਪਹਿਲਾਂ ਸਮਾਲ ਸੇਵਿੰਗ ਵਿਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਨੈਸ਼ਨਲ ਡਿਫੈਂਸ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟਾਂ ਵਾਸਤੇ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਨੈਸ਼ਨਲ ਡਿਫੈਂਸ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟਾਂ ਵਾਸਤੇ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਬਾਂਡਜ਼ ਲਈ ਨਹੀਂ। ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, 6 ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਤਕ ਅੱਛੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ। ਉਹ ਠੀਕ ਫੈਸਲਾ ਹੈ। ਐਸੇ ਫੈਸਲੇ ਪੰਜਾਬ ਗੌਰਮੈਂਟ ਬਹੁਤ ਸੋਚ ਕੇ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਤਨਖਾਹ ਵਧਾਈ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਵੀ ਸੀ ਕਿ ਅਧੇ ਪੈਸਿਆਂ ਦੀ ਜਗਾਹ ਇਹ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਦਿਆਂਗੇ।

ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 10 ਰੁਪਏ ਦੀ ਹੋਰ ਕਾਟ ਲਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 100 ਰੁਪਿਆ ਲੰਪ ਸਮ ਮਿਲਣਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚੋਂ 50 ਰੁਪਏ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

उपाध्यक्षा : आप लोग इस हाउस में बैठे हैं। अगर इसी तरह से बोलते जाना है तो I will leave this Chair and you occupy this. What is all this?

***Shri Babu Singh**, **M. L. A.**, to ask for leave to make a motion for the adjournment of the business of the House to discuss a definite matter of urgent public importance, namely, affecting forcible contribution of a pay of Rs 50 from the pay of Police Officers up to the rank of A. S. I. throughout the State.

जो चीज़ हाउस में आती है उस पर बोलना शुरू कर देते हैं । (The hon. Members are sitting in this House. If the hon. Member is to go on speaking like this then I will leave this Chair and he may occupy it. What is all this ? Whatever comes before the House the hon. Members start speaking on that.)

(*Shri Balramji Dass Tandon rose to speak*)

Deputy Speaker: Will the hon. Member please take his seat?

ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੇਰੀ *ਐਡਜਰਨਮੈਂਟ ਮੋਸ਼ਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਬਾਰੇ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਹਟਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 400 ਆਦਮੀਆਂ ਦਾ ਖ਼ੂਨ ਕਰ ਦੇਣਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੇਰੋਜ਼ਗਾਰ ਕਰ ਦੇਣਾ ਇਹ ਬਹੁਤ ਬੁਰੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਮਾਰਫਤ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਮਸਲੇ ਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਗੌਰ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀਆਂ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਣ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਇਹ ਪਾਲਿਸੀ ਮੈਟਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿਣਾ ਸ਼ੋਭਾ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ, ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਫੀਲਿੰਗ ਹੈ। ਉਹ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਕੁਛ ਨਾ ਕੁਛ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। (It is not a policy matter. The hon. Member has got his feelings, but it is not proper to use such words. The Government is seized of the matter and something should be done for those persons being rendered unemployed.)

ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ : ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨੌਕਰੀਆਂ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਣ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਤੁਹਾਡੀ ਦਰਖਾਸਤ ਉਤੇ ਗੌਰ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ। (I think the request of the hon. Member would be considered by the Government.)

***Comrade Babu Singh and Comrade Bhan Singh Bhaura** : to ask for leave to make a motion for the adjournment of the business of the House to discuss a definite matter of urgent public importance, namely, termination of the services from various Departments of about 400 employees of the Punjab Government and providing them no alternative jobs.

CALL ATTENTION NOTICE

Deputy Speaker: I have received a *Call Attention Notice from Sarvshri Banwari Lal and Amar Singh relating 'to the concession for the welfare of Harijans in the State'. I disallow it as the Report of the Commissioner for Scheduled Castes and Scheduled Tribes for the year 1960-61 would be discussed in the House on the 10th April, 1963.

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਆਨ ਏ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ਼ ਆਰਡਰ, ਮੈਡਮ, ਕਈ ਦਿਨ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਇਕ ਸ਼ਾਰਟ ਨੋਟਿਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਦਿਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਾਲਿੰਗ ਅਟੈਨਸ਼ਨ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਵੀ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਚੀਜ਼ ਤੁਹਾਡੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੀ ਹੈ।

उपाध्यक्षा : मेरे नोटिस में यह चीज नहीं आई दरियाफत कर के बताऊंगी। (It has not come to my notice. I will enquire about it and let the hon. Member know.)

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਇਸ ਦਾ ਜਵਾਬ 12 ਤਾਰੀਖ ਤਕ ਮਿਲ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

उपाध्यक्षा: जरूर मिल जाएगा। (The hon. Member will certainly get it).

FIFTH REPORT OF THE BUSINESS ADVISORY COMMITTEE

Deputy Speaker: I have to report the time-table fixed by the Business Advisory Committee in regard to utilization of Thursday, the 11th April, 1963 for discussion of various motions and allocation of time therefor on different days, etc The report of the Committee reads—

The Committee met on the 8th April, 1963. Besides the Speaker, the following attended the meeting :—

1. Sardar Gulab Singh, Chief Parliamentary Secretary
2. Sardar Gurnam Singh
3. Chaudhri Devi Lal
4. Dr. Baldev Parkash
5. Babu Bachan Singh
6. Sardar Jangir Singh Joga.

---

*1. Shri Banwari Lal ⎤ . I beg to move under rule 73 of rules of procedure
2. Shri Amar Singh ⎦ and conduct of business a call attention motion which is of importance and of urgent nature's motion and relates to the concession for the welfare of Harijans in the State. This is constitutional right as decided by the Supreme Court of India, which is supreme body of judicial side of India. Thus I request that this motion may be admitted and Government may be asked to make a statement in this connection in the House.

The Government of India has decided to reserve 12.5% in promotions for scheduled castes and scheduled tribes in view of the decision of the Supreme Court of India that promotions to scheduled castes are not illegal. The Punjab Government has not taken any decision so far without which the Harijans employees are suffering.

Some Members have given a short notice question which is admitted by you and his No. is 3514. In spite of this Government of Punjab could not send any reply to this short notice question and we hope that they will not reply by one or other reasons, because they have to decide at once and implement the decision of the Government of India on the same lines.

Hence we request that this call attention may be admitted.

The Committee made the following recommendations :—

(1) On Wednesday, the 10th April, 1963, the sitting will be extended by half-an-hour.

(2) Thursday, the 11th April, 1963, will be utilized for the discussion of Miscellaneous Motions.

(3) The following motions will be taken up by the Vidhan Sabha on the dates mentioned against each :—

Date		Motion	Time allocated/ Remarks
10th April, 1963 (Wednesday)	(i)	Motions from Sarvshri Baldev Parkash, Balramji Dass Tandon and Jagir Singh Dard, M.L.As for the consideration of the report of the Commissioner for Scheduled Castes and Scheduled Tribes for the year 1960-61.	—
	(ii)	Motion from Shri Hardwari Lal, M. L. A. for the discussion of the Annual Report of the working of the Punjab Public Service Commission for the year 1961-62.	Two Hours
11th April, 1963 (Thursday)	(i)	Motion left over from 10th April, 1963, if any.	
	(ii)	Motion under Rule 84 from Chaudhri Devi Lal and Dr. Baldev Parkash, M.L.A.s for raising discussion on the matter regarding appointment of the Advisory Committee by the Chief Minister.	Two Hours
12th April, 1963 (Friday)	(i)	Motion from Dr. Baldev Parkash, and Shri Balramji Dass Tandon, M.L.As. for the consideration of the Annual Financial Statement (Budget Estimates for the year 1962-63 and Supplementary Estimates for 1961-62) of the Punjab State Electricity Board.	One day
	(ii)	Motions from S. Gian Singh Rarewala, Shri Balramji Dass Tandon and Dr. Mangal Sein for the discussion of the Annual Administration Report of the Punjab State Electricity Board for the year 1961-62.	

(4) The following motions will not be taken up—

(i) Motion from Dr. Baldev Parkash and Shri Balramji Dass Tandon, M.L.As. for the consideration of the Punjab State Warehousing Corporation for the year 1960-61.

(ii) Motion from Dr. Baldev Parkash and Shri Balramji Dass Tandon, M.L.As. for the consideration of the Talwara Township (Periphery)) Control Rules, 1962.

Sardar Gulab Singh (Chief Parliamentary Secretary) : Madam, I beg to move—

That this House agrees with the recommendations contained in the Fifth Report of the Business Advisory Committee.

Deputy Speaker : Motion moved—

That this House agrees with the recommendations contained in the Fifth Report of the Business Advisory Committee.

Deputy Speaker : Question is—

That this House agrees with the recommendations contained in the Fifth Report of the Business Advisory Committee.

The motion was carried.

BILL(S)

THE PUNJAB LAND IMPROVEMENT SCHEMES BILL, 1962

उपाध्यक्षा—कल जब हाऊस स्थगित हुआ था तो उस समय सरदार गुरबंता सिंह बोल रहे थे । वे अपना भाषण जारी करें ।

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਤੇ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬੰਤਾ ਸਿੰਘ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਕਲ ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਉਪਰ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਏਗੀ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਹ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਹਰ ਪਿੰਡ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤ ਸੰਮਤੀ ਦੇ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਲਗਵਾਵਾਂਗੇ ਤਾਂ ਜੋ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਵੇ । ਕਲ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਟੇਟ ਲੈਵਲ ਤੇ ਇਕ ਸਾਇਲ ਕਨਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਬੋਰਡ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਟੇਟ ਦਾ ਅਤੇ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦਾ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਇਕ ਸਾਂਝਾ ਬੋਰਡ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਪਹਾੜੀ ਸਾਇਲ ਕਨਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਸਕੀਮਾਂ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਕੈਚਮੈਂਟ ਏਰੀਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਥੋਂ ਦਰਿਆ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਮਿਟੀ ਰੋੜ੍ਹ ਕੇ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਸਾਂਝਾ ਬੋਰਡ ਬੜੀ ਦੇਰ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਮੈਂ ਕਲ ਵੀ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਗੌਰਮਿੰਟ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆਂ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਕ ਸਾਂਝਾ ਸਾਇਲ ਕਨਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਬਿਊਰੋ ਬਣਾ ਸਕੀਏ । ਐਗਰੀਕਲਚਰ, ਫਾਰੈਸਟ ਅਤੇ ਇਰੀਗੇਸ਼ਨ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟਸ ਤਿਨੋਂ ਮਹਿਕਮੇ ਅੱਡ ਅੱਡ ਇਕੋ ਕੰਮ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਤਿੰਨੇ ਮਹਿਕਮੇ ਰਲ ਕੇ ਸਾਂਝਾ ਬਿਊਰੋ ਬਣਾ ਲੈਣ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਗਾਈਡੈਂਸ ਦੇਵੇਗਾ । ਸਟੇਟ ਲੈਵਲ ਤੇ ਸਾਇਲ ਕਨਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਬੋਰਡ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਟੇਟ ਦੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਹਨ ਅਤੇ ਪਲੈਨਿੰਗ ਮਨਿਸਟਰ, ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਮਨਿਸਟਰ, ਫਾਈਨੈਂਸ ਮਨਿਸਟਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਮਨਿਸਟਰ ਉਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹਨ । ਇਹ ਬੋਰਡ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੁਝਾਉ ਦਿਤੀ ਸੀ ਕਿ ਇਰੀਗੇਸ਼ਨ ਵਾਲੇ, ਫਾਰੈਸਟ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਵਾਲੇ ਅੱਡ ਅੱਡ ਸਾਇਲ ਕਨਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਇਹ ਇੱਕਠੇ ਕਰ ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ । ਅਸੀਂ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਇਹ ਸੋਚ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕੰਮ ਇਕ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਹੀ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ।

Note.—Please refer to Punjab Vidhan Sabha debate, Volume I No. 34, dated 8th April, 1963 for previous discussion on the Punjab Land Improvement Schemes Bill, 1963.

ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕ ਤਾਂ ਪੈਸਾ ਕਮ ਖਰਚ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬਿਹਤਰੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਮੇਰੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਬਿਲ ਤਾਂ ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਪਰ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਯਕੀਨ ਦਿਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲੇ ਇਕ ਆਰਡੀਨੈਂਸ ਲਿਆਉਣ ਲਗੇ ਸਾਂ ਤਾਂ ਜੋ ਕੰਮ ਹੋਰ ਵੀ ਜਲਦੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਵੇ । ਅਸੀਂ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਸਰਵੇ ਕਰਵਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਭਲਾਈ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ, ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਜਲਦੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਤੌਖਲਾ ਨਹੀਂ ਰਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਹ ਕੰਮ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਹੈ। ਜਿੰਨਾਂ ਜਲਦੀ ਹੋ ਸਕੇ ਅਸੀਂ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂਗੇ। ਇਕ ਦੋਸਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਕਮੇਟੀ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਲੈਵਲ ਤੇ ਬਣੀ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼ ਵੀ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਝਗੜਿਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਅਸੀਂ ਤੇ ਸਗੋਂ ਇਹ ਬਿਲ ਪਾਸ ਕਰਨ ਲਗੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਗਲੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼ ਜ਼ਿਲਾਂ ਪਰੀਸ਼ਦਾਂ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤ ਸਮਿਤੀਆਂ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਵਗੈਰਾ ਨਾ ਬਣ ਸਕਣ। ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼. ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਦੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼. ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਪਾਰਟੀ ਬਾਜ਼ੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਨ । ਦੂਸਰੇ ਅਫਸਰ, ਜ਼ਿਲਾ ਪਰੀਸ਼ਦਾਂ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤ ਸਮਿਤੀਆਂ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਹੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਣਗੇ। ਕਾਮਰੇਡ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਭੇਡਾਂ ਬਕਰੀਆਂ ਲਈ ਕੋਈ ਪਰੋਵੀਜ਼ਨ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਮਾਰਫਤ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤਕ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਭੇਡਾਂ ਬਕਰੀਆਂ ਹਨ ਉਸ ਵਕਤ ਤਕ ਸਾਡੇ ਜੰਗਲਾਤ ਨਹੀਂ ਵਧ ਸਕਦੇ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਜੰਗਲਾਤ ਘਟ ਹਨ ਅਤੇ ਰੇਗਸਤਾਨੀ ਇਲਾਕਾ ਹੈ ਉਥੋਂ ਦਿਆਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬਕਰੀਆਂ ਅਤੇ ਭੇਡਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਰਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਅਸੀਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿੰਨੀ ਜਲਦੀ ਹੋ ਸਕੇ ਬਕਰੀਆਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਸਰਸਬਜ਼ ਅਤੇ ਸ਼ਾਦਾਬ ਹੋਵੇ। ਜਦੋਂ ਤਕ ਬਕਰੀਆਂ ਹਨ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤਕ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਹਰਿਆਵਲ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ।

11-00 a.m.

ਮੇਰੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਥੇ ਮਜਾਰਟੀ ਵਿਚ ਲੋਕ ਕਹਿਣ ਉਥੇ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਅਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਾਂਗੇ ਕਿ ਚੂੰਕਿ ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਭਲੇ ਦੀ, ਫਾਇਦੇ ਦੀ ਸਕੀਮ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਖੁਦ ਬਖੁਦ ਇਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰੋ ਔਰ ਆਪਣੇ ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਬਣਾਉ। ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰਾਂ ਕੋਲੋਂ ਇਸ ਮਕਸਦ ਵਾਸਤੇ ਪੈਸਾ ਇੱਕਠਾ ਕਰਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜ਼ੁਲਮ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹੋ ਕਹਾਂਗੇ ਕਿ ਉਹ ਖੁਦ ਆਪਣੇ ਆਪ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਕੀਮਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਪਰ ਜੇ ਉਹ ਨਾ ਕਰਨਗੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਕਰਨੀਆਂ ਪੈਣਗੀਆਂ। ਉਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਹੋਵੇਗੀ ਉਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਦੇਣੇ ਹੀ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਿਹਤਰੀ ਦੀ ਹੀ ਗੱਲ ਹੈ।

ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਆਖੀ ਕਿ ਮੁਰਬਾ ਬੰਦੀ ਦੀਆਂ ਲਾਇਨਾਂ ਤੇ ਹੀ ਸਾਇਲ ਕਨਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਲਈ ਵਟਬੰਦੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਮਾਰਫਤ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਅਲਗ ਨਕਸ਼ੇ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਹੀ ਵਟਬੰਦੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਕਸ਼ੇ ਵੇਖਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ

[ਖੇਤੀ-ਬਾੜੀ ਤੇ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ]

ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਵਲ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਦਿਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਾਕਿ ਫਸਲਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ 500 ਰੁਪਏ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਜੁਰਮਾਨੇ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਰਖੀ ਗਈ ਹੈ ਇਹ ਬਹੁਤ ਭਾਰੀ ਜ਼ੁਲਮ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੁਰਮਾਨਾ ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਨਾ ਮੰਨਦਾ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਰ ਦੇਵੀਏ। ਜੁਰਮਾਨਾ ਇਸ ਲਈ ਰਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਆ ਕੇ ਇਸ ਵਟ ਬੰਦੀ ਨੂੰ ਢਾ ਦੇਵੇ ਔਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰ ਕੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪਾਵੇ, ਕੰਮ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰੇ ਤਾਂ ਉਸ ਉਤੇ ਕੋਈ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਜਿਹੜਾ ਆਦਮੀ ਕਿਸੇ ਚੰਗੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲਣੀ ਹੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

पंडित चिरंजी लाल शर्मा : आन ए प्वायंट आफ इनफारमेशन मैडम । मैं मनिस्टर साहिब से सिर्फ इतनी बात पूछना चाहता हूँ कि क्या भेड़ बकरियों को मारने के लिए कोई कमेटी मुकर्रर की जाएगी ?

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਤੇ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ : ਨਾ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਭੇਡਾਂ ਬਕਰੀਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਔਰ ਨਾ ਹੀ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਸੁਝਾਉ ਦਿਆਂਗਾ ਕਿ ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਕਰੀਆਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚੋਂ ਖਤਮ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਉਤਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਚੰਗੇ ਦਰਖਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਣਗੇ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਜਿਤਨੇ ਜੰਗਲਾਤ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ, ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਉਤਨੇ ਇਸ ਵਕਤ ਹਨ ਨਹੀਂ, ਖਤਮ ਹੁੰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜੰਗਲਾਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋ ਸਕਣ। ਇਸ ਮਕਸਦ ਲਈ ਸੜਕਾਂ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ, ਨਹਿਰਾਂ ਦੇ ਕੰਢੇ ਔਰ ਰੇਲ ਦੀ ਪਟੜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਦਰਖਤ ਉਗਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਅਸੀਂ ਕੁਆਪ੍ਰੇਟਿਵ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ ਜੰਗਲਾਤ ਲਗਵਾਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਪਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਫਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਇਲ ਕਨਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਲਈ ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਚੰਗੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕਿਸਾਨ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਹੈ, ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧੇਗੀ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਭਲਾਈ ਹੈ, ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਭਲਾਈ ਹੈ।

उपाध्यक्षा : मैं मास्टर जी का ध्यान इस बात की तरफ दिलाना चाहती हूँ कि आप हाउस में मैम्बर साहिबान की गिनती की तरफ भी ध्यान दें। आप अपने साथियों को बाहर से बुला लें। अगर दस आदमी भी हाउस में न बैठे हुए हों तो यह हाउस की तौहीन है। चौधरी नेतराम जी कभी आठ आदमियों को उठा कर ले जाते हैं कभी दस को, आपको तो अपने साथियों को यहां पर बैठाना चाहिए। (I would like to draw the attention of the hon. Minister for Agriculture and Welfare that he should also keep in view the number of hon. Members present in the House. He should send for his colleagues from outside. If even ten Members are not present in the House it amounts to contempt of the House. Sometimes Chaudhri Net Ram takes away eight Members from the House and sometimes ten. The hon. Minister should keep his colleagues present here.)

Pandit Chiranji Lal Sharma : Madam, this shows the interest Government is taking for this legislative business.

Deputy Speaker : Question is—

That the Punjab Land Improvement Schemes Bill, be taken into consideration at once.

The motion was carried.

Deputy Speaker : Now the House will take up the Bill clause by clause.

CLAUSE 2

Deputy Speaker : Question is—

That Clause 2 stand part of the Bill.

Those in favour please say "Ayes".

चौधरी रिज़क राम : डिप्टी स्पीकर साहिबा, इस क्लाज़ पर मैं एक अमैंडमेंट मूव करना चाहता हूँ।

उपाध्यक्षा : जब मैंने इस क्लाज़ को पुट भी कर दिया है तो अब आप कैसे यह अमैंडमेंट मूव कर सकते हैं? आप उस से पहिले क्यों नहीं खड़े हुए थे? (How can the hon. Member move this amendment when I have already put this clause to the vote of the House? Why did he not get up earlier?)

चौधरी रिज़क राम : आप की इजाज़त से मैं इसे मूव करना चाहता हूँ।

Deputy Speaker: I will not go back now.

मैंने इस क्लाज़ को पहिले ही पुट कर दिया है। (I will not go back now. I have already put this Clause to the vote of the House.)

बाबू बचन सिंह : आन ए प्वायंट आफ आर्डर, मैडम। मैं यह अर्ज़ करना चाहता हूँ कि अगर किसी आनरेबल मैंबर ने कोई अमैंडमेंट दी हुई हो और वह उसे मूव करना चाहे तो..........

उपाध्यक्षा : बाबू जी, किस की अमैंडमेंट है? (Babu ji, whose amendment is it?

बाबू बचन सिंह : चौधरी रिज़क राम जी की।

उपाध्यक्षा : जब मैंने क्लाज़ को पुट कर दिया है तो उसके बाद वह मूव नहीं की जा सकती। (It cannot be moved after I have put the clause to the vote of the House.)

कृषि तथा कल्याण मन्त्री : डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं एक अर्ज़ करना चाहता हूँ.....

उपाध्यक्षा : मास्टर जी, आपने जो कुछ कहना हो इस क्लाज़ के बाद कह लेना। अब मैं बोलने की इजाज़त नहीं दूंगी। (The hon. Minister can have his say after this clause has been disposed of. I will not permit him to speak at this stage.)

मन्त्री : जो क्लाज़ चल रही है उसी के सिलसिले में कहना चाहता हूँ। अगर यह पास हो गई तो उस पर कहने का कोई फायदा ही नहीं होगा।

उपाध्यक्षा : आप पहिले कहां थे ? (Why did he not get up earlier ?)

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਤੇ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤੁਸੀਂ ਵੇਖਿਆ ਨਹੀਂ। ਖੈਰ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਕਲਾਜ਼ 2 ਵਿਚ ਦੋ ਲਫਜ਼ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਠੀਕ ਕਰਨੇ ਨੇ। ਇਕ ਤਾਂ ਇਸ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਸਬ-ਕਲਾਜ਼ (ਡੀ) ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਸਤਰ 2 ਵਿਚ ਲਫਜ਼ "on" ਛਪ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ "or" ਕਰਨਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਸਬ-ਕਲਾਜ਼ (ਐਲ) ਦੀ ਦੂਜੀ ਲਾਈਨ ਵਿਚ "waterlogging" ਔਰ "salinity" ਦੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਡਿਲੀਟ ਕਰਨਾ ਹੈ।

उपाध्यक्षा : मुझे बेवकूफ बनाने की कोशिश क्यों कर रहे हो ? चौधरी रिज़क राम ने आपको यह भेज दी है। (Why is the hon. Minister trying to befool me ? Chaudhri Rizak Ram has now passed it over to him.)

कृषि तथा कल्याण मन्त्री : डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैंने तो पहिले ही खड़े होकर यह बात कहनी थी मगर मुझ को मौका ही नहीं मिला।

उपाध्यक्षा : मैं हैरान हूँ कि वक्त पर तो आप अपने मैम्बरों को यहां पर बैठाने की कोशिश नहीं करते और बाद में ऐसी पोज़ीशन पैदा की जाती है। (I wonder, in the first instance the hon. Minister does not manage to keep his colleagues present in the House and afterwards creates such a position.)

बाबू बचन सिंह : आन ए प्वायंट आफ आर्डर, मैडम। डिप्टी स्पीकर साहिबा, यह सिर्फ लफ्ज़ी गलती है और इसमें कोई खास बात नहीं है। मैं समझता हूँ कि इस लफ्ज़ी गल्ती को दुरुस्त किया ही जाना चाहिए।

उपाध्यक्षा : जब मिनिस्टर साहिब उसे मंजूर करते हैं तो फिर वह तो होगी ही। (It will have to be done when the Minister accepts it.)

Chaudhri Rizaq Ram (Rai) : Madam, I beg to move—

That in sub-clause (d), line 2, *for* "on" *substitute* "or".

That in sub-clause (l), line 2, *delete* "waterlogging, salinity".

Deputy Speaker : Motions moved—

That in sub-clause (d), line 2, *for* "on" *substitute* "or".

That in-sub-clause (l), line 2, *delete* "waterlogging, salinity".

Deputy Speaker : Question is—

That in sub-clause (d), line 2, *for* "on" *substitute* "or".

The motion was carried.

Deputy Speaker : Question is—

That in sub-clause (l), line 2, *delete* "water-logging, salinity".

The motion was carried.

Deputy Speaker : Question is—

That Clause 2, as amended, stand part of the Bill.

The mottion was carried.

CLAUSE 3

Deputy Speaker : Question is—

That clause 3 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 4

ਕਾਮਰੇਡ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ (ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਵਾਲਾ) : ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਜੀ, ਇਸ ਕਲਾਜ਼ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਕਮੇਟੀ ਬਨਾਉਣੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਅਫਸਰਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜ਼ਿਲਾ ਪਰੀਸ਼ਦ ਦਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਹੋਵਗਾ, ਪੰਚਾਇਤ ਸਮਿਤੀਆਂ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਹੋਣਗੇ ਪਰ ਲੈਜਿਸਲੇਟਰਜ਼ ਨੂੰ ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ । ਮੈਂ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਲੈਜਿਸਲੇਟਰਾਂ ਨੇ ਕੀ ਗੁਨਾਹ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਰਹੇ ਪਰ ਜ਼ਿਲਾ ਪਰੀਸ਼ਦ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤ ਸਮਿਤੀ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਨੂੰ ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਲੈਜਿਸਲੇਟਰਾਂ ਨੂੰ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇ । ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀਆਂ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਦੇਣਗੇ ਅਤੇ ਵਧੀਕੀਆਂ ਕਰਨ ਤੇ ਰੋਕ ਲਾਉਣਗੇ ।

पंडित चिरंजीलाल शर्मा (गनौर) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, यह जो बिल सरकार लाई है बड़ा अच्छा बिल है, इसके लाने के लिये यह मुबारिकबाद की मुस्तहिक है लेकिन जिस किसी बिल में कमेटियों की नियुक्ति आती है वहां मैं समझता हूँ कि वह काम पायातकमील तक नहीं पहुंचता और इससे सरकार की नेक नीयती साबत नहीं होती । जहां भी कमेटियों की निक्युित का सवाल आ जाता है वहां पर मामला खटाई में पड़ जाता है । इन्होंने इसमें यह जो कमेटी की व्यवस्था की है इस कमेटी का मैम्बर ज़िला परिषद का चेयरमैन होगा, पंचायत समिति का चेयरमैन होगा और कई अफसर होंगे । मगर मैं गारंटी से कह सकता हूँ और विश्वास दिलाना चाहता हूँ कि एक्ट का असली मुद्दा खत्म हो जाएगा ।

[पंडित चिरंजी लाल शर्मा]

न वह कमेटियां बनाई जाती हैं और न इनकी मीटिंगें बुलाई जाती हैं। फिर अगर यह बन भी जायें तो इनकी गज़ेट नोटीफिकेशन का सवाल आता है तो और देर लग जाती है। जितनी देर में गवर्नमेंट सुधार करना चाहती है उतनी देर में उसका भट्ठा बैठ जाता है। इसलिये मैं गुज़ारिश करता हूँ कि यह कमेटी बनाने वाली क्लाज़ को इस बिल में से निकाल दिया जावे।

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਤੇ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬੰਤਾ ਸਿੰਘ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਹਲਕੇ ਦੇ ਐਮ. ਐਲ. ਏ. ਨੂੰ ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਪਹਿਲੇ ਵੀ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਫਿਰ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼ ਨੂੰ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਕੰਮ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਉਥੇ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੀ ਮੁਖਾਲਫਤ ਹੋਣੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਜੇਕਰ ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼ ਨੂੰ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਥੇ ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੁਖਾਲਫਤ ਲੈ ਲੈਣਗੇ। ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਖਰਾਬ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਚੁਕਾ ਹਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕ ਬਿਲ ਹੋਰ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਅਸੀਂ ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼ ਨੂੰ ਜ਼ਿਲਾ ਪਰੀਸ਼ਦਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤ ਸਮਿਤੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਢ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ ਅਸੀਂ ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ।

ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਪੰਡਤ ਚਿਰੰਜੀ ਲਾਲ ਨੇ ਕਹੀ ਹੈ ਕਿ ਕਮੇਟੀ ਸਿਰਫ ਬੋਝ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਹੋਰ ਕੰਮ ਇਹ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਅਫਸਰ, ਸਾਇਲ ਕਨਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਅਫਸਰ ਔਰ ਡਿਵੀਜ਼ਨਲ ਫਾਰੇਸਟ ਅਫਸਰ ਹੋਣਗੇ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਜੇਕਰ ਜ਼ਿਲਾ ਪਰੀਸ਼ਦ ਦਾ ਚੇਅਰਮਨ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤ ਸਮਿਤੀ ਦਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਵੀ ਉਸ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਬਣ ਜਾਣਗੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਹਰਜ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੁਝਾਉ ਨਹੀਂ ਮੰਨ ਸਕਦਾ।

Deputy Speaker : Question is—

That clause 4 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 5

Deputy Speaker : Question is—

That clause 5 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 6

Deputy Speaker : Question is—

That clause 6 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 7

Deputy Speaker : Question is—

That clause 7 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 8

Comrade Gurbakhsh Singh Dhaliwal (Nihalsinghwala) : Madam, I beg to move—

That in line 3, *for* "thirty" *substitute* "sixty".

ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਜੀ, ਇਸ ਕਲਾਜ਼ ਵਿਚ ਇਹ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਡਿਸ-ਟ੍ਰਿਕਟ ਲੈਂਡ ਇੰਪਰੂਵਮੈਂਟ ਕਮੇਟੀ ਕੋਈ ਸਕੀਮ ਬਣਾ ਕੇ ਪਬਲਿਸ਼ ਕਰੇਗੀ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਲੈਣ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ 30 ਦਿਨ ਦਾ ਵਕਫਾ ਇਸ ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਬਹੁਤ ਥੋੜਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਕੀਮ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਪਬਲਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਣਾ ਅਤੇ ਜੇ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਤਾਂ ਦੇਰ ਨਾਲ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਥੋੜੇ ਵਕਤ ਵਿਚ ਉਸ ਸਕੀਮ ਤੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਣਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ 30 ਦਿਨ ਦਾ ਵਕਫਾ ਵਧਾ ਕੇ ਜੇਕਰ 60 ਦਿਨ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਬੜੀ ਯੋਗ ਗੱਲ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਉਸ ਸਕੀਮ ਤੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਸਕਣਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਹ ਸੋਧਨਾ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਲੈਣਗੇ।

Deputy Speaker : Motion moved—

That in line 3, *for* "thirty" *substitute* "sixty".

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬੰਤਾ ਸਿੰਘ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ 30 ਦਿਨ ਹੀ ਕਾਫੀ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਬਾਕੀ ਸੈਕਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਉਪਬੰਧ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸਕੀਮ ਦੀ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਉਹ ਪਿੰਡ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਵਿਚ, ਪੰਚਾਇਤ ਸਮਿਤੀ ਵਿਚ ਤੇ ਜ਼ਿਲਾ ਪਰੀਸ਼ਦ ਵਿਚ ਪਬਲਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਨੋਟੀ-ਫਿਕੇਸ਼ਨ ਹਿੰਦੀ, ਉਰਦੂ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਤਿੰਨਾਂ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਵਿਚ ਛਪਾਈ ਜਾਵੇ ਤਾ ਕਿ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਉਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਸਕਣ। ਇਸ ਲਈ 30 ਦਿਨ ਰਖੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਬਹੁਤ ਕਾਫੀ ਹਨ।

Deputy Speaker : Question is—

That in line 3, *for* "thirty" *substitute* "sixty".

The motion was lost.

Deputy Speaker : Question is—

That clause 8 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 9

Deputy Speaker : Question is—

That clause 9 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 10

Deputy Speaker : Question is—

That clause 10 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 11

Deputy Speaker : Question is—

That clause 11 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 12

Deputy Speaker : Question is—

That clause 12 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 13

Deputy Speaker : Question is—

That clause 13 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 14

Comrade Gurbakhsh Singh Dhaliwal (Nihalsinghwala) : Madam, I beg to move—

That in sub-clause (1), line 2, *delete* "with interest".

That in sub-clause (2), line 3, *for* "thirty" *substitute* "sixty".

That in sub-clause (4), line 5, *delete* "with interest".

ਸਾਡੀ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ' with interest, ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਜੋ ਹਨ ਇਹ ਉੜਾ ਦਿਤੇ ਜਾਣ। ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬੰਤਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਕੀ ਹਾਲਤ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ.. .. .. ..

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਸਰਕਾਰ ਤਾਂ ਆਪਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਕਰੋ। (The Government represents all of us. The hon. Member should talk about himself.)

ਕਾਮਰੇਡ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿਘ ਧਾਲੀਵਾਲ: ਕੁਦਰਤੀ ਆਫਤਾਂ ਕਰ ਕੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਹੋਰ ਵੀ ਖਰਾਬ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਸੈਸ ਅਤੇ ਵਾਧੂ ਟੈਕਸ ਲਗਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਸਕੀਮ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਾਉਣੀ ਹੈ, ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੋਂ ਪੈਸੇ ਲੈਣੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਨਾਂ ਤਾਂ ਕਰੋ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਬਿਆਜ ਨਾ ਪਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਉਹ ਤਾਂ ਵਿਚਾਰੇ ਅਸਲੀ ਖਰਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਜੋਗੇ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਿਆਜ ਵੀ ਮੰਗਦੇ ਹੋ। ਇਹ ਬਿਆਜ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਗਲ ਖਤਮ ਕਰੋ।

ਅਗਲਾ ਭਾਗ ਜੋ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ 30 ਦੀ ਬਜਾਏ 60 ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਉਹੀ ਦਲੀਲ ਹੈ ਕਿ 30 ਦਿਨ ਥੋੜੇ ਹਨ ਅਤੇ 60 ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਲੋਕ ਲਿਖ ਕੇ ਦੇ ਸਕਣਗੇ।

Deputy Speaker : Motions moved—

That in sub-clause (1), line 2, *delete* "with interest".

That in sub-clause (2), line 3, *for* "thirty" *substitute* "sixty".

That in sub-clause (4), line 5, *delete* "with interest".

Shri Lal Chand Prarthi (Kulu) : Madam, I beg to move—

That in sub-clause (3), line 3, *between* "date" and "before" *insert* "convenient to the landowner".

That in sub-clause (4), line, 2, *for* "Soil Conservation Officer" *substitute* "District Land Improvement Committee".

डिपटी स्पीकर साहिबा, क्लाज़ 14 के तहत जो जमीनें बेहतर बनाई जानी हैं, उनको बेहतर बनाने के मुताल्लिक दो बातें हैं—या तो वह गवर्नमेंट को उसे ठीक कराने के पैसे दे या फिर खुद कराए। खुद कराने के मुताल्लिक सब क्लाज़ तीन में दर्ज है कि Soil Conservation Officer shall fix the date before which the land owner will carry out the works. बाज़ हालात में ऐसा होता है कि जो अफसर है वह मालिक ज़मीन के साथ मशवरा किये बगैर ही तारीख निश्चित कर देता है और किसान के आराम का ख्याल नहीं रखा जाता। देहात में कई बातें हो सकती हैं, फसल खड़ी हो सकती है, कोई बीमार हो सकता है। उनसे तो पूछेंगे नहीं और इसकी ज्यादा तकलीफ गरीबों को ही होगी, अमीर तो पैसे देकर और ब्याज भी देकर काम करा लेंगे। गरीब बीमार भी हो सकता है, बाहर गया हुआ भी हो सकता है तो यह हो सकता है कि अफसर ज़मीन के मालक की सहूलियत को सामने न रखते हुए बिना उसके मशविरे के तारीख मुकर्रर कर देता है। ऐसी धक्केशाही की बातें हो जाती हैं। इसलिये यह जो तरमीम है यह अगर मन्जूर हो जाए तो हरज वाली बात नहीं है। सिर्फ उन लोगों की सहूलियत को ही मद्देनज़र रखना है।

फिर, डिप्टी स्पीकर साहिबा, इसमें प्रोवियन है 'to the satisfaction of the Soil Conservation Officer'. तो यह जो अफसर की सैटिसफैक्शन की बात है यह बड़ी मुख्तलिफ हो सकती है, और उसकी मर्जी की बात है। जब डिस्ट्रिक्ट लैंड इम्प्रूवमेंट कमेटी बनाई गई है तो इस तरह से एक आदमी की मर्ज़ी पर बात छोड़ देना गरीबों के हक में नहीं हो सकता। इसकी जगह अगर 'to the satisfaction of the District Land Improvement Committee हो तो यह होगा कि उस कमेटी में बहुत से लोग होते हैं जैसे कि जिला परिषद् के मैम्बर, पंचायत समिति के मैम्बर वह सारी बात को देख कर इन्साफ करेंगे। उनकी बजाए अगर एक ही आदमी को यह इख्तयार दे दिये गए तो इससे कुरप्शन को बढ़ावा मिलता है। इसकी सैंकड़ों मिसालें देखने में आती हैं कि काम चाहे ठीक हो मगर जहां सिर्फ एक अफसर की तसल्ली का

[Pandit Lal Chand Prarthi]

सवाल हो वहां पर यह काम बड़ा कठिन हो जाता है, उसकी सैटिसफैक्शन नहीं हो पाती। तब उन लोगों को कुछ हेरा फेरी और ले दे करनी पड़ती है। इस वजह से मैं समझता हूँ कि इस बुराई से बचने के लिए मेरी अमैंडमेंट मन्जूर कर ली जाए, यह बड़ी माकूल है। मुझे अफसोस है कि मैं इस से पहले वजीर साहिब को मिल न सका जो कि मेरा फर्ज था मगर अब भी इस माकूल अमैंडमैंट को मन्जूर कर लिया जाना चाहिए। इसमें यह हो जाए कि उस अफसर की सैटिसफैक्शन की बजाए डिस्ट्रिक्ट लैंड इम्प्रूवमेंट कमेटी की सैटिसफैक्शन कराई जाए। बस मुझे यही कहना है।

उपाध्यक्षा : मास्टर जी, क्या आप कोई अमैंडमेंट मन्जूर करते हैं ? (Does the hon. Minister accept any of the amendments?)

कृषि मन्त्री : नहीं जी ।

Deputy Speaker : Motions moved—

That in sub-clause (3), line 3, *between* "date" and "before" *insert* "convenient to the landowner".

That in sub-clause (4), line 2, *for* "Soil Conservation Officer" *substitute* "District Land Improvement Committee".

Deputy Speaker : Question is—

That in sub-clause (1), line 2, *delete* "with interest".

The motion was lost.

Deputy Speaker : Question is—

That in sub-clause (2), line 3, *for* "thirty" *substitute* "sixty".

The motion was lost.

Deputy Speaker : Question is—

That in sub-clause (4), line 5, *delete* "with interest".

The motion was lost.

Deputy Speaker : Question is—

That in sub-clause (3), line 3, between "date" and "before" *insert* "convenient to the landowner".

The motion was lost.

Deputy Speaker : Question is—

That in Sub-clause (4), line 2, *for* "Soil Conservation Officer" *substitute* "District Land Improvement Committee".

The motion was lost.

Deputy Speaker : Question is—

That clause 14 stand part of the Bill.

The motion was carried

CLAUSE 15

चौधरी नेतराम (हिसार सदर) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, इसमें है कि मालिक ज़मीन से ब्याज के साथ खर्च वसूल किया जाएगा । फर्ज़ करो कोई ज़मीन किसी मालिक की ली जाती है । उस पर रुपया खर्च किया जाता है मगर वह उस पाए तक नहीं पहुंचती जितनी कि मालिक उससे उम्मीद करता था । वह उस कीमत की नहीं होती जितना कि खर्च उस पर डिप्टी कमिशनर वगैरह डालेंगे । तो ऐसी सूरत में क्या उसको इजाज़त होगी कि वह लिख कर दे दे कि सरकार ही उस जमीन को सम्भाल ले और वह जो खर्च किया गया है व उससे ब्याज के साथ वसूल न किया जाए बल्कि जो कीमत उस ज़मीन की पहले थी उसी के मुताबिक उसको पैसा दिया जाय ? यह चीज़ इसमें ज़रूर होनी चाहिए । उसको यह हक होना चाहिए कि वह अगर चाहे तो उस ज़मीन को छोड़ सके क्योंकि जमीन को ठीक करने के बाद भी उसकी वह कीमत नहीं हो सकी जितनी कि खर्च और ब्याज अदा करने के बाद होनी चाहिए थी । यह इसमें संशोधन होना चाहिए ।

Comrade Gurbakhsh Singh Dhaliwal (Nihalsinghwala) : Madam, I beg to move—

That in lines 4-5, *delete* "with interest".

ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਜੀ, ਮੈਂ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਾਲਾਤ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਬੁਰੇ ਹੁੰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। (ਵਿਘਨ) ਮੈਂ ਹੋਰ ਗੱਲ ਕਰਾਂਗਾ। ਪੈਪਸੂ ਦੇ ਵੇਲੇ ਵੀ ਇਕ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਕੀਮ ਬਣੀ ਸੀ। ਅਤੇ ਬਸੀ, ਬਨੂੜ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਹਲਕੇ ਸਮਾਨਾ ਵਿਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਬਿਨਾਂ ਰਜ਼ਾਮੰਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੀ ਨੌ ਤੋੜ ਲਈ ਠੇਕਾ ਯੂ. ਪੀ. ਸੀ. ਸੀ. ਦੀ ਕੰਪਨੀ ਨੂੰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਕੰਪਨੀ ਨੂੰ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਿਆ ਦਿਤਾ ਗਿਆ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਹੀ ਜ਼ਾਇਆ ਗਿਆ। ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਹਾਲਤ ਠੀਕ ਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਰਜ਼ਾਮੰਦੀ ਨਹੀਂ ਲਈ ਗਈ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੈਸਾ ਵਿਆਜ ਸਮੇਤ ਲਿਆ ਅਤੇ ਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਠੇਕਾ ਤਾਂ ਇਹ ਖਾ ਗਏ ਅਤੇ ਪੈਸਾ ਗਰੀਬਾਂ ਤੋਂ ਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਤਨਾ ਜ਼ੁਲਮ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਫੇਰ ਨੌ ਤੋੜ ਕਰਨੀ ਹੈ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਰਜ਼ਾਮੰਦੀ ਲਏ ਬਗੈਰ ਹੀ ਅਤੇ ਸਿਰਫ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਿਆ ਖਟਾਉਣਾ ਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਲਗਾ। ਜ਼ਮੀਨ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੋਣੀ ਨਹੀਂ ਉਲਟਾ ਵਿਆਜ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜ਼ਿਮੇ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਗੱਲ ਨਾ ਕਰੋ, ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਤੇ ਤਰਸ ਕਰੋ। ਇਨਾਂ ਹੀ ਕਰ ਦਿਉ ਕਿ ਅਸਲੀ ਰਕਮ ਹੀ ਵਸੂਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਵਿਆਜ ਨਾ ਲਿਆ ਜਾਵੇ।

Deputy Speaker : Motion moved—

That in lines 4-5, *deletc* "with interest".

Deputy Speaker : Question is—

That in lines 4-5, *delete* "with interest".

The motion was lost.

Deputy Speaker : Question is—

That Clause 15 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 16

Deputy Speaker : Now clause 16 is before the House.

Shri Lal Chand Prarthi (Kulu) : Madam, I beg to move.

That in sub-clause (1), line 2, *between* "scheme" and "prepare" *insert* "after the approval of the District Land Improvement Committee".

यहाँ फिर वही बात आ जाती है । डिप्टी स्पीकर साहिबा, जब यह सारा काम खत्म हो जाता है तो जो लैंड इम्प्रूवमेंट स्कीम तैयार हो जाती है और फिर स्टेटमेंट बनती है इस स्टेटमेंट को सायल कन्ज़रवेशन अफसर तैयार करता है तो इसमें ज़रूरी है कि इस किस्म के वर्क्स की कुल लागत ली जाए और प्रति एकड़ पर जो रिकवरी का रेट है वह लिया जाए । यह दो चीज़ें ऐसी हैं कि जिनका तग्राल्लुक बराहेरास्त ज़मीन मालकों से है । इनकी अदायगी का सवाल उन पर आता है । तो यह दो चीज़ें हैं जिनका फैसला एक आदमी पर छोड़ देना मुनासिब नहीं कि वह उस स्टेटमेंट में रेट आफ रिकवरी भर दे और ऐसे वर्क्स का कुल खर्च भी लिख दे । इसलिये मेरा यह संशोधन है कि between "scheme" and "prepare" insert "after the approval of the District Land Improvement Committee" एक ज़िला की कमेटी बनाई जा चुकी है वह इस बात का जायज़ा ले सकती है कि वर्क की कुल लागत क्या है और फिर दूसरा नुक्स यह है कि जो स्टेटमेंट एक बार तैयार होगी वह फाइनल होगी तो रेट आफ रिकवरी भी कमेटी की मन्ज़ूरी से ही दर्ज होना चाहिए । यह बहुत ही खूबसूरत बात है कि जहां पर स्कीम लागू की जाए वहां पर ज़िले की कमेटी से पहले मन्ज़ूरी लेकर स्टेटमेंट तैयार की जाए । क्योंकि कास्ट तो गरीब किसान ने ही देनी है इसलिये अगर कमेटी इजाज़त दे तो बेशक स्टेटमेंट तैयार कर ली जाए और कास्ट गरीब किसान पर डाल दी जाए, किसी को भी आपत्ति नहीं होगी । मिनिस्टर साहिब भी यही फरमाते हैं कि यह गरीब के फायदे की बात है और कमेटी खुद सारी बातों को देख सुन कर फैसला कर लेगी कि कितनी कास्ट जाइज़ है या जो रेट आफ रिकवरी है वह मुनासिब है । इसलिये मैं प्रार्थना करूँगा कि वज़ीर साहिब इस तरमीम को ज़रूर मन्ज़ूर फरमायेंगे ।

Deputy Speaker : Motion moved—

That in sub-clause (1), line 2, *between* "scheme" and "prepare" *insert* "after the approval of the District Land Improvement Committee".

Deputy Speaker : Question is—

That in sub-clause (1), line 2, *between* "scheme", and "prepare" *insert* "after the approval of the District Land Improvement Committee".

The motion was lost.

Deputy Speaker : Question is—

That Clause 16 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 17

Deputy Speaker : Question is—

That Clause 17 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 18

Deputy Speaker : Now Clause 18 is before the House.

Shri Lal Chand Prarthi (Kulu) : Madam I beg to move—

That in line 3, *for* "Director" *substitute* "Deputy Commissioner".

डिप्टी स्पीकर साहिबा, यह बिल जो हमारे सामने है इसका तल्लुक महज़ मदानों से नहीं है जहां पर कि ग्रामदोरफ्त के साधन बहुत ग्रच्छे हैं, रेल है, मोटर है ग्रौर किसी को भी शिकायत हो या उसका हिसाब किताब ठीक करना हो तो वह झट मोटर में बैठ कर चंडीगढ़ में डायरैक्टर के पास चले जाते हैं ग्रौर सुबह को गए तो शाम को वापस ग्रा गए ग्रौर उनकी मुशकलें हल हो जाती हैं। लेकिन ग्राप जैसा कि जानती हैं हमारी स्टेट बहुत दूर तक फैली हुई है । लाहौल ग्रौर स्पिति का जो बार्डर ऐरिया है वह भी इस में शामिल है । यह इलाका चण्डीगढ़ से सैंकड़ों मील दूर है ग्रौर ग्राने जाने के साधन भी ग्रच्छे नहीं हैं ग्रौर वहां पर इरोज़न भी ज्यादा है, कैचमेंट एरिया भी है ग्रौर सतलुज ग्रौर ब्यास के कारण भी इरोज़न होती है । वहां के इलाके की शिकायतें चंडीगढ़ में कैसे पहुंचाई जा सकती हैं? ग्रकेली ग्रथारेटी डायरैक्टर ही नहीं हो सकता । केलांग सिपत्ति बार्डर ऐरिया के किसान को किस तरह से इनसाफ मिल सकता है? यह इन गरीब लोगों के लिए बेइन्साफी होगी कि, वह इतनी दूर से इतनी बड़ी रकम खर्च करके ग्रायेंगे । इस बात का ग्रहसास मिनिस्टर इन्चार्ज को करना चाहिए । सरकार को खुद भी पता है कि वहां पर लाहौल एक ज़िला है ग्रौर उसमें एक डिप्टी कमिश्नर भी है जो चैक भी कर सकता है ग्रौर शिकायत भी सुन सकता है। इसलिये मैंने संशोधन दी है कि डायरैक्टर की जगह डिप्टी कमिश्नर रखा जाए ताकि गरीब लोगों को इन्साफ मिल सके ग्रौर इखराजात भी कम हों। कांगड़ा ग्रौर कुल्लू के धर्मशाला में जा सकते हैं लेकिन दूर के इलाके से लोग ग्रा नहीं सकते ग्रौर फिर चंडीगढ़ में ग्रा भी जाएं तो मुलाकात किस तरह होती है यह भी ग्राप जानते हैं ग्रौर फिर डायरैक्टर मौके पर नहीं है तो क्या किया जाए। फिर डायरैक्टर मौके पर नहीं है ग्रौर बगैर मौका देखने के किस तरह वह फैसला दे सकता है? इसलिये मेरी यह तरमीम है कि ग्रपैलेट ग्रथारेटी डिप्टी कमिश्नर हो ताकि मौका पर देख ले ग्रौर जो दिक्त हो उसे दूर किया जा सकता है। मैं यह ग्रर्ज़ इसलिये कर रहा हूँ कि इस बिल का तग्राल्लुक पहाड़ी इलाके से ज्यादा है ग्रौर इतनी दूर से लोग ग्रा नहीं सकते । वह मैदानी इलाका नहीं कि सुबह चन्डीगढ़ ग्राए, काम किया ग्रौर शाम की रोटी घर पर जा कर खा ली। ऐसी हालत हमारे दिहात में है कि न वह खर्च कर सकते हैं ग्रौर न ही इतने दूर जा सकते हैं। इसलिये उन्होंने कौनसा गुनाह किया है कि जो यह सज़ा उन्हें दी जा रही है कि यह चंडीगढ़

[**श्री लाल चन्द** प्रार्थी]

डायरैक्टर के पास आएं : पशुधन बरबाद हो चुका है । इरोज़न की वजह से भेड़ बकरी नहीं पाल सकते, गुनाह यह है कि पानी वहां से जाकर मिट्टी साथ बहा कर मैदानों को सैराब करता है । ज़मीन हमारी कट कर बह गई है इसलिये हमें इन्साफ मिलना चाहिए । और हमारी हालत यह है कि—

गुन्हगार हूँ गुनाहों से वाकिफ नहीं हूँ
नहीं जानते हमारी खता क्या है ?

इसलिये यह मेरी जो तरमीम है कि डायरैक्टर की जगह डिप्टी कमिश्नर को रखा जाए ताकि इतने दूर दराज़ इलाके की तकलीफें दूर हो सकें वह मन्ज़ूर होनी चाहिए ।

Deputy Speaker : Motion moved—

That in line 3, *for* "Director" *substitute* "Deputy Commissioner".

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬੰਤਾ ਸਿੰਘ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਐਨੀ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਸ੍ਰੀ ਪਰਾਰਥੀ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਤਜਵੀਜ਼ ਰਖੀ ਹੈ ਇਸ ਤਰਮੀਮ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਇਕ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਸਲਾਹ ਹੈ ਅਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਹੈ । ਇਸ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਨੂੰ ਦਿਲ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਔਕੜ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਵੇਰ ਦੋ ਜ਼ਿਲੇ ਇਕਠੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਲਾਗੇ ਲਾਗੇ ਪਿੰਡ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਕੇਸ ਵਿਚ ਜੇ ਕਰ ਕੋਈ ਝਗੜਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਰਮੀਮ ਮੰਨਣ ਨਾਲ ਦੋ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰਾਂ ਪਾਸ ਜਾਣਾ ਪਏਗਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਦੋ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਵਿਚ ਫਿਰ ਕਈ ਵੇਰ ਇਰੋਜਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਅਧਿਕਾਰ ਦੋ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰਾਂ ਪਾਸ ਹੋਣਗੇ, ਇਕ ਹੀ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇਗਾ। ਇਕ ਹੋਰ ਔਕੜ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਪਿੰਡ ਇਕ ਕਮਿਸ਼ਨਰੀ ਵਿਚ ਤੇ ਦੂਜਾ ਦੂਜੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰੀ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਦਿੱਕਤ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

ਬਾਕੀ ਕੁੱਲੂ, ਲਾਹੌਲ ਸਪਿਤੀ ਬਾਰੇ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ੱਕ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਆਉਣ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਔਖ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਵਿਚ ਉਹ ਪੈਣਗੇ ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਸ਼ੱਕ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਪਾਸ ਪਾਵਰਜ਼ ਦਿਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਤੇ ਡੈਫੀਨੀਸ਼ਨ ਵਿਚ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੁਝ ਅਧਿਕਾਰ ਸੌਂਪ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕੁੱਲੂ ਤੇ ਲਾਹੌਲ ਸਪਿਤੀ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਉਥੋਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪਾਸ ਸੌਂਪ ਦਿਆਂਗੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸ਼ੱਕ ਤੇ ਔਖ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਤਰਮੀਮ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਦਿਲਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਤਕਲੀਫ ਨੂੰ ਰਫਾ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ ।

श्री लाल चंद प्रार्थी : इस ख्याल से कि मिनिस्टर साहिब ने जो यह हाउस में ऐशोरेंस दी है कि डिसप्यूट्स के डिसीजन के मुताल्लिक जो पावर्ज़ डायरैक्टर की तारीफ में आती हैं लाहौल स्पिती और कुल्लू के एरिया के लिये यह पावर्ज़ वहां के लोकल अफसरों को दे दी जाया करेंगी । इस बात को ध्यान में रखते हुए मैं अपनी अमेंडमेंट विदड्रा करता हूँ ।

Deputy Speaker : Has the hon. Member the leave of the House to withdraw his amendment ?

(*Voices* : Yes)

The amendment was, by leave, withdrawn.

Deputy Speaker : Question is—

That Clause 18 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 19

Deputy Speaker : Question is—

That Clause 19 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 20

Deputy Speaker : Now Clause 20 is before the House.

Comrade Gurbakhsh Singh Dhaliwal (Nihal Singh Wala) : Madam, i beg to move—

That in line 4, *for* "five" *substitute* "one".

ਕਾਮਰੇਡ ਗੁਰਬਖ਼ਸ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੇਰੀ ਇਹੋ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕਲਾਜ਼ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਇਹ ਸ਼ਰਤ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਜੁਰਮਾਨੇ ਦੀ ਸਜ਼ਾ 500/– ਤਕ ਹੋਵੇਗੀ ਜੇ ਇਹ 100 ਕਰ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਾਫੀ ਹੈ। ਐਸਾ ਕਿਹੜਾ ਕਿਸਾਨ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ, ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨੌਤੋੜ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਦੇ ਬਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਫਸਲ ਪੈਦਾ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ, ਉਹ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਲਿਬਾਸ ਅੱਛਾ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਉਸ ਦੀ ਤਾਂ ਖੁਦ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਚੰਗੀ ਬਣੇ। ਇਹ ਤਾਂ ਮਹਿਜ਼ ਇਕ ਡਰ ਵਾਸਤੇ ਸਜ਼ਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਸਜ਼ਾ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਹ ਹਾਊਸ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸਾਨ ਦੀਆਂ ਔਕੜਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਡੰਡਾ ਵਲੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਿਖੀ ਹੈ ਇਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਆਪਣੇ ਦੁਖ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਇਹੋ ਖਾਹਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਹੋਵੇ, ਫੇਰ ਇਤਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਦੀ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। 500/- ਦੀ ਬਜਾਏ 100/- ਹੀ ਕਾਫੀ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ ਜੰਗਲੀ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਮੇਰੀ ਤਰਮੀਮ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰਨਗੇ। (ਹਾਸਾ)

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਜੰਗਲੀ ਮੰਤਰੀ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ? ਉਹ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦ ਵਾਪਸ ਲੈਣ। (What does 'Jangli Mantri' mean ? He should withdraw his words.)

ਕਾਮਰੇਡ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ : ਮੈਂ ਇਹ ਲਫਜ਼ ਵਾਪਸ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ ਦੇ ਮੰਨਣ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

Deputy Speaker : Motion moved—

That in line 4, *for* "five" *substitute* "one".

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ: ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਸ਼ੱਕ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਸਜ਼ਾ 500/- ਵੀ ਉਸ ਸਖ਼ਸ਼ ਵਾਸਤੇ ਰੱਖੀ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿਸੇ ਸਕੀਮ ਵਿਚ ਵਿਘਨ ਪਾਵੇਗਾ। ਜਿਹੜਾ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸ ਗੱਲ ਦਾ ਡਰ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਉਹ ਗੱਲ ਹੋਈ ਕਿ ਚੋਰ ਦੀ ਦਾਹੜੀ ਵਿਚ ਤਿਨਕਾ। ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਇਹ ਗੱਲ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੱਟਾਂ ਭੰਨਣੀਆਂ ਹਨ, ਚਲਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਵਿਘਨ ਪਾਉਣੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਜੁਰਮਾਨੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਹੋਣੇ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਹਰਜ ਵਾਲੀ ਵੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਹੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਵਾਸਤੇ ਉਹ ਸਜ਼ਾ ਵੀ 500/- ਤੋਂ 100/- ਕਰਾਉਣੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਐਸੇ ਕੰਮ ਕਰਨੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਫਿਰ ਭਾਵੇਂ ਕਿਤਨੀ ਹੋਵੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਡਰ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਡਰਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਹ ਕਲਾਜ਼ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਰਹਿਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

Deputy Speaker : Question is—

That in line 4, *for* 'five' *substitute* 'one'.

The motion was lost.

Deputy Speaker : Question is—

That Clause 20 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 21

Deputy Speaker : Question is—

That Clause 21 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 22

Deputy Speaker : Question is—

That Clause 22 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 23

Deputy Speaker : Question is—

That Clause 23 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 24

Deputy Speaker : Question is—

That Clause 24 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 25

Deputy Speaker : Question is—

That Clause 25 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 26

चौधरी रिज़क राम (राये) : मैंने महज़ इस क्लाज़ में एक बात की तरफ आपका ध्यान दिलाना है । वह यह कि क्लाज़ नं० 18 पर बहस करते हुए वज़ीर साहिब ने यह फरमाया है कि डायरैक्टर की जो इखत्यारात हैं वह अपनी इन पावर्ज़ को आगे डैलीगेट भी कर सकता है अगर वह ऐसा करना चाहे । मगर इस क्लाज़ 26 में पावर्ज़ महज़ सरकार को या सायल कन्ज़र्वेशन अफसर को ही हैं । इसके इलावा और कोई शब्द नही । डायरैक्टर का इस क्लाज़ में सवाल ही पैदा नहीं होता । इसलिये मैं समझता हूँ कि अगर इसमें सायल कन्ज़र्वेशन अफसर के साथ शब्द and Director भी लगा दिया जाये तो ठीक है वरना यह मकसद जो इस क्लाज़ का है निकलना मुशकिल हो जायेगा । इसलिये मैं अर्ज़ करूँगा कि इस क्लाज नं० 26 में जहां लफ्ज सायल कन्ज़र्वेशन अफसर है इस के साथ ऐंड डायरैक्टर भी बढ़ा दिया जाये ।

उपाध्यक्षा : देखिए चौधरी रिज़क राम जी, आपकी अमैंडमेंट भी कोई नहीं है फिर भी आप उठ खड़े होते हैं । (I would like to point out to the hon. Member that in spite of the fact that he has not given notice of any amendment he rises to speak.)

चौधरी रिजक राम : मुझे आखिर इस क्लाज़ पर भी कुछ कहना है । आप हमेशा हमें बच्चों की तरह धमकियां देती रहती हैं । There should be no reflection please. I have a right to speak. you may or may not allow this.

Deputy Speaker: Please resume your seat. और जो कुछ कहा है पहले इसे वापस लें फिर बोलने दिया जायेगा । It is an aspersion on the Chair. (The hon. Member should resume his seat. At first he should withdraw what he has said and only then he will be allowed to proceed further. It is an aspersion on the Chair.)

Chaudhri Rizaq Ram : Madam, I withdraw my remarks. I submit that due consideration should be shown to the views expressed by the hon. Members on the Floor of the House. The hon. Minister has given an assurance that the Director would be competent to delegate his poweis given to him under Clause 18 of the Bill. But in this Clause by which powers or delegations are being conferred on the Officers, only, 'State Government and the 'Soil Conservation Officer' have been mentioned and the 'Director' is omitted. There are no powers or delegations being given to the Director. Therefore, the assurance given by the hon. Minister will not be fulfilled. The amendment which I have suggested earlier has been necessitated because of the assurance given by the hon. Minister in the House. I, therefore, suggest that the word 'Director' after the words 'Soil Conservation Officer' be inserted.

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬੰਤਾ ਸਿੰਘ) : ਮੈਂ ਚੌਧਰੀ ਰਿਜ਼ਕ ਰਾਮ ਦੀ ਗੱਲ ਦੇ ਮੁਤੱਲਕ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਿਸ ਗੱਲ ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਹੈ ਉਹ ਕਲਾਜ਼ 26 ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਸਾਇਲ ਕਨਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਅਫਸਰ ਦੀਆਂ ਡਿਊਟੀਆਂ ਬਾਰੇ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਡਿਊਟੀਆਂ ਡੈਲੀਗੇਟ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਜਿਹੜੀ ਗਲ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਬਾਰੇ ਕਹੀ ਹੈ, ਉਹ ਇਥੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ । ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਦਾ ਲਫਜ਼ ਐਡ ਕਰਨਾ ਇਥੇ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ।

चोधरी रिजक राम : यह तो क्लैरीफिकेशन वाली बात है। आप क्लाज़ 18 का मुलाहज़ा फरमाइए। वहां यह है कि डायरैक्टर झगड़े का फैसला कर सकता है और आपने फरमाया है कि अगर डायरैक्टर खुद न करना चाहे तो डिप्टी कमिश्नर को पावर डैलिगेट कर सकता है। फिर क्लाज़ 26 में यह प्रोवाइड किया गया है कि कौन कौन सा अफसर पावर्ज़ डैलीगेट कर सकता है। एक तो स्टेट गवर्नमेंट और दूसरा सायल कनज़रवेशन अफसर है । वह अपने अख्तियार को डैलीगेट कर सकता है। मैं पढ़ देता हूँ—

> "The State Government, and, subject to the control of the State Government. the Soil Conservation Officer........'

सरदार गुरबख्श सिंह : क्या सरदार हरचंद सिंह किसी दूसरी सीट पर बैठे बैठे इंटरप्ट कर सकते हैं ?

उपाध्यक्षा : वह उनकी पक्की ड्यूटी हो गई है । You should go to your own seat please. (This has become the regular duty of the hon. Member. He should go to his seat please.)

चौधरी रिजक राम : तो मैं अर्ज कर रहा था कि इसमें एक तो अख्तियार दिया है स्टेट गवर्ननेंट को और दूसरे सायल कनज़रवेशन आफिसर को जो कि अपने अख्तियार को डेलीगेट कर सकता है । और यह जो डेफीनीशन दी है उसमें क्लाज़ बी० में डाइरैक्टर को डिफाइन किया है और क्लाज़ ए० में सायल कनज़रवेशन आफिसर को डिफाइन किया है। यानी डाइरैक्टर सायल कनज़रवेशन आफिसर नहीं हो सकता और सायल कनज़रवेशन आफिसर डाइरैक्टर नहीं हो सकता । मैंने वज़ीर साहब का ध्यान दिलाने के लिए कहा है।

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਕਲਾਜ਼ 2 ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਥੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਦੀ ਡੈਫੀਨੀਸ਼ਨ ਦਿਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ।

The definition of the Director is—

> "Director' means the Officer appointed for the time being to be the Director of Agriculture, and includes any other officer authorised by the State Government by notification to perform the functions of the Director under this Act and the rules made there under,"

ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਰਿਜ਼ਕ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਸ਼ੱਕ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੁੱਲੂ ਤੋਂ ਲੋਕ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਦੇ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੇ ਸਨ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੇਸਾਂ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਦੀ ਪਾਵਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਡਿਫੈਕਟ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

Deputy Speaker: Question is—

12.00 noon.

That clause 26 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 27

Deputy Speaker: Question is—

That Clause 27 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 28

Deputy Speaker : Question is—

That Clause 28 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 29

Deputy Speaker: Question is—

That Clause 29 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 30

चौधरी नेतराम (हिसार सद्दर): डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं इस क्लाज़ पर यह कहना चाहता हूँ कि इसमें ब्याज की सरह मुकर्रर नहीं की, वह होनी चाहिए । क्योंकि अगर ज़मीन मालिक को अगर पता नहीं होगा तो उसके ऊपर मनमाना बोझ डाला जाएगा । इसलिये इसके अंदर लाज़मी तौर पर सूद की शरहा मुकर्रर होनी चाहिए। इसके अलावा मैं एक और अर्ज़ करूँगा कि ज़मीन का मालिक ज़मीन का नौ-तोड़ हो जाने के बाद भी अगर उस ज़मीन को ठीक न समझे तो उसको जायज़ कीमत लेकर सरकार को देने का अख्तियार होना चाहिए । बस मैं इतना ही कह कर बैठता हूँ।

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ : ਹੁਥੇ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

Deputy Speaker : Question is—

That Clause 30 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE I

Deputy Speaker : Question is—

That Clause I stand part of the Bill.

The motion was carried

TITLE

Deputy Speaker : Question is—

That Title be the Title of the Bill.

The motion was carried.

Agriculture and Welfare Minister (Sardar Gurbanta Singh) : Madam, I beg to move—

> That the Punjab Land Improvement Schemes Bill, as amended, be passed.

Deputy Speaker : Motion moved—

> That the Punjab Land Improvement Schemes Bill, as amended, be passed.

Deputy Speaker : Question is—

> That the Punjab Land Improvement Schemes Bill, as amended, be passed.

The motion was carried.

THE PUNJAB KHADI AND VILLAGE INDUSTRIES BOARD (AMENDMENT) BILL, 1963

Irrigation and Power Minister (Chaudhri Ranbir Singh) : Madam, I beg to move for leave to introduce the Punjab Khadi and Village Industries Board (Amendment) Bill.

Deputy Speaker: Motion moved—

> That leave be granted to introduce the Punjab Khadi and Village Industries Board (Amendment) Bill.

Deputy Speaker: Question is—

> That leave be granted to introduce the Punjab Khadi and Village Industries Board (Amendment) Bill.

The leave was granted

Irrigation and Power Minister: Madam, I beg to introduce the Punjab Khadi and Village Industries Board (Amendment) Bill.

REFERENCE OF THE PUNJAB KHADI AND VILLAGE INDUSTRIES BOARD (AMENDMENT) BILL, 1963 TO THE REGIONAL COMMITTIEES.

Irrigation and Power Minister: Madam, I beg to move—

> That the Punjab Khadi and Village Industries Board (Amendment) Bill be referred to the Regional Committees with a direction to make a report by the 15th August, 1963.

Deputy Speaker : Motion moved—

> That the Punjab Khadi and Village Industries Board (Amendment) Bill be referred to the Regional Committees with a direction to make a report by the 15th August, 1963.

Deputy Speaker: Question is—

> That the Punjab Khadi and Village Industries Board (Amendment) Bill be referred to the Regional Committees with a direction to make a report by the 15th August, 1963.

The motion was carried.

THE PUNJAB THUR AND SEM LANDS (RECLAMATION) BILL, 1962

Irrigation and Power Minister (Chaudhri Ranbir Singh) : Madam, I beg to move—

> That the Punjab Thur and Sem Lands (Reclamation) Bill be taken into consideration at once.

डिप्टी स्पीकर साहिबा, इसके बारे में मैं ज्यादा बातें नहीं कहना चाहता क्योंकि ऐसा ही बिल सदन ने पहले पास किया है। फर्क सिर्फ इतना है कि यह बिल थूर और सेम के बारे में है । सदन की जानकारी के लिए कोई नई बात नहीं जो मैं कहूँ। सदन को इसे पास कर देना चाहिए ।

Deputy Speaker: Motion moved—

> That the Punjab Thur and Sem Lands (Reclamation) Bill, be taken into consideration at once.

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ (ਲੁਧਿਆਣਾ ਉੱਤਰ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਬਿਲ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਗਲਤ ਪਾਲਿਸੀ ਦੇ ਕਾਰਣ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ਮੀਨ ਸੇਮ ਅਤੇ ਥੂਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਔਰ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਬੇਮਿਸਾਲ ਹੜ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ 30 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਥੇ ਡਾਕਟਰ ਲੋਕਨਾਥਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਹਰ ਸਾਲ 30 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਸੇਮ ਅਤੇ ਥੂਰ ਦੀ ਵਜਾਹ ਕਰ ਕੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਹੜ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੁਕਪੁਕੇ ਦੇ ਵਿਚ ਸੇਮ ਦੀ ਵਜਾਹ ਨਾਲ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮਕਾਨ ਬੈਠ ਗਏ ਔਰ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਮਾਲੀ ਅਤੇ ਜਾਨੀ ਨੁਕਸਾਨ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਇਆ। ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਐਕਸਪਰਟ ਆਦਮੀ ਡਾ. ਐਚ. ਐਲ. ਉਪਲ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਇਰੀਗੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਹੜ੍ਹਾਂ ਸਬੰਧੀ ਖੋਜ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਜਰਬੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤਿੰਨ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਜੋ ਖਤਰੇ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਵਾਟਰ ਟੇਬਲ 0' ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 5' ਤਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਐਸੀ ਜ਼ਮੀਨ ਕਤਈ ਤੌਰ ਤੇ ਨਾਕਸ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਫਸਲ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚੋਂ ਕਤਈ ਤੌਰ ਤੇ ਪਨਪ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀਆਂ। ਦੂਸਰੇ ਦਰਜੇ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ 5' ਤੋਂ 10' ਤਕ ਵਾਟਰ ਟੇਬਲ ਦੀ ਹੈ ਔਰ ਅਗਰ ਕਿਸੇ ਸਾਲ ਹੜ੍ਹ ਆ ਜਾਣ ਤਾਂ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਵੀ ਪਹਿਲੇ ਦਰਜੇ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਤੀਸਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਉਹ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ 10' ਤੋਂ 15' ਵਾਟਰ ਟੇਬਲ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਵੀ ਖਤਰੇ ਵਿਚ ਆਈ ਹੋਈ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਕਈ ਦਫਾ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਫਸਲਾਂ ਹੋ ਵੀ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਹੁਣ ਦੇਖਣਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਸੇਮ ਔਰ ਥੂਰ ਹਨ ਇਸ ਦੇ ਅਸਲ ਕਾਰਣ ਕੀ ਹਨ। ਕਾਰਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਪਾਰਟੀਸ਼ਨ ਹੋਈ ਸੀ ਉਦੋਂ ਨਹਿਰਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਘਟ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਨਹਿਰਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਬਹੁਤ ਵਧ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤਕਸੀਮ ਹੋਈ ਤਾਂ ਉਦੋਂ 30 ਲਖ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਨਹਿਰ ਦਾ ਪਾਣੀ ਮਿਲਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚ ਪੈਪਸੂ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਵੀ ਸੀ। ਨਹਿਰ ਸਰਹੰਦ 8,800 ਕਿਊਸਿਕਸ ਦੀ ਸੀ ਔਰ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਨਹਿਰ ਅਪਰ ਬਾਰੀ ਦੁਆਬ ਔਰ ਨਹਿਰ ਜਮਨ ਗਰਬੀ ਸਨ। ਇਹ ਤਿੰਨ ਨਹਿਰਾਂ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਨ। ਵੰਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ

[ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ]

ਤਿੰਨਾਂ ਨਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਚੌੜਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦਾ ਬਹਾਉ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮਸਲਨ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਨਹਿਰ ਸਰਹਿੰਦ ਨੂੰ ਲਉ ਤਾਂ ਜਿਸ ਦਾ ਬਹਾਉ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿਰਫ 8,800 ਕਿਊਸਿਕਸ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਉਹ ਹੁਣ 12½ ਹਜ਼ਾਰ ਕਿਊਸਿਕਸ ਹੈ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਪਰ ਬਾਰੀ ਦੁਆਬ ਤੇ ਜਮਨ ਗਰਬੀ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਚੌੜਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਅਪਰਬਾਰੀ ਦੁਆਬ ਦਾ ਤਅਲੁਕ ਹੈ ਪਾਰਟੀਸ਼ਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਪਾਣੀ ਜ਼ਿਲਾ ਲਾਹੌਰ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਹੁਣ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਉਹ ਪਾਣੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਜਾਣਾ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਪਾਣੀ ਜ਼ਿਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੇ ਜ਼ਿਲਾ ਗੁਰਦਾਸ ਪੁਰ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਡਰੇਨਜ਼ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਕਿੰਗ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਏ ਖਰਚ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਸ ਗਏ ਸਾਲ ਵਿਚ ਖੋਦੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਉਸ ਬਿਨਾ ਤੇ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਡਰੇਨਜ਼ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਖੋਦੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ । ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕਿ ਏਨੀਆਂ ਵਧ ਡਰੇਨਾਂ ਖੋਦੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਤੇ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲਾ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਤੈਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੈਰਦਾ ਸੀ। ਅਜ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਥੇ ਕੱਲਰ ਤੇ ਸੇਮ ਘੱਟ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਹ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜੋ ਸੇਮ ਜ਼ਦਾ ਇਲਾਕੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸੇਮ ਹੋਈ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ? ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜੋ 3 ਨਹਿਰਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੀਆਂ ਜਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀਆਂ ਨਿਕਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ । ਉਹ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਬਾਗਾਂ ਲਈ ਸਨ ਅਤੇ ਆਮ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਲੇਕਿਨ ਜਦੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦਾ ਦੌਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਆਮ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੀ ਆਬਪਾਸ਼ੀ ਲਈ ਦਿੱਤਾ । ਅਜ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਸੇਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਹੋਈ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਨਹਿਰਾਂ ਹਨ। ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਸਰਹਿੰਦ ਨਹਿਰ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਤਜਰਬਾਤ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਿਨਾ ਤੇ ਮੈਂ ਇਕ ਖਾਸ ਪਿੰਡ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸ਼ਹਿਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਜ਼ਿਲਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਚ ਸਰਹਿੰਦ ਕੈਨਾਲ ਦੀ ਬਠਿੰਡਾ ਬਰਾਂਚ ਦੇ ਨਾਲ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਥੇ ਪਹਿਲੀ ਦਫਾ 1937 ਵਿਚ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਵਕਤ ਉਸ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਪਾਣੀ 10 ਹਥ ਤੇ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਇਹ ਬਰਾਂਚ ਕਦੋਂ ਜਾਰੀ ਹੋਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 1886 ਵਿਚ ਜਾਰੀ ਹੋਈ। ਮੈਂ ਫੇਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਉਸ ਵਕਤ ਵਾਟਰ ਟੇਬਲ ਕਿਤਨਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਵਕਤ ਪਾਣੀ 60 ਹਥ ਤੇ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ 1947 ਵਿਚ ਫੇਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਥੇ ਸੇਮ ਆਈ ਹੋਈ ਸੀ । ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਸ ਨਤੀਜੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆਂ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਇਨਟੈਨਸਿਟੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਦੋ ਫਸਲਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਹਰ ਸਾਲ ਮੇਰਾ ਤਜਰਬਾ ਹੈ ਕਿ ਪਾਣੀ ਇਕ ਹਥ ਉੱਚਾ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਇਹੋ ਤਜਰਬਾ ਲਾਇਲਪੁਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਤਜਰਬੇ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਉਠਾਇਆ ਅਤੇ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਕੋਈ ਇਲਾਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਥੇ ਨਹਿਰਾਂ ਕਰਕੇ ਸੇਮ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਉਥੇ ਉਸ ਪਾਣੀ ਦੀ ਲਿਫਟਿੰਗ ਦਾ ਇਤਜ਼ਾਮ ਕਰਦੀ ਲੇਕਿਨ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਇੰਤਜ਼ਾਮ

ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਦਫਾ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਾਬਲ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਖੁੰਗਰ ਸਾਹਿਬ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਚੀਫ਼ ਇੰਜਨੀਅਰ ਤੇ ਭਾਖੜਾ ਡੈਮ ਦੇ ਜਨਰਲ ਮੈਨੇਜਰ ਵੀ ਰਹੇ ਹਨ ਨਾਲ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ਕਿ ਨਹਿਰ ਸਰਹਿੰਦ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੀਪੇਜ਼ ਤੇ ਚੈਨਲਜ਼ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਿਤਨਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦਸਿਆ ਕਿ ਕਦੇ ਘਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਦੇ ਵਧ ਵੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਇਕਲੇ ਚੈਨਲ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ 46 ਫੀ ਸਦੀ ਹੈ। ਇਹ 46 ਫੀ ਸਦੀ ਜੋ ਨੁਕਸਾਨ ਹੈ ਉਹ ਧੁਪ ਵਿਚ ਘਟ ਵੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਇਹ ਸਾਰਾ ਪਾਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਗਰਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਕੱਚੇ ਚੈਨਲਜ਼ ਹਨ ਉਥੇ ਸੀਪੇਜ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਖਾਲਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਪਾਣੀ ਜਜ਼ਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਵਾਟਰ ਟੇਬਲ ਉੱਚਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਕਤ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਫਲੋ ਚੈਨਲਜ਼ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਲਿਫਟ ਇਰੀਗੇਸ਼ਨ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਬੈਲੰਸ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਬੈਲੰਸ ਨੂੰ ਜੇ ਕਰ ਸਰਕਾਰ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਰਖੇਗੀ ਤਾਂ ਇਹ ਸੇਮ ਤੇ ਥੂਰ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗਾ। ਇਸ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਇਸ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਸੋਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਕਤ ਜਦੋਂ ਹੰਗਾਮੀ ਹਾਲਾਤ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਖੁਰਾਕ ਦੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਮਾਈਨਰ ਇਰੀਗੇਸ਼ਨ ਜਿਤਨੀ ਜਲਦੀ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਉਤਨੀ ਛੇਤੀ ਮੇਜਰ ਇਰੀਗੇਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕਦੀ। ਜੇਕਰ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਭਾਖੜੇ ਵਰਗੀਆਂ ਨਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਜੋ ਪਕੀਆਂ ਹਨ ਖੂਹਾਂ, ਟਿਊਬਵੈਲਾਂ ਤੇ ਪੰਪਿੰਗ ਸੈਟਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦੇਣ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਖਰਚ ਕੋਈ ਘਟ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਦਿੱਕਤ ਇਹ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸਾਨਾਂ ਕੋਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਈਨਰ ਇਰੀਗੇਸ਼ਨਜ਼ ਲਈ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਲਗਾ ਸਕਣ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਰਜ਼ੇ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਦਾਅਵਾ ਇਹ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੇਮ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਖੇਤੀ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧਾ ਦੇਣੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਜ਼ਿਲਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਚ ਪੈਕੇਜ ਪਰੋਗ੍ਰਾਮ ਚਲਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਾਲ ਜੋ ਮਾਲੀ ਸਾਲ ਖਤਮ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਤਹਤ ਮਾਈਨਰ ਇਰੀਗੇਸ਼ਨ ਲਈ 20 ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਰਜ਼ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਤਜਰਬੇ ਦੀ ਬਿਨਾ ਤੇ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੂੰ ਵਾਕਫੀਅਤ ਹੈ ਉਹ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣਗੇ ਕਿ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰਾਂ ਵਿਚ ਮਾਈਨਰ ਇਰੀਗੇਸ਼ਨ ਲਈ ਇਤਨਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਇਕ ਪਿੰਡ ਵਿਚ 10/15 ਟਿਊਬ-ਵੈਲ ਲਗ ਗਏ ਹਨ। ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹੋਰ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਤਜਰਬੇ ਤੋਂ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾ ਕੇ ਕਰਜ਼ ਦੇਣ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਅਜ ਹਾਲਾਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬੜੇ ਦੁਖ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ 1961-62 ਤੇ 1962-63 ਵਿਚ ਨਾ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। "Punjab on the March" ਵਿਚ ਤਾਂ ਖੁਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ—ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਟਾਰਗਿਟਸ ਵਧਾ ਲਏ ਗਏ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਵਜ਼ੀਰ ਖਜ਼ਾਨਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਤਕਰੀਰ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਾਲ ਵੀ ਇੰਡੈਕਸ 176 ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਦਿਖਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਵੀ ਇੰਡੈਕਸ 176 ਤੇ ਖੜਾ ਰਹਿੰਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬਿਲ ਜੋ ਸਰਕਾਰ ਲਿਆ ਰਹੀ ਹੈ ਇਸ ਨਾਲ ਸੇਮ ਤੇ ਥੂਰ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਕਰੋ ਕਿ ਨਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇ ਦਿਉ ਅਤੇ ਨਾਲ ਲਿਫਟ ਇਰੀਗੇਸ਼ਨ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਵੀ ਕੋਈ ਨਾ ਕਰੋ ਤਾਂ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਬੇਸ਼ਕ ਜਿਤਨੇ ਮਰਜ਼ੀ ਜਤਨ ਕਰ ਲਉ ਸੇਮ ਤੇ ਥੂਰ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗੀ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਤੁਸੀਂ ਹੋਰ ਕਿਤਨਾ ਬੋਲਣਾ ਹੈ (How much more time will the hon. Member take ?)

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਤੁਸੀਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿਉਗੇ ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਤੁਸੀਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਖਾਸ ਖਾਸ ਗੱਲਾਂ ਕਹਿ ਕੇ ਖਤਮ ਕਰ ਲਉ । (The hon. Member should speak on specific points only and wind up.)

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਇਸ ਮਸਲੇ ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ ਪੰਜਾਬ ਦੀ 80 ਫੀ ਸਦੀ ਆਬਾਦੀ ਨਾਲ ਹੈ ਜੋ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦਾ 1955 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੜ੍ਹਾਂ ਤੇ ਸੇਮ ਨਾਲ ਮੱਕੂ ਬੱਝ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਹਰ ਸਾਲ ਇਹ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, 'ਮਰਜ਼ ਬੜ੍ਹਤਾ ਗਿਆ ਜੂੰ ਜੂੰ ਦਵਾ ਕੀ' ਮੈਂ ਦਿਹਾਤੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂ ਜੋ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਦੁਖ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਹਨ । ਹਕੀਕਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਆਦਮੀ ਨੇ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਨਫਾ ਕਮਾਉਣ ਲਈ ਦੁਕਾਨ ਖੋਲ੍ਹੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ 200–/400 ਰੁਪਏ ਦਾ ਘਾਟਾ ਪੈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਦੁਕਾਨ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦੀ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ 1955 ਤੋਂ ਅਜ ਤਕ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੜ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ । 1962 ਵਿਚ ਤਾਂ ਕਿਸਾਨ ਦਾ ਹੜ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸਤਿਆਨਾਸ ਹੀ ਹੋ ਗਿਆ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜੋ ਹੜ੍ਹ ਆਏ ਉਹ ਰੱਬ ਦੇ ਘੱਲੇ ਹੋਏ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਬਲਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਗਫ਼ਲਤ ਨਾਲ ਆਏ ਹਨ । ਜਦ 1955 ਤੋਂ ਹਰ ਸਾਲ ਹੜ੍ਹ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੜ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕਦਮ ਉਠਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ । ਜੇ ਰਬ ਦੇ ਲਿਆਂਦੇ ਹੋਏ ਸਨ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਬੜੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ । ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਕਾਰਨ ਕਾਫ਼ੀ ਫਾਇਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਲੁਧਿਆਣੇ ਜ਼ਿਲੇ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸਮਰਾਲਾ ਤਹਿਸੀਲ ਅਤੇ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਢਾਹੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇਸ ਸਾਲ ਇਤਨੀ ਮੂੰਗਫਲੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਸਾਰੇ ਰਿਕਾਰਡ ਤੋੜ ਦਿੱਤੇ ਹਨ । ਜਿੱਥੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਟੇਬਲ ਉਚਾ ਸੀ, ਉਥੇ ਬਹੁਤ ਤਬਾਹੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਪਾਣੀ ਦੇ ਟੇਬਲ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਕਰਨ ਦੀ ਬੜੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਹੁਣ ਵੇਖਣਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਿਹੜੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਹ ਮਸਲਾ ਹਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਯੂਨਾਈਟਿਡ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮਿੰਟਗੁਮਰੀ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਇਸ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਹਲ ਕਰਨ ਲਈ ਜਤਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸੀ, ਜਿਥੇ ਥੂਰ ਅਤੇ ਸੇਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਏਥੇ ਸਰਕਾਰ ਪਾਣੀ ਦੀ ਮਿਕਦਾਰ ਨੂੰ ਉਲਟਾ ਵਧਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਫਖਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਚਾਵਲ ਦੀ ਫਸਲ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਆਬੋ ਹਵਾ ਖੁਸ਼ਕ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਡੰਗਰ ਅਤੇ ਆਦਮੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਚੰਗੀ ਹੈ । ਪਰ ਹੁਣ ਪੰਜਾਬ ਖੁਸ਼ਕ ਆਬੋ-ਹਵਾ ਦੀ ਥਾਂ ਦਲਦਲ ਤੇ ਫਖਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਦਲਦਲ ਬਹੁਤ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਚਾਵਲ ਦੀ ਫਸਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਥੇ ਜ਼ਮੀਨ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਉਥੇ ਦੂਜੀ ਫਸਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਹਲ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਢੰਗ ਸੋਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ

ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਗੰਨਾ, ਕਪਾਹ ਅਤੇ ਕਣਕ ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧਾਈ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਦੁਧ ਦੀ ਪਰੋਡਕਸ਼ਨ ਵੀ ਵਧਾਈ ਜਾਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਫਖਰ ਹਾਸਲ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਇਹ ਤਦੇ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚੋਂ ਸੇਮ ਅਤੇ ਥੂਰ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰੇ। ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸੇਮ ਅਤੇ ਥੂਰ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜੋ ਤਰੀਕਾ ਇਖਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਸਰਕਾਰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵਿਚ ਸੇਮ ਅਤੇ ਥੂਰ ਹੈ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਅਸੀਂ ਨੋਟਿਸ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਲੈ ਲਵਾਂਗੇ, ਅਤੇ ਉਥੋਂ ਸੇਮ ਅਤੇ ਥੂਰ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗੇ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਨੋਟਿਸ ਦੇਣ ਦੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ, ਤੁਸੀਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਕਹੋ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੀ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਥੂਰ ਅਤੇ ਸੇਮ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਥੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਖੂਹ ਲਵਾ ਕੇ ਦੇਣ ਲਗੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜੀਉ ਆਇਆ ਆਖਣਗੇ।

ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਥੂਰ ਅਤੇ ਸੇਮ ਹੈ ਅਤੇ ਨਹਿਰਾਂ ਕੱਚੀਆਂ ਹਨ ਉਥੇ ਨਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਪੱਕਿਆਂ ਕਰਨ ਲਈ 44 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕਰਨੇ ਪੈਣਗੇ। ਅਗਰ ਸਰਕਾਰ ਕੱਚੀਆਂ ਨਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਪੱਕੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਮਸਲਾ ਹਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਵਾਟਰ ਚੈਨਲ ਨੂੰ ਘਾਟਾ ਪਵੇਗਾ ਜਿਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਪਾਣੀ ਦਾ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵਿਚ ਜਜ਼ਬ ਹੋਣਾ ਜਾਰੀ ਰਹੇਗਾ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਖਰਾਬ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ। ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਵਾਟਰ ਟੇਬਲ ਉੱਚਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਨੀਵਾਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ? ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ ਮਿਟੀ ਲੈ ਲਵੋ, ਉਹ ਦੇ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਪਾਉਂਦੇ ਜਾਉ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਉਤੇ ਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਇਹੀ ਚੀਜ਼ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਜਜ਼ਬ ਕਰਨ ਦੀ ਤਾਕਤ ਘਟ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਪਾਣੀ ਦਾ ਟੇਬਲ ਇਤਨਾ ਉੱਚਾ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਮੈਦਾਨੀ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਜਜ਼ਬ ਕਰਨ ਦੀ ਤਾਕਤ ਖਤਮ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰਾਬ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਐਸੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਲੋਕ ਰੋ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਥੂਰ ਅਤੇ ਸੇਮ ਨਾਲ ਖਰਾਬ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਕਿਸਾਨ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਰਿਹਾ।

ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਚੌਧਰੀ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਚਿਆ ਜਾਵੇ ਪਰ ਸਾਡੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਸਾਡੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲਕ ਗਰੀਬ ਹਨ, ਉਹ ਪਾਣੀ ਦੇ ਲਈ ਕਿਥੋਂ ਪੈਸੇ ਦੇਣ। ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਜਿੱਥੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਥੇ ਦਿੰਦੀ ਨਹੀਂ ਗੁੜਗਾਉਂ ਦੀ ਨਹਿਰ ਪਰ 71 ਲਖ ਰੁਪੈ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਹਨ ਉਹ ਕੰਮ ਹੁਣ ਛੱਡ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕ ਪਾਣੀ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਤਰਸ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਜਗ੍ਹਾ ਲੋਕ ਪੀਣ ਲਈ ਟੋਬਿਆਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਵੀ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

[**ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ**]

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਇਸ ਵੇਲੇ ਆਬਪਾਸ਼ੀ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧਾਈ ਜਾ ਸਕੇ, ਲੇਕਿਨ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਿੰਜਾਈ ਲਈ ਨਹਿਰਾਂ ਘੱਟ ਹਨ। ਜਿਥੇ ਆਬਪਾਸ਼ੀ ਲਈ ਪਾਣੀ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਉਥੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦਾ ਪਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅਗਰ ਸਰਕਾਰ ਐਸਾ ਕੋਈ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਉਠਾਏਗੀ ਤਾਂ ਨਤੀਜਾ ਖਰਾਬ ਨਿਕਲੇਗਾ। ਇਸ ਵਕਤ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਆਬਪਾਸ਼ੀ ਲਈ ਦੂਜੇ ਆਲਟਰਨੇਟਿਵ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਜਲੰਧਰ, ਕਪੂਰਥਲਾ ਵਿਚ ਬਿਸਤ ਦੁਆਬ ਦੀ ਬੜੀ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ ਉਥੇ ਸੇਮ ਆ ਗਈ ਹੈ। ਲੋਕ ਨਹਿਰਾਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਡਰਨ ਲਗ ਪਏ ਹਨ। ਜਿਥੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਉਥੇ ਸਰਕਾਰ ਪਾਣੀ ਦੇਂਦੀ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਹੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ।

सिंचाई तथा विद्युत मन्त्री : ड्रनेज भी मेरे पास है ।

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਡਰੇਨ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਜਿਸ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ਕ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਡਰੇਨੇਜ਼ ਦੀ ਸਮਸਿਆ ਪੈਦਾ ਕਿਉਂ ਹੋਈ ? ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਅਨਪਲੈਂਡ ਸਨ। ਵਰਨਾ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਦੋ ਕਰੋੜ 19 ਲਖ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਕਾਬਲੇ ਕਾਸ਼ਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ 1 ਕਰੋੜ 9 ਲਖ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਜ਼ੇਰੇ-ਕਾਸ਼ਤ ਹੈ, ਬਾਕੀ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਥੂਰ ਅਤੇ ਸੇਮ ਦੀ ਵਜਹ ਨਾਲ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਹਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ। ਮੈਂ ਜੋ ਸੁਝਾਉ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਦਸੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਉਸੇ ਸਪਿਰਿਟ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੇਮ ਅਤੇ ਥੂਰ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇਗੀ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਰ ਇਕ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਤੁਆਵਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਭਲਾਈ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ (ਧਾਰੀਵਾਲ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ ਮੈਂ ਬਾਬੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਉਚੇਚਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਗੱਲ ਵਲ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸੇਮ ਅਤੇ ਥੂਰ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਦਾ ਇਕ ਵਡਾ ਕਾਰਨ ਹੈ । ਮੈਂ ਇਰੀਗੇਸ਼ਨ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤਵੱਜੁਹ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਨਹਿਰਾਂ ਪੁੱਟਵੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 15, 15 ਫੁਟ ਉਚੀਆਂ ਬੰਨਵੀਆਂ ਕਰ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ । 1947 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹਰ ਸਾਲ ਸਿਲਟਿੰਗ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਥਲੇ ਦੀ ਪਾਣੀ ਵਗਦਾ ਸੀ। ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੀਪੇਜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਸਿਲਟਿੰਗ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਰੇਤ ਨਹੀਂ ਘਟਦੀ। ਜਦੋਂ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਫੁਟ ਦੋ ਫੁਟ ਮਿਟੀ ਚੜ੍ਹਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਨਹਿਰ 15, 15 ਫੁਟ ਉਚੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਪਾਣੀ ਸੀਪੇਜ ਹੋ ਕੇ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਹਿਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਰੇਤ ਘਟਦੀ ਨਹੀਂ। ਪੁਰਾਣਾ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੋਂ ਰੇਤ ਕਢਣੀ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦਾ ਠੇਕਾ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਠੇਕੇਦਾਰ ਥੋੜੇ ਪੈਸਿਆਂ ਤੇ ਪੂਰਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਕੋਈ ਠੇਕੇਦਾਰ ਪੂਰੀ ਸਿਲਟ ਨਹੀਂ ਕਢਦਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਹਤਰ ਸਮਝਕੇ ਨਹਿਰ ਦੇ ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਤੇ ਮਿਟੀ ਪਵਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਰੇਤ ਦੀ ਇਮਾਰਤਾਂ ਵਾਸਤੇ ਲੋੜ ਹੈ । ਜੇ ਉਥੋਂ ਰੇਤ ਕਢਣੀ ਮੁਫਤ ਕਰ ਦਿਤੀ ਜਾਏ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਰੇਤ ਨਿਕਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਨਾ ਨਿਕਲੇ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਖਰਚ ਤੇ ਕਢਵਾਏ, ਸਿਲਟਿੰਗ ਕਰਵਾਏ ਤਾਕਿ ਪਾਣੀ ਉਸੇ ਲੈਵਲ ਤੇ ਆ ਜਾਏ ਜਿਥੇ 1947 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੀ। ਇਹ ਸੇਮ ਅਤੇ ਥੂਰ ਦਾ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਕਾਰਨ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਸਿਲਟਿੰਗ ਲਈ ਠੀਕ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਮਾਧੋਪੁਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇਕ ਪਿੰਡ ਹੈ, ਮੈਂ ਉਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਭੁੱਲ ਗਿਆ । ਤਾਲਬ ਪੁਰ ਪੰਡੋਰੀ

ਦੇ ਕਰੀਬ ਰੈਜ਼ਰਵਾਇਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਸਿਲਟਿੰਗ ਟੈਂਕ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਨਾਕਾਮਯਾਬ ਹੈ । ਇਹ ਏਥੇ ਸਿਲਟਿੰਗ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ? 15 ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਸਿਲਟਿੰਗ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਈ। ਅਪਰ-ਬਾਰੀ ਦੁਆਬ ਅਤੇ ਜਿੰਨਾ ਕੁ ਹਿਸਾ ਲੋਅਰ ਬਾਰੀ ਦੁਆਬ ਦਾ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਸਿਲਟਿੰਗ ਕਰਵਾਈ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਹ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਰੁਕਾਵਟ ਦੂਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

सिंचाई तथा विद्युत मन्त्री (चौधरी रणबीर सिंह) : उपाध्यक्षा महोदया, बाबू बचन सिंह जी और सरदार गुरबख्श सिंह जी ने जो विचार प्रकट किए हैं उनमें काफी सदाकत है। लेकिन मैं सदन की जानकारी के लिये निवेदन करना चाहता हूँ कि सेम और वाटर लागिंग का मसला पंजाब में ही नहीं सारे संसार में ऐसा है। Mosopolatic Empires में बहुत अनाज पैदा होता था। वहां ज़मीन सैलाइन और ऐलकलाइन हो गई इसलिये पैदावार कम हो गई । Tigres and Euphurate valleys में ऐसा हुआ । अफगानिस्तान में एक दरिया हार्लमिंद है उसकी वादी में ऐसा हुआ, दक्षिणी मिस्र की नील वादी में ऐसा हुआ, कैलेफोरनिया में भी इसी तरह हुआ । कुदरत का कायदा ही ऐसा है । जो ऐरिड या सैमी ऐरिड इलाके हैं, जहां बारिश थोड़ी होती है, आम तौर पर कुछ समय के बाद वहां सालट पैदा हो जाता है । ऐलकलाइन और सैलाइन वाली मिट्टी खाद के काम आ सकती है। अगर उनको कंट्रोल न किया जाए, इलाज न किया जाए तो यह ज़मीन की उपजाऊ शक्ति को मार देते हैं। इन पर काबू पाने के लिए ही यह बिल लाया गया है । उन्होंने ज़िक्र किया कि पंजाब ने कुछ पानी रोका, पाकिस्तान को देना बंद किया, उसकी वजह से कुछ बढ़ोतरी हुई । लेकिन मैं उनसे निवेदन करना चाहता हूँ कि इंडिस वैली ऐरिड है । हमारी एक लाख एकड़ भूमि हर साल वाटर लागिंग और सैलाइन के नीचे आ रही है। उसमें से, सारे हिन्दुस्तान में से पंजाब के हिस्से, 13,000 या 15,000 एकड़ जमीन पड़ती है । जैसा उन्होंने कहा है मुझे यह बात मानने में कोई एतराज़ नहीं। हिन्दुस्तान में 12 से 15 मिलियन एकड़ तक ऐसी भूमि है जिसमें सालट सेम या वाटर लागिंग हो गई है। उसमें से आधी भूमि पंजाब और हमारे पड़ोसी सूबे उत्तर प्रदेश में जहां पुरानी नहरें थीं । जहां तक पंजाब का ताल्लुक है, पंजाब में लगभग 30 लाख एकड़ ऐसी भूमि है जिसमें वाटर लागिंग या थूर हो गई है। बाबू जी ने बताया है कि इससे 30 करोड़ रुपये सालाना का नुकसान होता है; जो आंकड़े मुझे बताए हैं उनके मुताबक 34 करोड़ रुपये सालाना का नुकसान होता है । उस नुकसान को रोकने के लिए सरकार यह विधेयक सदन के सामने लाई है। इसलिये मैंने शुरू में कहा था कि यह बिल बहुत जरूरी है । इससे पहले बिल पर काफी बहस हो चुकी है। इस बिल का मुद्दा भी तकरीबन वही है जो इससे पहले बिल का है । इस बिल में बताया है कि किस ढंग से इलाज हो ; इलाज में फर्क है, मुद्दा वही है। जब तीसरी पांच साला योजना बनी थी उस वक्त अन्दाज़ा लगाया गया था कि इस ज़मीन का इलाज करने के लिये कम से कम 60 करोड़ रुपया चाहिए । जैसा उन्होंने कहा नहरों को पक्का करना चाहिए । यह बात सोची गई है। कई इंजीनियरों की तो यहां तक राय है कि जिस नहर में हम पानी चलाते हैं अगर उसको एक सिरे से खाल तक पक्का कर दें

[सिंचाई तथा विद्युत मन्त्री]

तो पानी की मिकदार 35 प्रतिशत तक बढ़ सकती है। यहां पानी की कमी है। जब बाबू बचन सिंह जी बोल रहे थे तो पहले मैंने समझा कि शायद वह वकालत कर रहे हैं, पाकिस्तान वालों को पानी नहीं जा रहा। आखिर में उन्होंने कहा कि पंजाब में पानी की कमी है । अगर पुरानी नहर के साथ साथ चला जाए तो दो तीन मील के अंदर ऐसा रकबा है जिसमें पैदावार अभी होती है। कुछ ऐसा रकबा है जहां अब पैदावार होनी बंद हो गई है । हर नहर या डिस्ट्रीब्यूटरी के चार पांच मील परे जब हम जाते हैं तो पंजाब में ऐसी ज़मीन आ जाती है जो खुश्क है, जिसमें पानी की कमी की वजह से पैदावार नहीं कर सकते । सरकार का इरादा है कि एक एक इंच खराब ज़मीन को ठीक किया जाए । जहां पानी नहीं दिया जाता , पानी दिया जाए। जैसा उन्होंने कहा ऐसी बात नहीं है, हमारा जो इलाज होगा वह पानी और ज़्यादा देकर होगा। दरअसल बात यह है कि ज़मीन से पानी निकालने के लिये शैलो ट्यूबवैल्ज़ की जरूरत है। ऐसी ज़मीन में शैलो ट्यूबवैल्ज़ लगाने का प्रबंध करना है। पंजाब में ड्रेन्ज़ खोदी हैं। मैंने देखा है कि 200 और 400 क्यूसिक्स पानी उन ड्रेनों में से बहता है । वह सारा पानी ज़मीन में से निकल कर बहता है—न बारिश का है, न पहाड़ से आता है। आप अंदाज़ा लगा सकते हैं। इसमें कोई शक नहीं कि जितना काम करना चाहिए था उसके मुकाबले में थोड़ा हुआ। लेकिन जितना हुआ सारे हिन्दुस्तान में किसी प्रदेश में उसका मुकाबला नहीं। आप जानते हैं कि 6 करोड़ रुपये के करीब ड्रेनेज पर खर्च किया जो कि तीसरी पांच-साला योजना के पहले 2 साल में खर्च किया। अब की दफ़ा पहले से भी ज़्यादा खर्च करना चाहते हैं और अगले साल इस साल से भी ज़्यादा खर्च करेंगे। हमारी यह खाहिश है कि अगर पैसा बाहर से मिल जाए तो वह भी लेकर खर्च करें। मैम्बर साहिबान जानते हैं कि सरकार हर साल ज़मीन से पानी निकालने के लिये कुएं खोदने के लिये लोगों को कर्ज़ा देती है। मेरा मतलब पंजाब सरकार से ही नहीं बल्कि दूसरी प्रदेश सरकारों से भी है जो हालत हमारे सूबे की है उसके हिसाब से हमारी कोशिश में कमी नहीं है। उसमें बेहतरी करने के लिये ताकि कानूनी रुकावट न रहे यह विधेयक लाया गया है। इसके इलावा मैंने अर्ज़ करनी है कि चौधरी रिज़क राम ने पहली क्लाज़ के ऊपर और क्लाज़ नम्बर 17 के ऊपर जो अमैंडमैंट्स दी हैं उनको मैं मंज़ूर करना चाहता हूँ।

बाबू बचन सिंह : अभी उन्होंने मूव ही नहीं कीं ।

मन्त्री : वह मैं जानता हूँ लेकिन मुझे यह कहने का अख्तियार है ताकि उस पर बहस न हो और हाऊस का वक्त ज़ाया न हो।

उपाध्यक्षा : जब वक्त आएगा तो इसके बारे में कह लेना । (The hon. Minister may say these words at the proper time.)

मन्त्री : मैं आपका हुक्म मानता हूँ। मुझे ऐसा कहने का हक है। यह भी मेरा इरादा है कि उसी क्लाज़ के अन्दर जहां पर डिवीज़नल कनाल अफसर का शब्द आया

है उसके साथ ही एस.डी.ओ. का शब्द भी आ जाए। चौधरी रिज़क राम जी से मैं कहूँगा कि जब वे संशोधन मूव करें तो वे शब्द भी मूव हुए समझे जाने चाहिएं।

Deputy Speaker : Question is—

That the Punjab Thur and Sem Lands (Reclamation) Bill, be taken into consideration at once.

The motion was carried.

Deputy Speaker: The House will now proceed to consider the Bill clause by clause.

CLAUSE 2

Deputy Speaker: Question is—

That clause 2 stand part of the Bill.

The motion was carried

CLAUSE 3

Deputy Speaker: Question is—

That clause 3 stand part of the Bill.

The motion was carried

CLAUSE 4

Deputy Speaker: Question is—

That clause 4 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 5

Deputy Speaker: Question is—

That clause 5 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 6

Deputy Speaker: Question is—

That clause 6 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 7

Comrade Gurbakhsh Singh Dhaliwal (Nihalsinghwala) : Madam, I beg to move—

That in sub-clause (2), line 3, *for* "one year" *substitute* "six months"

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਇਸ ਕਲਾਜ਼ ਵਿਚ ਅਸੀਂ 2, 3, ਸੋਧਨਾਵਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਸਨ ਪਰ ਇਕ ਹੀ ਸਰਕੁਲੇਟ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਕਲਾਜ਼ ਵਿਚ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਸਕੀਮ ਬਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ ਸੇਮ ਅਤੇ ਥੂਰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਇਕ ਸਾਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਅਮਲੀ ਜਾਮਾ ਪਹਿਨਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ

[**ਕਾਮਰੇਡ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ**]

ਕਰੇ। ਇਸ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਸੋਧਨਾਵਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ। ਇਕ ਤਰਮੀਮ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਬ-ਕਲਾਜ਼ (2) ਲਾਈਨ 3 ਵਿਚ ਸਾਲ ਦੀ ਬਜਾਏ 6 ਮਹੀਨੇ ਵਕਫਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਗੌਰਮਿੰਟ ਆਪਣੇ ਖਰਚ ਨਾਲ ਇਹ ਸਕੀਮ ਪੂਰੀ ਕਰੇ। ਇਕ ਹੋਰ ਤਰਮੀਮ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਗੌਰਮਿੰਟ ਆਪਣੇ ਖਰਚ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਲੰਮੇ ਅਰਸੇ ਲਈ ਕਰਜ਼ੇ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਕਿਸਾਨ ਖੁਦ ਥੂਰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰ ਸਕਣ। ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਬਿਲਕੁਲ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਮੰਤਵ ਲਈ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਅਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਅਨੁਕੂਲ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸੇਮ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਹੜ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਨਾਲੀਆਂ ਦੀ ਗਲਤ ਵਿਉਂਤਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਗਲਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸੜਕਾਂ ਬਣਾਉਣ ਨਾਲ, ਪੁਲ ਗਲਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬਨਾਉਣ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਕਰ ਕੇ ਅਤੇ ਗਲਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਡਰੇਨਜ਼ ਖੋਦਣ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਇਕ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਰੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੇਮ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਚਾਹੀਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਅਜ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਸੇਮ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾ ਕੇ ਕਦਮ ਚੁਕਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਚੰਗਾ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਹੁਣ ਵੀ ਹੋਸ਼ ਆ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਕੁੰਭਕਰਨ ਦੀ ਨੀਂਦ ਤੋਂ ਜਾਗ ਪਏ ਹਨ। ਸੇਮ ਦੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਜੰਗੀ ਪੈਮਾਨੇ ਤੇ ਹਲ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਇਕ ਸਾਲ ਦੀ ਮੁਦਤ ਰਖੀ ਗਈ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕਿਸਾਨ ਆਪਣੇ ਪੈਸੇ ਨਾਲ ਚਲਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ 6 ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਚਾਲੂ ਕਰੇ ਤਾਂ ਜੋ ਜਿਹੜੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਘੱਟ ਰਹੀ ਹੈ ਉਹ ਘਟ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਹਰ ਸਾਲ 34 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਛਿਆਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਕੀਮ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਦੂਸਰੀ ਸੋਧਨਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਕੋਲੋਂ ਮਾਲੀਏ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਆਬਿਆਨੇ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ, ਸੈਸ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਅਤੇ ਲੋਕਲ ਰੇਟਸ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ 14, 15, ਕਿਸਮਾਂ ਦਾ ਟੈਕਸ ਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿਨ ਬਦਿਨ ਤਬਾਹ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਮਾਲੀ ਹਾਲਤ ਗਿਰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਜਿਹੜੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਹਿਤੈਸ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਜਾਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਲੈ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਇਹ ਵੀ ਜਾਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਨਹਿਰਾਂ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਜਿਹੜਾ ਪਾਣੀ ਉਹ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸੇਮ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਬਜਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਕੁਝ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦਿੰਦੀ ਉਸ ਨੇ ਉਲਟਾ ਬੈਟਰਮੈਂਟ ਲੈਵੀ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ 15, 16 ਰੁਪਏ ਫੀ ਏਕੜ ਅਤੇ ਫੀ ਫਸਲ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਉਸ ਉਪਰ ਹੋਰ ਟੈਕਸ ਲਗਾ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਅਜ ਸੇਮ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਬਜਟ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਰੁਪਿਆ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਬਹੁਤ ਥੋੜਾ ਹੈ।

ਘਟੋ ਘਟ 50 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਰਖ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੇਮ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਰੱਬ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਕਲ ਨਾ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਅਜੇ ਵੀ............

उपाध्यक्षा : फिर वही अक्ल और बेअक्ली की बात । (Again the same question of sense and no-sense!)

ਕਾਮਰੇਡ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ : ਸ੍ਰੀ ਮਤੀ ਜੀ, ਮੈਂ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ ਤੇ ਹੀ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਘਟੋ ਘੱਟ ਐਨਾ ਜ਼ਿਕਰ ਤਾਂ ਕਰ ਦੇਣ, ਐਸ਼ੋਰੈਂਸ ਤਾਂ ਦੇ ਦੇਣ ਕਿ ਸੇਮ ਦੇ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਤੁਰਤ ਹੱਲ ਕਰਾਂਗੇ। ਇਸ ਵਕਤ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੇਮ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਕਿਸਾਨਾਂ ਦਾ ਚਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੇਮ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰੀਏ। ਇਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਸ

ਮਕਸਦ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੰਬੇ ਅਰਸੇ ਲਈ ਕਰਜ਼ਾ ਦੇਵੇ ਤਾਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੌਕਾ ਮਿਲੇ ਕਿ ਸੇਮ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਕੀਮਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਣ ਔਰ ਕਿਸਾਨ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਹਲ ਕਰਨ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਪਾ ਸਕੇ ।

Deputy Speaker: Motion moved—

That in sub-clause (2), line 3, *for* "one year" *substitute* "six months."

Deputy Speaker: Question is—

That in sub-clause (2), line 3, *for* "one year" *substitute* "six months."

The motion was lost.

Deputy Speaker: Question is—

That Clause 7 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 8

Deputy Speaker: Question is—

That Clause 8 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 9

Deputy Speaker: Question is—

That Clause 9 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 10

Deputy Speaker: Question is—

That Clause 10 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 11

Deputy Speaker: Question is—

That Clause 11 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 12

Deputy Speaker: Question is—

That Clause 12 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 13

Deputy Speaker: Question is—

That Clause 13 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 14

Deputy Speaker: Question is—

That Clause 14 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 15

Deputy Speaker: Question is—

That Clause 15 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 16

Deputy Speaker: Question is—

That Clause 16 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 17

Deputy Speaker: Now Clause 17 is before the House.

Chaudhri Rizaq Ram: Madam, I beg to move—

That in line 4, *between* "Officer" and "under" *insert* "or Sub Divisional Canal Officer".

That in line 4, *for* "32, 33, 34, 35, and 68" *substitute* "14, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 30A, 30B, 30C, 30D, 30E, 30F, 30G, 32, 33, 34, 35, and 68".

मेरे दो छोटे छोटे संशोधन हैं। एक तो यह है कि इसमें जहां डिवीज़नल कैनाल अफसर है वहां साथ में सब-डिवीज़नल कैनाल अफसर भी शामिल कर दिया जाए क्योंकि हाल ही में जो संशोधन हुए हैं उनका मंतव भी पूरा हो जाए। इसके अलावा जो "32, 33, 34, 35 and 68" लिखा है इसके पहले दूसरी क्लाजों को भी जोड़ दिया जाए ताकि जो पावर्ज़ अफसर उन क्लाजिज़ में प्रयोग करते हैं, दूसरी क्लाजिज़ में भी कर सकें।

सिंचाई तथा विद्युत मन्त्री : मुझे ये अमैंडमैंट्स मंज़ूर हैं।

Deputy Speaker : Motions moved—

That in line 4, *between* "Officer" and "under" *insert* "or Sub Divisional Canal Officer".

That in line 4, *for* "32, 33, 34, 35 and 68" *substitute* "14, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 30A, 30B, 30C, 30D, 30E, 30F, 30G, 32, 33, 34, 35, and 68"

Deputy Speaker : Question is—

That in line 4, *between* "Officer" and "under" *insert* "or Sub Divisional Canal Officer".

The motion was carried.

Deputy Speaker : Question is—

That in line 4, *for* "32, 33, 34, 35 and 68" *substitute* " 14, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 30A, 30B, 30C, 30D, 30E, 30F, 30G, 32, 33, 34, 35, and 68"

The motion was carried.

Deputy Speaker : Question is—

That Clause 17, as amended, stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 18

Deputy Speaker : Question is—

That Clause 18 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 19

Comrade Gurbakhsh Singh Dhaliwal (Nihalsinghwala) : **Madam, I beg to move—

Delete sub-clause (2)

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੇਰੀ ਜੋ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਸਬ-ਕਲਾਜ 2 ਦੀ ਡੀਲੀਸ਼ਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਹੈ।

उपाध्यक्षा : मैं समझती हूँ कि ये जितनी संशोधन या प्वायंट आफ आर्डर होते हैं यह सिर्फ बोलने का मौका लेने के लिए होते हैं पहले भी आप काफी बोल चुके हैं। (I think the purpose of these amendments and points of order is that the mover there of may get an opportunity to speak. The hon. Member has already spoken at length.)

ਕਾਮਰੇਡ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ : ਸ੍ਰੀ ਮਤੀ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਗਲ ਕਹਿ ਕੇ ਰਿਫਲੈਕਸ਼ਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ਕਿ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟਸ ਇਸ ਲਈ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂਕਿ ਬੋਲਣ ਲਈ ਸਮਾਂ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਬੋਲਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਤਾਂ ਫਸਟ ਰੀਡਿੰਗ ਵੇਲੇ ਹੀ ਬਹੁਤ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਸਾਰੇ ਪਰੋਸੀਜਰ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ। ਕਲਾਜ਼ ਵਾਰ ਬਹਿਸ ਵੇਲੇ ਜੋ ਗੱਲਾਂ ਕਹਿਣੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਉਸ ਮੌਕੇ ਤੇ ਨਹੀਂ ਕਹੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ।

ਸ੍ਰੀ ਮਤੀ ਜੀ, ਜੇ ਸੇਮ ਨਾਲ ਜਾਂ ਥੂਰ ਨਾਲ ਹੋਰ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਕਿਸਾਨ ਕੋਲੋਂ ਇਹ ਹੱਕ ਵੀ ਖੋਹਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਅਪੀਲ ਕਰ ਸਕੇ। ਜੇ ਗੌਰਮੈਂਟ ਖੁਦ ਕਿਸੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਸੇਮ ਦੂਰ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ ਅਤੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਨਾ ਅਹਿਲੀਅਤ ਨਾਲ ਥੂਰ ਵਧ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮੌਕਾ ਦਿਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ

**Spoken in Punjabi.

[ਕਾਮਰੇਡ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ]

ਖਿਲਾਫ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰ ਸਕਣ। ਇਸ ਕਲਾਜ਼ 19 (1) ਨਾਲ ਤਾਂ ਕਿਸਾਨ ਦਾ ਗਲਾ ਵੀ ਘੁਟਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :—

19 (1) No suit, prosecution or other legal proceeding shall lie against any person deemed to be a public servant under section 18 in respect of any thing which is in good faith done.........."

'good faith' ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਕਾਫੀ ਤਜਰਬਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਕਿਸੇ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਝਟ 'good faith' ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਪਰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਫਸਰ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਇਛਾ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਸੀ। ਇਸ ਕਲਾਜ਼ ਨਾਲ ਇਹ ਪਾਵਰ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮਨ ਮਾਨੀ ਕਰ ਸਕਣ ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੋਰਟਸ ਵਿਚ ਅਪੀਲ ਕਰਨ ਦਾ ਵੀ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਹੱਰ ਇਕ ਐਕਟ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਰ ਬਿਲ ਰਾਹੀਂ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦੇ ਹੱਕ ਨੂੰ ਖੋਹਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਮੇਰੀ ਸੋਧਨਾ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ।

Deputy Speaker: Motion moved—

Delete sub-clause (2).

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ (ਲੁਧਿਆਣਾ-ਉਤਰ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਸਿਰਫ ਦੋ ਮਿੰਟਾਂ ਵਿਚ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ। ਇਹ ਇਕ ਮੰਨਿਆ ਹੋਇਆ ਅਸੂਲ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਿਧਰੇ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਹਰਜਾਨਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਕਿਉਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ? ਇਸ ਲਈ ਜੇ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਹਰਜਾਨਾ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਦੇਵੇ।

उपाध्यक्षा: बाबू जी, आप ने जो 45 मिन्टों में कह दिया अगर उसमें से कोई चीज़ मानने को यह तैयार नहीं तो दो मिन्टों वाली बातों में से क्या मांगेंगे। **(addressing Babu Bachan Singh)** When they did not agree with any of the arguments which the hon. Member advanced during the course of his speech lasting for 45 minutes, what would they accept out of these two minutes' observations ?

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਸਾਡੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਸਾਡੇ ਕੰਸਟੀਚਿਊਐਂਟਸ ਨੇ, ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਪੁਛਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਅਜੇਹਾ ਬਿਲ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਆਇਆ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੁਸੀਂ ਅਵਾਜ਼ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਉਠਾਈ ? ਸਾਡੀ ਤਕਲੀਫ ਸਿਰਫ ਇਹੋ ਹੈ। ਜੇ ਇਹ ਸਾਡੀ ਗਲ ਨਾ ਮੰਨਣ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕਹਿ ਤੇ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਅਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ ਸੀ, ਸਾਡੀ ਮੰਨੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ। ਬਸ ਐਨੀ ਹੀ ਗੱਲ ਹੈ।

Deputy Speaker: Question is—

Delete sub-clause (2).

The motion was lost.

Deputy Speaker: Question is—

That clause 19, stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 20

Comrade Gurbakhsh Singh Dhaliwal (Nihalsinghwala): *Madam, I beg to move—

Delete the clause.

Deputy Speaker. Motion moved—

Delete the clause.

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਇਸ ਸਾਰੇ ਬਿਲ ਉਤੇ ਕਾਫੀ ਬਹਿਸ ਹੋਈ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੀ ਇਹ ਗਲ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਭਾਵੇਂ ਕਿਤਨਾ ਕੁਝ ਕਹਿ ਲਈਏ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੰਨਣੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਇਥੇ ਸਪੀਚਾਂ ਦੇਣ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਕਲਾਜ਼ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕਲਾਜ਼ ਸਾਡੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹੈ। ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਜਿਸ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਥੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਸਾਡੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਬਣਾਉਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸਨ ਔਰ ਉਹ ਖ਼ੁਦ ਹੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆ ਰਹੇ ਨੇ। ਜਿਹੜਾ ਹਕ ਸਾਡੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦਾ ਦਿਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਹ ਉਸ ਨੂੰ ਹੁਣ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਨੇ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਧੱਕਾ ਹੈ।

Deputy Speaker: The hon. Member should not be personal.

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਮੈਂ ਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਨਹੀਂ ਲੈ ਰਿਹਾ। ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਬਣਾਉਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਬਿਲ ਪਾਈਲਟ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਸਿਵਲ ਕੋਰਟ ਵਿਚੋਂ ਇਨਸਾਫ ਲੈਣ ਦਾ ਹਕ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਲੈ ਰਿਹਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਹਰ ਇਕ ਸ਼ਹਿਰੀ ਨੂੰ ਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਇਹ ਹਕ ਦਿਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟਸ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੜਕਾ ਸਕਦਾ ਹੈ.. .. ..

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ ਜੀ, ਚੰਗਾ ਬੋਲੋ। (I would ask the hon, Membsr to use good language.)

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਮੈਂ ਠੀਕ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟਸ ਵਿਚ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਉਤੇ ਆਪਣੇ ਹਥੀਂ ਸਿਰ ਸੁਆਹ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ.. .. .. ..

*Spoken in Punjabi.

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਸਿਰ ਸੁਆਹ ਦੇ ਲਫਜ਼ ਵਾਪਸ ਲਉ । ਮੇਰੇ ਕਹਿਣ ਦਾ ਇਹ ਚੰਗਾ ਅਸਰ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਚੰਗਾ ਬੋਲੋ । (I would ask the hon. Member to withdraw the words 'sir suah' Is this the effect of my request to the hon. Member that he should try to use good language?

बाबू बचन सिंह : ग्रान ए प्वायंट ग्रा ग्रार्डर, मैडम यह एक मुहावरा है ग्रौर हाथी के लिये इस्तेमाल किया जाता है जब यह नहा कर फिर इस तरह कर लेता है......

Deputy Speaker : No, this is no point of order.

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਮਨਿਸਟਰ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਲਿਆਇਆ ਹੈ ਅਗਰ ਉਹ ਕੋਈ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਲਟ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮਨਿਸਟਰ ਔਰ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਅਨਕਾਨਸਟੀਚਿਊਸ਼ਨਲ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮੈਂ ਇਸ ਲਈ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਬ ਕਾਨਸਟੀਚਿਊਸ਼ਨ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਹੋਏ ਇਸ ਹਕ ਤੇ ਛਾਪਾ ਮਾਰ ਰਹੇ ਹਨ ਉਹੋ ਹੀ ਸਾਡੀ ਕਾਨਸਟੀਚਿਊਐਂਟ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਉਸ ਮੰਤਰੀ ਮਹਾਦੇਵ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਕਲਾਜ਼ ਨੂੰ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚੋਂ ਕਢ ਦੇਣ। (ਹਾਸਾ)

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਮੰਤਰੀ ਮਹੋਦੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਮੰਤਰੀ ਮਹਾਦੇਵ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਥੇ ਮਜ਼ਾਕ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। (The word is 'ਮੰਤਰੀ ਮਹੋਦੇ' and not 'ਮੰਤਰੀ ਮਹਾਦੇਵ'. The hon. Member should not indulge in jokes here.)

सिंचाई तथा विद्युत मन्त्री : उपाध्यक्ष महोदया, मैं मेम्बर साहब की जानकारी के लिए अर्ज़ करना चाहता हूँ कि मैं यह बात मानता हूँ कि हिन्दुस्तान का विधान जो है इसके बनाने वालों में से मैं भी एक हूँ ग्रौर इस विधान की जितनी कदर इसके बनाने वालों को हो सकती है उतनी किसी ग्रौर को नहीं हो सकती। लेकिन मैं इनकी जानकारी के लिये यह बता देना चाहता हूँ कि यह चीज़ विधान में लिखी हुई है कि ग्रगर किसी चीज़ की विधान में गुंजाइश न हो तो हम ऐसा कोई विधेयक ला ही नहीं सकते। ग्रगर सरकार कोई गलती करे तो ग्रदालतें उसको रोकने के लिये बैठी हुई हैं, हाई कोर्ट है, सुप्रीम कोर्ट है, वह कह सकती हैं कि यह विधान के खिलाफ़ है.......

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਔਨ ਏ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਆਰਡਰ, ਮੈਡਮ। ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰ ਕੋਈ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਚੀਜ਼ ਕਰੇ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹਕ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਸਰੀਹਨ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਦੀ ਕਿਸੇ ਧਾਰਾ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਜਾ ਨਹੀਂ ਸਕੇਗਾ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਹੁਣ ਇਹ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਕੋਈ ਗਲਤ ਚੀਜ਼ ਕਰੇ ਤਾਂ ਲੋਕ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

Deputy Speaker: The hon. Minister has pointed out that they can not bring an unconstitutional measure. If they do so the High Court and Supreme Court are then to declare it null and void.

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਨਹੀਂ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹੁਣੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅਗਰ ਸਰਕਾਰ ਕੋਈ ਗਲਤ ਚੀਜ਼ ਕਰੇ ਤਾਂ ਲੋਕ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

Deputy Speaker: Order please.

बाबू बचन सिंह : ग्रान ए प्वायंट ग्राफ ग्रार्डर, मैडम। मेरी ग्रर्ज़ यह है कि मिनिस्टर साहब ने फर्माया है कि कान्स्टीच्यूशन के खिलाफ कोई ला ही नहीं सकता। मैं पूछता हूँ कि यह कहां से गारंटी मिल गई है कि यह ला ही नहीं सकते। क्या यह गलती प्रूफ हैं। हम देखते हैं कि यह यहां कई तरमीमें ले ग्राते हैं जिनमें गवर्नमेंट ने पहले गलतियां की होती हैं ग्रौर कोर्टस ने उन कवानीन को ग्रलटरावायरिस करार दिया होता है। यह कैसे कह सकते हैं कि हम कान्स्टीट्यूशन के खिलाफ ला ही नहीं सकते।

सरदार गुरदयाल सिंह ढिल्लों : डिप्टी स्पीकर साहिबा, यह बड़ा ही ग्रच्छा बिल है इस पर मुझे कहने के कोई ज़रूरत ही नहीं थी लेकिन श्री ग्रजीत कुमार जी ने इस

1.00 p.m.

पर एतराज़ किया ग्रौर चौधरी साहब ने जवाब में यह कहा कि यह भी कान्स्टीच्युयैंट ग्रसैम्बली के मैम्बर रहे हैं ग्रौर विधान के मामले में यह बड़े माहिर हैं। मुझे यह सुन कर बड़ी हैरानी हुई .....

सिंचाई तथा विद्युत मन्त्री : ग्रान ए प्वायंट ग्राफ ग्रार्डर, मैडम।

उपाध्यक्षा : उनको बोल लेने दें। (Let the hon. Member express his views.)

सरदार गुरदयाल सिंह ढिल्लों : मैं इन को लीगल बात की राए देने लगा हूँ यह विधान के बारे तजुरबे की बात नहीं यह तो ग्रार्डिनरी ला ग्राफ सिटिज़न्ज़ की बात है इसमें दिया है—

'Anything done in good faith.'

जब 'good faith' साबत नहीं होती तो हर एक को ग्रदालत में जाने का हक्क है।

सिंचाई तथा विद्युत मन्त्री : उपाध्यक्ष महोदया, मैं निवेदन कर रहा था कि यह बहस जो है यह दफा 20 के बारे में है लेकिन जो माननीय सदस्य ने इस क्लाज़ के सिलसिले में ज़िक्र किया है वह दरग्रसल क्लाज़ 19 से सम्बन्ध रखता है इसलिये मुझे इस पर कुछ नहीं कहना। सिर्फ इतना ही कहना है कि सरकार इसको कानून के मुताबिक ही मानती है ग्रौर विधान के खिलाफ नहीं मानती। इसीलिये इस बिल में यह क्लाज़ लाई गई है। बाकी ग्रदालतों के ग्रख्तयार की जो बात कही गई है, मैं ग्रर्ज़ करता हूँ कि ग्रगर ग्रदालत यह समझे कि यह विधान के खिलाफ है तो यह ग्रलटरा वायर हो जाएगा ग्रौर यह सारा कानून रद्द हो जायेगा।

Deputy Speaker. Question is—

Delete the clause.

(*After ascertaining the votes of the Members present by voices Deputy Speaker said, "I think the Noes have it." This opinion was*

[Deputy Speaker]

challenged. It was put again, the opinion of the Chair was again challenged. The members were directed to the lobbies.)

[The Assembly then divided.]

Ayes	..	..	30
Noes	..	..	71

The motion was declared lost. (Cheers).

AYES

1. Ajaib Singh, Sardar.
2. Ajit Kumar, Babu.
3. Babu Singh, Master, Comrade.
4. Bachan Singh, Baboo.
5. Baldev Parkash, Dr.
6. Balramji Dass Tandon Shri.
7. Chiranji Lal Sharma, Pandit.
8. Didar Singh, Comrade.
9. Devi Lal Chaudhri.
10. Fakiria, Shri.
11. Gurmej Singh, Sardar (Fatehgarh).
12. Gurbakhsh Singh, Dhaliwal, Comrade.
13. Gurbakhsh Singh, Sardar (Dhari wal)
14. Gurbakhshish Singh, Sardar.
15. Gurcharan Singh, Sardar.
16. Gurnam Singh, Sardar.
17. Hardit Singh, Sardar.
18. Inder Singh, Malik, Chaudhri.
19. Jagjit Singh, Sardar, (Zira).
20. Jangir Singh, Joga, Comrade.
21. Kulbir Singh, Sardar.
22. Makhan Singh, Sardar, Dera Baba Nanak.
23. Mohan Lal, Datta, Pandit.
24. Mukhtiar Singh Malik, Chaudhri.
25. Net Ram, Chaudhri.
26. Om Parkash Agnihotri, Shri.
27. Surjit Singh Theri, Sardar,
28. Tara Singh Lyallpuri, Sardar.
29. Tej Singh, Shri.
30. Bansi Ram, Lala.

NOES

1. Ajmer Singh, Sardar.
2. Amar Nath Sharma, Shri,
3. Babu Dayal Sharma, Shri.
4. Bal Krishan, Dr.
5. Banwari Lal, Shri.
6. Bhagirath Lal, Pandit.
7. Bhag Singh, Lieut.
8. Brish Bhan, Shri.
9. Chandi Ram Verma, Shri.
10. Chand Ram, Shri.
11. Chandrawati, Shrimati.
12. Chuhar Singh, Chaudhri.
13. Dalip Singh, Sadar.
14. Darbara Singh, Sardar.
15. Dev Raj Anand, Shri.
16. Dilbagh Singh, Sardar.
17. Dina Nath Agarwal, Shri.
18. Gian Chand, Shri.
19. Gurmej Singh, Sardar. (Amritsar Sadr)
20. Guran Dass Hans, Bhagat.
21. Gurbanta Singh, Sardar.
22. Gurmail, Shri.
23 Gurdial Singh Dhillon, Sardar.
24. Harbans Lal, Shri.
25. Hari Ram, Chaudhri.
26. Hari Singh, Sardar.
27. Har Kishan, Chaudhri.
28. Hira Lal, Shri.
29. Hunna Mal, Shri.
30. Jagat Ram, Chaudhri.
31. Jagjit Singh, Tikka. (Narain-garh.)
32. Jai Inder Singh, Sardar.

33. Jaswant Singh, Guru.
34. Karam Singh Kirti, Sardar.
35. Khurshed Ahmed, Chaudhri.
36. Lakhi Singh Chaudhri, Sardar.
37. Manphul Singh, Chaudhri.
38. Mehar Singh, Thakur.
39. Mohan Lal, Shri.
40. Multan Singh, Shri.
41. Narain Singh, Shahbazpuri, Sardar.
42. Nihal Singh, Shri (Mahendar garh).
43. Nihal Singh, Rao.
44. Narinjan Singh Talib, Sardar.
45. Om Prabha Jain, Shrimati.
46. Parkash Kaur Dr., Shrimati.
47. Partap Singh Bakshi, Shri.
48. Piara Singh, Sardar.
49. Prem Singh 'Prem', Sardar.
50. Pritam Singh Sahoke, Sardar.
51. Ram Chandra, Comrade.
52. Ram Kishan, Shri.
53. Ram Paul Singh, Kanwar.
54. Ram Partap Garg, Shri.
55. Ram Piara, Comrade.
56. Ram Rattan, Chaudhri.
57. Ram Saran Chand Mital, Shri.
58. Ranbir Singh, Chaudhri.
59. Rattan Singh, Capt.
60. Rizaq Ram, Chaudhri.
61. Roop Lal Mehta, Shri.
62. Rup Singh 'Phul', Shri.
63. Satnam Singh Bajwa, Sardar.
64. Sita Ram Bagla, Shri.
65. Sunder Singh, Chaudhri.
66. Surinder Nath Gautam, Shri.
67. Tirlochan Singh 'Riasti', Sardar.
68. Tayyab Hussain Khan, Chaudhri.
69. Ujagar Singh, Sardar.
70. Zail Singh Giani, Sardar.
71. Lal Chand Prarthi, Pandit.

ਸ੍ਰੀ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਆਨ ਏ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਆਰਡਰ, ਮੈਡਮ। ਮੈਂ ਇਹ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਇਕੋ ਦਫਾ ਕਿਸੇ ਬਿਲ ਦੀ ਵੋਟਿੰਗ ਵੇਲੇ ਇਕ ਜਗਾ ਤੇ ਹਾਜ਼ਰੀ ਲਗਾ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕਟਵਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮੁੜ ਕੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਲਗਵਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਅਜ ਹੁਣ ਸਰਦਾਰ ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਵਜ਼ੀਰ ਵਿਕਾਸ, ਸਰਦਾਰ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਨੇ ਹਾਜ਼ਰੀ ਸਾਡੇ ਪਾਸੇ ਲਗਾ ਦਿਤੀ ਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਕਟਵਾ ਲਈ।

Deputy Speaker : If a Member finds that he has voted by mistake in the wrong lobby, he is allowed to correct his mistake provided he brings it to the notice of the Speaker before the result is declared.

डाक्टर बलदेव प्रकाश : कोई मैम्बर अगर गलती से एक तरफ वोट देता है और आपके नोटिस में आ जाए तो उसे नाम कटवाने के लिये आप से इजाज़त लेनी होगी। तो क्या इन्होंने इजाज़त ले ली है ?

उपाध्यक्षा : रिज़ल्ट आउट करने से पहले अगर मेरे नोटिस में आ जाए तो मैं उसे एक्सैप्ट कर सकती हूँ। उनको इजाज़त दी गई है। (If it comes to my notice before the result is out I can accept it. He has been allowed.) (*Interruptions*) (*Noise*)

Deputy Speaker : Am I a liar ? The hon. Member should please mind his own business. He is reflecting on the Chair.

Deputy Speaker :Question is—

That Clause 20 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 21

Deputy Speaker : Question is—

That Clause 21 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE I

Chaudhri Rizaq Ram (Rai) : Madam, I beg to move—

That in line 2 for '1962' *substitute* '1963'

Deputy Speaker : Motion moved—

That in line 2 for '1962' *substitute* '1963'

Irrigation and Power Minister : I accept this amendment.

Deputy Speaker : Question is—

That in line 2 for '1962' *substitute* '1963'.

The motion was carried.

Deputy Speaker : Question is—

That Clause I, as amended, stand part of the Bill.

The motion was carried.

Deputy Speaker : The Title will be amended accordingly.

TITLE

Deputy Speaker : Question is—

That Title be the Title of the Bill.

The motion was carried.

Irrigation and Power Minister (Chaudhri Ranbir Singh): Madam, I beg to move—

That the Punjab Thur and Sem Land (Reclamation) Bill, as Amended, be passed.

Deputy Speaker : Motion moved—

That the Punjab Thur and Sem Lands (Reclamation) Bill, as amended, be passed.

चौधरी मुख्तियार सिंह मलिक (सोनीपत) : डिप्टी स्पीकर साहिबा बात यह है कि लैंड इम्प्रूवमैंट के बारे में कई बिल आए हैं, खैर यह बिल जो है मैं आनरेबल मिनिस्टर को, इसके लाने में जिन्होंने इसे पाइलाट किया है, बधाई देता हूँ । साथ ही यह कहूँगा कि यह किसान की भलाई के लिये है। लेकिन मेरे कुछ खद्शात हैं जो मैं ज़ाहिर करना चाहता हूँ। किसान की ज़मीन का बेश्तर हिस्सा अनप्रैसीडेंटिड फ्लड से वाटर लौगिंग हो जाने से तबाह और बरबाद हो गया है। पंजाब के अन्दर किसान की इसके बारे में शिकायत थी कि इतना भारी नुकसान हुआ है । फिर हमारी सरकार भी वहां पर सरप्लस एरिया डिक्लेयर कर देती है । जहां पर किसान की ज़मीन की पोज़ीशन वाटर लागिंग से या फ्लडस से बदल जाती है । सरप्लस एरिया कनसिडर करने के लिये किसान की बरबाद ज़मीन भी शुमार कर ली जाती है तो मैं अर्ज़ करूँगा कि 1953 के बाद किसान की हालत खराब हो गई है, मैंने इस प्वायंट को सरदार अजमेर सिंह वज़ीर माल से डिसकस किया था। उन्होंने फरमाया था कि यह करना चाहिए कि इस वक्त जो किसान की पोज़ीशन है वह मौके पर देखी जाए लेकिन यह सारी बातें कही जाती हैं पर इसकी तरफ ध्यान नहीं दिया जाता । ज़मीन की आज जो हैसीयत है इसके बारे में दो राये नहीं हो सकती । वज़ीर साहिब ने भी, जो इस बिल को पाइलट कर रहे हैं, माना है कि किसान की ज़मीन की हालत गिरती गई है। इसके साथ ही मेरे कुछ खद्शात हैं जिनको आपके नोटिस में लाना चाहता हूँ और मिनिस्टर साहिब का ध्यान दिलाना चाहता हूँ । मिसाल के तौर पर, डिप्टी स्पीकर साहिबा, क्लाज़ 7 है इसके अन्दर यह प्रोविज़न किया गया है कि जब डराफ्ट स्कीम तैयार हो जाएगी तो गज़ट की जाएगी और एक महीने का नोटिस होगा । लेकिन देखा यह गया है कि गज़ट नोटीफिकेशन होते हैं लेकिन देहात के अन्दर लोग अनपढ़ होते हैं इस लिए उन तक यह नहीं पहुँच पाते । कोई पता उन्हें नहीं चलता कि नोटीफिकेशन हो गया है या नहीं। और यह कोई छिपी बात नहीं आप सब जानते हैं कि जंगलात के महकमे ने नोटीफिकेशन किया और गांव के गांव की ज़मीनें अपने कब्ज़े में ले लीं उन्हें गज़ट नोटीफिकेशन के एक महीने के बाद नोटिस दे दिए गए और किसानों को एक महीने तक पता ही न चला कि कोई इस किस्म का नोटीफिकेशन है। तो इसलिये मेरी यह अर्ज़ है कि पब्लीकेशन के बाद पब्लिक सरविस करवाई जाये ताकि उस किसान के जिसकी ज़मीन रीक्लेम करने के लिये डिक्लेयर करनी हो उसके नोटिस में आ जाए। फिर डिप्टी स्पीकर साहिबा क्लाज़ 4 (ए) है । इसके बारे में भी मेरे ज़बरदस्त खद्शात हैं। इस में दिया है—

> "The State Government after considering the objections, if any, the report of Land Reclamation Officer and the views of the Director shall decide as to the land to be notified as reclaimable area and such decision of the State Government shall be final."

उपाध्यक्षा : अगर चौधरी साहिब आप मेरी इमदाद करें तो यह बिल पास हो जाए और लटकता न रहे। (Addressing Chaudhri Mukhtiar Singh Malik. I seek co-operation of the hon. Member. In case he

[उपाध्यक्षा]

hleps me this Bill can be passed otherwise it shall remain pending.)

चौधरी मुख्तियार सिंह : मैं तो आप से ज्यादा से ज्यादा कोआप्रेट करूँगा, डिप्टी स्पीकर साहिबा, लेकिन इस बिल में आगे चल कर बहुत ज़बरदस्त खद्शात हैं जिनकी तरफ मैं सरकार का ध्यान दिलाना चाहता हूँ — (*interruption*)

(Chaudhri Mukhtiar Singh was still in possession of the House when it adjourned.)

Deputy Speaker: The House Stands adjourned till 9.00 a.m. tomorrow.

1.30 *P. M.*

(*The Sabha then adjourned till 9.00 a. m. on Wednesday, the 10th April, 1963.*)

811—11-7-63— 382 Copies C. P. & S. Pb., Patiala.

ANNEXURE

(Kindly see foot note at Page 35 of this debate)

DISTRICT CO-ORDINATION COMMITTEES

1006. **Sardar Ajaib Singh Sandhu**: Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the names of Ministers and Deputy Ministers who have been entrusted with the work of the District Co-ordination Committees, district wise with the total number of meetings attended by each of them during the current year;

(b) the total amount spent by Government on the T.A. and D.A. of the said Ministers, together with the expenditure incurred on their cars in this connection during the current year;

(c) the total amount spent on T.A., D.A., etc., of the staff accompanying the Ministers or Deputy Ministers concerned during the current year ?

The answer to Assembly Question No. 1006 appearing in the list of Unstarred Questions on the 9th April, 1963, in the name of **Sardar Ajaib Singh Sandhu, M.L.A.,** is not ready. The reply will be submitted as soon as the relevant information has been collected.

Chief Minister,
Punjab.

The Secretary,
Punjab Vidhan Sabha,
Chandigarh.

U. O. No. 4WGII-10 (5)-63, dated the 8th April, 1963.

Punjab Vidhan Sabha Debates

10th April, 1963

Vol. I No. 36

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Wednesday, the 10th April, 1963

	PAGES
Starred Questions and Answers ..	(36)1
Unstarred Questions and Answers ..	(36)23
Objectionable passages in the Book 'Punjab' ..	(36)33
Question of Privilege ..	(36)36
Call Attention Notices ..	(36)36
Observation by the Chair ..	(36)37
Call Attention Notices ..	(36)37
Announcement by Secretary regarding certain Bills ..	(36)38
Discussion on Motions—	
(1) Annual Report on the working of the Punjab Public Service Commission from 1st April, 1961 to 31st March, 1962 ..	(36)38
(2) Tenth Report of the Commissioner for Scheduled Castes and Scheduled Tribes, 1960-61 ..	(36)60
Sixth Report of the Business Advisory Committee ..	(36)73
Sitting of Assembly ..	(36)91
Tenth Report of the Commissioner for Scheduled Castes and Scheduled Tribes, 1960-61 (Resumption of Discussion) ..	(36)75—129

Price : Rs. 6.15 nP.

ERRATA

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATES, VOL. I, No 36
DATED 10th APRIL, 1963

read	*for*	*on page*	*line*
have	hove	(36)2	9th from below
ਅਜਿਹਾ	ਅਜਿਹੀ	(36)6	5
ਇਰਾਦਾ	ਰਿਰਾਦਾ	(36)6	5
स्पीकर साहिब	स्पीकर साहिबि	(36)8	23
statement	statemnt	(36)10	Last
ਅੰਕੜੇ	ਅਕੜੇ	(36)11	3rd from below
ਪ੍ਰੈਕਟੀਕਲੀ	ਪੈਕਟੀਕਲੀ	(36)11	Last but one
ਨਿਸ਼ਾਨਾ	ਨਿਸ਼ਨਾ	(36)12	20
ਇੰਡੀਆ	ਇਡੀਆ	(36)14	4
is	in	(36)14	18th from below
ਕੁਆਪ੍ਰੇਟਿਵ	ਕੁਆਪਟਿਵ	(36)14	12th from below
ਮੁੱਖ	ਮਖ	(36)14	last but one
ਨੇ	ਦੇ	(36)21	21
interruptions	intereption	(36)21	Last
Janauary	January	(36)29	15th from below
exercised	exericsed	(36)31	19
ਹੋਣੀ	ਹੋਈ	(36)36	2
only	oniy	(36)39	9
Departments	Dpartments	(36)39	17th from below
desirable	desirabel	(36)39	3rd from below
आदमियों	आदनियों	(36)46	11
ਸੈਕਰੇਟਰੀ	ਸੈਕਰਟਰ	(36)47	3rd from below
श्री	शी	(36)53	4th from below
ਮਜਬੂਰੀ	ਸਜਬੂਰੀ	(36)57	1
ਸਾਹਿਬ	ਸਾਹਿਬਾ	(36)63	3rd from below
business	biusiness	(36)73	2nd from below

Read	*For*	*on page*	*line*
Delete the word "ਵਾਧ" before the word "ਵਾਧੰਟ"		(36)80	14
जवाब	जनाब	(36)83	8
ਹਰੀਜਨਾਂ	ਹਮੀਜਨਾਂ	(36)93	22
ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ	ਮਾਜਸਟਰੇਟ	(36)93	8 from below
ਹੋਣੇ	ਹਣੇ	(36)93	8 from below
ਯੂਟੀਲਾਈਜ਼	ਯੂਟੀਡਾਈਜ਼	(36)93	last
महात्मा	महातत्मा	(36)96	11
Madam	Madm	(36)96	15
ground	gound	(36)98	16
हैड	है	(36)100	21
आया	आय	(36)106	8 from below
इवैकुई	ई कुई	(36)108	22
शेड्यूल्ड	शेडयूबड	(36)111	3
नीचे	नोचे	(36)111	16
ਜਾਵੇ	ਜਵੇ	(36)115	6 from below
ਮੰਤਰੀ	ਮੰਤਰ	(36)116	9
[श्री केसरा राम]	[चौधरी नेत राम]	(36)118	1
टैनेन्सी	टैनसी	(36)118	2
Delete the word "है" after the word 'उपाध्यक्षा'		(36)118	8 from below
ਵਜ਼ੀਰਿਆਂ	ਵਜ਼ਰਿਆਂ	(36)122	9
सम्य	समय	(36)122	20
time	tine	(36)122	5 from below
चाहता हूं	पंचाहता	(36)124	17
बीहेवियर	बीहेवियलर	(36)124	23
ਘੰਟਾ	ਘਟਾ	(36)126	15
ਫੈਸਲਾ	ਫਸੱਲਾ	(36)126	2 from below
ਲਗਾਉਣ	ਲਗਾ	(36)127	2
ਲੋਨ	ਲਨ	(36)127	27
ਆਦਮੀ	ਆਮਦੀ	(36)129	20

PUNJAB VIDHAN SABHA

Wednesday, the 10th April, 1963

The Vidhan Sabha met in the Assembly Chamber, Sector 1, Chandigarh, at 9.00 A.M. of the Clock. Mr. Speaker (Shri Prabodh Chandra) in the Chair.

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

LAND PURCHASED BY PANCHAYAT SAMITIS

***2559. Shrimati Prasanni Devi :** Will the Minister for Planning and Development be pleased to state—

(a) the names of Panchayat Samitis in the State, who have purchased any lands for their offices ;

(b) the names of the landowners from whom the said land has been purchased ;

(c) whether there are any members of Panchayat Samitis amongst those landowners referred to in part (b) above ?

Sardar Darbara Singh : A statement giving the information is laid on the Table.

Statement showing the land purchased by the Panchayat Samitis for their offices in the State

Serial No.	Names of the Panchayat Samitis who have purchased any land for their offices	Names of the land-owners from whom the said land has been purchased	Whether there are any members of Panchayat Samitis amongst those landowners referred to in part (b)
	(a)	(b)	(c)
1	Samana, distr ct Patiala	Shri Rajwant Singh, son of Shri Ganda Singh of Samana	Nil
2	Sudhar, district Ludhiana	Panchayats	Question does not arise
3	Kahnuwan, district Gurdaspur	Shrimati Maluki	Nil

ELECTRIFICATION OF VILLAGES IN PALWAL TEHSIL

***2394. Shri Roop Lal Mehta :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) the number of villages, if any, in Palwal Tehsil which are proposed to be electrified during Third Five-Year Plan period ;

(b) whether it is a fact that electricity has not so far been given in villages Aherwan, Assawti, Nangal Brahman, Janoli, Amarpur, Durgapur and Monna Nayagnon alias Fazilka where as several surrounding villages have already been electrified ;

[Shri Roop Lal Mehta]

(c) whether it is a fact that the estimates of most of the villages are pending since long with Superintending Engineer of Delhi ; if so, the reasons for the delay ;

(d) whether it is a fact that a considerable number of tubewell connections are denied to the residents of Palwal Tehsil although machinery was fitted there since long ;

(e) the step Government proposes to take to expedite all these cases without any further delay ?

Shri Ram Saran Chand Mittal (Excise and Taxation Minister) : (a) The target for the 3rd Five-Year Plan for rural electrification have been fixed on district basis only.

(b) Yes. The villages mentioned above have not been electrified so far, though certain surrounding villages of the area have already been electrified, on account of paucity of funds.

(c) No. There are only six estimates lying in Delhi Circle, Delhi at present which have been received by him recently. The electrification work covered under these estimates cannot be taken in hand due to non-availability of funds.

(d) Yes. Some tubewell applications are lying pending for want of funds.

(e) The works will be started as soon as funds become available.

श्री रूप लाल मेहता : क्या मंत्री महोदय बतायेंगे कि जिन जिन जगहों पर सरकार ने बिजली पहुंचाई है रास्ते में जिन जगहों से बिजली की तारें गई हैं उनको बिजली क्यों नहीं दी गई?

मंत्री : जहां कहीं भी बिजली की प्रोवीज़न होती है उस के पहले एस्टीमेट्स बनते हैं फंड्ज़ प्रोवाइड होते हैं फिर काम टेक अप होता है ।

श्री अध्यक्ष : उनका मतलब यह है कि अगर कोई और खर्च न आते हों क्योंकि गांव के साथ ही से तारें जाती हैं तो क्या उनका ख्याल रखा जायेगा ?

(What the hon. Member wants to convey is that where no additional expenditure is involved as the electric wiring passes by the contiguous villages, will these villages be electrified ?)

मंत्री : अगर फंड्ज़ का खर्चा न हुआ तो ज़रूर कोशिश की जायेगी ।

Shri Roop Lal Mehta: As regard the village which I hove mentioned namely Durgapur I may submit that the line is passing near the Road.

श्री अध्यक्ष : उन्होंने कह तो दिया है कि अगर सरकार को उस पर कुछ खर्च न करना पड़ा than the Government will look into the possibilities of giving a connection. (The hon. Minister has already stated that if no expenditure is involved the Government will look into the possibilities of giving a connection.)

श्री रूप लाल महता : क्या मंत्री महोदय बतायेंगे कि एस्टीमेट्स को पहुंचे 2-2 साल हो जाते हैं मगर केसिज़ को एक्सपीडाईट नहीं किया जाता इस की क्या वजह है ?

Speaker : I would request the hon. Member to see the Minister concerned.

श्री बलराम जी दास टंडन : जैसा कि मंत्री महोदय ने इस सवाल का जवाब देते वक्त कहा है कि इस के मुताल्लिक कुछ बेसिज़ हैं जिन के आधार पर इलैक्ट्रिफिकेशन की जाती है क्या मन्त्री महोदय यह बात बतायेंगे कि आखिर इन बेसिज़ की डीटेल क्या है ?

मंत्री : यह जिलावार गांव लिए जाते हैं और जिस जिला में पहले कम गांव आये हों उन को पहले ले लिया जाता है ।

श्री बलराम जी दास टंडन : मैं वज़ीर साहिब से यह पूछना चाहता हूं कि आया यह बात इन के नोटिस में है कि ऐसे ज़िले भी हैं जहां छः छः सात सात गांव लिये गये हैं और कुछ ऐसे ज़िले हैं जिन को इगनोर किया गया है आखिर इस डिसपैरिटी की वजह क्या है ?

मन्त्री : इस के लिये मुझे नोटिस चाहिये ।

चौधरी देवी लाल : स्पीकर साहब, यह तो जनरल पालिसी का सवाल है । मेरी समझ में नहीं आता कि ऐसा क्यों है कि एक डिस्ट्रिक्ट में 900 गांव और एक में सिर्फ 43 गांव ही इलैक्ट्रीफाइड हुये ।

Mr. Speaker : Is it the policy of the Government to develop under-developed areas or to bring the backward areas at par with the developed areas ?

मंत्री : जो कुछ पहिले हो चुका है, उस के लिए मेरे पास कोई रीज़न्ज़ नहीं हैं । जहां तक डिवेलप करने का सवाल है, मैं भी पिछड़े हुए क्षेत्र से आता हूं । और यह जानता हूं कि गवर्नमेंट की पिछड़े हुए इलाकों को डिवेलप करने की पालिसी तो है लेकिन उसकी क्या डिटेल्ज़ हैं इस के लिए मैं तैयार नहीं हूं । अंडर डिवेलपड एरियाज़ को डिवेलप करने की पालिसी गवर्नमेंट की है लेकिन जहां तक बिजली की ऐक्सटेंशन का सवाल है वहां पर कास्ट का फैक्टर काफी अहमियत रखता है । लेकिन असूल के तौर पर गवर्नमेंट की पालिसी यह है कि इन पिछड़े हुए इलाकों को डिवेलप किया जाए ।

चौधरी देवी लाल : अगर यह पालिसी है कि गुरदासपुर और अमृतसर ज़िले में 568 और 846 गांव इलैक्ट्रीफाइड हैं और हरियाने के 7 ज़िलों में 710 गांव ही हैं । इस का क्या कारण है ?

मंत्री : गुरदासपुर और अमृतसर के गांवों में जो इलैक्ट्रिफिकेशन हुई है वह अब की नहीं बहुत पहले की हैं और अधिकतर जोगिन्दरनगर की बिजली वहां पर गई है । अब जो एरिया इलैक्ट्रिफाइ हो रहा है वह भाखड़ा नंगल की बिजली से हो रहा है । और जो दूर के एरियाज़ हैं उन को इलैक्ट्रिफाइ करने के लिए खर्च ज़्यादा होता है, इस लिए एक बारगी नहीं लिए जा सकते लेकिन फिर भी गवर्नमेंट बिजली पहुंचा रही है । अमृतसर और गुरदासपुर वाली बात यहां मौजूं मालूम नहीं होती ।

श्री रूप लाल मेहता : अगर खर्च की बात ही है तो मैं पूछना चाहता हूं कि ऐसी जगहों में जहां खर्च नहीं होगा और जहां के लिए यह तय है कि 11 के॰ वी॰ लाइन के आधे मील तक बिजली दी जाएगी वहां क्यों नहीं दी जा रही?

मंत्री : अगर बगैर फंड के खर्च हुए काम हो सकता है तो कोशिश की जाएगी।

चौधरी देवी लाल : अगर गृह मन्त्री के कहने के अनुसार अमृतसर और गुरदासपुर ज़िलों में जोगिन्दरनगर से बिजली गई है तो कांगड़ा में नहीं जा सकती थी ?

मंत्री : जोगिन्दर नगर वाली लाईन की एक्सटेनशन बहुत पुरानी है । वहां से लाहौर को भी बिजली जाती थी । इस लिए यह लाईन उस वक्त की उधर एक्सटेंड हुई हुई है ।

APPLICATIONS FOR TUBEWELLS CONNECTION IN DISTRICT GURGAON

***2395. Shri Roop Lal Mehta :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) the total number of applications received for electricity connections for tubewells in Gurgaon District in each Electricity Sub-Division up to the end of January, 1963, together with the names of the applicants ;

(b) the number of such applications received by Sub-Divisional Officer , Electricity at Palwal, and the number disposed of ?

Shri Ram Saran Chand Mittal (Excise and Taxation Minister) : (a) 363, 975, 932 and 700 applications were received upto end of January, 1963, in Palwal, Faridabad, Gurgaon and Rewari Sub-Divisions, respectively. As regards names, the labour involved will not be commensurate with the purpose they are likely to serve.

(b) 72 applications have been disposed of out of 363 received.

श्री रूप लाल मेहता : क्या मैं जान सकता हूं कि जब सरकार की यह पालिसी है कि ट्यूबवैल्ज़ को प्रायरटी बेसिज़ पर कनैक्शन दिए जाते हैं तो फिर दो दो साल के केसिज़ क्यों पैंडिंग पड़े हुए हैं ।

मंत्री : अगर आप कोई स्पैसिफिक केस मेरे नोटिस में लाएंगे तो मैं देख लूंगा ।

Mr. Speaker : The House has a right to get answers to questions. But you cannot expect the Minister concerned to come prepared with all the individual cases. It is in these cases that I have asked you to get in touch with the Minister and see that the things are softened.

कामरेड राम प्यारा : क्या वज़ीर साहिब बतायेंगे कि सरकार ने कोई टाइम लिमिट मुकर्रर की हुई है कि फलां फलां टाइम के बाद कनैक्शन दे दिए जाएंगे ।

मंत्री : जहां तक मुझे पता है, ऐसी कोई टाइम लिमिट नहीं है ।

REVERSION OF TAHSILDARS, NAIB-TAHSILDARS AND KANUNGOS

***2182. Pandit Charanji Lal Sharma :** Will the Minister for Revenue be pleased to state the total number of Tahsildars, Naib-Tahsildars and Kanungos recently reverted as Naib-Tahsildars, Kanungos and Patwaris, respectively in the State ?

Sardar Ajmer Singh : Three officiating Tahsildars/27Naib-Tahsildars/ 853 Kanungos (including Consolidation Inspectors) have been reverted as Naib-Tahsildars/Kanungos/Patwaris respectively.

SUB-REGISTRARS

***2452. Chaudhri Inder Singh Malik :** Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) the names, addresses and educational qualification of Sub Registrars in Sangrur District and Karnal at present together

with the amount of commission earned by each of them since their appointment ;

(b) the tenures for which their appointments have been made ?

Shri Ajmer Singh : (a) & (b) A statement is laid on the Table of the House.

Particulars of Sub-Registrars (Honorary) in Sangrur District and Karnal

Serial No.	Name and address of the Sub-Registrar (Honorary)	Educational Qualitifications	Present tenure of appointment	Commission earned
1	2	3	4	5
				Rs
1	Shri Partap Singh Baghi, village Jakhepal, sub-Tahsil Sunam, Honorary Sub-Registrar, Sunam	Matric and Gyani	One year	3,129.30
2	Shri Dal Singh, Ex-M.L.A., Parminder Niwas, Jind, Honorary Sub-Registrar Jind	Matric	Ditto	1,875.69
3	Shri Neki Ram, village Dumarkha Kalan, Tahsil Narwana, Honorary Sub-Registrar, Narwana	Up to B.A.	Ditto	1,761.09
4	Shri Sant Ram, Pleader of Nabha, post office Mandi Phul, district Bhatinda, Honorary Sub-Registrar, Barnala	Matric	Ditto	Has drawn no Commission so far
5	Shri Parduman Singh, Ex-M.L.A., village Lohar Majra, Tahsil Malerkotla, Honorary Sub-Registrar, Malerkotla	Under-Matric. Also received training at the Police Training ..Centre, Phillaur	Ditto	Ditto
6	Shri Nishan Singh, Jat Sikh, Charchaman, Kunjpura Road, Karnal, Honorary Sub-Registrar, Karnal	Studied up to F.A.	Two years	4,156.82

चौधरी इन्दर सिंह मलिक : स्पीकर साहिब, यह सवाल पिछले हफते भी आया था तो उस वक्त इसे पोस्टपोंड कहा गया था। मैं ने उस वक्त कहा था कि मुझे इस का जवाब मिल चुका है तो मुख्य मन्त्री जी कहते थे कि it is not true.

Minister. That question was different.

Chaudhri Inder Singh Malik : Subject matter is the same, बात दोनों में एक ही है।

Mr. Speaker :I have checked up the question. The number of the question may be different but the subject matter is the same. If the information

[Mr. Speaker]
tion can be supplied in the case of one question why can't it be supplied in the case of the other question which is identical.

ਮੰਤਰੀ : ਟਾਈਮ ਦੇ ਵਕਫੇ ਕਰਕੇ ਉਸ ਵਕਤ ਇਤਲਾਹ ਅਵੇਲੇਬਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਵਰਨਾ ਅਜਿਹੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਰਿਰਾਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਸੂਚਨਾ ਰੋਕ ਲਈ ਜਾਵੇ। ਹੁਣ ਵੀ ਤਾਂ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿਤਾ ਹੈ।

चौधरी इन्दर सिंह मलिक : सपीकर साहिब, आप खुद देखें कि 19 मार्च के सवाल का जवाब तो दिया जाता है लेकिन पहली मार्च के सवाल को पोसटपोन किया जाता है। इस गवरनमैंट की इतनी नाअहलीयत है—

Mr. Speaker : Do not use strong words like this. I also feel that if the Government supplied information relating to a question of 19th March, the information relating to the question of 1st March, should have been supplied. Now you may put your supplementaries.

चौधरी इन्दर सिंह मलिक : वजीर साहिब ने बताया है कि पहले इनकी टैन्योर एक एक साल की रखी है। क्या वह बतायंगे कि जिनके खिलाफ शिकायतें हों उन को एक साल के बाद हटाया जाएगा।

ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਬੜਾ ਵੇਗ ਸਵਾਲ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਰਖਦੇ ਹਾਂ। ਇਕ ਸਾਲ ਦੇ ਪਰੋਬੇਸ਼ਨਰੀ ਪੀਰੀਅਡ ਵਿਚ ਜੇ ਕੰਮ ਚੰਗਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਟਰਮ ਰਿਨਿਉ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਸਾਬਤ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਬਾਕਾਇਦਾ ਐਕਸ਼ਨ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਵਿਚ ਐਸੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਸਾਲ ਦੇ ਪਰੋਬੇਸ਼ਨਰੀ ਪੀਰੀਅਡ ਵਿਚ ਜੇ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਅਸੀਂ ਹਟਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਪਠਾਨਕੋਟ ਦੇ ਸਬ ਰਜਿਸਟਰਾਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਨਾ ਸਿਰਫ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਹੀ ਸੀ ਬਲਕਿ 366/368 ਦੇ ਕੇਸ ਵਿਚ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੇ ਉਸਦੇ ਖਿਲਾਫ ਰਿਮਾਰਕਸ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਹਨ? ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਬਿਨਾ ਤੇ ਉਸਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕੋਈ ਐਕਸ਼ਨ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਤਾਂ ਹੁਣ ਇਸ ਕੇਸ ਦੀ ਬਿਨਾ ਤੇ ਐਕਸ਼ਨ ਲੈਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਨ?

Mr. Speaker : This question relates to Sangrur District only. If you know that there are serious charges against him and the Court has passed strictures then you may see the hon Minister in that connection I am sure the Government would take note of this.

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਸਬ ਰਜਿਸਟਰਾਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਕ ਸਾਲ ਦੇ ਪਰੋਬੇਸ਼ਨ ਪੀਰੀਅਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਟਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਜਵਾਬ ਤੋਂ ਇਹ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਠਾਨਕੋਟ ਦੇ ਸਬ ਰਜਿਸਟਰਾਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ 366/368 ਦੇ ਚਾਰਜਿਜ਼ ਸਨ, ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਦੇ ਉਸਦੇ ਖਿਲਾਫ ਰੀਮਾਰਕਸ ਹਨ ਅਤੇ ਇਕ ਬਾਕਾਇਦਾ ਜਜਮੈਂਟ ਇਸ ਬਾਰੇ ਆਈ ਹੈ ਤੇ ਕੀ ਉਸਦੇ ਖਿਲਾਫ ਐਕਸ਼ਨ ਲਉਗੇ ਜਾਂ ਨਹੀਂ?

Mr. Speaker : But you cannot expect the hon. Minister to be ready with the information relating to all the Sub-Registrars. If you have any such case you bring to his notice,

श्री जगन्नाथ : मैं यह पूछना चाहता हूं कि यह पंचायत ऐक्ट में तरमीम कर रहे हैं कि कोई एम0 एल0 ए0 और एम० पी० पंचायतों में नहीं रह सकता है तो क्या........

Mr. Speaker : No please. It does not arise. How do Panchayat come in here.

श्री जगन्नाथ : मैं यह पूछना चहाता हूं कि क्या कोई सब-रजिस्ट्रार पंचायतों का मैम्बर रह सकता है ?

(*No reply*)

चौधरी देवी लाल : क्या माल मन्त्री कृपया बताएंगे कि जहां तक संगरूर ज़िले का तालुक है उस में कितने आदमी है जिन्होंने पंजाब विधान सभा का इलेक्शन लड़ा और कितने आदमियों ने कांग्रेस टिकट के लिए एप्लाई किया। मैं समझता हूं कि जहां तक कांग्रेस टिकट के लिए ऐप्लाई करने का ताल्लुक है, वह जवाब नहीं देंगे।

श्री अध्यक्ष : इस सवाल में तो सिर्फ ऐजुकेशनल क्वालिफिकेशन्ज़ के बारे में पूछा गया है, उस में कांग्रेस टिकट के लिए ऐप्लाई करने का सवाल कैसे आ गया है (This question seeks information regarding educational qualifications. How does the question of applying for Congress ticket arise therefrom?)

चौधरी देवी लाल : यह ठीक है लेकिन......

श्री अध्यक्ष : चौधरी साहिब, अगर आप उन की जगह पर होते तो क्या आप जवाब दे सकते हैं, उन के पास पंजाब भर के History sheet नहीं हैं जो कि आप को बता दें, How can you expect the reply to your question ? It does not arise by any stretch of imagination out of the main question. (*Addressing Chaudhri Devi Lal*) Could the hon Member give any reply to such a supplementary, if he were in his place ? He is not expected to keep with him the history sheet of the whole of Punjab so that he may give him any information sought for. How can he expect the reply to his question ? It does not arise by any stretch of imagination out of the main question.)

चौधरी देवी लाल : मेरे पूछने का मतलब चीफ मिनिस्टर साहिब से था। चीफ मिनिस्टर साहिब को तो ऐसी इन्फरमेशन उंगलियों पर याद हैं।

Mr. Speaker : The hon. Minister is not replying to this Question. The hon. Member cannot force the hon. Minister to reply to his Question.

ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਜੋ ਸਬ ਰਜਿਸਟਰਾਰ ਲਗਾਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਆਸੀ ਬੇਸਿਜ਼ ਉਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨ ਭੀ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ ? ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੈਨਸ਼ਨ ਅਤੇ ਸਬ ਰਜਿਸਟਰਾਰ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਭੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ ਗੀਆਂ।

ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ: ਜੈਸਾ ਕਿ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਬ ਰਜਿਸਟਰਾਰ ਲਈ ਇਕ ਸਾਲ ਪਰੋਬੇਸ਼ਨ ਪੀਰੀਅਡ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਗਰ ਇਕ ਸਾਲ

[ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ]

ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਸੀਰੀਅਸ ਐਲੀਗੇਸ਼ਨਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਆਵੇਗਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਐਕਸ਼ਨ ਲੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ?

Revenue Minister : Why not.

चौधरी इन्दर सिंह मलिक : क्या माल मन्त्री कृपा कर के बताएंगे कि कुछ हफते पहले जींद तहसील में 7 हजार का मालिया शो करके $1\frac{1}{2}$ लाख की रजिस्टरी कराई गई है। वहां पर ग़बन हुआ है। क्या वहां पर इन्क्वायरी होगी ?

Mr. Speaker : It does not arise. जब मैं आप को कह रहा था कि सप्लीमेंट्री न करें लेकिन आप मेरे कहने के बावजूद भी स्पीच करते रहे। I am so sorry that the hon. Member has misused the liberty that I have been giving to him. I think the hon. Member should behave properly मेरे पास एक ही चारा रह जाता है कि माइक को बन्द कर दूं, मैं आप को आज के लिए कोई सप्लीमेंट्री पुट करने की इजाज़त नहीं दूंगा। (It does not arise. The hon. Member has been persistently carrying on his speech in spite of the fact that I have been checking him from doing so. I am so sorry that the hon. Member has misused the liberty that I have been giving to him. I think the hon. Member should behave properly. There is only one alternative left with me and that is that I may get his mike disconnected. 1 shall not allow him to put any more supplementary to-day.)

चौधरी इन्दर सिंह मलिक : स्पीकर साहिब, मैंने मिसबीहेवियर की कोई ऐसी बात नहीं की। अगर आप समझते हैं तो क्षमा कर दें।

Mr. Speaker : No please.

श्री मंगल सेन : क्या मन्त्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि सरकार की कोई पालिसी है कि कांग्रेस के डिफीटिड कैंडीडेट्स को सब-रजिस्ट्रार बनाया जाए।

Mr. Speaker : It is not a supplementary question.

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या वज़ीर साहिब बताने की कृपा करेंगे कि जो उन्होंने ज़िला करनाल तथा संगरूर में सब रजिस्ट्रार रखे हैं उन की क्या क्वालिफीकेशन्ज़ हैं और किस जगह पर लगाए गए हैं ?

श्री अध्यक्ष : इस सप्लीमेंट्री का जवाब सवाल में ही दिया गया है। (The reply to this supplementary is there in the question itself.)

श्री बलरामजी दास टंडन : पिछली दफा हाउस में मिनिस्टर साहिब ने बताया था कि जब से पुलिटीकल सफररज़ इन जगहों पर लगाए गए हैं तब से रैविन्यू बढ़ गया है।

श्री अध्यक्ष : I will not take notice of what has been said जो इस सवाल के जवाब से था supplementary के जवाब से another supplementary पैदा होता है वह करें। दो महीने पहले क्या हुआ

I cannot say off hand. (I will not take notice of what has been said. The hon. Member may please ask a further supplementary question arising from the answer of the question or from the answer of a supplementary question. I cannot say off hand what happened two months back.)

श्री बलरामजी दास टंडन : आज से 7 दिन पहले की बात है कि फिरोज़पुर के मुताल्लिक सवाल आया था और बताया गया था कि जिन लोगों को सब-रजिस्टरार्ज़ अप्वायंट किया गया है . . .

श्री अध्यक्ष : I remember there was no mention of political sufferers. उन्होंने कहा था कि जब से यह काम तहसीलदारों से ले कर अलहदा institution बनाया गया है। (I remember there was no mention of political sufferers. The hon. Minister said that the income had increased since this new institution had been started after taking away this work from the Tehsildars.)

श्री बलरामजी दास टंडन : जब से आनरेरी सब-रजिस्ट्रार लगाए गए हैं तब से रैवेन्यु में आमदनी बढ़ गई है। जब से आनरेरी सब-रजिस्ट्रारों का सिस्टम जारी हुआ है तब से बार बार रजिस्ट्रेशन होती है लोग कभी अपने भाई के नाम और कभी लड़के के नाम करवा देते हैं।

SUPPLEMENTARIES TO STARRED QUESTION NO. 2312.

श्री फतेह चन्द विज : क्या मन्त्री महोदय बताएंगे कि यह सड़क कब बनेगी ?

ਯੋਜਨਾ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਸੜਕ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੋ ਚੁਕੀ ਸੀ, ਲੇਕਿਨ ਫੰਡਜ਼ ਅਵੇਲੇਬਲ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਕਿਹਾ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ALLAWALPUR-MOHNA ROAD

***2399. Shri Roop Lal Mehta :** Will the Minister for Planning and Development be pleased to state—

(a) whether the road from Allawalpur to Mohna included in 3rd Five-Year Plan will be completed during the Plan period, if not, the reasons therefor ;

(b) whether the road from Palwal to Chandhat has been sanctioned ; if so, when its construction is likely to start ?

Sardar Darbara Singh : (a) Not definite ; due to National Emergency the position is rather uncertain.

(b) No. Question does not arise.

श्री रूप लाल महता : क्या ज़िला परिषद गुड़गांव ने दो लाख का एस्टीमेट बना कर भेजा है और उस की वहां से बदली कर दी है ?

योजना तथा विकास मंत्री : एमरजेंसी में सवाल पैदा नहीं होता कि वह सड़क बनेगी।

Note : Starred Question No. 2312 alongwith its reply appears in the Punjab Vidhan Sabha Debate Vol I, No.35 dated 9th April, 1963

FUNDS SANCTIONED FOR SCHOOL BUILDINGS IN MOHINDERGARH DISTRICT

***2694. Shri Banwari Lal :** Will the Minister for Planning and Development be pleased to state —

(a) the amount sanctioned for each of the school buildings in Mohindergarh District during the last year.

(b) whether the amount referred in part (a) above has been utilized in all the schools, if not, the names of the schools where the said amount has not been utilized together with the reasons therefor ?

Sardar Darbara Singh : A statement showing the required information is laid on the table.

Serial No.	Name of work	Estimated cost	Grant, 1961-62	Actual Expenditure, 1961-62	Reasons for less expenditure
		Rs	Rs	Rs	
1	Additional accommodation in Government Higher Secondary School, Mohindergarh	53,000	40,000	23,247	Mainly due to non-availability of Bricks. The work is now nearly completed
2	Upgrading of Government High School, Narnaul	53,000	40,000	33,931	During the first year, considerable time is spent on the completion of preliminaries (viz.. obtaining of administrative approval, preparation of detailed estimate and its technical sanction, time needed for calling of tenders) as a consequence of which full grant could not possibly be utilized. The two works have now been completed.
3	Upgrading Government High School, Dadri	52,900	40,000	27,987	
	Total ..	1,58,900	1,20,000	85,165	

TARGETS FOR AGRICULTURAL PRODUCE

***2141. Sardar Gurdial Singh Dhillon :** Will the Minister for Agriculture and Welfare be pleased to state :—

(a) whether Government had fixed any targets of agricultural produce for 1962-63, if so, whether the results achieved so far are according to the estimates ;

(b) whether Government is considering any proposal to fix similar targets for the year 1963-64; if so, the details thereof ?

Sardar Gurbanta Singh : (a) Yes. A statement is laid on the table.

(b) Yes. A statemnt is laid on the table.

Statement showing the targets for agricultural production for 1962-63 and 1963-64 and anticipated achievement for the year 1962-63

Commodity		Targets fixed for 1962-63	Anticipated achieve-ments 1962-63	Targets fixed for 1963-64
		(Thousand tons except for Cotton)		
Foodgrains	..	6,635	6,635	6,970
Oilseeds	..	220	250	250
Sugarcane	..	835	864	850
Cotton (Thousand in bales)	..	995	950	1,055

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਢਿਲੋਂ : ਕੀ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਆਇਆ ਇਹ ਪਰੋਡਕਸ਼ਨ ਯੀਲਡ ਪਰ ਏਕੜ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਵਧੀ ਹੈ ਯਾ ਹੋਰ ਲੈਂਡ ਰਿਕਲੇਮ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਵਧੀ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ: 1962-63 ਦਾ ਅਸੀਂ ਇਹ ਟਾਰਗਟ ਐਂਟੀਸਿਪੇਟ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਜੇ ਸਾਨੂੰ ਐਕਚੁਅਲ ਫਿਗਰਜ਼ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇ।

Mr. Speaker : The hon. Member is referring to the targets to be achieved by you. Do you expect this target to be achieved by reclaiming more land or by intensive cultivation or by producing more from the land which is already under plough ?

ਮੰਤਰੀ: ਜਿੰਨੇ ਟਾਰਗਟ ਅਸੀਂ ਐਚੀਵ ਕੀਤੇ ਹਨ ਉਹ ਦੱਸੇ ਹਨ। ਕਿੰਨੀ ਜ਼ਮੀਨ ਅਸੀਂ ਹੋਰ ਰੀਕਲੇਮ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਹ ਮੈਂ ਜੁਦਾ ਦੱਸ ਦਿਆਂਗਾ। ਐਸ ਵੇਲੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਉਹ ਫਿਗਰਜ਼ ਨਹੀਂ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ : ਮੈਨੂੰ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਗੌਰਮੈਂਟ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਬੜੀ ਗਰਾਂਟ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਬੋਰਡ ਆਫ ਇਕਨੌਮਿਕ ਇਨਕੁਆਰੀ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਸ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਬੋਰਡ ਆਫ ਇਕਨੌਮਕ ਇਨਕੁਆਰੀ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਰਨ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫੂਡਗਰੇਨਜ਼ ਦਾ ਟਾਰਗਟ 1962-63 ਦਾ 6,635 ਹਜ਼ਾਰ ਟਨ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਐਂਟੀਸੀਪੇਟਡ ਅਚੀਵਮੈਂਟ 6635 ਹੈ ਅਤੇ 63-64 ਦਾ ਟਾਰਗਟ 6,970 ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਇਲ ਸੀਡਜ਼ ਦਾ ਟਾਰਗਟ 62-63 ਦਾ 220 ਹੈ ਐਂਟੀਸਿਪੇਟਡ ਐਚੀਵਮੈਂਟ 250 ਹੈ ਅਤੇ 63-64 ਦਾ ਟਾਰਗਟ 250 ਹੈ ਗੰਨੇ ਦਾ 62-63 ਦਾ ਟਾਰਗਟ 835 ਹੈ। ਐਂਟੀਸੀਪੇਟਡ ਅਚੀਵਮੈਂਟ 864 ਹੈ ਅਤੇ 63-64 ਦਾ ਟਾਰਗਟ 850 ਹੈ। ਕਪਾਹ ਦਾ 995, 950 ਅਤੇ 1,055 ਤਰਤੀਬਵਾਰ ਹੈ। ਅਕੜੇ ਵੇਖਣ ਨਾਲ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਕਿ ਤੱਰਕੀ ਪੈਕਟੀਕਲੀ ਨਿਲ ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਅਗੇ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਟਾਰਗਟ ਵਿਚ ਕੁਝ ਵੀ ਵਾਧਾ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਢਿਲੋਂ]

ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਸਕੀਮਜ਼ ਦੀ ਪਰੌਪਰ ਇਮਪਲੀਮੈਂਟੇਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਜਾਂ ਫਰਟਿਲਾਈਜ਼ਰਜ਼ ਨਹੀਂ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਜਾਂ ਕਿ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰਾਂ ਦੀ ਹੌਸਲਾ ਅਫਜ਼ਾਈ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਟਾਰਗੈਟਸ ਵੀ ਫਿਕਸ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਖਾਸ ਤਰੱਕੀ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੀ ?

ਮੰਤਰੀ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਗਲੇ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਟਾਰਗੈਟਸ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਫਿਗਰਜ਼ ਅਜੇ ਪਹੁੰਚੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਫਿਗਰਜ਼ ਅਵੇਲੇਬਲ ਸਨ ਉਹ ਦਸ ਦਿਤੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਫਿਗਰਜ਼ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਮੀ ਬੇਸ਼ੀ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਦੇ ਟਾਰਗੇਟ ਵਧਾ ਦੇਵਾਂਗੇ। ਆਇਲ ਸੀਡਜ਼ 250 ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ 270 ਕਰ ਦੇਵਾਂਗੇ ਗੰਨਾ 850 ਦੀ ਥਾਂ 857 ਕਰ ਦੇਵਾਂਗੇ। ਅਸੀਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪਰੀਕਾਸ਼ਨੇਂ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਫਰਟੀਲਾਈਜ਼ਰਜ਼ ਵੀ ਵਰਤਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸਾਇੰਟਿਫਿਕ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਦੀ ਉਪਜ ਵਧਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ।

Mr. Speaker : He means to say that the progress is not in keeping with the hard work and use of fertilizers by the cultivators. Sardar Gurdial Singh Dhillon wants to know the reasons therefor.

ਮੰਤਰੀ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਫੂਡ ਗਰੇਨਜ਼ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਸੀ ਉਹ ਅਸਾਂ ਅਚੀਵ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਆਇਲ ਸੀਡਜ਼ ਦਾ 220 ਸੀ ਪਰ ਅਸਾਂ 250 ਅਚੀਵ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਗੰਨੇ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਵੀ ਅਸਾਂ ਅਚੀਵ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਦੀਆਂ ਫਿਗਰਜ਼ ਦਾ ਸਹੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਾ। ਜੇਕਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋਏ ਤਾਂ ਨਿਸ਼ਨਾ ਵਧਾ ਦੇਵਾਂਗੇ ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਤਰਕੀ ਅਸੀਂ ਕੀਤੀ ਹੈ ਇਹ ਸਾਇੰਟਿਫਿਕ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਆਪਣਿਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਰਹੇ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਢਿਲੋਂ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਪਹਿਲੇ ਪੁਛਿਆ ਸੀ ਫਰਟਿਲਾਈਜ਼ਰਜ਼ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਅਤੇ ਰਿਕਲੇਮੇਸ਼ਨ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਬਾਦ ਪੁਛਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਫਿਗਰਜ਼ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਐਂਟੀਸਿਪੇਟਿਡ ਅਚੀਵਮੈਂਟਸ ਔਰ ਟਾਰਗੈਟਸ ਜੋ ਫਿਕਸਡ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ 50 ਤੋਂ ਵਧ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਫਰਕ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਮੈਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਪੁਛਣਾ ਸਿਰਫ ਐਨੀ ਗਲ ਵੱਲ ਧਵਾਡਾ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਜੇ ਸਨ 1962-63 ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸਨ 1961 62 ਔਰ ਸਨ 1960-61 ਦੀਆਂ ਫਿਗਰਜ਼ ਵੀ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਤਾਂ ਫਰਕ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਟਾਰਗਟ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਖੇ ਸਨ ਉਹ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਰਖੇ ਸਨ ਔਰ ਜੋ ਨਤੀਜੇ ਅਚੀਵ ਹੋਏ ਹਨ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਟਾਰਗਟਸ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵਧ ਨਿਕਲੇ ਹਨ। (The difference would have been conspicuous if the figures relating to the year 1960-61, and 1961.62 were also given alongwith those of the year, 1962-63. But hon. Minister has stated that they had fixed the maximum targets and the results achieved have exceeded even the fixed targets.)

ਮੰਤਰੀ: ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਹੜੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਅਸਾਂ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਬੰਨ੍ਹੇ ਸੀ ਅਸੀਂ ਅਚੀਵ ਕਰ ਲਏ ਹਾਲਾਂਕਿ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਹੜ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਬੜਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕੀਤਾ। ਜੇ ਫਿਗਰਜ਼ ਸਹੀ ਆ ਜਾਣ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਨਿਸ਼ਾਨਿਆਂ ਤੋਂ ਵਧ ਕਰ ਸਕੇ ਹੋਵਾਂਗੇ।

SUPPLY OF FERTILIZERS TO FARMERS IN 1962-63

***2143. Sardar Gurdial Singh Dhillon :** Will the Minister for Agriculture and Welfare be pleased to state —

(a) the total quantity of variety and type of fertilizers supplied to the farmers in the State during 1962-63 and the details of the terms on which supplied;

(b) the total quantity supplied by the Nangal Fertilizer Factory and other sources during the said period, separately ;

(c) whether any increase in food grains is estimated due to the use of the said fertilizers; if so, to what extent?

Sardar Gurbanta Singh : (a) and (b) The information is laid on the table of the House in the enclosed statement.

(c) Yes. About 1,58,000 tons.

Statement showing the information asked for in parts (a) and (b)

(a) *First Part :—*

Variety of fertilizer		Quantity supplied upto end of December, 1962 during 1962-63
		(Tons)
(i) Nitrogenous fertilizers	..	78,296
(ii) Phosphotic Fertilizers	..	5,100

Second Part :—

The fertilizers are supplied on cash as well as on credit basis. In case of credit sales the cost is recovered after the harvest with the land revenue with interest at 5½ per cent Per annum The fertilizer on credit is given on permit and on the execution of a bond.

(b) Kind of fertilizer		Source of Procurement	Quantity supplied till the end of January, 1963
			(Metric Tons)
(1) Ammonium Sulphate	..	Regional Director of Food Bombay!Sindri	22,500
(2) Calcium Ammonium Nitrate	..	The Fertilizer Corporation of India, Naya Nangal	94,256
(3) Superphosphate	..	M/s D. C. M. Chemical Works, New Delhi	7,342

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਢਿਲੋਂ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਮੋਨਿਅਮ ਸਲਫੇਟ ਕੈਲਸ਼ੀਅਮ ਅਮੋਨਿਅਮ ਨਾਈਟਰੇਟ ਔਰ ਸੁਪਰਫਾਸਫੇਟ ਕੁਝ ਤਾਂ ਸਿੰਦਰੀ ਤੋਂ ਆਇਆ, ਕੁਝ ਕੈਮੀਕਲ ਵਰਕਸ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਆਇਆ ਔਰ ਕੁਝ ਫਰਟੇਲਾਈਜ਼ਰ ਫੈਕਟਰੀ, ਨੰਗਲ ਤੋਂ ਆਇਆ । ਕੀ ਮੈਂ ਪੁਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਖਰੀਦਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਦੇ ਫਿਕਸਡ ਰੇਟਸ ਉਤੇ ਲੈਂਦੇ ਹੋ ਜਾਂ ਅਪਣੇ ਤੌਰ ਤੇ ਗਲ ਬਾਤ ਕਰਕੇ ਲੈਂਦੇ ਹੋ ?

ਮੰਤਰੀ : ਜਿਹੜੇ ਦਰ ਗੌਰਮਿਟ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਨੇ ਫਿਕਸ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਹੀ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿਘ ਢਿੱਲੋਂ : ਜਿਹੜਾ ਅਮੋਨੀਅਮ ਸਲਫੇਟ ਔਰ ਸੁਪਰਫਾਸਫੇਟ ਬਾਹਰੋਂ ਮੰਗਵਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨੰਗਲ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿਚ ਜਾਂ ਸਟੇਟ ਆਪਣੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੇਗੀ ?

ਮੰਤਰੀ : ਨੰਗਲ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿਚ ਇਕੋ ਹੀ ਖਾਦ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਬਾਕੀ ਜਿਹੜਾ ਫਰਟਿਲਾਈਜ਼ਰ ਨੰਗਲ ਵਿਚ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੀ ਖਪਤ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਜਗਹ ਤੇ ਭੇਜਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ । ਅਸੀਂ ਗੌਰਮਿੰਟ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਨੂੰ ਵੀ ਇਨਫਾਰਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਬਜਾਏ ਨੰਗਲ ਫੈਕਟਰੀ ਤੋਂ ਯੂ. ਪੀ, ਬਿਹਾਰ ਜਾਂ ਬੰਬਈ ਲਈ ਕੋਟਾ ਰਿਜ਼ਰਵ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਾਨੂੰ ਦੇ ਦਿਆ ਕਰਨ ਤਾਂਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸੂਬੇ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰ ਸਕੀਏ ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਢਿਲੋਂ : ਟਰਮਜ਼ ਆਫ ਸਪਲਾਈ ਵਿਚ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ, "In case of credit sales the cost in recovered after the harvest with the land revenue with intrest at 5½% P. A. ਇਸ 5½% ਪੀ. ਏ. ਇੰਟਰੈਸਟ ਨੂੰ ਤੁਸਾਂ ਕਿਸ ਕਰਾਈਟੀਰੀਆ ਨਾਲ ਫਿਕਸ ਕੀਤਾ ਹੈ ? ਸਕਈਟਆ ਨਾਲ ਫਿਕਸਕੀਤਾ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਜਿਹੜਾ 5½% ਸੂਦ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਰੁਪਿਆ ਕਰਜ਼ ਲਿਆ ਹੈ । ਇਹ ਰੁਪਿਆ ਕਰਜ਼ਾ ਲੈ ਕੇ ਕੁਝ ਲੋਕ ਵਰਤਦੇ ਨੇ, ਕੁਆਪ੍ਰੇਟਿਵ ਸੁਸਾਇਟੀਜ਼ ਨੂੰ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਅਗੇ ਕੁਆਪਟਿਵ ਸੁਸਾਇਟੀਜ਼ ਨੂੰ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਵੀ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ 5½% ਸੂਦ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਢਿਲੋਂ : ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਡਾਕਟਰ ਰਾਮ ਸੁਭਾਗ ਸਿੰਘ ਕੇਂਦਰੀ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਸਪੀਚ ਸੁਣੀ ਸੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਲੌਂਗ ਟਰਮ ਲੋਨਜ਼ ਦੇਆਂਗੇ ਔਰ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਲੋਨਜ਼ ਆਫ਼ ਫਰੀ ਇੰਟਰੈਸਟ ਵੀ ਦੇਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਾਂ । ਇਸ ਲਈ, ਇਹ 5½ % ਸੂਦ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਕਿਸ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ

Mr. Speaker : The hon. Member wants to know whether the Government will consider the possibility of giving further relaxations to the peasants in view of the emergency and the necessity to produce more ?

ਮੰਤਰੀ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਨੂੰ ਮੱਖ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਅਸਾਂ ਗੌਰਮਿੰਟ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਨੂੰ ਅਪਰੋਚ ਕੀਤੀ ਸੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 40 ਰੁਪਏ ਟਨ ਦੀ ਕੀਮਤ ਘਟਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ । ਜੇ ਉਹ ਲੋਨ

ਮੁਫਤ ਦੇ ਦੇਣਗੇ ਤਾਂ ਹੋਰ ਸਰਾਹ ਘਟਾ ਦਿਆਂਗੇ। ਪੰਜਾਬ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੇ ਕੋਈ ਨਫ਼ਾ ਨਹੀਂ ਖੱਟਣਾ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਤਨੀਘਟ ਤੋਂ ਘਟ ਕੀਮਤ ਤੇ ਫਰਟੀਲਾਈਜ਼ਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤ ਜਾਵੇ ਉਤਨਾ ਬਿਹਤਰ ਹੈ।

PURCHASE OF LAND FOR HARIJANS IN HISSAR DISTRICT

***2317. Shri Amar Singh**: Will the Minister for Agriculture and Welfare be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to purchase any land for sale to the Scheduled Castes in Hissar district, if so, the total area of the said land with its location and price thereof respectively?

Sardar Gurbanta Singh : The information is given in the statement which is laid on the table of the House.

PURCHASE OF LAND FOR HARIJANS IN HISSAR DISTRICT

Serial No.	Village where proposals for the purchase of land are under consideration	AREA A.	K.	M.	Location	Price Rs	
1	Jamalpur ..	50	0	0	10 miles away from Hansi on Tosham Road	850	per acre
2	Mangali Aklan ..	15	0	0	8 miles away from Hissar on Babra Road	900	per acre
3	Ditto	24	0	0	Ditto	900	per acre
3	Agroha ..	75	0	0	15 miles away from Hissar on Sirsa Road	900	per acre
5	Bhiwani ..	5	6	3	Ditto	900	per acre
5	Chang ..	65 bigha biswas		18	5 miles away from Bhiwani	900	per acre
	Total ..	169 and 65 bighas 18 biswas	6	3			

श्री अमर सिंह : जो सूचना इस सवाल के जवाब में मुझे वज़ीर साहिब की तरफ से मिली है उस से पता चलता है कि पांच जगह पर हरिजनों के लिए उस जिला में ज़मीन खरीद की गई है। तो क्या मन्त्री महोदय साहिब फरमाएंगे कि मांगली अकलां में जो 15 एकड़ ज़मीन खरीद की गई है उस के सिलसिले में डिस्ट्रिक्ट वेलफेयर आफिसर के खिलाफ कोई शिकायत इन के पास आई है ?

ਮੰਤਰੀ : ਸਵਾਲ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਹ ਪੁਛਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਕਿਥੇ ਕਿਥੇ ਖਰੀਦੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਹ ਦਸ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ।

श्री अध्यक्ष : यह जो पांच जगह पर ज़मीन खरीदी गई है इन में से किसी जगह के बारे में कोई शिकायत भी आई है ? अगर आई है तो इन्हें आप बता दें । (The hon. Minister has told him that the land has been purchased at five places. Now he wants to know whether the Minister has received any complaint regarding the purchase of land at any of these places ? The Ministers may please inform him if he has received any such complaint.)

ਮੰਤਰੀ : ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਪੁਛਿਆ ਸੀ । ਹੁਣ ਇਹ ਨੋਟਿਸ ਦੇ ਦੇਣ, ਪਤਾ ਕਰ ਕੇ ਦਸ ਦਿਆਂਗਾ ।

श्री अमर सिंह : स्पीकर साहिब, मैंने इसी सिलसिले में पहले एक सवाल किया था और उस का मिनिस्टर साहिब ने यह जवाब दिया था---

> " Shri Chand Ram, Ex-State Minister, Harijan Welfare and Panchayats received two compalints, one from Shri Tarlok Singh and others of village Lohari Raghu, Tehsil Hansi alleging that the possession of the land purchased for the beneficiaries had not been taken and registration of the land had not been completed despite the recovery of Rs 450 each from the beneficiaries; the other was from Shri Sish Pal Singh who alleged that the D. W. O. has attempted to assault him to entangle him in a criminal case".

इसी ज़मीन के सिलसिले में यह जवाब मिनिस्टर साहिब की तरफ से पहले आया हुआ है और अब कह रहे हैं कि नोटिस चाहिए ।

श्री अध्यक्ष : अगर एक मिनिस्टर ने 15 दिन पहले किसी सवाल का जवाब दिया है तो आज वह उस सवाल की फाईल साथ तो नहीं लाए होंगे । यह तो ठीक है कि इस सिलसिले में एक सवाल का जवाब उन्होंने पहले दिया होगा लेकिन अब इस के लिए आप फिर नोटिस दे सकते हैं । (How does the hon. Member expect from the hon. Minister to bring the file of a question along with him today, to which he had replied fifteen days back. It may be right that he had replied to some other question relating to this matter, but now the hon. Member can give a fresh notice for it.)

श्री अमर सिंह : जब गवर्नमेंट ने माना है कि उस डिस्ट्रिक्ट वैलफेअर आफिसर के खिलाफ शिकायत आई थी, तो मैं पूछना चाहता हूं कि अगर वह शिकायत ठीक साबत हो जाए तो क्या यह उस के खिलाफ कोई action लेने के लिए तैयार हैं ?

श्री अध्यक्ष : यह आप कैसे अन्दाज़ा लगा रहे हैं कि अगर कोई शिकायत साबत हो जाए तो सम्बन्धित मन्त्री उस आफिसर के खिलाफ कोई ऐक्शन नहीं लेंगे । वह यकीनन यह कहेंगे कि वह ऐक्शन लेंगे । (How has the hon. Member presumed that the hon. Minister would not take any action against that Officer, if some complaint against him is proved to be true ? He will surely say, he will take action.)

ਮੰਤਰੀ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ, 5 ਜਾਂ 7 ਦਿਨ ਹੋਏ ਨੇ, ਕਿਸੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਆਏ ਸੀ । ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਇਕ

ਡਿਸਟਰਿਕਟ ਵੈਲਫੇਅਰ ਅਫਸਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਸ਼ਕਾਇਤ ਸੀ । ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀ ਜੋ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਹੈ ਲਿਖ ਕੇ ਦੇ ਦਿਉ ਮੈਂ ਪੜਤਾਲ ਕਰਾ ਲਵਾਂਗਾ । ਮੈਂ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਾਂ ਉਹ ਲਿਖ ਕੇ ਦੇ ਦੇਵੇ ਜਾਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਲਿਖ ਕੇ ਦੇ ਦਿਉ, ਮੈਂ ਪੜਤਾਲ ਕਰਾ ਲਵਾਂਗਾ ।

श्री अमर सिंह : जब गवर्नमैंट यह मान रही है कि उस डिस्ट्रिक्ट वैलफेयर आफिसर के खिलाफ कम्पलेंटस आई थीं और उस के खिलाफ एक फौजदारी केस भी बन गया था तो फिर इन्हें शिकायत लिखाने की क्या ज़रूरत है ?

श्री अध्यक्ष : किस जगह पर लिखा है कि जिस से साबत हो कि गवर्नमैंट ने माना है कि उस के खिलाफ कम्पलेंटस आई थीं ? (Where is it given that the Government has admitted the receipt of complaints against that officer ?)

श्री अमर सिंह : जो जवाब इन्होंने मेरे पहले सवाल का दिया था जिसे मैंने पढ़ा है उस में इन्होंने माना हुआ है । फिर उस आदमी ने जिस ने शिकायत की थी हलफिया ब्यान दिया हुआ है और कहा हुआ है कि अगर उस की कोई बात झूठ निकले तो उस के खिलाफ कार्यवाई की जाए ।

श्री अध्यक्ष : यह चीज़ आप उन को लिख दें । मास्टर जी उसकी इन्क्वायरी करा के उस के खिलाफ ज़रूर action लेंगे । (The hon. Member may give these facts in writing to the hon. Minister. He will certainly make an enquiry and take action against the defaulters.)

श्री जगन्नाथ : स्पीकर साहिब, इसी तरह का एक और केस 12 महीने का चल रहा है कुछ बैनीफीशियरीज़ को किसी ज़मीन पर बैठाने के लिए उन से 450, 450 रुपए ले लिए गए हुए हैं लेकिन उन्हें वह ज़मीन नहीं दी गई । कई बार शिकायतें भी की गई है और तीन या चार दफा मैं भी मिनिस्टर साहिब से मिल चुका हूं लेकिन अभी तक कोई भी एक्शन नहीं लिया गया ।

Mr. Speaker : It does not arise.

ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਲਿਆਏ ਸਨ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋ ਪੁਛ ਗਿਛ ਕੀਤੀ ਉਹ ਮੇਰੀ ਤਸੱਲੀ ਨਹੀ ਕਰ ਸਕਿਆ ਉਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪਿੰਡ ਦਾ ਸੀ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਜਗ੍ਹਾ ਤੋਂ ਪੈਸੇ ਲੈ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਅਤੇ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਲਿਖ ਕੇ ਦੇ ਦਿਉ ਇਨਕੁਆਇਰੀ ਕਰਾ ਲਵਾਂਗਾ । ਪਹਿਲਾਂ ਬਾਰੇ ਜੋ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੀ ਇਨਕੁਆਇਰੀ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ, ਅਗਰ ਕੋਈ ਕਸੂਰਵਾਰ ਸਾਬਤ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

श्री अमर सिंह : यह ऐक्शन तो डी० डबल्यू० ओ०, Hissar के खिलाफ लेना चाहते ही नहीं । क्योंकि वह आउट गोइंग डिप्टी मिनिस्टर का आदमी है । वह उस को शैलटर दे रहा है ।

श्री अध्यक्ष : जरूर लेंगे । (I assure the hon. Member on behalf of the Minister.)

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या आप की ऐशुरैंस ऐशुरंसिज़ कमेटी के सामने आयेगी या मिनिस्टर साहिब की ?

श्री अध्यक्ष : मिनिस्टर साहिब की । (That of the minister concerned.)

LOANS TO CULTIVATORS FOR INCREASE IN AGRICULTURAL PRODUCTION IN HISSAR DISTRICT

***2318. Shri Amar Singh :** Will the Minister for Agriculture and Welfare be pleased to state whether it is a fact that the Deputy Commissioner, Hissar demanded some money from the Agriculture Department during the period 1st September, 1962 to 31st March, 1963 for advancing loans to cultivators to increase agricultural production in the district, if so, the amount asked for ?

Sardar Gurbanta Singh :

First part .. No.

Second part .. Does not arise.

ESTABLISHMENT OF GRAIN MARKET AT AJITWAL, TEHSIL MOGA

***2431. Comrade Gurbakhsh Singh Dhaliwal:** Will the Minister for Agriculture and Welfare be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to establish a grain market at village Ajitwal, tehsil Moga, district Ferozepore; if so, the details therefor together with the time by which it is likely to be implemented?

Sardar Gurbanta Singh : No. Sir.

ਕਾਮਰੇਡ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅ.ਰਜ਼ਦਾਸ਼ਤ ਵੀ ਮਿਲੀ ਹੈ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਜੀ ਹਾਂ ।

ਕਾਮਰੇਡ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ: ਉਸ ਤੇ ਕੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਉਹ ਇਨਕੁਆਇਰੀ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਭੇਜੀ ਹੈ, ਆ ਜਾਣ ਤੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰਾਂਗੇ ਵੈਸੇ ਹਾਲੇ ਸਾਡੀ ਕੋਈ ਦਲੀਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

PERMISSION FOR PURCHASE OF LAND BY HARIJAN WELFARE DEPARTMENT IN VILLAGE DHANI, DISTRICT SANGRUR

***2076. Comrade Ram Piara :** Will the Minister for Agriculture and Welfare be pleased to state —

(a) whether the Harijans Welfare Department, Punjab, obtained the permission of the Chief Minister for the purchase of the lands in village Dhani, district Sangrur at the time of purchase of this land during the months of June, July and August, 1962, as required under a circular issued by Government, if so, the date when this permission was obtained and if not obtained, the reasons therefor;

(b) whether it is also a fact that the then Planning Minister incharge of Harijan Welfare Department wrote a letter to the

Chief Minister in connection with the lands to be purchased in village Dhani, if so, a copy of the letter be placed on the Table of the House;

(c) whether any reply in response to the said letter of the Minister incharge of Harijan Welfare Department was received from the Chief Minister, if so, copy of the same may be laid on the table of the House ?

Sardar Gurbanta Singh : (a) Chief Minister's approval was accorded on 29th June, 1962.

(b) Welfare Department has no knowledge.

(c) Does not arise.

कामरेड राम प्यारा : इन्होंने कहा है कि 29 जून को मन्ज़ूरी दी थी। जनाब, सवाल का दूसरा पार्ट है :

"whether it is also a fact that the then Planning Minister incharge of Harijan Welfare Department wrote a letter to the Chief Minister in connection with the lands to be purchased in village Dhani; if so, a copy of the letter be placed on the table of the House ;

मैं पूछना चाहता हूं कि क्या वज़ीर साहिब ने चीफ मिनिस्टर साहिब को कोई चिट्ठी लिखी थी, अगर लिखी थी तो उस में क्या लिखा था ?

श्री अध्यक्ष : वह कहते हैं कि ऐसा कोई लैटर वैल्फेयर डिपार्टमेंट के रिकार्ड में नहीं है। (He says that no such letter is available in the records of the Welfare Department.)

कामरेड राम प्यारा : अगर ऐसा कोई लैटर वहां नहीं है तो वह कौन सा लैटर था जो कि इन्होंने या डिपार्टमेंट ने लिखा था जिस की बिना पर चीफ मिनिस्टर ने वह ज़मीन खरीदने की मन्ज़ूरी दी थी ?

मंत्री : उस वक्त के वैल्फेयर डिपार्टमेंट के मिनिस्टर ने गवर्नर साहिब को चिट्ठी लिखी कि चूंकि यह ज़मीन वैल्फेयर डिपार्टमेंट खरीदना चाहता है इस लिये आप चीफ मिनिस्टर साहिब को मजबूर करें कि वह हमें सैंक्शन दे दें। तब गवर्नर साहिब ने चीफ मिनिस्टर साहिब को चिट्ठी लिखी और चीफ मिनिस्टर ने ऐपरूवल दे दी।

चौधरी राम सिंह : क्या मन्त्री महोदय बताएंगे कि क्या हर एक केस में जिस में कि हरिजनों के लिए ज़मीन खरीद की जाती है, क्या हर ऐसे केस में चीफ मिनिस्टर साहिब की मन्ज़ूरी लाज़मी है ?

Mr. Speaker : Somehow, the land belonged to a relative of the hon. Chief Minister. The Chief Minister had ordered that no land belonging to his relatives should be purchased by the Government lest any body may assign motives. When no other land for the Harijans was available there, the Minister concerned approached the Governor requesting him to exert influence on the Chief Minister so that he should take back his objections and permit the purchase of this land.

चौधरी राम सिंह : क्या वज़ीर साहिब बताएंगे कि जो ज़मीन ढानी गांव में हरिजनों के लिए खरीदी गई थी उस पर सौ साल से मुज़ारे बैठे थे . . .

Mr. Speaker : This supplementary does not arise.

कामरेड राम प्यारा : उन्होंने कहा है कि चीफ मिनिस्टर साहिब ने गवर्नर साहिब की चिट्ठी के ऊपर ऐपरूवल दिया था। तो क्या वह बताएंगे कि प्लैनिंग मिनिस्टर साहिब

[कामरेड राम प्यारा]
ने गवर्नर साहिब को क्या लिखा और गवर्नर साहिब ने चीफ मिनिस्टर साहिब को क्या लिखा ?

Mr. Speaker : How can the hon. Minister be expected to know all these details off hand ?

कामरेड राम प्यारा : जनाब, मैंने स्पैसिफिक लैटर्ज़ का ज़िक्र किया है कि फलां लैटर्ज़ हैं और उन की कापी मांगी थी और यह कहते है कि रिकार्ड में नहीं है।

I want to know the contents of the letter that was written by the hon. Minister to the Governor and the basis on which the Governor wrote to the hon. Chief Minister, and further the basis on which the hon. Chief Minister vacated his earlier orders.

Mr. Speaker : He might have written some D. O. or personal letter. It is not on record. So it is not possible for the Government or the Minister concerned to supply the same.

Comrade Ram Piara : Sir, my humble submission is that this is neither personal nor a private affair. Therefore, Sir, these papers should be on record of the Government and the Members have a right to know the basis on which the Minister concerned wrote to the Governor, and the basis on which the Governor thought it fit to write to the Chief Minister as also the basis on which the Chief Minister gave his approval to the purchase of this piece of land.

Mr. Speaker : After this categorical reply that the Welfare Department has no knowledge about any correspondence, I think there is no scope left for making any more supplementary.

ਮੰਤਰੀ : ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ, ਜਨਾਬ, ਇਹ ਪੁਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਕੋਈ ਚਿੱਠੀ ਪਲਾਨਿੰਗ ਮਨਿਸਟਰ ਨੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਲਿੱਖੀ ਸੀ ਜੇਕਰ ਲਿਖੀ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਦੱਸੀ ਜਾਵੇ ਮੈਂ ਇਸ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਪਲਾਨਿੰਗ ਮਨਿਸਟਰ ਦੀ ਚਿਠੀ ਕੋਈ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਆਈ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਨਾਲਿਜ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਜਿਹੜੀ ਚਿੱਠੀ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪਲਾਨਿੰਗ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਲਿਖੀ ਤੇ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜੋ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਉਹ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦੇ ਪਾਸ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਕਰ ਤੁਸੀਂ ਨੋਟਿਸ ਦਿਉ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕਾਮਰੇਡ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ : ਕੀ ਕੋਈ ਮਨਿਸਟਰ ਵਿਦਾਊਟ ਦੀ ਕਨਸੈਂਟ ਆਫ ਦੀ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਕੋਈ ਚਿੱਠੀ ਸਿਧੀ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਲਿਖ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਕੋਈ ਪਾਬੰਦੀ ਨਹੀਂ। There is no such restriction

Comrade Ram Piara : Sir, according to the procedure of the Government it is obligatory upon a Minister to consult the Chief Minister before reporting any matter to the Governor.

Mr. Speaker : Order please. The hon. Member should believe what the hon. Minister has stated. I may assure him that the Government does not want to keep back anything.

कामरेड राम प्यारा : जैसा कि आप ने फरमाया है यह जो ऐशोरेंस आपने दी है वह आप की मानी जाएगी या सरकार की तरफ से मानी जाएगी ?

श्री अध्यक्ष : यह तो सरकार की तरफ से मानी जाएगी। आपने सवाल पूछा था कि चीफ मिनिस्टर ने जो चिट्ठी लिखी है या गवर्नर साहिब ने लिखी है उन की कापियां दी जाएं तो इन्होंने कहा है कि आप नोटिस दें चिट्ठियों की कापियां आप को दी जाएंगी। I may assure the hon. Member that they do not want to keep back anything from the hon. Member. (It will be deemed to have been given by Government. The hon. Members question was that the copies of the letters written by Chief Minister and the Governor may be supplied to him. The Minister has stated in his reply that if the hon. Member may give a fresh notice for this and the copies in question would be supplied to him. I may assure the hon. Member that they do not want to keep back anything from the hon. Member.)

कामरेड राम प्यारा : क्या जब प्लैनिंग मिनिस्टर ने गवर्नर साहिब को चिट्ठी लिखी तो उसकी कापी चीफ मिनिस्टर को भेजी गई थी ?

Mr. Speaker : Matters of policy cannot be discussed through supplementaries please.

Sardar Gurnam Singh : May I know the hon. Minister has seen those letters ; if so, whether they are in his possession or they are in the possession of his Department ?

ਮੰਤਰੀ : ਨਹੀਂ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਹ ਲੈਟਰਜ਼ ਨਹੀਂ ਦੇਖੇ।

ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਜੋ ਲੈਟਰ ਪਲਾਨਿੰਗ ਮਨਿਸਟਰ ਦੇ ਚੀਫ਼ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਉਸ ਵਿਚ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਚਿੱਠੀ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਜਾਂ ਹਵਾਲਾ ਸੀ ਕਿ ਨਹੀਂ ?

Mr. Speaker : Unless the hon. Member has got those letters, how can this be said ?

Sardar Gurdial Singh Dhillon : Mr. Speaker, Sir, I am not going to ask any supplementary but would like to make a suggestion. This question has been repeated many a time in this House and there has been much discussion about this matter. Therefore, I suggest that some way should be found out so that the whole position becomes clear and the Members on both sides of the House are satisfied. It is no use asking questions on this subject every time.

Mr. Speaker : In fact I had requested Comrade Ram Piara to give me the facts of the case. But unfortunately I was not well and we could not meet each other. Therefore, I could not get the facts. So I would again request him if he can give me the facts of the case.

Chief Minister : Mr. Speaker, Sir, I think this question was also discussed during the last Budget Session. (Interruptions) So far as I recollect some discussion took place in the House. Giani Kartar Singh also took part in that discussion and gave a reply. Similarly Sardar Harchand Singh and perhaps Shri Chand Ram also explained the position. But, Sir, hon. Members first level charges and then keep on asking about those matters. I think that is a planned thing.

Mr. Speaker : Next question please.

कामरेड राम प्यारा : On a point of personal explanation, Sir. . . .

(intereuption)

श्री अध्यक्ष : आप कई बार सवाल करते हैं और जवाब भी मिलता है, but I find that you get touchy about it. I will not permit such sorts of things. मैंने आगे भी रिक्वैस्ट की है कि एक माहौल ऐसा हो कि जहां छोटी छोटी बातों से ऊपर उठ कर हाउस की डिगनिटी को बरकरार रखना चाहिए। आप चार्जिज़ लगाते हैं तो उन के जवाब भी उठते हैं। I would like to see whether I can form a Committee of the House, so that if the hon. Members level charges which they cannot prove/establish, then that Committee may do something. (The hon. Member puts questions and replies are given to him also, but I find that he gets touchy about it. I will not permit such sorts of things. On previous occasions too, I have been requesting that the atmosphere here should be such that we shoud rise above petty matters and maintain the dignity of the House. Generally, it so happens that if an hon. Member levels charges that give rise to counter charges. I would like to see whether I can form a Committee of the House, so that if the hon. Members level charges which they cannot prove/establish, then that Committee may do something.)

कामरेड राम प्यारा : मैंने तो किसी बेसिज़ पर ही इस हाउस में चार्जिज़ लगाए हैं और बाहर भी लगाता हूं अगर वह चार्जिज़ ठीक न होते और इन में हिम्मत होती तो मुकद्दमा न चला देते मुझ पर।

Chief Minister : Some hon. Members have the notoriety of taking the Government to the court. I do not permit that.

DISTRICT AD HOC COMMITTEE OF HARIJANS WELFARE, HISSAR.

***2316. Shri Amar Singh :** Will the Minister for Agriculture and Welfare be pleased to state—

(a) the names of the members of District Committee on Harijan Welfare, District Hissar ;

(b) whether Government have kept in view criteria for nominating members to the said Committee ; if so, the details thereof ?

Sardar Gurbanta Singh : (a) (1) Shri Jagan Nath, M.L.A.,
(2) Shri Kesra Ram, M.L.A.
(3) Shri Pir Chand.,
(4) Shri Mam Raj, Ex-M.L.A.,
(5) Shri Balu Ram, Ex-M.L.A.,
(6) Subedar Prabhu Singh.,
(7) Shri Hari Singh.
(8) Shri Liloo Ram.,
(9) Shri Rattan Singh.
(10) Shri Prem Singh.,
(11) Shri Risal Singh, and
(12) Shri Munshi Ram.

(b) The criteria of consulting two leading local members of Scheduled Castes and Vimukta Jatis and only Harijan M.L.As. of the district for the selection of beneficiaries have not always been adhered to. Steps are being taken to reconstitute the Committees.

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀਜਨ ਲੈਜਿਸਲੇਟਰਜ਼ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਕਮੇਟੀ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇਗੀ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸੋਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਚੌਧਰੀ ਅਮਰ ਸਿੰਘ, ਹਿਸਾਰ ਦੇ ਐਮ. ਐਲ. ਏ. ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਲੇ ਦੀ ਹਰੀਜਨ ਵੈਲਫੇਅਰ ਵਿੱਚ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ?

ਮੰਤਰੀ: ਇਸ ਜ਼ਿਲੇ ਦੀ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਦੋ ਹਰੀਜਨ ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼ ਲਏ ਹੋਏ, ਹਨ ਦੋ ਐਕਸ ਐਮ. ਐਲ. ਏ. ਹਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਸਜਨ ਲਏ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਫਿਰ ਕੰਸਿਡਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਕਾਂਸਟੀਚਿਊਟ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਵੇਖਾਂਗੇ ਕਿ ਚੌਧਰੀ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ।

श्री अमर सिंह : क्या मन्त्री महोदय यह फरमाएंगे कि पिछले बजट सैशन में आनरेबल मिनिस्टर साहिब ने जवाब दिया था इस के बारे में होम मिनिस्टर साहिब ने भी एक ब्यान दिया था कि जब कमेटी बनाई जाएगी तो हरिजन एम. एल. एज. को भी लिया जाएगा तो इस केस में क्यों इगनोर किया गया क्या इस किस्म की स्टेटमेंट आनरेबल मिनिस्टर ने जो दी थी वह ठीक थी या यह ठीक है।

Mr. Speaker : The question hour is over now. Supplementaries on this question may be put to-morrow.

UNSTARRED QUESTIONS AND ANSWERS

MEMORANDUM FROM LABOUR UNION, MANDI GOBINDGARH

963. Comrade Bhan Singh Bhaura : Will the Home Minister be pleased to state whether the Labour Secretaty, Punjab, received a Memorandum, dated the 28th February, 1963, from the Labour Union, Mandi Gobindgarh, if so, the contents thereof and the action if any taken thereon ?

Shri Mohan Lal : Yes. A copy of the Memorandum dated the 28th February, 1963, addressed to the Executive Engineer, B & R, P.W.D., Patiala, is laid on the table of the House. Necessary action in the matter is to be taken by the Executive Engineer, B & R, Patiala, who has been requested by the Labour Commissioner, Punjab, to intimate the action taken in the matter.

Copy of the Memorandum, dated the 28th February, 1963, from the General Secretary, Labour Union (Regd), Gobindgarh to the Executive Engineer, B&R, P.W.D., Patiala, with a Copy to the Labour Commissioner, Punjab, The Secretary to Government, Punjab, labour Department, the Speaker Lok Sabha, The Labour Minister, Punjab.

Subject.—Memorandum regarding Industrial Housing Colony, Gobindgarh.

We the undersinged members of the deputation beg to sumbit the following facts for your favourable and immediate consideration :—

These quarters were allotted by the Labour Inspector, Patiala, Shri K. Y. Singh on the 27th October, 1959, and only five quarters were vacant. Later on in December, 1959 when a girl was cremated the colony was vacated due to the cremation ground and bone storage of village Nisrali which are situated near the colony.

In the middle of year 1960, Shri K.Y. Singh, the then Labour Inspector Patiala approached the Union to get the colony inhabited. There was no government employ-

[Home Minister]

ee to look after the quarters. All the quarters were lying vacant and unlocked. The union raised the point of allotment but we were informed that we would get the quarters occupied which would be allotted and regularised on the spot but this was not done. The workers began to occupy the quarters in the last quarter of 1960. The union on several occasions approached the Labour Department to regularise the allotment and settle the rent but in vain.

On the 28th February, 1962, the then Labour Commissioner, Punjab ; came to inaugurate the introduction of ESI at Gobindgarh. The Union took up the matter with him and he visited the colony. The Labour Commissioner directed the Wage Inspector, Gobindgarh, to regularise the allotment and assured us on the basis of our previous memorandam and verbal talks that the arrears would not be realised prior to the 1st March, 1962. He also assured that our demand regarding lesser rent would be considered sympathetically. At the time of visit of the Labour Commissioner, Punjab, 70 per cent of the quarters were occupied.

The workers began to deposit rent as per the instructions of the Labour Commissioner, Punjab.

In the month of December, 1961, some employee who claimed himself as Supervisor came and asked the occupants regarding white washing of quarters and got their signatures.

The dates mentioned in your notices are not correct and we fail to understand from where these dates have been collected. The dates mentioned in the reply submitted by the occupants are correct.

The Iron and Steel Re-Rolling Industry remained in acute crisis in the years 1959 to 1962 due to shortage of raw materials and power. The workmen remained employed for few months in these years and have to go out of Gobindgarh in search of work. They could hardly make both ends meet in these years.

No official ever demanded the rent prior to March, 1962 despite the consistent efforts of the workers through the union.

The most of the workers are under debt being unemployment due to long lay-off and closurer etc.

It has been provided in the Industrial Housing Scheme that if any Industry is in crisis the Government has power to decrease the rent or exempt from the rent.

Memoranda were submitted by the union on the basis of the above facts but there is no response except the talk of the Labour Commissioner, Punjab.

Therefore, we once again approach your goodself and request you to get the following demands of the workers conceded :—

(1) The provisions of the Industrial Housing Scheme be implemented and made use of.

(2) The arrears should not be realised.

(3) The arrears after 1st March, 1962 be realised in small and easy instalments.

(4) The rent be got fixed at Rs 5 per month.

(5) The notice issued to the workers be withdrawn.

CENTRAL AYURVEDIC PHARMACY, PATIALA

990. Comrade Babu Singh Master : Will the Home Minister be pleased to state—

(a) whether the Central Ayurvedic Pharmacy, Ayurvedic Department, Patiala has been registered under the Factories Act ;

(b) if the reply to part (a) above be in the negative, the reasons therefor ?

Shri Mohan Lal : (a) No.

(b) Because its coverage was not reported. However, necessary steps for registration of the factory in question are being taken now by the Chief Inspector of Factories, Punjab.

BOARD OF AYURVEDIC AND UNANI SYSTEMS OF MEDICINES PATIALA AND AMRITSAR

991. Comrade Babu Singh Master : Will the Minister for Finance be pleased to state whether the Boards of the Ayurvedic and Unani Systems of Medicine, Patiala and Amritsar respectively are Government, semi-government or autonomous bodies since their creation ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : The Boards of Ayurvedic and Unani Systems of Medicine, Patiala and Amritsar, were constituted under the Ayurvedic and Unani Practitioners Act, 2008 BK and East Punjab Ayurvedic and Unani Practioners Act, 1949. respectively. The powers and functions of the Boards are given in the respective Acts and Rules made thereunder and the position which these Boards enjoy are to be inferred from the provisions of these Acts and Rules made thereunder.

SIDHARTHAHAR AND SUKHAHAR KUHLS IN KANGRA DISTRICT

1002. Comrade Ram Chandra : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state the total amount spent so far on Sidharthahar and Sukhahar Kuhls in Kangra District together with the area of land irrigated by each Kuhl during the years 1961-62, 1962-63 respectively ?

Chaudhri Ranbir Singh : —

		Rs
Total amount spent on Sidharthahar Kuhl	..	31,59,183
Total amount spent on Sukhahar Kuhl	..	5,44,459

Area irrigated by each kuhl		*Year*	
		1961-62	1962-63
1. Sidharthahar Kuhl	..	Nil	Nil.
2. Sukhahar Kuhl	..	92 acres	93 acres

POLICE POST KACHA PAKKA, DISTRICT AMRITSAR

1007. Sardar Kulbir Singh : Will the Home Minister be pleased to state—

(a) the list of the police officers who remined incharge of the Police post of Kacha Pakka, district Amritsar during the period from 24th September, 1960 to 31st December, 1962 ;

(b) the date when each of the said officers took over the charge of this police post ?

Shri Mohan Lal : The required information in respect of Police Officers who remained Incharge of the Police Post Kacha Pakka, district

[Home Minister]
Amritsar during the period from 24th September, 1960 to 31st December, 1962 is as under :—

Serial No.	Name of the Police Officer	Date on which took over charge of Police Post Kacha Pakka
1	2	3
1	ASI Darshan Singh, No. 293/ASR	.. 24th September, 1960
2	ASI Karnail Singh No. 1314/ASR	.. 15th January, 1961
3	ASI Megh Raj, No. 136/FZR	.. 7th June, 1961
4	ASI Partap Singh, No. 915/FZR	.. 24th July, 1961
5	ASI Gurbans Singh, No. 195/B	.. 17th September, 1961
6	ASI Mela Ram, No. 733/ASR	.. 15th April, 1962
7	ASI Jai Singh, No. 894/GSP	.. 17th December, 1962

AUDIT OF ACCOUNTS OF GRAM PANCHAYAT OF VILLAGE MARGINDPURA, TEHSIL PATTI, DISTRICT AMRITSAR

1008. **Sardar Kulbir Singh :** Will the Minister for Planning and Development be pleased to state whether the accounts of the Gram Panchayat of village Margindpura, tehsil Patti, district Amritsar, were audited between 1st April, 1962 and 8th February, 1963, if so, when and a copy of the audit report be placed on the Table of the House ?

Sardar Darbara Singh : Yes. The accounts of Gram Panchayat Margindpura, tehsil Patti, district Amritsar, for the period April, 1959 to March, 1962 were audited on 25th April, 1962. A copy of the Audit Note is attached.

Audit and Inspection note on the accounts of Gram Panchayat Margindpura, Post Office Margindpura, Block Bhikhiwind, Tehsil Patti, District Amritsar.

Period April, 1959 *to March,* 1962

1. *Last Audit.*—Last audit note was not forthcoming and was stated to have not been handed over by the Ex-Sarpanch. Last audit note should be obtained from the Ex-Sarpanch or its copy obtained from the office of the District Panchayat Officer and action taken to settle the objection contained therein intimated to this office as well as shown to the auditor at his next visit.

Part II

2. *Present Audit.*—The present test audit and examination of the accounts, the results of which are embodied in the succeeding paragraphs was conducted by Shri Blawant Singh Auditor on 25th April, 1962 at Margindpura. The accounts for the months of March, 1961 July, 1961 and March, 1962 were subjected to detailed check. The record required during audit was duly produced except that mentioned hereafter.

3. *Audit Fee.*—The audit fee worked to Rs 15. The amount was remitted *vide* Money Order receipt No. 83 dated 25th April, 1962 to this office and was credited in Chandigarh treasury *vide* chalan No. 27 dated 2nd May, 1962.

4. *Financial Position.*—The financial position of the gram fund is exhibited below in a comparative form :—

	1959-60	1960-61	1961-62
	Rs	Rs	Rs
Opening balance ..	6,256.05	1,931.62	2,209.28
Income ..	1,306.64	1,892.66	2,206.50
Total ..	7,562.69	3,824.28	4,415.78
Expenditure ..	5,631.07	1,615.00	2,188.78
Closing balance ..	1,931.62	2,209.28	2,227.00

Increase in income during the year 1961-62 was due to receipt of grants and greater expenditure during the year 1959-60 was execution of more work.

5. *Grants.*—Grants received during tne period under audit are detailed below. No audit check could be exercised to verify the proper utilisation of grants for the want of sanctioning letters. The sanctioning letters should be obtained and produced at the next audit. The Block Development Officer may verify that not other grant was received by the Panchayat.

Date	Amount	Nature	Sanctioning authority	Amount spent	Balance
	Rs			Rs	Rs
26th December, 1959 ..	510.25	Revenue	D.O.	..	..
31st March, 1961 ..	728.75	Do	D.O.	..	..
18th March, 1962 ..	565.00	Do	D.O.	..	..
31st March, 1960 ..	200.00	School	D.O.	300.00	*Nil*
29th September, 1961 ..	75.00	Hand Pump	B.D.O.	..	75.00
30th September, 1961 ..	12.50	Panchayat Board	B.D.O.	25.00	*Nil*
31st March, 1962 ..	400.00	Well	D.C.	*Nil*	400.00

6. *Treasury Chalan Wanting.*—The following amounts were deducted from the grants on account of Secretary's pay and tournament fund. Treasury chalans or the statements duly verified by the Treasury Officer in support of the credit of these amount into the Personal Ledger Account of the District Panchayat Officer were not forth coming. The same should be obtained and produced at the next audit.

26th December, 1950 Rs 984 Secretary's pay.
Rs 14 Tournament fund.

31st March, 1961 .. Rs 120 Secretary's pay.
Rs 12 Tournament Fund.

18th March, 1962 .. Rs 144 Secretary's pay.
Rs 14 Tournament Fund.

[Planning and Development Minister]

7. *Government Dues.*—Rs 31 on account of Government dues up to March, 1962 were not credited to Government so far. This should be done forthwith and strict compliance of rule 22 of the Panchayat Rules 1940 made in future.

8. *Custody of Funds.*—(i) Sarpanch kept large amounts in hand as per instances given below. This was in contravention of rule 21 of Village Panchayat Rule and is also tentamount to temporary misappropriation of the gram fund. Amount in hand should now be deposited in the bank and strict compliance of the rule made in future.

March, 1961—Rs 92/96.
March, 1962—Rs 119/13

(ii) Rupees 965 on account of grants and Rs 500 on account of lease money of land were deposited in the Post Office in the personal account of Shri Dalip Singh Sarpanch. The amount should be deposited in the account of Gram Panchayat immediately.

(iii) Panchayat had opened three accounts into the Co-operative Bank Bhikhiwind Post Office Bhikhiwind. This is not in order. Two accounts should be closed.

9. *Misappropriation.*—Rupees 84/42 on account of interest added in the Bank Pass Book as detailed below had not been accounted for in the cash book. Thus Rs 84/49 remained in the hands of Ex-Sarpanch Shri Dara Singh and this misappropriation by him.

Recovery of this amount should be effected and pointed out at the next audit.

		Rs	
30th June, 1959	..	39.07	Ex-Sarpanch.
31st December, 1959	..	27.89	
30th June 1960	..	17.53	
30th June, 1961	..	19.17	Entry in the cash book wanting.
31st December, 1961	..	.38	

10. *Shamlat Land.*—Shamlat land had been leased out as detailed below. Shamlat land registers were not maintained. The same should be started and brought up to date. The Block Development Officer may also verify that all the cultivable land had been properly leased out.

The balance of lease money should be recovered at an early date.

1962-63	*Lessee*	*Leasing* Rs	*Recovery* Rs	*Balance* Rs
18th March, 1962 ..	Shri Geju Singh	80	80	*Nil*
	Shri Habans Singh	75	75	*Nil*
	Shri Sunder Singh	100		
	Ditto	80	180	*Nil*
	Shri Gurmukh Singh	115	115	*Nil*
	Shri Gurbax Singh	100	100	*Nil*
	Shri Moghar Singh	110	*Nil*	*Nil*
	Shri Ajit Singh	130	*Nil*	130
1961-62				
5th March,1961 ..	Shri Atma Singh ..	55	*Nil*	55
Auction paper wanting.	Shri Sunder Singh	160	60	100
	Shri Baghail Singh	95	*Nil*	95
Resolution 23-8-59	Shri Maghar Singh	40	*Nil*	40
	Shri Kundan Singh	40	*Nil*	40
	Shri Geju Singh	50	40	10

(ii) Shamlat land was given to Shri Maghar Singh, Member Panchayat for Rs 40 in 1961-62 and for Rs 170 in 1962-63. Lease money had not been recovered so far.

Although 1/4th or the lease money should have been recovered at the fall of hammer and the balance before the possession of land was given to the lessee. The recovery should now be made and more care taken in future.

(iii) The following amounts were recovered on account of lease money of shamlat land for 1959-60 connected papers were not forth coming. The same should be produced at the next audit.

Receipt No.		Amount Rs	From whom recovered
6. dated 30th April, 1959	..	50	Shri Fauja Singh.
9. dated 25th June, 1959	..	40	Shri Bhana Singh.
10. dated 27th June, 1959	..	50	Shri Sunder Singh
11. Ditto	..	40	Shri Hazara Singh
12. Ditto	..	10	Shri Geju Singh (Rs 50 were to be recovered *vide* resolution dated 23rd August, 1959)
13. dated 27th June, 1959	..	50	Shri Fauja Singh
14. dated 27th June, 1959	..	35	Ditto
15. dated 27th June, 1959	..	70	Shri Ajit Singh
19. dated 23rd August, 1959	..	25	Shri Gian Singh

(iv) Rupees 37 and Rs 20 were to be recovered from Shri Sagara Singh and Shri Fauja Singh on account of lease money of land of previous year *vide* Panchayats resolution dated 18th March, 1962 and 2nd April, 1961. Recovery of these amounts should be effected and pointed out at the next audit.

11. *Lease of Salt Petre.*—(i) The following amounts were recovered on account of contract money of salt petre. Auction papers were not forth coming. The same should be produced at the next audit. The Block Development Officer may ensure that remaining amount of contract money of salt petre had been recovered and accounted for in the cash book. Salt petre was not leased out during the last two years. Which needs looking into by the Block Development and Panchayat Officer.

Receipt No.		Amount Rs	From Whom Recovered
30. dated 9th February, 1960	..	120	Shri Lila Ram
35. dated 30th May, 1960	..	100	Ditto
40. dated 2nd July, 1960	..	225	Ditto

12. *Dharat.*—(i) Dharat has been leased out as detailed below. Recovery of balance of lease money should be effected and pointed out at the next audit.

1960-61	Lessee		Leasing Rs	Recovery Rs	Balance Rs
31st Jnauary, 1960	Shri Mota Singh	..	135	56.25	78.75
1961-62					
5th March, 1961	Shri Mota Singh	..	230	20.00	210

13. *Irregular Payments..*—Rupees 33.28 were paid *vide* Vr. No. 167 dated May, 1960 to Shrimati Gurdip Kaur Lady Teacher Primary School on account of travelling expenses and cost of Sign Board The acutal payees receipts were not forth coming. Moreover the expenditure on theGovernment School is not a valid charge on the fund and as such the amount should be made good.

		Rs
Actual expense	..	16.10
Sign Board and register	..	16.10

(iii) Rupees 11 were paid *vide* Vr. No. 19 of September, 1961 to Shrimati Gurdip Kaur, Lady Teacher of Primary School on account of cost of sign bcard and Rs 5.12 were spent on the purchase of Balti for girl school *vide* Vr. No. 24 of Septembber, 1961. This is not valid charge on the gram fund and should be made good.

[Planning and Development Minister]

(iii) The following amounts were paid as T. A. bills, actual payee's receipts and certificate of validity of journey were not forthcoming. The same should be produced at the next audit. Amount paid in excess of actual expenses restricted to 10 nP. per mile should be made good.

		Rs
26th December, 1959	..	6.00
31st March, 1960	..	30.00
15th April, 1960	..	1.00
27th April, 1960	..	6.00
10th August, 1960	..	6.00
18th August, 1960	..	6.00
16th September, 1960	..	1.80

(iv) Rupees 10 were paid as surcharge as detailed below due to the radio license having not been renewed in time. Payment of surcharge was not valid charge on the gram fund and should be made good.

Rs		
3.00	..	Vr. 11 of November, 1959
1.00	..	1, February, 1960
6.00	..	July, 1961 (iv)

(iv) The payment of the following amounts were not valid charge on the gram fund and should be made good.

		Rs	
Vr. 155 and 156 of April, 1960		7.00	On account of cost of articles for Hospital
16th September, 1960	..	16.08	Hand Pump of School
Vr. 157 of April, 1960	..	1.50	Attendance register of Primary School
Vr. 13 and 14 of August, 1961		25.65	Dispensary
Vr. 7 of July, 1961	..	210.00	Dispensary and School

(vi) Rs 15.20 were paid vide Vr. 196 of August, 1960 to Shri Shangara Singh not Member of Panchayat on account of travelling expenses from Margindpura to Amritsar and back on the days Rs 10—remuneration and Rs 5.20 bus fare for the validity of the journey may be verified by the Block Development and Panchayat Officer and the amount paid in excess of the actual expenses restricted to 10 nP. per mile should be made good. Payee's receipts were not forthcoming. Which should be put up at the next audit.

14. *Miscellaneous Irregularities.*—(i) Rs 596.75 of net revenue grant vide R. No. 87 of 30th March, 1961 were entered in the cash book of Rs 580.75 had been deposited in the bank pass book. The discrepancy should be reconciled. Interest up to 31st December, 1960 was not added in the bank pass book of Co-operative Bank, Patti. The needful should be got done now.

(ii) Panchayat imposed fine of Rs 50 on Shri Karnail Singh in a revenue case No. nil, dated 27th July, 1961. Recovery of the fine should be effected.

(iii) Receipt No. 87 was issued on 30th March, 1961 when R. No. 86 was issued on 5th June, 1961. The receipts should in future be issued in chronological order.

(iv) The following expenditure was incurred on the purchase of equipment for the flour mill. No audit check could be exercised as the purchase was made without calling tenders. The engine and other equipment were not fitted so far and lying useless since November, 1959. The matter is brought to the District Development and Panchayat Officer for suitable action.

		Rs	
Vr. 37 of November, 1959		1,754.08	Electricmotor 20 H.P.
Vr. 190 of August, 1960	..	470.86	Other equipment

		Rs	
Vr. 191 of August, 1960	..	26.52	Other equipment
Vr. 197 of August, 1960	..	200.00	Grinding stone

(v) Rupees 10 were spent *vide* Vr. 26 of October, 1961 on the purchase of Magazine Qanoon'. Receipt register of the magazine was not maintained. It should now be started to watch the regular receipt of the magazine and other papers.

(vii) Payees receipts were not attested by the Sarpanch nor 10 nP. revenue stamp affixed on the receipts exceeding Rs 20. The omissions should be supplied now.

(viii) Rupees 200 were paid to Shri Sangara Singh —,*vide* Vr. 197 of August, 1960 on account of cost of grinding stones, Shri Sangara Singh did not deal in grinding stone and as such the Block Development Officer may ensure that payment made was reasonable.

(ix) Rupees 4 were spent,—*vide* Vr. 2 of March, 1961 on the purchase of Panchayat Act. Stock entry of the Panchayat Act not forthcoming. The same should be shown at the next audit. Similarly stock entry of bucket purchased for Rs 5.69,—*vide* Vr. 12 of August, 1961 should be pointed out at the next audit.

15. *Works.*—(i) The following amounts were spent on works. No audit check could be exericsed as the works rules were not observed. The Block Development Officer may verify that the expenditure incurred was commensurate with the work done and the material purchased was consumed in full. Provisions contained in Rule 42-A, Works Rules should be strictly observed in future.

		Rs
1959-60	..	5,265.57
April, 1960 to August, 1960	..	1,205.42
May, 1961	..	300.25
September, 1960 to December, 1961	..	1,705.53

(ii) The following works material was purchased for the construction of lady teacher's quarter. Stock entries and disposal of the material was not pointed out. It should be pointed out at the next audit.

		Rs	
Vr. 129 and 130 of February, 1960	..	143.52	20 bags cement.
Vr. 45 of November, 1959	..	565.60	20,000 bricks
Vr. 51 of December, 1959	...	142.06	20 bags cement
Vr. 63 and 64 of December, 1959	..	100.00	Timber
Vr. 92 of January, 1960	..	399.06	Do
Vr. 101 of January, 1960	..	45.28	1,000 bricks
7th September, 1961	..	856.06	28,000 bricks
19th November, 1961	..	363.82	bags cement

16. *House Tax.*—Assessment lists of house tax were not prepared after the year 1958-59 nor were the arrears carried over the registers for the succeeding years. The assessment and tax registers should be completed at an early date and put up at the next audit.

17. *Registers not maintained.*—The following registers were not maintained. The same should be started and brought up to date.

(i) Stock register of receipt books.

(ii) Works registers.

[Planning and Development Minister]

(iii) Furniture register.

(iv) Library registers.

(v) Property registers.

(vi) Witness charges register.

Inspection book was also not put up which should be produced at the next audit.

18. *Objection Statement.*—There is no objection statement.

19. *Conclusion.*—The accounts need improvement and closer supervision.

चौधरी अमर सिंह : सपीकर साहिब, मेरा एक शार्ट नोटिस क्वैस्चन भी है ।

RESERVATION OF PROMOTIONAL CLASS III AND CLASS IV POSTS FOR SCHEDULED CASTES/TRIBES IN GOVERNMENT OFFICES

Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether he is aware of the fact that the Government of India has recently decided to reserve 12.5 per cent of promotional posts in Government Offices in Class III and IV services for employees belonging to the Scheduled Castes/Scheduled Tribes in view of the recent decision of the Supreme Court in this respect ;

(b) if the reply to part (a) above be in the affirmative whether Government is considering any proposal to implement the said decision ; if so, when, with the details thereof ; if not, the reasons therefor ?

(At this stage the Minister concerned rose to give a reply).

Mr. Speaker : It would be better if we take it up tomorrow. I have got the reply just now.

POINT OF ORDER

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ : ਮੇਰਾ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਆਰਡਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਨਵੰਬਰ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿਚ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕ ਸਵਾਲ ਜ਼ਿਲਾ ਸੰਗਰੂਰ ਦੇ ਮੁਤਾਲਿਕ ਆਇਆ ਸੀ । ਇਸ ਦੇ ਮੁਤਾਲਿਕ ਸਾਡੇ ਹੋਮ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬੜੀ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਆਇੰਦਾ ਲਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਵਿਚ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੇ ਹਰੀਜਨ ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼. ਨੂੰ ਵੀ ਲੈ ਲਿਆ ਜਾਇਆ ਕਰੇਗਾ । ਪਰ ਅਜ ਪੂਰੇ 6 ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਉਪਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਟਾਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਤੇ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਅਮਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

श्री अध्यक्ष : मुझे इस बारे में पूरा याद है कि सरकार ने कोई ऐसी ऐशोरेंस नहीं दी । बल्कि सरकार ने इस के बिलकुल उलट कहा था और जहां तक मुझे याद पड़ता है सरदार अजमेर सिंह ने यह बात कही थी कि यह पार्टी गवर्नमैंट है और जिस को चाहे उसे ले । I took exception to that और यह कहा था that it will strike at the root of Democracy. ऐम. ऐल. एज़. जो लिये जायें वह मुखतलिफ धड़ों के लिए जाने चाहियें, irrespective of the fact whether they belong to the Treasury Benches or the Opposition Benches. मैंने यही कहा था कि हरिजन वैलफेयर कमेटी में रीप्रिज़ेंटेशन जो होनी चाहिये वह हर ग्रुप की होनी चाहिये और मैंने यह भी कहा था कि इस तरह से आबजैक्शन करते हुए यह कमेटी

चल नहीं सकेगी। आप जो ऐशोरेंस का ज़िकर करते हैं वह इस से बिलकुल उलट है। अब भी मैं उन्हें रिक्वैस्ट करूंगा कि उन को ऐसा असूल मान लेना चाहिए कि चाहे कोई भी हरिजन वैल्फेयर कमेटी हो उन्हें इस में आपोज़ीशन के मैंबर्ज़ भी ले ही लेने चाहियें। लेकिन अगर सरकार यह असूल बना लेती है कि हम महज़ ट्रेज़री बैंचिज़ के ही हरिजन मैंबर लेंगे तो मेरी मजबूरी है और मैं क्या कह सकता हूं। (I clearly remember that Government had given no such assurance and what had been said by the Government was quite contrary to it and as far as I recollect, Sardar Ajmer Singh had stated that it was a party Government and they were at liberty to select a Member of their choice. I took exception to that and said that it would strike at the root of Democracy and members to this Committee should be taken from different groups irrespective of the fact whether they belonged to the Treasury Benches or the Opposition Benches. I had expressed my view that all groups should be given representation in the Harijan Welfare Committee and I had also expressed the view that this Committee would not be able to function properly if objections were raised in that manner. The assurance referred to by the hon. Member runs counter to that.

I would, however, request the Government that representation should be given to Opposition Members even in the case of a Harijan Welfare Committee. But if the Government sticks to the policy of taking Harijan Members of the Treasury Benches only, then I am helpless and what can I say in the matter.)

कृषि मंत्री : हम ने हिसार के मैंबर श्री जगन्नाथ को लेने का फैसला किया है।

पंडित मोहन लाल दत्त : स्पीकर साहिब, मेरा एक काल अटेनशन नोटिस था।

श्री अध्यक्ष : यह मुझे अभी मिला है इसे कल discuss करेंगे। (I have received it just now, it will be discussed tomorrow.)

OBJECTIONABLE PASSAGES IN THE BOOK 'PUNJAB'

श्री बलरामजी दास टंडन : स्पीकर साहिब, मैंने अगले दिन एक *काल अटेनशन नोटिस दिया था इस बात के मुताल्लिक कि पंजाब सरकार ने एक किताब स्कूल के बच्चों के लिये छापी है जिस में भगवान् कृष्ण के मुताल्लिक बड़े डैरोगेट्री रीमार्क्स हैं। होम मिनिस्टर साहिब का इस किताब के मुताल्लिक यह कहना है कि जो डैरोगेट्री अल्फाज़ का पोर्शन है उस को हज़फ कर दिया जायेगा। यह एक बड़ी ही अजीब सी बात है कि बजाये इस के कि यह किताब यकदम बंद कर दी जाये यह कह कर टालने की कोशिश की जा रही है कि यह किताब 1960 से छप रही है लेकिन चूंकि हमारे नोटिस में यह बात अब आई है इस लिए हम इन पैसेजिज़ पर चेपियां लगा देंगे। यह तो एक बड़ा ही अजीब सा जवाब है।

Chief Minister : Mr. Speaker, I rise on a point of Order. I want to know whether we have got a copy of what the Home Minister had said in the Upper House. If we have not got a copy thereof, I think the hon. Member is misinterpreting that. Sir, my impression after reading the newspaper is altogether different. I think the hon. Member should not have raised this point unless he had seen what the Home Minister had actually said.

---

*Note:—Please see P. V. S debate Vol. I, No. 33 dated 5th April, 1963.

श्री अध्यक्ष : सवाल तो यह है कि irrespective of the reply in the Upper House में सम्बन्धित मन्त्री से यही कहूंगा कि वह उन पैसेजिज़ को पहले पढ़ कर देखें। The passages have been shown to me and it is unworthy of any Government institution to publish such things which injure the feelings of one community. There cannot be two opinions about it,

और मैं समझता हूं कि सरकार को काफी अर्सा पहले इस पर गौर करना चाहिये था। कोई न कोई action लेना चाहिये था। It is not enough to say that this portion will be withdrawn. अगर आप उन सारे पैसेजिज़ को पढ़ें तो आप को पता लगेगा कि इतने डैरोगेट्री हैं जो कि बिलकुल ही नामुनासिब हैं। (What I want to suggest is that the Minister concerned should first study the relevant passages irrespective of the reply given in the Upper House. The passages have been shown to me and it is unworthy of any Government institution to publish such things which injure the feelings of one community. There cannot be two opinions about it and I am of the view that Government should have considered this matter much earlier and taken some suitable action in the matter. It is not enough to say that this portion will be expunged. If you go through all those passages you will find them derogatory to the extent of being undesirable).

Chief Minister : I am really sorry over what you have said. May I know the reply which the Home Minister has given? I hope the hon. Speaker himself may not be misinterpreting that reply. Mr. Speaker, how can you expect the Government to take action till it is brought to our notice ?

It was brought here and when he told me I said "something will be done". Then he approached you. After that you said something. I do feel that nothing should be said against our Avtars either directly or indirectly or in a jocular manner. Who says that nothing will be done? Why is Government being criticised for being slow in taking necessary steps ? It was brought to our notice only the other day. We have been running about. The Home Minister has said something in the Upper House which satisfied the Members there. I think he stated there that these passages would be removed. So we will paste chits on the objectionable portions. All this can be done. I would, however, request you to see that no Member exploits the sentiments of the people outside by such things.

Dr. Baldev Parkash : Give an assurance.

Chief Minister : Government is prepared to look to these things even more zealously. But the hon. Members, I suspect, have been exploiting it.

श्री बलरामजी दास टंडन : स्पीकर साहिब, एक बात की अगर आप इजाज़त दें तो मैं अर्ज़ करूं। वह यह कि मैं इस कंट्रोवर्सी में पड़ना नहीं चाहता कि होम मिनिस्टर ने अपर हाउस में क्या कहा और न ही इस कंट्रोवर्सी में पड़ना चाहता हूं कि अखबारों में क्या कुछ छपा। मैं तो अब यह जानना चहाता हूं कि इस की लाईन आफ ऐक्शन क्या होगी। इस को क्लैसिफाई किया जाये।

मुख्य मन्त्री : यह कह तो दिया है कि हम उन पर चिटें लगवा देंगे।

Shri Balramji Dass Tandon : This is nothing.

मुख्य मन्त्री : 1960 में यह किताब छपी मगर हमारे नोटिस में 4 दिन पहले लाई गई है। अब इतनी जल्दी क्या ऐक्शन लिया जा सकता है। मैंने कह जो दिया कि I take the words of the Speaker as correct when he has said so because he has heard it. He has not read it. Taking his words and the words of the hon. Member into account I am saying that we will paste the chits in those books to cover the objectionable passages.

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ : ਜੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖਰਾਬ ਹੈ ਜੀ ਤਾਂ ਬੇਸ਼ਕ ਫਾਰਫੀਟ ਕਰ ਲਈ ਜਾਵੇ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ: ਫਾਰਫੀਟ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੇ ਕੋਈ ਪੈਸੇਜ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਛਪ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪੈਚੇਜ਼ ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। This is always the case.

Mr. Speaker : If such remarks had been made about some other community there might have been some agitation or something like that. They are very disgraceful and I cannot imagine how an irresponsible man can be put incharge of publication of books. I have read myself and not heard from anybody. The Chief Minister has said that somebody is exploiting it. It is a little uncharitable. I told the hon. Member that either he should see the Minister concerned or I will point out the Minister concerned that those passages definitely injure the feelings of the community and they are in very bad taste. It is not proper to keep such people in service. It does not bring any credit to Government.

Chief Minister : Mr. Speaker, would you like me to say all these things here what you are saying ?

Mr. Speaker : I do not want to enter into controversy with the Leader of the House. But I will definitely say that this fact was brought to the notice of the Government but it has not taken any action so far to move into the matter. What else can I say ?

Chief Minister : When has the Government not moved into it ? The Home Minister has said about it in the Upper House. I promise that it will be looked into and something done.

Dr. Baldev Parkash : Sir, it is a very serious matter. He should give a categorical assurance that the book would either be withdrawn or banned.

Mr. Speaker : He has not seen the passages.

Dr. Baldev Parkash : It is all nonesense.

स्पीकर साहिब, मुख्य मन्त्री साहिब ने अब भी लाइटली टेक अप करके टालने की कोशिश की है। He should give an assurance that those passages will be banned and the books withdrawn. क्या यह लोगों के घरों में जा कर किताबों में चेपियां लगाएंगे ?

Sir, he is taking the matter very lightly. इन्हें यह कहना चाहिये था कि यह किताब बन्द कर दी जाएगी या बैन कर दी जाएगी और आउट आफ मार्केट कर दी जाएगी और जिन्होंने छपवाई है उन के खिलाफ कोई ऐक्शन लिया जाएगा। लेकिन इन्होंने लाइटली टाल दिया है।

ਕਾਮਰੇਡ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਸੈਕੂਲਰ ਸਟੇਟ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਨੂੰ ਕਮਿਊਨਲ ਰੰਗ ਦੇਣਾ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕਿਤਾਬ

[ਕਾਮਰੇਡ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ]

ਬੰਨ ਹੋਈ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਛਾਪੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕੋਈ ਐਕਸ਼ਨ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮਜ਼ਹਬ ਦੇ ਨਾਉਂ ਤੇ ਕਮਿਊਨਲਿਜ਼ਮ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣਾ ਚੰਗੀ ਗਲ ਨਹੀਂ।

Mr. Speaker : I think we should stop it here.

QUESTION OF PRIVILEGE

Comrade Ram Piara : Sir, I have given notice of a Privilege Motion which reads asfollows :—

"I beg to move that the matter regarding supply of contradictory information in reply to my unstarred questions 876 and 933 and starred question No. 3119 on the subject of the removal of a hand pump from Abadi Bhatta Ghulam Nabi, Karnal (Yashwant Colony) by one Shri Ram Kishan Azad, be referred to the Committee of Privileges.

From replies to unstarred question Nos. 876 and 933 it is revealed that the hand pump in question was removed by Shri Azad unauthorisedly and forcibly where as Police enquiry stated to have been made as indicated in part (b) of reply to starrted question No. 3119 shows that the hand pump in question was removed with the consent of the '*ad hoc*' Harijan Welfare Committee. As such breach of privilege of the House is involved."

स्पीकर साहिब : मैं यह अर्ज़ करना चाहता हूँ कि ......

Mr. Speaker : No speech please. I will not allow that. There are apparent contrapictions and I will like the Govern ment to explain those contradictions.

CALL ATTENTION NOTICES.

ਸਰਦਾਰ ਬਲਵੰਤ : ਸਿੰਘ ; ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਕ ਕਾਲ ਅਟੈਨਸ਼ਨ* ਨੋਟਿਸ ਦਿਤਾ ਹੈ।

Mr. Speaker : I rule it out of order. How can the non-inclusion of a player be the subject-matter of a Call Attention Motion ?

It is not within the jurisdiction of the State Government.

ਸਰਦਾਰ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਬੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮਾਮਲਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਕ ਬੜੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਖਿਲਾੜੀ ਨੂੰ ਟੀਮ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ... ..

Mr. Speaker : I have told you that this does not fall within the jurisdiction of the State Government. Do not make call attention notices so cheap.

ਸਰਦਾਰ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ' ਗੁਜ਼ਾਰਿਸ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਿਥੀਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜਿਹੇ 'ਹਾਕੀ ਅਰਜਨ' ਨੂੰ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਟੀਮ ਵਿਚ ਨਾ ਲੈਣਾ ...

Mr. Speaker : It is not for the Government to interfere in the matter. Do not make calling attention notices so cheap. It gives you the right to raise only matters of public importance. This matter relates to non-inclusion of a player in a hockey team which is not a matter of public importance. Where does the Punjab Government come in ?

*Sardar Balwant Singh : "As required under Rule 73 of the Rules of Procedure and Conduct of Business in the Punjab Legislative Assembly, I wish, subject to your permission to call the attention of the Revenue Minister (in-charge of Sports) after the question hour, to a matter of urgent public importance, namely, the non-inclusion of the International Hockey Player and the distinguished 'Hockey Arjuna' Prithipal Singh in the Punjab Hockey Team for National Championships, especially when he represented India in the Olympic Games at Rome and Asian Games at Djarkarta and at present he is considered to be one of the best World Hockey Play ers."

OBSERVATION BY THE CHAIR

श्री अध्यक्ष : मास्टर जी का अपर हाउस में एक बिल है। इस लिए शैड्यूल्ड कास्ट कमिश्नर की जो रिपोर्ट है वह बाद में डिसकस होगी। (Hon. Minister Sardar Gurbanta Singh has a Bill under consideration in the Upper House. The report of the Scheduled Caste Commissioner, will therefore, be discussed afterwards.)

Mr. Speaker : Addressing the Minister for Agriculture) This is all you wanted.

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਬਿਜ਼ਨੇਸ ਐਡਵਾਈਜ਼ਰੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਪੂਰਾ ਦਿਨ ਅਲਾਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟਸ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਲਈ, ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬੇਸ਼ਕ ਇਹ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਲਈ ਜਾਵੇ ਪਰ ਕੀ ਟਾਈਮ ਉਹੀ ਰਹੇਗਾ ?

Mr. Speaker : The time will remain the same. It will not be curtailed

The meeting of the Business Advisory Committee has again been called and we will see how best we can decide the programme. Some of the bills were to be passed yesterday. They have not been passed and the House must adjourn on the 12th because most of the Ministers have made their arrangements. They cannot stay after the 12th and this was done keeping in view the decision of the Business Advisory Committee. We may have to hold additional sitting tomorrow. But this will depend upon the decision which the Business Advisory Committee takes today.

CALL ATTENTION NOTICES

श्री अमर सिंह : स्पीकर साहिब, मेरी एक कालिंग अटैंनशन मोशन relating "to the concession for the welfare of Harijans in the State है

Mr. Speaker : That is not on to-day's Agenda. The hon. Member can speak on this matter when the Report of the Scheduled Castes Commissioner is before the House. He may please resume his seat now.

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਕਈ ਦਫਾ ਅਸੰਬਲੀ ਵਿਚ ਆ ਚੁਕਾ ਹੈ ; ਔਰ ਸ਼ਾਰਟ ਨੋਟਿਸ ਕੁਐਸਚਨ ਵੀ ਇਸ ਕਰਕੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਕਾਲ ਅਟੈਨਸ਼ਨ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਗੌਰਮਿੰਟ ਕੋਈ ਗੌਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ।

Mr. Speaker : You can raise this point during the discussion of the Report of the Commissioner for Scheduled Castes and Scheduled Tribes. Your idea is to get some version of the Government about it.

You raise that point here and I will request the Minister concerned. I hope that will serve the purpose.

ਕਾਮਰੇਡ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ : ਮੇਰੀ ਕਾਲ ਅਟੈਨਸ਼ਨ ਮੋਸ਼ਨ ਇਹ ਹੈ :

"We seek leave to call the attention of the Minister for Agriculture regarding the imposition of the ban under Defence of India Rules on the crushing of sugar cane for the manufacture of Gur and thus leaving the sugarcane growers in a dilemma as to how they should now use their produce to clear the fields for the next crop"

ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ...

Mr. Speaker : No speech please.

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਤੇ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ : ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਕਲ ਇਕ ਸਟੇਟਮੈਂਟ ਦੇਵਾਂਗਾ।

Mr. Speaker : I think that would do.

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਤੇ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ,, ਜੋ ਪ੍ਰਿਵਿਲੇਜ ਮੋਸ਼ਨ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਕਾਪੀ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ

ਸਰਦਾਰ ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰਾ ਕਾਲ ਅਟੈਨਸ਼ਨ ਨੋਟਿਸ ਹੈ। ਉਥੇ ਇਕ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਨੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ 50 ਰੁਪਏ ਨੈਸ਼ਨਲ ਡਿਫੈਂਸ ਫੰਡ ਲਈ ਲਏ।

Mr. Speaker : We will take up this matter tomorrow. I have not got those papers with me. I will bring those papers and we will discuss it tomorrow.

Comrade Ram Piara : Sir, I beg to seek your permission to call the attention of the Agriculture Minister to a matter of urgent public importance, namely, the non-supply of information by Government in reply to my Starred Question No. 1202, printed in the list of Starred Questions for 8th November, 1962, on the subject of lands purchased by the Harijan Welfare Department in the State, in spite of repeated reminders as revealed from the Vidhan Sabha Secretariat's letters Nos. 44389Q/62, dated 6th December, 1962 and 2232Q/63, dated 25th January, 1963 to my address in response to my letters of request for the supply of information.

(At this stage the hon. Member wanted to say some thing)

Mr. Speaker : No speech please. I will check it up and remind the Government about it.

ANNOUNCEMENT BY SECRETARY REGARDING CERTAIN BILLS

Mr. Speaker : Now the Secretary will make some announcement.

Secretary : Under Rule 2 of the Punjab State Legislature (Communications) Rules, 1959, I have to inform the House that the following three Bills which were passed by the Punjab Vidhan Sabha on the dates mentioned against each and transmitted to the Punjab Legislative Council have been agreed to by the said Council without any amendment on the 9th April, 1963—

(1) The Punjab Corneal Grafting Bill, 1962 .. 5th April, 1963
(2) The Punjab Anatomy Bill, 1963 .. 5th April, 1963
(3) The Punjab Land Revenue (Special Charges) Amendment Bill, 1963 .. 8th April, 1963

ANNUAL REPORT ON THE WORKING OF THE PUNJAB PUBLIC SERVICE COMMISSION FROM 1ST APRIL, 1961 TO 31ST MARCH, 1962

Mr. Speaker : We have changed the order of the discussion of motions. The hon. Member Chaudhri Hardwari Lal will first move his motion in regard to the discussion of the Report of the Punjab Public Service Commission from 1st April, 1961 to 31st March, 1962. This Report will be discussed for an hour and a half.

Chaudhri Hardwari Lal (Bahadurgarh) : Sir, I beg to move--

> That the Annual Report on the working of the Punjab Public Service Commission for the period from 1st April, 1961 to 31st March, 1962, which was laid on the Table of the House on the 27th February, 1963, be discussed

Mr. Speaker, it is most gratifying that the Report which is the subject-matter of my motion reveals a marked improvement in the relationship between the Government and the Commission. The Report reveals a much narrower field of disagreement between these two Bodies than the earlier Reports had indicated in the Report under discussion, there is only one

case—and that is mentioned in Paragraph 40—in which the Government has had to state reasons for the non-acceptance of the advice of the Commission. But, Mr. Speaker, from the point of view of the public, the improvement in the relationship between the Government and the Commission can be real or it can be even illusory. It may be indicative of two things. Either it may be that the Commission is as independent as ever and the Government is at last learning to respect its independent advice or it may also be that the Commission has been so manned or the commission has been so frightened into submission that it would say thing—only such things—as would be palatable to the Government.

(Deputy Speaker in the Chair).

I shall return to these Questions, Madam, slightly later

The Report indicates in Paras 9 and 12 that there has been during the year, under report, a substantial increase in the Commission's work and in the same Paras, the Report complains that for want of adequate staff, certain items of work in the Commission's Secretariat continued to be put off.

It is not the first time, Madam, that the Commission has complained of inadequacy of staff and it is high time that Government took steps to provide to the Commission adequate staff.

Then, the Report devotes a Paragraph to advertisements. It says that the Commission's advertisements continue to be published in the weekly Government Gazette and also in selected newspapers. It also says that the copies of the advertisements were, as in the past, sent to important instituttions and offices. I would take this opportunity, Madam, to point out that the existing arrangements of advertisement of the vacancies are utterly inadequate. You would know that the rural Punjab still remains largely closed to the daily Press, especially to the English Dailies. On the other hand the number of persons who have taken to residence in villages after completion of their education has increased and the complaints are growing that the advertisements of the Commission do not come to the notice of these persons. I will strongly suggest, Madam, that the Commission must find out ways of advertising the vacancies in rural areas more adequately than is being done at present.

Then Commission's activities relating to examination of Rules of various Dpartments have beeen mentioned at length in the Report. It has been said that the Commission's advise was communicated in the matter of Rules in some cases as long ago as 13 years.in many other cases 10 years ago, in many other cases 7 years ago and in some cases 4 or 5 years ago. In these cases, the Government has not taken any decision so far. I must suggest that the omission must be rectified immediately because it is mostly unsatisfactory the Commission complaining year after year and Government refusing to heed. Besides, the matter is of very great importance from the point of view of the contentment of Civil Services.

Then, the Report refer to the examinations held by the Commission competitive examinations and also qualifying examinations. I do not know, Madam, if it is a proper occasion for me to comment on the system of Commission's examinations. But I will say this that the Commission's system of examinations leaves a great deal to be desired. It will take very long if, try to indicate the changes which I regard desirabel or necessary. I propose to send a detailed note to the Chief Minister which I hope he will communicate to the Commission. But I shall certainly

say this at once-that examinations-competitive or qualifying —and the final selection for posts relating to all development works in the State should be held or made on a regional basis. I want you Madam, to mark these words 'posts relating to development works in the State'. This is as necessary in the interest of development work as it is in the interest of justice-justice to the Hindi Region , which I must observe, has not yet received its due share in Government services.

Then I would refer to the system of temporary appointments referred to in the Report in Paragraph 29. This is open to serious objection, because it leaves a vast field to the Departments of the Government for the exercise of nepotism and favouritism. In as many as 75 cases, the Government asked for extension of the period of appointments beyond 3/6 months Even if temporary appointments are made by anyDepartment in any emergencies, requests for extension of the period must be very rare and the posts should be filled by the Commission within the statutory periods.

In Paragraph 26, the Report mentions the number of promotion cases in which the Commission's advice was sought. The Report, however, does not go beyond mentioning this number. It does not say in how many cases the Commission's advice was accepted or rejected.

Similarly, the Report mentions in Paragraph 35 the number of disciplinary cases referred to the Commisssion for advice and the number in which the advice was actually tendered. Strangely enough, it does not mention the number of cases in which the advice was accepted or rejected. The Commission's silence, in this connection, and also in the matter of promotion cases is a little intriguing. In fact, it is this silence which leads me to doubt whether the narrower field of disagreement between the Government and the Commission is indicative of the Government's growing respect for the Commission's advice or of the utter subservience of the Commission to the Government.

I come now, Madam, to the really controversial point relating to the Government's exclusion of certain posts from the purview of the Commission. The Report mentions in Paragraph 14 that as many as 58 posts were taken out of the purview of the Commission during the year under report. Six of these posts were excluded with the Commission's consent. As to the remaining 52, the Commission was left to grumble, to stew in its own juice. I will quote from the Report itself. Paragraph 14 of the Report reads—

"The main reason given by Government for the exclusion of these posts was that it was considered expedient to appoint qualified coaches immediately after the first result of the Coaches trained at the National Institute of sports had been declared so that they might not be recruited by other States. The Commission did not appreciate the argu- ment as they could have also recommended suitable candidates within 4 to 6 weeks, had the requisition been placed with them in time when the Department concerned could easily have foreseen this contingency. In this connection Govern ment's attention was invited to regulation 3(d) of the Punjab Public Service Commission (Limitation of Functions) Regulations, 1955, according to which Government had the option to fill such posts temporarily for a perod not exceeding six months, if owing to an emergency having arisen, it was considered necessary in the public interest to fill the vacancies immediately and there was likely to be undue delay in making the appointments after consultation with the Commission. It was emphasized that the Commission was a statutory body created by the Constitution for the specific purpose of making recruitment to posts in connection with the affairs of the State and an attempt to take away a post from their purview for the reason that it was of emergent nature and to entrust the selection to another body or an *ad hoc* Committee

defeats the very purpose for which the Commission had been appointed and consequently exposes Government to un- necessary criticism that they were trying to bypass the Commission. The Commission was accordingly opposed to the proposal. Without dealing with any of the points made by the Commission, however, Government issued orders in May, 1962, removing these posts from their purview and including the same in Schedule 'B' to the Punjab Public Service Commission (Limitation of Functions) Regulations, 1955 also thereby making it unnecessary for the Commission to be consulted on the methods of recruitment and principles to be followed in making appointment to these posts.

In May, 1961, Government proposed the exclusion of the posts of Junior and Senior Specialists appointed in India including Indians recruited abroad on contracts for periods not in excess of five years in connection with the Beas Project on the ground that such specialists with knowledge and know-how of a special nature of design or executing a particular item will have to be recruited on short-term basis. Considering the na ture of the posts the Commission agreed to their exclusion from their purview, Government issued orders excluding from the purview of the Commission actual recruitment to these posts as also question relating to the methods of recruitment and the principles to be followed in making appoint ments to these posts."

Madam, apart from all this, there have been allegations of discrimination against candidates from the Hariana area. So many candidates have met me. The allegations of discrimination, favouritism. etc. would naturally follow the exclusion of such posts from the purview of the Commission. For its own good name, if for nothing else, Government should refrain from making recruitment to services without any reference to the Public Service Commission.

But, Madam, the most serious and continuing invasion on the functions of the Commission is constituted by the existence of the Subordinate Services Selection Board. I spoke about it when the Commission's annual Report was discussed in the House during its last Budget Session and I suggested that the legal aspect of the matter must be got examined. It does not appear that the Government has bothered much about the matter. In this connection, I must draw the attention of the Government to Article 320 of the Constitution. Article 320 (1) on page 169 of the Constitution, reads—

"320 (1) It shall be the duty of the Union and the State Public Service Commissions to conduct examinations for appointments to the services of the Union and the services of the State respectively."

Now this provision is absolutely mandatory and there is absolutely no room for discretion. If competitive examinations for appointments in services in the State are to be held, the only Body to hold such examinations is the Punjab Public Service Commission. Whatever the Subordinate Services Selection Board has been doing in this connection is contrary to the provisions of the Constitution.

I say it, Madam, with absolute confidence. Let the Government get the legal aspect of the matter carefully examined by its legal experts The Government might take shelter behind the Proviso to Clause (3) of Article 320 of the Constitution. According to this Proviso—

"The Governor......may make regulations specifying the matters in which either generally, or in any particular class of case or in any particular circumstances, it shall not be necessary for a Public Service Commission to be consulted."

It is to be noted, Madam, that the Proviso is to Clause (3) of this Article—Article 320—and has nothing to do with Clause (1). Clause (1) is final and has no proviso whatsoever.

Deputy Speaker : How much time more would the hon. Member take ?

Chaudhri Hardwari Lal : I shall try my best to expedite. But if there is not enough time I shall even forego my right of reply. I shall be grateful if you allow me to state....

Deputy Speaker : I only wanted to know how much time more the hon. Member would like to take to complete his speech.

Chaudhri Hardwari Lal : Fifteen minutes more please.

Deputy Speaker : The hon. Member has already taken eighteen minutes. So he may take another ten minutes please.

Chaudhri Hardwari Lal : All right, Madam,

Madam, I have got all the debates of the Constituent Assembly regarding the functions of Public Service Commissions in the country. There was a lengthy debate about the functions of these Commissions. Some Members expressed their apprehensions that the Proviso to Clause (3) of Article 320 of the Constitution would provide a loophole to the Executive which may attempt to nullify the existence of Public Service Commissions in order to distiibute patronage among its political supporters. These apprehensions were stilled at the time by reference to Clause (5) of Article 320, which requires all the regulations to be made under the Proviso, to be laid before each House of the State Legislature. But this Clause (5) has been of no help unfortunately and the apprehensions expressed in the Constituent Assembly, when the Constitution was in the making, have come true, so far as Punjab is concerned. The Subordinate Services Selection Board was invested with its present functions illegally in the first instance. The illegality, I am afraid, continues, and I suggest it must be ended.

It will be no answer to say that the Subordinate Services Selection Board was established and invested with its present functions with the consent of the Commission. The Commission itself had no right or no business to give its concurrence. Neither the Commission nor the State Government could infringe the provisions of the Constitution i.e. Article 320 (1), which is final and mandatory. Besides, the debates in the Constituent Assembly will show that the discretion provided in the Proviso to Clause (3) of Article 320 of the Constitution was expected to be exercised by the State Governments in certain particular circumstances.

We could understand the continuance of the Subordinate Services Selection Board in order to handle minor job if the Public Service Commission were too busy to handle such jobs. But the time hangs heavy at the hands of the Commission and even during the year under Report, the Commission held only 209 meeting s and those also for a couple of hours or three hours each. The most straight-forward course for the State Government will be to wind up the Subordinate Services Selection Board forthwith. It is merely a department of the Government and not an agency for recruitment mentioned in the Constitution or enjoined by the Constitution. In case the State Government has come to be inseparably attached to this Board the least that it should do is to put it under the Public Service Commission i. e. the Members of the Board should be recruited by the Punjab Public Service Commission and the Board should function under the direct and close supervision of the Commission.

As a matter of fact, Madam, I would plead for addition to the functions of the Commission. There is an enabling Article in the Constitution-Article 321, which provides for the exercise of additional functions by the Public Service Commission, as regards services of local bodies and other corporate

bodies created by law. The State Government certainly deserves to be congratulated on its decision to let the Commission act as an agen cy for recruitment in regard to certain posts relating to local bodies. There used to be a lot of 'Garbar' in the local bodies. That is now coming to an end. But there are two other corporate bodies, namely, the Electricity Board and the Punjab University which in the matter of recruit ment of their services need to be dealt with in the same way as the local bodies. I have had occasion tosay something about the Punjab University. I will not repeat it here except to reaffirm with all the emphasis at my command and with a full sense of responsibility that things are decided in the university quite often on party lines and not on academic grounds. I shall certainly suggest that the powers of recruitment of services should be taken away from the Punjab Electricity Board and the Punjab University and should be given to the Punjab Public Service Commission which might be strengthened, if necessary, by the addition of a couple of educationists as Members of the Commission. I would now return, Madam, direct to the Commission.

The spokesmen of Government, it appears, are not fully familiar with the provisions of the Constitution bearing on the Commission. Speaking on economy measures during the last November session, the Finance Minister said 'We cannot reduce or increase the number of Members of the Commission. This is something statutory.' This is a total mis-reading of the provisions of the Constitution. Only the other day speaking on the discussion on the Annual Report in the Upper House, the Finance Minister permitted himself to say that the Members should not discuss on such occasions the composition of the Commission. The Finance Minister. must know he has been the Chief Minister and directly incharge of the Public Service Commission in the State—that the Annual Report of the Commission, when it comes before either House of the State Legislature, provides an occasion when the work of the Commission during the year under report and the general working of the Commission can certainly be discussed by either House of the State Legislature.

The composition of the Commission or the appointment of Members of the Commission was another matter which was discussed at length in the Constituent Assembly. Defending the reservation that at least one-half of the Members of the Public Service Commission should have been Government servants, the Chairman of the Drafting Committee, Dr. Ambedkar said I shall quote him—

> "I am sorry to say that those who have made criticism do not seem to have understood the purpose and significance and the functions of the Public Service Commissions. The function of the Public Service Commission is to select people who are fit for public service. The judgement required to come to a conclusion on the question of fitness pre-supposes it is important Madam-pre-supposes certain amount of experience on the part of the person who is asked to judge".

Dr Ambedkar had relented a little and had agreed to make the relevant clause a little more flexible in order to enable the appointment of non-officials. Here are debates. It will be useless to quote them as they are very extensive. But the intention of the makers of the Constitution throughout was that we should have on Commissions persons of experience in administration or in any professions. That we in the Punjab also need a Commission with its Members..................*(Bells)*

I will take only a few minutes more, Madam.

I was saying that we in the Punjab also need a Commission with its Members possessing experience in different lines is beyond dispute.

[Chaudhri Hardwari Lal]

In para 16 of the Commission's Report it has been stated that 1703 posts were filled by selection during the year under report. I have analysed these figures and about or, in fact, more than 1500 posts out of these relate to Education, Agriculture, Engineering and Public Health. That the qualifications of different Members of the Commission should have some connection with the qualifications which they look for in the candidates for the variety of posts is only reasonable to expect. We can expect that the Commission will have on it some educationists, some Engineer, some medical man or a man of science. Actually, the position Madam, is that out of the four present Members of the Commission two are retired I. A. S. men and two are nothing more than budding politicians, At the Centre they have on the U.P.S.C. specialists, educationists and they also invite to advise them not merely representatives of Government Deptt. but independent specialists also We have nothing of the kind hereroh As a matter of fact, Madam, we seem to be dead set against doing anything reasonable or sensible. We continue to say that the administration should be improved and the administration should be streamlined. This is a very noble wish, a very proper ambition. But we cannot improve the administration, we cannot streamline the administration until and unless we streamline and improve the recruiting agencies which recruit personnel for administration. We do not see to have bothered even about the standard of education attained formally by the Members of the recruiting agencies. We prescribe high educational qualifications for the candidates who apply for different posts. We get these candidates interviewed and examined by persons who have not had much education themselves. I will not mention names. Every body in the State knows the manner and nature of our appointments to these recruiting agancies. I do not want to irritate the Chief Minister by saying that these agencies have been made dumping grounds for certain type of persons. But the way we make appointments leaves a great deal to be desired and if we are really earnest about improving our administration we should first improve our recruiting agencies.

I don't think, Madam, I have taken too long. Thank you very much.

Deputy Speaker : Motion moved—

That the Annual Report on the working of the Punjab Public Service Commission for the period from the 1st April, 1961 to 31st March, 1962, which was laid on the Table of the House on the 27th February, 1960 be discussed.

श्रीमती श्रोम प्रभा जैन (कैथल) : माननीय डिप्टी स्पीकर साहिबा, जो पब्लिक सर्विस कमिशन की रिपोर्ट श्राज हमारे सामने पेश है इस की बहुत बड़ी महत्ता है। खास तौर पर जब इस बार सेंशन में मैम्बर्ज़ ने गवर्नमेंट पर काफी एलीगेशन्ज़ लगाए कि प्रोमोशन श्रौर भर्ति में बड़ी पार्शैलिटी होती है। यह पब्लिक सर्विस कमिशन की रिपोर्ट एक चिट्ठा है कि गवर्नमेंट ने किस कदर ईमानदारी से पब्लिक सर्विस कमिशन की राए को माना है। कांस्टीच्यूशन में प्रोवाइड किया गया है कि जब पब्लिक सर्विस कमिशन की रिपोर्ट श्राएगी, जहां डिसऐग्रीमेंट है कि गवर्नमेंट ने पब्लिक सर्विस कमिशन की रिकमेंडेशन को नहीं माना, गवर्नमेंट उस के बारे में मैमोरेण्डम पेश करेगी। यह रिपोर्ट हमारे सामने है। 1960 में 6 केसिज़ में रिकमेंडेशन नहीं मानी गई। इस से पहले 3 केसिज़ ऐसे थे। इस रिपोर्ट

में सिर्फ एक केस ऐसा है जिस में पब्लिक सर्विस कमिशन ने कहा है कि गवर्नमेंट ने किन्हीं वजुहात से उन की रिकमेंडेशन को नहीं माना। यह बात रिबट करती है जो मैम्बर्ज़ साहिबान ने एलीगेशन्ज़ लगाए कि प्रोमोशन और रिक्रूटमेंट के सिलसिले में चाहे टैम्प्रेरी थी, गवर्नमेंट ने पुलिटीकल प्रेशर को एग्ज़र्ट किया। इस के इलावा मैं इस बात के लिए गवर्नमेंट को कांगरेचुलेट करती हूं कि बहुत से ऐसे मैटर्ज़ पर जब कि गवर्नमेंट के लिए मैंडेटरी नहीं था कि वह पब्लिक सर्विस कमिशन को कंसल्ट करे, कंसल्ट किया। For example promotion of services में जहां मैनुअल आफ सर्विस को देखना था पब्लिक सर्विस कमिशन की राय ली गई। यह रिपोर्ट साइलेंट है कि राय मानी गई या नहीं। जब फर्दर मैमोरण्डम नहीं है कि राय मानी गई या नहीं इस से नतीजा निकलता है कि मानी गई। डिटरमीनेशन आफ सीनियारिटी में पब्लिक सर्विस कमिशन की राय ली गई। मैं दरखास्त करना चाहती हूं कि सीनियारिटी के मामले में पी. डबल्यू डी., कैपीटल प्रोजैक्ट और इरीगेशन डिपार्टमेंट के केसिज़ भेजे गए। बहुत से दूसरे महकमें हैं जहां के सीनियारिटी के केसिज़ पब्लिक सर्विस कमिशन को रेफर किए जाएं। पब्लिक सर्विस कमिशन की रिपोर्ट यह भी कहती है कि री-एम्पलाएमेंट के लिए ज़रूरी नहीं था कि गवर्नमेंट पब्लिक सर्विस कमिशन को कंसल्ट करती। 23 केसिज़ में रिपोर्ट के मुताबिक नान-अवेलेबिलिटी सर्टिफिकेट्स मिले। उन सर्टिफिकेट्स के भेजने के बाद existing या present officers को री-एम्पलाएमेंट दी गई। जहां मैं इस रिपोर्ट के लिए और गवर्नमेंट के वर्किंग के लिए उन को कांग्रेचुलेट करती हूं वहां दो तीन सज्जेशन्ज़ देना चाहती हूं। पहली तो यह कि हमारे बहुत से पंजाबी फोरिन कंटरीज़ में ट्रेनिंग हासल करने के लिए जाते हैं। Industrial socialism, business mangement या higher engineering के लिए जाते हैं; उनके लिए समस्याएं होती है कि जब वह हिन्दुस्तान में वापस आएं तो उन्हें सूटेबल जाब्ज़ मिलें। मैं सज्जेशन देना चाहती हूं कि कोई ऐसा रूल बनाया जाए कि वह अपनी अर्ज़ी डायरेक्ट पब्लिक सर्विस कमिशन को भेज सके, जब उन के लिए सुटेबल जाब्ज़ एडवर्टाईज़ हों तो उन्हें पता लग जाए और टाईम पर उनकी अर्ज़ियों पर विचार हो जाए, और जब बाहर से वापस आएं तो उन्हें जाब्ज़ मिल जाएं। मेरे नोटिस में आया है कि जो बाहर हायर एजुकेशन के लिए गए वापसी पर उन की प्रापर युटीलाईज़ेशन नहीं हुई। पब्लिक सर्विस कमिशन और गवर्नमैन्ट कोई ऐसी फैसिलिटी निकाले कि फौरन क्वालीफाइड लोगों को employment on their return from foreign countries मिल जाए। हमने देखा है कि गवर्नमेंट के वर्किंग में कि special pay sometimes for proper job and sometimes to a particular individual दी जाती है। यह किन वजुहात में होता है गवर्नमेंट अच्छी तरह से जानती है। मैं सज्जेशन देना चाहती हूं कि इस सिलसिले में भी पंजाब पब्लिक सर्विस कमिशन को कंसल्ट किया जाए कि फलां पोस्ट के लिए स्पेशल पे देनी ठीक है या फलां इंडीविज्वल के लिए स्पेशल पे देनी मुनासिब है। अगर इस में पब्लिक सर्विस कमिशन की राय मिल जाए तो जो नुकताचीनी का मौका मिलता है वह खत्म हो जाए।

[श्रीमती ओमप्रभा जैन]

तीसरी बात एक मामूली सी बात है, हुमेनीटेरीयन गराऊंड्ज़ पर समझ लीजिए। गवर्नमेंट के नोटिस में है कि म्यूज़िक के लैक्चरर होते हैं। म्यूज़िक एक ऐसा सबजैक्ट है जिस में ब्लाईंड व्यक्ति काफी स्पैशलाईज़ कर सकते हैं। मैंने ऐसे बहुत से केसिज़ देखे हैं जहां ब्लाईंड व्यक्ति ने गवर्नमेंट की ग्रांट से केन्द्रीय सरकार और पंजाब गवर्नमेंट की ग्रांट से म्यूज़िक का एम. ए. किया। हमारे रूल्ज़ हैं कि ब्लाईंड या handicapped persons service के लिए अप्लाई नहीं कर सकते। जो हैंडीकैप्ड आदमी एम. ए. म्यूज़िक करते हैं वे गवर्नमेंट जौब्ज़ में आ सकें, मैं मुख्य मन्त्री साहिब से, जो एजुकेशन के मिनिस्टर है, दरखास्त करूंगी कि जो हैंडीकैप्ड व्यक्ति समाज पर भार हैं उन के लिए रूल्ज़ को रिलेक्स करें। जो फिज़ीकली हैंडीकैप्ड हैं, एजूकेशनल सर्विस या ऐसी सर्विस में, जहां फिज़ीकली कोई फर्क नहीं पड़ता, लिए जाए। एजुकेशन के महकमे में ऐसे आदमियों को लिया जा सकता है, जो फिज़ीकली हैंडीकैप्ड हैं, पैर से, हाथ से खुदा की वजह से हैं, उनका कोई दोष नहीं, ताकि उन्हें अपना रोज़गार मिले। खास तौर पर ऐसे अन्धे व्यक्ति म्यूज़िक के लैक्चरर लगाए जाएं। एक बात पब्लिक सर्विस कमिशन की रिपोर्ट में कही गई है

> "Constitution of a Departmental Promotion Committee for making selection for promotions of unadjusted B.T./B. Ed. qualified teachers from junior posts to senior posts within Class III."

अभी तक इस मामले में इतनी कामयाबी हासल नहीं की। डिपार्टमेंट में ऐसे केसिज़ हैं जहां अनएडजस्टिड बी० टीज़० पोस्टों पर नहीं लग सके। हालांकि डिपार्टमेंट ने कहा कि पोस्टस अनएडज़स्टिड बी० टीज़० में से डिपार्टमेंट कडीडेटस में से भरी जाएंगी। जब हमारे जे० बी० टीज़० की पोस्टस खाली थीं तो वे अन्ट्रेंड जे. बी. टीज़. को दी गई थी। अब वे वापिस चले गए हैं और पोस्टें खाली हैं। जो जे० बी० टीज़० शर्तें पूरी करते हैं उन्हें एडजस्ट किया जाए। इसका जल्दी से जल्दी फैसला करें और इस सम्बन्ध में डिपार्टमेंट को अच्छी तरह से मोशन में लाएं।

मैं इन शब्दों के साथ आपका शुक्रिया करते हुए सिर्फ एक बात और कहना चाहती हू। इस में एक चीज है जिस में पब्लिक सर्विस कमिशन को कंसल्ट किया गया था-proposal to authorise sarpanches of Gram Panchayats to issue character certificaties and attest forms ect. उस मामले में यह नोटिस में आया है कि सरपंचों में बहुत से गांव में यह बात आ गई कि फलां विद्यार्थी उस गांव का रहने वाला है, रूरल एरिया का रहने वाला है ; इस बिना पर गलत ऐडमिशन्ज़ ले ली ; जैसे जे. बी. यूनिटस हैं। मुख्य मन्त्री साहिब के नोटिस में यह आया था। उन्हें इस की इनक्वायरी करनी चाहिए ताकि सरपंचों की ईमानदारी और इनटेगरिटी का पता लग सके। उन्हें ऐसी पावर्ज न दी जाएं जो बाद में एक्सपलायट हों। इन शब्दों के साथ मैं आपका शुक्रिया अदा करती हूं

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ (ਤਰਨ ਤਾਰਨ): ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਇਹ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਜੋ ਚੌਧਰੀ ਹਰਦੁਆਰੀ ਲਾਲ ਜੀ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਬਹੁਤਾ

ਇਸਦੇ ਪਛੋਕੜ ਵਲ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਮੈਂ ਦੋ ਤਿਨ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਇਸ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕੁਝ ਐਸੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਜ਼ੇਬਾ ਨਹੀਂ ਦਿਦਾ, ਇਸ਼ਾਰ ਤੇ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਕਿਸ ਮਕਸਦ ਵਾਸਤੇ ਹੈ। ਕਿਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਆਦਮੀ ਇਸ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ।

(Dr Parkash Kaur a Member of the Panel of Chairmen in the Chair)

11.00 am

ਮੈਨੂੰ ਬੜੇ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਈਨ ਵਿਚ ਐਨੀ ਪਵਿਤ੍ਰ ਤੇ ਉਚੀ ਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਹ ਆਹਿਸਤਾ ਆਹਿਸਤਾ ਥੱਲੇ ਆਉਂਦੀ ਆਉਂਦੀ ਸੈਮੀ ਪੁਲਿਟੀਕਲ ਜਿਹੀ ਬਾਡੀ ਬਣ ਗਈ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਬਾਹਰ ਦੇ ਸਜਣ ਨਾ ਸਮਝਦੇ ਹੋਣ, ਪਰ ਕਮ ਅਜ਼ ਕਮ ਅਸੀਂ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਜ਼ਰੂਰ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਗਲ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਪਰ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਆਈਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮਤ ਵਾਲੇ ਤਜਰਬਾਕਾਰ ਲੋਕ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਦ ਜਿਹੜੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਜ਼ਰੂਰ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਇਕ ਸੈਮੀ ਪੁਲਿਟੀਕਲ ਬਾਡੀ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈ ਸਿਆਸੀ ਆਦਮੀਆਂ ਦਾ ਰੀਵਿਊਜ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਚੰਗੇ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਲਾਇਕ ਆਦਮੀ ਹੋਰ ਕਿਧਰ ਐਡਜਸਟ ਨਾ ਹੋ ਸਕਣ ਉਥੇ ਭੇਜ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਅਸੂਲੀ ਤੌਰ ਤੇ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਾਰਡ ਐਂਡ ਫਾਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਆਦਮੀ ਉਥੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੋਚਣ ਦੀ ਆਦਤ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਪੱਖਾ ਸੋਚਣ ਲਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਲੋਕ ਕਿਵੇਂ ਲਭਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਥੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵਾਕਫੀਅਤ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਨਾੜਾਂ ਲਭਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਚੰਗਾ ਵੇਖਾਂਗੇ। ਜੇ ਕਰ ਕੋਈ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਆਦਮੀ ਉਥੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜਾਂ ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨ ਬਣ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਹ ਵਾਪਸ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚ ਨਾ ਆਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਕੋਈ ਲਿਹਾਜ਼ ਪਿਆਰ ਨਾ ਰਹੇ। ਜੇ ਕਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾਇਰੇ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਪੰਜ ਛੇ ਸਾਲ ਹੋਏ ਹਨ ਮੈਂ ਬਹੈਸੀਅਤ ਸਪੀਕਰ ਸਾਂ ਤਾਂ ਮੌਜੂਦਾ ਲੀਡਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਬਹੈਸੀਅਤ ਚੇਅਰਮੈਨ, ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮੀਸ਼ਨ ਚਲੇ ਜਾਉ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਹੀ ਰੀਜ਼ਨ ਦਿਤੀ, ਉਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਡਿਸਉਬੀਡੀਐਨੰਸ ਦਾ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕਿ ਸਾਡੇ ਸੋਚਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ, ਸਾਡੇ ਤਾਲੁਕਾਤ ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਮਾਹੌਲ ਅਜਿਹਾ ਬਣ ਚੁਕਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਐਨੀ ਜੁਰਅਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਾਂਹ ਕਰ ਸਕੀਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਅਖਾਂ ਨੀਵੀਆਂ ਕਰ ਕੇ ਵੋਟ ਮੰਗੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਦਿਆਨਤਦਾਰੀ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਮੇਰੀ ਅਜ ਵੀ ਰਾਏ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਪਾਲੀਟੀਸ਼ੀਅਨਜ਼ ਲਈ ਕੰਮ ਚਲਾਉਣਾ ਬੜਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਸਜਣ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਲੈਜਿਸਲੇਟਿਵ ਪਾਰਟੀ, ਦੇ ਜਨਰਲ ਸੈਕਰੇਟਰੀ ਰਹੇ ਹਨ, ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸੈਕਰੇਟਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਮੈਂਬਰ ਡਿਪਟੀ ਮਿਨਿਸਟਰ ਵੀ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਭੁਲ ਗਏ ਹਨ, ਕੀ ਬੈਕ-ਗਰਾਊਂਡ ਸੀ, ਕਿਸ ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਕਿਹੜੇ ਪੁਲਿਟੀਕਲ ਮਾਹੌਲ

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਢਿਲੋਂ]

ਵਿਚੋਂ ਆਏ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਹੜੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੇ ਬੱਧੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਪਰ ਖਿਆਲ ਜ਼ਰੂਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਦੋ ਤਿੰਨ ਚੀਜ਼ਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਕੋਲ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਦੇ ਵੀ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਦੇ ਵੀ ਉਮੀਦਵਾਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਚੌਧਰੀ ਹਰਦਵਾਰੀ ਲਾਲ ਨੇ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਦੇ ਮੂਵਰ ਹਨ, ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਕਮ ਸੇ ਕਮ ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਤੋਂ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਕਾਫੀ ਸਹਿਯੋਗ ਜ਼ਾਹਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਸਹਿਯੋਗ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜੋ ਕੁਝ ਮੈਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਹਿਯੋਗ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਤੁਸੀ ਸਫਾ ਚਾਰ ਉਪਰ ਸਪੋਰਟਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਜਿਹੜੇ ਰਿਮਾਰਕਸ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ ਉਹ ਵੇਖੋ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਰੀਮਾਰਕਸ ਦੀ ਰੀਡਿੰਗ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਲੈਜੈਂਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇ ਕਰ ਤੁਹਾਡੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ।

"The main reason given by the Government for the conclusion of these posts was."

ਯਾਨੀ ਸਪੋਰਟਸ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀਆਂ ਪੋਸਟਸ ਗੌਰਮਟਿ ਨੇ ਐਕਸਕਲੂਡ ਕਰਵਾ ਲਈਆ। ਉਸ ਵਾਸਤੇ ਜਿਹੜੇ ਰੀਜ਼ਨ ਦਿਤੇ ਉਹ ਇਹ ਹਨ:

"The main reason given by the Govenment for the exclusion of these posts was that it was considered expedient to appoint qualified coaches immediately after the first result of the coaches trained at the National Institute of Sports had been declared so that they might not be recruited by other States"

ਮੇਰੇ ਕਹਿਣ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਕੋਈ ਸੰਜੀਦਗੀ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਅਗੇ ਇਹ ਆਉਂਦਾ ਹੈ—

"The Commission did not appreciate the argument as they could have also recomended suitable candidates within 4 to 6 weeks, had the requisition been placed with them in time............................."

ਅਗੇ ਜਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੜੇ ਪਤੇ ਦੀ ਗਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸਾਂ ਕਰ ਲਿਆ। ਪਰ ਅਸੂਲ ਵੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਫਾ 5 ਉਪਰ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ "*ad hoc*" ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਕਾਂਸਟੀਚਿਊਸ਼ਨ ਦੀ ਸਪਿਰਿਟ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹੈ ਅਤੇ ਬੁਰਾ ਹੈ।

"It was emphasised that the Commission was a statutory body created by the Constitution for specific purpose of making recruitment to posts in connection with the affairs of the state and an attempt to take away a post from their purview for the reason that it was of emergency nature and to entust the selection to another body or an ad hoc Committee defeats the very purpose for which the Commission had been appointed and consequantly exposes Government to unnecessary criticism that they were trying to bypass the Commission........"""

ਖੈਰ ਖਾਹ ਤਾਂ ਗੌਰਮਿਟ ਦੇ ਬੜੇ ਹਨ ਕਿ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਬੇਸਿਕ ਚੀਜ਼ ਰਖੀ ਹੈ ਕਿ ਕਾਂਸਟੀਚਿਊਸ਼ਨ ਦੀ ਸਪਿਰਿਟ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹੈ। ਇਹ ਚੀਜ਼ ਕਹੀ ਹੈ—

"...Government issued orders inMay, 1962, removing these posts from the purview and including the same in Schedule 'B' to the Punjab Public Service Commission (Limitation of Functions) Regulations, 1955.."

ਇਹੋ ਨਹੀਂ ਅਗਲੇ ਸਫੇ ਉਪਰ ਔਡ ਚੀਜ਼ ਦਸੀ ਹੈ, ਬੜੀ ਮੁਜ਼ਹੱਕਾ ਖੇਜ਼ ਚੀਜ਼ ਦਸੀ ਹੈ। ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਚੰਗੇ ਤਾਲੁੱਕਾਤ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬੁਰੇ ਤਾਲੁੱਕਾਤ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਹੈ। ਅਗਲੇ ਸਫਾ 6 ਉਪਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਐਨੀਮਲ ਹਸਬੈਂਡਰੀ ਰਖਿਆ ਜਾਣਾ ਸੀ ਉਸ ਦਾ ਕੇਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਪਰ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੇ ਫਿਰ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਿਆ ਕਿ ਕੁਆਲੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਬਦਲਨੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਕੰਸਿਡਰ ਕਰੋ ਪਰ ਦੋਬਾਰਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਕੋਲੋਂ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਿਆ

ਫੇਰ ਭੇਜਿਆ ਅਤੇ ਫੇਰ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਿਆ ਕਿ ਕੁਆਲੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਬਦਲਨੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਕੈਂਡੀਡੇਟਸ ਬੁਲਾ ਲਏ

"A requisition for recruitment to the post of Deputy Director, Animal Husbandry in P. V. S. Class I, under the Hilly area Scheme of the Animal Husbandry Department, Punjab, was received on 18th January, 1962. When the advertisement was just to go out, Government sent a telegram asking the Commission to withhold the same as they intended to revise the qualifications prescribed for the post. After a month they wrote to say that the post might be advertised with the same qualifications."

ਅਜੇ ਵੀ ਉਸ ਉਤੇ ਕੁਝ ਨਾ ਕਰੋ।

"This was done. After a week, however, Government again requested the Commission to hold the requisition in abeyance as the matter was being considered further. On 5th April, 1962, i.e. after two weeks, they again asked the Commission to go ahead with the necessary action for filling the post. The necessary advertisement was, therefore, issued. But on the 10th May, 1962, Government wrote to say that as the matter was being reconsidered by them, action regarding recruitment might be deferred and candidates who might have applied may not be called for interview".

What a pitiable state of affairs ?

ਇਹ ਚੀਜ਼ ਕਲੀਅਰਲੀ ਸ਼ੋ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਮਿਸ਼ਨ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਕ ਹੈਂਡ ਮੇਡ ਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਬਣਾ ਲਈ ਗਈ ਹੈ। ਕਈ ਦਫਾ ਇਕੋ ਕੇਸ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਜਾਣਾ ਫੇਰ ਵਾਪਸ ਗੌਰਮਿੰਟ ਕੋਲ ਰੈਫਰੈਂਸ ਹੋਇਆ—ਆਉਣਾ ਜਾਣਾ—ਇੰਡੀਸੀਅਨ ਵਿਚ ਪਏ ਰਹਿਣਾ। ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬਾ, ਜੇ ਲਾਈਨਜ਼ ਦੇ ਇਨ ਬਿਟਵੀਨ ਪੜ੍ਹੀਏ ਤਾਂ ਇੰਜ ਜਾਪਦਾ ਹੈ—

They wanted certain persons to be appointed. They had certain persons in view.

ਕੁਝ ਖਤੋਕਿਤਾਬਤ ਚਲਦੀ ਰਹੀ, ਕਵਾਲੀਫਿਕੇਸ਼ਨਜ਼ ਦਾ ਹੀ ਫੈਸਲਾ ਨਾ ਹੋਇਆ, ਔਰ ਇਸੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਟੌਪਲ ਅਬਾਊਟ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਇਕ ਬੜਾ ਅਫਸੋਸ ਨਾਕ ਪਹਿਲੂ ਹੈ।

"The Commission regret to point out that not only such frequent revisions of decision in recruitment cases result in avoidable expense and inconvenience all round, but also bring a bad name to the administration".

ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਰਿਕਮੈਂਡੇਸ਼ਨਜ਼ ਦੀ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਐਕਸੈਪਟੈਂਸ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬਾ, ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਲਗਾਤਾਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪੋਸਟ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਵਿਊ ਵਿਚੋਂ ਕਢ ਲਉ, ਉਹ ਪੋਸਟ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਕੋਪ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਲੈ ਆਉ ਔਰ ਇਸ ਮਕਸਦ ਲਈ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਲਗਾਤਾਰ ਲੈਜਿਸਲੇਸ਼ਨ ਪਾਸ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਉਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਜਿਹੜੇ ਰੀਜ਼ਨਜ਼ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਉਹ ਕੋਈ ਖਾਸ ਐਡੀਕੁਵੇਟ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਲੇਕਿਨ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਐਕਸੈਪਟੈਂਸ ਆਫ ਦੀ ਰਿਕਮੈਂਡੇਸ਼ਨਜ਼ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਾਈਟ ਹੈ ਔਰ ਇਕ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨਲ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਚਲੀ ਆਉਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਕਮਿਸ਼ਨ ਰਿਕਮੈਂਡ ਕਰੇ ਉਹ ਐਕਸੈਪਟ ਕਰਨਾ ਹੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਹਾਂ ਗੌਰਮਿੰਟ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਇਹ ਇਨ ਸਟ੍ਰਕਸ਼ਨ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੈਟੇਗਰੀ ਵਾਈਜ਼ ਪ੍ਰੈਫਰੈਂਸ ਵਾਈਜ਼ ਇਕ, ਦੋ ਤਿੰਨ ਨਾਂ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਕਰਨ ਲੇਕਿਨ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਹੀ ਨਾ ਜਾਵੇ।

ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਇਹ ਵੀ ਬੜੀ ਸੈਡ ਰੀਡਿੰਗ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਇਕ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨ ਨੂੰ ਪਰਿੰਸੀਪਲੀ ਐਕਸੈਪਟ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਔਰ ਬਾਦ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਐਢੀਅਰ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਕਲੀਅਰ ਤੌਰ ਤੇ ਦਸਿਆ ਹੈ:—

"The convention was generally accepted except in the following case :—"

[**Sardar Gurdial Singh Dhillon**]

> "The Commission were asked to advise in a case for the imposition of the penalty of stoppage of two increments with future effect on a P. C. S. Officer, for using unfair means in the Departmental Examination of Assistant Commissioners, Extra Assistant Commissioners. The Commission observed that in the case of the other officer, who was equally at fault as an abettor, only a warning with a copy in the personal file was proposed to be administered. Having regard to this and the fact that the officer concerned had a good record of service and had been disqualified from the entire examination, the Commission considered that only one increment with cumulative effect in this case should be stopped. Government did not agree with the Commission, and referred the case back for the reconsideration of their advice. The Commission, however, did not see any justification to revise their earlier advice."

ਤੁਸੀਂ ਵੇਖੋ ਕਿ ਦੋ ਚਾਰ cases ਵਿਚ ਐਕਸੈਪਟ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਦੂਸਰਿਆਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਏ ਸਾਲ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਉੱਪਰ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਦੇ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਕਮ ਸੇ ਕਮ ਜਿਹੜੀ ਰਾਈਟ ਟਾਈਪ ਦੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਬਣਾਈ ਹੈ— ਰਾਈਟ ਟਾਈਪ ਦੇ ਬੰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਇਹ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਤੇ ਡਿਪੈਂਡ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਸੌਨਲ ਕੀ ਹਨ ਜਾਂ ਕੀ ਨਹੀਂ ਹਨ— ਤੁਸੀਂ ਕੁਆਲੀਫਿਕੇਸ਼ਨਜ਼ ਅੱਛੀਆਂ ਰਖਕੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਰਿਕਵੀਜ਼ੀਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਉਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਜੋ ਰਿਕਮੈਂਡੇਸ਼ਨਜ਼ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਫੇਰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਾਨ ਐਕਸੈਪਟੈਂਸ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਫੇਰ ਵੀ ਇਹ ਰਿਪੋਰਟ ਬੜੀ ਸੈਡ ਰੀਡਿੰਗ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

Chairman : Please wind up now.

Sardar Gurdial Singh Dhillon : This is the state of affairs. Madam; on page 14 of the Report there is another case.

ਇਕ ਐਪੁਆਇੰਟਮੈਂਟ ਕੀਤੀ ਫਾਰ ਰਿਮੂਵਿੰਗ ਆਫ ਇਮਾਰਲ ਟਰੈਫਿਕ।

> "On the creation of the post of Chief Inspector (Gazetted) under the scheme "Setting upof Protective Homes under the Supression of Immoral Traffic in Women and Girls Act, 1956". Government in the Welfare Department appointed a lady temporarily on three months basis and informed the Commission that a requisition for recruitment to the post on regular basis was being sent. In November, 1960, however, Government asked for the regularisation of her appointment. In December, 1960, the Commission did not agree with their proposal and asked for the requisition for advertising the post. Instead of sending the requisition Government. again requested the Commission to approve the appointment in question. The matter was reconsidered in March, 1961, and the Commission adhered to their previous advice that the proper course would be to advertise the post. The requisition has not so far been received despite reminders and the matter is reported to be still under the consideration of the Government."

This is the state of affairs.

ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬਾ, ਇਕ ਚੀਜ਼ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਬਾਡੀਜ਼ ਬਾਰੇ ਵੀ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਕਹੀ ਗਈ। ਜੋ ਕੁਝ ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੇਰੇ ਲਾਇਕ ਦੋਸਤ ਚੌਧਰੀ ਹਰਦਵਾਰੀ ਲਾਲ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ, ਮੈਂ ਉਸ ਨਾਲ ਐਗਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਬਾਡੀਜ਼ ਅਟੋਨੋਮਸ ਬਾਡੀਜ਼ ਹਨ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਕਿੰਗ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਇੰਟਰਨਲ ਹੈ। ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਰਿਕਰੂਟਮੈਂਟਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦਰੁਸਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਔਰ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਬਾਡੀਜ਼ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਲੋਕਲ ਬਾਡੀਜ਼ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚਲਣਾ ਹੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਮੇਰੀ ਇਕ ਸੁਜੈਸ਼ਨ ਹੈ ਕਿ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਮਿਊਂਸਪਲ ਕਮੇਟੀਜ਼ ਔਰ ਦੂਸਰੀਆਂ ਲੋਕਲ ਬਾਡੀਜ਼ ਵਿਚ ਰਿਕਰੂਟਮੈਂਟ ਬਾਰੇ ਲੋਕਲ ਸੈਲਫ ਗੌਰਮਿੰਟ ਜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਕੋਈ ਤਰੀਕਾ ਬਨਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਨਾਲ ਇਕ ਯੂਨੀਫਾਰਮਿਟੀ ਹੋਵੇ ਸੋ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚ

ਵੀ ਸ਼ਕ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੰਡੀਪੈਂਡੈਂਸ ਆਫ ਵਰਕਿੰਗ ਵੀ ਖਤਰੇ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਵੇਗੀ। ਜੇ ਉਥੇ ਵੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੁਲਿਟੀਕਲ ਕੰਸਿਡਰੇਸ਼ਨਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਬੇਸ਼ਕ ਕਰੋ ਪਰ ਇਥੇ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਬਾਡੀ ਸੈਟ ਅਪ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਕਰੇ ਲੇਕਿਨ ਇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਟਨ ਕੰਡੀਸ਼ਨਜ਼ ਵਿਚ ਸਰਟਨ ਸਰਕਮਸਟਾਂਸਿਜ਼ ਵਿਚ ਐਗਰੀਵਡ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਕੇਸਿਜ਼ ਵਿਚ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਾਇ ਲਈ ਜਾ ਸਕੇ ਪਰ ਮੈਂ ਇਸ ਹੱਕ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਬਾਡੀਜ਼ ਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਚਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਉਥੇ ਕਈ ਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਲੋਕਲ ਚੀਜ਼ਾਂ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਕਈ ਤਰਾਂ ਦੇ ਇੰਟਰੈਸਟਸ ਵਰਕ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇਕ ਗਲ ਮੈਂ ਰੀ-ਐਂਪਲਾਇਮੈਂਟ ਬਾਰੇ ਕਹਿਣੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਕਤ ਜਿਹੜਾ ਰੀ-ਐਂਪਲਾਇਮੈਂਟ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਹ ਵੀ ਕੰਡਿਊਸਿਵ ਟੂ ਹੈਲਦੀ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦਾ। ਭਾਵੇਂ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜਜ ਹੋਣ ਭਾਵੇਂ ਦੂਜੇ ਵਡੇ ਵਡੇ ਅਫਸਰ ਰੀ ਐਂਪਲਾਇਮੈਂਟ ਜਾਂ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਲਾਲਚ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਾਂਡਕਟ ਬਤੌਰ ਉਸ ਪੋਸਟ ਦੀ ਡਿਗਨਿਟੀ ਤੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ, ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਫੇਵਰਜ਼ ਜਾਂ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਚਲ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੀ ਰਾਏ ਵਿਚ ਰੀ-ਐਂਪਲਾਇਮੈਂਟ ਕਤਈ ਤੌਰ ਤੇ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਫ਼ਜ਼ਾਂ ਨਾਲ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬਾ ਆਪ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਦਾ ਹੋਇਆ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਤੁਹਾਡਾ ਬਹੁਤ ਬਹੁਤ ਸ਼ੁਕਰੀਆ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ (ਧਾਰੀਵਾਲ): ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬਾ——

ਚੇਅਰਮੈਨ: ਪੇਸ਼ਤਰ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ ਬੋਲਣ ਮੈਂ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਇਹ ਗਲ ਦਸ ਦੇਣੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਤੇ ਬਹਿਸ 11-53 ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਹੈ ਔਰ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਡੀਬੇਟ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਲਈ ਅਧਾ ਘੰਟਾ ਲੈਣਗੇ।

(Before the hon. Member starts his speech, I want to inform the House that we have to finish debate on this report by 11-53 a.m. and before that the Chief Minister has to reply to the debate and for doing so he would take half an hour.)

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ: ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਕਤ ਨਹੀਂ ਲਵਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਸਿਰਫ ਦਸ ਮਿੰਟ ਬੋਲਾਂਗਾ।

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਬਾਰੇ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਢੰਗ ਦੀ ਇਹ ਰਿਪੋਰਟ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਕ ਤਜਵੀਜ਼ ਦੇਣੀ ਹੈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਇਹ ਰਿਪੋਰਟ ਹੈ ਔਰ ਇਹ ਹਰ ਸਾਲ ਇਥੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਤੇ ਅਸੀਂ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕੁਝ ਸੁਝਾਵ ਵੀ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਔਰ ਅਸੀਂ ਆਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸੁਝਾਵਾਂ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਅਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਔਰ ਜਿਹੜੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਇਥੇ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖ ਕੇ ਇਸ ਦੀ ਵਰਕਿੰਗ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਤੋਂ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਤੇ ਹੋਈ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਤੇ ਕੀ ਐਕਸ਼ਨ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਆਇਆ ਕੋਈ ਸੁਝਾਵ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ।

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ]

ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਵੀ ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਤੇ ਇਥੇ ਬਹਿਸ ਹੋਈ ਸੀ। ਬੜੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਹੋਈ ਸੀ ਤੇ ਕਈ ਸੁਝਾਵ ਵੀ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸੀ। ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਕਈ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਮੁਨਾਸਬ ਵੀ ਮਨਿਆਂ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਤੱਲਕ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜਿਥੇ ਇਹ ਰਿਪੋਰਟ ਹੋਵੇ ਉਥੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਨੋਟ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਪਿਛਲੀ ਰਿਪੋਰਟ ਤੇ ਜਿਹੜੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਹੋਈ ਸੀ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਿਸ ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਤੇ ਕਿਸ ਕਿਸ ਨੂੰ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਮਨਿਆ ਔਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਜਾਇਜ਼ ਸਮਝਦੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕ ਐਡੀਸ਼ਨਲ ਨੋਟ ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਨਾਲ ਇਥੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗੇ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਿਛਲੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਤੇ ਕੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਸੁਝਾਵ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਇਥੇ ਬਹੁਤ ਵਿਚਾਰ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਅਖਤਿਆਰਾਤ ਖੋਹ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਔਰ ਇਹ ਗੱਲ ਵੈਧਾਨਕ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਪਿਛਲੀ ਵਾਰੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੁਝ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵੀ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਚੰਗੇ ਸਨ ਤੇ ਭਾਵੇ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਇਹ ਰਿਪੋਰਟ ਬਿਲਕੁਲ ਸਾਈਲੈਂਟ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਯਾਦ ਹੋਣਾ ਹੈ ਕਿ ਪਬਲਿਕ ਐਟਾਰਨੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਬਾਰੇ ਇਥੇ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਹੋਈ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਜੋ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸੀ ਉਹ ਹੁਣ ਵੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਪਬਲਿਕ ਐਟਾਰਨੀ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਬਹੁਤ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੋਏ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਬਾਰੇ ਜੋ ਕੁਝ ਹੋਇਆ ਹੈ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਜ਼ਿਲਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਪੀ.ਪੀ. ਲਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋਣਾ ਸੀ ਔਰ ਉਹ ਰਿਟਾਇਰ ਵੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਕੇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਤਾਂ ਇਹ ਹੋਈ ਕਿ ਉਥੇ ਦੇ ਪੀ. ਪੀ. ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਲਈ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਾਏ ਨਹੀਂ ਮੰਗੀ ਗਈ ਔਰ ਉਹ ਮੰਗਾਉਣੀ ਤਾਂ ਕਿਧਰੇ ਰਹੀ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਬੜੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਵੋਗੇ ਕਿ ਹਰ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਪੀ.ਪੀ. ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਵਾਸਤੇ ਕੁਝ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵਾਰੀ ਨਾਲ ਇਕ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਪੀ.ਪੀ. ਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜ਼ਿਲਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਵਿਚ ਜਦ ਪਹਿਲਾ ਪੀ.ਪੀ. ਰਿਟਾਇਰ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਉਸ ਸੂਚੀ ਵਿਚੋਂ ਉਪਰਲੇ ਦੋ ਤਿੰਨ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਛਡ ਕੇ ਚੌਥੇ ਨੂੰ ਲਾ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਉਸ ਨਾਲ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਣਬਣ ਹੋ ਗਈ ਔਰ ਉਹ ਜਦ 6 ਮਹੀਨੇ ਕੰਮ ਕਰ ਚੁਕਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਹਟਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ ਮੁੜ ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਲਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਪਹਿਲੇ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਰੀ ਐਂਪਲਾਏ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਦ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹੋਣ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹਰ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸ਼ਕ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਦੇਖਣ। ਤਾਂ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਨਾਲ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਜਿਹੜੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਇਥੇ ਇਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਤੇ ਹੋਈ ਸੀ ਉਸ ਦੇ ਮੁਤੱਲਕ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਆਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਔਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਜੋ ਐਕਸਪਲੇਨੇਸ਼ਨ ਉਸ ਬਾਰੇ ਸੀ ਉਹ ਆਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ।

Give even the devil his due. (ਘੰਟੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼) ਬਸ ਜੀ, ਮੈਂ ਇਕ ਦੋ ਗਲਾਂ ਹੋਰ ਕਹਿਣੀਆਂ ਹਨ।

ਇਕ ਗਲ ਬੀਬੀ ਓਮ ਪ੍ਰਭਾ ਜੈਨ ਨੇ ਕਹੀ ਹੈ। ਜੋ ਇਤਰਾਜ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਬੜਾ ਜਾਇਜ਼ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਫਾਰੇਨ ਕੁਆਲੀਫਾਈਡ ਆਦਮੀ ਇਥੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਚਾਰਾ ਕਰਕੇ ਲਭਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਜੈਸਟ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬਜਾਏ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਇਨਵਾਈਟ ਕਰੇ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਥੇ ਦੂਜੀਆਂ ਦੀ ਐਂਪਲਾਈਮੈਂਟ ਵਾਸਤੇ ਐਕਸਚੇਂਜ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਬਾਹਰ ਇਕ ਐਂਪਲਾਈਮੈਂਟ ਐਕਸਚੇਂਜ ਖੋਲ੍ਹੇ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਟੈਕਨੀਕਲ, ਮਕੈਨੀਕਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਟ੍ਰੇਂਡ ਫੌਰੇਨ ਕੁਆਲੀਫਾਈਡ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਨਾ ਰਜਿਸਟਰ ਕਰੇ। ਜਿਹੜੇ ਵੇਲੇ ਉਹ ਬਾਹਰ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਲੈਣ ਜਾਣ ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਉਹ ਰਜਿਸਟਰ ਕਰ ਲਏ ਔਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਟੈਕਨੀਕਲ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਪਏ ਤਾਂ ਉਹ ਬਜਾਏ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਮੰਗਾਉਣ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਲੈਣ। ਉਸ ਸੂਚੀ ਵਿਚੋਂ ਜਿਹੜੀ ਉਸ ਐਂਪਲਾਈਮੈਂਟ ਐਕਸਚੇਂਜ ਪਾਸ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇਗੀ ਇਹ ਕੁਝ ਨੂੰ ਤਲਬ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ੧੯

ਤੀਜੀ ਜਿਹੜੀ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਉਮਿਸ਼ਨ ਇਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਵਲ ਮੈਂ ਹਾਉਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਦਿਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਉਮਿਸ਼ਨ ਕਿਸੇ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਸਫਾ 14 ਤੇ ਪਹਿਰਾ 41 ਵਿਚ ਦਿਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਸਰਵਿਸਿਜ਼ ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਜਿਹੜੇ ਨੀਯਮ ਬਣਦੇ ਨੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਖ ਵਖ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਦੇ ਐਂਪਲਾਈਜ਼ ਗਵਰਨ ਹੁੰਦੇ ਨੇ, ਉਹ ਨੀਅਮ ਇਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਐਪਰੂਵ ਕਰ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਨੂੰ 1951 ਵਿਚ, 1953, 1955 ਅਤੇ 1956 ਵਿਚ ਵਖ ਵਖ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿਤੇ ਸੀ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਨੇ ਹਾਲਾਂ ਤਕ ਯਾਨੀ 1963 ਤਕ, ਇਨ੍ਹਾਂ 12 ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਨੀਅਮ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ। 12 ਜਾਂ 13 ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੀਅਮਾਂ ਨੂੰ ਗਜ਼ਟ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੀਅਮਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਨੀਅਮ ਫਾਲੋ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਔਰ ਚਾਹੁੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਡੰਡੇ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਰਜ਼ੀ ਆਏ ਰਖ ਲੈਣ ਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਰਜ਼ੀ ਆਏ ਕਢ ਦੇਣ। ਯਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੀਅਮਾਂ ਨੂੰ ਰੀਜੈਕਟ ਕਰੋ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਈ ਰੀਮਾਈਂਡਰਜ਼ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜੇ ਨੇ, 1951 ਦੇ ਨੀਅਮ ਭੇਜੇ ਹੋਏ 1963 ਤਕ ਨਾ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਜ਼ਟ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਰੀਜੈਕਟ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਫਿਰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਢਿਲੋਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਜਾਂ ਚੌਧਰੀ ਹਰਦੁਆਰੀ ਲਾਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਘਟ ਵਖੇਵਾਂ ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਤੋਂ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਐਗਰੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਇਕ ਗੱਲ ਵਿਚ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਐਗਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਇਸ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਦੋ ਵਡੇ ਅਫਸਰ ਨਕਲ ਕਰਦੇ ਫੜੇ ਗਏ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਤਾਂ ਲੀਨੀਅੰਟ ਵਿਊ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਪਰ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਲੀਨੀਅੰਟ ਵਿਊ ਨਹੀਂ ਲਿਆ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੇ ਠੀਕ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਗਰ ਐਨੇ ਵਡੇ ਅਫਸਰ ਨਕਲ ਕਰਦੇ ਫੜੇ ਜਾਣ, ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੀ ਰੀਜ਼ਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਮੁਆਫ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਇਕ ਗਲ ਮੈਂ ਫਿਰ ਕਹਿ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸੀਟ ਤੇ ਬੈਠ ਜਾਵਾਂਗਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਪਰਵਿਊ ਵਿਚੋਂ ਪੋਸਟਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਢੀ ਜਾਣੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਅਖਤਿਆਰ ਘਟਾਈ ਜਾਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪੌਣੇ ਚਾਰ ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਇਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਤੇ ਖਰਚ ਕਰਨ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ। (ਸ਼੍ਰੀ **जगन नाथ द्वारा विघन**)

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon) : The hon. Member is too young to say these things. He should learn something.

[Chief Minister]

ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ ਬੋਲੇ ਨੇ, ਕੁਝ ਨੇ ਸੁਝਾਵ ਵੀ ਦਿੱਤੇ ਨੇ ਤੇ ਕੁਝ ਅਪਣੇ ਪ੍ਰੈਜੁਡਿਸਿਜ਼ ਵੀ ਦਸੇ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਉਹ ਸ਼ੈਡ ਔਫ ਨਹੀਂ ਕਰ ਪਾਏ । ਇਕ ਰੀਐਕਸ਼ਨਜ਼ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਤੇ ਇਕ ਪ੍ਰੈਜੁਡਿਸਿਜ਼ ਹੁੰਦੇ ਨੇ। ਇਹ ਸਮਝੀ ਜਾਣਾ ਕਿ ਪੌਲੀਟੀਸ਼ੀਅਨ ਬਿਲਕੁਲ ਮਾੜਾ ਹੈ, ਇਹ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰਜੁਡਿਸ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਉਤੇ ਇਤਬਾਰ ਨਹੀਂ। ਜਿਸ ਪ੍ਰੋਫੈਸ਼ਨ ਨੂੰ ਉਹ ਫਾਲੋ ਕਰਦੇ ਨੇ ਉਸ ਪ੍ਰੋਫੈਸ਼ਨ ਵਿਚ ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜਜ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਦੇ ਨੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਪੌਲੀਟੀਸ਼ੀਅਨਜ਼, ਪਾਰਟੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਮਗਰ ਜਦ ਆਦਮੀ ਕਿਸੇ ਜ਼ਿਮੇਦਾਰੀ ਦੀ ਪੁਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਜ਼ਿਮੇਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰਾਂ ਅਤੇ ਸਕਾਲਰਜ਼ ਵਿਚ ਕਿਥੋਂ ਆਦਮੀ ਲਿਆਵਾਂ। ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਆਦਮੀ ਬੜੇ ਬੇਲਿਹਾਜ਼ੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਵਾਕਿਫ ਵੀ ਹੋਣ, ਕਾਂਗ੍ਰਸੀ ਜਾਂ ਕਾਂਗ੍ਰਸ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸੈਕਰੇਟਰੀ ਵੀ ਹੋਣ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦਿਮਾਗ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਮਾਰਟਗੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਹੁੰਦੇ। ਬਾਕੀ ਮਿਲਣਾ ਜੁਲਣਾ ਤਾਂ ਚਲਦਾ ਹੈ ਮਗਰ ਉਹ ਇਸ ਤੋਂ ਉਚੇ ਉਠਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਠੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਫਿਰ ਵੀ ਜੋ ਸਾਡੇ ਦੋਸਤਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਖਿਆਲ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਪ੍ਰੋਜੁਡਿਸਿਜ਼ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ।

ਫਿਰ ਢਿਲੋਂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਬਣਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਮਗਰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਚੌਧਰੀ ਹਰਦੁਵਾਰੀ ਲਾਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ । ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਉਹ ਪਰਾਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਲਿਆਏ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੈ ਅਗਰ ਢਿਲੋਂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਮਿਸ ਅੰਡਰਸਟੈਂਡਿੰਗ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਲਿਟਿਕਸ ਵਿਚੋਂ ਕਢ ਕੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਲੈ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਹਰਦਵਾਰੀ ਲਾਲ ਹੋਰਾਂ ਕਿਹਾ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਕਹਿ ਦਿਆਂਗਾ ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਢਿਲੋਂ: ਆਏ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸੋ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ: ਡੀਟੇਲਜ਼ ਯਾਦ ਨਹੀਂ। ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਕੋਈ ਗਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪ ਨੂੰ ਸੂਟੇਬਲ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਕੰਮ ਦੇ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਮੋਟਿਵਜ਼ ਇੰਪਿਊਟ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਮੈਂ ਇਤਨਾ ਤਾਂ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪਣੀ ਪੁਲਿਟੀਕਲ ਪੁਜ਼ੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਬਚਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਕਾਬਲ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਅਗਰ ਉਹ ਖੁਦ ਇਛਿਆ ਦਸਣਗੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਢਿਲੋਂ: ਬੜੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ: ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਅਗਰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਨੂੰ ਮੁਖ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਢਿਲੋਂ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਨੇ ਪਰ ਉਹ ਜਲਦੀ ਔਖਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਮੈਂ ਜਰਾ ਦੇਰ ਨਾਲ ਔਖਾ ਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। (ਤਾੜੀਆਂ) ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੋਲਿਟਿਕਸ ਵਿਚ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਦਾ ਮਾਦਾ ਪੈ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਇਕ ਦਮ ਕਪੜਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਜਾਵੇ ਉਸ ਦੀ ਪੋਲਿਟਿਕਸ ਵਿਚ ਜੜ੍ਹ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ ਜੜ੍ਹ ਦੇ ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਮਿਟੀ ਨਹੀਂ ਇਕਠੀ ਹੁੰਦੀ । (Deputy Speaker in the Chair) ਬਾਕੀ ਪੌਲਿਟਿਕਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਧਰਮ ਜਿੰਨਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ (ਤਾੜੀਆਂ) ਇਕ ਦਾ ਰਬ ਦੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਮੁਕਤੀ ਹਾਸਲ

ਕਰਨ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਦਾ ਜਨਤਾ ਦੇ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਨਾਲ ਮੁਕਤੀ ਲੈਣ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਨਿਹਾਇਤ ਪਵਿਤਰ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ। ਜੋ ਗਾਲਾਂ ਕਢਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਹਨ ਉਹ ਪੌਲਿਟੀਸ਼ੀਅਨ ਨਹੀਂ ਹਨ ਉਹ ਤਾਂ ਮੀਂਹ ਪੈਣ ਤੇ ਨਿਕਲਣ ਵਾਲੇ ਭਵੱਕੜ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਮਾਨ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਵੀ ਅਮਲੀ ਪੌਲਿਟੀਸ਼ੀਅਨ ਹਨ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦੁਖ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਰੁਝੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਕਾਂਸਟੀਚਿਊਸ਼ਨ ਨੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਿਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਮਗਰ ਕਾਂਸਟੀਚਿਊਸ਼ਨ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਗਰ ਸਰਕਾਰ ਉਸ ਤੋਂ ਡਿਫਰ ਕਰੇ ਤਾਂ ਡਟ ਕੇ ਨਾ ਕਰੇ। ਇਸ ਲਾਈ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ (ਵਿਘਨ) ਮਾਫ ਕਰਨਾ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੀ ਐਨਕ ਲਈ ਹੋਈ ਸੀ ਇਸ ਵਿਚੋਂ 5, 7 ਗਜ਼ ਤੋਂ ਅਗੇ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ। ਮੈਂ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਤੋਂ ਡਿਫਰ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਇਕ ਸਵਤੰਤਰ ਬਾਡੀ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਵੀ ਤਾਂ ਸਵਤੰਤਰ ਹੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੋ ਆਪਸੀ ਫਰਕ ਹਨ ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣ ਤਾਕਿ ਮੈਂਬਰਜ਼ ਖੁਦ ਜਜ ਕਰ ਸਕਣ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਐਟੀਚਿਊਡ ਕੀ ਹੈ। ਇਹ ਜੋ ਕੇਸ ਆਇਆ ਹੈ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਨਕਲ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦਾ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਾਡਾ ਜੋ ਡਿਫਰੈਂਸ ਹੈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਠੀਕ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਬਹਾਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਇਕ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਘਟ ਮਿਲੀ ਹੈ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਵੀ ਘਟ ਮਿਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ ਕਾਗਜ਼ ਸੁਟਿਆ ਗਿਆ ਉਹ ਸੀਨੀਅਰ ਅਫਸਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੋਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਸੁਟਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਖਿਆਲ ਤੇ ਡਟੀ ਰਹੀ। ਜੋ ਨਕਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਸਖਤ ਸਜ਼ਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਪਰ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਗਲ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਵਲੋਂ ਆਏ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਓਵਰ ਰੂਲ ਵੀ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਾਂ। ਅਗਰ ਹਰ ਕੇਸ ਵਿਚ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਗਲ ਹੀ ਮੰਨੀ ਜਾਣੀ ਹੈ ਫਿਰ ਤਾਂ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਵੀ ਉਪਰ ਹੋ ਗਿਆ ਜੋ ਕਿ ਇਲੈਕਟਿਡ ਸਰਕਾਰ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਹਰ ਗਲ ਲਈ ਹਾਊਸ ਅਗੇ ਜਵਾਬ ਦੇਹ ਹਾਂ।

ਦੂਸਰਾ ਜੋ ਕੇਸ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਜੋ ਮੈਟੀਰੀਅਲ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵੈਟਰਿਨਰੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਕਸੂਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਰ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਹਿਕਮੇ ਵਾਲੇ ਐਡਵਰਟਾਈਜ਼ਮੈਂਟ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਰਖ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਹੀ ਸੂਟ ਕਰਦੀਆਂ ਹੋਣ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਲ ਜਦੋਂ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਰੋਕ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਮੰਤਰੀ ਇੰਚਾਰਜ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਹੀ ਹੋਣਗੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਹੀ ਪੁਛ ਲਵਾਂਗਾ ਪਰ ਉਹ ਕੌਂਸਲ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ। ਮਗਰ ਜੋ ਕੇਸ ਸੁਪਰੈਸ਼ਨ ਆਫ ਇਮੌਰਲ ਟ੍ਰੈਫਿਕ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਬਾਰੇ ਹੈ ਉਸ ਬਾਰੇ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਮਾਹਰ ਲੇਡੀ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਐਕਟਸ ਨੂੰ ਇੰਪਲੀਮੈਂਟ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਤਜਰਬਾ ਰਖਦੀ ਹੋਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਹ ਲੇਡੀ ਸਾਨੂੰ ਭੇਜੀ। ਉਹ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿਚ ਆਈ ਹੈ ਤਾਂ ਪੁਛਣਾ ਹੀ ਪਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬੀਬੀ ਕੌਣ ਹੈ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗਣਾ ਕਿ ਇਹ ਸੈਂਟਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਭੇਜੀ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਕੰਮ ਬਹੁਤ ਅੱਛਾ ਹੈ। ਉਹ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਸੁਪਰਡੰਟ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਫਿਰ ਚੀਫ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਦੀ ਪੋਸਟ ਆਈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਬਣਾਵੋ। ਮੈਂ ਕੇਂਦਰ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਲੀਯਨ ਤੋੜ ਕੇ ਆਉਣਾ ਹੈ, ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਕੇ ਆਉਣਾ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ

[ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ]

ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਦਿਉ। ਸੁਪਰਡੰਟ ਉਹ ਰਹਿਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੁੰਦੀ। ਉਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਅਗਰ ਕੋਈ ਮੈਥੋਂ ਕਾਬਲ ਇਥੇ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ। ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਦਸੋ ਕਿ ਮੈਂ ਸੈਂਟਰ ਨੂੰ ਰੀਵਰਟ ਹੋ ਜਾਵਾਂ ਜਾਂ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਰਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਕੇਸ ਵਿਚ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਮੰਨ ਸਕੇ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਕਤਈ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਲਈ ਕੋਈ ਸਤਿਕਾਰ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਗਲ ਵਖਰੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਅਤੇ ਤਰੀਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰ ਕੇਸ ਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜਿਨਾਂ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਨਾਲ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਐਡਮਨਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਚਲਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਸੀਂ ਐਡਮਨਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਹਾਂ ਅਤੇ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਚੰਗੀ ਐਡਮਨਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਉਸ ਬੀਬੀ ਨੂੰ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਚਲੇ ਜਾਉ ਵਾਪਸ ਸੈਂਟਰ ਵਿਚ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਸਿਆਣੀ ਬੀਬੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਭਣਾ ਪੈਂਦਾ। ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਐਕਟ ਸਨ ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਵਾਕਫੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਿੰਨਾਂ ਵੀ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇੰਨੇ ਜਾਣੂ ਹਨ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਵੀ ਕੇਸ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਫੜਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਜ਼ਰਾ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਸ਼ਕ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਜਾਵੇ। ਜੇਕਰ ਕਦੇ ਕੋਈ ਕੇਸ ਸ਼ਕ ਵਿਚ ਫੜਿਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਇਥੇ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕਰਨੀ ਸੀ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਸਿਆਣੇ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦਿਤਾ। ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ, ਇਹ ਗਲ ਮੈਂ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਕ ਬਾਡੀ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਹ ਬਾਡੀ ਦੀ ਇਜ਼ਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਇਕ ਪੋਲੀਟੀਕਲ ਆਦਮੀ ਵੀ ਹਾਂ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਰਿਆਂ ਵਲੋਂ ਇਸ ਥਾਂ ਤੇ ਲਗਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹਾਂ ਇਸ ਲਈ ਸੂਬੇ ਦੀ ਐਡਮਨਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲਾਣਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਖਿਆਲ ਜ਼ਰੂਰ ਰਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਤੇ ਕਿਸੇ ਤੇ ਮਨ ਵਿਚ ਹੌਮੇ ਨਾ ਆ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਇਜ਼ਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਕਈ ਅਜਿਹੇ ਕੇਸ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬਾਕੀ ਗਲਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਵੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗਲਾਂ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਚੰਗੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਜਦੋਂ ਸਹੀ ਹਾਲਾਤ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਪਖ ਵਲੋਂ ਵੇਖ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਗਲ ਬਹੁਤ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਭਰਮ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ। ਇਥੇ ਇਕ ਆਦਮੀ ਇੰਨਾ ਸਿਆਣਾ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸੈਂਟਰ ਪਾਸੋਂ ਮੰਗਿਆ ਕਿ ਅਸਾਨੂੰ ਸਿਆਣਾ ਆਦਮੀ ਦਿਉ ਫਿਰ ਜੇਕਰ ਸੈਂਟਰ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਨਾਲ ਲਈਏ ਤੇ 10 ਫੀ ਸਦੀ ਪੈਸੇ ਵੀ ਵਧ ਦੇਈਏ ਤੇ ਫਿਰ ਅਸਾਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਲਗਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਗਲ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਜੇਕਰ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀਆਂ ਗਲਾਂ ਵਲ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਇਖਤਿਆਰ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਇਖਤਿਆਰ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਹਾਲਾਤ ਕੁਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਣ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਕਰ ਸਕੀਏ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਬਾ ਇਖਤਿਆਰ ਹਨ ਤਾਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਇਜ਼ਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਅਸੀਂ ਵੀ ਬਾਇਖਤਿਆਰ ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸਾਡੀ ਗਲ ਵਲ ਵੀ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਉਹ ਅਸਾਡੇ ਹਾਲਾਤ ਅਤੇ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣਾ ਮਨ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਵੀ ਬਾਇਖਤਿਆਰ ਹਾਂ ਤੇ ਕੈਬੀਨਟ ਵਿਚ ਲਿਜਾ ਕੇ ਸਾਰੇ ਪਰੋਜ਼ ਐਂਡ ਕੌਨਜ਼ ਤੇ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਉਲਟ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਇਹ ਗਲ ਆਮ ਨਹੀਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘੱਟ ਕੇਸਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ

ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਕਿ ਹਾਲਾਤ ਦੀ ਸਜਬੂਰੀ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਅਸੀਂ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਇਖਤਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਡਿਨਾਈ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਹਕ ਤੇ ਹਦ-ਬੰਦੀ ਚੰਗੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਖੁਦ ਮੁਖਤਾਰੀ ਕਾਇਮ ਰਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤੇ ਅਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਖੁਦਮੁਖਤਾਰੀ ਕਾਇਮ ਰਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਗਲ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਕਮਿਸ਼ਨ ਅਸਾਡੇ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਵਿਊ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖੇ ਤੇ ਅਸੀਂ ਉਨਾਂ ਦੇ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਵਿਊ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰਖੀਏ ਖਿਆਲ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਵਧੇਰੇ ਰਖਿਆ ਜਾਣਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਐਕਸਟਰੇਨੀਅਸ ਗਲ ਵਿਚ ਨਾਂ ਆ ਜਾਵੇ। ਇਖਤਿਆਰ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਗਲ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਵਿਊ ਤੋਂ ਵਿਚਾਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਤੇ ਅਸੀਂ ਗੈਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਨਰਾਜ਼ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਜਦੋਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਡਿਫਰ ਕਰਾਂਗੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਖਾਸ ਹੀ ਕਾਰਨ ਹੋਵੇਗਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹਰ ਜਗਹ ਇਸ ਤਰਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਬੇਹਦ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਥਾਂ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਤਾਂ ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਹਾਊਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਇਥੇ ਯਕੀਨ ਦਿਲਾਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਲ ਕਰਨ ਵਿਚ ਅਸਾਡੀ ਇੰਟੈਨਸ਼ਨ ਬੁਰੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਜੇਕਰ ਇੰਟੈਨਸ਼ਨ ਬੁਰੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਭੰਡੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। (ਵਿਘਨ)।

चौधरी देवी लाल : आप नहीं भंडी डालते ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ: ਚੌਧਰੀ ਦੇਵੀ ਲਾਲ, ਤੂੰ ਅਜੇ ਜਿਉਂਦਾ ਹੈਂ ਮੈਂ ਤਾਂ ਖਿਆਲ ਕੀਤਾ ਸੀ ਮੁਕ ਗਿਆ ਹੋਵੇਂਗਾ।

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ: ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਤੇ ਚੌਧਰੀ ਦੇਵੀ ਲਾਲ ਦਾ ਪੁਰਾਣਾ ਪਰੇਮ ਹੈ। (Sardar Partap Singh and Chaudhri Devi Lal are old friends).

श्री बलराम जी दास टंडन : यह बहुत अजीब बात है कि इस तरह की बातें चीफ मनिस्टर की तरफ से आए कि ਤੂ ਹਾਲੀ ਜੀਉਂਦਾ ਹੈਂ ਮੈਂ ਸਮਝਿਆ ਮਰ ਗਿਆ ਹੋਵੇਂਗਾ।

ਸ੍ਰੀ ਬਲਰਾਮਜੀ ਦਾਸ ਟੰਡਨ: ਸੁਣ ਲਉ ਜੀ ਇਹ ਗਲਾਂ। ਪ੍ਰੇਮ ਕੁਝ ਵਧ ਹੀ ਗਿਆ ਹੈ।

चौधरी देवी लाल : आन ए प्वांयट आफ आर्डर जनाब मैं भी जानना चाहता हूं कि यह किस वजह से कहा गया कि तुम मंडी के बावजूद जी रहे हो ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ: ਮੈਂ ਤਾਂ ਹਸ ਕੇ ਇਹ ਗਲ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਜਾਨ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਨਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਹਾਂ ਹਜ਼ੂਰ ਜੀਉਂਦਾ ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਲਾਂ ਵਿਚ ਮਸ ਹੈ। ਚੌਧਰੀ ਦੇਵੀ ਲਾਲ ਤੇਰੀ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਹੈ ਤੇ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਤੂੰ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਹੈਂ ਸਵਾਦ ਲੈਂਦੇ ਹੀ ਰਹਾਂਗੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਬੁਰੀ ਨੀਅਤ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕਹੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ।

ਮੈਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹਾਊਸ ਆਪ ਹੀ ਜਜ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਾਰੀ ਰੀਪੋਰਟ ਵਿਚ ਦੋ ਕੇਸਾਂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਥੇ ਅਸੀਂ ਡਿਫਰ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੌਕਾ ਬਹੁਤ ਘਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਤਕ ਲੇਡੀ ਚੀਫ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਦੀ ਪੋਸਟ ਦਾ ਸਬੰਧ ਸੀ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੱਸ ਚੁਕਿਆ ਹਾਂ।

ਹੋਰ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੈਂ ਵੀ ਨੋਟ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਦਸਾਂਗਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਕਈਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੇ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਪਾਸੋਂ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਹੀ ਪਤਾ ਕਰ ਲਵਾਂਗਾ। ਇਹ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਕੁਝ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਕਿ ਕੁਝ ਪੁਆਇੰਟਸ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਰੇਜ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਕਿਉਂ ਕਿ ਮਨਿਸਟਰ ਇੰਚਾਰਜ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਇਥੇ ਹੈ ਨਹੀਂ।

ਜਿੱਥੋਂ ਤਕ ਚੌਧਰੀ ਹਰਦਵਾਰੀ ਲਾਲ ਦੀਆਂ ਤਕਰੀਰਾਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਕਰੀਰਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤੀ ਦੁਹਰਾਈ ਹੈ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਬਜਟ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿਚ ਜਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿਚ ਦਿਤੀਆਂ

[ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ]

ਗੈਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਜਿੱਥੋਂ ਤਕ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਇਹ 1952 ਵਿਚ ਜਾਂ 1953 ਵਿਚ ਸ਼ਿਮਲੇ ਵਿਚ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਜੋ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੀਗਲ ਰੀਮੈਂਬਰੈਂਸਰ ਕੰਸਲਟ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕੰਨਸਲਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਮੈਂ ਦਲੀਲ ਬਹੁਤ ਸੁਹਣੀ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਇਖਤਿਆਰ ਸੀ ਕਿ ਹੈਡਮਾਸਟਰ ਆਪਣੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਫਿਰ ਇਸ ਇਤਰਾਜ਼ ਨੂੰ ਕਿ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿਚ ਵਿਘਨ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ ਸਹਾਰਿਆਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਤਿੰਨਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਦਾ ਇਕ ਟ੍ਰਿਬਯੂਨਲ ਕਾਇਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਜਾਂ ਦੋ ਸਰਵਿਸਾਂ ਦੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਨਾ ਆਉਣ। ਇਸ ਦਾ ਅਸਰ ਕੀ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਤਿੰਨਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਕੰਮ ਇਹ ਬੋਰਡ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਕਿਸੇ ਵਲੋਂ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਆਇਆ, ਨਾ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਬਲਿਕ ਨੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੰਡੈਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਫਲਾਣੇ ਅਫਸਰ ਨੇ ਕਿਸੇ ਲਾਗ ਨਾਲ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸੈਕਟਰੀ ਨੇ ਜਾਂ ਹੈਡ ਆਫ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਨੇ ਕਿਸੇ ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਨੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸੁਪਰਡੰਟ ਨੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਨਾਮ ਥਲੇ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਅਗੇ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨੈਪੋਟੀਜ਼ਮ ਤੇ ਫੇਵਰਟੀਜ਼ਮ ਦੀਆਂ ਜੋ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਹੈਡਜ਼ ਆਫ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਉਹ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਪਾਸ ਦੇ ਦਿਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਅਸਾਨੂੰ ਸ਼ੋਭਾ ਆਵੇ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਆਨਰੇਬਲ ਮੈਂਬਰਾਨ ਨੂੰ ਮੌਕਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਬੋਰਡ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਲੈਣ ਅਤੇ ਆਪ ਜਾ ਕੇ ਵੇਖਣ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਐਵੇਂ ਕਿਸੇ ਗਲ ਲਈ ਮਨ ਬਣਾ ਲੈਣਾ ਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰੀ ਜਾਣੀ ਇਹ ਕੋਈ ਫਬਦਾ ਨਹੀਂ।

ਫਿਰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ 160 ਰੁਪਏ ਤਕ ਐਗਜ਼ਾਮੀਨੇਸ਼ਨ ਦਾ ਰਾਈਟ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਕਰਦਾ ਜੇਕਰ 70 ਰੁਪਏ ਦਾ ਲਗਾਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਐਗਜ਼ਾਮੀਨੇਸ਼ਨ ਦਾ ਰਾਈਟ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਦਿੰਦਾ। ਇਸ ਵਿਚ ਅਜ ਤਕ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਆਪ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਪੁਛ ਲਉ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਤਸਲੀ ਹੈ।

ਇਥੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਕੁਝ ਥਾਵਾਂ ਅਸੀਂ ਬਾਹਰ ਤੋਂ ਪੁਰ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਪੋਰਟਸ ਕੋਚਿਜ਼ ਦੇ ਮੁੱਤਲਿਕ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਅਜ ਅਸਾਡਾ ਪੰਜਾਬ ਸਪੋਰਟਸ ਵਲ ਰਾਗਬ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਇਥੇ ਜਿਨੇ ਵੀ ਅਸੀਂ ਕੋਚਿਜ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਲੈ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਪਰਵਿਊ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਢ ਲਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਕੋਚਿਜ਼ ਸੂਬੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਾ ਚਲੇ ਜਾਣ। ਬਾਹਰ ਦੇ ਆਦਮੀ ਤਾਂ ਇਥੇ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਜਿਥੇ ਲਗਾ ਦਿਉ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਖਿਆਲ ਇਹ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਕੋਚਿਜ਼ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਕੇਰਲ ਜਾਂ ਹੋਰਨਾਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਰਖਣ ਲਈ ਇਹ ਪੋਸਟਸ ਪਰਵਿਊ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਢ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ। ਅਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਸਪੋਰਟਸਮੈਨਸ਼ਿਪ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਜਿੰਨੇ ਕੋਚਿਜ਼ ਅਗੇ ਨੂੰ ਆਉਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਥੇ ਹੀ ਅਟਕਾ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਦੂਜੀ ਥਾਂ ਨਾ ਚਲੇ ਜਾਣ ਜੇਕਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਅਛਾ ਰੀਜ਼ਲਟ ਨਾ ਨਿਕਲਦਾ। ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਦਾ ਠਠਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ।

ਇਸ ਲਈ ਹੀ ਸਪੋਰਟਸ ਦੇ ਟਰੇਂਡ ਕੋਚਿਜ਼ ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਨਾਲ ਲਗਦੀਆਂ ਪੋਸਟਸ ਬਾਰੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਥੇ ਪੋਸਟ ਗ੍ਰੈਜੂਏਟ ਰੀਸਰਚ ਇਨਸਟੀਚਿਊਟ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਇਕ ਟੈਕਨੀਕਲ ਇਨਸਟੀਚਿਊਟ, ਸਾਡੀ ਇਹ ਖਾਹਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਬੈਸਟ ਸਰਵਿਸਿਜ਼ ਸੀਲੈਕਟਡ ਸਰਵਿਸਿਜ਼ ਇਸ ਇਨਸਟੀਚਿਊਟ ਵਿੱਚ ਲਈਆਂ ਜਾਣ। ਜੇ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸੀਲੈਕਸ਼ਨ ਤੇ ਇਹ ਸਰਵਿਸ ਭਰੀਆਂ ਜਾਣ ਤਾਂ ਕਾਫੀ ਚਿਰ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਵਿਚ ਹਾਂ ਕਿ ਦੂਸਰੀਆਂ ਸਟੇਟਸ ਵਿਚੋਂ ਦੂਸਰੀਆਂ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀਜ਼ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਐਕਸਪਰਟਸ ਲਏ ਜਾਣ। ਏਥੋਂ ਤੱਕ ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ 100—200—400 ਤੱਕ ਦਾ ਵੀ ਲਾਲਚ ਦੇਣਾ ਪਿਆ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਇਨਸਟੀਚਿਊਟ ਦੀ ਬੇਹਤਰੀ ਵਾਸਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਲੈਣਾ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਦਿਨ ਐਸਾ ਆਵੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਇਨਸਟੀ-ਚਿਊਟ ਆਪਣੀ ਮਿਸਾਲ ਇੰਡੀਆ ਭਰ ਵਿੱਚ ਇਕ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਨੈਕਸਟ ਟੂ ਬੈਂਗਾਲ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਇਕ ਇਸ ਵਰਗਾ ਹੀ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਹੈ। ਇਹੀ ਵਜਾਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਹ ਪੋਸਟਾਂ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਏ ਪਰਵਿਊ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਟੈਕਨੀਕਲ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਬੜੀ ਘਾਟ ਹੈ ਜਦੋਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ ਫੇਰ ਲਾਲਚ ਦੇ ਕੇ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਇਹ ਇਨਸਟੀਚਿਊਟ ਬਨਾਉਣ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਾਂ। ਏਥੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਸੁਝਾਵ ਦਿੱਤੇ। ਦਿਲ ਤਾਂ ਬੜਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਭ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਮੰਨੀਏ। ਜਿਹੜੇ ਚੰਗੇ ਸੁਝਾਵ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਧਿਆਨ ਰੱਖੀਏ ਪਰ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਡੀ ਬੜੀ ਮਜਬੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਚੌਧਰੀ ਹਰਦਵਾਰੀ ਲਾਲ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਸੁਝਾਵ ਠੀਕ ਹੀ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਢਿਲੋਂ ਨੇ ਜਿਹੜਾ ਦੇਰੀ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਦੇਰੀ ਹੋਈ ਹੈ ਇਹ ਬੜੀ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਪੜਤਾ ਕਰਾਂਗਾ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਜਨਸੰਘ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਵੀ ਕਹੀਆਂ ਹਨ, ਮੈਂ ਕੀ ਕਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ, ਸਿਰਫ ਇਤਨਾ ਹੀ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਏਧਰਲੇ ਪਾਸੇ ਵੀ ਅਤੇ ਉਧਰਲੇ ਪਾਸੇ ਵੀ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਜ਼ੁਮੇਵਾਰ ਸ਼ਖਸ਼ ਹਾਂ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜ਼ੁਮੇਵਾਰੀ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਦੇਖਕੇ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਮੁਲਕ ਦਾ ਭਲਾ ਹੋਵੇ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਏਥੇ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੋਈ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਇਕ ਅਟਾਨੋਮੱਸ ਬਾਡੀ ਹੈ। ਮੇਰੀਆਂ ਕਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਈ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਭੈੜੀਆਂ ਲਗਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਸੱਚੀਆਂ ਸੱਚੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਜੋ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਮੇਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੌੜੀਆਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਗਵਰਮੈਂਟ ਦੇ ਤਆਲੁਕਾਤ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਇਤਨੇ ਨੇੜੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਜੋ ਵੀ ਫੈਸਲੇ ਕਰਨੇ ਪੈਣ ਉਹ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਰਵ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਕੋਈ ਦੋ ਆਦਮੀ ਵਿਚੋਂ ਗਲਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਸਾਰੀ ਜਮਾਤ ਦੀ ਜਮਾਤ ਖਰਾਬ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਫਾਇਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਅਟਾਨੋਮਸ ਬਾਡੀ ਇਸੇ ਲਈ ਬਣੀ ਜਿਹੜੇ ਕਦੀ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰੀ ਤਾਕਤ ਆਪਣੇ ਹਥ ਵਿੱਚ ਕੰਟਰੋਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਜਿਹੜੇ ਕਦੀ ਇਹ ਗਲਾਂ ਭਜ ਭਜ ਕੇ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸਾਰੀ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਜੱਫਾ ਪਾਈ ਬੈਠੇ ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਅਟਾਨੋਮਸ ਬਾਡੀ ਬਣਾਈ ਗਈ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ : ਜਿਹੜੇ ਫੈਸਲੇ ਸਰਬ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਇਸਦੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਇਕ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਹਿੱਸਾ ਹੈ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਠੀਕ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਮੈਂ ਪੁਛੀ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰਾ ਅਸਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਕਰੀਰਾਂ ਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਯੂਨੀਫਾਰਮਿਟੀ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਲੋਕਲ ਬਾਡੀਜ਼ ਦੀ ਐਡਮਨਿਸਟਰੇਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਐਡਮਨਿਸਟਰੇਸ਼ਨ ਦੀ ਸੀਲੈਕਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਕੋਈ ਅਸੀਂ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਏਥੇ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਐਕਸ ਸਪੀਕਰ ਹਨ ਅਤੇ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਦੇ ਹਲਕੇ ਤੋਂ ਆਏ ਹਨ, ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਲੋਕਲ ਬਾਡੀਜ਼ ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਕਰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ : ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਜੀ? ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਸੁਣੀ ਨਹੀਂ। ਕੀ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਹੈ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਕੋਈ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਆਖੀ, ਇਹ ਹੋਰ ਵੀ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਮਝੇ ਨਹੀਂ। (ਹਾਸਾ)

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਢਿਲੋਂ : ਮੈਂ ਸਮਝਿਆ ਸੀ ਕਿਤੇ ਏਧਰ ਹੀ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਹੋ। (ਹਾਸਾ) (ਵਿਘਨ)

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ: ਜੇ ਦੋ ਆਦਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਿਆਰ ਪਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਕੋਈ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਪਰ ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਤੀਸਰਾ ਆਦਮੀ ਤਕੜੀ ਤੋਲਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਇਸ ਤੋਂ ਰਬ ਬਚਾਵੇ। (ਵਿਘਨ)

Mr Speaker : The time fixed for the discussion on this motion is over. Now the House will take up discussion on the 10th Report of the Commissioner for Scheduled Castes and Scheduled Tribes. We will sit for an hour more till the hon. Members, especially the Harijan Members are satisfied that they have had their full say on this report.

Chaudhri Hardwari Lal : Have I the permission to reply to the debate on the Report of the Public Service Commission?

Mr. Speaker : No. please.

TENTH REPORT OF THE COMMISSIONER FOR SCHEDULED CASTES AND SCHEDULED TRIBES, 1960-61.

Dr. Baldev Parkash (Amritsar city East) : Sir, I beg to move—

> That the Tenth Report of the Commissioner for Scheduled Castes and Scheduled Tribes for the year 1960-61, which was laid on the Table of the House on the 19th February, 1963, be discussed.

डाक्टर बलदेव प्रकाश (अमृतसर शहर) : स्पीकर साहिब, मैं शैड्यूल्ड कास्ट और शैड्यूल्ड ट्राईब्ज़ के मुतालिक बहस करने के लिए खड़ा हुआ हूं। जहां तक इस देश में छुआ छूत दूर करने का सवाल है, मैं समझता हूं कि कोई भी समझदार इन्सान ऐसा नहीं है जो इसे दूर करना नहीं चाहता। फिर भी अभी बहुत से आदमी इस विचार के हैं जो कि यह चाहते हैं कि छुआ छूत रहनी चाहिये अनटचेबिलिटी रहनी चाहिये और कास्ट सिस्टम इसी तरह से बदस्तूर चलना चाहिये। जिस चीज के साथ आज देश के अन्दर सामाजिक जाग्रति पैदा हुई है, यह इतिहास पिछले 10—15 साल का हमारे सामने है। मैं समझता हूं कि छुआ छूत की दीवार सदियों से हमारे और इन शैड्यूल्ड जातियों के दरमियान खेंची हुई है। हम चाहते हैं कि जितनी जल्दी भी हो सके हम इस दीवार

को खत्म करें। स्पीकर साहिब, पिछले 10—15 साल के इतिहास से और इन रिपोर्टों को पढ़कर जो इस सम्बन्ध में हमें दी गई हैं यह अन्दाज़ा लगाया जा सकता है कि हरिजन भाइयों, विमुक्त जातियों और शैड्यूल्ड कास्टस को जितनी सुविधायें दी गई हैं वहां पर इन लोगों के भेदभाव और छुआ छूत को दूर करने के लिए हमारी सरकार ने कोई कोशिश नहीं की, कोई ठोस कदम सरकार की तरफ से नहीं उठाये गये। जो कदम उठाये गए हैं इन से भेद भाव बढ़ते हैं, कम नहीं होते। मैं आप के सामने इस के मुताल्लिक चंद एक उदाहरण पेश करता हूं। आज़ादी मिलने के बाद हमारी सरकार ने बजाये इस के कि वह आम लोगों से मिक्सअप हों उन के लिए अलग कालोनीज़, हरिजन लोकैलिटीज़ बनानी शुरू कर दीं। अगर सरकार का मकसद यह है कि कोई भी शख्श चाहे वह किसी जाति का क्यों न हो वह इकट्ठा बैठें, इकट्ठा पढ़े लिखे और इकट्ठा होटलों में जा सकें तो एक शहर में रहने के लिये शैड्यूल्ड कास्टस के लिये अलग बस्तियां क्यों बनाई गईं ? क्या इस से भेद-भाव की नीति खत्म होगी या बढ़ेगी, यह बात मेरी समझ में नहीं आई। आज हम देखते हैं कि जहां इन को मिक्स-अप होना चाहिये यह लोगों से अलग रखे जाते हैं। स्पीकर साहिब, सरकार को चाहिये यह था कि एक रेशो फिक्स करके हरिजनों को शहर या देहात के उन इलाकों के अन्दर जहां स्वर्ण जातियों के लोग रहते हैं, उन में बसाने की कोशिश की जाती। लेकिन सरकार ने हरिजनों के लिए अलग कालोनीज़ बनाकर जो काम किया है वह ऐसा है कि इन्हें हमेशा हमेशा के लिए हरिजन ही बने रहने देने के लिए मज़बूर कर दिया है। इस से सबसे बड़ा अहित हरिजनों का हुआ है क्योंकि वह पीढ़ियों तक के लिए हरिजन ब्रैंड हो गए और उन कालोनीज़ को दूसरे लोग नफरत की नज़र से देखते हैं और उन्हें हर चीज़ में अलग अलग रखने की ही कोशिश करते हैं। अभी भी मैं, स्पीकर साहिब, यह कहूंगा कि सरकार को एक टार्गेट फिक्स करना चाहिये कि 5 साल में या 10 साल में या इतने साल में हरिजनों को दूसरी स्वर्ण जातियों वाली बस्तियों में ऐबजार्ब कर देना चाहिये। इस की बाकायदा कोशिश करके एक पालिसी बनाई जानी चाहिए। लेकिन यह सरकार ऐसा नहीं कर सकती क्योंकि इस के पीछे एक चाल है। और वह इस लिए कि आजकल डैमाक्रैसी में सरकार वोटों से बनती है और वोट तभी लिए जा सकते हैं जब यह लोगों को पीछे लगाएं। इस लिये हरिजनों को इन्होंने झांसा दिया हुआ है कि हम तुम्हारे लिये यह कर रहे हैं और वह कर रहे हैं और कालोनीज़ बना रहे हैं या तुम्हें नौकरियां दे रहे हैं या दूसरी फैसिलीटीज़ दे रहे हैं। कोई समय था जब शैड्यूल कास्ट के लोग पिछड़े हुए थे लेकिन अब सरकार ने जो कदम उठाए हैं उससे हरजिन काफी तरक्की कर गए हैं। और जो तरक्की कर चुके हैं उन्हें स्वर्ण जातियों के साथ मिला दिया जाना चाहिए और हरिजनों वाली फैसिलीटीज़ समाप्त कर देनी चाहिए, वरना जो तरक्की कर भी चुके हैं वह हरिजन बने रहना इस लिए पसन्द करेंगे कि उनके बच्चे चाहे थर्ड क्लास भी पास हों वे भी एम्पलायमेंट हासिल कर सकते हैं या उनके बच्चों के लिए जगहें रिजर्व रखी जा सकती हैं। इसलिए ऐसे लोगों को रियायतें देना हरिजनों के हक में नहीं है।

12.00 noon

[डाक्टर बलदेव प्रकाश]

आज जब कि सरकार ने सोशलिस्ट पैटर्न आफ सोसाइटी का नारा लगाया है तो यह ज़रूरी हो जाता है कि वह सारे हरिजनों को दूसरी जातियों और बस्तियों के साथ ऐबजार्व कर दे और उनके लैवल पर लाए। जहां जहां भी नई आबादियां बन रही हैं, माडल टाउन बन रहे हैं वहां पर हरिजनों को बीच में और सब के साथ बसाया जाना चाहिए।

इसी रिपोर्ट के अन्दर एक और बात दर्ज है कि गज़ेटिड आफिसर टूर करने के लिए जाते हैं तो उन्हें सरकार की तरफ से यह हिदायत होनी चाहिए कि ये हरिजनों से ज़रूर सम्पर्क स्थापित करें और जहां पर भी हरिजन लोग रहते हैं उनको जा कर विज़िट करें। इस कमीशन की रिपोर्ट में बहुत सारी सिफारशें हैं। मैं सबको नहीं लेना चाहता लेकिन इस ओर ज़रूर ध्यान दिलाना चाहता हूं कि इसमें दर्ज है कि हरिजनों की मुख्यता तीन समस्याएं हैं। हाउसिज़ नहीं हैं और उनकी पढ़ाई भी नहीं होती है साथ ही उनके लिए इम्पलायमैंट भी नहीं है तो इस सब की ज़िम्मेवारी इस सरकार पर है क्योंकि इनकी प्लैनिंग ग़लत है। इसी रिपोर्ट के अन्दर यह आता है कि —

> "The Government of Punjab had constituted a committee known as the Scavengers' Living Conditions Enquiry Committee in February, 1959 with a view to studying and enquiring into the living conditions of the sweepers and to suggest ways and means of improvement in their conditions of working and to fix their minimum wages. The Committee has not yet submitted its report".

स्पीकर साहब, यह जो इन्क्वायरी कमेटी बनी है इसे बने हुए चार साल हो गए हैं और 1960 से ले कर 1963 आ गया है लेकिन अगर सरकार का हरिजनों के लिए यही काम करने का तरीका है तो मैं समझता हूं कि यह सरकार ही सबसे ज्यादा नुकसान इन हरिजनों का कर रही है।

सरकार ने हाउसिज़ बनाने के लिए कदम उठाया था और एक टारगेट फिक्स किया था लेकिन हालत यह है कि वह टारगैट आधा ही पूरा हो सका है। इसी तरह से टैक्नीकल ऐजूकेशन के अन्दर सिर्फ 513 आदमी ही ऐजुकेट कर सकी है। हालांकि इस सरकार ने यह ट्रेनिंग छोटे छोटे लोगों के लिए ही जारी की थी और खास तौर से हरिजनों को ट्रेन करने के लिए सोचा था............

(At this stage Sardar Gurnam Singh, a member of the Panel of Chairmen, occupied the Chair.)

अब मैं एजूकेशन के लिए जो सुविधाएं दी जाती हैं उनकी तरफ ध्यान दिलाता हूं। हरिजनों को जो सकोलरशिप्स और सटाईपिड्ज़ मिलते हैं वह इतनी देर से मिलते हैं कि कोई पढ़ नहीं सकता। एक तरफ तो सरकार मानती है कि हरिजनों को इस लिए स्टाईपिंडज़ देते हैं क्योंकि वह अपने पास से पैसे खर्च नहीं कर सकते लेकिन देते हैं डेढ डेढ़ साल का इकट्ठा ही। मैं कहता हूं कि अगर $1\frac{1}{2}$ साल तक वह अपने पास से खर्च करके पढ़ने की हिम्मत रखते हों तो फिर शैड्यूल्ड कास्टस के लोग अपने आप ही पढ़ सकते हैं। मैं समझता हूं कि यह हमारी सरकार की लापरवाही है जो उन्हें वक्त पर स्टाईपिडज़ नहीं दिए जाते। मुझे कई दफा अमृतसर के शैड्यूल्ड कास्टस के विद्यार्थियों के सटाईपिडज़ वहां पर आ कर ऐक्सपाडाइट करवाने पडे। इस लिए सरकार को उन्हें वक्त पर स्टाईपिड देने चाहिएं। इस के साथ साथ मैं यह भी कहूंगा कि सरकार को हरिजन लड़कों के

रिजल्ट भी देखने चाहिएं और यह पता करना चाहिए कि आया वह विद्यार्थी इस मदद का पूरा फायदा भी उठा रहे हैं या नहीं। इस के बाद मैं एक दो बातें और कहना चाहता हूं। हमारी सरकार जहां इन की इतनी मदद करती है वहां उन लोगों के अंदर जो बुराइयां हैं उनको दूर करने के लिए भी ठोस कदम उठाने चाहिए। हमारी सरकार को उनके लिए रीक्रियेशन सैंटर बनाने चाहिए ताकि वह लोग शराब पीने और जुआ खेलने से बचें। हमारी सरकार ने एक आर्डर निकाला है कि जो IV ग्रेड के मुलाजम हैं वह अगर शराब पी कर जाएं या जुआ खेलते हुए पकड़े जाएं तो उसे मोरल जुर्म नहीं समझा जाएगा क्योंकि उन के अन्दर इस तरह की आम खराबियां हैं। एक तरफ तो सरकार कहती है कि प्रोहिबिशन लागू करनी है और दूसरी तरफ जो IV क्लास के मुलाज़म हैं उन को शराब पीने की खुली छुट्टी दी जा रही है और अगर किसी को सज़ा भी हो जाए तो उन के खिलाफ कोई डिपार्टमैंटल ऐक्शन नहीं लिया जाएगा। मैं समझता हूं कि यह चीज ठीक नहीं है। हमें उन को ऐसे रास्ते पर लाना चाहिए जिस से यह आदतें छूट जाएं और वह समाज के दूसरे लोगों के स्तर पर आ जाएं। इस के इलावा फैमली प्लैनिंग का हरिजनों की कालोनीज़ में अच्छे तरीके से चलाना चाहिए। मेरे पास हरिजन कालोनी है और वहां मुझे बतौर डाक्टर के अफसर जाने का मौका मिलता है। वहां का कोई ऐसा बीमार नहीं जो मेरे पास न आता हो। वहां मैं ने देखा है कि रहने के लिए जगह नहीं घर के 10-10 मेम्बर हैं और 50 रु० महीने की आमदनी नहीं। मैं ने देखा है कि जो बड़े बड़े फैमिली प्लैनिंग के बोर्ड लगे हुए हैं वहां पर बड़े बड़े लोग ही जाते हैं। चाहिए तो यह कि छोटे छोटे लोगों को एजुकेट किया जाए ताकि उन के हालात बेहतर बन सकें। इन शब्दों के साथ मैं यह निवेदन करूंगा कि जो इस रिपोर्ट में रिकमेण्डेशन्ज़ की गई हैं सरकार उन को माने।

Mr. Chairman : Motion moved—

That the Tenth Report of the Commissioner for Scheduled Castes and Scheduled Tribes for the year 1960-61 which was laid on the Table of the House on the 19th February, 1963, be discussed.

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ (ਸਿਧਵਾਂ ਬੇਟ) : S. C. ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਅਜ ਅਸੀਂ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਤੇ ਬਹਿਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਸਾਡੇ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ ਫੂਲ ਸਾਹਿਬ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕ ਸ਼ੇਅਰ ਯਾਦ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਮੈਂ ਏਥੇ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।

"ਇਨ ਹੁਸੀਨੋਂ ਸੇ ਹਮ ਨੇ ਪਿਆਰ ਕੀਆ,
ਇਨਕੇ ਵਾਅਦੋਂ ਪੈ ਇਤਬਾਰ ਕੀਆ।
'ਫੂਲ' ਇਨਕੇ ਵਾਅਦੇ ਵਫਾ ਨਾ ਹੋਂਗੇ,
ਖਾਹ ਮੁਖਾਹ ਇਤਨਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕੀਆ"

ਇਕ ਸ਼ਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟ ਕਾਂਗ੍ਰਸੀ ਮੈਂਬਰ ਅੱਜ ਇਹ ਗਲ ਕਹਿਣ ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਾਅਦਿਆਂ ਤੇ ਇਤਬਾਰ ਹੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਲੇਕਿਨ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਸਵਾਏ ਸਾਨੂੰ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬਾ ਸ਼ਡੂਲਡ ਕਾਸਟ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੀਆਂ ਅਜ ਤਕ ਜਿਤਨੀਆਂ **reports** ਛਪੀਆਂ ਹਨ ਮੈਂ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਟਡੀ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਪੰਡਤ ਪੰਤ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤਕ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ

[ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ]

ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਲਾਗੂ ਕਰਵਾਵਾਂਗੇ ਲੇਕਿਨ ਸਾਡੀ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਬੜੀ ਹੋਸ਼ਿਆਰੀ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਖੂੰਜੇ ਵਿਚ ਰਖ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਦੇ ਪਿਛੇ ਇਕ ਬਹੁਤ ਭਾਰੀ ਹਿਸਟਰੀ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜ ਸਵੇਰੇ ਲਾਰਡ ਕਰਿਸ਼ਨਾ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਮਾੜੀ ਮੋਟੀ ਇਤਰਾਜ਼ ਵਾਲੀ ਚੀਜ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਕਿਸੇ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਛਾਪੀ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਤੇ ਏਥੇ ਕਿਤਨਾ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਔਰ ਸਾਡੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕੁਝ ਇਧਰ ਉਧਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਕੇ ਤਸੱਲੀ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਕੀਤੀ। ਲੇਕਿਨ ਮੈਨੂੰ ਦੁਖ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ 16-17 ਕਰੋੜ ਇਨਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਫਿਲਾਸਫੀ ਦੇ ਵਿਚ ਅਜ ਵੀ ਆਊਟ ਕਾਸਟ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਗਰ ਉਸ ਨੂੰ ਡਿਲੀਟ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ।

Mr. Chairman : Both are in the wrong.

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਤੇ ਵੀ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟ ਦਾ ਮਸਲਾ 1930-31 ਦੇ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਖਾਜ ਕਰਨ ਲਗਾ। ਉਸ ਵਕਤ ਕਰਨ ਲਗਾ ਜਿਸ ਵਕਤ ਡਾਕਟਰ ਅੰਬੇਦਕਰ ਦੀ ਜ਼ੇਰ ਸਰਕਰਦਗੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਅਛੂਤਾਂ ਨੇ ਇਕਠੇ ਹੋਕੇ ਅਪਣੀ ਆਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕੀਤੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵੀ ਇਨਸਾਨ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਉਸ ਵਕਤ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੀਡਰ ਪੂਰੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਮੰਗਦੇ ਨ। ਇਹ ਗੱਲ ਗੋਲ ਮੇਜ਼ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਦਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਤੀਸਰੀ ਗੋਲ ਮੇਜ਼ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿਚ ਸਿਵਾਏ ਡਾਕਟਰ ਅੰਬੇਦਕਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ੋ ਰਾਜ ਛਡ ਕੇ ਚਲੇ ਜਾਉ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਸੁਰਾਜ ਦੇ ਦਿਉ। ਲੇਕਿਨ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਾਰਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਲ ਐਵਾਰਡ ਬਣਾਇਆ ਜਿਸਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਹਿੰਦੂ, ਸਿਖ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਐਂਗਲੋ ਇੰਡੀਅਨਜ਼ ਅਤੇ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟਸ ਨੂੰ ਡਿਵਾਈਡ ਕਰ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟਸ ਨੂੰ ਰਿਜ਼ਰਵ ਸੀਟਾਂ ਮਿਲੀਆਂ। ਇਸ ਜੁਦਾਗਾਨਾ ਨਿਆਬਤ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਣਾ ਸੀ ਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਤੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਵਿਚ ਇਤਨਾ ਪਾੜ ਪੈ ਜਾਣਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣਿਆ ਹੈ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਅਛੂਤਸਤਾਨ ਵੀ ਬਣ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨਾਲ ਕਸ਼ਮਕਸ਼ ਚਲਦੀ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿਰਦਰਦੀ ਚਲਦੀ ਰਹਿਣੀ ਸੀ। ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਭਾਂਪ ਕੇ ਇਸ ਅਵਾਰਡ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਮਰਨਵਰਤ ਰਖਿਆ। ਉਸ ਵਕਤ ਡਾਕਟਰ ਅੰਬੇਦਕਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਇਹ ਸਾਰੀ ਰੀਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਮਿਲੀ ਸੀ ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ ਦੀ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ ਦੀ ਗੱਲ ਮੰਨ ਕੇ ਐਵਾਰਡ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀ ਕਰਨੀ ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫੇਰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਪੂਨਾ ਪੈਕਟ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਇਕ ਕਿਤਾਬ ਵੀ ਲਿਖੀ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ, ਰਾਜ ਗੋਪਾਲ ਆਚਾਰੀਆ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਪਵਿੱਤਰ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਬਾਰੇ ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਗੂ ਕਰਾਂਗੇ। ਇਕ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

"जहा तक मेरी जात का ताल्लूक है यह कहना मूबालगा न होगा कि आज तक कोई शरत मुझ से ज़्यादा खतरनाक और कुव्वत फैसला को सलब कर देने वाले हलात से दो चार न हुआ होगा। उस वक्त मेरे लिए ना पाए रफतन ना जाए मान्दन वाला मामला था। यह इन्तहाई तौर पर घबड़ा देने वाली और परेशान कुन पोजीशन थी। मुझे दो मुख्तलिफ रास्तो में से एक रास्ता

अख्तियार करना था । मेरे सामने एक तो अछूतों के इन हकूक के तुहफज का सवाल था जो वज़ीरे आज़म बरतानिया ने इन्हें दिए थे लेकिन वह इन्सान होने की हैसियत से मुझ पर एक इनसानी फर्ज़ भी आयद होता था और वह यह था कि मिस्टर गांधी को मौत के मूंह से कैसे बचाया जाए । आखिर मैं ने इन्सानियत की आवाज़ पर लबेक कहना बेहतर समझा और मिस्टर गांधी के हसब मन्शा कम्युनल एवार्ड में तबदीली, पर इत्तफाक का इज़हार करके उनकी ज़िन्दगी बचा ली''

ਫੇਰ ਅਗੇ ਜਾ'ਕੇ ਉਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਅਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਅਛੂਤਾਂ ਲਈ ਕੀ ਕੀਤਾ:

कांगरस ने पूना पैकट में से रस तो खुद चूस लिया मगर जो छिलका बचा वह अछूतों के सामने फैंक दिया ।

ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਪੂਨਾ ਪੈਕਟ ਉਸ ਵਕਤ ਬਣਿਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਮਰਨਵਰਤ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਬੁਰੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਉਸ ਮਹਾਨ ਲੀਡਰ ਦੀ ਜਾਨ ਬਚਾਈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਜਗੋਪਾਲ ਆਚਾਰੀਆ ਨੇ ਵੀ ਇਕ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਬਜ਼ਿਦ ਸਨ ਕਿ ਮੈਂ 5 ਸਾਲ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਜਿਸ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰ ਲੈਣ ਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਸਹੀ ਰਸਤੇ ਤੇ ਆ ਜਾਵੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਫਿਰ ਜੁਦਾਗਾਨਾ ਨਿਆਬਤ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਾਂਗਾ। ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 5 ਸਾਲ ਨਹੀਂ 10 ਸਾਲ ਦਾ ਅਰਸਾ ਦੇ ਦਿਉ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾਲ ਹੀ ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇਕਰ 10 ਸਾਲ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਨਾ ਸਮਝਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਖੁਦ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਅਛੂਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਲੜਾਂਗਾ। ਇਤਨਾ ਵਡਾ ਹਲਫ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਡਾਕਟਰ ਅੰਬੇਦਕਰ ਨੂੰ ਦਿਤਾ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਲੇਵਾ ਚੇਲੇ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗਾਂਧੀ ਭਗਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਾਹਦਿਆਂ ਤੋਂ ਮੁਕਰ ਜਾਣਗੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਝਗੀਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਗਾਂਧੀ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਹੁਣ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਵਾਹਦਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਇਹਤਰਾਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੇ ਇਹ ਪੂਨਾ ਪੈਕਟ 24 ਸਤੰਬਰ, 1932 ਨੂੰ ਬਣਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ 10 ਸਾਲ ਦਾ ਵਾਹਦਾ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ 15 ਸਾਲ ਦੀ ਵੀ ਗੱਲ ਮੰਨ ਲਈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਕਾਂਗਰਸੀ ਲੀਡਰ ਕਹਿੰਦੇ ਨ ਕਿ ਇਸ ਵਕਤ ਸਾਡੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰੀ ਤਾਕਤ ਨਹੀਂ, ਤਾਕਤ ਆ ਲੈਣ ਦਿਉ ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗੇ। ਇਸੇ ਲਾਲਚ ਵਿਚ ਆਕੇ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਛੂਤਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਿਦਮਾਤ ਕਰ ਸਕਣਗੇ ਉਹ ਲਾ ਮਨਿਸਟਰ ਬਣੇ ਅਤੇ ਇਸ ਹਸੀਅਤ ਵਿਚ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਧਾਨ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਾਂਸਟੀਚੁਐਂਟ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਤਕਰੀਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਲਈ ਲਾ ਮਨਿਸਟਰ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵਡਾ ਕਾਨੂੰਨਦਾਨ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਲਾਲਚ ਸੀ ਬਲਕਿ ਇਸ ਲਈ ਬਣਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੰਮ ਆ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਡਾਊਨ ਟ੍ਰੌਡਨ ਅਛੂਤਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਆ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਅਗੇ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਹੀ ਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟ ਨੂੰ ਖਾਸ ਰਿਆਇਤਾਂ ਮਿਲੀਆਂ ਹਨ। ਲੇਕਿਨ ਅਜ 1947 ਤੋਂ ਬਾਅਦ 16 ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਜਦੋਂ ਦੇ ਕਿ ਇਹ ਤਾਕਤ ਵਿਚ ਆਏ ਹਨ ਪਰ ਉਹ ਲੋਕ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਡਾਊਨ ਟਰੌਡਨ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਉਪਰ ਨਹੀਂ ਉਠ ਸਕੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਹਥ ਵਿਚ ਅਜ ਤਾਕਤ ਹੈ ਉਸਦੇ ਲੀਡਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਕੋਈ ਮੌਰਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੇਕਨੀਅਤੀ ਨਾਲ ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਕਰ

[ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ]
ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਥੇ ਤਾਂ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮੋਰਲ ਖਰੀਦਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਖਰੀਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵਲ ਖਿਚੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਹੁਣੇ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਬੋਲਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਗਰੀਬ ਲੋਕ ਜੂਆ ਖੇਲਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਂਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਕਰ ਮੋਰਲ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਿਆ ਦਾ ਹੀ ਕੋਈ ਅਖਲਾਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਗਰੀਬਾਂ ਦਾ ਅਖਲਾਕ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੇ ਵੈਲਫੇਅਰ ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਵਜ਼ੀਰ ਵੀ ਹਰੀਜਨ ਹੀ ਹਨ ਜੋ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੇ ਗਮ ਵਿਚ ਸੁਕ ਸੁਕ ਕੇ ਪਹਿਲਵਾਨ ਬਣ ਰਹੇ ਹਨ (ਹਾਸਾ)। ਇਹ ਜਦੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਬੜੀਆਂ ਮਹਫਿਲਾਂ ਲਗਾਂਦੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਖੈਰ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਘਟ ਗਈ ਹੈ, ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਚਾਰ ਪੰਜ ਵਜ਼ੀਰ ਨ ਅਤੇ ਇਹੋ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਅਜ ਫਲਾਣੇ ਹਰੀਜਨ ਵਜ਼ੀਰ ਦਾ ਦੌਰਾ ਹੈ ਤੇ ਅਜ ਫਲਾਣੇ ਵਜ਼ੀਰ ਦਾ ਦੌਰਾ ਹੈ ਤੇ ਤਕਰੀਰ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਰ ਇਕ ਨੇ ਹਰ ਥਾਂ ਤੇ ਇਹ ਤਕਰੀਰਾਂ ਝਾੜੀਆਂ ਕਿ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰੋ ਹਰੀਜਨੋ ਹੁਣ ਤੁਹਾਡੇ ਮਕਾਨ ਤਾਂ ਸੋਨੇ ਦੇ ਬਣਾ ਦੇਣੇ ਹਨ, ਦਸਤਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਦੇਣੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਵਾਹਦੇ ਕੀਤੇ। ਲੇਕਿਨ ਬੜੇ ਦੁਖ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਵਾਹਦੇ ਪੂਰੇ ਕਰਨ ਦੀ ਖੇਚਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਕੋ ਗਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੀਆਂ ਗੱਦੀਆਂ ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਲਈ ਹਿੰਦੂ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ, ਹਰੀਜਨਾਂ ਨਾਨ ਹਰੀਜਨਜ਼ ਵਿਚ, ਸ਼ਹਿਰੀ ਪੇਂਡੂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਵਿਚ ਲੜਾਈ ਕਰਾਉਣ ਦੇ ਜਤਨ ਕੀਤੇ। ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਭਲਾਈ ਇਸ ਗਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਵਕਤ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਮ ਕਹਾਵਤ ਹੈ ਕਿ 'ਅਜ ਵੀ ਜੱਟਾ ਕਲ੍ਹ ਵੀ ਜੱਟਾ ਪਰਸੋਂ ਸਿਰ ਵਿਚ ਘੱਟਾ' ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਹਰੀਜਨ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਕ ਦਫਾ ਵੋਟ ਦੇ ਚੁਕੇ ਦੂਜੀ ਦਫਾ ਦੇ ਚੁਕੇ ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਦਫਾ ਉਹੋ ਗੱਲ ਕਰਨਗੇ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ ਡਰੈਕਟੋਰੇਟ ਆਫ ਸ਼ਡੂਲਡ ਕਾਸਟ ਐਂਡ ਬੈਕਵਰਡ ਕਲਾਸਜ਼ ਹੈ ਇਹ ਇਕ ਬੜਾ ਭਾਰਾ ਹੋਰਸ ਹੈ। ਇਸ ਪਾਸ ਕੋਈ ਸਟੈਚੂਟਰੀ ਐਂਡ ਐਗਜ਼ੈਕਟਿਵ ਪਾਵਰਜ਼ ਨਹੀਂ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਤੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਪੁਛ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਲਈ ਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ। ਇਸਦਾ ਸਿਰਫ ਇਹ ਕੰਮ ਹੈ। ਜੋ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਿਲੀ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਇਹ ਕੰਮ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਸਟੇਟਸ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਟੀ. ਏ. ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਿਰਫ ਇਕ ਰਿਪੋਰਟ ਬਣਾਕੇ ਜਿਹੜੀ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਹੁਣ ਪੇਸ਼ ਹੈ ਪ੍ਰਜ਼ੀਡੈਂਟ ਨੂੰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਫਲਾਣੇ ਫਲਾਣੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਇਤਨੀ ਪਰੋਗਰੈਸ ਹੋਈ ਹੈ ਜਾਂ ਇਤਨਾ ਘਾਟਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਥੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜੋ ਹਰੀਜਨ ਵੈਲਫੇਅਰ ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਹੈ ਇਸਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਰਿਪੋਰਟ ਬਣਾਕੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਅਗੇ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਨੂੰ ਕੋਲਡ ਸਟੋਰੇਜ ਵਿਚ ਸੁਟ ਦੇਣਾ। ਇਹ ਜੋ ਰਿਪੋਰਟ ਜ਼ੇਰੇ ਬਹਿਸ ਹੈ 1960-61 ਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ 1956-57 ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਬਾਰੇ ਇਹ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਇਹ ਰਿਪੋਰਟ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟਸ ਤੇ ਬੈਕਵਰਡ ਕਲਾਸਿਜ਼ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੂਜੇ ਆਦਮੀਆਂ-ਜੋ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਦੀ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਕੇ ਉਸ ਕੋਲ ਸਕਰੂਟਿਨੀ ਲਈ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ। ਉਹ ਕਮੇਟੀ ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਨੂੰ ਐਗਜ਼ਾਮਿਨ ਕਰੇ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਇਸਨੂੰ ਲੈਜਿਸਲੇਚਰ ਵਿਚ ਲਿਆ ਕੇ ਡਿਸਕਸ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਰਿਪੋਰਟਾਂ 1956 ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਹਰ ਸਾਲ ਆਉਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਪਿਛਲੇ 5 ਸਾਲ ਵਿਚ ਜੋ ਲੈਜਿਸਲੇਚਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਹਰੀਜਨ ਵਜ਼ੀਰ ਤੇ ਮੈਂਬਰ ਸੁੱਤੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਮੰਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਸ ਤੇ ਡਿਸਕਸ਼ਨ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਚੇਲਿਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਵਾਹਦਿਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਉਥੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਸ ਵਿਚ ਲਾਲਚ ਦੇਕੇ ਲੜਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਉਧਰ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਹਰੀਜਨ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਭੁਲ ਕੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ

ਮਗਰ ਫਿਰਕੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘੁੰਮਣ ਦਾ ਹੀ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਦਾ ਕੰਮ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵਾਰੀ ਵਾਰੀ ਹਰੀਜਨ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵਜ਼ੀਰ ਲੈ ਲੈਣਾ ਸੀ ਪਰ ਫਲਾਣਾ ਮੈਂਬਰ ਖਰਾਬੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹਰੀਜਨ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿਚ ਫੁੱਟ ਪਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ 4-5 ਪਾਰਟੀਆਂ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ਸਰਦਾਰ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਚਾਂਦ ਰਾਮ ਨੂੰ ਆਪਸ ਵਿਚ ਲੜਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਤੇ ਸਿਖ ਦਾ ਝਗੜਾ ਖੜ੍ਹਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਤੇ ਮੋਨੇ ਦਾ ਝਗੜਾ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਤੇ ਮਜ਼ਹਬੀ ਦਾ ਅਤੇ ਰਮਦਾਸੀਏ ਦਾ ਝਗੜਾ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਹੈ।

ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਗਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਸ਼ੈਡੂਲਡ ਕਾਸਟ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਸੰਜੀਦਗੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਟੇਕ ਅਪ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਡਾਕਟਰ ਅੰਬੇਦਕਰ ਦੀ ਆਤਮਾ ਨਾਲ ਅਤੇ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟਸ ਦੇ ਇਲੈਕਟੋਰੇਟਸ ਨਾਲ ਗ਼ਦਾਰੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਕੋਈ ਭੀ ਕਾਂਗਰਸ ਹਰੀਜਨ ਐਮ. ਐਲ. ਏ. ਕਿਸੇ ਭੀ ਹਲਕੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਕੇ ਮੇਰੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਚੋਣ ਲੜੇ। ਮੈਂ ਦਾਵੇ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਡਿਫੀਟ ਦੇਵਾਂਗਾ, 10 ਫੀ ਸਦੀ ਹਰੀਜਨ ਵੋਟਾਂ ਭੀ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀਆਂ। ਇਥੋਂ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਹਰੀਜਨ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲੋਂ ਕਿੰਨੇ ਤੰਗ ਆ ਚੁਕੇ ਹਨ।

Shri Ram Parkash:—I accept this challenge.

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ: ਆਉ ਰਿਜ਼ਾਈਨ ਕਰੋ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਨਾਲ ਨਿਬੜ ਲਵਾਂਗਾ। ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟਸ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਕੋਈ ਬਾਈਂਡਿੰਗ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟਸ ਨੇ ਵੋਟਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਦੋ ਬਾਰ ਮਨਿਸਟਰੀ ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਐਕਸਪਲਾਇਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਲਚ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਦੀ ਕਾਫੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਅਲਗ ਬਾਤ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀਜਨ ਵੈਲਫੇਅਰ ਐਡਵਾਇਜ਼ਰੀ ਬੋਰਡ ਦੀਆਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਪੰਡਤ ਗੋਬਿੰਦ ਬੱਲਭ ਪੰਤ ਦੀ ਸਦਾਰਤ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਉਸ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਸਟੇਟ ਦੇ ਹਰੀਜਨ ਮੰਤਰੀ ਭੀ ਬੁਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਫੈਸਲੇ ਕੀਤੇ ਉਹ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਫੋਲ ਕੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖੇ। ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਫੈਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਰੱਦੀ ਦੀ ਟੋਕਰੀ ਵਿਚ ਸੁਟ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਰਦਾਰ ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ : ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭੀ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟ ਨੂੰ ਉਚਿਆਂ ਚੁਕਣ ਦਾ ਕੋਈ ਯਤਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਦੇ ਬਾਰੇ Report of the Study Group on the Weaker Sections of the Village Community. ਛਪੀ

ਸ੍ਰੀ ਜੈ ਪਰਕਾਸ਼ ਨਰਾਇਣ ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੋ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਉਹ ਮੈਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ :

> "The following observations of the State Evaluation Committee, Punjab, 1960, on the working of the Community Development programme in that State are significant.
>
> The poor and backward sections of the community had not accepted the programme as their own, as their problems had not been given priority and adequate attention. Economic and social conditions of Harijans and other backward sections of our society in the majority of villages has not shown any improvement.

[ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ]

ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਦੂਜੀ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਦੇ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੇ ਪਲਾਨਿੰਗ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਵਡੀਆਂ ਪਲੈਨਜ਼ ਬਣਾਈਆਂ ਹਨ ਉਥੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟਸ ਐਂਡ ਬੈਕਵਰਡ ਕਲਾਸਿਜ਼ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਐਗਜ਼ਾਮਿਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟਸ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਉਚਿਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿਹੜੇ ਢੰਗ ਦੱਸੇ ਗਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਭੀ ਨਹੀਂ ਅਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਖਰਾਬ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟਸ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਕਾਫੀ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਰੁਪਏ ਵੰਡਣ ਦੀ ਭੀ ਅਜੀਬ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਉਤੇ ਐਲੀਗੇਸ਼ਨਜ਼ ਲਗਾਣ ਲਈ ਕੋਈ ਝਿਝਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟਸ ਲਈ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਰੁਪਏ ਨਹੀਂ ਰਖੇ ਗਏ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟਸ ਦੀ ਆਬਾਦੀ 42 ਲੱਖ ਦੇ ਲਗ ਭਗ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਸੋਸ਼ਲ ਵੈਲਫੇਅਰ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਨੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਲਈ 16 ਲੱਖ 96 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਬਜਟ ਵਿਚ ਐਲੋਕੇਟ ਕੀਤੇ। ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਅੱਧਾ ਭੀ ਨਹੀਂ ਖਰਚ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਹੜੀ ਰਕਮ ਐਲੋਕੇਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਉਹ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪਈ ਹੈ। ਸਕੱਤਰੇਤ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸੋਸ਼ਲ ਵੈਲਫੇਅਰ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਨੂੰ 31 ਮਾਰਚ, 1962 ਨੂੰ ਮੰਨਜ਼ੂਰੀ ਭੇਜੀ ਸੀ ਜੋ ਅਪ੍ਰੈਲ, 1962 ਨੂੰ ਲੈਪਸ ਹੋ ਗਈ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਰੁਪਏ ਵੈਸੇ ਦੇ ਵੈਸੇ ਪਏ ਰਹੇ। ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟਸ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਦੀ ਤਾਂ ਕੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਮਾਈਂਡ ਭੀ ਐਪਲਾਈ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਇਸ ਬਿਨਾ ਤੇ ਸਟੇਟ ਵਿਚ ਟੈਕਸ ਲਗਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟ ਦੀ ਬਿਹਤਰੀ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਮਕਾਨ ਬਣਾਏ ਜਾਣੇ ਹਨ, ਲੇਕਿਨ ਉਹ ਰੁਪਿਆ ਭੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਨਹੀਂ ਯੁਟੀਲਾਈਜ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਸਾਡੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਅਪਣੀ ਤਕਰੀਰ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕੱਟ ਨਹੀਂ ਲਗਾਈ ਜਾਵੇਗੀ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ 16.96 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਰਖੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਸੀ ਉਸ ਵਿਚ ਸਿਰਫ 8 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਇਸ ਸਾਲ ਭੀ 14.56 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਬਜਟ ਵਿਚ ਐਲੋਕੇਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਰਕਮ ਭੀ ਯੂਟੀਲਾਈਜ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜਾਂ ਕਿ ਨਹੀਂ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟ ਨੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਭੰਗੀ ਬਸਤੀਆਂ ਲਈ ਜੋ ਫੰਡ ਐਲੋਕੇਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯੂਟੀਲਾਈਜ਼ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਭੰਗੀਆਂ ਨੂੰ ਮਕਾਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਰਹਿਨਮਾਵਾਂ ਨਾਲ ਵਾਹ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖੁਦ ਮਕਾਨ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਅਤੇ ਗਲਤ ਜਵਾਬ ਲਿੱਖ ਦਿੱਤਾ।

ਮੇਰੇ ਕੁਝ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਭੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਭੰਗੀਆਂ ਦੀਆਂ ਬਸਤੀਆਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਖਰਾਬ ਹੈ। ਮੈਂ ਲੁਧਿਆਣਾ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਉਥੇ ਦੀਆਂ ਭੰਗੀ ਬਸਤੀਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਝੋਂਪੜੀਆਂ ਘਾਹ ਫੂਸ ਦੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਹੋਇਆਂ ਹਨ। ਪਹਿਲੇ ਡਿਪਟੀ ਮਨਿਸਟਰ ਜੋ ਬਾਲਮੀਕੀਆਂ ਦੀ ਜਾਤੀ ਨਾਲ ਤਾਲੱਕ ਰਖਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਲਈ ਮਕਾਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਲਈ ਇਕ ਕਮਰੇ ਵਾਲੇ ਮਕਾਨ ਬਣਾਏ ਹਨ। ਉਸ ਕਮਰੇ ਵਿਚ 2 ਚਾਰਪਾਈਆਂ

ਆ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਸ ਹਰੀਜਨ ਦੀ ਫੈਮਲੀ ਵਿਚ 5-6 ਆਦਮੀ ਹੋਣ ਮੈ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਦੋ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਕੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿੱਲੀ ਤੇ ਟੰਗ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।

ਸਾਡੀ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਛੂਆਛਾਤ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਭੀ ਛੂਤ ਛਾਤ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਲਗਾਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਤਰਫ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੀ ਤਕਰੀਰ ਵਿਚ ਕਹਿਆ ਹੈ ਕਿ ਛੂਤਛਾਤ ਦੂਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਛੂਤਛਾਤ ਦੂਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਅਫੈਕਟਿਡ ਹਨ ਉਹ ਹੀ ਜਾਣ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਕੀ ਜਾਣ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਜਿਸ ਤਨ ਲਾਗੇ ਸੋਈ ਜਾਣੇ,
ਕੌਣ ਜਾਣੇ ਪੀੜ ਪਰਾਈ।

ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਛੂਤਛਾਤ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਬੁਰਾ ਸਲੂਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਵਿਚ ਸਵਾਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਾਰਲੀ-ਮੈਂਟ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਹੋਮ ਮਨਿਸਟਰ ਸ਼੍ਰੀ ਲਾਲ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੈਕੂਲਰ ਅਤੇ ਡੈਮੋਕਰੇਟਿਕ ਸਰਕਾਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸ਼ਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਚਾਰ ਚਾਰ, ਪੰਜ ਪੰਜ ਸਾਲ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਪੈਰੇਲਾਈਜ਼ ਅਤੇ ਹੈਰਸ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਨਾ ਉਸ ਨੂੰ ਛਡਦੇ ਹਨ, ਨਾ ਡਿਸਮਿਸ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਨਾ ਡਿਸਚਾਰਜ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਬਹਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਪੜ੍ਹਿਆ ਲਿਖਿਆਂ ਨਾਲ ਵੀ ਛੂਤ ਛਾਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਅਨਪੜ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਇਕ ਦਫਾ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਆਫ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਿਆ। ਅੰਦਰ ਗੱਪ ਸ਼ੱਪ ਚਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ, ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟ ਮਿਲਣ ਲਈ ਆਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੈਕਟਰੀ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੋ ਬਜੇ ਮਿਲਾਂਗਾ। ਜਦ ਇਕ ਲੈਜਿਸਲੇਟਰ ਨਾਲ ਛੂਤ ਛਾਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਬਾਕੀਆਂ ਨਾਲ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਧਾਰੀ ਬਾਲਮੀਕੀ ਜੋ ਹੁਣ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ, ਇਕ ਵੇਰ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਗਏ। ਇਕ ਚਪੜਾਸੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਕਰ ਦਿਤੀ। ਇਸ ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਏਥੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਆਇਆ ਸੀ। ਜੇ ਕੋਈ ਤਕੜਾ ਐਮ. ਐਲ. ਏ. ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਚਪੜਾਸੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਥੱਪੜ ਮਾਰਦਾ। ਜੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੇ ਹਥੋਂ ਛੂਤ ਛਾਤ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਗਰੀਬ ਆਦਮੀ ਦੀ ਕੀ ਮਜਾਲ ਹੈ। ਛੂਤ ਛਾਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਛੂਤ ਛਾਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਚੌਧਰੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ: ਆਨ ਏ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਆਰਡਰ। ਜਨਾਬ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰੀ ਇਹ ਦਰਖਾਸਤ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਵੀ ਇਹ ਦਰਖਾਸਤ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਦੋ, ਚਾਰ ਚਾਰ, ਦਸ ਦਸ ਮਿੰਟ ਮਿਲਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਸ੍ਰੀ ਚੇਅਰਮੈਨ: ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਟਾਈਮ ਦਿਆਂਗੇ। ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ, ਤੁਸੀਂ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਚਿਰ ਬੋਲਣਾ ਹੈ ? (The hon. Members belonging to the Scheduled Castes will be given time

[ਸ੍ਰੀ ਚੇਅਰਮੈਨ]
first. How much time will the hon. Member, Babu Ajit Kumar, take?)

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ: ਮੈਂ ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਵਿਚ ਖਤਮ ਕਰਾਂਗਾ। ਜੇ ਮੈਂ ਇਰਰੈਲੇਵੈਂਟ ਹੋਵਾਂ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਘੰਟੀ ਬਜਾ ਦੇਣਾ। ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖਿਆਂ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀਆਂ। ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਛੂਤ ਛਾਤ ਸਬੰਧੀ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਕਿੰਨੇ ਕੇਸ ਰਜਿਸਟਰ ਹੋਏ ? ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਛੂਤ ਛਾਤ ਦੇ 6 ਕੇਸ ਰਜਿਸਟਰ ਹੋਏ ਅਤੇ ਇਕ ਕਨਵਿਕਸ਼ਨ ਹੋਈ। ਸਰਵਿਸਿਜ਼ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਰਿਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਮੰਨੀ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟ ਗਰੀਬ ਪਬਲਿਕ ਦਾ ਵਾਹ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨਾਲ ਪਵੇਗਾ, ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਐਕਸਪਲਾਈਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾਇਆ ਕਰਨਗੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਬਾਕੀਆਂ ਵਲੋਂ ਐਕਸਪਲਾਇਟ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਤਾਲੀਮ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਐਮ. ਏ. ਅਤੇ ਐਮ. ਐਡ. ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟ ਲੜਕਿਆਂ ਨੂੰ ਜਗਾਹ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਅਗਰ ਕੋਈ ਗਰੀਬ ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਜੇ ਨੌਕਰੀ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਅਹਿਲ ਕਰਾਰ ਦੇ ਕੇ ਸਸਪੈਂਡ ਜਾਂ ਡਿਸਮਿਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਸਬਾਰਡੀਨੇਟ ਸਰਵਿਸਿਜ਼ ਸੀਲੈਕਸ਼ਨ ਬੋਰਡ ਸੀਲੈਕਟ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿੰਨੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਸੀਂ ਰਖ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ।

Mr. Chairman : It would be better if the hon. Member points out disabilities as well as makes suggestions. He can speak at the most for ten minutes more.

ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਭਾਗ ਸਿੰਘ: ਕੀ ਬਾਕੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਐਨਾ ਹੀ ਟਾਈਮ ਦਿਤਾ ਜਾਏਗਾ ?

ਸ੍ਰੀ ਚੇਅਰਮੈਨ : ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਬਜੇ ਤਕ ਸਭ ਨੂੰ ਟਾਈਮ ਦਿਤਾ ਜਾਏਗਾ। ਇਹ ਸਪੀਚ ਤਹਾਡੇ ਬਰਖਿਲਾਫ ਤਾਂ ਨਹੀਂ। (All the hon. Members will be given time to speak up to 3.30 p.m. The hon. Member speaking is not saying anything beyond the subject.)

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟਸ ਦੀ ਰਿਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਤਦ ਹੀ ਪੂਰੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਸਬਾਰਡੀਨੇਟ ਸਰਵਿਸਿਜ਼ ਸਿਲੈਕਸ਼ਨ ਬੋਰਡ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਜਾਏ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਵਧ ਵੇਕੈਨਸੀਜ਼ ਰਖੀਆਂ ਜਾਣ। ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਆਪਣੀ ਸਪੀਚ ਨੂੰ ਕਟ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਤਹਾਡਾ ਹੁਕਮ ਹੈ। ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨਲ ਇਨਸਟੀਟਿਊਸ਼ਨਜ਼ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟਸ ਲਈ ਕੋਈ ਰਿਜ਼ਰਵੇਸ਼ ਨਹੀਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟ ਲੜਕਿਆਂ ਨੂੰ ਦਾਖਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਜੇ ਦਾਖਲੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਉਹ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਏਥੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਗੌਰਮਿੰਟ ਪੌਲੀਟੈਕਨਿਕ ਇੰਨਸਟੀਚਿਊਟ ਹੈ ਯਾ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋਰ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦਾ ਇਨਸਟੀਚਿਊਟ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ੈਡਿਓਲਡ ਕਾਸਟਸ ਲਈ ਕੋਈ ਰਿਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਕੋਈ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇੰਨਸਟੀਚਿਊਸ਼ਨਜ਼ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਲਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪਰਿੰਸੀਪਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਹਰ ਚਲੇ ਜਾਓ, ਸੀਟਾਂ ਫਿਲ ਅਪ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਮੇਰੀ ਗੁਜ਼ਾਰਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਮਿਡਲ ਕਲਾਸ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਉਪਰ ਤਕ ਸਭ ਇੰਨਸਟੀ-ਚਿਊਸ਼ਨਜ਼ ਵਿਚ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟਸ ਲਈ ਸੀਟਾਂ ਰਿਜ਼ਰਵ ਰਖੀਆਂ ਜਾਣ ਤਾਕਿ ਉਹ ਲੋਕ ਪੜ੍ਹ ਲਿਖ ਕੇ ਆਪਣਾ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰ ਸਕਣ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਸਟਾਈਪੈਂਡਜ਼ ਬਾਰੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਦਾਅਵੇ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ 80 ਫੀ ਸਦੀ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟਸ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਅਜੇ ਤਕ

ਵਜ਼ੀਫੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇ। ਡੀ. ਪੀ. ਆਈ. ਦੇ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫਾਰਮ ਪਏ ਹਨ। ਰਾਤ ਲੁਧਿਆਣੇ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਟ੍ਰੰਕ ਕਾਲ ਆਈ। ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਟੇਟਮੈਂਟ ਦਿਤੀ ਸੀ ਕਿ ਫੀਸ ਚਾਰਜ ਕਰਨ ਦਾ ਸਵਾਲ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟਸ ਤੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਤੋਂ ਫੀਸ ਲਈ ਜਾਏਗੀ। ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿਚ ਇਕ ਸਕੂਲ ਦਾ ਹੈਡ ਮਾਸਟਰ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਦਾਖਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਮਾਤ ਵਿਚ ਬੈਠਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਅਤੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਫੀਸਾਂ ਲੈ ਕੇ ਆਓ। ਦੋ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਦਰਖਾਸਤ ਦਿਓ ਅਤੇ ਫਿਰ ਫੀਸ ਮੁਆਫ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਮੈਨੂੰ ਰਾਤ ਲੁਧਿਆਣੇ ਤੋਂ ਟੈਲੀਫੂਨ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਮਤਿਹਾਨਾਂ ਲਈ ਸ਼ੈਊਲਡ ਕਾਸਟਸ ਨੂੰ ਸਭ ਐਗਜ਼ਾਮੀਨਰਜ਼ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਡੂਲਡ ਕਾਸਟਸ ਲਈ 50 ਫੀ ਸਦੀ ਰਿਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਰਖੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਜਗਾਹ 21 ਫੀ ਸਦੀ ਰਖੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸਾਰੇ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਵਿਚ 50 ਫੀ ਸਦੀ ਰਿਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਰੁਕਾਵਟ ਨਹੀਂ, ਤਾਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਿਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਪੂਰੀ ਹੋ ਸਕੇ। ਜਿਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟਸ ਲਈ 50 ਫੀ ਸਦੀ ਨਹੀਂ ਰਖੀ ਓਥੇ 6.3 ਫੀ ਸਦੀ ਰਿਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਵੀ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ। ਵਡੀਆਂ ਪੋਸਟਾਂ ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਕੇਸ ਆਇਆ। ਮਹਿਕਮੇ ਵਾਲੇ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਹਦਾਇਤ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟ ਐਸ. ਡੀ. ਓ. ਯਾ ਐਕਸ. ਈ. ਐਨ. ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ। ਬੜੀ ਨਠ ਭਜ ਹੋਈ, ਇਹ ਗਲ ਦਿਲੀ ਤਕ ਗਈ। ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟ ਲਈ ਰਿਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ ਉਹ ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸਾਰੇ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਵਿਚ 50 ਫੀ ਸਦੀ ਪੋਸਟਾਂ ਰਿਜ਼ਰਵ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਅਤੇ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਸੁਬਾਰਡੀਨੇਟ ਸਰਵਿਸਿਜ਼ ਸੀਲੈਕਸ਼ਨ ਬੋਰਡ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਰੀਲੈਕਸ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਮੈਟਰਿਕ ਪਾਸ ਦੀ ਥਾਂ ਅੰਡਰ ਮੈਟਰਿਕ ਨੂੰ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇ, ਘਟ ਨੰਬਰਾਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ਡੂਲਡ ਕਾਸਟ ਨੂੰ ਵੀ ਲੈ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੰਦੇ ਆ ਸਕਣ। ਰਿਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਇਨ ਪਰਮੋਸ਼ਨ ਦਾ ਸਵਾਲ ਵੀ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਕ ਕਾਲਿੰਗ ਅਟੈਨਸ਼ਨ ਮੋਸ਼ਨ ਵੀ ਆਈ ਸੀ ਜਿਸ ਤੇ ਗਲਤ ਸਟੇਟਮੈਂਟ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਹ ਰਿਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਇਨ ਪਰਮੋਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ। ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਇਸ ਗਲ ਦੇ ਹਕ ਵਿਚ ਹੈ। ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੇਸ ਨੰ. ਸੀ. ਏ. 341 ਆਫ 1960 ਵਿਚ ਰੇਲਵੇ ਦੇ ਇਕ ਜਨਰਲ ਮੈਨੇਜਰ ਦੇ ਕੇਸ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਕੇਸ Southern Railway Versus ਰੰਗਾ ਚਾਰੀਆ ਹੈ। ਇਹ 6 pages ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸੈਂਟਰਲ ਗੌਰਮਿੰਟ ਯਾ ਕਿਸੇ ਸਟੇਟ ਗੌਰਮਿੰਟ ਵਲੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਰਿਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਇਨ ਪਰਮੋਸ਼ਨ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਰਿਕਰੂਟਮੈਂਟ ਦਾ ਲਫਜ਼ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜਦ ਸਰਵਿਸਿਜ਼ ਦਾ ਲਫਜ਼ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਰੋਕ ਸਕਦੇ।

ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟ ਅਫਸਰਾਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰਿਵਰਸ਼ਨਜ਼ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਰਿਟਰੈਂਚ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਕਲ ਹੀ ਇਕ ਕੇਸ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਕ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟ ਲੜਕੇ ਨੂੰ ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਦੀ ਪੋਸਟ ਤੋਂ ਰਿਵਰਟ ਕਰ ਕੇ ਕਲਰਕ ਬਣਾ ਦਿਤਾ। ਪਹਿਲੇ ਆਰਡਰਜ਼ ਕੁਝ ਹੋਰ ਦਿਤੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਹੋਰ ਦਿਤੇ ਅਤੇ ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਕਿ ਰਿਕੁਈਜ਼ਿਟ ਯੋਗਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਹੁਣ ਹੋਰ ਆਦਮੀ ਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਤੈਨੂੰ ਕਢ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਮੁਤਾਲਿਕ ਇਨਕਵਾਇਰੀਜ਼

[ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ]

ਪੈਂਡਿੰਗ ਪਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਮੈਂਬਰ ਆਫ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਦੀ ਚਿਠੀ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਮੌਰਾਇਆ, ਰਿਪਬਲੀਕਨ ਪਾਰਟੀ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਦੇ ਰਿਜਨਲ ਸੈਕਰਟਰੀ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਤਰ ਨੰ: ਡੀ. ਐਚ. ਐਮ./ 133/62, ਮਿਤੀ 1 ਨਵੰਬਰ, 1962 ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਕਿ Services of 6 Block Development Officers have been terminated. ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਸੇਫਗਾਰਡ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

> "......one Superintendent Jail was dismissed; one Executive Engineer of the Public Works Department was placed under suspension; one Assistant Director of Education Department is under suspension since long; one Principal of Government Industrial School, Jullundur was also reverted, so on and so forth......"

ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਡਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਧਮਕੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਮਾਫੀ ਨਾਮੇ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਦਿਨ ਰਾਤ ਕੋਠੀਆਂ ਦੇ ਚਕੱਰ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਮਾਫੀ ਦਿੱਤੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਸ਼ੇਅਰ ਯਾਦ ਆਇਆ ਹੈ——

ਜਬ ਰਾਹਬਰ ਰਾਹਜ਼ਨ ਬਨ ਜਾਏ,
ਮੱਲਾਹ ਸਫੀਨਾ ਗ਼ਰਕ ਕਰੇ।
ਉਮੀਦ ਹੋ ਕਿਸ ਕੋ ਜੀਨੇ ਕੀ,
ਸਾਹਲ ਕੀ ਤਮੰਨਾ ਕੌਨ ਕਰੇ।

ਆਈ. ਏ. ਐਸ. ਵਾਸਤੇ 27 ਨਾਂ ਰਿਕਮੈਂਡ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਵੀ ਸ਼ੈਡਿਊਲਿਡ ਕਾਸਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਕੱਤ੍ਰੇਤ ਵਿੱਚ ਇਕ ਵੀ ਗਜ਼ਟਿਡ ਅਫਸਰ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਇਕ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਚੀਫ ਸੈਕਟਰੀ ਨੇ ਜਦੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸ਼ੈਡੂਲਡ ਕਾਸਟ ਹੈ ਤਾਂ ਛੁੱਟੀ ਲੈਣ ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਕਿਸੇ ਆਈ. ਪੀ. ਐਸ. ਅਤੇ ਆਈ. ਏ. ਐਸ. ਸ਼ੈਡੂਊਲਿਡ ਕਾਸਟ ਨੂੰ ਜ਼ਿਲੇ ਦਾ ਇੰਚਾਰਜ ਨਹੀ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਛੁੱਟੀ ਲੈ ਲਓ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਗੁੱਠੇ ਲਗਾ ਦਿਆਂਗੇ। ਕਹਿੰਦੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਇਹ ਹਨ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਅਛੂਤਾਂ ਦੇ ਗ਼ਮ ਵਿਚ ਘੁਲ ਘੁਲ ਕੇ ਪਤਲੀ ਹੋਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਵੇਖ ਲਓ ਇਹ ਪਤਲੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸਰਦਾਰ ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਕ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇੰਡਸਟਰੀ ਵਾਸਤੇ 97 ਫੀ ਸਦੀ ਕਰਜ਼ਾ ਨਾਨ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟਸ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ 3 ਫੀ ਸਦੀ ਲੋਨ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕਾਰਖਾਨਾ ਨਹੀਂ ਅਲਾਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 1949 ਵਿਚ ਅਲਾਟਮੈਂਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜੇ ਤਕ ਕਬਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਟੇ ਆਪਣੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਕੋਲ ਡਿਪੋਜ਼ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਸ਼ੈਡਿਊਲਿਡ ਕਾਸਟ ਐਮ. ਐਲ. ਏ. ਨੂੰ ਟਰਕ ਪਰਮਿਟ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ 2073 ਇੱਟਾ ਦੇ ਭੱਠੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ 19 ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟਸ ਕੋਲ ਹਨ, ਕੀ ਉਹ ਵੀ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸੇ ਵਰਗਿਆਂ ਕੋਲ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਰਿਆਇਤ ਦੇਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਡਿਜ਼ਰਵਿੰਗ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਨਾ ਦਿਉ। ਲੋਕ ਭੁਖੇ ਮਰਨਗੇ ਤਾਂ ਆਪ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ ਗਲ ਪੈਣਗੇ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਹੱਕ ਲੈ ਲੈਣਗੇ। ਟ੍ਰਾਂਸਪੋਰਟ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾਂ ਕੁਆਪਰੇਟਿਵ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਪੁਛਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਕੋਲ ਕਿੰਨੇ ਪਰਮਿਟ ਹਨ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਇਮਤਿਆਜ਼ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ। ਚੌਧਰੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੋਰੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਕੁਝ ਨਹੀਂ

ਹੈ। ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦੇ ਪਰ ਆਪਣਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕੁਝ ਦਿਉ। ਅਗਲੀ ਗਲ ਮੈਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਅਲਾਟਮੈਂਟ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਕੁਲ 2697 ਐਪਰੂਵਡ ਬੈਨੀਫਿਸ਼ਰੀਜ਼ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 1960-61 ਵਿਚ 363 ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇਣੀ ਹੈ। ਧਿਆਨ ਕਰੋ ਕਿ 42 ਲਖ ਕੁਲ ਆਬਾਦੀ ਹੈ, 7 ਸਾਲ ਦੀ ਸਕੀਮ ਲਾਗੂ ਹੈ। 1956 ਤੋਂ ਸਕੀਮ ਲਾਗੂ ਹੋਈ ਸੀ, ਕੁਲ 2697 ਬੈਨੀਫੀਸ਼ਰੀਜ਼ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇਣੀ ਸੀ। ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ 42 ਲੱਖ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਵਿਚੋਂ ਕੁਲ 1362 ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਅਜੇ ਤਕ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਸੈਟਲ ਕਰ ਸਕੇ ਹਨ। ਜਿੱਥੋਂ ਤਕ ਹਰੀਜਨਾਂ ਲਈ ਮਕਾਨ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਸਬੰਧ ਸੀ ਉਹ ਚਾਰ ਪੰਜ ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਇਹ ਹਜ਼ਮ ਕਰ ਗਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਗਰੀਬਾਂ ਦਾ ਰੁਪਿਆ ਗਊ ਦੀ ਰੱਤ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

Mr. Chairman : No, please, no.

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਾਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾ ਕੇ 42 ਲੱਖ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਵਿਚੋਂ ਸਿਰਫ 400 ਆਦਮੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਮਕਾਨ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਟਾਰਗਟ ਫਿਕਸ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਸਾਲ 463 ਮਕਾਨ ਬਣਨੇ ਸਨ। ਕੁਲ ਮਕਾਨ 2488 ਬਣਾਏ ਜਾਣੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ 1929 ਬਣਾ ਸਕੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਗਰੀਬ ਆਦਮੀ ਬਹੁਤ ਤੰਗ ਹਨ। ਜੇ ਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਵੀ ਚੰਗਾ ਬਰਤਾਵ ਕਰੋ ਤਾਂ ਉਹ ਭੁਲਣਗੇ ਨਹੀਂ। ਪੰਜਾਬ ਔਨ ਦੀ ਮਾਰਚ" ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਡੇਢ ਲੱਖ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇਵਾਂਗੇ। ਪਰ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦੇਣਾ ਦਿਵਾਉਣਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਨਵੀਂ ਛੂਤ ਛਾਤ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਟੈਕਸ ਲਾ ਦਿਤਾ। ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜੱਟਾਂ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਸਾਡੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਖੋਹ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਲਗੇ ਹਨ, ਉਹੀ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਬਣ ਗਏ। (ਵਿਘਨ) ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੇ ਦੋ ਦਫਾ ਤੁਹਾਡਾ ਏਤਬਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਗੇ ਨੂੰ ਉਹ ਸੋਚਣਗੇ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੋਚ ਕੇ ਮਾਟੋ ਬਨਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ—

ਐ ਅਜਮਤੇ ਇਨਸਾਨ ਕੇ ਸੁਨਹਿਰ ਖਾਬੋ,
ਮੈਂ ਕਿਸੀ ਤਾਜ ਕੀ ਸਤੱਵਤ ਕਾ ਪ੍ਰਸਤਾਰ ਨਹੀਂ।
ਮੇਰੇ ਅਫਕਾਰ ਕਾ ਉਨਵਾਂਨੇ ਇਰਾਦਤ ਤੁਮ ਹੋ,
ਮੈਂ ਤੁਮਹਾਰਾ ਹੂੰ ਇਨ ਲੁਟੇਰੋਂ ਕਾ ਵਫਾਦਾਰ ਨਹੀਂ।

ਚੌਧਰੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ (ਨਰੋਟ ਜੈਮਲ ਸਿੰਘ ਐਸ. ਸੀ) : ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ ਅਤੇ ਡਾਕਟਰ ਬਲਦੇਵ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਖਿਆਲਾਤ ਸੁਣੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੇ ਹਕ ਵਿਚ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸ਼ਕ ਹੋਵੇਗਾ ਪਰ ਇਧਰ ਵੀ ਇਸੇ ਖਿਆਲ ਦੇ ਆਦਮੀ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਬਿਹਤਰੀ ਕੌਣ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟਸ ਦੇ ਮੁਤੱਲਕ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ ਦੀ ਗਲ ਵੀ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸਾਡੇ ਬਾਰੇ ਸਕੀਮਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿੰਸੈਰਿਟੀ ਨਾਲ ਇੰਪਲੀਮੈਂਟੇਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਇਸ ਗਲ ਤੋਂ ਕੌਣ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

SITXH REPORT OF THE BUSINESS ADVISORY COMMITTEE

Mr. Chairman : I have to report the time fixed by the Business Advisory Committee in regard to the discussion of various motions and allocation of time to the pending Legislative biusiness on the 10th and 11th April, 1963. The report of the Committee readns—

[Mr. Chairman]

SIXTH REPORT OF THE BUSINESS ADVISORY COMMITTEE OF THE PUNJAB VIDHAN SABHA

The Committee met on the 10th April, 1963. Besides the Speaker the following attended the meeting—

1. Shrimati Shanno Devi, Deputy Speaker.
2. Shri Mohan Lal, Home Minister.
3. Sardar Darbara Singh, Planning and Development Minister.
4. Sardar Gulab Singh, Chief Parliamentary Secretary.
5. Sardar Gurnam Singh.
6. Chaudhri Devi Lal.
7. Babu Bachan Singh.
8. Dr. Baldev Parkash.

The Committee made the following recommendations—

(1) The following bills will be kept pending ;

(i) The Punjab Pre-emption (Amendment) Bill, 1962 (Non-Official Bill-received from the Punjab Legislative Council for the concurrence of the Vidhan Sabha.)

(ii) The East Punjab Urban Rent Restriction (Amendment) Bill, 1962 (Non-Official Bill-received from the Punjab Legislative Council for the concurrence of the Vidhan Sabha)

(2) On Wednesday, the 10th April, 1962, the sitting will be extended by another hour to dispose of the items of business included in the List of Business for that date.

(3) On Thursday, the 11th April, 1963, the Vidhan Sabha will meet from 8.00 a.m. and continue in session till the following business has been disposed of—

(i) Motion under Rule 84 from Chaudhri Devi Lal and Dr. Baldev Parkash, M. L. As. regarding appointment of the Advisory Committee by the Chief Minister. Time already allocated Two Hours)

(ii) The Punjab Thur and Sem Lands (Reclamation) Bill, 1962. (Resumption of discussion on the motion that the Bill be passed)

(iii) The Punjab Gram Panchayat (Amendment) Bill, 1963 (As reported by the Regional Committees)

(iv) The Punjab Panchayat Samitis and Zila Parishads (Amendment) Bill, 1963 (As reported by the Regional Committees).

The recommendation in this connection, as contained in the Committee's Fifth Report, which was adopted by the Vidhan Sabha on the 9th April, 1963 will stand modified to this extent.

The 10th April, 1963.

PRABODH CHANDRA,
Speaker.

KULDIP CHAND BEDI,

Chandigarh :

The 10th April, 1963.

SECRETARY,
Punjab Vidhan Sabha.

Chief Parliamentary Secretary (Sardar Gulab Singh) : Sir, I beg to move—

that this House agrees with the recommendations contained in the sixth Report of the Business Advisory Committee.

Mr. Chairman : Motion moved—

That this House agrees with the recommendations contained in the Sixth Report of the Business Advisory Committee.

Mr. Chairman : The question is—

That the House agrees with the recommendations contained in the Sixth Report of the Business Advisory Committee.

The motion was carried.

TENTH REPORT OF THE COMMISSIONER FOR SCHEDULED CASTES AND SHEDULED TRIBES FOR THE YEAR 1960-61.

(Resumption of Discussion)

ਚੌਧਰੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਜਿੱਥੋਂ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੁਝਾਵਾਂ ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ ਜਿਹੜੀਆਂ ਡਾਕਟਰ ਬਲਦੇਵ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਔਰ ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ ਨੇ ਰਖੀਆਂ ਨੇ, ਇਹ ਬਹੁਤ ਸੁਹਣੇ ਸੁਝਾਵ ਹਨ। ਮੈਂ ਵੀ ਡਾਕਟਰ ਬਲਦੇਵ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਰਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਇਤਫਾਕ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਲਈ ਅਲਗ ਅਲਗ ਬਸਤੀਆਂ ਬਨਾਉਣ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਹਨ ਇਹ ਇਕ ਬਹੁਤ ਭੈੜੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਕੀ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਅਲਗ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਉਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਨਫੀਰੀਅਰਿਟੀ ਕੰਮਪਲੈਕਸ ਰਹੇਗੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮਿਲਣ ਗਿਲਣ ਨਾਲ ਹੀ ਇਨਸਾਨ ਤਰੱਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਨਵੀਂ ਕਿਸਮ ਦੇ ਖਿਆਲਾਤ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਕੀਆਂ ਕੋਲੋਂ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਬਜਾਏ ਸੋਸ਼ਲ ਡਿਸਐਬਿਲਿਟੀਜ਼ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬੈਕਵਰਡ ਰਖਿਆ ਜਾਏ। ਜਿੱਥੇ ਲੋਕ ਇੱਕਠੇ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ, ਕਿਸੇ ਤਰਾਂ ਦੀ ਸੋਸ਼ਲ ਡਿਸਐਬਿਲੀਟੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਉਥੇ ਹਰ ਆਦਮੀ ਤਰੱਕੀ ਵਾਸਤੇ ਦੌੜ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਯਾਫਤਾ ਵੇਖ ਕੇ ਪਿੱਛੇ ਰਿਹਾ ਤਬਕਾ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੀਸ ਕਰਕੇ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਹਰੀਜਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਅਲਗ ਅਲਗ ਬਸਤੀਆਂ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਹਨ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ

1-00 pm

ਨਹੀਂ ਇਸ ਆਈਡੀਆ ਦੀ ਮੈਂ ਅਸੂਲੀ ਤੌਰ ਤੇ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। (ਤਾਲੀਆਂ) ਅਲਾਵਾ ਇਸ ਤੋਂ ਇਕ ਸੁਝਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜਿਹੜੇ ਤਕੜੇ ਹੋ ਜਾਣ, ਆਈ. ਏ. ਐਸ. ਬਣ ਜਾਣ ਜਾਂ ਹੋਰ ਉੱਚੇ ਦਰਜੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟਸ ਦੀ ਕੈਟੇਗਰੀ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਹੂਲਤਾਂ ਜਾਂ ਰਿਆਇਤਾਂ ਨਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟਸ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ। ਜਿੱਥੋਂ ਤਕ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਮੈਂ ਦਸ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਿਤਨੇ ਐਮ. ਐਲ. ਏ. ਹਾਂ, ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਫੀਸਾਂ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਵਿਚ 150 ਰੁਪਏ ਮਾਹਵਾਰ ਤਨਖਾਹ ਦਾ ਟਾਰਗਟ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਹੂਲਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ, ਸਭ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਦੇਣੇ ਪੈਂਦੇ ਨੇ। ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਮੰਨ ਲਓ, ਇਹ ਹਕੀਕਤ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਵੀ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ—ਵਿਚ ਪੈਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵਪਾਰ ਹੈ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਕੰਮ ਹੈ ਜਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਹੀ ਹੈ। (ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਲੋਂ ਤਾਲੀਆਂ) ਮੈਂ ਇਧਰ ਦੀ ਜਾਂ ਉੱਧਰ ਦੀ ਸੁਕੀ ਹਮਦਰਦੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਅਸਲ ਗਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਜਿਹੜੇ ਦੋਸਤ ਹਰੀਜਨਾਂ ਲਈ ਇਥੇ ਐਨਾ ਰੌਲਾ ਪਾਉਂਦੇ ਨੇ ਉਹ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਲਗਣ

[ਚੌਧਰੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ]

ਦਿੰਦੇ। ਇਥੇ ਤਾਂ ਬੜੀਆਂ ਲੰਬੀਆਂ ਚੌੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਤੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਦਾ ਦਮ ਭਰਦੇ ਨਹੀਂ ਜੋ ਥਕਦੇ ਪਰ ਕੀ ਕਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਵਾਹੀ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜੇ? ਹਰੀਜਨ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸ਼ਖਸ ਹੈ—ਇਹ ਗਲ ਚੰਗੀ ਤਰਾਂ ਨਾਲ ਸਮਝ ਲਓ, ਪਰ ਇਥੇ ਪਰੋਪੇਗੰਡਾ ਲਈ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਕਹਿ ਲਓ, ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਬੈਠਾਇਆ ਜਾਂਦਾ। ਅਸਲੀ ਮਾਨਿਆਂ ਵਿਚ ਕੌਣ ਇਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੀਪਰੈਜ਼ੈਂਟ ਕਰਦਾ ਹੈ? ਹਰ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਸਹੀ ਤਰੀਕੇ ਦੇ ਨਾਲ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੋਂ ਤਕ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ ਸਨ 1952 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤਕ ਕਿੰਨੀਆਂ ਲੈਂਡ ਰੀਫਾਰਮ ਹੋਈਆਂ? ਅਸੀਂ ਪੂਰੀ ਟਿੱਲ ਲਗਾਈ ਪਰ ਮੈਂ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾਂ ਹਾਂ ਕਿ ਲੈਂਡ ਰਿਫਾਰਮਜ਼ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਸੂਬਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਪਿੱਛੇ ਹਾਂ। ਤਰੱਕੀ ਕਰਨਾ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵਡੀ ਗਲ ਹੈ। ਇਸ ਪਾਸੇ ਸਾਡਾ ਕੋਈ ਵਸ ਹੀ ਨਹੀ ਚਲਿਆ ਇਸ ਦਾ ਮੇਨ ਰਾਜ਼ ਕੀ ਹੈ? ਜੇ ਅਸੀਂ ਮੇਨ ਰਾਜ਼ ਵਿਚ ਜਾਈਏ, ਕੀ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੇ ਭਰਾ ਤੇ ਕੀ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵਾਲੇ ਦੋਸਤ—ਸਾਰੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਹਟੇ, ਟਿੱਲ ਲਗਾ ਬੈਠੇ ਪਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਹੁੰਦੀ, ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਨੇੜੇ ਲਗਣ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ? ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਨਾ ਹੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਔਰ ਨਾ ਹੀ ਕਦੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਮਿਲਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਵੀ ਵੇਖ ਲਓ। (ਵਿਘਨ)।

Mr. Chairman: No interruptions please.

ਚੌਧਰੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ: ਜੇ ਕੋਈ ਗਲ ਵੀ ਕਰੇ ਤਾਂ ਇਹ ਸਮਝ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬਰਖਿਲਾਫ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਲਈ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਨੇ ਜਾਂ ਦੂਜਿਆਂ ਨੇ ਕੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕੀ ਗਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਕਠੇ ਹੋ ਕੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਦੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਸਾਰੇ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਭਾਵੇਂ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੇ, ਸਾਰੇ ਰੀਐਕਸ਼ਨਰੀ ਨੇ, ਇਕ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇੱਥੇ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਜਨਸੰਘ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੈਂਡ ਰੀਫਾਰਮਜ਼ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਕੋਈ ਮਦਦ ਕੀਤੀ? ਭਾਵੇਂ ਗੌਰਮੈਂਟ ਕਿੰਨੀਆਂ ਫਿਗਰਜ਼ ਦਿੰਦੀ ਜਾਵੇ ਪਰ ਇਹ ਜਿਹੜੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਵੀ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਰਖੀ ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਸੀਂ ਅਡੀਆਂ ਗੋਡੇ ਰਗੜ ਰਗੜ ਕੇ ਲੱਖ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਮਿਲ ਜਾਵੇ। ਜਿਮੀਂਦਾਰ ਬੜੇ ਤਕੜੇ ਨੇ। ਮੈਂ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਤਕੜੇ ਹਨ ਔਰ ਅਸੀਂ ਮਾੜੇ ਹਾਂ। ਸਾਡੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦਿੱਤੀ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ੇ ਤੁਹਾਡੇ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਾਸੇ ਵੇਖ ਲਓ, ਗਲ ਇਕੋ ਹੈ। ਹਰੀਜਨ ਹੁਣ ਚੰਗੀ ਤਰਾਂ ਨਾਲ ਸਮਝ ਗਏ ਨੇ ਕਿ ਨਾਂ ਕੋਈ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਮਦਰਦ ਹੈ ਔਰ ਨਾ ਹੀ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਿਚ। ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਭਾਈ ਖਾਮਖਾਹ ਪਏ ਲਿਪਸਿੰਪੋਥੀ ਕਰਦੇ ਨੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ 15 ਸਾਲਾਂ ਤਕ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਕੁਝ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਲੈਂਡ ਰਿਫਾਰਮਜ਼ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਹੋਈਆਂ। ਮੈਂ ਖੁਦ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਫੈਕਟਸ ਐਂਡ ਫਿਗਰਜ਼ ਇੱਕਠੇ ਕੀਤੇ ਨੇ। ਸਾਰੀ ਦਸੀ ਹੈ 4 ਲਖ ਏਕੜ। ਮਾਸਟਰ ਗੁਰਬੰਤਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦਸਿਆ 50 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। (ਵਿਘਨ) ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਸਾਰੀ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਹੀ ਗਲ ਹੈ। ਕਿਹਾ ਭਾਵੇਂ ਕੀ ਕੁਝ ਜਾਵੇ ਹਰੀਜਨ ਹੁਣ ਚੰਗੀ ਤਰਾਂ ਸਮਝ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਕੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸੀ। ਜਿਥੇ ਚੋਣਾ ਨਜ਼ਦੀਕ ਆਉਣਗੀਆਂ ਕੀ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਾਲੇ ਤੇ ਕੀ ਇਧਰ ਵਾਲੇ—ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਅਗੇ ਆਪਣਾ ਦਿਲ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਰਖ ਦੇਣਗੇ। ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਇਹੋ ਕੁਝ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ, ਹਾਂ, ਜੇ ਕੋਈ ਰੀਫਾਰਮ ਹੋਈ ਵੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਹੋਈ ਹੈ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਚੀਜ਼ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਨਣੀ ਪਵੇਗੀ। ਸਭ ਤੋਂ ਵਡਾ ਮਸਲਾ ਹਰੀਜਨਾਂ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹੈ

ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਕੌਣ ਨਹੀਂ ਇਹ ਆਸ ਰਖਦਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ? ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਸਿਰ ਤੋੜ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਨੇ ਪਰ ਹਰੀਜਨਾਂ ਲਈ ਉਥੇ ਕੀਤਾ ਕੀ ਹੈ ? ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਸਾਰੇ ਜ਼ਮੀਦਾਰਾਂ ਦੇ ਹਾਮੀ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਪਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੈਂ ਇਹ ਦਸ ਦਿਆਂ ਕਿ ਵਡਾ ਜਿਮੀਂਦਾਰ ਹੀ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਕੋਲ ਪੰਜ ਏਕੜ ਤੋਂ ਘਟ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਇਕ ਤਰਾਂ ਦਾ ਹਰੀਜਨ ਹੀ ਹੈ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਲੈ ਲਿਆ ਤਾਂ ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡਾ ਚੰਗਾ ਬੰਦੋਬਸਤ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ। (ਪ੍ਰਸੰਸਾ) ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਐਕਸਪਲਾਇਟ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹੋ ਉਸੇ ਤਰਾਂ ਅਸੀਂ ਵੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਐਕਸਪਲਾਇਟ ਕਰਨੋਂ ਨਹੀਂ ਹਟਣਾ (ਤਾਲੀਆਂ)। ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਐਕਸਪਲਾਇਟ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਜਾਵਾਂਗੇ ? ਕਾਨੂੰਨ ਔਰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਹੈ ਪਰ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਦਬਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਮੁਨਾਸਬ ਤੋਰ ਤੇ ਇਮਪਲੀਮੈਂਟੇਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਜਿਤਨਾ ਵੀ ਕੋਈ ਸਿਆਣਾ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਐਕਸਪਲਾਇਟ ਕਰਨ ਦੀ ਹੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਤਜਰਬਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਔਰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਸਾਰੀਆਂ ਗਲਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਵੇਗਾ। ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲਗਾ, ਉਹ ਵੀ ਅਪਣੇ ਅਪਣੇ ਘੁਰਨਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਜਦੋਂ ਨਿਕਲਣਗੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਏਗਾ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਔਰ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਸਬਾਰਡੀਨੇਟ ਸਰਵਿਸਿਜ਼ ਸੀਲੈਕਸ਼ਨ ਬੋਰਡ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਕਈਆਂ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਇਸਦੇ ਬਨਾਉਣ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਹੱਥ ਮੇਰਾ ਹੀ ਸੀ। ਮਾਸਟਰ ਗੁਰਬੰਤਾ ਸਿੰਘ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ ਸਨ (ਵਿਘਨ) ਔਰ ਅੱਜ ਮੈਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਥੀ ਹਾਂ।

ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਟਿੱਲ ਲਾ ਕੇ ਸੁਬਾਰਡੀਨੇਟ ਸਰਵਿਸਿਜ਼ ਸੀਲੈਕਸ਼ਨ ਬੋਰਡ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਬੋਰਡ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਫੈਸਲਾ ਕਰਾ ਲਿਆ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਇਕ ਹਿਦੂ, ਇਕ ਸਿਖ ਤੇ ਇਕ ਹਰੀਜਨ ਹੋਣ। ਇਹ ਬੋਰਡ ਅਸੀਂ ਐਸਾ ਬਣਾਇਆ ਸੀ ਜਿਸ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਵਿਚ ਕਿਧਰੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਫਿਰ ਇਸ ਦੇ ਬਾਅਦ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਿਚ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਲਿਆ ਵੀ ਹੈ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਲੇਟ ਲਿਆ ਹੈ। ਸਤ ਅਠ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਲਿਆ। ਸਾਡੇ 7 ਜਾਂ 8 ਸਾਲ ਬਰਬਾਦ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਹੈ ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਤ ਅਠ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ 500 ਗਜ਼ਟਿਡ ਪੋਸਟਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣੀਆਂ ਸਨ ਉਹ ਇਸ ਅਰਸੇ ਵਿਚ ਟਰਨ ਡਾਊਨ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤੇ ਹਾਈ ਕਾਸਟ ਨੂੰ ਮਿਲ ਗਈਆਂ (ਇਕ ਆਵਾਜ਼ : ਹੁਣ ਤਾਂ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਿਚ ਵੀ ਇਕ ਹਰੀਜਨ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ) ਇਹ ਅਜ ਤੋਂ ਅਠ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਲਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੁਣ ਲਾਇਆ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਲੇਟ ਲਗਣ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਹਰੀਜਨ ਗਜ਼ਟਿਡ ਅਫਸਰ ਐਸੇ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸਿਖ ਹਨ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਮੋਨੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਆਦਮੀ ਵੇਖ ਨਹੀਂ ਸੁਖਾਂਦੇ। ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਪੜੇ ਚਿਟੇ ਪਾਏ ਹੋਣ ਜਾਂ ਵਾਲ ਸੰਵਾਰੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸੜਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਸਪੈਂਡ ਕਰ ਦਿਓ। ਬਗੈਰ ਕਸੂਰ ਦੇ ਤਾਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਟੌਹਰ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜੋ ਹਰੀਜਨ ਗਜ਼ਟਿਡ ਅਫਸਰ ਹੈ ਉਸਦੇ ਪਿਛੇ 200 ਗਰੀਬ ਇਸ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਤੇ ਸੰਬੰਧੀ ਹਨ ਜੋ ਇਸ ਵਲ ਕਪੜੇ ਲੀੜੇ ਤੇ ਹੋਰ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਲਈ ਵੇਖਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਸਿਰਫ ਨੌਕਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਨਾ ਜ਼ਮੀਨ, ਨਾ ਜਾਇਦਾਦ ਇਹ ਅਮੀਰ ਕਾਹਦਾ ਹਇਆ ? ਜੋ ਕੁਝ ਮੈਂ ਆਪਣੇ

[ਚੌਧਰੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ]

ਰੀਜੀਮ ਵਿਚ ਹਰੀਜਨਾਂ ਲਈ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਹ ਹੁਣ ਅਨਡਨ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ ਹੈ। (ਇਕ ਆਵਾਜ਼ : ਇਸ ਲਈ ਮਾਸਟਰ ਗੁਰਬੰਤਾ ਸਿੰਘ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰ ਹਨ, ਉਹ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨਾਲ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਪਏ ਕਰਦੇ ਹਨ) ਮੈਂ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਕੜਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਕੋਈ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਨਹੀਂ। (ਵਿਰਧੀ ਧੜੇ ਦੇ ਕੁਝ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਲੋਂ ਵਿਘਨ) ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਸੂਰ ਹੈ। (ਹਾਸਾ) ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਾਫ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤਕ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਹਿੱਸਾ ਨਾ ਮਿਲੇ ਕੋਈ ਹਰੀਜਨ ਵੀ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ। ਅਜ ਹਰ ਆਦਮੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਮਾਰੇ ਗਏ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦਸ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਰੀਜਨ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤਕ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਣਗੇ ਜਦੋਂ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ। ਜੇ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੇ ਅਗਲੀ ਚੋਣ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

> "Nothing will be able to resist truth, love and sincerity. If you are sincere and unselfish unto death then fear not, not even death".
>
> (Swami Vivekananda)

ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸਿਨੀਅਰ ਹੋ ਤਾਂ ਫਿਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸੁਸਾਇਟੀ ਨੂੰ ਉਚਾ ਚੁਕਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਡਟ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰੋ। ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ 22, 23 ਆਦਮੀ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਤੁਹਾਡੇ ਬਰਖਲਾਫ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਤੁਹਾਡਾ ਅਗਰ ਮਨ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਸਿਨਸੀਅਰ ਹਾਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਡਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਦੇਖਿਆ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਤੁਸੀਂ ਹਰੀਜਨਾ ਦੇ ਵੋਟ ਲੈਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਦ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਇਹ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ ਉਹ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ। ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਇਲੈਕਸ਼ਨਜ਼ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਬਾਦ ਤਕ ਹਰੀਜਨਾਂ ਲਈ ਪੀੜ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੁੜ ਕੇ ਜਦੋਂ ਇਲੈਕਸ਼ਨਜ਼ ਆਣਗੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਮੁੜ ਕੇ ਕਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਉਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ, ਇਹ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ, ਉਹ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ। ਲੋਕ ਹੁਣ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸਮਝਣ ਲਗ ਪਏ ਨੇ। ਤੁਸੀਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹੋ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਜਿਹੜੀ ਸਕੀਮ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਹੈ ਇਸ ਨਾਲ ਕੁਝ ਬਣਨਾ ਨਹੀਂ। ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਇਕ ਸਾਲ ਵਿਚ 25 ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇਣੀ ਹੈ ਔਰ ਇਕ ਨੂੰ ਪੰਜ ਏਕੜ ਦਿੰਦੇ ਹੋ। ਤੁਸੀਂ ਹਿਸਾਬ ਲਗਾ ਲਉ ਇਕ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਕੁਲ 125 ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇ ਸਕੋਗੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੀ ਤਰੱਕੀ ਹੋ ਸਕੇਗੀ। ਯਾ ਤਾਂ ਛਡ ਹੀ ਦਿਉ ਇਹ ਸਿਆਪਾ ਔਰ ਜਦ ਹੋਰ ਕੋਈ ਪਰੋਗਰੈਸਿਵ ਪਾਰਟੀ ਆਏਗੀ ਸਾਡਾ ਸੁਧਾਰ ਕਰੇਗੀ। ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਨਾ ਰਖੋ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਰਿਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਦਾ ਤਾਲੁੱਕ ਹੈ ਮੈਂ ਇਸ ਦੇ ਹਕ ਵਿਚ ਹਾਂ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨਾਲ ਲੜ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਨੂੰ ਵੋਟ ਦਾ ਹਕ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਵੋਟ ਦਾ ਹਕ ਸਾਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਦਿਵਾਇਆ ਸੀ। ਸਭ ਤੋਂ ਭਾਰੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਸਾਡੇ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਪਿਛਲੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਸਾਨੂੰ ਵੋਟ ਦਾ ਹਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ। ਡਾਕਟਰ ਅੰਬੇਦਕਰ ਨੇ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਹਰ ਇਕ ਘਰ ਨੂੰ ਇਕ ਵੋਟ ਦਾ ਹਕ ਦਿਵਾਇਆ ਸੀ। ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀ ਮਹਿਰਬਾਨੀ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਹੁਣ ਇਹ ਵੋਟ ਦਾ ਹਕ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਹਰੀਜਨ ਅਜ ਜਾਗ ਪਏ ਹਨ ਔਰ ਉਹ ਵੋਟ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਪਹਿਚਾਨਣ ਲਗ ਗਏ ਨੇ। ਹੁਣ ਹਰੀਜਨਾ ਦਾ ਵੋਟ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲੇਗਾ ਜਿਹੜੀ ਪਾਰਟੀ ਹਰੀਜਨਾਂ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰੇਗੀ। ਮੈਂ ਦਿਹਾਤ ਦੇ ਹਰੀਜਨਾ ਨੂੰ ਦਸ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਉਹ ਇਹ ਗੱਲ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਣ ਲੈਣ ਕਿ ਉਹ ਵੋਟ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਣ ਜਿਹੜਾ ਆਦਮੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ

ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ ਕਿ ਕਨਸ਼ੈਂਸ ਨੂੰ ਬਿਲਡ ਕਰੋ ਕਿਉਂਕਿ **if you will act according to your conscience you will surely succeed.** ਜਿਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਫਲਾਣੇ ਆਦਮੀ ਨੇ ਹਰੀਜਨ ਲਈ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕੀਤੀ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਵੋਟ ਦੇਵੇਗਾ । ਦਿਹਾਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਹੁਣ ਇਹ ਹੀ ਦੇਖਣਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਹੜੇ ਆਦਮੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਹਰ ਗਰੀਬ ਦੀ ਮਦਦ ਹੋਣੀ ਹਰੀਜਨ ਦੀ ਮਦਦ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਹੁਣ ਹੈਵਜ਼ ਐਂਡ ਹੈਵਨਾਟਸ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਦਸ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਗਰੀਬ ਆਦਮੀ ਹੈ ਉਹ ਹਰੀਜਨ ਹੀ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਜਟ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਬਰਾਹਮਣ ਹੈ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਆਦਮੀ ਅਨਪੜ੍ਹ ਹੈ ਉਹੋ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ **exploit** ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਗਰ ਤੁਸੀਂ ਸਿੰਸੀਅਰ ਹੋ ਤਾਂ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜਿਹੜਾ ਰਸਤਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਤੇ ਚਲ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰੋ। ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਨਹੀਂ ਕਿ ਹਾਲੇ ਹਰੀਜਨ ਦੀ ਹਾਲਤ ਕਿਤਨੀ ਮਾੜੀ ਹੈ। ਹਰੀਜਨ ਮੈਂਬਰ ਵੀ ਜਿਹੜੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਰੱਜ ਕੇ ਰੋਟੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਤਾਂ ਬਾਕੀ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਥੋਂ ਰੋਟੀ ਮਿਲਣੀ ਹੈ। ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਤਾਂ ਫਿਰ ਤਿੰਨ ਸੌ ਰੁਪਿਆ ਮਹੀਨਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਇੰਡਸਟਰੀਜ਼ ਦੇਖ ਲਉ, ਹਿਲੀ ਏਰੀਆਜ਼ ਅਤੇ ਮੈਦਾਨੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਰੂਟ ਪਰਮਿਟਸ ਦੇਖ ਲਉ ਭਠੇ ਦੇਖ ਲਉ, ਕਿਸੀ ਹਰੀਜਨ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਸੀਂ 15, 15 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਮੈਂਬਰ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਾਂ, ਹੁਣ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਾ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਸਿੰਸੀਅਰ ਹੈ ਟ੍ਰਾਈਬ ਦੀ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸਭ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਿਧਾ ਹਿਸਾਬ ਇਹ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਲੁਕ ਲੁਕਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀਜਨ ਹੁਣ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਣਗੇ ਜਿਹੜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਹਰ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਸਾਡਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੈਰ ਨਹੀਂ। ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਦਿਹਾਤ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਸੇ ਹੋਏ ਹੋ, ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਨਹੀਂ ਆਣ ਲਗੀ। ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਸਰਵਿਸ ਕਰਨ ਵਿਚ ਲਗੇ ਹੋਏ ਨੇ, ਅੱਜ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਮਜ਼ੇ ਲੈਂਦੇ ਪਏ ਹੋ (ਵਿਰੋਧੀ ਧੜੇ ਵਲੋਂ ਵਿਘਨ) ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨਾਲ ਤਆਲੁਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਰਪੋਰਟ ਤਾਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਬਾਰੇ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹੁਣ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਿੰਸੀਅਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਅਫਸਰ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰਦੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜਿਹੜੀ ਤੁਸੀਂ ਹਰੀਜਨਾ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇਣ ਲਗੇ ਹੋ ਇਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੁਝ ਸੁਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ। ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਤੋਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਂ ਲਓ ਕਿ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਜਿਹੜਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਪਿਛੇ 500 ਆਦਮੀ ਭੁਖੇ ਮਰਦੇ ਪਏ ਨੇ। ਕੋਈ ਕੁਝ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਕੁਝ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਤਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਿਆਂ ਦਾ ਤਾਂ ਭਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਕਰੇਗਾ ਪਰ ਉਹ ਵੀ ਸੌਂ ਗਿਆ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਸ਼ਕ ਪੈਣ ਲਗ ਪਈ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹੈ ਵੀ ਕਿ ਨਹੀਂ । ਕਈ ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਹਾਂ ਪਰ ਮੈਂ ਸਰਦਾਰ ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜੋ ਕੁਝ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਹ ਪਾਪ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਲਗਣਾ ਸਭ ਨੂੰ ਹੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। (ਹਾਸਾ) ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰਦੇ ਰਹੋ ਪਰ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਸਾਨੂੰ ਸਭ ਪਤਾ ਹੈ ਜੋ ਕੁਝ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। 5, 7 ਸਾਲ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਸਭ ਕੁਝ ਵੇਖ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਜ਼ਮੀਨ ਲਈ ਲੜਾਈ ਤਾਂ ਹਰ ਥਾਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਅਸੀਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਸਾਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਜ਼ਮੀਨ ਸਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਤਕੜੇ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਜ਼ਮੀਨ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗੀ।

श्री जगन्नाथ (तोशाम) : चेयरमैन साहिब, यह जो शड्यूल्ड ट्राइब्ज़ और शडयूल्ड कास्टस के कमिशनर की रिपोर्ट है, इस पर बहस हुई है । इस में यह

[श्री जगन्नाथ]

चीज़ सामने आ जाती है कि हो सकता है कि जब कोई हरिजन मैम्बर इस पर बोले तो यह ख्याल किया जाए कि यह जो बोल रहा रहे हैं तो यह जातपात की वजह से बोल रहे हैं या उस ख्याल से बोल रहे हैं। मगर जब एक नान-हरिजन बोले तो यह समझा जाए कि उस का कास्टिइज़म का ख्याल नहीं हो सकता। मैं शुरू में ही उन स्वर्ण हिन्दुओं का धन्यवाद करना चाहता हूं जिन के कारनामे से ऐसी रिपोर्ट आज यहां पर पेश हुई है और बिज़नेस ऐडवाइजरी कमेटी का भी शुक्रिया अदा करता हूं कि जिस ने हरिजनों की मिटटी प्लीद करने के लिए इतना वक्त दिया है। (हंसी)।

चेयरमैन साहिब, हरिजनों के साथ जो सलूक हो रहा है यह कोई नई चीज़ नहीं है, यह पुराने कल्चर में भी है। इस के बारे ज़िक्र बड़ी बड़ी किताबों में मिलता है यहां तक कि तुलसी रामायण में भी लिखा है

ढोल गंवार शूद्र पशु नारी, यह सब ताड़न के अधिकारी

यानी औरतें और शूद्रों यानी हरिजनों को रगड़ा चढ़ाया जाए। (विघ्न) :

पंडित भागीरथ लाल : आन ए प्वाय प्वायंट आफ आर्डर, सर. (विघ्न) चेयरमैन साहिब, यहां पर इस तरह से धार्मिक पुस्तकों के उद्धरण देना बिला समझे कि वह क्या हैं, उन के आगे क्या है, पीछे क्या आता है ठीक नहीं। अगर यह समझना चाहें कि इस का क्या अर्थ है तो यह मुझे मौका दें कि मैं यहां पर कल को यह बताऊं कि यह क्या चीज है.....(विघ्न)

श्री सभापति : आप जरा सोच समझ कर कहें। (The hon. member should speak after giving some thought to the matter.)

श्री जगन्नाथ : जनाब, तुलसीदास जी ने रामायण सोल्वीं सदी में लिखी। जो भी राइटर कुछ लिखता है तो उस वक्त के समाज का असर उस पर पड़ता है, उस वक्त के हालात के मुताबिक तुलसीदास जी ने रामायण लिखी तो इस में इन के गर्म होने की क्या बात है। हम भी तो हिन्दु हैं। खैर इस बात में मैं नहीं जाता। मैं यह कहना चाहता था कि 1947 से पहले हमारे देश में कुछ ऐसे कानून थे प्रतिलोमा और अनुलोमा वगैरह जिन की रू से एक स्वर्ण जाति का हिन्दु एक हरिजन लड़की के साथ शादी कर सकता था मगर एक हरिजन लड़का चाहे कितना ही काबल क्यों न हो वह एक स्वर्ण हिन्दु की लड़की के साथ शादी नहीं कर सकता था। एक तरफ तो प्रतिलोमा था दूसरी तरफ अनुलोमा था। मगर अब चेंज आई है। कुछ दोस्तों ने कहा कि कुछ चेंज नहीं आई, मगर यह बात नहीं है कुछ तो हुआ है। (तालियां) मगर अब ऐसी शादियां हो सकती हैं। मगर जो भी तब्दीलियां आई हैं यह सरकार ने नहीं कीं यह तो समय लाया है। अफ्रीका को डार्क कन्टीनैंट कहा करते थे, अब वह भी ऐसा नहीं रहा, वहां पर भी डिवैलपमैंट हो रही है। यही हाल हिन्दुस्तान का है, वक्त के साथ साथ तब्दीली हुई हैं, कांग्रेस गवर्नमेंट नहीं कर रही। रोबर्ट वालपोल ने कहा था

इसी तरह से यहां की सरकार भी कहती है कि हरिजन को सोया रहने दो क्योंकि अगर यह खड़े हो गए तो कुछ मांगेंगे, बराबरी की मांग करेंगे । हो सकता कि जैसे कि मुसलमानों ने पाकिस्तान मांग लिया इसी तरह से यह भी अलग देश ही मांग लें । इस लिए इन के लिए कुछ नहीं किया जाता । कई बार बार मेरे माइंड में यह बात आई है कि जिस तरह से बातें चलती हैं पता नहीं हरिजनों को हिन्दू समझा जाता है, सिख समझा जाता है, मुसलमान समझा जाता है या कि हरिजन एक अलग ही मज़हब का रूप धारण कर लिया है । पिछले दिनों मास्टर तारा सिंह और संत फतेह सिंह जी का एक बयान अखबारों में छपा कि हमें पंजाबी सूबा लेने के लिए हिन्दुओं की कोअपरेशन लेनी है, हरिजनों की कोअपरेशन लेनी है तो क्या हरिजन हिन्दू नहीं हैं । अगर यह हिन्दू हों तो इन लीडरों के मन में ऐसी बात क्यों आए । इन के माइंड में यह है कि वह हिन्दु नहीं हैं । खैर इस बात को मैं छोडता हूं ।

हमारे प्रांत की सरकार और दूसरी सरकार भी यह कहती है कि हम हरिजनों का बहुत उपकार करते हैं । और यहां भी यह लोग जाते हैं वही कहते हैं कि अफ्रीका के बारे में कहते हैं कि वहां पर बलैक और व्हाइट की पालीसी चलती है, आस्ट्रेलिया में बलैक और व्हाइट की पलिसी चलती है उन देशों के बारे तो कहते हैं मगर अपने देश के बारे में कुछ नहीं कहते कि यहां क्या हो रहा है । सर्विसज़ की तरफ देखें तो साफ नज़र आता है कि एक फ्राड चल रहा है । यहां पर कुछ पहले पब्लिक सर्विस कमिशन पर बहस हुई और कहा गया कि यह एक फ्राड है मगर मैं कहता हूं कि हरिजनों के लिए तो यह डबल फ्राड है । मुझे इस का कुछ ज़ाती तजरुबा भी है । क्योंकि दो साल तक मुझे भी इस के इर्द गिर्द धक्के खाने पड़े । 1959-60 में दो पोस्टें डी. ऐस. पी की और दो इन्स्पैक्टर की ऐडवर्टाइज़ हुई । मैं भी डी. ऐस. पी. की पोस्ट के लिए कैंडीडेट था । दस जनवरी को इम्तिहान हुआ । इन दो पोस्टों में से एक रिज़र्व थी मगर अफसोस से कहना पड़ता है कि पता नहीं किस का असर या दबाव पड़ गया और वह दोनों की दोनों पोस्टें स्वर्ण हिन्दुओं को दे दी गईं । जो दो जगहें इन्स्पैक्टरों की थीं उन में से एक पर हरिजन को लगाया गया । पहले रिज़र्व थी डी. ऐस. पी की आसामी और बाद में खाली कराई गई एक इन्स्पैक्टर की और आज कल हिसार में सरदार राजिन्द्र सिंह जिस की कि बड़ी अच्छी क्वालीफिकेशन है, जिस की बहुत बढ़िया परसनैलिटी है उस को इन्स्पैक्टर लगा दिया गया मगर डी. ऐस. पी. की पोस्ट उस को नहीं दी गई । हालांकि वह पोस्ट रिज़र्व थी । ऐसी बातें चलती हैं । मैं कहूंगा कि जो पब्लिक सर्विस कमिशन है यह एक धोखा है । इश्तिहार में एक लाइन यह होती है कि अगर योग्य हरिजन न मिला तो दूसरा रख लिया जाएगा । मगर योग्यता की भी कोई हद होती है ?

अगर इस हाउस के मेम्बर हमारे सामने इंटरव्यु करें तो एक घंटे के अन्दर अन्दर रीजैक्ट कर सकते हैं । और हरिजनों के साथ तो जो सलूक यहां पर

[श्री जगन्नाथ]

होता है वह सब जानते हैं । बोर्ड पर चाहे कितने भी अच्छे लोग क्यों न लगाए जाएं वह मेम्बर सरकार के अंडर इनफलुयंस होते हैं और उनके मुलाज़म भी होते हैं । सरकार जो उनसे करवाना चाहे वह करवा सकती है और आज यह हालत है कि किसी भी हरिजन को पब्लिक सर्विस कमिशन पर कोई प्रतिनिधित्व नहीं दी गई ।

इसके बाद विद्या का मसला है । इस महकमे में जहां कि तरक्की की गई है वहां रिकरूटमेंट फरोम हरिजन बहुत कम है । और है भी तो बहुत माइनर सी । यह कहते हैं कि विकास हो रही है विकास तो और खास तौर पर हरिजनों की तब ही हो सकती है कि अगर ऐजुकेशन साईड में उन्हें सुविधाएं दी जाएं । महात्मा गांधी का विचार था कि जब तक औरतें पढ़ी लिखी नहीं होंगी, पूरी आज़ादी नही हो सकती । और अगर ऐजुकेशन नहीं होगी तो पूरी तरह विकास नहीं हो सकेगी ।

वज़ीफों के बारे में आगे भी कई बार कहा जा चुका है कि हरिजनों को जो वज़ीफे दिए जाते हैं वह देर से मिलते हैं, इस लिए इन्हें देरी से नहीं देना चाहिए जलदी जलदी देना चाहिए । और वज़ीफे का जो रेट है वह बहुत कम है आज कल महंगाई के दिन हैं और इसको ध्यान में रखते हुए अमाउंट ज्यादा बढ़ाना चाहिए ।

चेयरमैन साहिब, हरिजनों के पास कोई ज़मीन नहीं है व्यापार नहीं है और न ही कोई इन्डस्ट्री है । इस लिए मैं यह निवेदन करूंगा कि हरिजनों के लिए वोकेशनल टीचिंग में 50 % की रिजरवेशन की जाए । वह क्योंकि कोई धंधा नहीं सीख सकते । और अगर यह काम हरिजनों को सिखाया जाए तो वह काम पर लग सकते हैं ।

चेयरमैन साहिब, पंजाब सरकार से रिक्वेस्ट करूंगा कि जो लड़के फौरेन कंट्रीज़ को भेजे जाते हैं उनमें हरिजन एक भी नहीं होता, इसलिए बाहर भी कम से कम तो भेजे जाने चाहिए ताकि वह भी तरक्की कर सकें ।

श्री जगन्नाथ : यहां तक सरकार की नीति ऐसी है कि किसी का भी विकास नहीं करना चाहते । पंजाब सरकार या कांग्रेस सरकार के पास इस बात का इलाज ही क्या रखा हुआ है । टिक्ट देते हैं और हकूमत उसकी हो जाती है और जो टिक्ट लेने के आदी हैं

Mr. Chairman : That is their party business.

श्री जगन्नाथ : वह इस तरफ ध्यान नहीं देते और आगे हिम्मत नहीं करते कि दाम लगे हैं । और सरकार भी ऐसा करती है कि एक आध को साथ लिया और कह दिया कि हम तरक्की कर रहे हैं अगर किसी एकेडेमिक क्वालिफीकेशन की बिना रखी जाती तो एक दो को छोड़ कर बाकी यहां पर कोई भी न आता ।

Mr. Chaiman : No such aspersion please.

श्री जगन्नाथ : कहा गया कि धन और धर्ती बढ़ती जा रही है, विनोभा जी ने कहा कि धर्ती दो लेकिन क्या नतीजा है कि कहा जाता है कि हम धर्ती दे रहे हैं परन्तु ज़मीन नहीं है । 1947 के बाद जो इकनामिक् हालत है इनको सामने रख कर इन्डियन इकानोमिस्ट कहते हैं और दूसरे मुल्कों के भी कहते हैं कि हालत अच्छी नहीं ।

गरीब ज्यादा गरीब और अमीर ज्यादा अमीर होता जा रहा है । जो देश इस तरह का हो और उस के किसान के पास ज़मीन न हो और यह एक हकीकत है तो क्या हो सकता है । नतीजा साफ है कि वह पिछड़ा, गरीब और निकम्मा समझा जाता है । और पैदावार किस तरह से बढ़ाई जा सकती है ।

फिर पैदावार को बढ़ाने के लिए कंसोलीडेशन की गई और कानून बनाया गया कि पांच बिसवे ज़मीन हरेक को दी जाएगी. लेकिन आज हालात इस के बिलकुल उलट है । सरदार अजमेर सिंह से पूछो कि पड़ताल करा कर बता सकते हैं कि कितने हरिजनों को कितने परिवारों को ज़मीन अलाट की गई है तो जनाब यही होगा कि एक दो केसज़ में देते हैं फिर बहुत से में नहीं और इस से साफ है कि हरिजनों को सरप्लस लैंड तक नहीं अलाट की गई ।

हरिजनों के बारे में कानून बनाए जाते हैं कि उन को पूरी लिबरटी है संविधान में भी ज़िक्र है कि चेयरमैन साहिब या लिबरटी कहां तक है मैं इन से पूछना चाहता हूं कि कितने मन्दिर, कुएं और जौहड़ हैं कि जिन पर ये नहीं जा सकते । एक नहीं अनेक हैं । यह कहा जाता है कि छूतछात को दूर करने के लिए कानून बनाए गए हैं पर उन पर अमल नहीं किया जा रहा । ऐसे हालात में छूतछात को खत्म नहीं किया जा सकता । यह तभी हो सकता है कि माईंड चेंज किया जाए, भावना बदली जाए । और एक इंकलाब लाया जाए तभी यह खत्म किया जा सकता है। जब तक इकनौमिक डिवैल्पमेंट नहीं होती तो इस तरह की चीजें खतम नहीं होतीं । कोई हरिजन पढ़ा लिखा हो लोग उस के नज़दीक आ जाते हैं और वह महल्ले, बाजारों में और हर जगह बोलचाल और सभ्यता का हामी बन जाता है और अगर यह न हो तो वह शड्यूलकास्ट ही रहता है ? शहरों में फिर हरिजनों को सिनेमा देखने को मिल जाता है और कुछ सभ्यता उन में आ जाती है (हंसी) परन्तु देहात के अन्दर चलती फिरती मूर्तें नहीं दिखाई जातीं और इसलिए छूआछत खतम नहीं होती ।

हरिजनों की डिवैल्पमेंट हो नहीं सकती जब तक कि उन की आर्थिक हालत अच्छी न हो और लोगों की मन की भावना न बदले । अभी कल का ही वाकिया है कि स्टेट गैस्ट हाउस में एक फोटो थी और हमारे बीच बख्शी जी भी थे । उन के साथ खड़े होकर फोटो खिचवाने का सवाल था हमारे चीफ मिनिस्टर साहिब के मुंह में भी पानी आ गया (विघ्न)

Mr. Chairman : No please. Do not say such irrevalant things.

श्री जगन्नाथ : फलां आदमी को ले आइए उसकी फोटो साथ खिचवाई जाए क्योंकि उसके कपड़े अच्छे थे, मुंह पे खून था किसी हरिजन एम. एल. ए को उन्होंने नहीं कहा कि महोदय जी, हमारे साथ खड़े होकर फोटो खिचवाइए । अगर किसी हरिजन मेम्बर को कहा जाता तो एकता का और भेदभाव को मिटाने की बात सामने आ जाती । और कहा जाता कि काश्मीर से मेहमान आए थे जिन्होंने हरिजनों के साथ खड़े होकर फोटो खिचवाई । विकास तो हर साइड से होनी चाहिए, लोग प्यार करते हैं लेकिन हालात कैसे पैदा किये जाते हैं लैक्चर दिए जाते हैं । मन की भावना को चेंज करने की ज़रूरत है । नफरत पैदा की जाती है । घरों में हर काम में दूर रखा जाता है । डिवाईड एंड रूल का भी तरीका अपनाया हुआ है । गांव में हालत यह है कि

[श्री जगन्नाथ]

दोनों जातियों में भेद पैदा किया जाता है यह जाट है एग्रीकल्चरिस्ट है यह जूते बनाने वाला है जब किसी के खेत में चला जाता है तो भी उसे रोका जाता है। इस तरह के ज़ाती भेद हर मामूली बात पर और दूर रखने की रूचि को, हटाने की ओर ध्यान देना चाहिए।

इस के बाद वह गरीब लोग हैं जो सदियों से चमड़े का काम करने वाले हैं। आज ज़रूरत इस बात की है कि उन को साइंटिफिक ढंग सिखाये जायें और उन लोगों की माली हालत ठीक की जाए और उन की डिवैल्पमेंट की जाए। आज हम देखते हैं कि पंजाब के अन्दर जगह जगह भंगी बस्तियां बनाई जा रही हैं 5 तारीख की ट्रिब्यून में श्री एन. आर. मल्खानी की इन भंगी बस्तियों के मुताल्लिक एक रिपोर्ट छपी है जिस में उन्होंने इस तरह का हवाला दिया है

"Punjab is the dirtiest State in India and the city of Ambala is the dirtiest city in the State".

यह हालात हैं इन बस्तियों की, यह कहते हैं कि हम ने फर्स्ट क्लास बस्तियां बनाई हैं इसलिए कि हम हरिजनों की डिवैल्पमेंट करना चाहते हैं, मगर अगर इन बस्तियों के हालात देखे जायें तो पता लगेगा कि यह सब से गंदी बस्तियां हैं। चेयरमैन साहिब यहां के हालात देख कर मुझे अफसोस होता है।

यहां पर एक बात डाक्टर बलदेव प्रकाश जी ने कही थी कि परिवार योजना होनी चाहिए। यह मैं भी मानता हूं कि होनी चाहिए मगर चेयरमैन साहिब हर इन्सान रीक्रिएशन चाहता है। हरिजनों के पास सिवाए बच्चे पैदा करने के और धंधा ही क्या है। रीक्रिएशन के लिए सिनेमा ये नहीं जा सकते। सैरो-तफरीह के लिए ये किसी पहाड़ी इलाके में भी नहीं जा सकते। 24 घंटे वाईफ के पास रहने से अगर बच्चे पैदा न होंगे तो और क्या होगा। परिवार नियोजन की स्कीम वहां पर लागू नहीं हो सकती।

अगर छुआछूत खत्म करनी भी है तो इस के लिए हमें पुरानी सदियों से आ रही संस्कृति में तबदीली लानी होगी। यह कभी भी खत्म नहीं होती जब तक हमारे धार्मिक ग्रंथों में से यह बातें खत्म नहीं की जातीं कि यह शूद्र है और यह स्वर्ण जाति है यह भंगी है। हमें पहले अपने धार्मिक लिटरेचर में तबदीली लानी होगी जब तक यह तबदीली नहीं आएगी यह छूआछूत की बीमारी खत्म नहीं हो सकती। आज पलैनिंग की जाती है, अछूत उद्धार के बड़े बड़े प्रोग्राम बनाये जाते हैं यह किया जाता है, वह किया जाता है, मगर इन बातों का असर तभी हो सकता है अगर कोई बात दिल से हो। दिल में तो पुराने ढंग के ख्यालात हों। फिर असर किस बात का होगा। आज सरकार कहती है कि सर्विसिज़ में हम इन को ज़्यादा से ज़्यादा लेने चाहते हैं मगर जब एक शख्स किसी महकमे मे लिया जाता है तो उसकी फरदर शोर्अटी है क्या क्योंकि स्वर्ण हिंदु ने तो एक अपनी जाति के आदमी की सेवा करनी है वह हरिजनों की इमदाद भला क्यों करेगा? सर्विसिज़ भी इनकी इनसीक्योर हैं। मेरे हरिजन होते हुए अपने हलका से हरिजन चुन कर आने को लोग अचंभा मानते हैं। भाई इस में अचंभे की कौन सी बात है? क्या मैं और लोगों की तरह इन्सान नहीं हूं। मेरी बजाये कोई भी दूसरा आदमी इलैक्ट हो कर आ सकता है मगर इस में अचंभे की कौन सी बात है। हैरानी इस बात की है कि लोग वोट अपनी कास्ट को देते हैं, जब कोई ऐसी बात हो जाये तो उन्हें अचंभा हो जाता है।

एक बात जो मैं कहनी चाहता हूं वह यह है कि पंचायतों के अन्दर और जिला परिषदों के अन्दर यह चीज़ आम होती है कि हरिजन मैम्बर को चाहे पंच बना दिया जाये या सरपंच बना दिया जाये मगर उस के साथ सलूक महज़ हरिजनों जैसा ही होता है (विघ्न) उनको वहां पर भी नीचे दर्जे के ही समझा जाता है। कोआप्रेशन का यह हाल है कि मेरे हलका में ज़िला परिषद का चेयरमैन घर का मालिक है और जो मेम्बर्ज़ हैं वह उनके घर के सीरी है या वह लोग मैंबर हैं जो उन के घर भंगी का काम करते हैं। जब मीटिंग होती है तो चेयरमैन साहिब जैसे घर में मालिक होते हैं वैसे ही जिला परिषद में मालिक होते हैं। मेम्बरान को हिम्मत तक नहीं होती कि वह बराबर भी बैठ सकें। उनकी राये देने का तो सवाल कैसे पैदा हो सकता है। मैं तो यहां तक कहूंगा कि ज़िला परिषदों में अगर यह रिज़र्वेशन खत्म कर दी जाये तो बहुत ही अच्छी बात है, इस से यह होगा कि जिला परिषदों या पंचायतों में वह मेम्बर तो जायेंगे जो कम अज़ कम बराबर बैठने से तो नहीं घबरायेंगे। हमारे तो वज़ीरों का भी यही हाल है जो रिज़र्वेशन की वजह से यह कहते फिरते हैं कि हमें कहीं वज़ीर लगा दो। कल चौधरी सुंदर सिंह बख्शी गुलाम मुहम्मद से कह रहे थे कि बख्शी जी. हमारी पोस्ट तो यहां पर रीट्रेंच हो गई है। आपकी बड़ी मेहरबानी होगी अगर हमें काशमीर कैबिनट में लें ले। (हंसी)

ਚੌਧਰੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਹਰੀਜਨ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਾਸਤੇ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ (ਹਾਸਾ)

श्री जगन्नाथ : एक और बात जो कि चेयरमैन साहिब, मैं कहनी चाहता हूं वह यह है कि एक महकमा हरिजनों की डिवैलपमैंट का है जो कि चंडीगढ़ में लाया गया है। मगर वह लोग जो स्टाफ के हैं उन के लिये न कोई क्वार्टर की प्रोवीज़न है और न ही उन के लिये कोई और सुविधाएं है।

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ. ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਵੀ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਾਕੀ ਹੋਰ ਕਈ ਮੈਂਬਰ ਵੀ ਬੋਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਵਕਤ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ।

श्री सभापति : कोई बात नहीं, अभी वक्त है। (The hon. Minister need not worry. We have sufficient time at our disposal)

श्री जगन्नाथ : बस जी मैं ज्यादा न कहता हुआ यही कहूंगा कि यह एक बैकवर्ड स्टेट है और इस में बैकवर्ड जातियां हैं। यह दो दो बातों के होते हुए हमारा खास ख्याल रखा जाये।

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ: ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰੇ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕਾਫੀ ਕੁਝ ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਮੈਨੂੰ 5 ਮਿੰਟ ਦੇ ਦਿਓ ਤਾਂਕਿ ਮੈਂ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿਆਂ।

श्री सभापति : तीन बजे तक यह हाउस चलना है। (Today's meeting will continue upto 3 p.m.)

बाबू बचन सिंह : आन ए प्वायंट आफ आर्डर, सर। बिज़नेस एडवाइज़री कमेटी में यह फैसला किया गया था कि यह हरिजनों के लिये रिज़र्वड डे है अगर उनकी तसल्ली के लिये ज्यादा समय दिया जा सकता हो तो ज्यादा दिया जाना चाहिये।

श्रीमती ओम प्रभा जैन : यह जो बिजनेस एडवाइज़री कमेटी की रिपोर्ट हमारे सामने आई है इस से ज़ाहिर होता है कि और सब काम ड्राप कर दिया है जब तक कि बाकी सब काम डिस्पोज़ आफ न हो जाये। तो क्या इस से यह नतीजा निकाला जाये कि यह सैशन होने के बाद यह हाउस एडजर्न हो जायेगा।

श्री सभापति : श्रीमती जी, यह सैशन 12 तारीख तक चलता रहेगा। (It is for the information of the hon. Lady Member that the session of the Assembly will continue upto 12th instant,)

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ : ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰੀ ਗਲ ਤਾਂ ਸੁਨ ਲਉ। ਤੁਸੀਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਾਊਸ 3 ਬਜੇ ਤਕ ਰਹੇਗਾ। ਮੈਂ ਫੇਰ ਕਿਸ ਵੇਲੇ ਬੋਲਾਂਗਾ।

ਸ੍ਰੀ ਚੇਅਰਮੈਨ : ਮੇਰੀ ਇਨਫਰਮੇਸ਼ਨ ਮੁਜਬ ਤਾਂ 3 ਬਜੇ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਇਥੇ। (The information so far with me in writing is that to-day's sitting will continue up to 3 p. m.)

ਸਰਦਾਰ ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਦਰਦ (ਖੰਨਾ, ਸ. ਕ.) : ਮਾਨਯੋਗ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਹਾਊਸ ਅਤੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਧਿਆਨ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਲ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਹੀ ਚਾਰ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਗਰੰਟੀ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। 1. ਜਸਟਿਸ, 2. ਲਿਬਰਟੀ 3. ਈਕੁਏਲਿਟੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮੈਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਸਟਿਸ ਨੂੰ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵਿਧਾਨ ਰਾਹੀਂ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆਂ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੋਸ਼ਲ ਜਸਟਿਸ, ਇਕਨਾਮਿਕ ਜਸਟਿਸ ਐਂਡ ਪੁਲਿਟੀਕਲ ਜਸਟਿਸ। ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ ਬਾਬਤ ਸਾਲ 1961-62 ਦੇ ਸਫਾ ਨੰ: 279 ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:

> "This leads me to think that if the profession of sweepers can be made more attractive by introducing up-to-date methods of cleaning and by increasing the pay attached to these posts, more persons from general communities can be attracted to take to this job......"

ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ ਬਾਬਤ ਸਾਲ 1961-62 ਤੇ ਸਫਾ 277 ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਕਲਾਸ 1, 2, 3, 4 ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਹੈ:

> "It will be seen from the above statement that the position as regards the actual representation of Scheduled Tribes and Scheduled Castes in posts and services under the various Ministries of the Government of India and their Attached and Subordinate offices is not satisfactory",

It is further said in the Report—

> "In the case of Scheduled Castes, again the position is unsatisfactory in so far as Classes I and II posts are concerned".

ਸੈਂਟਰਲ ਗੌਰਮਿੰਟ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਪਰੋਗਰੈਸ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਉਸ ਬਾਬਤ ਭੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਰੋਗਰੇਸ ਇਜ਼ ਰਾਦਰ ਸਲੋ। ਇਹ ਪੁਜ਼ੀਸ਼ਨ ਹੈ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਸਰਵਿਸਿਜ਼ ਦੇ ਵਿਚ ਔਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਦੇ ਆਰਟੀਕਲ ਨੰ. 16 ਕਲਾਜ਼ ਨੰ. 4 ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਗੌਰਮਿੰਟ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰੇ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨਾਲ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹ ਕੋਈ ਭੀ ਕਾਨੂੰਨ ਅਜਿਹਾ ਲਿਆ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਰਿਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਪੂਰੀ ਹੋ ਸਕੇ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਪੀਲ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਕ ਸਪੈਸ਼ਲ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇ ਜਿਹੜੀ ਸਰਵਿਸਿਜ਼ ਵਿਚ ਇਹ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲਵੇ ਕਿ ਸ਼ੈਡੂਲਡ ਕਾਸਟ ਦੀ ਰੀਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਪੂਰੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਐਬਜ਼ਾਰਬ ਕਰਨ ਲਈ ਰੀਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਇਨਕਰੀਜ਼ ਕਰੇ।

ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਭੰਗੀਆਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵੇਖਣ ਲਈ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਸਾਲ 1954 ਵਿਚ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਹੁਣ ਤੱਕ ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਰਿਪੋਰਟ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ ਪੇਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਕਿ ਸਰਕਾਰ ਉਹਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਤੇ ਗੌਰ ਕਰ ਸਕੇ। ਅੱਗੇ ਏਸੇ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਵਿਚ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਭੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਪੇਸ਼ੇ ਵਿਚ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਸਵਰਨ ਲੋਕ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਤਨਖਾਹ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ੇ ਦੀ ਮੌਡੀਫੀਕੇਸ਼ਨ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ ਤਾਂ ਸਵਰਨ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕ ਇਸ ਪੇਸ਼ੇ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲੈਣਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਮੌਡੀਫੀਕੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਲਾਗੂ ਕਰੇ ਤਾਂ ਜੋ ਛੂਤ ਛਾਤ ਖਤਮ ਹੋਣ ਵਿਚ ਮਦਦ ਮਿਲੇ ਅਤੇ ਸਵਰਨ ਜਾਤੀਆਂ ਭੀ ਏਸ ਪੇਸ਼ੇ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣ ਵਿਚ ਸੰਕੋਚ ਨਾ ਕਰਨ।

ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਫੇਰ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਸਫਾ 282, ਪੈਰਾ 52 ਦੀ ਸਟੇਟਮੈਂਟ ਵਿਚ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ :—

> "From the above table, it will be seen that the number of candidates belonging to Scheduled Tribes and Scheduled Castes declared qualified in the various examinations is very low as compared to the number of persons appeared. During the six years under review, as against 78 Scheduled Tribes and 1,052 Scheduled Castes appeared only 10 Scheduled Tribe and 107 Scheduled Caste candidates were declared qualified......"

ਫੇਰ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਸਰਵਿਸਿਜ਼ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਸਟੇਟਮੈਂਟ 5 ਦੇ ਸਫਾ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਤਨੇ ਅਪੀਅਰ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਗਿਣਤੀ ਏਹ ਸੀ। ਫੇਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਯੋਗਤਾ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਮੈਂ ਵੀ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਗਲ ਠੀਕ ਹੈ। ਅਲਾਹਾਬਾਦ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਪਰੀਐਗਜ਼ਾਮੀਨੇਸ਼ਨ ਇਨਸਟੀਚਿਊਟ ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੈ ਜਿੱਥੇ 100 ਹਰੀਜਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਆਈ. ਏ. ਐਸ. ਆਈ. ਪੀ. ਐਸ. ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਲਈ ਟਰੇਨਿੰਗ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਹੈ ਤਾਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਟੈਂਡਰਡ ਰੇਜ਼ ਕਰ ਸਕਣ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਾਈਨਾਂ ਤੇ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਭੀ ਇਕ ਪਰੀਐਗਜ਼ਾਮੀਨੇਸ਼ਨ ਇਨਸਟੀਚਿਊਟ ਕਾਇਮ ਕਰੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਪੀ. ਸੀ. ਐਸ. ਅਤੇ ਆਈ. ਏ. ਐਸ. ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੇ ਇਮਤਿਹਾਨਾਂ ਲਈ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਦਾਖਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ 286 ਸਫੇ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ **Internal Constitution of grade IV of the Central Secretariat Service.** (1 ਨਵੰਬਰ, 1951) ਦੀਆਂ 1819 ਪੋਸਟਾਂ ਹਨ ਅਤੇ ਏਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ੈਡੂਲਡ ਕਾਸਟਸ ਸਿਰਫ 54 ਹਨ। ਏਸੇ ਤਰਾਂ ਅਸਿਸਟੈਂਟਸ ਦੀਆਂ 1250 ਪੋਸਟਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਪਾਸ ਸਿਰਫ 31 ਹਨ। ਜਦ ਏਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਅਪੀਲ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਏਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਯਤਨ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਸੈਂਟਰਲ ਮਨਿਸਟਰ ਸ੍ਰੀ ਜਗਜੀਵਨ ਰਾਮ ਜੀ ਨੂੰ ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰੇਲਵੇ ਬੋਰਡ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਰੇਲ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਰਿਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਕੇਡਰਵਾਈਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਏ।

ਏਸ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵਲੋਂ ਮਦਰਾਸ ਹਾਈਕੋਰਟ ਵਿਚ ਚੈਲਿੰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਲੇਕਿਨ ਮਦਰਾਸ ਹਾਈਕੋਰਟ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਰੇਲਵੇ ਬੋਰਡ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਉਲਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਫੇਰ ਰੇਲਵੇ ਬੋਰਡ ਨੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੂੰ ਐਪਰੋਚ ਕੀਤਾ। ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਮੈਜੋਰਟੀ ਵੋਟ ਨਾਲ ਹਾਈਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸਗੋਂ ਆਖਿਆ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਸਟੇਟਸ ਦੇ ਪਰਸਾਸ਼ਨ ਵਾਸਤੇ ਭੀ ਇਹ

[ਸਰਦਾਰ ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਦਰਦ]

ਗੱਲ ਆਖੀ ਕਿ ਰੀਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਕੇਡਰਵਾਈਜ਼ ਹੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਭੀ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹਿਚ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਕਿ ਉਹ ਕੇਡਰਵਾਈਜ਼ ਰੀਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਨਾ ਕਰੇ। ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਤੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਸਰਵਿਸਿਜ਼ ਵਿਚ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਇਨਸਾਫ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ। ਮੈਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨੀਯਤ ਤੇ ਭੀ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ ਨੰ. 16 ਅੰਕ ਨੰ. 5 ਅਨੁਸਾਰ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਇਹ ਅਧਿਕਾਰ ਮਜੂਦ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਊਣਤਾਈ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਜੋ ਭੀ ਕਦਮ ਉਠਾਉਣਾ ਚਾਹੇ ਯੋਗ ਹੈ। ਫੇਰ ਭੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਅਜੇਹਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕਿਉਂ ਸੰਕੋਚ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਹੁਣ ਮੈਂ ਇਕ ਗਲ ਹੋਰ ਕਹਿਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਹਰੀਜਨ ਵੈਲਫੇਅਰ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਮਾਨੈਂਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਵੈਲਫੇਅਰ ਆਫੀਸਰ ਦੀਆਂ ਪੋਸਟਾਂ ਗਜ਼ਟਿਡ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ ਤਾਕਿ ਐਫੀਸੈਂਟ ਬੰਦੇ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਅਟਰੈਕਟ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਦਾ ਹੈਡ ਹੋਵੇ ਉਹ ਆਈ. ਏ. ਐਸ. ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਕਿ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਨਾ ਕਰ ਸਕਣ।

ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਪੈਪਸੂ ਦੇ ਤਹਿਸੀਲ ਵੈਲਫੇਅਰ ਅਫਸਰਜ਼ ਦੇ ਗਰੇਡਾਂ ਬਾਰੇ ਹੈ ਜਿਹਾ ਕਿ ਪੈਪਸੂ ਦੇ ਤਹਿਸੀਲ ਵੈਲਫੇਅਰ ਆਫੀਸਰ ਦਾ ਗਰੇਡ 80—5—150 ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ 60—4—100 ਹੈ। ਇਹ ਗਲ ਸਮਝ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ ਕਿ ਇਕੋ ਕੰਮ ਅਤੇ ਅਹੁਦਾ ਇਕੋ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਗਰੇਡ ਦਾ ਭਾਰੀ ਫਰਕ ਕਿਉਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਫਰਕ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਖਤਮ ਕਰੇ ਤੇ ਤਹਿਸੀਲ ਵੈਲਫੇਅਰ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਗਰੇਡ ਸਾਰੀ ਸਟੇਟ ਵਿਚ ਪੈਪਸੂ ਦੇ ਗਰੇਡ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ।

ਇਕ ਤਜਵੀਜ਼ ਇਹ ਵੀ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਸੋਸ਼ਲ ਵੈਲਫੇਅਰ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਤੇ ਸ਼ਡੂਲਡ ਕਾਸਟ ਵੈਲਫੇਅਰ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਨੂੰ ਮਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਰਪੋਰਟ ਆਫ ਦੀ ਕਾਡਰ ਕਮੇਟੀ ਵਾਲਿਊਮ 1 ਦੇ ਸਫਾ 253 ਵਿਚ ਹੋਮ ਸੈਕਟਰੀ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਕਿ ਏਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿਭਾਗਾਂ ਦਾ ਫੰਕਸ਼ਨ ਵੱਖਰਾ ਵੱਖਰਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਮ ਸੈਕਟਰੀ ਅੱਗੇ ਚੱਲਕੇ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਮਹਿਕਮੇ ਇਕਠੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਤਾਂ ਹਰੀਜਨ ਵੈਲਫੇਅਰ ਮਹਿਕਮਾ ਘਾਟੇ ਵਿਚ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਭੀ ਆਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀਜਨ ਭਲਾਈ ਮਹਿਕਮੇ ਦੀ ਤਵਜੋ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਅਨਡਿਵਾਈਡਿਡ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਰਿਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਏਸ ਲਈ ਇਹ ਮਹਿਕਮੇ ਵੱਖੋ ਵੱਖ ਰਹਿਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। **(At this stage, Dr. Parkash Kaur, a member of the Panel of Chairman occupied the Chair.)**

ਹਰੀਜਨ ਵੈਲਫੇਅਰ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ ਦੇ ਤਹਿਤ ਜੇਹੜੇ ਵੋਕੇਸ਼ਨਲ ਟਰੇਨਿੰਗ ਸੈਂਟਰ ਪਹਿਲਾਂ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੰਡਸਟਰੀਜ਼ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਲੈਕੇ ਹਰੀਜਨ ਵੈਲਫੇਅਰ ਮਹਕਿਮੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਉਤਸ਼ਾਹ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ।

ਲੈਂਡ ਪਰਚੇਜ਼ ਸਕੀਮ ਲਈ ਪੈਸੇ ਵੈਲਫੇਅਰ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਉਸ ਪੈਸੇ ਨੂੰ ਖਰਚ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰੀਜਨ ਭਲਾਈ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਦੀ ਪਬਲਿਸਟੀ ਦਾ ਪੈਸਾ ਪਬਲਿਕ ਰੀਲੇਸ਼ਨ ਮਹਿਕਮੇ ਰਾਹੀਂ ਖਰਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰੀਜਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਜ਼ੀਫੇ ਆਦਿ ਦੇਣ ਦਾ ਕੰਮ ਡੀ.ਪੀ.ਆਈ. ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਰਖਿਆ ਹੈ। ਵਿਦਿਆਰਥੀ (ਹਰੀਜਨ) ਆਮ

ਤਰ ਤੇ ਵਜ਼ੀਫੇ ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਅਤੇ ਤਹਿਸੀਲ ਦੇ ਵੈਲਫੇਅਰ ਅਫਸਰ ਪਾਸੋਂ ਹੀ ਪੁਛ ਗਿਛ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵਜ਼ੀਫੇ ਦੇਰ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਅਤੇ ਨਾ ਮਿਲਣ ਤੇ ਵੈਲਫੇਅਰ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਹੀ ਕੋਸਦੇ ਹਨ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਲੀਗਲ ਏਡ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਰਾਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਹਰੀਜਨ ਮਹਿਕਮੇ ਦਾ ਇਹ ਪੈਸਾ ਡੀ. ਸੀ. ਸਾਹਿਬ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਖਰਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਲਈ ਇਹ ਮਹਕਿਮਾ ਚਾਰਮਲੈਸ ਤੇ ਹਾਰਮਲੈਸ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਡੀ. ਡਬਲਿਊ. ਓ. ਜਦੋਂ ਪਾਸ ਪੈਸਾ ਹੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਹਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਦਫਤਰ ਵਿਚ 10/15 ਮਣ ਦੇ ਕੈਸ਼ ਬਾਕਸ ਕਿਉਂ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਟਾਈਪ ਰਾਈਟਰ ਜਿਸ ਦੀ ਹਰ ਵੇਲੇ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਏਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਏਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹੋਏ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਲਈ ਸੈਪੇਰੇਟ ਮਨਿਸਟਰੀ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਮਨਿਸਟਰ ਭੀ ਹਰੀਜਨ ਹੀ ਹੋਵੇ। ਵੇਸਟ ਲੈਂਡ ਅਤੇ ਸਰਪਲਸ ਲੈਂਡ ਜਿਹੜੀ ਵਖਰੇ ਵਖਰੇ ਐਕਟਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਪਾਈ ਹੈ ਏਸ ਮਨਿਸਟਰੀ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਵਸਾਉਣ ਲਈ ਕਰਜ਼ੇ ਆਦਿ ਦੇਣ ਦਾ ਕੰਮ ਭੀ ਏਸ ਮਨਿਸਟਰੀ ਨੂੰ ਹੀ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਵੱਖ ਵੱਖ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਵਿਚ ਜੋ ਰਿਜ਼ਰਵ ਵੇਕੈਂਸੀਜ਼ ਭਰੀਆਂ ਜਾਣ ਉਹ ਐਮਪਲਾਇਮੈਂਟ ਐਕਸਚੇਂਜ ਰਾਹੀਂ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਏਸ ਮਹਿਕਮੇ ਰਾਹੀ ਭਰੀਆਂ ਜਾਣ ਤਾਂਕਿ ਇਹ ਮਹਿਕਮਾ ਚੈਕ ਕਰ ਸਕੇ ਕਿ ਕੀ ਰੀਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਨੀਅਮਾਂ ਤੇ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਅਮਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਾਟੇਜ ਇੰਡਸਟ੍ਰੀ ਭੀ ਏਸੇ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੀ ਰੀਪੋਰਟ ਵਿਚ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਏਸ ਮਨਿਸਟਰੀ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਏਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਏਹ ਮਨਿਸਟਰੀ ਕਾਫੀ ਹੈਲਦੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਭੀ ਕੰਮ ਹੋਵੇ ਉਹ ਤਜਰਬੇ ਤੋਂ ਬਾਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਤਜਵੀਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਸੈਪੇਰੇਟ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਮਨਿਸਟਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਦੀ 48 ਵੀਂ ਐਸਟੀਮੇਟ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਇਹ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਹਰ ਸਟੇਟ ਵਿਚ ਇਵੈਲੂਏਟਿੰਗ ਸੈਲ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਜਿਹੜੇ ਏਸ ਗੱਲ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਨ ਕਿ ਹਰੀਜਨ ਭਲਾਈ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਤੇ ਰੀਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਆਦਿ ਦਾ ਕੰਮ ਕਿਥੋਂ ਤੱਕ ਸਫਲ ਰਿਹਾ! ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਡਿਸਕਵਰੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਉਥੇ ਬਰਤਾਨੀਆਂ, ਜਰਮਨੀ, ਫਰਾਂਸ ਅਤੇ ਰੂਸ ਵਗੈਰਾ ਸਾਰੇ ਹੀ ਗਏ ਲੇਕਿਨ ਅਮਰੀਕਨਜ਼ ਨੇ ਐਸੀ ਪਾਲੀਸੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅੱਜ ਅਮਰੀਕਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਤਾਕਤ ਤੇ ਨੇਸ਼ਨ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਹਰੀਜਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਏਥੇ ਹੀ ਜੰਮੇ ਹਨ ਜਿਥੇ ਕਿ ਦਸ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਛੂਤ ਛਾਤ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਲਾਇਆ, ਸੁਵਾਮੀ ਦਯਾਨੰਦ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਕੋਈ ਘਾਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਅਛੂਤ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਤਾਣ ਲਾਇਆ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਭੀ ਪਿਛਲੇ 15 ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਹਰ ਪਹਿਲੂ ਤੋਂ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਪਰ ਛੂਤ ਛਾਤ ਫੇਰ ਭੀ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਬਾਕੀ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਬਰਤਾਨੀਆਂ ਅਤੇ ਇਟਲੀ ਵਿਚ ਗੁਲਾਮ, ਜਰਮਨੀ ਵਿਚ ਯਹੂਦੀ ਅਤੇ ਅਮਰੀ ਵਿਚ ਹਬਸ਼ੀ ਕਾ ਗੁਲਾਮ ਰੱਖਣ ਦਾ ਜੋ ਰਿਵਾਜ ਸੀ ਉਹ ਸਾਰਾ ਖਤਮ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਲਾਮਾਂ ਨੂੰ ਆਰਥਕ ਤੇ ਸਮਾਜੀ ਪਧਰ ਤੇ ਲਿਆਕੇ ਬਾਕੀ ਨੇਸ਼ਨ ਨਾਲ ਇਕ ਮਿਕ ਕਰਕੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਵਨ ਨੇਸ਼ਨ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਅਫਸੋਸ ਤੇ ਦੁਖ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਅਮਲੀ ਤੌਰ ਤੇ ਭਾਰਤ ਅਜੇ ਤੱਕ ਇਕ ਨੇਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਿਆ ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਏਨ੍ਹਾਂ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਤੇ ਗੌਰ ਕਰੇ ਅਤੇ ਛੂਤ ਛਾਤ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਕਦਮ ਚੁਕੇ!

(At this stage Shrimati Dr. Parkash Kaur a member of the panel of Chairmen, occupied the Chair.)

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ) : ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬਾ, ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਖਰਾਬ ਰਹੀ, ਅਜੇ ਬਿਹਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਔਰ ਜੁਗਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜਕ ਤੌਰ ਤੇ, ਧਾਰਮਿਕ ਤਰ ਤੇ ਛੂਦਰ ਕਰਾਰ ਦੇ ਕੇ ਇਕਨੌਮੀਕਲੀ ਡਾਊਨ ਰਖਿਆ ਗਿਆ। ਸਨ 1947 ਦੇ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਬਣੀ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਭੜੀ ਸੀ। ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਇਹ ਡੀਕਲੇਅਰਡ ਪਾਲਿਸੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਿਹਤਰ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਇਤਫਾਕ ਸਿਰਫ ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਹਇਆ ਹੈ ਉਹ ਕਾਫੀ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਦੇਣ ਦਾ ਹਕ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਲਈ ਕੁਝ ਨਹੀ ਕੀਤਾ ਇਹ ਗਲਤ ਗਲ ਹੈ। ਜਿੱਥੋਂ ਤਕ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇਣ ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ ਮੈਂ ਉਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਬਾਕੀ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਆਪ ਦੇਣਗੇ। ਚੌਧਰੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਜਦੋਂ ਸਪੀਚ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਲਈ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਚੌਧਰੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੋਰੀ ਬੜੇ ਸ਼ਰਿਊਡ ਆਦਮੀ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਹਰੀਜਨਾਂ ਲਈ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਢੱਕ ਲਉ ਔਰ ਜੋ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਉਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਆਖੋ ਕਿ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ ਵੀ ਪਾਲਿਸੀ ਠੀਕ ਹੈ। ਖੈਰ ਮੈਂ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ 1947 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਰੀਜਨ ਨੂੰ ਕੋਈ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰੀਦਣ ਦਾ ਹਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਔਰ ਜਿਹੜੇ ਮਕਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਉਹ ਰਹਿੰਦੇ ਸੀ ਉਸ ਦੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਵੀ ਉਹ ਮਾਲਿਕ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਦੇ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਹਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਔਰ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਛੂਤ ਛਾਤ ਵੀ ਸੀ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦਮ ਛੂਤ ਛਾਤ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦਾ ਚੁਕਿਆ ਔਰ ਉਹ ਹੁਣ ਉਸ ਸੂਰਤ ਤਕ ਨਹੀਂ ਹੈ

ਬਾਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਕਾਨਾਂ ਦੀ ਤਹਿ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਵੀ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਔਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਸਭ ਨੂੰ ਅਖਤਿਆਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰੀਦ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਸਕੀਮ ਚਾਲੂ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਸਬਸੀਡਾਈਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੇ। ਮਗਰ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਵੀ ਕਾਫੀ ਸਮਝੀ ਗਈ। ਫੇਰ ਜਦੋਂ ਕੰਸੋਲੀਡੇਸ਼ਨ ਹੋਈ ਤਾਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਅਤੇ ਦੂਸਰੀਆਂ ਬੈਕਵਰਡ ਕਲਾਸਿਜ਼ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਹਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਾਮਨ ਪਰਪਜ਼ਜ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਛੜੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਹਰੀਜਨ ਵੀ ਵਕਤ ਸੱਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜਿਹੜੇ ਹਰੀਜਨ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰਖਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਬਾਦੀ ਦੀ ਐਕਸਟੈਨਸ਼ਨ ਲਈ ਜਗ੍ਹਾ ਦਿਤੀ ਹੈ। 13451 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਐਕਸਟੈਨਸ਼ਨ ਆਫ ਆਬਾਦੀ ਲਈ ਦੇ ਚੁਕੇ ਹਾਂ। 3280 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਖਾਦ ਦੇ ਗੜ੍ਹਿਆਂ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਮੁਰਬੇਬੰਦੀ ਦਾ ਤਅਲੱਕ ਹੈ ਉਹ ਅਜੇ ਤਕ ਬਾਕੀ ਕਈ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ 50 ਲਖ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਰਹਿਨਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਜੋ ਨਿਕਲੇਗੀ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪਾਸ ਨਜ਼ੂਲ ਲੈਂਡ ਵੀ ਸੀ ਜੋ ਤਕਰੀਬਨ ਪੈਪਸੂ ਦੇ ਅਲਾਕੇ ਵਿਚ ਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਵੀ ਰੂਲਜ਼ ਬਣਾਏ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਦੇਣੀ ਹੈ। ਤੇ ਜਿਤਨੀ ਨਜ਼ੂਲ ਲੈਂਡ ਪਜਾਬ ਵਿਚ ਹੈ ਉਹ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਕਾਸ਼ਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਕੋਈ 31387 ਏਕੜ ਹੈ ਜੋ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਕੁਛ ਵੇਸਟ ਲੈਂਡਜ਼ ਪਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਵੇਸਟ ਲੈਂਡਜ਼ ਯੂਟੀਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਐਕਟ ਅਧੀਨ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜੋ ਜ਼ਮੀਨਾਂ 6 ਫਸਲਾਂ ਤੋਂ ਕਾਸ਼ਤ

ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੋਟਿਸ ਦੇ ਕੇ ਅਕਵਾਇਰ ਕਰਕੇ ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਸੀ ਉਹ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਵਾਹੀ ਲਈ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਕੋਈ 77526 ਆਰਡੀਨਰੀ ਏਕੜ ਹੈ ਜੋ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਪੰਡਤ ਭਾਗੀਰਥ ਲਾਲ: ਪਠਾਨਕੋਟ ਦੇ ਮਿਉਂਸਪਲ ਏਰੀਆ ਵਿਚ ਜੋ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ?

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ: ਉਹ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਅਰਬਨ ਹਨ ਅਤੇ ਗੌਰਮਿੰਟ ਆਫ ਇਡੀਆਂ ਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਚਿੱਠੀ ਅਸੀਂ ਐਕਸਪੈਕਟ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਗਰੀਬਾਂ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰੀਏ ਫੇਰ ਕੁਝ ਸਰਕਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਜੋ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਲਾਨਾ ਲੀਜ਼ ਤੇ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਅਸੀਂ 12019 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਸਾਲਾਨਾ ਲੀਜ਼ ਤੇ ਦੇ ਚੁਕੇ ਹਾਂ।

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ: ਕਿਤਨੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ।

ਮਾਲ ਮੰਤਰੀ: ਨੰਬਰ ਮੈਂ ਫੇਰ ਦੱਸ ਦੇਵਾਂਗਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਰੂਰਲ ਏਰੀਆਜ਼ ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅਨਅਲਾਟਿਡ ਲੈਂਡਜ਼ ਵੀ ਹਨ ਉਹ ਜਿਹੜੀਆਂ ਇਨਫੀਰੀਅਰ ਇਵੈਕਵੀ ਲੈਂਡਜ਼ ਹਨ ਉਹ ਅਸੀਂ ਹਾਸਲ ਕਰਕੇ ਅੱਧੀ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਅੱਧੀ ਸਾਬਕਾ ਫੌਜੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਕੋਈ 13436 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਚੁਕੇ ਹਾਂ। ਬਾਕੀ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਸਿਕਿਉਰਿਟੀ ਆਫ ਲੈਂਡ ਟੈਨਿਓਰ ਐਕਟ ਦੇ ਮਾਤਹਤ ਵੀ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਜੋ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਗਿਣਤੀ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਹੈ। ਮਾਲਕਾਂ ਦੇ ਹਕੂਕ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹੋਏ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਮਾਲਕਾਨਾ ਵੀ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਕਿਉਰਿਟੀ ਵੀ ਦੇ ਰਹ ਹਾਂ। ਤੇ ਇਸ ਸਰਪਲਸ ਏਰੀਆ ਵਿਚ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਹਕੂਕ ਮਿਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਫੇਰ ਜਿਹੜੀਆਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਹਨ ਉਹ ਸਰਦਾਰ ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਬਾਰੇ ਦਸਣਗੇ ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ that one third of that land is going to be given or has been given in certain villages to the Harijans for cultivation.

ਇਤਨੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਲਈ ਚਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਜੇ ਸਚ ਪੁਛੋਂ ਤਾਂ ਜੋ ਜ਼ਮੀਨ ਵੀ ਅਵੇਲੇਬਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਅਸੀਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰਖਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਭੁਖ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਜਿਤਨੀ ਮੰਗ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਆਪਣੇ ਤੌਰ ਤੇ ਅਸੀਂ ਹਰ ਮੁਮਕਿਨ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਤਨਾ ਕੁਝ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਬਾਕੀ ਗਲਾਂ ਵਜ਼ੀਰ ਮੁਤੱਲਕਾ ਦਸਣਗੇ।

SITTING OF THE ASSEMBLY

ਚੇਅਰਮੈਨ: ਪੇਸ਼ਤਰ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਕਾਲ ਅਪਾਨ ਕਰਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਕਤ ਬਾਰੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਉ। ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਘੰਟਾ ਬੋਲਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਾਊਸ 3 ਵਜੇ ਤਕ ਚਲਣਾ। ਵਕਤ ਥੋੜਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ। (I would like to ask the hon. Members first to arrive at some decision about the time before I call upon any member to speak. The hon. Minister intends to speak for one hour and the meeting will continue upto 3 p.m. The time left at our disposal is very short.)

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਹਾਊਸ 4 ਵਜੇ ਤਕ ਐਕਸਟੈਂਡ ਕਰ ਲਉ ਅਤੇ ਹਰ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ 10 ਮਿਨਟ ਬੋਲਣ ਲਈ ਮੁਕਰਰ ਕਰ ਦਿਉ।

ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ: ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਬੋਲਣਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਹਾਊਸ ਦਾ ਵਕਤ 4 ਵਜੇ ਤਕ ਕਰ ਦਿਉ।

ਚੇਅਰਮੈਨ : ਠੀਕ ਹੈ ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਤਾਂ ਨਹੀਂ। (Has any hon. member got any objection if the time is extended upto 4p.m)

ਆਵਾਜ਼ਾਂ : ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਜੀ।

ਚੇਅਰਮੈਨ: ਚੰਗਾ, ਹਾਊਸ 4 ਵਜੇ ਤਕ ਚਲੇਗਾ ਅਤੇ ਹਰ, ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਲਈ 10 ਮਿਨਟ ਮਿਲਣਗੇ (All right the House stands extended upto 4 p.m and each hon. Member will get 10 minutes to speak).

ਆਵਾਜ਼ਾਂ : ਠੀਕ ਹੈ ਜੀ।

श्री लाल चंद प्रार्थी : इस रिपोर्ट में शैडयूल्ड कास्टस ऐण्ड बैकवर्ड कलासिज के अलावा शिड्यूलड ट्राइब्ज का भी जिकर है जो लाहौल और स्पिति में है और जिनको मैं रिप्रेजैंट करता हूं इस लिए मुझे भी पूरा मौका मिलना चाहिए ।

ਚੇਅਰਮੈਨ : ਸਰਦਾਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬੋਲ ਲੈਣ ਦਿਉ ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਬੋਲ ਲੈਣਾ। (Let Sardar Bhag Singh speak first. The hon. Member may speak after that.)

ਲੇਫਟੀਨੇਂਟ ਭਾਗ ਸਿੰਘ (ਪਾਇਲ ਸ. ਕ.) : ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬਾ, ਅਜ ਅਸੀਂ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟ ਐਂਡ ਬੈਕਵਰਡ ਕਲਾਸਿਜ਼ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਤੇ ਬਹਿਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਗਲ ਬੜੀ ਅਜੀਬ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਰਿਪੋਰਟ 1960-61 ਦੀ ਹੈ, ਪਬਲਿਸ਼ ਇਹ 1962 ਵਿਚ ਹੋਈ ਅਤੇ ਅਜ ਡਿਸਕਸ ਅਪਰੈਲ 1963 ਨੂੰ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਜੋ ਆਂਕੜੇ ਦੱਸੇ ਗਏ ਹਨ ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਚੇਂਜ ਹੋ ਗਏ ਹੋਣੇ ਹਨ।

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ: ਤੁਹਾਡਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਡਿਸਕਸ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ?

ਸਰਦਾਰ ਭਾਗ ਸਿੰਘ : ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜ਼ਰਾ ਗੌਰ ਨਾਲ ਸੁਣੋ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੇ ਦੋ ਮਸਲੇ ਹਨ। ਇਕ ਸੋਸ਼ਲ ਤੇ ਦੂਜਾ ਇਕਨਾਮਿਕ। ਸੋਸ਼ਲ ਮਸਲਾ ਜੋ ਹੈ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਮੈਂ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਬਾਕੀ ਸੂਬਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਸਾਡੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਸੋਸ਼ਲ ਹਾਲਾਤ ਚੰਗੀ ਹੈ। ਛੂਤ ਛਾਤ ਹੈ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਲੇਕਿਨ ਬਾਕੀ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਘਟ ਹੈ।

ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਡਾ. ਅੰਬੇਦਕਾਰ ਜੀ ਅੱਛੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਥੋੜੇ ਚਿਰ ਤੋਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਚੰਗੇ ਪੁਰਸ਼ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਸੇ ਹੋਏ ਨਕਸ਼ੇ ਕਦਮ ਤੇ ਨਹੀਂ ਚਲ ਰਹੇ। ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਅਕਾਲੀ ਟਿਕਟ ਉਤੇ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਲੜਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋਣਾ ਪਿਆ। ਪੰਜੇ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲੈ ਕਿ ਇਸ ਸਦਨ ਵਿਚ ਆਏ ਹਨੀ। ਛੂਤ ਛਾਤ ਦਾ ਮਸਲਾ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਚੀਜ ਮਨੂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਹਿੰਦੂ ਇਸ ਨੂੰ ਰਖਣ ਲਈ ਜਸਟੀਫਾਈਡ ਹਨ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਸਿਖਾਂ ਤੇ ਆਦਾਂ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਪੰਗਤ ਦੀ ਛੂਆ ਛਾਤ ਬੰਦ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ। ਛੂਤ ਛਾਤ ਨੂੰ ਅਜੇ ਤਕ ਕਿਸੀ ਨਾ ਕਿਸੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ

ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਖੂਹਾਂ ਦੀ ਮੁਰਮਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਨਲਕੇ ਆਦਿ ਲਈ ਪੈਸੇ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸੁਝਾਵ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੈਸੇ ਇਸ ਸ਼ਰਤ ਤੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਕਿ ਖੂਹ, ਨਲਕੇ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਾਂਝੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਛੂਆਛਾਤ ਦੂਰ ਹੋ ਸਕੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛੂਆਛਾਤ ਦੂਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਇਕਨਾਮਿਕ ਫੈਕਟਰ ਵੀ 3, 4 ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੇ ਡਿਪੈਂਡ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਸਰਵਿਸ, ਲੈਂਡ ਅਤੇ ਬਿਜ਼ਨੈਸ। ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਲਈ ਸਰਵਿਸ ਵਿਚ ਰਿਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਰਿਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਫਿਗਰਜ਼ ਕੋਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। 10623 ਵੇਕੈਂਸੀਜ਼ ਨੋਟੀਫਾਈਡ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਜਿਸ ਵਿਚ 5103 ਵੇਕੈਂਸੀਜ਼ ਫਿਲ ਅਪ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਫਿਰ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਇਹ ਕੰਮ ਸ਼ਲਾਘਾ ਯੋਗ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਮੁਬਾਰਬਾਦ ਦੀ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ।

ਮਾਨਯੋਗ ਸਰਦਾਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੇਣ ਲਈ ਕਈ ਸਕੀਮਾਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਖੁਸ਼ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਕੁਝ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਹਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪਨੇ 95 ਉਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਦਸਿਆਂ ਹੈ ਕਿ 900 ਰੁਪਏ ਪਰ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰੀਦਨ ਲਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ; ਉਸ ਨਾਲ ਅੱਛੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ 900 ਰੁਪਏ ਵਧਾ ਕੇ 1200—1400 ਰੁਪਏ ਪਰ ਏਕੜ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਤਾਕਿ ਹਰੀਜਨ ਅਛੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਖਰੀਦ ਸਕਣ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਗੱਲ ਮੰਨ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ 4500 ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਵੀ ਵਧਾ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮਦਰਾਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਰਿਕਮੈਂਡ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀਜਨ ਦੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਸਾਈਟਸ ਨਾਮੀਨਲ ਪਰਾਈਸ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਪਨੇ 191 ਵਿਚ ਪਲਾਨਿੰਗ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਭੀ ਸੁਝਾਵ ਮੰਨਿਆਂ ਹੈ ਕਿ 50 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਘਟ ਆਮਦਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਸਾਈਟਸ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ, ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਗਲ ਮੰਨ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਉਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕੰਨਸਾਲੀਡੇਸ਼ਨ ਆਫ ਹੋਲਡਿੰਗਜ਼ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਆਬਾਦੀਆਂ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਸਿਰਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਜੋ ਖੇਤੀ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹਨ। ਮੇਰਾ ਸੁਝਾਵ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੰਸੈਸ਼ਨ ਸਾਰੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਚਾਹੇ ਉਹ ਖੇਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਹੋਰ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਬਾਦੀ ਲਈ ਮੁਫਤ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅਗਰ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੀ ਤਾਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮੀਨਲ ਪਰਾਈਸ ਤੇ ਆਬਾਦੀ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਪੰਨੇ 59 ਤੇ ਕਮੀਸ਼ਨ ਨੇ ਰਿਕਮੈਂਡ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਲਈ ਰੋਟੇਟਿੰਗ ਫੰਡਜ਼ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਫੰਡਜ਼ ਡਿਸਟਰਿਕਟ ਮਾਜਸਟਰੇਟ ਕੋਲ ਹਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਹਰੀਜਨ ਨੂੰ ਲੀਗਲ ਏਡ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੇਸ ਲੜਨ ਲਈ ਉਥੇ ਹੀ ਏਡ ਮਿਲ ਜਾਵੇ। ਹੁਣ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਏਡ ਕੇਸਜ਼ ਦੇ ਬਾਅਦ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਹਰੀਜਨ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਕਾਫੀ ਅਰਸੇ ਤਕ ਫਿਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੇਰਾ ਸੁਝਾਵ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਲੀਗਲ ਏਡ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਕਿ ਉਹ ਅਪਣੇ ਕੇਸ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਵਕਤ ਤੇ ਕਰ ਸਕਣ। ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਲਈ ਅਪੀਲ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਮਨੀਟਰੀ ਏਡ ਦੇਣ ਦਾ ਜੋ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਹ ਬਹੁਤ ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ ਹੈ। ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੋਆਪਟਿਵ ਸੋਸਾਇਟੀਜ਼ ਨੂੰ 85 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦਿੱਤੇ ਪਰ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 14 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਯੂਟੀਲਾਈਜ਼ ਕਿਤੇ। ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਉਸ ਰੁਪਏ ਨੂੰ ਯੂਟੀਲਾਈਜ਼

[ਲੈਫਟੀਨੇਂਟ ਭਾਗ ਸਿੰਘ]

ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀ। ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਰੁਪਏ ਦੀ ਠੀਕ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਤਾਂਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਭਲਾ ਹੁੰਦਾ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਲੇਬਰ ਕੁਆਪਟਿਵ ਸੋਸਾਇਟੀਜ਼ ਦੀ ਬਾਬਤ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਲੇਬਰ ਕੁਆਪਰੇਟਿਵ ਸੁਸਾਇਟੀਜ਼ ਸਾਰੀਆਂ ਸਟੇਟਸ ਕੋਲ ਘੱਟ ਹਨ। 1955 ਵਿਚ 126 ਸੁਸੈਇਟੀਜ਼ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ 1954 ਵਿਚ 253 ਸੁਸਾਇਟੀਜ਼ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ 40109 ਸਨ। 1961 ਵਿਚ 916 ਅਤੇ 84848 ਮੈਂਬਰ ਸਨ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ ਕੰਮ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਪੀ. ਡਬਲਿਊ. ਡੀ ਨੂੰ ਹਿਦਾਇਤ ਕਰੇ ਤਾਂਕਿ ਲੇਬਰ ਕੁਆਪ੍ਰੇਟਿਵ ਸੁਸਾਇਟੀਜ਼ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੰਮ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ।

श्री अमर सिंह (नारनौंद, एस. सी.) : चेयरमैन साहिबा, जो कमिश्नर शैड्यूल्ड कास्ट तथा शैड्यूल्ड ट्राईब्ज़ की रिपोर्ट इस हाउस के ज़ेरें बहस है। वैसे तो सरकार उस पर अमल नहीं करती लेकिन उस पर बहस के लिये एक दिन अलाट किया है उस के लिये सरकार को धन्यवाद देता हूँ। जैसा कि माननीय बाबू अजीत कुमार ने शेअर से अपना भाषण शुरू किया उसी तरह से मैं भी कविता से ही शुरू करना चाहता हूँ। मैं आशा करता हूँ कि वह शेअर हमारे रहनुमाओं पर अच्छी तरह से फिट बैठता है :—

बहारों ने चमन लूट लिया है
ना खुदाओं ने वतन लूट लिया है
दे दे के ज़िन्दगी का सहारा
रहनुमाओं ने कफ़न लूट लिया है।

चेयरमैन साहिब, मैं अर्ज़ करना चाहता हूँ कि महात्मा गांधी जी तथा बड़े 2 लीडरों ने—सुभाष चन्द्र बोस ने भी बड़ा परिश्रम किया और कुर्बानियां दे कर हिन्दुस्तान को आज़ाद कराया है। आजादी आने पर हर मनुष्य मात्र ने खुशी मनाई। लेकिन क्या हरिजनों को और भी ज्यादा खुशी हुई? वे यह समझते थे कि हमें मनुष्यता के अधिकार मिलेंगे—जैसे हमारे अमर बापू जी विश्वास दिलाया करते थे यह समझते थे कि हमें मनुष्यता के अधिकार मिलेंगे। 1947 के बाद 1952 के इलेक्शनज़ में हरिजनों की ऐसी हालत थी, जिस तरह सावन के अंधे को हरा ही हरा दिखाई देता है हरिजनों को बापू की कांग्रेस के सिवा और कोई नजर नहीं आता था। इनकी 100 प्रतिशत वोटें उनके हक में गईं। 1952 के बाद 1957 के इलेक्शनज़ आए। हमारी सरकार के जो कागज़ी कारनामे थे वे नाकामयाब हुए। बापू ने विश्वास दिलाया था कि ऐसी सरकार आएगी, ऐसा राम राज आएगा जिस में हरिजनों को पूरे 2 अधिकार मिलेंगे। यहां पर हमारे सरदार अजमेर सिंह रैविन्यू मिनिस्टर साहब ने भी बहुत कुछ बतलाया कि हरिजनों की हालत बेहतर हो गई है ; पहले उन्हें ज़मीन लेने का अधिकार नहीं था, अब जमीन लेने का अधिकार मिल गया है। यह इनकी खास मेहरबानी नहीं। डैमोक्रैटिक कंट्रीज़ में, जमहूरियत में किसी को गुलाम बना कर नहीं रखा जा सकता। यह नियम है ; खैरात नहीं। उन्हों ने कहा है कि हरिजमों को ज़मीन दे दी, उनके लिये मकान बना दिए। मैं अर्ज़ करना चाहता हूँ कि 1947 से पहले अंग्रेज़ों का राज था। हमारे पास यानी हरिजनों के पास ज़मीन नहीं थी। लेकिन उस वक्त हरिजनों में खुशहाली थी, अमन

था। एक दूसरे के साथ प्यार था। मैं मानता हूँ कि छूत छात थी, लोग इन्हें नफरत की निगाह से देखते थे ; लेकिन जिसमानी नफरत करते थे। लेकिन दिली तौर पर नफरत नहीं करते थे। कांग्रेस ने उस जिसमानी नफरत को दूर करने की कोशिश की। चाहे कोई किसी पार्टी का हो, जन संघ का हो या और किसी पार्टी का हो हरिजन नाम से नफरत करने लग गए हैं, जिसमानी तौर पर नफरत नहीं रही, दिली तौर पर नफरत हो गई है। हरिजनों को ऊपर उठाने के लिए तीन चार चीज़ों की तरफ ध्यान देने की ज़रूरत है--इकनामिक स्टेटस, सोशल स्टेटस और ऐजूकेशनल बैकवर्डनैस। जब यह तीनों चीज़ें ठीक होंगी हमें, जिन्हें हरिजन कहा जाता है तभी इनसानों के अधिकार मिल सकते हैं नहीं तो कागज़ी कार्रवाइयां सदियों तक चलती रहें इकनामिक स्टेटस बराबर नहीं आएगा, छूत छात को खत्म नहीं कर सकते। यह मेरा दावा है। मास्टर गुरबंता सिंह जी हमारे कृषि और हरिजन वैलफेयर के मन्त्री हैं। उनके पास कोठी है। उन्हें 1,000 रुपया माहवार तनखाह मिलती है। उनका स्टेटस ऊंचा है। अगर कोई उनसे नफरत करे तो बेमानी है इस के लिये नफरत का कोई वेट या वज़न नहीं। अगर किसी का इकनामिक स्टेटस ऊंचा हो जाता है चाहे दिल में उस से कोई नफरत करता रहे, ज़ाहरा तौर पर इसका कोई कुछ नहीं बिगाड़ सकता। इकनामिक स्टेटस के बारे में कमिशन की इस रिपोर्ट में माना है। यह रिपोर्ट तैयार होती है और पार्लियामेंट में भी रखी जाती है। यह रिपोर्ट बताती है कि हरिजनों की हालत बहुत खुशहाल नहीं है, हर स्टेट में हरिजनों की तरक्की हो रही है। लेकिन इतनी नहीं जितनी कि होनी चाहिये थी।

> "Economic conditions of the Scheduled Castes specially has not shown any marked progress as no special schemes have been devised by the State Government who have to shoulder the major responsibility for this section of the society......".

चेयरमैन साहिबा, इसके साथ साथ मैं हरिजनों की इकनामिक कण्डीशन सुधारने के लिए अर्ज़ करूँगा। 35 फी सदी हरिजन भेड़ बकरीयां पाल कर गुज़ारा करते थे। 25 फी सदी हरिजन बटाई पर सांझी में खेती का काम करते थे, पांचवें हिस्से पर बटाई पर ज़मीन बो लेते थे। 24 फी सदी हरिजन कपड़ा बुन कर गुज़ारा करते थे। इस स्वराज में बापू के स्वप्नों में जो हरिजनों का इकनामिक स्टेटस था उसकी जगह यह बापू के चेले क्या लाए हैं। हरिजनों में जो लोग बटाई पर खेती बाड़ी का काम करते थे उनका काम बंद हो गया। हमारे फीतकटे हरिजन राज मन्त्री ने कभी झज्जर, कभी सोनीपत और कभी सालावास में तकरीरें कीं। उन तकरीरों का बहुत बुरा असर हुआ। हमारे हरिजन मन्त्री यह दावा करते हैं कि कौन ऐसा हरिजन है जिसको 5 किल्ले ज़मीन ज़मींदार नहीं देगा। ज़मींदारों में इस से एक्सप्लायटेशन पैदा हो गई। वे कहने लगे कि हम इस तरह से दबा कर ज़मीन नहीं ले सकते। वे सोचने लगे कि अगर कोई पांचवें हिस्से पर सीरी रखेगा तो ज़मीन भी उसके नाम हो जाएगी। जो हरिजन मिल कर खेती बाड़ी करते थे उन्हें जवाब मिल गया आज उन के बच्चे बिलबलाते हैं। उनके बच्चे देख रहे हैं कि खेती पकी हुई है, कट रही है, उन्हें कोई हिस्सा नहीं मिलता। हमारे फीतकटे राज मन्त्री की यह कृपा हुई है। हमारे स्टेट मन्त्री को उनका सिला मिल गया है। पता नहीं वह आगे को मन्त्री होंगे या नहीं। इनकी वजह से हरिजनों को ठेस पहुँची और उन्हें मजबूर कर दिया। भेड़ बकरियां पालना ज़रूरी है, लद्दाख और

[श्री अमर सिंह]
नेफा में ऊन भेजना ज़रूरी है। हमारे वैलफेयर मन्त्री ने कहा और वह एक बिल ले आए। बिल में भेड़ बकरियों पर पाबन्दी लगाने का मतलब है 35 प्रतिशत हरिजनों के मुंह से रोटी छीनना।

Chairman : Wind up please.

श्री अमर सिंह : मैं ने पौन घंटा बोलना है।

सभापति : एक प्वायंट पर सारा टाइम लगा दिया। (The hon. Member has consumed almost whole of his time on one point).

श्री अमर सिंह : जो लोग भेड़ बकरी पाल कर गुज़ारा करते थे उन्हें बेरोज़गार कर दिया। खादी का कपड़ा पहनने वाले मिल का कपड़ा लेते हैं। कल से एक Bill लाने की कोशिश की जा रही है कि विलेज इंडस्ट्रीज़ बोर्ड का खादी इंडस्ट्रीज़ बोर्ड का मैम्बर खादी नहीं पहिनता तो वह मैम्बर नहीं बन सकता। जो खादी पहनता है और महात्मा गांधी जी के जो और उनके बच्चों को भी खादी बुन कर पहनाते रहे हैं सरकार ने कभी नहीं सोचा कि उन कपड़ा बुनने वालों धानकों की माली हालत कितनी बुरी है। बच्चों को भी पेट भर कर रोटी नहीं मिलती। उन की हालत को सुधारना चाहिए।

ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਸਾਹੋਕੇ : On a Point of Order, Madm, ਜਿਨੇ ਆਨਰੇਬਲ ਮੈਂਬਰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਬਠੇ ਹਨ ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਹਰੀਜਨ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਮੈਂਬਰ ਭਰਾ ਸਾਡੀਆਂ ਗਲਾਂ ਸੁਣਨੀਆਂ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਇਹ ਹਾਊਸ ਇਕ ਚੂੜ ਮਾਜਰੀ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ।

ਚੇਅਰਮੈਨ : ਸਰਦਾਰ ਦਰਬਾਰਾ ਸਿਘ ਅਤੇ ਮੈਂ ਹਰੀਜਨ ਨਹੀਂ। ਟਾਈਮ ਵੇਸਟ ਨਾ ਕਰੋ, ਟਾਈਮ ਥੋੜਾ ਹੈ। (Sardar Darbara Singh and myself are not Harijans. The hon. Member should not waste time unnecessarily as the time at our disposal is short.)

ਯੋਜਨਾ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਹਰੀਜਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਲਉ।

ਚੇਅਰਮੈਨ : ਸਰਦਾਰ ਦਰਬਾਰਾ ਸਿਘ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਹਰੀਜਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਲਉ। (Sardar Darbara Singh says that he may be included amongst the Harijans)

ਕਾਮਰੇਡ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ : ਮੈਂ ਵੀ ਏਥੇ ਹੀ ਬੈਠਾਂ ਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਹਰੀਜਨਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਲਓ

श्री अमर सिंह : हरिजनों की इकनामिक कण्डीशन सुधारने के लिए वैलफेयर डिपार्टमैंट बनाया। उस डिपार्टमैंट में लैंड परचेज़ स्कीम और हाउसिंग स्कीम बनी।

श्री जगन्न नाथ : आन ए प्वायंट आफ आर्डर, मैडम। इस वक्त हरिजन मैम्बरों के सिवा हाउस में दूसरा कोई मैम्बर नहीं। यहीं से पता चलता है कि यह हमारे लिए क्या कुछ करते हैं।

सभापति : यह बहुत ही ज़रूरी मसला है। आप इन्हें संजीदगी से अपनी तजवीज़ें रखने दें ताकि गवर्नमैंट सुन कर कोई हल निकाल सके। जो मैम्बर कहता है उसको टाइम पर बोलने दें ताकि वह अपने विचार रख सके। उम्मीद है मुझे बार बार रोकना नहीं पड़ेगा। (It is very important matter. Let The hon. Member give his suggessions seriously so as to enable the Govern-

ment to find out its solution. Let every Member avail of the time allotted to him so that he may be able to express his view point. I hope I shall not have to point it out time and again).

श्री अमर सिंह : मैं यह अर्ज़ कर रहा था कि हरिजन वैलफेयर डिपार्टमैंट ने हरिजनों के सुधार के लिए लैंड परचेज़ और हाऊसिंग स्कीम बनाई। उन दोनों ही स्कीमों में हमारी गवर्नमैंट कामयाब नहीं हुई। हरिजनों के लिए मकान बनाने के लिए बहुत कुछ कोशिश की गई और इस हाउस में यह टैम्परेरी टैक्सेशन बिल पास किया गया।

हाउसिंग के बारे में रिपोर्ट में भी ज़िक्र आया है :

"The housing conditions of the Scheduled Castes are generally unsatisfactory and many of the Scheduled Castes who reside in slum areas of the cities have very unsuitable huts which hardly give them protection in the monsoon. In some places the Scheduled Castes persons have their huts situated on private or Government lands and they always stand a chance of being evicted from such land at a short notice......"

मेरे कहने का मतलब यह है कि हमारे चीफ मिनिस्टर के दिल में दर्द उठा और उन्हों ने बड़े अच्छे ढंग से हाउस के सामने बिल रखा। उन्हों ने कहा कि हरिजन डाउन ट्राडन हैं जब तक इन की हालत को सुधारा नहीं जाएगा तब तक पंजाब मज़बूत नहीं होगा। इस लिये वे सदन में टैम्परेरी टैक्सेशन बिल लाए। उस के मातहत आठ करोड़ रुपया इकट्ठा किया जाता था। लेकिन 9½ लाख ही अब तक इकट्ठा हुआ है और वह भी बाद अज़ां वैलफेयर डिपार्टमेंट के मन्त्री महोदय ने बयान दिया कि यह रुपया बहुत ही पवित्र काम के लिए खर्च किया जाएगा। वह पवित्र काम क्या है ? उन्हों ने कहा कि हरिजनों को मुर्गी और अंडे रखने के लिये रुपया दिया जाएगा। हम पहले ही कहते थे कि हरिजनों को मकान बनाने के लिये अरबों रुपयों की ज़रूरत है। मैं तफसील में नहीं जाना चाहता। इतना कहना चाहता हूँ कि पंजाब में 18 ज़िले हैं। हर एक में एक एक डिस्ट्रिक्ट वैलफेयर अफ़सर लगा हुआ है। जब तक इन अफसरों को ओवरहाल नहीं किया जाएगा तब तक हरिजनों की तरक्की नहीं हो सकेगी। एक शायर ने क्या खूब कहा है :

पहले तो असीरी का ग़म था, अब आज़ाद हुए तो यह ग़म है।
हर शाख पे उल्लू बैठा है, निज़ामे गुलिस्तान क्या होगा।

इस तरह की हेरा फेरी की जा रही है कि भगवान ही मालिक है कि हरिजनों की हालत कब सुधरेगी। यह बात साफ ज़ाहिर है कि हरिजनों को ज़मीन देने में सरकार फेल हो गई है। उन की हालत अगर सुधर सकती है तो वह केवल स्माल स्केल इंडस्ट्रीज़ और काटेज इंडस्ट्रीज़ के द्वारा ही सुधर सकती है। देहात और कस्बों के अंदर हरिजनों के लिये को-आप्रेटिव सोसायटीज़ की प्रोवीज़न की जानी चाहिये। पहले जो को-आप्रेटिव सोसाईटी बनी हुई हैं वह सब कागज़ी हैं। कोई उन को पैसा नहीं देता और न ही कोई उन को रिजिस्टर करता है। उन को जमीन भी नहीं मिलती। जहां ज़मीन होती है वहां सरकार देना नहीं चाहती, जैसे हिसार का बीड काटने वाले हरिजन हिसार के थे लेकिन बोने वाले अमृतसर और जालन्धर से पहुंच गए हैं। कांग्रेस गवर्नमैंट अच्छी तरह से समझती है कि अगर हरिजनों को जमीन दे दी जाएगी तो इन की इकनामिक कण्डीशन बेहतर हो जाएगी, अगर इकनामिक कण्डीशन बेहतर हो जाएगी तो यह लोग सैल्फ सफीशेंट हो जायेंगे जब सैल्फ

[श्री अमर-सिंह]

सफीशेंट हो जायेंगे तो उन को ड़र है कि हो सकता है कि हरिजन कांग्रेस को वोट देना बंद कर दें। यह तंग नजरिया उन का है। इस को बदलने की ज़रूरत है। मैं कहता हूँ कि अगर वाकई में कांग्रेस गवर्नमैंट हरिजनों का भला चाहती है तो उन की इकनामिक कण्डीशन को बेहतर बनाए।

मैं (हरिजनों के) सोशल स्टेटस और छूत-छात के बारे में बताना चाहता हूँ कि सरकार ने कानून भी बनाए और संविधान में प्रोवियन भी रखा कि छूत छात को खत्म किया जा रहा है। लेकिन असलियत यह है कि देहात में छूत छात लोगों के जिस्म से हटकर लोगों के दिलों में घुस गई, अफसरों के दिमागों में घुस गई। कोई अफसर टौलरेट नहीं कर सकता कि कोई हरिजन चपड़ासी या कलर्क अपना काम अच्छी तरह से कर सके। सफा 25 पर कमीशन की रिपोर्ट में लिखा है :

> "Untouchability can be said to have been largely removed in so far as observance of pollution by touch is concerned. Pollution by touch is still observed against Bhangis and other castes of a similar rank though. sometimes I receive reports of cases where a Bhangi who somehow manages to get an appointment as a peon is soon transferred on some flimsy gound because of the fact that the high caste officer cannot even accept water from him......".

साथ ही साथ मैं हाउस की मेज़ पर चंडीगढ़ की दो कम्पलेंट्स रखना चाहता हूँ। इन से साफ जाहिर होता है कि हरिजनों के साथ किस तरह से नफरत की जा रही है। गुरमुख सिंह जो कि हरिजन हैं उस को रविन्द्र सिंह हैड कान्स्टेबल के साथ आधा क्वाटर मिला हुआ है। वह पबलिक रिलेशन्ज़ डिपार्टमैंट में काम करता है और दो साल से इकट्ठे रह रहे हैं। रविन्द्र सिंह, गुरमुख सिंह मजहबी को नलके पर से पानी नहीं लेने देता। उस को चूहड़ा, चमार कहता है। वह कहता है कि आप मेरे टैप से पानी नहीं ले सकते। इसी तरह की एक और शिकायत जयराम सिंह की तरफ से की गई है। यह दोनों मैं हाउस की टेबल पर रखता हूँ। वहां पर डिप्टी सुपरिन्टेन्डैंट तफतीश करने के लिए गया तो दस आदमियों ने उस के खिलाफ गवाही भी दी कि इस हैड कान्स्टेबल ने हमारी भी नाक में दम कर रखा है। लोग यह भी बरदाश्त नहीं कर सकते कि हरिजन उन के साथ भी रह सकें। मेरी प्रार्थना है कि सरकार इस पर विचार करे। मैं यह सुझाव देना चाहता हूँ कि अगर सरकार हरिजनों का भला करना चाहती है तो एक हाई पावर्ड लैजिस्लेशन कमिशन मुकर्रर किया जाए जो सारे पंजाब का सरवे करे और लोगों को जो जो तकलीफें हैं उन का हल ढूंढने का यत्न करे। वह कमीशन की रिपोर्ट हाउस में आनी चाहिये और उस पर बहस होनी चाहिये। हरिजनों में तीन जातियां आम तौर पर हर गांव में पाई जाती हैं, बाल्मीकि, धानक और चमार। इन की आबादी 42 लाख है। यह लोग डाऊन ट्राडन हैं। इस कमीशन के मैम्बर ईमानदार लैजिस्लेटर्ज़ होने चाहियें जो कि सच्चे दिल से हरिजनों की भलाई सोच सकें। उन में से मिनिस्टर बनने के खाहिशमन्द नहीं होने चाहियें। अन्त में मैं इन अलफाज़ के साथ आप का शुक्रिया अदा करता हूँ।

यह कहना चाहता हूँ मत सता हरिजन को हरिजन रो देगा
अगर सुनेगा अमर बापू तो कांग्रेस को खो देगा।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਮੀਤ : ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਰੂਲਿੰਗ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਫੈਸਲਾ ਇਥੇ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਨਾਨ-ਹਰੀਜਨ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਉਪਰ ਬੋਲਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਜਾਏਗਾ। ਇਹ ਗੌਰਮਿੰਟ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਦੀ ਰੀਪੋਰਟ ਹੈ। ਹਰ ਮੈਂਬਰ ਦਾ ਪਰਿਵਿਲੇਜ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰ ਸਕੇ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਉਪਰ ਬੋਲਣ ਦਾ ਅਤੇ ਸੁਝਾਵ ਰਖਣ ਦਾ ਵਕਤ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਚੇਅਰਮਨ (ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਡਾਕਟਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੌਰ) : ਹਾਊਸ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਇਹ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਰੀਪੋਰਟ ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਰੀਜਨ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਜੇਕਰ ਮੈਂਬਰ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਪਾਬੰਦ ਰਹਿਣ ਅਤੇ 5—10 ਮਿਨਟ ਲੈ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਣ ਤਾਂ ਸਭ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਵਕਤ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗਾ।

(It was earlier descided by the House that mostly the Harijan Members will be given time to speak on this repor. If the hon. Members taken only 5 to 10 minites each the every hon. Member will 'get time to place his views before the House.)

एक माननीय सदस्य : चेयरमैन साहिबा, जब हरिजनों के मामलात पर बहस हो रही है तो जरूरी है कि हरिजनों को ही बोलने का ज्यादा मौका दिया जाए, और नाम हरिजनों को कम।

श्री बनवारी लाल : ग्रोन ए प्वायंट ग्राफ ग्रार्डर, मैडम। मेरा प्वायंट ग्राफ ग्रार्डर यह है कि इस हाऊस के जो नान हरिजन मैम्बर हैं वह तो इस वक्त हाऊस से बाहर चले गए हुए हैं। क्या प्रैस वालों को भी यही कहा गया था कि तुम भी यहां से चले जाग्रो ग्रौर उन का कोई भी मैम्बर यहां प्रैस गैलेरी में न रहे ?

पंडित लाल चन्द प्रार्थी (कुल्लू) : चेयरमैन साहिबा, ग्राज इस हाउस में शैड्यूलडकास्ट ग्रौर शड्यूल्ड ट्राइबज़ की रिपोर्ट पर बहस हो रही है। ग्रभी ग्रभी एक दोस्त ने यह एतराज़ उठाया कि उन सभि मेम्बरान को बोलने की इजाजत दी जाए जिन का ताल्लूक शैड्यूल्ड-कास्टस से है लेकिन मैं यह ग्रर्ज़ करना चाहता हूँ कि इस रिपोर्ट के ग्रन्दर शैड्यूल्ड ट्राइबज़ का भी ज़िकर ग्रौर सारी स्टेट के ग्रन्दर सिवाय लाहौल स्पीती के कोई ऐसी जगह नहीं है जहां पर शैड्यूल्ड ट्राइबज़ रहती हों। इस रिपोर्ट के मुताबिक लाहौल ग्रौर स्पीती एक ऐसा एरिया है जो कि बार्डर का एरिया है, जिसकी सरहद एक तरफ चीन ग्रौर तिब्बत के साथ लगती है ग्रौर दूसरी तरफ जम्मू ग्रौर काश्मीर के साथ लगती है। यह एरिया शैड्यूल्ड ट्राइब्ज़ का एरिया शैड्यूल्ड ट्राईब्ज से ताल्लुक रखते हैं ग्रौर बाकी के दो तीन हज़ार शैड्यूल्ड कास्तस के लोग हैं। मैं उस कान्स्टीच्यूएंसी का नुमाइन्दा हूं, वहां के लोगों का नुमाइन्दा हूं। इस लिए मैं समझता हूं कि शैड्यूल्ड ट्राइब्ज़ का नुमाइन्दा होने की वजह से मुझे हक है कि मैं उन की ग्रावाज़ की यहां पर ग्राप के सामने नुमाइन्दगी करूं।

श्री सभापति : ग्राप के पास सिर्फ दस मिनट हैं। उन्हीं के ग्रन्दर-ग्रन्दर ग्राप जो कहना चाहें कह सकते हैं। (Only ten Minutes are at the desposal of the hon. Member. He should, have his say within that time.)

श्री लाल चन्द प्रार्थी : चेयरमैन साहिबा, लाहौल ग्रौर स्पीती वह इलाका है जो कि पहिले कुल्लु सब-डिविज़न का हिस्सा था। सन् 1960 में कई ऐसे हालात हुए

[पंडित लाल चन्द प्रार्थी]

जिन को मद्देनजर रखते हुए उसे एक ज़िला करार दे दिया गया । वह हालात क्या थे ? दो बातें हो सकती हैं । अव्वल तो यह कि चूंकि इन्तज़ामिया लिहाज़ से वह एक किनारे पर वाक्या हैं इसलिए शायद उसे बार्डर का ज़िला बनाने का इरादा हो या यह कि डिफैंस के लिहाज़ से उसे अलग ज़िला करार दे दिया गया हो और शायद इसमें सैंटर का भी बराहे रास्त कुछ हाथ हो । बहर हाल, अर्ज़ यह है कि उसे एक अलग ज़िला बना दिया गया था । उस के अलग ज़िला बनने पर न तो लोग खुश हुए और न नाराज़ ही हुए । सन् 1960 में वह ज़िला बनाया गया और आज सन् 1963 चल रहा है । उस इलाके के विकास वगैरह को देखने के लिए एक ट्राईब्ज़ एडवाईज़री कौंसिल बनी हुई है जिसके चेयरमैन हमारे चीफ मिनिस्टर साहिब हैं और चीफ सैक्रेटरी उस कौंसिल के सैक्रेटरी हैं । उस कौंसिल के कुछ मेम्बरान से मुझे भी मिलने का मौका मिला । उन का यह ख्याल है, और लोगों का भी यही विचार है कि उसे एक अलग ज़िला बनाने के बाद जो फायदा आम लोगों को होना चाहिए था उतना फायदा नहीं हुआ । अगर इन्तज़ामिया सिलसिले के लिहाज़ से भी देख लिया जाए तो भी उन को कोई खास फायदा नहीं पहुंचा । अगर आप उस इलाके के नक्शे को देखें तो आप को मालूम होता है कि लाहौल स्पीती और कुल्लु के बीच बड़े बड़े पासिज़ हैं । लाहौल और कुल्लु के दरम्यान 14,000 फुट का रोहतांग पास है और इसी तरह से लाहौल और स्पीती के दरम्यान 16,000 फुट का कुनजुम पास है । जहां तक इन्तज़ामिया मशीनरी का ताल्लुक है, डिप्टी कमिश्नर का हैडक्वाटर केलंग में है । एक ऐस. डी. ओ. कुल्लु में है, एक लाहौल और एक स्पीती में । कुंजुम पास साल भर में छः या आठ महीने बन्द रहता है । इस लिए डिप्टी कमिश्नर का है क्वार्टर केलंग में रहने से स्पीती के लोगों को कोई फायदा नहीं होता । मैं यह महसूस करता हूं और यह एक हकीकत है कि स्पितियन लाहौल वालों से भी ज्यादा पीछे हैं इसलिए जरूरी है कि स्पितियन को ज्यादा तरक्की देने के लिए और उस इलाके की ज्यादा तेज़ी के साथ डिवैल्पमैंट करने के लिए उन को ज़्यादा से ज़्यादा सुविधाएं दी जाएं लेकिन जिस मदद के वह मुस्तहक मैं मौजूदा इन्तजाम के मुताबिक उन को वह मदद मिल नहीं सकती क्योंकि कुंजुम पास के बन्द हो जाने से डी. सी. और उसका सारा अमला केलंग में बैठा रहता है, स्पिति से उन का कंटैक्ट बिल्कुल टूट जाता है जिस की वजह से वह इलाका उन की पहुंच से बाहर हो जाता है । मैं समझता हूं कि एमरजैंसी के हालात में जहां आज इखराजात को कम करने की ज़रूरत है, अपनी गवर्नमेंट को आप की विसातत से यह सुझाव दूंगा कि इन्तज़ामिया लिहाज़ से भी वहां केलंग में डी. सी. की ज़रूरत नहीं । वहां पर एक एस. डी. ओ. काफी हो सकता है । जहां पर इन्तज़ामिया लिहाज़ से लाहौल और स्पीती का अलग ज़िला इखराजात को बढ़ाता है वहां पर साथ ही लाहौल और स्पीती के लोगों को जाहिरा तौर पर इस का कोई फायदा नहीं हो रहा ।

अगर डिफैंस के लिहाज़ से भी देखा जाए तो लाहौल की सरहद भी उधर नहीं लगती, इसकी सरहद जम्मू और काश्मीर से लगती है स्पीती को 33 मील की सरहद तिब्बत के साथ लगती है । इसलिए डिफैंस के नुक्तानिगाह से भी स्पीती की ही इम्पोरटैंस

है । लेकिन इन इन्ज़ामिया अरेंजमैंट्स में उसको उतनी इम्पोरटैंस नहीं दी गई । अगर ऐसी बात हो जाए तो स्पीती का एक अलग सरहदी बलाक हो सकता है । इसलिए वहां के लोगों की यह खाहिश है कि कुल्लू सब-डिविज़न को ज़िला करार दे दिया जाए और एक एस. डी. ओ. लाहौल, एक एस. डी. ओ. स्पीती में रख दिया जाए । इखराजात को कम करने के लिए भी यह निहायत मुनासिब बात होगी । जब 1960 में यह ज़िला अलग बनाया गया था उस वक्त हालात और थे और आज के हालात मुख्तलिफ हैं ।

श्री अमर सिंह : आन ए प्वायंट आफ आर्डर, आज हाऊस में हरिजनों के मसले पर बहस हो रही है लेकिन सामने वाले बैंचों में बिल्कुल लाइन क्लियर है ।

कुछ माननीय सदस्य : आप अपनी बाईं ओर देखो कि कितने मेम्बर साहिबान बैठे हुए हैं ।

पण्डित लाल चन्द प्रार्थी : तो मैं अर्ज़ कर रहा था कि लाहौल और स्पीती के लोगों की खाहिश के मुताबिक अगर कुल्लू को ज़िला बना दिया जाए और लाहौल और स्पीती सब-डिविज़न के तौर पर रहें--एक एक एस. डी. ओ. और एक एक तहसीलदार वहां पर रहें--तो न सिर्फ डिफैंस के लिहाज़ से भी यह इन्तज़ाम बहुत अच्छा होगा बल्कि इखराजात में भी काफी कमी वाक्या होगी ।

दूसरी बात यह है कि जैसा कि मैंने पहिले भी अर्ज़ किया हमारे चीफ मिनिस्टर साहिब की सदारत में वहां पर एक ट्राईब्ज़ एडवाइज़री कौंसिल बनी हुई है जिसकी हर साल दो मीटिंगें होती हैं । वहां पर उस इलाके के बेहतरी के लिए काफी कुछ सोचा जाता है । चीफ मिनिस्टर साहिब बज़ातेखुद बहुत दिलचस्पी लेते हैं । लेकिन जैसा कि इस रिपोर्ट के सफा 242 पर लिखा हुआ है, कमिश्नर साहिब ने फरमाया है :

> " Nothing has been done to implement my suggestion that a summary of the important recommendations made by the council and action taken thereon may be appended to the Report."

जो कुछ वहां कौंसिल में होता है, जो रेकमैंडेशन होती हैं वह सैंटर को नहीं भेजी गई । मैं निवेदन करूंगा कि वहां वह भेजी जानी चाहिएं क्योंकि कमिश्नर साहिब ने भी असूली तौर पर इस की शिकायत इस रिपोर्ट में की है । जब सैंटर शैड्यूल्ड ट्राईब्ज़ और शैड्यूल्ड एरियाज़ के लिए खर्च करती है तो लाज़मी तौर पर उन को पता होना चाहिए कि वहां पर क्या कुछ हो रहा है ।

इसके इलावा वहां पर सब से बड़ा मसला इक्तसादियात का है । जहां तक जरायत का ताल्लुक है वह इलाका बिल्कुल सैल्फ सफीशेंट नहीं है क्योंकि साल भर में आठ महीने तो वहां पर बर्फ पड़ी रहती है । हां, वहां पर कुठ नाम की एक चीज़ होती है । इस रिपोर्ट में भी लिखा है कि लाहौल का बहुत ज़्यादा एरिया कुठ के ज़ेरे काश्त है । पहिले तो उस की एक्सपोर्ट ऊपर वाले इलाकों में होती थी लेकिन अब उन लोगों को उस से भी कुछ नहीं मिल पा रहा । हमारे चीफ मिनिस्टर साहिब ने खुद एक वायदा किया था कि वहां पर लैबारेटरी कायम की जाएगी, लाहौल और स्पीती के इलाके में या किसी और जगहां उस कुठ का एसैंस या तेल निकाला जा सके और उसको बाहर

[पंडित लाल चन्द प्रार्थी]

एक्सपोर्ट किया जाए जिस से लोगों को आमदन का ज़रिया मिल सके । ज़रूरी है कि शैड्यूल्ड ट्राईब्ज़ को एनकरेज करने के साधन मुहैया किए जाएं । लोगों की यह ख्वाहिश है कि या तो सरकार उन की मदद इस ढंग से करे कि उसका व्यापार अपने हाथ में ले ले या.....

(*Deputy Speaker in the chair*)

स्टेट ट्रेडिंग कार्पोरेशन वह ले ताकि वहां के जो गरीब लोग हैं उन्हें पैसा मिले । आज हालत वहां यह है कि वहां पर कुठ के अम्बार लगे पड़े हैं, वह लोग उस को डिस्पोज़ नहीं कर पा रहे । इस लिए उस की एसैंस निकालने के लिए वहां कोई फैक्ट्री बनानी चाहिए । कुठ के व्यापार के लिए अगर सरकार चाहे तो वहां बहुत कुछ हो सकता है । फिर वहां पर ऊन और पशम का व्यापार होता था और यह दोनों चीज़ें तिब्बत से आती थीं अब चीन के साथ लड़ाई हो जाने की वजह से वहां पर ऊन और पशम का एक तिनका भी नहीं आया जिस करके वहां का व्यापार बिल्कुल बन्द हो गया और वहां के जो लोग इन चीज़ों का व्यापार करते थे बिल्कुल बेकार हो गए हैं । पिछले दिनों मुझे उन व्यापारियों के एक वफ्फद के साथ दिल्ली जाने का मौका मिला था । वहां उन व्यापारियों ने गवर्नमैंट आफ इंडिया को बताया था कि तिब्बत से माल न आने की वजह से उन का व्यापार बिल्कुल बन्द हो गया है और जो रुपया इन्हों ने तिब्बत के व्यापारियों को एडवांस कर रखा था वह इन्हें वापस नहीं मिल रहा । तो इस पर सैंट्रल गवर्नमैंट के नुमायंदों ने हमें बताया कि जो लोग तिब्बत के साथ व्यापार बन्द हो जाने की वजह से एफैक्टिड हैं उन के लिए हम ने स्टेट गवर्नमेंट को हदायत जारी कर दी हैं कि उन के लिए कोई और मुवादल कारोबार खोला जाए । लेकिन मैं हैरान हूं कि पिछले साल की यह बात है जब हम ने सैंट्रल गवर्नमेंट से बात-चीत की थी लेकिन अब तक हमारी स्टेट में कोई मुबादल कारोबार उन लोगों के लिए शुरू नहीं किया गया । वे लोग अब भी बेकार बैठे हैं । डिप्टी स्पीकर साहिबा यह ऊन और पशम सिवाए तिब्बत के पैदा ही कहीं नहीं होती । हमारी गवर्नमैंट का यह फर्ज़ था कि लाहौल और स्पीती के इलाका में बढ़िया किस्म की भेड़ों और बकरियों के पालन के लिए वहां फार्मज़ बनाती...

3.00 p.m.

श्री अमर सिंह : On a point of order, Madam. आप से पहले जब श्रीमती बीबी प्रकाश कौर चेयर पर थीं तो उन्होंने हरेक मैम्बर के बोलने के लिए दस मिण्ट वक्त मुकर्रर किया था लेकिन माननीय मैम्बर जो अब बोल रहे हैं इन्होंने बहुत ज़्यादा वक्त ले लिया है । तो मैं पूछना चाहता हूं कि क्या अब हर मैंबर के बोलने के लिए वक्त मुकर्रर नहीं रहा ?

उपाध्यक्षा : मुझे मालूम नहीं था कि बोलने के लिए टाईम फिक्स किया हुआ है, अगर किया हुआ है तो अच्छी बात है । (I had no knowledge about the fixation of time limit for each Member if that is so, it is good).

(*Interruptions by Babu Ajit Kumar.*)

क्या बीच में बोलना कोई अच्छी बात है । मैं आप को यकीन दिलाती हूं कि मैं कोशिश करूंगी कि ज्यादा से ज्यादा मैम्बर इस रिपोर्ट पर बोलें ।

(I regret to point out to Baboo Ajit Kumar that it is not good to interrupt an hon. Member speaking. I, however, assure the House that I would try my level best to enable the maximum Member of numbers to speak.)

योजना तथा विकास मन्त्री : डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं आप के द्वारा अपोज़ीशन के उन मेम्बर साहिबान को बतला देना चाहता हूं कि जो मैम्बर साहिब बोल रहे हैं वह एक बड़ी इम्पोर्टेंट बात कह रहे हैं शायद इन को इस मसले की अहमीयत का पता ही नहीं । वहां पर जो ट्राईब्ज़ रहती हैं उन को कितनी दिक्कतों का सामना करना पड़ रहा है, यह शायद इन को पता ही नहीं ।

पंडित लाल चन्द प्रार्थी : डिप्टी स्पीकर साहिबा, मेरे इलाका के लोगों का स्टैंडर्ड आफ लिविंग बढ़ाने के लिए दस्तकारी ही ऐसी चीज़ है जो उन की इस काम में मदद कर सकती है और शैड्यूल्ड ट्राईब्ज़ और शैड्यूल्ड एरियाज़ के लोगों को इस काम में मदद देने के लिए सरकार की तरफ से उनकी काफी इमदाद की गई है और वहां दस्तकारी के केन्द्र कायम किए गए हैं । वहां जर नमदा बनाने के और नमदा स्टिचिंग केन्द्र खोले गए हैं लेकिन दिक्कत यह है कि जो लोग वहां उन केन्द्र में काम सीखते हैं और ट्रेनिंग हासल करते हैं, वे जब वहां से ट्रेनिंग ले कर निकलते हैं... They feel like a fish out of water. उन के लिए कोई मुबादल काम नहीं होता । उन के लिए इस रिपोर्ट में यह कहा गया है कि वहां उन केन्द्रों में काम सीखने के बाद— Something ought to have been done to help these people. तो इस रिपोर्ट में इस किस्म की बातें कही गई हैं । इस में कहा गया है कि जो लोग इन केन्द्रों से ट्रेनिंग ले कर बाहर आएं उन की स्टेट मदद करे या को-आप्रेटिव सोसायटीज़ बनाई जाएं ताकि वह लोग जो दस्तकारी का काम सीखे हुए हैं वह चीज़ें बनानी शुरू कर दें । वे बड़े गरीब लोग हैं अब वह सीखने के बाद और ट्रेनिंग हासल कर लेने के बाद फिर बेकार हो जाते हैं क्योंकि उन के पास काम शुरू करने के लिये पैसे नहीं होते । इस लिये बहुत ज़रूरी है कि उन की जो कोआप्रेटिव सोसायटीज़ हो उन की पूरी मदद होनी चाहिए ।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, अब मैं आखरी बात कह कर बैठ जाऊंगा और वह यह है कि उस इलाके की तरक्की और बहबूदी में जो चीज़ हाइल होती है वह है कि वहां ज़राए आमद व रफत का ठीक न होना और खास तौर पर रोहतांग पास और कुनज़म पास हैं जो 14 हज़ार और 16 हज़ार फूट ऊंचे पहाड़ रास्ते में आते हैं । रोहतांग पास लाहौल को कुल्लू से अलग करता है और कुनज़म पास स्पीती को लाहौल से अलग करता है । कई बार इस बात का ज़िक्र भी हुआ है और फैसले भी हुए हैं कि रोहतांग पास और कुनज़म पास को अबूर किस तरह किया जाए । यह ठीक है कि वहां पर ज़राए आमद व रफत

[पंडित लाल चन्द प्रार्थी]

को ठीक करने के लिये बहुत कुछ किया जा रहा है, सड़कें बनाई जा रही हैं और बहुत कुछ किया जा रहा है लेकिन जब तक रोहतांग पास को तोड़ कर के या इस में से सुरंग निकाल कर कि आल वैदर रोड नहीं बनाई जाती तब तक उस इलाके के लोग खतरे से बाहर नहीं हो सकते और न उन की ठीक प्रकार से तरक्की ही हो सकती है। चीफ मिनिस्टर साहब के नोटिस में यह चीज़ है क्योंकि वह वहां मौके पर तमाम चीजें देख कर आए हैं। उधर चशूल नज़दीक है और...... (*Interruptions by Babu Ajit Kumar*)

Deputy Speaker : The hon. Member may please resume his seat.

बाबू अजीत कुमार : यही फैसला हुआ था कि हर मैम्बर दस मिनट से ज्यादा नहीं बोलेगा। अभी और तीन चार मेम्बरों ने बोलना है.......

उपाध्यक्षा : आप बैठ जाइए। This is my job and not yours, I do not want to hear your lecture. चौधरी अमर सिंह, मैं ने आप के बारे में पता ले लिया है। आप तो 25 मिनट बोल चुके हैं और दूसरों के लिये दस मिनट देने को कहते हैं। (Addressing Babu Ajit Kumar) (Please resume your seat. This is my job and not yours. I do not want to hear your lecture. (Addressing Chaudhri Amar Singh) I have found out from my office that you have spoken for 25 minutes but now you are pleading that time limit of ten minutes be imposed.) (*Interruption by Baboo Ajit Kumar.*)

मैं आप के लिए भी पता लगाती हूं कि आप कितना बोले हैं। (I would also find out how much time Baboo Ajit Kumar has taken. He should resume his seat.

बाबू अजीत कुमार : मैं तो बोला हूं मैं इस बात से इनकार नहीं करता बल्कि मैं बहस शुरू कीती सी........

पंडित लाल चन्द प्रार्थी : डिप्टी स्पीकर साहिबा, मुझे यह बातें बड़े अफसोस से कहनी पड़ रही हैं कि आज जब के सारे देश के साहमने देश की डिफैंस का सवाल है और उस इलाके की बात कर रहा हूं जो सीधा ही डिफैंस के साथ ताल्लुक रखता है लेकिन बाबू अजीत कुमार मुझे बार बार विघन डालने की कोशिश कर रहे हैं।

तो मैं अर्ज कर रहा था कि डिफैंस के नुक्ता निगाह से वहां के लोग अपने आप को सेफ नहीं समझते जब तक रोहतांग पास को तोड़ा नहीं जाता या उस में से सुरंग नहीं निकाली जाती। अब तो वह हर वक्त दोबारा चीन के हमले का खतरा महसूस करते हैं। इस लिये यह जो 15,000 की आबादी शैडयूल्ड ट्राइब्ज़ की है इन का खतरा दूर किया जाना चाहिए। उन के दिलों से यह खतरा तब दूर होगा और वह अपने आप को महफूज़ तब समझेंगे जब यह रोहतांग और कुन्जम टूटते हैं, या इन में से रास्ते निकाले जाते हैं।

करना इस बात को सब को अच्छी तरह से समझ लेना चाहिए कि लाल खतरा वहां तक पहुंच सकता है। यही चार पांच चीजें मैं ने अर्ज करनी थीं और ज्यादा वक्त मुझे नहीं लेना। आपने जो वक्त दिया उस के लिये आप का शुक्रिया अदा करता हूं और गवर्नमेंट से दरखास्त करता हूं कि वह इन सजैशन्ज पर गौर फरमाएं उन ट्राइब्ज़ के लोगों को महफूज़ बनाने की तरफ ध्यान दें। (*Interruptions*)

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਤੇ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ : ਹੁਣ ਜੀ $3\frac{1}{4}$ ਵਜ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਚੌਧਰੀ ਚਾਂਦ ਰਾਮ ਜੀ ਨੂੰ ਕਾਲ ਅਪਾਨ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। 15 ਮਿਨਟ ਇਹ ਵੀ ਬੋਲਣਗੇ ਮੈਂ ਫਿਰ ਸਾਰੀਆਂ ਗਲਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਕਿਵੇਂ ਦੇਵਾਂਗਾ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਅੱਜਬ ਗਲ ਹੈ ਮਾਸਟਰ ਜੀ। ਸਾਰੇ ਹੀ ਮੇਰੇ ਮਾਸਟਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਹਰ ਕੋਈ ਮੈਨੂੰ ਦਸ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟਾਈਮ ਦੇਵਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਕੰਮ ਚਲਣ ਦਿਉ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੌਣੇ ਘੰਟੇ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ? (ਵਿਘਨ) ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ ਤੁਸੀਂ 48 ਮਿਨਟ ਬੋਲ ਚੁਕੇ ਹੋ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸ ਨੇ ਇਤਨਾ ਟਾਈਮ ਅਲਾਊ ਕੀਤਾ। *No interruptions please.*

(Master ji, how is it that all the hon. Members have become my guides I am being directed by each one of you as to how I should allow the time. Please let the proceedings of the House go on. What will the hon. Minister do by taking 45 minutes of the House (interruptions). Mr. Ajit Kumar spoke for 48 minutes. I fail to understand who gave him so much time. No interruptions please.

श्री चांद राम (साल्हावास, ऐस. सी.) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, इस समय हाउस के सामने एक बहुत ही जरूरी रिपोर्ट है मगर हाउस में इस रिपोर्ट की अहमियत के पेशेनज़र जितनी हाज़री होनी चाहिये थी उतनी नहीं है। आप इस रिपोर्ट को पहले सफे से ले कर आखीर तक पढ़ जाएं तो आप को मालूम हो जाएगा कि सारी की सारी राज्य सरकारों, जिस में कि पंजाब भी शामिल है, की तरफ से इम्पलीमैंटेशन में कमी रही है। अब यह तो आप जानते हैं कि यह काम सरकार की जो ऐडमिनिस्ट्रेटिव मशीनरी है, सरकारी अमला वह करता है। मैं समझता हूं कि आयंदा जब भी यह रिपोर्ट आए तो उस वक्त सारे मुताल्लिका अफसरान, हैड्ज़ आफ दी डिपार्टमैंट्स यहां पर हाजिर हों। आप देखें कि इस रिपोर्ट के शुरु में कुछ आर्टीकल्ज़ का जिक्र है। यह जो शडयूल्ड कास्ट्स और ट्राइब्ज़ हैं यह कोई बाहरी एलीमैंट नहीं है यह इसी देश की पवित्र भूमि में ही रहने वाले लोग हैं और यह भी देशभक्त हैं। मैं समझता हूं कि दूसरे सैक्शन्ज़ में तो गद्दार मिल जाएंगे मगर इस सैक्शन में नहीं मिलेंगे चाहे यह वह सैक्शन है जो जिल्लत आमेज़ जिन्दगी बसर करता है, जो ठुकराया हुआ है, अधिकार हीन है और जिस का जिक्र यू० एन० ओ० में भी अफ्रीका के साथ साथ हकूक दिलाने के लिये आता है। मैं इस बारे ज्यादा न कहता हुआ यह अर्ज करूंगा कि इस रिपोर्ट में कुछ आर्टीकल्ज़ का जिक्र है जैसे 15, 16, 17, 19, 23, और 29 वगैरा जिन में यह दर्ज है कि इन लोगों की हिफाज़त की जायगी। और कि जातपात, भाषा या मजहब की बिना पर कोई भेदभाव नहीं रखा जायगा। कुछ आर्टीकल्ज़ वैल्फेयर मैयर्ज़ हैं जैसे 46 और 275 वगैरह। अब सरदार अजमेर सिंह जी ने जमीन के बारे में कुछ बातें कही हैं। जमीन का क्यों जिक्र होता है। मैं बहुत सी बातें छोड़ देता हूं क्योंकि समय कम है। सरदार अजमेर सिंह ने कुछ फिगर्ज़ पेश कीं मगर

[श्री चांद राम]

जब हम उन के मुकाबले में इन लोगों की जो आबादी है 42 लाख उस को देखते हैं तो पता चलता है इन फिगर्ज से कुछ होने वाला नहीं है। (आपोजीशन की तरफ से तालियां) मैं इस बात से झगड़ा नहीं करता कि यह आंकड़े गलत हैं मगर यह कहता हूं कि इन से 42 लाख की आबादी की हालत सुधर नहीं सकती। अगर यही देखना है कि वाकई इन से कितनों को फायदा हुआ है तो यह भी देखना चाहिए कि कितने अपरूट हुए हैं। मैं पालिसी की बात करता हूं किसी परसनल बात में नहीं पड़ता। कई दोस्तों ने तो कम्यूनल ढंग से बात कही और कहा कि कांग्रेस खत्म हो जायगी हालांकि उन्होंने खुद कांग्रेस के टिकट के लिये दरखास्त दी थी। (विघ्न) लेकिन खैर मैं इस तरफ नहीं जाऊंगा।

उपाध्यक्षा : आप अपनी ही बात करें। (The hon. Member should mind his own business.)

श्री चांद राम : ठीक है जी मैं मोहतात रहूंगा कि इन्टरप्शन इन्वाइट न करूं। इस रिपोर्ट में सब से पहले अनटचेबिलिटी का जिक्र है। यह दो तरीकों से दूर हो सकती है। एक तो यह कि इन लोगों को गांव में सोशल स्टेटस दिया जाए और दूसरा यह कि इन को इकनौमिक स्टेटस मिले। सोशल स्टेटस में बहुत सी बातों का जिक्र है। कुछ पालिसी की बातें हैं और मैं समझता हूं कि उन में से कई ऐसी हैं जो कि मास्टर गुरबन्ता सिंह जी के बस की बात नहीं है। बेशक इन की ज्यांट रिस्पौंसीबिलिटी है मगर तो भी इस रिपोर्ट में कुछ बातों का जिक्र है जो चीफ मिनिस्टर साहिब ही कर सकते हैं। वैसे चीफ मिनिस्टर साहिब की हमदर्दी हरिजनों के साथ है इस लिये हमें उम्मीद है कि यह इस रिपोर्ट की तरफ ध्यान देंगे। वैसे यह रिपोर्ट आए साल पेश होती है मगर अगर इस को पहले सफे से ले कर आखीर तक देखा जाए तो पता चलता है कि इस के अलावा किसी और लैक्चर की जरूरत नहीं है। जिन कमिश्नर साहिब ने यह पेश की है वह ताल्लुक तो स्वर्ण कही जाने वाली जाति से ताल्लुक रखते हैं मगर उन्होंने बहुत बढ़िया सुझाव दिये हैं। उन को इस फील्ड का काफी तजरुबा है और उन से यह पूरी उम्मीद की जाती है कि वह जो भी बात कहेंगे एक सबडियूड तरीके से कहेंगे, एक लम्बे तजरुबे की बिना पर होगी और पूरी कूलनैस के साथ कही जायगी और पूरी तरह से सोच विचार करने के बाद कही गई होगी। मेरे जैसा या चौधरी सुन्दर सिंह जैसा आदमी तो कभी जज़बात में आ कर भी बात कर जाता है क्योंकि जो दुखी होता है वह कई बार अपने पर पूरा काबू नहीं रख पाता। मगर यह रिपोर्ट तो तजरुबे की बिना पर लिखी गई है मगर मुझे अफसोस है कि कई मैम्बर साहिबान का इस बहस के दौरान ऐसा रवैया रहा है कि जहां पर भी हरिजनों का नाम आय कि उन्होंने ऐसा रवैया इख्तयार किया कि इन को ऊपर उठाना हमारा काम नहीं है। यह सैक्शन जो है यह हिन्दुस्तान की आबादी का पांचवां हिस्सा है और अगर इस में शडूयल्ड ट्राइब्ज़ और बैकवर्ड क्लासिज़ भी जोड़ दी जाएं तो यह सारी आबादी का आधा हिस्सा है। यही वह सैक्शन है जो वकिंग क्लास है, यह बेकारों का का सैक्शन नहीं है, यह हिन्दुस्तान की रीढ़ की हड्डी है, सड़कें और डैम बनाता है, खेत मज़दूर है, मज़दूर है। इस को ज़लील कर के गांवों से बाहर बसाया गया मगर इस ने फिर भी यही कहा कि मैं राम और कृष्ण की भूमि में ही रहूंगा। इस ने तो पाकिस्तान हो या हिन्दुस्तान

झाड़ू ही लगाना था मगर जो स्वीपर अब भी पाकिस्तान में रह गए हैं वह जब आते हैं तो यही कहते हैं कि हम तो इस राम और कृष्ण की भूमि में ही रहेंगे। (हेयर हेयर)

लेकिन उन्हें यहां पर रहने की इजाज़त नहीं मिलती। मैं किसी जज़बात में नहीं बह रहा इस लिये कहना चाहता हूं कि इस रिपोर्ट में कुछ बातों का जिक्र है फिर सरकुलर भी सरकार की ओर से इशू किये हुए हैं कि छुतछात को दूर करना है लेकिन कहां तक इस पै अमल होता है ? मुहल्ले में और जगह जगह कोई ताल मेल नहीं नफरत की जाती है कितने अफसर इस महकमे के ऐसे हैं जो वहां साईट पर जा कर देखें कि हालात क्या हैं किस तरह का सलूक हरिजनों के साथ किया जाता है। कितनी नफरत फैलाई जाती है। कूएं पर नहीं चढ़ने दिया जाता। पास आने पर झाड़ कर बिठा दिया जाता है। सरदार अजमेर सिंह से भी ज़िक्र किया था कि हमारी स्टेट पंजाब में हरिजनों की हालत बहुत खराब है और कहा यह जाता है कि हमारी वैलफेयर स्टेट बन जायगी तो हरिजनों को पनपने को मौका मिलेगा। हरिजनों को औरों से अच्छा कभी नहीं माना जाता। अगर कुछ पढ़ लिख गए हैं या किसी स्टेटस पर लग गए हैं तो उन्हें अच्छा माना जाता है। बावजूद इस बात के कि सरकार दम भरती है हरिजनों को ऊपर उठाने का हालत अब भी बुरा है बेगार आज तक ली जाती है सारे दिहात के अन्दर। फिर कानून बनाए गए हैं कि हरिजनों का कल्याण हो परन्तु खेद है कि इस पर अमल नहीं हो रहा है। एंटी अनटचेबिलिटी कानून सन् 1948 में पास हुआ था और सारे भारत की स्टेट्स पर लागू किया गया था लेकिन इस पर अमल नहीं हो रहा। इसी तरह शामलात के केस हैं कि इस्तमाल हुआ और हरिजनों को कोई फायदा नहीं हो सका। लैंड युटीलाईज़ेशन ऐक्ट पास हुआ और एग्रीकल-चरल कमेटी बना कर भी यकीन दिलाया कि हम शामलात ज़मीनों पर हरिजनों को बसाएंगे। लेकिन वह वैसे के वैसे हैं। (विघ्न) मेरे पास इस किस्म के कई केस हैं सरसा में बंजर तोड़ तोड़ कर ज़मीन को ठीक किया, लेकिन पटवारी उसे कुछ और के और ही बना देता है। फिर हरिजनों के खिलाफ बात की जाती है और मुकदमे चलते हैं जिन पर रकम खर्च की जाती है। एक तो चार पांच साल लग जाते हैं और दूसरे शामलात ज़मीन नहीं दी जाती। ऐसी चीजें हैं जिन को सामने रखने की ज़रूरत है। एक तो अमल करने की जिम्मेदारी है और दूसरे अमल कराने की है और यह जिम्मेदारी सरकार को महसूस करनी चाहिए। यह मानी हुई बात है कि सरकार ने टैनेंसी ऐक्ट लागू किया सन् 1954 में। इसी सम्बन्ध में मैं प्राइम मिनिस्टर साहिब से भी मिला था। टैनेंसी ऐक्ट के अनुसार सरप्लस ज़मीन जो निकलनी थी वह न निकल सकी। 16 लाख एकड़ ज़मीन सरप्लस निकलने का एलान था परन्तु बजट में 4 लाख के बारे में स्पीच की थी कि हम ने हरिजनों, में खेती मज़दूरों में डिस्ट्रिब्यूट कर दिया था। मैं ने इसी सिलसिले में सपलीमेंटरी सवाल भी किया था तो उस में भी यही बताया गया था कि तीन या चार लाख एकड़ डिस्ट्रिब्यूट किया गया है पर बाकी जो लाखों एकड़ है उस का पता ही नहीं चलता। कमेटी की रिपोर्ट में भी यही बात आई थी। अफसोस से कहना पड़ता है कि टैनेंसी लैजिस्लेशन बन चुकी है लेकिन इन्हें इम्पलीमैंट नहीं किया जाता :

"Besides the waste and Nazool lands already being given to the Harijans, land acquired under the Utilization of Lands Act will also be allotted to them".

[श्री चांद राम]
कहां 16 लाख एकड़ और कहां इसमें से 4 लाख रह गई ! इस मद की पूरी सैटलमैंट पता नहीं कब तक होगी ?

मैं एक और अर्ज करूं कि कानून बनते हैं कि हरिजनों को इस प्रकार से लाभ होगा लेकिन लाभ सरमायादार उठा रहे हैं एबसंटी लैंडलार्ड हैं। नाम तो हरिजन का रखा जाता है और फायदा वह खुद उठाते हैं। हमारे पास फिगर्ज भी हैं और मैं बता सकता हूं कि कितने मुजारे आज तक बेदखल किए गए और उनमें से कितने मुजारे हरिजनों मैं इसकी तफसील में नहीं जाना चाहता सब जानते हैं ।

हमारे चीफ मनिस्टर सरदार प्रताप सिंह हांसी में गए थे और अपनी स्पीच में उन्होंने कहा कि हम सोशल स्टेटस और इकनामिक स्टेटस हर हरिजन फैमली का बढाना चाहते हैं फैसला किया है कि हर एक को दो एकड़ ज़मीन कम से कम दें। अब यह वाज़े हो जाता है कि जैसे हमारे लीडर कहते हैं चीफ मनिस्टर कहते हैं वह ज़रूरी ही होगा लेकिन शामलात के संबन्ध में या दूसरे संबंध में ऐसा नहीं किया गया। मैं मानता हूं कि शामलात ज़मीन पंचायतों को दे रखी है लेकिन बहुत जमीनें ऐसी हैं जो नाकारा है नाकाबले काश्त हैं। 12 लाख एकड़ ज़मीन में से 3 लाख एकड़ हरिजनों को दे दी तो यह मौजूदा सिस्टम से नहीं फिर यह तरीका नीलाम का आ गया और इस में काबले काश्त ज़मीन को रख दिया । यह एक और ज्यादती है हरिजनों के साथ। नीलाम के इलावा और तरीका भी इख्तयार किया जा सकता था। कोआप्रेटिव सोसायटी बना के दिया जा सकता था। इस के इलावा यूटीलाइज़ेशन आफ लैंड एकट के मातहत आज भी 70 हज़ार एकड़ ज़मीन दी जा सकती है और अगर सरप्लस लैंड इमानदारी से निकाली जाय तो 130 लाख एकड़ इस तरीके से निकल आएगी और फिर इन पर बेदखल मुज़ारे को सेटल किया जा सकता है। 1 1/2 लाख के करीब इवैकुई लैंड सरकार की है फिर नज़ूल भी है जो ली जा सकती है। सरकार इवैकुई लैंड को परचेज़ कर सकती है। इसी तरह जो उथल-पुथल हुई है और अब चीनियों का हमला हुआ उसके पेशेनज़र हरिजनों का मसला बहुत एहम है और इसे सुलझाना ही चाहिए। (घंटी) मैं तो अभी इस पर और बिचार रखना चाहता हूं।

हरिजनों को ऊंचा उठाने के लिए जो इन से वायदे किए गए थे उन को पूरा करते हुए सरदार प्रताप सिंह जी ने टैम्प्रेरी टैक्सेशन बिल ला कर एक दुरूस्त और काबले तारीफ रास्ता अख्तियार किया है। इस के साथ ही उन्हों ने दूसरी स्टेटस की भी अगवाई की है। यह बात उन के दिमाग में ही आई कि हरिजनों को इफैक्टिव ढंग से उठाया जाए। यह हरिजनों को आनरेबल ढंग से उठाने की एक मिसाल है। इस सिलसिले में मैं महात्मा गांधी जी के वह शब्द पढ़ना चाहता हुं जिन का हम पर देन है। उन्होंने लिखा है " मैं अपनी जाग्रत अवस्था में ही नहीं बल्कि सुप्तावस्था में भी प्रतिक्षण प्रार्थना करता हूं कि हम अस्पृश्यता के उन्मूलन द्वारा ही हर स्त्री-पुरुष का निर्माण और हिन्द समाज की रक्षा समझें "। अगर यह लफज हम याद करें तो क्या हम इन की इम्पलीमैंटेशन पर अमल कर सकते हैं। कई आदमी कहते हैं कि हम हरिजनों पर कोई एहसान कर रहे हैं। मुझे याद है जिस वक्त यह बिल पेश

हुआ मुख्य मन्त्री ने उस समय कहा था कि इस से हरिजनों की सेवा होगी। (विघ्न) बहुत से आदमी यह कहते हैं कि हम हरिजनों को ऊंचा उठा रहे हैं उन की सेवा कर रहे हैं। मगर हर हिंदुस्तानी को जो कि गिरा हुआ है उठाना हमारा फर्ज़ है। महात्मा जी ने आगे चलकर इसी किताब में लिखा है कि "अस्पृश्यता के उन्मूलन द्वारा अगर कोई सेवा करता है तो उसे किसी भी एक जन की सेवा करना कहना पाप समझा जाना चाहिए,,। बल्कि वह ऐसा करते हुए हिन्दू धर्म की सेवा करते हैं। सर्विसिज़ के बारे में भी मैं कुछ अर्ज़ करनी चाहता हूं वह यह है कि सवालात के वक्त यहां पर पूछा गया था, मैं ने रैज़रवेशन के मुतालिक गृह मन्त्री साहिब को सुप्रीम कोर्ट की जजमेंट दिखा दी है। बल्कि यही नहीं क्लास 3-4 के सम्बन्ध में उन्हों ने रिजर्वेशन की पर्मिशन मांगी है। यह चीज़ 16 मार्च के पेपर में भी आई है। अभी मेरे पास कटिंग नहीं है जब यह मिल गई दिखा दी जायेगी। रैज़र्वेशन को उन्हों ने मान लिया है। सुप्रीम कोर्ट की जज़मेंट को तो आप ने पढ़ ही लिया है। रिज़रर्वेशन के बारे माईसूर गवर्नमेंट ने भी मान लिया है। सुपरसेशन के बारे में मैं एक्साईज़ ऐण्ड टैक्सेशन का तो नाम नहीं लेता क्योंकि हो सकता है कि हरिजन भी कुछ करते हों लेकिन जहां तक हरिजनों की सुपरसैशन का सवाल है मैं यह कह सकता हूं ऐसी मिसालें हैं जहां पर हरिजनों को सुपरसीड किया गया है। यह होम मनिस्टर करते हैं। या उन के सैक्रेटरी करते हैं मगर होता ज़रूर है। हालांकि हमारे साथ वायदा हुआ था कि कोटा फिक्स किया जायेगा, मगर अभी तक कुछ नहीं किया गया। मुझे एक बात पिछले चीफ सैक्रेटरी की याद है उन का कहना था कि हरिजन सर्विसज़ दूसरी सर्विसिज़ की निसबत कुछ इन्फीरियर हैं। कुछ घटिया हैं। और जातियों के सैक्रेटरीज़, डिप्टी सैक्रेटरीज़, और अन्डर सैक्रेटरीज़ तो ले लिये जाते हैं मगर इन में से कोई नहीं लिया जाता। जो प्रोमोशनज दी जाती हैं इन को सुपरसीड करके दी जाती है। सीनियर आदमियों को छोड़ दिया जाता है और उन को ले लिया जाता है जो इस से जूनियर हों। मुझे वह दिन याद है और यह जानकर मुझे दुख होता है कि अंग्रेजों के वक्त में माइनारेटीज़ को जब रियायतें दी जाती थीं उन के लिए रैज़रवेशन की जाती थी उस वक्त सिखों को रियायतें दी गई और मुसलमानों को भी रियायतें दी गई मगर मुझे आज यह जान कर अफसोस होता है कि हमारे ऊपर कांस्टीटयूशनल रिसपांसेबिलिटी की जो जिम्मेवारी है हमें देखना है हम उसे कहां तक पूरा कर रहे हैं।

आर्मड फोर्सिज़ के बारे में भी में अर्ज़ करनी चाहता हूं कि पंजाबी बहादुर हैं। यह सभी जानते हैं मगर अगर हरिजन लोगों को लड़ाका फोज में भी भरती न किया जाये तो इस से बड़ी इनफीरियरिटी काम्पलेक्स की क्या मिसाल हो सकती है कि देश की सेवा करके मरने में भी इन को न लिया जाये। चीन के इलावा और भी इस मुलक को कई खतरे हैं। ऐग्रेसिव शब्द तो मैं इस्तेमाल करना नहीं चाहता मगर फिर भी मैं कहूंगा कि हमारी इंटर्नल पालिसी ऐसी है जिसे बदलना ज़रूरी है। यह पालिसी मौजूदा हालात के मुताबिक कमज़ोर है। आज यह कहा जाता है कि गरीबों को हरिजनों को हमारे सर पर ला कर बैठाया जा रहा है। मगर मैं कहूंगा कि अगर यह लोग काबल होंगे तो अपने आप की और देश की रक्षा ही करेंगे।

उपाध्यक्ष : आप इतना अच्छा बोल रहे हैं कि जी करता है आप घंटों बोलते जायें मगर समय की पाबंदी मुझे वाईंड अप कहने को मजबूर कर रही है। (The speech of the hon. Member is so impressive that I feel that he should go on speaking for hours together but limited time at my disposal compels me to ask him to wind up.)

श्री चांद राम : मैं यह speech 5 minute में ही खत्म कर दूंगा। हम भी चाहते हैं कि हमें देश की आर्मड फोर्सिज़ में रखा जाये। हम भी देश की इकानोमी चाहते हैं। हमारे भी हक हैं कि हम देश के लिये कुरबानी दें। और यह बात मैं बड़ी जिम्मेदारी से कह सकता हूं कि हमारा बच्चा बच्चा देश के लिए कुरबान होने को तैयार है। मगर जब तक उन लोगों को डिफैंस सर्विसिज़ में सर्व करने का आप मौका नहीं देंगे वह देश की सेवा कैसे कर सकते हैं। इसलिये यह ज़रूरी है कि उन को भी मुल्क की सेना में काम करने का मौका ज़रूर मिलना चाहिये।

जैसा कि हमें बताया गया है कि पिछले दो साल में हरिजनों की वैलफेयर पर 80 लाख रुपया खर्च हुआ है मगर पूरी तरह हिसाब करके देखा जाये तो 42 लाख रुपये एक साल में खर्च किया गया है यानी 2 रुपय साल या 16 nP पर हैड के हिसाब से हरिजनों की वैलफेयर पर खर्च हुआ। होम मिनिस्टर साहिब शैडयूल्ड कास्टस रिपोर्ट में साफ मैनशन किया है कि जितनी भी डिवैलपमेंट प्लैन्ज होनी हैं वह ऐसी हैं जिन से कि इन्डविजुअल को बैनिफिट मिलता है जिस के लिए रैज़रवेशन होनी लाजमी है। इस के मुतालिक एक मीटिंग भी हुई थी। जो कुछ उस में हुआ वह कोई सिक्रेट बात नहीं है, मैं यह फिर अर्ज कर दूं, अगर इसे सारी पापुलेशन के हिसाब से देखा जाये तो चन्द एक इंडिविजुअल आइटम को छोड़ कर जैसा कि को-आप्रेशन है, एग्रीकलचर है यह 19 प्रतिशत है बाकी सभी लोग ऐसे हैं जो कोटाज़ और लाइसैनसिज़ पर गुजारा करते हैं।

उपाध्यक्ष : तो क्या आप भी हरिजनों को कोटों और परमिटों में डालना चाहते हैं ? (Does the hon. Member want to involve the Harijans in quotas and permits?)

श्री चान्द राम : अगर हरिजनों को कोटाज़ और परमिट दे दिए जाएं तो वह भी आज बड़े बड़े मोटे पेट वाले होते। आज उनकी हालत यह न होती जो हम रोज़ाना देखते हैं। यह भी बड़ी बड़ी मिलों के मालिक होते या उन में हिस्सेदार होते। मगर ऐसा नहीं हुआ क्योंकि इस को इधर आने को सरकार ने कोई मौका नहीं दिया। पंजाब आन दि मार्च में जितनी भी डिवलपमेंट की पलैन्ज हैं हम चाहते हैं कि इस में हरिजनों को भी मौका मिले। पंजाब आन दी मार्च जो कि डाकटर भार्गव साहिब की तरफ से बजट के मौके पर हमें दी गई इसमे साफ लिखा है कि

"......To the extent the economy develops, Backward Classes also benefit. In the administration of development programmes, care is taken to ensure that the schemes are so formulated that the weaker sections of the population are aided in the largest possible measure......"

तो यह लफज़ है लेकिन जब तक 21 परसेंट रिजर्वेशन न की जाए तब तक काम पूरा नहीं हो सकता। आंध्रा प्रदेश ठीक किया है कि 15 परसेंट हरिजनों के लिए और 3 परसेंट ट्राइबस के लिए बांट दिया है। शेड्यूल्ड कास्ट कमिश्नर की रिपोर्ट में दर्ज है कि बलाक सिस्टम आफ रिजर्वेशन है लेकिन चीफ सैक्रेटरी साहिब ने न जाने किस तरह से कह दिया कि अगर शेडयूल्ड कास्ट के लोग नहीं मिलते तो बेकवर्ड कलासिज़ के ले लो। मैं समझता हूं कि उन्होंने चीफ मनिस्टर साहिब से जो यह सब इनफरमेशन रखते हैं, नहीं पूछा। अगर उनकी यह राय है तो फिर यह बलाक सिस्टम क्या रहा?

मैं मास्टर गुरबन्ता सिंह साहिब से तो यह उम्मीद रखता ही हूं हाउस के हर सैक्शन से अपील करता हूं कि इस हिन्दुस्तान के कांस्टीचूशन मे जो बातें हैं उनकी कदर करे। आज मुझे अफसोस है कि इतनी अहम डिसकशन हो और सिर्फ चन्द मैम्बर्ज ही वह भी हरिजन ही हों बाकी के यहां से चले गए हों यह अच्छा नहीं लगता। (विघ्न) तो मैं अन्त में यही कहना चाहता हूं कि हमारी जो कांस्टीचूशनल रिसपोंसिबिलीटी है और मौरल रिसपोंसिबिलिटी है वह हम सब पूरा करें। मैं आपका बहुत शुक्रिया अदा करता हूं।

चौधरी राम प्रकाश: (मोलाना, ऐस. सी.) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, मेरे सामने बैठे हुए एक मेम्बर साहिब ने एक शेअर कहा था। मैं भी उसी तरह का एक शेअर कहना चाहता हूं कि "

खुदा ने उस कौम की हालत नहीं बदली
न जिसको ख्याल आया अपनी हालत का बदलना।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, यह हरिजनों का तबका आज से नहीं हज़ारों सालों से पिछड़ा हुआ चला आता है और आज़ादी से पहले तो इंसानों को इंसान नहीं समझा जाता था यह हालत थी। उसका कारण यह था कि हिन्दुस्तान के इस तबके को अपनी हालत बदलने का ख्याल ही नहीं आया था और दूसरे लोगों का हमेशा यह ख्याल रहता था कि इस मेहनत कश तबके को हर सूरत में पीछे रखा जाए। भगवान का शुक्रिया है और महान आत्मा महात्मा गांधी व दीगर नेताओं की कुर्बानी का भी शुक्र है कि इस देश को आज़ादी मिली और आज़ादी के साथ साथ इस तबके को जो हज़ारों साल से उम्मीद लगाए बैठा था कि कभी तो आज़ादी की सांस मिले, उसको भी आज़ादी नसीब हुई। आज़ादी के बाद हिन्दुस्तान का विधान बना और इस विधान में शैडयूल्ड कास्ट के लिए रिजर्वेशन रखी गई। और मुझे यह कहने में ज़रा भी हिचकिचाहट नहीं कि महात्मा गांधी और कांग्रेस सरकार ने हरिजनों को उठाने में कोई कसर बाकी नहीं छोड़ी। लेकिन हमारा पिछले दस साल का तजुर्बा यह बतलाता है कि हरिजनों के अन्दर भी कुछ कमज़ोरियां हैं। (विघ्न) मुझे पता है मेरे आपोज़ीशन में बैठे हुए भाई तो अभी आए हैं। वह कमज़ोरी यह है कि हरिजनों में आपस की फूट है। इसके बावजूद हमारे प्राइम मिनिस्टर पंडित जवाहरलाल नेहरू और सरदार प्रताप सिंह कैरों ने हरिजनों को ऊपर उठाने की भरसक कोशिश की है। और यह बात सभी जानते हैं कि ऊपर से हरिजनों के कामों के लिए उनकी भलाई के लिए आर्डर जाते हैं, लेकिन नीचे अमल नहीं

[चौधरी राम प्रकाश]
किया जाता। हरिजनों की 87 फीसदी आबादी देहात के अन्दर बस्ती है और उनका ज़रिया मुआश खेती बाड़ी है इसलिए जब तक उन्हें खेती बाड़ी करने के लिए ज़मीन नहीं दी जाती तब तक उनका उद्धार नहीं हो सकता। मैं मानता हूं कि सरकार ने टैनेंसी ऐक्ट कई दफा बनाए लेकिन अफसोस से कहना पड़ता है कि वह ऐक्टस ऐंटी टैनेंट्स बन गए इसी तरह जहां तक अनटचेबिलिटी की तरफ ध्यान देने का या कालौनीज़ बनाने का सवाल है, मैं इस पर विश्वास नहीं करता कि इससे हरिजनों का उद्धार हो जाएगा। मैं तो कहता चाहता हूं कि यह तबका मेहनत कश तबका है इसलिए उसके लिए काम की ज़रूरत है। अगर इस तबके को काम मिल जाए तो इसकी इक्तसादी हालत बेहतर हो जाएगी। जहां तक ज़मीन देने की बात सरकार ने की वह मैं समझता हूं कि यह स्कीम फेल हो चुकी है। मैं सरकार से एक अपील करूंगा कि पंजाब के अन्दर जो इनकी लैंड मोर्टगेज बैंक हैं उनकी रकम के अन्दर इजाफा कर दिया जाए ताकि जब हरिजनों को पैसे की जरूरत हो तो यह ले सकें। मैं यह बात भी आपके द्वारा डिप्टी स्पीकर साहिबा हाउस के नोटिस में लाना चाहता हूं कि पंजाब के अन्दर 50 परसेंट एवसैंटी अलौटी हैं और यह अलौटी ऐसे हैं जिनकी जमीन तो गांव के अन्दर यहां है और उनका कारखाना बम्बई मे है या कलकत्ते में है। वह कहते हैं, कि गांव की ज़मीन मुज़ारा खरीद ले लेकिन उसके पास पैसे नहीं हैं। अगर फ्राखदिली से यह उनको बैंक लोन दें तो उन की काफी प्राब्लम हल हो जाती है। इस के इलावा पंजाब के अन्दर काफी नज़ूल लैंड भी है। सरकार ने बड़ी मेहरबानी की है कि हिदायतें जारी की कि जिस हरिजन का कब्जा 1960 से है वह हरिजन उस ज़मीन को 40/50 रूपए पर स्टेन्डर्ड एकड के हिसाब से खरीद सकता है। मैं गुज़ारिश करूंगा कि अगर आप कस्टोडियन की ज़मीन भी हरिजनों को दे दें और उस की कीमत 10 सालों में ले लें तो आप की बड़ी मेहरबानी होगी। यह ठीक है कि सरकार ने सर्विसिज़ में और एजुकेशन में हरिजनों को काफी रियायतें दी हैं।

चौधरी अमर सिंह : औन-ए-प्वायेंट आफ आर्डर। हरिजनों के सुधार का मसला ज़ेरे बहस है और सरकार हमदर्दी का विश्वास दिलाती है लेकिन आप ज़रा गौर फरमाएं कि ट्रेयरी बैंचिज़ पर मेम्बर कितने बैठे हैं।

[*Quorum bells sounded*]

चौधरी राम प्रकाश : मैं अर्ज़ करना चाहता हूं कि हमारे चीफ मिनिस्टर साहिब के दिल में हरिजनों के लिए दर्द है। पिछले इलैक्शन में उन्हों ने देख लिया है कि हमारी सरकार को बनाने वाले करोड़ों हरिजन वोटर्ज़ ही हैं। जो ज़मींदार पहले हरिजनों का नाम भी नहीं सुनना चाहते थे वह आज कहते हैं कि अगर हम इस हाउस में आए हैं तो केवल हरिजनों की मेहरबानी से ही आए हैं। लेकिन मुझे अफसोस से कहना पड़ता है कि हरिजनों के साथ ज़िलों में जो आफिसिज़ हैं वहां ठीक सलूक नहीं होता। मैं अपने चीफ मिनिस्टर साहिब से रिक्वेस्ट करूंगा कि जैसे वह इनऐफीशेंट आफीसर्ज़ की छांटी करते हैं, उनका काम देखने के लिए छापा मारते हैं इसी तरीके से वह डिप्टी

कमिश्नरों के आफिसिर्ज़ में और दूसरे आफिसिर्ज़ जो ज़िलों में हैं वहां जा कर देखा करें कि हरिजनों की शुनवाई भी होती है या नहीं। जो आफीसर उन की परवाह न करें उस के खिलाफ ऐक्शन लिया जाना चाहिए। सरदार गुरबन्ता सिंह जी के दिल में बहुत हमदर्दी है। मैं उन के नोटिस में लाना चाहता हूं हरिजनों नें जंगल तोड़ कर काफी ज़मीन को आबाद किया था लेकिन आज वहां सफेदे के वृक्ष लगा कर उन को उजाड़ने की कोशिश की जा रही है। उन को काश्त के लिए ज़मीन मिलनी चाहिए।

योजना तथा विकास मन्त्री (सरदार दरबारा सिंह) : डिप्टी स्पीकर साहिबा आज इस बात पर बहस हो रही है कि जो कमिशन ने रिपोर्ट की है उसे किस हद तक लागू किया गया है। यह ठीक है कि जात पात का जो सिलसिला है यह बहुत बुरी चीज़ है। पहले यह मुशकिल बात मालूम होती थी कि कास्टइज़म खत्म की जा सकती है। महात्मा गांधी जी का यहां पर बार बार हवाला दिया गया है। उन्हों ने साफ तौर पर कहा था कि देश की इमोशनल इन्टैग्रेशन तभी हो सकेगी जब यह हरिजन सैक्शन बीच में शामिल होगा और मैं समझता हूं कि यह सच्चाई की बात थी। सच्चाई इस लिए भी है कि जो हकूमत अपने इस सैक्शन को पूरे तौर पर मज़बूत न कर सके उस का पुलिटिकल तौर पर कायम रहना मुशकिल है। मैं दोनों बातों को मानता हूं जब सोशलिजम हम ला रहे हैं तो इस में इस आबादी को लाज़मी तौर पर हमें मज़बूत करना होगा। उस के कई ढंग हैं। एक तो प्रापेगन्डा का ढ़ंग है। हम लोगों को यह प्रचार करते हैं कि यह जो कमज़ोर सैक्शन है उसे हमें ऊपर उठाना है और दूसरा तरीका है लैजिसलेशन का। वह इम्पोज़ीशन करता है सोसायटी पर और इस से हम सोसायटी को मजबूर करते है कि, हरिजनों को सोसायटी में वह जगह मिलनी चाहिए जो सब को मिली हुई है। अगर लैजिसलेशन मे किसी किस्म की कमी भी हो तो उसे दूर किया जा सकता है। मैं नहीं मानता कि इस सैक्शन के लगातार इस तरह से रखा जा सके। कोई भी सोसायटी जिस में 20 प्रतिशत लोगों का मयार दूसरों से कम होता जाए वह सोसायटी अनबैलैंसड हो जाएगी। जब हम सोशलिज़म की तरफ जा रहे हैं तो हमें सब लूपहोल्ज को दूर करना चाहिए। यहां पर कहा गया था कि ऐंटी टेनैन्ट लैजिस-लेशन की गई है। यह बात गलत है। मैडम यह तो हो सकता है कि उस में कुछ कमियां हों। इस बात को तो मैं मान सकता हूं। मैडम मैं अर्ज़ करना चाहता हूं कि लैंडलार्डइज़म जो है उस को खत्म करने का सरकार ने तहैया किया हुआ है और उस के लिए जितनी लैजिस्लेशन लाई गई है उस में कहीं कमी हो सकती है। आप उन नुकायस को सरकार के नोटिस में लाए।

जितने मेम्बर आपोज़ीशन के बोले हैं उनमें से किसी ने यह नहीं कहा कि लैजिस-लेशन में यह लूपहोल्ज और वह इस तरीके से बन्द करने चाहिएं। इधर उधर की बातें ही करते रहे कि हरिजनों को दबाया जा रहा है। चन्द दोस्तों ने तजाबीज़ भी दी हैं जो बहुत अच्छी हैं, औरों को भी देनी चाहिए थीं। यह कहना कि कास्टइज़म किसी और ढ़ंग से लाया जा रहा है, गलत बात है। मैं समझता हूं कि यह भी कास्ट-

4 p. m.

[योजना तथा विकास मन्त्री]

इज़म ही है कि विला वजह एक बात ही कहे जाना और उस पर खड़े हो जाना। डैमोक्रेसी में डैमोक्रेटिक ढ़ंग से बात होनी चाहिए। कुछ दोस्तों ने कहा कि हमारी जो डैमोक्रेटिक डीसंट्रेलाइजेशन है उसमें हम ने प्रोविजन किया है कि जितनी काबिले काश्त ज़मीन पंचायतों की है उसकी $\frac{1}{3}$ हरिजनों को मिले लेकिन मिलती नहीं है। हो सकता है कि उस में कुछ नुक्स हो लेकिन यह कहना कि सरकार की नीयत ठीक नहीं और हरिजनों को कुछ नहीं मिल रहा गलत बात है। सरकार चाहती है कि $\frac{1}{3}$ ज़मीन हरिजनों को जानी चाहिए। और हरिजन को-आप्रेटिव सोसायटीज़ को तरजीह दी जानी चाहिए। इसके साथ साथ उनके मकानों के लिए भी ज़मीन का इन्तज़ाम किया गया है। यह ठीक है कि ज़मीन की भूख बहुत है लेकिन ज़मीन स्ट्रेच नहीं की जा सकती है और इम्पोर्ट नहीं और की जा सकती है। यह जितनी है उतनी ही रहेगी और जो है वह मिलेगी। मैं अर्ज़ करना चाहता हूं कि इस वक्त ज़मीन पर बोझ बहुत ज्यादा है और किसी मुल्क की इकानोमी सिर्फ एग्रीकलचर पर ही कायम नहीं रह सकती है। किसी मुल्क की दौलत को बढ़ाने और लोगों के स्टेंडर्ड आफ लिविंग को ऊंचा करने के लिए इंडस्ट्रियलाइज़ेशन का होना बहुत ज़रूरी है। ज़मीन इतना बोझ बरदाशत नहीं कर सकती है। जितने दोस्त बोले हैं वह ज़मीन की ही बातें करते रहे। आखिर ज़मीन ही सब को रोटी कैसे दे सकती है और बेकारी कैसे दूर कर सकती है। यह किसी ने नहीं सोचा तो मैं अर्ज़ करूंगा कि ठीक है ज़मीन मिलनी चाहिए लेकिन हरिजनों के रोटी के मसले को हल नहीं कर सकती। जितनी देर तक इंडस्ट्रियलाइज़ेशन नहीं होती उतनी देर यह इकानामिक मसले नहीं हो सकते। तो इण्डस्ट्री के लिए करोड़ों रुपए रखे गए हैं। उस में हरिजनों की को-आप्रेटिव सोसायटीज़ को भी तरजीह मिलनी चाहिए यह किसी मैम्बर ने नहीं कहा। तो मैं समझता हूं कि दूसरे गरीब लोगों और हरिजनों को ऊंची सतह पर लाने के लिए इण्डस्ट्री में उनको काफी तरजीह मिलनी चाहिए। मैं यह नहीं कहता कि ज़मीन न मिले। ज़रूर मिले लेकिन कितनी ज़मीन ऐवेलेबल है कहां कहां मिल सकती है और किस ढ़ंग से मिलनी चाहिए इस बारे में मेरे इन दोस्तों को वज़ीर मुताल्लिका से मिल कर सारी बात कहनी चाहिए बजाए इसके कि इधर उधर की बातें करके नुक्ताचीनी की जाए। सरकार की इन्टेनशन इस बारे में बिलकुल साफ है। हम इस समाजबाद में हरिजनों को पीछे नहीं छोड़ना चाहते हैं। हम उनको ज़्यादा से ज़्यादा सन्तुष्ट करना चाहते हैं ताकि वह भी यह समझे कि वह भी इस देश के पूरे हकदार हैं जिस तरह बाकी हैं।

ਚੌਧਰੀ ਰਾਮ ਰਤਨ (ਜਗਾਨਖੇਲਾਂ ਐਸ.ਸੀ.): ਮੈਨੂੰ ਕਾਫੀ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਸੁਣਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਰੱਖੇ ਗਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਮੁੱਢਲਾ ਹੱਕ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਹੈ ਰਾਜਨੀਤਕ ਹੱਕ ਜਦੋਂ ਰਾਜਨੀਤਕ ਹੱਕ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫੇਰ ਆਰਥਕ ਹੱਕ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਸਾਡਾ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਵੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਦੇਸ਼ ਸਦੀਆਂ ਤਕ ਗੁਲਾਮ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਗੁਲਾਮਾ ਦੇ ਵੀ ਗੁਲਾਮ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਆਰਥਕ ਹਕ ਲੈਣ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਹਥ ਪੈਰ ਮਾਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਜਦੋਂ ਕਿ ਰਾਜਨੀਤਕ ਹਕ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲ ਗਏ ਹਨ। ਦੇਸ਼ ਦਾ ਇਤਹਾਸ ਦਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਵਾਏ ਮੌਜੂਦਾ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਵੋਟ ਦਾ ਹਕ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹੀ ਇਹ ਉਨਤੀ ਦਾ ਮੁਢਲਾ ਕਦਮ ਉਠਾਇਆ ਹੈ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤਕ ਹਕ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਰਾਜਨੀਤਕ ਹਕ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜੋ ਇਤਨੇ ਮੈਂਬਰ ਇਸ ਹਾਉਸ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਹਾਂ ਇਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਵੀ ਬੈਠਾ ਨਾ ਹੁੰਦਾ। ਸਾਨੂੰ ਜੋ ਰਿਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਮਿਲੀ ਹੈ ਉਸਦੀ ਵਜਾਹ ਕਰਕੇ ਹੀ ਅਸੀਂ ਹਰੀਜਨ ਵੀ ਅਪਣੀ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਣ ਦੇ ਕਾਬਲ ਹੋਏ ਹਾਂ। ਇਕ ਪੁਰਾਣੀ ਸਭਿਤ੍ਾ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਰਖਣ ਵਾਲੇ ਸਜਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਰਿਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਹੁਣ ਖਤਮ ਕਰ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅਜ ਅਸੀਂ ਇਸ ਹਾਉਸ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਹਾਂ, ਪੰਚਾਇਤਾਂ, ਬਲਾਕ ਸੰਮਤੀਆਂ ਤੇ ਜ਼ਿਲਾ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਰਿਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਦੀ ਵਜਹ ਕਰਕੇ ਹੀ ਬੈਠੇ ਹਾਂ ਵਰਨਾ ਸਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਅਗੇ ਆਉਣ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਸੀ। ਗਰੀਬ ਬਗੈਰ ਪ੍ਰੋਟੈਕਸ਼ਨ ਦੇ ਕਦੇ ਅਗੇ ਖੜਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਰਿਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੁਝ ਚੰਦ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਛਡ ਕੇ ਸ਼ਾਇਦ ਕਿਸੇ ਹਰੀਜਨ ਨੂੰ ਅਗੇ ਆਉਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਰਿਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਕੁਝ ਸੁਜੇਸ਼ਨਜ਼ ਦੇਣੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇੰਡਸਟਰੀਅਲ ਕੁਆਪਰੇਟਿਵ ਸੋਸਾਇਟੀਜ਼ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਇੰਡਸਟਰੀਅਲ ਕੁਆਪਰੇਟਿਵ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਸਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਚਮੜਾ ਰੰਗਣ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਕਪੜਾ ਬੁਣਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਨ ਲੇਕਿਨ ਉਹ ਤਕਰੀਬਨ ਸਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਫੇਲ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਨ ਉਹ ਅਗੇ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵਧ ਕਰਜ਼ੇ ਵਿਚ ਜਕੜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅਜੇ ਤਕ ਕੋਈ ਜਾਂਚ ਨਹੀਂ ਕਰਾਈ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੀ ਉਹ ਕਿਉਂ ਪਿਛੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸਦੀ ਵਜਾ ਮੈਂ ਦਸਦਾ ਹਾਂ। ਸਾਡੇ ਜੋ ਲੋਕ ਹਨ ਉਹ ਇੰਡੀਵਿਜੁਅਲ ਤੌਰ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇੰਡੀਵਿਜੁਅਲ ਤੌਰ ਤੇ ਹੀ ਸੋਚਦੇ ਹਨ। ਜੁਆਇੰਟ ਪਰੋਡਕਸ਼ਨ ਜੋ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਸਾਂਝੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਕਿ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਉਸਦੀ ਆਪਣੀ ਹੈ ਸਾਡੇ ਸੁਮਾਜ ਵਿਚ ਇਹ ਨਹੀਂ ਆਈ ਕਿ ਲੋਕ ਸਮੁਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਇੱਕਠੇ ਬੈਠ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਣ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸੁਝਾਉ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਕ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਤਾਲੀਮ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਹ ਇੰਡੀਵਿਜੁਅਲ ਤੌਰ ਤੇ ਮਾਰਕਿਟ ਵਿਚ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਦੂਸਰੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰਾਂ ਲਈ ਸਰਵਿਸ ਕੁਆਪ੍ਰੇਟਿਵ ਸੁਸਾਇਟੀਜ਼ ਬਣੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਖਾਦ ਬੀਜ ਅਤੇ ਹੋਰ ਖੇਤੀ ਦੇ ਸੰਦ ਵਗੈਰਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਵੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰਵਿਸ ਸੁਸਾਇਟੀਜ਼ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂਬਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤਾਕਿ ਜੋ ਹਥ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ ਭਾਵੇਂ ਜੁਤੀਆਂ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ਜਾਂ ਕਪੜਾ ਬੁਣਨ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਕੋਈ ਪੇਸ਼ਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਬਣ ਕੇ ਪੂਰਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾ ਸਕਣ। ਹਦ ਕਰਜ਼ਾ ਜੋ ਹੈ ਉਹ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਰਖੀ ਜਵੇ ਜਾਂ ਏਨੀ ਰਕਮ ਦਾ ਕਚਾ ਮਾਲ ਸਪਲਾਈ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦਖਲ ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਨਾ ਕਰਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਸਿਰਫ ਇਹੋ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਹ ਵੇਖਣ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਸੇਫ ਰਹੇ ਅਤੇ ਉਹ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਵਕਤ ਕੁਆਪ੍ਰੇਟਿਵ ਸੋਸਾਇਟੀਜ਼ ਦੇ ਠੀਕ ਨਾ ਚਲਣ ਦੀ ਵਜਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਦਖਲ ਬਹੁਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਬਹੁਤ ਦਖਲ ਦੇਣ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਦਦ ਕਰੋ। ਇਹ ਜਿਹੜੇ ਦੋਸਤ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਤਾਂ ਵਡੇ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਦੇ

[ਚੌਧਰੀ ਰਾਮ ਰਤਨ]

ਸੁਫਨੇ ਵੇਖਦੇ ਹਨ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਛਡਣ। ਨਾ ਸਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਹਿਸੇਦਾਰ ਬਨਾਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਤੇ ਮਾਲਕ ਬਨਣ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਕੀ ਛੋਟੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗਲ ਤਾਂ ਛਡੋ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਡੇ ਵਡੇ ਲੀਡਰ ਹੈਰਾਨ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਗਰੀਬ ਹੋਰ ਗਰੀਬ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਮੀਰ ਵਧ ਅਮੀਰ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੀਡਰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਕਿ ਇਹ ਹਕੂਮਤ ਆਖਰ ਕੌਣ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਪਾੜ ਕਦੋ ਮਿਟੇਗਾ ਵੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਤਾਂ ਵਡੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਛਡ ਕੇ ਛੋਟੀ ਗੱਲ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਕੰਮ ਦੇਕੇ ਅਤੇ ਸਰਵਿਸ ਕੁਆਪ੍ਰੇਟਿਵ ਬਣਾਕੇ ਸਾਡੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਮਾਲ ਮੰਤਰ ਜੀ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਮੁਰਬੇਬੰਦੀ ਵਿਚ ਮਕਾਨਾਂ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ।

ਵੈਸੇ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨੀਅਤ ਨੇਕ ਹੈ ਪਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹਰੀਜਨਜ਼ ਨਾਲ ਚੰਗਾ ਵਰਤਾਉ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। (ਘੰਟੀ)।

ਕੰਸੋਲੀਡੇਸ਼ਨ ਆਪਰੇਸ਼ਨ ਵਿਚ ਹਰੀਜਨ ਨੂੰ ਮਕਾਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜਗ੍ਹਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਇਖਤਿਆਰ ਮਸ਼ਾਵਰਤੀ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਮਰਜ਼ੀ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਅਲਾਟ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਉਹ ਕਮੇਟੀ ਹਰੀਜਨਾਂ ਲਈ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਬਾਹਿਰ ਜਗ੍ਹਾਂ ਰਖਦੀ ਹੈ ਜਿਥੇ ਮਕਾਨ ਨਹੀਂ ਬਣਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। (ਘੰਟੀ)।

ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਹਰੀਜਨਜ਼ ਨੂੰ ਮਤਰੂਕਾ ਮਕਾਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ 30 ਰੁਪਏ ਵਿਚ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਰਿਵਾਇਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਜ਼ਮੀਨ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਜੇ ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਮਰਲਾ ਜ਼ਮੀਨ ਭੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕਨਸੈਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ 95 ਫੀ ਸਦੀ ਅਜਿਹੇ ਹਰੀਜਨ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ 1—2 ਮਰਲੇ ਦਾ ਮਕਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕਨਸੈਸ਼ਨ ਹਰ ਗਰੀਬ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦ ਹੈ। 1—2 ਮਰਲੇ ਵਿਚ ਕਿੰਨਾ ਵਡਾ ਮਕਾਨ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਹਰੀਜਨ ਦੀ ਫੈਮਲੀ ਦੇ 4—5 ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਉਹ ਇਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਮੈ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਉਤੇ ਫਿਰ ਗੌਰ ਕਰੇ ਤਾਂ ਕਿ ਹਰੀਜਨ ਇਸ ਕਨਸੈਸ਼ਨ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾ ਸਕੇ। (ਘੰਟੀ)।

ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਪਟੇ ਤੇ ਮਤਰੂਕਾ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਅਲਾਟ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਖੋਹ ਰਹੀ ਹੈ। ਹਰੀਜਨ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨ ਖੋਹ ਕੇ ਕਿੰਨੀ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਮਤਰੂਕ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ 1960 ਤੋਂ ਜਾਇਜ਼ ਜਾਂ ਨਜ਼ਾਇਜ਼ ਕਾਬਜ਼ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ 4½ ਸੌ ਰੁਪਏ ਏਕੜ ਦੇ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਪਰ ਜ਼ਮੀਨ ਪਟੇਦਾਰ ਨੂੰ ਤਾਂ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਪਟੇਦਾਰ ਦੇ ਤਹਿਤ ਬੈਠੇ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਜਾ ਰਹੀ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਕੋਲ 1960 ਤੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਉਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਹੈ ਉਹ ਹਰੀਜਨਜ਼ ਕੋਲ ਹੀ ਰਹਿਣ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ ਮੈਂ ਆਪ ਦਾ ਮਸ਼ਕੂਰ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬੋਲਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

श्री केसरा राम (डबवाली ए. स. सी.) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं आप का धन्यवाद करता हूं कि आप ने मुझे इस विषय पर बोलने के लिए मौका दिया है। आज हाउस में एक बहुत अहम मसला पेश हुआ है और काफी अर्से से इस पर विचार हो रहा

है। इस सदन में 154 मेम्बर्ज है। हर एक माननीय सदस्य जानता है कि देश में शैड्यूल्ड कास्टस एक पिछड़ा हुआ वर्ग है लेकिन हमारी सरकार इस वर्ग के साथ अच्छा सलूक नहीं कर रही है, मैं कहना चाहता हूं कि एक नक्शे दीवार बनाई गई है लेकिन उस में जान नहीं डाली गई। आप कैसी भी सुन्दर तस्वीर बनाएं लेकिन जब तक उस में जान नहीं होगी तो उस की मीनाकारी से कोई लाभ नहीं होगा, इस तरह सरकार जितना भी स्कीमें बना कर लोगों को दिखाएं जब तक कार्यन्वित नहीं होगी तो उस का लोगों को कोई लाभ नहीं हो सकता है। वह स्कीमें कागजों में ही रहनी चाहिएं बल्कि उन को अमल में लाने की ज़रूरत है, जिस से लोगों को भलाई हो सके। मैं कहना चाहता हूं कि सरकार वैसे तो कहती है कि हमारे पास वहुत धन है अनाज है। लेकिन जिस तरह से सजतिर पटवारी गिरदावरी करता है, वह खराब फसल को पुखता कर के सरकार को धोखे में रखता है—चाहे उस खेत में एक सेर भी अन्न न हो। उसी तरह से मैं समझता हूं कि इस मामले में भी हमारी सरकार कागज़ों में स्कीमें दिखा कर लोगों की खुशनूदी हासिल करना चाहती है। इस तरह से स्कीमें बना बना कर मुल्क की तरक्की होने में मुझे शक नज़र आता है। इस हाउस में कई माननीय सदस्यों ने सुझाव दिए कि हरिजनों को फैमली प्लेनिंग करनी चाहिए, मुझे यह सुन कर वहुत दुःख हुआ। मैं इस वारे में इतनी अर्ज करना चाहता हूं कि चाहे जनसंघ का सदस्य हो, चाहे किसी अन्य पार्टी से ताल्लुक रखता हो, वह सब यही चाहते हैं कि हरिजन उन्नति न कर सकें। यही ही बड़ी गद्दियों को सम्भाले हुए हैं। कोई डिप्टी कमिश्नर, अंडर सैक्रेटरी, वकील, आदि लगे हुए हैं। तथा बड़ी बड़ी पोस्टस पर कब्जा किए बैठे हैं और शैड्यूल्ड कास्टस को फैमली प्लैनिग का सुझाव देते हैं। मैं कहना चाहता हूं कि उन के दिल में हमारी जातियों के लिए ज़रा भी दर्द नहीं है। अगर दर्द होता तो ऐसा सुझाव न देते। मैं अर्ज़ करना चाहता कि अगर इस तस्वीर में जान नहीं आने दी तो इस के जिम्मेवार आपोज़ीशन पार्टी है। इन स्कीमों को अमली जामा पहनाने की ज़रूरत है। सरकार ने उन की बेहतरी के लिये जो कुछ कानून बनाए हैं उन को लागू करने की कोशिश करें ताकि वह पिछड़ा हुआ उपर उठ सके। इस वक्त 3 जगहों पर हरिजन हैं—शहरों में, देहातों में और थोड़े से सर्विस में हैं, मुझे बहुत खुशी है कि सरकार ने उनको कुछ सर्विस मुहैया की है। मुझे भी 1920 में पटवारी का काम करने का शौक हुआ मुझे सर्विस की हालत का पता है। में कह सकता हुँ कि उस वक्त से आज काफी हालात सुधर चुके हैं। लेकिन आपोर्ज़ाशन की तरफ से कहा जाता है कि हालात खराब हो रहे हैं। में कहना चाहता हूं कि उन को तो कुछ पता नहीं। वह सब सोच सकते हैं। (विघन) न सुनने की हिम्मत है, न समझने की ताकत है उन को तो महज़ शोर करने की आदत है। डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं अर्ज़ कर रहा था कि सरकार ने शैडयूल्ड कास्टस की सर्विस मुहैया की है लेकिन फिर भी इन के साथ सौतेली मां का सलूक किया जाता है।

हमारी सरकार दावा करती है कि हरिजनों की भलाई के लिए ज़मीनें दे रही है, वह ठीक है कि सरकार हरिजनों को जमीन दे रही है वह ज़मीनें जो बंजर, शामलात

[चौधरी नेत राम]

सरपलस जो टैनन्सी ऐक्ट के तहत हैं और मुतरूका ज़मीनें है वह हरिजनों को दी जा रही है। बंजर ज़मीनों के लिए ज़िले में स्पैशल कुलैक्टर मुकर्रर है कि वह वहां की हालत को देखे। इस बोर्ड का मैं भी मेम्बर हूं कागज़ात माल में 4/5 साल पहले बन्जर तसदीक करके ज़मीन अलाट की जाती थी लेकिन हलका पटवारी उन बंजर ज़मीनों को बेझड़ खराब लिखकर उस को मज़रूआ बना देता है और ज़मीन का मालिक कमिश्नर साहिब की अदालत में जा कर पट्टे को कैंसल करवा देता है। इस तरह से बंजर ज़मीन की 3, 4 साल तक इनक्वारी होती रहती है। हरिजनों को फिर से बेकार बना दिया जाता है।

"शैर मकर की चाल से बाजी ले गया सरमाएदार
इन्तहाए सादगी से खा गया मज़दूर मात"

मैं तो यह कहूंगा कि इनका यह मतलब है कि हरिजनों से बंजर ज़मीन निकलवा लें और फिर ले लें। काम भी अपना और सरकार भी अपनी चाहे वे उधर बैठे हों या इधर बैठे हों। (घंटी) सरकार को चाहिए कि अगर सही मायने में मुसावात लानी है अगर लोगों को रोज़गार देना है तो सही कदम उठाएं। (घंटी) जो तसवीर कागज़ पर बनी है, वह कागज़ की तसवीर दीवार की तसवीर में जान डाले, हम आपके साथ हैं। मैं तो उनको हरिजन कहूंगा जो अपने आपको जाट कहते हैं बहैसियत मुज़ारे के हैं।

" तरसती है अभी से ऐ 'अमर' दो बूंद पानी को,
खुदा ने जिस ज़मीन में बीज बोना है" (घंटी)

उपाध्यक्षा : अब मिहरबानी कीजिए।

(The hon. Member should please resume his seat now)

श्री केसरा राम : यह कहते है कि हरिजनों को रिहायशी पलाट्स दिये हैं। कागजों में बहुत बहुत कुछ किया गया है। (घंटी)।

उपाध्यक्षा : अब बस कीजिए।

(The hon. Member should please wind up now.)

श्री केसरा राम : आग में पानी से बुझते वक्त उठती है सदा
हर कोई दरमांदगी में नाला से नाचार है।

(*At this stage Chaudhri Net Ram rose to speak.*)

उपाध्यक्षा : हैं मैं तीन मिन्ट दूंगी। जब घंटी बजेगी तो बैठ जाना।

(I allow the hon. Member to speak for three minutes. He should please resume his seat when I ring the bell).

चौधरी नेत राम (हिसार सदर) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, कमिशनर फार शैडयूल्ड कास्टस एंड शैडयूल्ड ट्राईब्ज़ की रिपोर्ट एक इतनी बड़ी लम्बी चौड़ी किताब की शकल में पेश की गई है। मैं पढ़ने लिखने में विश्वास नहीं रखता। मैं अर्ज करूंगा कि आज कमिशनर की इस रिपोर्ट पर बहस चल रही है। पंजाब की कुल आबादी 2 करोड़ 5 लाख है। इस में से 42 लाख हरिजनों की आबादी है। 1,362 हरिजनों को ज़मीन दी गई है।

मकान भी तकरीबन इतने ही लोगों के लिये बनाए हैं। हमारी सरकार की पालिसी इस रिपोर्ट के मुताबक है। ज़ाहर है कि इस तरीके से हरिजनों को कुछ नहीं दिया जाएगा और न ही इन्हें कुछ मिलने वाला है। साफ सुथरी बात है कि बरीकियों को बदलना पड़ेगा। जब तक तरीकों को नहीं बदला जाएगा यह मसला हल नहीं होगा चाहे कोई हरिजन है या स्वर्ण जाति है जो गरीब तबका मेहनत करता है और फिर भूखा मरता है वह सुखी नहीं हो सकता। कांग्रेस सरकार उन लोगों को चुनाव में मीठे लारे और मीठे झांसे देती रही है।

उपाध्यक्षा : मैं यहां पार्टी propaganda करने की इजाज़त नहीं दूंगी। (I will not allow the party propaganda in the House.)

चौधरी नेत राम : डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं आप के द्वारा अर्ज़ करूंगा कि जब तक उन की माली हालत नहीं सुधारी जाएगी तब तक यह मसला हल नहीं हो सकता। मैं मानता हूं कि इन को फायदा रहा है। अंग्रेजों के ज़माने में आर्य समाज ने प्रचार किया और सनातन धर्म को कण्डैम करने के लिये हरिजनों का सहारा लिया।

उपाध्यक्षा : यह गलत है। (It is wrong).

चौधरी नेत राम : कांग्रेस पार्टी हरिजनों को लारा देकर उन का सहारा लेती है।

उपाध्यक्षा : मैं गलत बातें कहने की इजाज़त नहीं दे सकती।
(I cannot allow wrong things to be said here.)

श्री भार्गीय लाल : सनातन धर्म को कन्डैम करने के लिये कभी ऐसा नहीं किया गया।

चौधरी नेत राम : मैं सब कुछ जानता हूं, मेरे अपने विचार हैं।

उपाध्यक्षा : आप गलत कह रहे हैं। आर्य समाज ने हरिजन समाज का बहुत सुधार किया है।
(The hon. Member is saying wrong things. Arya Samaj has done a lot for the welfare of the Harijans)

चौधरी नेत राम : यही तो मैं कह रहा हूं कि सुधार किया। उस के अंदर तत्व था इन्हें साथ लेकर ही ऊंची जाति के लोगों से लड़ाई हो सकती थी।

उपाध्यक्षा : मैं इजाज़त नहीं दूंगी, आप हर एक की नियत पर शक करते हैं।
(I will not allow the hon. Member to attack every one's integrity) will the hon member please resume his seat?

चौधरी नेत राम : जब तक यह सामाजिक त्रुटियां नहीं निकलेंगी, हरिजनों का सुधार नहीं होगा।

उपाध्यक्षा : आप के 5 मिनट हो गए हैं, मैं ने तीन मिनट कहा था मैंने आप को पहले कहा था।
(The hon. Member has taken five minutes whereas he was allowed to speak for three minutes. I told him in advance before he started his speech). There is no time now.

चौधरी नेत राम : यह जो किताब छपी है इस में सिवाए मिज़ाक के क्या होगा (घंटी) मुझे दो मिनट और दे दीजिए। (घंटी)

उपाध्यक्षा : बस अब आप बैठ जाइए ।

(No please, the hon. Member should resume his seat now) interruption I am very sorry that the hon. Member is making interruptions.

ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਤੇ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬੰਤਾ ਸਿੰਘ): ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਹਾਊਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਤੇ ਡਿਸਕਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦਾ ਅਜ ਕਾਫੀ ਵਕਤ ਮਿਲਿਆ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਸਚ ਮੁਚ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। (ਵਿਘਨ) ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇੰਟਰਪਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਚੁਪ ਕਰਕੇ ਸੁਣਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹੋ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇੰਟਰਪਟ ਨਾ ਕਰਨ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਤੁਸੀਂ ਇੰਟਰਪਸ਼ਨ ਇਨਵਾਈਟ ਨਾ ਕਰਨਾ। (The hon. Minister should not invite any interruption).

ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਤੇ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ: ਜਿਹੜੇ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਸੁਝਾ ਦਿਤੇ ਹਨ, ਮੈਂ ਆਸ ਰਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੁਝਾਵਾਂ ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਥੋੜੇ ਜਿਹੇ ਵਕਤ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦਾ ਵਿਊ ਸੁਣ ਲੈਣ। ਮੈਨੂੰ ਸਚ ਮੁਚ ਖੁਸ਼ੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਬੜੀ ਮੰਗ ਹੈ, ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਬੜਾ ਦਰਦ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਏਥੇ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਉਹ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀਆਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਸੁਨਣ ਅਤੇ ਦੱਸਣ ਵਾਸਤੇ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਸਮਾਜ ਨੇ ਇਕ ਵਡੇ ਭਾਰੀ ਟੋਲੇ ਨੂੰ, ਮੈਂ ਟੋਲਾ ਹੀ ਕਹਾਂਗਾ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਆਬਾਦੀ ਹੈ, ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ 42 ਲਖ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਧਾਰਮਕ ਤੌਰ ਤੇ ਹਰ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਪਿਛੇ ਰਖਿਆ। (ਚੌਧਰੀ ਨੇਤ ਰਾਮ ਵਲੋਂ ਵਿਘਨ) ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਵਡੇ ਵਡੇ ਰਿਸ਼ੀ ਮੁਨੀ ਅਤੇ ਅਵਤਾਰ ਆਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਸਾਡਾ ਅੰਗ ਹਨ, ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਅੰਗ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਐਸਾ ਮਾਹੌਲ ਸੀ, ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ, ਰਿਸ਼ੀ ਮੁਨੀ ਅਤੇ ਅਵਤਾਰ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਤੇ ਚਲਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ, ਘੱਟ ਧਿਆਨ ਦਿਤਾ। ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਬੰਧੀ ਐਨਾ ਸ਼ੌਕ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਹੀ ਭੰਗੀ ਕਾਲੋਨੀ ਵਿਚ ਰਖੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਬਾਕੀ ਲੋਕ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਕਿ ਸਾਡਾ ਵਡਾ ਲੀਡਰ ਭੰਗੀ ਕਾਲੋਨੀ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੋਵੇ। (ਚੌਧਰੀ ਨੇਤ ਰਾਮ ਵਲੋਂ ਵਿਘਨ) ਇਕ ਵਾਰੀ ਕੋਈ ਝਗੜਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਤਨਾਜ਼ਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਰਨ ਵਰਤ ਇਸ ਕਰਕੇ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਮੇਰਾ ਅੰਗ ਹਨ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਸਮਾਜ ਦਾ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਅੰਗ ਹਨ ਜੇ ਇਸ ਅੰਗ ਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਸਮਾਜ ਤੋਂ ਜੁਦਾ ਰਖਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਮੈਂ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਚਲਾ ਜਾਵਾਂਗਾ।

चौधरी नेत राम : यह अपनी तरफ से सुझाव दें पुरानी बातें क्यों करते हैं ।

उपाध्यक्ष : चौधरी नेत राम जी मुझे अफसोस से कुछ कहना पड़ेगा । उन्हें रोकना मेरा काम है या आप मेरी कुर्सी पर आ जाएं ।

I do not want any interruption. I am sorry. (I am sorry to point out to the hon. Member that I shall be constrained to say something else to him. It is my duty to check the hon. Minister if he is irrelevant or the hon. Member may himself occupy this Chair. I do not want any interruption. I am sorry)

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦੀ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਮੇਰੇ ਕੋਲੀਗ ਸਰਦਾਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਦਸ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਮੈਂ 1925 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਰਾਦਰੀ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਸੁਣਦੇ ਸਾਂ ਅਤੇ ਕਰਦੇ ਸਾਂ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਛੂਤ ਛਾਤ ਬਹੁਤ ਸੀ। ਸਾਡੀ ਬਰਾਦਰੀ ਦੇ ਲੋਕ ਘਰਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਮਕਾਨ ਬਨਾਉਣ ਲਈ 5 ਮਰਲੇ ਜ਼ਮੀਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਖਰੀਦ ਸਕਦੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਰਿਪਰੀਜ਼ੇਂਟੇਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਚਹਿਰੀ ਦੇ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਉਸ ਦੇ ਭੰਗੀ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਤੂੰ ਉਸ ਦੀ ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਝਾੜੂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਾ ਦੇ। ਇਹ ਹਾਲਤ ਸੀ। ਦੇਸ਼ ਦਿਆਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦਿਤੀਆਂ, ਤੁਸਾਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦਿਤੀਆਂ ਅਤੇ ਅਸਾਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦਿਤੀਆਂ, ਸਭ ਨੇ ਹਿੱਸਾ ਪਾ ਕੇ ਅਜ਼ਾਦੀ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਦ ਪਹਿਲੀ ਇਹ ਗਲ ਸੋਚੀ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਲੀ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ। ਇਹ ਲੋਕ ਪਛੜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਸੁਧਾਰਨ ਲਈ ਕਨੂੰਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਿਆਇਤਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤਾਂ ਜੋ ਸਾਡੇ ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹ ਸਕਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਲਾਜ਼ਮਤਾਂ ਮਿਲ ਸਕਣ, ਸਾਨੂੰ ਘਰ ਚੰਗੇ ਮਿਲਣ ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾ ਚੌਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਸਾਨੂੰ ਲੋੜ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ.......

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਮਾਸਟਰ ਗੁਰਬੰਤਾ ਸਿੰਘ ਹੋਰੀ ਜਨਰਲ ਡਿਬੇਟ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟ ਅਤੇ ਸ਼ਡਿਊਲਡ ਟਰਾਈਬਜ਼ ਦੇ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਰਿਪੋਰਟ ਜ਼ੇਰੇ ਬਹਿਸ ਹੈ ਉਸ ਉਪਰ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਉਣ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਗੌਰਮਿੰਟ ਉਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਕੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਉਸੇ ਪਾਸੇ ਆਉਣ ਲਗਾ ਹਾਂ। ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟਸ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਸਿਰਫ ਦੋ ਮੈਂਬਰਾ ਨੇ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ—ਇਕ ਸਰਦਾਰ ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਦਰਦ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਚੌਧਰੀ ਚਾਂਦ ਰਾਮ ਹੋਰਾਂ ਨੇ। ਬਾਕੀਆਂ ਨੇ ਜਨਰਲ ਗਲਾਂ ਹੀ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। (ਇੰਟਰਪਸ਼ਨਜ਼) ਸਾਡਾ ਪਹਿਲਾ ਫਰਜ਼ ਇਹ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟਸ ਦੇ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਦਿਆ ਦੇਵੀਏ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਫੀਸਾਂ ਮਾਫ ਕਰੀਏ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਜ਼ੀਫੇ ਦੇਈਏ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਤੁਸੀਂ ਸੁਣ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਵੋਗੇ ਕਿ 1947 ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਮਿਲੀ ਤਾਂ ਅਸਾਂ 8 ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਇਸ ਕੰਮ ਵਾਸਤੇ ਰਖਿਆ। ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਕਿਧਰੇ ਕਿਧਰੇ ਅਧੀ ਫੀਸ ਮਾਫ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਖੁਸ਼ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਨੇ ਗਿਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਵਜ਼ੀਫੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ। ਅਸੀਂ ਪੰਜਵੀਂ ਜਮਾਤ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਐਮ. ਏ. ਤਕ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਬਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਫੀਸਾਂ ਮੁਆਫ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਾਰਡੀਅਨਜ਼ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਫਿਕਸ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਮਿਆਰ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਭ ਦੀ ਪੂਰੀ ਫੀਸ ਮਾਫ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। (ਵਿਘਨ)।

Deputy Speaker : I do not want any interruption.

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ : ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੀਆਂ ਫੀਸਾਂ ਮਾਫ ਹਨ। ਵਜ਼ੀਫੇ ਵੀ ਅਸੀਂ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਕਈ ਸਕੂਲਾਂ ਅਤੇ ਕਾਲਿਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵਜ਼ੀਫੇ ਦੇਰ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਨੇ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਐਨੀਆਂ ਰਿਆਇਤਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਅਤੇ ਕਾਲਿਜਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਪੇਟ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਦਰਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਚਾਲੂ ਸਾਲ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟਸ ਦੀਆਂ ਬਰਾਦਰੀਆਂ ਦੇ 45441 ਲੜਕੇ ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਵਜ਼ੀਫ਼ੇ ਦਿਤੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਜ਼ੀਫਿਆਂ ਦਾ ਅਮਾਊਂਟ 47,79,495 ਰੁਪੈ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਅਤੇ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਫੀਸਾਂ ਮਾਫ ਹਨ, ਉਹ ਰਕਮ ਮੈਂ ਅਜੇ ਨਹੀਂ ਦਸੀ। ਅਸੀਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਹਰ ਦੂਸਰੇ ਮਹੀਨੇ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵਜ਼ੀਫੇ ਮਿਲ ਜਾਇਆ ਕਰਨ। ਮੈਂ ਸਕੂਲਾਂ ਅਤੇ ਕਾਲਿਜਾਂ ਦੀ ਲਿਸਟ ਮੰਗਵਾਈ ਹੈ। ਪਤਾ ਇਹ ਲਗਾ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਰਾਈਵੇਟ ਸਕੂਲ ਅਤੇ ਕਾਲਜ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਮੌਕੇ ਸਿਰ ਕਲੇਮਜ਼ ਨਹੀਂ ਭੇਜਦੇ ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੋਬਾਰਾਂ ਚਿਠੀ ਭੇਜਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਅਸਾਂ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਸਕੂਲ ਅਤੇ ਕਾਲਜ ਵਕਤ ਤੇ ਆਪਣੇ ਕਲੇਮ ਨਾ ਭੇਜਣਗੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਐਕਸ਼ਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਇਹ ਮੈਂ ਸਿਰਫ ਇਕ ਆਈਟਮ ਦਸੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ 48 ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਵਜ਼ੀਫਿਆਂ ਦਾ ਹੀ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰੁਪਿਆ ਅਸੀਂ ਫੀਸ ਮਾਫੀਆਂ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। (ਵਿਘਨ) ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਸਬਰ ਨਾਲ ਸੁਨਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਵੀ ਇਸੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਹੈ ਉਹ ਤਾਂ ਹੀ ਬੀ. ਏ. ਐਮ. ਏ. ਪਾਸ ਕਰ ਕੇ ਵਕੀਲ ਬਣ ਸਕੇ ਹਨ। ਜੇ ਕਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਨਾ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਹਾਂਸੀ ਦਾ ਚਮਾਰਾਂ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਐਮ. ਏ. ਤਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੜ੍ਹ ਸਕਦਾ———

श्री अमर सिंह : आन ए प्वायंट आफ आर्डर मेडम क्या कोई मन्त्री इस किसम के पर्सनल अटेक कर सकता है ?

Deputy Speaker : The hon. Member wants to waste the time of the hon. Minister Sardar Gurbanta Singh.

Please take your seat. अगर मैं किसी आनरेबल मैम्बर को यह कहूं कि यहां से उठ कर चला जाए तो अच्छा नहीं होगा । समय सोसाइटी का यह तरीका है कि जब कोई आदमी बोल रहा हो तो उस को इनटरप्ट नहीं किया जाता । Will the hon. Member please resume his seat.

(The hon. Member wants to waste the time of the hon. Minister, Sardar Gurbanta Singh should take his seat. It would not be in good taste if I were to ask any hon. Member to leave the House. It is the practice of the civilised society that when a person is speaking he is not to be interrupted. Will the hon. Member resume his seat.)

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ: ਔਨ ਏ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਆਰਡਰ ਮੈਡਮ, ਆਪ ਨੇ ਰੂਲਿੰਗ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈਣਾ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਕਢਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਗਲ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਐਨੀ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਪੁਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਕੋਈ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ ਜਾਂ ਮਨਿਸਟਰ......

Deputy Speaker : Please resume your seat. This is not a point of order

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਆਇਆ ਕੋਈ ਮਿਨਿਸਟਰ......

Deputy Speaker : You want to waste the time of the House. The time of the House was not extended with this intention. (interruptions.)

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਵੀ ਰੰਜ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਮੈਂ ਟਾਈਮ ਵੇਸਟ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਸਵੇਰ ਦਾ ਭੁੱਖਾ ਬੈਠਾ ਹਾਂ ਕੀ ਮੈਂ ਟਾਈਮ ਵੇਸਟ ਕਰਨ ਲਈ ਭੁਖਾ ਬੈਠਾ ਹਾਂ ?

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ: ਤੁਸੀਂ ਭੁਖੇ ਬੈਠੇ ਹੋ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਤੇ ਇਹਸਾਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ। (if you have not taken your meals it is not a favour to anybody else.)

Please take your seat.

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ: ਮੈਂ ਸੁਣਨ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਬੈਠਾਂਗਾ।

Deputy Speaker : Will the hon. Member please take his seat ?

Babu Ajit Kumar : No. I stage a walk out against your attitude.

(Babu Ajit Kumar then staged walk-out.) (Interruption by Chauhdri Net Ram)

Deputy Speaker : Order please, I do not want any interruption.

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ : ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਦੇਣ ਦੇ ਬਾਅਦ ਮੁਲਾਜ਼ਮਤਾਂ ਦਾ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁਲਾਜ਼ਮਤਾਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀਆਂ। ਜਿੰਨੀਆਂ ਮੁਲਾਜ਼ਮਤਾਂ ਮਿਲਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ। ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀਆਂ, ਉਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਅਸਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਟੈਕਨੀਕਲ ਸਕੂਲਾਂ ਅਤੇ ਟੈਕਨੀਕਲ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਸੀਟਾਂ ਰਿਜ਼ਰਵ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ 40, 60 ਅਤੇ 80 ਰੁਪਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਵਜ਼ੀਫੇ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਉਹ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਔਰ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਪਿਛੋਂ ਹਟ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਇਸ ਲਈ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਇਕ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਗੈਪ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਵਜ੍ਹਾ ਹੈ ਕਿ ਟੈਕਨੀਕਲ ਪੋਸਟਾਂ ਵਾਸਤੇ ਸਾਨੂੰ ਹਰੀਜਨ ਮੁੰਡੇ ਘਟ ਮਿਲਦੇ ਨੇ। ਪਿਛੇ ਜਿਹੇ ਡਾਕਟਰਾਂ ਔਰ ਇੰਜੀਨੀਅਰਾਂ ਦੀਆਂ ਐਡਵਰਟਾਈਜ਼ਮੈਂਟਸ ਨਿਕਲੀਆਂ, ਲੇਕਿਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੋਸਟਸ ਲਈ ਸਾਡੇ ਲੜਕੇ ਅਜੇ ਤਿਆਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਏ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਤਾਂ ਫਿਰ ਪਤਾ ਕਰੋ ਕਿ ਕੀ ਵਜ੍ਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਡਾਕਟਰ ਔਰ engineeers ਨਹੀਂ ਲਭਦੇ। (Then the hon. Minister should find out the causes responsible for the non-availability of doctors and engineers from amongst Harijans)

श्री चांद राम : डिप्टी स्पीकर साहिबा, इस रिपोर्ट में दर्ज है कि इस कारण को जानने के लिये स्टैप लिये जायं और पता किया जाए कि उन की यह कमी क्यों है ?

बाबू बचन सिंह : आन ए प्वायट आफ आर्डर मैडम। मैंने पहले भी अर्ज़ किया था कि मास्टर जी बिल्कुल रैम्बलिंग कर रहे हैं। रिपोर्ट के ऊपर उन्होंने अब तक एक लफ्ज़ भी नहीं कहा मैं आप से रिक्वेस्ट करता हू कि आप उन्हें आर्डर करें कि रिपोर्ट पर बोलें ।

उपाध्यक्षा : बाबू जी, मैं आप की बड़ी मशकूर हूँ। मास्टर जी, आप को मैं फिर कहना चाहती हूं कि आप रिपोर्ट के बाहर की बातों में न जाए (I am very grateful to Babuji. I would again liketo point out to the hon Minister that he should not go beyond the scope of the Repot)

ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਤੇ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ : ਜਨਾਬ, ਇਹ ਰੀਪੋਰਟ ਵਿਚ ਹੀ ਦਰਜ ਹੈ । ਬਾਬੂ ਜੀ, ਸ਼ਾਇਦ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਨਹੀਂ ਆਏ ।

ਚੌਧਰੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ: ਔਨ ਏ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਆਰਡਰ ਮੈਡਮ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਸਾਲ ਦੇ ਸਾਲ ਵਜ਼ੀਫਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਲੈਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ। ਕੀ ਇਹ ਵਜ਼ੀਫੇ ਇੱਕ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ ਨੇ ਜਾਂ ਪਿਛਲੇ ਦਸ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਚਲਦੇ ਆ ਰਹੇ ਨੇ ?

ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ: ਜਦੋਂ ਚੌਧਰੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵਜ਼ੀਰ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਉਦੋਂ ਦੇ ਹੀ ਚਲਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ।

श्री अमर सिंह : ग्रान ए प्वायट ग्राफ ग्रार्डर मैडम ।

Deputy Speaker : नो प्वायट ग्राफ ग्रार्डर प्लीज़ । प्वायट ग्राफ ग्रार्डर तो इस हाउस में इन्टरप्शनज़ के लिये ही इस्तेमाल किया जा रहा है । इस को इतना चीप बनाने की कोशिश न कीजिए (No point of order please. Point of order is being misused for making interruptions. I would request the hon. Members not to make it so cheap.)

श्री अमर सिंह : मैं इसे इन्टरप्शन करने के लिए इस्तेमाल नहीं कर रहा। मेरा प्वायंट ग्राफ ग्रार्डर यह है कि क्या कोई मनिस्टर किसी दूसरे ग्रानरेबल मेम्बर पर पर्सनल ग्रटैक कर सकता है कि उसे कांग्रेस पार्टी ने पढाया है ? ग्रगर मनिस्टर ने ग्रपनी जेब से पैसे देकर पढाया होता फिर तो एहसान वाली बात हो सकती थी। उस वक्त तो मैं इस बात पर कोई एतराज न करता । लेकिन इस वक्त मैं ग्राप की रूलिंग इस बात पर चाहता कि क्या उन्हें ये लफ्ज़ विदड्रा नहीं करने चाहिए ?

उपाध्यक्षा : किसी को भी कोई ऐसी बात नहीं कहनी चाहिए जो दूसरों को बुरी लगे । ग्रब छोड़िए इस बात को (No body should make any aspersion on others. Please leave this matter here.)

श्री अमर सिंह : मैं ग्राप की रूलिंग चाहता हूं कि उन्हें वह ग्रलफ़ाज़ विदड्रा करने चाहियें । ग्रगर ग्राप रूलिंग नहीं देंगे तो मैं भी वाक ग्राउट कर जाऊंगा ।

उपाध्यक्षा : श्री ग्रमर सिंह, मुझे थ्रेट मत दो। इस किस्म का बीहेवियलर बिल्कुल नामुनासिब है कि ग्राप बार बार उठ कर चेयर को थ्रेट करते फिरें। यह बिल्कुल गलत तरीका है । बहरहाल मास्टर जी जो कुछ ग्रापने कहा ग्राप उसे वापस लें। (I would request Shri Amar Singh not to threaten me like this. It is most uncharitable on the part of an hon. Member to adopt such a defiant attitude against the Chair. It is not proper. Anyway I would request the Minister for Agriculture to withdraw his words)

श्री रूप सिंह फूल : डिप्टी स्पीकर साहिबा, मेरा एक प्वायंट ग्राफ ग्रार्डर है ग्रौर वह यह है कि जब ग्राज इतने दर्द भरे ख्यालात का इज़हार किया जा रहा है तो ग्राप नाराज हो रही हैं। ग्रर्ज़ करता हूं कि—

जिन्दगी के उदास गुलशन में फूल कुछ तो खिला दिए होते
हमने जब जिक्रे दर्द छेड़ा था तो काश ! तुम मुस्करा दिये होते ।

(हंसी) (विघ्न)

उपाध्यक्षा : मास्टर जी, आपने जो "चमार की पढ़ाई वगैराह् के लफ्ज कहे उन्हें वापिस ले लें।
(I would request the Minister for Agriculture to withdraw the words, i. e., the education of chamar etc.)

श्री अमर सिंह : डिप्टी स्पीकर साहिबा, इन्होंने कहा था कि कांग्रेस ने पढ़ाया ।

उपाध्यक्षा : सरदार साहिब, आप वह लफ्ज़ वापिस ले लें ।
(The Minister for Agriculture will please withdraw those words).

कृषि तथा कल्याण मन्त्री : मैं उन अलफ़ाज़ को वापिस ले लेता हूं लेकिन चमार शब्द बड़ा ऊंचा है, चमार कुरपशन नहीं करता, चमार बेइमानी नहीं करता, ब्लैक मार्किटिंग नहीं करता ।

उपाध्यक्षा : मास्टर जी, चाहे ऊंचा हो या नीचा, इस वक्त सवाल यह नहीं । जो लफ्ज़ दूसरों को अच्छे न लगे उन्हें नहीं कहना चाहिए ।
(There is no question of the word being respectable or derogatory but you should avoid using such words which are unpalatable for others.)

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ. ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਫ਼ਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਚਮਾਰ ਕਹਿਣਾ ਫਖਰ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਚਮਾਰ ਸ਼ਬਦ ਕਨਸਟੀਚਿਊਸ਼ਨ ਵਿਚ ਹੈ, ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟਸ ਵਿਚ ਇਹ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਬੜਾ ਉੱਚਾ,ਸੁੱਚਾ, ਚੰਗਾ ਲਫ਼ਜ਼ ਹੈ। ਚਮਾਰ ਕੋਈ ਬਲੈਕ ਮਾਰਕੀਟੀਅਰ ਨਹੀਂ, ਬੇਈਮਾਨ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਤਾਂ ਐਨਾ ਉੱਚਾ ਲਫ਼ਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਸਦੀ ਜਿੰਨੀ ਮਹਿਮਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਥੋੜੀ ਹੈ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ :ਹੁਣ ਆਪਣੀ ਗਲ ਕਰੋ, ਵਕਤ ਨੂੰ ਐਵੇਂ ਜ਼ਾਇਆ ਨਾ ਕਰੋ। (Now proceed with your speech. Do not waste time.)

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ: ਮੈਡਮ, ਅਗਰ ਕੋਈ ਉੱਚੀ ਜਾਤੀ ਦਾ ਆਦਮੀ ਬਾਹਰ ਕਿਸੇ ਐਸੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਜਿਹੜਾ ਹਰੀਜਨ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਨਾਲ ਤਅਲੱਕ ਰਖਦਾ ਹੋਵੇ ਚਮਾਰ ਜਾਂ ਚੂਹੜਾ ਕਹਿ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਉਤੇ ਮੁਕਦਮਾ ਚਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕੀ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਇਹ ਖਿਆਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਸੇ ਆਨਰੇਬਲ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਚੂਹੜਾ ਜਾਂ ਚਮਾਰ ਕਹਿ ਕੇ ਅਡਰੈਸ ਕਰ ਸਕਣ ? ਜੇ ਇਹ ਬਾਹਰ ਵੀ ਇਕ ਅਪਸ਼ਬਦ ਹੈ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਥੇ ਵੀ ਇਹ ਲਫ਼ਜ਼ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਵਿਦਡਰਾ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਔਰ ਰੇਗਰੇਟ ਐਕਸਪਰੈਸ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਦਡਰਾ ਕਰ ਲਏ ਹੋਏ ਨੇ। (He has already withdrawn those words).

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ : ਜੇ ਬੈਡ ਸੈਂਸ ਵਿਚ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਚੰਗੀ ਸੈਨਸ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਹੋਰ ਗਲ ਹੈ। ਵੈਸੇ ਮੈਂ ਤਾਂ ਮਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਚਮਾਰ ਹਾਂ ਔਰ ਮੇਰਾ ਕੰਮ ਤੁਹਾਡੇ ਜਿਹੇ (ਪੁਆਇੰਟਿੰਗ ਟੂਵਰਡਜ਼ ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ) ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਚਮੜਾ ਲਾਉਣਾ ਹੈ। (ਵਿਘਨ), ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਰਿਕਵੈਸਟ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਚੂੰਕਿ ਮੇਰਾ

[ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ]

ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਟਾਈਮ ਪੁਆਇੰਟਸ ਆਫ ਆਰਡਰ ਵਿਚ ਜਾਇਆ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਵਿਊ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਣ ਲਈ ਵਕਤ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਟਾਈਮ 15 ਮਿਨਟਾਂ ਲਈ ਹੋਰ ਐਕਸਟੈਂਡ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਹੁਣ ਨਹੀਂ। ਮਾਸਟਰ ਜੀ, ਮੈਂ ਪੰਜ ਵਜੇ ਤੋਂ ਅਗੇ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਚਲਾ ਸਕਦੀ। (No more extension now. I can not now extend the sitting beyond 5.00 p.m.).

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ : ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦਾ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਵਿਊ ਤੁਸੀਂ ਸੁਣਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਇਹਸਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਕਿ ਮੈਂ ਅਗੇ ਹੀ ਅਪਣੇ ਆਪ ਇਕ ਘੰਟੇ ਦਾ ਸਮਾਂ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਪੰਜ ਵਜੇ ਤੋਂ ਅਗੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ। (Does not the hon. Minister realise that I have already extended the sitting by an hour of my own accord ? I can not go beyond 5 p.m.

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਕੋਈ ਰਿਕੁਐਸਟ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਘਟਾ ਵਧਾ ਦਿਉ। ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਤਿੰਨ ਵਜੇ ਮੈਨੂੰ ਬੋਲਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਜੇ ਟਾਈਮ ਵਧਾਇਆ ਤਾਂ ਅਪਣੇ ਆਪ ਵਧਾਇਆ। ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਪੁਆਇੰਟ ਆਫ ਵਿਊ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਦਸੱਣ ਲਈ ਪੂਰਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ 15 ਮਿਨਟ ਹੋਰ ਵਧਾ ਦਿਉ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਤੁਸੀਂ ਇੰਟਰਪਸ਼ਨਜ਼ ਇਨਵਾਈਟ ਨਾ ਕਰੋ ਤੇ ਅਪਣੀ ਗਲ ਕਰੀ ਚਲੋ। (Please do not invite interruptions and carry on with your speech).

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ : ਸੋ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਸਰਵਿਸਿਜ਼ ਵਿਚ, ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਰਿਪਰੇਜ਼ੰਟੇਸ਼ਨ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਇਸੇ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬਲੈਕ ਸਿਸਟਮ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਜਿਹੜੇ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਜਾਂ ਰੀਮੂਵ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਜਾਂ ਪੀ. ਸੀ. ਅਸ. ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਕਢਿਆ ਗਿਆ ਉੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਟਾ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਹਰੀਜਨ ਡਿਸਮਿਸ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਉਸ ਦੀ ਜਗਾਹ ਪਰਸੰਟੇਜ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਉਤਨਾ ਹਿੱਸਾ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਜੇ ਚਾਰ ਬੀ. ਡੀ. ਓ. ਡਿਸਮਿਸ ਕੀਤੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਰਸੰਟੇਜ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਚਾਰ ਬੀ. ਡੀ. ਓ. ਹਰੀਜਨ ਵਧ ਅਪੁਆਇੰਟ ਕੀਤੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਗੌਰਮਿੰਟ ਸੈਕਰੀਟੇਰੀਏਟ ਵਿਚ 15 ਫੀ ਸਦੀ ਸਟਾਫ ਦੀ ਰਿਟਰੇਂਚਮੈਂਟ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਹੋਰਨਾਂ ਦਫਤਰਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਰਿਟਰੇਂਚਮੈਂਟ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਸੁਣਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਵੋਂਗੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹਰੀਜਨ ਕੋਈ ਵੀ ਰਿਟਰੇਂਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਸ੍ਰੀ ਚਾਂਦ ਰਾਮ ਔਰ ਦੂਜੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਕਲਾਜ਼ IV ਔਰ ਕਲਾਸ III ਇਮਪਲਾਈਜ਼ ਵਿਚ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਪਰੋਮੋਸ਼ਨਜ਼ ਵਿਚ ਵੀ ਰਿਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਜੇ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ **ਖ਼ੰਦਸ਼ ਨਹੀਂ, ਕਰ ਵੀ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਪੁਆਇਟ ਨੂੰ ਵੀ** ਕਨਸਿਡਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਔਰ ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪੁਆਇਟ ਵਿਚ ਵੀ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗੇ।

ਸਿਰਫ ਇਹੋ **ਹੀ** ਨਹੀਂ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਮਾਲੀ ਹਾਲਤ ਸੁਧਾਰਨ ਦਾ ਤਾਲੁਕ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਦੇਖਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੰਡਸਟਰੀ ਲਗਾ ਵਾਸਤੇ ਲੋਨਜ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਔਰ ਇਹ ਬਗੈਰ ਜ਼ਮਾਨਤ ਲਏ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ——

उपाध्यक्षा : मैं अपनी इनफमेशन के लिए पूछना चाहती हूं कि इन्डस्टीज़ के लिए हरिजनों को कितना लोन मिलता है। (For my personal information, I want to now how much loan is advanced to a Harijan for some industry.)

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ: ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇੰਡਸਟਰੀਜ਼ ਚਾਲੂ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਹਰੀਜਨ ਕੋਆਪ੍ਰੇਟਿਵ ਸੁਸਾਇਟੀਜ਼ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਔਰ ਇਸ ਵੇਲੇ 32 ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀਆਂ 1366 ਇਹੋ ਜਹੀਆਂ ਕੁਆਪ੍ਰੇਟਿਵ ਸੁਸਾਇਟੀਜ਼ ਬਣ ਚੁਕੀਆਂ ਹਨ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 38 ਲੱਖ 50 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਲੋਨਜ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਆਪ੍ਰੇਟਿਵ ਸੁਸਾਇਟੀਜ਼ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਜਿਹੜੀਆਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਕੁਆਪਰੇਟਿਵ ਸੁਸਾਇਟੀਜ਼ ਬਣੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਰੀ ਸਟੇਟ ਵਿਚ 177 ਹਜ਼ਾਰ ਮੈਂਬਰ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਕਰੋੜ 17 ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਕਰਜ਼ਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਲੇਬਰ ਕੋਆਪ੍ਰੇਟਿਵ ਸੁਸਾਇਟੀਜ਼ ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਸੁਸਾਇਟੀਜ਼ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਸੁਣ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਵੋਗੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਿਤਨਾ ਲੋਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਸਾਰਾ ਫਰੀ ਇੰਟਰੈਸਟ ਲੋਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਇੰਡਸਟਰੀਜ਼ ਕਾਇਮ ਕਰ ਸਕਣ।

ਇਸ ਦੇ ਅਲਾਵਾ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੀਗਲ ਏਡ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਹਰੀਜਨ ਮੁਜ਼ਾਰਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਉਸ ਤੇ ਬੇਦਖਲੀ ਦਾ ਮੁਕਦਮਾ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਵਿਚ ਹਰੀਜਨ ਵਕੀਲ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਥੋਂ ਦੇ ਪੇਨਲ ਆਫ ਐਡਵੋਕੇਟਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਫਿਰ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਸਟੇਟਸ ਦੀ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਸਰਕਾਰ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਹਰ ਇਕ ਪੰਚਾਇਤ ਵਿਚ ਇਕ ਜਾਂ ਦੋ ਹਰੀਜਨ ਮੈਂਬਰ ਰਖੇ ਹਨ, ਹਰ ਪੰਚਾਇਤ ਸੰਮਤੀ ਵਿਚ ਚਾਰ ਹਰੀਜਨ ਮੈਂਬਰ ਰਖੇ ਹਨ ਔਰ ਹਰ ਜ਼ਿਲਾ ਪਰੀਸ਼ਦ ਵਿਚ 5 ਹਰੀਜਨ ਮੈਂਬਰ ਰਖੇ ਹਨ ਤਾਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਟੇਟਸ ਉਚਾ ਹੋਵੇ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ ਤੁਸੀਂ ਖੁਸ਼ ਹੋਵੋਗੇ ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਿਹਤਰੀ ਲਈ ਪੋਲਟਰੀ ਦੀ ਇਕ ਸਕੀਮ ਚਲਾਈ ਹੈ ਔਰ ਇਸ ਮਤਲਬ ਲਈ ਅਸੀਂ 15 ਕੋਆਪਰੇਟਿ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਬਣਾਉਣ ਲਗੇ ਹਾਂ। ਅਰ ਹਰ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਇਕ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਇੰਟਰੇਸਟ ਫਰੀ ਲਨ ਦੇਣਾ ਹੈ ਤਾਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਪੋਲਟਰੀਜ਼ ਬਣਾ ਲੈਣ ਔਰ ਘਟੋ ਘਟ 2 ਜਾਂ 3 ਸੌ ਰਪਏ ਮਹੀਨਾ ਕਮਾ ਲੈਣ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮਿੰਗ ਵਾਸਤੇ ਚਾਰ ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਕਰਜ਼ਾ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਤਾਕਿ ਉਹ ਡੇਅਰੀਜ਼ ਬਣਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਰੋਜ਼ੀ ਕਮਾ ਸਕਣ। ਇਕ ਇਕ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਚਾਰ ਚਾਰ ਜਾਂ ਪੰਜ ਪੰਜ ਪੋਲਟਰੀ ਫਾਰਮਜ਼ ਬਨਾਉਣੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਥੇ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦੀਆਂ ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮਜ਼ ਖੁਲ੍ਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਉਥੇ ਇਕ ਹਰੀਜਨ ਕਰਜੇ ਦੇ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਜ਼ਾਇਜ ਨੇਪੀਅਰ ਗਰਾਸ ਦੇ ਕੇ ਅਤੇ ਟਿਊਬ-ਵੈਲ ਲਗਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਿਆਰ ਉਚਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਵੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਲਗੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਿਤਨੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਹੋਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕੁਝ ਜ਼ਮੀਨ ਹੋਵੇ ਜਿਥੇ ਉਹ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦੀ ਮਦਦ ਲੈਕੇ ਫਰੂਟ ਟਰੀਜ਼ ਲਗਾ ਲੈਣ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਫਰੂਟ ਤੇ ਅੰਡੇ ਗੌਰਮਿੰਟ ਵਲੋਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਤਕਰੀਬਨ ਦਸ ਲਖ ਬੱਚਾ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਅਡੇ ਖਾਣ ਵਾਲਾ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਅਸੀਂ ਹਰ ਇਕ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਇਕ ਅਡਾ ਤੇ ਨਾਲ ਫਲ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ।

उपाध्यक्षा : मास्टर जी, जो बच्चे अण्डे नहीं खाते उन के लिए कोई और परबन्ध कर देना । (I would request the hon. Minister to arrange to supply some other thing in place of it for those children who do no take eggs.)

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ : ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਕਈ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਤਾਂ ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਿਛਲੀ ਰਿਪੋਰਟ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਿਤਨੀਆਂ ਪੋਸਟਾਂ ਭਰੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਕੜੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਜਿਤਨੀਆਂ ਰਿਕਮੈਂਡੇਸ਼ਨਜ਼ ਇਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਮੈਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਹਨ ; ਇਹ ਰਿਪੋਰਟ ਵੀ ਸਾਰੀ ਪੜ੍ਹੀ ਹੈ ; ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮੈਂ ਸਿਰਫ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਇਗਜ਼ਾਮਿਨ ਕਰਾਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਮੈਂ ਦਸਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ 50 ਫੀ ਸਦੀ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਇਹ ਰਿਕਮੈਂਡੇਸ਼ਨਜ਼ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰ ਚੁਕੇ ਹਾਂ ਔਰ ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਅਸੀਂ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਨੂੰ ਭੇਜੀ-ਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਜਦ ਇਗਜ਼ਾਮਿਨ ਹੋ ਕੇ ਆਣਗੀਆਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂਗੇ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਪੂਰੀ-ਆਂ ਕਰੀਏ ਔਰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਵੀ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਖੁਸ਼ ਹੋਵੋਂਗੇ ਕਿ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਪਹਿਲ੍ਹੀ ਸਟੇਟ ਹੈ ਜਿਥੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇਣ ਦੀ ਸਕੀਮ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਹਰੀਜਨ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੁਸਾਇਟੀ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਧਰਮ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਦੋਂ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਵੇਲੇ ਤਕ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ 1,800 ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰੀਦ ਕੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਔਰ 1000 ਹੋਰ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਖਰੀਦ ਕੇ ਦੇਣ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਜਿਹੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਸੀਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਅਧ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਹੋਰ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰੀਦ ਕਰ ਕੇ ਦੇ ਦੇਈਏ।

उपाध्यक्षा : आप जलदी खत्म कर दें (Please wind up now)

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਨੂੰ 15 ਮਿੰਟ ਹੋਰ ਬੋਲ ਲੈਣ ਦਿਉ ਮੈਂ ਹਾਲੇ ਕਾਫੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਾਊਸ ਅਗੇ ਰਖਣੀਆਂ ਨੇ।

Deputy Speaker : No please.

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਤਾਲੁਕ ਹੈ ਅਸੀਂ ਕਾਫੀ ਖਰੀਦ ਕੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਬਾਕੀ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ ਸਰਦਾਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਜਿਤਨੀ ਨਜ਼ੂਲ ਲੈਂਡ ਸੀ ਉਹ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਫਿਰ ਜਿਹੜੀ ਸਰਪਲਸ ਜ਼ਮੀਨ ਸੀ ਉਸ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਹਿਸਾ ਹਰੀਜਨ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਫਿਰ ਜਿਹੜੀ ਇਵੈਕੁਵੀ ਲੈਂਡ ਅਸੀਂ ਐਕੁਆਇਰ ਕਰਨੀ ਸੀ, ਉਸ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਹਰੀਜਨ 1960 ਤੋਂ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਹ ਉਸ ਹਰੀਜਨ ਨੂੰ ਕੀਮਤ ਪਰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਅਲਾਵਾ ਰੇਕਲੇਮੇਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਰੀਕਲੇਮ ਨਹੀਂ ਕਰ। ਉਹ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਫਿਰ ਸ਼ਾਮਲਾਤ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀ ਪਈ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹਰ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਜ਼ਮੀਨ ਮਿਲ ਜਾਵੇ।

ਇਸ ਦੇ ਅਲਾਵਾ ਅਸੀਂ ਮੁਲਾਜ਼ਮਤਾਂ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੰਦੇ ਪਏ ਹਾਂ। ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਨੌਕਰੀਆਂ ਤੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦੀਆਂ ਨੌਕਰੀਆਂ ਵਿਚ 50 ਫੀ ਸਦੀ ਹਰੀਜਨ ਲੈ ਰਹੇ ਹਾਂ ਔਰ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਅਸੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਖਿਆਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਕਿ police ਵਾਸਤੇ ਜਿਹੜਾ ਕਦ ਤੇ ਛਾਤੀ ਦਾ ਸਟੈਂਡਰਡ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਹਰੀਜਨ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਜੇਕਰ ਇਕ ਹਰੀਜਨ ਦੀ ਛਾਤੀ ਜਾਂ ਕਦ ਇਕ ਇਚ ਸਟੈਂਡਰਡ ਸਾਈਜ਼ ਨਾਲੋਂ ਘਟ ਹੋਵੇ ਤਦ ਵੀ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ।

ਫਿਰ ਇਕ ਜਨਸੰਘ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਭਾਈ ਨੇ ਇਹ ਗਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ ਬਸਤੀਆਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀਆਂ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ਉਸਦਾ ਮਾੜਾ ਅਸਰ ਇਹ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਫਿਰ ਵੀ ਦੂਜੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵਖਰੇ ਰਹਿ ਜਾਣਗੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵਖਰੀਆਂ ਬਸਤੀਆਂ ਬਣ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਥੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀਆਂ ਬਸਤੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਉਥੇ ਅਸੀਂ ਦਸ ਫੀ ਸਦੀ ਮਕਾਨ ਦੂਜੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਵਸਣ ਵਾਸਤੇ ਰਖ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਉਹ ਮਕਾਨ ਜਿਹੜੇ ਸਾਥੋਂ ਦੂਜੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਬੰਦੇ ਮੰਗਣਗੇ ਉਹ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਆਂਗੇ। ਜੇਕਰ ਸਰਦਾਰ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜਾਂ ਸਰਦਾਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਮੰਗਣਗੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਥੇ ਵਸਣ ਵਾਸਤੇ ਦਿਆਂਗੇ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਸਕੀਮ ਬਣਾਈ ਹੈ। ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਇਕ ਦੋਸਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹਰੀਜਨ ਬਸਤੀ ਨਹੀਂ ਬਣਾਈ ਗਈ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਥੇ ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਉਹ ਚਲਣ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਵਾਂਗਾ ਕਿ ਲੁਧਿਆਨੇ ਤੇ ਜਾਲੰਧਰ ਵਿਚ ਕਿਤਨੀਆਂ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਇਮਾਰ-ਤਾਂ ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਇਕ ਦੋਸਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਰੁਪਿਆ ਬਜਟ ਵਿਚ ਹਰੀਜਨ ਭਲਾਈ ਲਈ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਉਹ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਤਨਾ ਰੁਪਿਆ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਮਤਲਬ ਲਈ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਵਧ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਇਕ ਦੋਸਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਸ਼ੈਡੂਲਡ ਕਾਸਟਸ ਦੇ ਆਮਦੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਹਨ, ਉਹ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਨਹੀ ਕਰਦੇ ਉਹ ਮਾੜੇ ਮਤਾਹਤ ਹਨ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜ਼ੇ ਕੋਈ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟਸ ਦਾ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਰਵਿਸ ਵਿਚ ਨਹੀ ਰਹਿਣ ਦਿੰਦੇ। ਇਹੋ ਵਜ੍ਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਸ਼ੈਡਿਊਲਡ ਕਾਸਟਸ ਦੇ 5 ਜਾਂ 7 ਅਫਸਰਾਂ ਅਗੇ ਮਥਾ ਟੇਕ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਵਿਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ।

ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਰ ਪਾਸੇ ਵਲ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰ ਕੇ ਦੇਖ ਲਉ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।

उपाध्यक्षा :—हाउस कल प्रात : 8 बजे तक के लिए स्थगित किया जाता है। **(The House stands adjourned till 8 a.m. tomorrow)**

(The Sabha then adjourned till 8 a,m. on Thursday the 11th April, 1963.

21685 PVS—387—28-963—C., P & S., Punjab Chandigarh.

Punjab Vidhan Sabha Debates

11th April, 1963

Vol I No. 37

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Thursday, the 11th April, 1963

	PAGE
Starred Questions and Answers ..	(37)1
Supplementaries on Starred Question No. 2316 ..	(37)1
Unstarred Questions and Answers ..	(37)20
Short Notice Questions and Answers ..	(37)24
Question of Privilege ..	(37)28
Call Attention Notices ..	(37)29
Objectionable Passages in the Book 'Punjab' ..	(37)33
Points of Information	(37)34
Announcement by the Secretary regarding certain bills ..	(37)35
Statement by the Deputy Speaker ..	(37)35
Motion under Rule 84 regarding appointment of Advisory Committee by the Chief Minister ..	(37)42
Bill(s)—	
The Punjab Thur and Sem Lands (Reclamation)—, 1962 (Resumption) ..	(37)67
The Punjab Gram Panchayat (Amendment) —, 1963 ..	(37)72
The Punjab Panchayat Samitis and Zila Parishads (Amendment)—, 1963 ..	(37)72-121

ERRATA

PUNJAB VIDHAN SABHA, DEBATES, VOL. I, NO. 37, DATED THE 11TH APRIL, 1963

Read	*For*	*On page*	*Line*
Delete the word 'Minster' after the words 'there be'		(37)2	13
concerned	conce ned	(37)3	8
Delete 'the' after the word 'Member'		(37)6	7
between	hetween	(37)7	20
डूंघा	दूंघा	(37)8	last line
Delete 'में' before 'क्या'		(37)10	13th from below
Delete 'पब्लिक' after 'ध्यान'		(37)11	3
डिपार्टमेंट	डिपार्टमट	(37)11	14th from below
मंत्री	मत्री	(37)11	19
propose	p opose	(37)18	18
अन्दर	अदन्र	(37)29	3
There	The e	(37)29	17
direction	directon	(37)29	17
डिस्कशन	डिकशन	(37)31	11
Chaudhri Ram Narain's	Chaudhri Ram Narianl's	(37)32	7
meet	meat	(37)32	28
ट्रेडीशन	ट्रेडीकेशन	(37)36	7th fom below
so	o	(37)50	28
trends	tr nds	(37)50	29
कान्फीडेंशल	कनफीडेंशस	(37)53	17
Delete the word 'ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ'		(37)61	1
ਕਨਸਟੀਚੁਐਂਸੀ	ਨਟੀਚੁਐਂਸੀ	(37)61	2

Read	For	On page	Line
then I shall	then. It will	(37)63	3
मतलब	मतलबर	(37)63	9
ठीक	ठी	(37)63	11
Delete the word 'ਲਓ' after the words 'ਕਹਿ ਲਓ'		(37)63	19
ਕਰਨੀਆਂ	ਕਰਨਿਆਂ	(37)63	23
ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ	ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸੰਘ	(37)65	5
श्री जगन्नाथ	श्री जगनाराय	(37)65	13
ਵੀ ਕਹੋਗੇ	ਵੀ ਬਹਗੇ	(37)66	12
ਕਰੈਡਿਟ	ਕਰਡਿਟ	(37)66	12
ਕੋਈ	ਕਈ	(37)66	18
ਕੋਈ	ਕਈ	(37)66	19
ਟੈਕਸ	ਟਕਸ	(37)66	4th from below
तरह	तररह	(37)69	12
क्यों	कयीं	(37)69	20
हैसीयत	है सीयत	(37)70	21
मुख्तियार सिंह	मुरतयार सिंह	(37)71	5—6
होने	होमे	(37)71	8
मेरे	मेरी	(37)71	25
है	नहीं	(37)73	1
पश्चिम	पश्चिच्म	(37)75	6th from below
समझता	समझाता	(37)76	36
ਮੀਟਿੰਗ	ਮਟਿੰਗ	(37)101	19
1½ ਲਖ ਰੁਪਿਆ	1½ਰੁਪਿਆ ਲਖ	(37)104	21
as	s	(37)120	37
Regional	Reg onal	(37)120	37
Committees	Committee	(37)121	5th from below
Gram	C an	(Annexure)i	13th from below
following	follwing	(Annexure) v	4th from below
quotations	qoutations	(Annexure)vii	5th from below

PUNJAB VIDHAN SABHA

Thursday, the 11th April, 1963

The Vidhan Sabha met in the Assembly Chamber, Sector 1, Chandigarh, at 8.00 *A.M. of the Clock. Mr. Speaker (Shri Prabodh Chandra in the Chair.*

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

SUPPLEMENTARIES ON STARRED QUESTION No. 2316

श्री अमर सिंह : क्या हरिजन वैलफेयर के मन्त्री महोदय बताएंगे कि क्या उन्होंने हरिजन वैलफेयर कमेटी में ज़िले के जो हरिजन ऐम.ऐल.ए. हों उन को लेने का क्राइटीरिया अपनाया है कि नहीं ?

खेती बाड़ी तथा कल्याण मन्त्री : यह कमेटियां पहले से बनी हुई हैं और अब इन को रीकन्स्टीच्यूट करने को सोच रहे हैं। उस वक्त देखेंगे कि किस किस ज़िले में कौन कौन से हरिजन ऐम.ऐल.ए. को इन में डालना है।

Mr. Speaker : Will there be general rules about it or there will be pick and choose ? पिछली बार जब यह सवाल यहां पर आया था तो गवर्नमैंट ने कहा था कि—

Harijan Members of the District will be included in these Committees. उन की आबज़र्वेशन यह थी कि आर्डर्ज़ होते हुए भी गवर्नमैंट ने किसी को रख लिया और किसी को नहीं रखा। What the hon. Member wants to know is whether the rules will be of a general nature or it will be the discretion of the Government or the District Magistrate कि किसी को रखा और किसी को न रखा। (Will there be general rules about it or there will be pick and choose ? Previously when this question came before the House, the Government stated that Harijan Members of the District will be included in these Committees. The hon. Member made an observation that inspite of those orders the Government adopted a policy of pick and choose. What the hon. Member wants to know is whether the rules will be of a general nature or it will be at the discretion of the Government or the District Magistrate to take someone and ignore another.)

Note.—Starred Question No. 2316 along with its reply appears in the PVS Debate Vol. No. 36 Dated 10th April, 1963.

मंत्री : मैं ने अर्ज़ किया है कि जो कमेटियां पहले बनी हुई हैं उन को रीकन्स्टीच्यूट करने का इरादा है। इस बारे में बहुत सारी फाइलें मंगाई हैं। बाकी यह बात तो मिनिस्टर की मर्जी पर मुनहसर है कि किसी ज़िले के सारे हरिजन एम. ऐल. एज़. को इस में डालना है या नहीं। इस बारे में कोई हार्ड ऐंड फास्ट रूल नहीं है।

Mr. Speaker : During the previous discussion the question was raised whether the Government would see that all shades of opinion and people belonging to all political parties were included in such Committees and that nobody would be excluded on the ground that he belonged to a party which was not represented in the Government ?

मंत्री : मैं तो आप से मुत्तफिक हूं कि उस में सारे व्यूज के आदमी होने चाहिएं मगर, स्पीकर साहिब, किसी ज़िले में कमेटी तो छोटी बनानी हो और वहां से हरिजन ऐम. ऐल. एज. दो या तीन हों तो देखना ही पड़ेगा कि किस को उस में लिया जाए या न।

Mr. Speaker : Will there be minster victimization on political grounds?

Minister : No.

(*At this stage, some hon. Members rose to put supplementary questions.*)

Mr. Speaker : I think, it is enough. The hon. Members should please resume their seats.

श्री अमर सिंह : यह तो वेग सी बात है। इससे कोई बात हल नहीं होती।

श्री अध्यक्ष : उन्होंने बिल्कुल क्लीयर कर दिया है कि किसी मैम्बर को उस के पोलीटीकल ख्यालात की बिना पर इन कमेटियों से डीबार नहीं किया जायगा और—effort will be made to include as wide shades of opinion as possible. The hon. Minister has made it quite clear that no Member will be debarred from becoming a member of the Committee on account of his political ideology and effort will be made to include as wide shades of opinion as possible).

श्री अमर सिंह : उन्होंने अभी २ कहा है कि यह बात मिनिस्टर की डिसक्रीशन पर होगी। तो क्या हरिजन मैम्बर्ज़ को वैल्फेयर कमेटी के मैम्बर बनने से रोका भी जायगा ?

श्री अध्यक्ष : उन्हों ने कहा है कि नहीं रोका जाएगा।

(The hon. Minister has stated that Harijan Members will not be debarred from becoming members of the Welfare Committee.)

Chief Minister : The final power rests with the Minister concerned. He will try to accommodate all shades of opinion. It may not be possible to include every one. Discretion will be that of the Minister concerned.

श्री अमर सिंह: क्या मन्त्री महोदय बताएंगे कि यह कमेटियां कब तक रीकन्स्टीच्यूट कर दी जाएंगी ?

श्री अध्यक्ष : उन्होंने कहा है कि जल्दी ही कर देंगे, फाइलें मंगा रखी हैं।

(The hon. Minister has stated that it will be done soon. The files are with him.)

ਸਰਦਾਰ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਜਦ ਇਹ ਕਮੇਟੀਆਂ ਨਾਮੀਨੇਟ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜੋ ਹੋਰ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰੀਪਬਲੀਕਨ ਪਾਰਟੀ ਹੈ ਜਾਂ ਦੇਹਾਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸਭਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਮਾਇੰਦੇ ਇਨਾਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ?

श्री अध्यक्ष : कहाँ कहा है कि नहीं लेते । (The hon. Minister has not stated that the Harijan Members will not be taken).

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਜਦੋ ਇਹ ਜਨਰਲ ਪਾਲੀਸੀ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਨੂੰ ਲੈਣਾ ਹੈ (ਵਿਘਨ) ਤਾਂ ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਦੀਆਂ ਜੋ ਸਕੀਮਾਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਐਡ ਹਾਕ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ੨ ਰੀਕਨਸਟੀਟਿਊਟ ਕਰ ਲੈਣਗੇ ।

Chief Minister : I object to the word 'General Policy'. We will try to accommodate all shades of opinion. But the ultimate discretion will be th·t of the Minister conce ned.

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਕੀ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਨਵੇਂ ਸਾਲ ਦੀ ਵੈਲਫੇਅਰ ਫੰਡਜ਼ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੀਲੈਕਸ਼ਨ ਆਫ ਬੈਨੀਫਿਸ਼ਰੀਜ਼ ਕਰ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀ ।

श्री अमर सिंह : क्या वज़ीर साहिब फरमाएंगे कि जैसा कि उन्होंने फरमाया है कि इन्कलूड कर लिया गया है तो क्या यह भी विश्वास दिलाया जा सकता है कि इसे रीकन्स्टीच्यिूट किया जाएगा फिर वैल्फेयर की स्कीम लागू की जाएगी। जिस तरह कि पहले गृह-मन्त्री साहिब ने यकीन दिलाया था कि जो हरिजन एम. एल. एज़ हैं उन्हें इन्कलूड कर लिया जाएगा और यह भी कहा था कि या तो कोई एम . एल. ए. मैम्बर होगा नहीं और अगर होंगे तो दोनों साइडज़ से होंगे ।

Mr. Speaker : This is not a supplementary.

श्री अमर सिंह : क्या वजह है कि 1271 हरिजनों को ज़मीन मिल सकी है बाकियों को क्यों नहीं मिल सकी ?

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਲਿਸਟ ਜਨਾਬ ਇਕ ਮਹੀਨਾ ਪਹਿਲਾਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ 1271 ਦਸੇ ਸਨ ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 1800 ਤਕ ਵਧ ਚੁਕੀ ਹੈ ਇਹ ਇਕ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਵਧ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਮਿਲਣ ਤੇ ਹੀ ਮੁਨਹਸਰ ਹੈ।

ਕਾਮਰੇਡ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ : ਕੀ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਮੰਤਰੀ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਜੋ ਰੁਪਿਆ ਸੈਂਟਰ ਤੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰੀਦ ਕਰਨ ਲਈ ਆਇਆ ਸੀ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਰੁਪਿਆ ਬਚਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੈਨੀਫਿਸ਼ਰੀਜ਼ ਦੀ ਲਿਸਟ ਐਪਰੂਵ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਸੈਂਟਰ ਪਾਸ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੈਨੀਫਿਸ਼ਰੀਜ਼ ਦੇ ਨਾਮ ਹੀ ਰੁਪਿਆ ਸੈਂਟਰ ਪਾਸੋਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਰਿਕ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਲੈਂਡ ਮਾਰਟਗੇਜ਼ ਬੈਂਕ ਵਿਚ ਜਮਾ ਕਰਵਾ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਰਕਮ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਉਹ ਜਮਾ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਕਾਮਰੇਡ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਜੋ ਰਕਮ ਬੈਨਫਿਸ਼ਿਰੀਜ਼ ਦੀ ਸਟੇਟ ਲੈਂਡ ਮਾਰਟਗੇਜ਼ ਬੈਂਕ ਵਿਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੈ ਉਸਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੂਦ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ?

Mr. Speaker : These are details.

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਜੋ ਰਕਮ ਘਟੋ ਘਟ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 4500 ਦੀ ਰਖੀ ਹੈ ਇਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਅਛੀ ਜ਼ਮੀਨ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ ?

Mr. Speaker : It is a question of opinion.

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਜੋ 5 ਏਕੜ ਦੀ ਹਦ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਜੋ ਰਕਮ ਰਖੀ ਗਈ ਹੈ ਉਹ ਬਹੁਤ ਥੋੜੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜਾਂ ਤਾਂ ਕਰਜ਼ੇ ਨੂੰ ਵਧਾਣ ਜਾਂ ਸਬਸਿਡੀ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਹੋਰ ਰਕਮ ਦੇਣ ?

ਮੰਤਰੀ : ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਰਿਵਾਜ ਸੀ ਕਿ 30 ਸਟੈਂਡਰਡ ਏਕੜ ਤੋਂ ਵਧ ਕਿਸੇ ਪਾਸ ਜ਼ਮੀਨ ਨ ਹੋਵੇ ਤੇ ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਇਕੋ ਬਲਾਕ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰੀਦ ਕਰਦੇ ਸਾਂ ਪਰ ਕਈ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਕੋ ਬਲਾਕ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲਦੀ ਜਿੰਨੀਂ ਕਿ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਲੇ ਕਲੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹੁਣ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਲੇ ਕਲੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਵੀ ਜ਼ਮੀਨ ਲੈ ਲਈ ਜਾਵੇ ਜਿਥੇ ਵੀ ਮਿਲ ਸਕੇ ਲੈ ਲਈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤੀ ਜਾ ਸਕੇ ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਚ ਅਸੀਂ 600 ਜਾਂ 700 ਬੈਨੀਫਿਸ਼ਰੀਜ਼ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਗੇ ਇਕ ਦੋ ਮਹਿਨੀਆਂ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵੀ ਜ਼ਮੀਨ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗੀ। ਜਦੋਂ ਤਕ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ ਵਧ ਜਾਂਦੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਕੀਮਤ ਵਧਾਣ ਦਾ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ।

श्री अमर सिंह : क्या मन्त्री महोदय यह फरमाएंगे कि जो decision मिला है वह केंद्रीय गवर्नमैंट ने तो लागू कर दिया है और स्टेट गवर्नमैंटस को **भी आर्डर** दिया है तो क्या स्टेट गवर्नमैंट ने इसे लागू कर दिया गया है ?

ਮੰਤਰੀ : ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਆਡਰ ਅਜੇ ਤਕ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਨਾਂ ਹੀ ਕੋਈ ਹਦਾਇਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਆਈਆਂ ਹਨ।

GRANT OF LAND TO SCHEDULED CASTES UNDER THE CENTRALLY SPONSORED SCHEMES

***2593. Chaudhri Sunder Singh :** Will the Minister for Agriculture and Welfare be pleased to state district-wise the total number of persons belonging to the Scheduled Castes who were approved by Government as beneficiaries of land under the Scheme sponsored by the Union Government but have not so far been granted any land ?

Sardar Gurbanta Singh : The requisite information is laid on the Table of the House.

Serial No.	District		No. of approved beneficiaries from 1956-57 to 1962-63 upto 28-2-63	No. of bene ficiaries not yet granted land
1	Ambala	..	188	88
2	Amritsar	..	202	106
3	Hissar	..	188	80
4	Karnal	..	207	33
5	Hoshiarpur	..	239	168
6	Gurdaspur	..	146	103
7	Ferozepur	..	250	39

Serial No.	District		No. of approved beneficiaries from 1956-57 to 1962-63 upto 28-2-63	No. of beneficiaries not yet granted land
8	Gurgaon	..	146	75
9	Jullundur	..	294	145
10	Kangra	..	141	74
11	Rohtak	..	168	74
12	Ludhiana	..	153	87
13	Simla	..	11	3
14	Patiala	..	120	26
15	Kapurthala	..	40	23
16	Sangrur	..	143	56
17	Bhatinda	..	82	47
18	Narnaul	..	49	44
	Total	..	2,767	1,271

ਚੌਧਰੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ : ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਬੈਨੀਫਿਸ਼ਰੀਜ਼ ਦੀ ਰਕਮ ਦੀ ਪ੍ਰੋਵੀਯਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਕਿਤਨਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ?

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਚੌਧਰੀ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਖੁਦ ਮਨਿਸਟਰ ਰਹੇ ਹੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। (The hon. Member was himself a Minister some-time back. He ought to know all these things).

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰੀਦ ਕਰਨ ਦੀ ਸਕੀਮ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ 2500 ਤਾਂ ਕੇਂਦਰ ਸਬਸਿਡੀ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਬਾਕੀ 4500 ਰੁਪਿਆ ਜਿਹੜਾ ਗੌਰਮਿੰਟ ਪਰੋਵਾਈਡ ਕਰਦੀ ਹੈ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਅਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : 2000 ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਬਤੌਰ ਸਬਸਿਡੀ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਬਾਕੀ 2,500 ਰੁਪਏ ਲੈਂਡ ਮਾਰਟਗੇਜ ਬੈਂਕ ਕੋਲੋਂ ਕਰਜ਼ਾ ਲੈਕੇ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 4,500 ਰੁਪਿਆ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਜਦੋਂ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸੈਂਟਰਲੀ ਸਪੌਂ-ਸਰਡ ਸਕੀਮਜ਼ ਹਨ ਜਿਨਾਂ ਰੁਪਿਆ ਉਹ ਦੇਣ ਉਤਨਾਂ ਹੀ ਰੁਪਿਆ ਪੰਜਾਬ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦੇਵੇਗੀ ਫੇਰ ਇਹ ਬੈਂਕਾਂ ਤੋਂ ਕਰਜ਼ਾ ਲੈਕੇ ਕਿਉਂ ਦਿੰਦੇ ਹੋ ?

ਮੰਤਰੀ : ਉਹ ਤਾਂ ਮਕਾਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਇਕ ਸਕੀਮ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਬਾਰ ਨੇ 1958 ਵਿਚ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਅਪ੍ਰੋਚ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾ ਸਕੀਮਜ਼ ਲਈ ਜਿਸ

[ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਤੇ ਭਲਾਈ ਮੰਤਰੀ]

ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਮਕਾਨ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇਣ ਲਈ ਜਿਹੜਾ ਪੈਸਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਉਹ ਗੌਰਮਿੰਟ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਟਰਾਂਸਫਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ 2,500 ਰੁਪਏ ਮਕਾਨ ਵਗੈਰਾ ਲਈ ਦੇਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬਜਾਏ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਪਾਵੇ ਉਹ ਪੈਸਾ ਲੈਂਡ ਮਾਰਟਗੇਜ਼ ਬੈਂਕ ਰਾਹੀਂ ਸਰਕਾਰ ਲੈ ਕੇ ਦਿੰਦੀ ਹੈ......

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਉਹ ਤਾਂ ਇਹ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਇਆ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਉਂਗਲੀ ਉਹੀ ਹੈ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਪਾਸੋਂ ਵੀ ਕੁਝ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। The hon. Member the wants to ask only this thing whether the State Covernment pays any thing itself or acts only as an adviser.)

ਮੰਤਰੀ : ਜੇ ਉਹ ਪਤਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਟੇਟ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦਾ ਕਿਤਨਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੈਂਟਰਲ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦਾ ਕਿਤਨਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨੋਟਿਸ ਦੇਣ ਇਹ ਪੁਛ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

चौधरी देवी लाल : क्या मिनिस्टर इनचार्ज इस बारे में बताएंगे कि जब स्टेट गवर्नमैंट की तो उंगली ही उंगला है तो जो रुपया उन को मिलेगा वह तो स्टेट गवर्नमैंट दाखल कर लेगी तो उन के पास क्या रह जायेगा ?

REDUCTION/ABOLITION OF PASSENGERS TAX IN HILLY AREAS

***2150. Shri Rup Singh Phul :** Will the Minister for Excise, Taxation and Capital be pleased to state whether Government have taken any step for the reduction/abolition of passengers tax in the hilly areas of the State ; if so, the details thereof ?

Shri Ram Saran Chand Mittal : *Part I.*—A proposal for reduction of the tax is under consideration.

Part II.—The details are being worked out.

श्री रूप सिंह फूल : क्या वज़ीर साहिब बतलाएंगे कि यह स्कीम कितनी देर से ज़ेरे गौर है ?

मंत्री : अब यह लास्ट स्टेज पर है और इसका जल्दी ही फैसला होने वाला है।

श्री रूप सिंह फूल : यह देर लगने का क्या कारण है ?

मंत्री : पहले कुछ प्रोपोज़लस फारम्यूलेट हुए और बीच में कुछ टैक्स वगैरह भी बढ़ाया जा रहा था, कई ऐसे कारण हैं जिनकी वजह से देर हुई।

श्री जगन्नाथ : जब हिल्ली एरियाज़ के लिए यह स्कीम है तो डेज़र्ट एरिया के लिए क्यों नहीं, इसका क्या कारण है ?

मंत्री : मुझे पता है जिस एरिया की बाबत आप कहते हैं वह इतना लम्बा चौड़ा डैज़र्ट नहीं है।

श्री बनवारी लाल : क्या वज़ीर साहिब बतलाएंगे कि महेन्द्र गढ़ में कई जगह कच्ची रोड्ज़ हैं वहां के लिए क्या हो रहा है ?

मंत्री : उस इलाके में किराया भी कम है और कम्पैरेटिवली टैक्स भी कम है।

श्री बलरामजीदास टंडन : क्या यह फैक्ट है कि सब जगह के लिए जब सरकार ने एक बटे चार आफ दी रेट कर दिया है मगर हिल्ली एरिया के अन्दर नहीं किया ?

मंत्री : इस वक्त तक तो सब जगह लागू है। लेकिन अब हिल्ली एरिया के लिए प्रापोज़ल अंडर कंसीड्रेशन है।

WATERLOGGED AREA IN DISTRICT BHATINDA

*1496. **Shri Rup Singh Phul** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) the waterlogged area at present in the district of Bhatinda ;
(b) the area where the sub-soil is 0′ to 5′ and 5′ to 10′ separately ;
(c) the increase of waterlogged area in the said district from 1957 to date with the total of the said area which Government has reclaimed during the said period ; and
(d) whether Government is considering any scheme for reclaiming the rest of the said areas which are still waterlogged ?

Chaudhry Ranbir Singh : (a) & (b) The information regarding area under different categories of sub-soil water depth is not maintained district-wise in I.B. Bhatinda district, however, falls under the jurisdiction of Sirhind Canal and the information about the water logged area in respect of Sirhind canal is as under :—

1957		1961		Difference between 1957 and 1961	
—5′ to 5′	5′ to 10′	—5′ to 5′	5′ to 10′	—5′ to 5′	5′ to 10′
274,022	688,128	257,740	872,448	16,282 (decrease)	84,320 (increase)

(c) There has been decrease between the range of —5′ to 5′ and increase between the range of 5′ to 10′.

(d) None at present.

DRAINS IN LUDHIANA DISTRICT

*1917. **Babu Ajit Kumar** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) the number and names of the places where the drains have overflown/breached as a result of recent heavy rains in Ludhiana district ;
(b) the total amount allotted for each drain in Ludhiana District together with the amount spent so far in each case ;
(c) the amount allotted and spent for the maintenance of each drain in Ludhiana district ?

Chaudhry Ranbir Singh : (a) to (c) The number, names of the drains alongwith places where the drains have over-flown/breached, and the amount allotted, spent for execution and maintenance of the schemes is mentioned in the appendix 'A'.

[Irrigation and Power Minister]

APPENDIX 'A'

(a) Cases where drain was overflown.—

	Name of place		No. of incidence
Jassowal Drain	Dhat village	..	1
Bassian Drain	Litran, Nathowal	..	2
Chachrari Drain	Hans, Chachrari, Sujapur, Dholan, Akhara, Deherka, Bhaipur	..	7
Badhni Drain—	Mallah and Rasulpur	..	2
	Total	..	12

Cases where drain breached—

Jassowal Drain	near Sohian	..	1
	near Jagraon	..	3
	near Malak	..	6
	near Lilan	..	1
Bassian Drain—	near Raikot	..	1
	Total	..	12

(b)—

Name of drain		Allotment for 1962-63	Expenditure during 1962-63, to-date	Up-to-date expenditure incurred so far
		Rs	Rs	Rs
Jassowal Drain	..	19,00,000	1,85,000	7,22,000
Bassian Drain	..	5,55,000	3,15,000	9,74,000
Chacharari Drain	..	55,000	53,000	3,01,000
Bandhni Drain	..	69,000	56,000	2,53,000
Jamalpur Drain	...	1,000	—2,444	79,741
Birmi Borewal and Porain	..	12,000	10,316	39,417

(c) Allotment for ordinary maintenance is nil. Expenditure as below is, however, incurred in this respect out of the allotment for works as 'b' above, according to the provision in the sanctioned project estimates as P. maintenance.

Jassowal Drain	..	5,400
Bassian Drain	..	4,200
Chachrari Drain	..	1,400
Badhni Drain	..	2,300
Jamalpur Drain	..	285
Birmi Borewal and Porain Drain	..	1,082

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ ; ਜਸੋਵਾਲ ਡਰੇਨ ਜਿਥੋਂ ਓਵਰਫਲੋ ਕੀਤੀ ਸੀ ਉਥੇ ਕੋਈ ਸਰਵੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਡਾਈਵਰਟ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ?

सिंचाई तथा विद्युत मन्त्री : उसे स्कीम के तहत चौड़ा और दुघा किया जा रहा है ।

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਸੋਂਵਾਲ ਡਰੇਨ ਲਈ 1962-63 ਲਈ 19 ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਪਰੋਵਾਈਡ ਕੀਤਾ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਖਰਚ ਸਿਰਫ ਇਕ ਲਖ 35 ਹਜ਼ਾਰ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਉਹ ਡਰੇਨ ਨਾਮੁਕੰਮਲ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ। ਮੇਂਨਟੇਨੈਂਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ 5,400 ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਮੇਂਨਟੇਨੈਂਸ ਲਈ ਅਲਗ ਫੰਡਜ਼ ਅਲਾਟ ਕਰੋਗੇ ਕਿ ਨਹੀਂ?

सिचाई तथा विद्युत मंत्री : जब तक स्कीम चल रही है मेंटेनेन्स का खर्चा उसी में से ही होगा।

चौधरी देवी लाल : जितनी डरेन्ज़ बननी हैं उन की एलाइनमैंट दो दो, तीन तीन बार बदली जा चुकी हैं। क्या मैं जान सकता हूं कि वह ड्रेन्ज़ लो लाइंग एरिया में से निकाली जानी हैं या अंदाजे से जहां से जी चाहे निकाल देनी हैं?

मंत्री : अगर डाइवर्शन ड्रेन बनानी हो तो कुदरती तौर पर वह कुछ ऊंची जगह खोद कर ही बनानी पड़ेगी। मैम्बर साहिब पता नहीं किस ड्रेन का ज़िक्र कर रहे हैं।

ESTABLISHMENT OF A RIVER BOARD IN THE STATE

***2258. Comrade Ram Kishan :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether Government have recently received any suggestion from the Ministry of Irrigation and Power of the Union Government for establishing a River Board in respect of the Ravi, the Beas and the Sutlej rivers in the State, if so, the details thereof and the action taken thereon ?

Chaudhri Ranbir Singh: Yes, a proposal for the establishment of River Board under the River Board Act, 1956 on Sutlej, Beas, Ravi and Jumna River Basins, was received from the Union Ministry of Irrigation and Power during March, 1961. The State Government concurred in the setting up of the River Board on Sutlej, Beas, Ravi and Jumna River Basins.

The setting up of this River Board was proposed to control and regulate the Inter-State rivers to deal effectively with the problems in respect of irrigation, hydel power generation, flood control, soil conservation, water-logging, drainage, navigation etc.

श्री राम किशन : क्या वज़ीर साहिब बताएंगे कि यह जो रिवर बोर्ड की फारमेशन हुई है उस में जहां तक जमना नदी का संबंध है उस के पानी को हारनैस करने के लिए उत्तर प्रदेश सरकार से क्या खतोकिताबत हुई उसके क्या नतायज निकले हैं?

मंत्री : वैसे तो एक स्टेट गवर्नमैंट दूसरी स्टेट गवर्नमैंट के साथ सीधे भी खतोकिताबत कर लेती है लेकिन जहां तक रिवर बोर्ड बनाने का ताल्लुक है यह केन्द्रीय सरकार की मारफत की गई है। केन्द्रीय सरकार ने हमें पूछा और उनको भी पूछा। हम ने जो जवाब दिया है वह पंजाब सरकार से सम्बन्ध रखता है। उत्तर प्रदेश ने जो जवाब दिया है उसके बारे अगर जानना चाहते हैं तो समय चाहिए।

श्री राम किशन : मैं यह जानना चाहता हूं कि उत्तर प्रदेश सरकार से सीधे या केन्द्रीय सरकार की मारफत जो खतोकिताबत हुई है उसके ज़रिए क्या तै हुआ है ? यही बता दें ।

मंत्री : मैं निवेदन करता हूं कि 1943 में उत्तर प्रदेश सरकार और पंजाब सरकार में केन्द्रीय सरकार की मारफत बात चीत हुई और उस में एक फैसला हुआ। उसके मुताबिक कुछ इनवैस्टीगेशन की गई जहां डैम बनना था। कुल खर्च का उत्तर प्रदेश वालों का अपना हिस्सा था वह उन्होंने पंजाब सरकार को अदा किया। अब फिर दुबारा बातचीत की जा रही है। उनका अब कहना है कि कोई फैसला नहीं हुआ। हमारा स्टैंड है कि फैसला हुआ। अब केन्द्रीय सरकार की मारफत बात चीत की जा रही है ताकि कोई समझौता निकाला जा सके जो दोनों सरकारों को कबूल हो।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਢਿਲੋਂ : ਵੈਸੇ **ਇਹ** ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਲੇਕਿਨ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੀ ਉਹ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਲਮ ਵਿਚ ਹੈ ਕਿ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਗਲ ਆਈ ਹੈ ਕਿ ਉੱਤਰ ਪਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਚੀਫ ਸੈਕਟਰੀ ਫੇਰ ਵਜ਼ੀਰ ਆਬਪਾਸ਼ੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਉਸਦੇ ਬਾਅਦ ਸ੍ਰੀ ਸੀ. ਬੀ. ਗੁਪਤਾ, ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਵੀ ਦੇਹਲੀ ਵਿੱਚ ਕੈਟੇਗਾਰੀਕਲੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਅਤੇ ਨੈਨੀ ਤਾਲ ਵਿਚ ਇਸ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਤਕ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ ? ਲੇਕਿਨ ਤੁਸੀਂ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਹੀ ਗਲ ਦਸੋਗੇ ਕਿ ਆਖਰ ਇਹ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ?

मंत्री : इस सिलसिले में उत्तर प्रदेश सरकार और पंजाब सरकार में जो खतोकिताबत हुई है वह हाउस की टेबल पर रख दी है । माननीय मैंबर उससे जानकारी हासल कर सकते है ।

सरदार गुरदियाल सिंह ढिल्लों : ठीक है आपने टेबल पर रख दी है लेकिन सवाल और है । क्या यह आपके इल्म में है जो पंजाब और देहली के अखबारों में छपा है कि उत्तर प्रदेश के चीफ सैक्रेटरी, इरीगेशन मिनिस्टर और चीफ मिनिस्टर ने भी डीनाई किया है और कहा है कि नैनीताल कांफ्रैंस में कोई बात चीत नहीं हुई और पंजाब के इरीगेशन मनिस्टर ने गलत कहा है । मे क्या यह हमारी और इस हाउस की बेइज्ज़ती नहीं है कि वह कुछ कहते हैं और आप कुछ और कहते हैं ?

Mr. Speaker : I think it would be better if the controversial matter is not discussed here because it might not complicate the matters. I would request you to avoid it.

मंत्री : पंजाब सरकार और उत्तर प्रदेश सरकार ने कोई लिखा पढ़ी नहीं की। अखबारों में जो ब्यान आया उसकी सदाकत का मुझे पता नहीं। आपने खबर तो पढ़ी ही होगी ।

Mr. Speaker : I think we should avoid discussing this matter here because it would complicate matters. If you say one thing here they might say another thing there. If talks are going on through the Central Government then we should avoid raising controversy over this matter here.

चौधरी देवी लाल : क्या चीफ मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि अगर किसी दूसरी स्टेट के चीफ मिनिस्टर साहिब तथा मंत्री कोई ब्यान देते हैं जो कि हमारे पंजाब से सम्बन्ध रखता हो तो क्या पब्लिक रीलेशन डिपार्टमैंट द्वारा वह ब्यान पब्लिक संबंधित मनिस्टर के नोटिस में नहीं लाया जाता ? क्या यह काम पब्लिक रिलेशन डिपार्टमैंट का नहीं है कि मनिस्टर साहिब के नोटिस में लाए ?

मंत्री : पब्लिक रिलेशन डिपार्टमैंट की खबर अखबार में छपी थी, वह मेरे नोटिस में लाई गई।

कामरेड राम किशन : मिनिस्टर साहिब ने फरमाया है कि इस के बारे में यू. पी. गवर्नमैंट और पंजाब गवर्नमैंट के दरम्यान खतो कीताबत चल रही है। क्या इस सम्बन्ध में सैंट्रल गवर्नमैंट की इरीगेशन एण्ड पावर मनिस्ट्री ने दोनों गवर्नमैंटस के नुमाइंदों तथा मनिस्टरों की मीटिंग कराई, अगर मीटिंग बुलाई हो तो उस के क्या नतीजे निकले ?

मंत्री : इस के बारे में मीटिंगज़ हुई है और आगे भी होंगी।

सरदार गुरदियाल सिंह ढिल्लों : स्पीकर साहिब, वैसे तो सवाल पैदा नहीं होता, मिनिस्टर साहिब ने खाहमुखाह में ही यह सप्लीमैंटरी पूछने का मौका दे दिया है, अगर वह जवाब देते वक्त हद में रहते तो अच्छा था। मैं पूछना चाहता हूं कि सरकार ने जो रिवर बोर्ड बनाया है क्या उस में सिर्फ टैकनीकल एकसपर्टस हैं और उस का वाटर पावर कमीशन के साथ क्या ताल्लुक है, क्या हमारी सरकार इरीगेशन डिपार्टमैंट की भी reorganisation कर रही है ?

मंत्री : इस बारे में तो सैंट्रल गवर्नमैंट का लैजिसलेशन बना है। और केन्द्रीय सरकार जरूरी कार्यवाही करती है।

चौधरी देवी लाल : क्या मन्त्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि अभी उन्होंने ब्यान दिया है कि पब्लिक रिलेशन डिपार्टमट ने यू. पी. के चीफ मिनिस्टर की स्टेटमैंट मेरे नोटिस में लाई थी लेकिन उस से पहले उन्होंने कहा कि मेरे नोटिस में नहीं लाई गई। मैं पूछना चाहता हूं कि मिनिस्टर साहिब की कौन सी बात को ठीक माना जाए। अगर मिनिस्टर साहिब ऐसा जवाब दे सकते हैं तो मैं समझता हूं कि चौधरी जगन्नाथ को भी सप्लीमैंटरी करने की इजाज़त दी जाए।

(कोई उत्तर नहीं)।

कामरेड राम किशन: रिवर बोर्ड बनाने के ऐमज़ एण्ड आबजैक्टस में ड्रेनेज के बारे में बताया है, क्या इस के बारे में यू. पी. गवर्नमैंट के साथ कोई मामला तय हुआ है ?

मंत्री : इस सिलसिले में यमुना कमेटी मुकर्रर हुई है। जितनी भी हमारी स्कीमज़ हो या उत्तर प्रदेश सरकार की हों वह उस कमेटी में डिसकस होती हैं उनके बारे में केन्द्रीय सरकार भी अपनी राए देती है। कई मसलों का आपस में मिल कर फैसला भी हुआ है।

कामरेड राम प्यारा : क्या मन्त्री साहिब बताएंगे कि जहां तक यमुना नदी का ताल्लुक है इस में कोई ऐसी स्कीम है जो पंजाब सरकार ने भेजी हो और सैंट्रल गवर्नमैंट ने एप्रूव न की हो ?

मन्त्री : यमुना और उसकी टरीब्यूटरीज़ पर बांध बनाए जाने के लिए खतो किताबत हो रही है फलड कंट्रोल मिज़र के नाते भी मुफीद होंगी इस के अलावा यमुना कमेटी छोटे छोटे स्पर लगाने की इज़ाजत देने के बारे में भी सोचती है और ऐसी कार्रवाई करती है जिससे गांवों को बचाया जा सके ।

AMERICAN EXPERT FOR PREPARATION OF CERTAIN FEATURES OF BEAS DAM

***2259. Comrade Ram Kishan :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether there has been any correspondence between the State Government and the Union Government (Ministry of Irrigation and Power) for the employment of any American expert for the preparation of certain features of Beas Dam ; if so, the details there of and the latest position as it stands in this behalf at present ?

Chaudhry Ranbir Singh : No. However, two American Experts namely Dr. F.A. Nickell and Mr. J.B. Cooke have been appointed as the Members of the Beas Board of Consultants with the approval of the Beas Control Board. They are called as and when their advice is required. They have attended two meetings of the Board of Consultants and given advice with regard to the layouts of the Beas Dam and other appurtenant works.

कामरेड राम किशन : मिनिस्टर साहिब ने सवाल का जवाब देते हुए "No." कहा है उस के बावजूद भी सरकार ने 2 अमेरिकन सलाहकार---डा. एफ. ए. निकल तथा मिस्टर जे.बी. कुक रखे हैं तो उन को कैसे एडवाईज़र्ज की मीटिंग में बुलाया जाता है ?

मन्त्री : मैंने अर्ज किया है कि वे बोर्ड आफ कनसलटैंट्स के मेम्बर हैं ।

कामरेड राम किशन: जो दो अमरीकन मेम्बर हैं, श्री निकल और श्री कुक, इन को किन कण्डीशनज़ पर रखा गया है ?

मन्त्री: श्री निकल को जिस दिन से वह अपने देश से हमारे काम के लिये हमारे देश की तरफ चलेंगे उस दिन से ले कर वापस अपने देश में जाने तक 150 डालर रोज़ाना दिये जाएंगे ।

श्री अध्यक्ष : अगर वह फैसला कर लें कि सफर पानी के जहाज़ से करना है तो दो महीने उन को रास्ते में ही लग जाएंगे । (If he decides to travel by ship then it will take him two months to complete the journey.)

मन्त्री : ऐसी तवक्कोह उन से नहीं की जा सकती । उस सूरत में इस बात पर गौर करना पड़ेगा । जहां तक श्री कुक का ताल्लुक है उन को दो सौ डालर रोज़ाना दिये जाएंगे ।

कामरेड राम किशन : क्या मिनिस्टर साहिब फरमाऐंगे कि जहां तक उन को पेमैंट का ताल्लुक है सरकार हिंद से कोई ऐसी खतोकिताबत हुई है कि टैक्स वगैरह उन को देना पड़ेगा ।

मन्त्री : इनकम टैक्स से फ्री देना कबूल किया गया है ।

COMPLAINT AGAINST S.D.O. GREY CANAL, FEROZEPUR

*2340. **Sardar Kulbir Singh :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state:

(a) whether the Chief Minister received any application under registered AD No. 1111/62, dated 15th August, 1962 from Shri B.R. Kaushal along with a photo stet copy of a letter of the S.D.O., Grey Canal, Ferozepur in connection with the distribution of fish to certain individuals ;

(b) whether any enquiry was held against the persons mentioned therein ; if so, with what result ;

(c) whether the Government have ordered the Canal Department people not to use electric wire to kill fish ;

(d) whether Government have decided to sell the fish of Harike Beas Projects, Hussainiwala Division, Kasu Begu Sub-Division (Canal) through auction every year ; if not the reasons therefor ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) An application on the subject addressed to the Chief Minister, Punjab with a copy to Secretary, Anti-Corruption, Chandigarh, was received from Secretary, Vigilance Department.

(b) Case is under examination.

(c) The use of Electric Wire to kill fish is prohibited.

(d) Fishing is being permitted after auction at various localities at Harike.

ਸਰਦਾਰ ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦਰਖਾਸਤ ਦੇ ਨਾਲ ਖਤ ਦੀ ਫੋਟੋ ਸਟੇਟ ਕਾਪੀ ਲਗੀ ਹੋਈ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਐਸ. ਡੀ. ਓ. ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੁਰਮ ਦਾ **ਇਕਬਾਲ ਕੀਤਾ ਸੀ** ਤਾਂ **ਇਨਕੁਆਇਰੀ** ਕਰਨ ਵਿਚ ਐਨੀ ਦੇਰ ਕਿਉਂ ਲਗੀ ਹੈ ?

मंत्री : यह तो मेम्बर साहिब भी समझ सकते हैं। पूछताछ में देरी हो ही जाती है।

श्री बलरामजी दास टंडन : सवाल के शुरू में ही लिखा हुआ है कि एप्लीकेशन 15 अगस्त की भेजी हुई है और अब अप्रैल का महीना आ गया है, फोटो स्टैट कापी साथ लगी हुई है जिस के अन्दर उसने अपने जुर्म का इकबाल किया हुआ है। उस सारी चीज के लिए इतना वक्त क्यों लिया जा रहा है? यह बात समझ में नहीं आ रही। क्या मनिस्टर साहिब बताऐंगे कि इसका क्या कारण है ?

कामरेड राम प्यारा : क्या मनिस्टर साहिब बताऐंगे कि जो फोटोस्टैट कापी थी उस के बारे में भी इनक्वायरी कराई गई थी और क्या इस बात का अन्दाज़ा लगाया गया था कि किस अफसर का कसूर है ?

Mr. Speaker : It does not arise.

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या मन्त्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि इस बात का कब तक फैसला हो जाएगा ?

श्री अध्यक्ष : आप रूल्ज़ को अच्छी तरह से जानते हैं। I canot force him.

(The hon. Member knows the rules thoroughly, I cannot force him,)

श्री बलरामजी दास टंडन : फिर भी क्या अन्दाज़े से मिनिस्टर साहिब यह बताने की कृपा करेंगे कि कितने समय तक इस का फैसला हो जाएगा ?

मन्त्री : इस का जल्दी से जल्दी फैसला करने की कोशिश की जाएगी।

चौधरी देवी लाल : आन ए पुआइंट आफ आर्डर, सर। हर दफा मनिस्टर साहिबान की तरफ से यह जवाब दिया जाता है कि जल्दी से जल्दी किया जाएगा। क्या वह यह बताएंगे कि इस जल्दी से जल्दी की क्या तारीफ है .... कितने दिन, कितने महीने, कितने साल लग जाएंगे। मेहरबानी करके इस लफ्ज को डिफाइन तो कर दें।

Mr. Speaker : It depends upon the individual Minister. However, I would request the hon. Minister to expedite it.

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या चीफ मनिस्टर साहिब इस बारे में बताएंगे कि विजिलैंस डिपार्टमैंट के पास केस कितनी देर से पैंडिंग हैं। कुरप्शन के केसिज़ की बाबत यहां हाउस के अन्दर और बाहर भी उन की स्टेटमैंट्स सुनने को मिलती हैं। क्या वह बताएंगे कि इस केस में इतनी देर लगने की क्या वजह है?

(No reply)

DIFFERENCE IN ABIANA RATES IN PALWAL SUB-DIVISION

*2400. **Shri Roop Lal Mehta :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) whether it is a fact that the rates of Abiana on land irrigated by Upper Agra Canal passing from Palwal Sub-Division are higher than the rates of Abiana charged on the land irrigated by Punjab Canals ; if so, what steps Government proposes to take to bring the said rates at par with those prevailing in the rest of the State ;

(b) whether Government is considering any proposal to take over Upper Agra Canal from the U.P. Government ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) Yes. The rates of abaina charged by U.P. Government from the irrigators of Agra Canal of this State are higher and double on some crops as compared to the rates charged by Punjab State on other canals.

(b) Yes.

श्री रूप लाल मेहता : क्या सिंचाई मन्त्री जी यह बताने की कृपा करेंगे कि यू. पी. के मुकाबले में जो पलवल सब-डवीज़न को डबल लगान देना पड़ता है, इस भेद-भाव को दूर करने के लिए वह क्या इन्तज़ाम कर रहे हैं?

मन्त्री: हमने यू. पी. सरकार से प्रार्थना की है कि आगरा कैनाल का जितना हिस्सा पंजाब में से गुज़रता है वह पंजाब सरकार के हवाले कर दिया जाए और अगर वह हमारे हवाले कर देंगे तो मैं सदस्यों को यकीन दिलाता हूं कि वहां के लोगों से भी वही आबयाना लिया जाएगा जो दूसरी नहरों का लिया जाता है।

श्री रूप लाल मेहता : क्या मन्त्री महोदय यह बताने की कृपा करेंगे कि अगर उत्तर प्रदेश की सरकार ने न माना तो उस हालत में गुड़गांव के लोगों को, वहां के किसानों को क्या रियायत दी जाएगी?

श्री अध्यक्ष : वह इस के बारे में इस समय कैसे बता सकते हैं।

(How can he be expected to tell about it at this stage?)

श्री रूप लाल मेहता : स्पीकर साहिब, वैसे तो पिछले 80 सालों से उन को यू. पी. के मुकाबले में दुगना लगान देना पड़ता है लेकिन 15 साल से ज्यादा अर्सा तो इस सरकार को भी बने हुए हो गया है। इतने अर्से में इस सिलसिले में क्या किया गया है इसीलिए मैं यह पूछना चाहता हूं कि अगर उत्तर प्रदेश की सरकार ने इन की बात को न माना तो क्या उस हालत में उस इलाके के किसानों को किसी तरह की कोई रियायत वगैरा दी जाने के लिए सरकार सोच विचार करेगी?

मन्त्री : पंजाब सरकार इस मसले को केन्द्रीय सरकार के नोटिस में ला सकती है। यह चीज़ पहिले समझौते के मुताबिक है और उस समझौते के अन्दर दोनों सरकारें आपस में मिल बैठकर तब्दीली भी कर सकती हैं और केन्द्रीय सरकार के असर से भी हो सकता है। केन्द्रीय सरकार से इस सम्बन्ध में दरखास्त कर दी गई है। दुबारा फिर कर दी जाएगी।

श्री अध्यक्ष: देखिए जहां पर तो यू. पी. गवर्नमैंट को सूट नहीं करता वहां पर तो वह हमारी बात मानने से इन्कार कर देते हैं जैसे नैनीताल के एग्रीमैंट की बाबत वह कहते हैं कि फालो नहीं करेंगे। लेकिन जहां पर बात उन के हक में जाती हो वहां पर पिछले एग्रीमैंट्स को सही मानते हैं, पंजाब को फायदा होने वाला हो तो वह उस बात को नहीं मानते। आखिर कोई कनसिस्टैंसी तो होनी चाहिए। (The hon. Minister will see that where anything does not suit the U.P. Government they refuse to agree with us just as they say about the Nainital Agreement that they would not follow it. But if any thing goes in their favour they agree to abide by the previous agreement. On the other hand, where from Punjab is to be benifited they do not agree to it. After all there should be some consistency.)

मन्त्री : मैं तो जनाब, इस सदन के हाथ मैं हूं। मुझ को सदन जो हुक्म देगा उसे मैं ओबे करूंगा।

श्री अध्यक्ष : मेरे कहने का मतलब यह है कि जहां पर तो कोई पिछला फैसला यू. पी. गवर्नमैंट को सूट करता है उसे तो वह मानते हैं और चाहते हैं कि वह हावी रहे चाहे उसमें कोई गलेयरिंग मिस्टेक भी क्यों न हो गई हो उसे तो कहते हैं कि पंजाब लाजमी तौर पर बाऊंड है लेकिन जो फैसला पंजाब के हक में जाता हो वह उसकी बाबत यह कहते हैं कि चूंकि यह सन् 1947 से पहिले हुआ हुआ है इस लिए वह उन पर बाइंडिंग नहीं। यह एक कंटराडिक्टरी एटीच्यूड है। After all the hon. Minister can impress upon them this point of view. (What I want to say is that where any previous agreement suits the U.P. Government, they admit that and wish that that should be followed even though there may be some glaring mistakes and assert that Punjab was bound by that. But if any decision goes in favour of Punjab they would say that as it was agreed upon before the year 1947 so the same was not binding upon them. This is a contradictory attitude. After all the hon. Minister can impress upon them this point of view.)

मन्त्री : जहां तक हमारे नुक्ता निगाह का ताल्लुक है वह उन के सामने बार बार रखा जा रहा है, केन्द्रीय सरकार के सामने भी और उत्तर प्रदेश सरकार के सामने भी। जो उत्तर प्रदेश की सरकार कहती है वह हम कबूल नहीं करते और जो बात हम कह रहे हैं वह उत्तर प्रदेश सरकार कबूल नहीं कर रही। हमारा फर्ज है कोशिश करना वह हम मुतवातर कर रहे हैं।

APPLICATIONS OF SHRI CHANCHAL SINGH AND OTHERS OF VILLAGE DIYALPURA, DISTRICT AMRITSAR, FOR TRANSFER OF LAND

*2583. **Sardar Gurnam Singh** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) whether it is a fact that Chanchal Singh and others of village Diyalpura, P. O. Path, district Amritsar, made an application under section 20 of the Canal and Drainage Act for the transfer of 69 acres of land from R.D. 1005-L to R.D. 8915-L Mulkhi Distributary and the same was rejected by the Executive Engineer, U.B.D.C., Amritsar, by an order No. 4316, dated 3rd July, 1958 ;

(b) whether it is a fact that on 31st July, 1958, an appeal was filed by Shri Chanchal Singh against the above said order before the Superintending Engineer, U.B.D.C., Circle, Amritsar which was accepted by him, on 29th June, 1959, *vide* order No. 15928/137-W.P. after hearing both the parties under section 20 of the Canal and Drainage Act;

(c) if the reply to parts (a) and (b) above be in the affirmative, whether the orders of the Appellate Authority have been implemented ; if not, the reasons therefor ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) Yes.

(b) Yes, but the application was not decided under section 20 of the Canal Act.

(c) The orders of the Superintending Engineer could not be enforced as the decision was not taken under section 20 of the Act.

Sardar Gurnam Singh : Will the hon. Minister tell us, whatever section of the Act, if order is obtained in appeal for transfer of the land from one mogha to the other ; will the Government implement it ?

मन्त्री : जैसा कि मैं ने पहले निवेदन किया है वही कार्यवाही जायज़ समझी जाती है जो कायदे और कानून के मुताबिक हो। जो पहला हुक्म था वह कानून के मताबिक नहीं था जो दरखास्त दी गई थी वह कायदा के मुताबिक नहीं दी गई थी। जो कार्यवाही सैकशन 20 आफ दी कैनाल ऐक्ट के अधीन की जाती है उस के लिए ज़रूरी है कि जो दरखास्त दी जाए वह बाकायदा प्रोसीजर के मुताबिक दी जाए।

Sardar Gurnam Singh : If the final order of the Appellate authority was not in accordance with law, did the Government or any other authority take steps to nullify that order?

मंत्री : जिन्होंने प्रार्थना पत्र दिया है उन्हें सलाह दी गई है कि वह सैक्शन 20 आफ दी कैनाल एकट के अधीन दरखास्त दें तो उस पर गौर किया जाएगा।

चौधरी राम सिंह: क्या सिंचाई मन्त्री जी बताएंगे कि सैक्शन 20 आफ दी कैनाल एक्ट, एस. ई. को एक मोघे से दूसरे मोघे पर जमीन ट्रांसफर करने का अधिकार प्राप्त है या नहीं है ?

मंत्री : जो कार्यवाही की गई थी वह सैक्शन 20 आफ दी कैनाल एक्ट के तहत की गई थी और उस के मुताबिक ही उस पर अमल हुआ। अमल हो जाने के बाद कुछ भाइयों को गिला हुआ और उन्होंने एस. ई. के पास दरखास्त दे दी। उस दरखास्त पर एस. ई. ने हुक्म कर दिया जो पहले हुक्म के उल्ट था हालांकि जो दरखास्त एस. ई. को दी गई थी वह कायदा कानून के मुताबिक नहीं दी गई थी। इस लिए वह हुक्म इम्पलीमैंट नहीं किया गया। कानून के मुताबिक प्रार्थना-पत्र सैक्शन 20 के तहत जो दिया जाए वह बाकायदा स्टैम्पड हो और उस के आने पर दोनों पार्टियों को नोटिस दिया जाना चाहिए और दोनों पार्टीज़ को सुनने के बाद फैसला किया जा सकता है। लेकिन इस case में ऐसा नहीं किया गया था।

Sardar Gurnam Singh : Sir, the hon. Minister has given reply to parts (a) and (b) of the question in the affirmative. According to that the application was given to the Executive Engineer who passed order rejecting the same. Then an appeal was filed and some orders were passed. The hon. Minister now says that there was no application.

मंत्री : अध्यक्ष महोदय, मैं ने यह कबूल नहीं किया कि वह अपील जो फाइल की गई थी एकार्डिंग टू ला थी। मैं ने तो यह कबूल किया है कि एस. ई. के पास एक ऐसी दरखास्त आई थी और उस पर एस. ई. ने जो कार्यवाही की है वह कायदा कानून के मुताबिक नहीं थी इस लिए उस पर अमल करना मुश्किल था।

सरदार गुरनाम सिंह : क्या वज़ीर साहिब बताएंगे कि जब एस. ई. ने आर्डर पास किया था वह कानून के मुताबिक पास किया था तो क्या वजह है कि उस पर अमल नहीं हुआ ? कौन सी आथोरिटी पर यह कहा जा रहा है कि वह कानून के मुताबिक नहीं था ?

मंत्री : मेरे ख्याल में माननीय सदस्य को जो खबर है वह ठीक नहीं है।

श्री अध्यक्ष : वह कहते हैं कि एक्स. इ. एन. के आर्डर्ज़ के खिलाफ वह अपील फाइल हुई थी। (The hon. Member says that this appeal was filed against the orders of the X. E. N.)

मंत्री : स्पीकर साहिब, मैं ने यह कबूल नहीं किया। मैं ने निवेदन किया है कि पहले जो दरखास्त एक्स. इ. एन. के पास आई थी उस पर जो हुक्म हुआ था वह इम्पलीमैंट हो गया था। और उस की इम्पलीमैंटेशन के बाद एक भाई ने एस. ई. के पास दरखास्त दे दी और उस पर एस. ई. ने जो कार्यवाही की वह सैक्शन 20 आफ दी कैनाल एक्ट के मुताबिक नहीं थी। वह कार्यवाही प्रोसीजर के मुताबिक नहीं की गई थी और जब तक कोई कार्यवाही कानून के मुताबिक न की जाए उस पर अमल नहीं हो सकता। अगर अब भी वह सैक्शन 20 के मुताबिक दरखास्त दें तो उस पर गौर किया जाएगा।

Sardar Gurnam Singh : Will the hon. Minister for Irrigation then send instructions, if that is the case, to expedite matters because three years have already passed ?

मंत्री : अवश्य।

कामरेड राम प्यारा : जब सरकार को इस बात का यकीन है कि एस. ई. ने गलत आर्डर दिया है तो क्या उस के खिलाफ कोई ऐक्शन लिया जा रहा है ?

मंत्री : इस बात की भी जानकारी कर ली जायगी ।

DAMAGE TO CROPS IN CERTAIN VILLAGES OF TEHSIL PANIPAT DUE TO FLOOD IN RIVER JAMUNA

*2681. **Shri Fateh Chand Vij** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) Whether he is aware of the fact that due to floods in the rainy season, the water of river Jamuna spread in villages Nenehra, Tamsabad, Snolli, Kurar Golakalan etc., in tehsil Panipat and caused considerable damage to the crops in these villages ;

(b) whether the water of Jamuna river has been flowing on the Panipat side of the bridge under construction connecting the Punjab and Uttar Pradesh and that it is changing its course ;

(c) if the reply to part (b) above be in the affirmative, the steps if any, Government propose to take to save the bridge under construction and the Khada area from the ravages of the floods ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) Yes, during high floods in river Jamuna only. Water again finds its way in river Jamuna as soon as high floods subside. without causing much damage.

(b) Not to our knowledge as the said bridge is being constructed by Uttar Pradesh Government. As regards the damage to the bridge matter concerns Uttar Pradesh.

(c) Number of schemes are being formulated for protecting the Khadar area from the ravages of floods.

श्री राम किशन : क्या मन्त्री महोदय बताएंगे कि यह जो ब्रिज बनाया जा रहा है उसी तरफ यू. पी. में एक बांध लगाया गया है जिस के कारण तहसील करनाल और पानीपत के कई गांवों को बाढ़ आने से नुक्सान होगा । इस सम्बन्ध में क्या कार्यवाही की जा रही है ?

मंत्री : ऐसी एक शिकायत मिली थी । उसकी जानकारी की गई तो पता चला कि उत्तर प्रदेश सरकार ने कोई ऐसी कार्यवाही नहीं की जिस की कि जमुना कमेटी ने मन्जूरी न दी हो ।

श्री राम किशन : मेरा सीधा सवाल यह है कि क्या वहां पर कोई बांध लगाया गया कि जिस के कारण जिला करनाल के गांवों को नुक्सान पहुंच रहा है? अगर लगाया गया है है तो सरकार इस में क्या ऐक्शन ले रही है ?

मंत्री : मैं ने जवाब दिया है कि जो कार्यवाही बांध के मुताल्लिक हुई है उस की मन्जूरी जमुना कमेटी ने दे रखी है । इस कमेटी में पंजाब का भी एक नुमायंदा शामिल था । जहां तक अपने गांवों को बचाने का ताल्लुक है, उन के गांवों की तरफ से इस के लिये जरूरी कार्यवाही की गई है ।

कामरेड राम प्यारा : इन्होंने बताया है कि जो बांध है इस को जमुना कमेटी ने ऐपरूव किया है । आया सरकार इस को ठीक समझती है या लोगों के मुफाद के खिलाफ समझती है ?

मंत्री : मैं यह जवाब दे चुका हूं कि उस कमेटी में पंजाब का भी नुमायंदा शामिल था चाहे वहां जो फैसला हुआ वह ठीक समझा जाए या गलत ।

कामरेड राम प्यारा : क्या पंजाब के नुमायंदे ने उस फैसले के साथ इत्तफाक किया या उस से इख्तलाफ ज़ाहर किया ?

मन्त्री : इस के लिये नोटिस चाहिए ।

मुख्य मन्त्री : इस को सीधा कहें कि हमारा आदमी वहां पर शामिल ज़रूर था मगर जो वहां पर फैसला हुआ वह पंजाब के खिलाफ जाता था । वह हमें नुकसानदेह है ।

श्री राम किशन : उस फैसले से जब नुक्सान है तो क्या पंजाब सरकार उस फैसले को रिवर बोर्ड या ज़ोनल कौंसिल को रैफर करने को तैयार है ?

मुख्य मन्त्री : वह तो जब पूरा हो गया, बांध तो कोई तोड़ेगा नहीं । जो आदमी उस वक्त हमारा नुमायंदा था, उस का नाम तो मुझे याद नहीं और न ही यहां पर लाया जाना चाहिए, उस का कहना था कि वहां पर बड़े बड़े आदमी बैठे थे, उस की हिम्मत नहीं हुई कि कुछ कहे । तो जो बचाव किया जा सकता था वह हम ने सोचा और उस को गांव वालों ने खुद ही कर लिया । हमें इस बात की खुशी है ।

श्री फतेह चन्द विज : मुझे तो सवाल करने की इजाजत ही नहीं मिली ।

श्री अध्यक्ष : आप ने फिर कभी कर लेना । (The hon. Member may ask the question on some other occasion.)

CONSTRUCTION OF CANAL IN TEHSIL MOHINDERGARH

*2693. **Shri Banwari Lal :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government for the construction of a Canal in tehsil Mohindergarh ; if so, the time by which it is likely to be constructed together with the branch from which it is to be taken out and the names of the villages to be irrigated thereby ?

Chaudhri Ranbir Singh : Yes. Sohna Lift Scheme (3rd stage) of Gurgaon Canal Project.

It will be taken after construction of dams in Yamuna basin, when sufficient water supplies will thus be available at Okhla Head works.

All the villages of the tehsil lying on the eastern side of Dohan River will be benefited.

श्री बनवारी लाल : क्या मन्त्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि इस सोहना लिफ्ट स्कीम के बनाने में कितना समय लग जायगा ?

श्री अध्यक्ष : जल्दी ही बना देंगे ?

श्री बनवारी लाल : अगर इस स्कीम का काम जल्दी नहीं होना तो खेती बाड़ी के काम के लिये सिंचाई के और क्या साधन अपनाए जा रहे हैं ?

मन्त्री : जहां तक समय का ताल्लुक है कुछ कह नहीं सकता । भाखड़ा के बनने में 14 साल लग गए । यह भी वैसी ही बड़ी स्कीम है । जहां तक उस इलाके में सिंचाई का ताल्लुक है वहां जो लोग कूएं लगाना चाहते हैं उन को कर्जा दिया जाता है और कूओं को बिजली भी देने की कोशिश की जाती है ताकि वह इलाका भी अपनी पैदावार बढ़ा सके ।

श्री बनवारी लाल : क्या मन्त्री महोदय बताएंगे कि वहां पर बिजली के साधन कैसे बढ़ेंगें जबकि दादरी सरकल को तोड़ा जा रहा है ?

मंत्री : मैं मैम्बर साहिब को आश्वासन दिलाना चाहता हूं कि इस सम्बन्ध में जितनी कार्यवाही जरूरी होती है उस के लिये वहां पर महकमा के काफी कर्मचारी हैं।

श्री अमर सिंह : वहां पर जो तीन साल के बने हुए ट्यूबवैल्ज़ हैं उन को तो कनैक्शन मिल नहीं रहे तो नए कैसे देंगे। क्या मन्त्री महोदय यहां पर बयान देंगे कि जो टयूबवैल वहां पर लगे हुए हैं उन को जल्दी से जल्दी कनैक्शन देंगे ?

मंत्री : सदस्य ने एक जैनरल सा स्टेटमैंट दिया है। मुझे मालूम नहीं कि यह मुझे सूचना देना चाहते थे या सवाल पूछना चाहते थे। अगर कुछ पूछना चाहते हैं तो डैफिनिट सवाल करें।

श्री अध्यक्ष : आप ने कहा है कि बिजली जल्दी से जल्दी देंगे। इन का सवाल है कि जो ट्यूबवैल वहां पर मुकम्मल हो गए हैं उन को तो आप ने अभी तक बिजली नहीं दी तो नए जो बनेंगे उन को कहां से देंगे ? (The hon. Member has said that electricity will be provided as soon as possible. The hon. Member's question is that in the case of these tube-wells which have already been completed, electricity has not been provided so far, then how will electricity be provided to those which will be constructed hereafter?)

मंत्री : ऐसे केसिज़ में जल्दी की जा रही है।

श्री बनवारी लाल : मन्त्री महोदय ने कहा है कि महेन्द्रगढ़ के ज़िले के लिये बिजली जल्दी देंगे। क्या यह हाउस में स्टेटमैंट देंगे कि वहां पर बोरिंग की मशीन भी दी जाएगी ?

EMBANKMENT OF BLACK BEIN BEYOND SULTANPUR IN KAPURTHALA DISTRICT

*2728. **Sardar Balwant Singh** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether there is a scheme under the consideration of Government for the embankment of Black Bein, beyond Sultanpur in Kapurthala District ; if so, the details thereof.

Chaudhri Ranbir Singh : Yes, a scheme, namely, canalising of western Bein (Black Bein) has been prepared and provision for constructing embankment on either side of western Bein below Sultanpur Lodhi in Kapurthala district has been approved.

(श्री राम किशन सप्लीमैंट्री पूछने के लिए खड़े हुये)

श्री अध्यक्ष : इस पर सप्लीमैंट्री कल होंगें। (The supplementries on this question may be asked to-morrow.)

UNSTARRED QUESTIONS AND ANSWERS

SALE OF TWO PLOTS OF LAND IN BARARA STATION

1005. **Chaudhri Ram Prakash** : Will the Planning and Development Minister be pleased to state—

(a) whether it is a fact that two plots of land measuring 11 marlas situated at Barara Station, district Ambala, compri-

---

N.B.—Unstarred Question No 1009 and its answer is printed as an Annexure at the end of this debate,

sing Khasras Nos. 584/7 marlas and 590/4 marlas (near Veterinary Hospital Well) belonged to the Government ;

(b) whether the Government is aware of the fact that the said plots of land were sold by the former District Board, Ambala, on 12th July, 1960 to some public man, under registered deeds ;

(c) if reply to part (b) is in the affirmative, whether the District Board, Ambala, had the title to dispose of the said Government property ;

(d) the present market value of the said plots of land ;

(e) whether the said plots were sold by the said District Board by-public auction or by inviting tenders or through negotiation;

(f) the total amount received by the said District Board for the said plots ?

Sardar Darbara Singh : (a) No. These were, however, previously property of erstwhile District Board.

(b) It is incorrect that these plots were sold by the District Board.

(c), (d), (e) and (f). In view of the reply to part (b) above, the question does not arise.

BOARD OF AYURVEDIC AND UNANI SYSTEMS OF MEDICINE PATIALA

1011. Comrade Gurbakhsh Singh Dhaliwal : Will the Minister for Finance be pleased to state—

(a) whether any post of Cashier or Accountant had existed in the Board of Ayurvedic and Unani Systems of Medicines, Patiala since its formation ;

(b) whether the said Board had purchased any cash box or double locks almirah for keeping the cash etc., if not the manner in which cash was kept ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : (a) There was no post of Cashier or Accountant in the office of the Board up to 7th December, 1962. Now the Government has converted the two posts of clerks. One has been designated as Accountant and the other as Cashier-cum-Steno-typist. Previously one of the clerks used to work as Accountant-cum-Cashier.

(b) No cash box or double locker has been purchased by this office for keeping cash, etc. as the receipts used to be deposited in the treasury or Bank the next day and the amount exceeding Rs 200 was never allowed to be kept in hand as provided in rules. However, the person dealing with the cash was issued with a confidential tray, wherein the cash used to be kept by him. The confidential tray further used to be placed in the almirah in the possession of the clerk working as Accountant cum-Cashier.

BUS FARE CHARGED ON CERTAIN ROUTES

1012. Comrade Gurbakhsh Singh Dhaliwal : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the distance between Sirhind-Bassi, Sirhind-Gobindgarh, Patiala-Rajpura, Patiala-Bahadurgarh and Patiala-Nabha and the bus fare being charged on each of these routes ;

(b) whether there is any difference in the fares being charged on the said routes for identical distances ; if so, the reasons therefor ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) The distance between the routes mentioned in the question and the fare being charged thereon are :—

Route		Distance	Bus fare being charged per passenger
			Rs nP.
Sirhind-Bassi	..	6 miles	0.19
Sirhind-Gobindgarh	..	7 miles	0.25
Patiala-Rajpura	..	16 miles	0.50
Patiala-Bahadurgarh	..	5 miles	0.19
Patiala-Nabha	..	16 miles	0.56

(b) Yes. Government have fixed the maximum and the minimum fare rates per passenger per mile at 7 and 5 pies respectively. Within these limits, the operators are competent to fix the fares on the routes being operated by them. On the above routes, the operators are charging the fares within the prescribed limits. While fixing fare on a route within these limits, factors like road condition, traffic potential and extent of competition from railway services are kept in view.

ELECTRIC CONNECTIONS FOR TUBEWELLS IN MOHINDERGARH DISTRICT

1019. Shri Banwari Lal : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state :

(a) the total number of applications received by Government for electric connections for tube-wells in Mohindergarh Tehsil during the period from March, 1962 uptodate;

(b) the names of the villages and of persons, from the said Tehsil from whom the applications mentioned in part (a) above were received ;

(c) the names of persons who have since been given electric connection ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) 45.

(b) and (c). The information is given in the Annexure.

ANNEXURE

(b)

Name of village		Name of applicant
Mohindergarh	..	1. Shri Jawahar Singh
		2. Shri Siri Ram
		3. Agriculture Inspector
		4. Shri Nand Ram
		5. Shri Ganpat Ram
		6. Shri Om Parkash Joshi
		7. Shri Raghbir Singh

Name of village		Name of applicant
(b)—*contd*		
Paiga	..	1. Shri Jai Dayal Singh
		2. Shri Bejindra Ram
		3. Shri Kishoo Lal
		4. Shri Umroo
		5. Shri Sheo Chand Ram
		6. Shri Ranjit Singh
		7. Shri Khima Nand
		8. Shri Udmi Ram
		9. Shri Mam Chand
Sisot	..	1. Shri Dev Karan Inder Lal
		2. Shri Siri Chand
		3. Shri Nathu Ram
		4. Sarpanch Siru Chand
		5. Shri Mohan Lal
		6. Shri Mata Deen
		7. Shri Gumani Ram
		8. Shri Parbhati Lal
		9. Shri Budh Ram
		10. Shri Kalu Ram
		11. Shri Siri Chander
Kanina	..	1. President, M. C.
		2. Shri Bishan Singh
		3. Market Committee, Mandi Kanina
Unhani	..	1. Shri Shankar Lal
		2. Shri Chajju Ram
		3. Shri Hari Singh
Dhanouda	..	1. Panchayat V. Dhanauda
		2. Shri Manphool Singh
Sigra	..	1. Shri Dev Karan
Bojawas	..	1. Shri Phool Singh
		2. Sarpanch V. Bajawas
Jhagroli	..	1. Shri Chirinji Lal
		2. Sarpanch V. Jhagroli

[Minister for Irrigation and Power]

Name of village	Name of applicant
(b)—*concld*	
Jhagroli	3. Shri Sheo Narain
	4. Shri Phool Singh
Guda ..	1. Shri Manohar Lal
	2. Sarpanch Nagar Panchayat (Appl. No. 3)
	3. Sarpanch Nagar Panchayat (Appl. No. 4)
(c)—1. Mohindergarh ..	Shri Siri Ram
2. Kanina ..	President, M. C.

KANINA-ATELI ROAD IN MOHINDERGARH DISTRICT

1020. Shri Banwari Lal : Will the Minister for Planning and Development be pleased to state:—

(a) Whether any funds have been provided for the construction of Kanina-Ateli Road in Mohindergarh District ;

(b) If so, the amount thereof ?

Sardar Darbara Singh : (a) & (b)

No funds have been provided for 1963-64 on account of National Emergency.

9 a m

SHORT NOTICE QUESTIONS AND ANSWERS.

RESERVATION OF PROMOTIONAL CLASS III AND IV POSTS FOR SCHEDULED CASTES SCHEDULED TRIBES IN GOVERNMENT OFFICES

***3514. Shri Amar Singh, Babu Ajit Kumar :** Will the Chief Minister be pleased to state

(a) whether he is aware of the fact that the Government of India has recently decided to reseve 12.5 percent of promotional posts in Government offices in Class III and IV services for employees belonging to the Scheduled Castes/Scheduled Tribes in view of the recent decision of the Supreme Court in this respect;

(b) if the reply to part (a) above be in the affirmative whether Government is considering any proposal to implement the said decision; if so, when, with the details thereof; if not, the reasons therefor ?

Sardar Gurbanta Singh : (a) No instructions have recently been received from the Government of India in the matter.

(b) In view of (a) above, question does not airse.

Babu Ajit Kumar : It has been stated in part (a) of the Question—

> "Whether he is aware of the fact that the Government of India has recently decided to reserve 12.5 per cent of promotional posts in Government offices in Class III and IV services............"

ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਕਾਪੀ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਇਹ ਗਲ ਜਚਦੀ ਨਹੀਂ । ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹਨ ਫਿਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਸੈਂਟਰ

ਨੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਨਕਲ ਵੀ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਰਟਿਕਲ 16 ਏ ਅਨੁਸਾਰ ਵੀ ਸਟੇਟ ਗੌਰਮਿੰਟ ਲਈ ਕੋਈ ਬੰਦਸ਼ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ਤਾਂ ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਸਰਕਾਰ ਕੋਈ ਸਰਕੂਲਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਐਕਸ਼ਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਜੋ ਕੁਝ ਅਸਾਡੇ ਅਖਤਿਆਰ ਵਿੱਚ ਹੈ ਅਸੀਂ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਾਂ। ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਆਇਆ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਅਜੇ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਿਆ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਵੀ ਆਇਆ ਮੈਂ ਆਪ ਵੇਖ ਲਵਾਂਗਾ। ਪਹਿਲਾਂ ਕੇਬਨਟ ਵਿਚ ਆਪ ਡਿਸਕਸ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ ਕਿ ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਿਹੜੀ ਗਲ ਸਟੇਟ ਗੌਰਮਿੰਟ ਤੇ ਛਡੀ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਅਸੀਂ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਾਂ।

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਕੀ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਕਾਪੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਲੈ ਆਈਏ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਣਗੇ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਪਹਿਲੀ ਗਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਇਹ ਰੁਝੇਵਾਂ ਖਲਜਗਨ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਆਇਆ ਹੋਊ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੋਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਊ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ (ਵਿਘਨ)

ਸ੍ਰੀ ਬਲਰਾਮਜੀ ਦਾਸ ਟੰਡਨ : ਕੀ ਕੋਈ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਖਲਜਗਨ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਇਤਰਾਜ ਟੰਡਨ ਸਾਹਿਬ ਕਰਨਗੇ ਇਸੇ ਲਈ ਰੁਝੇਵਾਂ ਲਫਜ਼ ਨਾਲ ਵਰਤਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿਚ ਲਗ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਿਆ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਹਲਿਆਂ ਹੋ ਕੇ ਮੈਂ ਸਾਰਾ ਪਤਾ ਕਰਵਾ ਲਵਾਂਗਾ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਪੁਛ ਸਕਦੇ ਹੋ, ਲਿਖ ਕੇ ਜਵਾਬ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹੋ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ: ਮੈਂ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਗਲ ਸ਼ਾਇਦ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਨਾ ਆਈ ਹੋਵੇ। ਮੈਂ 16 ਮਾਰਚ ਦੀ ਅਖਬਾਰ ਟ੍ਰਿਬਯੂਨ ਲਿਆਇਆ ਹਾਂ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਸ ਸਾਰੀ ਗਲ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ, ਜੇਕਰ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਇਜ਼ਾਜਤ ਦਿਉ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦੇਵਾਂ। ਇਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ . . . .

> "The Union Government to-day approved the Home Ministry's proposals for reservation of posts at the stages of promotion for Class-III and Class-IV employees belonging to Scheduled Castes and Scheduled Tribes.
>
> It is understood that the quota of reservation for promotions will be 12.5 per cent of the sanctioned posts, the same percentage as in the case of initial recruitment.
>
> The reservation will be done only for these two communities and not to other backward classes.
>
> The Union Government's decision follows a Supreme Court's judgement holding that Government are competent to reserve posts in the promotional cadres for Scheduled Castes and Scheduled Tribes."

May I send this to the Government ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਜ਼ਰੂਰ ਭੇਜ ਦਿਉ, ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਲਵਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਇੰਨੀ ਜ਼ਰੂਰ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਨਾਂ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਪਰਸੈਂਟੇਜ਼ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਟੇਟ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਕਾਗਜ਼ ਸੈਂਟਰ ਤੋਂ ਆਏ ਹੋਣ ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਸਿਧੇ ਸੈਕਟਰੀ ਪਾਸ ਚਲੇ ਗਏ ਹੋਣਗੇ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਅਜੇ ਤਕ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇ ਤੇ ਜੇਕਰ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਆਇਆ ਹੋਊ ਤਾਂ ਮੈਂ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇਗਾ ਸਾਰੀ

[ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ]
ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਲਈ । ਜੇਕਰ ਸੈਂਟਰ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਸ ਮੁਤਾਬਕ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਪੂਰੀ ਹਮਦਰਦੀ ਨਾਲ ਜਿੰਨਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾ ਸਕੇ ਉਠਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ।

श्री अमर सिंह : क्या चीफ मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि क्या उन्हें चिटठी नहीं मिली, वह तो जहीन होने का दावा करते हैं तो कब तक इस बात का फैसला हो जाएगा ?

Home Minister : As early as possible.

TUITION FEE CONCESSION ETC. TO BACKWARD CLASS STUDENTS ACCORDING TO THE NEW DECISION ABOUT BACKWARDNESS

***3476. Pandit Mohan Lal Datta :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether in view of the new decision about backwardness on economic basis the economically backward boys and girls are likely to get the fee concession which is at present enjoyed by the students of backward classes notified as such heretofore;

(b) whether the privately managed schools will be given grants in respect of the said concession in tuition fee to the class which are to be treated as backward according to the latest decision ?

Sardar Partap Singh Kairon :
(a) (b) The matter is under consideration.

Padit Mohan Lal Datta : May I know what time will it take ?

Chief Minister : I think not less than two months .

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या वज़ीर साहिब बताएंगे कि बैकवर्ड कलासिज़ के बच्चों को स्कूलज़ में ट्यूशन फी की रियायत कब से एक्स्टैंड की जाएगी। पेमैंट के वगैर स्कूलों में दाखला उनके लिए मुमकिन नहीं।

मुख्य मन्त्री : अगर फैसला हक्क में हुआ तो तब से ही डिसबर्स किया जाएगा और रैटरस्पैक्टिव हो जाएगा अगर खिलाफ हुआ तो उस दिन से लागू हो जाएगा जब से फैसला होगा।

श्री अमर सिंह : क्या चीफ मिनिस्टर साहिब बतलाएंगे कि यहां पर चण्डीगढ़ में भी सैक्टर 27 के स्कूल में हरिजन बच्चों को दाखिल नहीं किया गया कि पहले फीस लाओ फिर दाखिल करेंगे।

मुख्य मन्त्री : मुझे कोई इत्तलाह नहीं है आप ऐसी बात मुझे बतला दें। Please send me in writing so that the same may be examined? ऐसी बात नहीं होने दूंगा।

RETIREMENT AGE OF STATE GOVERNMENT EMPLOYEES

***3555. Shri Amar Singh :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether Government has recently taken any decision to raise the retirement age of all State Government Employees from 55 years to 58 years; if so, the date from which this decision has been enforced;

(b) whether Government have issued any instructions in this behalf; if so, a copy of the same be placed on the Table of the House ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes; from 1st December, 1962.

(b) Yes; a copy of the instructions is laid on the Table of the House .

No. 5410-3 G.S-63/11926

From

Shri Saroop Krishen, I.C.S.,
Financial Commissioner Planning and Additional
Chief Secretary to Government, Punjab.

To

All Heads of Departments in the Punjab and
Resgistrar, Punjab High Court

Dated Chandigarh the 28th March, 1963

Subject.—Age of compulsory retirement-raising of .

Sir,

I am directed to say that the question of raising the age of compulsory retirement has been considered by the Government and it has been decided to raise the age of compulsory retirement of State Government employees from 55 years to 58 years with effect from the 1st December,1962, subject to the exception that, the age of retirement of patwaris, ministerial staff and Class IV Government employees, including new entrants, will remain 60 years in case this practice is being followed according to the rules governing their services conditions.

2. A Government employee who attained the age of compulsory retirement on or after 1st December, 1962 or who was on leave preparatory to retirement or proceeded on such leave on or after 1st December, 1962 will not be entitled to the benefit of the increased age of compulsory retirement unless he is permitted to resume duty after the appointing authority is satisfied that he is efficient and physically fit.

3 Government employees who had already retired before 1st December, 1962 or who were on refused leave on 1st December, 1962 beyond the date of compulsory retirement are not entitled to resume duty under these orders. Those employees, however, who on 1st December,1962 were on refused leave beyond the date of compulsory retirement may be re-employed, if fit.

4. Government employees who are on extension in service on the date of the issue of these orders may be allowed to continue in service up to the age of 58 years.

5. Scientific and technical personnel may be given extension in service or re-employment up to 58 years subject to the instructions issued on the subject from time to time.

6. Notwithstanding anything contained in the foregoing paragraph's the appointing authority may require a Government employee to retire after he attains the age of 55 years on three month's notice without assigning any reason. This will, be in addition to the provisions already contained in rule 5.32 of the Punjab C.S.R. Vol.II to retire an office who has completed 10 year's qualifying service and will normally be exercised to weed out unsuitable employees after they have attained the age of 55 years. A Government employee may also, after attaining the age of 55 years, voluntarily retire after giving three month's notice to the appointing authority.

7. Detailed instructions for regulating the period between the date of compulsory retirement of the Government employees who have already attained the age of compulsory retirement and the date they are permitted to resume duty by the appointing authority under paragraph 2 above, and other conditions, will follow.

8. The orders shall apply to all Government employees in the integrated State.

9. Necessary amendments to the rules will be issued separately, in due course.

[Chief Minister]

10. These orders issue in consultation with the Finance Department—*vide* their U.O No. 723-(2)-FRI-63, dated the 8th March, 1963, and U.O. No. 3736-FRI-63 dated the 28th March, 1963.

Yours faithfully,
Sd—
DEPUTY SECRETARY GENERAL ADMINISTRATION
for Financial Commissioner Planning and
Additional Chief Secretary to Government,
Punjab.

No. 5410-3 G.S-63/11927, dated Chandigarh the 28th March, 1963

A COPY is forwarded to the Accountant-General, Punjab, for information.

By Order,
Sd—
DEPUTY SECRETARY GENERAL ADMINISTRATION,
for Financial Commissioner Planning and
Additional Chief Secretary to Government,
Punjab.

A COPY each is forwarded , for information, to :—

(i) All Financial Commissioners.

(ii) All Administrative Secretaries to Government, Punjab,

(iii) Secretaries/Private Secretaries/ Personal Assistants to the Chief Minister/ Ministers/ Chief Parliamentary Secretary to Government, Punjab.

Sd—

SUPERINTENDENT GENERAL SERVICES,
for Financial Commissioner Planningand
Additional Chief Secretary to Government,
Punjab,

To

(i) All Financial Commissioners

(ii) All Administrative Secretaries to Government, Punjab,

(iii) Secretaries/Private Secretaries/Personal Assistants to Chief Minister/Ministers/Chief Parliamentary Secretary to Government, Punjab.

U.O. No. 5410-3 G S-63, dated Chandigarh, the 28th March, 1963

श्री बनवारी लाल : क्या मुख्य मन्त्री जी बताएंगे कि हरेक काडर में रिटायरमैंट की उम्र बढ़ा दी गई है या कोई मैडिकल या और बेसिज भी है ?

Mr. Speaker : It is not a supplementary.

QUESTION OF PRIVILEGE

Shri Balramji Dass Tandon : Respected Speaker Sahib, I want to draw your attention to a serious breach of privilege of the House.

According to Article 151(2) of the Constitution of India, the Comptroller and Auditor-General of India, is bound to prepare and lay before the House the yearly Audit Report of the State through the Governor which he has failed to do this year. This is a constitutional matter and the Auditor-General of India has failed to act accordingly. As it is a serious breach of privilege of the House, the matter may be referred to the Privileges Committee of the House for proper action.

स्पीकर साहिब, हर साल आडिट रिपोर्टस हमेशा बजट सैशन में पेश होती रही हैं और उन के मुताबिक सारा साल काम चलाया जाता रहा है। यह चीज़ संविधान के अन्दर प्रोवाइडिड है कि आडिट रिपोर्ट जो है वह हाउस के अन्दर गवर्नर साहिब की मन्ज़ूरी से ले की जानी चाहिये। लेकिन ऐसा न होना यह एक तरह का ब्रीच आफ दी प्रिविलज आफ दी हाउस है।

श्री अध्यक्ष: यह ऐसी बात नहीं है। यह ज़रूरी नहीं कि आडिट रिपोर्ट बजट सैशन में ही पेश हो। मैं ने इस के मुताल्लिक देखा है कान्स्टीट्यूशन में यह कहीं प्रोवीज़न नहीं है कि किसी स्पैसेफिक डेट को यह ज़रूर पेश होनी चाहिये। मगर कनवैनशन यह है कि हमेशा बजट सैशन में यह पेश होती रही है। (It is not so. It is not necessary that audit report should be presented during the Budget Session. I have seen the constitution no specific, date has been mentioned therein. It is only a convention that it is presented in the Budget Session.)

Shri Balramji Das Tandon : Mr. Speaker, this is the fag end of the Session. लेकिन यह रिपोर्ट अभी तक नहीं आई।

Mr. Speaker : The Report will be laid on the Table of the House. The e is no sp cific convention or obligatory directon that the Report should be laid on the Table of the House during the Budget Session. This will be placed on the Table in due course. No breach of privilege is involved.

श्री बलरामजी दास टंडन : It should be presented in the Session. यह हमेशा उस वक्त lay की जाती है जब असैम्बली सैशन में हो।

श्री अध्यक्ष : अगला Session भी तो होना है। (There will be another Session also.)

श्री बलरामजी दास टंडन : पी. ए. सी. जो इस हाउस की बनी है, स्पीकर साहिब, इस ने भी तो कोई ना कोई काम करना होता है।

Mr. Speaker : I have examined the matter. No breach of privilege of the House is involved .

CALL ATTENTION NOTICES

ਕਾਮਰੇਡ ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਭੌਰਾ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ; ਮੇਰਾ ਇਕ *ਕਾਲ ਅਟੈਨਸ਼ਨ ਨੋਟਿਸ ਸੀ ਕਿ ਖੰਡ ਦਾ ਭਾਓ 4/- ਰੁਪਏ ਫੀ ਬੋਰੀ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਹੀ ਚੜ੍ਹਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

गृह मन्त्री : Quotas जो हैं महज़ गवर्नमैंट आफ इन्डिया से ही रीलेट करते हैं। स्टेट गवर्नमैंट तो महज़ इसके मुतालिक रैप्रीज़ैंट ही कर सकती है।

We have been pressing them and we will continue pressing again and again. इस के साथ ही हम उन को इस बात पर भी प्रैस करते

***comrad Bhan Singh Bhaura**: I seek leave to call the attention of the Minister for Food and Civil Supplies regarding advance in the prices of the sugar by Rs. 4 a bag during the last ten days or so because of the delay occurred in the release of the quota.

[Home Minister]

जाएंगे कि कोटाज़ जो रीलीज़ किये जाय वह लारजर स्केल में करें।

Mr. Speaker : There is another 'Call Attention' notice from Comrade Bhan Singh Bhaura.

ਕਾਮਰੇਡ ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਭੌਰਾ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰੀ ਕਾਲ ਅਟੈਨਸ਼ਨ ਮੋਸ਼ਨ ਇਹ ਹੈ :

I beg to seek leave to call the attention of the Minister-in-charge regarding the statement issued by Sardar Gurdial Singh, Member, Government Punjabi Typewriter Improvement Committee alleging scandalous agreement between Messrs Remington Rand Company and Language Department by which the Department accepted 42 keys Typewriters instead of 46 keys Typewriters passed by the said Advisory Committee.

श्री अध्यक्ष : It is purely an administrative order. गवर्नमैंट को इस के मुताल्लिक यह हिदायत है कि वह अपनी मर्ज़ी के मुताबिक जहां से भी जी चाहे कोई चीज़ खरीदे । It is for the Government to decide. टाइपराइटर्ज़ का जो मामला है यह उन का अपना है जहां चाहें वह इस का आर्डर प्लेस कर सकते हैं। गवर्नमैंट सीलिंग फैनज़ खरीद करती है। यह उन की अपनी मर्ज़ी होती है कि जहां से मर्ज़ी हो वह इन को खरीद करें चाहे 48 इंच के ले और चाहे 42 इंच के ले, यह उन की अपनी मर्ज़ी की बात है। कालिंग अटैनशन नोटिसिज़ इन छोटी छोटी बातों के लिये नहीं होते । Do not try to give call attention notices on such petty matters.(It is purely an administrative order. Government is entited to purchase anything from any where according to the instructions issued. It is for the Government to decide. The matter relating to the purchase of typewriters is their own affair. They are authorised to place an order where ever they like. For example the Government purchase ceiling fans. They do so according to their own option. They may purchase fans of 48 or 42 size it is their own choice. Call attention notices are not meant for small matters like this. The hon. Member should not try to give calling attention notices on such petty matters.)

श्री मंगल सेन : स्पीकर साहिब, मेरी *कालिंग अटैनशन मोशन यह है कि चौधरी राम नारायण, जो चीफ मिनिस्टर की सलाहकार, कमेटी के प्रधान हैं, उन्होंने अपनी स्टेटमैंटस अखबारों को दिये हैं, मैं समझता हूं हमे इस पर ज़रूर ही विचार करना चाहिये ।

***Shri Mangal Sen**: I hereby move a motion for calling attention to a matter of urgent public importance namely.

*A statement of Chaudhri Ram Narain, Chairman, Advisory Committee has appeared in the newspapers day-before-yesterday stating that corruption is rampant at all levels in the State. This Statement of the Personal Advisory Committee of the Chief Minister is of great importance. An opportunity therefore be given to discuss this matter. I am giving notice of this call atention motion as it is a serious charge against the adminisiration which requires consideration.

श्री अध्यक्ष : अगर हम यही चर्चा करते रहे कि चौधरी राम नारायण कहते क्या हैं तो हम कोई काम भी नहीं कर पायगे और हाउस का वक्त भी सारे का सारा लग जायेगा। (If we continued discussing what Chaudhri Ram Narain has said then we will not be able to finish the business before the House and the entire time at the disposal of the House will be wasted.)

श्री मंगल सेन : बात आप की तो ठीक है मगर अगर चर्चा हो जाय तो बात साफ हो जायेगी।

श्री अध्यक्ष: ऐसी बातें वज़नदार नहीं होती अगर प्रैस में कोई खबर आज आ जाती है तो कल को यह भी कहा जा सकता है कि यह एक मिसलीडिंग स्टेटमैंट है और हाउस में इस पर डिकशन करते घंटे लग जाते हैं। Don't take notice of this, besides the House cannot take cognizance of what has been mentioned by the press. (These things do not carry much weight. If any news appears in the press today it can be contradicted tomorrow and can be declared as a misleading statement but it takes hours to discuss it in the House. The hon. Member need not take notice of this. Besides the House cannot take cognizance of what has been mentioned by the press.)

सरदार गुरदियाल सिंह ढिल्लों : डाक्टर मंगल सेन ने एक बड़ा भारी मसला उठाया है। चौधरी राम नारायण ने यहां तक कहा है कि जिन बातों का मिनिस्टर साहिबान को पता नहीं मैं बता सकता हूं......

मुख्य मन्त्री : स्पीकर साहिब, इस सिलसिले में मैंने दो बातें कहनी हैं जो कि काफी शोकिंग और सरप्राइज़िंग हैं

एक तो यहां पर यह कहा गया है कि नैशनल डिफैंस फण्ड ज़बरदस्ती इकट्ठा किया गया लेकिन यहां पर ऐसी कोई बात नहीं हुई। कोई एक टैक्स ऐसा तो हो सकता है मगर टाप लैवल से लेकर हर लैवल पर कुरपशन रैम्पैंट है, ऐसी कोई बात नहीं है। दूसरी बात थी चौधरी राम नारायण के मुतअलिक......

श्री अध्यक्ष : इस के मुतअलिक मैंने पहले भी कह दिया है कि अगर प्रैस में कोई स्टेटमैंट दे भी दी जाये तो उस के लिये हाउस का वक्त न लिया जाये।

In this respect the hon. Members will agree with me that we should not take Chaudhri Ram Narain's case so seriously. I think we should let the Chief Minister deal

[श्री अध्यक्ष]
with him. Besides this the Advisory Committee is coming under discussion. (I have already said in this respect that if any statement appears in the press the time of the House need not be taken for discussing it. In this respect the hon. Members will agree with me that we should not take Chaudhri Ram Naraini's case so seriously. I think we should let the Chief Minister deal with him. Besides this the Advisory Committee is coming under discussion.)

ਸਰਦਾਰ ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ : ਸਪੀਕਰ ਸਹਿਬ, ਮੇਰਾ ਵੀ ਇਕ ਕਾਲਿੰਗ *ਅਟੈਨਸ਼ਨ ਨੋਟਿਸ ਹੈ ।

Mr. Speaker : This call attention notice is under my consideration for the last few days. It is regarding the collection of National Defence Fund under corecion and threatening the person concerned about the dire consequences if he does not withdraw the complaint made by him to the Deputy Commissioner, Ferozepore, against Shri Prithipal Singh, Magistrate 1st Class.

I am sending it on to the Chief Minister. He will make enquiries about it. If the complaint is substantiated, the Government will definitely take some action.

ਸ੍ਰੀ ਬਲਰਾਮਜੀ ਦਾਸ ਟੰਡਨ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਕੁਲੈਕਸ਼ਨ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਹਰਜ਼ ਤਾਂ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਗਰੀਬ ਤੋਂ 50 ਰੁਪਏ ਤਾਂ ਲੈ ਲਏ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਰਸੀਦ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ । ਕਮ ਅਜ਼ ਕਮ ਰਸੀਦ ਤਾਂ ਮਿਲਣੀ ਹੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਫੇਰ ਜੇ ਉਹ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਬੈਠਾਈ ਰਖਿਆ। ਜੇ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਉਸ ਨੇ ਡੀ. ਸੀ. ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਨੂੰ ਸ਼ਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਅਰਜ਼ੀ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਡਰਾਉਣਾ ਧਮਕਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਕਈ ਵਾਰੀ ਲਿਆਂਦੀ ਹੈ It is a very Shocking State of affairs.

Mr. Speaker : I am sending it on to the Chief Minister. I would also request Mr. Kulbir Singh to meat the Chief Minister about it.

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : 50 ਰੁਪਏ ਦੇ ਮੁਤੱਲਕ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਤਾਂ ਆਈ ਸੀ ਪਰ ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਿਹੜੀ ਹੈ ।

ਸ੍ਰੀ ਬਲਰਾਮਜੀ ਦਾਸ ਟੰਡਨ : ਇਹ ਡਿਸਟਰੀਕਟ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਸਾਰੀ ਗਲ ਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਾਦ ਨਹੀਂ । ਇਤਨਾ ਕੁ ਯਾਦ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਕਿ 50 ਰੁਪਏ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਆਈ ਸੀ ਇਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਸਪੈਸ਼ਲ ਹਦਾਇਤਾਂ ਆਈ. ਜੀ. ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਪਤਾ ਕਰਕੇ ਦੱਸੇ । ਇਸ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ

---

*__Sardar Kulbir Singh__ : I beg to move a call attention motion on a matter of urgent public importance—

That Shri Prithipal Singh, Magistrate 1st Class, Ferozepore, compelled one Bahadar Singh of Village Alike to pay Rs 50 towards N.D. Fund on 16th February, 1963 and 18th February, 1963 without issuing any receipt.

He was called at Sadar Police Station, Ferozepore by the Police on 27th March, 1963, abused and threatened of dire consequences if he does not withdraw the complaint made by him to the Deputy Commissioner, Ferozepore, against the aforesaid Magistrate.

ਹੋਰ ਕੀ ਅਥਾਰਟੀ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹਾਂ।

ਸਰਦਾਰ ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ: ਇਹ ਸ਼ਕਾਇਤ ਉਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਮੋਸ਼ਨ ਮੂਵ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ?

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ: ਤੁਸੀਂ ਸੀ.ਐਮ: ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮਿਲ ਲਓ ਅਗਰ ਕੋਈ ਸੀਰੀਅਸ ਐਲੀਗੇਸ਼ਨ ਹੋਣਗੇ he will definetly depute some one to make necessary enquiries.
(The Honourable Member may see the Chief Minister in case there are any serious allegations. He will definitely depute someone to make the necessary enquiries.)

पंडित मोहन लाल दत्त : स्पीकर साहिब, गवर्नमेंट ने जो इस पालिसी का ऐलान किया है कि गरीबी के आधार पर पिछड़ापन माना जाएगा, इसकी क्या इम्प्लीकेशंज हैं कुछ पता नहीं है........

श्री अध्यक्ष : यह नोटिस* मैंने कल ही डिसअलाउ कर दिया था ।

(I disallowed this call attention notice yesterday.)

OBJECTIONABLE PASSAGES IN THE BOOK PUNJAB.

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ: ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਵਲੋਂ ਛੱਪੀ ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਤੱਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਬੜਾ ਦੁਖ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਫਾ 58 ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਸ਼ਾਇਦ ਸਫਾ 68 ਤਕ ਜਿਥੇ ਕਾਂਗੜੇ ਦਾ ਚਿਤ੍ਰ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਖਾਸੀਆਂ ਮਾੜੀਆਂ ਗਲਾਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਸ ਚੈਪਟਰ ਨੂੰ ਐਕਸ-ਪੰਜ ਕਰਵਾਂਗਾ ਜਾਂ ਰੀਰਾਈਟ ਕਰਵਾਂਗਾ।

ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਲਫਜ਼ ਸ਼ਾਧ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ I think it is scandalous to write language in this way. ਜਿਸ ਸੈਨਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਧ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਹਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

श्री बलरामजी दास टंडन : ऐक्शन के बारे में क्या है ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਜਿਹੜੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੇ ਇਹ ਇਨਕਲੂਡ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਤੇ ਸ਼ਕ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ and I am going to look into the matter very seriously.

Mr. Speaker : I think after the hon. Chief Minister's sporting statement, wherein he has said that there are very scandalous things in many respects the hon. Chief Minister should be given a free hand to deal with this matter. The hon. Members can, however, explain their points of view to the hon. Chief Minister in his chamber.

***Pandit Mohan Lal Datta :** I beg leave to move the following Calling Attention Motion :—

"that half an hour discussion be allowed to discuss the statement of policy made by a Minister that henceforth backwardness will be recognised on economic ground alone. There is a need for further clarification and its definite implications arising out of this policy statement."

The reasons for this motion are stated on a separate paper attached herewith.

Shri Balramji Das Tandon : Just a minute, Sir.

Mr. Speaker : I would request the hon. Member not to press the matter any further. Even Sardar Gurnam Singh and Sardar Gurcharan Singh wanted to speak on this matter, but there can be nothing more sporting than what the hon. Chief Minister has said, and therefore, they are also not going to speak.

श्री बलरामजी दास टंडन : मैं एक मिनट ही लूंगा। स्पीकर साहिब, आपकी इजाजत चाहता हूं कि अगर एक्सपंच भी कर दिया गया यह चैप्टर या ऐसे शब्द तो मैं पूछना चाहता हूं कि क्या यह संभव हो सकेगा कि जो किताब लोगों के घरों में पहुंच गई हैं वहां से मंगाई जा सके? वह वापस तो आ नहीं सकती। इस लिए गवर्नमैंट को यह चाहिए कि बाकायदा आर्डर्स करे कि इस किताब को वापस ले लो।

Mr. Speaker : The hon. Member can convey that to the Chief Minister. His mind is absolutely clear on this point. This thing should not have appeared in the book. But whatever copies have been distributed, how can they be withdrawn. Anyway, the hon. Member can give his suggestions to the hon. Chief Minister in his Chamber and I am sure the needful will be done.

Points of Information

कामरेड राम चन्द्र : On a point of information, Sir. पिछले रोज़, स्पीकर साहिब, एक प्रिविलेज मोशन आपने चीफ मिनिस्टर साहिब को रैफर की थी कि वह यूनिवर्सिटी वालों से बात करके यहां हाउस को बतलाएंगे। मैं उनसे दरयाफ्त करना चाहता हूं कि क्या उनको बात करने की फुरसत मिली?

मुख्य मन्त्री : मैं शुक्रगुज़ार हूं आपका जो आपने याद दिलाई। स्पीकर साहिब, मैं दरखास्त करूंगा कि आप मुझे लम्बा अर्सा दें क्योंकि मैं यहां पर बिज़ी रहने की वजह से बात नहीं कर सका और वक्त गुजरता गया। नैक्सट सैशन जो आएगा उससे पहले पहले आपसे (कामरेड रामचन्द्र) बात तो करते ही रहेंगे। आपको पता लग जाएगा।

श्री जगन्नाथ : स्पीकर साहिब, जब 8 तारीख को श्री गैलब्रेथ साहिब यहां तशरीफ लाए थे और जिस वक्त वह ऐड्रस कर रहे थे तो उस वक्त डिप्टी स्पीकर को उनके स्टेटस के मुताबिक सीट नहीं दी गई। क्या यह बात आपके नोटिस में आई है? और अगर आई है तो आपने क्या नोटिस लिया?

श्री अध्यक्ष : उनको आपकी मदद की ज़रूरत नहीं है। She can take care of herself. I will not permit discussion on this subject in the House. (The Deputy Speaker does not require the help of the hon. Member. She can take care of herself. I will not permit discussion on this subject in the House.)

श्री अमर सिंह : स्पीकर साहिब, एक प्रिविलेज मोशन हाउस में आई है कि डिप्टी स्पीकर को 8 तारीख को प्रापर सीट नहीं दी गई ....

Mr. Speaker : Sit down please. There is no privilege motion before the House.

ANNOUNCEMENTS BY THE SECRETARY

Mr. Speaker : Now there are announcements to be made by the Secretary.

Secretary : Sir, under Rule 2 of the Punjab State Legislature (Communications) Rules, 1959, I have to inform the House that the Punjab Land Revenue (Special Assessments) Amendment and Validation Bill, 1963 ; the Punjab Land Revenue (Amendment) Bill, 1963 ; and the Punjab Tenancy (Amendment) Bill, 1962, passed by the Punjab Vidhan Sabha on the 8th April, 1963 and transmitted to the Punjab Legislative Council have been agreed to by the said Council without any recommendation/ amendment on the 9th April, 1963.

Further that the Punjab Legislative Council, at its meeting held on the 9th April, 1963, has concurred in the motion carried in the Vidhan Sabha on the 29th March, 1963, 'that this House recommends to the Punjab Legislative Council that they do agree to nominate three Members from the Council to associate with the Public Accounts Committee of the Vidhan Sabha for the year, 1963-64 and to communicate to this House the names of the Members so nominated by the Council', and has nominated the following three Members of the Punjab Legislative Council to associate with the above said Committee :—

1. Shri Des Raj;
2. Chaudhri Amar Singh ; and
3. Acharya Prithvi Singh Azad.

(*At this stage Mr. Speaker rose in his seat.*)

Shrimati Shanno Devi : I may be permitted to make a statement.

Mr. Speaker : The hon. Deputy Speaker should please know that I am on my legs.
यश जी की तरफ से यह बात आई है कि आज ब्लड डुनेशन डे है। और जिस तरह से जनता ब्लड देने में हिस्सा ले रही है, मुझे उम्मीद है उसी तरह से एम. एल. एज़. साहिबान ब्लड डुएज़ट करेंगे इसके लिये वह 12 सैक्टर हास्पिटल में जा सकते हैं ।

(The hon. Deputy Speaker should please know that I am on my legs.

Shri Yash has informed me that it is Blood Donation Day today. I hope the M.L. As. will also respond to the call for blood donation as is being done by the public at large. They should visit the hospital in sector 12 for the purpose.)

———

STATEMENT BY THE DEPUTY SPEAKER

श्रीमती शन्नो देवी (जगाधरी): स्पीकर साहिब, मुझे कल 9 बज कर 45 मिनट पर स्पीकर की तरफ से एक खत मिला और 11 बजे के करीब मेरे पास गज़ट आया । उस खत में क्या लिखा है यह इस वक्त यहां नहीं बतलाना चाहती। प्रोपर वक्त पर प्रोपर ढंग से बात की जाएगी लेकिन, स्पीकर साहिब, आपकी इजाज़त से इस हाउस में एक बात को बाज़ै करने के लिए खड़ी हुई हूं। मैं ने ज़िन्दगी भर में अपनी परसनली कोई बात नहीं की और न ही कोई मेरी पर्सनैलिटी है। और न ही मैं किसी आफिस के पीछे भागती हूं। और हमेशा से मेरा तो यही ढंग रहा है कि जहां पर पार्टी ने जो काम दे दिया वह करती रही और बड़ी दियानतदारी से निभाती रही। किसी किस्म की कोताही नहीं की। लेकिन गज़ट को देख कर मुझे अफसोस हुआ ।

[श्रीमती शन्नो देवी]

साथ ही जब मैंने कांस्टीचूशन पढ़ा तो पाया कि स्पीकर और डिप्टी स्पीकर का एक जैसा ही ओहदा बताया गया है। उसमें लिखा है कि जब स्पीकर रिज़ाइन करे तो डिप्टी स्पीकर को चार्ज दे और डिप्टी स्पीकर करे तो स्पीकर को दे। उसमें स्पीकर और डिप्टी स्पीकर दोनों ही परेज़ाईडिंग आफिसर हैं कोई किसी से बड़ा या छोटा नहीं। इतना तो मैं अपनी कम-अकली से ही सही, लेकिन समझ सकती हूं। मुझे ताज्जुब हुआ जब मैं ने रूल्ज़ की कापी को पढ़ा और मैंने पार्लियामेंट के स्पीकर से भी दरयाफ्त किया तो उन्होंने बताया कि जिस तरह से स्पीकर साहिब ने रूल्ज़ को चेंज किया उस तरह से वह चेंज नहीं कर सकते। मुझे निहायत अदब से कहना है कि कोई आए कोई चला जाए लेकिन डैमाक्रेटिक ट्रेडीशंस, पार्लियामेंट्री कनवेनशंज कायम रहना चाहिए। यह गज़ट मैम्बर साहिबान की मेज़ों पर भी गया होगा और सबने देखा होगा। इससे मुझे दुख हुआ। मैं 1951 में जब यूनानीमसली डिप्टी स्पीकर चुनी गई उस वक्त की किताब मेरे पास है और पार्टी ने जो हुक्म उस वक्त किया था वह माना था और आज भी 12 साल के बाद मुझे यहां फिर आना पड़ा। मैं तो पहले ही कह चुकी हूं कि पार्टी का जो भी हुक्म होता है मुझे बजाना पड़ता है। लेकिन जब मैं डिप्टी स्पीकर चुनी जाती हूं तो हाउस की डिगनिटी को, चेयर की डिगनिटी को मेनटेन करने का हमारा पहला फर्ज़ बन जाता है। और मुझे इसकी अदायगी मुनासिब ढंग से करनी पड़ती है मैं ने कभी इस बात की तरफ तवज्जोह नहीं दी थी। यहां पर कम से कम आधी दर्जन कमेटियां हैं। लेकिन पंडित नेहरू का एक खत था जिस में उन्होंने यह कहा था कि डिप्टी स्पीकर अगर कोई वकील हो तो वह किसी कोर्ट में न जाए because it is below dignity, and therefore he or she should be Chairman of certain committees. पहले तो मुझे इस बात का कोई खास ख्याल नहीं था लेकिन जब पण्डित नेहरू ने यह राए ज़ाहिर की तो मैं ने यह समझा कि जिस चीज़ को पण्डित जी इतना डिगनीफाइड समझ रहे हैं वाकई यह डिगनीफाइड है। इस लिए अगर स्पीकर किसी कमेटी को नामीनेट करता है और उस में डिप्टी स्पीकर भी आ जाए तो he or she should be the Chairman.

मुझे अफसोस है कि मुझे ज्योतिष नहीं आता और मैं ऐसे संस्कारों में पली हूं कि मुझे ज्योतिष में विश्वास भी नहीं है। मुझे नहीं पता था कि गवर्नमैंट ने किसी और मैम्बर को चेयरमैन बनाने का वायदा किया हुआ है। मैं अगर ज़ाती तौर पर एफैक्टिड होती तो शायद मैं इस बात पर ज़ोर न देती लेकिन यह तो डैमोटिक ट्रैडीशन का सवाल है। सदन को बताना चाहती हूं कि मैं प्राण छोड़ सकती हूं लेकिन जो असूल है उसे नहीं छोड़ सकती। मुझे इस मौके पर जितनी कोफ्त हुई है मेरी सारी ज़िन्दगी में ऐसा दुःख नहीं हुआ। मुझे अंग्रेज के साथ आज़ादी की जंग लड़ते हुए हज़ारों तकलीफों का सामना करना पड़ा लेकिन उन को मैं ने कभी महसूस नहीं किया था जितना कि मुझे आज महसूस हो रहा है। मुझे बार बार मजबूर किया गया कि आप को रिज़ाइन करना ही होगा लेकिन जब मैं इनके दबाव में नहीं आ सकी तो फिर यह फैसला कर लिया गया। 1951 में जब

मैं डिप्टी स्पीकर चुनी गई थी तो उस वक्त लाला भीम सेन सच्चर, डाक्टर गोपी चन्द भार्गव, सरदार स्वर्ण सिंह, सरदार प्रताप सिंह, आज के स्पीकर साहिब, चौधरी लहरी सिंह और कई और मेम्बर साहिबान ने स्पीचज़ की थीं।

श्री बलरामजी दास टंडन : On a point of order Sir, मैं यह जानना चाहता हूं कि इस स्पीच की बैकग्राऊंड क्या है ?

श्रीमती शन्नो देवी : यह ऐक्स्टरा आर्डीनरी गज़ट कल 11 बजे सब मेम्बर साहिबान की मेज़ों पर आ गया था। यह पहला इन्स्टांस है इस किस्म का । अगर माननीय सदस्य साहिब ने नहीं पढ़ा तो अब पढ़ लें, उन्हें पता लग जाएगा। जिन कमेटियों में डिप्टी स्पीकर नामीनेट हो उस में यह था कि ""Deputy Speaker shall be the Chairman."

लेकिन उन्होंने वह "शैल" सब निकाल दिए हैं। मैं अर्ज़ करूंगी कि मुझे जाती तौर पर उस का कोई नुक्सान नहीं लेकिन यह डैमोक्रैटिक सैट अप के साथ एक बहुत बड़ा धक्का है। मेरा जीवन कमेटियों का नहीं है। जनाब सदर साहिब ने जो 1951 में स्पीच की थी, जब मैं डिप्टी स्पीकर चुनी गई थी, वह मैं इस हाउस को पढ़ कर सुनाती हूं।

> "**Shri Prabodh Chandra** (Gurdaspur. General, Rural) (Punjabi) : Madam, the very fact that this House has chosen you to work as Deputy Speaker should be a sufficient proof of your worth and I think that there was no need, for any remarks by the hon. Members. You deserve the position that has been given to you. I congratulate the House for its wise decision in this matter.
>
> Madam, I consider your elevation to this position of high distinction is a matter of congratulations to me because now I have begun to feel that I belong to that galaxy of hon. Members who have taken a right decision to elect you as Deputy Speaker. I assure, you, Madam, that I will obey your ruling whatever it may be. It is a matter of gratification for our State that a lady of your eminence has come to occupy this Chair. This will enthuse my other sisters also, because what we find today is the shape of things to come. Now the tradition is that a Deputy Speaker is elevated to the Ministerial gaddi and who knows that some day you may also become a Minister and then one of my other sisters may step into your place. With these words, I offer you heatirest congratulations on your election to the office of the Deputy Speaker."

बाकी मैं और बातें नहीं कहना चाहती क्योंकि यह चान्स की बात होती है । उस वक्त उन्होंने कहा था कि मैं मनिस्टर बनूंगी। लेकिन तब से ले कर अब तक 12 वर्ष गुज़र गए हैं वह मिनिस्टर भी रह चुके हैं और अब स्पीकर भी बने हुए हैं और मैं उस वक्त से अब डिप्टी स्पीकर बनी हूं। मैं आप से कहना चाहती हूं कि अगर अनडैमोक्रैटिक बात आप की सदारत में होगी तो आप की तारीफ नहीं होगी। मैं इस हाउस में यह बता देना चाहती हूं कि पंजाब ने हर बात में लीड ली । आज़ादी की जंग में भी हम सब से आगे रहे हैं और अब जब चीन ने हमला किया तो तब भी हम ने सब से ज्यादा हिस्सा लिया । कल यहां पर सरदार दरबारा सिंह जी ने कहा था कि कोई बात सैक्स की बिना पर नहीं होनी चाहिए। इस लिए मैं जो यह प्वाइंट उठा रही हूं यह हाउस की डिगनटी को बरकरार रखने के लिए है। अगर मेरी जगह कोई भाई डिप्टी स्पीकर होता तो तब भी यही बात होनी

[श्रीमती शन्नो देवी]

चाहिए थी जो मैं कह रही हूं। इस लिए मैं स्पीकर साहिब से गुजारिश करूंगी कि अगर वह डैमोक्रैटिक ट्रैडीशन को कायम रखना चाहते हैं तो जो कदम उन्होंने उठाया है वह फौरन वापिस ले लिया जाना चाहिए।

श्री अध्यक्ष : मैं चाहता था कि जो हमारे इखतलाफात थे उन का कमरे में बैठ कर फैसला हो जाता तो अच्छा था। इतना कुछ सुनने के बाद भी मैं नहीं चाहता कि हकीकत जो है वह हाउस में कहूं। (I wanted that whatever differences existed between us should have been resolved by mutual discussion in my Chamber. That would have been better. Even after hearing so much I would not like to discuss the facts of thə matter in the House.)

बहुत सी आवाजें : कह दीजिए क्या हकीकत है।

Mr. Speaker : I would like to stand condemned but I would not like to wash this dirty linen on the floor of the House.

मैं सिर्फ आप से यह कहूंगा कि अगर किसी मेम्बर साहिब ने असलियत पूछनी हो तो वह मेरे कमरे में आ जाए मैं उसे बता दूंगा। (I would like to stand condemned but I would not like to wash this dirty linen on the floor of the House. I only want to state this thing that if any hon. Member wants to know the fact, he may come to my Chamber and I will place the facts before him.)

(At this stage Sardar Tara Singh Lyalpuri rose to speak) (noise and interruptions)

Mr. Speaker : Please sit down.

ਸਰਦਾਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਲਾਇਲਪੁਰੀ : ਕੀ ਸਪੀਕਰ ਨੂੰ ਇਹ ਇਜਾਜ਼ਤ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹਾਊਸ ਦੀ ਡਿਗਨਟੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਇਹ ਗਲ ਕਹੇ ਕਿ ਹਕੀਕਤ ਦੀ ਗਲ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਅਤੇ ਉਹ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ। ਕੀ ਇਥੇ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਝੂਠੀਆਂ ਗਲਾਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਹਕੀਕਤ ਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ?

श्री अध्यक्ष : Please sit down. I am upon my legs. I stand by whatever I have said कि मैं यह मुनासिब नहीं समझता कि जो इख्तलाफ हैं या जो गलतफहिमी है उसे यहां हाउस में डिसकस किया जाए क्योंकि इस से हाउस की डिगनटी ऊंची नहीं होगी। मैं समझता हूं कि डिप्टी स्पीकर साहिबा ने हाउस में यह स्टेटमैंट दे कर न अपनी शान को बढ़ाया है और न इस हाउस की शान को बढ़ाया है। जैसे दो गलतियां कर के एक ठीक नहीं हो जाती उसी तरह मैं भी जो गलती उन्होंने की है उसे दोहरा कर वही गलती नहीं करना चाहता। मैं समझता हूं कि मेरे बारे में बेशक कोई गलतफहमी बनी रहे लेकिन मैं नहीं चाहता कि ऐसी बातें इस हाउस में कही जाएं जिन से आगे कोई गलतफहमी

पैदा हों और जिस से स्पीकर और डिप्टी स्पीकर के आपस को गलतअंदाज़ से सोचा जाए। जहां तक उन्होंने डैमोक्रेटिक ट्रैडीशन्ज़ का जिक्र किया है I can assure her कि इस हाउस की ट्रैडीशन्ज़ और डिगनटी को ऊंचा करने का मैं भी उतना ही जैलस हूं जितनी कि वह हैं। मैं यकीन दिलाना चाहता हूं कि अगर कंस्टीटयूशन प्रोवाइड करता हो, जैसा कि वह कहती हैं, then I would be the first man कि मैं अपनी गलती को मानूं and I will not stick to it. Whatever is due to her will be given to her. But I will not submit to any kind of blackmailing. (Please sit down. I am on my legs. I stand by whatever I have said. I do not consider it proper that whatever the differences or misunderstandings there are, these should be discussed in the House as it will not enhance the dignity of the House. I think that by making this statement the Deputy Speaker has neither enhanced her own dignity nor of this House. Just as two mistakes do not make one right so I would not like the same mistake which she has committed. I am of the opinion that even if any misunderstanding remains in respect of myself, I do not wish that such things should be said in the House which may create further misunderstandings and there should be some scope for misunderstandings about the office of the Speaker or the Deputy Speaker. As regards the democratic traditions mentioned by her I can assure her that I am as much zealous of maintaining the traditions and enhance the dignity of the House as she is. I may assure her that if the Constitution provides, as she has stated, then, I would be the first to admit mistake and I will not stick to it. Whatever is due to her will be given to her. But I will not submit to any kind of black-mailing.)

डाक्टर बलदेव प्रकाश : मैं यह अर्ज़ करना चाहता हूं कि जो कुछ बात हाउस में हुई है मैं उस के मैरिट में नहीं जाना चाहता हूं। हां, इतना ज़रूर कहूंगा कि अगर डिप्टी स्पीकर की कोई इनसलट होती है तो इस से हाउस की डिगनटी नहीं बढ़ती है और अगर स्पीकर पर कोई हरफ आता है तो भी हाउस की डिगनटी नहीं बढ़ती है। तो यह जो आपका अपना मामला है इसे यहां हाउस में न निपटाया जाए बल्कि कमरे में बैठ कर इस का कोई हल निकाला जाए। एक अर्ज़ और करूंगा कि जो बात हाउस में आई है और डिसकस हुई है उसे प्रोसीडिंगज़ से एकसपंज कर दिया जाए। और प्रैस में भी न आए। आपने जो ऐकशन लिया है वह गलत है और गैरमुनासिब है। इस से चेयर पर एसपर्शन आता है और अगर इस को और डिसकस करेंगे तो और भी ज्यादा एसपर्शन आएगा। इस हाउस को आप दोनों की पूरी पूरी रिसपैक्ट है और हम नहीं चाहते कि इस बात को और बढ़ा कर आप दोनों पर एसपर्शन आए। इस लिए इस मामला को यहां डिसकस न किया जाए।

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿਘ ਗਿਲ : On a point of order, Sir, ਮੈਂ ਇਹ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਪੀਕਰ ਦਾ ਪੀ. ਏ. ਜਾਂ ਉਸ ਵਲੋਂ ਭੇਜਿਆ ਹੋਇਆ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੋਏ, ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਆਕੇ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਚੇਅਰ ਤੇ ਆ ਜਾਵੇ।

श्री अध्यक्ष : आपको मालूम होना चाहिए कि इस मामला को डिसकस करने के लिए 9½ बजे एडवोकेट जैनरल को बुलाया हुआ है। उस मीटिंग में मैं ने और चीफ मिनिस्टर साहिब ने शामिल होना है और हम चाहते हैं कि Deputy Speaker should

[श्री अध्यक्ष]

also be present in that discussion. इसीलिए सरदार गुरनाम सिंह जी को कहा गया है कि वह चेयर पर आ जाएं। यह अच्छा नहीं लगता कि आप इस तरह छोटी छोटी बातों को उछालना शुरू कर दें। It was done not with a view to disrespecting her, but I wanted her to be available for further discussion. (The hon. Member may be aware that the Advocate-General has been called to discuss this issue at 9.30 a.m. to-day. Myself and the Chief Minister will attend this meeting and we wish that the Deputy Speaker should also be present in that discussion. That is why S. Gurnam Singh has been asked to occupy the Chair. It does not look proper that they should unnecessarily try to stretch trivial matters. It was done not with a view to disrespecting her, but I wanted her to be available for further discussions.)

श्रीमती शन्नो देवी : मैं इस बात को ज़्यादा लम्बा नहीं करना चाहती थी लेकिन ट्रैडीशन तो यहां कोई रही ही नहीं है। इस बात में तो शायद इनको गलती लगी होगी लेकिन आपको याद दिला दूं कि जिस दिन मैं आपकी इजाज़त से बोलने के लिए खड़ी हुई थी तो आप चले गए थे और चेयरमैन साहिब को बुला लिया था।

Mr. Speaker : I do not want to enter into dirty controversy with you.

Pandit Chiranji Lal Sharma : On a point of order, Sir. Mr. Speaker, I have nothing to submit regarding the facts and this matter of controversy. But since you have been pleased to remark that you are open to conviction on any point of law or if there is any constitutional defect, permit me, Sir, to say....

Baboo Bachan Singh : On a point of order, Sir......

Pandit Chiranji Lal Sharma : I am also standing on a point of Order.

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਇਹੋ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਪੁਆਂਇਟ ਆਫ ਆਰਡਰ ਤੇ ਹਨ ਜਾਂ ਸਪੀਚ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ?

Pandit Chiranji Lal Sharma : With your permission and with due deference to you, Sir, I wish to invite your attention to a constitutional point......

Mr. Speaker : The constitutional point is likely to be discussed with the Chief Minister and the Advocate-General. It will, therefore, be premature to discuss it here.

Pandit Chiranji Lal Sharma : Sir, this is a matter which has been brought before the House. Since a copy of the Extraordinary Gazette notification has been placed on the tables of the Members it does concern the hon. Members of this House and they should have an opportunity to discuss it. Since you were pleased to say that you were open to conviction if there is any constitutional defect I may be permitted to submit a constitutional point....

Mr. Speaker : The Advocate-General is here. We are discussing it. If you still insist you will be given an opportunity.

Pandit Chiranji Lal Sharma : Will it be brought before the House after the discussion with the Advocate-General ?

Mr. Speaker : If it is obligatory on the part of the Chair to bring it before the House it will be brought before it. The Members will not be denied their right.

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ : On a point of order, Sir. ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜੋ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਐਡਵੋਕੇਟ ਜਨਰਲ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਕਮਪੀਟੈਂਟ ਅਥਾਰੇਟੀ ਨੂੰ ਕਨਸਲਟ ਕਰਕੇ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਉਸਨੂੰ ਕਨਸਲਟ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਪੁਛਦਾਂ ਹਾਂ ਕਿ ਐਡਵੋਕੇਟ ਜੈਨਰਲ ਨਾਲ ਕਨਸਲਟੇਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਜੋ ਕੋਈ ਫੈਸਲਾ ਹੋਵੇਗਾ ਉਸ ਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਡਿਸਕਸ਼ਨ ਹੋਵੇਗੀ.......

Mr. Speaker : I never said that dis:ussion will be held.

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ : ਮੈਂ ਇਹ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਗਲ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਅਸਲੀ ਗਲ ਜੋ ਸਹੀ ਹੈ ਉਹ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਹਾਊਸ ਇਹ ਗਲ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਇਸ ਸਾਰੀ ਗਲ ਦਾ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਹਾਊਸ ਦੀ ਡਿਗਨਿਟੀ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਕਿ ਹਾਊਸ ਅਸਲੀਅਤ ਜਾਣ ਹੀ ਨਾ ਸਕੇ। ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਪੀਕਰ ਦੀ ਜੋ ਬਲੈਕ ਮੇਲਿੰਗ ਹੁੰਦੀ ਪਈ ਹੈ ਉਹ ਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੌਣ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕੌਣ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਮੈਂ ਇਸ ਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਰੂਲਿੰਗ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਇਸ ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ?

Mr. Speaker : I do not give my ruling. It does not deserve any ruling.

चौधरी नेत राम : हमारा भी हक है कि हमें पता लगे कि असली बात क्या है। यह नहीं कि असली बात कमरे में बैठ कर की जाए और हाउस को कुछ पता न चले। यह कोई आपकी जायदाद का झगड़ा नहीं है यह बात हाउस से ताल्लुक रखती है। आपने कहा है कि यह बात कमरे में बैठ कर दो चार आदमी करेंगे। मैं पूछता हूं कि क्या यह आपका घरेलू जायदाद का मामला है। इस का ताल्लुक तो इसी हाउस की एक कमेटी से है। क्या स्पीकर को यह हक है कि वह हाउस की चुनी हुई कमेटी से डिप्टी स्पीकर को हटाने पर मजबूर करे ? जो असली बात है वह खुल कर यहां पर ही इस हाउस में होनी चाहिए और छुपानी नहीं चाहिए। यह हाउस की डिगनिटी के खिलाफ है कि हाउस की बात कमरे में बैठ कर दो चार कर लें। यह सारी बात हाउस में ही खुल कर होनी चाहिए।

श्रीमती शन्नो देवी : यह कोई झगड़े की बात नहीं है। जब मैं पब्लिक अकाऊंट्स कमेटी की मेम्बर चुनी गई तो स्पीकर साहिब ने मुझे कहा कि मैंने कामरेड राम चन्द्र से वायदा किया है, इसलिए आप रीज़ाइन कर दें। मेरी बदकिस्मती यह है कि मैंने कदम बढ़ा कर पीछे नहीं हटाया और रीज़ाइन नहीं किया इस लिए उन को यह रूल बनाना पड़ा। इस से आगे कोई बात है तो मुझे बता दें।

श्री जगन्नाथ : On a point of order, Sir, अगर हाउस का झगड़ा हो तो आनरेबल स्पीकर साहिब एण्ड डिप्टी स्पीकर फैसला देते हैं लेकिन जब आनरेबल स्पीकर साहिब और डिप्टी स्पीकर के साथ आपस मे झगड़ा हो जाए तो उस का कौन फैसला करेगा।

श्री अध्यक्ष : कोई झगड़ा नहीं है। (It is no dispute.)

MOTION UNDER RULE 84 REGARDING APPOINTMENT OF ADVISORY COMMITTEE BY THE CHIEF MINISTER

Dr. Baldev Parkash (Amritsar City East) : Sir, I beg to move—

That the matter regarding the appointment of the Advisory Committee by the Chief Minister Punjab, be discussed.

स्पीकर साहिब, जब से हमारे मुख्य मंत्री ने पंजाब में एक ऐडवाइज़री कमेटी बनाई है तब से यह एक अहम मसला लोगों के सामने है। जहां तक इस कमेटी के बनाने का सवाल है, मेरे ख्याल में चीफ मिनिस्टर के सिवाए कोई भी आदमी खुश नहीं होगा। हो सकता है कि मुख्य मंत्री के डर से लोग इस के विरुद्ध कुछ न कहे लेकिन कोई आदमी इस कमेटी के बनने में संतुष्ट नहीं। है मैं समझता हूं कि जो एडवाइज़री कमेटी बनाई गई है वह अनकान्स्टीचूशनल और अनडैमोक्रैटिक है। This committee is improper and undesirable.

स्पीकर साहिब, मैं एक एक बात इस हाउस के सामने रखूंगा। इस देश की कुछ कनवैनशन्ज़ हैं, हमारे यहां पर काम विधान के द्वारा चलते हैं, विधान के अन्दर गवर्नर साहिब जो स्टेट के सुपरीम हैड हैं उस को एडवाइज़ करने के लिए कौंसिल आफ मिनिस्टर्ज़ हैं जो मिनिस्टरों की कौंसिल हैं वह गवर्नर साहिब तथा मुख्य मंत्री को एडवाइज़ करती है। मैं कान्स्टीट्यूशन की धारा सदन में पढ़ देता हूं।

"163(1) There shall be a Council of Ministers with the Chief Minister at the head to aid and advise the Governor in the exercise of his functions, except in so far as he is by or under this Constitution required to exercise his functions or any of them in his discretion."

अगर गवर्नर साहिब अपनी डिसकरीशन का इस्तेमाल नहीं करना चाहते तो वह अपनी पावर्ज़ कौंसिल आफ मिनिस्टर्ज़ को डैलीगेट कर देते हैं। वह विधान के अनुसार एडवाइज़ देती हैं। वह मुख्य मंत्री को भी एडवाइज़ करती है। यह बहुत ही डैमोक्रैटिक साधन है। इस के अलावा लैजिसलेटर्ज़ है जोकि जनता के चुने हुए नुमाइंदे हैं वह भी सरकार को एडवाइज़ करते हैं। चाहे वह असैम्बली का सदस्य हो या विधान परिषद् का सदस्य हो, वह जनता की नुमाइंदगी करता है। सरकार सदन में हर चीज़ लाती है और उस पर डिस-कशन होती है। यहां पर पालिसी मैटर्ज़ भी तय किए जाते हैं, वह भी सारे के सारे गवर्नमेंट को एडवाइज़ करते हैं। कान्स्टीट्यूशन के मुताबिक एक पार्टी की गवर्नमेंट होती है। मुख्य मंत्री एक पार्टी के लीडर हैं। उन को कोई अधिकार नहीं है कि वह ऐसी एडवाइज़री कमेटी बनाए। अगर राय लेनी है तो दूसरों से ले सकते हैं, वह लोगों को कंटैक्ट करें उन की तकलीफों का पता ले। इस के अलावा ऐमरजैंसी के समय में हमारी सरकार ने एडवाइस लेने के लिए स्टेट डिफैंस कौंसिल बनाई है, उस मे रिटायर्ड जैनरल भी लिए गए हैं; उस में मिनिस्टर्ज़, आफिसर्ज़, सैक्रेटरीज़ और जनता के कुछ लोग लिए गए हैं, जो मुख्य मंत्री को सारे मामलों में एडवाइस दे सकें। इस के साथ ही ऐमरजैंसी के नुक्तानिगाह से विचार किया जा सके। स्टेट डिफैंस कौंसिल के द्वारा सरकार को जनता की राए मालूम हो जाती है लेकिन हमारे मुख्य मंत्री ने कुछ पर्सनल एडवाईज़र मुकर्रर किए हैं उन का क्या काम है उस में कौन सी पालिसी तय की जाती है इस का कुछ पता नहीं है। इसी तरह से स्टेट सिटीज़नज़ कौंसिल ऐण्ड डिस्ट्रिक्ट कौंसल बनाई गई है, वह भी मुख्य मंत्री की एडवाइज़री कमेटी है। इस के अलावा गवर्नमेंट डिपार्टमेंट्स है जोकि मुख्य मंत्री को एडवाइस देते हैं। इतना होने के बावजूद मुख्य मंत्री ने एडवाइज़री कमेटी बनाई है।

इस की क्या वजह थी यह क्यों बनाई गई ? इस का कुछ पता नहीं लगा । इस कमेटी का जो हशर हुआ वह अखबारों में छपा था । उस से पता चलता है कि उस मे गलत आदमी लिए गए हैं । उन को नेक नीयती से काम नहीं सौंपा गया । इस की नीयत खराब थी इस बात की चर्चा हर जगह पर हो रही है, मैं कहना चाहता हूं कि चौधरी राम नारायण ने मुख्य मंत्री की मदद की और मुख्य मंत्री ने उस की मदद की, मेरे पास अखबारें हैं जिन को पढ़ कर सुनाऊंगा कि इस कमेटी का क्या हशर हुआ है । मैं इस बात को हाउस के नोटिस में लाना चाहता हूं कि चौधरी राम नारायण की प्रधान मंत्री के साथ मित्रता है वह सीधे प्रधान मंत्री के पास जाते हैं और मिलते हैं । वहां पर जा कर प्रधान मंत्री को कई बातों का ज्ञान कराते हैं । हमारे मुख्य मंत्री ने किसी न किसी तरीके से उन्हें अपने साथ रखने की कोशिश की है । उन को पर्सनल एडवाइज़री कमेटी का चेयरमैन बनाया गया है, उन्हें पहले भी कई तरह से फायदा पहुंचाया गया ।

इस के अलावा सरकार ने उस को ग्राम सेवक सहयोग समाज, फरीदाबाद में गवर्नमेंट एम्पलाइज़ को लैक्चर देने पर 84 हजार रुपए दिए, इसी तरह गुड़गांव में चौधरी राम नारायण एक कालेज खोल रहे हैं, उस कालेज के लिए चन्दा इकठ्ठा किया जा रहा है, सरकार ने अफसरों को चन्दा इकठ्ठा करने के लिए सर्कूलर भेजा है ताकि उस कालिज के लिए चन्दा इकट्ठा हो सके, साथ ही circular में यह भी पूछा गया है कि उस के बारे में कितनी प्रोग्रेस हुई है । उस को 2-3 सालों से किसी न किसी तरह से हैल्प की जा रही है । यह सब इस लिए किया जा रहा है कि वह माननीय प्रधान मंत्री के बहुत नज़दीक है ताकि हमारे चीफ मिनिस्टर के बारे में अच्छी सिफारिशें कर सकें । यही कारण है कि हमारे मुख्य मंत्री ने उस को यह पोस्ट दी है ।

(At this stage Pandit Chiranji Lal Sharma, a Member of the Panel of Chairmen occupied the Chair).

लेकिन चेयरमैन साहिब, जिस ढंग से यह कमेटी बनाई गई है वह कितनी अनडैमोक्रैटिक है । मैं आप के ध्यान में लाना चाहता हूं कि यहां पर अलैकशनज़ होती हैं । हजारों लोगों की परेशानियों से निकलकर यहां पर उन के नुमाइंदे बन कर आते हैं । मेरे कहने का मतलब यह है कि लैजिसलेटर्ज़ जनता के चुने हुए नुमाइंदे हैं । वह ठीक ढंग से लोगों के विचारों को सरकार के पास पहुंचाते हैं । वह जनता की सही नुमाइंदगी करते हैं । लेकिम हमारे मुख्य मंत्री को इन लैजिसलेटर्ज़ पर, मिनिस्टरों तथा गवर्नमेंट मशीनरी पर विश्वास नहीं हुआ और एक पर्सनल एडवाइज़री कमेटी मुकर्रर कर ली है, जोकि अनडिजायरेबल है, मुख्य मंत्री को यह कमेटी नहीं बनानी चाहिए थी ।

10 A.M.

तो मैं समझता हूं कि उन का यह कदम निहायत ही गलत कदम है । यह एडवाइज़री कमेटी सारी स्टेट के अंदर घूमती है और इस के मेम्बर जनता से कहते फिरते हैं कि हमारा चीफ मिनिस्टर के साथ सीधा सम्बन्ध है, हम उस को सीधी एडवाईस दे सकते हैं । जिस जगह पर जा कर वे ऐसी बातें करते होंगे वहां के अफसरान पर क्या असर होता होगा । चीफ मिनिस्टर ने इन हारे हुए लोगों को, ठुकराए हुए लोगों को, जिन की समाज में कोई वुकअत नहीं है उन को रीहैबीलीटेट करने के लिये लोगों के सिर पर सुपरइम्पोज़ करने के लिये और यह बताने के लिये कि यह मेरे एडवाइज़र्ज़ हैं, चुने हुए लोगों की कोई कदर नहीं है जो कौंसिल आफ मिनिस्टर्ज़ कान्स्टीट्यूशन ने बना कर दी है उस की कोई कदर नहीं है । मन्त्रियों की कोई कदर नहीं है । वे मन्त्री नहीं हैं सन्त्री हैं । वे जा कर लोगों से कहते हैं

[डाक्टर बलदेव प्रकाश]

कि हम आप के पासआए हैं, हमें बताओ कि आप की क्या समस्याएं हैं। मैं वैसे ही नहीं कह रहा। यह फैक्ट्स हैं। मैं अर्ज करूं कि चौधरी राम नारायण ने फरीद कोट में एक मीटिंग के अन्दर, जिस में अफसर भी शामिल नान-आफिशल भी शामिल थे, सिटीजन शामिल थे, पंचायत और ब्लाक समितियों के मेम्बर भी शामिल थे यह कहा कि मुख्य मन्त्री को उन के मन्त्री ठीक सलाह नहीं देते, ठीक रास्ता नहीं दिखाते। इस लिये मुख्य मन्त्री ने विश्वास में ले कर मुझे यह बात कही है, He has confided in me. और उन्हों ने कहा कि मेरे मन्त्री मुझे ठीक रास्ता नहीं दिखाते आप मुझे ठीक एडवाईस दो।

Revenue Minister : He has contradicted it.

Dr. Baldev Parkash : He has not contradicted it. उस ने सिर्फ इतना कहा है कि मुझे मिसरिपोर्ट किया गया है। अगर कंटराडिकट किया है तो वह कंटराडिकशन आनी चाहिये थी। अगर सचाई होती तो ज़रूर आनी चाहिये थी यह कोई मामूली बात नहीं है। It is not an ordinary thing. मैं पढ़ कर सुनाता हूं:

> "Earlier Mr. Ram Narain at a joint meeting of officials, Panchayat Samiti Members and leading citizens of Faridkot stated that Mr. Kairon had been seeking his advice for the last three years, but that it does not mean that I like everything he does."

एक तरफ तो मुख्य मन्त्री की बुराई हो रही है और दूसरी तरफ उन को एडवाइस के लिए कहा गया है। क्या कहते हैं:

> "Mr. Ram Narain said that Mr. Kairon confided in him that his Ministers did not advise him correctly. Therefore, the Chief Minister invited Mr. Ram Narain and other advisers to seek frank and fearless opinion.

चेयरमैन साहिब, वहां पर डी. सी. बैठा हुआ होगा, दूसरे अफसरान बैठे हुए होंगे, शहर के दूसरे मुअज़्ज़िज़ लोग बैठे हुए होंगे उन का क्या इम्प्रेशन होगा कि लैजिसलेटर्ज़ कुछ नहीं हैं, अगर चीफ मिनिस्टर है तो वही है, मिनिस्टर है तो वही है, और अगर सुपर चीफ मिनिस्टर है तो वह भी चौधरी राम नारायण ही है क्योंकि वह मुख्य मन्त्री की बात पसंद नहीं करता, जो कुछ वह करता है वह मुझे पसंद नहीं है। अगर कोई गाईड है स्टेट के अंदर, कोई फिलासफर है स्टेट के अंदर तो वह चौधरी राम नारायण ही है। अगर ऐसी बात करना अनडैमोक्रेटिक नहीं है, अनडिजायरेबल नहीं है, अन कान्स्टीचूशनल ही है तो मैं समझता हूं कि कोई भी बात गलत नहीं हो सकती। इतना ही नहीं, कहा, बहुत सी बातें और भी कहीं। किसी अखबार के अंदर जिक्र है कि चौधरी राम नारायण ने कहा कि मैं हर मामले में चीफ मिनिस्टर को सलाह दे सकता हूं यहां तक कि मैं जैनरल एडमिनिस्ट्रेशन के मामलों में भी उन को सलाह दे सकता हूं, जैनरल एडमनिस्ट्रेशन के मामलों में गाइड कर सकता हूं। यह कैटिगैरिकल स्टेटमैंट उस ने प्रेस में दी। (विघन) जो कंटराडिक्शन्ज़ अखबारों में आई हैं वह वेग हैं। उस ने सिर्फ इतना ही कहा है कि कुछ मिसरिपोर्टिंग हुई है। उस मिसरिपोर्टिंग की वजह से मेरे और चीफ मिनिस्टर के दरम्यान गलतफहमी पैदा हो गई है। जब मैं मिलूंगा तो वह गलतफहमी दूर हो जाएगी (विघ्न) जो जवाब उन्होंने इस अखबार को पढ़ कर दिया वह मैं हाउस मे रखना चाहता हूं।

Mr. Chairman Is the hon. Member referring to he Press ?

Dr. Baldev Parkash : Yes. This is a statement of the Chief Minister and there is no contradiction to this. अगर कंटराडिक्शन नहीं आई तो वह बात ठीक होगी । जब यह चीज़ अखबारों के अन्दर आई तो चीफ मिनिस्टर बोखला गए । चीफ मिनिस्टर ने जो कुछ उन को कहा था, या कहा होगा, कि उन के जो वज़ीर हैं वे उन को ठीक सलाह नहीं देते। ठीक सलाह देने के लिये मुझे एक आदमी चाहिये । (विघ्न)

Revenue Minister . It is wrong.

चौधरी देवी लाल : आप से कहीं चीफ मिनिस्टर सलाह लेता है ।आप तो मन्त्री हैं । मन्त्रियों से कभी कोई सलाह लेता है ? (*Interruptions*)

Revenue Minister : Mr Chairman, I object to the word used by the hon. Member Chaudhri Devi Lal. I protest against the use of that word by him.

(At this stage the Deputy Speaker occupied the Chair.)

बाबू बचन सिंह : On a point of order, Madam जो बात चीफ मिनिस्टर और चौधरी राम नारायण के दरम्यान हुई है उस के बारे में किसी तीसरे आदमी को कैसे पता हो सकता है कि वह गलत है ।

Revenue Minister : He has disclosed that it is wrong.

बाबू बचन सिंह : On a point of order, Madam. जो इल्ज़ाम डाक्टर बलदेव प्रकाश जी इस मामले में लगा रहे हैं इसका जवाब देने के मजाज़ चीफ मिनिस्टर साहिब हैं या कोई और मिनिस्टर हैं ?

Revenue Minister : Can't the Chief Miniser speak to me that what Ch. Ram Narain has said is not correct ?

सरदार प्रेम सिंह प्रेम : On a point of order, Madam. अगर सरदार अजमेर सिंह को उस बात का पता नहीं हो सकता जो कि चीफ मिनिस्टिर और चौधरी राम नारायण के दरम्यान हुई है तो डाक्टर बलदेव प्रकाश को कैसे पता हो सकता है । Dr. Baldev Parkash should have not said this.

डाक्टर बलदेव प्रकाश : डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं उस के लिए कोई न कोई आरगूमैंटस दूंगा । जो चीज़ प्रेस में आती है उस को आधार बना कर किसी न किसी नतीजे पर पहुंचा ही जाता है । After all Press has some purpose. उस को यूज़लैस नहीं कहा जा सकता । Press has got some significance and importance. यह नहीं कहा जा सकता कि प्रैस फज़ूल है and the statement of Ch. Ram Narain is useless. अगर यह बात थी तो दूसरे ही दिन चीफ मिनिस्टर को बोखला कर कंट्राडिक्शन क्यों करनी पड़ी ।

Deputy Speaker : I would request the hon. Member to lay the papers on the Table of the House.

Dr. Baldev Parkash : Yes, I wil lay these papers on the Table,

[डाकटर बलदेव प्रकाश]

मैं सिर्फ यह बताना चाहता हूं कि जो चीज़ चौधरी राम नारायण ने कही कि फलां फलां एड्वाइस मैं ने चीफ मिनिस्टर को दी उस की एक एक बात की चीफ मिनिस्टर ने कंट्राडिक्शन की। मैं आप के द्वारा सिर्फ यह कहना चाहता हूं कि एडवाइज़री कमेटी के बारे में जब उन से पूछा था कि काबलियत कितनी है, योग्यता कितनी है, पढ़े लिखे कितने हैं उन की क्या चीज़ अच्छी है, वे जनता के कितने बड़े नुमाइंदे हैं जिस की बिना पर उन को एडवाइज़री कमेटी का मेम्बर बनाया गया है तो चीफ मिनिस्टर ने कहा था कि बड़े काबिल आदमी हैं, वे आप से भी काबिल हैं, यह जवाब चीफ मिनिस्टर साहिब ने दिया था। यहां हाउस में उस वक्त वावेला मचा था कि वे हारे हुए कैंडीडेट्स हैं, वे जनता के बेहतर नुमाइंदे कैसे हो सकते हैं, ज़्यादा काबिल और अच्छी राए कैसे दे सकते हैं। लेकिन जब उन्हों ने कहा कि काबिल हैं, लायक हैं, ज़्यादा विश्वास पात्र हैं, जब उन पर उन को विश्वास था तो चंद दिन बाद ही उन की हर एक बात को कंटराडिक्ट क्यों किया। अब आप ही बताए कि हम किस बात का यकीन करें। हाउस के अन्दर चीफ मिनिस्टर कहते हैं कि वे बहुत अच्छे आदमी हैं, उन से बिहतर कहीं से एडवाइस मिलनी मुश्किल है। और उसके चार पांच दिन बाद मुख्य मन्त्री ने अखबारों में यह बयान दे दिया कि

It is utterly wrong that the advice of the Committee is binding on me. I will heed the advice only if it has any significance otherwise not. Ram Narian is free to quit the body.

वह चेयरमैन है। अगर वह चाहे तो छोड़ कर चला जाए। तो ऐसी हालत में, चेयरमैन साहिब, आप अन्दाज़ा लगा सकते हैं कि उस एडवाइज़री कमेटी का क्या हशर होगा। इस के अलावा उस कमेटी ने जो जो एडवाइस दी उन के मुताल्लिक इस हाउस के अन्दर भी मुख्य मन्त्री ने कहा कि उन में से कुछ को नहीं माना गया बाकियों को मान लिया गया। लेकिन इस पेपर के अन्दर उस सारी की सारी स्टेटमैंट को भी कंटराडिक्ट किया गया है। इस के बाद उन्होंने यह भी कहा कि जो चौधरी राम नारायण ने कहा कि मिनिस्टर गलत सलाह देते हैं ठीक सलह नहीं देते, यह भी बिल्कुल गलत बात है। यह भी गलत है कि चौधरी राम नारायण ने बोचबिचाब करके राओ बीरेन्द्र सिंह के साथ सुलह करवाई और डिस्ट्रिक्ट एडवाइज़री कमेटियों वाली बात को भी उन्होंने गलत कहा। इसके अलावा जहां तक कृष्णामूर्ति का ताल्लुक है चौधरी राम नारायण ने कहा था कि उस को निकाल देना एक बड़ा अनवाइज़ स्टैप था। उस पर चीफ मिनिस्टर ने कहा कि मेरा अधिकार है कि जिस को चाहूं रखूं, जिसको चाहूं न रखूं, कमेटी मैंने बनाई है, चौधरी राम नारायण ने नहीं बनाई।

Mr. Chairman : Wind up please.

डाकटर बलदेव प्रकाश : इस सम्बन्ध में मैं इतना ही कहना चाहता हूं कि आखिर इस कमेटी का यह हशर क्यों हुआ? अगर किसी रिस्पैक्टेबल ढंग से इसको बनाया होता, जिम्मेदारी के साथ बिधान को सामने रखते हुए बनाया होता और बुद्धिमत्ता तथा अक्लमन्दी का प्रयोग किया होता तो क्यों इस तरह की सीरियस आलोचना हुई होती और क्यों इस का यह परिणाम हुआ होता जो कि आज प्रदेश के अन्दर देखने को मिलता दर असल इस प्रकार की कमेटी बनानी ही नहीं चाहिए थी, विधान में कहीं पर पर भी इस

को बनाने का प्रोवीज़न नहीं है। आगे ही दस पंद्रह एडवाइज़री कमेटियां जब बनी हुई हैं तो इस विशेष कमेटी की क्या आवश्यक्ता आ पड़ी थी? चेयरमैन साहिब, आखिर किसी चीज़ की बुनियाद तो ठीक होनी चाहिए क्योंकि आप जानते हैं कि बगैर मज़बूत बुनियाद के कोई दीवार खड़ी ही नहीं रह सकती। जिस दीवार के नीचे कोई बुनियाद ही नहीं, वह कैसे खड़ी रह सकती है ? ऐसे ही चीफ मिनिस्टर साहिब ने हारे हुए लोगों को एडजस्ट करने के लिए, उन को रीहैबिलिटेट करने के लिए, ताकि किसी न किसी तरीके से उन को लोगों के बीच में लाकर खड़ा कर दिया जाए, यह ढकौसला खड़ा किया था। उनको शो बवाय के तौर पर खड़ा कर दिया था लेकिन जूं ही उस शो बवाय को जनता ने फटकारा, जनता ने विरोध किया, खिलाफ आवाज़ उठाई वह शो बवाय लड़खड़ा कर गिर पड़ा और उसका क्या हशर हुआ इस पर अब मैं बहुत ज्यादा कहने की जरूरत महसूस नहीं करता सिर्फ इतना ही कहना चाहता हूं कि अनडैमोक्रैटिक ढंग से मुख्य मन्त्री ने अपनी अमेरिकन टैक्नीक को इस्तेमाल करते हुए इस एडवाइज़री कमेटी को खड़ा किया। उन का यह कदम सूबे के प्रशासन पर, प्रान्त के राज्यकार्य पर एक काला धब्बा था, कलंक था। डैमाक्रेसी के प्रिंसीपलज़ पर, कान्स्टीच्यूशन पर और प्रोप्राइटी के लिहाज़ से भी एक कलंक था। मैं नहीं कह सकता कि उसने कोई काम किया या नहीं, लेकिन वह धब्बा अभी तक बदस्तूर कायम है। इन सभी बातों से पता चलता है कि चीफ मिनिस्टर साहिब किस तरीके से काम करते हैं, किस तरह से सूबे के अन्दर कार्य किए जाते हैं। कोई प्रिन्सीपल नहीं, स्टेट के अन्दर किसी बात का कोई असूल नहीं और अगर कुछ क्राइटीरिया है तो वह चीफ मिनिस्टर के विमज़, विल और फैंसी ही है। स्टेट का प्रशासन किसी तरह से भी किसी नियम या विधान के अनुसार नहीं चल रहा। चेयरमैन साहिब, विषय के बाहर न जाता हुआ मैं आप को याद दिलाना चाहत हूं कि आप ने भी पढ़ा होगा, सुना होगा कि पिछले दिनों ज़िला करनाल में असन्ध नाम की एक जगह पर चीफ मिनिस्टर साहिब गए हुए थे। वहां पर चौधरी राम नारायण भी गए। उन की स्टेटमैंट के बाद उन्होंने उन से बातचीत करने के लिए वक्त मांगा ताकि राजीनामा हो सके। लेकिन मुख्य मन्त्री ने साफ तौर पर उन को कह दिया कि चूंकि हुन यराना टुट गया ए इसलिए कोई वक्त नहीं। चेयरमैन साहिब, यह क्या काम करने का तरीका है ? क्या गर्वनमैंट इस तरह से चलाई जाती है कि अगर यराना है तो गलत बात भी ठीक और जूंही यराना टूटा तो सब गड़बड़ ? आप के द्वारा मैं चीफ मिनिस्टर साहिब से पूछना चाहता हूं कि क्या जो यह अनडैमोक्रैटिक ढंग से इतनी बड़ी एडवाइज़री कमेटी बनाई थी, यह केवल मात्र यराने को कायम रखने के लिए ही बनाई गई थी ? इसके बावजूद चौधरी राम नारायण की स्टैटमैंट यह निकलती है कि चीफ मिनिस्टर साहिब को कोई गलत फहमी हो गई मालूम होती है। अगर सचमुच यराना ही इन कामों में चलता है तो कोई बड़ी बात नहीं कि बावजूद इतने वावेले के फिर दुबारा एम्ब्रेसिंग हो जाए, कोई न कोई मामला लेकर दोनों एक दूसरे के साथ गले मिल जाएंगे और फिर यराना कायम हो जाएगा और फिर वह एडवाइज़री कमेटी अपना काम करना शुरू कर देगी। क्या यही ढंग है जिसपर चलकर मुख्य मन्त्री अपने प्रदेश के शासन का संचालन कर रहे हैं

[डाक्टर बलदेव प्रकाश]

एक बात इसी सिलसिले में और कहना चाहता हूं। उन्होंने कहा कि फिरोज़पुर में कुलैकशनज़ के बारे में रैफ्रेंस किया है। मैं समझता हूं कि इस रैफ्रेंस की कोई ज़रूरत नहीं थी जब कि हाऊस में इस चीज़ का रैफ्रेंस किया गया! आखिर यह हाऊस एक सुप्रीम बाडी है सावरेन बाडी है, सावरेन बाड़ी के ऊपर एक एडवाइज़री कमेटी को इम्पारटेंस देना बिल्कुल नाजायज़ बात है, अनडैमोक्रेटिक है।

Mr. Chairman : Please wind up now.

डाक्टर बलदेव प्रकाश : अभी एक मिनट में खतम करता हूं। तो मैं आखिर में यह कहना चाहता हूं कि अगर चीफ मनिस्टर साहिब इस स्टेट के अन्दर डैमाक्रेसी के नाम पर, कान्स्टीच्यूशन के नाम पर, लोकतन्त्र के नाम पर, प्राप्राइटी के नाम पर कोई अच्छे प्रैसीडेंट कायम करना चाहते हैं तो उन्हें सरे आम इस हाऊस के सामने अपनी की हुई ग़लती को मान लेना चाहिए। उन्हें इस बात को मानने में जरा भी संकोच नहीं करना चाहिए कि उन का यह एक्ट बिल्कुल इम्प्रापर था, अनवाइज़ था और उससे स्टेट का नुक्सान हुआ। यहां पर उठकर यह इस चीज़ को जस्टीफाई करने की कोशिश न करें कि वह बड़े लायक हैं। उन की लियाकत क्या है, कितने लायक हैं वह, चैयरमैन साहिब, यह कहते हुए दु:ख होता है, रंज होता है कि स्टेट का चीफ मनिस्टर इतना भी न जानता हो कि कृष्ण मूर्ति किस किस्म का आदमी है। आप को बताना चाहता हूं कि जब राज्य सभा का चुनाव हो रहा था तो वह एक एक एम० एल० ए० को मिला और हर एक ने उसको अच्छा बेवकूफ बनाया था वह आदमी राज्य सभा के लिए उम्मीदवार बनता है जिसे कोई जानता तक नहीं, जिसका जनता में कोई मान नहीं है।

Mr Chairman : Please wind up.

डाक्टर बलदेव प्रकाश : आखिर हाऊस इस बात को जानने का पूरा अधिकार रखता है कि मुख्य मन्त्री ने एडवाइज़री कमेटी के मैम्बरों के लिए क्या क्राईटेरिया रखा था। यहां पर उन्होंने जबाब देना है। कुछ मनिस्टिर उन के लिए नोटस भी ले रहे हैं गो वह मुख्य मन्त्री को जैसा कि चौधरी राम नारायण ने बताया, ठीक ढंग से सलाह नहीं दे सकते। मैं पूछना चाहता हूं कि जब कृष्णामूर्ति को रखा गया तो उस के लिए क्या क्राइटेरिया अपनाया गया था जब कि उन को मालूम था कि वह आदमी 420 रहा है, जो जेल जा चुका है उसे जनता का विश्वास प्राप्त नहीं, वह जनता की किसी सैक्शन को रैप्रीज़ैंट नहीं करता किसी पुलिटिकल पार्टी का, किसी सोशल संस्था का नुमाइन्दा नहीं। अगर हकीकत में वह उन को नहीं जानते थे तो वह खुद भी मुख्य मन्त्री रहने के योग्य नहीं हैं।

Mr Chairman : Since the mistake has been rectified, the hon. Member need not refer to this

डाक्टर बलदेव प्रकाश : चैयरमेन साहिब, मैं आप को याद दिलाना चाहता हूं कि मुख्य मन्त्री ने इस हाऊस में खड़े हो कर उन की एप्वाइंटमैंट को जस्टीफाई किया था। बड़े दु:ख के साथ कहना पड़ता है कि एक तरफ तो एक मिस्टेक की जाती है, गलती की जाती है और दूसरी तरफ उसको जस्टीफाई करने की कोशिश की जाती है।

Mr. Chairman : Since the mistake has been rectified , the hon. Member need not refer to this.

डाक्टर बलदेव प्रकाश : चैयरमैन साहिब, अगर चीफ मनिस्टर साहिब की चायस इसी प्रकार की है। अगर स्टेट का चीफ मनिस्टर अपनी कौंसिल आफ मनिस्टरज़ के ऊपर एक ऐसी एडवाइज़री कमेटी लाकर बैठाता है जिस के परसनल की चायस इतनी घटिया हो, इतनी निकम्मी हो, इतनी रद्दी हो और सब से बढकर बात यह कि वह विधान के नियमों के भी प्रतिकूल हो तो मैं समझता हूं कि यह स्टेट की बदकिस्मती है और इस से भी बढ़कर बदकिस्मती यह होगी अगर कोई मन्त्री या खुद मुख्य मन्त्री यहां पर उठकर उन को जस्टीफाई करें।

In the name of fairness, in the name of Constitution and in the name of democracy.

मैं समझता हूं कि अगर प्रजातन्त्र में अच्छी रवायत को कायम करना है, अगर अच्छी रवायात को आगे बढाना है तो सब से ज़रूरी बात इस वक्त यह है कि जो गलती चीफ मिनिस्टर साहिब ने की है उसको दुरुस्त करें। अगर चौधरी राम नारयाण ने, जैसा कि चीफ मिनिस्टर साहिब ने कहा, गलत बयान दिया है कि मन्त्रिमंडल के सदस्य मुख्य मन्त्री को ठीक सलाह नहीं देते तो आप के द्वारा मैं उन से दरखास्त करूंगा कि वह इस मामला की पूरी तरह से जांच करें अगर चौधरी राम नारयाण ने वाक्ई कोई गलत बयानी की है तो उस के खिलाफ कड़ी कार्यवाही की जाए, उसकी prosecution की जाए। Why is he not being prosecuted क्योंकि इस तरह करके उसने इस स्थिति की अधिक से अधिक एक्सपलायेटेशन की है। जहां पर डी.सी. बैठा हो, इसके अलावा दूसरे अफसर बैठे हों अगर वहां पर वह यह कहे कि मिनिस्टर चीफ मिनिस्टर को ठीक ढंग से सलाह नहीं देते इसलिए उनकी एक्सपलायेटेशन की गई तो यह सरासर ज्यादती नहीं तो और क्या है। अगर उसने गलत बयानी की है तो उसके खिलाफ कार्यवाही की जानी चाहिए और अगर यह बात सही है कि मुख्य मन्त्री ने उसको ऐसे शब्द कहे तो खुद मुख्य मन्त्री को इस बात को मान लेना चाहिए कि मुझ से गलती हो गई है और इस बात का यकीन दिलाएं कि आगे के लिए इस स्टेट के अन्दर इस तरह की बात को नहीं दुहराया जाएगा। इन शब्दों के साथ मैं अपनी जगह पर बैठता हूं।

That the matter regarding the appointment of the Advisory Committee by the Chief Minister, Punjab, be discussed.

Mr. Chairman :—Motion moved.

Chaudhri Hardwari Lal (Bahadurgarh) : Mr. Chairman, I greatly sympathise with the personal advisors of the Chief Minister who since their very appoinment have been under fire—first in the Press, on the platform and later on the floor of the House itself. But I also know that they have only themselves to thank because they have allowed themselves to be associated with an institution which looks and sounds absurd in the context of our administrative and political needs and which is also not in keeping with the spirit of our Constitution. To add to their misfortunes, the personal advisor—poor things do not even know what their function are.

The Chief Minister who has appointed them has not been sure and is still not sure what their functions should be. We, some of us, who have been criticising, this novel institution also do not know what it is all about. Mr. Chairman, you will surely agree that a more ticklish and a more funny situation will be difficult to imagine.

[Chaudhri Hardwari Lal]

Before I say more about all this, I would beg the Chief Minister—who is not here at present but he may return to reply.......

Mr. Chairman : The hon. Chief Minister has arrived.

Chaudhri Hardwari Lal : I am very glad that he has arrived.

I would beg the Chief Minister to mind his temper and to be tolerant of the critics of this novel institution. Whenever this institution has been mentioned by anybody, by the critics or by any of the advisers themselves, he has shown himself to be very touchy.

Mr. Chairman, I shall draw your attention to the broad grounds on which the appointment of personal advisers is open to objection. There is the first question of the need for such a body or the question of its aims and functions. There has been a state of statements by the Chief Minister and by some of the advisers, but each statement is more confusing than the other. There have been questions and answers on the floor of this House about the functions and working of this body. But the answers returned to the questions put also have not clarified the situation. There have been two Government notifications about the functions of the personnel of the Board. These notifications have been necessarily vague and even if we rely upon them, they only say that the advisers would promote war-effort during the Emergency and would keep the hon. Chief Minister informed of the trends of public opinoin. Mr. Chairman, one does not know what rely on in this connection. It has become such a muddle that it has become exceedingly difficult to discuss this institution. It seems to me, Mr. Chairman, that when it became impossible for the Government to defend this fantastic institution they took recourse to 'war-effort' and 'Emergency" They began to refer to it in order to still public criticism. But the house should be able to see through all this, because so far as the war-effort is concerned, and so far as the trends of public opinions are concerned, the various committees and councils to which my hon. Friend, Dr. Baldev Parkash made a reference should have more than done. There was the State Defence Council of about two dozen persons—eminent persons—declared to be the supreme body to direct war-effort in the State. There was the State Citizens Council—fifty-six strong and fully representative of all the political parties. Then, there was the Legislators' Defence Consultative committee of about two dozens strong and representative again of different political parties.

Again, there are Citizens Defence Councils at the district level with a total membership—I have got the figures here—going beyond five hundreds. In case the argument is that the different departments of the Government were to be geared up to the promotion of war-effort, there are dozens of of committees of non-officials with total membership of hundreds. In fact all kinds of committees have grown up and swollen during the last eight months, throwing up a large number of sub-committees and the total membership or the total number of persons working on Government appointed committees touches one thousand. In fact it might exceed one thousand. Indeed, Mr. Chairman, the State had already been blinded and totally confused with this new science of commitology and sub-commitology. Please excuse me, Mr. Chairman, for these unconventional works—but it has grown into a science of commitology. As if the network of these committees was not enough to promote war-effort and as if the duly electe- representatives of the people did not exist in the shape of the State Legislature, this new—this novel committee—was brought into being in a most

mysterious fashion—a committee which is an amazing assortment of men. Mr. Chairman, on this view, this committee would seem to constitute patent insult to all the committees of non-offiials and to all the Members of the Legislature. I also contend, Mr. Chairman, that the promotion of war-effort as an aim only a professed aim and not the real aim. The real aims in my view are —

(1) some kind of out door relief to such political patients as cannot be sustained or revived otherwise ; and

(2) the slow and painless political liquidation of those unfortunate Members of this House who are regarded as heretics.

It is not a fanciful picture. I would also say that this conclusion should not be put down to the fear—mania or psychosis, which, the other day, the hon. Chief Minister said, I was suffering from. Even if this diagnosis abou my reaction to certain of his actions and policies were correct, it would not matter very much. If I were suffering from psychosis, it would be a personal matter. I would only be an object of pity an object of his pity or an object of the pity of other friends. But, Mr. Chairman, you also know—in fact it does not need a student of psychology, which the hon. Chief Minister claims to be, to know—that psychosis is as often produced by lust of power as by a sense of fear. The psychosis produced by lust of power is desructive not only of the man himself but of everything and everydody around him.

Mr. Chairman, look at the sources and the areas from which the members of this Board have been drawn. One is from the constituency in Gurdaspur District represented by the present Speaker of the House ; second from Tarn Taran constituency in Amritsar District represented by Mr. Gurdial Singh Dhillon third from Sirhind Constituency in Patiala District represented by Mr. Rarewala; two from Hissar district ; two from Gurgaon District ; one from Rohtak District and one from Jullundur District, i.e., the district of Sardar Darbara Singh. All these are supposed to be actual or potential dangerous spots in the Chief Ministers' politcal scheme of things.

In any case, Mr. Chairman, reference to war-effort as an aim of the Board makes the whole action look highly responsible and beautifully patriotic. The war-effort in fact has begun to come in handy whenever there is anything inconvenient, which cannot be explained otherwise. But I submit, Mr. Chairman, in all seriousness, that nothing will be more productive of popular cyncism and nothing more damaging to the war-effort than the current attempt to paint petty manoeuvre as patriotic actions in the inerest of war-effort. May I also add that it is highly unpatriotic to be saying and doing things which are likely to reduce the very expression, the very word 'war-effort' to a mere farce ?

Let me return, Mr. Chairman, to the personal advisors as such, If the Government notifications and the various published statements are a guide to their functions, it will be pertinent to ask, "Are they competent to discharge those funtions ? "

What for they have been chosen ? Have they been chosen for their special political judgment or political acumen ? Have they been chosen for their representative characters ? Have they been chosen for any specific or general knowledge on the part of any of the Advisers of any subject ? Have they been chosen for their outstanding popularity in the State, or, Mr. Chairman, have they been chosen only for their nuisance value ?

[Chaudhri Hardwari Lal]

In any case, whatever the functions of the Advisors and what was their capacity to discharge those functions, I object to their appointment even on constitutional grounds. It is not that their appointment infringes any specific clause of the Constitution. It is certainly not that. But our Constitution, Mr. Chairman, as you know, is not only the printed word that meets the eye. When we think of our Constitution we conjure up a host of conventions associated with the working of the Parliamentary form of Government. That great violence has been done to the sipirit of the Constitution by the. appointment of these Advisers is beyond question and I cannot do better than to quote a few lines from the Hindustan Times of February 2, 1963. The Paper said in the leading article—

> "Mr. Partap Singh Kairon has justified the appointment of a team of personal advisers as "a perfect democratic method" for feeling the public pulse.... .... But that it is not a democratic method should be obvious to anyone who knows anything about democracy................ How is he and how are his colleagues in the Ministry and the legislature less qualified to feel the pulse of the people than the stalwarts of the Advisory Committee ?"

Then he says—

> "It may be that the Chief Minister is too pre-occupied............ But he cannot be too busy, at least he should not be, to attend the sessions of the legislature where these reactions are expressed by the people's representatives.............. It is no disparagement of the advisers' standing in the public life of the State to suggest that in the strict parliamentary and democratic sense they are interlopers. They are a fifth wheel in the administrative machine which can be useful only to the extent the others are useless."

The word "others" refers to the Cabinet, the Legislature and the administrative hierarchy. It further says—

> "........Mr. Kairon has shown great energy and enthusiasm in mobilizing the resources of the State for the defence effort. He has to consider whether he does not stultify those efforts by setting up parallel channels of authority which will cut into each other's functions and create needless complication."

This is what the Paper has said. What it said in the article was headed as "Fifth Wheel".

Mr. Chairman, the Chief Minister told the Members the other day that as an elected leader of the people he has a right to walk away from his immediate surroundings and to ascertain the opinion of the people of the State through the Personal Advisers whom he has appointed. Now, you know what are his immediate surroundings ? His immediate surroundings are his Cabinet, his party which is an organ of the Government, this House and the administrative hierarchy. If he were to walk away from these surroundings I would say, he would be walking away not only at his personal peril but also at the cost of the spirit and the soul of the Constitution. It will be wrong to imagine, Mr. Chairman, that his election to this House or his election as the leader of the majority party permit him the elasticity of appointments which the American President has under the American Constitution. Again I would submit that it will be injecting poison into our body politic, poison into our political system to try to evolve a kind of "spoils system" to make things go in our own way. The Constitution enjoins us to work the representative democracy in the manner in which it has been working in Great Britain. The Chief Minister must not move towards a position in which it may be possible to control all politics by surrounding himself with diverse political groups which inevitably will become oligarchies in their own right. We must not try to secure a position

in which the Cabinet may become a subordinate machine, the Cabinet may become one of the several alternative machines, in which the Chief Minister may cease to be a part of the Cabinet and may become the foreman who can run the Cabinet machine or can stop it at his will and convenience.

Mr. Chairman, I will take one minute more.

It all brings me to the conception of the office of the Chief Minister itself and I would submit that unless the Chief Minister recconciles himself to the conception which the British Prime Minister has of his office or to the conception which our own Prime Minister has of his office, the Parliamentary form of Government will be in great danger of being thoroughly purverted.

Thank you, Mr. Chairman.

कामरेड राम प्यारा (करनाल) : चेयरमैन साहिब, जिस कमेटी का यहां ज़िक्र है उस कमेटी के बनाने के लिये न इस हाऊस की मन्ज़ूरी थी, न सरकार की थी और न ही कैबनिट की थी। सिर्फ चीफ मिनिस्टिर साहिब ने ही उस को नौमीनेट किया था। तो सवाल यह है कि ऐसा होना चाहिए था कि नहीं।

पहली बात तो मैं यह कहना चाहता हूं कि इस कमेटी के लिये कोई ओथ–आफ–सीक्रेसी नहीं थी हालांकि वज़ीरों के लिये यह है। इसी वजह से कैबनिट में कनफीडैंशस मामले ज़ेरे बहस आते हैं मगर वह इस कमेटी में नहीं आ सकते। लेकिन अगर इस कमेटी के सामने कनफीडैंशल मामले आते हैं तो यह ब्रीच आफ कनफीडैंस है। यह इस हाऊस के साथ ज़्यादती है। गर्वनमैंट के साथ और कैबनिट के साथ भी ज़्यादती है और अगर ऐसे मामले उस कमेटी में नहीं आते तब उस का कोई फायदा नहीं। मगर यह जो ज़माना है इसे कुदरती तौर पर ईरा आफ कमेटीज़ कहा जाता है यानी इस में कमेटियों ही कमेटियां हैं। अब सवाल यह है कि अकेले चीफ मिनिस्टिर ने ही इन को बनाया है और इस बारे में चौधरी हरिद्वारी लाल जी और डा० बलदेव प्रकाश जी भी कहते हैं कि ऐसा नहीं किया जाना चाहिए था मगर इस तरह से कह कर तो यह अपनी बात की ही तरदीद करवाना चाहते हैं। इन दोनों साहिबान ने बार हा कहा है कि पंजाब में एक आदमी का राज है। जब यह इस बात को मानते हैं तो फिर अब इस बात पर एतराज़ किस लिये करते हैं। जिस बात को यह मान चुके हैं उसी के मुताबिक चीफ मिनिस्टर साहिब ने यह कमेटी नामीनेट कर दी है। फिर यह साहिबान कहते हैं कि इसकी ज़रूरत नही थी। मगर चौधरी हरिद्वारी लाल अपनी बात को भूल गए हैं। इन्होंने खुद कहा :

> That the Chief Minister has masterly control over confusion and he is expert in creating confusions within confusions and circles within circles.

और वह खुद भी मानते हैं कि इस चीज़ की उन को ज़रूरत थी। और वह क्या ज़रूरत थी मैं इस बारे में कुछ कहना चाहता हूं। इलैक्शन्ज़ हुए। उस साइड वालों की फिरकाप्रस्ती के प्रचार की वहज से वह सिर्फ 34 वोटों से जीते.....

Mr. Chairman : If he refers to the Chief Minister I wonder if it is relevant.

कामरेड राम प्यारा : मैं तो यह बता रहा था कि इस कमेटी की ज़रूरत कैसे पड़ी। सरदार गुरदयाल सिंह ढिल्लों का हलका उनके साथ था वह वहां से नौ या दस हज़ार वोटों की मेजारिटी से जीते तो हो सकता है कि उस का असर हो या कोई और बात

[कामरेड राम प्यारा]

हो बहरहाल वह 34 वोटों से जीत सके। तब इन्होंने 34 ही वज़ीरों की बज़ारत बना दी। जब यह कैबनिट बन गई तो चौधरी हरिद्वारी लाल ही लोगों से दस्तखत करवाते फिरे कि यह कैबीनेट छोटी की जानी चाहिए। तो इन के कहने के मुताबिक चीफ मिनिस्टर साहिब ने कैबीनेट रीड्यूस कर दी। मगर फिर उन को वहम हुआ कि कहीं फिर 34 वोटों वाली बात न हो-.........

डाक्टर बलदेव प्रकाश : आन ए प्वायंट आफ आर्डर। क्या हाउस में इस बहस के दौरान यह बताना इर्रैलेवैंट होगा कि इस कमेटी को बनाने की जरूरत क्यों पड़ी ?

Mr. Chairman : I will request the hon. Member not to refer to these things.

कामरेड राम प्यारा : इस के लिए कमेटी बनी थी जिस में मौलवी अबदुल गनीडार भी थे जिनकी अपनी ही मजबूरियां थीं। हरेक मेम्बर के आदर्श की बात होती है 58 में से 35 उधर से इधर आ गए हैं। कहीं लोगों को मजबूरी का अहसास होता है और हमारी भी मजबूरी थी हमने कमेटी बनाई थी कि इस तरह की बातों को देख सकें।

Mr. Chairman : No such remarks, please.

कामरेड राम प्यारा: यह एक हकीकत है। खैर, मैं इस बात को छोड़ता हूं। स्टेट की जो समस्यायें हैं इन्हें यह कमेटी हल नहीं कर सकती, मेम्बरों के अलावा इस कमेटी के सदस्यों ने और खुद बज़ीर साहिबान ने माना है कि टैक्स की चोरी होती है, भ्रष्टाचार बहुत है, फेवरिटिज़म है, नेपोटिज़म है और इस कारण सरकार पर हर वक्त गोला बारी होती थी, फायरिंग होती थी, इस फायरिंग से बचने के लिए हम ने मुनासिब समझा कि एक कमेटी बना दी जाए और आपोज़ीशन वाले इस कमेटी के ऊपर ही उलझे रहें और इस तरफ आ न सकें। यह है सही तसवीर सरकार की इस तरह की कमेटी बनाने में। (विघ्न)

ज्ञानी ज़ैल सिंह : अब पता लगा है आपको ?

कामरेड राम प्यारा : आप क्या बात करेंगे जो हर सही और गलत काम पर भी सरकार को दाद देते हैं।

आखिर में मैं कहना चाहता हूं कि जमहूरियत के ढांचे को इसके बेसिज़ और रूट को रोका जा रहा है और आज जो हाइहैंडिडनैस है इसको रोक दिया जा रहा है इन एडवाइजर्ज के पर्दे में। इससे अच्छा तो राजाओं और महाराजाओं का वक्त था। उस का काम था कि अच्छी किस्म का राज कायम हो और एक आदर्श तो लोगों के सामने रखा जाए लेकिन यहां पर जमहूरियत के नाम पर लाखों और करोड़ों रुपया खर्च किया जा रहा है, बरबाद हो रहा है और इससे जनता को कोई लाभ नहीं। इस लिए कोई गवर्नमैंट विमज़ के आधार पर नहीं चल सकती। किसी व्यक्ति के हितों को सामने रख कर नहीं चलाई जा सकती। जमहूरियत के साए के नीचे पूंजीवाद की ओर बढ़ा जाए तो यह हालत कब तक कायम रखी जा सकती है। लोगों पर टैक्स पर टैक्स लगाया जा रहा है। और स्टेट पर राज कौन कर रहा है वह लोग जो इस तरह के चक्कर में एक

आदमीं का साथ दें। लोगों की आवाज़ को गलत ढंग से इन तक पहुंचाएं। फिर हकूमत को चलाने वालों को शिक्षा दी जाती है, किस के पास चौधरी राम नारायण के पास। सरकार ने आप ही इतलाह दी है कि हमने अफसरान को ट्रेनिंग के लिए भेजा है और वह ऐसा शिक्षा केन्द्र है कि जिस के चौधरी राम नारायण, चेयरमैन हैं उनकी बीवी मन्त्री और लड़की खज़ानची हैं और जो यह ब्यान देते हैं कि हम मिनिस्टरों के काम को वैरिफाई करते हैं और हमारी सिफारशात पर सरकार अमल करती है। लेकिन इस कमेटी के मेम्बरान के बारे में कोई वैरिफिकेशन नहीं की गई। क्या स्टैपस लिए हैं सरकार ने कुछ भी नहीं।

कृष्णमूर्ति के केस को सामने रख कर क्या अंदाजा लगाया जा सकता है इस सरकार को सलाह देने वालों का। पता नहीं किस तरह के हालात उन्हें माफक आए। वह 420 में सज़ा याफता हैं इस तरह के एडवाइज़र चीफ मिनिस्टर के नज़दीक रहते हैं। हालांकि यह एक कायदा और कानून है कि जो कोई भी काम करे उसके एंटीसीडैंट्स वैरिफाई कराए जाएं। वह वैरिफिकेशन कहां है या क्या यह ज़रूरत महसूस न की गई कि वैरिफिकेशन करवानी चाहिए या इन्हें यह पहले पता था कि इस तरह के लोग हैं और इन्हीं से अच्छी और नेक राए मिल सकेगी। (विघ्न) वैरिफिकेशन की रिपोर्ट कहां पर है। ग़लत चीज़ें होती हैं और फोन कर दिए जाते हैं चाहे काम का पता हो या न हो। यह इनफर्मेशन क्या दे सकते हैं चीफ मिनिस्टर को या इनकी खुशामद की ज़रूरत होती है। चौधरी राम नारायण के बारे में मैं ज्यादा नहीं कहना चाहता बहुत से मेंम्बर साहिबान जानते हैं कि इनका सम्बन्ध भारत सेवक समाज से था और किस कारण से इन्हे वहां से छुट्टी मिली और फिर इन्हीं को ऊपर ला कर बिठा दिया। अपनी नुक्ता-चीनी से घबरा कर या यह समझ कर कि शायद चौधरी जी हमारे प्राइम मिनिस्टर साहिब के बहुत नज़दीक हैं या कोई और बात। और फिर चीफ मिनिस्टर साहिब का कहना है कि उन्हों ने इन्हें अच्छा आदमी समझ कर रखा है इस बात को हवा देता है और उन्हों ने हवा में उड़ना शुरू कर दिया। (घंटी) इनको नीचे लाने की ज़रूरत है। इन्हें स्टेट के किसी काम में राए देने की ज़रूरत नहीं।

(At this stage the Deputy Speaker occupied the Chair.)

इन लफज़ों के साथ मैं उम्मीद करता हूं कि जो पब्लिक की मांग है उसको सामने रख कर एडवाइजर्ज़ को खत्म करना चाहिए।

श्री जगन्नाथ (तोशम) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, हमें यह बताया गया है कि यह एडवाइज़री कमेटी नहीं सिर्फ एडवाइर्जज हैं, हर सवाल का जवाब यही दिया गया कि एडवाइज़री कमेटी नहीं है। जब मिनिस्टरी बड़ी थी तो लोगों ने एतराज़ किया और एक गहरी चाल से उसे हटा कर एडवाइज़र मुकर्रर कर दिया। आपोज़ीशन ने आवाज़ उठाई जनता की आवाज को मान कर मिनिस्टरी को जिसे किसी ने पलाटून कहा फौज़ कहा आदि पता नहीं क्या कुछ कहते थे यह चीज 9 महीने तक चलती रही और आखिर साल के पहले दिन जनवरी एक को नए साल का गिफ्ट उन्हें दिया गया और हटाया गया। यह तो वैसी बात है जैसे नेफा और लद्दाख की सरहदों पर जरनैल लड़ते

[श्री जगन्नाथ]
लड़ते एक दिन होता है जब रिटायर हो जाते हैं और फिर कुछ आराम करने के बाद रीटेक किया जाता है। एक सैकशन से हटा कर दूसरे सैक्शन में कम्पनी भेज दी जाती है। इसी तरह हमारी सरकार की एडमिनिस्ट्रेशन चलाई जाती है। (विघन)। इसी तरह इन्हों ने एक फौज़ को पीछे कर दिया और एडवाइजर्ज़ की फौज़ को आगे कर दिया। डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं यह कहना चाहता हूं कि इन एडवाइर्ज़ज का काम क्या है? मैं ने जो काम इनका देखा है उस से ही अन्दाज़ा लगा सकता हूं। 22 फरवरी को चौधरी राम नारायण भिवानी गए वहां के तहसीलदार, थानेदार, सरपंच सब को इक्ट्ठा कर लिया पुलिस और पंचायत को एस० डी० ओ० और तहसीलदारों को इकट्ठा कर लिया और कहा कि जो कोई चौधरी साहिब का कहा न मानेगा वह तंग होगा। चण्डीगढ़ में रह कर कोठियों में रह कर एडमिनिस्ट्रेशन सारी को इनके हाथों डिमौरिलाइज़ कर दिया गया है। (विघन) डिप्टी स्पीकर साहिबा, वहां पर कालजों के अन्दर ज़बरदस्ती लड़के बुलाए जाते हैं और उन पर तरह तरह के विचार रखे जाते हैं। मैं ने सप्लीमैंटरी किया था और उसमें कहा था कि इस कमेटी के अन्दर हारे हुए कितने हैं तो बताया गया कि हारे हुए जीते हुए से प्रबल हैं। (विघ्न)

मैं तो केवल बैकग्राउंड बता रहा हूं कि किस तरह यह हारे हुए जीते हुए से प्रबल हैं। इस से तो साफ ज़ाहिर है कि अगर इस कमेटी के अन्दर प्रबल ही आने थे तो यह बात समझ में नहीं आती कि जो राजस्थान से हार कर आए उसे वहां पर क्यों प्रबल नहीं समझा गया और फिर यह अगर इतने योग्य और काबिल थे तो वह हाउस में चुन कर क्यों न आ गए? तो क्या वह प्रबल थे या निकम्मे थे कि जिन्हें वोट तक न दिए गए, वह कमज़ोर थे और लोगों का उन पर विश्वास न था। और अब उन्हें लोगों से वास्ता पड़ता है कि वहां पर जाओ और शिकायत करो। कोई बात करनी हो तो लोग इनसे दूर भागते हैं और लोग इनके साथ होते तो इलैक्शनज़ में वोट देकर इन्हें यहां पर भेज देते इनसे कोई काम न हो पाया है न होने वाला है इस लिए इन्हें हटा दिया जाना चाहिए। इनमें वह भी शामिल हैं जिनकी इलैकशन्ज़ में ज़मानतें ज़ब्त हुई और आज वह एडमिनिस्ट्रेशन के लिए एडवाइजर बने बैठे हैं।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ (ਰਾਏਕੋਟ): ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਹੜੇ ਆਨਰੇਬਲ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਬੋਲ ਚੁਕੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਕਰੀਰਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਫੀ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਹੋਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਹਿਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੇਰਾ ਇਰਾਦਾ ਇਸ ਬਹਿਸ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਚੰਦ ਇਕ ਗੱਲਾਂ ਇਸ ਬਹਿਸ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਸੁਝੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ। । ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਕ ਐਡਵਾਈਜ਼ਰੀ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਹੈ। ਜਮਹੂਰੀ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਇਕ ਅਕਸਰੀਅਤ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਲੀਡਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਏਥੇ ਅੱਜ ਉਹੀ ਵਿਧਾਨ ਲਾਗੂ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਅਕਸੀਰੀਅਤ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਆਪਣਾ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਇਸ ਸਿਲਸਲੇ ਵਿਚ ਇਸ ਬਹਿਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ ਜੇ ਉਹ ਦਿਆਨਤਦਾਰੀ ਨਾਲ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਗਲਤ ਕਦਮ ਉਠਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਜਾਂ ਐਡਵਾਇਜ਼ਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਲੂਮ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਨੁਕਸਾਨ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਗੱਲ ਅਜ ਹੀ ਕਹਿਣਾ

ਵਿੱਚ ਰੀਜਨੇਬਲ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਖਦਾ ਨਹੀਂ। ਹਰ ਇਨਸਾਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਖਾਮੀ ਜ਼ਰੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਮੁਕੰਮਲ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਗਲਤੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦਰੁਸਤ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਹਰ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਚੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਗਲਤ ਕਦਮ ਜ਼ਰੂਰ ਸਹੀ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਐਸੀ ਜਮਾਤ ਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਅਗੋਂ ਲਈ ਰਖਣ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਕਰਨਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਫਾਇਦੇ ਦੀ ਬਜਾਏ ਮੁਲਕ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ। ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਧਾਨ ਬਣਿਆ ਕਨਸਟੀਟਿਊਸ਼ਨ ਵਜੂਦ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਤੇ ਸੂਬਾਈ ਸਟੇਟਸ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਮੁਕੰਮਲ ਤੌਰ ਤੇ ਕਾਨਸਟੀਟਿਊਸ਼ਨ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਹੋਈ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਕਾਨਸਟੀਟਿਊਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸੂਬੇ ਲਈ ਕੋਈ ਖਾਸ ਪਰੋਵਿਯਨ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਜਿਸ ਦੀ ਰੂਹ ਨਾਲ ਏਥੋਂ ਦੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਐਡਵਾਈਜ਼ਰੀ ਬੋਰਡ ਬਣਾਉਨ ਦੀ ਖਾਸ ਹਦਾਇਤ ਹੋਵੇ। ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਨੂੰ ਐਡਵਾਈਜ਼ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਉਸ ਦੀ ਕੌਂਸਲ ਆਫ ਮਨਿਸਟਰਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਯਾ ਉਸ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਕੁਲੀ-ਗਜ਼ ਕਹਿ ਲਉ ਲੈਜਿਸਲੇਚਰਜ਼ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਇਕ ਮੁਕੰਮਲ ਕਾਨਸਟੀਟਿਊਸ਼ਨਲ ਢਾਂਚਾ ਹੈ ਜਿਥੋਂ ਕਿ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਨੂੰ ਮੁਕੰਮਲ ਤੌਰ ਤੇ ਐਡਵਾਈਜ਼ ਮਿਲਦੀ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਤਨਾ ਕੁਝ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਮਜ਼ ਤੇ 10/11 ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਅਲਗ ਐਡਵਾਈਜ਼ਰੀ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾ ਲਈ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਖਰਚ ਇਸ ਸਟੇਟ ਤੇ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਇਹ ਅਸੂਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਧਾਨਕ ਅਸੂਲਾਂ ਦੇ ਬਰਖਿਲਾਫ ਹੈ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਬਰਖਿਲਾਫ ਹੈ। ਚੌਧਰੀ ਰਾਮ ਨਾਰਾਇਣ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਐਡਵਾਈਜ਼ਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪਰਧਾਨ ਹਨ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਐਸੀ ਕਮੇਟੀ ਬਨਾਉਣ ਦੀ ਕਿਉਂ ਲੋੜ ਪਈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਵਜੂਦ ਵਿੱਚ ਆਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਕੁਲੀਗਜ਼ ਹਨ, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਰਾਏ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਰਾਏ ਦਿਓ ਤਾਂ ਫੇਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਾ ਪਵੇ (Addressing Sardar Gurnam Singh; If the hon. Member were to offer good advice to any body then no further guidance is required.)

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬੀਬੀ ਜੀ ਇਹੋ ਰਾਏ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਇ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਫੇਰ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਐਡੀ ਵਡੀ ਆਰਗੇਨਾਈਜੇਸ਼ਨ ਹੈ, ਲੈਜੀਸਲੇਸ਼ਨ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਐਡਵਾਈਜ਼ਰਜ਼ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਉਹ ਇਹ ਗਲਤ ਕਦਮ ਉਠਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਿਛੇ ਹਟਾਉਣ ਵਿਚ ਉਹ ਝਿੱਜਕਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਏਡਵਾਇਜ਼ਰਜ਼ ਨੂੰ ਦੇਖੀਏ ਤਾਂ ਇਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਐਡਵਾਈਜ਼ਰ ਐਸਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ 420 ਵਿੱਚ ਸਜ਼ਾ ਪਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਦੂਸਰਾ ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ: ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਵਿਚੋਂ ਕਢਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਨਿਕਲਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੈ ਇਕ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ ਨਿਕਲਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੈ ਜਾਂ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਉਹ ਤਾਂ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਪਰ ਉਹਦੇ ਐਮਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਲੈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਚੀਫ ਮਨੀਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਕ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ 2,13,000 ਰੁਪਿਆ ਅਜ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਨਖਾਹ ਦਾ ਅਤੇ ਇਕ ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਟੀ.ਏ.ਤੇ ਡੀ.ਏ.ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੋ ਬਹਾਦਰੀ ਹੁਣ ਤਕ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਹ ਸੰਗਿਅ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ। ਇਤਨਾ ਪੈਸਾ ਖਿਲਾਉਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਹੀ ਅਜ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਖਬਰਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਤਨੀ ਕੁ ਸਮਝ ਹੈ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜੂਤੀਆਂ ਹੀ ਅੱਜ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਮਾਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਅੱਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਹੀ ਚਿਕੜ ਉਛਾਲ ਰਹੇ ਹਨ।

(ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ)

ਉਹੀ ਐਡਵਾਈਜ਼ਰਜ਼ ਤੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਅੱਜ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੈਂ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਦੀ ਐਡਵਾਈਸ ਮੰਨਾਂ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਮੇਟੀ ਮੁਕਰਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਜੋ ਕੁਝ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਲੱਗੇ ਉਹ ਕਰਨਗੇ। ਖੈਰ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੋਰ ਵਾਰ ਅਫੇਰਟਸ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਬੜੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਹਨ। ਲੈਜੀਸਲੇਚਰਜ਼ ਡੀਫੈਂਸ ਕਮੇਟੀ, ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਫੌਰਨ ਪੁਛ ਪੜਤਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਬਾਰੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਕਮੇਟੀ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਉਸ ਤੇ ਇਹਨਾ ਖਰਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜਾਣ ਦਿਉ ਇਨ੍ਹਾਂ 10 ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ। ਸਾਰੇ ਹੀ ਇੱਕਠੇ ਹੋਕੇ ਤੁਹਾਡੀ ਇਮਦਾਦ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਨ। ਆਪੋਜੀਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਵੀ ਤੁਹਾਡੀ ਇਮਦਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਤੁਹਾਡੀ ਇਮਦਾਦ ਕਰਦੀ ਹੈ ਫੇਰ ਇਹ 10 ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਐਡਵਾਈਸ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਜੇ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਦੀ ਐਡਵਾਈਸ ਮੰਨਣੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਰਾ ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਮੰਨ ਲਉ। ਡੈਮੋਕਰੇਸੀ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਤਾਂ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਗਲ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਮਨਾਉਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਰੀਜ਼ਨ ਨਾਲ ਵਜੂਹਾਤ ਨਾਲ, ਪਰਸੂਏਸ਼ਨ ਦੇ ਨਾਲ ਮਨਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਕੰਪਰੋਮਾਈਜ਼ ਦੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹੀ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਠੋਸਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਇਆ ਕਰਦਾ। (ਇਕ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ: ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਤੋਂ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਮਨਾ ਰਹੇ ਹੋ)। ਮੈਂ ਧਕਾ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਪਰਸੂਏਡ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅੱਜ ਤੋਂ ਹੀ ਛਡ ਦਿਓ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਹਿੜਾ ਤੁਹਾਡੀ ਗਾਈਡੈਂਸ ਵਾਸਤੇ ਹੋਰ ਬੜੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਏਜੰਸੀਆਂ ਹਨ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਨਫਰਮੇਸ਼ਨ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਆਪਣੀ ਸੀ, ਆਈ, ਡੀ. ਪੁਲਿਸ ਹੈ, ਸੈਂਟਰਲ ਪੁਲਿਸ ਹੈ। ਬਾਵਜੂਦ ਇਤਨੀ ਜਬਰਦਸਤ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੇ ਜੇ ਇਹ ਕੋਈ ਕੰਮ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਵਾਕਈ ਇਹ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਦੀ ਇਮਦਾਦ ਲਈ ਰਖੇ ਹਨ। ਚਲੋ ਠੀਕ ਹੈ। ਮਗਰ ਅਜ ਚੌਧਰੀ ਹਰਦਵਾਰੀ ਲਾਲ ਦੀ ਅਨੈਲੇਸਿਸ਼ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਕਰ ਆਇਆ ਅਤੇ ਮੈਂਨੇ ਜਦ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜਿਹੜੇ ਐਡ-ਵਾਈਜ਼ਰਜ਼ ਹਨ ਇਹ ਉਥੋਂ ਉਥੋਂ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਅਜਿਹੇ ਲੈਜਿਸਲੇਟਰਜ਼ ਹਨ ਜੋ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਨਾਲ ਇਖਤਲਾਫ ਰਾਏ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹਿਟਲਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਗੈਸਟਾਪੋ ਖੜਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਨਫਰਮੇਸ਼ਨ ਸਪਲਾਈ ਕਰਦਾ ਰਹੇ। ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਰਮਨੀ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਹ ਏਜੰਸੀ ਠੀਕ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ ਪਰ ਇਥੇ ਡੈਮੋਕਰੇਸੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤੇਰੀ ਏਜੰਸੀਜ਼ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਗੈਸਟਾਪੋ ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ ਇਥੇ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਇਹ ਗੈਸਟਪੋ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੋਲ ਇਨਫਾਰਮੇਨਜ਼ ਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ। ਬੜੇ ਨੀਵੇਂ ਦਰਜ਼ੇ ਦਾ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਐਡਵਾਈਜ਼ਰਜ਼ ਨੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਨੂੰ ਵੀ ਕੰਟਰੋਵਰਸੀ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਉਮੀਦ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦੇਣ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਖੈਰਖਾਹ ਹਨ। ਅਤੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਨੂੰ ਵੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੁੱਟੀ ਦੇਣ।

ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਿਆਨਤਦਾਰੀ ਨਾਲ ਇਹ ਸੋਚਦੇ ਹੋਣ ਕਿ ਉਹ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅੱਜ ਤਕ ਕਿਸੇ ਅਖਬਾਰ ਨੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਏਜੰਸੀ ਨੇ ਇਹ ਨਹੀਂ

ਦਸਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਾਰ ਐਫਰਟਸ ਦੇ ਵਿਚ ਜਾਂ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੇ ਵਿਚ ਕੁਝ ਸਬਸਟੈਂਸਿਅਲ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੇ ਹੈ ਕੋਈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਚੀਫ ਮਨੀਸਟਰ ਨੂੰ ਦਰਖਾਸਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਦਸਣ ਕਿ ਕੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਵਰਨਾ ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁਖਬਰ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਵਾਈਂਡ ਅਪ ਕਰੋ। (The hon. Member may please wind up now.)

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਸਿਰਫ ਇੰਨੀ ਹੀ ਗਲ ਕਹਿਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਝਗੜਾ ਹੀ ਮੁਕਾਉਣ ਤੇ ਇਹ ਕਹਿਣ ਕਿ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ। ਜੇ ਉਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਚੰਗਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂਨੂੰ ਦਸਣ। ਲੇਕਿਨ ਜਨਰਲ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਚੀਫ ਮਨਿਟਰ ਸਾਹਿਬ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤ ਸੋਹਣੀ ਸਪੀਚ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬੜੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਹਨ ਤਕਰੀਰ ਕਰਨ ਵਿਚ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਸਪੀਚ ਕਰਦਿਆਂ ਚਲਾਕੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਨਾ ਲੈਣ।

ਇਕ ਮੈਂਬਰ : ਤੁਸੀਂ ਕਿਹੜੀ ਤਕਰੀਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ?

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਸਿਧੀ ਇਕ ਜੱਟਕੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਪੀਚ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਕਹਿਣ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਰਖਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜੋ ਕੰਟਰੋਵਰਸੀ ਹੈ ਉਹ ਮੁਕ ਜਾਵੇ।

डाक्टर मंगल सेन : डिप्टी स्पीकर साहिबा, मेरी कालिंग अटेनशन मोशन के बारे में स्पीकर साहिब की यह रूलिंग है कि जब इस विषय पर बहस हो तो मैं बोल लूं। आप भी उसी रूलिंग को मद्देनज़र रख कर इजाजत दे दीजिए।

उपाध्यक्षा : स्पीकर साहिब, मेरे लिए कुछ लिख कर नहीं रख गए। आपकी पार्टी से डाक्टर बलदेव प्रकाश ½ घंटा बोल चुके हैं इस लिए मैं आपको बोलने की इजाज़त नहीं दूंगी। (The hon. Speaker has not left anything in writing for my guidance. Dr. Baldev Prakash, a Member of your party has already spoken for half an hour so I would not allow you to speak.)

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ) : ਮੇਰਾ ਇਹ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਲੇਕਿਨ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਆਨਰੇਬਲ ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਬੋਲਣਾ ਹੋਵੇ ਉਸਨੂੰ ਖੜਾ ਹੋਕੇ ਚੇਅਰ ਦੀ ਆਈ ਕੈਚ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਤੁਹਾਡਾ ਹਕ ਹੈ, ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸਪੀਕਰ ਜਾਂ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਦੀ ਆਈ. ਕੈਚ ਕਰਨ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰਖੋ ਤਾਂ ਕੋਈ ਉਬਜੈਕਸ਼ਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਮੈਂ ਜੱਦ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਖੜੋ ਗਿਆ। ਜਿਹੜੇ ਇੰਪੋਰਟੈਂਟ ਆਦਮੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਅਖੀਰ ਤੇ ਬੋਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਲਤੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਬੋਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।

ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਸਿਧੀ ਜਿਹੀ ਤੇ ਜਟਕੀ ਜਿਹੀ ਸਪੀਚ ਕੀਤੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਜਮੈਂਟ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਦੀ ਸਪੀਚ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ

[ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ]
ਗਲ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਡੀਫੈਂਸ ਐਡਵਾਇਜ਼ਰੀ ਕਮੇਟੀ ਤੋੜ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਚੀਨ ਨੇ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ, ਸਾਰੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਇਕਠੀਆਂ ਹੋਇਆਂ। ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬਿਨਾ ਨਿੰਦਣ ਦੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਇੱਕਠੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ ਉਦੋਂ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸੀ ਔਰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਬੜਾ ਦੁਖ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਸੈਕਸ਼ਨਲ ਤਰੀਕੇ ਤੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਨੂੰ ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਕਿਤੇ ਇਕਲੇ ਮਿਲੋਗੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਸ ਦਿਆਂਗਾ ਕਿ ਇਤਨੀਆਂ ਮੀਟਿੰਗਜ਼ ਫਲਾਣੇ ਥਾਂ ਹੋਈਆਂ ਔਰ ਉਥੇ ਇਹ ਸਲੋਗਨ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਤਰਾਂ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਹਮਲਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ ਔਰ ਨਾਗਰਿਕ ਸਭਾਵਾਂ ਬਣਾ ਕੇ ਅਸੀਂ ਇਕਠੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹੋਈਏ ਉਦੋਂ ਅਗਰ ਕੁਝ ਹੇਰਾ ਫੇਰੀ ਵਾਲਿਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਚਲਣ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕੀ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਖਾਤਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਆਰਗੇਨਾਈਜੇਸ਼ਨਜ਼ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਮਗਰ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਨਹੀਂ ਮਰਦਾ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਡੈਮੋਕਰੇਸੀ ਦੇ ਵਿਚ ਐਸੀਆਂ ਆਰਗੇਨਾਈਜੇਸ਼ਨਜ਼ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਵਾਰ ਐਫਰਟਸ ਦੇ ਵਿਚ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਾਂਝੀ ਹੋਵੇ। ਉਸ ਨੂੰ ਮੱਦੇ ਨਜ਼ਰ ਰਖਕੇ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਜੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਪੋਲੀ-ਟੀਕਲ ਤਾਕਤ ਬਣਾਉਣੀ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਉਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੇ ਵਿਚ ਐਸੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਵਾਰ ਐਫਰਟਸ ਦੇ ਵਿਚ ਫਰਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਡਤ ਸਿਰੀ ਰਾਮ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਸੈਕਸ਼ਨਲ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਫਸਾਉਣ ਲਈ ਕਈ ਵਾਰ ਸਦਿਆ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹਰਿਆਣੇ ਦੇ ਇਕਠੇ ਹੋ ਕੇ ਇਕ ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਬਣਾਈਏ ਪੰਡਤ ਸਿਰੀ ਰਾਮ ਵਰਗੀ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਐਕਸਪਲਾਈਟ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਜਾਂਚਿਆ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਇਨਡਾਇਰੈਕਟਲੀ ਵਾਰ ਐਫਰਟਸ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਭੋਲਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਕੰਮਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਾ ਆਉਂਦੇ ਹੋਣ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਨ ਇਸ ਦੀ ਬੈਕ ਗਰਾਉਂਡ ਦੀਆਂ ਬਾਕੀ ਜਿਹੜਾ ਚੌਧਰੀ ਹਰਦਵਾਰੀ ਲਾਲ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਮੂਹੜਾ ਬਨ੍ਹਣ ਲਈ ਜਾਂ ਸਾਨੂੰ ਬਚੂ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਡੀਫੈਂਸ ਐਡਵਾਈਜ਼ਰੀ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੈ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਗਲਤ ਹੈ। ਬਿਲਕੁਲ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਐਸਾ ਮਨਸਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਪੰਡਤ ਸਿਰੀ ਰਾਮ ਨੂੰ ਔਰ ਚੌਧਰੀ ਸਿਰੀ ਚੰਦ ਨੂੰ ਸਾਥੀ ਬਣਾ ਕੇ ਅਗੇ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਪੰਡਤ ਸਿਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ ਉਹ ਆਦਮੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਇਲਾਵਾ ਆਪੋਜ਼ੀਸਨ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਆਦਮੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸੀ। ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਕਿਤਨਾ ਦੇਸ਼ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ। ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਦੇ ਵਿਚ ਹਾਰ ਗਏ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਵਖਰੀ ਗਲ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿਆਣਪ ਦੀ ਦਾਦ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਫਸੇ। ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਮੰਨਦੇ ਹੋ ਕਿ ਇਹ ਚੰਗੀਆਂ ਪਰਸਨੈਲੇਟੀਜ਼ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਗਲਤ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਛੁਡਾਕੇ ਆਪਨੇ ਐਡਵਾਈਜ਼ਰ ਬਣਾਉਣ ਨਾਲੋਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ। ਬਾਕੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਮੂਰਤੀ ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੋਈ ਗਲ ਨਹੀਂ। ਮੇਰਾ ਆਪਣਾ ਇੰਪਰੇਸ਼ਨ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਵੋਟ ਬਣਾਉਣੀ ਪਏਗੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ। ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਦੇਣ ਵਿਚ ਚੰਗਾ ਸਾਬਤ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨਾਲ ਅਟੈਚਡ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਗਲ ਬਾਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਨਤੀਜੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਸਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਖਸ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਦੇ ਬਰਖਿਲਾਫ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੇ ਵਿਚ ਕਮਿਊਨਿਲਿਜ਼ਮ ਨੂੰ ਰੋਕ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਜੈਸੀ ਸਟੇਬਲਲਿਟੀ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ

(ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ)

ਨਟੀਚੁਐਨਸੀ ਦੇ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲਿਆ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੱਤ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕਨਸਟੀਚੁਐਨਸੀ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਆਦਮੀ ਕਮਿਉਨਿਸਟਾਂ ਵਿਚ ਆਏ ਹਨ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਅਮਰਜੈਂਸੀ ਦੇ ਵਕਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਚੀਨ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਵਰਤਣਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਤਗੜੇ ਹੋਕੇ ਚੀਨ ਦੀ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕੋਈ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਜੋ ਆਦਮੀ ਇਸ ਮੁਖਾਲਫਤ ਵਿਚ ਕੰਮ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਮੈਂ ਛਡ ਦੇਵਾਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਇਸ ਚੀਨ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਵਰਤਣਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਨੁਕਤੇ ਨਾਲ ਜੋ ਆਦਮੀ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਇਸ ਨੁਕਤੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਕੰਮ ਆ ਸਕਦੇ ਸਨ ਉਹ ਮੈਂ ਸਭ ਲੈ ਲਏ ਹਨ। ਇਹ ਗਲ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਥੋਂ ਇਹ ਖਿਆਲ ਆਇਆ ਕਿ ਮਝੈਲ ਤੇ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਛੱਡ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਤਾਂ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ . . .

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਢਿਲੋਂ : ਇਹ ਗਲਤ ਗੱਲ ਕਹੀ ਗਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਗਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਜਾਤੀ ਦੋਸਤ ਹਨ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਜਾਤੀ ਦੋਸਤ ਹਨ ਪਰ ਕੀ ਕਰਾਂ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਨੇੜੇ ਬੈਠੇ ਹਨ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੀਡਿੰਗ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ (ਹਾਸਾ)

ਚੌਧਰੀ ਦੇਵੀ ਲਾਲ : ਜੇ ਜਾਤੀ ਦੋਸਤ ਹਨ ਤਾਂ ਹੀ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਾੜਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹੋ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ। (ਸ਼ੋਰ)

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਇਹ ਤੁਹਾਡਾ ਖਿਆਲ ਗਲਤ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅੰਮ੍ਰਤਸਰ ਵਾਲੇ ਐਨੇ ਕਮਲੇ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿਸਾਰ ਤੇ ਰੋਹਤਕ ਵਾਲੇ ਹਨ। (ਹਾਸਾ) ਜੋ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਲੜਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਲੜਦੇ ਵੀ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੰਗੇ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਇੱਕਠੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ ਤੇ ਅਸੀਂ ਲੜਦੇ ਹਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਗਲਤ ਹੈ। ਜੇ ਅਜ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹੋਰ ਦੋ ਚਾਰ ਮਹੀਨਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਨਾਲ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗੇ। (ਸ਼ੋਰ) ਤੋ ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਪਾਸੇ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਖੁਸ਼ਾਮਦੀਆਂ ਨਾਲ ਘਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪਰਚਾਰ ਕਰਨਾ. . . .

श्री नेत राम : On a point of order, Madam. मुख्य मंत्री जी फरमाते हैं कि अमृतसर के लोग स्याने हैं, सुलझे हुए हैं और एक रह सकते हैं चाहे वह आपस में लड़ें मगर अपने मुफाद के लिए एक हो जाते हैं लेकिन रोहतक और हिसार के लोग ऐसे हैं कि वह अकल से दूर और आपस में लड़ते रहते हैं। क्या वह ऐसा कह सकते हैं। मैं समझता हूं कि जो आदमी इधर से उठ कर उधर गए हैं उनको उन्हों ने शरमिन्दा किया है और उन को शरम के मारे वापस आ जाना चाहिए। (शोर)

Deputy Speaker : This is not a point of order.

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਹੁਣ ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂ ਜੇ ਮੈਂ ਫੇਰ ਕੋਈ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਮੁਹਾਵਰਾ ਬੋਲ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਮਿਰਚਾਂ ਲਗ ਜਾਣੀਆਂ ਹਨ। (ਹਾਸਾ) ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਗੱਲ ਲਗ ਜਾਣੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ

[ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ]

ਅਸੀਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਚਲਾਏ ਹੋਏ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟਰੀ ਸਿਸਟਮ ਨਾਲ ਚਲ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਸਾਡਾ ਪੁਰਾਣਾ ਸਿਸਟਮ ਪੰਚਾਇਤੀ ਸਿਸਟਮ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਚੰਗੀਆਂ ਗਲਾਂ ਛਡ ਕੇ ਬੁਰਾਈਆਂ ਪਕੜਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਦਾ ਦੁਸਮਣ ਨਹੀਂ ਸਭ ਸਾਥੀ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਇਥੇ ਕੋਈ ਨੋਕ ਝੋਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਗੁੱਸੇ ਗਿਲੇ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਬਾਹਰ ਜਾਕੇ ਵੀ ਉਸਦੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਬੋਲਦੇ ਰਹਿਣਾ ਡੈਮੋਕਰੈਟਿਕ ਅਸੂਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਅਨਪਾਰਲੀਮੈਂਟਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਦੀ ਬੇਸ਼ਿਜ਼ ਤੇ ਬਾਹਰ ਜਾਕੇ ਵੀ ਗੁੱਸਾ ਕਢਣਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਸੈਨਸ ਵਿਚ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਾਲੇ ਇਥੇ ਜ਼ਰੂਰ ਲੜਾਂਗੇ ਲੇਕਿਨ ਬਾਹਰ ਜਾਕੇ ਹੈਂਡ ਸ਼ੇਕ ਕਰਾਂਗੇ ਤੇ ਜਫੀਆਂ ਪਾਕੇ ਇੱਕਠੇ ਖਾਵਾਂ ਪੀਵਾਂਗੇ। ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਸੀ ਤੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੁਛ ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ ਕਿ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਖੁਸ਼ਾਮਦੀਆਂ ਨਾਲ ਘਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ ਲੇਕਿਨ ਤੁਸੀਂ ਖੁਦ ਦੇਖ ਲਉ ਕਿ ਕਿਹੜਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਖੁਸ਼ਾਮਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਇਕ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਨਾਰਾਇਣ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਆਦਮੀ ਵਿਚ ਇਕ ਅਧ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਵੈਸੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸਿਆਣੇ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਕਦੇ ਕਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਅੜਿਕੇ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕੰਟਰਾਡਿਕਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਿਉਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੇ ਲਗਣ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਵੀ ਜਿਥੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਵੀ ਇਹ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿੰਦਾਂ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਤੇ ਮਿਹਰ ਕਰੋ ਮੈਂ ਜੋ ਕੁਝ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਉਹ ਪਬਲਕ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਕਹਿ ਦੇਵਾਂਗਾ ਉਥੇ ਸੁਣ ਲੈਣਾ ਉਹ ਭੋਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭੋਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਭਜਾਂਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। (ਹਾਸਾ) ਜੋ ਕੁਝ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੰਟਰਾਡਿਕਸ਼ਨ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਇਹ ਕਦੇ ਉਮੀਦ ਨਾ ਕਰੋ ਕਿ ਮੈਂ ਕਦੇ ਕੈਬੀਨੇਟ ਨੂੰ ਲੈਟ ਡਾਊਨ ਕਰਾਗਾਂ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕੈਬਨਿਟ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਇਸ ਦੀ ਵਧਾਈ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਇਹ ਸਾਰੀ ਭਜ ਦੌੜ ਕਰ ਰਿਹਾਂ ਤੇ ਚੀਨ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਯਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਖੁਸ਼ਾਮਦੀਆਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹੋ। ਸਰਦਾਰ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਖੁਸ਼ਾਮਦੀ ਨਹੀਂ। ਕੈਪਟਨ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਖੁਸ਼ਾਮਦੀ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਅਪੋਜ਼ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ.....

ਚੌਧਰੀ ਦੇਵੀ ਲਾਲ : ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਦਾ ਹੋਣਾ ਹੈ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਉਸ ਨਾਲ ਜ਼ਿਲਾ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਵਿਚ ਲੜਦੇ ਰਹੇ ਹੋ। ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਤਾਂ ਉਹ ਨਹੀਂ ਲੜਿਆ ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਰਾਓ ਅਭੈ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੇਖ ਲਉ ਕਿ ਉਹ ਕਿਤਨਾ ਬੀਬਾ ਆਦਮੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਮੈਂਬਰ ਵੀ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ।

पंडित चिरंजी लाल शर्मा : बीबा से आप का क्या मतलब है ? (*noise*)

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਸ਼ਰੀਫ, ਸੁਚਜਾ।

ਇਕ ਆਵਾਜ਼ : ਸਾਊ (ਹਾਸਾ)

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਹਾਂ ਸਾਊ। ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਡਿਕਟੇਟਰ ਹੈ।

श्री जगन्नाथ : On a point of order, Madam.....

उपाध्यक्ष : अगर आप इस तरह खाहमखाह इंट्रप्ट करते रहेंगे तो मुझे

स्टैपस लेने पड़ेंगे । आप हर वक्त इंट्रप्ट करने के लिए खड़े हो जाते हैं यह ठीक नहीं है । (If the hon. Member continue interrupting like that then. It will have to take some other steps. The hon. Member stands up every time to interrupt the proceedings it is not proper.)

श्री जगन्नाथ : प्वाइंट आफ आर्डर करना तो मेरा हक है । पहली बात तो यह है कि हाउस में किसी मैम्बर ने जो मेरा करना है कर ले । मैं किसी से डरता नहीं हूं । जो स्टेप्स किसी ने लेने है ले ले ऐसी धमकियों से डरने वाला मैं नहीं हूं । मैं बीबा के बारे में कहना चाहता हूं कि हमारी तरफ बीबा का मतलबक बेवकूफ है यह क्या मतलब लेते हैं ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਜੇਕਰ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਬੀਬੇ ਦਾ ਮਤਲਬ ਬੇਵਕੂਫ ਹੈ ਤਾਂ ਉਧਰ ਇਹ ਬੋਲੀ ਠੀ ਹੀ ਹੈ । (ਹਾਸਾ)

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या आप का मतलब भी यही था ? (हंसी)

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦਾ ਬੀਬਾ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਉਧਰ ਦੀ ਗਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਧਰ ਇਹ ਮਤਲਬ ਠੀਕ ਢੁਕਦਾ ਹੋਣਾ ਹੈ । (ਹਾਸਾ) ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਡਿਕਟੇਟਰ ਹਾਂ । ਮੁਆਫ ਕਰਨਾ ਜੋ ਮੇਰੇ ਵਿਰੋਧੀ ਹਨ ਚਾਹੇ ਆਪੋਜੀਸ਼ਨ ਵਿਚ ਹਨ ਜਾਂ ਬਾਹਰ ਪਬਲੀਕ ਲਾਈਫ ਵਿਚ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਦੋ ਗਲਾਂ ਦੀ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬਾਹਰ ਤਾਂ ਬੇਸ਼ਕ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਪਰਾਪੇਗੰਡਾ ਕਰ ਲਿਆ ਕਰੋ ਲੇਕਿਨ ਜਦੋਂ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਗੱਲਾਂ ਕਰਿਆ ਕਰੋ ਤਾਂ ਸੁਝਾਵ ਦਿਆ ਕਰੋ ਜਿਸ ਨਾਲ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਭਲਾਈ ਹੋਵੇ । ਮੈਨੂੰ ਮਾੜਾ ਕਹਿ ਲਉ ਲਉ ਲੇਕਿਨ ਕੋਈ ਐਸੀ ਗਲ ਨਾਂ ਕਰੋ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪੁਜੇ । ਅਗਰ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਜੋ 2-4 ਘੰਟੇ ਆਪਣੇ ਖਿਆਲਾਤ ਦੇ ਇਜ਼ਹਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਅੱਧਾ ਵਕਤ ਆਪਸ ਵਿਚ ਲੜ ਝਗੜ ਕੇ ਨਾ ਗਵਾ ਦਿਉ ਅਤੇ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਤੇ ਚਿਕੜ ਉਛਾਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਾ ਕਰੋ, ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਲੁਤਫ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਨਤਾ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਨਸਟ੍ਰਕਟਿਵ ਗਲਾਂ ਹੀ ਕਰਨਿਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਹੀ ਮੈਂ ਇਵੈਲਿਊਏਸ਼ਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਹੀ ਗਲ ਕਿਹੜੀ ਹੈ ਅਤੇ ਗਲਤ ਗਲ ਕਿਹੜੀ ਹੈ । ਐਸੇ ਮਹੌਲ ਵਿਚ ਜੇ ਕੋਈ ਕਨਸਟ੍ਰਕਟਿਵ ਗਲ ਭੀ ਕਹੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਭੀ ਪ੍ਰਾਪੇਗੰਡਾ ਸਟੰਟ ਹੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਗਲ ਸਮਝ ਲਉ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਹਰ ਆਦਮੀ ਗੱਲ ਦਸਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਵੀ ਹਰ ਇਕ ਦੀ ਗਲ ਸੁਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਫਿਰ ਦੇਖ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸ ਨੇ ਮਾੜੀ ਗਲ ਅਤੇ ਕਿਸਨੇ ਚੰਗੀ ਗਲ ਕਹੀ ਹੈ । ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਕਿਸੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਸਚ ਜਾਣਿਉਂ ਜੋ ਕੁਝ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ ਹੈ ਬਹੁਤੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਕੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗਲਾਂ ਕਰਕੇ ਹਾਸਲ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਤਾਨਾ ਮਤ ਮਾਰੋ ਕਿ ਮੈਂ ਫਲਾਂ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਫਲਾਂ ਆਦਮੀ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਭਲਾ ਹੋਵੇ । ਉਸ ਲਈ ਮੈਂ ਮਾੜੇ ਤੋਂ ਮਾੜੇ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਆਦਮੀ ਕੋਲ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਦੇਖਣਾ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਲੋੜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਹੈ ਜੋ ਖੁਲ੍ਹ ਕੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਪਬਲਿਕ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ । ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਮਿਲਕੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਅਗੇ ਲੈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਮਾਣ ਹੈ ਕਿ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਹਾਊਸਿਜ਼ ਵਿਚ ਗੜ ਬੜਾ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਸਾਡਾ ਹਾਊਸ ਦੂਜੇ ਹਾਊਸਿਜ਼ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ

[ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ]

ਵਿਚ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। (ਪਰਸੰਸਾ) ਮੈਂ ਇਹ ਗਲ ਕੋਈ ਮੁਕਾਬਲਾ ਬਾਜ਼ੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਅਸਲੀਅਤ ਦਸ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਗਲ ਦੀ ਨਕਲ ਤਾਂ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ, ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਕਰੈਕਟਰ ਹੈ ਖੈਰ ਮੈਂ ਇਹ ਦਸ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਪਰਸਨਲ ਐਡਵਾਈਜ਼ਰ ਦਾ ਖਿਆਲ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਇਆ। ਬੁਰਾ ਨਾਂ ਮੰਨੋਂ ਜੇ ਮੈਂ ਕੁਝ ਗਲਾਂ ਸੱਚੀਆਂ ਸੱਚੀਆਂ ਕਰਾਂ ਕਈ ਸਾਲ ਹੋਏ ਹਨ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਚੌਧਰੀ ਹਰਦਵਾਰੀ ਲਾਲ ਨੇ ਗਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਮੰਨ ਲਿਆ ਕਿ ਵੱਡੇ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਸਾਰੀਆਂ ਗਲਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਅਤੇ ਹਾਊਸ ਦੇ ਬਾਹਰ ਵੀ ਕਈ ਆਦਮੀ ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਚੰਦ ਅਜਿਹੇ ਆਦਮੀ ਭੀ ਹੋਣ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥਿਆਂ ਨਾਲ ਕਰਿਆ ਕਰੋ। ਇਹ ਆਈਡੀਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਹੜੇ ਆਦਮੀ ਰਖਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ : ਕੈਬੀਨੇਂਟ ਕਿਸ ਲਈ ਹੈ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਕੈਬੀਨੇਂਟ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਸਾਡੀ ਕੈਬੀਨੇਟ ਐਸੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਇਕ ਮਸਲੇ ਉੱਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਡਿਸਕਸ਼ਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪਰਾਬਲਮ ਨੂੰ ਥਰੈਸ਼ ਆਊਟ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਕੈਬੀਨੇਟ ਦੀ ਗਲ ਨਾ ਕਰੋ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਦਮੀਅ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਜਿਹੜੇ ਬਾਹਰ ਪਬਲਿਕ ਵਿਚ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਵੀ ਹਨ ਤੇ ਮੁਖਾਲਿਫ ਵੀ ਹਨ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਨਹੀਂ ਸੁਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਆਪਣੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਵੀ ਸੁਨਣੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਵਿਚਾਰ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕੌੜੀਆਂ ਅਤੇ ਕਸੈਲੀਆਂ ਗਲਾਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਕੁਝ ਕਢਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਨੈਸ਼ਨਲ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੇ ਮੌਕੇ ਉੱਤੇ ਮੈਂ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਮੁਖਾਲਫਤ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਹ ਸਮੱਝਣ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਪੁਛਦਾ ਹੈ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਇਹ ਆਈਡੀਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣੀ ਸਲਾਹ ਲਈ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸਰਦਾਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਬਾਰ ਇਹੋ ਆਈਡੀਆ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਬੜੇ ਸਮਝਦਾਰ ਹਨ। ਉਹ ਪੁਰਾਣੇ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟਰੀਅਨ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਬਲੀਅਤ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਵੇਸਟ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਫਿਰ ਪੰਡਤ ਸਿਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ ਜੀ ਨੂੰ ਲੈ ਲਉ ਉਹ ਹਰਿਆਨਾ ਪਰਾਂਤ ਦੇ ਵੱਡੇ ਪਾਵਰਫੁਲ, ਸਿਆਣੇ ਤੇ ਕਾਬਲ ਲੀਡਰ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਮੈਂ ਵਾਰ ਐਫਰਟਸ ਲਈ ਲੈ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਪੰਡਤ ਸਿਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਾਤ ਪਾਤ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਨਿਹਾਇਤ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਜੋ ਕਾਸਟ ਸਿਸਟਮ. ਹੈ ਬਰਾਹਮਣ, ਖਤਰੀ, ਅਹੀਰ, ਜਾਟ, ਹਰੀਜਨ, ਚਮਾਰ, ਬਾਲਮੀਕੀ ਵਗੈਰਾ ਦੇ ਨੁਕਤੇ ਨਾਲ ਲੋਕ ਸੋਚਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜਾਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਮੁਲਕ ਨੂੰ ਖਾ ਲਿਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਡਿਕਟੇਟਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਖੁਸ਼ਾਮਦੀ ਰਖੇ ਹਨ ਇਹ ਗਲ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਇਹ ਜੋ ਕਮੇਟੀ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਕਨਸਟੀਟਿਊਸ਼ਨ ਇਸ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਮਨਾਹੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ਾਮਦੀ ਵੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਸਿਵਾਏ ਇਕ ਦੋ ਬਾਕੀਆਂ ਦੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਖਿਆਲਾਤ ਵੀ ਨਹੀ ਮਿਲਦੇ ਸਲਾਹ ਤਾਂ ਮੈਂ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਫੈਸਲਾ ਕੈਬੀਨੇਟ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਹੈ ਅਤੇ ਕੈਬੀਨੇਟ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਤੁਹਾਡੇ ਹਥਾਂ ਵਿਚ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਤੁਹਾਡੇ ਬਗੈਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਤਾਕਤ ਦੇ ਬਗੈਰ ਕੋਈ ਕੰਮ ਸਿਰੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹ ਸਕਦਾ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹੁਣੇ ਹੀ ਪਰਾਪੇਗੰਡੇ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਨਾ ਕਰੋ ਅਜੇ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਲਈ ੪ ਸਾਲ ਬਾਕੀ ਹਨ ਇਹ ੪ ਸਾਲ ਮਿਲਕੇ ਚਲੋ। ਚੌਧਰੀ ਨੇਤ ਰਾਮ ਨੇ ਵੀ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਨੂੰ ਕੰਟਰਾਡਿਕੱਟਰੀ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਮੈਂ

ਮੈਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ ਇਹ ਮਸਲਾ ਵੀ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ ਕਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਮਾਹਰਾਜ ਜੀ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਮੈਂ enquiry ਕਰਾਂਗਾ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ,

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਉਹ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਲਫਾਫਿਆਂ ਉਪਰ ਅਤੇ ਪੈਡਜ਼ ਉਤੇ ਵੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਐਡਵਾਈਜ਼ਰ ਹਨ,

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਮਾੜਾ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਹਾਸੋ ਹੀਨੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਲਫਾਫਿਆਂ ਉਤੇ ਵੀ ਪਰਸਨਲ ਐਡਵਾਈਜ਼ਰ ਲਿਖਦੇ ਫਿਰਨ। ਇਸਨੂੰ ਤਾਂ ਮੈਂ ਮਾੜਾ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਲਿਖ ਦੇਣ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂ, ਜੇ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖਣ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਪਰਸਨਲ ਐਡਵਾਈਜ਼ਰ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇਣ ਤਾਂ ਇਹ ਇਕ ਹਾਸੇ ਵਾਲੀ ਹੀ ਗਲ ਹੈ । ਆਪਣੇ ਤੌਰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਰਾਏ ਜ਼ਰੂਰ ਦੇਣਾਂ ਸੀ, ਉਹ ਜਰੂਰ ਭਾਰ ਸੀ, ਇਹ ਵੀ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖਕੇ ਗਲ ਕਰ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਰਾਇਆ ਭੀ ਨਹੀਂ ਲੈਣਗੇ ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ—ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਗਲ ਕਰ ਦੇਵੋਗੇ ਤਾਂ ਉਹ ਖੁਦ ਹੀ ਛਡ ਕੇ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ ।

श्री जगनाराय : क्या उस कमेटी में कोई हरीजन मैंबर भी है ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਨਹੀਂ, ਤੁਸੀਂ ਦਸ ਦਿਉ ।

ਸਰਦਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ : ਚੌਧਰੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲੈ ਲਉ ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਜਿਤੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੀ ਮੈਂ ਸਲਾਹ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਜੋ ਹਾਰ ਭੀ ਗਏ ਹਨ ਉਹ ਵੀ ਪਾਵਰ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਿਰੇ ਹੋਏ ਕਹਿਕੇ ਨਾ ਟਾਲ ਦੇਵੋ। ਨਿਰੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆਕੇ ਹੀ ਕੋਈ ਗਲ ਨਾ ਕਹੋ ਤਾਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾ ਪਹੁੰਚੇ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਅਮਰਜੈਂਸੀ ਲਾਗੂ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਚਲਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਭਲਾ ਹੋਵੇ। ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੇ ਆਦਮੀ ਜਿਹੜੇ ਬਹੁਤੇ ਕਪੜਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਪਿੰਡ ਪਿੰਡ ਜਾ ਕੇ ਮੁਜ਼ਾਹਰੇ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਐਮਰਜੰਸੀ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਨਾਲ ਚੁਪ ਕਰ ਗਏ ।

ਚੌਧਰੀ ਦੇਵੀ ਲਾਲ : ਅਸੀਂ ਵੀ ਇਹੋ ਕਹਿੰਦੇ ਸਾਂ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਹਿੰਦੇ। ਤੁਸੀਂ ਤੇ ਹਰਿਆਣੇ ਦੇ ਜਟ ਇਕਠੇ ਕਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹੋ ਉਹ ਹੋਏ ਨਹੀਂ। (*Interruptions*) ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਰਸਨਲ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪੋਲੀਟੀਕਲ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਅਡ ਅਡ ਨਖੇੜਨ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਰਖਦੇ ਸੌ ਉਹ ਗਲ ਬਣੀ ਨਹੀਂ। ਹੁਣ ਅਮਰਜੈਂਸੀ ਦੀ ਸਟੇਟ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਸੀ ਕਿ ਐਮਰਜੰਸੀ ਵਾਸਤੇ ਰਖਿਆ ਹੈ ਜੇ ਕਰ ਕੋਈ ਪਹਿਲੇ ਹਟਣਾ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣ ਲਗਾ। ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਦੇਵੀ ਲਾਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਛਡ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਦੇਵੀ ਲਾਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੁਖਾਲਫ

[ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ]

ਮਾਲੂਮ ਹੁਦਾ ਹੈ, ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਦੇਰ ਰਹੇਗਾ। (ਵਿਘਨ) ਮੈਂ ਪੇਸ਼ੀਨਗੋਈ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਜਲਦੀ ਹੀ ਔਧਰ ਆ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਮੁਖਾਲਫਤ ਛਡ ਕੇ ਔਧਰ ਆਉਣ ਨੂੰ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਲਗਣੀ। ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਐਥੇ ਅਪੋਜੀਸ਼ਨ ਵਿਚ ਹਨ ਉਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਕੋਈ ਦੁਸ਼ਮਨੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਪਿੰਡ ਜਾਵਾਂਗਾ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਦੁਸ਼ਮਨੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਐਥੇ ਹਾਊਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। (*Interruptions by Shri Balramji Dass Tandon*) ਜੇ ਕਰ ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਵੀ ਡਾਕਟਰ ਬਲਦੇਵ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਾਲੇ ਗੁਣ ਆ ਜਾਣ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਹੋ ਜਾਵੇ।

ਸ਼੍ਰੀ ਬਲਰਾਮ ਜੀ ਦਾਸ ਟੰਡਨ: ਤੁਹਾਡੀ ਡਿਵਾਈਡ ਐਂਡ ਰੂਲ ਵਾਲੀ ਪਾਲੀਸੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ: ਤੁਸੀਂ ਡਿਵਾਈਡ ਐਂਡ ਰੂਲ ਵਾਲੀ ਪਾਲੀਸੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਬਾਹਰ ਜਾਕੇ ਵੀਕਹੁਗੇ ਮੈਂ ਡਾਕਟਰ ਬਲਦੇਵ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਤਰੀਫ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਕਰਡਿਟ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਹੀ ਜਾਵੇਗਾ। (*Interuption*) ਯਕੀਨ ਕਰੋ ਕਿ ਅਮ੍ਰੀਕਾ ਵਿਚ ਜਿੰਨੀ ਵਿਦਿਆ ਲਈ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਬਰਕਤ ਨਾਲ ਮੈਂ ਇਸ ਪੋਜੀਸ਼ਨ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਜਮਹੂਰੀ ਰਾਜ ਹੈ। ਇਹ ਜਿਹੜੇ ਸਜਣ ਔਧਰ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਹਨ ਇਹ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਬਧੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਬੱਧਾ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਕੱਈਆਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭੁਲੇਖਾ ਦੀ ਬਿਨਾ ਤੇ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਮੁਖਾਲਿਫ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਛਿਆਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ ਜਾਂ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕੋਈ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਚੁਪ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਗਲਾਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਇਹ ਕਈ ਮਾਮੂਲੀ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਇਹ ਬਹੁਤ ਵਡੇ ਖਿਆਲ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਉਪਰ ਚੁਕਣਾ ਹੈ। ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਐਮਰਜੰਸੀ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਇਹ ਤਿਆਤ ਨਾਲ ਚਲਣਾ ਪਏਗਾ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਨਾਲ ਮੈਂਟਲੀ ਸਹਿਮਤ ਨਾ ਕਰ ਲਵਾਂ ਉਨੀਂ ਦੇਰ ਤਕ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਮੰਨਦਾ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਐਥੇ ਹਕ ਦੀ ਗਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀ ਪੋਲੀਟੀਕਲ ਕਾਨਸਟੀਚੁਐਨਸੀ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨਾਲ ਲੜਨ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਿਚ ਲਗਾ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਇਸ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡਾ ਹਕ ਨਹੀਂ ਗੁਵਾਚਣ ਲਗਾ। ਪਰਸਨਲ ਐਡਵਾਈਜ਼ਰ ਦਾ ਉਹਦਾ ਕੋਈ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਜਿਸਨੂੰ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਲਿਆਈਏ। ਟੀ. ਏ. ਜ਼ਰੂਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜੇ ਕਰ ਨਾ ਵੀ ਦਿੰਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਗਰੀਬ ਘਰਾਂ ਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰਨਾ ਕਮੇਟੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੂਬੇ ਦੀ ਭਲਾਈ ਨੂੰ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਰਖਕੇ ਅਤੇ ਐਮਰਜੰਸੀ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰਖਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਐਪੁਆਇੰਟ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ ਤਲਖੀ ਵੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਕਢਣ ਦੀ ਥਾਂ ਮੈਂ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਪਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕੀਂ ਝਕਦੇ ਨਹੀਂ ਦਿਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਗਲ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ ਅਤੇ ਸਚੀਆਂ ਗਲਾਂ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਚੰਗੇ ਲਗਦੇ ਹਨ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਹੈ। ਹੁਣ ਵੀ ਮੇਰੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵੀਰਾਂ ਨੇ ਗਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕੀਂ ਟੈਕਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਨਹੀਂ ਹਨ ਪਰ ਟਕਸ ਉਗਰਾਹੁਣ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਦੇ ਉਹ ਖਿਲਾਫ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਅਜਿਹੇ ਤਰੀਕੇ ਢੂੰਡ ਰਹੇ ਹਾਂ ਜਿਹਦੇ ਨਾਲ ਲੋਕੀਂ ਉਗ੍ਰਾਹੀ ਦੇ ਦੁਖ ਨੂੰ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਨਾ ਕਰਨ। ਕਾਮਰੇਡ ਰਾਮ ਕਿਸ਼ਨ ਨੇ ਪੰਜ ਆਦਮੀਆਂ ਦਾ ਨਾਂ ਲਿਆ ਸੀ। ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਐਥੇ ਬੈਠੇ ਨਹੀਂ ਹਨ ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਕੇ ਪੁਛ ਲਿਆ

ਹੋਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿਵੇਂ ਹਰ ਕੋਈ ਅਫਸਰ ਗਲਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਗੌਰਮਿੰਟ ਜਾਂ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਮੜ੍ਹਦੇ ਹੋ ? ਕਈ ਭਾਈਆਂ ਨੂੰ ਇਨੀ ਵੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਨਿੰਦਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਨਿੰਦੋ ਗੌਰਮਿੰਟ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਿੰਦਦੇ ਹੋ ? ਜੇ ਕਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਨਾਲ ਜੋੜਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਫਾਸਲਾ ਜਿਆਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਕੇਸ ਓਵਰ ਲੁਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਐਥੇ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ। ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਇਲਮ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ : ਤੁਹਾਡੇ ਹਥਾਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਬੰਦ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਆਪ ਨੇ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਕੇ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਹੋਵੇਗਾ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਉਹ ਫਿਰ ਐਵੇਂ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਕਿ ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਅਡ ਰਖਕੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕਰੋ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਲਤੀ ਫੜਨ ਦਾ ਸਵਾਦ ਆਵੇ। ਜੇ ਕਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਰਗੜਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਰਗੜਦੇ ਰਹੋ ਬਣੇਗਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ। ਜਿਹੜੀ ਐਡਵਾਈਜ਼ਰੀ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਹੈ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਗਲਤੀ ਕਰੇਗਾ ਤਾਂ ਫਿਰ ਦਸਣਾ। ਇਹ ਸੂਬੇ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਬਣਾਈ ਹੈ। ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਬਣਾਈ ਹੈ। ਚੀਨ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਬਣਾਈ ਹੈ।

THE PUNJAB THUR AND SEM LANDS (RECLAMATION) BILL, 1962 (RESUMPTION OF DISCUSSION)

उपाध्यक्षा : जब 9 अप्रैल को सदन की बैठक स्थगित हुई थी तो चौधरी मुख्तयार सिंह Punjab Thur and Sem lands (Reclamation) Bill की third stage पर बोल रहे थे। वे अब अपना भाषण आरम्भ करें। (when the House adjourned on the 9th April, Chaudhri Mukhtiar Singh was speaking on the third reading stage of the Punjab Thur and Sem Lands (Reclamation) Bill. He may resume his speech now.)

चौधरी मुख्तियार सिंह मलिक (सोनीपत) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं उस दिन इस ऐक्ट के बारे में अर्ज़ कर रहा था कि देखने से तो यह मालूम होता है कि इस को किसान की बेहतरी के लिए पास किया जा रहा है। लेकिन बड़ी देर से यह बात हकूमत पर वाज़ेह थी कि ज़मीन की हैसियत दिनबदिन गिरती जा रही है। इस बात का अहसास गवर्नमैंट ने नहीं किया। लेकिन बात तो यह है कि बेटर लेट दैन नैवर।

उस के साथ साथ मैं आप के ज़रिए गवर्नमैंट की अटैनशन इस बिल के कुछ और प्रोविज़नज़ की तरफ इनवाईट करना चाहता हूं। पहिले बोलते हुए भी मैं यह बतला रहा था कि इन प्रोवीज़नज़ की बाबत हमारे कुछ खदशात हैं। सब से बड़ा खदशा तो इस बिल की क्लाज़ 4 में है। इस में यह प्रोवाइड किया गया है कि रिकलेमेबल एरिया डिक्लेयर करने के लिए स्टेट गवर्नमैंट का जो फैसला होगा वह फाइनल होगा और उस फैसला के बाद उस ज़मीन को रिक्लेमेबल एरिया डिक्लेयर कर दिया जाएगा। इतना ही नहीं, डिप्टी स्पीकर साहिबा, इसी क्लाज़ की सब क्लाज़ 7 में यह प्रोवाइड किया गया है कि जो फैसला गवर्नमैंट का होगा वह that shall not be liable to be called in question in any court or before any authority. यानी जो कुछ भी वह फैसला होगा और जिस तरह से भी गवर्नमैंट उस ज़मीन को रिक्लेमेबल एरिया करार देगी उस सिलसिले में किसान किसी दूसरी आथारिटी या अदालत के दरवाज़े नहीं खटखटा सकता। इसी के साथ, डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं आप की अटैनशन इस बिल की क्लाज़ 11 की तरफ इनवाइट करना

[चौधरी मुख्तियार सिंह मलिक]

चाहता हूं। इस कलाज़ की रू से इस ज़मीन को रिक्लेम करने के लिए जितने भी एक्स-पैन्सिज़ होंगे, जितने भी एक्सपैन्सिज़ उसको रिक्लेम करने के लिए गवर्नमैंट बरदाश्त करेगी उन्हें बाद में किसानों से वसूल किया जाएगा : इन हालात के अन्दर मैं मिनिस्टर साहिब से पूछना चाहता हूं कि इस बिल को लाकर उन्होंने किसानों पर कौन सी इतनी भारी मेहरबानी कर दी। गवर्नमैंट उस ज़मीन को रिक्लेम करेगी और उसके ऊपर जो खर्च होगा उसको अगर फ्रि आफ कास्ट कर दिया होता तो फिर हम गवर्नमैंट को मुबारिकबाद भी देते कि वाक्ई किसानों के फायदे की कुछ बात कही या की लेकिन, डिप्टी स्पीकर साहिबा, यह तो तमाम का तमाम खर्च किसानों को ही बरदाश्त करना होगा और फिर उस खर्च को पूरा करने के लिए, कम्पयूट करने के लिए, एपोर्शन करने के लिए जो गवर्नमैंट का फैसला होगा वह इस बिल की रू से फाइनल होगा और उस के साथ साथ, जैसा कि मैंने, अभी अभी जिक्र किया कलाज़ 11(2) के मुताबिक भी ।

> ....the apportionment shall not be called in question in any court or before any authority.

यानी ख्वाह वह कुछ भी खर्च लगा दें, वह उन को देना ही होगा। डिप्टी स्पीकर साहिबा, हमें इस बात का खदशा है कि वहां खर्च उस ज़मीन की कीमत से बढ़ जाएगा क्योंकि आप को पता ही है कि जो जो काम गवर्नमैंट के ज़रिए होता है उस का खर्चा पता नहीं किस किस किस्म का हुआ करता है। यह तो वही बात हुई कि जैसे कोई आदमी कर्जे लेकर शादी करता है तो वह यह समझता है कि वह तो ब्याज में ही गई। इस ज़मीन पर जितना खर्चा लगाया जाएगा वह उसकी कीमत से इतना ज्यादा होगा। कि वह उस ज़मीन को बेचकर भी उस खर्चा को पूरा नहीं कर पाएंगे। इन का तो डिप्टी स्पीकर साहिबा, यही हाल है जैसे एक आदमी कुछ पढ़ा लिखा था वह शादी करके जब औरत को अपने पास लाया तो उस की औरत अनपढ़ थी। वह अंग्रेज़ी में उस के सामने कुछ बोलने लगा और उससे पूछने लगा कि क्या तुमको इस की समझ आई। उस ने जवाब दिया कि आई, मेरी समझ में आ गया कि तुम मेरे नहीं रहोगे। इसी तरह से देखिए कि ज़मीदारों और किसानों की इतनी हमदर्दी करने वाले ये दोस्त उन के लिए कैसा बिल लेकर आए हैं कि उस ज़मीन को ठीक करने के लिए जो खर्चा आएगा वह उन्हीं से वसूल किया जाएगा और वसूल भी कैसे किया जाएगा ? बतौर ऐरियर्ज़ आफ लैंड रैविन्यू के। मैं समझता हूं कि उस खर्चा को बरदाश्त करने की ताकत किसानों, ज़िमीदारों में बिल्कुल नहीं होगी।

इस के बाद हर क्लाज़ में लिखा हुआ है कि गवर्नमैंट का जो फैसला होगा वह इदीस होगा और जितने भी इन्साफ के दरवाज़े हो सकते हैं वह हमारे लिए बिल्कुल बन्द कर दिए हैं। अदालत के दरवाज़े बन्द कर दिए, किसी दूसरी अथारिटी के पास जाकर गवर्नमैंट के फैसले के खिलाफ कोई चाराजोई नहीं हो सकती। कितनी अन्धेरगर्दी है ? क्लाज़ 19 में यह रखा गया है :

> "No suit or other legal proceeding shall lie against State Government for any damage caused by anything which is in good faith done or intended to be done in pursuance of this Act or the rules made thereunder.'

मैं यह समझता हूं कि अफसरान की नैगलीजैंस को भी गुड फेथ तसव्वर की जाएगी। इसलिए गुड फेथ का प्रोवीज़न नैगलीजैंस को कवर करने के लिए ही रखा गया है और अमूमन हर बिल में रखा जाता है।

इस के आगे भी ड्रास्टिक क्लाज है । इस के जरिए भी सिवल कोर्ट्स के दरवाज़े बन्द कर दिए गए हैं । डिप्टी स्पीकर साहिबा, जो भी फैसला गवर्नमैंट का होगा या डायरैक्टर साहिब का होगा that shall not be called in question before any civil court.
यानी वह लोग सिवल कोर्ट्स में भी जाकर फरयाद नहीं कर सकते । इन हालात के अन्दर वह कौन सी बड़ी बात है जो कि गवर्नमैंट इस बिल के जरिए किसानों की भलाई के लिए कर रही है और जिस के लिए क्रैडिट हासिल करने का इतना भारी वावेला किया जा रहा है ? यह तो वही बात हुई कि हमारे ही जूते हमारा ही सिर । खर्च हम दें और ज़मीन गवर्नमैंट के हवाले कर बैठें । डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं अर्ज़ करता हूं कि अगर किसानों की भलाई और बेहबूदी के लिए मनिस्टर साहिब कोई कदम उठाना चाहते हैं तो इन्हें यह सारा सिलसला फ्री आफ कास्ट करना चाहिए । बगैर उन पर किसी तररह का खर्चा डाले वह ज़मीनें उन्हें रिकलेम कर के दें । (विघ्न) डिप्टी स्पीकर साहिबा, जब मैं किसानों की भलाई के लिए कुछ अर्ज़ करता हूं तो चौधरी सुन्दर सिंह और सरदार हरचन्द सिंह बड़ी हसरत भरी निगाहों से इस तरफ देखने लग पड़ते हैं । वह शायद यह समझते हैं कि ये मरें और ज़मीन उनको मिले । यानी यह ज़मीन किसानों से निकले और हरिजनों को मिले । लेकिन मैं उनको वाजेह तौर पर यह बता देना चाहता हूं कि वह इस बात को न भूल जाएं कि किसानों में हरिजन और गरीब आदमी भी शामिल हैं । जो आदमी अपने हाथ से खेती करता है वह किसान कहलाता है । इसलिए मैं समझ नहीं पाया कि वह किसानों किसानों में डिसक्रिमीनेशन क्यों पैदा करना चाहते हैं, वह हरिजनों और किसानों को अलग कैसे करना चाहते हैं । मैं जिस वक्त बात करता हूं तो वह यह समझते हैं कि मैं जाट के मुतअल्लिक बात करता हूं । मैं उन को बता देना चाहता हूं कि देहातों के अन्दर 80 फीसदी आबादी किसानों की है और सभी लोग किसान की तारीफ में आते हैं और वह हरिजन हों या कोई और । इसलिए गो चौधरी सुन्दर सिंह इस वक्त हाऊस में नहीं बैठे, मैं उन को बतला देना चाहता हूं कि उन के ख्वाब कि ज़मीन किसानों के हाथों से निकलकर हरिजनों के हाथों में चली जाएगी, कभी भी पूरे नहीं होंगे । जिन की तरफ वह आंखें लगाए बैठे हैं वह झोटे और बल्द है । क्या कभी झोटे ने भी दूध दिया है ? क्या आप ने बैल या झोटे के नीचे से किसी को दूध निकालते देखा है ? मैं उन को साफ तौर पर बता देना चाहता हूं कि हरिजन भाई किसी तरह से भी गवर्नमैंट से ज़मीन लेने की नीयत न करें चाहे वह कितनी ही देर इन्तज़ार करते जाएं । हरिजन बरबाद हो जाएंगे, लेकिन इस गवर्नमैंट से उन को ज़मीन नहीं मिल सकती ।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, इस हकूमत की नुक्ताचीनी करते हैं किसी खास बातों पर, किन्हीं मैजर्ज़ पर जो कि हाऊस के सामने लाए जाते हैं लेकिन वज़ीर साहिबान उन को परसनल ले जाते हैं गोया उन को किसी तरह से परसनल अटैक किया जा रहा हो । दर असल हम उन की नुक्ता चीनी नहीं करते, उन की पालिसीज़ की

[चौधरी मुख्तयार सिंह मलिक]

नुक्ताचीनी करते हैं । यह उन के ऊपर कोई परसनल अटैक नहीं होता । डिप्टी स्पीकर साहिबा, जब मैं लैंड इम्परूवमैंट बिल पर बोला तो मास्टर गुरबन्ता सिंह बाहर जाकर मुझ से लड़ने लगे । मुझको धमकियां देने लगे । डिप्टी स्पीकर साहिबा, हम धमकियों से डरने वाले नहीं हैं । यहां पर इन दोस्तों की खोपड़ी ही टेढ़ी है । हम यहां पर हाऊस के अन्दर जो भी नुक्ताचीनी करते हैं, वह कन्स्ट्रक्टिव क्रिटिसिज़म होता है लेकिन यह उसे भी परसनल क्रिटिसिज़म समझते हैं । मैं साफ तौर पर बता देना चाहता हूं कि हमारी तरफ से ऐसे मौकों पर कभी भी मनिस्टर साहिबान पर ज़ाती हमला करने की नीयत नहीं होती और न ही ज़ाती हमला किया जाता है ।

अगर हम कुछ नुकताचीनी करते हैं तो इनकी पालीसीज़ पर करते हैं यानी जो

12.00 noon

गवर्नमैंट की पालीसीज़ हैं उन पर नुकताचीनी करते हैं लेकिन यह इस नुकताचीनी को परसनल लैवल पर ले लेते हैं । कम अज़ कम 40 मैम्बरों ने देखा होगा कि किस तरह से सरदार गुरबन्ता सिंह ने मुझे धमकी दी । इन अलफाज़ के साथ मैं फिर एक बार यह कह कर अपनी स्पीच खत्म कर दूंगा कि इस बिल के अन्दर जो रिकलेमेशन की कास्ट वगैरह लेने के लिए प्रोवीज़नज़ की है, अगर वाक्या ही यह किसान का भला चाहते हैं तो यह इस प्रोवीज़न को इस बिल में से उड़ा दें, यह जो प्रोवीज़न इन्हों ने रखी है

That it will be recovered from the Kisan afterwards.

इसको इन्हें उड़ा देना चाहिए । अगर यह ऐसा कर दें तो मैं समझूंगा कि वाकई ही यह बिल हमारी बेहतरी के लिए, हमारी ज़मीन की हैसीयत बने के लिए और हमारी तरक्की करने के लिए लाया गया है । अगर यह कलाज़ इस में से नहीं उड़ाएंगे तब हम यह समझेंगे कि असल में कुछ करना नहीं चाहते और यह तो सिरफ इस की पेपर स्कीम ही है और किसानों में गलत प्रचार करने के लिए ले आए हैं । आप यह देखेंगे कि किसानों को यह यही कहेंगे कि यह उन की भलाई के लिए बिल लाए हैं और उन को यह नहीं बताएंगे कि इस की कास्ट उन से वसूल की जाएगी । अभी इस बारे में उन्हें यह डार्कनैस में रखेंगे और उन की ज़मीनें रिकलेम हो जाएंगी और कास्ट की वसूली के लिए उन की कुरकियां होंगी तब जा कर उन को इस का पता चलेगा,

उपाध्यक्षा : अब आप wind up करें । (The hon. Member should now please wind up his speech.)

सरदार गुरदयाल सिंह ढिल्लों (तरन तारन) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, वैसे मैं ने इस बिल की थर्ड रीडिंग पर बोलना नहीं पर बोलना लेकिन मुझे इस पर पहले बोलने का वकत नहीं मिला था इस लिए खड़ा हुआ हूं । मैं इस बिल की मुखालफत करने के लिए नहीं खड़ा हुआ हूं बल्कि चौधरी रणबीर सिंह को तहे दिल से इस बिल के लाने के लिए मुबारिक बाद देने के लिए खड़ा हुआ हूं । यह निहायत ज़रूरी फर्ज़ था कांग्रेस गवर्नमैंट का और इरीगेशन मनिस्टर साहब का जो इस बिल

के लाने से पूरा हुआ है क्योंकि सारे हाऊस को बड़ी अच्छी तरह से मालूम है कि पिछले कुछ सालों में ज्यादा बरसात की वजह से और बाढ़ों की वजह से हमारे सूबा में सेम और थूर बढ़ती जा रही थी और इस का असर ज़रायती पैदावार पर, खास तौर से खुराक पर पड़ रहा था। मैं चौधरी साहब को इस बिल को बामौका लाने के लिए मुबारिक बाद देता हूं। एक दो और बातें हैं जो चौधरी मुख्तयार सिंह ने कही हैं कि पता नहीं कि यह खर्चा किस तरह से लिया जाएगा और किस तरह से इस का तखमीना लगाया जाएगा, आया इस में ज़मींदारों की कोई आवाज़ होगी कि नहीं होगी। इस में से एक बात के बारे में मैं समझता हूं कि फिक्रमन्द होने की कोई ज़रूरत नहीं है। मेरा ज़ाती इल्म है कि सेम ज़दा और थूर वाली बहुत सारी ज़मीन कई सालों से खाली पड़ी हुई है और उस से ज़मींदारों को कोई रीटरन नहीं हो रही। इस लिए अगर गवर्नमैंट नोटीफिकेशन कर के उस को अपने पास ले लेती है और उस को फर्टेलाइज़र्ज़ से या पानी पहुंचा कर उसे ठीक कर लेती है और उसे फिर से उपजाऊ बना देती है और उस ज़मीन की दो तीन साल की आमदनी से वह खर्चा पूरा हो जाता है तो इस में मैं समझता हूं कि कोई हरज वाली बात नहीं है। लेकिन मैं यह बात कहता हूं कि यह जो कास्ट वसूल की जानी है यह बजाए लैण्ड रैविन्यू के बसूल करने के उस तरह वसूल किया जाए तो बहुत अच्छी होगा गवर्नमैंट यह बेशक कर दे कि जब तक उस ज़मीन की रिकलेमेशन कास्ट की अदाइगी नहीं हो जाती वह ज़मीन गवर्नमैंट के पास रहे। इस में एक चीज़ हो सकती है कि महकमे वाले या और कोई किसी ढंग से गड़बढ़ कर सकें तो उस पर काफी निगरानी रखी जाए और आम लोगों का भी उस निगरानी में काफी हिस्सा होना चाहिए, उस की काश्त में, उस की पैदावार उठाते वक्त और उस की मार्कटिंग के वक्त निगरानी की काफी ज़रूरत होगी। इस तरह अगर निगरानी ठीक तरह से हो तो यह चीज़ चलाई जा सकती है।

अब मैं ने इरीगेशन के मुताल्लिक एक चीज़ कहनी है। जब से सेम **और** थूर को हटाने के लिए एक मुहिम चली है उस वक्त से एक बात मेरी तजुरबे में **आई** है। वह यह है कि इरीगेशन के महकमे के अफसरों में और इरीगेशन रिसर्च के मह**कमा** के जो अफसर हैं उन में काफी झगड़ा रहता है। अगर वह थूर को दूर करने के **लिए** पानी दे जाते हैं तो वह आ जाते हैं उस को तोड़ने के लिए। इस चीज़ का मैं ने ज़िक्र किया था। एक आए वह पानी दे गए फिर दूसरे आए तो वह उस को तोड़ गए इस पर काफी झगड़ा हुआ। आखिर सरदार प्रताप सिंह बीच में आए तो उन्हों ने कहा कि मैं ही नुकसान बर्दाशत कर लूं। रिकलेमेशन का सवाल आया तो डायरेक्टर से और एस ई. से बात की। इस संबंध में भी मुझे काफी तलख तजुरबा है। इस लिए मैं सज्जैस्ट करूंगा कि रिकलेमेशन वालों का कोटा मुकर्रर हो। मैं यह कन्स्ट्रक्टिव सज्जैशन दे रहा हूं ताकि इस बिल में इन चीज़ों को ख्याल में रख कर इस काम को अच्छी तरह से मुकम्मल किया जाए।

सिचाई तथा विद्युत मंत्री (चौधरी रणबीर सिंह) : उपाध्यक्षा महोदया, वैसे तो मुझे बहुत ज्यादा कहना नहीं था लेकिन जिस बात का चौधरी मुख्तयार सिंह ने ज़िक्र किया है कि रिक्लेमेशन के काम करने के लिए किसानों से पैसे लिए जाएंगे, उस बारे में मैं उन की जानकारी के लिए बता देना जरूरी समझता हूं कि यह पैसे सिर्फ उन लोगों से लिए जाएंगे जो स्कीम के मुताबिक खुद काम करने से इनकार करेंगे। उन की जो ज़मीन खराब है उस को ठीक करने का एक तो उन्हें इलाज बताते हैं और वह भी मुफत बताते हैं, अगर उस को ठीक करने के लिए पानी देने की ज़रूरत हो तो पानी देते हैं, अगर ड्रेनेज खोदनी ज़रूरी हो तो ड्रेनज खोदने के लिए कहते हैं गर्ज़ेकि जो कार्यवाई ज़रूरी समझी जाए उस को ठीक करने के लिए वह बताते हैं और मुफत बताते हैं लेकिन अगर बावजूद इतना कुछ करने के वह ठीक करने से इन्कार करे तो सरकार उसे ठीक करना अपना फर्ज़ समझती है और उस पर जो लागत आए उसे उन से वसूल करना चाहती है क्योंकि महकमा समझता है कि ज़मीन किसी के बाप की नहीं यह तो देश की है और देश की ज़िम्मेदारी उन पर है उस ज़िम्मेदारी को पूरा करने के लिए इन को काम करना चाहिए।

जहां तक सरदार गुरदयाल सिंह जी की बात का ताल्लुक है, मैं उन से कहूंगा कि वह उस आदमी का नाम दें जिस ने उनसे रिश्वत मांगी थी। अगर मैं उस आदमी के खिलाफ एकशन न लूं तब तो वह गिला करने के हकदार होंगे। मुझे इस के लिए दीगर सबूत की ज़रूरत नहीं है क्योंकि वह बड़े माननीय सदस्य हैं और पहले इस हाउस के अध्यक्ष भी रह चुके हैं। उन का कहना मेरे लिए काफी है। मुझे वह पूरी सूचना पहुंचा दें मैं खुद बखुद उस आदमी के खिलाफ एकशन ले लूंगा।

बाकी उन्होंने थूर भूमि के मुतअल्लक कहा है वह तो हम पहले ही ख्याल रखते है जैसा कि उन्होंने अभी माना है। सवाल तो सिर्फ इतना था कि मोघे का साइज़ कितना बडा हो, छोटा हो या बड़ा हो। यह तो कुदरती तौर पर जो टैकनीकल स्टाफ है यह उन की बात है।

मैं तो इतनी बात अर्ज़ कर देना चाहता हूं कि कोशिश की जा रही है कि जितनी ज़मीन सेम से या थूर से खराब है और उसे पानी देने से ठीक कर सकते हैं तो उस के लिए पानी देकर उसे ठीक किया जाएगा और अगर किसी और तरीके से ठीक हो सकती होगी तो उस से ठीक किया जाएगा।

Deputy Speaker: That the Punjab Thur and Sem Lands (Reclamation) Bill, as amended, be passed.

The motion was carried

THE PUNJAB GRAM PANCHAYAT (AMENDMENT) BILL, 1963, AS REPORTED BY THE REGIONAL COMMITTEES

AND

THE PUNJAB PANCHAYAT SAMITIS AND ZILA PARISHADS (AMENDMENT) BILL, 1963, AS REPORTED BY THE REGIONAL COMMITTEES

Planning and Development Minister: Madam, I would like to know if I am permitted to move for the consideration of the House both the Bills together.

उपाध्यक्षा : इस बारे में हाउस की क्या राय नहीं ? इस तरह से कुछ समय बच जायगा । (What is the sense of the House in this connection ? By doing this some time of the House will be saved) (आवाज़ें ठीक है जी)

Planning and Development Minister (Sardar Darbara Singh): Madam, I beg to move

That the Punjab Gram Panchayat (Amendment) Bill, as reported by the Regional Committees, be taken into consideration.
That the Punjab Panchayat Samitis and Zila Parishads (Amendment) Bill, as reported by the Regional Committees, be taken into consideration.

Deputy Speaker : Motion moved :—

That the Punjab Gram Panchayat (Amendment) Bill, as reported by the Regional Committees, be taken into consideration.
That the Punjab Panchayat Samitis and Zila Parishads (Amendment) Bill, as reported by the Regional Committees, be taken into consideration.

पंडित मोहन लाल दत्त (अम्ब) : श्रीमती साहिबा, इस संशोधन बिल के बारे में मैं ने अपना विरोधी नोट भी दिया हुआ है । मैं कांग्रेस राज्य को श्रेय देता हूं कि यह देश में सच्चा प्रजातंत्र लाने का प्रयत्न कर रही है । जो कानून पहले लाया गया था उस में जो त्रुटियां तजरुबे में आई उन को दूर करने के लिए यह बिल पेश किया गया है । इस के जो असूल हैं मैं उन को समझता हूं । मगर जो अमैंडमैंट ओरिजनल बिल में पंजाबी रिजनल कमेटी में की गई उस को मैं वाजिब नहीं मानता । लोकल सैल्फ गवर्नमैंट के मिनिस्टर के सम्मेलन में यह तय किया गया कि जो लैजिसलेटर्ज़ हों वह पंचायत समितियों, ग्राम पंचायतों के मैम्बर या पंच सरपंच न हों, पंचायत समिति और ज़िला परिषदों के चेयरमैन न हों । यह एक अच्छा सुझाव था क्योंकि जो पंचायत राज्य है वह सियासत से बालातर होना चाहिए । सरकार और चीज़ है, पंचायत और चीज़ है, यह दोनों मुतज़ाद चीज़ें हैं । सरकार सैंट्रलाइज्ड सत्ताधारी होती है जबकि पंचायत डीसैंट्रलाइज्ड सता का रूप है । जो लोग सरकार में जाते हैं वह पंचायत में मिसफिट होते हैं, उन का सही रोल नहीं हो सकता । और उन को बतौर लैजिसलेटर के ही इतना काम होता है कि वह किसी और काम की तरफ ध्यान दे ही नहीं सकते । इस लिये मैं कहता हूं कि वह अच्छा सुझाव था मगर पंजाबी रिजनल कमेटी ने उस में संशोधन कर दिया कि अभी जो सदस्य पंच, सरपंच या चेयरमैन बन चुके हैं वह तब तक बने रहेंगे कि जब तक कि अगले पंचायत इलैक्शन नहीं हो जाते । मुझे तो इस के लिये कोई दलील ठीक मालूम नहीं देती कि जो एक अच्छी बात का पहले प्रोवीज़न रखा था उस को अब क्यों पोस्टपोन किया जाए ।

इस बारे में निवेदन है कि एक तो शक है कि पंचायतों के चुनाव 6 महीनों तक होने वाले हैं वह कहीं किसी कारण ऐमरजैंसी से सम्बन्धी या किसी और वजह से हो सकते हैं कि जल्दी न करवाए जा सकें । फिर जो ऐसे मैम्बर हैं जो किसी और ओहदे पर काम कर रहे हैं उन की गिनती कोई ज्यादा भी नहीं होगी

तो समझ नहीं आती कि जो प्रोवीज़न पहले पेश किया गया था उस पर अमल क्यों न किया जाए और जो संशोधन पंजाबी और हिन्दी रिजनल कमेटी की तरफ से किया गया है उस पर अमल नहीं होना चाहिए ।

श्रीमती साहिबा, मैं ने एक दो अमैंडमैंट भी दी हैं मगर उन का ज़िक्र जब क्लाज़ बाई क्लाज़ बहस होगी तो करूंगा................

उपाध्यक्षा : अभी कह लीजिये । (The hon. Member may mention them now.)

पंडित मोहन लाल दत्त : अच्छा जी, तो इस बारे में यह कहूंगा कि एक और केटेगरी के आदमी हैं यानी जो सब रजिस्ट्रार हैं.........

ਕਾਮਰੇਡ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਕੋਰਮ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਾਊਸ ਵਿਚ। ਕੇਵਲ 15 ਮੈਂਬਰ ਬੈਠੇ ਹਨ। (ਇਸ ਸਮੇਂ ਇਕ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਆ ਗਏ) ਹੁਣ 16 ਹੋ ਗਏ ਹਨ।

उपाध्यक्षा : कितनी बार कहा जाए । ट्रैयरी बैंचिज़ खाली पड़े हों तो अच्छा नहीं लगता । (The hon. Members have been reminded many a time. It does not look proper that the Treasury Benches should remain vacant.)

पंडित मोहन लाल दत्त : महात्मा गांधी के चलाए हुए इस पंचायत राज पर इन कांग्रेसी भाइयों की जितनी श्रद्धा है वह इस से ज़ाहर है....

उपाध्यक्षा : मैं ने पहले भी कहा था कि गांधी जी की बात छोड़ दीजिये । (I have already asked the hon. Member not to make a mention of Gandhi Ji.)

पंडित मोहन लाल दत्त : मुझे खेद है कि इन के बारे में श्रद्धा नहीं है । बापू का नाम चला जरूर लेते हैं और वह भी इस लिये कि इन्होंने उसके ज़रिये से प्रभुता हासिल करनी होती है । तो श्रीमती जी मैं अर्ज़ कर रहा था कि कुछ और भी लोग हैं जिन को कि पंचायतों में आने से डिबार किया जाना चाहिए और यह हैं सब रजिस्टरार । यह एक नीम सरकारी ओहदा है और इन को भी पंच और सरपंच नहीं रखना चाहिए । उन को अपना ही इतना काम है कि यह वह उसे ही अच्छी तरह से निभा सकते हैं और उस के अलावा पंचायत बगैरह के काम की देखभाल नहीं कर सकते । यह मेरा सुझाव है कि जिस तरह से लैजिसलेटरों को डिबार किया गया है इसी तरह से सब रजिस्टरारों को भी पंचायत का सदस्य बनने से वंचित किया जाए ।

मैं एक और सुझाव देता हूं वह यह कि पंचायती राज जो है इसका आधार है जन सहयोग, लोगों का परस्पर सहयोग । इस काम को प्रेम से एकता से चलाना है, इसका प्रबन्ध एकता पूर्वक करना है **unity** ही गांव के विकास का मूल है । इसकी बुनियाद लोगों की कोआप्रेशन पर है । स्यासी पार्टीज़ और पोलीटीकल पार्टियां सदैराह हैं इस पंचायती राज को सफल बनाने में यह गांव की एकता को भंग करने

वाली चाल है । जात पात का भेद लाना एक जुरम है । स्यासी बातें दिलों को तोड़ने वाली चीजें हैं जोड़ने वाली नहीं । इस लिए इस तरह की बातों का जनू खत्म हो जाना चाहिए । सत्ता का मोह और सत्ता के लोभ से प्रेरित होकर गांव की सत्ता को भंग करना ठीक नहीं । इस में दखल देना और पुलीटीकल दलबंदी को लेकर पंचायती राज को चलाना द्वेष को पैदा करना है । इसके लिए स्यासी पार्टियां जिम्मेदार हैं । इस राज्य की सफलता के लिए ज़रूरी है कि सियासत वाले इस से दूर रहें । इस दृष्टि से भी दूर रहें कि पोलीटीकल पार्टीज़ अपने आदमी ओहदेदार खड़े करें । ज़िला स्तर पर और राज्य पर भी जो पंचायत समितियां हों उनके सैक्रेट्रीज़ और प्रैज़ीडैंटस इन बातों से दूर रहें । और यह देखा गया कि ऐसे आदमी इन जगहों पर न आएं । (घंटी) यह मेरा सुझाव है कि पंचायत समितियों और ज़िला परिषद में स्यासी पार्टियों के चौधरी न हों । इस तरह से तो प्रजातंत्र का तजुरबा दूषित हो जाएगा और नाकामयाब बनाया जाएगा । इलैकशनज़ के समय दल बंदी को रोका जाना एक तरह की सयासी पार्टियों के नाम पर इलैकशनज़ न कराए जाएं । जहां तक इस बिल का संबन्ध है पंचायती राज में जो कुछ त्रुटियां थीं उन्हें दूर करने के लिए यह कदम उठाया गया है मैं इसके लिए खुश हूं और और बधाई देता हूं । (विघ्न).

बाबू बचन सिंह : On a point of order, Madam. यह किस बिल पर बहस हो रही है आपने कहा था कि बिल पर बोलो ।

उपाध्यक्षा : मैं माननीय सदस्य से कहूंगी कि वह बिल के स्कोप में रह कर बोलें । (I will request the hon. Member that he should confine himself to the scope of the Bill.)

पंडित मोहन लाल दत्त : श्रीमती जी, यदि सरकार सीरियस है कि महात्मा गांधी की कल्पना के राज्य को कायम करना है तो पार्टी बाज़ी को दूर रखने की आवश्यक्ता है और फिर जो यह बिल है इसकी चर्चा पर किसी प्रकार का प्रतिबंध नहीं लगाना चाहिए । बुनियादी तौर पर जो पंचायती राज का तसवर है वह एक महान क्रांतिकारी विचार हैं । मानवता के सुख के लिए मानव स्मृति के लिए और मानव योजना के लिए एक उपयोगी विचार धारा है और यह प्रगतिशील और सुन्दर विचार हैं और यह डैमोक्रेसी की नींव है । इसको चलाने के लिए ममता और नयायकारी ढंग से सोचना जरूरी है । और इसी प्रकार इस पंचायत राज की स्थापना करनी है । मैं मानता हूं कि जमहूरियत के बारे में और डैमोक्रेसी के बारे में पश्चिम की विचार धारा कुछ और है परन्तु यहां पर जमहूरियत तथा प्रजातंत्र राज पंचायती राज से ही स्थापित करना है वहां पर डैमोक्रेसी में खाली बातें नहीं अल्लामा इकबाल में इस के बारे में कहा है डैमोक्रेसी का जो राज है वह कल्याणकारी राज है परन्तु यहां पर एक आदमी का राज चलता है और पंचायत को कोई नहीं पूछता । पांच साल बाद वोटों की ज़रूरत पड़ती है और फिर वही कुछ शुरू कर दिया जाता है जिसके बारे में यहां पर कहा जाता है कितनी नंगी

[पंडित मोहन लाल दत्त]

भृष्टाचार है और फिर इन पर हर चीज़ को सेंट्रलाईज़ करने का आरोप है। इस तरह की चीज़ें लाने से सत्ता केन्द्रित हो जाती है। **Absolute power corrupts the man absolutely**. जिन आदमियों के हाथ में सत्ता जारी है वहां सुतंत्रता नहीं रह जाती। उसके पुर्जे खुद मुख्तार बन जाने से सत्ता का ठीक ढंग से प्रयोग नहीं होता। और फिर लोगों को पता नहीं चलता। सही रास्ता दिखाने के लिए पंचायती राज के संदेश से एकता को अमल में लाने का सरकार यत्न कर रहे हैं पर यह तभी होगा अगर पूरे तौर से विकेन्द्रीयकरण किया जाए ताकि वह समझे कि सरकार ही जनता में आ गई है। उन्होंने पावर ऐसे लोगों को दे दी है जो यह समझते हैं कि सारी पार्टी की पावर उन के हाथ में है। वह इस तरह से बातें करते हैं जैसे वह समझते हों कि वह सरकार का सारा कारोबार ही कर रहे हों। गवर्नमैंट को या उस के कारिंदों को यह भूलना नहीं चाहिये कि गवर्नमैंट हमेशा सब के भले की होती है। आज जो स्कीमज़ होती हैं वह एक कागज़ी कार्रवाई बन गई हैं और हर बात में टालने की कोशिश की जा रही है। अगर कुछ कराना भी हो तो गवर्नमैंट की सारी की सारी मशीनरी को हरकत में लाना जरूरी होता है। आज तकरीबन सब पार्टीज़ ने अपने अपने नुमांयदे भेजे हुये हैं। वह सोचें कि आया जनता का कल्याण करने के लिये उनको कौन सी बात करने की ज़रूरत है। वह उस आशय के मुताबिक प्लैन करें और सोचें कि इस प्लैन को एकज़ीक्यूट किस ढंग से करना है। जहां कहीं अच्छी तरह से काम नहीं होता इन का फर्ज़ है कि वह अच्छी तरह से काम चलाने में इमदाद करें।

(At this stage Pandit Chiranji Lal Sharma, a Member of the panel of Chairmen occupied the Chair.)

ਕਮਰੇਡ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ : ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਕੋਰਮ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਟਰੇਯਰੀ ਬੈਂਚਿਜ਼ ਦੇ ਬਹੁਤ ਘਟ ਮੈਂਬਰ ਹਾਜ਼ਰ ਹਨ। ਇਹ ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਬਿਲ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਬੇਹਤਰ ਇਹੋ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਹਾਊਸ ਐਡਜਰਨ ਕਰਕੇ ਫੇਰ ਕਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਕਿ ਇਸ ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਹਿਸ ਹੋ ਸਕੇ।

Mr. Chairman: The quorum is complete.

पंडित मोहन लाल दत्त : प्लैनिंग कमीशन वालों ने भी इस त्रुटी को महसूस किया कि पंचायतों को अधिकार मिलने चाहिये। मगर यह अधिकार देने से घबराते हैं। मैं कहूंगा कि वह ऐसे केसिज़ को भी ठीक तरह से नहीं चला सकते जो कि छोटे छोटे हैं। उन के पास ना तो कोई रिसोर्सिज़ हैं और ना ही कोई इख्तयारात हैं। इन मामूली से रिसोर्सिज़ में भला पंचायतें डिवेलप कैसे कर सकती हैं। आज लोगों में कहा यह जाता है कि हम ने इन को सारी सत्ता दे दी है मगर ताकत तो सारी की सारी उन्हीं के पास है। इस लिये मैं मंत्री महोदय का ध्यान इस तरफ दिलाना ज़रूरी समझता हूं। और तो क्या करना था प्राइमरी शिक्षा का

काम भी इन्होंने अपने हाथ में रखा है। कम से कम इतने अधिकार तो उन को होने ही चाहियें थे कि वह अपने गांव के स्कूलज़ पर तो कंट्रोल कर सकते। रिसोर्सिज़ के बारे में भी एमैण्डमैंट लाई गई थी कि जहां पर प्रापर्टी का अच्छी तरह से इंतजाम नहीं हो सकता, यह अधिकार पंचायतों को ज़रूर दिया जाना चाहिये। यह एक बहुत ही अहम बात है। रिसोर्सिज़ के बगैर आखिर कोई काम चल कैसे सकता है। अगर छोटे छोटे टैक्सिज़ किसी जगह इकट्ठा करके मिल सकते हैं तो इस से वहां का इंतजाम, हर प्रकार का प्रबन्ध इन टैक्सिज़ के पैसे से वहां की पंचायतें कर सकती हैं। यह समझ में ही नहीं आता कि आज तक दिया क्या पंचायतों को गया है? यहां तक कि 8 लाख एकड़ के करीब शामलात देह पड़ी है मगर इस में से कुछ भी हिस्सा पंचायतों को नहीं दिया गया, हालांकि इस के मुतअल्लिक बने हुए कानून को आज 8 साल हो गये हैं। इस के अलावा बहुत सी पंचायतें ऐसी हैं जिन के नाम आज तक इन्तकाल भी नहीं हुई हैं, वह अभी तक दाखल खारज भी नहीं हुई। असल ताकत तो गांव वालों के पास ही होनी चाहिये जिन्हों ने इतना राज काज का छोटे स्तर का प्रबन्ध चलाना है मगर यह समझते हैं कि अगर इस तरह से गांव में शक्ति आयेगी तो पता नहीं हमारे लिये कितनी खतरनाक बात होगी। मैं समझता हूं कि अगर हम लोगों के पास ज्यादा पावर होगी, शक्ति होगी तो इस से एक तरह से केन्द्रीय हकूमत को ताक्त मिलेगी। फिर यहां पर कानून बनते हैं कि पंचायतों को यह अधिकार होना है और ज़िला परिषद के यह अधिकार होंगे। मगर यह अख्तियारात तो उसी तरह के हैं जो किसी वक्त अंग्रेज़ी राज्य के समय डिस्ट्रिक्ट बोर्डज़ को हुआ करते थे। मगर जो शक्ति गांव वालों के पास होनी चाहिये थी वह नहीं रही। जो पंचायतों का मुद्दा था कि लोग मिल जुल कर रहें, कोआप्रेशन से काम करना सीखें, वह बात नहीं हुई। आज पंचायत कुछ कहती हैं और ज़िला परिषद कुछ और ही करते हैं। इस तरह एक ही ब्लाक में एकसटैनशन आफिसर है, ग्राम सेविका है, बी. डी. ओ. है यह सब मिल कर एक गोरख धंधा सा बन गया है। कोई इस का हल होना चाहिये। यह एक बड़ी ही डैलीकेट सी मशीनरी गवर्नमैंट के इस जाल की बनी हुई है, इस को सही ढंग से चलाने के लिये मैं गवर्नमैंट से निवेदन करूँगा कि इस के लिए चन्द लायक आदमियों की कोई स्टडी टीम बनाई जाये जो इन सब मुआमलों पर विचार करके सरकार को सारी रिपोर्ट दे और वह मौके पर जाकर देखें कि इस में कौन कौन सी त्रुटियां हैं, क्या नुकायस हैं। जो लोग इस संबंध में दिलचस्पी लेने वाले हैं उन लोगों को इस टीम में लिया जाये। वह मौका पर जा कर पंचायत राज का अध्ययन करें और देखें कि वह लोग सब काम ठीक तरह से चला रहे हैं या गलत तरीके से काम चला रहे हैं। मैं इस के मुतअल्लिक और ज्यादा कहना नहीं चाहता। सिरफ इतना ही कहूंगा कि एक तो मैं ने रिसोर्सिज़ के मुताल्लिक जो सुझाव दिया है उस को मान लिया जाये, दूसरे कोआप्रेटिव स्पिरिट उन में लाई जाए और संकट काल के मुताबिक उन की सहायता की जाए। इस के अलावा जो शामलात देह ली गई है जो उस में वृक्ष हैं उन को लैण्ड ओनर्ज़ क्लेम कर रहे हैं। इस झगड़े को दूर करने के लिये मैं ने एक अमैंडमैंट दी है that these should go to the land owners. इसी तरह से पहले भी इस तरह के झगड़े चलते थे। इसी तरह से जो ज़मीन जंगलात डिपार्टमैंट से ली गई है उस का भी यही झगड़ा था। गांव की पंचायत की जो आमदनी है वह सारी की सारी उसी गांव में रहनी चाहिये।

[पंडित मोहन लाल दत्त]

इस तरह की बातों के लिये यह ज़रूरी है कि कोई कमेटी बनाई जाए जो मौका पर जा कर देखे कि कितनी देर से इस का कबज़ा चला आ रहा है, और कौन जायज़ वारिस है। एक कानून के तहत यह फैसला किया गया था कि शामलात पंचायतों को दे दी जाये, मगर यह फैसला आज तक होने को नहीं आता। जो मैंने सुझाव दिये हैं उमीद है सरकार इन पर ज़रूर अमल करेगी। हमें पंचायत राज को सफल बनाने के लिये पूरे पूरे यत्न करने चाहिय।

श्री अमर सिंह (नारनौद, एस. सी.) : चेयरमैन साहिब, यह बिल जो ज़ेरे बहस है वह अमर बापू गांधी की याद दिलाता है। जिस पंचायती राज या स्वराज का वह स्वप्न देखा करते थे उसकी तरफ सरकार ने ध्यान दिया है। पंचायतों में एक बात देखने में आई है कि सैक्रेटरी 8वीं या 7वीं जमात पास होता है और जिसके अंडर है वह सरपंच अनपढ़ होता है। अब इससे अन्दाज़ा लगाया जा सकता है कि वह पढ़ा लिखा सैक्रेटरी अनपढ़ सरपंच को किस ढंग से चलाएगा। मैंने खुद देखा है कि सरपंच तो ट्रे कंधों पर उठाए होता है और सैक्रेटरी साहिब आगे आगे चलते हैं। मैं इस सम्बन्ध में यह कहना चाहता हूँ कि अगर पंचायतों को ठीक तरह से चलाना है तो इनको यानी सैक्रेटरीज़ को ब्लाक समिति या ज़िला परिषद् के अंडर कर देना चाहिये।

सरदार दरबारा सिंह : बिल तो पढ़ लीजिए ज़रा।

श्री अमर सिंह : वह तो पता है, बिल में तो यह बात है लेकिन उस पर अमल नहीं होगा। इसलिये मैं कहता हूँ कि इस तरफ ध्यान दिया जाना चाहिये।

हमारे मंत्री महोदय ने एक सवाल का जवाब देते हुए यह बताया था कि पंचायतों ने शामलात ज़मीन में से एक बटा तीन हरिजनों को देनी है। तो इसके बारे में मैं बताना चाहता हूँ कि या तो पंचायतों ने ज़मीन देने का फैसला ही नहीं किया या किया तो ऐसी ज़मीन निकाल कर रखी जिसमें कुछ पैदा हो ही नहीं सकता। यानी वह लैंड अनकल्टीवेटिड लैंड है। इसलिये मेरी प्रार्थना यह है कि अगर कानून बनाया जाए तो उसे काग़ज़ों तक ही सीमित नहीं रखना चाहिये बल्कि अमल में भी लाना चाहिये। इसलिये इस कानून के इम्पलीमैंट करवाने की तरफ ज्यादा ध्यान दिया जाना चाहिये।

अभी मेरे बुज़ुर्ग साथी पंडित मोहनलाल दत्त जी ने बताया कि ज़िला परिषद् डिस्ट्रिक्ट बोर्डज़ की तरह से फंक्शन कर रही हैं। मैंने भी हिसार में देखा कि वहां के चेयरमैन ने तीन मैम्बर्ज़ की एक कमेटी बनाई और कहा कि वे ज़िले के जितने मेले हैं उनके एफेयर्स डील करेंगे। जब कि हकीक़त यह है कि जिस समिति के दायरे में जो मेला है उसको डील करने की ज़िम्मेदारी उसी समिति पर आती है। लेकिन उस मीटिंग में मैंने देखा कि चेयरमैन मनमानी चला रहा है और एक लैटर उसने सरकार को लिखा कि चेयरमैन को डिस्ट्रिक्ट में तीन आदमियों की कमेटी नियुक्त करने के लिए एम्पावर किया जाए इसलिये कि, चेयरमैन साहिब, वह तीनों मैम्बर्ज़ अपने ही नियुक्त कर सके ताकि सारे डिस्ट्रिक्ट को डोमीनेट करे। यह हालत है इन लोगों की जो कांस्टीट्यूशन को भी वायलेट करते हैं।

अब मैं बी० डी० ओज़० की बाबत बतलाना चाहता हूं कि वह एक ही फंक्शन अपना समझते हैं कि शराब पीना और आराम की ज़िन्दगी बसर करना। उनको, जनाब, कोई देखने

वाला भी नहीं है। मैं अर्ज करूंगा कि हर बी० डी० ओ० से डायरी ली जाए और यह देखा जाए कि उन्होंने कहां कहां और क्या क्या डिवैल्पमैंट का काम किया है। इसी तरह से एक बात और देखने वाली है कि मुख्य सेविकाएं और ग्राम सेविकाएं जो हैं उन्होंने ऐसा वातावरण पैदा कर रखा है कि उसको देख कर देहात का आदमी टालरेट नहीं कर सकता। इसलिए इस तरफ भी वजीर साहिब को ध्यान देना लाज़मी है, नहीं तो लोगों को इस डिवैल्पमैंट के काम से विश्वास उठ जाएगा। क्योंकि लोग अभी भी यही कहते हैं कि न जाने यह किस किस्म का राज्य आया है जिस में बी० डी० ओज़० दफतरों में बैठकर शराब पीते हैं। इसलिये मैं सरदार दरबारा सिंह जी जो एक अच्छे सियासतदान हैं और कुशल वज़ीर हैं, से प्रार्थना करूंगा कि सारी मशीनरी को ओवरहाल कर के असली पंचायतराज और स्वराज जिसका ख्वाब अमर बापू जी लेते थे लाएं और एक आदर्श दिखाएं।

कामरेड राम प्यारा (करनाल) : चेयरमैन साहिब, यह जो पंजाब ग्राम पंचायत अमैंडमैंट बिल हमारे सामने है इसका मेन आधार जो है वह यह कि लैजिस्लेचर्स के मैम्बर या पार्लियामैंट के मैम्बर जो ब्लाक समिति में या ज़िला परिषद में हैं उनको वह जगह छोड़नी चाहिये ताकि वे दूसरों के लिए जगह खाली कर सकें।

पुराने वक्त में जब एक ही आदमी के हाथ में ताकत होती थी तो वह राजपाट चलाते वक्त उसका मिसयूज़ किया करता था। उसके खिलाफ अवाम ने एजीटेशन किया और हज़ारों साल के बाद यह डैमाक्रेसी देखने को नसीब हुई। इस लिये कि ताकत अवाम के हाथों में जावे और अगर कोई एक या दो आदमी अपनी मर्ज़ी से मनमानी करना चाहें तो वह न कर सकें और जनता का उन के ऊपर चैक हो। जब लोकल सैल्फ मिनिस्टर्ज़ की कान्फ्रैंस हुई थी तो उस में यह सज्जैशन्ज़ दी गई थीं कि एक ऐसा एमैंडिंग बिल पास होना चाहिये जिस से एम. पीज़, और एम. एल. एज़. के हाथों से पावर निकाल कर दूसरे लोगों को मौका दिया जाए। दूसरा ख़्याल यह था कि जो एम. पीज़. और एम. एल. एज़ हैं यह पहले काफी ट्रेंड हो चुके हुए होते हैं। इस लिये दूसरे लोगों को मौका देना ज़रूरी था ताकि वह पंच या सरपंच बन कर ट्रेनिंग हासिल करें। फिर उस के बाद पंचायत समितियां और ज़िला परिषदों में तजुरबा हासिल करें और उस के बाद एम. एल. एज़ बन सकें। पिछली लाइन जो है वह अच्छी तरह ट्रेंड हो ताकि वह आगे वालों की जगह लेने के लिये तैयार हों। तो उस कान्फ्रैंस के फैसलों को इम्पलीमैंट करने के लिये यह बिल लाए गए थे। लेकिन मुझे अफसोस से कहना पड़ता है कि जब यह बिल रिजनल कमेटियों में भेजा गया तो वहां आफिश्यल एमैंडमैंट आ गई कि बिल को तो पास कर दिया जाए लेकिन मौजूदा एम. एल. एज़. और एम. एल. सीज़. के हाथों में जो अहुदे हैं वह उस वक्त तक रहेंगे जब तक कि पंचायत वगैरा के अगले इलैकशन्ज़ नहीं हो जाते। मैं अर्ज़ करना चाहता हूं कि पिछले इलैकशनज़ 1952 में हुए थे और उस के बाद 1960 में इलैकशन्ज़ हुए थे। अब हम नहीं कह सकते कि अगले इलैकशन्ज़ कब होंगे क्योंकि पिछले तजुरबा बताता है कि सात साल के बाद इलैकशनज़ हुए थे। हो सकता है कि कुछ मियाद भी बढ़ा दी जाए, चार साल की बजाए पांच साल के बाद इलैकशन करवाएं। इस लिए जो इस वक्त हम यह ख़्याल कर रहे हैं कि पांच महीने या छः महीने के बाद सारा ढांचा ठीक हो जाएगा उस के कोई आसार नज़र नहीं आते। इस के अलावा आप जानते हैं कि ब्लाक समितियां

[कामरेड राम प्यारा]

और ज़िला परिषदों के इलैकशनज़ अभी ताज़ा ही हुए हैं और कुछ जिले ऐसे भी हैं जैसे करनाल का ज़िला है वहां इलैकशन अभी नहीं हुए हैं। इस लिए उन का एक अलहदा किस्म का दायरा बन जाएगा। इस लिए इस बिल के पास करने का क्या फायदा हुआ। इस लिये अगर हम इस बिल को एक साल बाद पास कर दें तब भी कोई फर्क नहीं पड़ता। मुझे मालूम होता है कि शायद सरदार दरबारा सिंह ने कोई कोल्ड स्टोरेज़ ले लिया है जिस में इस बिल को पास करके रख देंगे। (शोर)

Mr. Chairman : The reference of a cold storage is not relevant here.

कामरेड राम प्यारा : गर्मी हो रही है, अगर इस बिल को किसी ठण्डी जगह न रखा तो यह झुलस सकता है और इम्पलीमैंटेशन से पहले ही शायद इन को दोबारा एमैंडमैंट न लानी पड़े क्योंकि पहले अभी यह बिल पास नहीं हुआ था तो इस में आफिश्यल एमैंडमैंट ले आए थे। जिस वक्त यह बिल ड्राफ़ट हुआ था उस वक्त सब आफिश्यलज़ को पता था कि कुछ एम. एल. एज़. और एम. एल. सीज़. भी इन अदारों में हैं। अगर उस वक्त उन को यह बात सट्राइक नहीं हुई तो मैं समझता हूं कि यह उन की इनएफीशैंसी की इन्तहा थी। इन्हों ने सब कुछ जानते हुए उस वक्त दलेरी से बिल ड्राफ्ट कर दिया लेकिन बाद में जब पुलीटीकल प्रैशर पड़ा तो उसे रसिस्ट करना उन के लिए बहुत मुश्किल हो गया। आज पंचायतों का लाखों एकड़ का ऐरिया, पावरफुल लोगों ने दबाया हुआ है लेकिन वह खाली नहीं करवाया जाता। मैं मिनिस्टर साहिब से गुज़ारिश करूंगा कि इस तरह से जो बड़े बड़े लोगों ने नाजायज़ ज़मीन दबा रखी है वह वापिस ली जानी चाहिये और हमें यह मिसाल कायम करनी चाहिये कि हम पुलीटीकल प्रैशर के नीचे झुक कर लोगों का नुक्सान नहीं करते। एक तरफ तो असूल है कि लैजिसलेटर्ज़ के हाथों में ताकत सैंट्रेलाइज़ नहीं होनी चाहिये और दूसरी तरफ पुलीटीकल प्रैशर है जिस के बीच में हम खड़े हैं। मैं समझता हूं कि अगर हम पुलीटीकल प्रैशर से नीचे झुक कर असूल को पूरा न निभाएं तो यह सरकार के माथे पर एक धब्बा होगा। जहां तक पंचायती राज का ताल्लुक है इस के लिए हमारी सरकार मुबारिकबाद की मुस्तहिक है लेकिन यह एमैंडमैंट जो की जा रही है उस सारे क्रैडिट को जो हम गवर्नमैंट को देते हैं खोने वाली है। लोगों ने लैजिसलेटर्ज़ को कान्फीडैंस का ट्रस्ट दिया हुआ है। इस लिए हमें इस को इन्साफ के लिए इस्तेमाल करना चाहिये लेकिन मैं देख रहा हूं कि यहां पर इसे अपने मतलब के लिये बरता जा रहा है। लैजिस्लेटर्ज़ इस को इस लिए पास करना चाहते हैं कि हमारे हाथों से ताकत न जाए। यह चीज मैं समझता हूं ठीक नहीं है। अगर हम खुद ही खुद गर्ज़ हो कर सारा काम करेंगे तो फिर लोगों के इन्ट्रेस्ट को कौन सेफगार्ड करेगा। इस लिये मैं वज़ीर साहिब से गुज़ारिश करूंगा कि जैसा यह बिल आया था इसे उसी शक्ल में पास करना चहिए।

Mr. Chairman : Kindly try to wind up. You should keep in mind that both the bills have to be passed today.

कामरेड राम प्यारा : जहां तक पंचायतों का ताल्लुक है इनकी वर्किंग में मुश्किलात आती हैं और आई हैं। ब्लाक समितियों में भी आएंगी और ज़िला परिषदों में भी आएंगी। जब भी कोई नई चीज़ आती है

नया तरीका लागू होता है उस में मुश्किलात आती ही हैं। उनमें, हम जूं जूं आगे बढ़ेंगे तजुरबात हासिल करेंगे वैसे वैसे उनको फेस करेंगे इस लिये जो दिक्कतें इस पंचायती राज के चलाने में आती हैं उनको माइंड नहीं करना चाहिए बल्कि जैसे हालात हों नए तजुरबात हों उनके मुताबिक एमैंड करना चाहिये। अगर कोई जान बूझ कर ग़लती कर जाता है तो उसके खिलाफ ज़ोरदार आवाज़ उठाने की ज़रूरत है और अगर ऐसा नहीं करेंगे तो और बुराईयां बढ़ती जाएंगी। जब हम ने पंचायती राज चलाना है और पावर डीसैंट्रलाइज़ करनी है तो हमें एक ही असूल सामने रखना होगा और यह नहीं होना चाहिये कि एक जगह एक असूल चले और दूसरी जगह दूसरा असूल चले। मेरे कहने का मतलब यह है कि पंचायती राज के बारे में तो हम ने यह असूल सामने रखा है कि लैजिस्लेटर्ज़ और एम. पीज़. इस में मैम्बर नहीं बन सकते हैं लेकिन शहिरों में जो लैजिसलेटर्ज़ और एम. पीज़. होंगे उनके ऊपर हम ने यह असूल लागू नहीं किया है कि वह भी म्यूनिसिपल कमेटियों और कारपोरेशन्ज़ के मैम्बर नहीं बन सकते हैं। यह दो अमली ठीक नहीं है। रूरल एरिया के लिये तो आपने यह पाबन्दी लगा दी है लेकिन अर्बन एरिया में आपने खुली छुट्टी दे दी है। मेरा मतलब यह है कि अगर आपने पाबन्दी लगाई है तो यह दोनों जगह लगनी चाहिये वरना कहीं भी नहीं लगनी चाहिये। यह डिसक्रिमीनेशन नहीं चलनी चाहिये। आप पुलीटीकल प्रैशर को रोकने की कोशिश करें। मैं तो इसी हक में हूँ कि यह पाबन्दी ज़रूर लगनी चाहिये लेकिन यह दो अमली नहीं होनी चाहिये। एक असूल ही चलना चाहिए।

श्री मंगल सेन (रोहतक) : चेयरमैन साहिब, मंत्री महोदय ने दो बिल इस सदन के सामने रखे हैं। हमें बड़ी खुशी है कि यह मंत्री महोदय काफी सुलझे हुए मंत्री हैं और जनता से आए हुए हैं और जनता की तकलीफों को समझते हैं........

1.00 p.m.

चेयरमैन : आप भी जनता से आए हुए हैं। (The hon. Member is also a representative of the public.)

श्री मंगल सेन : मैं समझता हूँ कि जो बात मैं करनी चाहता हूँ उसे वह ऐप्रिशिएट करेंगे। मैं ने पहले भी कई बार हाउस में कहा है कि अपोज़ीशन वाले इस लिए क्रिटिसाइज़ नहीं करते क्योंकि अपोज़ीशन करनी है। हम यहां ठीक समझते हैं वहां एप्रिशिएशन भी करते हैं। अगर मंत्री महोदय हमें कनविन्स करा दें तो हम अपनी बात पर नहीं अड़ते। मंत्री महोदय कहते हैं कि विधान में दर्ज है और यह डायरैक्टिव प्रिंसीपल भी है कि पावर को डिसैंट्रलाइज़ किया जाए और उसके मुताबिक मंत्री महोदय जो शक्ति जनता ने सरकार को दी है उसे वापस जनता को लौटाना चाहते हैं। बड़ा नेक विचार है और इसी बात को सामने रख कर पंचायती राज बना है। इसी लिये पंजाब सरकार क्लेम करती है कि पंचायती राज बहुत अच्छी चीज़ है क्योंकि गांव में बसने वाली जनता जानती है कि उनकी तकलीफें क्या हैं और उन्हों ने खुद अपने गली मुहल्ले का ख्याल रखना है कि वहां सफाई हो, गांव की सड़कें ठीक हालत में हों और अपने फैसले आप करने हैं। 1960 में जब नया पंचायती राज कानून बना तो उसके तहत जो चुनाव हुए उनमें जो बात हुई वह सब ने देखी हैं, वज़ीर साहिब को भी पता है और बाकी सब मैम्बरान को भी पता है। ठीक है चुनाव चुनाव ही होता है और लोग जीत कर ही आते हैं। क्या हुआ कि कई महिज़ 34 वोटों की हेरा फेरी करके चुनाव जीत

[श्री मंगल सेन]

लेते हैं (हँसी) खैर आते तो चुनाव जीत कर ही हैं। बसताबे में जो होते हैं वह भी चुनाव जीत कर ही आते हैं। इन चुनाव की क्या क्या बात की जाएं सब को पता है पंजाब में क्या होता है। मैं जानता हूँ रोहतक तहसील में एक गांव है वहां की पंचायत का सरपंच बस्ता बे में रहा है लेकिन गांव के लोगों ने उसे मौका दिया और ऐसा होनहार आदमी भी चुन कर आ गया। मंत्री महोदय ऐसे आदमियों का ज़रूर कोई इलाज सोचें। मैं इस बात की दाद देता हूँ जो इस बिल में कहा गया है कि साल में दो बार हाड़ी और सावनी में ग्राम सभा की लाज़मी तौर पर पंचायत को मीटिंग बुलानी पड़ेगी और सभा से सारा बजट और सारी सकीमें पास करवानी पड़ेंगी। लेकिन आज तो यह हालत है कि पंचायतों के यह हज़रात कभी मीटिंग नहीं बुलाते और अपने बारे नयारे करते हैं क्योंकि आम जनता जो गांव में बसती है वह अनपढ़ है और इस अनपढ़ता को यह सरकार अपने 15 साल के शासन में भी खत्म नहीं कर सकी है। चालाक पंच सरपंच घर पर बैठ कर ही अजलास कर लेते हैं और 9 पंचों में से छ: बुला कर majority कर ली। बाकी जो तीन हुए अगर वह सही बात कहते हैं तो उनको कोई पूछता नहीं क्योंकि majority जो हो जाती है, जैसे इस हाऊस में होता है। इस पंचायती राज के कायम करने का मतलब यह था कि गांव में लीडरशिप पैदा की जाए और लोगों में ऐसी क्वालिटीज़ पैदा की जाएं कि वह अपना शासन खुद बगैर किसी पुलीटीकल इन्टरफियरैंस के कर सकें लेकिन अमली तौर पर ऐसा नहीं हुआ है और गांव का माहौल खराब हो गया है। मंत्री महोदय को इस तरफ ध्यान देना चाहिये कि गांव के शासन में पुलीटीकल हस्ताक्षेप न हो। पंचायतों के जो सचिव होंगे वह अब इस बिल के द्वारा पंचायत समितियों के अधीन होंगे। पंचायत समिति खुद भी और पंचायत की रिपोर्ट आने पर उसे हटा सकेंगी वगैरा वगैरा। हम इस का स्वागत करते हैं। लेकिन एक निवेदन मैं यह करना चाहता हूँ कि इन सचिवों का कोई क्वाली-फिकेशनज़ और तजरुबा वगैर का स्टैंडर्ड फिक्स करना चाहिए ताकि वह सही तरीके से पंचायतों का काम चला सकें। मुझे एक बात पर ज़रूर शक है और ओबजैकशन है। यह कहते हैं कि जहां सरकार यह समझेगी कि कोई पंचायत अपनी प्रापरटी की देख भाल ठीक ढंग से नहीं कर रही है वहां सरकार किसी आदमी को भी खुद उसकी देख भाल के लिये एप्वाइंट कर सकती है। मैं मंत्री महोदय की नीयत पर शक नहीं करता लेकिन इस सरकार की नीयत पर मुझे ज़रूर शक है क्योंकि कुछ वाकियात की बिना पर ऐसे तजरुबात हैं। मुख्य मंत्री जी ने बड़े तमतराक से बड़ी दिलचस्प बात कह दी कि हरियाने के लोग इकट्ठे हो रहे थे इस लिये उनको तोड़ कर अपनी ज़ाती सलाहकार समिति में उनको शामिल कर लिया। जिस सरकार के लीडर इस ढंग से सोचते हैं कि उनका टोला कहीं कमज़ोर न हो जाए तो उस सरकार पर शक होना लाज़मी है।

यह इस लिए कर रहे हैं जिस से इन का ग्रुप कमज़ोर न हो जाए, यह कहते हैं कि गावों की प्रापरटी की ठीक तरह से देखभाल करने के लिए ऐसा कर रहे है। अगर उस के लिए इन्होंने सैक्रेटरीज़ एप्वाइंट कर दिए तो उस की जजमैंट कौन करेगा ? पंचायतें तो डिपार्टमैंट की क़िमज़ पर रह गई हैं। मैं कहना चाहता हूं कि कई डिपार्टमैंट्स ऐसे हैं जैसा कि लोकल बाडीज़ का डिपार्टमैंट है, वहां पर अंधेरगर्दी मची हुई है। लोकल बाडीज़ डिपार्टमैंट की कई मिसालें हैं लेकिन समय

कम होने से नहीं कह सकता हूं । मैं कहना चाहता हूं कि पानीपत कमेटी की इलैक्शिन को हुए 1½ साल हो चुका है लेकिन अभी तक सरकार ने नोटीफाई नहीं किया है । क्या इस के बारे में कोई जवाब है ? मैं कहना चाहता हूं कि सैक्रेट्रीज़ के पास भी कोई इख्तियार नहीं है । जो कुछ वज़ीर साहिब कहते हैं वह उन्हें करना पड़ता है । मैं इस विभाग के मंत्री महोदय की नीयत पर शक करने को तैयार नहीं हूं । वह बहुत नेक हैं, लेकिन हमारे मुख्य मंत्री ऐसे देवतास्वरूप हैं जो अपनी पावर को मिसयूज़ करने से कभी बाज़ नहीं आएंगे । क्या इस बारे में मंत्री महोदय के पास कोई उत्तर है ?

चेयरमैन साहिब, एक बात बहुत महत्वपूर्ण है कि एम. एल. एज़ और एम. पीज़. को ग्राम पंचायतों, पंचायत समितियों और जिला परिषदों में भाग नहीं लेना चाहिए । यह बात असूलन तथा कान्स्टीट्यूशनल प्वाइंट आफ वियू से भी ठीक है कि एक आदमी बहुत जगहों पर अच्छी तरह से काम नहीं कर सकता । हमें बहुत खुशी है कि यह ग़लती सरकार को अब महसूस हुई । क्या अच्छा होता कि यह गलती पहले ही महसूस करते । आजकल तो इलैक्शन्ज़ का ही झगड़ा है । कहीं ग्राम सभा का चुनाव हो रहा है, पंचायत समितियों का, इलाका समितियों का, जिला परिषदों का, मार्किटिंग कमटियों के चुनाव हो रहे हैं । पब्लिक लाइफ में भी चुनावों का ही बोलबाला है, घर के मामलों को मां और बाप भी इलैक्शन के द्वारा सुलझाते हैं (हंसी) ।

एक बात जरूर है कि इस विभाग के मंत्री अपनी काबलियत से इस समस्या का हल निकाल लाए हैं । एम. एल. एज़ एसैम्बली के सैशन के बाद गावों में तथा पंचायत समितियों में जाते हैं । वे अपना वहां पर रोब जमाते हैं । एक तरफ तो बिल पेश किया था, साथ ही एमैंडमैंट ले आए; यह ठीक नहीं है, मुझे मंत्री महोदय की नियत पर शक नहीं, जो यह सरकार कोई काम करना चाहती है तो महात्मा गांधी का नाम ले कर करना चाहती है लेकिन उस के बताए हुए असूलों के विरुद्ध करती है । यह सब इसलिए किया है कि पार्टी में फूट न पड़ जाए । सरकार ने एमैंडमैंट भी यह लाई है कि इसटर्म तक इस को रहने दिया जाए और यह कानून आगे होने वाले चुनावों से लागू होगा । मैं वज़ीर साहिब से पूछना चाहता हूं कि इस को इस समय लागू न करने की क्या ज़रूरत पड़ गई । क्या यह भी नेफा और लद्दाख का ही मोर्चा है । मैं समझता हूं कि अगर इस को अभी से लागू करते तो इन के कुछ आदमी बाहर हो जाते हैं । उन की नाराज़गी को देखते हुए सरकार यह एमैंडमैंट लाई है । (घंटी) मैं तो रैलेवेंट हूं । मैं इस बिल पर बोलना चाहता हूं ।

मैं निवेदन करना चाहता हूं कि अगर एमैंडमैंट न लाते तो कांगड़ा और होशियारपुर जिले के चेयरमैन की क्या पोजीशन होती । कुछ अपने दोस्तों को खुश करने के लिए माननीय चौधरी रिज़क राम से एमैंडमैंट मूव करवा दी । यह इन का खास मामला नहीं था । उन को मैं परसनली जानता हूं । उन को कोई ऐसा खयाल नहीं है । मैं कहना चाहता हूं कि मुख्य मंत्री अपने कुछ दोस्तों को पनाह देना चाहते हैं । इसलिए यह एमैंडमैंट ले आए हैं, और अपनी पार्टी को मजबूत करना चाहते हैं । उन को रखने के लिए ही गांवों में सैक्रेट्रीज़ रख रहे हैं, क्योंकि यह सरपंच और पंच इतने पढ़े लिखे नहीं हैं जोकि हिसाब रख सकें । सरदार दरबारा सिंह तो खुद बिल लाने वाले हैं, उन के खिलाफ वोट जाने वाले थे, उन को खड़ा करना था और यह तीर सरदार दरबारा सिंह से चलवाया गया है ।

मैं अर्ज़ करना चाहता हूं कि यह जो बिल सदन में लाया गया है उस के बाद ही एमैंड-मैंट ले आए, तो लोग पंजाब विधान सभा के मैम्बरों के बारे में क्या राए रखेंगे, मंत्रिमण्डल

[श्री मंगल सैन]

के बारे में तो लोगों की जो राय है वह सब जानते हैं । क्या हाउस का कोई आदमी नहीं जो सरकार को नेक और ठीक सलाह दे सके । मैं अर्ज़ करना चाहता हूं कि सरकार को नियत समय पर इलैक्शन्ज़ जरूर रखने चाहिएं । सरकार कहती है कि 5 साल के बाद इलैक्शन्ज़ करवाते हैं । मैं कहना चाहता हूं कि ज़िला अमृतसर की म्युनिसिपल कमेटी के इलैक्शन 1953 में हुए थे और उस के बाद कोई इलैक्शन नहीं कराए गए । यह पंजाब की स्टेट आफ अफेयर्ज़ है । जिस तरह से असैम्बली के इलैक्शन 5 साल के बाद होते हैं उसी तरह म्यूनिसिपल कमेटियों, पंचायत समितियों, ज़िला परिषदों तथा म्युनिसिपल कारपोरेशन के इलैकशन 4-5 साल बाद होने चाहिए । हमारी सरकार उस समय इलैक्शन करवाती है जब यह देख लेती है कि वोटस अपने हक में पड़ेंगे। लोगों को अनेक प्रकार के लालच इस लिए दिए जाते हैं कि वोट्स मिल जाएं । अगर हमारी सरकार डैमोक्रेसी पर विश्वास रखती है तो उस को यह टैकटिक्स इस्तेमाल नहीं करने चाहिएं। मैं कहना चाहता हूं कि हम ज्यादा देर तक इस के मैम्बर नहीं रहेंगे । जो पिछली बार असैम्बली में थे उन में से कुछ इस बार नहीं आए । जो इस बार इलैक्ट हो कर आए हैं वह आगे नहीं आएंगे। मैं निवेदन करना चाहता हूं कि हम को इस हाउस में हैल्दी कनवैनशन लानी चाहिए जोकि आगे के लिए एक मिसाल साबित हो सके। यह अच्छी बात है कि हम पावर को डिसैंट्रलाईज़ कर रहे हैं, लेकिन साथ ही हमें 3-4 साल के बाद इलैक्शन करा देने चाहिएं ताकि लोग अपनी मर्ज़ी के मुताबिक लोग चुन सकें । इलैकशन न होने पर वही आदमी डटे रहते हैं जिस से भ्रष्टाचार और उल्टे काम होने लगते हैं । उस गन्दे अटमासफियर के ठीक करने के लिए इलैक्शन करवाने बहुत ज़रूरी होते हैं ।

चेयरमैन साहिब, मैं आप का मशकूर हूं कि आप ने मुझे बोलने के लिए समय दिया । मैं वज़ीर साहिब से प्रार्थना करता हूं कि जवाब देते हुए मेरी बातों का जवाब दें ।

राओ निहाल सिंह (महेन्द्रगढ़) : चेयरमैन साहिब, जो बिल पंचायती राज के बारे में इस सदन में पेश किया गया है, वह अच्छे ढंग का है । इस बिल में गवर्नमेंट की नियत बिल्कुल साफ ज़ाहिर होती है । जो ताकत कुछ ही आदमियों के हाथ में थी उस ताकत को डिसैंट्रेलाइज़ किया जा रहा है । इस संशोधन के मुताबिक एक आदमी पंचायत का चेयरमैन बन सकता है । एक आदमी ग्राम पंचायत का चेयरमैन बन सकता है, ब्लाक समिति का चेयरमैन बन सकता है और ज़िला परिषद् का भी चेयरमैन बन सकता है । इस बात को मद्देनज़र रखते हुए यह ठीक किया गया है कि एक अमैंडमैंट पेश की गई कि एक ही आदमी सब ओहदों पर चेयरमैन न रहे । जहां तक ब्लाक समितियों का और ज़िला परिषद् का ताल्लुक है वह बात तो ठीक हो गई । लेकिन इस के साथ ही एक आदमी ग्राम पंचायत का चेयरमैन, जिस को सरपंच कहते हैं, रह सकता है और उस के साथ ब्लाक समिति का चेयरमैन भी रह सकता है, या ग्राम पंचायत का चेयरमैन और ज़िला परिषद् का चेयरमैन दोनों रह सकता है । मेरे कहने का मकसद यह है कि जो हम ने पंचायत ऐक्ट में तरमीम की है उस में कहा है कि अगर कोई पंचायत काम खराब करती है, बजट ठीक नहीं बनाती, सालाना रिपोर्ट तैयार नहीं करती या उस के जो एसैट्स हैं, शामलात देह या और दूसरे इन्कम के ज़राय हैं उन की ठीक देख भाल नहीं करती तो ब्लाक समिति को अख्तियार होगा कि उस पंचायत की तरफ से रिपोर्ट तैयार करे और उस का इन्तज़ाम भी करे । अगर प्रापर्टी का ठीक ढंग से इंतज़ाम नहीं करती तो पंचायत समितियों को अख्तियार दिया गया है

कि अपना अफसर मुकर्रर कर के पंचायत के एसैट्स का इन्तज़ाम करे। मेरी इस सम्बन्ध में अर्ज़ है कि अगर किसी पंचायत का काम खराब है और उस पंचायत का चेयरमैन ब्लाक समिति का भी चेयरमैन है तो उस पंचायत का काम किस तरह से सुधर सकेगा। ग्राम पंचायत का चेयरमैन भी वही आदमी है और सुपरवाइज़री बाडी का चेयरमैन भी वही आदमी है। मैं कहता हूं कि तीनों चेयरमैन, ग्राम पंचायत, ब्लाक समिति और ज़िला परिषद् के चेयरमैन अलग अलग होने चाहियें। यह कहते हैं कि बेस नहीं रहती। अगर सरपंच को भी हटा दिया जाए तो जहां से वह चुना गया है वह बेस खत्म हो जाती है। राजस्थान में जो पंचायत ऐक्ट है उस में ऐसा प्रोवीज़न है कि अगर कोई सरपंच ब्लाक समिति का चेयरमैन बन जाता है तो वह सरपंची से इस्तीफा दे देता है। यहां पर अगर इस्तीफा की प्रोवीज़न नहीं की जा सकती तो उस की जगह पर यह तो कर दिया जाए, जैसेकि किसी ब्लाक समिति का चेयरमैन ज़िला परिषद् का चेयरमैन बन जाए तो उस को ज़िला परिषद् का ऐडीशनल मेम्बर माना जाएगा। इसी तरह से यहां भी उस को ऐडीशनल मैम्बर मान लिया जाना चाहिए। तीनों में से एक प्रोवीज़न होनी चाहिये। सरपंच और ब्लाक समिति का चेयरमैन एक ही आदमी नहीं होना चाहिए। अगर ज़िला परिषद् का चेयरमैन ब्लाक समिति की चेयरमैनी से इस्तीफा दे देता है और ज़िला परिषद् की चेयरमैनी रख लेता है तो इस का नतीजा यह होगा कि ज़िला परीषद् का जो चेयरमैन है वह जाकर पंचायत समिति की मीटिंग में आ कर बैठेगा तो उस का दर्जा पंचायत समिति के चेयरमैन से कम होगा। जहां यह कहा है कि ज़िला परिषद् का चेयरमैन बनते ही ब्लाक समिति की चेयरमैनी से इस्तीफा देना पड़ेगा। उस के साथ ही यह भी होना चाहिये कि ज़िला परिषद् का जो चेयरमैन है वह ब्लाक समिति की मीटिंग नहीं अटैंड कर सकेगा, जितने दिन तक वह ब्लाक समिति का चेयर-मैन रहेगा। अगर स्पीकर किसी छोटी कमेटी का चेयरमैन चला जाए तो कितना झगड़ा होने का एहतमाल है। इसी तरह से ज़िला परिषद् का जो चेयरमैन है उस को छोटी कमेटी में नहीं जाने देना चाहिए। एक और अर्ज़ मैं करना चाहता हूं। ज़िला परिषद् और ब्लाक समिति का जो मौजूदा एक्ट है उस में एक और कमी रह गई है। मान लो कि ज़िला परिषद् के चेयरमैन के खिलाफ इस एमैंडिंग बिल को पास होने के बाद कोई प्रोवीज़न नहीं रह जाती और ज़िला परिषद् के चेयर-मैन को कोई हटा नहीं सकता। ज़िला परिषद् के जो इलैक्टिड मेम्बर हैं उन को रीकाल किया जा सकता है, वापस बुलाया जा सकता है लेकिन जो ज़िला परिषद् का चेयरमैन है उस के खिलाफ **"No confidence vote"** लाने के लिये बिल में कोई प्रोवीज़न नहीं रह जाती। मैं अर्ज़ करता हूं कि यह तो बिल्कुल ऐसी ही बात हो गई है कि चीफ मिनिस्टर को तो रीकाल किया जा सकता है लेकिन असैम्बली के मैम्बर को नहीं रीकाल किया जा सकता। ऐक्ट में उलट प्रोवीज़न की गई है कि मैम्बरों को तो रीकाल किया जा सकता है लेकिन अहुदेदारों को रीकाल नहीं किया जा सकता। मैं अर्ज़ करूंगा कि मैम्बरों का डैमोक्रेटिक राईट है, उन के रास्ते में यह बात रुकावट बनती है। वे अपनी राए फ्रीली नहीं दे सकते। ज़िला परिषद् के चेयरमैन को किसी तरह का खतरा नहीं है। वज़ीर साहिब को यह बात एग्ज़ैमिन करवानी चाहिये और जो लिक्यूना इस में रह गया है उस को दूर करवाना चाहिए। सालाना मीटिंग बुलाने की प्रोवीज़न ठीक की गई है। जो सरपंच अपने फ़र्ज़ में कोताही करते हैं वे नहीं कर पाएंगे। लेकिन अब क्या होता है, अगर किसी भी सरपंच को बरखास्त करवाना होता है तो उस के खिलाफ बात बना दी जाती है।

[राओ निहाल सिंह]

कि उस ने यह इररैगुलैरिटी की है, प्रापर अकाउंट्स नहीं रखे या मिनट्स प्रापरली नहीं रखी गई, इस लिए उस को हटा दिया जाए। पंचायत अफसरों और पंचायत सैक्रेट्रीज़ को कोई नहीं पूछता। अगर वे लोग पंचायतों का काम अच्छी तरह से चेक करते रहें तो ऐसी बात न हो। अफसर उन को सही रास्ते पर डालते नहीं हैं। जब कभी वह इन्स्पैक्शन करते हैं तो इसी नज़रिये से करते हैं कि कोई न कोई नुक्स निकाल कर उन को सरपंची से हटा दिया जाए या उन के खिलाफ मुकद्दमा बना दिया जाए। उन का नज़रिया यह होना चाहिए कि वे सरपंचों और पंचों को सही रास्ता बताएं और जो कमियां रह गई हों उन को पूरा करने का तरीका बताएं। अब जो पंचायत अफसर और बी. ओ. डीज़ यह रिपोर्ट करते हैं कि सरपंचों को सजा होनी चाहिए मैं कहता हूं कि साथ ही उन को भी सज़ा मिलनी चाहिए। उन्होंने क्यों नहीं वक्त पर इन्स्पैक्शन की और उन को सही रास्ता क्यों नहीं बताया।

पंचायत समिति और ज़िला परिषद् ऐक्ट की जो कापियां अंग्रेज़ी, हिन्दी और पंजाबी में सप्लाई की गई हैं उन के बारे में मैं यह कहना चाहता हूं कि अंग्रेज़ी में तो भाषा का कुछ मतलब निकलता है लेकिन हिन्दी की भाषा का मतलब कुछ और ही निकलता है, मिसाल के तौर पर अंग्रेज़ी में लिखा हुआ है कि If a Member does not attend three regular meetings of a Samiti he automatically ceases to be a Member लेकिन जो हिन्दी में दिया हुआ है उसमें लफज़ " "आरडिनरी" नहीं आया। उसमें यह स्पैसिफाई किया जाना चाहिए था कि यह "साधारण मीटिंग" होगी या "स्पेशल मीटिंग" होगी। इस तरह से जो ऐक्ट की कापियां हिन्दी और पंजाबी में सप्लाई की गई हैं, उन को फिर से चैक करना चाहिए ताकि उन के अन्दर जो डिसक्रिपैन्सीज़ रह गई हैं उन को दूर किया जाए। इन शब्दों के साथ मैं आप का शुक्रिया अदा करता हूं।

ਕਾਮਰੇਡ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ (ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਵਾਲਾ) : ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਅੱਜ ਦੋ ਬਿਲ ਇਕੱਠੇ ਹੀ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖੇ ਗਏ ਹਨ। ਦੋਹਾਂ ਬਿਲਾਂ ਦੇ ਹਾਵਭਾਵ ਤਕਰੀਬਨ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਹੀ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਿਲਾਂ ਦਾ, ਮੋਟੇ ਰੂਪ ਵਿਚ , ਅਸੀਂ ਸੁਆਗਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਕਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਝਗੜਿਆਂ ਨੂੰ, ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਵਾਲਾਂ ਨੂੰ, ਜਿਹੜੇ ਪਿਛਲੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਉਠਦੇ ਰਹੇ ਨੇ ਔਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਉਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪੈਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ ਹਲ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮਦਦ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਔਰ ਕੁਝ ਪੰਚਾਂ ਜਾਂ ਸਰਪੰਚਾਂ ਵਲੋਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਹੇਰਾਫੇਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਰੋਕ ਪਾਉਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਿਲਾਂ ਦਾ ਇਸ ਗਲ ਲਈ ਸੁਆਗਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਕ ਬਿਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵੀ ਪਰੋਵੀਜਨ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀਆਂ ਹਰ ਸਾਲ ਦੋ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਲਾਜ਼ਮੀ ਬੁਲਾਈਆ ਜਾਇਆ ਕਰਨਗੀਆਂ ਤਾਕਿ ਗਰਾਮ ਸਭਾ ਦੇ ਹਰ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਉਸ ਪੰਚਾਇਤ ਦੀ ਆਮਦਨ ਖਰਚ ਦਾ ਚਿੱਠਾ ਦਸਿਆ ਜਾਵੇ, ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪੰਚਇਤ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਉਤੇ ਰੌਸ਼ਨੀ ਪਾਈ ਜਾਵੇ ਔਰ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਪਿੰਡ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਪਿੰਡ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਕੀ ਕੁਝ ਪਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾ ਰਹੀ ਹੈ ਉਹ ਦਸਿਆ ਜਾਵੇ। ਅਗਲੇ ਕੰਮ ਕਾਰ ਦੀਆਂ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਲਿਆਈਆਂ ਜਾਣ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਰਵਾਨਗੀ ਲਈ ਜਾਵੇ ਤਾਕਿ ਜਮਹੂਰੀਅਤ

ਦੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਗਰਾਮ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹੀ ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ **ਪਾ** ਸਕਣ। ਪਿਛਲੇ ਐਕਟ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਟੇਢੇ ਵਿੰਗੇ ਲਫ਼ਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਸੀ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਸਾਲ ਵਿਚ ਦੋ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਉਹ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ **ਰਹੀ**ਆਂ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਪੰਚਾਂ ਨੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਫੰਡਜ਼ ਨੂੰ ਇਸ ਬੇਦਰੇਗੀ ਨਾਲ ਖਰਚਿਆ, ਮਿਸਯੂਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਿਸਦਾ ਕੋਈ ਹਿਸਾਬ ਨਹੀਂ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਫੰਡਜ਼ ਦੀ ਮਿਸਐਪਰੋਪਰੀਏਸ਼ਨ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ, ਗ਼ਬਨ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ 'ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬੇਕਾਇਦਗੀਆਂ ਦੀ ਬਾਬਤ ਨਾ ਸਿਰਫ ਪੰਚਾਇਤ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ ਦੇ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਜਾਂਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂ ਟਰੇਸ ਕਰਨ ਦੇ ਜਤਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਸਗੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗ ਸਕਿਆ। ਕਈ ਮਿਸਾਲਾਂ **ਇਸ** ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ-ਗ਼ਬਨ ਅਤੇ ਬੇਕਾਇਦਗੀਆਂ ਚਾਨਣ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਜਦੋਂ ਕਿ ਪਿਛਲੀਆਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀਆਂ ਆਮ ਚੋਣਾਂ ਹੋਈਆਂ। ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਇਕ ਸਵਾਲ ਰਾਹੀਂ ਏਸੇ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿਚ ਮੈਂ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਵਲ ਹਾਊਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਮਬਜ਼ੂਲ ਕਰਾਇਆ। ਜਗਰਾਓਂ ਤਹਿਸੀਲ ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਰੂਮੀ ਵਿਚ ਦੋ-ਢਾਈ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਚਾਇਤ ਦੀ ਚੋਣ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ ਚੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਥੋਂ ਦੇ ਸਰਪੰਚ ਨੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਰੁਪਏ ਦਾ ਗ਼ਬਨ ਕੀਤਾ, ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਫੰਡਜ਼ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਵਰਤਿਆ। ਪਿੰਡ ਦੀ ਬਹਿਬੂਦੀ ਲਈ ਨਹੀਂ ਵਰਤਿਆ। ਚੂੰਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਚਾਇਤ ਅਗੇ ਕਦੇ ਹਿਸਾਬ ਰਖਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਗਿਆ ਇਸ ਲਈ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਗ ਸਕਿਆ ਕਿ ਉਸ ਸਰਪੰਚ ਨੇ ਪੰਚਾਇਤ ਦਾ ਕਿਤਨਾ ਪੈਸਾ ਗ਼ਬਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਤਾ ਉਦੋਂ ਹੀ ਲਗਿਆ ਜਦ ਚੋਣ ਹੋਈ, **charge** ਬਦਲਣ ਲਈ ਰੀਕਾਰਡ ਦੂਜੇ ਸਰਪੰਚਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਪਿਆ। ਸੋ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਗਲ ਹੈ —ਗਰਾਮ ਸਭਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਲ ਵਿਚ ਦੋ ਮੀਟਿਗਾਂ ਹੋਇਆ ਕਰਨਗੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪੰਚਾਇਤ ਦੀਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਫੰਡਜ਼ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਲੋਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਣ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਰੇ ਚਾਨਣ ਹੋ ਸਕੇਗਾ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਗਲ ਬੜੇ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਕੇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਐਨੀ ਅਨਗਹਿਲੀ ਵਰਤੀ ਗਈ ਕਿ ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਗਲ ਦੇ ਕਿ 1960-61 ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਇਸ ਗ਼ਬਨ ਨੂੰ ਨੰਗਿਆਂ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਦੋ ਸਾਲ ਬੀਤ ਜਾਣ ਬਾਅਦ ਵੀ ਉਸ ਸਰਪੰਚ ਉਤੇ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਜਿੱਥੇ ਇਸ ਬਿਲ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗ਼ਬਨ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੇ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਉਥੇ ਇਹ ਵੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੇਸਿਜ਼ ਨੂੰ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮਿਸਾਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਉਘਾੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਮਹਿਕਮੇ ਵਾਲੇ ਫ਼ੌਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਐਕਸ਼ਨ ਲੈਣ ਤਾਂ ਹੀ ਇਸ ਯਤਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਾਮਯਾਬੀ ਹਾਸਲ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਵੀ ਸੁਆਗਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਿਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਨੂੰ ਅਕੇਂਦਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਪਾਰਲੀ-ਮੈਂਟਰੀ **field** ਵਿਚ ਨਵੇਂ ਨੌਜਵਾਨ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਜਿਹੜੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਬਾਗਡੋਰ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਸਕਣ। ਇਸ ਮਕਸਦ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਗਰਾਊਂਡ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਬਿਲ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਸੀ ਉਸ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਹ ਆਸ ਬੰਨ੍ਹ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਵਾਕਈ ਹਕੂਮਤ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜ ਭਾਗ ਸੰਭਾਲਣ ਦੇ ਯੋਗ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰੋਂ ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼ ਔਰ **M.P.s** ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਰੌਬ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਕਾਬਲੀਅਤ ਦਾ ਅਸਰ ਪਾ ਕੇ ਪਿੰਡਾਂ

[ਕਾਮਰੇਡ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ]

ਵਿਚ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਉਭਰਨ ਨਹੀਂ ਸਨ ਦਿੰਦੇ, ਉਸਨੂੰ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ; ਪਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਚਨਚੇਤ ਕਿਸ ਦਬਾ ਹੇਠ ਆ ਕੇ, ਇਸ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਔਰ ਪੰਜਾਬੀ ਰੀਜਨਲ ਕਮੇਟੀਆਂ ਤੋਂ ਇਕੋ ਜਿਹੀਆਂ ਤਰਮੀਮਾਂ ਪਾਸ ਕਰਵਾ ਕੇ ਇਸ ਨੇਕ ਮਕਸਦ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਕੇ ਰਖ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਹੁਣ ਇਹ ਪਰੋਵੀਯਨ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼ ਅਤੇ ਐਮ. ਪੀਜ਼ ਜ਼ਿਲਾ ਪਰੀਸ਼ਦਾਂ , ਬਲਾਕ ਸੰਮਤੀਆਂ ਔਰ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹਨ ਉਹ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਆਦਿਕ ਚੋਣਾਂ ਤਕ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਦਸਤੂਰ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣਗੇ । ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਪਿਛਲਾ ਤਜਰਬਾ ਦਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਐਕਟ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਚੋਣਾਂ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਪਰੋਵੀਯਨ ਸੀ, ਸੱਤ ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਚੋਣਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈਆਂ ਔਰ ਜਿਹੜੇ ਹੰਗਾਮੀ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚੋਂ ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਲੰਘ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਭਾਵੇਂ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤਕ ਅਗਲੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਡਿਊ ਨੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੰਗਾਮੀ ਹਾਲਾਤ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਬਣਾ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਚੋਣਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਉਣੀਆਂ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੇਕ ਮੰਤਵ ਲਈ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਸੀ ਉਹ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾਂ ਅਤੇ ਬਿਲ ਰੱਦੀ ਦੀ ਟੋਕਰੀ ਵਿਚ ਚਲਿਆ ਜਾਣਾ ਹੈ ਔਰ ਜਿਸ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖ ਕੇ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦੇ ਗਏ ਹਨ ਉਸ ਨੂੰ ਅਮਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਏਗਾ । ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਸਸਪੈਂਸ ਵਿਚ ਪਿਆ ਰਹੇਗਾ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਹੁਤੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਚਲਾ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਇਕ ਪੁਆਇੰਟ ਮੈ ਸੇਕਰੇਟਰੀਜ਼ ਬਾਰੇ ਵੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪਰੋਵੀਜ਼ਨ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਸੈਕਰੇਟਰੀਜ਼ ਦੀਆਂ ਅਪੁਆਇੰਟਮੈਂਟਸ ਪੰਚਾਇਤ ਸੰਮਤੀਆਂ ਕਰਿਆ ਕਰਨਗੀਆਂ ਔਰ ਉਹ ਓਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਉਤੇ ਨਿਗਰਾਨੀ ਔਰ ਦੇਖ ਭਾਲ ਕਰਿਆ ਕਰਨਗੀਆਂ । ਪਰ, ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਦੋ ਲਫਜ਼ ਬੜੇ ਖਤਰਨਾਕ ਜੋੜੇ ਗਏ ਹਨ । ਇਹ provide ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਪੰਚਾਇਤ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰੇ ਕਿ ਸੈਕਟਰੀ ਕੰਮ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਜਵਾਬ ਤਲਬੀ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੰਮ ਤੋਂ ਹਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੈਕਟਰੀਜ਼ ਨੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜੇ ਉਹੋ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਾ ਹੋਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਥੋਂ ਹਟਾਉਣਾ ਹੀ ਠੀਕ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਪਰੋਵਾਈਡ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤ ਸੰਮਤੀ 'ਸੂਓਮੋਟੋ' ਵੀ ਪੰਚਾਇਤ ਸੈਕਟਰੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਸਪੈਂਡ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਡਿਸਮਿਸ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ "ਸੂਓ ਮੋਟੋ" ਵਾਲੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤੀ ਥਾਈਂ ਧੱਕਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ; ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਲਾਕ ਦਾ ਇਕ ਤਜਰਬਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਬਲਾਕ ਵਿਚ ਇਕ ਬਟਾਲਾ ਅਤੇ ਫ਼ੀਰੋਜ਼ਪੁਰ ਤੋਂ ਟਰੇਂਡ ਸੈਕਟਰੀ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵਿਚ ਲਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਹ ਪੰਜ ਛੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹੈਰਸ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੰਚਾਇਤ ਸੰਮਤੀ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨਾਂ ਔਰ ਐਸ. ਈ. ਪੀ. ਓ. ਵਲੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਿਉਂ ? ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲਤ ਨੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਡਿੱਟੋ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਐਸ. ਈ. ਪੀ. ਓ. ਸਾਡੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਪੰਜ ਛੇ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਲਗਿਆ ਹੋਇਆ ਉਹ ਹੈ। ਚੂੰਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਧੜੇਬੰਦੀ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਔਰ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦਾ ਉਹ ਸੈਕਟਰੀ ਉਸ ਦੀਆਂ ਗਲਤ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਡਿੱਟੋ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਹੈਰਸ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਪਿਛਲੇ ਐਕਟ ਵਿਚ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਦੀ ਮੰਨਜ਼ੂਰੀ ਬਗੈਰ ਸੈਕਟਰੀਜ਼ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਐਕਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਸੈਕਟਰੀ ਕੰਮ ਕਰਦਾ

ਹੈ ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਐਸ. ਈ. ਪੀ. ਓ. ਵਲੋਂ ਨੋਟਿਸ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਸੈਕਟਰੀ ਨੂੰ ਹਟਾ ਦਿਉ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਨਹੀਂ ਹਟਾਉਗੇ ਤਾਂ ਇਸ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇਂਦਾਰ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੋਵੋਗੇ। ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਅਜੇ ਕਾਨੂੰਨ ਪਾਸ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਤਰਮੀਮ ਸਦਨ ਵਿਚ ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਸ ਕਲਾਜ਼ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਨੋਟਿਸ ਇਸ਼ੂ ਕਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਪਿਛਲੀ ਤਨਖਾਹ ਉਸ ਸੈਕਟਰੀ ਦੀ ਬਕਾਇਆ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਐਸ. ਈ. ਪੀ. ਓ. ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤ ਸੰਮਤੀ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਨੇ ਦਬਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਦੋ ਸਾਲ ਤੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਬਕਾਇਆ ਤਨਖਾਹ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਜਿਹੜੇ ਖਦਸ਼ਾਤ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕੀਤੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਜਿਹੜੇ "ਸੂਓ ਮੋਟੋ" ਦੇ ਲਫ਼ਜ਼ ਹਨ ਇਹ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚੋਂ ਕਢ ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਸਿਰਫ ਉਸੇ ਸੈਕਟਰੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ action ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਦੇ ਮੁਤਅ-ਲੱਕ ਸਬੰਧਤ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਨ।

ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਇਕ ਹੋਰ ਪੁਆਇੰਟ ਬਨਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਚੇਅਰਮਨ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਜ਼ਿਲਾ ਪਰੀਸ਼ਦਾਂ ਅਤੇ ਬਲਾਕ ਸੰਮਤੀਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਰੀਕਾਲ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਆਈ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਐਕਟ ਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ਪਰੋਵੀਯਨ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਔਰ ਜਿਸ ਦੇ ਥਲੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਕਈ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਰੀਕਾਲ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਜਾਰੀ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਬਲਾਕ ਸੰਮਤੀਆਂ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣੇ ਗਏ ਸਨ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਸਸਪੈਂਸ ਵਿਚ ਰਹੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਰੀਕਾਲ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਜਾਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਕੰਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਜਿਹੜੇ ਕੰਮ ਲਈ ਉਹ ਚੁਣ ਕੇ ਭੇਜੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਪਾਉਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ ਸੰਮਤੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਲਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਇਕ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ $\frac{2}{3}$ ਦੀ ਮਿਜਾਰਟੀ ਨਾਲ ਹੀ ਰੀਕਾਲ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਸਾਲ ਤੋਂ ਘਟ ਜਿਸ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਹੋਣਗੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰੀਕਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਇਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਕਹਿਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਾਲਾਂ ਇਹ ਬਿਲ ਐਕਟ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ, ਇਹ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਨੋਟੀਫਾਈ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਥੇ ਇੰਟਰੋਡਿਊਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਘਲ ਖੁਰਦ (ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ) ਦੀ ਬਲਾਕ ਸੰਮਤੀ ਦੇ 12 ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਲਾਕ ਦੇ ਜ਼ਿਲਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਰੀਕਾਲ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਚੇਅਰਮੈਨ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਅਤੇ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਸ ਸੰਮਤੀ ਦੀ ਵੀ ਮੀਟਿੰਗ ਸੱਦੀ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਉਥੋਂ ਦੇ ਬੀ. ਡੀ. ਪੀ. ਓ ਨੇ ਤੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਨੇ ਐਕਟ ਅਨੁਸਾਰ ਸਪੈਸ਼ਲ ਮਿਟੰਗ ਨਾ ਸੱਦੀ ਸਗੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਉਹ ਮੀਟਿੰਗ ਨਹੀਂ ਬੁਲਾ ਸਕਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਐਕਟ ਵਿਚ ਹੁਣ ਤਰਮੀਮ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰੀਕਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਥੋਂ ਦੇ ਬੀ.ਡੀ. ਪੀ.ਓ. ਅਤੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਨੇ ਹਿੱਕ ਦੇ ਧੱਕੇ ਨਾਲ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਇਜ਼ ਮੰਗ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਉਹ ਚਿਠੀ ਮੈਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਈ ਵੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਫ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪੋਲੀਟੀਕਲ ਲੋਕ ਅਦਾਰਿਆਂ ਤੇ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਕਬਜ਼ਾ ਜਾਰੀ ਰਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੈਰਕਾਨੂੰਨੀ ਰਵੱਈਆ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੰਤਵ ਹੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਦਾਰਿਆਂ ਤੇ ਆਪਣਾ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਕਬਜ਼ਾ ਰਖ ਸਕਣ। (ਘੰਟੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼)

ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਇਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਕਹਿ ਕੇ ਮੈਂ ਬੈਠ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਅਕੇਂਦਰਤ ਕਰਨ ਦਾ ਤਾਅਲੁਕ ਹੈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਹਾਮੀ ਹਾਂ ਅਤੇ ਜਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਵੀ ਕਰਨ ਦਾ ਪਰ-ਚਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਇਹ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰਿੰਦੇ ਨੇ ਉਹ ਇਸ ਅਸੂਲ

[ਕਾਮਰੇਡ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ]
ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਚਲਦੇ ਨੇ । ਬਲਾਕ ਸੰਮਤੀਆਂ ਵਿਚ, ਜ਼ਿਲਾ ਪਰੀਸ਼ਦਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂ ਗਰਾਮ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਪੰਚ ਜਾਂ ਸਰਪੰਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਚਲਦੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਬੜਾ ਹੈਰਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਜ਼ਿਲਾ ਸੰਗਰੂਰ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਆਪ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਦਾ ਹਾਂ। ਉਥੋਂ ਦੇ ਡੀ. ਸੀ. ਦੇ ਰਵੱਈਏ ਦਾ ਤਾਂ ਆਪ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੀ ਬੜੀ ਚਰਚਾ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਉਸ ਨੇ 6 ਸਰਪੰਚ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਸਸਪੈਂਡ ਕੀਤੇ ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਤੇ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਕ ਵਿਚ ਫੈਸਲਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਸੁਣ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਵੋਗੇ ਕਿ ਹਰੀਗੜ੍ਹ ਪਿੰਡ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਸਰਪੰਚ ਸਿਹੀ ਰਾਮ ਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਹਕ ਵਿਚ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਹਾਲੇ ਤਕ ਬਹਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। (ਇਕ ਆਵਾਜ਼ ਉਹ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਹੋਵੇਗਾ) ਇਹ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਵੇਗਾ।

Mr. Chairman : Please wind up now.

ਕਾਮਰੇਡ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ : ਬਸ ਜੀ ਮੈਂ ਹੁਣ ਵਾਈਂਡ ਅਪ ਕਰਨ ਲਗਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬੁਰਜਹਮੀਰਾ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਸਰਪੰਚ ਨਹੀਂ ਚੁਣਿਆ ਸੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਚੋਣ ਵਿਚ ਬੜੀ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕੀਤੀ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਰਬ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਚੁਣ ਲਿਆ। ਪਰ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਸ ਸਰਪੰਚ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਪਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਸਿਲਾ ਇਹ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਨੰਬਰ ਦਸ ਵਿਚ ਚਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਪਰੰਤ ਉਹ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚੋਂ ਬਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਪਰ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨੰਬਰ ਦਸ ਵਿਚ ਹਾਲੇ ਤਕ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ ਪੁਲਸ ਨੇ ਨੰਬਰ ਦਸ ਵਿਚ ਲਿਖ ਕੇ ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਲਟਕਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਹਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕਰਦੇ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਪਰਾਪੰਤ ਕਰ ਕੇ ਸਰਬ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਚੁਣੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਹੜੇ ਸਰਪੰਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਹੇ ਤੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈਰਸ ਕਰਦੇ ਨੇ। ਬਠਿੰਡਾ ਜ਼ਿਲਾ ਪਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਦੀ ਚੋਣ ਵੇਲੇ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਬੰਦਾ ਚੁਨਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਚਾਰ ਮਨਿਸਟਰ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਬੈਠੇ ਰਹੇ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਖਾਲਫ ਗਰੁਪ ਦੇ ਆਦਮੀ ਦੀ ਜਿਤ ਹੋਈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਮੀਦਵਾਰ ਹਾਰ ਗਿਆ।

ਫਿਰ ਸੰਗਰੂਰ ਦੀ ਗਲ ਸੁਣ ਲਉ। ਉਥੋਂ ਦੇ ਜ਼ਿਲਾ ਪਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਦੀ ਚੋਣ ਵੇਲੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਉਥੇ ਖੁਦ ਜਾ ਬੈਠੇ, ਚਾਰ ਦਫਾ ਉਥੋਂ ਦੀ ਅਲੈਕਸ਼ਨ ਮੁਲਤਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਆਦਮੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ ਉਸ ਤੇ ਦਬਾ ਪਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੈਠਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨੂੰ ਚੁਣਵਾ ਲਿਆ। ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਹੜਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਵਿਚ ਯਾਨੀ ਗਰਾਮ ਪੰਚਾਇਤਾਂ, ਬਲਾਕ ਸੰਮਤੀਆਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲਾ ਪਰੀਸ਼ਦਾਂ ਵਿਚ ਸਿਆਸੀ ਮੁਦਾਖਲਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਇਸ ਨਾਲ ਇਹ ਅਦਾਰੇ ਜਿਹੜੇ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਅਕੇਂਦਰਤ ਕਰਨ ਦੇ ਅਸੂਲ ਥਲੇ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ, ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਭਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਨਾਕਾਰਾ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਣਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਤੁਹਾਡੇ ਰਾਹੀਂ; ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਅਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ ਮੈਂ ਗੱਲਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖੀਆਂ ਨੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਿਆ ਹੈ ਤਦ ਦੀ ਉਹ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਕ ਗਲ ਤੇ ਮੈਂ ਹੋਰ ਜ਼ੋਰ ਦੇਵਾਗਾਂ ਕਿ ਗਰਾਮ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਤੇ ਬਲਾਕ ਸੰਮਤੀਆਂ ਲਈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨੇ

ਹਨ, ਸੜਕਾਂ ਗਲੀਆਂ ਪੱਕੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ ਹਨ, ਸਕੂਲਾਂ ਦੀਆਂ ਬਿਲਡਿੰਗਾਂ ਬਨਾਉਣੀਆਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਕੰਮ ਕਰਨੇ ਹਨ, ਫੰਡਜ਼ ਦੀ ਵਧੇਰੇ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਮਕਸਦ ਲਈ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਹਰ ਪਿੰਡ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਨੂੰ ਘਟੋ ਘਟ ਉਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਮਾਲੀਏ ਦਾ 25 ਫੀ ਸਦੀ ਰੁਪਿਆ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਹਰ ਸੰਮਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਮਾਲੀਏ ਦਾ 25% ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਕਿ ਉਹ ਡਵੈਲਪਮੈਂਟ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਣ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਸੰਮਤੀਆਂ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਕੋਲ ਜਿਤਨੇ ਫੰਡਜ਼ ਸਨ ਉਹ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਨੈਸ਼ਨਲ ਡੀਫੈਂਸ ਫੰਡ ਵਿਚ ਦਿਵਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਫਿਗਰਜ਼ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ $4\frac{1}{2}$ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੇ ਕਰੀਬ, ਜ਼ਿਲਾ ਪਰੀਸ਼ਦਾਂ, ਪੰਚਾਇਤ ਸੰਮਤੀਆਂ, ਗਰਾਮ ਪੰਚਾਇਤ ਅਤੇ ਮਾਰਕਿਟ ਕਮੇਟੀਆਂ ਕੋਲੋਂ ਇੱਕਠਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੰਡਜ਼ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਘਟੋ ਘਟ ਪਿੰਡ ਦੇ ਮਾਲੀਏ ਦਾ 25 ਫੀ ਸਦੀ ਹਿੱਸਾ ਪੰਚਾਇਤ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ 25% ਸੰਮਤੀ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਮਾਲੀਆ ਸੰਮਤੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।

Shri Ram Partap Garg : Sir, I beg to move that the question be now put.

Mr. Chairman : Let one or two more Members speak.

I would request the hon. Members to try to be as short as possible.

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ (ਧਾਰੀਵਾਲ) : ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰੀ ਆਦਤ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਥੋੜਾ ਬੋਲਦਾ ਹਾਂ।

ਜਿਸ ਮਨੋਰਥ ਨਾਲ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਤਾ ਬੜਾ ਪਵਿਤਰ ਹੈ।

Planning and Development Minister : Mr. Chairman, I would require at least one hour to reply to the various points that have been raised by the hon. Members. The opposition members agree that the House may adjourn at 5 p. m. I would, therefore, request that I may be given at least one hour for replying to the debate.

Mr. Chairman : If it is the sense of the House then I have no objection.

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਮਨੋਰਥ ਨਾਲ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਤਾਂ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਮਨੋਰਥ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੋਲੀਟੀਕਲ ਪਾਵਰ ਇਕੋ ਧੜੇ ਦੇ ਹਥਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਬੰਨ੍ਹੀ ਰਹੇ ਬਲਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਡੀਸੈਂਟਰੇਲਾਈਜ਼ ਕਰ ਕੇ ਹੇਠਲੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡੀ ਜਾਵੇ ਤਾਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਆਪ ਪਰਬੰਧ ਕਰਨ ਔਰ M.L.A. ਸਾਹਿਬਾਨ ਦਾ ਵੀ ਇਸ ਵਿਚ ਦਖਲ ਨਾ ਰਹੇ। ਇਸ ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਇਕ ਭਾਈ ਨੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਇਹ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਡੈਮੋਕਰੈਟਿਕ ਅਸੂਲਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦੀ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਇਤਰਾਜ਼ ਇਕ ਸੈਕਿੰਡ ਵੀ ਨਹੀਂ ਟਿਕ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਅਸੂਲ ਤਾਂ ਅਗੇ ਹੀ ਸਾਡੇ ਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਇਹ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਇਕ ਆਦਮੀ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਦਾ ਪਹਿਲੇ ਮੈਂਬਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਹੜਾ ਆਦਮੀ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦਾ ਪਹਿਲੇ ਮੈਂਬਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ। ਮੇਰੇ ਕਹਿਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਵਕਤ ਇਕ ਥਾਂ ਤੇ ਮੈਂਬਰ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਔਰ ਅਗਰ ਇਕ ਆਦਮੀ ਦੋਹਾਂ ਥਾਂਵਾਂ ਤੇ ਚੁਣਿਆਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਪਾਸੇ ਜ਼ਰੂਰ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ।

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ]
ਲੇਕਿਨ ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਗਲ ਦੇ ਕਿ ਇਹ ਅਸੂਲ ਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਮੰਨ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਹਿਲੇ ਬਿਲ ਵਿਚ ਇਹ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਅਸੈਂਬਲੀ, ਪੰਚਾਇਤ ਸੰਮਤੀ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲਾ ਪਰੀਸ਼ਦ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਜੋ ਮਨੋਰਥ ਮੰਨ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਇਹ ਬੜਾ ਨੇਕ ਸੀ ਤੇ ਚੰਗਾ ਸੀ। ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਹੱਥ ਨਾਲ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਲੈ ਲਿਆ। ਜਿਹੜੇ ਮੈਂਬਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਹ ਰਹਿਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਕੋਈ ਨਾ ਵੇਖੇ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਆਪਣਿਆਂ ਅਹੁਦਿਆਂ ਨੂੰ ਜੱਫਾ ਮਾਰਕੇ ਰਹੀਏ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਪੰਚਾਇਤ ਵਿਚ ਹੋਣ, ਪੰਚਾਇਤ ਸੰਮਤੀ ਵਿਚ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਜ਼ਿਲਾ ਪਰੀਸ਼ਦ ਵਿਚ। (ਵਿਘਨ) ਸਭਾ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੈਂ ਹੀ ਰਹਾਂ। (ਵਿਘਨ) ਅਛਾ ਬੜੇ ਫਿਆਜ਼ ਹੋ ਗਏ ਹੋ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਇਹ ਇਸ House ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ, ਆਉਣ ਵਾਲੇ House ਤੇ ਹੀ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੰਗਲ ਸੈਨ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਫਿਰ ਇਸਨੂੰ ਪਾਸ ਵੀ ਉਹੀ ਹਾਊਸ ਕਰੇ, ਅਸੀਂ ਕਿਉਂ ਕਰੀਏ।

ਫਿਰ ਮੈਂ ਇਕ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ ਭੇਜੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਸਰਕੂਲੇਟ ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ। ਅਗਰ ਵਾਕਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨੇਕਨੀਅਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਵਾਕਈ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜਿਹੜੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕੋਟਾ ਹੋਲਡਰਜ਼ ਹਨ, ਪਰਮਿਟ ਹੋਲਡਰਜ਼ ਹਨ ਜਾਂ ਲਾਈਸੈਂਸ ਹੋਲਡਰਜ਼ ਹਨ ਉਹ ਵੀ ਚੁਣਾਵ ਨਾ ਲੜ ਸਕਣ। ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼. ਨੂੰ ਇਹ ਨਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ। ਜਾਂ ਤਾਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਰਹਿਣ ਤੇ ਜਾਂ ਵਪਾਰੀ। ਦੋਵੇਂ ਨਹੀਂ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵਡਾ ਇਤਰਾਜ਼ ਤਾਂ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼. ਹੀ ਸਾਰੇ ਪਰਮਿਟ ਤੇ ਕੋਟੇ ਸਾਂਭ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਜਾਂ ਮੈਂਬਰ ਹੀ ਰਹੋ ਤੇ ਜਾਂ ਵਪਾਰੀ ਹੀ ਰਹੋ। ਕਲੀਨ ਹੈਂਡਜ਼ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰੋ। ਜੇ ਪਰਧਾਨਗੀ ਨਹੀਂ ਛਡਣੀ ਤਾਂ ਵਪਾਰ ਤਾਂ ਛਡੋ। ਫਿਰ ਇਕ ਕੇਸ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਸਰਕਾਰੀ ਠੇਕੇਦਾਰ ਦੀ ਐਮ. ਐਲ. ਏ. ਲਈ ਨਾਮਜ਼ਦਗੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਉਹ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਸੀਕ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਜੋ ਲੋਕ ਪਰਮਿਟ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਲਾਈਸੈਂਸ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਘਟ ਠੇਕੇਦਾਰ ਹਨ? ਅਗਰ ਹਕੀਕਤਨ ਡੀਸੈਂਟਰੇਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਕਰੋ ਜੋ ਮੈਂ ਤਰਮੀਮ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਜੋ ਪਰੋਵੀਜ਼ੋ ਰਖਿਆ ਹੈ ਇਹ ਡਲੀਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਉਰਿਜਨਲ ਬਿਲ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪਾਸ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਕੋਟਾ ਅਤੇ ਪਰਮਿਟ ਹੋਲਡਰਜ਼ ਤੇ ਵੀ ਇਹ ਸ਼ਰਤ ਲਾਗੂ ਕਰੋਗੇ ਤਾਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਮਾਨਦਾਰ ਸਮਝਾਂਗੇ।

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ (ਲੁਧਿਆਨਾ, ਉੱਤਰ): ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੋ ਖਿਆਲਾਂ ਦੀ ਟੱਕਰ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਕ ਖਿਆਲ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਸੋਸ਼ਲੀਇਜ਼ਮ ਵਲ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਕੈਪੀਟਲਇਜ਼ਮ ਵਲ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 13-14 ਮਈ ਸ਼ੰਨ 1961 ਨੂੰ ਜੈਪੁਰ ਵਿਚ ਪੰਚਾਇਤ ਪਰੀਸ਼ਦ ਦੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਹੋਈ। ਉਸ ਵਿਚ ਇਹ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਜੋ ਲੈਜਿਸਲੇਟਰਜ਼ ਹਨ ਉਹ ਪੰਚਾਇਤ ਸੰਮਤੀ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਕਬੂਲ ਨਾ ਕਰਨ, ਅਸੋਸ਼ੀਏਟ ਮੈਂਬਰਜ਼ ਹੀ ਰਹਿਣ। ਸ਼੍ਰੀ ਐਮ. ਕੇ. ਡੇ. ਸੈਂਟਰਲ ਗੌਰਮਿੰਟ ਵਿਚ ਕਮਿਊਨਟੀ ਡਿਵਲਪਮੈਂਟ ਦੇ ਮਨਿਸਟਰ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਖਿਆਲ ਨੂੰ ਕਬੂਲ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਲੋਕਲ ਸੈਲਫ ਗੌਰਮੈਂਟ ਮਨਿਸਟਰਜ਼ ਦੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਹੋਈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਖਿਆਲ ਨੂੰ ਕਬੂਲ ਕੀਤਾ। ਮਗਰ ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਇਆ ਇਹ ਜੋ ਅਸੂਲ ਹੈ ਇਹ ਮੁਲਕਗੀਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕੁਝ ਸੈਕਸ਼ਨਜ਼ ਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਅਸੂਲ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਤੇ ਹੋਰ। ਇਸ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਖਾਨਾ ਜੰਗੀ ਦੇ ਸਬਬ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਬਿਲਕੁਲ ਰੂਸੀ ਤਰਜ਼ ਦਾ ਨਜ਼ਾਮ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਤੇ ਅਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਕੈਪੀਟਲਿਜ਼ਮ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਤ ਨਏ ਟਾਟੇ ਅਤੇ ਬਿਰਲੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

Planning and Development Minister : How can these two things go together?

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਇਹ ਆਪ ਨੂੰ ਹੀ ਮੁਬਾਰਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਜੋ ਹਾਲਤ ਹੈ ਇਸ ਤੇ ਗੌਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਅਗਰ ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਅਸੂਲ ਦੇ ਮਾਤਹਿਤ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਦੇ ਜਾਂ ਸਟੇਟ ਲੈਜਿਸਲੇਚਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਲਾ ਪਰੀਸ਼ਦ ਜਾਂ ਪੰਚਾਇਤ ਸੰਮਤੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ ਬਣਨ ਦੇਣਾ ਤਾਂ ਫਿਰ ਮਿਊਂਸਪੈਲਟੀ, ਨੋਟੀਫਾਈਡ ਏਰੀਆ ਕਮੇਟੀ ਜਾਂ ਕੈਂਟੂਨਮੈਂਟ ਬੋਰਡ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਅਗਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨੇਕ ਨੀਅਤੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਇਹ ਇਲਾਨ ਕਰਦੇ ਕਿ ਇਹ ਬਿਲ ਕੁਲ ਸਾਫ ਪਾਲਸੀ ਤੇ ਚਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਸ਼ਹਿਰ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਪਿੰਡ, ਜੋ ਆਦਮੀ ਇਕ ਥਾਂ ਇਲੈਕਟ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਉਹ ਦੂਸਰੀ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਮਗਰ ਹੁੰਦਾ ਇਹ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸ਼ੋਭਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਇਹ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ tax ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਲੇਬਰ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਮਗਰ ਇਹ ਗਲ ਕਿਸੇ ਵੀ civilized ਜਾਂ ਤਰੱਕੀਯਾਫਤਾ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਗਾਰ ਲੈਣਾ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਹੀ ਸ਼ੋਭਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ Act ਪਾਸ ਕਰਨ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਕਿ ਜੇ ਡਰੇਨਜ਼ ਖੋਦਣੀ ਹੋਵੇ, ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਲੇਬਰ ਲੈਣੀ ਪਵੇ ਤਾਂ ਜਬਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਵੀ ਲੈ ਲਈ ਜਾਵੇਗੀ। ਜੇਕਰ ਅਜਿਹੀ ਗਲ ਇਹ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਲਈ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਇਹ ਦੇਖਦੇ ਕਿ ਕਿੰਨਾ ਸ਼ੋਰ ਪੈਂਦਾ। ਮਗਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੱਟੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਹੋਰ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਹੋਰ ਹਨ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਾਗਰਤੀ ਨਹੀਂ, ਉਤਨੀ ਤਾਲੀਮ ਨਹੀਂ, ਸੰਗਠਨ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਹਕਾਂ ਲਈ ਲੜ ਸਕਣ। ਇਸ ਦੇ ਪੇਰੈਂਟ ਐਕਟ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੋ ਪੰਚਾਇਤ ਸੰਮਤੀਆਂ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲਾ ਪਰੀਸ਼ਦ ਵਿਚ ਰੀਕਾਲ ਲਈ ਪਰਮਿਸ਼ਨ ਰਖਿਆ, ਮੈਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਥੁਕ ਕੇ ਚਟਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾ ਫੈਸਲਾ ਗਲਤ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਗਲਤ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵਕਤ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਵਾਪਸ ਲੈਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਹਕੀਕਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਪੀਪਲਜ਼ ਡੈਮੋਕਰੇਸੀ ਹੈ ਜਿਹੀ ਕਿ ਚੀਨ ਅਤੇ ਰੂਸ ਵਿਚ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਦਾ ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਫੰਕਸ਼ਨਲ ਡੈਮੋਕਰੇਸੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਇਹ ਰੀਕਾਲ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਵੇਗੀ ਲੇਕਿਨ ਜਿਥੇ ਪੋਲੀਟੀਕਲ ਡੈਮੋਕਰੇਸੀ ਹੋਵੇ, ਜਿਹੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੈ, ਅਗਰ ਉਥੇ ਰੀਕਾਲ ਰਖੋ ਤਾਂ ਝਗੜੇ ਹੋਣਗੇ ਜਿਹੇ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਦੇਖਣਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰੀਕਾਲ ਦਾ ਮਕਸਦ ਕੀ ਹੈ। ਰੀਕਾਲ ਦਾ ਮਕਸਦ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਨੁਮਾਇੰਦਾ ਬਣਾ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਹੋਵੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਡਿਊਟੀ ਠੀਕ ਤੌਰ ਤੇ ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਤੇ ਜੇਕਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਇਸ ਢੰਗ ਨੂੰ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਮੁਅਜ਼ਜ਼ ਮੈਂਬਰਾਂ ਪਾਸੋਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਜੁਰਅਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਸਾਰੇ ਅਤੇ ਕਿਤਨੀਆਂ ਰੀਕਾਲ ਦੀਆਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਅਜ ਤਕ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਨੋਟਿਸ ਤੇ ਰੀਪਰੈਜ਼ੈਂਟੇਸ਼ਨਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕੀ ਕੋਈ ਤਰੀਕਾ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ? ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਇਹ ਵੀ ਵੇਖਣਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਜੋ ਆਦਮੀ ਚੁਣਿਆ ਹੈ ਉਹ ਠੀਕ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਜਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੇਜਾਰੇਟੀ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ? ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਉਸ ਤੋਂ ਇਤਬਾਰ ਉਠ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਫਿਰ ਇਹ ਬੰਦਸ਼ ਲਗਾਈ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ 3/4 ਜਾਂ 3/5 ਦੀ ਮੇਜਾਰੇਟੀ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਕਾਮਯਾਬ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜੋ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟਾਂ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਗਰਾਮ ਪੰਚਾਇਤ ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਕ ਹਾਸਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਕ ਮਖੌਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਦਸ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲ

[ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ]

ਤੋਂ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਕੀਕਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਰਾਮ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਉਹ ਚਾਹੁਣ। ਸਮਝਿਆ ਇਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਦੀਵਾਲੀਆਂ ਦਾ ਰਾਜ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਰਾਮ ਰਾਜ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਡੀਸੈਂਟਰੇਲਾਇਜ਼ੇਸ਼ਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀਤਾ ਵੀ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਿੰਨੇ ਅਖਤਿਆਰ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨੌਕਰ ਰਖਣ ਦਾ ਇਖਤਿਆਰ ਨਹੀਂ। ਫਰਜ਼ ਕਰੋ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਇਹ ਕਹੇ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਕੋਈ ਵੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਆਪਣਾ ਨਹੀਂ ਰਖ ਸਕਦੀ, ਕੇਵਲ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੀ ਕਰੇਗੀ ਤਾਂ ਕੀ ਪੰਜਾਬ ਗੌਰ-ਮੈਂਟ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ, ਲੇਕਿਨ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸੈਕਟਰੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਖ ਸਕਦੇ। ਅਗਰ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਆਪਣੇ ਸੈਕਟਰੀ ਨਹੀਂ ਰਖ ਸਕਦੀਆਂ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ? ਇਹੀ ਵਜਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਸੈਕਟਰੀ ਕੰਮ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਜਗ੍ਹਾ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਨੂੰ ਰਖਣ ਵਾਸਤੇ ਹੇਠਲੀ ਜਾਤ ਤੋਂ ਉਪਰ ਵਾਲੀ ਦੀ ਮੰਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ ਤੇ ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਰਖ ਲਉ। ਪਰ ਹਰ ਕੇਸ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਵੇਂ ਪੁਗ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਵਲੋਂ ਧਕਾ ਕਰਨ ਬਰਾਬਰ ਹੈ ਤੇ ਜੇਕਰ ਪੰਚਾਇਤ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹੁਕੰਮ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲਏ ਤੇ ਆਪਣਾ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਨੌਕਰ ਨਾ ਰਖੇ। ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਸਵਾਲ ਹੁਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਤਰਮੀਮ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੀ ਹੈ ਕੀ ਇਹ ਇਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤਰਮੀਮ ਹੈ? ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਸੋਚਣਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੇ ਇਸ ਤਰਮੀਮ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ ਸਿਧੀ ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂ ਜ਼ਿਲਾ ਪਰੀਸ਼ਦਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼ ਜਾਂ ਐਮ ਪੀ. ਜਾਂ ਐਮ. ਐਲ. ਸੀਜ਼. ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਟਾਣਾ ਪਏ ਤੇ ਜੋ ਦਬਾ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਹ ਘਟ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਤਰਮੀਮ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ। ਰਬ ਨੇੜੇ ਕਿ ਘਸੁਨ। ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਤਾਕਤ ਰਖਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਹੁਕਮ ਤਾਂ ਖੁਦਾ ਦਾ ਹੁਕਮ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੀ ਇਜ਼ਤ ਵਕਾਰ ਨਾਮੂਸ ਤੇ ਤਾਕਤ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਵਿਘਨ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਦਬਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼. ਤੇ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕਈ ਕੰਮ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਪੰਚਾਇਤ ਸੰਮਤੀਆਂ ਤੇ ਜ਼ਿਲਾ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਨਾ ਰਹਿਣ। ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਸ ਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਨਾਲ ਐਗਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਲਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਬਹੁਤ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਫੇਲ ਹੋਈ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤਕ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਨੈਸ਼ਨਲ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨਾ ਆਵੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕਰਬ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਕੋਈ ਸਹੂਲਤਾਂ ਪ੍ਰੋਵਾਈਡ ਨਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਅਤੇ ਡੱਮੀ ਆਦਮੀ ਇਸ ਵਿਚ ਮੈਂਬਰ ਰਖੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਕਦੇ ਵੀ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਹਕੀਕਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਫਰਜ਼ੀ ਅਤੇ ਜਾਹਲੀ ਮਾਹੌਲ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਰੁਕਾਵਟ ਹਰ ਕੰਮ ਵਿਚ ਪਾਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਆਦਮੀ ਤੇ ਫੇਥ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਵੇ। ਜੇਕਰ ਚੇਅਰਮੈਨ ਚਲਾਕੀ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਸੀਰੀ ਨਾਲ ਧਕਾ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਡੈਮੋਕਰੇਸੀ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦੀ? ਤੇ ਨਾਹੀ ਨੈਦਰਲ

ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਚਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸੋਚਣਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਗਰ ਤੁਸੀਂ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਇਕ ਸਹੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਚਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਗਲ ਸਮਝ ਵਿਚ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਨੂੰ ਚਲਾਇਆ ਜਾਵੇ ਪਰ ਗੌਰਮੈਂਟ ਇਕ ਗਲ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਅਜ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕਲ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪ ਬਦਲ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਇਸ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਜੋ ਤਜਰਬੇ ਹਨ ਉਹ ਬਹੁਤ ਤਲਖ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹਨ। ਗੌਰਮੈਂਟ ਇਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ; ਠੀਕ ਹੈ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਵੇਖ ਲਉ ਕਿ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸੈਕਟਰ ਅਤੇ ਪਬਲਿਕ ਸੈਕਟਰ ਵਿਚ ਕਿੰਨਾ ਫਰੱਕ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸੈਕਟਰ ਤੇ ਪਬਲਿਕ ਸੈਕਟਰ ਇਕਠਾ ਹੀ ਚਲੇਗਾ। ਇਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਿਲਸਲਾ ਸਾਫ ਦਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਕੈਪੀਟਲਿਜ਼ਮ ਵਲ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਵਲ ਨਹੀਂ ਜਾ ਰਹੀ। ਇਹ ਆਪ ਅਗ ਲਾਕੇ ਭਾਂਬੜ ਮਚਾ ਕੇ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਗੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘਟ ਤਜਰਬਾ ਨਹੀਂ ਪਰ ਇਸ ਤਜਰਬੇ ਦਾ ਇਹ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਉਠਾ ਰਹੇ। ਸੋਸ਼ਲਿਜ਼ਮ ਦੀ ਤਾਂ ਨਿਰੀ ਭਬੂਲ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਆਵੇਗੀ ਜੇਕਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਾਈਵੇਟ ਸੈਕਟਰ ਨੂੰ ਪਬਲਿਕ ਸੈਕਟਰ ਤੇ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਤਾਂ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਬਲਿਕ ਸੈਕਟਰ ਨਿਰਾ ਹੀ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਪਾਲੀਸੀ ਅਪਨਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜੋ ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਹੋਵੇ ਪਰ ਉਹ ਰਸਤਾ ਕੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਰਸਤੇ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਹੋ ਸਕੇ ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਵਲ ਲਿਜਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਗਲ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹ ਗਈ ਹੈ, ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਅਸੀਂ 30 ਸਟੈਂਡਰਡ ਏਕੜ ਦੀ ਹਦ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਐਕਨਾਮਿਕ ਮਾਮਲਾਤ ਦਾ ਹਲ ਲਭ ਲਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਸਾਡੀ 80 ਫੀ ਸਦੀਤੋਂ ਵਧ ਆਬਾਦੀ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੀਲਿੰਗ ਲਗਾਣੀ ਜਾਂ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਣੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਆਪਣੀ ਜਾਇਦਾਦ 30 ਸਟੈਂਡਰਡਰ ਏਕੜ ਤੋਂ ਵਧ ਨਹੀਂ ਰਖ ਸਕਦਾ। ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਪਰ ਅਜ ਮੁਲਕ ਦੇ ਕੀ ਹਾਲਾਤ ਹਨ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਐਕਨਾਮਿਕ ਸਟੈਬੇਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ 30 ਸਟੈਂਡਰਡ ਏਕੜ ਦੀ ਸੀਲੰਗ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਪੁਰਾਣੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਹਟਾ ਕੇ ਜੋ ਨਵੇਂ ਮਹਾਰਾਜੇ ਬਣਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਵੀ ਕੋਈ ਰੋਕ ਅਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਵਡੇ ਵਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਅਜ ਵੈਸਟਿਡ ਇੰਟਰੈਸਟ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵੈਲਥ ਦੀ ਅਕੁਮਿਊਲੇਸ਼ਨ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਖੁਲ੍ਹ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਉਹ ਵਕਤ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ ਖਰੀਦ ਸਕਣਗੇ ਅਤੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੋਲੇ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਉਗੇ। ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਅਜਿਹੇ ਰਸਤੇ ਇਖਤਿਆਰ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੁਲਕ ਨੂੰ ਸਹੀ ਰਸਤੇ ਤੇ ਅਗੇ ਲਿਜਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਸੰਕਟ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।

ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਇਸ ਮੁਲਕ ਦੀਆਂ ਪਿਵਟਸ ਹਨ, ਚੂਲ ਹਨ ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਮੁਲਕ ਨੂੰ ਚਲਾਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦਾ ਮਸਲਾ ਨਹੀਂ। ਸਾਡਾ ਮੁਲਕ ਬਹੁਤਾ ਦਿਹਾਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਇਖਤਿਆਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ। ਜੋ ਉਹ ਆਪ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਪਾਵਰਜ਼ ਨੂੰ ਡੀਸੈਂਟਰੇਲਾਈਜ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਸਹੀ ਮਾਹ-ਨਿਆਂ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਰੱਤੀ ਜਿੰਨੀ ਵੀ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਵਰਜ਼ ਨੂੰ ਸੈਂਟਰੇਲਾਈਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦੀ ਸਗੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਡੀਸੈਂਟਰੇਲਾਈਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਬਾਹਰੋਂ ਤਾਂ ਇਹ ਹਮਦਰਦੀ ਪਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਐਮ. ਪੀਜ਼. ਤੇ ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼. ਨੂੰ ਐਸੋਸੀਏਟ ਰਹਿਣ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰਾਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ

[ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ]

ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਨਫਲੂਐਂਸ ਕਰ ਸਕਣ। ਫਿਰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵੋਟ ਨਹੀਂ ਦੇਣਗੇ, ਰਾਏ ਦੇਣਗੇ। ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤਾਕਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਥ ਵਿਚ ਰਹੇ। ਫਿਰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀ ਤਾਂ ਤਾਕਤ ਡੀਸੈਂਟਰੇਲਾਈਜ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਪਾਲੀਸੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਐਮ. ਐਲ ਸੀ. ਅਤੇ ਐਮ. ਐਲ. ਏ. ਰਾਏ ਦੇਣਗੇ ਤੇ ਫਿਰ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ ਹਟ ਜਾਣਗੇ। ਕੀ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪੁਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਲਾਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਇੰਨੇ ਅਰਸੇ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਗੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਮਯੂਨਿਸਪਲ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਦਾ ਇਲਾਨ ਬਾਰ ਬਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਹਰ ਬਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਦੀਆਂ ਤਾਰੀਖਾਂ ਤੇ ਵੀ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ। ਬਾਰ ਬਾਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹੀ ਕਿ ਅਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਹੋਣੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਹੋਣੀਆਂ ਹਨ, ਫਲਾਣੇ ਮਹੀਨੇ ਹੋਣੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਬਾਰ ਬਾਰ ਐਲਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਗਵਰਮੈਂਟ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਐਲਾਨਾਂ ਤੋਂ ਪਿਛੇ ਹਟਦੀ ਰਹੀ। ਅੱਜ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਵੀ ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਗਵਰਮੈਂਟ ਅਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਕਰਾਏਗੀ ਵੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਅਗਰ ਉਹ ਇਸ ਖਿਆਲ ਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਰਾਉਣਗੇ ਤਾਂ ਦੱਸਣ ਕਿ ਕਿਹੜੇ ਮਹੀਨੇ ਕਰਾਉਣਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿਮੇਂਵਾਰੀ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਿਆਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਕਦੇ ਰੁਕੀਆਂ ਨਹੀਂ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਹਰ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਇਹ ਲਗਾਤਾਰ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਸੈਂਟਰਲ ਗਵਰਮੈਂਟ ਨੇ ਅਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਕਰਾਈਆਂ ਹਨ। ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਦੀਆਂ ਅਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਹੋਰ ਵੀ ਜਿਥੇ ਲੋੜ ਪਈ ਇਹ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਗਵਰਮੈਂਟ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਸ ਮੁਆਮਲੇ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਟਾਲ ਮਟੋਲ ਕਰਦੀ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦਾ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜਰਮਨੀ ਦਾ, ਬੈਲਗਰੇਡ ਦਾ ਇਤਹਾਸ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ ਇਤਹਾਸ ਰੱਖਣ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੰਗ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਉਹ ਖੁਸ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਦੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਦੀਆਂ ਚੋਣ ਕਰਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਵੀ ਜੇਕਰ ਇਹ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਦੀਆਂ ਮੁਖਤਲਿਫ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਅਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕੀ ਵਜਾਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮਿਉਂਸੀਪਲ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਹੁਣ ਤਕ ਨਹੀਂ ਕਰਾਈਆਂ ਅਤੇ ਅੱਗੋਂ ਲਈ ਵੀ ਇਹ ਟਾਲ ਮਟੋਲ ਹੀ ਕਰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ (At this stage the Deputy Speaker occupied the Chair) ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀ ਇਕ ਇਲੈਕਸ਼ਨ 1960 ਦੇ ਵਿਚ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਇਹ 1963 ਵਿਚ ਫੇਰ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਲਾਤ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਹੁਣ ਵੀ ਅਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਕਰਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ। ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਸਟਾਂ ਬਨਣੀਆਂ ਹਨ ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਾਰਡਾਂ ਵਾਰ ਵੰਡ ਹੋਣੀ ਹੈ, ਵਾਰਡ ਮੁਕਰਰ ਹੋਣੇ ਹਨ, ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਅਜੇ ਤੱਕ ਕੋਈ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਬਿਲ ਵੀ ਜਿਹੜਾ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਦੋ ਤਰਫਾ ਦਬਾਉ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਸੈਂਟਰਲ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਦਬਾਓ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਲੋਕਲ ਹਾਲਾਤ ਦਾ ਦਬਾਉ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਜੁਰਅਤ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਦਲੇਰੀ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਗੌਰਮੈਂਟ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਲਿਆਉਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦਰੇਗ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਕੁਰਬਾਨੀ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ? ਕੁਰਬਾਨੀ ਇਸ ਨੂੰ ਹੀ ਕਹਿਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਮੌਕਾ ਪਵੇ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਬੇਸ਼ਕ ਨੁਕਸਾਨ ਝਲੇ ਪਰ ਅਸੂਲ ਦਾ ਕਿਸੇ

ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਤਿਆਗ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ। ਮਜਬੂਰੀ ਵਿਚ ਤਾਂ ਹਰ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕੁਰਬਾਨੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਹੈ ਜੋ ਹਥ ਵਿਚ ਤਾਕਤ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਤਿਆਗ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਤਾਕਤ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਹੱਥੋਂ ਛਡਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਔਰ ਇਹ ਸਚਾਈ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਇਸ ਵੇਲੇ ਬਿਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਘੱਟਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗਵਰਮੈਂਟ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਐਮ. ਪੀਜ਼. ਅਤੇ ਐਮ. ਐਲ, ਏਜ਼. ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਨਾ ਬਨਣ ਇਸ ਲਈ ਗਵਰਮੈਂਟ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਹੈ; ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ, ਜ਼ਿਲਾ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦਾਂ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਦੀਆਂ ਬਹਾਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜੇ ਕਰ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਲਿਮਟ ਨਹੀਂ ਹਟਾ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕੁਝ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਜੇ ਤੁਹਾਡਾ ਇਹੋ ਹਾਲ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਦੂਸਰੇ ਮੁਲਕਾਂ ਦਾ ਕਿਵੇਂ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਚੀਨ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਉਥੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਹ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਤਾਰੀਖੀ ਰਵਾਇਤਾਂ ਹਨ। ਚੀਨ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਅੱਜ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਸਵੱਟੀ ਤੇ ਪਰਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਜ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਲਿਆਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕਾਨਫੀਡੈਂਸ ਜਿਤ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਲੋਕ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅੱਜ ਸਚਾਈ ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਦੂਰ ਹੈ। ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅੱਜ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਥਕੰਡੇ ਵਰਤ ਰਹੇ ਹੋ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਪਰਚਾਵੇ ਲਈ ਹਥ ਫੇਰੀ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਕ ਬੜਾ ਹੀ ਨਾਜ਼ਕ ਸਮਾਂ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ ਗ਼ਲਤ ਕਦਮ ਪੁਟਿਆ ਹੋਇਆ ਤਬਾਹੀ ਵਲ ਲੈ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਦਰੁਸਤ ਕਦਮ ਹੀ ਮੰਜ਼ਲੇ-ਮਕਸੂਦ ਤੇ ਲੈ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਰਮੀਮੀ ਬਿਲ ਕੋਈ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਜਿਹੜਾ ਮੁਲਕ ਲਈ ਕੋਈ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਰਸਤਾ ਦਿਖਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਅਗਰ ਤੁਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਬਲਾਕ ਸੰਮਤੀਆਂ ਵਿਚ ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼. ਅਤੇ ਐਮ. ਪੀਜ਼. ਨਾ ਆਉਣ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਕ ਦਲੇਰਾਨਾ ਕਦਮ ਚੁਕਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਐਸਾ ਕਦਮ ਚੁਕਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਕਿ ਮਿਉਂਸਿਪਲ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਨੋਟੀਫਾਈਡ ਏਰੀਆਜ਼ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਨਾ ਹੋਣ। ਅਗਰ ਤੁਸੀਂ ਐਸਾ ਕਰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਰਾਹ ਜ਼ਰੂਰ ਨਿਕਲ ਹੀ ਆਵੇਗਾ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਇਤਬਾਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਨਾ ਉਹ ਪੇਂਡੂਆਂ, ਦਿਹਾਤੀਆਂ ਦੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਦੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਕਾਨਫੀਡੈਂਸ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਲਈ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦਿਹਾਤੀਆਂ ਲਈ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਕ ਐਸੇ ਹਲਕੇ ਵਿਚੋਂ ਕਾਮਿਯਾਬ ਹੋਇਆ ਹਾਂ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ, ਦਿਹਾਤੀ ਘਟ ਹਨ। ਪਰ ਮੈਂ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰੀ ਇਤਨੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੁਖੀ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜਿਤਨੇ ਕਿ ਦਿਹਾਤੀ ਹਨ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਇਹੋ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਜਿਤਨੇ ਭੀ ਵਸਦੇ ਹਨ ਉਹ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਹਨ। ਦਿਹਾਤੀ ਲੋਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਸਬਤ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਮਦਰਦੀ ਦੇ ਹਕਦਾਰ ਹਨ। ਅਗਰ ਤੁਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦਿਹਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਤਾਕਤ ਦੇਣੀ ਹੈ, ਅਗਰ ਤੁਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕਲ ਸੈਲਫ ਗੌਰਮੈਂਟ ਦੇ ਰਸਤੇ ਤੇ ਪਾਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪਿੰਡ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਸਪੈਸ਼ਲ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸੋਚੋ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ

[ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ]

ਤੁਹਾਨੂੰ ਜ਼ਿਮੇਂਵਾਰ ਹੋਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪੈਣਾ ਹੈ। ਪਰ ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਮਜਬੂਰ ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਇਕ ਇਕ ਪੰਚਾਇਤ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਇਕ ਸੈਕਟਰੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਖ ਸਕਦੇ। ਜਦੋਂ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੋਸਾਈਟੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਸੈਕਟਰੀ ਰੱਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਫੇਰ ਕੀ ਵਜਾਹ ਹੈ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ। ਪਿੰਡ ਪੰਚਾਇਤ ਦਾ ਸਕਟਰੀ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦੇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਕਿ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਸੋਸਾਇਟੀ ਦਾ ਸੈਕਟਰੀ ਮਹਿਜ਼ ਉਸ ਸੁਸਾਇਟੀ ਨੂੰ ਹੀ ਜਵਾਬ ਦੇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਤਾਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ ਪਿੰਡ ਦਾ ਕੋਈ ਸੈਕਟਰੀ ਜਿਹੜਾ ਹੋਵੇ ਉਹ ਪੜ੍ਹਿਆ ਲਿਖਿਆ ਨਾ ਮਿਲ ਸਕੇ, ਪਰ ਮੈਂ ਯਕੀਨ ਦਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਅਤੇ ਟਰੇਂਡ ਸੈਕਟਰੀ ਮਿਲ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜੇਕਰ ਤੁਹਾਡਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੱਖਣ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਇਕ ਮੰਨੀ ਹੋਈ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਡਾਕਖਾਨਿਆਂ ਨੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਪੇਂਡੂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਬਰਾਂਚ ਆਫਿਸ ਕਾਇਮ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਜਿਸ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਸਕੂਲ ਮਾਸਟਰਾਂ ਨੂੰ ਇਤਨੀ ਘਟ ਤਨਖਾਹ ਮਿਲਦੀ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬਾਲ ਬੱਚੇ ਦਾ ਪੇਟ ਵੀ ਨਾ ਪਾਲ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ ਕੀ ਉਹ ਆਪਣੀ ਡਿਊਟੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਹ ਕੰਮ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ? ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਮਾਸਟਰ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਆਪਣੀ ਡਿਯੂਟੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵਕਤ ਕਢਕੇ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਸੈਕਟਰੀ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਵੀ ਨਿਭਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਲੇਕਿਨ ਹੁਣ ਤਾਂ ਪੰਚਾਇਤ ਸੈਕਟਰੀ ਪਿੰਡ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਦਾ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅੱਜ ਕਲ੍ਹ ਤਾਂ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਔਰ ਸਰਪੰਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਬਾਂ ਪਿਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂਕਿ ਉਹ ਰਾਜ਼ੀ ਰਹੇ ਔਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਰਹੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੱਢਣ ਦਾ ਜਾਂ ਰਖਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਸੈਕਟਰੀ ਬਾਹਰੋਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਦੋ ਦਿਨ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਸੈਕਟਰੀ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਹੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਮਤੀ ਰਖਦੀ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਉਹ ਸੈਕਟਰੀ ਕੰਮ ਪੰਚਾਇਤ ਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਪੰਚਾਇਤ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪ ਨਹੀਂ ਰਖਦੀ ਤਾਂ ਫਿਰ ਪੰਚਾਇਤ ਆਟੋਨੋਮਸ ਸੰਸਥਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਸਿਰਫ ਇਕ ਬ੍ਰਾਂਚ ਹੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਉਹ ਹਾਲਤ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਜਿਹੜੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਏ ਹਨ ਜਾਂ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਬਿਲ ਇਕ ਹੱਥ ਨਾਲ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ power ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਹਥ ਨਾਲ ਖੋਹਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਕਾਰਰਵਾਈਆਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਖਾਨਾ ਜੰਗੀ ਦਾ ਖਤਰਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿਉਗੇ ਔਰ ਤਬਾਹੀ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਬਾਇਸ ਬੋਣੋਗੇ। ।

लाला बंसी राम (सिराज): डिप्टी स्पीकर साहिबा, आज हाउस के सामने दो बिल ग्राम पांचयत अमेंडमेंट बिल, 1963 और पंजाब पंचायत समिति तथा ज़िला परिषद् अमेंडमेंट बिल पेश हुए हैं। मैं इन दोनों बिलों की असूली तौर पर पुरज़ोर ताईद करता हूं लेकिन जो अमेंडमेंटस पर अमेंडमेंट यहां दिए गए उनके बारे में मेरा ऐतराज़ है और, डिप्टी स्पीकर साहिबा, आपकी मार्फत मैं गवर्नमेंट से दरखास्त करता हूं कि बिल को जो पहली शक्ल दी गई थी उसको वैसे ही रखा

जाता । 4 अगस्त, 1962 को कम्युनिटी डिवलपमेंट और पंचायत राज की कानफ्रेंस हुई । उस में काफी डिसकशन के बाद यह तय हुआ था कि एम. एल. एज़ और एम. पीज़ दो दो आफिसिज़ होल्ड न करें। मैं ने भी 1962 में आटम सैशन में एक सवाल भेजा था लेकिन टाइम न होने के कारण वह सवाल न आ सका । अब 4 मार्च, 1963 की लिस्ट आई है उस में से मैं पढ़ कर सुनाता हूं कि मैं ने अर्ज़ किया था

"(b) whether Government have also received any such proposals or recommendations from the Central Government for implementation in this State ; if so, what action, if any, has been or proposed to be taken in this respect?"

इस का जवाब यह दिया गया था कि इस पर गौर हुआ है और बिल पास कर दिया गया है । तो जिस वक्त यह बिल पास किया था उस वक्त सैक्शन थरी में यह अमैंडमैंट नहीं थी जो अब आई है । इस से जाहिर है कि इंट्रेस्टिड आदमियों को खास रियायतें देने की वजह से यह अमैंडमैंट की गई । डैमाक्रेसी में यह बात होती है कि पावर्स को डिसैंट्रलाइज़ किया जाए और 4 अगस्त 1962 की कानफ्रेंस में तमाम हिन्दुस्तान के मिनिस्टर साहबान ने यह तजवीज़ की थी कि एम. एल. एज. और एम. पीज़ वगैरह दो आफिस होल्ड न करें तो फिर 7 या 8 महीने के बाद दूसरी अमेंडमेंट पेश करने की क्या ज़रूरत पड़ी ? इसका क्या कारण है? सिर्फ यही कि जो लोग होल्ड कर रहे हैं वह कंटीन्यू कर सकें। यानी उन को शैल्टर देने के लिए ऐसा किया गया है । इस लिए मैं दरखास्त करता हूं कि जिस शक्ल में यह बिल पहले आया था उसी शक्ल में यह अमेंडमेंट रखी जाए और दूसरी को विदड्रा किया जाए । इन शब्दों के साथ मैं आपका शुक्रिया अदा करता हूं ।

श्री बनवारी लाल (कनीना, ऐस. सी.) डिप्टी स्पीकर साहिबा, हाउस के सामने यह जो बिल ग्राम पंचायत और ज़िला परिषद् के बारे में हैं, यह बड़े अहम हैं और बड़े सोच विचार कर सरकार ने हमारे सामने रखे हैं ।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, इस में बड़ी सोचने की बात है । पहले हम ने देखा कि एक ही आदमी सारे ज़िले की कमांड अपने हाथ में लिए हुए बैठा था । सरकार ने सोचा कि सूबे की जनता है, उस के साथ बड़ी बेइनसाफी की बात हो रही है, दूसरे आम लोग जो हैं उन को भी ज़िले के अंदर कुछ न कुछ मौका मिलना चाहिए । इन सब बातों को सोच विचार कर के सरकार ने यह बिल तैयार किया । मैं अर्ज़ करूंगा कि सही मानों में अगर सरकार इस अमैंडिंग बिल को लागू करना चाहती है तो यह सिर्फ देहाती इलाकों में ही न लागू किया जाए बल्कि शहरी इलाकों में भी लागू किया जाए । म्युनिसिपल कमेटियों में भी एम. एल. एज़, एम. एल. सीज़ और एम. पीज़ नहीं होने चाहिए । अगर यह सिर्फ देहाती लोगों पर ही लागू करना है तो मैं कहूंगा कि वह एक तरह का इम्तियाज़ी सलूक होगा । दूसरी बात मैं यह कहना चाहता हूं कि अगर आप सही मानों में पंचायती राज कायम करना चाहते हैं तो सरपंचों और ब्लाक समितियों के मैम्बरों की कुछ न कुछ क्वालीफिकेशनज़ ज़रूर मुकर्रर की जानी चाहिए । आजकल हम ने देखा है कि जो पंचायतों के सैक्रेटरीज़ हैं वह जैसे जी चाहता है उन से करवा लेते हैं क्योंकि सरपंच खुद अनपढ़ हैं । इस लिए सरपंच जो बनें उन की क्वालीफीकेशन मुकर्रर की जानी चाहिए तब हमारी सरकार की नीति कामयाब हो सकती है । इस के इलावा

[श्री बनवारी लाल]

जो बी. डी. ओज़ हैं वह अगर किसी सरपंच के खिलाफ ज़रा सी रिपोर्ट कर दें तो उन्हें फौरन सस्पैंड कर दिया जाता है लेकिन जो पंचायतों के सैक्रेटरीज़ हैं उन के ऊपर कोई पाबन्दी नहीं है। यह चीज़ ठीक नहीं है । इस पर कुछ चैक होना चाहिए । इस के अलावा, डिप्टी स्पीकर साहिबा, जो ग्राम सेविकाज़ हैं उन का पता नहीं कहां पर रहती हैं । मैं आप को महेन्द्रगढ़ की बात बताता हूं। वहां पर दो ग्राम सेविकाएं करनाल की थीं। वह आफिस के चारों ओर एक बार फिर आती थीं और फिर बाज़ार में घुस जाती थीं । उन का कुछ पता नहीं लगता था कि उन की क्या ड्यूटीज़ हैं । उन को चैक करने के लिए ज़रूर कोई न कोई आफिसर होना चाहिए वर्ना देहातों में इन लोगों का कोई फायदा नहीं है । मैं यहां पर बताना मुनासिब नहीं समझता कि उन्हें क्या नाम ले कर पुकारा जाता है । मुझे अफसोस से कहना पड़ता है कि न तो वह सियूइंग सैंट्र में काम करती हैं और न ही कोई और काम करती हैं । बी. डी. ओ. जो हैं वह समितियों में डिक्टेटर की तरह काम करते हैं क्योंकि वहां पर दूसरे लोग ज्यादातर अनपढ़ होते हैं । इसलिए मैं अन्त में एक बार फिर वज़ीर साहिब से गुज़ारिश करना चाहता हूं कि अगर सही मानों में पंचायत राज को कामयाब करना है तो सरपंचों और ब्लाक समितियों के मैम्बर्ज़ की कोई क्वालीफिकेशनज़ प्रैसक्राइब की जानी चाहिएं ताकि वह इंडीपैंडैंटली काम कर सकें ।

ਸਰਦਾਰ ਜਸਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ (ਰਾਏਪੁਰ) : ਇਹ ਜੋ ਦੋਵੇਂ ਬਿਲ ਹਾਊਸ ਦੇ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਹਨ ਇਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਕਈ ਚੰਗੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਨ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਜੋ ਸਾਡਾ ਪੰਚਾਇਤ ਰਾਜ ਐਕਟ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਇੰਪਰੂਵਮੈਂਟ ਦੀ ਬਹੁਤ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਹੈ ਔਰ ਮਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਸ਼ਾਇਦ ਦੋਵਾਂ ਬਿਲਾਂ ਨੂੰ ਇਕਠਾ ਕਰਕੇ ਇਕ ਨਵਾਂ ਬਿਲ ਲਿਆਵੇ। ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਰਾਮ ਪੰਚਾਇਤ ਐਕਟ ਦੇ ਵਿਚ ਤਰਮੀਮਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਚੰਗੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀ ਵਰਕਿੰਗ ਦੇ ਵਿਚ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਮਦਦ ਮਿਲੇਗੀ। ਇਥੇ ਇਹ ਇਤਰਾਜ ਉਠਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼. ਔਰ ਐਮ. ਐਲ. ਸੀਜ਼. ਨੂੰ ਹੁਣੇ ਹੀ ਹਟਾਉਣ ਦੀ ਜੋ ਪਰੋਵੀਯਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਬਦਲ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਤਕ ਵੀ ਰਹਿਣ ਦੀ ਕਿਉਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤਕ ਕਿ ਨਵੇਂ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ। ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਮੁਕਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਔਰ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇਂ ਦੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਰੀਜਨਲ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਵਿਚ ਐਲਾਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਮੌਜੂਦਾ ਟਰਮ ਮੁਕਣ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਕਰਵਾ ਦੇਵਾਂਗੇ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਏਸ ਐਲਾਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੂੰ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਚੂੰਕਿ ਜ਼ਿਲਾ ਪਰੀਸ਼ਦ ਅਤੇ ਬਲਾਕ ਸਮਤੀਆਂ ਵਗੈਰਾ ਦੇ ਨਵੇਂ ਨਵੇਂ office ਬਣੇ ਹਨ ਇਸ ਕਰਕੇ ਜੋ M.L.A's ਜਾਂ M.L.C's. ਕੁਝ ਦੇਰ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਤਾਂ ਉਹ ਚੰਗੀਆਂ ਲੀਹਾਂ ਬਨਾਉਣ ਵਿਚ ਮਦਦਗਾਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਅਗਾਹਾਂ ਲਈ ਜੇ ਉਹ ਮੈਂਬਰ ਨਾ ਵੀ ਰਹਿਣਗੇ ਤਾਂ ਕੰਮ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲਦਾ ਰਹੇਗਾ ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਤੋਂ ਫਿਲਹਾਲ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਜੋ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਉਸ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਇਤਰਾਜ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਮੈਂ ਹਾਊਸ ਦੇ ਗਿਆਤ ਲਈ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਰਾਜਿਸਥਾਨ ਦੇ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਚਾਇਤੀ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜ਼ਿਲਾ ਪਰੀਸ਼ਦ ਵਿਚ ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼. ਨੂੰ ਬਗੈਰ ਚੋਣ ਤੋਂ ਹੀ ਫੁਲ ਮੈਂਬਰ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਔਰ ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼. ਜ਼ਿਲਾ ਪਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਵੀ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਰਾਜਿਸਥਾਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਐਸੀਆਂ

ਸਟੇਟਸ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼. ਨੂੰ ਫੁਲ ਮੈਂਬਰ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕਈ ਸਟੇਟਸ ਐਸੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਾਲੇ ਤਕ ਪੰਚਾਇਤੀ ਰਾਜ ਵੀ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਦੂਜੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਲਾਗੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਐਮ. ਐਲ. ਏਜ਼. ਦਾ ਹੋਲਡ ਰਖਣ ਲਈ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਗਲ ਹੈ। ਇਕ ਹੋਰ ਤਰਮੀਮ ਜੋ ਪੰਡਤ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਜੀ ਨੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਉਸ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਗੌਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਬ-ਰਜਿਸਟਰਾਰ ਜੋ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੰਚਾਇਤੀ ਰਾਜ ਵਿਚ ਮੈਂਬਰ ਬਣਨ ਤੇ ਰੋਕ ਲਗਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸਬ ਰਜਿਸਟਰਾਰਾਂ ਨੂੰ ਰਜਿਸਟਰੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਕਤ ਲਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਦੂਜਿਆਂ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਵਕਤ ਨਹੀਂ ਕਢ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਡਿਊਟੀ ਆਵਰਜ਼ ਮੁਕਰੱਰ ਹਨ ਕਿ ਇਤਨੇ ਘੰਟੇ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰਮੀਮ ਤੇ ਜ਼ਰੂਰ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਕ ਨਵਾਂ ਬਿਲ ਲਿਆ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਬਿਲਾਂ ਨੂੰ ਇਕਠੇ ਕਰ ਦੇਣਾ ਹੈ ਉਸ ਵਕਤ ਇਹ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂਕਿ ਸਬ ਰਜਿਸਟਰਾਰ ਪੰਚਾਇਤੀ ਰਾਜ ਵਿਚ ਮੈਂਬਰ ਨਾ ਬਣ ਸਕਨ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਲੈਜਿਸਲੇਟਰਜ਼ ਤੇ ਐਮ. ਪੀਜ਼. ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਬਿਲ ਰਾਹੀਂ ਇਕ ਤਰਮੀਮ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਹਰ ਸਾਲ ਦੋ ਮੀਟਿੰਗਜ਼ ਹਾੜ੍ਹੀ ਤੇ ਸੌਣੀ ਦੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਬਲਾਉਣਗੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵੋਟਰਜ਼ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣਗੇ। ਇਸ ਵਕਤ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਪੰਚਾਇਤ ਵੀ ਗਰਾਮ ਸਭਾ ਦੀ meeting ਨਹੀਂ ਬੁਲਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਅਰਜ਼ੀ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਐਕਟ ਵਿਚ ਕੋਈ ਪਰੋਵੀਯਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤ ਨੂੰ ਗਰਾਮ ਸਭਾ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਬੁਲਾਉਣ ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਹੁਣ ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਸੰਮਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅਖਤਿਆਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਕੋਈ ਪੰਚਾਇਤ ਇਹ ਮੀਟਿੰਗ ਨਾ ਬੁਲਾਵੇ ਤਾਂ ਸੰਮਤੀ ਨੋਟਿਸ ਦੇ ਕੇ ਖੁਦ ਗਰਾਮ ਸਭਾ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਬੁਲਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਹੋਰ ਗਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਸਾਲ ਆਪਣਾ ਬਜਟ ਗਰਾਮ ਸਭਾਵਾਂ ਤੋਂ ਪਾਸ ਕਰਾਉਣਾ ਪਏਗਾ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਪੰਚਾਇਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰੇ ਗੀ ਤਾਂ ਸੰਮਤੀ ਨੂੰ ਅਖਤਿਆਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਖੁਦ ਉਸ ਪਿੰਡ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਦਾ ਬਜਟ ਬਣਾਕੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਪਲੈਨਜ਼ ਬਣਾ ਕੇ ਗਰਾਮ ਸਭਾ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਬੁਲਾਕੇ ਪਾਸ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਫੇਰ ਜੋ ਸੈਕਟਰੀ ਹਨ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਉਹ ਸੰਮਤੀ ਦੇ ਮਾਤਹਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰਵਿਸਿਜ਼ ਸੰਮਤੀ ਦੀਆਂ ਸਰਵਿਸਿਜ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਕਤ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤ ਸੈਕਟਰੀਆਂ ਦੀ ਪੁਜ਼ੀਸ਼ਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਾ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਨੌਕਰ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਥਾਰਟੀ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਲਗਾਉਣ ਤੇ ਨਾ ਹਟਾਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਅਖਤਿਆਰ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਹੈ ਹਾਲਾਂਕਿ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਉਹ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਨੌਕਰ ਹਨ। ਲੇਕਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਅਖਤਿਆਰ ਪੰਚਾਇਤ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਹੈ ਜਾਂ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਨੂੰ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਹੀ ਹਟਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਹੁਣ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤ ਸੈਕਟਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਮਤੀਆਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਕਤ ਪੰਚਾਇਤ ਸੈਕਟਰੀ ਦੇ 3 ਗਰੇਡ 70 ,80, ਤੇ 90 ਰੁਪਏ ਦੇ ਚਲਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਬੇਈਮਾਨੀ ਨਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਆਦਮੀ 70 ਰੁਪਏ ਮਹੀਨੇ ਨਾਲ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਇਕ ਚਪੜਾਸੀ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਹੈ ਜ ਇਕ ਸੈਕਟਰੀ ਨੂੰ ਜੋ ਦਸਵੀਂ ਪਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ 10/10 ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਘਟ ਹੈ ਅਤੇ ਸੈਕਟਰੀ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਅਤੇ ਦਿਲ ਲਾਕੇ ਇਸ ਤਨਖਾਹ ਵਿਚ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਕੋਲ ਇਤਨੇ ਫੰਡਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ

[ਸਰਦਾਰ ਜਸਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ]

ਕੋਲੋਂ 100 ਰੁਪਏ ਤਨਖਾਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਸਕਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਚੰਗਾ ਪਰੋਵੀਯਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸੰਮਤੀਆਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰਵਸਿਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸੰਮਤੀਆਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਰੇਡ ਮੁਕਰਰ ਕਰਨ ਜੋ ਘਟੋ ਘਟ ਕਲਰਕ ਦੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਸੰਮਤੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰਵਿਸ ਕਡੀਸ਼ਨਜ਼ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰ ਮੁਕਰਰ ਕਰਨ। (ਘੰਟੀ) ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਕਈ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਬਹੁਤ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਉਸ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਵਕਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸੰਮਤੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਵਿਚ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਲੇਕਿਨ ਹੁਣ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਾਵਰ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਪੰਚਾਇਤ ਅਪਣੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਅਪਣੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕਿਸੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਵੀ ਉਸਦੇ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਲਈ ਮੁਕਰਰ ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ। ਜ਼ਿਲਾ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਚ ਇਹ ਆਮ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਬਿਘੇ ਜ਼ਿਮੀਨ ਚੰਦ ਆਦਮੀ ਮਿਲਕੇ ਖਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਡੇ ਵਡੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੇ ਪੋਲੀਟੀਕਲ ਪਰੈਸ਼ਰ ਨਾਲ ਤੇ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਨਾਲ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਲੈ ਲਈਆਂ ਹਨ। ਮਹਿਕਮਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨੂੰ ਖਾਲੀ ਕਰਾਉਣ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤਾਕਤਵਰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਲਈ ਜੋ ਤਾਕਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਥ ਵਿਚ ਲਈ ਹੈ ਉਹ ਜ਼ਿਲਾ ਪਰੀਸ਼ਦ ਨੂੰ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਕਿ ਜਿਥੇ ਉਹ ਸਮਝੇ ਕਿ ਫਲਾਣੀ ਪੰਚਾਇਤ ਠੀਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਜਾਇਦਾਦ ਦਾ ਬੰਦੋਬਸਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੀ ਉਥੇ ਉਹ ਸੰਮਤੀ ਨੂੰ ਉਸਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਦੇ ਦੇਵੇ। ਜੇਕਰ ਪੰਚਾਇਤ ਨੂੰ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਬੇਸ਼ਕ ਸਰਕਾਰ ਅੱਗੇ ਅਪੀਲ ਕਰ ਲਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

Deputy Speaker : Now wind up please.

ਸਰਦਾਰ ਜਸਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ : ਚੰਗਾ ਜੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਵੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ ਜੋ ਅਖਤਿਆਰ ਬੀ. ਡੀ. ਓ. ਦੀ ਰਿਪੋਟ ਤੇ ਕਿਸੇ ਸਰਪੰਚ ਨੂੰ ਸਸਪੈਂਡ ਕਰਨ ਦਾ ਅਖਤਿਆਰ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਨੂੰ ਹੈ ਉਹ ਜ਼ਿਲਾ ਪਰੀਸ਼ਦ ਨੂੰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲੇ ਪਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਅਪੀਲ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜ਼ਿਲਾ ਪਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਰੀਕਾਲ ਕਰਨ ਲਈ 5/8 ਦੀ majority ਮੁਕਰਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਕਦਮ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਇਹ ਗਲ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਤੇ ਹਰ ਵਕਤ ਇਹ ਤਲਵਾਰ ਲਟਕਦੀ ਰਹੇਗੀ ਕਿ ਉਹ ਅਜ ਵੀ ਗਿਆ ਤੇ ਕਲ ਵੀ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਠੀਕ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਦੋ ਸਾਲ ਦੀ ਮਿਆਦ ਰਖੀ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਕੁਝ ਰੀਲੀਫ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰੋਵੀਯਨ ਸਿਰਫ ਸਾਡੀ State ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ 5/8 ਦਾ ਪਰੋਵੀਯਨ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਹੁਣ ਇਹ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਚੇਅਰਮੈਨ ਤੇ ਵਾਈਸ ਚੇਅਰਮੈਨ ਲਈ ਨੋ ਕਾਨਫੀਡੈਂਸ ਮੋਸ਼ਨ ਪਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਅਰੈਂਟ ਐਕਟ ਵਿਚ 5/8 ਦੀ ਮੇਜਾਰਟੀ ਰਖੀ ਸੀ ਜੋ ਹੁਣ ਵਧਾ ਕੇ 2/3 ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਮੈਂਬਰਾਂ ਲਈ 5/8 ਦੀ ਮੇਜਾਰਟੀ ਹੀ ਰਖੀ ਹੈ। ਇਹ ਭੇਦ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਜਾਂ ਤਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ 2/3 ਰਖਦੇ ਜਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ 5/8 ਰਖਦੇ ਲੇਕਿਨ ਇਹ ਦੋ ਅਮਲੀ ਨਹੀਂ ਚਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਵੈਸੇ ਜੋ ਪਰੋਵੀਯਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਜੋ ਨੁਕਸ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ ਉਹ ਜਦੋਂ ਨਵਾਂ ਬਿਲ ਆਵੇ ਉਸ ਵਕਤ ਸਰਕਾਰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰਖਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰੇ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਮੈਂ ਵੀ ਦੱਸੇ ਹਨ। (ਘੰਟੀ) ਇਸ ਐਕਟ ਰਾਹੀਂ ਨੂੰ D.C.'S. ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਾਵਰਜ਼

ਮਿਲੀਆਂ ਹੋਇਆਂ ਹਨ। ਇਕ ਇਹ ਤਾਕਤ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਕ ਮੈਂਬਰ 3 ਮੀਟਿੰਗਜ਼ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਹਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਡੀ ਸੀ. ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਉਸਨੂੰ ਉਹ ਬੀ. ਡੀ. ਓ. ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਨਾਲ ਕਢ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਲੇਕਿਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਕਢਣਾ ਨਾ ਚਾਹੇ ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਕਿਤਨੀਆਂ ਹੀ ਮੀਟਿੰਗਜ਼ ਅਟੈਂਡ ਨਾ ਕਰੇ ਉਸਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕੋਈ ਐਕਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਅਪੀਲ ਸੁਣਨ ਦੀ ਤਾਕਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਡੀ. ਸੀ. ਐਕਸ਼ਨ ਨਾ ਲਏ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਅਪੀਲ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਚਾਇਤ ਸੰਮਤੀਆਂ ਤੇ ਜ਼ਿਲਾ ਪਰੀਸ਼ਦਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਬਾਰੇ ਡੀ. ਸੀ. ਨੂੰ ਅਖਤਿਆਰ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਸੀਟ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਖਾਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਡੀ. ਸੀ. ਉਸਦੀ ਚੋਣ ਕਰਾ ਦੇਵੇ। ਲੇਕਿਨ ਮੈਨੂੰ ਦੁਖ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਡੀ. ਸੀ. ਸਾਹਿਬਾਨ ਅਪਣੇ ਫਰਾਇਜ਼ ਦੀ ਅਦਾਈਗੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਕੰਮ ਹਨ ਜਾਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸੋਚਦੇ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਜ਼ਿਲੇ ਪਟਿਆਲੇ ਵਿਚ ਚੋਣਾਂ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਡੀ. ਸੀ. ਨੇ ਕੋਈ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਉਠਾਇਆ। (ਘੰਟੀ) ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਡੀ. ਸੀ. ਜ਼ਿਲਾ ਪਰੀਸ਼ਦ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਕਰਾਵੇ। ਪਰ ਜਿਥੇ ਡੀ. ਸੀ. ਕੋਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੰਮ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਹ ਵਕਤ ਤੇ ਚੋਣਾਂ ਨਾ ਕਰਵਾ ਸਕੇ ਉਥੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਕੰਮ ਆਪਣੇ ਹਥ ਵਿਚ ਲੈ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਕਿ ਵਕਤ ਤੇ ਚੋਣਾਂ ਹੋ ਸਕਣ। ਸਰਕਾਰ ਇਕ ਕਨਸਾਲੀਡੇਟਿਡ ਬਿਲ ਲਿਆ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਇਨਕਾਰਪੋਰੇਟ ਕਰੇਗੀ ਤਾਂਕਿ ਇਹ ਤਕਲੀਫਾਂ ਦੂਰ ਹੋ ਸਕਣ।

ਕਾਮਰੇਡ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਜੋਗਾ (ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਇਸ ਬਿਲ ਦਾ ਮਨਸ਼ਾ ਹੈ ਉਹ ਨੇਕ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਸਾਦੇ ਲੋਕ ਵਸਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਘਟ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੰਚ ਅਤੇ ਸਰਪੰਚ ਅਨਪੜ੍ਹ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਜਦੋਂ ਐਮ. ਐਲ. ਏ ਜਾਂ ਐਮ. ਪੀ. ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਚਾਂ ਅਤੇ ਸਰਪੰਚਾਂ ਤੇ ਅਸਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਸ ਵੇਲੇ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕਈ ਖਾਮੀਆਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਚਾਇਤ Act। ਇਸ Act ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਪਰੋਵੀਜ਼ਨ ਨਹੀਂ ਰਖੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਕਿਸੇ ਪੰਚ ਨੇ ਸਰਪੰਚ ਦੇ ਬਰਖਲਾਫ ਪੈਟੀਸ਼ਨ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰੇ। ਪਿਛਲੇ ਇਜਲਾਸ ਵਿਚ ਉਸ ਵਿਚ ਪਰੋਵੀਜ਼ਨ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਜਿਹੜਾ ਬਿਲ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨੀਯਤ ਸਾਫ ਹੈ। ਡੈਮੋਕਰੇਸੀ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਪਾਵਰ ਨੂੰ ਡੀਮਾਰੇਲਾਈਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਬਿਲ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਅਜ ਯਤਨ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਸਾਡਾ ਪੰਚਾਇਤੀ ਰਾਜ ਅਗੇ ਵਧੇਗਾ ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਕਮੀਆਂ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵਿਚ ਸੈਕਟਰੀਜ਼ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵਡੇ ਪਿੰਡਾਂ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਹਨ। ਜਿਨਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਭੀ ਸੈਕਟਰੀ ਨਿਯੁਕਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਪੰਚਾਇਦਤਾਂ ਦਾ ਫੰਕਸ਼ਨ ਰੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਮੀਟਿੰਗ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਕਾਇਦਾ ਤੌਰ ਤੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਨਹੀਂ ਚਲਦੇ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਜਿਥੇ ਬਹੁਤ ਆਮਦਨੀ ਹੈ ਉਹ ਸੈਕਟਰੀ ਦੀ ਤਨਖਗਹ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਥੇ ਸਕਟਰੀ ਲਗਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਕਿ ਪੰਚਾਇਤ ਦਾ ਕੰਮ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲ ਸਕੇ। ਇਕ ਬਲਾਕ ਵਿਚ 40 ਦੇ ਕਰੀਬ ਪਿੰਡ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਬਲਾਕ ਵਿਚ ਦੋ ਹੀ ਸੈਕਟਰੀ ਰਖੇ ਜਾਣਗੇ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸੈਕਟਰੀ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਬਹੁਤ ਘਟ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਮੀਟਿੰਗਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋ

[ਕਾਮਰੇਡ ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਜੋਗਾ]

ਸਕਣਗੀਆਂ ਮੈਂ ਦਾਅਵੇ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਜੇ ਤਕ ਕਦੇ ਵੀ ਜੈਨਰਲ ਮੀਟਿੰਗਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਈਆਂ। ਮੈਂ ਚੈਲੰਜ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸੀ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਪੰਚਾਇਤ ਨੇ ਕੋਈ ਜੈਨਰਲ ਮੀਟਿੰਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਅਗਰ ਕੋਈ ਪੰਚਾਇਤ ਕੋਈ ਜੈਨਰਲ ਮੀਟਿੰਗ ਨਹੀਂ ਬਲਾਉਂਦੀ ਤਾਂ ਇਸ ਬਿਲ ਨਾਲ ਬਲਾਕ ਸੰਮਤੀ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਜੈਨਰਲ ਮਿਟਿੰਗ ਕਰੇ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਕਈ ਕਮੀਆਂ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਬਿਲ ਨੂੰ ਜੋਆਇੰਟ ਸਲੈਕਟ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਕਿ ਇਸ ਬਿਲ ਦੀ ਅਛੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛਾਣਬੀਣ ਹੋਸਕੇ। ਛੇਤੀ ਵਿਚ ਬਿਲ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕਈ ਇਕ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟਸ ਲਿਆਉਣੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟਾਂ ਦਾ ਝਗੜਾ ਚਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਜਸਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀ ਲਖਾਂ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਨਾਜਾਈਜ਼ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਰਖਿਆ ਹੈ। ਅਗਰ ਮੈਨੂੰ ਟਰੇਯਰੀ ਬੈਂਚਿਜ਼ ਵਾਲੇ ਮੁਆਫ ਕਰਨ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਜ਼ਮੀਨਾ ਉਤੇ ਟਰੇਯਰੀ ਬੈਂਚਿਜ਼ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਹੀ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਰਖਿਆ ਹੈ। ਅਗਰ ਇਸ ਰਾਜ ਦੀ ਇਨਕੁਵਾਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸਾਬਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਕਿ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਣ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵਧੇ ਅਤੇ ਲਾਭ ਹੋਵੇ। ਅਗਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਫੰਡਜ਼ ਹੋਣਗੇ ਤਾਂ ਉਹ ਚੰਗੇ ਸੁਧਾਰ ਕਰ ਸਕਣਗੇ।

ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਮਾਲ ਦੇ ਪਟਵਾਰੀ, ਨਹਰੀ ਪਟਵਾਰੀ, ਪਰਾਈਮਰੀ ਟੀਚਰਜ਼ ਏ ਮਸਲੇ ਹਨ ਉਥੇ ਪੰਚਾਇਤ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਰੱਪਟ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਸਸਪੈਂਡ ਕਰ ਸਕੇ ਅਤੇ ਐਕਸ਼ਨ ਲੈ ਸਕੇ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰ ਸਕੇ। ਇਹ ਵੀ ਇਸ ਬਿਲ ਵਿਚ ਪਰੋਵੀਯਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਤਕਲੀਫਾਂ ਆਈਆਂ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਫਾਰ ਬਵਾਏਜ਼ ਅਤੇ ਮਿਡਲ ਸਕੂਲ ਫਾਰ ਗਰਲਜ਼ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਕ ਹਸਪਤਾਲ ਹੈ। ਪੰਚਾਇਤ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਿਲਡਿੰਗਜ਼ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ 1½ ਰੁਪਿਆ ਲਖ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੇਖ ਭਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਪੰਚਾਇਤ ਦੀ ਕਾਫੀ ਤੋਂ ਜਿਆਦਾ ਆਮਦਨ ਖਰਚ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸੁਧਾਰ ਵਾਲੇ ਕੰਮ ਰੁਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਿਲੀਡੰਗਾਂ ਨੂੰ ਪੀ. ਡਬਲਿਉ. ਡੀ. ਲੈ ਲਵੇ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੈਂਟੀਨੈਂਸ ਕਰੇ। ਜਿਹੜਾ ਪੈਸਾ ਪੰਚਾਇਤ ਦਾ ਇਸ ਕੰਮ ਤੇ ਖਰਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਹੋਰ ਸੁਧਾਰ ਦੇ ਕੰਮ ਤੇ ਲਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਫੇਰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਗਲ ਵਲ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਧਿਆਨ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਬਿਲਡਿੰਗ ਪੀ. ਡਬਲਿਉ. ਡੀ ਛੇਤੀ ਆਪਣੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਲੈ ਲਵੇ।

ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਕ ਸੈਕਟਰੀ 15-20 ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਅਤੇ ਗਰੇਡ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਰੂਲਜ਼ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਰੂਲਜ਼ ਫਰੇਮ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਤਾਕਿ ਉਹ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਸਕਣ।

ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬਲਾਕਸ ਵਿਚ 4 ਅਫਸਰ ਐਪੋਆਇੰਟ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਦੁਖ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਅਫਸਰ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੇ ਵਕਤ ਹੀ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਕੋਲ ਫੰਡਜ਼ ਇੱਕਠਾ ਕਰਨ ਲਈ ਆਏ ਹਨ ਅਤੇ ਅਗੇ ਕਦੀ ਵੀ ਉਹ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਦੌਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਨਾ ਕੋਈ ਪੰਚਾਇਤ ਅਫਸਰ ਦੌਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਬੀ. ਡੀ. ਓ. ਦੌਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਾਗਜ਼ ਵੇਖ ਕੇ ਹੀ ਰਿਪੋਰਟਸ਼ ਲਿਖ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਕੰਮ ਸੇ ਕੰਮ ਸਾਲ ਵਿਚ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰ ਰਿਕਾਰਡ ਜ਼ਰੂਰ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ

2. p.m.

ਹੈ। ਸਾਡੀ ਬੜੀ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੇਪਰਜ਼ ਦੀ ਗੌਰਮੈਂਟ ਹਮਾਇਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਰੀਦਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਜਟ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਡੀ, ਸੀ. ਆਡਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮਜਬੂਰ ਹੋਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਅਖਬਾਰ ਖਰੀਦਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੰਡਜ਼ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ। ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਇਬਰੇਰੀਆਂ ਵਿਚ ਅਖਬਾਰ ਜਾਣ। ਪਰ ਜਾਣ ਉਹ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਵਾਸਤੇ ਮਫੀਦ ਹਨ ਜਾਂ ਜਿਹੜੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਗੌਰਮੈਂਟ ਦਾ ਆਪਣਾ ਰਿਸਾਲਾ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਠੀਕ ਹੈ। ਪਰ ਕਈ ਅਜਿਹੇ ਫਸਲੀ ਅਖਬਾਰ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ਨੂਦੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਮੜ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਬੰਦ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਇਕ ਰਿਸਾਲਾ ਪੰਚਾਇਤ ਰਾਜ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵਾਸਤੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਕਰਾਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਫਸਲੀ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦਾ ਦਾਇਰਾ ਬੜਾ ਖੁਲ੍ਹਾ ਹੈ, ਜੇ ਕਰ ਠੀਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਫੰਕਸ਼ਨ ਕਰਨ ਤਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਸੁਧਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਗਲ ਕਹਿਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦਰੇਗ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਾਨੂੰਨ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਪਾਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ, ਪਿਛੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਕੋਆਪਟ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਤਜਰਬਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਚਲੇ ਜਾਉ, ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਇਤਲਾਹ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਕਿ ਕਿਹੜਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਉਹ ਕੋਆਪਟ ਵੀ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਨਫੀਡੈਂਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਸਾਡੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਹਰਿਆਣੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਧਰਮ ਸਾਲਾ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹਣਾ ਗੁਨਾਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ (ਵਿਘਨ) ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਜਗ੍ਹਾ ਰਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਥੇ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਆ ਸਕਣ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਜਦੋਂ ਜ਼ਮਾਨਾ ਬਦਲੇਗਾ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਜਾਗ੍ਰਿਤੀ ਆਵੇਗੀ।

Deputy Speaker: Please resume your seat.

श्रीमती चन्द्रावती (दादरी) : उपाध्यक्ष महोदय, यह जो अमेंडिंग बिल इस समय सदन के सामने पेश है मैं इस का स्वागत करती हूं। हम इस बात के हक में है कि कनसैंट्रेशन आफ पावर नहीं रहनी चाहिये और इसीलिए इस में अमैंडमैंट करना ज़रूरी भी था। इस बिल का स्वागत करते हुए मैं आप के द्वारा कुछ सुझाव गवर्नमेंट को देना चाहती हूं। हम यह चाहते हैं कि पंचायत समिति के और ज़िला परिषद् के चुनाव डायरैक्ट होने चाहियें। इनडायरैक्ट चुनाव से गांव में अनसोशियल अनसर को आगे आने का अवसर मिलता है और वे लोग भले आदमियों को ऐक्स-प्लाएटेशन करते हैं। इसलिए यह जरूरी है कि इन बाडीज़ के चुनाव डायरेक्ट हों। अगर हम पंचायत राज को जीवित रखना चाहते हैं तो जरूरी है कि ब्लाक समितियों और ज़िला परिषद के चुनाव डायरेक्ट ढंग से हों। जहां तक मेरा ख्याल है पंचायतों को अलग से फंड नहीं दिये जाते। जब तक इन को अलग से फंड नहीं दिए जाएंगे उस वक्त तक वे हुकमरान के मुंह की तरफ देखते रहेंगे। उन को उन के अधीन रहना पड़ेगा। और जिस आज़ादी से वे काम करना चाहते हैं नहीं कर सकेंगे। यहां पर सैक्रेटरियों का बहुत चर्चा चला। सैक्रेटरियों का भी क्या कसूर है। हर एक पंचायत का अलग से सेक्रेटरी होना चाहिये और उसकी तनखाह वहीं से मिलनी चाहिये। अगर सैक्रेटरी को तनखाह पंचायत से मिलेगी और उस को हटाने के अख्तियारात सस्पैंड करने के अख्तियारात और उस की तरक्की के अख्तियारात पंचायत के हाथ में होंगे

[श्रीमती चन्द्रावति]
उस को कभी हिम्मत नहीं होगी कि वह पंचायत के खिलाफ कोई बात करे। इसलिए यह ज़रूरी है कि पंचायतों को इस बात का हक हासिल हो। उन की तनखाह भी माकूल होनी चाहिये जिस से वे अपना और अपने बाल बच्चों का पेट पाल सकें।

मुझे एक बात पर बहुत ताज्जुब हुआ। हिन्दुस्तान टाईम्ज़ जोकि हिन्दोस्तान का माना हुआ अखबार है, उस के ऐडीटोरियल कालम में क्रिटिसिज़म किया गया कि पंचों को जो अधिकार दिये गये हैं वह बिलकुल इस तरह से हैं कि जिस तरह से बन्दरों के हाथ में आग दे दी जाए या डंडे दे दिये जाएं और वे आपस में सिर फोड़ कर मर जाएं। मैं यह बात किसी क्रिटि-सिज़म के रूप में अफसरों के बारे में नहीं कहना चाहती लेकिन मैं यह कहती हूं कि जो नए अफसर आई. ए. ऐस. या पी.सी. ऐस आ कर लगते हैं तो उन को न तो ज़िन्दगी का अनुभव होता है और न ही लोगों की मुश्किलात का ज्ञान होता है अगर वे अपना काम भली भांति चला सकते हैं तो गांव के लोग किस तरह से नहीं चलासकते (तालियां) आज अनपढ़ से अनपढ़ आदमी को भी काफी ज्ञान है। यह मैं मानती हूं कि बेईमानी की बातें वह नहीं जानता। चूंकि बेइमनी की बातें नहीं जानता इस लिये उलझ जाता है। इसीलिए मैं चाहती हूं कि सरकार पंचायतों को इतने रुपए फंड के दे जिस से कि वह अपना इंडीपैंडेंट पेपर निकाल सकें। इस के द्वारा उन की आवाज़ लोगों और सरकार तक पहुंच सकेगी। आज कल जो अखबार है वह सब वैस्डि इन्ट्रैस्टस वालों के हैं या कैपिटिलिस्ट्स के हैं। गांव वालों के पास अपनी आवाज़ उठाने के लिये न तो प्रेस है और न ही प्लेट फार्म है। हम लैण्ड रिफार्मज़ के कानून पास करते हैं लेकिन हमारे अफसर गांव में जा कर तो देखते नहीं हैं, उन को उन की मुश्किलात का कुछ ज्ञान नहीं है। वह केवल थ्यूरी में विश्वास करते हैं और किताबें पढ़ कर ही ज़मीन सुधार करना चाहते हैं और गांव वालों की अपलिफट करना चाहते हैं। यह कैसे मुमकिन है? पंच लोग गांव में रहते हैं, गांव वालों की मुश्किलात को वे जानते हैं लेकिन जब उन को अधिकार देने की बात आती है तो कहा जाता है कि वे लोग खराबी करेंगे। मैं सरकार से सिफारिश करती हूं कि पंचायतों को ज्यादा से ज्यादा अधि-कार दिये जाने चाहिएं। ज्यादा से ज्याद फंड दिये जाने चाहिएं ताकि ग्रामीण जीवन सुधर सके। आज हमारा देश आज़ाद हैं हम अपने देश में सोशलिसटिक पैटर्न आफ सोसायटी कायम करना चाहते हैं। आप गावों में जाकर देखें कि कितनी गंदगी होती है। बारिश के दिनों में आप गांव के अन्दर घुस नहीं सकते। लोगों का जीवन स्तर नीचे गिर रहा है। इस की वजह यही है कि हम तो चाहते हैं कि उन को अधिकार दिये जाएं लेकिन जब अधिकार देने का मौका आता है तो प्रैस भी उन के खिलाफ बोलता है और प्लैटफार्म भी उन के खिलाफ होता है। इस बिल से भी ज़ाहिर होता है कि हम हकीकत में उन को पावर देना चाहते हैं। कुछ भाइयों ने कहा कि वहां पर एम.एल. एज़ और एम.एल. सीज़ के रहने से वातावरण ठीक रहेगा। अगर परसनैलिटी के तौर पर हम अधिकारियों से दबाव डाल कर काम करवाना चाहें तो मैं उस के हक में नहीं हूं। कानून अगर पंचायतों के हक में जाता है तो अधिकारियों की हिम्मत नहीं पड़ सकती कि पंचों को दबा कर काम ले सकें, उन से गलत काम करवा सके, या गांव के इंट्रैस्ट्स के खिलाफ काम करवा सके। ऐसा करने की कभी भी उन की हिम्मत नहीं पड़ सकती। इसलिए मैं इस बात के हक में हूं कि पंचों को ज्यादा से ज्यादा अधिकार दिए जाएं। उन का अखबार निकले जिस के द्वारा

वह लोगों को एजूकेट कर सकें। देहली से एक अखबार "पंचायत सन्देश" निकलता है अभी तक तो वह बहुत अच्छा काम कर रहा है। फिर भी पंचों को, इस बात के लिए पूरे तौर पर ट्रेनिंग होनी चाहिए और जरूरी है कि उस के लिए आवश्यक कदम उठाए जाएं।

इस के अलावा एक बात और है जिस की तरफ मैं आप के द्वारा मन्त्री महोदय का ध्यान दिलाना चाहती हूं। गांव के लोगों को बहुत से ऐसे काम होते हैं, जिला स्तर के काम होते हैं जिस के लिए उन्हें यहां सीधा चंडीगढ़ आना पड़ता है। वह बहुत मामूली मामूली से काम होते हैं। अगर वह भी पंचायतों के सुपुर्द कर दिए जाएं तो उस के परिणामस्वरूप न सिर्फ उन के अखराजात में कमी हो सकती है बल्कि उन को समय की भी बचत हो सकती है और घर बैठे ही उन की कई छोटी मोटी समस्याएं हल हो सकती हैं। अगर पंचायतों को इस सिलसिले में सीधे अधिकार दे दिए जाएं तो पेपर वर्क के तौर पर भी काम काफी आसान हो जाएगा। इस वक्त अफसरों को इन छोटे छोटे कामों के लिए इतना कागज़ी काम करना पड़ता है कि बड़े बड़े कामों के लिए उन्हें फुरस्त ही नहीं मिलती। इस तरह से वह काम भी कम हो जाएगा, पेपर वर्क भी कम हो जाएगा और इस तरह से क्लैरिकल काम में जो टाइम लग जाता है उसे और बड़े ज्यादा ज़रूरी कामों में लगाया जा सकेगा।

एक बात मैं न्याय के सम्बन्ध में भी कहना चाहती हूं। आप देखें कि हमारा जो कल्चर है, संस्कृति है उस में पंच को परमेश्वर कहा गया है। कहीं पर भी जज को परमेश्वर नहीं कहा गया। यह बात कहने में मेरा यह भाव नहीं है कि हमारे दिल में चीफ जस्टिस और दूसरे जजिज़ के लिए इज्ज़त नहीं है। हमें उन की पूरी इज्ज़त है। उन का काम बहुत मुश्किल होता है। जो कागज़ उन के सामने आते हैं उन्हीं के मुताबिक उन को न्याय करना होता है। लेकिन मेरे कहने का मतलब यह है कि अगर हम छोटे मोटे मामलों में पंचायतों को ही न्याय का पूरा अधिकार दे देंगे तो चूंकि उन के सामने फैक्ट्स होते हैं इसलिए वह वहीं पर अच्छा न्याय कर सकेंगी। यहां पर आकर तो उन लोगों को वकील करने पड़ते हैं। यहां पर वही लोग आएंगे जो पैसा खर्च करेंगे और पैसा खर्च करने के बावजूद बढ़िया वकील होगा फिर भी डिप्टी स्पीकर साहिबा, इंगलिश भाषा इतनी फ्लैक्सेबल है कि जैसा अर्थ निकालना चाहे कोई निकाल सकता है। इस तरह से आप देखें कि न्याय कैसा मिलता है। जैसा कि मैंने पहिले कहा, मैं नहीं कहती कि न्याय नहीं मिलता है। मिलता है, ज़रूर मिलता है लेकिन जिस ढंग से मिलना चाहिए, जैसा मिलना चाहिए वैसा नहीं मिल पाता। इस से हम सब लोग अच्छी तरह से वाकिफ हैं। इसलिए इस प्वाइंट पर ज्यादा ज़िक्र आप के सामने नहीं करना चाहती। आप देखें कि दूसरे देशों के अन्दर जहां पर डैमोक्रेसी है (घंटी)

इंग्लैंड में, पारलियामैंट सब से बड़ी न्यायालय है। वह लोग भी लोगों के चुने हुए हैं। इसलिए मैं पूरे ज़ोर के साथ मन्त्री महोदय को यह सुझाव दूंगी कि पंचायतों को, जोकि गांव के अन्दर लोगों की अपनी चुनी हुई संस्थाएं हैं न्याय के सम्बन्ध में ज्यादा से ज्यादा अधिकार दिए जाने चाहिएं और इस बात को दिमाग में से निकाल देना चाहिए कि गांव के लोग चूंकि अन

[श्रीमती चन्द्रावती]

पढ़ हैं, इसलिए काम नहीं कर सकते। उन की निरक्षरता धीरे धीरे खत्म होती जा रही है लेकिन जहां तक उन के ज्ञान का सम्बन्ध है वह किसी से भी कम नहीं। वह अपनी स्थानीय समस्याओं को भली प्रकार से समझते हैं और जानते हैं कि उनकी युक्तियुक्त हल कैसे हो सकता है। आप उन को अधिकार देंगे तो वह उन को सही तौर पर निभा सकते हैं, इस में ज़रा भी सन्देह नहीं।

आखिर में मैं गवर्नमेंट और मनिस्टर साहिब से प्रार्थना करूंगी कि मैंने जो बातें कही हैं उन पर जरूर ध्यान दिया जाए और अगर आप सही मायनों में गांव के लोगों का स्टैंडर्ड आफ लिविंग ऊंचा करना चाहते हैं तो उन्हें ज्यादा से ज्यादा अधिकार दिए जाऐ, ज़्यादा से ज़्यादा मौका दिया जाए कि वह इस जम्हूरियत में एक मज़बूत अंग बन कर भारत की तरक्की में अपना सहयोग दे सकें। मैं शहरों के साथ मुकाबिला नहीं करना चाहती, शहरों में भी गरीब लोग बसते हैं, लेकिन फिर भी अगर आप मुकाबला कर के देखें तो गांव के लोगों को कुछ नहीं मिलता। अगर हम उन को कुछ दे सकते हैं तो वह पंचायतों के ज़रिए ही दे सकते हैं। इसलिए पंचायतों को, जैसा कि मैंने निवेदन किया, ज्यादा अधिकार देने चाहिएं। इन शब्दों के साथ डिप्टी स्पीकर साहिबा, आपका धन्यवाद करती हूं कि आपने मुझे बोलने के लिए समय दिया।

योजना तथा विकास मन्त्री : डिप्टी स्पीकर साहिबा, यह फैसला किया गया था यह सिटिंग पांच बजे खत्म की जाएगी इस के अलावा यह भी फैसला किया गया था कि मुझे बोलने का एक घंटे का टाईम दिया जाएगा। इसलिए आप मेहरबानी कर के उस के मुताबिक देख लें। कि अभी और कितने मेम्बर साहिबान को बोलने के लिए मौका दिया जाना है क्योंकि हो सकता है कि तीसरी रीडिंग के वक्त भी कुछ मैम्बर साहिबान बोलना चाहें।

उपाध्क्षा : सब ने काफी बोल लिया है। अभी श्री सुरीन्द्र नाथ जी के बाद आप को वक्त दिया जाएगा। वैसे यह तै हुआ था कि इन दोनों बिलों पर एक साथ बहस हो जाए। पहली स्टेज पर ही डिस्कशन हो जाए और उस के बाद तो इन को रन थ्रू किया जाएगा। (The hon. Members have sufficientely discussed this Bill. The hon. Members will be permitted to speak after Shri Surinder Nath has spoken. It has been decided that both these Bills be discussed together. The Bills should be discussed thoroughly at the first stage and thereafter the Bills will be run through.)

श्री सुरिन्द्र नाथ गौतम (ऊना) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, यह जो अमैंडिंग बिल आज हाउस के सामने पेश हुए हैं इन पर बहुत से मैम्बर साहिबान ने अपने अपने विचार रखे हैं खास तौर पर बहुत से भाइयों ने इस बात पर खासी नुक्ताचीनी की है कि क्यों यह बिल पंचायतों की मौजूद मयाद खत्म होने के बाद लागू किया जाए। बल्कि बाबू जी ने तो यहां तक कह दिया है कि जो अमैंडमैंट रिजनल कमेटियों से आई है यह किसी तरह के दबाव के तौर पर लाई गई है। डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं उन को बताना चाहता हूं कि ....

उपाध्यक्षा : यह मनिस्टर साहिब का काम है। आप अपनी बात ही करें। (This is for the hon. Minister to reply. The hon. Member should put forth his own point of view.)

श्री सुरिन्द्र नाथ गौतम : मैं इसी बात पर आ रहा हूं। मैं यह कहना चाहता हूं कि जो शख्स जनता के द्वारा चुनकर आया है उसको हक हासिल है कि जब तक उसकी म्याद है वह नुमाइंदगी करे। जिन लोगों को गांव वालों ने चुनकर सरपंच बनाया, उसके बाद वह समिति का मैम्बर बना और उस के बाद जिला परिषद् में जाने का हक हासिल किया तो क्या वजह है कि गवर्नमेंट एक डिक्टेटराना बिल लाकर उसे अपने जम्हूरी हक से सुबकदोश कर दे ? अगर ऐसा किया जाता है तो उन लोगों के साथ सरासर बेइन्साफी होती। सरकार ने अब यह बहुत अच्छा किया जो यह प्रोवीज़न करदिया है कि जब कोई सरपंच बनने के लिए अपने नामीनेशन पेपर भरता है तो साथ ही यह भी लिख कर देना होगा कि अगर वह सरपंच चुन लिया गया तो उस हालत में जब कि वह एम. एल. ए या एम. पी. भी हो तो उसे सिर्फ एक ही ओहदे पर काम करना होगा और बाकियों से अस्तीफा देना पड़ेगा। अब पंचायतों की नई इलैक्शनें होने में सिर्फ पांच छः महीनों का वक्त रह गया है इस लिए लाजमी था कि उन लोगों के मौजूदा हकूक की रक्षा की जाती जोकि पिछले इलैक्शनों में चुनकर आए हुए थे।

इस के बाद मैं पंचायत सैक्रेटरीज़ की बाबत भी कुछ अर्ज़ करना चाहता हूं। इस में यह दर्ज किया गया है कि इन सैक्रेटरियों को तन्खाह तो पंचायतें देंगी लेकिन इन की ऐप्वाइंटमैंट और निगरानी पंचायत समितियां करेंगी। मैं यह निवेदन करना चाहता हूं कि इस सिलसिले में पंचायतों की कान्फ्रेंस होती रही हैं और सभी कांफ्रेन्सों में यह मांग की जाती रही है कि पंचायत सैक्रेटरीज़ की तनखाह गवर्नमेंट खुद बरदाश्त करे। कांफ्रेंसों में यह वायदे भी किए जाते रहे हैं कि गवर्नमेंट ज़रूर इस बात को ख्याल में रखेगी लेकिन अब जब बिल हमारे सामने लाए गए हैं तो यह सारा खर्चा पंचायतों के ऊपर डाला गया है। डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं आप की तवज्जोह इस अमर की तरफ दिलाना चाहता हूं कि आखिर पंचायतों की आमदन का जरिया ही क्या है। सिर्फ दो ही जरिए हैं जिन से उन को थोड़ी सी आमदन होती है। एक तो हाउस टैक्स और दूसरे सरकार ने जो यह फैसला किया कि मालिये का दसवां हिस्सा पंचायतों को दे दिया जाएगा। आम तौर पर पंचायतें बहुत छोटी छोटी हैं। मालिए का जो हिस्सा आता है वह तकरीबन 40 या 50 रुपए तक ही आता है। सैक्रेटरी की तन्खाह देने के लिए हर पंचायत को कम से कम पन्द्रह बीस रुपए माहवार देने पड़ते हैं। यानी जो मालिए का हिस्सा गवर्नमेंट पंचायतों को देती है वह तो सैक्रेटरी की तन्खाह पर ही चला गया। उसके बाद डिवैलपमेंट पर खर्च करने के लिए पंचायतें कहां से रुपया लाएंगी ? जिस वक्त पंचायतों को मालिए में हिस्सा मिलता है उसी वक्त पंचायत अफसर लिखकर भेज देते हैं कि सैक्रेटरी की इतनी इतनी तन्खाह इस में से देनी होगी। तो आप खुद ही अन्दाज़ा लगाएं कि जहां इतनी छोटी छोटी पंचायतें हों वहां पर वह इतने थोड़े से पैसों में से कैसे सैक्रेटरी की तन्खाह भी दे सकती हैं और साथ में तरक्की के कामों के लिए स्कीमें बना सकती हैं। इसलिए मैं आपकी वसातत से मनिस्टर साहिब के आगे पुर ज़ोर दरखास्त करूंगा कि सैक्रेटरियों की तन्खाह की जिम्मेदारी सरकार खुद अपने ऊपर ले और वह अपनी तन्खाह बराहे रास्त गवर्नमेंट के खजाने में से हासिल करें। इस के लिए गवर्नमेंट अपने बजट में कोई इन्तज़ाम करे। इस से पंचायतों को तरक्की की स्कीमें बनाने और उन पर कुछ न कुछ अमल करने का मौका मिलेगा गो यह एक हकीकत है कि उन की आदमन इतनी भी नहीं कि वह अपने फंडस में से कोई बड़ी स्कीम अपने इलाके की बेहतरी के लिए बना सकें....

Deputy Speaker : Please wind up now.

श्री सुरेन्द्र नाथ गौतम: बस जी मैंने एक बात और कहनी है ।

इस के बाद डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं आप के द्वारा सरकार से यह अर्ज़ करना चाहता हूं कि इस बिल में इस ने यह जो प्रोवीज़न की है कि ग्राम सभा की हाड़ी की फसल के बाद एक मीटिंग हो और एक सावनी की फसल के बाद मीटिंग हो यह बहुत अच्छा कदम उठाया है । यह पहले भी रखा गया था लेकिन पहले ऐसा हुआ कभी नहीं । अब उन्हें लाज़मी मीटिंग्ज़ करनी पड़ेंगी । मैं सरकार से दरखास्त करता हूं कि जहां साल में दो मीटिंग्ज़ लगाने के लिए इस ने इस बिल में प्रोवीज़न की है वहां यह इस बात का भी ख्याल फर्माएं कि ऐसी मीटिंग्ज़ के लिए कोई निगरानी का भी इन्तज़ाम किया जाए यानी यह देखना ज़रूरी होना चाहिए कि पंचायत ने मीटिंग की है कि नहीं की। कोई अफसर ज़रूर यह चीज़ जा कर देखे क्योंकि आम तौर पर यह देखा गया है कि गांव में पंचायत अफसर नहीं आते । फिर पहले तो गांव के लिए जो पलान बनते थे वह ऊपर से बन कर आ जाते थे लेकिन अब यह कर दिया गया है कि गांव वाले खुद अपनी स्कीमें बनाएं । वे अपनी मन मर्ज़ी के और अपने अपनें गांव की ज़रूरतों को सामने रख कर बनाएं । तो ऐसी हालत में यह और भी ज़रूरी हो गया है कि वहां पंचायत अफसर गावों के लोगों की मदद करने के लिए अकसर जाएं । (घंटी की आवाज़) बस जी मैं यह बात कह कर बैठ जाता हूं कि सरकार पंचायतों के सैक्रेटरीज़ की तनखाहों के सवाल पर ज़रूर गौर करे क्योंकि पंचायतों के पास इतने पैसे नहीं होते ।

योजना तथा विकास मन्त्री (सरदार दरबारा सिंह) : मैडम, आज सदन के सामने यह दो बिल जो ग्राम पंचायत एक्ट में अमैंडमैंट लाने के लिए लाए गए हैं, काफी देर से ज़ेरे गौर हैं और जो दोस्त इन पर बोले हैं मैंने उन्हें बहुत गौर से सुना है ।

(*Interruptions by Shri Babu Dayal Sharma*)

Deputy Speaker : Order please.

योजना तथा विकास मन्त्री : काफी देर से इन बिलों पर बहस हो रही थी और इन पर डिसकशन के लिए काफी वक्त दिया गया है ।

मैडम , सब से पहले जो जैनरल बातें मेरे कुछ दोस्तों ने इन दोनों अमैंडिंग बिलों के बारे में की हैं, उन के मुतल्लिक कुछ अर्ज़ करना चाहता हूं । यह दुरुस्त है कि जो पंचायत राज्य जो है वह इस लिए कायम किया गया है कि ताक्त जो सूबा की सरकार के हाथों में है वह उन लोगों के हाथों में चली जाए जो लोग इस ताक्त के बनाने वाले हैं और जब यह भरोसा उन में आ जाए कि हम इस ताक्त के मालिक हैं और हम इस को इस्तेमाल कर के अपनी बेहतरी के लिए काम कर सकते हैं उस दिन लाज़मी तौर पर हम कह सकेंगे कि पंचायत राज कायम हो गया है । यह साइलैंट रैवोल्यूशन होगी । सारे संसार में इस बात पर पहले रैवोल्यूशनज़ होती रही हैं और हम ने देखा है कि उन रैवोल्यूशनज़ के बाद वहां पर डिक्टेटरशिप कायम हुई है और आज भी जहां रैवोल्यूशनज़ हो रही हैं वहां भी यही कुछ हो रहा है । मैं शखसी तौर पर महसूस करता हूं कि ऐसी रैवोल्यूशन के बाद कई आदमी ताक्त अपने हाथों में ले लेते हैं । इसलिए मैं अर्ज़ करना चाहता हूं.....................

(*Interruptions by some Opposition Members.*)

Deputy Speaker : Order please. No Interruptions,

योजना तथा विकास मंत्री :तो मैं अर्ज़ कर रहा था कि आज हम सारे संसार में देखते हैं कि सारे संसार मे जो तबदीलियां हो रही हैं वह एक भयानक रूप में हो रही है उस से हमें पूरे तौर पर एहतियात करनी चाहिए। देश की आज़ादी के फौरन बाद हम ने विधान बनाया और यह डैमोक्रैटिक ढांचे का बनाया जिस में हम ने यह भी प्रोवीज़न की कि हम ने समुचे तौर पर डीसैंट्रेलाइज़ेशन आफ पावर करनी है। यह बिल इसी लिए लाए गए हैं क्योंकि हम अपने विधान को जिस की डिगनिटी को और सैंक्टेटी को मानते हैं, पूरे तौर पर अमल में लाना चाहते हैं और उस को अमल में लाने के लिए हम ने यह प्रोसैस अख्तियार किया है।

मैडम, आप को याद होगा कि जिस वक्त हमारा फर्स्ट फाइव-इयर प्लैन बना था वह सैंटर से बना कर दिया गया था लेकिन डीसैंट्रेलाइज़ेशन जब से हुई है तब से हम ने एक एक पंचायत को डायरैक्टिव दे दिया है कि वह अपनी तरक्की के लिए, जिस ढंग से उन की तरक्की हो सकती है, उस के लिए वह अपने प्लैन बनाएं अपनी गलियों को पक्का करने के लिए जौहड़ों को अच्छा करने के लिए, स्कूलों की बिल्डिंग को अच्छा बनाने के लिए यानी जो भी ज़रूरी चीज़ रफाए आम के लिए जो भी ज़रूरी चीजें हैं उन का पूरा प्लैन बना कर अपनी २ पंचायत समिति को भेजें। मैं पूछता हूं कि क्या यह अच्छी चीज़ नहीं है। कुछ ढांचे में जो हम ने धरा हुआ है जब हम प्लैन को तैयार करते हैं तो यह भी हो सकता है कि जो लोग समिति को चलाने वाले हों उन के पास उसे चलाने के लिए शक्ति न हो, वह कम पढ़े लिखे होने के कारण वह उसे ठीक से न बना सके लेकिन जो पैट्रन है उस से कोई इनकार नहीं कर सकता कि यह सब से बढ़िया पैट्रन है जो डैमोक्रेसी को सही मानों में चलाने के लिए हो सकता है। आज इस सदन में जो लोग बैठे हैं यह डैमोक्रेसी की ही पैदावार है और इस पंचायत राज के कायम करने से हम इस को तेज़ी से इतना पुख्ता करना चाहते हैं जिस से हमारे कदम जम सकें और जो डैमोक्रेसी आज हिन्दुस्तान में कायम हो रही है यह सारे दुनिया को रोशनी देने का काम दे सके और जितने संसार के मुल्क हैं वह भी इस बात को मान जाएं कि हिन्दुस्तान में जो डीसैंट्रेलाइज़ेशन आफ पावर हो रही है वह एक मुकम्मल नमूना है। जैसा कि हम कर रहे हैं वह हमारे नक्शे कदम पर चलें। तो यह एक साइलैंट रैवोल्यूशन है जोकि इस देश में लाया जा रहा है। संसार के दूसरे देशों में कत्ल हुए और खून-खराबा हुआ और यह उन्हीं लोगों का खून था जिन के लिए कि कहा गया कि वह इन्कलाब ला रहे हैं और फिर भी वहां पर एक या दूसरी किस्म की डिक्टेटरशिप ही कायम हो पाई। यह बात रोज़े रौशन की तरह अयां है कि हम कैपिटलिज्म की तरफ नहीं जाना चाहते, हमारा जो लीडर है पंडित नहरू वह नहीं चाहता कि यहां पर कैपिटलिज्म बढ़े, हम चाहते हैं कि यहां पर सोशलिज्म बढ़े। यह बात बिल्कुल वाजया है। अभी २ हमारे सामने प्राइवेट सैक्टर का ज़िक्र किया गया। यह कहा गया कि टाटा और बिड़ला की हकूमत बन रही है मगर यह कहना बिल्कुल गलत है। सरकार इस बात को बड़ी अच्छी तरह से समझती है कि देश के 90 फीसदी लोग चाहे वह देहात में रहते हैं या शहरों में रहते हैं उन की रोटी का गुजर भी बमुश्किल तमाम होता है। बाकी जो दस फीसदी हैं उन के होने से इनकार नहीं किया जा सकता मगर सरकार ने

[योजना तथा विकास मंत्री]

इस बात का पूरा यत्न किया है कि उन के हाथ में ताकत न चली जाए बल्कि देश में दिन बदिन सोशलिज्म का ज़ोर बढ़ता जा रहा है । पब्लिक सैक्टर बढ़ता जाता है, आप हर साल देखते हैं कि कुछ न कुछ नया ही इस सैक्टर में बनता चला जा रहा है । यह इस लिये किया जा रहा है कि यहां की जनता को रोज़ी मिले, उन को रोटी मिले और यह तभी होगा जब हमारा पब्लिक सैक्टर मज़बूत होगा । लेकिन अगर कोई कहे कि प्राइवेट सैक्टर एकदम खत्म कर दिया जाए तो यह नहीं हो सकता क्योंकि यह भी एक किस्म की ट्रांस्फर आफ पावर होनी है । आप ने आज़ादी की जंग लड़ी है और उस के बाद राजाओं-महाराजाओं के फ्यूडलिज्म को खत्म किया है, उन के जिस्म को खत्म नहीं किया । अब आप की डैमोक्रेसी की बदौलत वह भी घर २ जा कर वोट मांगते हैं । यह ट्रांस्फर आफ पावर है, सत्ता को छीनना है, किसी आदमी को खत्म नहीं किया गया । इसी तरह से आहिस्ता २, प्राइवेट सैक्टर को कमजोर और पब्लिक सैक्टर को मजबूत बनाना है । मैं यह बात पूरी तरह से सोच समझ कर कह रहा हूं कि देश में जो भी सरकार बनेगी वह कायम तभी रहेगी अगर वह डैमोक्रेसी और सोशलिज्म की तरफ जाने वाली होगी । इस बेसिक बात को सामने रख कर यह अमैंडमैंट्स लाई गई हैं । इन के मुताल्लिक जो कुछ मेरे दोस्तों ने कहा है मैं उस हर बात का जवाब देना चाहता हूं मगर उस से पहले मैं यह बताना चाहता हूं कि यह बिल है क्या ।

एक बात मैं साफ कहना चाहता हूं कि चुनाव हुए तीन साल पूरे होने को हैं, यह दिसम्बर तक पूरे हो जायेंगे । मुझे देश पर आने वाली किसी मुसीबत का या ऐमरजेंसी का पता नहीं जिस की वजह से चुनाव पीछे डालने पड़ जाएं लेकिन हम इस बात को दिल में लिये बैठे हैं कि यह चुनाव कराएंगे और कि यह होने वाले हैं । (तालियां) तीन साल के बाद इलैक्शन होने वाली है इस बात को आप निश्चित ही समझें एक कम्यूनिस्ट मैम्बर ने कहा था कि ब्लाक समितियों और जिला परिषदों के चुनाव पड़े हैं। यह ठीक है कि कुछ के रह गए हैं मगर वह तो इस लिये हुआ कि वहां पर रिट पैटीशन्ज़ हो गई । अब यह तो किसी का भी हक है कि कोई भी अगर महसूस करे कि कोई गलती हुई है तो वह ठीक करवाने के ख्याल से रिट कर दे । इस तरह से रिट्स हुई और वह चली हैं । अब खाली हुई हैं तो चुनाव कराए जा रहे हैं । (विघ्न) तो मैं ग्राम पंचायत के बारे में अर्ज कर रहा था कि यह प्रोवाइड किया है कि जितने लैजिसलेटर हों वह लिख कर दें कि अगर हम पंचायतों के मैम्बर चुन लिए गए तो हम इधर से अस्तीफा दे देंगे और लैजिसलेटर नहीं रहेंगे । वैसे मुझे कोई दोस्त ऐसा करने वाला मालूम नहीं होता कि जो यह कहेगा कि मैं पंचायत का मैम्बर रहूंगा और असैम्बली की सीट छोड़ता हूं । इसलिए यह कोई बड़ी परेशानी की बात नहीं है । इस का जो मुद्दा है, जैसा कि बाबू बचन सिंह जी ने कहा कि ताकत जो है यह आम लोगों के पास जानी चाहिए । असैम्बली और पार्लियामैंट के पास तो काफी ताकत होती है । और अगर इन बाडीज़ के मैम्बर सरपंच या पंचायत समिति के चेयरमैन बन जाएंगे तो इस से उन की शक्ति बढ़ नहीं जाएगी । वैसे मुझे यह बात याद है कि कुछ ऐम० ऐल० ए० साहिबान जोकि प्राइमरी इलैक्शन में सरपंचों के लिये खड़े हुए वह बन न सके तो बिल्कुल खत्म हो गए । जो शख्स अपने ही गांव में सरपंच न बन सके उस की पापुलैरिटी का आप अन्दाज़ा कर सकते हैं, वह उन लोगों को कैसे रैप्रिज़ैंट कर सकता है । यह हमारी बदकिस्मती है कि हम अभी तक यह नहीं समझ सके कि एक लैजिसलेटर की क्या जिम्मेदारी है । उस ने तो अपने

हलके की तकलीफें सदन में पेश करनी हैं, देश की कन्स्टीट्यूशन को सामने रख कर ऐसी चीजें यहां पेश करनी हैं जोकि प्रोग्रैसिव हों। मगर वह काम कुछ अधूरा रह जाता है। इस तरफ ज्यादा तवज्जुह की जरूरत है और इस बात की तरफ कम तवज्जुह होनी चाहिए कि मैं किस तरह से ज्यादा से ज्यादा जगहों पर रह सकूं। इसी खराबी को दूर करने के लिए यह तरमीम है।

दूसरी बात इस में मीटिंग्ज़ बारे है। यह बात पहले भी इस में थी मगर कोई तारीख इस में नहीं थी कि ग्राम सभा कब मीट करेगी। मैं इस बात को मानता हूं कि सारे सूबे में सरपंचों ने बाकायदगी से सारी जगह मीटिंगें नही बुलाई इस लिये यह जरूरी समझा गया कि इस बात का प्रोवियन ही कर दिया जाए कि साल में दो दफा यानी हाड़ी और सावनी के बाद मीटिंग जरूर हो। इस में पंचायत सारा हिसाब-किताब देगी और बताएगी कि उस ने क्या काम किया है। वह प्लैन भी तैयार करेगी। इस तरह से जब वहां पर सारे वोटर इकट्ठे होंगे तो अपनी शिकायतें भी पेश कर सकेंगे। जब पंचायत तारीख मुकर्रर करेगी उस दिन हमारा एक अफसर वहां हाजिर हो जायगा और इन्तजाम करेगा कि यह मीटिंग हो। और जो कमियां हैं या जो ऐम्बैज़लमैंट या कोई और खराबी जो नोटिस में आए उस को दूर करने के लिये मुनासिब कार्यवाही कर सके।

यह तो इस बात को खत्म करेगा जो शिकायत एम. एल. एज़ करते हैं दफतर में और जो रकम utilize की जाती है उसमें जो नुकस हो वह पता लग जाएंगे। फिर आम तौर पर लोग गांव में पंच और सरपंचों को बता सकते हैं कि किस ढंग से खर्च किया जा रहा है। यह तो मुफीद होगा गांव की एडमिनिस्ट्रेशन को चलाने में और सहूलियत पैदा करेंगे। जितनी भी खराबियां हैं वह दूर की जा सकें इसलिए यह तरमीम लाई गई। फिर मैं तो यह भी चाहूंगा कि दो बार जरूर मीटिंग्ज की जाए हाड़ी और सावनी पर। मैं तो यह भी चाहता हूं कि तारीख भी अभी से ही मुकर्रर कर दीया जाएं कि फलां फलां तारीख को मीटिंग्ज़ होंगी। न होंगी तो उस सरपंच के खिलाफ एक्शन लिया जाएगा कि क्यों मीटिंग नहीं की गई।

तीसरी बात इन्होंने ग्राम सैक्रेटरी के बारे कही है। बहुत कुछ कहा गया नंगल से आए हुए मेम्बर साहिब ने भी एतराज किया कि सैक्रेटरी के पैसे सरकार दे मुझे इस बात में इत्तफाक नहीं। मैं अर्ज़ करना चाहूंगा कि यह सवाल उठा कि ग्राम पंचायत का सैक्रेटरी हो लेकिन ग्राम पंचायत को इजाज़त नहीं कि वह सैक्रेटरी को रख सके। मैं रूल्ज़ में नहीं जाना चाहता और यह ठीक है कि पंचायत की कोई जिम्मेदारी है। और वह जवाबदेह है पंचायत समिति को इस लिए इसका सैक्रेटरी रखे जाने की इजाज़त पंचायत को होनी चाहिए। प्रौब्लम यह है कि एक पंचायत का एक सैक्रेटरी नहीं। 10 या 15 पंचायतों में एक सैक्रेटरी है। कई की फिनांशल पोज़ीशन अच्छी नहीं कि वह सैक्रेटरी को पे कर सके। कई जगह पर पार्ट-टाईम है और उन्हें as पारट-टाईम पे किया जाता है। यह ठीक है और इस में दो राएं नहीं हो सकती कि एक पंचायत में एक सैक्रेटरी होना चाहिए। लेकिन कई के पास फंड्ज़ नहीं हो सके कि वह होल-टाईम सैक्रेटरी को पैसे दे सकें। तीसरा यह कि पंचायत सैक्रेटरी के बारे में जो रूल्ज़ बनाए गए हैं वह यह हैं कि सैक्रेटरी पढ़ा लिखा हो और इस हालत में गांव का पटवारी या स्कूल मास्टर ही पढ़ा-लिखा मिलता है उसको भी पार्ट-टाईम रखने की इजाज़त होगी या अगर

[योजना तथा विकास मंत्री]
वह होलटाईम करना चाहे तो यह फैसला पंचायत करे और वह फैसला पंचायत समिति के पास चला जाएगा। रूल्ज़ में प्रोवीज़न इस तरह का है और जो कमी है उसे हम रूल्ज़ बनाते वक्त दूर कर देंगे ताकि किसी को शक की गुंजाइश न रहे। (विघ्न)

Babu Bachan Singh : Thank you.

योजना तथा विकास मन्त्री : दूसरे सरवैंट्स को हम ने नहीं छेड़ा किसी खास काम के लिए स्पैसिफिक जाब के लिए रख सकते हैं।

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਅਜੀ ਸ਼ੁਕਰੀਆ ਜੀ।

योजना तथा विकास मन्त्री : एडमिनिस्ट्रेशन के बारे में बात हुई। अगर कोई ग्राम पंचायत किसी काम में कोताही करेगी, शामलात की जो ज़मीन है उसे अच्छी तरह से नहीं रखेगी, उसका इन्तज़ाम और देख-भाल नहीं करेगी और कई बार सरपंच और पंच भी इस को खराब करने की कोशिश करते हैं और tenants को नाजायज़ तौर पर दे देते हैं और इन्ट्रैस्ट अपना ही रखते हैं तो ज़ाहिर है कि काम ठीक तौर पर नहीं चलेगा और तावील में काम होगा तो एड-मिनिस्ट्रेशन को संभाल लिया जाएगा। इस पावर से कतई सरकार का यह मंशा नहीं कि एड-मिस्ट्रेशन हमेशा के लिए सरकार अपने हाथ में ले लेगी। इसलाह के लिए ही यह कार्रवाई की जा सकती है।

बाकी रही यह बात कि अमल नहीं होगा या आपोज़ीशन का ये खदशा जो इस के बारे में है मैं अर्ज़ करूंगा कि हमने ऐसी चीज़ों को रोकने और देखने का पहले से ही प्रबन्ध किया हुआ है। डिस्ट्रिक्ट लैवल पर भी कमेटी है। यहां पर हरचरण सिंह ने पटियाला के वाक्यात बताए कि वहां 7 हजार बीघे ज़मीन उनके पास है और हरिजनों को बराए नाम ही दी गई है या और भी शिकायात आ सकती हैं कि वह किसी पंच या सरपंच के पास है तो इन चीज़ों को देखने के लिए हम इफैक्टिव स्टैप्स लेने वाले हैं। हर जिले में पहले से ही डिस्ट्रिक्ट डिवैल्पमैंट पंचायत आफि-सर्ज़ लगे हुए हैं। और वह होल टाईम होंगे और उनकी ज़िम्मेदारी होगी। उन्हें सारे ज़िले की शामलात का पता होना चाहिए। कितनी कितनी जमीन किस गांव के पास है, किस कीमत पर दी गई है। वहां कम से कम कीमत क्या है फिर ज़मीन किस के हाथ में है। यह सब डी. डी. पी. ओ. के पास होगा। अब तक उनके पास जुडिश्यल काम भी होता ह रहा है अब यह फैसला भी किया गया है कि जुडिशियल काम अब वह नहीं करेंगे। और दस पन्द्रह दिन हर महीने में देहात में लगाएंगे ताकि खुद देख सकें कि कहां पर खराबी है और कौन कर रहा है। अगर तहकीकात करनी है या प्लैन बनानी है और रूल्ज़ बनाने हैं तो समिति की मीटिंग होगी उस में भी वह मदद करेगा। यह उसकी ज़िम्मेदारी होगी और उसे इस काम के लिए जिम्मेवार ठहराया गया है। जहां यह खराबियां होंगी वह पंचायत की मीटिंग में और समितियों की बैठक में आएंगी और वह एडवाइज़ करेगी तो एक्शन लिया जाएगा प्रापर्टी को एडमनिस्ट्रेटर करने में मदद करेगा। फिर यह भी कि इस हद तक इसे दुरुस्त करना चाहिए या वापिस करना चाहिए क्योंकि यह ज़िला के मुफाद के खिलाफ है और यह सारी ज़िम्मेदारी तो पंच या सरपंच की ही रहेगी। हम तो ज़िला परिषद् की एडमिनिस्ट्रेशन मुशतरका करना चाहते हैं ताकि फायदा पंचायतों को हो सके

एक बात ज़िला परिषद् के चेयरमैन के बारे में कही गई। चेयरमैन जो ज़िला परिषद् का चेयरमैन हो, ब्लाक समिति का और पंचायत समिति का भी चेयरमैन भी हो और सर-

प'च भी हो तो उसके लिए फिजीकली काम करना मुशकिल हो जाता है। जिला परिषद् कंट्रोलिंग बाडी है और वहां पर विलेज की प्लैन को कनसौलिडेट करके सरकार को भेजना होता है। इसकी भारी ज़िम्मेदारी होती है। अगर चेयरमैन ब्लाक समिति में जाता है तो उसके कुछ वैस्टिड इन्ट्रैस्ट भी होते हैं। और फंड्ज़ को एडजस्ट भी करना होता है। अगर उसकी नियत बुरी हो जोकि एक ह्यूमन वीकनैस है तो इस बात की तरफ उसका ध्यान आ सकता है। तो इसलिए वह एक ही जगह पर रह सकता है और दूसरी जगह से अस्तीफा दे दे। जिला परिषद् का चेयरमैन रह कर उसे अस्तीफा देना होगा पंचायत समिति के चेयरमैनशिप से। लेकिन अगर वह मेम्बर ब्लाक समिति या पंचायत समिति का है और चेयरमैन है तो वह अस्तीफा देकर मैम्बर रह सकता है। ऐसा प्रोवीज़न किया गया है।

इसके साथ साथ नो-कान्फीडेंस मोशन के बारे में कहा गया। मैं यकीन दिलाता हूं कि डैमोक्रेसी के मुताबिक हमने इस मेंएकोमोडेशन रख ली है। पहले यह था कि किसी के खिलाफ तीन साल तक नो-कान्फीडेंस नहीं होगी। मेम्बरों को रीकाल करने के इख्तयार को भी इस्तेमाल करने के बारे में था। यह चीज़ किसी न किसी छोटे या बड़े स्केल मे हमें रोज मिलती है कि चेयरमैन नहीं मानता। कोई झगड़ा किसी बात पर होता है और क्योंकि उसे अधिकार मिलता है तीन साल तक काम करने का जो चुनाव हो उसे तब तक काम करने दिया जाए ताकि दिहात की तरक्की का काम न रुके। वहां पर अगर इस बात का अहसास हो कि वह काम नहीं करता और उन मेम्बरों को जिन्होंने उसे सर्व सम्मति से चुना है बहुसमिति से चुना हो उन्हे यह भी अधिकार देना मुनासिब था कि वह 2/3 मेजारिटी से उसे निकाल दे। अगर फेल हो जाए तो दो साल के लिए काम करने दिया जाए ताकि हर बार उसे नई मुसीबत न उठानी पड़े और यह ऐसी बातों को दूर करने के लिए किया है। और इस में कनसिड्रेशन यह भी रखा है कि वहां कोई डिक्टेटर न हो। इस लिये नोकान्फीडेंस की प्रोवीज़न इस में रखी गई है। यहां पर पंडित मोहन लाल दत्त जी ने कहा कि पंचायतों और ज़िला परिषदों में वह लोग लिये जाएं जो भले हों। इस में कोई शक नहीं कि भले और ईमानदार आदमी ही कौम के लिए कुछ कर सकते हैं। गांव में अकसर भले आदमी ही होते हैं उन में मुल्क के लिए काम करने का भी जज्बा होता है। मैं यह मानता हूं कि मेज़ारिटी का ऐटीच्यूड ऐसा ही होता है और यह काफी हद तक ठीक ही रहता है बशर्ते कि पोलीटीकल पार्टीज़ इस में दखल न दे। वहां पर जो इलैक्शन लड़े जाने हैं वह किसी पार्टी बेसिज़ पर नहीं लड़े जाने उन्होंने तो वहां के लोगों की बहुसम्मति से ही आना है। मैं अपनी पार्टी की तरफ से कह सकता हूं कि इलैक्शन में बिलकुल दखल नहीं देंगे। हम उस कैंडीडेट की इमदाद करेंगे जो उस गांव की बेहतरी के लिए ठीक साबत होगा। चाहे वह किसी भी पार्टी से ताल्लुक क्यों न रखता हो। हम उसे कामयाब कराने की कोशिश करेंगे जो जनता का काम करने में खुशी महसूस करता हो। जो कौम के लिए काम करना जानता हो। इस में कोई शक नहीं है कि अगर कोई पार्टी फैसला करना चाहती है तो उस का हक है कि ऐसा वह करे मगर यह और भी अच्छा होगा कि जो काम किया जाय वह पार्टी लैवल सेऊंचा उठ कर किया जाये। यह चीज़ ममनूह नहीं है अगर हम कोई फैसला करते हैं जिस से देश का निर्माण हो। मगर कोई ऐसा फैसला नहीं होना चाहिए जिस से देश का निर्माण रुक जाये। पार्टी में बैठ कर भी हम ऐसे शख्स का इन्तखाब करते हैं जो बाहर से हैं मगर देश के निर्माण में सहायता दे सकता है तो उसे ज़रूर इन्तखाब करना चाहिये। मैं सब से पहला आदमी हूंगा जो ऐसे फैसले पर मुबारकबाद दुंगा। पंडित मोहन लाल दत्त भी तो इसी तरह से पार्टीज़ के कान्फीडेंस

[योजना तथा विकास मन्त्री]

के कारण ही आये हैं वह अगर कोई काम अपने इलाका में करें तो अपने ज्यादा साथियों के सहयोग से कर सकते हैं। बहुत सी बातें आज मैरिट के आधार पर ही की जाती हैं मगर जब तक प्रैक्टिकली पार्ट न प्ले किया जाये उस वक्त तक उस काम का ऐफीशैंटली होना नहीं माना जा सकता। इसलिए पोलीटीकल पार्टीज़ को चाहिये कि वह गांव के लोगों को काम करने दें और अगर इस तरह से वह अपने हाथ खैंच लें तो यह एक बहुत ही अच्छी बात होगी। यहां पर पावर पालिटिक्स इन को आज़माना नहीं चाहिए। इस के अलावा यह चीज़ भी इसमें रखी गई है कि कैबिनट के मैम्बर की तो कोई बात ही नहीं है, इस में इस सदन के मैम्बर या पार्लियामैंट के मैम्बर भी नहीं लिये जा सकेंगे। इस तरह से जो इन ब्लाक समितियों और ज़िला परिषदों की तरतीब का ढांचा है वह कमज़ोर हो जाने का डर है। हम इस तरह से इलैक्शन के और झंजट में भी पड़ना नहीं चाहते। हम ने वह रास्ते अपनाए हैं जो आपसी मतभेद दूर करने के लिए हों और मिल कर काम करने में हमें सहायता देते हों। यह भी ख्याल ठीक नहीं है कि हम कोई डिक्टेटरशिप का रास्ता अख्तियार करने वाले हैं। यह कहा गया कि अगर ऐसा रास्ता अख्तियार किया तो यह हो जाएगा व ह हो जाएगा। इस में ऐसी कोई बात नहीं है। किसी को रिडीक्यूल करना यह एक ना मुनासिब बात है। यहां पर पंचायतों की ज़मीन वापस देने का सवाल उठाया गया था। यह ठीक है कि इस मुआमले में कोताही हुई, यह मैं मानता हूं लेकिन जब यह सारा मुआमला कोआप्रेटिव डिपार्टमैंट ने मुझे लिखा तो मने उस पर फौरन यह लिख दिया था कि यह कोआप्रेटिव डिपार्टमैंट की ज़मीन है जो कि पंचायतों को जानी चाहिये। मगर इस के पीछे जो बातें कही गई वह मैं मुनासिब नहीं समझता। शामलात देह में जो द्रख्तों का सवाल है यह एक बहुत ही पुराना सवाल है। इस के इलावा बहुत सारे गांवों में जंगलात की ज़मीन भी आ गई है जिन में द्रख्त हैं और यह शामलात-देह है देहात वाले यह चाहते हैं कि क्यों ना उन को यह द्रख्त दिये जायें। जंगलात की ज़मीन तो उन को दे दी गई है मगर द्रख्तों की मालिक सरकार है। यह रूल बड़ी देर से है। मैं खुद महसूस करता हूं कि जो प्रापर्टी सरकार ने मुन्तकिल की है उस के जो हकूक हैं वह मिलने चाहियें। कुछ हद तक तो यह बात ठीक है मगर इस की रूलज़ में कहीं भी प्रोवीज़न नहीं है। यह सारा कुछ देखते हुए हम जितनी भी ज्यादा से ज्यादा ताकत पंचायतों को दे सकते हैं देने की कोशिश करेंगे। हम चाहते हैं कि पंचायत अपने हकूक इस्तेमाल करे और ज्यादा से ज्यादा इस्तेमाल करें। कोआप्रेशन के ढंग से अगर काम किए जायेंगे तो ज्यादा से ज्यादा रुपया देने की कोशिश की जायेगी। Perhaps you have not seen the Bills. I have explained what is in the Bills.

ਕਾਮਰੇਡ ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਭੌਰਾ: ਕੀ ਮੈਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਪੁਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਕ ਐਮ. ਐਲ. ਏ. ਜਾਂ ਐਮ. ਪੀ. ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਜਾਂ ਜ਼ਿਲਾ ਪਰੀਸ਼ਦਾਂ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਦੇ ਬਨਣ ਵਿੱਚ ਜੋ ਕੰਪਲੀਕੇਸ਼ਨਜ਼ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਕੋਈ ਗਲ ਦਸੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ?

ਯੋਜਨਾ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਮੰਤਰੀ: ਤੁਹਾਡੇ ਏਥੇ ਤਸ਼ਰੀਫ ਲਿਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਗੱਲ ਮੈਂ ਕਹੀ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਦਫਾ ਬਹੁਤੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਅਫੈਕਟਿਡ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ੫੦ ਦੇ ਕਰੀਬ ਸਾਰੇ ਅਸੀਂ ਮੈਂਬਰ ਹਾਂ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਅਫੈਕਟਿਡ ਹਾਂ। ਇਹ ਕੋਈ ਵੱਡੀ ਗਲ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਹੀ ਕਹਿ

ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਕੋਈ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵਿਚ ਮੈਂਬਰ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ, ਮੈਂਬਰ ਲੈਜਿਸਲੇਟਿਵ ਕੌਂਸਲ ਜਾਂ ਮੈਂਬਰ ਪਾਰਲੀਆਮੈਂਟ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁਦਾ ਹੈ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇਵੇ ਫੇਰ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਹੀ ਮੁਖ ਰਖ ਕੇ ਅਗਲੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਅਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਹੋਣੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਤਾਂ ਮਹਿਜ਼ ਇਸ ਦਫਾ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਹੈ ਅਗਲੀਆਂ ਇਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਲਿਖਾ ਕੇ ਲੈ ਲਿਆ ਜਾਇਆ ਕਰੇਗਾ ਜੇ ਉਹ ਮੈਂਬਰ ਬਨਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪੰਚਾਇਤ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਬਣ ਨਹੀਂ ਸਕੇਗਾ।

ਕਾਮਰੇਡ ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਭੌਰਾ : ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹੋ।

ਯੋਜਨਾਂ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਮੰਤਰੀ . ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਥੇ ਇਕ ਹੋਰ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁਦਾ ਹਾਂ ਉਹ ਇਹ ਕਿ ਏਥੇ ਸਬ-ਰਜਿਸਟਰਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਇਕ ਪ੍ਰੈਕਟੀਕਲ ਡਿਫੀਕਲਟੀ ਸਦਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਉਹ ਇਹ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਰਿਜਨਲ ਕਮੇਟੀਆਂ ਵਿਚ ਇਕੋ ਦਿਨ ਗ੍ਰਾਮ ਪੰਚਾਇਤ ਬਿਲ ਆਏ। ਪੰਜਾਬੀ ਰਿਜਨਲ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਉਸ ਦਿਨ ਕੋਈ ਮੀਟਿੰਗ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ। ਹਿੰਦੀ ਰਿਜਨਲ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਉਸੇ ਦਿਨ ਇਹ ਬਿਲ ਪਾਸ ਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪੰਜਾਬੀ ਰਿਜਨਲ ਕਮੇਟੀ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਫਿਜ਼ਾ ਹੋਈ ਕਿ ਉਥੇ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਤੇ ਵਾਰ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਇਤਫਾਕ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਕਸਰ ਰਿਜਨਲ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਸਮਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਐਕਸਟੈਂਨਸ਼ਨ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਵੀ ਲਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

मैं चाहता हूं कि कोई काम्परिहैंसिव बिल लाएं इसलिए मैं अपील करूंगा हाउस के सारे मैम्बर साहिबान से कि वे अपनी अपनी सजैशन्ज़ हमें दें और लिख कर दें ताकि उनको सामने रख कर सदन के लीगल एक्सपर्ट मैम्बर साहिबान की एक कमेटी फार्म कर दी जाए जो इस पर विचार करे और बाद में लीगल रिमैम्बरैंसर को ड्राफ्ट करने के लिए भेज दे। इसी तरह से आप अपने अपने ब्लाक्स में जा कर स्टडी करें और जहां जहां वर्किंग में खराबी है उसको नोट करके मुझे दें तो मैं उन्हें सुधारने की कोशिश करूंगा। लेकिन इसके लिए मैं समझता हूं कि दो महीने का अर्सा काफी है जिस में आप जो भी बात अपनी तरफ से काम की बतलाना चाहें बतलाएं जिससे कि एक बार में ही सब कुछ हो जाए। मैं खुद सारे पंजाब में जाऊंगा और जिला परिषद् के चेयरमैन, वाइसचेयरमैन और तमाम एम. एल. ऐज़ और एम. पीज़ से जो हैं उनको एक जगह इकट्ठा करूंगा और साथ में ज़िले के अधिकारियों को बुला कर बात करूंगा और जो ढ़ंग सही हो सकता है वह अपनाने की कोशिश करूंगा (प्रशंसा)

4.00 p. m.

इसके बाद सरदार गुरबख्श सिंह कामरेड साहब ने जो 6 पंचों के बारे में बात कही है कि उनको बावजूद इसके कि हाईकोर्ट ने बहाल कर दिया लेकिन रिइनस्टेट नहीं किया गया। वह मुझे मुकम्मल इनफर्मेशन दें तो मैं ज़रूर गौर करूंगा। और यह बात की गई कि किसी पंच को 10 नम्बर में दर्ज कर दिया गया। मुझे पता नहीं कि क्यों ऐसा किया गया यह तो पुलिस को पता होगा। अगर आप इस बात को नाजायज़ समझते हैं कि उसे 10 नम्बर में दर्ज किया गया तो लिख कर दे दीजिए।

एक बात बाबू बचन सिंह जी ने बहुत गर्मी में आ कर कह दी कि हम खानाजंगी की तरफ बढ़ रहे हैं और देहात में रूसी निजाम किया जा रहा है और शहर में कैपिटलिज़म लाया जा रहा है। मैं उन्हें कहना चाहता हूं कि बाबू जी ऐसी बात नहीं। न जाने उन्होंने क्यों किस री

[योजना तथा विकास मंत्री]

में आ कर ऐसे लफज़ कह दिए। कोई खानाजंगी नहीं होने वाली और न देहातों में या शहरों में ऐसा हो रहा है जैसा कि बाबू जी ने बयान किया। मैं उन्हें बता देना चाहता हूं कि इस देश से टाटा, बिड़ला आहिस्ता आहिस्ता खत्म हो रहे हैं। यह ठीक है कि वे एक तलवार से नहीं हटाए गए। बाबू जी ने तो स्वयं बड़ी स्टडी की है। मैं उन्हें इतना ही कहूंगा कि एक ही देश में दो तरह के निज़ाम नहीं कायम किए जा सकते हैं। जहां तक डैमोक्रेसी का ताल्लुक है सब को पता है कि लोगों को यह हक हासिल है कि वह अपने जज़बात वोट की मार्फत डिब्बे में डाल दें। और यहां पर यह सब को अधिकार मिला हुआ है। यहां खाना जंगी नहीं आ सकती। यह उस वक्त आती है जब लोगों की कलम खींच ली जाती है, अपने विचार प्रकट करने का अवसर छीन लिया जाता है, राइट आफ वोट छीन लिया जाता है लेकिन डैमोक्रेसी में खानाजंगी का क्या काम। बाबू जी तो डैमोक्रैसी के लिए लड़ते रहे हैं, लड़ रहे हैं और लड़ते रहेंगे।

जहां तक यह कहा गया कि सरकार किसी न किसी तरीके से अपनी ही सैंट्रेलाइज़ेशन रखना चाहती है। मैं इसकी तरदीद करता हूं कि सरकार का कभी यह इरादा नहीं बल्कि डैमोक्रेसी के सही असूलों पर चलती हुई सरकार यह चाहती है कि जो कम्युनिटी क्रिएट हो जाती है और जो ग्रुप फार्म हो जाते हैं और खास आदमियों के हाथों में अधिकार चला जाता है वह न जाए और पंचायत राज्य का यही मतलब है हमें ज़ेहन साफ करने होंगे और ऐसे मन बनाने होंगे जिस से हम दूसरी बातें भूल जाएं और पंचायतों में उन आदमियों को आने दें जो पढ़े लिखे हुए हैं और काम कर सकते हैं। पंचायतों के जितने यूनानीमस इलैक्शनज होंगे उतना ही अच्छा है। मैं समझता हूं कि जो लोग वोट लेकर आते हैं उन में थोड़ी सी कमी होती है। वह यह है कि वह उन लोगों का काम करते हैं जो उन को वोट देने वाले होते हैं। यह एक ह्यूमन कमज़ोरी है। इस बुराई को दूर करने की एक ही बात हो सकती है। वह यह कि इन को सोचना चाहिए हम अच्छे आदमी आगे लाएं। पिछले इलैक्शनज़ में जो पंचायतों के और समितियों के हुए हैं उस में पोलीटीकल पार्टीज़ दखल देती रही हैं। जब पोलीटीकल पार्टीज़ दखल दें तो फिर दो धड़ बन जाते हैं और उन की अपनी अपनी आइडियोलाजिकल एपरोच होती है जिस से खींचातानी बढ़ती है। डिप्टी स्पीकर साहिबा, जो आदमी डैमोक्रैसी में फेथ न रखता हो वह सारी ताकत को केंद्रित कर के अपने हाथों में लेता है। लेकिन हम यहां पर मुकम्मल डीसैंट्रेलाइज़ेशन करने जा रहे हैं। हम ने यह आर्डर कर दिया है कि जो बी. डी. ओ एण्ड पी. ओ. होगा वह पंचायत समिति और ज़िला परिषद् की हिदायतों के मुताबिक काम करेगा। आज डी. सी. भी इनकार नहीं कर सकता कि वह इन की मीटिंग में नहीं जाएगा। जहां पर कि जिला परिषद् का चेयरमैन परिज़ाइड कर रहा होगा। कोई भी आफिसर जिसे नोटिस जाएगा उसे मीटिंग में लाज़मी तौर पर जाना ही होगा। अगर कोई नहीं जाएगा तो उस के खिलाफ एकशन लिया जाएगा यह डैमोक्रैसी का ही नतीजा है। इस लिए मैं यह कहूंगा कि जो आदमी ईमानदार हो और समझदार हो उस को ही इलैक्ट करना चाहिए। अगर हम एम. एल. एज़ पर पाबन्दी न लगाएं तो सारी ताकत इन के हाथों में ही आ जाएगी। एम. एल. एज़ तो पोलीटीकल आदमी हैं। अगर यह पंचायतों पर भी कब्जा कर के बैठ जाएं तो वहां पर पार्टीबाज़ी खड़ी हो जाएगी। जिस से कि डिवैलपमैंट के काम रुकते हैं। डिवैलपमैंट तब हो सकती है अगर पार्टी बाज़ी न हो। इस लिए जहां तक हो सके पंचायतों के इलैक्शनज़ यूनानीमस होने चाहिएं। मैं मानता हूं इस बात को

कि मुश्किलात हमारे सामने हैं । यहां पर शिकायत की गई है कि पंचायतों की 1/3 ज़मीन हरिजनों को नहीं दी गई है । हम ने कोशिश की है कि शत प्रतिशत जमीन उनको मिले और जो विलेज अकानोमी है उस में भी उन का हिस्सा हम बनाना चाहते हैं । हम ने कहा है कि हरिजनों को कोआप्रेटिव सोसाइटीज़ में तरजीह दी जाए । मैं मानता हूं कि कहीं कहीं नावाजब बातें भी हुई हैं । लेकिन जब कोई बात मेरे नोटिस में आती है तो मैं फौरन एकशन लेता हूं । अगर किसी सरपंच के खिलाफ गबन की शिकायत हो तो उसे ससपैंड करके उस की उसी वक्त मैं इन्क्वायरी करता हूं और इन्क्वायरी के बाद एकशन लिया जाता है । कई केसिज़ में जहां फैसला किया गया था लेकिन बाद में फिर पता लग गया कि उस ने गबन किया है उस का केस फिर री-ओपन करके उस का केस पुलिस में दिया । मैं कुरपशन और गबन करने वाले लोगों के हक में नहीं इस लिए यह प्रोग्रैसिव नुक्तानिगाह से ठीक बिल है । बाकी इस में अगर कोई चीज़ रह गई है, जैसे प्वाइंट आऊट भी किया गया है कि उन को सही करने के लिए ग्राम पंचायत के पास पावर है और पंचायत के पा स नहीं है । ऐसी चीजें और भी अगर मेरे नोटिस में लाएंगे तो उन की लाइट में एक कम्परिहैन्सिव बिल लाया जाएगा । इस से ज्यादा मैं और कुछ नहीं कर सकता । मैं एक कम्परिहैन्सिव बिल लाने के लिए आप की मदद चाहता हूं । आप जब देहातों में जाएंगे तो सब डिफीकल्टीज़ को स्टडी कर के आप मुझे लिखें । फिर उन को कनसिडर करके हम कम्परिहैन्सिव बिल लाएंगे । ऐनीमल हसबैंडरी, एग्रीकल्चर और कम्युनिटी डिवैलपमैंट के डिपार्टमेंट्स से जो पैसा मिलता है वह देहातों की अकानोमी को दुरुस्त करने के लिए खर्च होता है । काम करने वालों में चाहे कुछ नुकायस हों लेकिन पैसा वहां पर लगाया जाता है । इस के इन्तज़ाम में अगर कोई खराबी है तो वह दूर हो सकती है । यह बात ठीक है कि शहरों में अभी अमैनिटीज़ ज्यादा हैं लेकिन इम्तियाज करने का कोई फायदा नहीं । हम देहातों को भी शहरों के लैवल पर लाएंगे । जो आदमी जात पात, मज़हब या शहरी दिहाती के नुक्तानिगाह से इम्तियाज़ डालता है यह उस के लिए मुनासिब नहीं है । ऐसी चीज़ को हमें खत्म करना चाहिए । हम सब ने मिल कर विलेज अकानौमी बनानी है । उस के लिए जो आदमी काम करने के लिए तैयार हैं मैं उन की लीडरशिप को कबूल करूंगा और जो नए नौजवान खड़े हो रहे हैं उन की भी हम हौसल अफज़ाई करेंगे । शिक्षा के बारे में यहां सवाल उठाया गया था । पंचायतों के पास इस वक्त प्राइ मरी ऐजुकेशन नहीं है । सरकार इस के बारे में सोच विचार कर रही है । दूसरी स्टेटस में पंचायतों के पास प्राइ मरी ऐजुकेशन है । सरकार उन की फंडज़ से मदद करती है और वह खुदा भी खर्च करते हैं । पंचायतों से ताकत खींच कर सरकार अपने हाथों में नहीं लेना चाहती । बल्कि हम सारी ताकत उन को देना चाहते हैं । इन अलफाज के साथ मैं उन सब का शुक्रिया अदा करता हूं जिन्होंने कन्स्ट्रक्टिव बातें कही हैं और उन्हें यकीन दिलाता हूं कि उन की सजैशनज़ जो हैं वह ज़रूर इम्पलीमेंट होंगी । इस लिए अब इन दोनों बिलों को पास किया जाए ।

Deputy Speaker : Question is —

That the Punjab Gram Panchayat (Amendment) Bill, as reported by the Regional-Committees, be taken into consideration.

The motion was carried

Deputy Speaker : The House will now proceed to consider the Bill clause by clause.

CLAUSE 2

Deputy Speaker : Question is—

That Clause 2 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 3

Deputy Speaker : Question is—

That Clause 3 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 4

Deputy Speaker : Question is—

That Clause 4 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 5

Deputy Speaker : Question is—

That Clause 5 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 6

Deputy Speaker : Question is—

That Clause 6 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 7

Deputy Speaker : Question is —

That Clause 7 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 1

Deputy Speaker : Question is—

That Clause 1 stand part of the Bill.

The motion was carried.

TITLE

Deputy Speaker : Question is—

That title be the title of the Bill

The motion was carried.

Minister for Development and Planning (Sardar Darbara Singh) : Madam, I beg to move —

That the Punjab Gram Panchayat (Amendment) Bill s reported by the Reg onal Committees, be passed.

Deputy Speaker : Motion moved :—

That the Punjab Gram Panchayat (Amendment) Bill, as reported by the Regional Committees, be passed.

Deputy Speaker : Quesion is :—

That the Punjab Gram Panchayat (Amendment) Bill, as reported by the Regional Committees, be passed.

The motion was carried.

Deputy Speaker: Now I will put the consideration motion in respect of the next Bill to the vote of the House.

Deputy Speaker : Question is—

That the Punjab Panchayat Samitis and Zila Parishads (Amendment) Bill as reported by the Regional Committees, be taken into consideration.

The motion was carried.

Deputy Speaker : Now the House will take up the Bill clause by clause.

CLAUSE 2

Deputy Speaker : Question is—

That Clause 2 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 3

Deputy Speaker : Question is—

That Clause 3 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 4

Deputy Speaker : Question is—

That Clause 4 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 5

Deputy Speaker : Question is—

That Clause 5 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 6

Deputy Speaker : Question is—

That Clause 6 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 7

Deputy Speaker : Question is —

That Clause 7 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 1

Deputy Speaker : Question is—

That Clause 1 stand part of the Bill.

The motion was carried.

TITLE

Deputy Speaker : Question is—

That title be the title of the Bill.

The motion was carried.

Minister for Development and Planning (Sardar Darbara Singh) : Madam, I beg to move :—

That the Punjab Panchayat Samitis and Zila Parishads (Amendment) Bill, as reported by the Regional Committees, be passed.

Deputy Speaker : Motion moved—

That the Punjab Panchayat Samitis and Zila Parishads (Amendment) Bill, as reported by the Regional Committees, be passed.

Deputy Speaker : Question is—

That the Punjab Panchayat Samitis and Zila Parishads (Amendment) Bill, as reported by the Regional Committee be passed.

The motion was carried.

Deputy Speaker : The House stands adjourned till 9.00 a.m. tomorrow.

4-30 P.M.

(*The Sabha then adjourned till* 9.00 *a.m. on Friday, the* 12*th April*, 1963).

21657 PVS—387—20-9-63—C., P. &, S. Punjab Chandiarhg

ANNEXURE

[*Please see Foot-note at page* (37)20 *of this Debate*]

RETENTION OF AMOUNT BY SARPANCH OF GRAM PANCHAYAT GANDIWIND

1009. Sardar Kulbir Singh: Will the Minister for Planning and Development be pleased to state with reference to the reply to starred question No.914 printed in the list of questions for 8th November, 1962 :—

(a) the period for which the sums of Rs 3,035., Rs 927 and Rs 420 of the Gram Panchayat, Gandiwind, were retained by the Sarpanch ;

(b) whether any audit report of the said Panchayat was submitted during the period from 1st April, 1962 to 30th June, 1962 if so, it may be laid on the table of the House ;

(c) whether any enquiry was held by the Block Development and Panchayat Officer, of the said Panchayat about the retention of the said amounts, if so, the findings thereof ?

Sardar Darbara Singh : (a) The amounts of Rs 927 and Rs 420 pointed out by the Auditor as misappropriated are not separate items but are included in the amount of Rs 3,035. The Sarpanch (who has since died) did not retain any amount with him for any substantial periods. The amounts received by him were spent as they came on development works in progress. The exact period in each case cannot, therfore, be determined.

(b) Yes. A copy of the Audit and Inspection Note is placed below.

(c) Yes. As in (a) above.

Audit and Inspection Note on the account s of Gram Panchayat Gandiwind Dhatal, P.O. Gandiwind Dhatal, tehsil Tarn Taran, district Amritsar.

Period.—January , 1960 to March, 1962.

PART I

1. *Last Audit Note.*—The last audit note was stated to have not been given in charge by the Ex-Sarpanch. This is highly objectionable and brought to the notice of the Financial Commissioner, Development and Panchayats. Its copy should be obtained from the office of the District Panchayat Officer and action be taken to settle the objections.

PART II

2. *Present Audit.*—The present test audit and examination of accounts, the results of which are embodied in the succeeding paragraphs was conducted by Shri Balwant Singh, Junior Auditor, on 4th April, 1962 and 5th

April, 1962 at Chohla Sahib. The accounts for the months of March, 1961, July, 1961 and February, 1962 were subjected to detailed check. The record required during audit was duly produced except that mentioned in the relevant paras hereafter.

3. *Audit Fee*:—(i) The audit fee for 4th and 5th April, 1962 worked out to Rs 30 . The amount was remitted to this office *vide* money order receipt No. 100, dated 5th April, 1962 and was credited into Chandigarh Treasury *vide* chalan No. 115, dated 11th April, 1962.

(ii) Rs 30 on account of audit fee for the period May, 1956 to April, 1959 had not been credited to Government so far. The same should be remitted to this office at an early date for credit to Government.

4. *Finances.*—The financial position of the Gram Fund is exhibited below in a comparative form :—

Opening Balance		1959-60	1960-61	1961-62
		Rs	Rs	Rs
Opening Balance	..	568	2,811	5,348
Income	..	3,737	7,159	8,647
Total	..	4,305	9,970	13,995
Expenditure	..	1,494	4,622	7,645
Closing Balance	..	2,811	5,348	6,350

Increase in income and expenditure during 1961-62 was due to receipt of interest-free loan and execution of works respectively.

5. *Grants.*—Grants received during the period under audit are detailed below. No audit check could be exercised to verify proper utilisation of grants for want of sanctioning letters. The sanctioning letters should be obtained and produced at the next audit. The Block Development Officer may kindly verify that no other grant was received by the Panchayat during this period.

Date	Amount	Nature	Sanctioning Authority	Amount spent up to March, 1962	Unspent balance
	Rs			Rs	Rs
28-3-60	411.10	Revenue	D.P.O.	..	..
30-3-61	441.10	Do	Do	..	..
23-10-61	509.44	Do	Do	..	..
31-3-60	100.00	School	Do	100	Nil
21-2-61	300.00	Library	B.D.O.	300	Nil
28-2-61	1,900.00	Culverts	Do	1,900	Nil
28-2-61	600.00	Drains	Do	600	Nil
20-3-61	300.00	Craft Centre	Do	300	Nil
28-12-61	300.00	Culverts	Do	Nil	300.00
26-3-62	500.00	Retaining wall	Do	Nil	500.00
26-3-62	300.00	Children Park	Do	Nil	300.00
26-3-62	150.00	Culverts	Do	Nil	150.00

6. *Secretary's Pay*.—The following accounts were deducted from the grants on account of Secretary's Pay and Tournament Fund. Treasury Chalans in support of the credit of the amount with Personal Ledger Account of the District Panchayat Officer were not forthcoming. Treasury Chalans or a statement from the District Panchayat Officer showing the amounts of grants and deduction made should be obtained and produced at the next audit for audit purpose.

Date	Amount	Particulars
	Rs	
28-3-60	84.00	Secretary's pay.
	12.00	Tournament Fund
30-3-61	120.00	Secretary's pay
	12.00	Tournament Fund
23-10-61	120.00	Secretary's pay
	12.00	Tournament Fund

7. *Likely Misappropriation/Embezzlements.*—Loss amounts to Rs 3,035 on account of misappropriation, negligence and carelessly handling the public money by ex-sarpanch Shri Jarnail Singh was assessed in Block Development Officer's memo. No. 13-DCS-61/2013, dated 17th July, 1961 to D.D. & P.O. Amritsar. The case had not been decided finally as yet. Action taken on the case should be intimated to this office immediately.

(ii) Rs 800 and Rs 127 on account of price of timber were shown as paid vide voucher No. 72 of April, 1960 and 33 of October, 1960 but receipts were not singned by the payees nor were affixed with revenue stamps. Panchayat Officer vide his enquiry report dated,13th July, 1961, held that the receipts were forged. This is brought to the notice of the Financial Commissioner for necessary action.

(iii) Rs 420 were shown as paid to Shri Nazar Singh etc., for the construction work of school building *vide* Voucher No. 15, 17, and 18 of June, 1960. Panchayat Officer in his enquiry report recorded that contract for this was given to Shri Nazar Singh for Rs 120 only. Rs 300 shown as paid to Shri Dhan Singh who had actually not worked had been misappropriated by Shri Jarnail Singh ex-Sarpanch. This is also brought to the notice of the Financia[Commissioner, Development and Panchayats, for necessary action under intimation to this office.

8. *Custody of Funds.*—The Sarpanch used to keep large amounts in his custody. This is highly objectionable. Amount exceeding Rs 50 should always be deposited in the Bank *vide* rule 21 of the Punjab Village Panchayat rules, 1940 in future.

9. *Sham lat Land.*—Shamlat land was leased out as detailed below. Lease deeds were not got executed nor was the shamlat land register maintained Shamlat land during 1960-61 was leased out without calling for bids. In the absence of these no effective check could be exercised in audit. The Block Development Officer may verify the causes of decrease in lease money during 1960-61 and ensure that all the cultivable land had been leased out properly. Shamlat registers should be started and brought upto date.

Year	Lease money	Amount recovered	Balance
	Rs	Rs	Rs
1960-61	2,020	2,020.00	Nil
1961-62	2,716	2,716.00	Nil

(ii) Shamalat land for the year 1962-63 was stated to have been leased out for Rs 5,230 to various persons. Relevant record was not forthcoming. The same should be shown at the next audit. Rs 168 were recovered from Shri Hazara Singh. Recovery of lease money from other persons should also be made and pointed out at the next audit.

(iii) The following amounts were recovered on account of lease money of land for 1959-60 . Relevant record was not put up. The same should be shown at the next audit.

Receipt No. and date	Amount recovered	From whom recovered
	Rs	
30, dated 15th June, 1960	385.00	Shri Bind Singh
36, dated 13th November, 1960	200.00	Shri Pritam Singh

10. *Irregular Payments* :—(i) Shri Jarnail Singh Ex-Sarpanch was suspended in December, 1958 and reinstated in December, 1960. But he continued to handle cash during the suspension period. This irregularity is brought to the notice of the Financial Commissioner, Development and Panchayats. Further Rs 9.40 on account of T.A. were drawn by him on 1st April, 1960 and 5th April, 1960, when he was under suspension. Amount irregularly paid should be got refunded as he could not undertake.

(ii) The follwirg amounts of T.A. at the rate of 10 nP. per mile were paid T.A. bills, actual payees' receipts and certificate of validity of journey were not forthcoming. The same should be produced at the next audit. Amount paid in excess of actual expenses should be got refunded.

Date	Amount of T.A.	Particulars of Journey
	Rs	
1st April, 1960	6.20	Sarpanch, Gandiwind to Amritsar and back
	6.20	Panch, Gandiwind to Amritsar and back
	6.20	Panch, Gandiwind to Amritsar and back
25th April, 1960	3.20	Sarpanch, Gandiwind to Tarn Taran and back
	3.20	Panch, Gandiwind to Tarn Taran and back
24th June, 1960	3.20	Sarpanch, Gandiwind to Tarn Taran and back
	3.20	Panch Gandiwind to Tarn Taran and back
Vr. 1 of February, 1961	3.20	Panch, Gandiwind to Taran Taran
Vr. 19 of March, 1961	6.20	Sarpanch, Gandiwind to Amritsar.
Vr. 13 of February, 1961	3.20	Sarpanch Gandiwind to Tarn Taran
Vr. 4-6 of April 1961	12.40	Sarpanch, Gandiwind to Tarn Taran
Vr. 11, 12 and 24 of April, 1961	3.20 9.60	Sarpanch
47-49	18.60	Sarpanch and Panch
83-81 of September, 1961	24.80	Sarpanch and Panch
96 and 100 of September 1961	6.40	
101 of September, 1961	3.20	

Date	Amount of T. A.	Particulars of Jounney
	Rs.	
102 of September, 1961	3.20	
160-176 of March, 1962	40.20	
177-180 of March, 1962	28.00	

(iii) Rs 30 were paid — vide Vr. No. 107 of August, 1961 as cartage of Charpies required at Sirhali for Panchayat Raj Training Camp. The expenditure is not a valid charge on the Gram Panchayat Fund and should be made good.

(iv) The following expenditure had not been approved by the Panchayat. Necessary approval should be obtained now and always in future.

Month	Expenditure incurred
	Rs
April, 1960	831.63
May, , 1960	521.34
Jume, 1960	533.59
September, 1060	117.50
December, 1960	521.00

11. *Miscellaneous Irregularities.* (i) Rs 5,000 were received,—*vide* R. No. 7, dated 26th March, 1962 from the District Development Officer as interest free loan for the installation of a tube-well. Sanction of the Government under section 86 of the Punjab Gram Panchayat Act, 1952 should be obtained to regularise matter.

(ii) Rs 117.50 were paid—vide Vr. 22 of September, 1960, to Shri Fauja Singh on account of cost of well transferred to Panchayat at the time of consolidation. Authority letter was not forthcoming. The same should be obtained and produced at the next audit.

(iii) The following articles were purchased without calling for qoutations. In future quotation must always be invited to avail of market competition before making purchases involving substantail amounts. In these cases, however, lowest market rates should be certified by the Panchayat. Stock-

Vr. No. and date	Amount spent	Particulrars of purchases
	Rs	
5 of February, 1961	300.00	Library books
27th April, 1961	84.00	Radio
9 of April, 1961	104.00	6 chairs and one table
46 of April, 1961	110.00	Clock
140 of March, 1961	290.00	Shamiana

(iv) Craft Centre was opened and craft teacher was paid at the rate of Rs 100 per mensem from 16th February, 1961 to 16th August, 1961 Panchayat's sanction regarding her appointment and rate of her pay was not produced nor was her joining report forthcoming. The omission should be supplied at the next audit.

(v) Payee's receipts were not attached by the Sarpanch nor were those for amounts exceeding Rs 20 affixed with revenue stamps cash memos were accepted as payees' receipts without recording the words Received payment' thereon. Period for which payments were made to the labourers in July, 1961 were not given in the receipts. The omission should be supplied and shown at the next audit.

(vi) Cash Book was not closed and recon iled with the Bank Pass Book at the close of each month. The certificate of correctness of balance in hand and that in the Bank was also not recorded by the Sarpanch at the close of each month. The needful should always be done in future.

(vii) Rs 545.74 on account of revenue grant credited in the Panchayat's account in the Post Office on 31st March, 1962 were not accounted for in the Cash Book. This is a serious omission which can lead to the embezzlement of the amount. The needful should be done at once.

(viii) At the time of taking over the charge by the New Sarpanch there was a minus balance of Rs 1.01 in the Cash Book of Gram Fund, and a balance of Rs 4.05 was in the Bank Pass Book (exclusive interest not accounting for in the Cash Book). Rs 5.06 were not paid to the Ex-Sarpanch when he handed over the charge nor a credit of this amount was given to the Panchayat Fund. In this way this amount was pocketted by the new Sarpanch. This is highly objectionable. The credit of this amount should be given to the Fund forthwith and also interest allowed by the Bank accounted for in the Cash Book.

12. *Works.*—The following expenditure was incurred on construction work, installation of hand pumps and purchase of work material. No audit check could be exercised as the works rules were not observed. The

Block Development Officer may verify that expenditure incurred was commensurate with the works done, the hand pumps had been installed at Public places and the material purchased was consumed in full. The work rules should be observed in future.

The construction was stated to have been made on some Private Land. The Block Development and Panchayat Officer may please look into this also.

Year	Amount spent
	Rs
1960-61	3,998 59
1961-62	4,329.12

13. *Registers.*—The following registers were not maintained. The same should be started and brought up to date.

(i) Works registers.

(ii) Library register.

(iii) Furniture stock register.

(iv) Property register.

(v) Shamlat Land register.

14. *Objection Statement.*—There is no objection statement.

15. *Conclusion.*—The accounts need improvement and closer supersvi sion. No action was taken on the last audit note (Para 1). Suspected cas of misappropriation were noticed (Para 7) and wo ks rules were not observe (Para 12).

KARTAR SINGH,

Assistant Examiner,
Local Fund Accounts, Punja

Punjab Vidhan Sabha Debates

12th April, 1963

Vol. I, No. 38

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Friday, the 12th April, 1963

	PAGES
Absence of the Speaker ..	(38)1
Starred Questions and Answers ..	(38)1-(38)16
Unstarred Questions and Answers ..	(38)17
Questions of Privilege—	
(i) Regarding suppression of the proceedings of the Assembly by certain newspapers relating to discussion on Scheduled Castes Commissioner's Report on 10th April, 1963 ..	(38)18
(ii) Regarding an editorial in the daily 'Pradeep' of Jullundur	(38)20
Call Attention Notice ..	(38)25
Observations made by a Member ..	(38)25
Announcement by the Secretary regarding certain Bills ..	(38)27
Adjournment of the Assembly (*Sine die*) ..	(38)27
Discussion on—	
The Annual Financial Statements (Budget Estimates) for 1962-63 and 1963-64 etc., of the Punjab State Electricity Board and the Annual Administration Report thereof for 1961-62 ..	(38)29—69
Annexure ..	

ERRATA

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATES, VOL. I NO. 38,

DATED 12TH APRIL, 1963

Read	*For*	*On page*	*Line*
embezzlement	embezzlement	(38)6	2
concerned	cencerned	(38)6	5
feel	feal	(38)6	8th from below
disturbing	disthurbing	(38)13	18
rule	rules	(38)16	Last but one
necessary	necessarys	(38)19	21
'Bhatinda'	within brackets	(38)20	19
Privileges	Previleges	(38)21	Last but one
का	कर	(38)31	15
delete 'को'	after 'अमृतसर'	(38)31	19
बल्क	बल्के	(38)31	22
एग्ज़ैक्टिव	एग्जेक्टिव	(38)33	6
इजरे	इमडे	(38)41	4
इस	जिस	(38)43	17
वहां	हां	(38)45	19
श्रीमती चन्द्रावती (दादरी)	at the beginning of the line	(38)47	13
	Delete साथ	(38)43	8
Minister	member	(38)49	14
कमिश्नर	कमीश्ननर	(38)52	9
वाटर लागिंग	वाटर लौगिगज	(38)54	8th from below, 6th from below
श्री मंगल सैन	श्री मंगल सन	(38)56	2nd from below

PUNJAB VIDHAN SABHA

Friday, the 12th April, 1963

The Vidhan Sabha met in the Assembly Chamber, Sector 1, *Chandigarh, at* 9.00 *a.m. of the Clock.*

ABSENCE OF THE SPEAKER

Secretary : I have to inform the House that the Speaker is unavoidably absent. The Deputy Speaker will, therefore, take the Chair.

(The Deputy Speaker then occupied the Chair).

उपाध्यक्षा : मैं सदन के माननीय सदस्यों से पूछना चाहती हूं कि मेरी आवाज़ आप तक पहुंचती है या कि नहीं । (I want to know whether or not my voice is audible to the hon. Members of the House.)

कुछ माननीय सदस्य : आप की आवाज़ सुनाई देती है ।

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

RE-ALIGNMENT OF WADALA DRAIN

*2729. **Sardar Balwant Singh** (put by Com. Ram Kishan) : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether he is aware of the fact that alignment of Wadala drain at certain points was made wrong and as a result thereof some breaches occurred in it d ring the 1962 floods, if so, whether the said drain is proposed to be re-aligned.

Chaudhri Ranbir Singh : No. The drain has functioned properly though overflowed. There has been no complaint against the existing alignment. Hence the question of re-alignment does not arise.

कामरेड राम किशन : जैसा कि मिनिस्टर साहिब ने फरमाया है कि वडाला ड्रेन की ऐलाइनमैंट के सम्बन्ध में कोई कम्पलेंट नहीं पहुँची है अगर कोई कम्पलेंट नहीं पहुँची, तो सरकार को यह ड्रेन शुरू करने में कौन सी हर्डल पेश है ?

मन्त्री : वडाला ड्रेन लोगों ने वालंट्री लेबर से खोदी है और सरकार इस drain को चौड़ी कर रही है ।

कामरेड राम किशन : क्या मिनिस्टर साहिब बताने की कृपा करेंगे कि क्या यह ड्रेन रेनी सीज़न शुरू होने से पहले ही कम्पलीट हो जाएगी ?

मन्त्री : उमीद है कि रेनी सीज़न के शुरू होने से पहले कम्पलीट हो जाएगी ।

श्री राम किशन : Minister साहिब ने जिन स्कीमों का ज़िक्र किया है उन में से कौन कौन सी स्कीम को टाप प्रायर्टी दी गई है ?

मन्त्री : सभी को प्रायर्टी मिली हुई है ; टाप प्रायर्टी तो इतनी स्कीमों में से किसी को नहीं दी जा सकती ।

उपाध्यक्षा : जब जवाब देना हो तो उनकी तरफ न देखा करें, सीधे हो जाया करें । (The hon. Minister should please address the chair instead of addressing the hon. Members while giving answer.)

मन्त्री : मैं ने जवाब दे दिया है ; यह मेरी बदकिस्मती है कि आप ने देखा नहीं ।

उपाध्यक्षा : न बदकिस्मती मेरी है न आपकी, ऐसी बातें न किया करें । (The hon. Minister should please avoid such remarks. Neither he nor I am unfortunate in this matter.)

श्री मंगल सेन : इन्होंने कहा है कि आप ने देखा नहीं ; यह आप पर चार्ज लगा रहे हैं ।

उपाध्यक्षा : इसलिए मैं ने उन से दरखास्त की है । (That is why I have pointed out this to the hon. Minister.)

श्री राम किशन : जिन ड्रेन्ज़ का ज़िक्र किया गया है यह Kapurthala District की हैं । जालंधर ज़िले को भी इनका पानी मार करता है । क्या उस इलाके की ड्रेनज़ को भी साथ लिया जाएगा और कम्पलीट किया जाएगा ?

मन्त्री : जहां तक कपूरथला ज़िले की इन ड्रेन्ज़ का ताल्लुक है मैं ने ब्यौरा दे दिया है । अगर माननीय सदस्य जालंधर ज़िले के बारे जानना चाहते हैं तो और नोटिस दें ।

श्री राम किशन : यही ड्रेन्ज़ हैं जिन का पानी जालंधर ज़िले में भी आता है । इन्हें सिर्फ कपूरथला ज़िले तक महदूद रखा जाएगा या जालंधर ज़िले में भी काम किया जाएगा ?

मन्त्री : जालन्धर ज़िले में और भी ड्रेनों का ब्यौरा है । जहां जहां ये जालंधर के करीब होंगी जालन्धर को भी फायदा पहुँचेगा ; जवाब में यह लिखा है ।

FLOOD PROTECTION SCHEME IN KAPURTHALA DISTRICT

***2730. Sardar Balwant Singh** (put by Com. Ram Kishan) : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) the number of flood protection schemes, if any, formed for being undertaken in Kapurthala District alongwith their details ;

(b) the total expenditure to be incurred on each of the said Scheme;

(c) the time by which the said schemes are likely to be executed.

Chaudhri Ranbir Singh : (a) Following flood protecting Schemes have been prepared for being undertaken in Kapurthala District :—

(i) Constructing Flood Protection Bund from R.D. 146-152 Down-stream Ahll.

(ii) Closing creek opposite village Talwandi Chaudhrian and Safdullapur.

(iii) Excavating and extending Wedala Drain.
(iv) Extending and widening Sultanpur Drain.

(b) Likely expenditure against (i) to (iv) will be as below :—
(i) Rs 2.86 lacs.
(ii) Rs 5.62 lacs.
(iii) Rs 14.93 lacs.
(iv) Rs 8.97 lacs.

(c) The date of completion in respect of S.No. (i) and (ii) is 30th June, 1963 and (iii) and (iv) is 30th June, 1964.

RAJAUND MINOR IN MOONDHRI SUB-DIVISION, DISTRICT KARNAL

***2756. Shrimati Prasanni Devi :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) Whether there is any scheme under the consideration of Government to extend Rajaund Minor in Moondhri Sub-Division in district Karnal ;

(b) the total number of extensions made in the above said minor during the last five years together with the increase in the volume of water during this period ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) There is no such scheme. However, scheme for extension of Shamdoo Minor which off takes from Rajaund Distributary has been approved.

(b) Neither extension of the Rajaund Distributary was made, nor the authorised full supply discharge of this Distributary has been increased during the last five years.

चौधरी इन्द्र सिंह मलिक : वजीर साहिब ने फरमाया है कि राजौंद माइनर से शामदो माइनर की ऐक्सटैंशन की जा रही है । क्या जो एरिया राजौंद माइनर की ऐक्सटैनशन से इरीगेट होना था वही एरिया शामदो माइनर ऐक्सटैनशन से इरीगेट होगा ।

मन्त्री : जैसा मैं ने अर्ज किया हमारे पास कोई ऐसी स्कीम नहीं है । राजौंद डिस्ट्रीब्युट्री में एक शामदो माइनर है, उसकी ऐक्सटैनशन, तथा विधाना की ऐक्सटैनशन हो रही है ।

चौधरी इन्द्र सिंह मलिक : मेरा स्वाल यह है कि राजौंद माइनर की ऐक्सटैनशन में जो एरिया इरीगेट होना था वह शामदो माइनर की ऐक्सटैनशन से हो सकेगा या नहीं ?

मन्त्री : मैं ने जवाब दिया है कि ऐसी कोई स्कीम नहीं है ।

चौधरी राम सिंह : क्या सिंचाई मन्त्री साहिब बताने की कृपा करेंगे कि खटकर माईनर को जो कि 9 साल से खुदा हुआ है और उस के बारे में हजारों दरखास्तें आ चुकी हैं लेकिन उस में अभी तक पानी नहीं आया, इस स्कीम में शामिल किया गया है या नहीं ?

मन्त्री : इस के लिए नोटिस चाहिए ।

ARRESTS OF OFFICERS/OFFICIALS OF THE ELECTRICITY DEPARTMENT

***2075. Comrade Ram Piara** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) the number of officers/officials of the Electricity Department arrested during the period from the 1st January, 1962 to-date as a result of the raids conducted by the Vigilance Department together with the details of the designations of each officers/officials with their headquarters in each case ;

(b) the approximate value of the stores of the Electricity Department which has been taken into custody by the Vigilance Department together with the names of the places from where stores worth more than Rs 20,000 have been taken into custody ;

(c) whether the challan in respect of any of the officers/officials mentioned in Part (a) above has been put up in the court, if so, their names and designations in each case ?

(d) whether the enquiries made by the Vigilance Department is still going on or has been completed, if completed the date thereof and if not completed the time by which it is expected to be completed ?

Shri Mohan Lal: (a) Twenty two ; their designations and headquarters are as under :—

Three Sub-Divisional Officers with headquarters at Ludhiana and Nawanshahr ;

Nine Line Superintendents with headquarters at Khanna, Panipat, Gangaiwal, Barnala, Jawala-Mukhi, Amritsar and Bhiwani ;

Seven Store-keepers with headquarters at Rajpura, Sangrur, Dhulkot, Rohtak, Dadri, Hansi and Nabha ;

Two Mate and 1 Linesman with headquarters at Panipat.

(b) Rupees 21,90,399. Stores worth more than Rs 20,000 have been taken into custody from Ludhiana, Delhi, Jullundur, Faridabad, Panipat, Dhulkot, Kangra, Palampur, Verka, Pathankot, Joginder Nagar and Manali.

(c) No challan has so far been put up in the court.

(d) Inquiries by the Vigilance Department are still in Progress. It might take about six months more to complete the same.

कामरेड राम प्यारा : क्या होम मिनिस्टर साहिब फरमाएंगे कि जो 22 मुलाजिम गिरफतार हुए हैं वह अभी तक सर्विस में हैं या सस्पैंड हुए हैं ।

मन्त्री : मैं इस सवाल का जवाब इस वक्त नहीं दे सकता । इस के लिए मुझे नोटिस चाहिए क्योंकि इस वक्त मेरे पास विजिलैंस डिपार्टमेंट की इतलाह है और उस के लिये मुझे एडमिनिस्ट्रेटिव डिपार्टमेंट, इलैक्ट्रिसिटी डिपार्टमेंट से पता करना होगा ।

कामरेड राम प्यारा : मिनिस्टर साहिब ने फरमाया है कि 21 लाख रुपये का माल बरामद हुआ है । क्या मैं पूछ सकता हूं कि वह माल सरकारी स्टोर्ज़ से बरामद हुआ है या कि प्राइवेट जगहों पर से ?

मन्त्री : कुछ माल जिन को स्टोरिये कहा जाता है उन से बरामद हुआ है और कुछ सरकारी मुलाज़मों से और कुछ स्टोर्ज़ में से बरामद हुआ है ।

ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ : ਕੀ ਹੋਮ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਐਕਸ-ਪਲੇਨੇਸ਼ਨ ਵੀ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਰਜ-ਸ਼ੀਟ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਐਕਸਪਲੇਨੇਸ਼ਨ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਵਿਜੀਲੈਂਸ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਦਾ ਕੰਮ ਜੁਰਮ ਦੀ ਤਹਿਕੀਕਾਤ ਕਰ ਕੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਆਦਮੀ ਦਾ ਚਾਲਾਨ ਕਰ ਦੇਣਾ ਹੈ, ਬਾਕੀ ਕੰਮ ਐਡਮਨਿਸਟਰੇਟਿਵ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਦਾ ਹੈ ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ 22 ਆਦਮੀ ਗ੍ਰਿਫ-ਤਾਰ ਹੋਏ ਹਨ। ਕੀ ਇਹ ਰੂਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਆਦਮੀ ਅਰੈਸਟ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਉਹ ਸਸਪੈਂਡ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਮੰਤਰੀ: ਰੂਲ ਤਾਂ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਐਸਾ ਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਸਸਪੈਂਡ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਐਡਮਨਿਸਟਰੇਟਿਵ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਦਾ ਹੈ। ਵਿਜੀਲੈਂਸ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਦਾ ਕੰਮ ਤਹਿਕੀਕਾਤ ਕਰ ਕੇ ਚਲਾਨ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਸਾਰੀ ਤਫਤੀਸ਼ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਕਰ ਕੇ ਦਸਣਾ ਪਵੇਗਾ । (ਵਿਘਨ)

श्री बलरामजी दास टंडन : क्या गृह मंत्री साहिब बताने की कृपा करेंगे कि यह केस कब से इनीशियेट हुआ है ?

मन्त्री : 18 अगस्त, 1962 से ।

पंडित चिरंजी लाल शर्मा : क्या होम मिनिस्टर साहिब फरमाएंगे कि जब इस केस में 22 लाख रुपए का माल बरामद हुआ है, तो इस निसबत से हाउस को यह बताएंगे कि कब चोरी हुई, कितनी देर से यह सिलसिला चलता रहा और कब से इस की इत्लाह मिलनी शुरु हुई ?

मन्त्री : चूंकि यह केस ज़ेरे तफतीश है इस लिए एक सब-ज्यूडिस केस की बाबत हाउस में बताना मुनासिब नहीं होगा क्योंकि कई फैक्टर्ज़ होते हैं जिनका कोर्ट में गए हुए केस पर असर पड़ता है ।

श्रीमती सरला देवी : क्या होम मिनिस्टर साहिब फरमाएंगे कि जो 22 आदमी सस्पैंड या गिरफ्तार हुए हैं उन में से कितने अफसर हैं ?

मन्त्री : तमाम अफसर ही हैं ।

श्री मंगल सेन : क्या होम मिनिस्टर साहिब फरमाएंगे कि जो उन्होंने यह बताया कि चालान पेश करने में छः महीने और लग जाएंगे, इतना लम्बा अर्सा लगने का क्या कारण है ?

मन्त्री : इस सिलसिले में बहुत ज्यादा चैकिंग करनी पड़ेगी । जो माल बरामद हुआ है उसकी बहुत सी तफासील और एकाऊंट्स बगैरा को देखना होगा । इन-वैस्टीगेशन के दौरान जो और आदमी इनवालवड होते हैं उन के भी खासे चालान होने हैं । पहिले एक केस रजिस्टर हुआ था अब तीन केस हैं । कार्यवाही चल रही है । ज्यादा चालान होने की वजह से काम बहुत बढ़ गया है इस लिए देर लग जानी लाज़मी है ।

Sardar Gurnam Singh ; May I know whe'her in view of this embazzlement on a vast scale in this Board, the Government are satisfied with its working ? If not, is there any proposal under consideration with them to dissolve it and take it over ?

Home Minister : So far as the question of satisfaction is cencerned the Government are very much distressed with what has happened, particularly these heavy defalcations of the Governments stores. As to the taking over of this Board, as the hon. Mmbers are aware, we are governed by a Central Act. We are not free and our hands are bound by that Act. That Act is, however, under consideration by the Government of India. So far as the State Government is concerned they will be very happy to take over the Board provided the Law and the Government of India permit.

Sardar Gurnam Singh (While sitting) : Why don't you move in the matter ?

Home Minister (while sitting) We have already done it.

बाबू अजीत कुमार : On a point order, Madam. मेरी अर्ज यह है कि अब तक दस बारह सप्लीमैंटरीज हो चुके हैं। हर बार मैं खड़ा हुआ था लेकिन शायद जो आप के सामने लाईट जल रही है उस की वजह से आप मुझ को देख नहीं पातीं। आप ने हमें तो कह दिया कि हम अपनी अपनी सीटों पर लाईट को बन्द कर दें लेकिन आप ने खुद अपनी उस लाईट को जलाया हुआ है। उस से आप हमारा नोटिस भी नहीं ले पातीं। आप को हमारा मुंह नहीं दीखता।

Deputy Speaker : This is no Point of Order. Please, sit down as I am standing.

बाबू अजीत कुमार : डिप्टी स्पीकर साहिबा, यह एक निहायत जरूरी, बहुत important सवाल है। इस में लाखों रुपए की चोरी हुई है.......

Deputy Speaker : Please behave properly.

बाबू अजीत कुमार : मैं चेयर के आर्डर के सामने सबमिट करता हूं लेकिन मैं यह कहना चाहता हूं कि इतने जरूरी सवाल पर आप ने मुझ को एक भी सप्लीमैंटरी पूछने की इजाजत नहीं दी....

उपाध्यक्षा : आप सबमिट क्या करते हैं। आप ने कहा है कि इस लाईट से मुझे आप का मूंह नहीं दीखता। (What do you submit ? You have remarked that I cannot see your face on account of this light)

You should withdraw these words. You should feal sorry for what you have said.

बाबू अजीत कुमार : आखिर मैंने क्या कहा है जो कि वापिस लूं ?

उपाध्यक्षा : क्या आप ने यह नहीं कहा कि इस लाईट से मुझे आप का मूंह नहीं दीखता। मैंने आप के इन अल्फाज को माईंड किया है आप इन्हें वापिस लें। Have you not said that I cannot see your face on account of this light. I do mind these word. You please withdraw them).

बाबू अजीत कुमार : अगर आप ने माईंड किया है तो मैं इन लफ्जों को वापिस लेता हूं।

उपाध्यक्षा : इस में अगर मगर का सवाल नहीं। आप सीधे और साफ तौर पर इन्हें वापिस लें। (There is no question of ifs and buts, you should straightway withdraw those words.

बाबू अजीत कुमार : मैं तो नहीं समझता कि इस से मैंने चेयर की कोई हत्तक की है। फिर भी आप के हुकम के मुताबिक मैं इन लफ्ज़ों को वापिस ले लेता हूं।

Comrade Ram Piara : My point of Order is whether a practice is not prevalent in the House that the Member who has put in the Question, has the right to ask supplementaries till he is exhausted and then another Member is given a chance ?

उपाध्यक्षा : आप तो पुराने पार्लियामैंटरियन है आप को तो पता है कि आखिर कोई लिमिट होती है आप तो कभी ऐगजास्ट ही नहीं होते। आप शाम तक सपलीमैंटरीज़ पूछते जाएं तो क्या मैं एलाओ करती जाऊं ? I am sorry, I cannot allow it. (The hon. Member, who has raised this point of order, is an old parliamentarian and he knows it well that after all there is a limit to it. His stock of supplementaries is never exhausted. Can I allow him to go on putting supplementaries endlessly ? I am sorry, I cannot allow it.)

Comrade Ram Piara : I have put only two supplementaries and that question stands in my name. Therefore, I have a right to put supplemenries first. मेरा यह सवाल बड़ा अहम सवाल है। 22 लाख रुपए का ग़बन हुआ है . . .

Deputy Speaker : Comrade Ram Piara Ji, you should behave properly, please.

सरदार लछमन सिंह गिल : डिप्टी स्पीकर साहिबा, यह बड़ा अहम सवाल है। लाखों रुपये का ग़बन हुआ है। आप चाहती हैं कि हम इस पर और सवाल न पूछें, तो for what purpose we are sitting here ?

उपाध्यक्षा : मैं ने अगला सवाल काल कर लिया है। अगर सवाल पूछने में कोई कमी रह गई है तो आप लिख कर भेज दें। मैं आप का जवाब भिजवा दूंगी (Now I have called for the next question. If the hon. Member feels that he has yet to put some more supplementaries I would request him to send these in writing to me and I shall see that their replies are sent to him).

Sardar Lachhman Singh Gill: Madam, this is a very important matter where stores worth lakhs of rupees have been stolen and we want to tell the public outside that this Government is very slack in their duties

उपाध्यक्षा : सरदार लछमन सिंह जी, आज आप का कोई और इरादा लगता है। अगर आप चाहते हैं तो मैं सरदार गुरनाम सिंह को कुर्सी पर बैठा कर यहां

[उपाध्यक्षा]
से चली जाती हूं। फिर आप ने जो कुछ करना हो कर लेना। (It appears that Sardar Lachhman Singh has something up his sleeves. If he wishes I can request Sardar Gurnam Singh to come and occupy the chair and I can go out. Then he would be free to do what he may like to do).

डाक्टर बलदेव प्रकाश : डिप्टी स्पीकर साहिबा, आज सैशन का आखरी दिन है और यह सवाल बड़ा अहम है। अगर हम इस के लिए सप्लीमैंट्रीज़ लिख कर दें तो जरुरी है उन का जवाब आज नहीं मिल सकेगा, जिस का कोई फायदा नहीं होगा।

उपाध्यक्षा : आप इतनी देर से इस हाउस के मैम्बर चले आ रहे हैं आप को अभी तक यह बात क्या clear नहीं हुई कि जो कदम मैं एक बार आगे बढ़ा लूं वह मैं ने कभी पीछे नहीं हटाया। I have now called upon next question please. (The hon. M mber is an old Member of this House. Is he not aware that any step once taken by me cannot be retraced. I have now called upon the next question please).

Sardar Gurnam Singh : I am sorry to intervene. This is a very important question and the Government or the hon. Home Minister wants to satisfy the hon. Members. I know that Madam, you have called the next question and it is up to you if you would like to permit more supplementaries but it would be much better if you allow a few more supplementaries so that the hon. Members are satisfied and the Government may as well be able to explain their position.

मन्त्री : डिप्टी स्पीकर साहिबा, आप ने अगला सवाल काल अपौन कर लिया है। इस का answer होने के बाद अगर आप की इजाज़त हुई तो यह मुझ से सप्लीमैंट्रीज़ पूछ लें तो मुझे कोई एतराज़ नहीं है।

उपाध्यक्षा : जिस ढंग से यह चीज़ चलाई गई है उस को देख कर मैं हरगिज़ इजाज़त नहीं दे सकती। (On seeing the manner in which this thing has been put here, I will never permit more supplementaries on that question now.)

चौधरी अमर सिंह : On a point of order, Madam.

उपाध्यक्षा : मैं सारे हाउस से दरखास्त करती हूं कि जैसा सारे सैशन में उन के सहयोग से खुश असलूबी से काम हुआ है, इसी तरह आज भी आप सब साहिबान मुझे तुआवन दें। अगर आप चाहते हैं कि मैं हाउस की कार्यवाई को चलाऊं तो ? (I would request the hon. Members again to help me in conducting the proceedings of the House smoothly. I would request all the hon. Members of the House to extened their full co-operation today also as they have been doing before. Through their co-operation the work during the whole session has been going on very smoothly. If they

are anxious that I should conduct the proceeding of this House then they should help me).

I would request the hon. Members again to help in conducting the proceedings of the House smoothly.

Sardar Gurnam Singh : The hon. Deputy Speaker will have full co-operation from this side please.

Deputy Speaker : Next question please.

ELECTRIC CONNECTION FOR PROVIDING STREET LIGHT TO FARUKH NAGAR MUNICIPAL COMMITTEE, DISTRICT GURGAON

***2348. Shri Babu Dayal Sharma** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether electric connection for street light has been provided to the Farukh Nagar Municipal Committee, district Gurgaon ; if not, the reasons therefor ?

Chaudhri Ranbir Singh : No. The steps are being taken to expedite the sanction of estimates and the work will be taken up shortly.

श्री बाबू दयाल शर्मा : क्या मिनिस्टर साहब फरमाएंगे कि यह जो इन्होंने फरमाया है कि कोशिश की जा रही है जब कि गवर्नमैंट की नीति यह है कि सब से पहले हरिजनों की गलियों में लाईट दी जाएगी तो क्या बजह है कि बाकी सब जगह पर लाईट दी गई है लेकिन वहां नहीं दी गई ?

मन्त्री : ऐस्टीमेट्स तैयार करा के जल्दी मन्जूरी दे दी जायगी ।

श्री बाबू दयाल शर्मा : क्या मन्त्री महोदय बताएंगे कि जब इन के इंजीनियर वहां गए तो ऐस. डी. ओ. की मौजूदगी में लोगों ने स्ट्रांग प्रोटैस्ट किया ? क्या उन्होंने मिनिस्टर साहिब को नहीं बताया ?

मन्त्री : मुझे इस की जानकारी नहीं है ।

श्री बाबू दयाल शर्मा : इन्होंने जवाब में कहा है कि स्कीम बन रही है इंजीनियर गए थे तो मैंने पूछा कि क्या उस वक्त लोगों ने कोई स्ट्रांग प्रोटेस्ट किया था । I was myself present there. मैं यह जानना चाहता हूं कि जो इन के अफसर हैं, वह इन को कोई इत्तलाह भी देते हैं या कि इन को डार्क में ही रखते हैं ? (विघ्न)

मन्त्री : यह जो जानकारी इन्होंने अब दी है इस का मुझे पहले इल्म नहीं था । यह मैं मानता हूं कि इस मामले में कुछ देर हुई है तो मैं इस को ठीक कराने की कोशिश करूंगा ।

श्री बाबू दयाल शर्मा : क्या मन्त्री महोदय बताएंगे कि जल्दी से इन की मुराद तीन महीने से है या चार महीने से है ? (विघ्न)

मन्त्री : तीन महीने तो ज्यादा होते हैं, जल्दी का मतलब इस से कम ही समझना चाहिए । (विघ्न)

श्री बाबू दयाल शर्मा : आन ए प्वाइंट आफ आर्डर प्लीज़ ।

उपाध्यक्षा : जब कोई सप्लीमैंट्री कर रहा हो तो आप बीच में ही खड़े हो जाते हैं । (विघ्न) (The hon. Member stands up to say something when a supplementary question is already being put). *(interruptions)*

श्री अमर सिंह : इन्होंने कहा है कि इन को जानकारी नहीं है। तो इन को जानकारी के लिये कितना समय चाहिए ? और इन को किसी काम की जानकारी भी है ? जहां मौका चाहिए वहां तो देते नहीं और जहां नहीं चाहिए वहां के लिए दे देते हैं।

मन्त्री : इन्होंने जो यह बात कही है पता नहीं मेरा जवाब इन्होंने सुना या नहीं सुना। बहर हाल बाबू दयाल जी ने जो शिकायत की है उस का मुझे इल्म नहीं था। अब पता चला है तो कार्यवाही की जायगी।

श्री बाबू दयाल शर्मा : आन ए प्वायंट आफ आर्डर। आपोजीशन के कुछ मैम्बरों ने यह टैक्टिक्स अपना लिये है कि जब भी कोई इधर से बोलने लगता है तो यह चाहे कुछ भी ऊंचे २ कहने लग जाते हैं। अभी एक साहिब ने कहा कि इन की चिट्टी टोपी पर लाटू लगा दो। (विघ्न)

उपाध्यक्षा : टंडन जी आप जरा खामोश रहें। मुझे यह बड़े अफसोस से कहना पड़ता है कि कोई भी हाउस की डिगनिटी मेनटेन करने की कोशिश नहीं करता। अगर किसी भाई ने ऐसी बात कही है तो नामुनासब है। आप प्वायंट आउट करें। वह वापिस ले लेंगे। (विघ्न) (Addressing Shri Balramji Dass Tandon : The hon. Member may please keep quiet. I am very sorry to point out that no one is trying to maintain the dignity of the House. If someone has used such words, it is very improper. The hon. Member may please point out the name. He will have to withdraw.)

श्री बाबू दयाल शर्मा : वह आप ही खड़े हो जाएं, सदाकत का पता लग जायगा। (विघ्न)

उपाध्यक्षा : पहले आप शिकायत करते हैं और फिर बताते नहीं कि किस ने कहा है। (The hon. Member first complains and then refuses to disclose the name of the person who said it.)

श्री बाबू दयाल शर्मा : उन का नाम मैं अर्ज कर देता हूं। वह हैं सरदार लच्छमन सिंह गिल। यही इस तरह से टांट करते हैं। (विघ्न)

उपाध्यक्षा : क्यों इन्टरप्ट करते हैं डाक्टर साहिब ? (Addressing Dr. Baldev Parkash) (Why is the hon Member interrupting)

डाक्टर बलदेव प्रकाश : मैंने तो यही कहा था कि अगर यह उन का नाम नहीं बता सकते तो अपनी ऐलीगेशन वापस लें।

Deputy Speaker : Dr. Baldev Parkash Ji ! are you not going to help me in conducting the proceedings smoothly ?

If anything about the "Topee" has been said, it is a reflection on the whole party.

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ : ਮੈਂ ਤਾਂ ਇੰਨੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨੀ ਸੀ ਕਿ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਟੋਪੀ ਦੇ ਮੁਤੱਲਕ ਗੱਲ ਹੈ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬੂ ਦਿਆਲ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਮਿਸਰੀਪਰਿਜ਼ੈਂਟ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਇਸ ਢੰਗ ਵਿਚ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਹੀ। ਇਹ ਐਵੇਂ ਹੀ ਪਰੈਜੂਡਿਸ ਹੋ ਕੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ? (Whether the hon. Member has said this thing or not ?)

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ : ਜੀ, ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਹੀ ।

श्री जगन नाथ : On a point of Order, Madam. श्री बाबू दयाल जी सप्लीमैंट्रीज़ पूछते समय चीखते हैं ताकि आप का ध्यान ला सकें। लेकिन इन की आवाज़ साफ नहीं सुनाई देती। अगर आप इन्हें बैंच पर खड़ा हो कर सवाल पूछने की इजाज़त दें तो अच्छा रहेगा। (हंसी)

Deputy Speaker : This is no point of Order. (*Interruptions*) (*noise*).

श्री बाबू दयाल शर्मा: जनाब इन की नियत बोनाफाइडी नहीं है ।

उपाध्यक्षा : मुझे अफसोस है कि यह जान बूझ कर हाउस की कार्यवाही में बाधा डाल रहे हैं। मैं होम मिनिस्टर से कहूंगी कि वह मेरी मदद करें और देखें कि हाउस की कार्यवाही ठीक ढंग से चले। (I am sorry that some of the hon. Members are deliberately obstructing the business of the House. I would request the hon. Home Minister to help me and see that the business is transacted smoothly.)

I would request the hon. Home Minister to control the Members sitting on the Treasury Benches, if he wants me to conduct the proceedings of the House properly.

गृह मन्त्री : मुझे बहुत अफसोस है और दुःख है कि इस तरह की बात हुई। मैं इस सदन के सब मैम्बर साहिबान से और Opposition के भाइयों से सनम्र प्रार्थना करूंगा कि वह आराम से हाउस की कार्यवाही को करने दें । हमें मिल कर हाउस की कार्यवाही को चलाना चाहिए ।

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਗੌਰਮੈਂਟ ਦੀ ਕੀ ਇਹ ਪਾਲਿਸੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਜੇਕਰ ਬਿਜਲੀ ਦੇਣੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਬਿਜਲੀ ਪਹਿਲਾਂ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਹਰੀਜਨ ਵਸਦੇ ਹਨ ਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਦੂਜਿਆਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ?

मन्त्री : आप जानते हैं कि कांस्टीयूशन के अन्दर बैकवर्ड कलासिज़ की कई तरह से सेफगार्ड दिया गया है यहां तक यह भी किया गया है कि जो कतई तौर पर पिछड़े हुए हैं उन को रियातें दी जायें।

सरदार लछमन सिंह गिल : क्या वज़ीर साहिब यह फरमायेंगे कि जो बिजली हरिजन खर्च करेंगे, क्या दूसरों की निसबत उन से कम चार्ज लिया जायेगा ?

मन्त्री : यह तो स्ट्रीट के लाटू देने का सवाल है। जो केस जस्टीफाइड होंगे और। इकनामिकल होंगे उन को बिजली दी जायेगी और जो नहीं होंगे उन को नहीं दी जायेगी

[सिंचाई तथा विद्युत मन्त्री]

इसी तरह से जिन हरिजनों की मायक हालत ठीक नहीं होगी और जहां कि लट्टूओं का दिया जाना जस्टीफाईड होगा वहां लट्टू जल्दी देने की कोशिश की जायेगी।

बाबू अजीत कुमार : जैसा कि वजीर साहिब ने अभी कहा कि जिन हरिजन महल्लों में स्ट्रीट लाईट नहीं है वहां लट्टू दिये जाने की कोशिश की जायेगी। मैं यह पूछना चाहता हूं कि जहां अभी तक लट्टू प्रोवाईड नहीं किये गये, क्या सरकार उन के खिलाफ कोई action लेने को तैयार है कि अभी तक क्यों उन को स्ट्रीट लाईट प्रोवाईड नहीं की गई ?

मन्त्री : अगर कोई ऐसी बात होगी तो जरूर उन के खिलाफ कार्यवाही की जायेगी।

चौधरी देवी लाल : जिन हरिजन महल्लों में लट्टू लगने हैं क्या उन के बारे में Government की policy है कि उन को झूठे लारे लपे दिये जायें ताकि वह हरिजन उन के पीछे लट्टू होते फिरते रहें ।

मन्त्री : इस चीज़ को सभी जानते हैं कि अंग्रेज़ों ने उन को ऊपर उठाने के लिए क्या किया और हम क्या कर रहे हैं।

उपाध्यक्षा : यह चौधरी साहिब, अंग्रेज़ों का मुआमला नहीं है यह अपनी सरकार का मुआमला है। (The hon. Minster may please know that this matter relates to our own Government and not the Britishers.)

मन्त्री : मेरा मतलब ब्रिटिश गवर्नमैंट से था।

श्री अमर सिंह : अगर सरकार सही जगह पर लट्टू नहीं देगी, और अगर ऐसे मुआमले सरकार के नोटिस में लाये जायें तो क्या वह उन पर गौर फरमायेगी।

मन्त्री : अवश्य ।

ELECTRIFICATION OF VILLAGE KRINTHA, DISTRICT KARNAL

***2611. Shri Mangal Sein** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) the details of the scheme regarding electrification of village Krintha, tehsil and district Rohtak ;

(b) whether the electric poles have since been installed ; if so, the date by which electricity will be supplied to the said village ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) There is no village Krintha in tehsil Rohtak. There is, however, a village Karauntha which is covered under the sanctioned sub-project estimate of Karauntha, Baland, Dujana and surrounding rural area. This sub-project estimate covers the cost for the electrification of 18 villages along Jhajjar-Rohtak Road in district Rohtak.

These villages are proposed to be fed by emanating two 11 kV. feeders and suitable high tension line from the existing 11 kV. feeder, from Jhajjar to Salabas and the 11 kV. feeder, from Rohtak -Beri.

The total cost of the scheme is 13,22,674.

(b) No pole has been installed in village Karauntha. The electrification of this village depends upon the availability of funds and the phased programme for the villages to be electrified during 1963-64. (*Interruption*)

Deputy Speaker : Sardar Lachhman Singh ! you are creating trouble for me.

Sardar Lachhman Singh Gill : No, Madam.

Pandit Chiranji Lal Sharma : May I ask from the Irrigation and Power Minister, if the schemes which had been sanctioned for the year 1962-63 for Ganaur Block costing Rs 45 lakhs will be implemented or dropped due to emergency ?

Minister : Madam, whatever projects are sanctioned they are to be implemented within a period of 10 years subject to availability of funds. So whatever project was sanctioned in 1962, my friend should wait till 1972.

उपाध्यक्षा : चौधरी लखी सिंह ! मिनिस्टर साहिब के पास जा कर डिस्टर्ब न करो ।

(Addressing Ch. Lakhi Singh : The hon. Member should not create disturbance just near the hon. Minister.)

चौधरी इन्द्र सिंह मलिक : मैडम, अब वह लखी सिंह नहीं रहे उधर जाकर करोड़ीमल हो गए हैं ।

उपाध्यक्षा : मैंने इस लिए नहीं कहा था कि वे लखी सिंह जी ही थे । मेरा मतलब यह है कि इस तरह से डिस्टर्बेंस होती है । (I did not say that because it was Sardar Lakhi Singh who was disthurbing, but I meant that the hon. Members are disturbed like that).

गृह मन्त्री : डिप्टी स्पीकर साहिबा, आज मैम्बर साहिबान कुछ हालीडे मूड में हैं, इस लिये कुछ टालरैंस शो करें तो अच्छा है ।

श्री मंगल सेन : क्या मन्त्री महोदय बतलाने की कृपा करेंगे कि करौंथा गांव जो बिजली की लाइन से सिर्फ 2, 3 फरलांग दूर है, उस में बिजली कब तक दे दी जाएगी ?

चौधरी रणबीर सिंह : तीन, चार महीने के अन्दर बिजली दे दी जाएगी ।

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ : ਜਿਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲਾਗਿਉਂ ਦੀ ਲਾਈਨ ਜਾਂਦੀ ਹੋਵੇ ਕੀ ਉਥੇ ਸਰਕਾਰ ਜਲਦੀ ਬਿਜਲੀ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ ?

मन्त्री : जो गांव 11 के. वी. लाईन के आधा मील के फासले के अंदर २ है उन को बिजली दी जाती है । यह बोर्ड की policy है ।

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ : ਕੀ ਮੈਂ ਜਾਣ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਗਰਾਉਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਪਾਸ ਜੋ ਲਾਈਨ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਪਾਸ ਜੋ ਦੋ ਫਰਲਾਂਗ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਆਬਾਦੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਬਿਜਲੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ?

मन्त्री : उस के लिए आप अलहदा नोटिस दें तो मैं पता कर के बता दूंगा ।

ELECTRICITY PROJECTS IN REWARI SUB-DIVISION

***2715. Rao Nihal Singh** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) the amount , if any, sanctioned for Electricity Projects to be undertaken in Rewari Sub-Division ;

(b) the number of years within which the work on these Projects is likely to be completed ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) Rs 5,50,000 during 1962-63.

(b) Within 10 years from their commencement,

AMOUNT SANCTIONED FOR EXTENSION OF ELECTRICITY IN REWARI SUB-DIVISION

*2717. **Rao Nihal Singh** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state the amount sanctioned for the extension of electric energy in Rewari Sub-Division during the year 1962-63 and how much of it has so far been utilized ?

Chaudhri Ranbir Singh : (1) Rs 5,50,000.

(2) Grant utilized up to 28th February, 1963—Rs 5,40,000.

श्री बनवारी लाल : क्या मैं जान सकता हूं कि यह 10 हज़ार रुपया न खर्च करने की क्या बजह है ?

मन्त्री : मेरे पास 28 फरवरी, 1963 तक की सूचना है। उस वक्त यह रुपया बकाया था। अब शायद खर्च हो गया हो।

श्री बनवारी लाल : क्या मिनिस्टर साहिब विश्वास दिला सकते हैं कि यह रुपया इसी साल के बजट में खर्च कर दिया जाएगा।

मन्त्री : पिछला बजट साल तो खत्म हो गया है। अगर न खर्च हुआ हो तो अब कैसे हो जाएगा ?

WINDING UP CONSTRUCTION OF ELECTRICITY PROJECTS IN REWARI SUB-DIVISION

*2716. **Rao Nihal Singh** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether it is a fact that construction work of Electricity Project in Rewari Sub-Division is going to be wound up with effect from 28th February, 1963. If so, the reasons therefor ?

Shri Ranbir Singh : No. This Construction Sub-Division is not going to be abolished on 28th February, 1963. It has been continued upto 31st March, 1963 for the present and the question of its further continuance beyond this date is under examination.

कामरेड राम प्यारा : वजीर साहिब ने फरमाया है कि 31 मार्च, और उस के बाद ग़ौर हो रहा है। आज 12 अप्रैल है क्या उस पर ग़ौर हुआ है या नहीं।

मन्त्री : इस के लिए आप अलहदा नोटिस दें, पता कर के बता दूंगा।

कामरेड राम प्यारा : जब उस की मन्जूरी 31 मार्च, 1963 तक थी तो क्या वह बन्द हो चुका है, या अभी चालू है ?

मन्त्री : इस के लिए नोटिस चाहिए।

कामरेड राम प्यारा : अगर वह सब-डिवीज़न टूट गया है, तो ज़िले का काम कैसे चलेगा ?

मन्त्री : ज़िले में और भी सब-डिवीजन होते हैं।

श्री बनवारी लाल : वज़ीर साहिब ने फरमाया है कि स्टाफ काफी है। मैं पूछना चाहता हूं कि किसी ज़िला में एक सब-डिवीज़न से सारा काम कैसे चलेगा ? वहां के लोग कैसे इतनी दूर जाएंगे ?

मन्त्री : मैंने बता दिया है कि उस ज़िला में डिवीज़न भी हैं और सब-डिवीजन भी हैं, एक्स. ई. एन. भी है और एस. डी. ओ. भी है। मुझे पता नहीं कि मैम्बर साहिब और क्या पूछना चाहते हैं।

चौधरी इन्द्र सिंह मलिक : क्या वजीर साहिब बताएंगे कि रीवाड़ी में जो भरत मिलाप किया गया था उस में जो फैसला हुआ था कि जिला गुड़गांव की सारी स्कीमें चालू रहेंगी, उस पर अमल नहीं किया जाएगा ? (हंसी)

श्री बनवारी लाल : मैं पूछना चाहता हूं कि जिला महिन्दरगढ़ में दादरी के सिवा और कौन सा सब-डिवीज़न है ? उस जिला का काम एक सब-डिवीजन से कैसे चलेगा और बैकवर्ड एरियाज़ की कैसे प्रोग्रेस होगी ?

मन्त्री : ज़िला महिन्दरगढ़ में तीन सब-डिवीज़न हैं। जो काम है उस के लिए यह काफी हैं।

श्री रूप लाल महता : क्या वज़ीर साहिब बताएंगे कि जहां कंस्ट्रक्शन सब-डिवीज़न बन्द किए गए ह वहां पर बिजली देने का काम उसी तरह चालू रहेगा या नहीं ?

मन्त्री : जितना पैसा होगा उस के मुताबिक काम चालू रहेगा।

श्री रूप लाल महता : एक ही ज़िला में कई जगह कंस्ट्रक्शन सब-डिवीज़न बन्द कर दिए गए हैं और कई जगह जारी रखे गए हैं ऐसा इम्तयाज़ क्यों है ?

मन्त्री : ऐसा कांस्टीटयूशन में तो लिखा हुआ नहीं है कि कहां बन्द किया जाए और किस अफसर को किस जगह लगाया जाए। जहां जरूरत होती है लगा देते हैं।

श्री हीरा लाल : जो पिछले साल गुड़गांव में गांव सिलैक्ट किए गए थे, उन को बिजली दे दी गई है या नहीं ?

मन्त्री : इस के लिए नोटिस दें।

OUTSTANDING LOANS IN AMBALA DISTRICT

***1424. Sardar Ajaib Singh Sandhu** : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) the outstanding amounts of loans given to the cultivators under the head "revenue account" as on 1st April, 1962 in district Ambala ;

(b) the amount of loan recovered from the loanee cultivators from 1st April, 1962 to 1st September, 1962 month-wise ;

(c) the amount of arrears still unrecovered ;

(d) the names of those loanees against whom loans amounting to Rs 5,000 or more are outstanding uptill now ?

Sardar Ajmer Singh : (a) Rs 6,08,881.

		Rs
(b) April, 1962	..	17,921
May, 1962	..	38,196
June, 1962	..	19,515
July, 1962	..	26,288
August, 1962	..	37,332

(c) Rs 83,338.

(d) There is no loanee against whom loans amounting to Rs 5,000 or more are outstanding uptill now in Ambala District.

Madam, this information is upto 1st September, 1962. This is not upto date. Now the figures have changed.

ਇਹ information ਕੁਝ ਪੁਰਾਣੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਹ upto date ਨਾ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇ ।

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਕੀ ਇਹ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਲੋਨਜ਼ ਦੀ ਰਿਕਵਰੀ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਤੋਂ ਜੋ ਬੇਟ ਦੇ ਅਤੇ ਬੈਕਵਰਡ ਏਰੀਆਜ਼ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਡੰਡੇ ਨਾਲ ਪੈਸੇ ਲਏ ਗਏ ਹਨ ?

ਮੰਤਰੀ: ਇਹ ਸਵਾਲ ਬੜਾ ਜਨਰਲ ਹੈ । ਕੋਈ ਸਪੈਸਿਫਿਕ ਇਨਸਟਾਂਸ ਦਸੋ ਤਾਂ ਪਤਾ ਕਰਾਂਗਾ ।

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਨਜ਼ ਦੀ ਰਿਕਵਰੀਜ਼ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਬੈਕਵਰਡ ਤੇ ਬੇਟ ਏਰੀਆਜ਼ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਫਲੱਡਜ਼ ਆਏ ਹਨ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਜੋ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਥੇ ਰਿਕਵਰੀਜ਼ ਸਸਪੈਂਡ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗੇ, ਉਸਤੇ ਅਮਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਇਸ ਸਵਾਲ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਸਵਾਲ ਪਿਛਲੇ ਸਤੰਬਰ ਤਕ ਪੁਛਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਹੜ੍ਹ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਆਏ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਜ਼ਰੂਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਡੀ ਸੀ. ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੂੰ ਅਖ਼ਤਿਆਰ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨਾਂ ਕੇਸਿਜ਼ ਵਿਚ ਉਹ ਮੁਨਾਸਿਬ ਸਮਝਣ ਉਥੇ ਤਕਾਵੀਆਂ ਦੀ ਰਿਕਵਰੀਜ਼ ਪੋਸਟਪੋਨ ਕਰ ਦੇਣ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਅਸੀਂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਦਿਨ ਹੋਏ ਹਨ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜੋ 25 ਰੁਪਏ ਤਕ ਮਾਲੀਆ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਥੇ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਥੇ ਪਹਿਲੀ ਮਈ ਤਕ ਤਕਾਵੀਆਂ ਦੀ ਵਸੂਲੀ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ।

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਮਈ ਤਕ ਵਸੂਲੀ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਮਈ ਤਕ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਕੋਲ ਕਿਹੜੀ ਆਮਦਨੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਕਿਹੜੀ ਫਸਲ ਆ ਜਾਵੇਗੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਵਸੂਲੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਖਿਆਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ 13 ਅਪਰੈਲ ਤਕ ਫ਼ਸਲ ਦੀ ਵਾਢੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਪਹਿਲੀ ਮਈ ਤਕ ਉਠ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਵਕਤ ਤਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੇਮੈਂਟ ਕਰਨੀ ਹੈ ਉਹ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਮਈ ਨੂੰ ਹੀ ਸਾਰੀ ਵਸੂਲੀ ਕਰ ਲੈਣੀ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਮਈ ਤੋਂ ਵਸੂਲੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

ਸਰਦਾਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿਲ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਪਹਿਲੀ ਮਈ ਨੂੰ ਹੀ ਸਾਰੀ ਵਸੂਲੀ ਕਰਨ ਚਲੇ ਜਾਵਾਂਗੇ । ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਐਸ਼ੋਰੈਂਸ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਨ ਕਿ 30 ਜੂਨ ਤਕ ਵਸੂਲੀ ਲਈ ਸਖਤੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ?

ਮੰਤਰੀ : ਸਾਡਾ ਸਖਤੀ ਦਾ ਕੋਈ ਇਰਾਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਪਹਿਲੀ ਮਈ ਨੂੰ ਵਸੂਲੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਵੇਗੀ । ਸਾਡੇ ਆਦਮੀ ਵੀ ਡਿਮਾਂਡ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਖੁਦ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪੈਸੇ ਦੇਣੇ ਹਨ ਉਹ ਵੀ ਆਕੇ ਦਾਖਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਸੂਦ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੇ ਕਰਨਗੇ ਲੈ ਲਵਾਂਗੇ । ਸਖਤੀ ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਨਹੀਂ, ਡਿਫਾਲਟਰਜ਼ ਸਾਡੇ ਆਦਮੀ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

Deputy Speaker: Question Hour is over now. All the pending questions and replies thereto are laid on the table of the House and will be deemed to have been answered under rules 45 of the Rules of procedure.

UNSTARRED QUESTIONS AND ANSWERS

CONSTRUCTION OF BRIDGE OVER NULLAH CONNECTING STREET 'T' IN SECTOR 23-D

1010. Chaudhri Ram Parkash : Will the Minister for Excise, Taxation and Capital Project be pleased to state—

(a) whether it is a fact that an estimate has been prepared for the construction of a bridge over the Nullah connecting Street 'T' in Sector 23-D ;

(b) if reply to part (a) above be in the affirmative, the action so far taken towards the construction of the said bridge together with the time by which the said bridge is likely to be completed ?

Shri Ram Saran Chand Mital : (a) No.

(b) Does not arise.

CIVIL HOSPITAL, GOBINDGARH

1013. Comrade Gurbakhsh Singh : Will the Minister for Finance be pleased to state—

(a) whether the Civil Hospital, Gobindgarh, also attends to Mental patients ;

(b) if the reply to part (a) above be in affirmative, the number of mental and non-mental patients treated in that hospital during the year 1962-63.

Dr. Gopi Chand Bhargava : (a) Yes, Sir.

	Indoor patients	*Outdoor patients*
(b) (i) Number of mental patients treated at Civil Hospital, Mandi Gobindgarh, during the year 1962-63 ..	1,429	1,225
(ii) Number of non-mental patients treated at Civil Hospital, Mandi Gobindgarh, during the year 1962-63 ..	96	1,525

COMMODITIES MANUFACTURED IN CERTAIN FACTORIES

1014. Comrade Gurbakhsh Singh : Will the Chief Minister be pleased to state the commodities manufactured during the year 1962-63 in the following factories together with their output :—

(i) Mangat Industries, Patiala ;
(ii) Janta Iron Works, Patiala ;
(iii) Jai Industries, Mandi Gobindgarh ;
(iv) Swastik Steel Works, Mandi Gobindgarh ;
(v) Megh Chand and Sons, Patiala ; and
(vi) Hem Industries, Patiala ?

Sardar Partap Singh Kairon : A statement giving the requisite information is given below;—

STATEMENT

Serial No.	Name of factory	Items manufactured	Value
			Rs
1	M/s Mangat Industries, Factory Area, Patiala	Buckets, Galvanised Buckets, un-Galvanised Agricultural Implements Crucibles for Castings of different machinery parts	49,710

Note: For unstarted question No. 1022 along with its reply, please *see* **Annexure at the end of this debate.**

[Chief Minister]

Serial No.	Name of Factory	Items manufactured	Value
2	M/s Janta Iron Works, Factory Area, Patiala	Girder Crossing. Steel Tanks, Rubbish Carts, Bins, Wheel Barrows and Gates, Brackets, Frames and Clumps. Axes, Shafts and Pins ..	1,11,000
3	M/s Jai Industries, Mandi Gobindgarh	Band Saw blades and Hooks, Ginning Blades, Die Sets, Down pipe Gal., etc. ..	3,74,046
4	M/s Swastik Steel Works, Mandi	Lathe Cutting M.T. Tools, Die Punch, Reamers. Rolls for the folding of sheets, Down Pipe Galv., Tasslas, Pamallas Toka machine, Tawas, Gal Gutter Tool Bits, Grinder (Vermas) Gal., Tubs, Petties and Waste paper basket sets ..	59,249
5	M/s Megh Chand Jain and Sons, Factory Area, Patiala	Steel Racks, Steel Almirahs, M. S. Pockets, Galvanising of Sugar Mill Blades, Chain and H.T. Ltd., transmission line; Hardware fittings. Galvanised irons cutting Buckets, Oil Trays. Agricultural Implements	78,600
6	M/s Hem Industries, Factory Area, Patiala	Agricultural implements, nuts, bolts, Hard Ware goods buckets, tankies, conduit pipe, wire net, etc.	62,000

MIDDLE SCHOOLS IN MOHINDERGARH DISTRICT PROPOSED TO BE UPGRADED IN 1963-64

1021. Shri Banwari Lal: Will the Chief Minister be pleased to state the number and names of Middle Schools in Mohindergarh District, Tehsil-wise, proposed to be upgraded to High /Higher Secondary Schools during the year 1963-64 ?

Sardar Partap Singh Kairon : No provision has been made in the budget for upgrading Middle Schools to High/Higher Secondary Schools during the year 1963-64.

10 a. m.

QUESTIONS OF PRIVILEGE

1. *Regarding suppression of proceedings of the Assembly by certain Newspapers relating to the discussion on the Scheduled Castes Commissioner's Report*

Babu Ajit Kumar (Sidhwan Bet S. C'): Madam, I beg leave to move a motion of breach of privilege of the members of this august House against the intentional suppression of the proceedings of the House by certain papers overlooking publication of the debate on Scheduled Castes Commissioner's Report taken on 10th April, 1963 on the floor of the august House.

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਆਪ ਦਾ ਬੜਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਸ਼ੈਡੂਲਡ ਕਾਸਟਸ ਅਤੇ ਸ਼ੈਡੂਲਡ ਟਰਾਈਬਜ਼ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਤੇ ਬਹਿਸ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਹਾਊਸ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਨੂੰ ਵੀ ਕਾਫੀ ਦੇਰ ਤਕ ਐਕਸਟੈਂਡ ਕੀਤਾ।

उपाध्यक्षा : मेरी कोई मेहरबानी नहीं यह आपका राइट था (There is no question of grace. This was the right of the hon. Members.)

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਠੀਕ ਹੈ, ਜੀ। ਪਰ ਮੈਂ ਆਪ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੀ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਬੜੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਮਸਲੇ ਤੇ ਬੋਲਦਿਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੁਝਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੈਡੂਲਡ ਕਾਸਟਸ ਨਾਲ ਬਦਸਲੂਕੀ ਦਾ ਵਰਤਾਉ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੇਖਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਏਥੇ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਇਸ ਉਤੇ ਐਨੀ ਬਹਿਸ ਹੋਈ ਪਰ ਪ੍ਰੈਸ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਛਾਪਿਆ। ਅਖਬਾਰਾਂ ਤਾਂ ਵਡੇ ਵਡੇ ਆਦਮੀਆਂ ਅਤੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਛਾਪਦੀਆਂ ਹਨ, ਛੋਟੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਹੀਂ ਛਾਪਦੀਆਂ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਅਹਿਮ ਮਸਲਾ ਸੀ ਪਰ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇਗਨੋਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੀ ਡਿਗਨਿਟੀ ਲੋ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਗੱਲਾਂ ਤਾਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਛਪ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਅਗਰ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਏਥੇ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਕੁੱਤੇ ਦਾ ਲਫਜ਼ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਛਪ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਮਸਲਾ ਜਿਹੜਾ ਐਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ, ਉਹ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਛਪਿਆ। ਇਹ ਬਰੀਚ ਆਫ਼ ਪ੍ਰਿਵਿਲਿਜ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਪ੍ਰਿਵਿਲਿਜ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ।

उपाध्यक्षा : आप की जो मालूमात हैं वह मेरे पास भेज दें उस पर एक्शन लिया जाएगा (The hon. Member may send the information available with him and I will take necessarys action.)

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਜੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਸਾਡੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਹੀਂ ਛਾਪਣਗੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਮਜਬੂਰਨ ਅਖਬਾਰਾਂ ਪਾੜਨੀਆਂ ਪੈਣਗੀਆਂ।

उपाध्यक्षा : जहां तक हाउस की कारवाई का ताल्लुक है उस के बारे में मैं रूलिंग दे चुकी हुं। अगर आप ने अखबार ही फाडनी हैं तो आप का काम है। (So far as the proceedings of the House are concerned, I have already given my ruling. Now it is up to the hon. Member to see whether he should tear up the newspapers or not.)

श्री अमर सिंह : उस दिन जिन माननीय सदस्यों ने कमिश्नर, शीडूल्ड कास्टस तथा शीडूल्ड टराइबज़ की रिर्पोट पर बहस में भाग लिया, अखबारों में उन के नाम तक भी नहीं छपे।

उपाध्यक्षा : आप मुझे प्राइवेट कैपेसिटी में मिलें, मैं आप को बता दूंगी। (The hon. Member may meet me in his private capacity and I will apprise him of the facts).

श्री जगन नाथ : On a point of order, Madam डिप्टी स्पीकर साहिब मैं अर्ज़ करना चाहता हूं कि अखबारों में आपोज़ीशन के मैम्बरों की कारवाई कभी कभी मामूली सी छपती है, इस रिर्पोट पर इतनी बहस हुई लेकिन, अखबारों में कुछ भी नहीं हुआ, ट्रिब्यून तो हमारी बातें कभी छापता ही नहीं है। (विघ्न)

उपाध्यक्षा : इस के बारे में "ट्रिब्यून" अखबार को कहूंगी। (I will take up the matter with the Tribune).

श्री अमर सिंह : * * * * * * * *

Noise and interruptions

उपाध्यक्षा : आप को किसने बोलने के लिए काल अपान किया है। यह आप के लिए ठीक बात नहीं है। आप को कम से कम हाउस के प्रोसीजर का ख्याल रखना चाहिए। (The hon. Member has not been called upon to speak. This is not proper for him. The hon. Member should keep in view the procedure of the House.)

श्री बनवारी लाल : On a point of order Madam. * * * * इस लिए शैडूल्ड कास्ट्स की रिपोर्ट पर जो बहस हुई है वह अखबारों में नहीं छपी।

उपाध्यक्षा : आप जब चाहें, point of order raise कर दें, यह ठीक बात नहीं है। मैं इस के बारे में अपनी रूलिंग दे चुकी हूं, अब इस पर बहस नहीं हो सकती। (The hon. Member raises a point of order as and when it pleases him. This is not proper. I have already given my ruling in this connection. There can be no discussion on it now.)

2. REGARDING AN EDITORIAL IN THE DAILY PRADEEP JULLUNDUR

Shri Harbans Lal: Bhatinda Madam, I beg leave to move the following privilege motion—

> The Daily 'Pardeep' Jullundur, in its editorial entitled पंजाब असैम्बली के नजर वट्टू appearing in its issue dated the 10th April, 1963, has made serious reflections and cast aspersions on the Members of this House in the discharge of their duties. This clearly amounts to a breach of privilege of the Members of this House.

डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं आप की इजाजत से 'प्रदीप' अखबार के एडीटोरियल के कुछ हिस्से, जिन के बारे में मुझे एतराज है, वह पढ़ कर सुना देता हूं :

> "इस के अलावा मुख्य मन्त्री कैरों के दबदबे से बाज़ मैम्बर इतना कांपते हैं कि अपने ज़मीर की बात खुले इजलास में तो क्या—कमेटियों में भी नहीं कह सकते। यहां तक कि आज एक राय ज़ाहिर करते हैं तो एक हफ्ता बाद हकूमत का दबाव पड़ने पर इस से मुख्तलिफ बल्कि मुतज़ाद राय ज़ाहिर करने लगते हैं।
>
> * * * *
>
> ऐसा मालूम होता है कि मुख्य मन्त्री की तरफ से बाज़ मैम्बरों के कान खींचे गए।
>
> * * * *
>
> इन कांग्रेस मैम्बरों की खुशामदप्रस्ती का नतीजा यह हुआ।
>
> * * * *
>
> कांग्रेस पार्टी के बाज़ मैम्बर इतने घटिया हैं कि वह सरदार कैरों की

*Note : Expunged as ordered by the hon. Speaker.

हिदायत के खिलाफ हाउस के हकूक की हिफाजत के लिए भी मुतहिद नहीं हो सकते ।

* * * *

लेकिन दुनिया को पता चल गया कि हमारे बाज़ नज़र बट्टू नुमाइंदे किस मिट्टी के बने हुए हैं" ।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, कान्स्टीच्यूशन के मुताबिक प्रैस को अपनी राए का इज़हार करने की आज़ादी है । इस के साथ कान्स्टीच्यूशन में यह भी गारंटी दी गई है कि हाउस के जितने मेम्बरज़ हैं चाहे किसी पार्टी से सम्बन्ध रखते हों वह अपनी राए का उस हाउस में पूरी आज़ादी से इज़हार कर सकते हैं । अगर कोई प्रैस इन मैम्बरों की आज़ादी को मिसयूज़ करें और इस किसम के कमैंट्स दें जिस से हाउस के मैम्बर सोचने लगें कि उन्हें आज़ादी से अपनी राए देनी चाहिए या नहीं, इस हाउस का एक मैम्बर दूसरे मैम्बर के विरुद्ध कमैंट्स दे सकता है, अथवा नुक्ता चीनी कर सकता है लेकिन प्रैस उन के बारे में ऐसे घटिया और अनफेयर कमैंट्स दे, यह ठीक बात नहीं बल्कि एतराज़ वाली बात है ; इस बारे में किसी को एतराज़ नहीं हो सकता कि मिनिस्टर्ज़ या मैम्बर अपनी राय का आज़ादी से इज़हार करें । अगर प्रैस को इस किस्म की आज़ादी हुई तो मैं समझता हूं कि इस हाउस के मैम्बर खुले तौर पर ईमानदारी से अपनी राए का इज़हार नहीं कर सकेंगे, और प्रैस वाले इस अधिकार का मिसयूज़ करेंगे । इस बात से इनकार नहीं किया जा सकता कि 'प्रदीप' अखबार एक पार्टी का अखबार है . . . .

डाक्टर बलदेव प्रकाश : On a point of order, Madam. माननीय सदस्य प्रिविलिज मोशन पर लम्बी स्पीच कर रहे हैं ।

उपाध्यक्षा : आप कब से मेरा काम करने लगे हैं ? (Since when the hon. Member has started performing my duties).

Dr. Baldev Parkash : The hon. Member is making a speech over it. I would like to know whether you have allowed this privilege motion.

उपाध्यक्षा : माननीय सदस्य तो अपनी मोशन को एक्सपलेन कर रहे थे, मैं उन को बन्द ही करने वाली थी (The hon. Member was explaining his motion. I was, however, going to stop him from making a speech.)

डाक्टर बलदेव प्रकाश : वह तो 15 मिनट से इस motion पर स्पीच कर रहे हैं ।

उपाध्यक्षा : आप गलत कहते हैं । अभी उन्हें बोलते हुए दो तीन मिन्ट हुए हैं, अगर आप जैसे सियाने आदमी गलत बातें करेंगे तो बाकियों का क्या हाल होगा । इस प्रिविलेज मोशन के बारे में प्रैस गैलरी से कहूंगी ताकि इस बारे में अच्छी तरह से जांच हो सके । जहां तक मेरी जानकारी है कि उस अखबार का कोई नुमाइंदा इस प्रैस गैलरी में नहीं होता है । मैं मुनासिब समझती हूं कि इस मामले को Previleges Committee में भेज दिया जाए । (The hon. Member is wrong.

[उपाध्यक्षा]

He has been speaking for about two or three minutes. If experienced Members like him begin to talk in this way then what will the others do ? I will discuss this privilege motion with the Press Gallery so that the matter could be thoroughly examined. So far as my knowledge goes, this Paper has no representative in the Press Gallery. I think that it would be proper to refer this matter to the Privileges Committee.)

(*At this stage some hon. Members rose on points of order*). (*Interruptions.*)

Deputy Speaker : I am on my legs. टडंन जी, आपने ग़लत कहा है ; एक अहम मसला रह जाएगा । (I am on my legs. The contention of the hon. Member, Shri Balramji Dass Tandon, is wrong. In this way an important matter will remain undisposed of.)

श्री बलरामजी दास टंडन : मैं यह कहना चाहता हूं . . . .

Chaudhri Devi Lal : On a point of order, Madam.

उपाध्यक्षा : जब मैं खड़ी हूं तो आप खड़े नहीं हो सकते । जब कोई बोलता हो तो सुनना चाहिए । (*Noise*) There is so much noise. इस प्रिविलिज मोशन के मुतल्लिक मैंने अपना रूलिंग दे दिया है ; जो किसी ने पूछना हो पूछ ले । (The hon. Member cannot rise when I am on my legs. When someone is addressing the House he should be listened to (*noise*). There is so much noise. I have given my ruling on this question of privilege. Any body who wishes to enquire anything from me about it is welcome.)

श्री बलरामजी दास टंडन : आपने कहा है कि इस अखबार का कोई नुमायंदा यहां नहीं होता है । But the representative is there. The matter is being referred to the Privileges Committee on the basis of wrong information. The member representing 'Pradeep" sits in the Press Gallery. Therefore, this matter which is based on wrong information, should not be referred to the Privileges Committee.

उपाध्यक्षा : मेरे आफिस की इत्तला है कि यहां इस अखबार का नुमायंदा नहीं । (The information available in my office is that there is no representative of this newspaper in the Press gallery.)

श्री बलरामजी दास टंडन : इस अखबार का नुमायंदा यहां है ।

उपाध्यक्षा : आप तसल्ली करवा दें । (The hon. Member may please convince me about his contention.)

श्री बलरामजी दास टंडन : आप का रूलिंग तो फिर स्टे हो गया ।

गृह मन्त्री : आपने रूलिंग दे दिया है । इस पर और कुछ कहने की गुंजाइश नहीं । लेकिन जो बात अभी अभी अमृतसर से आए मेरे दोस्त कह रहे थे उस की इस से कोई रैलेवैन्सी नहीं है । जहां तक इस हाउस की प्रोसीडिंग्ज का सम्बन्ध है यह एडीटोरियल इस हाउस के मुताल्लिक नहीं है बल्कि मैम्बरज़ के ऊपर कमैंट्स हैं । इस लिए यहां पर उस अख़बार का नुमायंदा बैठता हो या न, कोई फर्क नहीं पड़ता ।

डाक्टर बलदेव प्रकाश : डिप्टी स्पीकर साहिबा, मेरा ख्याल है यह प्रिविलेज मोशन आपको आज ही अभी अभी मिली है । जैसा कि आनरेबल मैम्बर ने पढ़ कर सुनाया है हाउस में खास पता नहीं लगा ; धीरे धीरे पता लगा है । न हमारे पास यह मैटर आया है कि हम बोल सकें, अपने विचार रख सकें कि whether it is a fit case to be referred to the Privileges Committee.

(Noise and Interruptions)

उपाध्यक्षा : यह मेरे पास है । मैंने सब पढ़ लिया है । इस का मतलब है कि आप प्रदीप अख़बार नहीं पढ़ते । (The notice of the question of privilege is with me. I have gone through it. What the hon. Member has said means that he does not read the Daily 'Pardeep'.)

Sardar Gurnam Singh (Raikot) : Madam, I bow before your ruling and I do feel that after you have finally said this thing, nothing should be said about it. But at the same time, when you were speaking, we understood that you were referring the matter to the Press Gallery and suddenly you were pleased to say that you have referred the matter to the Privileges Committee. What I heard from the hon. Member who has brought forward the privilege motion, was that it has been stated in the Paper that some of the Members of a certain party expressed their views violently against the legislation brought before the House here. But when the time of voting came, they went back............

Home Minister : No, No.

Sardar Gurnam Singh : It is, Madam, a case where we have to find whether it is a fair comment made by a certain Paper. So, it was better if we had not hastily dealt with the matter and referred it to the Privileges Committee. It would have been better, if we had thought over the matter and then sent it to the Privileges Committee.

ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੇਮ : On a point of order, Madam. ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਚੇਅਰ ਦੀ ਰੂਲਿੰਗ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੇ ਰੂਲਜ਼ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਕੋਈ ਤਕਰੀਰ ਜਾਂ ਕੋਈ ਕਮੈਂਟ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ and we are flouting the rules.

Sardar Gurnam Singh : In the beginning, I said, "I bow before your ruling". But I can persuade the Chair to consider it, and, if you Madam, come to the conclusion that it should be properly thought out before referring it to the Privileges Committee, it will be better. After all, Privileges Committee will have to hold meetings in order to obtain evidence and examine the matter in all its aspects. It will be a cumbersome procedure. So, it would have been better if you could still be persuaded to change your ruling. If you do feel that it is a matter for the Privileges Committee, then you may refer it to that Committee. This is my submission and I would not like to say anything more.

(At this stage Home Minister rose)

Deputy Speaker : Let me say something because there is going to be some misunderstanding.

गृह मन्त्री : मुनासिब नहीं, न आपोज़ीशन के लीडर की तरफ से और न मेरी तरफ से कि कोई कुमैंट करें । एक बात कही गई है कि इस से कोई गलत फहमी पैदा न हो । प्रिविलेज मोशन का प्रोसीजर साधारण है । आप के पास प्रविलेज मोशन आई, मैम्बर साहब ने वह आर्टीकल साथ दिया है जिस के मुतल्लिक एतराज़ है । बिल्कुल सिंपल बात है । अगर आप उसको पढ़ कर देखें कि प्राइमा फेसाई केस बनता है कि उसे प्रिविलेज कमेटी को रैफर किया जाए तो आपका हक है । इस पर डिसकशन की ज़रूरत नहीं। आप का हक है कि अगर प्राइमा फेसाई केस मालूम होता है तो प्रिविलेज कमेटी को रैफर कर दें । जब आपने देखा कि प्राइमा फेसाई केस है तो आपने रेफरैंस का रुलिंग दे दिया। इस पर इस हाउस में कोई डिसकशन नहीं हो सकती ।

उपाध्यक्षा : आपने एक बात कही है । अफ़सोस से कहना पड़ता है कि बात मुग़ालते में आ जाती है । मैंने यह कहा है कि 'प्रदीप' का कोई official नुमांयदा यहां नहीं है, यह मेरे office की इत्तला है । अगर मेरे पास कोई definite इत्तला आ जाएगी कि उनका official नुमायंदा यहां है, तो मैंने यह कहा है कि फिर भी मैं Press Gallery Committee से उनकी राय मांगूंगी और अगर रिपोर्ट आने पर यह मुनासिब समझा जाए गा तो यह मामला Privileges Committee को refer किया जाएगा (*thumping by Opposition Benches*) आप सुनते नहीं और ruling को challenge करना शुरु कर देते हैं । यह मुनासिब नहीं है । (It is all right that the hon. Home Minister has stated this thing. I am sorry to say that I have been misunderstood. I have said that according to the information available with the Vidhan Sabha Secretariat there is no official representative of the Daily Pradeep in the Press Gallery. Further, I have said that if some definite information is received that there is an official representative of that Newspaper here in the press gallery then I shall refer the matter for the opinion of the Press Gallery Committee and after receiving the report if it is considered necessary the matter will be referred to Privileges Committee. (*Thumping by Opposition Benches.*) The hon. Members do not listen to me fully and start challenging my ruling which is not proper.)

श्री जगन नाथ : बात यह है कि last year 18 मई Budget Session का last day था । उस दिन स्पीकर साहिब ने जल्दी में अपना रुलिंग दे दिया । बाबू अजीत कुमार की जो प्रिवलेज मोशन थी वह भी प्रिवलेज कमेटी को जानी चाहिए ।

उपाध्यक्षा : आप क्या बातें कर रहे हैं यह कोई मज़ाक नहीं है ; बच्चों का खेल नहीं है । (What is the hon. Member talking about ? It is not a matter for joke nor a child's play.)

CALL ATTENTION NOTICE

उपाध्यक्षा : मैं आप को बोलने की इजाज़त नहीं देती । आप मुझे तो सुन लीजिए ; अगर तसल्ली न हो तो बोल लीजिए । अगर आप इस काल एटन्शन मोशन की ज़रूरत समझते हैं तो अपने मन में सोचिए । (I do not allow the hon. Member to speak on it. He may please listen to me and if he is not satisfied then he may speak. The hon. Member may please first think in his mind whether there is at all any necessity of this Call Attention Notice.)

Babu Ajit Kumar (Sidhwan Bet, S.C.) : I beg leave to move to call the attention of the Minister-in-charge to expunge the remarks including Shlokas etc., in Granths and Simerties against the Shudras, Women and Scheduled Castes which are against the very spirit of the Constitution.

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ . . . . .

उपाध्यक्षा : अब तो बात बदल चुकी है । संविधान ने औरतों को और शूद्रों को भी समान अधिकार दे दिए हैं । अब आप को एतराज़ नहीं होना चाहिए । श्लोकों को मिटाना तो दूर की बात है । (The things have changed now. The Constitution of India has granted equal rights to the women and the Shudras. The hon. Member should have no objection now. However, the deletion of sholokas is beyond the sphere of our work.)

ਬਾਬੂ ਅਜੀਤ ਕੁਮਾਰ : ਕਾਨਸਟੀਚੂਸ਼ਨ ਦੀ ਗਲ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ ਪਰ ਸ਼ਲੋਕ ਲਾਇਬ-ਰੇਰੀਆਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਪਬਲਿਕ ਪ੍ਰੈਸ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਣ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਇਹ ਬਹੁਤ ਡੈਰੋਗੇਟਰੀ ਹਨ . . . . . .

Deputy Speaker : The hon. Member need not say any more.

ਕਾਮਰੇਡ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮਾਸਟਰ : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਪਰਸੋਂ ਅਸੀਂ ਇਕ ਕਾਲ ਅਟੈਨ-ਸ਼ਨ ਨੋਟਿਸ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਸਟੇਟਮੈਂਟ ਦੇਣਗੇ । ਕਲ੍ਹ ਦਾ ਦਿਨ ਵੀ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਸਟੇਟਮੈਂਟ ਦੇਣ ।

ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਮੰਤਰੀ : ਉਹ ਨੋਟਸ ਸ਼ੂਗਰਕੇਨ ਕ੍ਰਸ਼ਿੰਗ ਉਪਰ ਬੈਨ ਬਾਰੇ ਸੀ ਉਹ ਬੈਨ ਪਰਸੋਂ ਉਠਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਟੇਟਮੈਂਟ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰਹੀ।

OBSERVATIONS MADE BY A MEMBER

सरदार लच्छमन सिंह गिल (जगराओं) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, कल हाउस में आप ने कोई स्टेटमेंट दिया ....

उपाध्यक्षा : मैं चेयर में हूं.......(I am in the chair.)

सरदार लच्छमन सिंह गिल : आप बेशक चेयर में हों वह तो मेरा हक है । कल डिप्टी स्पीकर साहिबा ने कोई एतराज़ उठाया और स्पीकर साहिब ने उस का जबाब दिया।

[सरदार लच्छमन सिंह गिल]
वह एक ऐसा ज़रूरी मामला है जो कि हाउस की डिगनिटी से ताल्लुक रखता है और रूल्ज़ से भी ताल्लुक रखता है जो कि हाउस में बनाए हैं । स्पीकर साहिब ने दो अहम रिमार्कस दिए कि मैं ब्लैक मेलिंग के सामने झुकूंगा नहीं और न ही मैं गंदे कपड़े धोना यहां पसंद करूंगा । मैं जानना चाहता हूं कि वह ब्लैक मेलिंग क्या थी ? साथ ही उन्होंने कहा कि अगर असलियत जाननी हो तो मेरे चैम्बर में आ जाएं । मैं जानना चाहता हूं कि क्या असलियत को जानने के लिए हमें उनके चैम्बर में ही जाना पड़ेगा या कि असलियत हमें हाउस में बताया करेंगे । स्पीकर साहिब ने जो रिमार्कस दिये हैं इन से हाउस की डिगनिटी कम हुई है हाउस की डिगनिटी को कायम रखना हमारा सब का फर्ज़ है । इस फैसले के बाद बताया गया कि वह एडवोकेट-जनरल और लीडर आफ दी हाउस के साथ सलाह कर रहे हैं । हम जानना चाहते हैं कि एडवोकेट-जनरल और लीडर आफ दी हाउस ने क्या फैसला दिया जिस से हम समझ सकें कि उस से हाउस की डिगनिटी कायम रही है या नहीं ।

उपाध्यक्षा : सरदार लच्छमन सिंह आप ने यह बात इस वक्त कर दी है। स्पीकर साहिब ने जो शब्द कहें हों उनका जवाब तो वही देंगे। कल शाम को लोगों ने मेरे साथ बात की, मैंने नहीं सुनी । लेकिन आज अखबार में पढ़ा । उन बातों का जवाब तो वही दे सकतें हैं, मैं नहीं दे सकती । वहां पर स्पीकर साहिब भी थे, हाउस के लीडर और एडवोकेट-जनरल भी थे । साथ ही सरदार गुरनाम सिंह को भी बुलाया गया था क्योंकि इस मामले में लीगल और मौरल दोनों प्वांयट्स इन्वालवड थे । यहां पर इस समय न तो स्पीकर साहिब हैं और न ही चीफ मनिस्टर बैठे हैं लेकिन मैं कामन सैंस से कह सकती हूं कि यह मामला बड़ा अहम है । न सिर्फ हमारी स्टेट से बल्कि सारे हिन्दोस्तान से ताल्लुक रखता है । मेरी बात होम मिनिस्टर साहिब से भी नहीं हुई । I was not supposed to be in the chair today. At the nick of the time मुझे कुर्सी पर बैठने के लिए कहा गया। Common sense से कह सकती हूं कि इस का निर्णय करने में समय की ज़रूरत होगी।

(*Addressing Sardar Lachhman Singh Gill* : The hon. Member has raised this matter at this time. The hon. Speaker himself can explain the words used by him. Some people brought this thing to my notice yesterday evening but I did not pay much heed to that. I have read it in the papers today. Only the hon. Speaker could give a reply in this matter I cannot do so. The hon. Speaker, the Leader of the House and the Advocate-General were also present there. Sardar Gurnam Singh had also been invited there because both legal and moral points were involved in the matter. Neither the hon. Speaker nor the Chief Minister is present in the House at this time. However, it appears to me that this is a very important matter. It relates not only to our State but to the whole of India. I did not have a talk with the Home Minister on this matter. I was not supposed to be in the Chair today. In the nick of the time I was asked to take the Chair. I feel that it will take some time to arrive at some decision in this matter.)

ਕਾਮਰੇਡ ਰਾਮ ਚੰਦਰ : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਮੈਂ ਕਲ ਪਰਸੋਂ ਭਾਖੜੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਕਾਲਿੰਗ ਅਟੈਨਸ਼ਨ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਸਿੰਚਾਈ ਮੰਤਰੀ ਬਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਉਹ ਅਜ ਹੋ ਜਾਵੇ ।

ANNOUNCEMENT BY THE SECRETARY REGARDING BILLS.

Deputy Speaker : Now the Secretary will make an announcement.

Secretary : Under Rule 2 of the Punjab State Legislature (Communications) Rules, 1959, I have to inform the House that the following Bills which were passed by the Punjab Vidhan Sabha on the 9th and 11th April, 1963, and transmitted to the Punjab Legislative Council have been agreed to by the said Council without any amendment/recommendation on the 11th April, 1963 :—

(1) The Punjab Land Improvement Schemes Bill, 1963.
(2) The Punjab Thur and Sem Lands (Reclamation) Bill, 1962.
(3) The Punjab Gram Panchayat (Amendment) Bill, 1963.
(4) The Punjab Panchayat Samitis and Zila Parishads (Amendment) Bill, 1963.

I also beg to lay on the Table a statement showing the Bills which were passed by the Punjab State Legislature during its current session and which have since been assented to by the President/Governor.

STATEMENT SHOWING THE BILLS WHICH WERE PASSED BY THE PUNJAB STATE LEGISLATURE DURING ITS CURRENT SESSION AND WHICH HAVE SINCE BEEN ASSENTED TO BY THE PRESIDENT/ GOVERNOR

1. The Punjab State Legislature (Prevention of Disqualification) Amendment Bill, 1963.
2. The Punjab Taxation Laws (Amendment) Bill, 1963.
3. The Punjab General Sales Tax (Amendment) Bill, 1963.
4. The Punjab Appropriation Bill, 1963.
5. The Punjab Passengers and Goods Taxation (Amendment) Bill, 1963.
6. The Punjab Development of Damaged Areas (Validation) Bill, 1963.
7. The Punjab Cinemas (Regulation) Amendment Bill, 1963.
8. The Punjab Appropriation (No. 2) Bill, 1963.
9. The Punjab Commercial Crops Cess Bill, 1963.
10. The Punjab Electricity (Duty) Amendment Bill, 1963.
11. The Punjab General Sales Tax (Amendment and Miscellaneous Provisions) Bill, 1963.
12. The Punjab Passengers and Goods Taxation (Amendment and Miscellaneous Provisions) Bill, 1963.

ADJOURNMENT OF THE ASSEMBLY *sine die.*

Home Minister (Shri Mohan Lal) : I beg to move—

That the Assembly at its rising this day shall stand adjourned *sine die.*

Deputy Speaker : Motion moved—

That the Assembly at its rising this day shall stand adjourned *sine die.*

Deputy Speaker : Question is—

That the Assembly at its rising this day shall stand adjourned *sine die.*

The motion was carried.

(विघ्न)

ज्ञानी जैल सिंह : डिप्टी स्पीकर साहिबा, या तो लाऊड स्पीकर में नुक्स है और या इस बिल्डिंग में नुक्स है आवाज़ ठीक सुनाई नहीं देती । आज तो हाउस एडजरन हो जाएगा लेकिन अगले सेशन तक इस नुक्स को ज़रूर दूर किया जाना चाहिए ।

उपाध्यक्षा : ज्ञानी जी, आज ही इस नुक्स को दूर करने की कोशिश की जाएगी । (विघ्न) (Efforts will be made to remove this defect today) (*Interruptions*)

डा० बलदेव प्रकाश : डिप्टी स्पीकर साहिबा, अगर यहां से सरदार हरचंद सिंह की सीट बदला दी जाए तो यह तकलीफ हट जाएगी । यह बहुत बातें करते हैं । इस बजह से गड़बड़ होती है । विघ्न (*Interruption by S. Harchand Singh*)

(*At this stage the Deputy Speaker called upon Shri Balramji Dass Tandon to move his motions.*)

सिंचाई तथा विद्युत मंत्री : डिप्टी स्पीकर साहिबा, अगर आप की इजाजत हो तो जो कालिंग एटेन्शन का नोटिस कामरेड रामचन्द्र जी ने दिया है उसके सम्बन्ध में मैं अपनी तरफ से स्टेटमैंट दे दूं।

उपाध्यक्षा : उनकी मोशन का जो नोटिस है वह अभी मेरे पास नहीं पहुंचा । जब मेरे पाप आ जाएगा तो मैं उसे देखकर ही आप को इस स्टेटमैंट के बारे में इजाजत दे सकती हूं (I have not received the notice of that motion so far. I shall permit the hon. Minister to give the statement after I have received and examined it.)

मंत्री : अगर आप कहें तो इसे हाउस के टेबल पर रख दूं ।

उपाध्यक्षा : रख दो । (Please lay it.)

(*At this stage Sardar Lachhman Singh Gill rose to make some observations*)

उपाध्यक्षा : सरदार लच्छमन सिंह जी, इस तरह से निज़ाम में गड़बड़ होती है । जब मैंने एक आनरेबल मैम्बर को काल अपान कर लिया हुआ है तो इस तरह बीच में दूसरे भाई खड़े होते रहे तो मुनासिब नहीं मालूम होता । जिस चीज़ का मुझे इलम ही न हो उसकी बाबत मैं कैसे राए दे सकती हूं । आखिर मैंने पागल खाने में तो नहीं जाना (Sardar Lachhman Singh Ji, this sort of attitude on your part obstructs the proceedings of the House. It is not desirable for the hon. Members to interrupt when I have already called upon an hon. Member to take possession of the House. How can I be expected to give any opinion about a matter which I do not know at all ? After all, I have not to go to any lunatic asylum.)

इस से पहले कि टंडन साहिब अपनी तकरीर शुरु करें मैं हाउस को बताना चाहती हूं कि आज एजंडा पर इलैक्ट्रिसिटी बोर्ड के सम्बन्ध में दो आइटम्ज़ हैं। अगर हाउस की इजाज़त हो तो दोनों पर प्यार, मुहब्बत और खुशअसलूबी के साथ इकट्ठी बहस कर ली जाए (Before Shri Tandon commences his speech, I would like to inform the House that there are two items on the order Paper regarding the Electricity Board. If it were the sense of the House, both these items may be discussed together in a cool and calm atmosphere.)

आवाजें : हो जाए ।

Deputy Speaker : Sardar Gurnam Singh Ji, do you agree ?

Sardar Gurnam Singh : Yes, Madam.

सरदार लच्छमन सिंह गिल : On a point of order, Madam. मेरा प्वाइंट आफ आर्डर यह है कि जब कभी कोई मिनिस्टर House में कोई स्टेटमैंट देता है तो लाज़मी होता है कि उसे यहां पर पढ़ा जाए । उसको पढ़ने के बाद ही टेबल पर ले किया जा सकता है । क्या मैं आप से पूछ सकता हूं कि किस रूल के तहत आपने उन्हें उस स्टेटमैंट को पढ़ने से पहले ही मेज़ पर रखने की इजाज़त दे दी है ?

उपाध्यक्षा : मुश्किल यह है कि आप मेरी बात को सुनते ही नहीं और अपनी बात करनी शुरु कर देते हैं । वह कालिंग एटेन्शन नोटिस बेशक दफ्तर में पहुंच गया होगा लेकिन अभी तक उसको मैंने नहीं देखा । जब तक मैं उसको देख न लूं मैं इजाज़त नहीं दे सकती । जब उन्होंने मुझ से पूछा कि टेबल पर रख दूं तो मैंने कह दिया रख दो । लेकिन उन्होंने उसे टेबल पर अभी तक रखा नहीं है । (The difficulty is that the hon. Members do not listen to me and begin to express themselves. The call attention notice may have been received in the office, but I have not seen it as yet. I could not permit the hon. Minitser to say anything on it unless I had gone through it. When the hon. Minister enquired of me whether he could lay the statement on the table. I replied in the affirmative. But he has not laid it on the table of the House so far.)

सिंचाई तथा विद्युत मंत्री : मैंने उसे अभी टेबल पर ले नहीं किया ।

DISCUSSION ON THE ANNUAL FINANCIAL STATEMENTS (BUDGET ESTIMATES) FOR 1962-63 AND 1963-64 ETC. OF THE PUNJAB STATE ELECTRICITY BOARD AND THE ANNUAL ADMINISTRATION REPORT THEREOF FOR 1961-62

Shri Balramji Dass Tandon (Amritsar City, West): Madam, I beg to move—

> That the Annual Financial Statement (Budget Estiamtes) for the year 1962-63 and the Annual Financial Statement (I and II Supplementary Budget Estimates) for the year 1961-62 of the Punjab State Electricity Board, which were laid on the Table of the House on the 19th February, 1963, be considered.

I also beg to move—

> That the Annual Administration Report of the Punjab State Electricity Board for the year 1961-62, which was laid on the Table of the House on the 21st March, 1963, be considered.

डिप्टी स्पीकर साहिबा, इस हाउस में इलैक्ट्रिसिटी बोर्ड के बारे में ऐनुअल एडमिनिस्ट्रेशन रिपोर्ट और फिनानशल स्टेटमैंटस पर विचार करने के लिए आज का दिन रखा हुआ है । जहां तक इस बोर्ड की वर्किंग का ताल्लुक है आप को अच्छी तरह से पता ही है कि इस सम्बन्ध में बहुत सी बातें यहां पर सवालात के ज़रिए सुनने को मिलती हैं ।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, किसी भी मुल्क की तरक्की और प्रोग्रेस के लिए जो बेसिज़ है वह है ज़रायती पैदावार की बढ़ौतरी और इंडस्ट्रीयल आउटपुट का अज़ाफा और इस ऐग्रीकल्चरल और इंडस्ट्रियल प्रोग्राम को आगे बढ़ाने के लिए मूल रूप में प्रेरणा है वह इलैक्ट्रिसिटी

[Shri Balramji Dass Tandon]
से मिलती है यानी इलैक्ट्रिसिटी को बेसिज़ के तौर पर पार्ट अदा करना होता है । जहां भाखड़ा और दूसरी स्कीमों का ताल्लुक है उनके साथ पंजाब के लोगों की बहुत सी उम्मीदें वाबस्ता थीं लेकिन अफ़सोस इस बात का है कि जिस ढंग से लोग सोचते थे, जिस तरीके की लोगों की उम्मीदें थीं यह बोर्ड उन उम्मीदों के मुताबिक पूरा नहीं उतरा और इस सम्बन्ध में इसे जो कुछ करना चाहिए था वह उस में बुरी तरह से फेल हुआ है । इस से अधिक दुख और अफ़सोस की बात और क्या हो सकती है कि यह लैजिसलेचर इस बोर्ड को अपने काम को सरअन्जाम देने के लिए जितने रुपए की एलोकेशन करती है, जितना रुपया इन स्कीमों की प्लेनिंग के लिए एलोकेट किया जाता है उसे यूटेलाइज़ करने में बोर्ड बुरी तरह से फेल हुआ है यानी उस रुपए की पूरी तरह से और ठीक ढंग से यूटेलाइज़ेशन नहीं हो पाई । डिप्टी स्पीकर साहिबा, जो स्टेटमैंट्स हमें दी गई हैं उन के मुताबिक सन् 1959-60 के अन्दर 483 लाख का प्रोविजन इलैक्ट्रिसिटी बोर्ड के लिए रखा गया था लेकिन उस साल में जो वास्तव खर्च हुआ वह 389 लाख था । यानी लगभग एक करोड़ रुपया इस साल के अन्दर बोर्ड यूटेलाइज़ नहीं कर सका । यह है इन की एफीशैंसी की जिन्दा मिसाल । एक तरफ तो पंजाब के लोग इस बात की मांग करते हैं कि बिजली को घर घर पहुंचाया जाए, पंजाब के अन्दर हर जगह इंडस्ट्री खड़ी की जाएं और एग्रीकल्चरल प्रोडैक्शन में ज्यादा से ज्यादा बढ़ौतरी हो लेकिन अफ़सोस का मुकाम है कि जितना रुपया पंजाब इलैक्ट्रिसिटी बोर्ड को यह लैजिस्लेचर देती है, ताकि इन कामों में किसी तरह से रुकावट न पड़े, उस रुपए को यह बोर्ड इस्तेमाल ही नहीं कर सका । इन हालात में मैं नहीं समझ सकता कि इस से ज्यादा अफ़सोस की बात और क्या हो सकती है । इसी तरह सन् 1960-61 के अन्दर 461 लाख रुपए की एलोकेशन की गई लेकिन वास्तव खर्च 324 लाख रुपए का हुआ । सन् 1961-62 के अन्दर 620 लाख रुपए का प्रोविजन किया गया जब कि जो खर्च हुआ वह सिर्फ 318 लाख का था । डिप्टी स्पीकर साहिबा, इतना ही नहीं, इस सम्बन्ध में सब से ज्यादा एतराज वाली बात यह है कि जो भी स्टैप इस बोर्ड की तरफ से लिया गया वह बहुत देर से लिया गया । जब पहला यूनिट चालू करना था तो उसके अन्दर देरी हुई । इसी तरह दूसरा यूनिट चालू करने में भी देरी हुई । यानी जो जो टारगेट्स सामने रखे हुए थे उन में प्रोग्रेसिवली देरी होती चली गई । पहिले यूनिट को सन् 1960 के अन्दर मुकम्मल करना था लेकिन इसमें 10 महीने की देरी हुई । दूसरे यूनिट को मुकम्मल करने में एक साल की देरी हुई, तीसरे में एक साल तीन महीने की देरी हुई, और चौथे में एक साल दो महीने की देरी हुई । ज़रायत और इंडस्ट्रीज के लिए बिजली का मुहैया होना सब से अहम बात है, इस इनीशियल काम की सब से ज्यादा जिम्मेदारी बोर्ड पर है जिसे मुनासिब प्लैनिंग करने के लिए रुपए की प्रापर यूटेलाइजेशन करनी चाहिए ताकि ज्यादा से ज्यादा फायदा गवर्नमेंट और लोगों को हो सके लेकिन इस से ज्यादा अफ़सोस की बता और क्या हो सकती है कि उसने रुपए को ही पूरे तौर पर इस्तेमाल नहीं किया । जितनी इनएफीशेंसी महकमे के अन्दर और इसकी वर्किंग के अन्दर चल रही है यह उसकी मुंह बोलती तस्वीर है ।

इतना ही नहीं, दूसरे भी बहुत से पहलू हैं जिन को ध्यान में रखने की जरूरत है । हमें देखना होगा कि बोर्ड का वर्किंग कैसे चलता है, किस ढंग से चलता है और सब से बड़ी बात जो

देखने वाली है वह यह है कि यह एक कमर्शियल अदारा है । लेकिन डिप्टी स्पीकर साहिबा, कमरशल अदारा होते हुए जिस ढंग से इसे चलाया जा रहा है उसे देखने से ऐसा मालूम होता है कि जैसा कंट्रोल इस पर होना चाहिए था वैसा कंट्रोल भी नहीं है ।

(At this stage Shri Chiranji Lal Sharma, a member of the Panel of Chairmen occupied the chair.)

चेयरमैन साहिब, मुझे सन् 1962-63 की स्टेटमेंट को पढ़ने का मौका मिला है । आप को भी इसे जरूर पढ़ना चाहिए । आप को यह जान कर निहायत अफ़सोस होगा कि सन् 1962-63 के अन्दर केवल ऐस्टेबलिशमेंट पर जो खर्चा रखा गया वह 380 लाख रुपए का है । आप देखेंगे कि सन् 1962-63 में बोर्ड को जो रैवीन्यू इन्कम होगी वह साढ़े बारह करोड़ रुपए है लेकिन इस के मुकाबिले में एस्टेबलिशमेंट पर जो खर्चा है वह 380 लाख रुपए का है । किस बेहरहमी के साथ रुपए का दुरुपयोग किया जा रहा है यह एक ही मिसाल इस को साबित करने के लिए, मैं समझता हूं, काफी है । फंड्ज़ का इतना दुरुपयोग है कि जिसे देखकर या आंकड़े पढ़ कर आप हैरान हुए बिना नहीं रह सकते । लगभग 28--30 फीसदी खर्चा एस्टेबलिशमेंट पर किया जा रहा है । मैं समझता हूं कि एस्टेबलिशमेंट पर इतना ज्यादा खर्च करना रुपए का सरासर दुरुपयोग है जो कि निहायत अफ़सोसनाक बात है । इसे लाइटली नहीं लिया जा सकता । यह चीज़ इस बात का भी संकेत करती है कि सरकार और इस बोर्ड की हालत क्या है । इस सम्बन्ध में यहां पर मेरे लिए ज्यादा कुछ कहना मुनासिब नहीं होगा । सिर्फ मुकाबिला करने की खातिर एक मिसाल आप के सामने रखना चाहता हूं । अमृतसर की की म्यूनिसिपल कमेटी इस बोर्ड से बिजली लेकर शहर को सप्लाई करती है । उसे इस तरह से 72 लाख रुपया रैवीन्यू इन्कम का आता है लेकिन पिछले साल में उन्होंने सिर्फ 7 लाख रुपया एस्टेबलिशमेंट पर खर्च किया यानी रैवीन्यू इन्कम का दसवां हिस्सा । लेकिन इस के मुकाबिले में बोर्ड का खर्चा देखिए जिस से वह बल्के सप्लाई हासिल करते हैं, रोटरी सिस्टम भी किया हुआ है, ए.सी. से डी.सी. में तब्दील करने का सिलसिला किया है, उसके बावजूद 28--30 फीसदी सिर्फ एस्टेबलिशमैंट पर खर्चा होता है । यह फिजूल खर्ची की जिन्दा मिसाल नहीं तो और क्या कही जा सकती है । इतना ही नहीं, मुझे यह भी कहना है कि यहां पर जो बोर्ड की वर्किंग है उसके मुताबिक बिजली का जिस ढंग से सारे का सारा काम चल रहा है और इस पहलू पर जो खर्च होता है इस से ऐसा दिखाई देता है कि इस का कोई आधार नहीं है, कोई सिस्टम नहीं है । न ही इस में किसी ढंग से एस्टेबलिशमैंट रखी है । इस रिपोर्ट को पढ़ कर ऐसा मालूम होता है कि इस बात की कोशिश हुई है कि हर आदमी जो इस बोर्ड में है वह अगर रिटायर होने वाला हो तो कोशिश करता है कि वह किसी न किसी तरीके से चीफ इंजीनियर बन कर रिटायर हो । आप देखें आज वहां पर पांच चीफ इंजीनियर काम करते हैं । 1962-63 में इस बोर्ड में 19 सुपरिन्टैंडिंग इंजीनियर थे लेकिन अब 1963-64 में यह 21 हो गए हैं । इतनी टाप हैवी एडमिनिस्ट्रेशन है । इंजीनियरों की तादाद जो इस में बताई गई है वह बड़ी हैरान कुन है । इस 1962-63 की

[Shri Balramji Dass Tandon]
रिपोर्ट में पांच चीफ इंजीनियर हैं, 19 सुपरिन्टैंडिंग इंजीनियर हैं, 101 एक्जेक्टिव इंजीनियर हैं. 68 असिस्टेंट इंजीनियर कलास I हैं और 314 असिस्टेंट इंजीनियर कलास II हैं। इस के अलावा 60 अप्रैंटिस इंजीनियर हैं और 64 जूनियर इंजीनियर हैं। इन के अलावा कुछ जो और इंजीनियर रखे हुए हैं उनकी तादाद 50 से ऊपर है। इस तरह यह सब मिला कर पौने सात सौ या सात सौ के करीब बन जाते हैं। इंजीनियरों की यह तादाद तो 1962-63 की स्टेटमैंट के मुताबिक है। अब चेयरमैन साहिब आप हिसाब लगाएं। हमारी स्टेट के अन्दर 18 ज़िले हैं जिन के अन्दर छोटे छोटे ज़िले भी हैं और बड़े भी हैं। आप उन के ढांचे की सैटिंग कीजिए तो सैटिंग के मुताबिक मैं समझता हूं कि ज़िला के लिए 34 या 35 इंजीनियर बैठते हैं। इस से मैं समझता हूं कि किसी न किसी जगह पर कोई बहुत सखत गलती है। मैं समझता हूं कि जो लोग एट दी हैल्म आफ अफेयरज़ बैठे हैं वे किसी बात को सोच समझ कर ऐसा कर रहे हैं। इस में कोई शक नहीं कि भाखड़ा डैम पर अभी कुछ कन्स्ट्रकशन वर्क चल रहा है, इस लिए वहां पर कुछ इंजीनियर रखने चाहिएं। लेकिन इस सारी की सारी रिपोर्ट को पढ़ कर मैं बड़ा हैरान हुआ हूं। जब मैं 1962-63 की स्टेटमैंट को पढ़ कर 1963-64 की स्टेटमैंट पढ़ता हूं तो मालूम होता है कि काम बढ़ रहा है। यह ऐसी चीज़ है जिस के लिए मैं मिनिस्टर साहिब से कहूंगा कि वह दोनों स्टेटमैंटस का मिलान कर के देखें कि जो इस बोर्ड का बजट है उसके बनाने का कोई तरीका नहीं। यहां पंजाब का बजट भी तो पेश होता है........

सिंचाई तथा विद्युत मंत्री : On a point of order, Sir. वैसे तो प्रस्तावक महोदय ने 1962-63 की स्टेटमैंट के बारे में लिखा है लेकिन 1963-64 की स्टेटमैंट भी टेबल पर रख दी गई है। इस लिए 1963-64 की फिनानशल स्टेटमैंट में से भी यह रेफ्रेंस कोट करेंगे और दूसरे साथी भी उस रिपोर्ट को रेफर करेंगे। अगर आप की इजाजत हो तो दोनों स्टेटमैंटस एक साथ ही डिसक्स हो जाएं।

Mr. Chairman : If the House so desires, I have no objection.

श्री बलरामजी दास टंडन : चेयरमैन साहिब, ठीक है कि दोनों स्टेटमैंटस इकट्ठी ले ली जाएं। तो मैं अर्ज़ कर रहा था कि चाहे बजट स्टेट गवर्नमैंट का हो या किसी ज़िला बोर्ड का हो या किसी म्युनिसिपल कमेटी का हो उसके बनाने के लिए सैट प्रिंसिपल होते हैं जिन की बिना पर बजट बनाया जाता है लेकिन इन फिनानशल स्टेटमेंट्स में कोई ऐसी चीज़ दिखाई नहीं देती। इस रिपोर्ट में 1961-62 के एकचूअलज़ मिसिंग हैं। इस का कारण यह है कि इलैक्ट्रिसिटी बोर्ड का बजट किसी प्रिंसिपल के आधार पर नहीं बना। एकचूअल इयर के एक्सपैनसिज़ में क्या क्या कमी हुई है, उसके मुताबिक कौन कौन सी जगह पर चेंजिज़ की गई हैं, यह भी मिसिंग है। 1963-64 में क्या क्या हो रहा है वह भी नहीं बताया गया। इस से यह भी पता नहीं चलता कि एस्टेबलिशमेंट के हैड्ज़ कितने हैं। वह हैडज़ ही निश्चित नहीं हैं जैसा कि आप देखेंगे कि 1963-64 के हैडज़ 225 हैं लेकिन 1962-63 में 242 थे। हरेक चीज़ हैफज़र्ड वे में की गई है। चैयरमैन साहब, हर

आदमी यह तो समझ सकता है कि वह डिवैलपिंग वर्क है । इलैक्ट्रिसिटी का काम बढ़ रहा है क्योंकि यह इंडस्ट्री को सप्लाई होगी, एग्रीकल्चर के लिए बिजली सप्लाई होगी और घरेलू प्रयोजनों के लिए सप्लाई बढ़ेगी, गांव के अन्दर भी बिजली की सप्लाई बढ़ेगी । इस तरह से जरूरी है कि हर साल काम बढ़ेगा । इस के बावजूद जब हम दोनों सालों की ऐस्टेबलिशमेंट के आंकड़े वगैरह देखें तो अन्दाजा लगा सकते हैं कि आया काम बढ़ रहा है या कम हो रहा है । सुपरिन्टैंडिंग इंजीनियर 19 से 21 हो गए हैं लेकिन एग्जेक्टिव इंजीनियरों की तादाद कम हुई है यानी वह 101 से 86 हो गए हैं । इसी तरह से असिस्टेंट इंजीनियर बढ़े हैं यानी यह 314 से अब 352 हो गए हैं । इसी तरह से बाकी जो नीचे की ऐस्टेबलिशमेंट है उस में कमी हुई है । आप देखें मीटर रीडर, मीटर रीडिंग इन्सपैक्टर 1962-63 में 753 थे तो 1963-64 में यह घट कर 669 रह जाएंगे । हैरानी तो इस बात की है कि एक तरफ तो काम बढ़ रहा है लेकिन नीचे की ऐस्टेबलिशमेंट में कमी हो रही है । इस लिए मैं मंत्री महोदय से निवेदन करूंगा कि वह दोनों सालों की रिपोर्टों को सामने रख कर इन चीजों को जज करने की कोशिश करें कि आया बिजली के काम में कमी हो रही है या यह बढ़ रहा है । आखिर क्या बात । मैंने पचासों तरह के आंकड़े दोनों रिपोर्टों से निकाले हैं । कई चीजों के अन्दर इतनी तेजी के साथ कमी हो रही है, किसी मद्द के अन्दर अगर पहले 50 आदमी रखे हुए थे तो अब सिर्फ दो या तीन आदमी रखे हुए हैं जैसे आप देखें 1962-63 में असिस्टेंट डिज़ाइन इंजीनियर 50 थे लेकिन 1963-64 में अब यह 8 दिखाए गए हैं । ऐसे मेरे पास कितनी ही आंकड़े हैं जिन को आप देखें और अन्दाज़ा लगाएं कि यह बजट कैसे तैयार होता है । आप देखें कि इन में कितनी मद्दें हैं और उनकी वर्किंग किस तरीका से चल रही है । आप देखेंगे कि कलैरीकल केडर बढ़ी तेज़ी के साथ बढ़ रहा है । 1962-63 में अगर लोअर डिवीजन कलर्क 1920 थे तो अब 1963-64 में यह 2,536 हो गए हैं । इसी तरह से अपर डिवीज़न कलर्क 1962-63 में जब 1,005 थे तो अब 1963-64 में यह 853 रह गए हैं । सारा काम हैफज़र्ड तरीका से हो रहा है । समझ नहीं आती कि यह एडमिनिस्ट्रेशन किस तरीका से चल रही है आया तरक्की की तरफ बढ़ रही है या पीछे की तरफ जा रही है । कुनैकशन बढ़ रहे हैं या कम हो रहे हैं । It is worth seeing and worth noting as to what way it is moving.

इस के अलावा चेयर मैन साहिब एक दो और बातें जो गलेरियंग बातें हैं आप के द्वारा मन्त्री महोदय से कहनी हैं। वह यह हैं कि पंजाब के अन्दर बिजली की बड़ी भारी चोरी हो रही है और अगर मैं यह कहूं कि पंजाब के अन्दर बाकी सब स्टेटस से ज्यादा चोरी बिजली की हो रही है तो यह कोई गलत बात न होगी । यह चीज़ साबत करने के लिए मैं कोई अपने पास से फिगर्ज़ पेश नहीं करने लगा बल्कि यह figures हैं सैंट्रल वाटर एंड पावर कमिशन की इकट्ठी की हुई जो मैं पेश करने लगा हूं। मैं मिनिस्टर साहिब का ध्यान इन की तरफ दिलाना चाहता हूं। आप यह जान कर बड़े हैरान होंगे कि पश्चमी बंगाल में 6—8 प्रतिशत बिजली की चोरी होती है, बम्बई में 9 प्रतिशत, उड़ीसा में 11.5

[Shri Balramji Das Tandon]

प्रतिशत , मध्य प्रदेश में 13.5 प्रतिशत, बिहार में 14 प्रतिशत, राज स्थान में जिस को हम बिजली देते हैं, 15 प्रतिशत, उत्तरप्रदेश के अन्दर 15.50 प्रतिशत, आसाम में 16.50, मैसूर में 18.50 प्रतिशत, करेला में 18.90 प्रतिशत, दिल्ली में 19 प्रतिशत, मद्रास में 19.18 प्रतिशत लेकिन पंजाब में 20.50 प्रतिशत यानी सब से ज़्यादा। अब आप अंदाज़ा लगाएं कि यह लौस साढ़े छ: प्रतिशत से लेकर साढ़े बीस प्रतिशत तक जाता है। यह मेरी रिपोर्ट नहीं है, सैंट्रल पावर कमिशन की रिपोर्ट है इस से पता चलता है कि कितनी चोरी होती है। और फिर है रानी है कि 1962-63 का जो बजट है इस में इस चोरी को पकड़ने के लिए एक डी० एस० पी०, पुलिस, एक प्रासीक्यूशन इन्स्पैक्टर, एक इन्स्पैक्टर पुलिस, चार सब-इन्स्पैक्टर, कुछ कन्स्टेबल्ज़ और एक इन्कवायरी अफ़सर जिसे कि यह एक हज़ार रूपया तन्खाह देते हैं रखा हुआ है। यह स्टाफ चोरी पकड़ने के लिये रखा हुआ है। उस तरफ विजिलैंस स्टाफ को तो खत्म कर दिया कि चोरियों की चैकिंग की ज़रूरत नहीं रही, और हालत यह है कि सारे देश में सब से ज़्यादा बिजली की चोरी होती है इस प्रान्त में। आज ही एक सवाल के जवाब में बताया गया है कि एक ही केस में 21 लाख रूपए के माल की चोरी हुई है। तहकीकात हो रही है। यह बात इन के नोटिस में 15 अगस्त से है और अभी 6 महीने और लगेंगे किसी बात पर पहुंचते यह इन का रिटन रिप्लाई है। हैरत होती है कि जहां पर मनों भार वाले आर्टीकल्ज़ की चोरी होती हो, पिलफरेज होती हो, लाखों रूपए का इन का माल कबाड़ियों की दुकानों से मिले, जहां इन के ऐस० डी० ओ० तक के अफसर ऐसी चोरियां करते हों वहां पता नहीं यह बोर्ड किस तरीके से काम चला रहा है। पता नहीं कोई चैकिंग क्यों नहीं हो पाती। फिर इन्होंने स्टोर-कीपरों की जगहें कम कर दी हैं। होना तो यह चाहिए था कि उन के ऊपर और चैकिंग हो ज़्यादा सख्ती हो, मगर प्रबन्ध ऐसे कर रहे हैं कि उन को पूरी तरह से फ्री हैंड मिले अपनी कार्यवाहियां करने का। फिर आप ने अखबारों में पढ़ा होगा कि एक सवाल के जवाब में बताया गया कि इन का करोड़ों रूपये का माल जगह जगह पर पड़ा हुआ है। यह इस्तेमाल हो रहा है कि इतनी ज़्यादा मशीनरी ओपन टू रेन ऐंड डस्ट खुले में पड़ी हैं। करोड़ों रूपये की मशीनरी बरबाद हो रही है और दूसरे यह आम सुनने में आता है कि सामान नहीं है इस लिए लोगों को बिजली नहीं मिल रही, उन को कुनैक्शन नहीं दिये जा रहे, सब-स्टेशन नहीं बन रहे। यह हालत है और बोर्ड आराम से बैठा है, इसे यह भी पता नहीं कि कहां क्या हो रहा है। बोर्ड के इन्तज़ाम से तो म्यूनिसिपेलिटीज़ का प्रबन्ध अच्छा है। मिसाल के तौर पर जहां इन की बिजली की चोरी 20.5 प्रतिशत है वहां अमृतसर कमेटी की बिजली की चोरी दस फीसदी है हालांकि ए0 सी० से डी० सी० में बदलने में भी कुछ बिजली का लौस होता है।

चेयरमैन, साहिब मुझे सरकार से कहना है कि सरकार इस बात को सोचे कि आया यह जो बोर्ड बनाया हुआ है यह इसी ढंग से चलता रहना चाहिए या कि इस में कुछ ब्राड तब्दीलियां की जाएं। इस की ऐस्टेबलिशमैंट पर चार करोड़ रूपया खर्च होता है

यह खर्च भी कम हो सकता है। और चोरी भी बन्द हो सकती है। वह इस तरह से कि बोर्ड तो कायम रहे मगर यह छोटे मोटे गाहकों को बिजली न सप्लाई करे,, डायरैक्ट बिजली न दे बल्कि कोई सौ पचास के करीब बड़े कन्ज़यूमर्ज़ जैसे कि म्यूनिस्पैलटियां, पंचायत समितियां या ज़िला बोर्ड वगैरह को आइसैंसी बनाए, उन को बल्क सप्लाई करे। उस को आगे लोगों को देने का जो काम है वह बाडीज़ खुद सम्भालें। इस इन्तज़ाम से क्योंकि बोर्ड को केवल सौ या इस से कम ही बड़े २ ग्राहकों को बड़े २ मीटर लगा कर बिजली देनी होगी तो उसे टोप हैवी ऐडमिनिस्ट्रेशन रखने की ज़रूरत नहीं होगी। इस पर जो खर्च चार करोड़ हो रहा है इस को घटा कर 40 या 50 लाख किया जा सकता है। दूसरे जो बड़े २ मीटर यह बोर्ड लगायगा, उन की वजह से जो चोरी आज होती है वह बिल्कुल बन्द हो जायेगी और यह 25-25 प्रतिशत बिजली बचाई जा सकेगी। इस से बोर्ड का खर्च कम होगा, रैविन्यू बढ़ेगा आगे जो डिस्ट्रीब्यूशन है वह म्यूनिस्पैलिटियों ने करनी है। वहां पर बहुत कम चोरी हो सकती है क्योंकि उन के लोकल इन्तज़ाम होते हैं और चोरी की बात बड़ी जल्दी फैलती है। हर पांच सात दिन के बाद --जैसे कि अमृतसर में है--म्यूनिस्पैलटीज़ की मीटिंग होती रहती है और कोई भी बात अगर किसी सिटी फादर के नोटिस में आई तो शोर मच जाता है। इस बात के कमेटी के असिसटेंट इन्जीनियर या लाइन्ज़मैन को भी डर रहता है कि अगर कोई ऐसी चोरी हुई तो पकड़ी जायगी और हमें सज़ा होगी तो वह इस कारण बड़े सतर्क रहते हैं। इस वजह से वहां पर चोरी कम होती है। इस के साथ, ही बल्क सप्लाई से इन की जो डीसैंट्रलाइजेशन की पालिसी है उस को भी समर्थन मिलता है। यह जगह २ ऐस० डी० ऐम० वगैरह अफसर बैठा कर कोशिश कर रहे हैं कि जनता की हर छोटे मोटे काम के लिए ज़िला हैडक्वाटर पर न जाना पड़े, उस का खर्च बचे। इस के लिये यह पावरज़ को बांट रहे हैं। इसी तरह से इन लोकल बाडीज़ को बल्क सप्लाई करने से भी एक डीसैंट्रलाइज़ेशन ही होगी। इन सारी बातों के कारण मैं इन से प्रार्थना करूंगा कि इस प्वायंट को अच्छी तरह से देखें। इस से बहुत सारी कमियां जो देखने में आ रही हैं दूर की जा सकती हैं जहां पर बिजली और खर्च की बचत होगी वहां लोगों की तकलीफें भी बड़ी हद तक दूर की जा सकेंगी।

इस के बाद मैं बोर्ड की कम्पोज़ीशन के बारे में कुछ कहना चाहता हूं। इस बोर्ड के अन्दर सरकार ने पोलीटीकल आदमियों को नौमीनेट करके एक वैस्टिड इन्टरेस्ट पैदा कर दिया है। जब तक यह पोलीटीकल पुलज़ खत्म नहीं होतीं इस के काम में ऐफीश्येंसी नहीं आ सकती। आज की हालत को देख कर तो रोना आता है। जिस ने दूसरों के घर में रोशनी फैलानी थी उस का तो अपना घर ही अन्धेरे में है। इस से ज़्यादा बदकिस्मती की बात क्या होगी।

चेयरमैन साहिब, आज लोगों को कुनैक्शन न मिलने की बड़ी भारी शिकायत है। लोग लाखों रूपए लगा कर इन्डस्ट्री खड़ी करके बैठ जाते हैं, ट्यूब वैल्ज़ बने तैयार खड़े रहते हैं मगर कुनैक्शन नहीं मिलते। और इस का प्रोसीजर इतना कम्बरसम बना

[Shri Balramji Das Tandon]
दिया गया है कि आदमी कुनैक्शन लेता २ ऐग्जास्ट हो जाता है मगर कुनैक्शन नहीं मिलता साल २ और डेढ़ २ साल आम लग जाता है। फिर कितनी ही जगह पर लोड कमेटियां बनी हुई हैं।

11 00a.m. (*At this stage the Deputy Speaker occupied the chair.*)

उनका काम सिवाए इस बात के कुछ नहीं कि रुकावटें डालें। इन कमेटियों के मैम्बर जो सरकारी पार्टी से संबंधित हैं वह चाहते हैं कि दूसरे लोग आ कर उन्हें नमस्कार करें और इन की कोशिश यही होती है कि इस में एक बाटल नैक खड़ा कर दिया जाए। एक्ज़ेक्टिव इंजीनियर की पावर्ज कम हैं। 5,000 से ऊपर का काम वह खुद सैंकशन नहीं कर सकता वह उसे एस० ई० को भेजता है और फिर पूछा जाए कि कब काम होगा तो बबाव दिया जाता है कि इस में इतनी क्वैरीज़ हैं। और इस तरह से सालदा साल लग जाते हैं काम करने में। नतीजा यह निकलता है कि एक आदमी जो इंडस्ट्री का काम करता है, पंखे तैयार करता है और छोटा मोटा काम करते हैं उन्होंने शुरु के इखराजात कर लिए होते हैं और फिर इन के इस तरह के सलूक से घर बेकार बन कर बैठे खाते हैं। उन के अन्दर जो इंडस्ट्री को डिवलप करने की लगन है वह खत्म हो जाती है। नतीजा यह होता है कि सारे का सारा काम ही खत्म हो जाता है। इतना ही नहीं ऐसी और भी बहुत सी बातें हैं जो कहीं जाती है कि सब-स्टेशन पर लोड कितना है और इसे न तो इंजीनियर देखते हैं न एस० डी० ओ० ही देखता है और न ही एक्स० ई० एन० देखता हैं। जब आखरी युनिट खत्म हो जाती है सारे के० डब्लयु खत्म हो जाते हैं तब केस तैयार किया जाता है सारे के सारे लोगों को तब तक कुनैक्शन नहीं दिए जाते जब तक यह मुकम्मल न हो जाए, और यह केस सनेल्ज़ पेस से चलता है। इस ढंग से किस तरह काम चलेगा और फिर अगर सब मुकम्मल हो जाए तो वापिस आ जाता है कि फलां चीज़ स्टोर में नहीं है, मैटीरियल नहीं है, सैंकशन आएगी तो मैटीरियल खरीद किया जाएगा। और मैटीरियल खरीद करने का तरीका भी अजीब है कि हर एक एस० ई० अलग अगल चीज़ें खरीद करता है, कोई सैंट्रल स्टोर नहीं और न ही प्रचेज़ का कामन सिस्टम है जिस को अपनाने की जरूरत है। एक ही तरीका होना चाहिए जहां से बल्क सप्लाई की जा सके। फिर जो इन्फलेशन होती है उसे रोका जा सकता है। जो चीज़े और मशीनरी इम्पोर्ट होती है उस के खरीद करने का ढंग भी नाकस है। कोई सिस्टम नहीं। एडमिनिस्ट्रेशन में एड-हाक प्रमोशन्ज़ देकर काम उन के हाथों में सौंप दिया जाता है, यह हरेक आदमी जानता है कि electricity एक बेसिक इंडस्ट्री है और बहुत सारी इंडस्ट्रीज़ इस के साथ संबंधित हैं फिर इस को चलाने का काम किस ढंग से किया जाए। अगर यह समझते हैं कि इम्पोर्ट में कोई दिक्त है तो सैंट्रल गवर्नमेंट के पास जाकर हमारे आदमी कहे तो काम बन सकता है लेकिन इनका सिस्टम प्रापर नहीं है। इम्पोर्ट की चीज़ों में डिले होती है और जो स्टोर प्रचेज़ किया जाता है वह

एक्सपोज़ड ही पड़ा रहता है। कोई भी यहां पर स्टोर प्रचेज़ कमेटी नहीं है। इस ढंग से काम नहीं चल सकता। *(Interruption)*

Deputy Speaker : Please wind up.

Shri Balramji Dass Tandon : There is no central store in the Board. The store depot in each circle is under the charge of the Operation Division Store. The stores are, therefore, not equitably distributed and there is no mechanism to ensure that the surplus material at one place is utilised at another **place.** इतना ही नहीं सारे के सारे आइटम एक आदमी नहीं खरीदता। अलग अलग खरीदते हैं कोई सिस्टम नहीं है। किसी जगह पर एक आदमी कोई कीमत अदा करता है और चीज़ खरीद कर लेता है और इस तरह इतना भारी खर्च होता है कि दूसरे को play करने का मौका नहीं मिल पाता है और इस के अलावा नुकसान भी होता है एक तो बोर्ड को नुकसान होता है और दूसरे स्टेट का रैविन्यू भी ज़ाया होता है। (घंटी) मैं एक दो बातें और कह कर अपनी जगह लूंगा।

जहां तक planning की बात है वह इस ढंग से नहीं होनी चाहिए कि सारी की सारी बीमारियां हमारे सामने आ जाएं। दस दस साल से ट्रांसमिशन लाइन्ज़ पड़ी हुई हैं। और यह प्लैनिंग डिसक्रिमीनेटरी है। नतीजा यह है कि रोज़ हमारे सामने शिकायतें आ रही हैं। एक जगह किसी एक आदमी को बिजली देने के लिए 12 या 15 मील तक लाइन को पहुंचा दिया जाता है लेकिन दरमियान के गांव में बिजली नहीं दी जाती। अपने आदमी को ओबलाइज़ करने के लिए इतनी दूर तक लाइन ले जाई जाती है लेकिन दरमियान के गांव में बिजली नहीं दी जाती। इस को दूर करने के लिए यह रूल ले डाउन करना चाहिए कि तब तक लाइन आगे नहीं जाएगी जब तक कि उस गांव में बिजली न दी जाए जो दरमियान में आता हो। और अगर इस तरह से दी जाए तो यह जो रोज़ रोज़ की इस किसम के फेवरिटिज़म की शिकायतें हैं यह खत्म हो जाएंगी। मैं नहीं समझता कि इस बात में मिनिस्टर इंचार्ज कोताही करने की कोशिश करेंगे। (घंटी)

मैं एक दो मिनट में ही खत्म करने वाला हूं। फिर एक गांव में बिजली देने से दूसरे गांव में हार्ट बरनंग शुरु हो जाती है। अमृतसर ज़िले में भी इस तरह के केस किए गए हैं कि सारे ज़िले को 846 के. डब्लयू बिजली दी गई और रोहतास कंपनी को 846 किलो वाट तो इस तरह की चीज़ों से परेशानी होती है। जो इलाका पिछड़ा है उस को भी बिजली देनी चाहिए। सरकार कई बार एलान कर चुकी है कि इस ने पछड़े इलाके को ऊपर उठाना है और एट पार लाना है अगर ऐसा है तो पछड़े इलाके की तरफ ध्यान देना चाहिए जो पहले ही आगे हैं उन्हें पोलीटिकल बेसिज़ पर ज़्यादा इलैक्ट्रिसिटी देने का यत्न नहीं करना चाहिए।

टैरिफ़ के बारे में एक बहुत ज़रूरी बात जो मैं इन के नोटिस में लाना चाहता हूं। यह बात बहुत ज़रूरी है लेकिन ऐसा लगता है कि टैरिफ़ की ओर बोर्ड अपना माइंड अपलाई नहीं करता खास कर इंजीनियरिंग में टैरिफ़ कम होता है और यह एक स्पैशेलाइज़्ड सबजैक्ट

[Shri Balramji Dass Tandon]

है। इस पर पूरा ध्यान देने की जरूरत है। कुनैक्ट किए जाने वाले स्टेशन और कई इस तरह की चीज़ें हैं जिन्हें ध्यान में रखना जरूरी है लेकिन अजीब हालत है इस बोर्ड की कि बेतहाशा ड्यूटी लगाई जा रही है। It has crippled the initiative of the people. It has crippled the industrial development of the State. इतना भारी उपबन्ध है कि कल की हालत को सामने नहीं रखा गया। यह मानी हुई बात है कि जो रेट पहले थे वह जस्टीफाइड थे। मैं यह नहीं कहना चाहता कि ड्यूटी नहीं लगानी चाहिए थी लेकिन इतना जरूर ध्यान में रखना था कि इंडस्ट्री को किस हद तक नुकसान पहुंचेगा। (*interruption*) (घंटी)

उपाध्यक्षा : आप इस बात का ख्याल रखें कि सारा काम खुशअसलूबी से खत्म हो जाए। इस लिए अब आप खत्म करें। (I would request the hon. Member to see that the business for today is finished amicably. Therefore, he may please wind up now.)

श्री बलराम जी दास टंडन : मैं समझता था कि जो कान्ट्रीब्यूशन मैं कर रहा था वह अच्छा था अगर आप नहीं चाहती तो मैं बैठ जाता हूं।

Deputy Speaker : Motion moved—

That the Annual Financial Statement (Budget Estimates) for the year 1962-63 and 1963-64 and the Annual Financial Statement (I and II Supplementary Budget Estimates) for the year 1961-62 of the Punjab State Electricity Board, be considered.

That the Annual Administration Report of the Punjab State Electricity Board for the year 1961-62, which was laid on the Table of the House on the 21st March, 1963, be considered.

(*At this stage Shri Mangal Sein rose to speak.*)

Deputy Speaker : I have called upon Sardar Gurmit Singh.

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ (ਮਲੋਟ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਅੱਜ ਸਾਡੇ ਬਿਜਲੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਮੱਦ ਤੇ ਬਹਿਸ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਦਾਰੋਮਦਾਰ ਬਿਜਲੀ ਤੇ ਹੈ ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਆਰਥਕਤਾ ਵਿਚ ਵੀ ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਹੱਥ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਕੰਮ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਉੱਨਤੀ ਇਸ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਚਲਾਣ ਲਈ ਇਕ ਬੋਰਡ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਏਥੇ ਇਕਬਾਲ ਦਾ ਇਕ ਸ਼ੇਅਰ ਯਾਦ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ —

ਕਿਉਂ ਖ਼ਾਲਕੋ ਮਖਲੂਕ ਮੇਂ ਹਾਇਲ ਰਹੇਂ ਪਰਦੇ,
ਪੀਰਾਨੇ ਕਲੀਸਾ ਕੋ ਕਲੀਸਾ ਸੇ ਹਟਾ ਦੋ।

ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵਡਾ ਨੁਕਸ ਨੌਕਰ ਸ਼ਾਹੀ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਠੀਕ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੇ ਨਕ ਹੇਠ ਇਕ ਬੋਰਡ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਇਕ ਨਵੀਂ ਮਹੁਸੀਅਤ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਇਕ ਨੀਮ ਖੁਦ ਮੁਖਤਾਰ ਬਾਡੀ ਹੈ ਪਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਵਿਚ ਮੁਕੰਮਲ ਤੌਰ ਤੇ ਫੇਲ ਹੋਏ ਹਾਂ। ਜਿਸ ਆਸ਼ੇ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰਖਕੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਇਹ ਬੋਰਡ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਮਨਸ਼ਾ ਤਾਂ ਕਿਵੇਂ ਪੂਰਾ ਹੁੰਦਾ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਪਿਛਲਿਆਂ ਕਾਰਨਾਮਿਆਂ ਤੋਂ ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੈ। ਬਿਹਤਰ ਇਹੋ ਹੋਏਗਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਖੁਦ ਸਾਰੇ ਬੋਰਡ ਦੀ ਮੈਨੇਜ਼ਮੈਂਟ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਲੈ ਲਵੇ। ਇਹੋ ਇਕ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਚਲਾਣ ਦਾ ਅਤੇ ਆਮਦਨ ਵਧਾਉਣ ਦਾ। ਪਿਛਲੇ ਵਾਕਿਆਤ ਤੋਂ ਜ਼ਾਹਰ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਾਵਰ ਤੋਂ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਣਾਂ

ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਿਜਲੀ ਦਿਤੀ ਨਹੀਂ ਗਈ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਠਾਇਆ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਹੱਕਦਾਰ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਪਰਬੰਧ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਖੁਦ ਹੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਿਜਲੀ ਨਾ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਤੋਂ ਛੱਡੀ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਪਾਵਰ ਮੰਗਦਿਆਂ ਨੂੰ, ਪਰ ਕੁਨੈਕਸ਼ਨ ਦਿਤੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ। ਜਦ ਕਿ ਮਸ਼ੀਨਿਰੀਆਂ ਫਿੱਟ ਹੋਈਆਂ ਪਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਰਾਹੀਂ ਜਿਹੜਾ ਕੰਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਤਰਾਂ ਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਫਰਮ ਕਰਦੀ ਹੋਵੇ। ਸਾਰਾ ਮਹਿਕਮਾ ਹੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕੋਈ ਆਜ਼ਾਦ ਰਿਆਸਤ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਅਜ਼ਾਦ ਰਿਆਸਤ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਵਿਉਪਾਰੀ ਜਿਸ ਦਾ ਹਰ ਵੇਲੇ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਖਿਆਲ ਹੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧੇ, ਆਮਦਨ ਵਧੇ। ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਹੀ ਛੇਤੀ ਕੁਨੈਕਸ਼ਨ ਮਿਦਲਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਪਹਿਲਾਂ ਕੋਈ ਚੜ੍ਹਾਵਾ ਚੜ੍ਹਾਵੇ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਲੱਖ ਯਤਨ ਕਰੇ ਲਵੇ ਕੁਨੈਕਸ਼ਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਈ ਮਿਸਾਲਾਂ ਰਖ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਕਈ ਬੁਨਿਆਦੀ ਨੁਕਸ ਹਨ ਜਦੋਂ ਤਕ ਉਹ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਏਥੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਮ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵਾਹੀ ਨੂੰ ਮਸ਼ੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਕੁਨੈਕਸ਼ਨ ਦਿਤੇ ਜਾਣ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਬਾਹਰਲੇ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਪਾਵਰ ਦੇ ਕੁਨੈਕਸ਼ਨ ਆਮ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਉਥੇ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਘੱਟ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਏਥੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਕੁਨੈਕਸ਼ਨ ਵਾਸਤੇ ਮਗਰ ਮਗਰ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਦਿੱਤੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ, ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਪਾਵਰ ਦੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਕੋਈ ਕਮੀਂ ਨਹੀਂ। ਸੈਂਟਰਲ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ 20% ਦੀ ਲੀਕੇਜ਼ ਤੇ ਚੋਰੀ ਦੱਸੀ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਇਥੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਲੀਕੇਜ਼ ਤੇ ਚੋਰੀ 30% ਤੋਂ ਉਤੇ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਸਰ ਸਾਡੇ ਤੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜਿਹੜੀ ਪਾਵਰ ਨਾਲ ਮੁਲਕ ਦਾ ਕੋਈ ਕੰਮ ਹੋਣਾ ਸੀ ਉਹ ਵੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਮਹਿਕਮੇਂ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਵਿਉਪਾਰੀ ਜ਼ਹਨੀਅਤ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਨਾਲ ਅੱਜ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਸਫਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਸਾਨੂੰ ਬੜਾ ਹੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੈ। ਅੱਜ ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਫਾਰਮ ਵਾਲਾ ਕਹੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹਾਂ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਜਲੀ ਬੋਰਡ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਅਸੀਂ ਹਾਂ। ਉਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਉਹ ਜਾਇਜ਼ ਨਜਾਇਜ਼ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਤੇ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਦਖਲ ਦੇਣ ਦਾ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਆਪੋ ਆਪਣਾ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਮਹਿਕਮਦੇ ਮਾਲਕ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਮਨ ਮਾਨੀਆਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਉਹ ਕਰਨ। ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇਂ ਦਾ ਮੁਲਕ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦਾ, ਜੋ ਅਸਲੀ ਭਾਵ ਤੇ ਮਕਸਦ ਹੈ ਉਹ ਫੌਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਬਹਤ ਸਾਰੀਆਂ ਫਜ਼ੂਲ ਖਰਚੀਆਂ ਅਤੇ ਕੋਝੇ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਪੈਸਾ ਲੁਟਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਮੁਕੰਮਲ ਪੜਚੋਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਇਕ ਲਾਇਨ ਵਿਚੋਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਬਚਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਕੋਈ ਲਾਇਨ ਕਢਣੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਕਿਤੇ 11 ਕੇ. ਬੀ. ਦੀ ਲਾਇਨ ਕਢਣੀਂ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਜੇ ਉਸ ਲਾਈਨ ਦੀ ਲੰਬਾਈ 9 ਮੀਲ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਐਸਟੀਮੇਟ 11-11 ਮੀਲ ਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 20-30 ਹਜ਼ਾਰ ਦਾ ਮੈਟੀਰੀਅਲ ਇਕ ਲਾਇਨ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਗਾਇਬ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਇਸ ਗਲ ਤੋਂ ਸਬੂਤ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜਦ ਬਾਹਰਲੀਆਂ ਫਰਮਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ 25 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਮਾਲ

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿਘ]

ਵਿਜੀਲੈਂਸ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਨੇ ਕਢਵਾਇਆ ਹੈ ਤੇ ਹੋਰ 2 ਕਰੋੜ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਕਢਵਾ ਸਕਣ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਹੈ। ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਚੋਰੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਜਾਂ ਹੋਰ ਏਧਰ ਓਧਰ ਮਾਲ ਭੇਜਣ ਦੀ ਗੱਲ ਨਾ ਕਿਸੇ ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਦੱਸੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰੀਕਾਰਡ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਤਨੀ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਵਲੋਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਾਮਾਨ ਦੀ ਬਲੈਕ-ਮੇਲਿੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ, ਸ਼ਾਇਦ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਇਤਨੀ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਏ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਬਾਹਰਲੀਆਂ ਫਰਮਾਂ ਤੋਂ ਫੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਇਕ ਕਬਾੜੀ ਫਰਮ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ ਛਾਪਾ ਮਾਰਨ ਦੇ ਵਿਜੀਲੈਂਸ ਦੇ ਸਟਾਫ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਸਾਮਾਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਕਿ ਮਾਲੀਅਤ ਕੋਈ ਇਕ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੇ ਕਰੀਬ ਹੈ। ਉਧਰ ਸਰਕਾਰ ਸੋਚ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਵਿਜੀਲੈਂਸ ਦਾ ਸਟਾਫ ਘੱਟ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਤਨੇ ਭਾਰੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਕੈਂਡਲ ਮਹਿਕਮੇਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਜਾਏ ਇਥੋਂ ਦਾ ਸਟਾਫ ਘਟਾਇਆ ਜਾਵੇ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਹੋ ਕਹਾਂਗੇ ਕਿ ਇਹ ਵਧਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਤੇ ਜੋ 1955 ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਚਾਰ ਟਰੱਕ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇਂ ਦੇ ਇਹੀ ਸਾਮਾਨ ਵੇਚਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਸਾਰਾ ਮਾਲ ਕਢਾਇਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਸਕੈਂਡਲ ਘਟਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਥੋਂ ਸਟਾਫ ਇਸ ਤਰਾਂ ਦਾ ਚੋਰੀ ਦਾ ਮਾਲ ਮਾਲ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਏ ਦਾ ਹਾਸਲ ਕਰੇ ਉਸ ਤੋਂ ਵਿਚੋਂ ਸਟਾਫ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਜ਼ਰੂਰ ਕੁਝ ਇਨਾਮ ਦੇਵੇ। ਬਿਹਤਰ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਅਜ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਏ ਦੀ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਤਾਂ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦੀ ਸੁਪਰਵੀਜ਼ਨ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਹੀ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਲੈ ਲਵੇ ਸਾਰੇ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ ਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਵਲੋਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਤੇ ਗਵਰਮੈਂਟ ਕੰਨਟਰੋਲ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਵਰ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਹ ਸਾਰਾ ਇੰਤਜਾਮ ਆਪਣੇ ਹਥ ਵਿਚ ਲੈ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਇਹ ਜਰੂਰ ਹੋਵੇ ਕਿ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦਾ ਕੰਟਰੋਲ ਰੀਟਾਇਰਡ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਮਹਿਕਮਾ ਬਿਰਧ ਵਿਦਿਆਲਾ ਜਾਂ ਅਨਾਥ ਆਸ਼ਰਮ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ ਮੈਂ ਅਗੇ ਵਾਸਤੇ ਇਹੋ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਵੀ ਨਵੇਂ ਢੰਗ ਦੀ ਕੁਰੱਪਸ਼ਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇਂ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਨੂੰ ਦੋ ਸਾਲ ਦੀ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਦਿਉ ਤਾਂ ਉਹ ਦਿਲ ਲਾਕੇ ਵਾਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਚਿਰ ਲਈ ਇਸ ਕੰਡਮ ਸਟਾਫ ਨੂੰ ਲੈਣਾ ਲਾਭਦਾਇਕ ਨਹੀਂ। ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਉਤਸਾਹ ਜਾਂ ਜੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਰੀਟਾਇਰਡ ਸਟਾਫ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਬਹੁਤ ਕੁਰੱਪਸ਼ਨ ਅਤੇ ਢਿੱਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਖਤਮ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ,। ਮੈਂ ਮੁਕਤਸਰ ਸਬ-ਡਵੀਜ਼ਨ ਦੀ ਬਾਬਤ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਦੋ ਲਾਇਨ ਮੈਨ ਐਸੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਇਹ ਆਮ ਗੱਲ ਸੀ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਲੱਖ ਯਤਨ ਕਰ ਲਓ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ 10 ਰੁਪਏ ਰਖਾਏ ਬਗੈਰ ਕੁਨੈਕਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਸਨ ਦਿੰਦੇ, ਮੀਟਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਾਉਂਦੇ। ਮੈਂ ਇਕ ਕਾਕੂ ਸਿੰਘ ਵਲਦ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ, ਪਿੰਡ ਬਾਗੇ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਦਿਆਂ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਡੇਢ ਸਾਲ ਤਕ ਕੁਨੈਕਸ਼ਨ ਮੀਟਰ ਨਾਂ ਦਿਤਾ। ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ 10 ਰੁਪਏ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਰੇਟ ਸੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। 10 ਰੁਪਏ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੁਨੈਕਸ਼ਨ ਦਿੱਤਾ। 80-80 ਰੁਪਏ ਲੈਕੇ ਮੁਕਤਸਰ ਵਿਖੇ ਬਾਰੀਆਂ ਭੰਨ ਕੇ ਕੁਨੈਕਸ਼ਨ ਦਿਤੇ ਗਏ। ਕਈ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਅਫਸਰ ਰਿਸ਼ਵਤ ਲਏ ਬਗੈਰ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਬਿਹਤਰ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦੇ ਅੱਡੇ ਬੰਦ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਸੁਪਰਵੀਜ਼ਨ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਲਵੇ। ਬਿਜਲੀ ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਾਇਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਚੈਕ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁਲਕ ਦੀ ਦਸਤਕਾਰੀ ਲਈ ਤੇ ਖੇਤੀ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਵੇ। ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਮੁਲਕ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚਾਣ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਪੁਛਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਬਲਕਿ ਜਿਹੜੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰ

ਲੋਕ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੌਰਨ ਕੁਨੈਕਸ਼ਨ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਲੋਕ ਖੁਸ਼ਾਮਦ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਇਹ ਗਲ ਇਸ ਲਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪਿੰਡ ਰੋੜਾਂ ਵਾਲੀ, ਮੰਡੀ ਵਰਗੇ ਐਸੇ ਪਿੰਡ ਹਨ ਜਿਥੇ ਕਿ ਹੁਣ ਤੱਕ ਬਿਜਲੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ਬਿਜਲੀ ਲਾਇਨ ਚਾਰ ਸਾਲ ਤੋਂ ਅੱਧ ਮੀਲ ਤੇ ਖੜੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਲੋਕ ਵਸਤੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਮਸ਼ੀਨੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜੋਸ਼ ਹੈ ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਹੌਸਲਾ ਅਫਜਾਈ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪਾਵਰ ਇਤਨੀ ਵਧੇਰੇ ਹੈ ਕਿ ਦੋ ਦੋ generators ਵਿਹਲੇ ਖੜੇ ਹਨ, ਲੇਕਿਨ ਬੋਰਡ ਮਨਾਸਬ ਫੰਡ ਲਈ ਕੋਈ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਕੁਰੱਪਸ਼ਨ ਇਤਨੀ ਵੱਧ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਿਆਂ ਦੀ ਬਿਜਲੀ ਚੋਰੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਅੰਦਰ ਹੋਰ ਮਾਲ ਗਾਇਬ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਮੁਕੱਰਰ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਕੁਰੱਪਸ਼ਨ ਤੇ ਬਲੈਕ ਮੇਲਿੰਗ ਨੂੰ ਫੜ ਸਕੇ। ਔਰ ਅਜਿਹੇ ਅਫਸਰ ਜਿਹੜੇ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਹੋਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂਕਿ ਉਹ ਬੋਰਡ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਠੀਕ ਕਰ ਸਕਣ।

पंडित चिरंजी लाल शर्मा : डिप्टी स्पीकर साहबा, इलैक्ट्रीसिटी बोर्ड के ऐस्टीमेट्स के बारे में आज एक अहम डिसकशन हाउस के सामने है। यह बोर्ड 1 फरवरी, 1959 को वजूद में आया था। क्यों वजूद में आया था, यह इस से ज़ाहिर होता है--

"The Punjab State Electricity Board was constituted on 1st February, 1959 for discharging the obligations enjoined upon such Boards under the Electricity (Supply) Act, 1948, viz., promoting co-ordinated development of generation and distribution of Electricity in the State in an efficient and economical manner........"

जिस ध्येय को लेकर यह बोर्ड वजूद में आया वह ध्येय क्या बोर्ड के हालात को देखते हुए एचीव किया जा सकता है। चार साल के अर्से में जो कुछ बंगलिंग हुई वह होम मिनिस्टर साहिब के एक जवाब से ज़ाहिर होती है। डिप्टी स्पीकर साहिबा, कितने अफसोस और ताज्जुब की बात है कि 21 लाख 91 हज़ार का तो वह माल बरामद हुआ है जो गायब हुआ था। अब अन्दाजा लगाया जा सकता है कि गायब कितना हुआ होगा। इलैक्ट्रीसिटी बोर्ड में पुलिस अफसर हैं, ऐक्जिक्टिव इंजीनियर्स हैं, चीफ इंजीनियर्स हैं, एस0 ईज़0 हैं। इतने लोग हैं लेकिन इन के स्टोर्स का ऐसा गोरखधंधा है कि किसी को पता नहीं कि क्या हो रहा है। माल है तो एंट्री नहीं, और एंट्री है तो माल नहीं। अगर किसी के यहां हुई चोरी के माल में से 2 हज़ार का माल बरामद हो जाए तो इस का मतलब यह नहीं कि चोरी गया माल सिर्फ 2 हज़ार का ही था। इसी तरह जब यह 21 लाख का माल बरामद हुआ तो चोरी कितने की हुई होगी यह सोचा जा सकता है। यह 21 लाख...

"Recovery of the Stolen property to the tune of Rs 21 lakhs. It is something which is embarrassing."

और किसी आफिसर की तरफ से इस चोरी के बारे में कोई रिपार्ट दर्ज नहीं कराई गई। 15 या 16 मई को इलैक्ट्रीसिटी बोर्ड का कोई ट्रक लुधियाने में ले गया और वहां पहुंचने पर जब चीफ मिनिस्टर साहब के नोटिस में यह बात आई तब उन्होंने डी0 आई0 जी0 सी0 आई0 डी0 को कहा, तब कहीं जाकर माल बरामद हुआ। पुलिस 4, 5 रोज़ तक लुधियाने पड़ी रही लेकिन कुछ पता नहीं चला। लेकिन पांचवें दिन जब एक

[पंडित चिरंजी लाल शर्मा]
आक्टराए पोस्ट के सुपरिन्टैंडेंट को पुलिस ने पीटना शुरू किया तब वहीं पता चला। और वहां से चल कर दिल्ली में 24 लाख का माल बरामद हुआ। बड़ा अफसोस तो इस बात का है कि महकमे के किसी आदमी को पता नहीं कि यह माल कौन ले जाता है और कैसे ले जाता है। और जो 22 अफसर गिरफ्तार हुए, इन के खिलाफ कोई रिपोर्ट नहीं थी। यह तो पुलिस के अपने ढंग से पता चला। अगर विजीलैंस डिपार्टमेंट सख्ती न करता तो माल बरामद नहीं हो सकता था। इस में बोर्ड ने को-आपरेट भी नहीं किया। यह तो विजीलैंस डिपार्टमेंट की वजह से बरामद हुआ। इस महकमे में न ए० जी० का कंट्रोल है, न गवर्नमेंट का कंट्रोल है यह तो बेलगाम घोड़े की तरह है। मेरे पास जो ऐस्टीमेट्स हैं......

> "Under the provisions of the Electricity (Supply) Act, 1948, all assets and liabilities of the erstwhile Punjab P.W.D. Electricity Branch, as on the 31st January, 1959, were assumed by the Board on its formation with effect from the 1st February, 1959, but their formal transfer is still pending finalisation of accounts by the Accountant-General, Punjab..."

Further it has been stated—

> "In the above statement, the figures under various debt, deposit and remittance heads have not been taken into account, as balances worked out by the Accountant-General, Punjab, under several heads, were, reconciliation, found to be incorrect. These balances are under reconciliation with the Accountant-General's office."

तो डिप्टी स्पीकर साहिबा, यह हालत है कि जहां पर किसी का कंट्रोल न हो तो कैसे काम चल सकता है। मैं तो विजीलैंस डिपार्टमेंट को, इरीगेशन मिनिस्टर को और खास तौर पर चीफ मिनिस्टर साहिब को, मुबारिकबाद पेश करता हूं कि उन्होंने यह कदम उठाया और चोरी का माल बरामद हुआ। ऐसी बातें सुन कर लोगों का खून उबलता है।

आज जो लोग खून पसीने से कमाया हुआ रुपया taxes की शक्ल में देते हैं उसे किस तरह से पांच सात आफिसर हड़प कर जाते हैं। यह काबले गौर चीज है। इस के साथ साथ अभी ड्यूटी बढ़ाने का बिल आया था और वह पास भी कर दिया गया है। हकूमत ने ऐसे ही अंदाजा लगा लिया है कि ड्यूटी बढ़ाने से आमदनी खासी बढ़ेगी लेकिन उन्हों ने यह नज़रअंदाज कर दिया है कि इस ड्यूटी का एडवर्स इफैक्ट होगा क्योंकि ड्यूटी जो लगाई जाती है that will come to the pocket of the Gavernment.

बोर्ड तो जो रेट लगाता है वही लेता रहेगा। इन्होंने हिसाब लगा लिया कि बिजली की कन्जम्पशन पहले की तरह जारी रहेगी लेकिन आप को पता होगा कि जब यहां पर $1\frac{1}{4}$ सेर रुपए का घी था तो डालडा का नाम तक नहीं सुनते थे और आज आध पाव रुपए का घी है तो उसे कोई खाता ही नहीं और देसी घी मिलना भी बंद हो गया है। इसी तरह बिजली अगर ज्यादा महंगी हो जाएगी तो उस की कन्जम्पशन घटती चली जाएगी अगर साल की फिगर्ज आप को यह बता देंगी कि क्यों यह ड्यूटी की इन्कम बोर्ड को नहीं जानी इस लिए बोर्ड का इन के खिलाफ जज़बा है। काम वह करें और इन्कम गवर्नमैंट को जाए, यह चीज़ वह बरदाश्त नहीं करेंगे। बोर्ड अटानोमस है। यह कैसे हो सकता है

कि कमाए और और खा जाए कोई और। इस से उन के अंदर बहुत डिस्सैटिस्फैक्शन होगी। अगले साल के budget से आप को पता लग जाएगा कि गर्वनमैंट के गलत कदम से कितना नुकसान हुआ है? थैफ्ट आफ़ इलैक्ट्रिसिटी के बारे में बहुत से मैम्बर साहिबान ने बताया है। जितनी इलैक्ट्रिसिटी यहां पर जनरेट होती है अगर उस की चोरी न हो और वह 10 पैसे पर युनिट के हिसाब से दी जाए तो उस से 35 करोड़ रुपए साल की गर्वनमैंट को आमदनी हो सकती है। इस के इलावा मैं यह अर्ज़ करना चाहता हूं कि कन्ज्यूमर्ज़ को इलैक्ट्रिसिटी पूरी ताकत की नहीं मिलती। 220 वोल्ट्स वाले को 160 या 170 वोल्ट्स की इलैक्ट्रिसिटी मिलती है। हम रोजाना देखते हैं कि घण्टा दो घंटा बिजली डिम हो जाती है इसी तरह इंडस्ट्रीयल कुनैक्शन वालों को भी 440 वोल्टस की बजाए 380 वोल्टस की बिजली मिलती है। मैं यह नहीं कहता कि यह सरकार की डिसआनैस्टी है, बल्कि मैं कहता हूं कि यह डिफैक्टिव वायरिंग की वजह से है जो फुल-पावर बिजली नहीं पहुंचती मगर लोगों को पेमैंट पूरी करनी पड़ती है। इस तरफ ध्यान देना चाहिए। इस के इलावा इलैक्ट्रिसिटी बोर्ड ने क्रैडिट लेने के लिए अपने एम्पलाइज़ की 30 दिन की तनखाह एन0 डी0 एफ़0 के लिए ज़बरदस्ती काट ली है और इस तरह से लाख रुपया नैशनल डिफैंस फंड के लिए दिया है। महीने में एक दिन की तनखाह काटी जाती है। गोया $2\frac{1}{2}$ साल तक उन की हर महीने में एक दिन की पे काटी जाएगी। मैं नैशनल डिफैंस फंड देने के खिलाफ नहीं लेकिन जिस तरीके से "Without taking the officials and officers into confidence this decision was taken, rather it was thrust on them. ज़बरदस्ती उनकी तनखाह से काटा जाता है। ऐसे जब्र कर के इन्हों ने एक सर्टिफिकेट ले लिया है कि इलैक्ट्रिसिटी बोर्ड ने एन0 डी0 एफ़0 में इतना रुपया दिया। पता नहीं एमरजैंसी कब तक जारी रहेगी। सब जगह एक एक दिन की तनखाह दी गई है लेकिन इन की 30 दिन की पे कैसे काटी जाती है। इस बोर्ड के चेयरमैन मिस्टर भाटिया है। मेरे दिल में उन का एतराम है। He is a man of high integrity. लेकिन ऐसे चैयर-मैन के होते हुए भी ऐसी बातें चलें तो यह अच्छा नहीं मालूम होता। इस लिए इस 30 दिन की तनखाहों काटने वाले मामले को रिव्यू करना चाहिए। जिस वक्त बिजली देने का सिलसिला शुरू हुआ और 5—10 गावों में बिजली गई तो ख्याल था कि किसानों को उस का फायदा होगा। मैं "Rural Electrification in the Punjab" से चन्द अलफाज पढ़ना चाहता हूं।

> "In the modern age, one important yardstick of judging the standard of living of a nation is the amount of electricity used by it per capita. From this view point one of the steps to be taken to raise the standard of living of our people would be the rapid extension of electricity supply facilities to rural areas,"

डिप्टी स्पीकर साहिबा, मुझे अफसोस से कहना पड़ता है कि जो ड्रीम देहाती लोग लेते रहे हैं कि इस इलैक्ट्रिसिटी से उन का काफी फायदा होगा वह पूरा नहीं होगा। पंजाब के अन्दर एमरजैंसी का बहाना लेकर So many Construction Sub-Divisions have

[पंडित चिरंजी लाल शर्मा]

been abolished. I will be open to conviction and I stand corrected if I am giving wrong figures. But in my knowledge, 30 में से 25 सब-डिवीजन इन्होंने खत्म कर दिए हैं । उस का मतलब यह है कि छोटे छोटे कसबात की इलैक्ट्रि-फिकेशन का प्रोग्राम ठप हो जाएगा। लोगों को ट्यूबवैल्ज़ के लिए भी कुनैक्शन नहीं मिलता। आफिसर्ज़ को इस सम्बन्ध में एप्रोच भी की जाती है। But applications of the people are thrown away in cold storages. मैं रिक्वैस्ट करूंगा कि पहले देहात में ट्यूबवैल्ज़ के लिए और स्माल स्केल इण्डस्ट्री के लिए कनैक्शन मिलने चाहिए। मुझे सप्लीमैंट्री के जवाब में बताया गया था कि रोहतक के एक गांव की स्कीम मंजूर हुई थी, 1962-63 की स्कीम थी लेकिन वहां पांच छः खम्बे लगा कर काम खत्म कर दिया गया है। अगर आप के पास पैसे नहीं हैं तो आप क्यों स्कीमें बनाते फिरते हैं। और क्यों झूठे वायदे देकर लोगों को धोखा देते हो। आप करते कुछ नहीं और लोगों में हमारे लिए मुश्किल पैदा करते हो। लोग हमें कहते हैं कि स्कीम तो मन्जूर हो गई लेकिन आप ही कुछ नहीं करते । जब यहां पूछते हैं तो यह जवाब मिलता है कि "it all depends upon the availability of funds." मैं पूछता हूं कि इतने टैक्स आप लगा रहे हैं, इलैक्ट्रिसिटी ड्यूटी बढ़ाई जा रही है और रेटस बढ़ाए जा रहे हैं यह सारे फण्ड्ज़ कहां जाते हैं। यह जो फण्ड्ज़ इकट्ठे किए जाते हैं वह खर्च करने के लिए हैं। डिप्टी स्पीकर साहिबा, चीज़ें तो और भी थीं लेकिन आपका ज्यादा समय न लेता हुआ बैठ जाता हूं।

श्रीमती सरला देवी (बड़सर) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, आज हाउस में इलैक्ट्रिसिटी बोर्ड के बारे में डिसकश्शन चल रही है। मैं समझती हूं कि मौजूदा युग में बिजली के आधार पर ही सारे संसार के कारोबार और जिन्दगी चल रही है। बोर्ड इस मतलब के लिए बनाया गया था कि इस के ज़रिए प्लैनिंग ठीक तरीके से हो, जो बिजली की चोरी होती है उस को ठीक तरीके से पकड़ा जाए और कुरपशन बंद की जाए। लेकिन जब से यह बोर्ड बना है यह मसले हल तो क्या हुए है बल्कि और बढ़ गए हैं। कुरपशन और चोरी दिनोदिन बढ़ती गई है। आज ही सुबह होम मिनिस्टर साहिब ने हाउस में एक सवाल के जवाब में बताया है कि इस बिजली की चोरी के सिलसिले में 22 अफसर पकड़े गए हैं। केवल एक देहली की फर्म में 80 हज़ार रुपए के करीब का सामान जो चोरी में गया था वापिस किया है। तो आप अंदाजा लगा सकते हैं कि जब एक फर्म से ही 80 हज़ार रुपए का माल मिला है तो और कितनी मालियत का माल चोरी में गया होगा। एक तरफ तो करोड़ों रुपए के टैक्स गरीब जनता पर लगाए जा रहे हैं, गरीबों की मिरचों तक पर टैक्स लगाए जा रहे हैं, दूसरी खाने की चीज़ों पर टैक्स लगाए जा रहे हैं और ड्यूटीज़ बढ़ाई जा रही हैं और दूसरी तरफ करोड़ों रुपए के माल की चोरी हो रही है और गबन हो रहे हैं। मैं समझती हूं कि अगर इस चोरी और गबन को बन्द कर दिया जाए तो इन ड्यूटीज़ के बढ़ाने की कोई जरूरत नहीं रहती। इस बोर्ड में इतनी इनएफीशंसी है कि जिसका हिसाब नहीं। मिसाल के तौर पर आजकल जो बिजली के बिल बनाए जा रहे हैं। वह दफतर में बैठ कर ही तैयार कर लिए जाते हैं कोई मीटर पढ़ने के लिए नहीं जाता मुझे यहां चंडीगढ़ में एक चपड़ासी मिला। उस ने मुझे बताया कि उस के घर में एक

[श्री मती सरला देवी]

ज़ीरो का बल्ब है लेकिन उसे एक महीने का 15 रुपए बिजली का बिल दिया गया है। मैं उस चपड़ासी का यहां नाम नहीं लेती अगर आप कहेंगे तो लिख कर दे दूंगी।

उपाध्यक्षा : जब आप को पता लगा तो आपने कुछ किया ? (Did the hon. Lady Member take any action when it came to her notice ?)

श्रीमती सरला देवी : मैंने उसे कहा है कि वह मुझे सारी बात एप्पलीकेशन में लिख कर दे दे फिर मैं उसे आगे भेज दूंगी।

उपाध्यक्ष : कितने दिन की बात है (When did the hon. member do it ?)

श्रीमती सरला देवी : अभी दो तीन दिन की बात है। दूसरी बात मैं यह कहती हूं कि जब यह बोर्ड बनाया गया था तो ज़िला कांगड़ा को भी बड़े सरसबज़ बाग दिखाए गए थे कि जहां पानी के चशमे हैं वहां पर लोकली बिजली तैयार करके लोगों को दी जाएगी। तहसील हमीरपुर में दो तीन जगहों के लिए हम ने लिख कर दिया कि वहां पानी है और बिजली तैयार की जा सकती है। मिसाल के तौर पर हम ने डियूट सिद्ध के बारे में लिख कर भेजा कि वहां पानी है और वहां बिजली पैदा करके लोगों को दी जा सकती है। सरवे हुए भी दो तीन साल हो गए हैं लेकिन अफसोस से कहना पड़ता है कि उस स्कीम पर कोई अमल नहीं किया गया है। ज़िला कांगड़ा की इस से ज्यादा और क्या बदकिस्मती हो सकती है कि भाखड़ा डैम उस के सिर पर बनाया गया है और बिजली उस के सिर पर तैयार की गई है लेकिन वहां तो क्या मिलना था घरों में भी अंधेरा है। दूसरे सूबों को तो बिजली दी जा रही है लेकिन जिस इलाके में यह पैदा की जा रही है वहां नहीं दी गई है। अब हां पौंग डैम बन रहा है और बिजली तैयार की जाएगी। मुझे वहां के बारे में भी शक है कि ज़िला कांगड़ा को बिजली नहीं दी जाएगी और दूसरे सूबों और इलाकों को ही दी जाएगी। मैं यह नहीं कहती हूं कि दूसरे सूबों को न दी जाए। जिनका शेयर है और पैसा लगा है उनको ज़रूर उनका शेयर मिलना चाहिए लेकिन मैं यह कहना चाहती हूं कि जो चीज़ हो सब को बांट कर खानी चाहिए। यह नहीं कि बाकी सब को तो मिल जाए लेकिन एक आदमी को जिस के घर में वह चीज पैदा हुई हो उसे वह न मिले। हम तो कोई चीज़ भी नहीं खा सकते हैं। हम फल लगाते हैं लेकिन हम नहीं खा सकते वह दूसरे देशों को चले जाते हैं। अब इन्डस्ट्रियल युग चल रहा है लेकिन हमारे कांगड़ा में जब बिजली ही नहीं दी जाती तो वहां लोग कैसे कोई दस्तकारी चला सकते हैं। सरकार भी वहां पर कोई इन्डस्ट्री चालू नहीं करती है। फिर हमारे गरीब पिछड़े हुए कांगड़ा की तरक्की कैसे होगी। मैं ने कई दफा सरकार से दरखास्त की है कि जब टैक्स लगाते हो तो कांगड़ा के गरीब लोगों का ज़रूर ख्याल कर लिया करो। ज़िला कांगड़ा में न अमृतसर है, न लुध्याना है और न सोनीपत है जहां कारखाने चल रहे हैं और अमीर लोग बसते हैं। वह तो गरीब ज़िला है वहां के लोग टैक्स नहीं दे सकते हैं इस लिए वहां कुछ मुआफ कर दिया करो लेकिन कोई सुनवाई नहीं करता है। हमारा कांगड़ा आपको फौजी जवान देता है और देश

[श्री मती सरला देवी]

की रक्षा करता है। आपके कारखानों को कच्चा माल देता है। लेकिन आप उसकी तरफ कोई ध्यान नहीं देते हैं। हमीरपुर के बारे में मैं ने कई दफा कहा है कि वहां बड़ी बड़ी कूहलें चलती हैं, लेकिन उन का पानी कहीं काम नहीं आता। हम ने कहा कि अगर आप बिजली दें तो पम्पिंग सैटस से आबपाशी के लिए पानी इस्तेमाल किया जा सकता है और देश की अनाज की पैदावार बढ़ाई जा सकती है लेकिन कोई ध्यान नहीं दिया गया। धनेटा के बारे में सकीम बनाई गई थी कि वहां बिजली आ रही है लेकिन अभी कुछ नहीं हुआ। कुटलहड़ा और बलौर के इलाके भाखड़ा डैम के साथ लगते हैं मगर वहां भी कुछ नहीं करते। मैं कहती हूं कि हमारे साथ बहुत बेइन्साफी हो रही है। हिमाचल का तो यह हाल है कि गांव गांव में बिजली चली गई है। हिमाचल की तरफ हमारे इलाके से एक फरलांग पर बिजली जलती है लेकिन हमारी तरफ एक फरलांग के फासले पर तेल के दिये जलते हैं। वह लोग कहते हैं कि हमें पंजाब में रहकर कोई इन्साफ नहीं मिल रहा है लेकिन उधर हमारे साथ हिमाचल तरक्की की राह पर तेज़ी से चल रहा है इस लिए वह कह रहे हैं कि हमें हिमाचल से मिल जाना चाहिए ताकि हमारी भी तरक्की हो और बिजली पानी मिले (घंटी) मैं ज्यादा समय न लेती हुई दो तीन बातें कह के बैठ जाती हूं। मैं अर्ज़ करती हूं कि हमें दूसरी चीज़ें तो मिल नहीं रहीं हैं लेकिन एक तरफ टैक्स हमारे पर लगाए जा रहे हैं दूसरी तरफ हम गरीबों को जो मुफत तालीम मिलती थी वह भी बन्द हो गई है। (घंटी) तो मैं अर्ज़ करती हूं कि इस बोर्ड में बड़ी कुरपशन चल रही है। जो ठेकेदार लोग टैंडर देते हैं वह जब तक दो चार सौ रुपया नहीं देते उनका टैंडर नहीं निकलता है। मेरे पास बहुत सी ऐसी मिसालें हैं। । सरकार ने स्कूलों में पूरी फीस लागू कर दी है, कांगड़ा ज़िला के लोग गरीब हैं, वह अपने बच्चों को आगे नहीं पढ़ा सकेंगे। इस लिए सरकार को चाहिए कि वहां पर बिजली supply की जाए ताकि वह दस्तकारी का काम कर के अपनी रोटी कमा सकें।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं अर्ज़ करना चाहती हूं कि इलैक्ट्रिसिटी बोर्ड को तोड़ दिया जाए और सरकार को इस का प्रबंध अपने हाथ में ले लेना चहिए। क्योंकि इस बोर्ड के मुलाजमों ने ही बिजली के सामान की 6 करोड़ रुपये की चोरी की है। इस के इलावा और भी चोरी हुई है, इन चोरियों को बन्द करना चाहिए।

उपाध्यक्षा : क्या आप को यह बात Comrade Ram Piara जी ने बतायी है ? (हंसी) (Whether Comrade Ram Piara has told this thing to the Lady hon. Member ?) (laughter)

श्रीमती सरला देवी शर्मा : मुझे कामरेड राम प्यारा ने कुछ नहीं बताया। यह बात मुझे पता है, मैं घर से ही notes लिख कर लाई हूं अगर चाहें तो आप देख सकती हैं क्योंकि मुझे लोग मिलते हैं उन से पता लगता है, मैं अर्ज़ करना चाहती हूं कि इस बोर्ड में काफी कुरपशन है। लोग अफ़सरों को पैसे देकर टैंडर्ज़ मंज़ूर करवा लेते हैं। इस तरफ सरकार को ध्यान देना चाहिए। मैं सरकार से प्रार्थना करना चाहती हूं कि हमारे इलाके पर रहम करें और वहां पर बिजली सप्लाई की जाए। ताकि लोगों का भला हो सके।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं प्रार्थना करना चाहती हूं कि पिछली सर्दियों के दिनों में हमीरपुर तथा नदौन में हर रोज़ शाम के 6 बजे बिजली कट हो जाती थी जिस से लोगों को काफी तकलीफ महसूस होती थी । जब डिवैल्पमैंट कमेटी की मीटिंग चल रही थी वहां पर सवाल किया गया कि क्या वजह है कि हमीरपुर और नदौन की बिजली हर रोज़ शाम के 6 बजे बन्द हो जाती है जबकि डेहरा गोपीपुर की बिजली बन्द नहीं होती उस पर एस.डी.ओ. ने जवाब दिया कि डेहरा गोपीपुर की बिजली इसलिए बन्द नहीं होती कि वहां के एम.एल.ए. बहुत ताकतवर हैं जबकि हमीरपुर इलाके के दोनों एम.एल.एज़. ताकतवर नहीं हैं । इसलिए हमीरपुर और नदौन की बिजली बन्द हो जाती है । यह एस.डी.ओ. ने जवाब दिया । (घंटी)

डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं प्रार्थना करना चाहती हूं कि कांगड़ा जिला बहुत गरीब और पिछड़ा हुआ है वहां के लोग टैक्स नहीं दे सकते । इस लिए इस जिले की भलाई के लिए उचित प्रबन्ध करें ताकि वहां के लोग अपनी आजीविका कमा सके ।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, आज एलैक्ट्रिसिटी बोर्ड पर बहस हो रही है । उस के बारे में ट्रेज़री बैंचिज तथा आपोज़ीशन बैंचिज़ की ओर से माननीय सदस्यों ने बहस में भाग लिया ।

उपाध्यक्षा : समय थोड़ा है आप रैपीटीशन न करें (The hon. lady member should avoid repetition as time at our disposal is very Short.)

बाबू बचन सिंह : On a point of order, Madam, आप समय निश्चत कर दो ।

उपाध्यक्षा : कितना समय निश्चित किया जाए। (How much time may be fixed.)

बाबू बचन सिंह : आप हर एक मैम्बर के लिए 5-7 मिनट मुकर्र कर दे ।

उपाध्यक्षा : क्या यह आप के ऊपर भी लागू होता है ? (Does it apply to the hon. Member also ?)

बाबू बचन सिंह : जी हां ।

श्री मंगल सैन : मैं सदन में यह बात लाया हूं, इस लिए मुझे बोलने के लिए कम से कम 20 मिनट दिए जाएं ।

उपाध्यक्ष : हरेक माननीय सदस्य को इतना समय नहीं दिया जा सकेगा। (Every hon. Member cannot be given so much time)

श्रीमती चन्द्रावती : डिप्टी स्पीकर साहिबा, आज के युग में बिजली हर एक के लिए प्राइम नसैसेटी बन चुकी है । एलैक्ट्रिसिटी बोर्ड का ढांचा थ्योरीक्रेटिक बनता जा रहा है। यह बोर्ड बनिए की दुकान बनता जा रहा है, जिस से ग्राहक को भी अच्छा माल नहीं मिलता और बनिए का भी नुक्सान हो रहा है। इस में मुनीम फायदा

[श्रीमती चन्द्रा वती]

उठा रहा है । हम भी चाहते हैं तथा सरकार की भी मनशा है कि यह बिज़नैस कनसनर्ज़ की तरह चले लेकिन वैलफेयर स्टेट में लोगों की तरक्की के लिए यह कोई फायदेमन्द नहीं है । वह ऐसा होना चाहिए जिस से लोगों की तरक्की में बाधा न पड़े । अगर बोर्ड की कोई गलती होती है तो उस की ज़िम्मेदारी मनिस्टर पर आती है या और किसी पर ज़िम्मेदारी आती है लेकिन बोर्ड पर किसी बात की ज़िम्मेदारी नहीं आती । अगर हमारी सरकार लोगों का भला करना चाहती है तो रिटायर्ड आदमियों को इस बोर्ड का मेम्बर न रखे उस बोर्ड के मेम्बर एम.एल.एज़. और एम.पीज़ होने चाहिएं जिन का साथ लोगों से सीधा सम्बंध हो । लोग उन को सैन्शर कर सकें लैजिस्लेटर्ज़ भी सैंशर कर सकते हैं । एम. एल. एज़ और एम.पीज़. पर ज़िम्मेदारी तो है इस लिए जहां पर डीसैंटरलाईज़ेशन आफ पावर्ज़ कर रहे हों वहां पर हमें इस बोर्ड के बारे में भी सोचना चाहिए कि किस तरह इस बोर्ड का अच्छी तरह फायदा उठाया जा सकता है । इस का ढांचा इस तरह से बनाना चाहिए जिस से लोगों को ज़्यादा से ज़्यादा बिजली की सहूलतें मिल सकें ।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं कुछ बातें अपने इलाके तथा अपने ज़िले की रखना चाहती हूं । दूसरी पंच वर्षीय योजना में हमारे इलाके के सारे गांव एलैक्ट्रीफाइड हो जाने चाहिएं थे, लेकिन अभी तक ऐसा नहीं हो सका । वहां पर अकाल पड़ा रहता है । वहां पर अब भी पानी निकालने के लिए पुराने ढंग से चरसों के ज़रिए पानी निकाला जाता है । एमरजैंसी के बहाने वहां पर जो वर्कस कन्स्ट्रकशन डिवीज़न था वह भी तोड़ा गया है ।

यह ठीक बात नहीं है । हमारा इलाका मिलिट्री एरिया है । जहां के नौजवानों ने लड़ाई में काफी काम किया है । जहां सरकार यह चाहती है कि वहां के जो नौजवान फौज में गए हैं उस तरह से काम करें तो सरकार का भी फ़र्ज़ है कि उन की सहायता करे ताकि उन को यह फिक्र न रहे कि पीछे अकाल पड़ा है । उन के बच्चों को क्या मिलेगा । उन की परेशानियों को दूर करना चाहिए । देश की तरक्की के लिए और एमरजैंसी के लिए यह ज़रूरी है कि देश की पैदावार बढ़ाने के लिए नहरी पानी दिया जाए जहां पर कुदरत उन पर ज़्यादा मेहरबान नहीं है । जहां पर वर्षा कम होती है वहां पर सरकार को चाहिए कि उस इलाके में बिजली सप्लाई करे और ट्यूब वैल के कुनैकशन दिए जाएं जिस से पैदावार बढ़ायी जा सके । मैं प्रार्थना करना चाहती हूं कि दादरी में जो वर्कस कन्स्ट्रकशन डिवीज़न है वह तोड़ा न जाए । (घंटी)

डिप्टी स्पीकर साहिबा, कई जगहों पर लोगों को बिजली के बिल देने के लिए 10-15 मील जाना पड़ता है । जब वहां पर लोग बिजली के बिल देने को जाते हैं तो वहां के अधिकारी कह देते हैं कि कल देना । उन की last date होती है और दूसरे दिन उन को हर्जाना भी साथ देना पड़ता है ।

लोगों को बहुत मुश्किलातों का सामना करना पड़ता है । सरकार को इस तकलीफ पर ग़ौर करना चाहिए । मैं प्रार्थना करना चाहती हूं कि अगर सरकार इस को डायरैक्टली अपने कंट्रोल में ले ले तो किसानों को ज़्यादा फायदा हो सकता है । किसानों

को ज्यादा से ज्यादा सहूलतें दी जा सकती हैं क्योंकि हमारी स्टेट एग्रीकलचर पर डीपैंड करती है । अगर किसानों को बिजली न दी जाए तो पैदावार पर असर पड़ेगा और दूसरी चीज़ों पर भी असर पड़ेगा । इस लिए मैं प्रार्थना करना चाहती हूं कि किसानों की तक़लीफों को दूर किया जाए । डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं आप का धन्यवाद करती हूं कि आप ने मुझे बोलने का समय दिया ।

प्रिंसीपल रला राम (मुकेरियां) : उपाध्यक्षा, मैं आप को धन्यवाद देता हूं कि आप ने मुझे बोलने के लिए समय दिया है । (विघ्न)

उपाध्यक्षा : माननीय सदस्य अपनी सीट पर बैठें, मैं अभी काल करती हूं । (The hon. member may please resume his seat, I will call upon him just now)

सिंचाई तथा विद्युत मंत्री : On a point of Order, Madam मुझे भी जवाब देने के लिए समय चाहिए ।

उपाध्यक्षा : आप को जवाब देने के लिए समय दिया जाएगा, (The hon. member will be given time for replying.)

बाबू बचन सिंह : कई माननीय सदस्य अभी अपने विचार हाउस के सामने रखना चाहते हैं इस लिए House. की बैठक एक घंटा extend कर दी जाए ।

उपाध्यक्षा : मैं समय बढ़ाने को तैयार नहीं हूँ । बाबू बचन सिंह जी ने कहा 12-00 noon है कि अभी इस पर बहुत से मैम्बर्ज़ ने बोलना है । अगर हर एक बोलने वाला ध्यान रखेगा तो अभी मेरे पास जितना समय है, इस में हर एक बोलने वाले की बारी आ जाएगी । (I am not prepared to extend the time of Sitting. Baboo Bachan Singh has said that still many hon. Members are to speak on it. If every hon. Member who speaks remains cautious that he should finish his speech in time then all the hon. Members who want to speak can do so within the time at our disposal.)

प्रिंसिपल रला राम (मुकेरियां) : उपाध्यक्ष महोदया, इन चंद मिनटों मे मैं अपने सुझाव आपके द्वारा मन्त्री महोदय तक पहुंचाना चाहता हूं । मेरे हल्के में पौंग डैम बनाया जा रहा है । 10 साल बाद शायद बिजली की इतनी शिकायत न हो । लेकिन इस समय जो गांव स्कीम में आए हुए हैं वह 10 साल तक इंतज़ार नहीं कर सकते । सोचने वाली बात यह है कि एक सिरे पर बिजली है और दूसरे सिरे पर भी है; दरमियान वाले गांव बिना बिजली के हैं । मैं यह सुझाव देना चाहता हूं कि यह स्थिति खत्म करनी चाहिए । जैसे मीरथल में बिजली है; दरम्यान के गांव स्कीम में आए हुए हैं लेकिन वहां बिजली नहीं है । हाजीपुर, दातारपुर आदि स्कीम में आए हुए हैं; जो जो गांव स्कीम में आए हुए हैं उन्हें जल्दी एलैक्ट्रीफाई करना चाहिए वरना असंतोष बढ़ रहा है जहां तक बिजली की चोरी का सम्बन्ध है मैं कहना चाहता हूं कि यह शहरों

(प्रिंसीपल रला राम)

और गांवों दोनों में जो बिजली के कुनैकशनज़ हैं वहां होती है । इस से सरकार के रैविन्यू को नुकसान होता है । मैं एक सुझाव देता हूं । यह एक असाधारण स्थिति पैदा हो गई है; शहरों और गांवों में सरप्राइज़ विज़िटस करने वाला स्टाफ बढ़ाया जाए जो सरप्राइज़ इन्स्पैकशन करे । जो बिजली की चोरी होती है उसमें इस तरह करने से काफी कमी होगी । सरकार का रैविन्यू ज़ाया नहीं होगा । यह निहायत ज़रूरी है ।

उपाध्यक्ष महोदया, जहां तक मीटर रीडिंग का ताल्लुक है यह शिकायत भी सही है कि मीटर रीडर्ज़ बाकायदा मीटर रीडिंग नहीं करते । होशियारपुर में डिस्ट्रिकट मीटिंग में कई दफा इस किस्म की शिकायतें आई हैं । मैं यह चाहता हूं कि कृपा कर के एलैक्ट्रिसिटी बोर्ड इस तरफ विशेष ध्यान दे क्योंकि कई दफा कहीं ज्यादा भी लग जाता होगा । लेकिन सम्भावना यही है कि बहुत जगह शायद सरकार को अपने हिस्से से भी कम आता होगा । मीटर रीडिंग के मुतअल्लिक विशेष इंतज़ाम हो, सुपरवाइज़र्ज़ मीटर रीडर्ज़ के काम को चैक करें । जो शिकायतें इस के मुतअल्लिक आती हैं उन्हें एस.डी.ओज़. और एक्स.इ.एनज़ साहिबान का विशेष प्राम्प्टनैस से एटैंड करनी चाहिए ताकि इस बारे में लोगों की शिकायतें कम हों ।

उपाध्यक्ष महोदया, मैं ने एक और बात अर्ज़ करनी है । मैं ने यह देखा है कि होशियारपुर और दूसरी जगहों पर महीनों तक लोगों के बिजली के बिलज़ पे नहीं होते यह समझ नहीं आता कि वहां का डिपार्टमेंट करता क्या है ? हज़ारों रुपए के इन बिलज़ के एरियर्ज़ एकम्यूलेट हो गए हैं । न जाने महकमे की तरफ से कनज़म्पशन आफ एनर्जी के यह बिलज़ क्यों एरियर्ज़ में रहे । बिलज़ एरियर्ज़ में रहने से बाद में मुश्कल पड़ जाती है – कनज्यूमर्ज़ और महकमें के लिए । उपाध्यक्ष महोदया, इस किस्म के केसिज़ हो जाते हैं कि प्राइवेट कनज्यूमर्ज़ एलैक्ट्रिसिटी का हज़ारों रुपया ले जाते हैं । न जाने महकमें ने इस तरफ क्यों कदम नहीं उठाया है और क्यों इतने एरियर्ज़ एकम्यूलेट होने दिए । एलैक्ट्रिसिटी बोर्ड इस लिए बनाया ताकि यह महकमा बिज़नैस लाइनज़ पर चल सके और जो रुपया गवर्नमैंट ने इनवैस्ट किया है उस से ज़्यादा से ज़्यादा रीटर्न गवर्नमैंट को नैशनल इनकम की शकल में आ सके । लेकिन महकमे की तरफ से इस किस्म की सुस्ती रहती है, एनर्जी बिलज़ ही रियलाईज़ नहीं होते, महीनों एरिरयर्ज़ में पड़े रहते हैं न जाने कौन सी कुरपशन चलती है ; कहीं स्लैकनैस है । यह फैक्ट है जो मैं मन्त्री महोदय के नौटिस में लाना चाहता हूं । रियालाइज़ेशन आफ बिलज़ के बारे में महकमे को टोन अप करने की ज़रुरत है, काफी स्लैकनैस है । गवर्नमैंट के हज़ारों रुपए लोगों की तरफ आउटसटैंडिंग हैं । मेरे और आपके नोटिस में इस किस्म की बातें आती हैं । उपाध्यक्ष महोदया, आप के ज़रिए मैं यह चार सजैशनज़ देना चाहता था । जो समय आप ने मुझे दिया उसके लिए मैं आपका धन्यवाद करता हूं ।

ਸਰਦਾਰ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ : On a point of Order Madam. ਕਲ੍ਹ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਬਲੈਕ-ਮੇਲਿੰਗ ਦਾ ਲਫਜ਼ ਕਿਹਾ ਜਾਣਾ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਹਾਊਸ ਦੀਆਂ proceedings ਵਿਚੋਂ expunge ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਜਦੋਂ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਦੁਨਿਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਚਲੀ ਗਈ ਤਾਂ proceeding ਵਿਚੋਂ expunge ਕਰਨ ਨਾਲ ਕੀ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਕਲਾ black mailing ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਇਆ, ਹੋਰ ਵੀ ਕਾਫੀ ਕੁਛ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ। (When this thing has come before the people it makes no difference if it is expunged from the proceedings. Not only black mailing' but so many other things have also appeared in the newspapers.)

Sardar Gurnam Singh : Madam, at present, the House is discussing something else. Therefore, I think, the hon. Member is not relevant.

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ : ਰੈਲੇਵੈਂਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਬਲੈਕ ਮੇਲਿੰਗ ਕਹਿਣ ਨਾਲ ਬਲੈਕ ਮੇਲਿੰਗ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ। (ਚੌਧਰੀ ਨੇਤ ਰਾਮ ਅਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ ਵਲੋਂ ਵਿਘਨ)

चौधरी नेत राम जी, आप भी कहते हैं, वह भी कहते हैं। आप यहां आ जाएं; मैं यहां से उठ खड़ी होती हूं।

मेरे पास प्रैस गैलरी वालों की एक शिकायत आई है कि किसी मेम्बर ने उनके लिए कुछ ऐसे लफज़ कहे हैं जो नहीं कहे जाने चाहिएं थे। मैं ने वह वरबेटम परीसीडिंगज़ मंगवाई हैं। श्री बनवारी लाल ने कहा है कि * * * * *। जो शब्द प्रैस गैलरी वालों ने कहे हैं कि मैम्बर्ज़ ने ऐसा कहा है अगर मैं ने वे सुने होते तो मैं उन से ज़रूर कहती कि यह बात बग़ैर टेस्ट के हैं जिस से हमारी डिगनिटी लो होती है। बनवारी लाल जी ऐसी बातें न कहे * * * * * * *

(It is not relevant. Mere use of the words "blackmailing" does not mean that blackmailing has actually been done. (Interruption by Chaudhri Net Ram and another hon. Member.) Chaudhri Net Ram is speaking and another hon. Member is also speaking. The hon. Member may come to occupy this Chair and I leave it.

I have received a complaint from the Press Gallery that certain undesirable words have been used for them by an hon Member. I have called for the relevant verbatim proceedings, and find that Shri Banwari Lal has said that * * * *. Had I heard the words alleged to have been used by the hon. Member, I would have certainly told him that he had uttered such words as were not in good taste and lowered the dignity of the House. The hon. Member Shri Banwari Lal should not say

* * * * * *

श्री बनवारी लाल : अगर मैं ने ग़लत कहा है तो मैं वापस ले लूंगा। मैं ने गलत नहीं कहा।

उपाध्यक्षा : आप यह तो कह सकते हैं कि अखबारों में हमारा नाम नहीं आया और यह मैं भी सोच सकती हूं। यह हो सकता है कि प्रैस वालों के पास अखबार में स्पेस थोड़ी होती हो, लेकिन कम अज़ कम नाम ज़रूर आना चाहिए। यह आप ने मज़ाकन कहा है या वैसे ही कहा है, वापस लेलें। (The hon. Member can say that their names have not come in the news-papers and I can also agree to it. It can be admitted that due to short

---

*Expunged as ordered by the hon. Speaker

[Deputy Speaker]

space in the newspapers they cannot publish much of the speeches of the hon. Members but at least the names of the hon Members, who speak must come in the newspapers. The hon. Member Shri Banwari Lal, should please withdraw those words, whether he said so out of joke or by the way.)

श्री बनवारी लाल : मैं तो वापस ले लेता हूं और ले लिए हैं। जब शैडूलड कास्टस और शैड्लड ट्राइबज़ की रिपोर्ट पर बहस हो रही थी तब मैं ने प्वांइट आफ आर्डर भी raise किया था। सुबह से शाम तक तो प्रैस वाले बैठे रहते हैं लेकिन जब हमारी रीपोर्ट यानी शैड्लड कास्टस कमीश्ननर की रिपोर्ट यहां पर ज़ेरे बहस थी तो क्या कारण था कि उस वक्त यहां पर प्रैस गैलरी का एक भी रैपरीज़ैंटेटिव नहीं बैठा था। (विघ्न)

उपाध्यक्षा : आप ने और लैक्चर देना शुरू कर दिया है। आप को वह लफज़ वापस लेने चाहिएं। किसी पर कोई पाबन्दी नहीं हो सकती। (The hon. Member has started delivering another speech. He should withdraw those words. There cannot be such an obligation on any body.)

योजना तथा विकास मन्त्री (सरदार दरबारा सिंह) : On a point of Order, Madam. यह बहुत डिसगस्टिंग है कि हमारे हाउस के मेम्बर बज़िद हों कि प्रेस वाले सारा दिन बैठे रहें। यह नामुमकिन भी है और उन पर औबलीगेटरी भी नहीं है। मेम्बर साहिबान को यह उमीद नहीं करनी चाहिए कि प्रेस वाले सारे दिन बैठे रहें, उन का यह अंदाज़ नहीं होना चाहिए। और जो शब्द बैड टेस्ट में कहे गए हैं उन को वापस लिया जाना चाहिए।

Some other hon. Members also raised this issue and somewhat slanderous things were said against the Press. I would suggest that those observations which were said in bad taste should be expunged from the proceedings of the House.

Sardar Gurnam Singh : I entirely agree with the hon. Minister that undesirable things should not be said on the floor of the House. It is not obligatory on the part of the Press to report everything said here. Of course, the Press should not suppress or should not mis-report the proceedings of the House.

डाक्टर बलदेव प्रकाश : डिप्टी स्पीकर साहिबा, मैं एक सुझाव देना चाहता हूं। यह ठीक है कि यह चीज़ आबलीगेटरी नहीं हो सकती क्योंकि कल हाउस पांच बजे तक बैठा रहा। लेकिन यह कितने ताजुब की बात है कि कमिशनर, शैडूलड कास्टस की रिपोर्ट पर चर्चा हो और प्रोसीडिंगज़ में एक लाईन भी न आए। यह बड़े दुःख का विषय है। अगर ऐसा प्रबन्ध कर दिया जाए कि शैडूलड कास्टस का एक रैपरीज़ैंटेटिव प्रेस गलैरी में मौजूद हो जो उन की सारी बातों को कवर करे और उन को खूब फलैश करे तो बहुत अच्छी बात होगी।

बाबू बचन सिंह : डिप्टी स्पीकर साहिबा, डाक्टर बलदेव प्रकाश ने जो बात की है वह "उज़रे गुनाह बदतर अज़ गुनाह" वाली बात है। * * * * *

*Expunged as ordered by the hon. Speaker.

Community Project Minister : It is not so.

Babu Bachan Singh : It is so.

Babu Ajit Kumar : It is definitely so.

उपाध्यक्षा : बनवारी लाल जी आप वह लफ़ज़ वापस लें। (Shri Banwari Lal should please withdraw his words.)

श्री बनवारी लाल : मैं आप के कहने से अपने लफ़ज़ वापस ले लेता हूं अगर कोई और कहता तो मैं वापस न लेता। (हँसी)

Deputy Speaker : Thank you.

ਕਾਮਰੇਡ ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਭੌਰਾ (ਧੂਰੀ, ਐਸ ਸੀ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬਾ, ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬਿਜਲੀ ਬੋਰਡ ਦੀ ਰੀਪੋਰਟ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਸਟੇਟ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਕ ਹੋਰ ਸਟੇਟ ਬਣੀ ਹੋਵੇ। ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵੀ ਗਿਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਬੋਰਡ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਆਵਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਜੇਕਰ ਬੋਰਡ ਵਾਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਆਵਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਤਾਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਵਜ਼ੀਰ ਹੋਏ। ਵਜ਼ੀਰ ਤਾਂ ਇਹ ਹਨ ਅਤੇ ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਬੋਰਡ ਉਪਰ ਜਿਹੜਾ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਹ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਫਜ਼ੂਲਖਰਚੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਵੇਖ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸ਼ੋਮਲਿਸਟਿਕ ਪੈਟਰਨ ਆਫ ਸੋਸਾਇਟੀ ਕਾਇਮ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਗੌਰਮਿੰਟ ਹਰ ਮਹੀਨੇ 2400, 2500 ਰੁਪਿਆ ਬੋਰਡ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਰੀਟਾਇਰਡ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾਕਾਰਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਜੋਗੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੋਰਡ ਵਿਚ ਐਡਜੈਸਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੀ ਫਜ਼ੂਲ ਖਰਚੀ ਹੈ। ਬੋਰਡ ਦਾ ਖਰਚ ਸਰਕਾਰ ਉਪਰ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਬਰਡਨ ਹੈ। ਬੋਰਡ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਚੂੰਕਿ ਬੋਰਡ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕਿਆ ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਤੋੜ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਲਜ਼ਾਰੀ ਲਾਲ ਜੀ ਨੰਦਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬਿਜਲੀ ਵਡੇ ਵਡੇ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਵਡੀਆਂ ਵਡੀਆਂ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਟਿਊਬ ਵੈਲ ਲਈ ਬਿਜਲੀ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਜਾ ਰਹੀ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਵਿਚ ਉੱਤਨੀ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀ ਜਿੰਨੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਚਾਹੰਦੇ ਹਾਂ। ਬਿਜਲੀ ਨਾਲ ਸੇਮ ਨੂੰ ਵੀ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਕੀਤਾ ਨਹੀਂ ਜਾ ਰਿਹਾ। ਨਹਿਰਾਂ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਨਾਲ ਜਿਹੜੀ ਸੇਮ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਕਾਰਣ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਤਬਾਹ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਟਿਊਬ ਵੈਲਜ਼ ਲਗਾ ਕੇ ਸੇਮ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਕਢ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸਭ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਚੋਰੀ ਬਹੁਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਬਿਜਲੀ ਦੇਣ ਦੀਆਂ ਵਿਉਂਤਾਂ ਗਲਤ ਬਣਾਇਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਸਕੀਮ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹੈਡ ਕੁਆਰਟਰ ਤੇ ਬੈਠੇ ਹੀ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਉਹ ਇਹ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ ਕਿ ਕਿਸ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਲੋੜ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸ ਨੂੰ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਜਿਸ ਪਿੰਡ ਦੀ ਸਫਾਰਸ਼ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਬਿਜਲੀ ਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਥੇ ਬੰਦਰ ਬਾਂਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਮੈਰਿਟਸ ਤੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਲਾਈਨ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਜਿਹੜੇ ਪਿੰਡ ਹੋਣਗੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਿਜਲੀ ਦਿਤੀ ਜਾਏਗੀ। ਮੈਂ ਸੰਗਰੂਰ ਵਿਚ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਪਿੰਡ ਰਾਹ ਵਿਚ ਛਡ ਕੇ ਅਗੇ ਟੱਪ ਕੇ ਜਾ ਕੇ ਦੂਸਰੇ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਦਿਤੀ ਗਈ

[ਕਾਂਮਰੇਡ ਭਾਨ ਸਿੰਘ ਭੌਰਾ]

ਹੈ। ਬੋਰਡ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਹੈ। ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰਫ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਲਾਇਨ ਹੈ ਉਥੇ ਬਿਜਲੀ ਪਹਿਲੇ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕ ਤਾਂ ਖਰਚ ਘਟ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇਤਰਾਜ਼ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਏਗਾ।

श्री मुल्तान सिंह (बुटाना) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, श्री चिरंजी लाल ने और श्री बलरामजी दास टंडन ने इस महकमे में जो टाप हैवी एडमिनिस्ट्रेशन है...................

उपाध्यक्षा : इस बात का जवाब तो चौधरी रणबीर सिंह देंगे । आप अपने हलके की बात कह लें । (Reply to this point will be given by the Irrigation Minister. The hon. Member should speak on a matter relating to his own constituency.)

चौधरी मुलतान सिंह : मैं वही बात कहने लगा हूं । आप बीच में छेड़ देती हैं, इस लिए समय ज्यादा लग जाता है..................

बाबू अजीत कुमार : On a point of order, Madam चौधरी साहिब ने एक लफ़ज़ इस्तेमाल किया है कि आप बीच में छेड़ देती हैं । यह लफ़ज़ अच्छा नहीं है इन्हें वापस लेना चाहिए और परोसीडिंगज में से भी यह एक्सपंज होना चाहिए ।

चौधरी मुल्तान सिंह : मैं वह लफ़ज़ वापस लेता हूं । मैं कुछ और बात न कह कर सिर्फ एलैक्ट्रीफिकेशन के बारे में कहना चाहता हूं । हमारे मिनिस्टर साहिब यहां पर मौजूद हैं उन्होंने स्टेटमैंट भी दिया था कि लाईन से जो गांव चार फरलांग के एरिया में होंगे उन को एलैकिट्रीफाई कर दिया जाएगा । साथ ही 1961-62 की जो महकमे की रिपोर्ट है वह भी हमारे सामने है । उसकी कापी मेम्बरों में तकसीम की गई है । इस रिपोर्ट में दिया हुआ है कि हर एक ज़िले में कितने गांव हैं और उन में कितने एलैकट्रीफाई हो चुके हैं । मेरे ज़िले में 1350 गांव हैं लेकिन कुल 150 गांव अभी तक एलैकट्रीफाई हुए हैं । और कई इज़ला ऐसे हैं जिन में 1950 गांव हैं लेकिन उन में से 850 गांव अब तक एलैकट्रीफाई हो चुके हैं । मुझे इस बात पर एतराज़ नहीं है कि क्यों इतने गांव में वहां पर बिजली दे दी गई है । लेकिन इस सम्बन्ध में गवर्नमैंट की कोई खास सैट पालिसी होनी चाहिए । बहुत से ज़िलों में वाटर-लागिंग बहुत हद तक बढ़ चुकी है । दूसरे ज़िलों में भी, जैसे मेरा ज़िला करनाल है, वहां तहसील करनाल और पानीपत के अंदर वाटर-लोगिंग बहुत बुरी तरह से बढ़ रही है । वहां पर लोग भी कैसे आबाद हुए हैं वह भी आप अच्छी तरह से जानती हैं । जहां वाटर-लौगिगज़ अमृतसर और गुरदासपुर ज़िलों में है वहां साथ ही ज़ीरा तहसील, हांसी तहसील, गोहाना और पानीपत वगैरा भी बुरी तरह से वाटर-लोगिगंज के सताए हुए हैं । अगर दूसरी जगहों को प्रैफ़ैंस दी जाए तो इसमें मुझे कोई एतराज़ नहीं लेकिन यह देखा गया है कि जहां पर ज़ोर ज्यादा पड गया वहां पर तो पैसा ज्यादा लगा दिया जाता है और जहां पर आदमी जोरदार नहीं होते उन को इगनोर किया जाता है । यह पालिसी नहीं होनी चाहिए कि किसी खास जगह को ही पैटरोनाइज़ किया जाए । जैसे कि श्रीमती सरला देवी जी ने कहा, आप बेशक हम से दस्तखत

करा लें और हाऊस के बहुत से मैम्बर मेरे साथ इत्तफाक करेंगे कि हमीरपुर की सारी तहसील को आप एलैकट्रीफाई कर दें, महेन्द्रगढ को, जहां पीने के लिए पानी भी नहीं मिलता, आप एलैक्ट्रीफाई कर दें, कोई भी आनरेबल मैम्बर इस बात पर कोई एतराज नहीं करेगा। हमें इस बात के लिए कोई एतराज़ नहीं लेकिन मैं आप की विसातत से गवर्नमैंट को याद दिलाना चाहता हूं कि मेरा ज़िला करनाल देहली और चंडीगढ़ के दरम्यान जी. टी. रोड पर वाक्या है। यह एक निहायत इम्पारटैंट जिला है। वहीं पर वह इलाका है जो कि खादर का एरिया कहलाता है। पहिले तो मैं दूसरे हलके को यहां पर रैप्रेज़ेंट करता था इस दफा नीलोखेड़ी को रैप्रेज़ेंट करता हूं। उसके मशरक की तरफ बिजली की लाईन गई हुई है। वहां पर सीकड़ी, बटाना खेडी, संगीर, बसालू, अमरगढ वगैरा कितने ऐसे गांव हैं जिन से दो दो फरलांग के फासले पर बिजली गई हुई है लेकिन उन को अब तक भी बिजली नहीं दी गई। यह शिकायत आज कोई नई पैदा नहीं हुई, पिछले दस सालों से यही पुकार करते आ रहे हैं लेकिन उन को अभी तक एलैक्ट्रीफाई नहीं किया गया। यहां पर मन्त्री जी की तरफ से बार बार कहा जाता है कि पता नहीं बताया जाता। मैं उन को बताना चाहता हूं कि ऐसे गांव हैं जहां कि साथ में बिजली की लाईन गई हुई है, लोगों ने ट्यूब-वैल लगा रखे हैं लेकिन उन को बिजली नहीं मिली हुई है। तरावड़ी से काछवा तक सरदार केहर सिंह की मेहरबानी से लाईन चली गई, आस पास के गांव को बिजली मिली लेकिन दरम्यान के गांवों में पच्चासों ट्यूब-वैल लगे हुए हैं लेकिन उन को बिजली नहीं दी गई। मैं आप की विसातत से उन की सेवा में यह प्रार्थना करना चाहता हूं कि इस डिसक्रिमीनेशन को किसी ढंग से बन्द किया जाय। चौधरी साहिब तो चार फरलांग की बात करते हैं, मैं उन को दो दो और तीन तीन फरलांग के बीसियों गांव बता सकता हूं। बहरहाल, मैं उन को यह तजवीज़ देना चाहता हूं कि अगर जहां पर बिजली दी गई है उन के बीच के गांव को भी इकट्ठा कर दिया जाए तो इससे डिपार्टमैंट को कोई ज्यादा खर्चा नहीं आ सकता लेकिन एक बहुत बड़ी आबादी की, जो बिजली के सिलसिले में किल्लत है, वह दूर हो सकती है।

डिप्टी स्पीकर साहिबा, रिपोर्ट में बताया गया है कि तीसरी पांच साला प्लान के आखिर तक पंजाब के अन्दर 34 फी सदी गांव को एलैकट्रीफाई किया जाएगा। मेरे जिला में तब तक 11 फीसदी गांव एलैकट्रीफाई हो जाएंगे। कैसे हो जाएंगे? कहा गया है कि जो छटी पांच-साला योजना होगी उस के आखिर तक पंजाब के सारे गांव एलैकट्रीफ़ाई हो जाएंगे। इस के साथ ही यह बताया गया कि अगले साल 1962-63 में करनाल ज़िला के 50 गांव और एलैकट्रीफाई किए जाएंगे। पचास गांव के हिसाब से छटी पांच साला प्लान के आखिर तक अगर 17 साल का वक्फा लिया जाए तो 50-17-850 गांव इस ज़िला में ऐसे होंगे जिनको

[श्री मुल्तान सिंह]

एलैकट्रीफाई किया जा सकेगा । तो मैं हैरान हूं कि कैसे उस वक्त तक इस हिसाब से सारे पंजाब के गांवों को बिजली मिल पाएगी । डिप्टी स्पीकर साहिबा, मेरे जिला करनाल को इसलिए भी जल्द अज़ जल्द एलैकट्रीफाई करने की ज़रूरत है क्योंकि सारी तहसील करनाल पानी में फ्लोट कर रही है । ठीक है कि उकलाना और सफीदों में भी बिजली की ज़रूरत है । यह नहीं होना चाहिए कि जहां पर कड़वा पानी हो उन को थोड़ा अर्सा बाद में बिजली दी जाए । मैं अर्ज़ करता हूं कि पंजाब में अनाज की पैदावार को बढाने के लिए ज़रूरी है कि हर इलाके की ज़रूरतों को मद्देनज़र रखते हुए बिजली की सहुलियात मुहैया की जाएं और जो डिसक्रिमीनेशन इस वक्त है उसको रीमूव करने की कोशिश की जाए ।

इस के अलावा आप को पता है कि किस ढंग से बिजली की चोरी होती है । अभी पिछले दिनों एक किस्सा हुआ । मान साहिब और दूसरे दोस्तों ने शिकायत की कि किस तरह से बिल्ज़ के अन्दर हेराफेरियां की जाती हैं । हमारे करनाल शहर में एक जगह पर ट्रांसफार्मर लगना था । मेरे एक दोस्त ने मुझे आकर कहा कि अगर वह न लग पाया तो उस से हजारों रुपए का नुक्सान हो जाएगा । मैंने ऐक्स. ई. एन. को पांच छः दफा टेलीफून किया मगर कोई कारवाई ही नही की गई । तब उसने मुझे कहा कि जितनी तरद्दद इस तरह से किया है अगर एक क्लर्क को मिल लिया होता तो यह काम हो जाना था । उसने मुझे यहां तक कहा कि इस काम में आप तो फेल हो गए हैं अब मैं अपने आप इस काम को करके दिखाता हूं । डिप्टी स्पीकर साहिबा, आप सुनकर हैरान होंगे कि उस के दो दिन बाद वह सारा सिलसिला ठीक हो गया । उस आदमी को चौधरी साहिब भी जानते हैं । अगर नाम कहेंगे तो वह भी बता दूंगा ।

सिंचाई तथा विद्युत मन्त्री : अभी यहां पर ही बता दो ।

चौधरी मुल्तान सिंह : उसका नाम श्री राम चन्द्र है । यह करनाल में उसकी आप बीती कहानी है । अगर आप इस की तहकीकात करेंगे तो आप को पता लग जाएगा कि इस महकमा में क्या कुछ नहीं होता । मैं नहीं कहता कि इसमें कोई अच्छा आदमी है ही नहीं । बहुत से अच्छे अच्छे आदमी भी हैं मगर सवाल कंट्रोल का है ताकत देने का ही नहीं । ऐडमिनिस्ट्रेशन का काम करना कुछ और बात है, यह कोई figure work नहीं है । यह देखना होगा कि किस तरह से लाईन लाई जाए, कहां से लाई जाए, किस तरह से चोरी को रोका जाए, इन सभी जुज़ों को भी देखना होता है ताकि जहां पब्लिक के अन्दर confidence आए वहां बोर्ड की आमदन भी बढ सके और सूबे में बिजली की बेहतर सप्लाई के नतीजे के तौर पर ज़रायती और इन्डस्ट्रियल परोडक्शन बढ़े । इन अलफाज़ के साथ मैं आप का शुक्रिया अदा करता हूं ।

श्री मंगल सैन (रोहतक) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, यह पंजाब एलैकट्रीसिटी बोर्ड इसलिए वजूद में आया कि भाखड़ा के पानी से जो बिजली पैदा होती है

इसको कनज़्यूमर्ज़ तक बड़ी तेजी से पहुंचाने के लिए, ठीक ढंग से पहुंचाने के लिए एक कमरशियल कनसर्न का काम करे ताकि जहां इस से बिजली की सप्लाई ठीक ढंग से हो वहां स्टेट की आमदन में भी बढ़ौतरी हो । डिप्टी स्पीकर साहिबा, हम तो इस बात की ताईद करते हैं कि डैमोक्रेटिक ढांचे के अन्दर इस प्रकार का विकेन्द्रीकरण होना ही चाहिए था लेकिन असल में और व्यावहारिक रूप में हमने क्या देखा ? इस सरकार को जो पुरानी इल्लत है, जो पुराना रोग है, पुरानी बीमारी है। वह यह है कि चाहे कोई भी अच्छा काम हो उसमें जरूर इन्टरफियरैंस करनी है इस सम्बन्ध में भी वह इस से बालातर नहीं रह सकी । इस बोर्ड के अन्दर जो नान-आफिशल मैम्बर नामीनेट किए गए, डिप्टी स्पीकर साहिबा, आप उनसे भली प्रकार वाकिफ हैं मैं आप को बताना चाहता हूं कि जिन इन्ट्रेस्टस को वहां पर रैप्रीज़ैंट किया गया वह लोग कौन हैं । उसमें चेयरमैंन साहिब के अलावा लोकल गवर्नमैंट की तरफ से श्री डी० डी० भाटिया हैं । श्री दरबारी लाल गुप्ता, एम० एल० सी०, इलैक्ट्रिक सप्लाई इंडस्टरी की तरफ से लिए गए जो कि कांग्रेसी हैं । इस के अलावा श्री डी० डी० पुरी, श्रीमती सीता देवी, श्री भीमसैन विद्यालंकार सभी रूलिंग पार्टी से किसी न किसी तरह से सम्बन्धित हैं, उस के मानने वाले लोग हैं । इस से ज्यादा और बुरी बात क्या हो सकती है कि जो लोग किसी और जगह पर नहीं लिए जा सके उन को घूमघुमा कर इस के अन्दर डाल दिया गया । इसी तरह से पार्ट टाइम मेम्बर हैं । आप जानते हैं यहां पर लाला केदार नाथ सहगल हुआ करते थे । वह स्वर्गवास हो गए हैं । वह भी पार्ट टाईम मेम्बर थे । इसी तरह से दूसरे मेम्बर हैं जिन का उल्लेख इसी रिपोर्ट के अन्दर मिलता है । मैं समझता हूं कि पार्टी लाईन्ज़ पर इस चीज को चला कर जम्हूरियत के साथ मज़ाक किया गया है । इसलिए, डिप्टी स्पीकर महोदया, हम सरकार की नीयत पर तब शक करते हैं जब हम देखते हैं कि हर काम में अपने ही आदमियों को लाया जाता है और उन के द्वारा कायदे कानून को बालाए ताक रखकर मनमानी कारवाई की जाती है ।

आज ही हाऊस के अन्दर यह बात आई कि इस बोर्ड के अन्दर 21 लाख रुपए की चोरी को पकड़ा गया जिसमें सरकार के बड़े बड़े अफसर........22 अफसर भी गिरफतार किए गए । क्या यह सरकार के माथे पर एक निहायत गन्दा धब्बा नहीं, कलंक का टीका नहीं ? कितने शर्म की बात है कि गज़ेटिड अफसर भी इसमें इन्वालवड हैं जिनको सैंकड़ों रुपए माहवार तन्खाह दी जाती है, कितनी दूसरी रियायतें उन को मिलती हैं लेकिन इस के बावजूद वह माल चोरी करवाने में हिस्सेदार हुए । चोरों को एबट करते रहे उन की मदद करते रहे ।

इस से बढ़ कर और बेइज्जती और अपमान का कारण क्या हो सकता है । यह विचार करने वाली बात है । 21 लाख रुपए का चोरी का माल बरामद हुआ है इस के अलावा पता नहीं कितना माल और चोरी हुआ होगा, यह तो भगवान

[श्री मंगल सैन]

जाने । रोहतक ज़िले में रोज मेरे कानों में यह आवाज़ पहुंचती है कि जाओ दिल्ली में वहां जाकर देखो एक खास जगह पर कैसे चोरी का माल जा कर बिकता है, मुझे डिप्टी स्पीकर साहिबा, उस जगह का नाम भूल गया है । वहां पर ट्रक के ट्रक चोरी के माल के रोज़ अनलोड होते हैं । यह कितनी बुरी बात है । लाइफ इन्श्योरेंस कारपोरेशन में जैसे मुन्दरा स्कैंडल निकला था तो उस की इनक्वारी कराई गई थी इसी तरह से इन्हें भी अगर यह दिल से लोक भलाई चाहते हैं एक हाई पावर्ड कमीशन इस बात की जांच पड़ताल के लिए बैठाना चाहिए । यह जो लाखों रुपये का ग़बन है, चोरी है और हेरा फेरी हो रही है इस का इन्हें दर्द होना चाहिए । यह किसी के बाप की सम्पत्ति नहीं है जो इस तरह से चोरी हो रही है यह पंजाब के गरीब मजदूर और किसान के गाढ़े पसीने की कमाई में से एक एक पैसा टैक्स की शकल में वसूल की हुई सम्पत्ति है । हमें एलैक्ट्रिसिटी बोर्ड को इस बात के लिए लैटीच्यूड नहीं देना चाहिए कि यह एक आटानोमस बोडी है । इस सदन ने इस बोर्ड को स्थापित किया है । कानून इस बात की मांग करता है कि इस जनता के पैसे की रक्षा की जाए । जब से इस विषय पर बात हो रही है और जब से अपर हाउस में इस बात की चर्चा हुई है तो यही कहा जा रहा है कि इस को सिरे तक ले जाने का एक ही तरीका हो सकता है कि इस के बारे में तहकीकात कराई जाए ।

इस के पश्चात, डिप्टी स्पीकर महोदया, मैं सदन का ध्यान एक और बात की ओर ले जाना चाहता हूं । आज हमारे सूबा की सारी एकानौमी बिजली पर निर्भर करती है । आप देखते हैं कि छोटे उद्योग, बड़े कारखाने, और ज़रायत के लिए ट्यूब-वैलज़ सब बिजली से चलते हैं । फिर डोमैस्टिक पर्पज़िज़ के लिए बिजली की ज़रूरत होती है, घरों में इस्तेमाल आने वाली बिजली की मांग दिन बदिन बढ़ती जा रही है । आप देखिए अब गरमी का मौसम आ गया है आज हालात बदल गए हैं, लोगों के रहने सहने का ढंग बदल गया है । अब लोग गांवों में भी पंखे और रेडिओ इस्तेमाल करना चाहते हैं । इन सब के लिए बिजली की आवश्यकता है । आज छोटे और बड़े सब कारखाने इसी से चलते हैं जिन से पैदावार हो रही है और स्वरक्षा का सामान तैयार हो रहा है और इसी से जनता के लिए अनाज पैदा किया जा रहा है । जब भाखड़ा पर हायस्ट चेम्बर टूटा था या एक साल गोबिन्द सागर में पानी पूरा नहीं भर सका था तो बिजली फेल हो गई थी तो लोगों को कितनी तकलीफ हुई थी, सब कारखाने बन्द हो गए थे । आप ने देखा होगा कि जब दिल्ली में बिजली बार बार फेल होती थी तो केन्द्रीय सरकार ने एक इनक्वायरी कमेटी बैठाई थी । जो रिपोर्ट उस कमेटी ने दी है उसे सुन कर हमें बड़ी लज्जा आई है कि पंजाब सरकार के बारे में केन्द्र के लोग इस तरह का ख्याल रखते हैं । डिप्टी स्पीकर साहिबा मेरा इस बात के कहने का मक्सद यह है कि हमारे प्रान्त की एकानोमी एक जगह पर

सैंट्रेलाईज़ हो गई है । बिजली जो हमारी स्टेट की एकौनौमी की जान है उस की पैदावार एक ही जगह पर सैंट्रेलाईज़ हो गई है । भगवान न करे कभी इस में बिगाड़ आ जाए । क्योंकि हम देखते हैं कि हमारी एक तरफ चीन खड़ा है और दूसरी तरफ पाकिस्तान है । वहां पर अगर कुछ हो जाता है तो हमारी सारी स्टेट की जो एकौनौमी है यह पीनेलाइज़ हो जाएगी । इस लिए मैं आप के द्वारा सरकार से निवेदन करूंगा कि इसे सारी स्टेट में पावर हाउसिज़ बनाने चाहिए ताकि अगर कभी ऐसा वक्त आ जाए तो उन से बिजली ली जा सके । (घंटी की आवाज़) देखिए, डिप्टी स्पीकर साहिबा, यह मोशन भी मेरी थी इस लिए मुझे बोलने के लिए और टाइम दीजीए । वैसे मैं आप का हुक्म ज़रूर मानूंगा ।

उपाध्यक्षा : आप ने जो कहना है आप जल्दी से कह लें और इधर उधर की बातों में वक्त ज़ाया न करें । (The hon. Member should please finish his speech as early as possible and should say what he has to say on this motion. He should not waste time in irrelevant things.)

श्री मंगल सैन : फिर हमारे वज़ीर साहिबान यह क्लेम करते हैं कि हम ने पंजाब के कनज़्यूमर्ज़ को बड़ी रियायत दे रखी है । मेरे पास दूसरे प्रान्तों की फिगर्ज़ मौजूद हैं वह मैं सदन के सामने रखने लगा हूं । इन से सदन को साफ पता चल जाएगा कि आया हमारी सरकार जनता को बिजली सस्ती दे रही है या वहां की सरकारें अपनी अपनी जनता को दे रही हैं । आप देखें हैदराबाद के अन्दर 1 से 20 यूनिट तक लोगों को 34 नए पैसे फी यूनिट देने पड़ते हैं, 21 से 50 यूनिट तक 22 नये पैसे और 51 से ऊपर 12 नये पैसे फी यूनिट देने पड़ते हैं । अब आप आन्ध्रा के बारे में देखें ! वहां पर 1 यूनिट से 25 यूनिटस तक 31 नये पैसे फी यूनिट, 26 से 50 तक 28 नये पैसे और 50 से ऊपर के लिए 25 नये पैसे फी यूनिट लोगों को देने पड़ते हैं । इसी प्रकार अब मैं अपने पड़ोसी स्टेटस यानी दिल्ली, जम्मू और कश्मीर की फिगर्ज़ के बारे में निवेदन करना चाहता हूं आप देखें दिल्ली के अन्दर लोगों को 18 या 19 नये पैसे फी यूनिट देने पड़ते हैं और हीटिंग के लिए 6 नये पैसे फी यूनिट देने पड़ते हैं । इसी तरह से जम्मू कश्मीर में 1 यूनिट से 20 यूनिट तक के लिए 25 नये पैसे फी यूनिट, 21 से 50 यूनिट तक के लिए 19 नये पैसे और 51 से 100 यूनिट तक के लिए सिर्फ 12 नये पैसे फी यूनिट लोगों को देने पड़ते हैं । और सुनिए कश्मीर में उद्योगों के लिए यानी जो कारखाने बिजली से चलते हैं उन को चार नये पैसे फी यूनिट बिजली मिलती है और जम्मू में उद्योगों के लिए 6 नये पैसे फी यूनिट बिजली मिलती है । आप इन से पंजाब का मुकाबला कर के देखें । फिर भी यह कहते हैं कि हम सस्ती बिजली दे रहे हैं । हैरानी की बात तो यह है कि एक तरफ यह कहते हैं कि आम लोगों की ज़रूरत की चीज़ों की कीमतें नहीं बढ़ने देंगे ।

[श्री मंगल सैन]
और एक दुकानदार किसी चीज़ का दाम गलती से भी ज्यादा ले लेता है तो उसे झट से पकड़ लिया जाता है । उसे दुकान के बाहर हर चीज़ की कीमत लिख कर लिस्ट लटकानी पड़ती है उसे लिस्ट लटकाने में ज़रा देर हो जाए तो उस का फौरन चालान कर दिया जाता है, हां यह बात दूसरी है कि अगर वह चालान करने वाले की जेब गर्म कर देता है तो उसे छोड़ दिया जाता है और दूसरी तरफ आप देखें कि बाकी सब स्टेटस से यह बिजली महंगी दे रहे हैं और हर साल इस का भाव बढ़ाते चले जा रहे हैं । मैं इन से पूछता हूं कि आप को कास्ट आफ प्रोडक्शन बिजली की क्या पड़ती है । ज्यादा से ज्यादा दो नए पैसे फी यूनिट कास्ट आती होगी, इस के अलावा आप दो पैसे हेरा फेरी के गिन लें और दो पैसे नफे के गिन लीजिए । आप 8 पैसे फी यूनिट के हिसाब से बड़ी आसानी से बिजली लोगों को दे सकते हैं । लेकिन आप जनता से 34 पैसे फी unit के हिसाब से ले रहे हैं । इस से ज्यादा और क्या अंधेर गरदी हो सकती है । (फिर घंटी की आवाज़) मैं जल्दी समाप्त कर देता हूं । आप को नाराज़ होने का मौका नहीं दूंगा ।

मैं वज़ीर साहिब से निवेदन करना चाहता हूं कि वह इस बारे में वज़ाहत से जवाब दें । कुछ लोग कहते हैं कि इस से खपत कम हो जाएगी लेकिन मैं कहता हूं कि खपत ज्यादा होगी क्योंकि लोगों को इस की ज़रूरत ज्यादा है । कल मैं एलैकशन ट्रिब्यूनल के दफतर में गया क्योंकि वहां मेरी एक शहादत थी । वहां पर गर्मी थी । तो ट्रिब्यूनल के सदस्य कहने लगे कि मैं ने अपना पंखा अन्दर बन्द कर के रख दिया है क्योंकि पंजाब गवर्नमेंट ने बिजली महंगी कर दी है हम अब पंखा चलाना भी एफोर्ड नहीं कर सकते । डिप्टी स्पीकर साहिबा, यह बात मैं ट्रिब्यूनल के सदस्य की बात कर रहा हूं बाकी आम जनता का तो कहना ही क्या । एक तरफ तो यह रोज़ बिजली महंगी करते जा रहे हैं दूसरी तरफ आप देखें कि बोर्ड का सामान किस तरह से चोरी हो रहा है । दिल्ली में और लुध्याना में कितना चोरी किया हुआ माल पकड़ा गया है । इस के अलावा वहां पर बड़ी रिश्वत चलती है । मैं आप को सोनीपत की एक मिसाल पेश करता हूं । एक रोहतक के आदमी ने सोनीपत में अपना कारखाना लगाया । उस ने अपनी सारी जायदाद बेच कर, जो कुछ उस के पास था, उस कारखाने पर लगा दिया.....

उपाध्यक्षा : आप बार बार सोनीपत की बात न करें । जल्दी खत्म करें और रैपीटीशन न करें । (The hon. Member should not repeat things about Sonepat and should finish up now. He should avoid repetition.)

श्री मंगल सैन : मैं ने सोनीपत का नाम तो पहली बार लिया है । मैं आप से अर्ज़ करना चाहता हूं कि मैं ने आप को नाराज़ तो करना नहीं । वैसे भी आज इस सैशन का आखरी दिन है और आज यहां वैसे भी काफी गर्मा गर्मी रही है । मैं निवेदन करना चाहता हूं कि यह जो बिजली बार बार बिगड़ जाती है तब रोहतक वाले लोग कहते हैं कि मिनिस्टर साहब बार बार लघुशंका के लिए............

उपाध्यक्षा : मैं आप को ऐसी भाषा इस्तेमाल करने की इजाज़त नहीं दे सकती ।

आप अपने लफज़ वापस लें। (I cannot permit the hon. member to use such language in this House. He should withdraw his words.)

श्री मंगल सैन : मैं अपने लफज़ वापस लेता हूं और अर्ज़ करता हूं कि वज़ीर साहब, जो बात मैं ने कही है, इन पर ग़ौर करेंगे और उन पर अमल करते हुए पंजाब की जनता का भला करेंगे और पंजाब के Tax Payers के एक एक पैसे की हिफाज़त करेंगे।

श्री रूप लाल मेहता (पलवल) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, यह जो बिजली के बोर्ड की रिपोर्ट इस वक्त ज़ेरे बहस है इस सम्बंध में मैं अपने कुछ विचार सदन के सामने रखना चाहता हूं। आज इस अटौनोमस बोर्ड को बने हुए चार साल गुज़र चुके हैं। उस वक्त यह इस लिए बनाया गया था कि इस से पंजाब के लोगों को बिजली की सप्लाई में पहले से ज्यादा सुविधा और सहूलतें मुयस्सर हो सकेंगी। लेकिन हम यह देखते हैं कि पिछले चार सालों में हर साल इस के अखराजात के मुताबिक इस के अन्दर इतना बड़ा staff भरा हुआ है जिस के लिए कि करोड़ों रुपये खर्च के लिए रखे जाते हैं लेकिन इस बोर्ड से लोगों को कोई रिसपौंस नहीं मिला। हर साल इस बोर्ड के चेयरमैन से लेकर सैंकड़ों दूसरे आदमियों के लिए खर्च प्रोवाइड करते हैं लेकिन इस अटौनोमस बोर्ड से यह दो मसले पैदा हो गए हैं कि या तो इस के बन जाने के बाद पंजाब सरकार बे बस हो गई है या यह बोर्ड सरकार पर हावी हो गया है।

मैं कई सालों से देखता आ रहा हूं कि बिजली के सम्बन्ध में लोगों को बहुत कठिनाइयां हैं। एक दुकानदार की कोशिश होती है कि अपने ग्राहकों को रियायतें दे कर खुश करे मगर इन के केस में तो यह हालत हो रही है कि पेचीदगियां बढ़ती जा रही हैं। इस बात से इनकार नहीं है कि जहां तक बिजली के प्रसार का ताल्लुक है मुख्तलिफ इज़ला में सरकार ने बड़ा काम किया है मगर जो ज़िले पिछड़े हुए थे उन के लिए तो यह काम टौप प्रायर्टी दे कर किया जाना चाहिए था। मगर उन को तो नज़र अन्दाज़ किया जा रहा है। ज़िला गुड़गांव जो कि बहुत ही पिछड़ा हुआ इलाका है उस को नजर अन्दाज़ किया जा रहा है मगर गोहाना और मोगा के अन्दर करोड़ों रुपए यूंही खर्च किये जा रहे हैं। इस का कारण जो मैं समझता हूं वह यह है कि इन जगहों के वजीर थे इस लिये यह खर्च किया गया मगर गुड़गांव जिस का कि कैबिनट में कोई नहीं है उस के साथ सौतीली मां का सा सलूक हो रहा है। मैं बेशक ट्रैयरी बैंचिज़ पर बैठता हूं तो भी हक की बात तो कहनी ही पड़ती है। जमहूरियत ने हमें यह हक दिया है कि हम लोगों की तकलीफें अपनी सरकार तक पहुंचाएं। गुड़गांव में हम देख रहे हैं कि एक कन्स्ट्रक्शन का सब-डिवीज़न था वह तोड़ दिया गया है। मैं ने बोर्ड के चेयरमैन को लिखा, वज़ीर साहिब को लिखा, चीफ मिनिस्टर साहिब को लिखा। जवाब आया कि the matter is under consideration मगर बोर्ड के हुक्म की तामील हो गई, सामान उठा कर ले गए और जो मेरे पड़ोस में इन का दफ्तर था वह खाली हो गया। कन्स्ट्रक्शन का काम भी आपरेशन्ज़ वालों के सुपुर्द कर दिया गया। वहां पर उन की ज़रूरत

[श्री रूप लाल मेहता]

थी तो वहां से उठा कर उस इलाके के साथ इम्तियाज़ किया गया है। पलवल को पानी से महरूम कर दिया गया है। गुड़गांव कैनाल की योजना को बंद कर दिया गया। वहां पर ट्यूब-वैल्ज़ लगने थे मगर वहां पर कुनैक्शन नहीं मिलते। (घंटी) मैं दो साल से देख रहा हूं कि उन को कुनैक्शन्ज़ ही नहीं मिलते। अफसर दौरे पर जाते हैं तो बताते हैं कि हमारे पास तो मैटीरियल ही नहीं है। खम्बे और दूसरा मैटीरियल पता नहीं कहां गया। (घंटी) 11 के. वी. लाइन बारे सरकार ने ऐलान किया था कि सड़क के दोनों तरफ आधे मील के फासले पर जो गांव होंगे उन को बिजली दे दी जायगी। मगर इस हुक्म की तामील नहीं की जा रही। बल्कि जिन गांवों में से यह लाइन निकलती है उन को भी छोड़ दिया गया है। अभी कल ही वज़ीर साहिब ने सवाल के जवाब में बताया था कि दुर्गापुर और फज़लपुर गांवों के कुओं और ट्यूब-वैल्ज़ को बिजली नहीं दी जा रही। और फिर कहते हैं कि करोड़ों रुपया खर्च किया जा रहा है। यह बोर्ड तो आटौनोमस बना दिया गया है मगर इस का जो काम है वह ढीला है। और लोगों को बड़ी तकलीफों का सामना करना पड़ता है। हालत यह है इन की ऐडमिनिस्ट्रेशन की कि लाखों रुपये का सामान तो चोरी हो जाता है मगर लोगों को कुनैक्शन नहीं मिलते। इस तरफ फौरी तवज्जुह दी जानी चाहिए। (घंटी)

उपाध्यक्षा : मेहता जी, घंटी भी सुना करो। (The hon. Member should hear the bell.)

श्री रूप लाल मेहता : I will finish in a minute or two. इस साल गुड़गांव में किसी गांव को बिजली नहीं दी जा रही और उस ज़िला के साथ सौतेली मां का सलूक किया जा रहा है। होना यह चाहिए कि खेती-बाड़ी के काम के लिये टौप प्रायर्टी दे कर बिजली की सहूलतें दी जानी चाहिएं और एक मियाद मुकर्रर होनी चाहिए कि इतने वक्त के अन्दर अन्दर कुनैक्शन ज़रूर मिल जायगा। इस के उल्ट तरह तरह की शर्तें लगाई जाती हैं, कि पहले गांव में इतने ट्यूब-वैल्ज़ होने चाहिएं तब बिजली मिलेगी। मुझे इस बात की परसनल नौलिज है कि लोगों को कुनैक्शन देने में खाहमखाह देर की जाती है और रिश्वत चलती है। यह सारा मामला विजीलैंस डिपार्टमैंट को देखना चाहिए। (घंटी) Please let me say what I have to say.

Deputy Speaker : No please.

चौधरी नेत राम (हिसार सदर) : डिप्टी स्पीकर साहिबा, जिस रिपोर्ट....

उपाध्यक्षा : आप के पास तीन मिनट हैं। इसी में अपनी बात कहलें। (The hon. Member has got three minutes at his disposal. He should say whatever he has to say within that time.)

चौधरी नेत राम : बहुत अच्छा जी मैं सिर्फ एक ही प्वायंट कह कर बैठ जाऊंगा। इस बिजली के बोर्ड की रिपोर्ट पर जो बहस चल रही है उस पर ज्यादा न कहते हुए मैं आप के ज़रिये मन्त्री महोदय तक यह बात पहुंचाना चाहता हूं कि यह बिजली का युग है और इस के सहारे दुनिया तरक्की करती जा रही है और आप खुद इस बात को स्वीकार करते हैं

कि इस के ज़रिये दौलत पैदा की जा सकती है। जिस बैकवर्ड इलाके से मेरा ताल्लुक है उस में यह हालत है कि जब वारिश हो जाती है तो वहां के रहने वाले काम शुरू करते हैं मगर जब बारिश नहीं होती या जब खेती का काम कर हटते हैं तो वह लोग ताश खेलकर या गप्पें हांक कर समय नष्ट करते हैं या फिर अपनी मुसीबतों का रोना रोते हैं। इस लिये यह बड़ा ज़रूरी है कि उस इलाके को जल्दी से जल्दी बिजली की सहूलत दे कर वहां पर कसबों और देहात के अन्दर छोटे मोटे कारखाने लगाए जाएं ताकि उन लोगों को काम धंधा मिल सके। मैं यह महसूस करता हूं कि जब तक वहां पर बिजली नहीं दी जा सकती वहां पर न तो पैदावार ही बढ़ाई जा सकती है और न ही वहां पर खुशहाली आ सकती है।

जहां तक बिजली की चोरी का ताल्लुक है, जिस का कि यहां पर ज़िक्र आया है तो इस बारे अर्ज़ है कि चोरी तो आज कल हर चीज़ में होती है। इस बात को ट्रेयरी बैंचों पर बैठे मैम्बर साहिबान ने भी माना है कि रिश्वत बढ़ रही है (घंटी) उन्होंने भी इस बारे में सही बात कही है बाकी आपोज़ीशन वाले तो हर बात सही ही कहते हैं। (हंसी) बिजली की चोरी होती है, इस बारे में रिश्वत चलती है, भ्रष्टाचार बढ़ा है तो इस का बड़ा कारण बिजली की कमी है। बिजली तरक्की का साधन है। आज दुनियां इसके सहारे तरक्की कर रही है। पिछड़े हुए लोग भी इस के ज़रिये तरक्की करना चाहते हैं मगर उन के पास साधन नहीं हैं कि वह आगे बढ़ सकें। वह ख्वाहिश तो करते हैं और उन को हासिल करने के तरीके निकालते हैं (घंटी) इस देश में अमीर सदा से ही गरीब को लूटता चला आया है और अब बिजली के ज़रिये भी वह गरीब को लूट रहा है। तो मेरी यह प्रार्थना है कि अब गरीबों को भी बिजली दी जाये। हमारे इलाके में छोटी छोटी मशीनें लगा कर उन लोगों के काम धंधे का प्रबन्ध किया जावे। मैं दूसरे मुल्कों की मिसाल देना तो अच्छा नहीं समझता तो भी (घंटी)।

उपाध्यक्षा : आप का वक्त खत्म हो गया है। आप मेरी मदद करें। (The time of the hon. member is over. He may co-operate with me.)

चौधरी नेत राम : मैं आप की मदद करूंगा। यह बात कह कर बैठ जाऊंगा। मैं दूसरे मुल्कों की मिसाल देना तो नहीं चाहता मगर उन लोगों से जो जापान को जानते हैं उन से बात चीत से पता चला है कि वहां पर जब कोई आदमी अपने खेत से काम कर के आता है तो जो समय उस के पास बच रहता है तो उस में वह घर में आकर बिजली की मदद से चलने वाली छोटी मोटी मशीनें चला कर लाउडस्पीकर, रेडियो का सामान, घड़ियां और इसी तरह की चीज़ें तैयार करके अपनी आमदनी बढ़ाता है। इसी तरह से हमारे बैकवर्ड लोग भी बिजली की मदद से कुछ धंधा शुरू कर सकते हैं। (घंटी) हमारी सरकार ने यह जो भाखड़ा और नंगल के डैम बनाए हैं इन का जो पानी है उस के पैसे तो हमारा इलाका देता है मगर बिजली दूसरे ही लोगों को दी जाती है।

तो मैं आपके ज़रिए प्रार्थना करूंगा कि जो हम से टैक्स वसूल किया जाता है उसका कारण क्या है? हमें बिजली तो मिलती नहीं लेकिन टैक्स वसूल किया जाता है। मुझे एक बात

[चौधरी नेत राम]

याद आ गई कि एक शरीफ आदमी को एक कुत्ते ने काट खाया वह साथ के गांव में थानेदार साहिब के पास गया कि मुझे कुत्ते ने काट खाया है उस ने रिपोर्ट लिखी कि लोग इतने बुरे हैं कि कुत्ते छोड़ देते हैं। जब यह बात हो चुकी तो किसी ने बताया कि यह कुत्ता तो कैरों का है। (विघ्न) इस पर थानेदार साहिब बोले "की है, ओए। धक्के नाल पहलां मूंह फसांदे हन, फिर गल्लां करदे हन" यही बात हो रही है आज। (विघ्न) (noise.)

श्री बनवारी लाल: हमारी party का एक भी आदमी नहीं बोला। हमको भी आज बोलने का टाइम मिलना चाहिए।

ਬਾਬੂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ (ਲੁਧਿਆਣਾ, ਉਤਰ) : ਇਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨੰਗਲ ਦੀ ਫੈਕਟਰੀ ਨੂੰ ਜੋ ਬਿਜਲੀ ਸਪਲਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਰੇਟ $1\frac{1}{2}$ ਪੈਸੇ ਹੈ ਤੇ ਦੂਸਰੀ ਇੰਡਸਟਰੀ ਲਈ ਜੋਕਿ ਟੈਰਿਫ ਹੈ ਉਹ ਹੈ 9 ਪੈਸੇ । ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਬਿਜਲੀ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਉਸ ਲਈ ਰੇਟ $34\frac{1}{4}$ ਪੈਸੇ ਫੀ ਯੂਨਟ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਦੀ ਵਰਕਿੰਗ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਉ। ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜੋ ਸਟੇਟ ਗੌਰਮੈਂਟ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਿਆਣੀ ਕਹਿ ਲਉ ਕੰਪੀਟੈਂਟ ਕਹਿ ਲਉ ਐਫੀਸ਼ੈਂਟ ਕਹਿ ਲਉ ਇਸ ਦੀ ਐਫੀਸ਼ੈਂਸੀ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਇਸ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਤੋਂ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਟੇਟ ਅਲੈਕਟਰਿਸਿਟੀ ਕਨਸਲਟੇਟਿਵ ਕਮੇਟੀ ਜੁਲਾਈ 1961 ਵਿਚ ਰੀਕਾਨਸਟੀਚੂਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਉਸ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਤਿਆਰ ਹੋਕੇ ਆਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਦੂਜੀ ਗਲ ਤਵੱਜੋਹ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ—

"The State Government had not so far constituted any Local Advisory Committees as envisaged under the Electricity (Supply) Act, 1948...."

ਇਹ ਤੀਜੀ ਗਲ ਸਾਡੀ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੇ ਕੀਤੀ ਹੈ ।

ਚੌਥੀ ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ 1-6-62 ਤੋਂ ਜਿਹੜਾ ਅਲੈਕਟਰੀ ਸਿਟੀ ਬੋਰਡ ਦੇ ਜ਼ਿਮੇ ਕਰਜ਼ਾ ਸੀ ਉਸ ਤੇ ਪੌਣੇ ਚਾਰ ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਸੂਦ ਦਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ 6 ਪਰਸੈਂਟ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦੇ ਕੇ ਕੁਲ 16 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਬਣਾ ਲਈ ਹੈ ਇਹ ਮਾਹਰਕੇ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਰੀਪੋਰਟ ਵਿਚ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜਿਸ ਦਿਨ ਬੋਰਡ ਬਣਾਇਆ ਸੀ ਇਹ ਗਲ ਕਹੀ ਸੀ ਕਿ 4,77,32,985 ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਬੋਰਡ ਦੀ ਦੇਣੀ ਹੈ ਇਹ ਰਕਮ ਸਟੇਟ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੇ ਦੇਣੀ ਸੀ ਇਹ ਸਫ਼ਾ 21 ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ —

"The state Government owes to the Board an amount of Rs 4,77,32,985 representing the total accumulation in the depreciation reserve fund to the end of January, 1959".

ਹੁਣ ਤੁਸਾਂ ਆਪ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਉ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਸਰਕਾਰ $4\frac{3}{4}$ ਤੋਂ ਲੈਕੇ 6% ਤਕ ਸੂਦ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਪੌਣੇ ਪੰਜ ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਸੂਦ ਦਾ ਬਣਾ ਦੇਵੇ ਫਿਰ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਕਮੇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਉਕਾ ਹੀ ਨਾ ਪੁਛਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕੀ ਇਰਾਦੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਆਪ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਬੋਰਡ ਸੈਂਟਰਲ ਗੌਰਮੈਂਟ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਬਣਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਇਹ ਬਣਿਆ ਹੈ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਉਧਾਰ ਖਾਈ ਬੈਠੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੋਰਡ ਨੂੰ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਣਾ। ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਇਕ ਕਰੋੜ 86 ਲਖ ਦੇ ਕਰੀਬ ਸਾਲਾਨਾ ਆਮਦਨੀ ਇਸ ਬੋਰਡ ਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 15 ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਕੈਪੀਟਲ ਸਾਈਡ ਤੇ ਖਰਚ ਹੈ ਅਤੇ 28-30 ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਰੈਵੀਨਿਊ ਤੇ ਹੈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੋਵੇਂ ਕੈਪੀਟਲ ਅਕਾਊਂਟ ਅਤੇ

ਰੈਵੇਨਿਊ ਐਕਾਊਂਟ ਤੇ ਇਨੀ ਰਕਮ ਖਰਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਇਕ ਸਟੇਟ ਵਿਦਿਨ ਏ ਸਟੇਟ ਹੈ ਅਗਰ ਇਹ ਫੇਲ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿਸ ਨੂੰ ਨੁਸਕਾਨ ਹੋਵੇਗਾ ਨੁਕਸਾਨ ਟੈਕਸਪੇਅਰ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ ਸਰਕਾਰੀ ਬੈਂਚਾਂ ਤੋਂ ਕਈ ਸਜਨ ਬੋਲੇ ਹਨ ਕਿ ਬੋਰਡ ਨੂੰ ਤੋੜ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿੰਨੀ ਨਾ ਵਾਕਫੀ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਸਟੈਚੂਟਰੀ ਬਾਡੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਤੋੜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਇਸ ਦੀ ਵਰਕਿੰਗ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਅਤੇ ਚੰਗਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਸੋਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਵਰਕਿੰਗ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਗੌਰਮੈਂਟ ਇਸ ਨੂੰ ਬੇਹਤਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਸਟਰਿੰਗਜ਼ ਅਤੇ ਪੁਲਿੰਗਜ਼ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਵਰਤਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬੋਰਡ ਫੇਲ ਹੋ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਣ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਬੋਰਡ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਗੌਰਮੈਂਟ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਸੀ ਕਿ ਡੈਮੋਕਰੇਸੀ ਨੂੰ ਕਾਮਯਾਬ ਰਕਨ ਲਈ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਅਟਾਨੋਮਸ ਬਾਡੀ ਨੂੰ ਕਾਮਯਾਬ ਕਰਦੇ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਤਰਾਂ ਦੀ ਬਾਡੀ ਨੂੰ ਇਹ ਕਾਂਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਡੈਮੋਕਰੇਸੀ ਡਾਊਨ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਨਿਹਾਇਤ ਖਰਾਬ ਨਿਕਲੇਗਾ।

श्री चांद राम : मुझे time नहीं दिया जा रहा, हमारे इलाके की भी कुछ मुश्किलें हैं। हमारे इलाके में नहरें नहीं जा सकतीं। हमारे लोग कूएं लगाना चाहते हैं इस लिए बिजली की ज़रूरत है।

Deputy Speaker : I am sorry, I cannot extend the sitting.

ਚੌਧਰੀ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਪੰਜਾਂ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਖੜਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਵਕਤ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਬੋਲਣ ਦਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਤੇ ਬਿਜਲੀਆਂ ਨਹੀਂ ਗਿਰਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ। (ਹਾਸਾ)

श्री लाल चन्द प्रार्थी : On a point of order Madam, मुझे वक्त नहीं दिया गया ---

रोशनी लूट ली उभरे हुए मीनारों ने।

बस इतना ही अर्ज करना था। (Interruption by Shri Chand Ram)

सिंचाई तथा विद्युत मन्त्री (चौधरी रणबीर सिंह) : मानयोग सभापति जी, सभी सदस्यों ने अपने अपने विचार प्रकट किये हैं जिन में से कुछ मानयोग्य सदस्यों ने काफी से ज्यादा जानकारी कराई है। अपनी जवाबी तकरीर में मैं तकरीबन सभी के प्वाइंटस कवर करने की कोशिश करूंगा। इस से पहले कि मैं इन प्वाइंटस को टच करने की कोशिश करूं मैं यह बता देना जरूरी समझता हूं कि 31 मार्च, 1963 तक बिजली बोर्ड की तरफ कितना सरमाया हो जायेगा इस सरमाये में वह रुपया भी शामिल है जो कि भाखड़ा पर भी खर्च किया गया है क्योंकि इसे भी पंजाब स्टेट बोर्ड में डालने की सिफारिश की गई है। यह सारा तकरीबन 107.9 करोड़ होगा जो कि पंजाब स्टेट अलैक्ट्रिसिटी बोर्ड की तरफ होगा। यहां पर बहुत सारे सदस्यों ने, सभापती जी, यह कहा कि बिजली का महकमा घाटे में चल रहा है और बहुत घाटे का कारण यह है कि लोगों के बिल नहीं बनाये जाते। मैं समझता हूं कि इस तरह से गैर ज़िम्मेदाराना बातें करना वाजब मालूम नहीं देता। इन की आवाज इस हाउस में ही सुनाई नहीं देती बल्कि प्रैस से बाहर भी जाती है। उपाध्यक्षा महोदया, मैं यह निवेदन करना चाहता हूं कि एक साल में जो स्टेट अलैक्ट्रिसिटी बोर्ड का रैविन्यू बढ़ा

1.00 P.M.

[सिंचाई तथा विद्युत मंत्री]

यह 25.9 फी सदी था और इस के अलावा, उपाध्यक्ष महोदया, जो Electricity की शक्ति एक साल के अन्दर बढ़ी वह 3,24,000 किलो वाट बढ़ी। पहले यह 3,24,000 किलोवाट थी मगर अब पंजाब की इनस्टालड कपैसिटी 6,53,000 किलो वाट है। पंजाब की जो बिजली पैदा करने की शक्ति है यह कोई कम नहीं है।

बाबू बचन सिंह : आप यह बताएं कि भाखड़ा के यूनिट चल पड़े हैं या कि नहीं। (हंसी)।

(A voice : There is no quorum).

(The bell was rung.)

Deputy Speaker : No interruption, please.

सिंचाई तथा विद्युत मंत्री : इस के साथ साथ मैं यह भी बता देना चाहता हूं कि हमारी जो फर्म पावर है वह भी एक साल के अन्दर कोई 164,000 किलो वाट बढ़ी है। उपाध्यक्ष महोदया, फर्म पावर और जन शक्ति में भी बड़ा भारी फर्क होता है: फर्म पावर से मुराद है सारे साल की शक्ति। हम पानी से बिजली पैदा करते हैं, जितना पानी अधिक होगा और उस का दबाव ज्यादा होगा उतनी ही पानी से बिजली पैदा की जा सकती है, जितना यह कम होता चला जाएगा उतनी ही बिजली पैदा करने की शक्ति कम होती चली जायेगी। बिजली का जब किसी को नया लोड पावर मंजूर किया जाता है तो इस बात का ख्याल रखा जाता है कि किसी सिस्टम की फर्म पावर कितनी है। बाबू बचन सिंह जी ने कहा था कि बिजली की फर्म शक्ति कितनी बढ़ी है। पंजाब के अन्दर आज 440,000 किलो वाट पैदा हो रही है जहां पहले यह कोई 334,000 किलो वाट थी। अभी दो जैनरेटर और भाखड़ा में खड़े रहते हैं और उन को चालू नहीं किया गया है। जिस वक्त उन को भी एसैम्बल किया जाएगा तो हर एक से 90,000 किलो वाट और बिजली पैदा हो सकेगी। (Interruption) उपाध्यक्ष महोदया, मैं यह निवेदन कर रहा था कि हमारे दो जैनरेटर्ज़ खड़े रहते हैं जिन में से एक को अगर किसी वजह से कोई नुक्स पड़ जाये तो चलाया जाता है। हमारी फर्म पावर 4,04,000 किलो वाट है और इन्स्टालड कपैसिटी 6,53,000 किलो वाट है। हमारे पास काफी से ज्यादा अब बिजली है यह कहना कि हमें बिजली कम मिलती है यह भी मुझे मानने में कोई इनकार नहीं है। दरअसल बात यह है कि रात को बिजली की खपत बहुत कम होती है। यह फर्क भी इतना है कि यह खपत कोई एक लाख किलोवाट का है। अगर हम चाहें तो बिजली की ज़रूरत के मुताबिक एक लाख किलो वाट और भी पैदा कर सकते हैं मगर रात को ही यह surplus हो सकती है। दिन को नहीं। रात के लिए ही बिजली दे सकते हैं। बिजली जितनी खपत हो उतनी ही पैदा की जाती है। बदकिस्मती यह है कि हमारा मुल्क इतना तरक्की याफता नहीं जितने कि आज दूसरे मुल्क है। हम ज्यादा काम दिन को ही करना पसंद करते हैं रात को नहीं, इस लिये दूसरे मुल्कों के स्तर पर आने के लिये और कारोबार रात को चलाने के लिये अभी और वक्त लगेगा। यहां पर सरदार गुरनाम सिंह जी ने एक बात कही थी कि हमारे हां जो चार्जिज़ हैं वह बहुत ज्यादा हैं, ड्यूटी ज्यादा लगाई जाती है। इस के लिये मैं यह अर्ज़ कर देना ज़रूरी समझता हूं कि 8 नए पैसे फी यूनिट की दर पर हम

कारखानों को देते हैं। यह शक्ति हर इन्डस्ट्रियल कनसर्न को खर्च करने का हक है। जिस की मर्जी हो वह इसे इसी रेट पर जितनी इस्तेमाल करना चाहे कर सकता है। जो भाई कारखाना लगाना चाहते है, ट्यूब वैलज लगाना चाहते हैं उन पर कोई कर नहीं बढ़ाया गया वह जितनी भी चाहें इसे इस्तेमाल कर सकते हैं उन का हक है। यहां पर बाबू बचन सिंह और कई साथियों ने कहा है कि कुनैकशन्ज़ जो दिये जाते हैं उन में काफी गड़ बड़ होती है। खैर मैं इस झगड़े में नहीं पड़ना चाहता। (एक माननीय सदस्य: क्या आपके कुनैकशन से हमारा कोई कुनैकशन नहीं ?) ।

सरदार गुरनाम सिंह : मिनिस्टर साहिब ने कह जो दिया है कि मैं कुनैकशनज़ के झगड़े में नहीं पड़ना चाहता।

सिंचाई तथा विद्युत मंत्री: उपाध्यक्ष महोदया, श्री बलराम जी दास टंडन ने बताया कि 1961-62 के अन्दर बोर्ड पूरी तौर पर पैसा खर्च नहीं कर सका। इसमें कोई छिपाने की बात नहीं। और यह बात भी सही है कि हमने जो टारगेट डेट कम्पलीशन की रखी थी उसके मुताबिक नहीं चल सके। लेकिन एक बात मैं जरूर कहना चाहता हूं कि जिस तेजी के साथ पंजाब में काम हुआ है उसका मुकाबला हिन्दुस्तान की और कोई स्टेट नहीं कर सकी।

Sardar Gurnam Singh : Are you satisfied with the working of the State Electricity Board ?

Irrigation and Power Minister : Yes, to some extent.

चौधरी रण सिंह : उपाध्यक्ष महोदया, यह कोरम पूरा नहीं है। (घंटी)।

सिंचाई तथा विद्युत मंत्री : उपाध्यक्ष महोदया, एक और बात कही गई कि हमारे ऐस्टेबलिशमेंट चार्जिज बहुत ज्यादा हैं। मैं कहता हूं कि यहां जो फिगर्ज़ दी गई हैं वह सही नहीं हैं। मैं रिपोर्ट में से बताना चाहता हूं कि जो 1962 में कैपिटल ऐक्सपैंडीचर के तहत जो रकम कर्मचारियों के लिए खर्च की गई है वह है 1 करोड़, 8 लाख 5 हजार 550 रुपये। फिर एक बात यह है कि सरकार को और बोर्ड को फाइनेंशल नुक्तानिगाह से सोचकर चलना होता है और यह कोशिश की जाती है कि कम से कम खर्चे पर काम चलाया जाए। उपाध्यक्ष महोदया, हमारे पास 21 एस. ईज़. होने चाहिएं लेकिन मैं बताना चाहता हूं कि इस वक्त 18 एस. ईज़. हैं।

सरदार गुरनाम सिंह : तीन और बढ़ा दो।

सिंचाई तथा विद्युत मंत्री : नहीं, यह महकमा ऐसा है जिसने कम से कम खर्च किया है। एक बात और यहां पर कही गयी कि जितनी हम बिजली पैदा करते हैं और बेचते हैं उसका फर्क बहुत ज्यादा है। इतना और कहीं भी नहीं है। लेकिन मैं 3 अप्रैल, 1963 की रिपोर्ट बताना चाहता हूं कि आंध्रा प्रदेश के अन्दर 23,55 परसेंट घाटा है जब कि पंजाब में सिर्फ 12.12 परसेंट। इस पर भी दोस्तों ने कहा कि फर्टेलाइजर को सस्ती बिजली क्यों देते हो। यह हमारे लिए खुशी की बात है कि फर्टेलाइजर जैसे कारखाने को, जिस पर देश की उन्नति रक्षा और डिवलपमैंट आधारित है, उसको सिर्फ डेढ़ नया पैसा के दर पर बिजली देते हैं और यह इतनी सस्ती है कि देश के और कोई बोर्डज़ कारखानों को, नहीं देते, वह कारखाना देश का ही है प्राईवेट सैक्टर में नहीं है। वहां आमोनिया और हैवीवाटर बनाया जाता है। उन को सस्ती बिजली देने की वजह मैं बयान करता हूं।

बाबू बचन सिंह : डिप्टी स्पीकर साहिबा, हाउस की सिटिंग को एक्सटैंड कर दिया जाए ।

Deputy Speaker : No, please.

सिंचाई तथा विद्युत मंत्री : मैं अर्ज़ कर रहा था कि 12.12 प्रतिशत जो है वह बहुत कम है । कामरेड राम कृष्ण जी ने 20.20 प्रतिशत की आवाज़ दी थी । हम फर्टेलाइज़र फैक्टरी को जो बिजली देते हैं अगर वह इन्कलूड कर दें तो हमें 12.12 प्रतिशत का घाटा पड़ता है और अगर फर्टेलाइज़र वाली बिजली निकाल कर हिसाब लगाया जाए तो 20 प्रतिशत घाटा होता है । तो इस से साफ ज़ाहिर है कि फर्टेलाइज़र फैक्टरी को सस्ते रेट पर भी बिजली देकर हमें कम घाटा होता है । बिजली की आज पंजाब की जनता को बड़ी ज़रूरत है लेकिन जो एगरीमैंट किए हुए हैं उन के मुताबिक दूसरे सूबों को भी बिजली देनी पड़ती है । डिप्टी स्पीकर साहिबा, यहां पर कहा गया कि विजीलैंस स्टाफ को हटा दिया गया है । यह बात गलत है । वहां स्टाफ है और इस साल और भी बढ़ाने का इरादा है मैं यह स्टैंड नहीं लेता कि बिजली की चोरी नहीं होती । इस के साथ साथ डिस्ट्रीब्यूशन करते वक्त 10 प्रतिशत के करीब बिजली का लास भी होता है । ट्रांसफार्मर लास 2½ प्रतिशत होता है । इस से भी घाटा पड़ता है । इसी तरह से ट्रांसमिशन लाइन का 7½ प्रतिशत लास है । यह तकरीबन सारे देश में ऐसे ही है । इस सारे को मिला कर और फर्टेलाइज़र फैक्टरी की बिजली को निकाल कर घाटा 20/21 प्रतिशत पड़ता है । इतना कम घाटा देश में और किसी बोर्ड को नहीं पड़ता । ट्रांसमिशन लाइन जितनी लम्बी होगी उतना ही ज्यादा घाटा होगा । खैर इस का मतलब यह नहीं है कि जिन मैम्बरान ने criticism किया है उस का कुछ मतलब नहीं है । मुझे पता है कि आज पंजाब में में 14,000 के करीब ट्यूबवैलज़ के लिये एपलीकेशनज़ पड़ी हुई हैं । चौधरी मुलतान सिंह जी ने भी एक सवाल उठाया था मैं उन को बताना चाहता हूं कि बिजली की लाइन के आध मील के एरिया में जो गांव है वह 1300 के लगभग हैं । अगर कोई मान-योग मैम्बर चाहे तो मैं हर ज़िले की पूरी तफसील उन को दे सकता हूं । लेकिन बिजली देने के लिए कुछ पैसे चाहिए । इस दफा एमरजैंसी की वजह से कुछ कटौती हुई है और इस लिए काम रुक गए हैं । हम ने 1½ करोड़ के करीब कर्ज मांगा है जब वह पैसे मिल गए तो ज्यादा बिजली दे सकेंगे । यहां पर यह एतराज़ किया गया कि अमृतसर में क्यों बिजली ज्यादा दी गई है । मैं सदन को बताना चाहता हूं कि अमृतसर में ढाई तीन सौ गांव को बिजली पहले पांच साला पलैन में मिल गई थी ।

श्री नेत राम : हिसार में बिजली क्यों नहीं दी जाती ?

सिंचाई तथा विद्युत मंत्री : मैं मैम्बर साहिब की इनफर्मेशन के लिए बताना चाहता हूं कि अमृतसर को एक किलोवाट भी बिजली भाखड़ा की नहीं मिलती । वह सारी

ओहल से मिलती है। ओहल का पावर हाउस 48 हजार किलोवाट बिजली बनाता था। पहले उस में से 18 हजार किलोवाट बिजली पाकिस्तान को दे दी जाती थी लेकिन अब वह वापिस ले ली है।

Deputy Speaker : The House stands adjourned *sine die*.

(The Sabha then adjourned *sine-die*)

21104/PVS—387—14-6-63 C, P. & S., Pb. Chandigarh.

ANNEXURE

(Please see foot note on page (38) 17 of this debate, dated the 12th April, 1963)

HARIJAN LAMBARDARS IN THE STATE.

1022. Shri Banwari Lal—Will the Minister for Revenue be pleased to state the total number of Harijan Lambardars at present in the State together with the number of those, if any, who received panchotra ?

Sardar Ajmer Singh The total number of Harijan Lambardars in the State at present is 6, 775 out of which 17 receive panchotra.

PUNJAB VIDHAN SABHA
DEBATES

12th April, 1963

ANNEXURE (PART I) TO Vol. I—No. 38

OFFICIAL REPORT
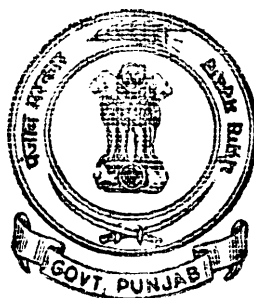
CONTENTS

PAGE

Friday, the 12th April, 1963

Starred Questions and Answers relating to lists of Questions .. for the following dates laid on the Table of the House under Rule 45 .— ..

4th March, 1963	..	(38) 1
5th March, 1963	..	(38) 4
6th March, 1963	..	(38) 117
7th March, 1963	..	(38) 235
8th March, 1963	..	(38) 335
12th March, 1963	..	(38) 376
13th March, 1963	..	(38) 487
14th March, 1963		(38) 560—615

Punjab Vidhan Sabha, Secretariat, Chandigarh

Price : Rs. 30

ERRATA

to

Annexure (Part I) to P.V.S. Debates, Vol. I, No. 38
Dated the 12th April, 1963

Read	*For*	*Page*	*Line*
information	·nformation	(38) 15	last
Primary	Primry	(38) 80	3
Swatantar	Swantantar	(38) 94	last but one
requests	requestes	(38) 108	11
Kindergarten	Kindergarton	(38) 177	13, col. 5
mensem	mensum	(38) 182	28
per mile	Perimile	(38) 184	23
Punjabi	Pnnjabi	(38) 187	22 col. 2
District	Disttict	(38) 191	9 from below
provision	privision	(38) 198	4-5
cinema	einema	(38) 198	37
were	wer	(38) 198	38
provisions	privisions	(38) 198	39-40
Action	Acuoŋ	(38) 202	1
allegation	elalgation	(38) 202	11
45	5	(38) 209	1
appointment	appointmentment	(38) 215	13
forum	form	(38) 220	33
cross-bred	cros-bred	(38) 220	last but one
district/local officers	district local/officers	(38) 223	10
r	not	(38) 224	10
ʾected	excepted	(38) 232	5 from below
·IDHAN	VIDDAD	(38) 252	Heading
District	Distrect	(38) 264	3
previous	prev ous	(38) 272	16
Sh. Ramji Lal	Shi Ramji Lal	(38) 309	2
respectively	respec ti vl	(38) 319	30
Leaflet	ieaflet	(38) 323	6
been	neen	(38) 325	30
AND	AN	(38) 328	7ub-heading
Rural	Rura	(38) 328	from below
on	an	(38) 332	3
Swatantar	Swantantar	(38) 350	28
honour	honou	(38) 353	1
Amritsar	A itsar	(38) 373	last but one
reason	r ason	(38) 377	16
बाबत	बाजत	(38) 382	28
बढ़ाये	कढाये	(38) 382	29
Sabha	Shaba	(38) 383	11
Conformity	Confirmity	(38) 387	13 from below
filing	filling	(38) 387	11 from below
Thus	This	(38) 388	10 from below
Santokh Singh	Stokh Singh	(38) 410	25

Read	*For*	*Page*	*Line*
payment	paymen	(38) 451	9 from below
continuously	continously	(38) 451	last but one
Implementation	Impl mentation	(38) 454	4
holiday	hol day	(38) 454	5 from below
notice	no ice	(38) 455	13
Chaudhri	Chaudhi	(38) 476	4
Add the word "India"	after the word "of"	(38) 490	26
Ex-Deputy	Ex-Deput of	(38) 498	Serial No. 21 Col. 3
12th April, 1963	12th April, 196	(38) 502	Top line
be	e	(38) 502	4 from below
adopted	dopted	(38) 502	3 from below
24	4	(38) 504	Item No. 24 col. I
Shri Darbara Singh	Ch. Darbara Singh	(38) 505	6 from below
Mechanical	Mechnieal	(38) 516	5 from below
Central	Centrai	(38) 516	last but one
Medical	Medi	(38) 520	12
teaching	teachine	(38) 520	13
fish	ish	(38) 539	5
two	wto	(38) 543	11
for	fo	(38) 546	3
revision	revison	(38) 546	15
Add "*2549" before	"Comrade Ram Piara"	(38) 559	1
administrator	administrated	(38) 560	23

PUNJAB VIDHAN SABHA

Friday, the 12th April, 1963

ANNEXURE (PART I)

This Annexure contains Starred Questions and Answers laid on the Table of the House under Rule 45 of the Rules of Procedure.

REMAINING STARRED QUESTIONS RELATING TO THE 4TH MARCH, 1963

DUES OUTSTANDING ON ACCOUNT OF RECLAMATION OF LAND IN CERTAIN VILLAGES OF TEHSIL RAJPURA

*1847. **Comrade Shamsher Singh Josh** : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) whether any dues on account of reclamation of waste land in villages Dayalpura Sodhiana, Kanaur, Nagla, Dhakauli, Ramgarh Bhodia, Singhpur, etc., in tehsil Rajpura, district Patiala are at present outstanding against the cultivators of these villages;

(b) whether the reclamation of land in the said villages was done with the consent of the villagers concerned;

(c) whether Government (formerly Pepsu Government) appointed any committee to enquire into the justifiability of the reclamation of the land; if so, the details of the recommendations, if any, made by the Committee;

(d) the action taken by the Government on the report of the aforesaid committee;

(e) whether Government have recently received any resolution from the residents of the area against the orders issued for the recovery of the dues; if so, the action taken thereon ?

Sardar Gurbanta Singh (Agriculture and Welfare Minister) : (a) Yes, but in respect of Nagla and Singhpur villages only.

[Agriculture and Welfare Minister]

(b) Reclamation work in villages Nagla and Singhpur was done under the provisions of (Pepsu) Reclamation of Land Act, 2009 B.K., under which it was not obligatory to obtain the consent of the landowners. No reclamation work was done in other villages.

(c) No.

(d) The question does not arise.

(e) A few complaints have been received from the residents of villages Singhpura, Nagla, Bishangarh, tehsil Rajpura, district Patiala, who have been informed that their request for remission of Reclamation charges has been considered by Government and rejected.

SUB-REGISTRAR, UNA, DISTRICT HOSHIARPUR

***2094. Pandit Mohan Lal Datta :** Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) the number and names of Sub-Registrars appointed by Government during the year 1962 in the district of Hoshiarpur and the names of those who were replaced by the new Sub-Registrars;

(b) the conditions of appointment to the post of Sub-Registrar and the tenure of this office ?

Sardar Ajmer Singh : (a) A statement is as under.

(b) The conditions for appointment to the post of an Honorary Sub-Registrar are as under. The candidate should be—

(i) a matriculate. But in cases of old political-sufferers and ex-war-servicemen a pass in the Middle Standard with a good knowledge of the regional language is considered sufficient. Academic qualifications are relaxable in cases of persons possessing over-whelming merit and long experience of public life;

(ii) under 60 years of age;

(iii) a resident of the place or of a place in the neighbourhood of the station;

(iv) possessing good character and sound integrity besides the good status of the family;

(v) a political sufferer who has undergone at least one year's imprisonment in any National Movement or an ex-serviceman who has done some valuable work in the army is given preference over other candidates.

The tenure of the post of an Honorary Sub-Registrar is generally six years but Government is competent to retain an incumbent of the post even after that.

Statement showing names of Honorary Sub-Registrars appointed and replaced in Hoshiarpur District during the year 1962

S.No.	Name of the Honorary Sub-Registrar
1.	Shri Pritam Singh, Honorary Sub-Registrar, Dasuya, vice Shri Ranbir Singh.
2.	Shri Hari Singh, Honorary Sub-Registrar, Dasuya, vice Shri Pritam Singh.
3.	Shri Shiv Chand, Honorary Sub-Registrar, Una, vice Shri Shamsher Chand.

RETRENCHMENT OF NAIB-TEHSILDARS, KANUNGOS AND PATWARIS IN DISTRICT AMRITSAR

***2142. Sardar Gurdial Singh Dhillon :** Will the Minister for Revenue be pleased to state whether Government has recently decided to retrench some of the Naib-Tehsildars, Kanungos and Patwaris due to the emergency ; if so, the number of Kanungos and Patwaris, retrenched so far in the district of Amritsar together with the criteria applied in judging the cases of those who were either retained or retrenched ?

Sardar Ajmer Singh : No Naib-Tehsildar or Kanungo was retrenched in Amritsar District. Only 195 Patwaris have been retrenched on the basis of their seniority.

PATWARIS RETRENCHED AS A RESULT OF PRESENT EMERGENCY

***2378. Comrade Ram Chandra :** Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) that total number of Patwaris retrenched, district-wise as a result of present Emergency;

(b) the total number of said Patwaris who had put in (i) 5, (ii) 4, (iii) 3, and (iv) 2 years Service separately;

(c) whether any alternative employment has been proposed for them;

(d) the total savings effected as a result of the said retrenchment ?

Sardar Ajmer Singh : (a) and (b) A statement is as follows.

(c) Two hundred and thirty seven retrenched Patwaris have since been reappointed. Those who are physically fit are encouraged to join Military and Police forces. Accepted Patwari candidates will be a bsorbed in accordance with thier seniority, whenever vacancies take place due to retirement of Patwaris or the creation of the additional posts for miscellaneous work.

(d) A saving of Rs. 2.71 lacs was effected during the year 1962-63.

STATEMENT

Name of the District	5 years service	4 years service	3 years service	2 years service	Below two years service	Total
1	2	3	4	5	6	7
Hissar ...	10	5	...	45	125	185
Rohtak ...	..	35	37	17	37	126
Gurgaon ...	14	111	33	20	76	254
Karnal ...	1	91	65	27	20	204
Ambala ...	2	...	...	58	35	95
Simla ...	...	...	...	...	...	...
Kangra ...	...	19	90	27	14	150
Hoshiarpur ...	5	84	...	66	...	155
Jullundur ...	11	39	61	42	...	153
Ludhiana ...	...	...	30	60	...	90
Ferozepur ...	131	125	29	85	37	307
Amritsar ...	12	68	27	41	47	195
Gurdaspur ...	...	36	15	53	98	202
Patiala ...	...	...	...	...	35	35
Sangrur ...	25	13	11	2	27	78
Bhatinda ...	...	27	4	3	16	50
Kapurthala ...	13	3	1	3	44	64
Mohindergarh ...	6	1	10	5	26	48
Lahaul and Spiti ...	...	...	...	...	...	...

RELIEF IN FLOOD-AFFECTED KHADAR AREAS OF PALWAL AND BALLABGARH

***2401. Shri Roop Lal Mehta :** Will the Minister for Revenue be pleased to state whether it is a fact that no grant or other financial assistance has so far been given by the Revenue authorities in flood-affected villages of Khadar area in Palwal and Ballabgarh; if so, the reasons thereof?

Sardar Ajmer Singh : No. It is not a fact that no grant or other financial assistance has so far been given in flood-affected villages of Khadar area in Palwal and Ballabgarh. Government have afforded relief to the flood-affected people of this area as under :—

(i) 20 days free ration valuing at Rs. 5,000.

(ii) Rs. 2,750 as house repair grants.

(iii) Sirkies worth Rs. 325.

LIST OF STARRED QUESTIONS FOR THE 5th MARCH, 1963

PROPOSED EXCLUSION OF CASTE 'KOLI' FROM THE LIST OF SCHEDULED CASTES

***1876. Lala Bansi Ram :** Will the Chief Minister be pleased to state whether it is a fact that Government have recently recommended to the Government of India that the Caste 'Koli' which is declared as a Scheduled Caste in this State should now be excluded from the list of Scheduled Castes; if so, at what stage is the case at present ?

Sardar Gurbanta Singh (Agriculture and Welfare Minister) : Yes. The case is under the consideration of the Government of India.

COMMITTEES FORMED AT STATE LEVEL

***1984. Comrade Shamsher Singh Josh :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the number of Committees formed at State level by the various departments of the State Government in 1961 prior to the General Elections and thereafter, uptodate, together with the number of such committees whose chairman is the Chief Minister himself;

(b) whether Government is considering to form any new committees on the pattern of those mentioned in part (a) above; if so, give details thereof ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) and (b) . A statement giving the required information is as follows.

STATEMENT

Number of Committees formed at State level in 1961 prior to the General Elections	Number of Commitees formed after General Elections uptodate	Number of such Committees whose Chairman is the Chief Minister	Whether any new Committees are being considered to be formed on the pattern of those mentioned in columns (1) to (2)
(1)	(2)	(3)	(4)
Thirty-nine	Forty-five	Seventeen	Yes. The following Committees are proposed to be formed:— 1. Employment in private presses. 2. Employment in Cotton Ginning factories. 3. Employment in Saw and Timber Mills. 4. Employment in Foundries 5. Employment in Agriculture Implements, Machine Tools and General Engineering including Cycle Industry. 6. A committee to consider the development work of Bir Zail, Bara Bhangal and Chhota Bhangal Areas of Palampur Tehsil, district Kangra, under the Chairmanship of Chief Minister is being set up. The matter is still under consideration. 7. A Co-ordination Committee to control Higher Education including Universities is being set up under the Chairmanship of the Governor, Punjab. The purpose of this Committee is to bring about a co-ordination among the Universities of the State and consider the pattern of Higher Secondary and University Education. It will meet periodically. 8. A proposal for the constitution of State Advisory Committee for Quality Control and Standardisation in Industry is under consideration of Government.

UNIFORMS FOR THE JAWANS OF THE PUNJAB RAKSHA DAL

*2080. **Babu Ajit Kumar** : Will the Home Minister be pleased to state—

(a) the total amount spent so far or proposed to be spent on the preparation of Uniforms of the Jawans of Punjab Raksha Dal;

(b) the names of the firms/parties to whom the contract for the supply of Uniforms for the Jawans of the said Dal has been given ?

Sardar Partap Singh Kairon (Chief Minister) : (a) Rs. 1,08,100.

(b) Uniform allowance at the rate of Rs. 50 per head to meet part of the cost of Uniform has been sanctioned for the instructional staff. The question of giving the names of the firms/parties to whom contract for the supply of uniforms has been given, therefore, does not arise.

CHAIRMEN OF DISTRICT COUNCILS OF CITIZENS' COMMITTEES

*2234. **Shri Balramji Dass Tandon** : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the names and full addresses of the Chairmen appointed for the different District Councils of the Citizens Committees;

(b) the criteria kept in view for appointing the persons as Chairmen referred to above ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) The information regarding the Chairmen of District Citizens' Councils is as follows.

(b) The criteria have been the general suitability of the persons concerned and his ability to devote time for doing the work efficiently.

LIST OF CHAIRMEN OF DISTRICT CITIZENS' COUNCILS

1.	Amritsar	... L. Durga Das Bhatia
2.	Ambala	... Shri Niranjan Singh Talib, M.L.A.
3.	Bhatinda	... Gyani Zail Singh, M. L A.
4.	Ferozepore	... Shri H. S. Brar, M. L. A.
5.	Gurdaspur	... Pt. Mohan Lal, Home Minister, Punjab
6.	Gurgaon	... Shri K. L. Poswal, M. L. A.
7.	Hoshiarpur	... Ch. Amar Singh, M. L. C.
8.	Hissar	... Ch. Suraj Mal, Ex-M. L. A.
9.	Jullundur	... R. B. Badri Dass, Advocate
10.	Kapurthala	... Shri Hans Raj Sharma, Ex-M.L.A.
11.	Karnal	... Shri Mool Chand Jain, Advocate
12.	Kangra	... Bakhshi Partap Singh, M. L. A.
13.	Ludhiana	... Capt. Rattan Singh, M. L.A.
14.	Mohendragarh	... Major Amir Singh, V. and P. O. Jho Jho, *via* Charkhi Dadri
15.	Patiala	... S. Harchand Singh, M. L. A.
16.	Rohtak	... Ch. Siri Chand, Advocate
17.	Sangrur	... S. B. Ranjit Singh
18.	Simla	... Shri Narinder Kumar, Chairman, Zila Parishad, Ambala

LIST OF CHAIRMEN OF THE DISTRICT CITIZENS' COMMITTEES

District Patiala

	Committee		Name
1.	Civil Defence Committee	Chairman	Shri Bharpur Singh Dhaliwala, I.P.S. (Retd.) Chief Warden
2.	Fighting Forces Amenities Committee	Do	S. Gurdarshan Singh, M.L.A., Nabha
3.	Public Relations Committee	Do	Justice Kesho Ram Passi, (Retd.) Passi Road, Patiala
4.	Voluntary Services Committee	Do	Brig. Dalip Singh, near Stadium, Patiala
5.	Public Co-operation Committee	Do	Shri Gyan Singh Rarewala, M. L. A., Sirhind Constituency, Chandigarh
6.	Funds Committee	Do	Seth Harmukh Rai Modi, Patiala Flour Mills, Patiala
7.	Medical Committee	Do	Dr. Major Khushdeva Singh, Padam Shri, Patiala
8.	Fighting Forces Welfare Committee	Do	Lt. Bhag Singh, M. L. A.
9.	Youth and Students Activities Committee	Do	Shri Bhupinder Singh Mann, V. Bara, Tehsil Sirhind, Patiala
10.	Economic Committee	Do	Shri Ram Partap Garg, M. L. A., Patiala

District Hissar

	Committee		Name
1.	Fighting Forces Amenities Committee	Chairman	Shri P. D. Makhria, General Manager, T.I.T. Mills, Bhiwani (Hissar)
2.	Civil Defence Committee	Do	Shri A. P. Bhargava
3.	Medical Committee	Do	Shri Hem Chand, Civil Surgeon
4.	Economic Committee	Do	Capt. Ranjit Singh
5.	Funds Committee	Do	Babu Mahabir Parshad, Advocate, Hissar
6.	Fighting Forces Welfare Committee	Do	Shri Hari Singh, Chairman Z. P.
7.	Public Relations Committee	Do	Shrimati Sneh Lata, M.L.C., Hissar
8.	Youth and Students Activities Committee	Do	Shri D. N. Sharma, Principal, D. A. V. College
9.	Voluntary Services Committee	Do	Shri Sagar Ram Gupta, M. L. A.
10.	Public Co-operation Committee	Do	Babu Ram Kishan, Advocate, Hissar

District Jullundur

	Committee		Name
·	Economic Committee	Chairman	Seth Satya Pal of Amin Chand-Payare Lal, Tanda Road
2.	Youth and Students Activities Committee	Do	Shri Umaro Singh, Ex-M. L. A.
3.	Medical Committee	Do	Civil Surgeon

[Chief Minister]

District Jullundur—*Concld*

4.	Civil Defence Committee	Chairman	President, Municipal Committee, Jullundur
5.	Fighting Forces Amenities Committee	Do	Shri Dilbagh Singh, M.L.A., G. T. Road
6.	Funds Committee	Do	Shri D. D. Sehgal, Leader Engineering Works, Jullundur
7.	Public Relations Committee	Do	Shri Yash, M. L. A., Milap Road, Jullundur
8.	Public Co-operation Committee	Do	Shri K. S. Qaumi, M. L. C., Jullundur
9.	Fighting Forces Welfare Committee	Do	Ch. Jagat Ram, M. L. A.
10.	Voluntary Services Committee	Do	Com. Ram Kishan, M. L.A.

District Kapurthala

1.	Funds Committee	Chairman	Bawa Jaswant Singh, Bombay Motor Trading Co., Kapurthala
2.	Public Relations Committee	Do	Shri Milkhi Ram Rattan, M. L. C.
3.	Public Co-operation Committee	Do	S. Balwant Singh, M. L. A., Kapurthala
4.	Medical Committee	Do	Dr. K. K. Capilash, Civil Surgeon
5.	Civil Defence Committee	Do	Brig. Jai Singh, Kapurthala
6.	Youth and Students Activities Committee	Do	Dr. A. C. Kapur, Principal, Government Randhir College
7.	Voluntary Services Committee	Do	Shri Sadhu Singh, Chairman, Z. P., Kapurthala
8.	Fighting Forces Welfare Committee	Do	Major Kirpal Singh, Kapurthala
9.	Fighting Forces Amenities Committee	Do	Mrs. Lajja Wati Puri, Chairman, Gramin Mahila Sangh, Kapurthala
10.	Economic Committee	Do	Dewan Raj Kumar, Kapurthala

District Ludhiana

1.	Funds Committee	Chairman	Shri Dina Nath Aggarwal
2.	Public Co-operation Committee	Do	Shri Shamsher Singh Dhandhari, M. L. A.
3.	Public Relations Committee	Do	Shri Shiv Singh, Chairman, Market Committee
4.	Voluntary Services Committee	Do	Shri Mohinder Singh, Sidhwan
5.	Civil Defence Committee	Do	Pt. Harbhagwan Moudgil
6.	Youth and Students Activities Committee	Do	Shri Sat Pal Mittal
7.	Economic Committee	Do	Shri Prem Nath of Supreme Woollen Mills

District Ludhiana—*Concld*

8.	Fighting Forces Welfare Committee	Chairman	Bakshi Avtar Singh, Vice-Chairman, Soldiers Board
9.	Fighting Forces Amenities Committee	Do	Shri Jagdish Bahl
10.	Medical Committee	Do	Dr. G. N. Constable, Principal, Christian Medical College, Ludhiana

District Ambala

1.	Economic Committee	Chairman	Shri Dev Raj Anand, M. L.A. Ambala Cantt.
2.	Funds Committee	Do	Shri Jashan Lal Kuthiala, President, M.C. Yamunanagar
3.	Civil Defence Committee	Do	Shri Hans Raj Puri, President, M. C. Ambala
4.	Fighting Forces Welfare Committee	Do	Lt. Bhola Nath, Ambala City
5.	Fighting Forces Amenities Committee	Do	Shri Ram Parkash, M.L.A., Ambala
6.	Medical Committee	Do	Civil Surgeon
7.	Public Co-operation Committee	Do	Khan Abdul Ghaffar Khan
8.	Students and Youth Activities Committtee	Do	Shri P. L. Anand, Principal, Pb. University Evening College, Chandigarh
9.	Voluntary Services Committee	Do	Ch. Maharaj Singh, Chairman, Z. P., Ambala
10.	Public Relations Committee	Do	Shri A. C. Bali of "The Tribune", Ambala

District Sangrur

1.	Funds Committee	Chairman	Major Nirbhai Singh, Sangrur
2.	Public Relations Committee	Do	S. Rajinder Singh, Ex-M. L. A. and Convenor, BSS., Sangrur
3.	Public Co-operation Committee	Do	Pt. Purna Nand, President, M. C. Sangrur
4.	Voluntary Services Committee	Do	Shri Naranjan Singh Ubha, Chairman, Block Samiti Sunam
5.	Fighting Forces Welfare Committee	Do	Shri Gurdial Singh President, D.C.C. Sangrur
6.	Fighting Forces Amenities Committee	Do	Lt.-Col. Pritam Singh Ugoke, Tehsil Barnala
7.	Medical Committee	Do	Sardar-I-Azam L. Sita Ram Ex. P. M., Sangrur
8.	Youth and Students Activities Committee	Do	Shri Kartar Singh, Advocate, President, Bar Association, Sangrur
9.	Civil Defence Committee	Do	Shri Gurbux Singh Sibia, Jind
10.	Economic Committee	Do	Major Nirbhai Singh, Sangrur

[Chief Minister]

District Hoshiarpur

	Committee		Name
1.	Funds Committee	Chairman	Shri Mela Ram Mohindroo, President, Rosin Manufacturers Association
2.	Public Relations Committee	Do	Pt. Ralla Ram, M. L. A.
3.	Public Co-operation Committee	Do	Giani Kartar Singh, M. L.A.
4.	Fighting Forces Welfare Committee	Do	Lt.-Col. Rukam Singh, Village Nangal Niku, tehsil Una
5.	Economic Committee	Do	Dr. Bal Krishan, M. L. A., Krishan Nagar
6.	Civil Defence Committee	Do	Shri M.G. Rishi (Retd. S.P.), Advocate
7.	Youth and Students Activities Committee	Do	Dr. K. C. Sharma, Professor Government College, Hoshiarpur
8.	Medical Committee	Do	Dr. Bal Krishan M. L. A., Krishan Nagar
9.	Fighting Forces Amenities Committee	Do	Shri Balbir Singh Ohri, President, City Congress Committee, Hoshiarpur
10.	Voluntary Services Committee	Do	Shri Harbans Singh, Chairman, Block Samiti, Hoshiarpur—II

District Rohtak

	Committee		Name
1.	Civil Defence Committee	Chairman	Ch. Rizaq Ram, M. L. A., Sonepat
2.	Fighting Forces Amenities Committee	Do	Shri Dev Raj Sethi, Ex-M. L. A., Rohtak
3.	Fighting Forces Welfare Committee	Do	Ch. Manphool Singh, Chairman, Z. P. Rohtak (Advocate, Jhajjar)
4.	Voluntary Services Committee	Do	Ch. Lehri Singh, M. P., Rohtak
5.	Public Relations Committee	Do	Ch. Chand Ram, M. L. C.
6.	Public Co-operation Committee	Do	Shri Mangal Sain, M. L. A., Rohtak
7.	Funds Committee	Do	Ch. Sultan Singh, M. L.A.
8.	Economic Committee	Do	Pt. Siri Ram Sharma, Rohtak
9.	Medical Committee	Do	Dr. Harmail Singh, Civil Surgeon
10.	Youth and Students Activities Committee	Do	Pt. Ram Dhari Gaur, M.L.A., Rohtak

District Gurdaspur

	Committee		Name
1.	Economic Committee	Chairman	Dewan Dilbagh Rai of Fetehgarh Chairman

District Gurdaspur—*Concld*

2.	Funds Committee	Chairman	Shri Satnam Singh Bawja, M.L.A.
3.	Public Relations Committee	Do	Pt. Bhagirth Lal, M. L. A.
4.	Fighting Forces Welfare Committee	Do	Shri Gurbaksh Singh, M. L. A.
5.	Civil Defence Committee	Do	Shri Makhan Singh, M. L. A.
6.	Medical Committee	Do	Dr. S. P. Jain, Civil Surgeon
7.	Public Co-operation Committee	Do	Ch. Sunder Singh, M. L. A.
8.	Youth and Students Activities Committee	Do	Shri Kharaiti Ram Sarin, M.L.C., Batala
9.	Fighting Forces Amenities Committee	Do	Shri Gurmej Singh, M. L. A.
10.	Voluntary Services Committee	Do	Shri Dewan Chand Sharma, M. P.

District Gurgaon

1.	Voluntary Services Committee	Chairman	Ch. Net Ram, Chairman, Z. Parishad, Gurgaon
2.	Public Co-operation Committee	Do	Shri Babu Dayal, M.L.A.
3.	Public Relations Committee	Do	Shri Roop Lal Mehta, M. L. A.
4.	Economic Committee	Do	Ch. Khurshid, M.L.A.
5.	Funds Committee	Do	Ch. Tayyab Hussain Khan, M. L. A.
6.	Civil Defence Committee	Do	Shri Manohar Singh Azad, President, M. C. Gurgaon
7.	Fighting Forces Welfare Committee	Do	Lt.-Col. Girdhari Singh, M. C. Faridabad
8.	Youth and Students Activities Committee	Do	Shri Nihal Singh, M. L. A., Rewari
9.	Fighting Forces Amenities Committee	Do	Rajkumari Sumitra Devi, M. L. A.
10.	Medical Committee	Do	Rao Gajraj Singh, M.P.

District Bhatinda

1.	Civil Defence	Chairman	Mahant Bhagwant Dass, Hony. Battalion Commander, Punjab Home Guards
2.	Economic Committee	Do	Shri Hit Ablashi, President, M. C. Budhlada
3.	Youth and Student Activities Committee	Do	Shri Megh Raj Goel, District Youth Organiser, Budhlada Mandi
4.	Medical Committee	Do	Shri S. S. Sekhon, Civil Surgeon
5.	Fighting Forces Welfare Committee	Do	Shri Sarwan Singh Bir, President, D.C.C.
6.	Fighting Forces Amenities Committee	Do	S. Mehar Singh, Ex-M.L.A.
7.	Public Relations Committee	Do	Shri Kulwant Rai Gupta, Journalist

[Chief Minister]

District Bhatinda—*Concld*

	Committee	Post	Name
8.	Public Co-operation Committee	Chairman	Shri Dhana Singh Gulshan, M. P.
9.	Funds Committee	Do	Shri Gurdev Singh Romana, Ch. Z.P.
10.	Voluntary Services Committee	Do	Shri Des Raj, M.L.C., Mansa

District Karnal

	Committee	Post	Name
1.	Funds Committee	Chairman	Shri Gurrinder Singh, Village Shamgarh, Karnal
2.	Fighting Forces Amenities Committee	Do	Shrimati Om Prabha Jain, M.L.A.
3.	Public Co-operation Committee	Do	Shri Banarsi Dass Gupta, M. L. A.
4.	Public Relations Committee	Do	Shrimati Parsani Devi, M. L. A.
5.	Fighting Forces Welfare Committee	Do	Shri Chuhar Singh, M. L. A., Samalkha
6.	Voluntary Services Committee	Do	Shri Rampal Singh, M.L.A.
7.	Economic Committee	Do	Dr. Madho Ram, Member, Rajya Sabha
8.	Civil Defence Committee	Do	Comrade Ram Piara, M.L.A.
9.	Medical Committee	Do	Ch. Multan Singh, M.L.A.
10.	Youth and Students Activities Committee	Do	Rampal Singh, M.L.A.

District Ferozepur

	Committee	Post	Name
1.	Civil Defence Committee	Chairman	Shri Nand Lal Soni, Advocate, Fazilka
2.	Voluntary Services Committee	Do	Guru Jaswant Singh, M. L.A., Guru Her Sahai
3.	Fighting Forces Amenities Committee	Do	Mrs. Harcharan Singh Brar, Sarai Naga
4.	Fighting Forces Welfare Committee	Do	Flt. Lt. S. Partap Singh, Sub-Registrar, Moga
5.	Public Co-operation Committee	Do	S. Iqbal Singh, M.P., Abohar
6.	Public Relations Committee	Do	Sh. Kishan Lal, President, Bar Association
7.	Youth and Students Activities Committee	Do	Shri Gurmit Singh, M. L.A., Muktsar
8.	Funds Committee	Do	R. S. Lala Kundan Lal Ahuja, M. L. C.
9.	Economic Committee	Do	Shri Munshi Ram Suneja, Abohar
10.	Medical Committee	Do	Shri Chandi Ram Verma, M. L. A., Abohar

District Mohindergarh

1.	Fighting Forces Amenities Committee	Chairman	Shri Ram Kishan Gupta, Ex-M.P., Dadri
2.	Funds Committee	Do	Master Udham Singh, M.C., Dadri
3.	Voluntary Services Committee	Do	Shri Bhur Singh, Chairman, Z. P.
4.	Public Co-operation Committee	Do	Ch. Nihal Singh, M. L. A., Narnaul
5.	Fighting Forces Welfare Committee	Do	Major Chander Bhan, Narnaul
6.	Medical Committee	Do	Dr. R. K. Rao, Ex-Civil Surgeon
7.	Civil Defence Committee	Do	Capt. Hari Singh, Narnaul
8.	Economic Committee	Do	Shri Surjan Mal, Nai Mandi, Narnaul
9.	Youth and Students Activities Committee	Do	Shri Raj Kumar Mehta, Chairman B. Samiti
10.	Public Relations Committee	Do	Shrimati Chandra Wati, M. L. A., Dadri

District Amritsar

1.	Medical Committee	Chairman	Principal, Medical College
2.	Economic Committee	Do	Shri Satya Pal Vermani
3.	Funds Committee	Do	Shri Sarup Narain Khanna
4.	Voluntary Services Committee	Do	S. Narain Singh, Shahbazpuri, M. L. A.
5.	Fighting Forces Welfare Committee	Do	Major Harinder Singh, M. L. A.
6.	Youth and Students Activities Committee	Do	Professor Vishwa Mittar
7.	Public Relations Committee	Do	Seth Radha Kishan
8.	Public Co-operation Committee	Do	S. Jai Inder Singh, M. L. A.
9.	Fighting Forces Amenities Committee	Do	Shri Gian Chand Kharbanda
10.	Civil Defence Committee	Do	Dr. Baldev Parkash, M.L.A.

District Kangra

1.	Fighting Forces Amenities Committee	Chairman	Shrimati Kamla Devi
2.	Medical Committee	Do	Civil Surgeon
3.	Civil Defence Committee	Do	President, M.C. Dharamsala
4.	Youth and Students Activities Committee	Do	Shri Lal Chand Prarthi
5.	Economic Committee	Do	Thakur Mehar Singh
6.	Funds Committee	Do	Thakur Beli Ram, M. L. C.

[Chief Minister]

7.	Public Relations Committee	Chairman	Shri Rup Singh Phool
8.	Public Co-operation Committee	Do	Pt. Amar Nath Sharma
9.	Voluntary Services Committee	Do	Ch. Hari Ram, M.L.A.
10.	Fighting Forces Welfare Committee	Do	Brig, Thapa

District Simla

1.	Fighting Forces Welfare Committee	Chairman	Representative of Ex-Servicemen
2.	Public Co-operation Committee	Do	Shri Sham Lal Khanna
3.	Voluntary Services Committee	Do	Chairman, Block Samiti, Dharampur
4.	Economic Committee	Do	Shri Mela Ram Sud
5.	Youth and Students Committee	Do	Shri A. R. Khanna
6.	Funds Committee	Do	Shri Tilak Raj
7.	Public Relations Committee	Do	L. Roshan Lal
8.	Civil Defence Committee	Do	Shri C. Balji
9.	Fighting Forces Amenities Committee	Do	Kanwarani Brahm Nath
10.	Medical Committee	Do	Dr. Gurtek Singh

PUBLIC MEETINGS CONDUCTED BY AMRITSAR NAGRIK RAKSHA SAMITI IN AMRITSAR

*2235. **Shri Balramji Dass Tandon :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether the Public Relations Department, Punjab has recently organised some public meetings in Amritsar City which were conducted by the Amritsar Nagrik Raksha Samiti; if so, the dates thereof;

(b) the expenditure incurred on each such meeting and the names of the publicmen who addressed these public meetings ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes. On 3rd November and 2nd December, 1962.

(b) Rs. 71.25 on 3rd November and Rs. 267.00 on 2nd December, 1962.

Meeting on 3rd November 1962 was addressed by Sardar Partap Singh Kairon, Chief Minister, Punjab, Shri Baldev Parkash, M.L.A., Shri Jai Inder Singh, M.L.As. Waryam Singh late President, Municipal Committee, Amritsar, S. Kirpal Singh, Municipal Commissioner, Amritsar, Shri Krishan Lal, M. L.C., Shri Jiwan Singh Umrangal, Shri A. S. Budhiraja and Captain Keshab Chander.

The meeting held on 2nd December, 1962 was addressed by Chief Ministers of Punjab and Rajasthan, Shri V. K. Krishana Menon, M.P., and Shri Waryam Singh, late President, Municipal Committee, Amritsar.

PUBLIC MEETINGS ORGANISED BY PUBLIC RELATIONS DEPARTMENT IN AMRITSAR CITY

*2236. **Shri Balramji Dass Tandon :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the dates when public meetings were organised by the Public Relations Department, Punjab, in Amritsar City during the period from January 1, 1962 to 31st December, 1962, the venue of each meeting and the names of the main speakers who addressed therein;

(b) the amount spent on each of the above mentioned meetings during the said period ?

Sardar Partap Singh Kairon : A statement containing the requisite information is as follows.

Statement of Meetings Organised by the Public Relations Department, Punjab in Amritsar City

Date	Venue of Meeting	Names of Main Speakers	Total Expenditure	Object
			Rs. nP.	
1-1-62	Nawankot, Amritsar	Gurdarshan Kaur	15.00	Publicity in connection with Do's and Dont's of Election, Five-Year Plan, National Integration, Harijan Welfare, Untouchability, Communal Harmony, Agriculture, Compulsory Education, Grow More Food and Family Planning.
4-1-62	Guru-ka-Mahal, Amritsar	Gurdarshan Kaur	15.00	
4-1-62	Amritsar	Savitri Kalia	15.00	
5-1-62	Amritsar	Savitri Kalia	10.00	
6-1-62	Talab Tunda, Amritsar	Savitri Kalia	15.00	
6-1-62	Muslum Ganj, Amritsar	Abnash Kaur	15.00	
7-1-62	Kt. Jaimalsingh, Amritsar	Banwari Lal Mehra	185.00	
8-1-62	Putlighar, Amritsar	Parshotam Das	89.05	
8-1-62	Gali Pehlwanan, Amritsar	Savitri Kalia	15.00	
9-1-62	Katra Atma Singh	AbnashKaur	15.00	
9-1-62	Gali Devi wali, Amritsar	Gurdarshan Kaur	15.00	
10-1-62	Civil Lines, Amritsar	Parshotam Dass	125.00	
10-1-62	Amritsar	Gurdarshan Kaur	10.00	
10-1-62	Sultanwind, Amrtisar	Savitri Kalia	32.00	
10-1-62	Chaurasti Attari, Amritsar	Gurdarshan Kaur	15.00	
11-1-62	Bahadur Nagar, Amritsar	Abnash Kaur	15.00	
13-1-62	Baba Deep Singh, Amritsar	Parshotam Dass	25.00	
13-1-62	Khaiwali Gali, Amritsar	Gurdarshan Kaur	25.00	
13-1-62	Pipli Sahib, Amritsar	Abnash Kaur	15.00	
14-1-62	Kt. Bhai Sant Singh, Amritsar	Banwari Lal Mehra	195.00	
14-1-62	Sharif pura, Amitsar	Parshotam Dass	135.25	
15-1-62	Hall Bazar, Amritsar	Gurdarshan Kaur	15.00	
15-1-62	Harijan Colony, Amritsar	Abnash Kaur	15.00	
16-1-62	Amritsar	Savitri Kalia	10.00	
16-1-62	Amritsar	Abnash Kaur	10.00	
16-1-62	Street Chaudhriwali, Amritsar	Savitri Kalia	15.00	
16-1-62	Nanakwara, Amritsar	Abnash Kaur	15.00	
17-1-62	Chaurasti Attari, Amritsar	Gurdarshan Kaur	15.00	
17-1-62	Tunda Talab, Amritsar	Banwari Lal Mehra	180.00	
17-1-62	Shaheed Nagar, Amritsar	Abnash Kaur	15.00	
17-1-62	Ravi Bazar, Amritsar	Abnash Kaur	55.00	
18-1-62	Amritsar	Savitri Kalia	10.00	
18-1-62	Sarwarpura, Amritsar	Abnash Kaur	15.00	

18-1-62	Gali Kandharian, Amritsar	Gurdarshan Kaur	..	15.00	Publicity in connection with Do's and Dont's of Election, Five-Year Plan, National Integration Harijan Welfare, Untouchability, Communal Harmony, Agriculture, Compulsory Education, Grow More Food and Family Planning.
19-1-62	Old Jail, Amritsar	Parshotam Dass	..	75.00	
19-1-62	Post Office Colony, Amritsar	Gurdarshan Kaur	..	15.00	
19-1-62	Kot Atmasingh, Amritsar	Abnash Kaur	..	15.00	
20-1-62	Chowk Lachhmansar Amritsar,	Banwari Lal, Mehra	..	210.00	
20-1-62	Gwal Mandi, Amritsar	Parshotam Dass	..	70.00	
20-1-62	Amritsar	Savitri Kalia	...	10.00	
21-1-62	Model Town, Amritsar	Banwari Lal Mehra	...	25.00	
22-1-62	Chowk Pragdas, Amritsar	Gurdarshan Kaur	...	15.00	
23-1-62	Katra Shaffid, Amritsar	Banwari Lal Mehra	...	225.00	
23-1-62	Amritsar	Savitri Kalia	...	10.00	
23-1-62	Amritsar	Savitri Kalia	...	10.00	
23-1-62	Amritsar	Gurdarshan Kaur	...	15.00	
24-1-62	Shiv Nagar, Amritsar	Gurdarshan Kaur	...	25.00	
24-1-62	Dhab Khatikan, Amritsar	Banwari Lal Mehra	...	25.00	
24-1-62	Amritsar	Abnash Kaur	...	15.00	
24-1-62	Amritsar	Abnash Kaur	...	10.00	
25-1-62	Amritsar	Gurdarshan Kaur	...	23.00	
25-1-62	Yaseen Road, Amritsar	Parshotam Dass	...	90.12	
25-1-62	Bazar Ghumiaran, Amritsar	Savitri Kalia	...	15.00	
26-1-62	Amritsar	Gurdarshan Kaur	...	10.00	
26-1-62	Gol Bagh, Amritsar	District Public Relations Officer	...	60.00	
26-1-62	Shivnagar, Amritsar	Abnash Kaur	...	35.00	
27-1-62	Amritsar	Banwari Lal Mehra	...	25.00	
27-1-62	Mehrapura, Amritsar	Abnash Kaur	...	15.00	
27-1-62	Beriwali Street, Amritsar	Savitri Kalia	...	15.00	
28-1-62	Satnampura, Amritsar	Parshotam Dass	...	175.00	
28-1-62	Sharifpura, Amritsar	Abnash Kaur	...	50.25	
28-1-62	Chowk Phawara, Amritsar	Banwari Lal Mehra	...	115.00	
29-1-62	Islamabad, Amritsar	Gurdarshan Kaur	...	20.00	
30-1-62	Amritsar	Parshotam Dass	...	128.87	
30-1-62	Bombaywala Khuh, Amritsar	Banwari Lal Mehra	...	220.00	
30-1-62	Town Hall, Amritsar	Banwari Lal Mehra	...	60.00	
30-1-62	Dhapai Road, Amritsar	Parshotam Dass	...	170.00	
30-1-62	Street Narsingh, Amritsar	Savitri Kalia	...	15.00	
31-1-62	Gol Bagh, Amritsar	Banwari Lal Mehra	...	195.00	
31-1-62	Katra Doolo , Amritsar	Gurdarshan Kaur	...	15.00	
7-3-62	Amritsar (Ram Bagh)	Shri Thapper, Chief of Army staff Secretary S.S.S. Board	..	..	
8-3-62	Amritsar (Town Hall)	Deputy Commissioner, Amritsar, D.P.R.O.	..	..	
29-3-62	Amritsar (Town Hall)	Maharani of Patiala, Director S.S.S. Assistant National Savings Officer, Amritsar	..	..	

Date	Venue of Meeting	Names of the Main Speakers	Amount	Object
15-4-62	Amritsar (Open Air Theatre)	Shri Prem Singh Prem, Seth Radha Kishan, B. L. Mehra ..	297.84	
17-4-62	Amritsar (Town Hall)	Giani Shamsher Singh, Shri Narain Singh Ahuja	28.00	
	Amritsar (Town Hall)	Deputy Commissioner, Amritsar		
		Shri Gian Chand Kharbanda, Shri Jai Inder Singh M.L.A.		
		Shri Waryam Singh, President, M.C. ..	279.89	
7-5-62	Amritsar (Ram Bagh)	Deputy Commissoner, Amritsar ..	195.89	
13-5-62	Amritsar (B. K. H. School)	District Public Relations Officer ..	..	
27-5-62	Amritsar (Ram Bagh)	Deputy Commissioner and Mrs. Deputy Commissioner, D.M.O.H. ..	..	
10-6-62	Amritsar (Gole Bagh)	S. Partap Singh Kairon, Chief Minister, Punjab ..	..	
		S. Darbara Singh, Minister ..	..	
		Shri Gurmukh Singh Mussafir ..	..	
11-6-62	Amritsar (Nawan Kot)	S. Jai Inder Singh, M.L.A. ..	..	
		S. Gurmej Singh, M.L.A.		
30-6-62	Amritsar (Town Hall)	Dr. Gopi Chand Bhargwa ..	..	
1-7-62	Amritsar (Katra Bhai Sant Singh)	Deputy Commissioner, Amritsar D.M.O.H. ..	101.17	
		Shri Waryam Singh, President, M.C.		
7-7-62	Amritsar (District Courts)	Deputy Commissioner, Amritsar, D.D.P.O. ..	40.00	
15-8-62	Amritsar (Gole Bagh)	Bibi Parkash Kaur, D. P. R. O., Deputy Commissioner ..	97.00	
35-9-62	Amritsar (Ram Bagh)	Shri Gian Chand Kharbanda, D. P. R. O.		
		District Inspector of Schools ..	..	
24-9-62	Amritsar (Badminton Hall)	V. P. Kapoor, Shri Jai Inder Singh, M.L.A. ..	..	
		Sri Bhag Singh, Drama Officer		
2-10-62	Amritsar (Town Hall)	Shri Waryam Singh, President, M.C. ..	25.75	
		Shri Jai Inder Singh, M. L. A. ..	..	
		Shri Surya Dev, Shri Raj Hans		
13-10-62	Amritsar (Nawankot)	Professor Yashwantrai, Shri Jai Inder Singh, M.L.A	307.87	
		S. Waryam Singh, President, M.C.,		
		Shri Gurmej Singh, M. L. A.		
23-10-62	Amritsar (Bhagtanwala Gate)	Shri Gurmej Singh, M.L.A. ..	..	
3-11-62	Amritsar (Gole Bagh)	Shri Partap Singh Kairon, Chief Minister ..	71.25	
		Shri Baldev Parkash, M.L.A.		
		Shri Jai Inder Singh, M.L.A.		
		Shri Waryam Singh, President		
		Shri Kirpal Singh, M. Commissioner		

14-11-62	Amritsar (Ram Bagh)	R. S. Kang, Commissioner, Jullundur Division Shri Sunder Singh, I. A. S., A. D. C.	..	..
17-11-62	Amritsar (Gole Bagh)	Major Hira Singh, Commander, Home Guard Amritsar	..	..
23-11-62	Amritsar (Town Hall)	Shri P. N. Bhalla, Deputy Commissioner, D.P.R.O., Shri Waryam Singh, President, M.C.	..	..
25-11-62	Amritsar (Town Hall)	Shri Waryam Singh, President, M.C. Shri Jai Inder Singh, M. L.A. Shri Gurbhagat Singh, S.S. P.	..	..
26-11-62	Amritsar (Town Hall)	Shri Brish Bhan Ex-Health Minister Shri Ram Kishan, Ex-State Minister Shri Waryam Singh, Ex-President, M.C.	..	..
2-12-62	Amritsar (Gole Bagh)	Shri Mohan Lal Sukhadia, C.M., Rajasthan Shri V. K. Krishana Menon, M.P. Shri Partap Singh Kairon, C. M., Punjab Shri Waryam Singh, President, M.C., Amritsar	..	267.00
6-12-62	Amritsar (Putlighar)	Shri Waryam Singh, President, M.C., Amritsar	..	90.00
19-12-62	Amritsar (Town Hall)	Maharani of Patiala, Deputy Commissioner, Amritsar	..	..
22-12-62	Amritsar (Katra Bhai Sant Singh)	B. Gopalan Reddi, Union Minister Yogiraj Surya Deva Shri Waryam Singh, President, M. C. Shri Baldev Parkash, M. L. A. Shri P[illegible]lramji Dass Tandon, M. L. A. Shri [illegible]i Inder Singh, M. L. A.	..	145.75
29-12-62	Amritsar (Gole Bagh)	Comrade Ram Kishan, Ex-State Minister S. Hira Singh, Commander, Home Guards	..	..

DISTRICT DEFENCE COUNCILS

*2381. **Comrade Ram Chandra :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the names of the persons nominated as Chairman of each District Defence Council by the Government, district-wise;

(b) the details of the office, touring and other facilities provided to each of the said Chairman ;

(c) the names of the persons nominated as members of the District Defence Councils, district-wise, and the funds allotted for the working of these Councils ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) There are no District Defence Councils but there are District Citizens' Councils and their Chairmen are:—

1. Ambala .. Shri Niranjan Singh Talib, M.L.A.
2. Amritsar .. Shri Durga Dass Bhatia
3. Bhatinda .. Gyani Zail Singh (Faridkot)
4. Ferozepore Shri H. S. Brar, M.L.A.
5. Gurdaspur .. Pandit Mohan Lal
6. Gurgaon .. Shri K. S. Poswal
7. Jullundur .. Rai Bahadur Badri Dass, Advocate
8. Kapurthala .. Shri Hans Raj Sharma
9. Karnal .. Shri Mool Chand Jain
10. Hissar .. Shri Suraj Mal
11. Hoshiarpur .. Ch. Amar Singh
12. Ludhiana .. Captain Rattan Singh
13. Mohindergarh . Major Amir Singh
14. Patiala .. Shri Harchand Singh
15. Rohtak .. Ch. Sri Chand, Advocate
16. Sangrur .. S. B. Ranjit Singh
17. Simla .. Shri Narinder Kumar
18. Kangra .. Bakshi Partap Singh, M.L.A.

(b) No separate office has been provided and no T. A./D.A. has been sanctioned for members attending District Council meetings.

(c) (i) Names of members of District Citizens' Councils are given in the enclosed lists in respect of each district.

(ii) No funds have yet been allotted to the District Citizens' Councils.

DISTRICT CITIZENS' COUNCIL, AMBALA

1. Chairman .. Shri Niranjan Singh Talib, M. L. A.
2. Convener .. Deputy Commissioner, Ambala
3. Shri Inder Ram, Chairman, Block Samiti, Nalagarh
4. Sant Sadhu Singh, M. L. A., Rupar
5. Master Partap Singh, Ex-M. L. A., Morinda
6. Khan Abdul Ghaffar Khan, Ambala City
7. Shri Hans Raj Suri, President, Municipal Committee, Ambala City
8. Ch. Sadhu Ram, Chairman, Block Samiti, Naraingarh
9. Shri Dev Raj Anand, Ambala
10. Shri A. C. Bali, c/o The Tribune, Ambala
11. Shri Abdul Rashid, Village Khhizri (Ambala)

DISTRICTS CITIZENS' COUNCIL, AMBALA—*concld.*

12. Shri Bhupinder Singh, Jagadhri
13. Bawa Dasondha Singh, Jagadhri
14. Shri Ram Parkash, M.L.A., Ambala
15. Shri D. D. Puri, M.P., Jagadhri
16. Shri Taygi, Jagadhri
17. Shri Jai Parshad, Swastika Metal Works, Jagadhri
18. Shri G. L. Gupta, Panipat Woollen Mills, Kharar
19. Miss Bhandari, Divisional Inspectress of Schools, Ambala
20. Shri Jashan Lal Kuthiala, President, M.C., Yamunanagar
21. Shri Siri Chand Goel, Advocate, Chandigarh
22. Shri Bakhat Singh, Ambala
23. Jathedar Chanan Singh, Village Sahora, near Kharar
24. S. Ajit Singh, Chairman, Block Samiti, Manimajra
25. Shri Man Singh, Chairman, Block Samiti, Sadhora
26. Shri Jagmal Singh, Jagadhri
27. Shrimati Shakuntla, Manimajra
28. Shri Shamsher Singh, Advocate, Rupar
29. Tikka Jagjit Singh, M.L.A., Ramgarh, near Mubarakpur
30. Shri P. L. Anand, Principal Punjab University Evening College, Chandigarh

DISTRICT CITIZENS' COUNCIL, AMRITSAR

1. Chairman .. L. Durga Das Bhatia
2. Convener .. Deputy Commissioner, Amritsar
3. S. Surjit Singh Majithia
4. S. Jai Inder Singh, (Civil Lines Constituency) Bazar Baba Sahib, Amritsar
5. S. Gurdial Singh Dhillon, (Tarn Taran Constituency) V. and P. O. Panjwar, Tehsil Tarn Taran
6. S. Tara Singh Layalpuri, (Constituency Nagoke) Village Fatehgarh Badhahn, P. O. Mainwind
7. S. Narain Singh Shahbazpuri, (Constituency Khalra) Village Shahbazpur
8. S. Gurmej Singh, (Sadr Constituency), Village and P. O. Gumanpur
9. Shri Balramji Das Tandon (Amritsar City West Constituency), Chowk Passian, Amritsar
10. S. Harinder Singh (Ajnala Constituency), Raja Sansi.
11. Bibi Parkash Kaur (Majitha Constituency) Village Dial Bharang, Tehsil Ajnala
12. S. Amrao Singh
13. President, S.G.P.C, Amritsar (Sant Chanan Singh)
14. Shri G. R. Sethi
15. President, Municipal Committee, Amritsar
16. Shri Gian Chand Kharbanda, President, District Congress Committee (Urban)
17. Shri Manohar Lal, President, District Congress Committee (Rural)
18. S. Hardip Singh, Chairman, Zila Parishad
19. Mrs. Manmohan Kaur Bhinder
20. Mrs. F. Boga
21. Shri Dewan Chand Mehra, General Secretary, T.M.A., Queens Road, Amritsar
22. Mr. C. Constantinidese, Director, O. C. M.
23. Bibi Balwant Kaur
24. Dr. Raghbir Singh, Ex-M.C.
25. L. Behari Lal Khanna
26. Shri Sarup Narain Khanna
27. Jathedar Sohan Singh, Jalalusman
28. Dr. Yudhvan Sachda, Principal, Medical College
29. S. Shishpal Singh, Secretary,
30. Professor Vishwa Mitter, D. A. V. College, General Secretary, Youth Congress, Amritsar

DISTRICT CITIZENS' COUNCIL, BHATINDA

1. Chairman .. Gyani Zail Singh, (Faridkot)
2. Convener .. Deputy Commissioner
3. Shri Harbans Lal, Ex-Minister
4. Shri Dhanna Singh, Gulshan, M. P.
5. Shri Des Raj, Advocate, M.L.C.
6. Shri Pritam Singh Mofar
7. Shri Hardit Singh, Poohli, M. L. A., Village Poohli, P. O. Nathana
8. Shri Sarwan Singh Bir, President, District Congress

[Chief Minister]

DISTRICT CITIZENS' COUNCIL, *Concld.*—

9. Shri Mehar Singh, Ex-M.L.A., Faridkot
10. Shri Gopi Chand, President, M. C., Faridkot
11. Shri A. N. Mittal of Kotkapura, President, M. C.
12. Shri A. N. Gupta, President, City Congress, Kotkapura
13. S. Maluk Singh, Advocate, Bhatinda
14. Shri Bhagal Singh, Member, Block Samiti, Kotkapura
15. Shri Sukhdev Singh, Kararwal, Sub-Tehsil, Phul
16. Shri Trilochan Singh, Riasti, M.L.A.
17. Shri Hit Abhlashi, President, M. C., Budhlada
18. Shri Kulwant Rai Gupta, Secretary, Modi Electric Company, Bhatinda
19. Shri Jaswant Singh, President, Wholesale Cloth Dealers Association, Bhatinda
20. Mrs. Gunna Devi, President Women's Committee, Bhatinda
21. Shri Gurdev Singh Romana, Chairman, Zila Parishad
22. President, District Bar Association, Bhatinda
23. Hony. Battalion Commander, Punjab Home Guards, Bhatinda
24. Jathedar Inder Singh Lehri, Ex-M. L. A.
25. Shri Mohinder Singh of Poohla, Chairman, Nathan Block Samiti
26. Shri Jagjit Singh, Managing Director, Gondara Transport Co., Bhatinda
27. Master Sunder Singh, President, Mandal Congress Committee, Faridkot
28. Dr. Amar Chand, President, Municipal Committee, Bhatinda
29. Shri Ramji Dass, President, Municipal Committee, Mansa
30. Shri Gurdev Singh Sidhu, Member, Zila Parishad, Village Bakshi Wala, Tehsil Mansa

DISTRICT CITIZENS' COUNCIL, FEROZEPUR

1. Chairman .. Shri H. S. Brar, M.L.A, Sarai Naga
2. Convener .. Deputy Commissioner, Ferozepur
3. S. Iqbal Singh, M. P., Abohar
4. R. S. L. Kundan Lal Ahuja, M.L.C. and President, Municipal Committee, Abohar
5. Shri Sat Dev, M.L.A., Chuhriwala Dhana
6. Shri Basant Singh of Moga
7. Lieut. Partap Singh, Sub-Registrar, Moga
8. Shri Gurdial Singh, Dhindsa, Wholesale Co-operative Societies, Ferozepur
9. Shri H. S. Modi, Industrialist, Ferozepur
10. Miss P. Kalia, Chairman, Grameen Mahila Samiti (Social Worker) Ferozepur City
11. Dr. Raja Ram Bhola, Vice President, Cantonment Board , Ferozepur Cantt.
12. Miss Nirmal Dabra, Pleader and Social Worker, Muktsar
13. Shri Kundal Lal Bhandari, Secretary, District Congress Committee, Muktsar
14. Shri Munshi Ram Gilhotra, Chairman, Market Committee, Fazilka
15. Sh. Angrez Singh, Chairman, Block Samiti, Zira
16. Dr. Sham Lal Thapar, Moga
17. Headmaster, Manohar Lal Memorial Higher Secondary School, Ferozepur Cantt.
18. Dr. Sadhu Chand Vinayak, Secretary, District Red Cross Society, Ferozepur
19. Shri Harkishan Singh, Chairman, Block Samiti, Muktsar
20. Shri Mohinder Singh, Chairman, Block Samiti, Ferozepur
21. Shri Kishan Lal, President, Bar Association, Ferozepur
22. Guru Jaswant Singh, M.L.A., Guru Har Sahai
23. Shri Ujagar Singh, M.L.A. (Reserve seat) Lambi
24. Shri Girdhara Singh, Transporter, Ferozepore
25. Shri Jasbir Singh, Secretary, District Congress Committee
26. Shri Kirpal Singh, Ex-President, Shiromani Gurdwara Prabandak Committee, Chak Sherewala
27. Shri Gurjit Singh, M. L.A., Muktsar
28. Shri Munshi Ram Suneja, Vice President District Congress Committee, Abohar
29. Shri Harkishan Lal, Chak Budhoke
30. Shri Nand Lal Soni, Advocate, Fazilka
31. Shri Sudershan Singh, Principal, Khalsa Malwa Higher Secondary School, Ferozepur

DISTRICT CITIZENS COUNCIL, GURDASPUR

1. Chairman .. Pt. Mohan Lal, Home Minister, Punjab
2. Convener .. Deputy Commissioner, Gurdaspur
3. Shri Bhagirath Lal, M.L.A., Pathankot, at Gurdaspur
4. Shri Satnam Singh Bajwa, M.L.A., Sri Hargobindpur, at Qadian
5. Shri Gurbux Singh, Advocate and M.L.A., Dhariwal, at Gurdaspur

DISTRICT CITIZENS' COUNCIL, GURDASPUR—*Concld.*

6. Shri Kharaiti Ram Sarin, M.L.C., Batala
7. The President, District Congress Committee, Gurdaspur
8. Shri Rattan Lal Jain, President, District Jan Sangh at Batala
9. The President, Bar Association, Gurdaspur
10. The Secretary, Soldiers Board, Gurdaspur
11. Shri Ram Singh Dutt, Village Sahuwal, district Gurdaspur
12. Shri Chanan Singh, Member , Block Samiti, Village Tughalwala, P. S. Kahnuwan, district Gurdaspur
13. Shri Waryam Singh, Ex-M.L.A, Bhagowalia, Opposite Refugees Camp, Batala
14. Shri Mela Ram Tayar, Poet at Batala
15. Shri Santokh Singh, General Secretary, District Congress Committee Village Dharowali, Police Station Dera Baba Nanak, district Gurdaspur
16. Shri Joginder Singh, Ex-M.L.A, Lodhi Nangal, Tehsil Batala district Gurdaspur
17. Shri Charanjiv Singh of Kathlaur, P.S. Narot, Jaimal Singh, district Gurdaspur
18. Ch. Guran Ditta Mall, Member, Block Samiti, Village Meghian, district Gurdaspur
19. Shri Gurdial Singh Bajwa, President, Municipal Committee, Qadian
20. Shri Sikandar Singh, Member, Block Samiti, Sri Hargobindpur
21. Shri Narinder Singh Bhuller, Batala
22. Shri Ram Singh, Municipal Commissioner, Pathankot
23. Shri Surat Singh, Member, Panchayat Samiti, Gurdaspur
24. Ch. Basant Singh, Chairman, Panchayat Samiti, Village Terhiari, tehsil Pathankot, district Gurdaspur
25. Shri Barkat Ram Mahajan, Vice-President, District Congress Committee, Gurdaspur
26. Shri Kaka Ram, Member, Block Samiti, Village Sahoura Kalan, Tehsil Pathankot, District Gurdaspur
27. Ch. Bhikham Singh, Village Bani Lodhi, Tehsil Pathankot, District Gurdaspur
28. Shri Jai Chand Ohri, Dina Nagar
29. Shri Parm Hans Nath, President, Municipal Committee, Gurdaspur
30. Shri Jagdish Chander Shukla, President, City Congress Committee, Batala

DISTRICT CITIZENS' COUNCIL, GURGAON

1. Chairman .. Shri K. L. Poswal
2. Convener .. Deputy Commissioner
3. Shri Harihar Lal Bhargava, Advocate, Gurgaon
4. Shri Babu Dayal, M.L.A., Pataudi
5. Bai Sumitra Devi, M.L.A, Rewari
6. Rao Nihal Singh, M.L.A., Jatusana
7. Shri Hira Lal, M.L.A. Ballabgarh,
8. Shri Rup Lal, Mehta, M.L.A., Palwal
9. Ch. Harikishan Singh, M.L.A., Hassanpur
10. Ch. Khurshid Ahmad, M. L. A., Nuh
11. Ch. Tayyab Hussain Khan, M. L. A., Ferozepur Jhirka
12. Ch. Net Ram, Chairman, Zila Parishad
13. President, Municipal Committee —Shri Manohar Singh Azad
14. Shri Mool Chand Maheshwari, Advocate, President, District Jan Sangh, Gurgaon
15. Master Sant Singh, Transporter, New Colony, Gurgaon
16. Capt. Sis Ram, Chairman, Block Samiti, Pataudi
17. Rao Lal Singh, Hony. Sub Registrar, Rewari
18. Ch. Suleman Khan, Village Kot Hassanpur (Nuh)
19. Hakim Ajmal Khan, Village and P. O. Shikrawa (Ferozepur Jhirka)
20. Shri Ram Chander, Chairman, Block Samiti, Sohna
21. Shri Partap Singh, Advocate, Gurgaon
22. President, Industrialists Association, Faridabad
23. Shri K. K. Sharma, Industrialist, Faridabad
24. Shri Puran Chand, New Colony, Gurgaon
25. Mrs. Shiv Nath Rai, c/o Shri Shiv Nath Rai Kohli, Advocate, Palwal.
26. Mrs. Vashisht c/o Mr. S. N. Vashisht, Advocate, Gurgaon
27. Lt. Col. Girdhari Singh, M.C. (Retd.) c/o Good Year Tyre Co., Ballabgarh
28. Rao Abhai Singh, Ex-M.L.A., Sataranwas, Rewari
29. Capt. Hari Singh of Rewari
30. Shri Raghbir Singh Kesera of Rewari

[Chief Minister]

DISTRICT CITIZENS' COMMITTEE, JULLUNDUR

1. *Chairman* .. R. B. Badri Dass, Advocate, Jullundur
2. *Convener* .. Shri Kulwant Singh, I.A.S., Deputy Commissioner, Jullundur
3. Ch. Jagat Ram, M.L.A., Village Soondh, Tehsil Nawanshehr
4. S. Dilbag Singh, M.L.A., Jullundur
5. S. Karam Singh, Kirti, M. L. A., Railway Road, Jullundur
6. Shri Yash, M. L.A., Milap Road, Jullundur
7. S. Kartar Singh Qaumi, M.L.C., Jullundur
8. Seth Satya Pal of M/s Amin Chand-Pyare Lal, Tanda Road, Jullundur
9. Shri D. D. Sehgal, Leader Engineering Works, Jullundur
10. L. Inder Sain of Master Nand Lal & Sons, Fentongunj, Jullundur
11. The President, Bar Association, Jullundur
12. The President, District Congress Committee, Jullundur
13. The President, Municipal Committee, Jullundur
14. The Chairman, Zila Parishad, Jullundur
15. Shri B. L. Kapur, Principal, Doaba College, Jullundur
16. Shri Umrao Singh, Ex-M.L.A., Advocate, Jullundur
17. Rev. Ghulam Qadir, Mission Compound, Jullundur
18. Superintendent of Police, Jullundur
19. Col. D. R. Gill, Model Town, Jullundur
20. Shri Jagjit Singh, Chairman, Block Samiti, Jullundur West
21. Shri Hazara Singh, Chairman, Block Samiti, Nakodar
22. Ch. Santa Singh of Bilga, tehsil Phillaur (P.S. Nurmahal)
23. Shri Hari Singh, Chairman, Block Samiti, Phillaur
24. Shri Mohinder Singh of Kang Khurd, tehsil Nakodar
25. Shri B. S. Bahl, Principal, D. A. V. College, Jullundur
26. Shri Amar Singh Dosanjh, Akali Patrika, Jullundur
27. Shri Hind Pal, Bansawala Bazar, Jullundur
28. Shri Hari Datt, Pleader, Jullundur
29. Principal, Layallpur Khalsa College (Shri Ram Singh), Jullundur
30. Shri Jagdish Narain, Municipal Commissioner, Basti Gazan, Jullundur City

DISTRICT CITIZENS' COUNCIL, KAPURTHALA

1. *Chairman* .. Shri Hans Raj Sharma
2. *Convener* .. Deputy Commissioner
3. Shri Milkhi Ram, Rattan, M. L. C., Kapurthala
4. Shri Balwant Singh, M.L.A., Kapurthala
5. Shri Sadhu Ram, M.P., Phagwara
6. Chairman, Zila Parishad, Kapurthala
7. Shri Pirthi Raj Kapur, President, District Congress Committee, Kapurthala
8. Brig. Jai Singh, Kapurthala
9. Shri V. N. Puri, Mohalla Paramjit Ganj, Kapurthala
10. Shri P.C. Shaida, Kapurthala
11. Jathedar Buta Singh, Kapurthala
12. Shri S. S. Khosla, President, Industrialists' Association, Kapurthala
13. Shri B. K. Sardana of Starch Factory, Phagwara
14. Shri Bhag Ram Handa, President, Municipal Committee, Phagwara
15. Shri Lachhman Singh Parmar, Chairman, Market Committee, Phagwara
16. Shri Sukhdev Raj Bali, Vice-President, D. C.C ., and M.C. Phagwara
17. Shri Pakhar Singh, President, Mandal Congress, Phagwara
18. Shri Kirpal Singh, M.A., District Convener, Bharat Sewak Samaj, Kapurthala
19. Capt. Surjan Singh of Nasirpur, Sub-Tehsil Sultanpur, district Kapurthala
20. Shri Girdhari Lal Sharma, Cycle Merchant, Kapurthala
21. Shri Sudarshan Lal Bhandari, Municipal Commissioner, Sultanpur
22. Shri Amrit Lal Jain, President, Jan Sangh, Kapurthala
23. Shri Des Raj, Advocate, Kapurthala
24. Bawa Jaswant Singh, Bombay Motors Trading Co., Kapurthala
25. Shri Shadi Ram Sud, President, Hindu Mahasabha, Kapurthala
26. Shri Jagjit Singh Bhandari, Ex-Municipal Commissioner, Kapurthala
27. Shri N. L. Sehgal, Manager, Jagatjit Cotton Textile Mills, Phagwara
28. Shri Piara Singh, Asia Electric Co., Phagwara
29. Shri Partap Chand, Vice-Chairman, Market Committee, Phagwara
30. Superintendent of Police (Shri J. S. Dulat), Kapurthala

DISTRICT CITIZENS' COUNCIL, KARNAL

1. *Chairman* .. Shri Mool Chand Jain
2. *Convener* .. Deputy Commissioner
3. Shri Chuhar Singh, M. L. A., Smalkha
4. Shri Fateh Chand Vij, M. L. A., Panipat
5. Shri Rulia Ram, M. L. A., Gharonda
6. Comrade Ram Piara, M. L. A., Karnal
7. Ch. Multan Singh, M. L. A., Butana
8. Mahashe Banarsi Dass, M. L. A., Thanesar
9. Ch. Ran Singh, M. L. A., Radaur
10. Giani Mehar Singh, Hony. Sub Registrar, Thanesar
11. Shri Rampal Singh, M. L. A., Pundri
12. Shrimati Parsanni Devi, M. L. A, and President, District Congress Committee, Rajaund
13. Shrimati Om Prabha Jain, M. L. A., Kaithal
14. Shri D. D. Puri, M. P., Abdullapur
15. Giani Bir Singh, Pehowa, Karnal
16. Pt. Madho Ram, Member, Rajya Sabha, Panipat
17. S. Gurrinder Singh of village Shamgarh (Karnal)
18. Ch. Ratti Ram, President, Municipal Committee, Karnal
19. Shri Jagjit Singh Man, Karnal
20. S. Nishan Singh, Chairman, Market Committee, Karnal
21. Shri Jasmer Singh, Shahabad
22. Shri Nand Lal, Member, Block Samiti, village Masana (Thanesar)
23. Hony. Capt. Kishan Singh of Mandhwal (Kaithal)
24. Shri Amar Nath Khanna, Chairman, Market Committee (Kaithal)
25. Shri Daya Ram of Taraori (Karnal)
26. Shri Sadhu Ram, President, Municipal Committee, Ladwa
27. Shri Hakumat Shah, Transporter, Panipat
28. Bawa Rattan Singh, Karnal Co-operative Transport, Karnal
29. Shri Vasdev Tyagi, Chairman, Block Samiti, Hathwala (Panipat)
30. Capt. Lal Singh, O. B. I. of Nissang (Karnal)

DISTRICT CITIZENS' COUNCIL, HISSAR

1. *Chairman* .. Ch. Suraj Mal
2. *Convener* .. Deputy Commissioner, Hissar
3. Shri Manphul Singh, M. L. A., Tohana
4. Shri Sita Ram Bagla, M. L. A., Sirsa
5. Shri Kesra Ram, M. L. A., Dabwali
6. Shri Hunna Mal, M. L. A., Hissar City
7. Shri Mani Ram Bagri, M. P.
8. Capt. Ranjit Singh, Village Dabra (Hissar Sadar)
9. Seth Dhani Ram, Hansi
10. Shri Amar Singh, M. L.A., village Khanda Khui, tehsil Hansi
11. Shri Chander Bhan, Ex-M.L.A., village Obra, tehsil Bhiwani (Tosham)
12. Shri Sagar Ram Gupta, M.L.A., Tosham, Bhiwani
13. Shri Prem Sukh Dass, M.L.C., Sirsa
14. Mrs. Sneh Lata, M.L.C., Model Town, Hissar
15. Shri Jasbir Singh, President, Singh Sabha, Hissar
16. Shri Ganeshi Lal Bhargava, Advocate and M.C., Hissar
17. Shri Hem Chand Jain, General Manager, Hissar Textile Mills, Hissar
18. Shri P.D. Makhria, General Manager , TIT Mills, Hissar Bhiwani
19. Shri Hari Singh of Dabra, Chairman, Zila Parishad, Hissar
20. Shri Nand Ram, President, M. C. , Hissar
21. B. Ram Krishan, Advocate, Hissar
22. Shri Sarup Singh, Nilibar Transport Co., Hissar
23. Ch. Mani Ram Bishnoi, Ex- M.L.A., Hissar
24. Shri Teja Singh Namdhari, Ex- M.L.C., Sirsa
25. Shri Risaldar Major Hony. Lt. Thakar Sukhpal Singh, village Bapora, Bhiwani, Hissar
26. Shri D. N. Sharma, Principal , D. A. V. College, Hissar
27. Ch. Sheo Karan of Chautala
28. Shri A. P. Bhargava, Anand Bhawan, Hissar
29. Jamadar Prabhu Singh, Dhiwani Khera, Hansi
30. Shri Bhagwant Singh, Chairman, Block Samiti, Village Ratia, Tatehabad, Hissar

[Chief Minister]

DISTRICT CITIZEN'S COUNCIL, HOSHIARPUR

1. *Chairman* .. Ch. Amar Singh, M. L.C., village Jalwara P.O. Panahat (Mahilpur Constituency)
2. *Convener* .. Deputy Commissioner
3. Dr. Balkrishan, M. L.A., Krishan Nagar, Hoshiarpur
4. Shri Ram Rattan, M.L.A., village Chabbewal, P.O. Bassi Kalan, tehsil Hoshiarpur
5. Shri Surinder Nath Gautam, M.L.A., village and P. O. Santokhgarh, tehsil Una
6. Giani Kartar Singh, M. L.A., Village and P.O. Tanda, tehsil Dasuya
7. Principal Ralla Ram, M. L.A., Opp. D. A. V. College, Hoshiarpur
8. Shri Roshan Lal Kuthiala, R. B. Jodha Mal Nagar, Civil Lines, Hoshiarpur
9. Professor Bhagya Chander, General Secretary, Jan Sangh, Hoshiarpur
10. Ch. Balbir Singh, Ex-M.L.A. near Shish Mahal, Hoshiarpur
11. Shri Tara Chand, President, District Congress Committee, Hoshiarpur (V. & P.O. Hajipur, tehsil Dasuya)
12. Shri Chanan Ram, Village Nangal, *Via* Mahilpur
13. Shri Daljit Singh, M.P., Nangal Township
14. Shri Madan Mohan Sud, President, Municipal Committee, Bahadarpur, Hoshiarpur
15. Mrs. Harish Bala, Guru Nanak Nagar, Hoshiarpur
16. Shrimati Krishna Devi, Chairman, Bhartya Gramin Mahila Sangh, Bazar Vakilan, Hoshiarpur
17. Shri Balbir Singh Ohri, President, City Congress Committee, Hoshiarpur
18. Rai Bikram Chand, Chairman, Block Samiti, Nurpur Bedi
19. Shri Arjan Singh, Advocate, Chairman, Block Samiti, Tanda
20. Mahant Lakshmi Dhar, Village and P. O. Dharamsal Mahantan, tehsil Una
21. Tikka Jagtar Singh Sodhi of Anandpur Sahib
22. Shri Asa Ram, Chairman, Block Samiti, Saroya, tehsil Garhshankar
23. S. Harbans Singh, Chairman, Block Samiti, Hoshiarpur II.
24. Bhagat Guran Dass, M.L.A., Model Town, Hoshiarpur
25. Major General Jai Singh, Mankotia House, Hoshiarpur
26. Shri Roshan Lal Sud, Journalist, Kacha Toba, Hoshiarpur
27. Shri Hari Singh of Bharat Sewak Samaj, Model Town, Hoshiarpur
28. Shri Jagdish Ram, Guru, President , Beopar Sabha, Gowshala Bazar, Hoshiarpur
29. Shri Mela Ram Mohindroo, President, Rosin Manufacturers' Association, near D. A. V. Higher Secondary School, Hoshiarpur
30. S. Gurbaksh Singh, Ex-M.L.C., village Kathgarh, tehsil Garhshanker, district Hoshiarpur

DISTRICT CITIZENS' COMMITTEE, LUDHIANA

1. *Chairman* .. Captain Rattan Singh, M.L.A.
2. *Convene* .. Deputy Commissioner, Ludhiana

Members

3. Shri Dina Nath Aggarwal, M.L.A., Ludhiana
4. Shri Jagir Singh Dard, M.L.A., Sahnewal
5. Shri Ajit Kumar, M.L.A., Ludhiana
6. Shri Shamsher Singh Dhandhari, M.L.A., of village Dhandhari, tehsil Ludhiana
7. Shri Harbhagwan Moudgil, Advocate, President, District Congress Committee
8. Shri Satya Pal Mittal, President, Youth Congress
9. Shri Surjan Singh, Contractor, Ludhiana
10. Shri Sitara Lal
11. Shri Lajpat Rai, Ex-M.L.A., Ludhiana
12. Shri Dhan Raj Thapar, Ludhiana
13 Shri Ram Saran Dass, Mandi Kesar Ganj, Ludhiana
14. Shri Prem Nath of Supreme Woollen Mills, Ludhiana
15. Shri Rajinder Singh of Khalsa Nirabhai Transport Company, Ludhiana
16. Shri Shiv Singh, Chairman, Market Committee, Ludhiana
17. Shri Daljit Singh, Chairman, Block Samiti, Mangat Block, village Qadian, P. O. Bhattian, tehsil and district Ludhiana
18. Dr. B.R. Bali
19. Shri Karam Singh, Chairman, Block Samiti, Samrala
20. Shri Ram Dial Singh, Ex-M.L.A., Civil Lines, Ludhiana
21. Sant Naranjan Singh of Mohi
22. Superintendent of Police, Ludhiana
23. Administrator, Municipal Committee, Ludhiana
24. Vice-President, District S. S. and A. Board, Ludhiana

DISTRICT CITIZEN'S COMMITTEE, LUDHIANA—*Concld.*

25. Mrs. Vijai Lakshmi Sharma, Kucha Attar Singh, near Clock Tower, Ludhiana
26. Mrs. Anjuna Puri, Ludhiana
27. Shri Jagdish Behal, of Pearl Hosiery Mills, Ludhiana
28. Shri Bishan Saroop Agnihotri, Ludhiana
29. Shri Isaac B. Dass, General Secretary, Indian Christian Association, Punjab
30. Bibi Harparkash Kaur, Ex-M.L.A., Sidhwan Khurd, tehsil Jagraon
31. Shri Kushwakat Singh, P.P.C. Mullanpur
32. Shri Harbhajan Singh Sohal, General Secretary, Congress Ludhiana

DISTRICT CITIZENS' COUNCIL, MOHINDERGARH

1. *Chairman* .. Major Amir Singh
2. *Convener* .. Deputy Commissioner
3. Major Chander Bhan, Narnaul
4. Banwari Lal, M.L.A., Kanina
5. Ch. Nihal Singh, M.L.A., Mohindergarh
6. Shrimati Chandrawati, M.L.A. Dadri
7. Chairman, Zila Parishad—Shri Bhoor Singh, Narnaul
8. Ex-President, M.C. Shri Banwari Lal Chhakkar
9. Shri Rajeshwar, Managing Director, Dadri Dalmia Cement Factory, Dadri
10. Shri Ram Kishan Gupta, Ex-MP., Dadri
11. Shri Ram Chander, Chairman, Block Samiti, Narnaul
12. Shr Raj Kumar Mehta, Chairman, Block Samiti, Narnaul II.
13. Shr i Amar Singh of village Dhani, Chairman, Block Samiti Dadri—I
14. Shr i Pars Ram of village Kheri Bura, Chairman, Block Samiti, Dadri—II
15. Shri Amar Singh of village Gopi, Chairman, Block Samiti, Bardha (Dadri)
16. Shri B.D. Bhardwaj, Journalist, Narnaul
17. Master Udham Singh, President, M. C. Charkhi Dadri
18. Shri Devki Nandan, President, M.C., Mohindergarh
19. Subedar Lal Singh, Ex-M.L.A., Kanina
20. Capt. Hari Singh, Narnaul
21. Ch. Sri Chand of village Sisot, Chairman, Block Samiti, Mahendergarh—II
22. Dewan Sheo Chand Rai, Ex-Hony. Magistrate, Mahendergarh
23. Shri Prabhu Dyal, Zaildar, village Nangal Drugu (Narnaul)
24. Capt. Ram Rachhpal Singh, village Kheri, Narnaul
25. Capt. Ram Chandra, village Seema, Narnaul
26. Subedar Rajinder Singh, village Bond Kalan, Dadri
27. Shri Surjan Mal, Nai Mandi, Narnaul
28. Capt. Amar Singh of village Sanjalwas (Dadri)
29. Shri Banwari Lal Mathur, President, Mandal Congress Committee, Narnaul
30. Dr. R. K. Rao, Narnaul

DISTRICT CITIZENS' COUNCIL, PATIALA

1. *Chairman* .. S. Harchand Singh, M.L.A., Patiala
2. *Convener* .. Deputy Commissioner, Patiala
3. Ram Partap Garg, M.L.A., Patiala Constituency
4. Seth Joyti Parshad, Patiala
5. Shri Gurdarshan Singh, M. L. A., Nabha
6. Shri Narinder Singh, M.L.C. and Chairman, Block Samiti, Nabha
7. Lt. Bhag Singh, M.L.A., Payal Constituency, Payal
8. S. Gian Singh Rarewala, M.L.A., Chandigarh
9. Mahant Charan Dass, Chairman, Block Samiti, Patiala
10. Shri S. B. Misra, Hindustan Wire Products, Patiala
11. Shri Harmukh Rai Modi, Patiala Flour Mills, Patiala
12. Mrs. Lila Jolly, Lehal Colony, Patiala
13. Mrs. Chopra, Headmistress, Modern Higher Secondary School, Patiala
14. Shri Om Parkash Lamba, M. C., Patiala
15. Shri Sardara Singh Kohli, M. C., Patiala
16. President, District Bar Association, Patiala
17. Dr. Sat Kapoor, President, M. C., Patiala
18. Shri Gurdip Singh Dhillon, M. C., Patiala
19. Major Dr. Khushdeva Singh, Patiala
20. Shri Bharpur Singh Dhaliwal, I.P.S. (Retd), Patiala
21. Shri Kulwant Singh Kutbanpur, Sub-Tehsil Samana (Patiala)
22. Shri Walaiti Ram Jain, President, M. C., Mandal Congress, Banur (Rajpura—Patiala)
23. Shri Bhupinder Singh Mann, village Bara, Ex-Minister, Sirhind

[Chief Minister]

DISTRICT CITIZENS' COUNCIL PATIALA—*Concld*

24. Justice Kesho Ram Passey, Chief Justice (Retd), Patiala
25. Lt.-Col. Prem Singh (Retd.) Hony. Company Commander, Home Guards, Patiala
26. Shri Harbhajan Lal, Member, P.C.C., Samana
27. Shri Amar Singh Harika, Model Town, Patiala
28. Brig. Feteh Singh, Bhupindra Road, Patiala
29. Hony. Lt. Jagir Singh, village Malbipur, Patiala
30. Brig. Dalip Singh, Near Stadium, Patiala

DISTRICT CITIZENS' COUNCIL, ROHTAK

1. *Chairman* .. Ch. Siri Chand, Advocate, Rohtak
2. *Convener* .. Deputy Commissioner
3. Ch. Manphool Singh, Chairman, Zila Parishad, Rohtak (Residential address : Advocate Jhajjar)
4. Ch. Hardwari Lal, M.L.A.
5. Ch. Chand Ram, M.L.A.
6. Ch. Mukhtiar Singh, M.L.A., Advocate, Sonepat
7. Ch. Rizaq Ram, M.L.A,, Advocate, Sonepat
8. Ch. Mange Ram, Chairman, Block Samiti, Gannaur
9. Pt. Ram Dhari Gaur, M.L.A., Gohana
10. Ch. Raj Singh Dalal, Vice-Chairman, Zila Parishad, Advocate, Rohtak
11. Dr. Mangal Sain, M.L.A., Rohtak
12. Shri Charan Singh, Chairman, Block-Samiti, Kharkhauda
13. Ch. Lehri Singh, M. P., Advocate, Rohtak
14. Ch. Sultan Singh, M.L.C. President, District Congress Committee, Rohtak
15. Seth Siri Kishan Dass, President , Municipal Committee, Rohtak
16. Shri Bishambar Dass, Atlas Cycle Factory, Sonepat
17. Shri V. P. Nanda, Rohtak-Delhi Transport Co., Rohtak
18. Professor Sher Singh, M.L.C., Rohtak
19. Shri Dev Raj Sethi, Ex-M.L.A., Rohtak
20. Ch. Ram Sarup, M.L.A., Rohtak
21. Shri Ram Dhari Balmeek, M.L.A., Rohtak
22. Shri Ram Chander Sharma, Vice-President, INTUC, Punjab
23. Ch. Risal Singh, President, Block Samiti, Kalanaur
24. Sh. Ram Partap, President, Municipal Committee, Beri
25. Capt. Puran Singh of Bahadurgarh
26. Capt. Chand Roop Singh of Loar Majra, near Bahadurgarh
27. Rao Mangli Ram, Jhajjar
28. Pt. Ratti Ram, Chairman, Block Samiti, Mundlana
29. Shri Chander Bhan Gupta, M.L.C., Advocate, Rohtak
30. Kanwar Anup Singh, Advocate, Sonepat

DISTRICT CITIZENS' COUNCIL, SANGRUR

1. *Chairman* .. S. B. Ranjit Singh
2. *Convener* .. Deputy Commissioner
3. Shri Gurbakhshish Singh, M.L.A.
4. Begum Yusuf Zaman of Malerkotla, M.L.A.
5. Shri Inder Singh, M.L.A.
6. Shri Gurdial Singh, President, District Congress Committee, Sangrur
7. Shri Ram Lal Chhahria, President, District Jan Sangh, Sangrur
8. Shri Kartar Singh Darvesh, Akali Party, Sunam
9. Shri Amar Nath Diwana, Praja Socialist Party, Sunam
10. Shri Rajinder Singh, Convener, Bharat Sewak Samaj, Sangrur
11. Shri Jagir Singh Phaguwala, Chairman, Block Samiti, Mahal Kalan
12. Shri Kulwant Rai, Chairman, Block Samiti, Lehragaga
13. Shri Mukhtiar Singh, Chairman, Block Samiti, Mahal Kalan
14. Shri Lal Singh, Kala Bula, Sub-tehsil Dhuri
15. Ch. Neki Ram, Sub-Registrar, Narwana
16. Shri Dal Singh, Sub-Registrar, Jind
17. Shri Naranjan Singh Ubha, Chairman, Block Samiti, Sunam
18. Shri Kaku Ram, President, Municipal Committee, Narwana
19. Sardar-i-Azam Lala Sita Ram, Ex-Prime Minister, Jind State, Sangrur
20. Shri Sampuran Singh Dhaula, Ex-Minister, Pepsu
21. Shri K. C. Vashishta, Advocate, Sunam
22. Major Abdul Hamid "Farhat", Malerkotla

DISTRICT CITIZENS' COUNCIL, SANGRUR—*Concld*

23. Col. Pritam Singh Ugoke
24. Jathedar Gurcharan Singh, Sunam
25. Pt. Purma Nand, President, Municipal Committee, Sangrur
26. Shri Kartar Singh, President, Bar Association, Sangrur
27. Malik Mathura Dass, village Haripore, tehsil Narwana (Sangrur)
28. Major Nirbhai Singh, Sangrur
29. Ch. Siri Niwas, Mill-Owner, Dhuri
30. S. Gurbux Singh Sibia

DISTRICT CITIZENS' COUNCIL, SIMLA

1. *Chairman* .. Shri Narinder Kumar
2. *Convener* .. Deputy Commissioner, Simla
3. Shri Gian Chand, M.L.A.
4. Mrs. Lajya Verma
5. Kanwrani Brahm Nath
6. Shri Narinder Gupta, Chairman, Zila Parishad
7. Pt. Hari Ram Sharma
8. Shri Roshan Lal, President, District Congress
9. Shri Siri Ram Bansal, Kandaghat
10. Shri Tilak Raj Sharma
11. Shri C. Balji, President, City Congress Committee
12. Shri Sham Lal Khanna, General Secretary, District Congress
13. Shri Kidar Nath Sud
14. Shri Sant Ram, Simla East
15. Shri M. L. Ahuja, Sanjauli
16. Shri Bir Singh, Ramgarhia Gazette
17. Shri Brij Lal, Balmiki Sabha
18. Shri Gurdit Singh, Akali
19. Shri Asha Ram, Youth Congress
20. Shri Hem Raj, S. D. Sabha
21. Shri N. K. Data, Bishop, Simla
22. Shri Harish Chander Galib, B. A., LL.B. Advocate
23. Chairman, Block Samiti, Simla
24. Chairman, Block Samiti, Dharampur
25. Shri A. R. Khanna, Principal, S. D. College, Simla
26. Shri Satya Parkash, Headmaster, D.A.V. Higher Secondary School, Simla

27 & 28. Two representatives of ex-servicemen

29. Dr. Gur Tek Singh, General Secretary, Indian Medical Association, Simla
30. Shri Dina Nath, INTUC.

DISTRICT CITIZENS' COUNCIL, KAGNRA

1. *Chairman* .. Bakshi Partap Singh, M.L.A.
2. *Convener* .. D. C. Kangra
3. Shri Lal Chand Prarthi, V. and P. O. Naggar
4. Shri Nok Ram, Chairman, Panchayat Samiti, Kulu
5. Raja Raghbir Singh, Seraj Constituency
6. Shri Jagdish Kaushal, Vice-Chairman, Baijnath Block Samiti
7. Shrimati Kamla Devi Sharma, General Secretary, District Congress Committee
8. Raizada Prithipaul, Village and P. O. Bir
9. Pt. Amar Nath Sharma, M.L.A. and President, D. C. C.
10. Shri Shambhu Singh, Chairman, P.S. Lambagaon
11. Shri Durga Chand, P. O. Bijapur, Tehsil Palampur
12. Shri Budhi Singh, Chairman, P.S., Kangra
13. Ch. Hari Ram, M.L.A.
14. President, Municipal Committee, Dharmsala
15. Pt. Raja Ram, Chairman, P.S., Shahpur
16. Brig Thapa
17. Wazir Kartar Singh, Chairman, P.S., Nurpur
18. Ch. Bikram Singh, Vice-Chairman, P.S., Indora
19. Shri S. P. Mahajan, President, Municipal Committee, Nurpur
20. Thakur Mehr Singh, M.L.A.
21. Shri Ghungar Ram, Chairman, P.S. , Dehra
22. Shri Nikka Ram, Sarpanch, Muhal Changar area
23. Shri Dalip Singh, Chairman, P.S., Mangwal

[Chief Minister]

DISTRICT CITIZENS, COUNCIL KANGRA—*Concld*

24. Shri Rup Singh, Phool, M.L.A.
25. Shri Prem Chand Verma, Journalist
26. Capt. Kanshi Ram, Chairman, P.S., Sujanpur
27. Major Beli Ram, Chairman, P.S., Bhoranj
28. Shri Amar Nath Vashisht, Chairman, P.S., Nadaun
29. Raja Mohinder Paul of Kutlehar
30. Capt. Dhian Singh, Village and P. O., Hamirpur

COMPLAINT FOR CORRUPTION AGAINST THE ILLAQA MAGISTRATE, KAITHAL

*2757. **Shrimati Parsani Devi.** Will the Chief Minister be pleased to state whether Government have recently received any complaints of corruption from the inhabitants of certain villages against the Illaqa Magistrate, Kaithal; if so, details thereof and the action, if any, taken thereon ?

Sardar Partap Singh Kairon : No.

ALLEGED EMBEZZLEMENT OF AMOUNT OUT OF NATIONAL DEFENCE FUND COLLECTED BY THE ILLAQA MAGISTRATE, KAITHAL, DISTRICT KARNAL

*2758. **Shrimati Parsani Devi :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the total amount of National Defence Fund so far collected by the Illaqa Magistrate, Kaithal, district Karnal;

(b) whether Government have recently received any complaint against the said Magistrate regarding the alleged embezzlement of some amount of the National Defence Fund Collection; if so, the action taken thereon ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Rs. 22,676.62 nP.

(b) No.

CHEMICAL INDUSTRIES IN FARUKH NAGAR, DISTRICT GURGAON

*2350. **Shri Babu Dayal Sharma :** Will the Chief Minister be pleased to state whether Government is considering any proposal to establish Chemical Industries in the Farukh Nagar area, district Gurgaon; if so, the time by which the same is likely to materialise ?

Sardar Partap Singh Kairon : There is no such proposal.

REVIVAL OF SALT INDUSTRY IN FARUKH NAGAR, DISTRICT GURGAON

*2351. **Shri Babu Dayal Sharma :** Will the Chief Minister be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to revive the salt Industry in Farukh Nagar area, district Gurgaon; if so, the time by which it is likely to be implemented ?

Sardar Partap Singh Kairon : Attempts made in the past have not yielded any fruitful result as the water is reported to contain low percentage of sodium chloride. Samples of the water from different wells in the area,

are again being sent to the Salt Commissioner, Government of India. It is premature to say whether it would be profitable and economical to work these wells for production of salt. No time-limit can, therefore, be fixed for the maturity of this scheme.

GOODS BOOKED BY FABRICATED FIRMS TO BOGUS FIRMS THROUGH GOODS TRANSPORT SERVICES

***2534. Shri Babu Dayal Sharma :** Will the Chief Minister be pleased to state whether Government are aware of the fact that goods are booked by fabricated firms to bogus firms through Goods Transport Services to evade the sales tax; if so, the action, if any, taken or proposed to be taken by the Government in this respect and the results so achieved ?

Shri Ram Saran Chand Mital (Excise , Taxation and Capital Minister): Yes, necessary steps have beeen taken to check the activities of the tax evaders. (a) For this purpose Enforcement staff has been appointed in the Excise and Taxation Department at the headquarters and the Divisional headquarters. (b) Sales Tax Check Barriers have also been established at Rai, Bahadurgarh,Najafgarh Road (Bahadurgarh) and Kharkhauda in the Rohtak District and Yamuna Nagar in the Ambala District to check evasion of sales-tax on goods imported from other States and *vice versa.*

As a result of these detections an additional demand of Rs. 2,52,151.52 has been created during 9 months of the financial year 1962-63.

INDUSTRIAL CONCERNS BLACK-LISTED DURING 1962

***2613. Shri Mangal Sein :** Will the Chief Minister be pleased to state whether any Industrial concerns were black-listed in the State as a result of checking done by the Magistrates during the year 1962; if so, their number together with penalty, if any, imposed upon the defaulters ?

Sardar Partap Singh Kairon : It is not in the public interest to disclose the information.

SETTING UP INDUSTRIAL AREA IN ROHTAK

***2614. Shri Mangal Sein :** Will the Chief Minister be pleased to state —

(a) the date by which industrial area is proposed to be set up in Rohtak together with the number of factories proposed to be installed there ;

(b) the details of the facilities proposed to be afforded to the industrialists setting up industries there ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Government have no scheme to set up an industrial area at Rohtak: However, an Industrial Estate comprising 50 work sheds will be set up there during the year 1963-64.

(b) In the proposed Industrial Estate, Government will provide factory sheds on rent and also arrange for the supply of electricity and water.

SETTING UP INDUSTRIAL ESTATE AT VILLAGE TALWANDI CHAUDHRIAN, DISTRICT KAPURTHALA

*2732. **Sardar Balwant Singh :** Will the Chief Minister be pleased to state whether any Rural Industrial Estate has been sanctioned for village Talwandi Chaudhrian, district Kapurthala; if so, the time by which construction thereof is likely to be started ?

Sardar Partap Singh Kairon : Yes; construction work will be started in 1963-64.

DEVELOPMENT OF INDUSTRIES IN DISTRICT KARNAL

*2759. **Shrimati Parsani Devi :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the details of the schemes for the development of Industries being implemented at present in district Karnal ;

(b) the names of the places where the said schemes are being implemented;

(c) the estimated amount of expenditure likely to be incurred on each of the said schemes?

Sardar Partap Singh Kairon : (a), (b) and (c) A statement giving the requisite information is as under :—

STATEMENT

The details of the schemes for the Development of Industries being implemented at present in district Karnal	The names of the places where the schemes are being implemented	The estimated amount of expenditure likely to be incurred on each of the schemes during 1962-63
(a)	(b)	(c)
		Rs.
1. Training Centre in Druggets making	.. Panipat	15,640
2. Training Centre for Duree and Khes making	.. State Orphanage, Madhuban	11,080
3. Women Home Craft Training Centre	.. Gharaunda Block	7,880
4. Women Home Craft Training Centre	.. Panipat Block	6,710
5. Experimental Weaving Centre in the Housing Colony at Panipat	.. Panipat	15,000
6. Calendering plant for cotton Goods	.. Panipat	4,830
7. Government Woollen Industry Development Centre	.. Panipat	1,19,200
8. Rural Industrial Development Centre	.. Kaithal	58,000
9. Rural Artisans Training Centre	.. Kaithal	1,20,000
10. Establishment of departmental-owned mulberry plantation (Bush and Tree)	.. Panipat	12,960
11. (i) Fruit Preservation Demonstration Party (ii) Service-cum-Common Facility Workshop (in retanning and finishing of leather)	.. Shahabad	11,000

	(a)	(b)	(c)
			Rs.
12.	Service-cum-Common Facility Workshop (in re-tanning and finishing leather)	.. Pundri	33,700
13.	Ditto	.. Gharaunda	28,500
14.	(i) Leather Goods Demonstration Party (ii) Weaving Demonstration Party	.. Karnal	14,600
15.	Tanning-cum-Flaying Demonstration Party	.. Guhla	10,000
16.	Pottery Demonstration Party	.. Ladwa	10,000
17.	Hosiery Demonstration Party	.. Rajaund	14,000
18.	(i) Blacksmithy Demonstration Party (ii) Shoe-making Demonstration Party	.. Kaithal	17,990
19.	Pottery Demonstration Party	.. Panipat	10,000
20.	Blacksmithy Demonstration Party	.. Madlauda	15,500
21.	Foot-wear Training Centre	.. Nilokheri Block	9,660
22.	Leather Goods Tanning and Flaying Centre	.. Karnal Block, Karnal	12,200
23.	Foot-wear Making Training Centre	.. Shahbad Block	9,400
24.	Soap-making Training Centre	.. Nilokheri Block	6,070
25.	Soap-making Training Centre	.. Gharaunda Block	6,440
26.	Leather Tanning and Flaying Centre	.. Ahmadpur, Shahbad Block	11,940
27.	Quality-Marking Centre for Furnishing Fabrics at Panipat (Plan and Non-Plan)	.. Panipat	14,555
28.	Setting up of production units in After-Care Home in the State (Madhuban, Karnal)	.. Madhuban	2,278
29.	Schemes regarding credit facilities for the development of Small-scale Industries including the Industrial Co-operatives	The whole Loans ..	2,79,000
		.. District Subsidies ..	8,500

SINGLE-TEACHER PRIMARY SCHOOLS

***2163. Pandit Mohan Lal Datta**: Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether there are any primary schools in the State where there is only one teacher for four or five classes; if so, the number of such schools, district-wise;

(b) the number of boys and girls at present in each such school;

(c) the number of schools where there are only two teachers for five classes;

(d) the steps, if any, proposed to be taken by Government to improve the condition of such schools by providing requisite number of teachers therein ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) and (b) Yes. The requisite information is given in the statements laid on the Table of the House.

(c) 5,515.

(d) The norm for providing teachers in Primary Schools is to allow one teacher for an enrolment of sixty and an additional teacher for every additional enrolment of 50 or part thereof.

A survey has been carried out to staff all Primary Schools according to this norm and adjustments are being made to provide the requireed number of teachers in these schools.

[Chief Minister]

Statement showing the number of Single Teacher Schools districtwise

S. No.	Name of District		Total No. of Single Teacher Primary Schools
1.	Ludhiana	..	88
2.	Kangra	..	139
3.	Jullundur	..	81
4.	Amritsar	..	142
5.	Gurdaspur	..	86
6.	Ferozepur	..	279
7.	Kapurthala	..	18
8.	Hoshiarpur	..	69
9.	Ambala	..	421
10.	Hissar	..	406
11.	Karnal	..	349
12.	Rohtak	..	37
13.	Gurgaon	..	248
14.	Sangrur	..	95
15.	Patiala	..	253
16.	Mohindergarh	..	144
17.	Bhatinda	..	124

Statement showing the names of Single Teacher (Boys) Primary Schools and their enrolment (Ludhiana District)

S. No.	Name of School			Total Enrolment
1	2			3
1.	Government Primary School,	Baunkar	..	34
2.	Ditto	Baura	..	25
3.	Ditto	Dholanwal	..	33
4.	Ditto	Bhama Kalan	..	63
5.	Ditto	Hajaur	..	37
6.	Ditto	Kiriafghana	..	37
7.	Ditto	Jassowal	..	44
8.	Ditto	Chakli	..	32
9.	Ditto	Gurugarh	..	37
10.	Ditto	Manewal	..	44
11.	Ditto	Dhande	..	46
12.	Ditto	Baliawal	..	59
13.	Ditto	Talwara	..	51
14.	Ditto	Ayali Khurd	..	50
15.	Ditto	Malikpur Bet	..	63
16.	Ditto	Budel	..	35
17.	Ditto	Chhokar	..	35
18.	Ditto	Jugiana	..	52
19.	Ditto	Katani Khurd	..	71
20.	Ditto	Bir Sahnewal	..	28
21.	Ditto	Shahzad	..	53
22.	Ditto	Barwali	..	52
23.	Ditto	Purba	..	69
24.	Ditto	Ajaud	..	61
25.	Ditto	Bhangal	..	43
26.	Ditto	Papraudi	..	119
27.	Ditto	Mahaun	..	53
28.	Ditto	Dyalpura	..	66
29.	Ditto	Mutton	..	48
30.	Ditto	Kalowal	..	80
31.	Ditto	Gagra	..	68
32.	Ditto	Ismailpura	..	29
33.	Ditto	Mal-Majra	..	73
34.	Ditto	Gaurala	..	55
35.	Ditto	Kamma	..	38

1	2			3
36.	Government Primary School,	Roopa	..	51
37.	Ditto	Malikpur	..	61
38.	Ditto	Bilaspur	..	75
39.	Ditto	Bhamian	..	59
40.	Ditto	Dholewal	..	43
41.	Ditto	Damheri	..	69
42.	Ditto	Jatana Nicha	..	55
43.	Ditto	Khirnian	..	55
44.	Ditto	Manderan	..	35
45.	Ditto	Masurpur	..	75
46.	Ditto	Maheshpura	..	57
47.	Ditto	Shamspur	..	56
48.	Ditto	Sohavi	..	69
49.	Ditto	Saidpura	..	65
50.	Ditto	Thikriwal	..	55
51.	Ditto	Udalpur	..	28
52.	Ditto	Bassowal	..	43
53.	Ditto	Bhamipura	..	45
54.	Ditto	Bir	..	50
55.	Ditto	Rubbob Nichi	..	53
56.	Ditto	Rausiana	..	56
57.	Ditto	Timberwal	..	47
58.	Ditto	Dhode	..	28
59.	Ditto	Bhainigujjran	..	28
60.	Ditto	Kiri	..	66
61.	Ditto	Madarpura	..	33
62.	Ditto	Ghamnewal	..	60
63.	Ditto	Ranke	..	50
64.	Ditto	Talwara	..	48
65.	Ditto	Walipur	..	41
66.	Ditto	Mehraban	..	31

Statement showing the names of Single Teacher (Girls) Primary Schools and their enrolment (Ludhiana District)

S. No.	Name of the School			Total Enrolment
1.	Government Girls Primary School,	Patti Multani	..	39
2.	Ditto	Daud Unchi	..	44
3.	Ditto	Bhaure	..	61
4.	Ditto	Bholewal	..	51
5.	Ditto	Bhagwanpura	..	41
6.	Ditto	Dhaula	..	31
7.	Ditto	Rawat	..	7
8.	Ditto	Malakpur Bet	..	51
9.	Ditto	Machhian Kalan	..	68
10.	Ditto	Malewal	..	61
11.	Ditto	Adiana	..	52
12.	Ditto	Ghumana	..	35
13.	Ditto	Hadian	..	36
14.	Ditto	Meblon	..	52
15.	Ditto	Mithewal	..	37
16.	Ditto	Sherian	..	50
17.	Ditto	Gazipur	..	36
18.	Ditto	Bhattian	..	60
19.	Ditto	Harion Khurd	..	65
20.	Ditto	Jhar Sahib	..	48
21.	Ditto	Mohanmajra	..	58
22.	Ditto	Ganduan	..	53

[Chief Minister]

Statement showing the names of Single Teacher (Boys) Primary Schools and their enrolment (Kangra District)

S.No.	Name of the School			Total Enrolment
1	2			3
1.	Government Primary School,	Nahlian	..	72
2.	Ditto	Tip	..	67
3.	Ditto	Luhna	..	67
4.	Ditto	Sirikot	..	27
5.	Ditto	Kanon	..	44
6.	Ditto	Rewar	..	50
7.	Ditto	Kartah	..	50
8.	Ditto	Shilli (Janja)	..	81
9.	Ditto	Tunon	..	37
10.	Ditto	Koll	..	44
11.	Ditto	Sharohi	..	33
12.	Ditto	Kushwa	..	29
13.	Ditto	Sool	..	29
14.	Ditto	Pangan	..	47
15.	Ditto	Bran	..	50
16.	Ditto	Khokhan	..	34
17.	Ditto	Jia	..	33
18.	Ditto	Palohan	..	40
19.	Ditto	Vashishat	..	47
20.	Ditto	Sajla	..	25
21.	Ditto	Shallang	..	40
22.	Ditto	Karal	..	33
23.	Ditto	Biasar	..	45
24.	Ditto	Malana	..	..
25.	Ditto	Pini	..	62
26.	Ditto	Bhalad	..	31
27.	Ditto	Kandore	..	67
28.	Ditto	Milkh	..	32
29.	Ditto	Mamoon Gurchal	..	34
30.	Ditto	Khel	..	37
31.	Ditto	Minjgran	..	39
32.	Ditto	Thore	..	30
33.	Ditto	Baduhi	..	61
34.	Ditto	Nadli	..	30
35.	Ditto	Bhattu	..	33
36.	Ditto	Thatti	..	35
37.	Ditto	Sawar	..	44
38.	Ditto	Bara Banghal	..	24
39.	Ditto	Ghai	..	55
40.	Ditto	Kareri	..	24
41.	Ditto	Majra	..	19
42.	Ditto	Kathgarh	..	43
43.	Ditto	Riali	..	30
44.	Ditto	Sunlet	..	42
45.	Ditto	Salhera	..	58

Statement showing the names of the Single Teacher Girls Primary Schools and their enrolment (Kangra District)

S.No.	Name of the School			Total Enrolment
1	2			3
1.	Government Girls Primary School,	Dulli	..	25
2.	Ditto	Oader	..	81
3.	Ditto	Uperla Lanj	..	48
4.	Ditto	Veerta	..	49
5.	Ditto	Ballah	..	28
6.	Ditto	Dehraian	..	46
7.	Ditto	Rachhialu	..	26
8.	Ditto	Puhara	..	22
9.	Ditto	Lapiana	..	43

1	2			3
10.	Govt. Girls Primary School	Taatru	..	42
11.	Ditto	Makroti	..	52
12.	Ditto	Lahri	..	28
13.	Ditto	Khaparnal	..	31
14.	Ditto	Kalaid	..	50
15.	Ditto	Makroli	..	42
16.	Ditto	Thakardwara	..	63
17.	Ditto	Nangal	..	73
18.	Ditto	Balla	..	31
19.	Ditto	Baro Jhikla	..	42
20.	Ditto	Madholi	..	36
21.	Ditto	Harha	..	58
22.	Ditto	Jakhara	..	40
23.	Ditto	Garh	..	40
24.	Ditto	Bassa	..	43
25.	Ditto	Kardial	..	52
26.	Ditto	Lakhanpur	..	41
27.	Ditto	Sanjwan	..	29
28.	Ditto	Mohar	..	37
29.	Ditto	Badroha	..	29
30.	Ditto	Adhwani	..	32
31.	Ditto	Harchamukha	..	36
32.	Ditto	Sadangal	..	47
33.	Ditto	Aloh	..	42
34.	Ditto	Kohli	..	32
35.	Ditto	Majhin	..	45
36.	Ditto	Darang	..	30
37.	Ditto	Charhana	..	59
38.	Ditto	Jhonka Ratial	..	36
39.	Ditto	Maniala	..	33
40.	Ditto	Dogh	..	44
41.	Ditto	Sard Bami	..	37
42.	Ditto	Uper Panjral	..	66
43.	Ditto	Pong Dam	..	21
44.	Ditto	Koi	..	39
45.	Ditto	Sandu	..	42
46.	Ditto	Khadni Sasar	..	41
47.	Ditto	Patnaun	..	96
48.	Ditto	Ghirtheri	..	28
49.	Ditto	Dhanpur	..	45
50.	Ditto	Chhonti	..	41
51.	Ditto	Jwin	...	54
52.	Ditto	Charara	..	50
53.	Ditto	Khanoli	..	47
54.	Ditto	Chamiari	...	42
55.	Ditto	Bawal	..	50
56.	Ditto	Nalwari	..	51
57.	Ditto	Tanoh	..	91
58.	Ditto	Nalwin	..	35
59.	Ditto	Saidon	..	47
60.	Ditto	Deogran	..	39
61.	Ditto	Lawai	..	30
62.	Ditto	Kharti	..	36
63.	Ditto	Uschar	..	30
64.	Ditto	Lot	..	30
65.	Ditto	Latiala	..	39
66.	Ditto	Balehar	..	31
67.	Ditto	Ganehar	..	78
68.	Ditto	Kholi	..	73
69.	Ditto	Sidhpur Sarkari	..	40
70.	Ditto	Chaluhi	..	28
71.	Ditto	Chanchari	..	36
72.	Ditto	Nagar Gabli	..	62
73.	Ditto	Jaind	..	34
74.	Ditto	Garh Jamula	..	52

[Chief Minister]

1	2		3
75.	Government Girls Pry. School, Touru	..	31
76.	Ditto Netur	..	50
77.	Ditto Kural	..	58
78.	Ditto Ranisidhpur	..	66
79.	Ditto Balbhuriah	..	34
80.	Ditto Drug	..	50
81.	Ditto Farehar	..	30
82.	Ditto Pira	..	35
83.	Ditto Laungu	..	24
84.	Ditto Ladoh	..	49
85.	Ditto Khalogi	..	50
86.	Ditto Hallan	..	38
87.	Ditto Kishtanu	..	36
88.	Ditto Bhamian	..	60
89.	Ditto Nagothi	..	35
90.	Ditto Saran	..	26
91.	Ditto Namharg	..	42
92.	Ditto Deem	..	29
93.	Ditto Bhumter Kothi	..	36
94.	Ditto Naraingarh Kothi	..	31

Statement showing the names of the Single Teacher Boys Primary Schools and their Enrolment (Jullundur District)

Sr.No	Name of the School		Total Enrolment
1	2		3
1.	Government Primary School, Kot Sadiq	..	27
2.	Ditto Gona Chak	..	28
3.	Ditto Melhi	..	46
4.	Ditto Gobindpur	..	62
5.	Ditto Lidder Khurd	..	75
6.	Ditto Matfalloo	..	64
7.	Ditto Ladian	..	58
8.	Ditto Nanu Mazara	..	42
9.	Ditto Nilowal	..	40
10.	Ditto Behloor Kalan	..	41
11.	Ditto Shahbazpur	..	59
12.	Ditto Jako Pur Khurd	..	45
13.	Ditto Bara Jodh Singh	..	33
14.	Ditto Bara Jagir	..	57
15.	Ditto Issewal	..	35
16.	Ditto Saidupur Kotla	..	46
17.	Ditto Raiwal Bet	..	46
18.	Ditto Sarangwal	..	42
19.	Ditto Patto Kalan	..	35
20.	Ditto Baqa Pur (Girls)	..	50
21.	Ditto Kakar Kalan	..	30
22.	Ditto Jagan Pur	..	34
23.	Ditto Dhambuli	..	56
24.	Ditto Ferozepur	..	53
25.	Ditto Rajgomal	..	34
26.	Ditto Bikka	..	60
27.	Ditto Mothadda Khurd	..	58
28.	Ditto Chak Kalal	..	37
29.	Ditto Gujjar Pur	..	44
30.	Ditto Ladian	..	43
31.	Ditto Hari Pur	..	43
32.	Ditto Rauli	..	30
33.	Ditto Kanya Hussaini	..	32
34.	Ditto Singh Pur	..	50
35.	Ditto Dianat Pur	..	47

1		2		3
36.	Ditto	Dianat Pur	..	56
37.	Ditto	Jalpota	..	53
38.	Ditto	Chand Pur	..	40
39.	Ditto	Chittewani	..	56
40.	Ditto	Lambri	..	56
41.	Ditto	Khun Khun	..	35
42.	Ditto	Mianwal Maulvian	..	84
43.	Ditto	Sal Kalan	..	74
44.	Ditto	Sothran	..	64
45.	Ditto	Ali pur	..	67
46.	Ditto	Rehman pur	..	63
47.	Ditto	Jakko Pur Kalan	..	54
48.	Ditto	Lidder Kalan	..	75
49.	Ditto	Karyana	..	54
50.	Ditto	Sangowal	..	56
51.	Ditto	Tarkhan Mazara	..	56
52.	Ditto	Gujjar Pur	..	60
53.	Ditto	Munna	..	89
54.	Ditto	Pandori Jagir	..	71
55.	Ditto	Thamman Wal	..	52
56.	Ditto	Choqawan	..	52
57.	Ditto	Sadh Pur	..	46
58.	Ditto	Hussain Pur	..	77
59.	Ditto	Kasu Pur	..	56
60.	Ditto	Khoj Pur	..	56
61.	Ditto	Sangowal	..	70
62.	Ditto	Mazara	..	74
63.	Ditto	Gahloor	..	61

Statement showing the names of the Single Teacher Girls Primary Schools and their enrolment (Jullundur District)

S.No.	Name of the School			Total Enrolmen
1.	Government Girls Primary School,	Jallowal	..	59
2.	Ditto	Ghug	..	50
3.	Ditto	Charar	..	47
4.	Ditto	Nari Naketan	..	25
5.	Ditto	Baloki	..	69
6.	Ditto	Khanpur Rajputan	..	42
7.	Ditto	Madhepur	..	43
8.	Ditto	Seechewal	..	80
9.	Ditto	Seham	..	80
10.	Ditto	Saidpur	..	84
11.	Ditto	Chaita	..	50
12.	Ditto	Gorsian Nihal	..	39
13.	Ditto	Cheema Kalan	..	45
14.	Ditto	Gohawar	..	61
15.	Ditto	Kang Aryan	..	30
16.	Ditto	Bhaini	..	56
17.	Ditto	Sagnewal	..	52

Statement showing the names of the Single Teacher Boys Primary Schools and their enrolment (Amritsar District)

Sr.No.	Name of the School			Total Enrolment
1	2			3
1.	Government Primary School,	Kotli Amb	..	77
2.	Ditto	Wanja Wala	..	70
3.	Ditto	Gorala	..	78
4.	Ditto	Kalu Mahal	..	100
5.	Ditto	Abu Siad	..	86

[Chief Minister]

1	2		3
6.	Government Primary School, Karyal	..	77
7.	Ditto Mohleke	..	70
8.	Ditto Dag Dogran	..	70
9.	Ditto Bhindi Aulakh	..	103
10.	Ditto Jafar Kot	..	74
11.	Ditto Jairam Kot	..	100
12.	Ditto Asan	..	65
13.	Ditto Kho Wali	..	72
14.	Ditto Bathu Chak	..	41
15.	Ditto Narain Garh	..	42
16.	Ditto Sarja	..	51
17.	Ditto Jaspal	..	59
18.	Ditto Rana Kalan	..	71
19.	Ditto Bodhel Kiri	..	37
20.	Ditto Saqianwali	..	76
21.	Ditto Rakh Dinewal	..	74
22.	Ditto Loharka Khurd	..	40
23.	Ditto Tathi	..	33
24.	Ditto Preet Nagar	..	44
25.	Ditto Kamaske	..	38
26.	Ditto Madhuke	..	70
27.	Ditto Ranian	..	51
28.	Ditto Chak Bhandori	..	69
29.	Ditto Dhariwal	..	54
30.	Ditto Kambowal	..	65
31.	Ditto Gharinda	..	36
32.	Ditto Achint Kot	..	26
33.	Ditto Lawan	..	59
34.	Ditto Kirl Garh	..	74
35.	Ditto Hoshiar Nagar	..	71
36.	Ditto Nathu Pura	..	56
37.	Ditto Daoke	..	40
38.	Ditto Chahal	...	67
39.	Ditto Genri	..	31
40.	Ditto Bhaini Rajputan	..	53
41.	Ditto Chapa	..	44
42.	Ditto Mahru Malian	..	34
43.	Ditto Havelian	..	45
44.	Ditto Singh pura	..	66
45.	Ditto Sidhwan	..	76
46.	Ditto Chhicherwal	...	77
47.	Ditto Sugge	..	62
48.	Ditto Begepur	..	29
49.	Ditto Wan	..	33
50.	Ditto Burj	..	56
51.	Ditto Borhwala	..	40
52.	Ditto Chak Kalam Kalan	..	32
53.	Ditto Ranewali	..	56
54.	Ditto Takapur	..	45
55.	Ditto Behla	..	89
56.	Ditto Bhuregil	...	46
57.	Ditto Chak Sikender	..	42
58.	Ditto Ram Rauni	..	32
59.	Ditto Teja Singh wala	..	67
60.	Ditto Nathu Pur Dhatal	..	33
61.	Ditto Ali Pur	...	30
62.	Ditto Ratoke	..	60
63.	Ditto Burj Phola	..	53
64.	Ditto Kirian	..	53
65.	Ditto Gajjal	..	44
66.	Ditto Maneke	..	44
67.	Ditto Bhangala	..	54
68.	Ditto Jand	..	54
69.	Ditto Talwandi Suba Singh	..	60

1	2		3
70.	Government Primary School, Talwandi Masada Singh	..	52
71.	Ditto Kaleke	..	62
72.	Ditto Sangwan	..	92
73.	Ditto Nadra	..	70
74.	Ditto Tung	..	50
75.	Ditto Chak Mughal	..	33
76.	Ditto Dode Sodian	..	63
77.	Ditto Virum	..	34
78.	Ditto Mari Goharsingh	..	24
79.	Ditto Chela	..	37
80.	Ditto Kale	..	55
81.	Ditto Daliri	..	42
82.	Ditto Mari Udhoke	..	60
83.	Ditto Havelian	..	57
84.	Ditto Fatehpur	..	67
85.	Ditto Amarkot	..	24
86.	Ditto Madher Mathrabhagi	..	67
87.	Ditto Thathi Jaimal Singh	..	38
88.	Ditto Mastgarh	..	60
89.	Ditto Chak Bamba	..	36
90.	Ditto Khaba Rajputan	..	87
91.	Ditto Durgapur	..	62
92.	Ditto Jalianwala	..	61
93.	Ditto Dhing Nangal	..	58
94.	Ditto Dadian	..	50
95.	Ditto Supariwind	..	29
96.	Ditto Marari Khurd	..	89
97.	Ditto Jethu Nangal	..	60

Statement showing the names of the Single-Teacher Girls Primary Schools and their enrolment (Amritsar District)

Sr.No.	Name of the School		Total Enrolment
1	2		3
1.	Government Girls Primary School, Mandiala	..	39
2.	Ditto Kotli Mian Khan	..	51
3.	Ditto Hamidpur	..	45
4.	Ditto Beoli	..	76
5.	Ditto Awan Lakha Singh	..	56
6.	Ditto Ebilwal	..	45
7.	Ditto Kaler	..	76
8.	Ditto Rodala	..	42
9.	Ditto Sandhra	..	66
10.	Ditto Tatle	..	49
11.	Ditto Mean	..	43
12.	Ditto Kalas	..	52
13.	Ditto Kamalwala	..	43
14.	Ditto Bangla Rai	..	38
15.	Ditto Bhani Mesa Singh	..	21
16.	Ditto Rasulpur	..	54
17.	Ditto Kairon Nangal	..	46
18.	Ditto Jajjiani	..	64
19.	Ditto Buda Teh	..	56
20.	Ditto Talwandi Ghuman	..	74
21.	Ditto Joneke	..	78
22.	Ditto Malmohni	..	75
23.	Ditto Kambo	..	39
24.	Ditto Kanwan	..	45
25.	Ditto Kalhwan	..	76
26.	Ditto Chander No. 1	..	82
27.	Ditto Mehmud Pur	..	30
28.	Ditto Badadpur	..	24
29.	Ditto Gum Rahi	..	17
30.	Ditto Dhungai	..	33
31.	Ditto Malakpur	..	24

[Chief Minister]

1	2			3
32.	Government Girls Primary School,	Nangal Sahiwal	..	27
33.	Ditto	Dhurian	..	52
34.	Ditto	Bharewal	..	50
35.	Ditto	Kuralian	..	53
36.	Ditto	Ibrahimpur	..	41
37.	Ditto	Khanowal	..	44
38.	Ditto	Singoke	..	37
39.	Ditto	Paj Grahinawala	..	29
40.	Ditto	Galib	..	47
41.	Ditto	Kotli Korotana	..	29
42.	Ditto	Kot Gubux	..	45
43.	Ditto	Gore Nangal	..	68
44.	Ditto	Maidi Kalan	..	36
45.	Ditto	Hashampur	..	22

Statement showing the names of the Single-Teacher Boys Primary Schools and their enrolment (Gurdaspur District)

Sr. No.	Name of the School			Total enrolment
1.	Primary School,	Ladhubhana	..	50
2.	Ditto	Viro Nangal	..	55
3.	Ditto	Hombowal	..	45
4.	Ditto	Dogar Mohesh	..	50
5.	Ditto	Totley	..	50
6.	Ditto	Kohar	..	60
7.	Ditto	Kotli Bhan Singh	..	46
8.	Ditto	Malik Pur	..	76
9.	Ditto	Pharwal	..	31
10.	Ditto	Akhrota	..	46
11.	Ditto	Makhan Pur	..	17
12.	Ditto	Abadan	..	31
13.	Ditto	Bhabbar	..	44
14.	Ditto	Doongh	..	38
15.	Ditto	Dakhaniwali	..	25
16.	Ditto	Haryal	..	37
17.	Ditto	Kalehnu	..	31
18.	Ditto	Lanjera	..	32
19.	Ditto	Tika Sural	..	29
20.	Ditto	Thara Upperwala	..	60
21.	Ditto	Hallar	..	51
22.	Ditto	Pangoli	..	46
23.	Ditto	Trehti	..	37
24.	Ditto	Bohar Wadala	..	37
25.	Ditto	Chandu Wadala	..	33
26.	Ditto	Nahar Pur Khada	..	59
27.	Ditto	Vinjwan	..	69
29.	Ditto	Allar Pindi	..	48
29.	Ditto	Tahar Pur	..	31
30.	Ditto	Bayar	--	27

Statement showing the names of the Single-Teacher Girls Primary Schools and their enrolment

(Gurdaspur District)

Sr.No.	Name of the School			Total enrolment
1.	Government Girls Primary School,	Aima Gujran	..	65
2.	Ditto	Bhadrali	..	40
3.	Ditto	Gobindsar	..	93
4.	Ditto	Jhako Lahri	..	50
5.	Ditto	Kolian	..	94
6.	Ditto	Mastpur	..	63
7.	Ditto	Mera Kalan	..	43
8.	Ditto	Mangial	..	62
9.	Ditto	Kathlaur	..	32
10.	Ditto	Sherpur	..	96
11.	Ditto	Bakshiwal	..	48
12.	Ditto	Jagowal	..	47
13.	Ditto	Naranwali	..	55
14.	Ditto	Purowal Jattan	..	85
15.	Ditto	Johal Nangal	..	75
16.	Ditto	Waraich	..	87
17.	Ditto	Kalu Sohal	..	54
18.	Ditto	Kotli Shahpur	..	42
19.	Ditto	Salimpur Arayan	..	42
20.	Ditto	Qila Desa Singh	..	87
21.	Ditto	Shakar Machian	..	57
22.	Ditto	Ram Pur	..	40
23.	Ditto	Ransinka Talla	..	72
24.	Ditto	Shampur	..	82
25.	Ditto	Dala Chak	..	60
26.	Ditto	Kotla Nawab	..	49
27.	Ditto	Matwan	..	79
28.	Ditto	Barnala	..	72
29.	Ditto	Nano Nangal	..	50
30.	Ditto	Jattuwal	..	89
31.	Ditto	Kot Bhalla	..	32
32.	Ditto	Rai Pur	..	106
33.	Ditto	Sodhana	..	99
34.	Ditto	Doburji near Marara	..	52
35.	Ditto	Mami Chak Ranga	..	71
36.	Ditto	Allowal	..	40
37.	Ditto	Chhina	..	77
38.	Ditto	Bhani Khadar	..	70
39.	Ditto	Jaito Sarja	..	98
40.	Ditto	Nangal Butter	..	140
41.	Ditto	Purian Khurd	..	82
42.	Ditto	Ballerwal	..	74
43.	Ditto	Bariar	..	60
44.	Ditto	Sandhwan Kalan	..	45
45.	Ditto	Somrai	..	62
46.	Ditto	Mandiala	..	38
47.	Ditto	Sangher	..	34
48.	Ditto	Athotharwan	..	47
49.	Ditto	Chhatwal	..	47
50.	Ditto	Andoi	..	48
51.	Ditto	Abadgarh	..	70
52.	Ditto	Azizpur	..	84
53.	Ditto	Dhar Khurd	..	57
54.	Ditto	Barsudal	..	27
55.	Ditto	Gurnui	..	31
56.	Ditto	Darkhua Bangla	..	57

[Chief Minister]

Statement showing the names of the Single-Teacher Boys Primary Schools and their enrolment (Ferozepur District)

Sr. No.	Name of the School		Total enrolment
1	2		3
1.	Government Primary School,	Theri Bhai ..	60
2.	Ditto	Bahu Jatri ..	40
3.	Ditto	Sheikh ..	68
4.	Ditto	Smagh ..	59
5.	Ditto	Nangal ..	108
6.	Ditto	Mohkam Arian ..	62
7.	Ditto	Lamochar ..	29
8.	Ditto	Sohna Sander ..	61
9.	Ditto	Bhabra ..	28
10.	Ditto	Bauz ..	44
11.	Ditto	Trobri ..	39
12.	Ditto	Singhewala ..	40
13.	Ditto	Chak Dumal ..	45
14.	Ditto	Houze Khas ..	55
15.	Ditto	Khuranj ..	15
16.	Ditto	Attari ..	52
17.	Ditto	Katora ..	30
18.	Ditto	Kamal Bodra ..	16
19.	Ditto	Aliwal ..	35
20.	Ditto	Rukne Wala ..	50
21.	Ditto	Assal ..	47
22.	Ditto	Rajji Wala ..	55
23.	Ditto	Palla Mehga ..	67
24.	Ditto	Langiana ..	33
25.	Ditto	Malu Wala ..	30
26.	Ditto	Game Wala ..	55
27.	Ditto	Dhira Pattra ..	40
28.	Ditto	Mohre Wala ..	32
29.	Ditto	Naurangke Lails ..	29
30.	Ditto	Naurang Ke Syal ..	38
31.	Ditto	Satya Wala ..	55
32.	Ditto	Janer ..	70
33.	Ditto	Shah Din Wala ..	25
34.	Ditto	Kaku Wala ..	30
35.	Ditto	Karian Pehlwan ..	49
36.	Ditto	Jham Ke ..	19
37.	Ditto	Wareh Sardarwala ..	71
38.	Ditto	Wanjo ke ..	30
39.	Ditto	Khadoor ..	60
40.	Ditto	Ali Pure ..	53
41.	Ditto	Asaf Wala ..	35
42.	Ditto	Manu Chehal ..	45
43.	Ditto	Hamid Wala Uttar ..	53
44.	Ditto	Hamid Wala Hittar ..	44
45.	Ditto	Passarian ..	33
46.	Ditto	Boola ..	25
47.	Ditto	Talwandi Nipalan ..	53
48.	Ditto	Rode Wala Jalleh Wala ..	44
49.	Ditto	Patti Tej ..	47
50.	Ditto	Kher Pur ..	36
51.	Ditto	Ram Garh ..	22
52.	Ditto	Kangan Khera ..	48
53.	Ditto	Bhullar Wala ..	42
54.	Ditto	Fattu Khera ..	65
55.	Ditto	Bhange Wala ..	35
56.	Ditto	Bura Gujjar ..	39
57.	Ditto	Mahan Badar ..	27
58.	Ditto	Madrasa ..	60
59.	Ditto	Ch. Sadar Wala ..	41
60.	Ditto	Ch. Mukand Singh Wala ..	25
61.	Ditto	Dode Wali ..	59

1	2		3
62.	Government Primary School, Ratta Wali	..	47
63.	Ditto Jando Ke	..	43
64.	Ditto Jagat Singh Wala	..	30
65.	Ditto Jasseana	..	29
66.	Ditto Lande Rode	..	41
67.	Ditto Matle Wala	..	61
68.	Ditto Sakkan Wali	..	49
69.	Ditto Takhat Millana	..	46
70.	Ditto Attar Bankandai	..	40
71.	Ditto Munnan	..	67
72.	Ditto Mallu Wala Bania	..	39
73.	Ditto Ram Garh	..	43
74.	Ditto Ratual Bet	..	44
75.	Ditto Sukher Wala	..	66
76.	Ditto Vernala	..	27
77.	Ditto Sodhi Wala	..	57
78.	Ditto Ratul Rahi	..	55
79.	Ditto Mansoor Wal	..	68
80.	Ditto Lehra Rohi	..	75
81.	Ditto Nile Wala	..	41
82.	Ditto Khosa Dal Singh	..	44
83.	Ditto Peehe Wali	..	28
84.	Ditto Bhuian Wala	..	64
85.	Ditto Badni Gulab Singh	..	24
86.	Ditto Bhalla	..	40
87.	Ditto Chugatte Wala	..	59
88.	Ditto Hakumat Singh Wala	..	35
89.	Ditto Ittan Wali	..	68
90.	Ditto Jamiat Pure Dheru	..	44
91.	Ditto Kullguri	..	65
92.	Ditto Karmiti	..	26
93.	Ditto Machhi Wala Kumagar	..	59
94.	Ditto Uggoke	..	45
95.	Ditto Thaman Wala	..	43
96.	Ditto Kahan Singh Wala	..	74
97.	Ditto Rattian	..	36
98.	Ditto Jaffar Wala	..	29
99.	Ditto Jas Purre	..	20
100.	Ditto Mubarkpure	..	42
101.	Ditto Bahdar Wala	..	31
102.	Ditto Ferozewala Boda	..	22
103.	Ditto Sanghla	..	38
104.	Ditto Bahoo Pure	..	40
105.	Ditto Bahadar Wala	..	44
106.	Ditto Kanian Khas	..	54
107.	Ditto Tota Singh Wala	..	54
108.	Ditto Lehra Bet	..	40
109.	Ditto Waras Wala Jattan	..	32
110.	Ditto Munj Wala	..	36
111.	Ditto Malle Wala	..	44
112.	Ditto Maste Walla	..	34
113.	Ditto Behak Gujjran	..	44
114.	Ditto Fateh Ullah Shah	..	26
115.	Ditto Mandi Jamal	..	21
116.	Ditto Buraj Mohd Shah	..	24
117.	Ditto Mandi Chiri Marran	..	30
118.	Ditto Ghumira	..	48
119.	Ditto Bareke	..	50
120.	Ditto Suba Jadid	..	41
121.	Ditto Piru Wala	..	51
122.	Ditto Husan Dhut	..	57

[Chief Minister]

1		2		3
123.	Government Primary School,	Hussan Shah Wala	..	64
124.	Ditto	Lakhmi Ke	..	36
125.	Ditto	Jodh Pure	..	23
126.	Ditto	Killi	..	39
127.	Ditto	Saido Ke Naul	..	50
128.	Ditto	Rao Ke Hittar	..	60
129.	Ditto	Mattar Uttar	..	24
130.	Ditto	Chak Kande Shah	..	15
131.	Ditto	Sharin Wala	..	25
132.	Ditto	Toor	...	33
133.	Ditto	Jamma Rakhia	..	23
134.	Ditto	Raja Rai	..	22
135.	Ditto	Theh Gujjar	..	39
136.	Ditto	Jhoke Mohra	..	23
137.	Ditto	Dod	..	34
138.	Ditto	Tara Singh Wala	..	12
139.	Ditto	Pir Ke Khangarh	..	50
140.	Ditto	Doburje	..	30
141.	Ditto	Abdul Shah	..	43
142.	Ditto	Mohd. Amira	..	41
143.	Ditto	Muthiana Wali	..	59
144.	Ditto	Jhangar	..	66
145.	Ditto	Khan Wala	..	41
146.	Ditto	Korian Wala	..	74
147.	Ditto	Kikar Wala Rupa	..	28
148.	Ditto	Jourkei	..	46
149.	Ditto	Abdul Khalique	..	64
150.	Ditto	Theh Kalendar	..	56
151.	Ditto	Khew Wali	..	57
152.	Ditto	Chahelan Wali	..	75
153.	Ditto	Ojgan Wali	..	61
154.	Ditto	Pharawan Wala	..	65
155.	Ditto	Budh Singh Wala	..	66
156.	Ditto	Data	..	127
157.	Ditto	Kanwan	..	24
158.	Ditto	Tatare Wala	..	61
159.	Ditto	Thooth Garh	..	48
160.	Ditto	Rosan Wala	..	49
161.	Ditto	Kot Mohd. Khan	..	18
162.	Ditto	Daya Kalan	..	57
163.	Ditto	Jindre	..	53
164.	Ditto	Basti Kosar Singh	..	38
165.	Ditto	Mohan Ke Uttar	..	123
166.	Ditto	Kesar Singh Wala	..	74
167.	Ditto	Mohni Wala	..	64
168.	Ditto	Lalchian	..	61
169.	Ditto	Mare Kalan	..	94
170.	Ditto	Pir Ke Uttar	..	32
171.	Ditto	Sawah Wala	...	51
172.	Ditto	Boor Wala	..	48
173.	Ditto	Burian Wala	..	70
174.	Ditto	Fateh Garh Gehri	..	39
175.	Ditto	Jand Wala	..	58
176.	Ditto	Jawahre Wala	..	53
177.	Ditto	Roran Wali	..	62
178.	Ditto	Boola Rai	..	49
179.	Ditto	Saide Ke Mohan	..	50
180.	Ditto	Chhange Kalan	..	50
181.	Ditto	Khere Ke Uttar	..	44
182.	Ditto	Sawai Bai	..	56
183.	Ditto	Bawa Punja Grian	..	44
184.	Ditto	Jamal Garh	..	50

1	2		3
185.	Government Primary School, Hadana	..	35
186.	Ditto Kutti	..	69
187.	Ditto Thetherian Wala	..	39
188.	Ditto Jhari Wala	..	59
189.	Ditto Barke	..	49
190.	Ditto Daulat Pure	..	39
191.	Ditto Walait Shah Wala	..	35
192.	Ditto Dhanna Sahid	..	54
193.	Ditto Hardasa	..	124
194.	Ditto Sada Singh Wala	..	51

Statement showing the names of the Single-Teacher Girls Primary Schools and their enrolment (Ferozepur District)

Sr.No.	Name of the School		Total enrolment
1	2		3
1.	Government Girls Primary School, Bhure Khurd	..	53
2.	Ditto Dulleke Takthuwala	..	55
3.	Ditto Sulla	..	60
4.	Ditto Chah Surjit Singh	..	62
5.	Ditto Gulam Patra	..	44
6.	Ditto Basti Karar Singh	..	48
7.	Ditto Nanak Pura	..	42
8.	Ditto Waghewala	..	58
9.	Ditto Chak Hunga Uttar	..	29
10.	Ditto Allike	..	51
11.	Ditto Allewala	..	32
12.	Ditto Chak Bhangewala	..	53
13.	Ditto Faridewala	..	55
14.	Ditto Gulamewala	..	42
15.	Ditto Hamid Wala	..	39
16.	Ditto Jiwan Bhedi	..	22
17.	Ditto Kamad Wala	..	58
18.	Ditto Lakha Bhedi	..	29
19.	Ditto Gododu	..	28
20.	Ditto Ratta Khera (PW)	..	37
21.	Ditto Ratta Khera (BK)	..	47
22.	Ditto Mohkam Wala	..	43
23.	Ditto Ilmewala	..	32
24.	Ditto Chak Dhab Wala	..	70
25.	Ditto Jhugian Gulab Singh	..	23
26.	Ditto Dhani Gulam Rasul	..	22
27.	Ditto Jarki Aunianwali	..	43
28.	Ditto Rajanwali	..	37
29.	Ditto Ram Sra	..	48
30.	Ditto Dhani Mandla	..	48
31.	Ditto Lakhowali	..	68
32.	Ditto Chak Singhewala	..	48
33.	Ditto Arni Wala	..	61
34.	Ditto Chak Manewala	..	48
35.	Ditto Chak Paniwala	..	54
36.	Ditto Chak Budoke	..	48
37.	Ditto Maujewala	..	63
38.	Ditto Chak Bazida	..	21
39.	Ditto Bhani Chirag	..	66
40.	Ditto Chak Palliwala	..	49
41.	Ditto Ram Kot	..	89
42.	Ditto Ratti Puran	..	27
43.	Ditto Ranish Kalan	..	65
44.	Ditto Ranish Khurd	..	73
45.	Ditto Patto Didar Singh	..	32

[Chief Minister]

1	2		3
46.	Government Girls Primary School, Bir Badhni	..	38
47.	Ditto Chotian Thoba	..	39
48.	Ditto Chotian Khurd	..	52
49.	Ditto Modhan Wali	..	41
50.	Ditto Chhota Ghar	..	73
51.	Ditto Kora Khurd	..	59
52.	Ditto Kaito Khosa	..	43
53.	Ditto Attari	..	38
54.	Ditto Bankhandi	..	37
55.	Ditto Basti Khushal Singh	..	41
56.	Ditto Basti Butewali	..	41
57.	Ditto Chabba	..	84
58.	Ditto Hamidwala Hittar	..	28
59.	Ditto Jaura	..	42
60.	Ditto Jhita	..	27
61.	Ditto Killi Bodla	..	52
62.	Ditto Katora	..	61
63.	Ditto Mankianwali	..	36
64.	Ditto Mihian Wala Khurd	..	42
65.	Ditto Sherpur Takhtupura	..	40
66.	Ditto Wara Mansul Wala	..	44
67.	Ditto Basti Karim Baksh	..	53
68.	Ditto Changa Khurd	..	40
69.	Ditto Maujgarh	..	44
70.	Ditto Nurpur	..	49
71.	Ditto Attari	..	27
72.	Ditto Baja Mudhar	..	43
73.	Ditto Chak Bir Sarkar	..	38
74.	Ditto Chak Gandha Singh	..	45
75.	Ditto Jani Sar	..	31
76.	Ditto Randhwa	..	27
77.	Ditto Smagh	..	55
78.	Ditto Village Bariwala	..	65
79.	Ditto Baghwanpura	..	62
80.	Ditto Karam Garh	..	51
81.	Ditto Landewala	..	98
82.	Ditto Bahania	..	80
83.	Ditto Channo	..	91
84.	Ditto Jhumba Bhai	..	52
85.	Ditto Baba Sibian	..	...

Statement showing the names of the Single-Teacher Boys and Girls Primary Schools and the enrolment (District Kapurthala)

Sr.No.	Name of the School		Total enrolmen
1.	Suwal	..	45
2.	Saidulapur	..	39
3.	Chak Patti	..	32
4.	Karamjit Pur	..	43
5.	Tooti	..	53
6.	Harnampur	..	38
7.	Sheikhmonga	..	72
8.	Ghanike	..	32
9.	Dehlanwala	..	45
10.	Murar	..	66
11.	Dogranwala	..	29
12.	Hassowal	..	30
13.	Manbdkola	..	58
14.	Bajigar Basti	..	26
15.	Hambowal	..	48
16.	Bhago Budha	..	31
17.	Amarjitpur	..	45
18.	Chanawindi	..	37

Statement showing the names of the Single-Teacher Boys Primary Schools and their enrolment (Hoshiarpur District)

Sr. No.	Name of the School			Total enrolment
1.	Government Primary School,	Behram	..	66
2.	Ditto	Badowal	..	79
3.	Ditto	Nalhoti	..	47
4.	Ditto	Bhadauri	..	73
5.	Ditto	Nangal Kalan	..	73
6.	Ditto	Alehar	..	19
7.	Ditto	Chowar	..	55
8.	Ditto	Spauri	..	72
9.	Ditto	Paleh	..	65
10.	Ditto	Kawar Chann	..	40
11.	Ditto	Chak Gujjran	..	50
12.	Ditto	Chak Sadu	..	69
13.	Ditto	Dallewal	..	41
14.	Ditto	Phulahi	..	63
15.	Ditto	Sherpur Khemm	..	55
16.	Ditto	Sajjan	..	38
17.	Ditto	Patiari	..	63
18.	Ditto	Dhadiala	..	80
19.	Ditto	Jhaj	..	63
20.	Ditto	Rahimpur	..	65
21.	Ditto	Teuri	..	43
22.	Ditto	Handwal	..	69
23.	Ditto	Abiana	..	99
24.	Ditto	Garhbagha	..	34
25.	Ditto	Haripur	..	68
26.	Ditto	Kalowal	..	52

Statement showing the names of the Single-Teacher Girls Primary Schools and their enrolment (Hoshiarpur District)

Sr. No.	Name of the School			Total enrolment
1	2			3
1.	Government Girls Primary School,	Kukowal	..	50
2.	Ditto	Mahil Battohian	..	51
3.	Ditto	Panam	..	100
4.	Ditto	Allipur	..	63
5.	Ditto	Jassowal	..	106
6.	Ditto	Menolian	..	103
7.	Ditto	Saidpur	..	53
8.	Ditto	Bharatpur Jattan	..	44
9.	Ditto	Akliana	..	52
10.	Ditto	Kukar Mazara	..	62
11.	Ditto	Mangopur	..	40
12.	Ditto	Phirni Mazra	..	63
13.	Ditto	Siekhowal	..	56
14.	Ditto	Sudha Mazra	..	64
15.	Ditto	Bari Khad	..	70
16.	Ditto	Jawar	..	76
17.	Ditto	Mather Khurd	..	29
18.	Ditto	Tethra	..	49
19.	Ditto	Mullanwal	..	81
20.	Ditto	Bhoja Naringarh	..	106
21.	Ditto	Taggar Kalan	..	65
22.	Ditto	Bariah	..	68
23.	Ditto	Ghag Bosoa	..	74
24.	Ditto	Jamsher Chathial	..	151
25.	Ditto	Rauli	..	76
26.	Ditto	Chhotewal	..	110
27.	Ditto	Kirat Pur	..	45

[Chief Minister]

1	2			3
28.	Government Girls Primary School,	Sarthali	..	105
29.	Ditto	Madanpur	..	64
30.	Ditto	Raisari	..	63
31.	Ditto	Benewal	..	85
32.	Ditto	Bhallour	..	88
33.	Ditto	Sainsowal	..	48
34.	Ditto	Dhaul	..	64
35.	Ditto	Kalar	..	57
36.	Ditto	Nari	..	77
37.	Ditto	Niela	..	39
38.	Ditto	Olida	..	60
39.	Ditto	Dhar Gujra	..	64
40.	Ditto	Marula	..	65
41.	Ditto	Sakinderpur	..	65
42.	Ditto	Jharang	..	91
43.	Ditto	Mehar Bhatoli	..	56

Statement showing the names of the Single-Teacher Boys Primary Schools and their enrolment (Ambala District)

Sr. No.	Name of the School			Total enrolment
1	2			3
1.	Government Primary School,	Dhangdenri	..	45
2.	Ditto	Kaleran	..	61
3.	Ditto	Main Majra	..	39
4.	Ditto	Baroli	..	66
5.	Ditto	Sogta	..	42
6.	Ditto	Qurhanpur	..	56
7.	Ditto	Ismailpur Ambala Cantt.	..	71
8	Ditto	Fazilpur	..	59
9.	Ditto	Malwa	..	34
10.	Ditto	Behlolpur	..	42
11.	Ditto	Dhurkhera	..	48
12.	Ditto	Ladana	..	62
13.	Ditto	Sakron	..	46
14.	Ditto	Mardon Sahib	..	40
15.	Ditto	Dhurala	..	50
16.	Ditto	Dhanaura	..	40
17.	Ditto	Lakhnaur Sahib Nalagarh West	..	54
18.	Ditto	Bhautauli Kalan	...	38
19.	Ditto	Bilan Walli	..	32
20.	Ditto	Bhud	..	43
21.	Ditto	Burrain	..	38
22.	Ditto	Badhokri	..	66
23.	Ditto	Bheon Kheri	..	34
24.	Ditto	Chander	..	42
25.	Ditto	Dharampur	..	55
26.	Ditto	Deso Majra	..	28
27.	Ditto	Dal Chhamli	..	52
28.	Ditto	Tandu	..	27
29.	Ditto	Jabhakar	..	38
30.	Ditto	Jai Majra	..	50
31.	Ditto	Jhar Majra	...	46
32.	Ditto	Kaundi	..	22
33.	Ditto	Lagala Ghat	..	64
34.	Ditto	Makhna Majra	..	42
35.	Ditto	Malpur	..	21
36.	Ditto	Manlog Kalan	..	40
37.	Ditto	Mehri Plassi	..	36
38.	Ditto	Mandiar Pur	..	26

1		2		3
39.	Government Primary School,	Mehmla	..	25
40.	Ditto	Matooli	..	21
41.	Ditto	Manowal	..	44
42.	Ditto	Rampur Bassowal	..	75
43.	Ditto	Soona Badkhoa	..	12
44.	Ditto	Saur	..	56
45.	Ditto	Thana	..	41
46.	Ditto	Aryan Wala	..	36
47.	Ditto	Bihta	..	75
48.	Ditto	Rampur Haryan	..	52
49.	Ditto	Manglor	..	42
50.	Ditto	Pipliwala	..	38
51.	Ditto	Kalhgarh	..	37
52.	Ditto	Dhanaura	..	42
53.	Ditto	Salempur	..	19
54.	Ditto	Arnoli	..	78
55.	Ditto	Sankheran	..	52
56.	Ditto	Mianpur	..	49
57.	Ditto	Papni Kalan	..	54
58.	Ditto	Malikpur Mana Singh Kharar	..	32
59.	Ditto	Bathlana	..	72
60.	Ditto	Mogni	..	43
61.	Ditto	Raipur Khurd	..	49
62.	Ditto	Siaon	..	32
63.	Ditto	Thari	..	35
64.	Ditto	Shaikhu Majra	..	37
65.	Ditto	Khuni Majra	..	53
66.	Ditto	Chhapar Chiri	..	47
67.	Ditto	Takhti	..	24
68.	Ditto	Sambalkhi	..	68
69.	Ditto	Rurka	..	42
70.	Ditto	Bhererri	..	46
71.	Ditto	Attawa	..	46
72.	Ditto	Krasan	..	68
73.	Ditto	Dhianpura	..	66
74.	Ditto	Chatauli	..	63
75.	Ditto	Fatehgarh	..	44
76.	Ditto	Lohargarh	..	27
77.	Ditto	Tarapur	..	23
78.	Ditto	Mirzapur	..	22
79.	Ditto		..	53
80.	Ditto	Mansala	..	47
81.	Ditto	Jainti Majri	..	37
82.	Ditto	Dhakoran	..	62
83.	Ditto	Palheri	..	83
84.	Ditto	Saras Garh	..	21
85.	Ditto	Sarakpur	..	50
86.	Ditto	Malahpur	..	18
87.	Ditto	Gaganpur	..	31
88.	Ditto	Dubli	..	27
89.	Ditto	Kansa Pur	..	6
90.	Ditto	Salapur	..	33
91.	Ditto	Mitab Dhan Cotan	..	30
92.	Ditto	Kasrila	..	32
93.	Ditto	Sahana	..	38
94.	Ditto	Sehla	..	47
95.	Ditto	Dhanaura	..	21
96.	Ditto	Dhakaula	..	25
97.	Ditto	Paplana	..	21
98.	Ditto	Nagla	..	17
99.	Ditto	Ramgarh	..	34
100.	Ditto	Uplana	..	60

[Chief Minister]

1	2		3
101.	Government Primary School, Salaura	..	65
102.	Ditto Gobindpura	..	46
103.	Ditto Akalgarh	..	51
104.	Ditto Brehman Majra	..	68
105.	Ditto Kakraon	..	47
106.	Ditto Ratanpura	..	56
107.	Ditto Dulchi Majra	..	68
108.	Ditto Allowal	..	43
109.	Ditto Naggal	..	61
110.	Ditto Lohgarh	..	85
111.	Ditto Dandi	..	50
112.	Ditto Mianpur Hamdi	..	31
113.	Ditto Prithipur	..	52
114.	Ditto Bhunga Attari	..	69
115.	Ditto Bhawal	..	47
116.	Ditto Manak Majra	..	68
117.	Ditto Kheri	..	60
118.	Ditto Bardar	..	23
119.	Ditto Shiampura	..	70
120.	Ditto Bhudabrora	..	44
121.	Ditto Majri Jattan	..	31
122.	Ditto Laddal	..	37
123.	Ditto Kattli	..	69
124.	Ditto Kamalpur	..	40
125.	Ditto Gandhon Kalan	..	66
126.	Ditto Dekwala	..	40
127.	Ditto Gosan	..	68
128.	Ditto Bindrakh	..	42
129.	Ditto Bhaddal	..	56
130.	Ditto Bhoglan	..	27
131.	Ditto Samphalpur	..	81
132.	Ditto Kunjal Jattan	..	67
133.	Ditto Hafizpur	..	71
134.	Ditto Bakar Pur	..	51
135.	Ditto Kait	..	71
136.	Ditto Panjupur	..	63
137.	Ditto Shadipur	..	71
138.	Ditto Haripur	..	47
139.	Ditto Kamalpur	..	64
140.	Ditto Dusani	..	64
141.	Ditto Rattanpura	..	74
142.	Ditto Tighra	..	45
143.	Ditto Goglan	..	60
144.	Ditto Tole Majra	..	55
145.	Ditto Dharak Kalan	..	83
146.	Ditto Dhakali	..	66
147.	Ditto Sumbal Majra	..	51
149.	Ditto Bharatpur	..	41
150.	Ditto Mahj Pur	..	37
151.	Ditto Gobindgarh	..	34
152.	Ditto Balachaur	..	91
153.	Ditto Rai Pur Danoli	..	49
154.	Ditto Dharampur	..	52
155.	Ditto Tajewal	..	57
156.	Ditto Kalesar	..	23
157.	Ditto Bhurkalan	..	22
158.	Ditto Khizri	..	43
159.	Ditto Mujafat Kalan	..	58
160.	Ditto Dheemon	..	68
161.	Ditto Karkansli	..	32
162.	Ditto Rampur Khadar	..	29

1	2		3
163.	Government Primary School,	Jaidhri ..	38
164.	Ditto	Lakar ..	43
165.	Ditto	Yakubpur ..	43
166.	Ditto	Shehzadpur Farm ..	27
167.	Ditto	Kail ..	49
168.	Ditto	Gobindpur ..	77
169.	Ditto	Hangoli ..	51
170.	Ditto	Lavana ..	66
171.	Ditto	Lahour Colony, Jagadhri ..	40
172.	Ditto	Sultanpur ..	53
173.	Ditto	Bhatauli ..	48
174.	Ditto	Dadu Majra ..	78
175.	Ditto	Kharak Mangoli ..	21
176.	Ditto	Naya Gaon ..	59
177.	Ditto	Nada ..	54
178.	Ditto	Rampur ..	39
179.	Ditto	Dewan Wala ..	36
180.	Ditto	Nanakpur ..	53
181.	Ditto	Majri Jattan ..	43
182.	Ditto	Nada Sahib ..	38
183.	Ditto	Koena ..	45
184.	Ditto	Bakhshiwala ..	70
185.	Ditto	Baddiwala ..	64
186.	Ditto	Nathnalpur ..	61
187.	Ditto	Mankheri ..	56
188.	Ditto	Santpur ..	45
189.	Ditto	Sheikhupur ..	90
190.	Ditto	Assarpur ..	64
191.	Ditto	Ferozepur ..	43
192.	Ditto	Gopal Pur ..	
193.	Ditto	Marauli Khurd ..	60
194.	Ditto	Todarpur ..	26
195.	Ditto	Sandhari Majra ..	24
196.	Ditto	Kaleran ..	35
197.	Ditto	Rauni Kalan ..	20
198.	Ditto	Chalaki ..	27
199.	Ditto	Rurkiheran ..	34
200.	Ditto	Bhurri ..	45
201.	Ditto	Dhanaura ..	33
202.	Ditto	Polliwala ..	40
203.	Ditto	Khanpur Rajputan ..	69
204.	Ditto	Mianpur ..	67
205.	Ditto	Sangrani ..	28
206.	Ditto	Nagon ..	77
207.	Ditto	Harbhon ..	76
208.	Ditto	Manhera ..	55
209.	Ditto	Rasaul ..	43
210.	Ditto	Fazilpur ..	20
211.	Ditto	Sabhapur ..	60
212.	Ditto	Mirzapur ..	42
213.	Ditto	Ismailpur ..	46
214.	Ditto	Ratauli ..	42
215.	Ditto	Salola ..	48
216.	Ditto	Rajauli ..	69
217.	Ditto	Panjeton ..	45
218.	Ditto	Shikar Pura ..	48
219.	Ditto	Lakhroli ..	63
220.	Ditto	Lal pur ..	62
221.	Ditto	Todar Pur ..	30
222.	Ditto	Kotla ..	29
223.	Ditto	Toka Sahib ..	23
224.	Ditto	Rampur Aryan ..	46
225.	Ditto	Chhajji Majra ..	

[Chief Minister]

1	2		3
226.	Government Primary School, Nagla Nanku	..	51
227.	Ditto Gharauli	..	71
228.	Ditto Natwal	...	67
229.	Ditto Tasrauli	..	23
230.	Ditto Tirlokpur	..	39
231.	Ditto Teepra	..	25
232.	Ditto Bhuria	..	26
233.	Ditto Jaloli	..	72
234.	Ditto Kauri	..	70
235.	Ditto Shamtoo	...	80
236.	Ditto Sukhdershanpur	..	51
237.	Ditto Nagal Mogi Nand	..	47
238.	Ditto Dandlaur	..	34
239.	Ditto Rampur Thandon	..	65
240.	Ditto Badhaur	..	69
241.	Ditto Piarwala	..	34
242.	Ditto Hangoli	..	67
243.	Ditto Baldwala	..	20
244.	Ditto Badagarh	..	79
245.	Ditto Baddi Bassi	..	81
246.	Ditto Mukandpur	..	36
247.	Ditto Residpur	..	39
248.	Ditto Kahori Khurd	..	70
249.	Ditto Tharwa	..	60
250.	Ditto Khet Purali	..	46
251.	Ditto Kotti	..	26
252.	Ditto Bhagwanpur	..	81
253.	Ditto Bataur	..	77
254.	Ditto Plasra	..	22
255.	Ditto Thattar	..	29
256.	Ditto Baddu	..	35
257.	Ditto Dhanna	..	34
258.	Ditto Doli	..	22
259.	Ditto Gujar Hati	..	46
260.	Ditto Gunah	...	
261.	Ditto Datwal	..	61
262.	Ditto Janon	..	8
263.	Ditto Kohu	..	23
264.	Ditto Kundloo	..	30
265.	Ditto Kwarian	..	34
266.	Ditto Khillian	..	49
267.	Ditto Kashmir Pur	..	
268.	Ditto Lonas	..	24
269.	Ditto Lohar Ghat	..	33
270.	Ditto Majra	..	45
271.	Ditto Mittian	..	55
272.	Ditto Malhani	..	18
273.	Ditto Nagal	..	56
274.	Ditto Nawan Gram	..	54
275.	Ditto Nand	..	52
276.	Ditto Pali	..	62
277.	Ditto Ratwali	..	43
278.	Ditto Sai	..	41
279.	Ditto Ghurshali	...	47
280.	Ditto Jathia Devi	...	29
281.	Ditto Kashmal Kapani	..	25
282.	Ditto Shanola Ghat	..	50
283.	Ditto Chaba	..	46
284.	Ditto Guma	..	35
285.	Ditto Basha	..	33
286.	Ditto Kadaur	..	29
287.	Ditto Kaithli Ghat	..	36

1	2		3
288.	Government Primary School,	Thari	27
289.	Ditto	Batol	26
290.	Ditto	Phont	35
291.	Ditto	Chirat	23
292.	Ditto	Doom	27
293.	Ditto	Kaina	
294.	Ditto	Bino	25
295.	Ditto	Ghantee	24
296.	Ditto	Kolhog	23
297.	Ditto	Kwarag	27
298.	Ditto	Sakari	22
299.	Ditto	Tundal	22
300.	Ditto	Danghel	
301.	Ditto	Hinnder	15
302.	Ditto	Karog	13
303.	Ditto	Rahed	49
304.	Ditto	Shanoo	13
305.	Ditto	Chanog	19
306.	Ditto	Rugra	22
307.	Ditto	Satrol	45
308.	Ditto	Syri Ghat	35
309.	Ditto	Amlota	33
310.	Ditto	Basar	33
311.	Ditto	Bhoj Magar	28
312.	Ditto	Dangri	22
313.	Ditto	Ganawal	17
314.	Ditto	Pratha	57
315.	Ditto	Dhar	28
316.	Ditto	Haripur	26
317.	Ditto	Jagat Khana	37
318.	Ditto	Jaunaji	31
319.	Ditto	Kanah	33
320.	Ditto	Kunjara	27
321.	Ditto	Majhol	28
322.	Ditto	Pata	36
323.	Ditto	Kathon	44
324.	Ditto	Ghai Ghat	51

Statement showing the names of the Single-Teacher Girls Primary Schools and their enrolment (District Ambala)

Sr. No.	Name of the School		Total enrolment
1	2		3
1.	Government Girls Primary School,	Nangal Bhagga	58
2.	Ditto	Kothi Kangi	27
3.	Ditto	Janoul	40
4.	Ditto	Jalrot	55
5.	Ditto	Sairy	23
6.	Ditto	Marjourli	25
7.	Ditto	Sheraghat	45
8.	Ditto	Bamotli	36
9.	Ditto	Vakne	31
10.	Ditto	Bhastri	34
11.	Ditto	Gatogra	33
12.	Ditto	Shemsour	51
13.	Ditto	Sarbanera	61
14.	Ditto	Mohli	28
15.	Ditto	Entheth	40
16.	Ditto	Gharachi	34
17.	Ditto	Dugri	34
18.	Ditto	Karwauali	40

[Chief Minister]

1	2		3
19.	Government Girls Primary School, Souri	..	15
20.	Ditto Bassi Saler	..	15
21.	Ditto Makosal	..	50
22.	Ditto Poola	..	27
23.	Ditto Kaka Kalan	..	26
24.	Ditto Sadhopur	..	38
25.	Ditto Rampur Gujran	..	32
26.	Ditto Dhanoula	..	60
27.	Ditto Gadram Bara	..	53
28.	Ditto Kakhanpur	..	35
29.	Ditto Kasla	..	24
30.	Ditto Kumar Hatli	..	15
31.	Ditto Biyala	...	24
32.	Ditto Rashidpur	..	33
33.	Ditto Sultanpur	..	77
34.	Ditto Bakounta	..	36
35.	Ditto Barouli	..	55
36.	Ditto Nilipur	..	67
37.	Ditto Ganeshpur	..	22
38.	Ditto Tibbi	..	38
39.	Ditto Manglour	..	57
40.	Ditto Dharle Naggal	..	18
41.	Ditto Salhour	..	19
42.	Ditto Thapli	..	17
43.	Ditto Budha Khera	..	42
44.	Ditto Kherwali	..	45
45.	Ditto Qazampur	..	22
46.	Ditto Thaska	..	44
47.	Ditto Mandhar	...	33
48.	Ditto Kularpur	..	73
49.	Ditto Kakkar Kundla	..	37
50.	Ditto Galori	..	52
51.	Ditto Rukheri	..	44
52.	Ditto Brahman Majra	..	58
53.	Ditto Dhurali	..	42
54.	Ditto Segti	..	32
55.	Ditto Souti	..	42
56.	Ditto Galonli	..	58
57.	Ditto Ghasettpur	..	59
58.	Ditto Pharouli	..	64
59.	Ditto Ram Garh	..	72
60.	Ditto Gagan Meri	..	46
61.	Ditto Govind Garh	..	38
62.	Ditto Memo Majra	..	48
63.	Ditto Ugara	..	72
64.	Ditto Mote Majra	..	44
65.	Ditto Tangal	..	47
66.	Ditto Rajpura	..	67
67.	Ditto Tajak Pur	..	71
68.	Ditto Daulat Pur	..	45
69.	Ditto Garhi Gosain	..	70
70.	Ditto Bhojpur	..	40
71.	Ditto Tigri	..	48
72.	Ditto Majri Tapu	..	39
73.	Ditto Gormbibipur	..	40
74.	Ditto Khera Brahmana	..	65
75.	Ditto Makarbpur	..	40
76.	Ditto Khadri	..	45
77.	Ditto Kanalsi	..	38
78.	Ditto Bhilpur	..	26
79.	Ditto Khillanwali	..	32

1	2			3
80.	Government Girls Primary School,	Khanpur	..	52
81.	Ditto	Tibb Rayan	..	46
82.	Ditto	Dusara	..	22
83.	Ditto	Shahzadwala	..	27
84.	Ditto	Said pur	..	70
85.	Ditto	Mehrampur	..	49
86.	Ditto	Gobind Garh	..	56
87.	Ditto	Sangat Pur	..	42
88.	Ditto	Saleempur	..	41
89.	Ditto	Kala Majra	..	51
90.	Ditto	Mohri	..	72
91.	Ditto	Pattran	..	43
92.	Ditto	Manakpur Sheri	..	46
93.	Ditto	Barsalpur	..	50
94.	Ditto	Chamlon	..	39
95.	Ditto	Shafipur	..	58
96.	Ditto	Dullaon	..	51
97.	Ditto	Sewing School, Kharar	..	11

Statement showing the names of the Single-Teacher Boys Primary Schools and their enrolment (Hissar District)

Sr. No.	Name of the School			Total enrolment
1	2			3
1.	Primary School,	Bir Hissar	..	38
2.	Ditto	Dhingtana	..	32
3.	Ditto	Bugana	..	44
4.	Ditto	Dada Rangran	..	47
5.	Ditto	Buran	..	47
6.	Ditto	Saharwa	..	35
7.	Ditto	Dubeta	..	17
8.	Ditto	Mirkan	..	33
9.	Ditto	Bhojraj	..	53
10.	Ditto	Dahima	..	47
11.	Ditto	Kalwas	..	75
12.	Ditto	Charnaud	..	26
13.	Ditto	Talwandi Badshahpur	..	31
14.	Ditto	Rewari Khera	..	46
15.	Ditto	Payal	..	28
16.	Ditto	Basra	..	58
17.	Ditto	Sundawas	..	37
18.	Ditto	Ladwa	..	48
19.	Ditto	Piranwali	..	56
20.	Ditto	Ghursal	..	51
21.	Ditto	Thaska	..	53
22.	Ditto	Sandol	..	64
23.	Ditto	Jagan	..	39
24.	Ditto	Pransi	..	40
25.	Ditto	Asrawan	..	52
26.	Ditto	Mahal Sarai	..	45
27.	Ditto	Durjan Pur	..	52
28.	Ditto	Meduwala	..	43
29.	Ditto	Laloda	..	79
30.	Ditto	Amani	..	32
31.	Ditto	Bhimawala	..	18
32.	Ditto	Rehanwali	..	42
33.	Ditto	Ratta Khera	..	31
34.	Ditto	Puru Majra	..	69
35.	Ditto	Mamupur	..	41
36.	Ditto	Kudni	..	35

[Chief Minister]

1	2			3
37.	Primary School,	Balian Wala	..	43
38.	Ditto	Meond Khurd	..	39
39.	Ditto	Chuhar Pur	..	40
40.	Ditto	Hindal Wala	..	54
41.	Ditto	Dher	..	36
42.	Ditto	Laluwal	..	59
43.	Ditto	Khanora	..	61
44.	Ditto	Sidhani	..	51
45.	Ditto	Chandpura	..	54
46.	Ditto	Fatehpuri	..	27
47.	Ditto	Thirwa	..	33
48.	Ditto	Bhodi	..	43
49.	Ditto	Hansa Wala	..	38
50.	Ditto	Sarera	..	38
51.	Ditto	Kumbha Khera	..	38
52.	Ditto	Naya gaon	..	54
53.	Ditto	Panghal	..	45
54.	Ditto	Dhani Garan	..	49
55.	Ditto	Khan Bahadur	..	31
56.	Ditto	Bheni Badshahpur	..	72
57.	Ditto	Kirara	..	33
58.	Ditto	Joera	..	37
59.	Ditto	Gajuwala	..	37
60.	Ditto	Bamkora	..	64
61.	Ditto	Dhanina	..	38
62.	Ditto	Majadpur	..	73
63.	Ditto	Hohal	..	27
64.	Ditto	Rajpura	..	42
65.	Ditto	Majod	..	40
66.	Ditto	Dhad	..	29
67.	Ditto	Sulakhni	..	51
68.	Ditto	Kharkhri	..	45
69.	Ditto	Khokha	..	28
70.	Ditto	Singhwas Ragho	..	32
71.	Ditto	Anipur	..	44
72.	Ditto	Jitpura	..	33
73.	Ditto	Mohla	..	52
74.	Ditto	Sukhpura	..	28
75.	Ditto	Jatai	..	44
76.	Ditto	Jita Kheri	..	41
77.	Ditto	Kheri Daulatpur	..	46
78.	Ditto	Panhari	..	66
79.	Ditto	Gianpura	..	46
80.	Ditto	Sarsana	..	46
81.	Ditto	Khot Khurd	..	60
82.	Ditto	Kheri Lochab	..	41
83.	Ditto	Khera Rangran	..	43
84.	Ditto	Kani Kheri	..	75
85.	Ditto	Jamni Khera	..	33
86.	Ditto	Dhani Kumharan	..	71
87.	Ditto	Kagsar	..	38
88.	Ditto	Dhani Chang	..	41
89.	Ditto	Dhani Harsukh	..	25
90.	Ditto	Brahman Wali	..	24
91.	Ditto	Asalwas Maharatta	..	37
92.	Ditto	Nangla	..	22
93.	Ditto	Gujrani	..	86
94.	Ditto	Guskani	..	61
95.	Ditto	Malwas Devsar	..	17
96.	Ditto	Kasumbhi	..	44
97.	Ditto	Keharpur	..	32
98.	Ditto	Titani	..	30

1	2		3
99.	Primary School, Lehlana	..	22
100.	Ditto Asalwas Duhia	..	38
101.	Ditto Simlai	..	25
102.	Ditto Mansarbas	..	37
103.	Ditto Khariabas	..	23
104.	Ditto Dhangar	..	33
105.	Ditto Chandbas	..	40
106.	Ditto Puran Pura	..	48
107.	Ditto Ninan	..	33
108.	Ditto Dhana Narsan	..	33
109.	Ditto Naurangabad	..	55
110.	Ditto Dhani Biran	..	21
111.	Ditto Dang Khurd	..	90
112.	Ditto Kohar	..	37
113.	Ditto P. C. MILL, Bhiwani	..	37
114.	Ditto Dadam	..	66
115.	Ditto Khanak	..	75
116.	Ditto Kharkhri Kakhwas	..	96
117.	Ditto Siwani Khera	..	53
118.	Ditto Lilas	..	37
119.	Ditto Thilod	..	61
120.	Ditto Jhulli	..	59
121.	Ditto Khawas	..	22
122.	Ditto Mandhan	..	54
123.	Ditto Chhpar Rangran	..	52
124.	Ditto Dhani Mran	..	55
125.	Ditto Sahlewal	..	22
126.	Ditto Talwani	..	23
127.	Ditto Zinawas	..	34
128.	Ditto Sungarpur	..	45
129.	Ditto Gangala	..	69
130.	Ditto Dhani Bhakran	..	44
131.	Ditto Kalod	..	50
132.	Ditto Alakhpura	..	44
133.	Ditto Sorra Qadim	..	49
134.	Ditto Sorra Jadid	..	30
135.	Ditto Gokal Pura	..	33
136.	Ditto Patwan	..	43
137.	Ditto Sudhiwas	..	29
138.	Ditto Morka	..	31
139.	Ditto Garwa	..	38
140.	Ditto Bithan	..	30
141.	Ditto Bairan	..	46
142.	Ditto Bidhnoi	..	38
143.	Ditto Sherla	..	44
144.	Ditto Nangal	..	35
145.	Ditto Paju	..	51
146.	Ditto Budheri	..	38
147.	Ditto Pahari	..	39
148.	Ditto Sehar	..	58
149.	Ditto Kural Ka Bas	..	38
150.	Ditto Pokarwas	..	32
151.	Ditto Dhani Lachman	..	16
152.	Ditto Allaudin Pur	..	48
153.	Ditto Dhingwa Shamina	..	28
154.	Ditto Jittan	..	35
155.	Ditto Indiwali	..	59
156.	Ditto Bardu Puran	..	25
157.	Ditto Bardu China	..	25
158.	Ditto Phartia Bhima	..	41
159.	Ditto Gothra	..	71
160.	Ditto Dhani Shamian	..	36
161.	Ditto Dhamkora	..	54

[Chief Minister]

1		2		3
162.	Primary School,	Dhani Dhola	..	36
163.	Ditto	Kushal Pura	..	30
164.	Ditto	Kasni Kalan	..	34
165.	Ditto	Noonsar	..	30
166.	Ditto	Obre	..	51
167.	Ditto	Gopalwas	..	31
168.	Ditto	Kalali	..	40
169.	Ditto	Siwatch	..	33
170.	Ditto	Sidhanwas	..	28
171.	Ditto	Hariawas	..	32
172.	Ditto	Hassanpur	..	38
173.	Ditto	Rahimpur	..	37
174.	Ditto	Dhani Kehar	..	26
175.	Ditto	Daulat Puria	..	49
176.	Ditto	Dhani Majra	..	42
177.	Ditto	Majra	..	44
178.	Ditto	Cahar Wala	..	36
179.	Ditto	Sirrhan	..	28
180.	Ditto	Banawali	..	31
181.	Ditto	Suli Khera	..	52
182.	Ditto	Thuian	..	51
183.	Ditto	Dhabi Khurd	..	65
184.	Ditto	Chuli Kalan	..	42
185.	Ditto	Sarwar Pur	..	54
186.	Ditto	Gillan Khera	..	50
187.	Ditto	Saidan Wali	..	33
188.	Ditto	Hans pura	..	94
189.	Ditto	Bhattu Khurd	..	72
190.	Ditto	Bohda Hoshnak	..	16
191.	Ditto	Baijal Pur	..	66
192.	Ditto	Bawan	..	63
193.	Ditto	Bosti	..	68
194.	Ditto	Chandrawal	..	63
195.	Ditto	Dhani Khasa	..	16
196.	Ditto	Dhani Dulat	..	68
197.	Ditto	Jhallania	..	47
198.	Ditto	Kajal Heri	..	78
199.	Ditto	Kandul	..	52
200.	Ditto	Khara Kheri	..	42
201.	Ditto	Khasa	..	59
202.	Ditto	Sabarwas	..	31
203.	Ditto	Salim Khera	..	57
204.	Ditto	Tibbi	..	36
205.	Ditto	Razabad	..	46
206.	Ditto	Sheikhu pur	..	25
207.	Ditto	Haja Pur	..	33
208.	Ditto	Dhani Chuhar	..	38
209.	Ditto	Jandwala	..	56
210.	Ditto	Badal Garh	..	56
211.	Ditto	Babanpur	..	18
212.	Ditto	Bhunderwas	..	45
213.	Ditto	Khamana	..	30
214.	Ditto	Rajanwali	..	20
215.	Ditto	Bhutan Khurd	..	33
216.	Ditto	Hassinga	..	59
217.	Ditto	Karandi	..	30
218.	Ditto	Ratta Theh	..	32
219.	Ditto	Musa Khera	..	29
220.	Ditto	Bharpur	..	28
221.	Ditto	Haroli	..	56
222.	Ditto	Mohd Pur Sottar	..	47
223.	Ditto	Sukhman Pur	..	40

1	2		3
224.	Primary School, Manghera	..	67
225.	Ditto Digo	..	44
226.	Ditto Dhollu	..	35
227.	Ditto Nagpur	..	77
228.	Ditto Khunan	..	52
229.	Ditto Khomar	..	47
230.	Ditto Ganda	..	57
231.	Ditto Sardarewala	..	19
232.	Ditto Bahman Wala	..	63
233.	Ditto Baliala	..	52
234.	Ditto Jallopur	..	75
235.	Ditto Kalotha	..	51
236.	Ditto Khair	..	59
237.	Ditto Pilchian	..	47
238.	Ditto Nangal	..	57
239.	Ditto Kotli	..	112
240.	Ditto Kanwar Pura	..	55
241.	Ditto Tajia Khera	..	42
242.	Ditto Modi Wala	..	35
243.	Ditto Rupana	..	51
244.	Ditto Randhawa	..	41
245.	Ditto Sahuwala	..	61
246.	Ditto Nehrana	..	45
247.	Ditto Narain Khera	..	44
248.	Ditto Makhu Sarani	..	56
249.	Ditto Nazia Khera	..	38
250.	Ditto Dhingtania	..	49
251.	Ditto Gudia Khera	..	42
252.	Ditto Tarkanwali	..	61
253.	Ditto Joranwali	..	31
254.	Ditto Hanzira	..	42
255.	Ditto Barasari	..	31
256.	Ditto Nirban	..	46
257.	Ditto Dhukra	..	48
258.	Ditto Ram Pura Naubad	..	29
259.	Ditto Gigo Rani	..	45
260.	Ditto Jasania	..	34
261.	Ditto Kheri	..	44
262.	Ditto Gusianwala	...	38
263.	Ditto Rajpura Soni	..	27
264.	Ditto Kumhari	..	47
265.	Ditto Shahpuria	..	36
266.	Ditto Shakar Mandori	..	48
267.	Ditto Rupana Bhishnoian	..	34
268.	Ditto Ganja Rupana	..	55
269.	Ditto Agriculture Farm, Sirsa	..	46
270.	Ditto Bhurat Wala	..	44
271.	Ditto Chiliani Dhab	..	42
272.	Ditto Ratta Khera	..	40
273.	Ditto Umed Pura	..	47
274.	Ditto Dhani Jattan	..	42
275.	Ditto Dhol Palia	..	52
276.	Ditto Karam Sara	..	26
277.	Ditto Mithan Pura	..	33
278.	Ditto Mithi Sureran	..	30
279.	Ditto Mirzapur	..	73
280.	Ditto Namera	..	34
281.	Ditto Nimla	..	34
282.	Ditto Poharka	..	61
283.	Ditto Harni Khurd	..	56
284.	Ditto Bacher	..	36
285.	Ditto Bahia	..	53

1	2		3
286.	Primary School, Ottu	..	36
287.	Ditto Theri Mohar Singh	..	53
288.	Ditto Sultan Puria	..	37
289.	Ditto Balasar	..	47
290.	Ditto Dhamora Thari	..	53
291.	Ditto Chak Kasban	..	47
292.	Ditto Kesho Pura	..	63
293.	Ditto Khyyan Nipal Pur	..	44
294.	Ditto Raghuana	..	50
295.	Ditto Bhangu	..	54
296.	Ditto Chhattarian	..	44
297.	Ditto Jhiri	..	48
298.	Ditto Jhurrar Rohi	..	54
299.	Ditto Dhaban	..	37
300.	Ditto Suba Khera	..	24
301.	Ditto Bhadra	..	28
302.	Ditto Thiraj	..	53
303.	Ditto Surtia	..	47
304.	Ditto Chukerian	..	34
305.	Ditto Jalalana	..	38
306.	Ditto Ashir	..	30
307.	Ditto Hassu	..	36
308.	Ditto Takhat Mal	..	42
309.	Ditto Taruwana	..	35
310.	Ditto Tiloke Wala	..	44
311.	Ditto Kewal	..	43
312.	Ditto Dham Pura	..	43
313.	Ditto Singhpura	..	31
314.	Ditto Anand Garh	..	38
315.	Ditto Khatrawan	..	31
316.	Ditto Rohiranwala	..	39
317.	Ditto Ahmadpur	..	70
318.	Ditto Guru Nanak Pura	..	42
319.	Ditto Sangar	..	63
320.	Ditto Barwali	..	77
321.	Ditto Dhani Majra	..	42
322.	Ditto Bamboor	..	82
323.	Ditto Salapur	..	47
324.	Ditto Malekan	..	87
325.	Ditto Farwain	..	78
326.	Ditto Malewala	..	58
327.	Ditto Budha Bhana	..	85
328.	Ditto Mattar	..	28
329.	Ditto Nagoki	..	47
330.	Ditto Karam Garh	..	41
331.	Ditto Fateh Puria	..	48
332.	Ditto Shekhu Puria	..	47
333.	Ditto Rasul Pur	..	60
334.	Ditto Handi Khera	..	40
335.	Ditto Jhuranwali	..	78
336.	Ditto Bhura	..	66
337.	Ditto Ghodiawali	..	38
338.	Ditto Gindran	..	77
339.	Ditto Khari Sher Garh	..	55
340.	Ditto Sirsa—4	..	27
341.	Ditto Phullo	..	47
342.	Ditto Chatha	..	48
343.	Ditto Naurang	..	53
344.	Ditto Tigri	..	36
345.	Ditto Khokhar	..	25
346.	Ditto Sanwat Khera	..	31
347.	Ditto Pana	..	28

1	2		3
348.	Primary School, Makha	..	29
349.	Ditto Tappi	..	26
350.	Ditto Diwan Khera	..	27
351.	Ditto Malik Pura	..	42
352.	Ditto Chor Mar Khera	..	42
353.	Ditto Salam Khera		30
354.	Ditto Kingran	..	24
355.	Ditto Jandwala Jattan	..	46
356.	Ditto Asa Khera	..	59
357.	Ditto Bharu Khera	..	29
358.	Ditto Teja Khera	..	46
359.	Ditto Jutanwali	..	67
360.	Ditto Lakhunana	..	50
361.	Ditto Manawali	..	48
362.	Ditto Biju Wali	..	58
363.	Ditto Mauj Garh	..	67
364.	Ditto Jhuti Khera	..	32
365.	Ditto Bangwala	..	85
366.	Ditto Ratta Khera	...	43
367.	Ditto Ram Pura Bishn	..	68

Statement showing the names of the Single-Teacher Girls Primary Schools and their enrolment (Hissar District)

S. No.	Name of the School	..	Total enrolment
1.	Kundanpur	..	31
2.	Balak	..	25
3.	Chikanwas	..	38
4.	Chalewal	..	14
5.	Dhavsul Khurd	..	27
6.	Haider Wala	..	57
7.	Himatpura	..	34
8.	Mundhbyan	...	26
9.	Nathmdal	..	57
10.	Khairmpur	..	16
11.	Mohd Pur Rohi	..	34
12.	Bhurtana	..	35
13.	Barwas	...	25
14.	Dhani Toda	..	22
15.	Kharkhari	..	20
16.	Dhiran	..	25
17.	Badulwala	..	13
18.	Chaber Kalan	..	..
19.	Chahar Khurd	..	15
20.	Sohansara	..	20
21.	Sidhan	..	31
22.	Behl	...	20
23.	Dhani Sulekhar Wali	..	17
24.	Kasni Khurd	..	35
25.	Bhakara	..	25
26.	Murdhey Khera	...	33
27.	Beguwali	...	26
28.	Nathu Pur	..	...
29.	Gobindgarh	...	15
30.	Chakjalu	...	53
31.	Rohan	..	35
32.	Fatehpur Niamat Khan	..	..
33.	Chanchal Kothi	..	33
34.	Amritsar Nawan	..	68
35.	Peer Khera	..	33
36.	Hakmawali	..	33
37.	Sehran	..	19
38.	Sakta	..	45
39.	Nathuwan	..	28

[Chief Minister]

Statement showing the names of the Single-Teacher Boys Primary Schools and their enrolment (Karnal District)

S. No.	Name of the School	Total enrolment
1	2	3
1.	Anjanthali ..	89
2.	Bir Amin ..	64
3.	Brana Khalsa ..	54
4.	Dhomsi Jagir ..	44
5.	Jamba ..	76
6.	Jirbari ..	34
7.	Khera Chamran ..	38
8.	Kalsi ..	65
9.	Kurak ..	124
10.	Pakhana ..	73
11.	Sarwan Majra ..	40
12.	Santhri ..	50
13.	Unispur ..	40
14.	Zainpur ..	51
15.	Dabarthala ..	32
16.	Parwala ..	39
17.	Kheri Jattan ..	21
18.	Khanpur ..	76
19.	Dadupur ..	44
20.	Acchanpur ..	70
21.	Bandrana ..	70
22.	Bilona ..	100
23.	Birthabari ..	49
24.	Chuharpur ..	59
25.	Depodi ..	65
26.	Kheri Rao Wali ..	61
27.	Khanda ...	53
28.	Pangala ..	42
29.	Kachrana Khurd ..	25
30.	Lodhar ...	51
31.	Mardanheri ..	61
32.	Rangroti Khera ..	54
33.	Rai Chand Wala ..	78
34.	Rugsana ...	84
35.	Ramana Ramani ..	60
36.	Shamdh ..	68
37.	Thal ...	89
38.	Bhuna ..	57
39.	Bishan Panwar ..	25
40.	Bhuslan ..	111
41.	Budha Khera ..	44
42.	Dusarpur ..	37
43.	Daha ..	56
44.	Garhi Nazir ..	46
45.	Ghog ..	36
46.	Harigarh Kinga ..	37
47.	Ishaq ..	77
48.	Karha ..	63
49.	Khanpur ..	28
50.	Khurana ..	44
51.	Ladana Chaku ..	59
52.	Mohmadpur ..	36
53.	Mastgarh ..	32
54.	Mangana ..	31
55.	Peedal ..	55
56.	Rasulpur ..	65
57.	Shadipur ..	57
58.	Titiana ..	53
59.	Andhli ..	26
60.	Gagarpur ..	41
61.	Majri ..	33

1	2	3
62. Devigarh	..	43
63. Narar	..	61
64. Dawal	..	65
65. Bhanpura	..	57
66. Franswala	..	36
67. Dhundarheri	..	44
68. Kultaran	..	46
69. Jaswanti	..	71
70. Dohar	..	53
71. Sagga	..	99
72. Kheri Sharu	..	46
73. Khanoda	..	52
74. Saran	..	58
75. Peoda	..	90
76. Jeora	..	84
77. Adhone	..	49
78. Bachgaon	..	48
79. Chanal Heri	..	58
80. Chhiba	..	55
81. Hansola	..	51
82. Jakhawala	..	46
83. Jalbera	..	49
84. Jalbera	..	49
85. Kheri Ram Nagar	..	54
86. Lotni	..	49
87. Sainsa	..	49
88. Shamaspur	..	54
89. Talheri	..	57
90. Garhi Bhallan	..	41
91. Goela Kalan	..	60
92. Haldana	..	83
93. Dhandar	..	42
94. Dhod Pur	..	66
95. Simla Gujran	..	44
96. Karkoli	..	34
97. Balana	..	74
98. Didwari	..	102
99. Wazirpur Titiana	..	67
100. Hartari	..	45
101. Namoda	..	76
102. Jattipur	..	78
103. Badarpur	..	80
104. Budhanpur	..	48
105. Chhapra Jagir	..	64
106. Chaunra	..	70
107. Chorpura	..	50
108. Chand Saman	..	42
109. Dabarki	..	52
110. Fazalpur	..	31
111. Gudha	..	62
112. Garhi Gujran	..	63
113. Hanauri	..	56
114. Jaroli	..	81
115. Jor Majra	..	56
116. Kalri Khalso	..	73
117. Labkri	..	65
118. Mohmadpur	..	60
119. Makhala	..	38
120. Makhali	..	23
121. Mussapur	..	49
122. Nalvipar	..	62
123. Nalvi Khurd	..	39
124. Naiwal	..	75

[Chief Minister]

1	2	3
125.	Nandi Bhoji ..	57
126.	Rindal ..	42
127.	Rajapur ..	36
128.	Subhri ..	59
129.	Shergarh ..	35
130.	Umerpur ..	21
131.	Badnara ..	71
132.	Barsana ..	106
133.	Dherru ..	51
134.	Dossain ..	73
135.	Hajwana ..	93
136.	Jajagpur ..	65
137.	Jamba ..	45
138.	Kheri Matarwa ..	44
139.	Kheri Sikander ..	50
140.	Munarheri ..	76
141.	Bindarsi ..	80
142.	Ruhan ..	57
143.	Tharora ..	66
144.	Badhera ..	40
145.	Bhola ..	59
146.	Bursham ..	65
147.	Bukhapuri ..	71
148.	Kour ..	58
149.	Pastana ..	15
150.	Sitaha Matha ..	53
151.	Garhi Khajur ..	56
152.	Raisan ..	36
153.	Palheri ..	84
154.	Balhera ..	23
155.	Bhambarheri ..	47
156.	Jamalpur ..	60
157.	Jhinwarheri ..	58
158.	Khora Kheri ..	50
159.	Budhanpur Viran ..	55
160.	Gunana ..	67
161.	Kalampura ..	65
162.	Gularpur ..	71
163.	Anchala ..	32
164.	Phunsli ..	87
165.	Birachpur ..	55
166.	Chakdar Guhha ..	36
167.	Jhanjnari ..	45
168.	Khanpur Jattan ..	43
169.	Ahmadpur ..	39
170.	Kalyana ..	82
171.	Halda Heri ..	50
172.	Sulkhani ..	65
173.	Bibipur ..	57
174.	Surakhpur ..	59
175.	Tigri ..	40
176.	Dadlu ..	72
177.	Padlu ..	63
178.	Rawa ..	42
179.	Dharauli Khurd ..	35
180.	Tharauli ..	42
181.	Mandhari ..	60
182.	Thaska Ali ..	29
183.	Khalila ..	69
184.	Majri Kalan ..	31
185.	Khandra ..	35

1	2		3
186.	Khukrana	..	60
187.	Pathri	..	88
188.	Ratag	..	48
189.	Tharana	..	30
190.	Richpur	..	20
191.	Dadhola	..	51
192.	Chandoli	..	66
193.	Faridpur	..	61
194.	Mahali	..	26
195.	Mohmadpur	..	62
196.	Bohali	..	30
197.	Lodha	..	36
198.	Adhmi	..	51
199.	Nanhera	..	58
200.	Bachrampur	..	41
201.	Baronda	..	77
202.	Barhari	..	34
203.	Barsan	..	56
204.	Bubka	..	72
205.	Dhandla	..	43
206.	Dadlu	..	62
207.	Gadli	..	89
208.	Karhera	..	42
209.	Khajuri	..	41
210.	Kharkali	..	45
211.	Khera Brahman	..	60
212.	Lal Chapar	..	38
213.	Mandhar	..	47
214.	Pattak Majra	..	63
215.	Raplli	..	73
216.	Rajheri	..	44
217.	Seonti	..	62
218.	Ajrani	..	51
219.	Baholi	..	57
220.	Bodhi	..	79
221.	Bodla	..	40
222.	Channerthal	..	49
223.	Daulatatpur	..	73
224.	Dhantori	..	48
225.	Duniya Majra	..	81
226.	Jalkheri	..	75
227.	Jalaudin Majra	..	44
228.	Kantal Khurd	..	73
229.	Lohara	..	67
230.	Tigri	..	32
231.	Sodhapur	..	45

Statement showing the names of the Single-Teacher Girls Primary Schools and their enrolment (Karnal District)

S.No.	Name of the School			Total enrolment
1	2			3
1.	Primary School,	Antehri	..	60
2.	Ditto	Badsui	..	57
3.	Ditto	Batheri	..	57
4.	Ditto	Baupar	..	38
5.	Ditto	Begpur	..	66
6.	Ditto	Bhainimajra	..	57
7.	Ditto	Bhatian	..	42
8.	Ditto	Birthabari	..	37
9.	Ditto	Dehara Fatehsingh	..	50
10.	Ditto	Dhodhkeri	..	47
11.	Ditto	Faridbad	..	41

[Chief Minister]

1	2		3
12.	Primary School,	Gladwa	54
13.	Ditto	Gohran	37
14.	Ditto	Hemumajra	54
15.	Ditto	Eamitpur	30
16.	Ditto	Kakheri	28
17.	Ditto	Kakrala Gujran	58
18.	Ditto	Kakrala Inait	35
19.	Ditto	Kalsya Adhoya	68
20.	Ditto	Kamberi	51
21.	Ditto	Kanthala	49
22.	Ditto	Kheri Bullanwali	40
23.	Ditto	Kheri Daban	53
24.	Ditto	Kheri Shishgram	76
25.	Ditto	Kukarkunda	43
26.	Ditto	Malikpur	24
27.	Ditto	Mandi	74
28.	Ditto	Nangal	28
29.	Ditto	Narwal	37
30.	Ditto	Pabsar	43
31.	Ditto	Ramgarh Colony	28
32.	Ditto	Sair	36
33.	Ditto	Sangatpura	37
34.	Ditto	Teek	54
35.	Ditto	Newal the Mokeryan	31
36.	Ditto	Uplani	21
37.	Ditto	Urnecha	23
38.	Ditto	Bapoli	50
39.	Ditto	Birbadalwa	66
40.	Ditto	Budha	83
41.	Ditto	Chapri	52
42.	Ditto	Chaprian	42
43.	Ditto	Dabkhera	87
44.	Ditto	Dehra	63
45.	Ditto	Islam Nagar	51
46.	Ditto	Kamalpur	30
47.	Ditto	Khawaja Ahmd	43
48.	Ditto	Madhwaskheri	33
49.	Ditto	Makhumajra	28
50.	Ditto	Masanajatan	38
51.	Ditto	Mohri	28
52.	Ditto	Panjokhera	48
53.	Ditto	Radauri	48
54.	Ditto	Ramthali	54
55.	Ditto	Rapri	61
56.	Ditto	Saidpur	54
57.	Ditto	Samani	30
58.	Ditto	Sheikhupura	51
59.	Ditto	Sherpur	25
60.	Ditto	Sujra	28
61.	Ditto	Buchi	45
62	Ditto	Chapri	45
63.	Ditto	Churni	40
64.	Ditto	Dudwa	50
65.	Ditto	Duliani	40
66.	Ditto	Garpukharsa	45
67.	Ditto	Khawaspur Barani	50
68.	Ditto	Mainmati	48
69.	Ditto	Motia Jagir	40
70.	Ditto	Phusgarh Khidrabad	32
71.	Ditto	Rasulpur Khurd	43

1	2		3
72.	Primary School, Saidpur Chopra	..	43
73.	Ditto Slarpur Landora	..	50
74.	Ditto Uchani	..	57
75.	Ditto Udana	..	96
76.	Ditto Darya Pur	..	50
77.	Ditto Garhekewal	..	43
78.	Ditto Kalkha	..	64
79.	Ditto Kakoda	..	36
80.	Ditto Kavi	..	23
81.	Ditto Katwal	..	23
82.	Ditto Kharkgadhian	..	62
83.	Ditto Matrauli	..	44
84.	Ditto Maodkhera	..	23
85.	Ditto Mubarkabad	..	54
86.	Ditto Naraina	..	53
87.	Ditto Razapur	..	54
88.	Ditto Sikanderpur	..	53
89.	Ditto Babain	..	84
90.	Ditto Bhaini	..	37
91.	Ditto Bhogpur	..	76
92.	Ditto Bhokhri	..	76
93.	Ditto Bilochpura	..	47
94.	Ditto Dhakala	..	49
95.	Ditto Dhirpur	..	61
96.	Ditto Phalsanda-Jattan	..	56
97.	Ditto Gogpur	..	66
98.	Ditto Habana	..	74
99.	Ditto Hingakheri	..	40
100.	Ditto Isherheri	..	68
101.	Ditto Jandhera	..	51
102.	Ditto Jhanguri	..	52
103.	Ditto Jurasi Kalan	..	30
104.	Ditto Jhindarheri	..	47
105.	Ditto Kamoda	..	55
106.	Ditto Kangowal	..	96
107.	Ditto Kanthala	..	52
108.	Ditto Kharindwa	..	84
109.	Ditto Kumar Majra	..	60
110.	Ditto Machhrauli	..	60
111.	Ditto Mandi	..	85
112.	Ditto Megha Majra	..	60
113.	Ditto Co-op. Farm Pehowa	..	94
114.	Ditto Sanula Ramgarh	..	55
115.	Ditto Siana Saidan	..	63
116.	Ditto Solu Majra	..	47
117.	Ditto Udarsi	..	39
118.	Branch Primary School, Mohanpur	..	44

Statement showing the names of the Single-Teacher Boys Primary Schools and their enrolment (Rohtak District)

Sr.No.	Name of the School		Total enrolment
1	2		3
1.	Primary School, Lohat	..	43
2.	Ditto Pahsaru	..	60
3.	Ditto Fateh Pur	..	60
4.	Ditto Diwankhana	..	60
5.	Ditto Palra	..	42
6.	Ditto Garhi Mirkpur	..	35
7.	Ditto Jajal	..	48
8.	Ditto Sangahera	..	47
9.	Ditto Katwara	..	35

[Chief Minister]

1	2		3
10.	Primary School, Samar Khurd	..	32
11.	Ditto Kelpa	..	38
12.	Ditto Bilochpura	..	56
13.	Ditto Dhalaniwas	..	42
14.	Ditto Khanpur Kalan	..	55
15.	Ditto Ridhluwas	..	58
16.	Ditto Chatia Deva	..	21
17.	Ditto Bhera Rasulpur	..	28
18.	Ditto Chatia Yousafpur	..	18
19.	Ditto Sardhana	..	36
20.	Ditto Bhadi	..	37
21.	Ditto Vilandpur	..	49
22.	Ditto Bhanwar	..	48
23.	Ditto Dhaturi	..	42
24.	Ditto Nirthan	..	37
25.	Ditto Chhawa	..	40
26.	Ditto Branpur	..	45
27.	Ditto Kandroli	..	56
28.	Ditto Chandol	..	55
29.	Ditto Jakhala	..	45
30.	Ditto Jaitpur	..	57

Statement showing the names of the Single-Teacher Girls Primary Schools and their enrolment (Rohtak District)

Sr. No.	Name of the School		Total enrolment
1.	Primary School, Kungia	..	80
2.	Ditto Kheriat	...	106
3.	Ditto Mumtappur	..	62
4.	Ditto Kailiana Khas	..	41
5.	Ditto Banjar Kalan	..	25
6.	Ditto Banjar Khurd	..	35
7.	Ditto Chirhi	..	135

Statement showing the names of the Single-Teacher Boys Primary Schools and their enrolment (District Gurgaon)

Sr. No.	Name of the School		Total enrolment
1	2		3
1.	Government Primary School, Ghata	..	24
2.	Ditto Tigra	..	52
3.	Ditto Dharampur	..	55
4.	Ditto Mirtzapur	..	71
5.	Ditto Budana	..	53
6.	Ditto Fatupura	..	40
7.	Ditto Mahawatpur	..	32
8.	Ditto Nek Pur	..	56
9.	Ditto Sarurpur	..	37
10.	Ditto Alipur Shirkaga	..	42
11.	Ditto Bhatola	..	61
12.	Ditto Shahbad	..	59
13.	Ditto Boraka	..	20
14.	Ditto Kashipur	..	49
15.	Ditto Jalalpur Mafi	..	36
16.	Ditto Palri	..	29
17.	Ditto Bhupgarh	..	52
18.	Ditto Kanawarka	..	35
19.	Ditto Kamroli	..	32

1		2		3
20.	Government Primary School,	Kharla Punahana	..	19
21.	Ditto	Tusani	..	13
22.	Ditto	Laherwari	..	20
23.	Ditto	Shah Chokha	..	29
24.	Ditto	Dhadhola	..	24
25.	Ditto	Jaiwant	..	27
26.	Ditto	Dodula	..	16
27.	Ditto	Patakpur	..	18
28.	Ditto	Thek	..	18
29.	Ditto	Akbarpur	..	26
30.	Ditto	Dundlaka	..	23
31.	Ditto	Mamlika	..	30
32.	Ditto	Otha	..	40
33.	Ditto	Jaitana	..	42
34.	Ditto	Raipur	..	30
35.	Ditto	Naida	..	18
36.	Ditto	Neemaka	..	35
37.	Ditto	Jhrokri	..	38
38.	Ditto	Chirwara	..	29
39.	Ditto	Hathingaon	..	14
40.	Ditto	Naharpur	..	26
41.	Ditto	Bhadani	..	25
42.	Ditto	Laphuri	..	28
43.	Ditto	Shamshabad	..	15
44.	Ditto	Chimnawas	..	43
45.	Ditto	Nazirpur	..	58
46.	Ditto	Sancholi	..	52
47.	Ditto	Silani	..	48
48.	Ditto	Kiranki	..	50
49.	Ditto	Sampkinangli	..	61
50.	Ditto	Dhunala	..	30
51.	Ditto	Mohindwara	..	62
52.	Ditto	Nimoth	..	24
53.	Ditto	Lahotki	..	35
54.	Ditto	Bhudha	..	85
55.	Ditto	Nurpur	..	41
56.	Ditto	Bhora Khurd	..	49
57.	Ditto	Sehrawan	..	43
58.	Ditto	Muradbas	..	38
59.	Ditto	Meoli	..	33
60.	Ditto	Kotla	..	28
61.	Ditto	Ranika	..	40
62.	Ditto	Adbar	..	55
63.	Ditto	Biwan	..	30
64.	Ditto	Rehna	..	47
65.	Ditto	Bansi	..	36
66.	Ditto	Suraka	..	39
67.	Ditto	Salaheri	..	41
68.	Ditto	Chandni	..	53
69.	Ditto	F.P. Namak	..	41
70.	Ditto	Nithora	..	66
71.	Ditto	Bisar Akbarpur	..	28
72.	Ditto	Khor Basai	..	38
73.	Ditto	Ulata	..	53
74.	Ditto	Kanoli	..	41
75.	Ditto	Kher K. Pur	..	72
76.	Ditto	Kaliaka	..	47
77.	Ditto	Kherkari	..	9
78.	Ditto	Bhangu	..	21
79.	Ditto	Chalka	..	8
80.	Ditto	Nizampur	..	18
81.	Ditto	Kallarpuri	..	37
82.	Ditto	Charora	..	35

[Chief Minister]

1	2		3
83.	Government Primary School,	Sarbras	.. 50
84.	Ditto	Roodh	.. 34
85.	Ditto	Pragpura	.. 37
86.	Ditto	Kaslla	.. 37
87.	Ditto	Khatuwas	.. 36
88.	Ditto	Alwalpur	.. 22
89.	Ditto	Beharipur	.. 36
90.	Ditto	Kumroda	.. 48
91.	Ditto	Narainpur	.. 40
92.	Ditto	Murlipur	.. 48
93.	Ditto	Basai Meo	.. 48
94.	Ditto	Ranika	.. 35
95.	Ditto	Hirwari	.. 34
96.	Ditto	Kharla Khurd	.. 27
97.	Ditto	Bukharka	.. 49
98.	Ditto	Mandhi	.. 37
99.	Ditto	Gandhuri	.. 22
100.	Ditto	Sukhpuri	.. 53
101.	Ditto	Kheri Nuh	.. 49
102.	Ditto	Banrali	.. 32
103.	Ditto	Jhumrawat	.. 31
104.	Ditto	Jharpuri	.. 25
105.	Ditto	Lohinga Khurd	.. 20
106.	Ditto	Nadeed	.. 42
107.	Ditto	Santhawari	.. 29
108.	Ditto	Notki	.. 35
109.	Ditto	Ulheta	.. 59
110.	Ditto	Dhokia	.. 44
111.	Ditto	Husanka	.. 43
112.	Ditto	Goriapur	.. 54
113.	Ditto	Malpura	.. 45
114.	Ditto	Rajpura	.. 47
115.	Ditto	Chilarki	.. 23
116.	Ditto	Dadawas	.. 44
117.	Ditto	Gokalpur	.. 67
118.	Ditto	Nangli Ram Mehar	.. 53
119.	Ditto	Ghatal	.. 64
120.	Ditto	Lorka	.. 69
121.	Ditto	Maliaki	.. 41
122.	Ditto	Dundsa	.. 55
123.	Ditto	Sadarpur	.. 33
124.	Ditto	Harphali	.. 68
125.	Ditto	Ghaprola	.. 43
126.	Ditto	Sahrala	.. 44
127.	Ditto	Agwanpur	.. 56
128.	Ditto	Badrawan	.. 44
129.	Ditto	Dadhota	.. 60
130.	Ditto	Sajwari	.. 36
131.	Ditto	Raipur	.. 35
132.	Ditto	Badha	.. 47
133.	Ditto	Attar Chatta	.. 47
134.	Ditto	Rajupur Khadar	.. 35
135.	Ditto	Kakroli	.. 32
136.	Ditto	Kolina	.. 56
137.	Ditto	Ronija	.. 33
138.	Ditto	Kharka	.. 36
139.	Ditto	Harphala	.. 34
140.	Ditto	Khori Jamalpur	.. 22
141.	Ditto	Khancoli	.. 43
142.	Ditto	Kot	.. 39
143.	Ditto	Mujari	.. 42
144.	Ditto	Mojpur	.. 24

1	2			3
145.	Government Primary School,	Nawada	..	62
146.	Ditto	Pahladpur Khadar	..	35
147.	Ditto	Shahupura	..	60
148.	Ditto	Simrona	..	41
149.	Ditto	Mandoli	..	52
150.	Ditto	Teeri Khera	..	41
151.	Ditto	Kabulpur	..	64
152.	Ditto	Andhrola	..	27
153.	Ditto	Khiluka	..	41
154.	Ditto	Pudarka	..	38
155.	Ditto	Chhainsa	..	57
156.	Ditto	Bidheoli	..	66
157.	Ditto	Ladmaki	..	33
158.	Ditto	Kondlaka	..	19
159.	Ditto	Golpuri	..	40
160.	Ditto	Lakhnaka	..	64
161.	Ditto	Bajhara	..	39
162.	Ditto	Jaroli	..	37
163.	Ditto	B. B. Pur	..	38
164.	Ditto	Nangal Sabha	..	26
165.	Ditto	Rup Nagar Natoki	..	57
166.	Ditto	Khokhiaka	..	54
167.	Ditto	Jallalpur	..	57

Statement showing the names of the Single-Teacher Boys Primary Schools and their enrolment (Gurgaon District)

Sr. No.	Name of the School			Total enrolment
1	2			3
1.	Government Girls Primary School,	Shikohpur	..	55
2.	Ditto	Ullahawas	..	55
3.	Ditto	Naya Behrampur	..	27
4.	Ditto	Uhannawas	..	15
5.	Ditto	Dhorka	..	47
6.	Ditto	Gowal Rohari	..	32
7.	Ditto	Khuntpuri	..	25
8.	Ditto	Longra	..	41
9.	Ditto	Loh Sighani	..	31
10	Ditto	Mohammadpur	..	32
11.	Ditto	Nai Nangal	..	38
12.	Ditto	Rahaka	..	31
13.	Ditto	Shankerwali Dhani	..	33
14.	Ditto	Bargujjar	..	43
15.	Ditto	Joniawas	..	31
16.	Ditto	Naurangpur	..	19
17.	Ditto	Raisina	..	32
18.	Ditto	Gairatpur	..	24
19.	Ditto	Dhawana	..	25
20.	Ditto	Khol	..	54
21.	Ditto	Tankri	..	65
22.	Ditto	Bhotwas Bhondu	..	34
23.	Ditto	Soma Khera	..	22
24.	Ditto	Sheikhpur	..	40
25.	Ditto	Khijuri	..	25
26.	Ditto	Khurumpur	..	24
27.	Ditto	Kharkhari	..	26
28.	Ditto	Alawalpur	..	33
29.	Ditto	Harchandpur	..	27
30.	Ditto	Indopur	..	46
31.	Ditto	Motla Khurd	..	28
32.	Ditto	Ruliawas	..	28

[Chief Minister]

1	2		3
33.	Government Girls Primary School, Nanu Khurd	..	75
34.	Ditto Pitherawas	..	30
35.	Ditto Dhakia	..	26
36.	Ditto Turkanpur	..	53
37.	Ditto Meerpur	..	49
38.	Ditto Ghasera	..	39
39.	Ditto Malab	..	37
40.	Ditto Malukhara	..	32
41.	Ditto Goila	..	34
42.	Ditto Khori Khurd	..	15
43.	Ditto Kotla Khandela	..	22
44.	Ditto Babupur	..	22
45.	Ditto Jalalpur Hthin	..	20
46.	Ditto Raipuri	..	28
47.	Ditto Karaka	..	20
48.	Ditto Khaliawas	..	15
49.	Ditto Pachgram	..	17
50.	Ditto Chila	..	20
51.	Ditto Mondharka	..	17
52.	Ditto Bichore	..	33
53.	Ditto Rahepwa	..	42
54.	Ditto Khori Khurd	..	32
55.	Ditto Moh. Jalalpur	..	23
56.	Ditto Akhnaka	..	29
57.	Ditto Multhan	..	41
58.	Ditto Shahpur	..	17
59.	Ditto Hajipur	..	25
60.	Ditto Mubarikpur	..	32
61.	Ditto Akbarpur	..	30
62.	Ditto Balai	..	35
63.	Ditto Aherwan	..	33
64.	Ditto Adupur	..	59
65.	Ditto Kalwaka	..	37
66.	Ditto Dhamaka	..	46
67.	Ditto Rajoulka	..	40
68.	Ditto Kakripur	..	52
69.	Ditto Amru	..	40
70.	Ditto Lalpur Kadim	..	24
71.	Ditto Khori Kalan	..	65
72.	Ditto Karauli	..	54
73.	Ditto Bhuapur	..	53
74.	Ditto Aminpur	..	38
75.	Ditto Pali	..	33
76.	Ditto Lakarpur	..	40
77.	Ditto Arwa	..	53
78	Ditto Chirsi	..	52
79.	Ditto Bhaskula	..	36
80.	Ditto Aterna Shamshabad	..	25

Statement showing the names of the Single-Teacher Boys Primary Schools and their enrolment

(Sangrur District)

Sr. No.	Name of the School		Total enrolment
1	2		3
1.	Primary School,	Mohran	54
2.	Ditto	Moh. garh	55
3.	Ditto	Dalanwala	42
4.	Ditto	Nangal	61
5.	Ditto	Dhindsa	42
6.	Ditto	Gurney	59
7.	Ditto	Karail	74
8.	Ditto	Hamirgarh	67
9.	Ditto	Rorewala	63
10.	Ditto	Bhagwati Ashram	57
11.	Ditto	Naibatpur	61
12.	Ditto	Bohatwala	64
13.	Ditto	Barsana	68
14.	Ditto	Kheri Jajwan	46
15.	Ditto	Intal Khurd	77
16.	Ditto	Pokher Kheri	57
17.	Ditto	Kamach Khera	47
18.	Ditto	Sirsa Khera	40
19.	Ditto	Jhamola	59
20.	Ditto	Ghanaur	54
21.	Ditto	Rajputan	67
22.	Ditto	M. L. Akalgarh	27
23.	Ditto	Basiarkh	98
24.	Ditto	Ubha	46
25.	Ditto	Bahmniwala	33
26.	Ditto	Banarsi	50
27.	Ditto	Bhikhewal	28
28.	Ditto	Karoda	29
29.	Ditto	Maniana	35
30.	Ditto	Phullian Khurd	27
31.	Ditto	Ramgarh Gujjran	36
32.	Ditto	Bahadurpur	29
33.	Ditto	Beri Khera	51
34.	Ditto	Chhabir	51
35.	Ditto	Karsindhu	50
36.	Ditto	Kurd	32
37.	Ditto	Rojhla	54
38.	Ditto	Rampur	55
39.	Ditto	Pilu Khera	52
40.	Ditto	Khetla	55
41.	Ditto	Nidana	20
42.	Ditto	Dhurkot II	36
43.	Ditto	Mohd. Pura	57
44.	Ditto	Naraingarh	36
45.	Ditto	Dhundwa	49
46.	Ditto	Amritsar	45
47.	Ditto	Nepewal	38
48.	Ditto	Data Singh Wala	28
49.	Ditto	Barta	45
50.	Ditto	Sinad	62
51.	Ditto	Bahmmna	44
52.	Ditto	Mander Khurd	18
53.	Ditto	Bhaini Gandha	28
54.	Ditto	Birmana	84
55.	Ditto	Dialgarh	49
56.	Ditto	Ghasiwala	27
57.	Ditto	Kotra Amru	39
58.	Ditto	Mojowal	38
59.	Ditto	Rattoke	66
60.	Ditto	Satauj	51
61.	Ditto	Nangla	103
62.	Ditto	Akbarpura	96

1	2			3
63.	Primary Schools, Badechan		..	85
64.	Ditto	Dehleeze Khurd.	..	55
65.	Ditto	Dehleeze Kalan	..	68
66.	Ditto	Dulwan Khurd	..	55
67.	Ditto	Dhanno	..	54
68.	Ditto	Rasulpur	..	32
69.	Ditto	Rurka	..	52
70.	Ditto	Bhama Vadi	..	20
71.	Ditto	Fatehgarh	..	31
72.	Ditto	Gehlan	..	46
73.	Ditto	Janlian	..	39
74.	Ditto	Kheri Chandwan	..	31
75.	Ditto	Kamboh Majra Kalan	..	58
76.	Ditto	Kuneran	..	60
77.	Ditto	Mehsumpur	..	38
78.	Ditto	Tung	..	40
79.	Ditto	Ruldu Singh Wala	..	36
80.	Ditto	Mirheri	..	44
81.	Ditto	Kheri Khurd	..	50
82.	Ditto	Natt	..	26
83.	Ditto	Mana	..	42
84.	Ditto	Thullewal	..	47
85.	Ditto	Jagjitpura	..	66

Statement showing the names of the single.teacher Girls Primary Schools and their enrolment (Sangrur District)

Sr. No.	Name of the School			Total enrolment
1	2			3
1.	Government Girls Primary School,	Dugni	..	50
2.	Ditto	Dolewal	..	47
3.	Ditto	Bhullran	..	69
4.	Ditto	Darya Pur	..	60
5.	Ditto	Dhadogal	..	72
6.	Ditto	Khai	..	76
7.	Ditto	Changliwala	..	57
8.	Ditto	Karail	..	55
9.	Ditto	Kheri Naga	..	29
10.	Ditto	Rajal Heri	..	45

Statement showing the names of the single teacher Boys Primary Schools and their enrolment (Patiala District)

Sr. No.	Name of the School		Total enrolment
1	2		3
	Boys Primary School,		
1.	Rakhra	..	35
2.	Mound Khera	..	25
3.	Sheikhupur	..	42
4.	Rith Kheri	..	48
5.	Kasiana	..	43
6.	Phagan Majra	..	38
7.	Madhopur	..	36
8.	Bhat Majra	..	56
9.	Kalhana	..	32
10.	Hiana Khurd	..	43
11.	Matorda	..	47
12.	Rajpura	..	22
13.	Chanan Nathuwali	..	29

1	2	3
14.	Kishan Garh ..	42
15.	Podan ..	26
16.	Raungla ..	32
17.	Kath Majri ..	33
18.	Kheri Manian ..	39
19.	Rauni ..	23
20.	Seona ..	62
21.	Ahru Kalan ..	41
22.	Barkat pur ..	40
23.	Dharam Garh ..	51
24.	Kotla Guru ..	51
25.	Mardan Heri ..	59
26.	Majal Kalan ..	42
27.	Narain Garh ..	51
28.	Pure ..	61
29.	Safehra ..	56
30.	Tajal Pur ..	22
31.	Udepur ..	65
32.	Bhanera ..	27
33.	Dhakraba ..	57
34.	Jandhi ..	33
35.	Jabal Pur ..	51
36.	Kheri Gujran ..	26
37.	Main ..	43
38.	Nur Kheri ..	31
39.	Sheikupur ..	39
40.	Panandian ..	41
41.	Mian Pur ..	44
42.	Fateh Pur ..	26
43.	Mehmad Pur ..	49
44.	Dhanauri ..	42
45.	Ibrahm Pur ..	32
46.	Beejan Pur ..	37
47.	Makand Pur ..	33
48.	Isa Pur ..	38
49.	Dera ..	23
50	Pragpur ..	44
51.	Kuranwala ..	12
52.	Kakrali ..	28
53.	Haripur Hinduan ..	44
54.	Nimbua ..	53
55.	Saidpur ..	61
56.	Sighpura ..	45
57.	Sadharanpur ..	57
58.	Dhabi Gujra ..	34
59.	Lutki Majra ..	34
60.	Gandsar ..	21
61.	Namada ..	36
62.	Sher Garh ..	54
63.	Nurpur ..	35
64.	Naiwala ..	24
65.	Super Heri ..	35
66.	Basian ..	55
67.	Jansoi ..	76
68.	Sansua ..	75
69.	Rai Pur ..	55
70.	Untsar ..	54
71.	Bauran Kalan ..	46
72.	Dalodi ..	55
73.	Ghanurki ..	51
74.	Bishan Garh ..	61
75.	Chamboli Sani ..	38
76.	Doda ..	32

1	2		3
77.	Ladha Heri	..	52
78.	Kameli	..	50
79.	Tungan	..	66
80.	Achal	..	46
81.	Kot Kalan	..	53
82.	Kaida Pur	..	28
83.	Labana	..	54
84.	Sudhewal	..	41
85.	Sahauli	..	44
86.	Bonera Khurd	..	30
87.	Banorn Kalan	..	47
88.	Saugar Pura	..	25
89.	Arain Majra	..	52
90.	Beni Zar	..	55
91.	Bhatton	..	32
92.	Badali	...	34
93.	Chaur Wala	...	36
94.	Harbans Pura	...	51
95.	Mandaur	..	58
96.	Malko Majra	..	68
97.	Naulakha	..	63
98.	Pandrali	...	53
99.	Pabra	...	60
100.	Badali Mai Ke	..	40
101.	Sindhran	...	28
102.	Salimpur	..	50
103.	Herne	..	38
104.	Timbel Pur	..	55
105.	Rao Majra	..	39
106.	Not Shown by A.D.I.S.	..	35
107.	Ditto	..	44
108.	Ditto	...	78
109.	Ditto	..	58
110.	Ditto	..	39
111.	Ditto	..	59
112.	Ditto	...	59
113.	Ditto	...	65

Statement showing the names of the single teacher Girls Primary Schools and their enrolment (Patiala District)

Sr. No.	Name of the School			Total enrolment
1	2			3
1.	Govt. Girls Primary School,	Kumbh	..	77
2.	Ditto	Kumbra	..	62
3.	Ditto	Mullanpur	..	46
4.	Ditto	Kukar Majra	...	49
5.	Ditto	Kheri	..	50
6.	Ditto	Channo	..	22
7.	Ditto	Jakhwali	..	71
8.	Ditto	Datanuda	...	67
9.	Ditto	Khanpur	..	68
10.	Ditto	Isherpur	..	47
11.	Ditto	Kotli Afgana	..	38
12.	Ditto	Ferozepur	..	64
13.	Ditto	Mangewal	..	64
14.	Ditto	Kalal Majra	..	36
15.	Ditto	Mullanpur Rauni	..	87
16.	Ditto	Maloh Majra	..	20
17.	Ditto	Dhamo Majra	..	58
18.	Ditto	Sewai Singh Wala	..	59
19.	Ditto	Behal	..	52

1	2		3
20.	Govt. Girls Primary School,	Nagar	40
21.	Ditto	Bishan Garh	44
22.	Ditto	Jahlan	62
23.	Ditto	Mehndipur	54
24.	Ditto	Rajgarh	48
25.	Ditto	Marian	74
26.	Ditto	Jarikpur	34
27.	Ditto	Taraura	34
28.	Ditto	Hussainpur	68
29.	Ditto	Seel	28
30.	Ditto	Khera Jattan	48
31.	Ditto	Panjetta	45
32.	Ditto	Kapoori	56
33.	Ditto	Hari Majra	57
34.	Ditto	Bhagera	40
35.	Ditto	Untsar	32
36.	Ditto	Darwa	31
37.	Ditto	Hirdepur	46
38.	Ditto	Aghanpur	76
39.	Ditto	Bartana	35
40.	Ditto	Bahera	73
41.	Ditto	Bhogri	51
42.	Ditto	Chandiala	70
43.	Ditto	Chand Heri	59
44.	Ditto	Hassanpur Kambaon	60
45.	Ditto	Machhrai Khurd	76
46.	Ditto	Dandrala	28
47.	Ditto	Dehro Majra	50
48.	Ditto	Fatehpur	50
49.	Ditto	Gade Majra	67
50.	Ditto	Hassanpur	50
51.	Ditto	Issapur Janji	69
52.	Ditto	Jasthne Khurd	63
53.	Ditto	Kheri Gujran	1
54.	Ditto	Kohli Majra	47
55.	Ditto	Lehli	63
56.	Ditto	Lehgarh	44
57.	Ditto	Malan	48
58.	Ditto	Pir Machellan	42
59.	Ditto	Rampur Bebal	46
60.	Ditto	Sarangpur	23
61.	Ditto	Seoli	42
62.	Ditto	Untala	34
63.	Ditto	Sagra	55
64.	Ditto	Gulzarpur	31
65.	Ditto	Zalalpur	38
66.	Ditto	Gobindpura Paind	59
67.	Ditto	Jogewal	42
68.	Ditto	Kularan	25
69.	Ditto	Khangarh	82
70.	Ditto	Gulali	66
71.	Ditto	Mavi Sapan	60
72.	Ditto	Ratgarh	76
73.	Ditto	Molvi Walla	63
74.	Ditto	Matauli	54
75.	Ditto	Burer	80
76.	Ditto	Arneta	45
77.	Ditto	Rassouli	45
78.	Ditto	Tarkhan Majra	66
79.	Ditto	Taipur	66
80.	Ditto	Badshahpur Kalan	77
81.	Ditto	Bi pur	45
82.	Ditto	Kheri Mallan	26

[Chief Minister]

1		2		3
83.	Govt. Girls Primry School,	Ramgarh	..	57
84.	Ditto	Budhanpur	..	39
85.	Ditto	Tran	..	37
86.	Ditto	Shankarpur	..	81
87.	Ditto	Dharamkot	..	44
88.	Ditto	Bishanpur Chhana	..	38
89.	Ditto	Ohjan	..	40
90.	Ditto	Partapgarh	..	61
91.	Ditto	Chamarheri	..	77
92.	Ditto	Bathoi Kalan	..	41
93.	Ditto	Bakhshi Wala	..	33
94.	Ditto	Rasulpur Jora	..	60
95.	Ditto	Kuka	..	69
96.	Ditto	Kheri Barana	..	26
97.	Ditto	Tulewal	..	57
98.	Ditto	Ali pur Jattan	..	28
99.	Ditto	Dandoa	..	22
100.	Ditto	Ganeshpur	..	15
101.	Ditto	Tiwana	..	45
102.	Ditto	Dhabali	..	32
103.	Ditto	Changeran	..	74
104.	Ditto	Charwar	..	39
105.	Ditto	Charian	..	46
106.	Ditto	Khilaspur	..	35
107.	Ditto	Urno	..	50
108.	Ditto	Sadıapur	...	42
109.	Ditto	Khadauli	..	49
110.	Ditto	Patton	..	34
111.	Ditto	Narraina	..	36
112.	Ditto	Gharolian	..	55
113.	Ditto	Chuhar Majra	..	65
114.	Ditto	Naina	..	39
115.	Ditto	Almidpur	..	76
116.	Ditto	Daraula	..	26
117.	Ditto	Majri Akalian	..	16
118.	Ditto	Bhawalpur	..	43
119.	Ditto	Nandgarh	..	75
120.	Ditto	Guddapur	..	46
121.	Ditto	Jandali	..	118
122.	Ditto	Kotla Bhaik	...	41
123.	Ditto	Manupur	..	42
124.	Ditto	Railli	..	67
125.	Ditto	Marwa	..	61
126.	Ditto	Nanuwala	..	65
127.	Ditto	Fatehpur Jattan	..	62
128.	Ditto	Kasumbri	..	64
129.	Ditto	Fatehpur Theri	..	102
130.	Ditto	Gagga Kheri	..	70
131.	Ditto	Raipur Gujjran	..	35
132.	Ditto	Baleri Khurd	..	29
133.	Ditto	Dhafera	..	50
134.	Ditto	Malikpur	..	47
135.	Ditto	Jaisinghwala		61
136.	Ditto	Mamupu	..	36
137.	Ditto	Mukrampur	..	66
138.	Ditto	Main Majra	..	67
139.	Ditto	Dahran	..	35
140.	Ditto	Sil	..	41

Statement showing the names of the Single Teacher Boys Primary Schools and their enrolment (Mohindergarh District)

Sr. No.	Name of the School		Total enrolment
1	2		3
1.	Government Primary School,	Khanpur	55
2.	Ditto	Gopalpur	34
3.	Ditto	Mahasar	28
4.	Ditto	Balaha Khurd	48
5.	Ditto	Badopur	38
6.	Ditto	Khototi Pal	42
7.	Ditto	Talot	49
8.	Ditto	Dhanota	41
9.	Ditto	Silaipur Mahta	27
10.	Ditto	Chrali	26
11.	Ditto	Niamat Pur	48
12.	Ditto	Rai Mali pur	28
13.	Ditto	Bhidanti	35
14.	Ditto	Nalaiza	28
15.	Ditto	Serhali	45
16.	Ditto	Salimpur	27
17.	Ditto	Pachnuta	36
18.	Ditto	Bayal	61
19.	Ditto	Umrswat	28
20.	Ditto	Dhadi Chilar	38
21.	Ditto	Bhidraban	34
22.	Ditto	Atla Kalan	38
23.	Ditto	Kari Dass	43
24.	Ditto	Badal	85
25.	Ditto	Partal	34
26.	Ditto	Kapuri	44
27.	Ditto	Nauswa	38
28.	Ditto	Jhigawan	35
29.	Ditto	Mundian	38
30.	Ditto	Balana	21
31.	Ditto	Nangwas	54
32.	Ditto	Khaira	31
33.	Ditto	Bhurjat	29
34.	Ditto	G.G.G. P. Fezlipur	60
35.	Ditto	Ganihar	25
36.	Ditto	Khatri Pur	29
37.	Ditto	Looni I	11
38.	Ditto	Kutba Pur	50
39.	Ditto	Ballah Kalan	52
40.	Ditto	Maksus Pur	49
41.	Ditto	Daani Chbrali	28
42.	Ditto	Assawas	32
43.	Ditto	Chhpra Bibipur	43
44.	Ditto	Dhani Bhagta Wali	48
45.	Ditto	Jainpur	35
46.	Ditto	Bnony	35
47.	Ditto	Mandhana	28
48.	Ditto	Moroond	44
49.	Ditto	Naizlipur	37
50.	Ditto	Sirli	32
51.	Ditto	Wadala	81
52.	Ditto	Malbosh	18
53.	Ditto	Misri	55
54.	Ditto	Jaishri	33
55.	Ditto	Ram Nagar	63
56.	Ditto	Maprani	43
57.	Ditto	Santokhpura	73
58.	Ditto	Changroad	45
59.	Ditto	Kalali	62
60.	Ditto	Chirya	51
61.	Ditto	Datoli	51

[Chief Minister]

1	2	3
62.	Government Primary School, Gori Pur ..	82
63.	Ditto Rajgarh ..	33
64.	Ditto Chhapar ..	46
65.	Ditto Reprodi ..	7
66.	Ditto Jitpur ..	84
67.	Ditto Mandni Pirana ..	68
68.	Ditto Kariaidu ..	67
69.	Ditto Todi ..	29
70.	Ditto Asawari ..	90
71.	Ditto Ram Pura ..	64
72.	Ditto Narsingwas ..	19
73.	Ditto Sarangpur ..	43
74.	Ditto Madhmadhki ..	39
75.	Ditto Keri Tokra ..	42
76.	Ditto Kari Modh ..	58
77.	Ditto Aur (Badrwana) ..	54
78.	Ditto Aghiar ..	36
79.	Ditto Bas Khudana ..	31
80.	Ditto Jhigwan ..	27
81.	Ditto Dongra Jat ..	86
82.	Ditto Loopori ..	30
83.	Ditto Mori ..	31
84.	Ditto Mohmadpur ..	65
85.	Ditto Rajawas ..	45
86.	Ditto Sohri ..	23
87.	Ditto Usmapur ..	32
88.	Ditto Zerpurpali ..	44

Statement showing the names of the Single Teacher Girls Primary Schools and their enrolment (District Mohindergarh)

Sr. No.	Name of the School	Total enrolment
1	2	3
1.	Government Girls Primary School, Bhony ..	35
2.	Ditto Fezlipur ..	60
3.	Ditto Gunihar ..	25
4.	Ditto Khotri Pur ..	29
5.	Ditto Looni Awal ..	11
6.	Ditto Kuthapur ..	50
7.	Ditto Ballah Kalan ..	52
8.	Ditto Makrarpur ..	49
9.	Ditto Khani Chureli ..	28
10.	Ditto Arraulas ..	32
11.	Ditto Chhipra Nhipura ..	43
12.	Ditto Dhani Bhajtauli ..	48
13.	Ditto Jainour ..	35
14.	Ditto Mandhara ..	28
15.	Ditto Moroond ..	44
16.	Ditto Naizlipur ..	37
17.	Ditto Sinli ..	32
18.	Ditto Wadala ..	78
19.	Ditto Malkeosh ..	17
20.	Ditto Jain Shiri ..	33
21.	Ditto Misri ..	34
22.	Ditto Rai Nagar ..	63
23.	Ditto Makrani ..	43
24.	Ditto Santoshpura ..	73
25.	Ditto Changroad ..	45

1	2			3
26.	Government Girls Primary School	Kalali	..	64
27.	Ditto	Chirya	..	52
28.	Ditto	Datoh	..	52
29.	Ditto	Goripur	..	64
30.	Ditto	Rajgarh	..	30
31.	Ditto	Chhapur	..	50
32.	Ditto	Rehoodi	..	7
33.	Ditto	Jit Pura	..	84
34.	Ditto	Karaidu	..	58
35.	Ditto	Mandi Panam	..	70
36.	Ditto	Todi	..	28
37.	Ditto	Asawan	..	36
38.	Ditto	Ram Pura	..	61
39.	Ditto	Narsing Was	..	21
40.	Ditto	Madhumodhlai	..	39
41.	Ditto	Larangpur	..	43
42.	Ditto	Kan Tokha	..	42
43.	Ditto	Uet Budhwara	..	45
44.	Ditto	Kan Modh	..	57
45.	Ditto	Tikar Kalan	..	..
46.	Ditto	Aghiar	..	36
47.	Ditto	Bas Khundana	..	31
48.	Ditto	Dongia Jat	..	86
49.	Ditto	Jhigarh	..	27
50.	Ditto	Kaukrih	..	30
51.	Ditto	Moriai	..	31
52.	Ditto	Mohamdpur	..	65
53.	Ditto	Rajwas	..	45
54.	Ditto	Sohria	..	23
55.	Ditto	Urmarpur	..	32
56.	Ditto	Surpur Pali	..	44

Statement showing the names of the Single Teacher Boys Primary Schools and their enrolment (Bhatinda District)

Sr. No.	Name of the School			Total enrolment
1	2			3
1.	Primary School,	Talwandi Saboo	..	25
2.	Ditto	Gurusar Jagga	..	39
3.	Ditto	Joge Wala	..	16
4.	Ditto	Trangali	..	14
5.	Ditto	Phyllo Khari	..	24
6.	Ditto	Banger Muhhabat	..	30
7.	Ditto	Banger Charatsingh	..	32
8.	Ditto	Burj Sema	..	37
9.	Ditto	Ramgarh Bhunder	..	57
10.	Ditto	Behaman Kaur Singh	..	50
11.	Ditto	Mansa Kalan	..	43
12.	Ditto	Burj	..	30
13.	Ditto	Kotli Khd.	..	49
14.	Ditto	Kamulau	..	21
15.	Ditto	Swatch	..	31
16.	Ditto	Andian Wali	..	34
17.	Ditto	Bhawa	..	23
18.	Ditto	Chak Ali Sher	..	18
19	Ditto	Gammi Wala	..	56
20.	Ditto	Hassanpur	..	21
21.	Ditto	Jugla	..	10
22.	Ditto	Jitgarh	..	30

[Chief Minister]

1	2			3
23.	Primary School,	Kali Pur	..	78
24.	Ditto	Malikpur Bhimra	..	21
25.	Ditto	Piplian	..	25
26.	Ditto	Ramgarh Shahpurian	..	22
27.	Ditto	Ram Nagar Bhthal	..	16
28.	Ditto	Saspali	..	13
29.	Ditto	Todarpur	..	20
30.	Ditto	Talab Wala	..	31
31.	Ditto	Qassimpur China	..	26
32.	Ditto	Saddasingh Wala	..	57
33.	Ditto	Raw Wala	..	60
34.	Ditto	Bangi Dipa Singh	..	54
35.	Ditto	Bhadurgarh Jandian	..	51
36.	Ditto	Doom Wali	..	26
37.	Ditto	Kaley Wander	..	57
38.	Ditto	Kot Guru	..	51
39.	Ditto	Mohallan	..	42
40.	Ditto	Rai Ke Khurd	..	19
41.	Ditto	Lul Bai	..	37
42.	Ditto	Burj Rathi	..	44
43.	Ditto	Gill Gosal	..	32
44.	Ditto	Gharaila	..	52
45.	Ditto	Jatri	..	51
46.	Ditto	Kutiwal Khurd	..	18
47.	Ditto	Mandi Khurd	..	56
48.	Ditto	Mansa Khurd	..	62
49.	Ditto	Mari	..	25
50.	Ditto	Begu Wala	..	31
51.	Ditto	Butter	..	17
52.	Ditto	Gujjar	..	..
53.	Ditto	Jhoke Sarkari	..	55
54.	Ditto	Kahinian Wali	..	31
55.	Ditto	Qualbal Wala	..	28
56.	Ditto	Shimre Wala	..	40
57.	Ditto	Mumara	..	22
58.	Ditto	Sagat Pur	..	52
59.	Ditto	Atla Khd.	..	35
60.	Ditto	Alisher Kln.	..	29
61.	Ditto	Hiro Khd.	..	38
62.	Ditto	Hamri Garh	..	52
63.	Ditto	Khillan	..	34
64.	Ditto	Birewal Khd.	..	24
65.	Ditto	Kaler	..	43
66.	Ditto	Karia Wala	..	30
67.	Ditto	Ratti Rori	..	41
68.	Ditto	Aklia Khd.	..	30
69.	Ditto	Bhagoo	..	29
70.	Ditto	Vgussuaba	..	62
71.	Ditto	Jatarsubg Waka	..	39
72.	Ditto	Mian	..	25
73.	Ditto	Werkandi	..	26
74.	Ditto	Ghargna	..	50
75.	Ditto	Dulowal	..	41
76.	Ditto	Ram Ditta Wala	..	56
77.	Ditto	Narinder Pura	..	27
78.	Ditto	Deluana	..	28
79.	Ditto	Dane Wala	..	23
80.	Ditto	Khiali Chehal Wali	..	41
81.	Ditto	Korewala	..	31
82.	Ditto	Dalal Wala	..	53

1	2		3
83.	Primary School, Bhame Khd.	..	23
84.	Ditto Dashondia	..	18
85.	Ditto Adam ke	..	21
86.	Ditto Fateh Garh	..	32
87.	Ditto Makhe Wala	..	24
88.	Ditto Ghurkani	..	27
89.	Ditto Mirpur Khd.	..	33
90.	Ditto Tibi Hari Singh	..	26
91.	Ditto Autan Wali	..	27
92.	Ditto Baran	..	14
93.	Ditto Birewala Jattan	..	38
94.	Ditto Burj Bhaili ke	..	16
95.	Ditto Chhatian Wali	..	30
96.	Ditto Gehle Wala	..	13
97.	Ditto Ghudu wala	..	19
98.	Ditto Golewala	..	11
99.	Ditto Hirke	..	37
100.	Ditto Jatana Khd.	..	27
101.	Ditto Jherian Wali	..	24
102.	Ditto Kahne Wala	..	21
103.	Ditto Karanadi	..	11
104.	Ditto Kauriana	..	29
105.	Ditto Kori Wala	..	26
106.	Ditto Kusla	..	34
107.	Ditto Lalian Wali	..	29
108.	Ditto Man Khera	..	60
109.	Ditto Mirziana	..	25
110.	Ditto Nangla	..	38
111.	Ditto Rama Nandi	..	33
112.	Ditto Raya	..	20
113.	Ditto Roorki	..	34
114.	Ditto Talwandi Aklian	..	27
115.	Ditto Tandian	..	20
116.	Ditto Dhalaike	..	44

Statement showing the names of Single-Teacher Girls Primary Schools and their enrolment (District Bhatinda)

Sr. No.	Name of the School		Total enrolment
1.	Government Girls Primary School, Bhagwanpur	..	62
2.	Ditto Teona Pjajan	..	59
3.	Ditto Nutt	..	19
4.	Ditto Tehla Sahib	..	21
5.	Ditto Kolaki	..	47
6.	Ditto Harnam Singh Wala	..	37
7.	Ditto Ghoni Wala	..	29
8.	Ditto Kahan Singhwala	..	65

GRANTS FOR PRIVATELY-MANAGED SCHOOLS

*2164. **Pandit Mohan Lal Datta:** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether it is a fact that the amount of grants for Harijans and Backward Classes students due to the Privately-Managed Schools in the State for the year 1962-63 have not so far been given to such Schools; if so, the reasons therefor;

(b) whether it is a fact that the amount of maintenance and special grants to Privately-Managed Schools has recently been reduced; if so, to what extent;

(c) the policy of the Government with regard to the payment of such grants to such Schools for the remaining period of the 3rd Plan;

(d) the amount of maintenance grant given to Privately-Managed Schools, district-wise, for the year 1962-63?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) The grants have been given.

(b) The grants have been withheld due to National Emergency.

(c) The matter is under consideration so far as maintenance grants are concerned.

(d)

Sr.No.	Name of District		Amount sanctioned
			Rs
1.	Ambala	..	85,320
2.	Karnal	..	35,592
3.	Rohtak	..	43,854
4.	Hissar	..	14,922
5.	Gurgaon	..	9,420
	Total Ambala Division	..	1,89,108
6.	Jullundur	..	70,728
7.	Hoshiarpur	..	1,11,894
8.	Ferozepore	..	71,952
9.	Ludhiana	..	65,100
10.	Amritsar	..	71,514
11.	Gurdaspur	..	33,018
12.	Kangra	..	26,850
	Total Jullundur Division	..	4,51,056
	Patiala Division	..	Nil
	GRAND TOTAL	..	6,40,164

INTRODUCTION OF CO-EDUCATION UP TO MIDDLE STANDARD

*2314. **Pandit Chiranji Lal Sharma :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether there is any proposal under the consideration of Government to introduce co-education up to Middle Standard in the Schools in the State ;

(b) whether any circular letter was issued by the Director of Languages to the various authorities/individuals including Legislators asking for their views on the proposal;

(c) the number of authorities/individuals as have expressed their opinion in favour of the said proposal and of those who are against it ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) It was decided that co-education should be encouraged in every way up to Middle Standard.

(b) No.

(c) Does not arise.

COMPLAINT FROM PRINCIPAL, OXFORD COMMERCIAL COLLEGE, NAWANSHEHR

*2344. **Sardar Kulbir Singh :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether any application alleging corruption in the courts of S. D. O. and Tehsildar, Nawanshehr, district Jullundur, was received by Government from the Principal, Oxford Commercial College, Nawanshehr, in June, 1962;

(b) whether any enquiry into the said complaint was instituted by the Government; if so, the result thereof ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes.

(b) Yes. The matter is under consideration.

PROCEDURE FOR APPOINTMENT OF SENIOR LECTURERS IN EDUCATION DEPARTMENT

*2358. **Sardar Gurdial Singh Dhillon :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether it is proposed to change the procedure for the appointment of senior lecturers in the Education Department;

(b) whether it is a fact that 50 per cent are to be nominated and the rest are to be promoted after their cases being referred to the Public Service Commission;

(c) the criteria laid down for judging their merits and for referring their names to the Public Service Commission ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes.

(b) No. There will be no nomination. In future the appointment in P.E.S. Class II, i.e., Senior Lecturers, will be made through direct recruitment but 50 per cent of the posts will be reserved for candidates already serving the Education Department.

(c) Question does not arise.

COMPLAINT AGAINST STAFF OF GOVERNMENT PRIMARY SCHOOL, LOPON, DISTRICT FEROZEPORE

*2433. **Comrade Gurbakhsh Singh Dhaliwal :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether the Education Department has recently received, complaints against the staff of Government Primary School, Lopon, tehsil Moga, district Ferozepore, fromt the Panchayat of the said village; if so, the details thereof;

(b) whether any enquiry to investigate the charges levelled by the applicants against the staff of the said school was held; if so, the details thereof and the action, if any, taken in the matter ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes. Five members of the Panchayat complained that the representation made by Shri Sunder Dass, Head Teacher, Government Primary School, Lopon, through the Sarpanch, alleging that he apprehended danger to his life at the hands of Sarvshri Thana Singh and Resham Singh, two other teachers of the School, was a mis representation of facts which was aimed at manoeuvring his own transfer to Hoshiarpur District.

(b) An enquiry was held and it was revealed that there were dissensions in the school. The teachers responsible for this will be considered for transfers in March/April, 1963.

COMPLAINT AGAINST A TEACHER OF GOVERNMENT PRIMARY SCHOOL, MADHEKE, DISTRICT FEROZEPORE

*2434. **Comrade Gurbakhsh Singh Dhaliwal:** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether the Education Department recently received any complaint against a teacher of Government Primary School, Madheke, Block Nihal Singh Wala, tehsil Moga, district Ferozepore, from the Village Panchayat, if so, the details thereof;

(b) whether any enquiry was made into the said complaint; if so, the details thereof and the action taken in the matter ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) No.

(b) Does not arise.

UPGRADING OF SCHOOLS IN DISTRICT HISSAR

*2437. **Shri Amar Singh :** Will the Chief Minister be pleased to state the number of Primary Schools upgraded to Middle Schools, Middle Schools upgraded to Higher Secondary Schools and High Schools converted into Higher Secondary Schools in Hissar District during the year 1962-63 ?

Sardar Partap Singh Kairon:

(a) Primary Schools up graded to Middle Standard ... 4

(b) Middle Schools upgraded to Higher Secondary Standard ... 4

(c) High Schools converted into Higher Secondary Standard ... 6

UPGRADING CERTAIN SCHOOLS IN GANDHI NAGAR, ROHTAK

*2612. **Shri Mangal Sein :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether there is any scheme under the consideration of Government to extend the buildings of Primary Schools for Boys and Girls in Gandhi Nagar, Rohtak;

(b) whether Government propose to upgrade the schools mentioned in part (a) above, if so, when ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) & (b) No, for the present.

CONSTRUCTION OF HOSTELS FOR GIRL STUDENTS IN KANGRA DISTRICT

*2831. **Bakshi Partap Singh :** Will the Chief Minister be pleased to state whether any funds have been sanctioned for the construction of hostels for the Girl students studying in Government School/Colleges in Kangra District during the year 1962-63; if so, (i) the amount so sanctioned; and (ii) the names of places where such hostels, if any, are proposed to be constructed ?

Sardar Partap Singh Kairon : Yes .

(i) Rs 346,000.

(ii) Government Girls High School, Chadiar. The work has, however, been dropped due to National Emergency.

EFFICIENCY TEST FOR OFFICERS OF COOPERATIVE DEPARTMENT

*2357. **Sardar Gurdial Singh Dhillon :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether any officers of the Co-operative Department were given an efficiency test or any other test recently; if so, the number of officers who sat for the test;

(b) the list of such officers according to their seniority before the test;

(c) a list of officers referred to above according to the merits after they were categorised as good or poor ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes; 51.

(b) The list is as under.

(c) It is not in the public interest to disclose the categorisation of the officers.

Seniority list of officers of the Co-operative Department who sat in the test held on 28th January, 1963, at Chandigarh

1. Shri Kulwant Singh, I.A.S.
2. Shri K. J. Khosla
3. Shri Sohan Singh
4. Shri M. K. Puri
5. Shri Satnam Singh
6. Shri Mohinder Singh Sadhrao
7. Shri L. R. Kapur
8. Shri Rajinder Singh
9. Shri Bhim Singh
10. Shri Behari Lal Rao
11. Shri Shiv Lal (D.R. under training—His seniority is to be fixed as yet)
12. Shri Gurcharan Singh
13. Shri Sukhdev Singh
14. Shri Asdev Singh
15. Shri Ravinder Singh
16. Shri Dhanakbir Singh
17. Shri Sheokaran Singh
18. Shri Vijai Singh
19. Shri R. M. Thapar
20. Shri Bhanwar Lal Tanwar
21. Shri Gurchand Singh
22. Shri Amrik Singh
23. Shri O. P. Sethi
24. Shri Darshan Singh
25. Shri Hans Raj Bajaj
26. Shri Jagdish Singh Sajan
27. Shri Mohinder Singh
28. Shri Banarsi Dass
29. Shri Bishan Singh (His seniority is yet to be fixed)
30. Shri Amrit Lal
31. Shri Darshan Singh Bains
32. Shri Shivdev Singh
33. Shri Om Parkash Sudal
34. Shri Bidhi Chand Katoch
35. Shri Sukhdev Singh
36. Shri Kartar Singh
37. Shri Harjit Singh
38. Shri Sampuran Singh
39. Shri Hari Singh Chowhan
40. Shri Chanan Singh
41. Shri Kehar Singh
42. Shri Ujagar Singh
43. Shri Hari Ram
44. Shri Mohinder Singh
45. Shri Shadi Ram
46. Shri Amarjit Singh (His seniority is yet to be fixed)

Lady Assistant Registrars

1. Sharimati B. K. Rai (She is working against the post of male cadre)
2. Shrimati Amar Kaur.

Assistant Registrar (Banking)

1. Shri J. C. Kanwar.

Statistical Officer

1. Shri Manmohan Singh.

Information Officer

1. Shri Surinder Singh.

WEEKLY REST TO WORKERS IN THE PEPSU ROAD TRANSPORT CORPORATION

*2468. **Comrade Bhan Singh Bhaura :** Will the Chief Minister be pleased to state whether the weekly rest to the workers in the Pepsu Road Transport Corporation, Patiala is being given regularly, if not, the reasons therefor ?

Sardar Partap Singh Kairon : Yes.

COMPENSATION FOR LAND FOR HEALTH CENTRE AT JULLANA, TEHSIL JIND

*2459. **Chaudhri Inder Singh Malik :** Will the Minister for Finance be pleased to state whether any land has been acquired for setting up a health centre at Jullana in tehsil Jind; if so, the amount of compensation if any, so far paid to the owners thereof ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : First Part : Yes, Sir.
Second Part : Nil, so far.

TERM OF OFFICE OF THE MEMBERS OF THE BOARD OF AYURVEDIC AND UNANI SYSTEM OF MEDICINE, PATIALA

*2469. **Comrade Bhan Singh Bhaura :** Will the Minister for Finance be pleased to state—

(a) whether it is a fact that the term of office of the members of the Board of Ayurvedic and Unani Systems of Medicine, Patiala expired in June, 1961;

(b) if the reply to part (a) above is in the affirmative, whether the new elections to the said Board have been held, if not, the reasons therefor ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : (a) Yes, Sir.

(b) No. As the process of finalising the Punjab Ayurvedic and Unani Practitioner's Bill 1963, for both erstwhile States of Punjab and Pepsu implying merger of the Amritsar/Patiala Boards was in hand (the Bill has been introduced in the current session) the elections for a short period involving heavy expenditure, were not considered necessary.

WOUND UP OF AYURVEDIC DEPARTMENT

*2787. **Comrade Harnam Singh Chamak :** Will the Minister for Finance be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to wind up the Ayurvedic Department and abolish the post of the Director thereof; if so, when ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : There is no proposal under the consideration of Government in regard to the winding up of the Ayurvedic Department. The post of Director of Ayurveda, Punjab has, however been abolished with effect from the date the Director is relieved.

CONSTRUCTION OF PRIMARY HEALTH CENTRE CHADHIAR, DISTRICT KANGRA

***2829. Bakshi Partap Singh** : Will the Minister for Finance be pleased to state whether any funds have recently been sanctioned for the construction of Primary Health Centre, Chadhiar (Kangra); if so, (i) the amount sanctioned for the purpose and (ii) the steps taken to start the construction thereof ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : (a) No, Sir.

(b) and (c) Question does not arise.

RURAL AND AYURVEDIC DISPENSARIES

***2830. Bakshi Partap Singh** : Will the Minister for Finance be pleased to state—

(a) the number of rural and Ayurvedic Dispensaries, districtwise, in the State during the year, 1962-63;

(b) the number of such dispensaries, tahsilwise, in Kangra District at present ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : (a) & (b) A statement is as follows.

STATEMENT

(a) **The number of rural and Ayurvedic/Unani Dispensaries, districtwise, in the State during the year 1962-63 is as under :—**

Name of district		Rural Allopathic	Ayurvedic	Unani
Ambala	..	6	30	4
Amritsar	..	15	14	3
Bhatinda	..	10	17	1
Ferozepore	..	14	15	3
Gurgaon	..	9	21	6
Gurdaspur	..	9	16	3
Hoshiarpur	..	9	22	3
Hissar	..	16	19	3
Jullundur	..	4	13	4
Karnal	..	10	16	4
Kangra	..	16	59	5
Kapurthala	..	5	15	..
Ludhiana	..	6	12	4
Mohindergarh	..	4	20	..
Patiala	..	9	23	..
Rohtak	..	7	17	4
Sangrur	..	10	22	..
Simla	..	2	6	..
Lahaul and Spiti	..	5	..	..
Total	..	166	357	47

(b) **The number of rural/Ayurvedic/Unani dispensaries, tahsil-wise, in Kangra at present is given below:—**

Tehsil		Rural	Ayurvedic	Unani
Hamirpur	..	2	12	2
Palampur	..	1	12	..
Kangra	..	2	7	1
Nurpur	..	3	9	..
Dehra	..	4	8	1
Kulu	..	4	11	1

ENQUIRY HELD AGAINST S.H.O. DERA BABA NANAK

***1353. Comrade Makhan Singh Tarsikka**: Will the Home Minister be pleased to state whether it is a fact that the Vigilance Department held an enquiry against the S. H. O. Dera Baba Nanak (Gurdaspur) (Previously S. H. O. Jandiala) during the year, 1961-62; if so, with what result ?

Shri Mohan Lal : Yes. The case was referred to the Deputy Inspector General of Police, Border Range, Jullundur, for the initiation of departmental proceedings, as some of the allegations were prima-facie found correct as a result of investigation by Vigilance Department.

ARRANGEMENTS TO PROVIDE TEA TO THE PRISONERS IN THE JAILS

***1982. Comrade Shamsher Singh Josh** : Will the Home Minister be pleased to state—

(a) the names of the Jails in the State where arrangements to provide tea etc. to the prisoners exist and also the names of the Jails where such arrangements do not exist giving the reasons therefor;

(b) Whether Government is considering to make arrangements to provide tea etc. to the prisoners in the Jails where such arrangements do not exist at present ?

Shri Mohan Lal : (a) Arrangements to provide tea etc. to the prisoners exist at all the Central Jails (except Central Jail, Ambala); all the District Jails, Special Jail, Hissar and Borstal Institution and Juvenile Jail Faridkot.

Arrangements to provide tea to the prisoners confind in the Central Jail, Ambala, were also made but as response from the prisoners was very poor, these arrangements had to be discontinued.

(b) As soon as there is adequate demand from the prisoners confined in the Central Jail, Ambala, for providing tea to them, necessary arrangement in this regard will be made.

CLOTHING PROVIDED TO CONVICTS IN THE JAILS

***1983. Comrade Shamsher Singh Josh** : Will the Home Minister be pleased to state—

(a) the details of the winter and the Summer clothing provided at present to the prisoners under convictions for moral turpitude

[Comrade Shamsher Singh Josh]

in the Jails, stating the date when the decision relating thereto was made;

(b) whether any pair of shoes are also provided to the convicts referred to above; if not, the reasons therefor ?

Shri Mohan Lal : (a) As regards issue of clothing to convicts in the jails there is no distinction between prisoners convicted for the commission of offences involving moral turpitude and other prisoners. Clothing is issued to prisoners on the basis of their classification viz. 'A', 'B' and 'C'.

(b) Normally prisoners are not provided with shoes at Government expense, except in case of those who cannot afford to have their own shoes.

CASES AGAINST SHRI TEJA SINGH SWATANTAR

***2383. Comrade Ram Chandra :** Will the Home Minister be pleased to state :—

(a) the details of the circumstances under which cases against Shri Teja Singh Swatantar, a Communist leader, have been withdrawn, and

(b) the details of the cases in which the said leader was involved which compelled him to remain underground for about 14 years or more ?

Shri Mohan Lal : (a) Since the co-accused of Shri Teja Singh Swatantar had already been acquitted by the courts in both the cases in Punjab and the evidence against all the accused almost being the same, it was decided to withdraw from his prosecution in these cases.

(b) A statement giving the requisite details of cases is as follows.

STATEMENT OF CASES

FIR No. 7 dated 11th January, 1951 u/s 395/397 IPC, Police Station Kahnuwan, district Gurdaspur.

The prosecution case was that on 10th January, 1951, 6 persons in police uniform and armed with deadly weapons entered the house of Shri Havela Singh of village Butter Kalan and removed a D. B. B. L. gun, a kirpan and some clothes. Five co-accused were tried but acquitted while Shri Teja Singh Swatantar was absconding.

2. **FIR No. 250 dated 22nd September, 1951 u/s 20/11/78 Arms Act, Police Station Sadar Gurdaspur, district Gurdaspur.**

This case relates to the recovery of one sten-gun and a few rounds from the house search of Shri Teja Singh Swatantar in his absence. While he was absonding his father and his brother were prosecuted but were acquitted.

Besides, Shri Teja Singh Swantantar was wanted in the Bank dacoity case of Ram Nagar, district Nainital, U.P. This case was withdrawn by the U. P. Government.

ARMS LICENCES ISSUED/CANCELLED IN SANGRUR DISTRICT

***2458. Chaudhri Inder Singh Malik :** Will the Home Minister be pleased to state :—

(a) the number of arms licences issued in district Sangrur during the period from 1st January, 1962, todate, monthwise and tehsilwise together with the names of those to whom issued;

(b) the number of arms licences cancelled in the said district during the said period, stating the nature of arms of such licences with reasons for the cancellation in each case ?

Shri Mohan Lal : (a) It is not in public interest to disclose the information asked for. However, any specific case brought to the notice of Government will be duly looked into.

(b) The time and labour involved in collecting the information will not be commensurate with the benefits sought to be derived by the Hon'ble member. However, an enquiry will be made by Government into any particular case that the member may wish to bring to their notice.

DETENTION OF COMRADE HARNAM SINGH CHAMAK M.L.A.

***2785. Comrade Harnam Singh Chamak :** Will the Home Minister be pleased to state—

(a) whether it is a fact that D. C. Sangrur received an application on 28th November, 1962 from Shri Jangir Singh Jagtar of Barnala enquiring about the name of the place and the jail in which Shri Harnam Singh Chamak had been placed under detention after his arrest under the Defence of India Rules ;

(b) whether it is also a fact that a reply was given to the said application after about two months vide letter No. 1075-76/CC, dated 21st January, 1963;

(c) whether it is also a fact that while Shri Chamak was kept in Hissar Jail since 4th December, 1962 whereas it was stated in the reply referred to in part (b) above that he had been put under detention in Rohtak Jail; if so, the reasons for the delay and the incorrect reply referred to in part (b) above ?

Shri Mohan Lal : Yes.

(b) Yes; reply was sent vide No. 1075-76/CC, dated 21st January, 1963.

(c) Application of Shri Jangir Singh Jagtar was received by S. P. Sangrur from the D.C. on 14th December, 1962. He sought guidance of State Government on 27th December, 1962 which was conveyed to him on 10th January, 1963. Information was conveyed to Shri Jangir Singh on 21st January, 1963.

Shri Harnam Singh Chamak was first confined in District Jail Rohtak and then transferred to District Jail Hissar on 4th December, 1962. S. P. Sangrur did not have correct information at the time of giving the reply to Shri Jangir Singh Jagtar.

COMPLAINTS RECEIVED BY VIGILANCE STAFF IN AMRITSAR DISTRICT

*1352. **Comrade Makhan Singh Tarsikka.** Will the Home Minister be pleased to state—

(a) the number of complaints received by the Vigilance Department for enquiry in Amritsar district during the year, 1961-62.

(b) the number of complaints out of those referred to in part (a) above which after the enquiry were proved to be genuine together with the names of the officials involved and the Department to which each one of the officials concerned belonged to ?

Shri Mohan Lal : (a) 92.

(b) 44. A statement of the 54 officials involved and the department to which each one of the officials concerned belonged to, is as under :

STATEMENT

Names of the officials involved and the department to which each one of the officials concerned belonged to.

DEPUTY COMMISSIONER'S OFFICE AND REVENUE

Serial Number

1. Shri Hira Singh, Sub-Registrar.
2. Shri Kabul Singh, Patwari.
3. Shri Sat Paul, License Clerk.
4. Shri Buta Singh, Girdawar.
5. Shri Gurdip Singh, Kanungo.
6. Shri Bodh Raj, Girdawar.
7. Shri Shangara Singh, Patwari.
8. Shri Tara Chand, Patwari.
9. Shri Satya Paul, Copy Clerk.
10. Shri Teja Singh, Ahlmad.
11. Shri Amin Chand, Peon.
12. Shri Gyan Parkash, Kanungo.
13. Shri Harwant Singh, Patwari.
14. Shri Ram Dass, Patwari.
15. Shri Dalbir Singh, Patwari.
16. Shri Joginder Singh, Patwari.

PANCHAYAT AND DEVELOPMENT

1. Shri Budh Singh, Ex-Sarpanch.
2. Shri Maharaj Lal, Block Development Officer.
3. Shri Harbhajan Singh, Social Educational and Panchayat Officer.
4. Shri Thakar Dass, Clerk (B.D.O.)

POLICE

1. Shri Ram Kishan, Assistant Sub-Inspector.
2. Shri Kartar Singh, Head Constable.
3. Shri Joginder Singh, Sub-Inspector of Police.
4. Shri Chand Parkash, Assistant Sub-Inspector.
5. Shri Mohan Lal, Constable.
6. Shri Gurmukh Singh, Constable.
7. Shri Udham Singh, Head Constable
8. Shri Karnail Singh, Assistant Sub-Inspector.
9. Shri Gopal Dass, Assistant Sub-Inspector.

CONSOLIDATION

1. Shri Jagir Singh, Assistant Consolidation Officer (26/61)
2. Shri Jagir Singh, Assistant Consolidation Officer (27/61)
3. Shri Hari Singh, Sub-Inspector, Consolidation.
4. Shri Dyal Singh, Assistant Consolidation Officer.
5. Shri Bhagat Singh, Assistant Consolidation Officer.
6. Shri Jagir Singh, Assistant Consolidation Officer (70/61)

CO-OPERATIVE DEPARTMENT

1. Shri Shanti Sarup, Sub-Inspector, Co-operative Societies.
2. Shri Ajit Singh, Sub-Inspector, Co-operative Societies.
3. Shri Raghbir Singh, Inspector, Co-operative Societies.

EDUCATION

1. Miss R. Hasija, District Inspectress of Schools.
2. Shrimati Helen Samuel Datta, Teachress.
3. Shri Kundan Singh, Teacher.
4. Shri Kapur Singh, Headmaster.

HEALTH

1. Dr. Madan Gopal.
2. Shri Ranjit Singh, Dispenser.
3. Shri Sukhdev Singh, Dispenser.
4. Shri Joginder Singh, Compounder.
5. Dr. Kartar Singh.
6. Shri Kashmira Singh, Clerk.

IRRIGATION DEPARTMENT

1. Shri Gurbachan Singh, Sectional Officer.
2. Shri Om Parkash, Clerk (IB).
3. Shri Prem Nath, Clerk (IB).

P.W.D. (B.& R.)

1. Shri Amar Singh, Road Inspector.

INDUSTRIES DEPARTMENT

1. Shri O. P. Jain, District Industries Officer.

JAIL DEPARTMENT

1. Shri K. K. Malhotra, Superintendent, Jail.

BOGUS LICENSES ISSUED BY OFFICIALS OF CIVIL SUPPLIES DEPARTMENT

*2313. (1) **Pandit Chiranji Lal Sharma** (2) **Shrimati Parsanni Devi** : } Will the Home Minister be pleased to State—

(a) whether it is a fact that certain employees of the office of the Director of Civil Supplies, Punjab, indulged in issuing bogus licenses under forged signatures of the officer;

(b) If the reply to part (a) above be in the affirmative, the number of such licenses found to have been issued in the State, district-wise;

(c) the action, if any, taken against the officials found responsible for this irregularity ?

Shri Mohan Lal : (a) Yes.

(b) 18. District Rohtak—16 and District Sangrur—2

(c) Shri Rajpal Singh, Assistant, Punjab Civil Secretariat, Chandigarh Library Section and Shri Parkash Nath Bhanot, Assistant, Punjab Civil Secretariat, Chandigarh, Committee No. III-Branch, who had remained previously posted as Assistants in the Food and Supplies office of the Director of Food and Supplies, Chandigarh, were arrested and suspended. The case would be put in the court after completion of the investigation.

REPRESENTATIONS FROM SHOPKEEPERS OF KARNAL CITY

***2078. Comrade Ram Piara :** Will the Home Minister be pleased to state—

(a) whether any correspondence regarding the Improvement Trusts and Shopkeepers/business premises holders has taken place between him and any of the legislators of Karnal district during the month of January, 1963; if so, copies of the correspondence be laid on the Table;

(b) whether the Local Government Department has considered the suggestion etc. submitted by the Legislators of Karnal district; if so, with what result;

(c) whether any representation from the shop keepers/business premises holders of Karnal City has been received by him/ Government during the months of January, 1963; if so, the contents of the same together with the action, if any, so far or proposed to be taken in the matter;

(d) whether there is any proposal under the consideration of Government to set up a Committee of officials and non-officials for suggesting suitable amendments in the Rules of the Improvement Trusts; if so, when ?

Shri Mohan Lal : (a) (i) Yes.

(ii) A copy of the letter dated the 10th January, 1963 from Comrade Ram Piara, M. L. A., is given below.

(b) The matter is under consideration.

(c) (i) Yes.

(ii) They have objected to the Karan Gate Development Scheme notified by the Improvement Trust, Karnal.

(iii) The matter is under the consideration of Government.

(d) On a recommendation of the Urban Local Bodies Conference held in September, 1962, such a Committee was set up to consider amendments to the law and rules relating to Trusts.

Copy of letter dated the 10th January, 1963, from Comrade Ram Piara, M. L. A., addressed to the Home Minister, Punjab

SUBJECT:—Improvement Trusts and the Shopkeepers Business Premises Holders.

In order to improve the Towns and bad points existing at present in the Towns, Government has set up Improvement Trusts, that is good and I must appreciate.

There is one most important point which has compelled me to raise and take up with you for either suitable action or suitable remedy.

The Trust acquires certain areas and then demolishes the buildings for constructing the good buildings so as to present symmetry and good look. As a result of this acquisition of certain areas, the tenants or the owners of shops and other premises are dispossessed and ejected. When the Market is built up, the same is put to auction or leased out in auction with the result that poors have no share in that because they cannot afford. I wonder, where they may go ?

There is no provision of prior claim or some claim of those in whose possession the sites were, it is strange, why ?

There are "Acts which afford security to the tenants and particularly to those tenants who are in possession of business premises but in this case they are deprived, why"?

Again, the owner will get compensation and tenant shall be ousted, strange it is, where goes the claim of the tenant ?

We have accepted the principle of Socialistic Pattern. If we do not protect the rights of tenants and poors, how we are supposed to be busy with the programme of socialistic Pattern? May I know, in this way we shall be decreasing the gap between the rich and the poor or shall be increasing the gap ? Certainly the gap shall be increased. Then surely we are not only sabotaging the programme of Socialistic Pattern but are on the way for the establishment of a Capitalist Raj. The Capitalist only shall be in possession of all the business premises thus depriving the tenants and the poor who before the improvement were in possession of that land which was giving them livelihood. This improvement should not be a misery for the tenants and the poor. I do not oppose the improvement, rather welcome it and am to press upon you to look to the interests of the poor and tenants.

Just imagine the fate of those who earn in the day, then eat in the night. They have no cash, no assets, no property, no source except the security as tenants which is being snatched by the Government. Government, in fact, should be the interest guarder and not an instrument to snatch.

My simple question to you and the Government be, From where they should eat ? Is there any arrangement made by the Government for their livelihood; if not why ?

Why they may not come back in their shops when the Market is completed ? They can be charged a little more. They can be advised to pay a little more in instalments but they should not be deprived.

If money is the only consideration, then I am to suggest some other sources which can fetch lot of money but Government is not inclined to that. Here are a few examples:—

1. Large sums can be charged as Cinema License Fees.
2. Truck Permit Fees.
3. Bus Permit Fees.
4. Brick-Kiln Licence Fees.
5. Coal Depot Licence Fees.
6. Cold Storage Licence Fees.
7. Industrial Quota Licence Fees.
8. Some fees on the Permits of larger quantities.
9. Sheller and Heller Fees
10. Certain Manufacturing Licence Fees.
11. There are so many other items which are source of great incomes to the certain individuals and Government grants them as gifts, after all why so ?

You must be in the know that certain persons including some of those in authority have become rich over night with the direct or indirect hand of Government. Why that privileged class and why these tenants and poor a deprived class ? Can we call this, that Government of the People, by the People and for the People, certainly I and the poor, tenants shall not be in a position to share with the above view.

Government is advancing big loans to the big, where is the bar to advance small loans to the small, poor and tenants ? Decide, that these shops shall be given to those who are in possession on easy instalments. The profit and interest may be charged, I do not mind. Do not crush the poor and the tenants in the name of improvements and developments. I am prepared to discuss if invited to do so.

Hope that you shall be good enough to consider sympathetically and help the poor and tenants who shall be grateful to you.

Hoping to be favoured with an early acknowledgment and oblige.

Thanking you.

WORK DONE BY THE IMPROVEMENT TRUST, BHIWANI

***2516. Shri Jagan Nath :** Will the Home Minister be pleased to state the details of that work that has been done by the Improvement Trust, Bhiwani since its inception ?

Shri Mohan Lal : A statement containing the requisite information is as follows:

Statement showing details of work done by the Improvement Trust, Bhiwani

Schemes framed and sanctioned by the Government

1. General Improvement and Street Scheme, Katra Dhobiwala.
2. General Improvement Scheme at Tigrana Gate and its utilisation as Bus Stand.

Schemes framed which are being processed by the Trust according to legal procedure.

1. General Improvement Scheme for Mohalla Sweepers opposite Municipal Office, Bhiwani.
2. Bhootan Garden Development Scheme.
3. Housing Accommodation Scheme at Chandu Bhartia Garden.
4. Development and expansion Scheme opposite the proposed Bus Stand.

Scheme under the consolidation of the Trust.

1. General Improvement Scheme for Mohalla Dhanak opposite Vaish High School, Bhiwani.
2. Street Scheme opposite Kirori Mal's Temple.

FINALISATION OF INDUSTRIAL DISPUTES

***2467. Comrade Bhan Singh Bhaura :** Will the Home Minister be pleased to state—

(a) whether it is a fact that the State Labour Advisory Board has recently decided to finalise the Industrial Disputes within three months;

(b) if the reply to part (a) above be in the affirmative, whether the said decision is being implemented; if not, the reasons therefor;

(c) the list of Industrial disputes for the years 1961 and 1962 which could not be finalised within the stipulated time along with the reasons for the delay, be laid on the Table of the House ?

Shri Mohan Lal : (a) No.

(b) Question does not arise.

(c) Question does not arise.

DEVELOPMENT OF BACKWARD HILLY AREAS IN TEHSIL UNA

***2162. Pandit Mohan Lal Datta :** Will the Minister for Planning and Development be pleased to state whether any steps have been taken by the Government to improve the conditions of the backward hilly areas covered by Gagret and Amb Blocks in tehsil Una, district Hoshiarpur with regard to Agriculture, Industries and Communications during the Third Five Year Plan; if so, the details thereof ?

Sardar Darbara Singh : Yes. A Note is as under :—

NOTE

AGRICULTURE

No specific scheme meant for bringing about improvement in Agriculture exclusively in the areas covered by Gagret and Amb Blocks has been drawn for implementation during the Third Five-Year Plan. However, the benefit of all the following schemes which are in operation in Hoshiarpur District goes to these Blocks:—

(1) Distribution of Improved Wheat Seed.

(2) Production and Distribution of Improved Paddy Seed.

(3) Development of Hill Area—Production and Distribution of vegetable and Potato Seed.

(4) Supply of Pesticides for the Control of Insect Pests and Rodents.

(5) Subsidy on manually operated plant protection machines for sale to Panchayats, Better Farming Societies and Farmers.

(6) Green Manuring.

(7) Rural Compost and Cattle Dung Manure.

(8) Subsidy on superphosphatic fertilizers.

(9) Development of Hilly Areas—Subsidy for fertilizers, pesticides, seed plants and implements.

(10) Concession in price for the introduction of improved agricultural implements.

(11) Development of Hill Areas—Loans for starting fruit orchards.

INDUSTRIES

The following steps/schemes have been taken up in the areas covered by Gagret and Amb Blocks :—

(1) One Sericulture Inspector and one Sericulture Sub-Inspector have been posted at Gagret for developing sericulture.

(2) Leather Goods Demonstration Party, Amb.

(3) Fruit Preservation Demonstration Party, Amb.

(4) Ban and Rope Making Demonstration Party, Amb.

(5) Grant amounting to Rs 4,830 has been sanctioned for Behar Jaswan village for developing mulberry plantation farm.

(6) A rosin Factory on co-operative basis at Gagret is in process of being established.

(7) Thirty one parties have been granted loan under the State Aid to Industries Act to the tune of Rs 28,600.

(8) Three parties have been granted subsidy amounting to Rs 2,200.

(9) One party has been registered as quota-holder and the quarterly assessment for this party has been fixed for 2 tons material.

(10) Twenty three Industrial Co-operative Societies have so far been registered in the area and out of these 6 have been granted financial assistance.

Activities of the Punjab Khadi and Village Industries Board

(a) The following Co-operative Societies have been financed by the Punjab Khadi and Village Industries Board :—

Sr. No.	Name of Centre	Name of Block
1.	The Amboa Ghani Oil Production C. I. S., Ltd., Amboa ..	Gagret
2.	The Dongoh Oil Ghani Oil Production C.I.S. Ltd., Dongoh ..	Do
3.	The Prince Ghani Oil Supply and Marketing C.I.S. Ltd., Badhera Chowdheria ..	Do
4.	The Churru Ghani Oil Production C.I.S. Ltd., P.O. Diara, tehsil Una ..	Amb

(b) Training in different village industries is also imparted at Oel in Amb Block.

[Community and Development Minister]

(c) The following Gram Ekais have been established in the Gagret and Amb Blocks:—

Sr. No.	Gram Ekai	Name of Block
1.	Naushehra	.. Amb
2.	Oel	.. Do
3.	Nari	.. Do
4.	Kuthlari	.. Do
5.	Kuthera Jaswalan	.. Gagret
6.	Bhaddrakali	.. Do
7.	Nangal Jarialan	.. Do
8.	Ghanari	.. Do
9.	Kaloh	.. Do

COMMUNICATIONS

(i) ROAD TRANSPORT

More than 30 bus services pass through Amb and Gagret and thus provide ample transport facilities to the people of these Blocks. These services run in the direction of Una, Hoshiarpur, Nangal, Jawalamukhi and Dharamsala, etc.

(ii) ROADS

The following roads have been included in the Third Five-Year Plan :—

1. *Una-Amb-Mubarikpur Road (Section Una Chowki Maniar)*.—This road is complete excepting a few bridges.
2. *Hamirpur-Nadaun-Mubarikpur Road.*—5½ miles from Mubarikpur side have been completed except bridges and culverts.
3. *Una-Churu-Chowki Maniar Road (Section Churu Chowki Maniar)*.—Earthwork and bridges have been completed.
4. *Bridge over Kala Singhian Choe on Una-Chowki Maniar Road.*—This bridge is already under construction and is nearing completion.
5. *Improvement of Hoshiarpur-Bharwain Road.*—Under this, it is proposed to construct a bridge on the Gagret Choe.
6. *Shikar Ka Proh to Polian Prohtan.*
7. *Village Rajpura to Mubarikpur-Nadaun Road.*
8. *Gagret to Oel Road.*
9. *Nangal Talwara Road* via *Mubarikpur.*

Note.—In view of the heavy cuts imposed on road outlay as a result of national emergency, the work in progress on roads under construction is being slowed down. As regards roads on which construction work has not started so far, the undertaking of construction has been abandoned for the time being.

EMBEZZLEMENT IN THE ACCOUNTS OF VILLAGE PANCHAYAT DALA, DISTRICT FEROZEPORE

***2432. Comrade Gurbakhsh Singh :** Will the Minister for Planning and Development be pleased to state—

(a) whether it is a fact that a case of embezzlement in the accounts of village Panchayat Dala, tehsil Moga, district Ferozepore, for the purchase of 'Shisham' trees from an Assistant Forest Officer is pending with the department;

(b) whether an enquiry was made into the said case together with the result thereof ?

Sardar Darbara Singh : (a) Yes.

(b) Yes, but no definite conclusion about the extent of embezzlement, if any, has been reached.

LUDHIANA-FEROZEPORE ROAD

***2081. Babu Ajit Kumar :** Will the Minister for Planning and Development be pleased to state—

(a) whether Government is considering any proposal to widen the Ludhiana-Ferozepore Road up to Moga ;

(b) if the reply to part (a) above be in the affirmative, the time by which it is likely to be implemented ?

Sardar Darbara Singh : (a) Yes ; in a part of the length.

(b) In 1964-65, or later, depending upon the availability of funds.

LAND ACQUIRED FOR ROUTE TALWANDI BHAI TO CHAND RAJA ON TALWANDI BHAI-FARIDKOT ROAD

***2490. Sardar Gurmit Singh :** Will the Minister for Planning and Development be pleased to state whether it is a fact that no compensation for the land acquired in villages Phide, Talwandi Bhai, Kotkaror Kalan, Mudki and Jandwala for the route Talwandi Bhai to Chand Raja on Talwandi Bhai-Faridkot Road, district Ferozepore, has so far been paid to land owners; if so, the reasons therefor and the approximate time by which compensation for the said acquired land is likely to be paid ?

Sardar Darbara Singh :

Part I.—Yes.

Part II.—The compensation could not be paid so far as the shares according to which the cut was levied to the holdings of the land owners on account of their land acquired were not apportioned by the consolidation authorities. Compensation is likely to be paid to the land owners by April, 1963.

LINKING OF CERTAIN MANDIS IN DISTRICT FEROZEPORE WITH PUCCA ROADS

***2491. Sardar Gurmit Singh :** Will the Minister for Planning and Development be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to link the Mandis of Jalalabad, Roranwali, Aminganj, Ladhorka and Lakhewali in district Ferozepore with pucca road; if so, when it is likely to materialise ?

Sardar Darbara Singh :

Part I.—No.

Part II.—Question does not arise.

CONSTRUCTION OF BUS STAND

***2515. Shri Jagan Nath :** Will the Minister for Planning and Development be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government for the construction of Bus Stand at Bhiwani; if so, when ?

Sardar Partap Singh Kairon (Chief Minister): Yes. The proposal being still under consideration, no definite date of its completion can be indicated.

LAND SCHEME FOR 1962-63

***2082. Babu Ajit Kumar :** Will the Minister for Agriculture and Welfare be pleased to lay on the Table of the House a copy of the list containing the names and addresses of persons who applied to the District Welfare Officer, Ludhiana, under the Land Scheme for 1962-63 together with the names of the persons recommended by the *Ad-hoc* Committee and also the names of the persons selected by Government under the said scheme ?

Sardar Gurbanta Singh : The information is as follows :—

ANNEXURE 'A'

List containing the names and addresses of persons who applied to the District Welfare Officer, Ludhiana, under the Land Purchase Scheme for 1962-63 together with the names of the persons recommended by the District Ad hoc Committee and the names of the persons selected by Government under the said scheme :—

S.No.	Names and addresses of persons who applied to the District Welfare Officer, Ludhiana.	Those recommended by the District *Ad hoc* Committee.	Those approved by Government,
1	2	3	4
	Scheduled Castes		
1.	Bela Singh, s/o Maula Singh, Ramdasia, village Latton Khurd, tehsil Ludhiana ..	..	..
2.	Gurdial Ram, son of Karan Ram, Ramdasia, village Kutabwal Gujran, tehsil Ludhiana ..	Gurdial Ram	Gurdial Ram
3.	Badana, son of Chanan, Ramdasia, village Kutabwal Gujran, tehsil Ludhiana ..	..	..
4.	Sewa Ram, son of Bhagat Ram, Ramdasia, village Kutabwal Gujran, tehsil Ludhiana ..	..	..
5.	Nand, son of Mirza, Ramdasia, village Malikpur, tehsil Ludhiana ..	Nand	Nand
6.	Shivu Ram, son of Kirpa Ram, Ramdasia, village Bhattian, tehsil Ludhiana ..	Shivu Ram	Shivu Ram
7.	Gurdev Singh, son of Harnam Singh, Ramdasia, village Bhulta, tehsil Ludhiana ..	...	...
8.	Inder Singh, son of Kanu, Ramdasia, village Jandiali, tehsil Ludhiana ..	Inder Singh	Inder Singh
9.	Birbal, son of Ram Ditta, Ad-Dharmi, village Bahadarke, tehsil Ludhiana ..	Birbal	Birbal
10.	Rattan Chand, son of Lalu Ram, Ramdasia, village Sheikhwal, tehsil Ludhiana ..	Rattan Chand	Rattan Chand
11.	Mohinder Singh, son of Kehar Singh, Mazhbi Sikh, village Sheikhopura, tehsil Jagraon ..	Mohinder Singh	Mohinder Singh
12.	Nikka Singh/Kandhara Singh, Ramdasia, village Nathowal, tehsil Jagraon ..	Nikka Singh	Nikka Singh
13.	Sarwan Singh, son of Sher Singh, Ramdasia, village Raikot, tehsil Jagraon ..	Sarwan Singh	Sarwan Singh
14.	Basant Singh, son of Piara Singh, Mazhbi Sikh, village Kaunke Kalan, tehsil Jagraon ..	Basant Singh	Basant Singh
15.	Buta Singh, son of Maghar Singh, Mazhbi Sikh, village Sardarpura, tehsil Jagraon ...	..	..
16.	Gulzara Singh, son of Mahi Ditta, Rai Sikh, village Porain, tehsil Jagraon ..	...	..
17.	Bhag Singh, son of Kirpa Singh, Balmiki, village Agwar-Khaja-Baju, tehsil Jagraon ..	Bhag Singh	Bhag Singh
18.	Bagga Singh, son of Vir Singh, Mazhbi Sikh, village Hanskalan, tehsil Jagraon ..	Bagga Singh	Bagga Singh

1	2	3	4
19.	Karam Singh, son of Santa Singh, Ramdasia, village Jagran Agwar Gujran, tehsil Jagraon ..	..	..
20.	Anokh Singh, son of Kesar Singh, Bauria Sikh, village Lilan, tehsil Jagraon ..	..	..
21.	Waryam Singh, son of Santu, Ramdasia, village Porain, tehsil Jagraon ..	..	..
22.	Sadhu Singh, son of Kishan Singh, Ramdasia, village Kherinaudh Singh (Burlibur), tehsil Samrala	Sadhu Singh	Sadhu Singh
23.	Bachan Singh, son of Ran Singh, Ramdasia, Ward No. 9, Khanna, tehsil Samrala ..	Bachan Singh	Bachan Singh
24.	Sadhu Singh, son of Mai Ditta, Ramdasia, village Polo Majra, tehsil Samrala ..	Sadhu Singh	Sadhu Singh
25.	Ishar Singh, son of Puhman Singh, Ramdasia, village Paroodi, tehsil Samrala ..	..	..
26.	Jangir Singh, son of Phogo Singh, Ramdasia, village Alaur, tehsil Samrala ..	..	..
27.	Natha Singh, son of Magher Singh, Ramdasia, H.No. 136, Khanna, tehsil Samrala ..	..	..
28.	Amar Singh, son of Uttam Singh, Ramdasia, village Saidpur, tehsil Samrala ..	Amar Singh	Balwant Singh, son of Kirpa Singh, Ramdasia, Bulion, tehsil Samrala
29.	Shanti Singh, son of Attara, Ramdasia, village Shamgarh, tehsil Samrala ..	..	..
30.	Mangta, son of Sunder, Ramdasia, village Raplon, tehsil Samrala	Mangta	Amar Chand, Ramdasia, Member, Panchayat, village and P. O. Machhiwara, tehsil Samrala
31.	Harnam Dass, son of Gulaba, Ramdasia, village Chowki Samon, tehsil Samrala ..	Harnam Dass	Harnam Dass
32.	Kakwo, son of Kalo, Ramdasia, village Mandaran, tehsil Samrala	..	..
33.	Gurdev Singh, son of Bachint Singh, Mazhbi Sikh, village Nasrali, tehsil Samrala ..	Gurdev Singh	Gurdev Singh
34.	Phalli Ram, son of Mohummanda, Ludhiana	..	..
35.	Gulzar Singh, son of Sunder Singh, Mazhbi Sikh, Malsia Bajan, tehsil Jagraon ..	Gulzar Singh	Gulzar Singh
	Vimukat Jatis		
1.	Teja Singh, son of Bahader Singh, Sansi, village Gujerwal, tehsil Ludhiana ..	..	..
2.	Mehar Chand, son of Sadh Ram, Sansi, village Khera-bet-Nurpur, tehsil Ludhiana ..	Mehar Chand	..
3.	Dula Ram, son of Sudhu Ram, Sansi, village Burj Mankaur, tehsil Ludhiana ..	..	..
4.	Banarsi Lal, son of Bachan Chand, Sansi, village Kutabwal Bhattian, tehsil Ludhiana ..	..	..
5.	Nachhatar Singh, son of Dogar Mal, Sansi, village Harion Khurd, tehsil Samrala ..	Nachhatar Singh	..

DEVELOPMENT OF FRUIT INDUSTRIES IN HILLY AREAS

***2153. Shri Rup Singh Phul :** Will the Minister for Agriculture and Welfare be pleased to state the amount of funds provided for the current plan period for the development of fruit industries in the hilly areas of the State together with the progress so far made and the funds so far utilised therefor ?

Sardar Gurbanta Singh : A statement (Annexure I) is laid on the Table of the House as under :—

ANNEXURE I

A sum of Rs 83,01,525 has been provided for the Development of Fruit Industry in the Hilly Areas during the current Plan period. A sum of Rs 16,00,000 will be spent by the close of the current financial year, i.e., 1962-63.

2. During the Second Plan Period, an area of 3,700 acres of land was brought under fruit plantation in the Hilly Areas of the State, and during the first two years of the Third Plan it has been increased to 8,000 acres of land under the fruit plantation. About 4,63,019 fruit plants have been produced during first two years of the Third Plan as against the supply of 1,81,043 fruit plants by the end of the Second Plan period. During the second Plan period, there were only 22 Fruit Nurseries both Government and Private registered nurseries which have been increased to 76 uptill now.

3. Apart from above, horticultural loans to the extent of Rs 15,94,401 will be advanced to the fruit growers interested in fruit growing during the first two years of the Third Plan as against Rs 20,00,000 provided for the whole plan period. Similarly, an amount of Rs 4,00,000 will be spent for the supply of fruit plants, insecticides, seeds, fertilizers and implements to the fruit growers in the hilly areas on subsidised basis as against Rs 20,00,000 provided for the entire plan period.

4. About 64 students have been trained in gardening during the first two years of the Third Plan as against 200 students to be trained during the Third Plan period.

PRODUCTION OF MILK, MEAT AND EGGS FOR DEFENCE REQUIREMENTS

***2260. Shri Ram Kishan :** Will the Minister for Agriculture and Welfare be pleased to state whether Government had recently received any instructions from the Union Government to step up the production of milk, meat, and eggs in order to meet the urgent requirements of the Defence Services; if so, the steps, if any, taken in this direction?

Sardar Gurbanta Singh : No specific instructions have been received from the Government of India. However, in accordance with the decision of the National Development Council, high priority has been given to the Agricultural Development Programmes in view of the emergency. Two Intensive Poultry Development Blocks are being set up during the year 1963-64 to meet the defence requirements. In addition, the Government of India are contemplating to set up a milk powder factory at Jind.

BREEDING OF CROCODILES

***2261. Shri Ram Kishan :** Will the Minister for Agriculture and Welfare be pleased to state whether Government has recently received any instructions from the Union Government for breeding more Crocodiles under the "Breed-More-Crocodiles Campaign"; if so, the steps, if any, taken to implement these instructions?

Sardar Gurbanta Singh : (a) No.

(b) The question does not arise.

PURCHASE OF LAND IN VILLAGE DHANI, DISTRICT SANGRUR FOR THE HARIJAN BENEFICIARIES

***2160. Comrade Ram Piara :** Will the Minister for Agriculture and

Welfare be pleased to state—

(a) whether it is a fact that some communication was sent by the Harijan Welfare Minister to the Chief Minister, Punjab, during the period from 1st April, 1962 to December, 1962, in connection with the purchase of land situated in village Dhani, district Sangrur, for the resettlement of Harijan beneficiaries; if so, a copy thereof be laid on the Table of the House;

(b) whether any reply to the communication referred to in part (a) above was received by the Harijan Welfare Minister; if so, a copy thereof be laid on the Table of the House;

(c) the date when the decision for the purchase of land situated in village Dhani was taken together with the dates when the payments were made to the owner/owners of the said land;

(d) whether prior permission of the Government was obtained to purchase the said land; if so, when together with the copy of the same; if not, the reasons therefor ?

Sardar Gurbanta Singh : (a) Not aware.

(b) Question does not arise.

(c) Decision was taken on 4th July, 1962. Payments made on 18th July, 1962 and 5th September, 1962.

(d) Prior permission for the purchase of land was accorded by Government,—*vide* their D. O. No. 8303-WGI (ASO-2) 62/14143, dated 4th July 1962 a copy of which is as under :—

Copy of D. O. No. 8303-WGI(A.S.O. 2) 62/14143, dated the 4th July, 1962, from Shri P. L. Chhabra, I. A. S., Deputy Secretary to Government, Punjab, Scheduled Tribes to Shri Nirmal Singh, Director, Welfare of Scheduled Castes and Backward Classes, Punjab, Jullundur

Subject.— Purchase of agricultural land for settling Harijan beneficiaries.

PLEASE refer to the communication noted in the margin on the subject noted above.

Punjab Government Memo No. 5369-WGI (ASO-2) 62/ 12654, dated 22nd June, 1962

2. I am desired to suggest to you that about 400 acres of irrigated land at 2 villages near Jind which belongs to the relatives of the Chief Minister, Punjab, and which has not so far been declared surplus may be purchased at the rate not exceeding Rs 900 per acre for settling approved Harijan land beneficiaries. The approval of the Governor and the Chief Minister for purchase of this land has been obtained.

3. The Deputy Minister, Harijan Welfare, Punjab, has already seen the lands and is quite satisfied with its good quality. You may now finalize the deal after getting the approval of the District Land Selection Committee and the State Land Approval Committee as early as possible. A report about the finalization of the deal should please be sent to Government soon after.

No. 8303-WGI (AS-2) 62/ dated Chandigarh, the 4th July, 1962

A COPY is forwarded demi-officially to Shri Mohinder Singh Bedi, I.A.S., Deputy Commissioner, Sangrur, for information and necessary action in continuation of Punjab Government endorsement No. 5369-WGI (ASO-2)/12653, dated the 22nd June, 1962.

No. 8303-WGI (ASO-2) 62 dated Chandigarh, the 4th July, 1962.

A COPY is forwarded for advance information to the D. W. O., Sangrur, in continuation of Punjab Government endorsement No. 5369-WGI (ASO-2) 62/12653-A, dated the **22nd/23rd June, 1962.**

COMPENSATION TO BALMIKIS WHOSE PIGS DIED OF EPIDEMICS IN KARNAL DISTRICT

***2161. Comrade Ram Piara :** Will the Minister for Agriculture and Welfare be pleased to state—

(a) whether Government has received any representation from the Balmik Harijans of the State in general and Balmik Harijans of Karnal District in particular regarding allowing compensation and financial assistance to those Balmikis whose pigs had died due to the epidemics during the period from 1st January, 1962, to date; if so, the total number of representations/requestes received during the said period ;

(b) whether Government have conducted any enquiry regarding the epidemic among the pigs which has resulted in death of thousands of pigs in the State ; if so, when by whom and the report, if any, submitted in that respect;

(c) whether Government was aware of the spreading of the said epidemic; if so, the details of the action, if any, taken in this behalf and also of the relief, if any, provided to the affected Balmik Harijans;

(d) whether any representations, requests, etc., have been received by Government from any of the Legislators of Karnal District during the period referred to in part (a) above in connection with the said epidemic and also to afford some relief to the affected persons; if so, a copy thereof be laid on the Table of the House ?

Sardar Gurbanta Singh : (a) Yes. (i) 130 in total.
(ii) 50 (District Karnal).

(b) Yes. The information is given in the Statement below.
(c) Yes. As (b) above.
(d) No.

STATEMENT

Immediately on receipt of reports of outbreaks of the disease the Disease Investigation Officer, Punjab, and the Assistant Disease Investigation Officer (Pigs) visited the places of occurrence and investigated into the cause of the disease by general examination of sick animals and by performing *post mortem* on the carcases died of the disease. Morbid materials from typically affected animals were collected and forwarded both to the Indian Veterinary Research Institute, Mukteswar (U.P.) and the Central Veterinary Laboratory Weybridge (England) for further laboratory tests and confirmatory diagnosis. Services of a Specialist Officer from the Indian Veterinary Research Institute were called for and he also along with the Assistant Disease Investigation Officer (Pigs), Punjab, toured the affected villages in the State, collected material for examination and detailed laboratory studies. The disease was diagnosed to be swine fever. A strain of the virus isolated from the Punjab material at the Mukteswar Institute has been adopted for the production of vaccine for mass vaccination of susceptible stock.

Swine fever is a highly fatal disease in pigs. It occurred for the first time in India in 1961-62. The vaccine used for its control in Western countries had not been manufactured in this country as this disease never occurred here before. The matter was, therefore, brought to the notice of the Indian Veterinary Research, Mukteswar, and was discussed with the Animal Husbandry Commissioner with the Government of India. He arranged for the

supply of a limited quantity of vaccine through F.A.O. from Yugoslavia. A small quantity (100) doses of the imported vaccine was allotted to Punjab by the Centre. More imported vaccine has been indented for from the Centre for immediate use in the districts. The Indian Veterinary Research Institute authorities have been requested to supply sufficient quantity of the Indian-made vaccine to enable the State Animal Husbandry Department, Punjab, to vaccinate the pigs of the State.

ESTABLISHMENT OF ZOO AT CHANDIGARH

*2155. **Shri Rup Singh Phul :** Will the Minister for Excise, Taxation and Capital be pleased to state the steps so far taken by Government for the establishment of a Zoo at Chandigarh together with the funds, if any, earmarked for this purpose during the current Plan period ?

Shri Ram Saran Chand Mital : It is not proposed to set up the Zoo for the present. No funds have been earmarked for this purpose during current Plan period.

ANTI-WATERLOGGING PILOT PROJECTS FOR AMRITSAR/GURDASPUR DISTRICTS

*1311. **Comrade Makhan Singh Tarsikka :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) whether Government have initiated any anti-waterlogging Pilot Projects to combat the menace of waterlogging in Amritsar and Gurdaspur Districts, if so, the details thereof, together with the amounts of expenditure likely to be incurred thereon;

(b) the names of the areas, selected under the scheme referred to above and the time by which work will be taken in hand in each case ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) Yes. Pilot anti-waterlogging Projects have been initiated to combat the menace of waterlogging on experimental basis in Amritsar District only. They are:—

(i) Lining of Kasur Branch lower and Rasulpur Disty. costing Rs 44.55 lacs.

(ii) Excavation main drains and field seepage drains near Kathunangal and Majitha Towns in Amritsar District costing Rs 8.75 lacs.

(b) The area selected under each Project is as below :—

(i) Lining of part of Kasur Branch Lower and Rasulpur Disty. forming a fork measuring approximately 22 Sq. miles.

(ii) The area consisting of two blocks near Kathunangal and Gopalpur villages and the other near Majitha Town along Lahore Branch Tripai drain measuring about 8 Sq. miles.

The work on both these Projects is already in progress since 1960-61.

CONTRIBUTION TOWARDS THE KISHAU DAM PROJECT, UTTAR PRADESH

*2144. **Sardar Gurdial Singh Dhillon :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) whether he made any suggestion to the Chief Minister, Uttar Pradesh Government to the effect that 50 per cent share of the power to be generated in Kishau Dam Project be supplied to this State provided it contributes towards the cost of construction of the said Dam; if so, the result thereof ;

(b) whether any decision has been taken on the said issue in the Conference recently held at Nainital, if so, the details thereof;

(c) whether he is aware of the recent statement made by the Secretary, Irrigation and Power, U.P. Government, that Nainital Conference did not take any decision to share with Punjab the cost and benefits from Kishau Dam Project on 50:50 basis;

(d) whether Government has now referred this issue to the Central Water and Power Commission for arbitration ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) No. However, recently the Punjab Government have addressed the Commissioner and Secretary to Government, U. P. Irrigation and Power Departments, that according to decisions of the Nainital Conference held in June 1943, the Punjab would like to share the power benefits in the ratio of 50:50.

(b) Occasional reference was made regarding the desirability of constructing various dams on Yamuna and its tributaries for moderating the floods in Ganga basin of course including Yamuna basin in the recent Ganga Basin Conference held at Nainital by the representatives of Punjab, Bihar, Bengal, Gujrat and other States.

(c) Yes, however, the fact of the case is that Uttar Pradesh Government authorised to pay Rs one lakh and actually paid Rs 80,000 to Punjab State Government for meeting the *pro rata* share for preparing Investigation reports for proposed Kishau and other dams on river Yamuna and its tributaries.

(d) No. The efforts are being made to come to an agreed decision in this respect.

JAMUNA HYDEL PROJECT

*2262. **Shri Ram Kishan :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state —

(a) whether any correspondence has recently passed between the Uttar Pradesh Government and the State Government regarding Jamuna Hydel Project; if so, the details thereof and the latest position in the matter as it stands at present ;

(b) what steps, if any, are being taken to implement the said Projects?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) Yes, the Punjab Government have recently informed the Uttar Pradesh Government that as per decision of Nainital Conference, Punjab would like to share the power schemes in Yamuna basin and its benefits in the ratio of 50 : 50.

(b) The matter has been taken up by the Punjab Government with the Uttar Pradesh Government.

CONSTRUCTION OF RAILWAY LINE FROM MUKERIAN TO TALWARA

***2382. Comrade Ram Chandra :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) The estimated cost of construction of the Railway line from Mukerian to Talwara which the State Government has agreed to bear;

(b) Circumstances under which the said decision was made ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) Rs 1,24,13,588.

(b) A Sub Committee appointed by the Standing Committee of the Beas Control Board comprising Joint Secretary, Ministry of Irrigation and Power, Joint Secretary, Ministry of Finance, General Manager, Beas Project and representatives of Ministry of Railways and Transport after examining the economics of transportation of heavy machinery, equipment and materials required for the construction of Beas Dam by rail and road recommended the construction of the rail link between Mukerian and Talwara at the cost of the Project. This recommendation was approved by the Standing Committee of Beas Control Board in its meeting held on 19th January, 1963.

REPRESENTATION FROM TUBE-WELL OPERATORS

***2460. Chaudhri Inder Singh Malik :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether he has recently received any representation from operators of Government Tube-wells regarding the enhancement of their salary and grades; if so, the action taken thereon ?

Chaudhri Ranbir Singh : Yes, the matter is receiving the attention of the Government.

CONSTRUCTION OF DRAINS FOR DRAINING OUT RAINY FLOOD AND SEM WATER IN CERTAIN VILLAGES IN SANGRUR DISTRICT

***2786. Comrade Harnam Singh Chamak :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether Government is considering any proposal for the construction of the drains for draining out rain, flood and sem water in the villages Bhadaur, Deepgarh, Chhanna Gulab Singh, Jargiata, Alkore Vidhate, Sandhu Kalan, Notewala Baloke, Vidhate, Manjhuke, Talwandi, Narotagarh, Dewana, Gehal Chheenewal Khurd, Gagewal, Sandhuwal, Chaak Bhaike, Dhurkot, etc., in district Sangrur; if so, the details thereof and the time by which it is likely to be implemented ?

Chaudhri Ranbir Singh : Yes. Bassian Drainage System and Dayalpura Drainage System are proposed to serve the villages. The work on these systems will be taken up soon after the completion of the work on their outfall drain.

AMOUNT SANCTIONED FOR RURAL ELECTRIFICATION ETC. IN REWARI SUB-DIVISION

***2718. Rao Nihal Singh :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state the total amount sanctioned for the development of rural electrification, tube-wells and other power connections in Rewari Sub-Division for the year 1963-64 ?

Chaudhri Ranbir Singh : Rs 10,63,000.

HOUSES COLLAPSED DUE TO FLOODS IN AMBALA DISTRICT

***1427. Sardar Ajaib Singh Sandhu :** Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) the number of houses collapsed due to rain and floods during the month of September, 1962, in Ambala District;

(b) the number of such houses collapsed in urban and rural areas, separately ;

(c) the number of houses partially damaged in each tehsil of the said district during the said period;

(d) the amount of relief provided to the affected persons, tehsil-wise, in the said district and if not provided so far, how much and in what form does the Government propose to provide relief for the purpose;

(e) the criteria adopted for distribution of relief to such affected persons ?

Sardar Ajmer Singh : (a) 11,252 houses.

(b)

Urban	*Rural*
907	10,345

(c)

Naraingarh	*Kharar*	*Jagadhri*	*Rupar*	*Ambala*
2,088	2,989	2,979	3,130	8,785

(d) Relief to the tune of Rs 1,17,500 was provided to the affected persons by way of house repair grants, tehsil-wise details of which are given below :—

Name of Tehsil		Amount given
		Rs
1. Ambala	..	1,14,000
2. Rupar	..	3,050
3. Naraingarh	..	450

Relief to the tune of Rs 35,871.77 nP. by way of free atta, medicines and shelter, etc., was also given to the affected persons, tehsil-wise details of which are not available.

(e) *House repair grants.*—Grant to the extent of Rs 125 per pacca house and Rs 75 per kacha house, was given provided no habitable kotha was left with the sufferer.

Free Food, Medicines, etc.—No criterion was fixed for the distribution of free food and medicines, etc. This relief was given keeping in view the condition and need of the sufferers.

DAMAGE BY FLOODS IN AMBALA DISTRICT

*1429. **Sardar Ajaib Singh Sandhu :** Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) the area affectd by rains and floods in the month of September, 1962, in district Ambala;

(b) the area where the loss of crops is 75 per cent or above;
(c) the area where the loss of crops is 50 per cent or above;
(d) the area where the loss of crops is 25 per cent or above;
(e) the amount of relief, given to the affected persons, tehsil-wise in the said district;

(f) Whether the land revenue in the affected villages as mentioned in parts (b), (c) and (d) above has been remitted; if so, the total amount so remitted and if not, the reasons therefor ?

Sardar Ajmer Singh : (a) 18,269 acres.
(b) 4,065 acres.
(c) 4,135 acres.
(d) 9,346 acres.

(e) Taccavi loans to the tune of Rs 1,10,000 were distributed amongst the affected persons in Ambala Tehsil only.

(f) No amount of Land Revenue has so far been remitted. The land revenue in the affected area will be remitted shortly. The case for the remission of land revenue could not be finalised earlier as the field staff was busy in connection with the recovery of old arrears of land revenue in the district.

BAN SARKAR MALKIYAT AREAS IN KANGRA DISTRICT

*2154. **Shri Rup Singh Phul:** Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) the extent and nature of the Ban Sarkar Malkiyat areas that Government has recently transferred to the owners, tehsil-wise, in district Kangra;

b) whether Government intends to take any steps for the transfer of Banjar Qadeem areas of Malkiyat Sarkar area to the owners

[Shri Rup Singh Phul]

in Kangra District; if so, the details thereof; together with the areas of such land, tehsil-wise, in the said district ?

Sardar Gurbanta Singh : (a) A decision has been taken to transfer ownership of the trees standing on such of the Ban Sarkar Malkiyat areas as are under cultivation or are classified as Behand Banjar to the individual owners free of cost. It will be implemented as soon as complete information about such areas has been collected.

(b) No.

SURPLUS LAND IN HISSAR DISTRICT

***2319. Shri Amar Singh :** Will the Minister for Revenue be pleased to state the total area of surplus land at present in Hissar District, together with the area of such land so far allotted to tenants, village-wise in tehsil Hansi ?

Sardar Ajmer Singh : 77,771 S.A. of land have been declared surplus up to the end of February, 1963, in Hissar District. A statement showing the allotment of surplus area to tenants in Hansi Tehsil (village-wise) is as under:—

Village-wise Lists in tehsil Hansi of Tenants resettled on Surplus Area

Sr. No.	Name of village		Number of Tenants	Area
1.	Bohal	..	13	48—3
2.	Bhurtana	..	6	20—4
3.	Lohari Ragho	..	41	143—2½
4.	Kharbala	..	18	60—7½
5.	Sipar	..	42	195—9
6.	Khulakhani	..	55	147—5½
7.	Rajli	..	4	19—9
8.	Umra	..	17	75—11¾
9.	Rateda	..	8	33—3
10.	Kirawed	..	5	19—6¾
11.	Musud Pur	..	2	5—7½
12.	Chanot	..	18	38—10¼
13.	Balwan	..	8	10—5
14.	Moth Karnail	..	7	16—6
15.	Narnaund	..	3	5—3½
16.	Thad	..	4	12—5¾
17.	Budhawad	..	2	3—5¼
18.	Sumera Khera	..	12	33—4¾
19.	Bir Hansi	..	24	110—14¼
20.	Sersana	..	3	13—15
21.	Banbhari	..	4	9—1½
22.	Chan	..	3	3—6
23.	Bhiwani Khera	..	102	236—1¾
24.	Baliyali	..	12	44—14½
25.	Hansi	..	24	82—13½
26.	Sui-Taga	..	53	89—15
27.	Bhatla	..	6	11—1¾
28.	Rohantat	..	2	9—1½
29.	Jmal Pur	..	12	51—11
30.	Paposa	..	11	27—7½
31.	Lohari Jato	..	22	98—11¼
			543	1677-½

NAZOOL LAND IN HISSAR DISTRICT

*2320. **Shri Amar Singh :** Will the Minister for Revenue be pleased to state the total area of Nazool land at present in Hissar District, village-wise, and in tehsil Hansi, separately ?

Sardar Ajmer Singh : The information is given as under:—

Statement showing the Nazool Land in Hissar District Village-wise and Tehsil-wise

S.No.	Name of village		Area in acres	S.No.	Name of village		Area in acres
			Tehsil Bhiwani				
1.	Chaung	..	15	15.	Beelawas	..	1
2.	Talwandi	..	29	16.	Chehr Kalan	..	8
3.	Sewani	..	85	17.	Digawa Jata	..	5
4.	Paulwas	..	5	18.	Sarsa	..	1
5.	Bhiwani Jonpal	..	2	19.	Seerla	..	2
6.	Loharu	..	90	20.	Gignaou	..	37
7.	Akbar Pur	..	24	21.	Garwa	..	5
8.	Shah Jama Pur	..	31	22.	Giskani	..	15
9.	Bidhoai	..	11	23.	Dharan	..	282
10.	Nakki Pur	..	18	24.	Khanak	..	20
11.	Brochian	..	1	25.	Nigana Kalan	..	218
12.	Brahalu	..	15	26.	Nigana Khurd	..	29
13.	Biran	..	1	27.	Dhani Salya Wali	..	283
14.	Pahari	..	2	28.	Mattatal	..	19
			Total Tehsil Bhiwani			..	1,254
			Tehsil Hissar				
1.	Juglan	..	2	8.	Kharar	..	1
2.	Shamsukh	..	1	9.	Kaluwas	..	54
3.	Madloda	..	5	10.	Gawarh	..	14
4.	Banda Hari	..	3	11.	Dewana	..	3
5.	Asrawa	..	2	12.	Gharsul Kalan	..	3
6.	Mater Sham	..	18	13.	Ankawali	..	16
7.	Saat Rorh	..	10	14.	Beer Hissar	..	35
			Total Tehsil Hissar			..	167
			Tehsil Fatehabad				
1.	Chanderwal	..	4	6.	Bangram	..	7
2.	Karhan	..	3	7.	Dhingsara	..	7
3.	Ratiya	..	44	8.	Cheemu	..	5
4.	Agroha	..	29	9.	Jadwala Khurd	..	113
5.	Sardarowala	..	5	10.	Jandhwala	..	104
				11.	Sanchler	..	77
			Total Tahsil Fatehabad			..	398
			Tahsil Hansi				
1.	Rakhi Khas	..	3	3.	Hansi	..	12
2.	Bhiwani Khera	..	5	4.	Banmori	..	4
			Total Tahsil Hansi			..	24
			Tahsil Sirsa				
1.	Ragri Khera	..	6	6.	Ban Sudhar	..	6
2.	Ghingtania	..	7	7.	Sirsa	..	3
3.	Jogka	..	60	8.	Singpura	..	92
4.	Neja Dalla Kalan	..	9	9.	Sahuwala	..	21
5.	Neja Dalla Khurd	..	2	10.	Peepali	..	34
				11.	Dabhwali	..	22
			Total Tahsil Sirsa			..	**262**

AUCTION OF OLD TEHSIL BUILDING AT JULLUNDUR

*2343. **Sardar Kulbir Singh :** Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) whether it is a fact that old tehsil building of Jullundur was auctioned by Government; if so, with whose sanction and the date when the auction took place;

(b) the number of bidders who participated in the said auction;

(c) the name of the officer with designation who conducted the auction;

(d) the name of the final bidder and the amount of his bid;

(e) whether Government are aware of the fact that the Tehsil building is of much higher value than that of final bid of the said auction;

(f) whether it is a fact that the officer incharge of said auction was promoted immediately after the auction ?

Sardar Ajmer Singh : (a) No.

(b) to (f) Questions do not arise.

COMPLAINTS AGAINST DISTRIBUTION OF GRANTS FOR BANJAR SHAGAFI

*2345. **Sardar Kulbir Singh :** Will the Minister for Revenue be pleased to state —

(a) whether Government received any complaints against Sarvshri Guddar Singh, Fauja Singh, Balwant Singh of village Kamalwala in district Ferozepur regarding embezzlement or taking illegal gratification during the distribution of grants for banjar shagafi;

(b) whether it is a fact that the Revenue Assistant, Ferozepur, recorded the statements of Shri Kaka Singh and eight others in this connection; if so, the result of the enquiry and the action, if any, taken against the persons involved ?

Sardar Gurbanta Singh ;

(a) Yes, but only against Guddar Singh.

(b) In the course of enquiry, the Revenue Assistant, Ferozepur, recorded the statements of several witnesses but Kaka Singh was not one of them. As a result of this enquiry cases were registered against Sarvshri Bainka Singh and Balwant Singh of Bhamba Haji and Kishan Singh of Machhiwara for cheating and they were challaned resulting in the conviction of Bainka Singh and Balwant Singh. The case against Kishen Singh is still pending.

REDUCTION OF LAND REVENUE IN CERTAIN AREA OF KAPURTHALA DISTRICT

*2731. **Sardar Balwant Singh :** Will the Minister for Revenue be pleased to state whether Government have recently received any proposal

for the reduction of land revenue in Dona area of Kapurthala District from the Kapurthala District Administration; if so, the action, if any, taken thereon ?

Sardar Ajmer Singh :
Part (*a*).—Yes.
Part (*b*).—The proposal is yet under consideration.

LIST OF STARRED QUESTIONS FOR THE 6TH MARCH, 1963

APPOINTMENT OF ADDITIONAL DEPUTY COMMISSIONERS

***1986. Comrade Shamsher Singh Josh :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the names of the districts of the State where Additional Deputy Commissioners have recently been appointed;

(b) the total increase in the monthly expenditure as a result of the appointments referred to in part (a) above;

(c) whether there is any retired Deputy Commissioner amongst the newly appointed Additional Deputy Commissioners mentioned in part (a) above; if so, the reasons, if any, for his appointment as such ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) In all districts except Mohindergarh, Simla, Kapurthala and Lahaul & Spiti.

(b) Rs. 17,715.

(c) *First Part*—Yes.

Second Part—On account of shortage of experienced officers.

COMMITTEE OF ADVISERS

***2001. Comrade Shamsher Singh Josh :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the estimated expenditure , if any, to be incurred by Government in connection with the Committee of Advisers recently formed by him together with the reasons for which it has been formed ;

(b) the scope and sphere of the powers of the said Committee as well as its terms of reference ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) The Personal Advisers are to be paid only T.A. and D.A. They have been appointed only recently and it is not possible to estimate the expenditure to be incurred on them at this stage.

The Personal Advisers will visit various places in the State to undertake extensive propaganda for the defence effort. They will keep the Chief Minister informed of the trends in public thinking in the State and will advice him in regard to any action that should be taken.

(b) The advisers have not been vested with any powers and will function in only an advisory capacity under the directions of the Chief Minister.

MEETINGS ORGANISED BY PUBLIC RELATIONS DEPARTMENT, PUNJAB, IN AMRITSAR DISTRICT

*2237. **Shri Balramji Dass Tandon :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the dates when public meetings were organised by the Public Relations Department, Punjab, in Amritsar District, excluding Amritsar City during the period from 1st January, 1962 to 31st December, 1962, the venue of each meeting, the amount spent on each meeting and the names of main speakers who addressed therein;

(b) the object for which the said public meetings were organised?

Sardar Partap Singh Kairon : The statement is as under:—

Statement of Meetings organised by the Public Relations Department, Punjab, in Amritsar District (during the year 1962)

S.No.	Date	Venue of meeting	Names of speakers	Total Expenditure	Subject
1	2	3	4	5	6
				Rs nP.	
	January, 1962				
1.	1	Dhotian	Shri Swaran Singh	.. 30.00	Publicity in connection with Five-Year Plan, National Integration, Harijan Welfare, Untouchability, Communal Harmony, Agriculture, Compulsory Education, Grow-More Food, Family Planning and Dos and Donts about Election
2.	1	Nawapind	Shri Puran Singh	.. 10.00	
3.	1	Washoa	Shri G. S. Chauhan	.. 50.00	
4.	1	Gehri	Shri Puran Singh	.. 25.00	
5.	2	Tur	Shri Swaran Singh	.. 60.00	
6.	2	Rasulpur	Ditto	.. 25.00	
7.	2	Wegewal	Shri Puran Singh	.. 10.00	
8.	2	Butala	Ditto	.. 20.00	
9.	2	Chak Sikandar	Shri G. C. Chauhan	.. 25.00	
10.	2	Romana Chak	Shri Puran Singh	.. 25.00	
11.	2	Kot Khekra	Ditto	.. 10.00	
12.	3	Jamarai	Shri Chattar Singh	.. 10.00	
13.	3	Chola Sahib	Ditto	.. 10.00	
14.	3	Sattewal	Shri G.C. Chauhan	.. 20.00	
15.	4	Chamba	Shri Chattar Singh	.. 10.00	
16.	4	Patti	Shrimati Gurmit Kaur	.. 10.00	
17.	4	Jheeta Kalan	Shri Puran Singh	.. 10.00	
18.	4	Shehzada	Ditto	.. 25.00	
19.	4	Kotla Sedan	Shri G.C. Chauhan	.. 10.00	

20.	4	Shahpur	Shri Puran Singh	..	20.00
21.	4	Kamalpura	Shri G.C. Chauhan	..	45.00
22.	4	Mohan Bhandari	Ditto	..	25.00
23.	4	Jodha Nangli	Shri Puran Singh	..	10.00
24.	5	Sabhra	Shri Chatter Singh	..	80.00
25.	5	Nazampur	Shri Puran Singh	..	10.00
26.	5	Jadowal	Ditto	..	50.00
27.	5	Ranewali	Shri G. C. Chauhan	..	150.00
28.	6	Dadiana	Shri Puran Singh	..	20.00
29.	6	Rapur	Ditto	..	25.00
30.	6	Ajabiwali	Ditto	..	10.00
31.	6	Chetanpura	Shri G. C. Chauhan	..	50.00
32.	6	Majjipura	Ditto	..	60.00
33.	6	Daduwal	Ditto	..	10.00
34.	6	Dubli	Shrimati Gurmit Kaur	..	10.00
35.	7	Patti	Shri Swaran Singh	..	45.00
36.	7	Naushehra Pannuan	Shri Chattar Singh	..	10.00
37.	7	Jandiala	Shri Puran Singh	..	60.00
38.	7	Rupo Wali	Shri G. C. Chauhan	..	25.00
39.	7	Tolanangal	Ditto	..	60.00
40.	7	Naushehra Dhala	Shri Swaran Singh	..	30.00
41.	7	Chuslewarh	Shri Chattar Singh	..	10.00
42.	8	Pakhupura	Shri Puran Singh	..	10.00
43.	8	Devidaspura	Ditto	..	10.00
44.	8	Mehl Jandiala	Shri G. C. Chauhan	..	20.00
45.	8	Patti	Shrimati Gurmit Kaur	..	10.00
46.	9	Kathunangal	Shri Puran Singh	..	146.50
47.	9	Manochahi	Shri Chattar Singh	..	15.00
48.	9	Machhike	Ditto	..	10.00
49.	9	Talwandi Dasura	Ditto	..	10.00
50.	9	Mehsampura	Ditto	..	35.00
51.	9	Wadala	Shri G. C. Chauhan	..	70.00
52.	9	Mehdipura Kalan	Shri Swaran Singh	..	10.00
53.	9	Gandiwind	Ditto	..	30.00
54.	9	Cheema	Shri Chattar Singh	..	10.00
55.	10	Aghara Pachhara	Shri Swaran Singh	...	72.00

1	2	3	4		5	6
January, 1962—contd.					Rs	
56.	10	Gheri	Shri Puran Singh	..	45.00	Publicity in connection with Five-Year Plan, National Integration, Harijan Welfare, Untouchability, Communal Harmony, Agriculture, Compulsory Education, Grow-More-Food, Family Planning and Dos and Donts about Election
57.	10	Lohar	Shri Chattar Singh	..	10.00	
58.	10	Jand	Shri Puran Singh	..	10.00	
59.	10	Dhariwal	Shri G.C. Chauhan	..	25.00	
60.	10	Ajaibwali	Ditto	..	10.00	
61.	10	Pandori Gora	Shri Swaran Singh	..	95.71	
62.	10	Shaheed	Shrimati Gurmit Kaur	..	10.00	
63.	11	Mundapind	Shri Swaran Singh	..	10.00	
64.	11	Ajnala	Shri G. C. Chauhan	..	177.00	
65.	11	Jodhanangali	Shri Puran Singh	..	25.00	
66.	11	Kajjo	Shri Gurnam Singh	..	10.00	
67.	11	Dhusi	Shri G. C. Chauhan	..	30.00	
68.	11	Gharali	Shrimati Gurmit Kaur	..	10.00	
69.	11	Bhuse	Shri Swaran Singh	..	30.00	
70.	12	Patti	Ditto	..	166.50	
71.	12	Rahal Chal	Shrimati Gurmit Kaur	..	10.00	
72.	12	Gaggobua	Shri Chattar Singh	..	20.00	
73.	12	Killahjiwansingh	Shri Puran Singh	..	20.00	
74.	12	Dhulka	Ditto	..	25.00	
75.	12	Ghonewal	Shri G. C. Chauhan	..	25.00	
76.	13	Udhoke	Shri Puran Singh	..	30,00	
77.	13	Dhehra Sahib	Shri Chattar Singh	..	20.00	
78.	13	Kairon	Shri Swaran Singh	..	10.00	
79.	13	Awan	Ditto	..	70.00	
80.	13	Wallah	Shri Puran Singh	..	25.00	
81.	13	Machhiwala	Shri G. C. Chauhan	..	25.00	
82.	13	Saidpur	Shri Puran Singh	..	25.00	
83.	13	Naurangabad	Shri Swaran Singh	..	138.00	
84.	13	Baltoha	Shri Chattar Singh	..	10.00	
85.	14	Chola Sahib	Shri Swaran Singh	..	46.00	
86.	14	Dehra Sahib	Shri Chattar Singh	..	137.00	
87.	14	Warpal	Shri Puran Singh	..	80.00	
88.	14	Surwind	Shri Swaran Singh	..	60.00	
89.	14	Kaler	Shri Chattar Singh	..	20.00	
90.	14	Gehri	Shri Puran Singh	..	10.00	
91.	14	Chheherta	Ditto	..	25.00	
92.	14	Sanhara	Shri G. C. Chauhan	..	125.00	

93.	15	Dehrasahib	Shri Chattar Singh	362.50
94.	15	Kot Khalsa	Shri Puran Singh	95.00
95.	15	Kohatwind	Ditto	20.00
96.	15	Pandori Waraich	Ditto	25.00
97.	15	Vallah	Ditto	10.00
98.	15	Mallunangal	Shri G. C. Chauhan	35.00
99.	15	Bachiwind	Ditto	50.00
100.	15	Saidolehl	Shri Puran Singh	25.00
101.	16	Khalra	Shri Swaran Singh	25.00
102.	16	Waryam	Ditto	15.00
103.	16	Behrampur	Shri G. C. Chauhan	10.00
104.	16	Nangali	Giani Puran Singh	20.00
105.	16	Tungbala	Ditto	25.00
106.	16	Ghukewali	Shri G. C. Chauhan	60.00
107.	16	Kotli Sakkian	Ditto	60.00
108.	16	Pandori	Shri Swaran Singh	25.00
109.	16	Jhabal	Ditto	30.00
110.	17	Machhiwala	Ditto	10.00
111.	17	Sarhali Mandan	Shri Chattar Singh	10.00
112.	17	Bhullar	Ditto	10.00
113.	17	Boparai	Shrimati Gurmit Kaur	20.00
114.	17	Manawala	Shri Puran Singh	10.00
115.	17	Fatehgarh Sukarchak	Ditto	35.00
116.	17	Jandher	Shri G. C. Chauhan	75.00
117.	17	Saltunangal	Ditto	40.00
118.	17	Kotla	Ditto	25.00
119.	18	Khemkaran	Shri Swaran Singh	113.50
120.	18	Manawala	Shri G. C. Chauhan	70.00
121.	18	Vallan	Giani Puran Singh	25.00
122.	18	Khatrai Kalan	Shri G. C. Chauhan	65.00
123.	18	Lade	Ditto	45.00
124.	18	Khatri Khurd	Ditto	40.00
125.	18	Muchhal	Giani Puran Singh	50.00
126.	19	Jhabal	Shri Chattar Singh	10.00
127.	19	Goindwal	Ditto	10.00
128.	19	Ugoraulakh	Shri G. C. Chauhan	20.00
129.	19	Jabbowal	Giani Puran Singh	170.00
130.	19	Roopowali	Shri G. C. Chauhan	25.00

1	2	3	4	5	6
	January, 1962—contd.				
131.	20	Makhi Khurd	Shri Swaran Singh ..	10.00	Publicity in connection with Five-Year Plan, National Integration, Harijan Welfare, Untouchability, Communal Harmony, Agriculture, Compulsory Education, Grow More-Food, Family Planning and Dos and Donts about Election
132.	20	Dalleki	Shri Gian Chand ..	15.00	
133.	20	Shahzada	Giani Puran Singh ..	25.00	
134.	20	Veroke	Shri G. C. Chauhan ..	65.00	
135.	20	Mango	Shri Chattar Singh ..	10.00	
136.	20	Tarn Taran	Shri Swaran Singh ..	45.00	
137.	21	Rooriwala	Shrimati Gurmit Kaur ..	10.00	
138.	21	Jodhe	Shri Chattar Singh ..	10.00	
139.	21	Vallah	Giani Puran Singh ..	67.00	
140.	21	Manawala	Ditto ..	25.00	
141.	22	Sarhali	Master Chattar Singh ..	10.00	
142.	22	Dhotian	Shri Swaran Singh ..	80.00	
143.	22	Valtoha	Master Chattar Singh ..	15.00	
144.	22	Verka	Giani Puran Singh ..	20.00	
145.	22	Jandiala	Ditto ..	10.00	
146.	22	Rasulpur	Shri Chattar Singh ..	10.00	
147.	22	Vanieke	Shri G. C. Chauhan ..	35.00	
148.	22	Kot Budha	Ditto ..	10.00	
149.	23	Verka	Shri Puran Singh ..	79.00	
150.	23	Buttarklan	Ditto ..	80.00	
151.	23	Wadala Johi	Shri G. C. Chauhan ..	25.00	
152.	23	Valtoha	Master Chattar Singh ..	60.00	
153.	24	Lalpura	Shri Swaran Singh ..	10.00	
154.	24	Maromegha	Shrimati Gurmeet Kaur ..	75.00	
155.	24	Tarn Taran	Shri Swaran Singh ..	190.00	
156.	24	Bagarian	Ditto ..	10.00	
157.	24	Bathal	Shri Chattar Singh ..	10.00	
158.	24	Fatehgarh Sukarchak	Giani Puran Singh ..	45.00	
159.	24	Chawinda Devi	Ditto ..	90.00	
160.	24	Ramdas	Shri Gian Chand ..	119.00	
161.	25	Sangatpura	Shri G. C. Chauhan ..	10.00	
162.	25	Rasulpur	Master Chattar Singh ..	60.00	
163.	25	Bundala	Giani Puran Singh ..	80.00	
164.	25	Gaggarbhana	Ditto ..	20.00	
165.	25	Kallomahal	Shri G. C. Chauhan ..	10.00	
166.	25	Singhbela	Giani Puran Singh ..	10.00	
167.	26	Rajoki	Shri Swaran Singh ..	85.00	

168.	26	Mnochahl	Shri Sawaran Singh	..	15.00
169.	26	Rure Asal	Ditto	..	10.00
170.	26	Jandiala	Giani Puran Singh	..	25.00
171.	26	Sarangara	Shri G. C. Chauhan	..	55.00
172.	26	Rayya	Giani Puran Singh	..	20.00
173.	26	Bonarwala	Shri G. C. Chauhan	..	85.00
174.	27	Ram Rauni	Shri Swaran Singh	..	25.00
175.	27	Lohke	Ditto	..	15.00
176.	27	Jamarai	Master Chattar Singh	..	10.00
177.	27	Saidolel	Giani Puran Singh	..	85.00
178.	27	Chwinda	Ditto	..	70.00
179.	27	Rampura	Ditto	..	10.00
180.	27	Longomahal	Shri G. C. Chauhan	..	35.00
181.	27	Maloowal	Shri Swaran Singh	..	40.00
182.	28	Sursingh	Ditto	..	15.00
183.	28	Nagoki	Ditto	..	15.00
184.	28	Wan	Master Chattar Singh	..	15.00
185.	28	Chuslewarh	Ditto	..	10.00
186.	28	Rattoki	Shrimati Gurmeet Kaur	..	15.00
187.	28	Malikpur	Shri Chattar Singh	..	20.00
188.	28	Jandiala	Shri Puran Singh	..	55.00
189.	28	Abusaid	Shrimati Gurmeet Kaur	..	35.00
190.	28	Mehta	Giani Puran Singh	..	55.00
191.	28	Patti	Shri Swaran Singh	..	30.00
192.	29	Padhrikalan	Shri G. C. Chauhan	..	10.00
193.	29	Shahbazpur	Shri Swaran Singh	..	10.00
194.	29	Khadursahib	Ditto	...	15.00
195.	29	Nawanpind	Giani Puran Singh	..	70.00
196.	29	Dhadhra	Ditto	...	20.00
197.	29	Roopewali	Shri G. C. Chauhan	...	20.00
198.	29	Maqboolpura	Giani Puran Singh	..	25.00
199.	29	Kuralian	Shri G. C. Chauhan	..	20.00
200.	29	Balkhan	Ditto	...	50.00
201.	29	Hetampura	Ditto	..	10.00
202.	30	Shahbazpur	Shri Swaran Singh	..	37.00
203.	30	Dinewal	Ditto	..	15.00
204.	30	Shahbazpur	Ditto	..	120.00
205.	30	Rure Asal	Ditto	...	10.00
206.	30	Kahlwan	Shri G. C. Chauhan	..	10.00
207.	30	Makowal	Ditto	...	10.00
208.	30	Kohali	Ditto	...	10.00

1	2	3	4		5	
	January, 1962—concld				Rs nP.	
209.	30	Kammoke	Giani Puran Singh	..	45.00	Publicity in connection with Five-Year Plan, National Integration, Harijan Welfare, Untouchability, Communal Harmony, Agriculture, Compulsory Education, Grow More Food, Family Planning, and Do's and Donts about Election
210.	31	Sakhire	Shri Swaran Singh	..	15.00	
211.	31	Moose	Ditto	..	70.00	
212.	31	Bhitewadh	Shri G. C. Chauhan	..	10.00	
213.	31	Jasar	Ditto	..	70.00	
	February, 1962					
214.	1	Chhidan	Shri G. C. Chauhan	..	65.00	
215.	1	Loharka Khurd	Giani Puran Singh		30.00	
216.	1	Saidke	Ditto	..	15.00	
217.	1	Khojala	Ditto	..	20.00	
218.	1	Janiala	Ditto	..	40.00	
219.	1	Fatehgarh	Ditto	..	20.00	
220.	1	Mari Punjab Singh	Shri Chattar Singh	..	80.00	
221.	1	Subhran	Shri Swaran Singh	..	25.00	
222.	1	Kariala	Ditto	..	35.00	
223.	1	Hashiana	Shrimati Gurmeet Kaur	..	30.00	
224.	1	Bathal	Shri Swaran Singh	..	10.00	
225.	2	Jagdevklan	Shri G. C. Chauhan	..	45.00	
226.	2	Duburji	Ditto	..	60.00	
227.	2	Choong	Giani Puran Singh	..	15.00	
228.	2	Wadala Lehi	Ditto	..	20.00	
229.	2	Manga	Ditto	..	30.00	
230.	2	Jethuwal	Ditto	..	10.00	
231.	2	Kot Khera	Ditto	..	10.00	
232.	2	Deri	Ditto	..	10.00	
233.	2	Shuslewarh	Shri Swaran Singh	..	80.00	
234.	2	Manachahl	Master Chattar Singh	..	50.00	
235.	2	Naurangabad	Shri Swaran Singh	..	30.00	
236.	3	Lashkrinangal	Shri G. C. Chauhan	..	60.00	
237.	3	Loharka	Ditto	..	80.00	
238.	3	Ridhanklan	Giani Puran Singh	..	20.00	
239.	3	Fatehgarh	Ditto	..	20.00	
240.	3	Mallowal	Shri Swaran Singh	..	65.00	
241.	3	Bhatike	Ditto	..	10.00	
242.	3	Bath	Giani Puran Singh	..	30.00	
243.	4	Guru Ka Bagh	Shri Gian Chand Chauhan	..	80.00	
244.	4	Baba Bakala	Giani Puran Singh	..	75.00	

245.	4	Nawanpind	Giani Puran Singh	..	30.00
246.	4	Singhpura	Ditto	..	10.00
247.	4	Jethuwal	Ditto	..	20.00
248.	4	Chawinda Devi	Ditto		10.00
249.	4	Kathunangal	Ditto	..	10.00
250.	4	Nagoki Gharat	Shri Swaran Singh	..	186.00
251.	4	Ratta Gudha	Ditto	..	25.00
252.	4	Ghaniake	Giani Puran Singh	..	10.00
253.	4	Jio Bala	Shri Swaran Singh	..	25.00
254.	4	Dhundewal	Ditto	..	10.00
255.	4	Kang	Ditto	..	30.00
256.	4	Chohlasahib	Master Chattar Singh	..	110.00
257.	5	Majitha	Shri G. C. Chauhan	..	60.00
258.	5	Nag Klan	Ditto	..	20.00
259.	5	Sathiala	Giani Puran Singh	..	15.00
260.	5	Chananke	Ditto	..	20.00
261.	5	Tarsikka	Ditto	..	85.00
262.	5	Kathunangal	Ditto	..	20.00
263.	5	Dal	Shri Swaran Singh	..	90.00
264.	5	Valtoha	Master Chattar Singh	..	25.00
265.	6	Abusaid	Shri G. C. Chauhan	..	45.00
266.	6	Awan	Ditto	..	45.00
267.	6	Nagnau	Ditto	..	50.00
268.	6	Butala	Giani Puran Singh	..	15.00
269.	6	Gehri	Ditto	..	110.00
270.	6	Tarsikka	Ditto	..	10.00
271.	6	Mustafabad	Ditto	..	20.00
272.	6	Ram Diwali	Ditto	..	30.00
273.	6	Jamarai	Shri Swaran Singh	..	80.00
274.	6	Maniala	Ditto	..	25.00
275.	6	Kirrian	Shrimati Gurmeet Kaur	..	10.00
276.	7	Ramdas	Shri G. C. Chauhan	..	30.00
277.	7	Sohian Klan	Ditto	..	50.00
278.	7	Seron	Giani Puran Singh	..	85.00
279.	7	Saidoke	Ditto	..	20.00
280.	7	Verka	Ditto	..	20.00
281.	7	Deto	Ditto	..	20.00
282.	7	Saido Lehl	Ditto	..	10.00

1	2	3	4		5	6
	February, 1963—concld				Rs.	
283.	7	Sangatpura	Shri Swaran Singh	..	25.00	Publicity in connection with Five-Year Plan, National Integration, Harijan Welfare, Untouchability, Communal Harmony, Agriculture, Compulsory Education, Grow More Food, Family Planning and Dos and Dants about Election
284.	7	Jiobala	Ditto	...	60.00	
285.	7	Kotli Saru Khan	Ditto	..	30.00	
286.	8	Pashia	Shri G. C. Chauhan	..	45.00	
287.	8	Nangal Panuan	Giani Puran Singh	..	50.00	
288.	8	Dhardev	Ditto	..	15.00	
289.	8	Jandiala	Ditto	...	20.00	
290.	8	Rasulpur	Ditto	..	10.00	
291.	8	Wadaliguru	Ditto	..	20.00	
292.	8	Kairon Nangli	Ditto	..	20.00	
293.	8	Tungbala	Ditto	..	10.00	
294.	8	Chohlasahib	Shrimati Gurmeet Kaur	..	25.00	
295.	8	Sursingh	Shri Swaran Singh	..	110.00	
296.	8	Banspur	Ditto	...	25.00	
297.	8	Sairon	Master Chattar Singh	..	25.00	
298.	8	Khakh	Shri G. C. Chauhan	..	20.00	
299.	8	Sangatpura	Ditto	..	25.00	
300.	10	Budha Theh	Giani Puran Singh	..	15.00	
301.	10	Wadala Khurd	Ditto	...	45.00	
302.	10	Mehsampura	Ditto	..	10.00	
303.	10	Kheri	Ditto	...	20.00	
304.	10	Maqboolpura	Ditto	..	20.00	
305.	10	Detpura	Shri Swaran Singh	..	20.00	
306.	10	Dhotian	Ditto	..	45.00	
307.	10	Ghariala	Ditto	..	10.00	
308.	10	Pandori	Giani Puran Singh	...	25.00	
309.	11	Bohri	Shri Gian Chand Chauhan	..	15.00	
310.	11	Shamnagar	Ditto	..	25.00	
311.	11	Rayya	Giani Puran Singh	..	20.00	
312.	11	Thalisahib	Ditto	...	20.00	
313.	11	Tungbala	Ditto	..	30.00	
314.	11	Lidher	Ditto	..	10.00	
315.	11	Kot Hirde Ram	Ditto	..	20.00	
316.	11	Rure Asal	Shri Swaran Singh	..	50.00	
317.	11	Mianwind	Ditto	..	30.00	
318.	11	Lohar	Ditto	...	10.00	
319.	13	Kohala	Shri Gian Chand Chauhan	..	15.00	
320.	13	Pheruman	Giani Puran Singh	..	30.00	

321.	13	Sultanwind	Giani Puran Singh ..	30.00	
322.	13	Khem Karan	Master Chattar Singh ..	25.00	
323.	13	Jalalabad	Giani Puran Singh ..	20.00	
324.	12	Tangra	Ditto ..	15.00	
325.	12	Jandiala	Ditto ..	10.00	
326.	12	Waryam Nangal	Shri Gian Chand Chauhan ..	20.00	
327.	12	Gandiwind	Shri Swaran Singh ..	25.00	
328.	12	Rureasal	Ditto ..	33.50	
329.	12	Nadni	Ditto ..	10.00	
330.	12	Tahlisahib	Giani Puran Singh ..	30.00	
331.	14	Mehlipur	Shri Swaran Singh ..	10.00	
332.	14	Alowal	Shri Gian Chand Chauhan ..	20.00	
333.	14	Khaper Kheri	Giani Puran Singh ..	45.00	
334.	15	Bal Kalan	Shri Gian Chand Chauhan ..	20.00	
335.	15	Bhikhiwind	Master Chattar Singh ..	15.00	
336.	16	Kohatwind	Giani Puran Singh ..	20.00	
337.	16	Rajoki	Shrimati Gurmeet Kaur ..	10.00	
338.	17	Dasuwal	Ditto ..	10.00	
339.	18	Ramdas	Shri Gian Chand Chauhan ..	20.00	
340.	18	Rayya	Giani Puran Singh ..	20.00	
341.	19	Ajnala	Shri Gian Chand Chauhan ..	20.00	
March, 1962					
342.	8	Ajnala	Shri Gian Chand Chauhan ..	9.50	Id-Ul-Fitter Festival
343.	16	Chogawan	Deputy Commissioner, National Savings Officer ..	..	Small Savings Scheme
344.	23	Khem Karan	A.D.M., D.P.R.O., National Savings Officer ..	..	Ditto
345.	24	Sohian Khurd	Bibi Parkash Kaur and Makhan Singh ..	..	National Integration
346.	25	Singh Bela	Pandit Mohan Lal ..	..	Ditto
347.	27	Tarn Taran	Block Development and Panchayat Officer ..	..	Sericulture
348.	29	Khadoor Sahib	Maharani of Patiala, National Savings Officer ..	..	Small Savings Scheme
April, 1962					
349.	8	Baba Bakala	Sardar Partap Singh, Chief Minister, S. Sohan Singh ..	15.00	Development and Harijan Welfare
350.	13	Chola Sahib	Sardar Partap Singh, Chief Minister, Giani Zail Singh	511.00	Ditto
351.	17	Tarn Taran	Block Development and Panchayat Officer ..	84.75	Mahavir Jayanti
352.	17	Patti	Rural Publicity Organiser ..	90.00	Ditto
353.	17	Ajnala	Tehsildar Ajnala, G. C. Chauhan ..	286.39	Ditto
354.	20	Tarn Taran	Giani Shamsher Singh, S. Joginder Singh, Shri Attar Singh, B. D. O., S. Chattar Singh ..	..	Warehousing Scheme

1	2	3	4	5	6
	May, 1962				
				Rs.	
355.	8	Taran Taran	S.D.M. and D. P. R. O. ..	25.00	Five-Year Plan
356.	9	Padhri Kalan	Shri Narrian Singh, M.L.A., D.P.R.O., Shri Chattar Singh	25.00	Harijan Welfare, Development and Panchayati Raj
357.	10	Sohal	A.D.I. of Schools, D.P.R.O., Shri Chattar Singh ..	..	Compulsory Education
358.	18	Rajoke	Shri Narian Singh, M.L.A. D.P.R.O., Shri Chattar Singh	..	Harijan Welfare, Development and Panchayati Raj
359.	20	Mehta	Giani Zail Singh, Hargur Bhagwant Singh, Shri Gurmukh Singh, M.P., Shri Sohan Singh	..	Milk Production
	June, 1962				
360.	3	Jagdevkalan	D.P.R.O., Shri Gian Chand , Shri Hakkam Singh ..	1.50	Development and Harijan Welfare
361.	7	Tarn Taran	D.P.R.O, Shri Chattar Singh, Shri Swaran Singh ..	..	Development, Harijan Welfare and Small Savings
362.	14	Chavinda Devi	Shri Gurbanta Singh, Minister, Shri Narian Singh, M.L.A, Shri Gurmej Singh, M. L. A.	12.00	Ditto
363.		Verka	Ditto	30.00	Ditto
364.	16	Khasa	Chaudhri Sunder Singh, Dy. Minister, D.P.R.O., Shri Darshan Singh, Shri Swaran Singh	15.00	Ditto
365.	19	Shahbazpur	Shri Partap Singh Kairon, Chief Minister, Shri Narrian Singh, M.L.A.	501.50	Ditto
366.		Tarn Taran	Shri Partap Singh Kairon, Chief Minister, President, Municipal Committee, Tarn Taran	..	Ditto
367.	28	Mananwala	Shri Ranbir Singh, Minister, Shri Tarlochan Singh	21.75	Irrigation
368.	29	Majitha	Bibi Parkash Kaur, Headmaster ..	..	Variety show
	July, 1962				
369.	6	Chabhal	Deputy Commissioner, Amritsar ..	..	Small Savings Scheme
370.	13	Asal	Deputy Commissioner, Amritsar, Giani Puran Singh, Shri Chattar Singh, Shri Swarn Singh	..	Ditto
371.	15	Ram Dass	Shri Gian Chand Chauhan ..	5.00	Family Planning
372.	20	Jandiala	Deputy Commissioner, Amritsar; Giani Puran Singh ..	8.75	Small Savings Scheme
373.	22	Bhikhi Wind	Shri Gurbanta Singh, Minister, D.P.R.O.Shri Narian Singh, M.L.A., Shri Gurmej Singh, M.L.A.	28.00	Harijan Welfare and Development
374.	25	Jagdev Kalan	Bibi Parkash Kaur, S. Niranjan Singh Talib, D.P.R.O.	44.00	Ditto

375.	26	Pahuwind	Shri Harcharan Singh Brar, Shri Narian Singh, M.L.A. Shri Tarlochan Singh, S.E., Shri Chattar Singh, R.P. Supervisor	32.00	Ditto
376.	27	Khanowal	Deputy Commissioner, Amritsar, Shri Upkar Singh, Shri Inder Singh, Shri Rak Parkash, Mrs. Manmohan Kaur	..	Small Savings Scheme
377.	31	Tarn Taran	Shri Chand Ram, Minister, Shri Prem Singh, Shri Chattar Singh, R.P. Sup.	50.75	Harijan Welfare
	August, 1962				
378.	15	Baba Bakala	S. Partap Singh Kairon, Chief Minister, Shri Sohan Singh, Shri Puran Singh	141.50	National Integration, Development, Harijan Welfare, Small Savings Scheme, Five-Year Plan
379.	16	Baba Bakala	Giani Zail Singh, Minister, Shri Gurmukh Singh, M.P., Shri Puran Singh, R.P. Sup.	21.50	Ditto
380.	31	Mahal Bukhari	Shri Gian Chand, B.D.P.O., Sarpanch Panchayat ..	54.00	Ditto
	September, 1962				
381.	5	Chhehratta	D.P.R.O. ..	..	Teachers Day
382.	10	Gujjarpura	Shri Gian Chand Chauhan, Sarpanch Panchayat ..	8.75	Co-operation, Smal Savings, National Integ-ration, Five-Year Plan
383.	13	Goindwal	Shri Puran Singh, D.P.R.O., Shri Sawarn Singh	..	Ditto
384.	17	Khadoor Sahib	Master Chattar Singh, Shri Sohan Singh Jalal Usman	176.00	Five-Year Plan, Hindu-Sikh Unity
385.	18	Khadoor Sahib	S. Partap Singh Kairon, Chief Minister, Shri Isher Singh Majhail	20.00	National Integration
386.	19	Narli	Shri Brish Bhan, Shri Narian Singh, Master Chattar Singh, R. P. Sup.	161.00	Compulsory and Free Education and Nation-al Integration
38 .	20	Ghariala	Shri Hardeep Singh Patti, Shri Narian Singh Shahbaz-puri, Shri Brish Bhan, Shri Gurmej Singh, M.L.A., Shri Pritam Singh Sargodha, Master Chattar Singh, R.P.S., Shri Swarn Singh, R.P. Org.	10.00	Five-Year Plan, Com-pulsory, and Free Education, National Integration
388.	?	Rajoke	Shri Sher Singh, Shri Brish Bhan, Shri Narian Singh Shahbazpuri, Shri Gurmej Singh, M.L.A., D.P.R.O.	..	Ditto

1	2	3	4	5	6
	September, 1962 —concld			Rs	
389.	17	Ramdas	Shri Partap Singh, Chief Minister, Bibi Parkash Kaur, Major Hardev Singh, Shri Narian Singh, Babu Jaswant Singh	..	Harijan Welfare
390.	21	Khara	Professor Yashwant Rai, Shri Chattar Singh, R.P.S.	..	Ditto
391.	28	Sarangdev	Dr. Parkash Kaur, Capt. Rattan Singh, Dy. Minister	..	Flood Relief
	October, 1962				
392.	21	Sirhauli	Professor Yashwant Rai, Master Chattar Singh	15.00	Harijan Welfare
393.	22	Patti	Professor Yashwant Rai, S. Hardeep Singh of Patti	25.00	Ditto
	November, 1962				
394.	7	Ajnala	Giani Inder Singh, Shri G. C. Chauhan, Sarvshri Ajaib Singh Bagar and Joginder Singh Chinna	..	National Defence
395.	8	Ramdas	Sarvshri Dewa Singh and G.C. Chauhan	..	Co-operative Day
396.	9	Tarn Taran	Sarvshri Sohan Singh, Narian Singh, M.L.A., Deva Singh	..	National Defence
397.	10	Khem Karan	Pandit Mohan Lal, Home Minister, D.P.R.O. and Shri Chattar Singh	..	Ditto
398.	10	Ram Tirath	Sarvshri Deva Singh and G.C. Chauhan	26.00	Ditto
399.	11	Ram Tirath	Professor Yashwant Rai, Shri G. C. Chauhan	..	Ditto
400.	11	Ram Tirath	Pandit Mohan Lal, Home Minister, Shri Chand Ram, State Minister, Shri Amar Nath, M.L.A., Professor Yashwant Rai	..	Ditto
401.	12	Ajnala	Major Harrinder Singh, M.L.A., Sarvshri M.D. Ahuja, I.A.S., Jagbir Singh Chinna	..	Ditto
402.	13	Chogawan	Sarvshri Karnail Singh and Hardeep Singh, Major Harrinder Singh, M.L.A., Sarvshri Manohar Lal Duggal Jagbir Singh, and M.D. Ahuja, I.A.S.	..	Ditto
403.	14	Wachoa	Dr. Parkash Kaur, Shri Iqbal Singh	..	Children Day
404.	15	Khem Karan	Pandit Mohan Lal, Home Minister, D.P.R.O. and Master Chattar Singh	7.00	National Defence
405.	15	Attari	Ditto	11.50	Ditto
406.	16	Ajnala	Pandit Mohan Lal, Home Minister, D.P.R.O., and Shri G.C. Chauhan	..	Ditto

407.	16	Khadoor Sahib	Shri Ajit Singh, Shri Manohar Lal, Shri Sohan Singh Jalalusman, Master Chattar Singh, R.P.S.		Ditto
408.	16	Ramdas	Pt. Mohan Lal, Minister, Shri, G. C. Chauhan and D.P.R.O.	..	Ditto
409.	17	Nowshehra Panwan	Shri Hazara Singh, Shri Hardeep Singh, Shri Narian Singh, M.L.A.	..	Ditto
410.	18	Mahal Jandiala	Shri Mohan Lal, Shri G. C. Chauhan, Shri Harinder Singh, M.L.A.	..	Ditto
411.	19	Chola Sahib	Shri Hardeep Singh of Patti, Shri Narrian Singh, M.L.A, D.P.R.O., Shri Chattar Singh, R.P.S., Shri Swaran Singh, R.P. Org.	..	Ditto
412.	21	Bhikiwind	Ditto	..	Ditto
413.	22	Khem Karan	Ditto	..	Ditto
414.	23	Gandiwind	Ditto	..	Ditto
415.	24	Bhakha	Shri Ved Parkash, Shri G.C. Chauhan, R.P.S.	..	Ditto
416.	23	Ajnala	Chaudhri Sunder Singh, Dy. Minister, Shri Gurmej Singh, Shri Ajaib Singh. Shri G. C. Chauhan	43.00	Ditto
417.	25	Jandiala	Professor Jaswant Rai, Shri Manohar Lal Duggal	..	Ditto
418.	30	Sarja	Shri Partap Singh Kairon, Chief Minister, Shri Gurdip Singh Lidder	20.00	Ditto
	December, 1962				
419.	9	Abdal Saniwal	Shri Gurmukh Singh, M.P., Bibi Parkash Kaur	60.00	Ditto
420.	19	Tarn Taran	Maharani of Patiala, Deputy Commissioner	..	Small Savings Scheme
421.	20	Moosa	Deputy Commissioner, Shri Narian Singh Shahbazpuri, Shri Gurdial Singh Dhillon, Shri Harbans Lal, State Minister and D.P.R.O.	20.00	Shaheedi Conference
422.	23	Jandiala	Chaudhri Sunder Singh, D.P.R.O., Giani Puran Singh	..	National Defence
423.	24	Shahpur	Giani Zail Singh	..	Ditto
424.	27	Nag Kalan	Bibi Parkash Kaur ..	..	Ditto

ADDITIONAL DEPUTY COMMISSIONERS

*2238. **Shri Balramji Dass Tandon :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the names of the Districts wherein Additional Deputy Commissioners have recently been appointed together with their names and the date of appointments of each such officer;

(b) the pay that each such officer as referred to above is drawing at present inclusive of all allowances ?

Sardar Partap Singh Kairon : The required information is given in the statement which is as under :—

Statement showing the names of the Districts wherein Additional Deputy Commissioners have been appointed together with their names and the date of appointment of each officer and the pay each officer is drawing inclusive of all allowances.

S.No.	Name of the District	Name of the officer appointed as Additional Deputy Commissioner	Date of appointment	Pay being drawn by the officer inclusive of allowances
				Rs
1.	Hissar	Shri Murari Singh	7-1-1963	725
2.	Rohtak	Shri R.C. Kapila, I.A.S.	19-11-1962 (A.N.)	900
3.	Gurgaon	Shri G. D. Malik	19-11-1962 (A.N.)	930
4.	Karnal	Shri M. R. Viad	19-11-1962	1,300
5.	Ambala	Shri Munshi Ram	17-11-1962	1.340
6.	Kangra	1. Shri D.N. Dhir	21-11-1962 (A.N.)	825
		2. Shri Gurdarshan Singh	30-11-1962 (A.N.)	1,360
7.	Hoshiarpur	Shri Balinder Singh	18-11-1962	900
8.	Jullundur	Shri Sunder Singh, I.A.S. (Retd).	14-11-1962	1,300
9.	Ludhiana	Shri B.S. Randhawa	14-11-1962	1,350
10.	Ferozepur	Shri Kuldip Singh Virk	19-11-1962 (A.N.)	1,120
11.	Amritsar	Shri Sunder Singh	19-11-1962	1,475
12.	Gurdaspur	Shri K. R. Bahl	19-11-1962	1,500
13.	Patiala	Shri R. P. Ojha, I.A.S.	21-11-1962 (A.N.)	900
14.	Sangrur	Shri Harphool Singh	24-11-1962	1,020
15.	Bhatinda	Shri Pritam Singh	9-1-1963 (A.N.)	1,120

SPECIAL TRIBUNALS

*2360. **Sardar Gurdial Singh Dhillon :** Will the Chief Minister be pleased to state —

(a) the number of Special Tribunals, if any, appointed by the Government in the State under the Defence of India Rules;

(b) the number of cases of all categories and offences so far tried by them, and pending before them at present in details;

(c) whether the scope and functions of the said Tribunals has been extended recently, if so, the details thereof ?

Shri Mohan Lal (Home Minister): (a) Sixteen.

(b) 21 and 17, respectively. As regards details of these cases, the time and labour involved in collecting the information will not be commensurate with any advantage likely to be derived therefrom.

(c) No.

LANGUAGE POLICY

*2361. **Sardar Gurdial Singh Dhillon :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the number of typewriting machines in both the scripts, i.e., in Hindi and Punjabi so far supplied to the various offices in the Hindi and the Punjabi Regions of the State;

(b) the approximate time required for complete change-over to the regional languages up to the Divisional and State level.

Dr. Gopi Chand Bhargava (Finance Minister); (a) 1,100.

(b) For the present no such proposal is under the consideration of the State Government.

CONTRIBUTION OF GOLD IN THE NATIONAL DEFENCE FUND

*2678. **Sardar Piara Singh :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the total weight of the gold so far contributed in the State towards the National Defence Fund;

(b) the names and addresses of the contributors ?

Sardar Partap Singh Kairon :

Part (a)—172, 921 grams (up to 18th February,1963)
Part (b)—Information is not ready and will be placed on the Table of the House later on.

T.A DRAWN BY MINISTERS ETC., FROM OCTOBER, 1962 TO 1ST JANUARY, 1963

*2733. **Comrade Gurbakhsh Singh :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the total amount of T. A. drawn by each Cabinet Minister, State Minister, Deputy Minister, Chief Parliamentary Secretary and Parliamentery Secretary, separately, during the period 20th October, 1962 to 1st January, 1963;

(b) the total mileage covered by each of the Ministers, etc., for journeys on Government duty during the said period together with the purpose thereof separately ?

Sardar Partap Singh Kairon : The time and labour involved in collecting the information will not be commensurate with the possible benefit to be obtained.

SANCTIONING OF DISCRETIONARY GRANTS BY THE MINISTERS

***2765. Shrimati Parsani Devi :** Will the Chief Minister be pleased to state the amount of discretionary grants sanctioned by each of the Cabinet Ministers, State Ministers and Deputy Ministers during the period from 1st April, 1962, to 31st December, 1962, together with the names of the recipients thereof and the date of sanction in each case ?

Sardar Darbara Singh (Planning and Development Minister): A statement indidcating the required information is as under :—

Statement showing the amounts of discretionary grants sanctioned by each of the Cabinet Ministers, State Ministers and Deputy Ministers during the period from 1st April, 1962 to 31st December, 1962, together with the names of the recipients thereof and the date of sanction in each case.

S.No.	Designation of Minister/Deputy Minister, etc.	Amount sanctioned	Recipients of the grants	Date of sanction
1	2	3	4	5
	1. Sardar Partap Singh Kairon, Chief Minister			
1.		Rs 21,000	*Irrigation Authorities* Construction of relief Bund from Doiwal to Balmajra in sub-tehsil Chhachhrauli, district Ambala	20-6-62
2.		5,000	*Municipal Committee* Construction of building of Mehar Chand Multi-purpose Workshop, Amritsar	20-7-62
3.		10,000	*School management* For building and purchase of Science apparatus for Ram Garhia School, Amritsar	20-7-62
4.		7,500	*Municipal Committee* Fot Maternity Hospital at Jandiala Guru	20-7-62
5.		2,500	*School management* Construction of building etc. of D. A. V. Higher Secondary School, Patti	20-7-62
6.		1,000	*Panchayat* Construction of building of Primary School in village Kandiala, tehsil Patti	20-7-62
7.		50,000	*Panchayat Samiti Naushehra Panuan.* Construction of Culverts and retaining walls on circular and approach roads in villages of Gopala, Koharka, Shahbazpur, Gulalipur, Mamanke, Dialrajputan, Kamalpur, Jamalpur, Bhogpur, Bua, Wan and Ubboke, district Amritsar.	20-7-62

1	2	3	4	5
	Sardar Partap Singh Kairon, Chief Minister contd.			
8.		2,000	*Panchayat* For building of the village school in Chak Kalan, tehsil Ludhiana.	20-7-62
9.		2,500	*School Management* Construction of building and equipment of Science Laboratory of S.A.N. Jain Higher Secondary School, Ludhiana	20-7-62
10.		3,000	*Club Authorities* For the building of Badminton Club, Jullundur	20-7-62
11.		2,000	*Municipal Committee* For Earth work to be done in Partap Bagh, Jullundur City	20-7-62
12.		2,000	*Inspector of Schools* For taking over of Guru Nanak Sikh Kanya Mahavidyala, Khurdpur, district Jullundur	20-7-62
13.		2,000	*School Management* For fans and electric installation of M.L.M. Higher Secondary School, Ferozepur Cantt.	20-7-62
14.		2,000	*Panchayat* For roads in Kangra District between Daulatpur Sunhi, Saroti, Baroh, Basal, Ranital and Samloti	20-7-62
15.		1,000	*Panchayat* For Hostel building of Government High School, Mandli, tehsil Hamirpur	20-7-62
16.		2,000	*Panchayat* For completion of building of High School at Khera Dona at Kapurthala	20-7-62
17.		510	*Principal* For installation of three fans of Government Janta College, Sheikhupura (Kapurthala)	20-7-62
18.		2,500	*Panchayat* Repairs to the building of High School, Dirbha, district Sangrur	20-7-62
19.		15,000	*Panchayat* For de-watering operations in village Dhanaula, and the link road to Tappa, district Sangrur	20-7-62
20.		2,000	*School Management* For laboratory equipment, building, etc., of Guru Nanak Girls High School, Santpura, Yamunanagar	20-7-62
21.		2,500	*Panchayat* For starting some Gas Plant in village Sarhala Khurd, district Hoshiarpur	20-7-62

1	2	3	4	5
	Shri Partap Singh Kairon, Chief Minister—concld			
22.		2,000	*Poultry Development Officer* Starting of a Poultry (Egg type) Extension Project at Dhar Kalan in Gurdaspur District	20-9-62
23.		3,000	*Municipal Committee* Installation of flush system in Dharmsala (Ram Basara) constructed in Chhotu Ram Park at Rohtak	30-11-62
24.		338	*Panchayat* Installation of one Hand-pump in village Kunth, district Gurdaspur	30-11-62
25.		20,000	*Director, Land Reclamation Institute, Amritsar* For Balli, Brush Wood, Stone Spur and small earthen Bunds to close the spill Channel in Yamuna River to protect Bilaspur and Hathwala villages, district Ambala	30-11-62
26.		10,000	*Principal* For Mata Gujri Girls College, Fatehgarh Sahib, district Patiala	30-11-62
27.		15,000	*School Management* For upgrading the Middle School at Bazeedpur, tehsil Ferozepur-Jhirka	30-11-62
28.		500	*Deputy Commissioner* For Vidya Mandir School at Dharmsala	30-11-62
29		4,000	*School Management* For improvement of latrines, bath rooms, etc., of M.S.K. Girls Basic Training School, Kairon, district Amritsar	7-12-62
30.		5,000	*Principal* For building of the Hostel of the College at Qadian, district Gurdaspur	7-12-62
	Grand Total	**1,97,848**		
	2. Dr. Gopi Chand Bhargva, Finance Minister	Rs		
1.		1,000	*Deputy Commissioner, Hissar* For Prohibition work throughout the State	19-9-62
2.		2,000	*Secretary, Bhoodan Yajna Board, Chandigarh* For Bhoodan work throughout the State	19-9-62
3.		10,000	*Deputy Commissioner, Ambala* Purchase of books for the Gandhi Smark Nidhi Liby., Chandigarh	19-9-62

1	2	3	4	5
		Rs		
4.	2. Dr Gopi Chand Bhargva Finance Minister—contd.	250	*Principal* Purchase of books for the Library of Amar Nath Training College, Nawanshahr Doaba	19-9-62
5.		5,000	*Panchayat* Construction of building for Balwari at Gandhi Smarak Nidhi, Patti Kalyana, district Karnal	19-9-62
6.		100	*Panchayat* Construction of gas plant at Gandhi Smarak Nidhi Centre, Majri, district Ludhiana	19-9-62
7.		1,500	*Panchayat* Construction of retaining walls of a tank situated on the road side of Gagret-Daulatpur Road and adjoining the Daulatpur Bazar, known as "Chaudhrian Talab", district Hoshiarpur	19-9-62
8.		5,000	*Municipal Committee* Construction of building of 'Shishu Grah', Jullundur	18-9-62 5-10-62
9.		728.44	*Principal* Construction of Gas Plant at Punjab Khadi Gramodyog Vidyala, Gurukul Kiwana, district Karnal	19-9-62
10.		1,500	*Panchayat* Widening of 'Gupha' and repairs to the pipe-line for the supply of drinking water above Pattan (Bank of Beas River) at Sujanpur, district Kangra	18-10-62
11.		200	*Panchayat* Repairs to a diggi for drinking-water at village Chuhla-Buhla tehsil Palampur	12-12-62
12.		2,000	*Panchayat* Controlling of a Barsati Nallah at village Chamiana, tehsil Hamirpur	12-12-62
13.		1,000	*Panchayat* Controlling of a Barsati Nala at village Chobu, tehsil Palampur	12-12-62
14.		200	*Panchayat* Repairs to a Khatri near Government Higher Secondary School, Patlander, tehsil Hamirpur	12-12-62
15.		200	*Panchayat* Repairs to a Khatri for drinking-water at Chamiana, tehsil Hamirpur	12-12-62

[Planning and Development Minister]

1	2	3	4	5
	2. Dr. Gopi Chand Bhargva, Finance Minister—concld.			
		Rs		
16.		500	*Panchayat* Construction of a diggi for drinking-water at Kharah, tehsil Hansi	12-12-62
17.		1,000	*Panchayat* Construction of a Tube-well at a suitable central place at Panju-ana, tehsil Sirsa	12-12-62
18.		1,932.61	*M.C. Adampur* Purchase of books for the Sarvodya Library, Punjab Khadi Gramo-dyog Sangh, Adampur Doaba	13-12-62
19.		1,500	*Panchayat* Construction of a well for drinking-water in New Abadi of village Narot Mehra, tehsil Pathankot	13-12-62
	Grand Total ..	36,611.05		
	3. Shri Mohan Lal, Home Minister			
		Rs		
1.		2,500	*Panchayat* Construction of School building of Government Middle School, village Sahuwal, tehsil Gurdaspur	6-6-62
2.		2,500	*Principal* Purchase of Science books etc. required for Hindu National College, Hariana, district Hoshiarpur	13-8-62
3.		500	*Deputy Commissioner* Purchase of library books for the Library at Keylong, district Lahaul and Spiti	13-8-62
4.		2,000	*Principal* Construction of Library books for the Science Block, etc. of D.A.V. College, Hoshiarpur	13-8-62
5.		1,000	*Panchayat* Construction of Primary School building at Sanaur, tehsil Nurpur	9-8-62
6.		1,000	*Principal* Purchase of books of Science etc. required for Baring Union Christian College, Batala	13-8-62
7.		2,000	*Panchayat* Addition to the school building and equipment of furniture etc. for Shankarpura MiddleSch ool, Shankarpura, tehsil Batala	27-8-62
8.		1,000	*Panchayat* For a well and school in village Dyal tehsil Pathankot	27-8-62

1	2	3	4	5
	3. **Shri Mohan Lal, Home Minister**—concld.			
		Rs		
9.		500	*Secretary Simla, District Volley Ball Association* For necessary equipment etc. for Volley Ball Team, Simla	27-8-62
10.		1,000	*Panchayat* Construction of school building at village Dholan, tehsil Jagraon	11-9-62
11.		1,000	*Management* Construction of school building of Dr. Lehna Singh Putri Pathshala, Ambala City	11-9-62
12.		2,000	*Panchayat* Construction of rooms of the Primary School at villages Fatehpur and Bhoa, tehsil Pathankot	12-9-62
13.		400	*Panchayat* For hand pump in village Punuan Khera, P. O. Malaut, tehsil Muktsar	3-10-62
14.		2,000	*Panchayat* For the building of Girls High School at Bughyari, tehsil Kangra	3-10-62
15.		2,000	*Management* Construction of a room in Jain Muni Shri Vimal Chander Higher Secondary School, Sanmati Nagar, Kup Kalan, district Sangrur	23-10-62
16.		2,000	*Management* Improvement of the buildings of Mahadev Desai Higher Secondary School, Ajronda, d istrict Gurgaon	23-10-62
17.		500	*S.D.O. (Civil)* Construction of Balmik Community Centre and Janjghar at Batala	6-11-62
18.		1,100	*Panchayat* Construction of building of Middle School at Chilkana, tehsil Sonepat	30-10-62
19.		500	*Municipal Committee* For carrying out additions to Shri Ajit Singh's Smadh at Dalhousie, district Gurdaspur	23-10-62
20.		1,000	*Panchayat* Construction of school building and equipment for the school at Begowal, district Amritsar	26-11-62
21.		400	*D. I. G. Border Range, Jullundur* Distribution of sweets among Jawans of Home Guard companies at Khem Karan, Ajnala, Chugawan and Bhikhiwind , Dera Baba Nanak, Narot Jaimal Singh and Kalanaur	29-11-62

1	2	3	4	5
	3. Shri Mohan Lal, Home Minister—concld.			
22.		Rs 500	*Panchayat* Repairs to Datarpur-Kumahi Devi Bus road, village Nangal, tehsil Dasuya	30-11-62
23.		500	*Panchayat* Construction of a Janjghar at Bhatoli, village Bhabnaur, tehsil Dasuya	30-11-62
	4. Shri Darbara Singh, Planning and Development Minister			
1.		Rs 2,000	*Panchayat* For the Hostel building of the Training Wing of Mahadev Desai Higher Secondary School, Faridabad, district Gurgaon	27-8-62 / 5-10-62
2.		1,000	*Deputy Commissioner* Construction of 'Thakur Dass Hall, in memory of Late Shri Thakur Dass Kapur, Jullundur	18-9-62
3.		500	*Panchayat* For drinking water supply scheme in village Sundrada, tehsil Hamirpur	12-10-62
4.		2,000	*Panchayat* Constructing channels in the village streets of village Raja Sansi for draining out water, district Amritsar	16-10-62
5.		5,000	*School Management* For repairs and additions to the Public Girls High School, Daroli Kalan, district Jullundur	30-10-62
6.		2,000	*Panchayat* Construction of a well for Harijan Abadi of village Ratera, tehsil Hansi	28-11-62
7.		1,000	*Panchayat* Repairs and additions to the Primary School at village Larhon, tehsil Nurpur	28-11-62
8.		2,000	*Panchayat* Construction of rooms for the Girls School at Gobindpur, tehsil Jullundur	5-12-62
9.		2,000	*Headmaster* Purchase of apparatus etc. for Science Laboratory of Republic High School, Jandiala, tehsil Phillaur	6-12-62

1	2	3	4	5
	5. **Giani Kartar Singh, Ex-Planning and Language Minister**			
		Rs		
1.			*Incharge Civil Hospital*	
		1,000	(i) Repairs to the Government Civil Hospital building at Tanda	14-6-62
		1,000	(ii) for medicines	.Do-
2.		400	*Sarpanch Panchayat* Construction of Janjghar for the Scheduled Castes of village Baich, tehsil Dasuya	14-6-62
3.		2,500	*Panchayat* Construction of Panchayat Ghar at Kangra Bet District Hoshiarpur	14-6-62
4.		150	*Panchayat* Installation of a hand pump for Balmikis of village Dehriwala, district Hoshiarpur	14-6-62
5.		800	*Panchayat* For making the streets of village Domana pucca, district Hoshiarpur	14-6-62
6.		150	*B. D. O. Tanda* Installation of a hand pump for Christian Community of Tanda Urmar, tehsil Dasuya	14-6-62
7.		150	*B. D. O. Tanda* Installation of a hand pump for Christians of village Bhulpur tehsil Dasuya	25-6-62
8.		300	*B. D. O. Tanda* Construction of Janjghar of village Khokhar, tehsil Dasuya	25-6-62
9.		2,000	*Panchayat* Construction of additional rooms in Government Primary School, Kanjli, district Kapurthala	25-6-62
10.		1,100	*Panchayat* Construction of Government Primary School building at Talwandi Sallan, tehsil Dasuya	29-6-62
11.		1,000	*Panchayat* Construction of Government Primary School building Ibrahimpur, tehsil Garshankar	3-7-62
12.		3,000	*Block Samiti* Construction of compound wall of Government Girls School Kot Fatuhi, tehsil Garshankar	3-7-62
13.		4,000	*Municipal Committee* Purchase of bricks and cement for construction of building of Shri Ravi Dass Basic Training School for Girls, Jullundur	7-7-62

[Planning and Development Minister]

1	2	3	4	5
	5. Giani Kartar Singh, Ex-Planning and Language Minister—contd.			
		Rs		
14.		4,000	*Panchayat* Construction of building of National High School, Bhogpur, district Jullundur	7-7-62
15.		1,000	*Panchayat* Construction of Panchayat Ghar at Bagwain, tehsil Garhshankar	3-7-62
16.		1,400	*Director Panchayats* Purchase of 200 copies of the book 'Mera Pind' to be kept in the Libraries of Punjabi Region Panchayats	27-6-62
17.		1,000	*Panchayat* Construction of Primary School building at village Udesian tehsil Jullundur	6-7-62
18.		500	*Panchayat* Development of village roads in village Kotli, tehsil Garhshankar	30-6-62
19.		500	*Tehsildar Muktsar* Installation of hand pump for Ramgarhia Sikhs of village Goniana, district Ferozepur	30-7-62
20.		125	*B. D. O. Batala* For hand pumps for Bazigars of village Bajuman , tehsil Batala	30-7-62
21.		260	*Panchayat* For Installation of two hand pumps for harijans of village Sattowal, district Amritsar	23-7-62
22.		2,500	*Panchayat* Construction of Primary School building at village Sattowal, district Amritsar	23-7-62
23.		3,000	*Panchayat* For earthwork on kacha road from Bagal Khurd to Jullundur Pathankot road, district Hoshiarpur	23-7-62
24.		2,000	*Panchayat* Construction of a School building at Bachhauri, Via Garshankar	23-7-62
25.		3,000	*President of Club* For the uplift of games and tournaments of Star Club Paldi, tehsil Garhshankar	23-7-62 / 16-8-62
26.		500	*Tehsildar* Installation of a hand pump in a Harijan Basti of village Eana-Khera, tehsil Muktsar	14-8-62

1	2	3	4	5
	5. Giani Kartar Singh, Ex-Planning and Language Minister—contd.			
		Rs		
27.		500	*Tehsildar* Installation of a hand pump for Harijan Mohalla of village Jandwala Charat Singh, tehsil Muktsar	14-8-62
28.		1,000	*Panchayat* Construction of Public High School at Bham, tehsil Garhshankar	13-8-62
29.		600	*Panchayat* Development work in the Gram Panchayat Thinda, tehsil Garh-shankar	13-8-62
30.		500	*Panchayat* Installation of a hand pump in the Harijan Mohalla of village Sarwan Bodla, tehsil Muktsar	14-8-62
31.		500	*Tehsildar* Installation of hand pump in Mohalla of Mazhabis, village Bam, tehsil Muktsar	14-8-62
32.		500	*Tehsildar* For Janjghar in Mohalla Harijans village Khunan Kalan U.R.F. Baghapurana, tehsil Muktsar	14-8-62
33.		1,500	*B. D. O. Tanda* Construction of a culvert at Khokhar, tehsil Dasuya	16-8-62
34.		150	*B. D. O. Tanda* Installation of a hand pump for Harijan Balmikis of village Dhudiala, tehsil Dasuya	16-8-62
35.		500	*Panchayat* Construction of Janjghar for Harijans of village Naru, tehsil Rajpura	16-8-62
36.		500	*Tehsildar* For Janjghar in Harijan Mohalla of village Lakarwali, tehsil Muktsar	14-8-62
37.		500	*Tehsildar* Installation of hand pump in Harijan Mohalla of village Alamwala, tehsil Muktsar	16-8-62
38.		500	*Panchayat* Construction of Brat Ghar in Mazhabi Mohalla of village Tahliwala Jattan, tehsil Muktsar	14-8-62
39.		500	*Tehsildar* For Janjghar of Harijan Mohalla of village Lakarwali, tehsil Muktsar	14-8-62

[Planning and Development Minister]

1	2	3	4	5
	5. Giani Kartar Singh, Ex-Planning and Language Minister—contd.			
		Rs		
40.		500	*Tehsildar* Construction of Brat Ghar for Mazhabi Sikhs of village Sahanwali, tehsil Muktsar	14-8-62
41.		800	*Panchayat* Construction of additional rooms for Guru Nanak Middle School Dugga Kalan, district Hoshiarpur	12-9-62
42.		500	*D.O. Bhunga* For Pavement of streets in village Datt, district Hoshiarpur	12-9-62
43.		1,500	*Panchayat* Pavement of streets in village Chohan, tehsil Dasuya	12-9-62
44.		800	*Panchayat* Construction of Janjghar in Gorela, tehsil Dasuya	12-9-62
45.		1,500	*Panchayat* Construction of Janjghar in village Talwandi Badian, tehsil Dasuya	12-9-62
46.		1,000	*Deputy Commissioner* For the benefit of Flood-stricken People of Bhatinda City	25-9-62
47.		1,000	*Panchayat* Construction of building and pavement of streets and earth-work in village Chohilpur, tehsil Garhshankar	25-9-62
48.		500	*B. D. O.* Construction of Harijan Janjghar at Paldi, tehsil Garhshankar	25-9-62
49.		500	*Deputy Commissioner* Purchase of medicines for the Charitable hospital of Shri Sewa Yogi Ashram P. O. Brara, district Ambala	Nil
50.		1,000	*B. D. O.* Construction of Janjghar for Christians and other Backward Classes of village Mehra, tehsil Dasuya	6-11-62
51.		300	*Panchayat* Repairs of village pathshala in village Udesian, district Jullundur	15-10-62
52.		500	*Panchayat* Completion of construction of bridge over Patiala Nadi, village Daun Khurd	28-11-62

1	2	3	4	5
	5. Giani Kartar Singh, Ex-Planning and Language Minister—concld.			
		Rs		
53.		150	*Deputy Commissioner* Publication of books of Punjabi Tract Society, district Ambala	7-11-62
54.		2,000	*Incharge of Institution* For Nari Naketan Organisation, Jullundur	9-11-62
	6. Shri Brish Bhan, Ex-Capital and Health Minister			
1.		2,000	*School Management* For the building of Jain Muni Shri Vimal Chand High School, Kup Kalan, district Sangrur	3-10-62
2.		1,000	*Medical Officer Incharge* Additional supply of medicines for Emerson Chatur Bhuj Hospital, Amritsar	3-10-6 2
3.		1,000	*Medical Officer* Additional supply of medicines for B. K. Hospital, Faridabad	12-10-62
4.		1,000	*School Management* Construction of building of W.C. Arya Girls High School, Nawanshahr	3-10-62
5.		2,000	*Panchayat* Completion of school building at Kaurian, district Sangrur	12-10-62
6.		14,000	*XEN Drainage Division Sangrur* Construction of village roads over Sirhind Cho at the following places:— (i) Village road crossing at R.D. 166350 (ii) V. R. crosing at R. D. 176550. (iii) talawal and Dharamgarh, Rattangarh etc. (iv) V. R. crossing at R.D. 176550 at Jakhepal Bas etc. to Kotra Amru and Sheron	12-10-62
7.		2,000	*President Gram Sehyog Smaj* For improvement of building of Mahadev Desai Higher Secondary School, Ajronda	1-10-62
8.		2,000	*Management* Improvement of Play ground of Matta Gujri, College, Fatehgarh Sahib, district Patiala	12-11-62
9.		2,000	*Principal* Purchase of Library books for the Thapar Institute of Engineering and Technology, Patiala	7-11-62
10.		5,000	*Hospital Authorities* For extension of the building (Hall) of Gulab Devi Tuberculosis Hospital, Jullundur City	20-11-62

[Planning and Development Minister]

1	2	3	4	5
	7. **Shri Gurbanta Singh, Agriculture and Welfare Minister**			
1.		Rs 1,000	*Chairman Block Samiti* Construction of a building for Daya Nand Training Institute Nawanshahar	3-7-62
2.		750	*Panchayat* Construction of school building at Kumar Hatti village Keori tehsil Nalagarh	28-6-62
3.		500	*Panchayat* Purchase of medicines for the dispensary at village Jari, district Kangra	28-6-62
4.		4,000	*XEN Bist Doab Jullundur* For bridge over Jullundur Distributory between Jullundur and village Nagra	17-7-62
5.		1,000	*Panchayat* Construction of school building of village Hassan Munda district Jullundur	9-8-62
6.		1,000	*Panchayat* Construction of School building at Kudowal, district Jullundur	14-8-62
7.		1,000	*Panchayat* Completion of construction of school building of village Karari, district Jullundur	31-8-62
8.		1,000	*Panchayat* Construction of Community Hall for Harjians of village Mallian, district Jullundur	20-8-62
9.		500	*Municipal Committee* Construction of Community Hall at Loharu, district Hissar	23/24-8-62
10.		500	*Municipal Committee* For meals to the Volunteer labour engaged in digging drains in the flood-affected area of Kartarpur Tehsil	24-9-62
11.		1,000	*Panchayat* Construction of Community Hall, village Gobindpur, district Jullundur	2-10-62
12.		1,500	*Panchayat* Pavement of approach road between Bhogpur Behram road to village Bhundian, district Jullundur	2-10-62

1	2	3	4	5
	7. **Shri Gurbanta Singh, Agriculture and Welfare Minister**—concld.			
		Rs		
13.		1,000	*Municipal Committee* Completion of an approach road to Government Primary School near S.D.A.S. High School, Jullundur	2-10-62
14.		1,000	*Panchayat* For school building in village Jhanswa, tehsil Jhajjar	2-11-62
15.		1,000	*Panchayat* For pavement of streets or utilization on the construction of School building village Akheri Madanpur, tehsil Jhajjar	2-11-62
16.		1,000	*Panchayat* Construction of school building at Khera Tharu, district Rohtak	2-11-62
17.		1,000	*Panchayat* Construction of Community Hall in village Akheri Madanpur, tehsil Jhajjar	2-11-62
18.		2,000	*Panchayat* Construction of bridge over Pachisdara Bund, village Bhogla, tehsil Rajpura	9-11-62
19.		1,000	*Panchayat* Construction of Janjghar for Harijans of Mandoli, tehsil Rajpura	4-11-62
20.		2,000	*Block Samiti* Construction of road from village Larhun to Gadhrana, tehsil Nurpur	9-11-62
21.		1,000	*Block Samiti* Construction of bridge over the Canal Distributory at village Kauli, tehsil Rajpura	9-11-62
22.		2,000	*Incharge Hospital* Construction of Hospital Sarai at Christian Hospital, Jagadhri	9-11-62
23.		1,500	*Panchayat* Construction of a School building at Haripur, district Jullundur	16-11-62
24.		1,000	*Panchayat* Construction of Harijan Community hall at village Nahal, tehsil Jullundur	16-11-62
25.		1,000	*Panchayat* Construction of a bridge over a minor between Ispur and Bansian, tehsil Jullundur	10-11-62
26.		1,500	*Panchayat* For a bridge over Jullundur Distributory between Gakhel and Chogawan, district Jullundur	16-11-62

[Planning and Development Minister]

1	5	3	4	5
	8. Shri Ram Saran Chand Mittal, Excise Taxation and Capital Minister			
		Rs		
1.		4,000	*Panchayat* Construction of a building and Water tanks etc. in Mahadev Desai Higher Secondary School, Faridabad	31-7-62
2.		2,000	*Panchayat* Completion of the building for the Girls School at village Satnali, tehsil Mohindergarh	15-12-62
3.		5,000	*President, Dadri Education Society* Construction of a College building at Charkhi Dadri, district Mohindergarh	14-11-62
4.		1,000	*Headmaster* Construction of a building of Doaba Higher Secondary School, Nawanshahr Doaba	23-11-62
	9. Shri Ranbir Singh, Irrigation and Power Minister			
		Rs		
1.		10,000	*Managing Committee* Construction of Moti Lal Nehru Hostel, for D.A.V. High School Hassangarh, district Rohtak	26-8-62
2.		1,000	*Panchayat* Construction of school building in village Kardial, tehsil Nurpur	3-9-62
3.		500	*Panchayat* Construction of boundary walls of Primary School, Julani, district Sangrur	28-8-62
4.		10,000	*Hari Uthan Sabha* Construction of Hariana Harijan Balmik Nath Ashram, Rohtak	4-9-62
5.		1,000	*Panchayat* Construction of School building in village Padana, tehsil Jind	14-9-62
6.		1,000	*Panchayat* For additional accommodation in school building at Jallah, Sub tehsil Payal, district Patiala	14-9-62
7.		500	*Panchayat* Construction of School building at Darya Wala, tehsil Jind	14-9-62
8.		500	*Management* Construction of Library at Gurukul Bainswal Kalan	20-9-62

1	2	3	4	5
	9. Shri Ranbir Singh, Irrigation and Power Minister—concld.			
9.		Rs 1,000	*Panchayat* Repairs of the School building at Kamashpur, Tehsil Sonepat	20-9-62
10.		2,000	*Panchayat* For recreation Centre at village Joju Kalan, district Mohindergarh	17-9-62 / 14-10-62
11.		2,000	*Panchayat* Pavement of streets in village Alipura, tehsil Narwana	3-10-62
12.		500	*Municipal Committee* Construction of Model Nursery School building at Malot Mandi	3-10-6
13.		2,000	*Committee of Gaushala* Construction of Bawa Budh Giri Hari Giri Gaushala Dhanana, tehsil Hansi	17/18-10-62
14.		2,000	*Panchayat* Providing water arrangements and electric fans in Girls School at village Bhiduki, tehsil Palwal	17/18-10-62
15.		3,000	*Panchayat* Construction of an office for the National Orientation Institute Ajronda	17-10-62
16.		5,000	*Panchayat* Construction of a Hall in the School building village Khadwali tehsil Rohtak	17-11-62
17.		1,000	*Vaish School Old Student Re-union* Setting up of a life Size Statue of Mahatma Gandhi at Vaish High School, Rohtak	17-11-62
	10. Shri Ajmer Singh, Revenue Minister			
1.		Rs 2,000	*B. D. O.* Renovation of the Khalsa Higher Secondary School, Jaspalon, tehsil Samrala	6-6-62
2.		2,500	*B. D. O.* Construction of additional accommodation for Punjab High School for Girls Machhiwara, tehsil Samrala	30-6-62
2-A.		1,000	*B. D. O. Zira* Construction of building for Government Primary School, Khose Dal Singh, tehsil Zira	7-7-62
3.		1,000	*B. D. O. Khol* Repairs to the village well in Zainabad, tehsil Rewari	17-8-62

[Planning and Development Minister]

1	2	3	4	5
	10. Shri Ajmer Singh, Revenue Minister— contd.			
4.		Rs 2,000	*B. D. O. Pakhowal* Construction of additional room in Public High School Jasowal, tehsil Ludhiana	21-8-62
5.		2,000	*Panchayat* Construction of a room for a Hostel Block of Mahadev Desai Higher Secondary School, Faridabad	1-8-62 / 3-9-62
6.		2,000	*School Management* Completion of Guru Nanak Girls High School building, Yamuna Nagar	6-9-62
7.		1,000	*Management* Construction of accommodation for Home Science at Sacred Heart College, Dalhousie	24-9-62
8.		500	*B. D. O. Sehna* Repairs to Khalsa High School building at Bakhatgarh, tehsil Barnala	26-10-62
9.		1,000	*College authorities* Construction of additional accommodation for Gurukul Kanya Mahavidyala, Gurukul Khanpur, Rohtak District	26-10-62
10.		1,500	*B. D. O. Sudhar* Construction of accommodation for Parmjit Memorial Hospital, village Sudhar, tehsil Jagraon	3-11-62
11.		500	*Tehsildar Muktsar* Construction and putting up a water pump for Harijans of village Ratharian, tehsil Muktsar	12-11-62
12.		5,000	*Municipal Committee* Improvement of the surroundings of Government High School for Girls, Samrala	30-10-62
13.		1,000	*Panchayat* Construction of village Primary School building at Laton Joga, tehsil Ludhiana	30-10-62
14.		500	*B. D. O. Sehna* Repairs to village Primary school building Bhotna, tehsil Barnala	25-10-62
15.		1,500	*B.D.O. Doraha* Construction of village Primary School building at Kheira, tehsil Payal	25-10-62

1	2	3	4	5
	10. Shri Ajmer Singh, Revenue Minister— concld.			
		Rs		
16.		1,000	*Panchayat* Construction of village Primary School building at Baghpur, tehsil Rohtak	25-10-62
17.		1,000	*B. D. O. Sehna* Repairs to village High School, Sandhwan Khurd, tehsil Barnala	25-10-62
18.		2,000	*Principal* Construction of strong room for the N.C.C. in the A. S. College, Khanna	26-11-62
19.		2,000	*B. D. O. Machhiwara* Construction of accommodation for the residence of Doctor Incharge, Ayurvedic Dispensary, Khamanon Kalan, tehsil Samrala	16-11-62
20.		1,500	*Panchayat* Construction of village Primary School building village Bhago Majra, tehsil Rupar	12-11-62
21.		1,000	*Panchayat* Construction of additional accommodation for village Middle School for Girls Jartauli, district Ludhiana	27-7-62
22.		2,000	*School Management* Construction of additional accommodation for Shahid Karnail Singh Memorial Middle School for Girls, Samrala	17-8-62
23.		1,000	*Panchayat* Construction of accommodation for the village Primary School, Lalheri, tehsil Samrala	21-11-62
24.		1,000	*Panchayat* Construction of additional accommodation for village Middle School at Chakkar	18-7-62
	11. Shri Yash, Ex-Minister of State for Education			
1.		1,000	*Municipal Committee* For making certain additions to the building of Shri Ravidas Primary School, Nadodar	23-6-62
2.		500	*Panchayat* Construction of a well for Harijans of village Rajaund, tehsil Kaithal	13-6-62
3.		500	*Panchayat* Construction of a well for the Harijans of village Sidal, tehsil Kaithal	13-6-62

[Planning and Development Minister]

1	2	3	4	5
	11. Shri Yash, Ex-Minister of State for Education—contd.			
4.		Rs 500	*D. P. R.* Purchase of furniture for the Library of D. A. V. High School, Garhdiwala, district Hoshiarpur	13-6-62
5.		2,000	*Deputy Commissioner* Improvement of Gymnasium of D. A. V. College, Hoshiarpur	13-6-62
6.		1,000	*Panchayat* Opening of a Public Library at Guler, district Kangra	2-6-62
7.		2,500	*Panchayat* Repair of the well in village Dighana, district Sangrur	2-7-62
8.		2,000	Construction of village Primary School building Hamidpur, tehsil Naraingarh	4-7-62
9.		2,000	*Panchayat* Construction of additional accommodation of Government Girls High School, Dughiari, district Kangra	7-7-62
10.		500	*P. R. O.* Purchase of books and furniture for the Library of Vidya Mandir, Dharamsala	7-7-62
11.		2,000	*S. D. M.* Construction of Recreation Centre at Bhareri, tehsil Hamirpur	10-7-62
12.		2,500	*Municipal Committee* Construction of building of Shishu Grah Jullundur	11-7-62
13.		5,000	*Panchayat* Construction of the building of S. D. Higher Secondary School, Basdehra, tehsil Una	11-7-62
14.		2,500	*Management of College* Construction of building of Sital Industrial College, Amritsar City	11-7-62
15.		2,500	*Management* Construction of building of D.A.V. High School, Tanda Urmar	5-7-62
16.		2,000	*Panchayat* Repair of the building of Bassian Panchayat Dispensary, tehsil Jagraon	8-8-62
17.		1,000	*Panchayat* Repairs and improvement of well in Harijan Mohalla of village Wadala, district Jullundur	31-8-62

1	2	3	4	5
	11. Shri Yash, Ex-Minister of State for Education—concld.	Rs		
18.		1,000	*School authorities* Construction of building of Lyalpur Khalsa Primary School, Jullundur	25-8-62
19.		300	*P. R. O.* Purchase of books for Milap Bal Sangh Library, Ambala City	17-9-62
20.		2,500	*Principal* Construction of additional accommodation in M.L.N. National College, Yamuna Nagar	24-8-62 / 10/21-9-62
21.		2,500	*Municipal Committee* Construction of Sharda Ram Phillauri Smarak Library, district Jullundur	
22.		2,500	*Principal* Construction of additional accommodation in Jain Girls High School, Ambala Cantt.	18-10-62
23.		1,000	*D. P. R. O.* Purchase of books and equipment for Sanatan Dharm Sabha Library, Kapurthala	27-11-62
	12. Dr. Parkash Kaur, Ex-Minister of State, for Local Government			
1.		2,000	*Panchayat* For development of welfare schemes of village Kanjla, tehsil Dhuri	6-11-62
2.		200	*Deputy Commissioner* Repairs of the hospital building, Bridh Ashram, Khalsa Parchark Vidyala, Tarn Taran	7-11-62
	13. Shri Harbans Lal, Ex-Minister of State, for Technical Education			
1.		500	*A. D. I. O.* Provision of more lightning points and additional articles of furniture in Government Industrial School for Girls, Simla	12-6-62
2.		1,500	*Panchayat* Construction of a culvert at village Pingli, district Karnal	28-7-62 / 1-8-62
3.		1,500	*Panchayat* Construction/Completion of Harijan Community Centre, Harijan Basti Patti Kamal, village Sema, sub-tehsil Nathana	14-8-62
4.		1,000	*D. C. Ambala* Construction of Lajpat Bhavan Chandigarh	10-9-62

[Planning and Development Minister]

1	2	3	4	5
	13. Shri Harbans Lal, Ex-Minister of State for Technical Education—concld.			
		Rs		
5.		2,000	*Panchayat* Construction of a room for Gram Sehyog Samaj, Mehla Smaj at Ajronda	25-10-62
6.		500	*B. D. O.* Installation of a hand pump in Labour Colony, Bhatinda	6-11-62
7.		4,000	*Panchayat* Construction of Library for High School for boys Dhaula, tehsil Barnala	8-11-62
8.		1,000	*S. P.* For development of Ladies Welfare Centre, Police Lines Sangrur	
	14. Shri Niranjan Singh Talib, Ex-Minister of State for Public Works			
1.		500	*Panchayat* Construction of a culvert at village Chhaper Cheri, tehsil Kharar	26-6-62
2.		2,800	*S. E. P. H. Chgr.* Extension of Water Supply Scheme to Harijan residents of village Kansil, tehsil Kharar	2-7-62
3.		2,000	*Municipal Committee* Construction of additional accommodation in Industrial Home for Women, Karnal	2-7-62
4.		1,000	*Panchayat* Construction of stairs for village path in Tilokpur, tehsil Nurpur	2-7-62
5.		2,000	*Municipal Committee* Construction of a Tube-well for drinking water in Government Girls High School, Model Town Panipat	2-7-62
6.		1,000	*Panchayat* Construction of Veterinary Hospital at village Ghabdan, district Sangrur	3-7-62
7.		2,000	*Estate Officer, Chandigarh* Purchase of medicines for the Charitable dispensary of Shri Yogi Charitable Ashram, Chandigarh	2-7-62
8.		1,000	*Panchayat* Construction of Verandah of Panchayat High School, Bhano Kheri, tehsil Ambala	8-8-62
9.		2,000	*Panchayat* Construction of building of Girls School at Subana, tehsil Jhajjar	9-8-62

1	2	3	4	5
	14. Shri Niranjan Singh Talib, Ex-Minister of State for Public Works—concld.	Rs		
10.		1,000	*Panchayat* Construction of Dharmsala at Chuni Khurd, tehsil Kharar	20-8-62
11.		1,000	*Panchayat* Construction of rooms of school building at village Fatehpur, tehsil Pathankot	28-8-62
12.		200	*President Balmik Sabha* Repairs to Harijan Primary School, Kaler Camp, Chandigarh	5-9-62
13.		2,000	*Panchayat* Construction of School building at village Bilaspur, tehsil Payal	19-9-62
14.		5,000	*C.E. South P.W.D. B.&R., Patiala* Construction of Ambala-Jagadhri Road	3-11-62
15.		5,000	*Panchayat* Construction of link road from G. T. Road to village Shahpur, tehsil Ambala	13-11-62
16.		5,000	*President, All-India Gram Sehyog* Construction of Balwari building at Ajronda, district Gurgaon	13-11-62
17.		300	*Mazdoor Union* For welfare of School children, Labour Colony, Chandigarh	8-8-62
18.		1,000	*Panchayat* Repairing the Harijan Dharmsala at Sandhwan, district Bhatinda	7-12-62
19.		1,000	*Panchayat* Construction of Community Hall building for Borias of village Sandhwan, district Bhatinda	7-12-62
	15. Giani Zail Singh, Ex-Minister of State for Animal Husbandry			
1.		1,000	*Panchayat* Completion of building of Higher Secondary School, Baja Khana, tehsil Faridkot	4-8-62
2.		2,000	*S. D. M.* For flood relief measures in flood affected areas near Faridkot	25-9-62
3.		500	*Municipal Committee* For flood relief measures to Harijans of village Jhugian Basti, tehsil Faridkot	25-9-62
4.		500	*Panchayat* Construction of Janjghar at Bam, tehsil Muktsar	18-10-62

[Planning and Development Minister]

1	2	3	4	5
	15. Giani Zail Singh, Ex-Minister of State for Animal Husbandry —(concld.)	Rs		
5.		1,000	*Municipal Committee* Completion of M. L. N. Higher Secondary School, Yamuna Nagar	21/22-10-62
6.		500	*Panchayat* Construction of Harijan Janjghar at Khuranj, tehsil Fazilka	26-10-62
7.		2,000	*Panchayat* Construction of Gausala at Ajronda	17-11-62
8.		12,000	*S.D.M. Faridkot* Repairs of Harijan Dharmsala at Saideke, Golewala, Ghugiana, Beguwala, Sheikhanwala, Arriayanwala, tehsil Faridkot	7-12-62
	16. Shri Prem Singh Prem, Ex-Minister of State for Rehabilitation and Cultural Affairs			
1.		7,000	*Management* Construction of Science Block in S. S. Jain Girls High School, Dera Bassi	8/62
2.		2,000	*Panchayat* Construction of School building in village Mianpur, tehsil Rajpura	18-8-62
3.		500	*Panchayat* Repairs of the Well of Harijans of village Dadu Majra, tehsil Rajpura	26-9-62
4.		500	*Panchayat* Installation of a water tap of Harijans of village Isapur, tehsil Rajpura	3-10-62
5.		500	*Panchayat* Repairs of a well for Balmiki Harijans of village Karala, tehsil Rajpura	3-10-62
6.		500	*Panchayat* Installation of a hand pump for Harijans in village Bhagdana, tehsil Rajpura	19-10-62
7.		500	*Panchayat* Installation of a hand pump in village Bhirumajri, tehsil Rajpura	19-10-62
8.		500	*Panchayat* Construction of a well in village Bhagwas, tehsil Rajpura	19-10-62

1	2	3	4	5
	16. **Shri Prem Singh Prem, Ex-Minister of State for Rehabilitation and Cultural Affairs**—concld.			
		Rs		
9.		1,000	*Panchayat* Construction of a well and Panchayat Ghar, for Harijans of village Aluan, tehsil Rajpura	12-11-62
10.		500	*Panchayat* Repair of the well of Harijans of village Ajrawer, tehsil Rajpura	12-11-62
11.		1,000	*Deputy Commissioner* Aid to Narinaketan Organisation for the achievement of its aims and objects, Jullundur	8-11-62
12.		1,000	*S.D.M. Rajpura* For Panchayat Ghar or Barat Ghar at village Jaraut, tehsil Rajpura	12-11-62
13.		1,000 for each	*Panchayat* Construction of a Janjghar for Harijans of village Golewala and Pipli, tehsil Faridkot	24-11-62
14.		1,000	*Panchayat* Completion of the School building of village Bhapal, tehsil Rajpura	24-11-62
15.		1,500	*Deputy Commissioner* Construction of Teachers' quarters in a Balwari at Qila Raipur, district Ludhiana	12-11-62
	17. **Shri Ram Kishan, Ex-Minister of State for Housing**			
1.		1,500	*XEN Bist Doab Canal, Jullundur* Construction of a small bridge over Mubarakpur Minor at R. D. 14,200 village Qabulpur, district Jullundur	19-6-62
2.		2,000	*Superintendent* Medicines for poor indigent out-patients of Gulab Devi T. B. Hospital, Jullundur	18-7-62
3.		1,000	*Municipal Committee* For encouraging classical music for the benefit of Community, Mohalla Modian, Jullundur	18-7-62 ——— 11-8-62
4.		150	*Panchayat* *Construction of drains in* village Nangal Jamalpur, district Jullundur	21-8-62
5.		500	*Panchayat* Construction of drains in Harijan Adhrmi Basti, village Sherpur, tehsil Jullundur	21-8-62
6.		500	*Panchayat* Construction of drains in village Kotla, tehsil Jullundur	21-8-62

[Planning and Development Minister]

1	2	3	4	5
	17. **Shri Ram Kishan, Ex-Minister of State for Housing**—contd.	Rs		
7.		1,500	*Panchayat* Construction of drains at village Lamba Pind, tehsil Jullundur	21-8-62
8.		1 50.	*Panchayat* Construction of School building at Saidpura, tehsil Karnal	2-8-62
9.		2,000	*Panchayat* Construction of Janjghar in village Chuguti, tehsil Jullundur	20-8-62
10.		1,000	*Panchayat* Construction of trains in Nurpur, tehsil Jullundur	20-8-62
11.		750	*Panchayat* Construction of drains in village Rahowali, tehsil Jullundur	21-8-62
12.		1,500	*Deputy Commissioner* Construction of hall for Patel Sewa Samiti, Jullundur	20-8-62
13.		2,000	*Panchayat* Construction of drains in village Reru, tehsil Jullundur	20-8-62
14.		700	*Panchayat* Construction of drains in village Sheikhan, tehsil Jullundur	20-8-62
15.		500	*Panchayat* Construction of Janjghar, for Harijans of village Raipur, Rasulpur, tehsil Jullundur	20-8-62
16.		1,500	*Panchayat* Construction of an approach road in village Balandpur, tehsil Jullundur	20-8-62
17.		2,000	*Municipal Committee* Construction of building of Shishu Grah, Nari Naketan, Jullundur City	20-8-62
18.		2,000	*Deputy Commissioner* Construction of a building for 'Creche' Jullundur City	20-8-62
19.		1,000	*Municipal Committee* Construction of drains in village Chak Hussaina, district Jullundur	21-8-62
20.		3,000	*Panchayat* Filling the village ponds and Chhapars of village Raipur, Rasulpur, tehsil Jullundur	20-8-62
21.		700	*Panchayat* Construction of drains in village Sherpur, tehsil Jullundur	21-8-62

1	2	3	4	5
	17. Shri Ram Kishan, Ex-Minister of State for Housing—concld.			
22.		Rs. 1,000	*Panchayat* Construction of drains and repairs to the village well in village Kahnpur, tehsil Jullundur	20-8-62
23.		600	*Panchayat* Construction of drains in village Nangal Sheikhan, tehsil Jullundur	21-8-62
24.		700	*Panchayat* Construction of drains in village Mubarkpur, tehsil Jullundur	21-8-62
25.		600	*Panchayat* Construction of drains in village Nangal Jamalpur, tehsil Jullundur	21-8-62
26.		2,500	*Panchayat* Extension to the existing building of M. L. N. College, Yamuna-Nagar	14-8-62
27.		1,000	*Deputy Commissioner* Purchase of books, etc., for Hindi Sahitya Sangham, Mitha Bazar, Jullundur	20/21-8-62
28.		1,500	*Deputy Commissioner* For books and uniforms etc. for Deaf and Dumb Institute, Jullundur	20-8-62
29.		2,000	*Municipal Committee* Construction of drains and streets Mohalla Santokhpura, Hoshiarpur Road, Jullundur City	30-8-62
30.		1,000	*Secretary of Institution* Construction of rest room for Lady Lecturers of F. C. College for Women, Hissar.	17-9-62
31.		1,000	*Chairman, Block Samiti, Indora* Construction of a room from village Larhun to Hauri, *via* Gugar Hussaina, Tehsil Nurpur	9-11-62
	18. Shri Chand Ram, Ex-Minister of State for Harijan Welfare and Panchayats			
1.		5,000	*Panchayat* Construction of additional accommodations in Government Primary School Lohari, Tehsil Jhajjar	20-6-62
2.		1,500	*Panchayat* Construction of additional accommodation in Government Primary School, Jharli, Tehsil Jhajjar	20-6-62

[Planning and Development Minister]

1	2	3	4	5
	18. Shri Chand Ram, Ex-Minister of State for Harijan Welfare and Panchayats—contd.			
		Rs		
3.		500	*Deputy Commissioner* Extension of Water pipe line up to Harijan locality of V. Bundla Tea Estate Employees, Palampur	20-7-62
4.		200	*Panchayat* Provision of a Water Pump in Community Centre Valtoha, district Amritsar	7-8-62
5.		1,000	*Panchayat* Completion of Harijans well Patti Gadar, district Sangrur	12-9-62
6.		1,000	*XEN P. W. D., B & R* Extension of School building of Junior Model Academy, Rohtak	12-9-62
7.		500	*Panchayat* For Primary School building at Deoru, tehsil Sonepat.	12-9-62
8.		1,000	*Municipal Committee* Construction of the building of Silai Centre Garhi Ghasita, tehsil, Sonepat	12-9-62
9.		500	*Panchayat* Construction of well in Balmiki Mohalla of Village Sulhagarh, Tehsil Palwal	12-9-62
10.		500	*Panchayat* Construction of well for Balmikis of village Hathin	12-9-62
11.		2,500	*Panchayat* Pavement of streets in Village Dhalliwal, tehsil Jullundur	12-9-62
12.		2,500	*Panchayat* Construction of Panchayat Ghar at Dhaliwal, Tehsil Jullundur	12-9-62
13.		2,000	*Panchayat* Construction of well in Harijan Colony, Village Dabra, Hissar	12-9-62
14.		5,000	*Panchayat* For School building of Gram Sewak Samaj Balwari, Village Barkhal, Tehsil Ballabgarh	1-10-62
15.		1,000	*Panchayat* For earthwork on the approach road from Gamanpura to G. T. Road, Tehsil Amritsar	13-11-62
16.		600	*Panchayat* Installation of 2 Water pumps in Harijans Basti of Village Bata, Tehsil Narwana	13-11-62

1	2	3	4	5
	Shri Chand Ram, Ex-Minister of State for Harijan Welfare and Panchayats—concld.			
		Rs		
17.		1,000	*Panchayat* Construction of well at Ladana, tehsil Jind	14-11-62
18.		4,000	*Panchayat* For a bridge over Sabri Nadi, Village Chhapper, tehsil Jhajjar	13-11-62
19.		500	*Panchayat* Pavement of streets of Verka	14-11-62
20.		3,000	*Panchayat* Repair of ponds at Subana, Tehsil Jhajjar	1-12-62
21.		1,000	*Panchayat* Construction of School Building at Sulahgarh	13-11-62
22.		1,500	*Panchayat* Pavement of streets at Sarhada, tehsil Kaithal	13-11-62
23.		1,000	*Panchayat* Pavement of streets at Fatehpuri, tehsil Jhajjar	13-11-62
24.		1,000	*Panchayat* For any development work at Ismaila II. Biswas, district Rohtak	13-11-62
	19. **Shri Bhagwat Dyal, Ex-Minister of State for Co-operation and Labour**			
1.		500	*Panchayat* Constructon of Children Park at Dujana, tehsil Jhajjar	21-7-62
2.		500	*Panchayat* Construction of Harijan well at Beri, tehsil Jhajjar	21-7-62
3.		500	*Panchayat* Construction of well for Harijan at Kutani, tehsil Jhajjar	14-8-62
4.		200	*Panchayat* Repairs to Harijan well at Khakhrana, tehsil Rohtak	14-8-62
5.		200	*Deputy Commissioner* Purchase of books for library of Sewa Samiti, Faridabad Township	7-9-62
6.		4,000	*Panchayat* Construction of Primary School Baghpur, tehsil Jhajjar	23-10-62
7.		10,000	*Deputy Commissioner* Construction of building of library for Workers of Rashtriya Shrimik Hitkari Trust, Yamuna Nagar	12-11-62

[Planning and Development Minister]

1	2	3	4	5
	Shri Bhagwat Dayal, Ex-Minister of State for Co-operation and Labour—concld.			
		Rs		
8.		4,000	*Deputy Commissioner* Construction of Harijan Dharamsala at Jhajjar.	12-11-62
9.		2,000	*Panchayat* Construction of Library of Kanya Pathshala, Majra Dubaldhan, tehsil Jhajjar	12-11-62
10.		4,000	*Deputy Commissioner* Construction of Harijan Hostel Rohtak	12-11-62
11.		1,500	*Panchayat* Construction of Balmiki Chaupal at Dujana, tehsil Jhajjar	12-11-62
12.		4,000	*Panchayat* Purchase of books and furniture for Public Library, Beri, tehsil Jhajjar	12-11-62
13.		1,000	*Panchayat* Construction of road from village Chattar to Makroli, tehsil Nurpur	12-11-62
14.		1,000	*Deputy Commissioner* Purchase of Cows for Gandhi Gaushala (Faridabad) Ajronda	16-11-62
	20. Sh. Yashwant Rai, Ex-Deputy Minister, General Administration			
1.		1,000	*B. D. O.* Provision of fans in National H/S School, Kurali	13/14-6-62
2.		1,000	*B. D. O.* Extension to the building of L. Kesho Lal Khanna Primary School, Amritsar	30-6-62
3.		2,000	*D. D. O.* Purchase of furniture for Sweeper's Welfare Centre at Karnal	4-7-62
4.		5,000	*Municipal Committee* Construction of Gandhi Community Hall, Jagraon	13-8-62
5.		500	*Panchayat* For Earthwork on approach road to village Gilwali, district Amritsar	13-8-62
6.		500	*Panchayat* Repairs to School building at Kheri Dhayia, tehsil Sonepat	13-8-62
7.		1,000	*School Management* Completion of room in Gandhi Memorial High School, Kot Kapura	12-10-62

1	2	3	4	5
	Shri Yashwant Rai, Ex-Deputy Minister General Administration—concld.			
		Rs		
8.		2,000	*B. D. O.* Construction of Community Centre at Kabri, tehsil Panipat	14-11-62
9.		4,000	*Municipal Committee* Provision of drainage and pucca pavements in Morinda	14-11-62
10.		5,000	*Municipal Committee* Addition to R. K. High School, Jagraon	14-11-62
11.		4,000	*Panchayat* Construction of building of G.S.S. Balwari at Ajronda	16-11-62
12.		1,000	*Municipal Committee* Completion of Harijan Colony at Dharamsala	14-11-62
13.		500	*B. D. O.* Completion of Harijan Colony at Kot Isa Khan, district Ferozepur	14-11-62
	21. Shri Harcharan Singh, Ex-Deputy Minister Irrigation and Power			
1.		1,000	*Managing Committee* Construction of S. Arjan Singh Model School, Giddarbaha	23/29-11-62
	22. Sh. Harchand Singh, Ex-Deputy Minister, Harijan Welfare			
1.		5,000	*School Authorities* Improvement of School building, purchase of library books, etc., for S. S. Harbhagwan School, Samana	15-8-62
2.		5,000	*School Management* Improvement of School building, etc. of Public Middle School, Samana	18-8-62
3.		2,000	*Deputy Commissioner* Repairs to Panchayat Ghar and for well at Narwana	18-8-62
4,		5,000	*Principal* Improvement of building etc. for D.C. Model Higher Secondary School, Ferozepur Cantt.	25-10-62
5.		5,000	*XEN, B and R* Construction of Panchayat link road from Patiala to Maini, tehsil Patiala	4-12-62

[Planning and Development Minister]

1	2	3	4	5
	Shri Harchand Singh, Ex-Deputy Minister, Harijan Welfare—concld.	Rs		
6.		2,000	*Panchayat* For Panchayat Ghar at Kartarpur Momian, sub-tehsil Samana	4-12-62
7.		4,000	*Deputy Commissioner* For draining out water near mandi in Samana	6-12-62
	23. Shri Tayyab Hussain Khan, Ex-Deputy Minister, Health and P.W.D.			
1.		1,000	*Panchayat* For boundary wall of School at Mehchana, tehsil Gurgaon	29-8-62
2.		5,000	*Block Samiti Nuh* Repairs to B. M. High School, Nuh	4-9-62
3.		2,000	*Panchayat* Construction of Primary Health Centre, Nuh at Kurthala	29-8-62
4.		2,500	*Panchayat* Repairs to Middle School, Bazeedpur, district Gurgaon	1-10-62
5.		3,000	*Panchayat* Pavement of streets of Khori Shah Chokha, district Gurgaon	12-11-62
6.		4,000	*Block Samiti* Publication of history of Mewat Bryn Meo High School, Nuh	12-11-62
7.		10,000	*School Management* Upgrading the Middle School at Bazeedpur, district Gurgaon	22-11-62
	24. Bakshi Partap Singh, Ex-Deputy Minister, Community Development			
1.		600	*Panchayat* Reconstruction of the bridge at Nallah Garbhu, village Dadh, tehsil Palampur	1/2-6-62
2.		1,000	*Panchayat* Construction of a building for Government Girls Primary School, village Darang, Tikka Rakkar, tehsil Dehra	2-6-62
3.		600	*D. F. O., Kangra* Construction of a bath room near the spring adjoining the Forest Rest house, Bharoli, and extension of pipe-line from the Booli, tehsil Dehra	3-6-62

1	2	3	4	5
	Bakshi Partap Singh, Ex-Deputy Minister, Community Development—contd.			
		Rs		
4.		500	*Panchayat* Construction of new building for Government Primary School, Pharer, tehsil Palampur	16-6-62
5.		1,000	*Panchayat* Constructon of additional accommodation, i. e., one room and verandah, Malla, tehsil Kharar	16-6-62
6.		750	*Panchayat* Reconstruction of a damaged portion of the Government Primary School building, Ghaneta, tehsil Palampur	16-6-62
7.		1,000	*Panchayat* Construction of an additional room in Government Girls Primary School, Banjar, tehsil Kulu	2-7-62
8.		750	*Panchayat* Construction of additional room in Government Primary School, Mastgarh, tehsil Nurpur	6-7-62
9.		2,000	*Municipal Committee* Metalling and improving of Nurpur town road, tehsil Nurpur	13-7-62
10.		500	*Municipal Committee* Purchase of medicines for Municipal Dispensary, Jagadhri	13-7-62
11.		500	*Panchayat* Roofing the building of Primary School, Riali, tehsil Batala	16-7-62
12.		1,000	*Panchayat* Construction of a verandah in front of the Library room of Mahadev Desai H/S School, Faridabad	20-8-62
13.		1,000	*Panchayat* Construction of jeepable road from Bir up to the farthest end of Lanod Panchayat towards Rajher and Kandbari villages	17-9-62
14.		500	*Panchayat* Construction of Primary School building at village Sudhangal, tehsil Dehra Gopipur	24-9-62
15.		1,000	*Panchayat* Repairs and additional accommodation of the Sarvodya Mandir Middle School, Sharifgarh, tehsil Thanesar	26/27-9-62
16.		500	*Panchayat* Stone-pitching of Bund at village Bal Chhappar, tehsil Jagadhri	5/9-10-62

[Planning and Development Minister]

1	2	3	4	5
	Bakshi Partap Singh, Ex-Deputy Minister, Community Development—concld.			
		Rs		
17.		1,000	*Panchayat* Construction of play-ground and a retaining wall at Chadhiar, tehsil Palampur	16-11-62
18.		1,200	*Panchayat* Construction of a Panchayat Ghar at Chobin, tehsil Palampur	16-11-62
19.		500	*Panchayat* Construction of village play-ground for use of village sports teams at Praur, tehsil Palampur	15-12-62
20.		750	*Panchayat* Construction of Library and Reading-room at Banuri, tehsil Palampur	27-9-62 / 31-12-62
	25. Mahashe Banarsi Dass, Ex-Deputy Minister, Food and Supplies			
1.		500	*Panchayat* Construction of Panchayat Ghar at village Atwan, tehsil Thanesar	20-8-62
2.		500	*D. I. S.* Completion of Arya Kanya Girls School building, Ambala City	28-8-62
3.		200	*Municipal Committee* Purchase of Sewing Machines for Knitting and Sewing Centre, Ambala	20-8-62
4.		200	*B. D. O., Shahabad* Installation of a drinking-water hand-pump in village Chhapar, tehsil Thanesar	26-9-62
5.		500	*Municipal Committee* Construction of a gallary in the Ram Lila Grounds of Rohtak	15-10-62
6.		1,000	*Headmaster* Completion of School building at Tarn Taran	1-10-62
7.		1,000	*D. I. S.* Construction of the Science Block of the School at Fazilka	30-10-62
8.		500	*Headmistress* Completion of the School building of Mission School, Tarn Taran	15-10-62
9.		3,100	*Managing Committee* Extension of the existing school building at Dera Bassi, tehsil Rajpura, district Patiala	13-11-62

1	2	3	4	5
	Mahashe Banarsi Dass, Ex-Deputy Minister, Food and Supplies— concld.			
		Rs		
10.		500	*B. D. O.* Construction of Panchayat Ghar at Mughal Majra, tehsil Thanesar	November, 1962
11.		1,000	*Management* Extension of the existing school building of Lehna Singh S. D. Girls High School, Model Town, Ambala City	Ditto
12.		6,000	*Panchayat* Construction of bridge over Chautang Nalah near village Kheri Ram Nagar, tehsil Thanesar	13-11-62
13.		500	*Panchayat* For pavement of streets in village Raogarh, tehsil Thanesar	13-11-62
14.		2,000	*Management* Extension of the existing School building of Arya High School, Thanesar	November, 1962
15.		2,000 2,000	*Panchayat* Construction of Culverts at villages (i) Naina, and (ii) Mundhri, tehsil Kaithal	19/21-11-62
	26. Ch. Sunder Singh, Ex-Deputy Minister, Excise and Taxation			
1.		500	*President, Secretariat Football Club* Promotion of sports and purchase of equipment etc. for Punjab Secretariat Foot-ball Club, Chandigarh	12-9-62
2.		1,000	*Block Samiti, Narot Jaimal Singh* Construction of School rooms in village Taragarh, tehsil Pathankot	12-9-62
3.		500	*Panchayat* Construction of a room of the Primary School, Nangal, tehsil Pathankot	12-9-62
4.		500	*Panchayat* Repair of Primary School at Panjorie near Bani Lodhi, tehsil Pathankot	12-9-62
5.		500	*Panchayat* Construction of two rooms of Primary School, Ladpalwan, tehsil Pathankot	12-9-62
6.		1,000	*Panchayat* Construction of Primary School building at Ghas, tehsil Batala	12-9-62

[Planning and Development Minister]

1	2	3	4	5
	Ch. Sunder Singh Ex-Deputy Minister, Excise and Taxation—contd.			
		Rs		
7.		1,000	*Panchayat* Construction of Primary School building Bhamboi, tehsil Batala	12-9-62
8.		1,000	*Panchayat* Construction of rooms in Middle School, Ghiala, tehsil Pathankot	12-9-62
9.		500	*Panchayat* Construction of rooms in the existing school in village Datowal, tehsil Nalagarh	19/25-9-62
10.		1,000	*Panchayat* Construction of rooms to the existing school at Parma Nand, tehsil Pathankot	19/25-9-62
11.		750	*Panchayat* Construction of pucca well at Massoo, tehsil Nurpur	25-9-62
12.		500	*Panchayat* Construction of rooms to the existing school at village Yogon, tehsil Nalagarh	25-9-62
13.		1,000	*Panchayat* Construction of two rooms of school which were demolished by severe gale at Fatehpur	20-9-62
14.		500	*Panchayat* Construction of a pulli over Nullah Nomani, village Parma Nand, tehsil Gurdaspur	25-9-62
15.		500	*Panchayat* Construction of a room in the school for seating two hundred boys in village Nikki Naroli, tehsil Pathankot	20/25-9-62
16.		3,000	*Panchayat* Repair of the road from Bambial to Jhanial, tehsil Pathankot	28-9-62
17		1,000	*Panchayat* Construction of a bridge between Adhoya and Thamber, tehsil Ambala	4-10-62
18.		200	*Panchayat* Construction of street 'Majri Chaudhri Balbir Singh' Adhoya, tehsil Ambala	4-10-62
19.		200	*Panchayat* Repair of well of Harijan Basti, Ramgarh, tehsil Jagraon	8/10-10-62
20.		500	*Panchayat* Construction of the building for Harijan School at Thand Chak, tehsil Gurdaspur	30-10-62

1	2	3	4	5
	Ch. Sunder Singh, Ex-Deputy Minister, Excise and Taxation—concld.			
		Rs		
21.		500	*S. D. M., Malerkotla* Construction of a roof in Harijan Sarai, Harijan Basti, Dhuri	30-10-62
22.		1,000	*Panchayat* Construction of a room in the Sarai in Ravi Dass Mandir in village Milk Khas, tehsil Jagadhri	12-11-62
23.		1,000	*Secretary* Construction of waiting-room for Rama Krishan Mission Dispensary, Chandigarh	12-11-62
	27. Shmt. Om Parbha Jain, Ex-Deputy Minister, Education			
1.		300	*Panchayat* Construction of Primary School building village Kothi Durwa, Kulu Sub-Division	26-6-62
2.		200	*Panchayat* Construction of additional portion of the building of Government Basic Primary School, Jagat Sukh, Kulu Sub-Division	26-6-62
3.		1,500	*Municipal Committee* For the Home Science Wing of the B. L. M. Girls College, Nawanshahr, for purchase of equipment etc.	26-6-62
4.		500	*Panchayat* For development purposes of Government H/S School, Rajpur, tehsil Palampur	3-7-62
5.		1,000	*Panchayat* Construction of school building for the proposed Middle School, Kabarcha, tehsil Narwana	3-7-62
6.		500	*Panchayat* Construction of school building village Tarkha, tehsil Narwana	3-7-62
7.		1,000	*Panchayat* Construction of school building village, Lala Lohrai, tehsil Rewari	16-7-62
8.		2,500	*Panchayat* Construction of Tube-well in Mahadev Desai H/S School, village Ajronda	30-7-62
9.		500	*Panchayat* Construction of school building at Jagdishpura, tehsil Kaithal	18-8-62

[Planning and Development Minister]

1	2	3	4	5
	Shmt. Om Parbha Jain, Ex-Deputy Minister, Education—concld.			
10.		Rs 2,000	*Panchayat* Construction of school building at Khandevla, tehsil Rewari	28-9-62
11.		5,000	*Panchayat* Construction of additional accommodation in Jain Muni Shri Vimal Chander H/S School, Kup Kalan, district Sangrur	28-10-62
12.		1,000	*School Authorities* Construction of additional accommodation in Mahavir Jain Kanya Pathshala, Jind	29-10-62
13.		2,000	*Panchayat* Construction of school building in village Jethpur, tehsil Rohtak	3-11-62
14.		1,500	*Panchayat* Construction of a cause-way for Soil Conservation purposes to be constructed by Gram Panchayat Garhi Mansowali, tehsil Garhshankar	12-11-62
15.		250	*Panchayat* Installation of a water pump in Sainsi Abadi of village Badsikri Kalan, tehsil Narwana	26-11-62
16.		200	*Panchayat* For repair of Ramdasi Harijan Well V. & P. O. Salwan, tehsil Kaithal	13-12-62
	28. **Ch. Hari Ram, Ex-Deputy Minister, Hill Areas and Tourism**			
1.		1,000	*Panchayat* Addition to the school building of Government Basic Middle School, Bara, tehsil Hamirpur	5-7-62
2.		400	*Block Samiti Nadaun* For Shoes and clothes to poor students of Government Middle School, Jalari, tehsil Hamirpur	5-7-62
3.		1,000	*Panchayat* For addition to the school building of Government Primary School, Sera, tehsil Hamirpur	5-7-62
4.		1,000	*Panchayat* Construction of new Primary School building, Darini, tehsil Kangra	5-7-62
5.		500	*Panchayat* Construction of school building of Government Primary School, Barwala, tehsil Kangra	5-7-62

1	2	3	4	5
	Ch. Hari Ram, Ex-Deputy Minister, Hill Areas and Tourism—concld.			
		Rs		
6.		3,000	*Panchayat* Construction of road from Machhral in village Rait to tata-Pani, tehsil Kangra	5-7-62
7.		500	*Panchayat* Construction of road from Shahpur to Manai, tehsil Kangra	5-7-62
8.		500	*Panchayat* Construction of road from Manai to Pargore, tehsil Kangra	5-7-62
9.		600	*Panchayat* For books to be provided to the deserving students of Government H/S School, Glore, who lost books in Glore fire	5-7-62/ 9-10-62
10.		500	*Panchayat* Construction of an approach road from Salol to Government Primary School, Salol, tehsil Kangra	25-10-62
11.		1,000	*Secretary, Welfare Society* For undertaking Adult Education by Kangra Welfare Society Nangal Township, district Hoshiarpur	5-11-62
12.		5,000	*Secretary, Kshtriya Ghirath Bhakti Sangh* Construction of a Hostel for the students of Backward Classes at Hoshiarpur	4-12-62
13.		2,000	*President, Mehla Sangh* Construction of a shed for visitors Pilgrims at Chamunda near Dharamsala	4-12-62
14.		500	*Panchayat* Pavement of road passing through the village Kot Kowala, tehsil Kangra	4-12-62
15.		1,000	*Panchayat* Improvement of the road from Sidh-bari to Nagrota, passing through the village and road leading to Yol Cantt.	4-12-62
	29. **Captain Rattan Singh, Ex-Deputy Minister, Agriculture**			
1.		750	*Panchayat* Construction of Brat Ghar at Simbal Mazara, tehsil Garhshankar	7-7-62 21-7-62

[Planning and Development Minister]

1	2	3	4	5
	Captain Rattan Singh, Ex-Deputy Minister, Agriculture—concld.			
		Rs		
2.		1,200	*Management* Purchase of fruit plants for Agricultural Farm of Baba Nand Singh High School, Sherpur, tehsil Jagraon	9-8-62
3.		500	*Panchayat* For development work in village Amadalpur, tehsil Jagadhri	17-9-62
4.		500	*Panchayat* Construction of Panchayat Ghar in village Amdalpur, tehsil Jagadhri	15-10-62
5.		1,000	*Panchayat* Supply of drinking-water in village Goluwal, tehsil Garhshankar	15-10-62
6.		1,500	*Managing Committee* For building and equipment of Public High School, Binewal, tehsil Garhshankar	16-11-62
7.		1,500	*Managing Committee* For building and equipment of Guru Bishanpuri Public High School, Bhawanipur, tehsil Garhshankar	16-11-62
8.		750	*Honorary Secretary of Club* Purchase of grounds equipment for the Capital Sports Club, Chandigarh	November, 1962
9.		250	*Panchayat* Purchase of sports equipment for Young Farmers Club, village Madnipur, district Patiala	22-10-62/ 26-11-62
	30. **Sh. Gulab Singh, Chief Parliamentary Secretary**			
1.		10,000	*C. E., P.W.D., B and R (South) Patiala* Construction of Ambala-Jagadhri Road	9-11-62
2.		1,000	*Municipal Committee* Construction of one room for B.S. Saini High School for Boys, Sahdaura	22-11-62
3.		2,000	*XEN, Dadupur* Construction of Protection Bund at Kot Basawa Singh, tehsil Jagadhri	19-11-62

1	2	3	4	5
	31. **Shmt. Chandrawati, Ex-Parliamentary Secretary**			
1.		Rs 3,000	*Panchayat* Construction of Panchayat Ghar at Kanhati, district Mohindergarh	5-11-62
2.		3,000	*Panchayat* Construction of Panchayati Ghar, village Jagrambas, district Mohindergarh	27-11-62
3.		1,000	*Management* Construction of a room in Arya Hindi Mahavidyala, Dadri	30-11-62
4.		3,000	*Panchayat* Construction of Panchayat Ghar at Kharkhari, tehsil Bhiwani	27-11-62
5.		3,000	*Panchayat* Construction of Pulli on Dadri Distributary at villages Umrawat and Sangha, tehsil Charkhi Dadri	30-11-62
6.		3,000	*Panchayat* Construction of Pulli at R. D. 45,000 on Dadri Distributary at village Sanwar, tehsil Dadri	30-11-62

SELECTION OF ADVISERS TO THE CHIEF MINISTER'S ADVISORY COMMITTEE

*2916. **Chaudhri Hardwari Lal** : Will the Chief Minister be pleased to state the criteria kept in view while making selection of his eleven members' Personal Advisory Committee constituted recently ?

Sardar Partap Singh Kairon : No Personal Advisory Committee, as such, has been constituted but 11 persons have been appointed Personal Advisers to the Chief Minister in their individual capacity. They have been selected as important public-men.

INDUSTRIAL TRAINING INSTITUTIONS

*2165. **Pandit Mohan Lal Datta** : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the number of Industrial Training Institutions started by Government in the rural areas of the State, block-wise, during the year 1962-63 to date ;

(b) the target for starting such institutions during the 3rd Five-Year Plan period;

(c) whether Government have fixed any target for starting such Institutions in the backward hilly areas and determined their

[Pandit Mohan Lal Datta]

location; if so, whether Government propose to start such Institutions in the backward hilly areas of the Gagret and Amb Blocks in Hoshiarpur District ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Nil.

(b) Eight.

(c) Yes, three; one each at Shahpur (Kangra), Talwara and Hamirpur. None in Gagret and Amb Blocks.

SETTING UP RURAL INDUSTRIAL ESTATES IN CERTAIN BACKWARD AREAS OF HOSHIARPUR DISTRICT

***2167. Pandit Mohan Lal Datta :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether Government proposes to set up a rural industrial estate during the year 1963-64 or in any subsequent year of the 3rd Five-Year Plan in the backward hilly areas of Gagret and Amb Blocks in Hoshiarpur District ;

(b) the number of such estates; if any, so far sanctioned or established in the rural areas, Block-wise ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) No.

(b) According to district-wise break-up, 4 rural industrial estates have been allocated to Hoshiarpur District and the locations of three estates at Una (Una Block), Hariana (Bhunga Block) and Dasuya (Dasuya Block) have already been sanctioned.

FOUNDRY INDUSTRY AT LUDHIANA

***2790. Comrade Harnam Singh Chamak :** Will the Chief Minister be pleased to state whether he is aware of the fact that the Foundry Industry at Ludhiana is facing crisis for want of sufficient quota of pig iron; if so, the action, if any, taken in the matter ?

Sardar Partap Singh Kairon : Yes. Government of India have been moved to augment supplies of pig iron. Steps for getting cast iron skull scraps for the foundries as an alternative to pig iron are also being taken.

UPGRADING OF SCHOOLS IN AMRITSAR DISTRICT

***1354. Comrade Makhan Singh Tarsikka :** Will the Chief Minister be pleased to state:—

(a) the names of Primary Schools for boys and girls which have been recommended by the Education authorities of Amritsar District for being upgraded during the next year;

(b) the names of Middle Schools for boys and girls in the said District which are proposed to be upgraded during next year ?

Sardar Partap Singh Kairon ; (a) A list is enclosed.

(b) None.

Names of Primary Schools for Boys and Girls which have been recommended for upgrading by the Education authorities of Amritsar during next year

Serial No.	Name	Tehsil
	GIRLS SCHOOLS	
1.	Jabbewal	.. Amritsar
2.	Jhitan Kalan	.. Do
3.	Tarsika	.. Do
4.	Wazir Bhullar	.. Do
5.	Bundala	.. Do
6.	Putli Ghar	.. Do
7.	Sharifpura	.. Do
8.	Rataul	.. Tarn Taran
9.	Tharoo	.. Do
10.	Minhala Jai Singh Wala	.. Patti
11.	Kot Datta	.. Do
12.	Dhariwal	.. Do
13.	Chuslewar	.. Do
	BOYS SCHOOLS	
14.	Tanel	.. Amritsar
15.	Kotlan Gujran	.. Do
16.	Sohian Kalan	.. Do
17.	Pakkarpura	.. Do
18.	Kot Mehtab	.. Do
19.	Pattighar	.. Do
20.	Jabowal	.. Do
21.	Bundala	.. Do
22.	Manawala Kalan	.. Do
23.	Baser Ke Gill	.. Do
24.	Beas	.. Do
25.	Bal Sarai	.. Do
26.	Sohian Khurd	.. Do
27.	Chawinda Kalan	.. Ajnala
28.	Madhu Shanga	.. Do
29.	Ranike	.. Do
30.	Adliwala	.. Do
31.	Jhanjote	.. Do
32.	Kiampura	.. Do
33.	Wadala Johal	.. Do
34.	Sanisra Kalan	.. Do
35.	Bhalaipur Dogran	.. Tarn Taran
36.	Paddri Kalan	.. Do
37.	Sarli Mandan	.. Do
38.	Jawinda Kalan	.. Do
39.	Tharoo	.. Do
40.	Bania	.. Do
41.	Sarli Kalan	.. Do
42.	Gharka	.. Do
43.	Bhopa Rai	.. Patti
44.	Mahaneka	.. Do
45.	Raipur Baleem	.. Do
46.	Sagge	.. Do
47.	Bhira Koneb	.. Do
48.	Dal	.. Do

PROSCRIPTION OF THE 'OXFORD SCHOOL ATLAS' BY JOHN BARTHOLOMAS

*2519. **Comrade Ram Krishan :** Will the Chief Minister be pleased to state whether Government has recently received any instructions from the Union Government to proscribe the "Oxford School Atlas" in Hindi by John Bartholomas; if so, the action, if any, taken by the Education Department thereon ?

Sardar Partap Singh Kairon : Yes. Government of India Notification has been re-published in the Punjab Police Secret Abstract of Intelligence. The Education department is also issuing a Circular for the guidance of all concerned.

OPENING OF GOVERNMENT PRIMARY SCHOOLS AND UPGRADING OF SCHOOLS IN JIND SUB-DIVISION

*2638. **Chaudhri Inder Singh Malik :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether there is any proposal under the consideration of Government to open Government Primary Schools in Jind Sub-Division of district Sangrur during the current year; if so, their number and the places where they are proposed to be opened;

(b) the number of Primary Schools, proposed to be upgraded to Middle Standard, Middle Schools proposed to be upgraded to High Schools or Higher Secondary Schools and High Schools proposed to be converted into Higher Secondary Schools in the said Sub-Division during the current year together with the names of places where such schools are located at present ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) No.

(b) There is no such proposal.

MIDDLE SCHOOL, ISMAILABAD, TEHSIL THANESAR, DISTRICT KARNAL

*2679. **Sardar Piara Singh :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether it is a fact that Panchayat of Ismailabad in tehsil Thanesar of Karnal District deposited Rs 18,000 with the Government for upgrading the Middle School to High Standard;

(b) if reply to part (a) above is in the affirmative, the causes for the delay in upgrading the said school particularly when the building for the purpose has already been constructed by the said Panchayat;

(c) whether it is also a fact that the said Panchayat is running the said school at their own expenses for the last two years ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes.

(b) The school could not be upgraded because the Department adopted the policy of upgrading Middle Schools to Higher Secondary pattern

from 1961-62, and this school could not be so upgraded for want of adequate contribution and accommodation.

(c) The Panchayat is running only the High classes.

TEACHERS TRAINING CENTRES IN THE STATE

*2789. **Comrade Harnam Singh Chamak :** Will the Chief Minister be pleased to state the number of privately managed Teachers Training Centres in the State during the years 1961, 1962 and 1963, separately, together with the names of places where they were situated ?

Sardar Partap Singh Kairon: Institutions with arrangements for :—

	J.B.T.	O.T. (Sanskrit) and J.B.T. both	Art and Craft Training	Nursery & Pre-School Training and J.B.T. both	Kindergarton Training	Total
	1	2	3	4	5	6
1961 ..	100	1	1	1	1	104
1962 ..	99	1	1	2	1	104
1963 ..	99	1	1	2	1	104

Statements showing the places where privately managed Teachers Training Centres were situated during 1961, 1962 and 1963 are laid on the Table of the House.

The J. B. T. Centres will continue up to 1963 examinations only.

(A) J. B. T. CENTRES

Private Teachers Training Centres running Junior Basic Training during 1961, 1962 and 1963

Serial No.	Name of the Institution
1	2
	GURDASPUR
1.	S. K. D. Khalsa High School, Tughalwala
2.	S. D. High School, Fatehgarh Churian
3.	H. A. V. S. D. Girls High School, Gurdaspur
	AMRITSAR
4.	S. G. G. S. Khalsa High School, Kairon
5.	S. I. S. Trust High School, Verka
6.	M. S. K. Girls Basic Training School, Kairon
7.	Sarswati Teachers Training Institute, Amritsar
8.	G. N. P. High School, Bhangali
9.	Khalsa Higher Secondary School, Tarn Taran
	JULLUNDUR
10.	Montg. Guru Nanak Basic Training School, Jullundur
11.	Khalsa Basic Training School, Shankar

[Chief Minister]

1	2

JULLUNDUR—*concld.*

12. Daya Nand Normal School, Jullundur
13. Khalsa High School, Samrai Jandiala
14. Daya Nand Training Institute, Nawanshahr
15. National High School, Lambra
16. Montg. G. N. Khalsa Girls Basic Training School, Jullundur
17. Arya Girls High School, Rahon
18. Guru Ravi Dass High School, Jullundur
19. B. H. R. Higher Secondary School, Shankar
20. Amar Nath Training College, Nawanshahr
21. Sain Dass A. S. Girls High School, Jullundur City
22. Khalsa High School, Nangal Ambia
23. A. S. High School, Nakodar

HOSHIARPUR

24. Gandhi National Special School, Nangal Township
25. D. A. V. High School, Balachaur
26. K. R. K. D. A. V. High School, Garhdiwala
27. Rajput High School, Binjon
28. D. A. V. Higher Secondary School, Una
29. S. D. High School, Anandpur Sahib
30. Chak Jumra S. A. Girls High School, Haryana
31. Guru Nanak Girls High School, Hoshiarpur
32. Public High School, Bhangala
33. Khalsa High School, Baddon
34. Khalsa High School, Anandpur Sahib

KANGRA

35. S. D. Teachers Training Institute, Baijnath
36. S. D. Girls Middle School, Ghuggar, Palampur
37. Rajput High School, Indora

FEROZEPUR

38. Basic Training School for Village Teachers, Moga
39. Dev Samaj College for Women, Ferozepur
40. Sikh Kanya Maha Vidyala, Ferozepur
41. Khalsa Basic Training College, Muktsar
42. Arya Girls High School, Ferozepur
43. Malwa Khalsa High School, Ferozepur City

LUDHIANA

44. G. H. G. Khalsa Basic Training School, Gurusar Sudhar
45. Khalsa Training College for Women, Sidhwan Khurd
46. Ajitsar Public Girls High School, Raikot
47. Malwa Training College, Ludhiana
48. Adarsh Kanya Maha Vidyala, Jagraon

AMBALA

49. Christian High and Basic Training School, Kharar
50. Arya Kanya Vidyala, Kharar
51. Khalsa Girls High School, Morinda
52. S. D. High School, Jagadhri
53. Adarsh Jain Kanya Pathshala, Sadhaura
54. Dev Samaj College for Women, Ambala City
55. Khalsa Higher Secondary and J. B. T. School, Kurali
56. Sohan Lal Training College, Ambala City

1	2
	KARNAL
57.	Gandhi Memorial High School, Naraina
58.	L. B. High School, Panipat
59.	Har Kaur Arya Girls High School, Model Town, Panipat
60.	Daya Nand Training College for Women, Karnal
61.	S. D. High School, Pundri
62.	Janta High School, Kaul
63.	D. A. V. Higher Secondary School, Karnal
64.	A. S. High School, Pundri
	ROHTAK
65.	Chhotu Ram College of Education, Rohtak
66.	Gaur Brahmin Central High School, Rohtak
67.	Kanya Gurukal High School, Khanpur Kalan
68.	Vaish High School, Rohtak
69.	Daya Nand Brahm Vidyala, Nurankhera
70.	D. A. V. High School, Mokhra
71.	Janta Higher Secondary and Basic Training School, Butana
	GURGAON
72.	Teachers Training College, Rewari
73.	Janta Basic Training School, Kund
74.	Mahadev Desai High School, Faridabad
75.	Bhagwat Bhakti Asharam, Rewari
76.	B. L. High School, Khol
77.	Jat Basic Training School, Hodal
78.	D. G. Khan Hindu High School, Palwal
79.	B. M. High School, Nuh
	HISSAR
80.	Jat High School, Hissar
	KAPURTHALA
81.	Ramgarhia Training College, Phagwara
82.	N. S. Khalsa High School, Sultanpur Lodhi
83.	S. D. High School, Sultanpur Lodhi
84.	Montg. G. N. Basic Training School for Girls, Kapurthala
	PATIALA
85.	S. D. Girls High School, Patiala
86.	Mohindra Kanya Maha Vidyala, Patiala
87.	Ashoka Higher Secondary School, Sirhind
	BHATINDA
88.	M. H. R. High School, Bhatinda
89.	S. S. Bhai Pheru Khalsa High School, Faridkot
90.	Arya Girls High School, Bhatinda
91.	S. D. Higher Secondary School, Bhatinda
92.	S. D. Kanya Vidyala, Rampura Phul
93.	Dev Samaj Girls High School, Rampura Phul
	MOHINDERGARH
94.	A. S. D. High School, Narnaul
	SANGRUR
95.	M. G. M. N. High School, Ahmedgarh
96.	Jat High School, Jind
97.	Khalsa High School, Bakhatgarh
98.	Jain Girls High School, Malerkotla
99.	G. N. Khalsa High School, Sangrur
100.	S. D. Girls High School, Barnala
101.	Khalsa High School, Mastauna
102.	Jain Muni Kundan Kanya Maha Vidyala, Ahmedgarh

[Chief Minister]

(B) O. T. CENTRES

Private Teachers Training Centres running O. T. (Sanskrit) Course during 1961, 1962 and 1963

Serial No.	Name of the Institution
	ROHTAK
1.	Chhotu Ram College of Education, Rohtak (J. B. T. and O. T. both are included in the list of J. B. T. Schools).

(C) ART AND CRAFT TRAINING CENTRES

Private Teachers Training Centre running Art and Craft Teachers Training Course during 1961, 1962 and 1963

Serial No	Name of Institutions
	PATIALA
1.	R. S. Jain Higher Secondary and Arts and Crafts Training School, Nabha

(D) NURSERY TEACHERS TRAINING CENTRES

Private Teachers Training Centre running Nursery and Pre-School Teachers Training Course during 1961, 1962 and 1963

Serial No.	Name of the Institutions
	KAPURTHALA
1.	Ramgarhia Training College, Phagwara (Both J. B. T. and Nursery; also included in the list of J. B. T. Centres)

(E) NURSERY TEACHERS TRAINING CENTRES

Private Teachers Training Centre running Nursery and Pre-School Teachers Training Course during 1962-1963

Serial Number	Name of the Institution
	JULLUNDUR
1.	Daya Nand Training Institute, Nawanshahr-Doaba (Both J. B. T. and Nursery there included in the list of J. B. T. also)

(F) KIN DERGARTEN TEACHERS TRAINING CENTRES

Private teachers training centres running Kindergarten Teacher Training Course during 1961, 1962 and 1963.

Serial Number	Name of Institution
	GURDASPUR
1.	Avalon Girls High School, Pathankot

FACILITY FOR FREE TRAVEL BY STUDENTS IN BUSES

***2913. Shri Hunna Mal :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether Government have issued any instructions to give free travel facilities in buses to the School children for attending their classes in schools;

(b) whether he is aware of the fact that in most cases the bus-operators do not allow the children to board the buses; if so, the action proposed to be taken in the matter ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes.
(b) No.

ENQUIRY INTO THE AFFAIRS OF MAN BROTHERS CO-OPERATIVE FARMING SOCIETY (WOUND UP)

***2541. Comrade Ram Piara :** Will the Chief Minister be pleased to state —

(a) whether the Registrars, Co-operative Societies, Punjab, have received any letters from any of the legislators of Karnal District in connection with the affairs of the Man Brothers Co-operative Farming Society now wound up, during the months of January and February, 1962; if so, copies thereof be laid on the Table of the House;

(b) whether any action has so far been taken on the letters referred to above; if so, the details thereof and if not taken, the reasons therefor;

(c) whether it is a fact that double account books of the Society referred to in part (a) above are in the custody of the Co-operative Department; if so, the approximate date when the double account books were taken in possession and the action taken thereon;

(d) whether it is also fact that the land of village Gjoli in tehsil Karnal which was on lease with the said society is now in the possession of certain individual member of the Society if so, the reasons therefor together with the rules under which an individual has been allowed to retain the possession thereof;

(e) whether any enquiry into the affairs of the said Society is pending with the department; if so, the nature of such enquiry, the date when it was started and the approximate time by which it is expected to be finalized ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) No, question does not arise.
(b) Question does not arise.

(c) Yes: the duplicate account books were taken in the custody by the Liquidator of the Society on the 11th November, 1960. Since

[Chief Minister]

the duplicate record does not bear the signatures of any person, the matter has been taken up by the Assistant Registrar, Co-operative Societies, Karnal, with the District Attorney, Karnal, for advice in the matter of taking legal action.

(d) No. On the winding up of the Society the land has reverted to the possession of original lessors who had leased it in favour of the Society.

(e) No, question does not arise.

TEA STALL ETC. ATTACHED TO BUS STAND AT CHANDIGARH

***1614. Sardar Ajaib Singh Sandhu :** Will the Chief Minister be pleased to state —

(a) whether the tea stall, book stall and fruit shop at Punjab Roadways Bus Stand, Chandigarh, have recently been auctioned;

(b) if the reply to part (a) above be in the affirmative, the names of the bidders and the rates at which these have been leased out and for what period;

(c) the area of land under each of the stalls referred to in part (a) above;

(d) whether a vegetarian and non-vegetarian restaurant situated at the said bus stand has also been leased out ; if so, to whom and at what rate ;

(e) the area under the restaurant mentioned in part (d) above

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes.

(b) A statement is as follows :—

(c) 28-2/7 Sq. feet.

(d) Yes, in favour of M/s Jawahar Singh-Bikram Singh at Rs. 350/- per mensum for the first year and Rs. 450/- per mensem for two subsequent years.

(e) 2278 Sq. feet.

STATEMENT

Names of the Bidders		Amount offered	Name of the highest bidder	Period of contract
TEA STALL				
		Rs		
1. Shri Bawa Singh	..	150	Shri Nathu Ram	11 months
2. Shri Dev Raj	..	200		
3. Shri Inder Parkash	..	225		
4. Shri Bawa Singh	..	300		
5. Shri Nem Chand	..	325		
6. Shri Inder Parkash	..	400		
7. Shri Nathu Ram	..	500		
8. Shri Inder Parkash	..	525		
9. Shri Nathu Ram		550		
10. Shri Inder Parkash	..	575		
11. Shri Nathu Ram	..	625		

Names of the Bidders		Amount offered	Name of the highest bidder	Period of contract
		FRUIT STALL		
		Rs		
1. Shri Harbans Lal	..	100	Shri Inder Parkash	11 months
2. Shri Jagdish Lal	..	300		
3. Shri Harbans Lal	..	325		
4. Shr Jagdish Lal	..	350		
5. Shri Inder Parkash	..	375		
6. Shri Ved Parkash	..	380		
7. Shri Inder Parkash	..	400		
8. Shri Ved Parkash	...	410		
9. Shri Inder Parkash	..	425		
10. Shri Ved Parkash	..	440		
11. Shri Inder Parkash	..	445		
		BOOK STALL		
		Rs		
1. Shri Kidar Nath	..	50	Shri Chander Parkash	11 months
2. Shri Ramji Dass	..	75		
3. Shri Chander Parkash	..	85		
4. Shri S. D. Gupta	..	100		
5. Shri Ved Parkash	..	125		
6. Shri Kidar Nath	..	155		
7. Shri Chander Parkash	..	225		
8. Shri Kidar Nath	...	270		
9. Shri Chander Parkash	..	285		
10. Shri Kidar Nath	..	330		
11. Shri Chander Parkash	..	335		

DISTANCE BETWEEN AMRITSAR AND CERTAIN BUS STANDS AND FARE CHARGED THEREON

***2575. Sardar Kulbir Singh :** Will the Chief Minister be pleased to state —

(a) the actual distance between the new Bus Stand Amritsar and the bus stand of Beas, Kathunangal, Majitha, Attari, Patti and Dera Baba Nanak, respectively;

(b) whether the places referred to in part (a) above are also connected by rail with Amritsar ;

(c) the bus fare per head being charged from Amritsar to each of the places mentioned in part (a) above;

(d) the bus fare, per mile, or per kilometer over the roads connecting Amritsar with the places referred to in part (a) above;

(e) whether there is any difference between the rates referred to in part (c) and (d) above, if so, to what extent and the reasons therefor;

(f) whether any of the roads connecting Amritsar and the places, referred to in part (a) above remained blocked between 1st August, 1962 and 31st October, 1962, if so, for what period together with the reasons for this blockade ?

Sardar Partap Singh Kairon : Statement containing the requisite information is given below .

STATEMENT

Bus Stands		(a) Distance from Amritsar new Bus stand	(b) Whether connected by rail	(c) Fare being charged per head from Amritsar New Bus Stand	(d) Fare per mile per head
		Miles			
Beas	..	26	Yes	87 n.P.	7 pies
Kathunangal	..	11.2	Yes	44 n.P.	7 pies
Majitha	..	11	Yes	37 n.P.	6 pies
Attari	..	17.5	Yes	50 nP.	5 pies
Patti	..	28	Yes	75 n.P.	5 pies
Dera Baba Nanak	..	38	Yes	Rs 1.12 n.P.	6 pies

(e) Yes as shown above. Government have fixed maximum and minium fare rates *viz.* 7 pies and 5 pies per passenger perimile, respectively, within which the operators can fix the fare rate.

(f) Due to floods and breaches the following roads remained blocked between 1st August, 1962 to 31st October, 1962 for the periods noted against each—

Amritsar-Beas : 22.9.62 to 1.10.62
Amritsar-Kathunangal : 22.9.62 to 26.9.62
Amritsar-Majitha : 24.9.62 to 28.9.62
Amritsar-Patti : 23.9.62 to 30.9.62

PRINTING OF NATIONALISED TEXT BOOKS

***2617. Shri Mangal Sein** : Will the Chief Minister be pleased to state whether it is a fact that some of the nationalised text books are being got printed this year from private printing presses; if so, the particulars of these books *i. e.* subject, class etc., together with the number of copies proposed to be got printed and the names of the printing press to which this work has been entrusted in each case ?

Sardar Gulab Singh (Chief Parliamentary Secretary): Yes. A statement is as follows :—

List of books got printed from private Presses during 1962-63

Serial Number	Name of the Book		Number of Copies	Name of the Press to whom allotted
1.	Samajik Shiksha V Hindi	..	10,000	Standard Printers, Jullundur City
2.	Samajik Shiksha VI Punjabi	..	30,000	Dass Printing Press, Jullundur City
3.	Samajik Shiksha VI Hindi	..	50,000	Dass Printing Press, Jullundur City
4.	Geography VI Hindi	..	50,000	Dass Printing Press, Jullundur City
5.	Geography VI Punjabi	..	35,000	Albion Press, Delhi

Serial Number	Name of the Book	Number of copies	Name of the Press to which allotted
6.	Grammar VI Hindi ..	50,000	Dass Press, Jullundur City
7.	Domestic Science Hindi VI-VIII..	5,000	Bharat Printing Press, Jullundur City
8.	Geography VII Hindi ..	40,000	Chopra Printing Press, Jullundur City
9.	Geography VII Punjabi ..	45,000	Albion Press, Delhi
10.	Grammar VII Hindi ..	50,000	Dass Printing Press, Jullundur City
11.	Grammar VII English ..	20,000	Bharat Printing Press, Jullundur City
12.	Samajik Shiksha VII Punjabi ..	25,000	Mahesh Press, Jullundur City
13.	Reader VI English ..	80,000	Mahadevi Onkar Press, Jullundur City
14.	Samajik Shiksha VII Hindi ..	50,000	Sh. R. L. Seth Keeper of Jai Hind Press, Jullundur City
15.	Gyian VI-VIII Hindi ..	10,000	Chopra Press, Jullundur City
16.	Gyian VI-VIII Punjabi ..	10,000	Chopra Press, Jullundur City
17.	Wadan VI-VIII Hindi ..	10,000	Jullundur Co-operative Printing and Publishing Society, Jullundur
18.	Wadan VI-VIII Punjabi ..	10,000	Ditto
19.	Geography V Punjabi ..	7,000	Allied Press, Jullundur City
20.	Samajik Shiksha V Punjabi ..	5,000	East Punjab Printing Press, Jullundur City
21.	Samajik Shiksha VIII Hindi ..	60,000	R. L. Seth, Keeper of Jai Hind Printing Press, Jullundur City
22.	Samajik Shiksha VIII Punjabi ..	50,000	East Punjab Printing Press, Jullundur City
23.	Samajik Shiksha II Hindi ..	5,000	Arvind Printing Press, Jullundur City
24.	Samajik Shiksha II Punjabi ..	7,000	Ditto
25.	Geography V Punjabi ..	5,000	Swan Printing Press, Jullundur City
26.	Geography VI Punjabi ..	7,000	Indian National Press, Jullundur City
27.	Reader II Hindi ..	1,00,000	Arvind Printing Press, Jullundur City
28.	Guide Book for teachers on Science I Hindi	5,000	Raj Rattan Press, Jullundur City
29.	Guide Book for teachers on Science I Punjabi	4000	Chopra Printing Press, Jullundur City
30.	Guide Book for teachers on Science II Hindi	5,000	Ditto
31.	Guide Book for teachers on Science II Punjabi	4,000	Punjab National Press, Jullundur City
32.	Reader II Hindi ..	6,50,000	Job Press, Kanpur
33.	Reader II Punjabi ..	5,00,000	Adhunik Press, Jullundur City
34.	Arithmetic II Hindi ..	3,25,000	Ashoka Printing Works, Modinagar
35.	Arithmetic II Punjabi ..	3,00,000	Chopra Printing Press, Jullundur City
36.	Reader III Hindi ..	2,00,000	Navchetan Press, Delhi
37.	Reader III Punjabi ..	3,50,000	Qaumi Press, Jullundur City
38.	Arithmetic III Hindi ..	1,00,000	Awami Co-operative Printing and Publishing Society, Jullundur City
39.	Arithmetic III Punjabi ..	1,25,000	Arvind Press, Jullundur City
40.	Reader IV Hindi ..	3,75,000	National Offset Works, Delhi
41.	Reader IV Punjabi ..	1,25,000	Raj Rattan Press, Jullundur City
42.	Reader V Hindi ..	1,50,000	Mathur Press, Kanpur
43.	Reader V Punjabi ..	3,75,000	Albion Printing Press, Delhi

[Chief Parliamentary Secretary]

Serial Number	Name of the Book		Number of copies	Name of Press to which allotted
44.	Reader VI Hindi	..	1,65,000	Swan Press, Jullundur City
45.	Reader VI Punjabi	..	50,000	Janta Press, Jullundur City
46.	Arithmetic VI Hindi	..	2,00,000	Naya Yug Press, Jullundur City
47.	Arithmetic VI Punjabi	..	50,000	Jullundur Co-operative Printing and Publishing Society, Jullundur
48.	Algebra and Geometary VI Hindi		1,75,000	Wazir-I-Hind Press, Hall Bazar, Amritsar
49.	Algebra and Geometary VI Punjabi		60,000	Mahesh Printing Press, Jullundur City
50.	Krishi Vigyan VI Hindi	..	15,000	Modest Printers, Jullundur City
51.	Krishi Vigyan VI Punjabi	..	10,000	Indian National Press, Jullundur City
52.	Grammar VI Punjabi	..	30,000	Sun Rise Printing Press, Jullundur City
53.	Sanskrit VI	..	1,00,000	Standard Printers, Jullundur City
54.	Reader VII Hindi	..	1,50,000	East Punjab Printing Press, Jullundur City
55.	Reader VII Punjabi	..	90,000	R. L. Seth Keeper of Jai Hind Press, Jullundur City
56.	Arithmetic VII Hindi	..	15,000	Bharat Printing Press, Jullundur City
57.	Arithmetic VII Punjabi	..	20,000	Dass Press, Jullundur City
58.	Bhugol VII Hindi	..	65,000	Indian National Press, Jullundur City
59.	Bhugol VII Punjabi	..	55,000	Sun Rise Press, Jullundur City
60.	Sanskrit VII	..	85,000	Mashesh Printing Press, Jullundur City
61.	Grammar VII Hindi	..	50,000	Nawin Press, Jullundur City
62.	Grammar VII Punjabi	..	40,000	New Sadhu Printing Works, Ludhiana
63.	Grammar VII English	..	1,50,000	East Punjab Printing Press, Jullundur City
64.	Reader VIII Hindi	..	1,50,000	Nawin Press, Jullundur City
65.	Reader VIII Punjabi	..	80,000	Albion Press, Kashmiri Gate, Delhi
66.	Arithmetic VIII Hindi	..	1,00,000	Adhunik Press, Jullundur City
67.	Arithmetic VIII Punjabi	..	50,000	Qaumi Press, Jullundur City
68.	Grammar VIII Hindi	..	75,000	Nawin Press, Delhi
69.	Grammar VIII Punjabi	..	50,000	Guru Nanak Electric Press, Ludhiana
70.	Krishi Vigyan VIII Hindi	..	10,000	Arvind Printing Press, Jullundur City
71.	Bhugol VIII Hindi	..	75,000	Mahadevi Onkar Press, Jullundur City
72.	Sanskarit VIII	..	90,000	Bharat Printing Press, Jullundur City
73.	Grammar VIII English/Hindi	..	90,000	Modest Printers, Jullundur City
74.	Grammar VIII English/Punjabi	..	40,000	Standard Printers, Jullundur City
75.	Samajik Shiksha VI Hindi	..	1,00,000	Dass Printing Press, Jullundur City
76.	Samajik Shiksha VI Punjabi	..	1,00,000	Ditto
77.	Krishi Vigyan VII Hindi	..	12,000	Janta Press, Jullundur City
78.	Krishi Vigyan VII Punjabi	..	9,000	Ditto
79.	Samajik Shiksha VII Hindi	..	75,000	Yogesh Press, Jullundur City
80.	Samajik Shiksha VII Punjabi	..	50,000	Ditto
81.	Samajik Shiksha VII Hindi	..	50,000	Handa Electric Press, Jullundur
82.	Samajik Shiksha VII Punjabi	..	25,000	Ditto
83.	Bhugol VI Hindi	..	2,500	East Punjab Printing Press, Jullundur City
84.	History VI Punjabi	..	8,000	Naya Yug Printing Press, Jullundur City

Serial Number	Name of the Book		Number of Copies	Name of Press to whom allotted
85.	Primer I Punjabi	..	6,75,000	National Offset Works, Delhi
86.	Work Book II Hindi	..	5,80,000	1. Daily Tej, Delhi 2. Gulab Chand Kapur and Sons, Delhi. 3. India Offset Works, Delhi
87.	Work Book II Punjabi	..	3,50,000	India Offset Works, Delhi
88.	Science III Hindi	..	1,75,000	Job Press, (P) Ltd., Kanpur.
89.	Science III Punjabi	..	1,75,000	Ditto
90.	Science IV Hindi	..	1,75,000	Gulab Chand Kapur and Sons, Delhi
91.	Science IV Punjabi	..	1,35,000	Ditto
92.	Science V Hindi	..	2,00,000	Daily Tej (P) Ltd., Delhi
93.	Science V Hindi	..	1,75,000	Ditto
94.	Science VI Hindi	..	1,65,000	Calendar Makers Corporation, Delhi
95.	Science VI Punjabi	..	60,000	Ditto
96.	Science VII Hindi	..	1,25,000	Punjab National Press, Delhi
97.	Science VII Pnnjabi	..	65,000	Ditto
98.	Arithmetic IV Hindi	..	1,50,000	Swan Printing Press, Jullundur City
99.	Arithmetic IV Punjabi	..	1,00,000	Sun Rise Printing Press, Jullundur City
100.	Arithmetic V Hindi	..	2,00,000	Modest Printing, Jullundur City
101.	Arithmetic V Punjabi	..	1,25,000	Raj Rattan Press, Jullundur City
102.	Samajik Shiksha V Hindi	..	60,000	Naya Yug Press, Jullundur City
103.	Samajik Shiksha V Punjabi	..	50,000	Ditto
104.	Geography V Hindi	..	40,000	Ashoka Printing Works, Delhi
105.	Algebra and Geometry VII Hindi		1,00,000	Gulab Chand Kapur and Sons, Delhi
106.	Algebra and Geometry VII Punjabi		20,000	Standard Printers, Jullundur City
107.	Algebra and Geometry VIII Hindi		1,00,000	Raj Rattan Press, Jullundur City
108.	Algebra and Geometry VIII Punjabi		25,000	Indian National Press, Jullundur City
109.	Bhugol VIII Punjabi	..	40,000	Dass Press, Jullundur City
110.	Kheti Bari VIII Punjabi	..	75,000	Handa Electric Press, Jullundur City
111.	Gyan VI-VIII Hindi	..	1,000	Jullundur Workman Co-operative Press, Jullundur City
112.	Gyan VI-VIII Punjabi	..	1,000	Ditto
113.	Wood Work VI Hindi	..	10,000	Handa Electric Press, Jullundur City
114.	Wood Work VI Punjabi	..	10,000	Ditto
115.	Wood Work VII Hindi	..	10,000	Yogesh Press, Jullundur City
116.	Wood Work VII Punjabi	..	10,000	Ditto
117.	Katai Bunai VII Hindi	..	10,000	Ditto
118.	Katai Bunai VII Punjabi	..	7,500	Ditto
119.	Primer I Hindi	..	4,50,000	National Offset Works, Delhi
120.	Reader I Hindi	..	5,00,000	Label Art Press, Delhi
121.	Work Book I Hindi	..	3,00,000	National Offset Works, Delhi
122.	Work Book I Punjabi	..	3,00,000	Ditto
123.	Science VIII Hindi	..	1,50,000	Bharat Printing Press, Jullundur City
124.	Science VIII Punjabi	..	90,000	Swan Press, Jullundur City
125.	Social Studies III-IV Hindi	..	6,75,000	1. Job Press, Kanpur. 2. Daily Tej Press, Delhi. 3. Gulab Chand Kapur and Sons, Delhi. 4. Calender Makers Corporation, Delhi
126.	Social Studies III-IV Punjabi	..	6,25,000	1. Indian Offset Press, Delhi, 2. National Offset Works, Delhi
127.	Wadan VI-VIII Hindi	..	10,000	Bharat Printing Press, Jullundur City

[Chief Parliamentary Secretary]

1	2		3	4
128.	Wadan VI-VIII Punjabi	..	1,000	Chopra Printing Press, Jullundur City
129.	Bhugol VI Hindi	..	80,000	Rashtriya Electric Press, Jullundur
130.	Bhugol VI Punjabi	..	45,000	Ditto
131.	Primer I Hindi	..	5,00,000	National Offset Works, Delhi
132.	Reader I Punjabi	..	5,00,000	Ditto

ASSESSMENT OF PROFESSIONAL TAX

***2535. Shri Babu Dayal Sharma:** Will the Minister for Finance be pleased to state whether it is a fact that Government is not assessing the Professional Tax after deducting the incidental charges on business *i.e.* on net income as in the case of employees income; if so, the reasons for the disparity on this account ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : No Sir. The incidental charges on business both in manufacturing and trading concern as detailed in Section 5 of the Punjab Professions, Trades, Callings and Employment Taxation Act, 1956 are deducted from the gross income while assessing the Professions Tax .

INDOOR PATIENTS IN GENERAL HOSPITAL, CHANDIGARH

***1637. Sardar Ajaib Singh Sandhu :** Will the Minister for Finance be pleased to state —

(a) the number of indoor patients admitted in the General Hospital, Sector 16, Chandigarh, during the years 1960-1961 and 1st half of 1962, respectively;

(b) the total number of such patients who died, year-wise during the said period along with the names of the deceased;

(c) whether it is a fact that the percentage of deaths in the said hospital is large as compared to that in other Government hospitals in the State, if so, the reasons therefor?

Dr. Gopi Chand Bhargava :

(a)	1960	6,402
	1961	6,763
1/2 year	1962	4,036
(b)	1960	214
	1961	227
1/2 year	1962	166

With regard to the information regarding the names of the deceased year-wise, it will not be commensurate with the time and labour involved to supply this information.

(c) (i) It is not a fact.

(ii) Does not arise.

REGISTRATION OF ENLISTED MEDICAL PRACTITIONERS

***2436. Comrade Gurbakhsh Singh :** Will the Minister for Finance be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to register the enlisted Medical Practitioners (Unani, Ayurvedic and Allopathic) in the State; if so, the time by which the proposal is likely to be implemented ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : Yes, Sir. Under the Ayurvedic and Unani Practitioners Bill 1963, it is intended to give the benefit of registration to persons enlisted under the existing law. The Ayurvedic and Unani Practitioners under the existing law are of two categories (a) those registered and (b) those enlisted. It is intended to give the benefit of registration to the latter category under the new measure. Question does not arise in case of Allopathic practitioners, as so far there are no enlisted Allopathic medical practitioners under any law.

PAY OF THE FIELD STAFF OF THE AYURVEDIC DEPARTMENT

***2471. Comrade Bhan Singh Bhaura :** Will the Finance Minister be pleased to state —

(a) whether the monthly pay is being disbursed and received by the field staff of the Ayurvedic Department in the first week of each month ;

(b) if the reply to part (a) above is in the negative, the reasons therefor ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : (a) No, Sir. In some cases it has been disbursed in the first week of the month and in some cases it has been remitted after the first week of the month. From October, 1962 to January, 1963 it was delayed for the reasons given against (b).

(b) Due to the large number of Ayurvedic/Unani Dispensaries and different modes of remittance i. e. by money orders, drafts, R. T. Rs. and Local Payments, it is not possible to ensure disbursement to all the dispensaries during the first week. Delay in the disbursement of pays from October, 1962 to January, 1963 was due to the transfer of charge of the dispensaries to Zila Parishads and for completing the formalities i.e. re-appropriation of funds etc. Government has since authorised the D. M. Os. H. to disburse the pay which will remove the difficulty.

SUPPLY OF LIMITED QUANTITY OF OPIUM TO VAIDS PRACTISING AYURVEDIC SYSTEM OF TREATMENT

***2788. Comrade Harnam Singh Chamak :** Will the Minister for Finance be pleased to state whether it is a fact that the Vaids practising Ayurvedic system of treatment have recently requested the Government to make arrangement for the supply of opium to them for use in the preparation of certain medicines, if so, the action, if any, taken to meet their demand ?

Shri Ram Saran Chand Mittal (Excise, Taxation and Capital Minister): *Part I:* Yes.

[Excise, Taxation and Capital Minister]

Part II : The Vaids and Hakims who do not possess a license for the purpose, have been advised to get the same. The request of those already holding a license, will be considered when the quota of opium is allotted by the Government of India, for the year 1963.

I.P.S. SELECTION GRADE POSTS

*1355. **Comrade Makhan Singh Tarsikka :** Will the Home Minister be pleased to state whether any posts in the selection grade of the I.P.S. are at present lying vacant in the State, if so, since when ?

Shri Mohan Lal : No post in the Selection Grade of the Indian Police Service is lying vacant in the State .

CASES AGAINST POLICE OFFICIALS

*1356. **Comrade Makhan Singh Tarsikka :** Will the Home Minister be pleased to state the names of Police Officials against whom cases were instituted in District courts by various persons for torture and illegal custody etc. during the period from January, 1962 to 30th September, 1962 giving details of the complainants and facts in each case ?

Shri Mohan Lal : The time and labour involved in furnishing the requisite information will not be commensurate with any possible benefit to be obtained. However, if the information regarding any specific case, or cases is desired by the Hon'ble member, the same will be supplied.

PROMOTIONS TO I. P. S. CADRE

*2346. **Sardar Kulbir Singh :** Will the Home Minister be pleased to state —

(a) the basis and the criteria of promotions to I. P. S. Cadre in the State;

(b) the list of officers promoted to D. I. G. rank in the State during the year, 1962-63 ?

Shri Mohan Lal : (a) Promotions to I. P. S. Cadre are made from among the Deputy Superintendents of Police of 8 year's continuous service in that rank on the basis of merit and suitability in all respects with due regard to seniority.

(b) Sarvshri S.N. Mathur, I.P.S., and Ranjit Singh ,I.P.S., were promoted to the rank of D. I. G. during the year, 1962-63.

CASES INSTITUTED FOR CONTRAVENTION OF GOLD CONTROL ORDER

*2384. **Comrade Ram Chandra :** Will the Home Minister be pleased to state, district-wise, the total number of cases instituted, if any, in the State for contravention of Gold Rules with the details of allegations in each case ?

Shri Mohan Lal : No such case has been registered.

BEATING OF THE PUNJAB ROADWAYS BUS DRIVER AND CONDUCTOR BY THE JHABAL POLICE

*2385. **Comrade Ram Chandra :** Will the Home Minister be pleased to state whether the Police Department received any complaints in December, 1962 or January, 1963 regarding alleged beating of Punjab Roadways Bus Driver and Conductor by Jhabal Police; if so, the details of the complaint, and the action, if any, taken thereon ?

Shri Mohan Lal : Yes. Complaints were received by the Police Department in January, 1963, regarding alleged beating of a Punjab Roadways bus driver and a conductor by officials of the Jhabal Police Station. It was alleged that on 18th January, 1963, the driver and the conductor of a Punjab Roadways bus operating from Tarn Taran to Gandiwind were taken away by certain police officials at Jhabal and were given severe beating. An enquiry was held into these allegations by SP/Border, Amritsar immediately on receipt of the complaint . Enquiries made by him revealed that the Muharrir head constable and a constable of Jhabal Police Station travelled in this bus from Tarn Taran to Jhabal. These two officials had purchased tickets for travelling in the bus. On the way, the conductor, and a mechanic of the Punjab Roadways travelling in the same bus made some impolite remarks about the constable which were resented by the latter. On reaching Adda Jhabal, the Muharrir, head constable decided to challan the bus for over-loading and certain other defects. The driver resisted the challaning, used abusive language and refused to go to the Police Station. This led to an altercation involving the driver and the conductor on the one side and Muharrir, head constable and the constable on the other. The station house officer and other officials in the police station were informed that the muharrir head constable and constable had been assaulted by the bus crew. They rushed to the Adda and forcibly brought the driver and the conductor to the police station. In this altercation, the driver and the conductor as also the muharrir head constable and the constable received minor injuries.

The SSP came to the conclusion that the driver and the conductor were no less to blame than the policemen as they initiated the altercation and provoked the police officers. He called a meeting of the parties concerned in his office on 31st January, 1963 and stressed the need for co-operation between the Police and the Roadways. All concerned expressed regrets for what had happened and promised to show more respect to each other. In view of this, he did not consider any further action necessary as the representatives of the Punjab Roadways Employees Union appeared to be satisfied. They promised to hold a meeting of their Working Committee to close the matter finally.

————

STATE OR DISTTICT COMMANDERS OF HOME GUARDS

*236. **Comrade Ram Chandra.** Will the Home Minister be pleased to state :—

(a) the names of persons so far employed as State or District Commanders in Home Guards, Civil Guards, Raksha Dal etc. ;

(b) the detail of salaries, allowances, residential quarters and travelling facilities provided to each of them ?

Shri Mohan Lal. (a) and (b) Statement containing the requisite information is given below:—

STATEMENT

Name	Salary	Residential quarters and travelling allowance facilities	Remarks
1	2	3	4
(i) **Punjab Home Guards**			
State Commanders—			
1. Maj Gen. Gurbakhsh Singh ..	Rs 2,250 minus Military Pension @ Rs 873 per month	As admissible under the Punjab Government Rules	He is also Director Civil Defence
2. Shri Ranjit Singh, I. P. S., Deputy Commandant - General, Punjab Home Guards	Rs 1,600 per month in the scale of Rs 1600—100—1800	Ditto	
3. Col. Sultan Singh, Commandant, Punjab Home Guards	Rs 1,300 per month minus Military Pension @ Rs 625 per month	Ditto	
Regional Commandants—			
1. Shri Yash Paul M. L. A., ex-State Minister, Jullundur	Nil	T.A./D.A. as under:— Daily Allowance : (Ordinary) @ Rs 7/8/- (Special) @ Rs 8/12/-	
2. Shri (Giani) Zail Singh, M. L. A., ex-State Minister, Patiala	Nil	Class accommodation :— Railway—First Class. Incidental Charges:— 12 pies per mile	
3. Shri S. L. Sharma, Ambala ..	Nil	Mileage for stations not connected by rail : @ -/2/6 per mile They are entitled to have free furnished accommodation and Government vehicle at the discretion of Government. So far only one Regional Commandant has requested for residential accommodation and Government vehicle and he has been provided with the same. They are not entitled to any T. A./D. A. when using Government Transport.	

District Battalion Commanders—			
1. Shri Babu Singh (Retired Superintendent Police), Ferozepur	Rs 400 per month (Consolidated)	T. A. /D.A. as under:— D. A. (Ordinary) @ Rs 7/8/- D. A. (Special) @ Rs 8/12/- Class accommodation:— Railway : First Class. Incidental charges @ 12 pies per mile Mileage for stations not connected by rail @ -/2/6 per mile	
2. Major Hira Singh (Retired), Amritsar	Ditto		
3. Brig. Gurbachan Singh, Gurdaspur	Ditto		
Honorary District Battalion Commanders—			
1. Shri G. S. Bolina, Jullundur	Nil	T. A. /D. A. as under:— D. A. (Ordinary) @ Rs 5/8/- D. A. (Special) @ Rs 6/8/- Class of accommodation in Railway II Class Incidental charges at 8 pies per mile Mileage for stations not connected by rail @ -/2/- per mile	
2. Shri R. S. Gill, Ludhiana	Nil		
3. Shri Nand Lal Verma, Ambala	Nil		
4. Shri Harnam Singh Modi, Ferozepur	Nil		
5. Shri Parm Hans Nath, Gurdaspur	Nil		
6. Shri Amar Nath Bhalla, Patiala	Nil		
7. Shri Mithan Lal, Advocate, Rohtak	Nil		
8. Shri Baldev Raj, Hissar	Nil		
9. Shri Bhagwant Dass Sidhu, Bhatinda	Nil		
10. Shri Jagjit Singh, Hoshiarpur ..	Nil		
11. Shri Harbans Singh, Hoshiarpur	Nil		
12. Vacant Amritsar			
(ii) **Civil Defence** (and not Civil Guards)			
State Commanders			
Maj. Genl. Gurbakhsh Singh Director, Civil Defence*	—	—	*Particulars of salary, T. A./D. A. already given against this Officer under Head "Pb. Home Guards" Civil Defence being a wing of the Punjab Home Guards Commandant-General, Pb. Home Guards is also the Director, Civil Defence
Shri J. C. Vachher, I. P. S., Deputy Director Civil Defence	Rs 1600—1800	As admissible under Punjab Government Rules	

Name	Designation	Emoluments	Facilities	Remarks
1	2	3	4	5
Civil Defence Officers				
1. Major Harcharn Singh	Rs 250—25—550		As admissible under the Punjab Government Rules	
2. Major Harbans Singh	Rs 250—25—550		Ditto	
3. Capt. Gurbakhsh Singh	Rs 250—25—550		Ditto	
4. Major Gurdev Singh	Rs 250—25—550		Ditto	
(iii) Raksha Dal				
Headquarters—				
Genl. Mohan Singh	.. G. O. C.	Nil	Free transport	It has since been decided to merge Raksha Dal with Punjab Home Guards
Capt. Rattan Singh	.. Chief Organizer	Nil	Free transport and accommodation	
Col. Dilsukh Mann	.. Commandant	Nil	Free transport and Rs 300 per month as maintenance allowance	
				It is an auxiliary of the Punjab Home Guards
(iv) Punjab Rifle Training Schemes				
Lt. Col. K. S. Rai, M .C.	.. Commandant Rifle Training Scheme	Rs 1400—1500 less military pension @ Rs 620 per month	Usual T. A./D. A. as admissible under Punjab Government Rules	
14 Coy. Commanders at District level				
Sub. Lehri Singh	.. Coy. Commander Hissar	Rs 150 per month (consolidated)	Ditto	

Hony. Lt. Daryao Singh	.. Coy. Commander, Rohtak	Ditto	Ditto
Sub. Hony. Lt. Ram Singh	Coy. Commander, Gurgaon	Ditto	Ditto
Sub. Maldeo Singh	.. Coy. Commander, Karnal	Ditto	Ditto
Capt. Teja Singh	.. Coy. Commander, Ambala	Ditto	Ditto
Capt. Ujagar Singh	.. Coy. Commander, Hoshiarpur	Ditto	Ditto
Sub. Harbans Singh	.. Coy. Commander, Jullundur	Ditto	Ditto
Capt. Joginder Singh	.. Coy. Commander, Ludhiana	Ditto	Ditto
Capt. Kirpa Singh	.. Coy. Commander, Gurdaspur	Ditto	Ditto
Sub. Gurbachan Singh	.. Coy. Commander, Ferozepur	Ditto	Ditto
Hony. Lt. Dharam Singh	.. Coy. Commander, Amritsar	Ditto	Ditto
Capt. Jagir Singh	.. Coy. Commander, Patiala	Ditto	Ditto
Capt. Maharaj Sarup	.. Coy. Commander, Sangrur	Ditto	Ditto
Sub. Joginder Singh	.. Coy. Commander, Bhatinda	Ditto	Ditto

THEFT OF 'AKARKRA' MEDICINE IN THE GENERAL STORE I OF THE AYURVEDIC DEPARTMENT

***2470. Comrade Bhan Singh Bhaura :** Will the Home Minister be pleased to state whether any report of theft of 'Akarkra' medicine in the General Store I of the Ayurvedic Department, Punjab, was lodged in the City Kotwali, Patiala, if so, when and the result thereof ?

Shri Mohan Lal : Yes. On 7th July, 1960. Filed as untraced.

TRANSFERENCE OF THE RAILWAY POLICE STATION PRESENTLY UNDER THE RAILWAY WING OF PUNJAB POLICE

***2518. Shri Ram Kishan :** Will the Home Minister be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government regarding the transfer of the Railway Police at present under the Control of Railway Wing of the State Police, tc the Union Government; if so, the latest position in the matter?

Shri Mohan Lal : Yes, the matter is under examination by the Central Government, Punjab State Government and Delhi Administration. No final decision has been taken so far

CINEMA LICENCES GRANTED SINCE 1955.

***2616. Shri Mangal Sein :** Will the Home Minister be pleased to state the names of the persons who have been granted cinema licences in the State since 1955 todate together with the criteria generally kept in view in granting such licences ?

Shri Mohan Lal : A statement containing the required information is as follows :

STATEMENT

Serial Number	Name of District	Names of persons granted licences	Criteria kept in view in granting such licences
1	2	3	4
1.	Ferozepore	1. Shri Raja Ram Nagpal. 2. Sarvshri Chaman Lal, Sat Parkash, Madan Lal, Amar Nath, and Rattan Lal 3. Shri Banwari Lall Loona. 4. Shri Surja Ram, Ex- M. L. A. 5. Shri Munshi Ram Galhotra	The cinema licences were granted in accordance with the provisions of the Punjab Cinemas (Regulation) Act, 1952, rules framed thereunder and instructions issued from time to time
2.	Karnal	1. Sarvshri Wishwa Nath, Pran Nath, Sunder Lal and Hukam Chand 2. Shri Lal Chand Gupta 3. Shri Ram Kishan Dass 4. Shri T. K. Anand	Ditto

1	2	3	4
3.	Rohtak	.. 1. M/S Lal Chand -Om Prakash through Shri Lal Chand 2. M/s Rohtak Raj Talkies (PVT) Ltd., Rohtak.—Managing Director is Shri Raj Singh 3. M/s Jhajjar Parkash Talkies (PVT) Ltd., Jhajjar—Managing Director is Shri Sultan Singh	The Cinema licenses were granted in accordance with the provisions of the Punjab Cinemas (Regulation) Act, 1952 rules framed thereunder and instructions issued from time to time
4.	Kangra	... Nil	
5.	Amritsar	... 1. Shri Harbans Singh and Smt. Kusam Kumari 2. Sarvshri Madan Lal Banarsi Dass 3. Shri Lajaya Ram Kapur 4. Shri Krishan Mohan 5. Shri Gurinder Singh	Ditto
6.	Ambala	.. 1. Shri J. K. Puri 2. Sarvshri Ram Lal-Sham Lal 3. Sarvshri Gurdip Singh, Surinder Singh Kairon, and Smt. Gurdial Kaur	Ditto
7.	Sangrur	.. 1. Sarvshri Krishan Chander, Roshan Lal, Lal Chand, Parshotam Lal, Hem Raj, Babu Ram, Jagan Nath, Sohan Lal, Hira Lal, Madan Lal, Champat Rai, Tarsem Lal, Amrit Lal and Pawan Kumar 2. Sarvshri Sohan Lal and Hardas	Ditto
8.	Simla	.. 1. Defence Services Cinema, Kasauli, Canteen Store Department, India	Ditto
9.	Gurdaspur	.. 1. Shri N. N. Kochhar, President, The Gurdaspur Cinema Co-operative Society, Gurdaspur 2. Shri Satnam Singh Bajwa, President, The Qadian Cinema Co-operative Society, Batala 3. M/s Gopi Nath-Nand Gopal 4. The Chairman, Board of Administration Canteen Stores Department, India	Ditto
10.	Gurgaon	... 1. The licence was first issued in the name of Shri Nareshwar Sahai Bhargava, but the same has now been changed in the names of Sarvshri R. S. Bhargava, S. S. Bhargava, K. S. Bhargava (Dr.) P. S. Bhargava, N. S. Bhargava, M. S. Bhargava, B. S. Bhargava, S. S. Bhargava	Ditto
		2. In the first instance the cinema licence was issued to the Palwal Co-operative Society Ltd., Palwal on 13th March, 59 but the same has now been transferred to M/s Nazz Cimema : Sarvshrimati Maya Rani, Sharvati Devi, Darshan Devi, Kamal Saroj	Ditto

1	2	3	4
		3. Sarvshri R. C. Rikhye, Ram Lal, Jai Dayal Soota, Dilbagh Rai, Parkash Lal, Madan Lal	The cinema licences were granted in accordance with the privisions of the Punjab Cinemas (Regulation) Act, 1952, rules framed thereunder and instructions issued from time to time
		4. Shri Baldev Singh	
11.	Hoshiarpur	.. 1. Sarvshri Girdhara Singh, Daulat Singh	Ditto
		2. Sarvshri Chuni Lal, Tulsi Dass, Kuldip Singh and Suraj Parkash.	
12.	Bhatinda	.. Shri Inder Sain Gupta	Ditto
13.	Jullundur	.. 1. M/s Tikya Ram, Mangat Ram and Hardyal Singh	Ditto
		2. Shri Satya Paul Katyal	
		3. Shri Prem Sagar, Shri Roshan Lal Sarin, and Shri Rakesh Kumar, minor S/o Shri Narinder Nath Chopra, Advocate, Nawanshahr	
		4. Zonal Manager, Defence Services Cinema, Adampur	
14.	Kapurthala	Nil	
15.	Ludhiana	.. 1. Sarvshri Om Parkash Soi and Radha Mohan.	
		2. Shri Amrik Singh, President, The Rawalpindi Co-operative Cinema Society, Ludhiana	
		3. Shri Daljit Singh, Managing Director, The Sheikhupura Co-operative Cinema Society Ltd.	
		4. The Chairman, Canteen Stores Department, India	
16.	Mahendragarh	.. Nil	Nil
17.	Hissar	.. 1. Shri Ram Dhan Dass Sethi 2. Shri Prem Sukh Dass -M. L. C. 3. Shri Rajender Mohan 4. Shri Gurdip Singh 5. Shri Harish Chander 6. Shri Nand Lal Rias	The einema licences weregranled in accordance with the privisions of the Punjab Cinemas (Regulation) Act, 1952, rules framed thereunder and instructions issued from time to time
18.	Patiala	.. 1, M/s Movies Exhibitors	Ditto
19.	Lahaul and Spiti	Nil	Nil

MURDERS AND SUICIDES COMMITTED IN KARNAL DISTRICT

*2778. **Shrimati Parsanni Devi :** Will the Home Minister be pleased to state—

(a) the total number of murder cases and those of suicides in Karnal district during the period from 1st January, 1962 to 31st December, 1962;

(b) the names of places where and the names of the persons by whom suicides mentioned in part (a) above were committed together with the reasons, if available, in each case ?

Shri Mohan Lal : (a) and (b). The requisite reply, as per statement laid on the Table of the House.

STATEMENT

(a) Murders 47
Suicides 56

Serial Number	Name of the persons who committed suicide	Place of suicide	Reasons
1.	Smt. Salochna, w/o Dyal Saini of Karnal	Karnal City	Financial difficulties
2.	Smt. Madhu, d/o Gyan Chand Sehgal of Usha Nagar, Delhi	Kurukshetra	Not known
3.	Smt. Kesho Devi, w/o Jagtu Roor, r/o Mathana, district Karnal	Village Mathana	Domestic quarrel
4.	Smt. Chhoto, w/o Ram Sarup of village Pai	Village Pai	Prolonged illness
5.	Shri Ishar Singh, s/o Risal Singh of village Bhana	Village Bhana	Domestic quarrel
6.	Shri Ram Singh, s/o Phoola Singh of village Sanch	Village Sanch	Due to illness
7.	Shri Ramji Lal, s/o Thanwe of village Bhana	Village Bhana	Domestic quarrel
8.	Shri Bhula, s/o Dholi, r/o Sorda	Village Sorda	Ditto
9.	Shri Taloka Lal, s/o Laku Lal, r/o Tarori	Pipli Radaur Road	Ditto
10.	Shri Ganga Ram, s/o Lilu, r/o Kachroli	Village Kachroli	Ditto
11.	Shri Kesar Dass, s/o Tala Ram, r/o Karns	Near Panipat	Due to protracted ailment
12.	Smt. Bhoomi, widow of Shiv Ram of village Ganj Bar	At the well of Temple Raja Khori	Ditto
13.	Smt. Dato, w/o Gyani, r/o Raja Kheri	Ditto	Ditto
14.	Smt. Man Bhari, widow of Samtru of village Rasalu	Village Rasalu	Ditto
15.	Shri Dheri, s/o Mana, r/o Tamsa	Village Tamsa	Ditto
16.	Shri Shiv Ram, s/o Mangta of village Ramba	Village Ramba	Due to mental derangement
17.	Smt. Krishan Wanti, w/o Ram Lubhaya, r/o Tarori	Village Tarori	Protracted ailment
18.	Smt. Sardhi, w/o Shiv Nath of village Anjanthli	Village Anjanthli	Domestic quarrel
19.	Smt. Sharbati, w/o Tharwa of village Jhamba	Village Jhamba	Ditto

1	2	3	4
20.	Shri Shankar Harijan of village Jalberi	Village Jalberi	Protracted illness
21.	Shri Sukhlal, s/o Har Deva of village Bahri	Village Bahri	Domestic quarrel
22.	Shri Ram Dia, s/o Maya of village Panawa	Village Panawa	Ditto
23.	Shri Jagta, s/o Santi Harijan of village Bandrana	Village Bandrana	Ditto
24.	Shri Kartara, s/o Hetu Ram, r/o Jadola	Village Jadola	Protracted illness
25.	Smt. Marti, d/o Mangata, r/o Jadola	Ditto	Domestic quarrel
26.	Shri Sidhu Ram, s/o Paras Ram, r/o Bibipur Jatan	Village Bibipur Jatan	Ditto
27.	Smt. Basanti, w/o Karmu, r/o Rajepur	Village Rajepur	Protracted illness
28.	Smt. Shanti, w/o Alima of Badhi	Village Badhi	Domestic quarrel
29.	Shri Kewal Dass, s/o Lok Ram, r/o Ganaur, district Rohtak	Village Gharaunda	Mental derangement
30.	Smt. Parwati, w/o Chhota, r/o Faridpur	Village Faridpur	Domestic quarrel
31.	Smt. Sardari, w/o Ram Singh, r/o Deegh	Village Deegh	Ditto
32.	Smt. Kapoori, d/o Hardeva, r/o Muana	Village Muana	Ditto
33.	Shri Kala, s/o Manu Kumhar, r/o Pohti	Village Pohti	Protracted illness
34.	Smt. Phulwati, w/o Ram Dia, r/o Sewa	Village Sewa	Ditto
35.	Smt. Shanti, w/o Chatri of village Baholi	Village Baholi	Domestic quarrel
36.	Smt. Murti, w/o Chander, r/o Manana	Village Manana	Ditto
37.	Smt. Surdi, w/o Ram Kishan r/o Kawartan	Village Kawartan	Ditto
38.	Smt. Bantoo, w/o Balia of village Ghanus	Village Ghanus	Ditto
39.	Smt. Phul Wati, w/o Rasala, r/o Kaithal	Village Kaithal	Protracted illness
40.	Shri Mangtu, s/o Haria, s/o Dilawali	Village Dilawali	Ditto
41.	Smt. Sheela Devi, d/o Pyara Lal r/o Kaithal	Kaithal	Domestic quarrel
42.	Shri Mangu, s/o Telu Gosain, r/o Sewan	Village Sewan	Ditto
43.	Smt. Sona, w/o Karmu Kumhar, r/o Bastli	Village Bastli	Ditto
44.	Shri Babu Ram, s/o Kanshi Ram, r/o Jalmana	Village Jalmana	Mental derangement
45.	Shri Swaran Singh, s/o Labh Singh, r/o Achhanpura	Village Tarhwa Majra	Domestic quarrel
46.	Smt. Phul Wati, d/o Teku, r/o Bhuana Lakhu	Village Buana Lakhu	Ditto
47.	Shri Sundra, s/o Nagina, r/o Khalila	Village Khalila	Ditto
48.	Smt. Bhalda, w/o Ram Kishan, r/o Mandi	Village Mandi	Protracted illness
49.	Smt. Dhapoo, w/o Ranjit Singh r/o Kurana	Village Kurana	Domestic quarrel
50.	Shri Amin Lal, s/o Bhalu, r/o Osar	Village Osar	Protracted illness
51.	Smt. Sawtri, w/o Ram Dhan, r/o Manglura	Village Manglura	Domestic quarrel

52.	Smt. Bhagwani, w/o Badlu Harijan, r/o Budhanpur	Village Budhanpur	Domestic quarrel
53.	Smt. Bhagto, w/o Hem Raj, r/o Kambohpura	Village Kambohpura	Ditto
54.	Smt. Shukantla, w/o Bhartu Rajput, r/o Bara Gaon	Village Bara Gaon	Protracted illness
55.	Smt· Kol, w/o Attar Singh of village Bara Gaon	Village Bara Gaon	Ditto
56	Smt. Kasturi, w/o Jiwan Singh, r/o Tikri	Village Tikri	Domestic quarrel

ENQUIRIES MADE BY VIGILANCE DEPARTMENT IN DISTRICT HISSAR

*2439. **Shri Amar Singh :** Will the Home Minister be pleased to state—

(a) the total number of enquiries made by the Vigilance Department against the officers/officials in district Hissar during the period from 1st January, 1962 to 31st January, 1963, together with the details of the charges, if any, levelled against each of them;

(b) the total number of cases in which some action against the said officers/ officials was recommended by the Vigilance Department together with the number of the said cases in which Government took/did not take any action, separately;

(c) the total number of cases , if any, dropped as also the total number of cases still pending enquiry together with the reasons therefor ?

Shri Mohan Lal : (a) 86. A statement as follow;

(b) 9 cases had been referred for Departmental action and 17 for action other than departmental action to the various punishing authorities 23 cases remained unsubstantiated and were filed. In 6 cases criminal prosecution had been launched or a criminal case is being got registered. In 8 cases reports of investigation are under consideration/ scrutiny and 15 cases are pending investigation. 3 cases have already been decided. In one case departmental action has been initiated by the Government.

(c) In 4 cases, the delinquents being non-gazetted Government employees, the investigation has been dropped by the Vigilance Department and the complaints have been/are being forwarded to the departments concerned for necessary action.

STATEMENT

Inquiry Number with date	Particulars of the officials complained against	Allegations	Acuoŋ recommended by Vigilance Department	Details of punishment awarded	Pending investigation, if any
1	2	3	4	5	6
1. dated 1st January, 1962	Shri P. L. Prem, Sub-Divisional Officer, P. W. D. / B & R. Shri Ved Raj Sultana, Sectional Officer, Hansi	Alleged to have mis-used Government Vehicle and sold drums	Action other than departmental recommended	Pending with the Chief Engineer, P. W. D./ B & R.	
2. dated 2nd January, 1962	Shri Randhir Singh, S. I. Police, C.I.D., Hissar	Alleged to have mis-used his official position and to have obtained Rs 3,000 from residents of village Bakarianwali	eıAlgations not proved	Filed	
3. dated 1st January, 1962	Shri Ram Partap, Registration Clerk of tehsil Hansi, district Hissar	Alleged to have obtained Rs 5 as bribe	Action other than departmental action	Bad entry made in the service record of the official by Deputy Commissioner, Hissar	
4. dated 6th January, 1962	Shri Yashpaul Sectional Officer, P.W.D./ B & R	Alleged to have earned lot of money by way of making cuts and breaches in distributory	Ditto	Filed	
5. dated 13th January, 1962	Shri Harcharan Singh, Patwari, Khira Kher	Alleged to have taken Rs 70 as bribe during the consolidation of holdings	Ditto	Pending with Collector Hissar (PA)	
6. dated 18th January, 1962	Shri Ram Sarup, Revenue Patwari, Circle Sirsana, tehsil Hissar	Captured red-handed while accepting Rs 20 as bribe from Shri Kanaya Lal for Khasra Girdawari	Sent to Collector, Hissar for sanction of prosecution	Pending with Collector Hissar for final decision	

7. dated 20th January, 1962	Officers/officials of Arrear Division of 2nd Bhakra Main Lines Circle, Hissar	It was alleged that the amount of security deposited by Shri Gobind Ram Contractor who has died was being drawn through bogus receipts and cheques	Allegations not proved	Filed	
8. dated 20th January, 1962	Shri Chandan Singh Social Education and Panchayat Officer, Tohana	Alleged to have taken Rs 400 as bribe from Shri Harnama Singh Sarpanch	For departmental action	Filed	
9. dated 1st February, 1962	Shri B. K. Sharma, Sub-Divisional Officer, II Mechanic Sub Division, Dabwali	Alleged to have paid Rs 800 for purchasing a car from Government chest and claimed false T. A.	Allegations not proved	Filed	
	Shri Ram Saran, Sectional Officer			Sent to Secretary Revenue Department. He has since retired on superannuation pension. Desirability of imposing a cut in pension to be considered	
10. dated 1st February, 1962	Shri Tek Chand, Tehsildar, Fatehabad	Alleged to have accepted illegal gratification	For departmental action		
11. dated 3rd February, 1962	Shri Gian Chand Kanungo, Consolidation	Alleged to be indulging in Sata Gambling and to have purchased land without sanction of the competent authority	Action other than departmental	Pending with Director Consolidation of Holdings, Punjab	
12. dated 10th February, 1962	Shri Prem Nath Sahai P. E. S. 2nd Headmaster, Basic Training School, Pabra	Alleged to have charged false T. A. and misappropriated certain funds	For departmental action	Received back for further probe	Pending for further probe

1	2	3	4	5	6
13. dated 12th February, 1962	Shri Mam Chand, Patwari, Revenue Halqa Durjanpura	Captured red-handed while accepting Rs 14 as bribe	Case challaned	Acquitted by Special Judge on 20th August, 1962	
14. dated 16th February, 1962	Dr. Mohan Lal, I/C Civil Dispensary, Odha	Captured red-handed while accepting Rs 10 as bribe	For departmental action	The explanation to the charge sheet served on the delinquent is under examination	
15. dated 17th February, 1962	Shri Harbans Lal, Wild Life Guard, Hansi	Alleged to have charged false T. A.	Action other than departmental action	Referred to Conservator, Wild Life Punjab	
16. dated 3rd March, 1962	Shri Gurcharan Singh, Sub-Divisional Officer (I. B.) Hissar	Alleged to have taken a loan of Rs 200 from the complainant in connection with repair of his motor cycle	Unsubstantiated	Filed	
17. dated 3rd March, 1962	1. Shri Hari kishan, Road Inspector 2. Shri Beant Singh Sectional Officer P.W.D./ B & R , Tohana Circle	Alleged to have sold Bajri from the Bhuna Road	Unsubstantiated	Filed	
18. dated 3rd March, 1962	Shri Harbans Lal, Naib Tehsildar Shri Prabhu Dyal, Kanungo Shri Sunder Lal, Patwari	Alleged to have taken private work from peon	Ditto	Do	
19. dated 10th March, 1962	Shri Parminder Singh, Clerk, Hissar	Alleged to have typed some forged documents in Hissar Divisional Office	For registration of a criminal case	Pending for further probe	

20. dated 24th March, 1962	Shri Dharam Chand, Block Development Officer, Tohana	Alleged to have made direct correspondence with P. W. D. Minister and claimed false T. A.	Not proved	Filed
21. dated 4th April, 1962	Shri Kishan Chand Revenue Patwari	Alleged to have collected Rs 33 as bribe	Other than departmental action	Warned by Deputy Commissioner, Hissar
22. dated 14th April, 1962	Shri Jaspal Rai, Executive Engineer, Shri Beri, XEN Shri Tarlok Singh, Sub-Divisional Officer Shri S. D. Singh, Acctt. Shri Iqbal Singh, Sub-Divisional Clerk Shri Dawarka Dass, Sub-Divisional Clerk Shri Rattan Lal, Sub-Divisional Clerk Shri Rattan Lal, Superintendent Shri Gurcharan Singh, Accountant Shri Gian Singh, Accounts Officer Shri Bakshish Singh, Accountant Shri D. D. Claira, Deputy C. A. O., Hissar IInd Bhakra Main Line, Sirsa	Alleged to be getting commissions from M/s Lakhi Ram and Sons	Not proved	Filed
23. dated 14th April, 1962	Shri Kuldip Singh, Block Development Officer	Alleged to have collected Rs 1,000 for the purchase of National Saving Certificates but nothing had been done and also alleged to have charged false T. A.	Other than departmental action	The report of investigation is under consideration of Government

1	2	3	4	5	6
24. dated 14th April, 1962	Shri Chander Bhan, Irrigation Booking Clerk	Alleged to have claimed false house rent	For departmental action	Pending with Inquiry Officer, Chandigarh	
25. dated 20th April, 1962	Shri Gokal Chand, Revenue Patwari	Captured red-handed while accepting Rs 300 as bribe	Challan put in court	Pending in Court	
26. dated 21st April, 1962	Dr. Mohan Lal, P. C. M.S. Odha	Alleged to have extorted Rs 12 as injection fee	For departmental action	Explanation to the charge sheet is under examination of Vigilance Department	
27. dated 21st April, 1962	Shri Chaman Lal, Sub-Inspector, S. H. O., P. S. Tohana	Alleged to have taken Rs 2,000 and Rs 250 as bribe	Not proved	Filed	
28. dated 29th April, 1962	Shri Om Parkash Revenue Patwari	Alleged to have taken Rs 70 as bribe	For other than departmental action	Pending with Collector Hissar	
29. dated 13th May, 1962	Shri Ram Parkash, Sub-Inspector C.H. 2nd Sirsa, Circle	Captured red-handed while accepting Rs 30 as bribe	For departmental action	Pending with Director Consolidation of Holdings	
30. dated 16th May, 1962	Shri Parminder Singh Clerk, P.W.D., Hissar	Alleged to have sent a forged letter to the Deputy Commissioner, Ambala	For departmental action	Pending with Chief Engineer, P. W. D. B & R	
31. dated 18th May 1962	Shri Sant Ram, Assistant Consolidation Officer	Alleged to have collected huge amount through his tours from villagers for ulterior purposes	Not proved	Filed	
32. dated 19th May, 1962	Tehsil Staff Fatehabad	Tehsil Staff is alleged to have obtained bribe for bogus allotment	—	—	Pending investigation

33. dated 25th May, 1962	Shri Baldev Raj Sharma, Sectional Officer, Canal Rest House, Abubshahar	Alleged to have taken private work from Beldars	For other than departmental action	Warned by Superintending Engineer II Rajasthan Circle, Muktsar
34. dated 4th June, 1962	Shri R. C. Singh, Executive Engineer, (ii) Shri D. C. Bhandari, Sub-Divisional Officer (iii) Shri Mohan Singh, Sectional Officer	Alleged to have taken land on lease situated outside Nagori Gate Hissar from Shri Lachhman Dass at a higher rate resulting in a loss to Government	For other than departmental action	Chief Engineer, has been advised to cancel the lease of the lessee and D. I. G./C. I. D. Vigilance asked to send the statement of allegations against the delinquents
35. dated 4th June, 1962	Shri Ujagar Singh, Sarpanch, Khera (2) Shri Jaswant Singh, Panch (3) Shri Kanshi Ram, Clerk, D. C. Office, Hissar	The Sarpanch is alleged to have embezzled money realised in an auction held in the village	For other than departmental action	Report of investigation is under consideration of the Vigilance Department
36. dated 17th June, 1962	Shri Harmohinder Singh, Sub-Divisional Clerk, (Bhakra Main Line II Circle, Hissar)	Alleged to have tempered with M. Bs.	Not proved	Filed
37. dated 24th June, 1962	Shri Kartar Singh, Patwari, Desujodha	Alleged to have obtained Rs 300 as bribe	For other than departmental action	Pending with Deputy Commissioner, Hissar
38. dated 25th June, 1962	Shri Hardawari Lal, Asstt. Superintendent Government Farm, Hissar	Alleged to be maintaining many cattle but not paying any thing to Government Farm	For other than departmental action	Pending with Secretary, Agriculture Department
39. dated 1st July, 1962	Dr. Brij Lal Batra, I/c Civil Dispensary, Tohana. (ii) Brij Lal, Dispensar	Alleged to have purchased medicine from outside and sold to the Hospital	Not proved	Filed

1	2	3	4	5	6
40. dated 1st July, 1962	Shri Ran Singh, Headmaster Government High School, Siwani	Alleged to have drawn the pay of water carrier for five years and mis-appropriated it. Also alleged to have claimed false T. A. and mis-appropriated Government funds	Not proved	Filed	
41. dated 1st July, 1962	Shri Ran Singh, Headmaster Shri Prithvi Singh, Teacher Shri Manohar Lal Teacher Shri Naurang Rai, Teacher (Government High School, Siwani)	Ditto	For departmental inquiry against No. 4 only and charges against other defaulters not proved	Filed	
42. dated 8th July, 1962	Shri K. V. Jauhar Sub-Divisional Officer. Shri Uttam Chand, Divisional Accountant	The Divisional Accountant alleged to be helping the Sub-Divisonal Officer in the case of boundary pillers at the cost of Government interest	Other than departmental action	Pending with Secretary P. W. D. B. & R. for final decision	
43. dated 8th July, 1962	Shri Raj Singh, Inspector Agriculture, Hissar	Alleged to have Mis-appropriated Government funds	For departmental action	Pending with Secretary, Agriculture Department	
44. dated 14th July, 1962	Shri Ranbir Singh, Head Constable P. S. Dabwali Shri Shiv Dyal S. H. O. Shri Fateh Singh, A.S.I. Shri Kanwar Singh, Constable.	Alleged to have accepted Rs 100 as bribe	Sent to D. I. G., Ambala for registration of a criminal case	Pending with D. I. G., Ambala Range	

5dated 14th July, 1962	Shri Ujagar Das, Accounts Clerk Shri Lajpat Rai, Accountant Shri Sat Paul, Sub-Divisional Clerk Shri Iqbal Singh, Assistant Clerk Shri Rattan Lal, Assistant Clerk Shri Dev Raj, Sub-Divisional Clerk Shri Satindar Kumar Clerk Shri Amar Singh Sectional Officer (Ratia B. M. L. Hissar).	Alleged to have made false entries in the M. Bs. with a view to benefit the contractor for ulterior motive	For other than departmental action	Pending with Chief Engineer I. B.
46. dated 14th July, 1962	Shri Siri Ram Mate Shri O. P. Duggal, Overseer	Alleged that a cut was made in R. D. No. 186,000 through the villagers after accepting illegal gratification of Rs 250 and 100	For other than departmental action. No. 1 defaulter was dismissed by the XEN (W. J.C.) for destroying M. Bs.	Pending with Executive Engineer, (West Jamuna Canal) Rohtak
47. dated 17th July, 1962	Shri Jarnail Singh Excise Sub Inspector, Hansi Shri Raghbir Singh, E. S. I., Bhiwani	Alleged to be taking monthlies from several opium and Sulfa shop contractors	For other than departmental action	Pending with Excise and Taxation Commissioner
48. dated 28th July, 1962	Shri Jarnail Singh, Kanungo Shri Ram Parkash, Patwari, Barowali (Sirsa)	Alleged to have collected money for National Saving Certificates but did not deposit the same	For departmental action	Pending with Director C/H.
49. dated 7th August, 1962	Shri Gugan Ram, Girdawar, Shri Harbans Lal, A.S.I., P. S., Fatehabad	Alleged to have obtained bribe of Rs 200 and Rs 300 respectively	For other than departmental action	Pending with 1. D. C., Hissar 2. D. I. G., Ambala Range

1	2	3	4	5	6
50. dated 7th August, 1962	Shri Sham Lal Gupta, Sub-Divisional Officer, Dabwali	Alleged to have charged false T. A.	—	—	Pending investigation
51. dated 14th August, 1962	Shri Taru Ram, Patwari, of Ralawas Khurd	Captured red-handed while accepting Rs 150 as bribe	Challaned on 9-11-62	Pending in court	
52. dated 18th August, 1962	Shri Bhagwan Dass, Patwari, Halqa Hissar	Alleged to have collected Rs 7 and 10 per member as illegal gratification	For other than departmental action	Pending with Deputy Commissioner, Hissar	
53. dated 18th August, 1962	Shri Tarlochan Singh, Consolidation Officer Shri Jaswant Singh, Kanungo Shri Ram Parkash Patwari of Sirsa	Alleged to have collected money from the villagers for Small Saving Certificates but did not deposit the amount	For other than departmental action	Under scrutiny	
54. dated 20th August, 1962	Shri Jagdish Singh, Irrigation Booking Clerk, Ban Mandori	Alleged to have accepted illegal gratification from villagers @ 20 seers grains per house	For other than departmental action	Pending with Superintending Engineer, II B. M. L., Hissar	
55. dated 20th August, 1962	Shri Raj Mohinder Singh, Zilladar, Sorkhi	Alleged to have taken Rs 350 as bribe	For departmental action	Final report of investigation is under examination	
56. dated 20th August, 1962	Shri Balkrishan, Sectional Officer, Bhiwani	Alleged to be taking private work from Beldars	Not proved	Filed	
57. dated 30th August, 1962	Shri Prem Chand, Clerk, Deputy Commissioner's Office, Hissar	Captured red-handed while accepting Rs 2 as bribe	Challaned	Pending for decision in court	
58. dated 1st September, 1962	Shri Balbir Singh, Irrigation Booking Clerk, Abubshahar	Alleged to have taken Rs 375 as bribe from villagers	For other than departmental action	Pending for decision with Superintending Engineer, West Jamuna Canal, Rohtak	

59. dated 1st September, 1962	Shri Dewki Nand, Zilladar, Tohana	Alleged to be drawing Rs 70 as horse allowance illegally	Not Proved	Filed	
60. dated 1st September, 1962	Shri Tek Chand, Assistant Consolidation Officer, Shri Chet Ram, Patwari	The A. C. O. alleged to have taken Rs 250 as bribe with the help of the Patwari	For other than departmental action	Pending with Director of C/H.	
61. dated 1st September, 1962	Shri Naranjan Dass, A. S. I., Chuttala Barrier	Alleged to have accepted Rs 10 as bribe	For departmental action	Pending with Superintendent of Police, Hissar	
62. dated 15th September, 1962	Shri Girdhari Lal Bansal Sectional Officer, Tohana	Alleged to have charged false T. A.	Not Proved	Filed	
63. dated 15th September, 1962	Sub Divisional Officer and Sectional Officer, Tohana Sub Division, Hissar	Alleged that Sub Divisional Officer claimed false T. A. and that Sectional Officer took private work from Beldars	—	—	Pending investigation
64. dated 17th September, 1962	Shri Raghbir Singh, Taxation Sub Inspector, Hansi	Alleged to have obtained Rs 25 as bribe in connection with return of documents of truck No. DLG. 3896	—	—	Ditto
65. dated 22nd September, 1962	Shri B. K. Malhotra, Executive Engineer, Sirsa	Alleged to have taken bribe from the contractors	For other than departmental action	Referred to the A. D. for taking necessary action against the defaulters	
66. dated 22nd September, 1962	Shri Girdhari Lal, Assistant Revenue Clerk, Bhona Section	Alleged to have accepted Rs 30 as bribe	For other than departmental action	Pending with Superintending Engineer, II B. M. L. Circle, Hissar	
67. dated 9th October, 1962	Shri Jagdish Chander, Sub Divisional Officer, Shri Jagan Nath Sectional Officer Kishangarh Sub Division	It is alleged that the Sub-Divisional Officer, misappropriated some trees growing in the Rest House	Not proved	Filed	

1	2	3	4	5	6
68. dated 9th October, 1962	Shri Mohinder Singh, Sectional Officer, I..B.	Alleged to have mis-appropriated one lac of bricks from R. D. No. 37	Not proved	Filed	
69. dated 14th October, 1962	Officials of Consolidation Department	Alleged to have taken bribe in consolidation work and a relative of a Kanungo who is Insurance Agent is alleged to have secured a business of rupees one lac	—	—	Pending Investigation
70. dated 14th October, 1962	Shri Siv Kumar, Inspector Police, Hissar	Alleged to have accepted Rs 7,000 in a murder case as bribe	—	—	Ditto
71. dated 16th October, 1962	Shri Manohar Lal Khanna, Taxation Sub Inspector, Hissar	Alleged to have charged false T. A.	Not proved	Under scrutiny	
72. dated 16th October, 1962	Shri Hari Chand Bhatia, Singnaller	Alleged to have opened Dispensary and not attended Government Office	—	—	Pending investigation
73. dated 16th October, 1962	Shri Jodh Singh Naib-Tehsildar	Alleged to have taken bribe	For other than departmental action	Under scrutiny	
74. dated 17th October, 1962	Shri Pat Ram, Clerk, WBN/ Hansi	Alleged to be posted as such for the last 18/20 years and running a Dairy Farm	Not proved	Filed	
75. dated 20th October, 1962	Shri Davinder Dutt, Sub Divisional Officer	Alleged to have constructed a house at Jullundur and have got lockers at several places	—	—	Pending investigation

76. dated 27th October, 1962	Sub Divisional Officer, Fatehabad	Alleged to be taking private work from Beldars, running a cement shop and misused Government vehicle	—	—	Pending investigation
77. dated 27th October, 1962	Shri Ajab Singh, A. S. H. (D. C. Office)	Alleged to be accepting bribe from Patwaris	Not proved	Under scrutiny	
78. dated 27th October, 1962	Dr. Om Parkash, P. C. M. S. Bhattu	Alleged to have mis-appropriated the pay of sweepers	—	—	
79. dated 3rd November, 1962	Shri Chaman Lal S.H.O. P. S. Barwala	Alleged to have obtained Rs 40 as bribe	Sent to D. I. G./Ambala Range, for necessary action and disposal	—	
80. dated 6th November, 1962	Shri Girdhari Lal A.R.C. Bhuna, Ratia	Alleged to have during Assembly Election, helped the party of Ch. Devi Lal M. L. A. (He is loose Character, corrupt and inefficient.	Sent to Deputy Commissioner, Hissar, for inquiry and disposal		
81. dated 12th November, 1962	Shri Rajinder Paul, Steno to A.E.T.O. Hissar	Captured red-handed while accepting Rs 100 as bribe	Challaned	Sent to D. E. T. C. Ambala for sanction of prosecution.	
82. dated 20th November, 1962	Lady Doctor Civil Hospital, Hissar Smt. Ram Piari, Ward Servant	Alleged to have taken Rs 7 as bribe from a relative of Shri Mani Ram Bagri	Sent to Director Health Services, Punjab, for inquiry and disposal at his end		
83. dated 20th November, 1962	Shri Devki Nandan, Zilladar, Tohana	Alleged to have accepted bribe from certain villagers	Being sent to Department concerned for inquiry and disposal		
84. dated 6th December, 1962	Executive Engineer, Roads Organisation, Hissar	Alleged to be taking wine and committing adultry in the Rest House	—	—	Pending investigation
85. dated 1st January, 1963	Shri Maghar Singh, Superintendent	Alleged to have obtained bribe from villagers	—	—	Ditto
86. dated 1st January, 1963	Sub Divisional Officer, Barwala Sub Division	Alleged to have obtained bricks from the residents of village Babuwa for distributory	—	—	Ditto

VIGILANCE COMMITTEE FOR NON-OFFICIALS

***2517. Shri Ram Krishan :** Will the Home Minister be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to curtail the strength and the functions of the Vigilance Department; if so, to what extent ?

Shri Mohan Lal : Yes. A statement showing the reduction in staff is given below. Vigilance Department will henceforth deal only with the cases of Gazetted Officers as also any interlinked cases of Non-Gazetted staff.

Statement showing the posts curtailed by the Vigilance Department

Police Executive Staff

No.	Post		Number
1.	Additional Deputy Inspector-General of Police	..	1
2.	Superintendent of Police	..	1
3.	Deputy Superintendent of Police/Prosecuting Deputy Superintendents of Police	..	4
4.	Prosecuting Inspectors of Police	..	6
5.	Inspector of Police	..	5
6.	Sub-Inspectors of Police	..	39
7.	Prosecuting Sub-Inspectors	..	2
8.	Assistant Sub-Inspectors of Police	..	2
9.	Head Constables	..	46
10.	Constables	..	185
	Total	..	291

Ministerial Staff

No.	Post		Number
1.	Under-Secretary to Government, Punjab	..	1
2.	Divisional Inquiry Officers (PCS)	..	2
3.	Deputy Collector	..	1
4.	Deputy Superintendent Office	..	1
5.	Assistants	..	4
6.	Senior Scale Steno	..	1
7.	Junior Scale Steno	..	1
8.	Clerks	..	9
9.	Divisional Accountant	..	1
10.	Steno-typist	..	6
11.	Daftri	..	1
12.	Peons	..	5
13.	Technical Assistant	..	1
14.	A. R. C.	..	1
15.	Patwaris	..	2
	Total	..	37

ALLOTMENT OF MORE COAL AND CEMENT DEPOTS IN THE STATE

*2084. **Babu Ajit Kumar :** Will the Home Minister be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to allot some more coal and cement depots in the State; if so, the criteria to be kept in view for allotment of such depots ?

Shri Mohan Lal : So far as coal depots are concerned, no proposal to allot more coal depots in the State is, at present, under the consideration of Government. New coal depots are sanctioned keeping in view the need of the area and public.

2. As regards cement depots, stockists are appointed by the Cement Companies and not by the State Government. The State Government issue licences only to the cement stockists under the provisions of the Punjab Cement Control Order, 1962, after the appointmentment is made by the Cement Companies.

IMPROVEMENT TRUSTS

*2239. **Shri Balramji Dass Tandon :** Will the Home Minister be pleased to state—

(a) whether there is any proposal under the consideration of Government to replace the Improvement Trusts as at present constituted in the State with some other appropriate authority; if so, the reasons for the same;

(b) the names of the Chairmen of different Improvement Trusts in the State at present together with the total monthly emoluments being drawn by each;

(c) the date of appointment of each Chairman together with the last date up to which his appointment has been sanctioned;

(d) the date since when each Improvement Trust came into existence ?

Shri Mohan Lal : (a) No.

(b), (c) and (d) Statement is given below:—

STATEMENT

Name of Improvement Trusts in the State	Name of the Chairman	Emoluments	Date of appointment	Date up to which appointment sanctioned	Date of existence of Trust
1	2	3	4	5	6
Amritsar	Shri Shashpal Singh	Rs 1,000 plus D. A. at Government rates plus conveyance allowance of Rs·75 per month	12-9-1961	21-9-1964	March, 1949
Chheharta ..	Ditto	Ditto	13-10-1961	19-10-1964	March, 1961
Jullundur ...	Shri Durga Dutt	Ditto	18-6-1962	17-6-1965	April, 1949
Ludhiana	Shri Mubarak Singh	Ditto	9-6-1962	8-6-1965	June, 1959
Yamunanagar ..	Shri Pooran Chand	Conveyance allowance of Rs 100 per month only	4-8-1961	10-8-1964	July, 1960
Jagadhri ..	Shri Darbari Lal Gupta	Honorary Chairman	5-6-1961	8-6-1964	July, 1960
Karnal and Panipat	Dr. Nand Lal Verma	Rs 600 plus D. A. at Government rates plus conveyance allowance of Rs 30 per month	5-6-1961	4-8-1963	March, 1959
Bhiwani	Major S. K. Mehta	Rs 730 plus D. A. at Government rates plus conveyance allowance of Rs 150 per month	13-12-1961	8-2-1965	September, 1959
Rohtak	Ditto	Ditto	10-1-1963	17-1-1964	Did not come into existence
Ambala City	Shri Joginder Singh	Honorary Chairman	2-11-1962	1-11-1965	November, 1962
Sonepat	S. D. O. (Civil), Sonepat	*Ex-officio* Chairman ..	13-3-1962	12-3-1963	July, 1962
Jagraon	S. D. O. (Civil), Jagraon	—	13-3-1962	12-3-1963	March, 1962

Pathankot	.. S. D. O. (Civil), Pathankot	—	13-3-1962	12-3-1963	July, 1962
Batala	S. D. O. (Civil), Batala	—	13-3-1962	12-3-1963	August, 1962
Gurgaon	.. Deputy Commissioner, Gurgaon	—	13-3-1962	12-3-1963	July, 1962
Faridabad Industrial Township	S. D. O. (Civil), Palwal	—	13-9-1962	12-3-1963	October, 1962
Moga	.. *Vacant*	—	—	—	March, 1962
Faridabad	.. Deputy Commissioner, Gurgaon	—	13-3-1962	12-3-1963	Did not come into existence

RECOMMENDATIONS OF THE HILLY ADVISORY COMMITTEE TO GOVERNMENT

*1985. **Comrade Shamsher Singh Josh** : Will the Minister for Planning and Development be pleased to state the details of the recommendations of the Advisory Committee for the development of the Hilly areas in the State, together with the extent to which the same have been accepted ?

Sardar Darbara Singh : *Part* (a)—A copy of the proceedings of the meeting of the Hill Areas Advisory Committee held on 4th September, 1962, at Chandigarh is given below.

Part (b)—The various Departments concerned have been asked to implement the points made out in the proceedings relating to their respective Departments as far as possible.

Proceedings of the meeting of the Hill Areas Advisory Committee held in the Vidhan Sabha building at Chandigarh on the 4th September, 1962, at 11-30 a. m .

1. The Chief Minister presided over the meeting and the following members attended:—

1. Dr. Gopi Chand Bhargava, Finance Minister .. *Vice-Chairman*
2. Shri Gurbanta Singh, Agriculture and Forest Minister and Minister-in-charge of Development of Hill Areas
3. Shri Darbara Singh, Community Development Minister
4. Shri Naranjan Singh Talab, P. W. D. and Transport Minister
5. Bakshi Partap Singh, Deputy Minister, Community Development
6. Ch. Hari Ram, Deputy Minister for Hill Areas and Tourism
7. Capt. Rattan Singh, Deputy Minister, Agriculture
8. Shri Gulab Singh, Chief Parliamentary Secretary
9. Shri Rup Singh Phul, M. L. A.
10. Shri Bhagirath Lal, M. L. A.
11. Shrimati Sarla Devi Sharma, M. L. A.
12. Shri Balu Ram, M. L. A.
13. Shri Ram Rattan, M. L. A.
14. Shri Guran Dass Hans, M. L. A.
15. Shri Gurmail, M. L. A.
16. Shri Lal Chand Prarthi, M. L. A.
17. Shri Bansi Ram, M. L. A.
18. Shri Mohan Lal Dutt, M. L. A.
19. Shri Surinder Nath, M. L. A.
20. Thakar Mehar Singh, M. L. A.
21. Comrade Ram Chandra, M. L. A.
22. Shri Amar Nath Sharma, M. L. A.
23. Shri Dasondhi Ram, M. L. A.
24. Shri Bal Krishan, M. L. A.
25. Shri Rala Ram, M. L. A.
26. Shri Jagit Singh, M. L. A.
27. Ch. Kartar Singh, M. L. C.
28. Mrs. Lajya Varma, M. L. C.
29. Ch. Amar Singh, M. L. C.
30. Thakar Beli Ram, M. L. C.
31. Shri Kewal Krishan, Kulu
32. Shri Bashambar Dass, of Sungal Tea Estate, Palampur
33. Shri Jit Ram, Ex-M. L. A., Kulu
34. Shri Shakti Ram, Sarpanch, Shoghi Bazar, Simla
35. Shri Dhani Ram, village and P. O. Ghanari, tehsil Una, district Hoshiarpur
36. Shri Vidya Ram Jyotshi, Vice-Chairman, Zila Parishad, village Dhagiari, P. O. Gaggal, tehsil and district Kangra
37. Shri Budhi Singh, Chairman, Block Samiti, Kangra
38. Shri Ram Rattan, Sarpanch and Member, Block Samiti village Ladwara, tehsil Kangra
39. Shri Sukhdev Singh, Kangra Industrial Syndicate, Kangra
40. Raja Raghubir Singh, Ex-M. L. A., Kulu
41. Shri Sant Ram Sharma, Chairman, Block Samiti, Baijnath, district Kangra
42. Shri Bikram Singh, President, Mandal Congress Committee, Indora, district Kangra

43. Shri Amar Singh Rana, Sarpanch, Panchayat Chadiar and President, Mandal Congress Committee, Chadiar, tehsil Palampur, district Kangra
44. Shri Balwant Raj Uppal, Municipal Commissioner, Nurpur
45. Shri Bhuri Singh, village Dunera, district Gurdaspur
46. Shri Punjab Singh, village Re, district Kangra
47. Shri S. P. Mahajan, President, Municipal Committee, Nurpur
48. Smt. Kamla Devi Sharma, P. O. Rajpura, district Kangra
49. Shri Kunj Bihari Lal Butail, Bundla Tea Estate, tehsil Palampur, district Kangra
50. Shri Salig Ram, Member, Punjab Pradesh Congress Committee, Kangra
51. Thakar Pancham Chander, Advocate, Dharamsala
52. Shri Parbhat Chand, Advoate, Dharamsala
53. Shri Gian Chand, M. L. A., of Totu

2. The following officers, representing various Departments were also present:—

1. Shri Saroop Krishan, Financial Commissioner, Planning
2. Shri N. K. Mukarji, Education Commissioner
3. Shri R. S. Talwar, Industries Commissioner
4. Shri Lal Singh, Additional Secretary to Government, Punjab, Revenue Department
5. Shri P. N. Bhalla, Labour Commissioner, Punjab
6. Shri D. C. Verma, Director of Panchayats
7. Shri Paramjit Singh, Director, Industrial Training and Technical Education
8. Shri K. C. Pandeya, Secretary, Punjab State Electricity Board
9. Shri P. L. Sondhi, Deputy Secretary to Government, Punjab, Health Department
10. Shri H. C. Khanna, Director of Public Relations and Tourism
11. Shri K. D. Vasudeva, Deputy Secretary, Secretariat Establishment
12. Shri S. K. Misra, Deputy Secretary to Government, Punjab, Agriculture Department
13. Shri R. C. Kapila, Deputy Secretary, Scheduled Tribes
14. Shri Jagdish Chandra, Deputy Secretary to Government, Punjab, Irrigation and Power Department
15. Shri K. R. Kalia, Under-Secretary to Government, Punjab, Labour Department
16. Shri Nihal Singh, Superintending Engineer, Nangal Circle, Rupar
17. Dr. H. L. Uppal, Director, Irrigation and Research Institute, Amritsar
18. Shri J. S. Marya, Chief Engineer, P. W. D., B & R, Patiala
19. Shri V. P. Goyal, Chief Engineer, P. W. D., Irrigation Branch
20. Shri I. W. Mehta, Chief Engineer, P. W. D., Public Health
21. Shri K. N. Missar, Director of Ayurveda
22. Shri Amrik Singh Cheema, Joint Director, Agriculture Department
23. Shri Gurdit Singh, Economic and Statistical Advisor to Government, Punjab
24. Shri Raj Krishan, Joint Transport Controller
25. Shri S. S. Bhalla, Under-Secretary to Government, Punjab, P. W. D., B & R, Branch
26. Shri D. Sharma, Under-Secretary to Government, Punjab, Co-operative Department
27. Shri Dharampal Singh, Deputy Chief Conservator of Forests, Punjab
28. Shri H. S. Tandan, Deputy Director, Animal Husbandry, (Hill Area), Palampur
29. Shri N. R. Kaura, Deputy Director of Agriculture (Horticulture), Kulu
30. Shri R. L. Chopra, Deputy Director, Health
31. Shri Goverdhan Lal, Deputy Director of Public Instructions (Planning)
32. Shri M. K. Puri, Deputy Registrar, Co-operative Societies, (Hill Areas), Hoshiarpur
33. Shri S. L. Kapur, Deputy Director of Industries (Hill Areas), Palampur
34. Shri J. S. Chhatwal, Planning Officer, Animal Husbandry Department
35. Shri J. C. Malhotra, Executive Engineer, (North)
36. Shri R. S. Kang, P. C. S., Under-Secretary to Government, Punjab, Hill Areas

3. Shri R. N. Chopra, I.A.S., Commissioner, Hill Areas, attended in his capacity as Secretary of the Hill Areas Advisory Committee

ITEM 1 :—Opening Remarks by the Chairman

4. The Chief Minister, at the outset, stated he was glad to see so many representatives of the Hill Areas assembled in one place to discuss and tackle the problems relating

[Planning and Development Minister]

to the development of the backward hilly region. He said that a year and a quarter had passed since they had met last and the action taken since then in this regard could be had from the report of the Hill Commissioner and notes on the other agenda items. A perusal of these notes showed that all necessary development processes such as allotment of funds and difficulties encountered in the implementation of schemes, had been properly attended to, assessed and reviewed and shortfall allocations also fully utilised. The Chief Minister was happy that thing that looked so difficult and hard to achieve in the beginning were now appearing well within their reach because of the systematic way in which the Hill Commissioner had organised the work for the speedy implementation of developmental schemes. What was needed was that schemes proposed for the development of Hill Areas should be properly co-ordinated with the overall needs of the area and the money provided should be spent promptly and properly. The Chief Minister observed that it was the dream of Dr. Gopi Chand Bhargava, the Vice-Chairman of the Committee, to have a separate allocation for each district for development purposes. This had been achieved in some way so far as the Hill Areas were concerned as would be evident from the district-wise break-up appended to item 4 of the agenda. He now wished that the allocations meant for Hill Areas should be exclusively spent on the development of that area and there should be no shortfalls. The way had been cleared, the train had been set in motion, the broad objectives and targets were known and the means to achieve the same had been largely worked out and defined. The *per capita* expenditure in the Hill Areas was coming up to the level of Himachal Pradesh and was almost double of that in the plains. He, however, felt that the speed for the development of the Hill Areas should be still faster because these people were extremely backward although they were contributing comparatively much more towards the development of the State as a whole.

5. The Chief Minister, however felt that the work of a few of the departments, such as Irrigation, Industries and Agriculture, had not come up to the mark and he wished that they would take their development activities in the Hill Areas more seriously. He felt that in a democratic set up, the people themselves must also shoulder the responsibility for improving their lot as there was no place for a static society in a democracy. It was mainly for this purpose that the Hill Areas Advisory Committee had been set up and he wished that the members would take active interest in the development of their backward region. As proposed in the agenda, four sub-committees were to be set up under the main Committee and each sub-committee would be an appropriate form for a detailed discussion of particular problems. The members should, he suggested, send their views and ideas in writing to the Commissioner, Hill Areas, whenever they wished and they could, if they so wished, also attend the meetings of any of the sub-committees, even if they were formally not members of that sub-committee.

6. The Chief Minister made particular reference to a few specific points. He emphasised that special attention should be devoted towards horticulture, poultry development, improvement of the breed of cattle and sheep, mineral investigation and, last but not least, to roads because all development depended on good communications. He was of the view that there were two main indicators of the development of Hill Areas, *viz.* availability of Food and Employment. So far as the problem of food was concerned, he wished that the slogan in these areas should be more and more "fish, fowl and fruit". He advised that, apart from planting fruit orchards in all available lands, people should take to the rearing of large flocks of chicken and stocking of all available waters with fish fry.

7. As regards the proposal in para 4.1.11 of proceedings of the second regional officers 'meeting appended to item 6 of the agenda notes the Chief Minister felt that it would be better if the work of production and distribution of fruit plants and their "after-care" was entrusted to one and the same person, so that he could be held responsible to see that the fruit plants being supplied for transplantation were actually flourishing. He also advocated that mulberry trees should be planted on the river and nallah banks for rearing silkworms because most of our low Hill Areas were admirably suited for sericulture industry.

8. The Chief Minister realised that there was acute scarcity of drinking water suppy in most of the Hill Areas and wished that active steps would be taken to overcome this difficulty.

9. The Chief Minister further emphasised that special steps should be taken to improve the breed of cattle and sheep in our Hill Areas and that restrictions should be imposed on the export to Himachal Pradesh of the cros-bred progeny born of artificial insemination. For this purpose, the scheme for the supply of subsidized concentrates for

such progeny, with restrictions on, the sale or transfer of these animals, should be pushed through promptly He pointed out that most of the cattle in the Hill Areas, at present, were obviously being maintained purely for the supply of farm-yard manure, since their yield of milk was almost negiligible. This was not satisfactory at all. He, therefore, desired that the requirement of manure should be met by supplying subsidized chemical fertilizers so that the people should get out of the wasteful habit of maintaining a large number of useless cattle simply for manure. For Milk purposes, better breeds of cattle should be maintained by the people and Government should arrange the supply thereof at reasonable rates.

10. The Chief Minister observed that although a few industrial ventures like the cement factory and the Newsprint-factory were being set up in the Hill Areas, yet the lot of these areas could not be improved with the help of a few heavy industries only. The real salvation of these people lay in the extensive development of small-scale and cottage industries and handicrafts. For this purpose, it was worthwhile to import experts from outside to train the local people in various crafts, even if they had to be paid high salaries. He recommended that a Committee of Officers should be immediately set up to investigate as to what handicrafts could be profitably developed in our Hill Areas, which could be easily exported and marketted in the State or the country as a whole. He suggested that it would be worthwhile for a selected delegation of the Hill Areas Advisory Committee to undertake a tour of other States of India to find out what products of local Hill Areas handicrafts can be profitably marketted in other States so that the people in the Hill Areas could take to the production of such articles on a commercial scale. He said he would be agreeable to providing some financial assistance for the growth of such cottage industries in the Areas. He desired that an evaluation and assessment of developmental activity in the Hill Areas should be conducted at suitable intervals in order to ascertain how far the economic standards of these people were improving.

11. Touching on the administrative set-up for the Hill Areas, the Chief Minister desired that the regional officers appointed in various departments should give a good account of themselves and should work with full application and zeal. He observed that no transfer of a regional officer should be made without his consultation since he desired that the regional officers who had been appointed there should work in their respective posts for at least a period of 4 to 5 years. He was aware that there was a demand for compensatory allowance for employees in the Hill Areas, but the Government had not yet made up its mind in this regard. He would consult the M. L. As this Committee and the Cabinet before coming to a final decision. He did not want that money alone should be temptation for the Government officials to work. He would rather that they would be willing to undertake their jobs in a spirit of patriotism and service of the nation. He would, of course, not hesitate to reward the good work done by any government official. He would also try to remove their legitimate difficulties with regard to food supplies and other amenities of life.

12. In the end, the Chief Minister desired, that if possible, the agenda for this meeting, in future, should be printed in English as well as Hindi and the last item on the agenda should be relating to the suggestions of the members received in writing, in the office of the Hill Commissioner well in advance of the actual date of the meeting.

ITEM 2 :—General Report of the Hill Areas Commissioner

13. The general report of the Hill Commissioner appended to item 2 of the agenda was noted. The Commissioner, Hill Areas invited the members to seek any clarifications, if they so desired. The following observations and suggestions were made:—

Shri Gian Chand, M. L. A. of Totu asked for the specifications of a hydram, which were explained in detail by Shri Nihal Singh, Superintending Engineer, Irrigation Branch, Nangal Circle. He explained that a hydram was an automatic device for lifting water for drinking or irrigation, which did not require any motive power for its functioning. One such hydram had been indiginously manufactured and installed by him at the Kotla Power-House for demonstration and experimentation. It was stated to be working quite satisfactorily. Members were welcome to have a look at it.

Shri Mohan Lal Dutt, M. L. A. desired that, apart from Kuhls and lift irrigation, there should also be provision of tube-wells and bunds for minor irrigation in sub-mountaineous areas particularly. He was informed that these schemes were already there in the Plan.

Raja Raghuvir Singh remarked that in the agenda papers of this meeting, Commissioner, Hill Areas, had given a true and frank picture about the development activities

[Planning and Development Minister]

in the Hill Areas, which was seldom forthcoming from any other quarter. He, however, wished that powers of the Finance Department should be delegated in such a way that the implementation of the Plan schemes was speeded up.

Shri Amar Nath Sharma, M. L. A., made the following points:—

(a) All the roads which were included in the Second Five-Year Plan, but could not be completed, should be included in the Third Five-Year Plan.

(b) Some fruit nurseries should also be put up in the Changar area of Kangra District.

(c) Small dams should be put up in the Changar area for irrigation purposes.

(d) As regards setting up of dairy farms, the milk producing areas should be considered first for this purpose, instead of Kulu, Palampur or Dharamsala.

(e) Work centres should be organised for ex-trainees of Industrial Training Centres in Kangra District.

(f) The proposed Newsprint Factory should be set up in district Kangra. The Chief Minister observed that this could not be possible because the firm, who would undertake this venture, would naturally select the site according to their own choice and convenience.

Shri Rup Singh Phul, M. L. A., desired that instructions should be issued to Block Samitis in district Kangra and contiguous areas to communicate any information to their knowledge, about the mineral resources in their Blocks, to the authorities.

Shri Bhagirath Lal, M. L. A., pleaded for the establishment of fruit nurseries and provision of more roads in the Dhar Kalan Block of Gurdaspur District.

Shri Bashambar Dass of Sungal Tea Estate pleaded that tea industry in Kangra should be developed.

Shri Bikram Singh of Indora asked for a poultry extension centre for Indora Block.

Shri S. P. Mahajan stated that it was suggested in the meeting of the last Education Sub-Committee that a certain number of seats should be reserved for students from Hill Areas in the Medical Colleges of the State. The Chief Minister, however, did not agree to this suggestion.

Shri Bansi Ram, M. L. A., Kulu, desired that the suggestion made by Hill Commissioner in his report at page 12 for the separation of the budget of the Hill Areas from the budget etc. should be implemented for the speedy execution of the Plan schemes. The Chief Minister generally approved the spirit behind this suggestion, and said he would consult the Finance Minister also when detailed proposals were received by Government.

ITEM 3 :—Review of last year's Plan Performance

14. Information given in the notes appended to this item was noted.

ITEM 4 :—Current year's Plan Programme, with District-wise break-up

15. Commissioner, Hill Areas, explained that the programme for the current year, i. e., 1962-63, was displayed in the statement appended to agenda item No. 4 wherein Plan schemes of the various departments had been broken up district-wise for facility of guidance and supervision. He added that he had conveyed the district-wise break-up of the Hill Areas Plan to the Deputy Commissioners of the five hill districts with a demi-official letter, a copy of which appeared in the agenda note. Last year also, a similar break-up as prepared and conveyed to the Deputy Commissioners. The difficulty, however, was that the financial sanctions conveyed by the Heads of departments to their district officers did not always tally with the district-wise break-up that had been conveyed to the Hill Commissioner. It was, therefore, necessary that the Heads of Departments should convey the same break-up to their district officers as was conveyed to Commissioner, Hill

Areas, for purposes of proper co-ordination, and local supervision of the progress of implementation of plan schemes. The following members participated in the general discussion on this item :—

Dr. Salig Ram pleaded that to increase milk supply buffalo-bulls of improved breeds should be supplied for cross-breeding in tehsils Hamirpur, Kangra and Dehra of Kangra District and in the Hoshiarpur District where a large number of buffaloes were kept by the people. He also pleaded for more artificial insemination centres. He wanted more poultry extension centres, with incubators services at all the Veterinary hospitals. He was of the view that more frequent cattle shows should be organised in the Hill Areas.

Smt. Sarla Devi Sharma, M. L. A., wanted that district local/officers from the Hill Areas should also be invited to the meeting of the Hill Areas Advisory Committee. The Chief Minister observed that this was not practicable because in that case the meeting would become too unwieldy.

Comrade Ram Chandra, M.L.A., wanted that there should be more quota-holders for iron and steel in Kangra District because the people were finding it difficult to obtain the supplies of iron and steel, although they were holding permits for as long as two years. The Chief Minister observed that there was no dearth of quota-holders but the method of procurement and distribution was defective and the quotas were sold even before their arrival. He observed that he was looking into this problem and hoped to sort it out soon in consultation with the Government of India.

Comrade Ram Chandra also wanted that a scheme for fruit canning and preservation should be started at Nurpur where citrus fruit was grown in abundance.

He also wanted attention to be paid to the resettlement of oustees from the Pong Dam area.

Shri Rup Singh Phul, M. L. A., complained that passenger-tax on bus-fares in the Hill Areas had not been rationalised so far. On this, the Chief Minister felt surprised and observed that orders had been issued in this respect about six months back and he was wondering why the needful had not been done so far.

Mrs. Lajjya Varma, M. L. C., pleaded for more attention towards the rehabilitation of Simla which had suffered in importance during the post-partition years.

16. **ITEMS 5 AND 6—Report of action taken on proceedings of last meeting of Hill Areas Advisory Committee and its four Sub-Committees.**

Salient points arising from the two regional officers meetings and action taken thereon

The reports appended with the agenda notes to items 5 and 6 were noted. The Chief Minister felt that information from some of the departments with regard to action on some items relating to them had not been received and that the work of some of the departments was not up to the mark. He desired that the departments should give prompt and adequate attention to the proceedings of the various meetings held for reviewing the progress of development plans for the Hill Areas.

ITEM 7—Additional Roads Programme in 1962-63

17. The proposals in paras 4, 5 and 6 of Commissioner, Hill Areas' note on additional roads programme for Hill Areas at agenda item No. 7 were approved.

18. Comrade Ram Chandra and Principal Rala Ram, M. L. A.s, desired that Raja Talab-Nagrota Surian Road and Datarpur-Kamahi-Devi Road should also be included in the programme. The Chief Minister, however, observed that in case the members wished to make any suggestion in this connection, they should send the same in writing to the Hill Commissioner who would have those suggestions considered in the next meeting of the Communication Sub-Committee for inclusion in the next year's programme.

19. Shri J. S. Marya, Chief Engineer, B & R, wanted to know whether the additional amount that was being allocated to him from the short-falls of other departments for being spent on roads almost every year would have to be adjusted within the overall ceiling of the provision for roads, i. e., Rs 12 crores, or these additional allocations would tend to increase upwards the Plan ceiling of Rs 12 crores. Commissioner, Hill Areas, explained that for the time being this expenditure was obviously being incurred within the ceiling of

[Planning and Development Minister]

Rs 12 crores. The question, however, whether this ceiling should be raised beyond Rs 12 crores could possibly be considered only during the third or fourth year of the Plan. Shri Marya explained that even if the ceiling of the Plan. Provision for roads was raised, they had already framed a tentative plan programme to the extent of Rs 17 crores and some of the new roads that were now being suggested was not included in that programme. To this, the Commissioner, Hill Areas, replied that the new roads being suggested by this Committee now were absolutely necessary because their requirement had been based on the felt needs of the areas as assessed by intensive touring. For example there could be no question about the need of a bridge across the Sultej near Dutt Nagar in Outer-seraj and a road to link it with Nirmand not about the need for a road to open up the back-ward area of Bir Zail of Palampur Tehsil. It was, therefore, necessary that these roads and works connected with them, should be taken up on a priority basis.

ITEM 8 —Formation of Sub-Committees of the newly constituted Hill Areas Advisory Committee

20. It was explained that last year four sub-committees were set up under the main Hill Areas Advisory Committe on the basis of preferences expressed by the members. It was, therefore, desired that all members of the Advisory Committee should again give their preference for inclusion in any particular sub-committee a list of which was given below:—

(1) Agriculture Sub-Committee

(2) Industries Sub-Committee

(3) Communications Sub-Committee

(4) Education Sub-Committee

The Chief Minister desired that these sub-committees should meet thrice, or at least twice, in a year to consider specific problems relating to the development of the Hill Areas.

21. In the end, all stood up in silence for two minutes to mourn the death of Captain Mani Kishan, Member, Hill Areas Advisory Committee, who had died while leaving Dharamsala to Chandigarh to attend this meeting

22. The meeting dispersed with a vote of thanks to the Chair.

SUSPENSION/REMOVAL OF PANCHES AND SARPANCHES IN HISSAR DISTRICT

***2438. Shri Amar Singh :** Will the Minister for Planning and Development be pleased to state the total number of Panches and Sarpanches in Hissar District who have been suspended or removed on account of corruption charges against them during the period from 1st January, 1962, to 31st January, 1963 ?

Sardar Darbara Singh : During the period from 1st January, 1962 to 31st January, 1963, eight Sarpanches and two Panches of Hissar District have been suspended on account of charges of corruption against them. None has been removed during this period.

ELECTIONS TO FILL UP VACANT POSTS OF SARPANCHES IN AMRITSAR DISTRICT

***2576. Sardar Kulbir Singh :** Will the Minister for Planning and Development be pleased to state—

(a) whether any vacancies of Sarpanches of the Gram Panchayats fell vacant on account of the deaths, resignations and removal of the Sarpanches in District Amritsar between 1st January, 1962 and 31st December, 1962; if so, the list of such Gram Panchayats Tehsil-wise;

(b) the dates when the vacancies were caused in each case;

(c) whether the election of the new Sarpanches for the Gram Panchayats referred to in part (a) were ordered by the authorities and the dates of elections fixed; if so, the date of issue of such orders in each case;

(d) the dates of elections fixed in each case;

(e) the dates on which the elections were held in each case;

(f) whether in any Gram Panchayats the elections were postponed; if so, their list and the reasons therefor;

(g) the provisions of law under which the elections referred to in part (f) were postponed ?

Sardar Darbara Singh : A statement containing the information is as follow:—

STATEMEET

Serial No.	Name of Panchayat	Whether any vacancies of Sarpanches fell vacant due to death, resignation or removal of the Sarpanches in Amritsar District between 1st January, 1962 to 31st December, 1962; if so, the list of such Panchayats tehsil-wise	The dates when the vacancies were caused in each case	Whether election of the new Sarpanches for the Gram Panchayats referred to in part (a) were ordered by the authorities and dates of elections fixed; if so, the date of issue of such orders in each case	The dates of elections fixed in each case	The dates on which the elections were held in each case	Whether in any Gram Panchayats the elections were postponed if so, their lists and reasons therefor	The provisions of law under which the elections referred to in part (f) were postponed
1	2	(a)	(b)	(c)	(d)	(e)	(f)	(g)
				Tehsil Ajnala				
1.	Dial Bharang	Sarpanch. Due to death.	7-4-62	Yes. 14-6-62	20-6-62	20-6-62	No	Does not arise.
				Tehsil Tarn Taran				
2.	Kot Jaspat	Sarpanch. Due to death.	31-8-62	Yes. 4-9-62	21-10-62	21-10-62	No	Ditto
3.	Brahmpura	Sarpanch. Due to removal.	8-11-62	Yes. 28-12-62	6-1-63	6-1-63	No	Ditto

Tehsil Patti

4.	Viram	Sarpanch. resignation	Due to	7-6-62	Yes.	28-7-62 19-1-63 18-2-63	9/10-8-62 28/29-1-63 2/3-3-63	3-3-63	The election fixed for 9th and 10th August, 1962 was postponed by the D. C. Amritsar under orders of Government as the full publicity had not been given. The election fixed for 28th January, 1963, was postponed on a representation from the public in order to avoid party faction during National Emergency.	Rule 3(3) of Gram Panchayats Election Rules, 1960

Tehsil Amritsar

5.	Ghumtala	Sarpanch. death.	Due to	September, 1962	Yes.	25-2-63	5-3-63	5-3-63	No.	Does not arise
6.	Sheron Bagga	Sarpanch. death	Due to	7-1-62	The election was not ordered due to National Emergency		Does not arise	Does not arise	Does not arise	Ditto

GRANT GIVEN TO VILLAGE PANCHAYAT, JALALPUR, DISTRICT HOSHIARPUR

*2680. **Sardar Lakhi Singh Chaudhri :** Will the Minister for Planning and Development be pleased to state—

(a) whether any grant for the construction of 'Janj Ghar' for Scheduled Castes and for repairs to the School in village Jalalpur, tehsil Dasuya, district Hoshiarpur, was sanctioned and paid to the Village Panchayat;

(b) if the reply to part (a) above be in the affirmative, the dates when the said amount was paid in each case and the dates when credit entries were made in the Cash Book of the said Panchayat;

(c) whether Government have recently received any complaints regarding embezzlement of the said amounts from the villagers/ Harijans; if so, the contents thereof and the action taken thereon ?

Sardar Darbara Singh : (a) Yes.
(b) Statement 'A' is given below.

(c) *Part I.*—Yes.

Part II.—It has been alleged that the grants for the construction of Janj Ghar and repair of School building have been embezzled and used for domestic purposes by the Sarpanch. Enquiry was made and the Panchayat has been directed to refund the grant in respect of the school to the Block office as the amount had not been utilised. Janj Ghar could not be constructed due to lack of bricks. A sub-committee has been constituted for completing the building. The activities of the committee will be supervised by the Executive Officer, Panchayat Samiti, Tanda.

STATEMENT 'A'

		Amount	Date of payment of grant	Date of entry in the cash book of the Panchayat
		Rs		
1. Janj Ghar	..	800	24-3-1961	25-3-61
2. School Building	(i)	100	16-3-60	16-3-60
	(ii)	200	26-12-61	26-12-61

ALLOTMENT OF LAND TO SCHEDULED CASTES IN TEHSIL SAMRALA, DISTRICT LUDHIANA

*2083. **Babu Ajit Kumar :** Will the Minister for Agriculture and Welfare be pleased to state whether any land has been allotted by the Government to the Scheduled Castes in Samrala Tehsil of Ludhiana District in the year 1962; if so, the details thereof together with the names and addresses of the persons to whom allotted ?

Sardar Gurbanta Singh : Government in the Welfare Department has not allotted any land. The question of any further details does not arise.

VETERINARY DISPENSARIES

***2156. Shri Rup Singh Phul :** Will the Minister for Agriculture and Welfare be pleased to state the names of places in the State where Veterinary Dispensaries have been opened by Government during the current financial year ?

Sardar Gurbanta Singh : The information is as follows :—

The names of the places where the Veterinary Dispensaries have been opened during the year 1962-63

Serial Number	Name of the village	District
1.	Kunjpura	.. Karnal
2.	Dugh Bakhshian	.. Kangra
3.	Darang	.. Kangra
4.	Chhausha	.. Simla
5.	Bhandal Bet	.. Kapurthala
6.	Baddon	.. Hoshiarpur
7.	Jawan	.. Gurgaon
8.	Bhitmura	.. Sangrur
9.	Imlota	.. Mahendragarh
10.	Ranipur	.. Gurdaspur

VETERINARY HOSPITAL IN VILLAGE SINKH, DISTRICT KARNAL

***2639. Chaudhri Inder Singh Malik :** Will the Minister for Agriculture and Welfare be pleased to state whether Government are aware of the fact that the newly constructed building costing Rs 10,000 for the Veterinary Hospital in village Sinkh, district Karnal is lying vacant; if so, the time by which the Hospital is likely to be opened there ?

Sardar Gurbanta Singh : (i) Yes.

(ii) During the year 1964-65.

REPRESENTATIONS FROM LEGISLATORS OF KARNAL DISTRICT

***2540. Comrade Ram Piara :** Will the Minister for Excise, Taxation and Capital Project be pleased to state—

(a) whether he has received any letters/representations from any of the legislators of Karnal District during the months of

[Comrade Ram Piara]

January and February, 1963 regarding encroachments etc. in Chandigarh Capital ; if so, the copy of the letter/representation be laid on the Table of the House;

(b) whether any action has so far been taken on the said letters/ representation; if so, what and if not, the reasons therefor;

(c) whether he has received any letter from the Chief Minister, Punjab, along with the letter of any of the legislators duly forwarded by the Chief Minister during the month of January, 1963 regarding the vacation of site/sites; if so, the copies of the letters of the Chief Minister as well as that of any legislators which were forwarded by the Chief Minister be laid on the Table;

(d) whether any action on the letters as mentioned in part (c) above has been taken , if so, what, if not, the reasons therefor?

Shri Ram Saran Chand Mital : (a) and (c) Yes. A copy of the letter received from Comrade Ram Piara, M.L.A., dated the 29th December, 1962, addressed to Chief Minister was forwarded by Chief Minister to the Excise and Taxation and Capital Minister in original. This is as given below.

(b) and (d). An alternative site has been sold to the occupant of the temporary site near the old Secretariat building in Sector 11 in January, 1963 and he has been asked to vacate the present site within six months from the date of issue of allotment letter which is 19th January, 1963.

Copy of letter dated the 29th December, 1962, from Comrade Ram Piara, M. L. A., to Sardar Partap Singh Kairon, Chief Minister, Punjab.

The P. A. C. decided to visit certain sites in Chandigarh and so the same was done only yesterday, i. e., the 28th December, 1962.

Just a little after the visit of the above-said sites someone, who knew that we had visited came to me and enquired about the reasons for not getting the site vacated where a Halwai's shop exists near the Old Secretariat.

He began relating the story very much connected to the sweets and Tikka etc.

I understand that nothing is in your knowledge and there is no need to go into details. But I am definitely to point out that the site must be got vacated without any further loss of time to save ourselves from further criticism which, in my opinion, shall only stop when the site is got vacated.

Perhaps it might be in your knowledge that Government has constructed a building and a good portion of the shop is within the boundary wall which also stands constructed. The scene if looked into is in itself an invitation to the criticism but I wish that it may not be that is why I have taken courage to bring it to your kind notice because, according to my information, it concerns you the most.

I am doing this in good faith and hope it will be accepted in the same manner. In the end, I may again assert that the site should at all costs be got vacated to avoid criticism and simultaneously allow the masses to feel that law cares for no body even if one is connected with anyone.

Hoping to be favoured with an early reply and oblige.
Thanking you,

Yours faithfully,
Sd/-
Ram Piara, M. L. A.

SHIFTING OF KARNAL DISTILLERY OUTSIDE THE KARNAL CITY

*2777. **Shrimati Parsanni Devi** : Will the Minister for Excise, Taxation and Capital be pleased to state—

(a) whether Government formulated any scheme during the last 5 or 6 years for shifting the Karnal Distillery situated within the Karnal City to some place outside the city;

(b) if reply to part (a) above be in the affirmative, the reasons, if any, for postponing the said scheme;

(c) whether there is any scheme under the consideration of Government at present for shifting the said Distillery outside the city area; if so, when it is likely to materialise ?

Shri Ram Saran Chand Mital : (a) Yes.

(b) The scheme was postponed due to the prohibition policy of the State.

(c) *Part I.* No.

Part II.—Does not arise.

PABRAH RAJBAH

*2914. **Shri Hunna Mal** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state:—

(a) whether it is a fact that betterment levy on Pabrah Rajbah taken from Sirsa Branch was assessed in the year 1958 and is being realised since then;

(b) if the reply to part (a) above be in the affirmative, whether it is also a fact that the Government at the time of assessment of this levy during the year 1958 assured the landowners that the levy of the tax will result in increase in the discharge of water for their lands;

(c) if the reply to part (b) above be in the affirmative, whether there has been any increase in the discharge of water from this Rajbah during the last four years; if not, the action , if any, proposed to be taken in the matter;

(d) the amount of betterment levy realised from the landowners receiving water from the Pabrah Rajbah during the last four years ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) Yes.

(b) Yes.

(c) The increase in water allowance will take effect as soon as the remodelling work of Pabrah Rajbah is completed.

(d) Rupees 5,37,690 as assessed amount from Kharif 1958 to Kharif 1962.

MINOR IRRIGATION SCHEMES FOR BACKWARD HILLY AREAS OF TEHSIL UNA.

2166. Pandit Mohan Lal Datta : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) whether the Irrigation Department has recently surveyed the backward hilly area of tehsil Una for preparation of schemes of minor irrigation; if so, the details of the survey so made;

(b) whether Government have sanctioned any scheme of minor irrigation or proposes to sanction such schemes during the Third Five-Year Plan?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) Yes. The survey for storing rain water in the existing tanks in village Sanoli and Sakhpur Jhangrain Khad of Una Tehsil has been done.

(b) No. However proposals are under active consideration of the Government.

WATER SUPPLY FROM SUNDER BRANCH AND PETWAR DISTRIBUTARY IN HISSAR DISTRICT

***2440. Shri Amar Singh :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether it is a fact that this year the water supply from Sunder Branch and Petwar Distributary in Hissar District has been less as compared to that during the last year; if so, the reasons therefor ?

Chaudhri Ranbir Singh: Yes. This is due to the fact that the water available in river was less owing to failure of rains this year during October, 1962 to January, 1963.

DIVERSION OF DRAIN NO. 8 INTO RIVER JAMUNA

***2615. Shri Mangal Sain :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) the date when the work of diversion of drain No. 8 into river Jamuna was started together with the time by which this work is expected to be completed and the total amount of expenditure estimated to be incurred thereon;

(b) the extent of work completed so far;

(c) whether the estimated expenditure and the period of construction is less or more than that of the original estimates; if so, to what extent ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) The work on Diversion Drain No. 8 was started in 1961 which is excepted to be completed within year 1963-64. Rs. 92 lacs on the pilot scheme and 99 lacs on the scheme for widening are estimated to be incurred.

(b) The pilot section of the drain has since been completed and about 75 per cent work on widening has also been completed.

(c) The estimated expenditure and the period of construction is within the original estimates.

REPLACEMENT OF TRANSFORMER AT KANGRA

*2157. **Shri Rup Singh Phul :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) whether Government are aware of the fact that 132 KV transformer was burnt at Kangra about 1½ years back;

(b) whether any arrangements have so far been made for its replacement; if not, the reasons therefor and the time by which the said transformer is expceted to be provided there ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) Yes.

(b) Order for the winding of the transformer which had been burnt has been placed which is expceted to be received in May, 1963.

Final arrangement is to install 2 Nos. 132/33/11 KV, 4.8/ 2.4/ 2.4 MVA transformers which are lying at Dhariwal for want of windings which have also since been ordered. As per interim arrangement an 11 KV line has been erected and power to the tune of 500 KVA is being received at Ghatta from H. P. authorities.

CUT IN POWER SUPPLY TO HAMIRPUR·

*2158. **Shri Rup Singh Phul :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) whether Government are aware of the fact that about two or three hours cut is being daily effected in the supply of power to Hamirpur for the last 6 months, by the State Electricity Board Authorities at Dehra Gopipur; if so, the reasons therefor;

(b) the details of daily cuts in power supply applied on all lines from Dehra Gopipur during the last six months ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) Yes, certain cuts are being effected for supply of power to Hamirpur since October, 1962. This has been necessitated to give relief to overloading of Grid Substation transformer at Kangra, where one of the two previously installed transformers was damaged.

(b) The cut in the supply of power to Hamirpur is being effected at Dehra Gopipur up to the following extent:—

(i) *During October and November,* 1962.—

The supply was cut off only intermitantly and not regularly, because the loading conditions at Kangra substation were not very bad.

[Irrigation and Power Minister]

(ii) *1st fortnight of December*, 1962—
From 17.45 hours to 19.45 hours.
(iii) *2nd fortnight of December*, 1962—
From 19.00 hours to 20.15 hours.
(iv) *1st fortnight of January*, 1963—
From 17.45 hours to 18.45. hours.
(v) *2nd fortnight of January*, 1963—
From 17.45 hours to 19.30 hours.
(vi) *From February, on wards*—
From 18.30 hours to 19.30 hours, daily.

LIBERALISTATION OF RULES REGARDING THE SALE/TRANSFER OF LAND BY LANDLORDS

***2359. Sardar Gurdial Singh Dhillon :** Will the Minister for Agriculture and Welfare be pleased to state—

(a) whether Government propose to liberalise the rules regarding the sale and transfer of land by landlords in favour of Harijans; if so, the details thereof;

(b) what steps, if any, are proposed to be taken to apply the same principle to the rules governing the transfer of possessions of the nazul land to the Harijans Co-operative Societies ?

Revenue Minister (Sardar Ajmer Singh) : *Part* (a) No. In fact, there are no rules according to which landlords are required to sell or transfer their lands to Harijans.

(b) In view of (a), the question does not arise.

LAND ACQUIRED IN VILLAGE ALAWALPUR, DISTRICT GURGAON, UNDER THE EAST PUNJAB UTILIZATION OF LANDS ACT, 1949

***2536. Shri Babu Dayal Sharma :** Will the Minister for Revenue be pleased to state whether it is a fact that the land acquired by the Government under the East Punjab Utilization of Lands Act, 1949 in Alawalpur village in tehsil Rewari, district Gurgaon, has been returned to the owners thereof; if so, the reasons therefor ?

Sardar Ajmer Singh : (a) No.
(b) Does not arise.

SURPLUS LAND IN VILLAGE NAND RAMPUR BUS, TEHSIL REWARI, DISTRICT GURGAON

***2595. Shri Babu Dayal Sharma :** Will the Minister for Revenue be pleased to state whether it is a fact that the surplus land of landowners of village Nand Rampur Bus, tehsil Rewari, district Gurgaon, has since been released and fine thereon withdrawn; if so, the reasons therefor and the name of authority who did so ?

Sardar Ajmer Singh : No please.

DAMAGE TO CROPS IN CERTAIN VILLAGES OF SANGRUR DISTRICT

*2640. **Chaudhri Inder Singh Malik :** Will the Minister for Revenue be pleased to state the names of the villages in district Sangrur where the loss to the crops was more than 50 per cent during the floods in the year 1962 along with the details of the relief, if provided to those villages in any form ?

Sardar Ajmer Singh : (i) A *statement showing the names of the villages in Sangrur District where the loss to the crops was more than 50 per cent during the floods of 1962 is laid on the Table of the House.

(ii) Details of the relief provided to the affected persons are as under:—

		Rs
(a)	Amount spent on supply of food..	44,673
(b)	Amount spent on supply of sirkis..	3,875
(c)	Amount distributed for repair of the houses damaged by the floods..	2,69,693

CONSOLIDATION WORK IN TEHSIL MOGA

*2435. **Comrade Gurbaksh Singh :** Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) whether the consolidation work in all the villages in Moga Tehsil of Ferozepore District has been completed; if so, the date when consolidation work was started there and the date when it was completed;

(b) the amount, if any, outstanding as costs of trees and wells in the said villages payable to the old owners of the land and the reasons for the amount outstanding so far ?

Sardar Ajmer Singh: (a) (i) Yes (except one village, namely, Rama).

(ii) The work was started in March, 1951 and was mostly completed by the end of 1956.

(b) A sum of Rs 1,18,618.69 is payable to the old owners as cost of trees and wells. The amount could not be adjusted because due to floods the staff appointed for the purpose was withdrawn and shifted to other tehsils.

LIST OF STARRED QUESTIONS FOR THE 7th MARCH, 1963

CASES INSTITUTED AGAINST SHRI R. P. KAPUR, COMMISSIONER, AMBALA DIVISION

*2388. **Comrade Ram Chandra :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the number of cases instituted by Government against Shri R. P. Kapur after his suspension from the office of Commissioner, Ambala Division;

***Note*: Statement not received from Government.**

(b) whether any of the cases mentioned above have been decided by the Courts; if so, the gist of the judgement in each case ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Three, including two registered by the Police.

(b) In the case, F. I. R. No. 26 of 1960, under sections 120-B and 409, I. P.C., Shri R. P. Kapur was discharged and the State is moving the Supreme Court for special leave to appeal.

The case F. I. R. 100 of 1960, under section 5(2) of the Prevention of Corruption Act, 1947, was filed as untraced.

Proceedings in the inquiry under the Public Servants (Inquiries) Act, 1850, were stayed by the Supreme Court and the appeal of Shri R. P. Kapur has still not been decided.

CASES INSTITUTED BY SHRI R. P. KAPUR, COMMISSIONER, AMBALA DIVISION (UNDER SUSPENSION) AGAINST THE GOVERNMENT

***2389. Comrade Ram Chandra** : Will the Chief Minister be pleased to state whether Mr. R. P. Kapur, Commissioner, Ambala Division, under suspension, has instituted any cases against the Government; if so, the gist of the allegations made in each such case ?

Sardar Partap Singh Kairon : Shri R. P. Kapur filed two writ petitions in the High Court of Punjab. One was for challenging the competence of the Government to suspend him and the other one was for quashing the order for a formal and public inquiry against him on the ground of *mala fides*.

COMPLAINTS AGAINST ADMISSION ETC. IN SAINIK SCHOOLS

***2545. Comrade Ram Piara** : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether any complaints have been received by him during January, 1963, regarding admission in the Sainik Schools, scholarships, stipends or financial assistance to the students; if so, the number of complaints received together with the names of the complainants, and of those against whom the complaints were made;

(b) copies of the complaints referred to above be laid on the Table;

(c) whether any enquiries have been conducted or are being conducted into the said complaints; if so, by whom and with what results;

(d) whether the enquiry has been entrusted to the C. I. D./Vigilance/Police or to any other Agency; if so, the designation of the authority conducting the enquiry ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes, only one complaint from Shri Gurmail Singh, resident of Meetpur, P. O. Meetpur, tahsil Garhshanker, district Hoshiarpur, was received regarding admission of his son in the Sainik School, Kapurthala.

(b) A copy (English translation) is as follows.

(c) No, because the State Government are not concerned with the process of admission to the Sainik Schools.

(d) Does not arise, in view of reply to part (c) above.

Copy of Complaint (English Translation)

The Chief Minister, Punjab,
Chandigarh.

Jai Hind. I beg to state as under:—

1. That the Sainik School, Kapurthala is being run by the Education Department under your Chairmanship, and the last date for submission of applications for admission to Classes V and VI of the school for January, 1963 term was 24th September, 1962. The Examination was held on 21st October, 1962 in which there were two papers in Arithmetic and General Knowledge. The successful candidates were interviewed at Jullundur on 15th November, 1962.

2. That the Interview Board was to be presided over by you, You could hot preside over the Interview Board due to your pre-occupaiton in connection with the National Emergency.

3. As you could not preside over the Interview Board, the interview itself was more or less in name only as only those who had strong recommendations were given preference and weightage.

4. The result of the interview was declared on 25th December, 1962. Sucsessful candidates must have been called.

5. In this connection I beg to state that my son named Darshan Singh Roll No. K.P. 207 K. P. was a candidate for admission to V class. According to the version of the boy his papers in Arithmetic was cent-per-cent correct. In General Knowledge the boy expected 68/100 marks. The total number of marks which he expected were 168/200.

6. There was nothing extraordinary in the Interview which the boy could not answer. On 18th January, 1963 I was informed that the boy has not been able to qualify the test.

7. Boys getting 70/200 marks in the written test were called for interview. My son who was expecting to get 168/200 marks was very much near the success but it did not happen so.

8. I am very much pleased if under orders of Government all the seats in the Sainik School have been reserved for boys of military stock, because their right for admission to the Sainik School is more than that of my son.

9. If, however, some seats have been reserved for boys of general public which are required to be filled exclusively on merit irrespective of caste, creed, etc., then my son was entitled for admission·

10. I am, no doubt, a poor man and belong to a backward area.

11. I am remindng you. Kindly keep an eye on this side as well. I feel that many more poor persons like me must have felt contented like this.

12. In view of the right of equality and opportunity guaranteed by the Constitution of India, I had a keen desire and longing that my poor son will also one day study in a 'Bahishti' school.

[Chief Minister]

14. The boy is healthy. I will now engage him in cultivation and serve the country.

Yours companion in the National Emergency

(Sd) Kisan Sipahi Gurmail Singh Thandi,
resident of Meetpur, Post Office Meetpur, tehsil Garhshanker,
district Hoshiarpur.
25-1-63.

CLASS IV GOVERNMENT EMPLOYEES

***2602. Shri Amar Singh :** Will the Chief Minister be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to fix Rs 100 per month as the minimum salary of Class IV Government employees; if so, when is the same likely to be implemented ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : No, Sir.

CONSTITUTING SUB-DIVISION GOHANA IN DISTRICT ROHTAK

***2683. Shri Mangal Sein :** Will the Chief Minister be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to constitute a Sub-Division of Gohana in district Rohtak; if so, when ?

Sardar Ajmer Singh (Revenue Minister). *Part I :*—Yes. But due to the present emergency, the programme of opening more new Sub-Divisions in the State has been postponed.

Part II :—The matter will be reconsidered as soon as the present National Emergency is over.

PUBLIC MEETINGS, DRAMAS, ETC., HELD IN KARNAL DISTRICT

***2781. Shrimati Parsanni Devi :** Will the Chief Minister be pleased to state the names of places in Karnal District where public meetings, Drama and Kavi Sammelans were held by the Public Relations Department during the period from 1st January, 1962 to 31st December, 1962 together with the expenditure incurred on each occasion ?

Sardar Partap Singh Kairon : A statement containing the requisite information is as follows.

STATEMENT

		Expenditure incurred			Expenditure incurred
Meetings and conferences held in January, 1962					
		Rs			Rs
Nagla Roran	..	—	Samora	..	—
Karnal	..	—	Chhanna	..	—
Pasina Khurd	..	82.00	Shahpur	..	—
Barna	..	70.00	Muradgarh	..	—
Kalsana	..	45.00	Indri	..	—
Sewah	..	120.00	Islamnagar	..	—
Dadupur	..	170.00	Kalsaura	..	20.00
Karnal	..	—	Shamashpur	..	—
Kaithal	..	—	Batehra	..	—
Habri	..	—	Garhi Gujran	..	—
Kaithal	..	21.00	Ghorgarh	..	—
Kaithal	..	7.00	Gumton	..	—
Karnal	..	40.00	Kamalpur	..	—
Habri	..	64.00	Hansumajra	..	—
Panipat	..	35.00	Garhi Birbal	..	20.00
Pasina	..	—	Chugamma	..	—
Panipat 16 meeti ngs by lady			Gumthla	..	—
Supervisor			Sandhali	..	—
Kachrana Kalan	..	—	Jathlana	..	—
Kachrana Khurd	..	—	Kanjnu	..	—
Chhatter	..	—	Kultaran	..	—
Lodhar	..	—	Jagdishpura	..	—
Kathana	..	—	Keorak	..	—
Thua	..	—	Jaswanti	..	—
Mandi	..	—	Dhohra	..	—
Kheri Sherkhana	..	—	Balwanti	..	—
Deohla	..	—	Sapankheri	..	—
Naguran	..	25.00	Ujana	..	—
Kheri Raowali	..	—	Deons	..	—
Lodhar	..	25.00	Narar	..	—
Nimbwala	..	—	Sega	..	—
Karora	..	100.00	Kutabpur	..	—
Deohla	..	25.00	Ruharian	..	—
Sandhir	..	—	Kakot	..	—
Pai	..	100.00	Kathwar	..	—
Alewa	..	100.00	Geong	..	—
Badhana	..	—	Dhodkheri	..	—
Kasan	..	25.00	Bhainsi Majra	..	—
Dilluwal	..	—	Khurana	..	—
Mandi	..	—	Patti Afghan	..	—
Hassanpur	..	—	Ringli	..	—
Rajaund	..	100.00	Kambohpura	..	—
Reohla	..	—	Pundrak	..	—
Nangla Roran	..	—	Dapri	..	—
Kindal	..	—	Kalampur	..	—
Badhsui	..	—	Shanpur	..	—
Bahupur	..	—	Kachhwa	..	—
Gagarpur	..	—	Rasulpur	..	—
Makhili	..	—	Rukanpur	..	—
Kaul	..	—	Kachhwa	..	—
Pabnawa	..	—	Jani	..	—
Sarsa	..	—	Nain	..	—
Barna	..	—	Brahman Majra	..	—
Kamoda	..	—	Jondhankalan	..	—
Dabkauli	..	—	Jondhankhurd	..	—
Tapu	..	—	Khalila Majra	..	—
Nagla Roran	..	—	Pardhana	..	—
Subri	..	20.00	Karad	..	—
Sangohi	..	—	Israna	..	—

	Expenditure incurred		Expenditure incurred
Meetings and Conferenccs held in January, 1962—*concld.*			
Bajawa ..	—	Shamgarh ..	—
Shahpur ..	—	Dadupur ..	—
Kaithal ..	—	Mohmadpur ..	20.00
Boana Lakhu ..	—	Nali ..	—
Bandh ..	—	Bazidpur ..	—
Chhachhrana ..	—	Ishaqpur ..	—
Urlana Kalan ..	—	Sangroli ..	—
Urlana Khurd ..	—	Dehraru ..	—
Shadipur ..	—	Salimpur ..	—
Badhsui ..	—	Chunarmajra ..	—
Ratta Khera ..	—	Teontha ..	—
Budhanpur ..	—	Kheri Sakra ..	—
Bunsla ..	—	Pharai ..	—
Mangha ..	—	Puliani ..	—
Phaphrawa ..	—	Achhanpur ..	—
Kasauli ..	—	Ruksana ..	—
Kabri ..	—	Deehg ..	—
Ugra Kheri ..	—	Chochra ..	—
Rasalu ..	—	Panghala ..	—
Ujah ..	—	Rattaq ..	—
Dhadola ..	—	Khanda Kheri ..	—
Pasina Khurd ..	—	Jaisinghpur ..	—
Pasina Kalan ..	—	Assandh ..	—
Jati Pur ..	—	Kheri Matarwa ..	—
Machhrauli ..	—	Kaul ..	—
Karhans ..	—	Munarheri ..	—
Binjhol ..	—	Jamba ..	—
Marhana ..	—	Pundri ..	11.00
Dahar ..	—	Sanoli ..	25.00
Samalkha ..	—	Gagsina ..	255.00
Simla Maolana ..	—	Sirsi ..	—
Bhainswal ..	—	Zarifabad ..	—
Simla Gujran ..	—	Dadupur ..	—
Ataulla pur ..	—	Chhapra Khera ..	—
Nizampur ..	—	Majura ..	—
Kamalpur Roran ..	—	Kheri Naru ..	—
Khaspur ..	—	Rattan Garh ..	—
Ahbli ..	—	Alupur ..	—
Baras ..	—	Bhandari ..	—
Nissang ..	—	Osari ..	—
Guniana ..	—	Luhari ..	—
Chorkarsa ..	—	Bhadar ..	—
Gondar ..	—	Kalkha ..	—
Gullarpur ..	—	Bhaopur ..	—
Kheri Naru ..	—	Amin ..	—
Katlaheri ..	—	Ahbli ..	—
Hathana ..	—	Bairsal ..	—
Majura ..	—	Butan Kheri ..	—
Loharmajra ..	—	Panjho Khera ..	—
Garhi Roran ..	—	Kamalpur ..	—
Shamishpur ..	—	Barsalu ..	—
Nakimpur ..	—	Lathron ..	—
Barota ..	—	Kalsi ..	—
Machhrauli ..	—	Tighri ..	—
Pehladpur Khaliala ..	—	Kanwarkheri ..	—
Assandh ..	—	Shadipur ..	—
Mardanheri ..	—	Shamashpur ..	—
Padhana ..	—	Sunehri ..	—

	Expenditure incurred		Expenditure incurred
Meetings and conferences held during February, 1962			
Mathwala ..	—	Majra Nand Karan ..	—
Madlauda ..	106.00	Bhana ..	—
Bhana ..	—	Serhda ..	100.00
Karnal ..	—	Badhana ..	25.00
Bara Goan ..	—	Pegan ..	—
Shahabad ..	—	Shamdom ..	25.00
Taraori ..	—	* ..	25.00
Bijna ..	—	Popran ..	100.00
Urlana ..	80.00	Alewa ..	—
Atta ..	—	Kukr Kands ..	—
Kheri Naru ..	—	Kariabad ..	—
Karnal ..	6.00	Ruhera ..	—
Munak ..	—	Mandi Kalan ..	100.00
Kaithal ..	—	Ramana Ramani ..	—
Buana Lakhu ..	—	Hijwana ..	—
Kurana ..	—	Kathana ..	—
Urlana ..	—	Seongri ..	—
Panipat 13 meetings by		Tara Garh ..	—
Lady Supervisor ..	—	Deohla ..	—
Ganjogarhi ..	—	Bandrala ..	—
Amritpur ..	—	Arnana ..	—
Kairwali ..	—	Muana ..	—
Chaonra ..	—	Jais Inghpur ..	—
Rainpura ..	—	Buana Lakhu ..	—
Kalram ..	—	Gharaunda ..	—
Ransovi ..	—	Jhinwarheri ..	—
Jamalpur ..	—	Bhastara ..	—
Basthara ..	—	Uncha Samana ..	—
Mubarakabad ..	—	Kutail ..	—
Kutail ..	—	Dhadkwala ..	—
Bhaini Kalan ..	—	Ganjogarhi ..	—
Bhaini Khurd ..	20.00	Chuchandipur ..	—
Majura ..	20.00	Rasulpur ..	—
Bazida Roran ..	—	Chandlana ..	—
Hathlana ..	—	Chuhar Majra ..	—
Kuchpura ..	—	Pharal ..	—
Nissang ..	—	Meoli ..	—
Bastli ..	—	Mundhri ..	—
Rattangarh ..	—	Sakra ..	—
Pingli ..	—	Fatehpur ..	—
Osar ..	—	Pundri ..	—
Begampur ..	—	Damalpur ..	—
Bhalsi ..	—	Balheri ..	—
Untla ..	—	Daha ..	—
Luheri ..	—	Ranwar ..	—
Ahar ..	—	Behri ..	25.00
Atawla ..	—	Landhora ..	—
Adiana ..	—	Bara Gaon ..	—
Joshi ..	—	Mainmati ..	—
Kawi ..	—	Mugalmajra ..	—
Dharamgarh ..	—	Budhakheri ..	—
Alupur ..	—	Kalwaheri ..	—
Mahinuddinpur ..	—	Newal ..	—
Bhadaur ..	—	Nalwi Par ..	—
Kalkha ..	—	Kunjpura ..	—
Bhaopur ..	—	Khera ..	—
Nangal Kheri ..	—	Naghera ..	—
Narwal ..	—	Condar ..	—
Rajound ..	—	Amunpur ..	—
Jakhuli ..	100.00	Sambhli ..	—
Pai ..	—	Baras ..	—
Ketrara ..	—	Saga ..	—
Pilni ..	—		

*Not legible in Government reply.

[Chief Minister]

		Expenditure incurred			Expenditure incurred
Meeting and Conferences held during February, 1962—*contd.*					
Mohri	..	—	Jalalpur	..	—
Koer	..	—	Richhpur	..	—
Majra	..	—	Sanauli	..	—
Chorkarsa	..	—	Jamba	..	—
Jalamana	..	—	Sanauli Khurd	..	—
Pharwa	..	—	Kurar	..	—
Alalwala	..	—	Dhansoli	..	—
Gularpur	..	—	Nagla	..	—
Peont	..	—	Babail	..	—
Ahun	..	—	Rajakheri	..	—
Kheri Sikandar	..	—	Garhi Sikandar	..	—
Barsna	..	—	Khukhrana	..	—
Deoban	..	—	Asan Khurd	..	—
Titram	..	—	Asan Kalan	..	—
Chandana	..	—	Jatol	..	—
Peoda	..	—	Binjhol	..	—
Harsola	..	80.00	Gatipur	..	—
Kheri Sheru	..	—	Machhrauli	..	—
Bhanpura	..	—	Karhans	..	—
Guhna	..	105.00	Pasina Kalan	..	—
Padla	..	80.00	Pasina Khurd	..	—
Chandana	..	105.00	Kachrauli	..	—
Kharana	..	80.00	Samalkha	..	—
Malehwala	..	—	Ghisarpari	..	—
Chhot	..	—	Bibipur Jatan	..	—
Guhna	..	—	Ganesron	..	—
Kultaran	..	15.00	Gudha	..	—
Shergarh	..	—	Johrmajra	..	—
Farash Majra	..	—	Fazalpur	..	—
Mandi	..	—	Biana	..	—
Dhons	..	—	Indri	..	—
Phusgarh	..	—	Randoli	..	—
Chhopra Khera	..	—	Chhepra	..	—
Rasulpur	..	—	Rindal	..	—
Suhana	..	—	Ghir	..	—
Suhana	..	—	Fatupur	..	—
Bagpati	..	—	Ahbla	..	—
Tikri	..	—	Samani	..	—
Balah	..	100.00	Samana Bhao	..	—
Samaljah	..	—	Barani	..	—
Faridpur	..	100.00	Barana	..	—
Arainpura	..	125.00	Raipur	..	—
Munak	..	125.00	Unispur	..	—
Birachhpura	..	—	Machuri	..	—
Satondi	..	—	Raipur	..	—
Jundla	..	—	Bhainikhurd	..	—
Sidhpur	..	—	Gobindgarh	..	—
Sewah	..	—	Narana	..	—
Balana	..	—	Saga	..	—
Ugrekheri	..	—	Sambhi	..	20.00
Ujah	..	—	Motia	..	—
Rasalu	..	—	Bihrdhandri	..	—
Nimbri	..	—	Seonkhra	..	—
Chhajpur	..	—	Padhana	..	—
Chhajpur Khurd	..	—	Dabarthala	..	—
Raslapur	..	—	Bastli	..	20.00
Bahrampur	..	—	Kanthalkhurd	..	—
Ataullapur	..	—	Barwa	..	—
Baohli	..	—	Kirmach	..	—
Jalmana	..	—	Batehra	..	—
Adhmi	..	—	Bhukhapuri	..	—
Nanhera	..	—	Seont	..	—

	Expenditure incurred		Expenditure incurred
Meetings and Conferences held during February, 1962—*concld.*			
Jamba	—	Dusain	—
Ahbli	—	Tehontha	—
Fatehpur	—	Mohna	—
Chuharmajra	—	Mundhri	—
Keeri Sikandar	—	Naina	—
Pharal	—	Jatehri	—
Meoli	—	Munarheri	—
Rawanhera	—	Jamba	—
Sakra	—	Buchi	—
Ahun	—	Rasina	—
Meetings and conferences held in March, 1962			
Karnal (Police Line)	—	Brara	20.50
Karnal (D.S. College)	—	Ladwa	—
Jundla	—	Alupur	90.00
Panipat	—	Sewah	—
Chanarthal	—	Kalampur	20.[illegible]
Sharifgarh	—	Shahpur	—
Atwan	—	Bapoli	—
Saray Sukhi	—	Badwal Majri	—
Rawal Kheri	—	Damli	—
Damli	30.00	Jhansa	—
Khrindwa	—	Fathehpur	—
Dig	—	Kamongpura	—
Shargarh	—	Model Town Karnal	—
Teora	—	Tionda	—
Daha	—	Traori	—
Kaithal	—	Shahpur	—
Uchana	—	Munarhari	—
Kabri	—	Buchi	—
Nangal Kheri	—	Jiver heri	—
Raipura	—	Samani	—
Sonaria	—	Butana	—
Samalkha	2	Daber thala	—
Six meetings in Panipat by L.S.P.	—	Anjan Thali	—
Chandoli	—	Kurak	—
Patti Kalyana	—	Habth Pur	—
Bursham	—	Naoch	—
Dahar	—	Suarthan	—
Binjol	—	Basoolpur	—
Brahman Majra	—	Kheri Gulam ali	—
Tigri	—	Mangna	—
Pujam	—	Sangtpura	—
Kamal Pur Viran	—	Nararh	—
Chopri	—	Ujana	—
Rajpur	—	Dabkhera	—
Sidana	—	Kul Taran	—
Garhi Sikandar	—	Ram Garh	—
		Ataila	—
Assan Khurd	—	Malak Pur	—
Assan Kalan	—	Chot	—
Khukhrana	—	Santhri 2	—
Shodapur	—	Khanpur	—
Krishan Pura	—	Dunsi	—
Jatol	—	Garhi Jatan	—
Marana	—	Tara Garh	—
Nizampur	—	Kasan	—
Simla	—	Kadana	—
Bahswal	—	Ruhera	—
Kutani	—	Rajound	—
Rajakheri	—	Rukanpur	—
Ug ra Kheri	—	Kalampur	—
Rasalu	—	Gogripur	—

	Expenditure incurred			Expenditure incurrd

Meetings and Conferences held in March, 1962—*contd.*

Pingli	..	—	Anhu	..	—
Pacholia	..	—	Rajapur	..	—
Rattan Garh	..	—	Umerpur	..	—
Keorak	..	—	Nandi	..	—
Jagdishpura	..	—	Bhoji	..	—
Balwanti	..	—	Shergarh	..	—
Jaswanti	..	—	Nadori	..	—
Sapan Leri	..	—	Mukhala	..	—
Kadwarha	..	—	Mukhali	..	—
Kakoth	..	—	Zaimpur Jatan	..	—
Dual	..	—	Chapar	..	—
Baini	..	—	But Majra	..	—
Giong	..	—	Garhi Sadan	..	—
Kurana	..	—	Garhi Birbal	..	—
Pathri	..	—	Labkri	..	—
Sinkh	..	—	Kharak	..	—
Kachrana	..	—	Khurdban	..	—
Dumiana	..	—	Kamalpur Rodan	..	—
Urlana Kalan	..	—	Radour	..	—
Shekhpur	..	—	Allahar	..	—
Lalani	..	—	Fridpur	..	—
Sidhpur	..	—	Kachroli	..	—
Khaja Ahmadpur	..	—	Mohamd Pur	..	—
Machuri	..	—	Baholi	..	—
Unaspur	..	—	Zaimpur Sadan	..	—
Bakipur	..	—	Uja	..	—
Kalsi	..	—	Dadola	..	—
Ladron	..	—	Pasina Khurd	..	—
Avli	..	—	Sundarpur	..	—
Dahrdu	..	—	Chanderbhanpur	..	—
Sangroli	..	—	Untari	..	—
Ahmadpur	..	—	Bid Kheri	..	—
Sahch	..	—	Buhawa	..	—
Duliani	..	—	Dabkhera	..	—
Kheri Matwa	..	—	Sondid	..	—
Khanoda	..	—	Nawarsi	..	—
Naina	..	—	Baran	..	—
Mundri	..	—	Jaimpur	..	—
Throta	..	—	Ratgal	..	—
Badnara	..	—	Davidasspura	..	—
Sarsal	..	—	Pipli	..	—
Habri	..	—	Bir Pipli	..	—
Barsana	..	—	Bakali	..	—
Kheri Sikndar	..	—	Danora	..	—
Ftehpur	..	—	Mehra	..	—
Jateri	..	—	Jogi Majra	..	—
Kheri Sakra	..	—	Dehra	..	—
Sakra	..	—	Kheri Dab Dalan	..	—

		Expenditure incurred			Expenditure incurred
Meetings and Conferences held in March, 1962—*concld.*					
Ladwa	..	—	Nara	..	—
Fatehpur	..	—	Matlouda	..	—
Pundri	..	—	Nain	..	—
Chhtar	..	—	Alupur	..	—
Kachrana Kalan	..	—	Bhaupur	..	—
Kachrana Khurd	..	—	Khalila	..	—
Badana	..	—	Brahman Majra	..	—
Rajound	..	—	Jondan Kalan	..	—
Retoli	..	—	Nolkha	..	—
Joli Khera	..	—	Israna	..	—
Popdia	..	—	Shahpur	..	—
Khanda	..	—	Kayth	..	—
Goean	..	—	Pardana	..	—
Alewa	..	—	Naoch	..	—
Shamdo	..	—	Kuatan	..	—
Hasanpur	..	—	Rasool Pur	..	—
Chud pur	..	—	Malik Pur	..	—
Pegan	..	—	Frojpur	..	—
Kheri Bullan Wali	..	—	Mandi Sadra	..	—
Rui Heran	..	—	Gorian	..	—
Majra	..	—	Chika	..	—
Kheri Sandal	..	—	Budda Khera	..	—
Songri	..	—	Psawal	..	—
Dabri	..	—	Kariala	..	—
Klampur	..	—	Kakari	..	—
Sarsi	..	—	Pabsar	..	—
Dadupur	..	—	Dool Garh	..	—
Chadao	..	—	Kheri Shishgarh	..	—
Kachawa	..	—	Kunjpura	..	—
Hamda	..	—	20 meetings in Karnal town by L. Organisor		—
Jarifa	..	—			
Guliana	..	—	20 meetings in Karnal town by L. Organisor		—
Daria Pur	..	—			
Atawala	..	—	Karnal (Health week)	..	73.11
Adhana	..	—			
Meetings and Conferences held in April, 1962					
Patti Kalyana	..	—	Pehwa 2	..	—
Ladwa	..	—	S. D. High School, Karnal	..	—
Karnal	..	—	Town Hall, Karnal	..	—
Kaithal	..	—	Ongadh	..	—
Panipat	..	—	Koyer	..	—
Karnal Jail	..	—	Dhnera	..	—
Bal Rangdan	..	—	Bebet Pur	..	—
Garhi Birbal 2	..	46.50	Kaul	..	—

[Chief Minister]

	Expenditure incurred			Expenditure incurred
Meetings and Conferences held in April, 1962—*contd.*				
Nigdhu	..	—	Nandi	..	—
Seoni	..	—	Baogi	..	—
Nilokheri	..	—	Grhi Gujran	..	—
Chugama	..	—	Kheri Mansingh	..	—
Khairabad	..	—	Sangoi	..	—
Assandh	..	—	Sangoa	..	—
Muana	..	—	Ratour	..	—
Khandakheri	..	—	Ladwa	..	—
Jai Singh Pura	..	—	Giser Padhi	..	—
Shahpur	..	—	Bibi Pur Jatan	..	—
Dewana	..	—	Dapkoli Kalan	..	—
Pehlah Pur Khalila	..	—	Nalvi par	..	—
Herari	..	—	Garhi Birbal	..	—
Budsam	..	—	Dahar	..	—
Barani	..	—	Industrial Centre Panipat	..	—
Khaspur	..	—	Sewah	..	—
Jamba	..	—	Samalkha	..	—
Abla	..	—	Machroli	..	—
Gitalpur	..	—	Bursham	..	—
Kamal Kheri	..	—	Patti Kalyana	..	—
Tigri	..	—	Karhans	..	—
Shadipur	..	—	Nangal Kheri	..	—
Kanthal Khurd	..	—	Bapoli	..	—
Barwa	..	—	Salimpur	..	—
Sunehri	..	—	Sinhu Majra	..	—
Hathira	..	—	Chika	..	—
Bansa	..	—	Kasor	..	—
Gularpur	..	—	Mangna	..	—
Kudlan	..	—	Sewah	..	—
Gondar	..	—	Uchani	..	—
Nissing	..	—	Bhagpati	..	—
Bastali	..	—	Chaprakhera	..	—
Amupur	..	—	Pundrak	..	—
Guda	..	—	Giserpandhi	..	—
Nigdu	..	—	Bibipur Jatan	..	—
Raison	..	—	Dapkoli	..	—
Karsa dod	..	—	Nalvipar	..	—
Rasina	..	—	Garhpur Khalsa	..	—
Munarheri	..	—	Phalsandha	..	—
Jamba	..	—	Nimbri	..	—
Kaol	..	—	Chajpur Khurd	..	—
Buchi	..	—	Sanoli	..	—
Tiontha	..	—	Nauda	..	—
Mona	..	—	Sanoli Kalan	..	—
Fusgarh	..	—	Materwa Kheri	..	—
Gandh Nagar	..	—	Mioli	..	—

	Expenditure incurred			Expenditure incurred	
Meetings and Conferences held in April, 1962—*contd.*					
Sangroli	..	—	Kachana	..	—
Dheru	..	—	Nimwala	..	—
Abli	..	—	Santok Majra	..	—
Hathira	..	—	Fria bad	..	—
Bansa	..	—	Fathehpur	..	—
Gularpur	..	—	Ravanhera	..	—
Puglan		—	Khanoda	..	—
Nissing	..	—	Puarl	..	—
Ha pupur	..	—	Naina	..	—
Raison	..	—	Mundri	..	—
Kutabpur	..	—	Gusan	..	—
Magomajri	..	—	Ahun	..	—
Malewala	..	—	Sakra	..	—
Franc wala	..	—	Kheri Sakra	..	—
Badthal	..	—	Chur Majra	..	—
Balri	..	—	Rsslapur	..	—
Uchani	..	—	Behram pur	..	—
Tikri	..	—	Atola pur	..	—
Suhana	..	—	Bapoli	..	—
Sontonadi	..	—	Nimbri	..	—
Dabri	..	—	Chajpur Khurd	..	—
Kalash	..	—	Chaj pur Kalan	..	—
Bhanpura	..	—	Kanoli Khurd	..	—
Titram	..	—	Jamba	..	—
Chandana	..	—	Sanoli Kalan	..	—
Pioda	..	—	Jalmana	..	—
Kutabpur	..	—	Athmi	..	—
Radian	..	—	Nanarha	..	—
Kheri Sharu	..	—	Jalapur	..	—
Sisla Sismor	..	—	Trishpur	..	—
Kheri Gulam Ali	..	—	Thagsoli	..	—
Padla	..	—	Dalola	..	—
Ladana Baba	..	—	Nazampur	..	—
Dual	..	—	Bdonda	..	—
Gamri	..	—	Badondi	..	—
Chanar	..	—	Bun	..	—
Lodar	..	—	Bupda	..	—
Kheri Shar Khan	..	—	Salim pur	..	—
Balang	..	—	Bdot	..	—
Rajound	..	—	Brondi	..	—
Mandi	..	—	Bronda	..	—
Thus	..	—	Bapda	..	—
Sandil	..	—	Budha	..	—
Galiana	..	—	16 meetings in Karnal by L.		
Kadhana	..	—	Organisor	..	—
Kheri Sandal	..	—	21 meetings by Lady Organisor		
Kheri Rao	..	—	in Karnal	..	—

[Chief Minister]

		Expenditure incurred			Expenditure incurred
Meetings and Conferences held in April, 1962—*concld.*					
Agondh	..	—	Mandwal	..	—
Ser	..	—	Blona	..	—
Ram Garh	..	—	Ruara	..	—
Diwana	..	—	Basi	..	—
Tatiana	..	—	Kheri Sharf Ali	..	—
Bhagal	..	—	Thal	..	—
Kakudha	..	—	Bahri	..	—
Mandi	..	—	Bhagana	..	—
Palri	..	—	Aliwa	..	—
Chamrara	..	—	Sewah	..	—
Gualara	..	—	Karhans	..	—
Puther	..	—	Machroli	..	—
Dadwari	..	—	Munana	..	—
Budsham	..	—	Assan Khurd	..	—
Brahman Majra	..	—	Assan Kalan	..	—
Kalkha	..	—	Samalkha	..	—
Badhar	..	—	Dyal Pur	..	—
Hartari	..	—	Alam Pur	..	—
Wazirpur Tatana	..	—	Hinga Kheri	..	—
Narana	..	—	Salpani Khurd	..	—
Kurana	..	—	Gog Pur	..	—
Dodpur	..	—	Ajrana Khurd	..	—
Namunda	..	—	Sadora	..	—
Kiwana	..	—	Ajrani	..	—
Manana	..	—	Ajrana Kalan	..	—
Fusghar	..	—	Khan Pur	..	—
Khera	..	—	Kalipla	..	—
Wazida	..	—	Chanar Thal	..	—
Kharkali	..	—	Dantori	..	—
Bhusli	..	—	Sharif Garh	..	—
Samalkha	..	—	Chaduni Jatan	..	—
Brichpur	..	—	Teora	..	—
Brota	..	—	Duda	..	—
Budanpur	..	—	Gadri	..	—
Meetings and Conferences, held in May, 1962					
Panipat	..	—	Karnal	..	—
Karnal	..	24.50	Fazalpur	..	—
Kheri Naru	..	60.00	Nagla Roran	..	—
Kunjpura	..	—	Nilokheri	..	—
Kiwana	..	—	Kiwana	..	—
Patti Kaliana	..	—	Patti Kaliana	..	—
Phehowa	..	27.25	Indri	..	—

	Expenditure incurred		Expenditure incurred
Meetings and Conferences held in May, 1962—*contd.*			
Arrana ..	—	Rasalapur ..	—
Pegan ..	—	Pasina Khurd ..	—
Deohla ..	—	Pasina Kalan ..	—
Stenondi ..	—	Jainpur Sadan ..	—
Majura ..	—	Gandhi Nagar ..	—
Gheer ..	—	Islam Nagar ..	—
Katlaheri ..	—	Nissang ..	—
Pundrak ..	—	Gadpur ..	—
Kachhwa ..	—	Barana ..	—
Dadupur ..	—	Jajanpur ..	—
Sirsa ..	—	Ruanan ..	—
Rattangarh ..	—	Batheri ..	—
Duliani ..	—	Arainchai ..	—
Naina ..	—	Sandhola ..	—
Suhana ..	—	Sandholi ..	—
Rasulpur ..	—	Cheeka ..	—
Ahar ..	—	Lotani ..	—
Kurana ..	—	Tabra ..	—
Shahpur ..	—	Jalbehra ..	—
Shamashpur ..	—	Gangri ..	—
Kheri Sakandar ..	—	Naisi ..	—
Jatheri ..	—	Chapra ..	—
Barsana ..	—	Kathgarh ..	—
Ahun ..	—	Thol ..	—
Rasina ..	—	Dala Majra ..	—
Fatehpur ..	—	Thorli ..	—
Pundri ..	—	Kurana ..	—
Dulian ..	—	Pathali ..	—
Naina ..	—	Seenkh ..	—
Badnara ..	—	Chharana ..	—
Amhedpur ..	—	Doniana ..	—
Khanoda ..	—	Urlana Kalan ..	—
Mundri ..	—	Urlana Khurd ..	—
Mohana ..	—	Daryeo Pur ..	—
Kheri Sakara ..	—	Alupur ..	—
Sakara ..	—	Nain ..	—
Thorata ..	—	Khaliala ..	—
Jamba ..	—	Pardana ..	—
Munehri ..	—	Bhua Pur ..	—
Taroari ..	—	Ahar ..	—
Kirmach ..	—	Kurana ..	—
Nor Pur Gujran ..	—	Jeodhan Kalan ..	—
Simla Gujran ..	—	Musapur ..	—
Dadola ..	—	Jathlana ..	—
Dadoli ..	—	Anuheri ..	—
Jalpar ..	—	Dhanupura ..	—

[Chief Minister]

	Expenditure incurred		Expenditure incurred
Meetings and Conferences held in May, 1962—*contd.*			
Baindi ..	—	Karnal ..	—
Lal Chhappar ..	—	Bhana ..	—
Sandhali ..	—	Sedora ..	—
Zainpur ..	—	Majra Nand Karan ..	—
Gandinagar ..	—	Baheri ..	—
Kalsora ..	—	Gangatheri ..	—
Islam Nagar ..	—	Popran ..	—
Badarpur ..	—	Kathana ..	—
Indargarh ..	—	Songri ..	—
Chuharmajra ..	—	Guliana ..	—
Shahpur ..	—	Taragarh ..	—
Fazalpur ..	—	Rohera ..	—
Rindal ..	—	Majra ..	—
Ranwar ..	—	Rajound ..	—
Sangohi ..	—	Deohla ..	—
Sandir ..	—	Samodo ..	—
Amin ..	—	Pagoan ..	—
Kheri Naru ..	—	Bakal ..	—
Panipat ..	—	Karora ..	—
Hasanpur ..	—	Raman Ramani ..	—
Gudha ..	—	Hizwana ..	—
Bahri ..	—	Kokarkanda ..	—
Popran ..	—	Dayal pur ..	—
Phaphrana ..	—	Kalsora ..	—
Kiwana ..	—	Bibipur Brahiman ..	—
Kalkha ..	—	Neotra ..	—
Pehowa ..	—	Badarpur ..	—
Sanch ..	—	Shahpur ..	—
Sirsal ..	—	Fazilpur ..	—
Habri ..	—	Rindal ..	—
Brichpur ..	—	Sarpura ..	—
Badanpur ..	—	Geer ..	—
Sirsi ..	—	Tapui ..	—
Dadupur ..	—	Tatka ..	—
Samaljha ..	—	Tatki ..	—
Barota ..	—	Nawarsi ..	—
Santodi ..	—	Biana ..	—
Geer ..	—	Murad Garh ..	—
Narwal ..	—	Shamshipur ..	—
Kachana ..	—	Fathupur ..	—
Kotthra ..	—	Samanabhaue ..	—
Jakholi ..	—	Samani ..	—
Sangal ..	—	Nilokheri ..	—
Pai ..	—	Sandeer ..	—

		Expenditure incurred			Expenditure incurred
Meetings and Conferences held in May, 1962—*concld.*					
Amargarh	..	—	Sewan	..	—
Goergarh	..	—	Phrash Majra	..	—
Ballolpur Mustraka	..	—	Sher Garh	..	—
Gumton	..	—	Seothan	..	—
Dongri	..	—	Kheri Naru	..	—
Sheikhpura	..	—	Kachhwa	..	—
Sikri	..	—	Sirsi	..	—
Panjokheri	..	—	Rattan Garh	..	—
Butankheri	..	—	Pingli	..	—
Barsalu	..	—	Gogripur	..	—
Arjaheri	..	—	Sohana	..	—
Manak Majra	..	—	Raslupur	..	—
Raipur	..	—	Jani	..	—
Jeodhan Khurd	..	—	Pacholia	..	—
Israna	..	—	Kheri Ram Nagar	..	—
Bajwa	..	—	Chander Bhan Pur	..	—
Shahpur	..	—	Ujjainpura	..	—
Kayth	..	—	Kaliana	..	—
Buana Lakhu	..	—	Bokher Majra	..	—
Bandh	..	—	Golpur	..	—
Kultaran	..	—	Sulkhani	..	—
Jagdishpura	..	—	Kurari	..	—
Kathwar	..	—	Thol	..	—
Ujana	..	—	Ajrawar	..	—
Balwanti	..	—	Ismailabad	..	—
Deowara	..	—	Thaska Miranji	..	—
Sapankheri	..	—	Kheri Daban	..	—
Malikpur	..	—	Mehra	..	—
Dhonsh	..	—	Kherkali	..	—
Ferozepur	..	—	Shazadpur	..	—
Nangal	..	—	Bakali	..	—
Khuran	..	—	Balol pur	..	—
Khanpur	..	—			
Meetings and Conferences held in June, 1962					
Dodpur	..	—	Radaur	..	—
Israna	..	—	Madhar	..	—
Kaithal	..	—	Shergarh Nathori	..	—
Assandh	..	—	Chand Samandh	..	—
Rohera	..	—	Rindal	..	—
Kurukshetra	..	—	Gharounda	..	—
Karnal	..	—	Pachholia	..	—
Babain	..	—	Matholada	..	—
Songri Guliana	..	—	Gasina	..	—
Assandh	..	—	Adhiana	..	—
Panipat	..	—	Seonkh	..	—

[Chief Minister]

		Expenditure incurred			Expenditure incurred
Meetings and Conferences held in June, 1962—*concld*					
Karnal	..	—	Guliana	..	—
Dadrath	..	—	Kaithal Khurd	..	—
Pagan	..	—	Khaze Ahmadpur	..	—
Naina Dhose	..	—	Hathira	..	—
Nigdhu	..	31.00	Panjokhera	..	—
Karnal	..	38.50	Sirsi	..	—
Nalwai Pur	..	—	Badhana	...	—
Naina	..	—	Dadhrath	..	—
Dodpur	..	—	Jalwana	...	—
Sirsi	..	—	Nigdhu	...	—
Bir Amin	..	—	Hathira	...	—
Hatheria	..	—	Sisla Sismore	...	—
Naiana	..	—	Kheri Saur	...	—
Karsa	..	—	Sangpura	...	—
Nigdhu	..	—	Harnola	...	—
Jamna Camp	..	—	Gamari	...	—
Seorada	..	—	Deoban	..	—
Rajound	..	—	Titram	..	—
Kachhana	..	—	Peoda	...	—
Dehola	..	—	Chandana	..	—
Nagoran	..	—	Guhana	..	—
Kathana	..	—	Goran	..	—
Guliana	..	—	Gog	..	—
Shamedo	..	—	Magomajri	..	—
Badhana	..	—	Farash Wala	..	—
Kuchrana	..	—	Mandi	..	—
Hussainpur	..	—	Manjala	..	—
Rindal	..	—	Karpur	..	—
Chhatter	..	—	Doher	..	—
Kucharana	..	—	Lander Kima	..	—
Kucharana Khurd	..	—	Kheri Gulam Ali	..	—
Rohera	..	—	Kunjpura	..	—
Poprana	..	—	Shahabad	..	—
Gohiana	..	—	Samalkha Mandi	..	—
Alewa	..	—	Duliai	..	—
Shamedo	..	—	Meoali	..	—
Deohla	..	—	Mohana	..	—
Dadhtra	..	—	Naina	..	—
Churpur	..	—	Barasana	..	—
Kheri Bulanwali	..	—	Jajanpur	..	—
Rohera	..	—	Mundhri	..	—
Majara	..	—	Dehradu	..	—
Kheri Sandhal	..	—	Sangorali	..	—
Sangori	..	—	Chur Majra	..	—

		Expenditure incurred			Expenditure incurred
Meetings and Conferences held in June, 1962—*concld*					
Pharal	..	—	Sakara	..	—
Rawan-hera	..	—	Risana	..	—
Mundhri	..	—	Ahun	..	—
Jatheri	..	—	Fatehpur	..	—
Kheri Sanakander	..	—	Pundri	..	—
Kheri Sakara	..	—	Mundhri	..	—
Fatehpur	..	—	Assandh	..	—
Meetings and Conferences held in July, 1962					
Serdha	..	—	Jaswanti	..	—
Kaithal	..	—	Jotisar	..	—
Phossgarh	..	—	Devidaspura	..	—
Smalkha	..	—	Bhana	..	—
Rainpura	..	20.00	Pai	..	—
Gonder	..	—	Kothara	..	—
Gharounda	..	—	Korara	..	—
Ladwa	..	—	Matluda	..	—
Thanesar	..	—	Kultaran	..	—
Pehowa	..	—	Jagdishpura	..	—
Kaimla	..	—	Dehrdu	..	—
Jatipur	..	—	Kheri Materwa	..	—
Ladwa	..	—	Faral	..	—
Shahabad	..	—	Khanoda	..	—
Ladwa	..	—	Naina	..	—
Panipat	..	—	Sanch	..	—
Bhana	..	—	Sarsal	..	—
Karnal	..	—	Bandnara	..	—
Samalkha	..	—	Throta	..	—
Chhajpur	..	51.50	Barsana	..	—
Serdha	..	—	Habri	..	—
Narad	..	—	Buchi	..	—
Patti-Kaliana	..	—	Ahmadpur	..	—
Karnal	..	—	Anhu	..	—
Kaimla	..	—	Sakra	..	—
Jundla	..	—	Kheri Sakra	..	—
Ladwa	..	—	Bhana	..	—
Bastara	..	—	Chattar	..	—
Karnal	..	—	Nodar	..	—
Machhorali	..	—	Kheri Sherkhan	..	—
Rainpura	..	—	Dola	..	—
Kheria	..	—	Bhalang	..	—
Pathera	..	—	Kalasar	..	—
Deohara	..	—	Mandi	..	—
Kultaran	..	—	Thua	..	—
Jagdishpura	..	—	Sandir	..	—
Keorak	..	—	Gulaiana	..	—
Balwanti	..	—	Kathana	..	—

[Chief Minister]

	Expenditure incurred		Expenditure incurred
Meetings and Conferences held in July, 1962—*concld*			
Kheri Sandal ..	—	Bhanpura ..	—
Kheri Rao Wali ..	—	Ruherian ..	—
Kachana ..	—	Khanpur ..	—
Nimwala ..	—	Manas ..	—
Rajound ..	—	Deohera ..	—
Santokh Majra ..	—	Siwan ..	—
Fridabad ..	—	Sehrta ..	—
Mandwal ..	—	Ladan Baba ..	—
Basi ..	—	Narad ..	—
Balana ..	—	Fusgarh ..	—
Alewa ..	—	Khera ..	—
Kaithal ..	—	Gonder ..	—
Siwan ..	—	Ladwa ..	—
Khanpur ..	—	Gogripur ..	—
Samalkha ..	—	Pahewa ..	—
Panipat ..	—	Tionada ..	—
Kunjpura ..	—	Dusain ..	—
Chot ..	—	Sangroli ..	—
Kakot ..	—		
Meetings and Conferences held in August, 1962			
Karnal 4 ..	—	Shamdo ..	—
Sewa ..	—	Pagan ..	—
Smalkha ..	—	Kathana ..	—
Panipat ..	—	Pai ..	—
Ramnagar ..	—	Pilni ..	—
Samlkhi ..	—	Sangal ..	—
Karnal 2 ..	—	Jakholi ..	—
Sirsama ..	—	Kachana ..	—
Naina ..	—	Kodra ..	—
Sub-Jail, Karnal ..	—	Narwal ..	—
Dose ..	—	Siongri Guliana ..	—
Barna ..	—	Tara Garh ..	—
Police Line, Karnal ..	—	Ruhera ..	—
N. D. R. I. Karnal ..	—	Majra ..	—
Smalkha ..	—	Rajound ..	—
Naina ..	—	Friabad ..	—
Pabnawa ..	—	Santokh Majra ..	—
Pandarsi ..	—	Serda ..	—
Hathira ..	—	Bhana ..	—
Ram Nagar ..	—	Kukerkanda ..	—
Masana ..	—	Hijwana ..	—
Sarsima ..	—	Rama na-ra mani ..	—
Ransloli ..	—	Krora ..	—
Dayalpur ..	—	Pharal ..	—
Mahudin Pur ..	—	Khanoda ..	—

		Expenditure incurred			Expenditure incurred
Meetings and Conferences held in August, 1962—*concld*					
Garhi Padla	..	—	Panipat	..	—
Budda Kheri	..	—	Kunjpura	..	—
Sangat Pura	..	—	Kaithal	..	—
Radian	..	—	Balal	..	—
Patti Afgan	..	—	Sewa	..	—
Kutab Pur	..	—	Thal	..	—
Kuartan	..	—	Ftehpur	..	—
Bhensi Majra	..	—	Jateri	..	—
Dunderheri	..	—	Duliani	..	—
Duwal	..	—	Mohna	..	—
Khurana	..	—	Jhamba	..	—
Padla	..	—	Kheri Sikander	..	—
Garchi Padla	..	—	Tionda	..	—
Frans Wala	..	—	Chur Majra	..	—
Guna	..	—	Sakra	..	—
Sothan	..	—	Kheri Sakra	..	—
Majri	..	—	Ahue	..	—
Sher Garh	..	—	Dusain	..	—
Frojpur	..	—	Munerheri	..	—
Gamri	..	—	Rawanhera	..	—
Devi garh	..	—	Rasina	..	—
Thaneshar	..	—	Sanch	..	—
Jotisar	..	—	Sarsal	..	—
Meetings and Conferences held in September, 1962					
Karnal 2	..	—	Dadupur	..	—
Sewa	..	—	Songal	..	—
Panipat	..	—	Majra Nand Karan	..	—
Samalkha	..	—	Serta	..	—
Barota	..	—	Gangtari	..	—
Naguran	..	—	Hathwala	..	—
Karnal	..	—	Brota	..	—
Kurukshetra	..	—	Kalram	..	—
Traori	..	—	Kabri	..	—
Hathwala	..	—	Babipur	..	—
Hathwala	..	—	Kunjpura	..	—
Kalron	..	—	Batari	..	—
Kabri	..	—	Bara Gaon	..	—
Shahabad	..	—	Grhi Birbal	..	—
Smalkha	..	—	Danora	..	—
Navel	..	—	Sandali	..	—
Butana	..	—	Jathlana	..	—
Titram	..	—	Barsam	..	—
Bhagal	..	—	Alaher	..	—
Hathwala	..	—	Jubal	..	—
Dakadla	..	—	Kanjn	..	—
Karnal	..	—	Santhri	..	—

		Expenditure incurred			Expenditure incurred
Meetings and Conferences held in September, 1962—*concld*					
Fajalpur	..	—	Jakholi	..	—
Rindal	..	—	Dola	..	—
Landora	..	—	Naguran	..	—
Daha	..	—	Rajound	..	—
Assnsh	..	—	Basi	..	—
Dulani	..	—	Bhana	..	—
Mohna	..	—	Mandi	..	—
Jamba	..	—	Datrat	..	—
Kheri Sikandar	..	—	Jurana	..	—
Dusain	..	—	Joli Khera	..	—
Ahue	..	—	Naguran	..	—
Sakara	..	—	Churpur	..	—
Kheri Sakra	..	—	Hasan Pur	..	—
Chur Majra	..	—	Guhian	..	—
Sisla Sismore	..	—	Bastara	..	—
Kheri Sheru	..	—	Jinerhari	..	—
Harsbla	..	—	Naina	..	—
Sanpura	..	—	Mioli	..	—
Deoban	..	—	Throta	..	—
Titram	..	—	Ftehpur	..	—
Pioda	..	—	Pundri	..	—
Chandana	..	—	Badnara	..	—
Sivan	..	—	Sirsal	..	—
Mandi	..	—	Habri	..	—
Dohar	..	—	Barsana	..	—
Gogh	..	—	Munjri	..	—
Ghoran	..	—	Kheri Matwa	..	—
Lander	..	—	Khanda	..	—
Manjila	..	—	Alewa	..	—
Mogomajri	..	—	Popran	..	—
Malawala	..	—	Paigan	..	—
Khanpur	..	—	Kheri Bulan Wali	..	—
Gamri	..	—	Ruhera	..	—
Chattar	..	—	Majra	..	—
Kachrana Kalan	..	—	Kheri Sandal	..	—
Kachrana	..	—	Guliana	..	—
Rajound	..	—	Kaithal	..	—
Kachana	..	—			
Meetings and Conferences held in October, 1962					
Karnal 2	..	—	Karnal	..	50.31
Bahri	..	—	Danora Jatan	...	—
Kurukshetra	..	—	Patti Kalyana	...	—
Panipat	..	84.50	Karnal 2	..	21.25

		Expenditure incurred			Expenditure incurred
Meetings and Conferences held in October, 1962—*concld*					
Padda	..	—	Rugsana	..	—
Pai	..	—	Achanpur	..	—
Memorial Hall, Karnal	..	—	Chattar	..	—
Kaithal	..	—	Lodar	..	—
Nilokheri	..	—	Kheri Sher Khan	..	—
Patti Kalyana	..	—	Bahri	..	—
Panipat	..	—	Dola	..	—
Municipal Hall, Karnal	..	—	Kathana	..	—
Girl School, Karnal	..	—	Kheri Sandal	..	—
Police Line, Karnal	..	—	Kheri Rao	..	—
Vidwa Ashram, Karnal	..	—	Kachana	..	—
Government High School, Karnal		—	Guliana	..	—
S. D. High School, Karnal	..	—	Sandeel	..	—
Patti Kalyana	..	—	Thua	..	—
Panipat	..	—	Mandi	..	—
Makhu Majra	..	—	Kalasar	..	—
Kamal Pur	..	—	Bhalang	..	—
Patti Kalyana	..	—	Dola	..	—
Samalkha	..	—	Nimwala	..	—
Sewah	..	—	Rajound	..	—
Israna	..	—	Santokhmajra	..	—
Noltha	..	—	Friabad	..	—
Sodapur	..	—	Mandwal	..	—
Dupadi	..	—	Bilona	..	—
Jabala	..	—	Rarha	..	—
Uplana	..	—	Basi	..	—
Uplani	..	—	Kheri Sharfali	..	—
Malikpur	..	—	Thal	..	—
Rasalwa	..	—	Bahari	..	—
Majura	..	—	Bhagana	..	—
Donse	..	—	Alewa	..	—
Frojpur	..	—	Karnal Police Line	..	—
Kathwar	..	—	Jorasi Kalan	..	—
Shergarh	..	—	Jorasi Khurd	..	—
France Wala	..	—	Rasalu	..	—
Saiga	..	—	Panipat	..	—
Gamri	..	—	Rajound	..	—
Chandana	..	—	Sivan	..	—
Siwan	..	—	Ghrounda	..	—
Nararh	..	—	Padda	..	—
Saiga	..	—	Dadupur	..	—
Keorak	..	—	Shekh Pura	..	—
Balwanti	..	—	Kaithal	..	—
Jaswanti	..	—	Samalkha	..	—
Ujana	..	—	Nimri	..	—
Dewra	..	—	Assan Khurd	..	—

[Chief Minister]

		Expenditure incurred			Expenditure incurred
Meetings and Conferences held in October, 1962—*concld*					
Assan Kalan	..	—	Patti Kalyana	..	—
Nurpur Muglan	..	—	Radour	..	—
Pasina Khurd	..	—	Mehra	..	—
Pasina Kalan	..	—	Ladwa	..	—
Jatipur	..	—	Jotisar	..	—
Patti Kalyana	..	—	Thaneshar	..	—
Singla Gujran	..	—	Samastpur	..	—
Bapoli	..	—	Dheg	..	—
Raslapur	..	—	Chochra	..	—
Chajpur Kalan	..	—	Pangala	..	—
Chajpur Khurd	..	—	Ratta Khera	..	—
Dadola	..	—	Khanda Kheri	..	—
Ujha	..	—	Salwan	..	—
Adhoa	..	—	Dupadi	..	—
Kalsa	..	—	Phuf rana	..	—
Jhakhwala	..	—	Kabulpur	..	—
Arnacha	..	—	Thri	..	—
Sandola	..	—	Mardanheri	..	—
Sandoli	..	—	Rorh	..	—
Murtaza Pur	..	—	Risalu	..	—
Bastli	..	—	Ugrakheri	..	—
Jundla	..	—	Pehewa	..	—
Ramba	..	—	Jarasi	..	—
Indri	..	—	Bhodni	..	—
Sewan	..	—	Shahapur	..	—
Fatehpur	..	—	Bhkhli	..	—
Pundri	..	—	Ishakq	..	—
Rajound	..	—	Borakh	..	—
Kaithal	..	—	Papnawa	..	—
Bhana	..	—	Garhi Langri	..	—
Serda	..	—	Karha	..	—
Meetings and Conferences held in November, 1962					
Karnal	..	—	Panipat	..	—
Panipat	..	—	Assndh	..	—
Kaithal	..	—	Rajound	..	—
Pubdri	..	—	Matlouna	..	—
Nissing	..	—	Ghula	..	—
Ladwa	..	—	Pehewa	..	—
Shahabad	..	—	Kurukshetra	..	—
Ghrounda	..	—	Panipat	..	—
Pundri	..	8.63	Karnal 2	..	—
Karnal	..	—	Shahabad	..	—
Samalkha	..	—	Kurana	..	—

	Expenditure incurred		Expenditure incurred
Meetings and Conferences held in November, 1962—*concld*			
Kakoth ..	—	Taragarh ..	—
Serda ..	—	Ruhera ..	—
Sewan ..	—	Majra ..	—
Jalmana ..	—	Jundla ..	—
Jorasi ..	—	Ahalwa ..	—
Karnal ..	—	Mangna ..	—
Kunjpura ..	—	Guldera ..	—
Kaithal ..	—	Kheri Sikandar ..	—
Ghrounda ..	—	Gunthla Garu ..	—
Atta ..	—	Balwanti ..	—
Panipat ..	—	Bhihani ..	—
Karnal ..	—	Kutabpur ..	—
Nissing ..	—	Rherian ..	—
Pai ..	—	Nangal Kheri ..	—
Pundri ..	—	Assan Khurd ..	—
Balheri ..	—	Nara ..	—
Karnal ..	—	Marana ..	—
Masana ..	—	Dahar ..	—
Radour ..	—	Kabri ..	—
Pehowa ..	—	Machroli ..	—
Shahabad ..	—	Shodapur ..	—
D. A. V. College, Karnal ..	—	Jatol ..	—
Dyal Singh College, Karnal ..	—	Jalalpur ..	—
Jhanjari ..	—	Rishpur ..	—
Kutail ..	—	Snoli Khurd ..	—
Kunjpura ..	—	Babail ..	—
Atta ..	—	Kurar ..	—
Pundri ..	—	Dahnsoli ..	—
Uncha Samana ..	—	Shando ..	—
Balri ..	—	Paigan ..	—
Nimwala ..	—	Kathana ..	—
Pingli ..	—	Kachana ..	—
Umri ..	—	Kotra ..	—
Kolapur ..	—	Jhakholi ..	—
Sarsma ..	—	Rajound ..	—
Jhanjari ..	—	Songal ..	—
Butana ..	—	Pai ..	—
Baorak ..	—	Pilni ..	—
Kalvaheri ..	—	Narwal ..	—
Marana ..	—	Rajound ..	—
Dahar ..	—	Jhajnpur ..	—
Kabri ..	—	Batari ..	—
Samalkha ..	—	Ruan ..	—
Nurpur Muglan ..	—	Madud ..	—
Jai Singh Pur ..	—	Dadwana ..	—
Dahola ..	—		

[Chief Minister]

		Expenditure incurred			Expenditure incurred
Meetings and Conforences held in November, 1962—*concld*					
Saran	..	—	Serta	..	—
Pehowa	..	—	Rasulpur	..	—
Bhor	..	—	Dohar	..	—
Lohar Majra	..	—	Dunderheri	..	—
Khijerpura	..	—	Kurana	..	—
Kamoda	..	—	Patti Afghan	..	—
Barna	..	—	Sewan	..	—
Ghradsi	..	—	Khanpur	..	—
Pindarsi	..	—	Gamri	..	—
Mangna	..	—	Jhanjari	..	—
Dolegarh	..	—	Mundri	..	—
Guldera	..	—	Kakoth	..	—
Kheri	..	—	Nararh	..	—
Gunthla Garhu	..	—	Serta	..	—
Bairian	..	—	Sewan	..	—
Churmajra	..	—	Bastali	..	—
Khnoda	..	—	Kaimala	..	—
Phral	..	—	Kaithal	..	—
Kheri Sakara	..	—	Israna	..	—
Kaul	..	—	Panipat	..	—
Ahuan	..	—	Fariabad	..	—
Rasina	..	—	Santokh Majra	..	—
Sanch	..	—	Serda	..	—
Mioli	..	—	Bhana	..	—
Mundhri	..	—	Kukerkanda	..	—
Naina	..	—	Hijwana	..	—
Kheri Materwa	..	—	Ramana Ramani	..	—
Derlu	..	—	Krora	..	—
Sangroli	..	—	Bakal	..	—
Dulani	..	—	Dhand	..	—
Dusain	..	—	Kutabpur	..	—
Ghuchi	..	—	Ghrounda	..	—
Ahmadpur	..	—	Kaithal	..	—
Tiontha	..	—	Kakoth	..	—
Diliawala	..	—	Pundri	..	—
Garhi Padla	..	—	Nilokheri	..	—
Budda Khera	..	—	Butana	..	—
Sangatpura	..	—	Panipat	..	—
Baba Ladan	..	—	Samalkha	..	—
Manas	..	—	Jundla	..	—

	Expenditure incurred		Expenditure incurred
Meetings and Conferences held in December, 1962			
Sewah ..	—	Raipur Rodan ..	—
Panipat ..	—	Baini Khurd ..	—
Taroari ..	—	Phurlak ..	—
Gondar ..	—	Raipur Jatan ..	—
Nissing ..	—	Brota ..	—
Karnal ..	—	Jhansa 2 ..	—
Samalkha ..	—	Bustala ..	—
Panipat ..	—	Jubal ..	—
Assandh ..	—	Bapa ..	—
Rajound ..	—	Ghalor ..	—
Kaithal ..	—	Mandi ..	—
Panipat ..	—	Pardana ..	—
Brota ..	—	Karhans ..	—
Kurukshetra ..	—	Kirmich ..	—
Pehowa ..	—	Harigarh ..	—
Karnal 3 ..	—	Malikpur ..	—
Cheeka ..	—	Mirzapur ..	—
Titana ..	—	Devidass Pura ..	—
Piddal ..	—	Ladhi Danora ..	—
Siwan ..	—	Katlaheri ..	—
Jaddola ..	—	Dupedi ..	—
Kheri Sharafali ..	—	Narwal ..	—
Karnal ..	—	Kukerkanda ..	—
Buana Lakhu ..	—	Bakal ..	—
Israna ..	—	Deeg ..	—
Assandh ..	—	Radaur ..	—
Rohar ..	—	Niwarsi ..	—
Alewa ..	—	Shahabad ..	—
Shahabad ..	—	Ladwa ..	—
Kirmich ..	—	Thaneshar ..	—
Tehsil Ground, Karnal ..	—	Mundri ..	—
Shahapur ..	—	Nararh ..	—
Traori ..	—	Pehowa ..	—
Sub-Jail, Karnal ..	—	Cheeka ..	—
Rohara ..	—	Bhinjole ..	—
Murtazapur ..	—	Faridpur ..	—
Piddal ..	—	Krishanpura ..	—
Kheri Sharaf Ali ..	—	Baholi ..	—
Tehsil Ground, Karnal ..	—	Sheharmal Pur ..	—
Rinddal ..	—	Pasina ..	—
Bassi ..	—	Kachroli ..	—
Karnal ..	—	Mohamadpur ..	—
Amin ..	—	Raja Kheri ..	—
Barva ..	—	Nimbri ..	—

[Chief Minister]

		Expenditure incurred			Expenditure incurred
Meetings and Conferences held in December, 1962—*contd.*					
Adrari	..	—	Magha Majra	..	—
Naraina	..	—	Jhalbarha	..	—
Israna	..	—	Lotni	..	—
Damana	..	—	Gangheri	..	—
Dadwari	..	—	Dandota	..	—
Chandoli	..	—	Badsue	..	—
Chhattar	..	—	Cheeka	..	—
Kuchrana Kalan	..	—	Piddal	..	—
Kuchrana Khurd	..	—	Kangthali	..	—
Rajound	..	—	Naoch	..	—
Narwal	..	—	Dasonti	..	—
Kachana	..	—	Balwanti	..	—
Dola	..	—	Thana	..	—
Naguran	..	—	Chandana	..	—
Dillowal	..	—	Deoban	..	—
Raichand Wala	..	—	Titram	..	—
Mandi	..	—	Pioda	..	—
Datrat	..	—	Harsola	..	—
Ritoli	..	—	Rurian	..	—
Joli Khera	..	—	Sisla Sismore	..	—
Churpur	..	—	Mandi	..	—
Hasanpur	..	—	Manjhla	..	—
Guhian	..	—	Landar	..	—
Khanda	..	—	Gog	..	—
Alewa	..	—	Dohar	..	—
Popran	..	—	Magho Majri	..	—
Paigan	..	—	Khanpur	..	—
Kheri Bulan Wali	..	—	Gamri	..	—
Kheri	..	—	Ghuna	..	—
Shonser	..	—	Franchwala	..	—
Dewana	..	—	Jai Singh Pur	..	—
Rohar	..	—	Khanda Kheri	..	—
Nimwala	..	—	Ratag	..	—
Bichian	..	—	Pangala	..	—
Rohar Jagir	..	—	Chochra	..	—
Balghara	..	—	Deeg	..	—
Bhagal	..	—	Rugsana	..	—
Duana	..	—	Barsana	..	—
Harigarh Mirak	..	—	Jhamba	..	—
Malikpur	..	—	Bhuchi	..	—
Dhole	..	—	Ahmadpur	..	—
Ismalabad	..	—	Bibipur	..	—
Ballah Majra	..	—	Barana	..	—
Kurdi	..	—	Baini	..	—
Jhansa	..	—	Kalram	..	—

		Expenditure incurred			Expenditure incurred
Meetings and Conferences held in December, 1962—*concld*					
Bhusli	..	—	Bhagal	..	—
Mathana	..	—	Harigarh	..	—
Tarori	..	—	Ruhera	..	—
Ravanhera	..	—	Smalkha	..	—
Jhatri	..	—	Panipat	..	—
Samalkha Mandi	..	—	Pundri	..	—
Matlounda	..	—	Nilokheri	..	—
Kabri	..	—	Butana	..	—
Kachroli	..	—	Kheri Sandal	..	—
Chandoli	..	—	Ruhera	..	—
Singhpura	..	—	Guliana	..	—
Sidiana	..	—	Kathana	..	—
Baholi	..	—	Rasulpur	..	—
Pioda	..	—	Bandrana	..	—
Pundir	..	—	Achhanpur	..	—
Harsola	..	—	Badnara	..	—
Ghiong	..	—	Throta	..	—
Chandana	..	—	Ftehpur	..	—
Dhos	..	—	Pharal	..	—
Cheeka	..	—	Khnoda	..	—

Expenditure incurred on Kavi Darbars during 1st January, 1962 to December, 1962

Date	Place of Kavi Darbar	Total amount of expenditure	Date	Place of Kavi Darbar	Total amount of expenditure
		Rs			Rs
19th January, 1962	Panipat ..	527.00	18th November, 1962	Karnal ..	197.04
20th January, 1962	Thanesar ..	379.00			
21st January, 1962	Karnal ..	419.87	20th November, 1962	Kaithal ..	180.00
22nd January, 1962	Kaithal ..	455.25			
6th February, 1962	Shahabad ..	243.00	22nd November, 1962	Panipat	176.07

List of Drama Shows held in Karnal District during January to December, 1962

		Expenditure incurred			Expenditure incurred
Nagla Roran	..	—	Diwana	..	—
Landhora	..	—	Sewah	..	—
Nilokheri	..	—	Dadupur	..	—
Sheikhpura	..	—	Gagsina	..	—
Dehra	..	—	Hathwala	..	—
Pasina Kalan	..	—	Atta	..	—
Barana	..	—	Jari	..	—
Jajanpur	..	—	Fazalpur	..	—
Kalsana	..	—	Biana	..	—

[Chief Minister]

		Expenditure incurred			Expenditure incurred
List of Drama Shows held in Karnal District during January to December, 1962—*contd.*					
Israna	..	—	Alupur	..	—
Ruhera	..	—	Chhachhrana	..	—
Guliana	..	—	Sink	..	—
Asandh	..	—	Nilokheri	..	—
Kanthal Khurd	..	—	Seah	..	—
Khwaza Ahmadpur	..	—	Sanoli	..	—
Bhaini Khurd	..	—	Naina	..	—
Sirsi	..	—	Mundhri	..	—
Badhana	..	—	Kalampur	..	—
Dhatrath	..	—	Barota	..	—
Jalmana	..	—	Nilokheri O. T. C.	..	—
Narar	..	—	Pehowa (2)	..	—
Bastli	..	—	Kachhwa	..	—
Israna	..	—	Prem Nagar, Karnal	..	—
Umri	..	—	Uchana	..	—
Kaolapur	..	—	Karnal	..	—
Sirsama	..	—	Ladwa (2)	..	—
Jhanjari	..	—	Nilokheri	..	—
Butana	..	—	Harsola	..	—
Harigarh Bhorak	..	—	Kathwar	..	—
Amin	..	—	Bal Rangran	..	—
Raipur Roran	..	—	Barthal	..	—
Bhaini Khurd	..	—	Taraori	..	—
Peoda	..	—	Kheri Naur	..	—
Kaithal	..	—	Hasanpur	..	—
			Gudha	..	—
Naran	..	15.00	Popran	..	—
Sherah	..	15.00	Phaphrana	..	—
Khandra	..	15.00	Kiwana	..	—
Madlauda	..	15.00	Kalkha	..	—
Machhrauli	..	15.00	Nigdhu	..	—
Bahri	..	15.00	Hathira	..	—
Karora	..	15,00	Karnal	..	—
Jaisinghpur	..	15.00	Phusgarh	..	—
Kakot	..	15.00	Khera	..	—
Kultaran	..	15.00	Gondar	..	—
Muana	..	15.00	Ladwa	..	—
Ahum	..	—	Ghogripur	..	—
Sanch	..	—	Pehowa	..	—
Chuharmajra	..	—	Jatipur	..	—
Sub-jail, Karnal	..	—	Shamgarh	..	—
Alahar	..	—	Ladwa	..	—
Ladwa	..	—	Majura	..	—
Ugra Kheri	..	—	Uchani	..	—
Babail	..	—	Pai	..	—

List of Drama Shows held in Karnal District during January to December, 1962—concld

		Expenditure incurred			Expenditure incurred
Chhajpur	..	—	Karnal Jamuna Camp	..	—
Karnal (2)	..	—	Rajound	..	—
Sewah	..	—	Sewan	..	—
Jatipur	..	—	Ghrounda	..	—
Ram Nagar	..	—	Padha	..	—
Smalkha	..	—	Sub-Jail, Karnal	..	—
Naina	..	—	Dadupur	..	—
Mundhri	..	—	Sheikhpura	..	—
Sub-Jail, Karnal	..	—	Samalkh Mandi	..	—
Songal	..	—	Nimbri	..	—
Serhta	..	—	Balhri	..	—
Janesron	..	—	Nimbwala	..	—
Zarifabad	..	—	Pingli	..	—
Taraori	..	—	Barota	..	—
Barota	..	—	Jhansa	..	—
Kabri	..	—	Bhustla	..	—
Bapauli	..	—	Jubbal	..	—
Ugrakheri	..	—	Ghillaur	..	—
Jaorasi	..	1.00	Mandi	..	—
Rasalu	..	—	Pardhana	..	—
Panipat	..	—	Kirmich	..	—

ESTABLISHMENT OF CEMENT AND NEWSPRINT FACTORIES IN THE STATE

***2654. Shri Rup Singh Phul :** Will the Chief Minister be pleased to state whether any places for the establishment of Cement and Newsprint Factories in the State have been selected; if so, the details thereof together with the progress, if any, so far made in this connection ?

Sardar Partap Singh Kairon : The location of the newsprint mill and the cement factory have not so far been finally decided. According to the industrial licence issued by the Government of India, the newsprint mill is to be established in the Kangra District, but the private firm, which holds the licence, has now advised that the actual location can only be determined after detailed investigations, which are now in progress.

As regards the cement factory, the question of its location is being considered by the Government of India, in the light of the various relevant factors, e.g., distance from lime-stone deposits, transport facilities and economies of production, etc.

As both the projects are yet in a preliminary stage, it is premature to indicate when the construction will commence.

ESTABLISHMENT OF TIN CONTAINER FACTORY IN KANGRA DISTRICT

***2655. Shri Rup Singh Phul :** Will the Chief Minister be pleased to state the progress so far made in the establishment of Tin Containers Factory in Kangra District together with the funds proposed to be allocated therefor during the financial year 1963-64 ?

Sardar Partap Singh Kairon : A sum of Rs 2,25,000 has been provided in the Budget Estimates, 1963-64 for the establishment of Tin Containers Factory in the Kangra District. Further necessary steps in this regard will be taken in due course.

SECURITY OF SERVICE FOR PRIVATE TEACHERS

***1359. Comrade Makhan Singh Tarsikka** : Will the Chief Minister be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to provide for the security of service for teachers in privately managed schools and colleges in the State; if so, when it is likely to be implemented ?

Sardar Partap Singh Kairon : Yes, the matter is under the consideration of Government with regard to the privately managed schools only.

MISUSE OF GOVERNMENT GRANTS GIVEN TO A. B. S. D. HIGHER SECONDARY SCHOOL FOR GIRLS, GURDASPUR

***2942. Chaudhri Ram Parkash** : Will the Chief Minister be pleased to state —

(a) the amount of grants received by A.B. S. D. Higher Secondary School for Girls, Gurdaspur, from the State as well as the Central Government during the period from 1957 to 31st December, 1962;

(b) whether it is a fact that the Auditors reported that the grants were misused; if so, what steps have been taken by the Government against the authorities responsible for the misuse of the said grants ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) There is no such school by the name of A. B. S. D. Higher Secondary School for Girls, Gurdaspur. There is, however, a school by the name of H. S. D. Girls High School, Gurdaspur. The total amount of grants sanctioned to this school by the State and Central Governments during the period from 1957 to 31st December, 1962 is Rs 46,816.

(b) Yes. All maintenance grants payable to this institution have been stopped till the settlement of the audit objection.

IMPORTANCE OF TEACHING AND STUDY OF GEOGRAPHY

***2521. Shri Ram Kishan** : Will the Chief Minister be pleased to state whether Government have recently issued any instructions to the field officers of the Education Department emphasising therein the importance of teaching and study of Geography, especially map reading; if so, the details thereof ?

Sardar Partap Singh Kairon : Yes. A copy of the circular issued by the Director of Public Instruction, Punjab, which gives details, is given below.

Copy of D.O. letter No. 7th/2-63-B, dated the 7/15th January, 1963, *from Shri J.D. Sharma, I. A. S., Director of Public Instruction, Punjab, to the Divisional Inspectors/ Inspectresses, District Inspectors/Inspectresses and Principals of all Government Colleges.*

Subject .—Teaching of Geography.

I address you on the subject noted above which, to my mind, has assumed a vital importance in the light of the recent events on our borders. I have felt that since Social Studies was introduced as a composite subject a few years ago, Geography has been a big casualty in our school curriculum and teaching. During the Second World War, when the Allies suffered reverses at the initial stages, it was said that one of the many reasons for this setback was the indifference shown to map reading. It was felt that the Axis Powers had done a good job by thoroughly mastering the topography of the battle areas and the result was that they were able to do careful planning. Similar has been the feeling amongst most of us about the recent Chinese attack in NEFA and LADAKH areas.

It has, therefore, become necessary that the teaching and study of Geography, especially map reading, is given its proper place in our school curriculum. I would expect each Inspecting Officer, at whatever level he or she may be functioning, to see that the following steps are taken to promote serious study of Geography in our schools:—

(1) Each middle and high/higher secondary school should possess the following maps:—

(i) Map of India
(ii) Map of Asia
(iii) Map of the World

Each primary school should possess the following maps:—

(i) Map of India
(ii) Map of Punjab

(2) Social Study Teachers should be required invariably to use maps in their lessons. They should be told that lessons in Social Studies without these basic teaching aids will not be approved.

(3) Each school should earmark at least one period a week for map study and map drawing for each class.

(4) Each school should, accommodation permitting, earmark one of the class rooms as a Geography room and maps and other pictorical charts should be displayed on walls. All Geography lessons should be held in this room.

(5) Maps of Punjab, India, Asia, and the World should be exhibited in School galleries and other prominent places occasionally visited by students and they should be encouraged to have a good look at these maps.

(6) Headmasters/Headmistresses should be particularly advised to discuss the border issue with students and teachers of senior classes with the help of maps and border areas as well as the adjoining countries should actually be deciphered on the relevant maps.

(7) A question of map drawing should be made compulsory in our Social Study Examinations for all classes where written examination is held.

(8) Inspecting Officers should make a special note in their log books whether maps were used in the class room by the teachers concerned.

(9) Inspecting Officers should explain to the Headmasters/Headmistresses the desirability and need generally of toning up the teaching of Geography in schools.

These are just suggestions which have occurred to me and could certainly admit of improvement in the light of your own experience and knowledge. My main aim in addressing this letter to you, however, is that Geography and its proper teaching which

[Chief Minister]

has suffered in our school curriculum during the last few years, should be adequately rehabilitated.

I shall be grateful to know, in due course of the action taken by you on this communication as well as for any suggestions that you may have to make in order to help achieve the objective in view.

TRAINING OF MOTOR DRIVERS AND THEIR APPOINTMENTS

***2363. Sardar Gurdial Singh Dhillon :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether Government propose to start any programme for the training of motor drivers in the State;

(b) the total number of Training Centres in the State together with the total number of drivers trained so far and the number of those under training at present;

(c) whether the drivers so trained will immediately be absorbed in the Transport Department;

(d) the criteria laid for their selection for training and appointment in the Transport Department ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes.

(b) Five. No driver has so far been trained but at present 153 persons are under training.

(c) No. The trainees will be recruited in the Indian Army as drivers.

(d) The selection is made by the Army Recruitment Officers through the Employment Exchanges.

BUS ROUTES SANCTIONED TO MALWA BUS CO., PRIVATE, LTD., MOGA, DISTRICT FEROZEPORE

***2736. Comrade Gurbaksh Singh Dhaliwal :** Will the Chief Minister be pleased to state whether any bus routes have been sanctioned to the Malwa Bus Co., Private, Ltd., Moga, district Ferozepore, after the last General Elections; if so, the names thereof ?

Sardar Partap Singh Kairon : Yes. A list of routes is given below—

LIST OF ROUTE PERMITS GRANTED TO THE MALWA BUS CO. (P), LTD., MOGA, AFTER THE LAST GENERAL ELECTIONS

S. No.	*Name of the route*	*Number of permits*
1.	Moga-Barnala	1
2.	Ferozepore-Zira *via* Sodhinagar	1
3.	Moga-Kotkapura	2
4.	Moga-Patto	1
5.	Moga-Nihalsinghwala	1
6.	Moga-Bhallor	1

SUSPENSION OF CONTROLLER OF PRINTING AND STATIONERY, PUNJAB

***2362. Sardar Gurdial Singh Dhillon :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether it is fact that the Controller of Printing and Stationery, Punjab, has recently been suspended; if so, the reasons therefor and the nature of charges against him;

(b) whether any enquiry was held before the orders of his suspension were issued;

(c) whether any other officers in the Government Press have also been suspended or are involved in the action taken against the officer mentioned in the part (a) above; if so, their number ?

Sardar Gulab Singh (Chief Parliamentary Secretary) : (a) Yes; Shri K. C. Kuriyan, Controller of Printing and Stationery has been placed under suspension for reasons of laxity of supervision and control, inefficiency, making of mis-statement, showing undue favour to a contracting firm and mis-behaviour towards superior authority.

(b) No.

(c) No other officer has been suspended. No other Officer is involved so far. However, further probe is in progress.

PER CAPITA INCOME IN THE STATE

***2168. Pandit Mohan Lal Datta :** Will the Minister for Finance be pleased to state—

(a) whether Government have taken any steps to determine *per capita* income of the people in the State, districtwise; if so, the result thereof;

(b) whether Government have made any enquiry into the income of various categories of persons engaged in agriculture in the rural areas including agricultural labour; if so, the result thereof ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : (a) A survey on the *per capita* income of the districts in the Punjab for the year 1955-56 was carried out by the National Council of Applied Economic Research in 1959 in connection with the techno-economic survey of the State. The statement showing these estimates is given below.

(b) No enquiry as such has been conducted by the Economic and Statistical Organisation, Punjab.

[Finance Minister]

Statement showing the districtwise per capita income estimates for the year 1955-56, compiled by the National Council of Applied Economic Research

S. No.	*District*		*Per capita income in Rs.*
1.	Simla	..	586
2.	Ludhiana	..	375
3.	Gurdaspur	..	375
4.	Hissar	..	346
5.	Bhatinda	..	318
6.	Rohtak	..	314
7.	Ambala	..	305
8.	Ferozepur	..	305
9.	Karnal	...	299
10.	Patiala	..	279
11.	Jullundur	..	278
12.	Amritsar	..	278
13.	Gurgaon	..	269
14.	Hoshiarpur	..	262
15.	Sangrur	..	258
16.	Kangra	..	257
17.	Kapurthala	..	257
18.	Mahendargarh	..	212
	Total	..	296

CHARGES FOR X-RAY EXAMINATION IN GENERAL HOSPITAL, CHANDIGARH

***1638. Sardar Ajaib Singh Sandhu :** Will the Minister for Finance be pleased to state—

(a) whether it is a fact that the discretion to charge for X-ray examination from any patient lies with the Radiologist in the General Hospital, Sector 16, Chandigarh, who gets Rs 8 out of Rs 14 per picture; if so, the reasons therefor;

(b) the amount so realised by the said Radiologist (his 60 per cent share) during the years 1960, 1961 and 1st half of 1962, respectively ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : (a) The discretion to charge for the X-ray Examination does not rest with the Radiologist or any other Medical Officer. The patient who is not entitled to free X-ray examination is charged according to the rules laid down in the Punjab Medical Manual. The X-ray charges are apportioned between the Radiologist and the Government in the ratio of 60 per cent and 40 per cent after deducting the cost of X-ray films. Hence there is no question of discretion. As the Government has debarred the Radiologist from doing private practice in General Medicines, in lieu of that, the Government has allowed the Radiologist to get the above share out of the X-ray charges. This is also covered by the rules laid down in the Punjab Medical Manual.

(b) The share of the Radiologist during period 1960, 1961 and 1st half of the 1962 is as follow:—

1960	..	Rs 5,705.76 nP.
1961	..	Rs 7,352.52 nP.
1962 (up to June)	..	Rs 3,636.27 nP.

EXPENDITURE ON MEDICINES IN GOVERNMENT HOSPITALS

***1639. Sardar Ajaib Singh Sandhu :** Will the Minister for Finance be pleased to state—

(a) the total amount spent on the medicines supplied to the Government servants at Chandigarh during 1960, 1961 and 1st half of 1962;

(b) the total amount spent by Government on medicines supplied to the public other than Government servants at Chandigarh during the above period;

(c) the total amount spent by Government on medicines provided to all the Government Hospitals and dispensaries in the State excluding Chandigarh, during the above-mentioned period ?

Dr. Gopi Chand Bhargava :

(a)	1960-61	..	Rs 2,16,900
	1961-62	..	Rs 5,00,000
	1962-63 (1st Half)	..	Rs 2,69,650
(b)	1960-61	..	Rs 73,280
	1961-62	..	Rs 1,74,580
	1962-63 (1st Half)	..	Rs 3,080

Total budget allotment for purchase of medicines for

(c)	1960-61	..	Rs 26,44,020
	1961-62	..	Rs 28,70,290
	1962-63 (for full year)	..	Rs 30,96,050

PRIVATE PRACTICE BY GOVERNMENT DOCTORS POSTED AT CHANDIGARH

***1641. Sardar Ajaib Singh Sandhu :** Will the Minister for Finance be pleased to state—

(a) whether it is a fact that the doctors in the Medical Research Institute, Chandigarh, are not allowed private practice;

(b) whether it is a fact that the doctors posted in General Hospital, Sector 16, Chandigarh, are allowed private practice;

(c) whether it is a fact that the doctors working in the Medical Research Institute also work in the General Hospital; if so, the reasons therefor ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : (a) Yes.

(b) Yes.

(c) Yes, because General Hospital of Sector 16 is attached to the Institute of Post-Graduate Medical Education and Research, Chandigarh.

CHECKING GROWTH OF POPULATION IN THE STATE

***2322. Pandit Mohan Lal Datta :** Will the Minister for Finance be pleased to state—

(a) the measures recently taken by the Government to check growth of population in the State;

(b) the number of Family Planning Clinics opened in urban and rural areas, separately, during the year 1962-63;

(c) the number of sterilization operations performed in urban and rural areas during the year 1962-63 and in the previous year;

(d) the rate of birth in the year 1962-63 as compared with prev ous 2 years ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : (a) (*i*) 156 Urban and Rural Family Planning Clinics are working in the State;

(ii) Contraceptives worth Rs 1,25,000 have been made available to various institutions for free distribution;

(iii) Thirty-seven Family Planning Seminars have been held in rural areas;

(iv) Nineteen vasectomy teams have been posted in district hospitals;

(v) Family Planning Committees have been formed in all districts;

(vi) Training to Medical personnel in Family Planning Methods is imparted at the Regional Family Planning Training Centre, Patiala.

(b) Two Urban and 8 Rural Centres.

(c) 1961 .. 2,302
1962 .. 5,905

(d) 1960 .. 39.49
1961 .. 34.88
1962 .. Information is being compiled.

OPENING HEALTH SUB-CENTRES AT VILLAGES SHERON AND SAHOKE, DISTRICT SANGRUR

***2939. Sardar Pritam Singh Sahoke :** Will the Minister for finance be pleased to state whether Government have formulated any proposal for opening Health sub-centres at villages Sheron and Sahoke

under the Primary Health Centre, Longowal, district Sangrur; if so, the time by which the proposed Health Sub-Centres are likely to be opened ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : No, Sir.

PERSONS ARRESTED UNDER DEFENCE OF INDIA RULES IN DISTRICT ROHTAK

***2002. Comrade Shamsher Singh Josh :** Will the Home Minister be pleased to state—

(a) the number, names and educational qualifications of the persons arrested under the Defence of India Rules in the month of December, 1962 in district Rohtak;

(b) the class in which each one of them has been placed in Jail with the reasons therefor in each case;

(c) the detailed procedure of classification of prisoners, under-trials and detenus, separately ?

Shri Mohan Lal : (a), (b) and (c) A statement giving the requisite information is given below:—

STATEMENT

(a) Eight	*Qualification*
1. Mange Ram Vats, s/o Hazari Lal Brahmin of village Mandothi, P. S Bahadurgarh ..	Up to Matric
2. Raghbir Singh Jakhar, s/o Preet Singh Jat of village Jharli, P. S. Salhawas ..	B.A.,LL.B.
3. Sultan Singh, s/o Nand Ram Jat of village Shahpur, P. S. Salhawas ..	B.A.,L.LB.
4. Remeshwar Dass, s/o Pirthi Singh of village Gawalison, P. S. Beri ..	7th
5. Vaid Pirthi Singh, s/o Des Raj jat of Mundalana, P. S. Gohana ..	8th
6. Hoshiar Singh, s/o Ganeshi of village Bagowa, P. S. Dadri ..	Not known
7. Phul Chand (further particulars not known) ..	Not known
8. Karam Chand, s/o Vir Chand of Sirsa, district Hissar ..	Not known

(b) Persons mentioned at Serial Numbers 2 and 3 above are placed in 'B' class on account of their qualifications while those mentioned at Serial Numbers 1, 4 and 5 are in 'C' class. The persons mentioned at Serial Numbers 6, 7 and 8 were bailed out immediately after their arrest. The question of placing them in any class, therefore, did not arise.

(c) (i) Under-trials when in police custody are classified under rule 576-B of Jail Manual, by the S. H. O., and when in judicial lock-up, by the trying court subject to the revisional orders by the District Magistrate.

(ii) As for the procedure in respect of detenus, detenus shall be classified as Class A, Class B and Class C detenus by the District Magistrate or the S.D.M. concerned subject to the confirmation by the State Government.

EXPENDITURE ON CIVIL DEFENCE

*2030. **Comrade Shamsher Singh Josh** : Will the Chief Minister be pleased to state the total expenditure incurred by the State Government in connection with the various Civil Defence Schemes up to January, 1963 together with the names of such schemes ?

Shri Mohan Lal :

Home Guards } Civil Defence }	Rs 11,03,620
Rifle Training Scheme	Rs 31,283.08 nP.
Raksha Dal	Rs 3,02,252.62 nP.

REINSTATEMENT OF Mr. D. S. GREWAL, SUPERINTENDENT OF POLICE

*2387. **Comrade Ram Chandra** : Will the Home Minister be pleased to state—

(a) whether Mr. D. S. Grewal, Superintendent of Police of Karnal Murder Case, who was acquitted of all charges against him by the High Court, has since been reinstated by the State Government;

(b) if so, in what capacity has he been re-instated and the place of his posting ?

Shri Mohan Lal : (a) No.
(b) In view of (a) above this question does not arise.

PRESS STATEMENT BY SARDAR TEJA SINGH SWATANTAR, COMMUNIST LEADER

*2441. **Shri Balramji Dass Tandon** : Will the Home Minister be pleased to state—

(a) whether Government have taken any notice of the Press Statement of Sardar Teja Singh Swatantar, Communist Leader, appearing in all the newspapers in the first week of February, 1963, about his underground days;

(b) whether Government have fixed any responsibility for those lapses; if so, with what result ?

Shri Mohan Lal : (a) Yes.

(b) No. An experienced S. P. was deputed to contact Shri Tea Singh Swatantar. The latter denied having received any help from any Policeman during the period he remained underground.

COMPLAINT AGAINST UNLAWFUL ACTIVITIES OF SHRI RAM KISHAN AZAD

*2543. **Comrade Ram Piara** : Will the Home Minister be pleased to state—

(a) whether he himself, the Inspector-General of Police and S. P., Karnal, have received any complaints from any legislators

of Karnal District during the months of January and February, 1963, against the alleged unlawful activities of Shri Ram Kishan Azad; if so, copies of the complaints be laid on the Table of the House;

(b) whether it is a fact that the Police of Karnal District has arrested Shri Ram Kishan Azad during the period from 15th January, 1963 to date; if so, in how many cases and under what provisions of law;

(c) whether the Challan into the case/cases against Shri Ram Kishan Azad etc. has been put up in the court; if so, when, together with the name of the police station where the case in respect of which challan has been put up in the court, was registered;

(d) whether any other enquiries are still being conducted by the Police against Shri Ram Kishan Azad; if so, the nature of each complaint in which the enquiries are being conducted ?

Shri Mohan Lal : (a) Yes. The Superintendent of Police, Karnal, received two letters dated 18th-19th January, 1963 and 21st February, 1963 in this connection from Comrade Ram Piara, M.L.A.Copies of these letters are as follows. A letter dated the 22nd February, 1963 from Comrade Ram Piara, M. L. A., was received by me also, along with a copy of his letter, dated the 21st February, 1963, addressed to the Superintendent of Police, Karnal. Copies of the same are given below. No such complaints were received by the I. G. Police.

(b) Yes. Shri Ram Kishan Azad was arrested on 17th January, 1963 in case F.I.R. No. 81, dated 4th November, 1962, under section 420/406, I. P. C., P. S. Ladwa.

(c) No, case mentioned in (b) above is under investigation.

(d) No.

Copy of a letter dated 22nd February, 1963, from Comrade Ram Piara, M.L.A., L/309 Model Town, Karnal, to Pandit Mohan Lal, Home Minister, Punjab, Chandigarh

JAI HIND,

PLEASE find enclosed herewith a copy of my letter addressed to the Superintendent of Police, Karnal.

As all is not well in Karnal, so I am compelled by circumstances to do so. There are a series of complaints against one Shri Ram Kishan Azad of Karnal who has been arrested only in one case. I have learnt that you have been approached through Shri Ram Dhari, M. L. A., of Rohtak (Harijan). I am confident that his request shall not carry any weight for showing any consideration to Shri Ram Kishan Azad and you will allow the legal course to take its own turn as is permissible by law. I would further request you to ask the S. P., Karnal not to be so lenient towards the unsocial and others who try to exploit the names of Higher ups and overawe the administration for their personal ends and monetary gains.

Hoping to be favoured with an early reply and also some movement in the matter strictly according to the law.

Thanking you.

[Home Minister]

Copy of a letter dated 21st February, 1963 from Comrade Ram Piara, M. L. A., L/309 Model Town, Karnal, to Shri D. D. Kashyap, I. P. S., Superintendent of Police, Karnal.

Subject.—Removal of hand pump and series of other irregularities against Shri Ram Kishan Azad of Karnal and Sata (Dara).

DEAR SIR,

YOU will not mind if I point out that you have not fulfilled your promise which you made on 1st February, 1963 during the course of our discussion on my Registered A. D. letter dated 19th January, 1963. You will recollect that I asserted verbally besides in writing in my letter, that the removal of the Hand Pump is a clear case of theft. In support of this contention, all the records of the Harijan Welfare Department loudly speak. Moreover, all the Harijan beneficiaries made their statements in writing many a times, but you did not move simply because Shri Yashwant Rai had spoken to you. I emphatically asserted that the Government cannot and should not run on mere whims or verbal orders. On further discussion, I reluctantly had to say that either the order of Shri Yashwant Rai be shown or the case be registered against the person who has removed the hand pump. On my further assertion and genuine demand, you were good enough to assure me that you shall be sending me in writing that Shri Yashwant Rai had actually ordered for the removal of the hand pump and you were convinced about the bona fides even in the absence of any record. I have waited for many days and no letter as promised has been sent by you for the reasons best known to you. Unfortunately I cannot appreciate this silence and attitude. The Police Head of the district must have some regard at least for his own words. I wish to be guided by you as to what opinion should I form on your future assurance. For Godsake do not compel my faith to be shakened. Your such lukewarm policy has given a rise to such unsocial element which is in white cloths but is more dangerous than dacoits. The worst type of exploitation of all kinds is going on. Is it not all in your knowledge ? Is it not a fact that Sata Gambling is in full swing and no tangible measures are forthcoming? Besides this, some other element claiming to be powerful has been let loose and any complaint against such element carries no weight. This is a very sad state of affairs and I as local representative of the public am to strongly protest and raise my voice under all difficult circumstances. Is it not in your knowledge that certain well-known police officials connected with the Satawal as are not being transferred; if any one transferred is still not leaving Karnal for the reasons best known to you If anyone had left after transfer that too after a long time. You must be knowing a few Police Officials who do inform the Sata Gamblers a little before the raid if at any time that was to be conducted. In the end, I am to remind you of your promise which you made to me to send in writing about the removal of the Hand pump under the valid orders of Shri Yashwant Rai of which you are fully convinced even in the absence of any record. Your fulfilment of this promise shall enable me to move the higher ups; otherwise I will be one of those unfortunate whose faith on your words and promises shall be shakened. Hope you will share this view. I am also to request you to be bold enough to meet with the challenge of the Sata gamblers and their white clothed supporters. For this noble cause, the co-operation of the gentle masses, my friends and workers including myself is at your disposal, but for availing this co-operation, you will very kindly have to be dispassionate and inconsiderate towards the unsocial element including that of Shri Ram Kishan Azad towards whom so far you have been very much considerate in spite of the documentary records, bogus cheques, removal of the hand pump and many such others, for the reasons best known to you.

Hoping to be favoured with an early reply and oblige.
Thanking you

P. S.—You will recollect that you definitely promised me to file an appeal in the case of Shri Udo Ram but the copy of the judgment and the grounds of appeal were returned to him after about two months and that too when I personally requested to you for the same.

Sd/-
RAM PIARA, M.L.A.

1. Copy to—
Hon. Pt. Mohan Lal,
Home Minister, Punjab, Chandigarh.

Copy of letter dated 18th/19th January, 1963, from Shri Ram Piara, M. L. A., L/309 Model Town, Karnal to the Superintendent of Police, Karnal.

I AM constrained to note that in a cheating case you have allowed a compromise, I do not know under what circumstances. If the Police head of the District is so

considerate towards the cheats, I wonder. There are several complaints against Shri Ram Kishan Azad and with the exception of one case of Sonti, no other case has been registered. I do not know, why ? The hand pump was taken away by him, you were convinced. All the Harijans appeared before you. The Welfare Department gave you in writing. The files of the Welfare Department loudy speak and so there is a clear case of theft. In a clear case of theft, the case has not been registered but the party has been allowed to put the maximum pressure on the aggrieved. I fail to understand. I agree that the gentleman was and is a close associate of Professor Yashwant Rai but does this close association give licence ? Another case of citizens, where Shri Ram Kishan Azad or his party has issued two bogus cheques and prior to the issue of cheques they cheated the citizens. These citizens ran after the Police many a time but with no result. Shri Ram Kishan Azad and his party was given a time to throw pressure and satisfy those who had been cheated by them. Is it the fair duty of the Police ? Again in a case where a cheque was sent to you from the Harijan Welfare Department, then who was Bishan Lal Tank to whom a time for three days was given for arranging compromise. Had there been any genuine mistake, time could be given but in this case a cheat appearing in so many cases of cheating is being considered a gentleman whereas the aggrieved as criminals. Is it the duty of the aggrieved to come daily and request ? For what purpose this police administration ? I myself have requested the police many a time demanding justice for the aggrieved. Again the teachers of schools run by the Society of Shri Ram Kishan Azad had been wandering since long. After all where the aggrieved should go ?

It is my feeling that in the case of Sonti, P. S. Ladwa where Mukhia has been grabbed with more than one thousand, the enquiry has been from the above. I may be under this impression but it is my impression. In such a clear case, no tangible action has been seen. Had I not been tired with the consideration, the Police and you yourself is having towards this cheat, I would not have written to you. You can interpret that I am hostile to Shri Ram Kishan Azad, I do not mind but am to assert, whether all the allegations stand established or not ? Will you continue to allow this cheat to gotton with compromises with the aggrieved wherever and whenever a case comes to you ? Of course I fail to appreciate this policy. Your finding in the last case of a compromise for the bogus cheque of Rs 200 have put me and every one in surprise because I see that only in doubt many are associated with enquiries and interrogations but to that established cheat, no one is to question him, simply because Shri Yashwant Rai is backing him. I am of the opinion that if thorough probe is started and consideration is not shown many more cases are expected. In the end, I can assure you that I am hostile to the ills, undesirabilities and evils of the Society and fail to appreciate the way in which you have tackled the things. I wish that rules and laws should be our guide and not the personalities. Law does not and should not care for any body.

Hoping for an immediate action at least in Sonti and hand pump case. I may make it clear that as soon as the subsidy is availed of by the Harijan beneficiaries it becomes the property of the beneficiaries and the hand pump is property of those Harijans who have appeared before you, in the Sadar Police Station and before the Inspector many a times . Can we deny about the theft ?

Thanking you.

RAIDS CONDUCTED BY KARNAL POLICE AGAINST SHRI HUKAM CHAND KUKI, A SATTA GAMBLER

***2544. Comrade Ram Piara :** Will the Home Minister be pleased to state—

(a) whether any raids were conducted by the Karnal Police against Shri Hukam Chand 'Kuki' a Satta Gambler after 20th October, 1959 to date; if so, their number together with the names of the Police officers comprising each raiding party;

(b) whether any challan was put up in the court as a result of the said raids; if so, with what result;

(c) the amount, if any, recovered at the time of each raid referred to in part (a) above together with the amounts, if any, forfeited;

(d) the result of the case which was pending trial in court against the person referred to in part (a) above as stated in reply to parts (a) and (b) of unstarred question No. 3011 included in the list of questions for 26th October, 1960 ?

Shri Mohan Lal : The requisite information is given in the enclosed statement.

STATEMENT

Serial Number	(a)	(b)	(c)	(d)
	Whether any raids were conducted by the Karnal Polce against Shri Hukam Chand 'Kuki' a Satta gambler after 20ht October 1959 todate; if so, their numbert ogether with the names of the Police Officers comprising each raiding party;	Whether any challan was put up in the court as a result of the said raids; if so, with what result;	The amount, if any, recovered at the time of each raid referred to in part (a) above together with the amounts, if any, forfeited;	The result of the case which was pending trial in court against the person referred to in part (a) above as stated in reply to parts (a) and (b) of Unstarred Question No. 3011 included in the list of Questions for 26th October, 1960.
	Yes. Eleven raids were conducted as detailed below:—			
I	**—21st October, 1959**			
1.	Shri Y. S. Nakai, D.S.P. ..	Yes S/Shri Hukam Chand alias Kuki, Kewal Krishan, Ram Chander, Jiwan Dass, Phul Chand and Gurcharan Singh were challaned under section 3/4, Gambling Act, as a result of this raid	A sum of Rs 74/12/6 was recovered. As the accused were acquitted in the case, no amount was forfeited	Accused were acquitted on 8th December, 1960
2.	S. I. Nanak Chand			
3.	S. I. Was Dev			
4.	H. C. Hazura Singh			
5.	H. C. Dhan Singh			
6.	Constable Chander Bhan			
7.	Constable Rath Ram			
8.	Constable Bhim Singh			
9.	Constable Ishar Singh			
10.	Constable Banwari Lal			
11.	Constable Jagat Singh			
12.	Constable Ram Krishan			
13.	Constable Jiwan Singh			
14.	Constable Sadhu Ram			
15.	Constable Ramji Lal			
II.	**8th November, 1960**			
1.	S. I. Krishan Lal ..	Yes. S/Shri Hukam Chand alias Kuki, Kewal Krishan, Manohar Lal and Gopal were challaned under section 3/4, Gambling Act, as a result of this raid	A sum of Rs 197/2/- was recovered and the same amount was forfeited	—
2.	A.S.I. Gudar Mal ..			
3.	H. C. Suraj Mal ..			
4.	H. C. Hazura Singh ..			
5.	Constable Lachhman Dass ..			

6. Constable Sagar Chand 7. Constable Ram Saran Dass 8. Constable Girdhari Lal 9. Constable Chaman Singh 10. Constable Ram Dhan 11. Constable Gurcharan Dass	On 5th December, 1961 Hukam Chand accused was sentenced to undergo 3 months R. I., with a fine of Rs 500 or in default to undergo two months R. I. The other accused was sentenced to 1/1 month's R.I. and to pay a Fine of Rs 100 each or in default of payment to undergo 1 month's R. I. each	
III.—17th December, 1960		
1. S. I. Krishan Lal 2. H. C. Hukam Chand 3. H. C. Suraj Mal 4. H. C. Naunihal 5. Constable Ram Het 6. Constable Phool Singh 7. Constable Sagar Chand 8. Constable Sardara Singh 9. Constable Ram Singh 10. Constable Mewa Singh	No challan was put up in the court as nothing incriminating was detected	In view of (b) the question does not arise
IV.—11th February, 1961		
1. S. I. Krishan Lal 2. A.S.I. Karnail Singh 3. A. S. I. Ranjit Singh 4. H. C. Hukam Chand 5. Constable Jangi Ram 6. Constable Pishania Singh 7. Constable Manohar Lal 8. Constable Ram Saran Dass 9. Constable Sardara Singh 10. Constable Ram Singh	Yes. S/Shri Hukam Chand, Santosh Kumar, Dhani Ram, Jiwan Dass and Hari Singh were challaned u/s 3/4, Gambling Act, as a result of this raid. On 23rd June, 1962 the accused were acquitted by the court	A sum of Rs 295/15/- was recovered. As the accused were acquitted in the case, no amount was forfeited

21st October, 59
II. —8th November, 1960
III. —17th December, 1960
Iv. —11th February, 1961

Serial number	(a)	(b)	(c)	(d)
V.—20th July, 1961				
1.	S. I. Krishan Lal	.. No challan was put up in the court as nothing incriminating was detected	In view of (b) the question does not arise	—
2.	H. C. Hazura Singh			
3.	Constable Jangi Ram			
4.	Constable Hari Ram			
5.	Constable Dhani Ram			
6.	Constable Deep Chand			
VI.—8th November, 1961				
1.	S. I. Krishan Lal	Ditto	Ditto	—
2.	H. C. Gursaran Dass			
3.	H. C. Ganga Datt			
4.	Constable Munshi Ram			
5.	Constable Hoshiar Singh			
6.	Constable Ram Saran Dass			
VII.—24th November, 1961				
1.	S. I. Krishan Lal	Ditto	Ditto	—
2.	H. C. Gursaran Dass			
3.	Constable Bachan Singh			
4.	Constable Kanshi Ram			
VIII.—27th November, 1962				
1.	S. H. O. Chandan Singh	Ditto	Ditto	—
2.	H. C. Ganga Dutt			
3.	Constable Jangi Ram			
4.	Constable Kanshi Ram			
5.	Constable Amar Nath			
6.	Constable Jai Bhagwan			
IX.—24th December, 1962				
1.	S. H. O. Chandan Singh	Ditto	Ditto	—

2. H. C. Ganga Dutt
3. Constable Piara Lal
4. Constable Manohar Lal
5. Constable Surti Ram
6. Constable Kehri Singh
7. Constable Hira Singh
8. Constable Chhajju Ram

X. –11th January, 1963

1. S. I. Chandan Singh	Ditto	Ditto	—
2. H. C. Hazura Singh			
3. Constable Chandan Singh			
4. Constable Rur Singh			
5. Constable Sardara Singh			

XI. –6th February, 1963

1. S. I. Charan Singh	Ditto	Ditto	—
2. A. S. I. Joginder Singh			
3. A. S. I. Naunihal Singh			
4. H. C. Sunder Lal			
5. H. C. Hukam Chand			
6. Constable Ram Bhoj			
7. Constable Sher Singh			
8. Constable Mehnga Ram			
9. Constable Ram Singh			
10. Constable Ram Chander			
11. Constable Raunki Ram			
12. Constable Hira Singh			
13. Constable Chuni Lal			
14. Constable Jhangi Ram			
15. Constable Ramji Dass			
16. Constable Basant Lal			
17. Constable Kanshi Ram			
18. Constable Buta Singh			

WITHDRAWAL OF RESTRICTIONS ON THE POSSESSION AND MANUFACTURE OF SPEARS

*2579. **Sardar Kulbir Singh :** Will the Home Minister be pleased to state—

(a) whether any decision has recently been taken by the Government regarding the withdrawal of restrictions on the possession and manufacture of spears in the State; if so, the details thereof;

(b) the reasons for taking the said decision;

(c) whether the possession and manufacture of spears remained exempted from the operation of the Arms Act in the State between 16th August, 1947 to 31st December, 1962; if so, for what period and the reasons therefor;

(d) whether any restrictions were imposed on the possession and manufacture of the spears between 1st January, 1957 to 31st December, 1962; if so, the reasons for the same ?

Shri Mohan Lal : The requisite information is shown in the statement as follows:—

STATEMENT

(a) No.

(b) In view of (a) above the question does not arise.

(c) Yes.

Amritsar District	.. From 16th August, 1947 to 6th April, 1958 and 1st October, 1962 onwards
Ferozepur and Gurdaspur Districts	.. From 16th August, 1947 to 9th July, 1958 and 1st October, 1962 onwards
Sangrur District	.. From 16th August, 1947 to 21st January, 1959 and 1st October, 1962 onwards
Hissar, Rohtak, Gurgaon, Karnal, Ambala, Patiala, Bhatinda, Mohindergarh, Jullundur, Ludhiana, Kapurthala and Hoshiarpur Districts	From 16th August, 1947 to 7th July, 1960 and 1st October, 1962 onwards
Kangra and Simla Districts	From 16th August, 1947 onwards

With the enforcement of New Arms Act, w.e.f. 1st October, 1962 the ban was automatically lifted. Now it is under consideration of the Government whether or not a ban be imposed.

(d) Yes.

Amritsar District	.. From 7th April, 1958 to 30th September, 1962
Ferozepur and Gurdaspur districts	From 10th July, 1958 to 30th September, 1962
Sangrur District	.. From 22nd January, 1959 to 30th September, 1962
Hissar, Rohtak, Gurgaon, Karnal, Ambala, Patiala, Bhatinda, Mohindergarh, Jullundur, Ludhiana, Kapurthala and Hoshiarpur Districts	From 8th July, 1960 to 30th September, 1962

Restrictions were imposed in view of the use of spears in offences against person. With the enforcement of New Arms Act w.e.f. 1st October, 1962, the ban was automatically lifted. Now it is under consideration of the Government whether or not a ban be imposed.

REINSTATEMENT OF OFFICERS/OFFICIALS INVOLVED IN KARNAL TRIPLE MURDER CASE

***2618. Shri Mangal Sein :** Will the Home Minister be pleased to state the number of officers/officials involved in the case known as 'Karnal Triple Murder' case who have since been reinstated together with the number of those who have not been reinstated so far ?

Shri Mohan Lal : Out of the ten officers involved in the Karnal Murder Case, nine have been reinstated. One officer remains under suspension because he stood suspended in another case since 30th April, 1958.

RAKSHA DAL

***2653. Shri Rup Singh Phul :** Will the Home Minister be pleased to state—

(a) the total strength of the Raksha Dal which Government intend to train during the present Emergency together with the strength so far trained and the amount so far spent on this scheme;

(b) the approximate amount of monthly expenditure involved in the Raksha Dal scheme;

(c) the period for which the scheme referred to in parts (a) and (b) above is likely to continue;

(d) the strength of staff employed for training purposes under the said scheme ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) (i) Raksha Dal is being merged with the Punjab Home Guards. As such, answer to the first part of the question cannot be given.

(ii) About 1,40,000 volunteers have been trained up to 23rd February, 1963.

(iii) Expenditure up to 31st January, 1963 is Rs. 3,02,252.

(b) Average monthly expenditure covering the months of December, 1962 and January, 1963, is Rs 1,51,126.

(c) The scheme is being amalgamated with the Punjab Home Guards shortly.

(d) About 2,690.

PRESS CONFERENCE ADDRESSED BY SHRI TEJA SINGH SWATANTAR

***2682. Shri Mangal Sein**: Will the Home Minister be pleased to state—

(a) whether Government have taken any notice of the fact that a Press Conference was called by Shri Teja Singh Swatantar a few days ago;

(b) whether it has come to the notice of the Government that it was stated by Shri Teja Singh Swatantar that during the twelve years he remained underground, he had been evading arrest with the help of police officers; if so, the action taken by Government in this connection ?

Shri Mohan Lal : (a) Yes.

(b) Yes. An experienced S. P. was deputed to contact Shri Teja Singh Swatantar. The latter denied having received any help from any policeman during the period he remained underground.

JATHEDAR HARDIT SINGH BHATHAL, M. L. A.

***2892. Comrade Harnam Singh Chamak** : Will the Home Minister be pleased to state—

(a) whether it is a fact that Jathedar Hardit Singh Bhathal, M.L.A. was arrested on 21st November, 1962 and detained under the Defence of India Rules;

(b) whether it is also a fact that Government received an application from Bibi Jangir Kaur, wife of the said M. L. A. to the effect that the name of the jail where her husband had been put under the detention be communicated to her;

(c) whether he is aware of the fact that a reply was sent to her after about two months,—*vide* letter No. 1075-76/CC, dated 21st January, 1963;

(d) whether it is a fact that the said M. L. A. has been in Hissar Jail since 4th December, 1962 whereas it was stated in the letter referred to in part (c) that he had been put under detention in Gurgaon jail;

(e) the reasons for the delay and incorrect reply referred to in part (c) above ?

Shri Mohan Lal : (a) Yes.

(b) Yes.

(c) Yes; Reply was sent,—*vide* No.1075-76/CC, dated 21st January, 1963.

(d) Yes.

(e) Application of Bibi Jangir Kaur was received by S. P., Sangrur, from his D. C. on 14th December, 1962. He sought guidance of State Government on 27th December, 1962 which was conveyed to him on 10th January, 1963. Information was conveyed to Bibi Jangir Kaur on 21st January, 1963 by D. C. Sangrur.

Shri Hardit Singh Bhattal was first confined in District Jail, Gurgaon and then transferred to District Jail, Hissar on 4th December, 1963. D.C. Sangrur did not have correct information at the time of giving the reply to Jangir Kaur.

SUPPLY OF COAL FROM KALAKOT PIT HEAD (JAMMU AND KASHMIR)

*2522. **Shri Ram Kishan :** Will the Home Minister be pleased to state whether any agreement has been reached between the Punjab and the Jammu and Kashmir Governments regarding supply of coal from Kalakot pit head, if so, the details thereof ?

Shri Mohan Lal : No.

COAL DEPOTS IN FARUKH NAGAR, TAOW AND BHORA KALAN IN DISTRICT GURGAON

*2671. **Shri Babu Dayal Sharma :** Will the Home Minister be pleased to state whether Government have received any representation for the allotment of coal depots in Farukh Nagar, Taow and Bhora Kalan, district Gurgaon; if so, whether any depots have been allotted; if not, the reasons therefor ?

Shri Mohan Lal : Yes, two such applications were received but both were rejected on merits and it was unnecessary to make such allotments.

PERMITS FOR BRICKKILNS, COAL DEPOTS AND CEMENT AGENCIES

*2877. **Chaudhri Ram Rattan :** Will the Home Minister be pleased to state—

(a) whether Government have taken any decision to allot brick-kilns and coal depots and give permits for cement agencies to the Harijans in the State;

(b) if the reply to part (a) above be in the affirmative, the number of such allotments proposed to be made and permits proposed to be given;

(c) the number and names of Harijans, district-wise already allotted brickkilns, coal depots and permits for cement agencies ?

Shri Mohan Lal : (a) No new decision has been taken.

(b) Does not arise.

(c) The information in respect of brickkilns and coal depots is given below (Statements I to II). The cement stockists are appointed by the cement companies and Government have no hand in such appointments.

[Home Minister]

STATEMENT I

Names of Harijan Brickkiln Owners in the State (allotted up to 28th February, 1963)

Serial Number	Name of District		Name of Harijan Brick-kiln owner	Place of Allotment
1.	Hoshiarpur	..	1. Sh. Babu Ram	Mehtabpur
			2. Sh. Sansar Singh	Totomajara
			3. Sh. Munshi Ram	Sumudra
			4. Sh. Girdhari Lal	Roheli
			5. Sh. Bir Singh	Dadyal
			6. Sh. Pritam Singh	Panjaur
			7. Sh. Phangan Ram	Gondpur
			8. Sh. Pritam Dass	Bhulla Wal Rathan
			9. Sh. Natha Singh	Badla
			10. Sh. Bhikha Ram	Ajnoha
			11. M/s Ram Singh-Sadhu Singh-Shiv Kumar	Chak Biran
			12. Sh. Munshi Ram	Garhshankar
			13. Sh. Bhakha Ram	Dota
			14. M/s Bhagu Kartara	Binjon
			15. Sh. Mangat Ram	Thadian
			16. M/s Dina Ram-Mehu Mal	Bhattan
			17. Sh. Santa Ram	Haitowal
			18. Sh. Sant Ram	Singhpur
			19. M/s Dharam Singh-Sohan Singh	Sukhsal
			20. M/s Dharam Singh-Sohan Singh	Santokh Garh
			21. M/s Jagat Singh-Karam Singh	Una
			22. M/s Balmik Brick kiln Co-operative Society	Badhan
			23. M/s Banta Singh-Jawala Singh	Pialan
			24. Sh. Karam Chand	Khanoor
2.	Patiala	..	Nil	—
3.	Rohtak	..	1. Jam Parbha Ram	Rohtak
			2. M/s Rohtak Co-operative Labour and Construction Society Ltd.	Rohtak
			3. Akhai Madan pur Harijan Co-operative Society	Subra
			4. Jhaggar Labour and Construction Co-operative Society	Jahangirpur
			5. Haryana Harijan Co-operative Society	Behaduya

Serial Number	Name of District		Name of Harijan Brick-kiln-owner	Place of allotment
	Rohtak—*concld*	6.	Sh. Raja Ram, s/o Shri Nanu Ram	Qametpur
4.	Sangrur	..	Nil	
5.	Dharamsala	..	Nil	
6.	Jullundur	.. 1.	Sh. Charan Dass	.. Jullundur City
		2.	Sh. Bela Ram	... Raipur Rasulpur
		3.	Sh. Daulat Ram	.. Samipur
		4.	Sh. Illachi Ram	.. Chak Mandi
		5.	Sh. Tota Ram	.. Sadhpur
		6.	Sh. Hazara Ram	.. Sandhwan
		7.	Sh. Dharam Chand	Banga
		8.	President, Brick kiln Production cum-Sale-Co-operation Industrial Society Limited, Chukekee ..	Chukekee
7.	Narnaul	..	Nil	
8.	Amritsar	..	Nil	
9.	Bhatinda	..	Nil	
10.	Gurgaon	..	Nil	
11.	Simla	..	Nil	
12.	Kulu	..	Nil	
13.	Karnal	..	Nil	
14.	Ludhiana	.. 1.	Gopal Singh Khalsa	.. Ludhiana
		2.	M/s Gurdial Singh-Pritam Singh	Pakhowal Road, Ludhiana
15.	Hissar	.. 1.	M/s Budh Ram-Pir Chand	Hissar
		2.	Sh. Daryao Singh	.. Satrod
		3.	Sh. Mabo Ram	Tohana
		4.	Sh. Ram Dhan	Malitpur
		5.	M/s Jai Bharat Ex-Service Men Brick-kiln Co-operative Society	Bamla
		6.	The Mukuanwali Brick-Kiln Production cum-Sale Co-operative Society	Fatehabad
		7.	Sh. Nupa Ram	Keherwala
16.	Gurdaspur	.. 1.	Sh. Chaman Lal	Gurdaspur
		2.	M/s Basawa Ram and Co.	F. G. Churian
17.	Ferozepur	..	Ditto	Nil
18.	Ambala	.. 1.	Sh. Sukh Ram	Udham Garh
		2.	Sh. Ganga Ram	Bansalpur
		3.	Sh. Jagat Ram	Khijrabad
		4.	Sh. Bhajan Lal	Chhat
		5.	Sh. Ram Labhaya	Chandigarh
		6.	Sh. Chaman Lal	Do
		7.	Sh. Atma Singh	Do

[Home Minister]

STATEMENT II

Names of Harijan Coal Depots allotted in the State up to 28th February, 1963

Serial number	Name of District	Name of the Harijan coal depot-holder	Place of allotment
1.	Hoshiarpur	.. Sh. Mangat Ram	.. Hoshiarpur
2.	Do	.. Sh. Tarlochan Singh	.. Do
3.	Do	.. Sh. Daulat Ram	.. Do
4.	Karnal	.. Sh. Salig Ram	.. Karnal
5.	Do	.. Sh. Ramji Lal	.. Ladwa
6.	Do	.. M/s Hardev Singh-Rup Lal	.. Kaithal
7.	Bhatinda	.. Sh. Inder Singh Josh	.. Faridkot
8.	Do	.. Sh. Sant Ram	.. Bhatinda
9.	Ambala	.. M/s Amar Singh-Surjit Singh	.. Ambala City
10.	Gurgaon	.. Sh. Roop Chand	.. Gurgaon
11.	Amritsar	.. Sh. Karam Chand Ravindasia	.. Amritsar
12.	Do	.. Sh. Kirpa Ram Vir & Sons	.. Do
13.	Do	.. Ch. Feroze Chand	.. Do
14.	Do	.. Sh. Lachhman Dass Malhotra	.. Do
15.	Do	.. Sh. Ram Singh Gill	.. Do
16.	Do	.. Sh. Gurmej Singh	.. Do
17.	Do	.. Sh. Wassan Singh Mastana	.. Do
18.	Do	.. Sh. Chuni Lal	.. Patti
19.	Do	.. Sh. Suraj Parkash	.. Amritsar
20.	Hissar	.. Sh. Jag Ram	.. Hissar
21.	Do	.. Sh. Balu Ram	.. Do
22.	Do	.. Sh. Duni Chand	.. Hansi
23.	Do	.. Sh. Mam Raj	.. Bhiwani
24.	Do	.. Sh. Prabhu Singh	.. Do
25.	Do	.. Sh. Rattan Singh	.. Bhiwani
26.	Do	.. Sh. Lekh Ram	.. Sirsa
27.	Rohtak	.. Sh. Chajju Ram	.. Rohtak
28.	Do	.. Sh. Jaggan Ram	.. Do
29.	Ferozepur	.. Sh. Maghi Ram	.. Moga
30.	Do	.. Sh. Pritam Chand	.. Abohar
31.	Do	.. M/s Hans Raj-Kashmiri Lal	.. Do
32.	Do	.. Sh. Kishore Chand	.. Ferozepur Cantt.
33.	Gurdaspur	.. Sh. Partap Singh	.. Fatehgarh Churian
34.	Patiala	.. Sh. Surat Ram	.. Patiala
35.	Jullundur	.. Sh. Hazara Singh Mustaq	.. Jullundur
36.	Do	.. Sh. Sohan Lal	.. Do
37.	Do	.. Bhagat Buda Mal	.. Do
38.	Do	.. Sh. Chanan Ram Manik	.. Do
39.	Do	.. Sh. Om Parkash-Munshi Ram Vira Devi	Do
40.	Do	.. Sh. Piara Lal	.. Abadpur
41.	Do	.. Sh. Bhagat Ram	.. Do
42.	Do	.. M/s Amar Mal-Gurdas Ram	.. Jullundur Cantt
43.	Do	.. Sh. Munshi Ram	.. Nakodar
44.	Do	.. Sh. Partap Chand	.. Bhogpur
45.	Ludhiana	.. Sh. Dhamma Singh	.. Samrala
46.	Do	.. Sh. Puran Chand-Ram Asra	.. Jagraon
47.	Do	.. M/s Gajjan Singh-Banarsi Dass	.. Do

SOFT COKE DEPOT-HOLDERS

***2943. Chaudhri Ram Parkash** : Will the Home Minister be pleased to state the number and names of Depot holders of Soft Coke, district-wise, in the State at present together with the number and names of Harijans amongst them ?

Shri Mohan Lal : The required information is given below (Statements I and II):—

STATEMENT I

Names of Coal Depot-holders in the State as on 28th February, 1963

Serial number	Name of the District	Name of coal depot-holder	Place of allotment
1	2	3	4
1.	**Sangrur**	.. M/s Kundan Lal-Gita Ram	.. Sangrur
2.		Sh. Ram Dass	.. Do
3.		Sh. Harnam Singh	.. Do
4.		Sh. Bachan Singh	.. Do
5.		Sh. Tarlock Chand	.. Bhawanigarh
6.		M/s Mauji Ram-Bal Kishan	.. Sunam
7.		Sh. Baij Nath	.. Do
8.		M/s Nohar Chand-Hhim Sain	.. Lehragaga
9.		M/s Gian Chand and Brothers	.. Malerkotla
10.		Sh. Baldev Krishan Sharma	.. Do
11.		Sh. A. R. Kureshi	.. Do
12.		Sh. Romesh Chand Diwan	.. Do
13.		M/s Dharam Dev Kaushal and Sons	.. Ahmedgarh
14.		M/s Karam Chand and Sons	.. Do
15.		M/s Charanji Lal-Lal Chand	.. Barnala
16.		Sh. Diwan Singh	.. Do
17.		M/s Siri Ram-Tek Chand	.. Do
18.		M/s Amrit Lal and Brothers	.. Tapa
19.		M/s Avtar Singh-Ram Dhari Mal	.. Dhuri
20.		M/s Om Parkash-Ved Bushan	.. Do
21.		Sh. Raghbir Singh Sharma	.. Jind
22.		Sh. Beli Ram	.. Safidon
23.		M/s Ram Niwan-Anant Ram	.. Julana
24.		Sh. Banarsi Dass Gupta	.. Dhanaula
25.		Sh. Sagar Mal	.. Narwana
26.	**Hoshiarpur**	.. Dr. Lal Chand	.. Hoshiarpur
27.		M/s Mustaq Rai-Charanji Lal	.. Do
28.		Sh. Mangat Ram	.. Do
29.		M/s Mela Singh-Onkar Singh	.. Do
30.		M/s Mohan Lal-Hans Raj	.. Do
31.		M/s Karta Ram-Narain Dev	.. Do
32.		Sh. Gurbax Singh	.. Do
33.		Sh. Ram Parkash Manchanda	.. Do

[Home Minister]

1	2	3	4
34.	Hoshiarpur—*concld*	Shmt. Pushpa Wati ..	Hoshiarpur
35.		S. Tarlochan Singh ..	Do
36.		Smt. Kailash Wati ..	Do
37.		Sh. Daulat Ram ..	Do
38.		Sh. Bishan Singh ..	Do
39.		Shmt. Shankuntala Rani ..	Do
40.		Seth Piara Lal ..	Do
41.		Sh. Ram Rakha Bhalla ..	Nangal
42.		Sh. Roshan Lal ..	Do
43.		Sh. Sansar Chand Menon ..	Do
44.		Shri Ram Sarup ..	Do
45.		Sh. Mulkh Raj ..	Do
46.		M/s Mangat Ram-Dhian Singh ..	Do
47.		M/s Maggar Mal and Sons ..	Do
48.		Sh. Harnam Singh	Anandpur Sahib
49.		M/s Gurbachan Singh and Sons ..	Ditto
50.		Sh. Kartar Singh ..	Ditto
51.		M/s Ganda Ram-Gian Chand ..	Raila Khurd
52.		M/s Sukhdayal Hardyal ..	Tanda
53.		Sh. Madan Lal ..	Do
54.		Sh. Tirath Ram ..	Do
55.		Sh. Ved Parkash ..	Mukerian
56.		Sh. Sat Paul ..	Do
57.		Sh. Ram Parshad ..	Pongdam
58.		Sh. Ranjit Singh ..	Talwara
59.		Sh. Beas Dam Oustees Co-operative Society	Do
60.		Sh. Des Raj ..	Do
61.		M/s Brahma Nand-Gian Chand	Dasuya
62.		Sh. Joginder Paul Singh ..	Garhshanker
63.		Sh. Gurdas Ram ..	Mehtapur, tehsil Una
64.		M/s Brahma Nand-Chaman Lal ..	Santokhgarh
65.	**Karnal** ..	Sh. Avtar Singh ..	Karnal
66.		Sh. Amar Co-operative Society ..	Do
67.		Sh. Ganpat Rai ..	Do
68.		M/s Kasturi Lal and Sons ..	Do
69.		Sh. Kisri Mal ..	Do
70.		Sh. Parshotam Singh ..	Do
71.		Sh. Salig Ram ..	Do
72.		M/s Karnal Janta Co-operative Society ..	Do
73.		Sh. Hans Raj ..	Do
74.		Shrimati Dalip Kaur ..	Do
75.		Sh. Ishwar Chand ..	Do
76.		Sh. Abnash Singh, Prop. Ram Singh and Company	Panipat
77.		Sh. Kranti Kumar ..	Do

1	2	3	4
78.	Karnal—*concld*	Sh. Narain Dass Bhatia ..	Panipat
79.		Sh. Siri Ram ..	Do
80.		M/s Ram Lal-Tilak Raj ..	Do
81.		Sh. Sant Lal ..	Do
82.		Sh. Amar Nath ..	Do
83.		Sh. Mohla Ram ..	Do
84.		Sh. Diwan Chand ..	Do
85.		Sh. Anant Ram ..	Kaithal
86.		Sh. Hari Chand ..	Do
87.		M/s Vir Singh Butter and Sons ..	Do
88.		M/s Herdev Singh-Roop Lal ..	Do
89.		M/s Bodh Raj-Radhu Ram ..	Kurukshetra
90.		Sh. Manohar Singh ..	Do
91.		M/s Jagat Ram-Amar Nath ..	Pehawa
92.		Sh. Ramji Lal ..	Ladwa
93.		Sh. Radhe Kishan ..	Radaur
94.		Sh. Satya Pal ..	Pundri
95.		M/s Chaman Lal-Ram Parshad ..	Tarouri
96.		Sh. Gopal Dass Bhatia ..	Samalkha
97.		Sh. Murari Lal ..	Do
98.		M/s Dharam Pal-Jagan Nath ..	Gharounda
99.		Sh. Sita Ram ..	Do
100.		Sh. Jaswant Singh ..	Shahbad Markanda
101.		M/s Sadhu Ram-Vinod Kumar ..	Ditto
102.		M/s Mehma Singh-Hazari Lal ..	Ditto
103.		M/s Rameshwar Dass and Sons ..	Madlauda
104.		Madlauda Co-operative Marketing-cum-Processing Society Ltd.	Do
105.		Sh. Jhansa Co-operative Agriculture Service Society ..	Jhansa
106.		Nilokheri Co-operative Consumer Co-operative Society	Nilokheri
107.	**Bhatinda** ..	Sh. Amar Nath Jain ..	Faridkot
108.		M/s Bildo Cheap ..	Do
109.		M/s Hans Raj-Khushi Ram ..	Kotkapura
110.		M/s D. C. Upkar Singh ..	Do
111.		Sh. Kashmiri Lal ..	Jaitu
112.		Sh. Mehar Singh ..	Goniana
113.		Sh. Chatar Singh ..	Bhatinda
114.		Sh. Guditta Mal ..	Do
115.		M/s Kewal Krishan-Avtar Krishan ..	Do
116.		Sh. Harnam Singh ..	Do
117.		Sh. Sat Paul Kapur ..	Do
118.		Sh. Uttam Singh ..	Do
119.		M/s Om Parkash-Sat Narain ..	Maur
120.		Sh. Siri Krishan Dass ..	Mansa
121.		Sh. Kulwant Rai Garg ..	Do

[Home Minister]

1	2	3	4
122.	Bhatinda—*concld*	Sh. Ved Parkash	.. Mansa
123.		Sh. Lakhi Ram Gupta	.. Budhlada
124.		M/s Prem Chand Jindal and Bros.	.. Do
125.		Sh. Roop Chand	.. Bareta
126.		M/s Bhaia Ex-Service men Co-operative Society	Bhuchchu
127.		Sh. Lachhman Dass	.. Rampura Phul
128.		Sh. Arjan Singh Ajiz	.. Ditto
129.		Sh. Tek Chand Kansal	.. Ditto
130.		M/s Devi Chand-Jot Ram	.. Raman
131.		Sh. Inder Singh Josh	.. Faridkot
132.		Sh. Sant Ram Harijan	.. Bhatinda
133.	Narnaul	M/s Ghansham Dass-Jai Parkash	.. Narnaul
134.		Sh. Vinod Lal	.. Mohindergarh
135.		Sh. Bishamber Dayal	.. Charkhi Dadri
136.	Ambala	Sh. Arya Nand Sharma	.. Ambala City
137.		Sh. Bhoj Raj Sawhney	.. Ditto
138.		M/s Chuha Mal-Banarsi Dass	.. Ditto
139.		Sh. Hira Nand Sharma	.. Ditto
140.		Sh. Inderjit Sharma	.. Ditto
141		Smt. Karam Devi	.. Ditto
142.		Smt. Lal Devi	.. Ditto
143.		M/s Manak Chand-Siri Ram	.. Ditto
144.		Sh. Partap Singh	.. Ditto
145.		Sh. Priti Lal	.. Ditto
146.		Sh. Ram Paul Sharma	.. Ditto
147.		M/s Stya Paul -Jatinder Nath	.. Ditto
148.		Sh. Sushil Malhotra	.. Ditto
149.		Sh. Sardar Singh	.. Ditto
150.		M/s Krishan Lal-Teja Ram	.. Naraingarh
151.		Sh. Om Parkash	.. Sahjadpur
152.		Ambala Coal Co., Ambala Cantt.	.. Ambala Cantt.
153.		Sh. Bal Singh	.. Ditto
154.		Sh. Bhagwant Singh	.. Ditto
155.		Central Coal Co. Ambala Cantt.	.. Ditto
156.		Sh. Charan Dass Chanana	.. Ditto
157.		Sh. Chuni Lal Malhotra	.. Ditto
158.		Sh. D. D. Sharma	.. Ditto
159.		Sh. Gian Chand Duggal	.. Ditto
160.		Sh. Hari Narain	.. Ditto
161.		Sh. Nand Lal	.. Ditto
162.		M/s Piyare Lal and Co.	.. Ditto
163.		Sh. Rajinder Singh	.. Ditto
164.		Sh. Ram Krishan Joytshi	.. Ditto
165.		Sh. Ram Rakha Mal	.. Ditto

1	2	3	4
166.	Ambala—*contd*	Unique Coal Co.	.. Ambala Cant
167.		Avtar Coal Co.	.. Ditto
168.		Sh. Ram Gopal Babyal	.. Babyal (Near Ambala Cantt.)
169.		Sh. Om Parkash Malik	.. Ambala Cantt.
170.		Sh. Inder Parkash	.. Yamuna Nagar
171.		Sh. Karam Singh	.. Ditto
172.		Sh. Labha Mal Chawala	.. Ditto
173.		Sh. Ujal Singh	.. Ditto
174.		Sh. Ram Lal Sawheny	.. Ditto
175.		M/s Bahadur Singh-Amrik Singh	.. Ditto
176.		Sh. R. N. Kashyp	.. Ditto
177.		M/s Kishan Lal-Lachhman Sarup	.. Ditto
178.		Sh. Charanji Lal	.. Jagadhari
179.		Sh. Goverdhan Lal	.. Do
180.		Sh. Gurbax Singh	.. Do
181.		Sh. Krishan Lal	.. Do
182.		Sh. Ram Sarup	.. Do
183.		M/s Manmohan and Co.	.. Do
184.		Sh. Mehtab Chand Sawhney	.. Do
185.		Sh. Moti Ram Raizada	.. Chachroli
186.		Sh. Jagat R am	.. Buria
187.		Sh. Chandan Lal	.. Bilaspur
188.		Sh. Sadhu Ram Mustafabad	.. Mustafabad
189.		Sewa Yogi Multipurpose Assram	.. Barara
190.		Sh. Mangat Ram	.. Sadhura
191.		Sh. Punu Ram	.. Do
192.		M/s Parshotam Lal and Co.	.. Mani Majra
193.		Sh. Baldev Singh	.. Village Mulapur Gribdass
194.		Sh. Malik Parabdyal	.. Panchkula
195		Sh. Manak Singh	.. Bhankarpur
196.		M/s Sheo Parshan-Lachman Das	.. Barwala
197.		M/s Vir Bhan-Amer Nath.	.. Raipur Rani
198.		Smt. Sawaran Kaur	.. Mubarakpur
199.		Bhupindera Cement Works Coal Depot.	Surajpur
200.		M/s Gurbachan Singh and Bros.	.. Morinda
201.		M/s Hazura Singh and Sons	.. Do
202.		Sh. Manohar Lal Malhotra	.. Do
203.		Sh. Shanker Dass	.. Do
204.		Sh. Charan Singh	.. Do
205.		Sh. Balkishan Dass Malhotra	.. Chamkore Sahib
206.		Hakim Gurdial Singh	.. Do
207.		M/s Amer Singh-Parshotam Datt	.. Panjore
208.		M/s Atma Lal-Muni Lal	.. Kalka
209.		M/s Labhu Mal-Charanji Lal	.. Do
210.		Sh. Sardari Lal Shahnam	.. Do

1	2	3	4
211.	Ambala—*concld*	Sh. Bhola Nath Malhotra	.. Rupar
212.		Sh. Gurbachan Singh	.. Do
213.		M/s National Coal Co.	.. Do
214.		Sh. Om Parkash	.. Nalagarh
215.		The Rajpura Co-operative Agriculture Society	Rajpura
216.		Sh. Khushi Ram	.. Kurali
217.		M/s Shoe Parkash-Gian Chand	.. Do
218.		Smt. Kala Devi	.. Kharar
219.		Capital Coal Co.	.. Do
220.		Sh. Teja Singh	.. Ambala
221.		M/s Boota Ram-Krishan Lal	.. Chandigarh
222.		M/s Capital Coal Co.	.. Do
223,		Chandigarh Coal Co.	.. Do
224.		Delhi Coal Co.	.. Do
225.		National Coal Co.	.. Do
226.		M/s Surinder Singh	.. Do
227.		Punjab University Co-operative Society	.. Do
228.		M/s Amer Singh-Surjit Singh	.. Ambala City
229.	**Gurgaon** ..	M/s Ramjas and Co.	.. Gurgaon
230.		Sh. Vishkhu Ram	.. Do
231.		Sh. Sewa Ram	.. Do
232.		Sh. Banarsi Dass	.. Do
233.		Sh. Roop Chand	.. Do
234.		Sh. Dharam Wati Saraf	.. Do
235.		M/s Anant Ram-Captan Singh	.. Do
236.		M/s Chandan Singh-Raghuraj Singh	.. Sohna
237.		Sh. Shiam Baboo	.. Patandi
238.		Sh. Jaswant Singh	.. Rewari
239.		Sh. Lakhmi Chand	.. Do
240.		Sh. Rattan Singh	.. Do
241.		Sh. Mangtu Ram	.. Do
242.		M/s Arur Chand-Subash Chander	.. Do
243.		Sh. Raghubir Singh	.. Tarun
244.		M/s Anand Sarup-Krishan Kumar	.. Palwal
245.		Sh. Ishar Dass	.. Hodal
246.		Sh. Deep Singh	.. Ballabgarh
247.		Sh. Ram Chand	.. Do
248.		Sh. M. L. Manchanda	.. Faridabad
249.		Sh. G. R. Sethi	.. Do
250.		Sh. G. C. Nanda	.. Do
251.		Sh. Gurdershan Singh	.. Do
252.		Sh. R. K. Kakkar	.. Do
253.		Sh. Tara Chand Premi	.. Ferozepur Jhirka
254.	**Amritsar** ..	M/s Putligarh Co-operative M. P. Society	Amritsar

1	2	3		4
255.	Amritsar—*contd*	Sh. Iqbal Singh	..	Amritsar
256.		M/s Kaycee Coal Depot	..	Do
257.		M/s Karam Chand-Ravi Dasia	..	Do
258.		Master Purna Nand	..	Do
259.		M/s Jaikishan Dass-Baldev Raj	..	Do
260.		Comrade Angad Singh	..	Do
261.		Sh. Ram Singh Gill	..	Do
262.		Sh. Gurmej Singh	..	Do
263.		Comrade Tara Singh	..	Do
264.		Mahant Karam Singh	..	Do
265.		Sh. Uzagar Singh	..	Do
266.		Sh. Labh Singh	..	Do
267.		M/s Yogesh Chandra-Chanan Singh	..	Do
268.		Sh. Tarlochan Singh	..	Do
269.		Sh. Anokh Singh	..	Do
270.		M/s Kirpa Ram Vir and Sons	..	Do
271.		Sh. Kirpal Singh	..	Do
272.		Sh. Jit Parshad Aggarwal	..	Do
273.		Sh. Munshi Ram, Gopal Nagar	..	Do
274.		Sh. Faqir Chand Sehgal	..	Do
275.		Sh. M. L. Keral	..	Do
276.		Comrade Gulzar Singh	..	Do
277.		Sh. Pyare Lal Sharma	..	Do
278.		M/s B. K. Vinod Kumar	..	Do
279.		Sh. G. C. Devgan	..	Do
280.		Sh. Parkash Chand Bindra	..	Do
281.		M/s Gnesh Dass and Co.	..	Do
282.		Sh. Surinder Singh Kohli	..	Do
283.		M/s Jiwan Dass-Arjan Dass	..	Do
284.		M/s Kartar Singh and Bros.	..	Do
285.		M/s Kapoor Bros.	..	Do
286.		M/s Amritsar Coal Supplying Co.	..	Do
287.		M/s Pritam Singh-Hira Singh	..	Do
288.		Sh. Kishan Chand Bhandari	..	Do
289.		M/s P. K. Brothers	..	Do
290.		Sh. Baboo Ram Aggarwal	..	Do
291.		Sh. Sardari Lal Talwar	..	Do
292.		Sh. Sham Dass	..	Do
293.		Sh. Uttam Singh	..	Do
294.		M/s Dula Singh and Sons	..	Do
295.		M/s Barkat Ram-Amrit Lal	..	Do
296.		Sh. Gopal Singh	..	Do
297.		M/s Ram Narain-Satya Pal	..	Do
298.		M/s Sikri Brothers	..	Do
299.		M/s Odhauji Narshi Thakar and Co.	..	Do
300.		M/s Karam Chand Thapar and Bros.	..	Do
301.		M/s Ram Chand Puri and Sons	..	Do

[Home Minister]

1	2	3		4
302.	Amritsar—*contd*	M/s Pall Goal Trading Co.	..	Amritsar
303.		M/s Munshi Ram Metha and Co.	..	Do
304.		M/s Madan Mohan and Bros.	..	Do
305.		M/s Raj and Company	..	Do
306.		Sh. Kattak Ram	..	Do
307.		Sh. Ramji Dass	..	Do
308.		M/s Sargodha Coal Co.	..	Do
309.		Sh. Lachhman Dass Malhotra	..	Do
310.		Sh. Dev Raj	..	Do
311.		Sh. Prem Parkash Daveshar	..	Do
312.		Sh. Feroz Chand	..	Do
313.		Sh. Kashev Chander	..	Do
314.		Smt. Indra Vati	..	Do
315.		Sh. Gurdev Raj	..	Do
316.		Sh. Sucha Singh	..	Do
317.		Sh. Suresh Kumar Ajit	..	Do
318.		Sh. Wasan Singh Mastana	..	Do
319.		Sh. Kewal Krishan	..	Do
320.		Sh. Ram Dass	..	Do
321.		Sh. Mela Ram	..	Do
322.		Captain Karam Singh	..	Do
323.		M/s Madan Gopal-Kartar Chand	..	Do
324.		Sh. Onkar Singh	..	Do
325.		M/s Kundan Lal-Bansi Lal	..	Do
326.		M/s Om Parkash-Baboo Ram	..	Do
327.		Sh. Puran Chand Sharma	..	Do
328.		Sh. Suraj Parkash	..	Do
329.		Sh. Tara Singh Haripura	..	Do
330.		Sh. Kirpal Singh	..	Do
331.		Sh. Sohan Singh	..	Do
332.		Sh. Assa Singh	..	Do
333.		Sh. Piara Singh	..	Do
334.		Sh. Ghan Sham Dass	..	Do
335.		M/s Tara Chand-Gurdit Singh	..	Do
336.		Sh. Jasbir Singh	..	Do
337.		M/s Jaswant Singh-Sat Pal	..	Do
338.		Sh. Kartar Singh	..	Do
339.		Sh. Jawanda Ram	..	Do
340.		Sh. Amir Chand	..	Do
341.		M/s Rajinder Pall-Mohan Lal	..	Do
342.		Sh. Bhagirath Singh	..	Do
343.		Sh. Ram Lal Malhotra	..	Do
344.		Sh. Gauri Shanker	..	Do
345.		Sh. Inder Jit Singh	..	Do
346.		Sh. Sukh Pal Singh	..	Do
347.		M/s Mohinder Singh-Chattar Singh	..	Do

1	4	3	4
348.	Amritsar—*concld*	Sh. Diwan Chand Mehta ..	Amritsar
349.		Sh. Jai Ram Dass ..	Do
350.		Sh. Chanan Singh ..	Do
351.		Sh. Mohan Lal Kapla ..	Do
352.		M/s Kharaiti Ram-Walaiti Ram ..	Chheharta
353.		M/s Gian Chand Bhatia and Sons ..	Tarn Taran
354.		M/s Sunder Singh-Bhag Singh ..	Do
355.		M/s Arjan Singh-Joginder Singh Tig ..	Do
356.		Sh. Renga Singh Pandhi ..	Do
357.		Sh. Madan Gopal ..	Do
358.		M/s Natha Singh-Amar Singh ..	Patti
359.		M/s Gurbachan Singh-Gopal Dass ..	Do
360.		M/s Ram Sarup-Rajinder Parshad ..	Bhikhiwind
361.		M/s Kanshi Ram -Sudershan Lal ..	Khem Karan
362.		M/s Gurbax Singh-Daljit Singh ..	Beas
363.		Sh. Kashmir Singh Randhawa ..	Rayya
364.		Sh. Pritam Singh ..	Butari
365.		M/s Jandiala Coal Co. ..	Jandiala
366.		M/s Mohan Lal Sharma and Sons ..	Ajnala
367.		Sh. Gian Singh ..	Raja Sansi
368.		Sh. Mangu Ram ..	Lapoke
369.		Sh. Santokh Singh ..	Attari
370.		Sh. Mohan Lal ..	Majitha
371.		M/s Gurpartap Singh -Didar Singh ..	Verka
372.		Sh. Hardial Singh , s/o Sh. Dalip Singh, Naushara Punma	Naushara Punma
373.		Sh. Ranjit Singh ..	Hera Chhina
374.		Jandiala Co-operative Industrial Estate ..	Jandiala
375.		M/s Dina Nath-Narain Dass ..	Chheharta
376.		Sh. Sundagar Singh ..	Do
377.		Smt. Dilmohan Kaur ..	Botala
378.		Sh. Kishan Chand ..	Ajnala
379.		Sh. Amokar Ram ..	Tarn Taran
380.		Sh. Chuni Lal	Patti
381.	Hissar ..	M/s Munshi Ram-Inder Sain ..	Hissar
382.		Sh. Paremshari Dass ..	Do
383.		M/s Atma Ram-Adarsh Kumar ..	Do
384.		The Hissar Textile Mills Consumers Co-operative Stores ..	Do
385.		Shmt. Shukantla Devi ..	Do
386.		Sh. Karam Chand ..	Do
387.		M/s Jagat Ram-Des Raj ..	Do
388.		Sh. Dewan Chand ..	Do
389.		Sh. Sadhu Ram ..	Do
390.		M/s Kishan Singh-Narain Singh ..	Do
391.		Sh. Om Parkash ..	Do
392.		M/s Nangal Sain-Jai Lal ..	Hansi

[Home Minister]

1	2	3	4
393.	Hissar—*concld*	Sh. Dhanpat Rai ..	Hansi
394.		Sh. Chhabil Dass ..	Do
395.		Sh. Hans Raj Bhai ..	Bhiwani
396.		M/s Nar Singh Dass and Bros. ..	Do
397.		Sh. Prem Parkash ..	Do
398.		M/s The Technological Institute of Textiles	Do
399.		Sh. Ram Sarup Dass ..	Do
400.		Sh. Tulsi Ram ..	Loharu
401.		Sh. Lachhi Ram ..	Mandi Adampur
402.		M/s The Fatehabad Marketing Co-operative Society ..	Fatehabad
403.		Shri Sant Ram ..	Do
404.		M/s Harkishan Dass-Mohan Lal ..	Sirsa
405.		Shmt. Satyawati ..	Do
406.		Sh. Suraj Parkash ..	Kalanwali
407.		M/s Sukhdev Dass-Lachhaman Dass ..	Mandi Dabwali
408.		Shri Gurdev Singh ..	Do
409.		Sh. Sat Pal ..	Do
410.		M/s Natha Singh-Ranbir Singh ..	Barwala
411.		Sh. Thandi Ram ..	Uklana
412.		M/s Harijivan Lal-Ram Gopal ..	Jakhal
413.		M/s The Tohana Multipurpose Co-operative Society	Tohana
414.		Sh. Sajan Kumar ..	Do
415.		Sh. Om Parkash ..	Ellenabad
416.		Sh. Jag Ram ..	Hissar
417.		Sh. Balu Ram ..	Do
418.		Sh. Duni Chand ..	Hansi
419.		Shri Mam Raj ..	Bhiwani
420.		Shri Prabhu Singh ..	Do
421.		Sh. Rattan Singh ..	Do
422.		Sh. Lekh Ram ..	Sirsa
423.	**Rohtak** ..	M/s Ram Parkash-Bishan Sarup ..	Rohtak
424.		M/s Narsi Ram-Balwanti Rai ..	Do
425.		Sh. Harbhagwan Dass ..	Do
426.		Sh. Chaman Lal ..	Do
427.		M/s Ram Ditta Mal-Ram Avtar ..	Do
428.		Sh. Mehboob Singh ..	Do
429.		M/s Nand Lal-Lachhman Dass ..	Do
430.		M/s Haryana Coal Co. ..	Do
431.		M/s Kanwar Lal and Co. ..	Do
432.		Sh. Partap Singh ..	Do
433.		Sh. Beli Ram ..	Do
434.		Sh. Kalyan Dass ..	Do
435.		M/s Prem Sanjeev and Co. ..	Do

1	2	3	4
436.	Rohtak—*concld*	Sh. Sham Lal ..	Jhajjar
437.		Sh. Sher Singh ..	Do
438.		Sh. Sham Sunder ..	Beri
439.		Sh. Om Parkash ..	Meham
440.		Sh. Ram Kumar ..	Do
441.		M/s M. P. Co-operative Society ..	Sampla
442.		M/s Chanan Dass-Sant Lal ..	Bahadurgarh
443.		Sh. Som Dutt Sharma ..	Do
444.		Sh. Surjan Singh Chauhan ..	Do
445.		Pt. Bhagwan Dass ..	Do
446.		M/s Phool Chand-Sita Ram-Mahanvir Parshad	Gohana
447.		Shri Kailash Chand Jain ..	Do
448.		Shri Sainditta Mal ..	Do
449.		M/s Tarlok Nath and Sons ..	Sonepat
450.		M/s Sunder Lal-Amar Nath ..	Do
451.		Haryana Co-operative Store ..	Do
452.		Sh. Kanshi Ram Kuchal ..	Do
453.		Sh. Amar Nath Jaitly ..	Do
454.		Sh. Baksha Singh ..	Do
455.		Sh. Chajju Ram ..	Rohtak
456.		Shri Jaggan Ram ..	Do
457.	**Dharamsala** ..	Sh. Charanji Lal Sud ..	Jawalamukhi Mandi
458.		Sh. Puran Chand Langa ..	Baijnath
459.		Sh. Girdhari Lal Sondhi ..	Dharamsala
460.		Sh. Dina Nath ..	Kangra
461.		M/s Milkhi Ram and Sons ..	Hamirpur
462.		Sh. Roshan Lal Soni ..	Palampur
463.		Sh. Bihari Lal Sharotri ..	Nagrota Bagwan
464.		Sh. Mangat Rai Kaitha ..	Palampur
465.		M/s Sud and Co. ..	Do
466.	**Ferozepore** ..	Sh. Maghi Ram ..	Do
467.		Sh. Harbans Lal Modgil ..	Moga
468.		Sh. Babu Singh ..	Do
469.		Sh. Kashmira Singh Gill ..	Do
470.		Sh. Harbax Singh Gill	Do
471.		M/s Rup Lal and Sons ..	Do
472.		Sh. Rattan Chand ..	Do
473.		Sh. Chanan Lal Narula ..	Do
474.		Shmt. Parkash Kaur ..	Do
475.		M/s Munshi Ram-Jagan Nath ..	Ferozepore City
476.		Sh. Ram Nath Monga ..	Ditto
477.		Shmt. Daropti Devi ..	Ditto
478.		Sh. Jagdish Chander ..	Ditto
479.		Co-operative Multipurpose Society Limited	Ditto
480.		M/s Nathu Mal and Sons ..	Ditto

[Home Minister]

1	2	3	4
481.	Ferozepore—*concld*	M/s Amar Nath and Sons	.. Ferozepur City
482.		Sh. Kanwal Nain Vij	.. Ditto
483.		Sh. Kishore Chand	.. Ditto
484.		Sh. Labh Singh	.. Baghapurana
485.		Sh. Tirath Ram	. Dharam Kot
486.		M/s Sardari Lal-Subhash Chander	.. Talwandi
487.		Co-operative Society, Makhu	.. Makhu
488.		Sh. Bhagat Ram Arora	.. Zira
489.		Sh. Ramji Dass Gupta	.. Do
490.		Bawa Gurdial Singh	.. Guruharsahai
491.		Sh. Ram Saroop Palta	.. Kot-Isa-Khan
492.		M/s Bishan Lal Sukhdev	.. Muktsar
493.		Sh. Chajju Ram Aggarwal	.. Do
494.		M/s The Muktsar Co-operative Multi-purpose Society	Do
495.		Sh. Durga Dass Sharma	.. Do
496.		Sh. Mangoo Ram	.. Jalalabad
497.		M/s Thakar Singh and Sons	.. Fazilka
498.		Sh. D. D. Chander Sain	.. Do
499.		Sh. Satinder Kumar	.. Do
500.		Sh. Sukhdev Sharma	.. Malout
501.		M/s Bhagat Co-operative Coal Depot-holder Society	Do
502.		M/s Darbari Lal-Kashmiri Lal	.. Do
503.		M/s Bishan Mal-Babu Ram	.. Giddarbaha
504.		Sh. Tek Chand and Co.	.. Do
505.		M/s Narang Brothers	.. Abohar
506.		M/s Harnama Singh and Sons	.. Do
507.		M/s Hans Raj-Kashmiri Lal	.. Do
508.		Sh. Charan Dass (Rarsewal)	.. Do
509.		Sh. Charargi Lal	.. Do
510.		Sh. Chanan Ram Kataria	.. Do
511.		Sh. Pritam Chand	.. Do
512.	**Gurdaspur** ..	M/s Sita Ram-Beni Parshad	.. Gurdaspur
513.		Sh. Nand Lal	.. Do
514.		M/s Lajwant Rai and Sons	.. Kalanur
515.		Shmt. Shanti Nanda	.. Dorangla
516.		M/s Devi Dass-Dharam Pal	.. Gurdaspur
517.		Sh. Dharam Datt	.. Do
518.		Sh. Harbans Lal	.. Kanuwan
519.		M/s Jaikishan Dass and Sons	.. Batala
520.		M/s Bindra Ban-Ram Rakha Mal	.. Do
521.		M/s Sheil and Co.	.. Do
522.		M/s Bindra Ban Sharma and Sons	.. Do
523.		Sh. Kewal Kumar Sareen	.. Do
524.		M/s Kharaiti Ram-Ram Rakshpal	.. Pan Grain

1	2	3	4
525.	Gurdaspur—*concld*	M/s Darbari Lal Masoom and Sons	.. Pathankot
526.		Sh. Kishan Gopal Mehta	.. Do
527.		M/s Vidya Rattan-Kishan Chand	.. Do
528.		Sh. Sant Ram	.. Do
529.		Sh. Bashambar Dass	.. Do
530.		Sh. Aroor Chand	.. Do
531.		Sh. Sudershan Kumar Ohri	.. Do
532.		Sh. Mulkh Raj	.. Do
533.		Sh. Chiman Lal	.. Sujanpur
534.		Sh. Sardari Lal Mehta	.. Sarna Link Malakpur
535.		M/s Amir Chand-Bansi Lal	.. Dalhousie
536.		M/s Kharak Singh-Pritam Singh	.. Pathankot
537.		Shmt. Kaushalya Devi	.. Dinanagar
538.		Sh. Daya Ram	.. Do
539.		Sh. Abdul Azim	.. Qadian
540.		Sh. Manohar Lal	.. D. B. Nanak
541.		Sh. Partap Singh	.. F. G. Churian
542.	Simla	.. Sh. Hari Singh	.. Simla
543.		Shri Bishan Dass	.. Do
544.		Sh. Ram Loke	.. Do
545.		Sh. Shyam Lall	.. Do
546.		Sh. Ram Sarup Bhasin	.. Chhota Simla
547.		Sh. Dharam Vir	.. Sanjoli (Simla)
548.		M/s Central Government Employees Co-operative Store	.. Simla
549.		Sh. Surinder Nath	.. Do
550.		Sh. Khusi Ram sood	.. Do
551.		Sh. Hari Chand	.. Do
552.		Sh. Ram Saran	.. Boiluegani
553.		Buseshar Nath	.. Simla
544.		Sh. Bhola Ram	.. Do
555.		Sh. Raghu Nath Dass	.. Do
556.		Sh. Sant Ram	.. Chhota Simla
557.		Sh. Onkar Nath	.. Simla
558.		Sh. Salig Ram	.. Do
559.		Sh. Bakshi Ram	.. Do
560.		M/s Banwari Lal and Bros.	.. Dharampur
561.		Sh. Narinder Lal Gupta	.. Totu
562.		M/s Des Raj and Sons	.. Kasauli
563.		M/s Sada Nand and Sons	.. Do
564.		M/s Subathu Multi-purposes Co-operative Society	Subathu
565.		Sh. Nathu Ram Chowdhri	.. Kandaghat
566.	Patiala	.. M/s Tara Chand-Dev Raj	.. Patiala
567.		M/s Joginder Singh-Surinder Singh	.. Do
568.		M/s Sat Pal-Gian Chand	.. Do
569.		Sh. Amar Singh	.. Do
570.		M/s Gita Ram-Brij Lal	.. Do

1	2	3	4
571.	Patiala—*Contd.*	Sh. Mohan Lal Jain	.. Samana
572.		Sh. M. G. Sahar	.. Patiala
573.		Sh. Nirma Singh	.. Do
574.		M/s Workers Co-operative Stores	.. Do
575.		Sh. Satnam Singh	.. Do
576.		Sh. D. B. Bal Kishan	.. Do
577.		Sh. Hans Raj	.. Do
578.		Sh. Surinder Mohan	.. Do
579.		Sh. G. S. Bedi	.. Do
580.		M/s Darshan-Dalip Singh	.. Do
581.		Sh. Avtar Singh	.. Do
582.		Sh. Jagan Nath	.. Sanaur
583.		Sh. Harinder Pal Singh	.. Patiala
584.		Sh. Karam Chand Sarhadi	.. Do
585.		Sh. Chaiju Ram	.. Do
586.		M/s Amar Singh-Pritam Kaur	.. Do
587.		Sh. Krishan Kapoor	.. Do
588.		Sh. Shambu Lal	.. Do
589.		Sh. Sham Lal	.. Do
590.		Sh. Surat Ram	.. Do
591.		M/s Dev Raj-Harish Chander	.. Samana
592.		Sh. Pishori Lal	.. Patiala
593.		Sh. Makhan Singh Akali	.. Do
594.		Sh. Mathra Dass	.. Do
595.		Sh. Divinder Kumar Singla	.. Do
596.		Sh. Balwant Singh	.. Do
597.		M/s Mohalla Committee Ragho Majra	.. Do
598.		Sh. Jagat Singh	.. Do
599.		Sh. Brij Kishore	.. Do
600.		Sh. Shanti Sarup Jain	.. Do
601.		Sh. Karam Singh	.. Do
602.		Sh. Mohinder Singh	.. Do
603.		Sh. Chanan Singh	.. Samana
604.		Sh. Himat Singh	.. Patiala
605.		Sh Nathu Lal Kapoor	.. Do
606.		State Electricity Board	.. Do
607.		Sh. Sohinder Singh Vohra	.. Do
608.		Sh. Kidar Nath	.. Nabha
609.		Sh Brij Lal Gupta	.. Do
610.		Sh. Sham Gopal	.. Do
611.		Sh. Sat Pal Sood	.. Rajpura
612.		M/s Chanan Ram-Amrik Chand	.. Do
613.		M/s Anand Co-operative Society	.. Do
614.		Shmr. Padma Negi	.. Do
615.		Shmt. Bachni Devi	.. Do
616.		Sh. Ranjit Singh	.. Banur

1	2	3	4
617.	Patiala—*Concld.*	Sh. Yog Raj	.. Rajpura
618.		Sh. Ishar Dass	.. Sirhind
619.		Sh. Rattan Lal Modi	.. Do
620.		Sh. Som Nath Shukla, Bassi Pathana	.. Bassi Pathana
621.		Sh. Gopal Singh, Bassi Pathana	.. Ditto
622.		Sh. Manmohan Singh	.. Ditto
623.		Sh. Girdhari Lal	.. Ditto
624.		M/s Ajudhuya Parshad-Ved Parkash	.. Doraha
625.		M/s Shadi Ram-Muni Lal	.. Do
626.		M/s Sujan Singh-Bodh Raj	.. Do
627.		Sh. Prem Parkash Khanna	.. Gogindgarh
628.		Sh. Mohinder Singh, Amloh	.. Amloh
629.		M/s Ram Murti and Sons	.. Gobindgarh
630.		Sh. Munshi Ram Mohindroo	.. Dera Bassi
631.		Sh. Om Parkash	.. Payal
632.		M/s Om Parkash-Gurcharan Dass	.. Do
633.	**Jullundur**	M/s Udham Singh-Waryam Singh	.. Jullundur
634.		M/s Nadho Shah Kapur and Sons	.. Do
635.		M/s Harbans Singh-Harbider Singh	.. Do
636.		M/s Pritam Singh	.. Do
637.		Sh. Khan Singh	.. Do
638.		Sh. Kishan Chand Khanna	.. Do
639.		M/s Jagat Ram Dogra and Sons	.. Do
640.		M/s Janki Nath Regunandan Lal	.. Do
641.		M/s Pritam Singh-Sunder Lal	.. Do
642.		M/s Swaran Singh-Bakshish Singh	.. Do
643.		Sh. Parkash Chand Aggarwal	.. Do
644.		M/s Chuni Lal-Sardari Lal	.. Do
645.		Sh. Gopal Singh	.. Do
646.		Sh. Hardev Singh	.. Do
647.		Sh. Avtar Singh Sehgal	.. Do
648.		Sh. Chaman Lal Kapur	.. Do
649.		Sh. Kundan Lal Malik	.. Do
650.		M/s Charanji Lal Khosla and Sons	.. Do
651.		M/s Om Parkash-Chuni Lal	.. Do
652.		Sh. Harbans Singh	.. Do
653.		Sh. Balmukand	.. Do
654.		Sh. Bhai Prem Sagar	.. Do
655.		Shmt. Laxmi Devi	.. Do
656.		Sh. Ram Parkash	.. Do
657.		Sh. Roop Lal Sachar	.. Do
658.		M/s Jagan Nath-Champa Wati	.. Do
659.		Ch. Avtar Singh	.. Do
660.		Sh. Hazara Singh Mustaq	.. Do
661.		Sh. Sohan Lal	.. Do
662.		Sh. Kapur Singh	.. Do
663.		M/s Ramji Dass-Nand Kishore	.. Do

[Home Minister]

1	2	3		4
664.	Jullundur—*Contd.*	M/s Balwant Singh-Sham Singh	..	Julludur
664.		Sh. Inderjit Singh	..	Do
665.		Ch. Pritam Singh	..	Do
666.		Sh. Hari Dass Vaid	..	Do
667.		Sh. Jagat Singh	..	Do
668.		Sh. Amar Nath Sethi	..	Do
669.		M/s Wisanda Ram-Bela Ram	..	Do
670.		Sh. Hakam Singh	..	Do
671.		Sh. Jagan Nath Sharma	..	Do
672.		Shmt. Sundershana Kumari	..	Do
673.		Sh. Sewa Ram	..	Do
674.		Sh. Kartar Singh	..	Do
675.		Sh. Harbhagwan Dass	..	Do
676.		M/s Mehraj Krishan Khanna and Sons	..	Do
677.		Sh. Sunder Dass Kapur	..	Nila Mahal
678.		Sh. Kundan Lal Anand	..	Jullundur
679.		Sh. Bhagat Buda Mal	..	Do
680.		Sh. Dharam Paul Mohindro	..	Do
681.		M/s Partap Singh-Pritpal Singh	..	Do
682.		Sh. Tirath Ram Shori	..	Do
683.		Sh. Gurdial Singh	..	Do
684.		Sh. Babu Ram	..	Do
685.		Sh. Munshi Ram	..	Do
686.		Sh. Kundan Lal Sharma	..	Do
687.		Sh. Ram Sarup	..	Do
688.		Sh. Ramesh Chopra	..	Do
689.		Sh. Sahib Singh	..	Do
690.		M/s Dalip Singh-Satpal Singh	..	Do
691.		Sh. Dina Nath	..	Do
692.		Sh. Om Parkash Salwan	..	Do
693.		Sh. Chanan Lal Manik	..	Do
694.		M/s Om Parkash -Munshi Ram -Vira Devi		Do
695.		Sh. Inder Singh	..	Do
696.		Sh. Puran Singh	..	Do
697.		Sh. Shingara Singh	..	Do
698.		Sh. Sujan Singh Kholi	..	Do
699.		Sh. Piara Lal	..	Abadpura, Jullundur
700.		Sh. Bhagat Ram	..	Do
701.		Sh. Hans Raj	..	Do
702.		Sh. Sant Ram	..	Near Adda Kapurthala
703.		Sh. Ram Nath	..	Jullundur
704.		Sh. Amrik Singh	..	Adarsh Nagar, Jullundur
705.		Sh. Ram Parkash	..	Jullundur
706.		Sh. Amar Singh Lamba	..	Jullundur Cantt.

1	2	3	4
707.	Jullundur—*Concld.*	Sh. Sain Dass Bhandari	.. Jullundur Cantt.
708.		M/s Tej Singh-Iqbal Kaur	.. Do
709.		M/s Amru Mal-Gurdas Ram	.. Do
710.		Sh. Yogeshwar Datt	.. Nawanshahr
711.		Sh. Ved Parkash	.. Do
712.		M/s Lachhman Dass-Bishan Dass	.. Banga
713.		M/s Jaswant Singh and Bros.	.. Do
714.		Sh. Bhirat Ram	.. Mukandpur
715.		Sh. Parshotam Lal	.. Phillaur
716.		Sh. Ganda Singh	.. Goraya
717.		Sh. Jaswant Rai	.. Shahkot
718.		M/s Surrinder Nath-Kashmiri Lal	.. Nurmahal
719.		M/s Amar Nath-Mohan Singh	.. Do
720.		Sh. Munshi Ram	.. Nakodar
721.		M/s Sunder Singh-Harkishan Singh	.. Do
722.		Smt. Janki Devi	.. Kartarpur
723.		Sh. Partap Chand	.. Bhogpur
724.		Sh. Balwant Singh	.. Khurdpur
725.		M/s Buta Ram-Beant Singh	.. Bilga
726.		Sh. Jagjit Singh	.. Alawalpur
727.		M/s Kulbhushan and Bros.	.. Central Town, Jullundur
728.		Sh. Mohinder Singh	.. Basti Sheikh, Jullundur
729.		Sh. Sujan Singh Bhatia	.. Jullundur
730.		M/s Gandu Mal-Dhari Lal	.. Laxmipura, Jullundur
731.		Smt. Janak Dulari	.. Banga
732.		M/s Bopa Rai Co-operative Society	.. Bopraria, Tehsil Phillaur
733.		Sh. Mehar Singh	.. Goraya
734.		Master Mohan Lal	.. Do
735.		Sh. Upinder Nath Joshi	.. Rurka Kalan tehsil Phillaur
736.	**Kapurthala**	Sh. Gurbax Singh	.. Bholath
737.		M/s Sakhi Chand-Ram Murti	Sultanpur Lodhi
738.		Sh. B. Rahul	.. Kapurthala
739.		Sh. Darminder Nath Kalia	.. Do
740.		M/s Phagwara Co-operative Stores	.. Phagwara
741.		Sh. Raj Paul Phul	.. Do
742.		Sh. Bimal Kishore	.. Do
743.		Sh. Dev Raj	.. Do
744.		M/s Surinder Kumar-Virinder Kumar	.. Do
745.		Sh. Manmohan Singh	.. Do
746.		Sh. Hargobind Rai Singh	.. Dhilwan
747.	**Ludhiana** ..	Sh. Abhai Singh	.. Ludhiana
748.		M/s Amar Nath and Sons	.. Do

[Home Minister]

1	2	3	4
749.	Ludhiana—*Contd.*	Sh. Anant Ram ..	Ludhiana
750		M/s Bhagat Brothers ..	Do
751.		Sh. Bhagwan Dass ..	Do
752.		Sh. Bhagwan Singh ..	Do
753.		Sh. Chuhar Singh ..	Do
754.		M/s Dewan Chand-Ved Parkash ..	Do
755.		M/s Dewan Singh-Harbax Singh ..	Do
756.		Sh. Dayal Singh ..	Do
757.		M/s Gurcharan Singh and Sons ..	Do
758.		Sh. Hukam Singh No. 1 ..	Do
759.		Sh. Havali Ram-Swarn Lal ..	Do
760.		Sh. Gurcharan Singh Bindra ..	Do
761.		Shri Hukam Singh No. II ..	Do
762.		Indian Coal Company ..	Do
763.		Sh. Iqbal Singh ..	Do
764.		M/s Jiwan Singh-Mehar Singh ..	Do
765.		Sh. Jawand Singh ..	Do
766.		Sh. Jodh Singh Bindra ..	Do
767.		Sh. Jaswant Singh ..	Do
768.		Sh. Joginder Singh ..	Do
769.		Sh. Kedar Nath Ohri ..	Do
770.		Sh. Kulwant Singh ..	Do
771.		Sh. Karam Singh ..	Do
772.		Sh. Lal Singh ..	Do
773.		Sh. Mohan Lal Mehra ..	Do
774.		Sh. Mela Ram Chadha ..	Do
775.		Sh. Parkash Chand Thakur ..	Do
776.		Punjab Coal Company ..	Do
777.		Sh. Partap Singh ..	Do
778.		Sh. Puran Chand Gupta ..	Do
779.		Sh. Rama Nand ..	Do
780.		Sh. Raj Kumar Sharma ..	Do
781.		M/s Ram Rattan and Sons ..	Do
782.		Sh. Rattan Singh ..	Do
783.		Sh. Ram Singh ..	Do
784.		Sh. Ram Dass ..	Do
785.		Sh. Raghunandan Dass ..	Do
786.		M/s Ramji Dass and Sons ..	Do
787.		Sh. Sat Paul Mittal ..	Do
788		Sh. Salamat Rai Bhandari ..	Do
789.		M/s Sadhu Singh-Naranjan Dass ..	Do
790.		Smt. Sudesh Kumari ..	Do
791.		Sh. Shadi Lal Malhotra ..	Do
792.		Sh. Uttam Singh ..	Do
793.		Sh. Ved Parkash ..	Do

1	2	3	4
794.	Ludhiana—*Contd.*	Sh. Varinder Kharbanda	.. Ludhiana
795.		Sh. Waryam Singh	.. Do
796.		Smt. Gian Devi	.. Do
797.		Sh. Piara Lal Joshi	.. Do
798.		M/s Tarshem Lal-Mohan Lal	.. Do
799.		Sh. Kulwant Singh	.. Do
800.		Giani Kulwant Singh	.. Do
801.		Sh. Gauri Shanker	.. Do
802.		M/s Malkiat Singh-Sikander Singh	.. Do
803.		M/s Surinder Kumar-Kartar Singh	.. Do
804.		Sh. Ganda Singh	.. Do
805.		Sh. Kashmiri Lal	.. Do
806.		Sh. Amar Nath Rai	.. Do
807.		Sodhi Mela Singh	.. Do
808.		Backward Co-operative Society	.. Do
809.		M/s Jai Singh -Mohan Singh	.. Do
810.		Sh. Gurdial Singh Grewal	.. Do
811.		Sh. Hukam Chand Vij	.. Do
812.		Sh. Hari Chand	.. Do
813.		Sh. Krishan Chand	.. Do
814.		Sh. Kishan Singh	.. Do
815.		Sh. S. L. Ahuja	.. Do
816.		Sh. Harcharan Singh	.. Do
817.		M/s Avtar Singh-Dina Nath	.. Do
818.		Sh. Balki Uhan	.. Do
819.		Sh. Chattarjit Singh	.. Do
820.		Sh. Amar Nath	.. Do
821.		Sh. Brahm Dutt	.. Do
822.		Sh. Dharam Paul	.. Do
823.		Sh. Om Parkash	.. Do
824.		Sh. Prehlad Dass	.. Do
825.		Sh. Kewal Krishan Jain	.. Do
826.		Sh. Rattan Singh	.. Gill
827.		Sh. Ujjal Singh	.. Ludhiana
828.		Sh. Hira Lal	.. Do
829.		Sh. Rajinder Kumar	.. Do
830.		Sh. Mohinder Singh	.. Do
831.		Sh. Dharam Singh	.. Gill
832.		Sh. Sant Ram	.. Ludhiana
833.		Sh. Gujjar Mal	.. Do
834.		Sh. Gauri Shanker Arora	.. Do
835.		Sh. Janardhan Dutt	.. Do
836.		Sh. Karam Chand Bhalla	.. Do
837.		Sh. Devinder Bibra	.. Do
838.		Sh. Gopal Singh	.. Do
839.		M/s Bagga singh-Avtar Singh	.. Do
840.		M/s Bhiwani Shanker	.. Jagraon

[Home Minister]

1	2	3	4
841.	Ludhiana—*Concld.*	Friends Coal Co.	.. Jagraon
842.		M/s Hari Chand-Madan Gopal	.. Do
843.		M/s Puran Chand-Ram Asra	.. Do
844.		Sh. Sham Lal Gupta	.. Do
845.		Sh. Lekh Ram	.. Do
846.		Sh. Jagan Nath Malhotra	.. Do
847.		Sh. Hans Raj-Parkash Lal	.. Do
848.		Sh. Maheshwar Nath	.. Do
849.		M/s Kehar Singh-Chiranji Lal	.. Do
850.		Sh. Milkhi Ram	.. Do
851.		Sh. Arjan Singh	.. Dakha
852.		M/s Harcharan Singh-Pritam Singh	.. Pul Sudhar
853.		M/s Rishi Kesh-Lachhman Sahai	.. Raikot
854.		Sh. Shiv Lal Arora	Mullanpur
855.		M/s Durga Dass-Tara Singh	.. Do
856.		Sh. Sham Lal	.. Do
857.		Sh. Charan Singh	.. Raikot
858.		M/s Babu Ram-Sita Ram	.. Khanna
859.		M/s Gajjan Singh-Banarsi Dass	.. Samrala
860.		M/s Jamna Dass-Raghunath Dass	.. Khanna
861.		Sh. Kashmiri Lal	.. Do
862.		Sh. Om Parkash	Machhiwara
863.		M/s Puran Chand-Karnail Chand	.. Khanna
864.		M/s Rur Singh-Bachan Singh	.. Samrala
865.		Sh. Sohan Singh Sihadi	.. Khanna
866.		M/s Sant Ram-Kaka Singh	.. Do
867.		Sh. Jaginder Singh	.. Nasrali
868.		Sh. Dhama Singh	.. Samrala
869.		Sh. Parshotam Dutt Bhagai	.. Khanna
870.		Sh. Gurdev Singh	.. Khamano
871.		Sh. Gurbax Singh	.. Kila Raipur
872.		M/s Balwant Singh-Gurdial Singh	.. Ditto
873.		Sh. Satjit Singh	.. Malauh
874.		M/s Piara Singh-Sujjan Singh	.. Sahnewal

STATEMENT II

Names of Harijan Coal Depots allotted in the State up to 28th February, 1963

Serial Number	Name of District	Name of the Harijan coal depot-holder	Place of allotment
1.	Hoshiarpur	.. Sh. Mangat Ram	.. Hoshiarpur
2.	Do	Sh. Tarlochan Singh	.. Do
3.	Do	.. Sh. Daulat Ram	.. Do
4.	Karnal	.. Sh. Salig Ram	.. Karnal

1	2	3	4
5.	Karnal	.. Shj. Ramji Lal	.. Ladwa
6.	Do	.. M/s Hardev Singh -Rup Lal	.. Kaithal
7.	Bhatinda	.. Sh. Inder Singh Josh	.. Faridkot
8.	Do	.. Sh. Sant Ram	.. Bhatinda
9.	Ambala	.. M/s Amar Singh-Surjit Singh	.. Ambala City
10.	Gurgaon	.. Sh. Roop Chand	.. Gurgaon
11.	Amritsar	.. Sh. Karam Chand Ravindasia	.. Amritsar
12.	Do	.. Kirpa Ram Vir and Sons	.. Do
13.	Do	.. Ch. Feroze Chand	.. Do
14.	Do	.. Sh. Lachhman Dass Malhotra	.. Do
15.	Do	.. Sh. Ram Singh Gill	.. Do
16.	Do	.. Sh. Gurmej Singh	.. Do
17.	Do	Sh. Wassan Singh Mastana	.. Do
18.	Do	.. Sh. Chuni Lal	.. Pattil
19.	Do	.. Sh. Suraj Parkash	.. Amritsar
20.	Hissar	.. Sh. Jag Ram	.. Hissar
21.	Do	.. Sh. Balu Ram	.. Do
22.	Do	.. Sh. Duni Chand	.. Hansi
23.	Do	.. Sh. Mam Raj	.. Bhiwani
24.	Do	.. Sh. Prabhu Singh	.. Do
25.	Do	.. Sh. Rattan Singh	.. Bhiwani
26.	Do	.. Sh. Lekh Ram	.. Sirsa
27.	Rohtak	.. Sh. Chajju Ram	.. Rohtak
28.	Do	.. Sh. Jaggan Ram	.. Do
29.	Ferozepur	.. Sh. Maghi Ram	.. Moga
30.	Do	.. Sh. Pritam Chand	.. Abohar
31.	Do	... M/s Hans Raj-Kashmiri Lal	.. Do
32.	Do	.. Sh. Kishore Chand	.. Ferozepur Cantt.
33.	Gurdaspur	.. Sh. Partap Singh	.. Fatehgarh Churian
34.	Patiala	.. Sh. Surat Ram	.. Patiala
35.	Jullundur	.. Sh. Hazara Singh Mustaq	.. Jullundur
36.	Do	.. Sh. Sohan Lal	.. Do
37.	Do	.. Sh. Bhagat Buda Mal	.. Do
38.	Do	.. Sh. Chanan Ram Manik	.. Do
39.	Do	.. Sh. Om Parkash-Munshi Ram-Vira Devi	Do
40.	Do	.. Sh. Piara Lal	.. Abadpur
41.	Do	.. Sh. Bhagat Ram	.. Do
42.	Do	.. M/s Amur Mal-Gurdas Ram	.. Jullundur Cantt.
43.	Do	.. Sh. Munshi Ram	.. Nakodar
44.	Do	.. Sh. Partap Chand	.. Bhogpur
45.	Ludhiana	.. Sh. Dhamma Singh	.. Samrala
46.	Do	.. Sh. Puran Chand-Ram Asra	.. Jagraon
47.	Do	.. M/s Gajjan Singh-Banarsi Dass	.. Do

SCHEMES APPROVED/EXECUTED BY IMPROVEMENT TRUSTS

***2240. Shri Balramji Dass Tandan :** Will the Home Minister be pleased to state—

(a) the number of schemes, if any, so far approved and executed by each Improvement Trusts in the State;

(b) the total amount spent by each Improvement Trusts by way of salaries to staff attached thereto since each of them came into existence, except that of Amritsar Improvement Trust ?

Shri Mohan Lal : (a) and (b) A statement is enclosed.

STATEMENT

(a) and (b)

Serial No.	Name of the Improvement Trust	Number of schemes approved by the Government	Number of schemes executed by the Trust	Total amount spent by the Trust on its staff
1	2	3	4	5
				Rs. nP.
1.	Improvement Trust, Karnal ..	Nil	Nil	17,575·37
2.	,, ,, Panipat ..	Nil	Nil	13,279·65
3.	,, ,, Ambala ..	Nil	Nil	683·00
4.	,, ,, Sonepat ..	Nil	Nil	1,752.80
5.	,, ,, Gurgaon ..	Nil	Nil	738.00
6.	,, ,, Ludhiana ..	7	Nil	1,10,790·15
7.	,, ,, Jullundur ..	26	11	6,94,063·00
8.	,, ,, Yamunanagar ..	Nil	Nil	19,423·00
9.	,, ,, Batala ..	Nil	Nil	381·45
10.	,, ,, Amritsar ..	39	15	(Not required)
11.	,, ,, Chheharta ..	Nil	Nil	2,132·00
12.	,, ,, Jagraon ..	Nil	Nil	1,620·67
13.	,, ,, Jagadhri ..	Nil	Nil	18,044·98
14.	,, ,, Moga ..	Nil	Nil	240·21
15.	,, ,, Pathankot ..	Nil	Nil	1,848·57
16.	,, ,, Faridabad Township ..	Nil	Nil	Nil
17.	,, ,, Bhiwani ..	2	Nil	24,864·00
18.	,, ,, Faridabad }	Not yet fully constituted.		
19.	,, ,, Rohtak } ...			

TEST FOR THE SELECTION OF BEST GRAM SEVAK

*2364. **Sardar Gurdial Singh Dhillon :** Will the Minister for Planning and Development be pleased to state—

(a) whether any efficiency test or competition for the selection of best Gram Sevak was held recently;

(b) the criteria laid for judging their suitability;

(c) the officers appointed to act as Judges for the selection of the best man ?

Sardar Darbara Singh : Yes. Statement showing the information is as follows.

STATEMENT

(a) Competition for the selection of best Village Level Workers was held during the year 1961-62.

(b) A copy of the criteria covering points of assessment is added below (Annexure 'A')

Assessment was done on the following basis:—

			Marks
(i)	Agriculture	..	50
(ii)	Animal Husbandry	..	10
(iii)	Co-operation	..	10
(iv)	Panchayats	..	10
(v)	Irrigation	..	10
(vi)	Miscellaneous	..	10
	Total	..	100

(c) Following were the official/non-official members of the State Level Selection Committee, constituted for the purpose :—

Official—

(i) The Financial Commissioner, Development and Secretary to Government, Punjab, Development and Panchayat Department .. Chairman

(ii) The Director of Agriculture, Punjab .. Member

Non-official (nominated)—

(iii) Shri Jagir Singh Dard, M. L. A. (representing Punjabi Region) .. Member

(iv) Shri Rup Singh Phul, M. L. A. (representing Hindi Region) .. Member

ANNEXURE 'A'

List of Items for Assessment of the achievements of Village Level Worker

Period of Competition.—One year from 1st April to March of subsequent year.
Actual assessment period from March, 1961 to December, 1961

I.—PARTICULARS

1. (a) Name of the Block and District ..
   (b) Date from which the Block had been functioning on its present stage ..
2. (a) Name of the Village Level Worker
   (b) Age ..
   (c) Total service ..
3. Name of the Village Level Worker's circle ..
4. Period for which he has been posted in the circle ..
5. Area of the circle ..
6. Number of villages in the circle ..
7. Population of the circle ..
8. Number of farming families in the circle ..
9. Total cattle population of the village ..

II. IRRIGATION

1. Cultivated area of the circle ..
2. Area for which irrigation facilities are available
3. Actual area irrigated in the previous year ..
4. New area brought under irrigation for the first time during the period of competition

III.—AGRICULTURE

1. What is the system of seed multiplication in the circle ..
2. Number of farming families—
   (a) that used improved seed in the previous year ..
   (b) using improved seed in the period of competition ..
3. Area under improved seed ..
4. Number of compost-pits in the previous year ..
5. Number of new compost-pits made during the period of competition ..
6. Quantity of compost utilised ..
7. Number of farmers who used chemical fertilizers ..
8. Quantity of fertilisers distributed in the circle (this should include the supply from Government sources,

[Planning and Development Minister]

the Co-operatives-credit as well as cash sales and private sources)

9. Area under green manuring—
   (a) in the previous year ..
   (b) in the period of competition ..

10. Total Number of improved implements—
   (a) in the previous year ..
   (b) distributed during the period of competition. (Please give details category-wise) ..

11. What are the improved techniques which have been introduced and the area brought under these new techniques during the period of competition ..

12. Number of demonstrations held. (Please give the names of the improved practices/methods demonstrated and the number separately)

13. Number of villages where village agricultural production plans have been prepared ..

14. Number of Gram Sahayaks Training Camps organised during the period of Competition and Number of farmers trained ..

15. Number of grafts/fruit plant distributed ..

16. Area brought under vegetables ..

17. What is the estimated increase in agricultural production during the period of Competition as a result of the efforts put in by the V. L. W. ..

IV.—ANIMAL HUSBANDRY

1. Number of castrations done ..

2. (a) Number of breeding bulls distributed ..
   (b) Number of artificial inseminations done ..

3. Number of private individuals induced to start poultry farming ..

4. Number of poultry and/or hatching eggs distributed ..

5. What are the special steps taken during the period of Competition to increase cattle feed ..

6. Water area brought under Pesiculture

7. Number of Fish fingerlings stocked ..

V.—CO-OPERATION

1. Number of primary agricultural societies (multipurpose, service, etc.) in the circle ..
2. Number and percentage of villages covered by Service Co-operatives ...
3. Number and percentage of rural families covered by Service Co-operatives ..
4. Average loan per member ..
5. Average share capital subscribed per member ..
6. Percentage of overdues to total outstanding for all the Societies within the circle ..
7. Quantity of produce marketed through nearest marketing co-operative societies
8. Quantity of seeds, fertilizers and other supplies distributed by the Co-operatives ..
9. Number of meetings of the Managing Committees held ..

VI.—PANCHAYATS

1. Number of Panchayats in the circle ..
2. Total Number of meetings of the panchayats held and the number attended by the Village Level Worker..
3. Number of sub-committees of the panchayats in the circle and the number of meetings held ..
4. Number of the meetings of the Gaon Sabhas held ..
5. What is the part played by the associate organisations, like Youth Clubs and Mahila Mandals in the production programme ..

VII.—MISCELLANEOUS

Any other outstanding activity in the circle for which the V. L. W. is directlly or indirectly responsible ..

LEASING OUT LAND BY PANCHAYATS FOR CULTIVATION

***2876. Chaudhry Ram Rattan :** Will the Minister for Planning and Development be pleased to state—

(a) whether Government have taken any decision to the effect that the Panchayats while leasing out Panchayat lands for cultivation should give one-third of such lands to Harijan tenants for cultivation purposes;

(b) if the reply to part (a) above be in the affirmative, the number and names of the Panchayats, district-wise, which have implemented the above-mentioned decision together with the reasons for the non-implementation thereof on the part of defaulting Panchayats, if any ?

Sardar Darbara Singh : (a) Yes. It has been provided in the Punjab Village Common Lands (Regulation) Rules, 1955, as amended, that one-third of the cultivable land proposed to be leased shall be reserved for giving on lease by auction to members of scheduled castes only and if on two different dates fixed for auction no such person is forthcoming the reservation shall cease to have effect.

(b) The time and labour involved in collecting the information will not be commensurate with any possible benefit to be obtained.

CONSTRUCTION OF BUS STAND AT HANSI, DISTRICT HISSAR

***2600. Shri Amar Singh :** Will the Minister for Planning and Development be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to construct a bus stand at Hansi, district Hissar; if so, the total expenditure likely to be incurred thereon, together with the approximate date by which it is likely to be completed ?

Sardar Partap Singh Kairon (Chief Minister) : No. The Hansi Municipality is, however, constructing a bus stand at Delhi-Hissar Road from its own resources at an approximate cost of Rs two lakhs. The bus stand is expected to start functioning by the end of May next (1963).

CONSTRUCTION OF PAKKO KALAN-TAPA MANDI ROAD IN DISTRICT SANGRUR

***2890. Comrade Harnam Singh Chamak :** Will the Minister for Planning and Development be pleased to state—

(a) whether there is any proposal under the consideration of Government for the construction of the part of road from Pakko-Kalan to Tapa Mandi, district Sangrur;

(b) whether it is a fact that a sum of Rs five lakhs has been sanctioned for the construction of the said road;

(c) whether it is a fact that the road referred to in part (a) above was scheduled to be completed in the year 1962;

(d) whether the construction of the said road has since been started;

(e) the extent up to which the work on the said road has been constructed and the time by which it is likely to be completed?

Sardar Darbara Singh : (a) Yes.

(b) Yes; Rs 5,60,000.

(c) No. The work on this road was to commence in the current financial year, but it has now been deferred indefinitely in view of National Emergency.

(d) No.

(e) Question does not arise.

BARNALA-PAKHOKE-MOGA ROAD

*2891. **Comrade Harnam Singh Chamak** : Will the Minister for Planning and Development be pleased to state—

(a) the extent up to which Barnala-Pakhoke-Moga Road is completed ;

(b) whether it is a fact that the work on Kaccha Road from the canal bridge of village Teberal to the boundary of district Ferozepur has not been completed so far; if so, the time by which the said road is likely to be metalled ;

(c) whether it is also a fact that bridges have not been constructed on two rajbahas near the canal bridge referred to in part (b) above ; if so, the time by which they are likely to be constructed ;

(d) the names of places where the part of the road from Pakhoke to Bilaspur had to be cut during the last rainy season ;

(e) whether Government is considering to provide bridges in the places referred to in part (d) above according to the flow of water ; if so, the time by which it is likely to be implemented ?

Sardar Darbara Singh : A statement is given below.

STATEMENT

(a) 41 miles out of a total length of 42.7 miles completed.

(b) Yes. The work is held up for want of bricks and will be completed after six months of the procurement of bricks subject to availability of funds.

(c) Two bridges were required to be constructed—one on Dhipuli Distributory and the other on Bhadaur Distributory. The former bridge has been completed while work on the latter is in progress. It will also be constructed during closure of the canal and completed within six months provided the closure of canal takes place.

(d) In miles 2/8, 3/4, 3/5, 3/8, 5/0, and 2 Nos. in mile 6/4.

(i) Yes.

(ii) The estimate for providing additional water-way is being finalised. Work will be taken in hand after the estimate is finalised and sanctioned, provided funds are available next year.

DEFECTIVE MATERIAL USED IN THE BUILDING OF PRIMARY HEALTH CENTRE, LONGOWAL, DISTRICT SANGRUR

***2940. Sardar Pritam Singh Sahoke :** Will the Minister for Planning and Development be pleased to state—

(a) whether it is a fact that defective material has been used in the construction of the building of Primary Health Centre, Longowal, district Sangrur due to which the condition of the building is deteriorating;

(b) if the reply to part (a) above be in the affirmative, the action, if any, proposed to be taken against the person responsible for the same ?

Sardar Darbara Singh : (a) No.
(b) Does not arise.

RECOVERY OF LOANS ADVANCED FOR THE PURCHASE OF FERTILIZERS

***2028. Comrade Shamsher Singh Josh :** Will the Minister for Agriculture and Welfare be pleased to state the total amount of loans recoverable from land owners which was advanced to them for the purchase of fertilizers from time to time at present together with the reasons for not recovering the same from them up-till now ?

Sardar Ajmer Singh :

i(i) Arrears on 31.12.62 Rs 79, 29, 116 apporximately.

(ii) Reason why the arrears could not be recovered,

1. The heavy rains and hail-storms have been visiting the State every year resulting in wide-spread and serious damage to the crops.

2. The paying capacity of the borrowers having gone down.

3. Postponement of recovery of taccavi loans for a period of two years in the flood-affected areas of the State.

4. Late completion and transfer of the files of taccavi loans to the Tehsildars by the Disbursing Officers of the Agriculture and Community Development Departments for recovery purposes.

5. Distribution of taccavi loans in the flood-affected areas of the State on large scale.

WHEAT MARKET AT HANSI, DISTRICT HISSAR

***2601. Shri Amar Singh :** Will the Minister for Agriculture and Welfare be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to open a wheat market at Hansi, district Hissar; if so, when the same is likely to materialise ?

Sardar Gurbanta Singh : Yes. Necessary formalities are being attended to and it is hoped that plots will be put to auction before long.

GRANTS FOR INSTALLATION OF TUBE-WELLS ETC. IN KARNAL DISTRICT

***2780. Shrimati Prasanni Devi:** Will the Minister for Agriculture and Welfare be pleased to state the names of persons in Karnal District who have been given grants for the installation of Tube-wells and Electric Motors for wells during the period 1st January, 1962 to 31st December, 1962 together with the amount of grant in each case ?

Sardar Darbara Singh (Planning and Development Minister) : No grant for the installation of tube-wells and electric motors for wells has been given to any person during the period in question.

CHECK POSTS FOR CHECKING GOODS IMPORTED FROM OTHER STATES

***1358. Comrade Makhan Singh Tarsikka :** Will the Minister for Excise, Taxation and Capital be pleased to state—

(a) whether any excise barriers (check posts) were set up by the State Government for checking the goods imported from other States (Delhi, U. P. and Rajasthan); if so, the places where these were set up;

(b) whether any of the said barriers have been removed; if so, since when together with the reasons therefor ?

Shri Ram Saran Chand Mital : (a) Sales tax check barriers were set up at Bahadurgarh, Jamuna Bridge, Rai and Kharkhouda.

(b) They were abolished with effect from the 8th of May, 1961, as an experimental measure as it was felt that they had outlived their utility. On account of complaints of evasion of tax these barriers have been revived with effect from the 26th October, 1962.

SALE OF LIQUOR AT LICENSED LIQUOR SHOPS

***2321. Pandit Mohan Lal Datta :** Will the Minister for Excise, Taxation and Capital be pleased to state—

(a) the quantity of liquor sold at the shops licensed for the purpose in each district during the last three years r ep ec ti vl;

(b) the total number of cases of illicit distillation of liquor detected during the year 1962-63 in each district of the State;

(c) the quantity of opium consumed in the State, district-wise, during the last three years;

(d) the steps taken or proposed to be taken by the Government in the matter of prohibition of drinking wine and consumption of opium in the State ?

Shri Ram Saran Chand Mital : (a), (b), (c) and (d). The information is given below.

(a) *Statement showing quantity of Liquor sold at the shops licensed for the purpose, Districtwise, during the last three years*

Serial No.	Name of District	Country Spirit			Foreign Spirit			Wine and Beer		
		1959-60	1960-61	1961-62	1959-60	1960-61	1961-62	1959-60	1960-61	1961-92
1	2	3			4			5		
		L. P. G.	L. P. G.	L. P. G.	L. P. G.	L. P. G.	L.P.G.	B. G.	B. G.	B. G.
1.	Hissar ..	27,313·60	30,724·00	45,500	2,697.25	2,619·00	2,703	4,346·00	5,276·00	6,160
2.	Rohtak ..	—	—	—	3·51	2.98	7	—	—	—
3.	Gurgaon ..	8,810·40	9,273·60	14,869	2,766.00	3,523·13	4,129	2,630.10	6,014.80	6,907
4.	Karnal ..	11,296·00	11,136·00	20,887	1,664·00	1,808·00	2,127	4,650·00	4,931·40	4,651
5.	Ambala ..	35,154·60	37,082·00	45,402	11,457·00	8,542·25	9,909	38,506·00	35,550·95	30,358
6.	Simla ..	11,524·00	12,291·20	12,675	3,046·50	2,969·25	3,962	7,193.00	6,725·00	7,384
7.	Kangra ..	11,804·80	11,836·80	13,866	1,861·50	1,861·50	2,222	4,222·00	3,666·00	2,509
8.	Hoshiarpur ..	16,799·93	16,650.87	23,453	1,895·72	2,024.05	1,662	4,436·42	5,457·25	3,814
9.	Jullundur ..	20,256·00	21,021·00	26 940	10,232·00	7,671·00	9,822	31,064·00	29,449·00	23,980
10.	Ludhiana ..	41,388·00	42,096·00	54,590	4,320·00	2,945·00	3,668	14,683·00	15,360·00	14,580
11.	Ferozepur ..	53,280·00	52,500·00	76,065	3,843·00	3,377·85	4,802	14.117·00	16,715·00	14,378
12.	Amritsar ..	46,381·60	46,420·40	52,069	7,733·21	4,729·37	4,789	14,615·72	16,164·25	14,378
13.	Gurdaspur ..	19,716·00	19,716·00	23,000	5,075·00	4,183·00	5,335	10,490·00	9,815·00	12,148
14.	Kapurthala ..	14,148·00	13,264·00	13,392	1,253·88	1,315·00	829	1,679·10	4,085·00	2,693
15.	Patiala ..	64,365·60	64,119·00	49,296	4,162·00	4,474·00	5,096	15,837100	17,039·00	16,161
16.	Bhatinda ..	1,27,332·00	127,212·00	80,000	8,654·50	1,462·50	1,310	—	5,489·00	5,153
17.	Sangrur ..	97,452·00	93,444·00	63,000	1,264·10	1,389·80	1,639	6,246·30	7,060·40	8,099
18.	Mohindergarh ..	20,256·00	19,500·00	10,672	76·00	189·60	2	518·00	539·00	1,076
	Total	627,278·53	628,277·87	6,25,676	71,995·17	55,087·28	64,013	175,233·64	189,139·05	174,428

(b) *Statement showing total number of cases of illicit distillation of liquor detected during the year* 1962-63 *in each district of State*

	Name of District		Total Number of cases of illicit distillation of liquor detected during the year 1962-63 (1-4-62 to 31-10-62)
1.	Hissar	..	23
2.	Rohtak	..	9
3.	Gurgaon	..	24
4.	Karnal	..	505
5.	Ambala	..	295
6.	Simla	..	—
7.	Kangra	..	323
8.	Hoshiarpur	..	304
9.	Jullundur	..	902
10.	Ludhiana	..	589
11.	Ferozepur	..	1,512
12.	Amritsar	..	13,83
13.	Gurdaspur	..	828
14.	Kapurthala	..	214
15.	Patiala	..	433
16.	Bhatinda	..	687
17.	Sangrur	..	630
18.	Mohindergarh	..	8
	Total	..	8,669

(c) *Statement showing quantity of Opium issued for consumption in the State, District-wise, during years* 1959-60, 1960-61 *and* 1961-62

Serial Number	Name of District	During the year 1959-60					During the year 1960-61					During the year 1961-62				
		Sr.	Ch.	T.	M.	R..	Sr.	Ch.	T.	M.	R.	Sr.	Ch.	T.	M.	R.
1.	Hissar	2	14	11	0	0	0	0	0	0	0	6	0	0	0	0
2.	Rohtak	5	0	0	0	0	3	0	0	0	0	1	0	0	0	0
3.	Gurgaon	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7	0	0	0	0
4.	Karnal	3	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	8	0	0	0
5.	Ambala	12	12	2	0	0	9	0	0	0	0	7	0	0	0	0

1	2	3	4	5
6.	Simla ..	0 0 0 0 0	0 0 0 0 0	0 0 0 0 0
7.	Kangra ..	2 0 0 0 0	1 7 4 3 6	1 0 0 0 0
8.	Hoshiarpur ..	13 10 1 0 0	13 0 0 0 0	12 9 0 0 0
9.	Jullundur ..	16 0 0 0 0	12 0 0 0 0	4 0 0 0 0
10.	Ludhiana ..	18 0 0 0 0	7 0 0 0 0	3 0 0 0 0
11.	Ferozepur ..	22 0 0 0 0	17 0 0 0 0	1 6 0 0 0
12.	Amritsar ..	15 0 0 0 0	8 0 0 0 0	0 0 0 0 0
13.	Gurdaspur ..	12 0 0 0 0	4 0 0 0 0	3 8 0 0 0
14.	Kapurthala ..	10 0 0 0 0	5 0 0 0 0	4 0 0 0 0
15.	Patiala ..	38 11 10 0 0	29 0 0 0 0	17 10 0 0 0
16.	Bhatinda ..	64 0 0 0 0	33 0 0 0 0	16 0 0 0 0
17.	Sangrur ..	29 10 2 3 0	18 0 0 0 0	2 15 0 0 0
18.	Mohindergarh ..	2 0 0 0 0	2 0 0 0 0	2 0 0 0 0
	Total ..	268 6 2 0 0	162 7 4 3 6	89 8 0 0 0

(d) *Steps taken in the matter of prohibition of liquor and opium.*

1. As a measure towards prohibition of consumption of opium in the State, special police staff, consisting of one Assistant Sub-Inspector, 2 Head Constables and 5 Foot Constables, was provided in all the Districts except Rohtak, Simla, Gurgaon, Kangra and Mohindergarh Districts. A motor vehicle was also provided except in Ferozepur where there were two vehicles jointly for Rohtak and Gurgaon Districts was also provided.

2 Prohibition in respect of liquor, which was introduced with effect from the 2nd October, 1948, in the Rohtak District only as an experimental measure, continues to be in force. Some other vends were also closed in other Districts.

3. Other prohibition mesures are outlined below:—

(i) Prohibition of sale of liquor on Tuesdays after 2.00 p. m.
(ii) Prohibition of sale of liqour to students of all ages and to others of age below 21 years.
(iii) Prohibition of possession of opium and of smoking of opium by any person throughout the State.
(iv) Prohibition of grant of licenses for retail vend of foreign spirit for consumption 'on the premises' except with the approval of Government.
(v) Gradual cut has been imposed on the consumption of opium even on Medical permits.
(vi) Prohibition of unlicensed sale of liquor at *bona fide* and proprietary clubs.
(vii) Prohibition of sale of foreign liquor for consumption 'on the premises' of hotels, restaurants, bars, etc; in the Amritsar City.
(viii) Fixation of limit of retail sale and private possession of foreign spirit and country spirit throughout the State.
(ix) Prohibition of employment of any man under the age of 25 years or of any woman throughout the State on any premises licensed for the sale of liquor or any intoxicating drug for consumption 'on the premises' during the licensed hours.
(x) Prohibition of grant of licenses for the manufacture and sale of any liquor or intoxicating drug except to a man not below the age of 25 years.
(xi) Enhancement of punishments for manufacturing illicit liquor.

(xii) Enhancement of punishment under the Opium Act (1 of 1878) and the Dangerous Drugs Act (II of 1930) to three year's imprisonment with or without fine.

(xiii) Prohibition of printing, publication, circulation and the sale of any newspaper, book, booklet, leaflet, etc., containing any advertisement commending or soliciting the use of any intoxicant and display of liquor in show-windows.

(xiv) Continued abolition of licenses for retail vend of foreign spirit for consumption 'on the premises' in dak bungalows, Railway Refreshment rooms and Dining Cars.

LE-CORBUSIER, CHIEF ARCHITECT, CHANDIGARH CAPITAL

***2241. Shri Balramji Dass Tandon :** Will the Minister for Excise, Taxation and Capital be pleased to state—

(a) the date since when Le-Corbusier, Chief Architect and Advisor for building of Chandigarh is appointed;

(b) the amount of salary, honorarium and other allowances paid to him since that date, year-wise ?

Shri Ram Saran Chand Mital : (a) 19th December, 1950.

(b) A statement giving the desired information is added below.

mt showing payments made to mons. Le-Corbusier, Architectural Adviser to Government, Punjab, year-wise

Year	Honorarium and other allowances	Work done in Paris on hourly basis at the rate of 860 francs per hour	Payments made on percentage basis for designing special buildings, viz., Secretariat, Assembly Chamber and Raj Bhawan	Income-tax paid to Income-tax Department	Payment on account of air-passages
	Rs.	Rs	Rs	Rs	Rs
1951 ..	51,066.31	—	—	—	7,488.00
1952 ...	51,466·62	—	—	—	7,488.00
1953 ...	25,333.00	89,081.31	—	21,510·87	3,744.00
1954 ..	53,333.00	5,828·00	3,12,570·00	—	8,113·00
1955 ..	44,266·00	19,387.94	1,22,550·00	50.598·75	8,306·00
1956 ...	53,333·31	4,575·00	68,790·00	24,953·00	2,417·00
1957 ..	42,666.00	14,497·00	—	—	4,510·75
1958 ..	47,866·66	—	—	21,075·00	14,186·86
1959 ...	49,266·66	—	—	—	9,072·00
1960 ...	48,666·66	—	—	—	14,645·00
1961 ...	51,266·66	—	—	—	10,178·00
1962 ...	—	—	—	67,433·00	5,089·00
Total :	5,18,530·88	1,33,369·25	5,03,910·00	1,85,570·62	95,237·61

Grand Total : Rs 14,36,618·36 nP.

PATTI, KASUR AND HUDIARA DRAINS

***1357. Comrade Makhan Singh Tarsikka :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state —

(a) the amount of expenditure incurred by the Government on Patti, Kasur and Hudiara Drains up to date;
(b) the depth and breadth up to which each of the said drains has been dug so far together with the depth and breadth up to which each of the said drains is further proposed to be dug;
(c) the names of places where the Government has decided to construct bridges and culverts on each of the said three drains and the time by which each of them is expected to be constructed;
(d) the estimates of expenditure proposed to be incurred on each of the bridges and culverts referred to in part (c) above ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a), (b), (c) and (d). Time and labour involved in connection with the collection and compilation of the data will not be commensurate with the benefit to be accrued.

CONSTRUCTION OF DAM ON RIVER CHENAB IN INDIAN TERRITORY

***2520. Shri Ram Kishan :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to undertake survey for the construction of a Dam on river Chenab for generation of electric power; if so, the details thereof ?

Chaudhri Ranbir Singh : Yes, the investigation of the various sites is contemplated, the most promising being Thirot and Salal Schemes. On the former, preliminary investigations were started in 1962-63. Regarding the latter agreement has recently neen reached in principle with Jammu and Kashmir Government that the investigations may be started immediately.

BREACHES IN BUND OF RIVER GHAGGAR

***2578. Sardar Kulbir Singh :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) the number of times breaches occurred in the bund of river Ghaggar with the areas of villages Bhatian and Khushal Majra, sub-tehsil Guhla, district Karnal, damaged thereby between 1st January, 1955 and 31st December, 1962, together with the dates in each case;
(b) the particular points, i.e.,Khasra number of the fields in which the said breaches had occurred each year during the period referred to in part (a) above;
(c) the steps so far taken for the safety of the said villages and their crops for future ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) and (b). Necessary information is given in Appendices "A" and "B" respectively.

(c) The Bund has been raised and strengthened to safeguard damages for future.

APPENDIX "A"

Year	No. of breaches	Date of occurrence of the breach	Area Damaged	
			Name of village	Area in acres
1	2	3	4	5
1955 / 1956 / 1957		No breach took place	—	—
1958	4	1 No. breach on 4th August, 1958	Bhatian	35
		3 No. breaches on 7th August, 1958	Bhatian	104
				139
1959	1	19th/20th August, 1959	Bhatian	102
1960	10	6 breaches on 14th/15th July, 1960	Bhatian	121
		4 breaches on 19th/20th August, 1960	Khushal Majra	124
1961		No breach took place	—	—
1962	2	21st/22nd September, 1962	Bhatian	244
			Khushal Majra	222

APPENDIX "B"

Year	Date of occurrence of breach	Particular point of breach site of the Ghaggar Bund — R.D. of the Bund From	To	Bando-bast No.	Rect-angle No.	Killa No.	Area in acres damaged	Name of village
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1955, 1956, 1957	No breach took place							
1958	4-8-58	(i) 106,700	106,750	135-136	19	18, 19, 20, 22	35	Bhatian
	7-8-58	(ii) 109,150	109,250	135-136	15	12, 13, 14, 17 and 18	104	Do
	7-8-58	(iii) 109,800	109,845					
	7-8-58	(iv) 110,000	110,057)					
1959	19/20-8-59	(i) 112.000	112,100	135-136	13 / 23	23 / 24	102	Do
1960	14/15-7-60	(i) 108,736	108,800	135-136	16	17, 14	121	Do
		(ii) 111,230	111,290	135-136	14	16, 17, 24, 25		
		(iii) 111,600	111,655	135-136	13	18, 19, 23, 25		
		(iv) 111,800	112,075	135-136	23	4		
		(v) 112,275	112,320	135-136	13 / 13 / 23	18, 23, 24 / 24, 25 / 4, 5		
		(vi) 112,375	112,455	135-136	13	24, 25		
	19/20-8-60	((vii) 131,120	131,410	113	23	15, 16, 17 24	124	Khushal Majra
		viii) 131,700	131,970	113	24	12, 13, 18, 19		
		(ix) 132,035	132,200	113	24	7 8 13 14		
		(x) 132,270	132,350	113	24	6, 7, 14, 15		
1961	No breach took place							
1962	21/22-9-62	(i) 112165	112600	135-136	13 / 23	24, 25 / 4, 5	244	Bhatian
		(ii) 130,880	131.650	113	23 / 24	15, 16, 17, 24 / 12, 11, 19, 20	222	Khushal Majra

BRIDGE ON SINKH DRAIN IN DISTRICT KARNAL

***2641. Chaudhri Inder Singh Malik** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) whether Government are aware of the fact that there is no bridge on the Sinkh Drain in district Karnal and the people of the area face great difficulty in crossing the said drain;

(b) whether there is any proposal to construct a bridge on the said drain; if so, when ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) Yes.

(b) None at present. The bridge will be constructed when funds are available.

SYPHONS OF MEMNABAD AN IN THE BANKS OF NAI NALA DRAIN IN KARNAL AND SANGRUR DISTRICTS

***2642. Chaudhri Inder Singh Malik :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether the Government is aware of the fact that the size of Memnabad Syphon and that of the Syphon on the banks of the Nai Nala Drain in Karnal and Sangrur Districts are insufficient to drain out the flood water during the rainy season; if so, the steps the Government intend to take in the matter ?

Chaudhri Ranbir Singh : Yes. The size of Memnabad Syphon is inadequate.

An additional Syphon is being constructed this year to cope with the maximum floods.

ANTA SYPHON IN SAFIDON BLOCK, DISTRICT SANGRUR

***2643. Chaudhri Inder Singh Malik :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether it is a fact that during the rains in 1962 the agriculturists of the Safidon Block in district Sangrur suffered a great loss on account of damage done to the standing crops and houses by the floods as a result of the closing of Anta Syphon; if so, the details of steps proposed to be taken by Government for draining out floodwater through Anta Syphon in future ?

Chaudhri Ranbir Singh: Yes, the damage was caused to standing crops only and not houses.

The scheme of diverting Drain No. 8 into River Jumna is under execution. After the completion of diversion of Drain No. 8, the water would be let into Nai Nallah through Anta Syphon.

DAMAGE TO CROPS, HOUSES IN VILLAGES OF SAFIDON SUB-TEHSIL DUE TO CLOSING DOWN OF ANTA SYPHON

***2822. Chaudhri Inder Singh Malik :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether the Government are aware of the fact that closing of the Anta Syphon which used to drain out the floodwater, has caused great loss to the crops and houses in the adjacent villages in Safidon sub-tehsil of district Sangrur, if so, whether there is an proposal for the opening of the said Syphon again ?

Chaudhri Ranbir Singh:—Yes. The damage was caused to standing crops only and not to the houses.

The scheme of diverting Drain No. 8 into River Jumna is under execution. After the completion of diversion of Drain No. 8 the water would be let into Nai Nallah through Anta Syphon.

ERADICATION OF WATER LOGGING IN THE RURA AREAS OF GURGAON DISTRICT

***2670. Shri Babu Dayal Sharma :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether there is any scheme under the consideration of Government for the eradication of waterlogging in the rural areas of Gurgaon District; if so, the details thereof ?

Chaudhri Ranbir Singh : No.

OUTLETS CONSTRUCTED IN MANDHURI SUB-DIVISION

*2779. **Shrimati Prasanni Devi:** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state the names of places on Rajaund Minor and Jakhauli Minor in Mandhuri Sub-division, District Karnal, where new outlets have been constructed during the period from 1st January, 1962 to 31st December, 1962 together with the names of places wherefrom such outlets have been shifted in the said district ?

Chaudhri Ranbir Singh : No new outlets on Rajaund and Jakhauli Distributaries in Mundri Sub-Division of Narwana Division, district Karnal, were constructed or shifted from one site to another during the period from 1st January, 1962 to 31st December, 1962. However, a little adjustment of chaks has been made of outlets at RD 141,300 of Rajaund Distributary and RD 122,875-L of Jakhauli Distributary in the interest of better irrigation.

DAMAGE TO CROPS IN CERTAIN AREAS

*2577. **Sardar Kulbir Singh :** Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) whether any crops in village Bhatian, sub-tahsil Guhla, district Karnal, were destroyed on account of floods during the years 1960, 1961 and 1962, respectively; if so, the total area so affected crop-wise;

(b) whether any relief measures were taken by the Government to help the affected owners during the years 1960, 1961 and 1962, respectively; if so, the details of the measures taken during each year;

(c) whether any crops of Rabi 1961 were also damaged on account of the breach in the bund of Ghaggar River; if so, the total area so affected;

(d) the list of the owners of the areas referred to in part (c) above;

(e) whether any special relief was granted to the persons whose lands referred to in part (c) above were affected; if so, the nature of the relief measures taken ?

Sardar Ajmer Singh : (a) Yes. A statement showing crop-wise acreage affected in each harvest from Rabi 1960 to Kharif 1962 is given below.

(b) Yes. The following measures were taken:—

1960.—Taccavi loans, grants in cash , subsidised seed and fodder were distributed to the sufferers.

1961.—Taccavi loans, grants in cash and free wheat was distributed to the sufferers.

1962.—Grants in cash were distributed to the persons, whose houses had been damaged by floods. Taccavi loans, free wheat-atta, sirkis and blankets were also given to the sufferers.

(c) Yes. An area of 347 acres was affected.

(d) A statement is given below.

(e) All the persons whose lands referred to in part (c) above were affected were given half bag of free wheat per family.

[Revenue Minister]

A statement showing cropwise acreage affected in each harvest

Name of crops		Area affected (in acres)	Chari	Gram	Barley	Ghokhi	Wheat	Tara Mira	Rice (Jiri)	Maize
1		2	3	4	5	6	7	8	9	10
Rabi. 1960	..	—	—	5	—	—	—	—	—	—
Kharif, 1960	..	173	45	—	—	2	—	1	43	46
Rabi, 1961	..	347	—	176	23	—	38	50	—	—
Kharif, 1961	..	3	—	—	—	—	—	—	—	1
Rabi, 1962	..	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kharif, 1962	..	244	—	—	—	—	—	—	110	37

from Rabi 1960 to Kharif 1962

Rice (Dhan)	Jawar	Bajra	Guara	Cotton Desi	Chari	Chillis	Sugarcane	Satala	Chari Gwar
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	9	9	2	—	—	—	—	2	15
—	—	—	—	—	60	—	—	—	—
—	—	—	1	1	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	45	15	13	10	—	3	1	—	10

[Revenue Minister]

A list showing the names of the owners of the areas of the crops of Rabi 1961 damaged an account of the breach in the bund of Ghaggar River

Serial No.	Name of the owner	Area affected (in Acres)
	Sarvshri	
1.	Partapa s/o Gangu	.. 15
2.	Harbhaj etc. s/o Shrimati Hardevi	... 6
3.	Kali Ram s/o Mool Ram	.. 5
4.	Pars Ram s/o Jit Ram	... 7
5.	Ajmer Singh and Hardev Singh ss/o Asa Ram	... 5
6.	Asu s/o Tulsi	... 12
7.	Sadi s/o Balak	.. 7
8.	Kirpa s/o Jaggu	... 5
9.	Chanan s/o Basau	... 12
10.	Surta s/o Prabhu	.. 4
11.	Bhana s/o Hiru	... 6
12.	Raunaq Singh s/o Nihala	... 5
13.	Alu, Phuman and Karta ss/o Nanda	... 11
14.	Inder s/o Mangal	. 11
15.	Jawala and Chhaju etc.	.. 7
16.	Lachhman and Bechint s/o Balu	.. 5
17,	Harbhaj s/o Sadhu	... 9
18.	Piara s/o Harjas	.. 5
19.	Atu s/o Sadhu	.. 10
20.	Sadi s/o Bali	... 5
21.	Raunaq etc. s/o Shadi	.. 4
22.	Chanan s/o Kanahia	... 12
23.	Sirsi and Bhagwan Singh etc., ss/o Chanan	... 13
24.	Naurata s/o Hira	... 13
25.	Jahangiri Lal s/o Jawahar etc.	.. 14
26.	Bhajan Singh etc. ss/o Daulat Ram	.. 8
27.	Prabhu and Baru alias Chhotu ss/o Mana	... 8
28.	Joti and Dayal ss/o Ram Rattan	. 13
29.	Rulia s/o Wazira	... 4
30.	Ramji Dass s/o Sondhi	.. 5
31.	Asu s/o Lekhu	.. 5
32.	Bhagat Ram s/o Narain Dass	.. 12
33.	Basanta Singh s/o Bhagwan Singh	.. 5
34.	Mehar Singh s/o Doha Singh	.. 10
35.	Labh Singh s/o Jawala Singh	.. 15
36.	Des Raj s/o Hira Nand	.. 8
37.	Tara Singh and Bhagat Singh ss/o Dula Singh	... 8
38.	Surjit Singh s/o Avtar Singh	.. 4
39.	Karnail Singh etc. ss/o Pal Singh	.. 12
40.	Ajmer s/o Jaggu	.. 10
41.	Bachna s/o Devi Dayal	.. 6
42.	Piara Singh s/o Harjas	.. 8
43.	Jawala Singh s/o Chanan Singh	... 8

RESETTLEMENT OF TENANTS ON SURPLUS LAND

***2669. Shri Babu Dayal Sharma :** Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) whether it is a fact that the staff employed to resettle the tenants on surplus land has recently been withdrawn; if so, the reasons therefor;

(b) whether Government has resettled the tenants on all the surplus land available in the State;

(c) the total area of surplus land lying unallotted at present district-wise and the steps taken or proposed to be taken by Government to allot the same ?

Sardar Ajmer Singh : (a) Partial staff has been withdrawn in order to effect economy due to National Emergency.

(b) Not yet.

(c *First Part* .—Statement is given below.

Second Part.—Local Officers have been instructed to utilize the remaining surplus area as early as possible.

Area declared Surplus and utilized up to the end of January, 1963

			Area declared	Utilized	Balance
1.	Hissar	..	77,264	19,488	57,776
2.	Rohtak	..	18,711	4,358	14,353
3.	Gurgaon	..	11,677	9,711	1,966
4.	Karnal	..	47,170	16,633	30,537
5.	Ambala	..	11,314	4,192	7,122
6.	Simla	..	—	—	—
7.	Kangra	..	8,660	394	8,266
8.	Hoshiarpur	..	5,027	4,804	223
9.	Jullundur	..	7,511	5,337	2,174
10.	Ludhiana	..	6,350	1,084	5266
11.	Ferozepur	..	121,956	33,869	88,087
12.	Amritsar	..	28,721	17,135	11,586
13.	Gurdaspur	..	13,719	7,693	6,026
14.	Nathana Sub-Tehsil	..	1,614	1,563	51
15.	Lahaul and Spiti	..	36	—	36
16.	Patiala	..	5,783	1,757	4026
17.	Sangrur	..	12,922	2,502	10,420
18.	Bhatinda	..	14,614	8,674	5,940
19.	Mohindergarh	..	1,287	—	1,287
20.	Kapurthala	..	1,789	1,009	780

RELIEF TO FLOOD SUFFERERS

***2735. Comrade Gurbaksh Singh Dhaliwal :** Will the Minister for Revenue be pleased to state the total amount of relief distributed amongst the persons affected by the recent floods in the form of cash grants, wheat, house repairs grants, ration, etc., district-wise and tehsil-wise giving the detail under different categories ?

Sardar Ajmer Singh : A statement is as fallows.

[Revenue Minister]

Statement showing tehsil-wise details of amount of relief distributed amongst the persons affected by the recent floods in the form of cash grants etc.

	Name of District	Name of Tehsil	Cash grants	Wheat	House repair grant	Ration	Miscellaneous
	1	2	3	4	5	6	7
			Rs.		Rs		
1.	Hoshiarpur ..	Hoshiarpur	—	—	6,895	—	—
		Garhshankar	—	—	400	—	—
		Una	—	—	260	—	—
2.	Ferozepur ..	Moga	2,000	—	—	77,100.22	—
		Zira	1,000	—	—	17,851.69	—
		Ferozepur	1,000	—	—	28,169.93	—
3.	Ludhiana ..	Samrala ..	20	—	—	—	—
		Jagraon	—	—	—	9,771,155 mds. wheat	—
		Ludhiana	100	—	—	975 mds. wheat and 11 mds. gram	—
4.	Gurgaon	Palwal	—	—	2,250	3,000	—
		Ballabgarh ..	—	—	500	2,000	—
5.	Sangrur ..	Sangrur	—	—	80,890	13,200	—
		Barnala	—	—	1,27,000	31,795	—
		Malerkotla	—	—	89,245	3,553	—
		Jind	—	—	500	—	—
6.	Mohindergarh	—	—	—	—	—	—
7.	Karnal ..	Karnal	—	—	22,510	12,087.82	—
		Panipat ..	—	—	1,510	1,617.28	—
		Kaithal ..	—	—	1,52,105	99,930.02	—
		Thanesar ..	—	—	65,240	12,351.88	—
8.	Simla ..	—	—	—	—	—	—
9.	Hissar ..	Hissar	—	—	44,060	Wheat Atta 1,720 mds. Parched gram 35 mds. Gur 14 mds. Sirkis 830	—
		Hansi ..	—	—	20,680	—	—
		Fatehabad ..	—	—	20,965	Wheat Atta 1,060 maunds	—
		Sirsa ..	—	—	1,28,925	Wheat Atta 2,322 mds.	—
10.	Kangra ..	Nurpur	—	—	1,800	—	—
		Dehra ..	—	—	8,000	—	—
		Palampur	—	—	750	—	—
		Kangra	—	—	1,500	—	—
11.	Bhatinda ..	Mansa	—	—	90,000	Wheat Atta 1,024 mds. Parched gram 50 mds. Sirkis 479	—

1	2	3	4	5	6	7
11 Bhatinda—*concld*						
	Faridkot ..	—	—	1,10,000	Wheat Atta 1,319 mds. Parched gram 27 mds. Sirkis 418	
	Bhatinda ..	—	—	1,10,000	Wheat Atta 1,058 mds. Parched gram 130 mds. Gur 28 mds. Sirkis 732 mds.	—
12. Patiala ..	Patiala	—	—	2,90,000	Rs. 75,090.94	—
	Rajpura	—	—	1,04,459	14,891.73	—
	Sirhind ..	—	—	36,645	3,248.69	—
	Nabha ..	—	—	1,50,000	—	—
					Mds. Seer.	Sirkis
13. Jullundur ..	Jullundur	—	—	—	Wheat Atta 1,143-35	603—
	Nakodar	—	—	—	Wheat Atta 30-32	50—
	Nawanshahr	—	—	—	Wheat Atta 13-29	——
	Phillaur	—	—	—	Wheat Atta 61-30	40
14. Gurdaspur	Batala ..	—	—	8,650	—	—
15. Ambala ..	Ambala	—	—	1,14,000	762 mds. of Atta, Tents, Sirkis and cooked food were also supplied	—
	Rupar ..	—	—	3,050	—	—
	Naraingarh ..	—	—	450	—	—
16. Rohtak ..	Sonepat	—	—	2,000	—	—
17. Kapurthala	Kapurthala ..	—	—	59,970	Rs. 33,589.65 nP.	—
	Phagwara ..	—	—	2,300	—	—
18. Lahaul and Spiti	...	36,010	—	1,150	Rs 6,470.	—
19. Amritsar ..	Amritsar	—	—	1,94,641	Rs 5,219.02 nP.	
	Tarn Taran ..	—	—	2,24,910	Rs 32,023.05nP.	
	Ajnala ..	—	—	76,080	Rs 3,012.85 nP.	
	Patti ..	—	—	74,910	Rs 9,272-74 nP.	

———

BOOK ENTITLED AMAR BANI

***1361. Comrade Makhan Singh Tarsikka :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether it is a fact that the Government has the sole copy right for the publication and sale of a book entitled "Amar Bani" prescribed for the Gyani course of Panjab University;

(b) whether it is a fact that the said book (Amar Bani) has also been brought out by Messrs Bir & Co., Bazar Mai Sewan, Amritsar and it is available in the Bazar at half the price of the Government publication; if so, the action , if any, so far taken by the Government in this connection ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) No.

(b) Does not arise.

TRANSFER OF CERTAIN GOVERNMENT EMPLOYEES IN SEPTEMBER, 1962

***1642. Sardar Ajaib Singh Sandhu :** Will the Chief Minister be pleased to state the total number of transfers of class III Government employees effected in September, 1962 on account of their participation in the agitation launched for the restoration of compensatory allowance ?

Sardar Partap Singh Kairon : Seven.

HINDU SUCCESSION ACT

***2032. Comrade Shamsher Singh Josh :** Will the Chief Minister be pleased to state whether Government have received a copy of Bill proposing to amend the Hindu Succession Act from the Union Government asking opinion thereon; if so, the details of the said Bill and opinion expressed by the State Government be placed on the Table of the House ?

Shri Mohan Lal : Yes. The requisite information is as follows :

Bill No. 18 of 1962

THE HINDU SUCCESSION (AMENDMENT) BILL, 1962

(As introduced in Lok Sabha on 27th April, 1962)

A

BILL

further to amend the Hindu Succession Act, 1956.

BE it enacted by Parliament in the Thirteenth Year of the Republic of India as follows:—

Short title and commencement

1. (1) This Act may be called the Hindu Succession (Amendment) Act, 1962

(2) It shall come into force at once.

30 of 1956.

Insertion of new section 23A

2. After section 23 of the Hindu Succession Act 1956, the following new section shall be inserted, namely:—

Special Provision regarding transfers.

"23A. No transfer of property by female owner shall be valid within two years of the opening of succession in her favour unless it be for consideration, the onus of proof of which shall be on the transferee."

STATEMENT OF OBJECTS AND REASONS

It has been observed that male co-successor or male relations of female owner take advantage of the emotional nature of the female owner after the death of her father or near relation and get transfers by gift or otherwise without consideration. The female owner, who has come in succession, has no appreciation of the act.

It is necessary to protect her interests by legislation. This can be done by giving her an opportunity of appreciation of her ownership rights and time to think of such rights before she makes a free transfer.

Hence this Bill.

NEW DELHI;

J. B. S. BIST.

The 5th April, 1962

The Secretary, Lok Sabha Secretariat New, Delhi, was informed that the State Government agree with the following views expressed by the Hon'ble Mr. Justice Gurdev Singh) with which the Hon'ble Mr. Justice Harbans Singh and Hon'ble Mr. Justice A. N. Grover had also agreed):—

"Though the object of the Bill is laudable, I am of the opinion that the proposed amendment in the Hindu Succession Act XXX of 1956 is neither adequate nor is likely to achieve its purpose. On the one hand, the provision regarding consideration for the alienation can be easily circumvented, and on the other, it is likely to create a great difficulty even in cases where a Hindu female is in urgent need of money to pay death duties etc. The prospect of future litigation would scare away a genuine buyer and affect the consideration for the sale. It will be desirable to watch the working of the Act for some time more and then to bring forward a comprehensive measure to remedy all difficulties or lacunae".

ADDITIONAL DEPUTY COMMISSIONERS

*2302. **Sardar Ajaib Singh Sandhu :** Will the Chief Minister be pleased to state —

(a) the names of officers recently appointed as Additional Deputy Commissioners in various districts in the State and the details of duties allotted to them;

(b) the names of officers out of those referred to in part (a) above who were re-employed after their retirement ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) A statement is given below. The Additional Deputy Commissioners attend to the normal routine administrative work of the districts.

(b) Shri Surinder Singh, I. A. S. (Retired).

Names of the officers appointed as Additional Deputy Commissioners

Name of the District		Name of the officer appointed
1. Hissar	..	Sh. Murari Singh
2. Rohtak	..	Sh. R. C. Kapila, I. A. S.
3. Gurgaon		Sh. G. D. Malik
4. Karnal	..	Sh. M. R. Vaid
5. Ambala	..	Sh. Munshi Ram
6. Kangra	..	1. Sh. D. N. Dhir
		2. Sh. Gurdarshan Singh (at Kulu)
7. Hoshiarpur	..	Sh. Balinder Singh
8. Jullundur	..	Sh. Sunder Singh, I. A. S. (Retired)
9. Ludhiana	..	Sh. B. S. Randhawa
10. Ferozepur	..	Sh. Kuldip Singh Virk
11. Amritsar	..	Sh. Sunder Singh
12. Gurdaspur	..	Sh. K. R. Bahl
13. Patiala	..	Sh. R. P. Ojha, I. A. S.
14. Sangrur	..	Sh. Harphool Singh
15. Bhatinda	..	Sh. Pritam Singh

STUDENTS IN SAINIK SCHOOLS IN THE STATE

*2833. **Shri Partap Singh Bakshi :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the number of students, district-wise admitted to the various Sainik Schools in the State;

[Shri Partap Singh Bakshi]

(b) the amount so far spent by the State Government in the form of stipends and other concessions on the said students district-wise.

Sardar Partap Singh Kairon : (a) and (b) Statements containing the requisite information are given below.

(a) *Statement showing the number of students, district-wise admitted to the various Sainik Schools in the State.*

Serial Number	District		Sainik School Kapurthala	Sainik School, Kunjpura
1.	Kapurthala	..	40	1
2.	Jullundur	..	83	12
3.	Ludhiana	..	23	18
4.	Amritsar	..	62	11
5.	Gurdaspur	..	24	9
6.	Hoshiarpur	..	32	13
7.	Bhatinda	..	6	—
8.	Mohindergarh	..	1	1
9.	Rohtak	..	8	71
10.	Ferozepur	..	21	4
11.	Ambala	..	46	48
12.	Sangrur	..	6	1
13.	Karnal	..	3	67
14.	Patiala	..	9	10
15.	Hissar	..	1	13
16.	Kangra	..	46	12
17.	Gurgaon	..	1	10
18.	Simla	..	—	4
	Total		412	305

Statement showing the amount so far spent by the State Government in the form of stipends and other concessions on the said students district-wise.

Serial Number	Name of the District		Amount so far spent district-wise in the form of stipends and other concessions in Sainik Schools, Kunjpura and Kapurthala
			Rs nP.
1.	Karnal	..	1,16,112.50
2.	Rohtak	..	1,33,224.50
3.	Gurgaon	..	39,024.00
4.	Ludhiana	..	69,269.50
5.	Amritsar	..	1,29,512.00
6.	Ambala	..	1,27,911.00
7.	Hoshiarpur	..	94,461.00
8.	Gurdaspur	..	69,019.00
9.	Mohindergarh	..	4,475.00
10.	Kapurthala	..	95,836.50
11.	Patiala	..	29,800.00
12.	Kangra	..	75,587.00
13.	Jullundur	..	73,910.00
14.	Simla	..	7,300.00
15.	Hissar	..	8,075.00
16.	Bhatinda	..	8,550.00
17.	Ferozepur	..	45,585.00
18.	Sangrur	..	4,250.00

OPENING OF SAINIK SCHOOL AT JHAJJAR

***2871. Shri Mangal Sein :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether any announcement for the opening of a Sainik School at Jhajjar was made by Government, if so, when;

(b) whether the said announcement is proposed to be implemented, if so, when, if not, the reasons therefor ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes, during the year 1961.

(b) The scheme for the setting up of Sainik School at Jhajjar has been postponed due to National Emergency and it will be considered on restoration of normalcy.

COMPLAINTS AGAINST DEPUT COMMISSIONER, SANGRUR

***2893. Comrade Harnam Singh Chamak :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether it is a fact that a number of applications and complaints have been received against the Deputy Commissioner, Sangrur since his posting there, if so, the number of complaints and the contents thereof;

(b) whether Government have made any enquiry into the said complaints, if so, with what result, if not, the reasons therefor?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes. Nine. It is not in the public interest to disclose the contents thereof.

(b) The complaints were duly looked into but were ultimately filed as they were not substantiated.

SETTING UP OF ATOMIC PLANT IN PUNJAB

***2534. Shri Ram Kishan :** Will the Chief Minister be pleased to state whether any request has recently been made by the State Government to the Union Government regarding setting up of an Atomic Plant in the State; if so, with what result ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) Yes.
(b) The State Government approached the Central Government for installation of an Atomic Power Station in the Punjab but final decision of the Government of India has not been conveyed by them to the State Government.

INDUSTRIAL ESTATES

***2656. Shri Rup Singh Phul :** Will the Chief Minister be pleased to state the names of places so far selected for setting up Industrial Estates in the State ?

Sardar Partap Singh Kairon : A list giving the requisite information is as follows:—

List giving the names of places selected for setting up of Industrial Estates in the State

Rural Industrial Estates—

District	Places
1	2
Kangra	.. Jawali, Dehra Gopipur, Rajpura, Kulu
Gurdaspur	.. Ghuman, Fetehgarh Churian, Dhariwal
Jullundur	.. Rurka Kalan, Nakodar, Adampur

1	2
Ludhiana	.. Otalon, Ramgarh Sardaran
Ferozepur	.. Sarai Naga, Dhudi-ke, Guru Harsahai
Simla	.. Dharampur
Bhatinda	.. Panjgrian, Rampura Phul, Sandhwan
Patiala	.. Banur, Samana, Dera Bassi
Hissar	.. Barwala, Fatehabad, Hansi
Gurgaon	.. Sohna, Palwal
Ambala	.. Pinjore, Nalagarh, Morinda, Mubarikpur
Hoshiarpur	.. Una, Hariana, Dasuya
Amritsar	.. Kathunangal, Ajnala, Lauka
Sangrur	.. Sunam, Barnala
Kapurthala	.. Talwandi Chaudhrian
Rohtak	.. Rai, Beri, Jhajjar
Karnal	.. Kaithal, Patti, Kalyana, Gharaunda
Mohindergarh	. Mohindergarh

Urban Industrial Estates—

Kangra, Patiala, Narnaul, Bhatinda, Dharamsala, Ferozepur, Rajpura, Gurdaspur, Hissar, Rohtak, Gurgaon, Ambala, Jullundur, Karnal, Nangal, Kapurthala, Hoshiarpur, Amritsar.

DEVELOPMENT OF WOOL INDUSTRY IN HILLY AREAS

***2657. Shri Rup Singh Phul :** Will the Chief Minister be pleased to state whether any steps have so far been taken by Government for the development of wool industry in the hilly areas of the State; if so, what?

Sardar Partap Singh Kairon : Yes. A statement giving details of the schemes undertaken for the development of wool industry in the hilly areas of the State is given below.

The schemes taken up by the State Government for the development of wool industry in the hilly areas of the State.

1. Training Centre in Carpet Weaving at Kandaghat
2. Gudma Making Training Centre, Dharamsala
3. Pashmina Shawl Improvement Centre, Kulu
4. Central Organisation and Designing Centre, Dharamsala
5. Hooked Rug Training Centre, Baij nath
6. Carpet Weaving Training Centre, Palampur
7. Pashmina Weaving Training Centre, Nurpur
8. Grant of financial assistance to weavers in Hilly Area in Co-operative fold for the purchase of improved appliances
9. Carding Plant at Baijnath
10. Setting up of Weaver's Colonies at Kulu

[Chief Minister]

11. Setting up of Experimental Weaving Centre as part of Housing Colonies at Kulu
12. Setting up of a Wool Spinning and Weaving and Carpet Making Training Centre, Multan, Bara Bhangal Area, district Kangra (Being set up)
13. Construction of sheds for wool weavers, district Kangra
14. Dye House at Kulu
15. Carding Plant, Banjar, tehsil Siraj
16. Government Woollen Industries Development Centre, Kulu
17. Government Textile Development Centre, Nagrota Bhagwan, district Kangra
18. Carpet Weaving Training Centre, Kaza
19. Pashmina Spinning Training Centre, Spiti
20. Wool Spinning and Weaving Centre, Keylong
21. Carpet Making and Wool Spinning and Weaving Training Centre, Keylong
22. Supply of Rani Wheels to the ex-trainees of Government Wool Spinning and Weaving Demonstration Party, Keylong
23. Establishment of Finishing Plant with the Wool Spinning and Weaving Party, Keylong
24. Wool Spinning and Weaving Demonstration Party, Banjar, district Kangra
25. Hosiery Demonstration Party, Bhoranj (Kangra)
26. Hosiery Demonstration Party, Simla

DISTRICT ADVISORY COMMITTEE FOR INDUSTRIES, FEROZEPUR

***2739. Comrade Gurbakhsh Singh** : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the names of the present members of the District Advisory Committee for Industries, Ferozepur;

(b) the qualifications prescribed for membership of the said Committees ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) The requisite information is given below.

(b) No qualifications have been prescribed for membership of these Committees.

The names of the present members of the District Advisory Committee for Industries, Ferozepur

Officials.— (1) District Industries Officer

(2) Assistant Registrar, Co-operative Societies

(3) District Development and Panchayat Officer

(4) District Welfare Officer

(5) Representative of Small Industries Service Institute.

Non-Officials.— (1) Guru Jaswant Singh, M. L. A.

(2) Shri Kundan Lal, M. L. C.

LOAN GRANTED FOR SHRI SANTA SINGH HARIJAN OF VILLAGE LAD BANJARA KALAN, DISTRICT SANGRUR

***2941. Sardar Pritam Singh Sahoke** : Will the Chief Minister be pleased to state whether Shri Bhag Singh, son of Shri Santa Singh, Harijan of village Lad Banjara Kalan of Sunam Block, district Sangrur,

was sanctioned a loan for Shoe-making Industry during the year 1961-62; if so, whether the amount of loan has since been paid to him; if not paid, the reasons therefor ?

Sardar Partap Singh Kairon : It is not in public interest to disclose the information.

INTRODUCTION OF MORAL EDUCATION IN SCHOOLS AND COLLEGES

***2325. Pandit Mohan Lal Datta :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the steps taken by the Government to impart moral education in schools and colleges in the State and to prevent indiscipline and delinquency among the students;

(b) whether Government have prescribed or propose to prescribe a separate period in the schools or colleges for imparting moral and religious education; if so, details thereof ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) The teachers in educational institutions are trying their best to enable the students to imbibe moral and spiritual values through co-curricular activities. The recommendations of Shri Prakasha Committee on the introduction of moral and religious instruction in educational institutions will be implemented as soon as the necessary syallabus is received from the Government of India.

Every effort is being made to create an environment congenial for discipline and good behaviour so that chances of the problem of delinquency may be eliminated.

(b) The matter is under consideration.

N. C. C. TRAINING IN HIGH SCHOOLS IN THE STATE

***2605. Shri Amar Singh :** Will the Chief Minister be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to start N. C. C. Training in High Schools in the State especially at Narnaund in Hissar District; if so, when is it likely to be implemented ?

Sardar Partap Singh Kairon : The N. C. C. scheme is already in force in about 275 High Schools in the State.

The case of High School at Narnaund for allotment of N. C. C. Troop will be considered along with others, if the school fulfils the prescribed conditions, provided the Government of India agree to the expansion of Junior Division, N.C.C. during 1963-64.

CONTRIBUTION RECEIVED FROM MUNICIPAL COMMITTEES TOWARDS NATIONALISATION OF SCHOOLS

***2521. Shri Balramji Dass Tandon :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether Government are receiving any contribution from the Municipal Committees as their share on account of

[Shri Balramji Dass Tandan]

nationalisation of Local Bodies Schools, if so, since when together with the amount of contribution received so far;

(b) the amount of contribution so received by Government from the Municipal Committees of Amritsar, Jullundur, Batala, Ludhiana, Hoshiarpur, Ferozepore, Ambala City, Ambala Cantt, Karnal, Rohtak and Hissar during the current financial year;

(c) whether any Municipal Committee in the State has recently represented to the Government for granting exemption from the payment of such contribution, if so, their names and the nature of decision taken thereon ?

Sardar Partap Singh Kairon : The requisite information is given below part-wise.

(a) Yes, since 1957-58. The amount of contribution so far received from the Municipal Committees comes to Rs 69,56,050.

(b) The amount of contribution received during the current financial year is as under:—

1.	Municipal Committee Amritsar	Nil
2.	Municipal Committee Jullundur	
3.	Municipal Committee Batala	
4.	Municipal Committee Ludhiana	
5.	Municipal Committee Rohtak	
6.	Municipal Committee Hissar	
7.	Municipal Committee Hoshiarpur	Rs 2,74,843
8.	Municipal Committee Ferozepur	Rs 59,900
9.	Municipal Committee, Ambala City	Rs 46,850
10.	Municipal Committee Karnal	Rs 1,41,890

There is no Municipal Committee at Ambala Cantt., nor was any school functioning there provincialised.

(c) The following Municipal Committees have represented for the grant of exemption from the payment of contribution:—

1.	Municipal Committee Kangra	Amritsar District
2.	Municipal Committee Tarn Taran	
3.	Municipal Committee Khem Karan	
4.	Municipal Committee Ram Dass	
5.	Municipal Committee Chheharta	
6.	Municipal Committee Jandiala Guru	
7.	Municipal Committee Patti	
8.	Municipal Committee Jalalabad	
9.	Municipal Committee Muktsar	(Ferozepur District)
10.	Municipal Committee Alawalpur	(Jullundur District)
11.	Municipal Committee Rupar	(Ambala District)

There is no provision in the Punjab Local Authorities (Aided Schools) Act, 1959 under which such exemption can be allowed. Therefore the question of granting any such exemption does not arise.

ADJUSTMENT OF QUALIFIED HINDI MASTERS IN HUMANITY GROUP

***2658. Shri Rup Singh Phul :** Will the Chief Minister be pleased to state whether all the qualified Hindi Masters in the Humanity Group have been adjusted, if not, the reasons therefor ?

Sardar Partap Singh Kairon : Yes.

GRANTS TO THE KURUKSHETRA UNIVERSITY

*2760. **Shrimati Parsanni Devi** : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the total amount of grants made by Government to the Kurukshetra University during the year 1962-63;

(b) the various sources from which the above mentioned grants were received.

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Rs. 29.00 lakhs.
(b) Government revenue.

CLASS IV GOVERNMENT EMPLOYEES IN THE GOVERNMENT COLLEGES IN THE STATE

*2762. **Shrimati Parsanni Devi** : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the total number of chaprasis and beldars in each of the Government Colleges in the State;

(b) whether there is any scheme under the consideration of Government to reduce the class IV Government employees in these institutions; if so, details thereof?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) A statement containing the requisite information is given below.

(b) No.

Statement containing the requisite information

	Chaprasi or Peon	Beldars
1	2	3
1. Government College Boys, Sangrur ..	3	—
2. Government College (Women), Chandigarh ..	2	4
3. Government College, Bhatinda ..	4	1
4 Government College, Narnaul ..	2	2
5. Randhir College, Kapurthala ..	3	6
6. Government College (Women), Amritsar ..	5	1
7. Government College, Rohtak ..	3	7
8. Government College, Ludhiana ..	4	36
9. Mahendra College, Patiala ..	6	10
10. Government College, Hoshiarpur ..	4	8
11. Government College, Rupar ..	4	6
12. Government College, Dharamsala ..	4	6
13. Government College, Gurdaspur ..	3	8
14. Government College, Chandigarh ..	4	7
15. Home Science College, Chandigarh ..	3	—
16. Government College (Women), Sangrur ..	4	2
17. Government College, Faridkot ..	2	5
18. State College of Sports, Jullundur ..	3	3
19. Government College, Hissar ..	4	2
20. Government College, Jind ..	2	—

[Chief Minister]

	1		2	3
21.	Government College (Women), Kurukshetra	..	1	2
22.	Government College, Tanda Urmar	..	4	2
23.	Government College, Malerkotla	..	2	1
24.	Government College (Women), Ludhiana	..	4	10
25.	Government College (Women), Patiala	..	5	—
26.	Government College, Muktsar	..	2	2
27.	Government College (Women), Gurgaon	..	2	2
28.	Government College (Women), Rohtak	..	1	2
29.	Government College, Nabha	..	3	2
30.	Bikram College of Commerce, Patiala	..	1	—
31.	Government Basic Training College, Dharamsala	..	3	2
32.	Government Training College, Faridkot	..	2	—
33.	Government Training College, Jullundur	..	5	4
34.	State College of Education, Patiala	..	4	1
35.	Government Training College (Women), Simla	..	2	1
36.	Government Physical Education College, Patiala	..	2	3
37.	Government Basic Training College. Chandigarh	..	2	3

RAISING STANDARD OF GOVERNMENT MIDDLE SCHOOL, KHARK RAMJI, TEHSIL JIND

***2807. Chaudhri Inder Singh Malik :** Will the Chief Minister be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government for raising the standard of Government Middle School, Khark Ramji in Tehsil Jind to that of a Higher Secondary School in the next financial year; if so, when ?

Sardar Partap Singh Kairon : No.

BUILDING FOR GOVERNMENT GIRLS HIGH SCHOOL, SAFIDON, DISTRICT SANGRUR

***2808. Chaudhri Inder Singh Malik :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether Government are aware of the fact that there is no building of the Government Girls High School, Safidon, district Sangrur and the Girls students study outside in the open space;

(b) if the reply to part (a) above be in the affirmative whether Government propose to construct a building for the said school, if so, the time by which the work is likely to be taken in hand ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) The school is housed in a building owned by the Arya Samaj which they are willing to donate to Government. The building is, however, inadequate and some of the students do sit in the open.

(b) Not for the present in view of the National Emergency.

SUSPENSION OF BUS ROUTES OF THE MOGA TRANSPORT COMPANY PRIVATE LTD. MOGA, DISTRICT FEROZEPORE

*2737. **Comrade Gurbakhsh Singh** : Will the Chief Minister be pleased to state whether it is a fact that the bus routes of Moga Transport Company (Private) Ltd., Moga, district Ferozepore, have recently been suspended; if so, the reasons therefor ?

Sardar Partap Singh Kairon : Yes, for the following reasons:—

(*i*) irregular operation.
(*ii*) bad conditions of vehicles.
(*iii*) violation of the conditions of the permit.
(*iv*) complaints from the public.

FARE CHARGED BY PUNJAB ROADWAYS, PEPSU ROAD TRANSPORT CORPORATION BUSES ETC.

*2907. **Comrade Bhan Singh Bhaura** : Will the Chief Minister be pleased to state the fare, per mile, being charged at present by the Punjab Roadways buses,Pepsu Road Transport Corporation buses and other privately managed Transport Companies in the State separately ?

Sardar Partap Singh Kairon : Punjab Roadways, Pepsu Road Transport Corporation and private operators are charging fare in between the maximum and minimum of 7 pies and 5 pies per mile respectively fixed by the Punjab Government under section 43 of the Motor Vehicles Act, 1939. The time and labour involved in collection of data to answer this question will not be commensurate with any possible benefit to be drived. Information if sought on any specific point will be furnished.

ENGINEERING COLLEGE KURUKSHETRA

*2761. **Shrimati Parasanni Devi** : Will the Chief Minister be pleased to state whether there is any scheme under the consideration of Government to start an Engineering College at Kurukshetra; if so, the time by which the same is likely to be implemented.

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes.

(b) The Government of India had deferred the establishment of Regional Engineering College for the present on account of National Emergency.

SETTLEMENT OF OUTSTANDING CLAIMS OF THE CO-OPERATIVE DEPARTMENT WITH THE WEST PAKISTAN GOVERNMENT

*2525. **Shri Ram Kishan** : Will the Chief Minister be pleased to state whether any correspondence has recently passed between the Punjab Government and the West Pakistan Government to settle outstanding claims of the Co-operative Department, if so, the result thereof ?

Sardar Partap Singh Kairon : Yes; as a result of the Correspondence a meeting was held at Lahore in November/December, 1962, when net claims of Non-Muslim evacuees against Transport Cooperatives amounting to Rs. 6,11,802/ were admitted by the West Pakistan Authorities in our favour.

CASES OF ADULTERATION IN FOOD AND MILK

*2324. **Pandit Mohan Lal Datta :** Will the Minister for Finance be pleased to state—

(a) the number of cases of adulteration in food and milk detected during the year 1962-63 and the number of such cases in the previous year in the state;

(b) the steps taken or proposed to be taken by the Government to ensure supply of pure and unadulterated milk and articles of food in the State ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : (a) Number of cases of Adulteration in food and milk detected during—

1962 4727
1961 4649

(b) The campaign against adulteration has been intensified by applying the law more vigorously. In addition it has also been arranged through the Government undertakings at Hissar, Amritsar and Chandigarh to sell pure milk and ghee to the public.

CERTAIN AREAS AFFECTED BY FLUOROSIS IN DISTRICT AMRITSAR

*2366. **Sardar Gurdial Singh Dhillon :** Will the Minister for Finance be pleased to state—

(a) whether he is aware of the fact that some areas of Amritsar District have been badly affected by Fluorosis;

(b) the percentage of Fluorine contents of the drinking water in the affected areas;

(c) what steps have been taken to improve the supply of water in the affected areas ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : (a) Yes. Certain areas in Amritsar District have high content of fluorine in water.

(b) 38 samples of water from the district have been examined and the results are as under:—

	Fluorine content mg/litre	
17 Samples	less than 0.1	safe limits
12 Samples	0.2 to 0.5	
4 Samples	0.6 to 1.0	
1 Sample	1.2	
1 Sample	1.8	
1 Sample (Patti)	1.8	
1 Sample (Sangwan)	4.4	
1 Sample (Chuslewar)	1.3	

(c) Efforts are being made to provide pure water-supply in the affected areas according to availability of funds under the National Water-Supply and Sanitation Programme.

SUSPENSION OF DISTRICT MEDICAL OFFICER OF HEALTH, HISSAR

*2603 **Shri Amar Singh :** Will the Minister for Finance be pleased to state whether it is a fact that the District Medical Officer of Health, Hissar, was suspended in the month of October, 1962; if so, the reasons therefor?

Dr. Gopi Chand Bhargava : Yes Sir. Dr. Ohri was suspended for reported absence from flood duty at Jakhal.

SALARIES AND ALLOWANCES TO CONTINGENT STAFF IN THE AYURVEDIC DISPENSARIES IN AMRITSAR AND FEROZEPUR DISTRICTS

*2903. **Shri Satya Dev :** Will the Minister for Finance be pleased to state—

(a) whether remunerations were paid by the authorities concerned to the contingent paid staff employed in the Ayurvedic Dispensaries in the district of Amritsar andFerozepore, respectively, for the period from 1st October, 1962 to January, 1963, if so, the dates of payment in each district;

(b) if the answer to part (a) above be in the Negative, the reasons for the delay and the details of the action being taken in the matter.

(c) the scale of pay of the staff referred to in part (a) above.

Dr. Gopi Chand Bhargava : (a) The pay of the contingent staff employed in Ayurvedic and Unani Dispensaries in Ferozepore District for the period from 1st October, 1962 to December, 1962 was remitted on 6th March, 1963, while that for the month of January, 1963, was remitted on 14th March, 1963. As regards Amritsar District, the pay has not yet been disbursed.

(b) The pay in case of Amritsar District could not be disbursed so far because of certain procedural technicalities and formalities of financial nature consequent on the transfer of the control of the Ayurvedic dispensaries to the zila Parishads. The Chairman, Zila Parishad, Amritsar has, however informed that the pay will be disbursed immediately on receipt of authority from the Accountant General, Punjab.

(c) Two part-time employees are provided in each dispensary. Each of them is paid @Rs. 14/- per mensem fixed.

CLASSIFICATION OF PRISONERS IN JAILS

*2031. **Comrade Shamsher Singh Josh :** Will the Home Minister be pleased to state whether any M. L. A. or M. L. C. imprisoned/detained after the last General Election has given 'A' Class treatment; if not the reasons **therefor?**

Shri Mohan Lal : No. No such prisoner/detenu was recommended for 'A' Class treatment.

CANCELLATION/RESTORATION OF ARMS LICENCES IN THE STATE

***2301. Sardar Ajaib Singh Sandhu :** Will the Home Minister be pleased to state—

(a) the names of persons, district-wise, whose arms licences were suspended or cancelled during the years 1960-61, 1961-62 and in the current year;

(b) whether the licences of any of the persons out of mentioned in part (a) above have so far been restored; if so, their names;

(c) whether Government propose to restore the remaining licences mentioned in part (a) above; if so, by what time ?

Shri Mohan Lal : (a, b and c) The time and labour involved in collecting the information will not be commensurate with the benefits sought to be derived by the member. Information in respect of any particular case will be supplied in case so desired by the Hon'ble Member.

SHRI TEJA SINGH SWATANTAR A COMMUNIST LEADER

***2444. Comrade Ram Chandra :** Will the Home Minister be pleased to state—

(a) whether Government is aware of the statement recently made by Shri Teja Singh Swatantar a Communist leader, to the effect that certain policemen were helping him during the period he was absconding;

(b) whether any enquiry has been made into this matter, if so, the result thereof and the action if any taken thereon?

Shri Mohan Lal : (a) Yes.

(b) Yes; an experienced S. P. was deputed to contact Shri Teja Singh Swantantar. The latter denied having received any help from any policeman during the period he remained underground.

COMPLAINTS AGAINST THE D. S. P. MALERKOTLA

***2580. Sardar Kulbir Singh :** Will the Home Minister be pleased to state—

(a) whether it is a fact that Shri A. L. Jindal, Secretary, Ahinsak Party, 1/98 Asaf Ali Road, New Delhi sent to the State Government a copy of his open letter addressed to the Prime Minister, in the last week of September, 1961 on the subject of Panchayat Raj or Police Raj in which charges of a very grave nature were levelled against the D. S. P. Malerkotla; if so, copy of the said letter be laid on the Table;

(b) whether any enquiry was ordered by the Government in this case; if so the name and rank of the officer who was deputed to make enquiry;

(c) whether the investigation officer issued any notice to the complainant to appear before him to furnish evidence in proof of the allegations made by him; if so, copy be laid on the Table;

(d) whether the notice referred to in part (c) was actually served on the complainant; if so, when;

(e) if the answer to part (d) above be in the negative what other method was adopted by the investigating officer to contact the complainant with what result;

(f) the date on which the report of the investigation officer was received by the Government and the action taken thereon;

(g) A copy of the report be laid on the table;

(h) whether it is a fact that no charges were proved during the enquiry; if so, whether the D. S. P. mentioned above was directed by Government to lodge a criminal complaint against the complainant to vindicate his honour; if not, the reasons therefor ?

Shri Mohan Lal : (a) Yes. A copy of Shri Jindal's letter is as follows.

(b) Yes. An enquiry into this case was conducted by Shri H. R. K. Talwar, who was then the Superintendent of Police, Sangrur.

(c) No.

(d) Does not arise.

(e) Does not arise.

(f) The report of the Superintendent of Police, Sangrur, was received by the Government on 30th November, 1961. No further action was considered necessary as the allegations made by Shri Jindal were not substantiated.

(g) It will not be in public interest to place a copy of the report on the table of the House.

(h) Yes. Having regard to the nature of circumstances of the case, the Deputy Superintendent of Police, against whom the allegations were made, was not directed to proceed against the complainant.

PANCHAYAT RAJ OR POLICE RAJ

An open letter to Shri Jawahar Lal Nehru

DEAR SHRI NEHRU,

Notwithstanding the inhuman methods employed by the Police officials in Malerkotla, I take this liberty in addressing this letter to you with the firm conviction that you would be good enough to peruse the grievances enumerated here under carefully and come to the rescue of the most intimidated, oppressed; terrorised, humiliated and innocent people of Malerkotla. My heart is pent up with the feelings of grief on hehalf of the citizens of Malerkotla, who are helpless victims in the hands of the D. S. P. Sardar Surjeet Singh Grewal, who enjoys the patronage of some political high ups in the State.

[Home Minister]

It is absolutely no use inaugurating Panchayat Raj in the Punjab on the 2nd of October (an auspicious day dedicated to the birth-day celebrations of a great soul who stood for Satya and Ahimsa) unless the people of that city are made free from the cruel clutches of the police, taxation, industry and civil officials who rob the public with both the hands in the name of Independence Day, Tagore Centenary, Red Cross, National Saving Certificates, wrestling matches wine-stricken Mushaira and various other illegal functions and spend the money so collected without any receipt or account on their personal comforts and leisurely life.

The gospel of prohibition is preached from the pulpits of the public rostrums, where as the police officials drink openly with public money. There is no check virtually on such atrocities and the squandering of public hard-earned money goes down the drain on the whims and fancies of the licentious officials of the State. May I know, as to whether this is real democratic freedom for which you and I stand side by side and is this the democracy for which we fought the British and old Nawabs who never dared to victimise the people in this way. In fact they enjoyed a clearer confidence of the public than what it is at present.

I now present the facts of the case, focusing your kind attention on the particular happenings in Malerkotla and would be glad to know the substantial action against such offenders to the State and the public in general:—

1. Sardar Surjeet Singh Grewal, D. S. P. Malerkotla (an old Muslim State where people enjoyed more freedom and democracy than now) is the absolute and virtual ruler of that island and he is the sole dictator of today.

2. ThatSardar Surjeet Singh is alleged and guilty of robbing the public of their hard-earned money through his police constables and in connivance with the taxation and industry officials in the name of paper-made functions and other self-imposed celebrations. No receipt is given to the people nor any income and expenditure account.

3. That the money thus collected under terror and coersion is misused recklessly in drinking, inviting women artists, holding mushairas, making fun and building licentious clubs for theirpersonal pleasures in the evenings. Tagore Centenary and Independence Day were celebrated with wine cups in their hands and not a word was spoken on the importance of these two functions.

4. That the people of the city have been demoralised and are threatened with dire consequences. Even the protests made by he congressmen and Jan Sangh failed to do any good.

5. That the heavy sums have been paid by the people who were forced to buy fictitious invitations cards from Rs 25 to Rs 200 and may be more. Those who dared to deny or oppose such collections were insulted and victimised.

6. That in this well laid plan and way, Sardar Surject Singh was enjoying the confidence of the romantic District Magistrate and other high civil, police and judiciary officials of the State and partonage of political bosses.

These are the main facts and more will come to light, when an impartial independent judicial inquiry is made into the conduct of the said D. S. P. and other officials. I earnestly demand that the D. S. P. and the District Magistrate and other officials who can influence the inquiry should be immediately transferred so that the captive and voiceless citizens of Malerkotla could narrate their tales of agony and sorrows without the fear of having to undergo torture and unusual victimisation. This is one particular instance of Malerkotla, but similar happenings are current in many other towns in the Punjab, one of which is Bhatinda. What is true of Malerkotla may be true of many other towns and cities of many other States as having been confirmed now by Justice Mulla of Allahabad High Court.

I sincerely appeal in the name of Justice, public order and morality that an inquiry should be made into the matter before people take insult and humiliation done to them in

their heart a nd make it an election issue in order to keep their hard-won freedom, honou and prestige intact.

As this vital question affects the basic fundamental rights of the freedom of the citizens, I feel it as my moral duty to release the copies of this letter to the press, publicmen and members of Parliament and legislatures. These barbaric practices and repression of Sardar Surjeet Singh must not be allowed to go unchecked till you are the Prime Minister.

People particularly the police and the politicians must learn and practice the basic concepts of *Panchsheel* before it becomes effective to create peace-loving conditions in the world. I sincerely beg of you that you will not allow a further reign of terror and repression by the police which may be unleashed in a spirit of revenge as soon as the contents of this letter are known to the press, public, Parliamentarians as well as to the police autocrats. Only the other day you told in Kanpur that the liberty and the freedom of the people shall be preserved.

Hoping for an early reply and favourable action, with kindest regards,

Sincerely Yours,
in the cause of freedom and democracy,
Sd/-
(AMRIT L. JINDAL)
Secretary, Ahmisak Party.

27th September, 1961

1/9B, Asaf Ali Road,
NEW DELHI-1,
Phone : 229405

SARPANCHES SHOT DEAD IN THE STATE

***2619. Shri Balramji Dass Tandon :** Will the Home Minister be pleased to state—

(a) the total number of Sarpanches who were shot dead due to group rivalry or other reasons in the State during the last 5 years, year-wise;

(b) the names of the Panchayats, tehsils and districts to which the deceased belonged;

(c) whether any punishments have been awarded to the assassins of the said Sarpanches, if so, the details thereof ?

Shri Mohan Lal : A statement is given below:—

Statement showing the number of Sarpanches who were shot dead due to Group Rivalry or other reasons in the State during the last 5 years

Year	Number of Sarpanches shot dead	Names of the Panchayats, tehsils and districts to which the deceased belonged	Result of trial
1958 ..	—	Does not arise	Does not arise
1959 ..	—	Ditto	Ditto
1960 ..	2	(i) Village Bhalet, tehsil Hamirpur, district Kangra	The accused was convicted and sentenced to undergo life imprisonment and to pay a fine of Rs 2,000
		(ii) Village Naroo Nangal, tehsil and district Hoshiarpur	The accused was convicted and sentenced to undergo life imprisonment
1961 ..	1	Village Gosain Khera, tehsil Jind, district Sangrur	The accused were acquitted
1962 ..	—	Does not arise	Does not arise

SARPANCHES AND PANCHES CHALLANED UNDER SECTIONS 107/151 AND 109 CR. P. C.

*2919. **Chaudhri Ram Singh :** Will the Home Minister be pleased to state the total number of Sarpanches and Panches challaned under section 107/151 and 109 Cr. P. C. separately in the year 1962 ?

Shri Mohan Lal : Three hundred and twenty-seven Sarpanches and Panches were challaned under section 107/151. None under section 109 Cr. P. C.

APPEALS FILED AGAINST THE ORDERS OF THE GRAM PANCHAYATS

*2920. **Chaudhri Ram Singh :** Will the Home Minister be pleased to state the total number of revenue, civil and criminal appeals filed in their respective courts against the orders of the different Gram Panchayats in the State in the year 1962 ?

Shri Mohan Lal : The time and labour involved in the collection and compilation of the requisite information which shall be voluminous will not be commensurate with any advantage likely to be derived therefrom.

MATERIAL USED FOR CONSTRUCTION OF IMPROVEMENT TRUST QUARTERS AT AMRITSAR

*1360. **Comrade Makhan Singh Tarsikka :** Will the Home Minister be pleased to state whether the Deputy Commissioner, Amritsar, received any representation dated 13th July, 1962 from a legislator wherein it was stated that the material used by Messers K. COS. Contractors, Islamabad Amritsar for the construction of Improvement Trust quarters at Amritsar be got tested at Government Laboratory, Alipore, Bengal, if so, the action if any taken thereon ?

Shri Mohan Lal : Yes. The samples of mortar used by Messers K. COS. Contractors, Islamabad, Amritsar for the construction of Improvement Trust quarters at Amritsar have been sent to the Roorkee University for testing.

MUNICIPAL COMMITTEES, RECOMMENDATIONS REGARDING ABOLITION OF HOUSE TAX

*2620. **Shri Balramji Dass Tandon :** Will the Home Minister be pleased to state—

(a) the names of the Municipal Committees, which have passed resolutions for the abolition of House tax since 1st January, 1962 to date, together with the dates when passed in each case;

(b) whether Government have accepted the recommendations of any of the Municipal Committees referred to in para (a), if so on what grounds;

(c) whether in any of the cases the recommendations were not accepted, if so, the reasons therefor ?

Shri Mohan Lal : (a) and (c) A statement containing the requisite information is given below.

(b) Yes, in case of Municipal Committee, Patiala. The reason being that the resolution of the Committee was passed unanimously and an assurance was given by the Committee that they would make good the loss by imposing surcharge on Octroi and tapping other means of income.

Statement containing requisite information regarding parts (a) and (c)

The names of the Municipal Committees which have passed resolutions for the abolition of house tax since 1st January, 1962 together with the dates when passed in each case	Whether in any of the case recommendations were not accepted, if so the reason therefor
1	2
1. Municipal Committee, Yamunanagar Dated 11th June, 1962	The proposal of the Committee was rejected as it required funds for improvement of Civic conditions and for construction of our-bridge etc.
2. Municipal Committee, Nalagarh Dated 18th June, 1962	The Committee proposed to impose profession tax and abolish house tax. The proposal was returned to the Committee by the Sub-Divisional Officer, Nalagarh as the procedure as required under the Punjab Municipal Act, 1911 for the imposition of profession tax was not observed by it.
3. Municipal Committee, Amritsar Dated 22nd June, 1962	The resolution is under the consideration of Deputy Commissioner, Amritsar.
4. Municipal Committee, Bhatinda Dated 17th February, 1962	The proposal, being not in the interest of the Committee, was not accepted
5. Municipal Committee, Maur Dated 14th March, 1962	The Committee was advised by the Deputy Commissioner, Bhatinda to reconsider their proposal.
6. Municipal Committee, Jaitu Dated 20th March, 1962	Resolution of the Committee was suspended by the Sub Divisional Officer, Faridkot due to weak financial position of the Committee
7. Municipal Committee, Rampura Phool Dated 12th February, 1962, 9th May, 1962 and 24th September, 1962	The resolutions of the Committee were rejected on the recommendations of the Deputy Commissioner, Bhatinda as it was not in the interest of the Committee to abolish the tax
8. Municipal Committee, Bareta Dated 16th March, 1963	The Committee has not moved the Deputy Commissioner for this purpose
9. Municipal Committee, Malout Dated 19th June, 1962	The Committee resolved to abolish the tax conditionally that the State Government would pay 50 per cent of property tax. The resolution, being conditional, was not forwarded by the Sub-Divisional Officer to Government and the proposal was referred back to the Committee.

[Home Minister]

1	2
10. Municipal Committee, Moga Dated 1st August, 1962	The resolution has not reached Government. It is under consideration of Sub-Divisional Officer, Moga.
11. Municipal Committee, Guruharshai Dated 17th May, 1962	The resolution of the Committee was rejected by the Deputy Comissioner, Ferozepur as money was required by the Municipal Committee for development work.
12. Municipal Committee, Abohar Dated 22nd June, 1962	The proposal of the Committee was rejected as it was not in the interest of the Committee to abolish tax.
13. Municipal Committee, Urmar Tanda Dated 22nd April, 1962	The proposal of the Committee was rejected as its income hardly balanced the expenditure. The Committee required money for various construction schemes.
14. Municipal Committee, Jullundur Dated 16th July, 1962	The resolution is under the consideration of Deputy Commissioner, Jullundur.
15. Municipal Committee, Nakodar Dated 21st March, 1962, 19th May, 1962	The resolutions of this Committee were suspended by the Deputy Commissioner, Jullundur as its revenue was not adequate to meet the expenditure on various schemes.
16. Municipal Committee, Nawanshahr Dated 14th April, 1962	The proposal was rejected as the revenue of the Municipal Committee was not adequate to meet the expenditure on development schemes.
17. Municipal Committee, Narnaul Dated 9th January, 1962	The resolution was revoked by the Municipal Committee itself.
18. Municipal Committee, Mohindergarh Dated 8th June, 1962	Resolution of the Committee was rejected as revenue was required by it for development work and the abolition was not in the interest of the Municipal Committee.
19. Municipal Committee, Simla Dated 4th April, 1962	The resolution passsed by the Municipal Committee was returned to it by the Deputy Commissioner, Simla as the resolution contained the condition for grant in lieu thereof.
20. Municipal Committee, Tapa Dated 8th May, 1962 30th September, 1962 3rd December, 1962 29th January, 1963	The proposal was rejected by the Deputy Commissioner, Sangrur as the reasons given by the Committee for the abolition of the tax were not genuine.
21. Municipal Committee, Narwana Dated 18th March, 1962	The proposal was rejected as the revenue of the Committee was not adequate to meet the expenditure on various development schemes.
22. Municipal Committee, Barnala Dated 17th February, 1962	The recovery of the tax was started by the Municipal Committee and the matter was dropped on the recommendation of the Deputy Commissioner, Sangrur

	1	2
23.	Municipal Committee, Bhadaur Dated 16th April, 1962	The proposal was turned down by the Deputy Commissioner, Sangrur due to weak financial position of the Committee.
24.	Municipal Committee, Jind Dated 10th May, 1962	The proposal was rejected as it was not in the interest of the Committee to abolish the tax
25.	Municipal Committee, Sirhind Dated 10th August, 1962	The proposal was not accepted due to weak financial position of the Committee.
26.	Municipal Committee, Amloh	The resolution was revoked by the Municipal Committee.
27.	Municipal Committee, Jakhal Dated 22nd July, 1962 27th October, 1962	The proposal was rejected by the Deputy Commissioner as it was not in the interest of the Committee to abolish the tax.
28.	Municipal Committee, Patiala, Dated 6th February, 1962	Recommendation accepted.
29.	Municipal Committee, Kharar Dated 3rd July, 1962	Resolution not received by Government.
30.	Municipal Committee, Rajpura Dated 8th February, 1962	Resolution not received through the Deputy Commissioner/Sub-Divisional Officer concerned.

DELIMITATION OPERATIONS IN MUNICIPALITIES

*2684. **Shri Mangal Sein :** Will the Home Minister be pleased to state the total number of Municipalities where delimitation operations have been completed, together with the number of those where those operations still being carried on and the time by which these are likely to be completed ?

Shri Mohan Lal : Out of 94 Municipal Committees of which elections have become due, delimitation operations of 37 Municipal Committees have been completed and in the remaining 57 Municipal Committees they are being carried out and are expected to be completed by the end of May, 1963.

Out of total number of 169 Municipal Committees in the State the delimitation operations of the remaining 75 Municipal Committees of which elections will become due in 1964-1965 are expected to be completed in due time.

ERADICATION OF ADULT ILLITERACY IN RURAL AREAS

*2323. **Pandit Mohan Lal Datta :** Will the Minister for Planning and Development be pleased to state—

(a) the steps, if any, taken by Government to eradicate the adult illiteracy in rural areas, district-wise;

(b) the number of adults trained to learn reading and writing during the year 1962-63 district-wise.

[Pandit Mohan Lal Datta]

(c) the measures, if any recently adopted by the Government in the sphere of social education amongst the general public in rural areas?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) For eradication of illiteracy from the rural areas Social Education Centres have been started in the districts of Patiala, Mohindergarh, Sangrur, Bhatinda and Kapurthala. These Centres are mobile and are shifted from village to village after saturating a selected area.

In addition, two Pilot Projects of Adult Literacy have been started one each in Ludhiana and Sangrur Districts, and one project will be started in Ferozepore District shortly. Under these Projects two Adult Literacy Centres, one for women and one for men, are opened in each selected village.

(b) The literacy test is conducted once a year. Since the tests of the session 1962-63 are to be conducted in March, 1963, the requisite figures cannot be supplied at this stage.

(c) Only Adult Literacy Programme has been adopted by the Education Department in the sphere of Social Education as indicated in reply to (a).

CIRCULAR ROAD AT HANSI,

***2604. Shri Amar Singh :** Will the Minister for Planning and Development be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government for the construction of Circular Road at Hansi in Hissar District, if so, when is it likely to be implemented ?

Sardar Darbara Singh : *Part First.*—Yes.

Part Second :—No definite date can be given for its implementation.

CONSTRUCTION OF CERTAIN ROADS IN TEHSIL JIND.

***2809. Chaudhri Inder Singh Malik :** Will the Minister for Planning and Development be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to construct the following roads in tehsil Jind, district Sangrur:—

(*i*) Safidon to Julana *via* Hat and Bhambhewa;

(*ii*) Safidon to Jind;

(*iii*) Chabri to Pilu Khera;

(*iv*) Safidon to Bhuslana and

(*v*) Bhambhewa to Pilu Khera; if so, when ?

Sardar Darbara Singh : No.

SHIFTING BOAT BRIDGE AT DERA GOPIPUR TO SUJANPUR TIRA

***2834. Shri Partap Singh Bakshi :** Will the Minister for Planning and Development be pleased to state—

(a) whether it is a fact that a bridge has recently been constructed over the Beas River, near Dehra Gopipur;

(b) whether it was decided to shift the already existing boat bridge over the said river at Dehra Gopipur to Sujanpur Tira, if so, what steps have been taken by the Government to implement this decision ?

Sardar Darbara Singh : (a) Yes.

(b) No; does not arise. Some time back it was contemplated to shift this boat bridge material to Sujanpur Tira but subsequently due to emergency it was decided to utilize this material for boat bridge to be put up at Naushera. Construction of a completely new boat bridge at Sujanpur Tira is also likely to be taken up independently in the next financial year, completion of which is anticipated in early 1965, however, dependant on availability of funds in different financial years.

———

KANINA-LAKHI (NAHAR) (MOHINDERGARH) ROAD

***2930. Shri Banwari Lal :** Will the Minister for Planning and Development be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to construct the Kanina-Lakhi (Nahar) (Mohindergarh) Road; if so, the time by which the construction thereof is likely to be completed ?

Sardar Darbara Singh : *Part First:*—Yes.

Part Second:—No definite date for the completion of the road can be indicated as this will depend on availability of funds.

———

DADRI-SATNAKI ROAD

***2931. Shri Banwari Lal :** Will the Minister for Planning and Development be pleased to state—

(a) whether there is any proposal under the consideration of the Government to construct Dadri-Satnaki road;

(b) if the reply to para (a) above be in the affirmative, the time by which the construction thereof is likely to be started ?

Sardar Darbara Singh : (a) No.

(b) Question does not arise.

———

ATELI-MOHINDERGARH ROAD

***2932. Shri Banwari Lal :** Will the Minister for Planning and Development be pleased to state—

(a) whether there is any proposal under the consideration of the Government to construct a road from Ateli to Mohindergarh;

(b) if the reply to part (a) above be in the affirmative, the time by which the construction thereof is expected to be started ?

Sardar Darbara Singh : (a) No.

(b) Question does not arise.

TRACTOR MANUFACTURING

*2367. **Sardar Gurdial Singh Dhillon :** Will the Minister for Agriculture and Welfare be pleased to state—

(a) whether Government has received any resolution from the Executive Committee of the Krishak Samaj for the supply of small, efficient and cheap tractors, if so, the steps recommended by the Krishak Samaj for this purpose;

(b) whether Government proposes to entrust this job to the large scale Co-operative Societies to manufacture such tractors in collaboration with some foreign concern;

(c) whether Government also proposes to establish special Farmers Co-operative Bank to finance such Tractor Manufacturing concerns.

Sardar Gurbanta Singh : *First Part :*—Yes.

Second Part:—(*i*) Negotiations with foreign firms for the setting up of a factory for the manufacture of small tractors; (*ii*) Promotion of a Co-operative Society for the manufacture of such tractors; (*iii*) Organization of a State Branch of Farmers Co-operative Bank to finance this Project; (*iv*) Requesting the Government of India for the issue of an Actual Users Import Licence for the import of tractors, implements and spares to Farmers Forum and Co-operatives.

(b) and (c) The resolution is under consideration of the Government.

SETTING UP HARIJAN COLONIES IN THE STATE

*2365. **Sardar Gurdial Singh Dhillon :** Will the Minister for Agriculture and Welfare be pleased to state whether Government made any decision to build Harijans colonies in the State at State expense during 1962-63, if so, the steps if any, so far taken to implement it ?

Sardar Gurbanta Singh : Yes, the local officers have been asked to get the construction work expedited.

INTEREST CHARGED ON THE AMOUNT BELONGING TO HARIJAN WELFARE DEPARTMENT LYING WITH STATE AND MORTGAGE BANK, JULLUNDUR

*2548. **Comrade Ram Piara :** Will the Minister for Agriculture and Welfare be pleased to state—

(a) whether it is a fact that some interest has been charged or recovered by the Harijan Welfare Department from the State Land Mortgage Bank, Jullundur, on the amount belonging to the Department lying with the Bank, if so how much interest has been charged and on what amount charged;

(b) the amount belonging to the said Department lying with the said Bank since 1955 to-date, year-wise together with interest charged for each year and at what rate;

(c) the date when this amount of interest was calculated;

(d) whether the amount lying with the State Land Mortgage Bank has been given by the Central Government or the State Government; if by the Central Government the dates when each instalment was sent by the Central Government ?

Sardar Gurbanta Singh : (a) Not yet.

(b) Year	Amount
	Rs
1955-56	—
1956-57	—
1957-58	78,000
1958-59	4,09,500
1959-60	5,08,480
1960-61	5,98,850
1961-62	6,02,000
1962-63	1,34,000

Regarding interest, as at (a)

(c) Does not arise,

(d) The amounts relating to the years 1957-58, 1958-59, 1959-60 and 1960-61 were given by the Central Government in the last quarter of each year. The amounts relating to 1961-62 and 1962-63 are shared by the State Government and Government of India on 50 : 50 basis. The Government of India released their share for the year 1961-62 in March, 1962. The Central share for the year 1962-63 has not so far been released.

LAND PURCHASED FOR HARIJAN WELFARE IN GURGAON DISTRICT

***2672. Shri Babu Dayal Sharma :** Will the Minister for Agriculture and Welfare be pleased to state the total area of land purchased for Harijan Welfare during the period 1952 to 1962 in Gurgaon District with the names of places where purchased, from whom purchased and the price paid thereof ?

Sardar Gurbanta Singh: The requisite information is as follows.

[Agriculture and Welfare Minister]

Statement giving the requisite information

Serial Number	Name of the village	Area of land purchased in acres	Vendors' name	Rate per acre	Price paid
1	2	3	4	5	6
		A. F. M.		Rs	Rs
1.	Dharuhera ..	248 0 0	Sarvshri Bhup Singh, Shamsher Singh, Davinder, Bir Raj Singh, Bir Singh, Surrinder Kumar, Sarvshrimati Bhagwan Kaur, Hukam Kaur and Daulat Kaur	344	85,570
2.	Shamshpur ..	12 0 0	Shri Lakshmi Narain, Village Badshahpur	—	6,666
3.	Bhatsana ..	159 2 7½	The Dharuhera Joint Co-operative Society Ltd., Dharuhera 2. Shrimati Krishan Kumari and Shri Daya Ram	524 Barani 600 Chahi	47,816
4.	Shakarpuri ..	117 1 15	Shri Dukh Bhajan Ram *alias* Bhola Ram	300	14,000
5.	Bhatsana ..	76 0 0	Rao Shiv Rattan Singh	524	18,000
6.	Bhora Kalan	66 0 0	Sarvshri Mantosh Singh, Santosh Singh, Karan Singh and Jang Bahadur	455	14,000
7.	Zakopur ..	52 0 0	Shri Raghbir Singh ..	450 Chahi 310 Barani	15,575
		730 4 2½			Rs 2,01,627

DISTRICT *Ad Hoc* COMMITTEE OF HARIJAN WELFARE, FEROZEPUR

*2738. **Comrade Gurbakhsh Singh Dhaliwal**: Will the Minister for Agriculture and Welfare be pleased to state—

(a) the names of the present members of District Ad Hoc Committee of Harijan Welfare, Ferozepur ;

(b) the criteria, if any, kept in view for nominating members to the said Committee ?

Sardar Gurbanta Singh : (a) 1. Shri Sohan Singh, Mazhbi Sikh, Baghapurana.

2. Shri Ujagar Singh, M. L. A.
3. Shri Didar Singh, M. L. A., Baghapurana.
4. Shri Sohan Lal Balmiki of village Dholewala, tehsil Zira.
5. Shri Sarwan Singh Ramdasia of village Jandwala, tahsil Fazilka.
6. Shri Hira Lal Chamar of Baruwali Mandi (Muktsar).
7. Shri Bhag Singh of village Dagru, tehsil Moga.
8. Shri Vir Singh Bawaria of Haraj, Tehsil Ferozepur
9. Shri Hansa Singh of Ferozeshah, Tehsil Ferozepur.

(b) The criteria of consulting two leading local members of Scheduled Castes and Vimukta Jatis and only Harijan M. L. As. of the districts for the selection of beneficiaries have not always been adhered to. Steps are being taken to reconstitute the Committees.

WINE CONTRACTORS OF JIND

*2921. **Chaudhri Ram Singh** : Will the Minister for Excise, Taxation and Capital be pleased to state—

(a) the total quantity of liquor supplied to the wine contractor at Jind in the year 1962-63 and the price paid therefor to the distillery ;

(b) the bid given by the said contractor for the said year ?

Shri Ram Saran Chand Mittal: (a) *Part I.* 12,500 bulk litres. *Part II.* Rs. 13,250.

(b) Rs 1,91,000.

EXEMPTION FROM PAYMENT OF ENTERTAINMENT TAX ON CERTAIN FILMS

*2546. **Comrade Ram Piara** : Will the Minister for Excise, Taxation and Capital be pleased to state—

(a) whether any exemption from the payment of entertainment tax has been granted by the State Government in respect of certain films exhibited in the State during the period from 1st July, 1962 to date; if so , the names of the such films together with the names of those who applied to the Government for granting exemption from the payment of entertainment tax ;

(b) the names of the cinemas along with the location thereof whose representatives applied to the Government for exemption of the entertainment tax ;

(c) the criteria kept in view at the time of granting exemption from the payment of entertainment tax on the said films together with the names of such Cinemas where the said films were exhibited for the first time free of entertainment tax ?

Shri Ram Saran Chand Mittal: (a) Yes, Sir. A statement giving the requisite information is given below.

(b) Nil.

(c) (i) Public interest.

(ii) A statement containing the requisite information is as follows.—

[Excise, Taxation and Capital Minister]

Statement containing the requisite information regarding part (a)

Serial Number	Name of the Film	Name of the persons who applied for grant of exemption
1	2	3
1.	Chaudhri Karnail Singh	.. Shri P. N. Premi, Partner, Star of India Picture, Bombay
2.	Hum Panchi Ek Dal Ke	.. Shrimati Anusuya Bai Gadgil, Chairman, Punjab State
3.	Jagriti	Children's Film Committee, Chandigarh
4.	Boot Polish	
5.	Phool Aur Kalian	
6.	Mandir aur Mele	.. Shri R. R. Diwakar, President, Children's
7.	Alayangalum Thiruvizhakhalum (in Tamil)	Film Society, Sapru House, New Delhi
8.	Khedan De Din Char	.. Shri Manohar Deepak, Producer, C/o Gay Films, Railway Road, Jullundur City

A statement containing the requisite information regardin· part (c)

Serial Number	Name of the films	Names of the Cinemas where the films were exhibited for the first time free of entertain - ment duty
1	2	3
1.	Chaudhri Karnail Singh	.. Parkash Talkies, Karnal. Elite Cinema, Hissar, Sawarn Talkies, Hoshiarpur. Rajesh Cinema, Bhatinda. Krishna Talkies, Rampura Phul, Grand Cinema, Mansa. Minerva Talkies, Ambala Cantt. Kiran Cinema, Chandigarh. New Yamuna Talkies, Yamuna Nagar. Jamuna Talkies, Jagadhri. Regal Cinema, Simla. Regal Jagraon. Novelty, Khanna. Deepak, Ludhiana. Paradize Theatre, Phagwara Jagatjit Cinema, Kapurthala. Malwa Picture Palace, P atiala., Alpse Theatre, Rajpura. Nabha Theatre, Nabha Rama Talkies, Sirhind. Lal Talkies, Bassi. Naaz Theatre, Jullundur. Jaswant, Malaut. Ajit, Muktsar, Simla, Ferozepur, Sandeep Abohar. Majestic, Moga. Raj Pictures Palace Rewari. Kiran Cinema, Gurgaon. Raj Talkies, Rohtak. Sainak Kalamander, Pathankot. Krishna Talkies, Batala. Parkash Theatre, Gurdaspur. Kamal Theatre, Malerkotla. Moti Talkies, Malerkotla. Chand Theatre, Ahmedgarh. New Palace Theatre, Barnala, Nandan Theatre, Amritsar. Novelty Talkies, Ambala City
2.	Hum Panchhi Ek Dal Ke	Minerva Talkies, Ambala Cantt. Minerva, Ludhiana. Laxmi Theatre, Jullundur. Payal, Muktsar. Sandeep, Muktsar. Raja, Ferozepur. New Rialto Cinema, Amritsar
3.	Jagriti	.. Naulkha, Ludhiana. Laxmi Theatre, Jullundur (on payment of entertainment duty) Gian, Abohar. Parbhat Talkies, Ballabgarh. New Rialto Cinema, Amritsar.
4.	Boot Polish	.. Raikhy, Ludhiana. Laxmi Theatre, Jullundur. (on payment of entertainment duty). Amar, Ferozepur. Ajit, Muktsar, Ashok Talkies, Amritsar.
5.	Phool Aur Kalian	.. Jyoti Theatre, Jullundur. Ashok Talkies, Amritsar.

Serial Number	Name of the films	Names of the Cinemas where the films were exhibited for the first time free of entertainment duty
1	2	3
6.	Mandir aur Mele .	—
7.	Alayangalum Thiruvizhakhalum (in Tamil .	—
8.	Khedan De Din Char .	Ashok Talkies, Karnal. Kishore Theatre, Panipat. Elite Cinema, Hissar. Sawarn Talkies, Hoshiarpur. Jagjit Theatre, Bhatinda. Nishat Talkies, Ambala Cantt. Laxmi Theatre, Yamuna Nagar. Jamuna Talkies' Jagadhri. Neelam Theatre, Chandigarh. Ritz Cinema, Simla. Regal Jagraon. Novelty, Khanna. Society, Ludhiana Jagatjit Cinema, Kapurthala. Phul Theatre, Patiala Rama Talkies, Sirhind· Laxmi Theatre, Jullundur. Ajit, Muktsar. Payal, Muktsar. Adarsh, Malout. Regal, Moga. Gian, Abohar, Raja, Ferozepur Kiran Cinema, Gurgaon. Rose Cinema Batala. Sainik , Kalamandri, Pathankot. Moti Theatre, Sangrur. Moti Talkies, Malerkotla. Jaswant Theatre, Suman· Inder Palace, Amritsar

CHARGING PASSENGER TAX ON MILEAGE INSTEAD OF ON FARE

*2832. **Shri Partap Singh Bakshi** : Will the Minister for Excise, Taxation and Capital be pleased to state whether Government have recently received any representation for charging passenger tax on the basis of mileage, instead of on the basis of fare in Kangra District if so the action taken thereon ?

Shri Ram Saran Chand Mittal : *Part:— I* No.
Part II:— Does not arise.

———

TOWN PLANNING

*2870. **Shri Mangal Sein** : Will the Minister for Excise, Taxation and Capital be pleased to state:—

(a) the number of towns in the State where the work of Town Planning has been taken in hand and since when ;

(b) whether Town Planning in respect of all the towns has been completed, if not, the reasons therefor together with the time by which it is likely to be completed ?

Shri Ram Saran Chand Mittal:—(a) The work of Town Planning has been taken in hand in 22 towns, since the year 1947. In addition to these Town Planning Schemes, some major projects have also been undertaken during the current year in four important towns i. e. preparation of master plans for Ludhiana and Amritsar and the setting up of Industrial-cum-Housing Estates at Faridabad and Sonepat. Advisory master plans for

Ambala, Yamunanagar, Jagadhri, Kurukshetra and Manali have also been taken up in view of special importance and local problems.

(b) 150 Town Planning schemes on behalf of the Municipal Committees and Improvement Trusts have been completed in 22 towns while work on some of the remaining schemes is at various stages either with the Department of Town and Country Planning or with the Municipal Committees for adoption. Town Planning work is a continuous process as new areas are chosen as the city population increases and the urban limit of the towns expands. In the past the slow progress has been due to the shortage of staff and the slack attention by the Municipal Committees to advance the Town Planning schemes drawn for them.

WATERLOGGED AREA IN THE STATE

*2446. **Comrade Ram Chandra** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state the total acreage of land, district-wise, waterlogged at present in the State.

Chaudhri Ranbir Singh: The figures of water logged area are not maintained district-wise in Irrigation Branch. These figures are, however, available in respect of different canal tracts. The total acreage of waterlogged land is 26,85,234 acres as per statement at Annexure I.

ANNEXURE I

Statement showing area in acres under various depths of water during October, 1957 to October, 1961 in canal irrigated tracts of Punjab (India)

	OCTOBER 1957				OCTOBER 1958				OCTOBER 1959			
Name of Circle	5-5 ft.	5-10 ft.	10-15 ft.	Total	5-5 ft.	5-10 ft.	10-15 ft.	Total	5-5 ft.	5-10 ft.	10-15 ft.	Total
U. B. D. C. ..	490,291	647,578	181,862	1,319,731	779,783	438,851	135,168	1,358,802	919,143	346,522	106,906	1,372,571
Bist Doab ..	30,720	108,134	180,253	269,107	61,410	127,795	135,168	324,403	61,930	115,507	343,280	320,717
Ferozepur ...	258,048	84,787	20,890	363,725	307,200	54,067	12,283	373,555	271,811	79,625	18,432	369,868
Grey Canal ...	384,614	141,312	61,440	587,360	469,402	92,160	55,296	616,858	398,180	170,803	38,093	607,026
Sirhind Canal ...	274,022	688,128	258,048	1,220,198	743,424	411,648	138,754	1,293,826	424,550	645,120	233,472	1,303,142
I. B. Circle Patiala	194,697	669,696	587,366	1,361,759	34,078	724,992	388,300	1,453,670	388,670	863,478	372,326	1,624,474
W. J. C. East ..	347,751	363,725	115,507	826,983	500,122	265,192	70,270	835,584	409,802	3,069,424	73,728	342,964
W. J. C. West ...	163,431	157,286	176,947	497,664	215,040	217,497	129,024	561,561	116,788	260,506	206,438	583,682
First Bhakra Main Line ...	22,118	130,253	135,160	287,539	101,990	148,685	122,880	373,555	132,710	192,922	103,219	428,851
Second Bhakra Main Line ...	—	500	9,830	10,330	1,228	3,686	9,830	14,744	1,106	7,004	14,746	22,856
Grand Total ...	2,075,692	2,991,399	1,677,311	6,744,402	3,520,007	2,484,573	1,196,978	7,001,558	3,124,590	3,040,911	1,310,640	7,476,141

ANNEXURE I

Statement showing area in acres under various depths of water during October, 1957 to October, 1961 in canal irrigated tracts of Punjab (India)

Name of Circle	OCTOBER 1960				OCTOBER 1961			
	5-5 ft.	5-10 ft.	10-15 ft.	Total	5-5 ft.	5-10 ft.	10-15 ft.	Total
U. B. D. C. ..	347,750	707,790	270,336	1,325,875	806,092	452,198	122,880	1,381,170
Bist Doab ..	24,491	127,795	148,998	302,284	39,322	129,024	147,456	315,802
Ferozepur ..	219,954	125,338	23,347	368,639	257,434	94,002	13,517	364,953
Grey Canal ..	278,938	260,506	55,296	594,740	33,305	190,464	70,042	593,511
Sirhind Canal ..	226,099	7,065,060	393,216	1,325,875	257,740	872,448	253,440	1,383,628
I. B. Circle Patiala ..	421,478	922,229	382,157	172,464	243,302	1,030,963	458,342	1,732,607
W. J. C. East ..	428,173	360,038	29,491	857,702	454,656	347,750	44,237	846,643
W. J. C. West ..	345,293	234,700	131,482	711,475	195,379	301,056	120,422	616,857
First Bhakra Main Line ..	178,176	196,608	99,533	474,317	95,846	239,616	159,744	495,206
Second Bhakra Main Line ..	2,458	18,432	24,576	45,466	2,458	9,830	22,118	34,406
Grand Total ..	2,517,810	3,660,595	1,554,432	7,732,837	2,685,234	3,667,351	1,412,198	7,764,783

OUTLETS AND LIFTS ON BASARKE DISTRIBUTARY IN AMRITSAR DISTRICT

*2581. **Sardar Kulbir Singh** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state —

(a) The list of outlets and the lifts on Basarke Canal Distributary in district Amritsar ;

(b) the area under the command of each outlet and the lifts referred to in part (a) above ;

(c) the names of the villages in which the areas referred to in part (b) are situated ;

(d) the rate of *abiana* by flow and lift respectively over the said distributary at present ;

(e) whether any land in village Pohuwind which is being irrigated by lifts is charged at the flow rates; if so, the area of such land;

(f) the reasons for charging the area under the command of lifts at the flow rates and since when this is being done ;

(g) whether any representations protesting against this procedure were received by the Executive Engineer, Majitha Division of the Upper Bari Doab Canal Circle, Amritsar, on or about 15th February, 1963, from the Zamindars of the locality and other persons, if so, the action taken by the canal authorities in the matter ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a), (b), (c) The requisite information is given in the enclosed statement.

(d) The rate of *abiana* is charged class-wise according to the crops and half rate is charged in case of lift area.

(e) No.

(f) Question does not arise.

(g) No.

Statement giving the required Information regarding parts (a), (b) and (c)

(a)				(b)		(c)
				Sanctioned CCA		
Serial Number	RD of outlet	Side	Sanctioned flow outlet	Flow	Lift	Names of villages
1	2	3	4	5	6	7
1.	468	L	Flow	253		Bhuchar Kalan and Sohal
2.	701	R	Do	73		Bhuchar Kalan
3.	3,540	L	Do	142		Ditto
4.	4,787	L	Do	35		Ditto
5.	6,450	R	Do	245		Ditto

[Irrigation and Power Minister]

1	2	3	4	5	6	7
6.	7,540	L	Flow	68	—	Bhuchar Kalan and Khurd
7.	10,357	L	Do	396	—	Bhuchar Kalan
8.	10,492	R	Do	297	—	Bhuchar Kalan and Khurd
9.	10,516	R	Do	185	—	Buchar Kalan and Khurd and Mallian
10.	14,575	L	Do	256	—	Sur Singh
11.	15,723	R	Do	204	—	Sur Singh and Mallian
12.	16,500	L	Do	225	—	Sur Singh
13.	18,400	L	Do	208	—	Ditto
14.	20,940	F	Do	385	—	Sur Singh and Rakh Sur Singh
15.	23,400	R	Do	145	—	Sur Singh
16.	23,940	L	Lift	—	112	Ditto
17.	25,580	L	Flow	185	—	Ditto
18.	26,835	R	Do	936	—	Sur Singh and Dhun
19.	30,300	L	Do	108	—	Sur Singh
20.	29,300	L	Do	492	—	Sur Singh and Singhpura
21.	32,203	R	Do	203	—	Sur Singh and Dhun
22.	32,412	L	Do	183	—	Puhla
23.	33,095	R	Do	250	—	Phula and Viram
24.	34,415	R	Do	565	—	Narla and Puhla
25.	36,815	R	Do	297	—	Viram, Pohuwind and Chak Pohuwind
26.	38,220	L	Do	370	—	Chak Phula and Bhikhiwind
27.	39,592	L	Do	236	—	Pohuwind
28.	41,859	R	Lift	—	28	Do
29.	41,880	R	Flow	1,053	—	Pohuwind, Narla and Mari Megha
30.	42,263	R	Lift	—	126	Pohuwind
31.	42,558	L	Flow	194	—	Do
32.	44,776	R	Do	63	—	Do
33.	45,050	L	Do	430	—	Do
34.	46,182	L	Do	85	—	Do
35.	46,035	R	Do	456	—	Pohuwind and Mari Megha
36.	48,330	L	Do	554	—	Pehalwanke, Chela, Mari Samraj and Pohuwind
37.	48,480	R	Do	339	—	Mari Megha and Pehalwanke
38.	50,870	R	Do	385	—	Mari Megh
39.	52,400	R	Do	537	—	Mari Megha, Pehalwanke and Darazke
40.	53,480	L	Do	179	—	Darazke
41.	54,150	L	Do	371	—	Mari Udoke, Mari Gaur Singh, Chung and Darezke
42.	55,540	R	Do	612	—	Mari Udheki

1	2	3	4	5	6	7
43.	56,800	L	Flow	1,372	—	Algon and Bhaini Man-singh
44.	56,960	R	Do	585	—	Mari Udhoki
45.	56,980	L	Do	188	—	Chung and Mari Udhoki
46.	64,392	R	Do	372	—	Mari Kamboki and Mari-Udhoki
47.	64,790	L	Do	630	—	Mari Basarke and Bhanghi Mansingh
48.	69,652	R	Do	633	—	Basarke
49.	72,780	R	Do	189	—	Do
50.	73,078	L	Do	548	—	Basarke and Hundal
51.	74,516	R	Do	874	—	Wan
52.	74,605	L	Do	720	—	Chak Banka and Madun Mathra Bhagi
53.	75,443	L	Do	511	—	Chak Banka, Madun and Mathra Bhagi
54.	75,476	R	Do	345	—	Chak Banba
55.	80,755	L	Do	514	—	Madun Mathra Bhaji and Rajoki
56.	81,573	R	Do	634	—	Rajoki
57.	84,126	L	Do	1,034	—	Rajoki and Chak Garrah
58.	84,666	L	Do	812	—	Rajoki
59.	84,816	R	Do	161	—	Do
60.	89,545	L	Do	134	—	Do
61.	89,430	R	Do	524	—	Do
62.	93,550	R	Do	183	—	Do
63.	93,580	L	Do	480	—	Do
64.	96,567	R	Do	270	—	Do
65.	98,365	TR	Do	1,800	—	Thathi Jaimal Singh, Kalia and Sankhatra
66.	93,365	TL	Do	866	—	Rajoki

ARREARS OF PAY OF GAUGE READERS OF THE UPPER BARI DOAB CANAL, AMRITSAR CIRCLE

*2636. **Sardar Kulbir Singh** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) whether any of the Gauge Readers referred to in reply to starred question No. 468 included in the list of questions for 24th April,1962 were ever called upon by the Executive Engineer, Jandiala Division, to furnish the required affidavits up-til 112th February, 1962; if so, the dates on which notices were served on each of them ;

(b) if the answer to part (a) above be in the negative, the reasons for the same ;

[Sardar Kulbir Singh]

(c) the action proposed to be taken by Government against the persons for causing delay in the payments of arrears for the last 9 years ;

(d) whether any steps are being taken or have been taken up-till now by the authorities for the early payment of the arrears due ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) Yes. The Gauge Readers working in Jandiala Division were asked to submit the affidavits through Sub-Divisional Officers,—*vide* XEN Jandiala Division,No. 16376-78/18-A, dated 3rd November, 1960 and the Gauge Readers working in the adjoining Divisions were asked to submit their affidavits through their Divisions,—*vide* his No. 6510/18-A, dated 27th May, 1961 after ascertaining their where-abouts;

(b) Does not arise :

(c) The cases remained under correspondence between various offices, *viz*. the XEN's office, A. G. Punjab, Irrigation and Power Department and Finance Department, for completion of various formalities.

(d) Out of the 19 Gauge Readers mentioned in reply to Starred Question No. 468, payments to 16 have already been made, where-abouts of two are not known to the Department; the case of the remaining one is under correspondence between the XEN Gurdaspur, A.-G. Punjab and Treasury Officer, Gurdaspur.

———

GURGAON CANAL PROJECT

***2673. Shri Babu Dayal Sharma** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) the nature of work done so far on Gurgaon Canal Project ;

(b) the time-limit, if any, fixed for the completion of the said project ;

(c) the area proposed to be covered by the said project tehsil-wise in the said district ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) Earthwork, compaction, lining and masonary works have been in progress on Gurgaon Canal.

(b) Work was to be completed during 4th Five-Year Plan.

(c) The details of areas proposed to be covered by Gurgaon Canal Project tehsil-wise are given in 'annexure'.

ANNEXURE

The details of tehsil-wise area proposed to be covered by Gurgaon Canal Project is as under:—

			C. C.
1.	Gurgaon Tehsil	..	24,701
2.	Ballabgarh Tehsil	.	94,501
3.	Palwal Tehsil	...	36,878
4.	Nuh Tehsil	..	134,867
5.	Ferozepur Jhirka Tehsil	..	49,995
6.	Rewari Tehsil	..	128,320
	Total	..	469,262

AMENDMENT OF THE NORTHERN INDIA CANAL AND DRAINAGE ACT, 1873

*2902. **Shri Satya Dev** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state —

(a) whether any special staff was appointed by Government during the period 1st January, 1948 to 31st December, 1956 to prepare a proposal for the amendment of the Northern India Canal and Drainage Act, 1873; if so, when, with the total strength thereof and the total amount spent thereon ;

(b) the period for which the said staff continued as such ;

(c) wheher any report was submitted by the said staff for consideration of the Government; if so, contents thereof, and the action taken thereon ?

Chaudhri Ranbir Singh : The time and labour involved in the collection and compilation of the requisite data will not be commensurate with the advantage to be derived therefrom.

BRIDGE OVER KOTLA BRANCH CANAL NEAR RAJINDERPURI, DISTRICT SANGRUR

*2945. **Comrade Bhan Singh Bhaura** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state with reference to the reply to Starred Question No. 664 included in the list of postponed starred questions for 15th May, 1962, whether the bridge over the Kotla Branch Canal near Rajinderpuri in district Sangrur has been completed in December, 1962 as stated in the reply; if not, the reasons therefor ?

Chaudhri Ranbir Singh : No. The work of the bridge could not be completed in December, 1962 as promised in reply to Question No. 664 due to mishap of collapse of one of the piers.

SETTING UP OF THERMAL POWER PLANT AT KALAKOT (JAMMU AND KASHMIR)

*2523. **Shri Ram Kishan** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether Government is considering any proposal to set up any thermal power plant at Kalakot coal mines (Jammu and Kashmir); if so, the details of the agreement reached with the Jammu and Kashmir Government in this regard ?

Chaudhri Ranbir Singh : Yes. Punjab and J. and K. have agreed to the proposal in principle. The details of the arrangements are being worked out in consultation with J and K authorities.

COMPLAINTS AGAINST DISTRIBUTION OF WHEAT IN JANDIALA TOWN, DURING PREVIOUS FLOODS.

*1362. **Comrade Makhan Singh Tarsikka** : Will the Minister for Revenue be pleased to state whether Government have recently received any complaints from certain citizens in connection with the alleged corruption in the distribution of wheat to the people of Jandiala Town, district Amritsar during the previous floods (from September, 1961 to February, 1962); if so, the action, if any, taken thereon ?

Sardar Ajmer Singh : A few complaints from the residents of Jandiala Guru regarding wrong distribution of wheat as flood relief measures were received against Hakim Tek Chand Jain and some members of revenue staff (Kanungoes and Patwaries). But as a result of an enquiry conducted by the Settlement Officer I (Consolidation of Holdings), Amritsar, these complaints were found baseless and were accordingly filed.

CULTIVABLE LAND IN THE STATE

***2445. Comrade Ram Chandra** : Will the Minister for Agriculture and Welfare be pleased to state —

(a) the present total acreage of cultivable land, district-wise in the State ;
(b) the present total acreage of land district-wise, irrigated by (i) Canals, (ii) Kuhals, and (iii) Tube-wells, separately ?

Sardar Ajmer Singh : (a) and (b) The information contained in the enclosed statement is given below.

Statement containing the requisite information regarding part (a)

Cultivable Land		Acres
Hissar	..	3,107,922
Rohtak	..	1,329,943
Gurgaon	..	1,214,338
Karnal	..	1,640,185
Ambala	..	963,769
Simla	..	35,946
Kangra	..	734,262
Lahaul and Spiti	..	10,070
Hoshiarpur	..	775,574
Jullundur	..	719,043
Ludhiana	..	751,152
Ferozepur	..	2,301,523
Amritsar	..	1,074,015
Gurdaspur	..	625,350
Kapurthala	..	352,368
Bhatinda	..	1,615,923
Mahendragarh	..	779,389
Patiala	..	1,103,300
Sangrur	..	1,806,723

Statement containing the requisite information regarding part (b)

	Area irrigated by (in acres)		
	Canals	Kuhals	Tube-wells
Hissar ..	1,179,500	—	2,100
Rohtak ..	526,000	—	1,400
Gurgaon ..	33,300	—	2,400
Karnal ..	303,200	—	92,000
Ambala ..	9,300	—	—
Simla ..	—	—	—
Kangra ..	108,000	575	—
Lahaul and Spiti ..	—	—	—
Hoshiarpur ..	31,100	—	—
Jullundur ..	62,400	—	27,400
Ludhiana ..	61,800	—	48,500
Ferozepur ..	1,102,400	—	9,200
Amritsar ..	512,300	—	83,100
Gurdaspur ..	94,000	—	—
Kapurthala ..	5,300	—	11,300
Bhatinda ..	718,700	—	5,200
Mahendragarh ..	23,800	—	—
Patiala ..	84,100	—	15,200
Sangrur ..	570,900	—	21,600

COMPLAINTS FROM TENANTS OF ALAWALPUR, DISTRICT GURGAON

***2674. Shri Babu Dayal Sharma :** Will the Minister for Revenue be pleased to state whether any complaint has recently been received by Government from the tenants of Alawalpur, tehsil Rewari, district Gurgaon to the effect that the landlords of these villages have managed, through the Patwaris and Girdawars, etc., to alter the revenue record with a view to get released their land which was acquired by Government under the East Punjab Utilisation of Lands Act, 1949; if so, the action taken by the Government on the said complaint ?

Sardar Ajmer Singh : Yes.

The tenants have not been disturbed.

LIST OF STARRED QUESTIONS FOR THE 12TH MARCH, 1963

RELIEF COMMITTEE, SANGRUR

***1721. Comrade Bhan Singh Bhaura :** Will the Chief Minister be pleased to state whether any Flood Relief Committee has recently been constituted in district Sangrur; if so, the names of the members of this Committee?

Sardar Ajmer Singh (**Revenue Minister**) : (i) No Flood Relief Committee has been formed in Sangrur district.

(ii) Question does not arise.

EMPLOYMENT COMMITTEE IN SANGRUR DISTRICT

***1722. Comrade Bhan Singh Bhaura :** Will the Chief Minister be pleased to state whether any Employment Committee has recently been constituted by Government in Sangrur District; if so, the basis on which the said committee has been constituted ?

Shri Mohan Lal (**Home Minister**) : Yes. The District Committee on Employment was constitued on the 5th March, 1962. This Committee is tripartite in character and consists of amongst others, representatives of Workers and Private Employers. Government is represented by the Deputy Commissioner as *exoffico* Chairman and the District Employment Officer as Member-Secretary. Besides the District Industries Officer, District Inspector of Schools, Secretary, District Sailors, Soldiers and Airmen's Board, President, Municipal Committee, two M.L. A.s/M.L.C.s have been nominated on the Committee in accordance with the uniform policy of the Government.

PAY AND ALLOWANCES OF CERTAIN CATEGORIES OF GOVERNMENT EMPLOYEES

***2035. Comrade Shamsher Singh Josh :** Will the Minister for Finance be pleased to state the number of Government servants drawing pay and allowances amounting to Rs. 500 or more per mensem between Rs 100 and Rs 500 and less than Rs 100 per mensem at present together with the total annual expenditure on this account separately ?

Dr. Gopi Chand Bhargawa : The requisite information is not readily available and is being collected.

STOPPAGE OF PENSIONS OF POLITICAL SUFFERERS

***2303. Sardar Ajaib Singh Sandhu :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the names of political sufferers whose pensions were stopped during the years 1960-61 and 1961-62 and also of those whose pensions were restored thereafter;

(b) whether Government have a proposal under its consideration to restore the pensions of the remaining persons mentioned in part (a) above, if so, when ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) The time and labour involved in collecting the information will not be commensurate with any possible benefit to be obtained.

(b) The matter is under consideration of Government.

REPRESENTATION FROM CERTAIN POLITICAL SUFFERERS OF TEHSIL PATTI

*2637. **Sardar Kulbir Singh :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the authority finally deciding the complaints of the Political Sufferers regarding the payment of their arrears;

(b) whether the representations of the Political Sufferers referred to in reply to unstarred question No. 340 included in the list of questions for 5th November, 1962 were put up for consideration and final order before the authority referred to in part (a) above up-till 31st January, 1963;

(c) if the answer to part (b) above be in the negative, the r ason for the same;

(d) whether the arrears to which they were entitled have since been paid; if so, the date of payment in each case ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) The State National Workers (Relief and Rehabilitation) Board.

(b) No.

(c) The case of Shri Bhagel Singh had been duly considered by the Board before the receipt of his representation on 6th September, 1962. The action in the case of Shri Narain Singh had been taken in accordance with the criteria laid down by the Board. As such, it was not considered necessary to place these cases before the Board on receipt of their representations which did not disclose any special ground for doing so.

(d) No. In accordance with the decision of the Board, Shri Bhagel Singh is not entitled to the payment of any arrears. The case of Shri Narain Singh is still under consideration and would be decided finally when he takes up residence permanently in this State. He has also been informed of this position.

REORGANISATION OF DISTRICTS IN THE STATE

*2644. **Chaudhri Inder Singh Malik :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether there is any proposal under the consideration of Government for the reorganisation of the districts; in the State.

(b) whether the report of the Commission on the said proposal has been received ; if so, the details thereof and the action if any, taken thereon ?

Sardar Ajmer Singh (**Revenue Minister**) : (a) Yes.

(b) Yes. It is not in the public interest to disclose the contents of the report at this stage. The matter is under the consideration of Government.

SHIFTING OF THE AMBALA DIVISION HEADQUARTERS

***2645. Chaudhri Inder Singh Malik** : Will the Chief Minister be pleased to state whether Government is considering a proposal to shift the headquarter of Ambala Division from Ambala to Rohtak; if so, by what time is the same likely to be implemented ?

Sardar Ajmer Singh (**Revenue Minister**) : The question of territoral adjustments of Divisions in the State is under the consideration of Government. The question under reference may also come up for discussion and decision at that time. But at present there is no proposal separately under consideration.

MEMBERS OF THE PUBLIC SERVICE COMMISSION AND OF THE SUBORDINATE SERVICES SELECTION BOARD

***2646. Chaudhri Inder Singh Malik** : Will the Chief Minister be pleased to state the criteria, if any, kept in view while selecting the memers of the Public Service Commission and those of the Subordinate Services Selection Board stating the number of such members at present with their academic qualifications ?

Sardar Partap Singh Kairon : (1) The criteria kept in view are general suitability and integrity of each person for membership of the Commission/Board.

(2) The number of the Members of the Commission/Board at present, with their academic qualifications:—

Commission :—

(i) Shri J. S. Basur, Chairman, I. A. S. (Retd.) M. A., B. A. (Hons).

(ii) Shri D. D. Kapila, Member (I.A.S. Retd.), M. A., LL.B.

(iii) Shri Darbari Lal Gupta, Member (Previously M.L.C.) — Educated privately. A very well informed and learned gentleman. Has been a member of the State Legislative Council and Chairman of the Resources and Retrenchment Committee.

(iv) Shri Dalbir Singh, Member (Previously M.L.A. and Deputy Minister). .. B. A.

Board:—

1. Rao Bhim Singh Chairman, I. P. S. (Retd). .. Matric
2. Jathedar Mohan Singh, ex-M.L.A. .. Matric
3. Shri Bhag Singh, ex-M.L.A. .. Matric

GLIDERS CLUBS

*2660. **Shri Rup Singh Phul** : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the amount of funds allocated by the Union Government and the State Government separately for the development of Gliders Club in the State, together with the progress so far made in this direction;

(b) the names of the places in the State where Gliders Club exist at present ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) No funds have so far been allocated by the Union Government for the development of gliding in the State. The matter regarding the payment of gliding Unit Subsidy to the Northern India Flying Club, Jullundur, is under the consideration of the Central Government. Punjab Government have, however, allocated a sum of Rs 3, 34,620. Gliding activities are likely to be started by summer this year at Patiala, Hissar and Amritsar. Land acquisition proceedings at Chandigarh, Karnal and Ludhiana are in progress.

(b) Jullundur.

APPOINTMENT OF ADDITIONAL COMMISSIONERS IN THE STATE

*2698. **Shri Amar Singh** : Will the Chief Minister be pleased to state the total number of additional commissioners recently appointed in the State together with the total additional expenditure likely to be incurred thereon ?

Sardar Partap Singh Kairon : *First Part.*—One.

Second Part.—About Rs 2,600 per mensem.

DISTRICT ADVISORY COMMITTEE FOR EMPLOYMENT, FEROZEPORE

*2749. **Comrade Gurbaksh Singh** : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the names of the present members of the District Advisory Committee for Employment, Ferozepore;

(b) the qualifications prescribed for membership of the said Committee ?

Shri Mohan Lal (Home Minister) : (a) A statement is given below.

(b) No special qualifications have been prescribed for membership of the said Committee. Members are, however, nominated, on the basis of following criteria :—

(i) Representatives of important Workers Unions.
(ii) Representatives of important Employers/Employees Unions.
(iii) A representative from the local Soldiers, Sailors and Airmen's Board.
(iv) Representatives of some local Government Offices.
(v) One or two important Legislators.

[Home Minister]

Statement containing the requisite information regarding part (*a*)

1. The Deputy Commissioner, Ferozepore (*Chairman*)
2. Shri Chandi Ram, M. L. A. (*Member*)
3. Shri Ujagar Singh, M. L. A. (*Members'*)
4. A representative of Cotton Labour Union, Malout (Workers' representative)
5. A representative of Uttar Railway Mazdoor Union, Ferozepore (Worker's representative)
6. The Divisional Personnel Officer, Northern Railway D. S. Office, Ferozepore Cantt. (Employers' representative)
7. The Managing Director, New Samundri Transport Co., Ferozepore Cantt. (Employers' representative)
8. The District Inspector of Schools, Ferozepore
9. The President, Municipal Committee, Ferozepore
10. The Secretary, District Soldiers' Sailors and Airmen's Board, Ferozepore
11. The Chairman, Zila Parishad
12. The Labour Inspector, Ferozepore
13. The District Industries Officer, Ferozepore
14. The District Statistical Officer, Ferozepore
15. The Station Staff Officer, Ferozepore
16. The District Employment Officer, Ferozepore (*Member Secretary*)

AMOUNT PAID FOR GOVERNMENT ADVERTISEMENTS TO CERTAIN DAILIES

***2766. Shrimati Parsanni Devi :** Will the Chief Minister be pleased to state the total amount paid to each of the dailies, viz. Vir Partap (Hindi), Jullundur, Vir Arjan, Jullundur, Pratap (Urdu), Delhi and Vir Arjun (Hindi),Delhi for Government advertisement during the period from April, 1962 to 31st December, 1962 ?

Sardar Partap Singh Kairon : A statement containing the requisite information is given below.

STATEMENT

Serial Number	Name of Newspaper	Amount
1.	The Vir Partap (Hindi), Jullundur ..	Rs 12,487.20
2.	The Vir Arjun, Jullundur ..	There is no such paper in existence at Jullundur
3.	The Partap (Urdu), Delhi ..	Nil
4.	The Vir Arjun (Hindi), Delhi ..	Nil

SPEEDY DISPOSAL OF FILES IN GOVERNMENT OFFICES

*2791. **Sardar Gurdial Singh Dhillon** : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether he recently announced any plan to cut down red-tape for the speedy disposal of files in Government Offices;

(b) whether there is any scheme under contemplation for the elimination of some higher posts at the intermediary stage; if so, the details thereof and the time expected to be taken in the implementation of this plan ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Various steps, including introduction of single file system between Heads of Departments and Administrative Secretaries, have been taken to cut down red-tape and to speed up the disposal of work in Government offices.

(b) The matter is under consideration but no proposals have been finalised so far.

CAPITAL CINEMA, PATIALA

*2990. **Sardar Trilochan Singh Riasti** : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the name of the proprietor of Capital Cinema at Patiala;

(b) whether any loan was advanced for the construction of the said building by the Government; if so, the amount of loan so advanced together with the conditions of the recovery thereof?

Home Minister (Shri Mohan Lal); (a) M/s Movies Exhibitors, Patiala.

(b) No.

COMPLAINTS FROM TRADE UNIONS, BHIWANI

*2994. **Shri Sagar Ram Gupta** : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether Government have received any complaints from the Trade Unions at Bhiwani to the effect that the employers of two Textile Mills at Bhiwani were mis-using the period of national emergency; if so, complaints be laid on the Table of the House;

(b) the action, if any, taken by the Government in connection with the said complaints ?

Shri Mohan Lal (**Home Minister**) : (a) Three complaints against the management of M/s T. I. T. Mills, Bhiwani, alleging mis-use of the period of national emergency were received by Government. Copies of the complaints are laid on the Table of the House.

[Home Minister]

(b) One of the complaints related to the violation of Code of Discipline. The enquiries made in the matter revealed that the management was at fault and a warning had since been administered to it. The other two complaints relating to the increase in work load of two workers and adoption of coercive means for sale of Bonds to the workers were discussed by the Labour Inspector, Bhiwani, with the parties concerned, as a result of which both the complaints were withdrawn by the Union/ Workers, representatives.

Copy of letter No. TITKS/30, dated 20th November, 1962, from the General Secretary, T.I.T. Karamchari Sangh, Registered, Bhiwani, addressed to the General Manager, T.I.T. Mills, Bhiwani, copy to this office and to others.

Subject.—Code of Discipline.

ONE of the workers of your mills Shri Banarsi Dass, son of Shri Kathu Ram of Weaving Department Shift C, complains that on 10th November, 1962, Shri Sanwar Mal Aggarwal, Supervisor looking preparatory work (Weaving Department) now a days, used abusive language without any reason while the workman was on duty and working properly.

We could not understand the use of such abusive language in the department which is clearly a breach of code of discipline. It would not help in increasing the production which our country needs at this juncture of National Emergency but jeopardise the labour management relations and create unhealthy atmosphere among the workers.

Hence, in the end, we would like to ask you to direct the Officer concerned to behave in a human like way.

कापी

श्रीमान मैनेजर साहिब,

टी० आई० टी,

भिवानी,

विषय: शिकायत श्री हरनारायण s/o शिम्भू राम तथा रामेश्वर, s/o किशन लाल बाजत कार्यभार कढाये जाने।

प्रिय महाशय,

उपरोक्त कारीगरों की शिकायत है कि करीब १ महीने से उन पर कार्यभार बढ़ा दिया गया है। जिसको पहले तीन आदमी करते थे अब वह इन दोनों को करना पड़ता है।

इस प्रकार आपत्त कालीन स्थिति का नाजायज फायदा उठा कर कार्यभार बढ़ाना अनुचित और नाजायज है। कृपया जांच करके उन से कार्य भार को उस स्तर पर रखें जैसे वे पहिले किया करते थे।

भवदीय,

हस्त। मंत्री,

टी० आई टी० कर्मचारी संघ, भिवानी

कापी

श्रीमान लेबर इन्सपैक्टर व

इन्सपैक्टर अन्डर पेमैन्ट आफ वेजिज ऐक्ट,

भिवानी।

विषय: Non-payment of wages to the workers by the management of T. I. T., Bhiwani.

निवेदन है कि T. I. T. में कल ता: ८. २. ६३ को जिन वरकरों को तन्खाह मिलनी थी उन में मजदूरों की बहुभारी संख्या को बिना तन्खाह के घर जाना पड़ा। मैनेजमेन्ट धक्के से मजदूरों या

यूनियन की इच्छा के विरुद्ध पांच पांच रुपये के बांड देना चाहती है जिस वरकर ने बांड लेने से इन्कार किया मैनेजमेन्ट ने उसे तन्खाह नहीं दी । इस सिलसिला में मजदूर सभा ने अपनी राय कई बार मैनेजमेन्ट को लिख दी है ।

मैनेजमेंट का मजदूरों की तन्खाह को रोकना और यूनियन से कोई फैसला किये बगैर या मजदूरों की इच्छा के बगैर जबरी बांडज के लिये तन्खाह से कटौती करना सरासर गैर कानूनी और अनुचित व्यवहार है । यह त्रपार्टी फैसलों की भी खिलाफवर्जी है ।

आप से प्रार्थना है कि मैनेजमेंट को ऐसा करने से रोका जाये और वरकरों को आज ही तन्खाह दिलाई जाये ।

Sd/—
General Secretary,
Mazdoor Shaba (Regd.)
Bhiwani (E. P.)

M.L.A.S WATCHED BY C. I. D. STAFF

*3029. **Chaudhri Devi Lal :** Will the Chief Minister be pleased to state whether he is aware of the fact that movements of certain M. L. As. are being watched by C. I. D. Staff; if so, their lists and the reasons thereof ?

Sardar Partap Singh Kairon : No, not at all.

RESTRICTIONS IMPOSED ON NON-REGISTERED DEALERS OF IRON AND STEEL

*2633. **Comrade Ram Chandra :** Will the Chief Minister be pleased to state whether Government have recently issued any orders to the effect that non-registered dealers of iron and steel cannot sell manufactured iron goods; if so, the details of the order so issued ?

Sardar Partap Singh Kairon : No.

GRANT OF AN INDUSTRIAL ESTATE TO GOHANA, DISTRICT ROHTAK

*2867. **Pandit Ram Dhari Gaur :** Will the Chief Minister be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to set up an Industrial Estate in Gohana, a backward tehsil of district Rohtak ?

Sardar Partap Singh Kairon : Yes; during 1964-65.

LAND ACQUIRED FOR SPUN PIPE FACTORIES AT VILLAGE, RANHERA, DISTRICT GURGAON

*2991. **Chaudhri Khurshed Ahmed ,**
Shri Hira Lal : } Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the area of land acquired by Government for a Spun Pipe Factory/Surrendra Overseas (Private) Limited/Oriental Spun Pipe (Private) Limited (an Amin Chand-Pyarey Lal enterprise) 8, Scindia House, New Delhi at village Ranhera, tehsil Ballab

[Chaudhri Khurshed Ahmed and Sh. Hira Lal]

garh, district Gurgaon situated on the G. T. Road and having the broad gauge railway line siding within it,—*vide* its notification No. 6702-41B-6/021495, published in *PunjabCovernment Gozette*, dated November, 4, 1960;

(b) the names of the proprietors, whether individuals, firms or limited concerns for whom the above land was acquired;

(c) whether he had received any representation in respect of the said land from the owners thereof during the year 1962; if so, the copy of the representation be laid on the Table of the House;

(d) the details of the action taken thereon and if not taken, the reasons therefor;

(e) whether Government have also purchased any shares/debentures in the said industrial concern; if so, the amount of such shares/debentures and the date of such investment;

(f) Whether Government have any interest in the said concerns; if so, what;

(g) whether at the time of the acquisition, the assets; etc. of the said concerns were looked into by Government; if so, what together with the details of their finances and other financial resources;

(h) whether any proposal or scheme for running the above-mentioned industrial concerns was placed before the Government; if so, a copy of the same be laid on the Table;

(i) whether the above -named concerns have deposited the amount of award according to the order of the Land Acquisition Collector, Palwal; if not, the reasons therefor ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) and (b) An area of 787 kanals and 11 Marlas has been acquired for the establishment of a spun Pipe Factory at Village Ranhera, tehsil Ballabgarh, district Gurgaon. The acquired land has been handed over to M/s Surrendra Overseas (P) Ltd. which is registered under the Indian Companies Act as a private limited company and who are promoting a new company, namely Oriental Spun Pipe Co. Ltd; for the establishment of the proposed Spun Pipes factory.

(c) Yes. A copy is attached (Annexure I).

(d) The representation was rejected.

(e) Government have agreed to under-write Preference Shares worth Rs. 10 lakhs of the Oriental Spun Pipes Company Ltd. The shares have not been purchased so far.

f) Government are interested in the establishment of this large-scale factory as a step towards the State's industrial development.

(g) Government were satisfied at the time of acquisition of the land that M/s Surrendra Overseas (P) Ltd. have a sound financial standing and are in a position to promote successfully a new limited liability company for running the spun pipe factory.

(h) M/s Surrendra Overseas (P) Ltd. had received a licence under the Industries (Development and Regulation) Act from the Government of India for the establishment of the factory , a copy of which is attached (Annexure II). A copy of the application on the basis of which the licence was issued is also attached (Annexure III).

(i) No. The award was announced by the Land Acquisition Collector, Palwal on the 18th February, 1963. Government are examining the matter for making a reference to the Civil Court for revision of the award as the amount of compensation assessed by the Land Acquisition Collector, Palwal appears to be heavy.

(ANNEXURE I)

To

The Hon'ble Chief Minister, Punjab,
Chandigarh.

Subject.—Undeserving acquisition of 109 acres (787 Kanals) agriculturally developed land for a so-called Spun Pipe Factory, 8, Scindia House, New Delhi, at Ranherha Khera, tehsil Ballabgarh, Gurgaon.

The petitioner begs to submit as follows —

1. I am the President of the Ranherha Khera Co-operative Joint Farming Society Ltd., village Ranherha Khera, Tehsil and P. O. Ballabgarh, district Gurgaon. The above-said Society pooled about 337 acres of land, purchased two tractors and installed seven tube-wells in the lands so pooled and was registered as No. 280. The papers were put up with the Government for registration, and it was duly registered.

2. In the meantime, the Government of Punjab acquired about 109 acres (787 Kanals) of land out of the said area,—*vide* its notification No. 6702-4IB (*)-60/21495, dated the 25th October, 1960, from the Industries Department, which contained, "in exercise of the powers conferred by the aforesaid section (Section 4) of the Land Acquisition Act, 1894, the Governor of the Punjab is pleased to authorise the S.D.O. (Civil) and Land Acquisition Officer, Palwal, district Gurgaon, with such other officials as may be considered necessary for the purpose by him to enter upon, and survey the land in the locality and do all other acts required or premitted by that section, plan of the land may be inspected in the office of the Sub-Divisional Officer (Civil) and the Land Acquisition Officer, Palwal, district Gurgaon. Further in exercise of the powers under the said Act, the Governor of Punjab is pleased to direct that action under Section 17, shall be taken in this case on the grounds of urgency and provision of Section 5 (A) will not apply in regard to this acquisition." There appeared another notification No. 8144-41 B (I)-60/22642, November, 1960, from the Industries Department, Punjab containing "In view of the urgent importance of the acquisition, the Governor of the Punjab in exercise of the power under Section 17 (2) (C) of the said Act (Land Acquisition Act) is further pleased to direct that the Sub-Divisional Officer (Civil) and the Land Acquisition Officer, Palwal, district Gurgaon, shall proceed to take possession of the land therein specified the................".

This successive notification under Section 17 rendered us helpless and we were incapacitated from filing any objections for de-acquisition or having any other remedy with the District authorities.

3. When we enquired into the antecedents of this so-called Spun Pipe Factory we found that it was nothing but a conspiracy to get the land acquired in the name of this company and sell it in plots. This in fact was because of a conspiracy in

[Chief Minister]

which the proprietors of this so-called Spun Pipe Factory, namely, M/s Sant Ram Maini and Sat Pal etc. of Jullundur and Harnam Dass Maini of Delhi entered with the then Revenue Minister, Rao Brinder Singh. Rao Brinder Singh got appointed his real nephew, Rao Abhamanueo, Pleader, Gurgaon,as the Legal advisor for this firm. Rao Abhamanueo exercised the political influence over the local officials who did not care to be bound by any legal restrictions. They did whatever Rao Abheymanue asked them to do because of his political backing. This Spun Pipe Factory had no previous reputation and no capital and no arrangements whatsoever for the payment of compensation. It was a plot to deprive the poor agriculturists of their land and to leave them starving without depositing even a single penny of compensation amount. To consider the acquisition for such a bogus company as urgent and acquire it under Section 17 (2) (C) of the Land Acquisition Act was absolutely unjustified as the company neither can pay the compensation nor can start its work because it has no capital and no machinery at all. Both the notifications are silent about the deposit of compensation and the representatives of the Company promised to pay only after the sale of their shares. There appears to be no substance in this promise as it may never be possible for such a fictitious company to raise any capital because of having no sound business background at all. This is, therefore, one of the greatest frauds in Faridabad on the agriculturists.

4. In order to have the personal influence over Shri Om Parkash Bakshi, the then Tehsildar of Ballabgarh Tehsil, the proprietors of Spun Pipe Factory made Shri Bakshi Dallal (Property Dealer)—a cousin of the above-named Tehsildar a share-holder in the firm. Under such circumstances, the above-named Tehsildar fixed the rate of this land at Rs. 924 per acre because of the temptation for his cousin on the one hand and under the political influence of Rao Brinder Singh's nephew on the other in sharp contradiction to the prevailing price of about Rs. 40,000 per acre. When we approached to the higher authorities in the beginning of 1961, the then Deputy Commissioner, Gurgaon was asked to report. He was also manoeuvred. by this Tehsildar to report adversely and against the facts on the spot. The Deputy Commissioner's report contained in letter No. 1776-67/DRA, dated 5th February, 1961, stated, "The owners of land have themselves sold a part of it privately to others and also mortgaged some of their lands. Some of the area under acquisition also declared surplus and that three boards have already been exhibited at three spots indicating that the land stands for sale in plots." All these facts were wrong and in fact not even an inch of the land was ever sold or mortgaged after the formation of the Co-operative Joint Farming Society and never any board had ever been exhibited in our land as the whole of it was and is under Agricultural cultivation. The whole of this surplus area has been allotted to the tenants by the Government, which they themselves cultivate even now. Thus the Government has been receiving wrong reports from the field and its actions were not based on true facts as the field officers submitted misleading reports either because of political pressure or because of their personal interest. Therefore, the reply of the Government to us as contained in letter D. O. No. 2915-41-B (I)-61, dated 18th May, 1961, from Shri Jagdish Chandra, P.C.S., Under-Secretary to Government, Punjab, based on the above said report is not correct and is contrary to the facts. Thus this so-called Spun Pipe Factory got 109 acres or 787 kanals of land at such a low price in a place where the prices were very high and the list of some of the prices of some sites are given in the application to the Sub-Divisional Officer (Civil), Palwal, a copy of which is attached herewith.

5. All this has been done in spite of the fact that this so-called Spun Pipe Factory has admitted in its application that they do not have any capital at all and can pay the compensation only after the sale of shares. Secondly they have also admitted that they do not have any machinery whatsoever.

6. The acquisition of land for this so-called Spun Pipe Factory is by far the largest in whole of the Faridabad Industrial Estate. Even the world famous factory of Goodyear Tyres have got acquired only about 50 acres of land. It is absolutely unjustified in view of the facts shown above to allot such a huge piece of land to such an insignificant concern, which has not come into existence so far.

7. To cover all these illegalities, and irregularities, the Government of Punjab was manoeuvred by these highly influential persons to get Rs. 100 included out of contingent fund of Deputy Commissioner, Gurgaon and to recover the same

from this company. It was done with a view to make it a public purpose so as to circumvent the provisions of Land Acquisition Act.

8. This acquisition has been done inspite of the clear instructions of the Government contained in letter No. 605-R-I-58/3508, dated 16th June, 1958, from Shri Gurbachan Singh, P.C.S., Deputy Secretary to the Government, Punjab, Revenue Department, for not acquiring good agricultural land. The land acquired has got two tube-wells, installed upon it and a good crop of plenty gardens, etc.

9. Now we have filed an application for compensation which according to the current market price comes to Rs. 25,00,000 (Twenty-five lacs), and is pending in the court of the Sub-Divisional Officer (Civil), Palwal, but the share-holders of the Company being very influential men are coercing us through the police force to take the possession of the land.

10. Now the petitioner prays that :—

(a) A thorough enquiry may be made into the accounts of this so-called Spun Pipe Factory, 8, Scindia House, New Delhi and if found to be a bogus firm, then the acquisition may please be cancelled. Till then, police may be stopped from intervening into the matter.

(b) If the firm has any funds, the current price report of the land may be taken from the present Tehsildar, Ballabgarh, which is about Rs. 40,000 per acre as given to J. A. Corporation Limited.

(c) The file may please immediately be summoned from the Deputy Commissioner, Gurgaon, and a thorough investigation may be made as the concern wants to sell this land in the shape of plots and dupe the Government as well as the owners, after getting very low rate of price fixed by the Government.

In the whole of above transaction, the hand of an Ex-Revenue Minister, Rao Brinder Singh and Ex-Commissioner, S. R. Maini I. A. S. (Retd.), and other influential persons is involved; so the case deserves to be enquired into by a person of really high integrity.

Thanking you in anticipation.

Yours faithfully,
Sd/-
(SHAHBUDDIN)
PRESIDENT,
The Ranhera Khera Joint Farming Society (Regd.)
Ranhera Khera, P. O. and tehsil Ballabgarh,
district Gurgaon.

Dated:
29th August, 1962.

To

The Sub-Divisional Officer, Palwal,
exercising Powers of Collector under
the Land Acquisition Act

Shahbuddin etc. of Village Ranhera, tehsil Ballabgarh *versus* 1. The Spun Pipe Factory.
2. The Punjab State

---

1. We the petitioners beg to submit that the claiments do not treat or admit these proceedings under the Land Acquisition Act about this land to be in confirmity with Law but they deem the same to be illegal and *ultra vires* and reserve their rights to seek their remedy in the Court of Law. Without prejudice to this right we are filling this application for fixation of market price.

2. The Area is surrounded by the Good Year Tyre Company, Globe Factory, Metrologist Factory, Anand Motors, Singh Brothers Ltd., Avian Ltd., Pearl Cycle and Supreme Cycle Factories, J. A. Corporation, Northern India Iron and Steel Factory and the several other Factories of importance having thousands of employees and very big Industrial concerns. Atleast 400 Industrial concerns have been set up on G. T. Road and whole of the area is used as Industrial Area, and the tempo of building activities has increased in it.

3. The land in dispute is situated on G. T. Road in an Industrial Area. This fact submitted by the Punjab State and Spun Pipe Factory in their written statements

(Chief Minister)

filed in the High Court and in the Court of Senior Sub-Judge Gurgaon, regarding this very land in dispute.

3. (1) Para 18 of the Written statement of the Punjab State:

"The site selected is close to Faridabad where lot of Industries are being set up and as such is more suitable for the present enterprise. Besides that, it is on the broad gauge railway line accessible by Road also". "The Land-owners in this area are disposing of their lands to the Factory Owners."

3. (ii) Para 8 of the Written Statement filed by the Spun Pipe Factory :—

"The whole siding of the G. T. Road is a vast Industrial Area in the plans of the Punjab State."

3. (iii) The copies of their written statements are attached as Ex. P. 1 and P. 2.

3. (iv) It is also pointed out that quite near to it land was acquired for Printers House and the State of Punjab has also admitted the above fact in their written statement. The copy of written statement is also annexed as P. 3

3. (v) Quite near to this land in dispute, land was also acquired for construction of Gurgaon Canal at Ballabgarh and the Land Acquisition Collector had inspected the spot and observed:

"I have also inspected the land under acquisition of this village. No doubt this is an Industrial Area and Industries have already been set up near about the acquired area and still transactions are being made by the sales of further lands."

Copy of his order is annexed as P. 4.

4. The area of the land of the claiments is 787 Kanals and 11 Marlas or 476,468 square yards on the G. T. Road shown as Green in the enclosed plan P. 5. This plan is prepared by the Draftsman Gurgaon according to the Aks Shajra of Patwari Ballabgarh and Ranehra.

4. (ii) A piece of land shown as A in the plan P. 5, measuring one Acre (4,840 square yards) was sold for Rs 45,358. Cash payment before the Registrar Rs 40,000 Non-Judicial Stamps Rs 5,200, Registration Fee Rs 158. The rate according to this transaction comes to Rs 9.37 nP. per square yard. Copy of Registered sale-deed P. 10 and Mutation P. 11 are annexed.

4. (iii) Another piece of land shown as E in the plan was purchased by the Globe Factory at the rate of Rs. 6.50 nP.per square yard,—*vide* registered sale-deed No. 2006, dated 29th September, 1960 for Rs. 4,00,000 (4 lakhs) with an area of 99 Kanal and 4 Marlas. The copy of registered sale-deed is annexed as P. 9. The rate of land according to this transaction comes to Rs. 6.50 nP. per square yard.

4. (iv) A piece of land marked B in the plan was sold,—*vide* Registered Sale-Deed No. 2195, dated 27th October, 1960 for Rs 11,000 within an area of 4 Kanals and 14 Marlas (2,843 square yards). Mutation No. 131 has also been sanctioned on 26th April, 1961, which is annexed as P. 6. The value of the land according to this transaction comes to Rs. 3.87 nP. plus stamp duty and registration fee charges or Rs. 4 per square yard.

4. (v) Another piece of land measuring 5 Kanals 15 Marlas (3,478 square yards, adjacent to B and marked as in the said plan was sold for Rs. 14,000,—*vide* registered sale deed No. 2207,dated 27th October, 1960. Mutation No. 132 has also been sanctioned on 26th April, 1961 and is annexed as P. 7. This price of this land comes to Rs. 4.03 nP. plus stamp duty and registration fee per square yard or Rs. 4/4/- per square yard.

4. (vi) Another piece of land marked "D" in the attached plan was sold,—*vide* registered sale-deed No. 2208, dated 31st October, 1960 measuring 33 Kanals 14 Marlas (20,388 square yards) for Rs. 80,000. A mutation to this effect No. 133, dated 26th April, 1961 has also been sanctioned, copy of which is annexed as P. 8. The price of this land comes to Rs. 3.92 nP. plus stamp duty and registration fee or Rs. 4 per square yards. This piece of land does not abut the G. T. Road at all and adjoins the two pieces of land B and C on the West. There are numerous irregular pits and brick kiln near these three lands shown at B., C and D in the plan P.5.

4. (vii) Other pieces of land just on the back of Rest houses Ballabgarh are being sold for Nai Abadi, Ballabgarh at the rate of Rs. 10 per square yards. Plan of the Colony Nai Abadi is annexed as P. 12 and Registered Sal-eDeeds for Rs. 2,500 and Rs 3,000 are annexed as P. 13 and P. 14. The rate according to these comes to Rs. 10 per square yards.

4. (viii) Near to this land in dispute , the Canal Department has also acquired land for construction of Canal at Ballabgarh,—*vide* notification No. 12581-I.W.-60/25483, dated 20th September, 1960 and the Collector, Land Acquisition announced the Award between the G.T. Road and Railway line at the rate of Rs. 3/4/- plus 15 per cent compulsory charges or 3/12/- per square yards. The copy of the Award is enclosed as P. 4.

4 (ix) That the Collector of the District Gurgaon S. Avtar Singh Brar, I.A.S.,—*vide* his order dated 4th January, 1961 had assessed the prices of the land in dispute including the land of other villages at the rate of Rs. 2.50 nP. per square yards, but the rates due to Industrial area have now gone too high. The original order of the Collector, Gurgaon is attached on the Land Acquisition file of construction of Canal at Ballabgarh. Uncertified copy of his order is annexed as P. 15. Certified copy will be produced shortly.

4. (x) All the above transactions were affected towards the north of the land in dispute. Towards the south of the land in dispute is an area of village Jharsetli. Copy of Aks Shajra of the Patwari is annexed as P. 16. Quite near to this land in dispute 32 Kanals and 10 Marlas of land was sold to Auto Metres Private Ltd., New Delhi for Rs. 58,500 mutation No. 2278 has been sanctioned. The rate of land according to this transaction comes to Rs. 3/8/- per square yards. Copy of mutation is annexed as P. 17.

4. (xi) Another piece of land measuring 34 Kanals 5 Marlas was sold for Rs. 61,650,—*vide* mutation No. 2280 the copy of which is annexed as P. 18. The rate according to this transaction comes to Rs. 3/8/- per square yards.

4. (xii)Another piece of land measuring 24 Kanals 9 Marlas was sold for Rs. 44,000,—*vide* mutation No. 2282. Copy of which is annexed as P. 19. The rate according to this also comes to Rs. 3/8/- per square yards.

From the above the claim of the petitioners comes to as under:—

		Rs.
1.	787 Kanals 11 Marlas of land or (476,468 square yards) at the rate of Rs 4 per square yards. ..	19,05,872
2.	Cost of 3 pacca wells ..	15,000
3.	Cost of 2 pacca Kothas, Machinery and Motors, etc., fitted on Tubewell ..	15,000
4.	Cost of Mehandi Garden, plants and Standing crops, etc. ..	20,000
5.	Cost of Steel Factory, Machinery, etc., including of change of site business and compensation of disturbances ..	60,000
	Total	20,15,872
6.	*Add* 15 per cent as permissible under section 23 (2) of the said Act..	3,02,380
7.	Interest at the rate of 6 per cent per annum from the date of acquisition till payment of compensation ..	—
	GRAND TOTAL ..	23,18,252

plus interest up to date.

Dated

Sd/-.............,
(SHAHBUDDIN,)
Village Randerha Khera, P. O. and tehsil Ballabgarh,
district Gurgaon.

[Chief Minister]

(ANNEXURE II)

FORM 'F'

.(*Prescribed under Rule* 15(4) *of the Registration and Licensing of Industrial Undertakings Rules,* 1952 (*as revised*)

As amended,—vide *Government of India Order No. M .E.* 1.3-(*I*)-60-E. *I* (*M*), *dated* 21*st November,* 1962.

Licence No. L/1-A (5) (10)/M.E.I./60

GOVERNMENT OF INDIA

MINISTRY OF COMMERCE AND INDUSTRY

New Delhi, the 12th August, 1960.
Sravana, 1882.

AN application dated the 4th January, 1960 for a licence having been received from M/s Surrendra Overseas (Private) Ltd., Calcutta for establishing a new industrial undertaking at Ballabgarh near Faridabad under the name and style of "Oriental Spun Pipes Co. Ltd." for the manufacture of Cast Iron Spun Pipes under Rule 7 of the Registration and Licensing of Industrial Undertakings Rules, 1952, the Central Government, in exercise of the powers conferred by Rule 15 (2) of the said Rules, hereby grants this licence to establish the new industrial undertaking, subject to the following conditions:—

(1) "Effective steps" as defined in Rule 2 (ii) of the Registration and Licensing of Industrial Undertakings Rules, 1952, shall be taken for the establishment of this industrial undertaking within a period of six months from the date of issue of the licence.

(2) The new industrial undertaking shall be established within a period of 34 months from the date of issue of the licence.

(3) The new industrial undertaking shall be located at Ballabgarh near Faridabad in Gurgaon (Punjab State).

(4) The new industrial undertaking shall be located at capacity (on single shift working) for the manufacture of the following:—

Cast Iron Spun Pipse-24,000 (Twenty-four thousand tons per annum).

No section of the industrial undertaking should have, except with the prior approval of the Government of India, capacity substantially in excess of that specified in the licence.

(5) The import of plant and machinery shall be subject to import control regulations in force from time to time.

(6 The industrial undertaking shall obtain prior permission from the Government of India before effecting a substantial expansion of its capacity for the manufacture of this article or before establishing capacity for the manufacture of any other "article" falling under the First Schedule to the Act.

(7) No guarantee can be given in regard to the allocation of pig/iron/scrap/ steel from sources controlled by the Government of India.

(8) Any prospectus or other document by which the public is invited to subscribe capital for this industrial undertaking shall contain the following statement :—

"A licence has been obtained from the Central Government for the establishment of this new industrial undertaking at Ballabgarh in Faridabad of which a copy is open to public inspection at the Head Office of the Company. It must be distinctly understood that in granting this licence, the Government of India do not undertake any responsibility for the financial soundness of this undertaking or for the correctness of any of the statements made or opinion expressed in regard to it."

Seal of the Ministry.

P. J. MENON,
UNDER-SECRETARY
to the Government of India
(*Signature of the officer*)

(ANNEXURE III)

(FORM 'D')

(*Prescribed under Rule* 7 (2) *of the Registration and Licensing of Industrial Undertakings Rules*, 1952 (*as revised*)

Application for Licence or Permission

This form is to be used for the application for a licence or permission for the establishment of a new industrial undertaking under section II of the Industries (Development and Regulation) Act, 1951.

Note.—Where the proposal involves the issue of capital for which consent has to be obtained under the Capital Issue (Continuance of Control) Act, 1947, an application for the consent should be made simultaneously in the form prescribed for that purpose to the Controller of Capital Issue, Ministry of Finance, Government of India, New Delhi.

---

1. Name of the Scheduled Industry or Industries to which articles proposed to be manufactured relate — I.A.(5)

2. Name and address of the applicant .. M/s Surrendra Overseas (P) Ltd., 135, Canning Street, Calcutta

3. Name and address of the industrial undertaking .. Apeejay Spun Pipes Co. Ltd., to be incorporated into a Public Ltd., later on
Faridabad, Gurgaon/or Bahadurgarh

4. Whether is it proposed to be undertaken by proprietors, partners, private limited or public limited Company — Public Limited Co.

5. Name and address of the company .. Apeejay Spun Pipes Co. Ltd., c/o M/s Surrendra Overseas (P) Ltd. 135, Canning Street, Calcutta-1

6. Names of proprietors, partners, or Board of Directors and their addresses — Messrs Jit Paul, Swraj Paul and M. D. Jindal

7. Name and address of the Managing Agents, if any — Nil

8. Obligations, rights and privileges of Managing Agents in the constitution and working of the Company — Does not arise

9. Whether sanction for capital issue has been applied for otherwise how the undertaking is proposed to be financed — It will be a private/public Ltd. Company and sanction for capital issue will be applied for.

10. Details of proposed capital structure—

(a) In the case of companies registered under the Indian Companies Act, 1913:—

	Number	*Value*	*Total*
(i) Authorised capital—			
Preference shares ..		—	
Ordinary shares ..	Worth Rs 75 lakhs		
Deferred shares ..		—	
(ii) Issued Capital—			
Preference shares ..		—	
Ordinary shares ..	Worth Rs 35 lakhs		
Deferred shares ..		—	
Any other class of shares ..		—	

[Chief Minister]

(iii) Paid-up capital—
- Preference shares .. —
- Ordinary shares .. Worth Rs 35 lakhs
- Deferred shares .. —
- Any other class of share .. —

(iv) Debenture .. —

(v) Other borrowings .. —

(b) In the case of others—

(i) Capital invested excluding borrowings .. —

(ii) Shares of each of partners of members of an association .. —

(iii) Borrowings .. —

11. Is any foreign collaboration or investment envisaged? If so, the extent and nature of such collaboration 1 (Whether in the form of royalty or consultancy agreement). Give a copy of the agreement, if any. — We are trying to get foreign collaboration to the extent of the Capital Plant and equipment failing which we shall obtain the Plant from Rupee sources, if possible.

12. Are foreign technicians required ? Number and types of such personnel. (Approximate indication may be given.) — Three Technical personnel for running the Plant

13. Proposed location for the factory. — Tehsil Faridabad, Bahadurgarh or Gurgaon, State Punjab.

Reasons for the choice. — There is much demand of the item in the Punjab and other areas in this Region.

14. Lines of manufacture proposed—

Name of product or bye-product	*Monthly proposed installed capacity
G. I. Spun Pipes ..	2,000 tons per month

15. Number of estimated working days in a year — 300 days

16. Estimated requirements of main raw materials:—

Name of raw material	Whether indigenous or imported; if the latter, the country of origin	Quantity required per year	Estimated Value
		Tons	Rs.
(i Pig Iron ..	Indigenous	27,000	20,25,000
(ii) Hard Coke ..	Indigenous	6,000	4,20,000

17. Requirements of capital equipment Total value of equipment required — Rs. 42,00,000

18. (i) Imported—

(a from sterling areas ... Rs. 40,00,000

(b) from dollar and hard currency areas Nil

*Basis of estimating installed capacity should be clearly stated, viz. whether the operation will be continuous or shift-wise and the number of days in a month and the number of shifts in a day assumed in estimating monthly capacity.

(ii) Indigenous	..	Rs. 2,00,000
18. Indicate your requirements of rail transport for movement of raw materials and finished products		200 wagons a month
19. Area of land required and whether it has been acquired		Under negotiations
20. Water supply—		
(a) Will it be ample for requirements of—		
(1) factory, and		Yes
(2) township or staff quarters ? (State approximate quantity)		Yes
(b) Will it be drawn from public supply?		Tube-well
(c) Effluent problems, if any	..	—
21. Power Supply—		
(a) Total requirements proposed to be drawn from—		
(1) own generating station	..	200 H. P.
(2) Public supply	..	Public supply failing which our own generator
(b) In case of own station give brief particulars of plant in operation		—
22. Staff and Labour	..	Proposed to be employed on implementation of the project
(a Managerial	..	Two
(b) Supervisory—	..	Fourteen
Technical	...	Four
Non-Technical	...	Ten
(c) Clerical	...	Twelve
(d) Labour—		
Skilled	..	Fifty } One hundred and eighteen.
Semi-skilled	..	Twenty-eight
Unskilled	..	Thirty
(e) Other categories, if any	..	Ten
23. Approximate value of the fixed assets, i.e., investments in land, buildings and machinery		
24. Give a brief description of the process involved. in the manufacture and factors favourable for their adoption		Pig iron shall be melted in Couplas. From there it shall be transmitted to the spinning machines from where C. I. Pipes will be transferred to annealing furnance where these will be normalised and sent to Testing Section for Hydraulic Test.

Place : Calcutta
Date 4th January, 1960

Signature of applicant.

(To be filled in by the Government of India)

Date of receipt of the application. Signature of Receiving Officer.

TRANSFER OF CERTAIN TEACHERS ORDERED BY THE MINISTER /D.P.I.

***2326. Pandit Mohan Lal Datta :** Will the Chief Minister be pleased to state the designation of the officers of the Punjab Education Department to whom powers of appointments, promotions and transfers have recently been delegated by the Director of Public Instruction, Punjab ?

Sardar Partap Singh Kairon : Director Public Instruction, Punjab, has not delegated any of his powers in regard to appointments and promotions of any personnel. He has, however, delegated some powers regarding transfers to some subordinate authorities details of which are given in the statement as under:—

As regards transfers, the following orders were issued.

Divisional Inspectors/Inspectresses of schools at the time of annual transfers and with the prior approval of Deputy Director Schools, Administration in Mid-year transfers	1. Annual transfer within the Division from one District to another of Assistant District Inspectors/Assistant District Inspectresses of Schools and Head Masters/ Head Mistresses of Middle Schools also such transfer of Assistant District Inspectors/Assistant District Inspectresses of Schools within the same district. 2. Annual transfers within the Division of all Masters/Mistresses and teachers attached to High Schools and Higher Secondary Schools. Clerical Estt. of Schools, and Inspectorate offices (other than Superintendents) Head Clerks and Assistant Superintendents also of teachers of all type from one District to another.
District Inspectors/Inspectresses of Schools	(i) Annual transfers of teachers working in Middle or Primary Schools including Headmasters/Headmistresses of Middle Schools within the district. (ii) Annual transfer of Primaryy School teachers within an Assistant District Inspectors of Schools Circle.
Deputy Director Schools, Administration	1. Transfer of all clerical Estt. of subordinate offices (other than Superintendents and Head Clerks and Assistant Superintendents) from one Division to another or from College to School side and vice versa. 2. Transfer of Superintendents and Head Clerks and Assistant Superintendents in field offices within a Division. 3. Approval to the mid-year transfers proposed by field offices except in the case of transfer of lecturers, Head-masters/Head-mistresses of High Schools, Superintendents, Head clerks and Assistant Superintendents of sub-offices from Division to Division, Deputy Superintendents and Superintendents of Headquarters office.
Administrative Officer	1. Transfer of all clerical and other non-gazetted Estt. in Director of Public Instruction's office other than Superintendents and Deputy Superintendents.
Registrar, Director of Public Instruction's Office	Transfer of Restorers, Daftries and Lower Estt. in Director of Public Instruction's Office.

EDUCATIONAL CONTRIBUTION RECEIVED FROM ZILA PARISHADS

***2622. Shri Balramji Dass Tandon :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the amount of educational contribution being received by Government from the Zila Parishads annually;

(b) whether any exemption from the payment of the said contribution has so far been granted in any case, if so, the names of such Zila Parishads together with the date when the exemption was granted ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) A statement giving the requisite information is given below.

(b) No.

Contribution paid by the District Boards/Zila Parishads on account of Maintenance of provincialised Local Bodies Schools

	1957-58	1958-59	1959-60	1960-61	1961-62	1962-63*
	Rs.	Rs.	Rs.	Rs.	Rs.	Rs.
1. D. B. (now Zilla Parishad) Jullundur	93,406	4,62,944	4,62,944	4,62,944	4,01,362	61,581.83
2. D. B. (now Zilla Parishad) Ludhiana	76,181	4,20,028	3,12,782	3,12,782	3,12,782	—
3. D. B. (now Zilla Parishad) Gurdaspur	—	1,98,559	3,22,455	3,26,371	3,26,371	—
4. D. B. (now Zilla Parishad) Hoshiarpur ..	2,71,718	6,00,052	6,52,120	6,52,120	4,37,614	—
5. D. B. (now Zilla Parishad) Kangra ..	—	—	—	—	4,20,306	—
6. D. B. Ferozepur ..	—	11,00,000	3,20,000	6,84,000	3,42,000	3,42,000
7. D. B. (now Zilla Parishad) Amritsar	2,14,801	5,15,522	5,15,522	5,15,522	—	—
8. D. B. (now Zilla Parishad) Ambala	1,29,647	3,11,153	2,59,200	—	2,00,000	—
9. D. B. (now Zilla Parishad) Rohtak	1,57,535	5,86,092	1,53,107	5,49,191	14,59,014	—
10. District Board Karnal ..	2,12,490	6,43,450	6,43,450	6,43,450	—	—
11. D. B. (now Zilla Parishad) Hissar ..	—	6,17,536	4,00,000	3,00,000	11,74,140	3,00,000
12. D. B. (now Zilla Parishad) Gurgaon	1,64,840	3,94,610	3,94,610	3,94,610	3,94,610	—

*(1) Under sub-section (2) of Section 118 of the Punjab Panchayat Samitis and Zilla Parishads Act, 1961 the liability for making the payment of contributions to Government, has devolved on the successor Zilla Parishads. Zilla Parishads have been constituted in all the above mentioned Districts except Ferozepore and Karnal.

*(2 Up-to-date only the Zilla Parishad, Jullundur, has paid a sum of Rs. 61,581.83 as its contribution during 1962-63.

GRANTS GIVEN FOR SCIENCE SUBJECTS TO THE GOVERNMENT SCHOOLS

***2763. Shrimati Parsanni Devi :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the names of Government Schools in the State which were given science grants during the years 1961-62 and 1962-63;

(b) the names of the said schools in the district Karnal which received the said grants;

(c) whether it has been verified that all the said schools have availed of the said grants for the purpose for which these were given;

(d) whether Government have received any complaints regarding the misappropriation of the said grants in any of the schools referred to in part (b) above; if so, whether any enquiry has been conducted and with what result ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) A statement is given below.

(b) (*i*) Government Girls High School, Fatehpur.

(*ii*) Government Middle (now Higher Secondary) School, Sewan.

(*iii*) Government Middle (now Higher Secondary) School, Sewan.

(*iv*) Government Middle (now Higher Secondary) School, Pehowa.

(*vi*) Government Middle (now Higher Secondary) School, Kunjpura.

(*vi*) Government Middle (now Higher Secondry) School, Nagooran.

(c) Verification is in progress.

(d) No.

(a) *Names of Government High Schools given Science Grants during the year, 1961-62 and 1962-63*

Serial Number	Name of the School	District	Year in which grant was given
1	2	3	4
1.	Government Higher Secondary School, Amargarh ..	Sangrur	1961-62
2.	Government Higher Secondary School, Dhigana ..	Do	Do
3.	Government Higher Secondary School, Sangrur ..	Do	Do
4.	Government Girls Higher Secondary School, Bhiwanigarh ..	Do	Do
5.	Government Girls Higher Secondary School, Sunam	Do	Do
6.	Government Sports Higher Secondary School, Jullundur ..	Jullundur	Do
7.	Government Higher Secondary School, Nawanshahr	Do	Do
8.	Government Higher Secondary School, Kang ..	Amritsar	Do
9.	Government High School, Patti ..	Do	Do
10.	Government Higher Secondary School, Mehta Nangal	Do	Do
11.	Government High School, Chola Sahib ..	Do	Do
12.	Government Higher Secondary School, Dina Nagar	Gurddspur	Do

1	2	3	4
13.	Government Higher Secondary School, Jagraon ..	Ludhiana	Do
14.	Government Girls Higher Secondary School, Narangwal ..	Do	Do
15.	Government Higher Secondary School, Saraba ..	Do	Do
16.	Government Higher Secondary School, Rupana ..	Ferozepore	Do
17.	Government High School, Talwandi Bhai ..	Do	Do
18.	Government Girls Higher Secondary School, Kot Kapura ..	Bhatinda	Do
19	Government Girls Higher Secondary School, Mansa	Do	Do
20.	Government Higher Secondary School, Kapurthala	Kapurthala	Do
21.	Government Girls Higher Secodary School, Rupar	Ambala	Do
22.	Government Higher Secondary School, Bhiwani Khera ..	Hissar	Do
23.	Government Girl High School, Hansi ..	Do	Do
24.	Government Girls Higher Secondary School, Tohana	Do	Do
25.	Government Girls High School, Fatehpur ..	Karnal	Do
26.	Government Higher Secondary School, Bahu Jholri	Rohtak	Do
27.	Government Higher Secondary School, Bahadurgarh	Do	Do
28.	Government Higher Secondary School, Beri ..	Do	Do
29.	Government Higher Secondary School, Badli ..	Do	Do
30.	Government Girls Higher Secondary School, Bahadurgarh ..	Do	
31.	Government Girls Higher Secondary School, Sonepat	Do	Do
32.	Government Higher Secondary School, Rewari ..	Gurgaon	Do
33.	Government Higher Secondary School, Taurn ..	Do	Do
34.	Government Higher Secondary, School, Palwal ..	Do	Do
35.	Government Girls Higher Secondary School, Pataudi (H. Mandi) ..	Do	Do
36.	Government Girls Higher Secondary School, Faridabad (Old) ..	Do	Do
37.	Government Higher Secondary School, Satnali ..	Mohindergarh	Do
38.	Government Girls Higher Secondary School, Charkhi Dadri ..	Do	Do
39.	Government Girls Higher Secondary School, Jhojhu Kalan	Do	Do
40.	Government Higher Secondary School, Rait ..	Kangra	Do
41.	Government Higher Secondary School, Baroh ..	Do	Do
42.	Government Higher Secondary School, Bagli ..	Do	Do
43.	Government Higher Secondary School, Rajpur	Do	Do
44.	Government Girls Higher Secondary School, Hamirpur ..	Do	Do
45.	Government Higher Secondary School, Keylong ..	Lahaul Spiti	1962-63

List of Government Middle Schools given Sc. grants during 1961-62 *and* 1962-63

Serial number	Name of the School		District
1	2		3
1.	Government Middle School,	Khadri (Boys)	.. Ambala
2.	Ditto	Shahpur Nurhad	.. Do
3.	Ditto	Morni Hills	.. Do
4.	Ditto	Kalyan	.. Patiala
5.	Ditto	Sirhind	Do
6.	Ditto	Sewan (Kaithal)	.. Karnal
7.	Ditto	Sewah (Panipat)	.. Do
8.	Ditto	Nagooran	.. Do
9.	Ditto	Pehwa	.. Do
10.	Ditto	Kunjpura	.. Do

[Chief Minister]

1	2	3
11.	Government Middle School, Rajoke (Patti)	.. Amritsar
12.	Ditto Mahan Singh Road (Girls)	Do
13.	Ditto Dhaula (Boys)	.. Sangrur
14.	Ditto Nau a Majra	.. Rohtak
15	Ditto Kirhaule Pehladpur (Girls)	.. Do
16.	Ditto Dialpur	.. Kapurthala
17	Ditto Hadiabad	.. Do
18.	Ditto Jandwala Bhimshan (Boys)	.. Ferozepur
19.	Ditto Phullo Khera	.. Do
20	Ditto Maur Mandi	.. Bhatinda
21.	Ditto Chuke (Boys)	.. Do
22.	Ditto Kalyan Sukha	.. Do
23.	Ditto Ranila	.. Mohindergarh
24.	Ditto Dalanwas	.. Do
25.	Ditto Hodel (Girls)	.. Gurgaon
26.	Ditto Satred Khurd	.. Hissar
27.	Ditto Loharu (Girls)	.. Do
28.	Ditto Bahuna (Boys)	.. Do
29.	Ditto Bilga (Girls)	.. Jullundur
30.	Ditto Talwan (Boys)	.. Do
31.	Ditto Baraundi (Boys)	.. Ludhiana
32.	Ditto Kotfatoohi (Girls)	.. Hoshiarpur
33.	Ditto Zahura (Boys)	.. Do
34.	Ditto Kahnuwan	.. Gurdaspur
35.	Ditto Wadala Granthian (Girls)	.. Do
36.	Ditto Ghar Jamula (Boys)	.. Kangra
37.	Ditto Jalag	.. Do
38.	Ditto Daroh	.. Do
39.	Ditto Balakpur (Boys)	.. Do
40.	Ditto Bagwara	.. Do
41.	Ditto Lathani (Co-edu)	.. Do
42.	Ditto Parau	.. Do
43.	Ditto Indora (Girls)	.. Do
44.	Ditto Madhogarh	.. Mohindergarh
45.	Ditto Baheen (Boys)	.. Gurgaon
46.	Ditto Lehragaga (Girls)	.. Sangrur
47.	Ditto Tur (Boys)	.. Amritsar
48.	Ditto Purkhali (Boys)	.. Ambala
49.	Ditto Lakan Majra	.. Rohtak
50.	Ditto Jahazgarh (Boys)	.. Do
51.	Ditto Bhargawa Camp, Jull.	.. Jullundur
52.	Ditto Diam Ganj	.. Amritsar
53.	Ditto Katra Karam Singh (Girls)	.. Do
54.	Ditto Hawan Kot	.. Do
55.	Ditto Ratta Guda	.. Do
56.	Ditto Rakhi Shahpur	.. Hissar
57.	Ditto Garhwali	.. Do
58.	Ditto Dulher	.. Hoshiarpur
59.	Ditto Jandiali	.. Ludhiana
60.	Ditto Badli (Girls)	.. Rohtak
61.	Ditto Sector-20, Chandigarh (Girls)	.. Ambala
62.	Ditto Jullundur	.. Jullundur
63.	Government Junior Model School, Pheel Khanna	.. Patiala

AMOUNT SANCTIONED FOR BUILDING OF HIGH SCHOOL AT KANINA

***2933. Shri Banwari Lal :** Will the Chief Minister be pleased to state the amount sanctioned for the construction of a building for the High School at Kanina during the last year together with the time by which the same is excepted to be completed ?

Sardar Partap Singh Kairon : No amount was sanctioned during the year 1961-62. The sum of Rs. 16,000/- was, however, sanctioned for the construction of two rooms for this school during 1962-63. The work is in progress and is expected to be completed during the current financial year.

SCHOOLS UPGRADED IN 1962-63

*2975. **Shri Fateh Chand Vij :** Will the Chief Minister be pleased to state the names of schools in the State, district-wise and tehsil-wise, which have been upgraded during the year 1962-63 ?

Sardar Partap Singh Kairon : A list is given below.

LIST OF SCHOOLS UPGRADED DURING 1962-63.

(a) *Government Primary Schools upgraded to the Middle Standard*

DISTRICT BHATINDA

1. Nangal Kalan, tehsil Bhatinda.
2. Bhatinda, tehsil Bhatinda.
3. Sardulgarh, tehsil Mansa.

DISTRICT MOHINDERGARH

4. Dahri Bana, tehsil Charkhi-Dadri.

DISTRICT SANGRUR

6. Sekha Kalan, tehsil Barnala.
7. Chhiniwal Khurd, tehsil Barnala.
8. Uchana, tehsil Narwana.
9. Pakhe, tehsil Barnala.

DISTRICT GURGAON

10. Nagina, tehsil Nuh.
11. Tauru, tehsil Nuh.
12. Dahina, tehsil Nuh.
13. Palwal Camp, tehsil Palwal.

DISTRICT HISSAR

14. Lohari Raghu, tehsil Hansi.
15. Ellanabad, tehsil Sirsa.
16. Talwandi Ruka, tehsil Hissar.
17. Chang, tehsil Bhiwani.

DISTRICT JULLUNDUR

18. Massanian, tehsil Jullundur.
19. Jagat Pur, tehsil Jullundur.
20. Dharoli Khurd, tehsil Jullundur.
21. Bhargo Camp, tehsil Jullundur.
22. Khatkar Kalan, tehsil Nawanshahr.
23. Chatk Ramun, tehsil Nawanshahr.
24. Chak Bilgan, tehsil Nawanshahr.
25. Rurka Kalan, tehsil Phillaur.
26. Fazalpur, tehsil Nawanshahr.

[Chief Minister]

DISTRICT LUDHIANA

27. Deotawal, tehsil Ludhiana.

DISTRICT FEROZEPUR

28. Nurpur Sethan, tehsil Ferozepur.
29. Mahnojoia, tehsil Ferozepore.
30. Maghrai, tehsil Ferozepore.
31. Wakilanwala, tehsil Zira.
32. Jhallan Kalan, tehsil Zira.
33. Bhinder Kalan, tehsil Zira.
34. Mallanwal, tehsil Zira.
35. Tahliwala Bodla, tehsil Fazilka.

DISTRICT GURDASPUR

36. Mari Buchian, tehsil Batala.
37. Bharat, tehsil Batala.
38. Fattehpur Kalan, tehsil Batala.
39. Ranger Nangal, tehsil Batala.
40. Shankar Pur, tehsil Batala.
41. Bal, tehsil Batala.
42. Sidhwan, tehsil Gurdaspur.
43. Paniar, tehsil Gurdaspur.
44. K. F. C. Pathankot, tehsil Pathankot.

DISTRICT HOSHIARPUR

45. Bassal, tehsil Una.
46. Joh, tehsil Una.
47. Patial, tehsil Dasuya.
48. Bhaniwal, tehsil Hoshiarpur.
49. Bichhauri, tehsil Hoshiarpur.
50. Jindoli, tehsil Hoshiarpur.
51. Gindpur Molan, tehsil Garhshankar.
52. Jandwal, tehsil Dasuya.

DISTRICT AMBALA

53. Sector, 27, Chandigarh.
54. Dhin, tehsil Jagadhri.
55. Saran, tehsil Jagadhri.
56. Madhuna, tehsil Jagadhri.
57. Pansara, tehsil Jagadhri.
58. Khizrabad, East tehsil Ambala.
59. Baknaur, tehsil Ambala.
60. Shahpur, tehsil Ambala.
61. Marauli Kalan, tehsil Rupar.
62. Kishanpur, tehsil Rupar.
63. Baroona, tehsil Nalagarh.
64. Majhauli, tehsil Nalagarh.
65. Nanakpur, tehsil Kandaghat.
66. Syri, tehsil Kandaghat.

DISTRICT PATIALA

67. Kartarpur Momian, tehsil Patiala.
68. Sher Majra, tehsil Patiala.
69. Jogipur, tehsil Patiala.
70. Dialpur, tehsil Patiala.
71. Harpalpur, tehsil Patiala.
72. Bilaspur, tehsil Sirhind.

DISTRICT AMRITSAR

73. Ballowal, tehsil Amritsar.
74. Chowgawan, tehsil Amritsar.
75. Dhulaka ,tehsil Amritsar.
76. Wadali Guru, tehsil Amritsar.
77. Channan-Ke, tehsil Amritsar.
78. Nagoke, tehsil Amritsar.
79. Mattewal, tehsil Amritsar.
80. Jalapur, tehsil Amritsar.
81. Dial Bhargang, tehsil Anjala
82. Ekaï Gadha, tehsil Tarn Taran.

DISTRICT KARNAL

83. Gumthala Rao, tehsil Thanesar.
84. Kharindwa, tehsil Thanesar.
85. Nagla Roran, tehsil Karnal.
86. Balu, tehsil Karnal.
87. Deoban, tehsil Kaithal.
88. Guna, tehsil Kaithal.

DISTRICT KANGRA

89. Nanon, tehsil Palampur.
90. Saliana, tehsil Palampur.
91. Makoï, tehsil Palampur.
92. Chabutra, tehsil Hamirpur.
93. Bhara, tehsil Hamirpur.
94. Bhara, tehsil Hamirpur.
95. Sathana, tehsil Dehra Gopipur.
96. Ghamrur, tehsil Dehra Gopipur.
97. Rani Tal, tehsil Dehra Gopipur.
98. Chaman, tehsil Dehra Gopipur.
99. Mothli, tehsil Nurpur.
100. Khum (Seraj Valley).
101. Deol, Zail Bhangal.

High Schools upgraded to the Higher Secondary Standard

District	Tehsil	Name of the School
1	2	3
Gurgaon	.. Rewari	.. 1. Government Higher Secondary School, Rewari 2. Government Higher Secondary School, Cattu Sona 3. Government Girls Higher Secondary School, Pataudi (Hailly Mandi)

[Chief Minister]

1	2	
	Nuh ..	4. Government Higher Secondary School, Tauru
	Palwal ..	5. Government Higher Secondary School, Palwal
		6. Government Higher Secondary School, Aurangabad
		7. Government Girls Higher Secondary School, Palwal
		8. D. G. Khan Hindu Higher Secondary School, Palwal
	Gurgaon ..	9. Government Higher Secondary School, Garhi Harsaru
	Ballabgarh ..	10. Government Girls Higher Secondary School, Faridabad Old
		11. Mahadev Desai Higher Secondary School, Faridabad
Hissar ..	Hansi ..	12. Government Higher Secondary School, Bhiwani Khera
		13. P. C. S. D. Higher Secondary School, Hansi
	Fatehbad ..	14. Government Higher Secondary School, Fatehbad
	Hissar ..	15. Government Girls Higher Secondary School, Tohana
		16. C. A. V. Higher Secondary School, Hissar
	Bhiwani ..	17. Vaish Higher Secondary School, Bhiwani
Ambala ...	Kandaghat ..	18. Government Girls Higher Secondary School, Kandaghat
	Rupar ..	19. Government Girls Higher Secondary School, Rupar
		20. Public Hindu Higher Secondary School, Rupar
	Nalagarh ...	21. Government Girls Higher Secondary School, Nalagarh
Simla ..	Territory ..	22. St. Edwards Higher Secondary School, Simla
		23. Convent of Jesus and Mary Higher Secondary School, Simla
		24. S. D. Higher Secondary School, Simla
		25. St. Thomas Girls Higher Secondary School, Simla
		26. Lady Irwin Girls Higher Secondary School, Simla
	Ambala Tehsil	27. A. F. C. Higher Secondary School, Ambala Cantt.
		28. S. D. Higher Secondary School, Ambala Cantt.
		29. K. P. A. K. Higher Secondary School, Ambala City
	Kharar ..	30. Arya Girls Higher Secondary School, Kalka
		31. Hindu Girls Higher Secondary School, Kalka
Karnal	Panipat ..	32. Government Higher Secondary School, Samalkha
		33. Government Higher Secondary School, Israna
		34. S. D. Higher Secondary School, Panipat
		35 Arya Higher Secondary School, Panipat
	Karnal Tehsil	36. Government Higher Secondary School, Ballah
		37. Janta Higher Secondary School, Kaul
Rohtak ..	Jhajjar ..	38. Government Higher Secondary School, Bahu Jholri
		39. Government Higher Secondary School, Beri
		40. Government Higher Secondary School, Badli
		41 Government Higher Secondary School, Bahadurgarh
		42. Government Girls Higher Secondary School, Bahadurgarh
	Sonepat ..	43. Government Girls Higher Secondary School, Sonepat
	Gurgaon ..	44. Kanya Gurukul Higher Secondary School, Khanpur Kalan
Amritsar ..	Amritsar ..	45. Government Higher Secondary School, Meht Nangal
		46. Gian Ashram Higher Secondary School, Amritsar

1	2	3
		47. Parkash Ashram Higher Secondary School, Amritsar
		48. Khalsa Higher Secondary School, Nawan Pind
		49. G. N. Khalsa Sahibi Higher Secondary School, Fatehpur Rajputa
		50. Vedic Girls Higher Secondary School, Amritsar
	Tarn Taran ..	51. Government Higher Secondary School, Kang
	Patti ..	52, S. G. A. D. Khalsa Higher Secondary School, Valtoha
Ferozepur ..	Muktsar ..	53. Government Girls Higher Secondary School, Rupana
	Fazilka ..	54. Government Higher Secondary School, Fazilka
		55. D. A. V. Higher Secondary School, Fazilka
	Ferozepur ..	56. D. C. Model Higher Secondary School, Ferozepur
		57. Dev Samaj Girls Higher Secondary School, Ferozepur
		58. Sikh Kanya Higher Secondary School, Ferozepur
	Moga ..	59. Arya Girls Higher Secondary School, Moga
		60. Dev Samaj Girls Higher Secondary School, Moga
Gurdaspur ..	Gurdaspur ..	61. Government Higher Secondary School, Dina Nagar
		62. Khalsa Higher Secondary School, Gurdaspur
		63. D. A. V. Higher Secondary School, Gurdaspur
	Batala ..	64. Government Girls Higher Secondary School, Batala
	Pathankot ..	65. Arya Higher Secondary School, Pathankot
		66. Arya Girls Higher Secondary School, Pathankot
Hoshiarpur ..	Dasuya ..	67. Public Higher Secondary School, Bhangala
		68. Raghubir A. S. D. Higher Secondary School, Hajipur
		69. Bakwal S. P. S. Khalsa Higher Secondary School, Mukerian
		70. Khalsa Higher Secondary School, Baddon
	Una ..	71. D. A. V. Higher Secondary School, Khad
		72. S. D. Higher Secondary School, Basdera
		73. B. A. V. Higher Secondary School, Balachaur.
Jullundur ..	Nawanshahr ..	74. Government Girls Higher Secondary School, Nawanshahr
	Jullundur ..	75. C. B. Higher Secondary School, Jullundur
		76. Public Higher Secondary School, Mukandpur
		77. Pirthi Chand G.M.N. Higher Secondary School, Jadla
		78. Dhuni Ram Jain Higher Secondary School, Jullundur
		79. Khalsa Higher Secondary School, Sarhal Quzian
		80. Prem Khalsa Higher Secondary School,Bhatnura
		81. G. M. Girls Higher Secondary School, Basti Guzan, Jullundur
	Phillaur ..	82. G. N. Higher Secondary School, Partap Pura
		83. National Higher Secondary School, Bilga
		84. D. A. V. Higher Secondary School, Narmahal
		85. S. D. Higher Secondary School, Phillaur
		86. Khalsa Higher Secondary School, Bandala
Ludhiana ..	Jagraon ..	87. Government Higher Secondary School, Jagraon
	Ludhiana ..	88. Government Higher Secondary School, Saraba
		89. Government Girls Higher Secondary School, Narangwal
		90. R. M. G. I. Higher Secondary School, Ludhiana
		91. G. N. Khalsa Higher Secondary School, Karamsar
		92. Khalsa Girls Higher Secondary School, Kamran Road, Ludhiana
		93. New Higher Secondary School, Ludhiana Civil Lines

[Chief Minister]

1	2	3
		94. Sargodha Khalsa, Girls Higher Secondary School,a Ludhiana
	Samrala ..	95. Hindu Putri Higher Secondary School, Khanna
Kangra ..	Kangra ..	96. Government Higher Secondary School, Rait
		97. Government Higher Secondary School, Baroh
		98. Government Higher Secondary School, Bagli
		99. Government Higher Secondary School, Sunhi
		100. St. Hildas Girls Higher Secondary School, Kangra
	Palampur ..	101. Government Higher Secondary School, Rajpur
		102. St. Pauls Higher Secondary School, Palampur
	Nurpur ..	103. Government Higher Secondary School, Katla Behr
		104. Government Higher Secondary School, Nurpur
		105. Government Higher Secondary School, Jawali
		106. Government Girls Higher Secondary School, Nurpur
		107. S. M. R. Higher Secondary School, Indora
	Dehra ..	108. Government Higher Secondary School, Praghpur
		109. Sud A. S. Higher Secondary School, Garli
	Hamirpur ..	110. Government Higher Secondary School, Bhoranj
		111. Government Higher Secondary School, Jhiralari
		112. Government Girls Higher Secondary School, Hamirpur
	Lahaul and Spiti ..	113. Government Higher Secondary School, Keylong
Kapurthala	Kapurthala ..	114. Government Higher Secondary School, Kapurthala
		115. Government Higher Secondary School, Dhilwan
		116. S. D. Higher Secondary School, Sultanpur Lodhi
		117. M.S. Khalsa Higher Secondary School, Sultanpur Lodhi
Patiala	Rajpura ..	118. Government Post Basic Girls Higher Secondary School, Rajpura (Split up from Boys School)
		119. Union Higher Secondary School, Rajpura
Bhatinda ..	Faridkot ..	120. Government Higher Secondary School, Kotkapura
		121. Government Girls Higher Secondary School, Kotkapura
		122. S. S. Bhai Phera Khalsa Higher Secondary School, Faridkot
	Mansa ..	123. Government Girls Higher Secondary School, Mansa
Sangrur ..	Jind ..	124. Government Higher Secondary School, Dhigana
	Sangrur ..	125. Government Higher Secondary School, Sangrur
		126. Government Girls Higher Secondary School, Bhiwanigarh
		127. Government Girls Higher Secondary School, Sunam
	Malerkotla	128. Arya Higher Secondary School, Dhuri
		129. S. S. Jain Girls Higher Secondary School, Malerkotla
Mohindergarh ..	Mohindergarh	130. Government Higher Secondary School, Satnali
	Dadri ..	131. Government Girls Higher Secondary School, Charkhi Dadri
		132. Government Girls Higher Secondary School, Jhoju Kalan
	Narnaul	133. Government Girls Higher Secondary School, Narnaul

(c) *Government Middle School upgraded to Higher Secondary Standard*

Ambala District

1. Khadri (Boys), Tehsil Jagadhri.
2. Shahpur Nurhad (Boys), Tehsil Naraingarh
3. Morni Hills (Co-educational), tehsil Naraingarh
4. Purkhalli (Boys), tehsil Rupar
5. Sector 20-Chandigarh Girls , tehsil Kharar

Karnal District

6. Semah (Boys), tehsil Panipat
7. Sewan (Co-educational), tehsil Kaithal
8. Pehowa (Girls), tehsil Kaithal
9. Nagooran (Boys), tehsil Kaithal
10. Kunjpura (Boys), tehsil Karnal

Rohtak District

11. Badli (Girls), tehsil Jhajjar
12. Jahazgarh (Boys), tehsil Jhajjar
13. Nauna Majra (Boys), tehsil Jhajjar
14. Kirbauli Pehladpur (Girls) , tehsil Rohtak
15. Lakhan Majra (Boys), tehsil Gohana

Gurgaon District

16. Baheen (Boys), tehsil Nuh
17. Hodel (Girls), tehsil Palwal

Hissar District

18. Rakhi Shahpur (Boys), tehsil Hansi
19. Satrod Khurd (Boys), tehsil Hissar
20. Loharu (Girls), tehsil Hissar.
21. Bahuna (Boys), tehsil Fatehabad

Patiala District

22. Kalyan (Boys), tehsil Nabha
23. Sirhind Mandi (Girls), tehsil Sirhind
24. Pheel Khana (Co-education) Model School, tehsil Patiala

Sangrur District

25. Garhwali (Boys), tehsil Jind
26. Dhaula (Boys), tehsil Barnala
27. Lahragaga (Girls), tehsil Sunam

Mohindergarh District

28. Ranila (Boys) , tehsil Charkhi Dadri
29. Dalanwas (Boys), tehsil Mohindergarh
30. Madhogarh (Boys), tehsil Mohindergarh

Bhatinda District

31. Maur Mandi (Girls), tehsil Mansa
32. Chauka (Boys), tehsil Bhatinda
33. Kalyan Sukha , tehsil Bhatinda

Amritsar District

34. Maha Singh Road, Amritsar (Girls), tehsil Amritsar
35. Dian Ganj Amritsar (Boys), tehsil Amritsar
36. Katra Karam Singh, Amritsar (Girls), tehsil Amritsar
37. Nawankot, Amritsar (Boys), tehsil Amritsar
38. Ratta Gudda (Boys), tehsil Patti
39. Rajoke (Boys), tehsil Patti
40. Tur (Boys), tehsil Tarn Taran

[Chief Minister]

Jullundur District

41. Bilga (Girls), tehsil Phillaur
42. Talwan (Boys), tehsil Phillaur
43. Bhargava Camp, Jullundur (Boys), tehsil Jullundur
44. Jullundur Model School (Co-education), tehsil Jullundur

Ludhiana District

45. Baroondi (Boys), tehsil Ludhiana
46. Jandiali (Boys), tehsil Ludhiana

Hoshiarpur District

47. Kotfathoohi (Girls), tehsil Garhshankar
48. Dekhar (Boys), tehsil Una
49. Zahura (Boys), tehsil Dasuya.

Gurdaspur District

50. Kahnuman (Girls), tehsil Gurdaspur
51. Wadala Granthian (Boys), tehsil Batala

Kangra District

52. Garh Jamula (Boys), tehsil Palampur
53. Praur (Boys), tehsil Palampur
54. Daroh (Boys), tehsil Palampur
55. Balakrupi (Boys), tehsil Palampur
56. Jalag (Boys), tehsil Palampur
57. Bagwara (Boys), tehsil Hamirpur
58. Lathianai (Boys), tehsil Hamirpur
59. Indera Girls), tehsil Nurpur

Kapurthala District

60. Dialpur (Girls), tehsil Kapurthala
61. Hadiabad (Boys), tehsil Phagwara

Ferozepur District

62. Jandwala Bhimeshah (Boys), tehsil Fazilka
63. Phullo Khera Boys), tehsil Muktsar

EDUCATION ARRANGEMENTS IN VILLAGE RECENTLY TRANSFERED TO PANIPAT TEHSIL

*2976. **Shri Fateh Chand Vij :** Will the Chief Minister be pleased to state whether there are any arrangements for imparting education in the villages Besacghari, Rana Majra, Nagla Niwada, Keshaupur and Palthergarh which were transferred to Panipat Tehsil from Muzaffar Nagar district of Uttar Pradesh; if so the details thereof; if not, the time by which the arrangements are likely to be made?

Sardar Partap Singh Kairon : No. The question of making necessary arrangements is under consideration.

REPAIRS TO OLD BUILDING OF GOVERNMENT HIGH SCHOOL, SISAI, DISTRICT HISSAR

***2993. Shri Sagar Ram Gupta :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether any amount was, at any time, sanctioned by Government for carrying out necessary repairs to the old building of Government High School, Sisai, in Hissar District; if so, how much and when;

(b) whether the work of repairs to the said school building has since been started; if not, the reasons therefor and the time by which the repair work is expected to be started ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes, Rs. 35,600/- in February, 1962.

(b) The repair work is in progress.

HARIJAN LAND CO-OPERATIVE SOCIETY, VILLAGE KHERI NANGAL, DISTRICT ROHTAK

***2917. Shri Banwari Lal :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether there is any Harijan Land Co-operative Society at village Kehri Nangal, Block Nahar, Tehsil Jhajjar, district Rohtak;

(b) if the reply to part (a) above be in the affirmative, the number and names of members of the said society together with the amount of share contributed by each of them ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) No.
(b) Does not arise.

REDUCTION IN RATE OF TAX AND BUS FARES

***2328. Pandit Mohan Lal Datta :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether it is a fact that the Government accepted in principle to reduce the rate of tax in hill areas levied under the Punjab Passengers and Goods Taxation Act, 1962; if so, whether the same has been implemented;

(b) whether Government propose to consider reduction of heavy bus fares at present charged on routes of Hill roads in Kangra and Una Tehsil ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes. Financial implications for the implementation of this decision are being worked out.
(b) No.

BUS FARES IN AMRITSAR DISTRICT

***2898. Dr. Baldev Parkash :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether any complaint from any legislator regarding the bus fares plying on certain routes in the district of Amritsar has been received in his office under a registered post on 16th February, 1963; if so, the contents thereof;

(b) whether any action has been taken on the said complaint; if so, what ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes. Disparity in passenger fares between different stages on Amritsar-Patti, Amritsar-Bhikhiwind and Bhikhiwind-Harike routes was pointed out therein.

(b) A report on the above was called for from the General Manager, Punjab Roadways, Amritsar. His comments are under examination.

ISSUE OF TRUCK PERMITS

***2906. Chaudhri Sunder Singh :** Will the Chief Minister be pleased to state the number and names of the persons or companies who have been issued permits by the Government for plying trucks from Pathankot to Jammu-Srinagar and from Kalka to Simla up to this time together with the number and the names of the scheduled castes amongst them ?

Sardar Partap Singh Kairon : No specific period for which the requisite information is required has been indicated in the question. The information for the last five years is, therefore, given below. No separate record is, however, maintained showing the names and addreses of truck permit-holders belonging to Scheduled Castes.

List of Public Carrier Permit-holders granted countersignatures for Kalka-Simla road for the last five years

Serial No.	Name of Permit-holder	Validity	Renewed
1	2	3	4
1.	M/s Hari Chand Harbans Lal, Rupar ..	31-7-62	31-7-67
2.	Basdev Sharma of Simla ..	31-7-62	31-7-67
3.	Northern India Goods Tpt. Co. Ltd. ..	31-7-62	31-7-67
4.	Harnam Singh s/o Ganda Singh, Simla ..	31-7-62	31-7-67
5.	Beni Parshad s/o Paras Ram, Simla ..	31-7-62	31-7-67
6.	Parkash Chand s/o Raghu Nath, Dalowal ..	31-7-62	31-7-67
7.	Mansha Singh s/o Jiwan Singh, Kalka ..	31-7-62	31-7-67
8.	I. D. Khanna s/o Ram Saran Dass, Simla ..	31-7-62	31-7-67

1	2	3	4
9.	Harbans Lal s/o Nanak Chand, Solan ...	31-7-62	31-7-67
10.	Attar Singh Lower Bazar, Simla ..	30-10-63	31-7-67
11.	Apar Singh s/o Hari Singh, Simla ...	31-7-62	31-7-67
12.	Mansha Singh s/o Swai Singh, Simla ...	31-7-62	31-7-67
13.	Mela Ram Sud, Simla ...	31-7-62	31-7-67
14.	Sarmukh Singh s/o Mansha Singh, Kalka ..	31-7-62	31-7-67
15.	M/s Uttam Singh Chattar Singh, Simla ..	31-7-62	31-7-67
16.	Ambala Ex-servicemen Goods Transport Society, Ambala City ...	31-7-62	31-7-67
17.	Ambala Ex-servicemen Goods Transport Society, Ambala City ..	22-2-63	22-6-63
18.	Ambala Ex-servicemen Goods Transport Society, Ambala City ..	22-2-63	22-6-63
19.	Giani Mehar Singh, Kurukashetra ..	8-4-59	7-4-64
20.	Sushil Kaur c/o Northern India Goods Tpt. Co.. Karnal ..	5-8-59	4-8-64
21.	Smt. Kushlya Devi d/o Ram Sahai, Jullundur ..	15-9-60	14-9-65
22.	Manmohan Singh of Rohtak ...	19-4-62	18-8-62
		19-8-62	18-9-62
		19-9-62	18-10-62
		19-10-62	31-10-62
		1-11-62	31-12-62
23.	Harbhajan Singh s/o Jawand Singh c/o Northern India Goods Tpt. Co., Private Ltd., Chandigarh ...	21-7-61	20-11-61
		21-11-61	20-3-62
		21-3-62	20-7-62
		21-7-62	20-8-62
		23-8-62	22-9-62
		23-9-62	31-10-62
		2-11-62	31-12-62
24.	Wazir Singh s/o Ganesh Dass, Jullundur ..	21-7-61	20-11-61
		21-11-61	20-3-62
		21-3-62	20-7-62
		21-7-62	20-8-62
		23-8-62	22-9-62
		23-9-62	31-10-62
		1-11-62	31-12-62
25.	Didar Singh s/o Mansha Singh, Bhawa, Tehsil Nawan-Shahar ..	21-7-61	20-11-61
		21-11-61	20-3-62
		21-3-62	20-7-62
		24-7-62	23-8-62
		23-8-62	22-9-62
		23-9-62	31-10-62
		1-11-62	31-12-62
26.	Shrimati Suraj Kaur w/o Late Sant Singh, Ludhiana ..	21-7-61	20-11-61
		21-11-61	20-3-62
		28-3-62	27-4-62
		28-4-62	27-7-62
		28-7-62	27-8-62

1	2	3	4
	Shrimati Suraj Kaur w/o Late Sant Singh, Ludhiana—Concld.	29-8-62	28-9-62
		29-9-62	31-10-62
		1-11-62	31-12-62
27.	Shri Makhan Singh b/o Milkha Singh, Rana, Partap Bagh, Delhi ..	28-7-61	27-11-61
		28-11-61	27-3-62
		28-3-62	27-4-62
		28-4-62	27-6-62
		3-7-62	2-11-62
		5-11-62	31-12-62
28.	Chabil Dass c/o Sampuran Singh, Ambala City ..	5-8-61	4-12-61
		8-12-61	4-4-62
		5-4-62	4-5-62
		5-5-62	4-8-62
		5-8-62	4-9-62
		5-8-62	4-10-62
		5-10-62	31-10-62
		1-11-62	31-12-62
29.	Shrimati Shakuntla Devi Congress Worker, Mani Majra ...	14-8-61	13-12-61
		5-1-62	18-4-62
		18-4-62	17-8-62
		18-8-62	17-9-62
		18-9-62	31-10-62
		1-11-62	31-12-62
30.	Stokh Singh s/o Inder Singh, Chandigarh ...	14-8-61	13-12-61
		19-12-61	18-4-62
		26-4-62	25-8-62
		26-8-62	25-9-62
		27-9-62	31-10-62
		1-11-62	31-12-62
31.	Ram Rattan Bhardwaj s/o Devki Nandan c/o Gurdial Singh, Kalka ...	16-8-61	15-12-61
		16-12-61	15-4-62
		16-4-62	15-8-62
		16-8-62	15-9-62
		16-9-62	15-1-63
32.	Baldev Mitter Bijli c/o Sardari Lal Salwan, Kalka ...	16-8-61	15-12-61
		16-12-61	15-4-62
		16-4-62	15-8-62
		16-8-62	15-9-62
		16-9-62	15-1-63
33.	Azad Singh s/o Ram Singh, Chandigarh ...	16-8-61	15-12-61
		19-12-61	18-4-62
		19-4-62	18-8-62
		19-8-62	18-9-62
		19-9-62	31-10-62
		1-11-62	31-12-62

1	2	3	4
34.	Ved Parkash s/o Badri Nath c/o Sampuran Singh, Ambala City ...	17-8-61	16-12-61
		17-12-61	16-4-62
		17-4-62	16-8-62
		17-8-62	16-9-62
		17-9-62	16-10-62
		17-10-62	31-10-62
		1-11-62	31-12-62
35.	Rup Chand P. P. C. C., Chandigarh ..	26-3-62	25-7-62
		26-7-62	25-8-62
		26-8-62	25-9-62
		26-9-62	31-10-62
		1-11-62	31-12-62
36.	Mohinder Singh, Model Town, Karnal ..	6-9-61	5-1-62
		6-1-62	5-5-62
		6-5-62	5-9-62
		6-9-62	5-10-62
		6-10-62	31-10-62
		1-11-62	31-12-62
37.	Ajit Singh s/o Balwant Singh c/o Gurdial Singh s/o Mansha Singh, Kalka ..	2-7-62	2-11-62
		3-11-62	31-12-62
38.	M/s Uttam Singh-Chattar Singh, Simla ...	25-9-62	24-10-62
		29-10-62	28-11-62
		29-11-62	28-12-62
39.	Self Culture Association of India, Saproon ...	12-11-62	31-12-62
40.	Self Culture Association of India, Saproon ...	12-11-62	31-12-62
41.	Shri Roshan Lal, Sanawar ..	22-11-56	24-6-64
42.	Smt. Parmeshwar Devi, Patiala ...	22-11-57	27-10-64
43.	Shri Harbans Singh Karana, Patiala ...	11-1-58	13-4-64
44.	Shri Amar Nath s/o S. Phagoo Ram, Mandi Saproon ..	1-1-54	31-22 63
45.	Shri Mahesh Datt, Taxal, Santosh Kuti, Taxal ...	15-6-51	31-12-62 extended upto 30-4-63
46.	Shri Attar Singh, Kalka ..	5-8-61	30-4-63
47.	Shri Rawal Singh s/o Mansha Singh, Kalka ..	Year, 1951	30-4-63
48.	Shri Siri Ram Bansal ...	Year, 1951	30-4-63
49.	Shri Prem Lila, Kandaghat ..	Year, 1951	14-3-63
50.	Shri Partap Singh, Kumarhati ...	Year, 1951	30-4-63
51.	Shri Amar Nath, Pinjore ..	Year, 1952	30-4 63
52.	Shri Gurdial Singh Sidhu s/o Mansa Singh Sidhu .	Year, 1951	30-4-63
53.	Shri Bikram Nand, Chail ...	Year, 1952	30-4-63
54.	M/s Banwari Lal & Bros. Dharampur ..	16-7-51	30-4-63
55.	Gurcharan Singh-Sohan Singh, Nalagarh ..	Year, 1951	30-4-63
56.	M/s Hargopal Nath-Amar Nath, Dharampur ..	Year, 1951	21-4-65
57.	Shri Chheru Ram & Sons, Kandaghat ...	Year, 1951	25-6-64

[Chief Minister]

List of applicants recommended for countersignatures for Kalka-Simla route, from out of the Head office quota up to 30th April, 1963.

S. No.	*Name and address of permit-holders*
1.	Shri Harbhajan Singh, son of Jawand Singh, Northern India Goods Transport Co., Sector 21, Chandigarh.
2.	Shri Manmohan Singh, son of Jawand Singh, Northern India Goods Transport Co., Sector 21, Chandigarh.
3.	Smt. Shakuntla Devi, Congress Worker, Mani Majra.
4.	Pt. Rup Chand, P.P.C.C, Chandigarh.
5	Shri Mehar Singh, Ex-M.L.A., Dharoka, tehsil Hamirpur, district Kangra.
6.	Shri Baldev Mitter, Municipal Commissioner, Tanda, c/o Sardari Lal Chawla, Kalka.
7.	Shri Santokh Singh, son of Inder Singh, Karnana, district Jullundur, c/o House No. 49-A, Sector 21-B, Chandigarh.
8.	Shri Wazir Singh, son of Ganesh Dass, EJ-120, Kot Pakshian, Jullundur.
9.	Shri Ved Parkash, son of Badri Nath, outside Garli Gate, Gurdaspur, now c/o Shri Sampuran Singh, Ambala City.
10.	Shri Mohinder Singh, 173, Model Town, Karnal.
11.	Asiatic Transport Co., Pathankot.
12.	Atlas Transport Co., Pathankot.
13.	Shri Didar Singh, son of Mansha Singh, village Bhora, tehsil Nawanshehr, district Jullundur.
14.	Self-Culture Association of India, Saproon.
15.	Self-Culture Association of India, Saproon.
16.	Shri Mohinder Singh, Sidhwan, son of Nand Singh, near Water Works, College Road, Civil Lines, Ludhiana, c/o Gurdial Singh, Railway Road, Kalka.
17.	Shri Ram Rattan Bhardwaj of Nabha and Shri Jagat Singh, Radio Artist, c/o Public Relations Officer, Jullundur.
18.	Smt. Suraj Kaur, w/o S. Sant Singh Sekhon, B-VIII/936, Krishan Nagar, Ludhiana.
19.	Shri Ajit Singh Sandhu, son of Baba Balwant Singh, village and post office Sarhali, district Amritsar.
20.	Shri Gurcharan Singh, son of Nazar Singh, c/o New Piar Bus Service, Ramgarh, Amritsar.
21.	Shri Chhabil Dass, son of Kesar Dass, c/o Sampuran Singh, Sapatu Road, Ambala.
22.	Smt. Indra Puri, w/o Shri A. S. Puri, the State Bank of Patiala, the Mall Patiala.

List of countersignatures granted for Jammu and Kashmir for the period from 1st April, 1958 to date

Serial Number	Name of permit-holders
1	2
	Groups from 1st April, 1958 to 31st July, 1959 after every four months
1.	General Transporters, Pathankot
2.	Amrik Singh, s/o Amolak Ram
3.	Bishan Singh , s/o Sunder Singh
4.	Sura Goods Carriers, Amritsar
5.	Daya Kishan, s/o Rasila Ram
6.	Kartar Singh
7.	Th. Nasib Singh, Jullundur
8.	Hill Transport Co.
9.	Nasib Singh, s/o Chandu Lal, Jullundur
10.	Kehar Singh, Jullundur
11.	Harbans Singh, s/o Ram Lal
12.	M/s Ajit Singh-Anup Singh
13.	M/s Dalel Singh-Raj Singh
14.	Raghubir Singh, s/o Suchet Singh
15.	Seth Hari Chand
16.	Harbans Singh, s/o Hira Nand
17.	Ch. Daya Kishan, Amritsar
	Rotation from 1st April, 1958 to 31st July, 1958
18.	M/s Tara Chand-Ram Sarup
19.	M/s Gurdial Singh-Kartar Singh, Dayal Singh-Hardial Singh, Amritsar
20.	Malkiat Singh, s/o Chhaju Ram
21.	M/s Rattan Singh-Tirath Ram
22.	Gurmukh Singh
	Rotation from 1st August, 1958 to 30th November, 1958
23.	Nazir Singh
24.	Chaman Lal
25.	Mohan Lal
26.	Bhagat Singh
27.	Karam Chand
	Rotation from 1st December, 1958 to 31st March, 1959
28.	Gopal Dass, s/o Charan Singh
29.	Tek Chand
30.	Bhagat Singh
31.	Gurdas Singh
32	Maghar Singh
	Rotation from 1st April, 1959 to 31st July, 1959
33.	M/s Gokal Singh-Anokh Singh
34.	Diwan Singh
35.	Saya Parshad, Ludhiana
36.	Jaswant Singh
37.	New Jolly Transport Company
	Groups from 1st April, 1958 to 31st July, 1958
38.	Sohan Singh, s/o Dilbagh Singh, Jullundur
39.	Pritam Singh, s/o Wazir Singh, Ludhiana
40.	Kumar Transport Co., Amritsar
41.	Northern India Co-operative Goods Society, Ltd., Delhi
42.	Balbir Singh, s/o Bhag Singh, Jullundur
43.	Suraj Parkash, s/o Lal Chand, Gurdaspur
44.	Babu Singh, s/o Sewa Singh, Ambala City

[Chief Minister]

1	2

Rotation from 1st April, 1958 to 31st July, 1958

45. Jaswant Singh, s/o Bakhshi Tek Chand, Delhi
46. Tirloki Nath Sehai Bahari, Jullundur
47. Niranjan Singh, s/o Gulab Singh
48. Arjan Singh, s/o Bhag Singh, Jullundur
49. M/s Ujagar Singh-Gurbax Singh, Jullundur

Groups from 1st August, 1958 to 30th September, 1958

50. Sohan Singh, s/o Dilbagh Singh, Jullundur
51. Pritam Singh, s/o Wazir Singh, Ludhiana
52. Kumar Transport Co., Amritsar
53. Northern India Co-operative Goods Society, Ltd., Delhi
54. Balbir Singh, s/o Bhag Singh, Jullundur
55. Suraj Parkash, s/o Lal Chand Gurdaspur
56. Babu Singh, s/o Sewa Singh, Ambala City

Rotation from 1st August, 1958 to 30th September, 1958

57. M/s Daulat Singh-Gian Chand, Phagwara
58. Gurcharan Singh, Moga
59. Dewan Chand-Balwant Singh, Pathankot
60. Joginder Singh, s/o Ala Singh
61. Rajinder Singh, s/o Chet Singh, Muktsar

Groups from 1st October, 1958 to 30th November, 1958

62. Sohan Singh, s/o Dilbagh Singh, Jullundur
63. Pritam Singh, s/o Wazir Singh, Ludhiana
64. Kumar Transport Co., Amritsar
65. Northern India Co-operative Goods Society Ltd., Delhi
66. Balbir Singh, s/o Bhag Singh, Jullundur
67. Suraj Parkash, s/o Lal Chand, Gurdaspur
68. Babu Singh, s/o Sewa Singh, Ambala City

Rotation from 1st October, 1958 to 30th November, 1958

69. Gurcharan Singh, Moga
70. M/s Dewan Chand-Balwant Singh, Pathankot
71. Joginder Singh, s/o Ala Singh
72. Rajinder Singh, s/o Chet Singh, Muktsar
73. Amar Singh, s/o Gulab Singh, Batala

Groups from 1st December, 1958 to 31st July, 1962

74. M/s Daulat Singh-Gian Chand, Phagwara
75. Mehboob Singh and Brothers, s/o Surat Singh, Ludhiana
76. Pritam Singh, s/o Master Wazir Singh, Ludhiana
77. Northern India Co-operative Transport Society, Ltd., Delhi
78. Sohan Singh, s/o Dilbagh Singh, Jullundur
79. Kumar Transport Company, Amritsar

Rotation from 1st December, 1958 to 31st January, 1959

80. Amar Singh, s/o Gulab Singh, Batala
81. Bhopinder Singh, s/o Wazir Singh, Ludhiana
82. M/s Arjan Singh-Gian Singh, Jullundur City
83. Kundan Singh, s/o Kishan Singh Joura
84. Amrik Singh, s/o Mitha Singh, Ambala City
85. Balbir Singh, s/o Bhag Singh c/o Jullundur Service Station, Jullundur

Group up to 31st July, 1962 from 1st February, 1959

86. Amrik Singh, s/o Mitha Singh (Transferred to Pishori Lal)

1	2	
	Rotation from 1st February, 1959 to 31st March, 1959	
87.	Kundan Singh	
88.	M/s Arjan Singh-Gian Parkash	
89.	Balbir Singh, s/o Bhag Singh	
90.	Bhopinder Singh, s/o Wazir Singh, Ludhiana	
91.	Motor Finance Industries Ltd., Jullundur	
	Rotation up to 31st July, 1959	
92.	Daulat Singh	
93.	Balbir Singh	
94.	M/s Jagir Singh-Bant Singh, Modpur	
	Groups up to 31st December, 1962	
95.	M/s Ratti Ram-Gian Chand, Phagwara	
96.	M/s Mehboob Singh and Brothers, Ludhiana	
97.	Pritam Singh of Ludhiana	
98.	Northern India Goods Transport Co-operative Society, Ltd., Delhi	
99.	Sohan Singh, s/o Dilbagh Singh, Jullundur	
100.	Kumar Transport Co., Amritsar	
101.	Bachan Singh c/o Kartar Goods Carrier, Jullundur	
102.	Pishori Lal Shani, Pathankot	
103.	M/s Bachan Parkash-Gian Singh	
104.	Balbir Singh c/o Jullundur Service Station, Jullundur	
	Rotation from the date of expiry of previous rotation	
105.	Jagir Singh, Ludhiana	.. 30th September, 1959
106.	M/s Chakshan Lal Janesh Chander	.. 31st November, 1959
107.	Mana Singh, Jullundur	.. 31st March, 1960
108.	Goph Singh	.. Ditto
109.	Tirath Singh, Pathankot	.. 31st July, 1960
110.	Suraj Parkash, Pathankot	.. Ditto
111.	New Jolly Goods Transport, Amritsar	.. 30th November, 1960
112.	Labh Singh, Ambala City	.. Ditto
113.	Sadhu Singh, s/o Ishar Singh	.. 31st March, 1961
114.	Amar Singh, Delhi	.. Ditto
115.	Shiv Dutt, s/o Kanshi Ram	.. 31st July, 1961
116.	Babu Singh, s/o Partap Singh	.. Ditto
117.	Montogomery Goods Transport Co-operative Society, Delhi	.. 30th November, 1961
118.	Banarsi Dass of Radaur	.. Ditto
119.	M/s Sohan Singh-Charan Singh	.. 31st March, 1962
120.	M/s Dewan Chand-Balwant Singh	.. Ditto
121.	Joginder Singh	.. 31st July, 1962
122.	Motor India, Finance Co., Jullundur	.. Ditto
123.	Anup Chand c/o Pt. Ram Joshi	.. 30th September, 1962
124.	Daulat Singh, Phagwara	.. Ditto
	Rotation up to 31st December, 1962	
125.	Anup Chand c/o Pt. Ram Joshi	
126.	Daulat Singh, Phagwara	
	Regular from 1st August, 1959 to date after every four months	
127.	Jullundur Ex-servicemen Transport Co-operative Society, Jullundur	
128.	Ditto	
129.	Ditto	
130.	Ditto	
131.	Ditto	
132.	Ditto	
133.	Jullundur Transport Co-operative Society Ltd., Jullundur	
134.	Ditto	
135.	M/s Ajit Singh -Kehar Singh, Jullundur	

1	2		
136.	Kartar Bus Service Ltd., Jullundur		
137.	M/s Nasib Singh-Bachan Singh c/o Kartar Goods Carriers, Jullundur		
	Regular from 1960 to date after every four months		
138.	M/s Harijan Transport Co., Jullundur		
	Groups after every four months with effect from 1st April, 1960 to date		
139.	Suraj Goods Carriers Ltd., Amritsar		
140.	Parshotam Dass Marwaha c/o Nathu Ram, Railway Road, Pathankot		
141	M/s Munshi Ram-Pishori Lal, Railway Road, Jullundur		
142.	Hari Chand Sahni, Railway Road, Pathankot		
143.	Natha Singh , s/o Bishan Singh, Gurdaspur Road, Pathankot		
144.	M/s Charan Singh-Gian Singh, Adda Kapurthala, Jullundur		
145.	Kehar Singh, s/o Chandu Lal, General Lorry Stand, Jullundur		
146.	Harbans Lal, s/on R. S. L. Ram Lal, Madan Flour Mill, Jullundur		
147.	Daya Kishan, s/o Rasila Ram, Amritsar		
148.	Nasib Singh c/o Chandu Ram c/o General Lorry Stand, Jullundur		
149.	M/s Karnail Singh-Gurdas Singh Dhalwal, tehsil Nakodar, Jullundur		
150.	Amritsar Transport Co., Amritsar		
151.	M/s Dalel Singh Raj Singh, Jullundur		
152.	M/s Kartar Singh-Beant Singh, 70 Hide Market, Amritsar		
153.	Hill Transport Co., Regd. Pathankot		
154.	Punjab Finance Industries Ltd., Jullundur		
155.	Bishan Singh, s/o Sunder Singh c/o New Bar Goods Transport , Jullundur		
156.	Amritsar Transport Co., Ltd., Amritsar		
	Rotation		
		From	*To*
157.	New Jolly Goods Transport Co., Amritsar ..	1-4-1960	31-7-1960
158.	Des Raj s/o Hans Raj ..	1-4-1960	31-7-1960
159.	Shri Hari Chand, Pehalwan ..	1-4-1960	31-7-1960
160.	Parkash Chand Dutt ..	1-8-1960	31-3-1961
161.	Gurdial Singh s/o Bachint Singh, Ludhiana ..	1-8-1960	31-3-1961
162.	Gurdaspur Harijan Co-operative Society, Pathankot ..	1-8-1960	31-3-1961
163.	Sohan Singh, s/o Jawala Singh, Amritsar ..	1-12-1960	31-3-1961
164.	Jaswant Singh, s/o Buta Sigh, Grain Market Chandigarh	1-12-1960	31-3-1961
165.	Raghbir Singh, s/o Kala Singh, Ludhiana ..	1-12-1960	31-3-1961
166.	Amrit Singh, s/o Daulat Singh, Hoshiarpur ..	1-12-1960	31-3-1961
167.	Ram Gopal, s/o Chaman Ram, Moga ..	1-12-1960	31-3-1961
168.	Hardial Mal, s/o Shiv Dial, Ditto ..	1-12-1960	31-3-1961
169.	M/s Gakh Singh Anokh Singh, Pathankot ..	1-8-1961	30-11-1961
170.	Babu Ram, s/o ganga Ram, Abohar ..	1-81961	30-11-1961
171.	Bikram Singh, s/o Kala Singh, Moga ..	1-8-1961	30-11-1961
172.	Karam Singh, s/o Ganda Singh, Jullundur ..	1-12-1961	31-3-1962
173.	Des Raj, s/o Hans Raj, c/o Ram Nath, Moga ..	1-12-1961	31-3-62
174.	Hari Chand Pehlwan, s/o Sohne Shah, Pathankot ..	1-12-1961	31-3-62
175.	Gurdial Singh, s/o Bachint Singh, Katni Kalan, District Ludhiana ..	1-4-9162	31-7-62
176.	Gurdaspur Harijan Co-operative Transport Society ..	1-4-1962	31-7-62
177.	Sohan Singh, s/o Jawala Singh, Amritsar ..	1-8-1962	31-11-62
178.	Jaswant Singh, s/o Buta Singh, Chandigarh ..	1-8-1962	31-11-1962
		From	*Validity to*
179.	Asian Goods Transport Co., Delhi ..	7-12-60 for 4 months	
		3-10-60 for 4 months	
		19-12-61	18-4-62
		12-8-62 for one month	
		19-9-62	31-10-62

1	2	From	Validity to
180.	Asian Goods Transport Co., Delhi	.. 6-7-61	for 4 months
		27-11-61	26-3-62
		28-3-62	27-7-62
		2-8-62	for 4 months
		20-11-62	31-12-62
181.	Sh. Joginder Singh c/o Suraj Kund Manufactures of Faridabad	22-12-61	for 4 months
		.. 18-8-62	for one month
		26-9-62	for one month
182.	Sh. Kartar Singh of Chandigarh	.. 19-4-62	to 18-8-62
		10-9-62	for 4 months
183.	Sh. Bashelshar Nath, s/o Siri Ram, Karnal	.. 24-8-62	for one month
		20-9-62	31-10-62
		30-10-62	31-12-62
184.	Sh. Kamal Khan, s/o M. A. Khan of N. Delhi	.. 16-10-62	for four months
185.	Khayali Singh Godera, s/o Jetha Ram of Sirsa	.. 26-10-62	31-12-62
186.	Sh. Basawa Singh, s/o Shri Kabul Singh, Jandiala district Jullundur	4 months on 3-8-61	
187.	Smt. Kamla Devi, w/o Shri Chaman Lal, Jullundur	.. 4 months on 3-8-61	
188.	Sh. Joginder Singh 5E/47 Suraj Kund Manufacturer, Faridabad	4 months on 7-8-61	
189.	Sh. Sant Singh, s/o Sh. Sadhu Singh, Jullundur	.. 4 months on 14-8-61	
190.	Sh. Khiali Singh House of Master Krishan Chander, Sirsa, district Hissar	4 months on 26-9-61	
191.	Sh. Khushi Ram, B. A., LL. B., Sadar Bazar, Gurdaspur	4 months on 4-10-61	
192.	Jem. Lilla Ram the Grenadier Regiment Centre Nazirabad (Rajasthan)	4 months on 10-10-61	
193.	Sh. Kartar Singh, Gharaunda, District Karnal	.. 4 months on 11-10-61	
194.	Sh. Santokh Singh c/o M/s Vidyarthi 31 Sikandra Road, New Delhi	4 months on 11-10-61	
195.	Giani Dhanwant Singh, V. & P. O. China, district Gurdaspur	4 months on 4-11-61	
196.	Shmt. Kamla Devi w/o Shri Chaman Lal, Jullundur	.. 4 months on 27-11-61	
197.	S. Sant Singh, s/o S. Sadhu Singh, Jullundur	.. 4 months on 15-12-61	
198.	Sh. Khushi Ram, B.A.,LL.B., Saddar Bazar, Gurdaspur	4 months on 29-1-62	
199.	Sh. Basawa Singh, s/o Sh. Kabal Singh, Jandiala (Jullundur)	4 months on 5-2-62	
200.	Sh. Santokh Singh Vidhyarthi, 31, Sikandra Road, New Delhi	4 months on 12-2-62	
201.	S. Dhanwant Singh, village China, district Gurdaspur	4 months 7-3-62	
202.	Jam. Lilla Ram Grenadiers Regimental Centre, Nazirabad (Rajasthan)	4 months on 19-3-62	
203.	Smt. Kamla Kochhar, wd/o Sh. Chaman Lal Kochhar Chahar Bagh, Jullundur	4 months on 9-4-62	
204.	M/s Asian Goods Transport Co., New Delhi	.. 4 months on 19-4-62	
204A.	Sh. Sant Singh, s/o Sadhu Singh, Jullundur	.. 4 months on 19-4-62	
205.	Sh. Khushi Ram B.A.,LL.B., Sadar Bazar, Gurdaspur	up to 30-6-62 on 11-6-62	
206.	Sh. Khiali Singh, House of Master Krishan Chander, Sirsa district Hissar	4 months on 25-1-62	
207.	Shri Santokh Singh c/o Northern India Goods Transport, Co., Ltd., Jullundur	up to 30-6-62 on 19-6-62	
208.	Sh. Khiali Singh, s/o Jetha Ram c/o Northern India Transport Co., Jullundur	up to 30-6-62 on 19-6-62	
209.	Sh. Khiali Singh, s/o Jetha Ram c/o Northern India Transport Co., Jullundur	4 months on 2-7-62	
210.	Sh. Santokh Singh c/o Northern India Goods Transport Company	4 months on 2-7-62	
211.	Shri Khushi Ram B.A.LL.B. Gurdaspur	.. 4 months on 5-7-62	
212.	Shmt. Kamla Devi, Jullundur	.. 1 month on 2-8-62	
213.	Sh. Dhanwant Singh, s/o S. Harnam Singh, Batala (Gurdaspur)	.. One month on 5-8-62	
214.	Sh. Sant Singh, s/o Sh. Sadhu Singh c/o Northern India Goods Transport Co.	One month on 17-8-62	
215.	Shmt. Resham Kaur, Lady Sarpanch, Bohupur	.. from 18-8-62 to 4-9-62	
216.	Jam. Lila Ram Pehlwan c/o Regimental Centre, Patiala	.. 4 months on 17-8-62	

[Chief Minister]

1	2	
217.	Sh. Hari Chand, s/o Sohne Shah, Pathankot ..	1 month on 29-8-62
218.	Shmt. Rashem Kaur, Lady Sarpanch, district Jullundur	4 months on 13-9-62
219.	Sh. Sant Singh, s/o Sh. Sadhu Singh, c/o Northern India Goods Transport Co., Jullundur	Up to 31-10-62 on
220.	Sh. Hari Chand, s/o Sohne Shah, Pathankot ..	Up to 31-12-62 on 28-9-62
221.	Sh. Bhagat Ram, s/o Inder Ram, Nawanshahr, Jullundur	4 months on 1-10-62
222.	Sh. Dhanwant Singh, s/o Harnam Singh, district Gurdaspur	Up to 31-10-62 on 11-10-62
223.	Sh. Harjas Rai, s/o Sh. Sunder Sham, H. No. 492, Panipat ..	Up to 31-12-62 on
224.	Sh. Bishan Dass, s/o Chander Bhan, Basti Sheikh, Jullundur	Up to 31-12-62 on 12-10-62
225.	Sh. Sant Singh, s/o Sadhu Singh, Pacca Bagh, Jullundur	Up to 31-12-62 on 29-10-62
226.	M/s Asian Goods Transport Co., New Delhi ..	Up to 31-12-62on 30-10-62
227.	Sh. Jima Ram, Palwal (Gurgaon) ..	Up to 31-12-62 on 30-10-62
228.	Sh. Hardev Singh Rai, s/o Sh. Rattan Singh, Ghurani Kalan, Patiala	4 months on 7-11-62
229.	Sh. Khushi Ram, B.A.,LL.B., Sadar Bazar, Gurdaspur	Up to 31-12-62 on 7-11-62
230.	Sh. Dhanwant Singh, s/o Sh. Harnam Singh, Batala, district Gurdaspur	Up to 31-12-62 on 12-11-62
231.	Shmt. Kamla Kochhar, Jullundur ..	4 months on 12-11-62
232.	Jam. Lila Ram, s/o Sh. Kurda Ram, c/o D. G. Khan Goods Transport Co., Mall Godown Road, Rohtak	Up to 31-12-62 on 17-12-62

List of applicants recommended for countersignatures for Pathankot-Jammu route, from out of the Head Office quota, up to 30th April, 1963

1. Asian Goods Transport Co., Cannaught Circus, Near Plaza Cinema, New Delhi
2. Asian Goods Transport Co., Cannaught Circus, Near Plaza Cinema, New Delhi
3. Sh. Khiali Singh, Ex-Minister, Rajasthan c/o Master Krishan Chander near P. O. Sirsa
4. Giani Dhanwant Singh, V. P. O. Cheena, district Gurdaspur
5. Sh. Hardev Singh Rai, s/o Sh. Rattan Singh, Ghirsan Kalan, district Patiala
6. Sh. Washeshar Nath, A-769, Sadar Bazar, Karnal
7. Sh. M. Kamal Khan, s/o Sh. M. A. Khan, 71 Shershah Mess, Sher Shah Road, New Delhi
8. Sh. Tara Chand Premi, Ferozepur Jhirka, district Gurgaon
9. M/s Gurbakhsh Singh-Sikandar Singh, c/o Postmaster, Canal Colony, Ferozepur
10. Sh. Amin Chand, Bhareri, district Kangra
11. Sh. Joginder Singh of Suraj Kund, Manufacturers, 5-3/147, Faridabad Township
12. Sh. Labhu Ram, s/o Gandu Ram, c/o Bhagwanti Kamal near Town Hall, Phagwara Mohalla Devipura
13. Sh. Jasbir Singh, s/o Waryam Singh Bhagowalia, Opposite Refugee Camp, Batala
14. Sarvshri Pritam Singh, Inder Singh, ss/o Gurdial Singh, Nilokheri
15. Sh. Khushi Ram, B.A.,LL.B., Sadar Bazar, Gurdaspur
16. Mrs. Kamla Kochhar, wd/o Sh. Chaman Lal Kochhar, Chahar Bagh, Jullundur
17. Sh. Prem Partap Singh, Arjan Nagar, Patiala
18. Sh. Ajit Singh, s/o Sh. Sadhu Singh, Civil Station, Bhatinda
19. Jam. Lila Ram Pehalwan, Grenadiers Regimental Centre, Nazirabad (Rajasthan)
20. S. Sant Singh, s/o Ganesh Dass, c/o Northern India Goods Transport Co., Jullundur
21. M/s S. I. Khan-Om Parkash Gupta, c/o M/s Rattan Chand-Banarsi Dass, Tonga Agency, Pathankot, district Gurdaspur

LOANS TAKEN BY STATE GOVERNMENT

***2624. Shri Balramji Dass Tandon :** Will the Minister for Finance be pleased to state—

(a) the total amount of loans taken by the State Government from different sources, since 1947 together with the amount of interest so far accrued thereon;

(b) the total amount of grants received by Government from different sources since 1947;

(c) whether any of the said loans has been paid back; if so, the amount thereof ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : (a) Loans received up to 31st January, 1963 from different sources amount to Rs 3,54,31,88,466 and the amount of interest accrued/paid thereon is Rs 73,91,09,114.

(b) Rs. 58,48 lakhs. This figure does not include the amounts received from 1947-48 to 1956-57 for Plan and other Schemes as these were not separately exhibited in the Budget.

(c) Loans paid back amount to Rs 61,33,42,955.

ECONOMIC SURVEY FOR LEVYING HOUSE, PROPERTY AND MARLA TAXES

***2922. Chaudhri Ram Singh :** Will the Minister for Finance be pleased to state whether any economic survey has so far been carried out to assess the capacity of the residents of Towns to pay House Tax, Property Tax and the Marla Tax; if so, the details thereof ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : No, Sir.

MEDICAL TREATMENT FACILITIES TO P. A. P. JAWANS IN BAHADURGARH FORT

***2855. Sardar Kultar Singh :** Will the Minister for Finance be pleased to state—

(a) whether any arrangements are made for medical treatment of P. A. P. staff in the Bahadurgarh Fort at Patiala;

(b) if the reply to part (a) above is in the negative, whether Government propose to make some arrangements for the purpose and when ?

Shri Mohan Lal (Home Minister) : (a) Yes; there is a civil dispensary at Bahadurgarh Fort for the treatment of outdoor patients including P. A. P. personnel;

(b) Does not arise in view of (a) above.

ARRESTS MADE AT TARN TARAN DURING FEBRUARY, 1962

***2472. Sardar Gurdial Singh Dhillon :** Will the Home Minister be pleased to state—

(a) whether any arrests were made at Tarn Taran, district Amritsar, in the last week of February, 1962 immediately after the result of the election of the Chief Minister was declared on charges of creating disturbances outside the Tehsil premises;

(b) if the reply to part (a) above be in the affirmative, the number and names of the persons so arrested, the offences for which and the provision of law under which they were arrested;

(c) the number of remands, if taken by the Police and adjournments given by the trying courts in the case of each of the said persons;

(d) the number of cases withdrawn, if any, along with the reasons therefor ?

Shri Mohan Lal : (a) Yes.

(b) (1) Fourteen persons (a list containing their names is given below)

(2) (*i*) Under Section 332/307/436/147/148/149/324/454, IPC and 19/11/78, Arms Act.

(*ii*) Under Section 454/380/147/148/149/436, IPC.

(3) For forming unlawful assembly, committing riot, mischief, house tres-pass and murderous assault on police officials on duty.

(c) A statement giving the requisite information is given below.

(d) One case. To create cordial political atmosphere in the State, with the advent of the National Emergency.

Statement giving names of the arrested persons regarding part (b)

1. Pal Singh, s/o Sohan Singh, Jat of Rural Asal.
2. Uttam Singh, s/o Natha Singh, Ramgarhia of Farindipur.
3. Puran Singh, s/o Wasawa Singh, Jat of Noshera.
4. Tara Singh, s/o Teja Singh, Jat of Noshera Chowdrywala.
5. Chain Singh, s/o Mangal Singh, Jat of Jawade Kalan.
6. Arjan Singh, s/o Chet Singh, Jat of Sirhali Mandan.
7. Teja Singh, s/o Basant Singh, Jat of Noshera Punwan.
8. Sobha Singh, s/o Natha Singh, Jat of Thaker Kaura.
9. Ajit Singh, s/o Chanan Singh, Jat of Pakhoo Nangal.
10. Harsaroop Singh, s/o Hoshiar Singh, Jat of Siampur, district Meerut.
11. Sewa Singh, s/o Puran Singh of Noshera Punwan.
12. Jagtar Singh, s/o Inder Singh, Jat of Noshera.
13. Sohan Singh, s/o Shanker Singh Arora of Tarn Taran.
14. Kundan Singh, s/o Shingara Singh Jat of Gandiwind, PS Jhabal,

Statement giving the requisite information regarding part (c)

Names of accused	Number of remands obtained by the Police	Adjournments given by the trying courts
1. Pal Singh	1 (7 days)	Uptil 2nd July, 1962 when challan was submitted in the court.
2. Uttam Singh		
3. Puran Singh		
4. Tara Singh		
5. Chain Singh		
6. Arjan Singh		
7. Teja Singh		
8. Sobha Singh		
9. Ajit Singh		
10. Harsaroop Singh		
11. Sewa Singh	1 (6 days)	
12. Jagtar Singh		
13. Sohan Singh		
14. Kundan Singh ...	1 (uptil 5-3-62)	

SUICIDES COMMITTED IN THE STATE

***2568. Comrade Ram Piara :** Will the Home Minister be pleased to state—

(a) the number of suicides committed in the State during the period from 1st March, 1962 to 10th November, 1962 giving the names of the persons and the places where committed;

(b) whether any letters written by the persons who committed suicides were found on their bodies; if so, the contents of each in the cases of Government servants;

(c) whether any enquiries have so far been conducted in the said cases, if so, the details thereof;

(d) the names and designations of the officers who conducted the enquiries in each of the said cases of suicides concerning the Government Servants only ?

Shri Mohan Lal : The time and labour involved in furnishing the requisite information will not be commensurate with any possible benefit to be obtained. However, if the information regarding any specific case, or cases is desired by the Hon'ble Member, the same will be supplied.

———

ENHANCEMENT OF EMOLUMENTS OF PROSECUTING PERSONNEL IN THE STATE

***2661. Shri Rup Singh Phul :** Will the Home Minister be pleased to state whether Government proposes to enhance the emoluments of the prosecuting personnel of the Police Department in the State, if so, the details thereof together with the time when this proposal is likely to be implemented

Shri Mohan Lal : No such proposal is at present under consideration of the Government.

RESTORATION OF PROPERTIES CONFISCATED UNDER SECTION 88 OF THE CRIMINAL PROCEDURE CODE DURING 1ST JANUARY, 1948 TO 31ST DECEMBER 1962

***2690. Sardar Kulbir Singh** : Will the Home Minister be pleased to state—

(a) whether the properties confiscated under section 88 of the Criminal Procedure Code were restored to any of the accused, during the period from 1st January, 1948 to 31st December, 1962 in Amritsar and Ferozepore Districts, if so, their names with full addresses together with the reasons, if-any for the restoration of the said properties in each case;

(b) the nature of the criminal cases registered against each of the accused referred to in part (a) above ?

Shri Mohan Lal : The time and labour involved in furnishing the requisite information will not be commensurate with any possible benefit to be derived. However, if the information regarding any specific case or cases is desired by the Hon'ble Member, the same will be supplied.

REMISSION OF SENTENCES UNDER SECTION 401 OF THE CRIMINAL PROCEDURE CODE DURING THE YEARS 1961 AND 1962

***2691. Sardar Kulbir Singh** : Will the Home Minister be pleased to state—

(a) whether the unexpired sentences of imprisonment of any convicts convicted under section 401 of the Cr. P. C. in Ferozepur and Amritsar Districts were remitted by the State Government during 1961 and 1962, if so, the names of the persons with their full home addresses together with the offence for which the said convicts were charged;

(b) the total sentence awarded by the Court of Law to each of the said convicts and also the period of imprisonment remitted with the details of reasons for the same in each case ?

Shri Mohan Lal : (a) and (b) The time and labour involved in collecting the requisite information which shall be voluminous will not be commensurate with any advantage likely to be derived therefrom.

If information in respect of any particular case or cases is sought the same will be furnished.

CASES IN THE COURT OF ILLAQA MAGISTRATE, KAITHAL, DISTRICT KARNAL

***2764. Shrimati Parsani Devi** : Will the Home Minister be pleased to state—

(a) the total number of cases which came up for hearing in the court of the Illaqal Magistrate, Kaithal, district Karnal, during the period from April, 1962 to January, 1963;

(b) the total number of cases pertaining to the period prior to April, 1962 which are pending decision with the said Magistrate;

(c) the period taken in deciding each one of the cases referred to in part (a) above ?

Shri Mohan Lal : (a) 730

(b) Two

(c) The time and labour involved in the collection and the compilation of the requisite information which shall be voluminous will not be commensurate with any advantage likely to be derived there from.

SUPERINTENDENTS OF POLICE UNDER SUSPENSION

*2897. **Dr. Baldev Parkash :** Will the Home Minister be pleased to state—

(a) whether any superintendents of police are under suspension at present in the State; if so, their list;

(b) since when each one of them is under suspension;

(c) whether they were given any charge-sheet before 31st December, 1962; if so,when, together with the contents of charge-sheet and a reply thereto in each case;

(d) whether any enquiry officers were appointed to investigate into the matter and submit their report; if so, their names and addresses; together with the contents of reports made in each case ?

Shri Mohan Lal : (a) No. However, Shri D. S. Grewal, IPS, Assistant Superintendent of Police is under suspension with effect from 30th April, 1958. He had officiated as Superintendent of Police up to 7th August, 1957 when he was reverted.

(b) Shri D. S. Grewal is under suspension with effect from 30th April, 1958.

(c) Shri D. S. Grewal was given a charge-sheet on 26th March, 1958. He did not submit any reply to the charge-sheet. A copy of the charge-sheet is given below.

(d) Shri K. L. Budhiraja, IAS, then Commissioner, Ambala Division (now serving in M.H.A. Government of India), was appointed as Inquiry Officer on 17th June, 1958 to hold an enquiry into the charges against Shri Grewal Later in November, 1961, Shri T. N. S. Raghavan, ICS, Ex-Chief Secretary to Government, Madras, was deputed to conduct and Complete the enquiry. It is not in the public interest to disclose the contents of his report at this stage.

[Home Minister]

Statement of charges framed against Shri D. S. Grewal, I.P.S., Assistant Superintendent of Police, Kangra District.

CHARGE No. 1.

(a) That the said Shri D. S. Grewal, during the period from 1st October, 1951 to 31st December, 1956, while attached to Jullundur, Hissar, Simla and Ferozepur Districts and Chandigarh (Capital) in different capacities as Assistant Superintendent and Superintendent of Police, illegally made and allowed use of his private car No. PNA 1770 without deposting for the aforesaid period, the quarterly tax payable under sections 3 and 4 of the Punjab Motor Vehicle Taxation Act, 1924, and the penalty accruing thereon for such non-payment under Section 9 of the said Act. Further, during the aforesaid period he himself drove and allowed to be driven the said vehicle without displaying on it the valid token as enjoined by the provisions of Rule 23 of the Punjab Motor Vehicle Taxation Rules, 1925, and thereby indulged in the commission of series of offences under Rule 25 of the said Rules. His aforesaid conduct amounted to a flagrant abuse of his position as a responsible member of the Indian Police Service.

(*b*) That while functioning as Superintendent of Police, Border Ferozepur, the said Shri D. S. Grewal made a palpably false representation in his application dated 17th January, 1957 to Shri Kulwant Singh, Licensing Officer, Amritsar, that his motor car No. PNA 1770 had remained out of use since 1st October, 1951 due to certain repairs and filed before him his affidavit of that date in support thereof, affiirming that he had not used the said motor car since 1st October, 1951 and had also not allowed any one else to use it and thus deceitfully secured from the said Licensing Officer, exemption from the payment of the quarterly tax for the period from 1st October, 1951 to 31st December, 1956 although he had used this vehicle throughout the said period, and had drawn travelling allowance on various occasions from 1951 to 1956 by claiming to have performed journeys in his own car. In addition he performed journey from Ferozepore to Lahore (Pakistan) on 24th February, 1956 and back (on 25th February, 1956) in the said vehicle on the occasion of the Horse Show there. He thus defrauded the Government of a sum of about Rs 587-8-0, 8-0-0, payable on account of the quarterly tax for the said period and of penalty chargeable thereon for failure to pay the tax and in addition committed the criminal offiences of cheating and perjury, thereby displaying a conduct most unbecoming of a senior member of the Police Force.

(*c*) That the said Shri D. S. Grewal, in order to enable him to fabricate false evidence by securing a forged and antedated temporary permit to cover his journeys in the said car to Lahore and back on the occasion of the Horse Show at that place on 24th February, 1956 and 25th February, 1956, approached, in the second week of September, 1957, Shri Sukhdev Parshad, Magistrate, 1st Class, Ferozepur, and in about the middle of October, 1957, Shri P. C. Behl, the then Additional District Magistrate, Ambala, and such acts amount to grave misconduct on his part.

CHARGE NO. 2.

With a view to remove inconsistencies in his tour programme, as shown by him in his weekly diaries, submitted to the Commandant, Punjab Armed Police and entries in the Log Book of P.A.P. Jeep No. PNJ 2504 (in his use), the said Shri D. S. Grewal, when he was functioning as Superintendent of Police, Border, Ferozepur in 1954, manipulated the removal of the pages of the Log Book except pages 1 to 10 and insertion there in of pages 10 to 174 of different printed Log Books and had the entries from 24th April, 1954 to 28th August, 1954 made in it. Thus he forged and fabricated the official record in order to make the entries therein conform to his presumptively bogus tour programme.

CHARGE NO. 3.

That while functioning as aforesaid, on a reference from the Tehsildar, Ferozepur, for the verification of character of Shri Buta Singh, son of Shri Tarlok Singh, Jat of Bhagelsinghwala, Police Station Sadar, Ferozepur, on his application for appointment as Lambardar, Shri D. S. Grewal, in his capacity as Supervising Officer, Sadar Ferozepur, Police Station, whittled down the report dated 28th December, 1956 of Shri Gurdeep Singh,

Assistant Station House Clerk that according to his personal file in the Police Station he had been suspectedfor the commission of the offences in the four cases noted in the margin and returned the reference with the following remarks on 15th January, 1957:—

"On verification of the thana records, Buta Singh son of Tarlok Singh, Jat of Bhagelsingwala has been suspected in the following cases. His personal file No. 235/BF is in existence in the thana record."

(1) In case No. 1 Shri Buta Singh was acquitted.

(2) In other cases I have seen the investigation. There are no reasonable grounds for the suspicions and this should not stand in his way.

(3) He is a helper of the administration.

SUSPICIONS.

1. Case No. 175, dated 28-11-1955, u/s 420 I.P.C., P. S. Division, Amritsar.
2. Case No. 110, dated 13-6-1956, u/s 457 I.P.C., P. S., Sadar Ferozepur.
3. Case No. 38, dated 14-6-1956, u/s 380, P. S. Ghal Khurd, district Ferozepur.
4. Case No. 140, dated 9-7-1956, u/s 457, I.P.C., P. S. Sadar Ferozepur.

Shri D. S. Grewal, in his anxiety to give Shri Buta Singh, who was a bad character and a smuggler but with whom he had personal relations, a clean chit and in order to make him eligible for appointment as Lambardar, suppressed the true facts. In case F. I. R. No. 175, dated 28th November, 1955 under section 420 I.P.C., Police Station D. Division, Amritsar as noted in his personal file, Shri Buta Singh had secured his acquittal only by compounding the offence with the complaint. As for the case F.I.R. No. 110, dated 13th June, 1956 under section 457 Indian Penal Code, Police Station Sadar Ferozepur, Shri Grewal; on the final report of the case, had himself approved the laying of suspicion on Shri Buta Singh. In case F.I.R. No. 140, dated 9th July, 1956, under section 457 I.P.C. Shri Grewal had endorsed the report of the Station House Officer, for keeping the case untraced and fixing suspicion on Shri Buta Singh, to the Senior Superintendent of Police, Thus Shri Grewal misrepresented to the authorities, competent to appoint him as a Lambardar, the true history of Shri Buta Singh and attempted to mislead them in the exercise of their judgment.

CHARGE No. 4

(*a*) That the said Shri D. S. Grewal, during the years 1955-56, while functioning in the aforesaid office, made unathorised use of the services of Shri Charanjiv Lal, Sub-Inspector, Incharge, Police Station, Jalalabad, working under his supervisory charge and Head Constable Maluk Singh, his reader, for his private ends, for finding out customers for purchase or lease of his 22 sqrs. of land in chak No. 16-Z in Ganga Nagar, District (Rajasthan). Consequently, Shri Charanjiv Lal took Sarvshri Naranjan Singh Sodhi, Sajjan Singh of village Ranjit Singh, Police Station Guru Har Sahai and Badri Nath, Khatri of Abohar to the lands of Shri D. S. Grewal and tried to persuade them to purchase it at a price of Rs 10,000 per square, demanded by him. Having failed in the mission the said Sub-Inspector approached Shri Kapur Singh, Zamindar, a resident of Amirkhas and succeeded in persuading him to take the said land on lease on the terms put forward by Shri Grewal.

(*b*) That during 1955-56 while functioning as aforesaid the said Shri D. S. Grewal made unauthorised use of the services of Shri Surat Singh, Deputy Superintendent of Police, working under him, for—

(*a*) Pressing Shri Iqbal Singh, uncle of Shri Grewal, who was in possession of 3 out of 22 squares of land in Chak No. 16-Z leased out to Shri Kapur Singh of Amirkhas and was unwilling to part with them, to deliver possession of the said 3 squares to Kapur Singh as desired by Shri Grewal.

(*b*) Settlement of a dispute between Shri Grewal and Shri Kapur Singh over the payment of lease money.

[Home Minister]

(*c*) Bringing pressure on Shri Kapur Singh for continuance of the tenancy after one year. .. ..

(*d*) Finding out a person for taking the above land on lease after Shri Kapur Singh.

Further Shri Surat Singh, Deputy Superintendent of Police as required by Shri D. S. Grewal, successfully persuaded Shri Badri Nath, Khatri of Abohar, district Ferozepur to take the said 19 squares of land on lease for the year 1956-57.

Shri D. S. Grewal, thus, misused his official position for private ends.

CHARGE No. 5.

That while functioning in the aforesaid office the said Shri D. S. Grewal, falsely showed in the weekly diaries, inspections and visits to the various pickets under his charge, prepared false T. A. Bills in respect of the journeys in that connection, which were never undertaken manipulated false entries in the Log Books of the Motor Vehicles under his use to support them, submitted false inspection reports and committed other serious irregularities as detailed below:—

(I) BOGUS INSPECTION OF P.A.P. PICKET SOWANA

(a) FIRST INSPECTION

(i) He, in his weekly diary for the week ending 31st December, 1954, falsely showed that he had inspected Sowana, Churiwala, Rupnagar and Sadiqi pickets and returned to headquarters after night Patrol on 30th December, 1954. He submitted a false inspection report showing inspection of the Sowana picket for 2nd, 3rd and 4th quarters of 1954 although the necessary material for the report had only been collected by his Stenographer Shri Bhagirath Lal, and he (Shri Grewal) did not visit the post at all. The report was received back, in original, by Shri Grewal with a query by the Commandant, Punjab Armed Police, as to when he inspected the picket and why the report for the first quarter of the year 1955 could not be included in that inspection. On receipt of the above objection Shri Grewal manipulated the interpolation of the words 'and first quarter of 1955' after the words' 'the present inspection by me relates to second, third and fourth quarter of 1954', in the second para of his report, showing thereby, as if the report also covered that period. He, however, did not submit any report on the above query of the Commandant, P.A.P. On the next report of his formal inspection of this picket for the 2nd and 3rd quarter of 1955, the Commandant, P.A.P., on the office noting to the effect asked Shri D. S. Grewal, to account for the inspection report for the quarter ending 31st March, 1955, (first quarter). Shri Grewal on the above remarks of the Commandant, P.A.P., on the report received by him in original, made the noting 'the previous inspection also covers first quarter of 1955' but submitted no report to him on the above query. Shri Grewal did not inspect this post for the first quarter ending 31st March, 1955, and wanted to meet the objection of the Commandant, P.A.P., by the aforesaid interplation.

(ii) He made false entry in his T. A. Bill, showing the following journeys in connection with his aforesaid visit and dishonestly drew Rs 5 as daily allowance for 30th December, 1954:—

Departure		*Arrival*		Kind of journey and number of miles	Number of dailies	Purpose of journey
Date and Time	Station	Date and Time	Station			
30-12-54 7-00 A.M.	Ferozepur	30-12-54 9-00 P.M.	Sowana, Churiwala, Sadiqi, Rupnagar and back to Ferozpur	Government jeep 202 miles	1	Insection of P. A. P. Pickets and also night patrolling

(iii) He manipulated false entry regarding the above journeys in the Log Book of P.A.P. Jeep No. PNJ 4561 in his use, showing therein the consumption of 12 gallons of petrol $\frac{1}{4}$ gallon of Mobil oil and 2 lbs. of Greese, which was presumptively misappropriated.

(b) SECOD INNSPECTION

(i) In the weekly diary for the week ending 1st April, 1955 he falsely showed inspection of Sowana picket on 29th March, 1955 and made the following false entry in his T. A. Bill dishonestly claiming and drawing Rs 6-4-0 as daily allowance for this date:—

Departure		*Arrival*		Kind of journey and number of miles	Number of dailies	Purpose of journey
Date and Time	Station	Date and Time	Station			
29-3-55 10-00 A.M.	Ferozepur	29-3-55 11-00 A.M.	Sowana and back to Fazilka	Government Jeep 95 miles	1	Inspection of P.A.P. Picket Sowana and also checked Nakabandi points and patrolled on the border

(ii) He manipulated a false entry in respect of the above journey in the Log Book of the aforesaid vehicle showing the consumption of 5$\frac{1}{4}$ gallons of petrol on it and presumptively misappropriating the same.

THIRD INSPECTION

(*a*) Shri D. S. Grewal falsely showed in the weekly diary for the week ending 1st December, 1956 that he carried out formal inspection of Sowana Picket between 30th November, 1956 and 1st December, 1956 although he had returned from Sulemanki direct to Ferozepore on 30th November, 1956 and did not visit any picket at all either on 30h November, 1956 or 1st December, 1956.

(*b*) He submitted to the Commandant, P.A.P., a false inspection report for the 2nd and 3rd quarters of 1956, showing it to have been carried out by him on 30th November, 1956 and 1st December, 1956 although he prepared it while at headquarters on the material furnished by his officials after a scrutiny of the books of the picket sent for by him.

(*c*) He made the following false entry in the T. A. Bill regarding his journey from Sulemanki to Sowana Pickets on 30th November, 1956 and from there to Ferozepore after visit to Churiwala Picket and thus dishonestly drew Rs 5 as daily allowance for 1st December, 1956:—

Departure		*Arrival*		Kind of journey and number of miles	Number of dailies	Purpose of journey
Date and Time	Station	Date and Time	Station			
30-11-56 8-00 A.M.	Ferozepur Cantt.	1-12-56 11-00 A.M.	Head Sulemanki, Churiwala, Sowana and back to Ferozepore Cantt.	Government jeep 178 miles	2	Attended border meeting with Pak Police Officers at Head Sulemanki*

*Carried out formal inspection of P.A.P. Picket Sadiqi carried out night patrolling on the border, carried out formal inspection of P.A.P. Picket Sowana and back to Headquarter on 1st December, 1956 at night also visited P.A.P. Picket Churiwala.

[Home Minister]

(*d*) He manipulated a false entry in the Log Book of P.A.P. Jeep No. PNJ 4556 regarding the above Journey showing excess consumption of petrol on the aforesaid journey.

BOGUS INSPECTION OF SHAHTIRWALA PICKET

(a) FIRST INSPECTION

(i) Shri D. S. Grewal falsely mentioned in the weekly diary for the week ending 1st April, 1955 that he inspected the P.A.P. picket Shahtirwala on 30th March, 1955. The fact is that the inspection of this picket for the 3rd and 4th quarter of 1954 and first quarter of 1955 was carried out by Shri Surat Singh, D.S.P., Border, on 26th April, 1955 and 27th April, 1955 and Shri Grewal adopted his report as his own and submitted the same to the Commandant, Punjab Armed Police.

(ii) He made false entries in his T. A. Bill regarding the following journeys in connection with the above inspection and dishonestly drew Rs 6-4-0 as daily allowance for 30th March, 1955:—

Departure		*Arrival*		Kind of journey and number of miles	Number of dailies	Purpose of journey
Date and Time	Station	Date and Time	Station			
30-3-55 9-15 A.M.	Fazilka	30-3-55 11-00 A.M.	Shahtirwala and back to Fazilka	Government Jeep 42 miles	1	Inspected P.A.P. Picket Shahtirwala, patrolled on Amruke Minor during night

(iii) He manipulated false entries with respect to the above journeys to Shahtirwala from Fazilka in the Log Book of the P.A.P. Jeep No. 4561 and charged the Government for $2\frac{1}{4}$ gallons of petrol, which presumptively he misappropriated.

(b) SECOND INSPECTION

(i) He in the weekly diary for the week ending 29th December, 1956, falsely showed that he carried out the inspection of Shahtirwala picket for the 2nd and 3rd quarters of 1956 on 30th December, 1956 although it was carried out by S. Surat Singh, Deputy Superintendent of Police, Border, whose report was adopted by Shri Grewal while at headquarters and was submitted to the Commandant, P.A.P. Shri D. S. Grewal in fact, did not at all inspect the picket on that date.

(ii) He made false entries in his T. A. Bill regarding the following journeys dishonestly drawing Rs 5 as daily allowance for 30th December, 1956, although the only journey was performed by him on 29th December, 1956 to Lakha-Asli and back to Ferozepur:—

Departure		*Arrival*		Kind of journey and number of miles	Number of dailies	Purpose of journey
Date and Time	Station	Date and Time	Station			
29-12-56 7-0 A.M.	Ferozepur	30-12-56 8-30 A.M.	Lakha-Asli Picket, Shahtirwala and back to Ferozepur	Government jeep 82 and 71 miles	2	Left for LakhaAsli for formal Inspection and night patrolling on the border and Shahtirwala and halt. Formal inspection of Shahtirwala and return to Headquarters at Ferozepur

(iii) He manipulated a false entry in respect of the above journey in the manner shown by him in the Log Book of P.A.P. Jeep No. PNJ 4556, in his use, at the time, showing excess consumption of $4\frac{1}{2}$ gallons of petrol.

(III) BOGUS INSPECTION OF BAHADURKE SAMSKE, ETC. PICKETS

(*a*) Shri D. S. Grewal inspected the personnel of Tapri, Ziraka-uttar and Midhaf pickets on 27th July, 1955 at their respective pickets. He called the personnel of Rana Punj Garain to Tapri, where he inspected them. He inspected the personnel of Bahadurke, Samske, Badliam Taliwala and Fatuwala pickets at the Atari Bund at some distance from the pickets on the same date, but in the weekly diary for the week ending 29th July, 1955 he falsely showed his visit to Badalian, Midha, Piruke-uttar, Fatuwala and Taliwala on the 28th of July, 1955 and that he actually visited pickets Bahadurke, Samske, Rana-Punj Garain and Tapri and patrolled on the border on 27th July, 1955.

(*b*) He made a false entry in his T. A. Bill regarding the following journeys on the 27th/28th July, 1955 and dishonestly drew Rs 5 as daily allowance for 28th July, 1955:—

Departure		*Arrival*		Kind of journey and number of miles	Number of dailies	Purpose of Journey
Date and time	Station	Date and time	Station			
27-7-55 5-00 P.M.	Ferozepur	28-7-55 4-30 A.M.	Bahadurke, Shamske, R.P. Garain and Tapri	Govern-ment Jeep miles 62	1	Visited P.A.P. pickets also patrolled on the border and checked Naka-bandi during the night
28-7-55 6-00	Tappri	28-7-55 24-30	Badalian, Midha, Taliwala and back to Feroze-pur	Govern-ment Jeep 75 miles	1	Ditto

(*c*) He made false entry in the Log Book of PNJ 4561 regarding his visit to Bahadurke, Shamske, Rana-Punj-Garain pickets on 27th July, 1955 although he did not actually visit them and sent for their personnel at some distance from them at the Atari Bund. He also made false entries in the Log Book showing his visit to Badalian, Midha, Pirko-uttar, Fatuwala and Taliwala on 28th July, 1955, although he had visited only Midha, Pireke-uttar pickets and inspected the personnel of Fatuwala and Taliwala at a distance of about 2 or 3 miles from the pickets on the 27th and not on the 28th of July, 1956. The excessive quantity of consumption of petrol shown by him, is also, therefore, not justified.

(IV) INSPECTION OF FATUWALA AND THAIWALA PICKETS

(*a*) Shri D. S. Grewal falsely showed in the weekly diary for the week ending 3rd June, 1956 that he carried out the formal inspection of the P.A.P. Picket Fatuwal, Tahliwal on the 2nd and 3rd of June, 1956. He submitted his report on the formal inspection of the above pickets without visiting the places and carrying out the inspection. He based his report on the material collected by his Head Clerk, Shri Bhagwan Singh, who visited the pickets between 25th May, 1956 and 28th May, 1956.

[Home Minister]

(*b*) He made false entries in his T. A. Bill regarding the following journeys dishonestly drawing Rs 5 as daily allowance:—

Departure		Arrival		Kind of journey and number of miles	Number of dailies	Purpose of journey
Date and time	Station	Date and time	Station			
2-6-56 8-00 a.m.	Ferozepur	3-6-56 4-00 a.m.	Fatuwal to Tahliwal to Bahadurke and Shamske and back to Headquarters Ferozepur	Government Jeep 120	1	Formal Inspection P.A.P. picket Fatuwal, and Tahliwal visited P.A.P. pickets Bahadurke and Shamske

(*c*) He made false entries regarding the above journeys in the Log Book of P.A.P. Jeep No. PNJ 4556, howing the consumption of $7\frac{3}{4}$ gallons of petrol which, presumptively, he dishonestly misappropriated.

(V) BOGUS INSPECTION OF SHAMSKE, BAHADURKE AND RANAPUNJ-GRAIN AND NIGHT PATROL

(a) FIRST INSPECTION

(i) Shri D. S. Grewal falsely showed in his weekly diary for the week ending 15th September, 1956 that he left Ferozepur on the evenning of 10th September, 1956 for border patrolling and an informal visit to Bahadurke picket reaching Samaske at night and that on 11th September, 1956 he carried out formal inspection of P.A.P. picket Shamske and visited picket of Ranapunj Garain and patrolled the border at night and that he returned to Headquarters on 12th September, 1956. In fact he left Ferozepur on 11st September, 1956 and returned the same day after a visit to Shamske picket where he inspected the personnel of Bahadurke picket as well.

(ii) He made false entries in the Minute Book of Bahadurke picket that he paid a visit to that post on 10th September, 1956.

(iii) He made a false entry in the T.A. Bill regarding the following journeys and dishonestly claimed and drew daily allowance of Rs 5 for the 10th and 12th of September, 1956:—

Departure		Arrival		Kind of journey and number of miles	Number of dailies	Purpose of journey
Date and time	Station	Date and time	Station			
10-9-56 4-00 p.m.	Ferozepur Cantt.	10-9-56 11-00 p.m.	Bahadurke and Shamske	Government Jeep 40 miles	1	Left in th evening for border patrolling visited Bahadurke and reached Shamske at night, formal inspection of Shamske
11-9-56 3-00 p.m.	Shamske	12-9-56 7-00 a.m.	Ranapunj Garain and to Ferozepur Cantt	Government Jeep 59 miles	2	Visited P.A.P. picket Ranapunj Garain and night patrolling at the border

(iv) He manipulated false entries in the Log Book of P.A.P. Jeep No. PNJ 4556 in his use, regarding the above journeys showing therein the consumption of $3\frac{1}{2}$ gallons of petrol on the 10th of September, and $4\frac{3}{4}$ gallons of petrol on the 11th and 12th September, 1956. He thus presumptively misappropriated a part of the petrol.

(b) SECOND INSPECTION

(i) In the weekly diary for the week ending 2nd March, 1957 he falsely showed that on 1st March, 1957 he visited pickets, Fatuwala, Taliwala ,Bhamba Wattu, Alike-pattan, Ranapunj-Garain and also carried out night patrol on the border with and returned to the headquarters on the morning of 2nd March, 1957. No such visits were paid by him on the said date.

(ii) He falsely showed in the T. A. Bill, the following journeys and dishonestly claimed and drew daily allowance of Rs 5 for the 1st and 2nd March, 1957:—

Departure		*Arrival*		Kind of journey and number of miles	Number of dailies	Purpose of journey
Date and time	Station	Date and time	Station			
1-3-57 8-00 a.m.	Ferozepur	2-3-57 10-00 a.m.	Fatuwala to Bhamba Watoo Alike Pattan to R. P. Garain back to Head-quarters	Govern-ment Jeep 139 miles	2	Surprise visit of picket Fatuwala Tahliwala, Bamba Watoo, Alike Pattan and Rana Punj Garain, night patrolling on the border, re-turn to Head-quarters in the morning

(iii) He manipulated false entries in the Log Book of P.A.P., Jeep No. PNJ 4556 regarding the above journeys and charged the Government of $9\frac{1}{2}$ gallons of petrol towards consumption on the above journey, which presumptively he dishonestly misappropriated.

(VI) BOGUS INSPECTION OF PICKETS, MOHAMDIWALA AND WAHQA

(*a*) Shri D. S. Grewal visited Wahqa on 12th December, 1956 where he summoned the personnel of the four pickets Wahqa, Muthianwala, Anukebasti and Mohamdiwala and returned the same day to Ferozepur. In fact he stayed at Wahqa for only about an hour. In the weekly diary for the week ending 15th December, 1956 he falsely showed his formal inspection of P.A.P. picket Wahqa and night patrol on the border, visit to picket Anuke on 11th December, 1956 and formal inspection of P.A.P. picket Mohamdiwala and night patrol on the border on 12th December, 1956 with return to Ferozepur on 13th December, 1956 after visiting Muthianwala.

[Home Minister]

(*b*) He made false entries in the T. A. Bill regarding the following journeys and dishonestly claimed and drew daily allowance for the 11th of December, 1956:—

Departure		Arrival		Kind of journey and number of miles	Number of dailies	Purpose of journey
Date and time	Station	Date and time	Station			
11-12-56 6-00 A.M.	Ferozepur	11-12-56 10-00 P.M.	Wahqa, Annuke and back	Government Jeep 36 miles	1	Carried out formal inspection of P.A.P. picket and night patrolling on the border and visited Annuke
12-12-56 8-00 A.M.	Do	13-12-56 7-00 A.M.	Mohamdiwala Muthianwala and back	Government Jeep 43 miles	1	Carried out formal inspection of picket Muthianwala and night patrol on the border and return on 13th December, 1956 after visiting Muthian wala picket

(*c*) He manipulated false entries in the Log Book of P.A.P. Jeep No. PNJ 4556. showing therein the cosumption of 2 gallons of petrol on the above journey on 11th December, 1956.

(*d*) He falsely showed in the formal inspection report of P.A.P. picket Wahqa that he visited it on 11th December, 1956, in fact he prepared his report on the formal inspection of Wahqa and Mohamdiwala for 2nd and 3rd quarters of 1956 on the basis of the material furnished to him by his officials while at Headquarters.

(VII) BOGUS INSPECTION OF RANA-PUNJ-GARAIN

(a) FIRST INSPECTION

(i) According to particulars of his tour programme given by Shri D. S. Grewal in his diary for the week ending 16th February, 1957, on 15th February, 1957, he visited Rana-Punj-Garain and Badalian and after patrolling the border reached Dhandi Qadim the same night and on 16th February, 1957 halted at Dhandi Qadim and returned to Headquarters on 17th February, 1957. All these particulars are false.

(ii) He made the false entries in his T. A. Bills regarding the following journeys and dishonestly drew daily allowance for 3 days at the rate of Rs 5 per day:—

Departure		Arrival		Kind of journey and number of miles	Number of dailies	Purpose of Journey
Date and time	Station	Date and time	Station			
15-2-57 7-00 P.M.	Ferozepur	17-2-57 10-00 A.M.	Ranapunj Garain, Badalian, and Dhandi Qadian and back	Government Jeep 110 miles	3	Visited Rana-Punj Garain, Badlian, night patrolling Bund spent night Dhandi Qadin and back on 17th February, 1957

(iii) He manipulated false entry regarding the above journeys from 15th to 17th February, 1957, in the Log Book of the P.A.P. Jeep No. PNJ 4556 in his use, in these days, showing consumption of 7½ gallons of petrol and ¼ gallons of Mobil Oil, which he dishonestly misappropriated.

(b) SECOND INSPECTION

(i) He falsely showed in the weekly diary for the week ending 30th March, 1957 that he carried out formal inspection of P.A.P. picket Rana-Punj-Garain on 27th March, 1957.

(ii) He made false entries in his T. A. Bill regarding his following journeys and thereby dishonestly claimed and drew daily allowance of Rs 5 for 27th March, 1957:—

Departure		*Arrival*		Kind of journey and number of miles	Number of dailies	Purpose of journey
Date and time	Station	Date and time	Station			
27-3-57 8-00 A.M.	Ferozepur	27-3-57 9-30 P.M.	Rana Punj Garain and back to Ferozepur Cantt.	Government Jeep 90 miles	1	Carried out formal inspection of P. A. P. post Ranapunj Garain

(iii) He manipulated false entry regarding the above journeys in the Log Book of the P.A.P. Jeep No. PNJ 4556 in his use, showing consumption of 5¾ gallons of petrol, which he dishonestly misappropriated.

(iv) Without carrying out the formal inspection of the picket for the 3rd and 4th quarters of 1956, he submitted a report to this effect on the basis of the material collected by his subordinate officials from the record of the picket sent for by him at Ferozepur on 16th April, 1957.

(VIII) BOGUS INSPECTION OF PICKET SOWARWALI

(*a*) He falsely showed in his weekly diary for the week ending 2nd March, 1957 and his report on the formal inspection of picket Sowarwali for the 3rd and 4th quarters of 1956, that he carried it out on 26th February, 1957. The fact is that Ch. Ram Ditta Mal, Deputy Superintendent of Police, (Border) carried out the inspection of the above quarters from 27th January, 1957 to 30th January, 1957 and Shri D. S. Grewal adopted his report after replacing its first and last pages. Shri Grewal paid only a flying visit to the picket on 26th February, 1957 while returning from Sulomani.

(*b*) He made false entries in his T. A. Bill regarding the following journey on 27th February, 1957 although he had returned to Ferozepur, his Headquarters on the evening of 26th February, 1957. He thus dishonestly drew Rs 5 as daily allowance for 27th February, 1957:—

Departure		*Arrival*		Kind of journey and number of miles	Number of dailies	Purpose of journey
Date and time	Station	Date and time	Station			
26-2-57 8-10 A.M.	Ferozepur	27-2-57 12-45 P.M.	Head Sule Manki, Sowarwali and Sawana and back to Ferozepur	Government Jeep 17 8miles	2	Attended meeting with Pakistan Police Officers at Sulemanki. Formal inspection of P.A.P. Picket Sowarwali and night patrolling and surprise visit of P.A.P. pickets

[Home Minister]

(*c*) He manipulated false entry regarding his aforesaid journey on the 27th of February, 1957 in the Log Book of P.A.P. Jeep No. PNJ 4556 charging Government for petrol for his bogus trips to Sowana and Shahtirwala.

(IX) BOGUS INSPECTION OF PICKET. BHAMBA WATTO

(*a*) He falsely showed in the weekly diary for the week ending 23rd March, 1957 to have carried out formal inspection of picket Bhamba-watto with visits to Nur Shah and Lakha Asli and night patrolling on 21st March, 1957. The fact is that he paid a hurried visit to picket Bhambawatto on 23rd March, 1957 on his way back from Sulemanki Head, where he had gone the same morning.

(*b*) He made a false entry in his T. A. Bill in respect of the following journeys in connection with the above inspection and dishonestly drew daily allowance of Rs 5 for 21st March, 1957:—

Departure		*Arrival*		Kind of journey and number of miles	Number of dailies	Purpose of journey
Date and time	Station	Date and time	Station			
21-3-57 9-00 a.m.	Ferozepur	21-3-57 12-00 mid-night	Bhamba Watto, Lakha Asli and Nur Shaha and back in Ferozepur Cantt.	Government Jeep 122 miles	1	Carried out formal inspection of P.A.P. pickets Bhamba Watto, Lakha Asli and Noor Shah and back to Headquarters after night patrolling on the border

(*c*) He manipulated a false entry regarding the above journey in the Log Book of the aforesaid jeep showing consumption of 8 gallons of petrol and ½ gallon of Mobil oil, which he dishonestly misappropriated.

(*d*) He falsely showed in his report of the formal inspection of the picket for the 3rd and 4th quarter of 1956 that he inspected it on 21st March, 1957 although he based his report mostly on the inspection of the record by officials at headquarters from 23rd March, 1957 to 26th March, 1957.

(X) BOGUS INSPECTION OF PICKET LAKHA HAJI

(*a*) He falsely showed in his weekly diary for the week ending 30th March, 1957 to have carried out formal inspection of picket Lakha Haji and to have visited P.A.P. picket Jalalwara on 25th March, 1957. In the said formal inspection only the record of Lakha Haji picket was carried to Headquarters by his officials and he based his report on the material furnished by them. He did not pay any visit to Jalalwara either.

(*b*) In the report for the said formal inspection of Lakha Haji picket he falsely showed the same to have been carried out on 25th March, 1957.

(*c*) He prepared false T. A. Bills for the following journeys which he never performed and thus dishonestly drew Rs 5 as daily allowance for 25th March, 1957:—

Departure		*Arrival*		Kind of journey and number of miles	Number of dailies	Purpose of journey
Date and time	Station	Date and time	Station			
25-3-57 7-30 a.m.	Ferozepur Cantt	25-3-57 8-15 p.m.	Lakha Haji Jalalwara and back	Government Jeep 40 miles	1	Carried out formal inspection of P.A.P. picket Lakha Haji and visited P.A.P. Jalalwara

(*d*) He manipulated a false entry in the Log Book of the aforesaid jeep in his use regarding the above journey showing the consumption of 2½ gallons of petrol which presumptively he misappropriated.

(XI) BOGUS INSPECTION OF PICKET LAKHASINGHWALA

(*a*) He falsely showed in his weekly diary for the week ending 30th March, 1957 to have carried out formal inspection of P.A.P. picket Lakhasinghwala and visited pickets Jalloke and Raja Mohtam on 26th March, 1957. The fact is that the books of the picket were examined by his officials from 6th April, 1957 to 8th April, 1957 at Headquarters and he paid no visit to the picket on 26th March, 1957.

(*b*) He falsely showed in his report of the said formal inspection of picket Lakhasinghwala for the 3rd and 4th quarters that he carried it out on 26th March, 1957.

(*c*) He dishonestly claimed and drew the daily allowance of Rs 5 for 26th March, 1957 and made the following false entries in support of his claim in the T. A. Bill:—

Departure		*Arrival*		Kind of journey and number of miles	Number of dailies	Purpose of journey
Date and time	Station	Date and time	Station			
26-3-57 8-00 a.m.	Ferozepur	26-3-57 10-00 p.m.	L.S. Wala, Jalluke, Raja Mehtam and back	Government Jeep 52 miles	1	Formal inspection of P.A.P. picket L. S. Wala and visit to P. A. P. picket Jaluke and Raja Mehtam

(*d*) He manipulated a false entry regarding the above journeys in the Log Book of the aforesaid jeep showing consumption of 3¼ gallons of petrol and ¼ gallon of Mobil oil and dishonestly misappropriated it.

(XII) BOGUS INSPECTION OF PICKET ANNUKE BASTI

(*a*) He, in his weekly diary for the week ending 18th May, 1957 falsely showed to have carried out on 17th May, 1957 formal inspection of picket Annuke Basti and returned to headquarters on 18th May, 1957 after night patrolling. In fact this inspection was limited to the scrutiny of the books of the picket by the officials under him at headquarters from 27th April, 1957 to 28th April, 1957 and he did not pay any visit to the post on 17th May, 1957 or 18th May, 1957.

(*b*) He falsely showed in his report of the said formal inspection for 4th quarter of 1956 and 1st quarter of 1957 to have carried out the inspection on 17th May, 1957.

(*c*) He prepared false T. A. Bill for the following journeys in connection with the above inspection, dishonestly claiming and drawing daily allowance for 2 days at the rate of Rs 5 for the above journey:—

Departure		*Arrival*		Kind of journey and number of miles	Number of dailies	Purpose of journey
Date and time	Station	Date and time	Station			
17-5-57 8-00 a.m.		18-5-57 11-00 a.m.	Annuke and back to Ferozepur	Government Jeep 40 miles	2	Formal inspection of P.A.P. picket Annuke, carried out night patrolling on this border.

[Home Minister]

(*d*) He manipulated in the Log Book of the aforesaid jeep an entry regarding the above journey showing consumption of $2\frac{3}{4}$ gallons of petrol, which presumably he dishonestly brought into his personal use.

(XIII) BOGUS INSPECTION OF PICKET KAMALEWALA

(*a*) He, in his weekly diary for the week ending 23rd March, 1957 has falsely shown to have carried out formal inspection of picket Kamalewala on 20th March, 1957. This inspection which was limited to the books of the picket, was in fact carried out by his Stenographer on or about 7th March, 1957.

(*b*) He falsely mentioned in the inspection report regarding the carrying out, by him of this inspection on 20th March, 1957.

In fact he as aforesaid based his report on the material furnished to him by his Stenographer as a result of his inspection on or about 8th March, 1957.

(*c*) He dishonestly claimed and drew ½ daily allowance for his visit to the post on 20th March, 1957 on the basis of the false entries made in the T. A. Bill as under:—

Departure		*Arrival*		Kind of journey and number of miles	Number of dailies	Purpose of journey
Date and time	Station	Date and time	Station			
20-3-57 8-00 A.M.	Ferozepur	20-3-57 5-00 P.M.	Kamalewala and back to Ferozepur	Government Jeep 16 miles	2	Carried out formal inspection of P.A.P. picket Kamaleawala

(*d*) He manipulated false entries in the Log Book of the aforesaid jeep in his use regarding the above said journeys showing consumption of one gallon of petrol, which he obviously brought into his personal use.

CHARGE No. 6

That the said Shri D. S. Grewal while functioning as Superintendent of Police, Border, Ferozepur, between 27th June, 1954 to 29th June, 1954 made unauthorised use of P.A.P. Truck No. PNJ 2301 and P.A.P. personnel for transporting his heifer from the Military Dairy Farm, Jullundur Cantt to Ferozepur.

CHARGE No. 7

That the said Shri D. S. Grewal while functioning as Superintendent of Police (Border), Ferozepur from 18th May, 1956 to 21st May, 1956 dishonestly used P.A.P. Truck No. PNJ 3498, consuming $25\frac{1}{2}$ gallons of Government petrol and the P.A.P. personnel for transporting his heifer to Jullundur Cantonment for having it covered by an English bull and back on the excuse that the truck had to carry the articles of uniform from the P.A.P. Lines, Jullundur to the P.A.P. Lines, Ferozepur.

CHARGE No. 8

That the said Shri D. S. Grewal, while functioning as aforesaid (on 24th December, 1954 and 11th/12th February, 1955) made unauthorised use of P.A.P. Jeep No. 4561 by taking it to his lands in Chak No. 16-Z in Ganga Nagar District, which place was beyond the sphere of his duties. He dishonestly misappropriated the Government petrol consumed in the above journeys.

CHARGE No. 9

That the said Shri D. S. Grewal, while functioning as aforesaid, on or about 29th August, 1956, made unauthorised and dishonest use of P.A.P. Jeep No. 2499, involving consumption of petrol and unauthorised use of driver by employing it in taking Shri Jamiat Singh, his maternal uncle, to village Bilaspur in Police Station Nihalsinghwala, district Ferozepur and bringing him back.

CHARGE No. 10

(*a*) During the period from April, 1955 to 31st of May, 1957, while functioning as Superintendent of Police (Border) Ferozepur, the said Shri D. S. Grewal dishonestly misappropriated 987 gallons of petrol drawn by him on Government account from the Ferozepur Oil Stores, Ferozepur, from where the supply of petrol for the P.A.P. was being obtained. Mainly the following methods of falsification of account were adopted to avoid detection and to defraud Government:—

(i) False entries in respect of the receipt and consumption of petrol to vehicles other than those under the use of Shri Grewal were made in their Log Books ;

(*ii*) False entries for showing the consumption of petrol were made in the daily diary of the P.A.P. Lines, Ferozepur to show that such vehicles were used in patrols and nakabandis by the P.A.P. personnel without their being put to such use ;

(*iii*) The bills of the Ferozepur Oil Stores were fabricated so as to cover the number of the vehicles in which the petrol was adjusted. Number of vehicles to which issue of petrol was shown in the bills of the Ferozepur Oil Stores for supplies of petrol made to the P.A.P. were altered into those of the vehicles to which bogus issue of petrol was shown ;

(*iv*) Number of vehicles to which bogus issue of petrol was planned were interpolated in the bills of the Ferozepur Oil Stores and the figures of the quantity of the petrol, issued in the bills, were altered to suit the plans ;

(*v*) The Chits for drawing petrol, issued to the Ferozepur Oil Stores by Shri Grewal and Shri Des Raj, the driver on his private car PNA 1770, were replaced by the Motor Transport Officer or his assistant by their own chits.

(*b*) The petrol thus misappropriated was used by him in his private car, PNA 1770, and on private trips in P.A.P. Jeeps under his use. His aforesaid misconduct further involved unauthorised use of Government vehicles.

The statement at appendix 'A' shows details of the false adjustments of the petrol misappropriated by Shri Grewal in other vehicles and the falsification of the various Log Books.

(*c*) The said Shri D. S. Grewal during the period from 17th March, 1954 to 31st May, 1957, while functioning as Superintendent of Police (Border), Ferozepur in view of his malpractices detailed in charges Nos. 5 to 10 (*a*) and (*b*) intentionally did not append his signatures to entries in the Log Books of the vehicles used by him and thereby violated the mandatory instructions laid down to this effect in para 6 (*a*) of Standing Order No. 5 issued by the Commandant, P.A.P. Further with the aforesaid intention he also did not carry out periodical inspections of the log books of P.A.P. vehicles or Sub-Centre, Ferozepur so as to ensure that those had been used for legitimate purposes only and thereby contravened the instructions provided in para I (*e*) of Standing Order No. 3 issued by the Commandant, P.A.P.

CHARGE No. 11

That the said Shri D. S. Grewal, while functioning as aforesaid in the month of May or June, 1956, arranged to bring from Delhi to Ferozepur damaged Jeep No. DIC-4865 belonging to his brother-in-law, Shri B. S. Randhawa and made unauthorised use

[Home Minister]

of the services of P.A.P. Fitters and electrician for its repairs. Further he dishonestly secured a false certificate on or about 1st October, 1956 from the Manager, Doaba Engineering Works, Ferozepur to the effect that the said jeep was lying in his workshop for heavy repairs since 26th March, 1956 and with his own false attestation, exemption from payment of quarterly tax was secured although the vehicle was never sent to the said workshop.

CHARGE No. 12

That the said Shri D. S. Grewal, while functioning as Superintendent of Police (Border) Ferozepur, in 1955 obtained on the release deed dated 19th October, 1947 (signed by Dr. Kartar Singh, his grand-father, relinquishing his rights of ownership of Ajit Village situated at Ludhiana in favour of S. Ajaib Singh, father of Shri D. S. Grewal) false attestation by Sarvshri Harnam Singh Sodhi and I. D. Vij to show that the said document was executed in Gujrat (Pakistan) on 19th October, 1947 by Dr. Kartar Singh in their presence. He further manipulated to show the receipt of the said document by him at Ferozepur from Pakistan through Shri Sarnagat Singh, Additional District Magistrate, Ferozepur on or about 25th April, 1955. Armed with the above material he proceeded with his plans and made false representations to the Collector, Ludhiana as contained in his application, dated 4th July, 1955 for adjudication under section 31 of the Stamp Act as to the proper stamp duty to be levied on the above document and in his affidavit in support thereof, of the same date, that the said document had been received in India from Pakistan only on 25th April, 1955 and thereby by deceitful means after deposit of Rs 10 the duty adjudicated by him, dishonestly obtained his certificate under section 32 of the said Act that the document had been properly stamped. The said document was thereafter presented the same day before the Sub-Registrar, Ludhiana and got registered by dubious methods. The above fabrications and manipulations were evidently resorted to by Shri D. S. Grewal with a view to bring the document within the purview of section 18 of the Indian Stamp Act which lays down that instrument chargeable with duty executed out of India may be stamped within 8 months after it has been received in India and its registration under the provisions of section 26 of the Registration Act which provides for registration of the aforesaid instrument within 4 months of its receipt in India. The above plans of Shri D. S. Grewal were directed to create evidence to eliminate the plea of Shri Kartar Singh that his signatures on the document had been obtained at Ludhiana in October, 1947 representing it in a letter to the Military authorities for de-requisitioning the house from them.

The aforesaid conduct of Shri D. S. Grewal amounts to criminal offences of organised cheating.

Secretary to Government, Punjab,
ANTI-CORRUPTION DEPARTMENT,
D. C. M.

APPENDIX 'A'

Statement showing the quantity of Government petrol misappropriated by Shri D. S. Grewal while functioning as S.P. Border, Ferozepore and its false adjustment in the Log Books of vehicles other than those in his use from April, 1955 to May, 1957

Serial No.	No. of the PAP Jeep in use with Shri Grewal, S. P. Border	Month	Quantity of petrol issued (in gallons) to Shri D.S. Grewal, S. P. Border	Quantity of petrol accounted for in the Log Book of PAP Jeep in use with Shri D.S. Grewal	Quantity of petrol misappropriated	Particulars of PAP Jeep in the Log Book of which the petrol falsely adjusted	Quantity of petrol falsely adjusted	Date on which falsely adjusted
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	PNJ 4561	April, 1955	58	49	9	PNJ 2745	5	18-4-55
						,, 2495	4	24-4-55
2.	,, ,,	May, 1955	88	75	13	,, 2740	7	6-5-55
						,, 2740	5	18-5-55
						,, 2740	1	22-5-55
3.	,, ,,	November, 1955	70	43	27	,, 2735	7	7-11-55
						,, 2735	8	26-11-55
						,, 2070	6	25-11-55
						,, 1347	6	27-11-55
4.	,, ,,	December, 1955	76	57	19	,, 2504	9	28-12-55
						,, 1558	8	29-12-55
						,, 2745	2	30-12-55
5.	,, ,,	January, 1956	49	45	4	,, 4671	4	24-1-56
6.	,, ,,	February, 1956	52	42	10	,, 2498	5	13-2-56
						,, 2498	5	23-2-56
7.	,, ,,	April, 1956	79	56	23	,, 2915	6	9-4-56
						,, 2504	6	4-4-56
						,, 2487	3	21-4-56
						,, 1558	1	7-4-56
						,, 2784	5	29-4-56
						,, 2499	2	1-4-56

8.	,,	4556	May, 1956	65	43	22	,, 2784	6	3-5-56
							,, 2742	4	15-5-56
							,, 2915	6	21-5-56
							,, 2731	6	30-5-56
9.	,,	,,	June, 1956	112	69	43	,, 4679	8	18-6-56
							,, 2910	4	16-6-56
							,, 1558	4	17-6-56
							,, 4679	2	20-6-56
							,, 2301	14	13-6-56
							,, 2301	7	25-6-56
								4	30-6-56
10.	,,	,,	August, 1956	91	56	35	,, 4671	6	14-8-56
							,, 2910	7	4/5-8-56
							,, 2301	5	12-8-56
							,, 2910	12	20/21-8-56
							,, 4657	1	27-8-56
							,, 2910	4	9-8-56
11.	,,	,,	September, 1956	147	71	76	,, 2495	5	5-9-56
							,, 2742	7	7-9-56
							,, 4088	6	7-9-56
							,. 2742	4	8-9-56
							,, 4662	3	11-9-56
							,, 4088	6	15-9-56
							,, 2728	2	17-9-56
							,, 2910	4	18-9-56
							,, 2740	4	19-9-56
							,, 2728..4)	6	29-9-56
							,, 2732..2)		

Note.—The remaining 29 gallons of misappropriated petrol was falsely adjusted in the following PAP Vehicles, on the dates noted against them:—

PNJ 4088	7-9-56 and 25-9-56
,, 2728	27-9-56
,, 2728	30-9-56
,, 2743	8-9-56
,, 2742	8-9-56

1	2	3	4	5	6	7	8	9
12.	PNJ 4556	October, 1956	110	60	50	PNJ 2728	5	3-10-56
						,, 4088	5	8-10-56
						,, 4671	2	11-10-56
						,, 2732	6	12-10-56
						,, 2055	6	12-10-56
						,, 2089	5	13-10-56
						,, 4679	10	18-10-56
						,, 4088	11	20-10-56
13.	,, ,,	November, 1956	134	58	76	,, 2910	5	1-11-56
						,, 2728	7	2-11-56
						,, 1347	3	29-11-56
						,, 2487	3	5-11-56
						,, 2722	3	29-11-56
						,, 2498	4	9-11-56
						,, 2739	10	11-11-56
						Note.—The remaining 41 gallons of misappropriated petrol was falsely adjusted in the following PAP Vehicles on the dates noted against them —		
						PNJ 2487		13-11-56
						,, 2495		19-11-56
						,, 2739		19-11-56
						,, 4088		20-11-56
						,, 2732		30-11-56
14.	,, ,,	December, 1956	121	51	70	,, 2742	8	3-12-56
						,, 942	3	3-12-56
						,, 4679	5	5-12-56
						,, 2732	4	6-12-56
						,, 2742	4	6-12-56
						,, 2784	3	18-12-56
						,, 2487	2	29-12-56
						Note.—The remaining 41 gallons of mis-appropriated petrol was falsely adjusted in the Log Books of the following PAP Vehicles, on the dates noted against them :—		
						PNJ 2739		9-12-56
						,, 2784		28-12-56
						,, 3498		15-12-56

							„ 4561		13-12-56
							„ 2910		21-12-56
							„ 2910		20-12-56
15.	„	„	January, 1957	169	38	131	„ 2739	3	1-1-57
							„ 2498	8	2-1-57
							„ 4561	1	3-1-57
							„ 4561	8	24-1-57
							„ 2739	8	24-1-57
							„ 2739	10	26-1-57
							„ 4679	4	28-1-57
							„ 2739	6	30-1-57
							„ 2742	8	31-1-57
							Note.—The remaining 75 gallons of petrol was falsely adjusted in the Log Books of the following Vehicles on the dates noted against them :—		
							PNJ 2498		2-1-57
							„ 2498		7-1-57
							„ 4671		7-1-57
							„ 2495		10/11-1-57
							„ 2728		15-1-57
							„ 2745		20-1-57
							„ 2742		23-1-57
16.	„	„	February, 1957	197	55	142	*Note.*—The petrol was falsely adjusted in the following PAP Vehicles on the dates noted against each :—		
							PNJ 2739		8-2-57
							„ 4657		11-2-57
							„ 2499		14-2-57
							„ 2784		15-2-57
							„ 4671		16-2-57
							„ 2301		17-2-57
							„ 2728		24-2-57
							„ 2495		24-2-57
							„ 2498		24-2-57
							„ 2910		28-2-57
							„ 3498		28-2-57

1	2	3	4	5	6	7	8	6
17.	PNJ 4556	March, 1957	168	82	86	PNJ 3498	4	3-3-57
						,, 2499	2	4-3-57
						,, 2499	6	5-3-57
						,, 2499	8	6 3-57
						,, 2499	4	8-3-57
						,, 2498	4	12-3-57 and 13-3-57
						,, 2914	2	14-3-57
						,, 2177	5	15-3-57
						,, 3498	7	16-3-57
						,, 3498	2	17-3-57
						,, 2728	8	21-3-57
						,, 2728	1	21-3-57
						,, 2915	2	20-3-57
						,, 2915	3	21-3-57
						,, 2740	5	27-3-57
						,, 2740	7	28-3-57
						,, 4088	10	31-3-57
						Note.—The remaining 6 gallons of misappropriated petrol was falsely adjusted in the Log Books of the following other PAP Vehicles on the dates noted against them :—		
						PNJ 2740		26-3-57
						,, 2731		3-4-57
18.	,, ,,	April, 1957	106	49	5	,, 3498	9	8-4-57
						,, 4679	4	8-4-57
						,, 2914	11	15-4-57
						,, 1347	2	17-4-57
						,, 3498	8	19-4-57
						,, 2914	1	22-4-57
						Note.—The remaining 22 gallons of misappropriated petrol was falsely adjusted in the Log Books of the following Vehicles on the dates noted against them :—		
						PNJ 2731		3-4-57

							,, 2732		3-4-57
							,, 2914		25-4-67
19.	,,	,,	May, 1957	159	65	95	PNJ 3498	6	1-5-57
							,, 2732	3	5-6-57
							,, 2487	6	8-5-57
							,, 2732	4	9-5-57
							,, 4088	13	10-5-57
							,, 2914	2	20-5-57
							,, 2657	1	21-5-57
							,, 2914	8	22-5-57
							,, 4657	8	26-5-57
							,, 2732	4	28-5-57
							,, 4657	7	29-5-57
							,, 4679	6	30-5-57
							,, 4671	4	31-5-57
			GRAND TOTAL :—	2,051	1,054	987			

Note.—The remaining 20 gallons of mis-appropriated petrol was falsely adjusted in the Log Books of the following PAP Vehicles on the dates noted against them :—

PNJ 2498	17-5-57
,, 2735	12-5-57
,, 4671	13-5-57

REPRESENTATION FROM A LEGISLATOR REGARDING STRICTURES PASSED AGAINST CERTAIN POLICE OFFICERS

*2899. **Dr. Baldev Parkash** : Will the Home Minister be pleased to state whether any representation under a registered post (A. D.) from a legislator has been received by the Inspector-General of Police, Punjab, Chandigarh, on or about 13th February, 1963, regarding strictures passed by the Additional Sessions Judge, Amritsar, against certain police officers in a murder case; if so, the contents thereof and the action taken thereon ?

Shri Mohan Lal : Yes. The representation (Copy thereof is given below) related to a private complaint and not a police registered case. The matter is under examination.

To

The Inspector General of Police,
Punjab State, Chandigarh

Subject.—Complaint on the basis of severe strictures passed in a murder case by Additional Session Judge, Amritsar, against Shri Harcharan Singh, Ex-S. H. O., Police Station Jhabal, now posted at Police Station Patti, district Amritsar.

SIR,

I AM forwarding herewith an unattested copy of the Judgement of a murder case of village Bhaini Matwan, Police Station Jhabal, district Amritsar. In this Judgement very severe strictures have been passed by the court against the conduct of Shri Harcharan Singh, S.H.O., Jhabal Police Station, during the course of investigation of the case. It is prayed that in view of the severe strictures deterrent action be taken against him. Kindly acknowledge the receipt of the letter and oblige. The original record may be sent for from the court concerned for the purpose of investigation.

Yours faithfully,

Sd/—
KULBIR SINGH,
M. L. A.

Ferozepore City.
Dated 12th February, 1963.

INTERROGATION OF A RELATIVE OF A COMMUNIST DETENU

*3012. **Comrade Jangir Singh Joga** : Will the Home Minister be pleased to state whether any representation from a Communist detenu has recently been received for interrogation and harassment of his near relative by the C. I. D. in Rohtak Jail; if so, the action taken thereon ?

Shri Mohan Lal : No. A representation jointly signed by eleven detenus was received. The matter contained therein is being looked into.

BETTER CLASS AWARDED TO COMMUNIST DETENUS

*3013. **Comrade Jangir Singh Joga** : Will the Home Minister be pleased to state the total number of Communist detenus at present in various Jails of the State together with class in which each one is placed in Jail ?

Shri Mohan Lal : Forty-five Communist detenus are detained in various Jails in the State. Out of them eight are placed in 'B' class and the rest in 'C' class.

PERSONS DETAINED UNDER DEFENCE OF INDIA RULES

***3028. Chaudhri Devi Lal :** Will the Home Minister be pleased to state whether any rules are framed by the Government for the classification of the persons detained in Jails under the Defence of India Rules, 1962; if so, details thereof ?

Shri Mohan Lal : Yes. A statement giving the requisite information is given below.

STATEMENT CONTAINING REQUISITE INFORMATION

In the detention order made under Rule 30 of the Defence of India Rules, 1962, it is invariably mentioned that the detenus shall be governed by the Punjab Detenus Rules, 1950, as amended from time to time, in the matter of maintenance of discipline, punishment of offences and breaches of discipline, etc. Rule 3 of the Punjab Detenus Rules, 1950, which deals with the classification of detenus reads as under:—

> "Detenus shall be classified as Class 'A', Class 'B', and Class 'C', detenus by the District Magistrate or Sub-Divisional Magistrate concerned subject to confirmation by the State Government".

According to instructions issued by Government, a detenu is entitled to 'B' Class treatment provided he fulfils any of the following qualifications:—

(*a*) The educational qualifications should be at least Intermediate;

(*b*) The monthly income should be at least Rs 500; and

(*c*) The amount of land revenue paid per annum should be at least Rs 500.

These conditions have, however, been relaxed in the cases of all M. P s, M.L.A s and M.LC.s

---

TAKING OVER MUNICIPAL FIRE BRIGADE BY GOVERNMENT

***2623. Shri Balramji Dass Tandon :** Will the Home Minister be pleased to state—

(a) whether it is a fact that the Fire Brigades have been taken over by Government from the Municipal Committees; if so, the reasons therefor together with the names of the committees whose fire services have been taken over;

(b) whether all the formalities for complete take-over have been completed in all cases; if not, the reasons therefor ?

Shri Mohan Lal : (a) Yes. The Fire Brigades have been taken over by the Government with a view to improve the efficiency and to bring about uniformity in the working of the Fire Brigades in the State. A list of the Municipal Committees whose Fire Brigades have been taken over is given below.

(b) Yes.

(Home Minister)

List of the Municipal Committees whose fire brigades have been taken over

1. Amritsar
2. Batala
3. Gurdaspur
4. Pathankot
5. Sultanpur (Kulu)
6. Kapurthala
7. Phagwara
8. Hoshiarpur
9. Ludhiana
10. Moga
11. Ferozepur
12. Muktsar
13. Simla
14. Ambala
15. Yamuna Nagar
16. Patiala
17. Karnal
18. Rewari
19. Jullundur
20. Faridabad
21. Hissar
22. Rohtak, and
23. Mandi Dabwali

COMPLAINT RECEIVED FROM VILLAGERS OF JATAULI, SUB-TEHSIL PATAUDI

*2675. **Shri Babu Dayal Sharma :** Will the Home Minister be pleased to state whether any complaint has been received from the villagers of Jatauli, sub-tehsil Pataudi, against the imposition of octroi duty on the agricultural produce imposed by the Municipal Committee Hailey Mandi; if so, the action taken thereon ?

Shri Mohan Lal : No.

RISE IN SALE PRICE OF SUGAR

*2635. **Comrade Ram Chandra :** Will the Home Minister be pleased to state whether Government have recently noticed any rise in the sale price of sugar in the State, if so,the action, if any, taken by Government to check this rise ?

Shri Mohan Lal : Yes. The wholesale sugar dealers in the State are being licensed. The Government of India have also been approached for release of additional stocks of sugar.

BRICK KILNS IN HOSHIARPUR AND KAPURTHALA DISTRICTS

*2915. **Sardar Lakhi Singh Chaudhri :** Will the Home Minister be pleased to refer to Annexure II to the answer to Question No. 1957 printed in the list of Questions for 19th February, 1963, and state the reasons for variations in the quantity of coal issued to each of the Kiln-owners ?

Shri Mohan Lal : The information is given below.

Statement containing the required information.

The main reasons for variation in the allotment of coal to Brick kiln owners are:—

(*a*) Financial weakness of the Brick kiln Owners.

(*b*) Non issue of coal to Brick kiln Owners during suspension period.

(*c*) Allocation of coal to the kilns under operation and to be adjusted in due course.

(*d*) Import of spare capacity coal by certain Brick kiln Owners through their own efforts.

(*e*) Late renewal of licences.

COMPLAINT AGAINST MANAGEMENT OF T.I.T. (BIRLA) MILLS, BHIWANI

*2992. **Shri Sagar Ram Gupta :** Will the Home Minister be pleased to state—

(a) whether Government have received certain complaints during the last six months against the management of T. I. T. (Birla) Mills, Bhiwani, for non-implementing awards and law concerning labour; if so, the copies of the complaints be laid on the Table of the House;

(b) the action, if any, so far taken by Government in connection with the said complaints ?

Shri Mohan Lal : (a) Yes. Copies of the complaints are appended.

(b) The complaints relating to the claims of the workers under award and misusing of National Defence Fund were looked into. The workers were advised to get the amounts computed from the Labour Courts and thereafter necessary action for issuing the recovery certificates will be taken. As regards misuse of National Defence Fund, the investigation made has revealed that the management has already deposited Rs 30,250 out of Rs 31,000 (total contributions) with the Deputy Commissioner, Hissar. The balance is also being deposited. The remaining complaints are under investigation with the fiel staff of the Labour Department and the Union will be intimated of dthe final action taken in these complaints.

[Home Minister]

Copy of letter No. TITKS/112, dated 29th January, 1963 from the General Secretary, T.I.T., Karamchari Sangh Regd., Bhiwani addressed to The Manager, T.I.T. Mills, Bhiwani. Copies endorsed to the Labour Commissioner, Punjab, Chandigarh, and to others.

Subject.—Breach of award, Factories Act, Industrial Disputes Acts, etc., and running the Mills on 26th January, 1963 in spite of declared Holidays and contary decision by the Works Committee.

DEAR SIR,

IN confirmation of our wire dated 26th January, 1963 we would like to say as under:—

1. That inspite of National Holiday and contrary decisions by the Works Committee you run 2 hifts of the mills on 26th January, 1963. Such unilateral decision of yours is certainly illegal and contravening the award. Such acts of yours are creating misunderstanding among the workers which is certainly harmful, particularly at the time of National Emergency You shall be fully responsible for the consequences thereof.

2. It is further reported to us that you have not marked the attendance of the workers on the muster rolls of the mill up to 29th instant. We hope you might have marked the same by this time.

3. Inspite of the Industrial Truce resolution adopted at the Joint meeting of Central Organisation of employers and workers held in New Delhi on 3rd November, 1962 you are not only breaching labour law but also harrassing the workers by all means. These acts of yours are certainly illegal and objectionable in these days of emergency.

We demand overtime wages and compensatory holiday in lieu of National Holidays, i. e. 26th January, 1963.

Copy of letter No. T.I.T.K.S./23, dated 10th November, 1962 from the T.I.T Karamchari Sangh, Bhiwani to the Manager, T.I.T. Mills, Bhiwani and copy to Labour Commissioner, Punjab.

Subject.—Clearing of accounts.

It has been reported to us that the following workmen of the Mills resigned from service in the mills on the dates noted against each:—

1. Shri Sheokaran, son of Rattan Lal, Weaving Jobber, 26th September, 1962.
2. Shri Rampat, son of Kuria Ram, Weaving Jobber, 17th October, 1962.
3. Shri Jai Singh, son of Nathu Singh, Weaving Jobber, 16th October, 1962.

We regret very much to learn that you have not cleared their accounts and paid them off inspite of their repeated approaches to the management at every level. You know that according to the standing orders of the mills they should have been paid off long back. The action of the management is illegal and unreasonable and amounts to under labour practice.

We request you to clear their accounts and pay their off according to the law and their service conditions immediately on receipt of this. In case they are still harassed and not paid off in within three days of the receipt of the letter, we will be compelled to proceed legally against the management and you will be responsible for all the consequences thereof.

Memorandum presented to the hon'ble Minister, Punjab at Bhiwani on behalf of the T.I.T. Mills Workers of Bhiwani.

HONOURABLE SIR,

You are perhaps aware that there are 2 composite Cotton Textile Mills at Bhiwani employing about 4,500 workers. One of them named the Technological Institute of Textiles (T.I.T.) is one of the biggest Textiles Mills in the State owned by the Birlas.

The management of this mills has been and is following on anti-trade union policy. Some 5/6 years back when the present union were formed in this mills under the banner of I.N.T.U.C., the employers adopted a large number of unfair labour practice—such as victimisation, harassment and implication in criminal cases to crush the unions and to desist the workers from raising their general demands of and difficulties through their union working on the principles of I.N.T.U.C. A number of demands were raised from time to time and the employers generally evaded conciliation proceedings and have not been believing in mutual settlement. They have forced the workers to go in adjudication where the cases have been deliberately delayed by them by having resort to High Court and Supreme Court. Admittedly the bargaining power and respectfulness of the employers have been and are much better for the employers compared with the workers. However, inspite of all the hurdles created by the management from time to time the workers of this mills have been running their unions and trying to get their legitimate rights from the employers.

The workers of this mills are facing many difficulties at present and the employers illegal and victimising action upon the workers have greatly increased since the last General Election into which a colleague from I.N.T.U.C. has succeeded in the Punjab Assembly election defeating the candidate which has been actively supported by the management. They are also not rendering or rancer and vengeance. Some Government schemes are also not proper benefits to the workers are deprived of many genuine benefits.

We give below in brief our main difficulties being faced by the workers at present and request your honour to take speedy steps to emulite the difficulties of the workers.

*1. NON-ENFORCEMENT OF LABOUR LAWS

The employers at Bhiwani are habitual offenders of almost every labour legislation. The workmen have been representing to the Government authorities time and again for the proper enforcement of laws but in some cases the authorities do not take any action while in others, if they proceed with prosecutions either the cases are lost due to the inactivity and rather inefficiency of the authorities or the employers are let off with little fines by the judiciary. This as a matter of fact has been encouraging the employers not to care all of many provisions of laws, we give below the general violation committed by the employers and which need immediate and proper attention of the Government to provide necessary relief to the workers:—

(i) The T.I.T. Mills are in the habit of employing workers to work in over time for even longer hours than allowed under the law. This is not shown in the prescribed overtime register, single wages are paid to the workers for such work instead of double wages and if necessary, any of the workers show a protest against this illegal action of the management he is falsely charge-sheeted harassed and suspended.

(ii) The T.I.T. Mills Bhiwani runs in staggered 9 Breakable shifts which helps them to contravene the Factories Act at many points in the matter of rest, spread over double shift employment, etc. This system of shift working is very troublesome to the workers and also the management in this way is able to take work from workers to the extent of one hour everyday for no extra paymen in wages. This system is against the spirit of the law because almost every textile mill in the country work in continuous shifts and the working of a Textile Mill does not require break in shifts as done in T.I.T. Mills. There has been a great hue and cry among the workers against the system and it is high time that the employers should be otherwise to stop this system and introduce continuous shifts, otherwise there is a likelihood of a great trouble between the employers and employees on this issue.

(iii) The T.I.T. Mills works continously on every day of the week in three shifts without any information, notice, warning, whistle, etc. This against the law and spirit. Its

[Home Minister]

working of 3 shifts even on close days makes of two shifts do not get rest defective and due to this working of two shifts on close day even for 4/5 hours in between the changes of shifts on the closed day.

(iv) One of the Jobber of weaving department of the mills, Shri Sheo Karan, son of Rattan Lal, resigned from his service after giving notices according to the standing orders of the mills but even on the expiry of the notice he was not cleared his accounts while according to the standing orders of the mills he should have been just after 24 hours of the expiry of this notices period.

Another Jobbers, Shri Jai Singh, son of Nathu Singh and Hampat according to the standing orders but they were stopped from their work before the expiry of their notice periods and their accounts have not yet been cleared through a period of three months

This is an unfair labour practice and the management is causing great financial loss to the workers concerned by not clearing their accounts.

(v) The management is victimising and harassing the union members for taking part in support of the Congress candidate in the last general election.

(*a*) One of the member of the staff, Ram Kishan, time-keeper was dismissed from the service without any reason.

(*b*) The application for permission to dismiss Shri Bishan Singh, time-keeper is pending before the Hon'ble Labour Court, Jullundur. Formerly Shri Bishan Singh was orally warned by the management during election days that if he supports Shri Sagar Ram he will be dismissed.

(vi) The Mills do not observe the law in allowing substitute leaves to the workers in lieu of work on close day. Though the management have fixed days of substitute holidays for the workers but very often the workers are not allowed to observe holidays on fixed days. They are forced to treat any day as a holiday according to the choice of the management. Changes are very often made in the matter of those fixed holidays for every worker. In fact this system is basically against the law and natural health and efficiency. This not only affects the health, efficiency and productivity of the workmen but it also amounts to a denial of the right of association and union formation allowed to the workers by the Constitution.

(vii) The management of the T.I.T. Mills followed a very victimising and based policy in the matter of grant of leave to the workers under the Factory Act. Cases are very common where the workers apply for leaves very much in advance say a fortnight ahead, but they are not allowed leaves. Firstly their application is not accepted. Secondly, they are not informed of the decision taken on the application as per standing orders and thirdly, they are refused leaves at the eleventh hour when the workers are very much harassed and put to financial loss even many a time.

(viii) No interval is allowed to the workers working in the night shift and if any of the workers protests and tries to observe half time at the notified hour he is falsely charge-sheeted, fined and harassed and suspended.

(*ix*) *Working of employees State Insurance Dispensary at Bhiwani.*—The E.S.I. Doctors do not attend the emergency cases at night when called. In fact due to this the workers feel that they are made to pay their contributions every month without any return. It is necessary that the Government should pay special attention towards this problem of the workers.

(x) *Breach of Code of Discipline.*—The workers in T.I.T. Mills are pushed and beaten and abused in the departments if they show any protest against these activities of the management, they falsely charge-sheeted, fined, harassed and suspended.

Even the members of the families of the soldiers who are fighting in NEFA and Ladakh are being harrassed by the management. One of the workers, Shri Banarsi Dass, son of Nathu Ram whose son is fighting at the front is being harrassed only because he protested against Shri Sanwar Mal, Supervisor who abused him in the Department.

From the above discussions your honour will appreciate that the workers in T.I.T. Mills are facing great many difficulties and we have submitted our major difficulties to your honour in the hope that immediate steps will be taken to mitigate our difficulties.

Yours faithfully,

1. Vice President,
T.I.T. Karamchari Sangh.
2. T.I.T. Staff Union,
Bhiwani.

Copy of telegram dated 4th March, 1963 *from Labour, New Delhi to Labour Secretary, Punjab, Chandigarh.*

2/145/62—1ANDE. IT IS REPORTED THAT MANAGEMENT OF T.I.T. MILLS, BHIWANI HAVE NOT DISPLAYED ACCOUNT OF DEDUCTIONS FROM WAGES OF WORKERS FOR OCTOBER, NOVEMBER,DECEMBER TO NATIONAL DEFENCE FUND. AMOUNTING RUPEES FORTY THOUSAND (.) ALLEGED THAT AMOUNT UTILIZED BY MANAGEMENT TO INCREASE THEIR INFLUENCE AND TO HARASS WORKERS (.) MANAGEMENT ARE REPORTED NOT TO HAVE DONATED ANY AMOUNT TO DEFENCE FUND (.) THEY ALSO REFUSED 14 APPLICATIONS FROM WORKERS TO PURCHASE PREMIUM BONDS (..) CITIZENS CENTRAL COUNCIL WOULD LIKE TO KNOW FACTS (.) KINDLY INVESTIGATE URGENTLY AND INTIMATE CORRECT POSITION.

31st January, 1963.

No. T.I.T./150 Dated—
9th February, 1963.

Evaluation and Implementation Division,
Ministry of Labour and Employment,
New Delhi.

Subject:—Breach of Award, etc.

DEAR SIR,

WE are sending herewith the *pro forma* for reporting breach of Code of Discipline by the employer duly filled for necessary action.

Kindly acknowledge receipt.

Yours faithfully,

SD/—*for* General Secretary.

CC—Labour Commissioner, Punjab, Chandigarh.

CC—I.N.T.U.C. Punjab, Yamuna Nagar.

CC—I.N.T.U.C. Central, New Delhi.

CC—Shri P. P. Shukla, Officer on Special Duty, c/o Labour Commissioner, Chandigarh.

CC—Labour Minister, Punjab, Chandigarh

[Home Minister]

PRO FORMA FOR REPORTING BREACH OF CODE OF DISCIPLINE BY EMPLOYER AND WORKERS

N.B.—(1) In cases falling in the central sphere, major breaches of the provision of the Code of Discipline, e.g., Strikes and Lockouts, Go-slow, Violence, ictimiza-tion, Sabotage, etc. may be reported to the Evaluation and Impl mentation Division of the Ministry of Labour and Employment, without prejudice to the usual course of action under the statutory provisions. Minor breaches may be reported to this Division only after the existing machinery provided for the settlement of disputes has been exhausted.

(2) Cases falling in the State Sphere should invariably be reported to the State Implementation Machinery. Copies of such reports particularly when they refer to major breaches, may be sent to the Evaluation and Implementation Division of the Ministry of Labour and Employment.

PART I

1. Name of the Establishment with complete Address	The Technological Institute of Textiles, Birla Colony, Bhiwani
2. Name of the Central Employers (Organisation, i. e., INTUC, AITUC, AIMO) to which the establishment is affiliated	Punjab and Delhi Chamber of Commerce, New Delhi
3. Date on which the breach took place ..	26th January, 1963
4. Specific nature of the breach i. e., go-slow, intimidation, violence, non-peaceful demonstration, sabotage, unfair labour practice, non-implementation of award, agreements, etc., please state also the specific clause(s) of the code breached).	Unfair Labour Practice, Breach of Award, Breach of Industrial Truce, Resolution National Holiday
5. Party or Parties responsible for the breach —	
(A) In the case of the union please state —	
(a) Name of the Union and address.	
(b) Affiliation to the Central Workers' Organisation, i. e., INTUC, AITUC, UTUC)	
(c) Registered or unregistered	
(d) Recognised or unrecognised	
(B) Please state if the employer mentioned in item No. 1 is responsible	Yes, the employer mentioned in item No. 1 is responsible
6. Was the responsibility for the breach wholly on the employer ? If not, how should the worker be apportioned between both the parties	Yes, it is wholly on the employer.
7. Details of the background to the breach, i.e., any known disputes, grievances, awards, decisions or orders pending settlement, etc. Please state specifically :	Past Award published in Government Gazette (Extraordinary), dated 23rd December, 1957, regarding grant of festival hol day
(a) Pre-disposing causes	
(b Immediate causes	
8. Has mutually agreed grievance procedure set up in the establishment ?	No

9. What attempts were made to settle the points in dispute at the appropriate level through :

   (a) Grievance Procedure
   (b) Mutual Negotiations
   (c) Conciliation Machinery
   (d Voluntary Arbitration
   (e) Implementation Machinery
   (f) Adjudication

   The efforts of the Labour Inspector, Bhiwani, proved failure as the management totally refused to pay overtime wages and to grant holiday in lieu of Festival Holiday

10. Has the breach been brought to the no ice of the Central Organisation to which the party responsible for it is affiliated ? If so, when and with what results.

    No

11. What action in your opinion should be taken to remedy the situation and settle the dispute ?

    The management should be prosecuted for breach of Award etc. and the workmen should be paid overtime wages and one day's holiday in lieu of Festival Holiday.

12. Was the party responsible in the past also for a breach of the code ? If so, please mention its nature and date of the occurrence

    So many times. In October, 1962, the management did not pay to three Weaving Jobbers in contravention of their standing orders and the Gratuity Award in force in the Mills.

13. Any remarks.

PART II

Strikes and Lockouts

14. In the case of strike/lockout please give the following additional details:—

    (i) Was the strike/lockout launched after giving notice ? If so, what was the period of notice ? If no notice was given what were the reasons for not doing so.

    (ii) Was the strike/lockout launched during the pendency of —

    (a) Mutual Negotiations
    (b) Conciliation Proceedings
    (c) Arbitration Proceedings
    (d) Investigation by the Implementation Machinery
    (e) Adjudication

    (iii) Was the strike/lockout declared illegal before it was actually launched

    (iv) If it was lightening strike; was it launched only to enforce settlement of a dispute or for any other reasons ?

15. Did the employer/worker give any provocation for the strike/lockout ?

16. Was the provocation such as to warrant a strike/lockout ?

17. Any other remarks

Place: Bhiwani

State: Punjab

1. Signature.

Sd/- HANUMAN PRASAD,

2. Name and address of the reporting party.

for T. I. T. Karamchari Sangh (Regd.), Bhiwani

———

SETTING UP OF A PLANNING BOARD

***2528. Shri Ram Kishan :** Will the Minister for Planning and Development be pleased to state whether Government has recently received any instructions from the Union Government to set up a Planning Board in the State, if so, the steps taken in this behalf ?

Sardar Darbara Singh : Yes. A copy each of the order dated 14th July, 1962 setting up the State Planning Board and the order dated the 8th March, 1963 reconstituting the State Planning Board are given below.

ORDER OF THE PUNJAB GOVERNMENT
PLANNING DEPARTMENT

Dated, Chandigarh the 14th July, 1962

No. 8(27) Pgl.-62/20652. In partial modification of orders circulated with Punjab Government Endorsement No. 686-Pg-54, dated the 2nd July, 1954, the Governor of Punjab is pleased to constitute a State Planning Board in place of the State Planning Committee, as follows:—

1. *Chairman* Chief Minister.
2. *Members*—

   (i) Finance Minister.

   (ii) Planning Minister.

   (iii) Community Development Minister.

   (iv) Agriculture and Forest Minister.

   (v) Irrigation and Power Minister.

   (vi) Minister for Public Works.

3. *Secretary*—

Planning Commissioner and Secretary to Government Punjab Planning Department.

Functions—

The State Planning Board

(a) will lay down the broad lines of policy to be followed by the various departments of the State in regard to Planning ;

(b) will review regularly the implementation by the departments of the developmental schemes included in the State Five-Year Plans ; and

(c) will consider all other matters concerning the formulation and the implementation of the plan schemes.

Meetings—

(a) The State Planning Board will meet at the discreation of the Chairman at such place and time as is fixed by him.

(b) The Board will meet at any place within the State and may invite such other Ministers or persons to its meetings as the Chairman may decide.

SAROOP KRISHEN,
Financial Commissioner and
Secretary to Government Punjab,
Planning Department.

ORDER OF THE PUNJAB GOVERNMENT
PLANNING DEPARTMENT

Dated, Chandigarh the 8th March, 1963.

No. 2391-Pg-63/5439. In partial modification of Punjab Government Order No. 8(27) Pgl.-62/20652, dated the 14th July, 1962, the Governor of Punjab is pleased to reconstitute the State Planning Board as under:—

1. *Chairman* Chief Minister
2. *Members*—
   (i) Finance Minister.
   (ii) Planning and Development Minister.
   (iii) Agriculture and Welfare Minister.
   (iv) Excise, Taxation and Capital Minister.
   (v) Irrigation and Power Minister.
3. *Secretary*—
   Financial Commissioner (Planning) and Secretary to Government, Punjab, Planning Department.

SAROOP KRISHEN
Financial Commissioner (Planning) and
Secretary to Government, Punjab,
Planning Department.

VILLAGES TRANSFERRED TO DISTRICT KARNAL IN CONSEQUENCE TO THE CHANGE IN THE COURSE OF RIVER JAMUNA

*2977. **Shri Fateh Chand Vij** : Will the Minister for Planning and Development be pleased to state—

(a) whether it is a fact that the villages Basic-Ghari, Rana-Majra, Jalalpur, Nawada, Keshabpur, Palthergarh and Nagla, have been transferred from district Muzaffargarh, Uttar Pradesh to Karnal District in consequence to the change in the course of river Jamuna;

(b) if reply to part (a) above be in the affirmative, the name of the Block in which the said villages have been included;

(c) if the said villages have not been included in any block so far, the reasons, if any, therefor ?

Sardar Darbara Singh : (a) Yes.

(b) These villages have not so far been included in any of the blocks in Karnal District.

(c) The matter has been under correspondence between the Collector, Karnal and the Collector, Muzaffarnagar (U. P.)

CONSTRUCTION OF GOVERNMENT COLLEGE AT HAMIRPUR

*2659. **Shri Rup Singh Phul** : Will the Minister for Planning and Development be pleased to state the steps so far taken by Government towards the construction of Government College at Hamirpur, district Kangra ?

Sardar Partap Singh Kairon : The site for the construction of the building for the Government College, Hamirpur, has been selected by the Sitting Committee and the approval of the P. W. D. has also been obtained. Further action in the matter would be taken after the land to be donated by the people of the area, is placed at the disposal of Government along with the promised contribution as their share of the building

----

COMPLETION OF GOHANA-JIND AND GOHANA-MEHAM ROAD

***2868. Pandit Ram Dhari Gaur :** Will the Minister for Planning and Development be pleased to state the approximate date when Gohana-Jind and Gohana-Meham Roads are likely to be completed ?

Sardar Darbara Singh : No definite date can be indicated as this would depend on the availability of funds.

CONSTRUCTION OF PUCCA ROAD FROM VILLAGE BHIDANI TO JHAJJAR

***2872. Shri Mangal Sein :** Will the Minister for Planning and Development be pleased to state—

(a) whether it is a fact that material for the construction of a pucca road from village Bhidani to Jhajjar has been colleccca ong the road, if so, since when,

(b) the details of the said material collected and the date when the said road is likely to be completed ?

Sardar Darbara Singh : (a) (*i*) No.
(*ii*) Does not arise.
(b) (*i*) Does not arise in view of the reply to question (a) (*i*) above.
(*ii*) There is no proposal at present to construct this road.

GOHANA-MEHAM ROAD IN TEHSIL JHAJJAR

***2873. Shri Mangal Sein :** Will the Minister for Planning and Development be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to construct a road from Gohana to Meham in tehsil Jhajjar, district Rohtak; if so, the date by which it is likely to be completed ?

Sardar Darbara Singh : *First Part.*—Yes; up to Lakhan Majra only

Second Part.—No definite date for the completion of the road can be indicated as this would depend on the availability of funds.

NAGOKE-MIANWIND ROAD IN DISTRICT AMRITSAR

***2909. Sardar Tara Singh Lyalpuri :** Will the Minister for Planning and Development be pleased to state—

(a) whether there is any proposal under the consideration of Government to construct pacca road from Nagoke to Health Centre Mianwind in tehsil Tarn Taran, district Amritsar;

(b) the amount likely to be spent on the said road and the time by which it is likely to be completed ?

Sardar Darbara Singh : (a) No.
(b) Question does not arise.

BAGHAPURANA TO MUDKI AND BHAGHTA BHAI ROAD

*3005. **Sardar Didar Singh** : Will the Minister for Planning and Development be pleased to state the date by which the scheme regarding construction of roads from Baghapurana to Mudki and Baghapurana to Bhagta Bhai is likely to be implemented ?

Sardar Darbara Singh : *Bagha Purana to Mudki.*—Construction work is likely to be taken in hand during this Plan subject to availability of funds. No date for the implementation of this scheme can be indicated at this stage.

Bagha Purana to Bhagta Bhai.—Work on this road is in progress. No definite date for its completion can be given at this stage.

CONSTRUCTION OF ROADS FROM SMALSAR TO BAJAKHANA

*3006. **Sardar Didar Singh** : Will the Minister for Planning and Development be pleased to state whether there is any scheme under the consideration of Government to construct a road from Smalsar to Bajakhana?

Sardar Darbara Singh : No.

COMPLAINTS AGAINST FORMER SARPANCH OF VILLAGE KALEKE, DISTRICT AMRITSAR

*1363. **Comrade Makhan Singh Tarsikka** : Will the Minister for Planning and Development be pleased to state whether Government have recently received any complaints against the former Sarpanch of village Kaleke, tehsil and district Amritsar about the misappropriation of Panchayat funds and tempering with the receipts etc., if so, the action if any, taken in the matter ?

Sardar Darbara Singh : No. Consequent upon an enquiry, on an audit objection, it was found that an amount of Rs 586.58 had been misused by the former Sarpanch of Gram Panchayat Kaleke, tehsil and district Amritsar, which amount has now been recovered from him. A case against him has also been got registered with the police.

AUDIT OF ACCOUNTS OF GRAM PANCHAYAT GANDIWIND NEAR SARAI AMANAT KHAN, POLICE STATION JHABHAL, DISTRICT AMRITSAR

*2925. **Shri Satya Dev** : Will the Minister for Planning and Development be pleased to state—

(a) whether the accounts of the Gram Panchayat of village Gandiwind near Sarai Amanat Khan, Police Station Jhabal, district

[Shri Satya Dev]

Amritsar were audited during 1962; if so, when a copy of the audit report received be placed on the Table of the House;

(b) whether the Sarpanch of the said Panchayat was ever found in retention of more than rupees fifty by the Auditors; if so, the action taken or proposed to be taken in the matter ?

Sardar Darbara Singh : (a) Yes in April, 1962. A copy of the audit note is placed on the Table of the House.

(b) Yes. The ex-Sarpanch Shri Shangara Singh was reported to have kept the amount of Rs 6,081.08 in his custody. The same has since been recovered from him.

Audit and Inspection Note on the accounts of Gram Panchayat Gandiwind Dhatal, P. O. Gandiwind Dhatal, Tehsil Tarn Taran, district Amritsar.

PERIOD:—January, 1960 to March, 1962.

PART I.

1. *Last Audit Note.*—The last audit note was stated to have not been given in charge by the Ex-Sarpanch. This is highly objectionable and brought to the notice of the Financial Commissioner, Development and Panchayats. Its copy should be obtained from the office of the District Panchayat Officer and action be taken to settle the objections.

PART II.

2. *Present Audit.*—The present test audit and examination of accounts, the results of which are embodied in the suceeding paragraphs was conducted by Shri Balwant Singh, Junior Auditor on 4th April, 1962 and 5th April, 1962 at Chohla Sahib. The accounts for the months of March, 1961, July, 1961 and February, 1962 were subjected to detailed check. The record required during audit was duly produced except that mentioned in the relevant paras hereafter.

3. *Audit Fee.*—(i) The audit fee for 4th and 5th April, 1962 worked out to Rs 30. The amount was remitted to this office,—*vide* money order receipt No. 100, dated 5th April, 1962 and was credited into Chandigarh Treasury, *vide* Chalan No. 115, dated 11th April, 1962.

(ii) Rs 30 on account of audit fee for the period May, 1956 to April, 1959 had not been credited to Government so far. The same should be remitted to this office at an early date for credit to Government.

4. *Finances.*—The financial position of the Gram Fund is exhibited below in a comparative form:—

Opening Balance		1959-60	1960-61	1961-62
		Rs	Rs	Rs
Opening Balance	..	568	2,811	5,348
Income	..	3,737	7,159	8,647
Total	..	4,305	9,970	13,9955
Expenditure	..	1,494	4,622	7,64
Closing Balance	..	2,811	5,348	6,350

Increase in income and expenditure during 1961-62 was due to receipt of interest free loan and execution of works, respectively.

5. *Grants.*—Grants received during the period under audit are detailed below. No audit check could be exercised to verify proper utilisation of grants for want of sanctioning letters. The sanctioning letters should be obtained and produced at the next audit. The Block Development Officer may kindly verify that no other grant was received by the Panchayat during this period.

Date	Amount	Nature	Sanctioning authority	Amount spent upto March, 1962	Un-spent balance
	Rs			Rs	Rs
28-3-60	411.10	Revenue	D.P.O.	—	—
30-3-61	441.10	Revenue	D.P.O.	—	—
23-10-61	509.44	Revenue	D.P.O.	—	—
31-3-60	100.00	School	D. P. O.	100	nil
21-2-61	300.00	Library	B.D.O.	300	nil
28-2-61	1,900.00	Culverts	B.D.O.	1 900	nil
28-2-61	600.00	Drains	B.D.O.	600	nil
20-3-61	300.00	Craft Centre	B.D.O.	300	nil
28-12-61	300.00	Culverts	B.D.O.	nil	300
26-3-62	500.00	Retaining wall	B.D.O.	nil	500
26-3-62	300.00	Children park	B.D.O.	nil	300
26-3-62	150.00	Culverts	B.D.O.	nil	150

6. *Secretary's Pay.*—The following accounts were deducted from the grants on accounts of Secretary's pay and Tournament Fund. Treasury Chalans in support of the credit of the amount with Personal Ledger Account of the District Panchayat Officer were not forthcoming. Treasury Chalans or a statement from the District Panchayat Officer showing the amounts of grants and deduction made should be obtained and produced at the next audit for audit purpose.

Date	*Amount*	*Particulars*
	Rs	
28-3-60	84.00	Secretary's pay
	12.00	Tournament Fund
30-3-61	120.00	Secretary's pay
	12.00	Tournament Fund
23-10-61	120.00	Secretary's pay
	12.00	Tournament Fund

7. *Likely Misappropriation/Embezzlements.*—Loss amounts to Rs 3,035 on account of misappropriation, negligence and carelessly handling the Public money by Ex-Sarpanch, Shri Jarnail Singh was assessed in Block Development Officer's memo. No. 13-DCS-61/2013, dated 17th July, 1961 to D. D. and P. O. Amritsar. The case had not been decided finally as yet. Action taken on the case should be intimated to this office immediately.

(ii) Rs 800 and Rs 127 on account of price of timber were shown as paid *vide* Vr. No. 72 of April, 1960 and 33 of October, 1960 but receipts were not signed by the payees nor were affixed with revenue stamps. Panchayat Officer, —*vide* his enquiry report dated 13th July, 1961, held that the receipts were forged. This is brought to the notice of the Financial Commissioner for necessary action.

[Planning and Development Minister]

(iii) Rs 420 were shown as paid to Shri Nazar Singh, etc., for the construction work of school building,—*vide* Vr, No. 15, 17 and 18 of June, 1960. Panchayat officer in his enquiry report recorded that contract for this was given to Shri Nazar Singh for Rs 120 only Rs 300 shown as paid to Shri Dhan Singh who had actually not worked, had been misappropriated by Shri Jarnail Singh Ex-Sarpanch. This is also brought to the notice of the Financial Commissioner Development and Panchayats for necessary action under intimation to this office.

8. *Custody of Funds.*—The Sarpanch used to keep large amounts in his custody. This is highly objectionable. Amount exceeding Rs 50 should always be deposited in the Bank,—*vide* rule 21 of the Punjab Village Panchayat Rules, 1940 in future.

9. *Shamlat Land.*—(i) Shamlat land was leased out as detailed below. Lease deeds were not got executed nor was the shamlat land register maintained. Shamlat land during 1960-61 was leased out without calling for bids. In the absence of these no effective check would be exercised in audit. The Block Development Officer may verify the causes of decrease in lease money during 1960-61 and ensure that all the cultivable land had been leased out properly. Shamlat registers should be started and brought up-to-date.

Year		Lease money	Amount recovered	Balance
		Rs	Rs	Rs
1960-61	..	2,020	2,020.00	Nil
1961-62	..	2,716	2,716.00	Nil

(*ii*) Shamlat Land for the year 1962-63 was stated to have been leased out for Rs 5,230 to various persons. Relevant record was not forthcoming. The same should be shown at the next audit. Rs 168 were recovered from Shri Hazara Singh. Recovery of lease money from other persons should also be made and pointed out at the next audit.

(*iii*) The following amounts were recovered on account of lease money of land for 1959-60. Relevant record was not put up. The same should be shown at the next audit.

Receipt Number and date		Amount recovered	From whom recovered
		Rs	
30 dated 15-6-60	..	385.00	Sh. Bind Singh
36 dated 13-11-60	..	200.00	Sh. Pritam Singh

10. *Irregular Payments.*—(i) Shri Jarnail Singh Ex-Sarpanch was suspended in December, 1958 and re-instated in December, 1960. But he continued to handle cash during the suspension period. This irregularity is brought to the notice of the Financial Commissioner, Development and Panchayats. Further Rs 9.40 on account of T. A. were drawn by him on 1st April, 1960 and 5th April, 1960, when he was under suspension. Amount irregularly paid should be got refunded as he could not undertake.

(*ii*) The following amounts of T.A., at the rate of 10 n P. per mile were paid. T.A. bills, actual payees' receipts and certificate of validity of journey were not forthcoming. The same should be produced at the next audit. Amount paid in excess of actual expenses should be got refunded.

Date		Amount of T.A.	Particulars of Journey
1		2	3
		Rs	
1-4-60	..	6.20	Sarpanch, Gandiwind to Amritsar and back
		6.20	Panch, Gandiwind to Amritsar and back
		6.20	Panch, Gandiwind to Amritsar and back
25-4-60	..	3.20	Sarpanch, Gandiwind to Tarn Taran and back
		3.20	Panch, Gandiwind to Tarn Taran and back
24-6-60	..	3.20	Sarpanch, Gandiwind to Tarn Taran and back
		3.20	Panch, Gandiwind to Tarn Taran and back

1		2	3
Vr. I of 2/61	..	3.20	Panch, Gandiwind to Tarn Taran
Vr. 19 of 3/61	..	6.20	Sarpanch, Gandiwind to Amritsar
Vr. 13 of 2/61	..	3.20	Sarpanch, Gandiwind to Tarn Taran
Vr. 4-6 of 4/61	..	12.40	Sarpanch, Gandiwind to Tarn Taran
Vr. 11,12 and		3.20	) Sarpanch, Gandiwind to Tarn Taran
24. of 4/61	..	9.60	)
47-49 of	..	18.60	Sarpanch and Panch
83-81 of 9/61	..	24.80	Sarpanch and Panch
96 and 100 of 9/61	..	6.40	
101 of 9/61	..	3.20	
102 of 9/61	..	3.20	
160-176 of 3/62	..	40.20	
177-180 of 3/62	..	28.00	

(*iii*) Rs 30 were paid,—*vide* Vr. No. 107 of August, 1961 as cartage of Charpies required at Sirhali for Panchayat Raj Training Camp. The expenditure is not a valid charge on the Gram Panchayat Fund and should be made good.

(*iv*) The following expenditure had not been approved by the Panchayat. Necessary approval should be obtained now and always in future.

Month		Expenditur incurred
		Rs
April, 60	..	831.6
May, 60]	..	521.34
June, 60	..	533.59
September, 60	..	117.50
December, 60	..	521.00

11. *Miscellaneous Irregularities*.—(i) Rs 5,000 were received,—*vide* R. No. 7, dated 26th March, 1962 from the District Development Officer as interest free loan for the installation of a tube-well. Sanction of the Government under section 86 of the Punjab Gram Panchayat Act, 1952 should be obtained to regularise matter.

(*ii*) Rs 117.50 were paid,—*vide* Vr. No. 22 of September, 1960 to Shri Fauja Singh on account of cost of well transfered to Panchayat at the time of consolidation. Authority letter was not forthcoming. The same should be obtained and produced at the next audit.

(*iii*) The following articles were purchased without calling for quotations. In future quotation must always be invited to avail of market competition before making purchases involving substantial amounts. In these cases, however, lowest market rates should be certified by the Panchayat. Stock entries of the articles should also be pointed out at the next audit.

Vr. number and date		Amouht spent	Particulars of purchases
		Rs	
5 of 2/61	..	300.00	Library books
27-4-61	..	84.00	Radio
9 of 4/61	..	104.00	6 chairs and one table
46 of 4/61	..	110.00	Clock
140 of 3/61	..	290.00	Shamiana

[Planning and Development Minister]

(*iv*) Craft Centre was opened and craft teacher was paid at the rate of Rs 100 P.M. from 16th February, 1961 to 16th August, 1961. Panchayat's sanction regarding her appointment and rate of her pay was not produced nor was her joining report forthcoming. The omission should be supplied at the next audit.

(*v*) Payee's receipts were not attached by the Sarpanch nor were those for amounts exceeding Rs 20 aflixed with revenue stamps cash memos were accepted as payees' receipts without recording the words 'Received payment' thereon. Period for which payments were made to the labourers in July, 1961 were not given in the receipts. The omission should be supplied and shown at the next audit.

(*vi*) Cach Book was not closed and reconciled with the Bank Pass Book at the close of each month. The certificate of correctness of balance in hand and that in the Bank was also not recorded by the Sarpanch at the close of each month. The needful should always be done in future.

(*vii*) Rs 545.74 on account of revenue grant credited in the Panchayat's account in the Post Office on 31st March, 1962 were not accounted for in the Cash Book. This is a serious omission which can lead to the embezzlement of the amount. The needful should be done at once.

(*viii*) At the time of taking over the charge by the New Sarpanch there was a minus balance of Rs 1.01 in the Cash Book of Gram Fund, and a balance of Rs 4.05 was in the Bank Pass Book (exclusive interest not accounting for in the Cash Book). Rs. 5.06 were not paid to the Ex-Sarpanch when he handed over the charge nor a credit of this amount was given to the Panchayat Fund. In this way this amount was pocketted by the new Sarpanch. This is highly objectionable. The credit of this amount should be given to the Fund forthwith and also interest allowed by the Bank accounted for in the Cash Book.

12. *Works.*—The following expenditure wa incurred on construction work, installation of hand pumps and purchase of work material. No audit check could be exercised as the works rules were not observed. The Block Development Officer may verify that expenditure incurred was commensurate with the works done, the hand pumps had been installed at Public places and the material purchased was consumed in full. The work rules should be observed in future.

The construction was stated to have been made on some Private Land. The Block Development and Panchayat Officer may please look into this also.

Year		*Amount spent*
		Rs
1960-61	..	3,998.59
1961-62	..	4,329.12

13. *Registers.*—The following registers were not maintained. The same should be started and brought up to date.

(*i*) Works registers.

(*ii*) Library register.

(*iii*) Furniture stock register.

(*iv*) Property register.

(*v*) Shamlat Land register.

14. *Objection Statement.*—There is no objection statement.

15. *Conclusion.*—The accounts need improvement and closer supervision. No action was taken on the last audit note (Para I) Suspected cases of misappropriation were noticed (Para 7) and works rules were not observed (Para 12).

Sd —
KARTAR SINGH,
ASSISTANT EXAMINER,
Local Fund Accounts, Punjab.

SUPPLY OF DRINKING WATER IN THE SUB-MOUNTANEOUS TRACT IN TEHSIL UNA

*2327. **Pandit Mohan Lal Datta :** Will the Minister for Planning and Development be pleased to state—

(a) whether Government is considering any schemes for the supply of drinking water in the sub-mountaneous tract of tehasil Una; if so, the details thereof;

(b) whether it is a fact that a scheme to improve the supply of drinking water for village Khud in tehsil Una was sanctioned sometimes back; if so, how far has the said scheme been implemented ?

Sardar Darbara Singh : (a) Yes; a scheme for providing water-supply in villages Maniwal, Nangal Kalan, Nangal Khurd and Lalehri in tehsil Una, district Hoshiarpur at the estimated cost of Rs 2,22,080/ has been administratively approved by the Sanitary Board, Punjab on 23rd July, 1962. It will be implemented when necessary funds are made available by Government.

(b) No.

WATER-SUPPLY SCHEME IN KANGRA DISTRICT

*2836. **Bakshi Partap Singh :** Will the Minister for Planning and Development be pleased to state—

(a) the details of water-supply scheme implemented in Kangra District during the current financial year (1962-63).

(b) the names of such schemes, if any, which are under the consideration of the Government for implementation in the said district in the near future ?

Sardar Darbara Singh : (a) The required information is given in the enclosed statement.

(b) Names of schemes of Kangra District under consideration of the Government are given below:—

(*i*) Providing pipes water supply to group of villages Dhangeta Khan and Dhwarth in tehsil Hamirpur, district Kangra.

(*ii*) Providing water-supply in Dalash group of villages (outer Seraj area) in tehsil Kulu, district Kangra.

(*iii*) Providing pipe water-supply to villages Dargah, Shikri, Gohi Pukhari, Dhodhar and Charam, etc in district Kangra.

(*iv*) Providing pipes water-supply to Dehra Gopipur, district Kangra.

(*v*) Providing water-supply to group of villages Sulaili in tehsil Nurpur, district Kangra.

[Planning and Development Minister]

(*vi*) Augmentation of water-supply to Bundla group of villages, district Kangra.

It is, however, not possible to say at this stage, which out of these would be implemented in the near future.

———

Details of Water-supply Schemes being implemented in Kangra District during the current financial year (1962-63)

Serial No.	Name of Scheme	Estimated cost	No. of Villages	Funds allotted during 1962-63
1	2	3	4	5
		Rs		Rs
1.	Providing combined Water Supply Scheme to villages Hamirpur and Bhali, tehsil Hamirpur, district Kangra ..	1,41,953	2 Nos.	55,265
2.	Extension of pipe line for village Sangal and village Godiara, tehsil Palampur District Kangra ..	31,742	3 Nos.	20,742
3.	Providing Water-Supply in villages Tika Changer of Thappa Dhaned and Nahlu, tehsil Hamirpur, district Kangra ..	44,475	2 Nos.	1,146
4.	Providing Water-Supply to Kamaned group of villages Phati, Kohila Jalori (Panchayat Kohila) in Outer Seraj area ..	50,835	11 Nos.	26,342
5.	Providing Water-Supply Scheme Manali, district Kangra ..	1,30,957	4 Nos	1,20,967
	Total ..	3,99,962		2,34,452

RURAL WATER-SUPPLY SCHEMES EXECUTED IN HILLY AREAS

***2837. Shri Partap Singh Bakshi :** Will the Minister for Planning and Development be pleased to state—

(a) whether it is a fact that Government have exempted the beneficiaries of the Rural Water-Supply schemes executed in the Hilly areas of the State from the payment of the maintenance charges of these schemes; if so, the date from which this decision took effect;

(b) whether it is under the consideration of Government to withdraw the concession referred to above from the beneficiaries concerned ; if so, the date from which it is likely to be implemented ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : (a) Yes, Sir.
From 24th May, 1962.
(b) No, Sir.

RULES FRAMED UNDER THE PUNJAB AGRICULTURAL PRODUCE MARKETS ACT, 1961

***2368. Sardar Gurdial Singh Dhillon :** Will the Minister for Agriculture and Welfare be pleased to state, whether the new rules framed under the Punjab Agricultural Produce Markets Act, 1961 have been notified and applied to the various Marketing Committees in the State,; if so, a copy thereof be laid on the Table of the House ?

Sardar Gurbanta Singh : Yes. *Copies of the Punjab Agricultural Produce Markets (General) Rules, 1962 and the Punjab Agricultural Produce Markets (General) (First Amendment) Rules, 1963, are laid on the table of the House.

AGRICULTURAL OFFICERS TO STUDY THE WORKING OF AGRICULTURAL GRANT COLLEGE IN U. S. A.

***2526. Shri Ram Kishan :** Will the Minister for Agriculture and Welfare be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to send any team of Agricultural Officers to study the working of the Land Grant College in U. S. A.; if so, the names of officers selected for this purpose and the special subjects to be studied by them ?

Sardar Gurbanta Singh : (a) Yes.
(b) (*i*) Vice-Chancellor, Punjab Agricultural University (Shri P. N. Thapar).

(*ii*) Dean of the Punjab Agricultural College, Ludhiana. (Dr. Gursham Singh.)

(*iii*) Director of Research, Punjab Agricultural University (Dr. Jaswant Singh Kanwar).

(*iv*) Dean of the Punjab Agricultural College, Hissar, (Dr. L. S. Negi).

(*v*) Dean of the Punjab College of Veterinary Sciences and Ani Husbandry, Hissar. (Dr. R. N. Mohan).

(c) To study and discuss the features of the American Land Grant University system with land Grant University administrators and scientists

---

AGRICULTURAL COMMODITIES BOARD AND SUGAR MARKETING BOARD

***2527. Shri Ram Kishan :** Will the Minister for Agriculture and Welfare be pleased to state whether Government has recently received any instructions from the Union Government to set up an Agricultural Commodities Board and a Sugar Marketing Board, in the State; if so the steps taken in this behalf ?

---

*Kept in the Library.

Sardar Gurbanta Singh : (a) No.

(b) Question does not arise.

SETTING UP MANDIS IN GURGAON DISTRICT

*2676. **Shri Babu Dyal Sharma :** Will the Minister for Agriculture and Welfare be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to set up separate Mandis in Gurgaon District; if so, the names of the towns, if any selected for the purpose ?

Sardar Gurbanta Singh : No.

COMPLAINTS AGAINST SOIL CONSERVATION STAFF, GURGAON

*2677. **Shri Babu Dayal Sharma :** Will the Minister for Agriculture and Welfare be pleased to state whether Government have recently received any complaints from the public against the Soil Conservation staff; if so, the action, if any, taken thereon ?

Sardar Gurbanta Singh : (*i*) Yes.

(*ii*) The complaint being false was filed.

ALLEGED BOYCOTT OF HARIJANS OF VILLAGE KHARI NARU, DISTRICT KARNAL

*2567. **Comrade Ram Piara :** Will the Minister for Agriculture and Welfare be pleased to state whether Government have received any representations from Harijans of village Khari Naru of district Karnal and also from any of the Legislator of Karnal District during the period from the 24th February, 1962, to date complaining against their boycott by some people of that village, if so, the contents thereof and the action taken or proposed to be taken thereon?

Sardar Gurbanta Singh : Yes; A copy of the representation is enclosed. The report of the Deputy Commissioner Karnal *interalia* indicated that the conditions in the village are normal from the point of view of law and order and there is no social boycott. The Harijans are carrying on their avocations.

Copy of letter dated 31st July, 1962 from Harijans of Kheri Naru, tehsil and district Karnal, to the Chief Minister, Punjab, Chandigarh.

Subject.—Harijan Social Boycott at village Khari Naru, tehsil and district Karnal.

We beg to state that we have been representing to the Government about the social boycott for the last six months but it is a pity that no relief except the occasional visits of the officials has been given to us due to which we are facing financial difficulties. We are not getting anything locally as the land owners of the village had decided to impose a fine of Rs 25 on the person who supplies anything to us. Our normal life has totally been paralised as we are quite without work as all of us are landless and the land owners do not allow us even to walk along with their fields. We have applied for Industrial Loan and other amenities to the Government but unfortunately no relief has been given as the Administrative machinery press us to settle our differences with the local Zamindars who malafidely intend to cause wrongful loss to us in all respects.

2. Your Honour made a statement on 15th July, 1962 that 5 killas of land would be acquired from every land owner in a village where undue harassment is made to the poor Harijans due to political affiliations. Ours is the fittest village for setting an example for this as the land owners have teased us like anything.

3. In view of the above brief facts it is prayed that financial assistance in the shape of grants and loans may be given to us to enable us simply to feed and arrangements for full protection may also be made.

Note.—A detailed note about the boycott is attached herewith.

COPY of letter dated 31st July, 1962, from Harijans of village Kheri Naru, tehsil and district Karnal.

Subject.—Harijan Social Boycott by Local Zamindars due to General Elections in village Kheri Naru, tehsil and district Karnal.

We, the Harijans of village Kheri Naru, tehsil and district Karnal beg to state that there are about 100 houses of ours and entirely depend on agricultural occupation. In the last general elections we favoured Congress and voted to Comrade Ram Piara and Shri Virendra, both Congress candidates where as the Zamindars voted for their own community candidates—Ch. Balbir Singh and Swami Rameshwara Nand, both Jan Sangh candidates. This led to party faction and the relations became very strained.

Just after the elections the Local Jats called a big Panchayat and boycotted us as a result of which we were not allowed to move from our homes. The condition became worst due to collection of filth of refugee in the mohallas as the Zamindars did not allow us to throw the Kura outside of the village. They also began to threaten and on two occasions gave lathi blows to our persons.

Finding no alternative we arranged for a conference so as to bring round the matter into the settlement and as a result of that the local Administrative Officer began to visit our village now and then. The S. H. O., the Tehsildar and the D.P.R.O. visited our village and collected the Zamindars but they were adamant not to change their attitude. After a long discussion on 3rd May, 1962 it was decided that the Zamindars would give the security of their ten tholas and not to tease us. On 4th May, 1962. S. P. Shri Puri and D. C., Shri D. D. Sharma visited our village and called the Jats who refused flately to do any favour to us and as a result of this the officials returned disappointed. On 5th May, 1962 the Tehsildar and S.H.O., finding no place for us got selected a plot of custodian situated between our Mohalla and our dung cakes and kura was removed from our Mohallas which was lying in heaps, to that place so that a good show could be shown to the Hon'ble visiting Minister.

On 6th May, 1962, a conference was held in which Pt. Mohan Lal, Home Minister and Ch. Chand Ram, Minister of State spoke and we represented our whole story to them and they also directed the Jats to change their attitude and restore the status quo. After this the relations became worst as the Zamindars had seen the force of Government and they were satisfied that no harm could be caused to them in any way. We were provoked and abused simply to injur our feelings and were reprimanded for the visit of our worthy Minister.

On the election day a lathi charge was made on us as a result of which several persons were injured and to control the situation and create a fear in the village ten local jats were challaned under security proceedings but on 25th May, 1962 all of them have been discharged unfortunately by the Illaqa Magistrate, Shri H. L. Sikka, Karnal. This has given undue encouragement to them and last night they assembled as a community in the village and considered at great length to harass us in future in an ugly manner. After the election and at the time of harvesting the crop none of us was called by them for labour work due to which we had been deprived of food grains resulting in our starvation. For our sundry things we have to go to Karnal as locally we get nothing, and our condition is just like a prisoner as we cannot go into their fields and enjoy the benefits as before.

After the conference the officials visited our village on 12th and 13th May, 1962 and a Sub-Panchayat was called for the consideration of the whole situation but the

[Agriculture and Welfare Minister]

untimely, intervention of one Mr. Baru Jat in an ugly manner resulted in nothing as we were abused in the presence of S.H.O., and Tehsildars and then later on they promised to call Panchayat on 21st May, 1962 but nothing has been done so far.

From the above it is abundantly clear that our position is in a very alarming condition and we are being pressed hard to leave the village and settle somewhere else. The strain of five months of ex-communication is unbearable on our poor shoulders and we are ready to leave the village permanently provided Government manages for our shelter some where else.

It is, therefore, prayed that security steps may be taken and grains be provided to us and necessary steps be also taken against the aggressors. We are also anxious that a date for our interview may kindly be fixed so as to enable us to protect our pitiable condition before you.

HARIJAN WELFARE SCHEME

*2569. **Comrade Ram Piara :** Will the Minister for Agriculture and Welfare be pleased to state—

(a) the amount year-wise, received from the Union Government for the Harijan Welfare Scheme since its inception;

(b) the total amount so far spent on the purchase of lands for the said scheme out of the total amount received from the Central Government, year-wise, together with the amount lying unspent with the Government at present, giving the reasons, if any, for not spending the same;

(c) whether it is a fact that the unspent amount received from the Union Government is lying in the State Mortgage Bank if so, since when with the amount of interest earned, thereon year-wise ?

Sardar Gurbanta Singh : The required information is as follows:—

STATEMENT

(*Figures in lacs*)

				Rs	
(a)	**1st Plan**		..	5.01	Year-wise details are not available
	2nd Plan	1955-57	..	14.48	
		1957-58	..	16.87	
		1958-59	..	17.18	
		1959-60	..	18.64	
		1960-61	..	26.51	
	3rd Plan	1961-62	..	21.20	

Year		Amount received from Government of India under Land Purchase Scheme	Amount spent	Amount lying unspent	Reasons
		Rs	Rs	Rs	
195-57	..	7.20	7.20	—	—
1957-58	..	7.20	6.50	0.70	Non-availability of suitable agricultural land
1958-59	..	9.70	5.78	3.92	
1959-60	..	8.24	3.1552	5.0848	
1960-61	..	9.76	3.7865	5.9735	
1961-62	..	3.715	0.61	3.105	

(c) Yes. The unspent amount has been lying in the State Co-operative Land Mortgage Bank Ltd. in the names of the beneficiaries since May, 1959. The question regarding payment of interest thereon is under a tive consideration of Government.

UNEMPLOYMENT AMONG THE SCHEDULED CASTES LABOURERS

***2697. Shri Amar Singh :** Will the Minister for Agriculture and Welfare be pleased to state whether any survey has recently been conducted by Government regarding unemployment among the scheduled castes labourers in the State, if so with what result and the steps taken or proposed to be taken to remove it ?

Sardar Gurbanta Singh : No. Question does not arise about the second part.

HOUSES BUILT FOR HARIJANS IN AMRITSAR DISTRICT

***2908. Sardar Tara Singh Lyalpuri :** Will the Minister for Agriculture and Welfare be pleased to state—

(a) whether any houses have so far been constructed for persons belonging to the scheduled castes in Amritsar District out of the amount collected under the Punjab Temporary Taxation Act, 1962; if so, their number tehsil-wise in this district;

(b) the names and addresses of the persons menti oned in par (a) above ?

Sardar Gurbanta Singh (a) No.

(b) Second part of the question does not arise.

LOANS ADVANCED TO HARIJANS IN AMRITSAR DISTRICT.

***2910. Sardar Tara Singh Lyalpuri :** Will the Minister for Agriculture and Welfare be pleased to state whether any amount of loan was advanced by Government to the persons belonging to Scheduled Castes under the Harijan Welfare Scheme on the recommendations/suggestions of the Ad hoc Committee for Harijan Welfare, Amritsar District appointed by Government for the purpose during the period from 1-1-1962 to

[Sardar Tara Singh Lyalpuri]

31-12-1962; if so, whom together with the names and addresses of the loanees in each case.

Sardar Gurbanta Singh : Yes. Rs. 14,500/-. A statement showing the names and addresses of the loanees and the date of disbursement of loan is as follows:—

STATEMENT

Serial Number	Name of the loanee	Address	Date of disbursement
1.	Sh. Mangal Singh	.. Haripura, Amritsar	.. 5-2-1962
2.	Sh. Surjit Singh	.. Baba Bakala	.. 25-1-1962
3.	Sh. Dewan Singh	.. House No. 4871, Hakiman Wala, Amritsar	25-1-1962
4.	Sh. Balwant Singh	.. Karmo Dehri, House No. 4185, Bazar No. 5 Kot Baba Deep Singh	25-1-1962
5.	Sh. Uttam Singh Khaki	.. Gate Bhagtan Wala, Gali Shahadin, Amritsar	25-1-1962
6.	Sh. Nand Lal	.. Lahori Gate Street Balmiki Amritsar	5-2-1962
7.	Sh. Karam Singh	.. Majitha, Ward No. 3, Amritsar	.. 25-1-1962
8.	Sh. Devi Dass	.. Gali Paderian, Gate Mahan Singh, Amritsar	5-2-1962
9.	Sh. Pal Singh	.. Majitha	.. 25-1-1962
10.	Sh. M. Feroze Chand	.. Saral Sant Ram, Lahori Gate, Amritsar	25-1-1962
11.	Sh. Ram Nath	.. V. Patti, House No. 283/1, Amritsar	.. 8-2-1962
12.	Sh. Mehnga Ram	.. V. Harike	.. 8-2-1962
13.	Sh. Maluk Singh	.. V. Kirtowal Kalan	.. 8-2-1962
14.	Sh. Gopal Singh	.. V. Rattu Guda, tehsil Patti	.. 7-3-1962
15.	Sh. Dev Raj	.. Railway Road, Patti	.. 8-2-1962
16.	Sh. Mathra Dass	.. Railway Road, Patti	.. 8-2-1962
17.	Sh. Kishan Singh	.. Village Qiampur, tehsil Ajnala	.. 3-2-1962
18.	Sh. Shangara Singh	.. Ajnala	.. 25-1-1962
19.	Sh. Chaman Lal	.. V.& P. O. Chamari	.. 25-1-1962
20.	Sh. Hazara Mal	.. V. Sohal (Tarn Taran)	.. 7-2-1962
21.	Sh. Naranjan Singh	.. V. Gago Buha, Tarn Taran	.. 7-2-1962
22.	Sh. Joginder Singh	.. Sarwarpura, Gali No. 3, Amritsar	.. 11-1-1962
23.	Sh. Charanjit Singh	.. Mohalla Jaswant Singh, Tarn Taran	.. 19-1-1962
24.	Sh. Fauja Singh	.. Sach Khan Road, Tarn Taran	.. 7-2-1962
25.	Sh. Tara Singh	.. V. Laukha, Tarn Taran	.. 19-3-1962
26.	Sh. Jit Singh	.. V. Aikal Gadda	.. 7-2-1962
27.	Sh. Teja Singh	.. V. Meblla Wala	.. 3-2-1962
28.	Sh. Bawa Ram	.. V. Nagal Sohal	.. 3-2-1962
29.	Sh. Sunder Dass	.. V. Raja Sansi	.. 25-1-1962

AMOUNT DISTRIBUTED AMONGST HARIJANS IN FARIDKOT AREA

***2989. Sardar Trilochan Singh Riasti :** Will the Minister for Agriculture and Welfare be pleased to state—

(a) whether any amount of money was distributed amongst Harijans in Faridkot area during the last year, if so, the total thereof;

(b) whether the said amount was given as a loan; if so, the basis on which it was advanced together with the conditions for its repayment;

(c) whether similar loans have also been distributed in other areas of the State, if not, the reasons for the same ?

Sardar Gurbanta Singh : (a) Yes, Rs. 2,500/-

(b) Yes. The interest free loan was advanced on the recommendations of the District *Ad hoc* Committee, Bhatinda, for establishing or expanding an industry business or profession. The loan is repayable in 20 half yearly instalments. First instalment of repayment is to commence after 4 years from the date of payment of the loan.

(c) Yes, throughout the State.

WATER TABLE OF SUBSOIL WATER IN CERTAIN AREAS OF AMRITSAR AND GURDASPUR DISTRICTS

***1364. Comrade Makhan Singh Tarsikka :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state:—

(a) whether there are any areas of the U. B. D. C. (Amritsar and Gurdaspur Districts) where as a result of water table of the sub-soil water has risen upto—

(*i*) 10 feet.
(*ii*) 5 feet.
(*iii*) less than 5 feet beneath the land surface;

(b) whether Government proposes to declare those low lying areas of the district which have been badly affected by water-logging as "Waterlogged" areas ;

(c) whether any report has recently been submitted by Shri Uppal of the Irrigation Department regarding the problem of water-logging in the Upper Bari Canal; if so, a copy thereof be laid on the table ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) Yes. The information is available from the year October, 1957 to 1961 and these are as under:—

UPPER BARI DOAB CIRCLE

5-5'	5-10'	10-15'
	October, 1957	
490291	647578	181862
	October, 1958	
579783	438851	135168
	October, 1959	
919143	346522	106906
	October, 1960	
347750	707789	270336
	October, 1961	
806092	452198	122880

(b) Yes, where the water table is less than 5 feet of the ground surface the area is declared waterlogged.

(c) The information will be supplied in due course.

FLOOD CONTROL MEASURES IN AMBALA DISTRICT

*2036. **Comrade Shamsher Singh Josh :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether Government propose undertaking any flood control measures in Ambala District during the year 1963-64 on the basis of the losses caused by floods in the said district during the year 1962-63, if so, the details thereof ?

Chaudhri Ranbir Singh : Yes: number of flood control schemes have been proposed in the Ambala District as a result of floods during 1962-63. The important scheme is the diversion of Tangri and Markanda River into river Jamuna. Other scheme already in execution in this district is the diversion of Patiala Rao and Janta Devi Rao diversion into river Sutlej in the higher catchment.

Scheme of diversion of Rakshi and Chautang to river Samna.

IRRIGATION SCHEMES UNDER TAKEN IN KANGRA DISTRICT

*2835. **Shri Partap Singh Bakshi :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) the details of Irrigation schemes undertaken in Kangra District during the current financial year both through kuhls and water lifting;

(b) the amount to be spent on such schemes ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) Only two Lift Irrigation, Bharoli and Nadaun Schemes, are under execution during the current financial year and the details of the same are given below.

(b) Rs 2,00,000 during the current financial year.

Details of Lift Irrigation Scheme

(1) Bharoli Lift Irrigation Scheme

1.	Estimated cost of the Scheme ..	Rs 2,63,223
2.	Area to be irrigated ..	2131 Acres
3.	Intensity ..	$66\frac{2}{3}$%
4.	C. C. A. ..	1441 acres
5.	Water allowance ..	4.2 cs. %°acres
6.	Total discharge ..	9.1 cs.
7.	Lift involved ..	115 ft.
8.	Annual expenditure ..	Rs 64,915
9.	Water rates per acre ..	Rs 45.70
10.	The water will be lifted by 3 Nos. Electric pumping sets.	
11.	Cost per acre ..	Rs 123.5

(2) Nadaun Lift Irrigation Scheme

1.	Estimated cost of the Scheme ..	Rs 2,08,566
2.	Area to be irrigated ..	400 acres
3.	Intensity ..	50%

4.	Water allowance	..	2·4 cs. per %° acres
5.	Total discharge	..	1 cs.
6.	Lift involved	..	100 ft.
7.	Annual expenditure	..	Rs 10,369
8.	Water rate per acre	..	Rs 51.84
9.	Hydrams (Motorless pumps)	..	4 Nos.
10.	Cost per acre	..	Rs 521

DRAINING OUT WATER FROM VILLAGE RITHAL TEHSIL GOHANA

***2866. Pandit Ram Dhari Gaur :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) whether any scheme for draining out water from village Rithal in tehsil Gohana had been approved by the Flood Control Board;

(b) whether the scheme referred to in part (a) above has been dropped if so, the reasons therefor;

(c) if the reply to part (b) above be in the negative, the time by which the said scheme is likely to be implemented ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) No.
(b) Yes. The board has not considered it feasible.
(c) In view of (b) above, question does not arise.

KHARKHARA MINOR IN DISTRICT ROHTAK

***2874. Shri Mangal Sein :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) the date when Kharkhara Minor in tehsil Gohana, district Rohtak was sanctioned;

(b) whether digging of the said minor has been started, if so, since when;

(c) Whether it is lying incomplete at present, if so, the reasons therefor ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) No Minor by the name Kharkhara Minor in tehsil Gohana, district Rohtak has been sanctioned.
(b) and (c) Question does not arise.

COMPLETION OF GURGAON CANAL PROJECT

***2895. Shri Roop Lal Mehta :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) whether Government have recently received a copy of the Resolution passed by Zilla Parishad Gurgaon requesting therein to complete the construction of Gurgaon Canal Project

[Sh. Roop Lal Mehta]

which has been suspended for the present, if so, the action if any, taken thereon ?

Chaudhi Ranbir Singh : (a) Yes. The construction work of Gurgaon Canal Project has been stopped for the time being due to Emergency.

POWER GENERATING PROJECTS

***2034. Comrade Shamsher Singh Josh :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) whether any small power generating projects are under consideration of Government for increasing the electric power in the State by utilising the hilly rivulets and Nallahs in the mountainous and non-mountainous areas of Kulu, Hoshiarpur Kangra and Gurdaspur Districts, if so, the details thereof;

(b) whether Government propose to construct a Hydel Power House at Rupar by utilising the waters of the Bhakra Canal, if so, the steps if any that have been taken in this direction ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) Yes, the following schemes are under investigation—

Kangra District.

Neogal Khad, Banner Khad, Awa Khad, Lower Baijnath Kuhl, Duhangar-Nallah, Pakhnoj Nallah, Sarwari Nallah, Chakki Nallah, Karaun Nallah, Allain Nallah Hurla-Nallah, Manalsu Nallah, Bara Graun Nallah, Sainj Nallah and Jiwa Nallah.

Hoshiarpur District : None.

Gurdaspur District : None.

(b) Yes, the scheme is under detailed investigation and power house will be constructed, if the scheme is found economically feasible subject to availability of funds.

TRANSFORMERS LYING WITH GOVERNMENT

***2634. Comrade Ram Chandra :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether any Transformers are lying out of order at present with the Government, if so, their number and the price of these Transformers ?

Chaudhri Ranbir Singh : Yes. 1,324. Transformers of an approximate value of Rs 42.6 lacs are lying damaged in the Punjab State Electricity Board.

ELECTRIFICATION OF VILLAGE S IN AMRITSAR DISTRICT IN THE THIRD FIVE-YEAR PLAN PERIOD

*2856. **Sardar Kartar Singh Dhillon** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) whether there is any scheme under the consideration of Government to electrify certain villages in Amritsar District, during the Third Five Year-Plan period;

(b) if the reply to part (a) above be in affirmative the number and names of the villages in the said district, which are proposed to be electrified ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) Yes.

(b) 130 villages are proposed to be electrified during th e plan period, however the names of villages are finalized annually.

AUDIT OF EXPENDITURE INCURRED ON FLOODS IN AMRITSAR DISTRICT DURING 1961-62

*1365. **Comrade Makhan Singh Tarsikka** : Will the Minister for Revenue be pleased to state whether it is a fact that Shri O. P. Sayal, an officer of the Accountant General's Office, visited Amritsar District along with his staff, to enquire into the amounts spent during the floods, in the year 1961-62, if so, the number of days for which he conducted the enquiry and the contents of his report, if any submitted by him to the Government ?

Sardar Ajmer Singh : (a) No.
(b) Question does not arise.

NAZOOL LAND IN VILLAGE KATRON AND RUR GARH, TEHSIL MALERKOTLA

*1723. **Comrade Bhan Singh Bhaura** : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) whether it is fact that the area of Nazool land in village Katron, tehsil Malerkotla was 80 bighas in 1954 but it is only 20 bighas at present;

(b) whether it is a fact that the area of Nazool land in village Rur Garh in the said tehsil was 400 bighas in 1952 and at present there is no such area;

(c) if the replies to parts (a) and (b) above be in the affirmative, the reasons thereof ?

Sardar Ajmer Singh : (a) The area of Nazool land in village Katron in 1954 was 80 bighas and 18 biswas. It is now 16 bighas and 7 biswas.

(b) There was and is no nazool land in village Rur Garh.

(c) The area of Nazool land was reduced to 76 bighas and 7 biswas due to consolidation of Holdings Operations. Out of it, 60 bighas were allotted to Havildar Mukand Singh, leaving a balance of 16 bighas and 7 biswas.

REPRESENTATION AGAINST DISBURSEMENT OF FLOOD RELIEF IN VILLAGE BUREWAL, DISTRICT KAPURTHALA

***2304. Sardar Ajaib Singh Sandhu :** Will the Minister for Revenue be pleased to state that the Deputy Commissioner, Kapurthala, and the Commissioner, Jullundur Division, have recently received any representation in connection with the disbursement of flood relief in village Burwal, district Kapurthala, if so, when and from whom together with its contents and the action taken thereon ?

Sardar Ajmer Singh : Yes. A representation in this behalf was made by Shri Atma Singh, ex- M.L.A., to the Governor and copies of this representation were addressed by him to the Revenue Minister, Financial Commissioner, Revenue, and Commissioner Jullundur, which were sent to the Deputy Commissioner, Kapurthala who received them on the 21st October, 1962, 26th October, 1962 and 29th October, 1962, respectively. A copy of the representation is given below. No distribution of free atta was made to the Burewal Village Community because their village was not listed as a seriously affected village. Moreover, no damage to crops occurred in this village. A sum of Rs. 180/- has, however, been distributed to three deserving persons of this village as house repair grant, who reside in the Mullanbaha revenue estate.

Copy of a letter dated 13th October, 1962 from Shri Atma Singh, General Secretary, Shiromani Akali Dal, Amritsar, to Shri Pattom Thanu Pillai, Governor of the Punjab, Chandigarh.

I have noted it with great pleasure that you are taking keen interest to help the flood stricken people of the Punjab and touring various parts of the State these days.

The Kapurthala District is the worst affected and I was hoping that you would include this district in your tour programme to see the horrible loss with your own eyes. There are villages which are presenting the scenes of big lakes even now and the district authorities have not taken steps to help the poor sufferers up till now.

Yesterday I visited village Burewal in Sub-Tehsil Sultanpur of the district. In 1955 the whole village was washed away by the river Beas and since then the poor sufferers are passing their days in temporary huts and some kacha houses as they were not allowed to construct pacca houses at the site where they are residing now. During the recent floods the whole village was in the severe grip of flood water. There was four feet deep water in village and all the kacha houses and huts were damaged. All their belongings and wheat, etc., were damaged. The villagers have got no roofed shelter in the whole village. No relief has so far been provided by the District Officers. In my presence the village patwari came and asked the people not to repair or reconstruct their damaged houses as ordered by the Deputy Commissioner and he managed to stop all the repair work on the spot. I was shocked and surprised over this sort of vindictive attitude of the authorities with these poor people of the village in this calamity. In the whole of the district Burewal is the most unfortunate village, the residents of which are being victimised and are being considered the citizens of this great country. Otherwise there was no reason to treat them as such. I would request your goodself to go into details and enquire facts why these poor people have not been rehabilitated even after the lapse of 7 years. There is a story behind their sufferings.

Therefore I would request your goodself to find some time from your valuable engagements and visit this village to see the fate of the poor people with your own eyes so that you may arrive at some conclusion. The visit is requested at the earliest possible.

I would also request your goodself to grant me an interview to put before you the whole picture regards to the sufferings of the people of the State.

With best regards.

ENQUIRY AGAINST TEHSILDAR, KAPURTHALA

*2305. **Sardar Ajaib Singh Sandhu :** Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) whether any enquiry regarding corruption against the Tehsildar, Kapurthala is pending, if so, since when;

(b) whether any orders regarding the transfer of above referred to officer were issued during the current year, if so, whether the same have since been implemented; if not, the reasons therefor?

Sardar Ajmer Singh : (a) (*i*) Yes.
(*ii*) Since August, 1962.
(b) (*i*) No.
(*ii*) and (*iii*) Does not arise.

LAND ACQUIRED IN TEHSIL HANSI, DISTRICT HISSAR

*2606. **Shri Amar Singh :** Will the Minister for Revenue be pleased to state whether Government have recently acquired any land for the installation of a factory or for any other purpose in tehsil Hansi, district Hissar; if so, whether any compensation in lieu thereof has been paid to the landowners concerned; if not, the reasons therefor ?

Sardar Ajmer Singh : (a) No land has been acquired recently by the Government for the installation of a factory in tehsil Hansi, district Hissar; hence the question of payment of compensation does not arise.

(b) Land in 22 villages was acquired for Irrigation Projects. Compensation in only five villages remains to be paid. Out of these, in one village payment has been held up due to non-sanction of departmental estimates. In the remaining four villages, awards have been announced last month. Payment will be made shortly.

COMPLAINT AGAINST THE PATWARI OF VILLAGE BHAMIPURA, TEHSIL JAGRAON, DISTRICT LUDHIANA

*2741. **Comrade Gurbux Singh :** Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) whether the Deputy Commissioner, Ludhiana, recently received any complaint from Shri Vir Singh, s/o Shri Sewa Singh village Bhami pura Kalan, tehsil Jagraon, district Ludhiana, against the Patwari of the same village regarding alleged wrong entries of Girdawaries in the record; if so, a copy of the complaint be placed on the Table of the House;

(b) whether any enquiry has been conducted with regard to the said complaint; if so, the name of the officer who conducted the enquiry and send a copy of the report tendered by him be laid on the Table of the House together with the details of the action, if any, taken thereon ?

Sardar Ajmer Singh : (a) Yes. A copy of the complaint is given below.

(b) *First part.*—The Patwari has been charge-sheeted. The enquiry has been entrusted to the Sub-Divisional Officer (Civil) and has not been completed as yet.

Second part.—Question does not arise.

COPY OF THE COMPLAINT

ਸੇਵਾ ਵਿਖੇ

ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਸਾਹਿਬ,
ਜ਼ਿਲਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ।

ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਜੀ,

ਮੈਂ ਪਿੰਡ ਭਮੀਪੁਰਾ, ਤਹਿਸੀਲ ਜਗਰਾਉਂ, ਜ਼ਿਲਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿੱਚ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਪੁੱਤਰ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਕਾਫੀ ਦੇਰ ਤੋਂ ਵਾਹ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਇਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸੌਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਹ ਪਿਛੋਂ ਮੁਕੱਰ ਗਏ । ਮੈਂ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਹੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜ਼ਮੀਨ ਛਡਾਉਣ ਦੀ ਖਾਤਰ ਖਰੀਫ 1961 ਦੀ ਗਰਦਾਵਰੀ ਆਪਣੇ ਨਾਂ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਪਟਵਾਰੀ ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ ਹਲਕਾ ਭਮੀਪੁਰਾ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਦਿੱਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਮੁਸਤੀਲ ਨੰ: 114 ਤੇ ਮੁਸਤੀਲ 120 ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਰਜਿਸਟਰ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਗਾਂ ਨਵੇਂ ਕਾਗਜ਼ ਪਾ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਖੁਦ ਕਾਸਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ । ਪਟਵਾਰੀ ਦੀ ਇਸ ਕਰਤੂਤ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਪਟਵਾਰੀ ਦੇ ਇਸ ਰਜਿਸਟਰ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾਵੇ ।

26-10-1962

ਦਸਖਤ
ਬੀਰ ਸਿੰਘ,
ਬਹਰੂਫ ਪੰਜਾਬੀ ।

ਬੀਰ ਸਿੰਘ, ਪੁੱਤਰ
ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ,
ਪਿੰਡ ਭਮੀਪੁਰਾ,
ਤਹਿਸੀਲ ਜਗਰਾਉਂ,
ਜ਼ਿਲਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ।

Dear Sir, I. checked the register of Patwari and the complaint is quite (correct and I know it well. Sd. Bhag Singh, Sarpanch.

COMPLAINT AGAINST THE PATWARI OF VILLAGE LODON, TEHSIL MOGA, DISTRICT FEROZEPORE

***2742. Comrade Gurbux Singh:** Will the Minister for Revenue be pleased to state whether it is a fact that a written complaint was recently lodged with the Department by the Panchayat of village Lodon, tehsil Moga, district Ferozepore, against the Patwari of the same village; if so, a copy of the complaint together with a copy of the inquiry report, if conducted, be laid on the Table of the House stating the details of the action, if any, taken thereon ?

Sardar Ajmer Singh : *First part.* —Yes. the name of the village is Lapon and not Lodon.

Second part:—A copy of the complaint along with a copy of the preliminary enquiry report is given below. Shri Gurdev Singh, Patwari has been placed under suspension. Charge-sheet is being served upon him and enquiry will be conducted by the Additional Deputy Commissioner, Ferozepore, on receipt of reply to the charge-esheet from the Patwari. The allegations were also levelled against Sarvshri Sampuran Singh, Mohinder Singh and Kashmira Singh, Patwaris. Shri Kashmira Singh, is not at fault. The other two Patwaris along with Shri Wazir Singh Patwari have been retrenched and note has been kept debarring them from future employment as Patwari.

Copy of the Complaint

श्रीमान् श्री प्रतापसिंह कैरों, चीफ मिनिस्टर, पंजाब, चंडीगढ़ ।

श्रीमान् जी

रिपोर्ट अर्ज़ पंचायत सरपंच व मेम्बरान
मौज़ा लोपों, तहसील मोगा, ज़िला फिरोज़पुर ।
रैज़ोल्यूशन नं० १९ मोहर पंचायत ।

रिपोर्ट बखिलाफ पटवारी सम्पूर्ण सिंह पटवारी हलका लोपों पत्ती मालाह, तहसील मोगा, मुतल्लिका बद-चलनी और रिश्वत व गुरदेव सिंह, पटवारी हलका लोपों पत्ती हलमों तहसील मोगा व हमराही पटवारियाँ गाँव के अन्दर शराब पी कर गड़बड़ की है। कानूनी कार्यवाही करके ऐक्शन लिया जावे ।

निवेदन है कि मुवर्खा ३०–९–६२ बरोज़ इतवार को गिरदावर कानुगो हलका और पटवारी सम्पूर्ण सिंह, हलका लोपों पट्टी मालाह, तहसील मोगा के पास उसका काम देखने के लिए आए । पटवारी गुरदेव सिंह हलका देह पट्टी हलमों और उनके दीगर साथी पटवारियान श्री महिन्द्र सिंह पटवारी बाढर व कशमीरा सिंह पटवारी मियाणा वगैरह इकट्ठे हुए । शराब पी । नंगा नाच किया । और हद से बाहर गड़बड़ की । ऐसी बेहूदा-बकवास की कि पड़ौसी व दीगर गाँव के लोगों से सुनी न जाती थी और सारी रात शोरोगुल करते रहे और भारी जशन मनाया । गाली-गलोच भी देते रहे । सरकारी मुलाज़मों ने इकट्ठे होकर और शराब पीकर इतनी अंधेरगर्दी मचाई है कि लोग इनके गिरे हुए इख़लाक को देख कर दंग रह गए । हम पंचायत देह से अकेले सरकारी मुलाज़मान का और बदनाम और रिश्वतंखोरों का गलत रवैया बर्दाश्त नहीं हो सकता । इससे पहले भी एक शिकायत सम्पूर्ण सिंह पटवारी हलका लोपों पत्ती मालाह के खिलाफ ग़ैर हाज़िर रहने, काम से लापरवाही के इल्ज़ाम में श्री डी० सी० साहिब बहादुर फिरोज़पुर वा एस० डी० ओ० साहिब बहादुर मोगा की खिदमत में भी जा चुकी है । मगर कोई ऐक्शन नहीं लिया गया । इनका आचरण बिलकुल ठीक नहीं है। लोगों से बुरा सलूक करते हैं, शराब पीकर बकते हैं; हमारा बहुत ज़ोर है और न ही कोई तबादला कर सकता है । शराब पीते रहते हैं और रिश्वत लेने के आदी हो गए

[Revenue Minister]

है । रिश्वत के मुताल्लिक हमारे पास मुसम्मी स्वर्ण सिंह वल्द प्रेमसिंह कौम जट्ट साकन लोपों इत्तलाह देता है कि पटवारी सम्पूर्ण सिंह हलका लोपोंपत्ती मालाह ने मुबलग एक सद १००) रुपया बतौर रिश्वत के ले लिया है और ब्यान देता है कि सम्पूर्ण सिंह पटवारी ने मुझ से जगह मुसलमानान अलाट कराने का वायदा किया था मगर उसे जगह अलाट नहीं करवाई थी । सरपंच साहिब के सामने रुपया वापिस करने का फैसला पटवारी ने मज़कूर कर लिया था मगर अभी तक वापिस नहीं किया । दरियाफत की जावे । ऐसे रिश्वतखोर और बदचलन पटवारियों को तब्दील करके उनके खिलाफ कानूनी कार्यवाही की जावे । हमारी इस रिपोर्ट पर निहायत ग़ौर करके ऐक्शन लिया जावे । आपका शुक्रिया अदा करते हैं । नीज़ मुसम्मी गुरदेव सिंह पटवारी हलका हलमों मुसम्मियाँ बन्तासिंह सन्तासिंह अक्वाम देह का साला है इसलिये ज्यादा लापरवाह है ।

दस्तखत हरूफ
पंजाबी : बाबू सिंह,
शडूलकास्ट मैम्बर,
मौज़ा लोपों, तहसील मोगा ।

दस्तखत हरूफ
पंजाबी सरपंच बख्तावर सिंह,
मौज़ा लोपों, तहसील मोगा ।

दस्तखत हरूफ
पंजाबी : भाग सिंह,
मैम्बर पंचायत लोपों ।

नोट ज़रूरी

श्रीमान् जी मेहरबानी फरमा कर तवज्जुह देकर बहुत ज़रूरी समझ कर इन्क्वायरी करें। जबकि श्री दरियावीदास जी महाराज के खास ही मौज़ा लोपों तहसील मोगा का केस है और उन्होंने निहायत कुरबानी से मौज़ा नजीतोपुरा में समूलियत अफसरान अमन और शान्ति को कायम रखने के लिये शराब और रिश्वत लेना मना किया था और पब्लिक को कस्में खिलाई थीं मगर नतीजा के तौर पर बहुत जुल्म हुआ है ।

Copy of the Preliminary Enquiry Report

ਰਿਪੋਰਟ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ, ਮੋਗਾ

ਇਹ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਗ੍ਰਾਮ ਪੰਚਾਇਤ, ਪਿੰਡ ਲੋਪੋਂ, ਤਹਿਸੀਲ ਮੋਗਾ ਵਲੋਂ ਵਿਰੁੱਧ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਪਟਵਾਰੀ ਹਲਕਾ ਲੋਪੋਂ, ਸ੍ਰੀ ਸੰਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਪਟਵਾਰੀ ਲੋਪੋਂ, ਸ੍ਰੀ ਮੁਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪਟਵਾਰੀ ਹਲਕਾ ਦਉਧਾਰ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ ਪਟਵਾਰੀ ਹਲਕਾ ਪਲਿਆਨਾ ਦੇ ਹੈ ।

ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਤਿਆਰ ਸਿੰਘ ਸ੍ਰਪੰਚ ਪਚਾਇਤ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮੈਂਬਰ ਪੰਚਾਇਤ ਪਿੰਡ ਲੋਪੋਂ ਨੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਕੇ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਪਟਵਾਰੀ ਮਿਤੀ ੩੦ ਸਤੰਬਰ, ੧੯੬੨ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਲੋਪੋਂ ਵਿੱਚ ਆਏ ਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਪਟਵਾਰੀ ਸੰਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਤੀ, ਬੋਲੀਆਂ ਪਾਈਆਂ, ਨੰਗਾ ਨਾਚ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਅਖਲਾਖ ਤੋਂ ਗਿਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਬੇਹੂਦਾ ਬਕਵਾਸ ਕੀਤਾ ਜਿਹੜੀਆਂ

ਕਿ ਆਂਢ ਗੁਆਂਢ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੱਦ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੁਖ-ਦਾਇਕ ਲੱਗੀਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਦਾ ਇਕ ਨਮੂਨਾ ਇਓਂ ਲਿਖਵਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ:

"ਗੋਰੇ ਰੰਗ ਤੇ ਦੁਪੱਟਾ ਕਿਹੜਾ ਸੱਜਦਾ, ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਪੁਛਦੀ ਫਿਰੇ।" ਇਸ ਤੇ ਤੀਰਥ ਰਾਮ ਪੰਡਤ ਇਕ ਗਵਾਂਢੀ ਨੇ ਸਰਪੰਚ ਤੇ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮੈਂਬਰ ਪੰਚਾਇਤ ਨੂੰ ਸੱਦਕੇ ਲਿਆਂਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਰਕਤਾਂ ਤੋਂ ਹਟਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਕਿਹਾ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾ ਮੰਨੀ ਸਗੋਂ ਇਹ ਵੀ ਲਿਖਵਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਵਲ ਖੜੋਕੇ ਪਿਸ਼ਾਬ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਇਕ ਵਿਧਵਾ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪ੍ਰਸਿੰਨੀ ਨੇ ਵੀ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਕੇ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਪਟਵਾਰੀ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਫਲੱਡ ਵਿਚ ਡਿੱਗੇ ਹੋਏ ਮਕਾਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਲਿਸਟ ਵਿਚ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਪਟਵਾਰੀ ਨੇ ਸਰਪੰਚ ਤੇ ਬਾਬੂ ਸਿੰਘ ਮੈਂਬਰ ਪੰਚਾਇਤ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਕਿਹਾ "ਕਿ ਤੇਰਾ ਮਕਾਨ ਨਹੀਂ ਡਿੱਗਿਆ ਤੂੰ ਆਦਮੀ ਭਾਲਦੀ ਹੈਂ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਰਾਤ ਨੂੰ ਚਲੀ ਆਵੀਂ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਆਦਮੀ ਦਿਆਂਗਾ।"

ਸੰਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਪਟਵਾਰੀ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਸ੍ਰੀ ਸਵਰਨ ਸਿਘ ਪੁਤਰ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਕੇ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਪਟਵਾਰੀ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਪਾਸੋਂ ੧੦੦ ਰੁਪਿਆ ਇਸ ਇਕਰਾਰ ਨਾਲ ਰਿਸ਼ਵਤ ਵਜੋਂ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਮਕਾਨ ਅਲਾਟ ਕਰਵਾ ਦਿਆਂਗਾ। ਸੋ ਹੁਣ ਤਕ ਨਾ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਮਕਾਨ ਅਲਾਟ ਕਰਵਾ ਕੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੇਰਾ ੧੦੦ ਰੁਪਿਆ ਵਾਪਸ ਮੋੜਿਆ ਹੈ।

ਸਰਪੰਚ ਤੇ ਦੂਜੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ ਸ਼ਿਕਾਇਤੀਆਂ ਦੇ ਬਿਆਨਾ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿਘ ਪਟਵਾਰੀ ਦਾ ਪਿੰਡ ਬੁਟਰ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਲੋਪੋਂ ਤੋਂ ੬, ੭ ਮੀਲ ਹੈ। ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਦੀ ਸੱਕੀ ਭੈਣ ਪਿੰਡ ਲੋਪੋਂ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਬੰਤਾ ਸਿੰਘ ਪੁੱਤਰ ਫੂੰਮਣ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਵਿਆਹੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਪਟਵਾਰੀ ਰੋਜ਼ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਬੁਟਰ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸ੍ਰੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਿੰਘ ਕਾਨੂੰਗੋ ਹਲਕਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਟ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਠੀਕ ੩੦ ਸਤੰਬਰ, ੧੯੬੨, ਨੂੰ ਡਿੱਗੇ ਹੋਏ ਮਕਾਨਾਂ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਲਈ ਪਿੰਡ ਲੋਪੋਂ ਵਿਚ ਸੰਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਪਟਵਾਰੀ ਦੇ ਘਰ ਪੁੱਜਾ, ਉਪਰੋਕਤ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਂਦਿਆਂ ਦੇਖਿਆ ਸੀ।

ਉਪਰੋਕਤ ਲਿਖੇ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸ੍ਰੀ ਸੰਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਪਟਵਾਰੀ, ਸ੍ਰੀ ਮੁਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪਟਵਾਰੀ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ ਪਟਵਾਰੀ ਹੁਕਮ ਚਿੱਠੀ ਨੰ: ੪੨-੪੯੮੯ ਮਿਤੀ ੫-੧-੬੩ ਦੁਆਰਾ ਵਲੋਂ Collector, Ferozepore ਤਫ਼ਤੀਸ਼ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹਟਾਏ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਅਸਲ ਦਰਖਾਸਤ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਸ਼ਮੀਰਾ ਸਿੰਘ ਪਟਵਾਰੀ ਮਲਿਆਨਾ ਵੀ ਸੀ। ਦਰਅਸਲ ਕਸ਼ਮੀਰਾ ਸਿੰਘ ਪਟਵਾਰੀ ਇਸ ਹਲਕੇ ਤੋਂ ਕਰੀਬਨ ਇਕ ਸਾਲ ਤੋਂ ਬਦਲ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾਹੀ ਕਿਸੇ ਬਿਆਨ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਨਾਂ ਆਇਆ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪਟਵਾਰੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਹਲਕਾ ਪਲਿਆਨਾ ਦਾ ਪਟਵਾਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਕਸ਼ਮੀਰਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਥਾਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ ਪਟਵਾਰੀ ਦਾ ਬਿਆਨ ਲਿਆ ਹੈ।

ਜਵਾਬ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਪਟਵਾਰੀ ਸਫ਼ਾ ਨੰ: ੨੯, ਜਵਾਬ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ ਪਟਵਾਰੀ ਸਫ਼ਾ ਨੰ: ੩੧, ਜਵਾਬ ਮੁਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪਟਵਾਰੀ ਸਫ਼ਾ ਨੰ: ੩੩, ਤੇ ਜਵਾਬ ਸੰਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਪਟਵਾਰੀ ਸਫ਼ਾ ਨੰ: ੩੫ ਤੇ ਨੱਥੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਤਸਲੀ ਬਖਸ਼ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਸੋ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਪਟਵਾਰੀ ਹਲਕਾ ਲੋਪੋਂ ਨੂੰ ਉਪਰ ਲਿਖੇ ਦੋਸ਼ਾਂ

[Revenue Minister]

ਅਨੁਸਾਰ suspend ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਵਾਜਬ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੇਸ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹੀ enquiry ਕਰਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਰੁੱਧ action ਲੈਣ ਲਈ ਮਿਸਲ ਸਾਹਿਬ S.D.O. ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਭੇਜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

Sd/- HAZA SINGH,
Tehsildar, Moga
21/1/63

Attested
Signed—
SDA, Moga,
7/3/63.

FAILURE OF CROPS IN GURGAON DISTRICT

*2894. **Shri Roop Lal Mehta:** Will the Minister for Revenue be pleased to state whether Government have recently received a copy of the resolution passed by the Zila Parishad Gurgaon requesting therein to declare Gurgaon District as famine-affected area due to the failure of the Rabi and Kharif Crops in the said district; if so, the action, if any, taken thereon-

Sardar Ajmer Singh : Yes. A copy of resolution passed by the Zila Parishad, Gurgaon was received by the Deputy Commissioner, Gurgaon, on the 7th March, 1963, but as the Kharif 1962 and Rabi 1963 crops were average there was no need to declare Gurgaon District as famine-affected area.

LAND DECLARED SURPLUS IN VILLAGE PANGALTOO, TEHSIL PALWAL

*2896. **Shri Roop Lal Mehta :** Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) whether it is a fact that area exceeding 30 standard acres was declared surplus in village Pangaltoo in Palwal Tehsil and was allotted to Harijans of village Allapur in the said tehsil under the Punjab Security of Land Tenure Act, 1953;

(b) whether Government are aware of the fact that the said surplus land has recently been taken back forcibly by the landlords of village Pangaltoo dislodging the Harijans of village Allapur in possession of the said surplus land; if so, the action taken or proposed to be taken in the matter ?

Sardar Ajmer Singh : Yes.

(b) (*i*) Yes.

(*ii*) Cases under section 325/447,IPC and 107/151, Cr. P.C. were registered against the landowners concerned, which are pending decision in criminal courts.

LAND REVENUE RATES IN ERSTWHILE DUJANA STATE AREA AND FORMER JHAJJAR TEHSIL AREA

***2918. Shri Banwari Lal :** Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) whether the land revenue charged in the erstwhile Dujana State area is at par with the land revenue charged in the former Jhajjar Tehsil area;

(b) if the reply to part (a) above be in the affirmative, the date since when the land revenue in the two areas has been brought at par;

(c) if reply to part (a) above be in the negative, the reasons therefor ?

Sardar Ajmer Singh : (a) Yes.
(b) 3rd March, 1948
(c) Question does not arise.

LAND FOR MILITARY PERSONNEL

***2923. Chaudhri Ram Singh :** Will the Minister for Revenue be pleased to state the location of the land reserved for granting to the families of those Military personnel as have laid down their lives in fighting against the Chinese aggression ?

Sardar Ajmer Singh : No Government land in the State has been reserved for the purpose. This Government has, however, received offers of land from the Governments of Rajasthan and Madhya Pradesh for the purpose. The details will be known from these State Governments shortly.

REVENUE TEHSILDARS AND NAIB-TEHSILDARS

***2924. Chaudhri Ram Singh :** Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) whether the work relating to Treasury , Registration and Mutations has been taken away from the Tehsildars and Naib-Tehsildars in the Revenue Department; if so, the details of work which has now been left with these officers;

(b) the amount of special pay, if any, which was being paid to the Tehsildars for registration and Treasury work and now being paid to the sub-registrars and sub-treasury officers at tehsil headquarters ?

Sardar Ajmer Singh : (a) The work relating to registration at most of the places and contested mutations at all the places has been taken away from Tahsildars and Naib-Tahsildars. As regards Treasury work, whole-time Assistant Treasury Officers have been appointed in

[Revenue Minister]

40 Tahsils and at the remaining places, the Tahsildars and Naib-Tahsildars are attending to this work. The Tahsildars and Naib-Tahsildars are also attending to uncontested mutations and all the work of revenue officers.

(b) No special pay was paid to the Tahsildars and Naib-Tahsildars for Treasury work nor it is paid to them now. An honorarium at the rate of Rs 15 per mensem was, however, being paid to them for attending to registration work and is still being paid to them whenever they attend to this work. As regards commission paid to Sub-Registrars (Honorary) the position is as under:—

When the fees collected by any one officer in any one month do not exceed Rs 50	: $33\frac{1}{3}$ per cent of the fees so collected
When such fees exceed Rs. 50/-	... $33\frac{1}{3}$ per cent of the first Rs 50 collected and $16\frac{2}{3}$ per cent of the amount in excess

This is, however, subject to a 20 per cent cut and the maximum amount payable is not to exceed Rs 5,000 per annum.

PATWARIS RETRENCHED IN FEROZEPORE DISTRICT

*3004. **Comrade Didar Singh** : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) the total number of Patwaris so far retrenched in Ferozepur District due to present emergency with the number out of these belonging to Scheduled Castes and Scheduled Tribes;

(b) the criteria kept in view while effecting the said retrenchment ?

Sardar Ajmer Singh : (a) *First part.*—307
Second part.—3

(b) The retrenchment of Patwaris has been made according to their seniority.

TACCAVI LOANS DUE FROM THE INHABITANTS OF VILLAGE MARGINDPURA, TEHSIL PATTI, DISTRICT AMRITSAR

*3030. **Chaudhri Devi Lal** : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) whether any taccavi loans advanced during the period 1st October, 1955 to 31st January, 1960 are due from the inhabitants of village Margindpura, tehsil Patti, district Amritsar;

(b) the interest due on the amount referred to in part (a) above ?

Sardar Ajmer Singh : (a) Yes.

(b) The interest due on the loans for recovery referred to in part (a) is Rs 1949.53 nP.

LIST OF STARRED QUESTIONS FOR THE 13TH MARCH, 1963

NON OFFICIAL MEMBERS OF THE DISTRICT COMMITTEES FOR REVISION OF DISTRICT GAZETTEERS IN THE STATE

***2744. Comrade Gurbux Singh Dhaliwal :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the names of the non-official members at present of the District Committees appointed for revision of District Gazetteers in the State;

(b) the criteria kept in view for selecting the non-official members thereon ?

Sardar Ajmer Singh : (a) A list is given below.

(b) Prominent and well informed persons in the district who are interested in the Gazetteer work and have knowledge of the history and culture of the district have been taken as non-official members of these Committees.

List of non-official members of District Committees for Revision of District Gazetteers

Hissar

1. Shri Jugal Kishore, Ex-M. P., Hissar
2. Shri Mahabir Parshad Jain, Advocate, Hissar
3. Dada Ganeshi Lal, Bhoodan Worker, Hissar
4. B. Atma Ram, Advocate, Morigate, Hissar

Rohtak

1. Shri Sultan Singh, M.L.C.
2. Shri Siri Chand, M.L.C.
3. Ch. Partap Singh Daulta, Ex-M.P.

Jullundur

1. Principal Suraj Bhan, M.L.C.
2. Shri Virendra, M.L.C.
3. Shri Umrao Singh, M.L.C.

Ludhiana

1. Shri Harbhagwan Moudgil, Ex-M.L.A.
2. Shri Joginder Singh Grewal, B.Sc., LL.B., Ex-Chairman, Improvement Trust, Gurdev Nagar, Ludhiana
3. Shri Sardari Lal Kapur, s/o L. Goverdhan Dass, Jagraon Road, Ludhiana
4. Shri Mangal Singh, Ex-M.L.A.

Ferozepore

1. Shri Gurnam Singh Tir, Journalist, Moga
2. S. Iqbal Singh, M.P., Abohar
3. Master Kartar Singh, Headmaster, Khalsa High School, Guru Teg Bahadur Garh, Moga

Amritsar

1. Jathedar Mohan Singh
2. Major Harinder Singh of Rajasansi, M.L.A.
3. Professor D. K. Kapur, Amritsar

[Revenue Minister]

Sangrur

1. Shri Balwant Singh, Ex-Minister, Malerkotla
2. Sardare-i-Azam Sita Ram, Sangrur
3. Shri Rajinder Singh, Ex-M.L.A.
4. Shri Uttam Singh Rao, Krishna Basti, Sangrur

Karnal

1. Shri Mool Chand Jain, Ex-M.P.
2. Shri Multan Singh, M.L.A.
3. Shri Jasmer Singh, Landlord, Shahabad

Ambala

1. Shri S. F. Deane, M.L.C., Ambala City
2. Dewan Alakh Dhari, Ambala Cantt
3. Shri Som Parkash Shandial, Organiser, Ved Vyas Smark, Jagadhri

Patiala

1. Shri Ganda Singh, Director of Archives (Retired)
2. Shri Ranjit Singh, Director of Languages Department (Retired)
3. Shri Ram Partap Garg, M.L.A.

Gurdaspur

1. Shri Ram Singh Dutt of village Sahowal, tehsil and district Gurdaspur
2. Shri Madan Gopal, Malik, President, Bar Association, Gurdaspur
3. Pt. Bhagirath Lal, M.L.A.

Mohindergarh

1. Secretary, Bar Association, Narnaul
2. Major Amir Singh, M.L.C., tahsil Dadri
3. Shri Nihal Singh, M.L.A.

Kapurthala

1. Shri Kirpal Singh, M.A., Dhilwan
2. Shri Vishwa Nath Puri, Kapurthala
3. Shri Lachhman Singh Parmar, village and Post Office Panchat, Phagwara
4. Dewan Raj Kumar, Kapurthala

Lahaul and Spiti

1. Shri Lal Chand of Lahaul Valley, Member of the Punjab Tribes Advisory Council
2. Shri Partap Chand of Lahaul Valley, Member of the Punjab Tribes Advisory Council
3. Shri Champa Jolder, Ex-Sarpanch, Chhoji (Spiti Area)

Kangra

1. Raja Baldev Singh of Guler
2. Shri Ram Chander Uppal, Pleader, Kangra
3. Shri Bishamber Dass Kaistha of Kotla

Hoshiarpur

1. Ch. Amar Singh, M.L.C., Secretary, Pradesh Congress Committee
2. Principal Rala Ram, M.L.A.
3. Dr. Balkrishan, M.L.A.

Bhatinda

1. Shri Sarwan Singh Bir, President, District Congress Committee, Bhatinda
2. Professor Sant Singh (Retired), Old Jail, Faridkot
3. Shri Karam Chand Bhandari, Headmaster, Gandhi Memorial School, Faridkot

Simla

1. Shri Ram Chandra, I.C.S. (Retired)
2. Shri Shankar Nath, Advocate, President, Bar Association, Simla
3. Shri Bashambar Dyal, Vice-President, District Congress Committee, Simla

Gurgaon

1. Rao Parsaram of Rewari
2. Rao Gajraj Singh, M.P., Gurgaon
3. Pt. Hukam Chand, P.C.S. (Retired), Gurgaon

COLLECTION OF NATIONAL DEFENCE FUND BY GOVERNMENT EMPLOYEES

*2782. **Sardar Kulbir Singh** : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether any instructions were received between 20th October, 1962, to 10th February, 1963 from the Union Government regarding the procedure to be adopted by the Government employees for the collection of National Defence Fund; if so, details thereof;

(b) whether any records are being maintained by the Government employees who collect the National Defence Fund in the State;

(c) whether any rules have been framed by the Government for the maintenance of the records relating to the collection of the National Defence Fund; if so, since when and the details thereof ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes. The instructions received from the Government of India are contained in Home Ministry letter No. 25/64/62-Ests (A), dated 1st November, 1962 and Ministry of Finance Department of Economic Affairs letter No. F. 14 (38)-B/62, dated 12th November, 1962, copies of which are given in Annexure 'A'.

(b) Yes.

(c) No separate rules were required to be framed by the State Government, Executive instructions about the maintenance of proper accounts and the issue of receipts were issued, *vide* Punjab Government letter of No. 17-ST/DSOM-62, dated 30th October, 1962, a copy of which is given in Annexure 'B'.

[Chief Minister]

ANNEXURE 'A'

No. 25/64/62-Ests. (A).

GOVERNMENT OF INDIA,
MINISTRY OF HOME AFFAIRS

FROM

Shri B. D. JAYAL,
Deputy Secretary to the Government of India,
New Delhi.

To

Chief Secretaries to all State Governments,
(including Jammu and Kashmir)

New Delhi, the 1st November, 1962.
10th Kartika, 1884.

Subject.—National Defence Fund Collection of contributions for.

SIR,

I am directed to enclose a copy of this Ministry's office Memorandum of even number and date, together with its enclosure, on the above subject. It is requested that the State Governments may issue similar sanction under such Conduct Rules as may be applicable so that officers up to the level of Sub-Divisional Officers and Heads of Departments can associate themselves with collections and contributions to the National Defence Fund. The State Governments may also like to empower those officers to accord similar sanction to such Government servants working under them as may be required to assist them in this connection.

Yours faithfully,
Sd/—
(B. D. JAYAL)
Deputy Secretary to the Government of

No. F. 25|64|62-Ests. (A)

GOVERNMENT OF INDIA,
MINISTRY OF HOME AFFAIRS.

New Delhi—11, the 1st November, 1962.
10th Kartika, 1884.

OFFICE MEMORANDUM

Subject.—National Defence Fund—Collection of contribution for.

1. The nation has responded magnificently to the grave emergency facing it. In this period of crisis people in all walks of life are anxious to contribute to the limit of their capacity towards the national effort. The National Defence Fund has been constituted to receive monetary contributions for the defence of the country. A copy of the Press Note issued by the Government of India announcing the setting up of the Fund and the manner of contributing to it is attached .

2. Rule 9 of the C.C.S. (Conduct) Rules/A.I.S. (Conduct Rules/Railway Services (Conduct) Rules prohibit Government servants except with the previous sanction of the Government or such authority as may be empowered by it in this behalf, from asking for or accepting contributions to or otherwise associating themselves with raising of any fund in pursuance of any object whatsoever. So far as Union Territories and Attached and Subordinate offices under the Home Ministry are concerned sanction is hereby accorded to officers up to the level of Sub-Divisional Officers and to Heads of Departments and associate themselves with the raising of the above fund. Heads of Departments and District Magistrates are further empowered under Rule 9 of the A. I. S.(Conduct) Rules/ Rule 9 of the C. C. S. (Conduct) Rules to accord sanction to such other officers working under them as they consider suitable to associate themselves with raising contributions, etc., to the said Fund.

3. The Ministries of the Government of India may accord sanction to the Heads of Departments to associate themselves with the raising of his Fund. Ministries may also empower Heads of Departments to accord similar sanction to such Government servants working under them as may be required to assist them in this connection.

Sd/—

(B. D. JAYAL)
Deputy Secretary to the Government of India.

To

*All Ministries of the Government of India (except the Ministry of Railways), etc.

*With usual number of spare copies.

All Union Territory Administrations.

All Zonal Councils.

All Attached and subordinate offices of Ministry of Home Affairs.

COPY forwarded to the Ministry of Railway. They may issue similar instructions under rule 9 of the Railway Services (Conduct) Rules, 1956.

(B. D. JAYAL)
Deputy Secretary to the Government of India.

COPY to all Officers and Sections of M. H. A.

Government of India have announced the setting up of "National Defence Fund" with immediate effect. The Fund will be administered by a Committee under the Chairmanship of the Prime Minister of India and the Union Finance Minister will be its Treasurer. The names of the other members will be announced later. The Committee will also decide the purposes for which the fund is to be utilized.

The Fund will receive contributions from the public in cash of amounts not less than Re one or ingold or gold ornaments. Contributions may, at the option of the contributors, be made without disclosing their identity.

2. Cash subscriptions will be accepted at offices of the Reserve Bank of India, conducting Govt. treasury business, all branches of the State Bank of India and its subsidiaries (State Banks of Hyderabad, Bikaner, Indore, Jaipur, Mysore, Travancore, Saurashtra and Patiala) and at all Post Offices. Contributions in gold or in gold ornaments will be received only at the offices of the Reserve Bank of India conducting treasury business and the branches of the State Bank of India and its Subsidiary Banks. Money deposited in cash at the Banks will be remitted to the State Bank of India, New Delhi at the end of every week by Bank drafts issued at par for credit to the account of the National

[Chief Minister]

Defence Fund with the Reserve Bank of India, New Delhi. Similarly moneys received by the Post Offices will be remitted by money order to the Reserve Bank of India, New Delhi and no Money Order commission will be charged on such remittances. Instructions have been issued to the Post Offices to accept such Money Orders with effect from 1st November, 1962. Money Orders should be made payable to the Reserve Bank of India, New Delhi for credit to the account of the National Defence Fund.

3. The value of the gold in the contributions received in the form of gold and gold ornaments will, after they are assayed, be remitted for credit to the account of the Fund at New Delhi.

4. The contributions to the Fund will qualify for Income-tax exemption within the limits prescribed in section 88 of the Income-Tax Act, 1961.

5. The accounts of the Fund will be maintained by the Accountant-General, Central Revenues and will be subject to audit by the Comptroller and Auditor-General of India.

GOVERNMENT OF INDIA, MINISTRY OF FINANCE,
DEPARTMENT OF ECONOMIC AFFAIRS.

No.. F. 14(38)-B/62 New Delhi, November 12, 1962.

OFFICE MEMORANDUM

Subject.—Deductions at source from salary bills, etc., for contribution to the National Defence Fund.

1. The undersigned is directed to forward a note explaining the arrangements made for the receipt of contribution to the National Defence Fund. It will be observed that such contributions can also be made by deductions from the pay bills of Government employees—bills for the payment of privy purses and salary bills of Members of Parliament. The grant of this facility is, however, subject to the condition that the deductions are made as a regular feature for fixed sums every month, thus, while *ad hoc* contributions can be made only in the donors who wish to contribute regularly can ask for the deductions to be made in their salary or privy purse bills on a written request for the recovery of a fixed amount expressed in whole Rupees for a specified period or until further notice.

2. The non-gazetted Government servants who wish to avail of this facility should intimate their option to the Head of their office who would thereupon arrange to recover the contribution from the Establishment pay bills. Gazetted Officers or others who are authorised to draw their own bill should send necessary intimation to the Treasury Officer and the Accounts Officer concerned and also show the deduction in their bills. When a Government servant who has authorised deductions of the contributions from his salary bill is transferred from one office to another, the monthly rate of deduction and the unexpired period for which the deduction is to be made should be noted in the last pay certificate so that necessary deduction may be made or watched by the new disbursing officer.

3. The deductions should be classified in the bills under a distinct head "T-Deposits and Advances-Part IV Suspense—Suspense Account-National Defence Fund Suspense" and will be adjusted by the Treasury Officer by transfer credit. Thereafter necessary arrangements will be made by the Accounts Officer for the payment of the total deductions brought to account under the suspense head mentioned above to the Reserve Bank of India or the State Bank of India as the case may be, for credit to the Central Account of manner.

4. Ministry of Home Affairs, etc., are requested to bring the arrangement for the deduction at source of the contributions by Government servant to the National Defence Fund to the notice of all attached and subordinate offices under their control.

Sd/—
(R. K. MUKHERJEE)
Under-Secretary to the Government of India.

To

All Ministries, Secretaries and Departments of the Government of India, etc.

NATIONAL DEFENCE FUND

The following arrangements are proposed to be made for the National Defence Fund:—

1. The central account of the National Defence Fund shall be maintained at the Reserve Bank of India, New Delhi. The Fund would have a branch account—Account A—at each of the State headquarters with the State Bank or with the Reserve Bank of India at places where Government treasury business is conducted by the Reserve Bank.

2. Another account—Account B—will be opened at each of the State headquarters with the State Bank of India, or, as the case may be, with the Reserve Bank of India, by transfer of a sum not exceeding Rs 1 lakh from Account A. This will be a purely drawing account of the nature of an imprest placed at the disposal of the Chief Minister for meeting local expenses, etc., on the collection of contributions to the Fund. The account will be recouped from Account 'A' on the authority of the Chief Minister or his duly authorised agent accompanied by a certificate that an account of the expenditure incurred with necessary supporting details, vouchers, etc., has been sent to the local Accountant-General. All transfers from Account A to Account B will be advised by the Bank to the Accounts Officer of the Fund—Accountant-General, Central Revenues, New Delhi.

3. (*a*) Cash Contributions and contributions in gold and gold ornaments would be received at the Offices of the Reserve Bank of India and the State Bank of India and its subsidiary banks (State Bank of Hyderabad, Bikaner, Indore, Jaipur, Travancore, Mysore, Saurashtra and Patiala).

(*b*) Cash banks, viz., Cenral Bank of India, Punjab National Bank of India, commercial banks, viz., Central Bank of India, Punjab National Bank of India, United Commercial Bank and Bank of Baroda. Cash contributions will also be received at the branches of the Jammu and Kashmir Bank.

(c) Arrangements will also be made by the State Governments for the receipt of cash contributions at the branches of the State Co-operative Banks.

(*d*) Moneys are also received at all Post Offices throughout the country for remittance to the Fund by money order without levying any charge.

4. (*a*) All cash contributions to the National Defence Fund, whether received at the Offices of the Reserve Bank of India or the Branches of the State Bank of India or its subsidiary banks or by the commercial banks and State Co-operative Banks, will, in the first instance be remitted in each State every week for credit to the branch account of the Fund—Account A—with the Reserve Bank of India/State Bank of India at State headquarters. Unless the remitters wish to remit the moneys directly to the Central Fund at New Delhi, the moneys received at the Post Offices will be remitted for credit to the branch account of the Fund Account A, in each State.

(*b*) The State Bank of India/Reserve Bank of India will arrange to remit the amounts at credit in Account A at the end of each day for credit to the central account of the Fund with the Reserve Bank of India at New Delhi under advice to the Accounts Officer of the Fund—Accountant-General, Central Revenues, New Delhi.

5. It has also been agreed that deductions may be allowed to be made from the pay bills of Government servants, bills for payment of privy purses or for salaries of Members of Parliament as and when desired by the contributors. The Accounts Officer concerned will arrange to remit at the end of the month, the total of all such recoveries for credit to Account A of the Fund at each State headquarters.

[Chief Minister]

6. Instructions have also been issued for the receipt of contributions by all the Indian Missions abroad wherever such contributions can be made by the residents of those countries without infringing their foreign exchange regulations. Credits for these contributions will be afforded through the monthly accounts of the Missions for credit to the account of the Fund with the Accountant-General, Central Revenues. Weekly advances advices of such contributions will be sent by the Missions to the Accountant-General, Central Revenues.

7. The Accounts Officer of the Fund will arrange to give a weekly press release indicating the total amounts received for credit to the Fund both within and outside the country at the end of every week with the progressive closing balance.

8. Separate instructions are proposed to be issued for the despatch of the contributions received in gold and gold ornaments to the assaying centres. The credit to the Fund for such contributions will be afforded after the value of the gold content is determined.

9. It has also been agreed that antiques coins art objects, paintings, etc., which are likely to fetch a better price if sold outside India, would be allowed to be exported for sale abroad and for credit of the sale proceeds to the Fund. Where such objects can in the national interest be retained in India, they will be duly priced and the proceeds credited to the Fund.

10. The State Governments will be expected to make necessary arrangements for the receipt of contributions to the Fund in other forms and for their despatch or disposal in accordance with the instructions that might by issued to them. Perishable articles or articles which cannot be put to any immediate use will have to be disposed of by public auction and their proceeds credited to the Fund.

ANNEXURE B

National Emergency

TOP PRIORITY

No. 17-ST/DSOM-.62.

FROM

Sardar Gyan Singh Kahlon, I.C.S.,
Chief Secretary to Government, Punjab,

To

All Heads of Departments, Commissioners of Divisions, Deputy Commissioners, Sub-Divisional Officers (Civil), the Registrar, Punjab High Court and District and Sessions Judges in the State.

Dated, Chandigarh, the 30th October, 1962.

Subject.—Collection of contributions to the National Defence Fund (Punjab)—Maintenance of accounts.

SIR,

In continuation of Punjab Government letter No. 12642-PSCS-62, dated the 26th October, 1962 on the subject of collection of contributions for the National Defence Fund (Punjab), I am directed to enclose for your information and guidance a copy of the instructions regarding the maintenance of accounts of the Fund. It is requested that these may please be followed scrupulously.

2. Since Receipt-Books might have been got printed locally by now as permitted,—*vide* Punjab Government letter referred to above, it is suggested that in case the receipt-forms got printed do not conform to the pro forma enclosed with the instructions, suitable modification of the Receipt-Books already printed may please be made while issuing the receipts.

3. Government are very keen to ensure that there are no collection by any unauthorised persons and that there is no loop-hole for the mis-use of funds due to faulty

accounting. It will, therefore, be the personal responsibility of the officer concerned [Deputy Commissioner, Sub-Divisional Officer (Civil), Estate Officer, etc.,] to guard against such a contingency by paying personal attention to the proper maintenance of accounts and exercising proper vigilance and control.

The receipt of this letter may kindly be acknowledged.

Yours faithfully,

Sd/—

(K. K. MOOKERJEE),

Deputy Secretary Organisation & Methods,
for Chief Secretary to Government, Punjab.

No. 18-ST/DSOM-62, dated the 30th October, 1962

A COPY is forwarded to the Secretary to Chief Minister, Punjab, in continuation of Punjab Government U. O. endorsement No. 12642-PSCS-62, dated the 26th October, 1962, for information and necessary action.

Sd/—

(K. K. MOOKERJEE),

Deputy Secretary, Organisation and Methods,
for Chief Secretary to Government, Punjab.

No. 19-ST/DSOM-62 Dated the 30th October, 1962.

A COPY is forwarded to the Estate Officer, Capital Project, Chandigarh, for information and necessary action in continuation of Punjab Government letter No. 24-ST/DSSE-62, dated the 28th October, 1962.

Sd/—

(K. K. MOOKERJEE),

Deputy Secretary, Organisation and Methods,
for Chief Secretary to Government, Punjab.

INSTRUCTIONS FOR THE MAINTENANCE OF ACCOUNTS RELATING TO THE NATIONAL DEFENCE FUND (PUNJAB)

1. Contributions in cash will be received by the Deputy Commissioners and Sub-Divisional Officers (Civil) within their respect jurisdiction.

2. At the State Headquarters, such contributions will be received by the Secretary to Chief Minister, Punjab and the Estate Officer, Capital Project, Chandigarh. The Estate Officer, Capital Project will however forward the collections made by him to the Secretary to the Chief Minister as directed in Punjab Government letter No. 24 EI-DSS-62, dated the 28th October, 1962.

3. Regular receipts should be issued for each contribution on the *pro forma* enclosed. There will be no counterfoil of the receipt but there will be duplicate carbon copy of the receipt bearing the same number. The Receipt Books may be got printed accordingly from the local market.

4. Each Receipt Book will contain 100 receipt forms machine-numbered serially in duplicate. Each Receipt Book will also bear a serial number, printed on it to facilitate proper check.

5. A proper account of the blank|used Receipt Books will be maintained in a register and produced for audit when required.

[Chief Minister]

6. The receipt will be signed by a person not below the rank of a gazetted officer.

7. Every Officer receiving contributions on behalf of the Government will maintain a separate cash-book in Form P.F.R.I. and abide by the rules specified in rules 2.2 to 2.7 of the P.F.R., Volume I.

8. The contributions so received will be deposited in the Bank daily.

9. A return on the prescribed Form enclosed, will be submitted by the Deputy Commissioners/Sub-Divisional Officers (Civil)/Estate Officer, Capital Project weekly to the Secretary to Chief Minister, Punjab. ..

Book No.————/NDF

Receipt No. ————
Dated ————.

NATIONAL DEFENCE FUND (PUNJAB)

Received with thanks a sum of Rs ———— (Rupees ———— ———— only) from Shri/Shrimati ———— (Address) ———— as a donation to the National Defence Fund (Punjab).

Rs. ————

(Signaures of receipient)

WEEKLY RETURN SHOWING CONTRIBUTION TO THE NATIONAL DEFENCE FUND (PUNJAB) FOR THE WEEK ENDING ————.

S. No.	Name of the Contributor with Address	Amount	Date of receipt	Name of the Bank and date of deposit	Remarks
1	2	3	4	5	6
Total					

DISCRETIONARY GRANTS GIVEN BY MINISTERS

*2794. **Sardar Gurdial Singh Dhillon :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the total amount placed at the disposal of the Cabinet Ministers, State Ministers and the Deputy Ministers separately as discretionary grants soon after the Cabinet was formed in March, 1962;

(b) the total amount disbursed by each of the said Ministers to date and in case of those who have tendered their resignations till the date of their resignations;

(c) whether Government proposes to have this disbursement of accounts properly audited;

(d) whether the said discretionary fund will con⸗nue during the period of National Emergency ?

Sardar Darbara Singh :

(a) Chief Minister	Rs 2,00,000
9 Ministers @ 57,692.	Rs 5,19,228
9 Ministers of State @ Rs 43,269.	Rs 3,89,421
10 Deputy Ministers and the Chief Parliamentary Secretary @ Rs 28,846.	Rs 3,17,306
Parliamentary Secretary	Rs 24,045
Grand Total	Rs 14,50,000

(b) A statement is given below.
(c) Yes.
(d) Yes.

STATEMENT

Serial Number	Name of the Minister	Designation	Total amount disbursed
1	2	3	4
			Rs nP.
1.	Sh. Partap Singh Kairon ..	Chief Minister ..	1,97,848.00
2.	Dr. Gopi Chand Bhargava	Finance Minister ..	38,919.05
3.	Sh. Mohan Lal ..	Home Minister ..	30,558.00
4.	Sh. Darbara Singh ..	Planning and Development Minister ..	19,808.00
5.	Giani Kartar Singh ..	Ex-Planning and Language Minister ..	59,943.00
6.	Sh. Brish Bhan ..	Ex-Capital and Health Minister ..	34,308.00

[Planning and Development Minister]

1	2	3	4
7.	Sh. Gurbanta Singh	.. Agriculture and Welfare Minister ..	34,058
8.	Sh. Ram Saran Chand Mittal	Excise, Taxation and Capital Minister	14,308
9.	Sh. Ranbir Singh	.. Irrigation and Power Minister ..	40,303
10.	Sh. Ajmer Singh	.. Revenue Minister ..	41,808
11.	Sh. Yash	.. Ex-Minister of State for Education ..	41,531
12.	Dr. Parkash Kaur	.. Ex-Minister of State for Local Government	3,931
13.	Sh. Harbans Lal	.. Ex-Minister of State for Technical Education	13,731
14.	Sh. Niranjan Singh	.. Ex-Minister of State for Public Works	37,531
15.	Giani Zail Singh	.. Ex-Minister of State for Jails and Animal Husbandry	21,231
16.	Sh. Prem Singh Prem	.. Ex-Minister of State for Rehabilitation and Cultural Affairs	21,731
17	Sh. Ram Kishan	.. Ex-Minister of State for Housing and Town Planning	40,931
18.	Sh. Chand Ram	.. Ex-Minister of State for Harijan Welfare and Panchayats	40,031
19.	Sh. Bhagwat Dyal	.. Ex-Minister of State for Co-operation and Labour	85,131
20	Sh. Yashwant Rai	.. Ex-Deputy Minister for General Administration	28,654
21.	Bakshi Partap Singh	.. Ex-Deput of Minister for Community Development	17,804
22.	Sh. Banarsi Dass	.. Ex-Deputy Minister for Food and Supplies	22,654
23.	Ch. Sunder Singh	.. Ex-Deputy Minister for Excise and Taxation	19,304
24.	Sh. Harcharan Singh	.. Ex-Deputy Minister for Irrigation and Power	2,154
25.	Shrimati Om Prabha Jain	.. Ex-Deputy Minister for Education ..	21,104
26.	Sh. Hari Ram	.. Ex-Deputy Minister for Hill Area and Tourism	19,654
27.	Capt. Rattan Singh	.. Ex-Deputy Minister for Agriculture ..	9,104
28.	Sh. Harchand Singh	.. Ex-Deputy Minister for Harijan Welfare	29,154
29.	Sh. Tayyab Hussain Khan	.. Ex-Deputy Minister for Health ..	28,654
30.	Sh. Gulab Singh	.. Chief Parliamentary Secretary ..	14,154
31.	Sh. Chandra Wati	. Ex. Parliamentary Secretary ..	16,955

ADVERTISEMENT CHARGES PAID TO "DAILY" AND "WEEKLY" NEWSPAPERS IN AND OUTSIDE THE STATE

***2864. Comrade Ram Chandra :** Will the Chief Minister be pleased to state the amount paid by the Government on account of advertisement charges to various "daily" and "weekly" newspapers with their names in the State and outside the State, separately, during the year 1962-63 up-to-date ?

Sardar Partap Singh Kairon : Statements showing the amount on account of Government advertisements released to various "Daily" and "Weekly" newspapers in and outside the State during the period from 1st April, 1962 to 28th February, 1963 are given below.

Since payment to newspapers is made direct by the various Advertising Departments and the settlement of bills takes some time, it is therefore, not possible to intimate the actual amount paid to each newspaper.

ANNEXURE I

Statement showing the amount of Government advertisements released to Newspapers in the State during the period from 1st April, 1962 to 28th February, 1963

S. No.	Name of newspaper	Amount of advertisements released
1	2	3
	ENGLISH	Rs
1.	The daily Tribune, Ambala Cantt.	.. 85,684.70
2.	The weekly Challenge, Simla	.. 150.00
3.	The weekly Punjab Standard, Gurgaon	.. 2,117.00
	HINDI	
1.	The daily Hindi Milap, Jullundur	.. 27,042.91
2.	The daily Vir Pratap, Jullundur	.. 15,037.80
3.	The daily Sunehri Bharat, Gurgaon	.. 6,813.20
4.	The daily Mewat, Gurgaon	.. 6,392.18
5.	The weekly Chetna, Bhiwani	.. 2,359.60
6,	The weekly Harayana Sandesh, Hissar	.. 2,174.46
7.	The weekly Gyanudey, Hissar	.. 106.50
8.	The weekly Anand Bhoomi, Hissar	.. 1,724.82
9.	The weekly Gram Sahyogi, Faridabad	.. 5,459.40
10.	The weekly Paigham-i-Watan, Palwal	.. 141.30
11.	The weekly Haryana Tilak, Rohtak	.. 235.90
	PUNJABI	
1.	The daily Ajit, Jullundur	.. 17,037.24
2.	The daily Akali Patrika, Jullundur	.. 16,776.04
3.	The daily Nawan Zamana, Jullundur	.. 62.73
4.	The daily Ranjit, Patiala	.. 16,344.60
5.	The daily Parkash, Chandigarh	.. 10,845.00
6.	The daily Sikh, Amritsar	.. 4,988.74

[Chief Minister]

1	2		3
	PUNJABI—CONCLD.		Rs
7.	The daily Doctor, Amritsar	..	116.00
8.	The daily Ranjit, Bhatinda	..	6,388.83
9.	The weekly Mauji, Jullundur	..	3,541.80
10.	The weekly Sukhjiwan, Jullundur	..	812.40
11.	The weekly Samrat, Jullundur	..	252.00
12.	The weekly Kamboj Samachar, Jullundur	..	24.00
13.	The weekly Kundan, Jullundur	..	8,848.60
14.	The weekly Mahatma, Jullundur	..	525.20
15.	The weekly Mel Milap, Chandigarh	..	5,436.03
16.	The weekly Lok Yug, Chandigarh	..	1,872.60
17.	The weekly Ranjit Nigara, Chandigarh	..	1,864.40
18.	The weekly Nia Saman, Ludhiana	..	1,935.20
19.	The weekly Punjabi Patrika, Ludhiana	..	50.00
20.	The weekly Shamsheer Hind, Patiala	..	2,464.80
21.	The weekly Krumblan, Patiala	..	734.00
22.	The weekly Daler Punjab, Patiala	..	2,320.40
23.	The weekly Pauh Phutti, Patiala	..	2,536.83
24.	The weekly Bir Punjabi, Patiala	..	441.00
25.	The weekly Inqlab, Patiala	..	125.20
26.	The weekly Sachamarg, Samana	..	393.60
27.	The weekly Sarpanch, Samana	..	130.00
28.	The weekly Punjabi Panch, Amritsar	..	82.50
29.	The weekly Sangharsh, Amritsar	..	45.00
30.	The weekly Naresh, Bhatinda	..	165.00
31.	The weekly Adhure Sapne, Mukatsar	..	697.00
	URDU		
1.	The daily Vir Bharat, Jullundur	..	8,546.92
2.	The daily Milap, Jullundur	..	22,697.00
3.	The daily Pratap, Jullundur	..	12,505.86
4.	The daily Pradeep, Jullundur	..	2,246.30
5.	The daily Sadaqat, Ludhiana	..	1,584.52
6.	The daily Tarjman, Ludhiana	..	3,999.55
7.	The daily Samaj, Ludhiana	..	359.00
8.	The daily Rohjan, Ludhiana	..	3,185.50
9.	The daily Mewat, Gurgaon	..	4,137.20
10.	The weekly Punjab Congress Patrika, Chandigarh	..	7,137.46
11.	The weekly Takkar, Jullundur	..	22.50
12.	The weekly Doaba, Jullundur	..	467.00
13.	The weekly Harijan, Jullundur	..	988.76
14.	The weekly Arya Gazette, Jullundur	..	189.50
15.	The weekly Lok Hitkari, Jullundur	..	73.75
16.	The weekly Preet, Jullundur	..	759.60
17.	The weekly Hindustan, Jullundur	..	537.00
18.	The weekly Hindu, Jullundur	..	637.60
19.	The weekly Vishav Sewak, Jullundur	..	17.50
20.	The weekly Harayana Tilak, Rohtak	..	716.20

1	2		3
	URDU—CONCLD.		Rs
21.	The Bharat Nirman, Rohtak	..	237.90
22.	The weekly Jat Gazette, Rohtak	..	672.00
23.	The weekly Kisan Ferozepur	..	600.60
24.	The Chittan, Ferozepur	..	164.10
25.	The Chingari, Ferozepur	..	402.90
26.	The weekly Lalkar, Dharamsala	..	782.00
27.	The weekly Roshni, Sonepat	..	292.20
28.	The weekly Paigham, Sonepat	..	10.50
29.	The weekly Karnal Times, Karnal	..	116.40
30.	The weekly Janam Bhoomi, Karnal	..	371.30
31.	The weekly Amrit, Karnal	..	428.40
32.	The weekly Belag, Karnal	..	107.24
33.	The weekly Toofan, Batala	..	563.85
34.	The weekly Punjabi Yodha, Kapurthala	..	98.00
35.	The weekly Meo Gazette, Gurgaon	..	104.00
36.	The weekly Rana Partap, Yamunanagar	..	194.16

ANNEXURE II

Statement showing the amount of Government advertisements released to newspapers outside the Punjab State during the period from 1st April, 1962 to 28th February, 1963

S. No.	Name of the paper		Amount of advertisements released
1	2		3
	ENGLISH		Rs
1.	The daily Indian Express, New Delhi	..	74,021.25
2.	The daily Hindustan Times, New Delhi	..	83,362.60
3.	The daily Statesman, New Delhi	..	30,270.00
4.	The daily Times of India, Delhi	..	98,547.50
5.	The daily Amrit Bazar Patrika, Calcutta	..	6,891.00
6.	The daily Searchlight, Patna	..	3,582.00
7.	The daily National Herald, Lucknow	..	528.00
8.	The daily Hindu, Madras	..	4,806.00
9.	The daily Pioneer, Lucknow	..	1,360.00
10.	The daily Free Press Journal, Bombay	..	3,192.00
11.	The daily Hindustan Standard, Calcutta	..	2,300.80
12.	The weekly Link, New Delhi	..	5,369.28
13.	The weekly Indian Worker, New Delhi	..	3,737.45
14.	The weekly Delhi Times, Delhi	..	1,148.40
15.	The weekly Indian Times, Delhi	..	1,362.00
16.	The weekly Spokesman, New Delhi	..	5,677.20
17.	The Shankar's Weekly, New Delhi	..	1,372.00
18.	The weekly Indian Observer, New Delhi	..	18,156.45
19.	The weekly Himachal Times, Dehradun	..	318.00

[Chief Minister]

1	2		3
	ENGLISH—CONCLD.		Rs
20.	The weekly Citizen of India, Delhi	..	306.00
21.	The weekly National Sentinal, New Delhi	..	4,523.00
22.	The weekly Blitz, Bombay	..	920.00
23.	The weekly Indian Trade Journal, Calcutta	..	5,039.20
	HINDI		
1.	The daily Nav Bharat Times, Delhi	..	25,582.00
2.	The daily Hindustan, New Delhi	..	23,868.80
3.	The weekly Amar Bharat, Delhi	..	2,237.00
4.	The weekly Sevagram, Delhi	..	4,493.00
5.	The weekly Hindi Times, New Delhi	..	2,770.20
6.	The weekly Dharamyug, Bombay	..	750.00
	PUNJABI		
1.	The daily Khalsa Sewak, New Delhi	..	4,514.48
2.	The daily Desh Darpan, Calcutta	..	421.62
3.	The weekly Fateh, Delhi	..	4,308.40
4.	The weekly Panth, New Delhi	..	5,241.10
5.	The weekly Nawan Hindustan, Delhi	..	2,087.08
6.	The weekly Navjiwan, Singapore	.	4,557.00
7.	The weekly Lok-Darshan, Delhi	..	238.00
8.	The weekly Qaumi Ekta, New Delhi	..	8,120.50
	URDU		
1.	The daily Tej, Delhi	..	9,361.08
2.	The daily Severa, Delhi	..	9,324.50
3.	The daily Aljamiat, Delhi	..	306.00
4.	The weekly Atalique, Delhi	..	581.00
5.	The weekly Jagat, Delhi	..	2,374.62
6.	The weekly Sher-i-Punjab, Delhi	..	2,619.00
7.	The weekly Lalkar, Delhi	..	540.50
8.	The weekly Naujwan Mazdoor, Delhi	..	254.00
9.	The weekly Chitra, Delhi	..	116.96
10.	The weekly Kalakar, Delhi	..	124.00

ADOPTION OF PUNJABI UP TO SECRETARIAT LEVEL

***2912. Sardar Tara Singh Layalpuri :** Will the Chief Minister e pleased to state the time by which Punjabi Language is likely to be dopted up to Secretariat level in the State ?

Dr. Gopi Chand Bhargava (Finance Minister) : For the present no such proposal is under the consideration of the State Government.

MEETINGS ORGANISED BY DISTRICT PUBLIC RELATIONS OFFICER, ROHTAK

***2979. Shri Mangal Sein :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the number of meetings organised by District Public Relations Officer, Rohtak during the period from October, 1962 to February, 1963

(b) the expenditure incurred in connection with each of the said meetings together with the names of the places where the meetings were held and of the persons who addressed the said meetings ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) One hundred and fifty-five.
(b) A statement containing the requisite information is as under:—

Statement showing the names of places where meetings were held and the persons who addressed these meetings and the expenditure incurred

Serial Number	Date	Place	Speakers	Expenditure
1	2	3	4	5
			October, 1962	Rs
1.	1	Sunaria Kalan	.. Lady Supervisor, Shri Kewal Singh and Party, Sarpanch	—
2.	2	Kahnaur	.. Irrigation and Power Minister, Ch. Sultan Singh, M.L.C.	—
3.	2	Sunaria Kalan	.. Irrigation and Power Minister, Ch. Sultan Singh and Lady Supervisoı	—
4.	10	Shahzadpur	.. Shri Banarsi Dass, Deputy Minister, Mr. Om Parkash	12.50
5.	13	Cansala	.. Lady Supervisor, Kewal Singh, D. O. S. SS., Shri Tej Ram	—
6.	13	Rohtak	.. Mr. Mangal Sein, M.L.A., Shri Puran Chand Azad, Shri Siri Kishan Dass, President, Municipal Committee	18.85
7.	17	Meham	.. Shri Ram Dhari, M. L. A., Shri Yash-want Rai, Deputy Minister, Shri D. C. Miglani	3.00
8.	21	Rohtak	.. Shri Prem Singh Prem, State Minister, Shri Dev Raj Sethi, Shri Sultan Singh, M.L.C., Shri Chander Bhan, M.L.C., Irrigation and Power Minister, Vice-President, M. C. Rohtak	62.82
9.	23	Bhired	.. Ch. Chand Ram, State Minister, Shri Harcharan Singh Brar, Deputy Minister, Ch. Sultan Singh, M. L. C.	19.50
10.	23	Nahar	.. Ditto	
11.	25	Chaulkana	.. Home Minister, Shri Chiranji Lal, Shri Ram Dhari, M.L.A.	32.02

1	2	3	4	5
			October, 1962—Concld	Rs
12.	28	Kheri Madanpur	Irrigation and Power Minister, Shri Chand Ram, State Minister, Ch. Sultan Singh, M.L.C., Shri Ram Dhari, M.L.A.	30.75
13.	28	Lataula	.. Ditto ..	1.88
14.	29	Kalanaur	.. Shri Mangal Sein, M.L.A., Shri Nasib Singh, Shri Dev Raj Sethi, Shri Nand Lal, Shri D. C. Miglani	—
15.	30	Cansala	.. Lady Supervisor and Drama Inspector ..	—
16.	31	Gohana	.. Ch. Sultan Singh, M.L.C., Shri Mangal Sein, M.L.A., Shri Chander Bhan, M.L.C., Shri D. C. Miglani	3.75
			November, 1962	
17.	1	Beri	.. Ch. Sultan Singh, M. L. C., Shri Chander Bhan Gupta, M.L.C., Shri Mangal Sein, M.L.A., Shri Dev Raj Sethi	37.75
18.	2	Jhajjar	.. Ch. Sultan Singh, M.L.C., Shri Mangal Sein, M.L.A., Shri Lakshmi Chand Gupta, Shri Mangli Rao	13.75
19.	3	Bahadurgarh	.. Ch. Sultan Singh, M.L.C., Shri Mangal Sein, M.L.A., Shri Ram Kumar	28.75
20.	3	Sura	.. Ch. Sultan Singh, M.L.C., Irrigation and Power Minister	—
21.	3	Baharaa	.. Irrigation and Power Minister, Ch, Sultan Singh, M.L.C.	—
22.	3	Kalanaur	.. Ditto ..	25.00
23.	4	Mokhra	.. Shri Chand Ram, State Minister, Shri Bharray Singh	15.74
4.	5	Deegal	.. Deputy Commissioner, Shri Ude Singh Ahlawat, Shri Chattar Singh	13.75
25.	6	Patuda	.. Deputy Commissioner, Shri Charan Singh, Ch. Sultan Singh, M.L.C.	—
26.	6	Gandhi Nagar	.. Deputy Commissioner, Ch. Chander Bhan, M.L.C., Ch. Sultan Singh, M.L.C., Shri Nasib Singh	3.75
27.	7	Kharkoda	.. Shri Charan Singh, Ch. Sultan Singh, M.L.C., Shri Lakshmi Chand	3.75
28.	8	Sampla	.. Ch. Sultan Singh, M.L.C., Shri Dev Raj Sethi, Shri Umrao Singh	3.75
29.	9	Kahnaur	.. Ch. Sultan Singh, M.L.C., Shri Ashi Lal, Sarpanch, Shri Jagdish Prashad	3.75
30.	10	Madiana	.. Shri Sultan Singh, M.L.C., Shri Dev Raj Sethi, Shri Badri Parshad Kalia	3.75
31.	10	Charra	.. Shri Chand Ram, State Minister, Shri Bakhtawar Singh, Shri Shiv Chand	—

1	2	3	4	5
			November. 1962	Rs
32.	12	Bahadurgarh	.. Shri Yash, State Minister, Shri Ram Kumar	—
33.	12	Ismaila	.. Lady Supervisor, Drama Inspector ..	3.75
34.	13	Garhi	.. Drama Inspector ..	—
35.	13	Naya Gaon	.. Shri Wadhera, Shri Kewal Singh and Party	—
36.	14	G.T. Road, Piyou	Irrigation and Power Minister, Punjab and Union Minister for Irrigation and Power	—
37.	14	Nara ..	Ditto ..	3.75
38.	14	Rohtak	.. Ch. Sultan Singh, M.L.C., Shri Siri Chand, Shri Prem Singh Prem	50.31
39.	15	Kheri Manajat	.. Shri Rizaq Ram, M.L.A., Shri Chand Ram, State Minister	3.75
40.	15	Kahnauda	.. Shri Chand Ram, State Minister ..	—
41.	17	Subhana	.. Shri Chand Ram, State Minister, Shri Bhaktawar Singh, Shri Charan Singh	—
42.	18	Rohtak (Women Conference)	Shrimati Om Prabha Jain, Deputy Minister, Shri Dev Raj Sethi	46.80
43.	20	Rohtak (Harijan Basti) ..	Deputy Commissioner, Shri Dev Raj Sethi, Ch. Chander Bhan, M. L. C.	—
44.	20	Naina	.. Ch. Sultan Singh, M.L.C., Shri Dev Raj Sethi, Shri Satvir Singh	—
45.	20	Bohar	.. Ch. Sultan Singh, M.L.C., Sarpanch	—
46.	21	Lakhanmajra	.. Sarpanch, Shri Dev Raj Sethi, Ch. Sultan Singh, M.L.C., Shri Satbir Singh	24.50
47.	21	Kharainti	.. Ch, Sultan Singh, M.L.C. ..	—
48.	23	Maina	.. Shri Chand Ram, State Minister ..	3.74
49.	23	Ismaila	.. Deputy Commissioner ..	—
50.	25	Rohtak	.. Ch. Sultan Singh, M.L.C., Shri Mehar Chand Ahuja, Shri Darbara Singh, Minister, Shri Ram Kishan, State Minister	34.87
51.	26	Salwas	.. Shmt. Chandra Wati, Shri Kashmiri Lal	6.70
52.	26	Chhara	.. Union Finance Minister, Maharaja of Patiala, Ch. Darbara Singh, Minister, Ch. Sultan Singh, M.L.C., Irrigation and Power Minister, Shri Satbir Singh	30.00
53.	26	Jhajjar	.. Ch. Sultan Singh, M.L.C., Irrigation and Power Minister, Shri Satbir Singh	27.50

[Chief Minister]

1	2	3	4	5
			November, 1962—concld	Rs
54.	27	Bailwa	.. Shri Niranjan Singh Talib, State Minister, Ch. Sultan Singh, M. L. C.	20.00
55.	27	Jagsi	.. Ditto ..	—
56.	28	Sonepat	.. Shri Prem Singh Prem, State Minister, Shri Dewan Chand, M.P.	—
57.	29	Mathamhail	.. Deputy Commissioner, Shri Mahboob Singh	—
58.	30	Karauntha	.. Shri Benarsi Dass, Deputy Minister, Ch. Sultan Singh, M. L. C., Shri Dev Raj Sethi, Shri Satbir Singh	3.75
			December, 1962	
59.	1	Majra Mazampur	Ch. Sultan Singh, M.L.C., Shri Kewal Singh	—
60.	2	Farmana	.. Ditto ..	—
61.	3	Gamana	.. Ditto ..	—
62.	7	Badhian	.. Ch. Sultan Singh, M. L. C., Shri Satbir Singh	20.00
63.	8	Garawar	.. Ch. Sultan Singh, M. L. C., Shri Satbir Singh, Shri Kewal Singh	3.75
64.	9	Garawar	.. Shri Sahdev Singh, Shri Ramdhari Malik, Deputy Commissioner, Block Development Officer	—
65.	9	Keda Asadpur	.. Shri Chand Ram, State Minister, Shri Shiv Charan Singh	—
66.	9	Kathura	.. Shri Mehar Dangi, Shri Ram Dhari, M.L.A., Shri Shivdev Singh	15.00
67.	10	Asoda	.. Ch. Sultan Singh, M.L.C., Shri Chattar Singh, District Public Relations Officer, Shri Chander Bhan	—
68.	10	Rohtak	.. Shri Sat Bir Singh, Ch. Sultan Singh, M.L.C., District Public Relations Officer	—
69.	11	Rohtak	.. Irrigation and Power Minister, Maharaja of Patiala, Ch. Sultan Singh, M.L.C.	—
70.	11	Madina	.. Shri Banarsi Dass, Deputy Minister, Maharani of Patiala, Regional Savings Officer	—
71.	11	Bahuakbarpur	.. Ch. Sultan Singh, M.L.C., Shri Dev Raj Sethi, Shri Sat Bir Rana	—
72.	12	Brahmanwas Basant	Shri Benarsi Dass, Shri Sat Bir Rana, District Public Relations Officer	3.70
73.	12	Jasiha	.. Shri Banarsi Dass, Deputy Minister, Shri Kewal Singh, Shri Satbir Singh, Shri Chander Bhan	—

1	2	3	4	5
			December, 1962—contd	Rs
74.	13	Rohtak	.. Shri Mangal Sain, M.L.A., Shri Dev Raj Sethi, Shri Satbir Singh, Shri Udey Singh	51.18
75.	13	Barhana	.. Shri Chander Bhan, Shri Satbir Singh, Shri Udey Singh	—
76.	13	Kultana	.. Shri Udey Singh, Shri Satbir Singh, Shri Kewal Singh	—
77.	14	Rohtak	.. Deputy Commissioner, Shri Mangal Sain, M.L.A., Shri Sultan Singh, M.L.C., Shri Chander Bhan, M.L.C., Shri Siri Chand, M.L.C., Shri Lehri Singh, M. P., Shri Siri Ram Sharma, Shri Partap Singh Daulta, Shri Dev Raj Sethi, Shri Hukum Chand Goyal	27.00
78.	14	Rethal	.. Shri Chander Bhan, Shri Satbir Singh	—
79.	15	Banswal	.. Ditto ..	—
80.	15	Kasandi	.. Ditto ..	—
81.	20	Sankhol	.. Chief Minister, Shri Bhagwat Dyal, State Minister, Shri Dev Raj Sethi, Shri Sultan Singh, M.L.C.	77.50
82.	22	Ahulana	.. Shri Chand Ram State Minister, Shri, Sahdev Singh, Shri Raj Singh and D.C. Magalani	1.85
83.	22	Bhawar	.. Shri Chand Ram, State Minister, Shri Rana, Shri Sahdev Singh, Shri Ram Dhari, M.L.A.	1.85
84.	23	Sonepat	.. Shri Bhim Sain Sachar, Irrigation and Power Minister, Shri Chiranji Lal, M.L.A., D.C. and District Public Relations Officer	27.48
85.	24	Gohana	.. Headmaster, Gohana School, Shri D. C. Maglani	—
86.	24	Gohana	.. Shri Prem Singh, State Minister, Irrigation and Power Minister, Shri Sultan Singh, M.L.C.	—
87.	24	Badhana	.. Shri Riziq Ram, Shri Satbir Singh, Irrigation and Power Minister	3.75
88.	24	Sonepat	.. S. D. M., Shri Rizik Ram, Shri Mukhtiar Singh, Shri Randhir Singh, Shri Chiranji Lal	16.05
89.	25	Dipalpur	.. Irrigation and Power Minister, Shri Sultan Singh, M.L.C., Shri Rizik Ram	—
90.	26	Godhi	.. Shri Sat Bir Singh, Shri Siri Ram Sharma	3.75
91.	28	Kheri Jat	.. Prof. I. S. Deswal, Shri Hari Singh, Shri Ram Narian, Shri Chander Bhan, M.L.C.	3.75
92.	28	Kheri Jat	.. Shri Hari Singh, Shri Satbir Singh ..	—

[Chief Minister]

1	2	3	4	5
			December, 1962—concld	Rs
93.	29	Badli	.. Shri Manphul Singh, Irrigation and Power Minister, Shri Chander Bhan, M.L.C.	3.75
			January, 1963	
94.	5	Rohtak	.. Chief Ministers, Punjab and Madhya Pradesh, Irrigation and Power Minister, and Shri Sultan Singh, M.L.C.	278.57
95.	6	Baroda	.. Shri Lehri Singh, M.P., Shri Siri Ram Sharma	4.50
96.	10	Purkhas	.. Shri Sultan Singh, Shri Satbir Singh, Shri Ram Dhari, Shri Charanji Lal	—
97.	11	Khewra	.. Shri Satbir Singh ..	44.44
98.	11	Murthal	.. Irrigation and Power Minister, Shri Satbir Singh	
99.	11	Dhamarh	.. Lady Supervisor, Chattar Singh and Party	
100.	14	Kosli	.. Shri Sultan Singh, M.L.C., Shri Rana, Shri Chopra Organiser, Small Savings Scheme, B. D. O., Salawas, Shri Miglani and Deputy Commissioner	3.75
101.	14	Ladain	.. Shri Sultan Singh, M.L.C., Shri Satbir Singh Rana and Shri Sharmaji	—
102.	19	Majra	.. Shri Sultan Singh, M.L.C., and Irrigation and Power Minister	—
103.	20	Rohtak	.. Shri Dev Raj Sethi, Shri Chander Bhan, M.L.V., and Shri Siri Ram Sharma	18.06
104.	18	Pharmana	.. Shri Sultan Singh, M.L.C., Shri Chander Bhan, Supervisor	—
105.	18	Ridhana	.. Shri Tara Dutt and Shri Kewal Ram ..	—
106.	20	Nakloe	.. Ch. Ranbir Singh Rana, Shri Tara Dutt, Shri Chander Bhan and Chatter Singh's Party	—
107.	20	Silana	.. Maharani of Patiala ..	—
108.	21	Silana	.. Shri Banwari Lal, D.C., Ch. Sumounder Singh, Shri Chatter Singh and Shri Kewal Singh	—
109.	23	Purkhas	.. D.C., S. D. O., Shri Chopra, Organiser, S.S.S., and B.D.O., Ganaur	—
110.	24	Pipli Khera	.. B.D.O., Ganaur and D.C., Rohtak ...	—
111.	25	Kahni	.. Shri Sultan Singh, M.L.C., Shri Rana, Shri Chandgi Ram, Shri Chander Bhan and I.P.M.	14.25
112.	26	Rohtak	.. D. C., Rohtak	—

1	2	3	4	5
			January 1963—concld	Rs
113.	26	Bahadurgarh	Shri Ram Kumar, Shri Sultan Singh, M.L.C., Shri Bhagwat Dayal, State Minister, Shri Chander Bhan, M.L.C., and Irrigation and Power Minister, Punjab	10.00
114.	26	Majra	.. Pt. Bhagwat Dayal, State Minister, Shri Satbir Rana, Shri Sultan Singh, M.L.C., Shri Siri Chand, M.L.C., and I. P .M.	19.25
115.	26	Baroad	.. Shri Chandgi Ram, Shri Hari Singh, Shri Miglani, and I. P. M.	5.62
116.	30	Baliana	.. Shri Ram Narain, Chief Advisor ..	—
117.	30	Dujana	.. Shri Sultan Singh, M.L.C., Shri Ram Narain and Chatter Singh's Party	—
			February, 1963	
118.	2	Nahar	.. Home Minister, Shri Chand Ram, State Minister, Shri Sultan Singh, M.L.C., Shri Mahboob Singh	104.25
119.	3	Kharakalan	.. Shri Sultan Singh, M.L.C., Headmaster ..	—
120.	3	Rai	.. His Majesty of Greece ..	—
121.	4	Rai	.. Chief Minister, Punjab ..	—
122.	5	Dujana	.. Shri Lakshmi Narain and Maharani of Patiala	—
123.	5	Sonepat	.. Ditto ..	—
124.	5	Rohtak	.. Shri Dev Raj Sethi and D.P.R.O. ..	—
125.	5	Pakisma	.. Shri Sukhdev Shastri and Shri Miglani ..	—
126.	7	Gohana	.. Dr. Bhagwan Dass and Shri Miglani ..	—
127.	7	Chemaria	.. Shri Rana, Shri Chander Bhan and Chatter Singh's party	20.00
128.	7	Gadhikheri	.. Shri Rattan Lall, Miss Shkuntla Kumari, Shri Kewal Singh and party	—
129.	8	Kharak Jatan	.. Shri Sultan Singh, Shri Satbir Singh Rana, Shri Chander Bhan and Chatter Singh	—
130.	8	Mali Anandpur	.. Shri Manphol Singh, Shri Kewal Singh and party	9.50 (for 130 and 131)
131.	11	Garhwal	.. Shri Sultan Singh, Shri Mehar Singh Dangi and Irrigation and Power Minister	
132.	12	Garhwal	.. Shri Tara Dutt and Shri D. C. Miglani	—
133.	12	Bhanswal	.. Shri Satbir Singh, Shri Sultan Singh, M.L.C., Irrigation and Power Minister, Shri Mehar Singh Dangi and Shri Chander Bhan, and Supervisor	32.00

[Chief Minister]

1	2	3	4	5
			February, 1963—concld	Rs
134.	13	Deegal	.. Lady Organiser, B. D & P. O., Ch. Fateh Singh, Shri Udey Singh Ahlwat, Shri Chander Bhan	—
135.	14	Garhi Sisana	.. Shri Satbir Singh and Shri Hari Chand, Sarpanch	—
136.	14	Himaunpur	.. Shri Kewal Ram and Sh. Chander Bhan	—
137.	14	Garhi Sisana	.. Shri Jage Ram, Sh. Chander Bhan and Shri Satbir Singh Rana	—
138.	15	Lahli	.. Shri Munshi Ram, R.P.W., Shri Deep Chand Shastri and Shri Dayal Chand Miglani	—
139.	15	Bhagwatipur	.. Swami Surya Dev, Shri Satbir Singh and Shri Chander Bhan	—
140.	18	Rohtak	.. Shri Dev Raj Sethi, Shri Tek Chand, Shri Daulat Ram and Shri Raj Singh	19.03
141.	19	Gorar	.. Miss Shakuntla Kumari, Shri Kewal Singh and party	6.37
142.	20	Kharakalan	.. D. C. Rohtak, Tehsildar Rohtak, Panchayat Officer	—
143.	20	Gandhi Nagar (Rohtak)	.. Shri Dev Raj Sethi, Shri R. L. Kapur, Shri Miglani, Shri Ramji Dass, Shri Chatter Singh and party	18.74
144.	20	Gorar	.. Miss Shakuntla Kumari and Shri Kewal Singh and party	
145.	21	Kundal	.. Shri Satbir Singh Rana, D.P.R.O., and Shri Chander Bhan	—
146.	21	Jasya	.. Shri Kewal Singh and Shri Miglani ..	—
147.	22	Sohti	.. Shri Satbir Singh Rana, Shri Chander Bhan and D. P. R. O.	20.00
148.	22	Khani	.. Shri Harbans Lal Pawan, Shri Shastri and Shri Miglani	—
149.	22	Khani	.. Shri Lal Chand Swami and Shri Miglani	—
150.	25	Mehdipur	.. Shri Fateh Chand, Shri Rizak Ram and Shri Chander Bhan	—
151.	25	Rohtak	.. Shri Siri Chand, M.L.C., Shri Jain, Shri Siri Kishan, President, Municipal Committe	23.79
152.	26	Sheikhupura	.. Shri Chiranji Lal and D.P.R.O. ..	—
153.	26	Ganaur	.. Ditto ..	—
154.	27	Chiri	.. Shri Raghbir Singh, Shri Tara Dutt, Shri Miglani and Shri Kewal Singh	—
155.	27	Chiri	.. D. C., Rohtak, Residence Magistrate, Gohana, B. D. P. O., Kathura, Shri Raj Singh and Shri Miglani	21.00

INDUSTRIAL ESTATE IN JULLUNDUR

*2530. **Shri Ram Kishan :** Will the Chief Minister be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to set up any Industrial Estate in Jullundur, if so, when, together with the details thereof ?

Sardar Partap Singh Kairon : Yes. An Industrial Estate comprising of 50 work sheds at an estimated cost of Rs 10 lakhs is proposed to be set up at Jullundur during the year 1963-64. Land measuring 31 acres is being acquired for this purpose.

GOLDSMITHS THROWN OUT OF EMPLOYMENT DUE TO GOLD CONTROL RULES

*2625. **Shri Balramji Dass Tandon :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether Government have recently received any communication from the Union Government regarding top priority to be given to the Goldsmiths in the matter of employment in the factories, if so, the nature of the instructions received and the action, if any, taken thereon;

(b) whether any statistics have been collected regarding the total number of goldsmiths thrown out of work due to new Gold Control Rules in the State; if so, the approximate number thereof ?

Dr. Gopi Chand Bhargava (Finance Minister) : (a) *First part.*—The Punjab Government have not yet received any communication from the Government of India.

Second part.—Does not arise.

(b) *First part.*—No statistics have been collected by the Punjab Government with regard to the number of goldsmiths thrown out of work due to the Gold Control Rules in the State.

Second part.—Does not arise.

INDUSTRIAL ESTATES

*2767. **Shrimati Parsani Devi :** Will the Chief Minister be pleased to state

(a) the names of places in the State where Rural Industrial Estates have been set up;

(b) whether any such scheme for Karnal District is under the consideration of Government ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Nowhere yet but 10 rural industrial estates are under construction.

(b) Yes. Kaithal, Patti Kalyana and Gharaunda have already been selected for this purpose.

SCHEME FOR SENDING YOUNGMEN TO IMPORTANT INDUSTRIAL CONCERNS FOR APPRENTICESHIP

***2793. Sardar Gurdial Singh Dhillon :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether Government have introduced any scheme for sending youngmen to important industrial concerns in the State or other States for apprenticeship; if so, the details thereof;

(b) the stipends that are to be paid to such apprentices during their training period; and

(c) whether Government have for the said purpose divided the State into different zones with separate Selection Committees; if so, the names and designations of all the members of the Selection Committee of various zones with their educational or technical qualifications in each case ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes. Government have introduced a scheme for deputing 2,000 apprentices outside the State in the various private/Government Industrial Undertakings, during the 3rd Plan period, in batches. 126 Apprentices have already been deputed to various factories at Calcutta, Bombay, Baroda, Modinagar and Lakheri (Rajasthan).

(b) Government will pay Rs 50 per month to each Apprentice for the duration of the course of 3 years. Besides, the firms will pay to each apprentice stipend at a rate not lower than Rs 25, Rs 50 and Rs 60 per mensem during the first, second and third years, respectively. and

(c) Yes. The statement of the names , with designations, of the members of the Four Zonal Selection Committees is as under:—

STATEMENT

STATEMENT

ZONE/Districts		Name and designation of the members of the Selection Committee	Qualifications
1. CHANDIGARH	Ambala Simla Kangra Hoshiarpur Lahaul & Spiti	1. Representative of Director of Industria l Training, Punjab, Shri M. L. Babbar ..*Chairman*	i. B. A. Physics & Math. (Punjab) ii. B. Sc. (Engg.) in Elect. & Mech. (Banaras) iii. DIT. Sc. (Aeronatic), Bangalore
		2. Shri Gian Chand Tutu, M. L. A., V. P. O. Tutu, district Simla ..*Member*	
		3. Shri Amar Singh, M. L. C., Hoshiarpur *Member*	
		4. Secretary, District Soldiers, Sailors and Airmen's Board ..*Member*	
		5. Principal, Industrial Training Institute, Chandigarh. (Shri P. S. Prem, Secretary, Representative of D. I. T.)	i. Passed sections A & B of AMIE (India) Exam. in Elect. Subjects conducted by the Institute of Engineers (India) Equivalent to Degree in Engg.
		6. Employment Officer, Chandigarh ..*Member*	
2. PATIALA ..	Patiala Sangrur Bhatinda Ferozepore	1. Representative of Director of Industrial Training Punjab (Shri N. S. Bijur) ..*Chairman*	i. Matric ii. Licenciate of Mech. Engg. of Victoria Jubilee Technical Institute, Bombay iii. 2nd Class Engg. proficiency under Bombay Boiler Rules
		2. Shri Ram Partap Garg, M. L. A., Patiala ..*Member*	
		3. Shri Ranjit Singh, Nairowala, M. L. C., Village Nainewala, district Sangrur, ..*Member*	
		4. Employment Officer, Patiala ..*Member*	

		5. Secretary, District Soldiers, Sailors and Airmen's Board, Patiala .. *Member*	
		6. Principal, Industrial Training Institute, Patiala (Shri Sampuran Singh) .. *Secretary*	i. Matric ii. Diploma in Mechanical & Electrical Engineering (4 years course) from the College of Engineers Poona iii. Industrial Engineering Course for Teachers (under ILO Scheme)
3. LUDHIANA ..	Ludhiana Jullundur Amritsar Gurdaspur Kapurthala	*1. Representative of the Director of Industrial Training, Punjab .. *Chairman* 2. Shri Jai Inder Singh, M.L.A., Amritsar ... *Member* 3. Shri Kharati Ram Sarin, M.L.C., Gurdaspur *Member* 4. Employment Officer, Ludhiana .. *Member* 5. Secretary, District Soldiers, Sailors & Airmen's Board, Ludhiana .. *Member*	
		6. Principal Industrial Training Institute, Ludhiana (Shri R.D. Jain.) .. *Secretary*	i. Matric ii. Trademan Diploma from Government Metal Works Institute, Ambala City iii. Advanced Alloy Welding iv. Advanced Pipe Welding v. Advanced Sheet Metal Welding vi. Membership of American Welding Society vii. Summer School Programme Studies from Pennysylvania University viii. Industrial and Labour Relations & Problems of Industrial Education from Cornell University ix. Competency Certificate as 2nd Class Boiler Engineering

*Representative of Industrial Training Department did not attend the selection Committee meeting at Ludhiana and Capt. Niranjan Singh, Secretary, District Soldiers, Sailors and Airmens Board acted as Chairman.

Zone/District		Name and designation of the members of the Selection Committee	Qualifications
			x. Trained Craft Supervisor from Central Training Institute, Koni-Bulaspur (M. P.) xi. Passed Refresher Course from NWRSW Lahore xii. Training in U. S. A.
4. ROHTAK	.. Rohtak Gurgaon Mohindergarh Hissar Karnal	1. Representative of the Director of Industrial Training Punjab (Shri B. B. Sood) ..*Chairman*	i. Matric ii. Diploma holder of Mechanical, Engineering of Victoria Jubilee Technical Lahore
		2. Ch. Sultan Singh, M.L.C., V. Bhangpur District Rohtak. *Member*	
		3. Shri Ram Dhari, M.L.A., Rohtak	
		4. Shri Kesra Ram, M.L.A., V. & P. O. Kehrawala Via Dabwali, district Hissar ..*Member*	
		5. Employment Officer, Rohtak ..*Member*	
		6. Secretary, District Soldiers, Sailors and Airmen's Board, Rohtak ..*Member*	
		7. Principal, Industrial Training Institute Rohtak, (Shri J.S. Bhasin) ..*Secretary*	i, Matric ii. 3 years Diploma in Mechnieal Engineering from Dayanand Technical Institute, Lahore iii. Trained from Central Training Institute, Koni, Bilaspur (M.P.)

SETTING UP CEMENT AND PAPER FACTORIES IN KANGRA DISTRICT

***2878. Comrade Ram Chandra :** Will the Chief Minister be pleased to state whether there is any plan under the consideration of Government to set up a cement factory and a paper factory in Kangra District; if so, the progress so far made in this direction ?

Sardar Partap Singh Kairon : Proposals for establishing a cement factory and a newsprint mill in the State are under consideration, but their location has not so far been finally decided. According to the industrial licence issued by the Government of India, the newsprint mill is to be established in the Kangra District but the private firm which holds the licence, has now advised that the actual location can only be determined after detailed investigations which are now in progress.

As regards the cement factory, the question of its location is being considered by the Government of India in the light of the various relevant factors, e. g., distance from lime-stone deposits, transport facilities and economies of production, etc.

Both the projects are yet in a preliminary stage.

SHARES PURCHASED BY GOVERNMENT IN INDUSTRIES SET UP AT FARIDABAD, TEHSIL BALLABGARH

***2980. Shri Mangal Sein :** Will the Chief Minister be pleased to state whether Government have purchased any shares of any industry in Faridabad, tehsil Ballabgarh; if so, the name of the industry and the amount of shares involved ?

Sardar Partap Singh Kairon : Yes. Preference shares worth Rs 2,38,600 of the Usha Spinning and Weaving Mills Ltd., Faridabad have been purchased by Government.

BUILDING OF GOVERNMENT GIRLS HIGHER SECONDARY SCHOOL, KAPURTHALA

***2306. Sardar Ajaib Singh Sandhu :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether it is a fact that the school building of the Government Girls Higher Secondary School, Kapurthala is in dilapidated condition; if so, since when;

(b) the steps taken so far for the repairs of the said building or providing a new one ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes, for the last some years.

(b) At first efforts were made to get the existing building repaired, but the P. W. D. authorities reported that the building was beyond repairs. Later, efforts were made to arrange for some other suitable building, but even efforts in this direction have failed. At present, efforts are being made to arrange some other land for constructing a new building.

EXEMPTION GIVEN FOR USE OF URDU IN MALERKOTLA AND NUH AND FEROZEPORE-JHIRKA TEHSIL—DISTRICT GURGAON

***2627. Shri Balramji Dass Tandon :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether any exemption has been given by the State Government permitting the use of Urdu language in the schools in Malerkotla and Nuh and Ferozepore-Jhirka Tehsil of Gurgaon District, if so, on what grounds;

(b) whether Government have received any representation in this connection, if so, the details of the orders passed thereon with the copy of the representation and the names and addresses of the persons who made the representations ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) No. But it has been decided that Urdu should be the medium of instruction for primary as well as secondary education throughout the State for pupils whose mother-tongue is this language, provided there are sufficient pupils in a particular class or school. The test for this would be the same as is already prescribed in the case of Hindi and Punjabi in Parts II and III of the Sachar Formula for making arrangements in the mother-tongue. Such pupils will be taught Hindi and Punjabi in addition to Urdu.

The decision regarding instruction in Urdu at the primary school stage has been taken in pursuance of the directive embodied in Article 350A of the Constitution of India. The decision in regard to instruction in Urdu at the secondary school stage has been taken in pursuance of the recommendations made by the Conference of Chief Ministers and the National Integration Conference held in August-September, 1961.

(b) Yes, from the following:—

(*i*) Anjuman Taraqqi-e-Urdu, Punjab Branch, Ambala.

(*ii*) Muslim residents of Malerkotla Tehsil of Sangrur District.

The decision mentioned in (a) above has disposed of these representations.

A good many representations have been received from the organisation/persons mentioned above, from time to time. No useful purpose is likely to be served by supplying copies of these representations.

———

JOINT SENIORITY LIST OF SUB-INSPECTORS OF CO-OPERATIVE SOCIETIES OF ERSTWHILE PUNJAB AND PEPSU STATES

***1829. Comrade Bhan Singh Bhaura :** Will the Chief Minister be pleased to state whether the joint seniority list of Sub-Inspectors of Co-operative Societies of the erstwhile Punjab and Pepsu States has been published so far; if not, the reasons therefor ?

Sardar Partap Singh Kairon : The seniority list has not been published so far because originally only division-wise cadres were maintained. A decision to have a joint seniority list was taken in November, 1959, when the Registrar, Co-operative Societies started collecting relevant

material, which obviously consumed some time. He then circulated the tentative joint seniority list inviting claims and objections. Some of the objections raised legal points and practical complications. After examining the objections and claims, the case has now been submitted by the Registrar, Co-operative Societies to Government and it has been referred to Integration Department for approval.

WHOLESALE AND PRIMARY CO-OPERATIVE STORES

*2531. **Shri Ram Kishan :** Will the Chief Minister be pleased to state whether Government has recently received any scheme from the Union Government to set up Wholesale and Primary Co-operative Stores of consumer goods to ensure equitable distribution of consumer goods at fair prices, if so, the action, if any, taken thereon to implement the scheme in the State ?

Sardar Partap Singh Kairon : Yes. Three Wholesale Cooperative Consumers Stores have since been registered—one each at Amritsar, Jullundur, and Ludhiana; further action to enrol membership, collect share capital and get accommodation, etc., is being taken. The stores will start functioning soon.

PLYING OF BUS SERVICE ON TINWAR-JAISINGHPUR AND CHADHIAR-SARI MOLAG KACHA ROAD

*3015. **Shri Partap Singh Bakshi :** Will the Chief Minister be pleased to state whether Government have recently received any representation regarding the plying of bus service on the Kacha roads constructed from Tinwar to Jaisinghpur and Chadhiar to Sari Molag in district Kangra; if so, the action taken thereon ?

Sardar Partap Singh Kairon : Yes. The matter is under consideration.

DOCTORS IN POST-GRADUATE MEDICAL EDUCATION AND RESEARCH INSTITUTE, CHANDIGARH

*2307. **Sardar Ajaib Singh Sandhu :** Will the Minister for Finance be pleased to state—

(a) the number of doctors posted in the Post-Graduate Medical Research Institute, Chandigarh, up-to-date;

(b) the total monthly expenditure on their salaries and allowances;

(c) the number of students in the said institute at present and the number of students expected to receive education during the coming financial year 1963-64 ?

Sardar Partap Singh Kairon (Chief Minister) : (a) Seventy two

(b) Total monthly expenditure on—

Salaries	...	Rs 42,590.07
Allowances	...	Rs 3,896.05

[Chief Minister]

(c) Number of students in the said Institute at present ... Nil.
Number of students expected to receive education during the year 1963-64 ... 71

DOCTORS IN POST-GRADUATE MEDICAL EDUCATION AND RESEARCH INSTITUTE, CHANDIGARH

***2308. Sardar Ajaib Singh Sandhu :** Will the Minister for Finance be pleased to state—

(a) the number of doctors employed in the Post-Graduate Medi Research Institute, Chandigarh at present who have teachinc experience of more than three years and more than five years, respectively;

(b) the number of doctors who have more than one year and less than three years teaching experience;

(c) the total number of doctors, if any, having no teaching experience at all ?

Sardar Partap Singh Kairon: (Chief Minister)

(a) Number of doctors with more than five years teaching experience ... 24

Number of doctors with more than three years but less than five years experience ... 7

(b) Number of doctors with more than one year but less than three years teaching experience ... 13

(c) Number of doctors having no experience at all ... 9

STAFF POSTED AT THE CIVIL HOSPITAL, JIND

***2647. Chaudhri Inder Singh Malik :** Will the Minister for Finance be pleased to state whether the strength of staff posted at the Civil Hospital, Jind in district Sangrur is identical with that posted at the hospitals at the other tehsil headquarters; if not, the reasons therefor ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : *Part A.*—Yes, Sir.
Part B.—Question does not arise.

SHORT AUXILIARY NURSING COURSE

***2792. Sardar Gurdial Singh Dhillon :** Will the Minister for Finance be pleased to state—

(a) whether Government has introduced a short auxiliary nursing course for turning out trained nurses during the present national emergency;

(b) if the reply to part (a) above be in the affirmative, the qualifications and method of selection for admission to the training centres and the period of the course along with any allowances or stipend paid to them during the training period;

(c) the number of nurses so far trained and the manner in which they will be absorbed in the various hospitals both within and outside the State;

(d) whether there is any relaxation of educational or other qualifications for the admission of Harijan trainees to such courses ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : (a) Yes, Sir.

(b) The minimum educational qualification for admission to the course is a certificate of having passed the Middle Standard but preference is given to Matriculates. The candidates are selected by Local Selection Committees at the Training Centres. The duration of the course is 3 months; and the trainee is paid the following during the period of training:—

(*i*) Stipend @ Rs 50 per mensem

(*ii*) Contingency charges @ Rs 25 for the duration of training.

(*iii*) Free use of uniform during the period of training.

(c) One hundred any five candidates were selected for the course. Thirty five candidates have completed their course while others are nearing completion. During emergency these candidates will work as whole-time employees in the local hospitals and thus relieve trained Nursing staff more technical for and advance duties.

(d) No, Sir.

DEATH OF SHAM SUNDER IN CIVIL HOSPITAL, SECTOR 16, CHANDIGARH

***2905. Dr. Baldev Parkash :** Will the Minister for Finance be pleased to state—

(a) whether one Sham Sunder having been injured as a result of accident was recently admitted in the Civil Hospital, Sector 16, Chandigarh; if so, the details of his injuries;

(b) whether it is also a fact that the said Sham Sunder expired the same day in the hospital for want of timely medical aid;

(c) whether any enquiry was ordered to be made in the case referred to above; if so, the result thereof ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : (a) No, Sir.
(b) and (c) Do not arise.

TRIBUNAL TO HEAR ELECTION PETITIONS ARISING OUT OF ELECTIONS TO SHIROMANI GURDWARA PARBANDHAK COMMITTEE

*1366. **Comrade Makhan Singh Tarsikka :** Will the Home Minister be pleased to state—

(a) the number and names of the members of Shiromani Gurdwara Parbandhak Committee, against whom election petitions were filed after the elections of the said committee two or three years ago (early in 1960) together with the dates on which each of the said election petitions were filed;

(b) the date on which the Tribunal was constituted to hear the election petitions referred to in part (a) above, together with the names of the members thereof and the dates on which they took up their work;

(c) whether the members of the Tribunal, mentioned in part (b) above have been appointed on daily wages or on monthly salary together with the details of amount in either case;

(d) the total amount, if any, received by the members of the Tribunal mentioned above so far;

(e) whether the Tribunal referred to above conducted its business on any Sundays also ?

(Notice received on 10th October, 1962)

Shri Mohan Lal : (a) Thirty five election petitions were filed against 42 members returned from 35 constituencies. The names of members and dates of filing the election petitions are given in the statement given below.

(b) *First part.*—14th June, 1960.

Second part:—(1) Shri Gurdit Singh Aulakh, Advocate, Amritsar ... President

(2) Shri Inderjit Singh, Advocate, Amritsar
(3) Shri Basant Singh Gill, Advocate, Amritsar } Members

Third part.—19th July, 1960.

(c) *First part:*—On daily wages

Second part.—(*i*) President Rs 50 per sitting up to 31st March, 1960. Thereafter he was appointed a member of the Sikh Gurdwaras Tribunal and is continuing as President of the Sikh Gurdwaras Election Enquiry Board in addition without any remuneration for the later work.

(*ii*) Members Rs 30 each per sitting.

(d) Rupees sixty thousand, nine hundred and sixty-eight and eighty-five naye paise up to 31st December, 1962.

(e) Yes.

Statement showing the names of Members of Shiromani Gurdwara Parbandhak Committee against whom Election Petitions were filed and the dates on which the Petitions were filed.

Sr. No.	Names of the Members	Dates of filing the petitions
1	2	3
1.	1. S. Sucha Singh ..	19th February, 1960
2.	2. S. Pritam Singh ..	Ditto
3.	3. S. Karan Singh ..	Ditto
	4. S. Sadhu Singh ..	
4.	5. S. Jeewan Singh ..	Ditto
5.	6. S. Narinder Singh ..	18th February, 1960
	7. S. Kala Singh ..	18th February, 1960
6.	8. S. Khazan Singh ..	
7.	9. S. Tara Singh ..	19th February, 1960
8.	10. S. Harbans Singh ..	Ditto
9.	11. S. Kartar Singh ..	18th February, 1960
10.	12. S. Iqbal Singh ..	19th February, 1960
11.	13. S. Surat Singh ..	19th February, 1960
12.	14. S. Harcharan Singh ..	18th February, 1960
	15. S. Chanan Singh ..	
13.	16. S. Kishan Singh ..	18th February, 1960
14.	17. S. Harcharan Singh ..	Ditto
15.	18. S. Prem Singh, M.L.C. ..	19th February, 1960
16.	19. S. Kehar Singh ..	18th February, 1960
	20. S. Tara Singh ..	
17.	21. S. Mohan Singh ..	Ditto
18.	22. S. Niranjan Singh ..	19th February, 1960
	23. S. Sulakhan Singh ..	
19.	24. S. Harnam Singh ..	Ditto
20.	25. S. Pritam Singh ..	Ditto
21.	26. S. Harcharan Singh ..	Ditto
22.	27. S. Gurbakhash Singh ..	18th February, 1960
23.	28. S. Lachhman Singh ..	19th February, 1960
24.	29. S. Mukand Singh ..	18th February, 1960
	30. S. Mukhtiar Singh ..	
25.	31. S. Bhagwan Singh ..	19th February, 1960
26.	32. S. Rajinder Singh ..	Ditto
27.	33. S Pritam Singh ..	18th February, 1960
28	34. S. Jagat Singh ..	19th February, 1960
29.	35. S. Ajit Singh ..	Ditto
	36. S. Partap Singh ..	
30.	37. S. Pritam Singh ..	Ditto

[Home Minister]

1		2		3
31.	38.	S. Raghbir Singh	..	18th February, 1960
32.	39.	S. Mukand Singh	..	Ditto
33.	40.	S. Jora Singh	..	19th February, 1960
34.	41.	Smt. Jagdish Kaur	..	Ditto
35.	42.	S. Ajit Singh	..	Ditto

ARREST OF COMRADE MAKHAN SINGH TARSIKKA, M. L. A.

***2159. Comrade Shamsher Singh Josh :** Will the Home Minister be pleased to state—

(a) whether Comrade Makhan Singh Tarsikka, M.L.A. was handcuffed by S. H. O., Jandiala on the 25th October, when he was arrested in some criminal cases;

(b) whether Government proposes to take any measure to see that no M.L.A. or M.L.C. required in any case, is handcuffed in future ?

Shri Mohan Lal : (a) Shri Makhan Singh Tarsikka was not handcuffed on his arrest. He was, however, handcuffed the next day, i.e., 26th October, 1962. when he was to be produced in court.

(b) Such instructions already exist. These have been repeated.

———

MURDER CASES REGISTERED IN THE STATE

***2863. Comrade Ram Chandra :** Will the Home Minister be pleased to state the number of murder cases registered in the State, district-wise, during the year 1962-63 up to-date ?

Shri Mohan Lal : A statement is given below.

District-wise Statement of Murder Cases Registered in the State from 1st April, 1962 to 31st January, 1963

District		*Cases registered*
Hissar	..	61
Rohtak	..	15
Gurgaon	..	16
Karnal	..	39
Ambala	..	23
Simla	..	1
Kangra	..	6
Hoshiarpur	..	12
Jullundur	..	44
Ludhiana	..	35
Kapurthala	..	10
Lahaul & Spiti	..	1
Ferozepore	..	75
Amritsar	..	41
Gurdaspur	..	10
Patiala	..	29
Sangrur	..	34
Bhatinda	..	40
Narnaul	..	7
Total	..	499

CASE OF THEFT OF TAR COAL DRUMS REGISTERED IN BAHADURGARH POLICE STATION, DISTRICT ROHTAK

***2875. Shri Mangal Sein :** Will the Home Minister be pleased to state—

(a) whether any report regarding the theft of tar Coal drums was registered in Bahadurgarh Police Station, district Rohtak, if so, the number of drums reported to be stolen;

(b) whether the culprits have so far been traced out ?

Shri Mohan Lal : (a) Yes. 28 drums.

(b) No. The case is under investigation.

REPRESENTATION FROM LEGISLATOR REGARDING FORGED ENTRIESS IN THE POLICE ROZNAMCHA OF POLICE POST KACHA PAKKA

***2900. Dr. Baldev Parkash :** Will the Home Minister be pleased to sate whether Government have received any complaint under a registered post (A. D.) on 16th February, 1963 from a legislator regarding alleged embezzlement and forged entries in the Police Roznamcha of Police Post Kacha Pakka; if so, the action taken thereon?

Shri Mohan Lal : Yes. A complaint was received and it is being looked into.

COMRADE CHANAN SINGH DHUT, A COMMUNIST DETENU

***3014. Comrade Jangir Singh Joga:** Will the Home Minister be pleased to state whether any application from Comrade Chanan Singh Dhut, Communist detenu, has recently been received by the Government to the effect that his son being a mental patient he be released on parole to attend on him, if so, the action taken or proposed to be taken by Government thereon ?

Shri Mohan Lal : Yes; it was considered and rejected by Government on merits.

BOOKS FOR DETENUS IN JAILS

***3035. Comrade Jangir Singh Joga :** Will the Home Minister be pleased to state—

(a) whether there are any conditions laid down by Government for supplying books to the detenus in jails at present, if so, details thereof;

(b) whether he is aware of the fact that supply of some books to detenus in Rohtak Jail have been held up by the authorities concerned; if so, the reasons thereof ?

Shri Mohan Lal : (a) Yes; as provided in rule 29 of the Punjab Detenu Rules, 1950.

(b) Yes; some books which could not be permitted under rule 29 of the said Rules have been withheld.

BRICK KILNS AT HAMIRPUR, DISTRICT KANGRA

***2662. Shri Rup Singh Phul** : Will the Home Minister be pleased to state—

(a) whether Government is aware of the fact that there is scarcity of bricks at Hamirpur, district Kangra, if so, the steps Government intend to take in this connection;

(b) the total number of brickkilns functioning at Hamirpur at present ?

Shri Mohan Lal : (a) Yes. A new brickkiln licence has been allowed recently at Hamirpur in district Kangra.

(b) None at present. The kiln at Hamirpur will start functioning after the licensee completes necessary formalities.

LOSS SUSTAINED BY MUNICIPAL COMMITTEES AS A RESULT OF ABOLITION OF OCTROI DUTY

***2626. Shri Balramji Dass Tandon** : Will the Home Minister be pleased to state—

(a) the extent of loss so far sustained by each Municipal Committee in the State as a result of abolition of octroi duty on agricultural produce;

(b) whether Government have given any grant to the Municipal Committees to compensate the said loss; if so, the amount so far given together with the name of the Committees to which given ?

Shri Mohan Lal : (a) It is difficult to indicate the exact loss so far sustained by each municipal committee in the State for the reason that no accounts are maintained for the goods which are exempt from the payment of Octroi and are allowed free entry into the municipal limits. The approximate loss as indicated by the Municipal Committees in February, 1961 was of the order of Rs 58 lakhs per annum. A statement in this behalf is given below.

(b) No.

Statement showing the annual approximate loss sustained by the Municipal Committee on account of abolition of octroi on wheat, gram, maize, rice, paddy, jawar, bajra and dals.

Municipal Committee		Rs
Jandiala	...	10,500·00
Jaitu	...	30,000·00
Ambala	...	1,50,000·00
Lehragaga	...	20,000·00
Bereta	...	15,000·00
Jakhal	...	20,000·00
Amloh	...	3,000·00
Dera Bassi	...	5,000·00
Adampur	...	No Octroi imposed.
Khanna	...	70,000·00
Urmur Tanda	...	15,000·00
Mukerian	...	40,000·00
Nurpur	...	4,000·C0
Bassi	...	3,139·00
Panipat	...	70,688·00
Moga	...	1,75,000·00
Simla	...	Octroi abolished, w. e. f. 1st September, 1961.
Morinda	...	Octroi since abolished.
Kartarpur	...	15,000·00
Barnala	...	51,000·00
Jind	...	40,000·00
Tohana	...	40,000·00
Banga	...	25,000·00
Phagwara	...	25,000·00
Dhuri	...	30,000·00
Sunam	...	40,000·00
Bhadaur	...	2,500·00
Kot Fatta	...	4,500·00
Rupar	...	20,000·00
Ballabhgarh	..	20,538·00
Ahmedgarh	..	35,000·00
Charkhi Dadri	..	20,000·00
Faridkot	..	25,000·00
Zira	..	25,000·00
Mansa	..	45,000·00
Budhlada	..	35,000·00
Raman	..	20,000·00
Patti	..	22,000·00
Gharaunda	..	25,000·00
Beri	..	8,732·00
Kalanwali	..	40,000·00
Alawalpur	..	No octroi levied.
Una	..	8,000·00
Raikot	..	22,000·00
Kot Kapura	..	1,00,000·00

[Home Minister]

Municipal Committee		Rs
Malout	..	75,000.00
Sirsa	..	1,90,000.00
Dinanagar	..	32,000.00
Bhatinda	..	50,000.00
Guruharsahai	..	25,000.00
Phillaur	..	34,000.00
Tapa	..	20,000.00
Sohna	..	7,500.00
Farrukhnagar	..	3,000.00
Mehm	..	10,000.00
Hodal	..	22,500.00
Khem Karan	..	7,000.00
Sonepat	..	50,000.00
Pathankot	..	80,000.00
Palwal	..	40,000.00
Loharu	..	13,000.00
Dharamsala	..	3,200.00
Payal	..	880.00
Buria	..	3,000.00
Ludhiana	..	1,62,000.00
Nuh	..	12,000.00
Ladwa	..	26,760.00
Qadian	..	16,000.00
Dasuya	..	10,000.00
Kapurthala	..	40,000.00
Palampur	..	2,500.00
Rahon	..	1,800.00
Batala	..	99,400.00
D. B. Nanak	..	4,000.00
Dalhousie	..	5,870.00
Sultanpur (Kulu)	..	3,700.00
Safidon	..	40,000.00
Amritsar	..	2,50,000.00
Bahadurgarh	..	10,000.00
Tarn Taran	..	60,000.00
Dhariwal	..	21,057.00
Rohtak	..	93,000.00
Pehowa	..	60,000.00
Sadhaura	..	8,000.00
Muktsar	..	41,500.00
Sirihargobindpur	..	11,150.00
Bawal	..	6,000.00
Dhanaula	..	100.00
Nagrota Bhagwan	..	Committee since abolished
Uklana Mandi	..	25,000.00
Sangrur	..	16.540.00
Tankanwali	..	2,500.00
Kaithal	..	1,000,00.00
Gurgaon	..	21,600.00

Municipal Committee		Rs
Nangal Township	..	10,000.00
Jagraon	..	80,000·00
Gurdaspur	..	80,000·00
Chhachhrauli	..	5,545·00
Gidderbaha	..	40,000.00
Kaniana	..	8,000·00
Julana	..	15,000·00
Anandpur Sahib	..	3,500·00
Ateli	..	5,000·00
Sham Chaurasi	..	7,700·00
Pataudi	..	3,000·00
Fatehgarh Churian	..	4,200.00
Radaur	..	10,000.00
Nabha	..	35,000·00
Majitha	..	11,000·00
Samana	..	11,500.00
Jagadhri	..	14,500.00
Patiala	..	70,000·00
Ferozepore Jhirka	..	7,000·00
Hailey Mandi	..	12,000·00
Faridabad	..	7,000·00
Kangra	..	4,000·00
Gohana	..	13,000·00
Bhiwani	..	65,000·00
Hariana	..	2,500·00
Rampura Phul	..	45,000·00
Fazilka	..	40,000·00
Uchana	..	40,000·00
Sangat	..	5,000·00
Dabwali	..	89,500·00
Karnal	..	1,00,000·00
Sultanpur	..	15,000·00
Nakodar	..	8,000·00
Goniana	..	10,000.00
Malerkotla	..	40,000.00
Bhawanigarh	..	300·00
Rewari	..	60,000·00
Ferozepore	..	60,000·00
Bhucho Mandi	..	16,000·00
Banur	..	5,000.00
Sujanpur	..	7,000·00
Narnaul	..	40,000·00
Narwana	..	60,000·00
Mahendergarh	..	15,000·00
Shahabad	..	45,000·00
Rajpura	..	12,000.00
Dhilwan	..	Commit ce abolished
Nurmahal	..	13,000·00
Garhshankar	..	Octroi since abolished
Chheharta	..	No Octroi imposed

[Home Minister]

Municipal Committee		Rs
Samrala	..	30,000·00
Hoshiarpur	..	1,00,000·00
Kharar	..	26,000·00
Hansi	..	95,000·00
Sirhind	..	25,000·00
Maur	..	20,000·00
Nawanshahr	..	45,000·00
Garhdiwala	..	1,800·00
Ramdas	..	1,872·00
Hissar	..	1,10,000·00
Jullundur	..	4,00,000·00
Abohar	..	2,00,000·00
Jalalabad	..	20,000·00
Nalagarh	..	3,000·00
Jhajjar	..	10,000·00
Kalka	..	5,000.00
Yamunanagar	..	50,000·00
Fatehabad	..	70,000.00
Doraha	..	10,000·00
Longowal	..	2,000·00
Nilokheri N. A. C.	..	10,000·00
Pundri	..	3,600·00
Thanesar	..	70,000.00
Sanaur	..	975.00
Narot Jaimal Singh	..	No octroi in force.
Faridabad N. A. C.	..	25,000.00
Talwandi Bhai	..	50,000.00
Dharamkot	..	8,000·00

ELECTIONS OF THE MUNICIPAL COMMITTEE HANSI, DISTRICT HISSAR

***2701. Shri Amar Singh :** Will the Home Minister be pleased to state—

(a) the year and date when the last elections to the Municipal Committee, Hansi, in district Hissar were held;

(b) the approximate date when Government proposes to hold the elections of the said Municipal Committee ?

Shri Mohan Lal : (a) On 26th February, 1959.
(b) The matter is under consideration.

SUB-COMMITTEES SET UP UNDER THE HILL AREAS ADVISORY COMMITTEE

***2331. Pandit Mohan Lal Datta :** Will the Minister for Planning and Development be pleased to state—

(a) whether any sub-committees were set up under the Hill Area Advisory Committee during 1962-63;

(b) whether any meetings of such sub-committees were held during the said period; if so, the number thereof; if not, the reasons therefor ?

Sardar Darbara Singh : (a) No. Action is, however, being taken to set up these Sub-Committees shortly.

(b) Does not arise.

VISIT BY THE TEAM OF EXPERTS ON MASS COMMUNICATION FROM U. S. A.

***2529. Shri Ram Kishan :** Will the Minister for Planning and Development be pleased to state whether any team of experts on Mass Communication from U. S. A. sponsored by Ford Foundation, recently visited various villages of Rohtak District, if so, the details of the report, if any, received by the Government ?

Sardar Darbara Singh : Yes. No report has so far been received from the team.

PANCHAYATS IN VILLAGES TRANSFERRED FROM U. P. TO KARNAL DISTRICT

***2978. Shri Fateh Chand Vij :** Will the Minister for Planning and Development be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to form Panchayats in villages Basic-garhi, Nawada, Palthargarh, Rana-Majra, Jalalpur, Keshabpur and Nagla in tehsil Panipat, district Karnal, which have been transferred from U. P. to Punjab, if so, the time by which the Panchayats in the said villages are likely to be formed ?

Sardar Darbara Singh : No proposal has been received from the Deputy Commissioner, Karnal so far by Government for the formation of Panchayats in villages Basic-garhi, Nawada, Palthargarh, Rana-Majra, Jalalpur, Keshabpur and Nagla in tehsil Panipat, district Karnal. It is not possible to state in how much time the Panchayats will be formed, without first examining the proposal.

BREACHES IN ROADS OF AMRITSAR AND GURDASPUR DISTRICTS

***1610. Comrade Makhan Singh Tarsikka :** Will the Minister for Planning and Development be pleased to state the names and exact location of places, with mile number thereof where breaches occurred in the roads of Amritsar and Gurdaspur Districts due to rains and floods during the month of September, 1962 ?

Sardar Darbara Singh : The requisite information is given in the statement given below.

STATEMENT

Serial No.	District	Location with mile No. where breaches occurred
	AMRITSAR DISTRICT	
1.	Amritsar Bhikhiwind Khem Karan road ..	Mile 32
2.	Amritsar Tarn Taran Sirhali Road ..	„ 20
3.	Jandiala Varowal Road ..	„ 4 & 7
	GURDASPUR DISTRICT	

No breaches occurred in the roads of Gurdaspur District during the rains and floods of September, 1962.

LAND ACQUIRED FOR THE CONSTRUCTION OF ROADS

***2988. Shri Banwari Lal :** Will the Minister for Planning and Development be pleased to state the mode of payment of compensation for the land acquired by the Government for the construction of roads ?

Sardar Darbara Singh : The payment of compensation for the land acquired is made in cash to the land owners, who are present at the time of announcement of award and through refund vouchers thereafter, as laid down in para 74 of Financial Commissioner's Standing Order No. 28.

CONSTRUCTION OF ROADS IN BLOCK SAMITI BAGHAPURANA TEHSIL MOGA

***3007. Comrade Didar Singh :** Will the Minister for Planning and Development be pleased to state whether the Block Samiti, Baghapurana, tehsil Moga has represented to Government in connection with the construction of the following roads—

(1) Baghapurana-Kaleke,
(2) Phulewala-Smadh,
(3) Panjgirain Malke,

if so, the action, if any, taken by Government thereon ?

Sardar Darbara Singh :
First part.—No, so far as P. W. D. is concerned.
Second part.—Question does not arise.

CONSTRUCTION OF METALLED ROAD FROM MOGA TO CHADIK

***3008. Comrade Didar Singh :** Will the Minister for Planning and Development be pleased to state whether there is any scheme under the consideration of Government to construct a metalled road from Moga to Chadik; if so, the date by which the said road is likely to be completed ?

Sardar Darbara Singh : *First part.*—No.
Second part. Question does not arise.

LOANS AND GRANTS TO THE HARIJANS IN THE STATE

***1787. Comrade Bhan Singh Bhaura :** Will the Minister for Agriculture and Welfare be pleased to state the number of applications received by Government from the Harijans for loans and grants, for purposes of house building, house-sites and land, districtwise during the period 1960, 1961 and 1962 to date?

Sardar Gurbanta Singh : The information up to 31st December, 1962 is given in the statement as under:—

STATEMENT

District	Interest free Loan			House Subsidy			House-Sites			Land Subsidy		
	1960	1961	1962 (up to 31-12-1962)	1960	1961	1962 (up to 31-12-1962)	1960	1961	1962 (up to 31-12-1962)	1960	1961	1962 (up to 31-12-1962)
Ambala	58	118	127	76	63	529	43	72	70	104	124	—
Amritsar ..	243	127	209	18	42	101	278	15	9	102	147	229
Bhatinda ..	75	68	80	50	55	25	30	45	35	40	49	52
Ferozepur ..	350	500	1,500	11	12	10	151	75	100	700	1,000	1,500
Gurdaspur ..	150	200	228	30	40	120	25	26	40	150	190	135
Gurgaon ..	50	70	90	100	150	2,000	18	26	49	30	67	1,863
Hissar ..	125	165	64	49	83	24	70	87	67	83	104	72
Hoshiarpur ..	20	45	130	35	27	19,628	21	32	54	40	42	176
Jullundur ..	35	90	100	130	120	1,720	30	55	40	85	50	80
Kangra ..	35	40	45	750	800	900	20	20	25	25	36	30
Karnal ..	135	110	83	276	900	2,022	25	30	32	111	164	200
Ludhiana ..	57	40	84	35	38	41	69	32	82	60	47	48
Mohindergarh	11	33	45	100	38	40	12	8	15	20	12	10
Patiala ..	68	73	115	13	18	23	35	49	11	98	53	105
Rohtak ..	100	145	652	348	290	289	62	90	105	94	112	208
Sangrur ..	100	100	60	100	90	100	65	50	50	60	70	126
Simla ..	1	9	15	49	9	17	12	3	4	—	5	10
Kapurthala ...	8	25	38	41	35	117	11	14	13	18	24	45

DEVELOPMENT OF HORTICULTURE IN THE HILLY AREA OF TEHSIL UNA

***2330. Pandit Mohan Lal Datta :** Will the Minister for Agriculture and Welfare be pleased to state—

(a) the details of measures so far taken or proposed to be taken to develop horticulture in the backward hilly area of tehsil Una under the Hill Areas plan;

(b) whether any nursery has been established by Government in the said area; if not, the reasons therefor;

(c) the number of new trees and orchards planted during the past two years in the said area;

(d) the details of the steps, if any, so far taken for fruit preservation in the said area ?

Sardar Gurbanta Singh : (a) A statement (Annexure I) is given below.

(b) (*i*) No.

(*ii*) The land of Una Tehsil is not fit for raising fruit nurseries.

(c) 1,000 plants were supplied in addition to the fruit plants supplied from the private nurseries for raising fruit orchards in that area.

(d) No steps have so far been taken for setting up Fruit Preservation Unit in that area as the mango fruit of the area finds a good market at Hoshiarpur.

ANNEXXURE I

In order to encourage Horticulture Development on sound lines and in view of the poor economic conditions of the people of the Una Tehsil, subsidies on the purchase of fruit plants, tools and implements, insecticides, improved seeds and fertilizer are granted. Horticulture loans at the rate of Rs 5l per acre are also being granted for the plantation of new orchards by the growers interested in fruit growing in that area. Apart from above, the State Development Department is also advancing loans and subsidies for this purpose out of N.E.S. Block funds. For providing technical guidance on different horticultural aspects, one Horticultural Inspector is being provided exclusively for the Una Tehsil.

ANTI-EROSION, AFFORESTATION AND DAMING WAT WANDI

***2664. Shri Rup Singh Phul :** Will the Minister for Agriculture and Welfare be pleased to state the details of the utilization of funds for anti-erosion, afforestation and to check Daming Wat Wandi, separately during the current financial year in the hilly areas of the State ?

Sardar Gurbanta Singh :

		Rs
(1)	Anti-erosion ..	3,15,187
(2)	Afforestation ..	11,00,393
(3)	Check daming and Wat Wandi ..	5,82,708
		19,98,288

AGRICULTURAL FARM, HANSI, DISTRICT HISSAR

***2700. Shri Amar Singh :** Will the Minister for Agriculture and Welfare be pleased to state the annual income from and expenditure incurred on the Agricultural Farm, Hansi in district Hissar for the years 1960, 1961 and 1962, separately along with the causes of variations therein, if any ?

Sardar Gurbanta Singh : A statement is given below.

STATEMENT SHOWING THE ANNUAL INCOME AND EXPENDITURE FIGURES OF THE AGRICULTURE FARM, HANSI, FOR THE YEARS 1960, 1961 AND 1962

S. No.	*Year*	*Total Income*	*Total expenditure*	*Profit*
		Rs	Rs	Rs
1.	1959-60 ..	94,131.35	80,376.18	13,755.17
2.	1960-61 ..	80,678.03	73,126.51	7,551.52
3.	1961-62 ..	77,473.61	71,273.09	6,200.52

Low income during the years 1960-61 and 1961-62 is due to the following:—

On account of the unprecedented flood in 1960-61 resulting in stagnation of knee-deep water in the fields and due to late heavy rains during the year 1961-62, the kharif crops were badly damaged, and sowing of rabi crops could not be done in time, as the fields came into wattar very late. The result was that yields of both kharif and rabi crops low and thus affected the income of the farm very adversely.

DAIRY FARMING SOCIETIES IN KARNAL

***2768. Shrimati Parsani Devi :** Will the Minister for Agriculture and Welfare be pleased to state—

(a) the total number of Dairy Farming Societies working in district Karnal at present;

(b) the area of land with each of the said Socieites;

(c) whether there are any Dairy Farming Societies in the said district which have got the surplus lands of the Zamindars registered in their names ?

Sardar Partap Singh Kairon (Chief Minister) : (a) Two.

(b) (*i*) The Karnal Punjab Co-operative Dairy Farming and Cattle Breeding Society .. 225 Standard Acres

(*ii*) The Kapoor Nilokheri Co-operative Dairy Farming Society, Nilokheri .. 156 Acres

(c) Yes.

The Karnal Punjab Co-operative Dairy Farming and Cattle Breeding Society has got 6 acres of surplus land of a Zamindar.

RESEARCH INSTITUTE FOR RICE AT KAPURTHALA

***3031. Chaudhri Devi Lal :** Will the Minister for Agriculture and Welfare be pleased to state—

(a) whether any Research Institute for development of production of rice has been established at Kapurthala; if so, when;

(b) the list of the staff and academic qualification s of each of its members with the details of monthly expenditure;

(c) whether any new varieties of rice have been discovered by the Institute, if so, their list and the main characteristics of each variety in brief;

(d) the arrangements so far made for supply of these qualities of rice to the Zamindars ?

Sardar Gurbanta Singh : (a) There is no such institute but a Regional Research Station for improvement of rice was established at Kapurthala on 1st June, 1961.

(b) A statement is given below.

(c) No.

(d) Question does not arise.

Statement showing the staff position in the Reginol Rice scheme at Kapurthala along with their academic qualifications

Serial Number	Name of post with grade	Name of the officer holding the post	Academic qualification
	1. TECHNICAL STAFF		
1.	One Rice Breeder in the grade of Rs 350—40—750/40—1,200 in P.A.S.I.	S. Sohan Singh Saini	M. Sc. (Agri)
2.	One Assistant Plant Pathologist in the grade of Rs 250—25—500/25—750 in P.A.S. II	Shri Manjit Singh Kang	M. Sc. (Agri).
3.	One Assistant Entomologist (Rice) in the grade of Rs 250—25—500/25—750 in P.A.S. II.	S. Swaran Singh	M. Sc. (Agri.)
4.	One Assistant Agronomist (Rice) in the grade of Rs 250—25—500/25—750, in P. A. S. II	Shri Prem Rattan Sud	M. Sc. (Agri.)
5.	Six Agricultural Inspectors in the grade of Rs 130—10—200/10—320	Shri Kashmira Singh Shri Dhir Singh Shri Yashpal Tara Shri Rachhpal Singh Two posts vacant	.. B. Sc. (Agri.) .. B. Sc. (Agri.) .. B. Sc. (Agri.) .. B. Sc. (Agri.) ..
	II.—MINISTERIAL STAFF		
1.	Accountant in the grade of Rs 106—6—160/8—200	Shri Naranjan Singh	Matric
2.	Clerks in the grade of Rs 60—4—80/5—120/5—175	Shri Banarsi Lal Shri Om Parkash	Matric Matric
	III	Field Staff (Class IV employees) including four peons and one sweeper	Fifteen

Detail showing monthly expenditure, Regional Rice Scheme, Kapurthala

Month and Year.		Pay including allowance of Staff	Contingencies.	Grand Total
		Rs	Rs	Rs
September, 1961	...	185.46	1,044.48	1,229.94
October, 1961	...	279.78	1,404.45	1,684.23
November, 1961	...	1,012.53	860.19	1,972.72
December, 1961	...	1,048.84	198.25	1,247.09
January, 1962	...	1,031.85	2,958.47	3,990.32
February, 1962	...	1,090.97	1,050.97	2,141.94
March, 1962	...	2,017.94	5,100.74	7,118.06
April, 1962	...	1,087.83	732.67	1,820.50
May, 1962	...	1,437.61	—	1,437.61
June, 1962	...	2,669.82	912.87	3,582.69
July, 1962	...	2,963.05	992.61	3,955.66
August, 1962	...	2,787.40	661.13	3,448.53
September, 1962	...	2,814.94	643.00	3,457.94
October, 1962	...	3,491.69	1,076.62	4,568.31
November, 1962	...	3,189.53	494.2	3,683.81
December, 1962	...	2,649.40	—	2,649.40
January, 1963	...	2,068.89	613.54	2,682.43
February, 1963	...	2,115.57	2,876.02	4,991.85
Total	...	33,943.10	21,720.55	55,663.65

RESEARCH INSTITUTE FOR COTTON AT ABOHAR, DISTRICT FEROZEPORE

*3032. **Chaudhri Devi Lal** : Will the Minister for Agriculture and Welfare be pleased to state—

(a) whether any Research Institute for Cotton have been brought into being at Abohar, district Ferozepore, if so; since when;

(b) the list of the staff and the academic qualifications of each of the members of the staff employed in the Research Institute;

(c) monthly expenditure incurred on this institute during 1962;

(d) whether any new varieties of cotton have been found by the institute, if so, their list and the qualities of each variety in brief ?

Sardar Gurbanta Singh : (a) No.

(b) , (c) and (d) Does not arise.

TRAINING IN POULTRY FARMING COURSE

*3009. **Comrade Didar Singh :** Will the Minister for Agriculture and Welfare be pleased to state—

(a) whether Government allotted any number of seats for imparting training in Poultry Farming Course for the year 1962, districtwise; if so, the details thereof for each district;

(b) the details of seats allotted to district Ferozepur and Hariana Prant separately;

(c) whether Government propose to introduce similar courses in future as well ?

Sardar Partap Singh Kairon : (Chief Minister) (a) and (b) No. However, the interested persons are enrolled for one month's Poultry Training Course and imparted the requisite training at different poultry farms in the State. During the year 1962, fourteen trainees from Ferozepur District and 10 from Hariana Prant attended the said course at Government Poultry Farms, Ambala, Jullundur and Malerkotla.

(c) Yes.

SUPPLY OF FOREST TREES AT 50 PER CENT OF THE MARKET RATE TO THE PANCHAYATS IN KANGRA DISTRICT

*2329. **Pandit Mohan Lal Datta:** Will the Minister for Agriculture and Welfare be pleased to state—

(a) whether it is a fact that Forest trees are given to the Panchayats for local works of public utility at 50 per cent and 25 per cent of the Market rate in district Kangra;

(b) whether Government is considering the desirability to extend similar facilities to the adjoining hilly areas of Amb and Gagret Blocks in tehsil Una; if not, the reasons therefor ?

Sardar Gurbanta Singh : (a) Yes.

(b) No. The reason is that unlike Kangra District most of the tree-growth in hilly-areas of Amb and Gagret Blocks of Una Tehsil belongs to village communities themselves.

FISH INDUSTRY

*2663. **Shri Rup Singh Phul :** Will the Minister for Agriculture and Welfare be pleased to state—

(a) the progress so far made in the development of fish seed farms in the State;

(b) the species of fish which are being reared in the State Fish Farms and where;

(c) the details of the steps that Government intend to take for the development of fish industry in the State ?

Sardar Gurbanta Singh : (a) So far eleven Fish Seed Farms have been established in the State.

(b) and (c) The information is as under.

The species of ish which are being reared in the State Fish Farms and where.

	Non-Plan		Major Carps (Rahu, Gatla, Mirgal Kalbasu)
1.	Ottu Fish Seed Farm (Sirsa)	..	Major Carps
2.	Dhabiwala Fish Seed Farm (Sonepat)	..	Ditto
3.	Murtwapur Fish Seed Farm (Karnal)	..	Ditto
4.	Patri Khan Fish Seed Farm (Patiala)	..	Ditto
5.	Bir Mehs Fish Seed Farm (Nabha)	..	Ditto
6.	Malmandi Fish Seed Farm (Amritsar)	..	Ditto
7.	Bulandpur Fish Seed Farm (Jullundur)	..	Mirror Carp
8.	Kahlog Fish Seed Farm (Simla)	..	
9.	Rewalsar Fish Seed Farm (Ramgarh)	..	Ditto
10.	Katrain Fish Seed Farm (Kulu)	..	Trout
	Plan		
11.	Neilla Fish Seed Farm	..	Major Carps, Mirror Carps, Common Carps

(*c*) *The details of the steps that Government intend to take for the development of fish industry in the State*

With a view to develop fish industry in the State, the following steps are being taken during the third plan period;—

(*i*) About 5,500 acres of water will be stocked with 115 lacs of fry and fingerlings. This will yield production of about 5,500 maunds of fish.

(*ii*) One hundred acres of waters will be utilised to establish fish seed farms for raising about two crores of fry.

(*iii*) Three Fishery Survey Units will carry out extensive surveys of culturable waters and spawning grounds in all the districts (except Simla and Mohindergarh). These survey units will obtain accurate data regarding the availability of culturable waters for pisciculture and fish seed resources.

(*iv*) A Research Station will be established at Chandigarh to investigate various Fishery problems.

STOPPAGE OF CONSTRUCTION WORK OF GOVERNMENT BUILDINGS AT CHANDIGARH

***2911. Sardar Tara Singh Lyalpuri :** Will the Minister for Excise, Taxation and Capital be pleased to state whether it is a fact that construction work of Government buildings at Chandigarh has been stopped due to National Emergency; if so, the total amount saved as a result thereof ?

Shri Ram Saran Chand Mittal: The construction work of Government buildings at Chandigarh has not been stopped altogether. We are continuing with the construction of works which are essential and/or under progress.

A sum of Rs 19.18 lacs has been saved as a result of curtailment of construction work.

BREACHES IN THE UPPER BARI DOAB CANAL AND ITS DISTRIBUTARIES

***1609. Comrade Makhan Singh Tarsikka :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) the names of the places where breaches occurred in the Upper Bari Doab Canal and its branches, viz. Sabraon Branch, Kasur Branch and Lahore Branch, during the recent rains and floods with the details thereof;

(b) the names of the distributaries of the Upper Bari Doab Canal together with the places and Burji numbers thereof where the breaches occurred during the recent floods with the details thereof ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) Two breaches one at RD 26,427-R of Kasur Branch Lower and other at RD 225,793-R of Subraon Branch, occurred due to extraordinary heavy rains on 21st/-22nd September, 1962. Detail of breaches and their site are shown in the statement enclosed.

(b) Only one breach occurred at RD 88,268-R on Patti Distributary on 22nd September, 1962. Detail and site, etc., are shown in statement given below.

Statement showing Breaches Occurred during the Month of September, 1962

S. No.	Name of channel	Site, i.e., R. D. and Site of cut or breach	DATE AND TIME OF occurrence	DATE AND TIME OF CLOSING	Nature of supply	State of demand	Name of villages affected	Cut or breach	Previous reference, if any	Discharge at the time of breach
1.	Kasur Branch Lower	266,427-R	22-9-62 5.30 a.m.	23-9-62 2.30 p.m.	Excessive supply due to extra-ordinary heavy rains	Very slack	Jaura	Overflow	—	500 Cs.
2.	Sabraon Branch...	225,793-R	22-9-62 6 00 a.m.	22-9-62 at 9 a.m.	Ditto	Ditto	Bharowal	Do	—	500 Cs / *200 Cs. *(Discharge through the breach)
3.	Patti Disty. ...	88,268-R	22-9-62 5.00 a.m.	22-9-62 10 a.m.	Ditto	Ditto	Jallianwala	Do	—	90 Cs. / *45 Cs. *(Discharge through Breach site).

ENQUIRY INTO THE COLLAPSE OF DAMLA BRIDGE NEAR JAGADHRI

*2570. **Comrade Ram Piara :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) whether any enquiry was recently held into the collapse of Damla Bridge near Jagadhri in Ambala District, if so, the designation of the authority who was deputed as Enquiry Officer together with the details of the enquiry, if completed;

(b) whether any periodical inspection had been made by the higher authorities of the Irrigation Department during the period when the Damla bridge was under construction; if so, the approximate dates of inspection together with the names of authorities who had inspected the construction work of the Damla bridge;

(c) whether any defect or crack was ever noticed by any authority of the Irrigation Department during the period of construction of the said Bridge; if so, when by whom and the action taken in the matter;

(d) whether the officer incharge (Executive Engineer or the S. D. O. Irrigation) came across a news-item published in a weekly paper which reported about some cracks in the bridge long before the date when water was allowed to run under the said bridge; if so, whether the officer incharge reported to the Higher authorities about the cracks and for taking suitable steps for saving the Department from loss, if so, when and the details of such reports, if any;

(e) whether it is also a fact that the Irrigation authorities went to the court against the weekly paper of Jamna Nagar which reported about the cracks in the piers of that bridge; if so, with whose permission and with what result ?

Chaudhri Ranbir Singh : A statement giving the requisite information is given below.

STATEMENT

(*a*) Yes. A Committee consisting of Director, Central Design, Superintending Engineer, W. J. C. East Circle and Superintending Engineer, Tubewell Circle, was appointed to enquire into the causes of damage to the bridge.

The damage to the bridge occurred on 20th March, 1962 due to oblique flow caused by the washing away of up-stream earthen embankment on 18th March, 1962.

(*b*) Yes, the dates of inspection by the various authorities are given below:—

1. Executive Engineer, Dadupur Division	2-11-59	17-11-59	23-11-59	
	27-11-59	28-4-60	22-5-60	
	26-6-60	8-7-60	24-7-60	
	6-8-60	28-8-60	26-9-60	30-10-60

2. Superintending Engineer, W.J.C. East Circle, Delhi. 8-11-1959, 22-12-1959.

3. Chief Engineer (South), 8-11-1959.
Irrigation Works, Punjab,
Chandigarh.

(*c*) No defect or crack was noticed during construction.

(*d*) Yes, but the matter was not reported to higher authorities as on investigation the allegations were found incorrect.

(*e*) Yes, with the permission of the Government. The Editor was convicted by the Sessions Judge, Ambala, for offences punishable under sections 500 and 501, I.P.C., and sentenced under each section to undergo simple imprisonment for 3 months and to pay a fine of Rs 200 or in default of payment of fine to undergo two months further simple imprisonment. The sentences unde. the above-mentioned wto counts were to run concurrently.

INEFFICIENT ADMINISTRATION OF THE UPPER BARI DOAB CANAL CIRCLE, AMRITSAR

***2901. Dr. Baldev Parkash :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state whether any complaint dated 14th February, 1963 from a legislator regarding the administration of the Upper Bari Doab Canal Circle, Amritsar, has been received by him under a registered post on or about 17th February, 1963, if so, the contents thereof and the action taken thereon ?

Chaudhri Ranbir Singh : Yes. A complaint from S. Kulbir Singh, M.L.A., regarding non-payment of arrears of Gauge Readers of U. B. D. C. Circle was received. It has been examined and found that arrears to 16 Gauge Readers out of 19 have already been paid; arrears to two Gauge Readers could not be paid for want of their whereabouts, and arrear of one Gauge Reader is under correspondence with A. G. Punjab and Treasury Officer, Gurdaspur.

IRRIGATION FACILITIES IN BHIWANI CONSTITUENCY

***2995. Shri Sagar Ram Gupta :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) with reference to the reply to question No. 1457 included in the list of questions for 6th November, 1962, the details of the different schemes undertaken to provide irrigation facilities in the Bhiwani Constituency;

(b) the dates when each of the said schemes were sanctioned, the progress so far made in respect of each and the time by which each of them is expected to be completed ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) and (b) The details are given in 'Annexure' given below.

'ANNEXURE'

1. *Extension Remodelling of Bhurtana Minor with its R. D.* 40047 *to* 54047.—The scheme for Remodelling of Bhurtana Minor with its extension from R. D. 40047 to 54047 amounting to Rs 118,641 has been prepared for providing irrigation facilities to about

[Irrigation and Power Minister]

7719 acres of C.C.A. The scheme has been approved by Chief Engineer, Irrigation Works, Punjab on 28th January, 1963 and will be executed during 1963-64 subject to availability of funds.

2. *Constructing new Bapora Sub-Minor.*—The scheme for constructing New Bapora Sub-Minor off taking from Gujrani Minor (Lift channel) amounting to Rs 56,953 was prepared.

The scheme was sanctioned by Government on 8th May, 1959, which has since been completed at site and is likely to be run in Kharif 1963, and will provide irrigation facilities to 4740 acres of area.

3. *Scheme for Irrigating the area of village Haluwas.*—Scheme for providing irrigation to 2900 acres of area of village Haluwas is still under investigation.

INTRODUCTION OF FLAT RATE FOR HOUSE HOLD ELECTRIC CONSUMPTION

***2571. Comrade Ram Piara** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) whether there is any proposal under the consideration of Government to introduce flat rate instead of different rates for household electricconsumption, viz., 1 to 15 units, 15 to 40 units and from 40 units onwards; if so, the details of the scheme;

(b) whether the scheme referred to in part (a) above has been finalized; if so, the date from which the revised rates are expected to come into force and if not finalised, the time by which it is likely to be finalized;

(c) whether he has recently received any representation regarding the introduction of flat rates or some modifications in the present rates giving relief to the poor and charging higher from those who consume more for the household electric consumption , if so, a copy thereof be laid on the Table;

(d) whether it is also a fact that the Union Government advised the State Government during the period from July to October, 1961, for the review of the policy in regard to the rates of electric charges for household consumption, if so, the details of the said advice, the date when it was received by Government together with the action taken thereon ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) Yes. The proposal regarding the revision of tariff is being considered by the Punjab State Electricity Board. However, the Government has taken a decision to adjust the rates of Electricity Duty on the various slabs in such a manner as to make the total amount payable by the consumers including tariff as well as duty as nearly as possible equal for all the slabs.

(b) Yes. The revised rates of electricity duty on these basis are expected to come into force with effect from 1st April, 1963.

(c) Yes. Copy of the representation is given below.

(d) No.

Copy of letter dated 25th January, 1963, from Comrade Ram Piara, M.L.A., to Chaudhri Ranbir Singh, Irrigation and Power Minister, Punjab.

Subject.—Electricity Rates.

The present electricity charges for household consumption is concession to the rich and a burden on the poor. You will recollect that I brought this fact to the notice of Shri Shriman Narain Ji, Member, Planning Commission at Nangal when he enquired from you and you supported my point of view. Of course you referred these rates in all the other States.

Now I am to suggest the change in these rates a under:—

Upto 10 units.	25 nP.	You can add surcharge if you like.
10 to 20 ,,	31 nP.	
20 to 50 ,,	37 nP.	
Above 50 units	50 nP.	

I shall agree with you that up to 10 units the rates are low and above 50 units the rates are much high but I am to draw your kind attention to our commitment to the poor and socialistic pattern.

The poor shall hardly consume 10 units but the rich can hardly be satisfied with 50 units. Those very anxious to consume more must pay more. Why any consideration towards the rich ? Moreover at this stage, we need more energy for the Industry and Tube-wells. Both are essentialities of war.

With the adoption of the above rates and slabs we shall be accommodating many more household consumers, many industrialists and many land owners anxious for tube-wells. I agree that you will have to face so many hurdles but without facing the many and many hurdles we cannot achieve the objects. The commitment of the socialistic pattern and also the need of the hour due to emergency, demands so.

Will you kindly consider and place the same in the Cabinet This step though minor yet should be a revolutionary one and also a commercial too.

Please comment.

Sd/—

I. P. M.
1st February, 1963.

Chairman, P.S.E.B.,
Patiala.

U. O. No. 36-IPM/63. Dated Chandigarh, 1st February, 1963.

VILLAGES ELECTRIFIED IN TEHSIL GOHANA

***2869. Pandit Ram Dhari Gaur :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) the total number of villages so far electrified in tehsil Gohana, district Rohtak;

(b) the number and names of villages proposed to be electrified shortly in the said tehsil ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) Thirteen.
(b) Nil during 1962-63. Programme for 1963-64 has not yet been finalized.

PATWARIS

***1830. Comrade Bhan Singh Bhaura :** Will the Minister fo Revenue be pleased to state whether it is a fact that Government has issued any orders to the effect that no Patwari can be posted within the radius of twenty miles from his native village ?

Sardar Ajmer Singh : Yes.

GRADE OF PAY OF PATWARIS AND QUANUNGOS

***2648. Chaudhri Inder Singh Malik :** Will the Minister for Revenue be pleased to state whether the grade of pay of Patwaris and that of Quanungoes in the State is identical; if so, the justification for the same ?

Sardar Ajmer Singh : The grade of pay of Patwaris was revised from Rs 50-1-60/2-80 to Rs 60-4-80/5-120/5-175, with effect from the 1st April, 1962. After revison, the grade of pay of Patwaris has become equivalent to existing grade of pay of the Kanungos. The question of revision of grade of pay of Kanungos is also under consideration of the Government.

SURPLUS AREA OF LAND IN JIND SUB-DIVISION DISTRICT SANGRUR

***2649. Chaudhri Inder Singh Malik :** Will the Minister for Revenue be pleased to state the total surplus area of land at present in Jind Sub-Division, district Sangrur, along with the detailes of its allotment, if not allotted so far, the reasons if any for not doing so ?

Sardar Ajmer Singh : The area of surplus land in Jind Sub-Division is 5877.13¾ std. acres, out of which about 860 std. acres of land has been allotted to 446 tenants. Their list along with the details of area allotted to them is given below. All the eligible tenants in Jind and Narwana tehsils have been resettled except in sub-tehsil Safidon where the resettlement work is in progress. The remaining area in Jind and Narwana tehsils could not be utilised due to non-availability of eligible tenants.

Details of the allotment of surplus area to the eligible tenants in Sub-Division Jind, district Sangrur

Serial Number	Name of the villge	Name of the tenant with parentage	Area allotted in S. A.		Remarks
			S.A.	Units	
1	2	3	4		5
1.	Ramgarh	.. Jug Lal, s/o Lalu	.. 1	1	
2.	Kalait	.. Budh Ram, s/o Mula	.. 1	15	
3.	Do	.. Murari, s/o Dana	.. 3	4	
4.	Motor	.. Mewa Singh, s/o shadi	.. 4	5	
5&6.	Kalait	.. Nana, Puran, ss/o Rulia	.. 5	5	
7.	Kashon	.. Shankar, s/o Shadi	.. 4	6½	
8.	Do	.. Nathu, s/o Shiv Ram	.. 0	14½	

1	2	3	4		5
			S. A.	U.	
9/10.	Kashon	.. Ran Singh, Rati Ram, ss/o Zaharia ..	0	14½	
11.	Do	.. Ram Dhari s/o Jug Lal ..	0	15	
12.	Do	.. Ram Dhari, s/o Hari Ram ..	1	0	
13.	Do	.. Banarsi Dass, s/o Tirkha ..	1	3	
14.	Do	.. Madho, s/o Bindra ..	1	8¼	
15.	Do	.. Ratia, s/o Bishna ..	1	8½	
16.	Do	.. Bahadur, s/o Badhan ..	1	11¼	
17.	Do	.. Telu, s/o Solu ..	1	12½	
18.	Do	.. Molu, s/o Solu ..	1	12½	
19.	Do	.. Devtia and Dhana, ss/o Shadi ..	1	15½	
20.	Do	.. Budha, s/o Manohar Lal ..	2	4½	
21.	Do	.. Lilu, s/o Chalu ..	2	4¾	
22 & 23.	Do	.. Ganga Bishan, Jagdish, ss/o Devi Dayal ..	2	5	
24.	Do	.. Puran, s/o Badhan ..	2	5½	
25.	Do	.. Daulat, s/o Bhura ..	2	7	
26.	Do	.. Chandgi, s/o Nathu ..	2	8¼	
27.	Do	.. Jai Ram, s/o Telu ..	2	9½	
28.	Do	.. Kaka, s/o Bindra ..	2	9¼	
29.	Gogrian	.. Sheokaran, s/o Telu ..	1	13	
30.	Do	.. Santu, s/o Bansi ..	2	0	
31.	Do	.. Santa, s/o Sheo Karan ..	2	3	
32.	Do	.. Sardara, s/o Guria ..	2	6	
33.	Bamada	.. Amin Lal, s/o Pindi ..	0	11	
34.	Do	.. Haria, s/o Bhola ..	1	1½	
35.	Do	.. Chhotu, s/o Mokha ..	1	3	
36.	Do	.. Maiya, s/o Laju ..	1	3¼	
37/38.	Kashon	.. Chandgi, Baru, ss/o Balku ..	2	½	
39.	Do	.. Teku, s/o Joti ..	3	3¼	
40.	Do	.. Maman, s/o Jug Lal ..	3	5¾	
41/42.	Baroda	.. Polu, Diwana, ss/o Jawara ..	3	6	
43.	Kashon	.. Ram Rikh, s/o Dara ..	4	1½	
44.	Do	.. Dhanpat, s/o Chandu ..	4	2	
45.	Do	.. Nanak, s/o Bindra ..	4	3	
46.	Baroda	.. Shadi, s/o Sedha ..	4	4	
47.	Kashon	.. Data, s/o Bhuru ..	4	4	
48.	Do	.. Shiva, s/o Bhuru ..	4	5½	
49.	Baroda	.. Dhup Singh, s/o Des Raj ..	4	11	
50/52.	Kishon	.. Malu, Devta, Banwari, ss/o Nand Lal	9	15	
53.	Wazir Nagar	.. Kishna, s/o Mangal ..	2	12	
54.	Khatkar	.. Bhagtu, s/o Shadi ..	0	8½	
55.	Do	.. Lal Chand, s/o Molu ..	0	10	
56.	Do	.. Harchand Suri Chela Sheo Ram Puri	1	6½	
57/59.	Do	.. Basu, Munshi, Shankar, ss/o Hans Ram	1	8	
60.	Do	.. Jug Lal, s/o Ram Singh ..	2	13¼	
61.	Do	.. Surjan, s/o Ramji Lal ..	1	3	
62/63.	Kalait	.. Sharda, Chaitu, ss/o Ajudia ..	1	0	
64.	Kharak Pandhwan	Jhawara, s/o Harphool ..	4	1½	
65.	Do	.. Narain Dutt, s/o Kundan Lal ..	4	5¾	
66.	Kalayat	.. Mamu, s/o Mangat ..	4	8	
67.	Do	.. Raghunandan, s/o Udam ..	5	0	
68.	Do	.. Santu, s/o Udmi ..	5	0	
69.	Do	.. Dhantu, s/o Harnam ..	5	0	
70.	Do	.. Baru, s/o Udmi ..	5	0	
71/74.	Kalikha	.. Jamna, Zora, Ramkumar, Inder Singh, ss/o Kewal	5	13½	
75/76.	Kershindha	.. Risala, Ram Karan, ss/o Mamla ..	1	4	
77.	Do	.. Devia, s/o Bhora ..	2	6½	
78.	Kheri Sarfa	.. Chhota, s/o Minshi ..	1	5¾	
79.	Badsitan Khurd	.. Basanta, s/o Gokal ..	3	3	
80.	Kalia	.. Net Ram, s/o Jag Ram ..	0	7¾	
81.	Do	.. Jesu, s/o Matu ..	0	13½	
82.	Do	.. Jelu, s/o Matu ..	1	8¾	
83.	Do	.. Lachhman, s/o As Ram ..	1	10[illegible]	
84.	Do	.. Balu, s/o Dia Chand ..	2	3½	

[Revenue Minister]

1	2	3	4	5
			S.A.	U.
85.	Kishon	.. Devtia, s/o Kura ..	0	2
86.	Do	.. Devi Chand, s/o Kalu ..	0	8¼
87.	Do	.. Jai Ram, s/o Rikhania ..	0	12¼
88.	Do	.. Bir Chand, s/o Sahnlia ..	1	1
89.	Do	.. Radha Kishan, s/o Telu ..	1	11
90.	Do	.. Gangu Dhor, s/o Shivgana ..	1	15½
91/92.	Do	.. Risia, Khusia, ss/o Tulsi ..	3	½
93.	Do	.. Moji, s/o Karmu ..	4	5
94.	Kailram	.. Mohla, s/o Basanta ..	1	9
95.	Do	.. Teka, s/o Shiv Lal ..	5	0
96.	Ghogrian	.. Tek Ram, s/o Surat Ram ..	2	1½
97.	Kalayat	.. Kanshi, s/o Suguru ..	1	10½
98.	Chasala	.. Surjan, s/o Rameshi ..	1	½
99.	Do	.. Ami Lal, s/o Tunta ..	1	5½
100.	Do	.. Shiv Chand, s/o Bhagwana ..	2	13
101.	Do	.. Molu, s/o Ganeshi ..	3	8½
102.	Kalayat	.. Neki, s/o Jati ..	3	2
103.	Matar	.. Kali Ram, s/o Nihala ..	4	11¾
104.	Do	.. Biru, s/o Nihala ..	5	0
105.	Bhuslana Deh Jind	Bharat Singh, s/o Jhanda ..	5	0
106.	Do	.. Bhola, s/o Jhandu ..	5	0
107.	Rajana	.. Chand Singh, s/o Ami Chand ..	1	11
108.	Do	.. Ganga Ram, s/o Mangat ..	3	4
109.	Bhartana	Chhota, s/o Meha Singh ..	1	15
110.	Morkhi	.. Mansa, s/o Ude Ram ..	3	0
111.	Darwada	.. Atra, s/o Bhakhtawar ..	3	14
112.	Mimnaa bad	.. Kunda, s/o Bagu ..	0	9½
113.	Do	.. Jaswant Singh, s/o Kishan Singh ..	1	1½
114.	Do	.. Anokh Singh, s/o Sant Singh ..	1	10
115.	Do	.. Pala, s/o Lal Singh ..	1	12½
116.	Do	.. Gurmej Singh, s/o Inder Singh ..	2	4
117.	Do	.. Arej Singh, s/o Sham Singh ..	2	8½
118.	Do	.. Partap Singh, s/o Santokh Singh ..	2	14
119.	Do	.. Sangni Singh, s/o Bishan Singh ..	3	3½
120.	Do	.. Kirpal Singh, s/o Bishan Singh ..	3	4½
121.	Do	.. Dayal Singh, s/o Shyam Singh ..	3	8
122.	Do	.. Bhader Singh, s/o Shyam Singh ..	4	4½
123.	Do	.. Puran Singh, s/o Chaner Singh ..	4	13½
124.	Dadwara	.. Gurbachan Singh, s/o Jagat Singh ..	3	3
125.	Do	.. Ramesher Dass, s/o Rati Ram ..	3	15
126.	Dharakala	.. Devi Ram, s/o Maghi ..	2	6½
127.	Do	.. Bhagwana, s/o Nandu ..	3	5½
128.	Dalan Wala	.. Dharam Paul, s/o Banwari ..	0	6¾
129/131.	Do	.. Ram Singh, Risala, Dharam Chand, ss/o Rama	0	3¼
132.	Do	.. Shiv Lal, s/o Pholu ..	0	3½
133.	Do	.. Jitu, s/o Molu ..	0	10
134.	Do	.. Risala, s/o Neki ..	0	11
135.	Do	.. Bhuly, s/o Ramji Lal ..	0	12
136.	Do	.. Indraj, s/o Put Ram ..	1	9½
137.	Jiwanpur	.. Thambu, s/o Molu ..	1	15
138.	Sin Rag	.. Gangla, s/o Mam Raj ..	1	0
139.	Bhotwala	.. Atma, s/o Vidia ..	2	½
140.	Do	.. Banarsi Dass, s/o Jit ..	1	2½
141.	Khokhri	.. Hari Singh, s/o Assa ..	0	5
142.	Do	.. Daya Chand, s/o Assa ..	0	10½
143.	Do	.. Dessa, s/o Ami Lal ..	1	6
144.	Do	.. Saita, s/o Muthura ..	2	15
145.	Do	.. Ram Kishan, s/o Tota ..	5	0
146.	Bhotwala	.. Nhighaya, s/o Bussan ..	0	10
147.	Do	.. Neki, s/o Natha ..	0	15
148.	Do	.. Shadi, s/o Legeji ..	3	14½
149.	Nirjan	.. Sisu, s/o Mussanya ..	1	0

1	2	3	4 S.A.	4 U.	5
150.	Nirjan	Palu, s/o Mussadi	2	2	
151.	Dharakola	Incha Ram, s/o Phhool Chand	1	12½	
152.	Do	Kishan Lal, s/o Manbhar	5	0	
153.	Habetpur	Ram Sarup, s/o Magher	2	6½	
154.	Do	Tota, s/o Indraj	2	7½	
155.	Do	Raja Ram, s/o Chander Shekar	3	15½	
156.	Amerheri	Piru, s/o Udmi	4	10	
157.	Do	Kenarya, s/o Nand Ram	4	7¼	
158.	Ram Rai	Harchand, s/o Chemer	0	1½	
159.	Do	Narain Singh, s/o Daju Dutt	0	7	
160.	Do	Ram Naryan, s/o Sinda	2	4¼	
161.	Bibipur	Gadam, s/o Neyki	2	6	
162/164.	Kheri Jajwan	Shadi, s/o Bhey Ram Jagan Nath , s/o Sher Singh, Behly Ram, ss/o Nar Singh	3	6¾	
165.	Kishanpur	Nathu, s/o Khubi	3	3	
166.	Bishan pura	Chandan, s/o Khema	0	11½	
167.	Do	Parbhu, s/o Mukh Ram	1	4½	
168.	Do	Munshi, s/o Dattu	1	5	
169.	Jharj	Ram Karan, s/o Nanak	1	0	
170.	Do	Parbhu, s/o Bhola	1	14¼	
171.	Gurwali	Hazari, s/o Sheo Ram	0	7	
172.	Do	Puran, s/o Kura	0	6½	
173.	Khante	Jug Lal, s/o Sinda	1	0	
174.	Kersola	Girdhala, s/o Ponkir	0	8	
175.	Do	Ratna, s/o Balwant	1	0	
176.	Do	Meha Singh, s/o Ramji Lal	3	0	
177.	Dighani	Parsha, s/o Ramji Lal	1	13½	
178.	Shamle Khurd	Amar Singh, s/o Kura	0	10	
179.	Akal Ghad	Ram Chander, s/o Tika	1	7½	
180.	Ditto	Banwari, s/o Chitu	2	0	
181.	Ujwana Khurd	Puran, s/o Teku	1	13¼	
182.	Ditto	Hari Singh, s/o Nathu	0	15¼	
183/184.	Kharak Ranji	Mai Ram, s/o Hansa and Chandgi, s/o Birju	0	1½	
185.	Ditto	Neki, s/o Har Lal	1	6½	
186.	Ujwana Khurd	Giani, s/o Harnam	0	13	
187.	Pawli	Shri Put, s/o Sheo Nand	2	9	
188.	Hathwala	Sucha Singh, s/o Jai Lal	4	0	
189.	Jullana	Harnam, s/o Mai Dhan	0	7	
190.	Khera Bholder	Bija Ram, s/o Kalu	1	3¼	
191.	Malvi	Mohan Lal, s/o Wazir Singh	2	9¼	
192.	Kirsola	Devi Ram, s/o Kura	1	13¼	
193.	Nidani	Sheo Karan, s/o Ude Ram	2	½	
194.	Bhartana	Ranpat, s/o Kiru	0	8½	
195.	Do	Chhita, s/o Meha Singh	0	12	
196.	Singhana	Mangat, s/o Ruldu	0	9¼	
197/198.	Do	Hackem Singh, Amar Singh, ss/o Indraj	0	13¼	
199.	Kalwa	Mangal, s/o Gheji	0	4½	
200.	Do	Ram Sarup, s/o Jug Lal	0	11¼	
201.	Do	Mangia, s/o Gheji	0	4½	
202.	Do	Ram Sarup, s/o Dhan Singh	1	5	
203.	Do	Bhale, s/o Lichman	1	5½	
204.	Do	Thanda, s/o Bogal	1	9	
205.	Do	Nihala, s/o Ram Singh	1	11¼	
206.	Do	Dharma, s/o Dhan Singh	2	10	
207.	Bhadarpur	Harya, s/o Baknta	1	5	
208/209.	Singhpur	Mangai and Har Lal, ss/o Shiv Ram	2	11½	
210.	Do	Har Lal, s/o Shiv Ram	2	9¼	
211.	Titokeri	Miji, s/o Chhaju	1	11¼	
212.	Bhushlana	Ram Dayal, s/o Naranjan	0	3	
213.	Do	Ram Dayal, s/o Naranjan	0	4½	
214.	Do	Budhakan, s/o Basanta	0	8½	
215.	Do	Samaru, s/o Churia	0	13	

[Revenue Minister]

1	2	3	4		5
			S.A.	U.	
216.	Bhushlana	.. Anta, s/o Angad ..	0	13½	
217.	Do	.. Hari Ram, s/o Har Sudi ..	1	0	
218/219.	Do	.. Bara and Gulaba, ss/o Kanhya ..	0	12	
220.	Do	.. Phool Singh, s/o Roma ..	1	7¼	
221.	Do	.. Charanji, s/o Tulsi ..	1	8½	
222.	Do	.. Manga, s/o Nanak ..	1	12	
223.	Do	.. Bikhom, s/o Basanta ..	1	14	
224.	Do	.. Churia, s/o Kaki ..	1	14	
225.	Do	.. Pyara, s/o Baldawa ..	0	14½	
226.	Do	.. Baini, s/o Maksadan ..	1	2¾	
227.	Do	.. Bhagtu, s/o Jita ..	2	6½	
228.	Bhuran	.. Nihala, s/o Manghi ..	0	12½	
229.	Budha Khera	.. Giani, s/o Neki ..	1	12	
230.	Lijwana	.. Salhu, s/o Sobha Chand ..	4	13	
231.	Kalwa	.. Sukhaya, s/o Gani ..	2	6	
232.	Do	.. Banwari, s/o Tulsi ..	2	7¾	
233.	Kalan	.. Ratia, s/o Polu ..	0	8	
234.	Ghani	.. Dalip Singh. s/o Ginghes Singh ..	2	8	
235/236.	Karamgarh	.. Badam and Phola, ss/o Har Lal ..	6	9¼	
237.	Nand Singh Wala	Puran, s/o Bir Singh ..	2	9¾	
238.	Ditto	.. Mangai, s/o Bir Singh ..	2	9¾	
239.	Rasidan	.. Arjan, s/o Phuman ..	0	2	
240.	Do	.. Sucha, s/o Khuni ..	0	13½	
241.	Do	.. Sharu, s/o Badam ..	0	15½	
242/243.	Do	.. Prem Singh and Chhota, ss/o Amar Singh	2	½	
244.	Do	.. Wazir Singh, s/o Sucha Singh ..	2	13½	
245.	Do	.. Biru, s/o Masta ..	5	0	
246.	Do	.. Sadha, s/o Kishna ..	0	12¼	
247.	Do	.. Mehair Singh, s/o Marya ..	1	1	
248.	Kalwa	.. Partap Singh, s/o Bhogar ..	2	6	
249.	Do	.. Ratia, s/o Pala ..	2	8½	
250.	Do	.. Dhan Pat, s/o Ram Dhan ..	4	0	
251.	Do	.. Banwari, s/o Tulsi ..	0	2¼	
252.	Kurar	.. Girdhala, s/o Jug Lal ..	2	14	
253.	Kalwa	.. Sartu, s/o Tala ..	4	0	
254.	Rasidan	.. Dewan Singh, s/o Jug Lal ..	0	15	
255	Do	.. Sigru, s/o Wazira ..	1	10	
256.	Do	.. Kura, s/o Biru ..	1	15	
257.	Do	.. Sheru, s/o Masta ..	2	7½	
258.	Do	.. Dewari, s/o Shadi ..	1	5	
259.	Do	.. Kher Singh , s/o Badan ..	1	5	
260.	Do	.. Sadhu, s/o Hira ..	1	5	
261.	Do	.. Meha Singh, s/o Santa Singh ..	1	14	
262.	Do	.. Madan Singh, s/o Dewat Ram ..	4	6	
263.	Do	.. Arjan Singh, s/o Bachan Singh ..	5	0	
264.	Do	.. Baj Singh, s/o Gopal Singh ..	3	4¾	
265.	Kalan	.. Marja Chand, s/o Mal Singh ..	4	12¼	
266/267.	Ujhana	.. Ram Kishan and Munshi, ss/o Ganga Dass	2	10	
268.	Rasidan	.. Hardayal Singh, s/o Dhal Singh ..	3	4	
269.	Barta	.. Kali Ram, s/o Matu ..	0	5¼	
270/272.	Do	.. Sardara, Lal Singh, Phula, ss/o Ram Dhan	1	4	
273/275.	Dhamtan Sahib	Dharma, Tola, Meha Singh, ss/o Hem Raj	0	7	
276.	Kolekha	.. Ram Singh s/o Shaib Dayal .	4	6½	
277.	Sanghan	.. Mehar Singh, s/o Kamhya ..	0	3½	
278.	Do	.. Assu, s/o Harnam ..	0	15¼	
279.	Do	.. Molu , s/o Devtia ..	1	2	
280.	Do	.. Jawar Singh, s/o Ganga Singh ..	2	0	
281.	Do	.. Rulia, s/o Talu ..	2	2½	
282.	Do	.. Deepa, s/o Mathura ..	2	4½	

1	2	3	4		5
			S.A.	U.	
283.	Sanghan	Jella, s/o Budha	2	13	
284.	Do	Kehru, s/o Audu	5	0	
285.	Dhamtansahib	Bhagtu, s/o Khubi	1	1	
286.	Simla	Nanda, s/o Tokha	0	15	
287.	Do	Shibu and Shankar, ss/o Tuli	3	$\frac{1}{2}$	
288/289.	Rasidan	Kana, s/o Gug Ram	1	6	
290.	Do	Mangal, s/o Sarupa	1	$7\frac{1}{2}$	
291.	Do	Ajaib Singh, s/o Hacham Singh	2	$15\frac{1}{2}$	
292.	Do	Harnam Singh, s/o Hukam Singh	2	$15\frac{1}{2}$	
293.	Hathoo	Amin Lal, s/o Ganga Bishan	0	$7\frac{1}{4}$	
294.	Dablan	Mewa Singh, s/o Kehar Singh	5	0	
295.	Pinju Pura	Bhagat, s/o Rura	0	$8\frac{1}{2}$	
296.	Ditto	Ditto	0	15	
297.	Pipal They	Puran, s/o Ghanaya	3	$13\frac{3}{4}$	
298/300.	Pinju Pur	Kiru, Harya, ss/o Ruly Jamu, s/o Ganga Ram	0	$7\frac{1}{2}$	
301.	Ditto	Neku, s/o Ghanaya	2	3	
302.	Ditto	Ranya, s/o Malla	2	$9\frac{1}{2}$	
303/304.	Ditto	Nanka, s/o Malla and Bali Ram, s/o Munshi	4	8	
305.	Kharal	Sultania, s/o Kura	1	$13\frac{3}{4}$	
306.	Pipal They	Mengal, s/o Badri	0	$15\frac{3}{4}$	
307.	Ditto	Mandu, s/o Bokar	1	11	
308.	Ditto	Jai Lal, s/o Ramjawar	1	$7\frac{1}{2}$	
309.	Ditto	Gurcharan Singh, s/o Hazura Singh	3	$14\frac{1}{4}$	
310.	Kalada Kalan	Gaga, s/o Mota	1	$10\frac{3}{4}$	
311.	Ditto	Ram Chander, s/o Sheo Nath	3	2	
312/315.	Kalada Khurd	Ram Sarup, Khandi, Devi Ram, Beli Ram, ss/o Nand Lal	2	$1\frac{1}{2}$	
316/317.	Danauda Khurd	Amin Lal, Mangu, ss/o Mam Chand	1	$10\frac{1}{2}$	
318/320.	Ditto	Jug Lal, Bhola, Ramji Lal , ss/o Matu	0	8	
321.	Ditto	Ramji Lal, s/o Hazari	0	2	
322.	Rajghaght Dhabi	Phula, s/o Bhura	2	$7\frac{1}{4}$	
323/324.	Lachab	Fetha Singh, Bhagwana, ss/o Hari Singh	2	$7\frac{3}{4}$	
325.	Narwana	Charanji, s/o Ram Kishan	0	10	
326.	Do	Bhoudhu, s/o Ram Kishan	2	13	
327.	Do	Chet Ram, s/o Mai Daya	3	$\frac{3}{4}$	
328.	Do	Maya, s/o Mat Ram	5	0	
329.	Durjanpur	Chandgi, s/o Hardawari	0	$12\frac{1}{4}$	
330.	Do	Mai Lal, s/o Kalu	1	3	
331/332.	Do	Devait Ram, Rulia, ss/o Shadi	1	$14\frac{3}{4}$	
333.	Danoda Khurd	Devi Ram, s/o Chander Bhan	0	$7\frac{3}{4}$	
334/335.	Do	Mahan Singh, Chander Bhan, ss/o Ram Chander	0	$14\frac{3}{4}$	
336.	Sainthely	Banwari, s/o Harnam	2	$10\frac{3}{4}$	
337.	Narwana	Brij Lal, s/o Matu	0	$4\frac{1}{4}$	
338/339.	Do	Nihalu, Girdhala, ss/o Kura	2	$1\frac{1}{4}$	
340.	Do	Shankar, s/o Jawala	2	$3\frac{1}{2}$	
341.	Do	Baru, s/o Desa	4	$8\frac{1}{2}$	
342.	Kehana Khurd	Dharam Singh, s/o Kishan La	0	$5\frac{3}{4}$	
343.	Seithely	Baga, s/o Hira	2	$2\frac{1}{2}$	
344.	Senthely	Harbans, s/o Ishar Singh	2	$8\frac{1}{2}$	
345.	Danada Kalan	Mantan, s/o Piru	2	$11\frac{1}{2}$	
346/347.	Uchana Khurd	Udmi, Sadhu, ss/o Bakshi	4	$6\frac{1}{4}$	
348.	Dablian	Sukhdayal, s/o Rula	4	1	
349.	Do	Ram Dass, s/o Nanak	2	$1\frac{1}{4}$	
350/352.	Rejghand Dhabi	Udmi, Shankar Lachman, ss/o Kalu	2	14	
353/354.	Danauda Kalan	Raghbir, Sheo, Pars, ss/o Maya	0	$9\frac{3}{4}$	
355.	Uchana Khurd	Dalip, s/o Maman	1	$6\frac{3}{4}$	
356.	Ditto	Lachman, s/o Kishan Lal	0	15	
357.	Ditto	Baru, s/o Ramji Lal	0	$8\frac{1}{2}$	

[Revenue Minister]

1	2	3	4	5
			S.A.	U.
358.	Badan Pur	.. Nathu, s/o Dala Ram ..	0	11¾
359.	Senthely	.. Kharak Singh, s/o Ghanpat Ram ..	0	10½
360.	Bithmera	.. Fatta, s/o Sheoga ..	3	¼
361.	Senthely	.. Amar Singh, s/o Ishar Singh ..	1	13½
362.	Danada Kalan	.. Shadi, s/o Kishan ..	1	4
363.	Sancha Khera	.. Dalip Singh, s/o Lachman ..	0	9
364.	Ditto	.. Mushadi, s/o Jasu ..	1	2¼
365.	Deblian	.. Chailu, s/o Shiv Karan ..	3	5½
366.	Kheri Masania	.. Mewa Singh, s/o Pirthi ..	5	0
367.	Ditto	.. Wazir Singh, s/o Amar Singh ..	2	15¼
368.	Ditto	.. Jai Singh, s/o Amar Singh ..	2	15¼
369.	Ditto	.. Gopi Ram, s/o Amar Singh ..	2	15¼
370.	Ditto	.. Baru, s/o Amar Singh ..	2	15¼
371.	Ditto	.. Rup Chand, s/o Amar Singh ..	2	15¼
372.	Mangalpur	.. Sudhan, s/o Banta ..	5	0
373.	Do	.. Dewan Chand, s/o Banta ..	5	0
374.	Do	.. Kishan Lal, s/o Banta ..	5	0
375.	Sancha Kalan	.. Sukhdayal, s/o Hem Raj ..	0	15¼
376.	Kinana	.. Purya, s/o Mangeli ..	1	11½
377.	Do	.. Amar Singh s/o Rulia ..	3	½
378.	Do	.. Kehri, s/o Derya ..	3	5½
379.	Jind	.. Ram Chander, s/o Lal Chand ..	1	1
380.	Raj pura	.. Chhatar Singh, s/o Nagan Nath ..	1	7¾
381.	Do	.. Bhola, s/o Parshotam ..	0	13¾
382.	Gunkali	.. Darya Singh, s/o Jai Lal ..	0	15½
383.	Ghamana	.. Dai Ram, s/o Hardayal ..	1	12
384.	Do	.. Bhalu, s/o Hardayal ..	1	15¼
385.	Bibipur	.. Banwari, s/o Daya Lal ..	0	6½
386.	Do	.. Mam Raj, s/o Daya Lal ..	0	6¾
387.	Asraf Gardh	.. Manga, s/o Harchand ..	0	4
388.	Ditto	.. Dhoopa, s/o Sughlaya ..	0	5½
389.	Ditto	.. Dewan, s/o Ranghi ..	0	6½
390.	Ditto	.. Jita, s/o Kura ..	0	10
391.	Ditto	.. Phula, s/o Harnam ..	0	10
392.	Asraf Garh	.. Shantu, s/o Shiv Lal ..	0	10
393.	Ditto	.. Mangai, s/o Sahaib Dayal ..	0	11½
394.	Ditto	.. Munshi, s/o Chhinia ..	0	11½
395.	Ditto	.. Bala, s/o Mat Ram ..	0	12
396.	Ditto	.. Dhanpat, s/o Nagni ..	0	13½
397.	Ditto	.. Sheo Karan, s/o Surja ..	0	13½
398.	Ditto	.. Harnam, s/o Dhana ..	1	½
399.	Ditto	.. Sobha, s/o Kurya ..	1	1
400.	Ditto	.. Amin Chand, s/o Har Lal ..	1	1¾
401.	Ditto	.. Pars Ram, s/o Dhana ..	1	3
402.	Ditto	.. Phupa, s/o Lachman ..	1	4
403.	Ditto	.. Jai Karan, s/o Lachman ..	2	9
404.	Ditto	.. Hari Ram, Gurdhari, Munshi, ss/o	2	9½
405.	Ditto	.. Chunia		
406.	Ditto	.. Ranghi, s/o Ram Bhagat ..	3	2
407.	Ditto	.. Chandu, s/o Lachman ..	5	0
408.	Ditto	.. Darsan Singh, s/o Bir Singh ..	4	12½
409.	Ditto	.. Chanchal Singh, s/o Bir Singh ..	4	12½
410.	Ditto	.. Shankar, s/o Shadi ..	1	13½
411.	Ditto	.. Munshi, s/o Gopala ..	1	5
412.	Ditto	.. Ramji Lal, s/o Ghamania ..	1	6
413.	Ditto	.. Des Raj, s/o Shiri Kishan ..	1	7½
414.	Ditto	.. Hatha, s/o Lekhi ..	1	7¾
415.	Ditto	.. Mangu, s/o Magni ..	1	9
416.	Ditto	.. Hazari, s/o Hari Kishan ..	1	9½
417.	Ditto	.. Chandgi, s/o Hardawari ..	1	13½
418.	Ditto	.. Bhalla, Manphul, Baldeva, ss/o Loka	2	6½
419/421.	Ditto	.. Daya Ram, s/o Mokha ..	2	11

1	2	3	4	5
			S.A.	U.
422.	Asraf garh	.. Kundan Singh, s/o Kesher Chand ..	3	0
423.	Ditto	.. Maji, s/o Sibia and Jaila ..	3	6½
424/425.	Ditto	.. Matu, s/o Mohan Lal ..	4	0
426.	Ditto	.. Nandu, s/o Jag Ram ..	4	½
427.	Ditto	.. Mam Chand, s/o Perma ..	4	10¾
428.	Ditto	.. Ratia Ram, s/o Ganga Ram ..	4	15
429.	Kinana	.. Sheo Bakhsh, s/o Puran ..	5	0
430.	Intal Khurd	.. Devat Ram, s/o Ramji Lal ..	1	8¼
431.	Ditto	.. Bharat Singh, s/o Datta Ram ..	1	12¾
432.	Ditto	.. Matu, s/o Teja ..	1	1¾
433.	Kinana	.. Lilu, s/o Bag Raj ..	2	12¾
434.	Do	.. Multani, s/o Singhu ..	0	10¼
435..	Intal Kalan	.. Harphool, s/o Mam Chand ..	1	8¾
436	Ditto	.. Banwari, s/o Girdhari ..	3	12¾
437.	Ditto	.. Ram Sarup, s/o Matu ..	4	5¼
438.	Kinana	.. Giasu, s/o Nand Lal ..	4	2½
439.	Gailal Pura	.. Ami Lal, s/o Sham Lal ..	3	13½
440.	Kinana	.. Baru, s/o Udmi ..	3	9¼
441.	Jind	.. Girdita, s/o Fateh Chand ..	4	14½
442.	Kinana	.. Parbhu, s/o Udmi ..	5	0
443.	Do	.. Tito, s/o Nanak ..	5	0
444.	Do	.. Chhotia, s/o Tokha ..	3	5¾
445.	Do	.. Lal Chand, s/o Maya ..	1	1
	446 tenants	Total ..	859 .14	Std. Acres

NAZOOL LANDS DISTRIBUTED TO HARIJANS IN HISSAR DISTRICT

***2699 Shri Amar Singh** : Will the Minister for Revenue be pleased to state the names of the places in Hissar District tehsilwise where nazool lands have been distributed among the scheduled castes since 1959 to date together with the total area thereof ?

Sardar Ajmer Singh : The information is given below:

The names of the villages in Hissar Districts Tehsil-wise where Nazool lands have been leased out to the members of Scheduled Castes on annual basis since 1959 to date together with the area.

Serial Number	Name of village	Area in acres
1	2	3
	TAHSIL BHIWANI	
1.	Chaung ..	15
2.	Talwani ..	29
3.	Sewani ..	85
4.	Paluwas ..	5
5.	Bhiwani Jonpal ..	2
6.	Loharu ..	90
7.	Akbar Pur ..	24
8.	Shah Jama Pur ..	31
9.	Bidhonoi ..	11
10.	Nakki Pur ..	18
11.	Brochian ..	1
12.	Brahalu ..	15
13.	Biren ..	1
14.	Pahari ..	2

[Revenue Minister]

1	2	3
15.	Bisalwas ..	1
16.	Chehri Kalan ..	8
17.	Digawa Jata ..	5
18.	Sarsa ..	1
19.	Sherla ..	2
20.	Gimnau ..	37
21.	Garwa ..	5
22.	Ghuskani ..	15
23.	Dharan ..	282
24.	Khanak ..	20
25.	Nigana Kalan ..	218
26.	Nigana Khurd ..	29
27.	Dhani Salya Wali ..	283
28.	Mattatal ..	19
	Total tehsil Bhiwani ..	1.254
	TAHSIL HISSAR	
1.	Juglan ..	2
2.	Shamsukh ..	1
3.	Madlada ..	5
4.	Banda Hari ..	3
5.	Asrawa ..	2
6.	Mater Sham ..	18
7.	Saat Roth ..	10
8.	Kharar ..	1
9.	Kaluwas ..	54
10.	Gawarh ..	14
11.	Dewana ..	3
12.	Gharsul Kalan ..	3
13.	Ankawali ..	16
14.	Beer Hissar ..	35
	Total tehsil Hissar ..	167
	TAHSIL FATEHBAD	
1.	Chanderwal ..	4
2.	Kirdhan ..	3
3.	Ratiya ..	44
4.	Agroha ..	29
5.	Sardarewala ..	5
6.	Bangram ..	7
7.	Dhingsara ..	7
8.	Cheemu ..	5
9.	Jandwala Khurd ..	113
10.	Jandhwala ..	104
11.	Sanchla ..	77
	Total tehsil Fatehbad ..	398
	TAHSIL HANSI	
1.	Rakhi Khas ..	3
2.	Bhiwani Khera ..	5
3.	Hansi ..	12
4.	Banmori ..	4
	Total tehsil Hansi ..	24

1	2	3
	TAHSIL SIRSA	
1.	Rangri Khera ..	6
2.	Ghingtani ..	7
3.	Jogka ..	60
4.	Neja Dalla Kalan ..	9
5.	Neja Dalla Khurd ..	2
6.	Ban Sudhar ..	6
7.	Sirsa ..	3
8.	Singpura ..	92
9.	Sahuwala ..	21
10.	Pipli ..	34
11.	Dabhwali ..	22
	Total tehsil Sirsa ..	262

COMPLAINT AGAINST PATWARI OF VILLAGE RANIA, TEHSIL MOGA, DISTRICT FEROZEPUR

***2743. Comrade Gurbakhsh Singh Dhaliwal :** Will the Minister for Revenue be pleased to state whether it is a fact that inhabitants of village Rania, tehsil Moga, district Ferozepur recently made certain complaints against the Patwari of the same village; if so, the copies of the complaints together with a copy of the inquiry report, if conducted, be laid on the Table of the House stating the details of the action, if any, taken thereon ?

Sardar Ajmer Singh : *First part.*—No.

Second part.—Question does not arise.

———

ASSESSMENT OF MARLA TAX IN MANDI NIHAL SINGH WALA, DISTRICT FEROZEPORE

***2745. Comrade Gurbux Singh Dhaliwal :** Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) the total amount of Marla Tax collected from the owners of the shops at Mandi Nihalsinghwala, district Ferozepore, during the months of January and February, 1963;

(b) the list of Marla Tax payers in the said Mandi together with the amount paid by each and the area of each shop for which assessed;

(c) the rate of Marla Tax imposed on the said tax-payers ?

Sardar Ajmer Singh : (a) Rs 133.96

(b) A list is given below.

(c) Ten times of the existing land revenue.

[Revenue Minister]

List of Special Assessment (Marla Tax) in Mandi Nihal Singh Wala, tehsil Moga

Serial Number	Name of the landowner who has to pay the special assessment or Marla Tax	Area on which assessed for the years 1955-56 to 1961-62	Amount assessed for the years 1955-56 to 1961-62	Rates	Amount recovered
1	2	3	4	5	6
		Marlas	Rs A. P.		Rs A. P.
1.	Shri Major Singh, s/o Bishan Singh ..	10	6 14 0	Ten times existing land revenue	6 14 0
2.	Shri Kanshi Ram, s/o Narain Dass ..	10	8 9 6	Ditto	8 9 6
3.	Custodian, c/o Ramji Dass	1	0 7 0	Ditto	0 7 0
4.	Sh. Harbans Lal, s/o Kheta Ram ..	10	8 9 6	Ditto	8 9 6
5.	Sh. Hukam Chand, s/o Partapa Mal ..	10	8 9 6	Ditto	8 9 6
6.	Rasaldar Mangal Singh, s/o Badan Singh ..	10	6 14 0	Ditto	6 14 0
7.	Sh. Puran Singh, s/o Chanan Singh ..	10	6 14 0	Ditto	6 14 0
8.	Sh. Hazura Singh, s/o ..	10	8 9 6	Ditto	8 9 6
9.	Sh. Deva Singh, s/o Hardit Singh ..	10	6 14 0	Ditto	6 14 0
10.	Sh. Lal Singh, s/o Sher Singh	10	8 9 6	Ditto	8 9 6
11.	Sh. Kulwant Singh, s/o Bhanga Singh ..	10	6 14 0	Ditto	6 14 0
12.	Sh. Duni Chand, s/o Phagu Mal ..	10	8 9 6	Ditto	8 9 6
13.	Sh. Jagan Nath, s/o Sohna Mal	10	6 14 0	Ditto	6 14 0
14.	Sarvshri Nika Singh, Major Singh ss/o Sunder Singh ..	10	8 9 6	Ditto	8 9 6
15.	Sh. Gopi Ram, s/o Nahar Mal	10	6 14 0	Ditto	6 14 0
16.	Sh. Nand Lal, s/o Nihal Chand ..	10	8 9 6	Ditto	8 9 6
17.	Sh. Mohan ..	10	6 14 0	Ditto	6 14 0
18.	Sh. Basakha Singh, s/o Sher Singh ..	10	6 14 0	Ditto	4 6 0
19.	Sh. Bishan Singh, s/o Vir Singh ..	10	6 14 0	Ditto	6 14 0
20.	Sh. Sawan Mal ..	5	4 4 9	Ditto	4 4 9
21.	Sh. Kartar Singh ..	5	4 4 9	Ditto	—
22.	Sh. Pyara Lal, s/o Saran Lal	5	4 4 9	Ditto	2 11 9
23.	Sh. Lal Singh, s/o Hari Singh	5	4 4 9	Ditto	—
24.	Sh. Chanan Singh, s/o Anokh Singh ..	10	8 9 6	Ditto	4 4 9
25.	Sh. Mohar Chand, s/o Bali Rai ..	5	3 7 0	Ditto	3 7 0
26.	Sh. Birj Lal ..	5	3 7 0	Ditto	2 3 0
27.	Sh. Basakha Singh, s/o Sher Singh ..	10	6 14 0	Ditto	6 14 0
28.	Sh. Naginder Singh, s/o Nika Singh ..	10	6 14 0	Ditto	6 14 0
29.	Sh. Sunder Singh, s/o Ram Singh ..	10	8 9 6	Ditto	8 9 6
30.	Sh. Harbans Lal, s/o Kheta Ram ..	10	6 14 0	Ditto	6 14 0
31.	Sub. Bhagat Singh ..	10	8 9 6	Ditto	8 9 6

1	2	3	4	5	6
			Rs A. P.	Ten times existing land revenue	Rs A. P.
32.	Custodian, c/o Ramji Dass Jagan Nath ..	10	8 9 6	Ditto	8 9 6
33.	Sh. Nand Singh, s/o Santa Singh ..	10	8 9 6	Ditto	8 9 6
34.	Sh. Dasondha Ram, s/o Kishan Ram ..	10	6 14 0	Ditto	6 14 0
35.	Sarvshri Balbir Singh, Nachittar Singh, ss/o Nikka Singh ..	10	8 9 6	Ditto	8 9 6
36.	Sarvshri Kundan Lal, Sant Ram, ss/o Bhana Mal ..	10	6 14 0	Ditto	6 14 0
37.	Sh. Inder Singh-Bela Singh ..	10	8 9 6	Ditto	8 9 6
38.	Sh. Shamsher Singh, s/o Sampuran Singh ..	10	6 14 0	Ditto	6 14 0
39.	Sh. Shadi Ram, s/o Budh Ram ..	10	8 9 6	Ditto	8 9 6
40.	Sh. Mangal Singh ..	10	8 9 6	Ditto	8 9 6
41.	Sh. Modan Singh, s/o Kishan Singh ..	2	1 1 6	Ditto	1 1 6
42.	Sh. Lachaman Dass, s/o Mathra Dass ..	1	1 1 6	Ditto	1 1 6
43.	Sh. Sarwan Singh, s/o Karam Singh ..	3	1 1 6	Ditto	1 1 6
44.	Sh. Ram Chand, s/o Hira Mal ..	3	1 1 6	Ditto	1 1 6
45.	Sh. Jaswant Singh, s/o Khushal Singh ..	2	1 1 6	Ditto	1 1 6
46.	Sh. Kishna, s/o Nanak Chand	1	1 1 6	Ditto	1 1 6
47.	Sh. Mehla Singh, s/o Milkha Singh ..	1	1 1 6	Ditto	1 1 6
48.	Sh. Arjan Singh, s/o Kehar Singh ..	1	1 1 6	Ditto	1 1 6
49.	Sh. Banarsi Dass, s/o Lal Chand ..	1	1 1 6	Ditto	1 1 6
50.	Sh. Roop Lal, s/o Raja Ram..	1	1 1 6	Ditto	1 1 6
51.	Sh. Nakha Ram, s/o Nathu Ram ..	1	1 1 6	Ditto	1 1 6
52.	Sh. Nathi Ram, s/o Milkhi Ram ..	1	1 1 6	Ditto	1 1 6
53.	Sh. Nathi Ram, s/o Milkhi Ram ..	1	1 1 6	Ditto	1 1 6

NAZOOL LAND ALLOTTED TO HARIJANS IN TEHSIL FARIDKOT

***2881. Sardar Kulbir Singh :** Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) whether any directions were issued by the Government before 31st January, 1963 regarding the leasing out of the Nazool Lands to the Harijans only; if so, a copy thereof be laid on the Table of the House;

(b) whether any Nazool Land in tehsil Faridkot was leased out to the Harijans; during the last few years, if so, when and for what period;

(c) whether the Harijans were ousted from this area during the last 3 years; if so, when and the reasons therefor;

(d) the list of the persons to whom this area stands leased ?

Sardar Ajmer Singh : (a) Yes. A copy of the instructions is enclosed.

(b) Land measuring 150 Kanals and 8 Marlas, in tehsil Faridkot was leased out during the years 1961-62 and 1962-63, on yearly basis.

(c) No Harijan was ousted from this area.

(d) The list of the lessees is given below.

COPY OF INSTRUCTIONS

REVENUE DEPARTMENT

NOTIFICATION

.o. J.S./57/1835. Chandigarh, dated the 8th May, 1957.

The Governor of Punjab is pleased to make the following amendments in executive instructions contained in Notification No. RD-1(42) SS-56-24, dated the 28th May, 1956, know as Nazool Lands (Transfer) Rules, 1956, issued by the Revenue Department of the erstwhile State of Pepsu.

(1) For Rule 3 of the Nazool Lands (Transfer) Rules, 1956, the following shall be substituted, namely:—

Rule 3. TRANSFER OF NAZOOL LANDS

(*a*) In each village, containing Nazool area of 10 acres or above, the scheduled castes land-owning Co-operative Societies may be formed by the heads of scheduled castes families in accordance with these rules; and Nazool land shall be allotted to them.

(*b*) In any village, where the available Nazool land is less than 10 acres or the land being over 10 acres the scheduled castes land-owning Co-operative Society has not been formed, the land may continue to be leased out by the Collector or under his directions by the Sub-Divisional Officer or the Tehsildar to individual members of the scheduled castes on cash rent as heretofore.

The list showing the names of the persons in whose favour Nazool land was leased out

Serial Number	Name and address	Year	Area K.	Area M.
1.	Boor Singh of village Dhudi, Gagar Singh of village Dhudi	1961-62	39	00
2.	Jeon Singh of village Maur ..	Do	22	11.
3.	Nihal Singh of village Kot Sukhia ..	Do	10	11
4.	Narnjan Singh of village Chand Baja ..	Do	34	16
5.	Karam Singh of village Khilchi ..	Do	43	16
1.	Gajjan Singh and Gagar Singh of village Dhudi ..	1962-63	39	00
2.	Sardara Singh of village Maur ...	Do	22	11
3.	Bakhshish Singh of village Kot Sukhia ..	Do	10	11
4.	Niranjan Singh of village Chand Baja ..	Do	34	16
5.	Mohinder Singh of village Khilchi ..	Do	43	16

Comrade Ram Piara : Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) whether it is fact that some of the Legislators of Karnal District suggested through different communications addressed to the Chief Minister, Punjab, that the evacuee Lands purchased by the State Government from the Central Government should not be sold by auction but a considerable portion thereof be transferred or sold to the Harijans Welfare Department for resettling Harijans; if so, the names of the Legislators from whom the said communications were received during the period April, 1962, to date;

(b) copies of the communications referred to in part (a) be laid on the Table;

(c) whether any action has been taken by the Chief Minister or the Government on the suggestions referred to in part (a); if so, what, if not, the reasons therefor ?

Sardar Ajmer Singh : (a) Yes. Comrade Ram Piara, M. L. A., wrote to Chief Minister, which was received in C. M.'s Secretariat on 21st August, 1962.

(b) Copy of the communication is given below.

(c) Government had already decided that certain categories of tenants/lessees and other occupants, including Harijans, who were in cultivating possession of the lands for prescribed periods, be allowed to purchase them at concessional prices. Thus a considerable portion of the land under cultivation will be transferred to the Harijans etc. at concessional prices. The remainder will be auctioned to pay the price of the land to the Central Government amounting to approximately Rs 3.71 crores.

———

Copy of the Communication.

Regd. A. D.

FROM

Ram Piara, M. L. A.,
Karnal.

To

Sardar Partap Singh Ji, Kairon,
Chief Minister (Punjab),
Chandigarh.

DEAR SIR,

My little experience combined with the experience gained as member, State Land Approval Committee, I am inspired to submit to you that the lands purchased from the Central Government under a package deal may not be auctioned in all but good cultivable lands be sold to the Harijan Welfare Department. This practice, if adopted, shall save lot of money, energy and also save the Government from criticism because:—

1. We are spending something on the Machinery busy with sales and auctions with evacuee lands and so we need not spend the same.

[Revenue Minister]

2. We are spending a lot on purchases and so we shall be saving that;

3. In sales, many an irregularities are expected and favouritism must be there and we shall get rid of those irregularities and favouritism and even of enquiries which as a result of those complaints happen to be conducted.

4. Similarly we shall get rid of recommendations, pressures political and otherwise, which cover during the course of purchases of lands for the Harijans. It is very essential to maintain these that the owner of lands situated in Hardu Putli in Amritsar at the time of inspection as openly remarked, that had he seen connected politically with some one in or near the Government or had he some political pressures, his lands would have been purchased since long and he quoted one or two examples. Fortunately we could not approve his land and the same was rejected.

5. Another important but the forceful factor is, the purchases and sales through back door and I understand that you being most well informed must be in the know that many a cases are of this nature that is through back door which cannot be either justified or appreciated.If unfortunately you do not know, I can bring to your kind notice.

6. Last but not the least, it is the need of the hour that when we have to sell and to buy the land, why to bear the unnecessary expenditure of establishment, T. A. and D. A. and other so many expenses besides lot of energy which is being consumed in these processes. We shall be saving ourselves from lot of criticism besides monetary gain and I think that every senior administrated shall welcome the position.

7. We are also selling Taurs that is vacant sites in the rural area. I am to suggest that these may not be sold but be kept in reserve one as the Housing problem in the rural areas is very acute. Population is increasing and we have taxed the people for affording houses for that who have no houses. Similar problem is, why to sell at cheaper rates and buy at higher rates. The question needs cool consideration and I am confident that you shall be good enough to take these decisions at cabinet level and shall save a lot.

Thanking you.

Yours

Sd/—

Ram Piara, M.L.A.,
Karnal.

LIST OF STARRED QUESTIONS FOR THE 14TH MARCH, 1963

POSTING OF HUSBAND AND WIFE AT ONE PLACE WHEN BOTH ARE IN GOVERNMENT SERVICE

***1612. Comrade Makhan Singh Tarsikka :** Will the Chief Minister be pleased to state —

(a) whether there are any instructions to the effect that husband and wife in Government service be kept at one place; if so, whether the said instructions are being followed;

(b) whether Government have recently received any representations regarding non-compliance of the said instructions; if so, a copy of those be laid on the Table of the House ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes. Genuine efforts are always made to accommodate couples at one station except where the Administrative exigency otherwise requires. These instructions do not entitle Government servants to claim posting at one station as a matter of right.

(b) In view of the answer at part (a) above, no useful purpose will be served by placing the representations before the House.

PATWARIS

*1613. **Comrade Makhan Singh Tarsikka :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the amount of monthly stationery allowance being given at present to the Patwaris working in the Revenue and Consolidation Departments;

(b) the amount of house-rent being given to the aforesaid Patwaris per month;

(c) whether any cycle allowance is also given to the aforesaid Patwaris;

(d) the pay-scale of Patwaris and Kanungos, respectively, at present;

(e) whether the Patwaris sent a memorandum to the Government in the year 1961-62; if so, the details thereof and a copy of the same be placed on the Table of the House;

(f) whether it is a fact that the arrears of pay and T. A. bills of the Patwaris are outstanding for the last 8/10 years; if so, the amount thereof, district-wise;

Sardar Ajmer Singh : (a) Rs. 0.5o nP. per mensem to each Patwari in the Revenue and Consolidation Departments.

(b) Rs 6 per mensum

(c) No.

(d) The pay scale of Patwaris has been raised to Rs 60—4—80/5—120/5—175 with effect from the 1st April, 1962. The pay-scale of Qunungos is also Rs 60—4—80/5—120/5—175.

(e) *First part.*—Memoranda are received from time to time on different matters.

Second part.—It is not possible to lay down a copy on the Table of the House as the particulars of the Mamorandum have not been specified.

(f) The information is being collected and will be supplied to the member as soon as it is received.

CITIZENS COMMITTEE OF AMRITSAR

*2628. **Shri Balramji Dass Tandon** : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the names of the different Sub-Committees so far formed under the Citizens Committee of Amritsar together with the names of the Chairmen of each such Sub-Committee;

(b) the date when the Citizens Committee was formed together with the names of the persons present at the time of its formation ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) The following District Citizens Committees have been formed under the District Citizens Council, Amritsar, with the Chairmen shown against each—

	Committee	Chairman
1.	Medical Committee	Principal, Medical College
2.	Economic Committee	Shri Satya Pal Vermani
3.	Funds Committee	Shri Sarup Narain Khanna.
4.	Voluntary Services Committee	Shri Narain Singh Shahbazpuri, M.L.A.
5.	Fighting Forces Welfare Committee	Major Harinder Singh, M.L.A.
6.	Youth and Students Activities Committee	Prof. Vishwa Mitter
7.	Public Relations Committee	Seth Radha Kishan
8.	Public Co-operation Committee	Shri Jai Inder Singh, M.L.A.
9.	Fighting Forces Amenities Committee	Shri Gian Chand Kharbanda
10.	Civil Defence Committee	Dr. Baldev Parkash, M.L.A.

(b) The District Citizens Council, Amritsar was formed on the 1st February, 1963. The Chairman-designate of the District Citizens Council and Members of the State Citizens Council from Amritsar District including Members of State Legislature and Parliament, Industrialists and representatives of various political parties, had been invited to advise in the formation of the Council/Committees. Actually present at the meeting were—

1. Rt. Rev. Bishop K. Anand.
2. Captain Kashyap Chander, Chairman, Bhartiya Jan Sangh, Punjab Branch, Amritsar
3. Shri Jai Inder Singh, M.L.A. , General Secretary, District Congress Committee (Urban) Amritsar
4. Lala Durga Dass, Ex-President, Municipal Committee, Amritsar
5. Shri Satya Pal Virmani, President, Northern Chamber of Commerce, Amritsar
6. Member-Secretary, State Citizens Council
7. Deputy Commissioner, Amritsar
8. Additional Deputy Commissioner, Amritsar.

CHAIRMEN OF DISTRICT CITIZENS COMMITTEES

*2629. **Shri Balramji Dass Tandon :** Will the Chief Minister be pleased to state the names and full adresses of the Chairmen of the different District Citizens Committees at present with the name of the authority, who nominated them and the political party which each of them belongs to ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) The information is enclosed.

(b) The Chairmen of the District Citizens Council have been nominated by the Chairman, State Citizens Council and the Chairmen of the various Committees in each District were unanimously recommended by the members of the State Citizens Council, Industrialists and representatives of various political parties who had been invited to advise in the formation of District Councils/Committees.

It is not proper to disclose the information regarding party level of every Chairman of various Councils/Committees.

List of Chairmen of District Citizens' Council

1.	Amritsar ..	L. Durga Dass Bhatia
2.	Ambala ..	Shri Niranjan Singh Talib, M. L. A.
3.	Bhatinda ..	Gyani Zail Singh, M. L. A.
4.	Ferozepore ..	Shri H. S. Brar, M. L. A.
5.	Gurdaspur ..	Pt. Mohan Lal, Home Minister, Punjab
6.	Gurgaon ..	Shri K. L. Poswal, M. L. A.
7.	Hoshiarpur ..	Ch. Amar Singh, M. L. C.
8.	Hissar ...	Ch. Suraj Mal, Ex. M. L. A.
9.	Jullundur ..	R. B. Badri Dass, Advocate
10.	Kapurthala ..	Shri Hans Raj Sharma, Ex-M. L. A.
11.	Karnal ..	Shri Mool Chand Jain, Advocate
12.	Kangra ..	Bakshi Partap Singh, M. L. A.
13.	Ludhiana ..	Capt. Rattan Singh, M. L. A.
14.	Mahendragarh	Major Amir Singh, V. & P. O. Jho Jho, *via* Charkhi Dadri
15.	Patiala ..	S. Harchand Singh, M. L. A.
16.	Rohtak ..	Ch. Siri Chand, Advocate
17.	Sangrur ..	S. B. Ranjit Singh
18.	Simla ..	Shri Narinder Kumar, Chairman, Zila Parishad, Simla

List of Chairmen/Conveners of the District Citizens' Councils/Committees

DISTRICT PATIALA

Citizens Council	.. *Chairman.*—S. Harchand Singh, M.L.A., Patiala *Convener.*—Deputy Commissioner, Patiala
Civil Defence Committee	.. *Chairman.*—Shri Bharpur Singh Dhaliwala, I.P.S. (Retd.) Chief Warden *Convener.*—G. A.-1, Civil Defence Officer, Patiala
Fighting Forces Amenities Committee	.. *Chairman.*—S. Gurdarshan Singh, M.L.A., Nabha *Convener.*—Labour Officer

[Chief Minister]

DISTRICT PATIALA—CONCLD.

Public Relations Committee .. *Chairman.*—Justice Kesho Ram Passi (Retd.), Passi Road, Patiala
Convener.—District Public Relations Officer, Patiala

Voluntary Services Committee ... *Chairman.*—Brig. Dalip Singh, near Stadium, Patiala
Convener.—Shri Pyare Lal, Executive Magistrate, Patiala

Public Co-operation Committee .. *Chairman.*—Shri Gyan Singh Rarewala, M.L.A., Sirhind Constituency, Chandigarh
Convener.—Shri Bhagwan Dass Gupta, B.D.O., Patiala

Funds Committee .. *Chairman.*—Seth Harmukh Rai Modi, Patiala Flour Mills, Patiala
Convener.—D. D. P. O., Shri Sham Sunder Kakkar

Medical Committee .. *Chairman.*—Dr. Major Khushdeva Singh, Padam Shri, Patiala
Convener.—Civil Surgeon, Patiala at Nabha

Fighting Forces Welfare Committee .. *Chairman.*—Lt. Bhag Singh, M.L.A.,
Convener.—S. D. O. (C), Patiala, Mr. S.K. Gill, P. C. S.

Youth and Students Activities Committee .. *Chairman.*—Shri Bhupinder Singh Mann, Village Bara, tehsil Sirhind, Patiala
Convener.—Shri M. L. Khosla, Principal, Mahendra College, Patiala

Economic Committee .. *Chairman.*—Sh. Ram Partap Garg, M.L.A., Patiala
Convener.—Shri Muni Lal Verma, Director, Marketing, Patiala

DISTRICT HISSAR

Citizens' Council *Chairmann.*—Ch. Suaj Mal
Convener.—Deputy Commissioner, Hissar

Fighting Forces Amenities Committee.. *Cairman.*—Shri P. D. Makhria, General Manager, TIT, Mills, Bhiwani (Hissar)
Convener.—A. D. M.

Civil Defence Committee .. *Chairman.*—A. P. Bhargava
Convener.—G. A. to D. C.

Medical Committee .. *Chairman.*—Shri Hem Chand, Civil Surgeon
Convener.—Shri Lalit Kumar Gupta R. A, (Agra)

Economic Committee .. *Chairman.*—Capt. Rajit Singh
Convener —District Satistical Officer

Funds Committee .. *Chairman.*—Babu Mahabir Parshad, Advocate, Hissar
Convener.—Shri H.S. Bhatia, Magistrate.

Fighting Forces Welfare Committee .. *Chairman.*—Shri Hari Singh. Chairman, Z. P.
Convener.—Secretary, Soldiers Board (Capt. Todar Singh)

Public Relations Committee .. *Chairman.*—Smt. Sneh Lata, M.L.C., Hissar
Convener.—D. P. R. O. (Shri Vidya Sagar)

Youth and Students activities Committee .. *Chairman.*—Shri D. N. Sharma, Principal, D. A. V. College
Convener.—Shri Harnam Singh, D.I.S.

Voluntary Services Committee .. *Chairman.*—Shri Sagar Ram Gupta, M. L. A.

Convener.—Shri H. C. Gupta, D.D.P.O

Public Cooperation Committee .. *Chairman.*—B Ram Kishan, Advocate Hissar
Convener.—Ch. Des Raj, R. A. I.

DISTRICT JULLUNDUR

Citizens Council .. *Chairman.*—R. B. Badri Dass, Advocate Jullundur
Convener.—Shri Kulwant Singh, I.A.S. D. C. Jullundur

Economic Committee .. *Chairman.*—Seth Satya Pal, of Amin Chand Payare Lal, Tanda Road
Convener.—Shri Bhagat Ram, Distt. Food and Supplies Controller

Youth and Students Activities Committee .. *Chairman*—Shri Umaro Singh, Ex-M.L.A.
Convener—Shri Y. R. Taneja Principal, Govt. Training, College, Jullundur

Medical Committee .. *Chairman.*—Civil Surgeon
Convener.—District Medical Officer of Health

Civil Defence Committee .. *Chairman.*—President, Municipal Committee, Jullundur
Convener.—Civil Defence Officer

Fighting Forces Amenities Committee .. *Chairman.*—Shri Dilbagh Singh, M.L.A., G. T. Road, Jullundur
Convener.—Shri Gurjit Singh, P.C.S., Executive Magistrate II

Fighting Forces Walfare Committee .. *Chairman.*—Ch. Jagat Ram, M.L.A.,
Convener.—Capt. Umaro Singh, Secretary, District Soldiers, Sailors and Airmen's Board

Funds Committee .. *Chairman.*—Shri D. D. Sehgal, Leader Engineering Works, Jullundur
Convener.—Shri Sant Ram, G. A. to D.C., Jullundur

Public Relations Committee .. *Chairman.*—Shri Yash, M.L.A., Milap Road, Jullundur
Convener.—Shri G. S. Randhir, D.P.R.O.

Public Co-operation Committee .. *Chairman.*—Shri K. S. Qaumi, M.L.C., Jullundur
Convener.—Shri B. S. Bawa, Radio and Press Liaison Officer

Voluntary Services Committee .. *Chairman.*—Com. Ram Kishan, M.L.A., Jullundur
Convener. —Shri Y. P. Raheja, District Development and Pacnchayat Officer, Jullundur

DISTRICT KAPURTHALA

Citizens' Council .. *Chairman.*—Shri Hans Raj Sharma
Convener.—D. C.

Funds Committee .. *Chairman.*—Bawa Jaswant Singh, Bombay Motor Trading Co., Kapurthala
Convener.—D. D. and P. O. (Shri Harbhajan Singh), Kapurthala

Public Relations Committee .. *Chairman.*—Shri Milkhi Ram Rattan, M.L.C., Kapurthala
Convener.—Shri G.S. Sodhi, D.P.R.O., Kapurthala

Public Co-operation Committee .. *Chairman.*—S. Balwant Singh, M.L.A., Kapurthala
Convener.—B. D. P. O., Kapurthala—Shri Harmohinder Singh

Medical Committee .. *Chairman.*—Dr. K. K. Capilash, Civil Surgeon, Kapurthala
Convener.—District Medical Officer of Health—Shri L. K. Lal

[Chief Minister]

DISTRICT LUDHIANA—CONCLD.

Civil Defence Committee .. *Chairman.*—Brig. Jai Singh, Kapurthala
Convener.—Civil Defence Officer Shri Mohinder Singh

Youth and Students Activities Committee .. *Chairman.*—Dr. A. C. Kapur, Principal, Government Randhir College, Kapurthala
Convener.—Professor J. S. Jawanda, Government Randhir College, Kapurthala

Voluntary Services Committee .. *Chairman.*—Shri Sadhu Singh, Chairman, Zila Parishad, Kapurthala
Convener.—Shri Jagmal Singh, Tehsildar, Kapurthala

Fighting Forces Welfare Committee .. *Chairman.*—Major Kirpal Singh, Kapurthala
Convener.—Major Jaswant Singh, Secretary, District Soldiers, Sailors and Airmen's Board, Kapurthala

Fighting Forces Amenities Committee .. *Chairman.*—Mrs. Lajja Wati Puri, Chairman, Gramin Mehila Sangh, Kapurthala
Convener.—General Assistant Mrs. B K. Phoolka

Economic Committee .. *Chairman.*—Dewan Raj Kumar, Kapurthala
Convener.—District Food and Supplies Controller—Shri Bhagat Ram

DISTRICT LUDHIANA

Citizens' Council .. *Chairman.*—Captain Rattan Singh, M.L.A.
Convener.—Deputy Commissioner, Ludhiana

Funds Committee .. *Chairman.*—Shri Dina Nath Aggarwal
Convener.—Shri P. R. Palta, District Food and Supplies, Officer

Public Relations Committee .. *Chairman.*—Shri Shiv Singh, Chairman, Market Committee
Convener.—Shri R. S. Gill, D.P.R.O.

Public Co-operation Committee .. *Chairman.*—Shri Shamsher Singh Dhandhari, M.L.A.
Convener.—Shri Ranbir Singh, A.D.M.

Voluntary Services Committee .. *Chairman.*—Shri Mohinder Singh Sidhwan
Convener.—R. A.

Civil Defence Committee .. *Chairman.*—Pt. Harbhagwan Moudgil
Convener.—District Civil Defence Officer

Youth and Students Activities Committee .. *Chairman.*—Sh. Sat Pal Mittal
Convener.—Shri K. S. Minhas, D. D. A..O.

Economic Committee *Chairman.*—Sh. Prem Nath of Supreme Woollen Mills
Convener.—District Food and Supplies Officer

Fighting Forces Welfare Committee .. *Chairman.*—Bakshi Avtar Singh, Vice-Chairman, Soldiers Board
Convener.—Secretary, Soldiers Board, Ludhiana

Fighting Forces Amenities Committee —.. *Chairman.*—Shri Jagdish Bahl
Convener.—Shri M. S. Bhalla, G. A. to D. C.

Medical Committee .. *Chairman.*—Dr. G. M. Constable, Principal, Christian Medical College, Ludhiana
Convener.—Civil Surgeon, Ludhiana

DISTRICT AMBALA

Citizen's Council .. *Chairman.*—Shri Niranjan Singh Talib
Convener.—D. C., Ambala

DISTRICT AMBALA—CONCLD.

Committee	
Economic Committee	.. *Chairman.*—Shri Dev Raj Anand, M.L. \, Ambala Cantt. *Convener.*—District Food and Supplie Officer
Funds Committee	.. *Chairman.*—Shri Jashan Lal Kuthiala President, M. C., Yamunanagar *Convener.*—G.A. to D. C., Ambala
Civil Defence Committee	.. *Chairman.*—Shri Hans Raj Suri, President, M. C., Ambala *Convener.*—Shri Datta, Company Commander, Home Guards, Ambala City
Fighting Forces Welfare Committee	.. *Chairman.*—Lt. Bhola Nath, Ambala City *Convener.*—R. A., Ambala
Fighting Forces Amenities Committee	.. *Chairman.*—Shri Ram Parkash, M.L.A., Ambala *Convener.*—Shri Chet Singh, Secretary, Zila Parishad, Ambala
Medical Committee	.. *Chairman.*—Civil Surgeon *Convener.*—D. M. H. O.
Public Co-operation Committee	.. *Chairman.*—Khan Abdul Ghaffar Khan *Convener.*—D. D. P. O.
Students and Youth Activities Committee	.. *Chairman.*—Shri P. L. Anand, Principal, Punjab University Evening College, Chandigarh *Convener.*—Shri Mukhtiar Singh, B. D. O., Manimajra
Voluntary Services Committee	.. *Chairman.*—Ch. Maharaj Singh, Chairman, Zila Parishad, Ambala *Convener.*—Shri Chet Singh, Secretary, Zila Parishad, Ambala
Public Relations Committee	.. *Chairman.*—Shri A. C. Bali of the "Tribune", Ambala *Convener.*—D. P. R. O.

DISTRICT SANGRUR

Committee	
Citizens' Council	.. *Chairman.*—S. B. Ranjit Singh *Convener.*—D. C.
Funds Committee	.. *Chairman.*—Begum Yusuf Zaman, M.L.A., of Malerkotla *Convener.*—Shri K. N. Kashyap, P.C.S., G.A., Sangrur
Public Relations Committee	.. *Chairman.*—S. Rajinder Singh, Ex-M.L.A., and Convenor Bharat Sewak Samaj, Sangrur *Convener.*—Shri Amar Kant, District Public Relations Officer, Sangrur
Public Co-operation Committee	.. *Chairman.*—Pt. Purna Nand, President, M. C., Sangrur *Convener.*—Shri G. R. Godia, P.C.S.' District Development and Panchaya Officer, Sangrur
Voluntary Services Committee	.. *Chairman.*—Shri Naranjan Singh Ubha, Chairman, Block Samiti, Sunam *Convener.*—Shri Sunder Lal, D.I.S., Sangrur
Fighting Forces Welfare Committee	... *Chairman.*—Shri Gurdial Singh, President, District Congress Committee, Sangrur *Convener.*—Capt. Mohinder Singh, Secretary, District Soldiers Board, Sangrur
Fighting Forces Amenities Committee	.. *Chairman.*—Lt. Col. Pritam Singh Ugoke, tehsil Barnala *Convener.*—Secretary, Red Cross, Sangrur
Medical Committee	... *Chairman.*—Sardar-i-Azam L. Sita Ram, Ex-P. M., Sangrur *Convener.*—Shri H. C. Dhawan, Civil Surgeon, Sangrur

[Chief Minister]

DISTRICT HOSHIARPUR

Committee	Office-bearers
Youth and Students Activities Committee	*Chairman.*—Shri Kartar Singh, Advocate, President, Bar Association, Sangrur *Convener.*—Shri Nand Kishore Aggarwal, Principal, Government College for Boys, Sangrur
Civil Defence Committee	*Chairman.*—Shri Gurbux Singh Sibia, Jind *Convener.*—Shri G. S. Multani, P.C.S., R.A. (Agrarian), Sangrur
Economic Committee	*Chairman.*—Major Nirbhai Singh, Sangrur *Convener.*—Shri Chandan Singh, District Food and Supplies Controller, Sangrur
Citizens' Council	*Chairman.*—Ch. Amar Singh, M.L.C., Village Jalwera, P. O. Panahat (Mahilpur Constituency) *Convener.*—Deputy Commissioner
Funds Committee	*Chairman.*—Shri Mela Ram Mohinderoo, President, Rosin Manufacturers Association *Convener.*—G. A. to D. C.
Public Relations Committee	*Chairman.*—Pt. Ralla Ram, M.L.A. *Convener.*—District Public Relations Officer
Public Co-operation Committee	*Chairman.*—Giani Kartar Singh, M.L.A. *Convener.*—G.A. to D.C.
Fighting Forces Welfare Committee	*Chairman.*—Lt. Col. Rukam Singh, village Nangal Niku, tehsil Una *Convener.*—Capt. Dev Raj, Secretary, Soldiers, Sailors and Airmen's Board, Hoshiarpur
Economic Committee	*Chairman.*—Dr. Bal Krishan, M.L.A., Krishan Nagar, Hoshiarpur *Convener.*—District Food and Supplies Controller, Hoshiarpur
Civil Defence Committee	*Chairman.*—Shri M. G. Rishi (Retd. S.P.), Advocate, Hoshiarpur *Convener.*—Shri Sant Singh, General Assistant, Civil Defence Officer
Youth and Students Activities Committee	*Chairman.*—Dr. K. C. Sharma, Professor, Government College, Hoshiarpur *Convener.*—Shri Attar Singh, B. D. and P.O. I Block, Hoshiarpur
Medical Committee	*Chairman.*—Dr. Balkrishan, M.L.A., Krishan Nagar, Hoshiarpur *Convener.*—Dr. M.L. Balaggana, F.R.C.S., Civil Surgeon
Fighting Forces Amenities Committee	*Chairman.*—Shri Balbir Singh Ohri, President, City Congress Committee, Hoshiarpur *Convener.*—Shri Surrinder Singh, District Industries Officer, Hoshiarpur
Voluntary Services Committee	*Chairman.*—Shri Harbans Singh, Chairman, Block Samiti, Hoshiarpur II *Convener.*—Statistical Officer, Hoshiarpur

DISTRICT CITIZENS' COUNCI , ROHTAK

Committee	Office-bearers
Citizens' Council	*Chairman.*—Ch. Siri Chand, Advocate, Rohtak *Convener.*—D.C.
Civil Defence Committee	*Chairman.*—Ch. Rizaq Ram, M.L.A., Sonepat *Convener.*—Mr. Sharma, Commandant, Home Guards
Fighting Forces Amenities Committee	*Chairman.*—Shri Dev Raj Sethi, Ex. M.L.A., Rohtak *Convener.*—G.A. to D.C.

DISTRICT ROHTAK—CONCLD.

Fighting Forces Welfare Committee	.. *Chairman*—Ch.Manphool Singh, Chairman, Zila Parishad, Rohtak (Adovocate, Jhajjar) *Convener*.—Secretary, D.S.S. and A. B., Rohtak
Voluntary Services Committee	.. *Chairman*.—Ch. Lehri Singh, M. P., Rohtak *Convener*.—District Employment Officer.
Public Relations Committee	.. *Chairman*.—Ch. Chand Ram, M.L.C. *Convener*.—D.P.R.O.
Public Co-operation Committee	.. *Chairman*.—Shri Mangal Sain, M.L.A., Rohtak *Convener*.—D.I.S., Rohtak
Funds Committee	.. *Chairman*.—Ch. Sultan Singh, M.L.C. *Convener*.—D.D. and P. O.
Economic Committee	.. *Chairman*.—Pt. Siri Ram Sharma, Rohtak *Convener*.—D.F. and S. O.
Medical Committee	.. *Chairman*.—Dr. Rarmail Singh, Civil Surgeon *Convener*.—D.M.O.H., Rohtak
Youth and Students Activities Committee	.. *Chairman*.—Pt. Ram Dhar Gaur, M.L.A., Rohtak *Convener*.—District Sports Officer

DISTRICT GURDASPUR

Citizens' Council	.. *Chairman*.—Pt.Mohan Lal, Home Minister, Punjab *Convener*.—D.C., Gurdaspur
Economic Committee	.. *Chairman*.—Dewan Dilbagh Rai of Fatehgarh Churian *Convener*.—Shri Sarjit Singh, District Food and Supplies Controller, Gurdaspur
Funds Committee	.. *Chairman*.—Shri Satnam Singh Bawja, M.L.A. *Convener*.—Sri Karta Krishan, A. D. M.
Public Relations Committee	.. *Chairman*.—Pt. Bhagirath Lal, M.L.A. *Convener*.—Shri Ved Bhushan, D.P.R.O., Gurdaspur
Fighting Forces Welfare Committee	.. *Chairman*.—Shri Gurbaksh Singh, M.L.A. *Convener*.—Shri V.V. Kohli, P.C.S., S.D.O. (C), Gurdaspur
Civil Defence Committee	.. *Chairman*.—Shri Makhan Singh, M.L.A *Convener*.—Shri S. L. Kapur, I.A. S.D.O. (C), Pathankot
Medical Committee	.. *Chairman*.—Dr. S. P. Jain, Civil Surgeon *Convener*.—Dr. Natha Ram Kohli Gurdaspur
Public Co-operation Committee	.. *Chairman*.—Ch. Sunder Singh, M. *Convener*.—Shri S. K. Khosla, G.A.L.A.
Youth and Students Activities Committee	.. *Chairman*.—Shri Kharaiti Ram Sarin M.L.C., Batala *Convener*.—District Education Officer D.I.S.

[Chief Minister]

DISTRICT GURDASPUR—CONCLD

Fighting Forces Amenities Committee .. *Chairman.*—Shri Gurmej Singh, M.L.A.
Convener.—Shri Dharam Vir Virmani, District Industries Officer, Gurdaspur

Voluntary Services Committee .. *Chairman.*—Shri Dewan Chand Sharma, M.P.
Convener.—Shri V.K. Kalia, S. P.

DISTRICT GURGAON

Citizens' Council .. *Chairman.*—Shri K. L. Poswal
Convene —D.C.

Voluntary Services Committee .. *Chairman.*—Ch. Net Ram, Chairman, Zila Parishad, Gurgaon
Convener.—D. D. P. O.

Public Co-operation Committee .. *Chairman.*—Shri Babu Dayal, M.L.A.
Convener.—Additional D.C.

Public Relations Committee .. *Chairman.*—Shri Roop Lal Mehta, M.L.A.
Convener.—D.P.R.O.

Economic Committee .. *Chairman.*—Ch. Khurshid, M.L.A.
Convener.—D.F.S.O.

Funds Committee .. *Chairman.*—Ch. Tayyab Hussain Khan M.L.A.
Convener.—G.A. to D.C.

Civil Defence Committee .. *Chairman.*—Shri Manohar Singh Azad, President M.C., Gurgaon
Convener.—Civil Defence Officer, Gurgaon

Fighting Forces Welfare Committee .. *Chairman.*—Lt. Col. Girdhari Singh, M.C., c/o Good Year Tyre Co., Faridabad
Convener.—Secretary, Soldiers Board

Youth and Students Activities Committee .. *Chairman.*—Shri Nihal Singh, M.L.A., Rewari
Convener.—Principal, Government College for Women, Gurgaon

Fighting Forces Amenities Committee .. *Chairman.*—Kumari Savitra Bai, M.L.A.
Convener.—S. D. O. (Civil), Rewari

Medical Committee .. *Chairman.*—Rao Gajraj Singh, M.P.
Convener.—Dr. Uggar Sen, Civil Surgeon, Gurgaon

DISTRICT BHATINDA

Citizens' Council .. *Chairman.*—Gyani Zail Singh (Faridkot)
Convener.—D. C.

Civil Defence .. *Chairman.*—Mahant Bhagwant Dass, Hony. Battalion Commander, Punjab Home Guards, Bhatinda
Convener.—G. A. to D. C.

Economic Committee .. *Chairman.*—Shri Hit Abhlashi, President, M.C., Budhlada
Convener.—D.F. and S.C.

Youth and Student Activities Committee .. *Chairman.*—Shri Megh Raj Goel, District Youth Organiser, Budhlada Mandi
Convener.—Professor Gursewak Singh, Vice-Principal, Government Rajindra College, Bhatinda

DISTRICT BHATINDA—CONCLD

Medical Committee	.. *Chairman.*—Shri S. S. Sekhon, Civil Surgeon, Bhatinda *Convener.*—G. A. to D. C.
Fighting Forces Welfare Committee	.. *Chairman.*—Shri Sarwan Singh Bir, President, District Congress, Bhatinda *Convener.*—R. A.
Fighting Forces Amenities Committee	.. *Chairman.*—S. Mehar Singh, Ex-M.L.A. *Convener.*—D. D. and P. O., Bhatinda
Public Relations Committee	.. *Chairman.*—Shri Kalwant Rai Gupta, Journalist *Convener.*—D. P. R. O.
Public Co-operation Committee	.. *Chairman.*—Shri Dhana Singh Gulshan, M. P., Bhatinda *Convener.*—G. A.
Funds Committee	.. *Chairman.*—Shri Gurdev Singh Romana, Chairman, Zila Parishad *Convener.*—G.A. to D.C.
Voluntary Services Committee	.. *Chairman.*—Shri Des Raj, M.L.C., Mansa *Convener.*—S. D. O., Mansa

DISTRICT KARNAL

Citizens' Council	.. *Chairman.*—Shri Mool Chand Jain *Convener.*—D. C.
Funds Committee	.. *Chairman.*—Shri Gurrinder Singh, village Shamgarh, Karnal *Convener.*—G. A. to D. C.
Fighting Forces Amenities Committee	.. *Chairman.*—Smt. Om Prabha Jain, M.L.A. *Convener.*—D. I. S. of Schools
Public Co-operation Committee	.. *Chairman.*—Shri Benarsi Dass Gupta, M.L.A. *Convener.*—A.D.M.
Public Relations Committee	.. *Chairman.*—Smt. Parsinni Devi, M. L. A. *Convener.*—D. P. R. O.
Fighting Forces Welfare Committee	.. *Chairman.*—Shri Chuhar Singh, M.L.A., Samalkha *Convener.*—Secretary, Soldiers Board
Voluntary Services Committee	.. *Chairman.*—Shri Rampal Singh, M.L.A., Advocate, Karnal *Convener.*—D. D. P. O.
Economic Committee	.. *Chairman.*—Dr. Madho Ram, Member, Rajya Sabha *Convener.*—D. F. S. O.
Civil Defence Committee	.. *Chairman.*—Com. Ram Piara, M. L. A. *Convener.*—Shri H. L. Sikka, City Magistrate
Medical Committee	.. *Chairman.*—Ch. Multan Singh, M.L.A., *Convener.*—Civil Surgeon
Youth and Students Activities Committee	.. *Chairman.*—Rampal Singh MLA *Convener.*—Shri Sukhminder Singh D.I.S., Karna

[Chief Minister]

DISTRICT FEROZEPUR

Citizens' Council .. *Chairman*.—Shri H. S. Brar, M. L. A., Sarai Naga
Convener.—D. C.

Civil Defence Committee .. *Chairman*.—Shri Nand Lal Soni, Advocate, Fazilka
Convener.—Shri R. S. Chawla, P. C. S., Civil Home Defence Officer

Voluntary Services Committee .. *Chairman*.—Guru Jaswant Singh, M.L.A., Guru Har Sahai
Convener.—Shri Gurnam Singh, P.C.S., Additional District Magistrate, Ferozepur

Fighting Forces Amenities Committee *Chairman*.—Mrs. Harcharan Singh Brar, Sarai Naga
Convener.—Shri Dube, P.C.S., City Magistrate, Ferozepur

Fighting Forces Welfare Committee .. *Chairman*.—FLt. Lt. S. Partap Singh, Sub-Registrar, Moga
Convener.—Additionnal D. C.

Public Co-operation Committee .. *Chairman*.—S. Iqbal Singh, M. P., Abohar
Convener.—Shri Gurnam Singh, P.C.S., Additional Magistrate, Ferozepur

Public Relations Committee .. *Chairman*.—Shri Kishan Lal, President, Bar Association, Ferozepur
Convener.—D. P. R. O.

Youth and Students Activities Committee.. *Chairman*.—Shri Gurmit Singh, M.L.A., Muktsar
Convener.—Shri Prithipal Singh Grewal, P.C.S.

Funds Committee .. *Chairman*.—R. S. Lala Kundan Lal Ahuja, M.L.C. and President, M.C., Abohar
Convener.—Additional D.C.

Economic Committee ... *Chairman*.—Shri Munshi Ram Suneja, Abohar
Convener.—District Food and Supplies Controller

Medical Committee .. *Chairman*.—Shri Chandi Ram Verma, M.L.A., Abohar
Convener.—Shri Kartar Singh, PC.M.S. Civil Surgeon, Ferozepur

DISTRICT MOHINDERGARH

Citizens' Council .. *Chairman*.—Major Amir Singh
Convener.—D.C.

Fighting Forces Amenities Committee .. *Chairman*.—Shri Ram Kishan Gupta, Ex. M. P., Dadri
Convener.—D.M. O. H.

Funds Committee .. *Chairman*.—Master Udham Singh President, M. C., Dadri
Convener.—E. A. C. (Civil Defence)

Voluntary Services Committee .. *Chairman*.—Shri Bhur Singh, Chairman Zila Parishad, Narnaul
Convener.—D. D. P. O.

DISTRICT MOHINDERGARH—CONCLD.

Public Co-operation Committee	..	*Chairman.*—Ch. Nihal Singh, M.L.A., Narnaul
		Convener.—S. D. O. (C), Mohendargarh
Fighting Forces Welfare Committee	..	*Chairman.*—Major Chander Bhan, Narnaul *Convener.*—Secretary, Soldiers Board
Medical Committee	..	*Chairman.*—Dr. R. K. Rao, Ex. Civil Surgeon, Narnaul
		Convener.—Civil Surgeon
Civil Defence Committee	..	*Chairman.*—Capt. Hari Singh, Narnaul
Economic Committee	..	*Chairman.*—Shri Surjan Mal, Nai Mandi, Narnaul
Youth and Students Activities Committee	..	*Chairman.*—Shri Raj Kumar Mehta, Chairman, Block Samiti, Narnaul II
Public Relations Committee	..	*Chairman.*—Smt. Chandra Wati, M.L.A., Dadri

DISTRICT AMRITSAR

Medical Committee	..	Principal, Medical College
Economic Committee	..	Shri Satya Pal Vermani
Funds Committee	..	Shri Sarup Narain Khanna
Voluntary Services Committee	..	S. Narain Singh Shahbazpuri, M.L.A.
Fighting Forces Welfare Committee	..	Major Harinder Singh, M.L.A.
Youth and Students Activities Committee	..	Professor Vishwa Mitter
Public Relations Committee	..	Seth Radha Kishan
Public Co-operation Committee	..	S. Jai Inder Singh, M.L.A.
Fighting Forces Amenities Committee	..	Shri Gian Chand Kharbanda
Civil Defence Committee Committee	..	Dr. Baldev Parkash, M.L.A.

DISTRICT KANGRA

Fighting Forces Amenities	..	Smt. Kamla Devi
Medical Committee	..	Civil Surgeon
Civil Defence Committee	..	President, M.C. Dharamsala
Youth and Students Committee	..	Shri Lal Chand Prarthi
Economic Committee	..	Thakur Mehar Singh, M.L.A.
Funds Committee	..	Thakur Beli Ram, M.L.C
Public Relations Committee	..	Shri Rup Singh Phool
Public Co-operation Committee	..	Pt. Amar Nath Sharma
Voluntary Services Committee	..	Ch. Hari Ram, M.L.A.
Fighting Forces Welfare Committee	..	Brig. Thapa

[Chief Minister]

DISTRICT SIMLA

Fighting Forces Welfare Committee	..	Representative of Ex-Servicemen
Public Co-operative Committee	..	Shri Sham Lal Khanna
Voluntary Services Committee	..	Chairman, Block Samiti, Dharampur
Economic Committee	..	Shri Mela Ram Sud
Youth and Students Activities Committee	..	Shri A. R. Khanna
Funds Committee	..	Shri Tilak Raj
Public Relations Committee	..	L. Roshan Lal
Civil Defence Committee	..	Shri C. Balji
Fighting Forces Amenities Committee	..	Kanwaran Brahm Nath
Medical Committee	..	Dr. Gurtek Singh

ADDITIONAL DEPUTY COMMISSIONERS

*2884. **Comrade Ram Chandra :** Will the Chief Minister be pleased to state the additional work assigned to and the functions of each of the Additional Deputy Commissioners recently appointed at the District Headquarters in the State ?

Sardar Partap Singh Kairon : The Additional Deputy Commissioners have been put in charge of the normal routine administrative work of the districts.

AGE-LIMIT FOR RETIREMENT OF GOVERNMENT EMPLOYEES

*3034. **Chaudhri Devi Lal :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the maximum age at which Government employees are required to be retired at present in the State;

(b) whether any age-limit is fixed by Government for the re-employment of the retired Government employees; if so, what ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Fifty five years in the case of I.A.S. and I.P.S. officers and State Government employees other than Class IV employees and 60 years in the case of Class IV employees.

(b) The Departments can re-employ retired Government employees up to the age of 60 years in general and Patwaris up to the age of 70 years. The Government is, however, competent to relax this age-limit in deserving cases.

SETTING UP INDUSTRIAL TRAINING INSTITUTE AND INDUSTRIAL ESTATE AT KARNAL

†2550. **Comrade Ram Piara :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the approximate date when admission to the Industrial Training Institute, Karnal, now under construction will start together with the name of the trade in which training will be imparted to the trainees admitted therein;

(b) whether it is a fact that an Industrial Estate has also been set up at Karnal; if so, the details thereof;

(c) whether any land has been acquired or is proposed to be acquired for the Industrial Estate at Karnal; if so, the area acquired or proposed to be acquired;

(d) the location of the area acquired/proposed to be acquired and the cost thereof;

(e) the nature of the industries which will be encouraged in the said Estate together with the general terms, if any, finalised so far for setting up an Industry in this area;

(f) the facilities, if any, decided so far to be extended to the industrialists in the proposed Industrial Estate at Karnal ?

Sardar Partap Singh Kairon : A statement containing the requisite information is given below.

STATEMENT

(*a*) About the last week of July, 1963, Carpentry, Electroplator, Fitter, Fitter (Specialisation in Duplicators and Typewriters), Grinder, Wireman, Mechanic Instrument (Specialisation in Electrical Instruments), Mechanic Internal Combustion Engines, Mechanic Tractor, Electrician (Specialisation in Electronic Control Devices), Moulder, Pattern Maker, Tool Maker, Turner and Welder (Gas and Electric) .

(*b*) No. It is proposed to set up during 1964-65.

(*c*) It is proposed to acquire about 11 acres of land.

(*d*) A site has tentatively been selected between the Industrial Training Institute and Convent School. It is not possible to indicate the cost of land at this stage.

(*e*) The sheds are allotted for establishment of all industries for which there is scope.

(*f*) The factory sheds will be leased out on rent. Electric power, water, drainage, roads and open spaces, etc., will be arranged by Government. Facilities for grant of financial assistance and supply of raw materials and the machinery on hire purchase will also be provided as far as possible.

AUCTION/ALLOTMENT OF INDUSTRIAL PLOTS AT LUDHIANA

†2551. **Comrade Ram Piara :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether it is a fact that some plots in Ludhiana have been given to certain individuals/Limited concerns/industrialists or to any other such Associations/firms intending to set up any Industry on the basis of allotment or through negotiations; if so, the number of such plots, their areas, cost of each plot together with the name of the Industry for which the plots have been allotted or given through negotiations;

(b) whether the amount in full has been realised from all those to whom plots have been given on the basis of negotiations;

(c) the reasons for not auctioning the plots mentioned in part (a) together with the date since when the practice of auctioning of Industrial Estate at Ludhiana had been discontinued ?

Sardar Partap Singh Kairon : A statement containing the requisite information is given below.

STATEMENT

S. No.	No. of plot,	Area	Cost	Name of Industry
(a) Yes.				
			Rs.	
1.	548	623 sq. yds	11,214	Manufacture of Oil Engines.
2.	23-R	1256 „ „	15.072	Cycle parts
3.	864	0.442 acres	3,978	Manufacture of loom spindles and other textile components parts.
4.	298,300, 301,302 & 303	1.168 acres	17,520	Hosiery needles.
5.	Out of green belt.	1.756 acres	26,340	Cotton waste. Spinning Plant.
6.	—do—	2.28 acres	34,200	Synthetic Fibre Top Manufacturing Plant.s
7.	—do—	1.23 acres	18,450	Woollen Mill.

(*b*) Yes.

(*c*) The practice of auctioning of plots has not been discontinued. The reasons for not auctioning plots mentioned at serial Nos. 1 to 4 against (*a*) above is that it was decided by Government to sell plots by negotiation to prospective industrialists at prices for which the minimum should be three times the reserve price (excluding development charges) who fulfil the following conditions:—

(*i*) The applicant/applicants who has/have already purchased a plot/plots in any of the Industrial Areas and has/have already set up a factory thereon and justifiably wants/want the adjacent plot/plots for carrying out programme of further expansion of his/their factory.

(*ii*) The applicants who may have got their scheme approved from the Development Commissioner, Ministry of Commerce and Industry, Government of India, or may have been sanctioned a licence under the Industrial Development and Regulations Act, 1951.

BRICK KILN LICENCE HOLDERS IN TEHSIL MOGA DISTRICT FEROZEPUR

†2746. **Comrade Gurbux Singh Dhaliwal :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the names of the present Brick Kiln Licence holders in tehsil Moga, district Ferozepore;

(b) the quantity of quota of Coal allotted to each of the said brick kiln owners and the quantity of coal actually supplied to each of them during the period 1961-62 and January, 1963.

(c) the number of said brick kilns which did not function during the period mentioned in part (b) above and the reasons therefor in each case;

(d) the names of the places where each brick kiln for which licence was issued is located and the names of the place where each of the said brick kiln is actually functioning at present ?

Shri Mohan Lal : (a), (b) (c) and (d) The required information is given as under—

STATEMENT

Serial Number	Name of Brick kiln Licencee	Part (b) Quantity of coal in wagons allotted in			Quantity of coal in wagons actually lifted in			Part (c) Functioned during			Part (d) Place of allotment	Actual place of functioning	Reasons for not functioning
Part (a)		1961	1962	Jan., 1963	1961	1962	Jan., 1963	1961	1962	Jan., 1963			
1	2	.				4			5		6	7	8
1.	Sh. Raja Ram, Moga ..	18	5	1	18	5	1	Yes	Yes	No	Moga	Moga	Due to floods
2.	Sh. Mehar Singh ..	6	5	—	6	5	—	No	Yes	No	Ghodiankala	Ghodiankala	Due to short supply of coal. Did not function in 1961
3.	Sh. Meghar Singh ..	19	6	—	19	6	—	Yes	Yes	No	Thathi Bhai	Thathi Bhai	Due to floods
4.	Sh. Babu Ram ...	10	5	—	10	5	—	Yes	Yes	No	Kokriankalan	Kokriankalan	Ditto
5.	M/s Ganda Ram -Amolak Ram	15	5	—	15	5	—	Yes	Yes	No	Balaspur	Balaspur	Ditto
6.	M/s Hira Singh-Kapoor Singh	13	4	—	13	4	—	Yes	Yes	No	Moga	Moga	Ditto
7.	M/s Narain Singh-Bhag Singh	—	5	—	—	5	—	No	*No	No	Moga	Moga	Due to short supply of coal did not function
8.	Sh. Brij Lal, Moga	18	5	1	18	5	1	Yes	Yes	No	Moga	Moga	Due to floods
9.	Sh. Radha Krishan	15	5	—	15	5	—	Yes	Yes	No	Moga	Moga	Ditto

10.	Sh. Chanan Ram	13	5	2	13	5	2	Yes	Yes	No	Dala	Dala	Ditto
11.	M/s Raja Ram-Brij Lal ..	23	5	2	23	5	2	Yes	Yes	Yes	Dagan	Dagan	
12.	M/s Balwant Singh-Gurbax Singh, Churchak	15	5	—	15	5	—	Yes	Yes	No	Churchak	Churchak	Due to floods
13.	M/s Balwant Singh-Gurbax Singh, Nihalsinghwala	24	5	1	24	5	1	Yes	*No	No	Nihalsinghwala	Nihalsinghwala	Did not function due to heavy rains and floods
14.	M/s Balwant Singh-Gurbax Singh, Baghapurana	16	2	—	16	2	—	Yes	Yes	No	Baghapurana	Baghapurana	*Due to floods
15.	Sh/ Hans Raj Aggarwal ..	10	5	2	10	5	2	Yes	Yes	No	Samalsar	Samalsar	itto
16.	Sh. Jagan Nath Aggarwal	13	3	—	13	3	—	Yes	Yes	No	Moga	Moga	Ditto
17.	M/s Surinder Paul-Kishori Lal, Baghapurana	42	5	1	42	5	1	Yes	Yes	No	Baghapurana	Baghapurana	Ditto
18.	Sh. Bilasa Ram ..	15	5	—	15	5	—	Yes	No	Yes	Moga	Moga	Due to heavy rains did not function in the year 1962
19.	Sh. Suraj Mal ..	9	5	—	9	5	—	Yes	Yes	*No	Dadur	Dadur	Due to floods
20.	M/s Ishar Singh-Sher Singh	20	5	1	20	5	1	Yes	Yes	*No	Manuke	Manuke	Ditto
21.	Sh. Puran Chand Aggarwal	19	6	1	19	6	1	Yes	No	No	Fatehgarh	Fatehgarh	*Ditto
22.	Sh. Giani Gurmukh Singh	2	2	—	1	2	—	*No	No	No	Rounta	Rounta	Due to short supply of coal
23.	Sh. Amin Chand Aggarwal, Moga	13	6	1	13	6	1	Yes	Yes	*No	Moga	Moga	Due to floods
24.	Sh. Amin Chand, Nathuwala	10	5	—	10	5	—	Yes	Yes	No	Nathuwala	Nathuwala	*Ditto
25.	Sh. Som Nath, Badhni Kalan	6	5	1	6	5	1	Yes	No	Yes	Badnikalan	Badnikalan	*Ditto
26.	Sh. Gopal Chand, Samadhbhai	17	5	—	17	5	—	Yes	Yes	No	Smadhbhai	Smadhbhai	*Ditto
27.	M/s Ram Chand-Shamboo Nath	14	6	—	14	6	—	Yes	Yes	No	Moga	Moga	Ditto
28.	Multipurposes Co-operative Society, Ajitwal	1	3	—	—	3	—	Yes	No	No	Ajitwal	Ajitwala	*Due to less coal

SETTING UP INDUSTRIES IN KANGRA DISTRICT

***2879. Comrade Ram Chandra :** Will the Chief Minister be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to set up any industries in Kangra District particularly the manufacture of watches and clocks ?

Sardar Partap Singh Kairon : A statement giving the requisite information is given below.

STATEMENT

The following industries are proposed to be established in the Kangra District:—

1. *Watches and Clocks.*—Production programmes for the manufacture/assembly of clocks in favour of the following two units have been approved in Kangra District:—

   1. M/s Magarkot Clocks Manufacturing Co., Kangra.
   2. M/s Pagoda Watch Company, Kulu.

2. *Co-operative Tea Factory at Bir.*—This factory is being set up at Bir, tehsil Palampur, district Kangra in the co-operative sector for the benefit of small tea growers of the area. The total cost of the scheme is about Rs 6 lakhs, out of which Rs 4 lakhs will be advanced by the State Government as loan and Rs 50,000 will be contributed towards share capital of the Co-operative Society. Land for this project has since been purchased. Orders for the machinery have been placed and construction work is being undertaken during the current financial year. The factory is expected to start functioning by the end of 1963.

3. *Cement Factory.*—A provision of Rs 60 lakhs has been made in the Third Plan for participation in the share capital of this undertaking. An application of M/s Surrendra Overseas Ltd., Calcutta, has been sponsored for the grant of industrial license. The factory will utilize the limestone deposits of Dharamkot area of Kangra District. The Government of India have not so far issued a regular licence for the project. They are being pressed to expedite the matter. The question of location is still under consideration in the light of various relevant factors, *e. g.*, distance from lime stone deposits, transport facilities and economics of production, etc.

4. *News Print Mill.*—A licence for setting up a Newsprint Mill with a capacity of 50,000 tons annually has been granted to M/s. Shree Gopal Paper Mill, Calcutta. According to the licence, the news print mill will be established in Kangra District. However, final decision on the location of the mill will depend upon several economic and technical factors, which are being investigated. M/s. Shree Gopal Paper Mills are also conducting a detailed survey of the raw materials likely to be available for the proposed mill.

HOSTEL FOR GIRL STUDENTS OF RIPUDAMAN COLLEGE, NABHA AND GOVERNMENT COLLEGE, MALERKOTLA

***1831. Comrade Bhan Singh Bhaura :** Will the Chief Minister be pleased to state whether it is a fact that there is no Hostel for girl students attached to the Ripudaman College, Nabha and Government College, Malerkotla; if so, whether Government has any scheme under consideration to construct a hostel for the non-resident girl students of the Ripudaman College, Nabha ?

Sardar Partap Singh Kairon : (*i*) Yes,
(*ii*) No.

SECURITY DEPOSIT FROM UPGRADED SCHOOLS

*1832. **Comrade Bhan Singh Bhaura :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether it is a fact that on 20th November, 1957 the Punjab Government while upgrading 20 schools from Primary to Lower Middle and from Lower Middle to Middle Standard according to Memo. No. 1/7-57-P-20536, asked all the said schools to deposit a security of Rs 2,000 each;

(b) if reply to part (a) above be in the affirmative, the number of schools which were refunded the said security deposit at a later stage;

(c) the reasons if any, for not refunding the said security of Rs 2,000 to Government Lower Middle School, Dhadhogal Kher, district Sangrur, so far ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) No.
(b) and (c) Question does not arise.

TAKING OVER OF PRIVATELY MANAGED SCHOOLS BY GOVERNMENT

*2333. **Pandit Mohan Lal Datta :** Will the Chief Minister be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to take over privately managed schools in the State; if so, the number and names of such schools district-wise ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes, only when they apply for it.

(b) 268. A list (district-wise) is given below.

These schools will be considered for being taken over after the national emergency is over.

List of Schools to be considered for taking over

Jullundur District

1. Janta High School, Kotli Than Singh
2. National High School, Lambra
3. Panchayat Middle School, Alampur Bakka
4. G.H.R. Khalsa Higher Secondary School, Dosanj Kalan
5. D.A.V. Middle School, Nihalowal
6. Dijkot Khalsa High School, Alawalpur
7. S. D. Girls High School, Alawalpur
8. Khalsa High School, Mehtpur
9. Khalsa High School, Chak Dana
10. National High School, Lassara
11. Khalsa High School, Bundala
12. Public High School, Patara

[Chief Minister]

Jullundur District—*concld.*

13. Panchayat Middle School, Nihaludol
14. Panchayat Primary School, Chaita
15. Khalsa High School, Khaira Majha
16. National Girls High School, Goraya
17. P. C. Khalsa High School, Nagar
18. School at Bhutak Kalan
19. B.W.S. Khalsa Girls High School, Nawanshahr
20. S. D. Khalsa Girls High School, Kartarpur
21. National High School, Randhawan Masadan
22. Khalsa High School, Sarhal Qazian
23. Union Public High School, Rohjari
24. Public High School, Mahil Gaila
25. P. U. Public High School, Khambru
26. N.A.V.M.S., Kular
27. Girls High School, Santpura
28. Panchayat Girls Middle School, Taloon
29. Public High School, Kukarpind
30. S.N.H.S., Dolike Duhre
31. Public High School, Mukandpur
32. National Girls High School, Bhogpur

Amritsar District

1. Janta High School, Khilchian
2. G.N. Khalsa High School, Dehra Sahib
3. G. P. High School, Bhorchhi Rajputtan
4. Guru Khalsa High School, Sham Nagar
5. Frontier Khalsa High School, Naushera Cheema
6. C. M. Khalsa High School, Gandhiwind
7. Khalsa High School, Guru Ka Bagh
8. G.T.B. High School, Tarisikka
9. S.I.S. Higher Secondary School, Varka
10. S.G.A.D. Khalsa High School, Agara Pachhara
11. B. B. Khalsa High School, Ram Dass
12. Khalsa Higher Secondary School, Kairon
13. Janta High School, Bhakna
14. National High School, Bhikhiwind
15. Naween Janta High School, Harsa Chhinna
16. S.G.A.D. Khalsa High School, Valtoha

Gurdaspur District

1. Panchayat Middle School, Shahpur Jajan
2. Khalsa High School, Wadala Bangar
3. S. B. Khalsa High School, Teja Kalan
4. Janta Panchayat Board Basic High School, Raipur-Behrampur
5. S.B.L. High School, Shree Dhianpur
6. Cantt. Board Middle School, Bakloh
7. Garrison Model School, Gurdaspur
8. Khalsa Girls Middle School, Dhariwal
9. L.S.M. High School, Dorangla
10. Sikh National High School, Sultani
11. D.A.V.H.S. Kotli Muglan
12. S.G.G.S. Khalsa High School, Bhagowal
13. Panchayat School, Bhan
14. Rairki High School, Bharath

Kangra District

1. R.H.S.D. Higher Secondary School, Haripur
2. S.D.Z. High School, Thaural
3. S.D. High School, Palampur
4. S.D. High School, Jawala Mukhi
5. S.A.S. Higher Secondary School, Garli
6. D.A.V. High School, Bhawarna
7. A. F. Cantt. Board High School, Yol
8. Aided Primary School, Dhangota
9. Primary School, Tika Bhiaoo
10. M. S. Rajwal
11. Middle School, Harian
12. Middle School, Paral
13. Aided P. S. Kolkar
14. D.A.V. High School, Kangra
15. Mission High School, Palampur (now St. Paul's Higher Secondary School)

Hoshiarpur District

1. R.S.D. Higher Secondary School, Hajipur
2. B.S.D. High School, Kandhala Jattan
3. H.D.N. High School, Hariana
4. Rajput High School, Dholbaha
5. Panchayat Primary School, Rally
6. M.P. Middle School, Maili
7. S.D. High School, Chintpurni
8. Khalsa High School, Sarhala Mundian

[Chief Minister]

Hoshiarpur District—*contd.*

9. Public High School, Talwara
10. Panchayat Primary School, Sahora Kandi
11. D.A.V. High School, Kumahi Devi
12. G.N.P. High School, Pratap Singh Nagar
13. Hindu Higher Secondary School, Jaijon Doaba
14. Public High School, Binewal
15. Beet Public High School, Guru Bishanpuri
16. Arya Girls High School, Mukerian
17. Public Girls Middle School, Dadyal
18. Kanya Pathshala (Public Girls High School), Garhshankar
19. M. G. Girls High School, Moradpur Naryal
20. D.A.V. High School, Khad
21. D.A.V. High School, Daulat Pur
22. Panchayat Primary School, Dhakki
23. Khalsa High School, Pakhowal Bihran
24. Panchayat Girls High School, Santokhgarh
25. Rajput High School, Binjon
26. G.H. Khalsa High School, Attowal
27. Public Middle School, Sansarpur Makhowal
28. G.N. Khalsa Middle School, Dhugga Kalan
29. Panchayat Girls P.S., Hardo Khanpur
30. Middle School, Gondpur
31. G.N. Kanya Pathshala, Panjdeota
32. Panchayat P.S. Kahidpur
33. Panchayat Middle School, Beghpur Kamluh
34. Panchayat School, Punnewal
35. Arya Girls Higher Secondary School, Hariana
36. Adarsh Kanya Pathshala, Megowal
37. Bharat Public High School, Tinto Majra
38. G.N. Girls High School, Jadala
39. G. N. Girls High School, Mukerian
40. S.D.H.S., Anandpur Sahib
41. Panchayat Middle School, Palkwas
42. Girls School, Simbal Mazra
43. Public Middle School, Ror Majra
44. Public High School, Baghpur Sataur
45. R.D. High School, Nadalon

Hoshiarpur District—*concld.*

46. Kamoki S.D. High School, Mahndpur
47. K.G. High School, Budhipind
48. H.S.L.D. High School, Rampur Haler
49. Public High School, Amroh
50. Public High School, Puhowal
51. B.L.D.S.D. High School, Datarpur
52. Shiwalik Public High School, Dayal Vihala
53. Gandhi Janta High School, Thathal
54. S.G.G.N. Girls High School, Gardhiwala
55. H.P.P. High School, Nangal Bihalan
56. Public Higher Secondary School, Bhangala
57. G.N. Khalsa High School, Pathlawa Moranwali
58. S.D. High School, Una
59. Girls High School, Ajroha
60. Panchayat Middle School, Polian Prohitan

Ferozepur District

1. Trust High School, Haripura
2. National High School, Mari Mustafa
3. Khalsa High School, Chuhr Chak
4. Khalsa High School, Sant Nagar Raman
5. Khalsa High School, Nanaksar
6. Guru Hargobind Khalsa Middle School, Lopon
7. Panchayat Middle School, Tharaj
8. Panchayat Middle School, Bhaloor
9. Panchayat Primary School, Jogewala
10. Panchayat Primary School, Korewala
11. G.N.D. High School, Janer
12. G.G.S. Khalsa High School, Saidoke
13. M. S. Phula Khera
14. Middle School, Dina
15. Khalsa High School, Phulewala
16. N.S.S. High School, Kheowali
17. G.N.Kh. High School, Takhtupura

Ludhiana District

1. G.G.S. Khalsa High School, Nathowal
2. Khalsa A.V. Co-educational Middle School, Toosa
3. Gurukul Mahavidyala, Raikot
4. Bar Khalsa High School, Latala

[Chief Minister]

Ludhiana District—*concld.*

5. National High School, Manupur
6. Panchayat M. S., Jartoli
7. G.G.S. Khalsa High School, Nathowal
8. H. S. S., Khanna
9. S.B.J.S. High School, Jattan Uchha Neewan
10. A.E.P.S., Manupur
11. Khalsa Girls High School, Qila Raipur
12. Panchayat Girls High School, Ramgarh Sardaran
13. Khalsa High School, Madpur
14. B.N.S.K. High School, Sherpura
15. G.H.G. Khalsa High School, Karir Sahib
16. Baha Ajitsar High School, Kum Kalan
17. Panchayat Middle School, Bhikhi Khatra
18. Kalgidhar Khalsa High School, Ghulala
19. Deshmesh Khalsa High School, Heran
20. Panchayat Girls High School, Machhiwara
21. G.N. Khalsa Girls Higher Secondary School, Bopa Rai Kalan
22. Public Girls High School, Dakha
23. Panchayat School, Brampura
24. Panchayat Middle School, Bhamipura
25. Panchayat High School, Hathur
26. Deshmesh Primary School, Dashmesh Nagar (Ludhiana)
27. Panchayat Middle School, Jatana Auncha
28. Khalsa High School, Hans

Ambala District

1. Hindu Girls High School, Buria
2. G.R. Arya High School, Buria
3. Panchayat Girls Middle School, Rajokheri
4. Panchayat Middle School, Kakar Majra
5. Panchayat High School, Mohri Bhano Kheri
6. P. S. Barasalpur
7. C. R. Dass High School, Babyal
8. P. S., Shamraur (Simla Hills)
9. Panchayat M. S., Backnaur
10. Panchayat Primary School, Hoshiarpur
11. Panchayat P.S., Khuda Ali Sher
12. Cantt. Board Girls High School, Kasauli
13. Panchayat M. S. Maloya
14. B.S.D.H.S., Chamkaur Sahib
15. P.M. Middle School, Salampur
16. Indra Khalsa Higher Secondary School, Kainaur
17. A.S.H.S., Sadhaura
18. Lady Noyee Girls Middle School, Phagli (Simla)
19. Panchayat Middle School, Baha (Nalagarh)
20. Panchayat Girls Middle School, Kharwan

Ambala District—*concld.*

21. Panchayat High School, Ramgarh
22. Panchayat Primary School, Dharoli
23. Panchayat Middle School, Jokhri
24. Panchayat High School, Barsalpura Taprian
25. Panchayat Middle School, Maloo
26. Primary School, Gobindpur

Rohtak District

1. P. S., Nathowal
2. A. N. High School, Mohana
3. Janta Sahshiksha Middle School, Samargopalpur
4. J.A.V. High School, Mandora
5. G.H.H. Khalsa High School, Bahadurgarh
6. Arya P. S., Karainthi
7. D.A.V. High School, Sanghi
8. Haryana Shakhti High School, Nangal Kalan
9. D.A.V. High School, Bhagwatipur
10. D.A.V. High School, Mokhra

Karnal District

1. Sharifgarh Middle School, Karnal
2. S. L. High School, Shahpur
3. Panchayat P. S., Bijawa
4. Gandhi Memorial High School, Naryana
5. S. K. Girls High School, Samalkha
6. Panchayat High School, Bahain
7. S.D.A.S. High School, Pundri
8. Arya High School, Pundri

Hissar District

1. Panchayat High School, Bahaudhhin
2. P. S., Amritsar Naween
3. Janta High School, Uklana Mandi

Gurgaon District

1. Kanya Pathshala, Nirpur
2. Shri Krishna High School, Nikhri

Patiala District

1. Panchayat Middle School, Pola
2. National High School, Balahri Kalan
3. Khalsa Higher Secondary School, Lassoi
4. Public Middle School, Sadhugarh
5. Public High School, Ghurmi Kalan
6. Janta Middle School, Dunnda
7. M.G.H.S.S., Fatehgarh Sahib
8. H. S., Ghagga
9. Public Middle School, Ganda Kheri
10. Panchayat M. S., Philkhani
11. Panchayat M.S., Lachhra Kalan

[Chief Minister]

Patiala District—*concld.*

12. Panchayat High School, Gharara
13. P./S., Mondian Janda Singh Wala
14. S.G.H.G. Khalsa Higher Secondary School, Mandi Gobindgarh

Sangrur District

1. Public Middle School, Mahil Kalan
2. D.A.V. Middle School, Bhambahewa
3. G. N. Arya High School, Tappa
4. G. N. Kanya Mahavidyala, Ahmedgarh
5. P.A.V. Middle School, Khanpur
6. Public Anglo Middle School, Chhini Khurd
7. Girls Middle School, Jalal-di-wal
8. M.G.M.M. Higher Secondary School, Ahmedgarh

Bhatinda District

1. Panchayat M.S. Dip Singh Wala
2. Private High Classes attached to M. S., Nathana
3. Jain Kanya Pathshala, Budhlada Mandi
4. Panchayat High School, Sarawan
5. Panchayat Primary School, Nathalwal

Kapurthala District

1. Public High School, Khiranwal
2. Khalsa Amarjit Higher Secondary School, Domali
3. M./S., Kamalpur (Mothanwala)
4. Panchayat High School (High Classes only) Surkhpur
5. Public Middle School, Jagatpur Jattan
6. Primary School, Nihalgarh (Phagwara)
7. Nav Bharat Girls High School, Panchhat
8. Public Middle School, Bhawanipur

Mohindergarh District

1. M. R. High School, Patikra
2. Ram Rachhpal S. D. High School, Bassi

COMPLAINT AGAINST THE HEADMASTER, GOVERNMENT HIGH SCHOOL, KALWA, TESHIL JIND, DISTRICT SANGRUR

***2650. Chaudhri Inder Singh Malik** : Will the Chief Minister be pleased to state whether Government has recently received any complaint against the Headmaster, Government High School, Kalwa, tehsil Jind, district Sangrur; if so, the action, if any, taken thereon ?

Sardar Partap Singh Kairon : The complaints received against the Headmaster of the Government High School, Kalwa, up to November, 1962, were examined and the official was administered a warning. No complaint has been received thereafter.

PRIVATELY MANAGED HIGH SCHOOLS TAKEN OVER BY GOVERNMENT IN DISTRICT FEROZEPORE

***2747. Comrade Gurbux Singh Dhaliwal :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the names of the privately managed High Schools so far taken over by Government in Ferozepore District;

(b) the names of the trained teachers who were working in the said schools at the time of the taking over with their qualifications, school-wise;

(c) the names of the teachers who have been absorbed in Government service at the time of taking over or after the taking over, school-wise.

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Khalsa High School, Amargarh, Parao Mehra.

(b) and (c) A list is given below.

List of trained teaching staff working on the eve of taking over of Khalsa High School, Amargarh Parao Mehra (Ferozepur), who have been absorbed temporarily in Government Service subject to their suitability by the S.S.S. Board, Punjab/Public Service Commission, Punjab.

Serial Number	Name	Designation	Qualifications
1.	Sh. Dalip Singh	.. Head-master	M.A. (Punjabi) B.T.; Gyani and Rattan
2.	Sh. Lal Singh Gill	.. Master	B.A.,B.T.
3.	Sh. Ranjit Singh	.. Master	B.A., B. Ed.
4.	Sh. Prem Krishan	.. Master	.. B. Sc., B. Ed.
5.	Sh. Pakhar Singh	.. Teacher	.. B.A. Giani, O.T. (Spl. certificated)
6.	Sh. Ajit Singh	.. Teacher	.. Matric, Diploma in Art (Spl. certificated)
7.	Sh. Bikram Singh	.. Teacher	.. Matric, Giani, Rattan, O.T. (Spl. certificated)
8.	Sh. Buta Singh	.. Teacher	Middle, Military Trained (undergone Refresher Course).
9.	Sh. Sarwan Singh Gill	.. Teacher	.. Matric, J.B.T.

GOVERNMENT SCHOOLS LIKELY TO BE UPGRADED DURING 1963-64

***2748. Comrade Gurbux Singh Dhaliwal :** Will the Chief Minister be pleased to state the number of Government Schools with their names, if any proposed to be upgraded to Higher Secondary/High/Middle Standard Schools during the budget year 1963-64, district wise ?

Sardar Partap Singh Kairon : Due to the National Emergency, no school is proposed to be upgraded during 1963-64.

———

CATEGORIZATION OF EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN THE STATE

***2795. Sardar Gurdial Singh Dhillon :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether Government has decided to categorise all educational institutions in the State; if so, the details thereof and the reasons therefor;

(b) whether similar categorisation will also be suggested for introduction in private and non-Government institutions;

(c) whether the Education Department at the Secretariat or Divisional level is also proposed to be re-organised to suit this categorization; if so, the details thereof ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a), (b) and (c) No.

———

REGULARISATION OF SERVICE OF CERTAIN TEACHERS

***2982. Shri Mangal Sein :** Will the Chief Minister be pleased to state whether the services of any teachers in Government Primary, Middle or High Schools in the State remain to be regularised, if so the number thereof and the reasons therefor ?

Shri Partap Singh Kairon : Yes. The services of 593 teachers remain to be regularised. Out of these, 96 teachers belong to the Local Body Schools. They were appointed on temporary basis by the Local Bodies concerned prior to the provincialisation of Local Body Schools with effect from 1st October, 1957. Their cases are under the consideration of the Subordinate Services Selection Board. The remaining 497 teachers belong to the private schools since taken over by Government. They had been appointed on six months basis subject to the approval of Subordinate Services Selection Board/Public Service Commission Punjab. The particulars of these teachers are being completed and their cases will be referred to the Board/Commission, shortly.

———

COMPLAINT AGAINST ASSISTANT DISTRICT INSPECTOR OF SCHOOLS NUH DISTRICT ROHTAK

***2983. Shri Mangal Sein :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether Government received any complaint against the Assistant District Inspector of Schools, Nuh, District Rohtak during the year 1962-63.

(b) whether Government have instituted any enquiry into the said complaint, if so, with what results ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes. But Nuh is in Gurgaon District and not in Rohtak , District.

(b) Yes. The inquiry report is yet under consideration.

ROUTE PERMITS OPERATED ON ROHTAK - DELHI ROAD

***2771. Shrimati Parsani Devi, :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the total number of route permits granted to each of the Transport Companies operating on Rohtak-Delhi road;

(b) the total number of route permits with the Rohtak-Delhi Transport Company in the year 1947-48 and 1962-63 respectively ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) 31 viz.

Rothak-Delhi Transport (P) Ltd., Rohtak	15
Lahore-Pindi Transport (P) Ltd., Rohtak	7
Satnam Transport Company (P) Ltd., Rohtak	2
Punjab Roadways, Gurgaon	7
Total	31

(b) 28 route permits in 1947-48 and 18 route permits in 1962-63.

AMOUNT ASSESSED AND REALISED UNDER THE TEMPORARY TAXATION ACT, 1962

***2667. Shri Rup Singh Phul :** Will the Minister for Finance be pleased to state the amount assessed and so far realised under the Punjab Temporary Taxation Act, 1962, district-wise ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : The district-wise total amount of Profession Tax assessed and realised under the Punjab Temporary Taxation Act, 1962, upto 31st January, 1963 is Rs. 23,55,376.48 and Rs. 10,24,653-11 respectively, as detailed below. The information in respect of the amount assessed and collected in respect of other Taxes is being obtained from the Departments concerned and will be supplied as soon as available.

Name of District	Assessment Rs.	Collection Rs.
1. Ambala	2,16,140.00	33,591.29
2. Karnal	1,63,926.42	74,240.66
3. Hissar	86,423.65	40,363.65
4. Rohtak	1,72,797.99	81,233.73
5. Gurgaon	1,44,440.00	72,588.60
6. Simla	2,21,759.44	82,529.24

[Minister for Finance]

7.	Chandigarh	2,47,594.00	99,001.82
8.	Gurdaspur	85,875.74	35,333.90
9.	Amritsar	2,07,266.00	90,378.67
10.	Hoshiarpur	89,046.12	27,187.00
11.	Ludhiana	1,26,685.60	51,808.00
12.	Kangra	76,708.00	47,478.83
13.	Ferozepur	1,44,900.68	47,004.77
14.	Jullundur	—	67,000.00
15	Patiala	1,64,392.00	84,601.64
16.	Sangrur	1,08,380.00	32,480.00
17.	Narnaul	37,013.67	23,619.20
18.	Bhatinda	13,300.00	20,577.00
19.	Kapurthala	48,727.17	13,635.11
		23,55,376.48	10,24,653.11

———

SALARIES/ALLOWANCES OF DOCTORS IN POST GRADUATE MEDICAL RESEARCH INSTITUTE, CHANDIGARH

*2309 **Sardar Ajaib Singh Sandhu** : Will the Minister for Finance be pleased to state—

(a) the criteria adopted while fixing the salaries and allowances of the Doctors appointed in the Post Graduate Medical Research, Institute, Chandigarh.

(b) whether it is a fact that some doctors possessing similar qualifications have been given different salaries, if so, the reasons therefor ?

Sardar Partap Singh Kairon (Chief Minister) : (a) Teaching experience, brilliant academic record, aptitude for research work and post-graduate qualifications with reference to the nature of duties and absence of privilege of private practice. These criteria are followed at the time of each selection and higher starting salaries may be given to the best available candidate (s) on the recommendations of the Public Service Commission.

(b) Doctors possessing similar academic qualifications need not necessarily possess similar or identical teaching experience, aptitude for research work, or brilliant academic record, in which cases the starting salaries (in the same pay scale), recommended by the Public Service Commission may differ in individual cases.

———

ASSISTANT PROFESSOR OF BRAIN SURGERY IN POST GRADUATE MEDICAL RESEARCH INSTITUTE, CHANDIGARH

†2310. **Sardar Ajaib Singh Sandhu :** Will the Minister for Finance be pleased to state—

(a) the monthly salary of the Assistant Professor of Brain Surgery in the Post Graduate Medical Research Institute, Chandigarh;

(b) the details of his teaching experience and the name of the institutions in which he was teaching before joining the said institution and in what capacity;

(c) whether any operations on brain have been performed by him at Chandigarh after his appointment if so the number thereof ?

Sardar Partap Singh Kairon (Chief Minister) : (a) Rs. 1,500/-p.m.

(b) Details of Research and teaching experience.

(i) One year (1946-47) as Research Assistant in Surgery with Professor of Surgery, King Edward Medical College, Lahore. 4 years and 2 months in Anatomy Department, Medical College, Amritsar as Assistant Demonstrator, Demonstrator and Assistant Professor.

(ii) Resident in Neurology and Neuro-surgery, in mc Gill University, Canada, where he was appointed as Senior Resident (a rare distinction) for one year at the Neurological Institute, and Demonstrator of Neurology and Neuro-surgery. He was also awarded a diploma in Neuro-surgery (after obtaining M. S. (Punjab). Total period more than four years.

(b) Yes. 62 major Neuro-surgical operations. In addition to this , he has performed a large number of investigative procedures.

DEATHS OCCURRED IN GENERAL, HOSPITAL, CHANDIGARH.

***2311. Sardar Ajaib Singh Sandhu :** Will the Minister for Finance be pleased to state the total number of deaths that occuared in the General Hospital, Sector 16, Chandigarh during the years 1960, 1961, and 1962 ?

Dr. Gopi Chand Bhargava :

1960	214
1961	227
1962	366

STATE EMPLOYEES' INSURANCE HOSPITAL, AMRITSAR

***2630. Shri Balramji Dass Tandon :** Will the Finance Minister be pleased to state—

(a) the date when the opening ceremony of the State Employees, Insurance Hospital was held at Amritsar;

(b) the extent of expenditure incurred on this function together with the T.A and D. A drawn by the Officers who attended from Chandigarh and other places, separately?

Shri Mohan Lal (Home Minister) : (a) Foundation stone laying ceremony (not opening ceremony) of the Employees State Insurance Hospital, Amritsar was held on the 14th February, 1963.

(b) Expenditure of about Rs 800.00 wholly borne by the Employees State Insurance Corporation was spent on the function. About Rs 75.00 to be shared in the ratio of 7 : 1 between the Corporation and the State Government on account of T. A/D.A of one Officer of the State Government was incurred.

An Officer of the Employees State Insurance Corporation, New Delhi, who was at Amritsar on that day, also attended the ceremony. T. A./D. A of this Officer will be wholly paid by the Corporation.

ENQUIRY AGAINST SHRI KANTI NARAIN MISRA, DIRECTOR AYURVEDIC DEPARTMENT

*2889. **Sardar Kulbir Singh :** Will the Minister for Finance be pleased to state—

(a) whether Shri Kanti Narain Misra, Director Ayurvedic Department has recently been allowed to retire; if so, the exact date of his retirement;

(b) whether any complaints were received by Government against him before his retirement; if so, the nature of such complaints, in brief;

(c) whether any enquiry was ordered by the Government during the last 2 years about the complaints against the said Officer, if so, when and with what results ?

Dr. Gopi Chand Bhargava : (a) Yes, Sir. The exact date of his retirement is yet to be decided.

(b) Yes, Sir. The complaints suggested that—

(i) serious financial irregularities involving embezzlement of lacs of rupees had been committed by Shri Kanti Narain Misra;

(ii) that audit objections for several lacs are pending finalisation in the Department;

(c) No, Sir.

RICE/PADDY EXPORTED FROM HOSHIARPUR DISTRICT

*2552. **Comrade Ram Piara :** Will the Home Minister be pleased to state—

(a) whether he and the Director, Civil Supplies, Punjab, have received any communications from any Legislator of Karnal District during the months of January and February, 1963, in respect of Rice/Paddy exported from Hoshiarpur District if so, their number and the dates in each case;

(b) copies of the said communication be laid on the Table;

(c) the contents of the reply, if any, sent by Government in respect of the above mentioned communications; if no reply sent, the reasons therefor;

(d) whether any action has been taken on the communications mentioned in part (a) above; if so, what, if not, the reasons therefor;

(e) whether the export of Rice/Paddy from Hoshiarpur District during the period from 1st January, 1962, to date has been allowed; if so, the reasons for permitting such export;

(f) whether any advertisement was published in the Press prior to the grant of permission for the export of Rice/Paddy or whether any tenders were called for from the dealers; if so, the details thereof in each case ?

Shri Mohan Lal : (a) Yes. From the questioner himself.

(b) Copies are given below.

(c) Reply was sent, *Vide* Director Food and Supplies D. O. dated the 4th February, 1963. A copy is placed on the Table of the House.

(d) A reply was sent to the questioner.

(e) Yes. The Government of India declined to procure Sela Basmati Rice from the Punjab under the Levy Scheme, and instead advised its export to the extent of 2,000 M. Tonnes outside the State from Mukerian and Dinanagar on permits to be issued by the State Government.

(f) No. No question of Advertisement or calling for tenders arose.

Copy of letter No. Nil, dated the 8th/14th January, 1963 from Shri Ram Piara Comrade, M.L.A., L|309, Model Town, Karnal, addressed to Shri L. R. Dawar, Director,. Civil Supplies, Punjab, Chandigarh.

You will recollect that an export permit for round about two thousand tons or little more of Rice was issued in favour of some Hoshiarpur firms without calling any tendars or without taking into confidence any Syndicate, Association, or other dealers who had big stocks with them, with the result that one firm was allowed to earn a lot at the cost of so many others.

You fully know that my Karnal District is at No. 1 in the State, so far as the Rice Production or procurement is concerned.

I had put in an Assembly question in the November, 1962 Session but the same could not be replied as the Session was cut down due to emergency.

Now I have been constrained to learn that with the issue of this export Rice Permit, the State has been put to loss for about a few lacs, if it is, it is really deplorable, If you do not mind, I would like to know from you, whether it is a fact that Rice Merchants Association approached you and the Civil Supplies Minister with the request that the permit may not be given to an individual firm but to the Association which is prepared to pay the Government a few lacs as profit as the State was also engaged in State Trading. My attention is being drawn to this fact of offer to the Government and also the loss to the State to the tune of a few lacs due to the non-acceptance of the offer by the Civil Supplies for the reason best known to you. I have no reply to give to critics as I am not fully armed with full facts.

It is therefore, requested that you may kindly throw light on it and try to remove the confusion or misunderstanding of so many and also enable me to face queries. In the absence of any rep'y from your side, reluctantly, I shall have to feel that there has been loss

[Home Minister]

to the Government which should not have been. Normally I feel that you must have called the tenders through an advertisement in the Press so as to avoid the criticism of others who are now aggrieved.

I do not know why there has been departure from the normal procedure. If you do not mind, kindly clear this point also as we all are in a democratic set-up and responsible to the public who elect the Government, and pay Revenues for the establishment and maintenance of the Government. In my humble opinion their constitutional right cannot and should not be over ruled for the sake of individuals. Your detailed reply, if satisfactory shall pacify me and then I shall be in a position to pacify others. You will appreciate that in case no reply is received every one is free to form his opinion according to the information at present with him that is a loss of a few lacs to the Government.

Thanking you.

Copy of letter No. Nil, dated the 28*th January*, 1963, *from Shri Ram Piara, M.L.A., L*/309, *Model Town, Karnal, addressed to Shri Mohan Lal Ji, Home and Civil Supplies Minister, Chandigarh.*

Subject.—Question No. 1174, dated 8th November, 1963 with Heading Export of Rice/Paddy from the State.

I would like to draw your attention towards Question No. 1174, the reply of which was due on 9th November, 1963 but has not been replied so far for the reasons best known to you or your Department. You will agree with me that such delays create doubt in the minds of all.

You fully know that Karnal District is on the top so far the Rice production or procurement is concerned and naturally I have to face so many critics. In order to satisfy the critics I wanted the information but the same has been intentionally held with by the Department. You will share this view that such position cannot be appreciated.

For your information I may add that I wrote a Regd. letter to Shri L. R. Dawar, Director, Civil Supplies on 14th January, 1963 but he *has not also replied.* I do not know why ? Public which pays the Revenue and for the salaries of the administration has a right to question about any irregularity or favourism. Moreover, if there has been a loss to the Government Revenues, a serious view, is to be taken. You know that petty loanees who have failed to deposit the instalments in time are being rounded up but in this case if there has been a loss of Government Revenues, why the same policy may not be adopted. Leakage of Revenues and loss of Revenue if continued, shall lower the moral values and ultimately the society will be held responsible for all this. I hope you will appreciate my anxiety and shall be good enough to acknowledge the letter and ask the Department to send the reply without any further loss of time as it is already very much delayed.

Thanking you.

Copy of D. O. Letter No. 832-(*RPS-PS-II*)-63|6920 *dated the* 4*th*|7*th February*, 1963, *from Shri L. R. Dawar, Director, Food and Supplies and Deputy Secretary to Government, Punjab, addressed to Comrade Ram Piara, M.L.A.,* L/309, *Model Town, Karnal.*

I am obliged to you for your letter dated the 8th/14th January, 1963.

2. I am afraid, the case has been mis-represented to you. The facts are that in September, 1961, the Government of India who are procuring rice from this State, informed the Government of Punjab that they were finding it very difficult to dispose of Sela-basmati procured in Punjab on their account. They further suggested to the State Government, that millers and traders of rice be informed that the Government of India would not purchase Sela Basmati/Permal under the Levy Order during 1961-62.

3. The District Officers as also the rice dealers of the State were informed accordingly.

4. In the month of October, 1961, the rice dealers of Mukerian and Dinanagar who used to manufacture Sela varieties of rice and had supplied 8 thousand tonnes of rice of this variety under the Government Levy Scheme during the year 1960-61 made a representation to the State Government stating that the quality of Paddy procurred around Mukerian and Dinanagar Mandis was not suitable for manufacturing raw varieties of superior rice. They further stressed that 90 per cent of the rice manufactured by them had been Sela-basmati/Parmal for the past 12 years and over. They also represented that they had invested huge sums of money on the installation for boiling and drying of paddy. They further emphasized that Sela varieties of rice produced by them were not marketable within the Northern Rice Zone comprising of Punjab, Delhi and Himachal Pradesh administration. They stressed that in case the Government of India did not procure superior Sela they would be put to heavy losses.

5. On the receipt of this representation, the matter was taken up with the Government of India. It was suggested that the Government of India should either resume procurement of Sela varieties, and, if this was not possible it should permit rice dealers of Mukerian and Dinanagar to export these varieties to other States. In order to make a study of the situation on the spot—the Government of India deputed Dr. S. V. Pirgale, Director of Storage and Inspection, Government of India to visit Mukerian and Dina Nagar, and this officer made enquiries on the spot and as a result of his findings, the Government of India after careful consideration, agreed to permit export of Sela varieties of rice from the mills of Mukerian and Dinanagar which had supplied Sela rice in the previous procurement season. The Government of India further advised that to begin with, permits for export of only *two thousand tonnes* of Sela-basmati be issued. The Government of India confined the issue of permits to these two mandis only as Sela rice is produced largely in these two areas only. In accordance with this decision, the District Officers were directed to furnish the necessary data to enable the State Government to issue permits in favour of the dealers in proportion to their actual exports of Sela varieties of rice during the previous season.

6. In all, 16 permits were issued to sixteen rice dealers of Mukerian, Dinanagar and Sarna Mandis for the export of 1,636 tonnes. Against these permits, a quantity of only 319 tonnes of Sela-basmati was despatched by some of the permit-holders. The very fact that all the traders did not avail of their permits of 1636 tonnes, and exported even less than 20 per cent of it, shows that there was no element of undue profit as also there was not much demand of these varieties even outside the Zone. Had there been even reasonable profit out of these exports, all the 16 licencees would have despatched their stocks

7. I hope these facts are clear enough to satisfy you. There has neither been any favouritism nor has any body made any huge profits. As full information for reply to your Vidhan Sabha question was not available at headquarters at that time and has now been collected from the Circle Officers, the reply is now being sent to the question also to the Vidhan Sabha Secretariat.

TRANSFER OF AUTHORITY FOR THE ISSUE OF CEMENT PERMITS

***2885. Comrade Ram Chandra** : Will the Home Minister be pleased to state—

(a) whether Government have recently received any representations from any legislator of Nurpur constituency and the Panchayat Samitis of Nurpur and Indora regarding the transfer of authority for the issue of permits for the supply of cement from the Sub-Divisional Office to the District Head quarters which has resulted in a set back to the Small Development work at present undertaken by the public and panchayats;

[Comrade Ram Chandra]

(b) if the reply to part (a) above be in the affirmative, copies of the said letters and representations along with the copies of the replies thereto be placed on the Table of the House ?

Shri Mohan Lal : (a) Yes, from a legislator of the Nurpur Constituency and the Panchayat Samiti of Nurpur.

(b) Copies of the representations from the Legislators of the Nurpur Constituency and of the Panchayat Samiti Nurpur are added at annexures I and II. A copy each of the interim and the final reply sent to Panchayat Samiti Nurpur is appended as annexures III and IV.

ANNEXURE I

This is to invite your attention to urgent needs of my constituency. Firstly, I would refer to the difficulty of procuring cement, I learn that the Government have empowered the supply and Food Officer of the District to issue permits for the purchase of cement. This does not suit the people of the Kangra District whose area is 6,000 sq. miles. The people from such a long and scattered area do not find it convenient to secure these permits. I would, therefore, request you to kindly authorise the Sub-Divisional Officers of the district to issue necessary permits. This shall necessitate separate allotment of stock to each Sub-Divisional Officer and that is not a difficult job.

Secondly I desire to point out that fire-wood and charcoal Contractors of Nurpur Tehsil have been debarred from exporting their goods to the plains. It is economically un-sound and un-profitable for people of Nurpur Tehsil to export these products to other points of the District, namely Dharamsala, Palampur, Kangra Tehsils. The carriage is very costly and subsequent rates neither benefit the consumers nor the business men. Besides the charcoal manufactured in Nurpur Tehsil is of cheel wood which people hardly find convenient to purchase and utilize for domestic purposes. This is very suited to consumption by industry. As such I would strongly recommend that Nurpur Tehsil be allowed to export its fire-wood and charcoal to other places of the industry. I trust you will please give careful consideration to these two requests and issue the necessary orders to convenience the populace here.

Thanking you in anticipation and expecting to hear back as to the action taken on this communication.

Sd —

Yours sincerely,

Comrade Ram Chandra, M.L.A.

Pt. MOHAN LAL,
Minister for Food and Supplies,
Chandigarh.

ANNEXURE II

Copy of D. O. No. 2766, *dated the* 15*th October*, 1962, *from Wazir Kartar Singh Pathania, Chairman, Panchayat Samiti, Nurpur (Kangra) to Sardar Partap Singh Kairon, Chief Minister, Punjab, Chandigarh.*

I wish to bring to your kind notice that under the Punjab Cement Control Order, 1962, which has come into force from 15th September, 1962 the powers to issue permits have not so far been delegated to the Sub-Divisional Officers (Civil) with the result that general public is being put to a great hardship in coming to Sub-Division and then going dis-appointed. Consequently they have to journey up to Dharamsala to get the permits from the District Food Controller. The District Food Controller has issued instructions to the stockists that no stocks should be sold on a permit issued by the Sub-Divisional Officers as the latter officers have not so far been delegated the powers to issue permits.

I would urge your goodself to move urgently action in the matter as the general public are experiencing a lot of difficulty in this regard. The Sub-Divisional Officers (Civil) should be invested with the powers to issue cement permits. I am sanguine that immediate orders will issue from your end in this behalf.

With best regards.

ANNEXURE III

CHIEF MINISTER'S SECRETARIAT,
Punjab, Chandigarh.

No. 5227-CM (4)-62 Dated November, 1962

Subject.—Delegation of powers to Sub-Divisional Officers (Civil) to issue permits under the Punjab Cement Control Order, 1962.

DEAR SIR,

I am desired to acknowledge the receipt of your D. O. letter No. 2766 dated the 15th October, 1962, to the address of the Chief Minister, Punjab, on the subject noted above and to inform you that the matter is being looked into.

Yours faithfully,

Sd/—

SUPERINTENDENT,
for Secretary to Chief Minister, Punjab.

Wazir Kartar Singh Pathania,
CHAIRMAN, Panchayat Samiti,
Nurpur (Kangra).

No. 5227-CM (4)-62/10696, Dated Chandigarh, the 8th November, 1962.

A COPY with the copy of letter under reference is forwarded to the Secretary to Government Punjab, Civil Supplies Department, Chandigarh for comments for the information of Chief Minister, within a week.

By Order,
Sd/—

SUPERINTENDENT,
for Secretary to Chief Minister, Punjab.

ANNEXURE IV.

Copy of letter No. 2169-*A*-62-63/1067, *dated the* 8*th March,* 1963, *from Shri L. R. Dawar, Director, Food* N *Supplies and Deputy Secretary to Government, Punjab to Sh. Wazir Kartar Singh Pathania, Chairman, Panchayat Samiti, Nurpur* (*District Kangra*) *regarding Delegaion of powers to Sub-Divisional Officers* (*Civil*) *to issue cement permits.*

D. O. No. 2766, dated 15th October, 1962.

With reference to your communication noted in the margin addressed to Chief Minister, Punjab, on the subject noted above, I am to inform you that the matter has been examined by Government minutely in consultation with the District Authorities as a result whereof it has been decided to delegate powers to Sub-Divisional Officers (Civil), of the Sub-Divisions where there is no officer/official of this Department with whom the powers to issue cement permits stand vested. The Sub-Divisional Officers (Civil) to whom

[Home Minister]
such powers have been delegated are indicated as under:—

"Sub-Divisional Officers (Civil), Jhajjar, Gohana, Palampur, Nur Pur, Dera Gopipur, Kangra, Kandaghat, Garhshankar, Dasuya, Una, Mohindergarh, Samrala, Jagadhri and Naraingarh.

Yours faithfully,
Sd/—
ASSISTANT DIRECTOR, FOOD AND SUPPLIES,
for Director Food and Supplies,
Punjab.

A COPY is forwarded to the Secretary to Chief Minister, Punjab, Chandigarh, for information in continuation of this Department. U. O. No. 11198-A-6 S-62, dated the 19th December, 1962.

Sd/—
ASSISTANT DIRECTOR, FOOD AND SUPPLIES,
for Director, Food and Supplies,
Punjab.

To

The Secretary to Chief Minister,
Punjab, Chandigarh.

U. O. No. 2169-A-8 S-62, Dated Chandigarh, the 8th March, 1963.

DEVELOPMENT BLOCKS IN HISSAR DISTRICT

***2783. Shri Amar Singh :** Will the Minister for Planning and Development be pleased to state—

(a) the total number of Development Blocks in district Hissar at present;

(b) whether there are any Blocks out of those mentioned in part (a) above where no Block Development Officers have been appointed so far, if so, their number together with the time by which Block Development Officers are expected to be posted therein ?

Sardar Darbara Singh : (a) 17.

(b) Yes. There is only one block (i. e. Bhiwani) in this district which is without a Block Development and Panchayat Officer since 23rd January, 1963. A Block Development and Panchayat Officer is likely to be posted to this block shortly.

COMMON LANDS MUTATED TO PANCHAYATS IN HOSHIARPUR DISTRICT

***2332. Pandit Mohan Lal Datta :** Will the Minister for Planning and Development be pleased to state—

(a) the number and names of Panchayats in Hoshiarpur District where common lands mutated in their names are under the control and management of the Cho Reclamation Societies formed before the vesting of the said common lands with the Panchayats;

(b) whether the said societies have paid the income derived from the said common land to the respective Panchayats, if so, the details thereof; if not, the steps, if any, taken by Government to recover the said amount from the said societies?

Sardar Darbara Singh : (a) A statement containing the requisite information is given below.

(b) *Part First.*—Fifteen Societies have paid Rs 9,986 to Panchayats as their proportionate share, 31 societies have not derived any income, while 12 societies have not paid anything as the Panchayats have not become members of the societies or because there are disputes between the Panchayats and these societies.

Part Second.—Instructions have been issued to the field staff to ensure that the Societies which are functioning exclusively on Panchayat Lands should be wound up immediately and where the Societies have got lands partly belonging to Panchayats and partly to individuals, the Societies should pay proportionate share of the net income to the Panchayats concerned regularly.

Statement showing number and names of Panchayats of Hoshiarpur District where Common Lands mutated in their names are under the control and management of the Cho Reclamation Societies formed before the vesting of the said Common Lands with the Panchayats

Serial No.	Name of Panchayat	Name of society	
1.	Sarmoor Kalan	Sarmoor Kalan	Soil Conservation and Cho Reclamation Co-operative Society
2.	Badoh	Badoh Baruran	Ditto
3.	Sanghnai	Sanghnai	Ditto
4.	Mubarakpur	Ghowat Bohar	Ditto
5.	Kalwan	Kalwan	Ditto
6.	Kukowal	Kukowal	Ditto
7.	Thana	Thana	Ditto
8.	Kuthora Kherla	Kuthora Kherla	Ditto
9.	Mawa Sindhian	Mawa Sindhian	Ditto
10.	Nari Nauranga	Nari Nauranga	Ditto
11.	Polian Prohtan	Ropoh Misran	Ditto
12.	Chalet	Chalet	Ditto
13.	Pirthipur	Pirthipur	Ditto
14.	Kuthera Jaswalan	Kuthera Jaswalan	Ditto
15.	Nandpur	Nandpur	Ditto
16.	Jel Patti	Jel	Ditto
17.	Muzari	Muzari	Ditto
18.	Sherpur	Sherpur	Ditto
19.	Bahowal	Bahowal	Ditto
20.	Sherpur	Dhakon	Ditto

[Planning and Development Minister]

21.	Barian Khurd	Barian Khurd	Soil Conservation and Cho Reclamation Co-operative Society
22.	Maili	Maili	Ditto
23.	Mahdud	Mahdud	Ditto
24.	Gangowal	Gangowal	Ditto
25.	Nurpur	Nurpur Brahmana	Ditto
6.	Paramb	Mather	Ditto
27.	Mahalpur Khas	1. Charanpur	Ditto
		2. Dassowal	Ditto
28.	Khanpur	Khanpur	Ditto
29.	Kukar Suha	Kukar Suha	Ditto
30.	Shahbazpur	Shahbazpur	Ditto
31.	Takrala	Maksusa Takrala	Ditto
32.	Adowana	Adowana	Ditto
33.	Rel	Rel Patti Rajputan	Ditto
34.	Bassi Ghulam Hussain	Bassi Ghulam Hussain	Ditto
35.	Unchi Bassi	Chack Qusim Jadeed	Ditto
36.	Randhawa	Randhawa	Ditto
37.	Fbun Khun Khurd	Berchha Patti Jattan Society, Bercha	Ditto
38.	Kapahat	Kapahat	Ditto
39.	Saila	Saila	Ditto
40.	Dholbaha	Dholbaha	Ditto
41.	Bassi Wazid	Bassi Wazid	Ditto
42.	Bariana	Tajpur Jadeed	Ditto
43.	Koont	Koont	Ditto
44.	Jugial	1. Jugial	Ditto
		2. Gagar	Ditto
45.	Khagwal	Khagwal	Ditto
46.	Sandhwal	Sandhwal	Ditto
47.	Chaugrwan	Chaugrwan	Ditto
48.	Behjogan	Behjogan	Ditto
49.	Asafpur	1. Asafpur	Ditto
		2. Badhilian	Ditto
50.	Rampur	Rampur Haler	Ditto
51.	Bisso Chak	Bisso Chak	Ditto
52.	Hardo Neknama	1. Hardoneknama	Ditto
		2. Neknama Patti Sauso	Ditto
53.	Naushera	Naushera	Ditto
54.	Sangowal	Sangowal	Ditto
55.	Dadial	Dadial	Ditto

CONSTRUCTION OF METALLED ROAD FROM DEOBAN TO NAGOORAN IN TEHSIL KAITHAL, DISTRICT KARNAL

*2770. **Shrimati Parsani Devi :** Will the Minister for Planning and Development be pleased to state—

(a) whether it is a fact that the construction of a metalled road from Deoban to Nagooran in tehsil Kaithal, district Karnal was included in First and Second Five-Year Plan periods;

(b) whether it is also a fact that the said road has not so far been completed;

(c) if replies to parts (a) and (b) above be in the affirmative, the reasons, if any, for the non-completion of the said road;

(d) the details of the scheme, if any, for the completion of the said road?

Sardar Darbara Singh : (a) No.
(b), (c) and (d) Does not arise.

GANGMEN/GANGMATES IN P.W.D. (B & R) DEPARTMENT

***2784. Shri Amar Singh :** Will the Minister for Planning and Development be pleased to state whether it is a fact that Gangmen and Gangmates in the P.W.D., B & R, are work-charged and are not eligible for confirmation even after 15 years service, if so, the reasons therefor ?

Sardar Darbara Singh : All Gangmen and Gangmates were employed on work-charge basis. Of them 434 Gangmates have since been brought on to regular/temporary establishment.

The members of the work-charge establishment are not eligible for confirmation because such posts are created for specific works and cease on the completion of those works.

Those Gangmates who have become regular/temporary employees will be confirmed as and when the posts held by them are made permanent.

GOVERNMENT-OWNED BUILDINGS WITHIN THE AREA OF FARIDKOT MUNICIPALITY

***2883. Sardar Kulbir Singh :** Will the Minister for Planning and Development be pleased to state—

(a) whether there are any Government-owned Buildings within the area of Faridkot Municipality in Bhatinda District; if so, their list;

(b) whether any of the buildings referred to above were occupied by private persons including Shri Mehar Singh, ex-M.L.A. up-till 15th February, 1963; if so, their lists;

(c) the dates since when each of the said buildings is occupied by the persons referred to in part (b) above;

(d) whether any rent is being charged from them;

(e) the reasons for renting out the said buildings to the private persons;

(f) the provision of law under which the buildings were given on rent;

[Sardar Kulbir Singh]

(g) whether there are any arrears of rent due from the persons referred to above, if so, the details thereof;

(h) the steps taken for the recovery of the arrears of rent and with what result;

(i) whether one of the buildings referred to above, namely, Lal Kothi was ever allotted to the Additional Sessions Judge, Faridkot, between 1st January, 1954 and 31st January, 1963; if so, when;

(j) whether any steps have been taken for the vacation of these buildings by the authorities, if so, the nature of steps taken and result thereof in each case ?

Sardar Darbara Singh : (a) Yes; the list is at statement 'A'.

(b) Yes; the list is at statement 'B'

(c) As per details contained in statement 'B'.

(d) Yes.

(e) The buildings were allotted in the time of erstwhile Pepsu State and the reasons for their allotment to the private persons are not known at this stage.

(f) Under Rule 3.29 of P.W.D. Code.

(g) Yes; details are given in the statement 'B'.

(h) An official of Faridkot Sub-Division has been specially deputed on the work of realisation of arrears of rent. He has been able to realise rent arrears from several tenants.

(i) Yes; in September, 1959 and April, 1962.

(j) Yes; matter was taken up by the local S. D. O., B & R with S. D. O. (Civil), Faridkot and two tenants Sarvshri Chand Ram and Satya Puri have vacated the buildings under their occupation.

STATEMENT 'A'

List of Government-owned buildings within the area of Faridkot Municipality in Bhatinda District

1. Revenue Office in Mahikhana Faridkot, J.B.T. Hostel in Mahikhana
2. Bank Building (Treasury Building)
3. Tehsildar quarter at Faridkot
4. Arnold Storage at Faridkot
5. Old Police Lines (now used as Bhai Pheru Khalsa School at Faridkot)
6. New Police Lines at Faridkot (now used Government Training College at Faridkot)
7. J.B.T. Hostel for girls at Faridkot
8. Basic Training College Hostel at Faridkot

9. Normal High School at Faridkot
10. Primary School at Faridkot
11. Brijindra College at Faridkot
12. Balbir High School (Government) at Faridkot
13. J.B.T. Hostel for Girls at Faridkot
14. Bikram College of Commerce at Faridkot (now used as J.B.T. School)
15. Government High School for Girls at Faridkot
16. Principal Bungalow in Brijindra College at Faridkot
17. Brijindra College Hostel at Faridkot
18. Post-mortem Building at Faridkot
19. Harindra Hospital at Faridkot
20. Out-door Dispensary at Faridkot
    (i) Office of Senior Malaria Inspector
    (ii) Mid-wife and Nursing Training Centre
21. Agriculture Building at Faridkot
22. Veterinary Hospital at Faridkot
23. Veterinary Doctor quarter at Faridkot
24. Kothi Balbir Ganj at Faridkot
25. Secretariat Bungalow at Faridkot
26. Two Houses near Distillery at Faridkot
27. Lime Store at Faridkot
28. Overseer quarter at Faridkot now used as J.B.T. Hostel
29. Power House Building at Faridkot
30. Elevatory Building at Faridkot
31. Kothi Enterim Hall at Faridkot
32. Kothi Araish Ganj at Faridkot
33. Storch and Maize Factory
34. Lal Kothi at Faridkot
35. P.W.D. Store Buildings at Faridkot
36. Kothi Bawa Nagan at Faridkot
37. Squash Rocket at Faridkot (Office of Horticulture Department)
38. Open Air Theatre Building at Faridkot
39. Kothi Pari Mahal (now used as Model School) at Faridkot
40. Power Sub Station Building at Faridkot
41. Glass Factory Buildings at Faridkot
42. P.W.D. Rest-house at Faridkot
43. Secretariat Building at Faridkot
44. Kothi No. 2 at Faridkot

[Planning and Development Minister]

45. Balbir Press at Faridkot (now used as Government Primary School)
46. Industrial quarters at Faridkot
47. Stadium Buildings at Faridkot
48. Frash Khana Building at Faridkot
49. B. T. Hostel for Boys at Faridkot
50. Basic Training Hostel near Kotwali
51. Kothi Waiting Hall at Faridkot

STATEMENT 'B'

Name of buildings which have been occupied by private persons uptil 15th February, 1963

	Name of building	Name of occupant	Date of occupation	Arrear of rent
1.	Old Police Line (now used as Bhai Pheru Khalsa High School	Bhai Pheru Khalsa High School, Faridkot	14th April, 1955	Rs 31,510.33
2.	Two houses near Distillery	Dr. Lal Singh	September, 1962	Rent is yet to be fixed at economic basis
3.	Lal Kothi at Faridkot	Shri Mehar Singh, Ex-M.L.A.	6th August, 1958	Rs 3,600
4.	Kothi Pari Mahal (now used as New Model School, at Faridkot	S. Rajinder Singh, Income Tax Practitioner Kamiana Gate, Faridkot	1st January, 1955	Rs 14,986/-
5.	Industrial quarters at Faridkot	Quarter No. 12 Sh. Gurbachan Singh	1st March, 1958	Rs 70
		Quarter No. 30-31 Shri Inder Singh Fitter	1st March, 1956	Rs 230
		Shri Harmel Singh, s/o Shri Harchand Singh		Rs 180

RURAL WATER-SUPPLY SCHEME IN DISTRICT KARNAL

***2772. Shrimati Parsani Devi :** Will the Minister for Planning and Development be pleased to state the names of villages in Karnal District where Rural Water-Supply Scheme is in operation at present and also the names of those villages where the said scheme is yet to be introduced ?

Sardar Darbara Singh : Rural Water-Supply Scheme in village Dooban, tehsil Kaithal, district Karnal is in operation at present. Another scheme for Kurukshetra fair area is in progress.

SHIFTING OF THE HEADQUARTERS OF BEAS FOREST DIVISION

***2665. Shri Rup Singh Phul :** Will the Minister for Agriculture and Welfare be pleased to state the steps so far taken in shifting the Headquarters of the Beas Forest Division from Nangal Township to Hamirpur ?

Sardar Gurbanta Singh : The Headquarter will be shifted to Hamirpur as soon as suitable office accommodation has been arranged.

TAXATION INSPECTORS

***2532. Comrade Ram Kishan :** Will the Minister for Excise, Taxation and Capital be pleased to state whether Government has recently received any representation from the Taxation Inspectors demanding therein better service conditions regarding their pay scales and duties, if so, the action, if any, taken so far thereon ?

Shri Ram Saran Chand Mittal : *First part:*—No.
Second part:—Does not arise.

ILLICIT DISTILLATION

***2533. Shri Ram Kishan :** Will the Minister for Excise, Taxation and Capital be pleased to state whether there is any scheme under the consideration of Government to check illicit distillation in the State, if so, the details thereof ?

Shri Ram Saran Chand Mittal : *First part:*—No.
Second part:—Does not arise.

ADULTERATION OF LIQUOR

***2666. Shri Rup Singh Phul:** Will the Minister for Excise, Taxation and Capital be pleased to state whether Government is aware of the fact that adulteration of liquor is prevalent in the State, if so, the steps Government intend taking to check the same ?

Shri Ram Saran Chand Mittal : *First part:*—Yes.
Second part:—The following steps are under consideration to check the evil:

(i) Possession of more than 20 excise bottles, spurious lables or capsules is proposed to be made penal under the Excise Laws.

(ii) Affixing of Excise Duty Stamps on the bottles of liquor,
(iii) Intensification of checking by the Excise Staff.

INCREASE IN THE EXCISE DUTY ON LIQUOR

*2796. **Sardar Gurdial Singh Dhillon** : Will the Minister for Excise, Taxation and Capital be pleased to state—

(a) whether the State Government have decided to increase the excise duty on liquor; if so, from which date and the details thereof;

(b) the total amount of estimated revenue that will accrue to the State Government as a result of this increase;

(c) whether the said increase is meant to further the policy of prohibition or to enchance the financial resources of the State;

(d) whether Government invited any suggestions from the prohibitionist and anti-prohibitionist organisations in the State in regard to increase of this taxation ?

Shri Ram Saran Chand Mittal : (a) Yes. With effect from the 1st April, 1963. The details are: —

Kind of liquor	Present rate of excise duty		Rate of excise duty leviable with effect from the 1st April, 1963	
	Rs		Rs	
1. Country spirit—				
(a) Plain	6.60	per proof litre	7.00	per proof litre
(b) Ordinary spiced	6.60	Ditto	7.00	Ditto
(c) Special spiced	7.40	Ditto	8.00	Ditto
2. Indian made foreign spirit to public	18.50	Ditto	20.00	Ditto
3. Indigenous beer and cider	0.35	per bulk litre	0.40	per bulk litre
4. (i) Sweets and Wines containing proof spirit not exceeding twenty percent	1.50	Ditto	2.00	Ditto
(ii) Sweets and wines containing proof spirit exceeding twenty percent but not exceeding thirty percent	2.50	Ditto	3.00	Ditto

(b) About Rs 12 lacs.
(c) Both
(d) No.

LIQUOR SHOPS

*2797. **Shri Gurdial Singh Dhillon :** Will the Minister for Excise, Taxation and Capital be pleased to state—

(a) the number of liquor shops auctioned in Amritsar City during the years 1961-62 and 1962-63 along with the names of the contractors and details of the amount for which they were auctioned;

(b) whether the number of liquor shops increased during the above mentioned years as compared to the previous years, if so, the details of the increase in auction money that was received by the Government?

Shri Ram Saran Chand Mittal : (a) *First part:*—1961-62 8
1962-63 8

Second part:—

	Name of the Contractors	Vends	Amount for which auctioned
	1961-62		
(i)	Sarvshri Kidar Nath, Lal Chand, Santokh Singh Bhajan Lal	5	15,00,000/-
(ii)	Sarvshri Hira Lal, Balbir Singh, Dewan Chand	2	2,50,000/-
(iii)	Sarvshri Ram Lal, Charan Singh, Tej Krishan	1	50,000/-
	1962-63		
(i)	Sarvshri Manohar Lal, Santokh Singh	5	17,00,000/-
(ii)	Sarvshri Tarlok Singh, Manohar Lal	2	2,50,000/-
(iii)	Shri Ram Lal	1	50,000/-

(b) *First part:*—No.
Second part:—Does not arise.

BRIDGES WASHED AWAY BY RECENT FLOODS IN AMRITSAR AND GURDASPUR DISTRICTS

*1611. **Comrade Makhan Singh Tarsikka :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state the names and the location of bridges and syphons which were constructed on the drains dug in the districts of Amritsar and Gurdaspur and washed away by the floods during the month of September, 1962 with the total cost of construction of each ?

Chaudhri Ranbir Singh : Time and Labour involved in connection with the collection and compilation of the data will not be commensurate with the benefit to be accrued.

KAHERU-BAMAL BRIDGE ON THE KOTLA BRANCH RAINKE FOOT BRIDGE

*1833. **Comrade Bhan Singh Bhaura** : Will the Minister for Irrigation and power be pleased to state—

(a) whether it is a fact that the Kaheru-Bambal Bridge on the Kotla Branch (Sirhind Canal) is in a dilapidated condition; if so, the reasons for not repairing the same so far.

(b) whether it is also a fact that Ranike Foot Bridge has not been widened while Dhuri-Mulowal Road has been completed on both sides thereof; if so, the reasons therefor ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) Yes. A new bay will be added to pass the increased discharge during 1963-64.

(b) The work of widening of the Ranike Foot Bridge is in progress.

GOVERNMENT TUBE-WELLS AT VILLAGE SILAKHERI AND JAIPUR TEHSIL JIND-DISTRICT SANGRUR

*2651. **Chaudhri Inder Singh Malik** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) whether it is a fact that the water supplied by Government Tube-wells at villages Silakheri and Jaipur, tehsil Jind, district Sangrur, is unfit for irrigation; if so, the action if any taken to close down the said tube-wells.

(b) whether any water charges for the water supplied by the said tube-wells have been recovered from the agriculturists of the said village; if so, the justification for the same ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) Yes; proposal is being prepared to link these tube-wells with Budha Khara Minor of Jind Disty No. 3.

(b) Yes; recoveries are made for the use of tube-well waters.

———

NON AVAILABILITY OF WATER AT THE TAIL OF THE KAMACHKHERA MINOR

*2652. **Chaudhri Inder Singh Malik** : Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) whether it is a fact that there is no water available at the tail of the Kamachkhera minor; if so, action if any taken in the matter;

(b) whether it is also a fact that the agriculturists of villages Malvi Dorar, Kamachkhera, tehsil Jind, distict Sangrur have suffered badly for want of Irrigation facilities; if so, action, if any, proposed to be taken to provide adequate water supply to these villages ?

Chaudhri Ranbir Singh (a) Due supply was made available at tail of Kawachkhera sub-minor.

(b) No.

WATER-LOGGED AREA IN TEHSIL HANSI, DISTRICT HISSAR

***2702. Shri Amar Singh :** Will the Minister for Irrigation and Power be pleased to state—

(a) whether Government have recently Made any survey to find out the extent of water-logged area in tehsil Hansi, district Hissar, if so, the details of such water-logged areas, if any, in the Blocks of Narnaund, Hansi-I and Hansi-II, respectively;

(b) the steps, if any, taken or proposed to be taken by Government to check and clear waterlogging in the said areas ?

Chaudhri Ranbir Singh : (a) Yes; Survey was made at the time of last Kharif harvest, inspections, which showed 7793 acres of water logged area i. e. ("Sem" 906 acres and Thur), 6847 acres Block- wise detail is as under:—

Sr. No.	Name of Block	Extent of waterlogged area
		Acres
1.	Narnaund	4755
2.	Hansi-I	2054
3.	Hansi-II	984
	Total	7793 acres

(b) Hansi Antiwater-logging Pilot Scheme is already under execution to check the Water-logging menance of the said area.

TEHSILDARS POSTED IN HOSHIARPUR DISTRICT

***2334. Pandit Mohan Lal Datta :** Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) whether it is a fact that the Tehsildars are required to keep a horse for making journeys to the villages on official duties;

(b) the amount of horse allowance paid to the Tehsildars and Naib-Tehsildars respectively;

(c) whether the Tehsildars posted in Hoshiarpur District visited the villages by travelling on horse back in the year 1962-63; if so, the details of the journeys made by each Tehsildar during the past 6 months ?

Sardar Ajmer Singh : (a) Yes.

			Rs
(b)	(i) Tehsildar	..	70.50 P. M.
	(ii) Naib-Tehsildar	...	67.50 P. M.

(c) (i) Yes; except Tehsildar, Garhshankar.
(ii) A statement is given below.

Statement showing the details of the journeys performed by the Tehsildars, Hoshiarpur, Una, and Dasuya, on Horse back during the past 6 *months i.e. August*, 1962 *to January*, 1963

Name of month and date	Name of village visited on Horse back
1	2
	1. TEHSILDAR, UNA
12-8-62	Una to Raipur
16-8-62	Una to Santoh Garh and Santoh Garh to Nangal
20-8-62	Nangal to Ganguwal
3-9-62	Una to Bhabar and back
17-9-62	Nurpur to Bajraur and back
29-9-62	Una to Dulhar
30-9-62	Dulhar to Nangal
16-10-62	Kiratpur to Nurpur
17-10-62	Nurpur to Bajroar and back
13-11-62	Una to Santohgarh
15-11-62	Una to Kungrat and Pollian
17-12-62	Amb to Nehrijawar and back to Nehri
19-12-62	Chak to Nandpur
27-12-62	Una to Raisare and back
29-12-62	Una to Sloh and back
29-1-63	Una to Samoor Kalan and back
30-1-63	Una to Sloh and back
	2. TEHSILDAR, HOSHIARPUR
1-8-62	Phuglana, Khanaura
17-8-62	Sataur, Kotla-Nadh Singh Fattowal, Bullowal
18-8-62	Shamchurasi, Dhamaina, Talwandi Raian
2-9-62	Kakon
15-9-62	Chauni, Booth Garh
16-9-62	Shergarh, Mehmowal
17-9-62	Bassi Ghulam Hussain, Salwara
18-9-62	Pur Hiran, Maruli
19-9-62	Ahrana, Phuglana
24-9-62	Dagana Khurd and Kalan
25-9-62	Adamwal, Chohal, Bassi Maruf
26-9-62	Shergarh, Meghowal, Pajjodeota
27-9-62	Shergarh, Chuni
29-9-62	Shergarh, Attalgarh
2-10-62	Meghowal, Pawal
3-10-62	Ahrana Kalan, Pandori Kad
5-10-62	Pajjodeota, Khardher, Sus-Begumpur Jandiala
6-10-62	Shergarh, Bajwara
8-10-62	Bassi Kalan, Mehna
11-10-62	Bagpur, Ajowal, Kakon
16-10-62	Bassi Maruf, Ghasipur, Sataur, Bullowal
17-10-62	Khaspur, Sherpur Glind, Chak Gujran
20-10-62	Pur hiran, Slempur, Bahadurpur, Atalgarh, Boothgarh
21-10-62	Jahan Khelan, Chak Sadu, Narunangal
23-10-62	Bathula, Mehna, Chajran, Nangal
3-11-62	Kotla Gonspur, Chohal, Mukhalh
6-11-62	Bajwara, Chauni Kalan
7-11-62	Khwaspur, Dagana
8-11-62	Nangal Sahinda, Boothgarh, Chajran, Shergarh
10-11-62	Lachowal, Pahtial, Lohar Kangna, Nanowal Jattan
14-11-62	Bassi Kalan, Bohan
16-11-62	Chauni Kalan, Shergarh
17-11-62	Bajrawar, Patti
20-11-62	Bajrawar, Chavewal Jain
22-11-62	Bohan Patti, Badial
30-11-62	Khwaspur, Bassi Khuju, Bassi Jana, Naloian
1-12-62	Kahri, Sahri

[Minister for Revenue]

1	2
6-12-62	Salwara, Bahadurpur, Kakon
8-12-62	Naloian, Nami Bassi, Bass. Muda
13-12-62	Bassi Purani, Nandan, Bassi Kikran
16-12-62	Dholbahar, Janouri
17-12-62	Maruli Brahman, Bassi Daulat Khan
18-12-62	Rajowal, Bassi Daulat Khan
19-12-62	Pawal, Meghowal, Sahri
20-12-62	Dhugga, Nanowal Jattan
21-12-62	Bassi Ghulam Hussain, Thathal
22-12-62	Bahadurpur Bahian
23-12-62	Nangal Maruf, Mirzapur Dhariwal
24-12-62	Kotla Nodh Singh, Dadian
9-1-63	Gobindpur Khun Khun, Kotla Nodh Singh
19-1-63	Nainowal Jattan, Dhugga
20-1-63	Sahjowal, Chak Nurali, Gahlowal Banle
21-1-63	Kang Mahi, Bhulana, Bariana
22-1-63	Adamwal, Chohal
24-1-63	Gobindpur Khund Khun, Kotla Nodh Singh
27-1-63	Birampur, Talwandi Jattan, Bahla
	3. TEHSILDAR DASUYA
1-8-62	Dasuya to Possi Kandi and back
9-8-62	Dasuya to Tarkiana and back
13-8-62	Dasuya to Budhu Bharkat and back
16-8-62	Mukerian to Saroya
17-8-62	Saroa to Mukerian
18-8-62	Tanda to Jalalpur
19-8-62	Jalalpur to Tanda
23-8-62	Dasuya to Chak Bhaina
24-8-62	Chak Bhaian to Dasuya
27-8-62	Dasuya to Budhu Barkat
28-8-62	Budhu Barket to Dasuya
29-8-62	Dasuya to Bajal Khurd
30-8-62	Bajal Khurd to Tanda and back
3-9-62	Dasuya to Lalewal, Nek Namapur and back
6-9-62	Tanda to Salimpur etc.
7-9-62	Salimpur to Tanda
18-9-62	Dasuya to Khudda and back
19-9-62	Dasuya to Jhingar Khurd and back
24-9-62	Dasuya to Kanwan
25-9-62	Kanwan to Alampur
26-9-62	Alampur to Salampur
27-9-62	Salampur Bains Awan
28-9-62	Bains Awan to Tanda
11-10-62	Dasuya to Ghoat
12-10-62	Ghoat to Kandalia Sheikhan
13-10-62	Kandalia Sheikhan to Ghore Waha
14-10-62	Ghorewaha to Dasuya
15-10-62	Dasuya to Chanalta
19-10-62	Dasuya to Kurala Khurd
24-10-62	Tanda to Talwandi Salan
25-10-62	Talwandi Sallan to Chohan
29-10-62	Dasuya to Safdarpur
30-10-62	Safdarpur to Dasuya
9-11-62	Tanda to Jhawan
12-11-62	Dasuya to Sehaga
13-11-62	Sehaga to Dasuya
15-11-62	Dasuya to Khudda
16-11-62	Khudda to Dasuya
24-11-62	Dasuya to Bajal Kalan
25-11-62	Bajal Kalan to Dasuya
26-11-62	Dasuya to Talwandi Salan

1	2
27-11-62	Talwandi Salan to Jalalpur
1-12-62	Dasuya to Chak Bamon
2-12-62	Chak Bamon to Dasuya
10-12-62	Dasuya to Safdarpur
11-12-62	Safdarpur to Lelewal
12-12-62	Lalewal to Miani
13-12-62	Miani to Ranipind
14-12-62	Ranipind to Dasuya
28-12-62	Tanda to Ghorewaha
29-12-62	Ghorewaha to Khudda
8-1-63	Dasuya to Jhajipind Rajpur
9-1-63	Jhajipind Rajpur to Zahura
10-1-63	Zahura to Dasuya
11-1-63	Dasuya to Baich
12-1-63	Baich to Dasuya
14-1-63	Dasuya to Chandlta
15-1-63	Dasuya to Jhingar Khurd
16-1-63	Jhingar Khurd to Dasuya
24-1-63	Dasuya to Tahli
25-1-63	Tahli to Salempur
29-1-63	Dasuya to Miani
30-1-63	Miani to Dasuya

SUB-REGISTRARS

*2944. **Sardar Kulbir Singh :** Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) with reference to the reply to Starred Question No. 749 included in the list of questions for 9th May, 1962, whether Captain Shamsher Chand, Sub-Registrar, Una, and Shri Hazara Singh Sub-Registrar, Nakodar are still in service; if so, the age of each of them as on 15th February, 1963;

(b) the reasons for the appointment of Shri Jai Singh as Sub-Registrar at Jullundur at the age of 60 years as mentioned at serial No. 21 of the reply to part (a) of the said question ?

Sardar Ajmer Singh : (a) Shri Shamsher Chand, Honorary Sub-Registrar, Una is no longer in service. Shri Hazara Singh is still in service and his age on 15th February, 1963 was about 63 years;

(b) Because of his good work and experience.

———

SALE OF URBAN LAND PLACED AT THE DISPOSAL OF STATE GOVERNMENT

*2981. **Shri Mangal Sein :** Will the Minister for Revenue be pleased to state—

(a) whether any Urban lands have been placed at the disposal of the State Government as a result of the decision recently arrived at with the Minister for Rehabilitation, Government of India, if so, the area thereof;

(b) whether Government propose to sell the said lands to the people, if so, the procedure if any adopted for the purchase.

Sardar Ajmer Singh : (a) No.

(b) Does not arise in view of (a) above.

———